

CB 0000110842

1 10709319

91044794

R.F. - 11743

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

TESI DOCTORAL

**“ESTUDI CONTRASTIU DEL LÈXIC
DE LA TRADUCCIÓ ITALIANA DEL
TIRANT LO BLANC (1538)”**

Presentada per: Cesáreo Calvo Rigual

Dirigida pels Doctors:

Dr. Albert G. Hauf Valls

Dr. Emili Casanova Herrero

MARÇ, 1993

UMI Number: U603138

All rights reserved

INFORMATION TO ALL USERS

The quality of this reproduction is dependent upon the quality of the copy submitted.

In the unlikely event that the author did not send a complete manuscript and there are missing pages, these will be noted. Also, if material had to be removed, a note will indicate the deletion.

UMI U603138

Published by ProQuest LLC 2014. Copyright in the Dissertation held by the Author.
Microform Edition © ProQuest LLC.

All rights reserved. This work is protected against
unauthorized copying under Title 17, United States Code.

ProQuest LLC
789 East Eisenhower Parkway
P.O. Box 1346
Ann Arbor, MI 48106-1346

~~D. 110839~~
~~X. 110842~~

ÍNDIX

VOLUM I

ESTUDI CONTRASTIU DEL LÈXIC DEL *TIRANT LO BLANC*.

AGRAÏMENTS.....	2
INTRODUCCIÓ.....	5
CAPÍTOL I. Aspectes generals.....	8
1.1.-La situació històrica i cultural a Itàlia i a la Cort de Màntua al començament del segle XVI.....	9
1.2.-Lelio Manfredi, traductor del Tirant: vida, obra literària i producció com a traductor.....	11
1.3.-La bibliografia sobre Lelio Manfredi i la traducció del Tirant.....	16
CAPÍTOL II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").....	20
2.1.-Del l'edició prínceps al <i>Tirante il Bianco</i> imprés a Venècia l'any 1538.....	21
Les edicions catalanes.....	21
La traducció del <i>Tirant lo Blanc</i> a l'italià.....	22
Edició utilitzada per a la traducció.....	23
Edicions impreses de <i>Tirante il Bianco</i>	27
L'edició italiana moderna (Roma, 1984).....	35
2.2.-Aspectes de la tècnica de Manfredi com a traductor.....	37
1)Anàlisi dels diferents tipus d'errors.....	40
2)Traduccions justificades o provocades pel context.....	66
3)Correccions de l'original català.....	72
4)Traduccions amb grups sinonímics i amb definicions.....	73
5)Un grup especial: els refranys.....	80
6)Omissions i afegitons.....	83
2.3.-La competència lingüística del traductor.....	94
2.4.-Valoració de la traducció.....	97

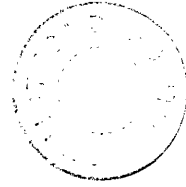
INDEX

CAPÍTOL III. Estudi contrastiu del lèxic.....	102
3.1.-La composició (des del punt de vista etimològic) del lèxic emprat en les dues llengües: la selecció lèxica. 103	
3.2.-La formació de mots per derivació en les dues llengües: la selecció dels sufixos i dels prefixos.....	125
A)Prefixos.....	126
B)Sufixos.....	135
C)Compostos.....	153
D)Deverbals.....	154
E)Formes no afixals.....	155
CONCLUSIONS.....	177
BIBLIOGRAFIA.....	182
OBRES CITADES AMB ABREVIATURA O SIGLA.....	194
APÈNDIXS:.....	195
I. Correspondència dels capítols del Tirant català i del Tirant italià.....	196
II. Paraules catalanes traduïdes amb grups sinonímics. 198	
III. Llista de les paraules catalanes del «Tirant lo Blanc», agrupades per llur etimologia.....	200
IV. Llista de les paraules italianes del «Tirante il Bianco», agrupades per llur etimologia.....	215
V. Confrontació etimològica de les paraules catalanes i de les solucions lèxiques de la traducció italiana.....	230

VOLUM II

BUIDATGE DEL LÈXIC DEL *TIRANT LO BLANC*. I DEL *TIRANTE IL BIANCO*

1.-Introducció: mètode d'elaboració; extensió i característiques del corpus.....	2
2.-Vocabulari català-italià.....	10
2.1.-Notes al Vocabulari català-italià.....	562
3.-Vocabulari italià-català.....	581
3.1.-Notes al Vocabulari italià-català.....	667

VOLUM I

**ESTUDI CONTRASTIU
DEL LÈXIC DEL *TIRANT LO BLANC***

Agraïments.

Adrece el primer agraïment als Drs. Albert Hauf i Emili Casanova, directors d'aquesta Tesi. El Dr. Hauf m'ha aconsellat en tot moment amb la seua coneguda mestria. Al Dr. Casanova, a més, li estic agraït per haver-me suggerit el tema d'aquest treball i per haver-me sabut transmetre el seu interès per la lexicografia i l'estudi del lèxic en general.

Done les gràcies també als meus companys del Departament de Filologia Francesa i Italiana i especialment als companys d'Italià, alguns dels quals —el Dr. Joaquín Espinosa i la Dra. Anna Giordano—, a més d'ésser ara companys, han estat abans mestres meus i saberen despertar en mi l'interès per aquesta llengua, que encara és viu.

Voldria també fer menció dels professors del Departament de Teoria dels Llenguatges i també d'altres departaments d'aquesta Facultat que impartiren els cursos del programa de Doctorat "Teoria i pràctica de la traducció" durant els cursos 1986-87 i 1987-88: voldria que acceptaren aquest treball com un modest fruit d'aquells ensenyaments.

Vull recordar-me, a més, de la meua família —especialment dels meus pares—, dels meus amics i, especialment, de Mariàngels, que m'ha encoratjat contínuament, sobretot en els moments de desànim i d'incertesa: tot el que es trobarà de bo en les pàgines que segueixen li ho dedique, mentre que els errors que s'hi puguen trobar a mi sols seran imputables.

INTRODUCCIÓ.

Introducció.

L'objectiu d'aquest treball és l'estudi contrastiu del lèxic de dues llengües romàniques (el català i l'italià) en un moment determinat: el final del segle XV i l'inici del segle XVI, respectivament, a través d'una obra catalana —el *Tirant lo Blanc* (1490)— i la seua traducció italiana, feta pocs anys després (cap a 1515-1519) i publicada a Venècia l'any 1538. La part central d'aquest treball està constituïda per un vocabulari on es recull tot el lèxic del *Tirant lo Blanc* (llevat d'unes poques paraules que especificarem més avant) amb les traduccions italianes corresponents. Completa aquest vocabulari un altre invers (italià-català).

En primer lloc he dut a terme el buidatge integral i contrastiu de tot el lèxic, que ha donat lloc a un vocabulari bilingüe de quasi 5400 paraules. En segon lloc he estudiat uns pocs aspectes concrets (necessàriament, donada l'extensió i la complexitat del *corpus* analitzat):

1) Anàlisi de les principals característiques de la tècnica de traductor de Lelio Manfredi, pel que fa al nivell lèxic: errors de traducció, omissions, afegitons, etc.

2) Anàlisi individual i contrastiva de l'etimologia del lèxic d'ambdues llengües: done l'etimologia de totes les paraules de les dues parts i contraste tant els resultats globals com les solucions aportades per l'italià en cada cas.

3) Anàlisi individual i contrastiva de la formació de mots (selecció d'afixos i d'altres mecanismes dins la formació de mots): classifique totes les paraules afixades o compostes (a més de deverbals, adverbis en -ment, etc.) en ambdues llengües i compare els resultats, tan individualment com contrastiva.

L'anàlisi contrastiva pretén comparar dues o més llengües. Aquesta anàlisi es fa avui generalment per tal de facilitar la tasca de l'ensenyament de llengües estrangeres: s'estudien els errors comesos pels estudiants i es confronten alhora les estructures de les llengües per tal d'elaborar bons textos per a l'ensenyament i gramàtiques contrastives. El meu estudi, però, té una finalitat diferent, ja que el que he volgut estudiar es la posició que manté cadascuna de les llengües considerades, pel que fa a llur selecció lèxica, és a dir, quins han estat llurs criteris per formar el lèxic que posseeixen i no un altre.

Crec que la comparació de textos originals amb llurs traduccions és un bon mètode per estudiar l'estat i les relacions de dues llengües,

especialment si són pròximes genealògicament. Podem observar no sols quina és la situació de cadascuna d'aquestes sinó també quina ha estat la tria que cada llengua ha fet dels materials que li oferien tant el llatí com les altres llengües que han aportat elements a l'italià i al català. Hom ha realitzat sovint aquesta tasca partint de llistes de mots arbitràriament escollits pel mateix investigador entre tots els possibles: açò feia poc fiable l'anàlisi i els resultats. L'elecció d'una obra literària i la sua traducció, en canvi, resol aquest entrebanc, ja que els materials ens venen donats, no els hem de triar o d'inventar.¹ Un treball d'aquest tipus, però, planteja certs problemes que no es poden amagar: n'és un exemple la possible arbitrietat en les solucions aportades pel traductor a l'hora de triar una traducció en lloc d'una altra, o els errors que inevitablement apareixen en una traducció. Tanmateix, són riscos que hem de córrer i que sempre seran més petits que l'arbitrietat que comporten altres mètodes.

El treball que ara presente és clarament deutor de les idees exposades en treballs del Dr. Germà Colon,² el qual —des de fa ja molt de temps—, ha encoratjat els investigadors a encetar aquest camí en els estudis romànics, deixant de banda les arbitrietats abans mencionades. El mateix Colon ha aplicat el seu mètode contrastiu al Tirant, comparant l'original català amb les traduccions castellana i italiana. En aquests treballs arribava a resultats força interessants que animaven a encetar la tasca d'un buidatge molt més ample, o integral, com el que jo he volgut dur a terme. Aquells resultats (provisionals, es clar, tractant-se de fragments petits de l'obra) seran en certs aspectes confirmats, en molts altres corregits o completats. Açò no vol dir que el treball de Colon no fos vàlid, sinó que la petita extensió del *corpus* estudiat conferia provisionalitat a les conclusions derivades de la seua anàlisi.

Durant la realització de la present Tesi Doctoral m'he trobat amb molts obstacles, en part a causa de l'aplicació del mètode a una obra de tanta extensió. Crec que fins ara no s'havia fet un treball de l'amplitud del meu i amb les presents característiques. Podem trobar buidatges i estudis més o menys aprofundits sobre el lèxic d'un autor o d'una obra

¹Colon, "Les llengües romàniques i llur selecció lexical", p.73 i segs. Les dos principals corrents de la lingüística —l'estructuralisme i la gramàtica generativo-transformacional— mantenen postures enfrontades en aquest punt. Mentre els estructuralistes admeten l'estudi o anàlisi contrastiva a partir de la confrontació d'obres originals i una o més traduccions (cfr. Wandruszka, *Interlingüística*, pàgs. 10-11), els generativistes rebutgen aquesta possibilitat com a punt de partida i prefereixen crear exemples *ad hoc*, basant-se en el concepte de la competència lingüística del parlant ideal (cfr. Di Pietro, *Estructuras lingüísticas en contraste*, p.89).

²Vegeu els seus treballs, citats a la Bibliografia, i especialment els següents: "Les llengües romàniques i llur selecció lexical", "Contrastes léxicos en catalán, español e italiano" i *El léxico catalán en la Rumania* (cap. 6: "Análisis contrastado de un texto", pàgs. 74-84).

Introducció.

concreta,³ però manquen estudis integrals del lèxic d'un autor o d'una obra comparat amb les solucions aportades per una o més traduccions. Per un treball del primer tipus comptem amb excel·lents models, però per un del segon tipus he hagut d'anar solucionant els problemes que eixien a cada pas.

Per últim voldria manifestar la meua esperança que el fruit del meu treball pugui ésser d'utilitat tant per als romanistes com per als estudiosos concrets de qualsevol de les dues llengües considerades, el català i l'italià, ja que ofereixo un *corpus* extens del vocabulari de cadascuna de les dues llengües en moments cabdals tant per la història del català com per la història de la llengua italiana. El català, en el moment de la publicació del *Tirant lo Blanc* (1490), havia assolit els més alts cims del seu esplendor. La llengua italiana, quan es tradueix el Tirant, acabava tot just d'entrar en el segle que havia d'ésser decisiu per la seua fixació normativa i que marcava l'inici de la llarga polèmica lingüística que en la història d'aquesta llengua coneixem com "Questione della Lingua", que continuarà fins als nostres dies.

³Com els d'Emili Casanova sobre el lèxic d'Antoni Canals, de Gret Schib sobre Sant Vicent Ferrer; o dins del camp italià, els de N. Spongano sobre Guicciardini o de Mengaldo sobre els *Amorum Libri* de Boiardo.

CAPÍTOL I.
ASPECTES GENERALS.

1.1.-La situació històrica i cultural a Itàlia i a la Cort de Màntua al començament del segle XVI.

La història d'Itàlia durant els segles XV i XVI és realment complicada, a causa fonamentalment de dos factors: l'existència d'innumerables estats més o menys grans i potents i la intervenció estrangera de les principals potències europees (França i Espanya).

Durant els segles XII-XIV, principalment, anaren formant-se al centre i al nord d'Itàlia importants ciutats-estats, gràcies a un comerç i a una indústria florents: Venècia, Milà, Florència, Ferrara, Màntua, etc. Al principi estaven realment constituïts pel territori urbà i els voltants immediats, però ben aviat ampliaren llurs territoris fins que es trobaren uns amb altres i començà una llarga sèrie de lluites i conquestes. Al principi aquestes ciutats-estats tingueren un funcionament més o menys 'democràtic' o representatiu dels diferents estrats de la població, però totes elles derivaren cap a règims principescos o 'senyories', amb una sola família que detentava el poder, recolzant-se ara en uns ara en altres: són les famílies dels Visconti (més tard dels Sforza) a Milà, dels Medici a Florència, dels Este a Ferrara, dels Malatesta a Rimini, dels Montefeltro a Urbino o dels Gonzaga a Màntua. Tots ells s'instal·laren al poder durant el segle XIV. Florència, en canvi, no arribà a aquesta situació fins a la meitat del segle XV, amb la dinastia dels Medici. Una situació particular és la de la República de Venècia, que posseïa des de molt de temps abans unes institucions pròpies que impedièn el domini d'una única família; aquest règim durarà independent encara fins al 1797.

A banda d'aquesta situació, típica de les ciutats del nord, tenim l'Estat Pontifici, que comprenia una línia que anava des de Roma cap al nord-est fins a l'Adriàtic, amb els territoris situats als dos costats d'aquesta línia (Laci, Umbria, Marques, etc.). En molts aspectes aquest estat es comportava de manera semblant a la dels altres, especialment pel que fa a la política expansionista dels Papes, que durant els segles XV i principis del XVI dugueren a terme una política escandalosament nepotista: un dels seus principals exemples (però no l'únic) fou el Papa valencià de la família dels Borja Alexandre VI (1492-1503), al qual havia precedit Calixte III (1455-1458).

Més al sud hi ha els territoris de Sicília i de Nàpols, els quals, a causa de la dominació estrangera durant molts segles, romangueren definitivament marginats de la història italiana. L'illa de Sicília havia passat a les mans de la Corona d'Aragó ja en 1303, mentre que Nàpols

fou governada a partir de l'any 1442 per Alfons el Magnànim (1442-1458), en els dos casos a costa dels monarques francesos de la família dels Anjou. A Alfons succeïren Ferran I i Ferran II, fins que l'any 1504 el Regne de Nàpols i Sicília passà a la Corona espanyola.

L'any 1494 el rei de França, Carles VIII, entra en Itàlia amb la intenció de conquerir el Regne de Nàpols, trencant un període de relativa calma, durant el qual els diferents estats havien progressat econòmicament. L'excusa eren certs drets successoris que adduïa sobre la corona del Regne de Nàpols. Fou una experiència breu, que acabà en fracàs. Encetà, però, un període d'intervencions estrangeres sobre el territori italià, que es convertí en l'escenari on es dirimien els conflictes entre les potències europees (França, Espanya i també Àustria). Després d'uns instants inicials es veié ben aviat quina era la principal potència a Itàlia i a Europa: Espanya (Pau de Cambrai de 1529 i altres tractats al llarg del segle). La independència dels diferents estats italians desapareix, de forma real per la conquesta del territori (Milà, per exemple), o sols nominalment (tots els altres estats, que deuen conformar-se als desitjos dels nous dominadors). Només la República de Venècia és capaç de mantenir la seua independència.

Dins d'aquest context ens interessa especialment un punt geogràfic: la ciutat i marquesat de Màntua. Per la cort de Màntua treballà Lelio Manfredi, el traductor del Tirant. És un exemple prototípic d'altres corts septentrionals, com ara Urbino, Ferrara, Verona, Milà, etc. Màntua fou dirigida de forma personal per la família dels Gonzaga durant quasi quatre segles (de 1328 a 1708). Fou primer marquesat i, des de 1530, ducat. Sota la dinastia dels Gonzaga la ciutat cresqué notablement, fins al punt de convertir-se en una de les més importants corts renaixentistes, especialment sota el govern de Francesco II (1484-1519), que es casà amb Isabella d'Este l'any 1490, i del fill Federico II (1519-1540). Aquesta cort atreïa artistes i literats i hi regnava un gust culte i refinat. Poblaven aquesta cort multitud de cortesans, com els descrits per Castiglione a la seua obra *Il Cortegiano*, formant un cercle prou ampli: uns estaven dedicats a les tasques més immediates (dispensers, secretaris, etc.), d'altres a tasques més 'intel·lectuals' (literats, pintors, etc.). L'any 1540 la xifra dels cortesans de Màntua s'havia disparat fins a les 800 boques¹ (en la terminologia de l'època), la qual cosa dóna idea tant de la importància d'aquesta cort com de la complexitat a què havia arribat. Entre els literats que estigueren a la cort de Màntua podem mencionar Serafino Aquilano, Vincenzo Calmeta, Niccolò da Correggio, Bernardo Accolti (*l'Unico Aretino*) o Baldassarre Castiglione.

La nostra recerca ens porta a interessar-nos pels gustos literaris i per les lectures que circulaven per aquesta cort. Isabella d'Este fou una dona molt culta i un dels personatges femenins més famosos de la seua època, per la seua personalitat i pel seu gust refinat. Sabem que Isabella

¹M. Cattini i M.A. Romani, "Le corti parallele...", pàg. 67.

d'Este era molt afeccionada al gènere cavalleresc, especialment durant els anys de la joventut, en els quals llegia àvidament obres d'aquest tipus; al temps de la maduresa, en canvi, orientà les seues lectures en una direcció més devota i humanista (a l'inventari de la seua biblioteca trobem només 10 obres de cavalleries sobre un total de 130 llibres: entre elles "due esemplari di Tirante il Bianco in spagnolo").² La inclinació d'Isabella per aquest tipus de llibres era coneguda i la repleguen els historiadors i els crítics literaris. És coneguda també la rivalitat entre algunes dames del Renaixement per tal d'aconseguir tal o tal llibre, per fer publicar tal o tal novel·la. En aquest sentit és destacable la rivalitat que hi hagué entre Isabella d'Este i Eleonora da Correggio, o l'interés enorme d'Isabella per aconseguir el Tirant. D'aquesta "competició" sembla que es va voler aprofitar el nostre Lelio Manfredi, el qual, dirigint-se per carta a Isabella, diu que preferia dedicar-li a ella la traducció de la *Càrcel de Amor* en lloc de a Eleonora, que li ho havia demanat també.³

El seu fill, Federico II, fou també un apassionat de les obres cavalleresques: alguns autors li dedicaren obres d'aquest gènere i el mateix Duc arribà a finançar-ne la publicació d'alguna. A la seua biblioteca trobem 58 obres de cavalleria sobre un total de 157 llibres en llengües diverses.⁴

1.2.-Lelio Manfredi, traductor del Tirant: vida, obra literària i producció com a traductor.

Sobre Lelio Manfredi disposem de ben poques notícies. Hem de basar-nos principalment en les cartes (que es troben actualment a l'Archivio di Stato di Mantova) que envià a Isabella d'Este, al fill Federico i als secretaris del Marquesat. Hi ha també algun indici en les dedicatòries dels seus llibres impresos o manuscrits i en alguna referència dels contemporanis.⁵

Segons el que llegim a la dedicatòria d'una de les seues traduccions, Lelio Manfredi era natural de la veïna ciutat i cort de Ferrara: "Carcer d'Amore traducto dal magnifico miser Lelio de Manfredi ferrarese de idioma spagnolo in lingua materna, nuovamente stampato." (2ª edició, Venècia, s.i., 1515). Visqué a Ferrara, d'on envià algunes de les seues cartes. No sabem però quan va nàixer. La primera notícia sobre

²M. Beer, *Romanzi di cavalleria*, pàgs.240-241.

³C. Zilli, "Notizia di Lelio Manfredi", p. 46.

⁴M. Beer, *op.cit.*, p. 241.

⁵Es lamenta d'això amb raó Carmelo Zilli, el principal estudiós de l'obra de Manfredi: "Anche la bibliografia presenta la caratteristica di una notevole scarsità di studi. L'indagine sulla figura del traduttore, infatti, è stata validamente avviata solo da qualche anno, e l'opera di interpretazione (attraverso edizioni critiche e commenti) dei testi di cui il Manfredi è autore in proprio è addirittura ancora ferma a un paio di isolati e parziali tentativi di F. Flamini risalenti al secolo scorso." (Zilli, *Manfrediana*, pàgs. 11-12).

Manfredi és de l'any 1513 i correspon a la primera de les 21 cartes que Manfredi envià a la cort de Màntua. En aquesta carta (del 21 de novembre) Manfredi comunica a Isabella d'Este que ha acabat la traducció del *Carcer d'Amore* i que vol enviar-li una còpia. L'última d'aquestes cartes és de 1528. Tampoc sabem quina és la data de la mort, encara que l'any 1538 era ja traspassat, com afirma Federico Torregiani al seu pròleg del Tirant: "... non fu concesso a messer Lelio di vedere le fatiche e le notturne sue vigilie poste in luce sotto l'illustrissimo nome di vostra eccellentissima signoria, conciosiaché, preparandosi egli per istampare l'opra sua, fu intercetto da morte e cadde prima che potesse pervenire al segno ove havea il suo corso indirizzato" (*Tirante*, p.45).

L'epistolari abans esmentat reflecteix les relacions —no sempre fàcils— entre Lelio Manfredi i els seus patrons, els marquesos de Màntua. Les cartes tracten sobretot de les traduccions encarregades a Manfredi, de les quals eren sempre cobejosos. Manfredi respon amb excuses: factors intrínsecs del treball (en el cas del Tirant, la seua grandària) o extrínsecs (com la lentitud dels escrivans als quals encarregava les còpies definitives que devia enviar als seus senyors).⁶

Manfredi —malgrat que la seua ocupació "professional" fos la de traductor—, apareix especialment interessant en el seu reconeixement com a creador. En diverses cartes Manfredi menciona obres seues que estava escrivint o que, ja escrites, enviava als marquesos perquè les llegiren i en algun cas per què en finançaren la publicació. Aquestes obres ens mostren un autor polifacètic, interessat en camps molts diversos: èglogues, comèdies, obres de medicina, taules d'astronomia,⁷ tractats de cavalleria. Els marquesos, però, mostraren sempre una total indiferència cap aquesta vessant literària del Manfredi, el qual no pot ocultar de vegades la seua irritació, com en una carta del 23 de març de 1515, on es lamenta davant l'ingrat senyor per «aver buttato via vigilie e fatiche» i no haver obtingut ni tan sols una resposta.⁸

Malgrat tot Manfredi gaudí al seu temps d'una certa fama com a traductor, ja que les obres traduïdes per ell van tenir gran èxit. Cassio da Narni, un autor coetani, a la *Morte del danese*, ens el mostra com una persona coneguda per les seues dues traduccions:

«Lelio dui libri, uno per man, tendeva
da lui traducti ne la lingua toscha:
l'un *Carcere d'amor* chiamar faceva,

⁶Vegeu per exemple la queixa que fa Manfredi, en una carta del 5 de juny de 1519, per un escrivà que li havia furtat part de l'obra: "... quel ribaldo frate apostata ... me ne portò via vintiquattro quinterni di mia mano ... de' quali non ne avevo altra copia; credo che per mio dispetto gli abruciasse. Ha buttato giù l'abito e stassi a Carpi cum certi giotti..." (Zilli, *Manfrediana*, p.67).

⁷Aquest estrany interès per l'astronomia reforça la idea que Lelio Manfredi fora parent del famós astròleg de Màntua Bartolomeo Manfredi; cfr. G. Sansone, "El «Tirante» de Lelio Manfredi", p.298.

⁸C. Zilli, "Notizia di Lelio Manfredi...", p. 47.

l'altro *Tirante*, ognun credo el conoscha.
Questo a Federico Marchese leggeva,
che in lingua externa prima obscura e foscha
visto l'havea, et per tal exercitio
l'havea premiato di bon beneficio.»⁹

De totes les obres de creació mencionades a les cartes només coneixem avui les següents:

-Un poema sense títol en tercets encadenats (que indicarem amb el nom proposat per Zilli de "Poemetto"), pertanyent al gènere de les visions i amb clares influències de l'obra més important d'aquest gènere, la *Divina Commedia*. L'obra està composta per 14 cants de 100 versos cadascun. Narra l'encontre de l'autor, després d'anar errant, amb Lelio Cosmico (poeta de Pàdua, mort l'any 1500), que el conduirà per la Muntanya de la Fama, a la qual troben infinitud de personatges que han estat famosos per algun motiu. Els paral·lelismes entre Manfredi-Dante i Lelio Cosmico-Virgilio són prou evidents. Acaba el poema fent un elogi desmesurat de la persona a qui està dedicada l'obra. Cal suposar per a aquesta obra una data anterior a 1525, ja que es parla del literat Mario Equicola com a persona encara viva. Aquest "Poemetto" ens ha arribat en dos manuscrits: un es troba a la Biblioteca Trivulziana de Milà i és un dels pocs còdex conservats de la biblioteca del Duc de Màntua, l'altre és a la Bibliothèque Nationale de París i prové de la biblioteca dels reis de França. Curiosament els dos exemplars presenten notables diferències, ja que les dedicatòries i el cant elogiós del final estan dedicats a persones diferents: en el primer exemplar al marquès Federico Gonzaga, i en el segon a Francesc I, rei de França. Probablement Manfredi, davant la persistent indiferència del seus senyors, pensaria en fer un altre exemplar, també esplendidament relligat, per oferir-lo a una altre personatge poderós que potser sabria apreciar millor la seua obra. Ha estat publicat recentment en edició crítica al llibre de Carmelo Zilli *Manfrediana, un poema e una commedia inediti del Primo Cinquecento italiano*, Bari, Adriatica, 1991.

-*Paraclitus*, comèdia en vers en cinc actes, d'imitació clàssica i molt del gust de l'època. Els noms dels personatges són prou indicatius: Clinia, Panfilo, Cremete, Sosia, Poligolo, Catapeto, etc. Molts d'ells estan presos directament de les comèdies de Terenci. L'argument, en canvi, sembla inspirant a la setena novel·la de la tercera jornada del Decameró de Boccaccio, encara que el tractament és completament personal de Manfredi, que dona mostres de la seua habilitat com a comediògraf.¹⁰ L'acció es desenvolupa a Atenes, a l'època clàssica, i és una típica comèdia d'emboïc, amb enganys, desaparicions, aparicions, etc. Per la menció de la conquesta de Milà pel rei de França hauríem de situar la

⁹G. Sansone, "El «Tirante» de Lelio manfredi", p. 299.

¹⁰C. Zilli, *Manfrediana*, p.233.

comèdia abans de l'any 1515¹¹ (seria per tant anterior a la traducció del Tirant). Només hi ha un exemplar manuscrit, a la Bibliothèque National de París. També dedicada a Francesc I. Ara publicada al llibre mencionat abans de Zilli, *Manfrediana*.

-*Filadelfia*, comèdia en prosa en cinc actes. Amb trets molt pareguts a l'anterior: noms d'inspiració clàssica (Taranto, Fronesia, Demifo, Alcimidio...) i una trama sentimental prou embolicada. Conservat en un únic manuscrit de la Bibliothèque Nationale de París i encara inèdita.

-Un tractat de cavalleria conservat en un sol manuscrit de la Civica Biblioteca Ariostea de Ferrara, que du la dedicatòria següent: «Al magnifico e virtuoso cavaglieri Vincenzo Musto, ducale consozio, Lelio de Manfredi D.S.». Aquest tractat sembla inspirat directament per la lectura i traducció del Tirant, del qual trobem inclús passatges sencers plagiats.¹²

Com hem dit abans, Lelio Manfredi fou conegut per les seues traduccions. Només dos d'elles podem atribuir-les sense dubtes a Manfredi, el *Carcer d'amore* i el *Tirante il Bianco*. Hi ha una altra obra que la crítica atribueix de manera gairebé unànime a Manfredi, la traducció del *Grisel i Mirabella* de Juan de Flores (canviat arbitràriament pel traductor en *Historia di Isabella e Aurelio*), traduït per un enigmàtic Lelio Aletiphilo (és a dir 'amant de la veritat'):

-*Carcer d'Amore del Magnifico Messer Laelio de Manfredi*. Impresso in Vinegia per Zorzi di Rusconi milanese ne l'anno del Nostro Signore Miser Iesu Christo M.CCCCC.XIII a di primo de Luio. A aquesta primera edició seguiren nou més, que donem a continuació en forma resumida:

- Venècia, [Rusconi], 1515.
- Venècia, Rusconi, 1518.
- Venècia, Bernardino de Viano de Lexona Vercellese, 1521.
- Venècia, Gregorio de Gregorii, 1525.
- Venècia, Francesco Bindoni e Mafeo Pasini, 1530.
- Venècia, Francesco Bindoni e Mafeo Pasini, 1533.
- Venècia, Francesco Bindoni e Mafeo Pasini, 1537.
- Venècia, Francesco Bindoni e Mafeo Pasini, 1546.
- Venècia, Girardo Imberti, 1621.

Aquestes nombroses reimpressions són la prova evident de l'èxit de públic d'aquesta obra i expliquen la fama que assolí Manfredi, el nom del qual, a més a més, era l'únic que apareixia a la portada, ja que —igual que passarà amb la traducció del Tirant—, l'obra resulta anònima.

¹¹*Paraclitus*: «Lui il tribunale ha di prudenzia erretto, / excellenzia de l'anime ben nate, / felice Augusto per Milano eletto.» Cfr. C. Zilli, *Manfrediana*, p.27-28 nota.

¹²C. Zilli, "Notizia di Lelio Manfredi...", pàgs. 43-44.

-Tirante il Bianco valorosissimo cavaliere nel quale contiensi del principio della cavaleria del stato & ufficio suo, dell'essamine che debbe esser fatto al gentile e generoso huomo che dell'ordine della cavaleria decorar si vuole, e come dee esser fatto il vero Cavaliere della significazione dell'arme, così offensive come difensive, e quali atti e costumi appartengono al nobile Cavagliere, e dell'honore del quale è degno d'essere honorato; con lamorte di Abrain Re e Signore della gran Canaria e rotta delle sue genti. Di lingua Spagnola nello idioma nostro per Messer Lelio di Manfredi tradotto. Nuovamente posto in luce e con accurata diligentia castigato. Nissuno ardisca la presente opera sotto il dominio dell'Eccelsa Signoria di Vinegia stampare, nè in altri luoghi stampata vendere, sotto pena che nel privilegio si contiene.

In Vinegia, nelle case di Pietro di Nicolini da Sabbio, alle spese però del nobile huomo messer Federico Torresano d'Asola. Nell'anno della salutifera redentione humana MDXXXVIII.

El Tirant de Manfredi tingué altres dues edicions:

- Venècia, Domenico Farri, 1566, en tres volums.
- Venècia, Lucio Spineda, 1611, també en tres volums.

-Historia di Isabella e Aurelio in lingua castigliana composta, et da M. Lelio Aletiphilo in parlare Italico Tradutta et da lui dedicata al molto gentile Et virtuoso L. Scipione Attellano. Stampito [sic] in Milano in casa da Castiglione e alle spese di Andrea Calvo nel M.D.XXI. Con gratia & privilegio del Papa & del nostro Re Christianiss.

Aquesta obra tingué també un gran ressó, com ho proven les altres 9 edicions conegudes:

- Venècia, Gregorio de Gregori, 1526.
- Venècia, Girolamo Pezio da Lecco, 1528.
- Venècia, Melchiorre Sessa, 1529.
- Venècia, Marchio Sessa, 1533.
- Venècia, Francesco Bindoni e Mafeo Pasini, 1534.
- Venècia, Gabriel Gioli di Ferrari, 1543.
- Venècia, Gabriel Gioli di Ferrari, 1548.
- Venècia, Baldasar da Faenza detto il Tonante, 1554.
- Firenze, Giacomo Molini, 1864.

La desproporció en el nombre d'edicions entre la *Carcer d'Amore* i la *Historia di Isabella e Aurelio* amb el *Tirante il Bianco* crec que no cal atribuir-la a un menor interés per al públic de la novel·la de Martorell, sinó a una raó més senzilla, una raó 'de pes', és a dir, la grandària del Tirant: mentre les altres obres tenen només 68 i 38 fulls respectivament el Tirant italià en té 284, de lletra molt més atapeïda. Aquest potser seria un motiu suficient per desanimar a la majoria dels impressors.

Per concloure voldria fer una valoració global de Manfredi, amb les seues dues facetes, de traductor i de creador. Com a creador no presenta una gran originalitat quant als temes i a les formes, és un més

dels tants literats d'imitació dels models clàssics, tant greco-llatins com italians (Dante, Petrarca, Boccaccio). Mostra un gust desmesurat pels clàssics, en un moment en què probablement començava a declinar l'interés per aquests temes; no resultaria doncs molt atractiu l'amuntegament de noms d'escriptors i d'herois clàssics que, en una ostentació del seu saber clàssic, fa en una de les seues obres, el "Poemetto": hi ha vora 600 noms propis, la majoria de l'antiguitat grega i romana. D'altra part és interessant constatar com, malgrat que els Gonzaga ignorassen l'obra literària de Manfredi, aquest s'obstinava a fer-la conèixer, com ho prova el fet que la majoria de les seues obres (manuscrites) es troben a França. Com a persona versàtil, Manfredi les adaptava a les circumstàncies i a les persones que podien apreciar-les. Si no haguera estat per aquesta insistència en fer-les copiar i en donar-les a personatges fora de la seua pàtria, avui seria conegut només com a traductor d'obres castellanques i catalanes.¹³ Completament diferent va ser la seua tasca com a traductor, molt apreciada per tots, inclús pels mateixos Gonzaga, que no volien altra cosa d'ell. Els resultats d'aquesta activitat ens han arribat —a diferència de les obres pròpies—, impreses i en multitud d'edicions.

1.3.-La bibliografia sobre Lelio Manfredi i la traducció del Tirant.

Ja ens hem referit anteriorment a l'escassetat de treballs sobre Manfredi i sobre la traducció italiana del Tirant. Parlarem tot seguit de tot el que hem trobat sobre la qüestió.¹⁴

Carmelo Zilli és qui més profundament ha estudiat l'obra i la figura de Manfredi. Mostra d'aquest interès és l'article "Notizia di Lelio Manfredi, letterato di corte". S'ha proposat també publicar tota l'obra inèdita i fruit d'aquest propòsit és el llibre *Manfrediana, un poema e una commedia inediti del Primo Cinquecento italiano* (Bari, Adriatica ed., 1991). Ha participat a més en l'equip que ha curat l'edició recent del *Tirante il Bianco*. Al primer dels treballs ("Notizia...") resum en unes poques pàgines les poques informacions biogràfiques conegudes sobre Manfredi i dóna l'inventari de la seua producció, tant literària com de traductor, encara que centrant-se més sobre el primer aspecte, molt menys estudiat. Resum la informació que ha trobat en publicacions anteriors, principalment aquestes:

-F. Flamini, "Viaggi fantastici e «Trionfi» di poeti", dins *Nozze Cian Sappa-Flandinet*. Bergamo, 1894, pàgs. 287-299.

-A. Luzio i R. Renier, "Niccolò da Correggio", dins *Giornale Storico della Letteratura Italiana*, XXII (1893), pàgs. 71-73.

¹³C. Zilli, "Notizia di Lelio Manfredi...", p. 54.

¹⁴Donarem la referència només dels llibres i articles que no hem consultat directament; els altres es poden trobar a la bibliografia final.

- A. Luzio i R. Renier, "Coltura e relazioni letterarie d'Isabella d'Este", dins *Giornale Storico della Letteratura Italiana*, XXXV (1899), pàgs. 244-245.
- A. Bertolotti, "Carteggio di Lelio Manfredi con la corte Mantovana", dins *Il Bibliofilo*, V (1884), pàgs. 163-164.

Al llibre *Manfrediana* Zilli publica en edició crítica dues obres inèdites de Manfredi, el "Poemetto" i el *Paraclitus*. A la introducció no hi ha noves informacions sobre la vida de l'autor, però sí interessants apunts sobre la pràctica literària i sobre tot el que feia el mateix Manfredi per tal de difondre la seua obra.

Hi ha qualche altra obra on trobem referències a Manfredi o al Tirant, però són generalment de poca importància: vegeu per exemple les obres de Benedetto Croce (*La lingua spagnuola in Italia*, esp. la p. 75 i *España en la vida italiana durante el Renacimiento*, esp. les pàgs. 145-148) o d'Arturo Farinelli (*Italia e Spagna*, esp. les pàgs. 231-232 del vol. I i les pàgs. 124-127 i 147-148 del vol. II).

Als repertoris bibliogràfics trobem breus referències sobre les obres impreses. No donen notícies especialment rellevants.

De les traduccions que féu Manfredi en tenim dues en edicions modernes: el *Carcer d'Amore* (editat per Mª Luisa Indini i Vincenzo Minervini l'any 1986) i el *Tirante il Bianco* (editat l'any 1984 per un equip dirigit per G. Sansone i compost per A.M. Annicchiarico, M.L. Indini, M. Majorano, V. Minervini, S. Panunzio i C. Zilli). Sobre la primera obra els mateixos autors han publicat un article sobre les modalitats de les traduccions italiana i catalana ("Modelli e registri nelle traduzioni romanze della «Cárcel de Amor»", dins dels *Annali della Facoltà di Lingue e Letterature straniere dell'Università di Bari*, nuova serie, 2, 1980, pàgs.1-27), el contingut del qual queda replegat a la introducció de l'edició del *Carcer d'Amore*.

Si ens centrem només a la traducció italiana, la collita no és molt més abundant. El primer estudi amb una mínima extensió és el de Givanel i Mas, *Estudio crítico de Tirant lo Blanch*, on demostra fefaentment amb una sèrie d'exemples de l'edició original de 1490 que compara amb el Tirant català de 1497 i amb la traducció italiana de 1511 que la traducció italiana es féu sobre un exemplar eixit de les premses d'Spindeler. Crítica per tant afirmacions gratuïtes com les de Pascual de Gayangos, segons el qual la versió italiana estava feta sobre la castellana, que al mateix temps era un resum mal fet de l'original català;¹⁵ per tant, per a Gayangos, la traducció italiana seria una

¹⁵"...No lo és menos la versión castellana que, con el título de Tirante el Blanco, de Roca Salada, caballero de la Garrotera, hizo en 1511 un anónimo, e imprimió en Valladolid Diego Gudiel [sic]. Sobre esta hizo su versión italiana, en 1538, Lelio Manfredi, y más tarde le publicó en francés el conde de Cailús [sic]; però conviene advertir que el libro castellano no es versión fiel del valenciano, sino solamente un extracto mal hecho del libro de Martorell." *Libros de caballerías. Con un discurso preliminar y un catálogo razonado por Pascual de*

traducció d'una mala traducció. Givanel rebutja aquesta afirmació i prova en canvi que es tracta d'una traducció directa del català i a més a més, que és una excel·lent traducció, donant alguns exemples de la fidelitat de Manfredi.

Una panoràmica més ampla sobre la traducció és troba a l'article de G. Sansone "El «Tirante» de Lelio de Manfredi", on, després d'una introducció general sobre el Tirant (amb referències als treballs 'clàssics' de Martí de Riquer, Dámaso Alonso o Vargas Llosa), parla sobre el Tirant italià, sobre les circumstàncies de la seua gestació cap a l'any 1500, i acaba donant unes breus notes sobre la forma de traduir de Lelio Manfredi. Amb una redacció pràcticament idèntica es troba reproduït en italià com a pròleg de l'edició del *Tirante il Bianco* de 1984. Del mateix autor tenim un altre article, "Lelio Manfredi traductor dels versos del «Tirant lo Blanch»", on tracta exclusivament sobre com ha traduït Manfredi els pocs versos que figuren al Tirant: arriba a la conclusió que en general (amb excepció d'algun cas poc afortunat) les solucions del traductor italià són no sols literàriament molt adients sinó també preferibles a les que ofereix l'anònim traductor castellà, el qual s'inclina per la literalitat, desfent els jocs de paraules continguts a l'original.

Recentment els ja mencionats M.L. Indini i V. Minervini han publicat un article titulat "Il viaggio di Tirante. Fortuna e infortuni di un romanzo cavalleresco". Hi intenten reconstruir l'itinerari (resumit per l'*stemma* que es troba a la p.58) complert pel Tirant des del moment que isqué de la ploma de Martorell fins a l'última de les impressions italianes de Venècia (1611), passant per la intervenció de Galba, la segona edició catalana de Barcelona (1497), la castellana de 1511 i les altres dues italianes de Venècia (1538 i 1566). Segons aquests autors el manuscrit de Martorell serví no sols de base per a la 1ª impressió sinó també per a l'edició barcelonina i per a l'edició castellana de Valladolid. No entraré en l'explicació i la crítica de la primera part d'aquest 'viaggio': Albert Hauf, a la introducció de la seua edició del Tirant, ha posat en evidència —crec que suficientment—, els errors de plantejament, l'inconsistència o la feblesa de les proves i les conclusions massa agosarades.¹⁶ Pel que fa a l'etapa italiana d'aquest viatge els autors suposen que els editors tant de la 1ª com de la 2ª edició van tenir davant un exemplar de la traducció castellana, per tal de corregir o aclarir allò que no estava bé al manuscrit de Manfredi. No entraré ara en aquesta qüestió, ja que serà tractada amb més profunditat més avant.

Voldria per últim assenyalar el treball de Germà Colon que és el precedent directe d'aquest: "Contrastes léxicos en catalán, español e italiano". A ell he fet referència a la meua Introducció. Seguint la idea de Colon vaig presentar al XIX Congreso de Lingüística e Filología Románicas

Gayangos. Madrid, Real Academia Española, 1963 (1^a ed.: 1857), p. XLVII. També fa la mateixa correcció a J. Ribelles Comín, *Bibliografía de la lengua valenciana*, pàgs. 426-427.

¹⁶Vol. I, pàgs. XXIV-XXX.

Capítol I. Aspectes generals.

celebrat a Santiago de Compostela l'any 1989 una comunicació amb el títol "Il lessico della traduzione italiana del Tirant lo Blanc: studio contrastivo di due lingue romanze verso la fine del XV secolo e l'inizio del XVI", que pretenia ser la presentació del projecte i del que podien ser els resultats de la meua recerca.

CAPÍTOL II.
LA TRADUCCIÓ ITALIANA DEL
TIRANT (“TIRANTE IL BIANCO”).

2.1.-Del l'edició prínceps al *Tirante il Bianco* imprés a Venècia l'any 1538.

Les edicions catalanes.

Tirant lo Blanc fou acabat d'imprimir per primera vegada a València —a les premses de Nicolau Spindeler— el dia 20 de novembre de 1490, segons llegim al colofó. El mateix colofó ens informa que Joanot Martorell morí abans d'acabar la "traducció" de les quatre parts de què es compon el llibre i que Martí Joan de Galba, "a pregàries de la noble senyora Dona Isabel de Lloris" traduí l'última part. Aquest enigmàtic colofó (on són les quatre parts del Tirant?) ha fet córrer rius de tinta sobre l'autoria única o compartida de l'obra; inclús els partidaris de l'autoria compartida no es posen d'acord sobre quina part correspondria a Martorell i quina a Galba. No entraré ara en aquesta qüestió, que no té gens d'importància per al nostre propòsit: a Manfredi ben poc li afectà aquesta qüestió i encara menys influí en la seua traducció.¹ D'aquesta edició resten avui tres exemplars: un a la Biblioteca de la Universitat de València, un altre a la Hispanic Society de Nova York i un tercer a la British Library de Londres. Un altre punt sobre el qual s'ha discutit moltíssim és sobre si els tres exemplars corresponen a una impressió o a més d'una: aquest punt ens interessa més i per tant en parlarem més avant. Set anys més tard —a Barcelona— apareix la segona edició catalana del Tirant, a les premses de l'impressor castellà Diego Gumiel; aquest acabà el treball de Pere Miquel, que no el pogué acabar ja que morí quan tot just havia començat la feina. Només se'n conserva un exemplar complet a la Hispanic Society de Nova York i alguns fragments a la Biblioteca de Catalunya. El mateix impressor —Diego Gumiel— publicà a Valladolid una versió castellana l'any 1511. D'aquesta rara edició se'n conserven només dos exemplars, un d'ells a la Biblioteca de Catalunya.

El capítol següent és el corresponent a la traducció italiana de Lelio Manfredi, publicada a Venècia l'any 1538 i reeditada també a Venècia els anys 1566 i 1611. D'ella parlarem d'ací a poc. Més tard fou traduïda —d'una forma prou lliure— al francès pel comte de Caylus, un noble francès. Fou publicada clandestinament a París, potser cap a l'any 1737, amb altres tres edicions: 1740, 1775 i 1786, sembla que totes a París, encara que algunes porten com a peu de pàgina Londres o Amsterdam.

¹Sobre aquesta qüestió es pot consultar l'Excursus VI (pàgs. 285-297) de l'*Aproximació al Tirant lo Blanc* de Martí de Riquer, on es pot trobar comentada la bibliografia anterior sobre aquest "afer".

Un aspecte interessantíssim d'aquesta traducció és el pròleg ("Avertissement") que sembla obra de l'acadèmic Nicolas Fréret i que constitueix el primer estudi sobre el Tirant.² És difícil saber exactament 'sobre quin Tirant' féu Caylus la seua traducció, però sembla que va tenir davant tant la traducció italiana com la castellana. Amb aquesta traducció es tanca el cicle de les traduccions antigues del Tirant.

La traducció del *Tirant lo Blanc* a l'italià.

Encara que la traducció italiana del Tirant publicada a Venècia l'any 1538 aparega dedicada a Federico duc de Màntua, l'interés per la nostra novel·la és anterior i devem retrocedir fins a l'any 1500, quan a les mans d'una jove Isabella d'Este (tenia 26 anys) arriba un exemplar del Tirant (en català, és clar), prestat per Antonia da Balzo. Interessada pels comentaris sentits sobre el Tirant, Isabella es submergiria dins la seua lectura, però hem de suposar que trobaria moltes dificultats i que no treuria gens de plaer llegint un text en una llengua que per a ella seria "externa ... obscura e fosca".³ Per aquest motiu sembla que un dels seus cortesans, Niccolò da Correggio, emprengué la tasca de traduir-lo. No sabem si aquest va encetar la traducció o si tot va quedar en projecte, perquè no ens ha arribat res d'aquesta hipotètica traducció. No es pot per tant donar per acabada i realment existida aquesta traducció italiana, com fan alguns (es queixa amb raó G. Sansone⁴). Hem de pensar que no arribà a realitzar-la, almenys de forma completa, perquè si no hauria estat absurd encomanar una nova traducció, com féu Isabella uns anys més tard a Lelio Manfredi, que li havia dedicat la seua traducció de la *Càrcel de Amor* de Diego de San Pedro, publicada l'any 1514.

Després d'aquell any de 1500 no tornem a tenir notícies del Tirant fins a l'any 1505, quan, en una carta del 27 d'agost dirigida per Ippolito Vitaliani a Isabella des de Milà, parla de certes gestions que havia de fer amb Leonora da Correggio per tal d'aconseguir el Tirant. No sabem si tingué èxit o no. Però tant en un cas com en altre, ella volgué posseir una còpia, perquè en una carta del 13 de gener de 1510, s'adreçava a Jacopo d'Atri amb les següents paraules: «Pregati il nostro signor Cabaniglia che 'l sii contento de pigliare fatica de farni haver un libro spagnolo nominato el Tirante».

Sembla que finalment aconseguiria un exemplar i que el donaria a Lelio Manfredi perquè el traduira. Aquest, en una carta enviada des de Ferrara el 5 d'octubre de 1514 comunica que ha encetat ja la tasca de traduir-lo. L'interés —especialment de Federico, fill d'Isabella— queda

²Per més notícies sobre aquesta traducció vegeu els meus articles: "Estudi bibliogràfic de les edicions de la traducció francesa de «Tirant lo Blanc»" i "Alguns aspectes de la traducció francesa del "Tirant lo Blanc" (segle XVIII)", citats a la bibliografia.

³És un vers de la *Morte del danese*, que ja hem tingut ocasió de citar al capítol anterior (G. Sansone, "El «Tirante» de Lelio Manfredi", p. 299).

⁴G. Sansone, *op. cit.*, pàgs. 297-298.

palés en cartes que ja des de 1515 li sol·liciten que acabe la traducció i que l'envie aviat. Manfredi sembla respondre a aquest prec en una altra carta del 29 de juny de 1515, on diu: «...gli ne mando quattro quinterni, né d'altro doler mi posso se non che non ho scriptor veloce...». Però la realització d'aquesta traducció no era fàcil i la feina s'allargà durant alguns anys. En una carta del 10 de març de 1518 dóna el Tirant com ja traduït però no corregit encara definitivament: «Al presente non ha il Tirante da me traducto suon certo». Federico, de nou, en una carta del 31 de març de 1519 li exigeix la tramessa de tot el Tirant traduït. No mancaren algunes incidències, com la que ens conta Manfredi en una carta del 5 de juny de 1519: «...ben vi supplico, di grazia, vogliati fare mia scusa s'io ho tardato, ché ... ultimamente quel ribaldo frate apostata che lo scriveva me ne portò via vintiquattro quinterni di mia mano, così come gli avevo scripti nel tradurlo ... de' quali non ne avevo altra copia; credo che per mio dispetto gli abruciasse. Ha buttato giù l'abito e stassi a Carpi cum certi giotti...». Poc després informa a Federico que per fi l'ha acabat i que està a punt d'enviar-li'l, en resposta a un missatger que li havia enviat (16 de juny de 1519): «...Signor mio, ... con quella maggior prestezza ch'io podrò, mi ritrovarò a Mantua cum tutto il Tirante traducto, e il cavallaro me ne pò esser testimonio, che mi ha visto tradurlo, che ogni dì ho quattro che scrivono...».

No sabem més d'aquest *Tirante* fins a quasi vint anys més tard, quan és publicat a Venècia, a la impremta de Pietro di Nicolini da Sabbio, l'any 1538.

Edició utilitzada per a la traducció.

Les diferències observades entre l'original usat i les solucions adoptades per la traducció italiana ens obliguen a preguntar-nos per una qüestió: quin ha estat el text pres com a base per Lelio Manfredi. Cronològicament pot haver usat exemplars de les edicions catalanes de 1490 i 1497 o de la castellana de 1511 (Manfredi començà la traducció l'any 1514). L'única forma de saber-ho és confrontant les variants que hi ha entre les tres edicions esmentades i la traducció italiana. Aquella edició que posseezca el major nombre de variants coincidents amb la traducció italiana haurà d'ésser considerat com el text base. Malauradament les coses no són tan senzilles tractant-se d'un text imprès durant els primers anys de la impremta, amb uns procediments absolutament artesanals, malgrat la incipient mecanització que suposava l'utilització del nou invent. Així, ens trobem amb la sorpresa que tots els exemplars conservats —i inclús els fragments—, de les dues edicions catalanes presenten variants més o menys significatives.⁵ L'explicació

⁵Com ha demostrat amb proves materials el Prof. Joan Perera durant la seua intervenció al II Symposium Tirant, celebrat a València l'octubre de 1992. Esperem amb molt d'interés la seua edició del Tirant, per a la qual ha tingut en compte tots els exemplars i fragments conservats de les dues impresions catalanes. Prudentment ens va avisar també que no esperàsem

d'aquest fenomen es troba en els usos dels impressors, que corregien les primeres fulles, incorporant a les fulles posteriors aquestes correccions, o les caixes d'impressió que devien ésser refetes després d'un accident o per fer un nou tiratge. Aquestes circumstàncies intervingueren sens dubte en l'aventura editorial del Tirant del segle XV, com ho proven aquelles diferències entre exemplars de la mateixa edició.

La filiació de la traducció italiana amb l'edició *princeps* ja va ésser provada per Givanel i Mas a principis del nostre segle: en unes taules comparatives demostrà —per primera vegada—, com la traducció de Manfredi coincideix amb l'edició valenciana de 1490 i no amb la barcelonina de 1497 i menys encara la castellana de 1511, quan aquestes divergeixen.⁶ Recentment Mª Luisa Indini i Vincenzo Minervini han arribat a les mateixes conclusions en aquest punt.⁷ No repetiré per tant les llistes dels dos treballs.

Un vegada establert que Manfredi treballà sobre un exemplar de l'edició d'Spindeler de 1490, podem plantejar-nos una altra pregunta: podria ésser un dels tres exemplars conservats, o un idèntic a un d'ells? La pregunta té rellevància si observem —com s'ha dit abans—, que tots tres presenten variants, no obstant el fet que siguen considerats com a una única edició.⁸ M.L. Indini i V. Minervini ofereixen una curta llista amb variants de les tres edicions.⁹ La major part d'aquestes variants són d'un valor probatori mínim, ja que es tracta de variants ínfimes o que poden ésser explicades per una major o menor intensitat de la tinta, variants que al traductor podien plantejar pocs problemes:

invisible/i visible, Enedasi/Enedast, departir/de partir, fugire/fugiren.

Uns altres en canvi tenen més valor:¹⁰

ital.	V	L	N1
testare	testar	testar	restar
alteratione	alteració	alteració	altercació
sotto	davall	davall	davant
fussero	fes	fos	fos
infinito	infinida	infinida	finida

resultats espectaculars, perquè no n'hi haurà.

⁶J. Givanel, *Estudio crítico de Tirant lo Blanch*, p.86.

⁷Indini-Minervini, "Il viaggio del «Tirante»", p.45.

⁸Vegeu l'opinió en aquest sentit de Bonsoms, el qual, al començament d'aquest segle, dugué a terme una comparació dels tres exemplars conservats (*La edición príncipe del «Tirant lo Blanch»*, p.57 i 60). La mateixa opinió que Bonsoms manté A. Hauf (*Tirant lo Blanc*, vol.I, p.XXVIII-XXIX). Jo soc també de la mateixa opinió.

⁹Indini-Minervini, "Il viaggio del «Tirante»", p.43.

¹⁰Les inicials que apareixen a la part superior de les columnes són les mateixes de l'article citat: ital. = traducció italiana, V = exemplar de la Universitat de València, L = exemplar de la British Library, N1 = exemplar de Nova York.

Aquests pocs exemples porten els estudiosos italians a considerar que difícilment podem trobar en alguns d'ells l'exemplar que utilitzà Manfredi. I afirmen —un poc temeràriament, al meu entendre—, que «se ne deduce que Manfredi deve aver utilizzato una copia, autonoma dagli attuali V, L, N1 e più vicina alla redazione Martorell (-Galba?), pervenutagli attraverso un canale distinto e forse privilegiato, quello della corte di Mantova, cioè, nella quale il *Tirant* era ben noto e apprezzato almeno fin dall'inizio del secolo».¹¹ No és aquesta l'única afirmació un tant agosarada d'aquests autors; però de la resta de l'article parlarem més avant.

Deia que les proves aportades em semblaven febles, especialment si es vol recolzar una tesi tan rotunda com la precedent. A més a més els exemples proposats semblen inclinar la balança cap als exemplars de València i Londres. Per la meua part he localitzat alguns exemples pel meu compte, a més dels que fàcilment es poden trobar a l'edició d'A. Hauf (que té en compte els exemplars de València i de Londres). Heus ací els resultats, no massa diferents dels anteriors:

ital.	V	N1
crescono	recrexen	crexen [a vj v° (c.6)]
lunghe	llargues	furgues (c.85)
habbiate	tingau	negau (c.116)
che intendono	entesos	encesos [sic] (c.116)
om.	il.lustres	il.luieces (c.134)
trentasette	xxc vii	xxxvii [B ij v° (c.239)]
sto tanto male con voi	en tan mal so mo dieu	entã mal somo diu [B ij r° (c.239)]
e posto caso che	e possat cars vos ¹²	e possat cars vos la
l'havestivi	tinguesseu	tingúesseu [B iii v° (c.240)]
discontentezza	descontentació	descontenció [Biii v° (c.240)]
diminuito ... e non mi	desminuït ... veure'm	desminuït ... e no volrà
vorrà più vedere		més veure'm (c.240)
esprimere non si potria	nous poria recitar	nos poria recitar [B iii v° (c.241)]

Ben difícil per tant és establir el text base de Manfredi; no gosaré, però, afirmar que usà un exemplar d'una tradició diferent a la dels tres exemplars coneguts, simplement perquè les traduccions del text italià no s'ajusten completament al conjunt de variants de cap dels tres.¹³ Pense més aviat que tot açò s'explica per les vicissituds d'aquella impremta primerenca. Potser quan Spindeler acabà d'imprimir tots els quaderns del Tirant (abans de començar l'enquadernació dels exemplars), hi havia dins del tiratge d'un mateix quadern exemplars tipogràficament diferents. Potser fou degut a què hi hagué dos tiratges diferents (com pensen alguns) o perquè alguns quaderns contenien correccions diferents uns dels altres, segons el moment del procés en què foren

¹¹Indini-Minervini, *art.cit.*, p.45.

¹²L'ed. Hauf afegeix: [en].

¹³Com fan Indini i Minervini, a l'article citat.

impressos. Així un mateix exemplar —al moment d'ésser rellegit el llibre—, podia estar compost per quaderns que pertanyien a moments diferents de la impressió i per tant el conjunt de les variants dels diferents exemplars esdevenen múltiples.

Si les comparacions sobre els textos aporta ben poca llum sobre el problema, una recerca 'externa' potser donaria millors resultats. L'exemplar de Nova York presenta les diferències més vistoses respecte als altres dos: manca l'orla que envolta el text de la primera pàgina i la lletra M capital que encapçala la dedicatòria (dibuixada més tard amb un estil molt diferent). Al lloc que devia ocupar la citada orla hi ha en canvi un escut, també dibuixat amb tinta, flanquejat per unes inicials: una F majúscula a l'esquerra i una F i una G majúscules superposades (essent la F més gran) a la dreta. Aquest escut mostra les armes de dues famílies: a la part esquerra les armes de la família Gonzaga, a la dreta unes armes desconegudes. No s'ha parlat molt sobre aquest punt a la bibliografia del Tirant,¹⁴ però es podria suposar que aquest exemplar, que durant molt de temps estigué a la Biblioteca de la Sapienza de Roma, fos el mateix que pertangué als Gonzaga i potser el mateix que serví a Manfredi per fer la seua traducció. A principis de segle l'advocat valencià Francisco Martínez i Martínez intentà donar un poc de llum a la qüestió. Segons ell la presència d'aquest escut en lloc de l'orla es justifica perquè una part dels exemplars estaven destinats a l'exportació, ja que l'editor Rix de Cura tenia relacions comercials amb Europa (especialment amb Alemanya i Itàlia). Així, es podria haver substituït l'orla per l'escut com una forma d'augmentar l'atractiu del llibre, posant l'escut amb els blasons de dues famílies nobles ben conegudes. Gutiérrez del Caño rebutjà l'idea de Martínez, per considerar-la poc probable. Segons ell el més segur és que quan el Tirant tenia ja un segle d'existència, el seu propietari faria dibuixar la lletra M i l'escut l'espai en blanc de la primera pàgina del seu exemplar, que més tard passà a la biblioteca de la Sapienza de Roma. Em sembla molt més senzilla i plausible aquesta segona interpretació, que però no soluciona el problema: pertangué realment aquest exemplar als Gonzaga, i més concretament a Isabella d'Este? No és probable, almenys aquesta última hipòtesis, ja que en aquell cas esperaríem un escut amb els blasons dels Gonzaga i al costat els ben coneguts de la família d'Isabella, els Este de Ferrara. Si bé la part dreta és clarament l'escut dels Gonzaga de Màntua, el de l'esquerra sembla ésser l'escut de la família dels Fieschi, potent família genovesa, una branca de la qual residia a la ciutat de Cremona, molt a prop de Màntua.¹⁵ Potser algun membre d'aquest últim grup es casà amb un o una Gonzaga. Segons Riquer (després d'haver consultat un especialista italià d'heràldica) l'exemplar hauria estat un regal fet a Francesca

¹⁴Vegeu especialment F. Martínez y Martínez, *Martín Juan de Galba coautor de Tirant lo Blanch*, pàgs. 39-43, M. Gutiérrez del Caño, *Ensayo bibliográfico de Tirant lo Blanch*, p.23 i recentment M. de Riquer, *Aproximació al Tirant lo Blanc*, oàgs. 249-250.

¹⁵V. Spreti, *Enciclopedia storico-nobiliare italiana*, s.v.

Fieschi, muller de Ludovica Gonzaga (mort el 1540) per Isabella d'Este: això concorda perfectament amb les inicials i els blasons de l'escut d'armes.

A l'inventari de la biblioteca d'Isabella d'Este Gonzaga apareixen dos exemplars del Tirant, descrits així:¹⁶

«Item, un libro del Tirante Ion Blanch, in spagnolo, in foglio, coperto di coramo rosso».

«Item, Tirante il Blanco, in foglio, coperto di corame nero usato».

Segons Riquer, el primer dels exemplars descrits és l'original català, el segon és la traducció castellana: probablement és així, però no es pot descartar que els dos exemplars siguin en català, ja que tot el que provenia d'Espanya era considerat 'espanyol' (cal recordar que a la portada del mateix Tirant italià trobem escrit: «Di lingua Spagnola nello idioma nostro per Messer Lelio di Manfredi tradotto»; Manfredi, però, tradueix directament del català i no pas del castellà). No és possible, en canvi, que es tracte de la traducció italiana impresa (cronològicament podria ésser: l'inventari és de 1540, l'impressió de 1538), però la descripció "in foglio" impossibilita aquesta hipòtesi, ja que aquella és "in quarto".

Per tant, l'exemplar conservat avui a Nova York (si és encertat el que diu Riquer) pogué ésser el que usà Manfredi per fer la traducció, o també l'exemplar que apareix en primer lloc a l'inventari mencionat. A la primer possibilitat podrien oposar-se una sèrie de traduccions en què la traducció italiana se separa de l'exemplar conservat; sobre el segon exemplar no podem dir res perquè no s'ha conservat.

Edicions impreses de *Tirante il Bianco*.

L'any 1538 apareixia impresa a Venècia la traducció italiana del Tirant, amb el següent títol (A):

Tirante il Bianco valorosissimo cavaliere nel quale contiensi del principio della cavaleria del stato & ufficio suo, dell'essamine che debbe esser fatto al gentile e generoso huomo che dell'ordine della cavaleria decorar si vuole, e come dee esser fatto il vero Cavaliere della significatione dell'arme, così offensive come difensive, e quali atti e costumi appartengono al nobile Cavagliere, e dell'honore del quale è degno d'essere honorato; con la morte di Abrain Re e Signore della gran Canaria e rotta delle sue genti. Di lingua Spagnola nello idioma nostro per

¹⁶A. Luzio i R. Renier, "La coltura e le relazioni letterarie d'Isabella d'Este", dins el *Giornale storico della letteratura italiana*, XXXV (1900), pàgs. 244-245.

Messer Lelio di Manfredi tradotto. Nuovamente posto in luce e con accurata diligentia castigato.

Nissuno ardisca la presente opera sotto il dominio dell'Eccelsa Signoria di Vinegia stampare, ne in altri luoghi stampata vendere, sotto pena che nel privilegio si contiene.

I al colofó:

In Vinegia, nelle case di Pietro di Nicolini da Sabbio, alle spese però del nobile huomo messer Federico Torresano d'Asola. Nell'anno della salutifera redentione humana MDXXXVIII.

L'obra està editada en un sol volum en 4º i consta de: 1 full amb la portada + 4 fulls sense numerar (el primer amb la "Tavola delle cose che se contengono nella presente opera", el segon i el tercer amb els pròlegs de Federico Torregiano i de Lelio di Manfredi a Federico duc de Màntua i l'últim amb el Pròleg al vº i el "Privilegio" per imprimir —amb data del 31 de desembre de 1537— del senat venecià) + 283 fulles numerades + 1 fulla sense numerar (amb el colofó i el registre dels quaderns).

Les altres edicions són les següents:

B) Venècia, Domenico Farri, 1566, en 3 volums.

C) Venècia, Lucio Spineda, 1611, en 3 volums.

Hi ha també una edició moderna (Roma, La Tipografica, 1984) d'aquesta mateixa traducció; d'ella parlarem més avant.

Les referències dels principals repertoris bibliogràfics a aquestes tres edicions són unànims. Tot el contrari passa amb les referències a la 'traducció' francesa, feta pel comte de Caylus i publicada probablement a París cap a 1737. Les clares notícies que els mateixos repertoris donen sobre les edicions italianes esdevenen un munt de referències errades i confuses en el cas de la traducció francesa.¹⁷

Val la pena detenir-se un moment sobre les circumstàncies i les persones que intervingueren a la publicació de *Tirante il Bianco*. L'impressor fou Pietro di Nicolini da Sabbio, pertanyent a una coneguda família d'impressors venecians, que de vegades treballaren junts i de vegades separats, com en aquest cas. Publicaren molts llibres —sembla que editats amb cura (el *Tirante* n'és una bona prova)— entre 1521 i 1551: en llatí, en grec, en vulgar...¹⁸ Les més conegudes són la 2ª edició

¹⁷Vegeu C. Calvo, "Estudi bibliogràfic de les edicions de la traducció francesa de «Tirant lo Blanc»". Allí es por veure la llarga llista de repertoris i obres consultades.

¹⁸F. Ascarelli i F. Menato, *La tipografia del '500 in Italia*, p.353: "... di tutta la produzione della famiglia si può dire che fu abbondantissima e buona". No pensava el mateix l'autora en

dels *Asolani* (Venècia, 1530) i la de les *Rime* (Venècia, 1535) del cèlebre gramàtic i literat Pietro Bembo.

Pietro di Nicolini da Sabbio, però, fou només l'instrument material d'un altre impressor, per compte del qual treballà. Es tracta de Federico Torresani (o Torregiani)¹⁹ d'Asola. Pertanyia a una famosa família d'impressors, el més important dels quals fou son pare, Andrea Torresano d'Asola. Aquest donà sa filla en matrimoni al cèlebre impressor Aldo Manuzio, amb el qual treballà en societat. Mentre visqué aquell la impremta anà bé, però quan morí i passà a propietat dels fills d'Aldo Manuzio i dels de Andrea Torresano començaren les disputes, per causa sobretot d'un d'ells, Giovan Francesco Torresano. El taller romangué tancat entre 1529 i 1533. Des de 1537 Giovan Francesco i el germà Federico començaren a treballar pel seu compte, inclús separats. Treballaren amb altres tipografies, a les quals feien encàrrecs. Fou ben profícua la col·laboració amb els Nicolini da Sabbio (sobre tot amb Pietro i Giovan Antonio).²⁰ Precisament l'any 1538, Federico publicava, a la impremta de Pietro Nicolini da Sabbio, la traducció del Tirant acabada quasi 20 anys abans per Lelio Manfredi.

Poc sabem sobre les motivacions que empenyeren Torresani a publicar el manuscrit de Manfredi, ni com arribà a les seues mans, ni si ho féu per encàrrec d'un altre. Intentarem donar el nostre parer sobre aquest punt, ja que poc més es pot fer. Sobre aquesta qüestió llegim el que segueix al pròleg escrit per Torresano i adreçat al duc de Màntua: «...Nella quale tutto ciò che v'è di mio a vostra eccellenzia consagro e dono, sì per non divertir dalla mente di l'autore come per far palese a vostra eccellenzia la servitù che già molti anni humilmente le rendo, oltre che *tutti i libri che contengono virtù non possono con maggior sicurezza uscire in luce che con la protezione di quella nella quale sono raccolte tutte quelle eccellenzie che sono degne di un rarissimo prencipe...* » (p. 45; el subratllat és meu). Per tant el duc ha acceptat la dedicatòria de l'obra, però a partir d'aquestes poques ratlles —mancant a

una altra obra de l'any 1953: "...pubblicarono molte edizioni greche, pare, piuttosto scorrette..." (F. Ascarelli, *La tipografia cinquecentina italiana*, p.182). Heus ací algunes de les obres impreses pels germans Da Sabbio que hem trobat:

D. Alighieri, *L'amoroso Convivio di Dante*. Venezia, Fratelli da Sabbio, 1521

F. de Rojas, *Tragicomedia di Calisto & Melibea...* Venezia, Giovann'Antonio e Pietro Nicolini da Sabio, 1541

F. de Rojas, *Tragicomedia di Calisto & Melibea...* Venezia, Pietro Nicolini da Sabio, 1535

G. Boccaccio, *Decameron*. Venezia, Pietro Nicolini da Sabio, 1537

M.M. Boiardo, *I tre libri di Orlando innamorato ... con i tre libri aggiunti degli Agostini*. Venezia, Nicolò da Sabio, 1539

M.M. Boiardo, *I tre libri dello innamoramento di Orlando di Mattheo Maria Boiardo ... insieme con gli altri tre libri compidi*. Vinegia, Nicolini da Sabio, 1544.

Rime di diversi antichi autori toscani. Venezia, per Io. Antonio e fratelli da Sabio, 1532.

¹⁹La primera de les formes correspon a la pronúncia i grafia dialectals, la segona a una forma toscanitzant.

²⁰Per notícies sobre els Torresani vegeu F. Ascarelli i F. Menato, *La tipografia del '500 in Italia*, p.333-334 i C. Marciani, "Il testamento e altre notizie di Federico Torresani", pàgs. 165-178.

més documents sobre l'assumpte— no podem saber si aquell finançà l'edició o no.²¹ No era estrany que els senyors finançaren l'edició d'obres que els agradassen: Isabella d'Este Gonzaga donà diners a Manfredi perquè pogués imprimir el *Carcer d'Amore*, que li havia dedicat i que tant li havia agradat;²² el mateix duc Federico finançà la publicació d'algunes obres del seu gènere favorit, les novel·les cavalleresques. Per altra banda Torresano insisteix en què ha segut ell qui ha aconseguit les obres amb esforç i qui ha pagat les despeses de la publicació: «...le opere intitolate (...) e *Tirante il Bianco*, historico, tradotto per messer Lelio Manfredi di spagnolo in lingua volgare, non più stampate, le qual tutte opere ho trovate con gran fatica e spesa... » (p.50: sol·licitud del "Privilegio" a les autoritats venecianes); i al colofó insisteix: «In Vinegia, nelle case di Pietro di Nicolini da Sabbio, alle spese però del nobile huomo messer Federico Torresano d'Asola. Nell'anno della salutifera redentione humana MDXXXVIII» (p.1019; el subratllat és meu).

Torresani afirma que li va arribar a les mans el manuscrit que Manfredi estava preparant quan el sorprengué la mort. És possible que en un gest de rara generositat (o finalment mogut per la insistència característica de Manfredi) el duc Federico es decidís a donar diners per a publicar una novel·la que li havia agradat, i que per la mort de Manfredi se'n fera càrrec definitivament Federico Torresano, que en un altre moment declara ésser servidor seu (quin tipus de servitud?): «la servitù che già molti anni humilmente le rendo», p.45.

G. Grilli ha assenyalat els paral·lelismes entre l'actitud de Galba respecte a l'obra de Martorell i la de Torresani respecte a la de Manfredi.²³ Galba afirma haver rebut el manuscrit de Martorell i haver acabat la quarta part del llibre per la mort d'aquell. Torresani diu també que li ha arribat a les mans un manuscrit (el de Manfredi) i que ha fet revisar el text. Igual que Galba, Torresani vol deixar clar que hi ha alguna cosa seua: « Hor, essendomi venuta alle mani questa sua tradottione, l'ho fatta io con nuova lima ripolire e con somma diligenza stampare. Nella quale tutto ciò che v'è di mio a vostra eccellentia consagro e dono, sì per non divertir dalla mente di l'autore come per far palese a vostra eccellentia la servitù che già molt'anni humilmente le rendo... ». De la mateixa manera que és molt difícil establir la intervenció de Galba al Tirant (si acceptem que hi existeix la "quarta part" de Galba), tampoc podem dir quins elements de la traducció italiana són atribuïbles a Torresani (si n'hi ha); en el cas del *Tirante il Bianco* no es tractaria d'una part, sinó d'elements corregits ací i allà, ja que Manfredi deixà acabada la seua traducció. No es pot descartar que la menció «l'ho fatta io con nuova lima ripolire e con somma diligenza stampare» siga només una referència buida, quasi obligatòria, feta per una part per justificar la

²¹Ho afirma rotundament M. Beer, *I Romanzi di cavalleria*, p. 192 nota.

²²«...acceptareti questi pochi denari che vi mandamo, acciò abbiati il modo di mettere l'opera in stampa... » (C. Zilli, "Notizia di Lelio Manfredi", p.46).

²³G. Grilli, "Tirant lo Blanc novela de caballería...", p. 414 nota.

seua presència en le procés de publicació del Tirant i per altra per fer més atractiu el text al possible comprador. Era molt habitual posar a les portades dels llibres impressos frases d'aquest tipus, amb les quals es volia dir al comprador que aquell llibre havia estat sotsmés a un control no sols tipogràfic sinó també lingüístic, és a dir, s'havia vigilat la correcció de la llengua emprada per l'autor, fent les correccions necessàries.²⁴

Hem introduït adés un aspecte important: la impremta. No és casual que *Tirante il Bianco* fos imprés a Venècia. Si Venècia fou durant els primers anys una més de les ciutats italianes i europees productora de llibres, poc després esdevingué el principal centre no sols italià sinó també europeu. Hi venien persones d'arreu d'Europa per fer-hi imprimir llurs llibres (recordem el *Libre Elegantiarum* de Joan Esteve). Venècia gaudia d'unes condicions especialment favorables pel desenvolupament de la impremta i aprofità a més la crisi de les altres ciutats italianes. A la majoria d'aquestes la impremta estava sotsmesa a un doble control, civil (la Cort) i eclesiàstic, mentre a Venècia la República protegia i afavoria la llibertat de impressió. Així s'explica la pujada de la producció, espectacular durant la primera meitat del segle XVI: tres de cada quatre llibres editats a Itàlia ho eren a Venècia.

Si enumerem els agents perturbadors de l'edició del Tirant, a més de la possible intervenció de Torresani, cal considerar la segura i inevitable interferència del procés d'impressió. En aquest procés el risc d'introducció d'errors era gran, perquè hi intervenien diverses mans: primer —és clar— la mà de l'autor, després el corrector, més tard el caixista, de nou el corrector.²⁵ La figura del corrector esdevé molt important als tallers de Venècia, ja que el nou procés d'edició de llibres exigeix cada volta més una uniformitat quant a la forma lingüística. Famosos literats treballaren per les premses venecianes: Dolce, Ruscelli, Sansovino...²⁶ Si pel llatí es pot observar una unitat més o menys gran en els textos anteriors a la impremta, als textos en llengua vulgar (toscana o no) l'anarquia era general. Al principi, quan aquest tipus de textos eren destinats exclusivament al mercat local, no es tenia massa cura de la forma lingüística, però quan la impremta esdevé una poderosa indústria que ven a la resta d'Itàlia, la llengua dels llibres s'ha d'adaptar al model conegut per tot arreu (que estava a punt d'esdevenir la llengua literària nacional), el florentí. Però aquest tampoc era uniforme, i per això es dugué a terme una regularització sobretot de l'ortografia. Un moment decisiu en la història de la llengua italiana fou l'edició a cura de Pietro Bembo per la impremta d'Aldo Manuzio de les poesies de Petrarca l'any 1501, que suposà una revolució davant dels

²⁴Cfr. A. Quondam, "La letteratura in tipografia", p. 655 i segs.

²⁵Més avant analitzarem els possibles "errors" que hem detectat a la traducció, tot intentant individuar quan són deguts a cadascuna d'aquestes mans (errors d'impremta si són deguts al caixista, d'altres si creiem observar la mà de Torresani o de l'àndnim corrector).

²⁶G. R. Cardona, "Cultura dell'oralità e cultura della scrittura", p. 52.

usos anàrquics regnants fins aquell moment. Aquest procés de 'normalització' és possible veure'l ja acomplert pocs anys després, cap a 1540-50.

El nostre text pertany al període que acabem de descriure i presenta en efecte una ortografia prou homogènia, encara que no manquen alguns disbarats i algunes divergències, degudes principalment a interferències dialectals. Les diferències són encara més notables si comparem les obres manfredianes anteriors amb el Tirante, almenys 13 anys posterior a la més tardana d'aquelles (el "Poemetto", anterior a 1525). La comparació entre les traduccions (publicades) i les obres (inèdites) amb la versió impresa mostren una sèrie de diferències que només parcialment podem atribuir a Manfredi. Altres diferències deuen ésser degudes al procés de 'normalització' esmentat abans: potser a això faça referència la frase de Torresani «l'ho fatta io con nuova lima ripolire e con somma diligenza stampare». Les diferències són sobretot gràfiques (per tant no són d'una importància gran), però també n'hi ha de fonètiques i morfològiques. Ens adonem per exemple que el diftong *uo* és quasi absent (excepte uns pocs casos: 'tuoi, suoi',...) en les primeres obres (*Carcer d'Amore*, el "Poemetto"), mentre que en les posteriors (el *Paraclitus*, *Tirante il Bianco*) són molt més freqüents.

Tirante il Bianco tingué un ressó important, com ho demostra el fet que fou reeditat dues vegades més: l'any 1566 i l'any 1611, totes dues a Venècia. L'edició de 1566 (a càrrec de Domenico Farri) presenta una sèrie de variants respecte a la 1ª edició. Donem tot seguit les més significatives:

-Està editat en tres volums en 8º.

-Desapareix la divisió en set parts suggerida a Manfredi per l'edició *princeps* (plagiada per Martorell del *Llibre de l'Orde de Cavalleria* de Ramon Llull). La divisió és ara en tres parts, coincidents amb els tres volums.

-La divisió en capítols no sempre és coincident amb la 1ª edició. Sembla que Farri ha volgut donar una major homogeneïtat a la irregular llargària dels capítols de l'edició anterior.

-Introdueix títols per als capítols.

-Desapareixen les dedicatòries de Torresani i de Manfredi i la petició del "privilegio" per imprimir l'obra.

-Afegeix al principi una "Tavola de' capitoli".

La tercera edició (a càrrec de l'impressor Lucio Spineda) és pràcticament idèntica a l'anterior, conservant inclús en moltes pàgines la mateixa composició i corregint només errors evidents de l'edició de Farri.²⁷

²⁷Indini-Minervini, "Il viaggio del «Tirante»", p. 54.

Hem fet referència anteriorment a l'article de M.L. Indini i V. Minervini, quan hem parlat de les edicions catalanes del *Tirant lo Blanc*; aquesta part ha estat ja comentada i suficientment rebatuda per Albert Hauf a la introducció de la seua edició del Tirant. Parlarem ara del que diuen sobre la traducció italiana i sobre les tres edicions antigues. Aquests autors avancen la hipòtesi que l'editor Federico Torresani, quan volgué fer la "ripulitura" de què parla a la seua dedicatòria, féu servir un exemplar de la traducció castellana. És a dir, entenen el concepte de "ripulire" com a una voluntat de fidelitat a l'original "spagnolo". Crec més aviat que aquesta "ripulitura" cal entendre-la com una voluntat d'adequació als canons lingüístics del moment, més que no com una voluntat de fidelitat a l'original: em semblaria un poc insòlit aquest interès "filològic" de l'editor Torregiani. Donen a la p. 40 (Tabella 13), una sèrie d'exemples comparatius, dels quals només quatre em semblen d'un cert valor probador de llur tesi:²⁸

A	G	cat.
in questo salso mare	en esta mar salada	en aquesta mar sagrada
più non ti raccordi	poco te as acordado	om.
che havesse ardire	que no fuesse ossado	om.
humana compassione	humana compassión	humana composició

La resta dels exemples no crec que siguen deguts a la causa que pensen els autors: a l'exemple següent,

per esser cuor mortale | porque és coraçón mortal | per ço com és cors mortal

la traducció italiana es pot explicar per una confusió (hi ha més exemples) de les paraules *cor/cors*, o per una deficient impressió de l'exemplar català usat, que no contindria la s final. En altres no es troba més que una coincidència en l'omissió de paraules en A i G. Una altra prova, segons ells, és l'ordenació dels capítols 244-246 de l'edició *princeps*: «Lo dimostra la disposizione dei capitoli 39-41 del Libro VI (1, capp. 244-246), diversa da quella catalana e, nella sua organizzazione 'logica', produttiva di un risultato migliore dell'analogo ma incompiuto tentativo esperito dal traduttore castigliano».²⁹ No acabe de comprendre perquè l'ordenació del text de l'edició italiana deu estar feta per Torresani sobre l'ordenació que l'edició castellana fa d'aquests capítols: en primer lloc perquè l'ordenació dels textos castellà i italià són diferents (com ells mateixos admeten), i en segon lloc perquè no hi ha res que ens impedisca pensar que el mateix Manfredi (traductor minuciós i eficient), davant de l'evident errada de l'original, el corregís, donant la nova ordenació.³⁰

²⁸D'ara endavant usaré les mateixes lletres usades per Indini i Minervini: cat. (ed. catalana), G (ed. castellana), A (1ª edició italiana), B (2ª edició italiana) i C (3ª edició italiana).

²⁹Indini-Minervini, *art.cit.*, pàgs. 39-40.

³⁰Aquesta ordenació correspon exactament a la que proposa Riquer, pareix que seguint Aguiló, que hauria consultat el text italià. No és aquest l'únic punt on l'edició Riquer —en les

Tot seguit afermen que Domenico Farri féu servir també un exemplar de l'edició castellana del Tirant per corregir la 1ª edició de 1538.³¹ Per provar aquesta afirmació donen una nova llista d'exemples. Els exemples que proposen (a les pàgs. 52-53: Tabella 22) em sembla que no proven el que ells volen, sinó que més aviat em pareixen coincidències casuals: la majoria són simplement omissions de B i C que coincideixen amb altres omissions de G.

A més de tractar d'estudiar la validesa de les proves presentades pels estudiosos italians, voldria plantejar una sèrie de qüestions que poden ajudar a donar un poc més de llum a aquest assumpte:

-Per què un impressor com Domenico Farri presentaria de repent un interès filològic tan acusat en la reedició d'una obra que en aquell moment no seria considerada més que com una novel·la de cavalleria més entre tantes altres? En aquest sentit el cas de Torresani es podria explicar millor (era un impressor d'una certa fama), però no era així en el cas de Farri, del qual he trobat un munt d'obres que podríem considerar 'frívols'.³²

-Per què s'havia d'inventar nous títols per als capítols si l'edició castellana li'ls oferia ja fets? Els títols afegits a l'edició italiana són completament diferents als de la traducció castellana.

-Hi ha trossos a voltes extensos que no apareixen traduïts en cap de les edicions italianes (per exemple al cap. 76), però sí a l'edició castellana: per què l'editor Farri no aprofità el text castellà per completar l'obra?

-Molts errors d'impremta evidents de la primera edició apareixen repetits en les altres dos, mentre que en l'edició castellana la lectura és la correcta: per què Domenico Farri no se n'aprofità per corregir-los?

-Cap a la fi de la novel·la (tercer volum de l'edició de Farri) comencen a aparèixer llacunes al text, sense cap justificació aparent. Sembla que l'impressor veia que el text s'acabava i que no hi havia prou lloc a l'últim quadern, per la qual cosa aquell —amb pocs escrúpols, cal dir-ho, si realment ho féu—, començà a retallar. Açò no s'avindria molt bé amb la imatge d'editor 'acurat' que pareixen tenir d'ell Indini i Minervini.

-Si l'editor de la 2ª edició hagués confrontat seriosament l'edició italiana anterior amb la castellana deuria haver corregit molts més errors: per exemple el que hi ha al cap. 440 (p. 941 de l'edició Sansone), on la paraula *entonació* és traduïda en *A in otanatione*, que no té cap sentit. Farri, en enllestir la seua edició comprén que hi ha algun error, però en lloc d'anar a la traducció castellana (cosa que continuem creient

seues correccions i esmenes— coincideix amb l'edició italiana. Vegeu altres casos als capítols 224 i 319.

³¹"Domenico Farri, in altri termini, ha inteso 'aggiornare' l'edizione Torregiani ricorrendo al testo in «spagnola lingua» probabilmente più accessibile dell'originale catalano: lodevole tentativo di riandare alla fonte di quel Tirante il Bianco che «il nostro messer Lelio Manfredi ... tradosse di spagnola lingua nell'idioma nostro»", *art.cit.*, pàgs. 53-54.

³²Vegeu a les llistes finals del llibre de M. Beer, *Romanzi di cavalleria*, les moltes obres de cavalleria impreses per Farri (hi ha també alguna de Lucio Spineda).

improbable) corregeix segons la seua intuïció: *in narratione*.

Per tot el que he dit anteriorment crec que la teoria de Indini i Minervini no es pot sostenir amb les proves que hi addueixen i que hi ha, en canvi, arguments que fan pensar en una transmissió del text més 'senzilla' i menys 'accidentada' del que aqueixos autors pensen.

L'edició italiana moderna (Roma, 1984).

Parlarem per últim de la més recent de les edicions del *Tirante il Bianco*, l'edició publicada a Roma l'any 1984, a la casa editorial La Tipografica. El projecte ha estat enllestit per un grup d'entusiastes catalandòfils italians (compost per A. M. Annicchiario, M. L. Indini, M. Majorano, V. Minervini, S. Panunzio, C. Zilli) dirigit pel Professor Giuseppe E. Sansone, autor d'importants estudis sobre literatura medieval i sobre poesia contemporània. Aquesta edició es basa en la de 1538, però han comparat a més aquest text-base amb les edicions de 1566 i 1611, amb l'original català i amb la traducció castellana, donant lloc així al riquíssim conjunt de notes que acompanya el text italià.

Aquesta edició està precedida per un pròleg del Prof. Sansone on presenta l'obra al públic italià i situa el Tirant en el seu context històric i cultural. Parla també del traductor i de les poques coses que sabem d'ell i esbossa algunes característiques de la traducció, que qualifica de "operazione di notevole livello sia in ordine alla qualità sia in rapporto alla fedeltà e, complessivamente, di ben maggiore riuscita e aderenza al dettato originale che non quella castigliana del 1511", opinió que subscriu plenament. Després d'aquest pròleg tenim una síntesi de l'argument del llibre, seguit dels criteris seguits en l'edició. Afirment els editors que aquests criteris són diferents dels seguits habitualment a Itàlia, ja que la norma general és trobar la grafia normalitzada, en la creença que la grafia d'aquest segle és anàrquica i no respon a la pronúncia real: ells prefereixen, en canvi, —em sembla un criteri justificable— respectar al màxim la grafia de l'original i intervenir només per normalitzar la puntuació, la confusió i/j o u/v i uns pocs aspectes més.³³

En línies generals l'edició em pareix magnífica, però no manquen alguns punts que no em pareixen tan bons i que intentaré exposar a continuació. Aquests punts es refereixen a la forma en què són tractats els errors de la traducció respecte a l'original català. En alguns casos les correccions estan provocades pel fet d'haver pres l'edició de Martí de Riquer del Tirant com a punt de partida. El mateix Riquer adverteix que la seua no és una edició filològica, però com que fins fa poc no hem disposat d'una altra amb aquestes característiques, els investigadors han

³³*Tirante il Bianco*, p.42.

hagut de treballar amb ella. Aqueixa edició presenta moltes errades de lectura respecte a l'original en el qual es basa i per tant qui s'aproxime a aquesta edició amb la intenció de fer un estudi lingüístic es trobarà amb diverses "sorpreses". Si els editors hagueren fet servir un o més facsímils dels exemplars de l'edició *princeps* no haurien fet certes rellicades, provocades per certes lectures de l'edició Riquer. Heus ací alguns exemples:

-Al cap. 180, el Tirant diu: "jamés serà rebut...si perfet efecte no porta" traduït correctament per "per me giamai non sarà ricevuto...se'l non haverà perfettissimo effetto", és a dir efecte a l'original i effetto a la traducció. Riquer en canvi té la lectura afecte, que porta els editors italians a considerar la traducció italiana incorrecta i a corregir-la; assenyalen a més el fet "curiós" que la traducció castellana (que du "efecto") continga el mateix error que la traducció italiana.

-Al cap. 125 del Tirant de Riquer llegim: "E per tal un tan gran traïdor com aquest és digne de gran paor", traduït per "e però uno tanto gran traditore, come è questo, è degno di gran laude". Davant d'aquesta diferència (*paor* a l'original i *laude* 'llaor' a la traducció) justifiquen en nota que aquesta traducció es deguda al sentit irònic amb què el traductor ha pres la frase i torna a indicar que la traducció castellana coincideix amb l'"error" de l'italià. Una lectura de l'original els hauria assabentat que l'original porta en realitat llaor: per això tenim la traducció *laude* de l'italià i loor del castellà. La causa està en el fet que Riquer porta *paor*.

A banda d'aquest errors provocats per l'edició catalana manejada trobem discutibles també algunes correccions fetes sobre la traducció italiana basant-se en el que diu l'original català. Creiem que, en certa manera, cal considerar la traducció com a una obra amb una certa autonomia i que cal respectar per tant la tasca del traductor i algunes de les solucions aportades per ell: a més a més aquestes desviacions en molts casos estan justificades plenament, per la qual cosa les esmenes introduïdes per l'editor són encara més injustificables. Veiem-ne alguns exemples:

-Al cap. 125 del Tirant llegim: "E l'una féu pintar, sobre camper verd, cadensats d'or d'aquest llong que tanquen les portes; e era plena, tota la bandera, d'aquells cadensats", traduït per "e nell'una fece dipingere, sopra campo verde, chiare stelle d'oro, e di chiavistegli che serrano le porte; et era tutta piena la bandiera di quelli chiavistegli". L'edició italiana corregeix la primera traducció (*chiare stelle*) en *chiavistegli*, com en els altres dos casos. Per a mi açò no està del tot justificat: per una part contrasta amb la tendència del traductor (que exposarem més avant), de no repetir massa prop al text la mateixa paraula, si ho pot evitar; i ací la tenim repetida tres vegades! No es podria descartar que haja volgut evitar voluntàriament una de les

tres repeticions donant al text una nota 'poètica' amb la traducció *chiare stelle*, la qual seria més una desviació del traductor que un error d'impremta, com creu l'edició italiana.

-Al cap. 453 llegim: "ha rebut encara augment i ampliació la corona, honor i exalçament e grandíssim repòs", traduït per: "alla corona aumento, applicazione, honore, essaltamento, riposo grandissimo". La solució italiana (*applicazione*) és un error evident i així ho interpreta l'edició Sansone, que però corregeix amb la paraula *amplificazione*, introduint més lletres de les que calia, segons la meua opinió, ja que hauria bastat escriure *ampliacione*, paraula perfectament normal i documentada.

Amb aquestes petites notes he volgut posar en evidència alguns dels errors que he cregut trobar en aquesta edició moderna de la traducció italiana de Tirant lo Blanc. No voldria donar l'impressió, però, que el treball fet per aquest grup coordinat per Giuseppe Sansone és molt imperfecte: no és així. La feina feta per aquests estudiosos de la nostra literatura és molt estimable i en línies generals molt correcte, encara que presente —com és normal en qualsevol tasca i més encara en una tan extensa com és aquesta— algunes imperfeccions. És d'agrair que hagen posat a l'abast dels estudiosos i del públic en general aquesta bona edició de la valuosa traducció italiana del Tirant de Lelio Manfredi.

2.2.-Aspectes de la tècnica de Manfredi com a traductor.

El concepte de traducció ha estat definit de moltes maneres. Una de les definicions més conegudes (citada sovint i acceptada per altres autors) és la de Nida i Taber: "La traducció consisteix en reproduir, mitjançant una equivalència natural i exacta, el missatge de la llengua original en la llengua receptora, primer pel que fa al sentit i en segon lloc pel que fa a l'estil".³⁴ És a dir, s'inisteix en la transmissió del contingut abans que la forma, sense però ignorar-la.³⁵ Altres autors, partint de la idea que les llengües són sistemes perfectes i tancats que expressen el "geni" del poble que la parla, han negat, des del punt de vista teòric, la possibilitat de la traducció (Benjamin, Nabokov³⁶). Tanmateix, és difícil negar l'evidència de l'activitat traductora, que sovint dóna excel·lents resultats. El concepte fonamental és el d'"equivalència dinàmica"³⁷, segons el qual la traducció ha de produir en el receptor d'aquesta el mateix efecte que el text original produí sobre

³⁴Nida-Taber, *La traducción*, p. 29.

³⁵Opinions del mateix tipus tenen García Yebra, Newmark i Hurtado.

³⁶Newmark, *Manual de traducción*, p. 69. S'hi podria afegir Ortega y Gasset (amb la seua famosa sèrie d'articles, intitolats *Miseria y esplendor de la traducción*).

³⁷Newmark, op.cit., p.73, l'anomena "efecto equivalente".

els seus receptors (lectors o oients). No hem d'oblidar però el paper que juga la forma del text, ja que l'efecte de dues traduccions diferents d'un mateix text no és el mateix. Malgrat que hi haja un cert acord teòric en certs ambients, la realitat és que existeixen molts tipus de traduccions que van des de la més lliure (que no sabria qualificar realment de "traducció") fins a la més literal (la traducció "mot a mot"). Aquest últim tipus és el que preconitzen aquells que neguen la possibilitat efectiva de la traducció, ja que deixa veure clarament la forma de la llengua de partida. Altres teories insisteixen més o menys sobre el grau de fidelitat a la forma, tot aclarint que el més important és transmetre el sentit del text original. Personalment compartesc el concepte de traducció que defén Newmark:³⁸ "La meua tesi, tanmateix, és que la traducció literal, si aconseguix l'equivalència referencial i pragmàtica amb l'original, és perfectament vàlida i no cal evitar-la". Aquesta idea és especialment adient quan es tracta de dues llengües molt pròximes, com el català i l'italià: molts traductors tendeixen, equivocadament al meu entendre, a traduir paraules i estructures idèntiques en les dues llengües amb altres diferents, per tal d'allunyar-se de la llengua del text original.

Ara, però, ens trobem davant d'una traducció feta fa més de quatre segles, amb uns criteris i una perspectiva completament diferents a les nostres. No podem criticar ni retraure a Manfredi errors que a nosaltres podem semblar evidents, però que en aquell moment passaven desapercebuts. Fins a la fi del segle XVIII no hi ha les primeres reflexions teòriques amb una mica de mètode, que clouen una etapa caracteritzada per reflexions aïllades que freturen de consistència metòdica.³⁹ Les principals aportacions teòriques prèvies a la tasca traductora de Manfredi foren principalment les de Ciceró (seguit després per Horaci i Quintilià) i les de Sant Jeroni. Ciceró defén la traducció del sentit abans que la traducció formal, mot a mot (*verbum pro verbo*), criticant aquells que segueixen aquesta tendència. Sant Jeroni té una posició molt semblant, però especifica que la traducció pel sentit (*sensum de senso*) no pot ésser aplicada igualment a tots els textos: als textos sagrats s'ha de mantenir la fidelitat a la paraula.⁴⁰ Aquesta darrera és l'actitud que prendran molts dels traductors medievals. Amb el Renaixement i l'Humanisme es tornarà a donar prioritat al sentit, malgrat que en la traducció de textos sagrats perdure el mètode del "mot a mot" (fer el contrari podia ocasionar disgustos greus amb la Inquisició). Manfredi, persona de formació humanista, es remetrà a les fonts clàssiques (cita Horaci al pròleg d'una altra traducció seua⁴¹) i realitza una traducció on allò que intenta és —parafrasejant el que és diu al pròleg al·ludit— posar en bon italià allò que estava en bon català,

³⁸Newmark, op.cit., p.99.

³⁹Santoyo, *T i crítica de la traducció*, p.9.

⁴⁰Kelly, *The True Interpreter*, pàgs. 205-208; Mallafré, *Llengua de tribu...*, pàgs. 20-21.

⁴¹*Historia di Aurelio et Isabella*, Milano, 1521.

tot tenint en compte que cada llengua té característiques lingüístiques pròpies que no es poden reproduir servilment en l'altra.

Abans de passar a l'estudi de punts concrets, voldria fer algunes remarques terminològiques sobre dos termes que es trobaran sovint en les pàgines successives i que han estat usats amb diferents significats: literalitat i fidelitat. El primer dels dos conceptes —literalitat i el concepte de traducció literal que se'n deriva— és certament elàstic, ja que "admite grados de libertad en la traducción".⁴² Quant al segon —fidelitat—, ja hem vist com també es tracta d'un concepte un tant elàstic, ja que oscil·la entre la fidelitat sols al sentit o sols a la lletra (la forma), amb diversos graus intermedis. Usaré aquestes paraules en el sentit que segueix:

-Traducció fidel: és aquella que recull exactament el sentit del text de la llengua original (LO), utilitzant les paraules i estructures gramaticals de la llengua de traducció (LT) més semblants possibles a les de la LO, sense forçar però la gramàtica de la LT.

-Traducció literal: és aquella que recull les paraules i estructures del text de la LO amb les paraules i estructures més semblants possible formalment de la LT, sense que hi haja una correspondència de sentit entre els dos textos i violant clarament les regles de la gramàtica de la LT.

Dèiem abans que és difícil jutjar una traducció feta amb les idees i mitjans de fa més de quatre segles, des de la perspectiva actual, per diferents motius:

-Perquè les bases teòriques de què partia Manfredi eren diferents a les actuals i, en tot cas, mínimes (açò no vol dir pas que un traductor actual parteix per fer la seua feina d'una "sòlida teoria de la traducció", ans al contrari, és molt poc habitual).

-Perquè les eines auxiliars de què es pogué servir (diccionaris, gramàtiques...) eren inexistents i només comptava amb els seus coneixements i la seua perícia.

Partint dels presupostos anteriors, em dispose a analitzar en la resta de les pàgines d'aquest capítol una sèrie d'aspectes de la traducció italiana del Tirant, amb la finalitat de poder donar un judici crític sobre la seua qualitat. Les conseqüències d'aquest judici són importants, ja que implicaran una major o menor adequació d'aquesta traducció per a la comparació de les dues llengües que farem al capítol següent: si la traducció fos extremadament lliure, la comparació mot a mot que vull fer no tindrà raó de ser.

⁴²García Yebra, op.cit., p.328.

1) Anàlisi dels diferents tipus d'errors.

Un dels elements principals que permeten valorar una traducció és l'estudi dels seus errors. Aquestes errades poden ser degudes a moltes causes i per això llur classificació és sovint difícil.⁴³ Hem de considerar a més el tipus de text de què es tracte, perquè no trobarem els mateixos errors en un text medieval i en un text renaixentista, com és el nostre. El motiu és la diferent concepció que sobre la tasca del traductor i sobre el fet mateix de traduir hi havia en aquests períodes. També és important la llengua de la qual es parteix, ja que era molt diferent traduir del llatí (la llengua culta per excel·lència) i traduir d'una llengua romànica. A les diferents llengües de la Romània inclús els termes eren sovint diferents: a Itàlia es parlava de 'volgarizare' en el cas del llatí i de 'traslatare' en el cas de les llengües romàniques.⁴⁴ Durant l'Edat Mitjana la traducció es realitzava generalment mot a mot, sense tenir molta cura de la transmissió del sentit correcte del text original. S'aprofitava el fet que existís un mot amb la mateixa arrel en la llengua d'arribada (malgrat que no tingués el mateix significat) per traduir d'una forma excessivament literal. Els problemes de comprensió del text es deixaven a cura de posteriors 'comentaristes', que s'encarregarien d'explicar els passatges obscurs. Amb el pas a l'humanisme la concepció de la traducció canvia substancialment: hi ha un respecte major tant pel text original com pel futur lector, ja que s'intenta fer-li arribar un text el més clar i bell possible, tot intentant transmetre el sentit de l'original. Amb aquest canvi la figura del traductor pateix un altre canvi no menys important: passem del traductor anònim de l'Edat Mitjana, que no rebia normalment cap reconeixement, al traductor humanista, el nom del qual —i inclús la fama— en certs casos ha arribat fins als nostres dies. En aquesta última situació està com sabem el nostre autor, Lelio Manfredi, que tingué una certa celebritat com a traductor, encara que la seua vertadera vocació fos la d'escriptor: malgrat els seus esforços, allò que avui coneixem és el seu treball com a traductor (del castellà i del català), mentre que la seua obra literària ha quedat inèdita fins fa poc.⁴⁵

⁴³Com afirma C. Wittlin als seus treballs sobre traduccions medievals, on els diversos errors no sempre apareixen classificats de la mateixa manera. García yebra (*T* y práctica de la traducción*, pàgs. 65-66) distingeix dos tipus d'errors: aquells que són provocats per l'autor original aquells que són atribuïbles exclusivament al traductor (per atorgar a una paraula un sentit que no té o que no és el que li correspon pel context). Newmark (*Manual de traducción*, pàgs 255-257) distingeix entre errors referencials (els que tenen relació amb el món extralingüístic i no amb les paraules) i errors lingüístics (deguts a ignorància de la llengua de què es tradueix).

⁴⁴Vegeu per la història i les denominacions del concepte de 'traduir' a Itàlia (i també en altres llocs), G. F. Folena, "«Volgarizzare»...". Caldria corregir en aquest article la data que dona Folena com a primera documentació de la paraula traduir en català (1507), ja que apareix usada tres vegades al colofó del Tirant de 1490.

⁴⁵Cfr. C. Zilli, "Notizia di Lelio Manfredi...", pàgs. 45-46 i del mateix autor *Manfrediana*, pàg. 66.

En totes les èpoques el traductor ha caigut en errors: aquests són inevitables en una tasca de vegades molt difícil. Però els errors no són i no han estat iguals sempre. Des d'un punt de vista històric ens adonem que els diferents plantejaments que enuncïàvem abans determinen les característiques dels possibles errors. Un altre fet fonamental és la diferència que trobem entre textos manuscrits i textos impresos (com el nostre). Moltes de les traduccions manuscrites es feien seguint un mètode on el traductor dictava la versió a un escrivà, que prenia les paraules de la boca d'aquell (a voltes prenia inclús les correccions sense esborrar l'errada: són allò que Wittlin anomena 'semicorreccions'⁴⁶); la transmissió es feia també a través de copistes, cadascú amb la seua personalitat, la seua habilitat i els seus defectes. En aquest treball en cadena anaven introduïnt-se dins de cada nova còpia nous errors. Si es tracta d'un text imprès el procés era una mica diferent. El traductor preparava un original de la traducció, que anava posteriorment a la impremta on, moltes vegades, un corrector o editor (en el Tirant italià, Federico Torresani) llegia i preparava l'original per passar-lo als caixistes, que componien les pàgines que anaven directament als tòrculs. De vegades es podia fer alguna correcció sobre les primeres fulles impreses, però generalment s'arribava massa tard, quan ja havien estat impresos tots els exemplars. Lògicament —i a diferència del que ocorria amb els manuscrits—, no tindrem variants successives com les introduïdes pels copistes, ja que tots els exemplars d'una mateixa edició eixien pràcticament idèntics.

Una part dels errors poden ésser atribuïts a tot aquest procés o a les persones que hi intervenien. Hi ha —com veurem tot seguit— una sèrie d'errades atribuïbles al caixista, que podia enganyar-se fàcilment component les paraules i les frases: són identificables perquè donen lloc a paraules inexistents o a paraules que desvirtuen completament el sentit d'una frase (moltes vegades, sols trastocant una lletra tot torna pel bon camí). Però no sempre podem identificar amb seguretat l'origen de l'error. Tot seguit oferesc una classificació de totes les errades que he cregut observar en la meua comparació del *Tirant lo Blanc* amb la seua traducció italiana. Per la classificació m'ha sigut d'ajuda el model emprat per Wittlin als seus treballs, encara que pel fet d'ésser la nostra una traducció que no és medieval ni manuscrita (no es coneix cap manuscrit de la traducció de Manfredi), el tipus de les errades serà diferent: per exemple, les falses aglutinacions i deglutinacions de paraules, tan habituals a les traduccions medievals, són rares al nostre text. Trobarem en canvi una nova categoria inexistente en aquells textos: els errors d'impremta.

Donaré en primer lloc els exemples que hem trobat d'errades externes (produïdes per una mala lectura de l'original o per un defecte d'aquest) per passar després a totes aquelles atribuïbles al traductor

⁴⁶Cfr. C. Wittlin, "Semicorreccions en traduccions medievals", p. 599 i segs.

(per desconeixement, imperfícia o simplement per caprici) o a la impremta (l'editor o el caixista).

Tot seguit es trobaran només les errades que pertanyen a les paraules considerades al buidatge (per tant no tindrem en compte errors com "que d'ells serem serem vencedors/che di loro vincitori saranno", c. 239, que afecta un pronom personal) i les errades que comprometen el sentit d'una paraula o d'una expressió. No apareixeran doncs errors referits a número gramatical o persona verbal, articles, preposicions, etc., que, en canvi, sí apareixen indicades a l'ed. Sansone. Afegim que no hem considerat tampoc les diferències registrades a la 2^a i 3ª edicions italianes, sinó sols les de la 1ª respecte a l'original català.

Encara que la classificació i la identificació d'allò que he denominat com a "errors" siga difícil —i que en un cert nombre de casos no estiga del tot convençut—, crec que és preferible donar-los de la forma que segueix —amb els riscos que comporta—, que no donar-ne una llarga llista ordenada per capítols, que poc aportaria a l'estudi.

1. Errades produïdes per una mala lectura del text (mala lectura d'una lletra o confusió amb un altre mot català semblant). La causa pot ésser atribuïda al traductor o a la mala qualitat de la impressió de l'exemplar català utilitzat:

après/preso

après lo desagraduaran de tota la fraternitat; e, si porà ésser, après daran-li carçre perpètua/dipoi lo disgradaranno di tutta la fraternità e, s'el potrà essere preso, il condanneranno a perpetua carcere (92).

artifici/orefice

...les obres del domàs cobertes d'orfebreria ab esmalts, llavorat per art de subtil artificii...l'opere della quale erano coperte d'oro battuto lavorato a smalti per arte d'ingegnoso orefice (463).

aspre/espreso

los pres de la majestat del senyor Emperador són a mi aspres manaments/gli prieghi della maestà del serenissimo signore imperatore mi sono espressi commandamenti (169).

aventura/venturiero

les festes, tan nobles foren lo darrer dia com lo primer, e ab tan gran abundància de totes coses, així d'aventures com d'entramesos e singulars viandes/le feste...tanto furono nobili l'ultimo giorno quanto il primiero, e con tanto grande abundantia cosl di venturieri, di farse, intramessi e singulari viande (189).

barca/capanetta

viu una barca qui em paregué que de peixcar degué ésser/vidi una capanetta, la quale mi pareva che di pescatore esser dovesse (373); trobà unes barques de peixcadors, entrà dins una barraca e trobà dues pells de moltó/truovò una capaneta di pescatori, et entrò dentro a quella e truovò due pelli di castrato (299).

bou/buono

E tragueren totes les naus del port carregades de molt forment e de civades, de bous salats e de vins de Xipre/E trassono tutte le navi del porto, cariche di formento, di biada, di buoni salami e di vino di Cipri (163).

traure cabal/abbattere da cavallo

e si d'ell trau lo cabal, bé li poran dir cavalier de bona ventura/e se lo abbatte da cavallo, bene gli potran dire cavaliere di buona ventura (189).

cantar/raccontare

és un poc desembolta en lo dansar i en lo parlar, e canta raonablement/et era un poco disinvolta nel danzare, e nel

parlare raccontava ragionevolmente (85).

capità/capitanato

aquest bon voler que tinc, ab la capita ho prenguf e ab la mortalla ho deixaré/questo buon volere ch'io ho, col capitaneato il presi e con la funebre veste il lasciarò (277).

citació/accettazione

E la Reina graciosament lo hi atorgà, de tenir-hi lo camp segur dins quatre mesos après que la citació fos presentada/E la regina gratiosamente gli concesse di mantenergli il campo sicuro fra termine di quattro mesi dappoi che l'accettazione fu fatta (74).

complànyer/complacere

Contínua experiència de greus mals e dolors m'han mostrat complanyent als dolorits socórrer/La continova esperientia di gravi mali e dolori m'ha insegnato, compiacendo, alli addolorati soccorrere (444)

consellar/consolare

E Tirant tornà amonestar la sua gent, e aconsellà que tingueren lo cor ferm/E Tirante tornò a pregare, ammaestrare e consolare le sue genti che tenessero il cuor fermo (157).

cos/cuore

...e los altres ab bombardes e crits molt espantosos, a fi que es posassen lo diable al cos/...e gli altri con bombarde e gridi molto spaventevoli, a fine che il diavolo al cuore si ponessero (418).

daurat/indurato

No tardà la Viuda daurada de fer principi a un tal parlar/No tardò la Vedova indurata di rispondergli in questo modo (265).

desesperat/svegliato

E Tirant entrant per la cambra, quasi com a home desesperat, e véu la Princesa estar gitada en lo lliu/E Tirante, entradno nella camera quasi come huomo svegliato, vidde la prencipessa gittata nel letto (173).

estat/state

havia estat ab les finestres tancades/era di state con le finestre serrate (118)

ferrar/ferire

só estat pres e ferrat/son stato preso e ferito (374).

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

llançar/lasciare

Après féu portar la llavor dels espinacs en lo portell e llançaren-los per terra, a fi que, com los moros passassen, los se ficassen per los peus/Appresso fece portare gli tribuli nella porta, e lasciorongli per terra a fine che, quando gli mori passassero, se gli ficcasseno ne' piedi (24)

lletgea/leggieressa

oir alguna part de vostres gloriosos actes, e de representar a mi la lletgea d'aquells/udire alcuna parte di vostri gloriosi atti e di rappresentarmi la leggieressa di quelli (154).

ornat/honorato

semblant donzella com vós, ornada de corona imperial, no és en tota la crestiandad ni menys en la pagania/simil donzella come voi sete...honorada di corona imperiale, in tutta la christianità che manco nella pagania [non è] (228).

pagès/ragazzo

lo jueu qui no presta, e lo pagès qui servitud no fa, no vale res tots aquests/il giudeo che non presta et il ragazzo che non serve, non vagliono nulla (320).

parar/portare

e pres una ballesa d'aquelles que es paren a cavall ab una gafa/e tolse una balestra d'acciaio, che se portano a cavallo con una leva (106)

persecució/essecutione

No és de menor estima i honor la persecució de semblants magnànimes empreses, mas de menys treballs/Non è di minore estima et honore la essecutione de simili magnanime imprese, ma di meno travaglio (417).

plaer/parlare

No deu seure a joc o a plaer, ni repòs pereós/Non dèe sedere a giuoco o parlare, né a riposo pernicioso (143).

pròsper/proprio

lo trist de vostre marit toca a la porta e sap que ab desllealtat, en perjuf de la sua pròspera persona l'hauet indignament ofès sens causa ne raó alguna/l tristo di vostro marito percuotte all'uscio e sa che con dislealtà, in pregiudicio della sua propria persona, senza causa né ragione alcuna, l'haveti indegnamente offeso (262).

sagrat/salzo

en aquesta mar sagrada te donara de bon grat sepultura adolorida/in questo salso mare, di buona voglia, addolorata sepoltura ti darei (295).

suar/essere

arbres que suen en Sabea/arbori que sono in Sabea (143).

tenyir/havere

he ofert la mia persona a sangonose batalles, tenyint en augment de l'estima de ma honor los verds camps africans com a cavaller/la mia persona a sangonose battaglie ho offerto, havendo in augmento della stima del mio honore, come a cavaliere, li campi africani verdi del mio sangue (369).

tolre/tolerare

per tolre-us d'haver oir alguna part de vostres gloriosos actes/perché io ho tolerato d'udire alcuna parte di vostri gloriosi atti (154).

ver/vostro

vera execució/vostra essecutione (154).

vida/via

tinc ocasió de dolre'm e d'abandonar la vida/io ho occasione di dolermi et di abbandonare la via (227).

Hi ha certs errors que difícilment podem saber si es tracta d'errors de lectura del traductor o d'errors produïts en el procés d'impressió:

ésser/orare

agenollà's davant un oratori que tenia en lo petit retret, on era la Mare de Déu/si gittò in ginocchioni dinanzi ad uno oratorio, qual havea nella camera sua, ove orava la madre di Dio (26).

honestà/honestà

¡Fugiu de mi, castedat, honesta vergonya...!/Fuggitevi da me, castità, honestà, vergogna...! (382).

llevar/lavare

¡Oh Déu misericordiós, clement e piadós, que...lleves per vènia e perdó les culpes dels crims passats!/O Iddio misericordioso, clemente e pietoso, che...lavi con perdono e venia le colpe degli passati mancamenti! (478).

malaltia/malitia

...ésser grosser e avar, les quals dos malalties són incurables/...ignorante et avaro, le quali due malitie sono

incurabili (100).

pensar/posare

la mia ànima no té prou temps per a pensar/l'anima mia non ha assai tempo per posare (103)

repartir/riportare

Com la farina fon repartida, féu repartir lo forment per cases/Quando la farina fu partita, fece riportare il frumento per le case (105).

sant/fatto

E tants noms d'hòmens insignes per virtut com trobarà ésser estat sants.../E tanti nomi de huomini insigni per virtù, quanti egli troverà esser stati fatti... (143).

viure/vincere

Aquests tals ab la saviesa treballen contínuament en fer viure a si mateix/Questi tali con la sapientia s'affaticano continuamente in fare vincere se stessi (182).

2. Errades degudes a una mala separació o aglutinació de paraules o a una mala interpretació de la puntuació de l'original:

après/preso

après lo desagradaran de tota la fraternitat; e, si porà ésser, après daran-li carçe perpètua/dipoi lo disgradaranno di tutta la fraternità e, s'el potrà essere preso, il condanneranno a perpetua carcere (92).

elet/e letto

eren ben servits de molt eletes viandes, així en los dies de carn com de peix/cosí ne' giorni da carne come da pesce, era ben servito di assai vivande e letti (44).

enaixí que/...

...investí una nau, e mentre ells combatien, aplegà l'altra

nau. E l'altra tantost se donà, enaixí que tenia tres naus. En tal manera ho feren les onze naus ab les dos galeres/...investí una nave; e l'altra nave arrivò mentre gli combatteva. E subito la nave si rese a questo modo. Egli havea tre navi, e così furono, l'undeci navi con le galee (164).

preveure/per veder

e açò paria preveure Cipió, hom redubtat altament per bo/per veder Scipione, huomo riputato altamente buono (143)

3. Atracció paronímica o paretimològica: la paraula catalana és traduïda per una italiana formalment igual o molt semblant, però de significat diferent:

abellir/abbellire

Dubte tinc gran, no m'abellís la vista d'alguna d'aquestes donzelles/lo ho gran dubbio che tanto no [m']abbellisca la vista di alcuna di quelle donzelle (172); volgué altra volta temptar de paciència a Tirant si li abelliria la corona del regne/volse un'altra volta tentare Tirante de patientia se la corona del regno gli abelliria (330).

altar-se/alterarsi

e guerra no se n'alta gens/della guerra niente s'altera (182).

altar/alterare

par-me que més vos han altat paraules que fets/parmi che più vi habbiano alterato parole che fatti (232).

allenegat/allenato

lo teu tan allenegat parlar mereixedor era de resposta/il tuo tanto alienato parlare era degno di risposta (251).

amarinar/tirare in mare

Com lo dia fon bell e clar e Tirant hagués fetes amarinar totes les fustes que havia preses dels moros, féu fer vela/Quando il giorno fu bello chiaro e Tirante hebbe fatto tirare in mare tutti gli legni degli mori c'havea preso, fece fare vela (418).

arròs/a rosto

ells foren molt ben servits de gallines e capons, e de faisans, d'arròs e cuscusó, e de moltes altres viandes/e loro furono molto ben serviti di galline, caponi, faggiani, a rosto et a lesso, e di molte altre vivande (137).

blat/biada

Així us pren com fa al llaurador com vol segar lo blat, que sega l'espiga buida./Cosí avviene come fa al lavoratore quando vuole medere la biada, che sega la spicca vuota.(298); així tremolava lo meu cos com l'aresta del blat com la toca lo vent/e così tremava il cuor mio come fa la spica della biada quando la tocca il vento (319).

bogia/bolgia

E aquest Rei era son germà, coneixent-lo molt bé en les armes, e sobre lo bacinet que portava una gran bogia tota d'or ab moltes pedres precioses que tenia entorn./E questo re era suo fratello e, conoscendolo molto bene a l'arme et all'insegna che portava sopra al bacinetto, la qual era una gran bogia tutta d'oro che molte pietre pretiose intorno havea.(340).

canyamó/cinnamomo

Bo serà, senyora, que la majestat vostra prenga uns pocs canyamons confits ab un got de malvasia/Bon saria, signora... che la maestà vostra prendessi un poco di cinnamomo confetto con un bicchiero di malvasia (260).

carmesí/ormisino

E totes aquestes tendes...de part de dins eren de carmesí/E tutte queste tende...erano dalla parte di dentro di ormesino (68).

cavalcador/cavalcatura

Felip pres del braç a la Infanta e portà-la fins al cavalcador/Philippo prese la infanta a braccio e la condusse fino alla cavalcatura (109)

coberta/coperta

...quasi resplendent ab elm e coberta daurada/...quasi risplendente come elmo o come coperta dorata (143).

conhort/eshortatione

Com véu la Viuda que Tirant no mudava de so, començà-li de fer un tal conhort en paraules de semblant estil/Ma, vedendo che egli dal pianto non si mutava, con simil parole tali eshortationi a'ffare cominció (283).

dejorn/di giorno

Tirant pregà al rei de Sicília que es recollissen dejorn/Tirante pregò il re diCicilia che di giorno si raccogliesse (408).

desgrat/disgratia

diguf a la Viuda Reposada e a Estefania lo desgrat que

mostràveu haver de mi/dissi alla vedova Riposata et a Stephania la disgratia che mi pareva haver con voi (210); que no digués alguna bajania que vingués en desgrat de la Infanta/che non dicesse qualche insolentia, ch'el venisse in disgratia della infantia (101).

destentat/estendendo

en dos dies seràs senyor de tot lo regne e no iràs destentat per les cauteloses vies/sarai signore in due di di tutto il regno, e non ti andarai estendendo per indirette vie (309).

desvarió/varietà

la mia cara, tornada groga, feia tota la mia cambra malenconiosa, parlant de mi diverses desvarions/la mia faccia, divenuta gialla, tutta la mia camera malinconica faceva, diverse varietà parlando (284).

dia cert/un certo giorno

e assignà dia cert que tothom fos prest per partir/et assignò un certo giorno ch'ognun per partirsi apparecchiato fusse (409).

doblat/doppio

lo mantenidor encontrà a Tirant en mig de la bavera del bacinet, e passà-la-hi tota doblada e alt en lo revol del peto de les plates, e nafrà'l un poc en lo coll/il mantenitore incontrò Tirante in mezzo della bavera del bacinetto e passogliela tutta doppia, e dall'altro, col muovere del petto nell'entrare dela punta, ferillo un poco nel collo (59).

encarir/far parere caro

Mas, ¿per què vull ab tan supèrflues paraules encarir crim de tan gran lletgea?/Ma perché voglio io con tante superflue parole fare parere cara la colpa di tanta enormità? (268).

enconar/rincorare

e així l'enconà en la sang d'aquell moro/e così lo rincorò, incarnandolo nel sangue di quel moro (25).

endret/diritto

l'aigua era tanta en aquell indret que no podien passar sinó ab gran treball e perill/l'acqua era tanta che , se non con gran travaglio e pericolo, in quel diritto passare non la potevano (286).

força/force

¿Força que em desplauria a mi que Hipòlit fes semblant/Forse che mi dispiacera che Hippolito similmente facesse? (233).

forja/foggia

la veixella d'or i la d'argent, molt ben obrada d'esmalts e delicada forja/i vasi d'oro e quelli d'ariento ottimamente lavorati di smalti e di dilicata foggia (452).

galiota/galeazza

ell féu armar totes les fustes qui eren restades, lo nombre de les quals era quatre-centes e trenta-cinc fustes, entre naus, e galeres, e galiotes, e llenys./egli fece armare tutti gli altri che rimasti gli erano, il numeri de' quali, fra navi, galere, galeazze e fuste, CCCXXXV fu (424).

ginyar/generare

no basteu a conèixer les pràtiques vils e deshonestes que en aquest palau se mantenen e es ginyen e tracten?/non seti sofficiente di conoscere le pratiche vile e deshoneste che in questo palagio si mantengono, si genereano e si trattano? (266).

impressió/impresa e passione

delliura'm d'aquesta gran impressió en la qual só posat/vogli...liberarmi di questa grande impresa e passione nella quale son posto (6).

incogitadament/incognitamente

no volria que prenguésseu algun dan en la vostra virtuosa persona incogitadament/non vorrei che incognitamente nella vostra virtuosa persona alcun danno prendesti (125).

incogitat/incognito

a hora incogitada, quasi a la mitjanit, ells tiraren son camí/ad hora incognita, quasi alla mezzanotte, al camin

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

loro si ne tornomo (349).

llavor/lavoro

deliberà de sembrar en la cort d'una molt bona llavor qui es nomena sisània/deliberò di seminare nella corte un molto buon lavoro, che si nomina zinzania (264); són plenes de llavor d'espínacs, los quals són tots de coure/sono piene di lavoro de tribuli e sono tutti di cupro (24).

lleu/lieve

No tinc altre desig en aquest món sinó que la ves assotar per vila tota nua ab lleus de vaca/lo non ho altro desiderio in questo mondo se non di vederla scappare per la villa, tutta nuda, con lievi di vacca (226).

manllevats/a man lavate

ab robes d'or e de seda manllevades/con rubbe d'oro e di seta a man lavate (127); tot lo que diu la novia és manllevat/tutto quello che ella dice è a man levate (220).

meneig/minaccia

Lo meneig de vostra llengua/Le minaccie di vostra lingua (148).

nota/nota

sens gran nota e punició/senza gran nota e punitio (76).

ops/opere

aquell no té verdadera amor qui no la mostra als ops/Quello non ha vero amore che alle opere no 'l mostra.(362).

ormejar/seguire l'orme

...dareu major claror del vostre il.lustre valer e llinatge, ja ormejats de vostres moltes singulars experiències, portareu per bandera l'esperança de certa esdevenidora victòria/...la chiarezza dil vostro illustre valore e progenie maggiore fareti. E, seguendo l'orme delle vostre singularissime esperientie, la speranza della certa vettoria futura per bandiera portareti (402).

pectió/petitione

...mas no de molts: estudiar que sàpia conèixer l'amic del llagoter o suau enemic, plaent-li verdaderes llaors, estímolis o pections de virtuts/Ma non dèe molto studiare per saper cognoscere l'amico dallo adulatore e soave nimico; piacciendogli le vere laudi e gli stimoli e petitioni di virtù (143).

pols/polso

començà-li a fregar los polsos/a fregare gli polsi gl'incomenciò (410).

tenir present/presentire

Senyor, lo vostre Capità té present tot lo mal que s'és seguit/Signore, il vostro capitano ha presentito tutto il mal che è seguito (288).

puDIR/reputarsi

A mi no put honor.../lo non mi reputo honore... (161).

ras/razza

volia mudar les cortines de ras/voleva mutare le coltrine di razza (260).

replegar/riplegare

Ara és temps que culles i replegues/hora è tempo che tu raccogli e ripieghi (143).

repropi/reprovato

sou lo més descominal cavalier e repropi d'amor que jamés naixqués en lo món/seti il più disconveniente cavaliere e reprovato d'amore che giamai nel mondo nascesse (282).

repropi/reprovato e nemico

Après Nostre Senyor poria-us demanar les penes de cavalier repropi d'amor/Dopoi il Nostro Signor vi potria domandare le pene di cavaliere riprovato e nemico d'amore.(280).

restaurar-se/ristaurarsi

Déu volgué que pres en una illa petita, e allí es

restaurà/Iddio vuole che una picciola isola prese, e lì si ristaurò (296).

restaurar/ristaurare, restaurare
puixa ab novella esperança restaurar ma vida/cercarò con nuova speranza ristaurare la mia vita (205); E ab furor extrema anà lo Duc ab l'espasa alta devers lo metge, lo qual, per restaurar la miserable vida, volgué fugir/E con estremo furore, con la spada alta, il duca verso il medico andò, il qual, per restaurare la vita miserabile, volse fuggire (239)

ros/rosso

cabells rossos/capelli rossi (71b).

rossor/rossezza

estava admirat dels seus cabells, qui de rossor resplandien/stava con admiratione degli suoi capelli che di rossezza resplendevano (119).

sobretavola/a tavola

Estant un dia sobretaula.../Et essendo un dia a tavola... (68); E estant lo Rei sobretaula vengué molt gran pluja/Et essendo il re a tavola, venne una grande pioggia (109).

de sol a sol/sol

daven llicència a cinc cavallers, que cascun dia estaven de sol a sol ab lo rei e com venia la nit tornaven-se'n en llur camp/davano licentia a cinque cavalieri che, ciascun giorno, soli col re fussero e, quando veniva la notte, al campo se ne tornassero (321).

en tant que/infra tanto

e rebatia-li molts cops, en tant que el rei ermità li tirà un gran colp/ribattendogli molti colpi, et infra tanto il re eremita, con un gran colpo... (19).

en tant que/intanto che

e féu allí un singular fet d'armes, en tant que vostre marit se n'entrà/e lì si fece uno singular fatto d'armi, intanto che vostro marito se ne entrò (18).

per tant que/per tanto

E per tant com la divina Providència ha ordenat.../E per tanto, havendo la divina providentia ordinato... (1).

tea/tiglio

la tenia plena de llenya e de tea, ruixat tot ab oli perquè cremàs be/già havea piena di legna e di tiglio bagnato tutto con oglio, acciò che meglio abbruciasse (106).

terrat/terra

E asseguts en lo païment del terrat passam moltes raons de consolació/E, posti a sedere nel pavimento della terra, molte parole di consolatione dicessimo (262).

teulada/tegole

al cap portaven capells de palla coberts tots dalt de planxes d'or a forma de teulada/havevano capelli di paglia coperti, a modo di tegole, di lastre d'oro (68).

torba/disturbo

ab la torba del combatre no les havien vistes fins en aquella hora/per il disturbo del combattere fino in quella hora viste non l'haviano (343).

triga/tregua

Tants són los mals que comport, que no comporten de si triga alguna/Tanti sono gli mali ch'io sopporto che non hanno con loro tregua alcuna (129).

trona/trono

E los ministres per troncs que eixien en la sala, sonaven/e gli suonatori per troni che uscivano nella sala suonavano (463).

xic/cieco

sia-us feta llarga aquesta xica nit/siavi fatta lunga questa cieca notte (387).

4. Traducció amb una paraula italiana que correspon a un sentit diferent de la paraula catalana:

batalla/squadrone

Feren dues batalles amb gran prosperitat, e clogueren los crestians dins los murs de la ciutat/feziono due squadroni con gran prosperità, e dentro alle mura della città gli christiani rinchiusero (166).

dret/retto

no deu ésser llevat al duc de Macedònia son dret, que és la

capitania general/el non dèe esser tolto al duca di Macedonia il suo retto, che è il capitaniato generale (123).

llegar/togliere

...lleu-lo a ma filla, e done'l a vós ab tots aquells drets, pertinències e emoluments que en lo dit comdat són/tolgolo a mia figlia Carmesina e donolo a voi con tutte quelle dritte pertinentie et emolumenti che nel detto

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

contato sono (161).

pressa/fretta

e la pressa era tanta dels moros qui es volien batejar, que Tirant no bastava nit e dia en dar-los lo sant baptisme/e la fretta era tanta degli mori che battezzare si volevano che Tirante notte e giorno, non faccendo altro, non era sufficiente a dargli il santo battesimo (330).

prest/apparecchiato

5. Traducció amb una paraula italiana amb un significat massa general: sembla que l'autor ha comprès aproximadament allò que la paraula catalana volia dir, però no ha trobat un equivalent exacte:

aiguada/acqua

Prengueren aquí aiguada, e les fustes ben avituallades/Presero qui acqua, e le fuste molto bene si fornirno di vettovaglie (112).

alcadi/capitano

E féu-ne llevar carta pública, rebuda per dos aldadis/E fecene fare carta publica, con testimonio di due capitani (319).

asit/potente

posen-lo ab un ferrer perquè los braços li tornen asits e forts/lo poneno con un fabbro acciò che le braccia gli divenghino forti e potenti (239).

avear-se/sapere

lo darrer ofici que els mostren és carnisers, perquè s'aveen a esquarterar la carn e no hagen temor de manejar la sang/l'ultimo mestiere che gli insegnano è beccaiò, perché sappia squartare le carne e non habbia timore di maneggiare il sangue (239).

barranc/passo

aquella jornada los noia molt per ço com havien a voltar per molts barrancs e per molts llocs e viles que no eren en llur poder/quel tempo gli noccea molto però c'haveano a passare per molti passi, per molti luoghi, capanne e ville che in lor potestà non erano (310).

bascar/muoversi

e tant bascà que fon forçat al gentilhom que es despertàs/e tanto si mosse che fu sforzato il gentilhuomo svegliarsi (28).

bocf/poco

combregaren amb un bocf de pa/con un poco di vino e di pane gli comunicorono (81).

broquet/cima

fossen los ferros de les armes reals ab quatre puntes en lo broquet molt encerades/gli ferri delle lancie delle armi reali fussero con quattro punte nella cima, molto ben incerate (46).

cabiró/pezzo di legno

de biga a biga clavaren bons cabirons grossos/di travo in travo chiavarno buoni pezzi di legno grossi (140).

cantera/altre arme

foren ben servits de ballestes e llances e de canteres/furono ben forniti di balestre e lancia et altre arme (25).

cantera/artegliaria

dalt per les torres les guardes estiguen armats e ben proveits de grosses canteres/alto per le torri, le guardie stessero armate e ben proviste di artegliaria (98).

cartell/lettera

Com lo teu cartell sia tacat de vils paraules, no cur respondre/come la tua lettera maculata di villtà contendere non voglio (152).

cirurglà/medico

Aprés manà als cirurgians que embalsamassen lo cos de l'Emperador e de la Princesa./Dopoì comandò agli medici che 'l corpo dell'imperatore e della principessa imbalsamassero.(479).

conrear/acconciare

...on tenia la sua artelleria per a conrear l'hort/...dove egli per acconciare l'horto la sua artegliaria teneva (283).

corada/cosa

les corades del poble/le cose che fanno gli popoli (143).

eixàvega/rete

pres moltes cordes que havia en la nau e féu-ne un filat a

los capitans havien prest la gent que mester havien/gli capitani senza gran fatica, apparecchiata l'haveano (124)

salat/salame

E trageren totes les naus del port carregades de molt forment e de civades, de bous salats e de vins de de Xipre/E trassono tutte le navi del porto, cariche di formento, di biada, di buoni salami e di vino di Cipri (163).

manera d'eixàvega que porten la palla/tolse molte funi e fecene un filato a manera di rete in cui si porta la paglia (100).

emparamentar/apparecchiare

féu emparamentar lo millor cavall que ell tenia, e ab aquells paraments que ell havia junt/fece apparecchiare il migliore cavallo ch'egli havea e, con quelli paramenti che havea giostrato (189).

esqueix/pezzo

que restàs detràs un esqueix de roca/che restasse dietro a un pezzo di monte (155).

faena/cosa

hom no pot judicar una tal faena/l'huomo non può giudicare una tal cosa (57).

fermall/gioiello

lo fermall estava lligat ab la cordonera del brial e no es podia llevar sens que no fos descordada/il gioiello era legato con la cordella della vesta, non si poteva torre s'ella non si dislacciava (60).

fumada/fumo

La morisma era tanta com veren tan gran estol, per les fumades que havien fetes a una part e a l'altra, que vengueren infinits moros/La morisma era grandissima, per il fumo che havevano visto fare all'uno e all'altra parte, ché infinits mori vennero (113).

jaqueta/vestito corto

E los mantenidors prestament foren desarmats e tots vint-e-sis vingueren vestits ab sos jaserans e ab jaquetes totes d'una color/gli mantenitori prestamente furono disarmati e tutti ventisei vestiti con le loro cadenelle in molte volte d'oro al collo, e con vestiti corti d'uno colore (52).

llescar/tagliare

pres un pa e llescà'l tot/tolse un coltellino et un pane...e lo tagliò tutto (101).

matinada/mattina

los somnis que en la matinada se fan, molts n'ixen veraders/gli sogni che nella mattina si fanno, molte volte veri riescono (262).

pern/ferro

casçd d'aquests portarà una ballesta desencavalcada...que no està lligada lo braç, ab l'asbrer ab fil...mas ab l'estrep venen tan justes e ab un petit pern s'encavalquen mot bé/ciascun di questi porterà una balestra discavalcata...che non è legato il fusto al tenieri con filo...ma con la staffa son tanto giuste, e, con un picciolo ferro con gran prestezza e molto ben si incavalcano (99).

planxa/pezzo

pres una planxa de suro qui estava lligada ab un ferro/tolse un di loro uno pezzo di suvaro che era legato con un ferro (299).

procurar/acconciare

lo Lauseta...hortolà que l'hort acostuma de procurar/il Lauseta...hortolano che l'horto ha per costume d'acconciare (268).

recambra/altra camera

Lo fill, qui dormia en una recambra.../il figliuolo, che dormiva in un'altra camera (127).

retret/camera

agenollà's davant un oratori que tenia en lo petit retret/si gittò in ginocchioni dinanzi ad uno oratorio, qual havea nella camera sua (26).

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

tapí/scarpa

lo tapí esquerre/la sinistra scarpa (67).

timó de caixa/timó

La galera de Tirant e l'altra eren a sotavent: no pogueren prendre en l'illa, ans romperen los timons de caixa/La galera de Tirante e l'altra ch'erano a sottovento nell'isola pigliar porto non poterono, anzi di ciascuna gli timoni si ruppero (296).

triar/eleggere

com foren al portal triaren-se tots los capitans e cavallers, e entraren primers/quando furono presso alla porta, tutti gli capitani e gli cavalieri elessero che prima entrassero (329).

volateria/uccelli

e tots eren molt ben servits de molta volateria de diverses natures/e tutti erano ben serviti d'infiniti uccelli di diverse maniere (55).

6. Hi ha una sèrie de casos on Manfredi tradueix amb la paraula contrària:

començar/finire

Com hagueren començat de menjar, Tirant manà tocar les tormpetes/Quando hebbero finito di mangiare, Tirante commanda sonare le trombette (105).

defendre/offendere

haveu defès tant quant vostres forces han pogut vostra empresa, la qual no per fallença de gran empresa ni per flaquea d'ànimo s'és perduda, mas per defect de justa querella/havete offeso tanto quanto le vostre forze hanno potuto. La impresa vostra, la quale non per mancamento di esercito né per debollezza d'animo si è persa, ma per mancamento di giusta querela (165)

desencallar/sorgere

La sua galera havien ja desencallada, qui tenia l'escala en terra esperant-lo que pujàs./Già haveano sorto la sua galea che haveva la scala in terra, aspettando che montasse.(113).

deslligat/legato

E deslligat lo vaixell, ab la corrent anaren riu avall./E legato l'edificio, andorono giù a basso per il corso del fiume.(141).

enclòs/aperto

aquell braç de mar clou les dues parts de la ciutat, e l'una part resta inclosa, e l'una part closa és devers lo mar, e l'altra és devers la Turquia/quel braccio di mare chiude le due parti della città e l'una parte resta aperta; e l'una delle parti, che è chiusa, e verso il mare e l'altra verso la Turchia (418).

gitar/non pigliare

Gite de si sospites/Non pigli di sé sospetto (143).

invariable/variabile

¡Oh invariables, inics e implacables fets qui la varietat dels actes infal.liblement ordenau!/O variabili, iniqui et implacabili fati che la varietà degli atti humani

infallibilmente ordinati! (360).

investigat/investigatore

los investigats ab subtil enginy caen en dubte/gli investigatori con sottile ingegno cadono in dubbio (153).

perdre/havere

no és possible poder-lo vós regir né conservar, ans de necessitat s'iria a perdre/non è possibile che voi il possiati reggere né conservare, anzi di necessità saria ad haverlo (483).

tenir presumció/havere per fermo

L'Emperadriu tingué presumció que Hipòlit devia amar/L'imperatrice hebbe per fermo che Hippolito dovesse amare (248).

sots/suddito

un duc vassall e sots la senyoria de l'Imperi/uno duca, vasallo e suddito dell'imperio (27).

terrenal/eternale

La primera és menyspreu de l'honor terrenal o temporal o de fortuna./La pimiera è il disprezzo di honore eternale o temporale o di fortuna (221).

tot/ogni ragione

...per quant Nostre Senyor Déu...com a ell no li sia res amagat, que l'hajam tot de nostra part...il nostro signor Dio...perché allui non è occulto alcun secreto, et acciò che habbiamo ogni ragion dalla parte nostra... (15)

vençut/vincitore

Posat cas l'u fos vençut davant l'Emperador ab testimonis dignes de fe poria retractar tal batalla./E, posto caso che l'uno fusse vincitore, dinanzi allo imperatore, con testimonii degni di fede, tal battaglia si potria retrattare.(64).

vida/morte

t'haguera perdonada la vida/t'havrei perdonato la morte (178).

7. Numerals: un capítol a part mereixen els numerals, entre els quals hi ha una certa abundància d'errors, potser deguts a una deficient lectura de les xifres romanes del text:

catorze/quattro⁴⁷

catorze mília hòmens/quattromila e cinquecento huomini (131)

catorze/quindici

catorze pams/quindici palmi (152).

cinquè/quarto

cinquena carrera/quarta carriera (189).

desset/sette

la llança o llances sien de desset palms/lanzon e lanze siano di sette palmi (71a).

deu/dodice

he tractat que sia fet matrimoni de tu ab Jami... e fer-te dar deu mília ducats ab ella/ho trattato: che sia fatto matrimonio di te con lamilla...e fartù dare dodicemila dicati con lei (310).

deu/duè

E encengueren deu falles en cascuna fusta, que portaven fetes/et accessero due facelle che fatte portavano in ciascun legno (418).

deu/duo

li donà en un mocador deu mília ducats que havia mesos/gli donò in uno facciolo duomila ducati, che posti gli havea (161).

dos/detto

dos exèrcits/detto essercito (107a).

dos/dieci

...ab consentiment de dos genovesos/...essere consentimiento de dieci genovesi (98).

dotze/sei

E partiren de la ciutat a les dotze hores de la nit/dalla città alle sei hore di notte si partirono (421).

dotze/vintidua

has senyorejat dotze reis coronats/hai signoreggiato vintidua regi coronati (107a).

noranta/nove

noranta-set mília moros/novecentomila mori (25).

⁴⁷ Es coneguda la confusió en la lectura dels numerals indicats en xifres romanes, molt habitual per exemple en les traduccions medievals (cfr. la introd. al *Llibre del Tresor*, de C. Witulin, p.48).

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

onze/cinque

com sentí les onze hores...ab cuitats passos anà a la porta de l'hort/quando senti le cinque hore...con correnti passi andò alla porta dell'horto (277)

onze/detto

Les onze galeres vengueren ab tants de sons e d'alegria que tota la ciutat feien ressonar./Le dette galee vennero con tanta quantità de suoni e di allegrezza che tutta la città facevano risonare.(116).

trenta/...

passà lo Soldà ab trenta-tres mília moros/andò il Soldano con venticinquemila mori (99).

trenta/tre

trenta milles/tre miglia (163).

vint/...

una petita corona d'or que pese de vint-e-cinc marcs ensús/una picciola corona d'oro che eccedesse quindeci marche di peso (48).

8. Aquest seria el grup dels 'veritables errors', aquells en què l'autor ha intentat traduir una paraula (o el sentit d'una paraula) que no coneixia i s'ha errat. És difícil endevinar els motius exactes de cadascun d'ells, o intentar donar una classificació més pormenoritzada d'aquest grup, que és el més nombrós. Malgrat la quantitat dels errors que veurem, no hem de pensar que la feina del nostre traductor és censurable d'una forma general, ja que en una obra de la grandària del Tirant no ens sembla que la quantitat siga excessiva. Hem de considerar a més que es tracta generalment d'allò que podríem anomenar 'mots difícils' (en la terminologia de Wittlin), és a dir, aquelles paraules amb les quals el traductor estaria menys familiaritzat:

abrigat/ricamato

anava vestit ab gipó de setí carmesí, ab manto abrigat/andava vestito con un giubone di raso carmesino, con uno manto ricamato (231).

acost/gràcia

Mas la mia mal avisada pensa no basta a conèixer que lo premi de perdó dega obtenir sinó per mitjà del vostre valerós acost/Ma il mio malavisato pensiero non è sufficiente a conoscere che premio di perdono debbia ottenere se non per mezzo della vostra valorosa gratia (243).

acostar/affrettarsi

Hipòlit...acostà's tant que aplegà a ell/Et Hippolito, si affrettò tanto ch'egli pervenne allui (157).

afrenellar-se/appressarsi

Les onze naus...afrenellaren-se les unes ab les altres/Le undici navi...s'appressarono (164).

àlias/animale

lo llibre...torna a recitar d'un cas que féu la Viuda Reposada, àlias Endiablada/lo auttore recita un caso che fece la Vedova Riposata, animale indiatolato (415).

alna/canna

deixà's anar per la corda avall e fallia-se'n més de dotze alnes que no plegava en terra/si lasciò andare giù, e gli mancavano a giungere in terra più di dodici canne (233).

alterós/atto

la nau de Tirant era molt major e més alterosa que neguna dels moros/la nave di Tirante era molto maggiore e più atta di alcuna degli mori (100).

ample/lungo

pres lo Rei tots los altres presoners, e posaven-los sobre posts amples/prese il re e tutti gli altri prigionieri e sopra tavole lunghe gli poneva (321).

anafill/timpano

llançant bombardes e sonant trompetes, clarons e anafils/scaricando bombarde, suonando trombe, clarini e timpani (430).

andarec/cianciatore

La segona, que són molt parlers e andaregues/la seconda, che parlano molto e son gran cianciatrici (221).

argilenc/tenace

la terra era molt argilenc/la terra, che molto tenace (286).

armes retretes/armi a piacere

E per semblant, de les armes que cascú feia, qui fer les volia a ultrança o retretes./e similmente dell'armi che ciascuno faceva, che fare le voleva a guerra finita o a piacere (68).

armes retretes/armi fatte a piacere e volontà

En onze camps de lliça a tota ultrança és entrat e de tots és estat vencedor, sens altres que n'ha fet, qui eren armes retretes./In undeci campi di steccato a tutto transito è entrato, e di tutti è stato vincitore, senza altri che n'ha fatto, ch'erano armi fatte a piacere et a volontà.(84).

arrapat/pisto e macerato

cares totes arrapades/faccie tutte piste e macerate (141).

arrufat/sparto

portar los meus cabells arrufats/gli miei capelli sparti portare (262).

assossec/modèstia

La cinquena és que parlen molt poc, e ab gran assossec./il quinto è che parlino molto poco e, quando parlano, debbino parlare con gran modestia (221).

balanç/tratto

e per poc balanç que l'home d'armes prenia o son cavall, prestament caïen en l'aigua/e per poco tratto che l'huomo d'armi prendesse et il suo cavallo, prestamente cascavano nell'acqua (131).

bando/esillio e destruttione

si no fossen los grans bandos e guerres que són dins la mia terra, jo de bon grat vos hi faria companyia/se non fussino gli grandi esillii, destruttioni e guerre che sono dentro alla terra mia, di buona volontà io vi farei compagnia (68).

barcella/banda

dues barcelles de perles entraren entre la roba e la gonella/duè gran bande di perle fra la robba e la gonna (277).

bascar/dubitarsi

Tirant bascava molt més per les nafres/Tirante molto se dubitava, per le ferite (67).

batafalua/pagliolo

jo bé atorg lo que l'altesa vostra diu, si lo meu raonar fos compost de batafalua daurada, ço és, en lleis de justícia/yo concedo bene quello che l'altessa vostra dice, se il mio ragioner fusse composto di oro pagliolo, cioè, in legge di giustizia (249).

benifet/beneficio

tals emperò que no sien a amor forçats per armes, ne haguts per diners, mas per benifets, mèrits e fe./tali però che non siano sforzati all'amore per armi né havuti per denari, ma per beneficii, meriti e fede.(143).

braó/braccio

féu pendre una corda e dix a l'u d'aqueslls que lligàs a tots los altres les mans detràs e alt en los braons/fece trarre una

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

corda e disse all'un di quelli che legasse a tutti gli altri le mani di dietro et alto nelle braccia (105).

brogit/superbia

E si escoltes atentament, sens brogit de crueldat, poràs oir los gemecs, plants e crits de les mortals ferides dels vençuts combatents/E se intente senza superbia di crudeltà ascolti, potrai udire gli gemiti, pianti e gridi per le mortal ferite degli vinti combattenti (426).

burell/blanco

les robes que portaven eren de domàs burell/le veste che portavano erano di damasco bianco (68).

traure cabal/andare alla pari

a la sua gran indústria e alta cavalleria la fortuna li ve tan pròspera que no seria negú qui d'ell pogués traure lo cabal/alla sua grande industria et alta cavalleria la fortuna vien tanto prospera cje non saria alcuno che gli potesse andare al pari (345).

calat/intorno

contemplau en vostres penses los meus cabells calats en lo coll/contemplati nel pensiero vostro gli miei capelli intorno al collo (319).

calitat/timidità

E tostemps ella posant-li esforç e animant-lo, ell esforçà sa calitat./E, sempre ella ponendogli gagliardezza et animandolo e gli forzò la sua timidità.(231).

cànem/camoccia

les tiretes no es pogueren rompre perquè eren de cor de cànem cru/le stringhe non si poterono rompere perché erano di coio crudo di camoccia (71b).

canemàs/seta

una cadira tota d'argent, que era coberta de canemàs verd/una cathedra tutta d'argento, coperta di seta verde (58).

canya/canna della gamba

e lo domàs era brodat de garbes de dacsa, e tote les espigues eren de groses perles brodades, e les canyes eren totes d'or/et il damasco era ricamat di manipoli di sagina, e tutte le spiche erano di grosse perle ricamate; e le canne delle gambe erano tutte d'oro (189).

ceda/circa

E trobà's en ceda ésser morts mil e dos-cents trenta-quatre hòmens/E trovossi esser morti circa mille e ducentotrentaquattro huomini (159).

clar/girare

Com foren prop de terra que ja podien donar les escales, totes se voltaren perquè ciant acostassen les popes en terra per eixir la gent/Quando furono presso di terra appresso che già potevano far scala, tutte se voltarono, acciò che nel girare s'accostassino le poppe a terra per uscire la gente (113).

cidi/savio

Lo Cidi Abdal.là llançà's als seus peus/Il savio Abdaglià si gittò a' piedi suoi (144).

cint/collaro

capells fets a modo de Turquia, ab cint's d'or massís/capelli fatti a modo di Turchia, con collari d'oro massicci (71b).

clam/infamia

renunciava al clam e lleixar-vos he cobrar les manyopes e l'atxa/renunziava all'infamia e lasciarovi torre li guanti e l'azza (82).

clofolla/serratura

E en la part de la pinya que estava closa, en cascuna clofolla havia un diamà, o un robí, o safir/E nella parte della pigna, in ciascuna serratura che era serrata, era uno bellissimo diamante o uno rubino o uno smaragdo o uno zaffiro (262).

coixo/ferito

ara vos veig trist, coixo e malalt/hora vi vedo sconsolato e di mala voglia, ferito et infermo (21).

coixo/guasto

si era coixo o afollat d'algu de sos membres/s'egli era guasto e stroppiato in alcuno dei suoi membri (58).

a colp/a un tratto

Après a colp totes les trompetes sonaren/Dapoi, a un tratto, tutte le trombette sonorono (222).

ésser a la cominal/stare intento intorno totes estaven a la cominal/li stavano tutte intente intorno

(189).

compte/soma

e més te darà dos comptes de dobles/e più ti darà due some di double (178).

confuso/pieno

aquest est lo més desaventurat cavaller, en lo més alt superlatiu grau de crueldat confús e abatut molt més que dir no es poria/sei il più sventurato cavaliere, nel più alto e superlativo grado di crudeltà pieno molto più che dir non si podría (148).

cor/colo

les tiretes no es pogueren rompre perquè eren de cor de cànem cru/le stringhe non si poterono rompere perché erano di coio crudo di camoccia (71b).

corral/ cuore

e si ells tenien seguretat de pau, Carmesina seria la primera qui us portaria al corral de perpetual e amarga dolor/e, quando havranno sivurezza di pace, Carmesina sarà la prima che vi portarà al cuore di perpetuo et amaro dolore (266).

cosli/soglio

en la dita plaça, féu portar veixelles grans plenes d'aigua, així com conques, cossis, e llibrells/fece portare nel detto piano vasi grandi pieni di acqua, così come sono conche, soglii e tinelli (404).

cota d'armes/sopravesta

eren tornats per vestir-se les cotes d'armes/erano tornati per vestirsi le sopraveste (132).

cuscusó/a lesso

ells foren molt ben servits de gallines e capons, e de faisans, d'arròs e cuscusó, e de moltes altres viandes/e loro furono molto ben serviti di galline, caponi, faggiani, a rosto et a lesso, e di molte altre vivande (137).

dacsa/farina

Regonegueren tot lo castell, e trobaren-lo fornit de moltes vitualles, ço és, de mill e de forment, dacsa e panís per a set anys/Cercorono alhora tutto il castello, e fornito di molte vettovaglie, cioè di miglio, di formento, di farina e di pane, per sette anni il trovarono (317).

dacsa/sagina

lo domàs era brodat de garbes de dacsa/il damasco era ricamat di manipoli di sagina (189).

delliurar/essequire

lo que de mi volràs fer prestament me vulles delliurar/vogli con gran prestezza essequire quello che di me fare vorrai (166).

delliurar/satisfare

Jo so content ab ajuda de la divina Bondat delliurar-vos, e accepto vostra batalla e requesta./Io son contento, con l'aiuto della divina bontà, di satisfarvi, et accetto la battaglia della richiesta vostra.(74).

demesiat/fuori di proposito

allà on no ha culpa no hi fretura perdó, car demesiat seria/là dove non è colpa perdono non gli bisogna, ché fuori di proposito saria (415)

demesiat/indarno

seria demesiat lo demanar/saria il dimandare mio indarno (132).

demesiat/superfluo

demesiada cosa serà mencioner com l'altesa vostra tinga tanta habituació de virtuts/superflua cosa saria recitare come l'altezza vostra habbia tanta habituatione di virtù (278).

demesiat/tutto fatto

açò és demesiat per a mi/questo è tutto fatto per me (97).

derrocar/rompere

derrocà-li quatre queixals/ruptegli quattro denti mascellari (157).

desafortat/disgratiato

E si la desafortada fortuna consent nosaltres fugir.../e, se la disgratiada fortuna consente che noialtri fuggiamo (156).

desalt/minuire l'honore

e açò no feien per desalt de sa altesa/e questo non facevano per minuire l'honore di sua altezza (71b).

desavenir/venire contro

faran qualsevol altra raonable sotsmissió sens molt prejudicar l'honor de llurs grans senyories, ab les quals

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

discordar o desavenir si t'aparellas, sia certa la tua industriosa ventura, que, sens tarda, de cruels i animoses armes li serà feta enutjosa experiència/faranno qualsivole altra ragionevole sommissione, senza molto pregiudicare all'honore delle loro gran signorie; con le quale, se tu sarai discorde e ti apparecchi di venirgli contro, sia certa la tua industriosa ventura che, senza tardità, di crudeli et animose arme gli sarà fatta invidiosa esperientia(426).

desbarat/destruccion
car no podia pensar quina era estada de tan gran desbara/che non poteano imaginare la causa della loro destruccion (12).

descaçar/slacciare
no seria digna de descaçar la sabata/non saria degna di slacciare la scarpa (152).

descominal/disconveniente
sou lo més descominal cavalier e repropri d'amor que jamés naixqués en lo món/seti il più disconveniente cavaliere e reprovato d'amore d'amore che giamai nel mondo nascesse (282).

descominal/dishonesto
jo demane venjança e no justícia d'aquesta senyora tan descominal/io addimando perdono e non giustizia di questa signora tanto dishonesta (286).

descominal/pusillanimo
descominal cavalier/pusillanimo cavaliere (119).

desfressat/scognosciuto
desfressat per ço que de negú conegut no sia/e scognosciuto, acciò che da alcuno conosciuto non fussi (101).

desmenjat/smisurato
no deveu ésser tan desmenjat que no ho degau acceptar/tenete esser tanto smisurato che non lo debbiate accettare (161).

despoblat/perso
E vosaltres, immortals déus...endregau e donau camf al meu despoblat entendre/E voialtri, immortali dei...dirigeti e dati il camino al mio perso intelletto (400).

desservir/molestia
E si lo pecat fos mercè, e no fes desservir al senyor Emperador.../E se il peccato fusse mercede e non facessi altrimenti molestia al signor imperatore... (154).

desviat/più curto
per altres carrers desviats/per altre strate più curte (14).

dolentia/insolentia
tots los altres lo hi tingueren a molt gran dolentia/tutti li altri il tennero a molto grande insolentia (133).

eixorca/disgratiata
...mas só dona eixorca que no tinc res qui bé vulla/na io son donna tanto disgratiata ch'io non ho cosa che ben mi voglia (146).

emparar/accettare
¡Oh Senyor Déu, empara la mia ànima...!/O signore Iddio onnipotente...accetta la mia misera anima...! (291).

emparar/insegnare
no trobau qui us empare ni us haja pietat/non trovate chi v'insegni né vi habbia pietà (283)

empendre/abbracciare
totes les coses que has volgudes empendre/tutte le cose che hai voluto abbracciare (142)

empendre/assaltare
perd l'ànimo d'empendre res que d'honor sia qui ab perill s'haja d'atènyer/perde l'animo di assaltare cosa che di honore sia, che con pericolo si habbia ad ottenere (182)

empendre/imporre
E Tirant prestament conegué lo senyal que entre ells era estat emprès/E Tirante prestamente il segnale conobbe che fra loro era stato imposto (315).

empendre/sapere
entre tots los moros no hi havia tan singular cavalier e qui més coses en la guerra emprendrés/e fra tutti gli mori non gli era cavaliere tanto singulare e che più cose sapesse (140).

emprar/conduire
tots lo tenien com a capità major per ço com ell los havia a tots emprats/tutti come maggior capitano l'havevano però che egli gli haveva tutti condotti (335).

emprar/pigliare sicurtà

Si la necessitat m'ho requeria m'empraria de l'altesa vostra/se la necessitat il ricercasse, pigliarei tal sicurtà dell'altesa vostra (101).

encaçar/scacciare

Aquest és lo qui encaça ardentment los que eren vencedors, e foragità de tota Grècia/Questo è quello che scacciò quelli che erano vincitori e spense fuori di tutta la Grecia (475).

enclotar/amaccare

li enclotà lo bacinet/gli amacò il bacinetto (157).

encontre/similitudine

car la pròspera fortuna torna a encontre de guerra/prospera, che non ti torni a similitudine de guerra (143).

dolorós entrenyor/intrínscico dolore

¡Aquest és lo meu dolorós entrenyor, aquesta és la mia intolerable pena!/E questo è il mio intrínscico dolore e questa è la mia intolerabile pena! (374).

entrenyorar-se/turbar-se

l'aire s'entrenyora de sentir so de tals paraules/l'aire si turbaria a sentire suon di simili parole (295).

escampar/dire

escampar folles paraules/dire pazze parole (124).

escometre/cominciare a parlare

Com escometia algú, no li volien respondre./E se egli cominciava a parlare, alcuno non gli dicevano cosa alcuna (141).

escotilla/tolda

après que les escotilles són tancades no hi ha lloc per a fugir./dapoí che le tolde son serrate, non gli è luogo dove fuggire (164).

esguardar-se/estendersi

e no causa improprietat, com amor no guarda béns, ni llinatge, ni va ab limitat orde, ans ab diversos esguards se fa més en uns que en altres, e més poderós s'esguarda/e non causa improprietà, come amore non guarda a buoni ne a prole, né va con limitato ordine, anzi con diversi rispetti si fa maggiore in uno che in un altro, e più potente si estende (245).

esmarcar-se/spaventarsi

d'aquest colp Tirant molt se n'esmaia/Tirante si spaventò molto di questo colpo (71b).

esmenar/satisfare

lo que jo he fallit ho esmenau ara/satisfa hora a quello ch'io ho fallito (11)

esmerç/innamorat

emperò lo vostre acost haja tant guanyat que tot altre smerç me fóra molt perdre/e però habbia tanto guadagnato la gratia vostra che ogni altra innamorata mi sia forza a perdere (257).

espasa de git/spada da filo

e si millor li parrà espasa de git que sia sa voluntat de portar-la/e se meglio gli parerà spada da filo, che sia in poter suo di portarla (71b).

esplet/dissegno

deliberà de semblar en la cort d'una molt bona llavor qui es nomena sisània mesclada ab mala voluntat perquè millor esplet ne pogués eixir/deliberò di seminare nella corte un molto buon lavoro, che si nomina zinzania mescolata con malevolentia, acciò che miglior dissegno ne potesse uscire (264).

espletar/satiare

ara pots espletar la tua fort mà e banyar la tua espasa en la sang d'aquella qui après Déu te desitja servir/hora puoi la tua forte mano satiare, e bagnare la spada tua nel sangue di quella che, dopo Iddio, servire ti desidera (360).

espletar/sodisfare

jo espletaré la mia tallant espasa/lo sodisfarò con la mia tagliente spada (148).

espletar/tenere

Com la senyora conegué que prou l'havia espletat, donà-li comiat/Quando la signora imperatrice conobbe che assai lo haveva tenuto, comiato gli diede (262).

espletat/conveniente

tindrè la mia mort per ben espletada/alla morte, la quale in me terrò convenientemente (78)

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

espletat/glorioso

la mia mort jo tindrè per ben espletada/E terrè la mia morte per gloriosa (39).

espletat/meritato

jo haurè la mia mort per ben espletada/yo haverè la mia morte per ben meritada (157)

espletat/messo

Car si jo la tenia la daria a vostra altesa, en qui seria millor espletada/Ché, se io l'havessi, all'altezza vostra, in cui meglio saria messa, la darei (262).

esquinçat/orgoglioso

ab cara fera e veu esquinçada se pres a dir en forma de semblants paraules/con fiero volto e voce orgogliosa, comencià a dire queste parole (362).

estotjar/servirsi

-Sì -dix ella-: preniu abraçars de mi, estotjau-ne per a vós, e féu-ne part a Tirant/"Sì -disse ella-, prendete questo abbracciare da me, servitevene voi e fatene parte a Tirante"(119).

estrany/horribile

persecucions estranyes/horribili persecuzioni (164).

estroncadament/imperfettamente

Com Estefania véu que l'Emperador s'era partit d'ells així estroncadament, presumí que a l'Emperador no plaia que fes lo matrimoni/Quando Stephania vidde che lo imperatore così imperfettamente se n'era partito, presumí che allo imperatore non piaceva che si facesse il matrimonio (220).

expedient/lecito

...és estat doncs condecant, útil e expedient deduir en escrit les gestes e històries antigues del hòmens forts e virtuosos/...è stato molto lecito, utile e condecante a ridurre in scritto gli gesti et historie antiche degli huomini forti e virtuosi (Prol.).

fadrí/così

E lo fadrí li donà tants colps ab l'espasa fins que l'hagué mort/E così...gli diede tante ferite con la spada che l'hebbe morto (25).

fallit/di poco

¡Oh, fallit d'enteniment!/O di poco intelletto! (211).

fallit/povero

mas lo poc cautelós de vostre pare, fallit de discreció.../ma il poco cauteloso e povero di discrezione di vostro padre... (224).

fasos/matutino

oïen los fasos/udivano il mattutino (98).

fastijós/horribile

fastijós menyspreu/horribile dispregio (173).

feredat/bestialità

...La qual, planament raonat, més feredat de tan espantable crim que admiració porta ab si/Ché, propiamente parlant, bestialità dire si doveria de tanto spantevole peccato che ammirazione porta con sé (268).

foc/spasimo

si una llegua més avant fos anat, que s'hi fora posat foc, e de mort, o la cama llevada, no es podia excusar/se una lega innanzi fusse andato, che gli s'aria entrato il spasimo, né si potea distorre da una de queste due cose: o dalla morte o che la gamba gli tagliassero (239).

fretura/disagio

Fretura de paraules causa que les dolors no són raonades segons l'extrem en què turmenten/Disagio di parole causa che gli dolori non son narrati secondo l'estremità in cui tormentano.(474).

gast/convito

...on se donà meravellós col·lació e real gast, així abundós, com se pertanyia a tal esposalici/...dove si diede meravellós collatione e reale convito, così abundante come si apparteneva a tali sponsalitie (452).

gaveta/conca

Primerament féu pendre molt oli e alquitrà en gavetes de fust/Primeramente fece prendere molto olio e pece liquida in conche di legno (141).

ginet/caval leggieri

cavalcà sobre un ginet e fugí, e recollí's dins un castell que havia pres, qui havia nom Alimburg/montò sopra un caval leggieri e fuggendo si raccolse dentro un castello che aveva

preso, nominato Alimbuch (12).

gocet/corsaletto

E féu-se fer uns gossels, la meitat d'or, l'altra d'argent/e si fece fare un corsaletto, la metà d'oro e la metà d'argento (155).

guardabraç/spallaccio

Los guardabraços signifiquen que lo cavaller deu guardar que los homicides né nigromàntics no facen mal ne dan a les esglésies./Li spalacci significano che 'l cavaliere deve guardare che né homicidiali né negromanti facciano danno alcuno alla chiesa (34); Lo cavaller enconrà Tirant en una carrera e ferli sobre lo rest, esquillà e no pres e escorregué al guardabraç dret/Il cavaliere incontrò Tirante in una carrera e ferillo sopra la resta, e la lancia sdruciolò, che ben mo 'l prese, et iscorse al spallaccio drento (71b); allí fon enconrat ab un llança; e l'altra l'enconrà en lo guadabraç esquerre/ché gli fu incontrato con una delle lance, e l'altra incontrò nel spallazzo sinistro (157).

incident/commemorazione

Jo t'he volgut fer aquest incident, recitant-te totes aquestes coses, per ço que tu sàpies que la donzella que jo ame e adore excel·leix en virtuts a totes aquelles altres/Jo ti ho voluto fare questa commemorazione, recitandoti simil cose, acciò che tu sappi che la donzella ch'io amo et adoro in virtù tutte queste altre eccelle (309).

infançonla/sfacciata

perdonar és lo meu propi ofici d'aquella infançonla de la mort, la qual egualment accepta qualsevol que a ella recorre/perdonare è proprio il mio ufficio di quella sfacciata morte, la quale ugualmente accetta ciascun a lei ricorre (295).

inle/invidioso

Enutjada l'adversa e iniqua fortuna del vostre bé e delit.../Fastidita l'avversa et invidiosa fortuna del vostro bene e diletto... (241).

llaüt de pescar/bergantino

Hagueren un llaüt de peixcar, e armaren-lo./Hebbero un bergantino e lo armorono (163).

llavor/natione

com se seran mesclats, la llavor que eixirà serà tan malvada que lo fill no fiarà del pare/quando mescolati si saranno, la natione che ne usirà serà tanto maligna che il figliuolo non si fidatà del pare (330).

llibrelli/tinello

en la dita plaça, féu portar veixelles grans plenes d'aigua, així com conques, cossis, e llibrells/fece portare nel detto piano vasi grandi pieni di acqua, così come sono conche, soglii e tinelli (404).

llindar/parte

cascun llindar de la porta/ciascuna parte della porta (119).

maçoneria/scarpello

Passaren tots en una gran sala molt meravellós, tota obrada de maçoneria per art de molt subtil artífici/Passarono tutti in una gran sala e molto meravigliosa, tutta operata di scarpello per arte di sottilissimo artificio (119).

malaltia/infermo

...com siam certs de la indisposició de monsenyor lo Rei, qui és molt jove, e de dèbil complexió e visca malaltis/...perché siamo certi dell'indisposizione del re signor mio, il quale è molto giovane, di debole complessione et infermo...(15).

malmetedor/malmerito

malmetedor de la noble gent pagana/malmerito della nobil gente pagana (107b).

mantellina/mantello

sobre la gonella portava una roba francesa de setí negre...ab mànega e matellina de la dita roba/sopra alla gonna aveva una robba franzese de raso negro...con le maniche a mantello (450).

menyscabar/dispregiare

...e lo llinatge de mos fills fos menyscabat/...e che la progenie de' miei figliuoli dispregiata fusse (310).

haver mester/havere disagio

per a qui n'hagués mester/per quelli che n'havessero disagio (124).

metre's/volgersi

Com ben me só mesa entorn/Quando mi son ben volta intorno (146).

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

metzina/materialle

deliberà de matar-se ella mateixa cautelosament ab metzines/cautelosamente con materiali di occidere se stessa deliberò (416).

molla/sugo

Senyor, ja cerca els que són bé madurs e posa'ls en la boca e menja's la molla de dins e llança la pellofa./Egli cerca già quelli che son ben maturi e se gli pone in bocca, et il sugo che gli è dentro mangia e la vinaccia fuori sputa.(263).

morisma/crudeltà

E estant en tal manera, lo Rei, mirant la morisma e lo gran dan que feien, de grandíssima dolor pensava morir/Et, stando in tal manera il re a vedere la crudeltà e gran danno che faceano, di passione estrema morire di pensava (5).

na/ah

Na Santa Maria val!/Ah santa Maria! (236)

na/non

Na Viuda.../Non, Vedova... (227)

na/o

Ara voleu que us diga, Na Viuda?/Hor volete ch'io vi dica, o Vedova? (216)

nota/infamia

Açò no pot passar sens nota/cosa che non può passare senza infamia (121).

onço/dalno

un gran parc on hi havia diverses natures d'animals salvatges, ço és, onços, cervos, cabirols, porcs salvatges.../uno gran parco, dove erano diverse nature d'animali salvatichi, cioè daini, cervi, caprioli, porci salvatichi...(55).

padrí/figliazzo

e volia, si a ell era placent, volgués ésser son padrí/e voleva, se gli era in piacere che il fusse, essergli figliazzo (149).

panís/pane

Regonegueren tot lo castell, e trobaren-lo fornit de moltes vitualles, ço és, de mill e de forment, dacsà e panís per a set anys/Cercorono allora tutto il castello, e fornito di molte vettovaglie, cioè di miglio, di formento, di farina e di pane, per sette anni il trovorono (317).

parada/giornata

e tots estimaven que si Tirant hi fos, que no hagueren desdita la parada/e tutti estimavano che, se Tirante gli fusse, che non havriano denegata la giornata (258).

pararsi/acconciarsi

La Princesa, per sobreabundant alegria, se parà tal que, asseguda en terra, estigué per bon espai que no pogué parlar./La prencipessa per soprabondante allegrezza si acconciò in tal modo, posta a sedere in terra, stette per buon spatio che parlare non poté.(292).

de parxes/tessuto

les cingles totes de parxes de seda/le cinge tutte tessute di seta (189).

passar/essere

¿qui li contradirà que no passe a totes les donzelles/chi gli contradirà poi che quello non sie con tutte le donzelle? (163).

pèixer/cercare

iria peixent les herbes per los monts/andrei cercando l'herbe per i monti (100).

pellofa/vinaccia

Senyor, ja cerca els que són bé madurs e posa'ls en la boca e menja's la molla de dins e llança la pellofa./Egli cerca già quelli che son ben maturi e se gli pone in bocca, et il sugo che gli è dentro mangia e la vinaccia fuori sputa.(263).

pensar/alloggiare

E festejà'ls molt aquí per la molta alegria que tenia de llur lliberació, donant-los tots aquells delits que podia e fent-los pensar, per la molta alegria que tenien/molto quivi gli festiggi per la grande letitia che di la loro liberatione havea, dando loro tutti quelli delitti che gli era possibile e faccendogli bene alloggiare per la molta debilità che havevano (462).

perca/...

casquí ha perca de servir als qui obliden los serveis/ciascun che cerca di servire a quelli che scordano gli servigi (143).

pereós/ocioso

cavaller pereós/cavaliere ocioso (107b).

pereós/pernicioso

repòs pereós/riposo pernicioso (143).

perjudicar/persegultare

Oh fortuna, ¿per què l'has tant perjudicat?/O fortuna, perché l'hai tanto perseguitato?(299).

pitxer/bicchiero

l'albanès s'acostà on estava l'argent e furtà un pitxer d'argent molt gran e ben daurat/l'albanese se accostò dov'era l'ariento et un bicchiero molto grande e ben dorato rubbò (312).

planament/plenamente

casquí demanava sa justícia com mester era, e era'ls feta planament/ciascuno, quando gli era bisogno, la sua giustitia addimandava, la quale pienamente gli era fatta (334).

planament/propriamente

...La qual, planament raonat, més feredat de tan espantable crim que admiració porta ab si/Ché, propriamente parlant, bestialità dire si doveria de tanto spantevole peccato che ammirazione porta con sé (268).

plegat/disteso

plegat lo metia per terra/disteso lo mettevano per terra (53).

poblar⁴⁸/predare, saccheggiare

E de grecs e de moltes altres nacions fon poblada aquesta illa de Rodas. Com fon fortificada la ciutat e lo castell, e venint a notícia del soldà d'Alcaire, desplaqué-li molt que crestians haguessen poblada aquella illa/e de grecs e moltes altres nazioni fu predata anchora questa isola. E quando il Soldano dal Cairo seppe che la città et il castello erano molto ben fortificati, sommamente gli spiacque e, più, che l'isola fusse da' cristiani saccheggiata (98).

poblar/saccheggiare

(vegeu l'exemple anterior)

portantveus/havendo la voce

lo duc de Bretanya, capità general d'aquest estol, portantveus del molt excellent e crestianíssim Rei de França/il duca di Bertagna, capitano generale di questa armata, havendo la voce dallo eccellentissimo e christianissimo re di Francia (113).

post/sponda

E les posts del llit no aplegaven a la paret envers lo cap del llit./E le sponde della lettiera verso il capo del letto non arrivavano al muro.(233).

prestar/dare

me vulla prestar les armes de son marit/mi voglia dare quelle armi di suo marito (17).

proesa/prudentia

Aquestes són les virtuts que proceeixen d'amor: franquea...proesa, paciència, coneixença.../E queste sono le virtù che procedono d'amore: libertà...prudentia, cognitione... (221).

prohom/accorto

E parla com a prohom, mas no com a cavaller enamorat/E parla come accorto e non come cavaliere innamorato (264).

raig/condoto

raig d'oli/condoto d'olio (55).

raig/spilla

raig de vi/spilla di vino (55)

recel/gelosia

La festa e l'alegria deixau-la per al llit on no hi haja temors mesclades de recel./La festa e la letitia lasciatala per il letto ove non sia timore alcuno admisto con gelosia.(218).

recelós/geloso

¿Qui serà aquell qui lo seu cor puga assegurar que tostemps no sia recelós?/E chi sarà quello che il suo cuore possa assicurare che sempre non sia geloso? (227).

redubtat/riputato

hom redubtat/huomo riputato (143).

⁴⁸Ens crida l'atenció aquesta traducció del mot poblar amb dues paraules que desvirtuen completament el passatge: deu tractar-se d'una aplicació conscient o inconscient de l'autor de la coneixença que tindria d'aquesta illa com a presa contínua de cristians i sarraïns.

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

reixa/bacchetta della gabbia

s'acostà a les reixes, féu-li gran reverència e besà-li la mà/si accostò alle bacchette della gabbia e, fattogli riverentia, gli baciò la mano (191).

remor/harmonia

era tanta la remor de la placent música, que los moros n'estaven molt admirats/Et era tanta l'harmonia della piacevole musica che gli mori ammiratissimi ne stavano (459).

repeló/riparo

Lo Rei, companyó seu, per no haver altre repeló, donà dels genolls en la dura terra/Il re suo compagno, per non havere alcun altro riparo, s'inginocchiò in terra (166).

roYndat/ignorantia

puixa ab novella esperança restaurar ma vida/cercarò con nuova speranza restaurare la mia vita (205); E ab furor extrema anà lo Duc ab l'espasa alta devers lo metge, lo qual, per restaurar la miserable vida, volgué fugir/E con estremo furore, con la spada alta, il duca verso il medico andò, il qual, per restaurare la vita miserabile, volse fuggire (239)

ruat/rilevato

ventre un poc ruat/ventre alquanto rilevato (55).

safareig/vaso

l'aigua que caía de les mamelles dava en un bella safareig de cristall/...cadeva in un vaso di cristallo (55).

sengle/duo

pengueren sengles antorxes enceses en les mans/duo torze accese nelle mani tolsero (277).

haver sentiment/pensare

lo meu esperit dies ha estat alterat havent sentiment de la mia dolor/il mio spirito molti di è che è stato alterato pensando al mio dolore (27).

sentiment/provisiõne

presenten l'afflicció e obra per l'execució que tal sentiment los manifesta/l'ansietà et opra per l'executione che tal provisiõne gli manifesta vi appresento (3).

senyalar/accostarsi

senyalaren en aquella part, e socorregueren-lo molt meravellosament/in quella parte s'accostarono, e molto maravigliosamente il soccorsero (349).

servir/meritare

¿Quan poré jo servir a la majestat vostra...?/Quando podrò io meritare alla maestà vostra...? (125).

siti/seggio

Les imatges de les parets devisaven diverses històries de Boors e de Perceval e de Galeàs com complí l'aventura del Siti Perillós/le imagine delle piante divisavano diverse historie di Borso, di Prencivalle, di Galasso, come compli la ventura del Seggio Pericoloso (119).

so/planto

Com véu la Viuda que Tirant no mudava de so, començà-li de fer un tal conhort en paraules de semblant estil/Ma, vedendo che egli dal pianto non si mutava, con simil parole tali eshortationi a.ffre cominció (283).

sofrir/bisognare

la nostra elecció és molt clara, que no sofir disputa/la nostra elettione è molto chiara e disputa non gli bisogna (480).

sòl de terra/parte de terra

foren-se mesos en sòl de terra/si furono posti in una parte di terra (131).

sollar/bagnarsi

E no plàcia a Déu que per béns ni per senyories jo sollàs les mies mans en sang de dona d'honor/E non piaccia a Iddio che er beni né per signorie io mi baganssi le mani nel sangue di donne di honore (317).

sollat/bagnato e tinto

tot sollat de sang/tutto bagnato e tinto nel suo sangue (56).

tàlem/luogo

lo tàlem de l'Emperador era molt ric e molt puixant/il luogo dello illustrissimo signore imperatore era molto ricco e sontuoso (189).

tapar/empire

E tants foren los cossos morts, que tot lo riu taparen, que per altre lloc lo riu hagué a discórrer l'aigua./E tanti furono gli corpi morti, che tutto il fiume empierono, che per altro luogo l'acqua fu sforzata a discórrere.(340).

tardar/desiderare

Molt me tarda de saber-ho./Molto desidero di saperlo.(255).

tardar/volere

molt me tarda de saber-ho/che molto presto io il vorrei sapere (127).

tèbeu/paura

Emperò amor tèbea e esperança en pura dolor me feren canviar lo primer desig/E però amore, paura e speranza in puro dolore il primo disio cangiar mi feciono (284).

temerós/temerario

li féu perdre la ficta e temerosa follia que tenien de senyorejar l'Imperi grec/gli fece perdere la sua fitta e temeraria pazzia che haveva di signoreggiare tutto l'impero greco (229).

tendal/sommità

manà parar una tenda molt gran e molt bella, feta a dues goteres, e alt en lo tendal havia una campana/fece tirare una tenda molto grande e molto bella, divisa in due parti, et alto nella sommità haveva una campana (133).

tenir-se per dit/tenersi per perso

Com los moros veren que l'estol de Tirant ixqué del port ab totes llurs fustes que se'n portaven, tingueren-se per dit que se n'anaven ab lo guany/quando viddero che l'armata di Tirante usci dil porto con tutti gli legni che si ne conducea, persi si tennero, ché col guadagno se ne andava (418).

toca/tonaca

posà la toca que protava al cap de la llança e féu senyal de segur/puose la tonaca che portava al capo della lancia, e fece signal di addimandare sicurezza (149).

torre de l'homenatge/principal torre dove sta il castellano

...ab ajuda dels dos frares, qui tendran ja la torre de l'homenatge presa/...con l'aiuto degli duo frati che già haveranno presa la principal torre dove sta il castellano (99).

trencar-se/tagliarsi

com corren gran fortuna e es trenquen les agulles del timó/quando corre in gran fortuna, si tagliano le agucchie del timone (106).

trencat/tagliato

E tantes eren les llances trencades e los pavesos, dards e fletxes e passadors, que los cossos morts qui en la mar llançaven no és podien afonar/tante erano le lancie tagliate, gli targoni, dardi, saette e passatori che gli corpi morti, che nel mare gittavano, sotto l'acqua al fondo (164); virtut trencada/vertù tagliata (143).

trepà/crespa

les trepes e lo cos ven brodat.../nelle cresse è il corpo ben ricamato (68).

tregar/intagliare

vós portau la camisa ben trepada, que no sé brodador al món que millor la sabés trepar/voi portate la camiscia ben e intagliata e bene straforata, che non so ricamatore al mondo che meglio la sapesse intagliare (161).

trossar/caricare

llevà's prestament, e féu trossar tota la sua roba e féu-la posar dins la galera/con gran prestezza si levò e, fatto caricare tutta la robba sua, nella galera ponere la fece (292).

valentia/aiuto e soccorso

E per bella valentia lo tragué defora./Per bel aiuto e soccorso lo trasse fuori.(114).

vall/steccato

féu un gran vall bé una llança d'armes en alt/fece uno steccato, alto una lancia (24).

vegada (a vegades)/alla volta

havia moltes fons de fina aigua e gran praderia. A vegades totes les bombardes tiraven justades al colp/erano molte fonti di fina acqua e gran prateria alla cui volta i nimici tiravano le bombarde insieme aggiunte (140).

veixell/edificio

tiraven l'un cap e afluixaven l'altre, e lo veixell anava de punta/tiravano l'un de' capi e lasciovano l'altro, e lo edificio andava di punta (141).

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

vènia/commendatione

Emperò, senyor, ab vènia e perdó de vostra altesa diré lo meu parer/Et però, signor, con commendatione e perdono di vostra altezza dirò il parer mio (123).

venjança/perdono

jo demane venjança e no justícia d'aquesta senyora tan descominal/io addimando perdono e non giustitia di questa signora tanto dishonesta (286).

venjança/ventura

perdonant pot castigar, e és la més noble venjança que ésser puixa/perdonando può punire, che è la più nobile ventura che esser possa (143)

venjança/vittoria

jo us daró venjança de vostres enemics/io vi daró vittoria delli nostri nemici (24)

verdesca/verone

estava combatent d'una verdesca/ad uno verone combattendo stava (157).

versembiant/vera similitudine

ver semblant d'error hagen posat en la majestat vostra/vera similitudine d'errore alla signoril maestà vostra depinto iniquamente habbiano (145).

veure/avvedersi

Tard és vist que lo foll navegar se puga atènyer segur viatge./Tardi ti sei avvisto che di pazzo navigare seguro viaggio ottenere si possa.(301)

perdre lo violari/perdere l'honore e la fama E Tirant s'esforçava per no perdre lo violari/E Tirante...per non perdere l'honore e la fama si sforzava (73).

vora/via

Com fon alla vora del riu, féu son senyal/quando fu alla via del fiume, fece il suo segnale (148).

xarnera/visera

L'altra carrera lo tornà a enconstrar alt en la xarnera de l'elmet/L'altra carrera lo tornò a incontrare alto nella visera dell'elmetto (71b).

Només en un parell de casos hem trobat una possible interferència del castellà, llengua de la qual traduïa també el nostre autor. Això seria una altra prova del seu domini dels recursos lingüístics, ja que era perfectament capaç de mantindre separats els dos sistemes lingüístics, el castellà i el català:

nombre/nome

...molts altres barons e cavallers, qui erent tots esposats, en nombre de vint-e-cinc/...molti altri baroni e cavalieri, che erano tutti sposi, in nome di venticinque (483).

sàvena/lenzuolo

cobriu ab roades sàvenes e negre mantell lo meu cap abundós d'amaríssimes llàgremes/copreti con increspatis lenzuola e negro manto il mio capo abundante d'amarissime lagrime (443).

9. Errors deguts a desviacions 'voluntàries' del traductor: en moltes ocasions el traductor pareix allunyar-se voluntàriament del sentit literal del text i es produeixen unes equivocacions que no sabríem si considerar veritables errors o una altra cosa diferent. Manfredi tradueix una paraula (generalment un 'mot fàcil') amb una altra de la que potser no siga lluny semànticament, però que no correspon fidelment a la paraula catalana. Si el treball de Manfredi té una característica que sobreix és precisament la fidelitat gairebé absoluta a l'original que demostra al llarg del text, amb unes poques excepcions. Les excepcions que afecten una sola paraula són les que segueixen. Trobarem ací veritables errors (perquè el traductor ha anat massa lluny) i també allò que podríem qualificar de 'llicències' més o menys permissibles, que són difícilment catalogables. Però hem cregut veure aquesta intencionalitat en tots els exemples que segueixen:

admirable/maraviglioso

Admirable fon en aquell dia la paciència de Tirant/Maravigliosa fu la patientia di Tirante (349).

adorit/ammirato

Lo rei Escariano fon molt adolorit de les paraules de Tirant/Il re Scariano fu molto ammirato delle parole di Tirante (341).

afabilitat/charità

E lo rei rebé'ls ab molta d'honor e afabilitat/Et il re li ricevé con molto honore e charità (71b).

ànima/mondo

Les paraules afables que la celsitud de la majestat vostra ha dites alegrarien l'ànima d'aquell famós cavaller, si les hagués oïdes/Le parole affabili che la celsitudine vostra ha detto allegrariano un mondo quel famoso cavaliere, se le avesse udite (138).

aparéixer/prendere

és-me aparegut un diable en forma de gos/e' mi prese un diavolo in forma d'un cane (68).

avançar/dare credito

E Tirant honrava'l e l'avançava tant com podia, e totstemps en los consells ell era demanat lo primer/E Tirante l'honorava molto e quanto poteva gli dava credito, e sempre negli consigli era per il primo addimandato (330).

avançat/feminil

Sens empediment negú, trobant-me jo en avançada edat, caminat per lo miserable pla, tinc lo foc encés de la romana sang./Senza impedimento alcuno, trovandomi io in feminil età, camminando per il miserabil piano di questo mondo, ho il fuoco acceso del roman sangue.(234).

beat/caro

lo meu cos a l'ancià de mon pare ni a la beata de ma mare no li sia mostrat/il corpo mio al mio antico padre et alla mia

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

cara madre non gli sia mostrato (291).

bellament/bene

abillà's molt bellament/molto bene postasi in ordine (281).

blau/sereno

E volent caminar en la nit, lo cel se mostrava blau/E, volendo caminar nella notte, il cielo sereno si dimostrava (301).

brau/atroce

batalla brava/battaglia atroce (100).

cademat/chiare stelle

E l'una féu pintar, sobre camper verd, cademats d'or d'aquest llong que tanquen les portes; e era plena, tota la bandera, d'aquells cademats/e nell'una fece dipingere, sopra campo verde, chiare stelle d'oro, e di chivistegli che serrano le porte; et era tutta piena la bandiera di quelli chivistegli (125).

caplró/beretta

féu gran reverència de genoll a la Infanta ab lo caplró fora del cap/fece gran riverentia del ginocchio all'infanta, con la beretta fuori del capo (119).

cara/mento

...ab pèls en la cara, uns blancs i altres negre/...con peli nel mento alcuni bianchi et alcuni neri (269).

cautelós/indiretto

en dos dies seràs senyor de tot lo regne e no iràs destentat per les cauteloses vies/sarai signore in due di di tutto il regno, e non ti andarai estendendo per indirette vie (309).

conquistar/conquassare

havem conquistat, de les deu parts de l'imperi, les nou e mitja/haviamo conquassato delle dieci parti le nove e mezza dell'imperio (133).

cos/capo

En un cos humà no és posat tan gran saber com és lo de vostra altesa./E non è posto saper tanto grande in capo humano come è in quello de l'altezza vostra.(228); siau certs que en aquella hora ab l'aigua del sant baptisme sereu en lo cos llavats/siati certi che in quella hora che con l'acqua del santo battesimo sarete nel capo lavati (403).

costar/toccare

¡Ai senyor -dix l'Emperadriu- que a negú costà tant com a mi!/Ahi signore -dixse l'imperatrice-, che ad alcuno non tocca tanto come a me! (262).

crimínos⁴⁹/abominevole

crimínos adulteri/abominevol adulterio (187).

crimínos/colpevole

vixquera ab inclita fama, quiti de criminosa infamia.../viverei con inclita fama, libero da colpevole infamia (188).

davant/intorno a

Senyor, tots los moros se són atendats davant la ciutat/Signori, l'infideli si sono attendati intorno alla città (6).

defenedor/augmentatore

Per què dic a tu, Capità virtuos, qui est cap de la secular potència, espasa e coltell defenedor de la santa religió cristiana.../Onde io ti dico, cavaliere virtuoso, che sei capo della secolare potentia, spada, coltello et augmentatore della santa religione christiana... (327).

degollar/tagliare a pezzi

degollant los enemics/tagliando a pezzi gli nemici (134).

donna/vecchia canuta

tals paraules sembràs, present la Duquesa, que de donzella que és la farfeu tornar dona/e tal parole seminasti, presente la duchessa, che, di giovine che è, la farete doventare vecchia canuta (232).

drap/seta

peces de drap/pezze di seta (108).

encatllvar/oscurare

encativen llur honor e fama/oscurano l'honore e fama loro (138).

ensenyar/camino

dolor inestimable ha compreses totes mes forces, que em fa

seguir la sua ensenya del meu amat germà/dolore inestimabile tutte le mie forze ha oppresso, che mi fa seguire il camino del mio amato fratello (344).

enutjós/invidioso

sia certa la tua industriosa ventura, que, sens tarda, de cruels i animoses armes li serà feta enutjosa experiència./sia certa la tua industriosa ventura che, senza tardità, di crudeli et animose arme gli sarà fatta invidiosa esperientia.(426)

esforç/amore

je tan poc esforç mostrau devers lo vostre bon amic e parent...?/mostrate in questo punto poco di amore verso il vostro buono amico e parente...? (67).

esforçat/irato

ànimo esforçat/ànimo irato (33).

esmenar/accreocere

...no s'agreuge de les mies crues paraules, que jo ho esmenaré tant en les obres, que coneixereu que tenui en mi pare o germà/delle mie crudeli parole non si aggravi, ché nelle opere tanto gli accrescerò che conoscerà che ha in me padre e fratello (332).

estima/dignità

jo tinc conill, qui és de major estima/io ho coniglio, che è di maggior dignità (110)

excés/esperientia

Als vells animosos basta que sens fer lletgea de covards actes sostinguen la primera que en la joventut, ab excés de perillosos treballs, guanyaren./alli vecchi animosi, senza far atto alcuno di viltà, basta mantenersi in credito che nella gioventù loro con esperientia di travagliose fatiche si guadagnorono (10).

felló/nudo

espasa fellona/spada nuda (114).

festa/nozze

en aquestes honrades festes hi són venguts molts cavallers de gran autoritat e senyoria/a queste honorate nozze sono venuti infiniti cavalieri di grande autorità e signoria (56).

fins que/in modo che

fins que fossen en nombre de vint-e-sis cadires/in modo che furono in numero di ventisei (85).

forts/fastidios

E ab los mals deu ésser molt mal; e ab los bons, ésser lleal i verdader; ab los forts e de mala vida ésser cruel./e con gli mali huomini deve ésser pessimo, e con gli buoni leale e veridico, e con gli fastidiosos e di mala vita ésser crudele. (35).

gràcia/gloria

anaren tots a l'esglèsia major, e aquí feren llaors e gràcies a Nostre Senyor Déu/andorono tutti alla chiesa maggiore, dove riferirono laude e gloria al nostro signore onnipotente e misericordioso Iddio (141).

honrós/glorioso

honrosa victòria/gloriosa vittoria (5).

infant/giovinetta

Jo só Infanta esperant senyorejar tot l'imperi grec/Jo son giovinetta, aspettando signoreggiare tutto l'imperio greco (474).

infant/regina

E la Infanta, com véu que lo Rei descavalcava, llevà's de peus/E quando la regina vidde che 'l re dismantava, levossi in piedi (43)

innumerable/mirabile

E li mostrà totes les forteses que dins la ciutat eren en les grans torres sobre los portals e en la muralla, que era cosa innumerable de recitar./e gli mostrò tutte le fortezze e le gran torri sopra le porte e nella muraglia della città, ch'era cosa mirabile da recitare (121).

invocadora/incantatrice

Què fa ací aquesta metznera, de diables invocadora?/Che fa qui questa maga et incantatrice de diavoli? (363).

llana/feltro

calçaven peücs de llana perquè no fessen remor al passejar/havevano in piedi calcete di feltro, acciò che non facessero rumore al passeggiare (163).

llicència/gratia

E si tal llicència l'altesa vostra me dava de besar-vos les mans tota hora que jo volgués.../e se vostra altesa mi

⁴⁹És curiós que en més d'una ocasió el traductor evite l'equivalent exacte, críminoso, documentat en italià ja en 1393 (DELI).

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

concedesse tal gratia ch'io vi potessi baciare le mani ogn'hora ch'io vorrei... (161).

mans/placevole

la fortuna...encara que sia vençuda, retorna pus mansa en son esguard, e pus suau/la fortuna...anchora che sia vinta, retorna più piacevole nell'esser suo (143).

meritar/dovere

Car aquest rei és molt culpable de tres pecats mortals; e per qualsevulla d'aquells merita perdre la vida./Ché questo re è molto colpevole di tre peccati mortali, e per qualsivoglia di quelli dèe perdere la vita meritamente.(319).

metre/condurre seco

més-lo dins en una cambra/dentro una camera seco lo condusse (6).

molt/più volentieri

Molt volria anar ab tu/lo vorrei più volentieri venir teco (334).

món/mare

tota l'aigua del món no les bastaria apagar/tutte l'acque del mare non le potria estinguere (10).

monarca/monarchia

vols pujar a monarca/alla monarchia ascendere vòi (351).

mortal/fierissimo

sobtava'l tant de mortals colps/lo stringeva, tocchanto con fierissimi colpi (72)

mortal/morte

Estefania restà ab pensament de dona mortal/Stephanía con pensieri di donna morta rimase (218).

noblesa/bontà

E nosaltres restam molt obligats a la molta noblea tua/E noialtri tutti restiamo obligatissimi alla infinita bontà tua (107b).

openió/gratia

tu seràs en ma openió e més favorida de totes les altres/sarai nella gratia mia e più favorita di tutte le altre (262).

parat/teso

pervengueren al lloc on la parada tenda estava/al luogo dov'era il teso padiglione pervennero (463).

chi pare ha per jutge segur va a plet/chi ha parte⁵⁰ per giudice, sicuro va alla lite

Tostemps he oit dir...que qui pare ha per jutge, segur va a plet/Sempre io ho udito dire...che, chi ha parte per giudice, sicuro va alla lite (161).

parent/proprío

ab la pròpia passió e maldat que portava, la qual és parenta de la vella bruixa que no fa mal sinó a qui li fa bé/con la propria passione e malignità che portava, la quale è propria della vecchia strega, che non fa male se non a chi gli fa bene (241).

passar/conseguir

on...passàs eterna e reposada vida/acció che...conseguiessi eterna e riposata vita (22).

pendre/uccidere

manà'ls que tants com ne trobassen que els prenguessen/commandogli che, tanti come ne trovassino di genovesi, tanti ne uccidessero (99).

pressa/dolcezza

us besava amb gran pressa les mamelles/con gran dolcezza vi baciava le mamelle (163).

raonament/maniera

respòs ab tal raonament/rispondere in tal maniera (28).

rel/huomo

...lo segon és avarícia, perquè és lo més cobejós rei que en lo

món sia...il secondo è d'avaritia, perché è il più cupido huomo che nel mondo sia (319).

res/mille

sabem que aquell que es nomena Emperador té molt poca gent...e no són res/sappiamo che quello che si nomina imperator ha molta poca gente...e non sono mille (133).

sa/contento

ahir éreu sa e alegre/hieri eravati allegro e contento (21).

semblant/medesimo

...les calces d'aquella semblant brodadura molt riques/...le calze di quella medesima ricamatura molto ricca (41).

servidor/amico

era molt content d'acceptar-lo per servidor afectat/era molto contento di accettarlo per amico affettionato (149).

singularitat/bontà

cavaller tan virtuos e de tanta singularitat/cavaliere tanto virtuoso e di tanta bontà (31).

tant/l'altro

¿Per quin peccat dec ésser absent d'aquell qui tants mals me fa passar?/Per tal peccato debbo ésser assenta da quello che l'altro male mi fa patire? (176).

teblig/catholico

per tots los teblégs és determenat que la sua immensa saviesa lo hi féu venir/per tutti gli catholici è determinato che la sua immensa sapientia glie 'l fece venire (183).

tremolós/timido

cosa pública...incerta e tremolosa/la republica,...incerta e timida (143).

triúmfo/placere

anaren a l'estrado on estava Plaerdemavida ab gran triúmfo/andarono al tribunale dove Piacerdimiavita in gran piacere stava (368).

ultratge/orgoglio

E l'heraut qui semblants paraules li reportà les dix ab gran ultratge./E l'araldo che simil parole gli portò gliel disse con grande orgoglio.(189).

ull/faccia

e tenien endret dels ulls una gran tovallola de fil de seda ben clara/li quali havevano dinanzi dalla faccia un gran velo di seta chiarissimo (68).

valent/vertuoso

molt valent cavaller/vertuoso cavaliere (25).

vell/vedovo

totes les dones e donzelles així velles com jóvens/tutte le donne e donzelle, cosl vedove come gioveni (14).

venturós/vertuoso

No fon de poca estima la contentació que lo cavaller venturós tingué de la conquistada senyora./Non fu di poca stima il contento che hebbe il virtuoso cavaliere della acquistata signora.(413).

veritat/vertù

no cové a mi, trista e miserable, sinó que perda la fe, la veritat e justícia/non convien, a me trista e miserable, se non ch'io perda la fede, la vertù e la justícia (109).

veure/dire

emperò veig lo que signifiquen vostres paraules/ma dirò quello che significano (14)

veure/riscontrarsi

véu lo Rei qui eixia d'oír missa/si riscontrò nel re, que veniva da udir messa (6).

victoriós/vertuoso

te restituiré totes les viles e castells que ab la mia pròpia ma victoriosa he guanyat e conquest/ti restituirò tutte le ville e castelle che con la mia virtuosa mano ho guadagnato e conquistato (13).

virtuos/valoroso

lo vertuós Rei ermità/il valoroso re eremita (26).

voler/degnarsi

li volgués donar les claus de la torre/si degnassi dargli le chiavi della torre (14).

voler/vantarsi

¿Qui saran aquells que hi volran anar?/Quai sono quelli che si vantano di andare? (133).

⁵⁰En aquest exemple l'ed. Sansone corregeix en *patre*, sense més comentari, considerant-lo, doncs, un error d'impremta. Però caldria preguntar-se si no es tracta d'una traducció volguda pel traductor (com ho he considerat jo) o també si no es tracta d'una distracció de lectura. Però hem de tenir present que la traducció amb la paraula *parte* té tant de sentit com si corregim en *patre*. A més a més les formes usades pel traductor al llarg de l'obra de forma constant són *padre* i *madre* (i no pas les formes llatinitzants *patre* i *matre*).

S'observa al llarg del text la facilitat amb la qual el traductor intercanvia una sèrie de mots molt usats per Martorell i que pertanyen a la mateixa esfera semàntica, com si es tractés de sinònims. Aquests mots són els següents (en les línies anteriors hem donat només un exemple de cadascun, però en el text es troben molts més): **honorós, venturós, victoriós, virtuós** (no cal dir que a aquesta 'confusió' col·labora el fet de posseir el mateix sufix).

10. Errors que semblen ésser deguts a distraccions del traductor o del caixista, ja que es tracta de 'mots fàcils' (en la terminologia de Wittlin) que en un determinat moment apareixen malament traduïts: m'he basat per tant per a identificar-los en aquest criteri, ço és, en el fet que normalment una paraula aparega ben traduïda (és per tant una paraula que el traductor coneix i comprén bé) i que en casos aïllats aparega traduïda d'una manera estranya. Potser en alguns casos serà difícil esbrinar si es tracta més aviat d'un cas del grup 1 (errors de lectura):

almirall/armata

Com l'Almirall véu venir a Tirant, féu tocar les trompetes e anafils e clarons, e ab grans crits saludaren al Capità./Quando l'armata vidde venire Tirante, fece toccare le trombette, clarini e piffari, e con gran gridi il capitano salutorono (448).

ardiment/tradimento

Gran ardiment has fet/Grande tradimento hai fatto (163).

carro/cassa

féu carregar molts carros de vitualles/fece caricare molte casse di vettovaglie (384).

conéixer/acettare

jo conec molt bé lo bon consell que em donau/io molto ben accetto il buon consiglio che mi date (100).

de continent que/innanzi che

lo virtuós Rei, de continent que isqué de la ciutat.../il virtuoso re, innanzi che uscisse della città... (24).

cuïro/oro

Als comtes coronaven ab corona de cuïro/Gli conti coronavano con corona d'oro (222).

deshonor/disordine

no li'n vinga dan e deshonor/non gline venga danno e disordine (229).

donador/amatore

ab les promeses precioses que los donadors acostumen de fer/con le promesse pretiose que gli amatori hanno per costume di fare (214).

enutjar-se/ritenere

pregà molt a la Comtessa que no s'enutjàs/molto prega la contessa che piú non lo ritenesse (27).

escala/galera

lo Rei, per consell dels mariners, féu fer de galera a galera, com estaven les escales en terra; de l'una a l'altra posaren taules encadenades, perché pogués passar molta gent/il re, per consiglio de' marinari, fece ponere assi incathenate d'una galera all'altra, quando le galee erano in terra, acció che potese molta gente alla volta passare (113)

extrem/strano

...la cara, que era d'extrema blancor...la faccia, che era di strana bianchezza (119).

famós/formoso

pren experiència d'aquell tan famós cavaller...come dimostra la esperientia di quel formosissimo cavaliere (33).

fatigar/aspettare

E per no fatigar les orelles dels oïdors de les infructuoses paraules que han oïdes/e per non aspettare le orecchie

degli auditori delle infruttuose parole che hanno udito (183).

ferrer/sartore

Entre los ferrers e los teixidors fon lo divís, car los teixidors de lli deien que devien preceir als ferrers.../Fra gli sartori e gli tessitori fu, ché gli tessitori da panni di lino dicevano che dovevano precedere agli ferrari (41).

fidelíssim/felicíssim

en augment e glòria de llur fidelíssim Capità/in aumento della gloria del loro felicissimo capitano (349).

figit/infinito

ab fengides rialles li mostrà la cadena d'or que Tirant li havia dada/con infinite risa...mostrogli la catena d'oro que Tirante gli havea donato (269).

llaugeria/allegrezza

en la llaugeria, actoritat/nella allegrezza autorità (143).

missatger/consigliere

com los missatgers veren que lo Rei havia atorgat lo matrimoni.../Quando gli consiglieri viddero che il re haveva concesso il matrimonio... (109).

molt/anche

E per quant estic molt ocupat per causa de la mia partida.../E perché son anche ocupato per causa della mia partita... (101)

mostrar/negare

en tal cas no lo hi volguésseu mostrar/in tal caso negare non gliel volestivi (397)

natural/malo

Senyora -dix Tirant-, natural raó dieu/Signora -disse Tirante-, voi allegate male ragioni (100).

obediència/benevolentia

me confés que no he feta ne servada aquella honor, amor e obediència que só tenguda al senyor mon pare e a la senyora ma mare/mi confesso come non ho fatto né serbato quello honore, amore e benevolentia che son tenuta al signore mio padre et alla signora mia madre (476).

ofici/artefice

féu mostra lo Rei, e tots los qui eren en la ciutat, així dones com donzelles, e tots los oficis e tots los estrangers/l re e tutti quelli ch'erano nella città fecero la mostra, così donne come dozelle, e tutti li artefici e tutti li esterni (41)

pare/presente

...donada la benedicció per lo pare eremita, foren servits de singulars viandes/data la benedittione per il presente eremita, furono serviti di vivande singulari (84).

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

perdó/parole

la mia avisada pensa no basta a conèixer que lo premi de perdó dega obtenir/il mio malavisato pensiero non è sufficiente a conoscere che premio di parole debbia ottenere (243).

perdut/presto

la perduda sanita/la presta sanità (26)

ple/padre

La mia persona no és disposta per a rebre un tan alt orde com és aquest, ple de molta excel·lència e virtut./La mia persona non è disposta per ricevere un tanto alto ordine come è questo, padre di molta eccellenza e virtù.(86).

poder/pensare

Jo no puc ésser jutge entre vosaltres/lo non penso esser giudice vostro (64).

poder/volere

si ell no podia anar/se il conte non volesse andare (27)

primerament/veramente

Primerament, fon fet cavaller per mantenir e defendre la santa mare Església/Veramente il cavaliere fu fatto per mantenere e defendere la santa madre chiesa (33).

reparació/reputazione

vós sou la glòria i reparació dels crestians/voi seti la gloria e reputazione degli christiani (460).

repartir/ricuperare

Com lo Capità los tingué dins, repartí aquella poca de gent que restada li era/Quando il generoso capitano gli hebbe nella nave, ricuperata quella poca gente che rimasta gli era (165).

seguretad/società

Molt deu ésser estable e ferma la paraula d'aquell en lo qual és fundada l'esperança e seguretad de tants

pobles/Molto dèe esser stabile e ferma la parola di quello nel qual è firmata la società e la speranza di tanto popolo (143).

sentència/signora

-Ara -dix Tirant- haurem guanyada una sentència envers ma senyora, puix aquella galant Estefania serà de part nostra./«Hora -disse Tirante- havremo guadagnato una signora verso la mia signora, poiché Stephania sarà dalla parte nostra» (148).

senyor/signoria

la camisa que porta per devisa fa sa complanyença d'ésser ajustada ab sa senyora/la camiscia ch'el porta per devisa fa il suo compianto d'esser con la sua signoria (161).

simplement/similmente

...molt bé acompanyats simplement, sens armes, ab doscents de cavall/ottimamente accompagnati, similmente, senza arme, e duecento da cavallo (422).

tembre/commettere

no pot tembre res/non può commettere cosa alcuna (109).

vencedor/vendicatore

fon vencedor e destruidor dels moros/fu vendicatore del christiano sangue e destruggitore degli mori (56).

venir/restare

E se neguna nau ve atrás/E se alcuna nave resta a dietro (164)

vigorosamente/vergognosamente

[els ulls] no pas girant-los vigorosament, mas refrenats per graciosos esguards/non troppo girandogli vergognosamente ma, raffrenati per gratiosi sguardi (119).

11. En una sèrie de casos trobem un canvi de categoria gramatical, que porta a un error en la traducció:

bé/buono

e no causa impropietat, com amor no guarda béns, ni llinatge, ni va ab limitat orde/e non causa impropietà, come amore non guarda a buoni né a prole, né va limitato ordine (245).

bons/beni

dubte he no vingau en major error en reparar vostres errades en coneixença dels bons/dubbio ho che non cadiate in maggior errore per reparare agli vostri errori in conoscentia de' beni (146).

generós/generosità

Si la noblea de llinatge e nom de generosa mouen a vostra alteza la fe per vós a mi promesa.../Se nobiltà di prole e nome di generosità l'altezza vostra commovono, la fede per voi a me promessa... (228).

mal parlar/mal parlare

haveu pres hàbit menypreat de superbo e mal parlar/havete preso habito manco apprezzato di superbo e mal parlare (134).

misericorde/misericordia

honor e pietat misericorde/honore, pietà e misericordia (107b).

mort/morte

...los nostres morts venjar/...le nostre morti vendicaranno (396).

peixcar/pescatore

viu una barca qui em paregué que de peixcar degué ésser/vidi una capanetta, la quale mi pareva che di pescatore esser dovesse (373).

12. Errors d'impremta: en tots els casos que segueixen hem cregut veure la mà de l'editor o de l'impressor. Quasi tots estan assenyalats a l'ed. Sansone en nota, algunes vegades amb les correccions incorporades al text i d'altres amb la forma proposada en nota. No en tots els casos hi estic d'acord, ja que hi ha alguns que podrien interpretar-se d'una altra forma: com una preferència estilística del traductor (com en el cas de **cadenat/chiare stelle**) o d'altres formes (discutim alguns casos en les notes que acompanyen el vocabulari català-italià):

agullons/simile

les quals dues coses me paren propis agullons de llagoteria/le quali due cose mi paiono propriamente simili della adulatione (143).

alt/altro

Los sants confessors foren los savis qui per alta contemplació obtingueren la glòria de paradís./Gli santi

confessori furono gli savii che per altra contemplatione la gloria del paradiso ottennero (182).

altre/alto

E tots los altres senyors que allí eren, pacificaren a l'ermità/Tutti li alti signori che lì erano l'eremita pacificorno (14)

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

amagat/accosto

entrà dins la tenda on lo petit negre s'era amagat/entrò nella tenda dove il picciol nero s'era accosto (157).

amarg/amato

la fi de totes aquestes coses és dolor per aquella amor que és amarga/la fine di tutte queste cose è dolore per quello amore che è amato (118).

augmentador/aumentare

deuries tenir major confiança en Déu que negú dels altres, per les tan senyalades gràcies que t'ha fetes en fer-te augmentador de la sua santa llei crestiana/maggiore confidentia in Iddio che alcuno degli altri havere doveresti, per e tante evidenti e palese gratie che ti ha fatto in farti augmentare della santa christiana legge (338).

bo/mero

No lleva en res la propietat de verdader, si atènyer poreu bona coneixença/Nulla importa la propietà del vero, se comprendere si può la mera cognitione (152).

braçalet/banzaletto

L'altre cavaller donà a dona Guiumar un braçalet la meitat d'or e mig d'acer/L'altro cavaliere donò a madama Guiumar uno banzaletto mezzo d'oro e mezzo d'acciaio (71b).

callava/faceva

Aquests senyals d'amor de mi qui atorgava eren prou, en mi qui callava/E questi segnali d'amore in me erano assai, ch'io il confirmavo, perché il facevo (218).

cap/campo

plegaren fins al cap del pont/arrivarono fino al campo del ponte (140).

cobrir/compire

de continu menjaven e dormien ensems per cobrir la música que era passada entre ell e la Princesa/per compire la musica che tra lui e la prencipessa era passada, continovamente inieme mangiorono e dormirono (450).

collar/colore

...tornant-li lo collar de la divisa, que lo dit senyor acostuma de donar...restituendogli il colore e la divisa che il detto signore accostuma donare (59).

comportar/copertare

prou clarament se mostra jo haver-vos comportat les coses que vos cascun jorn vós deixau dir de mi/assai chiaramente si dimostra ch'io vi ho copertato le cose che ciascun giorno di me vi ho lasciato dire (154).

comprar/comparare

E Tirant comprà una fel de balena/E Tirante comparò una fiele di balena (304).

compte/computo

feien compte que almenys ab les bombardes mararien passats set-cents hòmens...facendo computo che almen con [le bombarde] più di settecento huomini occideriano (157).

costat/letto⁵¹

anau a dormir e no us gireu de l'altre costat/andativene a dormire e non vi volgete d'altro letto (229); féu lo valerós Tirant posar al costat de sa senyora/fece il valoroso Tirante ponere al letto della sua signora (445).

deessa/idea

a una deessa la poria acomparar/a una idea comparar la potrei (178).

defallir/mandare

de dol la virtut me defall/la vertù per dolore mi manda (226).

delit/diritto

delit és de recitar la granea de l'alt coratge dels generosos prínceps/diritto è a recitare la grandezza dell'alto cuore degli generosi principi (221).

dent/detto

...en la mia pensa fos caigut un tal fet entre les dents, jo hagués promès fer tal vot.../...nel pensiero mi fusse caduto una tal cosa e che fra gli detti io havesse detto o promesso di fare tal voto... (113).

dret natural/detto naturale

Puix per dret natural la raó em força obeir los manaments de l'excel.lència vostra.../Poiché per detto naturale la ragion mi sforza obedire gli commandamenti della eccellentia vostra... (183).

entonació/in otanatione

dix ab gravitat real e humana entonació les següents paraules/con gravità reale et in otanatione humana le seguenti parole disse (440).

escriure/serveire

e les mies mans són treballades en altres coses de més necessitat a l'honor que no és escriure per a pledejar/e le mie mani sono affaticate nall'altre cose di maggiore necessità all'honore che a servire per piatteggiare (154).

estofa/siasata

Soltà l'altra mà de l'atxa...e posa-la-hi en l'altra part entre la galta e l'estofa del bacinet/lasciò l'altra man dall'azza e...gliela pose nell'altra parte, tra la guancia e la farsata (81).

execució/escusatione

per tot lo món són estades publicades e admeses a la vera execució d'ultrança/per tutto il mondo sono stati publicati et admesse alla vera escusatione di oltranza (57).

falda/vista

Estefania li pres la mà e posà-la-hi sobre les faldes de la Princesa/Stephania gli prese la mano e gliela pose alla vista della prencipessa (161).

feriu/farete

gitau-vos en lo llit com ella hi sia nua o en camisa, e feriu valentment, que entre amics no hi cal tovalla/gittativi nel letto come ella li sia ignuda o in camiscia, e farete valentement, ché fra gli amici non gli bisognano cerimonie (229).

fre/fieno

Haja esperons en remunerar, fre en punir/Habbia sproni in remunerare, fieno in punire (143).

grans/gridi

los pocs dans majors estimen e los grans sostenir no poden/li piccioli danni maggiori estimano e li gridi sostenere non ponno (17).

guerra guerrejada/guerra guerreggiare

en aquella edat aprenen molt millor que els altres, així en batalles de camp clos com en guerres guerrejades/in quella età imparano molto meglio degli altri, così in battaglia di campo di duello come in guerra guerreggiare (21).

.../immanente

Aprés que l'hagué llesta, dix que no venia a ell/immanente la leggete, e poi che l'ebbe letta, disse che allui non veniva (134).

llaut/lecito

ab la barca e ab lo llaut ixqueren en terra/con la barca e col lecito in terra uscirono (166).

llinatge/perle

¡Tanta bellea, vitut e gràcia ab tanta magnitud de llinatge, ésser aterrada e posada en tan gran decaïment!/tanta beltà, tanta vertù e tanta gratia con tanta magnitudine di perle esser atterata e posta in tanto gran cadimento (178).

malva/malna

mas lla la llenya és de malves e, per l'aigua que ha passat, tota és tornada humida/ma la legna è di malne e, per l'acqua che ha passato, tutta è diventata humida (127).

menars/agitarsi

Una causa qui es mena injusta e s'hi dóna sentència falsa, prest és revocada./Una causa che si agita ingiusta, e che si dia sententia falsa, presto è rivotata.(180).

mester/misteri

en la benaventurança política l'hom del tot pobre no pot ésser dit benaventurat, car difícil és al molt mester pogués obrar neguna cosa virtuosa/nella fortuna politica, l'huom del tutto povero non può esser detto bene aventurato, ché difícil cosa è che al gran bisogno e misterio alcuna cosa virtuosa operar potesse (304); ...seria necessari per parlar de semblant matèria de la Trinitat, qui és tan alta que haveu mester molt que alceu l'enteniment/...saria di bisogno per parlare di simile materia della Trinità, la quale è tanto alta che haveti molto di misterio a levare l'intelletto (327).

⁵¹La presència del primer exemple ens fa pensar clarament en un error d'impremta (entre altres coses perquè el sentit queda un poc afectat), però el segon exemple ens fa sospitar que hi haja alguna cosa diferent.

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

mirar/meritare

Com ben só mesa entom e bé mirat per tots los cantons del palau, e no veig a Tirant, lo cor me mor/Che, quando io mi son volta intorno e che ho ben meritato per tutti li canti del palazzo e non veggo Tirante, ch' l cuore mi muore (146).

mirar/morire

Als prudents qui viuen en benaventurada vida s'esguarda que en l'execució de les obres virtuoses subtilment miren/Agli prudenti che in felice vita vivono s'appartiene che nella esecuzione dell'opere vertuose sottilmente morino (446).

molt/molle

molts llits ricament abillats/molli letti con grande e gentil pompa ornati, coperti et incortinati (55).

muscles/spade

los dos ensems donaren dels muscles a la porta tant fort com pogueren/loro due insieme quanto forte potero con le spade nella porta diedero (234).

oir/volere

E estic admirat de la majestat vostra...que us he oït dir que jamés heveu feta promesa ni gràcia a negú que molt copiosament no lo hi complísseu./E resto admirato della sacra maestà vostra...ché vi ho voluto dire che giamai non haveti fatto alcuna promessa o gratia che molto copiosamente non gliel'habbiate compiuta.(210).

oncle/cioè

...dix-li semblants paraules: "Mon oncle, en lo món no podéu fer-me major plaer e servir del que fet m'havéu..."/...e dissegli simil parole, cioè: "Al mondo mai non mi havresti potuto fare maggior servizio e piacere di quel che fatto havete..." (41).

d'oro/dono

tots aquells qui fan semblant d'amor no són de natura d'or, qui a tot lo món plau/tutti quelli che fanno semblante d'amore non sono di natura dono, che a tutto il mondo piace (218).

orella/arca

jo só cert que prestament serà en les orelles de vostre padre e açò serà causa de la mia mort/io so certo che prestamente serà nell'arca di vostro padre, e questo serà la causa della mia morte (126).

palau/solazzo

Aprés que tots los cavallers desarmats foren, anaren al palau/Dapoi che tutti gli cavalieri furono disarmati, andorono al solazzo (189).

paret/parente

Senyor, no façau -dix lo Filòsof- que a vegades les parets tenen orelles/Signore no 'l fate -disse il phiposopho-, che alcuna volta gli pareti hanno le orecchie (110).

partir/portarsi

¿Si vol la mejestat vostra que parteixquen?/se la maestà vostra vuole que si portano (126).

pasta/casa

...on se donà meravellosa collació e real gast, així abundós, com se pertanyia a tal esposalici, de pasta real e marsapans e altres confits de molta estima/...dove si diede meravigliosa collatione e reale convito, così abundante come si apparteneva a tali sponsalitie di casa reale; marzapani et altri confetti di molta estima (452).

pasta/passa

De continent iqué la collació molt gra e abundosa, de marsapans, e pasta real e totes altres maneres de confits e sucre/Incontinente uscl la collatione molto grande et abundante di marzapani, passa real e di tutte l'altre sorti di confetti di zucaro (52).

pecat/petto

lo pecat d'enveja té moltes branques/!l petto della invidia ha molti rami (113).

penedir-se/partirsi

gran follia és desitjar lo que raonablement no es pot haver, ne penedir-se d'haver virtuosament viscut/quanto è gran pazzia a desiderare quello che ragionevolmente non si può havere, e partirsi di havere virtuosamente vivuto (167).

perdut/prodotto

No per los cavallers antics de molta estima ni per los presents, però perduts tots aquests, farem compensació d'u sol a tots ells./...non per gli cavalieri antichi di molta estima

né per gli presenti, onde, prodotti tutti questi, faremo compensazione di un solo a tutti loro.(171).

pla/pieno

pica-ho tot bé e posà-ho dins cassoles planes/pistò, mescolando bene ogni cosa e le puose in teggie piccole piene (339).

pressa/fiera

d'aquella muntanya miraven molt bé la pressa que los moros tenien de recollir-se/da quella vedevan molto bene la fiera che gli mori haveano da raccogliersi (106).

prest/presso

pregau armes vencedores, perquè prest d'aquells pugam aconseguir gloriosa victòria/prendiate le vincitrici armi, acciò che presso di quelli gloriosa vittoria...possiamo acquistare (122).

prncep/principio

lo prncep qui vol conquistar, si liberal no és jamés pujarà a gran senyoria/il principio ch'acquistare vuole, se liberale non è, giamai signoria non ascenderà (310).

puerficia/peritia

jo us diré lo que n'he après en lo temps de ma puerficia/io vi dirò quello che nel tempo della mia peritia ne apparai (327).

record/mammona

feren com a valents e virtuosos que ells eren, ab lo record de la fidelitat que vassalls són tenguts a llur senyor/come valenti e virtuosi che erano, feciono per la mammona della fidelità che gli vassalli sono obligati al loro signore (131).

referir/raserare

en aquell cas com jo fui tramès a ell per ambaixador no em fos tant allargat de parlar, ell no m'haguera referida la sua justícia/in quel caso ch'io gli fui mandato per ambasciatore, s'io non mi fusse tanto allargato nel parlare, egli non m'haveria raserato la sua giustitia (317).

rengo/rego

Enmig de les taules on menjaven havia reng de júnyer./Nel mezzo delle tavole dove mangiavano erano regi e telle da giostrare (189).

sabor/sapere

la mia condició tira totes les coses a la sua sabor/la condition mia tira tutte le cose al suo sapere (146).

sagella/saetta

porten quatre baleners e dues sageties/conducono quattro balenieri e due saette (164).

segó/remola

Lo menjar de gallines és segó/il mangiare da galline è remola (133).

soldà/soldato

¿i vols dir lo Soldà la ens assegurarà, dic-te que, qui no ha fe, no pot donar fe./Se voi dire: "Il soldato ci assicurerà" -, dicoti che chi non ha fede non può dar fede.(152).

somni/segno

E altre bé a mi no resta sinó que ame los somnis e imaginacions que de nit m'apareixen./Et altro bene in me non resta se non che amo gli segni e le imaginationi che nella notte mi appaiono (176).

tembre/tenere

Car jo, ofesa, he après tembre los hòmens estranys/ché, io, offesa, ho da più tenere gli forastieri (180).

temut/tenuto

¿has llest en aquell escut, qui no és romput ni menys temut?/hai letto in quel scudo, il qual non è rotto e men tenuto? (189).

tenir/temere

E nosaltres tenim e havem conquistat, de les deu parts de l'Imperi, les nou e mitja/E noialtri temiamo et haviamo conquassato delle dieci parti le nove e mezza dell'imperio (133).

terra/torre

Com Tirant hagué reguardejada la terra, véu en la ribera un pont de pedra/Quando Tirante hebbe ben riguardato la torre, vidde sopra il fiume un ponte di pietra (304).

trementina/tormentina

trementina bullenta/tormentina bollente (74).

triar/alleggiere

triarem la major part de l'honor per a vós, per ço com sou requeridor/vi traremo et alleggeremo la maggior parte

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

dell'honore per voi (81).

usar/uscire

E Tirant li pres les mans e Felip volgué usar de sos remeis./E Tirante gli prese la mano e Filippo volse uscire delli suoi rimedii (111).

venir/morire

Lleixau-los venir a la desitjada fi de sos cruels

dies./Lasciateli morire alla desiderata fine dello lor di crudeli (67).

verga/sacchetta

ab una verga prima donà a cascun un colp/con una sacchetta in man, diede uno colpo a ciascuno (68).

veure/...

per veure la Princesa/provedere la principessa (124).

A continuació done una sèrie d'exemples que no m'he decidit a incloure dins del grup anterior, encara que probablement hi pertanguen:

afectadament/affrettatamente

Així, los elements, les coses que a llur ésser se condonen afectadament volen que en altres llocs trobar no es deixin./Cosí tutti gli elementi, le cose, che all'esser loro si confanno, affrettatamente vogliono che in altri luoghi trovare non si lasciano (129).

ampliació/applicazione

ha rebut encara augment i ampliació la corona, honor i exalçament e grandíssim repòs/alla corona augmento, applicatione, honore, essaltamento, riposo grandissimo (453).

composició/compassione

...com sien causades en la inferior part de la humana composició/...essendo causate nella inferiore parte dell'humana compassione... (376).

llança/laccio

fem venir la salvatgina en un portell, e allí, ab fletxes, ballestes e llances, ne fon feta gran destrucció/...facessimo condurre le selvaticine in uno barco d'ove non potean fuggire, e lì, con frecce, balestre e lacci, ne fu fatta gran destruttione (96).

llunyar-se/lamentarsi

e non permetes que en negun temps me puga llunyar de

tu/e non permettere, Signore, che in alcun tempo mi possa lamentare di te (83).

passar/pensare

diversos grecs damunt recitats...són estats lliberats, passant davant la faç de la tua claredat/diversi greci di sopra recitati...son stati liberati, pensando dinanzi alla faccia della tua chiarezza (362).

saviesa/sopra

L'Emperadriu...sia tenguda d'ací avant de dir gran bé de saviesa/la signora imperatrice...sia tenuta da qui innanzi a dire gran bene di sopra (186).

senyal/sono

féu senyal a la galera/fece sono alla sua galea (114).

tornar/torsi

no tenien gran cura de la ciutat, car restaven closos, que no se'n podien tornar/non avevano gran cura della città, ché restavano rinchiusi, che torre non se ne potevano (418).

voler/sovere

ell respós que no ho volia fer/egli rispose che non lo soleva fare (166); Fortitud corporal e ardiment se vol exercir ab saviesa/la fortetza del corpo e lo ardimento con sapientia essercitare si solevano (Prol.).

13. Per últim donaré la resta dels exemples recollits i que, davant d'un dubte raonable, no m'he decidit a incloure en cap dels grups anteriors:

amonestar/a mostrare

E amonesta'l que sàpia ésser senyor./Et a mostrarlo che sappia esser signore (143).

après/portato

Certament jo crec que... vós haveu après en l'escola d'honor./Certamente io credo...che voi havete portato nella scuola d'honore (119)

baixar/baciare

prés-la per la mà e baixà-la en la praderia/presala per la mano baciolla nella prateria (44).

causa/causador

E puix lo meu cor tant ha fallit que és estat causador de tant agreujar la vostra singular persona.../E poiché 'l mio cuore ha tanto fallito, che è stato causa da aggravare tanto la vostra singular persona... (129).

clavat/congiunto

e de part de tras portava couro de bou clavat ab lo pet/et alla parte di dietro la schiena portava coio di bue congiunto col petto (73).

en contemplació de/in confirmazione di lo gran dot que la majestat vostra li dóna en contemplació del matrimoni/la gran dote que la maestà vostra gli diede in confirmazione del matrimonio (121).

esperit/spatio

Cavaller benaventurat, pren esperit de consolació per excel.lència de les tuas virtuosas obres/Cavaliere benaventurato, prendi spatio di consolatione, ché, per l'eccellentia delle tue virtuose opere... (125).

estima/insieme

ell tenia ja molts fermalls e cadenes d'or e moltes altres joies

d'estima/egli havea già molti formagli e cathene d'oro e molte altre gioie insieme (109).

flac/figliuolo

E no et penses que per ço com ha mudat armes te sia benigne ne pus flac, ans te serà bé mester que t'abilles de novelles armes./E non ti pensare che, benché habbia mutato arme, ti sia più benigno e più figliuolo, anzi ti sarà ben bisogno che ti metti a ordine di novelle arme.(143).

flaquea/ansietà

les coses de passió agreugen l'anima e donen aflicció al cos, com les dones e donzelles per la flaquea perden gran part de llur bellea/le cose di passion l'anima aggravano et afflittione al corpo danno, però che le donne e le donzelle per l'ansietà gran parte della bellezza loro perdono (432).

fluix/...

Lo Rei ab la cara molt fluixa li dix: - Fes lo que et vulles./Il re, con la chara consorte la regina, gli disse che facesse quello che volesse (100).

fundar/lodare

veritat li deu ésser fundada de tota fe/la verità gli dèe esser lodata di tutta fede (143).

honor/assalto

E lo crit ab l'honor sia tan gran que sol un punt no ens puguen tenir cara./Et il grido con l'assalto sia tanto grande che solo un punto non ci possino tenere a fronte.(335).

illa (l'illa dels pensaments)/l'isola del

Padresanto

E les nostres naus són arribades en l'illa Judea, qui es nomena dels Pensaments/E le nostre navi nell'isola Iudea, che si nomina del Padresanto, arrivate sono (122).

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

malvat/mal viaggio

Vés-te'n, malvat/Vattene a mal viaggio (98)

sia de vostra mercè/vivite in piacere

Senyora, jo us suplic que sia de vostra mercè que no ploreu ni vullau fatigar la vostra virtuosa persona per mi/Signora, io vi supplico che viviate in piacere, e non piangete né vogliate affaticare la vostra virtuosa persona (22).

miserable/mirabile

tothom coneixeria que la bellea de sa majestat seria miserable do per a qui virtuosament viure desitja/ogni huomo conoscerà che la bellezza della maestà sua saria mirabile dono per ciascuno che virtuosamente vivere desidera (269)

misericòrdia/madre

no esperam soccors de nengú, si ja no de la misericòrdia de Nostre Senyor/da alcuno soccorso no aspettiamo, se non dalla madre del nostro signor Dio (7).

món/vero

en aquest món jamés portí més voluntat e amor a home negú com a vostre marit/nel vero mai a huomo alcuno non portai tanto amore quanto a vostro marito (21).

núvol/modo

...no puixa pujar negun núvol de dolor/...non possi ascendere alcun modo di dolore... (143).

paor/laude

E per tal un tan gran traïdor com aquest és digne de gran paor/e però uno tanto gran traditore, come è questo, è degno di gran laude (125).

pesar/prestarsi

pesarà d'or trenta-cinc marcs/prestarsi meglio di trentacinque marche d'oro (49).

recobrar/concedir

lo que a ell falleix per natura, jo ho recobre per amor/quello che a.llui manca per natura io concedo per amore (138).

tembre/trovarsi

E per ço me tem jo de l'esdevenidor perill/E per questo mi trovo io del futuro pericolo (214).

unir/venire

moltes altres províncies e terres conquistà e uní al domini e senyoria de l'Imperi/molte altre provincie e terre conquistò il virtuoso prencipe Tirante, e venne al dominio e signoria dell'impero (465).

vida/marito

Vull anar a cercar mon goig e mon repòs, aquell qui havia d'ésser mon senyor e ma vida./Io voglio andare a cercare il mio gaudio et il mio riposo, quello che havea ad essere il mio signore e marito.(477).

Abans de passar al punt següent, voldria fer un intent de relacionar els exemples que hem estudiat anteriorment amb un altre punt del present treball: l'etimologia del *corpus* considerat. Ens podríem preguntar on s'enganya més el traductor: en les paraules patrimonials, en els arabismes, en els llatinismes? A priori la contestació més lògica seria que el major nombre d'errors s'hauran de trobar en el grup de les paraules patrimonials del català, ja que són precisament aquelles que un estranger —en aquest cas, un italià— pot trobar més alienes al seu sistema lingüístic (per motius d'evolució semàntica o sobretot per causa de l'evolució fonètica). Per les mateixes causes hauríem d'esperar pocs errors en el camp dels llatinismes, ja que aquesta llengua seria ben coneguda pel nostre autor, home de lletres al qual hem de suposar una bona formació humanista, basada en l'estudi del llatí.

Hem comprovat l'etimologia de les paraules abans mencionades i hem tret el següents resultats:

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

	A	B	C
-Paraules patrimonials: ⁵²	56,54%	320 (68,81%)	10,53%
-Cultismes: ⁵³	33,98%	89 (19,13%)	4,84%
-Gal·licismes: ⁵⁴	2,18%	14 (3,01%)	11,96%
-Castellanismes: ⁵⁵	0,39%	5 (1,07%)	23,80%
-Italianismes:	0,37%	— (0%)	0%
-Arabismes: ⁵⁶	1,65%	12 (2,58%)	13,48%
-Germanismes: ⁵⁷	2,90%	11 (2,36%)	7,05%
-Altres: ⁵⁸	1,92%	14 (3,01%)	13,20%

A) Percentatge de paraules d'aquest origen sobre el total del vocabulari del Tirant.

B) Paraules que en algun cas presenten errors i percentatge sobre el total d'errors.

C) Percentatge d'errors sobre el total de paraules de cada origen.

⁵² abellir, abrigat, acost, acostar, adolorit, afrenellar-se, aiguada, altar, alterós, allenegat, amarinar, ample, aparéixer, après, argilenc, armes, ase, aspre, assossec, avançar, avançat, avar-se, aventura, balanç, barca, barcella, barranc, bé, blat, bo, bocí, bou, brau, brogit, cabal, cabiró, cademat, calat, canemàs, canem, cantar, cantera, canya, capiró, capita, cara, carro, catorze, cavalcador, ceda, cert, cinquè, cint, clam, clavat, clofolla, coberta, coixo, colp, començar, cominal, complàyer, compte, conèixer, conhort, conquistar, conrear, consellar, cor, corada, corral, costar, cuuro, daurat, davant, degollar, dejorn, delliar, desaforat, desalt, desavenir, desbarat, descalçar, descominal, desencallar, desfressat, desgrat, deslligat, desmenjat, despoblat, desservir, desset, destentat, desvarió, desviat, deu, dit, doblat, dolentia, dona, dos, dotze, drap, dret, elet, emparamentar, emparar, empendre, emprar, enaixí, encaçar, encarir, encativar, enclòs, enconar, encontre, endret, ensenya, entrenyor, entrenyorar-se, enutjar, enutjós, escala, escampar, escometre, esforç, esforçat, esmenar, esmerç, espasa, esplet, espletar, espletat, esqueix, esquinçat, ésser, estrany, estroncament, fadrí, faena, fallit, fasos, fastijós, fatigar, feredat, fermall, ferrar, festa, fins, flac, flaquea, fluix, foc, força, forçat, fort, fretura, fumada, gast, gaveta, ginyar, gitar, guardabraç, illa, infant, llana, llançar, llaugeria, llavor, lleal, lleu, llevar, llibrell, llindar, malaltia, malaltís, malmetedor, malvat, mantellina, matinada, meneig, menyscabar, mester, metre, metzina, missatger, molt, molla, món, morisma, mort, mostrar, na, nombre, noranta, núvol, onço, onze, ops, ormejat, padrí, pagès, panís, parada, parar, parat, pare, parent, parlar, passar, peixcar, peixer, pellofa, pendre, perdre, perdut, perea, pereós, pern, pesar, plaer, planament, ple, plegat, poblar, poder, pols, portantveus, post, pressa, prest, prestar, primerament, proesa, prohò, pudir, raig, raonament, recambra, recel, recelós, recobrar, rei, reixa, remor, repartir, repeló, replegar, repropí, res, ros, rossor, ruat, sagrat, salat, sant, sàvena, seguretat, semblant, senge, sentiment, senyalar, senyor, servidor, servir, so, sobretaula, sofrir, sol, sòl, sots, suar, tant, tardar, tea, tèbeu, tembre, temerós, tendal, tenyir, terrat, teulada, timó, tolre, torba, tornar, torre, tot, tremolós, trencar, trencat, trenta, triga, trona, trossar, ultratge, ull, valent, valentia, vall, vegada, veixell, vell, vencedor, vençut, venir, venjança, venturós, ver, veritat, versemblant, veure, vida, vint, viure, voler, vora, xic.

⁵³ admirable, afabilitat, àlias, amonestar, ànima, artifici, batalla, beat, benifet, calitat, cartell, causador, cautelós, cirurgia, citació, confús, contemplació, continent, defendre, defenedor, deliberar, deshonor, donador, esperit, estima, excés, expedient, extrem, famós, fidelíssim, fingit, fundar, generós, gràcia, honor, honrós, impressió, incident, incogitadament, incogitat, inic, innumerable, invariable, investigat, invocadora, llegar, llicència, mans, mercè, meritar, miserable, misericorde, misericòrdia, monarca, mortal, natural, noblesa, nota, obediència, opinió, ornat, pectió, pensar, perdó, perjudicar, persecució, present, presumpció, preveure, procurar, prosper, reparació, restaurar, roindat, sa, simplement, singularitat, tàlem, tedleg, terrenal, trepa, trepar, triúmfo, unir, vènia, victoriós, vigorosament, violari, volateria.

⁵⁴ asit, escotilla, esmaiar, forja, gocet, jaqueta, maçoneria, parxe, pitxer, planxa, ras, redubtat, tapí, xarnera.

⁵⁵ andarec, canyamó, demesiàt, estrado, infançonia, toca.

⁵⁶ alcadi, almirall, anafil, arròs, bogia, carmesí, cidi, cuscús, dacsà, ginet, llaut, safareig.

⁵⁷alna, ardiment, arrapat, bando, blau, braó, cota, esguardar, felló, lletgea, tapar.

⁵⁸arrufat, bascar, broquet, burell, ciar, cossi, eixorc, enclotar, llescar, sollar, sollat, triar, verdesca (paraules d'etimologia discutida); galiota (grec bizantí)

Així tenim per exemple que sobre les 3103 paraules patrimonials del català en el Tirant apareixen 310 errors, la qual cosa suposa un 9,9% de errors sobre el total d'aquest grup i un 66,5% del total dels errors.

Aquestes dades mereixen un comentari, ja que ens poden donar alguna pista sobre la capacitat del traductor i sobre les seues limitacions, molt més que una simple opinió subjectiva feta després d'haver fullejat la traducció. Per una part s'observa que el major nombre dels errors correspon —com havia previst— al de les paraules patrimonials: per raons d'evolució de la mateixa llengua hi ha hagut resultats que allunyen les llengües romàniques entre elles, no sols en l'aspecte fonètic sinó també en el semàntic (no oblidem que molts errors són deguts a falses interpretacions de paraules molt semblants a les italianes: els 'falsos amics'). Aquest major percentatge també es degut al fet que es tracta del grup de paraules més nombrós (amb diferència) de tot el Tirant. Molt semblant és el cas del grup dels llatinismes, el percentatge dels quals és elevat perquè és un grup també nombrós. La resta de les xifres de la columna ens diu ben poc més.

Si passem a la tercera columna (C) podrem veure algunes coses més interessants, ja que podrem comprovar quin percentatge d'errors hi ha dins de cada grup etimològic. Quant a les paraules patrimonials el percentatge no és excessiu (10,5%) i menys encara el dels cultismes (4,8%). Molt semblant al de les paraules patrimonials és el percentatge dels gallicismes (11,9%) i un poc més superior el dels arabismes (13,4%), mentre que el dels germanismes és molt petit (sols un 6%). Sobta més, en canvi, el percentage de paraules procedents del castellà que el traductor ha traduït malament: un 23,8%! Per últim no hi ha cap cas d'errada en el grup dels italianismes (20 paraules en tot el Tirant). Veiem-ho grup per grup:

-Quant a l'apartat més nombrós —el de les paraules patrimonials mal traduïdes— fóra aquí massa llarg classificar i intentar explicar paraula per paraula les causes dels errors comesos. Una ullada no massa profunda ens permet d'observar que poc més de la meitat aproximadament d'aquestes paraules corresponen a mots "difícils", moltes vegades sense correspondència amb paraules etimològicament afins de l'italià. Hem de considerar també (i açò serveix també per les altres paraules) que no estem parlant de 310 paraules que hagen estat sistemàticament mal traduïdes, ja que en pràcticament tots els casos es tracta d'errors comesos en una ocasió o dues entre totes les aparicions del mateix mot.

-Els cultismes constitueixen dins el Tirant el segon grup d'importància, amb el 34% de les paraules (una tercera part!). Al mateix temps és el grup que proporcionalment menys errades de traducció presenta (només el 4,8%). No ens deu estranyar aquest fet,

ja que el llatí continuava essent la llengua culta per excel·lència, coneguda i usada arreu d'Europa per les persones cultes (Martorell i Manfredi ho eren). El llatí ha estat a més una deu inexhaurible de noves aportacions al vocabulari de les llengües romàniques, i especialment en el cas de l'italià, que ha mantingut una simbiosi amb aquesta llengua tot al llarg de la seua història. Així, tant si el mot existia també en italià com si el traductor coneixia la paraula llatina d'on provenia el mot català, podia fàcilment saber el seu significat i traduir-la sense més problemes.

-Gal·licismes: en la majoria dels casos es tracta de paraules no existents en italià (*asit, escotilla, gocet, maçoneria, parxe, pitxer, planxa, tapí, xarnera*); en un cas correspondria un arcaisme (*esmaiar/smagare*); en un altre els significats de les paraules són diferents, tot i que l'origen siga idèntic (*forja/foggia*); una de les paraules italianes no serà introduïda sinó tres segles més tard (*jaqueta/giacchetta*); i per últim, de la paraula *redubtat* trobem dos exemples al Tirant, un ben traduït (amb *temuto*) i un altre mal traduït (amb *riputato*), potser per confusió amb alguna altra paraula semblant.

-Ja hem vist com l'apartat dels castellanismes presenta el percentatge major. Açò potser ens sobta perquè coneixem la faceta de traductor del castellà de Lelio Manfredi: però el fet d'haver-se enganyat traduïnt cinc dels castellanismes no ens deu portar a pensar que Manfredi fos un mal traductor del castellà, perquè seria arribar a conclusions massa atrevides. Hem d'observar a més quines són aquestes paraules, ja que es tracta d'uns mots que, en alguns casos són poc o gens comuns en castellà i en altres són paraules un tant desfigurades per llur adopció catalana: *andarec, canyamó, demesiat, infançonia, toca*.

-Pel que fa als arabismes ens podem explicar fàcilment la imperícia de l'autor davant aquestes paraules, corrents en català (i usades amb facilitat per una persona com Martorell, senyor de moriscos) però rares o inexistents en italià (més desconegudes encara per un cortesà septentrional com el nostre Manfredi, sense contacte amb els àrabs).

-Quant als germanismes hem d'assenyalar que tant el català com sobretot l'italià en posseeixen amb una certa abundància; els errors en aquest camp corresponen a paraules que no existeixen en italià com a germanismes (*alna, arrapat, lletgea*), paraules d'introducció posterior o recent en italià (*blau/blu, tapar/tappare*) o paraules d'ús infreqüent en italià (*braó/bradone, felló/fellone*). En els altres casos (*bando, cota, esguardar*) l'error és més difícilment justificable, ja que es tracta de paraules existents en italià; la traducció *ardiment/tradimento* ens sembla una distracció del traductor).

-A l'apartat d' 'Altres' s'amaguen una sèrie de paraules procedents de llengües exòtiques o simplement d'origen desconegut

o discutit: la majoria formen part del grup de paraules que hem denominat "difícils" i que no existeixen en italià.

2) Traduccions justificades o provocades pel context.

Fins ara hem parlat de paraules mal traduïdes. Tot seguit ens referirem a un grup d'exemples que, tot i no ésser traduccions exactes i fidels de l'original, no podem qualificar d'errors, ja que el context les justifica en certa manera. En aquest sentit distingirem tres grups:

1. Aquelles traduccions que són justificades pel context de la frase o d'un tros més gran de text:

acabat/salutifero

Aconseguint terme d'infinita glòria, si de tu he acabat remei.../Ma acquistardò termine d'infinita glòria s'io da te salutifero rimedio haverò (324).

ales/braccia

so ja en tal edat que dec eixir dejús les ales de ma mare/sono già di età che ormai debbo uscire delle braccia di mia madre (22).

algemia/lingua greca

en la companyia d'aquelles mores ve una donzella molt graciosa qui parla molt bé l'algemia ab molta gràcia/nella compagnia di quelle more viene una donzella gratiosissima che parla molto ben la lingua greca con molta gratia (350).

apartament/letto

totes estaven en camisa per anar a son apartament/tutte erano in camiscia per andarsene al letto (234).

ara/giunto

¡Ara és hora, valentíssims cavallers, que la jornada és nostra!/Giunta è l'ora, valentissimi cavalieri, cha la giornata è nostra.(387).

baix/terreno

E ordenà que fos feta una contramina, i en totes les cambres baixes fossen posats bacins de llautó/et ordinò che fusse fatta una contramina, e che in tutte le camere terrene fussero posti baccini d'ottone (339).

bastó/sorte d'arma

fer armes a peu ab quatre bastons, ço és a saber, llança, daga, espasa e atxa de dues mans/fare l'armi a piedi, con queste quattro sorti d'armi: lancia, daga, spada, azza da due mani (71b).

buidat/cavato nella pietra

a l'entorn per los extrems d'aquella, de lletres gregues buidades de fin or, se llegien tals paraules.../all'intorno per l'estremità di quella, di lettere grece, cavate nella pietra e piene d'oro, tali parole si leggevano... (485).

ca/liveriere

caçant trobaren una llebre, e per ésser molt correguda per los cans e per los falcons, no podent haver altre reparo, entrà-se'n dins la cova on Tirant estava./cacciando, una lepre trovarono la quale, per essere molto corsa per gli liverieri e per gli falconi, altro riparo havere non potendo, nella grotta dove era Tirante se n'entrò.(299).

camp/battaglia

allí féu-se fort ab tots aquells qui del camp eren campats/e lì, con tutti quelli che della battaglia erano scampati, si fece forte (12).

camp/fuoco

E al passar que feren per mig del camp, feren molt gran dan/Et al passare che gli buoi e camelli feciono per mezzo al fuoco, grandissimo danno fecero (340).

cas/tempo

l'ermità...qui en aquell cas se delitava llegir un llibre.../lo eremita, il quale in quel tempo si diletta di leggere uno

libro... (28)

cisma/fede

Puix no viviu en llei de cavaller, Tirant, e no servau llealtat alguna, deurfeu pendre la cisma que és manada als moros/Però che non vivete in legge di cavalieri, Tirante, e non servate fedeltà alcuna, dovrete prendere la fede che tengono gli mori (153).

creença/bugia

volen posar entre les gents enganosa creença/volendo far credere alla gente la fallace bugia (145).

criar/habitare

par que tota vostra vida siau criat en esta casa/E pare che tutto il tempo della vita vostra habbiate habitato in questa casa (19).

damunt/fuori di

los ossos de la cama e los molls que dins té, tots li parien damunt lo cuiro/le ossa delle gambe, e le medolle che gli eran dentro, tutte fuori della carne e della pelle gli pareano (238).

darrer/ottavo

La lletra que està primera / en lo nom d'esta pintura / és la clau ab què ventura / tancada té la darrera. / Questa lettera, che ottiene / prima il nome in la pintura, / la chiave è con cui ventura / l'ottava serrata tiene. (125)

davallar/mancare

la vostra amor, senyora Viuda, no es pot acomparar a la mia, car la vostra és descendent, qui davalla e va tots temps en desmenució, e la mia és ascendent e natural/il vostro amore, signora Vedova, col mio comparare non si può, ché il vostro è descendent, perché manca e sempre va in diminutione, et il mio è ascendent e natural (285).

decorar/honorare

La dignitat militar deu ésser molt decorada, perquè sens aquella los regnes e ciutats no es porien sostenir en pau/La militare dignità, adunque, dèe esser molto honorata perché, senza quella, gli regni e le città gubernare e mantenere in pace non si potrebbero.(Prol.).

deliberar/decretare

lo consell deliberà com ab poca dificultat se poria pendre la ciutat/nel consiglio fu decreto che con poca difficoltà se potria prendere la città (98).

demanda/desiderio

Ara poria haver lloc la mia demanda/Hora potria havere luogo il mio desiderio (109).

dins/nell'alto

així com és la mar, qui entrant-hi troba hom l'aigua suau, après, com sou molt dins, és fortunal./così come è il mare, ch'entrandogli gli truova l'huomo l'acqua soave, dappoi, come si è molto nell'alto, è tempestuoso.(214).

dur/lungo

féu un gran vall bé una llança d'armes en alt, e duia fins a una gran ribera d'aigua que hi havia/fece uno steccato, alto una lancia e lungo fina a una grande riviera d'acqua

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

(24).

entelat/stravolto

ab los ulls tots entelats/con gli occhi stravolti (357)

estar/vigilare

allí estigué tota la nit/tutta la notte vigilò (19).

estrado/camera

tots los de l'Imperi ne seran molt contents e aconsolats com oiran nomenar que sia parent e criat de Tirant e nodrit en los vostres imperials estrados/tutti quelli dell'imperio contentissimi e consolati ne saranno quando udiranno dire che sia parente e creato di Tirante e sia nodrito nelle vostre imperiali camere (482)

estrado/verginità

d'aquesta raonable ira, ensems ab la pèrdua per escampament dels meus carmesins estrados, roman tan debilitada la mia agreujada delicadura, que tinc creença primer jo vençuda entraré enn los regnes de Plutó, que vós/di questa ragionevole ira, insieme col spargimento della mia carmesina verginità, riman tanto debilitada la mia agravada delicatessa che credo ch'io primiera, vinta, entrarò negli regni di Plutone che voi (437).

infanta/figliuola

lo Rei e la Reina e la Infanta menjaven en una taula/Il re e la regina e la figliuola mangiavano ad una tavola (29).

forçar/togliere

foc d'amor la crema, qui la força d'impaciència com veu a vós, qui sou la flor de tots los cavallers del món/ fuoco d'amore l'abbruccia che li tolle la patientia, vedendo voi che sete il fiore de tutti gli cavalieri del mondo (167).

forçat/alto

ab forçada veu féu principi a semblants paraules/con alta voce disse a.lloro... (15).

fortment/con gran fretta

Plaerdemavida, que of açò, cuità fortment e trobà'l que l'havien posat en un llit/Piacerdimiavita, che questo udi, con gran fretta corse e trovolò che in un letto posto l'havevano (399).

fortment/gagliardamente

Com los qui estaven en la celada veren los grecs tan fortment batallar, ixqueren ab molt gran fúria e feriren enmig dels crestians./Quando quelli che erano nel luogo ascoso fra l'herbe viddero gli greci tanto gagliardamente combattere, uscirono con grandissima furia e ferirono in mezzo de' christiani (131).

hoste/pastore

lo cavaller Espèrcius enterrogà son hoste que li volgués dir qui havia encantada aquesta illa/il cavaliere Persio interrogò il pastore che dir gli volesse chi aveva quell'isola incantada (410).

jura/spergiuro

¿E on són ara les innumerables promeses, jures e sacraments que vós ab falsa dissimulació enganosa haveu raonat?/E dove sono hora le innumerabili promesse, spergiuri e sacramenti che voi con falsità e dissimulation piena d'inganno havete ragionato? (154).

lll/panni di lino

los teixidors de lli deien que devien preceir als ferrers/gli tessitori da panni di lino dicevano che dovevano precedere agli ferrari (41).

llibre/autore

Ací fa lo llibre un incident per narrar los fets de Plaerdemavida./E quivi fa lo autore uno incidente per narrar gli fatti di Piacerdimiavita.(349).

llinatge/vicinità

Si per llinatge de parentesc.../Se per vicinità di parentela (138).

mal/planto

E totes les dames s'abillaren molt bé per fer-li companyia e perquè eren enutjades de mal./feciono ornare...tutte le damme per fargli compagnia; e, perch'erano affastidite dal pianto, ottimamente si omorono (483).

matí/domattina

al matí poria entrar segurament/...potendo domatina entrare sicuramente (98); de matí la sua excusada vista fer-se porà/domattina la sua scusata vista fare si potrà (292).

missa/chiesa

Eixint de missa, Tirant hagué avinentea de parlar ab la

Princesa/Et uscendo di chiesa, Tirante hebbe commodità di parlare con la prencipessa (229).

molt/con gran instancia

tornà'm molt a pregar que jo el consellàs com poria tornar a combatre altre cavaller/tornò a ripregarmi con gran instancia ch'io il consigliasse in qual modo potrebbe combattere un altro cavaliere (57).

oir/vedere

E estant lo Rei en lo consell e oint la relació feta per Claros de Clarença.../Et essendo il re nel consiglio e vedendo la relatione fatta per Claros de Clarezza (67).

paternitat/divinità

a fi que...ensems ab los remuts per ta clemència, puga regraciar e, per obres, perfetament donar a la tua santa paternitat lo fruit que esperes de nostres despullades ànimes/a fine ch'io...insieme con gli redenti per tua clementia, possa ringratiare, e per opere perfettamente dare alla tua santa divinità il frutto che delle nostre spogliate anime aspetti (400).

poderósa/generatrice

dona poderosa, tudora i curadora/donna generatrice, tutrice e curatrice (148).

prou/legítimo

ab cara molt afable lo saludà, coneixent que tenia prou causa d'estar congoixat e malcontent d'ell/con faccia molto affabile salutandolo, conscendo che egli havea legitima causa di essere in affanno (302).

raonar/contenere

tan enamorades paraules com la lletra de Tirant raonen/tante inamorate parole come la lettera di Tirante contiene (250).

res/alcun secreto

...per quant Nostre Senyor Déu...com a ell no li sia res amagat/...il nostro signor Dio...perché a.llui non è occulto alcun secreto (15).

retribuir/reputare

faç infinides gràcies del benefici que l'altea vostra ha fet a Diafebus, retribuint-ho a mi haver-ho rebut en aquell grau mateix com si pròpiament l'excel.lència vostra m'hagués fet senyor de la pagania/rendogli infinite gratie del beneficio che la illustrissima signoria vostra ha fatto a Diophebo, mio cugino, reputandomi d'haverlo ricevuto in quel medesimo grado come se propriamente la eccelsa maestà vostra signore di tutta la pagania fatto mi avesse (224).

salari/guadagno

E per no perdre aquest salari, ans se deixaran tots tallar a peces/E, per non perdere questo guadagno, anzi si lasciarano tutti tagliare a pezzi (164).

senyoria/sedia

serà gran dany que en tan gran joventut hajau ésser desposseit de la vostra real senyoria/sarà gran danno che nel fiore della gioventù sua habbia a essere deposta dalla real sedia (8).

so/acento

del so de les darreres paraules/per gli ultimi acenti delle parole che hora detto mi havete (4).

sumir/ricevere

la sua ànima estava molt alterada que si per mala sort...l'altre hagués mort a son fill, no li restara sinó que la terra s'obrís e que la sumís/l'anima sua era in grande alterationi che, se per mala sorte fusse stato morto...non li restaria se non che la terra si aprisse e la ricevesse (57).

temps/vento

Après hagneren lo temps tan pròsper que en pocs dies arribaren al port de Jafa/poi hebbero il vento tanto prospero che in pochi giorni arivorono al porto del Zaffo (108).

tercerament/ultimamente

primer, après..., tercerament/prima, dipoi..., ultimamente (35).

mettere per terra/mettere nella nave

E la pedra que esdevenia a l'home plegat lo metia per terra/E se la pietra dava all'uomo, disteso il metteva nella nave (164)

tot/sincero

ab tota veritat vos parle/vi ho parlato con sincera verità (98).

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

trencar/tagliare

trencaren lo pont en lo mig/fece tagliare nel mezzo il ponte (133)

trencar/tagliare

deslleal e trencador de fe/disleal e mancatore di fede (187).

2. Desviacions que es justifiquen pel fet d'aparèixer en el context immediat (la frase o el paràgraf) la mateixa paraula catalana, que la primera vegada està traduïda pel mot italià diguem-ne 'mes normal' i habitual i en la segona per un mot diferent. Aquest tret constitueix un dels més significatius quant a l'estil del traductor Lelio Manfredi, ja que l'observa amb molta regularitat: encara que en l'original es trobe repetida la mateixa paraula a poca distància, el traductor tendeix a traduir-les amb mots italians diferents:

aflicció/ansietà

E, acompanyant les mies doloroses llagrimas e aspres sospirs, vençuts per la mia justa querella, presente l'aflicció e obra per l'execució que tal sentiment los manifesta./et accompagnando le mie dolorose lagrime et aspri sospiri, vinti per la mia giusta querela, l'ansietà et obra per la essecutione di tal provisione gli manifesta vi appresento.(3).

alà/cane

jo no volguera...vós haguésseu mort lo meu alà/io no vorrei...che m'havesti morto il mio cane (68).

alegrar-se/letificar-si

E rep, Senyor la mia ànima, qui torna a tu, e vist-la de vestidura celestial, e abeura-la de la font de la vida eternal, per tal que entre los alegrants s'alegre, e entre los sabents sàpia, e entre los patriarques e profetes s'alegre/E ricevi, Signore, la mia anima che torna a te e vestula della veste celestiale, et abeverala della fonte dell'eterna vita, per modo che fra gli allegranti s'allegri, e fra gli sapienti sappia, e fra' santi martiri corona riceva, e fra gli patriarchi e propheti si letifichi (478).

altesa/sublimità

tots nosaltres coneixem que l'alta vostra no és hàbil per a tan fort e tan dura batalla/conoscemo tutti noialtri che la sublimità vostra non è habile per battaglia tanto dura e forte (16).

amistat/benivolentia

e sia de vostra mercè ésser en recor de la gran amistat, amor e confederació del meu virtuos marit/sia di vostra mercede ricordarsi della gran benivolentia, amore e confederazione del mio virtuoso marito (20).

atribulat/affannato

detindrè dins mi l'estrema passió que la mia atribulada ànima sent, que del carge del tan atribulat cos se vol partir/ritenirò dentro a me la extrema passione che la mia attribulata anima sente, come se del carcere di tanto affannato corpo partir si volesse (217).

carrera/volta che corsero

près feren moltes carreres, e feren-se de molts singulars encontres. La vintena carrera, lo mantenidor encontreà Tirant enmig de la bavera del bacinet/appresso feciono molte correrie con singulari incontri. La vigesima volta che corsero, il mantentore incontreà Tirante in mezzo della bavera del bacinetto (59).

casa/casale

E entraren en la casa del pastor/poi nel casale entronono (413).

cessar/allargar-si

Cesse en ell prodigalitat, e lluny-se d'avarícia/allargasi dalla prodigalità e dilunghisi dalla avaritia (143).

claror/lume

doncs perda's lo sol de nostra vista, cobrint aquella espessa boira i núvols, perquè la clara lluna d'aquell claror no puga pendre/perdassi, adunque, il sole dalla nostra vista, coprendo quello densa nebbia e nuvoli, acciò che la chiara luna il lume da quello prendere non possa (472).

combat/assalto

manà's que els diguessen de part sua que si no es volien

dar benignament, que a la batalla s'aparellassen, ab vot que si batalla ni combat esperaven, de no pendre a mercè negun moro/comandogli che da parte sua gli dicesse che, se benignamente dare non si volevano, che alla battaglia si apparecchiassero, con promessa che, se battaglia né assalto aspettavano, di non prendere a mercede moro veruno (456).

concord/in buona concordia

Puix sòm concordes, e jo accepte la batalla per Tirant, par-me que siam concordes e no discordes./Poiché siamo d'accordo, io accetto la battaglia per Tirante; adunque...noi siamo in buona concordia e non più in discordia.(65).

consolació/letitia

D'això hauré jo molta consolació/Di questo haverò molta letitia (68).

cuinera/cuciniara

L'Emperadriu serà cuinera de tota la host/l'imperatrice sarà cuciniara di tutto l'essercito (133).

demanar/intendere

de son pare no curí de demanar-ne, per quant la mia pensa estava més ocupada en les armes que no en demanar dels llinatges/Del padre suo non mi curai di addimandare, perché havevo più occupato il pensier mio nell'armi che intendere la progenie (57).

deplorar/condolers-i

semblava Tirant, encara mort, plorant el dolor de la sua Carmesina viva, planyent deplorava/pareva ch'egli, anchora morto, piangendo, il dolore della sua Carmesina viva condolendosse accompagnava (473).

deplorar/piangere

ab paraules que les pedrenyeres, los diamants e l'acer bastarien a rompre, en semblant estil planyent deplorava/con parole che il silice, gli diamanti e l'acciaio bastariano a rompere, in simile stilo condolendosi piangeva (473).

destrucció/macello

...ferí enmig dels moros tan bravament que feren una gran destrossa. Com lo Soldà véu fer la destrucció dels moros estava molt desesperat/...feri in mezzo di loro tanto bravamente che ne fece una gran destruttione. Quando il Soldano vidde far tal macello degli mori, era molto disperato (106).

emparador/consigliatore

La majestat vostra lo trobarà lo més sol.lícit home del món, amador e guardador del bé públic, emparador dels desamparats, ajudador dels malats./La maestà vostra il trovarà il piú sollecito huomo del mondo, amatore e defenditore del publico bene, consigliere degli disconsigliati, amatore degli sviati, aiutatore degli amalati.(145).

empendre/assumere

puix aquest fet voleu empendre de fer, prec-vos que em doneu l'empresa d'anar al bosc lo dia que ho deliberareu/poiché volete assumere questa impresa, vi priego che mi date il carico d'andare al bosco il giorno che lo deliberarete (339).

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

enseuar/ungere di sevo

pres lo cap de la corda e lligàl al cap de la gúmena e va-la molt bé enseuar e portà-se'n un gran tros de seu per enseuar l'anella per ço que passàs millor i no fes tanta remor/prese il capo della corda e e legollo al capo della gomana et unselo molto ben di sevo, perché ne haveva portato un gran pezzo per insevere l'anello, acciò che passasse meglio e non facesse romore (106).

escampament/effusione

la mia adolorida ànima no troba repòs sinó ab escampament de llàgremes (...) creure pots sens altra ocasió que l'abundància de tan gran escampament de llàgremes que los meus ulls llancen nit e dia, que de dolre'm tinc molt gran raó/la mia trista anima se non in spargimento di lagrime riposo non truova (...) creder puoi senza occasione che, l'abondantia di tanta grande effusione di lagrime che gli miei occhi stillano notte e giorno, che di dolermi ho grandissima ragione (315).

escuder/servidore

e quines coses he mester per a mi e a dos escuders (...) lo gentilhom partí ab dos escuders/con quelle cose che mi fanno di bisogno per me e per due servidori (...) il gentilhomino si partí con due scudieri (100).

exemptar/escludere

donant a uns tempesta vàlida sens atènyer al port que desitgen, als altres pròsper vent per atènyer a port de llur voler, exemptant-ne tots aquells i aquelles qui ab frau e engan amen, que sien exempts de trobar en vós mercè./dando ad alcuni tempesta valida senza pervenire al porto che desiderano, ad altre prospero vento per giungere al disiato porto del voler loro, eccettuandone tutti quelli e quelle che con fraude et inganni amano, che siano escluse di trovare in voi pietà e mercede. (55).

falsia/bugia

A qui diu falsies s'esdevé que no el creu hom de les veritats (...) príncep mentidor, sots lo qual la cosa de son regne, incerta e tremolosa per ses falsies, ahurà a vacillar/a quello che dice falsità avviene che l'huomo non crede la verità (...) 'l prencipe bugiardo, sotto il quale la republica del suo regno, incerta e timida per le sue bugie, haverà a vacillare (143).

fatiga/affanno e cura

Los enamorats passats... ab gran fatiga treballaven per venir en alegria reposada/Gli innamorati passati...con grande affanno e cura si affaticavano per venire a letitia riposata (121).

fer/fabricare

E havia fet fer un anell d'or ab les armes sues i de la Comtessa, lo qual anell era fet ab tal artífici, que es departia pel mig/Et aveva fatto fare uno anello d'oro con le arme sue e della contessa, e quale era con tal magistero fabricato che si dipartiva pel mezzo (2).

festivitat/festa

així com se diu del gloriós Sant Joan Baptista, que en lo dia que la sua gran festa cau, se fa tots anys grandíssima festivitat/cosí come si dice del glorioso san Giovan Battista, che nel suo celeberrimo giorno che viene, si fa ogni anno grandissima festa (276).

fi/morte

E fon vista gran claredat d'àngels en la sua fi, qui se'n portaren la sua ànima ab la de Tirant, qui aquí era present en la sua fi, qui l'esperava./E nella sua fine fu vista gran chiarezza d'agnoli, che l'anima sua con quella di Tirante si ne portorono, la qual quivi era presente nella sua morte, che l'aspettava.(478).

tenir forniment/essere fornito

trobaren que encara tenien forniment per a tres mesos complidament ...Senyor, la majestat vostra deu saber com tenim forniment en la ciutat per a tres mesos/trovorono che per tre mesi anchora compiutamente erano forniti...Signore, la maestà vostra deè sapere come havemo monitione nella città per tre mesi (420).

freturar/essere defettuoso

cové que les virtuts sien lligades, car...aquell qui fretura d'una, de totes fretura/conviene che le virtù siano congiunte, ché...quello che manca di una, di tutte è defettuoso (192).

gloriós/eccellente

la fortuna vol que jo haja de recitar los teus gloriosos actes, qui són de gloriosa recordació/la fortuna vuole ch'io habbia a recitare gli tuoi eccellenti atti che son di gloriosa memoria (351).

guaita/compagnia

E com aquest albanés venia la tanda de la guaita, havia comprades algunes llepolies e convidava a tots aquells qui eren de la sua guaita a menjar e a beure/E quando a questo albanese toccava la guardia, alcune cose giotte da mangiare haveria comprato a tutti quelli ch'erano della sua compagnia a mangiare et a bere convitava (315).

improperi/vilipendio et improprie

Aprés lo porten ab molts improprieis a l'esglèsia de Sant Jordi (...) donen-li sentència de mort o de carçre perpètua, ab molts improprieis que li són fets/Appresso, lo conducano con grande improprieo alla chiesa di san Giorgio (...) gli dicano sententia di morte o di perpetua pregione, con molti vilipendi et impropriei che gli sian fatti (36).

infinlt/innumerabile

Senyor immens Déu, e ple d'infinida pietat e misericòrdia. Infinites gràcies faç a la tua immensa bondat/Signore immenso Iddio e pieno d'infinida pietà e misericòrdia, innumerabili gratie alla tua divina bontà io rendo (418).

ingrat/indebito

al nostre Déu suplicaré digna gràcia me'n reta, que de tan ingrata fama a tu e als teus al cel ab degudes llaors no porte/al nostro Iddio supplicarò che degna gratia mi ne renda che di tanto indebita fama a te et agli tuoi, al cielo debite lodi ne porti (355).

jornada/tempo

haurien a voltar, per passar aquell riu, una bona jornada; e aquella jornada los noia molt per ço com havien a voltar per molts barrancs e per molts llocs e viles que no eren en llur poder/per passare quel fiume, una buona giornata haveria a volteggiare; e quel tempo gli nocea molto però c'haveneo a passare per molts passi, per molts luoghi, capanne e ville che in lor potestà non erano (310).

lamentar-se/dolersi

començà a fer gran dol, lamentant-se de la sua desaventura/cominciò a fare gran lamento, dolendosi della sua disaventura (74).

lúcid/delicato

...havia una molt bella lúcida font que sobre les verds florides herbes ab suau remor corria (...) casun dia en aquella lúcida font venien a beure les bèsties salvatges de tota aquella silva...era una bella e lucida fonte la quale sopra le verdi e floride herbete con soave mormorio correva (...) ogni di tutte le bestie salvatiche di quella selva veniano a bere a quel delicato fonte (27).

llàgrima/gemito

...los ulls corrents vives llàgremes, llançà's sobre lo cos de Tirant, e ab tals paraules, de contínues llàgremes acompanyades, féu principi a la següent lamentació/...gli occhi correndo vive lagrime, sopra al corpo di Tirante si gittò., e con tali parole, da continovi gemiti accompagnate, al seguente lamento principio fece (472).

llit/letto

un gran llit de parament molt noblement emparamentat de draps d'or ab son bell cortinatge del drap mateix/un gran letto nobilmente apparato di drappi d'oro, col suo bello cortinaggio dil medesimo drappo (471).

lluminària/lume

E encengueren deu falles en cascuna fusta, que portaven fetes, que feren molt gran lluminària. Los moros, que sentiren la remor tan gran, e la lluminària que veren.../et accesero due facelle che fatte portavano in ciascun legno, che grandissimo lume fecero. Gli mori, sentendo il romore tanto grande e le lumiere che viddero... (418).

majorment/plú

posaria la mia dèbil persona a tot perill de mort per posar en llibertat tant poble cristià, e majorment a la majestat vostra...ponendo la mia debole persona a ciascuno pericolo di morte per liberare tanto popolo christiano, ma più la maestà vostra (8).

menció/commemorazione

...aquell valentíssim cavaller Tirant lo Blanc, del qual fa

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

especial commemoració lo present llibre, per ço d'aquell, e de les sues grandíssimes virtuts e cavalleries, se fa singular e expressa menció individual, segons reciten les següents històries./Et essendo stato Tirante il Bianco, fra gli altri insigni cavalieri, di gloriosa memoria, di quello e delle sue gradissime virtù e cavalerie si fa singulare et expressa commemorazione, secondo che la seguente historia recita.(Prol.).

missatger/messo

creuria que los ulls són missatgers del cor...l'ànima té molts missatgers los quals esperança aconsola/crederei che gli occhi siano messaggieri del cuore...l'anima ha molti messi, li quali speranza consola (109).

molt/tanto

molt està dolenta; mas no em sé que s'ha, que molt està trista/molto è dolente; ma io non so che si habbia, tanto è trista (225).

morrir/passare di questa presente vita
lo Comte Guillem de Varoic era mort tornant-se'n de la casa santa de Jerusalem/il conte Guglielmo di Varoich, ritornando dalla casa santa di Gierusalem, di questa presente vita era passato (4).

mostrar/scoprire

assajaré ab enamorats serveis mudar la malvolença que en extrem mostrau contra mi, mostrant alegrar-vos de la pena que em veu passar/assaggiarò con innamorati servigii di mutare la malvolentia che in estremo contra me scoprete, mostrando di allegrarvi della pena che patire mi vedete (217).

necessitat/bisogno

Cavaller, a mi par que vostra demanda és més voluntària que de necessitat; e consell-vos que la lleixeu per a temps de necessitat car batalla a tota ultrança és fort cosa e de mala digestió./Cavaliere, a me pare che la vostra dimanda sia piú voluntaria che di necessitat, e vi consiglio che la lasciate per tempo di quel ch'è bisogno, perché battaglia a guerra finita è forte e di mala digestione.(74).

ofici/artegiano

Aprés venien tots los menestrals, cascun ofici ab sa llurea que feta havien; e fon molt gran divis entre los oficis, que jo pensí que los uns ab los altres se matarien./dapoi venivano tutti gli artefici, secondo l'arte, con la sua levrea che fatta havevano; e fu tal divisione fra gli artegiani ch'io fui in dubbio che si amazzassero insieme (41).

en orde/fornito

Lo marquès de Sant Jordi iqué molt abillat...e tota la sua gent molt en orde de totes les coses necessàries a la guerra/il marchese di San Georgio uscl ben in ordine...e tutta la sua gente molto ben fornita di tutte le cose necessarie alla guerra (132).

ordenament/con quello ordine

així ordenament feren la via del camp de Tirant (...) així ordenament e ab gran ànimo partiren del camp e feren la via dels moros/cosí con quello ordine la via dil campo di Tirante fecero (...) così ordinatamente e con grande animo del campo si partirono e feciono la via degli mori (387).

pagar/pigliare

manà-li que comptàs ab tots los patrons de les fustes que tenia noliejades, e si res los restava a pagar del sou, que fossen pagats molt liberalment/comandogli che facesse computo con tutti gli padroni degli legni che nolleggiato havea e, se nulla gli restava a pigliare del soldo, che liberalissimamente pagati fussero (423).

pendre/togliere

Per què us suplic que vullau pendre lo que los metges manen que prengau./Per che io vi supplico che vogliate pigliare quello che gli medici comandano che togliaiti.(290).

plaça/piano

en la dita plaça, féu portar veixelles grans plenes d'aigua/fece portare nel detto piano vasi grandi pieni di acqua (404).

plànyer/lagrimare

ploraven e planyien-se/piangendo e lagrimando (166).

plor/percosse

com jo ja no pogués cridar ni plànyer, lamentant la mia fort desaventura, plorava, per ço que si no oien la mia veu

sentissen lo plor/quando già io non pote' gridare né piangere, lamentandomi della mia forte disgratia, mi percottevo acciò che, se non udivano la mia voce, sentissero le percoase (319).

plorar/percotersi

(vegeu l'exemple anterior)

poble/gente

per un sol home ab falses indústriaes e saber diabolic haja pervertits tants pobles a la llei crestiana, e morts tants reis e tants milenars d'hòmens del poble morisc/per un solo huomo che con false industrie e sapere diabolico habbia pervertito tanto popoli alla legge christiana, e morti tanti regi e tanti milliaris d'huomini della gente moresca (347).

presentar/preponere

vullau atendre e sovint pensar quanta necessitat aquest singular negoci nos presenta, presentant-vos lo perill de crestiandat/attendere vogliati, e pensare sovente quanta necessitat questo singular negocio ci rapresenta, preponendo il pericolo della christianità (402).

presó/carcere

¿qui és aquell que tan altament haja encativat son cor que el puga deslligar de la presó en què està?/quale è quello che tanto altamente habbia il suo cuore impregonato che l' possi liberare della carcere in cui posto è? (234).

dar raó/contradire

...perquè s'ha a donar raó a tals coses e tan grans, que vostra altesa no hi poria dar raó...onde si ha a dare ragione a tali cose e tanto grande che vostra altezza non gli sappia contradire (482).

raó/cosa

temps no tinc en dir raó neguna que ell no es pose en les nostres raons/non ho tempo di dirgli cosa alcuna ch'egli nelle ragioni nostre non si interpona (103).

regir-se/portarsi

demanà-li de l'estat del camp, e los seus cavallers com se regien e lo seu Capità en quin ésser era posat ni com se regia ab tota la gent/dimandògli dell'esser del campo, come si reggiavano gli suoi cavalieri et il suo capitano come stava e come si portava con tutta la gente (144).

remullar/bagnare e ribagnare

Com foren a la porta li digueren que no s'oblidàs los confits e aquells remullàs bé ab la malvasia, que gran bé li farien en lo ventrell. E l'Emperadriu fon obedient, que una gran capsa se'n menjà: après los remullà molt bé./Gli medici si partirno e, quando alla porta furono, gli dissero che non si scordasse gli confetti, e che quelli bagnasse bene con la malvasia, ché grande utile gli fariano al stomaco. E l'imperatrice fu ubediente, che una scatola se ne mangiò, dopoi gli bagnò e ribagnò molto bene.(260).

request/defenditore

E per quant ell és requeridor e jo só request e em dóna lo devisar les armes.../Et essendo egli il requiritor et io il defenditore...doverei havere la elezione delle armi (64).

resplendent/lucente

sobre la gonella portava una roba francesa de setf negre de molt resplendent lluor/sopra alla gonna havea una robba franzese de raso negro di lucentissimo splendore (450).

retornar/rivenire

Prestament ho anaren a dir a l'Emperador, e la Princesa ho sabé, que ja era bé retornada (...) Senyor, molt bé és retornada./E prestamente a.dirlo all'imperatore andorno, e la prencipessa il seppe, che già era bene in sé ritornata (...) Signore, molto bene è rivenuta.(290).

robador/ladro

les honors qui són coses divinals s'han procurades així com a robadors, que com volen robar no curen d'entrar per la porta, mas per la paret amagadament, e per la paret ixen així com a lladres davant tothom/gl'honoris che son cose divine si hanno procurati così come ladri che, quando voglionno rubbare, di entrare per la porta non si curano ma per il muro ascosamente, e per il muro, così come a rubbatori, dinanzi ad ognuno escono (355).

sancerro/pendente

uns paraments...tots brodat's de lleons ab grossos sancerrós d'or que al coll portaven (...) E com lo cavall se movia era un plaent so d'oír que los sancerrós feien./un paramento...tutto ricamato di lioni, con grossi campanelli

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

d'oro che al collo havevano (...) E, quando il cavallo si moveva, era un piacevol suon da udire quello che gli pendenti facevano.(189).

saviesa/saviezza

...santedat, saviesa, sapiència, senyoria e moltes altres coses que per S principien/...santità, saviezza, sapientia e signoria e molte altre cose che per S cominciano (97).

segar/segare

Així us pren com fa al llaurador com vol segar lo blat, que sega l'espiga buida./Cosí avviene come fa al lavoratore quando vuole medere la biada, che sega la spicca vuota.(298).

sentir/provare

no sentiré major dolor de la que ara sent/non sentiré maggior dolore di quello che hora io provo (3).

senyor/signoria

E puix tinc companyona, tinc senyora, encara que no ho vulla!/E poiché io ho compagnia, ho signoria, ancora che non voglia.(224).

servidor/servo

molta glòria és per a mi que de tan poca servitud que us he feta obtinga tan gran premi com és d'acceptar-me per servidor/gran gloria è la mia ché, di tanto poco che vi sono stato servitore, ottenghi da voi tanto gran premio come è di accettarmi per servo (98).

fer servitud/essere servitore

molta glòria és per a mi que de tan poca servitud que us he feta.../gran gloria è la mia che, di tanto poco che vi sono stato servitore... (98).

significar/dinotare

La corretja de l'espasa significa com lo cavaller la's ciny per mig del cos, així deu ésser cenyit de castedat. Lo pom de l'espasa significa lo món, per ço com lo cavaller és obligat a defendre la republica. La cruera significa la vera Creu, en la qual lo nostre Redemptor volgué pendre mort e passió./La correggia della spada dinota che, così come il cavaliere la cinge per mezzo il corpo, così deve esser cinto di castità. Il pomo della spada significa il mono, perciò che il cavaliere è obligato a defendere la republica. L'elzo dinota la vera croce nella quale il Redentor nostro...morte e passion volse patire.(35).

temor/paura

Esperança e temor entrecanvien la nostra creença de dubtosa temor/Speranza e timore trasnutano il creder nostro di dubbiosa paura (160).

temps/staglone

Humana cosa és haver compassió dels afligits, e majorment d'aquells qui en algun temps han tenguda prosperitat, e dolre's d'aquells miserables qui en llur temps han trobat

alguns qui els han sabut donar remei en ses passions/Humana cosa è l'havere compassione degli afflitti, e maggiormente de quelli che in alcun tempo hanno havuto prosperità, e dolersi di quelli che in alcuna stagione hanno trovato alcuni che gli hanno saputo dare rimedio alle loro passioni et ansietà (355).

tocar/percuottere

estava en aquell pensament, e durà-li tant fins que l'Emperador tocà a la porta de la cambra (...) lo trist de vostre marit toca a la porta/stava in quel pensiero, il qual gli durò tanto che l'imperatore alla porta della camera toccò (...) il tristo di vostro marito percuote all'uscio (262).

trametre a dir/avvisare

aturà's aquí per ço com l'Emperador li havia tramès a dir que no entràs fins a tant que ell lo hi trametés a dir/bisognò che quivi si afirmasse, però che l'imperatore gli havea mandato a.ddire che non entrasse fino a tanto ch'egli non l'avvisasse (467).

treball/fatica

no han hagut treball de despullar-me les robes e vestir-me la camisa nupcial (...) no han hagut treball los ministres de sonar ni de cantar/...né...hanno havuto fatica di spogliarmi le mie veste o vestirmi la camiscia nuptiale (...) non hanno havuto travagli gli musici di sonare né di cantare (163).

treball/fatica

ab excés de perillosos treballs/con esperientia di travagliose fatiche (10).

valerós/virile

E mostrau lo vostre valerós ànimo de cavaller, no mudant lo vostre valerós preposít/E mostrati l'animo vostro valoroso da cavaliere, non mutando il vostro virile proposito (304).

veixella/vasi

altres caixes que hi havia qui eren plenes de veixella d'or...De veixella d'argent n'hi havia tanta que era cosa d'espant...E la veixella que tenia l'Emperador en la cuina era tota d'argent./altre casse ch'erano piene di vassellamenti d'oro...Della vasselamenta d'argento tanto gli ne erano ch'era cosa di spavento...E gli vasi che haveva l'imperatore in cucina tutti erano d'argento.(125).

venir/essere

Pensau ella quina venia, que l'Emperador ho conegué e demanà-li com venia així/Pensate in qual modo ella veniva, che'l serenissimo imperatore se ne avvidde e dimandolle perché era cosí (227).

ver/claro

Deixant tota llonguea de paraules perquè pus vera experiència sia ver testimoni entre tu e mi.../lasciando ogni lunghezza di parole, acció che chiara esperientia sia vero testimonio fra te e me... (150).

3. Hi ha uns pocs casos en què el traductor empra la mateixa paraula allà on l'original duu dues paraules diferents. És un tret que contrasta amb l'absoluta generalitat de la tendència contrària del punt anterior (traduir amb dos mots diferents dues aparicions pròximes del mateix mot català):

consideració/conservazione

Si de l'univers la consideració mires, veuràs com sol ardiment és aquell qui el conserva/Se la conservation dell'universo guardi vederai come solo ardimento è quello che l conserva (184).

desestimar/vituperare

Sia ab gran vituperi llançat e bandejat de tots nostres regnes e terres lo mal cavaller que ha volgut desestimar l'alt orde de cavalleria./Sia con gran vituperio cacciato e bandito di tutto il nostro regno e terre il mal cavaliere che ha voluto vituperare l'alto ordine di cavaleria.(36).

esdevenidor/dubbioso

sies en record quants han la mort eleta, encara dubtosos e incerts de l'esdevenidora vida/habbi in memoria quanti hanno la morte eletta, anchora dubbiosi et incerti della dubbiosa vita (362).

parete/planta

totes les parets de jaspis e de pòrfirs de diverses colors llavorades, imatges que feien admirar als miradors (...) Les imatges de les parets divisaven diverses històries.../utto lo parete de diaspro e di porfido di diversi colori, lavorato ad imagine che faceano ammirare gli riguardanti (...) le imagine delle piante divisavano diverse historie (119).

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

triga/pena

la mort seria a mi menor triga que la pena de mort/la morte mi saria minor pena che la pena della morte (180).

xiquet/fanciullino

porta lo seu mafomet al coll, tot d'or, ab gran barba e un petit infant qui porta al coll e passa un riu, e jo crec que

aquest xiquet deu ésser fill del seu mafomet/porta il suo macometo al collo, tutto d'oro, il quale ha una gran barba et uno picciolo fanciullino in spalla e passa un rivo, et io credo che quel fanciullino dèe essere figliuolo del suo macometo (334).

3) Correccions de l'original català.

Hi ha alguns casos —ben pocs, és cert—, en què he cregut veure la intenció de Manfredide corregir allò que ha considerat errors de l'original català que usa. En molts d'ells crec que es justifica l'elecció del traductor, ja que d'aquesta forma passatges que en l'original resultaven obscurs o estranys, amb les correccions proposades pel traductor italià esdevenen clars:

amar/andare⁵⁹

com jo comence a veure los seus rebordonits passos on volrien amar, no em contenta molt son fet/quando io comincio a vedere gli suoi intraversati passi donde vorriano andare, non mi contenta il suo fatto molto (214).

ciència/essentia

¡Oh Princesa, imatge en la qual la divina Ciència se representa! O principessa, imagine nella quale la divina essentia si rapresenta! (400).

comport/conforto

Prec-vos, ma filla, que us alegreu, e dau remei e comport en aquesta dolor/lo vi prego, figliuola mia, che vi allegrati e vi diati rimedio e conforto in questo dolore (474).

confermar/conformare

Per què, ma creença és tal que la Providència divina ne vol així dispondre en confermar de tots la voluntat./onde io credo che la divina providentia così ne vuole disporre in conformar la volontà di tutti.(445).

curadora/curatrice

li deuen dar per curador a saviesa que el guarde de tot mal/gli dovete dare per curatrice sapientia che da ogni male il guardi (183).

edificat/deificato

...tractant de la tua bondat excelsa, qui est edificat en lloc del nostre sant profeta Mafomet/...trattando della tua bontà eccelsa, che sei deificato in luogo del nostro santo propheta Macometo (362).

exalçament/essaltatione

...vos aparelleu a la batalla, la qual sens dubte serà en total destrucció vostra e excelsament de la fe crestiana/...alla battaglia vi apparecchiati, la quale senza dubbio in total destruttione vostra et essaltamento della christiana fede sarà (385).

fortificar/dannificare

Sus, doncs, cavallers estrenus, despertau l'adormida sang! Per dormir e fortificar l'enemiga nació que prospera.../Su, adunque, cavalieri strenui, resvegliativi l'addormentato sangue per addormentare e dannificare la nemica nazione che prospera! (417).

gràcia/guerra

e parlaren molt sobre la gràcia/e molto sopra la guerra parlorono (214).

instància/stantia

com vé a l'hora de mitja nit van-se'n a llur instància e los altres cavalquen/quando vien l'hora di mezzanotte se ne vanno alle loro stantie e gli altri cavalcano (145).

mitjà/mancamiento

Moltes coses jaen en cobert per mitjà de negligents descobridors/Molte cose coperte giaciono per mancamiento de negligenti descobritori (210).

profanador/propallatore

No vull fer llonga gesta ne em plau recitar los meus actes, car no pertany als cavallers savis ésser profanadors de llurs victòries/lo non voglio far lungo processo, né mi piace recitar gli atti miei; agli savi cavalieri non appartiene essere propallatore delle vettorie loro (337).

sol.lfcit/solitario

benaventurat és aquell qui ignocent està en la sol.lfcita vida/bene aventurato è quello che senza macula sta in solitaria vida (291).

⁵⁹Corregit en l'edició Hauf, però no en Riquer.

Hi ha alguns noms propis que Manfredi corregeix a Martorell, de matèria mitològica o històrica:⁶⁰

com féu aquell invencile cavaller Aquil.les entre les filles del rei Príam de Troia/come fece quello invincibile cavaliere Achille fra le figliuolo del re Licomede (56).

Eristeu, rei de Grècia/Eristeo, re di Micene.(309).

Tamarits, reina de Sicília/Thamiris, reina de Scithia.(309).

Aquests i altres exemples indiquen un autor, Lelio Manfredi, amb una sòlida cultura clàssica, que li permet inclús corregir amb una certa autoritat, el seu llibre base, el Tirant.⁶¹

4) Traduccions amb grups sinonímics i amb definicions.

Els dos recursos que estudiarem a continuació són dos tipus d'amplificacions, ja que afegeixen més del que estrictament hi havia al punt de partida.

És sabut com a les traduccions medievals és molt habitual la traducció amb parelles de paraules per una sola de l'original. Generalment la primera tradueix literalment aquesta, mentre que la segona és una glossa o explicació de l'altra. L'ús d'aquest tipus de parelles no és exclusiu de les traduccions, sinó que és un recurs estilístic més dels escriptors. Aquest fenomen s'observa dins el mateix Tirant: *memòria i recordació* (13), *mntanya o silva* (226), *plaer e contentació* (67), *infecta e maculada* (467), *protecció e custòdia* (22), *salvaguàrdia e custòdia* (128), etc.⁶²

L'estudi de l'us d'aquesta tècnica per part del nostre traductor ens pot ajudar a fer algunes observacions sobre la seua competència lingüística i sobre el seu estil.

El terme "grups sinonímics" pot induir a error. Si entenem per

⁶⁰Tots aquests exemples estan assenyalats tant a l'edició del Tirant com a l'article de Minervini-Indini "Il viaggio di Tirante...", p.36.

⁶¹El mateix trobem en una altra obra traduïda per Manfredi, la *Càrcel de Amor*, del castellà Diego de San Pedro, al qual Manfredi corregeix alguns errors (vegeu Diego de San Pedro, *Carcer d'amore*, p.260 nota). No menys expert se'ns mostra Manfredi en les obres de creació pròpia, com el "Poemetto", on desplega els seus coneixements de mitologia clàssica i d'història antiga, donant-nos una allau de noms propis (vora 600!).

⁶²Exemples trets de C. Wittlin, "Grupos de sinónimos y fórmulas multinominales en la antigua traducción castellana del Tirant lo Blanc", p. 475.

sinònim "dues paraules que tenen el mateix (o quasi idèntic) significat", trobarem que això no es correspon amb la majoria dels exemples que examinaré tot seguit, ja que sols en una part dels exemples el traductor vol donar dos sinònims; la major part de les voltes es vol aclarir o ampliar el significat de l'altra parella del grup sinonímic, per la qual cosa no es dona un equivalent més o menys aproximat, sinó una paraula amb significat diferent. Per tant ens referirem amb aquell terme a qualsevol parella de paraules italiana unida per la conjunció copulativa i (al Tirant amb la forma e quasi sempre) o per la disjuntiva o que tradueixen una sola paraula catalana.

He tret del *corpus* principal de la tesi (Vocabulari català-italià) tots els exemples compresos a la definició anterior. El resultat són 258 casos, sense comptar possibles repeticions.⁶³

Dirigiré el meu estudi en dues direccions:

a) Intenció del traductor a l'hora d'usar aquest recurs.

b) Relació etimològica del grup sinonímic amb la paraula traduïda.

Fins ara hem pogut observar la gran fidelitat de Manfredi a l'obra de la qual traduïa. Per això hi ha la possibilitat que l'utilització d'aquest recurs no responga a un caprici per part seua, sinó que tinga una causa justificada. És clar que hi intervé també en un bon grapat de casos —total o parcialment— una voluntat estilística. C. Wittlin —a l'article citat abans en nota—, estudiant el mateix punt a la traducció castellana del Tirant, distingeix cinc casos:⁶⁴

1-La segona paraula explica la primera, que és percebuda com forastera o estrangera dins del castellà.

2-Una paraula que equival perfectament a la paraula catalana apareix seguida d'una altra traducció total. En aquest cas és quan crec que podem parlar de sinonímia completa.

3-Una paraula que equival parcialment a la paraula catalana apareix seguida d'una altra també parcial.

4-Una paraula que ja tradueix completament la paraula catalana apareix seguida d'una altra que complementa el significat de l'anterior.

5-Traducció amb una fórmula.

He aplicat aquesta classificació als exemples del Tirant italià, amb els següents resultats:

-21 casos de traducció amb un element forà o estrany a l'italià, seguit d'una glossa o paraula més 'normal'; heus ací alguns exemples:

desdir-se / disdire e mentire
entramés / farsa et intramesso
de bon grat / di buon grado e buona volontà
home de paratge / huomo di dignità e di paraggio

⁶³La llista completa es trobarà a l'APENDIX II.

⁶⁴Wittlin estudia també els casos que es donen en la direcció contrària, és a dir, quan a dues paraules del català correspon una sola en castellà. No m'ocuparé d'aquest aspecte.

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

reng / rengo e tele
renom / nome e fama
roba / panno e rubba
roba / robba e veste

-81 casos de traducció amb paraules amb una sinonímia més o menys perfecta:

acabament / termine e fine
ajuda / aiuto e soccorso
cabàs / sporta e cesta
cobdiciós / cupido e sitibondo
complir / adimpre e finire
domèstic / ammaestrato e domestico
embolicat / involto e coperto
enginy / fraude et inganno
fart / pasciuto e pieno
fatiga / affanno e cura
fatigat / affaticato e stanco
moll / tenero e molle
momo / farsa e comedia
moure's / moversi e agitarsi
obligar / obbrigare e sforzare

-63 casos on una paraula catalana és traduïda amb altres dos (o més) italianes, de les quals cap correspon exactament a aquella (cadascuna correspon parcialment); exemples:

abatut / vile e codardo
afollar / guastarsi e storpiarsi
col.locar / maridare et alloggiare
crim / infamia e colpa
crim / eccesso e mancamento
entoldar / armare e coprire
especial / buono e delicato
fellonia / ira, crudeltà e sdegno
ferramenta / ferri e instormenti
fiambre / cotto e freddo
flac / debole e stanco
fluix / slegato e largo
fretura / bisogno e mancamento
rofn / di vil conditione e tristo
séquia / fiume e canale
sollat / bagnato e tinto

-93 casos on a una paraula catalana corresponen dues italianes, una de les quals tradueix suficientment aquella, essent la segona una ampliació o una precisió; exemples:

arnès / schiniera o arnese
arrancar / stracciarsi e cavarsi
certificat / certificato et informato
cobdiciós / cupido e volonteroso
comanda / corona e comandamento
companyó d'armes / compagno e fratello d'arme
desemparat / disconsolato et abbandonato

desemparat / abbandonato e senza consiglio
dret / diritto e ragione
fi / pretioso e fino
gran / grande et intrinseco
paner / paniere e canestro
perdó / gratia e perdono
piadós / pietoso e benigno

Els grups més abundants —seguint la classificació anterior— són el segon i el quart. Aquests serien els menys necessaris per la traducció, ja que suposen una redundància, quasi un atemptat contra l'economia lingüística. En canvi, el recurs als grups sinonímics és menys freqüent quan es tracta d'especificar el sentit d'una paraula italiana poc usada o quan es tracta quasi d'explicar amb dues paraules el significat d'una altra sense que corresponga exactament a cap dels elements del grup (és el segon cas). Per tant l'ús d'equivalències consistents en grups sinonímics per part de Manfredi tindria un component més estilístic que lingüístic, és a dir, no estaria causat per un desconeixement de la llengua de partida, el català, o un escàs domini de la llengua d'arribada, l'italià (en altres punts de la traducció ho ha demostrat i coneixem a més la seua producció literària, que, si bé no és d'una qualitat extraordinària, sí que reflecteix un autor que domina els recursos lingüístics de la seua llengua). Probablement en aquest punt es reflecteix el gust de l'escriptor Lelio Manfredi més que en qualsevol altre, ja que el mètode que s'ha fixat —de gran fidelitat a l'original— li impedeix allunyar-se de l'original d'altres formes (per exemple afegint trossos llargs o refent paràgrafs). Malgrat el que hem dit la fidelitat a l'original no es veu destorbada per aquests elements, que no són una multitud, sinó tan sols 258. Si comparem amb el text castellà observem que aquest en fa un ús molt més gran: uns 450 exemples.⁶⁵

Un altre punt que voldria estudiar és la relació etimològica existent entre el grup de sinònims i la paraula que tradueixen. Fins a quin punt la paraula catalana (o la seua arrel) orienta la selecció dels sinònims? Hem estudiat els 258 exemples també des d'aquest punt de vista, amb els següents resultats:

-En 126 casos cap de les paraules del grup correspon etimològicament a la paraula catalana.

-En 131 dels casos hi ha una paraula italiana que es correspon etimològicament amb la paraula catalana (d'ells, en 27 correspon només parcialment: canvi de sufixos, de gènere, etc.).

Pràcticament ens trobem davant d'un empat. Si l'ús dels grups sinonímics tinguera per a Manfredi una utilitat eminentment pràctica (explicar paraules desconegudes o sense correspondència exacta), el percentatge del primer grup deuria ésser molt més gran. En canvi,

⁶⁵En el nostre cas caldria augmentar la xifra perquè no hem comptat repeticions; amb això i tot no passaríem de 300 exemples.

veiem que en la meitat dels casos un dels components del grup és idèntic a la paraula catalana, la qual cosa ens reafirma en la idea exposada abans: Manfredi usa moltes vegades aquest recurs amb finalitats o preferències estilístiques, més que no pas amb una finalitat pràctica per a la traducció.

Per últim voldria assenyalar un grapat de casos, on una paraula catalana és traduïda per un grup de 3 sinònims:

abillat / ornato, coperto et incortinato
armadura / celata, elmo e bacinetto
barraca / frascate, foglie e tende
brega / guerra o lite o questione
fellonia / ira, crudeltà e sdegno
fusta / navi galere e fuste
pregar / pregare, supplicare, ammaestrare
reverència / stima, reputatione e riverentia

En tres d'aquests casos (*barraca*, *brega*, *fellonia*) es tracta de paraules que Manfredi tradueix altres vegades amb dificultat, per la qual cosa no és estrany trobar aquesta sèrie de sinònims, que són quasi un assaig de definició. En dos casos (*armadura*, *fusta*) descompon la paraula catalana en els seus elements. En els altres (*abillat*, *pregar*, *reverència*) veiem una nova mostra de la vena literària de Manfredi. Wittlin no assenyala cap exemple de tres sinònims a la traducció castellana.

A més d'aquesta tècnica amplificatòria dels grups sinonímics, hi ha un altre grup d'exemples on la paraula catalana ha estat traduïda per una autèntica definició. Ací el traductor no ha pogut traduir amb una paraula, ni tan sols amb un grup de sinònims: ha hagut d'acudir a l'últim recurs, la definició.⁶⁶ Les paraules catalanes traduïdes d'aquesta manera no formen un grup homogeni, encara que quasi sempre és fàcil observar el motiu d'aquest tipus de traducció.

Potser el grup més curiós i interessant siga el constituït pels arabismes. Algunes d'aquestes paraules són realment intraduïbles en italià, bé perquè no existeix al context italià l'objecte, l'acció o el costum indicat, bé perquè (a més a més) l'italià no posseeix una paraula per designar-los:

alcavoteria / fatto et imbasciata venerea e lasciva
alcofollar-se / tingersi con un filo tinto al fumo a
negre linee gli occhi
alqueria / possessione con casa o torre
mustassaf del camp / cavaliere delle vettovaglie del
campo
salà / matutina oratione

⁶⁶En realitat no seria l'últim recurs, ja que al traductor li queda l'opció de la traducció literal, amb un mot que no existeix en italià o que, si existeix, és de significat diferent; Manfredi també féu això a diversos indrets de la traducció: aquestes traduccions literals han estat analitzades al punt "Anàlisi dels diferents tipus d'errors" d'aquest mateix capítol 3.2.

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

sènia (rodes de ~) / rote di quelle che sono condotte da cavalli con molti vasi da trarre acqua in abundancia per darla a fonti e giardini overo per votare qualche fossa
séquia / gran canale
tanquea / compositione con calcina da levarsi e peli

Un altre grup de paraules es refereix a peces de vestir, ornaments, joies, etc., vocabulari molt abundant al Tirant:

argent pellat / charte argentate di foglie di argento
jaseran / cadenelle in molte volte d'oro al collo
orfebreria / pendenti d'oro battuto
roba d'estat / veste strassinante per terra
roba d'estat / robba longa fino a' piedi
roba d'estat / veste lunga fino agli piedi
xaperia / veste cariche d'argento
xaperia / veste ricche d'argento e oro
de xaperia / ricamato di tremolanti d'oro e d'argento
de xaperia / tutto coperto era di pendenti d'oro battuto

Un petit grup és el d'aquelles paraules que anteriorment hem anomenat 'difícils', és a dir, aquelles que a Manfredi li podrien resultar més estranyes (moltes de les dels dos grups anteriors deuriem ésser incloses també ací):

llepolia / cosa delicata
llepolia / cosa giotta da mangiare
portell / barco d'ove non potean fuggire
reixa / bacchetta della gabbia
roïndat / cosa che sia mal fatta
ruixar-se / coprirsí a guisa di ruggiada
sitja / fosse da servir grano
trast / luogo assignato e consueto

Hi ha paraules que —tot i ésser fàcilment comprensibles— no troben una equivalència mot a mot en italià:

afonar-se / andare sotto l'acqua al fondo
cavalcador / per montare a cavallo
en deute de parentesc / congiunto con vincolo di progenie
los ulls mig entelats / inanzi agli occhi pareva che avesse un velo
los ulls entelats / gli occhi quasi a modo carichi d'un velo
nét / nipote, figliuolo del figliuolo
ésser padrí / tenere al fonte
ésser padrí / tenere al sacro fonte
passament / ultimo passo della morte
pondre's / essere all'occidente

Certes accions del món cavalleresc són traduïdes també amb una definició:

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

fer armes retretes / combattere per uno assalto a suo
piacere
armes retretes / arme fatte a piacere et a volontà
a puntes sangrentes / fino a tanto che si cavassero il
sangue
a puntes sangrentes / di punta si trahessero sangue

i alguns costums o professions:

al.legar corona / fare allegationi per le quali è
conosciuto come è suddito alle ecclesiastiche leggi e
non a quelle del re
mosso de cego / fanciullo che guida il cieco;

resulta significativa la següent definició:

torre de l'homenatge / principal torre dove sta il
castellano,

Aquesta traducció s'explica pel fet que la traducció literal que li correspondria (*torre dell'omaggio*) existí en italià, però es tracta d'un calc del castellà (*torre del homenaje*), introduït —sembla— un poc després de la traducció del Tirant a l'italià, ja que el primer exemple que recull el GDLI és d'Ulloa, un escriptor de mitjan segle XVI d'origen castellà.

Un eufemisme del català és traduït d'igual manera en italià:

lo secret / le parte pudebonde e segrete
lo secret / la parte segreta

La resta correspon a paraules catalanes que sí posseeixen un equivalent exacte en italià (emprat inclús en altres punts del Tirante): la traducció amb una definició és, doncs, responsabilitat exclusiva del traductor:

abillar-se / porsi in ordine di vestimenti
alba / essere chiarito il giorno
brocat / panno d'oro riccio
cridar / esclamare, con urlati e stridi
emparamentar / ponere in ordine con paramenti
emparamentat / parato di belli paramenti
maror / mare gonfiato e superbo
mirar / essere volto con la faccia
ricament / con grande e gentil pompa
senyalar / fare cenno o segnale
ans de sol post / inanzi che il sole andasse all'occidente
eixir el sol / il sole essere sopra l'orizzonte
eixir el sol / uscire il sole sopra all'orizzonte
tal / di tal progenie e sorte
tàlem / ornatissimo e coniugale letto
tardar / parere un'hora mille anni

5)Un grup especial: els refranys.

El *Tirant lo Blanc* és una obra composta per materials molt diversos, encastats hàbilment per l'autor (o autors). Al costat de parlaments plens de retòrica (la valenciana prosa) apareixen intervencions vivaces, com les de Plaerdemavida, plenes de vida i de sabor popular. Un dels elements populars més significatius del Tirant són els refranys. Si bé no es tracta d'un ús massiu, és suficientment abundant com perquè ens cride l'atenció i constituir un tret característic del Tirant. Aquest element fou estudiat fa molts anys (1933) per F. de B. Moll, al *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*. Moll dóna una llista de 45 refranys o sentències o frases amb caràcter proverbial. Després de donar la llista assenyala el fet curiós que a partir del cap. 311 (de l'ed. Aguiló = cap. 325 de l'ed. Riquer i Hauf) no n'hi haja més. Atribueix aquest fet de forma clara en la intervenció, a la famosa "quarta part", de Galba. Aquest tindria, segons es pot deduir de l'absència de refranys i d'altres trets, un caràcter burgés i benestant, ben diferent del gust per les coses populars d'un esperit com el de Joanot Martorell. Done a continuació la llista dels refranys catalans amb l'equivalència italiana, ordenats per l'orde d'aparició a la novel·la:

Amor de lluny i fum d'estopa, tot és u/amore lontano e fumo di stoppa è tutto uno (4)

Què li val al moro la crisma si no coneix la sua error?/che vale all'infedele la cresma, se lo error suo non conosce? (4)

Llà on no ha erra no fretura demanar perdó/dove non è errore, non bisogna addimandar perdono (19)

Totes coses estan bé en boca de dona/Tutte le cose stanno ben in bocca di donna (21)

Per natura caça ca/per natura caccia il cane (22)

Més val aptesa que fortalesa/vale molto più l'attitudine che la fortezza (23)

Pitjor havia d'ésser la recruada que no la malaltia/avea ad esser peggior la ricaduta della malattia (27)

La ventura cascú la's procura/ciascuno procaccia la ventura (67)

Tant val a l'hom ésser lloat de mals hòmens com ésser lloat de males coses/tanto vale all'huomo essere laudato da mali huomini quanto essere laudato di male opere (67)

Tot esforç de les dones és en la llengua/NT (76)

Mudant edat, muda's ventura/chi muta luogo, muta ventura (100)

Amor que prest és venguda, més prest és perduda/amore che presto viene presto si perde (100)

La pròpia sang no es pot tornar aigua/Il proprio sangue non può diventare acqua (103)

Qui dóna a l'ase pitral i al grosser cabal perd la glòria d'aquest món/che dona all'asino pettoral et al grossiero cavallo perde la gloria di questo mondo (109)

Més val estar sola que ab mala companyia/meglio vale a star sola che mal accompagnata (109)

Lla va la llengua on lo cor dol/la lingua va dove il cuor duole (109)

Capítol II. La traducció italiana del Tirant ("Tirante il Bianco").

- Del mal que hom te por, d'aquell se mor/l'huomo non more mai d'altro male se non di quello di cui ha paura (110)
- Molt parlar nou, i molt gratar cou/molto parlare noce e molto grattare coce (110)
- Ab la raó de mon compare me'n vaig/con la ragione di mio compare me ne vado (114)
- Lla on se fa foc, fum n'ha d'eixir/là dove si fa fuoco, fumo vi ha da uscire (121)
- Mal vull al mal com ve en temps de bé/voglio male al male quando il viene in tempo di bene (126)
- Qui bé està no es cuit a moure/chi ben sta non si curi movere (132)
- Qui seu en pla, no ha d'on caure/chi sede in piano non ha dove cadere (132)
- No ha mal que no vinga per bé/non è male che non venga per bene (133)
- Aquell qui a molts serveix, no serveix a ningú/quello che a molti serve ad alcuno non serve (138)
- No dóna qui ha, mas qui ho ha acostumat/el non dona chi ha, ma quello che ha per usanza di donare (146)
- En temps de guerra s'hi requiren armes, que en temps de pau no hi cal ballestes/al tempo della guerra si richiedono armi, ché in tempo di pace non gli bisogna balestre (146)
- Segons canta lo capellà li respon l'escolà/secondo che canta il capellano gli risponde il choro (151)
- Qui no ha fe no pot donar fe/chi non ha fede non può dare fede (153)
- Qui mal vol oir, primer l'ha de dir/chi male vuole udire, primieramente il dèe dire (154)
- Qui pare ha per jutge segur va a plet/chi ha parte per giudice, sicuro va alla lite (161)
- Donar als mals perquè diguen bé; donar als bons perquè no diguen mal/Donare si dèe agli mali acciò che dichino bene; donare agli buoni, acciò che mal non dicano (163)
- De major premi és lo lloguer que no és son ofici/di maggior premio è il fitto che non è il suo merito (175)
- Qui compta sense l'hoste, dues vegades té a comptar/chi conta senza l'hoste, due volte ha da contare (180)
- De bon fruit ix bon fruiter/da buon arbore ha buon frutto initio (186)
- Qui mercè no ha, mercè no deu trobar/chi mercé non ha, mercé non dèe trovare (208)
- Fa lo do plasant e graciós lo que prestant lo dóna/quello che incontinente dona fa il don piacevole e gratioso (213)
- Roma no es pogué fer en un dia/Roma in un giorno fare non si puote (214)
- Qui és piadós e puis se penit, no deu ésser piadós dit/chi è pietoso e poi si pente, è pietoso di niente (214)
- No deu hom tant amar a altri, que faça hom mal a si/non dèe l'huomo tanto amare altri che faccia male a sé (223)
- Com lo cel està roig, senyal és de tempesta/quando il cielo è rosso, che è signal di tempesta (227)
- Qui moltes n'erra i n'esdevé una, no pot dir totes sien errades/chi molte volte ne erra et una gli avviene non può dire che tutte siano errate (228)
- A l'home que és mort, no li cal fer llonga esperança/All'huomo che è morto non bisogna far lunga speranza (228)
- Entre amics no hi cal tovalla/fra gli amici non gli bisognano cerimonie (229)
- Qui dóna consell forçat és qui hi pose del seu/Chi dà consiglio...forza è che non [mot suprimit per l'ed. Sansone] gli pona del suo (229)

Qui promet en deute es met/chi promette in debito mette (230)
Negú no és estat creat que no haja errat/alcuno non è stato creato che non habbia errato (243)
Tot lo que lluu no és or/tutto quello che luce non è oro (279)
Qui sovint en armes va, hi deixa la pell o la hi deixarà/chi sovente nelle arme va, la pelle li lascia o glie la lascerà (325)
Qui trova ver amic, troba tresor/chi truova il vero amico, truova thesoro (378)

He afegit tres refranys als de la llista de Moll, que no els veuria per distracció. Dos d'ells són prou clars: *Pitjor havia d'ésser la recruada que no la malaltia*, (cap. 27), *Qui no ha fe no pot donar fe*, (cap. 153). He afegit un altre de la part atribuïda a Galba: *Qui trova ver amic, troba tresor* (cap. 378): es tracta en realitat d'una cita de la Bíblia (Eclesiastès, VI, 14), però és innegable el seu caràcter proverbial.

L'estudi de la traducció a l'italià dels refranys del Tirant dona com a resultat immediat allò que ja hem assenyalat anteriorment: la forta literalitat, que en alguns casos, com ara aquest, resulta nociva per la traducció. De la majoria d'ells Manfredi fa una traducció literal —quasi mot a mot—, mentre que en uns pocs es permet certes 'llibertats', convenients per mantenir la fesomia pròpia dels refranys. Els resultats són molt desiguals:

De vegades afegeix articles o altres elements inexistents al refrany original i el desvirtua, convertint-lo en una frase anodina:

Més val aptesa que fortaleza/vale molto più l'attitudine che la fortezza (23)

No dona qui ha, mas qui ho ha acostumat/el non dona chi ha, ma quello che ha per usanza di donare (146)

Un dels elements definidors de molts refranys és la rima, que serveix per identificar-los immediatament. De vegades és fàcil mantenir-la també en italià, per la similitud de les dues llengües:

Molt parlar nou, i molt gratar cou/molto parlare noce e molto grattare coce (110)

Qui mal vol oir, primer l'ha de dir/chi male vuole udire, primieramente il dèe dire (154);

d'altres, el traductor demostra els seus dots i canvia el necessari per mantenir la rima també en italià:

Amor que prest és venguda, més prest és perduda/amore che presto viene presto si perde (100)

Qui és piadós e puis se penit, no deu ésser piadós dit/chi è pietoso e poi si pente, è pietoso di niente (214);

i altres vegades Manfredi trenca la rima:

La ventura cascú la's procura/ciascuno procaccia la ventura (67)

Del mal que hom té por, d'aquell se mor/l'huomo non more mai d'altro male se non di quello di cui ha paura (110).

En dos casos el traductor defuig la literalitat i se separa de l'original:

De bon fruit ix bon fruiter/da buon arbore ha buon frutto initio (186)
Entre amics no hi cal tovalla/fra gli amici non gli bisognano cerimonie
(229).

Una vegada tan sols, Manfredi ha entés mal el refrany, o més aviat una de les paraules del refrany (*cabal*); no és l'única ocasió en què s'equivoca amb aquest mot:

Qui dóna a l'ase pitral i al grosser cabal perd la glòria d'aquest món/che
dona all'asino pettoral et al grossiero cavallo perde la gloria di questo
mondo (109)

En un cas, per últim, el refrany no ha estat traduït; açò no és degut a la incapacitat o temor del traductor, sinó que aquest es troba dins un fragment més ample que no ha estat traduït:

Tot esforç de les dones és en la llengua/NT (76)

Els resultats d'aquesta anàlisi són molt semblants als que donava G. Sansone en un estudi sobre la traducció dels pocs versos que hi ha al Tirant:⁶⁷ el traductor observa una literalitat rigurosa, sense caure en el servilisme a la llengua de partida, però quan és necessari se n'allunya per mantenir el sentit e inclús la forma (rima, ritme). No manquen però alguns altres resultats menys reeixits e inclús errats, potser deguts de vegades a què Manfredi no ha identificat les frases com a refranys i ha traduït com si es tractés d'una frase qualsevol.

6) Omissions i afegitons.

La línia general de fidelitat que observa Lelio Manfredi el porta normalment a no llevar ni afegir res: són molt escassos els indrets de la novel·la on el traductor italià intervé per llevar o per afegir alguna cosa. En aqueixos casos crec que es tracta d'una distracció del traductor, més que d'una intervenció directa. Al llarg de tota l'obra hem trobat només set omissions de més de dos línies. Cinc d'ells no pareixen respondre a una causa determinada (seran més aviat distraccions):⁶⁸

«...Tirant no pogué més comportar que parlàs, sinó que ab gran ira dix: —Donzella, no tinc altra dolor en aquest món sinó com sou dona, car si fósseu cavaller, així com sou donzella, jo us ne fera anar ab les mans al cap plorant. Emperò jo pregaré a la mia ànima que no es vulla gens alterar de les paraules vils e deshonestes que d'eixa vostra vil boca ixen,

⁶⁷G. E. Sansone, "Lelio Manfredi traductor dels versos del «Tirant lo Blanch»".

⁶⁸Les paraules ratllades són les que no han estat traduïdes.

~~car en lo vostre mal parlar jo no hi perd res, com sabuda cosa és que tot l'esforç de les dones és en la llengua. Emperò si ací és aqueix cavaller qui es fa nomenar Kirieleison de Muntalbà e ell diu de mi lo que vós haveu dir davant mon senyor lo Rei, poria ésser, ab l'ajuda de nostre senyor Déu, jo el faré anar on he tramés los altre en breu temps. Donzella, jo us prec per gentilea vos arregleu en vostre parlar e deixau fer als cavallers a qui toca aquest fet.» (76).~~

~~en la primera llança anava lo príncep de Gales ab molts ducs que la portaven; la segona llança, al costat dret, portaven comtes e lo marquès de Sant Empeire; la llança del costat sinistre portaven cavallers; la llança de tras portaven honrats gentilhòmens; e ell anava enmig de tots (81).~~

~~«...Mirau Virgili, qui fon tan gran poeta, com fon decebut per una donzella que el féu estar penjat dins un cove una nit e un dia a vista de tot lo món, per bé que la venja que en féu fon molt gran, però ell restà ab sa vergonya. Mirau Aristòtil e Hipocràs...» (172).~~

~~«...Callà e no dix més. Mas Tirant, mostrant ésser molt content del bon conhort e gràcia singular que de la Princesa obtesa havia, ab cara afable e gest humil li dix paraules de semblant estil.» (271).~~

~~«...La Viuda girava la cara envers Tirant e torcia's les mans, e seupia en terra, mostrant tenir gran fastig e dolor del que la Princesa feia. Pensau lo mesquí desafortunat de Tirant, que l'un dia estava tan pompós e tan content...» (283)~~

En els altres dos sí que veiem una intervenció directa del traductor, que suprimeix dos passatges on l'autor valencià anuncia un canvi de rumb en la narració. Manfredi consideraria supèrflues i gratuïtes aquestes intervencions i les eliminà:

~~«Ací es deixa de parlar la història de Tirant, que fa recollir tota sa gent e son forniment, e torna a parlar de l'ambaixador Espèrcius, qui anava a l'illa de Sicília.» (404).~~

~~«Ací es lleixa lo llibre de parlar del rei de Sicília, que posa en orde totes les seues fustes e fa recollir totes les vitualles, e los cavalls e arnesos, e torna a recitar de les sis naus que Tirant havia trameses a Contestinoble carregades de forment.» (406).~~

A més d'aquests sis fragments, hi ha multitud d'afegitons i d'omissions al llarg de la novel·la, però afecten només paraules o fragments que no ultrapassen l'espai d'una línia: en aquestes ocasions, però, el sentit de la frase no resulta destorbat.

Un cas especial és el del Pròleg, que Manfredi refà amb una completa llibertat:⁶⁹

⁶⁹A més de les paraules no traduïdes, en aquest exemple indiquem amb signes especials les equivalències amb sinònims o grups de paraules (en cursiva i precedit del signe = i entre claudàtors) i els afegitons (només en cursiva i entre claudàtors).

«Com evident [= *evidente e manifesta*] experiència mostra, la debilitat de la nostra memòria, sotsmetent fàcilment a obliuó no solament los actes per longitud de temps envellits, mas encara los actes frescs de nostres dies, és estat doncs molt condecant, útil e expedient deduir en escrit les gestes e històries antigues dels hòmens forts e virtuosos, com sien espills molt clars, exemples e virtuosa doctrina de nostra vida, segons recita aquell gran orador Tul·li.

~~Llegim en la Santa Escriptura les històries e sants actes dels sants pares, del noble Josué e dels Reis, de Job e de Tobies, e del fortíssim Judes Macabeu. E aquell egregi poeta Homero ha recitat les batalles dels grecs, troians e de les amazones; Titus Lúviu, dels romans: d'Escipió, d'Anibal, de Pompeu, d'Octavià, de Marc Antoni e de molts altres. Trobam escrites les batalles d'Alexandre e Dari; les aventures de Lançalot e d'altres cavallers; les faules poètiques de Virgili, d'Ovidi, de Dant e d'altres poetes; los sants miracles e actes admirables dels apòstols, màrtirs e altres sants; la penitència de Sant Joan Baptista, Santa Magdalena e de Sant Pau ermità, e de Sant Antoni, e de Sant Onofre, e de Santa Maria Egíptiaca. E moltes gestes e innumerables històries són estades compilades per tal que per obliuó no fossen delides [= *tolti e deleti non fussero*] de les penses humanes.~~

Mereixedor són d'honor, glòria e de fama e contínua bona memòria los hòmens virtuosos, e singularment aquells qui per la república no han recusat sotsmetre llurs persones a mort, perquè la vida d'aquells fos perpetua per glòria. E llegim que honor sens exercici de molts actes virtuosos no pot ésser adquerida; e felicitat no pot ésser atesa sens mitjà de virtuts. Los cavallers animosos volgueren [*virilmente*] morir en les batalles ans que fugir [= *dare le spalle*] vergonyosament. ~~La santa dona Judit ab ànimo viril gosà matar Holofernes per deliurar la ciutat de l'opressió d'aquell.~~ E tants llibres són estats fets e compilats de gestes e històries antigues, que no seria suficient [= *sofficiente...né capace*] l'enteniment humà comprendre e retenir aquelles.

Antigament [*al contrario del tempo d'hoggi*], l'orde militar era tengut en tanta reverència [= *stima, reputatione e riverentia*], que no era decorat d'honor de milícia sinó lo fort, animós, prudent e molt expert en l'exercici de les armes. Fortitud corporal [= *del corpo*] e ardiment se vol [= *si sollevano*] exercir ab saviesa: com, per la prudència e indústria dels batallants, diverses vegades los pocs han bastat aterrar les forces dels enemics. ~~E per ço foren per los antics ordenades justes e torneigs, nodrint los infants de poca edat en l'exercici militar, perquè en les batalles fossen forts e animosos, e no haguessen terror de la vista dels enemics.~~ La dignitat militar deu ésser molt decorada, perquè sens aquella los regnes e ciutats no es porien sostenir [= *gubernare e mantenere*] en pau, segons que diu lo gloriós Sant Lluç en lo seu Evangelí. Mereixedor és, doncs, lo virtuós e valent cavaller d'honor e glòria, e la fama d'aquell no deu preterir [= *esser con silentio preterita*] per longitud de molts dies. E com entre los altres insignes cavallers de gloriosa recordació sia estat aquell valentíssim cavaller Tirant lo Blanc, del qual fa especial commemoració lo present llibre, per ço d'aquell, e de les seues grandíssimes virtuts e cavalleries, se fa singular e expressa menció individual, segons reciten les següents històries.»

La intervenció de Manfredi en aquest fragment va dirigida a eliminar totes les referències bíbliques (e inclús una a Ciceró), quedant el text com un exalçament en abstracte de les virtuts i els fets cavallerescos, que culmina amb la introducció de l'heroi de la novel·la, el cavaller Tirant lo Blanc.

Com a mostra del que s'ha dit abans, dóne a continuació tots els exemples d'omissions d'una mínima entitat pertanyents als 100 primers capítols del Tirant:

[1] Pres lo petit fill per los cabells e tira'ls-hi, ~~e ab la mà li donà en la cara,~~ dient-li.../Prese il piccolo figliuolo per gli capelli e tiroglili, dicendo... (3)

[2] Aquesta ermita estava en una alta muntanya, molt delitosa d'arbres ~~de gran espessura,~~ ab una molt lúcida font qui corria/Era questo eremitorio in una alta montagna dilettevole per molti arbori e per uno lucidissimo fonte che gli correa (4)

[3] féu gran estol de naus e de galeres ~~e passà a la noble illa d'Anglaterra~~ ab gran multitud de gents/fece grande adunatione di navi e di galee, con infinita moltitudine di genti (5)

[4] de bona mitja llegua los podien ben sentir los mortals crits que daven, ~~per lo gran perdiment que feien, per ço com~~ los convenia de morir o d'ésser catius en poder d'infels/di buona mezza lega poteano esser uditi: gli conveniva morire o in man de' mori restar cattivi (5)

[5] l'ermità ab altres senyors ~~se n'anà al Rei,~~ agenollà's als seus peus, e besà-li la mà e lo peu/lo eremita, con molti altri signori, inginocchiossi innanzi alli suoi piedi e baciollo la mano et il piede (14)

[6] ...mas lo duc de Lencastre, ~~qui és oncle de mon senyor lo Rei,~~ emprenga de fer aquesta batalla.../ma il duca di Lincastro togga l'impresa di fare questa battaglia (15)

[7] E per aquest sol fill ~~qui a mi resta~~ jo só dita mare/lo solo per questo figliuolo ero chiamata madre (22)

[8] lo fill donà dels genolls ~~en la dura terra~~ e besà los peus e les mans e la boca a la mare/Lo figliuolo, inginocchiatosi, bacia gli piedi e le mani e la bocca alla madre (22)

[9] Los qui venien detràs, com veren ~~que los cristians havien feta~~ tan gran destrossa dels moros.../Quelli che veniano di dietro, veduta tanta strage de' mori... (25)

[10] Com tots foren passats, ~~hagueren foc e molta Henrya~~ e posaren foc a la porta del castell/Quando tutti furono passati, miseno foco alla porta del castello (25)

[11] ...e lo duc, per quant era parent e amic del bisbe, volgué satisfer ~~en les paraules que l'Emperador dites havia.~~ Il duca, perché era suo parente et amico, volse escusarlo. (27)

[12] Lo Comte ermità féu molt bé abillar a son fill e a tots los qui ab ell anaven, de joies e robes e bones cavalcadures ~~de cavalls e haeanees,~~ e pres son comiat.../Il conte eremita fece molto bene mettere in ordine suo figliuolo, e tutti quelli che andavano con lui, di gioie e veste e buone cavalcature, e prese comiato... (27)

[13] ...car no ignorava ~~la mia adolorida ànima~~ que pitjor havia d'ésser la recruada que no la malaltia/ben sapevo che havea ad esser peggior la

ricaduta della malattia (27)

[14] ~~E seguint l'orde que t'he dit, après que fon poblada Roma.../E quando Roma fu populata...~~ (32)

[15] ~~Lo capità respòs en la següent forma.../Il capitano disse:...~~ (34)

[16] ~~...la lliça on junyien, que era molt ben feta, ab molts cadafals que hi havia, e per semblant eren tots los altres, ab los cadafals molt ben emparamentats de molt bells e singulars draps de ras, e així mateix les Hiees./...gli steccati e le tele dove si dovea giostrare, le quali erano molto ben fatte, con molti catafalchi apparati di bellissimi e singulari drappi di razza~~ (52)

[17] ~~Puix só cavaller, tinc a fer obres de cavaller, així com fan tots los altres cavallers.../Dapoi ch'io son cavalier, debbo far opera di cavaliere~~ (56)

[18] ~~"...marit he tengut en lo temps de mon jovent, qui per lo món era per ses virtuts molt conegut, e nomenat lo comte Guillem de Varoie, e Rei se poguera ésser intitulat si hagués volgut."/..."marito ho havuto, nel tempo della mia gioventù, que nel mondo per le virtù sue molto era conosciuto."~~ (57)

[19] ~~E sabuda cosa és, com los grans senyors s'esforcen a fer armes, ans donen l'honor a aquell, encara que no ho faça del tot bé, que no fan a un pobre gentilhom qui ho farà millor/saputa cosa è, quando si sforza di far armi, donano innanzi l'honore a quelli, che non fanno ad uno povero gentilhuomo il quale habbia fatto molto meglio~~ (57)

[20] ~~Les armes ofensives, sengles coltellines genovesques, tallant cascuna a dues parts ab puntes ben agudes, de llargària de dos palms e mig, cana de Montpeller/Le armi offensive saranno due coltelle genovese, di lunghezza di due palmi, taglienti a due parti con acutissime punte~~ (65)

[21] ~~L'u anà devers l'altre com a hòmens rabiosos. Dels primers colps que es tiraren, lo cavaller francés portava la coltellina alt damunt lo cap, e Tirant la portava damunt los pits. Com foren prop l'un de l'altre, lo cavaller francés tirà un gran colp a Tirant per mig del cap/Alhora, come huomini rabiosi, corsono l'un contra l'altro. Il cavalier francese portava alto del capo la coltella, e Tirante la portava al dritto del petto. Il cavalier francese tirò un gran colpo a Tirante per mezzo del capo~~ (67)

[22] ~~a cascun colp que es tiraven se traïen sang que era una gran pietat qui els veia les cruels nafres que l'u e l'altre tenien, que totes les camises eren tornades vermelles de la molta sang que perdien./si recavano sangue ad ogni colpo che si tiravano, che gran pietà era a vedere le crudeli ferite che l'uno e l'altro havea.~~ (67)

[23] ~~e los jutges del camp eren allí presents. Digueren al Rei que sa majestat se podia bé anar a dinar, perquè migjorn era passat, que, dites les vespres, porien fer los actes que restaven per fer; e així ho feren./e gli giudici del campo, che gli erano presenti, gli confirmorono fare gli atti che gli restavano, e così feciono~~ (67)

[24] ~~...hagué quatre escuts e féu-los pintar tots en aquella nit, e aseun eseut de sa color, e féu-hi pintar en l'u les armes de son pare.../hebbe~~

quattro scudi, e gli fece dipingere tutti quella notte: nell'uno l'armi di suo padre... (71b)

[25] hi havia de molt bons cavallers experimentats en armes ~~que els volien delhiurar~~ e molts ho posaven en obra/fra loro erano di orttimi cavalieri, experimentati in armi, che si congregavano di quattro in quattro per volere combattere con loro (71b)

[26] Emperò la majestat del senyor Rei és ací ~~qui ha vistes fer les armes...~~/Et però la maestà del signor re che è qui... (76)

[27] Escrita e sotscrita de la mia mà, segellada de ~~mes armes pròpies partida per A.B.C. Dada en la ciutat de Frisa a dos de juliol.~~ Kirieleison de Muntalbà./Scritta e sottoscritta di mia mano, sigillata di Kirieleison a Monte Albano. (77)

[28] e per aquest cas de tració vos ofir, com a requeridor a ultrança, ~~executadora de mort, no pugam fallir l'u o l'altre,~~ mesclant-hi la mort del meu bon germà, qui jo tant amava./e per questo caso di tradimento vi offerisco, come requiritore, battaglia a tutto transito, mescolandogli la morte del mio buon fratello ch'io tanto amavo (81)

[29] Com Tirant véu que Tirant no parlava ni deia res e ~~que ab la manyopa no li feia prou de mal,~~ pensà de llançar la manyopa de la mà/Quando vidde che Tirante non parlava né dicea cosa alcuna, pensò di cavarselo della mano (81)

[30] féu jurament solemne de no entrar en batalla ni empendre fer armes negunes fins a tant que aquesta batalla fos venguda a fi. ~~E Tirant de tot açò fon content e així ho jurà e ho promés.~~ Aprés vengué Kirieleison de Muntalbà e requerí'l de batalla/fe' giuramento solemne di non entrare in battaglia e di non se mpacciare di far armi alcune fin tanto a tanto che questa battaglia no fusse venuta a fine. Dipoi venne Kirieleison di Montalbano, che lo richiese di battaglia (84)

[31] ...si negun altre cavaller que no serà de la fraternitat e seguint les armes en guerra serà afollat ~~d'algun membre de sa persona, que no pogués portar armes ne seguir la guerra,~~ si van al monestir e volen estar allí tota llur vida, que sien rebuts.../se altro cavaliere che non sia della fraternità fusse stato, seguendo le armi, stroppiato in guerra, se va al monasterio e che gli voglia stare tutto il tempo della sua vita, che sia ricevuto. (92)

[32] E lo genovés li dix tota la veritat ~~del fet com se tenia de fer.~~/Il genovese le disse tutta la verità. (98)

[33] Lo cavaller, mogut més d'amor que de devoció, ~~Heixà lo servei de Nostre Senyor,~~ e tan secretament com pogué anà a casa de la senyora/Quel cavaliere, mosso più dall'amore che dalla devotione, quanto secretamente poté se ne andò alla casa della signora (98)

Un grapat d'exemples (números 7, 8, 12, 13, 21, 26, 30, 31, 32) són probablement frases o paraules considerades supèrflues pel traductor. Són quasi els únics on podem veure una intervenció de Manfredi, que 'corregeix' allò que no li pareix necessari per l'acció o que és redundant.

En dos casos (17 i 24) em sembla que el traductor no ha volgut

repetir dues paraules i n'elimina una. Ja hem vist anteriorment com aquest és un dels trets de la forma de traduir de Manfredi.

En l'exemple del capítol 14 podria endevinar-se l'eliminació d'unes paraules del narrador (del pare ermità aquesta vegada), cosa que Manfredi fa molt sovint (vegeu els exemples més extensos dels cap. 404 i 406).

La resta —es podrien afegir inclús alguns dels que acabem de considerar— són simplement distraccions, que no sabria si atribuir al traductor, a l'editor (Torresani) o a l'anònim caixista del taller de Pietro di Nicolini da Sabbio.

No hi ha al Tirant italià cap passatge evitat voluntàriament pel traductor a causa de la seua complexitat. És una actitud molt diferent de la de l'anònim traductor castellà que en alguna ocasió defuig la traducció de passatges 'obscur', com en aquestos dos exemples:⁷⁰

E gran admiració tinc del mal senyal que veig en vostra excel·lència que volrfeu contínuament estar prop d'aquell celerat de Tirant, e bé podeu esperar altra hora. E si no, fiàs en los mèrits de molta amor, los quals jo més que altra persona vos ame; mas lo poc cautelós de vostre pare, fallit de discreció, no espera hora disposta en dir-vos que aneu en la cambra on los hòmens són. / E grande admiratione ho del mal segnale che io veggo in vostra eccellentia, che voresti continuamente stare presso a quel scelerato di Tirante, e bene potete altra hora aspettare. E non vi direi questo se io non mi fidassi negli meriti del molto amore, gli quali sono che io più che altra persona vi amo; ma il poco cauteloso e povero di discrezione di vostro padre non aspetta hora disposta in dirvi che andiate nella camera dove gli huomini sono. / Mal señal veo en vuestra excellencia, que deseáys siempre estar cerca de aquel celerado Tirante, y el mal cauteloso de vuestro padre, con falta de discreción, no espera hora dispuesta para os dezir que vays a la cámara donde están los hombres.(224)

...a Déu regraciaria, jatsia infinidament li reste obligat per haver-me atorgat conéixer donzella que tant en lo món de perfeccions se mostra complida, a fi que los pocs afeats qui lo meu voler no basten a compendre que té poder de tanta singularitat com vós, car bé veig que la bellea de vostra majestat no mereix sinó per mi ésser poseïda. / ...io ringratiarei Iddio, benché infinitamente gli resto obbrigato per havermi concesso conoscere donzella che tanto nel mondo di perfetioni sia compita, a fine che quelli che intiera notitia non hanno del mio volere non haveranno patientia a comprendere la singularità grandissima che è in voi, ché ben vedo che la bellezza di vostra maestà non merita si non per me d'esser posseduta. / regracio a Nuestro Senyor la infinita merced que me ha hecho en otorgarme que yo conociesse una donzella que en el mundo de tantas perfecciones es complida, e vengo a conocer que la beldad de vuestra majestad ninguno sino yo es merecedor de la poseer.(247)

Martí de Riquer, a la introducció a la seua edició de *Tirante el Blanco*, n'assenyala altres, que són impensables a la traducció italiana,

⁷⁰Seguesc la lectura de l'original (i la de Hauf), ja que la de Riquer segueix probablement la d'Aguilo, refeta sobre la traducció italiana.

que rarament omet passatges de més d'una o dues línies.

Tot plegat els exemples de la llista anterior representen tan sols 32 intervencions —la majoria insignificants i involuntàries— sobre un total de 100 capítols (a la resta del llibre la proporció es manté). Crec que són una bona prova del respecte i de la fidelitat de Lelio Manfredi al text de Martorell, tal com hem mantingut fins ara.

El fenòmen contrari a l'anterior és el de l'addició de paraules, frases, etc. De la mateixa manera que hem fet abans, donarem tot seguit els que hem trobat als primers 100 capítols:⁷¹

[1] la virtuosa Comtessa se partí del Rei ab dos donzelles, e ab dos regidors de la ciutat anà per les cases, fent traure forment e civades e tot lo que havia necessari./la vertuosa contessa con due donzelle si partì dal re, e va con li rettori della città per le case, facendo portar formento e biada e tutto quello che era mestiero *in piazza* (5)

[2] E estant lo afligit Rei en aquestes lamentacions, posà lo cap sobre lo llit, e donà-li de parer que ves entrar per la porta del retret una bellíssima donzella/Et, essendo l'afflitto re in questi lamenti, pose il capo sopra il letto *et un lieve sonno l'occupò, nel quale gli parve vedere una bellissima donzella* (6)

[3] que no porten bacinets al cap/che non portino *né elmo né bacinetto in capo* (14)

[4] E tantes foren les suplicacions de l'ermità, ab los altres senyors que li ajudaren, que al Rei fon forçat donar-les-hi./e tanto furono le supplicazioni dell'eremita e delli altri signori che li aiutorno, che il re, *vinto da' preghi loro, fu sforzato dargliele.*(14)

[5] ¡Oh gran infortuni...!/O grande infortunio *e disgratia!* (17)

[6] ...prec-lo li plàcia d'acceptar-ho e que faça la batalla per mi ab lo rei moro." Com l'ermità of dir semblants paraules al Rei, llevà's molt prest per voler parlar/...pregolo che gli piaccia di accettarlo e che faccia per me la battaglia col re moro». *Et pose le veste sue sopra al padre eremita* il quale, udendo il re dire simil parole, levossi molto presto per voler parlare (17)

[7] ...no són aquelles les quals jo demane; emprestau-me vós aquelles qui estan en lo petit retret/...non sono quelle ch'io vi addimando; *prestamente* prestatime quelle che sono nella picciola guardarobba (17)

[8] e venc lo rei de França ab seixanta mília combatents/e vennegli il re di Francia *a campo* con LX mila combattenti (18)

[9] tots los de Picardia passaren un pas e pensaren pendre la ciutat, si no per Guillem de Varoic, qui es féu fort a la porta/tutti quelli di Picardia passorno un passo e pensarono pigliare la città; *e l'haverian fatto*, se Guglielmo di Varoich non fusse fatto forte alla porta (18)

[10] deixaren caure la porta caladissa com veren que ja n'hi havia

⁷¹Indique en cursiva allò que afegeix el traductor italià.

prou de francesos, e lo Rei restà defora/quando viddero che assai francesi *erano entrati dentro*, lasciorono calare la saracinesca e lo re restò fuori (18)

[11] Com Guillem de Varoic hagué destrossada tota la gent, e posats en forts presons.../Quando Guglielmo hebbe destrutto tutta la gente *de' francesi che era nella terra* e posta in forte pregione... (18)

[12] lo meu rossí ha lleixat lo camí real e ha'm portat davant la reverència vostra/Il mio cavallo, *per questa causa*, ha lasciata la via maestra et hammi condotto dinanzi la reverentia vostra.(29)

[13] puix a vosaltres plau e lo reverend pare m'ho mana, que si jo fallia en alguna cosa, m'ho vullau reduir a memòria/poiché a voialtri piace et il reverendo padre me 'l comanda, che se *per oblivione* fallissi in cosa alcuna, mi la vogliate ridurre a memoria (40)

[14] los caps de les carxofes alt eren d'or ab esmalts; la roba era tota de xaperia, sembrada de robins e de maragdes/gli capi delli carciophi alti erano d'oro smaltati, e *sopra alla giubba haveva uno manto il quale tutto coperto* era di pendenti d'oro battuto e seminato di rubini e smeraldi (44)

[15] ...en la gepa que tenia estava carregat de pa molt bell e blanc, que tothom ne podia pendre./...e nella gran gobba c'havèa era carico di pane bellissimo e bianco, e *non poteva alcuno entrare nel castello che non vedesse il nano et il vecchio*, e poteva ciascuno prendere di quello che gli era, *liberamente*.(55)

[16] agenollà's davant ella e besà-li moltes vegades les mans, suplicant-la li recaptàs gràcia ab lo senyor lo Rei li deixàs fer armes/...inginocchiòssi dinanzi a.llei e baciolle molte volte le mani, e *con humil parlare* supplicandola che l'impetrasse gratia dalla *eccellentia del signor re* che gli lasciasse far armi (57)

[17] ...dix-li que era contenta de pregar per ell./dissegli che era contentissima di pregare per lui *la maestà sua, poiché così havea disposto*.(57)

[18] ...per ço com hi són venguts tan grans senyors, e los demés han fet armes molt honoroses/però che, essendogli venuto tanti grandi signori e *nobili cavalieri*, et havendo la maggior parte di loro honorevolmente combattuto... (57)

[19] ...los reis d'armes, herauts e porsavants ab trompetes e ministres.../gli regi d'armi, eraldi e passavanti, con trombetti e sonatori *di varii instrumenti* (57)

[20] allí examinaren-lo si era per a rebre l'orde de cavalleria, ni de ses costums, e si era coixo o afollat d'algú de sos membres/gli essaminavano se era per ricevere l'ordine di cavaleria, di costumi suoi, *della sanità sua*, s'egli era guasto e stropiato in alcuno di suoi membri (58)

[21] lo molt alt e molt excel.lent rei d'Anglaterra.../lo altissimo et eccellentissimo re *che vi fa cavaliere*... (59)

[22] ¿E ja no som concordés que vós sereu?/Non siamo già d'acordo che voi sarete, *Claros di Clarezza? Allhora si volse a Tirante e dissegli*...

(65)

[23] Puix a vosaltres plau que jo sia vostre jutge, haveu a jurar, per l'orde decavalleria que haveu rebut, d'estar a tota ordinació mia./Poiché a voialtri piace ch'io sia vostro giudice —*disse Claros di Clarezza*—, giurate, per l'ordine di cavaleria che havete ricevuto, di fare ad ogni ordinatione mia. (65)

[24] Jo só obligat per mon ofici consellar e concordar a cavallers e a gentilshòmens, e no fer part neguna/io son obligato, per l'officio mio, consigliare et accordare cavalieri e gentilhuomini *a tutto mio potere*, e non fare parte alcuna (65)

[25] lo Rei ha manat, sots pena de mort, no sia negú qui los gos tocar ni llevar-los d'allí./la maestà del signor re ha commandato, sotto la pena della morte, che non sia alcuno, *di qualunque conditione si voglia*, che gli osi toccare né levargli d'ove sono, *fin a che non lo commanda egli e' giudici del campo* (67)

[26] per guanyar la santa perdonança/per guadagnare la santa perdonanza, *per salute dell'anime loro* (68)

[27] si perd llança o la romp, ne puga haver tantes com li plaurà fins a tant que mort o vençut sia/s'el perde la lancia o se la rompe, ne possa havere tante come gli piacerà, *et in questo modo debbono correre perfina a tanto che l'uno di loro resti morto o vinto* (71a)

[28] E si resta sa e sens lesió de sa persona.../E se 'l perdente resta sano e senza lesione... (71b)

[29] n'hi havia de França, d'Itàlia, d'Aragó, de Castella, de Portugal e de Navarra/...di Francia, d'Italia, *di Allemagna*, di Aragona, di Castiglia, di Portogallo e di Navarra (71b)

[30] Tirant se'n tornà, armat així com estava, sens llevar-se l'elmet del cap./Tirante si tornò cosí come egli stava, senza levarsi l'elmetto di capo, *al suo alloggiamento* (71b)

[31] Lo dia assignat per al tercer cavaller de l'escut de Valor fon en lo camp, e lo Rei e la Reina./Venuto il costituito giorno per il terzo cavaliere, dal scudo di Valore, il re e la regina *erano ascisi il catafalco*, et egli era in campo. (72)

[32] Tirant no es volgué desarmar lo cap per no ésser conegut. Abillà's molt bé.../Tirante...non si volse disarmare il capo per non esser conosciuto; *ma, dipoi che fu disarmato*, si misse monto bene in ordine... (72)

[33] E Tirant s'esforçava per no perdre lo violari/E Tirante, per non perdere l'honore e la fama, *non meno di lui* si sforzava (73)

[34] e de part de tras portava cuiro de bou clavat ab lo peto, e anava molt llauger/et alla parte di dietro la schiena portava coio di bue congiunto col petto *dinanzi ch'era di ferro*; et andava molto leggieri (73)

[35] Dic que mentiu e mentireu tantes vegades com ho direu./vi rispondo che mentite, *e tante volte havete mentiro quanto havete detto* e tanto mentite quanto lo direte. (79)

[36] estimaven que valia passats tres milia escuts e lo rei d'armes li dix/stimavano che valea tremila scudi, *gli fu mostrato*, il quale gli disse (80)

[37] Dix tals paraules en francés: *Puni soit qui mal y pense!* / Disse tal parole in lingua francese" 'Puni soyt qui mal lu pense', *che significano: sia punito chi mal gli pensa.* (85)

[38] fem venir la salvatgina en un portell/facessimo condurre le salvaticine in uno barco *d'ove no potean fuggire* (96)

[39] E la gentil dama lo hi promés./Et la gentildama gli promesse *di mai palesarlo a niuno.* (98)

[40] Jo em pens que la senyoria vostra me volria haver oït/Ma io mi penso che *non passaranno ventiquattro hore che* la signoria vostra mi vorria havere udito (98)

[41] Hagneren consell entre ells, a instància e requesta dels genovesos./Et consiglioronsi *infra di loro di fare armata*, ad instantia e richiesta de' genovesi (99)

[42] jo replegaré los més diners que poré, e robes e joies perquè em puga mostrar onsevulla que sia/io pigliarò piú denari ch'io podrò, e robbe, *e portarolli con esso meco* per poter demostrar, dovunque si voglia, quel ch'io mi sia.(100)

Els afegitons del traductor italià no ultrapassen mai una línia (excepte el número [15]), i generalment es tracta de dues o tres paraules, és a dir, són intervencions mínimes, petites taques que surten ací i allà. Podria fer una anàlisi pormenoritzada de cada exemple, però seria massa llarg. En canvi, crec que es pot fer una classificació segons el criteri de la necessitat de l'afegitó o de la seua natura capritxosa. Hi ha un bon grapat d'afegitons que semblen respondre clarament a la voluntat de Manfredi d'esmenar una suposada manca de claritat o de coherència del text de Martorell. Quan es tracta de passatges narratius, el que Manfredi vol fer és afegir aquelles paraules que creu necessàries per a mantenir el fil argumental i la descripció de l'acció (1, 2, 9, 10, 11, 14, 15, 20, 30, 31, 32, 34, 37); unes poques vegades intervé als diàlegs (12, 13, 22, 23, 28). La resta dels exemples (vint-i-tres) em semblen afegitons arbitraris del traductor, fets potser per embellir el seu text, ja que no són necessaris (almenys no tant com els anteriors). Per últim hi ha un clar exemple de cacofonia al número [7].

2.3.-La competència lingüística del traductor.

L'estudi de la distribució dels errors en grups etimològics i els altres elements analitzats abans, crec que em permeten d'avançar una hipòtesi sobre la competència lingüística de la llengua catalana que denota el traductor italià: Lelio Manfredi coneixia sens dubte la llengua catalana (així com també la castellana), encara que no sabem com va arribar a aqueix coneixement ni si la parlaria. Aquest coneixement no seria, però, suficientment profund i romandria a un nivell literari, allunyat de la llengua comuna. Ho demostra el fet que paraules més o menys corrents del català com *barcella*, *blau*, *braó*, *cànem*, *clam*, *coixo*, *cominal*, *cossi*, *dacsa*, *blat*, *emparar*, *esquinçat*, *fadrí*, *ginet*, *panís*, *trencar*, *veixell*..., hagen estat de vegades mal traduïdes. Manfredi explotaria al màxim la semblança entre el català i l'italià (com a llengües romàniques que són), els seus coneixements de la llengua llatina (que hem de suposar que tindria) i el context en què es trobaven les paraules (com queda demostrat per moltes traduccions que hem assenyal com a "justificades pel context"). Però allà on aquest recurs no arribaven el traductor s'havia d'arriscar (i ho feia amb valentia, a diferència d'altres traductors, com per exemple l'anònim autor de la versió castellana del Tirant, que prefereix ignorar molts dels passatges obscurs o difícils), i aleshores surtien els errors.⁷² Per tant ens sembla d'entreveure un bon coneixedor de les llengües i de les literatures romàniques (sobretot de les ibèriques) i del llatí, que intenta amb sagacitat esmenar allò que no coneix.

Com que manquen proves i documents que ens demostren com va aprendre el català (o el castellà) Lelio Manfredi, hem de treballar amb hipòtesis. Certament la primera llengua ibèrica coneguda a Itàlia fou el català. L'expansió mediterrània de la Corona d'Aragó portà la nostra llengua més enllà de les seues fronteres naturals, fins i tot a Grècia, encara que mai no va arrelar enlloc de manera estable, excepte a la ciutat sarda de l'Alguer. Molts hòmens de lletres anaren a Itàlia, a la Cort del Magnànim. La circulació d'hòmens d'armes, de comerciants, de literats per tota Itàlia fou molt important. Malgrat tot, el català i també el castellà arribaren a Itàlia en un moment en què la cultura italiana havia aconseguit cims molt alts, molt més alts que els de les llengües que recalaven en aquell moment a les seues costes. Els catalans —a diferència en part del que passà amb els castellans— no tingueren molt bona premsa a Itàlia, per causa de diversos fets:⁷³ l'avèrsió natural

⁷²Especialment aquells que hem inclòs en el grup 8 de l'apartat anterior "Anàlisi dels diferents tipus d'errors".

⁷³Cfr. B. Croce, *Primi contatti fra Spagna e Italia*, p.24 i segs.

contra els invasors, l'acció dels pirates catalans que aterrien les costes mediterrànies i per últim la presència a la seu pontifícia de Roma dels Borja, Calixte III i Alexandre VI, que escandalitzà molts italians. La primera onada de l'influx català afectà sols el sud d'Itàlia i Sardenya. L'arribada d'Alfons el Maganànim i dels Borja amplià les relacions polítiques a la resta dels estats italians. Les maquinacions nepotistes dels Borja capgiraren els fràgils equilibris de la política italiana. És emblemàtic el cas de Cèsar Borja (conegut amb el sobrenom del "Valentino"), les accions del qual foren elogiades per Machiavelli al llibre *Il principe*. Amb les corts septentrionals de què hem parlat al segon capítol d'aquesta Tesi s'establiren algunes relacions a través de vincles matrimonials: així, Eleonor d'Aragó que es casà amb Ercole d'Este de Ferrara l'any 1473, o la famosa Lucrecia Borja, que es casà amb el fill dels anteriors, Alfons, l'any 1501. La primera de les dames esmentades, Eleonora, fou precisament la mare d'Isabella d'Este, de la qual ja hem parlat, que encarregà a Manfredi la traducció del Tirant. A aquestes corts la llengua catalana no devia ésser completament aliena; es coneixia la seua literatura, com demostren diversos inventaris, on trobem llibres escrits en català.⁷⁴ Per tot això no és aventurat pensar que Manfredi entraria en contacte amb catalanoparlants, dels quals aprendria la llengua, encara que no hem de descartar que fera algun viatge a terres catalanes o valencianes, o a la cort de Nàpols.

Per tant és indubtable que Manfredi es valgué dels seus coneixements del català, que no sabem com va adquirir, i potser tingué a prop algun catalanoparlant que li ajudaria en els punts difícils. Cal que ens preguntem també sobre la possibilitat que Manfredi utilitzés algun diccionari. Les úniques obres que en aquell moment (cap a 1514-1519) li haurien pogut servir eren el *Liber Elegantiarum* de Joan Esteve, publicat a Venècia l'any 1489, i l'adaptació al català del famós *Lexicon* llatí-castellà d'Elio Antonio de Nebrija, feta per Gabriel Busa i publicada a Barcelona l'any 1507.⁷⁵ El *Liber Elegantiarum* d'Esteve és una mena de recull alfabètic de frases i paraules català-llatí, pensades com ajuda a qui volia aprendre llatí. L'absurda ordenació alfabètica, però, fa que la seua consulta com a diccionari siga quasi impossible: per exemple les frases que comencen amb l'article són ordenades segons aquest article. D'entrada, creiem que Manfredi no utilitzà aquesta obra i ens ho confirma la comparació entre alguns dels mots catalans traduïts

⁷⁴Ja hem vist com a l'inventari d'Isabella d'Este es troben dos exemplars del Tirant; un inventari de 1502 i 1503 dels llibres de Lucrecia Borja du un *Dotzè del Crestià* («Un libro chiamato el dodexe del Christiano in lingua Valentiana, quadernato in tavole con suoi fornimenti de hoton.») i un *Vita Christi* (Uno vitachristi in Spagnolo in Carta banbaxina in quarto foglio coperto de corame pavonazzo con suoi azuli.); és difícil saber si és el d'Isabel de Villena (cosa improbable per la proximitat de la data de la primera edició: 1497) o un altre (Ferdinand Gregorovius, *Lucrece Borgia*, París, Sabdoz et Fischbacher, 1876, vol II, p.423-425).

⁷⁵Vegeu G. Colon i A. Soberanas, *Panorama de la lexicografia catalana*, pàgs. 44-50 i 60-79.

malament i allò que trobem en aquest llibre. En efecte, hi ha alguns mots dels que Manfredi traduí malament que es troben fàcilment al *Liber*, la qual cosa ens fa pensar que no el féu servir:⁷⁶

- p.94 c.1: Arrapant-se la cara: Vultum unguibus secans.
p.99 c.2: Batafalua: Anesus,si.
p.106 c.1: Cànem: Canapis.pis.
p.108 c.3: Cint: Braciale.
p.109 c.2: Clofolles de nous o de ametles: Putamen.inis.
p.131 c.3: Delliuram d'aquestes passions: His me curis absolve, His me enoxa curis, His me curis leva.
p.181 c.2: Goset o blanquet: Caviculus.
p.239 c.1: Metzineres dones. Superstitiose mulieres.
p.239 c.2: Metzines: Veneficium.cij.
p.275 c.1: Paniç: Panicium,cij vel panicus.
p.276 c.2: Perea: Ocium, Desidia, Segnicies est corporis. Secordia animi.
p.276 c.3: Pereós: Piger corpore, Segnis, Ignavus, Pusillanimus, Iners a sedendo & defidenda. Deses, Cessator.i.piger, Tardus est qui pertrahint tempus.
p.334 c.3: Trencar: Frangere, Confringere, Perfringere, Lacerare, Effringere, Exulcerare, Abrumpere.

Altres casos:

- p.108 c.3: Chic dia: Diedila.i.parva, diem. Chic puig o mont: Agger.ris, Clivus est parvus collis & facilis ut divus capitolinus. etc.
p.109 c.2: Clocha o manto: Pallium, Clamis, Penula.
p.344 c.1: Triga: Remoratio, Cuncta.te.i.mora non enim cucta possunt esse pluralis numeris, Tarditas, Percunctatio, Cunctatio, Mora, Tarditas, Tardatio.

El segon dels diccionaris esmentats és l'adaptació (o millor, traducció) que Gabriel Busa féu al català del *Lexicon* de Nebrija. Aquest vocabulari és molt més sistemàtic que el d'Esteve i pretén abraçar un cabdal de lèxic molt més ample. Està compost per una part llatí-català, traduïda de Nebrija, i una altra català-italià, original de Busa i que és una gran novetat, ja que permetia fer el camí invers a l'habitual, que era el de fer servir el diccionari per comprendre els textos llatins. Malauradament no he pogut consultar aquest llibre. No obstant això, crec que Manfredi tampoc no el va consultar, ja que si aquest diccionari és com el descriuen Colon i Soberanas i Manfredi l'hagués consultat, no hauria comés errors en paraules corrents com les que hem esmentat a l'inici d'aquest capítol, que deuen aparéixer al diccionari de Busa.

Concloent, opine que Manfredi es va valdre quasi exclusivament del seu coneixement de la llengua catalana, que era profund. No sabem com el va adquirir, però no cal descartar la col.laboració d'algun catalanoparlant, cosa que no seria estranya en un moment de fluïdes relacions entre les corts italianes i les possessions espanyoles del sud

⁷⁶Citem pel nº de pàgina i columna de l'edició facsímil (amb estudi introductori de G. Colon) publicada a Castelló l'any 1989.

d'Itàlia i la mateixa Espanya. Cal pensar en canvi que no va consultar cap obra lexicogràfica.

2.4.-Valoració de la traducció.

La bibliografia sobre el tema que estem tractant no és abundant; de la mateixa manera, tampoc abunden els judicis crítics.

El primer d'aquests judicis crítics sobre el treball de Manfredi el trobem a l'"Avertissement" col·locat abans de la traducció francesa del Tirant, publicada clandestinament cap a 1737.⁷⁷ Aquest pròleg és atribuït a l'Acadèmic Nicolàs Fréret. Reproduesc pel seu interès el que diu sobre *Tirante il Bianco*:

Ce Roman avoit déjà été traduit en Italien; mais d'une façon très-litterale, & par un homme qui entendoit si mal son Original, qu'en plusieurs endroits de la Traduction est pleine de contre-sens. Le Traducteur étoit *Lelio Manfredi*. Il y a trois Editions de cette Traduction. L'une in 4°. à Venise en 1538. chez *Nicolini da Sabbio** La seconde en 3. vol. in 12, aussi à Venise en 1566. chez *Domenico Farri*. La troisième en 1611. 3. vol. in. 8°. Les trois Editions sont faites avec toutes les marques possibles de publicité, & les deux dernières sont d'un tems où l'on observoit depuis plusieurs années en Italie, pour la publication des Livres, les Regles séveres prescrites par le Concil de Trente.

**M. Federico Torregiano* en a été l'Editeur. (p.xxxij)

Cal advertir que l'autor d'aquestes paraules considerava que l'obra original era en castellà (l'edició de Valladolid de 1511) i que Manfredi havia fet la seua traducció sobre aquesta. Després d'haver comparat les dues versions, que presenten notables diferències entre elles i entre cadascuna i les dues edicions catalanes, no és estrany que jutge d'una manera tan negativa la tasca de Manfredi. Malgrat tot sembla haver llegit amb poca atenció la traducció de Manfredi.

Pascual Gayangos, indirectament, també qualificà el treball de Manfredi d'obra mal feta, ja que creié —seguint el que diu el títol: "di lingua spagnola...tradotto"— que estava traduït del castellà i de la traducció castellana digué que era un "extracto mal hecho del libro de Martorell".⁷⁸

Hem d'esperar fins al llibre de Givanel i Mas, *Estudio crítico de Tirant lo Blanch*, de 1912, per trobar-nos amb una opinió autoritzada i documentada. Givanel havia estudiat totes les edicions conegudes fins aquell moment, la qual cosa li permeté de jutjar-les amb una bona base. Rebutja les opinions negatives anteriors i demostra que la versió italiana està feta sobre l'original de 1490 i no sobre l'edició castellana. Qualifica la feina de Manfredi de forma molt positiva, lloant la fidelitat servada a

⁷⁷*Histoire du vaillant chevalier Tiran le Blanc, traduit de l'espagnol. A Londres. Aux dépens de la Compagnie. M.DCC.XXXVII.*

⁷⁸Vegeu la nota 15 del primer capítol.

l'original català. Un altre mèrit per a ell és que Manfredi corregeix inclús alguns passatges de l'original català que estaven equivocats o mancats d'alguna cosa.⁷⁹

L'estudi més profund, però, continua essent el de G. Sansone. Reproduesc la seua opinió:

La traducció de la novel·la catalana preparada per Lelio Manfredi pot ésser definida, sens dubte, com una operació de notable valor tant en l'ordre qualitatiu com de fidelitat i, en conjunt, molt més reeixida i fidel a l'original que no pas la castellana del 1511. Però, per fidel que una traducció pugui ésser, són sempre inevitables les alteracions de caire divers, transgressions amb més o menys importància i solucions lliures, malgrat que la prosa crea, a l'hora de traduir, problemes molt altres que un text poètic, per la diferent estructuració del llenguatge prosaic i consegüentment pel més alt grau de fidelitat assolible.

Compartesc completament l'opinió de Sansone, que intentaré matisar un poc més avant. Sansone intenta demostrar les afirmacions anteriors amb una sèrie d'exemples de millores, d'inversions en l'orde de paraules, d'abreviacions, de llacunes, d'omissions i ampliacions i d'errors en la comprensió del text català.

Abans d'exposar la meua opinió, fruit de les anàlisis realitzades als punt anteriors, hem de veure el que diu el mateix Manfredi sobre la seua feina. Al pròleg-dedicatòria d'una de les seues traduccions, la novel·la de Juan de Flores *Grisel y Mirabella* (títol canviat pel traductor en *Historia di Aurelio et Isabella*), de l'any 1521 (posterior per tant a la traducció del Tirant) ens diu el següent:⁸⁰

Hora in questa traduttione io ho seguito il comandamento dil dottissimo Poeta Horatio dato a quelli che le cose greche fanno latine i quali non curando a ogni parola rendere la simile parola, il più delle volte le sententie alle sententie rendeno. Et veramente, molto agevole è la buona cosa spagnuola far buona Italica & altresì di buona Italica farla buona Spagnuola. Et chi non sa che ogni lingua ha le sue proprietati a sé così proprie che in altro idioma tradutte cangiano la polidezza & la grazia. Il che essendo a chiunque litere conosce chiaro mestieri non sia che io più ne tentioni. In questa mia traduttione però da la mente dil primo scrittore mai non ho levata la penna & sommi sforzato di fare che Italico nosco ragionando habbia quello senso istesso che parlando castigliano prima tenea. In una sola cosa ho io preso ardire da l'authore spagnuolo allontanarmi che havendo egli posti alcuni nomi alle persone

⁷⁹Són els següents:

en la vostra devota del puig de França/nella vostra casa devota del Poggio di Francia (26)

Lo bon grat que tinc de vós, Tirant, m'obliga en dir-vos ab molta voluntat tot lo que he sabit en l'art de cavalleria. Primerament la llança, que és llarga ab lo ferro agut, significa que el cavaller deu fer tornar atrás tots aquells qui mal ni dan volen fer a l'Església, així com l'Església és llarga, deu fer tant lo cavaller./La buona confidentia ch'io ho di voi, Tirante, me obliga a dirvi con perfetta volontà tutto quello ch'io ho saputo nell'arte di cavaleria. E, primamente, la lancia, che è lunga, col ferro acuto, significa che il cavaliere dèe far tornare a drieto tutti quelli che offensione e danno alla chiesa dar vogliono. Come la lancia è lunga, così la chiesa è lunga, tanto dèe far il cavaliere (35)

...un gran plat d'argent qui pesava trenta-cinc marcs, daurat, e donà-lo-hi ab lo comiat./uno gran piatto d'argento dorato, che pesava trentacinque marche, et insieme colla licentia glielo donò.(68)

⁸⁰Encara que la traducció estiga firmada per un enigmàtic Lelio Aletiphilo, la crítica és unànime identificant aquest personatge amb el nostre Lelio Manfredi.

introdutte che più del barbaro che del gentile teneano io a mio modo esse persone ho nominate. Emmi altresì stato necessario in dui o tre luoghi per difetto de chi il libro spagnuolo stampito con molti errori hanno la mente de lo Authore indivinare. Il che se io ho puntualmente fatto all'altrui benigno giudizio il lascio.

Manfredi s'encomana a l'autoritat dels clàssics (Horaci) per justificar la seua forma de traduir. Crec que no cal considerar les frases anteriors com a purament retòriques, sinó com unes paraules escrites per una persona clarament preocupada per fer bé la seua feina (d'ella vivia!). Tot seguit es refereix clarament als mals traductors, que sovintejaven al seu temps, especialment aquells que traduïen obres menys literàries i més pràctiques. Les traduccions d'obres d'aquest tipus de llengües germanes com el català o el castellà, eren reblertes d'estrangerismes, conseqüència directa d'un gran servilisme cap a l'obra original.⁸¹ Només els literats conscients com Manfredi aconseguïen mantenir una posició intermèdia entre els dos pols: la traducció lliure i la traducció servil. Aquesta declaració de principis és enèrgica: afirma que vol donar en bon italià allò que està escrit en bon castellà, s'ha esforçat inclús per tal d'endevinar els punts obscurs o omessos i s'ha permès la llibertat de canviar els noms dels protagonistes, adduint raons estètiques, de bon gust. Només un traductor que a més era un escriptor conscient de la seua tasca era capaç de fer afirmacions semblants, que avui podrien escandalitzar les orelles de moltes persones. A cap altra obra de les traduïdes per Manfredi hi ha més mencions de la seua forma de la traduir.

D'acord amb les paraules de Sansone exposades abans, he de dir que la característica fonamental de la traducció de Manfredi és la seua fidelitat al text original,⁸² fidelitat que no esdevé en cap moment servilisme, ja que Manfredi intenta mantenir la independència necessària de la seua llengua, l'italià. Aquesta fidelitat es veu alterada sols en uns pocs aspectes en els quals el traductor se separa del Tirant original. En tots els fenòmens que s'exposaran a continuació crec que cal distingir entre aquells casos que són intervencions voluntàries i conscients del traductor i aquells que es produeixen de forma involuntària (distraccions, etc...) o obligada:

-Alteració de l'ordre de la frase: és un dels principals punts en què Manfredi s'allunya del model i intenta acostar-se a les seues preferències d'elegància estilística.⁸³

⁸¹G.L. Beccaria, *Spagnolo e spagnoli in Italia*, p.122.

⁸²Recordeu el sentit que he donat a aquest concepte, que té en compte tant la vessant del contingut com de la forma.

⁸³Cfr. G. Sansone, "El «Tirante di Lelio Manfredi»", p.300.

-Omissions i afegitons: ja hem pogut comprovar com hi ha una sèrie de llocs on Manfredi afegeix coses de la seua ploma o lleva coses de la de Martorell. Es tracta però de fragments brevíssims, tant en un cas com en l'altre. Una anàlisi més pormenoritzada permet d'afirmar a més que bona part d'aquestes intervencions no són capritxoses, sinó que en certa manera Manfredi se sent autoritzat a fer-les perquè creu trobar mancances o elements superflus al text original. Moltes altres, en canvi són distraccions del traductor, especialment en el grup de les omissions.

-Errors de traducció: hi ha una extensa sèrie d'errades al llarg de la traducció, encara que no totes són imputables a Manfredi. Moltes són atribuïbles al procés d'impressió, altres a errors en el mateix incunable usat com a base, etc. Però la resta són sens dubte de la collita del traductor, que en certes paraules i expressions denota una coneixença deficient de la llengua de partida.

-Traduccions justificades pel context: altres desviacions de l'original hem pogut comprovar que estaven plenament justificades per la presència en el context d'elements que impediien que aparegués la paraula que esperariem com més 'normal'. Un dels trets característics de l'estil de Manfredi és la repugnància a col·locar pròximes dues paraules iguals: quan a l'original succeeix això, Manfredi canvia quasi sempre una d'aquestes paraules.

-Traduccions amb sinònims i amb definicions: els exemples no són massa nombrosos. En el cas de les traduccions amb grups de sinònims l'anàlisi demostra que n'hi ha un percentatge alt que estan justificats en certa mesura, ja que serveixen per definir (traduir) més exactament una paraula catalana. De la mateixa manera la majoria de les definicions corresponen a paraules catalanes sense traducció directa possible en italià.

Altres vegades, la fidelitat al text original deixa pas a la traducció mot a mot: açò és evident en la traducció dels refranys i també en moltes de les locucions i frases fetes. Es creen en italià formes no documentades als diccionaris i clarament sospitoses de ser calcs del català. Això no vol dir que el lector italià del Tirant no els compregués o que li destorbassen l'amena lectura de la novel·la.

El treball de traducció fet per Manfredi és d'una qualitat molt elevada. El nostre punt de vista modern potser ens empenyeria a jutjar-lo més severament, però hem de tenir en compte les circumstàncies i el moment en què està feta: segons això no podem dir sinó que és un treball admirable, fet amb molta cura per una persona preparada, capaç —parafraçant el que ell mateix diu en un altra obra— de posar en bon italià allò que estava escrit en bon català. Perquè aquest és un altre dels

seus mèrits, la riquesa de la llengua italiana emprada per Manfredi. Si Manfredi no hagués estat un cultivador de les lletres italianes (encara que potser només mediocre) el resultat hagués estat molt inferior i els seus contemporanis no haurien gaudit tant amb aquesta traducció. Si llegim el Tirant italià com a obra autònoma ens adonem que es tracta d'una obra escrita en un italià dúctil i ric, que s'adequa a cada circumstància de la narració i el diàleg.

CAPÍTOL III.
ESTUDI CONTRASTIU DEL LÈXIC.

Abans he analitzat alguns aspectes del Tirant i de la seua traducció italiana, referits exclusivament a la forma en què estava traduïda l'obra. A partir d'ara vull fer una sèrie de consideracions de tipus exclusivament contrastiu, que són el primer objectiu d'aquest treball, el punt d'arribada del llarg treball de buidatge i de confecció del vocabulari que constitueix la part central d'aquesta Tesi.

L'anàlisi contrastiva dels materials pot donar resultats molt interessants des del punt de vista de la romanística, ja que oferesc un *corpus* prou ample del lèxic de dues llengües romàniques en un moment determinat el pas del segle XV al XVI. He estudiat dos aspectes:

a) L'etimologia de cadascuna de les paraules italianes i catalanes, per separat, encara que comparant més tard els resultats globals.

b) L'anàlisi contrastiva de cadascuna de les paraules del Vocabulari amb els equivalents italians.

Els primers resultats que donaré són de tipus estadístic. Aquestes dades es refereixen a les llistes que es trobaran a la fi d'aquest treball (vegeu els APENDIX III, IV i V). Malgrat els números i les llistes no voldria donar la impressió que el meu treball ha consistit exclusivament en la confecció de llistes i d'estadístiques: sense un comentari i una contextualització potser servrien de poc.

3.1.-La composició (des del punt de vista etimològic) del lèxic emprat en les dues llengües: la selecció lèxica.

El català i l'italià són dues llengües romàniques: tenen per tant un punt de partida comú, el llatí vulgar. Aquest origen comú es reflecteix en els diversos nivells lingüístics: fonètica, morfologia, sintaxi i lèxic. Les dues llengües iniciaren un camí comú, però ben aviat començà la diferenciació que donaria lloc a les llengües romàniques, classificades en dos grans grups: Romània Occidental (a la qual pertany el català) i Romània Oriental (a la qual pertany l'italià). Aquesta divisió es basa fonamentalment en trets fonètics (caiguda/manteniment de -s, sonorització/conservació de les consonants sordes intervocàliques, etc.).

Aquesta divisió, pel que fa al lèxic, és molt més complicada, ja que no es pot afirmar categòricament que existeixen paraules "occidentals" i paraules "orientals". Més aviat cal parlar de zones centrals (irradiadores i receptores de novetats) i zones perifèriques (menys exposades i més conservadores). Així, llengües de les dues Romànies llunyanes entre sí, com el portugués, el castellà i el romanés mantenen formes comunes, més arcaïques, com per exemple MAGIS (> *mais, más, mai*); altres —també pertanyents a grups diferents—, com el francès i l'italià comparteixen innovacions en el mateix concepte: PLUS > *plus, più*.¹ Cada zona —cada dialecte llatí— rebé influxos i interferències diferents, unes anteriors (substrat), unes altres d'època encara panromànica i altres posteriors (invasions, contactes amb altres llengües, etc.). La història d'aquests elements determinà la selecció lèxica d'aquestes llengües. L'italià (llengua quasi exclusivament literària fins no fa molt) fixà el seu model "stàndard" durant el segle XVI, especialment per obra de l'escriptor i gramàtic Pietro Bembo, que prengué com a guia la llengua dels tres grans tres-centistes, Dante, Petrarca i Boccaccio, però especialment dels dos últims. La llengua italiana quedà fixada per tant en un model arcaic, aliè a la llengua viva de Florència o la Toscana del Cinc-cents: era la llengua parlada i escrita per les persones cultes de la ciutat de Florència en el segle XIV, tal com apareix en les obres de Dante, Petrarca i Boccaccio. La base d'aquesta llengua romànica —com la de les altres—, és el llatí vulgar, que ací s'imposà sobre un territori habitat pels etruscos. El català es formà en el territori anomenat "Catalunya Vella", a partir d'un llatí no molt diferent del de les Gàl·lies i sobre un territori de substrat de dues capes, una preindoeuropea (identificada per alguns, com Coromines, amb el nom de "sorotàptica"), i una altra indoeuropea (cèltica). Després de la caiguda de l'Imperi d'Occident, irrompeixen en el seu territori uns quants pobles germànics, que introduiran un bon grapat de paraules en les noves llengües que anaven formant-se a partir del llatí popular. Dos segles més tard, els àrabs comencen la seua fulgurant expansió per la conca mediterrània, fins arribar al sur de França i a les portes de Roma: també d'aquesta llengua passaran paraules al català, a l'italià i a les altres llengües romàniques. Entre aquestes, les primeres que floreixen són el provençal i el francès. D'elles manllevaran moltes paraules les altres llengües romàniques. Altres influxos són molt més febles, almenys en el període considerat, el que va fins a la traducció italiana del *Tirant lo Blanc*. Als incis del segle XVI comença a perfilar-se l'influx del nou dominador europeu, Espanya, i de la seua llengua, el castellà. Durant tots aquests segles i des del moment en què el llatí comença a ésser considerat pels parlants com una llengua diferent del nou vulgar, els llatínismes entren contínuament en les diferents llengües romàniques (amb l'excepció —almenys fins a l'època moderna— del romanés, aïllat del la resta del domini romànic).

¹H. Lüdtke, *Historia del léxico románico*, p. 67-71.

En l'anàlisi que seguirà intentarem observar si les dades que ens forneix la història externa de la llengua es reflecteixen en les dades objectives extretes del buidatge i en l'estudi de tot el lèxic d'una obra catalana i de la seua traducció italiana en un període ben determinat.

El Vocabulari que resulta del buidatge contrastiu de la novel·la de Martorell (i Galba?) és molt semblant en alguns aspectes a un diccionari bilingüe: després del lema apareixen equivalències en una altra llengüa. En aquest punt, però, s'acaben les semblances, ja que existeix una diferència bàsica: els equivalents d'un diccionari no exhaureixen totes les traduccions possibles d'una paraula, ja que aquestes poden ser variadíssimes, depenent dels contextos en què pot aparèixer, que són igualment variats. El diccionari bilingüe fa abstracció dels contextos o llocs més comuns on una paraula apareix, donant els equivalents de traducció també més habituals. El nostre Vocabulari, en canvi, està tret d'una obra concreta, on les paraules apareixen en contextos molt variats, per la qual cosa es trobaran equivalents de traducció que serien impensables en un diccionari bilingüe, precisament per la diferència esmentada abans. Probablement cap diccionari bilingüe català-italià duria aquests equivalents de traducció de les paraules següents, els quals, en canvi, són adients a causa del context en què apareixen: posar=*adoprare*, *cacciare*, *distendere*, *strassinare...*, passar=*usare*, *conoscere carnalmente*, *conseguire*, vida=*morte*, hoste=*pastore*, oir=*vedere*, etc. Aquesta diferència ha estat expressada per Sorin Stati en els aquests termes:²

a) S-equivalenti: correspondències sistemàtiques entre lexemes.

b) T-equivalenti: correspondències accidentals entre lexemes actualitzats en textos i les corresponents traduccions.

Des del camp de la teoria de la traducció, A. Hurtado distingeix entre "équivalences dynamiques" (aquelles que corresponen en un cas concret i en un context donat a una unitat d'un text escrit en una altra llengua) i "équivalences de transcodage", (aquelles que són més o menys constants i que s'obtenen de la comparació sistemàtica de dues llengües).³

El primer pas de l'anàlisi ha consistit en l'estudi de l'etimologia de totes les paraules considerades al *corpus*, servint-me en cada llengua dels diccionaris etimològics complets més actuals: el *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* de Joan Coromines i el *Dizionario Etimologico della Lingua Italiana*, de Manlio Cortelazzo i Paolo Zolli. He consultat també altres obres, com el DCVB, el GDLI, el DEI de Battisti-Alessio o el LEI de M. Pfister. Només en algun cas concret he recorregut a alguna monografia o article sobre paraules concretes: si no ho he fet més assíduament ha estat perquè no volia fer estudis monogràfics sobre paraules concretes, sinó establir amb percentatges més o menys precisos

²Stati, "Ipotesi di lessicologia contrastiva", pàgs. 187-188.

³A. Hurtado, *La notion de fidélité...*, pàgs. 109 i segs.

la composició del lèxic de cadascuna de les dues parts, per separat i en contrast. Probablement es trobaran etimologies amb les quals no s'estarà d'acord, tanmateix crec que aquests casos concrets no lleven validesa a la meua anàlisi de conjunt.

He dividit les paraules en una sèrie de grups. Els que coincideixen en ambdues llengües són els següents:

- 1) Paraules patrimonials: he inclòs ací les paraules provinents del llatí per via popular i ininterrompuda, les paraules provinents de llengües pre-romanes o pre-indoeuropees, les onomatopeies i les exclamacions.
- 2) Paraules cultes: paraules manlevades del llatí (clàssic o medieval) o del grec clàssic.
- 3) Gal·licismes: paraules preses del francès o de l'occità (francesismes i occitanismes o provençalismes).⁴
- 4) Castellanismes: paraules preses del castellà.
- 5) Arabismes: paraules preses de l'àrab.
- 6) Germanismes: paraules preses d'alguna de les llengües germàniques.
- 7) Grecismes: paraules preses del grec bizantí.
- 8) Paraules d'altres etimologies.
- 9) Paraules d'etimologia desconeguda o discutida: incloem ací aquelles qualificades als diccionaris amb l'etiqueta d'"etimologia desconeguda", "etimologia incerta", o quan hi ha discussions sobre l'etimologia d'una paraula entre diversos autors.
- 10) Paraules no registrades als diccionaris consultats.

Per al català he considerat a més un grup:

- 11) Italianismes: paraules provinents de l'italià o d'algun dels dialectes italians.

I per l'italià els dos següents:

- 12) Catalanismes: manlleus del català.
- 13) Dialectalismes: paraules alienes a la tradició toscana i pertanyents a algun dels dialectes italians. Incloc també aquelles paraules que estan representades a l'obra únicament amb la variant dialectal, encara que es podrien assignar al filó comú de les paraules patrimonials italianes.

Una anàlisi d'aquest tipus planteja alguns problemes:

+Seguiré els criteris dels diccionaris més importants de cada llengua (esmentats abans), encara que no siguin sempre homogenis i que de vegades les solucions oferides siguin contradictòries amb les d'altres

⁴Usaré indistintament les dues denominacions, amb els adjectius corresponents: occità i provençal.

diccionaris.

+Hi ha casos en italià on no s'explica massa bé si la paraula és un llatinisme o una paraula arribada per via popular, a causa de la idiosincràsia conservadora de l'italià, que manté moltes paraules amb la mateixa forma llatina.

+He inclòs els mots mig-savis o semicultismes dins del grup de les paraules cultes.

+Dins de cada grup apareixeran també les paraules derivades, és a dir, dins dels arabismes apareixeran no sols les paraules preses directament de l'àrab sinó també les paraules formades sobre aquestes en català o en italià.

Els resultats de l'anàlisi basada en les punts anteriors són els següents:⁵

	Català		Italià	
1)Paraules patrimonials	3041	56,55%	2424	45,03%
2)Paraules cultes	1826	33,95%	2335	43,38%
3)Francesismes	108	2,00%	224	4,16%
4)Provençanismes	10	0,18%	68	1,26%
34)Gal·licismes			15	0,27%
5)Castellanismes	21	0,39%	18	0,33%
6)Catalanismes			6	0,11%
6bis)Italianismes	20	0,37%		
7)Arabismes	89	1,65%	44	0,81%
8)Germanismes	156	2,90%	130	2,41%
9)Dialectalismes			33	0,61%
10)Grec bizantí	8	0,14%	14	0,26%
11)Altres llengües	5	0,09%	8	0,14%
12)Etimologia desconeguda o discutida	91	1,69%	47	0,87%
13)No registrades als diccionaris	2	0,03%	16	0,29%
TOTALS	5377		5382	

De les dades anteriors crec que es poden extreure una sèrie de conclusions, tot tenint present que aquests percentatges corresponen a obres escrites, en certa manera, per dos autors diferents. Malgrat el fet que es tracte d'una mateixa obra, en la seua versió original i en la traducció a l'italià, el traductor té una certa autonomia, encara que siga tan fidel generalment com el nostre. Cal deixar sempre un marge per la

⁵La primera columna de cada llengua indica el nombre de paraules d'aquell origen; la segona xifra indica el percentatge sobre el total de les paraules analitzades.

creativitat i per la intervenció del traductor. Per molt servil que aquest pugui ésser sempre introduirà quelcom de nou. El nostre traductor, Lelio Manfredi, observa generalment una línia de fidelitat. Però no hem d'oblidar que es tracta d'un escriptor, a més d'un traductor d'ofici i que aquesta faceta pot haver influït en la distribució i el percentatge de certs elements. Vegem-ho grup per grup:

a) *Paraules populars i llatinismes*: des del moment en què el llatí és sentit com una llengua diferent dels nous vulgars comença la història dels préstecs del llatí a les llengües romàniques, no des del llatí clàssic sinó des del llatí medieval (tant el de l'ús científic i jurídic com l'eclesiàstic). Els escriptors cultes que escrivien en vulgar introduïren moltíssims llatinismes que romangueren en les respectives llengües. Pensem per exemple en dos autors contemporanis, de forta personalitat i vasta cultura, com Dante Alighieri i Ramon Llull,⁶ que es valgueren amplament del cabdal lèxic llatí. La tendència a l'ús dels llatinismes es fa més forta amb l'humanisme (que entre altres coses significà la recuperació del llatí clàssic). Les obres dels autors contemporanis o anteriors a Martorell estan tan plenes o més que el Tirant de llatinismes (Metge, Corella, etc.).⁷ De la mateixa manera, en la literatura italiana és una tendència també claríssima (Alberti, Pulci, Sannazzaro, Poliziano, etc.),⁸ que arriba fins a la pedanteria, tan ridiculitzada en el teatre del segle següent o a la mescla de llatí i vulgar.⁹ Aquesta mateixa tendència es troba en les obres de creació del nostre traductor, amb un ús abundant del cultisme. Vegeu-ne una mostra:

Quasi mi fece il loco aprico e ameno
come, alla madre misera e dolente,
la strage che fu al lago Trasimeno:
che, sopraggiunta dal figliol vivente
qual per morto piangea, la vita perse,
unde ebbe il gaudio più che il duol potente;

(“Poemetto”, V, 1-6 = Zilli, *Manfrediana*, pàg. 112)

En apenes sis versos compte 10 llatinismes o variants cultes d'altres paraules italianes. Un estil semblant hi ha en les seues cartes i en les dedicatòries de les traduccions. Prenguem per exemple un fragment de la introducció al Tirant:

⁶Cfr. Migliorini, *Storia della lingua italiana*, I, pàgs. 154-158 i 178; G. Colon, *El léxico catalán en la Romania*, pàgs. 164-165.

⁷Cfr. M. Sanchis Guarner, *Aproximació a la història de la llengua catalana*, pàg. 226 i G. Colon, *cit.*, p. 168.

⁸Migliorini, *cit.*, I, pàgs. 275-278; per L. B. Alberti vegeu M. Sibalic, “Gli aggettivi dotti nella lingua italiana del Quattrocento”.

⁹Migliorini, *cit.*, I, pàgs. 235-238.

...Onde le prisce ottime lettere, il vivere morale, la fede, la giustizia, l'ordine famosissimo et eccellente di cavaleria, il nome e l'histoire di tanti celeberrimi heroi siano estinte, annullate e perse, e fra gli altri gli strenui, armipotenti, ingenui e bellicosi fatti di Tirante il Bianco...

(*Tirante il Bianco*, p. 46).

Tot açò ens ajuda a comprendre la diferència que més crida l'atenció de les dades exposades anteriorment: sobta que el català presente un 33% de cultismes front al 43% de l'italià. El nombre de cultismes en català ja és prou alt i demostra el gust de Martorell per aquestes paraules (no feia sinó seguir la tendència normal de l'època). Però aquest percentatge (una de cada tres paraules!) és amplament superat per l'italià. Segons la meua opinió cal atribuir aquest fet a dues causes. Per una part als gustos personals de Lelio Manfredi com a escriptor cultista. Si com a traductor es manté generalment fidel a l'obra que tradueix (sentit, estructura...), com a escriptor es deixa emportar per aquesta tendència cultista que el condueix quasi a l'abús del llatinisme. Aquesta tendència és claríssimament observable en les seues obres de creació, farcides de cultismes més o menys aclimatats i també de llatinismes crus. No crec que s'haja de pensar en una tendència major de l'italià al cultisme, ja que és més aviat una opció personal de l'autor. En segon lloc, crec que no es pot ignorar l'existència d'un model anomenat "lingua cortigiana", que fou seguit per molts escriptors italians, especialment septentrionals, en aquell moment. Aquest model era contrari al de Bembo, de caire toscanitzant i arcaitzant: rebutjava les formes més típicament toscanes o florentines (considerades massa localistes per allò que devia ésser la llengua literària de tots els italians) i de retruc s'acostava al llatí en molts aspectes, sobretot en el lèxic, ja que aquesta llengua, front a la gran varietat dels dialectes italians i al rebutjat florentí, oferia un model uniforme, acceptable i —en certa mesura — "neutre".¹⁰

b) *Gal·licismes*: per ara, almenys, vull analitzar conjuntament totes les paraules manllevades del francès i de l'occità, per fer més tard observacions més particulars. A cop d'ull la diferència entre els gal·licismes en català i en italià és quasi abismal: 307 de l'italià contra 118 del català. La conclusió més evident podria ésser que l'italià ha pres molts més mots del francès i de l'occità que el català: això, però, és sols una veritat a mitges. Per adonar-nos de la realitat farem una comparació

¹⁰ Aquest model, propugnat especialment a les corts septentrionals (Ferrara, Urbino, Mantova...) i també a Roma, tenia, malgrat allò que podien pensar els seus partidaris, una base clarament toscana (és a dir, no corresponia a cap dels dialectes del territori nord-italià). Els trets que el caracteritzaven eren més negatius que positius, es definia més per l'oposició al florentí-toscà que per trets característics. La tendència a acostar-se al llatí es manifesta sobretot en el lèxic i en la grafia. Cfr. Beccaria et alii, *L'italiano letterario*, p. 66 i segs.; Ghinassi, "Il volgare mantovano tra il medioevo e il Rinascimento", p. 25 i segs.; Mengaldo, *La lingua del Boiardo lirico*, pàgs. 13-17 i 45; Trabalza, *Storia della grammatica italiana*, pàgs. 91-92.

més pormenoritzada, per saber si els lexemes de les paraules italianes considerades en aquest apartat tenen algun tipus de correspondència amb el *corpus* total de les paraules catalanes:

1-Occitanismes: l'italià en presenta 68, el català només 10. Fent una comparació entre ells observem:

-Les següents paraules catalanes són patrimonials en aquesta llengua, mentre que les corresponents paraules italianes són occitanismes: *blasmar, cambrer, cavalleria, cavaller, colobrina, cortès, donzella, escuder, esperança, fermall, lleal, llenguatge, malla, savi, semblant, trabuc, ventall, viatge*.

-Altres occitanismes de l'italià corresponen a paraules catalanes que el diccionari etimològic català considera provinents directament de les llengües germàniques: *bando, bandera, ergullós, esgrima, esparver, estocada*.

-La paraula *escacs* ha estat introduïda en català directament de l'àrab, en italià des del provençal.

-Les úniques paraules que no tenen correspondència de cap tipus són les següents: *asit, brial, refrany* (català); *bacile, beltà, bugia, carnieri, dotato, noia, pensiero, preghiera, serraglio, targa, ternieri* (italià).

2-Francesismes:

-Algunes d'aquestes paraules tenen la mateixa arrel en català, però en aquesta llengua són paraules patrimonials: *alegre, abeuratge, anglés, advantage, aventura, bací, bavera, biscaí, cancell, claró, comte, comtessa, conseller, cosí, deport, dotzena, empatx, escaló, esvetlat, formatge, frontera, grosser, heraut, homenatge, host, llauger, llebrer, lloctinent, malgrat, malvat, manera, mateix, menjar, mina, missatge, monsenyor, mossèn, oblit, orpiment, paner, paratge, passatge, penó, pic, primer, quarter, ribera, romança, salconduit, saler, salvaguarda, sobreabundant, sortir, sovint, testera, timoner, ultrança, ultratge, visera*. Açò vol dir que el català té aquests lexemes en comú amb el francès, front a l'italià, on són manlleus del francès.

-Altres són paraules que el diccionari etimològic considera provinents directament de les llengües germàniques: *aguait, ganfanoner, cota, dard, fornir, francès, franc, mart, seny*.

-Unes poques són considerades en català com a cultismes: *cimera, demèrit, divisar, proceir, oficial*.

-Altres casos: *bombarda* (etim. discutida), *hacanea* (de l'anglès), *dansa* (etim. incerta), *llaüt* (de l'àrab).

-Les úniques paraules de les dues parts que no tenen correspondència en el Tirant en l'altra llengua són les següents: *abillar, baluard, brollar, clotxa, cofre, copagorja, desmarxar, desonir, duc* (en italià pres del bizantí), *entoldar, escotilla, esmaiar, estofa, estranger, fletxa, forja, gatge, gocet, jaqueta, jaseran, maçoneria, museta, orfebreria, parxe, patge, pitxer, planxa, polaina, puixant, reprotxe, serjant, tapí, timbre, xantre, xapellet, xarnera*; en italià: *agire, appiccare, ardire, balzana, bastardo, bastione, bolgia, camaglio, cangiare, contentione, cornamusa, corrucciato,*

corsaletto, daino, degradazione, desinare, disagio, dispiccare, dispregio, dossiere, fianco, frotta, garzone, giallo, immanente [immantinente], impiccare, inarcionato, ingramezzato, innaverare, lama, leardo, lumiere, mancia, miniera, mostarda, ostaggio, picca, possanza, prevosto, questa, ribaldo, rima, sentiero, sgombrare, sommiere, soprabondante, spiccare, spiede, taverniere, tavoliere, torniamento, troppo, venturiero.

3)Gal·licismes: he inclós ací una sèrie de 15 paraules italianes que al DELI no li ha estat possible agrupar com a provençalismes o com a francesismes. D'elles, el català en posseeix cinc que tenen la mateixa arrel, encara que en català es tracta de mots patrimonials: *biscaí, malvat, misser, oripellat, vermell, vescomte*. Les altres —exclusives per tant del Tirant italià— són: *gagliardo* (e deriv.: *gagliardamente, gagliardezza, ingagliardire, ingagliardito*), *giostra* (e deriv.: *giostrare*), *malvagità*.

La diferència que s'observava en el quadre del principi queda ja en bona part explicada: la majoria dels gal·licismes de l'italià no existeixen com a tals en català perquè aquesta llengua gal·lo-romànica les comparteix amb el francès o l'occità o amb les dues alhora. A més a més certes paraules entraren en una llengua com a gal·licismes, mentre que en l'altra entraren directament des de les llengües dels dominadors germànics i s'han de considerar per tant germanismes. El català, el provençal i el francès pertanyen al mateix grup romànic (la Romània Occidental) i dins d'aquesta al mateix subgrup (les llengües gal·lo-romàniques¹¹); l'italià, en canvi, pertany a l'altre grup, la Romània Oriental.

La presència d'aquests elements en català i en italià s'explica per motius històrics. Les relacions de Catalunya i d'Itàlia (fonamentalment del nord i més tard de Sicília) amb França tenen molts punts en comú. Els dos territoris formaren part de l'Imperi Carolingi i els seus destins romangueren units al de França. Açò tingué conseqüències lingüístiques innegables, que es reflectiren especialment en el cabdal lèxic aportat a les dues llengües des del francès i des de l'occità, i que afectà els més diversos camps lèxics, des de les institucions, l'administració i la diplomàcia fins als costums, els vestits o els termes militars. Moltes paraules entraren mitjançant la dominació frànquica, moltes altres pel prestigi encara major de les respectives literatures; aquest prestigi fou tan gran que els primers passos de les literatures de Catalunya i d'Itàlia en llengua vulgar ho foren en llengües forasteres, el francès i l'occità. Molts escriptors italians del centre i del nord se serviren del francès (per l'èpica i la narració) o del provençal (per la lírica) per escriure llurs obres:¹² són significatius els casos del *Llibre del Tresor* de Brunetto Latini o el relat dels viatges de Marco Polo, escrit originàriament en

¹¹No tots estan d'acord sobre aquest punt, que ha donat lloc a una llarga polèmica, coneguda amb el nom de "subagrupació romànica del català". Vegeu el resum i la bibliografia sobre aquest punt en M. Sanchis Guarner, *cit.*, pàgs. 18-21 i en G. Colon, *cit.*, pàgs. 23-28.

¹²Cfr. Migliorini, *cit.*, I, pàgs. 119-122 i 158-161.

francés i després traduït a diverses llengües, entre les primeres al toscà.

c) *Castellanismes*: l'arribada de castellanimes al català i a l'italià té èpoques i característiques diferents. En català els primers castellanismes són del segle XIV i estan motivats pel veïnatge i les freqüents relacions entre la Corona d'Aragó i la Corona de Castella, però és en el segle següent, amb la nova dinastia dels Trastàmara, quan el seu nombre s'incrementa. A partir del segle XVI, amb la decadència de la llengua hi entraran molts més. El Tirant fou escrit —en la seua totalitat o en la part de Martorell— cap a 1460-65. En aquest moment la penetració dels castellanismes no era encara molt gran: així queda demostrat en el Tirant, amb només 21, la majoria usats una vegada; només alguns són usats amb una certa profusió (*cabdillo, demesiat, estrado, màrrega, perro, xaperia*).

En italià els castellanismes tenen una presència més tardana, que coincideix amb el domini de la Corona espanyola sobre Itàlia. La dominació espanyola propicià una entrada massiva de termes castellans en italià durant tot el segle XVI (sobretot en la segona meitat) i part del XVII. La traducció del Tirant fou feta en el segon decenni del segle XVI, és a dir, en un moment en què els més afortunats castellanismes (que més tard arrelarien en italià) no havien entrat encara. És significatiu que un mot tan de moda i que entrà en l'italià com *sussiego* no aparega a la versió italiana traduint el català *assossec* (que tradueix erròniament, amb el mot *molestia*): el mot era encara desconegut a Itàlia. No s'havia arribat encara als punts d'exageració d'alguns autors que reflecteix G.L. Beccaria en el seu llibre *Spagnolo e spagnoli in Italia*. Els castellanismes del *Tirant lo Blanc* i del *Tirante il Bianco* són completament diferents, la qual cosa prova les diferents vies i moments de la penetració.

d) *Catalanismes*: el domini de la Corona d'Aragó sobre els territoris de Sardenya, Sicília i Nàpols és molt anterior al de la Corona espanyola sobre aquests mateixos territoris i sobre el estat del nord. Durant els segles XIV i XV entraren molts catalanismes en el sard i en els dialectes italians meridionals, presents encara avui dia. Però l'influx sobre l'Itàlia septentrional fou quasi nul·le, la qual cosa explica l'absència quasi total de paraules provinents del català en la traducció italiana del Tirant, tot i que és una traducció del català! A més a més hi ha paraules que els etimologistes identifiquen com a castellanismes, essent en realitat catalanismes (com *sottovento, trinchetto*, que classifique així seguint Coromines). La penetració d'aquestes paraules deu haver-se realitzat a través dels ports italians, gràcies a l'expansió mediterrània de la Corona d'Aragó. Quasi tots els catalanismes són termes mariners: vegeu els anteriors i també *fusta, sorgere*. Els altres són *alano* i *gramaglia* (aquest últim és paraula importada a través del castellà, segons el DELI).

e) *Italianismes*: el Tirant presenta una vintena d'italianismes. La llengua catalana deixà sentir ben aviat el seu influx sobre el sur d'Itàlia i les

illes, però rebé al mateix temps l'influx de l'humanisme italià, tant en llengua vulgar com en llatí. El prestigi de la literatura italiana comença a sentir-se ja a terres catalanes a la fi del segle XIV i es farà molt fort durant el segle XV. Podem distingir dos grups: el de les paraules provinents de dialectes italians (la majoria dels termes mariners: *esquif, escandalar, nauixer, pennatxo*) i la resta, que pertanyen a grups semàntics molt diversos.

g) *Arabismes*: la proporció dels arabismes és també notable, en aquesta ocasió en favor del català: 89 contra 44. L'explicació és ací prou evident. Les terres de parla catalana (sobretot les valencianes i balears) foren ocupades durant molts segles pels àrabs i la convivència entre les dues llengües propicià el préstec, sobretot d'aquelles paraules que indicaven elements inexistents en el romànic (català o mossàrab). Com que el Tirant narra històries en què intervenen els àrabs o que es desenvolupen en terres sarraines d'Àfrica, és inevitable la presència d'aquestes paraules, ja que Martorell descriu amb precisió els costums dels musulmans. L'italià es una llengua que té com a base el parlar de la ciutat de Florència. Aquesta ciutat no fou mai ocupada pels àrabs i els toscans no tingueren un contacte de segles amb aquells. Per això els arabismes de l'italià són relativament pocs. La majoria arribaren a través dels principals ports italians (Venècia, Pisa, Gènova) i es refereixen al comerç i a la vida marítima; altres arribaren des de la Península Ibèrica, bé com a manlleus del castellà o del català o des del llatí medieval de les traduccions de llibres científics escrits en àrab. En català, pel contrari, la majoria dels arabismes passaren pel contacte directe amb els seus parlants. De fet, només 29 dels arabismes catalans del nostre text estan traduïts en italià amb un altre arabisme;¹³ d'aquests alguns són traduccions literals del català creant paraules inexistents en italià (*algàlia, algaliat, alquibla, alquinal, cidi, mafomet, mafomètic*) i altres semblen arribats a través del castellà o del català (*alcadi, almirant, ginet*). Entre la resta hi ha de tipus molt diversos; destaquen, però, les traduccions constituïdes per una definició (per ex.: *alcofollar-se, alqueria, sènia, sèquia*, etc.).

g) *Germanismes*: tant l'italià com el català posseeixen una quantitat important de germanismes, les paraules aportades pels diferents pobles provinents del nord d'Europa i que irromperen en l'Imperi Romà a partir del segle IV. Aquests pobles no formaven un grup lingüísticament unitari, sinó fortament dialectal, la qual cosa explica que al costat de germanismes comuns a moltes llengües romàniques (*bosc/bosco, elm/elmo, guardar/guardare*, etc.) tinguem altres propis d'una o dos d'elles, deguts al patrimoni lèxic del poble concret que envaí el territori

¹³Són els següents: alcadi, algàlia, algaliat, almirall, almirant, alquena, alquibla, alquinal, atzur, balaix, barbacana, benjuf, carmesí, cidi, cotó, escacs, ginet, gipó, llaüt, mafomet, mafomètic, mamellut, marsapà, mesquí, Ramandà, sagetia, soldà, tassa, turc.

(català: *arrapar, llepar, llagot...*; italià: *fiasco, stanga, smaltire...*). Els pobles que envaïren la Hispània romana foren diferents dels que entraren en la Península Italiana: en el primer cas és tractava dels visigots, en el segon dels ostrogots i després dels longobards. A aquesta primera dominació germànica seguí, en els dos territoris, la d'un nou poble instal·lat des de feia temps a França, els francs. Aquests tenien una organització social i administrativa molt sòlida (el feudalisme), que traspassaren als territoris dominats. Podem dividir els germanismes de la nostra llista en tres grups. Un primer grup compost per les paraules comunes al català i a l'italià: aquestes paraules entraren en època encara imperial o —si entraren més tard— pertanyien al lèxic del germànic comú: *blanc, bosc, fresc, guardar, guerra...*). Un segon grup també comú està compost pels germanismes pentetrats tant en català com en italià des del franc: *ardiment, bandejar, cota, dard, elm, espia, franc, marquès, mina...* Un tercer grup està compost per les paraules que existeixen només en una de les dues llengües: es tracta en la majoria dels paraules introduïdes directament en català pels visigots i en italià pels ostrogots i els longobards.

Si prenem el lèxic del català en el seu conjunt i el comparem amb el conjunt del lèxic italià ens adonem que hi ha tres diferències significatives:

-La notable diferència entre els llatinismes del català i els de l'italià (molt més nombrosos). Crec que açò és degut a dues causes: la tendència cultista del traductor i la tendència al llatinisme del model de llengua italiana anomenat "lingua cortigiana".

-La notable diferència entre els gal·licismes del català i els de l'italià (molt més nombrosos). La diferència és deguda al fet que moltes paraules italianes preses del francès o de l'occità no poden ésser gal·licismes en català perquè aquesta llengua (romànica occidental com el francès i l'occità) posseeix aqueixes paraules com a mots patrimonials.

-La notable diferència entre els arabismes del català (molt més nombrosos) i els de l'italià. L'italià no estigué mai en contacte estret amb els àrabs, els catalans sí: per això moltes paraules passaren directament al català. A l'italià, en canvi arribaren indirectament a través dels ports italians, gràcies al comerç marítim.

Fins ara hem estudiat la composició, per separat i en comparació, del conjunt del lèxic de les dues llengües. A partir d'ara considerarem cada paraula catalana en relació amb les paraules italianes que la tradueixen. Tractaré així d'observar com en cada cas concret es comporta l'italià davant les solucions lèxiques del català. En altres paraules: vull observar en quina mesura l'italià empra les mateixes solucions lexicals del català, en quins punts coincideix i en quins altres divergeix.

És clar que un estudi d'aquest tipus ensopega des del primer moment amb obstacles diversos, però no crec que siguin insuperables.

Els avantatges que ofereix aquest mètode superen els inconvenients. El principal d'aquests avantatges és que ofereix uns materials objectius, ja que l'estudiós es limita a preparar-los, sense inventar res.¹⁴ Més tard pot haver-ne interpretacions diferents, però el material de base no canvia, és el mateix.

Indique a continuació els criteris que he seguit per arribar a les llistes que es trobaran a la fi de la Tesi (en l'APENDIX V) i les xifres que donaré més avant:

+No he tingut en compte la freqüència: de cada paraula traduïda d'una mateixa manera al llarg del text he pres en consideració només una aparició. No m'interessa ara que la paraula *mal* haja estat traduïda x vegades amb la forma *malo*, x vegades amb la paraula *debole*, x vegades amb la paraula *maledetto*, etc.; ens interessa que aquesta paraula ha estat traduïda amb les paraules *malo*, *pessimo*, *debole*, *inhonesto*, *maledetto*, *perverso*, *scelerato*, *tristo*, *da poco e vile* (almenys una vegada).

+Una gran part de les paraules del Tirant són traduïdes al llarg de l'obra amb més d'una forma. A l'hora de fer la comparació tindrè en compte la paraula etimològicament més semblant. En l'exemple anterior m'interessa constatar que una de les traduccions (*malo*) coincideix etimològicament de forma exacta amb la paraula catalana. Una paraula com *cardenal* apareix traduïda sols amb una forma: *cardinale* (no tenim on triar). Altres, en canvi, són traduïdes per dues, tres i fins i tot quinze o més formes diferents. Per exemple, la paraula *apartar* és traduïda amb les següents formes: *separare*, *rimovere*, *levare*, *distorre*, *cacciare*, *tirare*, *portare via*, *tirare da (una) parte*, *fuggire* (com a verb tr.) *togliersi*, *partirsi*, *separarsi*, *allontanarsi*, *ritirarsi*, *tirarsi da una parte*, *separatamente* (com a verb pronominal). En casos com aquest prendrem la forma més semblant etimològicament, en aquest cas la locució *tirare da parte*, que conté una paraula (*parte*) que coincideix parcialment amb la paraula presa com a lema (*apartar*). Molt més clar és un exemple com el de *cavalcare*, que ofereix les traduccions següents: *cavalcare*, *montare*, *ascendere*, *montare a cavallo*; *torre nella groppa/porre in groppa*. Prendré naturalment la primera traducció, que coincideix exactament amb el català.

Crec justificable aquesta forma de actuar per dos motius: primer, perquè ens interessa observar amb quines paraules està traduït un mot o expressió catalans i no pas les vegades que una paraula és traduïda d'una forma determinada (aquest hauria estat un altre punt de vista també vàlid, però amb altres objectius); segon, perquè l'abast d'un plantejament semblant hauria excedit completament les meues possibilitats. El que vull establir és, en definitiva, en quins casos l'italià coincideix en les seues eleccions lèxiques amb una altra llengua

¹⁴G. Colon, *Les llengües romàniques i llur selecció lexical*, p. 73; Id., *Contrastes lèxics...*, p.201.

romànica, en una època determinada (el català en la 2ª meitat del segle XV).

He dividit les parelles resultants d'aquesta anàlisi en tres grups fonamentals:

a) Paraules que coincideixen etimològicament de forma completa: dins d'aquest grup es troben aquelles paraules catalanes que han estat traduïdes almenys una vegada amb una paraula italiana que té el seu mateix origen.

b) Paraules que coincideixen parcialment: de vegades, tot i tenir el mateix origen (la paraula catalana i la italiana que la tradueix), hi ha diferències (petites o grans) que no permeten d'incloure-les en el grup anterior. Si no hagués constituït aquest grup (un tant heterogeni) algunes paraules les hauria passat al grup anterior, ja que les diferències són molt petites (com és el cas dels subgrups 2, 3, 4, 9 i 10), mentre que altres amb diferències més importants les hauríem incloses en el grup següent (les parelles que no coincideixen: per exemple els subgrups 1, 5, 6 o 11). He preferit però fer aquest grup intermedi. Com que les causes que em fan posar-les ací són variades he intentat classificar-les: (de vegades una paraula pertany a més d'un grup: per exemple *cobejós*, *cobdiciós*).

- 1) Diferències afixals: dues paraules tenen la mateixa arrel però un sufix o prefix diferent. Exemples: *abundós/abondante*, *abondevole*, *carnut/carnoso*, *cattiveri/cattività*, etc. De vegades la diferència consisteix en la presència o absència en una de les paraules del sufix o prefix: *abella/ape*, *cartell/carta*, *causador/causa*, etc.
- 2) Base comuna i vies d'arribada diferents: dues paraules tenen la mateixa arrel, però la via d'arribada a cada llengua és diferent. En la major part dels casos es tracta d'un llatanisme front a una forma patrimonial o d'evolució popular. S'observa que la majoria de les vegades el cultisme és la paraula italiana. Exemples: *almoïna/elemosina*, *cobdiciós/cupido*, *cobejós/cupido*, *eixam/esame*, etc. De vegades és al contrari: *corrupte/corotto*, *culpable/colpevole*, *dèbil/debole*, *inflamar-se/infiammarsi*, etc. Algunes vegades les diferències afecten altres llengües: *arquer* (del llatí per via popular)/*arciere* (francés), *nauxer* (ital.)/*nocchiero* (pop.), *pennatxo* (algun dialecte ital. septentrional)/*pennacchio* (pop.), etc.
- 3) Diferències fonètiques en el curs de l'evolució: dues paraules d'identica etimologia poden presentar petites diferències producte dels processos peculiars en l'evolució de cada llengua. Exemples: *anglès/inghlese, englese*, *antífena/antiphona*, *càlzer/calice*, *cànem/canape*, *espasa/spada*, etc.
- 4) Etimologia basada en variants formals del mateix ètim: les dues paraules provenen de variants formals del mateix ètim (generalment llatina, però també àrab o germànica). Exemples: *albornús/bernuccio*, *ametla/mandorla*, *llavi/labbro*, *penjar/pendere*,

etc.

- 5) Diferències dels demostratius: el adjectius, pronoms i adverbis demostratius, tot i tenir el mateix origen (certes formes dels demostratius llatins amb uns reforços), tenen normalment una formació i una evolució peculiars en cada llengua romànica.
- 6) Diferències de la denominació dels dies de la setmana: la part central de la denominació dels dies (del dilluns al dissabte) és idèntica; el que canvia en alguns casos és l'absència en algunes formes pròpies dels dialectes septentrionals de l'element DIES (*luni, marti, mercore, venera*), mentre que en altres formes coincidents amb l'italià actual hi ha una inversió dels termes respecte al català (*lunedì, giovedì*). Un cas especial amb canvi de gènere és el de *dominica*.
- 7) Participi amb la forma feble/participi amb la forma forta (o bé participi regular/participi irregular). Exemples: *afligit/afflitto, corregut/corso, proveït/provisto, untat/onto*, etc. La forma regular o feble és sempre la del català.
- 8) Canvi de conjugació en els verbs: la majoria (14 sobre 26) són diferències de verbs que en italià s'han mantingut en la 3ª conjugació llatina i que en català ha passat a la 4ª conjugació (vebs en -ire): *lluir/lucere, proceir/procedere, reluir/rilucere, requerir/richiedere*, etc.
- 9) Canvi de categoria gramatical: en aquests casos l'única traducció que coincideix etimològicament té una categoria gramatical diferent; això està provocat pel context. Exemples: *benefico/beneficar, escuredat/scuro, espasme/spasimare*, etc.
- 10) Diferències gramaticals: afecten el gènere o el número dels substantius i adjectius i la regència dels verbs (transitiu, intransitiu, etc.). Exemples: *ajuda/aiuto, blat/biada, braça/braccio, acordar/accordarsi, confiar/confidarsi*, etc.
- 11) Sintètic/anàlitic: una paraula catalana és traduïda per dues o més paraules italianes, una de les quals coincideix amb l'ètim de la paraula catalana. És prou freqüent. Exemples: *acordar/pigliare accordo, feridor/a ferire, melodiós/pieno di melodia, lloador/che merita lauda*, etc.
- 12) Altres.

c) Paraules que no coincideixen etimològicament: una paraula catalana és traduïda per una o més paraules italianes que són completament diferents des del punt de vista etimològic.

A més d'aquests tres grups hi ha algunes poques paraules catalanes que no han estat traduïdes i altres que han estat traduïdes amb paraules italianes desconegudes (no registrades als diccionaris).

Els resultats han estat els següents:¹⁵

A) PARELLES QUE COINCIDEIXEN COMPLETAMENT	3266	(60,76%)
B) PARELLES QUE COINCIDEIXEN NOMÉS PARCIALMENT	965	(17,95%)
1) Diferències afixals	454	
2) Base comuna i vies d'arribada diferents	152	
3) Diferències fonètiques en el curs de l'evolució	82	
4) Variants formals del mateix ètim	25	
5) Diferències dels demostratius	9	
6) Diferències de la denominació dels dies de la setmana	7	
7) Participi fort/participi feble; participi regular/irregular	9	
8) Canvi de conjugació en els verbs	26	
9) Canvi de categoria gramatical	9	
10) Diferències gramaticals (g°, n°; regència dels verbs)	57	
11) Sintètic/anàlitic	105	
12) Altres	28	
C) PARELLES QUE NO COINCIDEIXEN	1121	(20,81%)
D) PARAULES NO TRADUIDES	17	(0,31%)
E) PARAULES ITALIANES DESCONEGUDES	8	(0,14%)
TOTAL	5377	

Si acceptem aquestes dades podem dir que el català i l'italià, en aquest moment determinat, coincideixen aproximadament en la seua selecció lèxica en el 61% de les paraules considerades (o en el 79% si volem incloure les paraules del segon grup) i que divergeixen aproximadament en el 21% de les paraules.

Com ja he dit, aquestes dades tenen un valor relatiu, a causa d'alguns aspectes que intentaré exposar tot seguit:

+Una anàlisi que inclogués la freqüència faria variar un tant els resultats, ja que hi ha paraules que no son tan representatives com

¹⁵Quan tot just havia encetat el treball de la meua Tesi, vaig presentar una comunicació al XIX Congrés Internacional de Lingüística Romànica (setembre de 1989), exposant el mètode i alguns resultats parcials. Seguint aproximadament els mateixos criteris exposats abans i basant-me en els primers 31 capítols del Tirant (que en la traducció corresponen a una part independent anomenada "Narratione") vaig arribar als següents resultats:

a) Paraules coincidents	67,9%
b) Paraules parcialment coincidents	9,9%
c) Paraules divergents	20,2%

Els resultats no divergeixen excessivament, especialment en l'últim grup, el percentatge del qual és pràcticament idèntic. Per tant els resultats globals vénen a confirmar els que vaig avançar ja fa més de tres anys.

altres: no podem donar el mateix valor a *alt*, *baixar*, *caure*, *humil*, *llàgrima*, *palau* (entre les coincidents), *abillar*, *darrer*, *oblidar*, *petit* (entre els no coincidents) que a *acunçat*, *cast*, *crisma*, *farsa*, *hortolà*, *llatí* (entre les coincidents), *adarga*, *cuc*, *jolivert*, *violari* (entre les no coincidents). Les primeres són molt més freqüents que els segones; aquelles apareixen moltes vegades al Tirant, aquestes unes poques (o inclús sols una).

+Hi ha paraules que per al romanista tenen molta més importància que altres, ja que indiquen fronteres o coincidències d'abast romànic. La no coincidència en arabismes com *sènia* o *séquia* tenen un interès relatiu; la divergència en la traducció de paraules com *prou*, *també*, *cara*, *egua*, *gens*, *més*, *oncle*, *res*, *sortir* pot donar lloc a observacions de major rellevància.

+Cal no desestimar l'autonomia i la llibertat de creació del traductor (que en el nostre cas és també escriptor): no estem davant d'una enquesta lingüística, no hem interrogat un italo-parlant sobre les solucions que aportaria a cada paraula catalana. El traductor pot triar de vegades paraules diferents a les que hauríem esperat: així, és estrany que en casos com els següents el traductor no haja traduït amb la paraula italiana idèntica, que existeix: *amiga*, *ancià*, *arena*, *capsa*, *composició*, *desastre*, *escapar*, *esforçat*, *foll*, *llançar*, *primitiu*, *separar...* Altres vegades dona una traducció que és equivocada perquè no ha entès la paraula o l'expressió catalanes, per la qual cosa aquests casos són de poca utilitat per al nostre estudi: *alna/canna*, *ciar/girare*, *clofolla/serratura*, *dacsa/sagina*, *fastijós/horribile*, *na/ah*, *poblar/predare...*; de poca utilitat són també els casos de traducció literal o calc quan la traducció és errònia: *desgrat/disgratia*, *pols/polso*, *llavor/lavoro*, *lleu/leve...*

Malgrat tot crec que els resultats a què he arribat tenen una representativitat suficient per comprovar quina relació mantenen dues llengües romàniques com el català i l'italià en aquell moment determinat. El grau de parentiu és molt elevat, ja que de cada quatre paraules catalanes, tres són traduïdes alguna vegada amb una altra italiana igual o quasi igual etimològicament. No sé si això és el que calia esperar abans de fer l'anàlisi, ja que es tracta de dues llengües romàniques que, malgrat el fer de pertànyer a famílies diferents al si del grup romànic, sempre han estat considerades més pròximes que —per exemple— el castellà i l'italià. De qualsevol manera, aquests resultats serien molt més significatius si es fes una anàlisi igual entre un text català i un altre de castellà: el Tirant ens ofereix aquesta oportunitat, ja que en el mateix període fou traduït al castellà. Un treball concebut de la mateixa manera que el que he fet posaria al nostre abast un cúmul molt gran de materials i unes interessants llistes a tres

columnes,¹⁶ en tres de les més importants llengües en el moment del pas a l'Edat Moderna. Si bé no posseïm un *corpus* ample del castellà de les mateixes condicions per poder comparar-lo amb el nostre, sí que es pot traure profit de l'excel·lent estudi de M. Morreale sobre la traducció de Boscà del *Cortegiano* de Castiglione,¹⁷ com ja va fer G. Colon.¹⁸ Encara que aquí es tracte de la direcció contrària en la traducció (català cap a l'italià), l'estudi de les paraules rebutjades per Boscà pot donar un poc més de llum sobre la actitud del català ja a mitjan segle XV. Morreale classifica les paraules traduïdes de forma diferent per Boscà en diversos grups, des de la traducció amb italianismes crus fins al rebuig total de la paraula, traduïda sempre per una castellana més "castissa". Ens interessen ara els grups IV "Muestra de palabras que Boscán admite con cierta vacilación (glosario seminegativo)" i V "Glosario negativo de palabras no adoptadas por Boscán". Done a continuació les llistes de Morreale dividides en cada grup segons que la paraula aparega en el Tirant o no:

-IV (els equivalents catalans no apareixen al Tirant): aspetto, capace, dignità, sommamente, supremo.

-IV (els equivalents catalans apareixen al Tirant): affabile, affabilità, affanno, allegare, arbitri, astenersi, cittadino, compassione, difetto, discernere, felicità, imitare, incorrere, indurre, ingiuria, insegnare, intrinseco, lecito, occorrere, operazione, quieto, ridurre, sommo, statua.

-V (els equivalents catalans no apareixen al Tirant): abbietto, accarezzare, adulate, adulazione, agitare, ampio, approssimarsi, ascendere, ascrivere, aspide, atroce, audace, calunniare, candore, carestia, cognizione, collegare, commodità, compiacenza, contenzione, contrarre, decrepito, delizia, detrarre, domestichezza, effeminare, enorme, equità, erudito, esaltare, escludere, espedito, estinguere, fallace, famelico, fastidio, felice, ferità, flagello, illustrare, impetrare, imporre, incognito, infelice, infino, insidia, insidiare, insolenzia, integro, interporre, intervenire, investigare, inveterato, invito, lascivo, magisterio, maneggiare, medula, mente, molestia, molesto, ostentazione, ottimo, pari, percossa, percuotere, pernicioso, persuadere, piacevole, piacevolezza, placido, plebe, puerile, recente, reo, ruina, ruinare, salutare, saziare, simile, sommità, splendore, stimolare, sublime, superare, superficie, tacito, temerario, tenace, tendere, timidità, timido, velenoso, venereo, veridico, verisimilitudine, vilipendio, virilità.

-V (els equivalents catalans apareixen al Tirant): amabile, amaritudine, amaro, ambizione, ammirabile, ammirare, ammirazione, artefice, aspirare, atto (m.), atto, avarizia, avaro, bellicoso, benevolenza, calamità, candido, carezza, civile, comportare, condurre, contaminar, copioso, cordiale, cospetto, debole, dedurre, defraudare, disciplina, discrepante, domestico, dominare, dominio, efficacia, egregio, esente, esilio, esperto, evidente, febbre, femminile, fragile, fragilità, fruire, fruttifero, giovane, gioventù, grato, horrible, illuminare, illustre, immacolato, immobile, immutabile, impedimento, impedire, imputare, indulgentia, inferiore, ingratitude, iniquità, iniquo, instanzia, intelletto, intelligenza, lacerato, linea, maculare, malevolenza, meschino, militare, minimo, modestia, modesto, mortalità, nocivo, numerare, nuziale, occulto, offuscare, osservanza, osservare, ottenere, parziale, pessimo, porpora, prodezza, prolisso, propinquo, pudicitia, puerizia, pusillanime, ragionare, rapina, rappresentare, scaramuzza, sedizione, semplicità, similitudine, simulazione, sollecito, sollecitudine, stimolo, superfluo, superiore, supplire, tenebroso, terrible, timone,

¹⁶Com les que ofereix G. Colon en "Contrastes lèxics en catalán, español e italiano", pàgs. 197-199.

¹⁷M. Morreale, *Castiglione y Boscán: el ideal cortesano en el Renacimiento español*.

¹⁸*El léxico catalán en la Romania*, p. 181-182.

tranquillità, tranquillo, ultimo, villania, vincolo, virile, vituperare, vituperoso, volubile.

El català —ja en el segle XV— coincidia amb l'italià en moltes paraules que el castellà, quasi un segle després, desconeixia encara (com ho demostra el fet que Boscà, traduint el *Cortegiano*, no trobe equivalents semblants en castellà). L'humanisme italià (que portà no sols noves idees i formes literàries sinó també un nou cabdal lèxic, especialment de llatinismes) penetrà a Catalunya i València molt més aviat que a Castella. Si això es pot provar mitjançant els fets històrics, una altra prova pot ésser la presència primerenca de moltes noves paraules en català molt de temps abans que en castellà. No hi ha dubte que això ajudà el traductor del Tirant, que trobaria molt familiars gran part de les paraules del Tirant, especialment aquella formada pels llatinismes, ja que la majoria de les paraules exposades per M. Morreale són llatinismes.

Com que no puc fer una anàlisi paraula per paraula, estime oportú fer una anàlisi un poc menys particular però que ens pot dir en quina part del cabdal lèxic divergeixen les dues llengües. Açò és possible si classifiquem les paraules pertanyents als tres grups anteriors (coincidents, parcialment coincidents i divergents) segons el grup etimològic al qual pertanyen les paraules catalanes. Els resultats són els següents:¹⁹

¹⁹A continuació es podran veure quines paraules catalanes de cada grup etimològic són traduïdes en italià amb una paraula que no coincideix amb la catalana:

Mots patrimonials: ab, abatiment, abatut, abillament, abisar, abrigar-se, abrigat, acabament, acabar, acabat, acaptar, acertar-se, aconseguir, acórrer, acost, acostament, acostat, adés, adins, adquirir, afaenat, aferrar, aflaquir, aflaquit, afluxar, afollar, afollat, afrenellar-se, afronte, agraduar, agulló, aixada, així, això, alendar, allargar, allenegable, allenegant, allenegar, allenegat, altar, alterós, amansar, amansat, amiga, amplària, amunt, ancià, andes, anit, apagar, apartament, apartat, apellar, apellat, apendre, aplegar, apoderar, apoderat, apoquit, aposentament, aposentar, aposentat, aprofitar, apuntament, aqueix, arborar, arena, argenter, argilenc, aristol, armadura, arromangat, asbrer, assabentar, assaltar, assegut, asseit, asseure's, assinestrar, assossec, assossegar, ast, asta, atèner, atès, atorgar, atràs, atreviment, atrevir-se, atrevit, aturar, avall, avalot, avalotar, avalotat, avançat, avear-se, avinent, avinentea, àvol, avorrició, badar, bajania, balanç, baratar, barcella, barra, barranc, barrejar, bassa, bastantment, batent, batle, batlia, bodes, boira, bonet, bord, bot, botgeta, branca, brogit, bromós, bruixa, bufar, bullició, bullit, cabal, cabàs, cabasset, cabiró, cabró, cada, cademat, caigut, caladís, calat, calçat, caldre, calent, callament, callar, callat, calor, campal, canemàs, cansament, cansar-se, cansat, cantera, capita, car, carabassa, careta, carnisser, casament, casar, casat, casat, castic, cativat, ceda, cegar, centener, cep, cervellera, cincogesma, cinquè, civada, clarejar, clofolla, clot, cobejar, còcera, coixo, colre, coltell, coltellada, combat, donat, compàs, complanyença, comport, compost, concert, concertar, concertat, coneixent, congoixa, congoixar, congoixat, congoixós, conrear, consemblant, contornar, corada, cordar-se, corral, corrompiment, cortapisa, cos, costell, cova, cremament, cremant, cremar, cremat, cresol, creuera, criament, criar, cuc, cuidar-se, cuita, cuitadament, cuitar, cuitat, damunt, darrer, darrerament, davall, davallar, debat, decebre, decebut, dedins, deèn, defalliment, defallir, defalt, degotar, demés, denejar, denovèn, deparar, depositar, derrocar, derrocat, des, desaconsellar, desafortat, desalt, desbarat, desbaratar, descans, descansar-se, descavalcar, descavalcat, descominal, desconsolar-se, discordar, discordat, descosir-se, descuidat, deseixir-se, desemparat, desencallar, desferra, desfet, desfressar, desfressat, desgrat, desheret, desheretat, desmenjat, despenjar, despertar, desposerar, desposseir, dessetèn, dessús, destentat, destrossa, destrossar, desviat, detràs, dida, dihuítè, dins, doblegar-se, dogal, dolentia, donat, dotzè, dretura, dreturer, dur, egua, eh, embravir-se, emparador, emparar, empeguit, empeguntat, empostat, emprar, empremtat, enaixí, enaprés, encaic, encallar, encativar, encertar, enclusa, encobert, encobertat, enconar, endemà, enderrocament, enderrocant, enderrocant, endreça, endreçador, enfosquir, engrutat, ensenya, ensenyar, ensivellar, entelat, enteniment, entés, entràmenes, entrecanviar, entrecurat, entrenyor, entrenyorar-se, enuig, enutjar, enutjat, enutjós, envellit, ert, escalfament, escalfar, escalfó, escampador, escampament, escampar, escampat, escapar, escàs, esclafir, esclafit, esclafir, escolà, escometre, escopir, escorxar, escurçó, esdevenidor, esforçadament, esforçat, esmerç, esmolar, espenyador, esplanissada, esplet, espletar, espletat, esqueix, esquerre, esquinçador, esquinçar, esquinçat, estadal, estalvi, estalviar, estol, estotjar, estrena, estroncament, esvair, exellar, fadrí, fadrina, faisó, fallar, fallença, fallit, falsar, falsificador, falta, fart, fartar-se, fasos, fastig, fastijós, feixuc, femení, fendre, fenella, fènyer-se, feredat, ferrigible, fibló, flac, flaqueja, flaquejar, flixar, flux, flumaire, foguejant, folgar, foll, follament, follia, forat, forrellat, fosca, fossar, fretura, freturar, freturejar, freturós, frèvol, frevoltat, fronterejar, fruiter, fur, furtar, fust, galta, gallada, gast, gaveta, gelar, gens, gentildama, gèpa, geperut, germà, germandat, ginyat, git, glai, gleva, gos, got, gota, gotera, grillons, groc, guardabraç, heretat, hoc, homenia, host, huitè, inflar-se, ir, jatsia, joliver, junta, junyer, jura, jurador, jussà, justat, lassat, llançar, llançat, llàntia, llaor, llargament, llargària, llarguer, llarguesa, llavors, llegint, llibertar, llibrell, llinatge, llinar, lliurar, lloguer, lloria, llunyar, llunyat, lluor, magrana, majoral, malaltís, malaventurat, malbarat, maldat, malfadat, malmesclador, malmetedor, malmetre, malparler, malvat,

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

	A	B	C	
Par. patrimonials	1607	633	767	(25,3%)
Cultismes	1465	242	103	(5,6%)
Gal·licismes	49	19	47	(40,8%)
Castellanismes	—	—	20	(100%)
Italianismes	13	3	4	(20,0%)
Arabismes	29	8	51	(57,3%)
Germanismes	70	27	55	(35,2%)

La interpretació d'algunes de les dades anteriors resultarà més fàcil tenint en compte tot el que he dit anteriorment. Vegem aquestes xifres grup per grup:

a) *Paraules patrimonials*: és el grup més important en la llengua del Tirant. De les 3027 paraules d'evolució popular en català 767 (un 25%)

malvestat, mamar, manllevar, mantí, marmessor, maror, mas, massa, matança, matar, mena, mencionar, mencionat, meneig, menestral, mentidor, menyscabar, menyscabat, menyscapte, menysvaler, mereixedor, meréixer, més, mesclat, messes, metzina, metzinera, meu, miler, milloria, mirador, mocador, mocar-se, mogut, moldre, molla, mortalla, morter, mostalla, mugoró, munteria, muntero, muscle, na, nadar, naia, naixença, netejar, no res guiópv, no res menys pv, novè, novia, nuat, nunca, oblidar, obratge, odre, ofegar-se, ofegat, oncle, onço, onzè, oradura, ovella, pabordre, padrí, pagès, palament, palli pv, panís, parada, parir, parleria, pas, passada, pati, pedrenyera, pegar, pegat, pregunta, pèixer, pellat, pellofa, penya, peó, perea, pereós, permòdol, però, pertanyent, pertanyer, petit, petjada, peüc, picar, picat, pilar, pinyol, pitjat, pitral, planament, plates, plegat, plet, ploma, plor, plorar, plorós, pondre's, portell, porter, posada, posar, posat, post, post, prenyat, prim, proesa, profit, profitós, prohom, prop, proposar, prou, pudent, pudir, pudor, pujar, qualsevolguès, queixal, quinzen, racó, raïm, rajant, ralla, rampagoll, raonament, raonat, rastre, rata, rebordonit, rebost, rebuat, rebutjar, recaptar, recaure, recel, recelar, recelós, recolzar, recolzat, recruada, refusar, regirament, regit, reixa, remullar, remut, renda, repeló, replegadís, replegat, replir, repropí, reptar, res, rescatar, resina, ressemblant, retre, retret, revol, rialla, roat, roca, roig, roll, romiatge, romput, roncar, rotle, rovell, ruat, ruixat, sarment, sàvena, segó, semblantment, semblar, sengle, setè, setzè, sisè, siti, sivella, sobiranesa, sobreguaita, sobremanera, sobreposat, sobrepujar, sobres, sobtar, sòl, soltament, soltar, somera, sortir, soterrat, sotsobrar, sutze, sutzietat, taca, tacat, tallada, taló, tamany, també, tampoc, tancadura, tancar, tancat, tantost, tea, tèbeu, tendal, tenyir, terratrèmol, teulada, tinta, tocat, torcar, tom, tornes, tossal, tost, tramès, trametre, tras, traslladar, trast, travessura, tremolós, trena, trencador, trencar, trencat, trenyella, trespàs, tretzè, triga, tros, trossar, trossejar, uixera, untar, valedor, valença, vall, vallejat, vànova, vas, veat, vegada, veixell, vençut, ventrell, venturós, verdader, verdaderament, vinagre, vinent, vintè, vogir, vora, xic, xiquet

Cultismes: acordament, adulterar, afix, alesiat, àlia, altercació, amonestació, amonestar, aniquilar, arbitrar, ardor, aunir-se, avallar, batallant, batallar, beat, benaventurament, benaventurança, benifet, canònica, capsà, citació, compilar, composició, comprémer, comunicable, condonar-se, confrontar, crim, criminós, dejectar, desastrat, desastre, deshonorat, deslimitat, desolat, destituir, dictat, dubte, dubtós, escient, espaiar-se, estrenuïtat, excés, exemptar, faró, incogitat, incriminar, individual, inquirir, invocadora, irritar, lacerar, límit, llanguiment, llegar, llibert, llibertament, magnitat, majordom, majoritat, maniple, mans, momo, negociació, nomenada, null, obte, obtés, panyo, paper, paternitat, pectió, porfidiós, pòrfir, preinsert, primitiu, profanador, publicat, quadra, quin, quitar, quiti, remendar, request, roïn, roïndat, separar, sermonador, signar, signat, sumir, suportar, suposar, teòleg, trepa, trepar, trepat, trespostar, tutament, unir, violari, volateria

Gal·licismes: abillar, abillat, aler, asit, baluard, brial, brollar, clotxa, cofre, copagorja, desmarxar, desonir, duc, empatx, entoldar, escotilla, esmaiar, esmaiat, estofa, estranger, fletxa, forja, forjar, gatge, gocet, jaqueta, jaseran, maçoneria, museta, orfebreria, parxe, patge, pitxer, planxa, polaina, puixant, redubtat, refrany, reprotxar, reprotxe, serjant, tapí, timbre, xantre, xapellet, xanera

Castellanismes: andarec, cabdillo, canyamó, demesià, desmesiat, estrado, fiambre, galardonar, infançonia, lliñesa, mantilla, màrrega, mozza, mosso, perro, robo, sancerro, saués, tento, toca, xaperia

Italianismes: bravura, gambal, pavès, pavesina

Arabismes: adarga, afalac, afalagar, albarà, albaranet, albarda, albxeres, alcaid, alcavotera, alcofollar-se, aldea, algemia, alguatzir, alimares, almes, almescat, alqueria, alquitrà, anafil, arròs, assot, assotar, ataüt, atzembia, atzembler, batafalua, bogia, caduf, cafs, cascalt, cuscús, dacsà, eixàvega, eixovar, espinac, gàlib, llautó, mustassaf, quintar, real, rehena, ressaiga, safareig, salà, sènia, séquia, tabal, taleca, tanda, tanquea, taronger

Germanismes: adobar, adobat, afranquir, aina, anap, anques, arrap, arrapar, arrapat, arreu, balda, bando, bastir, bona, blau, braó, briant, brodadador, brodadura, brodar, brodat, crossa, desguarnir, destapar, enfellonir-se, esbalaït, esclatar, estaca, estona, estrep, falda, felló, fellonia, franquesa, gafa, gana, ganivet, grapada, guaita, guardador, guardó, guarició, guast, guatla, guiatge, lleig, lletgea, lletjament, manyopa, reguardar, sopar, talar, tapar, tira, tireta

no estan traduïdes en cap cas per una paraula italiana de la mateixa base etimològica. Entre aquestes podria distingir molts grups: hi ha moltes paraules que tenen una correspondència exacta en italià (*amiga, ancià, apendre, apuntament, arena, armadura, assaltare, asta, atènit, atès, avançat, avear-se*, etc.); hi ha altres que són comunes amb el castellà contra l'italià (*abrigar-se, acabar, afluixar, aixada, atrevir-se, barra, barranc, bassa*, etc.); altres agrupen el català amb l'occità o el francès front a l'italià (*blat, demà, guatla, oncle, pudir*, etc.); finalment hi ha uns pocs mots que enfronten el català a totes les llengües citades anteriorment (*groc, rebutjar, vora*, etc.²⁰). Si llevem les paraules del primer grup les divergències —quant a les paraules provinents del llatí per via popular— serien d'un 20% aproximadament, percentatge no molt gran per dues llengües un tant allunyades geogràficament però que en la selecció dels lexemes del llatí vulgar mostren una afinitat notable, producte, crec, del fet d'ésser totes dues zones on arribaven la majoria de les innovacions que partien dels centres irradiadors de novetats (Roma, Milà, Lió). No em puc detenir en l'anàlisi de totes aquestes paraules, però, igual com passa amb altres grups etimològics, moltes d'aquelles que no han trobat equivalent amb ètim igual en italià, en realitat sí que existia.

b) *Cultismes*: és la xifra més baixa de totes (5,6%). Açò vol dir que la majoria dels cultismes catalans estan traduïts pel mateix cultisme italià. No devem sorprendre'ns, ja que els cultismes no eren patrimoni exclusiu de cada llengua romànica sinó que circulaven d'una llengua a l'altra; actualment els cultismes han esdevingut patrimoni de moltes més llengües, a més de les romàniques.

c) *Gal·licismes*: el percentatge és molt elevat (40%). Algunes d'aquestes paraules ja existien en italià: *impaccio* (Dante), *straniero* (sec. XIV), *freccia* (Boccaccio), *forja* (Balducci, 1347), *giacchetta* (Sercambi, sec. XV), *paggio* (1304, Plutarco volg.), *sergente* (1294, Latini). Altres entraren més tard en italià, també com a gal·licismes: *abillar* (1529, Castiglione), *baluardo* (Berni, 1535), *brogliare* ("intrigar", sec. XVIII), *smagliare* ("brillar", 1584, Grazzini), *stoffa* (1668, Magalotti), *timbro* (sec. XIX).

d) *Castellanismes*: cap dels castellanismes ha estat traduït amb un altre en italià. Crec vàlida l'explicació donada un poc abans: els castellanismes entraren per conductes diferents i en èpoques diferents en català i en italià. Com en el cas anterior crec que cal explicar això per una diferència en el moment i en la modalitat de la penetració. Els castellanismes entraren a doll en italià durant els segles XVI i XVII.

e) *Italianismes*: son en total 4 paraules (una d'elles derivada: *pavesina*). La paraula *bravura* existia ja en italià en el segle anterior (GDLI:

²⁰J. Bruguera, *Història del lèxic català*, pàgs. 21-22.

Boïardo), per la qual cosa és estrany que no haja traduït amb la aquesta paraula. La paraula *pavese* també apareix documentada anteriorment (Compagni...), mentre que no està registrada la forma del diminutiu *pavesina*. *Gambale* té diversos significats, però si fem cas al del DCVB ("Correja que va penjada a cada banda de la sella per sostenir els estreps"), és completament diferent del de l'italià, encara que es tracte clarament d'un italianisme (DCELC: derivat de la forma italo-francesa del català *gamba*): "Rivestimento di cuoio per la gamba" (doc. en autors posteriors: Florio, Giusti), "Armatura metallica per la gamba" (doc. en un contemporani: Aretino); la paraula catalana *gambal* és correctament traduïda per *staffile*, d'igual significat ("Striscia di cuoio o cui sta appesa la staffa, nella bardatura del cavallo").

En un cas per tant pareix justificat l'allunyament de la forma italiana, ja que hi ha hagut una diferenciació semàntica de la paraula, mentre que en les altres tres és més difícilment explicable.

f) *Arabismes*: crec que (com en el grup dels castellanismes) l'explicació d'aquesta elevada diferència (57%) està en la diversa forma de penetració d'aquests manlleus (molts —precisament aquests— passaren al català pel contacte directe amb els àrabs; molts dels italians a través dels principals ports italians: Gènova, Pisa, etc.).

g) *Germanismes*: com ha passat abans, també ací hi ha equivalents exactes que el traductor no usa, no sé perquè: *anca* (1282, Restoro), *balda*, *bando* (1294, Latini), *bastire* (ant.), *bradone* (s. XIV), *stecca* (Boccaccio), *falda* (Dante), *franchezza* (s. XIII), *guarigione* (s. XIII), *guasto* (s. XIII), *riguardare* (s. XIII); altres estaven introduint-se o ho farien més tard: *benda* ("tela per cobrir les ferides", s. XIX), *blu* (s. XVIII), *tappare* (1574, Vasari).

Dins de cada grup he trobat exemples que haurien pogut traduir-se amb una paraula idèntica etimològicament, si el traductor hagués volgut. De la mateixa manera hi ha molts exemples on una paraula catalana ha esta traduïda amb una altra idèntica però que té un significat diferent o simplement no existeix: ambdós casos ens servirien per disminuir el percentage de les paraules etimològicament idèntiques. M'he ocupat d'aquests exemples en el capítol 3.2. (grups 4 i 5 de l'Anàlisi dels errors). Amb aquestes paraules intente relativitzar les xifres que he donat, ja que per elles mateixes serveixen de ben poc: cal anar a les paraules i a les equivalències concretes.

Colon, analitzant un breu passatge del Tirant i confrontant-lo amb la traducció castellana, trobava unes coincidències amb el castellà de vora el 61-63%.²¹ Més tard va afegir la versió italiana del mateix passatge, traent unes llistes que mostraven només 40 coincidències

²¹G. Colon, *El léxico catalán en la Romania.*, pàg. 78.

catalano-italianes sobre 101 paraules.²² Segons els meus càlculs hi ha un grau d'afinitat entre el català i l'italià (a través de l'estudi del Tirant i la traducció italiana) del 60-80% (segons el grup de paraules considerats: A o A i B). D'açò no podem extreure la conseqüència automàtica que globalment el català i l'italià coincideixen en llur selecció lèxica, en el final del segle XV i els inicis del XVI, en un 80%. Cal tenir en compte més factors i també estudiar cada paraula, quina és la seua importància, quines informacions suposa la presència o absència d'una paraula italiana en el *corpus*, etc.²³ Personalment he intentat analitzar alguns casos concrets, però sobretot he volgut confeccionar un *corpus* ample per posar-lo a l'abast dels estudiosos interessats en l'anàlisi contrastiva, que podran treure un profit més ample del que jo he extret en aquestes poques pàgines.

3.2.-La formació de mots per derivació en les dues llengües: la selecció dels sufixos i dels prefixos.

En aquest capítol estudiarem contrastivament la presència en les dues obres dels fenòmens de la formació de paraules (prefixació, sufixació, composició) a més d'altres que no són exactament això (adverbis en -ment, superlatius en -íssim, etc.). Ordenarem les paraules partint de l'ètim llatí: això ens permetrà amb un senzill cop d'ull veure quines i quina quantitat de paraules es formen amb cada sufix o prefix, o quantes paraules compostes hi ha en cada llengua. Tot al llarg del llistat que segueix es trobaran una sèrie de notes puntuals sobre sufixos, prefixos, etc., mentre que a la fi farem un comentari general i intentarem d'extreure algunes conclusions.²⁴

²²G. Colon, "Contrastes lèxics en catalán, español e italiano", pàgs. 197-199.

²³G. Colon. "Contrastes...", pàg. 201.

²⁴Observacions sobre el llistat que segueix:

-Algunes paraules no tenen el sufix indicat a la fi de la paraula, sinó que es troba abans d'un altre, que és l'últim. En aquests casos la paraula apareix al Tirant només amb aquesta orma, per això hem volgut incloure-lo (açò succeeix per exemple amb alguns adverbis en -ment, que apareixen sols així, mentre que l'adjectiu primitiu no és al Tirant).

-No hem tingut en compte en aquesta ocasió les paraules que sols apareixen en la 2^a i 3ª edició del Tirant italià.

-Hem inclòs els errors de traducció o errors d'impremta (excepte quan aquest error d'impremta afectés al sufix o prefix), perquè són també testimonis vàlids de la presència d'un sufix o prefix.

-En lletra normal apareixen els exemples del català i en cursiva els italians.

A) PREFIXOS:

AB-

abhorrire *abhorrito*

---/ab-:
abietto

ABANTE-

avantbraç *avantguarda*

avant-/avante-:
avantguarda

AD-

a-/a-+cons.,ad-+voc.(forma verbs o subs. a partir d'adj. o subst.):

abaixar
acampar
acompanyat
adolorit
afilat
afortunat
afrontar
agreujar
allimitar-se
amollir
apoderat
aprofitar
apurar-se
arremorat
assegurar
assitiar
atendat
avilar
abbardare
abbonacciare
accarezzare
accostare
adoprare
addotare
affilato
affrettoso
aggravare
alleggerimento
allontanare
ammolato
annoiare
appregiato
appropinquarsi
arotare
atterramento
avenenato
avillare

abraçar
acertar-se
acostumar
afaenat
aflaquir
afranquir
agenollar-se
agreujat
amansar
apassionat
apocuit
apropiar-se
arreglar-se
arriscar
assenat
assoldadar
aterrament
avituallar
abbassare
abbracciare
accennare
accostumare
adornamento
affamato
affirmare
affrontare
allacciare
alleggerire
allungare
ammollire
annullare
appregionare
appropriarsi
assicurare
atterrare
avergognare
avvenimento

abrasat
aclarir
acostumat
afavorir
aflaquit
afrenellar-se
agenollat
allargar
amansat
aperduat
apresonar
apropinquar-se
arreglat
assabentar
assenyalat
assoldejar
aterrar
avituallat
abbellimento
abbreviare
acciecare
acquietare
addolorato
affalicare
affrenellato
agghiacciare
allargarsi
alloggiamento
amaccare
annegare
appassionato
appressarsi
approssimarsi
assoldare
attristare
avettovagliato
avvicinarsi

abreujar
acompanyar
adoloridament
afavorit
afluixar
afrenellat
agraciat
alletar
amarinar
apoderar
apresonat
apuntar
arremorar
assagetar
assinestrar
atendar-se
aturmentat

abbellire
abbrucciamento
accompagnare
adirarsi
addoppiare
affermare
affrettarsi
aggratiato
allattare
alloggiare
ammaestrare
anniellato
appensatamente
apprezzare
arischiare
attendarsi
avantaggiato
aviare
avviluppato

a-/a-+cons.,ad-+voc.(és un reforç de verbs o altres paraules)

acalar
acollir
aconseguir
aconsolar
adormit
afortuït
aportar
atribular
abbattere
acomparare
accrescere
addormirsi
affastidito
annuntiare
appiacere
approvare

acaminar
acomandar
aconseguit
aconsolat
afermar
agraduar
arredolar
atribulat
abbeverare
acconciare
addimandare
addrizzare
agirare
annuntiatura
apportare
arrecare

acaptar
acomparar
aconsellar
acórrer
aferrar
aminvar
assegut
atrobar
abbruciare
acconsentire
addimandatore
adempire/adimpire
allevare
apparare1
apprendersi
arrendersi

acolliment
aconhortar
aconsellat
adormir-se
afollar
amostrar
asseure's
aunir-se
accogliere
acconsolare
addormentare
adunque
amalato
apparare2
appresentare
arrestarsi

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

ascrivere
assignare
attrovare

assaggiare
attendere
avvantaggio

assalire
attrattare
avvedersi

assalto
attribolare
avvenire

adherent
administrador
admirar-se
adversari
advocat
administrare
admirazione
admonitione
advocare

adherir
administrar
admirat
adversitat
adherente
administratore
admirativo
advenimento
advocato/a

ad-/ad- (cultismes):

adjutori
admirable
adveniment
advertir
adherire
admirabile
admistione
advenire

admetre
admiració
advers
advocar
admettere
admirarsi
admisto
adversario

ANTE-

antecessor
antiguarda

antecedente
antivedere

ante-/ante-,anti-:
antecessore

anteguarda

ARCHI-

arcàngel
arcivescovo

arquebisbe

arc-,arque-/arc(hl)-,arci-
arcangelo

archiepiscopo

CIRCUM-

circumvel

circonvicino

circum-/circon-:

CONTRA-

contradicció
contrapassar
contrastator
contramina
contrastatore

contradir
contrast
contradire
contrapassare
contrasto

contra-/contra:

contrafet
contrastante
contraditione
contrastante

contramina
contrastar
contrafatto
contrastare

CUM-

co-,com-,con-/co-,col-,com-,con-:

col.locar
combat
cometre
comparar
compassió
complanyença
comportar
comprès
concord
condecent
conduir
confiar
conformitat
conjuració
consciència
consentiment
conservar
constant
continença
convenir
convinença
corrompre
comandare
comettere
commandaria
commettere
commovere
compartire

comanador
combatent
commemoració
compare
compàs
complànyer
composició
comutació
concordar
condemnar
confederació
confines
confrontar
conjurar
consegüent
consentir
consignar
constituir
contornar
conversació
convinent
collegarsi
combattente
commandamento
commandatore
commettitore
comparare
compassione

comanar
combatiment
commoure
comparéixer
compendre
complaire
compost
concloure
concòrdia
condigne
confermar
confondre
conjunció
consagració
consemblant
conservació
conspecte
constrènyer
contractar
conversar
convocat
collocare
combattere
commandante
commemorazione
commissario
compare
compensatione

comanda
combatre
comparació
compartir
compensació
compondre
comprémer
conclusió
condamna
condonar-se
confiança
conforme
conjunt
consagrar
consentidora
conservament
constància
contendre
convalescència
convertir
corresponent
comandamento
combattimento
commandare
commendatione
commodità
comparire
compiacere

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

<i>compianto</i>	<i>complacencia</i>	<i>comporre</i>	<i>comportare</i>
<i>compositione</i>	<i>comprendere</i>	<i>compreso</i>	<i>concedere</i>
<i>concludere</i>	<i>conclusione</i>	<i>concordato</i>	<i>concorde</i>
<i>concordia</i>	<i>condanna</i>	<i>condannare</i>	<i>condecete</i>
<i>condegno</i>	<i>condolersi</i>	<i>condoto</i>	<i>condurre</i>
<i>confarsi</i>	<i>confederarsi</i>	<i>confederazione</i>	<i>confermare</i>
<i>confermatione</i>	<i>confidentia</i>	<i>confinare</i>	<i>confini</i>
<i>confondere</i>	<i>conformare</i>	<i>conforme</i>	<i>conformità</i>
<i>congiungere</i>	<i>congiunto</i>	<i>congiurare</i>	<i>congiuratione</i>
<i>coniunzione</i>	<i>consacrato</i>	<i>consagrare</i>	<i>consagracione</i>
<i>consapevole</i>	<i>conscientia</i>	<i>consequente</i>	<i>conseguire</i>
<i>consentiente</i>	<i>consentimento</i>	<i>consentire</i>	<i>consentitrice</i>
<i>conservamento</i>	<i>conservare</i>	<i>conservatione</i>	<i>consignare</i>
<i>consignato</i>	<i>consimile</i>	<i>conspetto</i>	<i>costante</i>
<i>constantia</i>	<i>constellatione</i>	<i>constituire</i>	<i>contendere</i>
<i>contenere</i>	<i>contenimento</i>	<i>contentare</i>	<i>contentione</i>
<i>contesto</i>	<i>continente</i>	<i>continentia</i>	<i>contrarre</i>
<i>contrattare</i>	<i>contristarsi</i>	<i>conturbare</i>	<i>conturbatione</i>
<i>confurbato</i>	<i>convalescentia</i>	<i>conveniente</i>	<i>convenientia</i>
<i>convenire</i>	<i>conventione</i>	<i>conversare</i>	<i>conversacione</i>
<i>convertire</i>	<i>convocato</i>	<i>corrispondere</i>	<i>corrompere</i>
<i>costare</i>	<i>costringere</i>	<i>cotale</i>	

DE-

<i>decaïment</i>	<i>decórren</i>	<i>de-/de-25:</i>	<i>deduir</i>
<i>defalliment</i>	<i>defallir</i>	<i>decorriment</i>	<i>deferir</i>
<i>defraudar</i>	<i>defugir</i>	<i>defalt</i>	<i>delliurament</i>
<i>delliurar</i>	<i>delluire</i>	<i>degotar</i>	<i>demonstració</i>
<i>demonstrar</i>	<i>demudat</i>	<i>demèrit</i>	<i>deparar</i>
<i>depart</i>	<i>departiment</i>	<i>denegar</i>	<i>deposar</i>
<i>derrocar</i>	<i>derrocat</i>	<i>departir</i>	<i>descusar</i>
<i>destituir</i>	<i>derrocat</i>	<i>descriure</i>	<i>detenir</i>
<i>dechiaratione</i>	<i>deklarare</i>	<i>detardar</i>	<i>decorrere</i>
<i>decorso</i>	<i>dedurre</i>	<i>decollare</i>	<i>demerito</i>
<i>denegare</i>	<i>denuntiare</i>	<i>defraudare</i>	<i>depopulato</i>
<i>deporre</i>	<i>deportamento</i>	<i>departire</i>	<i>descendere</i>
<i>deservire</i>	<i>desperatione</i>	<i>descendente</i>	<i>detenere</i>
<i>determinare</i>	<i>determinatione</i>	<i>destillare</i>	<i>detrattore</i>
<i>deturparsi</i>	<i>devenire</i>	<i>detrahere</i>	
		<i>---/di-26:</i>	
<i>digradare</i>	<i>dimorare</i>	<i>dimostrare</i>	<i>dimostracione</i>
<i>dinanzi</i>	<i>dinegare</i>	<i>dinotare</i>	<i>dipartire</i>
<i>dipartita</i>	<i>dirogare</i>	<i>dirupare</i>	<i>discendere</i>
<i>disperare</i>	<i>disperatione</i>	<i>divenire</i>	

DIS-,DI-

<i>desacompanyat</i>	<i>desaconsellar</i>	<i>des-/des-27:</i>	<i>desaforat</i>
<i>desagraduació</i>	<i>desagraduar</i>	<i>desaconsolat</i>	<i>desamparat</i>
<i>desaparèixer</i>	<i>desarmar</i>	<i>desamar</i>	<i>desassetjar</i>
<i>desastrat</i>	<i>desastre</i>	<i>desarmat</i>	<i>desaventura</i>
<i>desaventurat</i>	<i>desbarat</i>	<i>desavenir</i>	<i>desbaratat</i>
<i>descalç</i>	<i>descalçar</i>	<i>desbaratar</i>	<i>descansar-se</i>
<i>descàrrec</i>	<i>descarregar</i>	<i>descans</i>	<i>descavalcar</i>
<i>descavalcat</i>	<i>descobert</i>	<i>descarregat</i>	<i>descobrir</i>
<i>descoloriment</i>	<i>descolorit</i>	<i>descobridor</i>	<i>descomplaure</i>
<i>desconegut</i>	<i>desconeixença</i>	<i>descominal</i>	<i>desconéixer</i>
<i>desconfiar</i>	<i>desconfortar-se</i>	<i>desconeixent</i>	<i>desconsolar-se</i>
		<i>desconhort</i>	

²⁵Es tracta en la major part dels casos de cultismes; algunes de les paraules italianes són en realitat variants formals d'altres amb el prefix *di-* o *dis-* (per la preferència humanista per les formes cultes en *de-*, cfr. Guicciardini, *Ricordi*, p.LXXXIV-LXXXV).

²⁶Totes aquestes paraules corresponen a altres que en l'italià actual tenen *de-* (*denegare*, *degradare*...) i que ací presenten un sufix *di-* en lloc de *de-* per hipercorrectisme o per influència de les formes amb *di-* procedents del sufix llatí *DIS-*.

²⁷Les enormes diferències entre el català i l'italià en el nombre d'exemples (tant ací com en el grup següent) responen a un fet de gramàtica històrica, romànica per una part i italiana o toscana per una altra: aquest sufix (*dis-*) ha donat com a resultat popular a la Romània Occidental *des-*, mentre que en Toscana, per causa del fenomen anomenat *anafonesi* les vocals i breu i e llarga llatines pretòniques han donat *i*. No es tracta, com es podria pensar, d'una conservació de la vocal llatina, sinó d'una evolució peculiar de la Toscana, descrita per A. Castellani ("Sulla formazione del tipo fonetico italiano", dins *Saggi di linguistica e filologia italiana e romanza*. Roma, Salerno ed., 1988, vol.I, pàgs.73-87).

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

desconsolat	descontentació	desconvenient	descordar
descordat	descosir-se	descuidat	desdir
desdit	desegual	desegualtat	deseixir-se
desembarcar	desembolt	desemparar	desemparat
desempatjar	desempatjat	desenamorar	desencallar
desencantar	desencavalcat	desenculpar	desenferrissat
desenfrenat	desensellar	desesperació	desesperar
desesperat	desestimar	desfavorable	desfavorir
desfer	desferra	desferrar	desfet
desgrat	desguarnir	deshabitat	desheret
desheretar	deshonest	deshonestat	deshonor
deshonar	deshonrat	desigual	deslimitat
deslleal	desllealtat	deslligar	deslligat
deslliurat	desmarjar	desmenjat	desmenució
desmenuït	desmesiat	desmesurat	desminuir
desmoderat	desnaturar	desorde	desordenadament
desordenat	desospitar	desparar	desparar
despendre	despenjar	despiadat	despiadat
despit	desplasent	desplaure	desplegar
despoblat	despoderat	desposseir	desraonable
dessagnar-se	desservir	destapar	destemprat
destentat	destorbar	destrossar	destrossar
desvarió	desventurat	desvergonyat	desviar
desviat	desconfortare	descopritore	desfrizzato
deshonesto	desinvolto	desnaturare	desviare

discordar	discorde
disminuir	dispensar
dispost	dissimulació
disabitato	disagio
disaventura	disaventurato
discantare	discaricare
discolorito	discolpare
disconforto	disconoscente
disconsigliato	disconsolato
discontento	disconveniente
discoprirsi	discordarsi
discorrere	discorso
disdegno	disdire
disfavorevole	disfavorire
disforme	disgradare
dishonestà	dishonesto
disinamorare	dislacciare
dislealtà	dislegare
dismenticare	dismontare
disordinato	disordine
disparire	dispartire
dispetto	dispiacere
disponersi	dispopolato
disprezzare	disprovedutamente
dissimulare	dissimulazione
distesamente	distorre
disubidire	disviare

dis-/dis-28 :

discòrdia	discórrer
dispondre	disposició
dissimular	dissimulat
disamare	disarmare
discacciare	discalcio
discarico	discavalcato
discompiacere	disconfortare
disconoscentia	disconosciuto
discontentatione	discontentezza
discoperto	discoprire
discorde	discordia
discosto	disdegnare
disembarcare	disfare
disferrare	disformare
disgratia	disgratiato
dishonorare	dishonore
dislacciato	disleale
dislegato	dislungarsi
disobbligare	disordinatamente
dispacciare	disparare
dispensare	disperdere
dispiacevole	dispiccare
disposizione	dispregio
disputare	disservire
distemperato	distendere
disturbare	disturbo

di-/di:

difamació	difamador	diforme
difraudar	divulgar	diffamazione
diffidarsi	diforme	difraudare
dilungare	dimettere	diminutione
dipintore	dispogliare	distillare
divolgare	divolgere	

²⁸Com dèiem en la nota anterior la diferència entre el català i l'italià respon a una regla de fonètica històrica de l'italià. Per això, en aquest apartat les paraules catalanes són llatínismes, mentre que la majoria de les paraules italianes són patrimonials.

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

EX-29

exalçar explicar esaltare escludere essaltamento	exclamació expèmer esaudire esmorzare essaltatione	ex-/es- (cultismes): excomunicar expremir esclamare espendere estendere	explanat expres esclamazione esponersi
efeminat eseguire	egregi	e-/e-: effeminato	egregio
escabellonat escometre esmolar espenyador esvetlat	escalfar escórrer esmortir-se esplanissada	es- (diversos valors)/s- escampar esforçar espalmar esquadra	esclarir esmerç espasmar-se esquarterar
scaricare scolorito sconoscente sdetto slacciare sparare spiegare	scarico scompiacere sconsolato sforire slegare sparecchiare svegliare	(significat contrari): scognosciuto sconciare scoprire sfortunato smisurato spiacere svergognare	scolorimento sconfortare scordare sfrenato smontare spiccare
sbarrattato sventurato	scapigliare	(valor privatiu-pejoratiu): sfacciata	spietato
scorticare	sfoderare	(separació, allunyament): spremersi	sviato
scalciare smenticare	scalcio spergiuro	(forma verbs a partir de verbs o subst.): scommunicare	scompagnato
sbarra sforzatamente spontare	(valors diversos o en funcions simplement derivativa): sbiancheggiare sforzo squadra	scaldamento spalmare squadrone	scaldare spezzare squartare
riscontrarsi scongiurare sminuire spaventoso stramortito stravestito	scacciare scorrere spaventare strabocchevole ³⁰ straportare stravolto	(valor intensiu): scampare sforzare spaventevole straforato strassinare	scompiglio sforzato spavento stramortirsi stravestire

IN -

il.luminar intitular-se embravir-se empenyorar desenculpar enamorar-se encasar	il-,in-,em-,en-/il-,im-,in-,inn- (formació de parasintètics): incriminar desembarcar empaliat emplomat desenferrissat enamorat encerat	inculpar embalsamar emparamentar empostat desenfrenat encadenat enclotar	inflamar-se embarcar-se empeguntat desenamorar desensellar encarnar-se encobertat
--	---	--	---

²⁹Aquest prefix no és productiu en català excepte, de vegades, per formar verbs a partir de bases nominals; però en la majoria de les paraules no s'aprecia llur composició, ja que són simples manlleus del llatí. En italià en canvi, aquest sufix ha esdevingut molt productiu i ha assumit tota una sèrie de valors. Amb la forma e- o es- presenta més o menys els mateixos cultismes que el català. Hi ha uns quants prefixats amb s- que tenen correspondència amb paraules catalanes amb el prefix des-, ja que en l'evolució al llatí es produïren confusions entre els prefixos DIS- i EX- i aquest últim assumí alguns dels valors del primer (cfr. Tekavcic, *Gramm.Stor.*, III, § 1765 i segs.).

³⁰Tots aquests exemples amb *stra-* aparentment representen el resultat italià del sufix EXTRA-, però es tracta en realitat de l'acumulació de dos sufixos, el primer d'ells (i a voltes també el segon) simplement reforçatiu: s- (>EX-) i tra- (>TRANS-).

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

encortinat	endiablat	enferrissar	engolfat
ennirviat	enrabiat	enramar-se	ensellar
enseuar	ensivellar	entelat	entenebrat
entoldar	entonació	envergonyar	encarir
encativar	encegar	encertar	encontrar
encontre	endolciment	endurit	enfellonir-se
enfortir	enfoscant	enfosquir	enfrescat
ennobrir	enriqueir-se	entravessat	entrestir
envellir-se			
<i>disembarcare</i>	<i>illuminare</i>	<i>illuminatione</i>	<i>imbalsamare</i>
<i>imbarcarsi</i>	<i>imbracciato</i>	<i>immaculato</i>	<i>imparentarsi</i>
<i>impastare</i>	<i>impegnare</i>	<i>imegolato</i>	<i>impiccare</i>
<i>impregnare</i>	<i>imprigionato</i>	<i>disinamorare</i>	<i>inarcionato</i>
<i>incalciare</i>	<i>incarnarsi</i>	<i>incassare</i>	<i>incathenato</i>
<i>incerato</i>	<i>incolpare</i>	<i>incontrare</i>	<i>incontro</i>
<i>incortinato</i>	<i>increspato</i>	<i>incrudelirsi</i>	<i>indivolato</i>
<i>indurato</i>	<i>infamare</i>	<i>infamatore</i>	<i>infamare</i>
<i>infiammarsi</i>	<i>infortunato</i>	<i>infrascato</i>	<i>ingagliardire</i>
<i>ingnocchiarsi</i>	<i>ingolfato</i>	<i>ingramezzato</i>	<i>insevere</i>
<i>insoperbirsi</i>	<i>intitolarsi</i>	<i>intonatione</i>	<i>intronizare</i>
<i>invecchiarsi</i>	<i>inviluparsi</i>	<i>rincorare</i>	<i>rinforzare</i>
<i>rinfrescare</i>	<i>ringratiare</i>	<i>innamorare</i>	<i>innanimare</i>
<i>innaverare</i>	<i>innervato</i>		

il-,im-,in-,ir-,inn-/il-,ir-,im-,in- (negació de la base):

il·lícit	irremeiable	irreparable	immaculat
immoble	immortal	immutabile	impaciència
impensat	imperfet	impiados	impietat
implacable	importunitat	impossible	imprevist
impropi	improprietat	impròvidament	improvisament
impunit	incert	incessantment	incogitadament
incogitat	incomparable	incomportable	incomprensible
inconstància	inconvenient	incurable	indefès
indigest	indigne	indirecte	indiscreció
indiscret	indisposició	indispost	indocte
inefable	inefrenat	inestimable	inexpugnable
infal·lible	infal·liblement	infàmia	infatigable
infel	infidelitat	infinidament	infinít
infortunat	infortuni	infructuós	ingrat
ingratitude	inhumà	inhumanitat	inimiccia
injust	innumerable	inobedient	inquiet
inreverència	insaciable	instable	intolerable
inútil	invariable	invencible	invisible
<i>illicito</i>	<i>immobile</i>	<i>immoderato</i>	<i>immortale</i>
<i>immortalità</i>	<i>immutabile</i>	<i>impatientia</i>	<i>imperfettamente</i>
<i>imperfetto</i>	<i>impietà</i>	<i>impio</i>	<i>implacabile</i>
<i>importunitat</i>	<i>impossibile</i>	<i>improprietat</i>	<i>improprio</i>
<i>improperoso</i>	<i>improvidamente</i>	<i>improvisamente</i>	<i>improvisto</i>
<i>impunito</i>	<i>incerto</i>	<i>incessantemente</i>	<i>incessatamente</i>
<i>incogitadament</i>	<i>incognitamente</i>	<i>incomparabile</i>	<i>incomportabile</i>
<i>incomprensible</i>	<i>inconveniente</i>	<i>incostantia</i>	<i>incurabile</i>
<i>indebito</i>	<i>inefficiente</i>	<i>indegnamente</i>	<i>indegno</i>
<i>indigesto</i>	<i>indiretto</i>	<i>indiscreto</i>	<i>indisposizione</i>
<i>indisposto</i>	<i>indissolubile</i>	<i>indotto</i>	<i>ineffabile</i>
<i>inequale</i>	<i>ineguale</i>	<i>inespugnabile</i>	<i>inestimabile</i>
<i>infallibile</i>	<i>infallibilmente</i>	<i>infatigabile</i>	<i>infedele</i>
<i>infedeltat</i>	<i>infelice</i>	<i>infinitamente</i>	<i>infinito</i>
<i>infortunato</i>	<i>infortunio</i>	<i>infruttuoso</i>	<i>ingiustamente</i>
<i>ingiusto</i>	<i>ingratitude</i>	<i>ingrato</i>	<i>inhonesto</i>
<i>inhumanitat</i>	<i>inhumano</i>	<i>inimicitia</i>	<i>inimico</i>
<i>inordinato</i>	<i>inquieto</i>	<i>inriverentia</i>	<i>insatiabile</i>
<i>insipientia</i>	<i>insopportabile</i>	<i>instabile</i>	<i>intolerabile</i>
<i>inubidiente</i>	<i>inutile</i>	<i>inveterato</i>	<i>invincibile</i>
<i>invisible</i>	<i>irremediabile</i>	<i>irreparable</i>	<i>innumerabile</i>

em-,in-,en-/im-,in- (reforçament):

desemparar	emparador	emparar	empendre
emportar-se	emprenyar	emprestar	inclòs
incórrer	desencantar	desencavalcat	encavalcar-se
encloure	encobert	<i>imbracciatura</i>	<i>imparare</i>
<i>imporre</i>	<i>incarico</i>	<i>incastrato</i>	<i>incavalcarsi</i>
<i>inchinare</i>	<i>incominciare</i>	<i>ingenerare</i>	<i>ingeneratore</i>
<i>ingravidarsi</i>	<i>intagliare</i>	<i>involto</i>	<i>ringratiare</i>
<i>rinchiudere</i>	<i>rincreocere</i>		

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

	In-, en-/inn- (moviment, real o figurat):	
induir	infondre	encallar
enderrocament	enderrocar	endreça
endreçar	enseguir	enviar-se
<i>indurre</i>	<i>infondere</i>	<i>innanzi</i>
		encórrer
		endreçador
		<i>incorrere</i>

INTER-

		entre-/entr-:	
entrecanviar	entrecuidat	entremés	entrenyor
entrenyorar-se	entretallat	<i>entrambi</i>	
		—/inter-:	
<i>intermeso/intermezzo</i>	<i>interporsi</i>	<i>intervenire</i>	

INTRA-

		Intr-/intr(a)-:	
infrínsec	<i>intrameso</i>	<i>intramettere</i>	<i>intraversato</i>
<i>intrinsico</i>			

INTRO-

		Intro-/Intro:	
introduir	<i>introdurre</i>	<i>intromesso</i>	<i>intromettersi</i>

PER-

		per-/per-:	
percaçar	perdurable	permetre	permissió
persecució	perseguir	perseverança	perseverar
pertorbant	pertorbar	pervenir	pervertir
<i>percostumare</i>	<i>percuottere</i>	<i>perdurabile</i>	<i>perdurre</i>
<i>perfilato</i>	<i>perfinché</i>	<i>perforzo</i>	<i>permettere</i>
<i>permissione</i>	<i>persecutione</i>	<i>persequire</i>	<i>persequitare</i>
<i>perseverare</i>	<i>perseverantia</i>	<i>perturbante</i>	<i>perturbare</i>
<i>perturbatione</i>	<i>pervenire</i>	<i>pervertire</i>	

PRAE-

		pre-³¹/pre-:	
precedent	preceir	preclar	predecessor
redit	predominar	preelet	prefat ³²
preinsert	prejudicar	prejul	preminència
preparar	preparat	preparatori	preposar
prepòsit	prevaler	prevenir	preveure
<i>precedente</i>	<i>precedere</i>	<i>preclarissimo</i>	<i>preclaro</i>
<i>predecessore</i>	<i>predetto</i>	<i>predominare</i>	<i>preeletto</i>
<i>prefato</i>	<i>pregiudicare</i>	<i>pregiudicio</i>	<i>preminentia</i>
<i>preparare</i>	<i>preparatione</i>	<i>preponere</i>	<i>preposito</i>
<i>presentire</i>	<i>prevalersi</i>	<i>prevedere</i>	<i>previsto</i>

PRO-

		pro-/pro-:	
proceir	procès	processó	procura
procurador	procurar	proferta	profunde
prohom	promès	promesa	prometença
prometre	promissió	promoure	propassat
proporció	proporcionat	proposar	propòsit
prosperar	proveir	provisió	<i>procacciare</i>
<i>procedere</i>	<i>processione</i>	<i>processo</i>	<i>procura</i>
<i>procurare</i>	<i>procuratore</i>	<i>proferta</i>	<i>profilato</i>
<i>profondo</i>	<i>progenie</i>	<i>prolongare</i>	<i>promettere</i>

³¹En les paraules *prejudicar*, *prejul* es tracta en realitat d'una variant del sufix *per-*. En les paraules *preposar*, *prepòsit*, del sufix *pro-*. En la majoria dels casos l'italià segueix el català.

³²A l'original italià hi ha *presato*, però és un error d'impremta evident, en lloc de *prefato*.

*promissione
proportionale
prorogare*

*promovere
proportionato
prosperare*

*propallatore
proportione
provedere*

*proporre
proposito
provisione*

PROTO-

—/proto-:

protonotario

RE- (RE-+AD-,RE-+IN-)

*rebatre
recaptar
recelar
recollir
reconciliar
redoblar
refer
refrenament
regirament
reguardejar
remetre
renegar
reparació
repartir
replegar
report
reposar
reprovat
ressemblant
restauració
restituir
retractar-se
revelar
reviure
recapito
recuperatione
reedificare
reimpire
remissione
reparabile
replicare
reprovato
restaurare
retenere
retribuire
revivere
ricaduta
riconoscere
ricordevole
ricuperare
richiamare
richiuso
rifare
rifornato
rihavere
rimettere
rimuovere
riparatione
riporre
riposatamente
riprenditore
riscodere
riserbare
risguardo
risuonare
ritirato
ritrovare
riverberare
rivolgere*

*rebordonit
reapte
reclamar
recolzar
reconèixer
redubtable
refermar
refrenar
regirar
rellamp
remissió
renom
reparador
rependre
rèplica
reportadora
reprenedor
reservar
ressonar
restaurandi
reteniment
retraure
revenir
revocar
recercare
rechiedere
refermare
relucente
renegare
reparare
reprendere
reputare
restituire
retenimento
retribuzione
revolgersi
ricapito
riconosciuto
ricordo
ricuperatione
richiamo
ridrizare
riffatto
rifrescamento
rilevare
rimirare
rinovellare
riparatore
riportare
riposato
riprensione
riscontrarsi
riserrare
risplendente
risvegliare
ritornare
riuscire
rivestire
rivoltare*

RE- > re-/re.³³,ri-:

*rebuat
recaure
recobrament
recomandar-se
recórrer
redubtar
reforçar
refrescament
regraciar
rellevar
remoure
renovellar
reparar
replegadís
replicar
reportar
reprensió
resplandir
ressuscitador
restaurar
retenir
retret
reversar
revol
recordatione
redrizare
refutare/refutare
remanente
rengratiare
reparatione
representare
resplendente
restitutione
retirare
reuscire
ribagnare
ricercare
ricordarsi
ricorrere
ricuperato
richiedere
ridrizzare
rifutare
riguardante
rilevato
rimontare
rinuovare
ripartire
riporto
riposo
riprovato
riscossa
riservare
risplendere
ritenere
ritornata
rivedere
rivivere*

*recambra
recl
recobrar
recomendació
recruada
reedificar
refredar
refrescar
reguardar
relluir
remullar
reparable
reparo
replegar
replir
repòs
representar
resplandor
ressuscitar
restitució
retornar
retreta
revestir
rebattere
recostumarsi
redurre
regirare
remettere
renunciare
repartire
representatione
resplendere
resvegliare
retrattare
reversare
ribattere
ricomandato
ricordatione
ricuperamento
ricusare
richiesta
ridurre
riformarsi
riguardare
rilucere
rimovere
riparare
ripiegare
riposare
riprendere
riputare
riscuotere
risguardare
ristituire
ritirare
ritorno
rivenire
rivocare*

³³A les formes (no toscanes) amb re- trobem (com en les formes anteriors amb de-, des-) una preferència per la forma llatina. Cfr. Guicciardini, *Ricordi*, p.LXXXIV-LXXXV.

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

		RE-+AD-³⁴ > —/ra-:	
<i>raccogliere</i>	<i>raccolta</i>	<i>raccomandare</i>	<i>raccomandazione</i>
<i>racconciare</i>	<i>racconciare</i>	<i>racconsolare</i>	<i>raccontare</i>
<i>racconto</i>	<i>raccordarsi</i>	<i>raccordatione</i>	<i>raccordo</i>
<i>racquietare</i>	<i>rachetato</i>	<i>raddoppiare</i>	<i>radottevole</i>
<i>raffreddare</i>	<i>raffrenamento</i>	<i>raffrenare</i>	<i>raffrescare</i>
<i>rallegrarsi</i>	<i>ramaricatamente</i>	<i>raportatrice</i>	<i>rappresentare</i>
<i>rasciugare</i>			

		RI-+IN- > —/rin-:	
<i>rincorare</i>	<i>rincreocere</i>	<i>rinchiudere</i>	<i>ringare</i>
<i>rinegato</i>	<i>rinforzare</i>	<i>rinfrascare</i>	<i>ringratiare</i>

RETRO-

	—/retro-:
<i>retroguardo</i>	

SUB-

		so-/so-:	
<i>soterrar</i>	<i>soterrat</i>	<i>soggetto</i>	<i>soggiogare</i>
<i>soggiogazione</i>	<i>soggiugatore</i>	<i>sopportare</i>	<i>sorridere</i>
<i>sorriso</i>	<i>sospirare</i>	<i>sospiro</i>	<i>sostenere</i>
<i>sotterrare</i>	<i>sovvenire</i>	<i>sovvenzione</i>	<i>sovertire</i>

		sub-,su-/sub-,su-(cultismes):	
<i>subjecte</i>	<i>subjugació</i>	<i>subjugador</i>	<i>subjugar</i>
<i>subjugat</i>	<i>sublimar</i>	<i>submissió</i>	<i>subseir</i>
<i>subsidi</i>	<i>subvenció</i>	<i>subvenir</i>	<i>subvertir</i>
<i>succeïdor</i>	<i>succeir</i>	<i>successió</i>	<i>sublimare</i>
<i>submissione</i>	<i>subsidio</i>	<i>sussequente</i>	<i>succedere</i>
<i>succeditore</i>	<i>successione</i>	<i>successore</i>	<i>succinto</i>
<i>summissione</i>	<i>supportare</i>		

SUBTUS

		sota-,sots-/sotto-:	
<i>sotavent</i>	<i>sotsescriure</i>	<i>sotsmès</i>	<i>sotsmetre</i>
<i>sotsmissió</i>	<i>sotsobrar</i>	<i>sotsriure's</i>	<i>sotssignat</i>
<i>sottomesso</i>	<i>sottomettere</i>	<i>sottoporre</i>	<i>sottoposto</i>
<i>sottoscritto</i>	<i>sottoscrivere</i>	<i>sottosignato</i>	<i>sottovento</i>

SUPER-,SUPRA-

		sobre-,super-/sopr(a)-:	
<i>sob: eabundant</i>	<i>sobredit</i>	<i>sobreguaita</i>	<i>sobremanera</i>
<i>sobienom</i>	<i>sobreòs</i>	<i>sobreposat</i>	<i>sobrepujar</i>
<i>sobrescrit</i>	<i>sobretaula</i>	<i>sobretot</i>	<i>sobrevenir</i>
<i>sobievent</i>	<i>sobrevesta</i>	<i>sobreviure</i>	<i>superabundant</i>
<i>soprabondante</i>	<i>sopradetto</i>	<i>sopragiungere</i>	<i>sopraguardia</i>
<i>sopriamontare</i>	<i>sopranome</i>	<i>soprascendere</i>	<i>soprascritto</i>
<i>sopriastante</i>	<i>sopravedere</i>	<i>sopravenire</i>	<i>sopravento</i>
<i>sopriaveste</i>	<i>sopravivere</i>	<i>soproso</i>	

TRANS-

		tra-,trans-,tras-/tra-,trans-,tras-:	
<i>tranès</i>	<i>trametre</i>	<i>tramuntana</i>	<i>travessar</i>
<i>trav:ssura</i>	<i>transcendent</i>	<i>transitori</i>	<i>transportar</i>
<i>trasladar</i>	<i>tramontana</i>	<i>tramortimento</i>	<i>tramortire</i>
<i>tranortito</i>	<i>tramutare</i>	<i>tramutato</i>	<i>trapportare</i>
<i>trascendente</i>	<i>traversare</i>	<i>traverso</i>	<i>transito</i>
<i>tramitorio</i>	<i>trascorrere</i>	<i>trasmutare</i>	<i>trasplendente</i>

³⁴ Aquesta etimologia no és acceptada per Tekavcic, mentre que Rohlf s'ignora aquestes formes amb ra-. Algunes de les paraules són variants inexistents en Toscana i representen la tendència septentrional a convertir el sufix RE- (que regularment dona RI- en toscà) en ra-: *racconciare*, *raccordarsi*, *raccordatione*, *raccordo*, *radottevole*, *raffrescare*, *raportatrice*. Cfr. Mengildo, *La lingua...*, p.140, que porta les formes *raconciaglio*, *raccordare*.

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

<i>trasportare</i>	<i>strabocchevole</i> ³⁵	<i>straforato</i>	<i>stramortirsi</i>
<i>stramortilo</i>	<i>straportare</i>	<i>strassinare</i>	<i>stravestire</i>
<i>stravestito</i>	<i>stravolto</i>		

VICE-

<i>vescomte</i>	<i>visrei</i>	ves-,vis-/vice-,vis-: <i>vicere</i>	<i>visconte</i>
-----------------	---------------	---	-----------------

B) SUFIXOS:

-ACEU³⁶

<i>cabàs</i>	<i>canemàs</i>	-às(sa)/-accia/o,-azza/o ³⁷ :	<i>vinaccia</i>
<i>spallaccio</i>	<i>corazza</i>	<i>cuirassa</i>	<i>figliazzo</i>
<i>spallazzo</i>		<i>galeazza</i>	

-ACULU

<i>fermall</i>	<i>ventall</i>	-all,-acle,-atxo ³⁸ / -acchio,-acolo,-aglio ³⁹ :	<i>pennatxo</i>
<i>pennacchio</i>	<i>tabernacolo</i>	<i>tabernacle</i>	<i>fermaglio</i>
<i>serraglio</i>	<i>ventaglio</i>	<i>cortinaglio</i>	

-ALE,-ARE

		-al/-ale (adjectius):	
<i>actual</i>	<i>angelical</i>	<i>animal</i>	<i>artificialment</i>
<i>campal</i>	<i>capital</i>	<i>carnal</i>	<i>celestial</i>
<i>cominal</i>	<i>conjugal</i>	<i>cordial</i>	<i>corporal</i>
<i>criminal</i>	<i>curial</i>	<i>descominal</i>	<i>delleal</i>
<i>divinal</i>	<i>ducal</i>	<i>especial</i>	<i>espiritual</i>
<i>estival</i>	<i>eternal</i>	<i>filial</i>	<i>final</i>
<i>fortunal</i>	<i>general</i>	<i>humanal</i>	<i>immortal</i>
<i>imperial</i>	<i>individual</i>	<i>infernal</i>	<i>intel.lectual</i>
<i>liberal</i>	<i>lleal</i>	<i>magistral</i>	<i>majoral</i>
<i>material</i>	<i>moral</i>	<i>mortal</i>	<i>mundanal</i>
<i>natural</i>	<i>nupcial</i>	<i>oficial</i>	<i>oriental</i>
<i>original</i>	<i>parcial</i>	<i>perpetual</i>	<i>personalment</i>
<i>principal</i>	<i>racional</i>	<i>real</i>	<i>sacerdotal</i>
<i>temporal</i>	<i>teologal</i>	<i>terrenal</i>	<i>total</i>
<i>triümfal</i>	<i>universal</i>	<i>venial</i>	<i>viceral</i>
<i>animale</i>	<i>artificialmente</i>	<i>attuale</i>	<i>bestiale</i>
<i>capitale</i>	<i>carnale</i>	<i>celestiale</i>	<i>coniugale</i>
<i>cordiale</i>	<i>corporale</i>	<i>criminale</i>	<i>curiale</i>
<i>disleale</i>	<i>ducale</i>	<i>eternale</i>	<i>filiale</i>
<i>finale</i>	<i>generale</i>	<i>homicidiale</i>	<i>immortale</i>
<i>imperiale</i>	<i>infernale</i>	<i>intellettuale</i>	<i>leale</i>
<i>liberale</i>	<i>magistrale</i>	<i>materiale</i>	<i>morale</i>
<i>mortale</i>	<i>naturale</i>	<i>nuttiale</i>	<i>orientale</i>
<i>originale</i>	<i>partiale</i>	<i>perpetualmente</i>	<i>principale</i>
<i>proporcionale</i>	<i>rationale</i>	<i>reale</i>	<i>sacerdotale</i>

³⁵En aquest exemple i en els següents el sufix *tra-* (precedit del reforç *s-*) o bé no té una funció concreta o bé es tracta simplement d'un altre reforç (vegeu la nota 37).

³⁶En la majoria dels casos el significat del sufix i la transparència són inapreciables; potser l'única paraula on es pugui veure alguna motivació siga *galeazza* (despreciatiu).

³⁷El resultat amb *-cc-* és propi de la Toscana, mentre que *-zz-* és típic de l'Itàlia septentrional i meridional (al Nord es troba també *-ss-*).

³⁸*-all* és el resultat atòcton, *-acle* és el resultat semiculte i *-atxo* apareix en préstec d'algun dialecte de la Itàlia del nord, ja que d'allí és propi aquest resultat amb palatalització.

³⁹Curiosament l'italià presenta també tres resultats diferents i en part coincidents amb els catalans: *-acchio* és la forma pròpia, *-acolo* és la forma sàvia i *-aglio* apareix en préstecs del provençal.

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

<i>speciale</i>	<i>spirituale</i>	<i>temporale</i>	<i>theologale</i>
<i>totale</i>	<i>trionfale</i>	<i>ufficiale</i>	<i>universale</i>
<i>veniale</i>	<i>verginale</i>	<i>viscerale</i>	<i>zonale</i>

		-al/-ale (substantius):	
arenal	braçalet	canal	cardinal
casal	cerimonial	fornal	gambal
hospital	hostal	menestral	missal
Nadal	pedregal	pitral	portal
punyal	senyal	tendal	bracciale
canale	cardinale	casale	cerimoniale
guanciale	hospidale	messale	natale
pettorale	pugnale	segnale	tribunale

		-ar/are (adjectius):	
canicular	circular	familiar	militar
ocular	particular	popular	secular
singular	vulgar	caniculare	circular
famigliare	mascellare	militare	oculare
particulare	popolare	seculare	singolare
volgare			

		-ar/— (substantius collectius)	
bestiar	centenar	fossar	milenar
quintar			

-ALIA

		-alla/-aglia:	
adevinalla	esposalles	mortalla	muralla
presentalla	rialla	rondalla	virtualles
battaglia	muraglia	vettovaglia	

-AME

		—/-ame:	
bestiame	legame	legname	salame

-ANTE,-ENTE⁴⁰

		-ant/-ante:	
abundantment	alegrant	almirant	allengant
amant	bastant	batallant	consemblant
constant	contrastant	cremant	culpant
discrepant	elegant	entrant	famejant
foguejant	galant	gigant	ignorant
incessantment	instant	llevant	manant
mitjançant	obstant	participant	passant
pecant	pertorbant	portant	puixant
rajant	recordant	regnant	ressemblant
restant	rossegant	semblant	senyorejant
serjant	significant	sobreabundant	superabundant
tallant	tocant	tremolant	trinxant
triüfant	vacil·lant	volant	abbondante
abbruggiante	allegrante	amante	armirante
bastante	commandante	constante	contrastante
declinante	discrepante	distante	distillante
elegante	fiammeggiante	galante	gigante
gocciolante	ignorante	incessantemente	istante
levante	lubricante	malparlante	mediante
mercante	mercatante	nonostante	passante
peccante	perturbante	pesante	regnante
restante	rifiutante	riguardante	sembiante
significante	signoreggiante	soprabondante	soprastante
strasciante	tremante	tremolante	trinciante
trionfante	vaccillante	volante	

⁴⁰ Aquestes paraules són originàriament participis de present llatins, que en la majoria dels casos s'han substantivat i en altres han continuat com a adjectius sense valor verbal. A l'apartat E d'aquesta llista es troben uns exemples de participis de present substantivats (aquests sí que conserven el seu valor verbal) en -ant, terminació inexistent en llatí i per tant creats en català (no tenen correspondència en italià, que els tradueix amb una oració de relatiu). No els hem inclosos acf per aquest motiu.

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

		-ent(a)/-ente:	
absent	acullent	adherent	ardent
ascendent	avinent	batent	benvolent
bullent	calent	combatent	competent
coneixent	consegüent	content	continent
convinent	corrent	corresponent	descendent
desconeixent	desconvenient	desplasant	diligent
dolent	dorment	eloqüent	entenent
escient	evident	excel·lent	expedient
fervent	fraudulent	havent	ignocent
incident	inconvenient	inobedient	lloctinent
lluent	malcontent	maldient	mantinent
menysplaent	negligent	obedient	omnipotent
opulent	pacientment	parent	patent
penident	pertanyent	plasant	podent
ponent	precedent	present	prudent
pudent	relluent	resplandent	rient
sabent	sangrent	següent	servent/sirventa
significat	suficient	transcendent	ungüent
valent	vinent	violent	vivent
<i>adherente</i>	<i>antecedente</i>	<i>apparente</i>	<i>apparinente</i>
<i>ardente</i>	<i>ascendente</i>	<i>assente</i>	<i>battente</i>
<i>benvolente</i>	<i>bollente</i>	<i>combattente</i>	<i>competente</i>
<i>condecente</i>	<i>consegüente</i>	<i>consentiente</i>	<i>continente</i>
<i>conveniente</i>	<i>corrente</i>	<i>descendente</i>	<i>differente</i>
<i>diligente</i>	<i>disconoscente</i>	<i>disconveniente</i>	<i>dolente</i>
<i>eccellente</i>	<i>eloquente</i>	<i>eminente</i>	<i>espediente</i>
<i>evidente</i>	<i>fervente</i>	<i>fetente</i>	<i>fraudolente</i>
<i>immanente</i>	<i>incidente</i>	<i>incontinente</i>	<i>inconveniente</i>
<i>indeficiente</i>	<i>influyente</i>	<i>innocente</i>	<i>intelligente</i>
<i>intendente</i>	<i>inubidiente</i>	<i>lucente</i>	<i>luogotenente</i>
<i>magnificente</i>	<i>maldicente</i>	<i>negligente</i>	<i>occidente</i>
<i>omnipotente</i>	<i>opulente</i>	<i>oriente</i>	<i>parente</i>
<i>patente</i>	<i>pendente</i>	<i>penitente</i>	<i>perdente</i>
<i>pertinente</i>	<i>ponente</i>	<i>potente</i>	<i>precedente</i>
<i>remanente</i>	<i>ridente</i>	<i>risplendente</i>	<i>sanguinolente</i>
<i>sapiente</i>	<i>sconoscente</i>	<i>següente</i>	<i>sufficiente</i>
<i>sussequente</i>	<i>tagliente</i>	<i>temente</i>	<i>trascendente</i>
<i>trasplendente</i>	<i>ubbidiente</i>	<i>valente</i>	<i>venente</i>
<i>violente</i>	<i>vivente</i>		

-ANTIA,-ENTIA

-ança,-ància/-antia,-anza⁴¹:

abonançar	benaventurança	confiança	esperança
fiança	matança	observança	perdonança
perseverança	semblança	significança	temprança
ultrança	venjança	abundància	constància
distància	estància	fragància	ignorància
importància	inconstància	instància	nigromància
observància	sustància	<i>abondantia</i>	<i>confidantia</i>
<i>costantia</i>	<i>distantia</i>	<i>fragrantia</i>	<i>ignorantia</i>
<i>importantia</i>	<i>incostantia</i>	<i>instantia</i>	<i>mercatantia</i>
<i>osservantia</i>	<i>perseverantia</i>	<i>sostantia</i>	<i>stantia</i>
<i>sustantia</i>	<i>temperantia</i>	<i>abbondanza</i>	<i>confidanza</i>
<i>dimenticanza</i>	<i>fidanza</i>	<i>gravidanza</i>	<i>instanza</i>
<i>nominanza</i>	<i>oltranza</i>	<i>perdonanza</i>	<i>possanza</i>
<i>sembianza</i>	<i>speranza</i>	<i>temperanza</i>	<i>usanza</i>

-ença,-ència/-entia,-enza,-encia⁴²:

benvolença	complanyença	conceixença	continença
convinença	creença	desconceixença	fallença
malvolença	naixença	prometença	temença
tinença	valença	absència	adolescència

⁴¹Com explica Migliorini ("Note sulla grafia del Rinascimento", dins *Saggi*, pàgs. 210-211) és molt probable que l'alternança en aquestos sufixos (-antia/-anza i -entia/-enza) no siga simplement un fet ortogràfic com afirmen alguns, sinó que corresponga a una distinció real en la pronúncia, entre una forma italiana (pronunciada amb -z-) i una forma llatina o llatinitzant (pronunciada amb -zi).

És important assenyalar que Manfredi no usa ja la multitud de paraules sufixades amb -anza, -enza que l'exemple dels trovadors provençals i de la poesia siciliana havien introduït en la llengua literària italiana i que havien estat copiosament usats per Boccaccio (però rebutjats per Petrarca) (Migliorini, *Stor.Ling.*, I.375).

⁴²La forma -encia és probablement un hipercorrectisme: aquesta confusió entre els sons -ci- i -z- apareix en molts autors septentrionals, que no aconsegueixen de fer-ne ús com en toscà, ja que en llur llengua materna la distribució és diferent.

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

audiència	ciència	clèmència	consciència
convalescència	diferència	diligència	eloqüència
essència	excel·lència	experiència	ignocència
impaciència	indulgència	influència	inreverència
intel·ligència	llicència	magnificència	negligència
obediència	omnipotència	pacència	penitència
pertinença	potència	preminència	presència
providència	prudència	resistència	reverència
sapiència	sentència	violència	<i>absentia</i>
<i>accoglientia</i>	<i>adolescència</i>	<i>affluentia</i>	<i>apparentia</i>
<i>assentia</i>	<i>attinentia</i>	<i>audientia</i>	<i>benevolentia</i>
<i>clementia</i>	<i>complacència</i>	<i>confidentia</i>	<i>conoscentia</i>
<i>continentia</i>	<i>convalescència</i>	<i>convenientia</i>	<i>coscientia</i>
<i>differentia</i>	<i>diligència</i>	<i>disconoscentia</i>	<i>eccellentia</i>
<i>eloquentia</i>	<i>esperientia</i>	<i>essentia</i>	<i>impatientia</i>
<i>indulgentia</i>	<i>innocència</i>	<i>inriverentia</i>	<i>insipientia</i>
<i>insolentia</i>	<i>intelligentia</i>	<i>licentia</i>	<i>magnificentia</i>
<i>malevolentia</i>	<i>negligentia</i>	<i>omnipotentia</i>	<i>patientia</i>
<i>penitentia</i>	<i>pertinentia</i>	<i>potentia</i>	<i>preminentia</i>
<i>presentia</i>	<i>providentia</i>	<i>prudentia</i>	<i>resistentia</i>
<i>riverentia</i>	<i>sapientia</i>	<i>scientia</i>	<i>sententia</i>
<i>sofficientia</i>	<i>ubedientia</i>	<i>udientia</i>	<i>violentia</i>
<i>assenza</i>	<i>credenza</i>	<i>providenza</i>	<i>credencia</i>

-ANU

		-à/-ano (gentilicis):	
africà	assirià	català	ciudadà
cortès	forà	italià	medià
mundà	persià	pisà	romà
sicilià	troià	venecià	vilà
<i>africano</i>	<i>assiriano</i>	<i>castellano</i>	<i>catellano</i>
<i>ciciliano</i>	<i>cortegiano</i>	<i>mediano</i>	<i>mondano</i>
<i>persiano</i>	<i>pisano</i>	<i>romano</i>	<i>troiano</i>
<i>venetiano</i>	<i>villano</i>		

		-à(n)/-ano (noms d'agent...):	
capellà	capità	cirurgià	cristià
ermità	escolà	escrivà	galan
guardià	hortolà	humà	inhumà
tirà	<i>capellano</i>	<i>christiano</i>	<i>eremitano</i>
<i>guardiano</i>	<i>hortolano</i>	<i>humano</i>	<i>inhumano</i>
<i>macometano</i>	<i>novençana</i>	<i>oceano</i>	<i>pagano</i>
<i>scrivano</i>	<i>terzanello</i>		

-ARE (veg.-ALE)

-ARIA

-ària⁴³/—:

altària	amplària	llargària	pregària
---------	----------	-----------	----------

-ARIU

-ari(a)/-ario (cultismes):

adversari	aniversari	calendari	contrari
corsari	hereditari	lapidari	lletovari
notari	ordinàriament	plenari	reliquiari
salari	santuari	secretari	secretària
solitari	violari	voluntari	<i>adversario</i>
<i>anniversario</i>	<i>calendario</i>	<i>commissario</i>	<i>contrario</i>
<i>falsario</i>	<i>hereditario</i>	<i>lapidario</i>	<i>millenario</i>
<i>necessario</i>	<i>ordinario</i>	<i>plenario</i>	<i>protonotario</i>
<i>reliquiario</i>	<i>salario</i>	<i>santuario</i>	<i>segretario</i>
<i>solitario</i>	<i>temerario</i>	<i>templario</i>	<i>usurario</i>
<i>volontario</i>			

⁴³ Suffix propi del català i, pel que sembla, del sard (cfr. Duarte-Alsina, *Gram.Hist.*, III, pàgs.89-90).

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

	-er(a),-ero ⁴⁴ /-aio(a),-aro(a),-lere ⁴⁵ (a)(o)(i) ⁴⁶	(oficis, ocupacions, càrrecs):
argenter	atzembler	ballester cambrer
canceller	carnisser	cavaller conseller
cuinera	dispensera	escuder especier
ferrer	foraster	forner fornera
ganfanoner	heretera	hostalera mariner
mercader	metzinera	missatger nauixer
panicer	presoner	sabater taulatger
templer	timoner	uixera usurer
muntero	beccaio	calzolaio fornaio
marinaio	notaio	portinaio portinaia
cavallaro	corsaro	ferraro fornara
marinaro	notaro	templaro arciere
cancelliere	cavaliere	consigliere corriere
forastiere	scudiere	balestriero cameriero
consigliero	cavaliere	corriero forestiero
messaggero	mulatiero	nocchiero prigioniero
scudiero	timoniero	cameriera cuciniera
confalonieri	panatieri	taverniere tavolieri

	-er/-aro,-lero/a/e/l,-er(a),-era ⁴⁷	(objecte, lloc...):
asbrer	balener	barrera bavera
camper	cantera	carrera cervellera
cordonera	creuera	cruer garrotera
murtera	paner	pitxer saler
teler	testera	visera collaro
solaro	telaro	bicchiero sentiero
baviera	lettiera	lumiera miniera
panciera	schiniera	testiera veliera
balenièra	bicchiere	dossiere paniera
saliera	carnieri	cimieri tenieri
bavera	visera	

	-er/-lere(o) (arbres i animals):	
llebrer	esparver	taronger levriere
sommiere	sparviere/o	

	-er(a)/-aio,-aro (col·lectius):	
centener	gotera	miler pedrenyera
centinaio	milliario	

	-er/-lere/a/o/l,-ero (adjectius i adverbis):	
alterós	balener	bataller costerejar
davantera	dreturer	frontera fruiter
grosser	homeier	llagoter llarguer
malparler	parler	primer punter
tercer	verdader	volenterosament baleniero
battagliero	frontiera	grossiero guerriero
lavoriero	leggiero	primiero venturiero
volentieri	leggieri	leggiera primeramente

	-er/-ero, -iera/e/o/l (altres substantius):	
mester	quarter	mestiere/i pensiero/e
preghiero	preghiera	

⁴⁴L'únic exemple (*muntero*) sembla en realitat un castellanisme.

⁴⁵El resultat autènticament toscà és -aio/a. La forma -aro és fonamentalment meridional, encara que no falten exemples al Nord i també en Toscana. -lere/o/a/l és una importació de França: les paraules arriben ja formades del país veí o bé es formen a Itàlia sobre bases pròpies. La forma -lere és més fidel al francès, mentre que la forma -lero reflexa un intent d'italianització. Sembla que l'italià prefereix el sufix -lere per formar adjectius i el sufix -lero per formar substantius: Manfredi usa en tots dos casos amb preferència -lere. La tria d'un o l'altre dels sufixos depèn del fet que l'ofici siga més noble o cortesà o feudal (aleshores trobarem el sufix francès -lere/o) o bé que siga un ofici humil o tradicional (aleshores trobem la forma italiana -aio/-aro).

⁴⁶Aquestes formes singulars amb -l final no apareixen ni Rohlfs ni Tekavcic. En canvi les trobem en altres obres del mateix Manfredi (Zilli, *Manfrediana*, p.41 nota): *pensieri*, *forastieri* (Paracletus, III,209)..., i a altres autors com Boiardo (Mengaldo, *La lingua...*, p.140-141) i G. Della Casa (A. Sole, *Teoria e pratiche...*, p.629). A Toscana està documentat ja des del s. XIII i apareix inclús en textos del Cinquecento.

⁴⁷Aquestes formes amb -era (com altres més avant en -ero) reflexen el resultat septentrional del sufix llatí -ARIU. Beccaria (Beccaria & al., *L'italiano letterario*, p.80) registren en Ariosto (en les diferents redaccions de *l'Orlando furioso*), variants com: *cavaller*, *destrer*, *guerrer*, *prigioneri*, *cimero*, *visera*.

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

-ARIU + -IA

		-eria/-eria,-aria⁴⁸:	
alcavotera	argenteria	artelleria	cavalleria
grosseria	jueria	llagotera	llaugeria
maçoneria	mercadaria	morera	munteria
orfebreria	parenceria	parleria	plasteria
praderia	tacanyeria	tapisseria	volateria
xaperia	cavaleria	fanteria	prateria
arteglieria	argentaria	artigliaria	commandaria
fantaria	grossaria	hostaria	prataria
soperchiaria	tapezzaria		

-ASTER

		-astra, -astre/-astro	
fillastre	madrastra	figliastro	pilastro

-ATICU

		-atge/-aggio,-aggio⁴⁹:	
abeuratge	avantatge	boscatge	carruatge
coratge	cortinatge	damnatge	ermitatge
formatge	guiatge	heretatge	homenatge
llenguatge	llinatge	marinatge	missatge
obratge	paratge	passatge	potatge
romiatge	salvatge	taulatge	ultratge
viduatge	beveraggio	carriaggio	cortinaggio
formaggio	linguaggio/linguagio	marinaggio	messaggero
oltraggio	omaggio	ostaggio	paraggio
passaggio	peregrinaggio	potaggio	vantaggio

—/-atico (cultismes):

aromatico	selvatico
-----------	-----------

-ATU

	-nt/-nto,-nto⁵⁰	(territoris, dignitats...):	
bisbat	casat	comtat	ducat
llegat	marquesat	parentat	principat
capitaneato	contado/ato	ducato	legato
marchionato	parentado/ato	principato	vescovato

-at/-ato (altres):

filat	forrellat	fossat	llegat
mercat	terrat	legato ²	palancato
tabellionato			

-BILE⁵¹

-able/-abile,-abile⁵²:

abominable	acceptable	admirable	afable
allengable	amable	amigable	comunicable

⁴⁸Ni Rohlfs ni Tekavcic parlen de la variant *-aria*, que presenten la majoria dels exemples. L'explicació cal buscar-la en la tendència dels dialectes septentrionals (i també de tots els meridionals, front als toscans) al pas de *-er->-ar-*. En efecte, es tracta d'una forma septentrional (o almenys veneciana) (cfr. Migliorini, *Stor.Ling.*, I,372).

⁴⁹Crec que es tracta d'una simple variant gràfica.

⁵⁰La reacció toscanitzant s'imposa també en aquest punt, ja que formes que habitualment tenen sonora inclús en toscà (*contado*, *vescovado*, *parentado*) apareixen ací sempre o ocasionalment amb la consonant sorda.

⁵¹El primer problema que planteja aquest sufix és el de la seua segmentació: hi ha qui prefereix distingir *-ABILE/-IBILE*, d'acord amb les bases verbals llatines diferents a les quals s'uneixen (amb bases de la 1ª conjugació la 1ª forma i amb les altres la 2ª), com fan Rohlfs, Alsina-Duarte i Moll; altres (Tekavcic, *Gramm.Stor.*, III, §1594-1602) prefereixen considerar una única arrel llatina *-BILE*, que pot estar precedida per totes les vocals, com en llatí. A part tenim els resultats populars *-ivol/-evole*.

⁵²Forma que no prenen en consideració ni en Tekavcic ni en Rohlfs, representada ací per un sol exemple. Aquesta forma (així com més avant *utele*), reflexen el passatge (típicament septentrional) de *-i-* postònica a *-e-*.

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

culpable	desfavorable	desraonable	espantable
estable	favorable	immutabile	implacable
incomparable	incomportable	incurable	inefable
inestimable	inexpugnable	infatigable	innumerable
insaciabile	instable	intolerable	invariable
irremeiabile	irreparable	lloable	memorable
miserable	mutable	notable	perdurable
raonable	reduttable	reparable	tolerable
variable	abominabile	admirabile	affabile
amabile	immutabile	implacabile	incomparabile
incomportabile	incurabile	ineffabile	inespugnable
inestimabile	infatigabile	innumerable	insatiabile
insopportabile	instable	intolerabile	irremediabile
irreparable	lodabile/laudabile	memorable	mirabile
miserabile	mutable	notabile	perdurable
reparable	tollerabile	variabile	

ferrigible	horrible	-ible/ibile:	incomprensible
infal.lible	invencible	impossible	possible
sensibile	terrible	invisible	fattibile
frangibile	horribile	vesibile	incomprensibile
infallibile	invincibile	impossibile	possibile
sensibile	terribile	invisibile	
		visibile	

forctivolment	maestrívol	-ivol/-evole⁵³:	abondevole
amichevole	amorevole	abominevole	consapevole
dicevole	dilettevole	colpevole	dispiacevole
favorevole	honorevole	disfavorevole	lodevole
maestrevole	meritevole	ingannevole	partecipevole
piacevole	radottevole	nocevole	ricordevole
spaventevole	strabocchevole	ragionevole	

voluble	indissolubile	-uble/-ubile:	volubile
---------	---------------	----------------------	----------

-ELLU

	-ell/-ello,-cello,-ella (diminutiu):	
ramellet	cadonella	campanello
gonella	miserello	penello
rivellino	vestitello	vergella
pedicello	penoncello	vermicello
		cordella
		rameleto
		monticello

	-ell(a),-illo,-illa/-ello,-ella (Immotivats):	
anyell	aucell	capell
costell	joiell	jovencell
mantell	martell	novell
pinzell	portell	rovell
terçanell	ventrell	abella
canyella	capella	cistella
donzella	fenella	gonella
trenyella	cabdillo	escotilla
bigello	chiavistello	colonnello
fratello	gioiello	mantello
morello	novello	portello
tinello	canella	capella
coltella	donzella	facella
pianella	rotella	sorella
		cartell
		llibrell
		palmell
		taulell
		anella
		costella
		mamella
		mantilla
		coltello
		martello
		terzanello
		cistella
		mammella

⁵³En parlar d'aquest resultat Tekavcic comet una equivocació colosal, quan diu que l'italià és l'única llengua romànica que té un doble resultat en aquest sufix, oblidant completament el català, que té idèntics resultats i una evolució molt semblant. No és l'únic error que comet aquesta gramàtica històrica en parlar de les llengües de la Península Ibèrica, de les quals sembla tenir un coneixement superficial.

Queda clar que l'italià ha estat molt més productiu en els resultats populars d'aquest sufix llatí, tot i que també en italià ben aviat es convertí en un sufix estèril. També pogué ajudar a la seua vitalitat la preferència boccaccesca per ell: "Imitando il Boccaccio, il Bembo aveva foggiate numerosissimi aggettivi in *-evole* (*difendevole*, *diportevole*, *noievole*, *sirocchievole*, ecc.); il suffisso è molto frequente anche nel Giovinio (*cartellevole*, *salamandrevole*, ecc.)..." (Migliorini *Stor.Ling.*, I,364). Les paraules citades per Migliorini són creacions d'autor, mentre que les paraules usades per Manfredi són de la tradició lingüística italiana.

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

-ENSE

albanès	anglès	-ès/-ese,-ense:	cortès
francès	genovès	cartaginès	pagès
<i>albanese</i>	<i>carthaginense</i>	marquès	<i>francese</i>
<i>genovese</i>	<i>inglese</i>	<i>coriese</i>	<i>uticense</i>
		<i>marchese</i>	

-ENSE + -ANU

cortèsà	-esà/-eglano, -lgiano:
	<i>artegiano/artigiano</i> <i>cortegiano</i>

-ENTE (veg. -ANTE)

-ENTIA (veg.-ANTIA)

-ENU

catorzè	cinquè	-è(n)a/— (numerals):	deèn
denovèn	dessetèn	deena	dotzena
dotzè	huitè	dihuitè	onzè
quinzèn	setè	novè	sisè
tretzè	vintè	setzè	

-ERIU

adulteri	captiveri	-eri/-erio,-ero:	vituperi
<i>adulterio</i>	<i>cimiterio</i>	improperi	<i>magisterio/ero</i>
<i>monasterio/munistero</i>	<i>vituperio</i>	<i>improperio</i>	

-ETU/A

arboreda	-eto/-eda (col.lectius):
	<i>arboreto</i>

-FERO

fructífer	-fer/-fero:
	<i>salutífero</i>

-IFICAR

certificar	crucificat	-ificar/-ificare:	edificar
especificar	falsificat	damnificar	justificar-se
magnificar	mortificar	fortificar	pacificar
panificar	sacrificar	notificar	verificar
vivificar	<i>certificare</i>	significar	<i>deificato</i>
<i>falsificato</i>	<i>fortificare</i>	<i>dannificare</i>	<i>glorificato</i>
<i>letificarsi</i>	<i>magnificare</i>	<i>giustificarsi</i>	<i>mortificare</i>
<i>notificare</i>	<i>pacificare</i>	<i>mollificare</i>	<i>sacrificare</i>
<i>significare</i>	<i>specificare</i>	<i>purificarsi</i>	<i>vivificare</i>
		<i>verificare</i>	

-HART⁵⁴

baluard	bastard	-ard(a)/-ardo, -arda:	covard
espingardla	estendard	bombarda	<i>bastardo</i>
<i>bombarda</i>	<i>bugiardo</i>	llombard	<i>gagliardo</i>
		<i>codardo</i>	

⁵⁴Sufix d'origen germànic, que en català no ha estat productiu: són tots casos fossilitzats de paraules d'origen germànic. En italià ha tingut més vitalitat, éssent fins i tot productiu en certa mesura, indicant generalment excés i amb sentit pejoratiu. Però la majoria de les voltes també en italià són immotivats.

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

<i>leardo</i> <i>standardo</i>	<i>lombardo</i>	<i>mostarda</i>	<i>spingarda</i>
- IA			
		-ia/-ia (cultismes):	
angústia concordia fúria memòria nigromància victòria <i>bestemmia</i> <i>discordia</i> <i>infamia</i> <i>miseriordia</i> <i>patria</i> <i>superbia</i>	astúcia custòdia guàrdia misèria pertinàcia <i>angustia</i> <i>concordia</i> <i>efficacia</i> <i>lussuria</i> <i>modestia</i> <i>perfidia</i> <i>vittoria</i>	audàcia discòrdia infàmia misericòrdia porfídia <i>astutia</i> <i>custodia</i> <i>fúria</i> <i>memoria</i> <i>molestia</i> <i>pertinacia</i>	blasfèmia eficàcia luxúria modèstia supèrbia <i>audacia</i> <i>delitia</i> <i>guardia</i> <i>miseria</i> <i>negromantia</i> <i>secordia</i>
- IA			
		-fa/-fa:	
alegria companyia falsia homenia malaltia senyoria <i>carestia</i> <i>cortesia</i> <i>pagania</i> <i>villania</i>	bajania cortesia fellonia infançonìa milloria valentia <i>codardia</i> <i>gelosia</i> <i>pazzia</i>	batlia covardia follia llepolia mitjania vilania <i>compagnia</i> <i>maestria</i> <i>rubbaria</i>	capitania dolentia gelosia maestria pagania <i>allegria</i> <i>correria</i> <i>malatia</i> <i>signoria</i>
		-ia (helenismes):	
agonia lletania monarquia <i>angonia</i> <i>malinconia</i> <i>phisionomia</i>	fantasia malencolia profecia <i>fantasia</i> <i>malvasia</i> <i>prophetia</i>	fesomia malvasia teologia <i>gierarchia</i> <i>melodia</i> <i>theologia</i>	jerarquia melodia tirania <i>letania</i> <i>monarchia</i> <i>tirannia</i>
- ICIU			
		-fs/-lccio,-lzzo⁵⁵:	
caladfs replegadfs	llevadfs <i>massiccio/massizzo</i>	malaltfs	massfs
- ICU			
		-ic/-ico:	
angèlic diabòlic mafomètic pacífic tirànic <i>canonico</i> <i>domestico</i> <i>heretico</i> <i>magico</i> <i>poeticamente</i> <i>tirannico</i>	bel.licós domèstic màgic poèticament <i>angelico</i> <i>catholico</i> <i>ecclesiastico</i> <i>italico</i> <i>malinconico</i> <i>politico</i> <i>veridico</i>	canònica eclesiàstic magnífic polític <i>bellicoso</i> <i>cirugico</i> <i>eremitico</i> <i>lubrico</i> <i>pacifico</i> <i>portico</i>	catòlic herètic nigromàntic públic <i>benefico</i> <i>diabolico</i> <i>famelico</i> <i>macometico</i> <i>persico</i> <i>pubblico</i>
-IDIARE			
		-ejar/-eggiare,-lgiare:	
assoldejar blanquejar clarejar dolorejar	bandejar bombardejar colpejar escaramussejar	barrejar bravejar costerejar famejant	batejar capitanejar damnejar festejar

⁵⁵La forma amb -cc- és la toscana, la forma amb -zz- és meridional i també septentrional (cfr. el sufix -ACEU > -accio/-azzo)

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

flamejant	flaquejar	foguejant	freturejar
fronterejar	gloriejar	guardejar	guerrejar
menejar	netejar	noliejar	passejar
pledejar	reguardejar	sedejar	senyorejar
temorejar	trossejar	vanejar	variejar
voltejar	<i>amareggiare</i>	<i>bandeggiare</i>	<i>batteggiare</i>
<i>beffeggiato</i>	<i>bombardegiare</i>	<i>capitaneggiare</i>	<i>colpeggiare</i>
<i>costeggiare</i>	<i>danneggiare</i>	<i>dileggiare</i>	<i>festeggiare</i>
<i>fiammeggiante</i>	<i>guerreggiare</i>	<i>lampeggiare</i>	<i>maneggiare</i>
<i>netteggiato</i>	<i>nolleggiare</i>	<i>pareggiarsi</i>	<i>passeggiare</i>
<i>piateggiare</i>	<i>saccheggiare</i>	<i>sbiancheggiare</i>	<i>signoreggiare</i>
<i>timoreggiare</i>	<i>vaneggiare</i>	<i>volteggiare</i>	<i>festeggiare</i>
<i>pattigiato</i>	<i>sermoneggiare</i>		

canonitzar	polvoritzar	-itzar/-ezzare,-lizzare,-lizzare ⁵⁶ :	battezzare
polvorizzare	canonizzare	solemnitzar	solennizzare
		intronizare	

-IDU

lúcid	vàlid	-id/-lido:	rabido
valido		lucido	

-ILE

civil	feminil	-il/-lle (tònic):	humil
subtil	viril	gentil	cortile
feminile	gentile	civile	puerile
sottile	virile	humile	

dèbil	diffícil	-il/-lle,-ele (àton):	fèril	fràgil
hàbil	inútil	fàcil	púbil	
consimile	debile	portàtil	facile	
fèrtil	fragile	difficile	humile	
immobìle	inutile	habile	portatile	
stabile	utile/utele	mobile		

-ING⁵⁷

argilenc	palenc	-enc/—:
----------	--------	---------

-INU

carmesí	crestallí	-i/-ino (adjectius de qualitats):	femení
gebellí	marí	diví	negrí
padrí	pelegrí	matutí	cittadino
cremisino	crisallino	tirantí	marino
matutino	negrino	divino	tirantino
zebellino		peregrino	

biscaf	llatí	-i/-ino (gentilicis):	latino
		bischaino	

colobrina	coltellina	-ino,-ina/-ino,-cino,-ina (diminutius):	pavesina
tamborino ⁵⁸	bollettino	mantellina	campanino
clarino	coltellino	camerino	fanciullino
		colubrina	

⁵⁶Variant gràfica.

⁵⁷En italià apareix aquest sufix (amb la forma que reflexa el tractament fonètic del toscà: -Ing) en mitja dotzena de paraules i amb algunes poques més en els dialectes italians del nord (amb la forma -eng); cfr. Rohlf, *Gramm.Stor.*, III, § 1100. En català, en canvi, aquest sufix ha tingut i encara té una certa vitalitat, ja que serveix per indicar procedència *eivissenc* i altres adjectius que indiquen aproximació (*blaverenc*, *primerenc*). En el cas del Tirant trobem una paraula sense motivació (*palenc*) i una altra que correspon al segon tipus d'adjectius assenyalats.

⁵⁸Paraula d'origen italià.

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

*rivellino
calcina
salvaticina*

*tamburino
celatina*

*bocconcino
coltrina*

*lumicino
coracina*

-IONE (veg. -TIONE)

-ISCU

**-esc,-isc/-esco,-esca:
parentesc**

*genovesc
moresco*

*morisc
saracinesca*

francesco

-ISSA

**-essa/-essa:
deessa
duchessa**

*cavalleressa
cavaliernessa*

*comtessa
contessa*

*duquessa
prencipessa*

-ISTA

**-ista/-ista:
llegista
leggista**

*evangelista
evangelista*

*jurista
giurista*

*psalmista
salmista*

-ITARE

**-itar/-itare:
nobilitare**

*debilitar
seguitare*

*debilitare
usitato*

perseguitare

-ITIA

-ea,-esa/-ezza:

*agudea
bellea
flaquea
granea
llindesa
malea/-esa
pobresa
saviesa
acutezza
bellezza
certezza
destreza
fattezza
gagliardezza
grossezza
magrezza
prodezza
sicurezza
vecchiezza*

*altea/-esa
bonea/-esa
fortalea/-esa
llarguesa
llonguea
naturalea
pregonea
sobiranesa
allegrezza
bianchezza
chiarezza
discontentezza
fermezza
gentilezza
larghezza
negrezza
ricchezza
stracchezza*

*aptea/-esa
destrea
franquea/-esa
llealtea
madurea
noblea/-esa
proesa
subtilea/-esa
altezza
bruttezza
deboleza
dolcezza
fierezza
grandezza
leggierezza
piacevolezza
rossezza
strettezza*

*avinentea
ferea
gentilea/-esa
lletgea
magrea
perea
riquea/-esa
vellea
asprezza
carezza
delicatezza
domestichezza
fortezza
gravezza
lunghezza
prestezza
saviezza
tristeza*

-ficia/-itia (cultismes):

*amicficia
justficia
notficia
tristficia
inimicitia
notitia
pueritia*

*avarficia
letficia
planficia
amicitia
letitia
peritia
sponsalitia*

*cobdficia
malficia
pudicficia
avaritia
malitia
pigritia
tristitia*

*inimicficia
milficia
puerficia
giustitia
militia
pudicitia*

-ITTU

-et(a)/-etto(a),-eto(a):

*albaranet
botgeta
cabasset
clotxeta
ganivet*

*bacinet
braçalet
cadeneta
coroneta
gocet*

*bandereta
broquet
campaneta
croixet
jaquet*

*billeta
bufet
careta
faldetes
jaqueta*

menoreta
portelleta
trompeta
bacchetta
bollettino
candeleta
cornetto
elmetto
herbeta
poverello
trombetta
rameleto

paleta
ramellet
ventallet
bacinetto
bonetta
capaneta
coronetta
faldetta
loggietta
sacchetta
trombetto
sempliceto

palleta
tabardeta
xapellet
banzaletto
buffetto
capelletto
corsaletto
giovanetto
minoretta
targhetta
ventaglietto

poquet
tireta
baccinetto
bolgetta
calceta
catenetta
crosetta
giovinetta
pochetto
tavardetta
zacchetto

-ITUDINE

-itud,-etud/-itudine,-etudine⁵⁹:

altitud
consuetud
ingraturud
plenitud
sol.licitud
beatitud
ingraturudine
plenitudine
solleclitudine

amaritud
decrepitud
longitud
promptitud
altitud
celitud
longitud
prontitud
spessitud

beatitud
fortitud
magnitud
servitud
amaritud
consuetudine
magnitud
rettitud
turpitud

celitud
gratitud
multitud
similitud
attitud
gratitud
moltitud
similitud

-IVU

atractiu
defensiu
festivitat
ofensiu
caritativament
excessiu
lascivo
ristaurativ

caritativ
definitiu
fugitiu
superlatiu
contemplativ
fugitiu
nativ
superlatiu

-iu/-ivo:

catiu
donatiu
imaginativament
admirativ
defensiu
imaginativament
nocivo

contemplativ
excessiu
intel.lectiu
atractiv
diffinitiu
intellectiu
offensiu

-MENTU

-ment/-mento:

abatiment
acolliment
alleujament
ardiment
avisament
cansament
compliment
corriment
decaïment
delliurament
enderrocament
escampament
exalçament
impediment
mancament
naiximent
parament
pensament
recobrament
regirament
sentiment
abbellimento
aiuvement
ardimento
battimento
compimento
detrimento
esperimento
giurament
incantamento

abelliment
acostament
apartament
aterrament
batiment
captiment
consentiment
corrompiment
decorriment
departiment
endolciment
esmortiment
fonament
jurament
manteniment
nodriment
parlament
perdiment
refrenament
reteniment
soccoriment
abbruciamiento
alleggerimento
atterramento
cadimento
consentimento
diportamento
essaltamento
gonfiamento
instrumento

abillament
adveniment
apostament
atreuiment
calment
casament
conservament
creuament
defalliment
descoloriment
enteniment
estament
forniment
llanguiment
moviment
ornament
passament
raonament
refrescament
sagrament
testament
accogliamento
alloggiamento
avisamento
combattimento
conservamento
dolciment
fondamento
guarnimento
mancamento

acabament
alleujament
apuntament
augment
callament
combatiment
contentament
criament
delicament
encantament
escalfament
estrenyiment
guarniment
manament
mudament
pagament
penediment
recebiment
regiment
salvament
vestiment
adornamento
andamento
avvenimento
commandamento
contenimento
emolumento
fornimento
impedimento
mantenimento

⁵⁹La forma -etudine no la replega ningú, ja que només apareix en una paraula: *consuetud/consuetudine*.

-ORIU

adjutori preparatori deceptorio oratorio	meritori purgatori eremitorio purgatorio	-ori/-orio (cultismes): notori transitori meritorio transitori	oratori copertorio notorio
raor	filatoio	-or/-olo: rasoio	

-OSU

abundós amorós astuciós carregós cobdiciós criminós dubtós ergullós freturós ginyós honorós improperós irós malenconiós misericordiós odiós piadós porfidiós rabiós saborós superbiós tenebrós vanagloriós viciós vistós affannoso animoso bellicoso cerimonioso desioso famoso formoso generoso impetuoso ingegnoso libidinoso meraviglioso nuvoloso pauroso petroso ponderoso religioso tempestoso valoroso vertuoso vittorioso	afectuosament animós bel·licós cautelós cobejós delitós enganós espantós furiós gloriós honrós industriós libidinós maliciós monstruós penós plorós preciós recelós sanganós temerós treballós venturós victoriós vituperós affettuoso ansioso caricoso copioso diletto fastidioso fretoloso glorioso improperoso ingiurioso luminoso misericordioso ocioso penoso pietoso presuntuoso sanguinoso tenebroso vanaglorioso vigoroso vituperoso	-ós/-oso: alterós ansiós bromós cavallerós congoixós desitjós enutjós famós gelosia golós impetuós infructuós lluminós melodiós nuvolós pererós poderós presumptuós religiós sobtós temorós tremolós vergonyós vigorós volenterosament affrettoso arenoso carnoso defettoso doloroso faticoso furioso goloso industrioso invidioso lussurioso mostruoso odioso pericoloso poderoso pretioso sontuoso timoroso velenoso vistoso volontaroso	amargós artificiós bulliciós ceremonios copiós dolorós envejós fastijós generós graciós impiadós injuriós luxuriós meravellós ociós perillós pompos profitós rogallós sospitós tempestuós valerós verinós virtuós acquoso amoroso artificioso cauteloso desideroso dubbioso fondoso geloso gratioso infruttuoso lagrimoso malitioso noioso orgoglioso pernicioso pomposo rabbioso spaventoso travaglioso vergognoso vitioso
--	---	---	---

-S⁶³

corrents	volenters	-s/— (adverbial):
----------	-----------	--------------------------

⁶³No registrat ni en Duarte-Alsina ni en Moll. És formació adverbial parel·lela a la italiana en *-l (altrimenti)* o en *-oni (ginocchioni)*. En la paraula *volenters*, Coromines (DECLC, s.v.) parla d'un influx de les parelles del tipus *sota/sots, doncs/donca*.

-SIONE (veg. -TIONE)

-SORE (veg. -TORE)

-TATE

dat, -tat/-tà, -tate, -tade⁶⁴:

bondat	cristiandat	crueldat	germandat
mortal dat	roíndat	aspredat	castedat
claredat	despiedat	escuredat	falsedat
feredat	santedat	ansietat	ceguetat
contrarietat	fermetat	heretat	impietat
improprietat	pietat	pobretat	propietat
seguretat	sutzietat	varietat	adversitat
afabilitat	afinitat	antiquitat	autoritat
benignitat	brevitat	calamitat	caliditat
calitat	captivitat	caritat	celeritat
certenitat	comunitat	conformitat	crudelitat
debilitat	dignitat	diversitat	divinitat
estrenuïtat	eternitat	extremitat	facilitat
felicitat	ferocitat	festivitat	fidelitat
fragilitat	fraternitat	generositat	graciositat
gravitat	habilitat	humanitat	importunitat
infidelitat	inhumanitat	iniquitat	liberalitat
magnanimitat	magnitat	majoritat	mortalitat
nativitat	necessitat	novitat	paternitat
pravitat	prodigalitat	prolixitat	prosperitat
puritat	pusil.lanimitat	quantitat	sanitat
serenitat	simplicitat	singularitat	solemnitat
suavitat	subtilitat	tarditat	tranquil.litat
Trinitat	unitat	vanitat	veritat
virginitat	amistat	crueltat	desegualtat
deshonestat	desllealtat	dificultat	egualtat
facultat	feeltat	frevoltat	honestat
humilitat	llealtat	llibertat	majestat
malvestat	meitat	potestat	viltat
voluntat			
<i>ansietà</i>	<i>contrarietà</i>	<i>impietà</i>	<i>improprietà</i>
<i>pietà</i>	<i>proprietà</i>	<i>società</i>	<i>varietà</i>
<i>ansietate</i>	<i>adversità</i>	<i>avversità</i>	<i>affinità</i>
<i>antiquità</i>	<i>autorità</i>	<i>calamità</i>	<i>benignità</i>
<i>bestialità</i>	<i>brevità</i>	<i>cecità</i>	<i>calliditat</i>
<i>castità</i>	<i>cattivitat</i>	<i>christianità</i>	<i>celeritat</i>
<i>charità</i>	<i>chiarità</i>	<i>conformità</i>	<i>clarità</i>
<i>commodità</i>	<i>comunitat</i>	<i>diversitat</i>	<i>cupiditat</i>
<i>decrepità</i>	<i>dignitat</i>	<i>equalitat</i>	<i>divinitat</i>
<i>eccelsitat</i>	<i>enormitat</i>	<i>facilitat</i>	<i>equità</i>
<i>estremitat</i>	<i>eternitat</i>	<i>ferocitat</i>	<i>falsitat</i>
<i>felicitat</i>	<i>feritat</i>	<i>fraternitat</i>	<i>festivitat</i>
<i>fidelitat</i>	<i>fragilitat</i>	<i>habilitat</i>	<i>generositat</i>
<i>gratiositat</i>	<i>gravitat</i>	<i>immortalitat</i>	<i>hereditat</i>
<i>humanitat</i>	<i>humilitat</i>	<i>infidelitat</i>	<i>importunitat</i>
<i>inegualitat</i>	<i>infermitat</i>	<i>maduritat</i>	<i>inhumanitat</i>
<i>iniquitat</i>	<i>liberalitat</i>	<i>mortalitat</i>	<i>magnanimitat</i>
<i>malignitat</i>	<i>malvagitat</i>	<i>novitat</i>	<i>nativitat</i>
<i>necessitat</i>	<i>nobilitat</i>	<i>profunditat</i>	<i>oscuritat</i>
<i>paternitat</i>	<i>prodigalitat</i>	<i>pusillanimitat</i>	<i>prolissitat</i>
<i>prosperitat</i>	<i>puritat</i>	<i>santitat</i>	<i>qualitat</i>
<i>quantitat</i>	<i>sanitat</i>	<i>sicunitat</i>	<i>sceleritat</i>
<i>simplicitat</i>	<i>serenitat</i>	<i>sommitat</i>	<i>singularitat</i>
<i>soavitat</i>	<i>solemnitat</i>	<i>superioritat</i>	<i>sottilitat</i>
<i>specialitat</i>	<i>sublimitat</i>	<i>tranquillitat</i>	<i>tarditat</i>
<i>tenebrositat</i>	<i>timiditat</i>	<i>utilitat</i>	<i>trinitat</i>
<i>ugualitat</i>	<i>unitat</i>	<i>veritat</i>	<i>vanitat</i>
<i>velocitat</i>	<i>verginitat</i>	<i>bellat</i>	<i>vicinitat</i>
<i>viduitat</i>	<i>virilitat</i>	<i>dificultat</i>	<i>bontat</i>
<i>crudeltat</i>	<i>debilitat</i>	<i>fedeltat</i>	<i>dishonestat</i>
<i>dislealtat</i>	<i>facultat</i>	<i>llibertat</i>	<i>honestat</i>
<i>infedeltat</i>	<i>lealtat</i>	<i>potestat</i>	<i>maestat</i>
<i>nobilitat</i>	<i>podestat</i>		<i>povertat</i>

⁶⁴La forma -tade deixa entreveure in influx septentrional (com ho demostra la sonorització de la dental sorda). La forma -tate, en canvi, sembla llatínisme. Totes dues són formes rares al text.

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

*pravità
bontade
securitate*

*sicurtà
necessitate
securtate*

*vilà
charitate
volontate*

*volontà
communitate*

-TIONE,-SIONE,-IONE⁶⁵

-TIONE>-ació,-ció,-ó/-atione,-atione,-atione:

abominació
aflicció
ambició
avorrició
cogitació
compensació
confederació
consagració
contemplació
conversació
curació
dejecció
derogació
desmenució
devoció
discreció
donació
elecció
excusació
ficcio
guarició
il.luminació
indisposició
intenció
liberació
mutació
obstinació
ordinació
persecució
proporció
recomandació
refecció
restauració
salvació
subjugació
temptació
vexació
*admistione
affettione
ambitione
assolutione
cogitatione
commendatione
compositione
conjugatione
consideratione
contentatione
conturbatione
corrutione
dechiaratione
deliberatione
diffamatione
discontentatione
dissimulatione
dubitatione
emendatione
expeditione
essecutione
fruitione
illuminatione
indispositione
instruptione
iurisdittione*

absolució
al.legació
amonestació
benedicció
col.lació
composició
confortació
conservació
contentació
correcció
damnació
delectació
desagraduació
desolació
difamació
disposició
dubitació
encantació
execució
fruïció
guarnició
imaginació
informació
invenció
maledicció
narració
ocupació
perdició
petició
protecció
recordació
relació
restitució
satisfacció
subvenció
tració
vigilació
*admonitione
afflitione
ammiratione
Assuntione
cognitione
commutatione
conditione
coniuntione
consolatione
contentione
conventione
creatione
degradatione
desolatione
digestione
discretionem
distructione
duratione
esclamatione
espettatione
essentione
generatione
imaginatione
informatione
intentione
lamentatione*

admiració
alteració
ampliació
celebració
commemoració
comutació
conjunció
consideració
contradicció
costil.lació
decepció
deliberació
descontentació
destrucció
dilació
dissimulació
duració
entonació
exhortació
generació
habitació
inclinació
inspiració
invocació
menció
negociació
operació
peregrinació
població
protestació
recuperació
remuneració
retribució
sedició
suplicació
tribulació
*abominacione
adulatione
alteratione
ampliatione
benedictione
collatione
comparatione
confederatione
consagratione
constellatione
contraditione
conversatione
dannatione
deiptione
determinatione
diminutione
disperatione
dominatione
elatione
escusatione
explicatione
estimatione
habitatione
incantatione
inquisitione
inventione
liberatione*

afecció
altercació
arçó
citació
comparació
condició
conjuració
consolació
contricció
creació
declaració
demostració
desesperació
determinació
dilecció
dominació
elació
exclamació
expedició
governació
habitació
indiscreció
instrucció
lamentació
murmuració
obligació
oració
perfecció
presumpció
punicó
redempció
reparació
salutació
simulació
sustentació
turbació
*accettatione
adunatione
allegatione
apparitione
celebratione
commemoratione
compensatione
confirmatione
conservatione
contemplatione
contritione
correctione
deceptione
delectione
devotione
dimostratione
dispositione
donatione
electione
eshortatione
essaltatione
fittione
habitatione
inclinacione
inspiratione
invocatione
maledictione*

⁶⁵Tekavcic, com Rohlf, creu que cal partir d'un ètim llatí -IONE(M) (acusatiu de -IO, -IONIS), però en les llengües romàniques la divisió dels derivats se sent de forma diferent: -azione, -sione, etc. Tekavcic parla de cinc resultats: 1.-TIONE > -zzone (resultat popular, sense cap exemple acf i molt rar en italià); 2.-TIONE > -zzone (culte, la forma més general); 3.-TIONE > -glone (gal.lo-romànic); 4.-SIONE > -glone (gal.lo-romànic); 5.-SIONE > -slone (culte).

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

*mentione
mutatione
occupatione
ostentatione
peregrinatione
petitione
presontione
punitione
redentione
reparatione
restitutione
ristoratione
significatione
soggettione
supplicatione
vigilatione*

*monitione
narratione
operatione
ostinatione
perfectione
ponderatione
privacione
questione
refectiōne
representatione
ricordatione
salutatione
simulatione
soggiogatione
tentatione*

*mormoratione
natione
oratione
otantatione
persecutione
popolatione
protestatione
raccomandatione
relacione
reputatione
ricuperatione
salvatione
soblimatione
sostentatione
tribolatione*

*motione
obligatione
ordinatione
perditione
perturbatione
preparatione
protectione
receptione
remuneratione
requisitione
riparatione
seditione
soddisfattione
sovventione
vessatione*

*compassió
confusió
impressió
opressió
promissió
submissió
compassione
difensione
illusione
lettione
oppressione
processione
riprensione
visione*

*complexió
defensió
impulsió
passió
provisió
successió
conclusionē
dissensionē
impressionē
ocasionē
passionē
promissionē
sommissionē*

-SIONE>-sió/-sione:

*conclusió
divisió
lesió
permissió
remissió
visió
confessione
divisione
impulsione
occisione
permissione
provisione
successione*

*confessió
il.lusió
ocasió
possessió
reprensió
compassione
confusione
effusione
lesione
offensione
possessione
remissione
uccisione*

*contagió
opinió
unió
oppensione
unione*

*desvarió
pectió
contagione
petitione*

-IONE>-ió/-ione:

*digestió
qüestió
digestione
questione*

*oblivió
rebel.lió
oblivione
ribellione*

-TORE,-TRICE,-SORE

-TORE>-dor(a),-tor/-tore,-dore⁶⁶:

*actor
amador
bevedor
cavalcador
coneixedor
cultivador
descobridor
donador
enganador
esdevenidor
excusador
feridor
guardador
jurador
malmesclador
mentidor
oïdor
peixedor
posseïdor
profanador
reparador
robador
sermonador
teixidor
valedor
cobertor
pastor
accusatore
amatore*

*acusador
ambaixador
brodador
celebrador
conquistador
curador
destruïdor
emparador
engendrador
esgrimidor
executador
fornicador
habitador
jutjador
malmetedor
mereixedor
passador
perdedor
presumidor
rebedor
repreñedor
sabedor
servidor
traïdor
vencedor
contrastador
pintor
addimandatore
ambasciatore*

*administrador
augmentador
caçador
comanador
corredor
defenedor
difamador
emperador
escampador
espenyador
faedor
fugidor
instituídor
llaurador
mantenedor
mirador
pecador
peridor
principiador
regidor
requeridor
salvador
subjugador
trencador
venjador
deutor
protector
adulatore
attore*

*ajudador
avorridor
causador
comprador
creador
demanador
dissipador
endreçador
escarnidor
esquinçador
falsificador
governador
jugador
lloador
menjador
mocador
peixcador
portador
procurador
remedor
ressuscitador
senador
succelidor
usurpador
vividor
doctor
redemptor
aiutatore
augmentatore*

⁶⁶La forma *-dore* no la registra ningú; es tracta d'una forma d'origen clarament septentrional (presència de la sonorització de la sorda intervocàlica).

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

<i>autore</i>	<i>bestemmiatore</i>	<i>bevitore</i>	<i>cacciatore</i>
<i>cavalcatore</i>	<i>cianciatore</i>	<i>collivatore</i>	<i>commandatore</i>
<i>commettitore</i>	<i>compratore</i>	<i>conoscitore</i>	<i>conquistatore</i>
<i>consigliatore</i>	<i>contrastatore</i>	<i>creatore</i>	<i>curatore</i>
<i>debitore</i>	<i>descopritore</i>	<i>destruggitore</i>	<i>detrattore</i>
<i>difenditore</i>	<i>dipintore</i>	<i>dissipatore</i>	<i>donatore</i>
<i>dottore</i>	<i>essecutore</i>	<i>falsificatore</i>	<i>fornicatore</i>
<i>fuggitore</i>	<i>generatore</i>	<i>giudicatore</i>	<i>giuocatore</i>
<i>governatore</i>	<i>habitatore</i>	<i>imperatore</i>	<i>infamatore</i>
<i>ingannatore</i>	<i>ingeneratore</i>	<i>institutore</i>	<i>investigatore</i>
<i>lavoratore</i>	<i>levatore</i>	<i>mancatore</i>	<i>mangiatore</i>
<i>mantenitore</i>	<i>mentitore</i>	<i>oratore</i>	<i>parlatore</i>
<i>pascitore</i>	<i>passatore</i>	<i>pastore</i>	<i>peccatore</i>
<i>perditore</i>	<i>pescatore</i>	<i>pittore</i>	<i>portatore</i>
<i>posseditore</i>	<i>principiatore</i>	<i>procuratore</i>	<i>propallatore</i>
<i>protettore</i>	<i>redentore</i>	<i>reggitore</i>	<i>requiritore</i>
<i>resuscitatore</i>	<i>rettore</i>	<i>ricamatore</i>	<i>riparatore</i>
<i>riprenditore</i>	<i>rubatore</i>	<i>salvatore</i>	<i>sartore</i>
<i>schernitore</i>	<i>scrimitore</i>	<i>scusatore</i>	<i>senatore</i>
<i>servitore</i>	<i>soggiugatore</i>	<i>spargitore</i>	<i>spenditore</i>
<i>succeditore</i>	<i>suonatore</i>	<i>tessitore</i>	<i>traditore</i>
<i>uditore</i>	<i>usurpatore</i>	<i>vendicatore</i>	<i>vincitore</i>
<i>ambasciadore</i>	<i>corridore</i>	<i>imperadore</i>	<i>servidore</i>

<i>consentidora</i>	<i>dansadora</i>	-dora/—:	<i>invocadora</i>
<i>pecadora</i>	<i>reportadora</i>	<i>dormidora</i>	<i>tudora</i>
		<i>seguidora</i>	

<i>emperadriu</i>	<i>consentitrice</i>	-driu/-trice⁶⁷:	<i>dispensatrice</i>
<i>dormitrice</i>	<i>gubernatrice</i>	<i>danzatrice</i>	<i>incantatrice</i>
<i>peccatrice</i>	<i>raportatrice</i>	<i>imperatrice</i>	<i>servitrice</i>
<i>tutrice</i>		<i>seguitrice</i>	

<i>antecessor</i>	<i>assessor</i>	-SORE>-sor/-sore:	<i>defensor</i>
<i>marmessor</i>	<i>possessore</i>	<i>confessor</i>	<i>antecessore</i>
<i>assessore</i>	<i>confessore</i>	<i>predecessor</i>	<i>possessore</i>
<i>predecessore</i>	<i>successore</i>	<i>defensore</i>	

-TURA

<i>armadura</i>	<i>aventura</i>	-dura/-tura:	<i>brodadura</i>
<i>cavalcadura</i>	<i>costura</i>	<i>benaventurat</i>	<i>desventura</i>
<i>dobladura</i>	<i>escriptura</i>	<i>creatura</i>	<i>malventura</i>
<i>pintura</i>	<i>sepultura</i>	<i>forradura</i>	<i>ventura</i>
<i>vestidura</i>	<i>annuntiatura</i>	<i>tancadura</i>	<i>ventura</i>
<i>battitura</i>	<i>benaventurato</i>	<i>armatura</i>	<i>ventura</i>
<i>costura</i>	<i>creatura</i>	<i>cavalcatura</i>	<i>cintura</i>
<i>imbracciatura</i>	<i>mala ventura</i>	<i>disventura</i>	<i>graffignatura</i>
<i>ricamatura</i>	<i>scrittura</i>	<i>metitura</i>	<i>pittura</i>
<i>sepultura</i>	<i>ventura</i>	<i>sepoltura</i>	<i>serratura</i>

-TUTE

<i>joventut</i>	<i>senectut</i>	-tut,-tud/tù:	<i>virtut</i>
<i>gioventù</i>	<i>senetà</i>	<i>servitud</i>	<i>virtù</i>
		<i>servità</i>	

-UCEU

<i>caputxo</i>	<i>capuccio/capuzzo</i>	-utxo/-ucclo,-uzzo⁶⁸:	<i>lettuccio</i>
----------------	-------------------------	---	------------------

⁶⁷La diferència dels exemples s'explica pel fet que l'italià prefereix la forma *-trice* per formar el femení dels noms en *-tore*; en català en canvi aquesta forma és culta.

⁶⁸La llengua literària oscil·la, mentre que la forma septentrional i meridional és *-uzzo*.

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

-ULU⁶⁹

capítol	estímol	-ol/olo:	capitolo
gocciola	nugola/nuvolo	avolo	piccolo
stimolo	tegola	officcio	

-URA

altura	bravura	-ura/-ura:	dretura
essitura	estatura	delicadura	factura
mesura	obertura	estretura	pressura
travessura	usurer	oradura	delicatura
drezzatura	fattura	apertura	misura
natura	pianura	fessura	sciagura
spessura	statura	pressura	verdura
		usurario	

C) COMPOSTOS:

1) Que donen un verb:

foragitar	gentilhome	maldir ⁷⁰	malmetre
malparlar	maltractar	malvoler	manllevar
menyscabar	menysprear	benedire	maladire
maltrattare	malvolere		

2) Que donen un substantiu:

afer	aiguamans	alarma	benaventurança
benedicció	benvolença	capteniment	cobrellit
cobriatzembla	davantguarda	endemà	gentildama
gentilhom	guardabraç	llogacama	lloctinent
malaventura	malbarat	malmesclador	malmetedor
malparlant	malvolença	menyscapte	menyspreu
menysvaler	migdia	migjorn	mitjanit
monsenyor	no-res	portantveus	salconduit
salvaguarda	seques amors	sinraó	terratremol
veracreu	anteguarda	benedetto	beneficio
benepiacito	benevolentia	domattina	farsardino
gentildama	gentildonna	gentilhuomo	guardacamera
guardaroba	luogotenente	maledittione	malevolentia
malmerito	malparlante	mancovalore	melarancio
mezzanotte	mezzaviola	mezzodi	mezzogiorno
nobildonna	nonnulla	Padresanto	passavanti
terraferma	vanagloria	vicere	

3) Que donen un adjectiu:

benaventurat	benvingut	benvolent	fementit
malaventurat	malcontent	maldestre	maldient
malfadat	malparler	malvolgut	manllevat
menyscabat	menysplaent	menyspreat	mossènyer
propassat	qualque	qualsevolguès	qualsevulla
quinsevulla	totpoderós	versemblant	benaventurato
benedetto	benvenuto	benvolente	benvoluto
decimonono	decimosettimo	decimottavo	intanto
maladetto/maledetto	malavisato	malconcio	malcontento
maldestro	maldicente/maledicente	malparlante	malvoluto
primogenito	qualsiviglia	qualsivuale	qualunque
sestadecimo			

⁶⁹És un antic sufix diminutiu llatí, rebutjat per les llengües romàniques a favor d'altres (-ETTO, -ELLO, etc.). La majoria dels exemples no deixen veure llur composició.

⁷⁰Tekavcic (parlant de mal-) diu que aquell és en origen part d'un compost, però que ara el devem considerar com a un simple prefix. Rohlfs no diu res, però crec que, en no haver-lo inclòs entre els prefixos, no el considera així (cal dir però que només té en compte entre ds prefixos les preposicions llatines i gregues i algun altre element).

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

4) Que donen un adverbí:

adins	almenys	anit	damunt
davant	deçà	dedins	defora
dejorn	dellà	dessús	detràs
enaixí	enaprés	ençà	enjús
enmig	ensús	entorn	jamés
no-res-menys	onsevulla	també	tampoc
tantost	tostemps	abbasso	abbraccio
addietro	addosso	almanco	almeno
allato	appena	attraverso	correlanza
dallato	dapoi	davanti	dipoi
dirimpetto	finhora	giamai	hoggidí
hormai	inanzi	incontro	indietro
indosso	intorno	invero	livi
nientedimeno	ovunque	perciò	piuttosto
quivi	sempremai	tuttavolta	unquanco

5) Que donen una conjunció:

damunt	defora	emperò	jatsesia
jatsia	sinó	acciò	benché
ciòè	donde	finché	imperò
malgrado	nonché	nonostante	over
perché	perfinché	poiché	purché
quantunque	talché		

6) Que donen una interjecció:

adéu-siau	addio	aimé!	oimé!
-----------	-------	-------	-------

7) Que donen una preposició:

davall	davant	dejús	dellà
dessots	detràs	devers	envers
davanti	fantanto	infino	

8) Que donen un pronom:

demés	qualsevol	quesvulla	quisvulla
tothom	altresante	donde	niuno
ognuno	voialtri/e		

D) DEVERBALS:

acord	acost	afalac	afany
afronte	aguait	ajuda	alè
aparell	arrap	assalt	assossec
avalot	balanç	ball	blasme
bot	brega	caça	canvi
càrrec	càrrega	castic	cerca
clam	comanda	combat	comport
compte	concert	concord	condamna
conhort	conquista	consent	consulta
contrast	convit	crida	crit
cuïta	debat	deliber	demanda
depart	desalt	desbarat	descans
descàrrec	desconhort	desdeny	desferra
desheret	despulla	destrossa	disputa
embaràs	empatx	encalç	encontre
endreça	engan	enuig	erra
escaramussa	esforç	esgrima	esguard
esmena	esment	esmerç	espant
esqueix	estalvi	estima	excusa
fatiga	forja	gast	gemec
git	greuge	guany	guarda
guast	guia	jura	llamp
lleixa	lliga	mat	meneig
mescla	mostra	nafra	oblit
paga	part	pas	pregunta
pensa	penyora	perdó	pic
plor	prec	procura	prova
recapte	recel	record	repar
rèplica	repòs	rescat	rest
resta	roba	sanglot	sospir
sospita	tall	tarda	tir
torba	tornes	trepa	trespàs
venja	vetla	vista	volta

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

<i>abbandono</i>	<i>acconcio</i>	<i>accordo</i>	<i>acquisto</i>
<i>addimanda</i>	<i>affanno</i>	<i>aguato</i>	<i>allievo</i>
<i>a rosto</i>	<i>assalto</i>	<i>assetto</i>	<i>ballo</i>
<i>biasimo</i>	<i>briga</i>	<i>caccia</i>	<i>calca</i>
<i>cambio</i>	<i>carica</i>	<i>carico</i>	<i>cerca</i>
<i>comenda</i>	<i>concorde</i>	<i>condanna</i>	<i>conforto</i>
<i>conquisto</i>	<i>consulta</i>	<i>conto</i>	<i>contrasto</i>
<i>convito</i>	<i>diletto</i>	<i>disconforto</i>	<i>discosto</i>
<i>dispregio</i>	<i>disputa</i>	<i>dissegno</i>	<i>disturbo</i>
<i>domanda</i>	<i>emenda</i>	<i>fallo</i>	<i>fatica</i>
<i>giuro</i>	<i>grida</i>	<i>grido</i>	<i>guadagno</i>
<i>guarda</i>	<i>guasto</i>	<i>guida</i>	<i>impacio</i>
<i>incanto</i>	<i>incarico</i>	<i>incontro</i>	<i>inganno</i>
<i>lampo</i>	<i>lega</i>	<i>lena</i>	<i>leva</i>
<i>mostra</i>	<i>obligo</i>	<i>oblio</i>	<i>paga</i>
<i>passo</i>	<i>perdono</i>	<i>peso</i>	<i>picco</i>
<i>prego</i>	<i>pressa</i>	<i>procura</i>	<i>protesto</i>
<i>prova</i>	<i>racconto</i>	<i>recapito</i>	<i>replica</i>
<i>reposito</i>	<i>resta</i>	<i>resto</i>	<i>riccama</i>
<i>ricordo</i>	<i>richiamo</i>	<i>riparo</i>	<i>riporto</i>
<i>riposo</i>	<i>riscato</i>	<i>risguardo</i>	<i>ritorno</i>
<i>roverscio</i>	<i>saluto</i>	<i>scalcio</i>	<i>scaramuccia</i>
<i>scarico</i>	<i>scrima</i>	<i>scusa</i>	<i>scherno</i>
<i>scherzo</i>	<i>sdegno</i>	<i>sforzo</i>	<i>sguardo</i>
<i>singulto</i>	<i>sospira</i>	<i>spasso</i>	<i>spavento</i>
<i>spoglia</i>	<i>squadra</i>	<i>stima</i>	<i>strido</i>
<i>taglia</i>	<i>taglio</i>	<i>travaglia</i>	<i>vilipendio</i>
<i>vista</i>	<i>volta</i>	<i>zampillo</i>	

E) FORMES NO AFIXALS:

Adverbis en -MENTE

-ment⁷¹ / -mente

abundament	abundosament	acordadament	adoloridament
afectadament	afectuosament	agrament	agudament
alegremment	altament	altrament	amagadament
amigablement	amplament	animosament	antigament
ardentment	artificialment	atentament	bastantment
bellament	benaventuradament	benignament	blanament
bonament	bravament	breument	carament
carnalment	cautelosament	certament	clarament
cobertament	complidament	contemplativament	contínuament
copiosament	corporalment	cruelment	cuitadament
darrerament	desordenadament	devotament	dignament
diligentment	discretament	domèsticament	dretament
egualment	escassament	esforçadament	estesament
estimadament	estretament	estroncadament	eternalment
eternament	excelçament	fàcilment	ferament
fermament	fictament	finalment	follament
forçadament	forçivolment	fortment	furiosament
galantment	generalment	gloriosament	graciosament
grandíssimament	greument	honestament	honradament
humilment	imaginativament	impròvidament	improvisament
incessantment	incogitadament	indignament	infal.liblement
infinidament	injustament	indútilment	justament
justificadament	liberalment	liberament	lícitament
llargament	llaugerament	llealment	lletjament
llibertament	llongament	majorment	malament
maliciosament	manifestament	meravellosament	mèritament
miserablement	mortalment	naturalment	necessàriament
noblement	novament	ocultament	ordenadament
ordinàriament	pacientment	pacíficament	palesament
perfetament	perpetualment	personalment	piadosament
planament	poderosament	poèticament	pomposament
prestament	primerament	principalment	promptament

⁷¹No acaba d'estar clar si es tracta de veritable derivació o d'un procediment purament gramatical. Cfr. sobre aquesta polèmica: Duarte-Alsina, *Gram.Hist.*, III, pàgs.132-134.

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

pròpiament	pròpiament	pròsperament	prudentment
públicament	quedament	quietament	raonablement
realment	rectament	reposadament	ricament
salvament	santament	saviament	secretament
segurament	semblantment	simplement	singularment
sobtosament	solament	sol·licitament	soltament
suauament	subtilment	suficientment	tempradament
tercerament	tirànicament	totalment	triúmfantment
tutament	valentment	vanament	verament
verdaderament	vergonyosament	viciosament	victoriosament
vigorosament	vilment	virilment	virtuosament
vivament	volenterosament	voluntàriament	vulgarment
<i>abandonatamente</i>	<i>abbondantemente</i>	<i>acramente</i>	<i>acutamente</i>
<i>addoloratamente</i>	<i>affettatamente</i>	<i>affettuosamente</i>	<i>affrettatamente</i>
<i>allegremente</i>	<i>altamente</i>	<i>altrimente</i>	<i>amichevolmente</i>
<i>amplamente</i>	<i>animosamente</i>	<i>anticamente</i>	<i>appensatamente</i>
<i>ardentement</i>	<i>artificialmente</i>	<i>ascosamente</i>	<i>audacemente</i>
<i>bellamente</i>	<i>benignamente</i>	<i>blandamente</i>	<i>bravamente</i>
<i>brevemente</i>	<i>buonamente</i>	<i>caritativamente</i>	<i>carnalmente</i>
<i>cautellosamente</i>	<i>certamente</i>	<i>charamente</i>	<i>chiaramente</i>
<i>compiutamente</i>	<i>contemplativamente</i>	<i>continuamente</i>	<i>copertamente</i>
<i>copiosamente</i>	<i>corporalmente</i>	<i>crudelmente</i>	<i>debitamente</i>
<i>degnamente</i>	<i>diffusamente</i>	<i>dirittamente</i>	<i>discretamente</i>
<i>disordinatamente</i>	<i>disprovedutamente</i>	<i>distesamente</i>	<i>divotamente</i>
<i>domesticamente</i>	<i>egregiamente</i>	<i>equalmente</i>	<i>espressamente</i>
<i>estremamente</i>	<i>eternalmente</i>	<i>eternamente</i>	<i>facilmente</i>
<i>felicemente</i>	<i>fermamente</i>	<i>fieramente</i>	<i>finalmente</i>
<i>fittamente</i>	<i>fortemente</i>	<i>fortunatamente</i>	<i>frettolosamente</i>
<i>furiosamente</i>	<i>gagliardamente</i>	<i>galantemente</i>	<i>generalmente</i>
<i>giustamente</i>	<i>giustificatamente</i>	<i>gloriosamente</i>	<i>grandemente</i>
<i>grandissimamente</i>	<i>gratosamente</i>	<i>gravemente</i>	<i>grossamente</i>
<i>honestamente</i>	<i>onoratamente</i>	<i>humilmente</i>	<i>imaginativamente</i>
<i>imperfettamente</i>	<i>improvidamente</i>	<i>improvvisamente</i>	<i>incessantemente</i>
<i>incessatament</i>	<i>incogitament</i>	<i>incognitament</i>	<i>indegnament</i>
<i>infallibilment</i>	<i>infinitament</i>	<i>ingiustament</i>	<i>iniquament</i>
<i>intentament</i>	<i>inutilment</i>	<i>lealment</i>	<i>lecitament</i>
<i>leggiertment</i>	<i>liberalment</i>	<i>liberament</i>	<i>lungament</i>
<i>maggiortment</i>	<i>malament</i>	<i>malitiosament</i>	<i>manifestament</i>
<i>maravigliosament</i>	<i>mattament</i>	<i>meritament</i>	<i>mescolatament</i>
<i>minutament</i>	<i>miserabilment</i>	<i>mortalment</i>	<i>nativament</i>
<i>naturalment</i>	<i>necessariament</i>	<i>nobilment</i>	<i>nuovament</i>
<i>occultament</i>	<i>ordinariament</i>	<i>ordinatament</i>	<i>ottimament</i>
<i>pacificament</i>	<i>palesament</i>	<i>patientment</i>	<i>pazzament</i>
<i>perfettament</i>	<i>perpetualment</i>	<i>perpetuament</i>	<i>pezzament</i>
<i>pienament</i>	<i>pietosament</i>	<i>poderosament</i>	<i>poeticament</i>
<i>pomposament</i>	<i>prestament</i>	<i>primament</i>	<i>primierament</i>
<i>prontament</i>	<i>propriament</i>	<i>prosperament</i>	<i>prudentment</i>
<i>publicament</i>	<i>quietament</i>	<i>ragionevolment</i>	<i>ramaricatament</i>
<i>realment</i>	<i>rettament</i>	<i>riccament</i>	<i>riposatament</i>
<i>santament</i>	<i>saviament</i>	<i>scarsament</i>	<i>scioltament</i>
<i>segretament</i>	<i>semplicement</i>	<i>separatament</i>	<i>sforzatament</i>
<i>sicurament</i>	<i>similment</i>	<i>singularment</i>	<i>soavement</i>
<i>sofficientment</i>	<i>solament</i>	<i>sollicitament</i>	<i>sommament</i>
<i>sottilment</i>	<i>specialment</i>	<i>stimatament</i>	<i>strettament</i>
<i>subitament</i>	<i>talment</i>	<i>temperatament</i>	<i>tirannicament</i>
<i>totalment</i>	<i>trionphantment</i>	<i>tristament</i>	<i>ugualment</i>
<i>ultimament</i>	<i>valentment</i>	<i>valorosament</i>	<i>vanament</i>
<i>verament</i>	<i>vergognosament</i>	<i>vertuosament</i>	<i>vigorosament</i>
<i>vilment</i>	<i>virilment</i>	<i>vittiosament</i>	<i>vittoriosament</i>
<i>vivament</i>	<i>volgarment</i>	<i>volontariament</i>	<i>volontarosament</i>

—/-menti:

altramenti/altrimenti

Adjectius i substantius derivats de substantius amb les desinències participials.

Participis adjectivals:

afaenat	afortunat	-at/-nto:	algaliat
almescat	aperduat	agraciat	armat
assenat	atendat	arborat	colorat
coronat	desaconsolat	benaventurat	desaventurat
desconsolat	desenfrenat	desastrat	desmesurat
		deslimitat	

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

despiadat empeguntat endiablat engrutat entenebrat fulletat infortunat morat salat vallejat <i>affezionato</i> <i>ammolato</i> <i>colorato</i> <i>fortunato</i> <i>immaculato</i> <i>incathenato</i> <i>indiavolato</i> <i>ingramezzato</i> <i>moscato</i> <i>pignocato</i> <i>sfrenato</i> <i>spietato</i> <i>tormentato</i>	despoderat emplomat enfoscat ennirviat escabellonat gomat irat murat segellat vellutat <i>affilato</i> <i>anniellato</i> <i>dispopolato</i> <i>gumato</i> <i>impegolato</i> <i>incerato</i> <i>infortunato</i> <i>innervato</i> <i>murato</i> <i>salato</i> <i>sigillato</i> <i>steccato</i> <i>ucellato</i>	desventurat empostat enfrescat enrabiad esposat hestoriat malaventurat niellat turmentat <i>acciaiato</i> <i>affrenellato</i> <i>arborato</i> <i>divisato</i> <i>historiato</i> <i>imprigionato</i> <i>incortinato</i> <i>infrascato</i> <i>irato</i> <i>orpelato</i> <i>scompagnato</i> <i>smaltato</i> <i>sventurato</i>	empaliat encadenat engolfat entelat fullat inefrenat malfadat oripellat usitat <i>affamato</i> <i>algagliato</i> <i>argentato</i> <i>effeminato</i> <i>imbracciato</i> <i>inarcionato</i> <i>increspato</i> <i>ingolfato</i> <i>misurato</i> <i>pastigliato</i> <i>sfortunato</i> <i>smisurato</i> <i>sviato</i>
carnut	geperut	-ut/-uto: mamellut	<i>pennuto</i>
descolorit	<i>chiarito</i>	-it/-ito: <i>saporito</i>	<i>scolorito</i>

Participis substantivats:

-ada/-ata:

aiguada assoldadar cavalcada durada estopada jornada parada posada tirada <i>bastonata</i> <i>coltellata</i> <i>frascata</i> <i>piatonata</i> <i>tirata</i>	anada bastonada celada entrada fumada llançada passada recruada tornada <i>brancata</i> <i>durata</i> <i>giornata</i> <i>ritornata</i> <i>tornata</i>	arcada besada coltellada esplanissada galtada matinada petjada tallada <i>ambasciata</i> <i>canonata</i> <i>farsata</i> <i>guanciata</i> <i>sfacciata</i>	armada canonada corada estocada grapada nomenada pinyonada teulada <i>andata</i> <i>cavalcata</i> <i>flagellata</i> <i>lanciata</i> <i>stoccata</i>
--	--	---	---

-ida/-ita:

eixida sentida	ferida <i>perdita</i>	oïda <i>sentita</i>	partida <i>uscita</i>
-------------------	--------------------------	------------------------	--------------------------

-uda/-uta:

venguda	<i>valuta</i>
---------	---------------

Infinitius formats a partir de verbs i adjectius:

-ar/-are:

aba:rar abreujar afluixar alegrar amansar aninar aprofitar apurar-se arremorar assegurar assctar avallar bascar burlar	abisar acertar-se afrenellar-se altar amargar apartar apropiar-se arborar arriscar assinestrar atendar-se avilar batallar caminar	abonançar acompanyar afrontar allargar amarinar apoderar apropinuar-se armar assabentar assitjar aterrar avituallar blasmar campar	abraçar acostumar agenolljar-se alletar ampliar apresonar apuntar arreglar-se assagetar assoldadar avalotar baixar buidar casar
---	--	---	--

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

cativar
cordar-se
desassetjar
desmarxar
egualar
encarnar-se
encegar
ensajar
entoldar
esmolar
esquarterar
fantasiar
filar
freturar
ginyar
il.luminar
ilunyar
mencionar
numerar
practicar
reforçar
renovellar
saludar
senyar
sol.licitar
voltar
abbracciare
acciecicare
acquietare
adoprar
affrettarsi
aggravare
allattare
allungare
annoiare
apprezzare
arischiare
assicurare
attristare
avillare
caminare
contentare
desviare
disferrare
ferrare
gloriare
imbalsamare
impegnare
incarnarsi
infamiare
innanimare
inviluparsi
maculare
maridare
noiare
ottenebrare
prigionare
racquietare
recostumarsi
rinfrescare
rotolare
scaldare
scoppiare
slacciare
spasimare
stancarsi
testimoniare
vergognare
zappare

causar
coronar
desenamorar
desnaturar
embarcar-se
encasar
encensar
ensellar
enviar-se
espaïar-se
esquivar
fartar-se
finar
galardonar
governar
llibertar
macular
millorar
pastar
premiar
refredar
replicar
sanglotar
sermonar
solaçar
abbardare
abbreviare
accompagnare
addoppiare
affaticare
affrontare
alienare
allegrarsi
amaccare
annullare
appropinquarsi
arotare
assoldare
avergognare
avvicinarsi
campare
decollare
dilungare
dislacciare
fibbiare
habituarsi
imbarcarsi
impiccare
incassare
infiammarsi
insevare
lagrimare
mancare
maritare
numerare
percostumare
principiare
raffrescare
regolare
ringratiare
rovinare
scampare
scoppiare
soldare
spezzare
straccarsi
tormentare
vettovagliare

consellar
davallar
desenculpar
desospitar
emparamentar
encativar
encertar
enseuar
escampar
espalmar
exemptar
fermar
flixir
gelar
guaitar
llicenciar
maridar
minar
penar
raonar
reglar
rescatar
sentenciar
signar
soltar
abbassare
accarezzare
accostare
addotare
affermare
agghiacciare
allacciare
alloggiare
ammaestrare
appregionare
appropriarsi
ascortare
attendarsi
avettovagliato
avviluppato
compleSSIONARE
desiare
dirupare
eccettuare
fragellare
honorare
imparentarsi
impregonare
incolpare
ingnocchiarsi
intitolarsi
lattare
manifestare
migliorare
operare
poppare
profumare
ragionare
rincore
rinovellare
saettare
scaricare
segnare
sollazzare
spontare
stratiare
travagliare
vitiare

continuar
derrocar
desensellar
dotar
empenyorar
encavalcar-se
enclotar
ensivellar
esguardar
espletar
falsar
ferrar
forçar
gemegar
humiliar-se
lliurar
menaçar
nomenar
perillar
refermar
remeiar
ressonar
senyalar
sobtar
turmentar
abbonacciare
accennare
accostumare
adirarsi
affirmare
aggratiato
allargarsi
allontanare
animare
appressarsi
approssimarsi
assediare
atterrare
aviare
bravare
concordare
desnaturare
discolpare
fantasticare
giostrare
humiliare
impastare
incalciare
infamare
innamorare
invecchiarsi
licentiar
maravigliarsi
minare
oscurare
praticare
puzzare
rallegrarsi
rinforzare
rotare
salutare
sconfortare
sfoderare
spalmare
squartare
svergognare
uguagliare
vuotare

aclarir
amollir
enfellonir-se
enriquir-se
esclarir
abhorrire

afavorir
desfavorir
enfortir
entrestir
esmortir-se
alleggerire

-ir/-ire:

aflaquir
embravir-se
enfosquir
envellir-se
florir
ammollire

afranquir
encarir
ennobliir
envergonyir
abbellire
favorire

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

incrudelirsi
sminuire

ingagliardire
stramortirsi

insoperbirsi
tramortire

nobilire

Participis de present (convertits en adj. o subst.):

		-Int ⁷² /—:	
influint vivint	llegint	oïnt	relluint

Gerundis (convertits en adj. o subst.):

		-end(a),-andi/-ando,-endo(a):	
bevanda abominando horrendo	vivanda bevenda reverendo	reverend facenda	restaurandi memorando

Superlatius:

		-fssim/-lssimo:	
afabilfssim clarfssim devotfssim fidelfssim il.lustrfssim prudentfssim serenfssim Altissimo chiarissimo dignissimo fedelissimo grandissimo nefandissimo preclarissimo sacratissimo villissimo	amarfssim clementfssim dignfssim fortfssim nefandfssim reverendfssim valentfssim amarissimo christianissimo dilettissimo felicissimo gravissimo ornatissimo prontissimo santissimo	bellfssim cristianfssim dilectfssim grandfssim perfectfssim sacratfssim villfssim bellissimo clementissimo divotissimo fierissimo honestissimo perfettissimo prudentissimo serenissimo	carfssim crudelfssim excel.lentfssim honestfssim preclarfssim santfssim affabilissimo charissimo crudelissimo eccellentissimo fortissimo illustrissimo potentissimo reverendissimo valentissimo
		—/-errimo:	
asperrimo	celeberrimo	miserrimo	

Tot seguit donaré les dades numèriques referides a la llista anterior. En la primera columna —separats per una barra obliqua— es trobarà el nombre de paraules del català (1ª xifra) i de l'italià (2ª xifra). El número de la segona columna indica el nombre de paraules que coincideixen en ambdues llengües.

A)PREFIXOS	798/956	479
AB -		
—/ab-	0/3	0
ABANTE-		
avant-/avante-	2/1	1
AD -		
a-/a-+cons.,ad-+voc.(forma verbs o subs.)	71/76	24
a-/a-+cons.,ad-+voc.(és un reforç)	32/45	10
ad-/ad- (cultismes)	17/17	16

⁷²Aquestes formes són formacions catalanes, ja que aquesta terminació de participi present de la 3ª conjugació no té correspondència en llatí, on només que hi havia dues terminacions (-ANTE/-ENTE).

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

ANTE-		
ante-/ante-,anti-	1/5	1
ARCHI-		
arc-,arque-/arc(hi)-,arci-	2/3	2
CIRCUM-		
circum-/circon-	1/1	1
CONTRA-		
contra-/contra	9/9	9
CUM-		
co-,com-,con-/co-,col-,com-,con-	85/114	76
DE-	31/42	11
de-/de-		
—/di-		
DIS-,DI-	150/115	64
des-/des-		
dis-/dis-		
di-/di		
EX-		
ex-/es- (cultismes)	8/11	6
e-/e-	2/3	2
es-/s-	17/69	8
IN-	158/159	96
il-,in-,em-,en-/il-,im-,in-,inn- (formació de parasintètics)	61/54	25
il-,im-,in-,ir-,inn-/il-,ir-,im-,in- (negació de la base)	72/85	66
em-,in-,en-/im-,in- (reforçament)	14/17	3
in-, en-/inn- (moviment, real o figurat)	11/4	2
INTER-		
entre-/entr-	6/1	0
—/inter-	0/4	0
INTRA-		
intr-/intr(a)-	1/4	1
INTRO-		
intro-/intro	1/3	1
PER-		
per-/per-	12/19	11
PRAE-		
pre-/pre-	20/20	18
PRO-		
pro-/pro-	24/24	21
PROTO-		
—/proto-	0/1	0
RE- (RE-+AD-,RE-+IN-)	95/173	74
RE->re-/re-,ri-		
RE-+AD-> —/ra-		
RI-+IN-> —/rin-		
RETRO-		
—/retro-	0/1	0
SUB-		
so-/so-	2/14*	1
sub-,su-/sub-,su-(cultismes)	15/11*	6
SUBTUS		
sota-,sots-/sotto-	8/8	5
SUPER-,SUPRA-		
sobre-,super-/sopr(a)-	16/15	12
TRANS-		
tra-,trans-,tras-/tra-,trans-,tras-	9/16 +10	4
VICE-		
ves-,vis-/vice-,vis-	2/2	2

B)SUFFIXOS	1642/1675	1155
-ACEU		
-às(sa)/-accia/o,-azza/o	2/5	1
-ACULU		
-all,-acle,-atxo/-acchio,-acolo,-aglio	4/6	4
-ALE,-ARE		
-al/-ale (adjectius)	60/52	43
-al/-ale (substantius)	19/13	11
-ar/are (adjectius)	10/11	10
-ar/— (substantius collectius)	5/0	0
-ALIA		
-alla/-aglia	8/3	3
-AME		
—/ame	0/5	0
-ANTE,-ENTE		
-ant/-ante	51/48	36
-ent(a)/-ente	76/78	59
-ANTIA,-ENTIA		
-ança,-ància/-antia,-anza	26/30	21
-ença,-ència/-entia,-enza,-encia	53/57	45
-ANU		
-à/-ano (gentilicis)	16/14	13
-à(n)/-ano (noms d'agent...)	13/13	10
-ARIA		
-ària/—	4/0	0
-ARIU		
-ari/-ario (cultismes)	19/22	16
-er,-ero/-aio,-aro,-iere (oficis,ocupacions,càrrecs)	33/39	20
-er/-aro,-iere,-ero,-era (objecte, lloc...)	19/23	9
-er/-iere (arbres i animals)	3/3	2
-er/-aio,-aro (col.lectius)	4/2	2
-er/-iere,-ero (adjectius i adverbis)	19/13	7
-er/-ero,-iera (altres substantius)	2/4	1
-ARIU + -IA		
-eria/-eria,-aria	21/13	6
-ASTER		
-astra, -astre/-astro	2/2	1
-ATICU		
-atge/-aggio,-agio	25/16	13
—/atico (cultismes)	0/2	0
-ATU		
-at/-ato,-ado (territoris, dignitats...)	8/8	7
-at/-ato (altres)	6/3	1
-BILE		
-able/-abile,-abele	41/31	31
-ible/ibile	11/11	11
-ívol/-evole	2/24	1
-uble/-ubile	1/2	1
-ELLU		
-ell/-ello,-cello,-ella (diminutiu)	1/14	1
-ell(a),-illo,-illa/-ello,-ella (immotivats)	32/23	16
-ENSE		
-ès/-ese,-ense	8/8	7
-ENSE + -ANU		
-esà/-egiano, -igiano	1/2	1
-ENU		
-è(n)a/— (numerals)	18/0	0

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

-ERIU		
-eri/-erio,-ero	4/6	3
-ETU/A		
-eto/-eda (col.lectius)	1/1	1
-FERO		
-fer/-fero	1/2	1
-IFICAR		
-ificar/-ificare	17/19	14
-HART		
-ard(a)/-ardo, -arda	7/10	6
-IA		
-ia/-ia (cultismes)	21/25	21
-IA		
-fa/-fa	23/14	10
-ia (helenismes)	12/12	12
-ICIU		
-fs/-iccio,-izzo	5/1	1
-ICU		
-ic/-ico	17/25	16
-IDIARE		
-ejar/-eggiare,-iggiare	37/29	18
-itzar/-ezzare,-izzare,-izare	3/5	3
-IDU		
-id/-ido	2/3	2
-ILE		
-il/-ile (tònic)	6/8	6
-il/-ile,-ele (àton)	9/14	8
-ING		
-enc/—	2/0	0
-INU		
-f/-ino (adjectius de qualitat)	11/10	9
-f/-ino (gentilicis)	2/2	2
-ino,-ina/-ino,-cino,-ina (diminutius)	5/16	2
-ISCU		
-esc,-isc/-esco,-esca	3/3	1
-ISSA		
-essa/-essa	4/4	3
-ISTA		
-ista/-ista	4/4	4
-ITARE		
-itar/-itare	1/5	1
-ITIA		
-ea,-esa/-ezza	32/41	15
-fcia/-itia (cultismes)	13/14	11
-ITTU		
-et(a)/-etto(a),-eto(a)	31/25	15
-ITUDINE		
-itud,-etud/-itudine,-itudine	17/18	15
-IVU		
-iu/-ivo	14/16	13
-MENTU		
-ment/-mento	86/71	50
-menta/-menta (> de la forma de pl.)	1/2	0
-ment/— (col.lectius)	1/0	0
-OLU		
-ol(a)/-uolo(a),-olo(a)	8/12	5
-ONE		
-ó/-one	9/17	5

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

——/-one,-oni (adverbis)	0/1	1
-ORE		
-or/-ore	35/21	19
——/-ora (pl. collectius)	0/1	0
-ORIU		
-ori/-orio (cultismes)	7/8	5
-or/-oio	1/2	1
-OSU		
-ós/-oso	101/84	70
-S		
--/-s (adverbis)	2/0	0
-TATE		
dat,-tat/-tà,-tate,-tade	121/143	100
-TIONE,-SIONE,-IONE		
-TIONE>-ació,-ció,-ó/-atione,-attione,-tione	146/167	138
-SIONE>-sió/-sione	23/30	23
-IONE>-ió/-ione	8/8	7
-TORE,-TRICE,-SORE		
-TORE>-dor(a),-tor/-tore,-dore	108/100	75
-TORA>-dora/--	8/0	0
-TRICE>-driu/-trice	1/12	1
-SORE>-sor/-sore	7/7	6
-TURA		
-dura/-tura	17/21	12
-TUTE		
-tut,-tud/tù	4/4	4
-UCEU		
-utxo/-uccio,-uzzo	1/2	1
-ULU		
-ol/olo	2/9	2
-URA		
-ura/-ura	14/14	9
C)COMPOSTOS	118/118	74
D)DEVERBALS	132/112	73
E)FORMES NO AFIXALS	492/502	334
Adverbis en -MENTE		
-ment/-mente	178/192	152
——/-menti	0/2	0
Participis adjectivals		
-at/-ato	58/52	33
-ut/-uto	3/1	0
-it/-ito	1/3	1
Participis substantivats		
-ada/-ata	34/20	14
-ida/-ita	5/3	2
-uda/-uta	1/2	1
Infinitius formats a partir de verbs i adjectius		
-ar/-are	157/172	93
-ir/-ire	19/12	9
Participis de present (convertits en adj. o subst.)		
-int/——	5/0	0
Gerundis (convertits en adj. o subst.)		
-end(a),-andi/-ando,-endo(a)	4/6	2

Capítol III. Estudi contrastiu del lèxic.

Superlatius
-fssim/-issimo
—/errimo

27/34 27
0/3 0

TOTALS:

A)PREFIXOS	798/956	479
B)SUFIXOS	1642/1675	1155
C)COMPOSTOS	118/118	74
D)DEVERBALS	132/112	73
E)FORMES NO AFIXALS	492/502	334
TOTAL	3183/3363	
COINCIDEIXEN	2119	(66,57%)

Els mecanismes de formació de paraules és un altre aspecte molt important de la selecció lèxica de cada llengua: també ací el català i l'italià es mostren diferents en certs punts, mentre que en altres coincideixen. A continuació intentaré exposar les dades més interessants sota el punt de vista d'aquest joc de diferències/coincidències, encara que posant una especial atenció en les diferències, que són les que caracteritzen cada llengüa respecte a l'altra.

En primer lloc hi ha una sèrie de sufixos i prefixos que estan presents només en una de les dues llengües. Són els següents: -ARE>-ar, per formar substantius col·lectius (forma 5 paraules), -ARIA>-ària (4), -ENU>-è, sols quan per formar numerals (18), -ING>-enc (2), -MENTU>-ment, per formar substantius amb valor col·lectiu (1), -s amb valor adverbial (2), TORA>-dora (8), -int, terminació de participi de present inexistent en llatí que correspon a la 3ª conjugació catalana (5). De tots ells només quatre són realment exclusius del català: -ARIA>-ària, -ENU>-è, -s, -int.⁷³ D'entre tots els anteriors, tres són de provenença llatina (per via popular): -are, -è, -ment, -dora; tres són formació catalana: -ària, -s, -int, -s; un és d'origen germànica (-enc). Si exceptuem el cas del sufix -è —que forma els ordinals corresponents a les 18 primeres xifres—, el nombre de paraules que formen aquests sufixos és prou petit, en comparació amb la majoria d'aquells que són comuns a les dues llengües.

Els afixos que apareixen exclusivament a la traducció italiana del

⁷³Sobre alguns dels sufixos que esmentaré a partir d'ara ja he fet observacions a les notes anteriors d'aquest mateix capítol. Cal tenir present que els dos últims (-s, -int —depenent del punt de vista adoptat— no serien sufixos, sinó morfemes gramaticals).

Tirant són els següents: INTER->inter- (1), PROTO->proto- (1), RETRO->retro- (1), -AME>-ame (4), -ATICU>-atico en cultismes (2), -ONE>-one, -oni en adverbis (1), -menti terminació adverbial (2), -ERRIMU>-errimo (3). Només dos dels anteriors elements són inexistents en català: les terminacions adverbials -menti i -one/oni, que són de creació italiana. Entre la resta són majoritaris els elements cultes, amb cinc afixos: inter-, proto-, retro-, -atico, -errimo. Per últim, hi ha un sufix de procedència llatina per via popular: -ame. El nombre de paraules creades per aquests afixos és encara menor que els que creaven els afixos exclusius del català.

De les dades que acabe de donar s'extreu una conclusió immediata: els afixos exclusius de cada llengua són escasíssims, front a una majoria d'afixos comuns. A més a més, aquests formen poquíssimes paraules. S'observa de bell nou la major tendència cultista de l'italià: en català es tracta d'afixos i de paraules majoritàriament de caràcter patrimonial (creació catalana o evolució directa des del llatí), en l'italià es tracta en bona part dels casos de llatinismes.

En segon lloc tenim una sèrie d'elements que, tot i ésser presents en les dues llengües, predominen de forma clara en una d'elles. Els que predominen en català són els següents:

DIS-,DI-> des-/des-, dis-/dis-, di-/di (150/115)

INTER-> entre-/entr- (6/1)

SUB-> sub-,su-/sub-,su- (cultismes) (15/11)

-ALIA> -alla/-aglia (8/3)

-ARIU + -IA> -eria/-eria,-aria (21/13)

-ATICU> -atge/-aggio,-agio (25/16)

-IA> -ía/-ía (23/14)

-ICIU> -ís/-iccio,-izzo (5/1)

-ORE> -or/-ore (35/21)

Participis adjectivals en -ut/-uto (3/1)

Participis substantivats en -ada/-ata (34/20)

En certs casos l'explicació de la diferència és clara, en altres no tant:

-Els derivats amb el prefix DI(S)- són més nombrosos en català perquè l'italià, per indicar molts dels conceptes propis d'aquest prefix (negació, separació...), prefereix el prefix EX-, el qual, en efecte, és molt més freqüent en italià que en català (la proporció és de 17/69).

-El sufix INTER- pot presentar resultats cultes o populars: el català presenta formes amb el resultat popular (entr-), mentre que l'italià prefereix les formes cultes (inter-). L'única paraula italiana que presenta una evolució popular és *entrambi* (>INTER AMBOS).

-En el prefix SUB- es dona el fenomen contrari a l'indicat abans: el català presenta en general la forma culta, l'italià la forma popular: la proporció és de 15/11 en formes cultes i de 2/14 en les populars

-La majoria de les paraules formades amb el sufix -ALIA són

completament immotivades (precisament les tres que coincideixen: *batalla/battaglia*, *muralla/muraglia*, *vitualles/vettovaglie*). Les úniques que presenten una motivació⁷⁴ més o menys gran són les catalanes (adevinalla, esposalles, mortalla, presentalla, rialla, rondalla), que indiquen una acció o un efete (són derivats de verbs).

-Els sufixos *-eria* (català) i *-eria/-aria* (italià) tenen orígens diferents. Originàriament és una combinació dels sufixos *-ARIU + -IA*: en català és autòcton mentre que en italià és manllevat del francès (com ho indica la fonètica del sufix).⁷⁵

-Un altre sufix que presenta més vitalitat en el Tirant català és *-atge*. S'ha discutit sobre l'origen autòcton o importat del francès d'aquest sufix en català.⁷⁶ De tota manera és clar que les exemples del català són molt més nombrosos, la qual cosa es podria explicar per un contacte amb el francès molt més estret per part del català que de l'italià, o per una preferència d'aquesta última llengua per altres sufixos.

-El sufix *-ORE* sembla haver tingut sempre més vitalitat en català.⁷⁷ En italià aquest sufix fou molt freqüent durant els segles XIII-XIV, per l'influx de la poesia provençal, però moltes de les paraules creades amb aquest sufix aleshores tingueren una vida efímera.⁷⁸ Sembla que l'italià ha preferit altres sufixos (*-ezza*, *-tà...*) per formar substantius que indiquen qualitats (formats a partir d'adjectius), com en les següents parelles — presents al Tirant—: *blancor/bianchezza*, *dolçor/dolcezza*, *amargor/amaritudine*, *verdor/verdura*, etc. Observeu que aquestes paraules són masculines en italià (com en llatí) i femenines en català. Una altra prova de la major vitalitat del sufix en català és que de les 19 paraules que coincideixen, 14 són llatínismes i sols 5 són paraules d'evolució popular (*dolor*, *olor*, *sabor*, *suor*, *temor*); la resta de les paraules catalanes són quasi totes d'evolució popular o de creació catalana.

-En la resta dels elements no sembla haver-hi una explicació clara de la major vitalitat d'aquests en català, ja que l'italià els posseeix també amb més o menys les mateixes característiques.

⁷⁴Entenc aquest terme en el sentit que li donà S. Ullman: "...todo idioma contiene palabras que son arbitrarias y opacas, sin ninguna conexión entre el sonido y el sentido, y otras que son al menos en cierto grado motivadas y transparente." (S. Ullman, *Semántica, introducción a la ciencia del significado*. Madrid, Aguilar, 1978² (1ª ed. anglesa: 1962), p.92. Ullman distingeix tres tipus de motivació (fonètica, morfològica i semàntica): ací em referiré a la motivació morfològica, és a dir, quan una paraula puga ésser clarament analitzada en els seus constituents (lexemes i morfemes derivatius); açò no impedeix que sovint a la motivació morfològica vaja unida la motivació semàntica.

⁷⁵Rohlf's, *Gramm.Str.*, III, § 1115.

⁷⁶Sobre aquest sufix vegeu Emili Casanova, "Grup fonètic dèbil i préstec: a propòsit dels reflexos de *-TICUN* en català", dins *Miscel·lània Sanchis Guarnier*, València, Universitat de València, vol I, pàgs. 65-71. S'hi ofereix una panoràmica del problema i es donen arguments en favor de la tesi de l'origen francès del sufix.

⁷⁷Cfr. Duarte-Alsinz *Gram.Històr.*, III, p.96.

⁷⁸Rohlf's, *Gramm.Str.*, III, § 1116.

Passem ara a l'italià. Els afixos que són molt més freqüents en italià que en català són els que segueixen:

- AD-> a-/a(d)- (reforç) (32/45)
- ANTE-> ante-/ante-,anti- (1/5)
- EX-> es-/s- (17/69)
- INTRA-> intr-/intr(a)- (1/4)
- INTRO-> intro-/intro (1/3)
- PER-> per-/per- (12/19)
- RE-> re-/ra-,re-,ri(n)- (95/173)
- SUB-> so-/so- (2/14)
- TRANS-> tra(n)(s)-/tra(n)(s)- (9/26)
- ACEU> -às/-accio,-azzo (2/6)
- ARIU> -er(o),-ari/-aio,-aro,-iere,-ero,-ario (83/119)
- BILE> -ívol/-evole (2/24)
- ITARE> -itar/-itare (1/5)
- TRICE> -driu/-trice (1/12)

-L'ús del prefix a(d)-, provinent de la preposició llatina AD-, com a simple reforç de verbs, substantius o adjectius ja existents, és més abundant en italià. De totes les paraules, només 10 coincideixen en les dues llengües. No sembla haver un motiu que expliqui aquesta diferència, ja que la majoria de les paraules, tant catalanes com italianes, són formades en aquestes llengües o són simplement variants d'altres també presents al Tirant: acaminar, comparar, amostrar, *appresentare*, *approvare*, *attrovare*...

-Hi ha una sèrie de prefixos que apareixen generalment en paraules cultes: ANTE-, INTRA-, INTRO-, PER-, TRANS-. Ja hem vist alguns casos semblants entre els afixos presents només en italià (PROTO-, INTER-). Crec que cal atribuir la presència d'aquests prefixats especialment en italià a la tendència cultista de Lèlio Manfredi, que ja hem pogut observar en altres aspectes de la traducció (com la major presència en general de llatinismes en la traducció italiana del Tirant o en les altres obres de Manfredi).

-El prefix EX- és molt poc usat en català, especialment amb valor privatiu o negatiu; en italià en canvi hi ha moltíssimes paraules formades amb ell. Això és degut al fet que el català sembla preferir DI(S)- (>de(s)-) i l'italià EX- (>s-); així ho trobem en moltes parelles com aquestes: descclorit/*scolorito*, descobrir/*scoprire*, desviat/*sviato*, etc.

-Les paraules amb el prefix RE- són també molt més nombroses en italià que en català. Un primer element diferenciador és la varietat de formes de l'italià: ra- (resultat de la combinació amb AD-, però no en tots els casos), re- (forma llatinitzant), ri- (forma toscana). Hi ha alguns usos que són menys freqüents en català, com el de re- per indicar repetició: tot i que també en català és habitual aquest valor, en determinats casos (*rihavere*, *riportare*, *riserrare*, *rivedere*...) el català no pot seguir l'italià i deu recórrer a perífrasis verbals ('tornar a'...) o a locucions adverbials

(‘de nou’, ‘una altra volta’...), com passa —en el domini italo-romànic— amb el venecià respecte al toscà.⁷⁹

-De les paraules sufixades amb -ACEU (>-às/-accio,-azzo) podem treure ben poc, ja que en tots els casos es tracta de paraules que presenten una escàsíssima o nul·la motivació: *cabàs*, *canemàs*, *cuirassa*, *vinaccia*, *corazza*, *galeazza*, *figliazzo*, *spallaccio/spallazzo*.

-Les paraules sufixades amb algun dels reflexos del llatí -ARIU són un poc més nombroses en italià. En aquesta llengua aquest sufix presenta una vitalitat enorme, tant pel que fa al nombre de paraules formades com per la varietat de formes que presenta el sufix. Mentre en català hi ha tres formes (-er,-ero,-ari: les dues últimes completament minoritàries), l’italià en presenta cinc: -aio (resultat toscà i per tant autòcton de l’italià), -aro (resultat més aviat meridional), -ario (forma culta), -iere (forma presa del francès), -ero (adaptació de la forma septentrional -er o calc del català en algunes paraules). En pràcticament tots els usos en què he dividit les paraules agrupades sota -ARIU l’italià posseeix més paraules que el català. El català supera l’italià en els adjectius (19 contra 13).

-El sufix -BILE (que pot anar precedit de les vocals a- i i-: -abile, -ibile) es troba generalment en les llengües romàniques amb les formes cultes (en català -able, -ible; en italià -abile, -ibile). Només en català i en italià (amb desigual fortuna com veurem ara) hi ha hagut resultats populars: -ívol/-evole. També coincideixen el català i l’italià per haver tingut un gran esplendor de les formes -ívol/-evole en els primers moments de llurs històries: en cada cas foren abundantment usades per un gran autor: Ramon Llull⁸⁰ i Boccaccio⁸¹. Més tard decresqué llur ús, essent cada volta més productives les formes cultes. Malgrat tot, crec que és fàcil observar que l’italià té moltes més paraules en -evole (i d’ús més habitual) que el català. En un diccionari invers italià⁸² compte 88 paraules amb el sufix -evole, en una altre de català⁸³ compte 69 paraules: malgrat tot crec que per a qualsevol estudiós de les dues llengües resultarà evident que les paraules italianes en -evole són molt més freqüents que les catalanes (no crec que siguin molt usades paraules com: *badívol*, *negadívol*, *manegívol*, *donívol*, *errívol*, *cuitívol*...). Per tant no és estranya la proporció del Tirant, que és de 2 paraules catalanes front a 24 de l’italià. En 8 paraules italianes la correspondència és amb paraules catalanes que tenen el sufix culte: *abominevole*, *amorevole*, *colpevole*, *dispiacevole*, *favorevole*, *lodevole*, *radottevole*, *ragionevole*, *spaventevole*.

⁷⁹Rohlf, *Gramm.Stor.*, III, § 1028.

⁸⁰Duarte-Alsina, *Gram.Històr.*, III, pàg. 120.

⁸¹Migliorini, *Stor.ling.*, pàg. 364.

⁸²Flessioni, *rime, anagrammi: l'italiano in scatola di montaggio*. A cura di D. Ratti, L. Marconi, G. Morgavi, C. Rolando. Bologna, Zanichelli, 1988.

⁸³J. Mascaró i J. Rafel, *Diccionari invers amb informació morfològica*. Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1990.

-El sufix -ITARE, que apareix en 5 paraules italianes i 1 catalana no apareix en les gramàtiques històriques de Duarte-Alsina ni de Moll. Sí apareix en la de Rohlf, on s'explica que es tracta d'un sufix iteratiu llatí, que es perdé en l'evolució posterior a les llengües romàniques.⁸⁴ És per tant un element fossilitzat i així s'explica que quatre de les paraules italianes siguin llatínisms (*debilitare, nobilitare, seguitare, usitato*); també la catalana ho és (*debilitar*).

-La formació dels femenins de les paraules en -TORE deixa veure una diferència claríssima en la selecció lèxica entre el català i l'italià. El català fa servir la forma analògica -TORA>-dora (8 paraules); l'italià fa servir la forma -TRICE>-trice, de caràcter no del tot popular.⁸⁵ L'italià té 12 paraules en -TRICE, el català només una (*emperadriu*); hi ha però 7 paraules catalanes en -dora que correponen a altres tantes italianes en -trice, és a dir, hi ha una correspondència prou general entre -dora/-trice.

Fins ara he parlat de la productivitat de cada sufix en les dues llengües, és a dir, quantes paraules apareixen amb un determinat afix en cada llengüa. Ara voldria referir-me a un altre aspecte: la coincidència etimològica entre els derivats de l'italià i els del català; en altres paraules, quantes i quines paraules italianes coincideixen amb les respectives paraules catalanes al si de cada sufix. Per tal de fer aquesta anàlisi tindrè en compte de nou els extrems, és a dir, aquells sufixos que presenten índexs de coincidència molt baixos o molt alts. Heus ací els que presenten una divergència gran, en general al voltant del 50% (el número en negreta indica quantes paraules coincideixen; l'asterisc indica que l'afix ha estat tractat abans, per la qual cosa no repetiré el que ja he dit sobre ells):

- AD-> a-/a(d)-, forma verbs o subs. (71/76 24)
- AD-> a-/a(d)-, com a reforç (32/45 10)
- *DE-> de-/de-,di- (33/42 11)
- *DIS-,DI-> des-,dis-,di-/des-,dis-,di- (150/115 64)
- *EX-> es-/s- (17/69 8)
- IN-> in-,en-.../im-,in-... forma parasintètics (61/54 25)
- IN-> em-,in-,en-/im-,in-, és un reforç (14/17 3)
- IN-> in-, en-/inn-, indica moviment (11/4 2)
- INTER-> entre-/entr- (6/1 0)
- TRANS-> tra(n)(s)/tra(n)(s) (9/16 +10 4)
- *-ARIU + -IA> -eria/-eria,-aria (21/13 6)
- *-ATICU> -atge/-ag(g)io (25/16 13)
- *-BILE> -ívol/-evole (2/24 1)
- *-IA> -ía/-ía (23/14 10)
- IDIARE> -ejar/-eggiare,-iggiare (37/29 20)

⁸⁴Rohlf, *Gramm.Stor.*, III, § 1167.

⁸⁵Rohlf, *Gramm.Stor.*, III, § 1147.

-ISCU> -esc,-isc/-esco (3/3 1)
-ITIA> -ea,-esa/-ezza (35/41 14)
-MENTA> -menta/-menta (1/2 0)
*-ORE> -or/-ore (35/21 19)
DEVERBALS (132/112 73)
Participis adjectivals: -at/-ato (58/52 33)
Participis adjectivals: -at/-ato (3/1 0)
Participis substantivats: -ada/-ata (34/20 14)
Infinitius derivats en -ar/-are (157/172 93)
Infinitius derivats en -ir/-ire (19/12 9)

Aquestes diferències són degudes sobretot a una causa: l'afix, malgrat el fet d'ésser d'origen llatí, ha esdevingut productiu quan les dues llengües eren ja completament independents, per la qual cosa les paraules formades són moltes vegades diferents. Per aquest motiu cap dels afixos anteriors són de caràcter culte (o almenys no apareixen sols formant cultismes); a més a més, el reduït nombre de coincidències en els casos anteriors corresponen moltes vegades a llatinismes, mentre que les paraules diferents són generalment paraules patrimonials. Vegem-ho, però, un poc més pormenoritzadament:

-Hi ha tres prefixos representats per les solucions populars en cadascuna de les llengües: AD-, IN-, INTER-. Al costat d'aquestes formes populars hi ha altres de caràcter culte, les quals presenten índexs de coincidències elevadíssims, com és podrà veure un poc més avall. Així, al costat de formes com afavorir, agenollar-se, allimitar-se, amarinar, arreglat, acalar, acaminar, acomanar, etc. (paraules patrimonials, sense correspondència en italià), tenim altres com adherent, admetre, administrar, admirable, advertir, etc. (són cultismes, exactament iguals en les dues llengües); per una part hi ha l'ús de em-,en-..., per formar nous verbs i adjectius (emparamentar, emplomar, encobertat, encegar, etc.) o per reforçar altres ja existents (empendre, emportar-se, encloure, etc.), i per l'altra les formes cultes amb in-,im-..., que indiquen negació de la base (impaciència, impietat, impossible, inconstància, indocte, etc.), que són quasi tots cultismes i idèntics en català i en italià.

No vull descobrir cap secret dient que el percentatge més important de les coincidències en les paraules prefixades (i en les sufixades) es dona entre els cultismes, ja que és lògic que allò que es pren del mateix lloc (el llatí com a llengua culta), presente coincidències en molts casos: potser siga més interessant el fet de poder-ho demostrar amb dades concretes, com estic intentant ací.

-La gramàtica històrica catalana ens diu que el prefix de- és d'origen llatí, que es troba generalment en veus ja llatines i que no té gens de vitalitat.⁸⁶ Això no es correspon exactament amb el que veiem al Tirant, ja que moltes de les paraules ací presents no existien en llatí, sinó que

⁸⁶Duarte-Alsina, *Gram.Històr.*, III, pàgs. 27-28; Moll, *Gramàtica Històrica del catalán*, pàg.306.

són creacions catalanes: decaïment, defalt, defalliment, degotar, delliuramet, departiment, etc. Només hi ha 13 cultismes entre les 33 paraules: decórrer, decorriment, deduir, deferir, defraudar, defugir, demèrit, demostració, demostrar, denegar, descriure, destituir, detardar. És normal, per tant, que la quantitat de les paraules que coincideixen no siga molt gran i que es tracte d'un grup de 10 paraules compost per 3 paraules patrimonials (departir, detengut, detenir) i 7 llatinismes (decórrer, deduir, defraudar, demèrit, demostració, demostrar, denegar). En italià l'explicació del prefix és molt semblant.⁸⁷ Però el conjunt de les paraules amb aquest prefix del Tirant italià s'addiu millor a aquella explicació que no pas el català, ja que de les 42 paraules d'aquest grup 25 són llatinismes. Entre la resta cal assenyalar la presència de 9 variants formals (*departire, depopulato, deportamento, descendere, deservire, desperatione, destillare, devenire*) que presenten de- en lloc de di-, probablement per influx culte.

-Els sufixos -ejar/-eggiare provenen tots dos per via popular de -IDIARE (que vé del grec) i tenen prou vitalitat. Els substantius i adjectius a què s'uneixen són en molts casos diferents, ja que la selecció de les bases no es féu en època encara llatina, sinó que depén de cada llengua. Cal assenyalar algunes formes clarament influïdes per la llengua de partida (el català) com *bombardeggiare* o *timoreggiare* (no registraes als diccionaris italians).

-Abans, en parlar del sufix -ORE, hem dit que aquest era molt més productiu en català que en italià, ja que aquesta llengua mostrava preferència, en moltes de les paraules sufixades amb -or pel sufix -ezza. En efecte, el sufix -ITIA (en els resultats populars -e(s)a/-ezza) presenta més formes en italià que en català (32/41). En aquesta ocasió és el català el que prefereix altres sufixos per algunes de les paraules italianes: *carezza*/carícia (forma culta del sufix), *allegrezza*/alegria, *bianchezza*/blancor, *chiarezza*/claredat, etc. De bell nou es tracta d'un sufix que ja existia en llatí, però solament algunes de les paraules considerades existien ja en aquesta llengua: MALITIA>malea, malícia/malitia, PIGRITIA>perea/pigritia (observeu que en els dos casos la forma italiana és un cultisme). Malgrat tot, les dues llengües han coincidit en un bon grapat de paraules en el mateix sufix mentre que en altres llur selecció lèxica ha anat per camins diferents. El mateix raonament podem fer per l'esmentat sufix -ORE, que presenta un nombre de coincidències també baix, perquè en cada llengua el sufix ha funcionat en bona part autònomament, aplicant el sufix a bases adjectivals diferents.

-Els mecanismes més senzills de formació de noves paraules són la derivació sense sufix (els deverbals) i la formació de verbs amb la simple adició de la desinència de l'infinitiu de la 1ª o de la 3ª conjugació (-ar/-are, -ir/-ire). Pel que fa als deverbals, aquest procediment és un poc més usat en català. La formació de nous infinitius és un poc més

⁸⁷Rohlf, *Gramm.Stor.*, III, § 1010.

predominant en italià. La baixa coincidència entre les paraules formades d'aquestes dues maneres demostra que es tracta de procediments interns en cada llengüa: és normal que siga així, tractant-se dels més senzills i elementals mecanismes de la formació de paraules, sense cap condicionants llatins.

-Alguns elements presenten tan poques paraules que és difícil dir res que siga mínimament vàlid: -ISCU>-esc,-isc/-esco, -MENTA>-menta/-menta, participis adjectivals en -at/-ato.

En un altre grup d'afixos s'observa el fenòmen contrari, és a dir, un grau de coincidència molt gran i en alguns casos total. Són els següents:

- AD- > ad-/ad-, en cultismes (17/17 16)
- ARCHI- > arc-,arque-/arc(hi)-,arci- (2/3 2)
- CIRCUM- > circum-/circon- (1/1 1)
- CONTRA- > contra-/contra (9/9 9)
- EX- > e-/e- (2/3 2)
- IN- > il-,im-,in-.../im-,in-... (negació de la base) (72/85 66)
- VICE- > ves-, vis-/vice-, vis- (2/2 2)
- ACULU > -all,-acle,-atxo/-acchio,-acolo,-aglio (4/6 4)
- ARE > -ar/are (adjectius) (10/11 10)
- ATU > -at/-ato,-ado (territoris, dignitats...) (8/8 7)
- BILE > -able/-abile,-abele (41/31 31)
- BILE > -ible/ibile (11/11 11)
- ENSE > -ès/-ese,-ense (8/8 7)
- IA > -ia/-ia (cultismes) (21/25 21)
- ICU > -ic/-ico (17/25 16)
- IDIARE > -itzar/-ezzare,-izzare,-izare (3/7 3)
- IDU > -id/-ido (2/3 2)
- ILE > -il/-ile (tònic) (6/8 6)
- ILE > -il/-ile,-ele (àton) (9/14 8)
- INU > -í/-ino (adjectius de qualitats) (11/10 9)
- INU > -í/-ino (gentilicis) (2/2 2)
- ISSA > -essa/-essa (4/4 3)
- ISTA > -ista/-ista (4/4 4)
- ITUDINE > -itud,-etud/-itudine,-itudine (17/18 15)
- IVU > -iu/-ivo (14/16 13)
- TIONE > -ació,-ció,-ó/-atione,-atione,-tione (146/16 138)
- SIONE > -sió/-sione (23/30 23)
- IONE > -ió/-ione (8/8 7)
- SORE > -sor/-sore (7/7 6)
- TUTE > -tut,-tud/tù (4/4 4)
- Adverbis en -MENTE > -ment/-mente (178/192 152)
- Superlatius en -íssim/-issimo (27/34 27)

-El grup principal està constituït per elements de caràcter culte. No és estrany, ja que en tots els aspectes que hem estudiat fins ara la similitud

major corresponia a aquest grup etimològic. Són els següents: AD-, ARCHI-, CIRCUM-, CONTRA-, EX-, IN-, -ARE > adjs. en -are, BILE>-ble, -IA, -ICU, -IDIARE, -IDU, -ILE, -ISTA, -ITUDINE, -IVU, -TIONE, -SIONE, -IONE, -SORE, -TUTE, advs. en -ment, superlatius en -íssim. Açò no vol dir que totes les paraules que posseeix algun d'aquests afixos siguin cultismes, ja que molts dels sufixos i prefixos anteriors, malgrat llur caràcter culte, esdevingueren o continuaren essent productius en les llengües romàniques.

-Dos elements tenen ben poc valor, per l'escassetat de les paraules representades (només dues en cada cas): VICE- > ves-, vis-/vice-, vis- i -INU > -í/-ino (per formar gentilicis).

-Més interessants són els elements que formen el grup restant, ja que en alguns casos representa una selecció lèxica comuna entre les dues llengües i independent del llatí:

-ACULU>-all,-acle,-atxo/-acchio,-acolo,-aglio (4/6 4):

fermall/*fermaglio*, ventall/*ventaglio*, tabernacle/*tabernacolo*, pennatxo/*pennacchio*; no coincideixen: *cortinaglio*, *serraglio*. En realitat es tracta —en les paraules catalanes—, de dos paraules patrimonials, d'un cultisme (tabernacle) i d'un italianisme (pennatxo); en la part italiana es tracta d'un mot patrimonial (*pennacchio*), d'un llatíisme (*tabernacolo*) i d'un grapat d'occitanismes.

-ATU > -at/-ato,-ado (territoris, dignitats...) (8/8 7):

bisbat/*vescovato*, comtat/*contato(-do)*, ducat/*ducato*, llegat/*legato*, marchesat/*marchionato*, parentat/*parentato(-do)*, principat/*principato*; no coincideixen: casat, *capitaneato*.

-ENSE > -ès/-ese,-ense (8/8 7): albanès/*albanese*, anglès/*inghlese*, cartaginès/*carthaginese*, cortès/*cortese*, francès/*francese*, genovès/*genovese*, marquès/*marchese*; no coincideixen: pagès, *uticense*.

-INU > -í/-ino (adjectius de qualitats) (11/10 9):

carmesí/*cremisino*, cristal·lí/*cristallino*, diví/*divino*, gebelí/*zebellino*, marí/*marino*, matutí/*matutino*, negrí/*negrino*, pelegrí/*peregrino*, tirantí/*tirantino*; no coincideixen: femení, padrí, *cittadino*. Alguns són cultismes (cristal·lí, diví, matutí) mentre que altres existien ja en llatí (marí, pelegrí).

Un tractament a part mereixen els sufixos anomenats "aspectuals", és a dir, aquells que sense modificar la categoria gramatical ni el significat essencial de la base, hi afegeixen alguna qualitat de tamany, grossària, afectivitat, etc. Són els augmentatius, diminutius, etc.

-ELLU > -ell/-ello,-cello,-ella (1/14 1)

-INU > -ino,-ina/-ino,-cino,-ina (5/16 2)

-ITTU > -et(a)/-etto(a),-eto(a) (31/25 15)

-ONE > -ó/-one (9/17 5)

-ULU > -ol/olo (2/9 2)

L'anàlisi d'aquestes dades permet de fer algunes observacions:

-Al *Tirant lo Blanc* apareixen poquíssimes paraules amb sufixos diminutius o augmentatius. Sembla que Martorell defugia aquestes expressions de l'afectivitat o de la subjectivitat.

-L'italià té una tendència major a usar-los: dins la mateixa obra resulta que l'italià presenta quasi el doble de paraules d'aquest tipus. L'italià és, entre totes les llengües romàniques, aquella que posseeix una riquesa major quant a la sufixació, i molt especialment en el sector dels sufixos aspectuals.⁸⁸ Per això no és estrany que l'italià aconseguisca separar-se d'aquella contenció mostrada per Martorell en aquest aspecte i presente un nombre major de diminutius, augmentatius, etc.

-Les dues llengües seleccionen diferents sufixos per expressar els mateixos conceptes. La diferència fundamental s'estableix entre sufixos d'origen llatí i un sufix d'origen cèltic (-ITTU): l'italià prefereix els primers, el català el segon.⁸⁹ En efecte, el català supera l'italià només en el sufix -ITTU. L'italià, al llarg de la història, prefereix en general els sufixos d'origen llatí, i entre aquests -INU:⁹⁰ ací, però, el més usat és -ITTU, com en català, potser perquè aquest, a diferència de -INU, no té un matís d'afectivitat tan marcat, és un poc més "neutre".⁹¹ En conjunt, però, la diferència és clara: 25 paraules italianes amb -ITTU contra 39 dels altres sufixos (-ELLU, -INU, -OLU).

-La coincidència mot a mot és més aviat escassa: només 25 de les 48 paraules catalanes coincideix, en la selecció dels sufixos aspectuals, amb un grup igual de 25 paraules italianes entre el total de 81.

-Un cas a part és el del sufix -ONE, ja que en català serveix per formar normalment diminutius (agulló, cordó, faró, gató...), mentre que en italià forma de vegades augmentatius (bastone, lancione, squadrone, targone, trombone...) d'altres adjectius (que no tenen cap relació amb els conceptes anteriors, o en tot cas amb el significat despectiu: diavolone, poltrone). En altres, tant en català com en italià, la motivació és molt menys clara o inexistent: escaló, grillons, penó, *boccone*, *canone*, *compagnone*, *padrone*, *verone*...).

Voldria per últim fer algunes observacions sobre les xifres globals, després d'haver estudiat amb una certa minuciositat les paraules considerades en aquest capítol. El nombre total de prefixats, sufixats, deverbals, etc. és molt semblant globalment: 3183 paraules catalanes contra 3363 italianes: és a dir, hi ha una diferència de 180 paraules a favor de l'italià. La diferència és molt menuda, especialment si tenim en compte —com hem dit un poc més amunt—, que l'italià té una

⁸⁸C. Tagliavini, *Le origini delle lingue neolatine*, pàg. 416. Entre les altres característiques que defineixen l'italià front a les altres llengües romàniques assenyala "La ricchezza quasi infinita delle derivazioni suffissali".

⁸⁹Duarte-Alsina, *Gram.Històr.*, III, pàgs. 53-54.

⁹⁰Tekavcic, *Gramm.Stor.*, III, § 1857.

⁹¹Tekavcic, *Gramm.Stor.*, III, § 1857.

extraordinària riquesa de prefixos i sufixos, que usa profusament i que inclús acumula de vegades en la mateixa paraula. Podríem interpretar aquesta escassa diferència com una nova prova de la fidelitat del traductor a l'obra que està traduint: malgrat que la seua llengua li oferís unes possibilitats grans, el traductor s'ha limitat a seguir el català fidelment, però no servilment. Si considerem els quatre grups en què he dividit els derivats, sí que s'observen algunes diferències:

-L'italià mostra una preferència major per la prefixació. Molts dels prefixats són de caràcter culte, especialment moltes de les paraules italianes: ja he dit que probablement calga atribuir aquest fet a l'autor de la traducció, més que no pas a la llengua de la traducció, encara que l'italià sempre ha viscut en contínua simbiosi amb el llatí. L'ús dels prefixos té la particularitat de no canviar la categoria gramatical de la paraula (no són transcategoritzadors): podríem interpretar que la preferència de l'italià per aquest procediment indica, de retruc, una preferència del català per formes analítiques a l'hora d'expressar certs conceptes, com la privació, la repetició, etc., encara que l'influència del llatí siga probablement el factor més important per explicar la diferència que hi ha entre els 798 prefixats del català i els 956 de l'italià.

Esquemàticament voldria avançar aquestes conclusions:

-Els afixos exclusius de cada llengua són molt pocs i formen un nombre de paraules molt petit. Hi ha uns pocs més que apareixen només en una de les dues obres, però que existeixen o han existit també en l'altra llengua: ací, per motius diferents, no apareixen.

-El traductor es manté prou fidel a la llengua de l'obra que tradueix, ja que el nombre de paraules derivades i compostes és molt semblant, malgrat el fet d'ésser l'italià una llengua molt rica en aquest camp.

-L'element llatí és determinant: per una part perquè el major nombre de coincidències es dona entre les paraules i els afixos d'aquest origen, per l'altra perquè l'italià mostra una preferència major pels elements cultes (atribuïble potser a Manfredi?).

-Després de l'anàlisi de les coincidències i de les divergències ens queda un petit grup que —sense ésser llatinismes— coincideixen en les dues llengües. Seria el nucli més significatiu quant a la selecció lèxica, ja que en l'elecció d'aquests sufixos el llatí ha intervingut només parcialment. Són els sufixos -ATU i -INU. A banda d'aquests hi ha un bon grapat en què les coincidències són molt grans i es tracta de coincidències que es remunten al llatí: AD-, ARCHI-, CIRCUM-, CONTRA-, EX-, IN-, -ARE > adjs. en -are, -BILE > -ble, -IA, -ICU, -IDIARE, -IDU, -ILE, -ISTA, -ITUDINE, -IVU, -TIONE, -SIONE, -IONE, -SORE, -TUTE, advs. en -ment, superlatius en -íssim.

-En un camp concret, el dels augmentatius i sobretot dels diminutius, les divergències són significatives, ja que l'italià prefereix elements d'origen llatí (-OLU, -ELLU, -INU), front al català, el qual, a més d'eusar aquells, usa molt més un altre d'origen cèltic (-ITTU), present també en italià, però menys.

CONCLUSIONS.

Conclusions.

L'estudi desenvolupat en les pàgines precedents s'ha centrat en aspectes que es poden dividir en dos grups:

1) Estudi de les circumstàncies històriques de la publicació del *Tirante il Bianco* (autor, impressor, editor, edicions...) i estudi de la tècnica de traducció.

2) Estudi contrastiu del lèxic.

Els aspectes continguts en el primer punt són en certa forma la premissa necessària de la validesa del segon: sols si la traducció posseeix una bona qualitat pot servir pels objectius fixats. Aquesta bona qualitat consisteix en dos punts: un bon estil en la llengua d'arribada (l'italià) i, sobretot, una notable fidelitat a l'original (una traducció massa lliure impossibilitava una comparació mot a mot com la que he fet). El resultat de l'estudi ha estat positiu, encara que no han mancat punts negatius, especialment dos:

a) Algunes mancances de fidelitat, manifestades sota l'aspecte d'omissions, afegitons, traduccions massa literals, etc., que no són però excessives.

b) Un coneixement literari de la llengua catalana, que es manifesta en la ignorància del sentit de paraules corrents d'aquesta llengua.

La segona part de l'estudi s'ha centrat en l'estudi contrastiu del lèxic de les dues llengües. M'he servit de les eines lexicogràfiques més importants i usuals per determinar el significat i l'etimologia de les paraules: el DCVB i el DCELC pel català i el GDLI i el DELI per l'italià: així ha estat format un vocabulari català-italià d'unes 5400 paraules. Un segon pas ha estat la confecció d'un altre vocabulari, invers, és a dir, compost per lemes de l'italià seguits de les paraules catalanes que en algun punt del Tirant han estat traduïdes per aquelles: açò facilitarà possibles estudis en la direcció inversa o simplement estudis específics sobre el lèxic italià.

Els materials del primer vocabulari han estat aprofitats per fer dos estudis:

1- Classificació etimològica del lèxic de cada llengua i estudi per separat i en comparació.

Conclusions.

2-Estudi de la formació de mots en cada llengua, per separat i també contrastivament.

1) Amb l'ajuda dels diccionaris esmentats he classificat per grups etimològics totes les paraules, tant del català com de l'italià. Després he procedit a la comparació.

En primer lloc he comparat els resultats globals de cada llengua: per exemple, he comparat quants germanismes apareixien en cada llengua. Les diferències més notables han estat les següents:

- Un 10% més de cultismes en italià.
- Un 10% més de paraules patrimonials en català.
- El doble de gal·licismes en italià.
- El doble d'arabismes en català.

Les dues últimes diferències responen a causes històriques (els arabismes) o lingüístiques (els gal·licismes). No hi ha cap explicació d'aquest tipus pels dos primers punts, ja que no sembla haver-hi una major tendència d'una llengua més que en l'altra a posseir més cultismes o més mots patrimonials, per la qual cosa m'he inclinat a pensar en una tendència cultista de la llengua de Manfredi, tendència que, a més a més, no sols es manifesta en la traducció del Tirant sinó també en altres obres seues; no hem d'oblidar a més la diferència de 25 anys transcorreguts entre la publicació del Tirant i la traducció de Manfredi.¹

En segon lloc he fet la confrontació paraula per paraula, per establir quin és el percentatge de paraules italianes que en algun punt de la traducció coincideixen amb les del català, amb el següent resultat:

- Un 60% coincideix completament.
- Un 20% coincideix parcialment (coincidència del només en l'arrel, diferències de gènere, etc.).
- Un 20% divergeix completament.

Els resultats no són sorprenents, tractant-se de dues llengües romàniques, encara que, si afegim part o totes les paraules del segon apartat, el grau de coincidència és molt elevat.

En tercer lloc he comprovat dins de cada grup etimològic quin grau de coincidència hi havia, amb els següents resultats:

- Un 0% dels castellanismes.
- Un 43% dels arabismes.
- Un 60% dels gal·licismes.
- Un 65% dels germanismes.
- Un 75% de les paraules patrimonials.
- Un 80% dels italianismes.
- Un 95% dels llatinismes.

¹Aquests 25 anys augmenten fins a més de 50 si considerem la data que apareix al pròleg de Martorell (2 de gener de 1460). Aquests 25 anys augmenten fins a més de 50 si considerem la data que apareix al pròleg de Martorell (2 de gener de 1460).

Conclusions.

Cal tenir molt en compte que no totes aquestes xifres (ni les anteriors) són equiparables, ja que cadascuna representa una quantitat molt diferent del lèxic del Tirant: mentre els castellanismes en són només 20, les paraules patrimonials en són més de 3000 i representen el grup més important.

Són xifres que donen indicis de la història i de la idiosincràsia de cada llengua. El percentatge de castellanismes demostra que les vies i èpoques de penetració dels castellanismes són patentment diferents en cadascuna de les llengües considerades. El percentatge d'arabismes està vinculat clarament a la història de cada llengua (llarga convivència amb l'àrab en el cas del català i manca d'aquest contacte en italià). Les diferències del nombre de gal·licismes en cada llengua responen al fet que el català comparteix la majoria dels lexemes amb les llengües veïnes (el francès i l'occità), mentre que en italià són préstecs d'aquestes. No deu estranyar la coincidència quasi absoluta dels llatinismes, ja que estem parlant de dues llengües del mateix àmbit cultural (on aquests elements cultes es transmetien amb facilitat) i que havien assolit un alt conreu literari, gràcies en part a l'adopció de molts elements llatins, tant lèxics com sintàctics. Per últim és de destacar que si prenem separatament el grup més important (el de les paraules heretades directament del llatí per via popular) el percentatge de coincidències general (que era del 60%) augmenta considerablement (fins al 75%).

2) La segona part de l'estudi contrastiu s'ha centrat en un constituent concret de les paraules: els sufixos i els prefixos. Partesc de la idea que l'elecció dels afixos (i especialment dels sufixos) és també un element definidor del caràcter del lèxic d'una llengua, ja que aquests no venen sempre donats, sinó que la llengua tria moles vegades aquests elements entre la tots els que posseeix. He confeccionat llistats, encapçalats per les formes llatines (o d'altres llengües) del sufix, seguides de les paraules formades en cada llengua amb un aqueixos i he procedit d'una manera semblant al punt anterior.

En primer lloc he comparat els resultats globals, és a dir, he comprovat quantes paraules forma cada sufix o prefix en cada llengua. Els resultats més significatius són:

-Hi ha uns pocs afixos que només apareixen en una de les dues obres: d'ells alguns —en efecte— són exclusius del català o de l'italià, però el nombre total de paraules que formen és insignificant.

-Hi ha un grup de sufixos i prefixos que presenten una diferència de productivitat gran en les dues llengües, els sufixos i prefixos manlevats del llatí (cfr. el que hem vist abans, a l'apartat 1).

En segon lloc he fet la comparació paraula per paraula, que ha donat un 66% de coincidències, la qual cosa indica un 6% més que el percentatge de coincidències globals del lèxic, la qual cosa en realitat vindria a confirmar aquella xifra del 60%, com era d'esperar. D'aquestes

Conclusions.

xifres globals s'extreuen dues observacions dignes de menció, encara que no massa significatives:

-L'italià presenta unes 200 paraules amb afix més que el català.

-El català té una quantitat mínima d'alteratius (augmentatius i, sobretot, diminutius: 48), que l'italià augmenta fins als 71.

En el camp dels alterats hi ha una diferència que sí és remarcable pel que fa a la selecció lèxica: mentre l'italià prefereix sufixos d'origen llatí, el català prefereix els d'origen cèltica.

Com a comentari global d'aquest segon apartat diré que he observat que la major coincidència es dona entre aquells elements (prefixats i sufixats) que ja ho eren en llatí, mentre que les diferències augmenten quan la formació de la paraula derivada correspon a un període ja no pan-romànic. Per això pot ser significatiu el cas d'alguns sufixos amb un alt grau de coincidència, la tria dels quals no ha estat determinada pel llatí (-ATU, -ENSE, -INU).

Considere que les principals aportacions d'aquesta Tesi són les següents:

1) D'orde metodològic: assaig d'un mètode d'anàlisi contrastiva del lèxic de dues llengües que, si bé no del tot nou (ja havia estat proposat i assajat per G. Colon), almenys sí assajat per primera vegada amb un text ben extens, que permet arribar a conclusions basades més fermament.

2) D'orde més "pràctic", fruit de l'aplicació del mètode esmentat:

a) Comprovar el grau d'afinitat de dues llengües romàniques en un moment determinat de la història lingüística.

b) Posar a l'abast dels interessats un *corpus* prou ampli de materials lèxics, tant del català com de l'italià, que han estat explotats només en algunes facetes.

A banda d'aquestes aportacions principals crec que és possible assenyalar altres aportacions, també importants però que no eren l'objecte principal d'aquesta Tesi:

-Aclariments de punts obscurs de l'original a partir d'una traducció, ja que una traducció és en bona mesura interpretació de l'obra que es tradueix.

-Aclariments del sentit d'expressions i paraules catalanes i italianes.

-Observacions útils per a una història de la traducció en general i d'una època concreta (segle XVI).

BIBLIOGRAFIA.

- ALCOVER, Antoni M^a - MOLL, Francesc de B.**
Diccionari català-valencià-balear. Palma de Mallorca, ed. Moll, 1988, 10 vols.
- ASCARELLI, Fernanda**
La tipografia cinquecentesca italiana. Firenze, Sansoni Antiquariato, 1953.
- ASCARELLI, Fernanda - MENATO, Marco**
La tipografia del '500 in Italia. Firenze, Leo S. Olschki, 1989.
- ASOR ROSA (a cura di)**
Letteratura Italiana. Volume II: Produzione e consumo. Torino, Einaudi, 1983.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M.**
 "La versió catalana de la «Divina Comèdia» d'Andreu Febrer", dins A. Badia i Margarit, *La llengua catalana ahir i avui.* Barcelona, Curial, 1982 (2^a ed.).
- BALDELLI, Ignazio**
 "Le lingue del Rinascimento da Dante alla prima metà del Quattrocento", dins V.Branca, *Il Rinascimento* cit., pàgs.153-176.
- BARBERI, Francesco**
 "Il libro a stampa", dins *Problemi ed orientamenti critici di lingua e letteratura italiana. Notizie introduttive e sussidi bibliografici*, Milano, Marzorati, 1974 (2^a ed.), vol. I, pàgs.85-152.
- BATTAGLIA, Salvatore**
Grande Dizionario della Lingua Italiana. Torino, UTET, 1961- (en curs de publicació), vols. I-XVI.
- BATTISTI, Carlo - ALESSIO, Giovanni**
Dizionario Etimologico Italiano. Firenze, Barbera, 1950-1957, 5 vols.
- BECCARIA, Gian Luigi**
Spagnolo e spagnoli in Italia. Riflessi iberici sulla lingua italiana del Cinque e del Seicento. Torino, Giappichelli ed., 1985 (reimpr. de la 1^a ed. de 1967).
- BECCARIA, Gian Luigi - DEL POPOLO, Concetto - MARAZZINI, Claudio**
L'italiano letterario. Profilo storico. Torino, UTET, 1989.
- BEER, Marina**
Romanzi di cavalleria. Il «Furioso» e il romanzo italiano del Primo Cinquecento. Roma, Bulzoni, 1987.
- BEMBO, P.**
Prose della volgar lingua. Gli Asolani. Rime. A cura di C. Dionisotti. Torino, Editori Associati, 1989.
- BISCEGLIA BONOMI, Ilaria**
 "La grammatica di Pierfrancesco Giambullari: saggio di un'analisi delle forme verbali dell'uso vivo", dins V.Branca, *Il Rinascimento* cit., pp.231-242.

Bibliografia

BONSOMS Y SICART, Isidro

La edición príncipe del «Tirant lo Blanch». Cotejo de los tres ejemplares impresos en Valencia, en 1490, únicos conocidos hoy en día. Barcelona, 1907.

BRANCA, Vittore et alii (eds.)

Il Rinascimento. Aspetti e problemi attuali. Atti del X Congresso dell'Associazione Internazionale per gli Studi di Lingua e Letteratura Italiana (Belgrado, aprile 1979). Firenze, L.S. Olschki, 1982.

BRUGUERA, Jordi

Història del lèxic català. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1986 (2ª ed.)

CALVO RIGUAL, Cesáreo

"Estudi bibliogràfic de les edicions de la traducció francesa de «Tirant lo Blanc», dins *Miscel·lània Joan Fuster*, a cura d'Antoni Ferrando i d'Albert G. Hauf. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, vol III, pàgs.179-194.

CALVO RIGUAL, Cesáreo

"Il lessico della traduzione italiana del *Tirant lo Blanc* : studio contrastivo di due lingue romanze verso la fine del XV secolo e l'inizio del XVI", in R. Lorenzo (ed.) *Actas do XIX Congreso de Lingüística e Filoloxía Románicas*. A Coruña, Fundación "Pedro Barrié de la Maza, Conde de Fenosa", 1992, vol.II (Lexicoloxía e Metalexiconografía). pàgs 667-683

CARDONA, Giorgio Raimondo

"Culture dell'oralità e culture della scrittura", dins Asor Rosa, *Letteratura Italiana*, II (Einaudi) cit., pp.25-101.

CASANOVA, Emili

El lèxic d'Antoni Canals. Barcelona-València, Publicacions de l'Abadia de Montserrat-Institut de Filologia Valenciana, 1988.

CASANOVA, Emili

"Notes sobre el cultisme medieval", dins les *Actes del sisè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes.* (Roma 1982), pàgs.195-205. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983.

CASTELLANI, Arrigo

Saggi di linguistica italiana e romanza (1946-1976). Roma, Salerno ed., 1980, 3 vols.

CATFORD, J. C.

A linguistic Theory of Translation. London, Oxford University Press, 1965.

CATTINI, Marco - ROMANI, Marzio A.

"Le corti parallele: per una tipologia delle corti padane dal XIII secolo al XVI secolo", dins *La corte e lo spazio: Ferrara Estense.* A cura di G. Papagno e A. Quondam. Roma, Bulzoni, 1982, vol. I, pàgs.47-82.

COLON, Germà

"Contrastes léxicos en catalán, español e italiano", *Logos Semantikos. Studia Linguistica in Honorem Eugenio Coseriu.* Madrid-Berlín-New York, Gredos-W. De Gruyter, 1981, vol. III, pàgs.191-201.

COLON, Germà

El léxico catalán en la Rumania. Madrid, Gredos, 1976.

Bibliografia

COLON, Germà

"La llengua a l'època del Tirant", dins G. Colon, L. Peñarroja, C. Tarancón, A. Hauf, dins *Literatura valenciana del segle XV. Joanot Martorell i Sor Isabel de Villena*. València, Consell Valencià de Cultura (Serie Minor, 6), 1991, pàgs.9-35.

COLON, Germà

"Les llengües romàniques i llur selecció lexical", *Actes del XVI Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques*, Palma de Mallorca, ed. Moll, 1982, vol. I, pàgs.57-90.

COLON, Germà i SOBERANAS, Amadeu-J.

Panorama de la lexicografia catalana. De les glosses medievals a Pompeu Fabra. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1986.

CORNAGLIOTTI, Anna Maria

"Lexicografia italo-catalana", dins *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980, pàgs. 379-404.

COROMINES, Joan

Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana. Barcelona, Curial-"La Caixa", 1980-1991 (vols. I-IX).

COROMINES, Joan

"Sobre l'estil i manera de Martí J. de Galba i els de Joanot Martorell", dins Coromines, J., *Lleures i converses d'un fillòleg*. Barcelona, Club Editor (El pi de les tres branques, II-III), 1983 (3ª ed.), pàgs.363-378.

CORTELLAZZO, Manlio - ZOLLI, Paolo

Dizionario Etimologico della Lingua Italiana. Bologna, Zanichelli, 1979-1988, 5 vols.

CROCE, Benedetto

España en la vida italiana durante el Renacimiento. Madrid, ed. Mundo Latino, s.d. (1ª ed. ital. de 1907).

CROCE, Benedetto

La lingua spagnuola in Italia. Appunti, con un'appendice di Arturo Farinelli. Roma, Loescher, 1895.

CROCE, Benedetto

Primi contatti fra Spagna e Italia. Napoli, Tipografia della Regia Università, 1893.

CHIAPPELLI, Fredi

Nuovi studi sul linguaggio del Machiavelli. Firenze, Felice Le Monnier, 1969.

DARDANO, Maurizio

"Formazione delle parole", dins G. Holtus & alii (eds.), *Lexicon der Romanistischen Linguistik*. Volume IV: "Italiano, Corso, Sardo". Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1988, pàgs.51-63.

DARDANO, Maurizio

La formazione delle parole nell'italiano d'oggi. Roma, Bulzoni, 1978.

Bibliografia

DEVOTO, Giacomo

Il linguaggio d'Italia. Storia e strutture linguistiche italiane dalla preistoria ai nostri giorni. Milano, Rizzoli, 1977.

DI PIETRO, Robert. J.

Estructuras lingüísticas en contraste. Madrid, Gredos, 1986 (1ª ed. anglesa: 1971).

DIONISOTTI, Carlo

Geografia e storia della letteratura italiana. Torino, Einaudi, 1971.

DUARTE I MONTSERRAT, Carles - ALSINA I KEITH, Àlex

Gramàtica històrica del català. Barcelona, Curial, 1986, 3 vols.

DURANTE, Marcello

Dal latino all'italiano moderno: saggio di storia linguistica e culturale. Bologna, Zanichelli, 1981.

ESTEVE, Joan

Liber Elegantiarum. Amb un estudi preliminar de Germà Colon. Castelló de la Plana, Inculca, 1988 (ed. facsímil de la de Venècia, Paganinus de Paganinis, 1489).

FARINELLI, Arturo

Italia e Spagna. Torino, Fratelli Bocca ed., 1929.

FERRANDO, Antoni

"Entorn de la llengua del *Tirant lo Blanc*", dins *Saó*, (1989), pàgs. 24-26.

FLORES, Juan de

Historia di Isabella et Aurelio. Milano, Da Castiglione, 1521.

FOLENA, Gianfranco

"«Volgarizzare» e «tradurre»: idea e terminologia della traduzione dal Medio Evo italiano e romanzo all'Umanesimo europeo", dins *La traduzione. Saggi e studi.* Trieste, LINT, 1973, pàgs.59-120.

GALLINA, Annamaria

Contributi alla storia della lessicografia italo-spagnola dei secoli XVI e XVII. Firenze, Leo S. Olschki, 1959.

GHINASSI, Ghino

"Il volgare mantovano tra il medioevo e il Rinascimento", dins C. Segre, *Ludovico Ariosto, lingua, stile e tradizione*, cit., pàgs.7-28.

GHINASSI, Ghino (per cura di)

La seconda redazione del «Cortegiano» di Baldassarre Castiglione. Ed. critica per cura di G.G. Firenze, G.C. Sansoni, 1968.

GIAMBULLARI, Pierfrancesco

Regole della lingua fiorentina. Edizione critica a cura di Ilaria Bonomi. Firenze, presso l'Accademia, 1986.

Bibliografia

GIVANEL Y MAS, Juan

Estudio crítico de Tirant lo Blanch. Comentario a un pasaje del capítulo VI de la primera parte del «Don Quijote de la Mancha». Madrid, Librería General de Victoriano Suárez, 1912.

GRAYSON, Cecil

"Le lingue del Rinascimento", dins V.Branca, *Il Rinascimento* cit., pp.135-152.

GRILLI, Giuseppe

"*Tirant lo Blanc* novela de caballería. Interferencia y duplicación de género", dins *Annali dell'Istituto Universitario Orientale, Sezione Romanza*, XXXIII,2, pàgs.403-423. Napoli, 1991.

GUICCIARDINI, Francesco

Ricordi. Ed. a cura di N. Spongano. Firenze, presso l'Accademia della Crusca, 1951.

GUILLÉN, Julio F.

Lo marinero en el Tirant lo Blanch. Madrid, CSIC (Instituto Histórico de la Marina), 1969.

GUTIÉRREZ DEL CAÑO, Marcelino

Ensayo bibliográfico de Tirant lo Blanch. Madrid, Tipografía de la Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos, 1918.

HAENSCH, Günther & altres

La lexicografía. De la lingüística teórica a la lexicografía práctica. Madrid, Gredos, 1982.

HAUF, Albert G.

"El lèxic d'Ausiàs March: primer assaig de valoració i llistat provisional de mots i de freqüències", *Miscel·lània Pere Bohigas*, III, pàgs. 121-224. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983.

HOOFF, Henri van

Histoire de la traduction en Occident. Paris - Louvain-la-Neuve, Duculot, 1991.

HURTADO ALBIR, Amparo

La notion de fidélité en traduction. Paris, Didier Érudition, 1990.

INDINI, Mª Luisa - MINERVINI, Vincenzo

"Il viaggio di Tirante. Fortuna e infortuni di un romanzo cavalleresco", dins *Studi Catalani e Provenzali '88: Quaderni di Romanica Vulgaria*, 12, pàgs. 5-66. L'Aquila, Japadre editore, 1990.

KELLY, Louis

The True Interpreter. A History of Translation. Theory and Practice in the West. Oxford, Basil Blackwell, 1979.

LATINI, Brunetto

Llibre del Tresor, Versió catalana de Guillem de Copons. A cura de Curt J. Wittlin. Barcelona, Barcino, 1971.

Linguistica contrastiva. Atti del XIII Congresso Internazionale di Studi della Società di Linguistica Italiana (Asti, 26-28 maggio 1979). Roma, Bulzoni, 1982.

Bibliografia

LOPEZ DE AYALA, Pero

Las Décadas de Tito Livio. Edició, introd. i notes de Curt J. Wittlin. Barcelona, Pubill, 1983.

LÜDTKE, Helmut

Historia del léxico románico. Madrid, Gredos, 1974 (1ª ed. alemanya: 1968).

LUZIO, Alessandro - RENIER, Rodolfo

Mantova e Urbino. Isabella d'Este ed Elisabetta Gonzaga. Sala Bolognese, Arnaldo Forni ed., 1976 (rist. anastatica dell'ed. di Torino, 1893).

MALLAFRÉ, Joaquim

Llengua de tribu i llengua de la polis: bases d'una traducció literària. Barcelona, Quaderns Crema, 1991

MARCIANI, Corrado

"Il testamento e altre notizie di Federico Torresani", *La Bibliofilia*, LXXII (1971), pàgs. 165-178.

MARTÍNEZ Y MARTÍNEZ, Francisco

Martín Juan de Galba coautor de Tirant lo Blanch. València, Imprenta de Francisco Vives Mora, 1916.

(**MARTORELL, Joan - GALBA, Martí Joan de**)

Tirante il Bianco. Romanzo cavalleresco del XVI secolo. A cura di A.M. Annicchiarico, M.L. Indini, M. Majorano, V. Minervini, S. Panunzio, C. Zilli. Roma, ed. La Tipografica, 1984.

MARTORELL, Joanot - GALBA, Martí Joan de

Tirant lo Blanc. A cura de Martí de Riquer, amb la col.laboració de Mª Josepa Gallofré. Barcelona, eds. 62, 1985 (2ª ed.), 2 vols.

MARTORELL, Joanot - GALBA, Martí Joan de

Tirant lo Blanc by Tirant lo Blanch [sic]. New York, Kraus Reprint Corporation, 1967 (repr. facsímil de l'ed. prínceps de València, 1490: exemplar de la Hispanic Society of America)

MARTORELL, Joanot - GALBA, Martí Joan de

Tirant lo Blanc i altres escrits de Joanot Martorell. A cura de Martí de Riquer. Barcelona, Ariel, (Clàssics Catalans, 1), 1982 (2ª ed.).

MARTORELL, Joanot - GALBA, Martí Joan de

Tirant lo Blanch. València, Del Cénia al Segura, 1978 (repr. facsímil de l'ed. prínceps de València, 1490: exemplar de la Biblioteca de la Universitat de València).

MARTORELL, Joanot - GALBA, Martí Joan de

Tirante el Blanco. Versión castellana impresa en Valladolid en 1511 de la obra de J. Martorell y M.J. de Galba. Ed., introd. y notas de Martín de Riquer. Madrid, Espasa-Calpe, 1974, 5 vols.

MARTORELL, Joanot (- Martí Joan de Galba?)

Tirant lo Blanch. Ed. coordinada per Albert G. Hauf. Fixació del text d'Albert Hauf i Vicent J. Escartí. València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència (Clàssics Valencians, 7-8), 1990, 2 vols.

Bibliografia

MENGALDO, Pier Vincenzo

La lingua del Boiardo lirico. Firenze, Leo S. Olschki, 1958.

MEREGALLI, Franco

Presenza della letteratura spagnola in Italia. Firenze, Sansoni, 1974.

MIGLIORINI, Bruno

Saggi linguistici. Firenze, Felice Le Monnier, 1957.

MIGLIORINI, Bruno

Storia della lingua italiana. Introd. di Guino Ghinassi. Firenze, Sansoni, 1988, 2 vols.

MOLL, F. de Borja

Gramática histórica catalana. Madrid, Gredos, 1952.

MOLL, Francesc de Borja

"Els refranys del «Tirant lo Blanc»", *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, XV (1933), pp.169-172.

MORREALE, Margherita

Castiglione y Boscán: el ideal cortesano en el Renacimiento español. Anejo I de lo Anejos del Boletín de la Real Academia Española. Tomo II: *Apéndices (Estudio léxico semántico)*. Madrid, Imprenta de S. Aguirre Torre, 1959.

NENCIONI, Giovanni

"Il volgare nell'avvio del principato mediceo", dins Nencioni, G. *Di scritto e di parlato. Discorsi linguistici*. Bologna, Zanichelli, 1983.

NENCIONI, Giovanni

"La lingua di Michelangelo", dins Nencioni, G. *Tra grammatica e retorica. Da Dante a Pirandello*. Torino, Einaudi, 1983.

NEWMARK, Peter

Manual de traducción. Madrid, Cátedra, 1992 (1ª ed. anglesa: 1987).

NIDA, Eugène A. - TABER, Charles R.

La traducción: teoría y práctica. Madrid, Ediciones Cristiandad, 1986 (1ª ed. anglesa: 1974).

OLIVIERI, Ornella

"I primi vocabolari italiani fino alla prima edizione della Crusca", *Studi di Filologia Italiana*, VI (1942), pp.64-192.

ONGANIA, Ferdinando (ed.)

L'arte della stampa a Venezia nel Rinascimento Italiano. Venezia, 1894.

PACCAGNELLA, Ivano

Il fasto delle lingue. Plurilinguismo letterario nel Cinquecento. Roma, Bulzoni, 1984.

PACCAGNELLA, Ivano

"Plurilinguismo letterario: lingue, dialetti e linguaggi", in Asor Rosa, *Letteratura Italiana*, II (Einaudi) cit., pp.103-167.

Bibliografia

PETRUCCI, Armando (compilador)

Libros, editores y público en la Europa moderna. València, Edicions Alfons el Magnànim, 1990.

PFISTER, Max

Lessico Etimologico Italiano. Wiesbaden, Dr. Ludwig Reichert Verlag, 1979- (en curs de publicació), vols. I-II (Lletra A-).

POZZI, Mario

Introduzione alle discussioni linguistiche del Cinquecento. Torino, Tirrenia, 1972.

QUONDAM, Amedeo

"La letteratura in tipografia", dins Asor Rosa, *Letteratura Italiana*, II (Einaudi) cit., pp.555-686.

REICHENBACH, Giulio

"Nota sul costume cavalleresco nel Quattrocento: il «demenino»", *Archivum Romanicum*, IX (1925), pp. 456-457.

RENZI, Lorenzo

Nuova introduzione alla filologia romanza. Bologna, Il Mulino, 1987.

RIBELLES COMÍN, José

Bibliografía de la lengua valenciana. Madrid, Imprenta de la Revista de Archivos, 1915-43, 3 vols.

RIQUER, Martí de

Aproximació al Tirant lo Blanc. Barcelona, Edicions dels Quaderns Crema (col. Assaig, 8), 1990.

RIQUER, Martí de

L'arnès del cavaller. Armes i armadures catalanes medievals. Barcelona, Ariel, 1968.

ROHLFS, Gerhard

Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti. Torino, Einaudi, 1969, 3 vols.

SAN PEDRO, Diego de

Cárcel de Amor. Obras Completas, II. Edició de K. Whinnom. Madrid, Castalia, 1979.

SAN PEDRO, Diego de

Càrcer d'amor. Carcer d'amore. Due traduzioni della 'novela' di Diego de San Pedro. A cura di Vincenzo Minervini e Maria Luisa Indini. Bari, Schena editore, 1986.

SANCHIS GUARNER, Manuel

Aproximació a la història de la llengua catalana. Barcelona, Salvat, 1980.

SANSONE, Giuseppe E.

"El «Tirante» de Lelio de Manfredi", *Homenatge a Josep M. de Casacuberta.* Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980, pàgs. 291-307.

Bibliografia

SANSONE, Giuseppe E.

"Lelio Manfredi traductor dels versos del «Tirant lo Blanch»", *Miscel.lània Pere Boigas*, 3. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983, pàgs. 221-232.

SANTOYO, Júlio-César

Teoría y crítica de la traducción: antología. Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona (EUTI), 1987.

SCHIB, Gret

Vocabulari de Sant Vicent Ferrer. Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1977.

SCHMID, Beatrice

Les «traduccions valencianes» del Blanquerna (València 1521) i de la Scala Dei (Barcelona 1523). Estudi lingüístic. Barcelona, Curial-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.

SEGRE, Cesare (a cura di)

Ludovico Ariosto: lingua, stile e tradizione. Atti del Congresso organizzato dai comuni di Reggio Emilia e Ferrara (12-16 ottobre 1974). Milano, Feltrinelli, 1976.

SERÍS, Homero

"La reaparición del «Tirant lo Blanch» de Barcelona de 1497. Primera descripción bibliográfica completa", dins *Homenaje ofrecido a Menéndez Pidal*, vol. III, pàgs. 57-76. Madrid, 1925.

SERENI, Lella (a cura di)

Arte tipografica del sec. XVI in Italia. Bibliografia italiana (1800-1983). Roma, Istituto Centrale per il Catalogo Unico, 1984.

SIBALIC, Milica

"Gli aggettivi dotti nella lingua italiana del Quattrocento (Leon Battista Alberti)", dins V.Branca, *Il Rinascimento* cit., pp.603-606.

SOLE, Antonino

"Teoria e pratiche retorico-linguistica in Giovanni della Casa", dins V.Branca, *Il Rinascimento* cit., pp.615-632.

SPRETI, Vittorio

Enciclopedia storico-nobiliare italiana. Milano, 1930, vol.III.

STATI, Sorin

"Ipotesi di lessicologia contrastiva", in VV.AA., dins *L'italiano tra le lingue romanze*. Roma, Bulzoni, 1989, pp.187-194.

STELLA, Angelo

"Note sull'evoluzione linguistica dell'Ariosto", dins C. Segre, *Ludovico Ariosto, lingua, stile e tradizione*, cit., pp.49-64.

STOPPELLI, Pasquale (a cura di)

Filologia dei testi a stampa. Bologna, Il Mulino, 1987.

TAGLIAVINI, Carlo

Le origini delle lingue neolatine. Bologna, Pàtron, 1972 (6ª ed.).

Bibliografia

TEKAVCIC, Pavao

Grammatica storica dell'italiano. Bologna, Il Mulino, 1972, 3 vols.

TODA Y GÜELL, Eduard

Bibliografia Espanyola d'Italia. Dels orogens de la impremta fins a l'any 1900. Castell de Sant Miquel d'Escornalbou, 1930. 5 vols.

TOMMASEO, T. - BELLINI, B.

Dizionario della lingua italiana. Torino, Società l'Unione Tipografica Torinese, 1872, 8 vols.

TRABALZA, Ciro

Storia della grammatica italiana. Sala Bolognese, Arnaldo Forni, 1984 (ed. facsimil de la 1ª de 1908).

Vocabolario degli Accademici della Crusca. Venècia, 1612 (cite per l'ed. facsimil de Firenze, Le Lettere, 1987).

WANDRUSZKA, Mario

Interlingüística. Esbozo parau una nueva ciencia del lenguaje. Madrid, Gredos, 1980 (1ª ed. alemanya: 1971).

WANDRUSZKA, Mario

Nuestros idiomas: comparables e incomparables. Madrid, Gredos, 1976, 2 vols. (1ª ed. alemanya: 1969).

WITTLIN, Curt J.

"Grupos de sinónimos y fórmulas multinominales en la antigua traducción castellana del *Tirant lo Blanc*", dins *Studia in Honorem prof. Martí de Riquer*, Barcelona, 1987, vol.II, pàgs. 467-483.

WITTLIN, Curt. J.

"La primera traducció castellana de «Lo llibre de les dones» de Francesc Eiximenis", dins *Miscel·lània Pere Bohigas*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, vol.III, pàgs. 39-59.

WITTLIN, Curt J.

"La traducció catalana anònima de les *Històries Romanes* I-VII de Titus Livi", *Estudis Romànics*, XIII (1963-1968), pàgs. 277-315.

WITTLIN, Curt. J.

"Semicorreccions en traduccions medievals", dins *Miscel·lània Aramon i Serra*, vol. I, pàgs. 599-604.

ZACCARIA, Enrico

L'elemento iberico nella lingua italiana. Bologna, Arnaldo Forni ed., 1981. (ristampa dell'edizione di Bologna, 1927).

ZGUSTA, Ladislav.

Manual of Lexicography. The Hague-Paris, Mouton, 1971.

ZILLI, Carmelo

Manfrediana, un poema e una commedia inediti del Primo Cinquecento italiano. Bari, Adriatica ed., 1991.

Bibliografia

ZILLI, Carmelo

"Notizia di Lelio di Manfredi, letterato di corte", *Studi e problemi di critica testuale*, XXVII (1983), pàgs. 39-54.

ZINGARELLI, Nicola

Vocabolario della lingua italiana. Bologna, Zanichelli, 1986 (11ª ed.).

ZOLLI, Paolo

Le parole straniere. Bologna, Zanichelli, 1976.

OBRES CITADES AMB ABREVIATURA O SIGLA

Crusca	<i>Vocabolario degli Accademici della Crusca. Venècia, 1612.</i>
DCVB	Alcover-Moll, <i>Diccionari català-valencià-balear.</i>
DECLC	J. Coromines, <i>Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana.</i>
DEI	Battisti-Alessio, <i>Dizionario Etimologico Italiano.</i>
DELI	M. Cortellazzo i P. Zolli, <i>Dizionario Etimologico della Lingua Italiana.</i>
Duarte-Alsina, <i>Gram.Hist.</i>	C. Duarte i À. Alsina, <i>Gramàtica històrica del català.</i>
GDLI	S. Battaglia, <i>Grande Dizionario della Lingua Italiana</i>
LEI	M. Pfister, <i>Lessico Etimologico Italiano.</i>
Migliorini, <i>Stor.Ling.</i>	B. Migliorini, <i>Storia della lingua italiana.</i>
Rohlf's, <i>Gramm.Stor.</i>	G. Rohlf's, <i>Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti.</i>
Tekavcic, <i>Gramm.Stor.</i>	P. Tekavcic, <i>Grammatica storica dell'italiano.</i>
<i>Tirant lo Blanc</i> (ed. Hauf)	J. Martorell (- M.J. de Galba?), <i>Tirant lo Blanch.</i> Ed. coordinada per Albert G. Hauf.
<i>Tirant lo Blanc</i> (ed. Riquer)	J. Martorell i M.J. de Galba, <i>Tirant lo Blanc.</i> A cura de Martí de Riquer.
<i>Tirante o Tirante il Bianco</i>	(J. Martorell i M.J. de Galba), <i>Tirante il Bianco. Romanzo cavalleresco del XVI secolo.</i> A cura di A.M. Annicchiario, etc.
Tommaseo-Bellini	T. Tommaseo i B. Bellini, <i>Dizionario della lingua italiana.</i>
Zingarelli	N. Zingarelli, <i>Vocabolario della lingua italiana.</i>

APÈNDIXS.

APÈNDIX I

CORRESPONDÈNCIA DELS CAPÍTOLS DEL TIRANT CATALÀ I DEL TIRANT ITALIÀ

ProL.	ProL....	65	I,26	129	III,18	194	V,33	259	VI,52
1	ProL.	66	I,27	130	III,19	195	VI,1...	260	VI,53
2	N.,1...	67	I,28...	131	III,20	196	VI,1...	261	VI,54
3	N.,1	68	I,28 i 29	132	III,21	197	VI,1...	262	VI,54
4	N.,2 i 3	69	I,30	133	III,22	198	VI,1...	263	VI,55 i 56
5	N.,4	70	I,31	134	III,23	199	VI,1...	264	VI,57
6	N.,5...	71a	I,32	135	III,24	200	VI,1...	265	VI,58
7	N.,5...	71b	I,33	136	III,25	201	VI,1...	266	VI,59
8	N.,5	72	I,34	137	III,26 i 27	202	VI,1...	267	VI,60
9	N.,6	73	I,35	138	III,28 i 29	203	VI,1...	268	VI,61
10	N.,7	74	I,36 i 37	139	III,30	204	VI,1...	269	VI,62
11	N.,8 i 9	75	I,38	140	IV,1	205	VI,1...	270	VI,63
12	N.,10	76	I,39 i 40	141	IV,2	206	VI,1	271	VI,64
13	N.,11	77	I,41	142	IV,3	207	VI,2	272	VI,65
14	N.,12	78	I,42	143	IV,4	208	VI,3	273	VI,66
15	N.,13	79	I,43	144	IV,5	209	VI,4	274	VI,67
16	N.,14	80	I,44	145	IV,6 i 7	210	VI,5	275	VI,68
17	N.,15	81	I,45	146	IV,8	211	VI,6	276	VI,69
18	N.,16	82	I,46	147	IV,9	212	VI,7	277	VI,70
19	N.,17	83	I,47	148	IV,10	213	VI,8	278	VI,71
20	N.,18	84	I,48	149	IV,11	214	VI,9	279	VI,72
21	N.,19	85	II,1 i 2	150	IV,12	215	VI,10	280	VI,73
22	N.,20	86	II,3...	151	IV,13	216	VI,11	281	VI,74
23	N.,21	87	II,3...	152	IV,14	217	VI,12	282	VI,75
24	N.,22	88	II,3...	153	IV,15	218	VI,13	283	VI,76 i 77
25	N.,23	89	II,3...	154	IV,16	219	VI,14	284	VI,78
26	N.,24	90	II,3...	155	IV,17	220	VI,15	285	VI,79
27	N.,25	91	II,3	156	IV,18	221	VI,16	286	VI,80
28	N.,26	92	II,4...	157	IV,19	222	VI,17 i 18	287	VI,81
29	N.,27	93	II,4...	158	IV,20	223	VI,19	288	VI,82
30	N.,28	94	II,4...	159	IV,21	224	VI,20	289	VI,83
31	N.,29	95	II,4...	160	IV,22	225	VI,21	290	VI,84
32	I,1	96	II,4...	161	V,1	226	VI,22	291	VI,85 i 86
33	I,2	97	II,4	162	V,2	227	VI,23	292	VI,87
34	I,3...	98	II,5	163	V,3 i 4	228	VI,24	293	VI,88
35	I,3...	99	II,6	164	V,5	229	VI,25	294	VI,89
36	I,3	100	II,7	165	V,6	230	VI,26	295	VI,90
37	I,4	101	II,8	166	V,7	231	VI,27	296	VI,91
38	I,5	102	II,9	167	V,8	232	VI,28	297	VI,92
39	I,6	103	II,10	168	V,9	233	VI,29	298	VI,93
40	I,7	104	II,11	169	V,10	234	VI,30	299	VI,94 i 95
41	I,8...	105	II,12	170	V,11	235	VI,31	300	VI,96
42	I,8	106	II,13	171	V,12	236	VI,32	301	VI,97
43	I,9	107	II,14 i 15	172	V,13	237	VI,33	302	VI,98
44	I,10	108	II,16	173	V,14	238	VI,34	303	VI,99
45	I,11...	109	II,17	174	V,15	239	VI,35	304	VI,100
46	I,11...	110	II,18	175	V,16	240	VI,36	305	VI,101
47	I,11...	111	II,19 i 20	176	V,17	241	VI,37	306	VI,102
48	I,11...	112	III,1...	177	V,18	242	VI,38	307	VI,103
49	I,11...	113	III,1	178	V,19	243	VI,38	308	VI,104
50	I,11...	114	III,2	179	V,20	244	VI,39	309	VI,105
51	I,11	115	III,3	180	V,21	245	VI,40	310	VI,106
52	I,12	116	III,4 i 5	181	V,22	246	VI,41	311	VI,107
53	I,13	117	III,6...	182	V,23	247	VI,42...	312	VI,108
54	I,14 i 15	118	III,6 i 7	183	V,24	248	VI,42	313	VI,109...
55	I,16	119	III,8	184	V,25	249	VI,43	314	VI,109
56	I,17	120	III,9	185	V,26	250	VI,44	315	VI,110
57	I,18	121	III,10	186	V,27	251	VI,45	316	VI,111
58	I,19	122	III,11	187	V,28	252	VI,46	317	VI,112
59	I,20	123	III,12	188	V,29	253	VI,47	318	VI,113
60	I,21	124	III,13	189	V,30	254	VI,47	319	VI,114
61	I,22	125	III,14	190	V,31	255	VI,48	320	VI,115
62	I,23	126	III,15	191	V,32...	256	VI,49	321	VI,116
63	I,24	127	III,16	192	V,32...	257	VI,50	322	VI,117
64	I,25 i 26...	128	III,17	193	V,32	258	VI,51	323	VI,118

APENDIX I. Correspondència Tirant català/Tirante italià.

324	VI,119	357	VII,8	390	VII,39	423	VII,64	456	VII,90
325	VI,120	358	VII,9	391	VII,40...	424	VII,65	457	VII,91
326	VI,121	359	VII,10	392	VII,40	425	VII,66	458	VII,92...
327	VI,122	360	VII,11	393	VII,41	426	VII,67	459	VII,92
328	VI,123	361	VII,12	394	VII,42	427	VII,68	460	VII,93...
329	VI,124 i 125...	362	VII,13	395	VII,43...	428	VII,69	461	VII,93
330	VI,125	363	VII,14...	396	VII,43	429	VII,70	462	VII,94
331	VI,126	364	VII,14	397	VII,44...	430	VII,71	463	VII,95...
332	VI,127	365	VII,15	398	VII,44	431	VII,72	464	VII,95
333	VI,128	366	VII,16	399	VII,45...	432	VII,73	465	VII,96
334	VI,129	367	VII,17	400	VII,45	433	VII,74	466	VII,97
335	VI,130	368	VII,18	401	VII,46...	434	VII,75	467	VII,98...
336	VI,131	369	VII,19	402	VII,46	435	VII,76	468	VII,98...
337	VI,132	370	VII,20	403	VII,47	436	VII,77	469	VII,98...
338	VI,133	371	VII,21	404	VII,48	437	VII,78	470	VII,98
339	VI,134	372	VII,22	405	VII,49...	438	VII,79...	471	VII,99...
340	VI,135...	373	VII,23	406	VII,49	439	VII,79	472	VII,99...
341	VI,135	374	VII,24	407	VII,50	440	VII,80...	473	VII,99...
342	VI,136	375	VII,25	408	VII,51...	441	VII,80	474	VII,99
343	VI,137	376	VII,26	409	VII,51	442	VII,81	475	VII,100...
344	VI,138...	377	VII,27	410	VII,52 i 53	443	VII,82	476	VII,100...
345	VI,138	378	VII,28	411	VII,54	444	VII,83	477	VII,100...
346	VI,139	379	VII,29	412	VII,55	445	VII,84...	478	VII,100
347	VI,140	380	VII,30	413	VII,56	446	VII,84...	479	VII,101
348	VI,141	381	VII,31	414	VII,57	447	VII,84	480	VII,102
349	VI,142	382	VII,32	415	VII,58	448	VII,85	481	VII,103
350	VII,1	383	VII,33	416	VII,59	449	VII,86	482	VII,104
351	VII,2	384	VII,34	417	VII,60	450	VII,87	483	VII,105
352	VII,3	385	VII,35	418	VII,61...	451	VII,88	484	VII,106
353	VII,4	386	VII,36	419	VII,61	452	VII,89...	485	VII,107
354	VII,5	387	VII,37	420	VII,62...	453	VII,89	486	VII,108
355	VII,6	388	VII,38	421	VII,62	454	VII,90...	487	VII,109
356	VII,7	389	VII,39...	422	VII,63	455	VII,90...		

NOTES:

-Les correspondències es refereixen a l'edició Sansone i no pas a l'original, ja que aquesta edició corregeix errors de numeració de l'original de 1538.

-La primera columna indica el n° de capítol de l'edició de Riquer; la segona columna indica el Llibre i capítol de l'edició Sansone. Quan apareixen uns punts suspensius vol dir que el capítol de la traducció correspon a més d'un de l'original.

APÈNDIX II

PARAULES CATALANES TRADUÏDES AMB GRUPS SINONÍMICS

1) Parelles en les quals cap dels sinònims coincideixen amb la paraula catalana:

abatut / vile e codardo	esvair / assaltare e rompere
abillat / vestito et in ordine	fart / pasciuto e pieno
acabament / termine e fine	fatiga / affanno e cura
afollar / guastarsi e storpiarsi	feixuc / afflitto e fastidito
alimares / lumiere e fallò	fellonia / ira e crudeltà
alimares / lumiere e fuochi	fiambre / cotto e freddo
amonestar / ammaestrare e dimostrare	fluix / slegato e largo
apartat / separato e remoto	fretura / bisogno e mancameto
apartat / separato e segreto	freturar / mancare e bisognare
apartat / ascosto e separato	gàlib / fattezza et atto
apartat / occulto e fuori di strada	justat / pari e ragunati insieme
apouit / picciolo e debilitato	llançar / remettere e cacciare
aptesa / attitudine e destrezza	lleig / brutto et horrible
arrancar / stracciarsi e cavarsi	lleig / brutto et enorme
arrapat / pisto e macerato	lleig / enorme e brutto
arrapat / rapito e graffiato	lligar-se / acconciarsi et ornarsi
bando / esilio e destruttione	mal / da poco e vile
benaventurat / felice e glorioso	malbarat / mal cambio o inganno
beneit / simpliceta e pura	menyscabar / mancare o diminuire
burlar / scherzare e torsi piacere	menyscabat / indisposto e sospetto
cabàs / sporta e cesta	mercè / misericordia e perdono
catiü / tristo e ribaldo	haver mester / mancare e bisognare
cenyl / groppo et cinto	momo / farsa e comedia
col.locar / maridare et alloggiare	pas / vestigio et orma
complir / adimpire e finire	porfidios / continuo et ostinato
congoixa / affanno e disturbo	pujar / ascendere e sublimare
crim / infamia e colpa	raïm / ramo e grappo d'uva
crim / eccesso e mancameto	reconèixer / vedere e mescolare
crim / mancameto o inconveniente	reparar / riposare e ristorare
cuïro / la carne e la pelle	repropi / reprovato e nemico
debat / discordia e contentione	reprotxe / represu e refutato
derrocat / caduto e roinato	reptar / reprendere et imputare
desdir-se / disdire e mentire	ricament / con grande e gentil pompa
desdir-se / arrendersi e mentire	roïn / di vil conditione e tristo
desdir-se / rendersi e mentirsi	sabata / scarpa e calza
deseixir-se / lasciarsi e distorsi	salat / salso e tempestoso
desemparat / disconsolato et abandonato	senyalat / nobile e memorando
desemparat / abandonato e senza consiglio	senyalat / evidente e palese
desemparat / disconsigliato ... sviato	séquia / fiume e canale
desemparat / bisogno et abandonato	sobreposat / finto e simulato
desferra / il thesoro e le robbe	sobres / fer sobres/fare violentia e forza
desfressat / tramutato e stravestito	sofrir / sentire o patire
divisar / eleggere e voler fare	solaç / gioco e festa
dret / ragione e rettitudine	soltar / disobbrigare e slegare
dret / rettitudine e ragione	sollat / bagnato e tinto
dret / ragione e pertinentia	sostenir / governare e mantenersi
dret / rettitudine e pertinentie	tacat / tinto e maculato
embarassat / impedito e balbo	tirar / lanciare e giocare
embolicat / involto e coperto	tostemps / per tostemps/hora e sempremai
enginy / gaude et inganno	treball / affanni e gravissime passioni
enteniment / intelletto e fantasia	trepat / intagliato e strafurato
enteniment / intelletto e pensiero	triar / trare et elleggiere
entoldar / armare e coprire	valença / aiuto e gente
esbalait / attonito e smarrito	valentia / aiuto e soccorso
especial / buono e delicato	violari / l'honore e la fama
estimat / appregiato e desiato	voler / volontà e amore
estranger / esterno e forestiero	

2) Parelles en les quals un dels sinònims coincideix amb la paraula catalana:

abundantment / ottimamente et abundantemente	mal / malo e tristo
alegre / allegro e contento	malament / iniquamente e malamente
armes / arme et insegna	menejar / maneggiare et conciare
arnès / schiniera o arnese	mercè / pietà e mercede
cert / certo ... determinato	pendre a mercè / prendere a mercè e a pregione
certificat / certificato et informato	mester / bisogno e mestiero
cofre / coffano e cassa	molts / molti et infiniti
colorat / colorato e finto	moll / tenero e molle
confusió / confusione et vergonga	moure's / moversi e agitarsi
contentar / mal contentare e pagare	net / mondo e netto
per culpa de / per difetto e colpa di	obeir / conoscere e ubidire
curar-se / curarsi et intramettersi	obligar / obbrigare e sforzare
dany / danno e molestia	orde de cavalleria / ordine et essercitio di cavaleria
defendre / defendere et salvar	pacte / patto e conventione
desbaratat / senza ordine e sbarattati	home de paratge / huomo di dignità e di paraggio
destre / destro et esperto	ésser del parer / essere di parere e d'accordo
destrea / destrezza et attitudine	pendre / prendere e togliere
discreció / sapientia e discretione	perdó / gratia e perdono
dolorós / doloroso e tristo	piadós / pietoso e benigno
dret / diritto e ragione	poder / arbitrio e potere
enginy / natura et ingegno	polvorizar / ardere e polvorizzare
entramés / farsa et intramesso	pregar / pregare e scongiurare
entramés / giuoco et intramesso	punxar / stimulare e pungere
esmena / emenda e penitencia	reng / rengo e tele
esperar / aspettare e sperare	repartir / donare e ripartire
esperar-se / aspettarsi e sperare	resplandir / risplendere e riverberare
estar / restare e stare	ric / ricco e potente
evident / evidente e manifesto	roba / panno e rubba
exercici / exercitio e prova	roba / robba e veste
experiència / notitia et experientia	segur / fermo e securo
fama / memoria e fama	sentiment / sentimento et intelletto
fi / pretioso e fino	socórrer / soccorrere e liberare
forniment / provisione e fornimento	sospir / affanno e sospiro
de bon grat / di buon grato e volontà	súbdit / suddito e vasallo
de bon grat / di buon grado e buona volontà	suficient / sofficiente e capace
guany / guadagno e preda	tocar alarma / toccare e gridare all'armi
immens / immenso et infinito	tolre / togliere e levare
improperi / vilipendio et improprio	treball / travaglio e fatica
infinit / infinito et immortale	voluntari / volontario et insatiabile
inflamat / acceso et infiammato	vot / voluntate e voto

3) Parelles en les quals un dels sinònims coincideix d'una forma parcial amb la paraula catalana:

ajuda / aiuto e soccorso	giny / ingengo e sottilità
clam / pianto e richiamo	homeier / homicidiale e patricida
clamar / dolersi e richiamarsi	moreria / moresca e moschea
cobdiciós / cupido e voluntaroso	pregària / prego et oratione
cobdiciós / cupido et avaro	renom / nome e fama
cobdiciós / cupido e sitibondo	tenir sentiment / udire e sentire
companyó d'armes / compagno e fratello d'arme	senyalar / fare cenno o segnale
ferramenta / ferri et instromenti	vestidura / veste et habito

3bis) Sinètic/anàlitic o viceversa:

artificialment / con artificio e magisterio	heretar / dare heredità e fare ricco
desconéixer / essere disconoscente e smenticarsi	indiscreció / poco senno e discretione
fementit / mancator e mentitore di fede	de bona voluntat / volentieri e di buon animo

4) Tres sinònims:

abillat / ornato, coperto et incortinato	fellonia / ira, crudeltà e sdegno
armadura / celata, elmo e bacinetto	fusta / navi galere e fuste
barraca / frascate, foglie e tende	pregar / pregare, supplicare, ammaestrare
brega / guerra o lite o questione	reverència / stima, reputatione e riverentia

5) Altres:

benaventurat / buono et aventurato

APÈNDIX III

LLISTA DE LES PARAULES CATALANES DEL «TIRANT LO BLANC», AGRUPADES PER LLUR ETIMOLOGIA

1) Paraules patrimonials, és a dir, paraules provinents per via popular del llatí o del grec (a través del llatí), exclamacions, onomatopeies i les derivades de totes les anteriors:

ab	adormir-se	alegre	anar	aresta
abaixar	adormit	alegremment	ancià	argent
abat	adquirir	alegria	àncora	argentera
abatiment	afaenat	alemany	andes	argenteria
abatut	afany	alendar	anell	argilenc
ABC	afavorir	algú	anella	argue
abduis	afavorit	allà	angle	aristol
abella	afer	allargar	anglès	armada
abelliment	afermar	allnegable	anit	armadura
abellir	aferrar	allnegant	ans	armar
abeurar	afilat	allnegar	antena	armat
abeurat	aflaquir	allnegat	antic	armes
abeuratge	aflaquit	alletar	antigament	arquebisbe
abisar	afluixar	alleujament	any	arquer
abonançar	afollar	alleujament	anyell	arredolar
abraçar	afollat	alleujar	apagar	arremorar
abreujar	afonar-se	alleujar-se	aparèixer	arremorat
abrigar-se	afrenellar-se	alleujat	aparellar	arribar
abrigat	afrenellat	allí	aparellat	arromangat
absolt	afrontar	almenys	apartament	art
abusar	afronte	almoïna	apartar	artísat
acabament	agenollat-se	alre	apartat	as
acabar	agenollat	alt	apellar	asbrer
acabat	agost	altament	apellat	ase
acaptar	agraduar	altar	apendre	aspre
acer	agrament	altar	aperduat	aspredat
acerat	agreujar	altària	aplegar	assabentar
acertat-se	agreuja	alterós	apoderar	assagetar
ací	agudament	altesa	apoderat	assajar
aclarir	agudea	altrament	apoquit	assalt
açò	àguila	altre	aportar	assaltar
acolliment	agulla	altri	aposestament	assegurar
acollir	agulló	altura	aposenar	assegut
acompanyar	agut	amador	apostatat	asseit
acompanyat	ah!	amansar	após	assenat
aconhortar	ahir	amansat	apresonar	assetjar
aconseguir	ai!	amant	apresonat	assetjat
aconseguit	aigua	amar	aprofitar	asseure's
aconsellat	aiguada	amarg	aproïsmar-se	assinestrar
aconsolar	aiguamans	amargar	aprovar	assitiar
aconsolat	aiguarròs	amargor	apuntament	assoldadar
acórrer	aital	amargós	apuntar	assoldejar
acost	aixada	amarinar	apurar-se	assossec
acostament	així	amat	apurat	assossegar
acostar	això	ametlla	aqueix	ast
acostat	ajuda	amic	aquell	asta
acostumar	ajudador	amiga	aquest	atendar-se
acostumat	ajudar	amigable	aquí	atendat
acullent	ajunyir	amigablement	ara	atendre
acunçat	ajustar	amistat	ara	atenir
acurçar	ala	amollir	arborar	atentament
acusar	alabaust	amor	arborat	atènyer
adés	alarma	amorós	arboreda	aterrament
adéu-siau	alba	amplament	arbre	aterrar
adevinalla	albanès	amplària	arc	atès
adevinar	alçar	ample	arcada	atorgar
adins	alè	ampolla	arçó	atràs
adoloridament	alegrant	amunt	arena	atreuiment
adolorit	alegrar	anada	arenal	atrevir-se

APENDIX III. El lèxic català ordenat per l'etimologia.

atrevit	besada	calat	carregat	clar
aturar	besar	calç	carregós	clarament
avall	beure	calça	carrera	claredat
avalot	bevedor	calçar	carro	clarejar
avalotar	bevenda	calçat	casa	claró
avalotat	bisbat	caldre	casal	claror
avançar	bisbe	calent	casament	clau
avançat	biscaf	callament	casar	clau
avant	blan	callar	casat	clavar
avantatge	blanament	callat	casat	clavat
avantatjat	blasmar	calor	casat	clafolla
avantbraç	blasme	càlzer	casat	clafolla
avantguarda	blat	cama	castedat	clafolla
avear-se	bo	cambra	castell	clot
aventura	boca	cambrer	castic	cloure
avi	bocí	camell	castigar	ço
avilar	bodes	camí	català	coa
avinent	boira	caminar	catíu	cobejar
avinentea	bollir	camisa	cativar	cobejós
àvol	bonament	camp	cativat	cobert
avorrició	bondat	campal	catorzè	coberta
avorridor	bonesa	campana	catorze	cobertament
avorrir	bonet	campaneta	caure	cobertor
avorrit	bord	campar	cavalcada	cobrar
bací	bossa	camper	cavalcador	cobrat
bacinet	bot	cana	cavalcadura	cobrellit
badar	bóta	canal	cavalcar	cobriatzembla
baïna	botgeta	cancel·ler	cavall	cobrir
baix	botiga	cançó	cavaller	coc
baixar	botzina	candela	cavallera	còcera
bajania	bou	cànem	cavalleria	coixí
balanç	braç	canemàs	cavallerós	coixo
balança	braça	canó	cavar	coll
balena	braçalet	canonada	cec	collar
balener	bragues	cansament	ceda	collir
ball	branca	cansar-se	cegar	colobrina
ballar	brau	cansat	ceguetat	color
ballesta	bravament	cant	cel	colorat
ballester	bravejar	cantar	celada	colp
bany	breu	cantera	celar	colpejar
banyar	breument	cantó	cella	colre
banyat	brogit	canvi	cendra	coltell
baratar	bromós	canviar	cent	coltellada
barba	brúfol	canviat	centell	coltellina
barca	bruixa	canya	centenar	colze
barcella	brut	canyella	centener	com
baró	bufar	cap	centilla	comanador
barra	bufet	capa	cenyl	comanar
barranc	buidar	capella	cenyir	combat
barrejar	buidat	capella	cenyit	combatent
barrera	buit	capella	cep	combatiment
barret	bullent	capellà	cera	combatre
bassa	bulliciós	capiró	cerca	combatut
bastant	bullit	capita	cercar	combregar
bastantment	ça	capità	cercle	començar
bastar	ca	capitanejar	cèrcol	cometre
bastó	cabal	capitania	cert	comiat
bastonada	cabàs	capó	certament	cominal
batejar	cabasset	capteniment	certenitat	commoure
batejat	cabell	caputxo	cervell	companya
batent	cabiró	car	cervellera	companyia
batiment	cabirol	car	cervo	companyó
batle	cabre	carabassa	cèssar	compare
batlia	cabró	carament	cimolsa	comparéixer
batre	caça	carbó	cinc	compartir
bavera	caçador	carçre	cincogesma	compàs
bé	caçar	card	cingla	compendre
bell	cada	carena	cinquanta	complanyença
bellament	cadena	careta	cinquè	complanyer
bellea	cadena	caríssim	cint	complaure
bellíssim	cademat	carn	cinta	complidament
beneir	cadeneta	carnal	cistella	compliment
beneit	cadira	carnalment	ciutadà	complir
benvingut	caigut	carnisser	ciutat	complir
benvolença	caïment	carnut	civada	complit
benvolent	caixa	càrrec	clam	compondre
bergantí	caladís	càrrega	clamar	comport
	calar	carregat	clamor	comportar
				compost

APENDIX III. El lèxic català ordenat per l'etimologia.

comprador	corral	dat	descarregar	desplaure
comprar	corredor	dàtil	descarregat	desplegar
comprat	corregir	daurat	descavalcar	despoblat
comptar	corregut	davall	descavalcat	despoderat
compte	corrent	davallar	descobert	desposseir
comtat	córrer	davant	descobridor	despulla
comte	corresponent	davantera	descobrir	despullar
comtessa	corretja	davantguarda	descoloriment	despullat
comú	corriment	debat	descolorit	desraonable
conca	corrompiment	deçà	descominal	dessagnar-se
concebre	corrompre	deçalment	descomplauere	desservir
concert	corromput	decebre	desconegut	desset
concertar	corsari	decebut	desconeixença	dessetèn
concertat	cort	dedins	desconeixent	dessots
concloure	cortapisa	deèn	desconéixer	dessús
coneguda	cortès	deena	desconfiar	destemprat
conegut	cortesia	deessa	desconfir	destentat
conexedor	cortina	defalliment	desconfit	destorbar
conexença	cortinatge	defallir	desconfita	destre
coneixent	cos	defalt	desconhort	destrea
conéixer	cosa	defora	desconsolar-se	destrossa
confiança	cosí	degollar	desconsolat	destrossar
confiar	cosir	degotar	descontentació	desvarió
confit	costa	degut	descordar	desvergonyit
confondre	costar	deixar	descordat	desviar
congoixa	costat	dejorn	descosir-se	desviat
congoixar	costell	dejú	descuidat	detengut
congoixat	costella	dejunar	desdeny	detenir
congoixós	costerejar	dejús	desdenyar	detràs
conhort	costum	delir	desdir	deu
conhortat	costura	delit	desdit	déu
conquista	coure	delitar	desegualtat	deure
conquistador	coure	delitós	deseixir-se	deute
conquistar	cova	dellà	desembarcar	deutor
conquistat	cove	delliurament	desembolt	devers
conrear	creença	delliurar	desemparar	dia
consell	créixer	delliure	desemparat	diamant
consellar	cremament	demà	desenamorar	dida
conseller	cremant	demanador	desencallar	dihuit
consemblant	cremar	demanar	desencantar	dihuitè
consent	cremat	demés	desencavalcat	dijous
consentidora	cresol	demudat	desenferrissat	dilluns
consentiment	creu	denejar	desenfrenat	dimarts
consentir	creuera	denovèn	desensellar	dimecres
constrènyer	creure	dent	desfer	dinar
constret	criament	deparar	desferra	diners
contendre	criar	depart	desferrar	dins
contengut	criat	departiment	desfet	dir
content	crida	departir	desfressar	dissabte
contentació	cridar	deport	desfressat	dit
contentament	cristiandat	deportar-se	desgrat	diit
contentar	crit	deposar	desheret	diuenge
continença	cru	derrocar	desheretar	divendres
contornar	cruel	derrocat	desig	do
contra	cruelment	des	desigual	dobla
contractar	crueltat	desacompanyat	desitjar	doblada
contradicció	cruer	desaconsellar	desitjat	doblar
contradir	cuc	desaforat	desitjos	doblat
contrafet	cuidar-se	desagradació	deslleal	doble
contrapassar	cuina	desagraduar	desllealtat	doblegar-se
convidar	cuinera	desalt	deslligar	dogal
convidat	cuirassa	desamar	deslligat	dolç
convit	cuïro	desaparèixer	deslliurat	dolçor
copa	cuïta	desarmar	desmenjat	dolent
cor	cuïtadament	desarmat	desmesurat	dolentia
corada	cuïtar	desassetjar	desobeir	dolor
coratge	cuïtat	desavenir	desorde	dolorejar
corb	cuïxa	desaventura	desospitar	dolorós
corda	cunyat	desaventurat	desparar	dolre
cordar-se	cura	desbarat	desparar	domàs
cordó	curador	desbaratar	despendre	don
cordonera	curar	desbaratat	despenjar	dona
corn	curt	descaç	despertar	donar
corona	damunt	descaçar	despesa	donat
coronar	dany	descans	despiadat	doncs
coronat	darrer	descansar-se	despit	donzella
coroneta	darrerament	descàrrec	desplacent	dorment

APENDIX III. El lèxic català ordenat per l'etimologia.

dormidora	encativar	entregue	espantat	falsia
dormir	encativat	entrenyor	espantós	falsificador
dos	encavalcar-se	entrenyorar-se	espanyol	falta
dotze	encegar	entrestir	espasa	fam
dotzè	encendre	entretallat	espatles	famejant
dotzena	encerat	entristit	espenyador	farina
drac	encertar	enuig	esperança	fart
drap	encés	enutjar	esperar	fartar-se
dreçar	enclos	enutjat	esperat	fasos
dreçat	encloure	enutjós	espès	fastig
dret	enclusa	enveja	espessura	fastijós
dret	encobert	envejós	espiga	fatiga
dretament	encobertat	envellir-se	espill	fatigar
dretura	enconar	envellit	espina	fatigat
dreturer	encontrar	envergonyir	esplanissada	fatigós
dues	encontre	envergonyit	esplet	fe
dur	encórrer	envers	espletar	febre
dur	encortinat	investir	espletat	feel
durada	endemà	enviar-se	esposalles	feeltat
durar	enderrocament	erra	esposar	feixuc
e	enderrocar	errada	esposat	fel
edat	enderrocat	errar	esquarterar	fembra
egua	endreça	errat	esqueix	femení
egual	endreçador	ert	esquerre	fementit
egualar	endreçar	escabell	esquinçador	fendre
egualment	endret	escabellonat	esquinçar	fenella
egualtat	endurit	escala	esquinçat	fènyer-se
eh	enemic	escalfament	esse	fer
eixam	enferrissar	escalfar	ésser	fer
eixida	enfortir	escaló	est	ferament
eixir	enfoscit	escampador	estable	feraa
eixivernar	enfosquir	escampament	estadal	feradat
eixugar	engan	escampar	estalvi	ferida
eixut	enganador	escampat	estalviar	feridor
elet	enganar	escapar	estament	ferir
embalsamar	enganat	escàs	estància	ferm
embarcar-se	enganós	escassament	estany	fermall
embravir-se	engastat	esclafir	estar	fermament
embrunal	engendrador	esclafit	estat	fermar
emparador	engendrar	esclarir	estela	fermetat
emparamentar	engendrat	esclau	estendre	ferramenta
emparamentat	enginy	escola	estès	ferrar
emparar	engolfat	escolà	estesament	ferrer
empeguit	engonal	escoltar	estiu	ferrigible
empeguntat	engrutat	escometre	estol	ferro
empendre	enjús	escopir	estopa	fes
empenta	enmig	escórrer	estopada	festa
empènyer	ennirviat	escorxar	estotjar	festejar
empenyorar	enrabiàt	escrit	estrany	fet
emperò	enramar-se	escriure	estrena	fi
emplomat	ensajar	escrivà	estrènyer	fi
emportar-se	enseguir	escuder	estrenyiment	fiança
empostat	ensellar	escull	estret	fiar
emprar	ensellat	escur	estretament	fibló
emprentat	ensems	escurçó	estretura	ficar
emprenyar	ensenya	escuredat	estroncament	ficat
empresa	ensenyar	escut	esvair	figa
emprestar	enseuar	esdevenidor	esvetlat	fil
en	ensivellar	esdevenir	exalçament	filar
enaixí	ensús	esforç	exalçar	filat
enamorar-se	entelat	esforçadament	exellar	fill
enamorat	entendre	esforçar	exprèmer	fillastre
enaprés	entenebrat	esforçat	faç	finar
ençà	entenent	esmena	fadrí	finestra
encadenat	enteniament	esmenar	fadrina	finir
encalç	entés	esmenat	faedor	finit
encalçar	entonació	esment	faena	fins
encallar	entorn	esmerç	faisó	fitament
encantació	entrada	esmèrç	falcó	flac
encantament	entràmenes	esmolat	falla	flama
encantar	entràmes	esmolt	fallar	flamejant
encantat	entrant	esmortiment	fallença	flaquea
encara	entrar	esmortir-se	fallir	flaquejar
encarir	entravessat	esmortit	fallit	flixar
encarnar-se	entre	espaltar	fals	flor
encarnat	entrecanviar	espant	falsar	florir
encasar	entrecuidat	espantable	falsedat	florir
		espantar		

APENDIX III. El lèxic català ordenat per l'etimologia.

fluix	gast	hereu	lladre	lloria
flum	gastar	hi	llàgrima	lluent
flumaire	gat/a	història	llamp	lluir
foc	gató	hivern	llana	lluïtar
foguejant	gaveta	hoc	llança	llum
folgar	gel	hom	llançada	lluna
folli	gelar	home	llançar	lluny
follament	gelosia	homei	llançat	llunyar
follia	gemec	homeier	llançol	llunyat
fonament	gemegar	homenatge	llanterna	lluor
fondo	gendre	homenia	llàntia	llustre
fons	genoll	hora	llaor	m à
font	genovès	hort	llarg	madeixa
forà	genovesc	hortolà	llargament	madrastra
fora	gens	host	llargària	madur
foradar	gent	hostal	llarguer	madurea
foradat	gentildama	hostalera	llarguesa	maestria
foragitar	gentilhom	hoste	llauger	maestrívol
forat	gepa	hui	llaugerament	magrana
forca	geperut	huit	llaugeria	magrea
força	germà	huitanta	llaurador	maig
forçadament	germandat	huitè	llaurar	major
forçar	gingibre	illa	llavar	majoral
forçat	giny	impiadós	llavi	majorment
forçivolment	ginyar	incert	llavor	mal
formatge	ginyat	incomportable	llavors	malalt
forment	ginyós	indefès	lleal	malaltia
for	girar	infant	llealment	malaltís
forn	git	infel	llealtat	malament
fornal	gitar	inflar-se	llealtea	malaventura
forner/a	gitat	inflat	llebeig	malaventurat
forrellat	glai	infondre	llebre	malbarat
fort	gleva	infús	llebrer	malcontent
fortalesa	goig	inobedient	llegint	maldat
fortíssim	gola	ir	llegir	maldestre
fortment	golf	italià	llegista	maldient
fosc	golós	ja	llegua	maldir
fosca	goma	jamés	llegums	maleir
fossa	gomat	jatsia	lleï	maleit
fossar	gonella	jaure	lleixa	malesa
fossat	gos	joc	llengua	malfadat
frare	gosar	jolivert	llenguatge	malla
fre	got	jorn	lleny	malmesclador
fred	gota	jornada	llenyà	malmetedor
fredor	gotera	jou	llet	malmetre
fregar	gotera	jove	lletra	malparlant
fretura	gover	jovencell	lleu	malparlar
freturar	governador	jovent	llevadís	malparler
freturejar	governar	jueria	llevant	maltractar
freturós	gra	juer	llevar	malva
frèvol	gran	jugador	llevat	malvasia
frévoltat	grana	jugar	lli	malvat
front	grandíssim	juí	llibertar	malvestat
frontera	grandíssimament	juí	llibrell	malvolença
fronterejar	granea	juí	lliga	malvoler
fruit	graó	juliol	lligacama	malvolgut
fruita	grat	jumenta	lligam	mamar
fruiter	grau	junc	lligar	mamella
fugidor	grec	junt	lligat	manament
fugir	greix	junta	llim	manant
fugit	greu	junyir	llinatge	manar
fuïta	greuge	jura	llindar	manat
full	greument	jurador	llit	mànega
fulla	grillons	jurament	lliura	manera
fullat	groc	juramentat	lliurar	manllevar
fulletat	gros	jurar	lliure	manllevat
fum	grosser	jurat	lloable	mantell
fumada	grosseria	jussà	lloador	mantellina
fur	gruixa	just	lloar	mantenidor
furtar	guardabraç	justament	lloat	manteniment
fus	havent	justat	lloc	mantenir
fust	haver	jutge	lloctinent	mantí
fusta	herba	jutjador	lloguer	mantinent
gàbia	heretar	jutjar	llong	mantó
gall	heretat	lassat	llongament	mar
gallina	heretatge	lla	llonguea	marbre
galta	heretera	llaç	llor	març
galtada	heretge	llac		

APENDIX III. El lèxic català ordenat per l'etimologia.

mare	migjorn	murta	oferta	parir
marf	mil	murtera	oh!	parlament
maridar	milenar	muscle	oïda	parlar
marinatge	miler	na	oïdor	parler
mariner	mill	Nadal	oïnt	parleria
marit	milla	nadar	oir	part
marmessor	millor	naia	oldre	part
maror	millorar	naixença	oli	partida
martell	milloria	nàixer	olor	partir
mas	mills	naiximent	ombra	partit
mas	minvar	nan	omplir	pas
mascle	miolar	nas	on	pas
massa	mirador	nat	ona	passa
massa	mirar	nau	onça	passada
massís	missatger	navili	oncle	passador
mat	misser	nebot	onço	passament
matança	mitadat	negar	onsevulla	passant
matar	mitjà	negar	onze	passar
mateix	mitjana	negat	onzè	passat
matf	mitjanat	negre	ops	passatge
matinada	mitjançant	negrí	or	passejar
matines	mitjania	negror	oradura	past
meitat	mitjanit	negú	orde	pasta
mel	mitjant	net	ordi	pastar
melic	moble	nét	orella	pastor
membre	mocador	netejar	orfe	pati
mena	mocar-se	netejat	orifany	pau
mena	mogut	neu	oripellat	peça
menaça	mola	ni	ormejat	pedra
menaçar	moldre	niellat	orpiment	pedregal
menar	molf	nirvi	os	pedrenyera
mencionar	moll	nit	ou	pega
mencionat	moll	no	ovella	pegar
meneig	molla	no-res	pa	pegat
menescal	molt	no-res-menys	pabordre	pregunta
menestral	moltó	nodriment	padrí	peix
menjador	món	nodrir	paga	peixcador
menjar	moneda	nodrit	pagament	peixcar
menor	monestir	noliejar	pagar	peixedor
menoreta	monge	noliejat	pagès	peïxer
mentidor	monja	nòlit	pago	pèl
mentir	monsenyor	nom	pal	pell
mentre	mont	nombre	palament	pellat
menut	mora	nora	palau	pel·lofa
menys	morat	noranta	palenc	pena
menyscabar	mordre's	nosaltres	palès	penar
menyscabat	moreria	nou	palesament	penat
menyscapte	morir	nou	paleta	pendre
menysplaent	morisc	nou	palla	penediment
menysprear	morisma	noure	palleta	penedir-se
menyspreat	moro	nova	pal.li	penident
menyspreu	mort	novament	pallol	penjar
menysvaler	mortal·dat	novè	palm	penjat
meravella	mortalla	novèl·la	palmell	penó
meravellós	morter	novençana	pàmpol	penós
meravellosament	mos	novia	paner	pentinar-se
mercader	mossèn	nu	panicer	penya
mercaderia	mossènyer	nuat	panís	penyora
mercat	mostalla	nunca	papalló	peó
mereixedor	mostra	nu u	par	percaçar
meréixer	mostrar	núvol	parada	perdedor
més	mot	nuvolós	parament	perdiment
mes	moure	obeir	parar	perdiu
mescla	moviment	obert	parat	perdre
mesclar	mudament	obertura	paratge	pèrdua
mesclat	mudar	oblidar	paraula	perdut
messes	mudat	oblit	pare	perea
mester	mugoró	obrar	parèixer	pereós
mestre	mula	obrat	parell	perfilat
mesura	muller	obratge	parencia	perfumar
metge	muntanya	obrir	parent	perfumat
metre	muntar	ocell	parentat	perill
metzina	munteria	ordre	parentela	perillar
metzinera	muntero	ofegar-se	parentesc	perillós
meu	mur	ofegat	parer	perla
mig	muralla	oferit	paret	per més
migdia	murat	ofert	parida	permetre

APENDIX III. El lèxic català ordenat per l'etimologia.

permòdol	pondre's	pudor	recomanat	revestir
pern	ponent	puig	reconèixer	revestit
però	pont	puis	record	reviure
perquè	popa	puix	recordant	revol
pertanyent	poquet	pujar	recordar	rialla
pertànyer	por	punt	recórrer	ribera
pervenir	porc	punta	recruada	rient
pes	port	punter	redoblar	rim
pesar	porta	punxar	refer	riu
pesat	portador	punyal	refet	riure
petit	portal	pur	reforçar	roat
petjada	portant	pus	reforçat	roba
peu	portantveus	qual	refredar	robador
peüc	portar	qualque	refugar	robar
pi	portell	qualsevol	regidor	robí
piadós	portelleta	qualsevolguès	regiment	roca
piadosament	porter	qualsevulla	regir	roda
pic	porxe	quan	regirament	rodar
picar	posada	quant	regirar	rodó
picat	posar	quaranta	regit	rogallós
pilar	posat	quaresma	regna	roig
pinta	posseïdor	quart	regonegut	roll
pintar	posseir	quarter	rei	romà
pintat	posseït	quatre	reina	romanç
pintor	post	que	reixa	romandré
pintura	post	quedament	rellamp	romiatge
pinya	pou	queixal	rellevar	rompre
pinyó	praderia	qui	relluent	romput
pinyol	prat	quinsevulla	relluint	roncar
pinyonada	prec	quinze	relluir	ros
pinzell	pregar	quinzè	rem	rosa
pitjat	pregària	quinzè	rembre	rossor
pitjor	pregon	quisvulla	remedor	rotle
pitral	pregonea	ràbia	remetre	rovell
pits	prenyat	racó	remor	ruat
pla	pres	raig	remoure	rufià
plaça	presa	raigat	remullar	ruixar-se
plaer	presentalla	raïm	remut	ruixat
plaga	presó	rajant	renda	sabedor
planament	presoner	ralla	renegar	sabent
plant	pressa	rama	renegat	saber
plànyer	préssec	ramellet	renom	sabó
plasant	pressura	rampagoll	renovellar	sabor
plasteria	prest	raó	repartir	saborós
plat	prestament	raonable	repeló	sabut
plates	prestar	raonablement	rependre	sac
platja	preu	raonament	replegadís	sacerdotal
plaire	prevere	raonar	replegar	safir
ple	prim	raonat	replegat	sageta
pledejar	primer	raor	replir	sagrament
plegat	primerament	rastre	report	sagrat
plet	privar	rata	reportadora	sal
plom	privat	real	reportar	salat
ploma	proa	rebatre	repòs	salconduit
plor	proesa	rebedor	reposadament	saler
plorar	profit	rebordonit	reposar	salnitre
plorós	profitós	rebot	reposit	salt
ploure	prohom	rebre	repropi	saltar
pluja	proïsme	rebuat	reptar	saludar
població	promès	rebut	res	salut
poblar	promesa	rebutjar	rescat	salv
poblat	prometença	recambra	rescatar	salvador
poble	prometre	recaptar	resina	salvafarda
pobre	prop	recapte	respondre	salvament
pobresa	propassat	recaure	resposta	salvament
pobretat	proposar	recebiment	ressemblant	salvar
poc	propòsit	recel	ressonar	salvat
podent	prou	recelar	reteniment	salvatge
poder	provar	recelós	retenir	salvatgina
poderós	provat	recelamar	retornar	sancer
poderosament	proveir	recobrament	retraure	sang
podrir-se	proveït	recobrar	retre	sanglot
pols	pruir	recobrat	retret	sanglotar
pólvora	púbil	recollir	retreta	sangonós
polvoritzar	puça	recolzar	revenir	sangrent
pom	pudent	recolzat	reversar	sanitat
poma	pu dir	recomanar-se	revés	

APENDIX III. El lèxic català ordenat per l'etimologia.

sant	sis	suauement	tocar	untat
santament	sisè	suor	tocat	ús
santedat	siti	superabundant	tolre	usar
santíssim	sitiat	suro	torba	usat
sarment	sivella	sus	torbar	usurer
sàvena	so	sutze	torbat	va
savi	soberg	sutzietat	torcar	vaca
saviament	sobirà	taca	torçre	vairescut
saviesa	sobiranesa	tacat	torn	valedor
sec	sobrar	tal	tornada	valença
seda	sobrat	tall	tornar	valent
sedejar	sobre	taliada	tornat	valentia
segar	sobreabundant	tallant	torneig	valentíssim
segell	sobredit	tallar	tornes	valentment
segellat	sobreguaita	taló	torre	valer
segó	sobremanera	tamany	tort	vall
segon	sobrenom	també	tortra	vall
segons	sobreòs	tampoc	tossal	vallejat
següent	sobreposat	tan	tossir	vàlua
seguidora	sobrepujar	tancadura	tost	vanament
seguir	sobres	tancar	tostemps	vanejar
segur	sobrescrit	tancat	tot	vànova
segurament	sobretaula	tant	tothom	vas
seguretat	sobretot	tantost	trabuc	veat
seixanta	sobrevenir	tard	tració	vedar
sella	sobrevent	tarda	traïdor	vedat
semblança	sobrevesta	tardar	trair	vegada
semblant	sobreviure	tarditat	tramès	veí
semblantment	sobtar	taula	trametre	veixell
semblar	sobtat	taulatger	tramuntana	veixella
semblar	sobtós	taulell	tras	vel
sembrat	sobtosament	taverna	traslladar	veia
sempre	socórrer	tea	trast	vell
senda	socorriment	tèbeu	traure	vellea
sengle	socors	teixidor	través	vellut
sens	sofre	teixir	travessar	vellutat
sentida	sofrir	tela	travessura	vencedor
sentiment	sogre	teler	treball	vèncer
sentina	sol	tembre	treballar	vençó
sentir	sol	temença	treballat	vençut
sentit	sòl	temerós	treballós	vendre
senyal	sola	temor	tremolant	venguda
senyalar	solaç	temorejar	tremolar	vengut
senyalat	solaçar	temorós	tremolós	venir
senyar	solament	tempesta	trena	venja
senyor	soldre	tempradament	trencador	venjador
senyorejant	soler	temprar	trencar	venjança
senyorejar	solt	temprat	trencat	venjar
senyoria	soltament	temps	trenta	vent
seques amors	soltar	temut	trenyella	ventall
serè	somera	tenda	tres	ventallet
serena	somrís	tendal	tresor	ventre
sereníssim	somriure	tendre	trespàs	ventrell
serp	son	tenebra	tret	ventura
servar	sonar	tenebrós	tretzè	venturós
servat	sord	tenir	tretze	venut
servent	sorgir	tenyir	triga	ver
servidor	sort	tèrbol	trist	veracreu
servir	sortir	terç	tristor	verament
servo	sospir	terçanell	tro	verd
set	sospirar	tercer	trobar	verdader
set	sospita	tercerament	trompeta	verdaderament
setanta	sospitós	terme	trona	verdor
setè	sostengut	terra	tros	verga
setembre	sostenir	terrat	trossar	verge
setge	sotavent	terratremol	trossejar	vergonya
setiar	soterrar	testa	turment	vergonyós
setmana	soterrat	testera	turmentar	vergonyosament
setzè	sots	teulada	turmentat	verí
setze	sotsescriure	tia	uixera	verinós
sèu	sotsobrar	timó	ull	veritat
seure	sotsriure's	timoner	ultra	vermell
sf	sotssignat	tinell	ultrança	vers
si	sou	tinença	ultratge	vescomte
sinestra	sovint	tinta	un	vespra
sinó	suar	tirantí	ungla	vespre
sinraó	suau	tocant	untar	vestidura

APENDIX III. El lèxic català ordenat per l'etimologia.

vestiment	vidre	vinent	vivament	voltejar
vestir	vidriol	vint	vivent	voltor
vestit	viduatge	vintè	vividor	vora
vetlla	vil	vinya	vogir	vós
vetlar	vilà	visera	volant	vosaltres
veu	vila	visrei	volar	xic
veure	vilania	vista	volenterosament	xiquet
vi	vil·lssim	vistós	voler	
via	vilment	viu	volgut	
viatge	viltat	viudo	volta	
vida	vinagre	viure	voltar	

2) Paraules cultes: paraules preses directament del llatí o del grec (i derivades d'aquestes):

abominable	africà	arcàngel	calamitat	clemència
abominació	agonia	ardent	calcedònia	clementíssim
abominar	agraciat	ardentment	caldeu	clero
absència	aire	ardor	calendari	cobdícia
absent	alesiat	arreglar-se	caliditat	cobdicios
absentar	àlias	arreglat	calitat	cogitació
absoldre	alienat	article	càndid	cogitar
absolució	al·legació	artifici	canicular	col·lació
absolut	al·legar	artificialment	canonge	col·locar
abstenir-se	allimitar-se	artificios	canònica	col·locat
absurd	alteració	arxiu	canonitzar	columna
abundància	alterar-se	ascendent	capital	comanda
abundant	alterar	aspirar	capítol	còmit
abundantment	altercació	assessor	capsa	comemoració
abundar	altercar	assignació	captivitat	comparació
abundós	Altisme	assignar	carboncle	comparar
abundosamente	altitud	assignat	cardenal	compassió
acceptable	amable	assirià	caritat	compassió
acceptar	amaríssim	astúcia	caritatiu	competent
accepte	amaritud	astucios	carta	compilar
acord	amazona	atractiu	cartaginés	complexió
acordadament	ambició	atribular	cartell	composició
acordar	amén	atribulat	cas	comprémer
acte	amicícia	audàcia	cast	compres
actor	amonestació	audiència	cativeri	comunicable
actual	amonestar	augment	catòlic	comunicar
acusador	ampliació	augmentador	causa	comunitat
adherent	ampliar	augmentar	causador	comutació
adherir	àngel	aunir-se	causar	conclusió
adjutori	angèlic	autoritat	cautela	concord
admetre	angelical	auxili	cautelós	concordar
administrador	angústia	avallar	cautelosament	concordat
administrar	ànima	avar	celebració	concordia
admirable	animal	avarícia	celebrador	condamna
admiració	animar	avemaria	celebrar	condecent
admirar-se	ànimo	avituallar	celerat	condemnar
admirat	animós	avituallat	celeritat	condició
adolescència	animosament	baptisme	celestial	condigne
adorar	aniquilar	bàrbar	celsitud	condonar-se
adular	aniversari	batalla	cena	conduir
adulterar	ànsia	batallant	ceptre	confederació
adulteri	ansietat	batallar	cerimoniós	confermar
adveniment	ansiós	bataller	cerimònia	confés
advers	antecessor	beat	cerimonial	confessar
adversari	antífena	beatitud	certificar	confessió
adversitat	antiquitat	bel·licós	certificat	confessor
advertir	anul·lat	benaventuradament	César	confines
advocar	aparell	benaventurança	cetla	conflicte
advocat	aparent	benaventurat	ciència	conforme
afabilíssim	aparició	benedicció	cilici	conformitat
afabilitat	apassionat	beneficiar	címbol	confortació
afable	apetit	benefici	cimera	confortar-se
afecció	aplicar	beneflàcit	circuir	confortat
afectadament	Apocalipsi	benifet	circuït	confrontar
afectat	apòstol	benignantment	circular	confús
afectuosament	apostòlic	benigne	circumveí	confusió
afinitat	apropriar-se	benignitat	ciri	conjugal
afix	apropinar-se	bèstia	cirurgia	conjunció
aflicció	apte	bestiar	cisma	conjunt
aflligit	aptesa	blasfèmia	citació	conjuració
afortuït	arbitrar	brevitat	civil	conjurar
afortunat	arbitre	bullia	claríssim	consagració

APENDIX III. El lèxic català ordenat per l'etimologia.

consagrar	culpable	deshonrar	dissimulació	esculpit
consagrat	culpant	deshonrat	dissimular	església
consciència	cultivador	deslimitat	dissimulat	espai
consegüent	curació	desmenució	dissipador	espaiar-se
conservació	curial	desmenuït	dissipar	espasmar-se
conservament	custodi	desmoderat	distància	espasme
conservar	custòdia	desnaturar	distar	especial
consideració	damnació	desolació	divers	espècie
considerar	damnar	desolar	diversitat	especier
consignar	damnat	desolat	diví	especificar
consignat	damnatge	desordenadament	divinal	espera
cònsol	damnejar	desordenat	divinitat	esperit
consolació	damnificar	destil.lant	divís	espirar
conspecte	dèbil	destil.lar	divisa	espiritual
constància	debilitar	destil.lat	divisar	esposalici
constant	debilitat	destituir	divisió	essència
constituir	debilitat	destrubuir	divulgar	estable
constituït	dèbit	destrucció	divulgat	establir
consuetud	decepció	destruïdor	docte	estàtua
consulta	declaració	destruir	doctor	estatura
consultar	declarar	destruït	doctrina	estil
consumar	decorar	detardar	dol	estima
contagió	decórrer	determenar	domèstic	estimadament
contaminar	decorriment	determenat	domèsticament	estimar
contemplació	decrepitud	determinació	dominació	estimat
contemplar	deduir	devisat	dominar	estímol
contemplatiu	defecte	devoció	domini	estival
contemplativament	defendre	devot	donació	estrenu
continent	defenedor	devotament	donador	estrenuïtat
continu	defensa	devotíssim	donatiu	estudi
contínuament	defensar	diabla	dot	estudiar
continuar	defensió	diabòlic	dotar	etc.
contrari	defensiu	diaca	dotat	etern
contrarietat	deferir	diadema	dubitació	eternal
contrast	definitiu	dicernir	dubtar	eternalment
contrastant	defraudar	dictat	dubte	eternament
contrastar	defugir	difamació	dubtós	eternitat
contrastator	defunt	difamador	duració	evangeli
contricció	dejecció	difamar	eclesiàstic	evangelista
convalescència	dejectar	difamat	eclipsi	evident
convenir	dejecte	diferència	edificar	examen
conversació	dejuni	diffcil	edificat	examinar
conversar	delectació	dificultat	edifici	excel.lència
convertir	deliber	diforme	efecte	excel.lent
convinença	deliberació	digestió	efeminat	excel.lentíssim
convinent	deliberar	dignament	eficàcia	excel.lir
convocat	deliberat	digne	egipcíac	excels
copiós	delicadura	digníssim	egregi	excelsament
copiosament	delicament	dignitat	elació	exceptat
còpula	delicat	dilació	elecció	excés
cor	delicte	dilecció	elegant	excessiu
coral	demanda	dilectíssim	elegir	exclamació
cordial	demèrit	diligència	elements	excomunicar
corporal	demostració	diligent	elevat	excusa
corporalment	demostrar	diligentment	eloqüència	excusació
Corpus	denegar	diluvi	eloqüent	excusador
correcció	denunciar	dimoni	emolument	excusar
corrupte	deplorar	directe	empaliat	excusat
costil.lació	derogació	disciplina	emperador	execució
creació	desastrat	discordar	emperadriu	executador
creador	desastre	discorde	encens	executar
crear	descendent	discòrdia	encensar	exemple
creat	desconfortar-se	discórrer	endiablant	exempt
creatura	desconvenient	discreció	endolciment	exemptar
credo	descriure	discrepant	ennoblir	exercici
crim	desenculpar	discret	eventiva	exercir
criminal	desert	discretament	envers	exercit
criminós	desesperació	discurs	enstiguar	exercitar
crisma	desesperar	discutir	epístola	exhortació
cristall	desesperat	disminuir	ermini	exili
cristal.lf	desestimar	dispensar	ermita	expedició
cristià	desfavorable	dispensera	ermitatge	expedient
cristianíssim	desfavorir	dispondre	error	experiència
crucificat	deshabitat	disposició	escàndel	experiment
crucifix	deshonest	dispost	escient	experimentar
crudelíssim	deshonestat	disputa	escriptura	experimentat
culpa	deshonor	disputar		expert

APENDIX III. El lèxic català ordenat per l'etimologia.

explanat	general	imatge	infinit	justificadament
explicació	generalment	imitar	inflamar-se	justificar-se
explicar	generós	immaculat	inflammat	justificat
explicat	generositat	immens	influència	lacerar
expremir	gentil	immoble	influïnt	lacerat
expres	gentilesa	immortal	informació	lamentació
expressament	gest	immutable	informar	lamentar
exterior	gesta	impaciència	informat	lapidari
extrem	gigant	impediment	infortunat	legítim
extremitat	glòria	impedir	infortuni	les
fàcil	gloriejar	impedit	infructuós	lesió
facilitat	glorificat	impensat	ingrat	letícia
fàcilment	glorios	imperfet	ingratitude	líber
factura	gloriosament	imperi	inhumà	liberació
facultat	glosa	imperial	inhumanitat	liberal
falsificat	governació	impetuós	inic	liberalitat
fama	gràcia	impietat	inimicitia	liberalment
familiar	graciós	implacable	iniquament	liberament
famós	graciosament	importància	iniquitat	libidinós
fantasia	graciositat	importunitat	injúria	lícit
fantasiar	gramàtica	impossible	injuriar	lícitament
far	gratitud	impressió	injuriat	licor
faró	gravitat	imprevist	injuriós	lígnum-àloe
fat	gust	improperi	injust	Lignum-crucis
faula	gustar	improperós	injustament	límit
favor	hàbil	impropi	innumerable	limitat
favorable	habilitat	impropietat	inòpia	línea
favorit	hàbit	impròvidament	inquiet	llanguiment
fecund	habitació	improvisament	inquirir	llatí
felicitat	habitador	impulsió	inreverència	llavor
femenil	habitar	impunit	insaciable	llavorat
fengir	habitació	imputar	insigne	llegar
fènix	habituat-se	incessantment	inspiració	llegat
feroç	hereditari	incident	instable	llegat
ferocitat	heretat	inclinació	instància	lleó
fèrtil	herètic	inclinat	instant	lletania
fervent	hespital	inclinat	instituidor	lletovari
fervor	hestoriat	inclit	instituir	lliberar
fesomia	homicida	incogitadament	instrucció	llibert
festivitat	honest	incogitat	instruir	llibertament
ficcio	honestament	incomparable	instruït	llibertat
ficte	honestat	incompreensible	instrument	llibre
fidelíssim	honestíssim	inconstància	íntegre	llicència
fidelitat	honor	inconvenient	intel.lecte	llicenciar
figura	honorós	incriminar	intel.lectiu	lliçó
figurat	honradament	inculpar	intel.lectual	lliri
filial	honrar	incurable	intel.ligència	lluminària
filòsof	honrat	indici	intenció	lluminós
final	honros	indigest	interés	longitud
finalment	horizon	indignament	interrogar	loquela
fingit	horrible	indigne	intimar	lúcid
fira	hòstia	indirecte	intitular-se	luxúria
fisc	humà	indiscreció	intolerable	luxuriós
forma	humana	indiscret	infrinsec	màcula
formar	humanitat	indisposició	introduir	macular
fornicador	humil	indispost	indtil	maculat
fortificar	humiliar-se	individual	indtilment	màgic
fortitud	humilitat	indocte	invariable	magistral
fortuna	humilment	induir	invencible	magnànim
fortunal	humit	indulgència	invenció	magnanimitat
fragància	ídola	indústria	investigat	magnat
fràgil	ídolatra	industriós	invisible	magnífic
fragilitat	idolatria	inefable	invocació	magnificar
fraternitat	ignocència	inefrenat	invocadora	magnificat
fraudulent	ignocent	inestimable	invocar	magnificència
fructífer	ignorància	inexpugnable	ira	magnitat
fructuós	ignorant	infal.lible	irat	magnitud
fruit	ignorar	infal.liblement	irós	majestat
fugitiu	il.lícit	infàmia	irremeiable	majordom
fundar	il.luminació	infatigable	irreparable	majoritat
fundat	il.luminar	infecte	irritar	maledicció
fúria	il.luminat	inferior	jaspi	malencolia
furiós	il.lusió	infern	jerarquia	malenconiós
furiósament	il.lustre	inferral	joventut	malícia
furor	il.lustríssim	infest	jubileu	maliciós
generació	imaginació	infidelitat	jurista	maliciosament
	imaginativament	infinidament	justícia	maligne

APENDIX III. El lèxic català ordenat per l'etimologia.

manifest	naturalea	operació	persecució	principal
manifestament	naturalment	opinió	perseguir	principalment
manifestar	naufra	oprémer	perseverança	principat
maniple	navegant	opressió	perseverar	principi
mans	navegar	opulent	persià	principiador
mansuet	necessari	oració	persona	principiar
maragda	necessàriament	oratori	personalment	principiat
màrtir	necessitat	ordenadament	pertinàcia	prior
martiri	nefandíssim	ordenar	pertinència	privilegi
matèria	negligència	ordenat	pertorbant	proceir
material	negligent	ordinació	pertorbar	procés
matrimoni	negoci	ordinàriament	pervertir	processó
matutí	negociació	Orient	pèssim	procura
medecina	nigromància	oriental	petició	procurador
medià	nigromàntic	original	pietat	procurar
melodia	noble	ornament	pisà	prodigalitat
melodiós	noblement	ornar	planet	profanador
memorable	noblesa	ornat	planeta	profecia
memòria	nociu	paciència	planícia	proferir
menció	nomenada	pacientment	plenari	proferta
menejar	nomenar	pacífic	plenitud	profeta
mercé	nomenat	pacíficament	poesia	profunde
mèrit	nona	pacificar	poeta	prolix
mèritament	nota	pactat	poèticament	prolixitat
meritar	notable	pacte	polític	promissió
meritori	notari	pagà	pompa	promoure
messies	notícia	pagania	pompós	promptament
metall	notificar	païment	pomposament	prompte
miles	notori	paliat	popular	promptitud
mília	novitat	panificar	porfídia	pronosticar
mília	null	panyo	porfidiós	pronosticat
militar	nulla	Papa	porfir	pronunciar
mínim	numerar	paper	porpra	propi
ministre	número	paradís	porrogar	pròpiament
miracle	nupcial	parcial	portàtil	propietat
miser	nupcies	participant	possessió	propinc
miserable	obediència	participar	possible	proporció
miserablement	obediènt	particular	potència	proporcionat
misèria	òbit	passió	potestat	prosper
misericorde	objectat	patent	pràctic	pròsperament
misericòrdia	obligació	paternitat	pràtica	prosperar
misericordiós	obligar	paternostre	praticar	prosperitat
missa	obligat	pàtria	pravitat	prostrat
missal	oblivió	Patriarca	precedent	protecció
mitigar	obmetre	patrimoni	preceir	protector
mitra	obra	patró	precios	protestació
modern	obsèquies	pecador	preclar	protestar
modest	observança	pecant	preclaríssim	prova
modèstia	observar	pecar	predecessor	providència
modo	obstant	pecat	redit	província
momo	obstinació	pectió	predominar	provisió
monarca	obte	pecúnia	preelet	pròxim
monarquia	obtenir	pelegrí	prefat	prudència
moniment	obtés	penitència	preïcar	prudent
monstruós	ocasió	pensa	preinsert	prudèntíssim
moral	ocèa	pensament	prelat	prudèntment
mortal	oci	pensar	premi	psalm
mortalitat	ociós	perdicó	premiar	psalmista
mortalment	ocórrer	perdó	premiat	psaltiri
mortificar	ocular	perdonança	preminència	públic
multiplicar	ocult	perdonar	preparar	públicament
multiplicat	ocultament	perdurable	preparat	publicar
multitud	ocupació	peregrinació	preparatori	publicat
mundà	ocupar	peregrinar	presència	puclícia
mundanal	ocupat	perfectió	present	puerficia
muriça	odi	perfectíssim	presentar	punició
murmur	odiós	perfet	presumidor	punir
murmuració	ofendre	perfetament	presumir	purgar-se
música	ofensa	peridor	presumpció	purgatori
mutable	ofensiu	perjudicar	presumptuós	puritat
mutació	ofès	perjuí	preterir	pusil.lànim
nació	oficial	perjur	prevaler	pusil.lanimitat
narració	ofuscar	permissió	prevenir	quadra
narrar	oi	perpetu	preveure	quaix
nativitat	omnipotència	perpetual	primitiu	quantitat
natura	omnipotent	perpetualment	primogènit	quasi
natural			príncep	querella

APENDIX III. El lèxic català ordenat per l'etimologia.

querubí	request	servitud	sustància	usurpador
qüestió	requesta	si	sustentació	usurpar
quiet	rèquiem	sicília	tabernacle	útil
quietament	reservar	signar	tàlem	utilitat
quin	resistència	signat	taxar	vacil.lant
quitar	resistir	signe	tema	vacil.lar
quiti	respecte	significant	tempestat	vagabund
quòndam	resplendent	significar	tempestuós	valerós
rabiós	resplendir	significat	temple	vàlid
racional	resplendor	silenci	templer	valor
rapina	respons	sil.laba	temporal	vanaglòria
realment	ressuscitador	silva	temprança	vanagloriós
rebel.lar-se	ressuscitar	similitud	temptació	vanitat
rebel.lió	ressuscitat	simple	temptar	vapor
rebetle	resta	simplement	tenor	variable
receptar	restant	simplicitat	teòleg	variar
recitar	restar	simulació	teologal	variejar
recomendació	restauració	síndic	teologia	varietat
reconciliar	restaurandi	singular	tèrcia	vassall
recordació	restaurar	singularitat	terrenal	venecià
rectament	restitució	singularment	terrible	venerar
recte	restituir	sinistre	terror	vènia
recuperació	retractar-se	sirena	testament	venial
recuperar	retribució	sisània	testar	verificar
recusar	retribuir	solar	testimoni	vers
redempció	revelar	solemne	tirà	versemblant
redemptor	reverberar	solemnitat	tiranament	visible
reduir	reverència	solemnitzar	tirania	vexació
reedificar	reverend	solitari	tirànic	vexar
refecció	reverendíssim	sol.ílicit	tirànicament	viceral
referir	reverir	sol.ílicitament	títol	vici
refermar	revocar	sol.ílicitar	tolerable	viciós
refrenament	revocat	sol.ílicitud	tomba	viciosament
refrenar	rigor	somiar	torbació	victòria
refrenat	rofn	somni	total	victoriós
refugi	roíndat	sotsmès	totalment	victoriosament
regió	sa	sotsmetre	totpoderós	vigilació
regla	sacratíssim	suavitat	tractar	vigorós
reglar	sacre	súbdit	tractat	vigorosament
reglat	sacrificar	subjecte	tragèdia	vincl
regnant	sacrifici	subjugació	tranquil.le	violar
regnar	salari	subjugador	tranquil.litat	violari
regne	salutació	subjugar	transcendent	violència
regraciar	salvació	subjugat	transitori	violent
relació	santuari	sublimar	transportar	virginitat
religió	sapiència	submissió	traüt	viril
religiós	satisfacció	subsidi	trementina	virilment
relíquia	satisfer	subtil	trepà	virtuós
reliquiari	satisfet	subtileza	trepàr	virtuosament
remei	secret	subtilitat	trepàt	virtut
remeiar	secretament	subtilment	trespostar	visió
remeiat	secretari	subvenció	tribulació	visitar
remendar	secretària	subvenir	Trinitat	visitat
remissió	secta	subvertir	tristícia	vitualles
remuneració	secular	succedor	triümfal	vituperar
remunerar	sedició	succeir	triümfant	vituperi
renunciar	segle	successió	triümfantment	vituperós
repar	senador	suficient	triümfar	vivificar
reparable	senat	suficientment	triümfó	volateria
reparació	senectut	sufragi	troia	voluble
reparador	sensible	sumir	tron	voluntari
reparar	sentència	summe	tudora	voluntàriament
repel.lir	sentenciar	superbia	tumult	voluntat
rèplica	separar	superbiós	tutament	vori
replicar	separat	superbo	últim	vot
reprendor	sepulcre	superflu	ungüent	votar
reprensió	sepultura	superior	unió	vulgar
representar	seraff	superlatiu	unir	vulgarment
reprovat	serenitat	suplicació	unit	zel
república	sermó	suplicar	unitat	
reputar	sermonador	suplir	unitat	
requeridor	sermonar	suportar	universal	
requerir	servei	suposar	usitat	

3) Francesismes: paraules provinents del francès (i derivades d'aquestes):

abandonar	contramina	estendard	joia	redubtar
abillament	copagorja	estofa	joiell	redubtat
abillar	correu	estranger	jornea	reprotxar
abillat	covard	farsa	lliça	reprotxe
aler	covardia	fletxa	llurea	serjant
antorxa	croixet	foraster	maçoneria	significança
arnès	dama	forja	museta	tabardeta
artelleria	desempatxar	forjar	orfebreria	tapí
atxa	desempatxat	franja	oriflama	tapisseria
avís	desmarxar	galan	parc	tapit
avisament	desonir	galant	parxe	tarja
avisar	dever	galantment	patge	timbre
avisat	duc	galop	pitxer	trinxant
baluard	ducal	garlanda	planxa	triquet
bastard	ducat	gatge	polaina	vianda
boneta	duquessa	gebelf	porsavant	visarma
brollar	empatx	gocet	potatge	volenters
carruatge	entoldar	heraut	princesa	xantre
clotxa	escotilla	jaquet	puiçant	xapellet
clotxeta	esmaiar	jaqueta	ras	xarnera
cofre	esmaiat	jardí	realme	
conestable	espingarda	jaseran	redubtable	

4) Provençalismes: paraules provinents del provençal (i derivades d'aquestes):

ambaixada	asit	escaramussa	escaramussejar	flauta
ambaixador	brial	escaramussar	faisà	refrany

5) Castellanismes: paraules provinents del castellà (i derivades d'aquestes):

afeat	estrado	mantilla	robo	xaperia
andarec	fiambre	màrrega	sancerro	
cabdillo	galardonar	mossa	saués	
canyamó	infançonia	mosso	tento	
demesiat	llindesa	perro	toca	

6) Italianismes: paraules provinents de l'italià (i derivades d'aquestes):

bravura	escandalar	llombard	papafigo	peto
brocat	esquif	mancament	pavès	reparo
carícia	florí	mancar	pavesina	sacomano
cortesà	gambal	nauxer	pennatxo	tamborino

7) Arabismes: paraules provinents de l'àrab (i derivades d'aquestes):

adarga	alimares	atzur	espinac	rehena
afalac	aljuba	balaix	gàlib	ressaga
afalagar	almesc	barbacana	gesmir	safareig
albarà	almescat	batafalua	ginet	sagetia
albaranet	almirall	benjuf	gipó	salà
albarda	almirant	bogia	llaüt	sènia
albsxeres	alquena	caduf	llaütó	séquia
albornús	alqueria	caffs	mafomet	setí
alcadi	alquibla	carmesí	mafomètic	soldà
alcaid	alquinal	carxofa	mamellut	sucre
alcavoteria	alquitrà	cascall	marsapà	tabal
alcofollar-se	anafil	cidi	matalaf	taleca
aldea	arròs	cotó	mesquí	tanda
alfóndec	assot	cuscusó	mesquita	tanquea
algàlia	assotar	dacsa	mustassaf	taronger
algaliat	ataüt	eixàvega	quintar	tassa
algemia	atzembla	eixovar	Ramandà	turc
alguatzir	atzembla	escacs	real	

8) Germanismes: paraules provinents d'alguna de les llengües germàniques (i derivades d'aquestes):

adobar	anques	arrapat	bandera	blancor
adobat	ardiment	arreus	bandereta	blanquejar
afranquir	ardit	balda	bando	blau
aguait	arpa	banc	bastir	bosc
alna	arrap	bandejar	benà	boscatge
anap	arrapar	bandejat	blanc	braó

APENDIX III. El lèxic català ordenat per l'etimologia.

brega	esmalt	franquesa	guarir	mina
briant	esmaltat	fresc	guarnició	minar
brodador	esparver	gafa	guarniment	refrescament
brodadura	esperó	gala	guarnit	refrescar
brodar	esquia	gana	guast	reguardar
brodat	esquena	ganfanoner	guatla	reguardejar
cota	esquivar	ganivet	guerra	reng
crossa	estaca	garba	guerrejar	ric
dard	estocada	garrotera	guerrejat	ricament
desguarnir	estona	grapada	guerrer	riquesa
destapar	estralla	gratar	guia	rostir
elm	estrep	guaita	guiar	rostit
elmet	falda	guaitar	guiatge	sala
enfellonir-se	faldetes	guant	guisa	seny
enfrescat	fang	guany	lleig	sopar
enriquir-se	febrit	guanyar	lletgea	talar
ergullós	feltre	guarda	lletjament	tapar
esbalait	felló	guardador	llista	tira
escarn	fellonia	guardar	manyopa	tireta
escarnidor	foriment	guardat	marc	tovalla
escarnit	fornir	guardejar	marca	tovallola
esclatar	fornit	guardia	marquès	treva
esgrima	forradura	guardià	marquesat	
esgrimidor	forrat	guardó	mart	
esguard	franc	guarició	menaxaut	
esguardar	francès	guarir	menciar	

9) Paraules procedents del grec bizantí i derivades d'aquestes:

embrunal	galiot	goma	malvasia
galera	galiota	gomat	moll

10) Paraules provinents d'altres llengües i derivades d'aquestes:

Can (turc o persa)	hacanea (anglès)	vaiiet (cèltic)
Caramany (alguna llengua oriental)	tacanyeria (hebreu)	

11) Paraules d'etimologia desconeguda o discutida i derivades d'aquestes:

abrasat	brasa	dansa	llepolia	sitja
alà	brida	dansadora	llesca	solsit
alacaio	broquet	dansar	llescar	sollar
amagadament	burell	eixorc	llis	sollat
amagar	burla	embaràs	manyosa	tastar
amagat	burlar	embarassat	mida	tir
arrancar	burlat	embolicar	nafra	tirada
arriscar	cadafal	embolicat	nafrar	tirar
arrufat	cara	enclotar	nafrat	tirat
barallar-se	caragol	esquadra	naip	triar
barraca	carrer	esquillar	randa	verdesca
barral	cassa	flassada	rest	Verònica
barril	cassola	gramalla	rondalla	viola
basca	ciar	greal	rossegant	vogar
bascar	citronat	gúmena	rossegar	xaramita
biga	clenxa	llagot	rossí	
billeta	corriola	llagotejar	sabata	
bombarda	cossi	llagoter	sabater	
bombardejar	daga	llagoteria	sària	

12) Paraules no registrades als diccionaris:

amorval
descusar

APÈNDIX IV

LLISTA DE LES PARAULES DEL «TIRANTE IL BIANCO», AGRUPADES PER LLUR ETIMOLOGIA

1) Paraules patrimonials, és a dir, paraules provinents per via popular del llatí o del grec (a través del llatí), exclamacions, onomatopeies; incloem també les paraules dialectals i les derivades en italià de totes les anteriors:

a	addrizzare	allontanare	aprire	aviare
a	adempire	allungare	aquila	avillare
A.B.C.	adirarsi	amaccare	arcione	avvedersi
abbassare	adirato	amalato	arcivescovo	avvenimento
abbasso	adoprarè	amare	arco	avvenire
abbate	adornamento	amareggiare	ardere	avvertire
abbattere	affare	amarissimo	argento	avvicinarsi
abbellimento	affaticare	amaro	arista	avviluppato
abbellire	affaticato	amato	armare	avvocato/a
abbeverare	affilato	ambidui	armata	bacchetta
abbeverato	affrenellato	ammaestrare	armato	baciare
abbonacciare	affrettarsi	ammaestrato	armatura	bacino
abbracciare	affrettatamente	ammazzare	armi	bacio
abbrucciamento	affrettoso	ammolato	arotare	bagnare
abbrucciato	affrontare	ammollire	arrendersi	bagnato
abbruciare	agghiacciare	ammorzare	arrestarsi	bagno
abhorrire	aggiungere	amore	arrivare	baia
abhorrito	aggiunta	Amore	arte	balena
accadere	aggiunto	amorevole	aruotato	balenièrè
accarezzare	aggrato	amoroso	asciugare	balestra
accendere	agnello	ampolla	asciutto	balestriero
accennare	ago	anchora	ascoltare	balia
acceso	agosto	anchora	ascondere	ballare
acciaiato	agucchia	andamento	ascortare	ballo
acciaio	ah!	andare	ascosamente	barba
acciecàre	ahi!	andata	ascoso	barbero
acciò	aimé!	anello	asina	barca
accoglièntia	aiutare	angelico	asino	barco
accogliere	aiutatore	angelo	aspettare	barigello
accoglimento	aiuto	anguinaglia	asprezza	barra
accompagnare	ala	animale	aspro	basso
accompagnato	alba	annegare	assaggiare	bastante
acconciare	albanese	annegato	assai	bastare
acconciato	albero	anniellato	assalire	basto
acconcio	alcuno	anno	assaltare	bastonate
accordare	almeno	annoiare	assalto	bastone
accordato	aloro	antenna	asse	battaglia
accordo	alquanto	anticamente	assediare	battagliero
accorto	altamente	antico	assediato	battente
accostare	altare	anzi	assedio	battesimo
accostumare	altezza	ape	assentarsi	battezzare
accrescere	alto	aperto	assetato	battezzato
acento	altretante	apertura	assetare	battimento
aceto	altri	apparare2	assetato	battitura
acqua	altrimenti	apparecchiare	assetto	battuto
acquietare	altro	apparecchiato	assicurare	beccaio
acquistare	altrui	apparente	asino	becco
acquistato	alzare	apparire	assoldare	beffa
acquisto	allacciare	appartenere	attendarsi	beffeggiato
acutamente	allargarsi	appartimente	attendato	bellamente
acutezza	allato	appena	atterramento	bellezza
acuto	allattare	appensatamente	atterrare	bellissimo
achi!	alleggerimento	appetito	atto	bello
addietro	alleggerire	apportare	atto	benaventurato
addimandatore	allevare	appregiato	attracto	benché
addio	allevato	apprendersi	attraverso	bene
addoloratamente	alhora	appressarsi	attristare	benvenuto
addolorato	allievo	appresso	attristato	benvoluto
addormentare	alloggiamento	apprezzare	augel	bere
addormentato	alloggiare	approvato	avanzare	berretta
addosso	alloggiato			bestia

APENDIX IV. Lèxic italià ordenat per l'etimologia.

bestiale	canna	certamente	comparire	cordoglio
bestialità	canonata	certezza	compiacere	cordone
bestiame	canone	certo	compianto	cornetto
bevitore	cantare	cervello	compimento	corno
biada	canto(1)	cervo	compire	corona
bilancia	canto(2)	cessare	compito	corpo
bocca	cantone	cesta	compiutamente	correggere
bocconcino	cantore	cesto	compiuto	correggia
boccone	canzone	ci	comporre	correndo
bolla	capa	ciancia	composto	corrente
bollente	capaneta	cianciatore	comprare	correre
bollettino	capanna	ciascuno	comprato	correria
bollire	capella	ciascheduno	compratore	corridore
bombagia	capellano	cieco	con	corriere
bontà	capelletto	cielo	conca	corrispondere
borgo	capello	ciglio	concepire	corrompere
borsa	capezza	cima	conciare	corrotto
bossina	capezuolo	cimiterio	condanna	corsaro
bothega	capitale	cimossa	condannare	corso
botta	capitaneato	cingere	condoto	corte
bracciale	capitaneggiare	cingia	condurre	cortegiano
braccialetto	capitano	cinquanta	confarsi	cortile
(banzaletto: error)	capo	cinque	confermare	corto
braccio	capone	cinta	confetto	corvo
brancata	capriolo	cinto	confidarsi	cosa
bravamente	capuccio	cintura	confondere	coscia
bravare	carbone	ciò	congiungere	così
bravo	carcere	ciò	congiunto	cospetto
breve	cardo	cistella	congiurare	costa
brevemente	carena	città	conoscere	costare
brevità	carezza	cittadino	conoscenza	costato
broccato	carica	cocere	conoscere	costeggiare
bruttezza	caricare	coda	conoscitore	costui
brutto	carico	coffano	conosciuto	costumato
buco	caricoso	cogliere	conquistare	costume
bue	carne	cognato	conquistatore	costura
buffalo	carnoso	coio	conquisto	cotale
buffetto	caro	colera	consagrare	cotto
buonamente	carro	colonna	consapevole	credere
buono	carta	colonnello	conseguente	creocere
caccia	cartone	colpa	conseguire	creciuto
cacciare	casa	colpeggiare	consigliare	crespa
caciatore	casale	colpevole	consigliato	croce
cadenella	cascare	colpo	consigliatore	cucina
cadere	cassa	coltella	consiglio	cuciniera
cadimento	castellano	coltellata	consumare	cui
caduto	castello	coltellino	contado	cuoco
cagione	castigare	coltello	contare	cuore
calare	castità	coltivare	contentare	cusire
calca	casto	coltivatore	contentazione	charamente
calcagno	castrato	coltrina	contento	charissimo
calcina	catellano	collana	conto	charità
caldo	catena	collaro	contradire	ché
calore	catenetta	colle	contradizione	che
calza	catholico	collegarsi	contrafatto	chi!
calzare	catiletto	collo	contrapassare	chi
calzolaio	cattivare	combattente	contrarre	chiamare
cambiare	cattività	combattere	contrastante	chiamato
cambio	cava	combattimento	contrastare	chiaramente
camello	cavalcare	combattuto	contrastatore	chiarezza
camera	cavalcata	come	contrasto	chiarissimo
camerino	cavalcatore	cominciare	contrattare	chiarità
caminare	cavalcatura	cominciato	contro	chiarito
camino	cavalla	commandamento	convitare	chiaro
campagna	cavallo	commandante	convitato	chiavare
campana	cavare	commandare	convito	chiavato
campanello	cavato	commandaria	coperchio	chiave
campanino	cazza	commandato	coperta	chiavistello
campare	cembalo	commettere	copertamente	chiesa
campo	cena	commettitore	copertare	chiudere
canale	cenera	commiato	coperto	chiuso
canape	cenno	commovere	coppa	dallato
candela	centinaio	compagna	coprire	damasco
candeleta	cento	compagnia	coracina	danneggiare
cane	cera	compagno	corazza	danno
canella	cerca	compagnone	corda	dapoi
canestro	cercare	compare	cordella	dare

APENDIX IV. Lèxic italià ordenat per l'etimologia.

dato	disgratiato	falso	fitto	ghiaccio
dattaro	disinamorare	fallare	fiumana	già
davanti	dislacciare	fallire	fiume	giacere
debole	dislacciato	fallo	flagellata	giamai
debolezza	dislegato	fame	flagello	giglio
decina	disordine	famiglia	foglia	ginocchio
defensivo	disparare	fante	foglio	ginocchioni
defensore	disparire	fanteria	folta	gioco
degnamente	dispetto	fare	folto	giogo
degnarsi	dispiacere	farina	fondamento	giornata
degnò	dispiacevole	fascia	fondare	giorno
deh	disponersi	fatica	fondato	giotto
denari	disposto	faticoso	fondo	giovane
dente	disprezzare	fattezza	fondoso	giovanetto
dentro	disprovedutamente	fatibile	fonte	giovare
deporre	dissegno	fatto	forare	giovedì
descendente	disseruire	fattura	forato	gioventù
descopritore	distante	febbre	forca	giovinetta
desfrizzato	distantia	fede	forname	giù
desiare	distare	fedele	fornaio	giudecca
desiato	distorre	fedelissimo	forno	giudicare
desio	distrutto	fedeltà	forse	giudicare
desioso	disviare	femina	forte	giudice
destrezza	dito	feminile	fortemente	giumenta
destro	diventare	fendere	fortezza	giunco
destruggitore	divolgere	ferire	fortissimo	giungere
detto	dodici	ferità	fortuna	giunto
dì	dolce	ferita	fortunatamente	giuocare
di	dolcezza	ferito	fortunato	giuocatore
dicevole	dolcimento	fermamente	forza	giuramento
diciassette	domanda	fermare	forzare	giurare
diciotto	domandare	fermezza	forzato	giurato
dieci	domani	fermo	fosco	giuro
dietro	domattina	ferrare	fossa	giustamente
difendere	domenica	ferro	fosso	giusto
difenditore	donde	fesso	fra	gli
difesa	donna	fessura	frangibile	gobba
digiunare	dono	feffa	frascata	gobbo
digiuno	dopo	festeggiare	frasche	gocciola
dileggiare	doppia	fiamma	frate	gocciolante
dilungare	doppio	fiammeggiante	fratello	gola
dimenticanza	dorato	fibbia	freddo	goloso
dimenticare	dormire	fibbiare	fregare	gonella
dimorare	dormitrice	ficcare	freno	gonfiamento
dinanzi	dosso	ficcato	fretta	gonfiarsi
dio	dove	fiele	frettolosamente	gonfiato
dipartire	dovere	fiera	frettoloso	gonna
dipartita	dovunque	fieramente	fronte	governare
dire	drago	fierezza	fruire	governatore
dirimpetto	drappo	fierissimo	frumento	governo
dirizzato	drezzatura	fiero	frutto	grado
disamare	drizzare	figgere	fuggire	graffiare
disarmare	due	figlia	fumo	graffiato
disarmato	dunque	figliastro	fune	gran
discacciare	duolo	figliuola	fuoco	grana
discarico	durare	figliuolo	fuori	grandemente
discavalcato	durata	fila	fuso	grandezza
discendere	durazione	filare	fusto	grandissimamente
discolpare	duro	filato	gabbia	grandissimo
disconoscenza	e	filatoio	galla	grano
disconosciuto	eh	filiale	gallina	grasso
disconsigliato	empire	filo	gallo	gratia
disconsolato	enfiato	finché	gamba	gratiosamente
discontentatione	entrambi	fine	gatta	grato
discontentezza	entrare	finestra	gatto	grave
discontento	entrata	fingerè	gattone	gravemente
discoprirsi	eseguire	finhora	gelo	gravezza
discorrere	esempio	finire	gemere	gravissimo
discorso	esmorzare	finito	gemito	gravoso
discosto	espedito	fino	genovese	greco
disdegnare	essere	fino	gente	gregge
disdire	fabbro	fintanto	gentildonna	grembo
disembarcare	faccia	finto	gentile	grida
disertare	facciolo	fiore	gentilezza	gridare
disfare	facenda	fiorino	gentilhuomo	grido
disferrare	fagianò	fiorire	germano	grossamente
disgratia	falcone	fittamente	gettare	grossaria

APENDIX IV. Lèxic italià ordenat per l'etimologia.

grossetza	intorno	lino	mescolare	nero
grosso	intramettere	livi	mescolatamente	netteggiato
grotta	intraversato	lodare	mescolato	netto
guaina	intronizare	lodato	messe	neve
guastare	invecchiarsi	lode	messa	niente
guasto	invernarsi	lodevole	messale	nientedimeno
gustare	inverno	lombardo	nesso	nipote
gusto	invero	lontano	metà	niuno
hasta	inviluparsi	lottare	mettere	no
avere	inviluppato	luce	mezzana	nobildonna
herba	involto	lucerna	mezzanotte	nocchiero
herbeta	isola	luglio	mezzo	noce
hermellino	ivi	luna	mezzodi	nodrito
hi!	là	lunedì	mezzogiorno	noi
hieri	labbro	lungamente	miglio 1	noialtri
hoggi	laccio	lunghezza	miglio 2	nolo
hoggidi	lacrima	lungi	migliore	colleggiare
hora	ladro	lungo	migolare	colleggiato
hormai	lago	luogo	mila	non
horto	lago	ma	mille	nonché
hortolano	lagrimare	macinare	minaccia	nonnulla
hospitale	lagrimoso	madonna	minacciare	nota
hospite	lampada	madre	minore	notaio
hostaria	lampeggiare	maestrevole	minoretta	notare
hoste/a	lampe	maestria	misura	notte
huomo	lana	maestro	misurato	novanta
imbalsamare	lancia	maggio	moglie	nove
imbarcarsi	lanciare	maggiore	mola	nozze
imbracciato	lanciata	maggiormente	molino	nudo
imbracciatura	lancione	magrezza	molto	nulla
imparare	lanterna	mai	molle	nullo
impastare	larghezza	malamente	monaco	nuocere
impegnare	largo	malatia	monacha	nuora
imperò	lasciare	malconcio	mondare	nuova
impresa	lascio	malcontento	mondo	nuovamente
improvisto	lato	maldestro	montagna	nuovo
in	latte	male	montare	nuvolo
incarico	lavare	malo	monte	nuvoloso
incassare	lavato	malva	monticello	o!
incassato	lavorare	mandorla	montone	obligato
incastrato	lavorato	maneggiare	mora	occorrere
incathenato	lavoratore	mangiare	mordersi	occhio
incavalcarsi	lavoriero	manica	morello	odore
incominciare	lavoro	manico	moresco	offendere
incontrare	lecitamente	mano	morire	offerire
incontro	lecito	mantello	morisma	offerta
incontro	lega	mantenere	moro	offerto
inclinare	legare	mantenimento	morso	offesa
inchiostro	legato	mantenitore	morte	offeso
indi	legge	manto	morto	oggettivo
indietro	leggere	mare	moscato	ogni
indosso	legna	marinaggio	mosso	ognuno
indovinare	legname	marinaio	mostra	oimè!
infiammarsi	legno	marzo	mostrare	olio
infiammato	legumi	mascella	movimento	oltre
infino	lei	mascellare	mula	ombra
infrizzare	lena	maschio	mulatiero	oncia
ingannare	lenzuolo	matassa	mulo	onda
ingannato	lepre	mattina	muovere	onde
ingannatore	lesso	mattino	muraglia	opera
ingannevole	letania	meco	murato	operare
inganno	lettera	mediante	muro	operato
ingnocchiarsi	lettiera	medolla	muschio	ordine
ingnocchiato	letto	miglio	nano	ordire
ingiustamente	lettuccio	migliorare	nascere	orecchia
ingiusto	leva	menare	nascimento	oro
ingolfato	levante	meno	nascondersi	orso
innamorare	levare	mento	nascosto	orzo
innamorato	levato	mentre	naso	osare
innanzi	levatore	meraviglia	nato	osso
insegnare	li	meravigliato	nave	ottanta
insevere	li	meraviglioso	navilio	otto
insieme	libra	mercante	né	ove
intagliare	libro	mercatante	ne	over
intagliato	lieto	mercatantia	nebbia	ovunque
intanto	lieve	mercato	negrezza	pace
intiero	lingua	merlo	nemico	padiglione

APENDIX IV. Lèxic italià ordenat per l'etimologia.

padre	perdente	polvere	qualche	richiamo
Padresanto	perdere	polvorizzare	quale	richiedere
padrone	perdimento	pomma	qualsivoglia	richiesta
paese	perdita	pomo 1	qualunque	ridente
paga	perdono	pomo 2	quando	ridere
pagamento	perdurre	ponente	quanto	ridrizzare
pagare	perduto	ponte	quantunque	ridurre
paglia	perfinché	poppa	quaranta	rifare
pagliolo	perforzo	poppare	quaresima	riffatto
paio	perla	porco	quarto	rifiutante
palancato	permesso	porgere	quasi	rifiutare
palazzo	permettere	porre	quattordici	rifiutato
palesato	pernice	porta	quattro	riforzato
palese	perno	portamento	quello	rihavere
palesemente	però	portare	questo	rilevare
palma	perso	portello	qui	rilevato
palmo	persona	portinaia	quindi	rimettere
palo	pesante	portinaio	quindici	rimontare
palla	pesare	porto	quinto	rincorare
panatieri	pescare	posare	quivi	rincrescere
panciera	pescatore	poscia	rabbia	rinchiudere
pane	pesce	posto	rabbioso	rinchiuso
panno	peso	potere	raccogliere	rinforzare
papafico	petroso	poveretto	raccolta	ringratiare
papavero	pettinarsi	povero	raccolto	rinuovare
paramento	pettine	povertà	raccomandare	ripartire
parare	petto	pozzo	raccomandazione	ripiegare
parato	pezza	prateria	raccomandato	riporre
parecchiamento	pezzo	prato	racconciare	riportare
pareggiarsi	piacere	preda	raccontare	riporto
parentado	piacevole	predetto	racconto	riposare
parere	piacevolezza	pregare	rachetato	riposatamente
parete	piaga	pregio	raddoppiare	riposato
pari	pianella	prego	raddoppiato	riposo
parlamento	pianeta	prendere	raffreddare	risa
parlare	piangere	presa	raffrenamento	riscato
parlatore	piano	preso	raffrenare	riscontrarsi
parola	pianta	pressa	raffrenato	riscossa
parte	pianto	presso	raggio	riscuotere
partire	pianura	prestamente	ragionamento	riserrare
partita	piateggiare	prestezza	ragionare	riservare
partito	piatonata	presto	ragione	rispondere
passante	piatto	prete	ragionevole	risposta
passare	piazza	prezzo	ragionevolmente	ristorare
passato	piccolo	prezia	ragunato	risvegliare
passavanti	piede	prima	rallegrarsi	ritirare
passeggiare	piegarsi	primamente	ramaricatamente	ritirato
passo	piegato	primo	rameleto	ritornare
pasta	pienamente	pro	ramo	ritornata
pastore	pieno	procacciare	rapito	ritorno
patire	pietà	prodezza	raportatrice	ritrovare
paura	pietosamente	prodotto	rappresentare	riuscire
paventarsi	pietoso	proferta	rasciugare	riva
pavone	pietra	profilato	raso	rivedere
pece	pigliare	profumare	rasoio	rivellino
pecora	pigna	profumato	re	rivenire
peggio	pignocato	promessa	recapito	rivo
peggiore	pignolo	promesso	recostumarsi	rivolgere
pegno	pilastro	promettere	redine	rivoltare
pelo	pino	promovere	refermare	rocca...
pelle	pioggia	prontamente	reggitore	Roma
pena	piombo	prontissimo	reimpre	romano
pendente	piovare	prontitudine	remo	rompere
pendere	pisano	pronto	rendere	rosa
penello	piscina	proporre	rete	rossezza
penna	più	prova	ri-	rosso
pennacchio	piuttosto	provare	ribagnare	rotare
pennuto	poco	provvedere	ribattere	rotella
penoso	pochetto	provisto	ricaduta	rotolare
pentimento	poderosamente	pugnale	riccio	rotondo
pentire	poderoso	pungere	ricercare	rotto
per	podestà ²	punta	ricevere	roverscio
perciò	poggio	purché	ricevuto	rovinare
percossa	poi	pure	riconoscere	rugine
percostumare	poiché	puzzare	riconosciuto	rumore
percuottere	polso	qua	ricorrere	ruota
perché	poltrone	quaglia	richiamare	S

APENDIX IV. Lèxic italià ordenat per l'etimologia.

sabbato	scudo	sicuro	sottoporre	straportare
sacco	scuro	sicurtà	sottoposto	strascicante
saccheggiare	schiaivo	signora/a	sottoscritto	stratiare
sacro	schuola	signoreggiante	sottoscrivere	stravestire
saetta	sdetto	signoreggiare	sottosignato	stravestito
saettare	sdruciolare	signoria	soverchio	stravolto
sagina	sdruscirsi	simigliare	sovvenire	strega
sagrato	se	slacciare	spada	stretta
salame	secco	slegare	spagnolo	strettamente
salato	seco	slegato	spalmare	strettezza
sale	secondo	smarrire	spalla	stretto
salirsene	secondo	smarrito	spallaccio	stringere
salnitro	sedere	smeraldo	sparecchiare	stringimento
salso	sedia	smisurato	spargere	stroppiato
saltare	segare	smontare	spargimento	struggersi
salto	segnalato	smontato	spargitore	su
salutare	segnale	soave	sparto	sudare
salute	segnare	soavemente	spasimare	sudore
saluto	segno	soccorrere	spasimo	sugo
salvaticina	segunte	soccorso	spasso	suocero
salvo	seguire	soddisfazione	spaventare	suonare
sangue	seguire	sodisfare	spaventato	suonatore
sanità	seguire	sodisfatto	spaventevole	suono
sano	sei	soffiare	spavento	suso
santamente	selva	soffrire	spaventoso	suvaro
santissimo	sella	soggettione	specchio	sventurato
santità	seminare	soggetto	spegnere	svergognare
santo	seminato	soglia	spendere	svergognato
sapere	semola	soglio	spenditore	sviato
sapientia	semplice	sognarsi	sperare	tacere
sapone	semplicemente	sogno	sperato	taglia
sapore	sempliceto	solamente	spergiuro	tagliare
saporito	semplicità	soldare	spesa	tagliato
saputo	sempre	soldo	spesso	tagliente
sartore	sempremai	sole	spesso	taglio
sasso	seno	solere	spessura	talché
sbarra	sentina	solo	spezzare	tale
scabello	sentire	sollazzare	spica	talmente
scacciare	sentita	somal	spiegare	tanto
scala	senza	soma2	spiegato	tapeto
scalciare	seppellire	sommamente	spietato	tardare
scalcio	sepolto	sommerso	spilla	tardi
scalcio	sera	sommità	spina	tardo
scaldamento	serenissimo	sommo	spingere	taverna
scaldare	serenità	sonato	spinta	tavola
scancellare	sereno	sonno	spirare	te
scandolario	sermoneggiare	soperchiare	spoglia	teco
scapigliare	serpe	soperchiaria	spogliare	teggia
scapigliato	serrare	sopportare	spogliato	tela
scaricare	serrato	sopra	sponda	temente
scarico	serratura	sopradetto	sporta	temere
scarpello	servare	sopraggiungere	sposare	tempia
scarsamente	servato	sopramontare	sposo	tempo
scelerato	servire	soprano	spremersi	temuto
scelerità	servitore	sopranome	sputare	tenace
sciagura	servitrice	soprascritto	squadra	tenda
scintilla	servo	sopravedere	squadrone	tendere
sciogliere	sessanta	sopravenire	squartare	tenebra
scioltamente	sesto	sopravento	stagione	tenere
sciolto	seta	sopraveste	stagno	tenero
scolpito	sete	sopravivere	stantia	tentare
scompagnato	setta	soprosso	stare	tenuto
scompiacere	settanta	sordo	stato	terra
scompiglio	sette	sorella	stella	terraferma
sconciare	settembre	sorridere	stesso	terreno
scongiurare	settimo	sorriso	stima	terza
scoperto	sevo	sorte	stimare	terzanello
scoppare	sfacciata	sospetto	stimatamente	terzo
scoppiare	sfortunato	sospirare	stomaco	teso
scoprire	sforzatamente	sospirare	stoppa	tessere
scordare	sforzo	sostenere	storpiare	tessitore
scorrere	sfrenato	sostentare	strabocchevole	tessuto
scorticare	si	sostenuto	stracciare	testa
scritto	si	sotterrare	stracciato	testé
scrittura	si	sotto	strada	tetto
scrivano	sicuramente	sottomesso	stramortirsi	thesoro
scrivere	sicurezza	sottomettere	strano	tiglio

APENDIX IV. Lèxic italià ordenat per l'etimologia.

timone	travagliato	uscio	ventura	villania
timpano	travaglio	uscire	venuta	villano
tingersi	travaglioso	uscita	venuto	villissimo
tinto	trave	uso	veramente	vinaccia
tirantino	tre	uva	verde	vincere
tirare	treddici	vacca	verdura	vincitore
tirata	tremante	valente	verga	vino
tirato	tremare	valentemente	vergella	vinto
toccare	tremolante	valentissimo	verginale	vista
togliere	tremolare	valere	vergine	vizioso
tomba	trenta	valle	verginità	vita
tonaca	tristamente	vanagloria	vergogna	vite
tondo	tristezza	vanamente	vergognare	vitriolo
topo	tristo	vaneggiare	vergognato	vivamente
torbido	trono	vano	vergognosamente	vivente
torcere	trovare	vantarsi	vergognoso	vivere
tormentare	tuono	vaso	verità	vivo
tormentato	turbare	vassellamenta	vermicello	voce
tormentina	tuttavolta	vecchiezza	vero	voglia
tormento	tutto	vecchio	verso	voi
torre	uccello	vedere	veruno	voialtri/e
torto	uccidere	vedovo/a	vescovato	volante
tortora	uccisione	veduta	vescovo	volare
traboccare	uccellato	vela	veste	volere
tradimento	udire	veleno	vestire	volgere
tradire	udito	velenoso	vestitello	volontà
tramontana	uguagliare	veliera	vestito	volta
tramortimento	uguale	velo	vetro	voltare
tramortire	uguaglià	veluto	vi	volteggiare
tramortito	ugualmente	vendere	via	volto
tramutare	undici	vendetta	viceré	vostro
tramutato	ungere	vendicare	vicino	vuotare
trarre	unghia	vendicare	vietare	vuoto
trascorrere	uno	venduto	vietato	zaffiro
trattare	unquanto	venente	vigna	zia
tratto	urlato	venire	vile	zio
travaglia	usanza	venti	vilipendio	zolfo
travagliare	usare	vento	vilmente	zoppo
	usato	ventre	villa	zucca

2) Paraules cultes: paraules preses directament del llatí o del grec (i derivades d'aquestes):

abbondante	adorare	alienigena	animoso	artefice
abbondantemente	adulatione	alterare	anniversario	articolo
abbondanza	adulatore	alteratione	annullare	artificialmente
abbondare	adulterio	alterato	annullato	artificio
abbreviare	adunare	altercare	annuntiare	artificioso
abietto	adunatione	Altissimo	annuntiatúra	ascendente
abominabile	adunato	altitudine	ansietà	ascendere
abominando	adversario	allegare	ansioso	ascrivere
abominare	advocare	allegazione	antecedente	asprimo
abominatione	aere	amabile	antecessore	aspetto
abominevole	affabile	amante	antiphona	aspide
abondevole	affabilissimo	amantissimo	antiquità	aspirare
accettare	affabilità	amaritudine	antivedere	assente
accettatione	affamato	amatore	Apocalisse	assentito
acetto	affettatamente	amazzone	apostolo	assenza
acconsentire	affettionato	ambitione	apparentia	assessore
accusare	affettione	amen	apparitione	assignare
accusatore	affettuosamente	amicitia	appassionato	assignato
acquoso	affettuoso	amico	applicare	assiriano
acramente	affinità	amichevole	appropinquarsi	assolto
aculeo	afflittione	amichevolute	appropriarsi	assoluzione
addormirsi	afflitto	amministrare	approssimarsi	assoluto
addormito	affluentia	ammirazione	arbitrio	assolvere
adherente	afriano	ammirato	arborato	assumere
adherire	aggratiato	amplamente	arboreto	Assunzione
admettere	aggravare	ampliare	arcangelo	assurdo
administratore	aggravato	ampliacione	archivo	astenersi
admirabile	agirare	amplo	ardente	astergersi
admirarsi	agitare	angolo	ardentemente	astutia
admirativo	agonia	angustia	arena	astuto
admistione	aiuvamento	anima	arenoso	atroce
admisto	alabastro	animare	argentaria	attediare
admonitione	alienare	animo	argentato	attendere
adolescencia	alienato	animosamente	aromatico	attenuato

APENDIX IV. Lèxic italià ordenat per l'etimologia.

attinentia	celare	concorde	contrario	debitamente
attitudine	celato	concordia	contristarsi	debito
attonito	celeberrimo	concubina	contritione	debitore
attore	celebrare	condcente	contrito	decettione
attrattivo	celebratione	condegno	conturbare	decettorior
attribuire	celerità	conditione	conturbatione	decimo
attuale	celestes	condolersi	conturbato	decimonono
audacemente	celestiale	confederarsi	convalescentia	decimosettimo
audacia	celitudine	confederatione	conveniente	decimottavo
augumentatore	cella	confermatione	convenientia	declarare
aumentare	centro	confessare	convenire	declinante
aumento	cerimonia	confessione	conventione	decollare
aussilio	cerimoniale	confessore	conversare	decorare
autenticato	cerimonioso	confidentia	conversatione	decorrere
autorità	certificare	confinare	convertire	decorso
autore	certificato	confini	convocato	decrepità
ava	Cesare	conflitto	copertorio	decrepito
avaritia	cibo	conformare	copiosamente	decretare
avaro	cilicio	conforme	copioso	dechiaratione
avemaria	cinnamomo	conformità	copula	dedurre
avvenato	circa	confortare	corallo	defettuoso
avetovagliato	circoire	confortato	cordiale	defraudare
avo	circolo	conforto	coronare	defunto
avolo	circonvicino	confusione	coronato	deiettione
avorio	circuito	confuso	coronetta	deietto
avversità	circulare	congiuratione	corporale	deificato
avverso	cirio	congregare	corporalmente	delere
balbo	cirugico	congregato	correttione	defettatione
beatificato	citare	coniugale	corruttione	deliberare
beatitudine	civile	coniuntione	cortina	deliberatione
beato	clangore	conquassare	cortinaggio	deliberato
bellicoso	clementia	conquassato	coscientia	delicatezza
benedetto	clementissimo	consacrato	costantia	delicato
benedire	clero	consagracione	costituto	delicatura
benedittione	cloaca	consentiente	costretto	delitia
beneficio	cogitare	consentientemente	costringere	delitto
benefico	cogitatione	consentimento	creare	demonio
benepiacito	cognitione	consentire	creacione	denegare
benevolentia	colorato	consentito	creatore	denuntiare
benignamente	colore	consentitrice	creatura	deplorare
benignità	collatione	conservamento	credenza	deserto
benigno	collettio	conservare	credito	desiderare
benvolente	collocare	conservatione	crimiale	desiderato
bestemmia	collocato	considerare	crisallino	desiderio
bestemmiatore	comedia	consideratione	crisallo	desideroso
bevanda	comenda	consignare	crocifisso	desnaturare
blandamente	comito	consignato	crudele	desolare
blando	commandatore	consimile	crudelissimo	desolatione
calamità	commemoratione	consolare	crudelmente	detenere
calcidonio	commendatione	consolatione	crudeltà	detenuto
calendario	commissario	consolato	crudo	determinare
calice	commodità	consolo	cubito	determinatione
calunniare	communicare	consorte	cupidità	determinato
callidità	commutatione	costante	cupido	detrahere
candido	comparare	constellatione	cupro	detrattore
candore	comparatione	constituire	cura	detrimento
canicolare	compartire	consuetudine	curare	deturparsi
canonico	compassione	consulta	curatore	devenuto
canonizare	compensatione	consultare	curiale	devotione
canuto	competente	consulto	custodia	devoto
capace	complacentia	contagione	chaldeo	diabolico
capere	compressionare	contaminare	cherubino	diacono
capitolo	complexione	contemplare	choro	diadema
carbonculo	comportare	contemplatione	chrisma	diamante
cardinale	compositione	contemplativamente	christianissimo	diaspro
caritativamente	comprendere	contemplativo	christianità	diavolo
carnale	compreso	contendere	christiano	diavolone
carnalmente	computo	contenere	Christo	difensare
carthaginese	comune	contenimento	chronica	difensione
caso	comunità	contesto	dannare	difetto
catedra	concavo	contiguo	dannatione	diffamare
causa	concedere	continente	dannato	diffamazione
causare	concesso	continentia	dannificare	differente
cauteloso	concludere	continovare	dea	differentia
cautella	conclusiones	continuamente	debilità	difficile
cautelosamente	concordare	continuo	debilitare	difficultà
cecità	concordato	contrarietà	debilitato	diffidarsi

APENDIX IV. Lèxic italià ordenat per l'etimologia.

diffinitivo	distribuire	elevato	eternità	funereo
difforme	distruggere	eloquente	eterno	furia
diffusamente	distruttione	eloquentia	evangelio	furibondo
digestione	disturbare	emenda	evangelista	furiosamente
dignissimo	disturbo	emendare	evidente	furioso
dignità	disubidire	emendatione	fabbricare	furore
digradare	divenire	emendato	facella	futuro
dilazione	diversità	eminente	facile	gaudio
dilettare	diversità	emolumento	facilità	gelosia
dilettevole	dividere	enorme	facilmente	geloso
dilettevolissimo	divinità	enormità	facultà	generale
diletto	divino	episcopo	falsario	generalmente
diletto	divisione	epistola	falsificato	generare
diligente	diviso	equità	falsificatore	generazione
diligentia	divo	eremita	falsità	generato
diluvio	divolgare	eremitano	fallace	generatore
dimettere	divolgato	eremitico	fama	genero
diminuire	divotamente	eremitorio	famelico	generosità
diminuito	divotissimo	eremo	famigliare	generoso
diminutione	documento	errare	famiglio	gesto
dimostrare	dolente	errato	famoso	gierarchia
dimostrazione	dolere	errore	fantasia	gigante
dinotare	dolore	erudito	fantasticare	gingiebre
dipingere	doloroso	esaltare	fastidio	girare
dipinto	domesticamente	esame	fastidioso	giubileo
dipintore	domestico	esaudire	fastidire	giudea
diritto	domestichezza	esclamare	fastidito	giudeo
dirigere	dominare	esclamazione	fati	giurista
dirittamente	dominatione	escludere	favola	giustificarsi
diritto	dominio	escusazione	favore	giustificatamente
dirogare	donare	esento	favorevole	giustificato
dirupare	donatione	esercito	favorire	giustizia
diruppato	donatore	eshortatione	favorito	gloria
disabitato	dotare	esilio	felice	gloriare
discantare	dote	espediente	felicitemente	glorificato
discernere	dotto	espeditione	felicitissimo	gloriosamente
disciplina	dotto	espellere	felicità	glorioso
disconfortato	dottrina	esperientia	fenice	glosa
disconforto	dubbio	esperimentare	ferla	grammatica
disconveniente	dubbioso	esperimentato	feroce	gratiosità
discordarsi	dubitare	esperimento	ferocità	gratioso
discorde	dubitatione	esperto	fertile	gratitudine
discordia	duello	espettatione	fervente	gravidanza
discottere	duodecima	esplanato	fervore	gravido
discrepante	eccedere	esplicare	festività	gravità
discretamente	eccelsità	esplicatione	fetente	habile
discretion	eccelso	esplicato	fetore	habilità
discreto	eccellente	esponersi	fidarsi	abilitato
disfavorevole	eccellencia	espressamente	figura	abitare
disfavorire	eccellentissimo	espresso	figurato	habitatione
disformare	eccellere	esprimere	finale	habitatore
disforme	eccessivo	essaltamento	finalmente	habito
dishonestà	eccesso	essaltatione	fisco	habituarsi
dishonesto	eccetto	essaminare	fittione	habituazione
dishonorare	eccettuare	essecutione	fittitio	halitare
dishonore	eccettuato	essecutore	florido	harmonia
disordinatamente	ecclesiastico	essentia	forma	herede
disordinato	eclissato	essentione	formare	heredità
dispensare	edificare	essequie	formoso	hereditario
dispensatrice	edificato	esercitare	fornicatore	heretico
disperare	edificio	esercitio	fortificare	historia
disperatione	effeminato	estate	fortuito	historiato
disperato	effetto	estendere	fragellare	homicida
disperdere	efficacia	esteriore	fragile	homicidiale
dispositione	effusione	esterno	fragilità	homicidio
disputa	egittiano	estimatione	fragrantia	honestà
disputare	egregiamente	estimato	francesco	honestamente
dissensione	egregio	estinguere	fraternità	honestissimo
dissimulare	elatione	estranco	fraude	honesto
dissimulatione	elegante	estremamente	fraudolento	honore
dissimulato	eleggere	estremità	fruitione	onoratamente
dissipare	elementi	estremo	fruttifero	onorato
dissipatore	elemosina	età	fuga	honore
distemperato	elephante	etc.	fuggato	honorevole
distesamente	eletione	eternale	fuggitivo	horrendo
disteso	eletto	eternalmente	fuggitore	horribile
distillante	elettuario	eternamente	funebre	hostia

APENDIX IV. Lèxic italià ordenat per l'etimologia.

humanità	incerato	infortunio	intromettersi	lucere
humano	incerto	infra	inubidiente	lucido
humido	incessantemente	infruttuoso	inutile	lume
humile	incessatament	infuso	inutilmente	lumicino
humiliare	incidente	ingegnarsi	invano	luminoso
humiliato	inclinazione	ingegno	inventione	lussuria
humilità	inclinato	ingegnoso	inverso	lussurioso
humilmente	inclito	ingenerare	investigare	lustro
idolatra	incogitament	ingeneratore	investigatore	macello
idolatria	incognitament	ingiuria	investire	macerare
idolo	incognito	ingiuriare	inveterato	macerato
ignorante	incolpare	ingiuriato	invidioso	macula
ignorantia	incolpato	ingiurioso	invincibile	maculare
ignorare	incomparabile	ingratitude	invisible	maculato
ignudo	incomportabile	ingratitude	invitare	madregna
illecito	incomprensibile	ingravidarsi	invito	madurità
illuminare	incontinent	inhonesto	invocare	maestà
illuminatione	inconveniente	inhumanità	invocazione	maga
illuminato	incorrere	inhumano	ira	magico
illusione	incortinato	inimicitia	irato	magistero
illustrare	incostantia	iniquament	ire	magistrale
illustre	increspato	iniquità	irremediabile	magnanimità
illustrissimo	incrudelirsi	iniquo	irreparabile	magnanimo
immaginare	incrudelito	initio	-issimo	magnate
imaginazione	incudine	innanmare	italico	magnificare
imaginativament	incurabile	innervato	iurisdittione	magnificat
immagine	indebito	innocente	lacerato	magnificente
imitare	inefficiente	innocentia	lacuna	magnificentia
immaculato	indegnament	innumerabile	lamentare	magnifico
immediate	indegno	inopia	lamentatione	magnitudine
immenso	indiavolato	inordinato	lamento	mago
immobile	indicio	inquieta	lamina	maldicente
immoderato	indigesto	inquisitione	lapidario	maledetto
immortale	indiretto	inriverentia	lapillo	maledittione
immortalità	indiscreto	insatiabile	lascivo	malevolentia
immutabile	indispositione	insegna	latino	malignità
imparentarsi	indisposto	insidia	legame	maligno
impatentia	indissolubile	insidiare	legato 1	malinconia
impedimento	indotto	insigne	legato 2	malinconico
impedire	indulgentia	insipientia	leggista	malitia
impedito	indurato	insolentia	legittimo	malitiosament
impegolato	indurre	insoperbirsi	lesione	malitioso
imperatore	industria	insopportabile	leso	malmerito
imperatrice	industrioso	inspirazione	letheo	malparlante
imperfettament	ineffabile	instabile	letificarsi	maltrattare
imperfetto	ineguale	istante	letitia	malvolere
imperiale	ineguale	instanza	lettica	malvoluta
imperio	inespugnabile	instituere	lettione	mammella
impetrare	inestimabile	instituto	liberale	mancamento
impetuoso	infallibile	instruire	liberalità	mancare
impietà	infallibilment	instrumento	liberalment	mancato
impio	infamare	istruzione	liberament	mancatore
implacabile	infamato	istrutto	liberare	manco
imporre	infamatore	integrò	liberatione	mandare
importantia	infamia	intellettivo	liberato	mandato
importunità	infamiare	intelletto	libero	manifestament
impossibile	infatigabile	intellettuale	libertà	manifestare
impregnare	infedele	intelligente	libidinoso	manifesto
impressione	infedeltà	intelligentia	licentia	manipolo
improperio	infelice	intendente	licentiare	mansueto
improperoso	inferiore	intendere	licere	marino
improprietà	infermarsi	intentament	licore	maritare
improprio	infermità	intentione	limbo	maritato
improvidament	infermo	intento	limitarsi	marito
improvisament	infernale	interesso	limitato	marmo
impulsione	inferno	interiora	limite	martello
impunito	infetto	intermezzo	limo	martire
imputare	infimo	interporsi	linea	martirio
incantamento	infinitament	interrogare	lione	massa
incantare	infinito	intervenire	liquido	massiccio
incantatione	influyente	intimare	lite	materia
incantato	influentia	intitolarsi	locato	materiale
incantatrice	infondere	intolerabile	longitudine	matrimonio
incanto	informare	intonatione (in otana- tione: error)	loquela	matrona
incarnarsi	informatione	intrinseco	lubrificante	mattament
incarnato	informato	introdurre	lubrico	mattutino
incenso	infortunato		lucente	maturo

APENDIX IV. Lèxic italià ordenat per l'etimologia.

mazza	mostruoso	occupatione	pascitore	pettorale
mediano	motione	occupato	pasciuto	philosopho
medicare	moto	oceano	passatore	phisionomia
medicina	muliebre	oculare	passione	pigritia
medico	murice	odio	pasto	pistare
melodia	musica	odioso	patente	pisto
membro	musico	offensione	paternità	pittore
memorabile	mutabile	offensivo	paternoster	pittura
memorando	mutamento	officcio	patientemente	placido
memoria	mutare	ufficio	patientia	plebe
mendicare	mutatione	offuscare	patria	plenario
mente	mutato	offuscato	patriarca	plenitudine
mentione	narrare	ombilico	patricida	pieure
mentire	narratione	omettere	patrimonio	poesia
mentitore	narrato	onguento	pattigiato	poeta
mercé	natale	onnipotente	patto	poeticamente
meritamente	natione	onnipotentia	pauroso	politico
meritare	nativamente	operazione	pavimento	pompa
meritato	natività	oppenione	peccante	pomposamente
meritevole	nativo	opporre	peccare	pomposo
merito	natura	oppressione	peccato	ponderatione
meritorio	naturale	oppresso	peccatore/trice	ponderoso
messia	naturalmente	opprimere	pecunia	Pontefice
metallo	naufragio	opulente	pedicello	popolare
militare	navigare	orare	pegola	popolare
milite	necessariamente	oratione	penetrare	popolato
militia	necessario	oratore	penitente	popolo
millenario	necessità	oratorio	penitentia	porfido
milliario	nefandissimo	ordinare	pensamento	porpora
minimo	nefando	ordinariamente	pensare	portatile
ministro	negare	ordinario	Pentecoste	portatore
minutamente	negligente	ordinatamente	perditione	portico
minuto	negligentia	ordinatione	perditore	possedere
mirabile	negocio	ordinato	perdonanza	posseditore
miracolo	negromante	orefice	perdonare	posseduto
mirare	negromantia	orfano	perdurabile	possessione
mirto	nervo	orientale	peregrinaggio	possesto
miserabile	nobile	oriente	peregrinare	possessore
miserabilmente	nobilire	originale	peregrinatione	possibile
miserello	nobilitare	oriundo	peregrino	posta
miseria	nobilmente	orizonte	perfettamente	potente
misericordia	nobiltà	ornamento	perfettione	potentia
misericordioso	nocevole	ornare	perfettissimo	potentissimo
misero	nocivo	ornatissimo	perfetto	potestà
miserrimo	nodo	ornato	perfidia	potissimo
misto	nomarsi	oscurare	pergamo	pratica
mitigare	nome	oscurità	pericolare	praticare
mitria	nominanza	osservantia	pericolo	pratico
mobile	nominare	osservare	pericoloso	pravità
moderno	nominato	ostentatione	perire	prece
modestia	nona	ostinatione	peritia	precedente
modesto	nono	ostinato	permissione	precedere
modo	nonostante	otio	pernicioso	precipitio
molestare	notabile	ottavo	perpetrato	preclarissimo
molestato	notificare	ottenebrare	perpetualmente	preclaro
molestia	notitia	ottenere	perpetuamente	predare
molesto	noto	ottimamente	perpetuo	predecessore
moltiplicare	notorio	ottimo	persecutione	predicare
moltiplicato	novello	pacificamente	perseguire	predicatore
moltitudine	novità	pacificare	perseguitare	predominare
mollificare	numerare	pacifico	perseverantia	preeletto
monarcha	numero	pagania	perseverare	prefato
monarchia	nutrice	pagano	persiano	pregiudicare
monasterio	nutrimento	paleato	persico	pregiudicio
mondano	nutrire	pampano	persuadersi	prelato
mondo	nutrito	Papa	pertinacia	premiare
moneta	nuttiale	paradiso	pertinente	premiato
monitione	obito	parente	pertinentia	preminentia
monumento	obligatione	parentela	perturbante	premio
morale	obligo	partecipe	perturbare	prencipe
morbido	oblivione	partecipevole	perturbatione	prencipessa
mormorazione	occasione	partiale	pervenire	preparare
mormorio	occidente	participare	perverso	preparatione
mortale	occiso	particolare	pervertire	preparato
mortalità	occultamente	parto	pessimamente	preponere
mortalmente	oculto	partorire	peissimo	preposito
mortificare	occupare	pascersi	petitione	

APENDIX IV. Lèxic italià ordenat per l'etimologia.

presentare	prudente	remunerare	risuonare	sedicesimo
presente	prudentemente	remunerazione	risuscitare	settimana
presentia	prudentia	renunciare	risuscitato	sicamoro
presentire	prudenterissimo	reo	ritenere	sigillato
presontione	prurire	reparabile	riverberare	sigillo
presuntuoso	publicare	replica	riverentia	signato
pressura	publico	replicare	riverire	significante
prestare	publicamente	representatione	rivestire	significare
presumere	publicato	represso	rivivere	significazione
presupporre	pubibondo	republica	rivocare	significato
presupposito	pubicitia	reputare	rivocato	silenzio
presupposto	puerile	reputatione	rogato	silice
preterito	pueritia	requiem	rubeo	sillaba
pretioso	pulchro	requiritore	rubino	simile
prevalersi	pulice	requisitione	ruina	similitudine
prevedere	pulpito	resistentia	sacerdotale	similmente
primogenito	punire	resistere	sacramento	simulatione
principale	punitione	responso	sacratissimo	simulato
principato	punto	resta	sacrificare	sincero
principiare	pupillo	restante	sacrificio	sindico
principiato	purgare	restare	salario	singolare
principiatore	purgatorio	restaurare	salmista	singularità
principio	purificarsi	restituere	salmo	singularmente
prio	purificato	restitutione	salterio	singulo
priore	purità	resto	salutatione	singultire
pristino	puro	resuscitatore	salutifero	singulto
privare	pusillanimità	retenimento	salvamento	sinistro
privazione	pusillanimo	retrattare	salvare	sirena
privato	putrefarsi	retribuere	salvazione	sitibondo
privilegio	qualità	retributione	salvato	situato
privo	quantità	rettamente	salvatore	soavità
processione	quartadecimo	rettitudine	sanguinolento	soblimatione
processo	querela	retto	sanguinoso	società
procura	questione	rettore	santuario	sofficientemente
procurare	quietamente	revelare	sapiente	sofficientia
procuratore	quieto	reverendissimo	saracinesca	soggiogare
prodigialità	quintodecimo	reverendo	satiare	soggiogazione
profondo	quondam	reversare	satio	soggiogato
profundità	rabido	ribellarsi	scandalo	soggiugatore
progenie	racconsolare	ribellione	scettrio	solenne
prole	racquietare	ricordarsi	scientia	solennità
prolissità	radicato	ricordatione	scisma	solennizzare
prolisso	rapina	ricordevole	scognosciuto	solitario
prolungare	rationale	ricordo	scolorimento	solito
promissione	rauco	ricuperamento	scolorito	sollecitamente
pronosticare	reale	ricuperare	scomunicare	sollecitare
pronosticato	realmente	ricuperatione	sconfortare	sollecito
pronunciare	recente	ricuperato	sconoscente	sollecitudine
propallatore	recettione	ricusare	sconsolato	sommissione
propheta	recitare	refugio	scusa	sontuoso
propheta	redentione	rigore	scusare	soprascendere
propinquo	redento	rilucere	scusato	soprastante
proportionale	redentore	rimanere	scusatore	sostantia
proportionato	redimere	rimediare	sdegno	sostentatione
proportione	reedificare	rimediato	secolo	sottile
proposito	referire	rimedio	seculare	sottilità
propriamente	refettione	rimirare	seditione	sottilmente
proprietà	reggere	rimuovere	segretamente	sovventione
proprio	reggimento	rinegare	segretario	sovvertire
prora	regina	rinegato	segreto	spatio
prorogare	regione	rinovellare	selvatico	speciale
prosperamente	regirare	riparare	senato	speciale
prosperare	regnante	riparatione	senatore	specialità
prosperità	regnare	riparatore	senettù	specialmente
prospero	regno	riparo	sensibile	specie
prossimo	regola	riprendere	senso	specie
prostrato	regolare	riprenditore	sententia	specificare
protestare	regolato	ripiensione	sententiare	speculare
protestatione	relazione	riprovato	sentimento	spessitudine
protesto	religione	riputato	separare	sphera
proteccione	religioso	riso	separatamente	spirito
protettore	reliquia	rispetto	separato	spirituale
protonotario	reliquario	risplendente	sepulcro	splendore
proverbio	relucente	risplendere	sepoltura	sponsalitie
providenza	remanente	ristaurativo	seraphino	stabile
provincia	remissione	ristoratione	sermone	stabilire
provisione	remoto	risultare	servitù	stabilità

APENDIX IV. Lèxic italià ordenat per l'etimologia.

statua	tabernacolo	tornata	universale	vigilazione
statuire	tacito	tornato	universo	vigilia
statura	tardità	torno	usitato	vigore
statuto	tassare	tossire	usurario	vigorosamente
stile	tegole	totale	usurare	vigoroso
stillare	tema	totalmente	usurpatore	viltà
stillato	temerario	traditore	uticense	vincolo
stimolo	temperanza	tragedia	utile	violare
stimulare	temperare	tranquillità	utilità	violente
stirpe	temperatamente	tranquillo	vaccillante	violentia
straforato	temperato	transito	vacillare	virile
strage	tempesta	transitorio	vagabondo	virilità
strenuo	tempestoso	trascendente	vagando	virilmente
strepito	tempio	trasplendente	valido	virtù
strido	templaro	trasportare	valore	viscerale
studiare	temporale	trattato	valorosamente	visibile
studio	tenebrosità	traversare	valeroso	visione
studiolo	tenebroso	traverso	valuta	visitare
subitamente	tenore	tribolare	vanaglorioso	visitato
subitaneo	tentatione	tribolazione	vanità	vitale
subito	tenuè	tribolato	vapore	vitiare
sublimare	termine	tribulo	variabile	vizio
sublime	terremoto	tribunale	variare	vitiosamente
sublimità	terrestre	tributo	varietà	vitioso
subsidio	terribile	trinità	vario	vittoria
succedere	terrore	triomphale	vassallo	vittoriosamente
succeditore	terzadecimo	trionfante	velocità	vittorioso
successione	testamento	trionphantemente	venerare	vituperare
successore	testare	trionphare	venereo	vituperato
succinto	testimone	trionpho	venetiano	vituperio
suddito	testimoniare	tristitia	venia	vituperoso
sufficiente	testimonio	troiano	veniale	vivificare
suffragio	thalamo	tumulo	verace	volgare
superare	theologale	tumulto	veridico	volgarmente
superato	theologia	turpe	verificare	volontariamente
superbia	timidità	turpitudine	verso	volontario
superbo	timido	tutrice	vertuosamente	volontariosamente
superficie	timore	ubbidiente	virtuoso	volontaroso
superfluo	timoreggiare	ubbidire	vespero	volto
superiore	timoroso	ubdientia	vessare	volubile
superiorità	tinello	udientia	vessatione	voto
superlativo	tirannia	uditore	vestigio	vulnerato
superno	tirannicamente	ultimamente	vestimento	zelo
supplicare	tirannico	ultimo	vettovaglia	zinzania
supplicatione	tiranno	ullilare	vettovagliare	zonale
supplire	tolerare	undecimo	vicinità	
supremo	tollerabile	unione	viduità	
sussequente	tornare	unità	vigesimo	
tabellionato		unito	vigilare	

3) Francesismes: paraules provinents del francès (i derivades d'aquestes):

abandonatamente	aviso	codardo	devisare	gagliardamente
abbandonare	avvisato	conestabile	diportamento	gagliardezza
abbandonato	avviso	confalonieri	diportarsi	gagliardo
abbandono	avviso	consigliere	diporto	galante
accoracciato	azza	conte	disagio	galantemente
agire	bacinetto	contentione	disavventura	galoppo
aguato	balzana	contessa	dispiccare	garzone/a
allegramente	bastardo	contramina	dispregio	giallo
allegante	bastione	cornamusa	divisa	giardino
allegarsi	baviera	corrucciarsi	divisato	gioia
allegrezza	beveraggio	corrucciato	dossiere	gioiello
allegro	bischaino	corsaletto	dozina	giornea
appicare	bolgetta	cotta	farsa	giostra
appiccato	bolgia	cugino	fianco	giostrare
appregonato	bombarda	cussino	fidanza	grossiero
araldo	bombardegiare	china	forestiero	hoste, hosta
arciere/o	bonetta	daino	formaggio	immanente
ardimento	camaglio	dama	fornimento	impacciarsi
ardire	cancelliere	danza	fornire	impacio
ardito	cangiare	danzare	fornito	impiccare
artiglieria	cangiato	danzatrice	francese	impregonare
avantiaggiato	carriaggio	dardo	franco	imprigionato
avanguardia	cimiero	degradazione	frangia	inarcionato
avventura	clarino	demerito	frontiera	ingagliardire
avventurato	codardia	desinare	frotta	ingagliardito

APENDIX IV. Lèxic italià ordenat per l'etimologia.

inglese	mangiare	paniere	reamo	svegliare
ingramezzato	maniera	paraggio	ribaldo	svegliato
innaverare	martore	parco	rima	tapezzaria
innaverato	medesimo	passaggio	riviera	taverniere
lama	messaggero	pennone	romanzo	tavolieri
leardo	messere	penoncello	saliere	testiera
leggierezza	mestiere	pica	salvuaguarda	timoniero
leggiermente	mina	picco	salvocondutto	tornamento
leggiero	minare	possanza	scaglione	trinciante
leuto	miniera	potaggio	senno	troppo
levrea	monsignor	preposto	sentiero	ufficiale
levriere	mossen	prigione	sgombrare	vantaggio
lizza	mostarda	prigioniero	sommiere	venturiero
lumiere	oblio	primieramente	soprabondante	vermiglio
luogotenente	oltraggio	primiero	sortire	visconte
malavisato	oltranza	procedere	sovente	visera
malgrado	omaggio	quartirone	spiccare	vivanda
malvagio	oropigmento	questa	spiede	volentieri
malvagità	orpelato	radottevole	spingarda	zibellino
mancia	ostaggio	razza	stendardo	

4) Provençalismes: paraules provinents del provençal (i derivades d'aquestes):

affannarsi	biasimo	dotato	preghiera	sparviere/o
affannato	bugia	fermaglio	saviamente	speranza
affanno	cameriera	flauto	saviezza	stoccata
affannoso	cameriero	leale	savio	targa
ambasciata	carnieri	lealmente	scacco	targhetta
ambasciatore	cavaleria	lealtà	scaramuccia	targone
bacile	cavaliere	linguaggio	scaramuzzare	tenieri
banda	cavaliernessa	maglia	scrima	trabucco
bandeggiare	colubrina	mezzaviola	scrimatore	vegliare
bandeggiato	cortese	noia	scudiero	ventaglietto
bandiera	cortesia	noioso	sembiante	ventaglio
bandirola	disleale	orgoglio*	sembianza	viaggio
beltà	dislealtà	orgoglioso	serraglio	
biasimare	donzella	pensiero	sollazzo	

34) Gallicismes: paraules que provenen d'alguna de les dues llengües, provençal o francès, però que no se sap exactament de quina:

bischaino	gagliardo	ingagliardire	malvagità	vermiglio
gagliardamente	giostira	ingagliardito	messere	visconte
gagliardezza	giostirare	malvagio	orpelato	

5) Castellanismes: paraules provinents del castellà (i derivades d'aquestes):

armirante	dispacciare	don	infante	popolazione
bernia	dispacciato	ganzo	marchese	tolda
creato	dispopolato	gianetto	meschita	
desinvolto	dobla	infanta	negrino	

6) Catalanismes: paraules provinents del català (i derivades d'aquestes):

alano	gramaglia	sottovento
fusta	sorgere	trinchetto

7) Arabismes: paraules provinents de l'àrab (i derivades d'aquestes):

abbardare	barbacano	fontico	melarancio	ricamatore
alcadi	barda	gamurino	meschino	ricamatura
alchena	bardato	giubba	moschea	riccama
alchiblà	bengiuino	giubone	ormisino	soldano
algagliato	beretino	macometano	ottone	tamburino
algalia	carciopho	macometico	ragazzo	tamburo
alquinale	cidì	macometo	ramanda	tazza
balasso	cotone	mamaluco	ricamare	zucaro
baldachino	cremisino	materazzo	ricamato	

8) Germanismes: paraules provinents d'alguna de les llengües germàniques (i derivades d'aquestes):

albergo	arpa	banco	bando	bianchezza
alemano	arrecare	bandire	barone	bicchiere
arnese	banca	bandito	bianco	bisognare

APENDIX IV. Lèxic italià ordenat per l'etimologia.

bisogno	grattare	guerzo	roba	sguardo
bisognoso	groppe	guida	rostire	siniscalco
bosco	groppe	guidare	rosto (a rosto)	smaltato
bracco	guadagnare	guisa	rubatore	smalto
brache	guadagno	lista	rubbare	sopraguardia
briglia	guancia	loggietta	rubbaria	sperone
bruna	guanciaie	maniscalco	russare	spia
buttare	guancialetto	marca	sacomanno	staffa
elmetto	guanciata	marchionato	sala	staffile
elmo	guanto	marzapane	sbiancheggiare	stalla
elzo	guarda	piffaro	scaglie	stanga
falda	guardacamera	recarsi	scarpa	steccato
faldetta	guardare	rengo	schernito	straccarsi
fango	guardaroba	retroguardo	schernitore	stracchezza
feltro	guardia	riccamente	scherno	strale
fiasco	guardiano	ricco	scherzare	stucho
foderato	guarire	ricchezza	scherzo	tocca
fodra	guarito	rifrescamento	schiena	tovaglia
fodro	guarnimento	riguardante	schifare	tovagliuola
forbito	guarnito	riguardare	schiffo	tregua
fresco	guerra	rinfrescare	schiniera	tromba
graffignatura	guerreggiare	risguardare	sfoderare	trombetta
grappo	guerriero	risguardo	sfornire	trombone

9)Dialectalismes: paraules pertanyents als dialectes italians o que —mancant la paraula italiana corresponent— apareixen amb la forma dialectal (i derivades d'aquestes):

almanco	bugiardo	ferraro	ruggiada	veghia
armiraglio	calceta	fornara	scoglio	venere
artigiano	camoccia	galeazza	servigio	vera
avoltoro	cavallaro	giudicio	solaro	zacco
bernuccio	ciciliano	pista	spontare	zacchetto
bigello	fanciullino	racconciare	telaro	
bigio	farsardino	remola	torza	

10)Paraules procedents del grec bizantí i derivades d'aquestes:

duca	duchessa	galeotta*	gomma	malvasia*
ducale	fallò	galeotto*	gumato	muolo
ducato	galea	golfo	imbrunale	

11)Paraules provinents d'altres llengües:

azzurro (persa)	Cane (lingue orientali)	turco (turco)
briga (celtico)	caramani (turco o altra lingua orientale)	veleta (portugués)
brigantino (celtico)	gelsomino (persa)	

12)Paraules d'etimologia desconeguda o discutida:

anche	ciuffone	indarno	ruffiano	stringa
arischiare	daga	infrascato	sbarrattato	verone
barile	farsata (siasata)	lastra	scatola	veronica
berlina	fetta	libeccio	sconfiggere	vogare
carestia	fica	mascara	sconfitta	zampillo
casacca	foggia	orma	sconfitto	zappa
catafalco	ghirlanda	pazzamente	seggio	zappare
celata	gomena	pazzia	stancarsi	
celatina	Gradale	pazzo	stanco	
cetronato	imbrattarsi	rischio	stivale	

13)Paraules no registrades als diccionaris:

anteguarda	correlanza	figliazzo	mancovalore
capirone	crosetta	gabaro	nobla
cetanino	diminino	garroterra	secordia
claro	estrato	isdruciare	tavardetta

APÈNDIX V

CONFRONTACIÓ ETIMOLÒGICA DE LES PARAULES CATALANES I DE LES SOLUCIONS LÈXIQUES DE LA TRADUCCIÓ ITALIANA

A) LLISTA DE LES PARELLES QUE COINCIDEIXEN COMPLETAMENT

abaixar/abbassare	advocar/advocare	alterar-se/alterarsi
abandonar/abbandonare	advocat/advocato	alterat/alterato
abat/abbate	afabilíssim/affabilissimo	altercar/altercare
ABC/A.B.C.	afabilitat/affabilità	altesa/altezza
abelliment/abbellimento	afable/affabile	Altisme/Altissimo
abellir/abbellire	afany/affanno	altitud/altitudine
abeurar/abbeverare	afecció/affettione	altrament/altramente
abeurat/abbeverato	afectadament/affettatamente	altre/altro
abominable/abominabile	afectuosament/affettuosamente	altri/altri
abominació/abominazione	afer/affare	alletar/allattare
abominar/abominare	afermar/affermare	alleujament/alloggiamento
abraçar/abbracciare	afilat/affilato	alleujament/alleggerimento
absència/absentia	afinitat/affinità	alleujar/alleggerire
absent/absente	aflicció/afflittione	alleujar-se/alloggiarsi
absentar/assentarsi	afrenellat/affrenellato	alleujat/alloggiato
absoldre/assolvere	africà/africano	amable/amabile
absolt/assolto	afrontar/affrontare	amador/amatore
absolució/assoluzione	agonia/agonia	amant/amante
absolut/assoluto	agost/agosto	amar/amare
abstenir-se/astenersi	agraciat/aggratiato	amarg/amaro
absurd/absordo	agrament/acramente	amaríssim/amarissimo
abundància/abondantia	aguait/insidia	amaritud/amaritudine
abundant/abondante	agudament/acutamente	amat/amato
abundament/abondantemente	agudea/acutezza	amazona/amazona
abundar/abondare	àguila/aquila	ambaixada/ambasciata
acceptar/accettare	agulla/agucchia	ambaixador/ambasciatore
accepte/acceto	agut/acuto	ambició/ambitione
acer/acciaio	ah!/ah!	amén/amen
acerat/acciaiato	ai!/ahi!	amic/amico
acolliment/accoglimento	aigua/acqua	amicícia/amicitia
acollir/accogliere	aire/aere	amollir/ammolire
acompanyar/accompagnare	ajudador/aiutatore	amor/amore
acompanyat/accompagnato	ajudar/aiutare	amorós/amoroso
aconsolar/acconsolare	ajunyar/aggiungere	amplament/amplamente
aconsolat/ac consolato	ajustar/aggiustare	ample/amplio
acord/accordo	al.legació/allegazione	ampliar/ampliare
acostar/accostare	al.legar/allegare	ampliació/ampliazione
acostumar/accostumare	ala/ala	ampolla/ampolla
acte/atto	alà/alano	anada/andata
actor/attore	alarma/all'armi	anar/andare
actual/attuale	alba/alba	àncora/anchora
acunçat/acconciato	albanès/albanese	anell/anello
acusador/accusatore	alcadi/alcadi	anella/anella
acusar/accusare	alçar/alzare	àngel/angelo
adherent/adherente	alegrant/allegante	angèlic/angelico
adherir/adherire	alegrar/allegrare	angle/angolo
admetre/admettere	alegre/allegro	angústia/angustia
administrador/administratore	alegremet/allegramente	ànima/anima
administrar/administrare	alemany/alemano	animal/animale
admirable/admirabile	algàlia/algalia	animar/animare
admiració/admirazione	algaliat/algagliato	ànimo/animò
admirar-se/admirarsi	algú/alcuno	animós/animoso
admirat/admirato	alienat/alienato	animosament/animosamente
adolescència/adolescencia	almenys/almeno	aniversari/anniversario
adorar/adorare	almirall/armiraglio	ans/anzi
adormir-se/addormirsi	almirant/armirante	ansietat/ansietà
adormit/addormito	alquena/alchena	ansiós/ansioso
adulteri/adulterio	alquibla/alchiblà	antecessor/antecessore
adveniment/advenimento	alquinal/alchinal	antena/antenna
advers/adverso	alt/alto	antic/antico
adversari/adversario	altament/altamente	antigament/anticamente
adversitat/aversità	altar/altare	antiquitat/antiquità
advertir/advertire	alteració/alterazione	anul.lat/annullato

APENDIX V. Confrontació etimològica català-italià.

any/anno	augmentador/augmentatore	bevedor/bevitore
anyell/agnello	augmentar/augmentare	bisbat/vescovato
aparellar/apparecchiare	autoritat/autorità	bisbe/vescovo
aparellat/apparecchiato	auxili/aussilio	biscaf/bischaino
aparent/apparente	avançar/avanzare	blan/blando
aparició/apparitione	avantatge/avantageggio	blanament/blandamente
apassionat/appassionato	avantatjat/avantaggiato	blanc/bianco
apetit/appetito	avantguarda/avanteguarda	blasmar/biasimare
aplicar/applicare	avar/avaro	blasme/biasimo
Apocalipsi/Apocalisse	avarficia/avaritia	bo/buono
aportar/apportare	avemaria/avemaria	boca/bocca
apòstol/apostolo	avi/avo	bollir/bollire
après/appresso	avilar/avillare	bombarda/bombarda
apresonar/apprigionare	avis/avviso	bombardejar/bombardeggiare
apresonat/appregionato	avisament/avisamento	bonament/buonamente
aprosimar-se/approssimarsi	avisar/avisare	bondat/bontà
apropiar-se/appropriarsi	avisat/avisato	boneta/bonetta
apropinjar-se/appropinquarsi	avituallat/avituagliato	bosc/bosco
aprovar/approvare	bací/bacino	bossa/borsa
apte/atto	bacinet/bacinetto	bóta/botta
ara/hora	baix/basso	botiga/bothega
arborat/arborato	balaix/balasso	botzina/bossina
arbre/arbore	balança/bilancia	bou/bue
arc/arco	balena/balena	braç/braccio
arcàngel/arcangelo	balener/balenero	bragues/brache
arçó/arcione	ball/ballo	brau/bravo
ardent/ardente	ballar/ballare	bravament/bravamente
ardentment/ardentemente	banc/banco	brega/briga
ardiment/ardimento	bandejar/bandeggiare	breu/breve
ardit/ardito	bandejat/bandeggiato	breument/brevemente
aresta/arista	bandera/bandiera	brevitat/brevità
argent/argento	bany/bagno	brocat/brocato
argenteria/argenteria	banyar/bagnare	brut/brutto
armada/armata	banyat/bagnato	bufet/buffetto
armar/armare	baptisme/battesimo	buidar/votare
armat/armato	barba/barba	buit/vuoto
armes/arme	barbacana/barbacano	bullà/bolla
arnès/arnese	barbar/barbero	bullent/bollente
arpa/arpa	barca/barca	ca/cane
arquebisbe/arcivescovo	baró/barone	cabell/capello
arribar/arrivare	barril/barile	cabriol/capriolo
arriscar/arischiare	bastant/bastante	cabre/capere
art/arte	bastar/bastare	caça/caccia
artelleria/artegliaria	bastard/bastardo	caçador/cacciatore
article/articolo	bastó/bastone	caçar/cacciare
artifici/artificio	bastonada/bastonata	cadafal/catafalco
artificialment/artificialmente	batalla/battaglia	cadena/catena
artificios/artificioso	bataller/battagliero	cadeneta/catenetta
arxiu/archivo	batejar/batteggiare	caïment/cadimento
as/asso	batejat/batteggiato	caixa/cassa
ascendent/ascendete	batiment/battimento	calamitat/calamità
ase/asino	batre/battere	calar/calare
aspirar/aspirare	bavera/bavera	calça/calza
aspre/aspro	bé/bene	calçar/calciare
assajar/assaggiare	beatitud/beatitudine	caldeu/chaldeo
assalt/assalto	bel.licós/bellicoso	calendari/calendario
assegurar/assicurare	bell/bello	caliditat/callidità
assessor/assessore	bellament/bellamente	calitat/qualità
assetjar/assediar	bellea/bellezza	cama/gamba
assetjat/assediat	bellíssim/bellissimo	cambra/camera
assignar/assignare	benaventurat/benaventurato	cambrec/cameriero
assignat/assignato	benedicció/benedittione	camell/camello
assirià/assiriano	benefici/beneficio	camí/camino
astúcia/astutia	beneir/benedire	caminar/caminare
atendar-se/attendarsi	beneit/benedetto	camisa/camisa
atendat/attendato	benèplàcit/benèplacito	camp/campo
atendre/attendere	benignament/benignamente	campana/campana
aterrament/aterramento	benigne/benigno	campar/campare
aterrar/aterrare	benignitat/benignità	Can/Can
atractiu/attrattivo	benjuf/bengiuino	canal/canale
atribular/attribulare	benvingut/benvenuto	canceller/cancelliere
atribulat/attribulato	benvolença/benevolentia	cançó/canzone
atxa/azza	benvolent/benvolente	candela/candela
atzur/azzurro	bergantí/bergantino	càndid/candido
audàcia/audacia	besar/baciare	canicular/caniculare
audiència/audientia	bèstia/bestia	canó/canone
augment/aumento	beure/bere	canonada/canonata

APENDIX V. Confrontació etimològica català-italià.

canonge/canonico	cec/ceco	col.locar/collocare
canonitzar/canonizare	ceguetat/cecità	col.locat/collocato
cant/canto	cel/cielo	colobrina/colubrina
cantar/cantare	celada/celata	color/colore
cantó/cantone	celar/celare	colorat/colorato
canvi/cambio	celebració/celebratione	colp/colpo
canviar/cangiare	celebrar/celebrare	colpejar/colpeggiare
canviat/cangiato	celerat/scelerato	columna/colonna
canya/canna	celeritat/celerità	coll/collo
canyella/canella	celestial/celestiale	collar/collaro
cap/capo	celsitud/celsitudine	coltell/coltello
capa/capa	cena/Cena	coltellada/coltellada
capell/capello	cendra/cenera	com/come
capella/capella	cent/cento	comanador/commandatore
capella/capellano	centenar/centinaio	comanda/commanda
capiró/capirone	centilla/scintilla	combatent/combattente
capità/capitano	cenyir/cingere	combatiment/combattimento
capital/capitale	cepre/scettro	combatre/combattere
capitanejar/capitaneggiare	cera/cera	combatut/combattuto
capítol/capitolo	cerca/cerca	començar/cominciare
capó/capone	cercar/cercare	cometre/commettere
captivitat/cattività	cerimoniós/cerimonioso	comiat/commiato
caputxo/capuccio	cerimònia/cerimonia	còmit/comito
car/charo	cerimonial/cerimoniale	commemoració/commemorazione
Caramany/caramani	cert/certo	commoure/commovere
carament/charamente	certament/certamente	companyia/compagnia
carbó/carbone	certificar/certificare	comparació/comparazione
carboncle/carbonculo	certificat/certificato	comparar/comparare
carçre/carcere	cervell/cervello	compare/compare
card/cardo	cervo/cervo	compartir/compartire
cardenal/cardinale	César/Cesare	compassió/compassione
carena/carena	cessar/cessare	compendre/comprendere
carficia/carezza	cetla/cella	compensació/compensazione
caríssim/charissimo	cidi/cidi	competent/competente
caritat/charità	ciència/scientia	complaure/compiacere
caritatiu/caritativo	cilici/cilicio	complexió/compleSSIONE
carmesí/chermesino	címbol/cembalo	complidament/compiutamente
carn/carne	cimera/cimiero	compliment/compimento
carnal/carnale	cimolsa/cimossa	complir/compire
carnalment/carnalmente	cinc/cinque	complit/compito
carrec/carico	cingla/cingia	compondre/comporre
carrega/carica	cinquanta/cinquanta	comportar/comportare
carregar/caricare	cint/cinto	comprador/compratore
carregós/caricoso	cinta/cintura	comprar/comprare
carrera/carrera	circuir/circoire	comprat/comprato
carro/carro	circuït/circuito	compres/oppresso
carta/charta	circular/circularre	comptar/contare
cartaginés/carthaginès	circumvel/circonvicino	compte/computo
cas/caso	ciri/cirio	comtat/contacto
casa/casa	cisma/scisma	comte/conte
casal/casale	cistella/cistella	contessa/contessa
casó/ciascuno	citronat/cetronato	comú/commune
cassa/cazza	ciutat/città	comunicar/comunicare
cast/casto	civil/civile	comunitat/comunità
castedat/castità	clar/claro	comutació/commutazione
castell/castello	clarament/chiaramente	conca/conca
castigar/castigare	claredat/clarità	concebre/concepire
català/catellano	claríssim/clarissimo	concloure/concludere
catíu/cattivo	clau/chiave	conclusió/conclusione
cativar/cattivare	clavar/chiafare	concord/concorde
catòlic/catholico	clavat/chiafate	concordar/concordare
catorze/quatordici	clemència/clementia	concordat/concordato
caure/cadere	clementíssim/clementissimo	concordia/concordia
causa/causa	clero/clero	condamna/condanna
causar/causare	clos/chiuso	condecenat/condecenante
cautela/cautella	cloure/chiodere	condemnar/condannare
cautelós/cauteloso	ço/ciò	condició/condizione
cautelosament/cautelosamente	coa/coda	condigne/condegno
cavalcada/cavalcata	cobert/coperto	conegut/cognosciuto
cavalcador/cavalcatore	coberta/coperta	conexidor/conosciuto
cavalcadura/cavalcatura	cobertament/copertamente	conexença/conoscenza
cavalcar/cavalcare	cobrir/coprir(si)	conèixer/conoscere
cavall/cavallo	coc/cuoco	conestable/conestabile
cavaller/cavaliere	cogitació/cogitatione	confederació/confederazione
cavalleressa/cavaliere	cogitar/cogitare	confermar/confermare
cavalleria/cavaleria	coix/cussino	confessar/confessare
cavar/cavare	col.lació/collatione	confessió/confessione

APENDIX V. Confrontació etimològica català-italià.

confessor/confessore	contrastar/contrastare	crístianfssim/christianissimo
confiança/confidantia	contrastator/contrastatore	crít/grido
confines/confini	contricció/contritione	cru/crudo
confits/confetti	convalescència/convalescentia	crucifix/crucifisso
conflicte/conflitto	convenir/convenire	crudel(ssim/crudelissimo
confondre/confondere	conversació/conversatione	cruel/crucele
conforme/conforme	conversar/conversare	cruelment/crudelmente
conformitat/conformità	convertir/convertire	crueltat/crudeltà
confortar-se/confortarsi	convidar/convitare	cuina/cucina
confortat/confortato	convidat/convitato	cuinera/cuciniera
confús/confuso	convinença/convenientia	cuirassa/corazza
confusió/confusione	cnvinent/conveniente	cuïro/coïo
conhort/conforto	convit/convito	cuixa/coscia
conhortat/confortat	convocat/convocato	culpa/colpa
conjugal/coniugale	copa/coppa	cultivador/coltivatore
conjunció/coniuntione	copiós/copioso	cunyat/cognato
conjunt/congiunto	copiosament/copiosamente	cura/cura
conjuració/congiurazione	còpula/copula	curador/curatore
conjurat/congiurare	cor/cuore	curar/curare
conquista/conquesta	cor/choro	curial/curiale
conquistador/conquistatore	coral/corallo	curt/corto
conquistar/conquistare	corb/corvo	custòdia/custodia
consagració/consagracione	corda/corda	daga/daga
consagrar/consecrare	cordial/cordiale	dama/dama
consagrat/consacrato	cordó/cordone	damnació/dannatione
consciència/conscientia	corn/corno	damnar/dannare
consegüent/consequente	corona/corona	damnat/dannato
consell/consiglio	coronar/coronare	damnejar/danneggiare
consellar/consigliare	coronat/coronato	damnificar/dannificare
conseller/consigliero	coroneta/coronetta	dansa/danza
conservació/conservatione	corporal/corporale	dansar/danzare
conservament/conservamento	corporalment/corporalmente	dany/danno
conservar/conservare	correcció/correctione	dar/dare
consideració/consideratione	corredor/corridore	dard/dardo
considerar/considerare	corregir/correggere	dat/dato
signar/consignare	corrent/corrente	daurat/dorado
signat/consignato	córrer/correre	davant/davanti
cònsol/consolo	corretja/correggia	debilitar/debilitare
consolació/consolatione	corrompre/corrompere	debilitat/debilitato
conspecte/conspetto	corsari/corsaro	dèbit/debito
constància/constantia	cort/corte	decepció/deceptione
constant/constante	cortès/cortese	declarar/declarare
constituïr/constituire	cortesà/cortegiano	decorar/decorare
constituït/costituto	cortesia/cortesia	decórrer/decorrere
constrènyer/costringere	cortina/cortina	deduir/dedurre
constret/constretto	cortinatge/cortinaggio	deena/decina
consuetud/consuetudine	cosa/cosa	defecte/difetto
consulta/consulta	cosí/cugino	defendre/difendere
consultar/consultare	cosit/cusire	defenedor/defensore
consumar/consumare	costa/costa	defensar/difensare
contagió/contagione	costar/costare	defensió/defensione
contaminar/contaminare	costat/costato	defensiu/defensivo
contemplació/contemplatione	costil.lació/constellatione	definitiu/diffinitivo
contemplar/contemplare	costum/costume	defora/di fuori
contemplatiu/contemplativo	costura/costura	defraudar/defraudare
contemplativament/con-	cota/cotta	defunt/defunto
templativamente	cotó/cotone	degollar/decollare
contendre/contendere	coure/cocere	dejecció/deiectione
content/contento	creació/creatione	dejecte/deietto
contentació/contentatione	creador/creatore	dejorn/di giorno
contentament/contento	crear/creare	dejú/digiuno
contentar/contentare	creat/creato	dejunar/digiunare
continença/continentia	creatura/creatura	dejuni/digiuno
continent/continente	credo/credo*	delectació/delectatione
continu/continuo	creença/credenza	deliberació/deliberatione
contínuament/continuamente	créixer/crescere	deliberar/deliberare
contra/contro	creu/croce	deliberat/deliberato
contractar/contrattare	creure/credere	delicadura/delicatura
contradició/contraditione	criat/creato	delicat/delicato
contradir/contradire	crida/grida	delicte/delitto
contrafet/contrafatto	cridar/gridare	delit/diletto
contramina/contramina	criminal/criminale	delitar/dilettarsi
contrapassar/contrapassare	crisma/cresma	delitós/diletto
contrari/contrario	crystal.l/cristallino	dellà/di là
contrarietat/contrarietà	cristall/cristallo	demà/domani
contrast/contrasto	cristià/christiano	demanar/domandare
contrastant/contrastante	cristianda/christianità	demanda/domanda

APENDIX V. Confrontació etimològica català-italià.

demèrit/demerito	determenar/determinare	dolç/dolce
demostració/dimostrazione	determenat/determinato	dolent/dolente
demostrar/dimostrare	determinació/determinatione	dolorós/doloroso
denegar/dinegare	deu/dieci	dolre/dolere
denunciar/denunciare	déu/Dio	domàs/damasco
departir/dipartire	deure/dovere	domèstic/domestico
deplorar/deplorare	devisat/divisato	domèsticament/domesticamente
deport/diporto	devoció/devotione	dominació/dominazione
deportar-se/diportarsi	devot/devoto	dominar/dominare
desamar/disamare	devotament/divotamente	domini/dominio
desaventura/disaventura	devotíssim/divotissimo	don/don
desaventurat/disaventurato	dia/di	dona/donna
descalç/discalcio	diable/diavolo	donació/donazione
descàrrec/discarico	diabòlic/diabólico	donador/donatore
descendent/descendente	diaca/diacono	donar/donare
descobert/discoperto	diadema/diadema	doncs/dunque
descobridor/descopritore	diamant/diamante	donzella/donzella
descobrir/discoprire	dicernir/discernere	dormir/dormire
descolorit/dicolorito	difamació/diffamazione	dos/duo
descomplaure/discompiacere	diferència/differentia	dotar/dotare
desconegut/disconosciuto	diffcil/difficile	dotat/dotato
desconeixença/disconoscenza	difficultat/difficultà	dotze/dodici
desconeixent/discognoscente	diforme/diforme	drac/drago
desconfortar-se/disconfortare	digestió/digestione	drap/drappo
desconhort/disconforto	dignament/degnamente	dreçar/drizzare
descontentació/discontentazione	digne/degno	dreçat/dirizzato
desconvenient/disconveniente	digníssim/dignissimo	dret/dritto
desdeny/disdegno	dignitat/dignità	dret/dritto
desdenyar/disdegnare	dihuit/diciotto	dretament/dirittamente
desdir/disdire	dilació/dilazione	dubitació/dubitazione
deseambarcar/dise sbarcare	dilectíssim/dilettissimo	dubtar/dubitare
desebolt/desinvolto	diligència/diligentia	ducal/ducale
desenamorar/disinamorare	diligent/diligente	ducat/ducatò
desert/deserto	diligentment/diligentemente	dues/duo
desesperació/desperazione	diluvi/diluvio	duquessa/duchessa
desesperar/desperarsi	dimoni/demonio	dur/duro
desesperat/desperato	diners/denari	duració/durazione
desfavorir/disfavorire	dir/dire	durada/durata
desfer/disfare	directe/diretto	durar/durare
desferrar/disferrare	disciplina/disciplina	e/e
deshabitat/disabitato	discordar/discordare	eclesiàstic/ecclesiastico
deshonest/dishonesto	discòrdia/discordia	edat/età
deshonestat/dishonestà	discórrer/discorrere	edificar/edificare
deshonor/dishonore	discreció/discretione	edificat/edificato
deshonrar/dishonorare	discrepant/discrepante	edifici/edificio
deslleal/disleale	discret/discreto	efecte/effetto
desllealtat/dislealtà	discretament/discretamente	efeminat/effeminato
deslligar-se/dislegarsi	discurs/discorso	eficàcia/efficacia
deslligat/dislegato	dispensar/dispensare	egregi/egregio
desnaturalar/desnaturare	dispondre/disponersi	egual/uguale
desobeir/disubidire	disposició/disposizione	egualment/ugualmente
desolació/desolatione	dispost/disposto	eixida/uscita
desolar/desolare	disputa/disputa	eixir/uscire
desorde/disordine	disputar/disputare	eixugar/asciugare
desordenament/disordinatamente	dissimulació/dissimulazione	eixut/asciutto
desordenat/disordinato	dissimular/dissimulare	elació/elatione
despit/dispetto	dissimulat/dissimulato	elecció/electione
desplaure/dispiacere	dissipador/dissipatore	elegant/elegante
despoblat/dispopolato	dissipar/dissipare	elegir/eleggere
despullar-se/dispogliarsi	distància/distantia	elements/elementi
despullat/dispogliato	distar/distare	elet/eletto
desservir/disservire	dit/detto	elevat/elevato
desset/diecessette	dit/dito	elm/elmo
destemprat/distemperato	divers/diverso	elmet/elmetto
destil.lant/destillando	diversitat/diversità	eloquència/eloquentia
destil.lar/distillare	divi/divino	eloquent/eloquente
destil.lat/distillante	divinitat/divinità	embalsamar/imbalsamare
destre/destro	divisa/divisa	embarcar-se/imbarcarsi
destrea/destrezza	divisar/devisare	embrunal/imbrunale
distribuir/distribuire	divisió/divisione	emolument/emolumento
destruició/destruttione	divulgar/divulgare	emperador/imperatore
destruidor/destruggitore	do/dono	emperadriu/imperatrice
destruir/destruggere	doble/doppio	emperò/imperò
destruït/destrutto	docte/dotto	emprenyar/impregnare
desviar/desviare	doctor/dottore	empresa/impresa
detengut/detenuto	doctrina/dottrina	en/in
detenir/detenero	dol/duolo	enamorar-se/innamorarsi

APENDIX V. Confrontació etimològica català-italià.

enamorat/innamorato	espant/spavento	exclamació/esclamazione
encadenat/incathenato	espantar/spaventare	excomunicar/scomunicare
encalçar/incalciare	espantat/spaventato	excusa/scusa
encantació/incantatione	espantós/spaventoso	excusació/escusatione
encantament/incantamento	espanyol/spagnolo	excusador/scusatore
encantar/incantare	esparver/sparviere	excusar/scusare
encantat/incantato	espasmar-se/spasimarsi	excusat/scusato
encara/anchora	espatles/spalle	execució/essecutione
encarnar-se/incarnarsi	especial/speciale	exempt/esento
encarnat/incarnato	espècie/specie	exercici/essercitio
encasar/incassare	especificar/specificare	exèrcit/essercito
encavalcar-se/incavalcarsi	espera/sphera	exercitar/essercitare
encens/incenso	esperança/speranza	exhortació/eshortatione
encerat/incerato	esperar/sperare	exili/essilio
encontrar/incontrare	esperat/sperato	expedició/espeditioe
encontre/incontro	esperó/sperone	expedient/espediente
encórrer/incorrere	espès/spesso	experiència/esperientia
encortinat/incortinato	espessura/spessura	experiment/esperimento
endiablàt/indiavolato	espia/spia	experimentar/esperimentare
enemic/inimico	espiga/spicca	experimentat/esperimentato
engan/inganno	espill/specchio	expert/esperto
enganador/ingannatore	espina/spina	explanat/esplanato
enganar/ingannare	espingarda/spingarda	explicació/esplicatione
enganat/ingannato	espirar/spirare	explicar/esplicare
engendrador/ingeneratore	espiritual/spirituale	explicat/esplicato
engendrar/ingenerare	esposar/sposare	exprèmer/spremersi
enginy/ingegno	esquadra/squadra	expres/expresso
engolfat/ingolfato	esquena/schiena	expressament/expressamente
enjús/in giù	esquif/schiffo	exterior/estereiore
enmig/in mezzo	esquivar/schifare	extrem/estremo
ennirviat/innervato	essència/essentia	extremitat/estremità
ensems/insieme	ésser/essere	faç/faccia
enseuar/insevare	estable/stabile	fàcil/facile
ensús/in su	establir/stabilire	facilitat/facilità
entendre/intendere	estància/stantia	fàcilment/facilmente
entenent/intendente	estany/stagno	factura/fattura
entonació/intonatione	estar/stare	facultat/facultà
entorn/intorno	estat/stato	faena/facenda
entrada/entrata	estàtua/statua	faisà/faggiano
entramés/intramesso	estatura/statura	falcó/falcone
entrar/entrare	estela/stella	faldetes/faldetta
envellir-se/invecchiarsi	estendard/stendardo	fals/falso
envers/inverso	estendre/stendere	falsedat/falsità
investigar/investigare	estès/disteso	falsificat/falsificato
investir/investire	estil/stile	falla/facella
epístola/epistola	estima/stima	fallir/fallire
ermità/eremita	estimadament/stimamente	fam/fame
errar/errare	estimar/estimare	fama/fama
errat/errato	estimat/estimato	familiar/famigliare
escabell/scabello	estímol/stimolo	famós/famoso
escacs/scacco	estival/stivalle	fang/fango
escala/scala	estocada/stoccata	fantasia/fantasia
escaramussa/scaramuzza	estopa/stoppa	far/fare
escassament/scarsamente	estrany/strano	farina/farina
esclau/schiavo	estrenu/strenuo	farsa/farsa
escola/schuola	estrènyer/stringere	fatiga/fatica
escoltar/ascollare	estrenyiment/stringimento	fatigar/faticare
escórrer/iscorrere	estret/stretto	fatigós/faticoso
escriptura/scrittura	estretament/strettamente	fats/fati
escrit/scritto	estudi/studio	favorit/favorito
escriure/scrivere	estudiar/studiare	fe/fede
escrivà/scrivano	esvetlat/svegliato	febre/febbre
escuder/scudiero	etc./etc.	feel/fedele
esculpit/scolpito	etern/eterno	feeltat/fedeltà
escull/scoglio	eternal/eternale	fel/fele
escur/scuro	eternalment/eternalmente	felicitat/felicità
escut/scudo	eternament/eternamente	feltre/feltro
esforç/sforzo	eternitat/eternità	fembra/femina
esforçar/sforzare	evangeli/evangelio	femenil/feminile
esgrimidor/scrimitore	evangelista/evangelista	fengir/fingere
esguard/sguardo	evident/evidente	fer/fiero
esmail/smalto	examinar/essaminare	fer/fare
esmaltat/smaltato	excel.lència/eccellèntia	ferament/fieramente
esmena/emenda	excel.lent/eccellente	ferida/ferita
esmenar/emendarsi	excel.lentíssim/eccellentíssim	ferir/ferire
esmenat/emendato	excels/eccelso	ferm/fermo
espalmar/spalmare	excessiu/eccessivo	fermall/fermaglio

APENDIX V. Confrontació etimològica català-italià.

ferment/fermamente	fre/freno	graciosament/gratiosamente
fermar/fermare	fred/freddo	graciositat/gratiosità
feroç/feroce	fregar/fregare	gramalla/gramaglia
ferocitat/ferocità	fresc/fresco	gramàtica/grammatica
ferrat/ferrare	front/fronte	gran/gran
ferrer/ferraro	frontera/frontiera	grana/grana
ferro/ferro	fructífer/fruttifero	grandíssim/grandissimo
fètil/fertile	fruçió/fruizione	grandíssimament/grandissimamente
fervent/fervente	fruir/fruire	granea/grandezza
fes/fesso	fruit/frutto	grat/grato
fiesta/festa	fugidor/fuggitore	gratar/grattarsi
fiestejar/festeggiare	fugir/fuggire	gratitud/gratitudine
fiestivitat/festività	fugitiu/fuggitivo	grau/grado
fet/fatto	full/foglio	gravitat/gravità
fi/fino	fulla/foglia	greal/Gradale
fi/fine	fum/fumo	grec/greco
fiança/fidanza	fundar/fondare	greix/grasso
ficar/ficare	fundat/fondato	greu/grave
ficat/ficcato	furia/furia	greument/gravemente
ficció/fittione	furiós/furioso	gros/grosso
fidelíssim/fidelíssimo	furiosament/furiosamente	grosser/grossiero
figa/fica	fus/fuso	guant/guanto
figura/figura	fusta/fusta	guarda/guarda
figurat/figurato	gàbia/gabbia	guardar/guardare
fil/filo	gala/galla	guardia/guardia
filar/filare	galan/galante	guardià/guardiano
filat/filato	galant/galante	guarir/guarire
filial/filiale	galantment/galantemente	guarir/guarito
filòsof/philosopho	galera/galera	guarniment/guarnimento
filla/figlia	galiot/galeotto	guarnit/guarnito
fillastre/figliastro	galiota/galeotta	guerra/guerra
final/finale	galop/galoppo	guerrejar/guerreggiare
finalment/finalmente	gall/gallo	guerrer/guerriero
finestra/finestra	gallina/gallina	guia/guida
finir/finire	garrotera/garroterra	guiar/guidare
finit/finito	gat/gatto	guisa/guisa
fira/fiera	gató/gattone	gúmena/gomena
fisc/fisco	gebell/zebellino	gust/gusto
fítament/fittamente	gel/gelo	gustar
flama/fiamma	gelosia/gelosia	/gustare
flamejant/fiammeggiante	gendre/genero	hàbil/habile
florí/fiorino	generació/generazione	habilitat/habilitato
florir/fiorire	general/generale	hàbit/habito
foc/fuoco	generalment/generalmente	habitació/habitatione
fonament/fondamento	generós/generoso	habitador/habitatore
fons/fondo	generositat/generosità	habitar/habitare
font/fonte	genoll/ginocchio	habitació/habitatione
fora/fuora	genovès/genovese	habituat-habituato
foraster/forastiere	gent/gente	haver/havere
força/força	gentil/gentile	herba/herba
forçar/forzare	gentilesa/gentilezza	hereditari/hereditario
forçat/forzato	gentilhom/gentilhuomo	heretat/heredità
forma/forma	gest/gesto	herètic/heretico
formar/formare	gigant/gigante	hereu/herede
formatge/formaggio	ginet/gianetto	història/historia
forment/formento	gingibre/gingiebre	hivern/inverno
forn/forno	gipó/giupone	hom/uomo
forner/fornaio	girar/girar	home/uomo
fornicador/fornicatore	gitar/gettare	homicida/homicida
forniment/fornimento	gitat/gittato	honest/honesto
fornir/fornire	glòria/gloria	honestament/honestamente
fornit/fornito	glorificat/glorificato	honestat/honestà
forrat/foderato	gloriós/glorioso	honestíssim/honestíssimo
fort/forte	gloriosament/gloriosamente	honradament/honoratament
fortificar/fortificare	glosa/glosa	honrar/honorare
fortíssim/fortíssimo	gola/gola	honrat/honorato
fortuna/fortuna	golf/golfo	hora/hora
fosc/fosco	golós/goloso	horizon/orizzonte
fossa/fossa	goma/gomma	horrible/horribile
fràgil/fragile	gomat/gumato	hort/horto
fragilitat/fragilità	gonella/gonella	hortolà/hortolano
franc/franco	govern/governo	hòstia/hostia
francès/francese	governador/governatore	hui/hoggi
franja/franja	governar/governare	huit/otto
fraternitat/fraternità	gra/grano	huitanta/ottanta
fraudent/fraudolente	gràcia/gratia	humà/humano
	graciós/gratioso	humanitat/humanità

APENDIX V. Confrontació etimològica català-italià.

humil/humile	indulgència/indulgentia	invocació/invocazione
humiliar-se/humiliarsi	indústria/industria	invocar/invocare
humilitat/humilità	industriós/industrioso	ira/ira
humilment/humilmente	inefable/ineffabile	irat
humit/humido	inestimable/inestimabile	/irato
idòlatra/idolatra	inexpugnable/inespugnabile	irremediable/irremediabile
idolatria/idolatria	infal.lible/infal.libile	irreparable/irreparabile
ignocència/innocentia	infal.liblement/infal.libilmente	ja/già
ignocent/innocente	infàmia/infamia	jamés/giamai
ignorància/ignorantia	infant/fanciullo	jaquet/zacchetto
ignorant/ignorante	infatigable/infatigabile	jardí/giardino
ignorar/ignorare	infecte/infetto	jaure/giacere
il.lícit/illecito	inferior/inferiore	jerarquia/gierarchia
il.luminació/illuminazione	infern/inferno	joc/giuoco
il.luminar/illuminare	infernal/infernale	joia/gioia
il.luminat/illuminato	infest/infesto	joiell/gioiello
il.lusió/illusione	infidelitat/infidelità	jorn/giorno
il.lustre/illustre	infinidament/infinitamente	jornada/giornata
il.lustríssim/illustrissimo	infinít/infinito	journea/giornea
imaginació/imaginatione	inflat/enfiato	jou/giogo
imaginativament/imaginativamente	influença/influentia	jove/giovane
imatge/immagine	influent/influente	joventut/gioventù
imitar/imitare	infondre/infondere	jubileu/giubileo
immaculat/immacolato	informació/informatione	jueu/giudeo
immens/immenso	informar/informare	jugador/giucatore
immoble/immobile	informar/informato	jugar/giuocare
immortal/immortale	infortunat/infortunato	juïa/giudea
immutable/immutabile	infortuni/infortunio	jumenta/giumenta
impaciència/impatientia	infructuós/infruttuoso	junc/giunco
impediment/impedimento	infús/infuso	junt/giunto
impedir/impedire	ingrat/ingrato	jurament/giuramento
impedit/impedito	ingratitude/ingratitude	jurar/giurare
imperfet/imperfetto	inhumà/inhumano	jurat/giurato
imperi/imperio	inhumanitat/inhumanità	jurista/giurista
imperial/imperiale	inic/iniquo	just/giusto
impetuós/impetuoso	inimicícia/inimicitia	justament/giustamente
impietat/impietà	iniquament/iniquamente	justícia/giustitia
implacable/implacabile	iniquitat/iniquità	justificadament/giustificatamente
importància/importantia	injúria/ingiuria	justificar-se/giustificarsi
importunitat/importunità	injuriar/ingiuriare	justificat/giustificato
impossible/impossibile	injuriat/ingiuriato	jutge/giudice
impressió/impressione	injuriós/ingiurioso	jutjador/giudicatore
improperi/improperio	injust/ingiusto	jutjar/giudicare
improperós/improperoso	injustament/ingiustamente	lacerat/lacerato
impropi/improprio	innumerable/innumerable	lamentació/lamentazione
impropietat/improprietà	inobedient/inubidente	lamentar/lamentarsi
impròvidament/improvidamente	inòpia/inopia	lapidari/lapidario
improvisament/improvisamente	inquiet/inquieto	legítim/legittimo
impulsió/impulsione	inreverència/inriverentia	les/leso
impunit/impunito	insaciable/insatiabile	lesió/lesione
imputar/imputare	insigne/insigne	letícia/letitia
incert/incerto	inspiració/inspirazione	lber/libero
incessantment/incessantemente	instable/instabile	liberació/liberazione
incident/incidente	instància/instantia	liberal/liberale
inclinació/inclinatione	instant/instante	liberalitat/liberalità
inclinat/inclinare	instaurir/instaurire	liberalment/liberalmente
inclinat/inclinato	instrucció/instruzione	liberament/liberamente
inclit/inclito	instruir/instruire	libidinós/libidinoso
incogitadament/incogitatamente	instrument/instrumento	lícit/lecito
incomparable/incomparabile	íntegre/integro	lícitament/lecitamente
incomportable/incomportabile	intel.lecte/intelletto	limitat/limitato
incompreensible/incompreensibile	intel.lectiu/intellettivo	línea/linea
inconstància/inconstantia	intel.lectual/intellettuale	longitud/longitudine
inconvenient/inconveniente	intel.ligència/intelligentia	loquela/loquela
incórrer/incorrere	intenció/intentione	lúcid/lucido
inculpar/incolpare	interés/interesse	luxúria/lussuria
incurable/incurabile	interrogar/interrogare	luxuriós/lussurioso
indici/indicio	intimar/intimare	lla/là
indigest/indigesto	intitular-se/intitolarsi	llaç/laccio
indignant/indignamente	intolerable/intollerabile	llac/lago
indigne/indegno	infrnsec/intrinseco	llàgrima/lacrima
indirecte/indiretto	introduir/introdurre	llamp/lampo
indiscret/indiscreto	inútil/inutile	llana/lana
indisposició/indispositione	inútilment/inutilmente	llança/lancia
indispost/indisposto	invencible/invincibile	llançada/lanciata
indocte/indotto	invenció/inventione	llançol/lenzuolo
induir/indurre	invisible/invisibile	llanterna/lanterna

APENDIX V. Confrontació etimològica català-italià.

llarg/largo	magnànim/magnanimo	medià/mediano
llat/latino	magnanimitat/magnanimità	meitat/metà
llauger/leggiere	magnat/magnate	mel/mèle
llaugerament/leggiermente	magnífic/magnifico	melodia/melodia
llaurador/lavoratore	magnificar/magnificare	membre/membro
llaurar/lavorare	magnificat/magnificat	memorable/memorabile
llaüt/lauto	magnificència/magnificentia	memòria/memoria
llavar/lavare	magnitud/magnitud	menaça/minaccia
llavor/lavoro	magrea/magrezza	menaçar/minacciare
llavorat/lavorato	maig/maggio	menar/menare
lleal/leale	majestat/maestà	menció/mentione
llealment/lealmente	major/maggiore	mendicar/mendicare
llealtat/lealtà	majorment/maggiormente	menejar/maneggiare
llebeig/libeccio	mal/malo	menjador/mangiatore
llebre/lepre	malaltia/malattia	menjar/mangiare
llebrer/levriere	malament/malamente	menor/minore
llegat/legato	malaventura/mala ventura	menoreta/minoretta
llegat/legato	malcontent/malcontento	mentir/mentire
llegista/leggista	maldestre/maldestro	mentre/mentre
llegua/lega	maldient/maledicente	menut/minuto
llegum/legume	maldir/maldire	menys/meno
lleï/legge	maledicció/maledizione	meravella/meraviglia
llengua/lingua	maleir/maladire	meravellós/meraviglioso
llenguatge/linguaggio	maleit/maledetto	meravellosament/meravigliosamente
lлены/legno	malícia/malitia	mercat/mercato
lлены/legna	maliciós/malizioso	mercè/mercé
lleó/lione	maliciosament/malitosamente	mèrit/merito
lletania/letania	maligne/maligno	mèritament/meritamente
lletra/lettera	malparlant/malparlante	meritar/meritare
lleu/lieve	malparlar/mal parlare	meritori/meritorio
llevant/levante	maltractar/maltrattare	mes/mese
llevar/levare	malva/malva	mescla/meschia
llevat/levato	malvasia/malvasia	mesclar/mescolare
lli/lino	malvolença/malevolentia	mesqu/meschino
lliberar/liberare	malvoler/malvolere	mester/mestiere
llibertat/libertà	malvolgut/malvolut	mestre
llibre/libro	malla/maglia	/maestro
lliça/lizza	mamella/mammella	mesura/misura
llicència/licentia	mamellut/mamaluco	metall/metallo
llicenciar/licentiar	manar/mandare	metre/mettere
lliga/lega	mancament/mancamento	mig/mezzo
lligam/legame	mancar/mancare	migdia/mezzodi
lligar/legare	mànega/manica	migjorn/mezzogiorno
lligat/legato	manera/modo	mil/mille
llim/limo	manifest/manifesto	milenar/milenario
llista/lista	manifestament/manifestamente	milícia/militia
llit/letto	manifestar/manifestare	militar/militare
lliura/libra	mansuet/mansueto	mill/miglio
lliure/libero	mantell/mantello	millor/migliore
lloable/lodabile	mantenedor/mantenitore	millorar/migliorare
lloar/lodare	manteniment/mantenimento	mills/meglio
lloat/lodato	manto/manto	mina/mina
lloc/luogo	març/marzo	minar/minare
lloctinent/luogotenente	marca/marca	mfnim/minimo
llombard/lombardo	mare/madre	ministre/ministro
llong/lungo	marf/marino	miolar/migolare
llongament/lungamente	maridar/maritare	miracle/miracolo
llonguea/lunghezza	marinatge/marinaggio	mirar/mirare
llucent/lucente	mariner/marinaio	miser/misero
lluïtar/lottare	marit/marito	miserable/miserabile
lluminós/uminoso	marquès/marchese	miserablement/miserabilmente
lluna/luna	marsapà/marzapane	misèria/miseria
lluny/lungi	martell/martello	misericòrdia/misericordia
llurea/levrea	màrtir/martire	misericordiós/misericordioso
llustre/lustro	martiri/martirio	missa/messa
mà/mano	mas/ma	missal/messale
màcula/macula	mascle/maschio	missatger/messaggero
macular/maculare	massa/massa	misser/misser
maculat/maculato	massís/massiccio	mitigar/mitigare
madeixa/matassa	mat/matto	mitjana/mezzana
madur/maturo	mateix/medesimo	mitjanit/mezzanotte
maestria/maestria	matèria/materia	moble/mobile
maestrívol/maestrevole	material/material	modern/moderno
mafomet/macometo	matí/mattina	modest/modesto
mafomètic/macometico	matrimoni/matrimonio	modèstia/modestia
màgic/magico	matutí/mattutino	modo/modo
magistral/magistrale	medecina/medicina	mola/mola

APENDIX V. Confrontació etimològica català-italià.

molf/molino	negligent/negligente	ocupat/occupato
molt/molto	negoci/negocio	odi/odio
moll/molle	negre/nero	odiós/odioso
moll/medolla	negrf/negrino	ofendre/offendere
moll/muolo	net/netto	ofensa/offesa
món/mondo	netejat/nettegiato	ofensiu/offensivo
monarca/monarcha	neu/neve	oferir/offerire
monarquia/monarchia	ni/né	ofert/offerto
moneda/moneta	nigromància/negromantia	oferta/offerta
monge/monaco	nit/notte	ofes/offeso
moniment/monimento	no/no	ofici/ufficio
monja/monacha	no obstant/nonostante	oficial/ufficiale
monsenyor/monsignor	noble/nobile	ofuscar/offuscare
monstruós/mostruoso	noblement/nobilmente	oh!/o
mont/monte	nociu/nocivo	oir/udire
mora/mora	nodriment/nodrimento	oli/olio
moral/morale	nodrir/nodrire	ombra/ombra
mordre's/mordersi	nodrit/nodrito	omnipotència/onnipotentia
morir/morire	noliejar/nolleggiare	omnipotent/onnipotente
morisc/moresco	noliejat/nolleggiato	on/onde
morisma/morisma	nom/nome	ona/onda
moro/moro	nomenar/nominare	onça/onza
mort/morto	nomenat/nominato	onze/undici
mortal/mortale	nona/nona	operació/operazione
mortalitat/mortalità	nora/nora	oprémer/opprimere
mortalment/mortalmente	nosaltres/noialtri	opressió/oppresione
mortificar/mortificare	nota/nota	opulent/opulente
mos/morso	notable/notabile	or/oro
mossèn/mossen	notfcia/notitia	oració/oratione
mostra/mostra	notificar/notificare	oratori/oratorio
mostrar/mostrare	notori/notorio	orde/ordine
mot/moto	nou/nuovo	ordenadament/ordinatamente
moure/movere	nou/nove	ordenar/ordinare
moviment/movimento	nou/noce	ordenat/ordinato
mudament/mutamento	noure/nuocere	ordi/orzo
mudar/mutare	nova/nuova	ordinació/ordinatione
mudat/mutato	novament/nuovamente	ordinàriament/ordinariamente
mula/mula	novell/novello	orella/orecchia
multiplicar/moltiplicare	novitat/novità	offe/orphano
multiplicat/moltiplicato	nu/nodo	Orient/oriente
multitud/moltitudine	nul.le/nillo	oriental/orientale
muller/moglie	numerar/numerare	original/originale
mundà/mondano	número/numero	oripellat/orpelato
muntanya/montagna	nupcial/nuptiale	ornament/ornamento
muntar/montare	nuu/nudo	ornar/ornare
mur/muro	ndvol/nuvolo	ornat/ornato
muralla/muraglia	nuvolós/nuvoloso	orpiment/oropigmento
murat/murato	obediència/ubedientia	os/osso
murmuració/mormoratione	obedient/ubbidiente	ou/ovo
música/musica	obeir/ubbidire	pa/pane
mutable/mutabile	obert/aperto	pacència/patientia
mutació/mutatione	obertura/apertura	pacientment/patientemente
nació/natione	òbit/obito	pacífic/pacifico
Nadal/natale	obligació/obligatione	pacíficament/pacificamente
nàixer/nascere	obligar-se/obbligare	pacificar/pacificare
naiximent/nascimento	obligat/obligato	pacte/patto
nan/nano	oblivió/oblivione	pagà/pagano
narració/narratione	obmetre/omettere	paga/paga
narrar/narrare	obra/opera	pagament/pagamento
nas/naso	obrar/operare	pagania/pagania
nat/nato	obrat/operato	pagar/pagare
nativitat/natività	obrir/aprire	pal/palo
natura/natura	observança/osservantia	palau/palazzo
natural/naturale	observar/osservare	palès/palese
naturalment/naturalmente	obstinació/ostinatione	palesament/palesemente
nau/ nave	obtenir/ottenere	paliat/paleato
naufraji/naufragio	ocasió/occasione	palm/palmo
navegant/navigando	oceà/oceano	palla/paglia
navegar/navigare	ocell/uccello	pallol/pagliolo
navili/navilio	oci/ocio	paner/paniere
nebot/nipote	ociós/ocioso	Papa/Papa
necessari/necessario	ocórrer/occorrere	papafigo/papafico
necessàriament/necessariamente	ocular/oculare	par/pari
necessitat/necessità	ocult/oculto	paradis/paradiso
nefandíssim/nefandíssimo	ocultament/occultamente	parament/paramento
negar/negare	ocupació/occupatione	parat/parato
negligència/negligentia	ocupar/occupare	paratge/paraggio

APENDIX V. Confrontació etimològica català-italià.

paraula/parola	perill/pericolo	popular/popolare
parc/parco	perillar/pericolare	poquet/pochetto
parcial/partiale	perillós/pericoloso	por/paura
pare/padre	perir/perire	porc/porco
parent/parente	perla/perla	porpra/porpora
parentat/parentado	permés/permesso	port/porto
parentela/parentella	permetre/permettere	porta/porta
parer/parere	permissió/missione	portador/portatore
parlament/parlamento	pern/perno	portant/portando
parlar/parlare	perpetu/perpetuo	portar/portare
part/parte	perpetualment/perpetual-mente	portàtil/portatile
part/parto	perquè/perché	posseïdor/possessore
participar/participare	persecució/persecuzione	possessió/possessione
particular/particolare	perseguir/perseguire	possible/possibile
partida/partita	perseverança/perseverantia	potatge/potaggio
partir/partire	perseverar/perseverare	potència/potentia
partit/partito	persià/persiano	potestat/potestà
pas/passo	persona/persona	pou/pozzo
passador/passatore	pertinàcia/pertinacia	praderia/prateria
passant/passante	pertinència/pertinentia	prat/prato
passar/passare	pertorbant/perturbante	pràctic/pratico
passat/passato	pertorbar/perturbare	pràctica/pratica
passatge/passaggio	pervenir/pervenire	practicar/praticare
passejar/passeggiare	pervertir/pervertire	pravitat/pravità
passió/passione	pes/peso	prec/prego
past/pasto	pesar/pesare	precedent/precedente
pasta/pasta	pèssim/pessimo	precios/pretioso
pastor/pastore	petició/petitione	preclar/preclaro
patent/patente	peto/petto	preclaríssim/preclarissimo
paternostre/paternostre	peu/piede	predecessor/predecessore
pàtria/patria	pi/pino	redit/predito
Patriarca/patriarca	piadós/pietoso	predominar/predominare
patrimoni/patrimonio	piadosament/pietosamente	preelet/preeletto
patró/patrone	pic/picco	prefat/prefato
pau/pace	pietat/pietà	pregar/pregare
peça/pezza	pintor/pittore	prelat/prelato
pecador/peccatore	pintura/pittura	premi/premio
pecant/peccante	pinya/pigna	premiar/premiare
pecar/peccare	pisà/pisano	premiat/premiato
pecat/peccato	pitjor/peggiore	preminència/preminentia
pecúnia/pecunia	pla/piano	preparar/preparare
pedra/pietra	plaça/piazza	preparat/preparato
pega/pece	plaer/piacere	pres/preso
peix/pesce	plaga/piaga	presa/preda
peixador/pescatore	planet/planeta	presència/presentia
peixcar/pescare	plant/pianto	present/presente
peixedor/pascitore	plànyer/piangere	presentar/presentare
pèl/pelo	plat/piatto	presó/prigione
pell/pelle	plaire/piacere	presoner/prigioniero
pena/pena	ple/pieno	pressa/pressa
pendre/prendere	pledejar/piateggiare	pressura/pressura
penediment/pentimento	plenari/plenario	prest/presto
penedir-se/pentirsi	plenitud/plenitudine	prestament/prestamente
penident/penitente	plom/piombo	prestar/prestare
penitència/penitentia	ploure/piovare	presumpció/presuntione
penó/penone	pluja/pioggia	presuntuós/presuntuoso
penós/penoso	pobre/povero	preu/pretio
pensar/pensare	pobretat/povertà	prevere/prete
pentinar-se/pentinarsi	poc/poco	preveure/prevedere
perdedor/perditore	podent/potente	primer/prevedere
perdició/perdizione	poder/potere	primerament/primieramente
perdiment/perdimento	poderós/potente	primogènit/primogenito
perdó/perdono	poderosament/poderosamente	príncep/principe
perdonança/perdonanza	poesia/poesia	princesa/principessa
perdonar/perdonare	poeta/poeta	principal/principale
perdre/perdersi	poèticament/poeticamente	principat/principato
perdurable/perdurabile	polític/politico	principi/principio
perdut/perduto	pols/polso	principiador/principiatore
peregrinació/peregrinazione	polvoritzar/polvorizzare	principiar/principiare
peregrinar/peregrinare	pom/pomo	principiat/principiato
perfecció/perfettione	poma/poma	prior/priore
perfectíssim/perfettissimo	pompa/pompa	privar/privare
perfet/perfetto	pompós/pomposo	privat/privato
perfetament/perfettamente	pomposament/pomposamente	privilegi/privilegio
perfilat/profilato	ponent/ponente	procés/processo
perfumar/perfumare	pont/ponte	procura/procura
perfumat/perfumato	popa/poppa	procurador/procuratore

procurar/procurare	quaranta/quaranta	reglat/regolato
prodigalitat/prodigalitat	quaresma/quaresima	regna/redine
profecia/prophetia	quart/quarto	regnant/regnante
proferta/proferta	quasi/quasi	regnar/regnare
profeta/propheta	quatre/quattro	regne/regno
profunde/profondo	que/che	rei/re
prolix/prolisso	querella/querela	reina/reina
prolixitat/prolissità	querubí/cherubino	relació/relazione
promès/promesso	qüestió/questione	religió/religione
promesa/promessa	qui/chi	religiós/religioso
prometre/promettere	quiet/quieto	reliquia/reliquia
promissió/promissione	quietament/quietamente	reliquiari/reliquiario
promoure/promovere	quint/quinto	rellevar/rilevare
promptament/prontamente	quinze/quindici	rem/remo
prompte/prompto	quòndam/quondam	remetre/rimettere
promptitud/prontitudine	ràbia/rabbia	remissió/remissione
pronosticar/pronosticare	rabiós/rabbioso	remoure/rimovere
pronosticat/pronosticato	racional/razionale	remuneració/remunerazione
pronunciar/pronunciare	raig/raggio	remunerar/remunerare
propinc/propinquo	Ramandà/ramanda	renegar/renegare
proporció/proportione	ramellet/rameleto	renegat/rinegato
proporcionat/proportionato	raó/ragione	reng/rengo
propòsit/proposito	raonar/ragionare	renovellar/rinovellare
propri/proprio	raor/raoio	renunciar/renunciare
propriament/propriamente	rapina/rapina	reparable/reparabile
proprietat/proprietà	ras/razzo	reparació/riparazione
prosper/prospero	real/reale	reparador/riparatore
pròsperament/prosperamente	realme/reame	reparar/riparare
prosperar/prosperare	realment/realmente	reparo/riparo
prosperitat/prosperità	rebatre/rebattere	repartir/ripartire
prostrat/prostrato	rebel.lar-se/ribellarsi	rependre/repndere
protecció/protettione	rebel.lió/ribellione	replegar/riplegare*
protector/protettore	rebre/ricevere	replica/replica
protestació/protestatione	rebut/ricervuto	replicar/replicare
protestar/protestare	recapte/recapito	report/riporto
prova/prova	recitar/recitare	reportar/riportare
provar/provare	reclamar/ricliamare	repòs/riposo
providència/providenza	recollir/raccogliere	reposadament/riposatamente
província/provincia	recomanar-se/raccomandarsi	reposar/riposare
provisió/provisione	recomanat/raccomandato	reposit/riposato
pròxim/prossimo	recomendació/raccomandazione	reprenedor/riprenditore
prudència/prudentia	reconèixer/riconoscere	reprensió/riprehensione
prudent/prudente	record/ricordo	representar/rappresentare
prudència/ssim/prudentissimo	recordació/ricordazione	reprovat/riprovato
prudentment/prudentemente	recordant/raccordando	república/república
pruir/prurire	recordar/ricordarsi	reputar/reputare
psalm/salmo	recórrer/ricorrere	requeridor/requiritor
psalmista/salmista	rectament/rettamente	requesta/riciesta
psaltiri/salterio	recte/retto	requiem/requiem
públic/publico	recuperació/ricuperazione	rescat/riscato
públicament/publicamente	recuperar/ricuperare	reservar/riserbare
publicar/publicare	recusar/ricusare	resistència/resistentia
puça/pulice	redempció/redentione	resistir/resistere
puèrta/pudicitia	redemptor/redentore	respecte/rispetto
puerícia/pueritia	redoblar/raddoppiare	resplendent/resplendente
puig/poggio	reduir/ridurre	respondre/rispondere
puis/poi	reedificar/reedificare	respons/responso
punició/punitione	refecció/refettione	resposta/risposta
punir/punire	refer/rifare	ressonar/risonare
punt/punto	referir/referire	ressuscitador/resuscitatore
punta/punta	refermar/refermare	ressuscitar/resuscitare
punxar/pungere	refet/riffatto	ressuscitat/risuscitato
punyal/pugnale	reforçat/riforzato	restant/restante
pur/puro	refredar/raffreddare	restar/restare
purgar-se/purgarsi	refrenament/raffrenamento	restauració/ristorazione
purgatori/purgatorio	refrenar/raffrenare	restaurar/diffendere
puritat/purità	refrenat/raffrenato	restitució/restituzione
pus/più	refrescament/rifrescamento	restituir/restituire
pusil.lànim/pusillanimo	refrescar/raffrescare	reteniment/retenimento
pusil.lanimitat/pusillanimità	refugi/rifugio	retenir/ritenere
qual/quale	regidor/reggitore	retornar/ritornare
qualque/qualche	regiment/reggimento	retractar-se/retrattarsi
qualsevol/qualsivuale	regió/regione	retraure/ritirare
qualsevulla/qualsivoglia	regir/reggere	retribució/retribuzione
quan/quando	regirar/regirare	retribuir/retribuire
quant/quanto	regla/regola	revelar/revelare
quantitat/quantità	reglar/regolare	revenir/rivenire

APENDIX V. Confrontació etimològica català-italià.

reverberar/riverberare	saviesa/sapientia	silva/selva
reverència/riverentia	sec/secco	similitud/similitudine
reverend/reverendo	secret/segreto	simplicitat/sempllicità
reverendíssim/reverendíssimo	secretament/secretamente	simulació/simulatione
reverir/reverire	secretari/secretario	síndic/sindico
reversar/reversare	secretària/secretaria	sinestra/sinistra
revés/roverscio	secta/setta	singular/singulare
revestir/rivestire	secular/seculare	singularitat/singularità
reviure/rivivere	seda/seta	singularment/singularment
revocar/rivocare	sedició/seditione	sinistre/sinistro
revocat/rivocato	segar/segare	sinó/se non
riba/riva	segellat/sigillato	sirena/sirena
ribera/riviera	segle/secolo	sis/sei
ric/ricco	segon/secondo	sisània/zinzania
ricament/riccamente	segons/secondo	so/suono
rient/ridente	següent/sequente	sobre/sopra
riquesa/ricchezza	seguir/seguire	sobreabundant/soprabondante
riu/rivo	segur/sicuro	sobredit/sopradetto
riure/ridere	segurament/sicuramente	sobrenom/sopranome
roba/robbia	seguretat/seguritate	sobreds/soproso
robador/rubatore	seixanta/sessanta	sobrescrit/soprascritto
robar/rubbare	sella/sella	sobrevenir/sopravenire
robl/rubino	semblança/sembianza	sobrevent/sopravento
roda/rota	semblant/sembiante	sobrevesta/sopravesta
rodar/rotare	semlrar/seminare	sobreviure/sopravivere
rodó/rotondo	sembrat/seminato	socórrer/soccorrere
romà/romano	sempre/sempre	socors/soccorso
romanç/romanzo	senador/senatore	sofre/zolfo
rompre/rompere	senat/senato	sofrir/soffrire
ros/rosso*	senectut/senettù	sogre/suocero
rosa/rosa	sens/senza	sol/solo
rostir/rostire	sensible/sensibile	sol/sole
rufià/ruffiano	sentència/sententia	sol.lícit/sollecito
sa/sano	sentenciari/sententiare	sol.lícitament/sollecitamente
saber/sapere	sentida/sentita	sol.lícitar/sollecitare
sabó/sapone	sentiment/sentimento	sol.lícitud/sollecitudine
saborós/saporito	sentina/sentina	solaç/solazzo
sabut/saputo	sentir/sentire	solaçar/sollazzare
sac/sacco	seny/senno	solament/solamente
sacerdotal/sacerdotale	senyal/segnale	soldà/soldano
sacomano/sacomanno	senyar/segnare	soldre/sciogliere
sacratíssim/sacratíssimo	senyor/signore	solemne/solenne
sacre/sacro	senyorejant/signoreggiante	solemnitat/solennità
sacrificar/sacrificare	senyorejar/signoreggiare	solemnitzar/solennizare
sacrifici/sacrificio	senyoria/signoria	soler/solere
safir/zaphiro	separat/separato	solitari/solitario
sageta/saetta	sepulcre/sepulcro	solt/sciolto
sagetia/saettia	sepultura/sepoltura	son/sonno
sagrament/sacramento	serafí/seraphino	sonar/suonare
sagrat/sacrato	serè/sereno	sord/sordo
sala/sala	sereníssim/sereníssimo	sort/sorte
salari/salario	serenitat/serenità	sospit/sospiro
salat/salato	sermó/sermone	sospirar/sospirare
saler/saliere	serp/serpe	sostengut/sostenuto
salnitre/salnitro	servar/servare	soterrar/sotterrare
salt/salto	servat/servato	sots/sotto
saltar/saltare	servei/servigio	sotsescriure/sottoscrivere
saludar/salutare	servidor/servitore	sotsmès/sottomesso
salut/salute	servir/servire	sotsmetre/sottomettere
salutació/salutatione	servitud/servitù	sotssignat/sottosignato
salv/salvo	servo/servo	sou/soldo
salvació/salvatione	set/sette	sovint/sovente
salvador/salvatore	set/sete	suar/sudare
salv guarda/salv guarda	setanta/settanta	suau/soave
salvament/salvamento	setembre/settembre	suament/soavemente
salvar/salvare	setmana/settimana	suavitat/soavità
salvat/salvato	setze/sedeci	súbdit/súddito
sanitat/sanità	sèu/sevo	sublimar/sublimare
sant/santo	seure/sedere	submissió/summissione
santament/santamente	sí/sl	subsidi/subsidio
santedat/santità	si/se	succeddor/succeditore
santíssim/santíssimo	signe/segno	succeir/succedere
santuari/santuario	significant/significante	successió/successione
sapiència/sapientia	significar/significare	suficient/suficiente
satisfer/satisfare	significa/significato	suficientment/sofficientemente
savi/savio	sil.laba/sillaba	sufragi/suffragio
saviament/saviamente	silenci/silenzio	supèrbia/superbia

APENDIX V. Confrontació etimològica català-italià.

superbo/superbo	ttol/titolo	usat/usato
superflu/superfluo	tocar/toccare	usitat/usitato
superior/superiore	tolerable/tollerabile	usurpador/usurpatore
superlatiu/superlativo	tolre/togliere	usurpar/usurpare
suplicació/supplicazione	tomba/tomba	útil/utile
suplicar/supplicare	torbar/turbare	utilitat/utilità
suplir/supplire	torçre/torcere	va/vano
sufo/suvaro	tornada/tornata	vaca/vacca
sus/su	tornar/tornare	vacil.lant/vaccillante
sustància/sostantia	tornat/tornato	vacil.lar/vacillare
sustentació/sostentazione	torre/torre	vagabund/vagabondo
tabardeta/tavardetta	tort/torto	valent/valente
tabernacle/tabernacolo	tortra/tortora	valentíssim/valentissimo
tal/tale	tossir/tossire	valentment/valentemente
tall/taglio	tot/tutto	valer/valere
tallar/tagliare	total/totale	vàlid/valido
tamborino/tamburino	totalment/totalmente	vall/valle
tan/tanto	tovalla/tovaglia	vanaglòria/vanagloria
tant/tanto	tovallola/tovagliuola	vanagloriós/vanaglorioso
tapisseria/tapezzeria	trabuc/trabucco	vanament/vanamente
tapit/tapeto	tractar/trattare	vanejar/vaneggiare
tard/tardo	tractat/trattato	vanitat/vanità
tardar/tardare	tragèdia/tragedia	vapor/vapore
tarditat/tardità	traïdor/traditore	variable/variabile
tassa/tazza	traïr/tradire	variar/variare
taula/taula, tavola	tramuntana/tramontana	varietat/varietà
taverna/taverna	tranquil.le/tranquillo	vassall/vassallo
taxar/tassare	tranquil.litat/tranquillità	vedar/vietare
teixidor/tessitore	transcendent/trascendente	vedat/vietato
teixir/tessere	transitori/transitorio	veí/vicino
tela/tela	transportar/trasportare	vel/velo
teler/telero	traure/trarre	vela/vela
tembre/temere	travessar/traversare	vell/vecchio
temerós/timoroso	treball/travaglio	vellea/vecchiezza
temorejar/timoreggiare	treballar/travagliare	vellut/veluto
temorós/timoroso	treballat/travagliato	vencedor/vincitore
tempesta/tempesta	treballós/travaglioso	vèncer/vincere
tempestuós/tempestuoso	trementina/trementina	vendre/vendere
temple/tempio	tremolar/tremolare	venecià/venetiano
temporal/temporale	trenta/trenta	venerar/venerare
tempradament/temperatamente	tres/tre	venguda/venuta
temprança/temperanza	tret/tratto	vengut/venuto
temprar/temperare	tretze/tredici	vènia/venia
temprat/temperato	treva/tregua	venial/veniale
temps/tempo	tribulació/tribulatione	venir/venire
temptació/tentatione	Trinitat/trinità	venjador/vendicatore
temptar/tentare	trinxant/trinciante	venjar/vendicare
temut/temut	triquet/trinchetto	vent/vento
tenda/tenda	trist/tristo	ventall/ventaglio
tendre/tenero	tristícia/tristitia	ventallet/ventaglietto
tenebra/tenebra	triúmfal/triomphe	ventre/ventre
tenebrós/tenebroso	triúmfant/triomphe	ventura/ventura
tenir/tenire	triúmfantment/triomphe	venut/venduto
teològic/theologale	triúmfar/triomphe	ver/vero
teologia/theologia	triúmfó/triomphe	veracreu/vera croce
terç/terzo	trobar/trovare	verament/veramente
terçanell/terzanello	troià/troiano	verd/verde
tèrcia/terza	trompeta/trombetta	verga/verga
terra/terra	tron/trono	verge/vergine
terrible/terribile	tumult/tumulto	vergonya/vergogna
testa/testa	turc/turco	vergonyós/vergognoso
testament/testamento	turment/tormento	vergonyosament/vergognosamente
testar/testare	turmentar/tormentare	verificar/verificare
testera/testiera	turmentat/tormentato	veritat/veritat
testimoni/testimonio	últim/ultimo	vermell/vermiglio
tia/zia	ultrança/oltranza	Verònica/veronica
timó/timone	ultratge/oltraggio	vers/verso
timoner/timoniero	ull/occhio	vers/verso
tinell/tinello	un/uno	vescomte/visconte
tirà/tiranno	ungüent/onguento	vesible/visibile
tirada/tirata	unió/unione	vespre/vespero
tirania/tirannia	unit/unito	vestment/vestmento
tirànic/tirannico	unitat/unità	vestir/vestire
tirànicament/tirannicamente	univers/universo	vestit/vestito
tirantí/tirantino	universal/universale	vetla/vegghia
tirar/tirare	ús/uso	vetlar/vegliare
tirat/tirato	usar/usare	veu/voce

APENDIX V. Confrontació etimològica català-italià.

veure/vedere	vil·lissim/villissimo	vituperós/vituperoso
vexació/vessatione	vilment/vilmente	viu/vivo
vexar/vessare	viltat/viltà	viudo/vedovo
vi/vino	vincle/vincolo	viure/vivere
via/via	vint/venti	vivament/vivamente
vianda/vivanda	vinya/vigna	vivent/vivente
viatge/viaggio	viola/viola	vivificar/vivificare
viceral/viscerale	violat/violare	vogar/vogare
vici/vitio	violència/violentia	volant/volante
viciós/vitoso	violent/violente	volar/volare
viciosament/vitosamente	virginitat/verginità	voler/volere
victòria/vittoria	viril/virile	volta/volta
victoriós/vittorioso	virilment/virilmente	voltar/voltare
victoriosament/vettoriosamente	virtuós/vertuoso	voltejar/volteggiare
vida/vita	virtuosament/vertuosamente	voluble/volubile
vidre/vetro	virtut/vertù	voluntari/volontario
vidriol/vitriolo	visió/visione	voluntàriament/volontariamente
vigilació/vigilazione	visitar/visitare	voluntat/volontà
vigorós/vigorouso	visitat/visitato	vós/voi
vigorosament/vergognosamente	vista/vista	vosaltres/voialtri
vil/vile	vistós/vistoso	vot/voto
vil·là/villano	virtualles/vettovaglie	zel/zelo
vila/villa	vituperar/vituperare	
vilania/villania	vituperi/vituperio	

B) LLISTA DE LES PARELLES QUE COINCIDEIXEN NOMÉS PARCIALMENT

1) Diferències afixals:

abella/ape	arreglat/regulato	cobrar/ricuperare
abeuratge/beveraggio	artísat/artificioso	cobrat/ricuperato
abonançar/abbonacciare	aspredat/asprezza	coltellina/coltella
abundós/abondante, abondevole	assagetar/saettare	comanar/raccomandare
abundosament/abondantemente	assitiar/assettare	cominal/il stato comune
acceptable/accetto	assoldadar/assoldare	companya/compagnia
aconhortar/confortare	assoldejar/soldare	companyó/compagno
aconseguir/conseguire	astució/astuto	comparéixer/comparire
aconsellat/consigliato	atament/intentamente	complànyer/compiacere
acostumat/costumato	avant/innanzi	confortació/conforto
adevinar/indovinare, indivinare	avantbraç/bracciale	conquistat/acquistato
ajutori/aiuto	aventura/ventura	consent/consentiente, consentito
afavorir/favorire	avituallar/vettovagliare	consentidora/consentitrice
afavorit/favorito	baixar/abbassare	consentiment/consentimento
afectat/affettionato, affettuoso	bandereta/bandirola	contentament/contento
afortunat/fortunato	barrera/sbarra	coratge/cuore
afortunat/sfortunato, fortunato	barret/beretta	cordonera/cordella
agenollat-se/inginocchiarsi	besada/bacio	correu/corriere
agenollat/inginocchiato	bestiar/bestiam	corriment/decorso
ahir/hieri	blancor/bianchezza	costella/costa
aiguada/acqua	blanquejar/sbiancheggiare	costejar/costeggiare
aital/tale	boc/boccone, bocconcino	culpable/colpevole
alegria/allegrezza	bones/bontà	culpant/incolpato
altària/altezza	boscatge/bosco	curació/cura
altura/altezza	bravejar/bravare	damnatge/danno
allimitar-se/limitarsi	calç/calzina	dansadora/danzatrice
amargar/amareggiare	campaneta/campanino	debilitat/debolezza
amargor/amaritudine	camper/campo	decaïment/cadimento
amargós/amaro	capitania/capitanato	decorriment/decorso
amigable/amichevole	capteniment/contenimento	decrepitud/decrepità
amigablement/amichevolmente	carnut/carnoso	deessa/dea
amistat/amicitia	cartell/carta	defensa/defensione
angelical/angelico	cativeri/cattività	defugir/fuggire
ànsia/ansietà	causador/causa	dejs/giù sotto
aparell/parecchiamento	cenyl/cinto	deliber/deliberazione
aptesa/attitudine	certenitat/certezza	delicament/delitia
apuntar/spontare	cirurgià/cirugico	delliurament/liberazione
apurar-se/purificarsi	ciudadà/cittadino	delliurar/liberare
apurat/purificato	clam/riciamo	delliure/libero
aquell/quello	clamar/richiamarsi	demanador/addimandare
aquest/questo, costui	clamor/riciamo	demudat/tramutato
aquí/qui, quivi	claró/clarino	departiment/dipartita
arboreda/arboreto	claror/chiarezza	desacompanyat/discompagnato
arcada/arco	cobdició/cupido	desagraduació/degradazione
arredolar/rotolare	cobejós/cupido	desagraduar/digradare, disgradare
arreglar-se/regolarsi	cobertor/copertorio	desaparéixer/disparire

APENDIX V. Confrontació etimològica català-italià.

desarmar/disaramare	enganós/ingannevole	guarnició/guarnimento
desarmat/disarmato	engendrat/generato	heretatge/heredità
desbaratat/sbaratato	engonal/engonal	heretera/herede
descaçar/scalciare	ennobliir/nobilitare, nobilire	homeier/homicidiale
descarregar/scaricare	enrabiat/rabbioso, rabbido	honorós/honorevole
descarregat/scarico	ensajar/assaggiare	honros/honorevole
descoloriment/scolorimento	enseguir/seguire	hostal/hostaria
desconfiar/diffidare	ensellar/porre le selle, mettere le selle	hostalera/hosta taverniera
desconfir/sconfiggere	ensellat/con le selle	humana/humano
desconfit/sconfitto	entenebrat/tenebroso	impiadós/impio
desconfita/sconfitta	entravessat/a traverso	imprevist/improvisot
desconsolat/sconsolato	entrestir/attristare	inefrenat/sfrenato
descriure/scrivere	entretallat/intagliato	investigat/investigatore
desdit/sdetto	entristit/attristato	irós/irato
desequaltat/ineguaglià	enventiva/inventione	italià/italico
desempayar/disparare	envergonyar/avergognare	jovencell/giovanetto
desempayar/dispararsi	envergonyat/avergognato, avergognato,	jovent/gioventù
desempayar/dispararsi	svergognato	jueria/giudecca
desencantar/discantare	enviar-se/aviare	llaugeria/leggierezza
desencavalcat/discavalcato	ermita/eremitorio, eremo	llealtea/lealtà
desenculpar/discolpare	ermitatge/eremitorio, eremo	llevadís/levatore
desenfrenat/sfrenato	erra/errore	llor/aloro
desfavorable/disfavorevole	errada/errore	lluminària/lumiere, lume
desigual/ineguale	escabellonat/scapigliato	madrastra/madregna
deslliurat/liberato	escaramussejar/scaramuzzare	madurea/madurità
desmenució/diminutione	esdevenir/avvenire	malalt/amalato
desmenuit/diminuito	esguardar/risguardare	malesa/malitia
desmesurat/smisurato	esment/mente	manament/commandamento
desmoderat/immoderato	esmolat/ammolato	manant/commandante
desparar/sparecchiare, sparare	esmortiment/tramortimento	manat/commandato
despendre/spendere, espendere	esmortir-se/stramortirsi, tramortire	mantellina/mantello
despesa/spesa	esmortit/stramortito, tramortito	marquesat/marchionato
despiadat/spietato	espantable/spaventevole	mart/martore
desplacent/dispiacevole	especier/speciale	matinada/mattina
desplegar/spiegare	esposalles/sponsalitie	matines/mattutino
despulla/spoglia	esposat/sposo, sposa	mena/miniera
dessots/sotto	esquarterar/squartare	menysplaent/men piacevole
desvarió/varietà	estament/stato	menysprear/disprezzare, dispregiare,
desvergonyar/avergognato	estopada/stoppa	apprezzare
detardar/tardare (intr.)	estretura/strettezza	menyspreat/manco apprezzato
devers/verso, inverso	executador/esecutore	menyspreu/dispregio
difamador/infamatore	exercir/esercitare	mercader/mercante, mercatante
difamar/infamare, infamiare	faedor/fattibile	mercaderia/mercantantia
difamat/infamato	falsia/falsità	misericorde/misericordioso
dilecció/delectatione	famejant/famelico, affamato	mitadat/metà...metà
disminuir/diminuire, sminuire	fantasiar/fantasticare	mitjà/mezzo
dispensera/dispensatrice	favorable/favorevole	morat/morello
divinal/divino	ferea/ferità	moreria/moresca e moschea
divís/divisione	fermetat/fermezza	mundanal/mondano
dobladura/doppia	ferramenta/ferri	murmur/mormoratione
doblar/raddoppiarsi, addoppiarsi	fill/figliuolo	murtera/mirto
doblat/raddoppiato, doppio	fondo/profondo	naturalea/natura
dolçor/dolcezza	foradar/forare	negar/annegarsi
donatiu/dono	foradat/forato	negat/annegato
dormidora/dormitrice	forçadament/sforzatamente	negror/negrezza
dotzena/dozina	fornal/fornace	niellat/anniellato
eclipsi/eclissato	forradura/fodra	nigromàntic/negromante
egipcíac/egittiat	fortalesa/fortezza	noblesa/nobiltà
eixivernar/invernarsi	fortitud/fortezza	objectat/oggetto
empaliat/paleato	fortment/fortemente	obsèques/essequie
emparamentar/apparare, parare	fortunal/fortunato	oïnt/auditor, uditore
emparamentat/parato, aparato	fossat/fosso, fossa	pactat/pattigiato
empenta/spinta	frare/fratello	palenc/palancato
empenyar/spingere	fredor/freddo	palmell/palma
empenyorar/impegnare	fumada/fumo	panicer/panatieri
emportar-se/portarsi	gemegar/gemere	parar/apparare
emprestar/prestare	genovesc/genovese	parell/paio
encegar/acciecare	giny/ingegno	parentesc/parentela
encendre/accendere	ginyar/ingegnarsi	parler/parlatore
encés/acceso	ginyós/ingegnoso	participant/partecipe, partecipevole
enclòs/rinchiuso	gloriejar/gloriare	pastar/impastare
encloure/rinchiudere	governació/governo	penat/penoso
endolciment/dolcemento	graó/grado	pensa/pensiero
endregar/drizzare, ridrizzare	greuge/gravezza	pensament/pensiero
endret/diritto	grosseria/grossaria, grossezza	penyora/pegno
enfortir/fortificare	guixa/grossezza	percaçar/procacciare
enfoscat/offuscato	guardejar/guardare	pèrdua/perdita

APÈNDIX V. Confrontació etimològica català-italià.

perjudicar/pregiudicare	reforçar/rinforzare	tarda/tardità
perjur/pregiudicio	regraciar/ringratiare	taulatger/tavolieri
perjur/spergiuro	reguardejar/riguardare	taulell/tavolieri
perpetual/perpetuo	rellamp/lampeggiare	temença/timore
pesat/pesante	relluent/lucente	tercer/terzo
pintar/dipingere	renom/nome	tercerament/terzo
pintat/dipinto	repellir/espellere	terrat/terra
pinyó/pignolo	reportadora/raportatrice	terrenal/terreno
pinyonada/pignocato	resplandor/splendore	tinença/attinentia
pinzell/penello	restaurandí/ristaurativo	tiranament/tirannicamente
planícia/pianura	revestit/vestito	torba/disturbo
plasant/piacevole	rogallós/rauco	torbació/perturbazione, conturbazione
plasteria/piacevolezza	rossor/rossezza	torbat/conturbato
pobresa/povertà	rostit/a rosto	torneig/tornimento
porrogar/prorogare	sabedor/saputo	tració/tradimento
portal/porta	salvament/salvo	tremolant/tremante
portelleta/portello	seguidora/seguitrice	tristor/tristeza, tristitia
pregonea/profundità	senda/sentiero	tudora/tutrice
preïcar/predicare	sentit (adj.)/assentito	usurer/usurio
preparatori/preparazione	sentit (m.)/sentimento	valentia/valore
presentalla/presente	senyalat/signato	variable/invariabile
prevaler/valere	sermonar/sermoneggiare	variejar/variare
prevenir/pervenire	servent/servo	veixella/vassellamenta, vasi
processó/procezione	serventa/servitrice	vellutat/veluto
proferir/offerire	significança/significazione, significato	venja/vendetta
prometença/promessa	sobtat/subito, subitaneo	venjança/vendetta
provat/appovato	sobtó/subito	verdor/verdura
quarter/quarto	sobtosament/subitamente	vestidura/veste, vestimento
raonable/ragionevole	socorriment/soccorso	viduatge/viduità
raonablement/ragionevolmente	sospitós/sospetto	volgut/benvoluto
recebiment/recettione	sotavent/sottovento	votar/fare voto
receptar/accettare	subtileza/sottilità	
redutable/radottevole	superbiós/superbo	

2) Una de les paraules és un cultisme i l'altra no; tot tenint la mateixa arrel, tenen un origen (o una via d'arribada) divers:

abreujar/abbreviare	església/chiesa	opinió/oppinione
adjutori/aiuto	espai/spatio	ops/opere
agreuja/aggravare, gravarsi	esposalici/sponsalitie	orifany/elephante
agreuja/aggravato	exalçament/essaltamento, essaltatione	païment/pavimento
alabaust/alabastro	exalçar/essaltare, esaltare	pennatxo/pennacchio
almoïna/elemosina	exemple/esempio, esempio	població/popolazione
arquer/arciere	faula/favola	poblar/popolare
atènyer/ottenere, ottenere	favorable/favorevole	poblat/popolato
avorrir/abhorrire	fesomia/phisionomia	poble/popolo
avorrit/abhorrito	fidelitat/fedeltà	podrir-se/putrefarsi
cadira/catedra	florit/florido	porxe/portico
cercle/circolo	flum/fiume	pregon/profondo
cèrcol/circolo	goig/gaudio	pregonea/profundità
cobdícia/cupidità	heretge/heretico	préssec/persico
cobdiciós/cupido	homei/homicidio	proïsme/prossimo
cobejós/cupido	homeierhomicidiale	púbil/pupillo
combregar/combregar	homenatge/omaggio	quaix/quasi
coneguda/cognitione	infel/infidèle	quedament/quietamente
continuar/continovare	inflamar-se/infiammarsi	raigat/radicato
Corpus Christi/Corpo di Christo	inflatat/infiammato	rebetle/rubello
corrupte/corotto	judi/giudicio	recobrament/ricuperamento
coure/cupro	lignum-àloe/legno aloè	recobrar/recuperare
culpable/colpevole	Lignum-crucis/legno della croce	recobrat/ricuperato
dèbil/debole	lletovari/elettuario	reconciliar/racconciare
declaració/dechiaratione	lliçó/lettione	rembre/redimere
defensa/difesa, defensione	lliri/giglio	remei/rimedio
delliurament/libertatione	maragda/smeraldo, smaragdo	remeiar/rimediare
delliurar/liberare	marbre/marmo, marmore	remeiat/rimediato
delliure/libero	metge/medico	rogallós/rauco
deute/debito	miles/milite	romandre/rimanere
deutor/debitore	minvar/minuire, diminuire	sabent/sapiente
dever/debito	mortaldat/mortalità	salconduit/salvocondutto
dinar/desinare, disnare, disinare	nauxer/nocchiero	salvatge/salvatico
divulgat/divolgato	nirvi/nervo	salvatgina/salvaticina
dobla/dobbla	nombre/numero	sancer/sincero
eixam/esame	notari/notaio	sanglot/singulto
entre/intra	ndpcies/nozze	sanglotar/singultire
entregue/integro	oblit/oblio	sangonós/sanguinoso
enveja/invidia	oi/odio	satisfacció/soddisfazione
envejós/invidioso	oidor/auditore	satisfet/sodisfatto

APENDIX V. Confrontació etimològica català-italià.

segell/sugello	somiar/sognarsi	superabundant/soprabondante
setge/assedio	somni/sogno	tàlem/thalamo
setiar/setiar	subjecte/soggetto	templer/templario
si/seno	subjugació/soggiogazione	terme/termine
sicilià/ciciliano	subjugador/soggiugatore	tinença/attinentia
sitiat/situato	subjugar/soggiogare	torba/disturbo
sobirà/soprano	subjugat/soggiogato	traüt/tributo
sobrar/superare	subtilitat/aottilità	ultra/oltre
sobrat/superato	subvenció/sovvenzione	visrei/viceré
sobtat/subito	subvenir/sovvenire	vulgar/volgare
sobtós/subito	subvertir/sovvertire	vulgarment/volgarmente
sobtosament/subitamente	summe/sommo	

3) Diferències fonètiques degudes al curs de l'evolució o a interferències internes o externes:

acurçar/ascortare	escarnit/schernito	messies/messia
alè/lena	esgrima/scrimia	moltó/montone
anglès/inglese, inglese	espasa/spada	nòlit/nolo
antífena/antiphona	esperit/spirito	noranta/novanta
antorxa/torza	estralla/strale	omplir/empiere
baïna/guaina	febrit/forbito	pàmpol/pampano
ballesta/balestra	fins/fino, fina	pelegrí/peregrino
ballester/balestriero	fragància/fragrantia	perdiu/pernice
brúfol/buffalo	frare/frate	pinta/pettine
càizer/calice	ganfanoner/confalonieri	pólvora/polvere
cànem/canape	garlanda/ghirlanda	porfídia/perfidia
carruatge/carraggio	gastar/guastare	proa/prora
covard/codardo	gemec/gemito	regonegut/ricosciuto
covardia/codardia	gesmir/gelsomino	remor/rumore
dàtil/dattaro	gosar/osare	somris/sorriso
degut/debito	guany/guadagno	somriure/sorridere
deixar/lasciare	guanyar/guadagnare	sotsriure's/sorridersi
desconfir/sconfiggere	heraut/araldo, eraldo	tesor/thesoro
egualar/uguagliare	hospitat/hospitale	tro/tuon
egualtat/ugualità	hestoriat/historiato	valerós/valoroso
enfrescat/infrascato	illa/isola	verí/veleno, veneno
engatat/incassato, incastrato	instituidor/institutore	verinós/velenoso, venenoso
engonal/anguinaglia	juliol/luglio	volentersament/volontarosamente
ergullós/orgoglioso	malencolia/malinconia	volenters/volentieri
escandalar/scandolaro	malenconiós/malinconico	voltor/avoltoro
escàndel/scandalo, scandolo	matalaf/materazzo	vori/avorio
escarn/scherno	melic/ombilico	
escarnidor/schernitore	menescal/marescalco	

4) Les paraules parteixen de variants de la mateixa arrel llatina (o d'una altra llengua, com l'àrab o les llengües germàniques):

albornús/bernuccio	estar penjat/pendere	nét/nipote
alfóndec/fontico	exceptat/eccettuato, eccetto	pago/pavone
aljuba/giubba	ficte/finto	penjar/pendere
ametla/mandorla	hoste/hospite	simple/semplice
argue/argano	jaspi/diaspro	simplement/semplimente
blasfèmia/bestemmia	llavi/labbro	sucré/zucchero
colze/cubito	mesquita/moschea	tempestat/tempesta
desitjós/desioso	mília/mila	tèrbol/torbido
ermíni/armellino, hermillino	murta/mirto	

5) Diferències que afecten els demostratius (adjectius, pronoms i adverbis):

ací/qui, quivi	deçà/di qua
açò/ciò	ençà/in qua
allà/ll, la	est/questo
allí/ll, livi	hi/ci
ça/qua	

6) Diferències que afecten la denominació dels dies de la setmana:

dijous/giovedì	dissabte/sabbato
dilluns/luni, lunedì	diumenge/dominica
dimarts/marti	divendres/venere, venera
dimecres/mercòre	

7) Participi fort/participi feble; participi regular/irregular:

afligit/aflitto
carregat/carico
cenyit/cinto
corregut/corso
corromput/corrotto

crucificat/crucifixio
instruït/instrutto
proveït/provisto
untat/unto

8) Canvi de conjugació en els verbs:

adoloridament/addoloratamente
adolorit/addolorato
collir/cogliere
delir/delere
discutir/discottere
endurit/indurato
excel.lir/eccellere
expremir/esprimere
finar/finire

fugit/fuggato
llegir/leggere
lluir/lucere
mantenir/mantenere
posseir/possedere
posseït/posseduto
presumir/presumere
proceïr/procedere
proveïr/provedere

relluint/relucente
relluir/rilucere
requerir/richiedere
resplandir/risplendere
sorgir/sorgere
sostenir/sostenere
tallant/tagliente

9) Canvi de categoria gramatical:

a l'entran/entrare
beneficar/benefico
corresponent/corrispondere
derogació/dirogare
escuredat/scuro

espasme/spasimare
examen/essaminare
principalment/principale
repar/ripararsi

10) Diferències gramaticals: diferències que afecten al gènere o al número dels noms o a la regència (tr., intr., etc.) dels verbs:

acordar/accordarsi
ajuda/aiuto
blat/biada
braça/braccio
calcedònia/calcedonio
carxofa/carciopho
cella/ciglio
centell/scintilla
clau/chiave (f.)
conduir/conduirsi
confiar/confidarsi
dent/dente
dolor/dolore (m.)
dot/dote
error/errore (m.)
escaramussar/scaramuzzarsi
esse/S (m.)
estable/stalla
estesament/distesamente
estiu/estate (f.)
favor/favore (m.)
fènix/phenice (f.)

fervor/fervore (m.)
fiar/fidarsi
flauta/flauta
flor/fiore (m.)
frau/fraude (f.)
fruita/frutto
furore/furore (m.)
gesta/gesto
honor/honore (m.)
ídola/idolo
licor/licore (m.)
llavor/lavoro (m.)
lleixa/lascio
llet/latte (m.)
llum/lume (m.)
mar/mare (m.)
marc/marc
milla/miglio
muriça/murice (m.)
oïda/udito
olor/odore (m.)
paret/parete (m.)

passa/passio
pits/petto
planeta/pianeta (m.)
preceïr/precedere (intr.)
rama/ramo
rest/resta
resta/resto
rigor/rigore (m.)
rim/rima
sabor/sapore (m.)
sal/sale (f.)
sang/sangue
serena/sereno
sospita/sospetto
suor/sudore (m.)
tema/thema (m.)
temor/timore (m.)
tenor/tenore (m.)
terror/terrore (m.)
trona/trono
valor/valore (m.)
vespra/vespero

11) Sintètic/anàlitic:

a un depart/da una parte
a/de puntes sangrentes/fino a tanto che si cavassero il
sanguè, di punta si trahessero sanguè
abduït/le due, loro due
abreujar/essere breve
abusar/usare in male
aclariar/farsi chiaro
acordar/pigliare accordo
acullent/che fa accoglientia
adevinalla/parlare indovinando
afonar-se/andare sotto l'acqua al fondo
agenollat-se/gittarsi in ginocchioni
agenollat/in ginocchione
aiguamans/acqua alle mani
aiguarròs/acqua di rose
amarinar/tirare in mare
apartat/tirarsi da parte
aperduat/che ha perduto
arenal/luogo arenoso

arremorar/levarsi a romore
arremorat/in rumore, levato a rumore
assenat/di gran senno
assignació/l'ora assignata
avorridor/che aborisce
cavallerós/da cavaliere
celebrador/che celebrare si dovea
cobriatzembla/coperta da soma
contengut/che si contiene
cruet/croce nel mezzo
custodi/che vi ha in custodia
deferir/essere differente
desassetjar/levare l'assedio
desavenir/venire contro
desconéixer/essere disconoscente
desensellar/cavare da sella
desestimar/poco estimare
desospitar/trarre di sospetto
desraonable/fuor d'ogni ragione

APENDIX V. Confrontació etimològica català-italià.

dessagnar-se/uscire il sangue
 discorde/in discordia
 dolorejar/in dolore
 egualar/fare equale
 emparamentar/ponere in ordine con paramenti
 emprendre/togliere l'impresa, fare impresa
 encarir/far parere caro
 encativat/in cattività
 encensar/dare l'incenso
 enramar-se/andarsi per li rami
 enriquir-se/farsi ricco
 ésser confés/confessare
 ésser presumidor/essere da presumere
 executar/mandare a esecuzione
 fementit/mancatore di fede, che ha mentito alla fede
 feridor/a ferire
 forà/quello di fuori
 foragitar/mandare fuori, espellere fuori
 forçivolment/per forza
 fullat/con foglie
 fulletat/fatto a foglie
 guaitar/porre aguato, fare la guardia
 guardat/in guardia
 havent/che haveano
 heretar/dare heredità
 impensat/non pensando
 indefès/senza difesa
 indiscreció/poco senno e discrezione
 juramentat/fare giuramento
 lloador/meritare lauda
 manllevat/a man lavate
 melodiós/pieno di melodia
 mitjanat/partito per metà
 mitjania/via de mezzo

mitjant/la metà di
 novençana/nuova sposa
 oldre/havere odore
 oriflama/oro e fiamma
 ormejat/seguendo l'orme
 palleta/picciola paglia
 panificar/far pane
 parida/che ha partorito
 passament/passo estremo
 pedregal/via petrosa
 penar/stare in pene
 peridor/essere per perire
 portantveus/havere la voce
 preterir/essere con silenzio preterito
 proferir/fare proferte
 propassat/prossimo passato
 punter/per punta
 rebedor/ricevere (quello che riceve)
 recambra/altra cambra
 redubtar/stare con gran dubbio
 remedor/per dover esser redento
 ruixar-se/coprirsi a guisa di ruggiada
 sedejar/havere sete
 senyalar/fare segnale
 sinraó/senza ragione
 sobretaula/a tavola
 sobretot/sopra a tutto
 tenir en vençó/tenere per vinti
 tocant/che toccano
 tostemps/per ciascun tempo
 tothom/ogni huomo
 totpoderós/onnipotente
 visarma/arma di hasta
 vividor/havere a vivere

12)Altres:

adéu-siau/addio
 aparéixer/apparire
 arbitre/arbitrio
 bevenda/bevanda
 buidat/vuodo
 catorzè/quartadecimo
 cobrellit/coperta
 davantera/anteguardia
 davantguarda/antiguardia
 desaparéixer/disparire
 dorment (en -)/dormendo
 fuita/fuga
 hacanea/chinea
 lligacama/legame
 mitjançant/mediante

mitra/mitria
 mossenyer/mossen
 negú/niuno
 onsevulla/dove si voglia che, donde si voglia
 papalló/padiglione
 parèixer/parere
 pareneria/apparentia
 platja/piaga
 porsavant/passavanti
 quinsevulla/qualsevoglia
 quisvulla/sia chi si voglia
 soberg/superiore
 vàlua/valuta
 versemblant/vera similitudine

C) LLISTA DE LES PARELLES QUE NO COINCIDEIXEN

ab	adarga	agulló	allenegable
abatiment	adés	aixada	allenegant
abatut	adins	així	allenegar
abillament	adobar	això	allenegat
abillar	adobat	alaciao	almesc
abillat	adquirir	albarà	almescat
abisar	adulterar	albaranet	alna
abrasat	afaenat	albarda	alqueria
abrigar-se	afalac	albxeres	alquitrà
abrigat	afalagar	alcaid	altar
acabament	aferrar	alcavoteria	altercació
acabar	afix	alcofollar-se	alterós
acabat	aflaquir	aldea	amagadament
acaptar	aflaquit	alendar	amagar
acertar-se	afluixar	aler	amagat
aconseguit	afollar	alesiat	amansar
acordadament	afollat	alergia	amansat
acórrer	afranquir	alguatzir	amiga
acost	afrenellar-se	àlias	amonestació
acostament	afronte	alimares	amonestar
acostat	agraduar	allargar	amorval

APENDIX V. Confrontació etimològica català-italià.

amplària	àvol	calçat	corral
amunt	avorrició	caldre	corriola
anafil	badar	calent	corrompiment
anap	bajania	callament	cortapisa
ancià	balanç	callar	cos
andarec	balda	callat	coSSI
andes	baluard	calor	costell
aniquilar	bando	campai	cova
anit	barallar-se	canemàs	cremament
anques	baratar	canònica	cremant
apagar	barcella	cansament	cremar
apartament	barra	cansar-se	cremat
apartat	barraca	cansat	resol
apellar	barral	cantera	creuera
apellat	barranc	canyamó	criament
apendre	barrejar	capita	criar
aplegar	basca	capsa	crim
apoderar	bascar	car	criminós
apoderat	bassa	cara	crossa
apoquit	bastament	carabassa	cuc
aposestament	bastir	caragol	cuidar-se
aposenar	batafalua	careta	cuIta
apostat	batallant	carnisser	cuItadament
aprofitar	batallar	carrer	cuItar
apuntament	batent	casament	cuItat
aqueix	batle	casar	cuscusó
arbitrar	batlia	casat	dacsa
arborar	beat	casat	damunt
ardor	bena	cascall	darrer
arena	benaventuradament	cassola	darrerament
argenter	benaventurança	castic	davall
argilenc	benifet	cativat	davallar
aristol	biga	ceda	debat
armadura	billeta	cegar	decebre
arrancar	blau	centener	decebut
arrap	bodes	cep	dedins
arrapar	bogia	cervellera	deèn
arrapat	boira	ciar	defalliment
arreus	bonet	cincogesma	defallir
arromangat	bord	cinquè	defalt
arròs	bot	citació	degotar
arrufat	botgeta	civada	dejectar
asbrer	branca	clarejar	demés
asit	braó	clenxa	demesiat
assabentar	bravura	clofolla	denejar
assaltar	brial	clot	denovèn
assegut	briant	clotxa	deparar
asseit	brida	cobejar	deposar
asseure's	brodador	còcera	derrocar
assinestrar	brodadura	cofre	derrocat
assossec	brodar	coixo	des
assossegar	brodat	colre	desaconsellar
assot	brogit	combat	desafortat
assotar	brollar	compàs	desalt
ast	bromós	compilar	desastrat
asta	broquet	complanyença	desastre
ataüt	bruixa	comport	desbarat
atenir	bufar	composició	desbaratar
atès	bulliciós	compost	descans
atorgar	bullit	comprémer	descansar-se
atràs	burell	comunicable	descavalcar
atreuiment	burla	concert	descavalcat
atrevir-se	burlar	concertar	descominal
atrevit	burlat	concertat	desconsolar-se
aturar	cabal	condonar-se	descordar
atzembla	cabàs	coneixent	descordat
atzemblem	cabasset	confrontar	descosir-se
aunir-se	cabdillo	congoixa	descuidat
avall	cabiró	congoixar	descusar
avallar	cabró	congoixat	deseixir-se
avalot	cada	congoixós	desemparat
avalotar	cademat	conrear	desencallar
avalotat	caduf	consemblant	desferra
avançat	caffs	contornar	desfet
avear-se	caigut	copagorja	desfressar
avinent	caladís	corada	desfressat
avinentea	calat	cordar-se	desgrat

APENDIX V. Confrontació etimològica català-italià.

desguarnir	ensivellar	faisó	glai
desheret	entelat	falda	gleva
desheretar	enteniment	fallar	gocet
deshonrat	entés	fallença	gos
deslimitat	entoldar	fallit	got
desmarxar	entràmenes	falsar	gota
desmenjat	entrecanviar	falsificador	gotera
desolat	entrecuidat	falta	grapada
desonir	entrenyor	faró	grillons
despenjar	entrenyorar-se	fart	groc
despertar	enuig	fartar-se	guaita
despoderat	enutjar	fasos	guardabraç
desposseir	enutjat	fastig	guardador
dessetèn	enutjós	fastijós	guardó
dessús	envellit	feixuc	guarició
destapar	ert	felló	guast
destentat	esbalaït	fellonia	guatla
destituir	escalfament	femenf	guiatge
destrossa	escalfar	fendre	heretat
destrossar	escaló	fenella	hoc
desviat	escampador	fènyer-se	homenia
detràs	escampament	feredat	host
dictat	escampar	ferrigible	huitè
dida	escampat	fiambre	incogitat
dihuitè	escapar	fibló	incriminar
dins	escàs	figit	individual
doblegar-se	escient	flac	infançonia
dogal	esclafir	flaquea	inflar-se
dolentia	esclafit	flaquejar	inquirir
donat	esclarir	flassada	invocadora
dotzè	esclatar	fletxa	ir
dretura	escolà	flixa	irritar
dreturer	escometre	fluix	jaqueta
dubte	escopir	flumaire	jaseran
dubtós	escorxar	foguejant	jatsia
duc	escotilla	folgar	jolivert
dur	escurçó	foll	junta
egua	esdevenidor	follament	junyir
eh	esforçadament	folia	jura
eixàvega	esforçat	forat	jurador
eixorc	esmaiar	forja	jussà
eixovar	esmaiat	forjar	justat
embaràs	esmerç	forrellat	lacerar
embarassat	esmolar	fosca	lassat
embolicar	espaïar-se	fossar	límit
embolicat	espenyador	franquesa	llagot
embravir-se	espinac	fretura	llagotejar
emparador	esplanissada	freturar	llagoter
emparar	esplet	freturejar	llagoteria
empatx	espletar	freturós	llançar
empeguit	espletat	frèvol	llançat
empeguntat	esqueix	frevoltat	llanguiment
empostat	esquerre	fronterejar	llàntia
emprar	esquillar	fruiter	llaor
emprentat	esquinçador	fur	llargament
enaixí	esquinçar	furtar	llargària
enaprés	esquinçat	fust	llarguer
encalç	estaca	gafa	llarguesa
encallar	estadal	galardonar	llautó
encativar	estalvi	gàlib	llavors
encertar	estalviar	galta	llegar
enclotar	estofa	galtada	llegint
enclusa	estol	gambal	lleig
encobert	estona	gana	llepolia
encobertat	estotjar	ganivet	llesca
enconar	estrado	gast	llescar
endemà	estranger	gatge	lletgea
enderrocament	estrena	gaveta	lletjament
enderrocar	estrenuïtat	gelar	llibert
enderrocant	estrep	gens	llibertament
endreça	estroncadament	gentildama	llibertar
endreçador	esvair	gepa	llibrell
enfellonir-se	excés	geperut	llinatge
enfosquir	exellar	germà	llindar
engrutat	exemptar	germandat	llindesa
ensenyar	fadrí	ginyat	llis
ensenyar	fadrina	git	lliurar

APENDIX V. Confrontació etimològica català-italià.

lloguer	nadar	planxa	remullar
lloria	nafra	plates	remut
llunyar	nafrat	plegat	renda
llunyat	nafrat	plet	repeló
lluor	naia	ploma	replegadís
maçoneria	naip	plor	replegat
magnitat	naixença	plorar	replir
magrana	negociació	plorós	repropi
majoral	netejar	polaina	reprotxar
majordom	no-res	pondre's	reprotxe
majoritat	no-res-menys	porfidiós	reptar
malaltís	nomenada	pòrfir	request
malaventurat	novè	portell	res
malbarat	novia	porter	rescatar
maidat	nuat	posada	resina
malfadat	null	posar	ressaga
malmesclador	nunca	posat	ressemblant
malmetedor	oblidar	post	retre
malmetre	obratge	post	retret
malparler	obte	preinsert	revol
malvat	obtés	prenyat	rialla
malvestat	odre	prim	roat
mamar	ofegar-se	primitiu	robo
maniple	ofegat	proesa	roca
manllevar	oncle	profanador	roig
mans	onço	profit	roïn
mantí	onzè	profitós	roïndat
mantilla	oradura	prohom	roll
manyopa	orfebreria	prop	romiatge
manyosa	ovella	proposar	romput
marmessor	pabordre	prou	roncar
maror	padrí	publicat	rondalla
màrrega	pagès	pudent	rossegant
mas	palament	pudir	rossegar
massa	pal.li	pudor	rossí
matança	panfs	puixant	rotle
matar	panyo	pujar	rovell
mena	paper	quadra	ruat
mencionar	parada	qualsevolguès	ruixat
mencionat	parir	queixal	sabata
meneig	parleria	quin	sabater
menestral	parxe	quintar	safareig
mentidor	pas	quinzèn	salà
menyscabar	passada	quitar	sancerro
menyscabat	paternitat	quiti	sarment
menyscapte	patge	racó	sàrria
menysvaler	pati	raim	saués
merèixer	pavès	rajant	sàvena
més	pavesina	ralla	segó
mesclat	pectió	rampagoll	semblantment
messes	pedrenyera	randa	semblar
metzina	pegar	raonament	sengle
metzinera	pegat	raonat	sènia
meu	pregunta	rastre	separar
mida	peixer	rata	séquia
miler	pellat	real	serjant
milloria	pellofa	rebordonit	sermonador
mirador	penya	rebost	setè
mocador	peó	rebuat	setzè
mocar-se	perea	rebutjar	signar
mogut	pereós	recaptar	signat
oldre	permòdol	recaure	sisè
molla	però	recel	siti
momo	perro	recelar	sitja
mortalla	pertanyent	recelós	sivella
morter	pertànyer	recolzar	sobiranesa
mossa	petit	recolzat	sobreguaita
mosso	petjada	recruada	sobremanera
mostalla	peüc	redubtat	sobreposat
mugoró	picar	refrany	sobrepujar
munteria	picat	refusar	sobres
muntero	pilar	regirament	sobtar
muscle	pinyol	regit	sòl
museta	pitjat	reguardar	sollar
mustassaf	pitral	rehena	sollat
na	pitxer	reixa	solsit
	planament	remendar	soltament

APENDIX V. Confrontació etimològica català-italià.

soïtar	tapar	trast	vànova
somera	tapí	travessura	vas
sopar	taronger	tremolós	veat
sortir	tastar	trena	vegada
soterrat	tea	trencador	veixell
sotsobrar	tèbeu	trencar	vençut
sumir	tendal	trençat	ventrell
suportar	tento	trenyella	venturós
suposar	tenyir	tropa	verdader
sutze	tebleg	trepar	verdaderament
sutzietat	terratrèmol	trepat	verdesca
tabal	teulada	trespàs	vinagre
taca	timbre	trespostar	vinent
tacanyeria	tinta	tretzè	vintè
tacat	tir	triar	violari
talar	tira	triga	visera
taleca	tireta	tros	vogir
tallada	toca	trossar	volateria
taló	tocat	trossejar	vora
tamany	torcar	tutament	xantre
també	torn	uixera	xapellet
tampoc	tornes	unir	xaperia
tancadura	tossal	untar	xaramita
tancar	tost	vaiet	xarnera
tancat	tramès	valedor	xic
tanda	trametre	valença	xiquet
tanquea	tras	vall	
tantost	traslladar	vallejat	

D) LLISTA DE LES PARAULES NO TRADUIDES

afeat	plommat
apostòlic	fecund
ara	mantinent
brasa	paleta
cana	personalment
clotxeta	retreta
cove	sola
destorbar	solar
	tarja

E) PARAULES ITALIANES DESCONEGUDES

adular/ullilare	garba/gamba, manipolo
croixet/crosetta	menaxaut/manescalco, maniscalco
desenferrissat/desfrizzato	seques amors/sicamoro
enferrissar/infrizzare	seti/raso, cetanino, citanino

b10447994

i 23701936

CB 0002315193

R.F. 11743

BID 7 5236 (2)

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

TESI DOCTORAL

“ESTUDI CONTRASTIU DEL LÈXIC
DE LA TRADUCCIÓ ITALIANA DEL
TIRANT LO BLANC (1538)”

Presentada per: **Cesáreo Calvo Rigual**

Dirigida pels Doctors:

Dr. Albert G. Hauf Valls

Dr. Emili Casanova Herrero

MARÇ, 1993

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

EXFIL

TESI DOCTORAL

ESTUDI CONTRASTIU DEL MEXIC
DE LA TRADUCIÓ ITALIANA DEL
TIRANT LO BLANC (1534)

Facultat de Ciències i Lletres

Divisió de Filologia

Dr. Albert G. Hualde

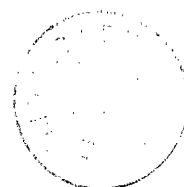
Dr. Enric Casanova

D. 110839
X. 110842

MARÇ 1982

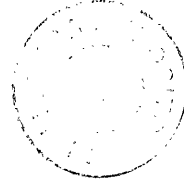
VOLUM II

BUIDATGE DEL LÈXIC
DEL *TIRANT LO BLANC*
I
DE *TIRANTE IL BIANCO*

1.-INTRODUCCIÓ:
MÈTODE D'ELABORACIÓ; EXTENSIÓ I
CARACTERÍSTIQUES DEL CORPUS.

Edició de base

Per la part catalana he utilitzat un exemplar de l'edició Riquer. Aquesta edició està feta sobre un facsímil de l'exemplar de l'edició *princeps* de València de 1490 que es conserva a la Hispanic Society de Nova York. El mateix Riquer avisa que no ha volgut fer una edició rigorosament filològica, sinó divulgativa. Així, el major especialista de l'obra de Martorell ha prestat un servei inestimable, posant a l'abast del gran públic el Tirant. Si he triat aquesta edició ha estat perquè en el moment de començar el meu treball no hi havia a l'abast una edició filològica del text. Sortosament comptem ara amb una edició amb garanties i feta amb criteris estrictament filològics: la d'Albert Hauf editada per la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana. Fer un treball amb aquella edició comporta riscos —puc dir-ho per la meua experiència. Si bé m'he basat en el text de Riquer (i les seues lectures són les que apareixen als exemples del vocabulari), en cas de dubte he tingut davant l'edició d'A. Hauf i el facsímil de l'exemplar de València, editat per Del Cènia al Segura (en algun cas he consultat també el facsímil de l'exemplar de Nova York).

Per la part italiana he utilitzat com a text base l'única edició moderna existent, la preparada per l'equip coordinat per G. Sansone i publicada a Roma l'any 1984. Aquesta edició reproduïx l'original de Venècia de 1538. Malgrat tot he consultat també diverses vegades el microfilm d'un exemplar d'aquesta edició, que es troba a la Biblioteca de Catalunya.

Confecció del fitxer

El punt de partida per l'elaboració del *corpus* que segueix ha estat la comparació sistemàtica de totes les paraules del *Tirant lo Blanc* (excepte unes poques que s'especifiquen més avall) amb les solucions aportades per la traducció. De cadascuna de les paraules he fet una fitxa, encapçalada per la paraula catalana (o la paraula clau si es tractava d'una expressió, locució o refrany) i seguida per la traducció i l'exemple (en les dues llengües). No he fet fitxes de totes les paraules del Tirant, en primer lloc perquè hauria estat un treball fora de l'abast de les

meues forces,¹ i en segon lloc perquè no era pertinent per a l'objecte de la present Tesi, que pretén de comparar les solucions de l'italià en contrast amb el català, sense tenir en compte inicialment la freqüència. Per tant, malgrat que dues o més fitxes tinguessen un mateix encapçalament i una mateixa traducció, al Vocabulari només apareixerà un exemple.

Obres lexicogràfiques utilitzades

Tots els articles del Vocabulari han estat comprovats al *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), d'Alcover-Moll. He buidat tots els exemples del Tirant per controlar que no quedàs fora cap paraula o cap accepció present al DCVB. Cal dir que aquest diccionari (com la majoria de les voltes el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (DECLC) de Coromines) usen l'edició Aguiló del Tirant, per la qual cosa és difícil trobar els capítols de l'edició Riquer (Aguiló modificà molt la numeració dels capítols de l'edició *princeps*); hi ha a més molts exemples equivocats (i en el cas de Coromines algunes paraules inexistents²). Les definicions que done són preses quasi sempre directament del citat DCVB. En altres casos les he preses d'altres diccionaris³ o d'obres especialitzades.⁴ En uns pocs, per últim, he estimat necessari modificar lleugerament o donar una altra definició perquè el sentit del text ho justificava clarament.

Quines paraules apareixen al Vocabulari

Han estat preses en consideració totes les paraules, excepte les següents:

- Noms propis (excepte els que tenen un corresponent nom comú: *Apòstol, Déu, etc.*)
- Paraules gramaticals o de contingut gramatical: conjuncions, articles, pronoms personals, preposicions pròpies. De vegades, però, apareixeran com a lema perquè la paraula que els tradueix presenta alguna particularitat remarcable.

¹Ni tan sols en la part catalana existeix aquest treball: únicament la lematització efectuada a la Universitat de Barcelona, la qual esperem que —si esdevé unes autèntiques concordances— vinguen a omplir aquest important manquement de la lexicografia catalana: les concordances d'obres clàssiques o modernes. Un altre exemple és el treball de buidatge que ofereix A. Hauf del lèxic d'Ausiàs Marc (vegeu a la Bibliografia). Molt útils serien treballs com els de les concordances fetes de les obres italianes clàssiques: la Divina Comèdia, el Cançoner de Petrarca i el Decameró de Boccaccio.

²Com per exemple *prohismament* (DECLC, s.v. PROP), segons Coromines a Ag. IV, 68.9. No l'he trobat ací ni en cap altre punt de l'obra.

³Com el *Diccionari de la llengua catalana*, de l'Enciclopèdia Catalana.

⁴Com l'obra de J. Guillén *Lo marinero en el Tirant lo Blanch* o el de M. de Riquer *L'arnès del cavaller*.

1. Introducció: mètode d'elaboració; extensió i característiques del *corpus*.

Estructura dels articles de la part català-italià

Després d'haver obtingut un fitxer de molts milers de fitxes he procedit a l'elaboració dels articles del Vocabulari, compostos per:

- a) Encapçalament amb la paraula catalana.
- b) Categoria (o categories) gramatical.
- c) Variants formals (si n'hi havia).
- d) Acepccions. Cadascuna d'aquestes acepcions consta de:
 - 1-Definició.
 - 2-Traduccions italianes.
 - 3-Exemples (normalment un exemple per cadascuna de les traduccions italianes): als exemples la paraula catalana i la italiana apareixen subratllades. Done el n° de l'edició Riquer on es troba l'exemple. Per la correspondència amb el capítol de la traducció italiana vegeu l'APENDIX I).

Ordenació de les acepcions a la part català-italià

El Vocabulari que es trobarà després d'aquestes pàgines introductòries és en realitat quelcom que es trova a mitjan camí entre un simple *corpus* d'exemples i un diccionari bilingüe. Donat aquest caràcter un tant especial, els manuals de lexicografia no repleguen aquest tipus d'obres entre els variadíssims tipus de diccionaris. Malgrat tot, he volgut donar un aspecte lexicogràfic al meu *corpus* i per això el presente sota la forma d'un diccionari, que conté elements propis del diccionari monolingüe (definicions) i d'altres pertanyents al diccionari bilingüe (equivalents en una altra llengua). M'he servit de les indicacions pràctiques d'alguns dels principals manuals de lexicografia (Zgusta, Haensch), per tal de presentar una obra el més clara i coherent possible.

He seguit els següents criteris:

- L'ordenació de les acepcions és generalment la mateixa del DCVB d'Alcover-Moll.
- L'ordenació de les traduccions italianes al si de cada acepció s'ha fet segons la freqüència aproximada.
- Els errors de traducció, els errors d'impremta, etc., es trobaran generalment a la fi de les traduccions dins de cada acepció.
- Les expressions, locucions, frases fetes, etc., han estat ordenades segons el primer substantiu de la dita expressió; si no n'hi havia cap hem considerat el primer verb; si no apareix cap substantiu ni verb la col·locarem sota la paraula més significativa de l'expressió. En aquest punt com en els anteriors pot haver alguna excepció (p. ex. l'expressió *fer del negre groc* apareix sota *groc* i no sota *negre* perquè sota *groc* trobarem també l'expressió *fer del blanc groc*). Algunes expressions, locucions, etc., han estat incloses dins de més

1. Introducció: mètode d'elaboració; extensió i característiques del *corpus*.

d'un article, amb remissions a aquell on es troben explicades i amb exemples.

- A l'edició Sansone no es segueix un criteri coherent a l'hora de corregir els errors d'impremta o d'altre tipus: de vegades es corregeix directament sobre el text (indicant en nota el que deia l'original), mentre que altres vegades proposa la correcció en nota, conservant al text la lectura de l'original. Jo he intentat seguir sempre les lectures de l'original: si he cregut que hi havia un error d'impremta o qualche altre error ho he indicat (amb els signes que s'explicaran més avant). Voldria assenyalar que no en tots els casos coincidesc amb les apreciacions fetes pels editors, ja que errors que ells consideren d'impremta alguna vegada els he considerat d'una altra forma i, en canvi, he replegat altres errors no indicats per ells.

Confecció del vocabulari invers (italià-català)

He cregut que seria de gran interès l'ordenació a partir de l'italià dels materials replegats, perquè permet donar la llista completa de les paraules italianes i observar a quines paraules catalanes correspon cada paraula italiana.

Aquest segon vocabulari és molt més senzill que l'anterior quant a l'estructura: no comprén exemples i cada article esta mínimament estructurat. Pot semblar una cosa intermèdia entre un autèntic vocabulari i un índex.

Estructuració dels articles a la part italià-català

- En primer lloc apareixen les equivalències d'una sola paraula que corresponen al lema o a un grup sinonímic del que fa part el lema; segueixen les locucions preposicionals, adverbials, etc. i les expressions i frases fetes de què forma part la paraula italiana.
- Entre parèntesi (al cos de l'article) apareixen les locucions, expressions i grups sinonímics formats amb el lema (substituït amb una titlla: ~).
- Les diferents accepcions apareixen (d'una manera aproximada) separades per punt i coma (;), excepte quan les diferències de significat siguen molt grans: en aquest cas pose dues barres verticals (||). Per dividir les traduccions que corresponen al lema italià d'aquelles que corresponen a una expressió, grup sinonímic, etc., usarem també el punt i coma (;).
- Per dividir els diferents usos gramaticals (*tr./intr.*, *m./f.*, etc.) usarem les dues barres verticals (||).
- A diferència de la part català-italià, les expressions, locucions, frases fetes, etc., apareixeran moltes vegades sota més d'una de les paraules que les constitueixen.

1. Introducció: mètode d'elaboració; extensió i característiques del *corpus*.

Abreviatures, signes, etc. del Vocabulari.

A diferents parts i articles dels Vocabularis apareixen signes especials i diferents estils de lletra (cursiva, negreta, etc.). He volgut dotar el vocabulari d'un sistema que no fos massa complicat i que, al mateix temps, permetís observar fàcilment una sèrie d'informacions que crec d'interés (noves accepcions, errors, etc.). He intentat que aquests caràcters especials fossin els mateixos a les dues parts; hi haurà però algunes petites diferències, degudes al fet que les dues parts estan fetes amb programes informàtics diferents (base de dades la primera, tractament de textos la segona), que ofereixen possibilitats tipogràfiques molt diferents.

Al Vocabulari català-italià

+Abreviatures:

<i>adj.</i>	adjectiu
<i>adv.</i>	adverbi
<i>conj.</i>	conjunció
<i>excl.</i>	exclamació
<i>f.</i>	substantiu femení
<i>impers.</i>	verb impersonal
<i>interj.</i>	interjecció
<i>intr.</i>	verb intransitiu
<i>loc.</i>	locució
<i>m.</i>	substantiu masculí
<i>num.</i>	numeral
<i>pl.</i>	plural
<i>prepos.</i>	preposició
<i>pron.</i>	verb pronominal
<i>pronom</i>	pronom
<i>refl.</i>	verb reflexiu
<i>super.</i>	superlatiu
<i>tr.</i>	verb transitiu
<i>v.</i>	vegeu (remet a una altra paraula)

+Si el lema apareix seguit d'un asterisc (*) vol dir que a l'apartat corresponent hi ha algun comentari sobre la paraula (especialment sobre la forma en què aquesta està traduïda).

+Signes, abreviatures i tipus de lletra especial que es poden trobar a les traduccions italianes (2ª part de cada accepció):

-(e): error d'impremta.

-Paraula en *cursiva*: la traducció pot paréixer estranya, però està justificada d'alguna manera pel context.

1. Introducció: mètode d'elaboració; extensió i característiques del *corpus*.

- Paraula en *cursiva i subratllada*: la traducció està determinada per la presència de la mateixa paraula en el context immediat.
- Paraula subratllada: error de traducció.
- Un asterisc (*): si no acompanya cap paraula vol dir que el lema no està traduït per una paraula concreta o que és difícil de determinar per quina.
- Un asterisc (*): si segueix una paraula o expressió vol dir que està usada amb un sentit no registrat en els diccionaris consultats.
- Dos asteriscos (**): paraula usada en una variant formal no registrada en els diccionaris consultats.
- Tres asteriscos (***) : paraula o expressió no registrada en els diccionaris consultats.
- NT: la paraula no ha estat traduïda.

Al Vocabulari italià-català

Les abreviatures són pràcticament les mateixes, amb algunes excepcions.

+En el lema:

- Un asterisc (*): vol dir que a l'apartat corresponent hi ha algun comentari sobre la paraula.
- Paraula amb subratllat simple: variant formal no registrada als diccionaris.
- Paraula amb subratllat doble: paraula no registrada als diccionaris.

+En el desenvolupament de l'article:

- (BC): aquesta paraula italiana apareix a la 2^a i a la 3^a ed. del *Tirante il Bianco*.
- (C): aquesta paraula italiana apareix a la 3^a ed. del *Tirante il Bianco*.
- (?): aquesta paraula italiana no correspon exactament a la paraula catalana.
- Paraula ~~creuada per una barra~~: error d'impremta.
- Paraula subratllada: error de traducció.
- Paraula en *cursiva*: la traducció està justificada d'alguna manera pel context.
- Paraula en *cursiva i subratllada*: la traducció està determinada per la presència d'altres exemples de la mateixa paraula en el context immediat.
- — (guió llarg) Indica que la paraula no correspon a cap paraula catalana, sinó que és un afegit del traductor.
- Un asterisc (*): nova accepció italiana.
- Dos asteriscos (**): expressió italiana no registrada.

Observacions als dos Vocabularis.

Després de cadascun dels vocabularis es trobaran algunes observacions que he anat acumulant al llarg de l'investigació. No és per tant un conjunt de notes sistemàtiques.

En el Vocabulari català-italià es trobaran, entre altres, notes del següent tipus:

- 1-Correccions de l'original català a partir de la interpretació que suposa la traducció italiana.
- 2)Correccions a les diferents edicions actuals del Tirant.
- 3)Aclariments del significat de paraules i expressions catalanes (no definides o mal definides al DCVB i altres).
- 4)Observacions resultants de la consulta de les diverses edicions i exemplars del *Tirant lo Blanc* i del *Tirante il Bianco*.

Les notes referents al Vocabulari italià-català es refereixen, entre altres, als següents aspectes:

- 1)Correccions a l'edició antiga i a la moderna de G. Sansone & alii.
- 2)Comparació del lèxic de la traducció amb el d'altres obres del mateix Manfredi.
- 3)Aclariments de paraules i expressions italianes, mitjançant la consulta dels diccionaris o amb obres i buidatges d'altres autors contemporanis.
- 4)Aclariments del significat de paraules i expressions italianes no del tot ben definides o no registrades als diccionaris italians.

2.

VOCABULARI CATALÀ-ITALIÀ

2. Vocabulari català-italià.

A

ab prepos.

Usat amb un pronom personal (mi, tu, si).

Meco, teco, seco.

E per açò és de necessitat que venga ell ab mi/Però è di necessità che venga meco (21). Molt volia anar ab tu ans que restar encòs dins la ciutat/lo vorrei piú volentieri venir teco che nella città restar rinchiuso (334). la Viuda Reposada llevà's d'allí on seua e pres una companyona ab si e dos escuders/la Vedova Riposata si levò de lì dove sedeva et una compagna con due scudieri meco toise (269).

abalxar tr.,intr.,pron.

1.tr.,intr."Passar o fer passar a un lloc més baix".

Abbassare; discendere/descendere.

car veig que los mals hòmens, qui amen ab decepció e frau, són prosperats, e veig abalxar virtut e llealtat.../e veggo che gli mali huomini, che amano con inganno e fraude, son prosperati, e veggo abassare virtù e lealtà... (192). una escala tota d'argent per on ella abaxà/una scala d'argento per la quale discese (43). e feien molta honor a la senyora qui havia l'escriu portat, e abaixava la senyora del cadafal/e facevano grande honore alla signora che haveva portato, la qual descendea dal cadafalco (52).

2.pron."Inclinar-se cap a terra".

Abbassarsi.

Com ella véu que estava sobre los genolls seus, abaixà's e besà-la-hi./Quando ella vidde che l'haveva sopra alle sue ginocchia, si abbassò e gliela baciò (161).

abandonar tr.,pron.

"Deixar en poder o a mercè d'un altre".

Abbandonare; darsi in abbandono, °.

pux en ma vida mon delit ha atès terme, cové que la mia ànima abandone lo cos/poché in vita mia il mio diletto ha ottenuto termine, che l'anima mia il corpo abbandoni (234). ...tan gran malvestat, que la sua excel lent persona abandonà's a un negre moro/malvagità tanto grande... che la sua eccellente persona a uno moro negro, nemico della nostra santa fede, si sia data in abbandono (288). E vostra altezza no es deu així abandonar d'anar en tot lloc/e vostra altezza non dee così abandonamente andare in ogni luogo (224).

abat m.

"President d'un monestir".

Abbate.

Car diu l'abat, Simson que casó se deu estudiar en haver paciència/ché il dice l'abbate Simeone che ciascuno si dee studiare in havere patientia (374).

abatiment m.

"Humiliació, menyspreu".

Cadimento.

Só vengut en tan gran abatiment que só fora de tota esperança/son venuto in tanto gran cadimento che son fuori d'ogni speranza (349).

abatut adj.

"Vençut, dominat, humiliat".

Vinto, vile e codardo, vituperato, da poco.

(Oh com me tendria per vil, e per abatut.../O quanto mi terrei per vile, per vinto! (39). lo més abatut cavalier de tots/il piú... vile e codardo... cavaliere (56). en l'altre dia sou estat lo més confús e abatut enamorat de tot lo món/nell'altro giorno son stato il piú confuso e vituperato amante di tutto il mondo (285). Deixau-lo'm veure al flac e abatut cavalier, e veureu qué li diré/Lasciatmelo vedere il poltrone, vile e da poco cavaliere, et udirete quello ch'io gli dirò (281).

ABC m.

"Abecedari".

A.B.C.

e per ço com en tot l'ABC no trobareu lletra.../perché in tutto lo A.B.C., non troverete lettera... (96).

abduis pronom,m.,f.

"Tots dos, totes dues".

Le due, loro due.

compari la gent en abduis les naus/compari la gente sua nelle due navi (164). Après, llegida la lletra, elles abduis hagueren moltes raons/Dapoi che l'hebbero letta, molte ragioni loro, due habbero insieme (189).

abella f.

"Insecte que fabrica la cera e la mel".

Ape.

e veren acostar una esquadra de gent ab una bandera blava on hi havia pintat un sixam d'abelles totes d'or/viddero appropinquare una squadra di gente con una bandiera azzurra nella quale uno esame d'api tutto d'oro era dipinto (349).

abelliment m.

"Artifici embellidor".

Abbellimento.

Saviesa és llunyar-se de les falces a poc a poc de la dita fortuna, e no confiar massa d'ella ne de sos abelliments. Sapienza è a poco a poco dilungarsi dalle falce delle sue vesti, e non confidarsi troppo di lei né degli suoi abbellimenti (355).

abellir tr.

"Seduir, guanyar ab afagaldures o belles paraules la voluntat d'algu".

Abbellire.

Dubte tinc gran, no m'abellis la vista d'alguna d'aquestes donzelles/lo ho gran dubbio che tanto no [m']abbellisca la vista di alcuna di quelle donzelle (172). volgué altra volta temptar de paciència a Tirant si li abellina la corona del regne/voise un'altra volta tentare Tirante de patientia se la corona del regno gli abellina (330).

2. Vocabulari català-italià.

abeurar tr.

"Donar beure".

Abbeverare.

E rep, Senyor, la mia ànima, qui torna a tu, e vist-la de vestidura celestial, e abeura-la de la font de la vida eternal/E ricovi, Signore, la mia anima che torna a te e vestita della veste celestiale, et abevera-la della fonte dell'eterna vita (478).

abeurat adj.

fig."Criat, nodrit".

Abbeverato.

E vosaltres qui de la secta malfomètica estau abeurats, aquella del tot renunciant d'apondre-us a rebre la fe catòlica/e voi, che della setta macometana abbeverati seti, quella del tutto rinunziando, disponervi a noever la fede catholica (403).

abeuratge m.

"Beguda".

Beveraggio.

com estant ell malalt degués pendre per medecina un abeuratge a ell aparellat per Feip/ché, essendo amalato e dovendo prendere per buona medecina un beveraggio a liui apparecchiato per Phippo (143).

abillament m.

"Objecte que serveix a l'omat d'una persona o d'un objecte".

Ornamento, adornamento, aparato.

se posaren molt bé en orde ab singulars abillaments per fer honor als novells hostes/con singulars ornamenti, per fare honore agli nuovi hospiti (450); abillaments de la capella/ornamenti della capella (125); la Reina, qui es fon mesa molt en punt ab molt grans abillaments, e obratges de perles e de pedres fines/la reina si fu posta in punto con grandissimi adornamenti e lavonen di perle e di pietre fine (409); estaven mirant aquella magnificència dels estats e abillaments que dins la Roca eren/estettero gran spatio a vedere la magnificèntia delle corti et aparato che dentro gli era (71b).

abillar tr., refl.

"Vestir o guarnir convenientment".

Mettere in ordine, ordinare; porsi in ordine, porsi in ordine di vestimenti, mettersi in ordine, mettersi a ordine, ornarsi, vestirsi.

féu molt bé abillar a son fill/fece molto bene mettere in ordine suo figliuolo (27); una bella posada que havien fet abillar/una bella casa che aveva fatto ordinare (117); Per lo meti ellis s'abillaren lo millor que pogueren/La mattina, loro e tutti li suoi si posero in ordine al meglio che potero (101); s'abillaren molt bé/si posero molto ben in ordine di vestimenti (100); totes aquestes festes no ha portat per molt que es sia abillat sinó aquelles calces/in tutte queste feste, per molto che si sia messo in ordine, non ha portato se non quelle calze (202); te será bé mester que t'abilles de novelles armes/ti sarà ben bisogno che ti metti a ordine di novelle arme (143); E totes les altres donzelles pensaren que estava en la sua cambra per abillar-se/E tutte le altre donzelle pensavano che fusse nella camera sua per ornarsi (220); lo Rei s'abilla molt bé/il re si vesti pomposamente (41).

abillat adj.

"Vestit, omat".

In ordine, ornato, vestito, vestito et in ordine; ornato, coperto et incortinato.

lo Rei ermità... molt ben abillat.../il re eremita... molto ben in ordine (26); isqueren quatre donzelles d'ineestimable bellee, ricament abillades/uscirono quattro donzelle de inestimabile bellezza, ricamente ornate (52); Als peus de cascun lliç estava una donzella galantment abillada/et alli piedi di cascun letto era una donzella galantemente vestita (68); e lo Rei estava alt, ben abillat, assent en una bella cadira coberta de brocat/et il re era alto, bene vestito et in ordine, e sedeva, come re, in una bella catedral de broccato (329); en cascuna part d'aquestes havia moltes sales molt bé emparamentades, e molts llits molt ricament abillats/cascuna di questi parti aveva molte sale ricamete e parate, e molts letti con grande e gentil pompa ornati, coperti et incortinati (55).

abisar tr.

"Afonar".

Roinare.

feren tan gran remor que paria que lo món deguessen abisar/feciono tanto gran romore che parecia che il mondo roinare dovessero (408).

abominable adj.

"Digne d'abominació".

Abominabile/abominevole/abhominevole, abominando.

pecats... abominables/peccati... abomnabili (152); aquell que lo just condemna, a Déu és abominable/quello che il giusto condanna, a Dio... è abominevole (221); me par cosa molt odiosa e abominable mi pare cosa odiosissima et abominevole (266); ...que sens temor cometes un tan abominable crim... che senza paura un tanto abominando peccato commetti (283).

abominació f.

"Acció o cosa abominable".

Abominatione/abhominazione.

Sia de vostra mercé... me digau les abominacions de l'hom./Sia di vostra mercede... di dimi le abominazioni del mondo (192); Mas la fe catòlica... tals actes e abominacions avorrint, induix los cristians a l'observància dels manaments de Déu/Ma la catholica fede... tali atti et abominazioni abhorrendo, gli cristiani all'osservantia degli comandamenti de Iddio induce (403).

abominar tr.

"Avorrir intensament".

Abominare.

Deuau l'honestat a part posada, e gloriejau-vos del que deurieu abominar/Voi lasciate la honestà da parte e vi gloriare di quello che dovesti abominare (127).

abonançar intr.

"Asserènar-se i fer-se més bo el temps".

Abbonacciare.

lo temps fon abonança/il tempo fu abbonaciato (108).

abraçar tr., m.

1. tr. "Abastar".

Abbracciare.

abraçant l'arbre/abbracciando l'arbore (100); fa cecis tots aquells qui abraça e rep dins son si/fa ciechi tutti quelli ch'ella abbraccia e dentro al suo seno ricove (355).

2. tr. "Donar una abraçada".

Abbracciare.

les abraç a totes/le abbracciò tutte (25).

3. m. "Abraçada".

Abbracciare (m.).

Si dix ella: preni abraçars de mi, estoçau-ne per a vós, e féu-ne part a Tirani/Si disse ella: prendete questo abbracciare da me, servitevene voi e fatene parte a Tirante (119).

2. Vocabulari català-italià.

abrasat adj.

fig. "Cremat".

Acceco.

de molta dolorestic abrasada d'affanno crudele io sono acceca (315).

abreujar tr.

"Acurçar".

Abbreviare, essere breve.

potien pendre tan gran alteració que jo seria causa d'abreujar los la vida/onde potriano pigliare alteratione tanto grande ch'io sarei causa di abbreviargli la vita (161); car a mi creixen infinits sospirs, tants i tals, que si virtut no em resista, abreujara los dies meus/perché a mi crescono infinitti affani e sospiri tanti e tali che, se la virtù mia non gli resiste, breui gli mei giorni saranno (6).

abrigar-se refl.

fig. "Posar dins algú una qualitat".

Vestirsi.

En aquest cas jo em despulla la temor e vergonya, e abriguem d'amor e pietat/in quel caso io mi spoglio il timore e la vergogna, e vestomi di amore e di pietà (233).

abrigat adj.

1. "Cobert, inclòs".

Vestito.

Car la fortuna, enemiga de pau, té abrigat lo meu flac e dèbil cos d'amor que porte a vostra senyoria/ché la fortuna, nemica di pace, ha vestito il mio debole et affitto cuore di amore ch'io porto alla signoria vostra (283).

2. "Que abriga".

Ricamato.

anava vestit ab gipó de seti carmesi, ab manto abrigat andava vestito con un giubone di raso carmesino, con uno manto ricamato (231).

absència f.

"Tems que algú està absent".

Absentia/assentia.

com pena en l'absència vostra.../quando penso nella absentia vostra... (3); lo que més m'atribula és l'absència que per alguns dies tindrè de tu/queilo che più mi tribola è l'assentia che per alcuni di farai da me (271).

absent adj.

"Que no està present".

Absente/assente.

absent de vós estic en infern, e prop de vos en paradís/essendo io da lei absente, son in inferno et, appresso a llei, in paradiso (3); el tinc continuamente present encara que sia absent/ho continuamente presente, anchora che sia assente (213).

absentar tr.

"Allunyar".

Assentarsi.

le color era absentada de la sua cara/il colore si era assentato dal suo volto (268).

absoldre tr.

1. "Declarar algú lliure d'un càrrec".

Assolvere.

jo els absoldc a pena e a culpa/io... assolve di poena e di colpa (23).

2. "Perdonar sacramentalment els pecats confessats".

Assolvere.

E confessà's del Patriarca, qui absolquè de tots sos pecats a pena e a culpa./E si confessò dal patriarca, il quale de tutti gli peccati suoi di pena e di colpa l'assolve (291).

absolt adj.

"Delliurat".

Assolto.

En tal manera, serà lo vostre vot absolt a pena e a culpa/et in tal modo sarà il tuo voto assolto a pena e a colpa (372).

absolució f.

"Acte de perdonar".

Assoluzione.

us suplique...me vullau donar, Senyor, dolor, contrició i penediment dels meus pecats per atènyer de vós absolució e misericòrdia/vi supplico...mi vogliate dare, Signore, dolore, contritione e pentimento degli mie peccati per ottenere da voi assoluzione e misericòrdia (468).

absolut adj.

"Despòtic".

Assoluto.

...volent tu usar de poder absolut devers mi/... volendo tu usare verso me potere assoluto (281).

abstenir-se pron.

"Deixar voluntàriament de fer una cosa".

Astenersi.

no és negú qui de plorar abstenir-se puga/non è alcuno che dal piangere astenersi si possa (472).

absurd adj.

"Contrari al sentit comú".

Absordo.

no pot ésser pus absurda cosa, ne més perillosa, que príncep mentidor/non può esser più absorda cosa né più pericolosa che l'principe bugiardo (143).

abundància f.

"Quantita grossa, més que suficient".

Abondantia.

ha rebut encara augment i ampliació la corona, honor i exaltament e grandíssim repòs, pau, abundància, riqueses, e finalment inestimable goig e desitjada glòria/alla corona aumento, amplificazione, honore, essaltamento, riposo grandissimo, pace, abondantia, ricchezze e finalmente gaudio inestimabile e desiderata gloria ha noevuto (453).

2. Vocabulari català-italià.

abundant *adj.*

"Que és en gran quantitat".

Abbondante, in abundantia, *

totes les dames me blasmen per les mees abundants llàgrimes/tutte le damme mi biasmano per le mie abbondanti lagrime (291); e ab llàgremes que dels seus ulls abundants començà con lacime che in abundantia correvano dagli occhi suoi (74); ... ab los seus ulls destil lants vives llàgrimes en gran abundància. Com Tirant véu les abundants llàgrimes e les discretas e piadosas paraules de sa senyora, delibèrà contentar-la aquella nit en seguir sa voluntat/... con gli occhi suoi vive lagrime in grande abundancia distillando, lacava. Quando Tirante vidde l'affluencia del pianto, e le savie e piatose parole, accompagnate da tanto amore, della sua signora udi, contentaria si delibèrò quella notte in seguir la voluntà sua (281).

abundantment *adv.*

"Amb abundància".

Abbondantemente, ottimamente et abundantemente.

¿E la maestat vostra no basta per a sostenir-lo e dar-li de vostres béns tant e tan abundantment que no s'haja emprar de negú?/E la maestà vostra non è sufficiente per sostenerlo e dargli di beni vostri tanti e tanto abbondantemente che non habbi bisogno d'alcuno? (263) feu-los un molt bell convit, en lo qual foren molt ben servits abundantment de totes aquelles coses pertanyents a tan grans senyors/uno bellissimo convito gli fece, nel quale ottimamente et abundantemente di tutte quelle cose che a signon tanto grandi appartengono serviti furono (446).

abundar *intr.*

"Produir en abundància".

Abondere.

lo clero e preveres qui feien ofici divinal cantaven ab veus tan adolorides, que no fóra persona en lo món qui en llàgrimes no abundà/Et il clero e preti, che facevano il divino ufficio, cantavano con voci tanto adolorate che non sana stata persona nel mondo che in lagrimare non abondasse (481).

abundós *adj.*

"Que posseïx o produeix en gran quantitat".

Abondante, abondevole.

és una província que és molt fértil e abundosa/è una provincia fertilissima et abundantissima (239); un'altra noble ciutat nomenada Andrinòpol, abundosa de delits innumerables/un'altra noble città nominata Andrenopoli, abondevole de innumerabili delitti (456).

abundosamente *adv.*

"D'una manera abundosa".

Abondantemente.

aid los de dins com los de fora foren molt ben servits e proveïts abundosamente de totes llurs necessitats/cosi quelli di dentro come quelli di fuori furono molto bene serviti et abondantemente provisti di tutte le necessità loro (456).

abusar *tr.*

"Usar alguna cosa o algun dret amb violència i engany".

Usare in male.

e com major poder té, menys té llicència d'abusar/ne quanto maggior potere ha, manco ha licentia di usado in male (143).

acabament *m.*

"Fi, terme; acte o efecte d'acabar".

Termine e fine.

Doncs, donem obra ab acabament al camí que havem començat/Adunque, diamo opera con termine e fine al cammino che cominciato havemo (475).

acabar *tr.*

1. "Finir".

Finire, fornire.

Com tots los estats hagueren acabat de dansar, portaren la col lació del matí/Quando tutti gli stati ebbero finiti di danzare portarono la collatione di mattina (44); no menjava, fins que hagué acabat de fornir-les/non mangiava fin a che ebbe fornito di fornirle (114).

2. "Conseguir, obtenir".

Impetrare.

e tomáu-vos-ne dins la vostra ciutat, que res no acabariéu/e ritornate dentro nella città, che cosa alcuna da me non impetrateste (21).

acabat *adj.*

"Perfet, complet".

Compito, perfetto, salutarifero.

príncep acabat e parfet/príncipe compito e perfetto (143). Encara que de mi acabat remei no espereu atènyer/anchora che da me perfetto remedio non aspettiate di ottenere (217). Aconseguint terme d'infinida glòria, si de tu he acabat remei.../Ma acquistaro termine d'infinida glòria s'io da te salutarifero remedio haverò (324).

acalar v. calar

acamlinar v. camlinar

acampar v. campar

acaptar *intr.*

"Demandar i aplegar en almoïna".

Addimandare.

acaptar per totes les morenies/addimandare per tutte le moresche e le moschee (163).

acceptable *adj.*

"Bo, excel·lent".

Accetto.

nois haguérem per acceptable tot lo que per vós fos estat deliberat e més en execució/noi haveremo per acetto tutto quello che per voi fusse stato deliberato e mandato ad esecuzione (442).

acceptar *tr.*

"Admetre allò que s'ofereix".

Accettare.

no em plau acceptar res que de vós sia/non mi piace di accettare cosa che di voi sia (262).

2. Vocabulari català-italià.

accepte *adj.*

"Ben rebut, ben vist, agradable".

Acceto/accetto, grato.

E ab veritat se pot dir de tots quants grans senyors hi són venguts no n'hi ha vengut negú qui ab tan gentil orde sia vengut, ne més acceptes a totes les gentes/e con veritat si può dire che, di tanti gran signori che gli son venuti, non gli n'è stato che più acceto alle genti né che con tanto gentil ordine sia comparso (68); la majestat vostra és de tanta gratitud que ha volgut haver per acceptes los meus treballs/la maestà vostra è di tanta gratitudine che ha voluto haver gli miei travagli per accetti (274); ... m'obliga que desitge fer per vos alguna cosa que us los accepta/son obligato a desiderare di far per voi alcuna cosa che vi fuase grata (101).

acer *m.*

"Aleació de ferro i carbó".

Acciaio, acciaio.

cinc puntes d'acer fetes a tall de diamant/cinque punte di acciaio a taglio di diamante (46); corona d'acer/corona di acciaio (27).

acerat *adj.*

"Guarnit o reforçat amb acer".

Acciaiato, guarnito d'acciaio, d'acciaio.

ferro acerat/ferro acciaiato (134); selles acerades/selle guarnite d'acciaio (68); sella acerada e testera/sella e testiera d'acciaio (71).

acertar-se *pron.*

"Esdevenir-se una cosa per casualitat i en relació amb una altra cosa o acció".

Avvenire.

e si lo cas no s'acerta, restaràs en franca llibertat e bona vida/e se il caso non avvenisse, in franca libertà restarai et in buona vita (311).

ací *adv.*

1. "En aquest lloc".

Qui, ivi, quivi, li, vi.

No estigam en noves -dix Tirant-; trau-me prestament d'ací /Non stiamo a parole -dixse Tirante-, ma levatimi subito di qui (234); ací estigueren per alguns dies/qui stettero per alcuni giorni (18); puix lo camp és mogut, demà en aquell dia los haurem ací /poiché il campo si è mosso, domane in quel giorno quivi gli haveremo (334); Molt só content... de restar ací /lo son contentissimo... di restar qui (5); moltes gentes d'estranyes terres se vengueren a poblar ací /molte genti di estreme terre veniang ad habitare (126).

2. "En aquest moment".

Quivi.

d'ací a demà en aquesta hora/di quivi a dimane in questa hora (225).

d'ací avant.

Da qui innanzi.

I com vos ha difamada e farà més d'ací /vanti/e come vi ha difamata e più difamerà da qui /innanzi! (215).

aclarir *intr.*

"Fer-se clar".

Farsi chiaro.

com hagueren acabades de pendre totes les fustes escassament començava d'aclarir lo dia/quando hebbero finito di pigliare tutti gli legni, a pena il di cominciava a farsi chiaro (418).

açò *pronom*

"Aquesta cosa".

Questo, ciò.

Per la mia fe -dis lo Rei ermita- per açò no restarà la batalla, encara que hi sabés entrar en camisa/Per mia fede -disse il re eremita- per questo non restarà la battaglia, se ben dovessi entrar in campo in camiscia (17); E d'açò no vull més parlar per no enutar la persona vostra/e di quò non voglio più parlare per non dar noia alla altezza vostra (19).

en açò.

In questo, allhora, in questo tempo.

En açò vingueren tres-cents cavallers d'esperons daurats/Et in questo, vennero trecento cavaleri da speron d'oro (222); En açò, lo duc se llevà de peus... /Allhora il duca si lieva in piede (14); En açò lo Rei eremita se fonz tant acostat a ell que no el lleixà més tirar /et in questo tempo lo re eremita tanto se gli approssimò che più non gli potea tirare con l'arco (19).

acolliment *m.*

"Acte d'acollir".

Accogliimento.

E ab afable acolliment fon rebut lo magnànim Emperador e tots los seus /E con affabile accogliimento il magnanimo signor imperatore con tutti gli suoi fu ricevuto (190).

acollir *tr.*

1. "Rebre algú que es presenta".

Raccogliere.

E les altres feren la via de la ciutat de Pera, e aquí foron molt ben acollits /e gli altri feciono la via della città di Pera, e quivi furono molto bene raccolti (423).

2. "Rebre favorablement alguna cosa que es presenta".

Accogliere, togliere.

demantant-vos de molta mercè més raons no sian acollides /dimandandove di molta mercede che le mie parole non siano accolte (250); deman a tots en mercè que les mies raons sian acollides així com a persona que ha perdut son germà en batalla/a tutti di gratia addimando che le mie ragioni siano tolte così come da persona che il fratello nella battaglia ha perso (344).

acomandar v. comanar

acompanyar *tr.*

"Fer el seguici a una cerimònia".

Accompagnare.

acompanyaren lo cos de la Viuda a la gran església de Santa Sofia, e aquí li feren les obseques ab gran solemnitat/Il corpo della Vedova alla gran chiesa di Santa Sophia accompagnarono, e quivi con gran solemnità l'essequie gli feciono (416).

acompanyat *adj.*

"Unit en companyia".

Accompagnato.

Car veig que ab multitud de paraules de molta dolor acompanyades... /Ch'io veggo con moltitudine di parole, da molto dolore acompanate... (210).

acomparar v. comparar

2. Vocabulari català-italià.

aconhortar* *tr.,pron.*

"Aconsolar; sentir minvar la pena pròpia".

Confortare; conformarsi.

aconhortant-la en la millor manera que podien/confortando-la nel miglior modo che poteano (22); però la gran esperança que tinc me fa aconhortar/ma la gran speranza ch'io ho... mi fa conformarsi (3).

aconseguir *tr.,intr.*

1. tr. "Perseguir".

Perseguire.

lo bon cavalier deu foradar e aconseguir a tots aquells que mal qui mal volen fer a la cristandat e a l'Església/il buon cavalier dee forare e perseguir tutti quelli che la christianità e la chiesa vogliono offendere (35).

2. tr. "Ambar a una persona o cosa que es mou".

Aggiungere, giungere, accogliere.

tants com n'aconseguen tots los feien morir/amazzando quanti ne aggiungevan (25); matant e degollant tants com aconseguir ne podien/amazzando e decollando quanti ne poteano giungere (25); molts que lo foc aconseguí dormint/molts che il fuoco dormendo accolse (106).

3. intr. "Aribar".

Pigliare.

enant per aconseguir a terra... encontrà's ab una gran caixa/andando a piilar terra... in una gran cassa s'incontrò (265).

4. tr. "Obtenir, guanyar".

Conseguire, acquistare, impetrare.

les honors grandíssimes que els cavallers aconseguiran/gli grandissimi honori quali consequono gli cavalieri (21); la fi que per amor se pot aconseguir/la fine che per amore si può acquistare (208); perquè la presència de la maestrat vostra pugà aconseguir e estar prop de vos/acció che la maestà vostra possi impetrare che il sia appresso di voi (244).

aconseguit *adj.*

"Obtès, guanyat".

Acquisitato.

si vergogna aconseguida per molta actes fos honor, tu series lo més benaventurat cavalier del món/se vergogna acquistata per molti fatti fusse honore, tu il piú felice cavaliere dil mondo saresti (364).

aconsellar v. consellar

aconsellat *adj.*

"Prudent assenyat".

Consigliato.

E segons jo veig vós cercau la mort, la qual més irat que aconsellat demanau voluntàriament, e d'agò sou vós principalment ocasió./E, secondo ch'io vedo, voi cercati la morte, la quale piú irato che consigliato voluntariamente addimandati, e di questo seti voi principal cagione (288).

aconsolar *tr.*

"Fer minvar la pena d'algú".

Consolare/aconsolar/raconsolar.

me vullau aconsolar lo cos e l'ànima/vogliatimi consolare il corpo e l'anima (26); acostà's a ell per aconsolar-lo/A llui per aconsolarlo si acostò (224); l'aconsolà per tal forma que l'Emperador ne restà molt content/per tal forma il raconsolò che l'imperatore contentissimo ne rimase (293).

aconsolat *adj.*

"Que té o ha rebut consol".

Consolato/aconsolato.

l'ànima de mon pare ne serà aconsolada/l'anima di mio padre sarà consolata (22); e agò desitjava molt veure de vida sua, per ço que, com la sua ànima se partiria del cos, aconsolada se n'anàs/e questo ha gran desiderio de vedere mentre ch'el vive, accio che, quando del corpo suo si gli parirà l'anima, aconsolato se ne vadi (100).

acord *m.*

1. fer acords. fig. "Posar-se al mateix nivell".

Accordarsi.

... l'au acorde ab esquinçada veu a l'espredit de tan dolorosa mort d'aquest senyor qui era sustentació nostra e de tota morisca cavallera/... accordativi al'asprezza di tanto dolorosa morte di questo signore, ch'era sustentazione nostra e di tutta la cavallera morisca. E con la rauca voce seguitò... (347).

2. aturar-se acord. "Reservar-se la decisió".

Consigliarsi, mettersi all'accordo*.**

de les altres coses ell s'aturava acord/delle altre cose si consigliava (109); aturà's acord dient-los que reposassen/all'accordo si missa, dicendo che si reposassero (427).

3. d'un acord. "Tots alhora".

Di uno accordo*.**

d'un acord se llevaren/d'uno accordo si levarono (144).

4. restar d'acord.

Concludere.

E així restaren d'acord/E così conclusero (162).

acordadament *adv.*

"Intencionadament, conscientment".

Appensatamente.

Com los de la ciutat hagueren vist la nau donar la proa en terra, pensaren-se que fos de les dels genovesos que acordadament hagués dat en terra per pendre la ciutat./Quando quelli della città hebbero vista la nave dare della proa in terra, si pensarono che fusse di quelle de' genovesi che appensatamente havesse dato in terra per prender la città. (104).

acordar *tr.,intr.*

"Resoldre una cosa col·lectivament".

Accordarsi; pigliare accordo.

Llavors Tirant acordà ab lo manner de llançar-se en mar/Allhora si acordò con il marinaro di gittarsi in mare (299); e allí acordarien quin remei porien pendre en llurs passions/e gli collariano accordo qual rimedio potriano dare alle loro passioni (162).

???

Cognoscere.

primerament acorde de l'amic que pugà fiar d'ell/primeramente cognosca l'amico, perché si possa fidare di lui (143).

acórrer *tr.*

"Socórrer, prestar auxili".

Attendere.

¿A qual d'aquests dos devia primer acórrer?/a quali di questi due doveva prima attendere (84).

2. Vocabulari català-italià.

acost m.

"Ajuda".

Gratia.

Ma la mia mal avisada pensa non basta a contèxer que lo premi de perdó dega obtenir sinó per mitjà del vostre valerós acost/Ma il mio malavisato pensiero non è sufficiente a conoscere che premio di perdono debbia ottenere se non per mezzo della vostra valorosa gratia (243).

acostament m.

1. "Proximitat, companyia".

Presentia.

fallint-me tai acostament estic en un nou purgatori/mancandomi tale presentia, son in un nuovo purgatorio (259).

2. "Subvenció per a les despeses", en la loc. **prendre acostament.**

Accocnciarsi.

E Tirant comprà una galera, lo qual no volgué pendre sou ne acostament de negú/E Tirante comprò una galera: il quale non volse prendere soldo né accocnciarsi con alcuno (112).

acostar tr.,intr.,pron.

1.pron.,intr.,tr."Aproximar-se".

Accostarsi, approssimarsi, affrettarsi, essere appresso; acostare, appropinquare; accostarsi.

véu l'aigua, acostà's hi per voler beure/vidde l'aigua, acostossi per voler bere (28). Com se fon acostada al lit véu un home al costat de l'Emperadriu/Quando si fu acostata al letto, vide un huomo a lato all'imperatrice (262); Hipòlit, acostà's tant que aplegà a ell/Et Hippolito, si affrettò tanto ch'egli pervenne a lui (157); Tirant ab tots los altres acostaren's hi per acconhortar-la/Tirante e gli altri se gli fero appresso per confortarla (264); deixeu-me a mi acostar/lasciatemgli acostare (234); e veren acostar una esquadra de gent ab una bandera blava/viddero appropinquare una squadra di gente con una bandiera azzurra (349). Com foren prop de terra que ja podien donar les escales, totes se voltaren perquè ciant acostassen les popes en terra per exir la gent/Quando furono presso di terra appresso che già potevano far scala, tutte se voltarono, accò che nel girare si acostassino le poppe a terra per uscire la gente (113).

2.pron.met."Introduir-se, afectar una facultat racional o sentimental".

Accostare.

jatsia no es puca acostar injúria ni ofensa/benché non si possi accostare ingiuria né offesa (143).

acostat adj.

1. "Pròxim en parentiu".

Prossimo.

una parenta sua molt acostada/una sua molto prossima parente (221).

2. "Unit, lligat per ses qualitats, semblant".

Attinentia di.

¿Qual persona pot ésser en lo món qui et vulla o puga per parentes de sang o per acostada amitat? f'ame així com jo?/Qual persona può esser nel mondo che voglia o possi credere per parentella di sangue o per attinentia d'amicitia che f'ami così come io? (269).

acostumar tr.,intr.

"Tenir per costum". Usat transitivament sense preposició amb un infinitiu.

Accostumare (di), percostumare, essere consueto, avere per consuetudine (di), avere in uso (di), cominciare (a).

Així acostuma afalagar la iniqua fortuna/Cosí acostuma di accarezzare finiqua fortuna (17); acostum no desistir.../per acostumi non desiderare... (143); aquelles ab què ell acostumava entrar en les batalles/quelle armi di suo marito Guglielmo di Veroich, colle quali era consueto entrare nella battaglia (17); foracó que acostume dir als tres Reis d'Orient/la oratione che io ho per consuetudine di dire agli tre regi d'oriente (262); E vosaltres, immortals deus, los quals poticament acostumau ésser invocats, favoriu e ajudau, endreçau e donau camí al meu despoilat entendre/E vosaltri, immortali dei, li quali poticamente havestun uso d'essere invocati, favoriti, aiutati, dingiti e dati il camino al mio perso intelletto (400); ...així com tu has acostumat fer/...così come tu hai cominciato a fare (356).

Usat transitivament amb elisió de l'objecte directe.

Solere, essere solito, avere per costume, per consuetudine, essere usato.

així com havia acostumat in quel stato ch'egli soleva (92); segons havia costumat/secondo era solito (127); e mostra molt més alegria de la que acostumat haves/e mostra maggior letitia di quello che per costume havevi (10); e aquesta guerra flaca de batalles acostumant, la qual venint ab mantell de pau, ha major gosar que quan ve ab bacinets armada/questa guerra starca già per consuetudine della battaglia, la quale, venendo con mantello di pace, ha maggiore ardire che quando vien di bacinetto armata (143); Tenia dubte que les altres donzelles no entrassen en la cambra per servir a l'Emperadriu, així com havian acostumat/Et, havendo dubbio che f'altra donzelle non entrassero nella camera per servire all'imperatrice, così come erano usate... (262).

Usat intransitivament amb un infinitiu introduït per la prepos. de.

Solere, avere per consuetudine di, avere per costume, avere per usanza di, avere per uso di.

li acostumava de donar caritat/gli solea dare carità (11); La senyoria vostra... no ha acostumat de condemnar a negú sens que no sia ot/La signoria vostra non ha già per consuetudine di condannare alcuno prima ch'el non sia udito (98); eren hòmens d'illa e acostumaven de navegar/erano huomini d'isola et il navigare per costume haveano (164); E com ho portaren al seu alleujament li feren aquella honor que en altres batalles li havian acostumades de fer/Quando il portarono al suo alloggiamento, gli feciono quel proprio onore che havian fatto per usanza di far f'altra battaglie (68); aquells qui virtuosament obraven remunerava així en béns com en honors, ab gran magnificència que ho acostumava de fer/così in bene come in honore gli remunerava, e con gran magnificèntia l'havia per uso di fare (281).

Usat intransitivament amb un infinitiu introduït per la prepos. en.

Havere per costume di.

si haguesses usat del que la tua molta discreció ha acostumat en fer, no ho podies errar/se tu havessi usato quello che la tua molta saviezza ha per costume di fare, errare non potevi (142).

Usat en la forma passiva (perifràstica o reflexa amb el pron. es).

Accostumare, recostumarsi di, avere in usanza, avere per pratica, essere usanza, essere il costume.

I ell, qui d'haver mercè era acostumat, com a cruel, envers mi m'ha tardada la salut mia/Et egli, che era acostumat d'haver mercède, come crudele verso me mi ha tardato la mia salute (251); e que els sia feta tota aquella solennitat que a semblants traidors com aquests, contra Déu e lo món, és acostumada/e che gli sia fatto tutta quella solennità che a similitudine, come sono questi, contra Dio et al mondo, si acostuma di fare (146); treballas, així com és acostumat, de fornir-te de camises brodades d'or/affatichi, così come hai in usanza, di fornirte di camisce lavorate d'oro (350); E jo, qui no sé acostumada de tal meneig, pens que a mi seria molt difícil poder contentar lo teu appetit/E io do tale usanza non ho per usanza. Penco che a me seria molto difficile di potere contentare il tuo appetito (258); e aquí estigueren parlant e burlant així com de persones enamorades si acostumava dove n'essero parlando e scherzando così come di persone innamorate a usanza (262); E les mateixes paraules dix Tirant... segons és acostumat/E le medesime parole disse Tirante... secondo che è il costume (271).

acostumat adj.

"Habitual".

Usitato, solito, consueto, costumato, preposto.

féu los jurament que de tot son poder defendria la santa mare Església, ab les cirimònies acostumades/fecò il giuramento che a tutto suo potere la santa madre chiesa difenderia, com le altre usate cerimonie (483); acostumada penitèntia/solita penitèntia (26); acostumades gales/consuete galle (71b); e Placerdemavida, qui en semblants afers és molt sensible e placent, veur les s'ha e dirà-us de ses acostumades placenteses/e Placerdimavita, che in simili affari ha grande ingegno et è piacevole, se la vestirà e diravi delle sue consuete piacevolozze (283); Senyor, deteni-vos, per vostra virtut e acostumada nobles. Hi signore, detenetevi per la virtù vostra, e per la costumata nobilità, guardatvi! (436); Torde acostumet/ordine preposito (72).

cosa acostumada.

Usanza.

...com sia cosa acostumada als hòmens/... essendo usanza che gli huomini... (300).

Refrany. no dona qui ha, mas qui ho ha acostumat.

El non dona chi ha, ma quello che ha per usanza di donare.

Mas ab la gàcia e molta amor que la celistudine vostra ho ha dit, deu ésser pres en molt major estima que no és, car diu lo proverbi, que no dona qui ha, mas qui ho ha acostumat/Ma per gràcia e molto amore che la celestidine vostra l'ha detto, dee ésser preso in molto maggiore estima che non è, ché il proverbio dice ch'el non dona chi ha, ma quello che ha per usanza di donare (146).

2. Vocabulari català-italià.

acte m.

1. "Acció o fet realitzat d'un ens racional o moral".

Atto, fatto.

exercit virtuosos actes/esercitandosi in atti virtuosi (21); us pregue me digau los seus actes quins són estats/vi prego mi diciate quali sono stati gli atti suoi (58).

2. "Document formalitzat per un notari".

Atto publico.

als notaris del camp ne féu llevar acte/agli notari del campo atto publico levar ne fece (82).

3. **Actes dels Apòstols.** "Un dels llibres sagrats de l'Antic Testament".

Atti de li apostoli.

...com se lig en los Actes dels Apòstols /...come si legge ne li Atti degli Apostoli (182).

actor m.

"Qui obra o fa qualche cosa".

Attore.

si fas res contra ma voluntat, tu seràs fet un mateix reprenedor e actor del nostre crim/se farai nulla contro la volontà mia, tu sarai fatto un medesimo reprenditore et attore del nostro peccato (279).

actoritat v. autoritat

actual adj.

pecat actual. "Acció comesa per un individu (per oposició a pecat original)". v. **pecat**

Peccato attuale.

acullent adj.

"Hospitalari, obsequiós".

(Che) fa accoglientia.

La dotzena és que sapien ben servir, e ben cavalcar, e ben acullents /la duodecima è che sappiano ben servire, ben cavalcare e fare buona accoglientia (221).

acunçat adj.

"Polit, lluent".

Acconciato.

lo illustre dels ulls, que par que sien robins acunçats/il lustre degli occhi che pare che siano rubini acconciati (299).

acurçar tr.

"Fer més curt".

Ascurtare.

Jo us ascuraria les faldes fins a la meitat de la cinta/fino alla correggia l'habito vi ascurterei (14).

acusador m.

"Persona que acusa".

Accusatore.

no pare forella a acusadors o a malmescladors d'altres/non prestí forecchia ad accusatori o a maldicenti d'altri (143).

acusar tr.

"Assenyalar algú com a culpable".

Accusare.

Pensau en los fets qui són aqueles qui us han acusar o excusar/Pensate ne' fatti li quali son quelli che vi hanno ad accusare o a scusare (154).

adarga f.

"Escut ovalat o de forma de cor".

Targa.

e de cascun mig feren una tarja a manera d'adarga/e ne feciono due parti, e ciascaduna conciono a modo di targa (65).

adés adv.

1. **adés...adés** (Indica alternància de dues coses o accions).

Hora...hora.

me fa creure adés una cosa, adés una altra/hora una cosa hora un'altra credere mi fanno (187).

2. **adés adés.** "Tot seguit, continuament".

Hor hora.

E Tirant adés adés se girava, e veia venir tota la gent/E Tirante hor hora si volgeva e vedeva venire la gente (157).

adéu-siau excl.

Interjecció de comiat, ací usada com a substantiu.

Addio.

Partir-se de tan virtuosa senyora, la més alta en dignitat e virtut que en tot lo món sia, sens dir-li adéu-siau/Partirsi da tanto virtuosa signora, la più alta in dignità e virtù che in tutto il mondo sia, senza dirgli addio(294).

adevinalla f.

"Cosa que cal endevinar per mitjà d'una definició obscura", **parlar per adevinalles.**

Parlare indovinando.

E jò, qui só mora e parlo per adevinalles.../Et io che son mora e parlo indovinando... (365).

adevinar tr.

"Saber per mitjans sobrenaturals".

Indivinare/indovinare.

Jo no se si sap de adevinar o sia nigromàntic/lo non so se li sa indivinare o se è nigromante (24). Car moltes vegades la misera pensa pronosticant adevina los dans que l'adversa fortuna procura ab trist'or que el meu cor miserable tormenta/ché molte volte il misero pensiero, pronosticando, indovina gli danni che l'avversa fortuna con tristezza procura, che il mio miserabile cuore tormenta (474).

2. Vocabulari català-italià.

adherent m.

"Adepto, partidari".

Adherente.

(Rei de Tunis, Déu te perdone e et faça tenir lo camí de veritat e que sies lo major de tots lla on la tua ànima irà ab tots los teus adherents/O re di Tunisie, Iddio te perdoni e te faccia tenere la via di verità e che sii il maggiore di tutti là dove la tua anima andarà con tutti gli adherenti tuoi) (347).

adherir intr.

"Accedir, consentir".

Adherire*.

de bon grat haquerem adherir al que l'altessa vostra haqués mana/di buona volontà haremssimo adherito a quello che l'altessa vostra avesse commandato (16). Jo jamés volgui adherir en cosa que fos en plaer e contentació sua/lo mai volsi adherire in fargli cosa che fusse in piacere e contento suo (67).

adins adv.

"A la part interior".

Dentro.

passà en una altra sala més adins/e passò piú a dentro in un'altra sala (141).

adjutori m.

"Ajuda" (apareix sempre en l'expres. **divinal adjutori**).

Aiuto.

faça casó axí com jo faré, car ab lo divinal adjutori jo us daré venjança de vostres enemics/faccia così ciascuno come farò io, perché, con l'aiuto divino, vi darò vittoria delli miei nemici (24).

admetre tr.

"Rebre algú en son esperit una cosa com a verdadera o vàlida".

Admettere, accettare, esaudire/essaudire.

les seues suplicacions en aquest temps no podien esser admeses/le sue supplicazioni in questo tempo non poteano esser admesse (57); treves de tres mesos... a tu sien dades si admetre les volràs/regue per tre mesos... ti siano concesse, s'accettare le vorrai (178); Hauria-us a molta gràcia me fesseu cert de vostra benivolença que la mia demanda fos admesa/lo vi restarei molto obligato, e mi reputarei di somma grata che mi festi certo della benivolencia vostra e se la dimanda mia fusse esaudita (146); E si la celstidudine vostra volia admetre la mia demanda.../E se la celstidudine vostra volesse essaudire la mia dimanda... (208).

administrador m.

"Persona que administra".

Administratore.

administrador de justícia/administratore de giustizia (36).

administrar tr.

1. "Proveir o aplicar a algú ço que li és útil".

Administare.

los que hauran càrrec d'administrar la moneda/che haveranno il carico di administare la moneta (92).

2. "Ordenar, disposar".

Administare/amministrare.

E si la fortuna administra que tu sies vencedor, jo me'n tornaré en la mia pròpia terra/Ma, se la fortuna administra che tu sia vincitore, io me ne ritornerò nella mia propria terra (13); ...no regiri ne administari les nostres coses prudentment/non reggendo né amministrando le cose nostre prudentemente (376).

admirable adj.

"Digne d'admiració".

Admirabile, mirabile, meraviglioso.

home admirable/huomo admirabile (28). Lo seu treball e lo poc dormir és cosa admirable/La sua fatica et il poco dormire sono cose mirabili (145). Admirable fon en aquell dia la paciència de Tirant/Maravigliosa fu la patientia di Tirante (349).

admiració f.

"Sentiment de sorpresa davant d'un fet".

Admirazione/ammirazione, meraviglia.

Cosa és de gran admiració/Cosa è di grande admirazione (10). féu-ne tal rialla del plaer que hi pres que fon cosa de gran admiració/ne fece tal risa, del piacere che ne prese, che fu cosa di grande ammirazione (263); era una gran admiració de veure tanta gent armada/era una grande meraviglia a vedere tanta moltitudine di gente armata (23).

haver admiració.

Maravigliarsi.

per ço no deus haver admiració de mi si conec les malalties/però non ti dèi maravigliare di me, se io conosco le infermità (162).

admirar-se pron.

"Sentir extranyesa o sorpresa d'una cosa extraordinària".

Admirarsi, maravigliarsi/maravegliarsi.

solament guard altament les coses eternals, e d'aquelles s'admira/solamente guardi altamente le cose eterne e di quelle si admiri (143); Lo gentilhom s'admirà de tal visió/Il gentilhuomo si maravigliò di tal visione (28); No es deu negú admirar de res que veja, car casó ve ab sa fantasia/Non si dèe maravegliare alcuno di cosa ch'el veggia, perché ciascuno viene con la sua fantasia (68).

admirat adj.

"Extranyat, sorprès".

Admirato/ammirato, admirativo, meravigliato, con ammirazione.

Lo adolorit Rei... estigué admirat del somni que fet havia/Lo addolorato re... restò admirato del sogno che fatto aveva (6). Com Tirant la véu ab tanta resplendor estava admirat e doblà-li lo voler/Quando Tirante la vidde con tanto splendore, ammirato rimase e raddoppiòegli la volontà e l'amore (269); De què estic admirat com ho podeu consentir/Di che sto molto admirativo come lo comportate (33); admirat de semblant cosa/meravigliatosi de tal caso (26); estava admirat dels seus cabells, qui de rossor resplandien/stava con ammirazione degli suoi capelli che di rossezza resplendevano (119).

adobar tr.

1. "Posar una cosa en orde, així com cal que estigui".

Mettere in ordine, mettere ad ordine, ordinare, acconciare/racconciare, fornire.

adobar les banderes e les armes/*mettere in ordine* le bandiere e l'arme (125); estaven adobant taules e bancs/che *mettevano ad ordine* (161); féu... adobar de sopar/fece... *ordinare* la cena (26); pres un pa e llescà'l tot, e féu-ne dotze llesques grans e adobà-les /tolse un coltellino et un pane, con gran fretta, e lo tagliò tutto e fece dodici fette grandi et *acconciò*lle (101); ne trameteren cinc [naus] faent demostració que volien alli adobar e mostrar carena/passats quinze dies d'apoi XV di ne mandomo cinque, facendo dimostrazione che li ne volevano *acconciare* e mettere a carena (98); anà de casa en casa pregant a tota la gent que tothom ferràs sos cavalle e adobassen les selles/andò di casa in casa, pregando tutta la gente che ogni huomo ferrasse gli suoi cavalli e *racconciassero* le selle (133); E les naus sien... adobades/E... le navi... siano...*ornite* (164).

2. "Posar en bon estat una cosa que estava rompuda".

Racconciare/acconciare, rifare, reparare.

tomarà a adobar tot lo que tu has desfet/e farà *racconciare* tutto quello che tu hai guasto e disfatto (33); féu prestament adobar lo pont/fece *acconciare* il ponte (140); Com los turcs hagueren acabat d'adobar lo pont.../Quando gli turchi hebbero finito di *riparare* il ponte... (140); tant com ne derrocava, tan prestament los de dins ho havien adobat/tanto come ne roinava, tanto con gran prestezza quelli di dentro gli *havevano riparato* (364).

adobat adj.

"Posat, col·locat en un estat determinat".

In tal punto.

no et penses que em faça doire la temor dels enemics, mas perquèestic tal *adobat* que no puc fer prestament la venja/non voglio che tu pensi che il timore degli nemici dolore mi faccia, ma perché sono *in tal punto* che la vendetta incontenente fare non posso (339).

mal adobat. "Maltractat, malparat".

Malconcio, in tal termine, molto male.

Com tots los que allí eren veren il·lur Capità tan *mal adobat* /Quando tutti quelli che gli erano il capitano tanto *malconcio* viddero... (357); Com veren estar així tan *mal adobats* los cavallers/quando videro gli cavallieri *in tal termine* (67); sens dubte ell està *malament adobat*/ma senza dubbio egli sta *molto male* (238).

adolescència f.

"Part de la vida que segueix la infantesa".

Adolescentia.

desitja lo cor coses nocives, e avoreix coses útils, decebut per desordenats apetits als quals som inclinats del principi de la nostra adolescència/le cose nocive il cuore desidera et *abhorrere* le cose utili, ingannato da disordinati appetiti, agli quali dal principio della *adolescencia* nostra inclinati siamo (377).

adoloridament adv.

"Amb afició, de forma adolorida".

Addoloratament.

Com Tirant foi tan *adoloradament* parlar, pres-li gran dolor/Quando Tirante tanto *addoloratamente* parlare fudi, gran dolore gliene prese (373).

adolorit adj.,m. (dolorit)

1. adj. "Dolorós".

Addolorato.

...tingues llibertat de dar-los mort *adolorida*/...habbi llibertat di dargli *addolorata* morte (310).

2. adj. "Entristit, affigit".

Addolorato, con affanno, ammirato.

E estant ocupat en aquests adolorits pensaments.../Et essendo occupato in questi *addolorati* pensiers... (310); E restant molt adolorit, me partí ab una nau per passar en la Suria/E restando con grandissimo *affanno*, in una nave per passare in Soria mi partí (301); Lo rei Escariano fon molt adolorit de les paraules de Tirant/Il re Scariano fu molto *ammirato* delle parole di Tirante (341).

3. m. "Persona afligida".

Addolorato.

Continua experiència de greus males e dolors m'han mostrat complanyent als dolorits socórrer/La continua esperienza di gravi mali e dolori m'ha insegnato, compiacendo, alli *addolorati* soccorrere (444).

adorar tr.

1. "Tributar la reverència que sols a Déu és deguda".

Adorare.

Oh Sacratíssima Trinitat gloriosa *ador*-te penolls ficats/O sacratíssima Trinitat gloriosa, inginocchiato ti *adore* (83).

2. "Professar una estimació tan intensa que siga com a un culte".

Adorare.

la donzella que jo ame e *adore* excel leix en virtuts a totes aquelles altres/la donzella ch'io amo et *adoro* in virtù tutte queste altre eccelle (309).

adormir-se pron.

"Venir la son a algú".

Addormirsi, addormentarsi.

com ella coneixia que la Princesa s'*adormia*, fluixava la mà e llavors Tirant tocava a son plaer/quando ella conosceva che la principessa *si addormiva*, apriva la mano et allora Tirant toccava a suo piacere (233); *adormi*s sobre el rossi/*se addormentò* sopra il cavallo (28).

adormit adj.

"Ensopit, en estat letàrgic".

Addormito, addormentato.

Irquen los reis qui aci jauen *adormits*/Escono gli regi che *addormiti* giacciono (78); Sus, doncs, cavallers estrenus, despertau l'*adormida* sangl/Su, adunque, cavallieri strenui, resvegliatmi l'*addormentato* sangue... (417).

adquirir v. adquirir

adquirir tr. (adquirir)

"Arribar a posseir".

Acquistare.

Mira, mon fill, aquest cavaller quanta honor *adquiri* per ésser virtuos/Guarda, figliuol mio, quanto honore *acquistò* questo cavaliere per la sua virtù (34); *adquiria*... honor e glòria/honore e gloria *acquistava* (157); Ab poc treball se conserva la gran fama, pux *és adquirida*/Con poca fatica si conserva la gran fama, dopoi che *è acquistata* (346).

adular intr.

"Udolar, fer crits gemegosos i llargs".

Ullulare.**

Adulan los animals, cessen los cantos melodiosos dels ocells/*Ullulino* gli animali, cessino gli canti pieni di melodia degli uocelli (472).

2. Vocabulari català-italià.

adulterar *intr.*

"Cometre adulteri".

Usare carnalmente.

Com son marit adulterà ab una cativa sua, en negun temps ho volgué descobrir./C/havendo suo marito usato carnalmente con una sua serva, in alcun tempo scoprire no 'l volse (309).

adulteri *m.*

"Relació sexual entre dues persones, una almenys casada amb un'altra persona".

Adulterio.

cometé adulteri e hagué la pena que mereixia/commissé adulterio et hebbe la pena che meritava (127).

adveniment *m.*

"Venguda".

Advenimento/avvenimento.

E de l'adveniment de Jesucrist ençà-dix Tirant-, ¿han-n'hi haguts de tan bons?/E dall'advenimento di Christo in qua -dixse Tirante- sorvi stati di così buoni? (37); venc en lo món aqueil profeta e sant gloriós, Joan Baptista, per denunciar l'adveniment del nostre redemptor Déu Jesús/quel propheta e santo glorioso Giovan battista venne nel mondo per denunciar l'avvenimento del nostro redentore Iddio Gesù (108).

advers *adj.*

"Que obra en sentit contrari".

Adverso/avverso.

la fortuna m'és estada molt adversa/la fortuna m'és stata molto avversa (19); Enutjada l'adversa e iniqua fortuna del vostre bé e delit.../Fastidita l'avversa et invidiosa fortuna del vostro bene e delitto... (241).

adversari *m.*

"Qui està enfront en una lluita o disputa".

Adversario.

en lo loc de l'adversari per lo qual la virtut se mostrarà e s'esforçarà han successs delicaments/in luogo dello adversario per il quale la virtù si dimostrava e se ingagliardiva, sono successse le delitte (143).

adversitat *f.*

1. "Sort adversa".

Avversità.

car aquest temps n'aportará altre, que si aquest és d'adversitat, ab esforç e ajuda vostra se porá reparar/ché a questi tempi non mancaria altro, ché, se questo è d'avversità, con la gagliardezza et aiuto vostro si potrà riparare (288).

2. "Cop de sort adversa".

Adversità, adverso caso, cosa contraria.

Per gran adversitat que li vinga no deu demostrar la cara trista/non debbe mostrare la faccia sua trista, per grande adversità che gli sopragiunga (10); ja eren tomats en les acostumades adversitats de fortuna/già erano tomats agli usitati adversi casi di fortuna (167); no tenint experència d'adversitat alguna los pocs dans majors estimen/non havendo experència d'alguna cosa contraria, li piccoli danni maggiori stimano (17).

advertir *intr.,tr.*

1. *intr.* "Aplicar l'atenció".

Avvertire/avvertire.

Lo Rei advertí molt bé en les prudents paraules del Mestre/Il re advertí molto ben le parole prudenti del maestro (108); ...no volent advertir a la gran infàmia que li'n seguirá portant tan abhominable vida... non voliendo avvertire alla grande infamia che gli ne seguirá tanto abhominanda vita menando (284).

2. *tr.* "Observar".

Avvertire.

no advertint ni sabent lo gentil estil ni virtuosa pràctica de nostres antecessors/non avvertendo né sapendo il gentil stile della virtuosa pratica de' nostri antecessori (14).

advocar *tr.,intr.*

"Defensar un plet o alguna altra causa".

Advocare; addimandare cosa giusta.

E per ço com veritat advoca la mia part, confie en lo divinal auxili./E per questo con veritat, advocato della mia parte, mi confido nel divino aiuto (141); E posat cas veritat les teues piadoses paraules advocuen racionablement.../Orde, considerando che le tue piadose parole addimandano cosa giusta racionevolmente... (10).

advocat *m. i f.*

1. *m.* "Qui defensa una part litigant en un judici".

Advocato.

tan pocs advocats en ma justa causa trobe/alcuno advocato nella mia justa causa non trovo (6).

2. *f.* "La Mare de Déu".

Advocata/avvocata.

¡Oh immaculada Verge, reina de paradís, advocada dels pecadors!/A te, immaculata vergine, regina del paradiso, advocata de' peccatori (83); ¡Jo reconec a tu, humil e piadosa dels pecadors advocada, que no permetes que jo perda lo cos e l'ànima!/Io ricorro a te, humile e pietosa degli peccatori avvocata, che non permetti che l'anima et il corpo io perda! (292).

afabilíssim *adj.super.*

"Molt afable".

Affabilissimo.

La tua real e elegant senyoria, afabilíssim pare.../La tua real signoria, affabilissimo padre... (23).

afabilitat *f.*

"Suavitat i dolcesa en acollir i tractar les persones".

Affabilitat, charitat.

ab gran afabilitat parlaré/con grande affabilità...parlerai (10); E lo rei rebé'ls ab molta d'honor e afabilitat/Et il re li ricevé con molto honore e charità (71b).

afable *adj.*

"Que acull i tracta amb bondat, agradosament".

Affabile, lieto, placido, gracioso, chiaro.

condició afable/condizione affabile (3); ab cara afable/con lieta faccia (24); cara molt afable/placida volto (39); cara afable/gracioso volto (54); cara afable/chiaro volto (55).

2. Vocabulari català-italià.

afaenat adj.

"Apressat".

Affannato.

veu a Tirant que anava tot afaenat envers ell/vidde Tirante che tanto affannato verso lui andava (161).

afalac m.

"Demostració d'amor o de simpatia per mitjà de paraules o d'obres afectuoses".

Carezza.

Mostra la fortuna a molta la cara rient ab afalacs enganosos./Mostra la fortuna a molti la faccia ridente con ingannevoli carezze (374).

afalagar tr.

fig. "Tocar amb suavitat".

Accarezzare.

Aid acostuma afalagar la iniqua fortuna./Così acostuma di accarezzare l'iniqua fortuna (17).

afany m.

"Treball excessiu i penós".

Affanno.

estava una rba que ab gran afany la podien pujar els cavalls/era una gran ripa, la quale con grande affanno gli cavalli potevano ascendere (131).

afavorir tr. (favorir)

"Obrar en favor d'algu".

Favorire.

E lo princep de Gales l'afavoria molt/et il principe di Gales... molto il favoria (80); la pròpera fortuna havia acostumat de favorir los turcs contra los crestians/la prospera fortuna aveva per costume di favorire gli turchi contra gli christiani (157).

afavorit adj. (favorit)

"Que és objecte de la predilecció d'algu".

Favorito.

molt favorit e cavalier molt vituós/molto favorito o cavaliere molto virtuoso (127); tu seràs en ma openió e més favorida de totes les altres/sarai nella gratia mia e più favorita di tutte le altre (262).

afeat* m.

"Feel".

*

... a Déu regraciana, jatsia infindament li reste obligat per haver-me atorgat conèixer donzella que tant en lo món de perfeccions se mostra complida, a fi que los pocs afeats qui lo meu voler no basten a comprendre que té poder de tanta singularitat com vós, car bé veig que la bellea de vostra majestat no mereix sinó per mi ésser posseïda./...io ringratiarei Iddio, benché infinitamente gli resto obligato per havermi concesso conosere donzella che tanto nel mondo di perfezioni sia compita, a fine che quelli che intera notitia non hanno del mio volere non haveranno patientia a comprendere la singularità grandissima che è in voi, ché ben vedo che la bellezza di vostra maestà non merita si non per me d'esser posseduta (247).

afecció f.

1. "Amistat".

Affettione.

pròpera benaventurança sentireu, com aquell qui d'amor e voluntat me portau virtuosa afecció/prospera felicità sentireti, come quello che di amore e volontà mi porta virtuosa affettione (456).

2. "Interés i insistència per conseguir una cosa".

Affettione.

ab quanta afecció e sollicitud he treballat en dar-vos tal companyia/con quanta affettione e sollicitudine io mi son affaticato in darvi tal companyia (111).

afectadament adv.

"Amb afecte".

Affettatamente, affettuosamente, affrettatamente (e).

aquella qui per molta gentilea s'ua afectadament m'ama/quella che per sua molta gentilezza affettatamente mi ama (323); ...suplicant afectadament, tant com puc ni sé, desestmeu la vida per estimar l'honor/vi supplio affettuosamente, tanto come io posso e so, che dispregiate la vita per estimare l'honore (417); Així, los elements, les coses que a llur ésser se condonen afectadament volen que en altres llocs trobar no es deuen/Così tutti gli elementi, le cose, che all'esser loro si confanno, affrettatamente vogliono che in altri luoghi trovare non si lasoiano (129).

afecat adj.

"Afecte, adherit en el sentiment a una persona, institució o empresa".

Affettionato, affettuoso.

accepte las claus de la ciutat e tu per vassall e servidor afecat/accetto le chiavi della città e te per vasallo e servitore affettionato (458); servidor afecat/servitore affettuoso (119).

afectuosament adv.

"D'una manera afectuosa".

Affettuosamente.

pregà'm molt afectuosament que deu galeres que hi havia que les fessen armar e posar en orde de les coses necessàries/affettuosissimamente pregò loro che fessero armare e porre in ordine di tutte le cose necessarie dieci galere che gli erano (292).

afar m.

"Negoci; actes que tenen per objecte els interessos públics o privats".

Affare, negocio, facenda, cosa.

e par-me que lo callar és lo més segur e lo que més pot valer en aquests afars/e parmi che il tacere è il più sicuro e quello che più può valere in questo affare (233); E tots los qui amen són cecs, e no es temen ni es miren en tals afars/E tutti quelli che amano sono cecchi, e non temono né mirano in tali negocii (218); no sé on se n'anà ni per quins afars/non so per qual facende né dove se n'andasse (241); Pux la sort ha permès tu has hagut a sentir en aquests afars, done orde que de tot ton poder vulles servir Hipòlit més que a la ma persona./Poiché la buona sorte tua ha permesso che tu habbi saputo questa cosa, da ordine che, per quanto ti è possibile, più vogli servire Hippolito che la mia persona (262).

aferrar tr.

"Declarar que una cosa és vera".

Affermare.

me deu e aferrau jo no ésser suficient per entrar en camp clos/me dite et affermate ch'io non sono sufficiente per entrare in campo di duello (17).

2. Vocabulari català-italià.

aferrar *intr.,pron.*

"Agafar fort alguna cosa; agafar-se fort amb alguna cosa".

Tenersi a, aprendersi, confirmarsi con.

vós mostrau aferrar en aquella llaca rama com a persona torbada/e voi mostrate lanarsi a quel debil ramo come a persona conturbata (160); aferrà's ab lo barni de la sua mercaderia per poder-lo traure en terra/dietro al banile s'acorse per poterlo tirare in terra (265); us aferreu a la vostra fe/vi confirmate con la vostra fede (138).

afilat *adj.*

"Amb forma de punta".

Affilato.

lo seu nas era prim e afilat/il suo naso era sottile e affilato (119).

afinitat *f.*

"Parentiu".

Affinità.

Veig-me en exili entre gents bàrbares, e de la mia pròpia pàtria e dels conjunts a mi en afinitat e amicitia separada./lo in essilio fra gente barbare mi veggio, e della mia propria patria e dagli congiunti a me in affinità et amicitia separata. (375).

aflix *adj.*

"Acostat de parentiu".

Prossimo.

¿tenia pare ni mare ni afixos parents?/haveva padre né madre né prossimi parenti? (57).

aflaquir *tr.,intr.*

"Debilitar; debilitar-se".

Debilitare; debilitarsi.

aflaquir als superbiosos/debilitare gli superbi (143). Aflaquir de jom en jom e deixant-se anar los ànimos ociosos dels cavallers anglesos, moits dies eren passats en pau./Di giorno e in giorno debilitandosi e stando in ocio gli animi de' cavaleri inghlesi, moiti di erano passati in pace (26).

aflaquit *adj.*

"Dèbil".

Debitato.

... la virtut... la qual s'és per oci e repós amagada, e a vegades del tot perduda o aflaquida/... la virtù... la qual si è per ocio e riposo ascosta o alle volte del tutto persa e debitata (143).

aflegit *v. afligit*

aflicció *f.*

"Estat de la persona afigida moralment".

Afflittione, ansietat.

en gran aflicció veig vostra la senyoria vostra/in grande afflittione vedo la signoria vostra esser posta (5). E, acompanyant les mies doloroses llagrimas e aspres sospirs, vençuts per la mia justa querrela, presente l'aflicció e obra per l'execució que tal sentiment lo manifesta./et accompagnando le mie dolorose lagrime et aspri sospiri, vinti per la mia giusta querrela, l'ansietat et obra per la essecucione di tal provisione gli manifesta vi appresento. (3).

afligit *adj.,m. (aflegit)*

"Afectat per una pena física o moral".

Affitto, addolorato fuor di modo; afflito.

car la terra, la mar e les arenes, e tota natura de gents s'enutgen de sostenir e comportar lo meu afligit cos/ché la terra, il mare, le arene et ogni natura di gente hanno noia di sostenere e portare il mio afflito corpo (208). L'afligit Rei cristia, veent-se ab l'esperança perduda, no sabé què pogués fer/... il re christiano; il quale, addolorato fuor di modo, vedendosi senza speranza alcuna né sapendo che farsi... (5); Humana cosa és haver compassió del afligit/Humana cosa è avere compassione degli afflitti (355). Humana cosa és haver compassió del afligit/Humana cosa è avere compassione degli afflitti (355).

aflulxar *tr.,intr. (flulxar)*

1.tr."Fer minvar la pressió".

Lasciare, aprire.

tiraven l'un cap e aflulxaven l'altre, e lo veixell anava de punta/tiravano l'un de' capi e lasciavano l'altro (141), com ella coneixia que la Princesa s'adormia, flulxava la mà/quando ella conosceva che la principessa si addormiva, apria la mano (233).

2.intr."Aturar-se".

Restare.

Los enemics aflulxaren un poc per ço que la gent passàs./Gli nemici restarono un poco, acciò che la gente passasse (131).

afollar *tr.,pron.*

1.tr.fig."Malmetre una cosa".

Storpiare.

e tots aquells que seran afollats de qualsevulla de sos membres/e tutti quelli che seranno storpiati di alcuno delle sue membra (27).

2.pron."Ferir-se, inutilitzant un membre".

Guastarsi e storpiarsi.

e corregeca les costumes de les gents que per gran plaer se són afollades/e corregga gli costumi delle genti che per gran piacere si son quaste e storpiate (143).

3.pron."Avortar".

Diaperdere.

Moltes dones prenyades se són afollades/Molte donne gravide haveano disoersa (104).

afollat *adj. (follat)*

"Alesiat".

Stroppiato.

si era couxo o afollat d'algu de sos membres/s'egli era guasto e stroppiato in alcuno dei suoi membri (58), e ab tots aquells qui són fets inútils e follats de ses persones/e con tutti quelli che son fatti inutili e stroppiati delle persone loro (154).

afonar-se *pron.*

"Anar-sèn al fons".

Andare sotto l'acqua al fondo.

los ocosos morts qui en la mar llançaven no es podien afonar/gli corpi morti che nel mare gittavano, sotto l'acqua al fondo andare non poteano (164).

afortuït adj.

"Fortuït".

Fortuito.

veig que com a desconeixent vols acomodar a l'arbitre d'un cas afortuït tants grans fets e tan generosos/veggio, come a disconoscente, a l'arbitrio di un caso fortuito tanti gran fatti e tanti generosi vuoi raccomandare (355).

afortunat adj.

1. "Que té bona fortuna".

Fortunato.

aquell qui en les armes se troba lo més ben afortunat, i en les amors lo més mal fadat/quello che nell'arme si trova il più ben fortunato, et in amore il più disgratiato (253).

2. "Perseguit de la mala fortuna".

Sfortunato.

quina fon l'afortunada causa que jo tant hagués ofès al virtuós Tirant/qual fu la sfortunata causa ch'io tanto al virtuoso Tirante offeso havessi (431); és estada vestida de continu la mia afortunada persona d'un aspre cilici de carn/la mia sfortunata persona di continuo è stata vestita d'uno aspro cilicio sopra la carne (461).

afranquir tr.

afranquir la cara. "Mostrar les pròpies intencions".

v. cara

Mostrare allegro il volto.

afrenellar-se refl.

"Amarrar-se les naus amb frenells".

Appressarsi.

Les onze naus... afrenellaren-se les unes ab les altres/Le undici navi... s'appressarono (164).

afrenellat adj.

"Amarrat amb frenells".

Affrenellato.

les naus afrenellades/le navi afrenellate (100).

africà adj.

"D'Àfrica".

Africano.

he oferi la mia persona a sangonoses batalles, tenyint en augment de l'estima de ma honor los verds camps africans com a cavaller/la mia persona a sangonose battaglie ho offerto, havendo in augmento della stima del mio honore, come a cavaliere, li campi africani verdi del mio sangue (369).

afrontar tr., intr.

1. tr. "Envestir l'enemic".

Affrontare.

Tiraren les espases e afrontaren-se donant-se grans colps /sfodrorono le spade e si affrontarono dandosi gran colpi (157).

2. tr. "Posar un enfront d'un altre".

Affrontare insieme.

Ell los afrontà /Et, affrontatoli insieme... (310).

3. intr. "Esser contigu".

Confinare.

fèu la via d'una ciutat qui havia nom Caramen, qui és en la fi de la Barbària qui afronta ab los negrins/fece la via da una città che haveva nome Caramen, la quale è nella fine della Barbena che confina con gli negrini (384).

afronte m.

"Acte d'afrontar, d'atacar".

Assalto.

E qui gosa mirar lo primer afronte d'ells, del joc de les pedres que us fan és molt gran, emperò, passades les pedres, no són res/E molto grande è quello che ha ardire di mirare il primiero assalto, che col giuoco delle pietre vi fanno, ma, passate le pietre nulla sono (164).

agenollar-se pron.

"Posar-se de genolls en terra".

Inginocchiarsi, gittarsi in ginocchioni.

agenollà's davant ella/inginocchiarsi; dinanzi a lei (26); agenollà's davant un oratori/si gittò in ginocchioni; dinanzi ad uno oratorio (26).

agenollat adj.

"Posat amb els genolls en terra".

Inginocchiato/ingenocchiato, in ginocchione.

agenollat davant l'altesa sua/inginocchiato dinanzi all'altrezza sua (228); estaven agenollats fent oració/erano inginocchiati facendo orazione (141); E ell tostemps acostumava oir missa agenollat /Egli era sempre usato udire la messa in ginocchione (119).

agonia f.

"Angoixa de l'ànima".

Agonia, angonia.

Com la Princesa ho sabé fon posada en gran agonia, e lamentant-se dix... /Quando la prenscepessa il seppe, fu posta in agonia, e lamentandosi, disse... (236); dóna terme a la mia incomportable dolor e intolerable agonia/dà termine al mio insopportabile dolore et intolerabile agonia (375).

agost m.

"Vuité mes de l'any".

Agosto.

a vint dies d'agost, quatre dies ans o quatre dies après, seré en la platja oriental/a venti giorni di agosto, quattro giorni innanzi o quattro giorni dappoi... nella piaga orientale mi ritrovarò (152).

agraçiat adj.

"Adornat de gràcia".

Aggratiato/egratiato, aggrato.

No tardà molt la Reina... ab un agraçiat sospir, fer principi a semblant rèplica/Non tardò molto la reina... con uno aggratiato sospiro a fare principio a simil risposta (325); Molt restà contenta l'agraçada senyora de les paraules del cavaller /Molto restò contenta l'aggrata signora delle arole del cavaliere (98); E ab paraules molt agraçades... /E con aggratissime parole... (57).

2. Vocabulari català-italià.

agraduar *tr.*

"Assenyalar o donar un grau determinat (a una persona o cosa)".

Essutare.

ardiment deu ésser agradaut après de saviesa/ardimento dèe essera essutata dopo la sapientia (186).

agrament *adv.*

"Amb gran aflicció".

Acramente.

e pres-se agrament a plorar/et acramente a piangere cominció (216).

agreujar *tr., pron.*

1.pron."Donar-se per ofés".

Aggravarsi/gravarsi.

Donca, vinga la mort sobre mi, perchè les mies orelles no s'agreugen d'oir tan gran infàmia/Adunque, la morte sopra me venghi, acciò che le mie orecchie ad udire infamia tanto grande non s'aggravingo (337); no volia que la vostra cama per causa mia s'agreuiàs de res/non vorrei che la gamba vostra per causa mia di nulla se gravasse (264).

2.tr."Causar molèstia a algú".

Aggravare.

no em plau dir-te paraules qui f'agreugen/non mi piace dirti parole che ti aggravingo (321).

agreujat *adj.*

1."Afectat, danyat físicament".

Aggravato.

[la cama]... Los metges la trobaren molt agreuiada/Gli medici la trovarono molto aggravata (239).

2."Molest, ofés".

Aggravato.

no pogué resistir que no demostràs ésser molt agreuiada/no poté resistere... che non si dimostrasse essere sommamente aggravata (2).

aguait *m.*

"Trampa".

Insidia, aguato.

... en altra manera posaras aguait a la tua vida/... altrimenti alla tua vita insidia porrai (125); no devem passar d'ací avant, car no sabem los dubtes los aguait dels enemics/Da qui innanzi piú passare non dovemo, che non sapemo gli dubbii e gli aguait degli nemici (286)

(posar-se) en aguait. "Posar-se amagadament a vigilar".

In aguato.

se posaren en aguait dins una casa la qual se nomenava l'Antiga mesquita/nella notte in una casa, la quale si nominava l'Antica Meschita, in aguato si ponessero (310).

agualtar v. gualtar

agudament *adv.*

"D'una manera aguda, greu".

Acutamente.

aquest és lo mal que entre tots a mi més agudament turmenta/E questo è il male che fra tutti me piú acutamente tormenta (474).

agudea *f.*

"Qualitat d'agut, de diligent".

Acutezza.

Haja lo príncep agudea deguda ab enginy/Habbia il principe acutezza debita con ingegno (143).

àgulla *f.*

"Ocell camisser molt gros".

Aquila.

Aplegà altra bandera vermella, d'aguilles era pintada, ab seixanta milia d'hòmens /Arrivò un'altra bandiera vermiglia, che era dipinta ad aguile, con sessantamila huomini d'arme (349).

agulla *f.*

1."Instrument de metall de forma molt prima i llarguera acabat en punta en un extrem".

Agucchia, ago.

porta'm una agulla de cosir/portami una agucchia da cusire (110); La infanta prestament pensà que per causa dels briants havia demanat l'agulla/La infanta subito pensò che per causa degli pedicelli l'ago havesse addimandato (110); no em volia ésser abaxada en terra per pendre una agulla per ell/non mi vorrei essere abbassata per prendere un ago per lui (262).

2."Ferro llarg ficat a la roda de la popa d'una barca i en posició vertical, que passa per dins de la femella del timó i li serveix de sosteniment".

Agucchia.

com corre gran fortuna e es trenquen les aguilles del timó/quando corre in gran fortuna, si tagliano le agucchie del timone (106).

agulló *m.*

fig."Estímul, motiu que impulsa a obrar".

Simile (e).

les quals dues coses me paren propis agullons de llapoteria/le quali due cose mi paiono propriamente simili della adulatione (143).

agut *adj.*

"Que acaba en punta llarga i sutil".

Acuto.

la llança, qui és llarga ab lo ferro agut.../la lancia, che è lunga, col ferro acuto... (35).

ah! *interj.*

"Interjecció que expressa sorpresa o contrarietat".

Ahi, ol

Ah, Santa Maria vall! -dix Plaerdemaveida/Ah, signora mia! -disse Piaceredimevita (162). Ah, Santa Maria vall!/O santa Maria! (60).

ahir *adv.*

"El dia immediatament anterior".

Hieri.

ahir éreu sa e alegre/*hier* eravati allegro e contento (21).

ai! *interj.*

1. *interj.* Molt usada per expressar sorpresa, dolor, etc.

Oi, ahil, ail, aiméi, a mel, chil, hil, achil.

Ài Capità... com sou hui exirít tot beneit! *Q* capitano... come sete diventato tanto puro... (132); *Ài*, En lit!*Àhi* letto (163); (67); *Ài*, lo meu fill!*Ahimé*, figliuolo mio! (262); *Ài*, que jo veig ab la pensa allà on ab lo cos no puc anar!*A me!* Ch'io veggio col pensiero là dove il corpo non può andare! (178); *Ài*, en beneit!*Chi* puntà! (132); *Ài*, E amor vos pot consentir que façau mal a la cosa amada?*Hil* Et amore vi può consentire che faccasi male alla cosa amata? (436); *Ài*, lo meu germà Diabebus!*Achi*, il mio Diabolo! (145).

2. *m.* Usada com a substantiu.

Ahil, ohiméi.

*¿*no pots un poc cridar aqueil saborós *ai*?/non pòi tu un poco dire quel saporito: *ahil* (220); per cas de ma adversa fortuna lo darrer comiat que pervenc al terme de ma vida fon un dolorós "*ai*" /per caso della mia avversa fortuna l'ultimo commiato che al termine del mio udito pervenne fu un doloroso "*ghiméi*" (319).

aigua *f.*

1. "Líquid compost d'oxigen i hidrogen".

Acqua.

aigua calenta/*acqua* calda (36).

2. "Les aigües d'un riu".

Acqua.

los cretians soltaren totes les *aigües*/Gli christiani tutte le *acqua* apersero (258).

3. "Orina".

Bisogno corporale.

de bon matí ans del dia ell se llevà fengint a sos companyons que anava per escampar *aigua*/la mattina, per tempo, anzi giorno si levò, fingendo agli compagni suoi che andava per far alcun suo *bisogno corporale* (410).

4. "Plor, llàgnimes".

Acqua.

Los ulls li venqueren en *aigua* com pensà en la fort congoixa en què estava/qli occhi in *acqua* gli vennero quando pensò nella crudel ansietà in cui era (397).

5. **aigua beneïta.** "Aigua que ha rebut la benedicció ritual".

Acqua benedetta.

ab *aigua beneïta* e ab un cricifix/oon *acqua benedetta* e con uno crucifisso (234).

6. **aigua almesçada.** "Aigua mesclada amb aimesc".

Acqua moscata.

batejaren lo Duc e la Duquessa del realme de Macedònia ab *aigua almesçada* sobre lo cap/il duca e la duchessa del realme di Macedonia, con *acqua moscata* sopra il capo, battegiarono (222).

alguada* *f.*

"Provisió d'aigua dolça per al consum de la tripulació d'una nau".

Acqua.

Prengueren aquí *alguada*, e les fustes ben avituallades/Presero qui *acqua*, e le fuste molto bene si fomimo di vittovaglie (112).

alguamans *f.*

"Aigua que es presenta en un recipient adequat per rentar les mans".

Acqua alle mani.

portaren l'*alguamans* al Rei/portarono l'*acqua alle mani* al re (101).

alguarròs *m.*

"Aigua de roses destil·lades".

Acqua di rose.

E al manejar que el faien, Tirant s'esmortí tres voltes, e cascuna vegada ab *alguarròs* l'havien de tomar./Et al maneggiare et al conciare che facevano Tirante tre volte si stramortí, e cascuna volta con l'*acqua di rose* rvenire il fecero (236).

aire *m.*

"Gasos que ocupen l'atmòsfera".

Aere.

jo no tinc altre mal sinó de l'*aire* de la mar qui m'ha tot comprès./io non ho altro male se non dell'*aere* del mare che tutto m'ha mal compassionato (118).

altal *pronom*

"Tal".

Tale.

aquest *atal* qui millor ho farà/fra questi *tali*, quel che faceva meglio (48).

alxada *f.*

"Eina usada en les feines agrícoles".

Zappa.

portava al coll una *alxada* e començà a cavar/portava una *zappa* in spalla e cominció a zappare (283).

2. Vocabulari català-italià.

així adv.

1. "D'aquesta manera".

Così.

Així acostuma a falagar la iniqua fortuna/*Così* acostuma di accarezzare l'iniqua fortuna (17); *Així*, senyor, veja la majestat vostra què és de fer/Et *così*, signore, vegga la maestà vostra quello che è da fare (131).

2. "En tal grau".

Così, sì.

Com Tirant véu *així* gran loc, tomà a la batalla/Quando Tirante *così* grande il vidde, alla battaglia tomò (343); E foren *així* ben servits de totes coses com si fossen dins la ciutat de Constantinoble/E furono *sì* ben serviti d'ogni cosa come se fussero stati nella città di Constantinopoli (133).

3. **així...com.** "Tant...com".

Così...come.

així de viles com de castells *com* de gent/*così* di vills e di castella *come* di gente (13).

4. **així com.** S'emptra per a introduir un concepte que s'aclearix comparant-lo amb el precedent".

Così come, come, qual, alla foggia di.

així com fins ad ha ben obrat, ho perseverè d'aci avant molt millor/*così come* fin qui ha bene operato, da qui innanzi molto meglio lo perseverì (293); car si los *així com* la senyoria vostra diu.../Ché, s'el fusse *come* la signoria vostra dice... (4); *així com* Lucifer, qui caigué de falta cadira. E no volia que tu caiguesses en tan grandíssima error./E non vorra che tu in tale errore grandissimo cadesti *qual* Lucifer, che de falta cadira casò (28); anaven *així* vestides *com* los marits/vestite *alla foggia de* li mariti (42).

això pronom

"Aqueixa cosa".

Questo.

E posat cas que entre tu i jo haguessen passades algunes paraules, ja per *això* no et deus enfellonir contra mi/E, posto caso che fra me e te fussen state alcune parole, già per *questo* contro a me adirare non ti dovevi (244).

ajuda f.

"Socors, auxili".

Aiuto, aiuto e soccorso.

ab *ajut* de Nostre Senyor Déu/oon *aiuto* di nostro signor Dio (23); E Tirant, desemparat de tota *ajuda*, ajustant colp a colp.../Et abbandonato da ogni *aiuto e soccorso*, giungendo colpo a colpo... (164).

ajudador m.

"Qui ajuda".

Aiutatore.

amador e guardador del bé públic, emparador dels desemparats, *ajudador* dels malalts/amatore e defenditor del publico bene, consigliere degli disconsigliati, amadore degli sviati, *aiutatore* degli amalai (145).

ajudar tr., intr., pron.

1. tr., intr. "Prestar el propi esforç a algú per obtenir qualque cosa".

Aiutare.

si la misericòrdia de Nostre Senyor Déu no ens *ajuda*/se già la misericòrdia del nostro signor Dio non ci *aiuta* (23); E tantes foren les suplicacions de l'ermita, ab los altres senyors que li *ajudaren*, que al Rei fon forçat donar-les-hi/e tanto furono le supplicacions dell'eremita e delli altri signori che li *aiutaro*, che il re... fu sforzato dargliele (14).

2. pron. "Servir-se d'una cosa com a mitjà per obtenir-ne una altra".

Prevalersi.

han llevades totes les nous de les ballestes... perquè en la necessitat no *ens* ne pugam *ajudar*/hanno tolto tutte le noci delle balestre... acciò che nella necessitat non *en* ne possiamo *prevalere* (99).

3. Déu no m'ajut si, Si Déu m'ajut. v. Déu

Iddio non mi aiuti.

ajunylr tr.

"Ajuntar, afegir".

Aggiungere.

Ajunyr, ms, Senyor, a unitat de la tua santa Església catòlica/*Aggiungermi*, Signore, alla unità della tua santa catholica chiesa (478).

ajustar tr., pron.

1. tr., pron. "Ajuntar, reunir; ajustar-se, reunir-se".

Congregare, adunare, congiungere, essere insieme; aggiungersi/aggiugnersi, adunarsi.

E l'endemà l'Emperador féu *ajustar* tot son consell e tots los regidors e ciutadans honrats de la ciutat/Il giorno seguente l'imperatore tutto il suo consiglio, tutti gli rettori e cittadini honorati della città nella gran sala del palagio fece *congregare* (389); *ajustà* contra ell tot son poder/haveva *congregato* tutto il suo potere (301); Lo pacific Rei... *ajustà* la més gent que pogué per resistir-lo/Il pacifico re... *aduna* più gente che può per resistirli (5); per lleal matrimoni desitgen ab vos ésser *ajustats* per lleal matrimonio desiderano *passare* con vos *congiunti* (127); E com tots foren *ajustats*, ells tingueren llur parlament general/E, quando tutti furono *insieme*, loro tennero generale parlamento (409); ab condició que l'espasa tua e la mia *ajustar-se* puguen a mort determinada/con condicione che la spada tua e la mia *aggiungere* si possino a determinata morte (62); en vós *s'ajustarà* en aquest cas amor e temor/in voi *se aggiungerà* in questo negocio amore e paura (232); Lo Rei aplegà consell general, e en aquell espai que *s'ajustaven* l'ermita ab altres senyors.../il re fece *congregare* il general consiglio, et, in quel spatio che *s'adunavano*, lo eremita, con molti altri signori... (14).

2. tr. "Formar-se un tot per la juxtaposició de parts".

Congiungere, aggiungere insieme.

ajustà la u ab l'altre/*congiunto* insieme (26); E havia fet fer un anell d'or ab les armes sues i de la Comtessa, lo qual...com *era ajustat*, se mostraven totes les armes./Et haveva fatto fare uno anello d'oro con le arme sue e della contessa, e quale... quando *erano aggiunte insieme*, tutte le armi compiutamente in quello si vedevano (2).

ala f.

1. "Extremitat d'un ocell".

Ala.

tots els estimarien més una vista d'una *ala* de perdiu que quantes donzelles son en lo món/tutti loro stimano più una vista d'una *ala* di pemioce che quante donzelle sono nel mondo (224).

2. fig. pl. "Allò que ofereix protecció".

Braccia.

so je en tal edat que dec eixir de jús les *ales* de ma mare/sono già di età che ormai debbo uscire delle *braccia* di mia madre (22).

3. pl. "Cada una de les bandes d'una capa o vestit".

Ala.

e les *ales* del manto podien llançar sobre los muscles/e le *ala* del manto si potean gettare sopra le spalle (85).

4. "Renglera".

Ala.

cascuna dona portava en la mà una canya grossa, e posaren-se tots en *ala*/ciascuna dona portava in mano una canna grossa, e tutte in *ala* si puosero (343).

5. "Part lateral d'un exèrcit".

Ala.

E lo duc de Pera, qui tenia lo cap de l'*ala*/ll duca du Pera... haveva il capo dell'*ala* (157).

2. Vocabulari català-italià.

alà m.

"Gos d'atura de raça espanyola".

Alano, cane alano, cane.

E lo príncip de Gales l'alavona molt per fer-ne enuig a Tirant, per ço com li havia mort l'alà/et il príncipe di Gales per fare dispetto a Tirante, molto il favoriva, per il suo alano che gli aveva morto (80); E per quant és caçador portava de molts grans alans molt braus de presa/e, perché egli è gran cacciatore, aveva condotto infiniti cani alani potentissimi e molto bravi da presa (68); jo no volguera...vós haguésseu mort lo meu alà/yo non vorrei...che m'havessi morto il mio cane (68).

alabaust m.

"Alabastre, varietat de guix transparent".

Alabastro/allabastro.

pujaren alt en una gran sala tota obrada d'alabaust/Acosono alto in una gran sala tutta fatta di alabastro (119); E prengueren la caixa de Tirant e la Princesa...e fon posada dins una tomba...obrada d'un molt clar alabaust/E la cassa di Tirante e della principessa tolsero...E fu posta in un a tomba...lavorata d'uno lucido allabastro (485).

alacalo m.

"Alacai, criat de lliurea".

Fante a piedi.

Lo dit cavalier se més en orde a la morisca en so d'alacalo/il detto cavaliere alla moresca in ordine si puose a maniera di fante a piedi (414).

alarma f.

"Crit o senyal per fer pendre les armes i anar a defensar-se d'un atac".

All'armi.

Feu tocar alarma, e feu demostració que enemics vénen/Fate toccare e gridare all'armi e fate dimostrazione che gli nimici venghino (164).

alba f.

"Moment en què la llum del sol comença a aclarir en l'horitzó".

Alba, essere chiarito il giorno.

E ans del dia Almedixer pres les cassoles del greix que fet havia, e en l'hora de l'alba ell iqxué del castell/Et Almediser innanzi giorno tolse le teggie dii grasso che fatto aveva, e nell'hora del'alba di castello uscì (340); distingueren-se fins a l'alba/li aspettorono finché fu chiarito il giorno (5).

albanès adj.,m.

"Nadiu o propi d'Albània".

Albanese.

ixqué per lo portal de la ciutat un catiu cristià, d'albanesa nació/uscì della città uno schiavo christiano, albanese di natione (310); l'albanès s'acostà on estava l'argent e furtà un pitxer d'argent molt gran e ben daurat/falbanese se accostò dovera l'ariento et un biochiero molto grande e ben dorato rubbò (312).

albarà m.

"Paper escrit acreditatiu d'un fet o ordenador del que cal fer".

Bollettino, scritto.

escriví un albarà, e posà'l-se en los pits/scrissi un bollettino e se 'l pose in petto (146); trobà-li l'albarà/trovogli il scritto (146).

albaranet m.

"Albarà petit".

Picciolo scritto.

trobaren-hi un albaranet que deia.../ritrovorongi uno picciolo scritto che dicea... (161).

albarda f.

"Aparell que serveix per per cavalcar i portar càrrega sobre bísties de peu rodó".

Basto.

portava dotze atzembles, totes ab les albardes cobertes de carmesí/conduceva dodici some tutte con gli basti coperti di cremisino (189).

albixeres f.pl.

"Gratificació que es dóna al portador de bones notícies".

Nuntiatura/annuntiatura.**

Senor, bona nova! Dau-me albixeres/Serenissimo signore, portovi buona nuova, datime nuntiatura (134); Senyora, albixeres demane a vostra senyoria, car jo us porte nova com lo senyor Duc de Macedònia és posat en llibertat/Signora, annuntiatura addimando alla signoria vostra, ch'io vi porto nuova come il signor duca di Macedonia in llibertà è posto (463).

albornús m.

"Albarnús, capa closa amb capulla".

Bernuccio/bernucio.

E lo moro se despullà un albornús que vestia e donà'l a Plaerdemavida/Et il moro uno bernuccio c'h'avea indosso si spogliò et a Plaerdemavida il diede (299); venia ab la barba fins a la cinta...vestit ab un albornús groc/veniva con la barba fino alla cintura...vestito con uno bernucio giallo (459).

albrer v. asbrer

alcadi m.

"Jutge, entre els sarraïns".

Alcadi, barigello, capitano.**

E un gran alcadi parlà per tots...col grande alcadi, che parló per tutti (106); a tots los alcadis, batles, alcadis, oficials, feels nostres, als quals les presents pervendran, vos deim, notificam e manam que...degau honrar e obeir segons...vos serà manat/a tutti gli capitani, governatori, podestà, barigelli et ufficiali fedeli nostri, agli quali le presenti perveniranno, diciamo, notificiamo e comandiamo che...debbate honorare et obedire, secondo...vi sarà comandato (455); E féu-ne llevar carta pública, rebuda per dos alcadis/E feccone fare carta publica, con testimonio di due capitani (319).

alcald m.

"Governador encarregat de la custòdia i règim d'un castell o presó".

Capitano del castello; capitano/governatore (?).

Llavora l'albanès posà's primer, e davallaren a la cambra de l'alcadi/Allhora l'albanese primò si puose, et alla camera del capitano del castello discesero (315); e tots los alcadis, batles, alcadis, oficials, feels nostres, als quals les presents pervendran, vos deim, notificam e manam que...degau honrar e obeir segons...vos serà manat/a tutti gli capitani, governatori, podestà, barigelli et ufficiali fedeli nostri, agli quali le presenti perveniranno, diciamo, notificiamo e comandiamo che...debbate honorare et obedire, secondo...vi sarà comandato (455).

2. Vocabulari català-italià.

alçar tr.

1. "Posar més amunt".

Alzare/alciare, levare, porre.

alçà la mà e donà-li un gran bufet/alzò la mano e dettegli uno gran buffetto (27). E los feis alcaren les lances sobre lo cap e feuxaren los anar/e li fedeli alciorng le lances sopra il capo loro e lasciorngli andare (81). Ell se fa enamorat de mi, e volria'm alçar la camisa/Egli si fa innamorato di me, e vorria levarmi la camicia (230), com l'haqueren alcat ab la creu li escopien en la cara/quando l'hebbero postu in croce, nella faccia gli sputorono (310).

2. "Posar a un grau més alt de dignitat".

Sublimare, constituer, fare.

no volien consentir que lo duc de Lencastre entràs en batalla e los alcat per rei/non voleano consentire che l' duca di Lincastro entrassi in battaglia né fusse sublimato al regno (15); per ell ésser tan virtuós cavalier alcaren lo rei e combaté's cos per cos ab lo rei moro/per ésser egli cavaliere tanto virtuoso lo constituim re e combattete a corpo a corpo col re moro (38); alcaren altre per revicaron un altro re (23).

3. "Començar a moure, promoure".

Levare.

Ella ab les altres donzelles alcaren molt grans rialles /et ella e le altre donzelle molto gran risa levorono (229).

alcavoteria f.

"Acte d'alcavoteria, sol.licitud deshonestà".

Fatto et imbasciata venerea e lasciva.

no en facanyeria, ni en deshonestat ni menys en alcavoterias, així com altres far/non in scelerità né in dishonestà, in fatti et in ambasciate veneres e lascive, così come molte fanno (236).

alcofoliar-se refl.

alcofoliar-se els ulls. "Pintar-se'ls amb alcofoli".

Tingersi con un filo tinto al fumo a negre linee gli occhi.

alcofolià's molt bé los ulls/con un filo tinto al fumo a negre linee molto ben gli occhi si tinse (350).

aldea f.

"Poblet que depèn d'un altre més gran".

Villa.

tota aquella gent que estaven en la ciutat de Tremoën e en les aldeas eren ambats a sis llegües del castell de Mont Tuber/tutta quella gente, ch'era nella città di Tremoën e nelle villie, era arrivata a sei leghe presso al castello di Monte Tuber (321).

alè m.

"L'aire expirat".

Lena.

La batalla durà molt, e per lo gran treball que passava lo mantenidor del camp, mancava-li alè/La battaglia durò gran spatio e, per la gran fatica che sosteneva il mantentore del campo, mancavali la lena (59).

alegrant m.

"Persona que s'alegra".

Allegrante.

abeura-la de la font de la vida eternal, per tal que entre los alegrants s'alegre/abeverala della fonte dell'eterna vita, per modo che fra gli allegranti s'alegni (478).

alegrar intr.,pron.

"Cobrar alegria, devenir alegre".

Allegrarsi; alegrarsi, rallegrarsi, letificarsi.

en tots aquells dies no l'havien vist poc ni molt niure ne alegrar fins en aquella hora/in tutto quel di ndere né allegrarsi fino a quella hora poco né m'otto vista non l'havevono (263); alegrà's d'alegria inestimable/allegrarsi di inestimabile letitia (30). D'inestimable alegria m'alegro jo/Con inestimabile allegrezza m'rallegro (24). E rep. Senyor la mia ànima, qui toma a tu, e vist-la de vestidura celestial, e abeura-la de la font de la vida eternal, per tal que entre los alegrants s'alegre, e entre los sabents sapia, e entre los patriarques e profetes s'alegre/E noen, Signore, la mia anima che torna a te e vestia della veste celestiale, et abeverala della fonte dell'eterna vita, per modo che fra gli alegranti s'alegni, e fra gli sapienti sapia, e fra i santi martiri corona noeva, e fra gli patriarchi e propheti s'letifici (478).

alegre adj.

"Que expressa alegria".

Allegrò, lieto, allegro e contento, con letitia.

mostra als cavallers... la tua cara alegre/alli cavalieri... in volto allegro... ti dimostra (10). Tirant, molt content e alegre/Tirante, molto contento e lieto (226); ahir éreu sa e alegre/hier eravati allegro e contento (21); la sua afeza me feia portar alegres los meus treballs/aftezza sua mi faceva sopportare con letitia gli miei travagli e fatiche (356).

alegrela v. alegria

alegrement adv.

"Amb alegria".

Allegramente.

pren alegrement los dons d'aquella perquè no conoixa ira contra tu/prendi allegramente gli doni di quella, acciò che contro te ia non conospisca (378).

alegria f. (alegrela)

1. "Sentiment de goig viu".

Allegrezza, letitia.

D'inestimable alegria m'alegre jo/Con inestimabile allegrezza m'rallegro (24); alegrà's d'alegria inestimable/allegrarsi di inestimabile letitia (30); estigueren ab grandíssima alegria/con grandissima letitia furono (340).

2. "Manifestació de goig viu".

Festa.

los moros feien grans alegries/gli mori feciono gran festa (24).

alemany m.

"Nadiu o propi d'Alemània".

Alemano.

en lo temps que Jùlius César vengué per conquistar Anglaterra, e la poblà d'alemans e de biscaïns/in quel tempo che Giulio Cesare venne per acquistare l'Inghilterra e la popollò di alemani e bischaini (96).

alendar intr.

"Respirar, alenar".

Halitare.

E havia-hi una gran caixa ab un forat que hi havia perquè pogués alendar/et eragi una gran cassa, con uno buco che haveva acciò che potesse halitare (231).

2. Vocabulari català-italià.

aler intr.

Pres del francès **aller** "Anar".

Andare.

dix un rei d'armas: "Dexre-los aler per far son dever"/disse uno re d'armi: "Lasciateli andare per far il debito loro" (81).

alesiat adj.

"Ferit i privat d'algun membre corporal".

Stroppiato, *

si d'adi vós ne tomau, de mort o alesiat no poreu ésser delliu/se di qui voi ve ne tomati, che da morte o da restare stroppiato non poteti ésser libero (236). Com Tirant hagué rompuda la llança, posà mà en la petra abta, e a cascun colp que dava, de mort o d'alesiat escapar no podia./Quando Tirante hebbe rotto la lanza, puose mano alla piccola azza et, a ciascun colpo che dava, o stroppiava o occideva. (335).

alfóndec m.

"Edifici que hi havia a moltes poblacions comercials, en el qual els mercants forasters tenien posada, magatzem i botigues per fer les seves transaccions".

Fontico.

casci que tenia castius los portaven a l'alfóndec: on posava Tirant/ciassuno c'havesa schievi gli conducea al fontico dove praticava Tirante (108).

algàlia f.

"Matèria odorífera segregada per les glàndules anals d'un mamífer semblant al gat, emprat en perfumeria".

Algalia.

en los llançols i en los coixins féu posar algalia/... le lenzuola, e negli guanciali fece ponere algalia (260).

algallat adj.

"Perfumat amb algàlia".

Algaliato/algaliato

Jo la viu vestir e despullar algaliada e ben perfumada/fo la viddi già vestire e spogliare algaliata e ben profumata (161); si és perfumada e algaliada, més me plau/s'è perfumata et algaliata piú mi piace (354).

algemia* f.

"Escriptura d'una llengua romànica en lletres aràbigues o hebrees".

Lingua greca.

en la companyia d'aquelles mores ve una donzella molt graciosa qui parla molt bé algemia ab molta gràcia/nella compagnia di quelle more viene una donzella grabosissima che parla molto ben la lingua greca con molta grata (350).

algú pronom,adj. (degú)

1.adj.Indica quantitat indeterminada.

Alcuno

lo que més m'atribula és l'absència que per alguns dies tindrè de tu/quello che piú mi tribola è l'assentia che per alcuni di farai da me (271). Com Felip tingué fagulla, acostà's a l'antona e obrí's algun briant que tenia en les mans/Quando Philippo hebbe fago, acostossi alla torza e se aprí alcuni pedicelli che aveva nella mani (110).

2.adj.,pronom.En frases negatives, equival a "ningun, no cap".

Alcuno, veruno; alcuno.

iniquament i tirana voleu destruir tot l'Imperi grec sens deguna raó/iniquamente e tirannicamente, senza ragione alcuna, tutto lo impero greco volevati destruggere (165). E après no hi ha vengut cavalier algú que no morís de continent./E, dopo, cavaliere veruno non gli è venuto che subito non sia morto (410). algú de virtut acompanyat no deu elegir la mort sinó per valua que més que la vida dignament s'estima/alcuno da virtù acompanyato non dee eleggere la morte se non per valuta che piú che la vita degnamente si stima (325). Per fallença de seny entre los més sabents se declara a fermar que les coses esdevenidores a degú sino sols al divinal saber sien descobertes./Per mancamento di senno fra gli piú dotti si dichiara a fermare che le cose future ad alcuno se non solo al divino sapere siano scoperte (338).

alguatzir m.

"Oficial encarregat de fer complir la llei i de l'administració de justícia".

Barigello/barigiel, siniscalco, preposito/previsto.

L'alguatzir entrà en la presó e tragué lo cavalier/il barigello entrò nella prigione e ne trasse lo cavaliere (110). Contesina usava d'alguatzir major/Contesina usava l'officio di barigiel maggior (155). Tirant féu venir los alguatzirs/Tirante fece venire gli siniscalchi (137). Manà ...als alguatzirs fessen sis o set forques prop de la vila/Commandò ... agli prepositi che fecessero fare sei o sette forche presso alla città (133). l'alguatzir del camp corrent detrás ell, deixà's caure en terra/ll previsto del campo, correndogli dietro, in terra cadere si lasciò (312).

àllas adv.

"Per altre nom".

Animale.

lo libre... torna a recitar d'un cas que féu la Viuda Reposada, àllas Endiablada/lo autore recita un caso che fece la Vedova Riposata, animale indiatolato (415).

alienat adj.

"Extasiat, fora de si".

Alienato.

los oïts estaven quasi alienats d'oïr semblant melodia/gli auditi, udendo simi melodia, facevano stare quasi alienati (54).

allmares f.pl.

"ll.luminació feta amb molts de llums, per senyal de festa".

Lumiere, lumiere e fallò, lumiere e fuochi.

féu tocar totes les campanes de la ciutat e fer grans allmares e grans festes./fece sonare tutte la campane della città e fece fare gran lumiere e gran feste (166). feren molt grans allmares e alegres/grandissime lumiere fallò e letitia fecero (315). prengueren les torres e cases forts de tota la ciutat, compartint-se per aquelles, fent grans allmares/le torri e forte case di tutta la città pigliorno, compartendosi per quelle, facendo gran lumiere e fuochi (394).

aljuba f.

"Única llarga fins als genolls, que portaven els sarraïns i que arribà a usar-se també entre els cristians".

Giubba, casacca, sopraveste, veste.

donà-li una camisa e una aljuba ab un alquinal/diedegli una camicia et una giubba con uno alquinal alla moresca (299); sobre la jornea portava una aljuba de grana/sopra la giomea portava una casacca di grana (159). Tirant ordenà que anassen fins là on era lo sit, e tants cossos morts com trobaren que els fossen despullades les aljubes e que fossen estofades./Tirante ordinò che andassero fin a là dove era stato lo assedio, e tanti corpi morti, quali trovassero, gli spogliassero le sopraveste e quelle salvassero (134). l'aljuba era de carmesí tota brodada de perles molt grosses e oriental/la sopraveste era di carmesino tutta ricamata di grossissime perle orientali (337). E eren venguts ab les aljubes d'or molt lluentis/Erano venuti con le vesti d'oro molto lucenti (335). tota l'aljuba s'havia esquinçada/tutta la veste si aveva stracciata (366).

allà adv.

"En aquell lloc".

Là, lì.

E les mans dels reis qui són molt llargues que apleguen allà on volen/E le mani dei regi, che sono molto lunghe, che arrivano là dove vogliono (85); trobarà allà per divina una gàbia de nau posada sobre un arbre/trovarà lì per divina una gabbia di nave posta sopra un albero (71a).

allà on és.

Ovunque è.

l'ànima de mon pare ne serà aconsolada allà on és/l'anima di mio padre sarà consolata ovunque è (22).

allargar tr.,pron.

"Fer més llarg en el temps".

Allungare; prolongarsi.

Si los cruels fets no són contents d'haver-me tant allargada la vida, ab deshonrada mort prenguen de mi venja./Se gli crudeli fets non sono contenti di havermi tanto allungata la vita, con d'honorada morte prendano di me vendetta (305). Encara que les penes dels mals s'allarguen, no per ço deixen de venir als qui mereixen retraure/E! anchora che le pene degli mali s'prolonghino, per questo non lasciano di venir sopra quello che le merita (369).

al·legació f.

"Acte d'al·legar".

Allegazione.

Moltes al·legacions s'al·legaren per cascuna part, que no tinc en record/E molte allegazioni, che io non mi ricordo, furono allegate per cascuna parte (41).

al·legar* tr.

"Donar com a raó o argument".

Allegare.

tots los qui apris de nosaltres vendran nos al·legaran en exemple de perpetua glòria/tutti quelli veniranno dopo noi ne allegeranno per essempio di perpetua gloria (23).

al·legar corona. v. **corona**

allengable* adj.

"Enganyós".

Lubrico.

Com totes les coses mundanals sien transitòries e allengables ./Essendo tutte le cose mondane transitorie e lubriche... (477).

allengant* adj.

"Que rellisca".

Lubricante.

per follia e desordenada ambició caminen ab allengants e perillosos passos/per pazzia e disordinata ambicione camminano con lubricanti e periculosi passi (467).

allengar intr.

1. "Relliscar, escórrer-se".

Prendere.

famés de Tirant ab famés de l'altre allengat/col suo amese presa l'amese di Tirante (73).

2. "Atrevir-se".

Incorrere.

per què, dubtosa de tal meneg te prec me vulles dir qui és aquell qui t'ha fet tant allengar de dir-me lo que m'has dit/per che, dubbiosa di tal pratica, ti prego mi vogli dire chi è quello che te ha fatto tanto incorrere de dirmi quello che me hai detto (255).

allengat adj.

"Atrevit, massa lliure".

Alienato.

lo teu tan allengat parlar mereixedor era de resposta/il tuo tanto alienato parlare era degno di risposta (251).

alletar tr.

"Alimentar amb llet".

Allattare.

la dida que m'ha alletada/la nutrice que m'ha allattata (127).

alleujament m.

"Al·lotjament".

Alloggiamento/loogiamento.

distaven de l'alleujament de l'estat del Rei un tir de balesta/erano distanti dallo alloggiamento del stato del re uno trato di balestra (52); ab molt gran honor lo se'n portaren al seu alleujament/con molto honore lo condussero al suo loogiamento (59).

alleujament m.

"Acte i efecte d'alleujar, disminució".

Alleggerimento.

dels damnats se diu ésser los gran alleujament de pena lo recordar-se que són alguna cosa/degli dannati si dice esser grande alleggerimento di pena lo ricordarsi che sono alcuna cosa (259).

alleujar tr.,refl.

"Fer més lleuger".

Alliggerire/alleggerire/alegierire, rasciugare; allegierirsi.

Bo serà, senyora, que la majestat vostra prenga uns pocs canyamons confits ab un got de malvasia, e alleujar-vos han lo cap/Bon sarà, signora... che la maestà vostra prendessi un poco di cinnamomo confetto con un bicchero di malvasia, e vi alleggeriranno il capo (260). tot e alleuja la tristor que de nostres adversitats tenim/tolle el alleggerisse la tristezza che delle nostre avversità havemo (362). E per alleujar part de vostres treballs e donar repòs e delit a la vostra afigida persona, havem pensat, que la majestat vostra no està be així sens companyia/e per alleggerita parte degli vostri travagli e dare riposo e diletto alla vostra afflitta persona. Havemo pensato, che la maestà vostra non stia bene così senza compagnia (482). alleujades les seues llàgrimes... /rasciugate le sue lagrime... (9). E les mies penes s'alleujaran quan acabades de destil·lar les mies adolorades llàgrimes.../E le mie pene s'alleggeriranno quando, finito di stilare le mie adolorate lagrime... (315).

alleujar-se pron.

"Al·lotjar-se".

Alloggiarsi.

alleujar-se allí en los camps/alloggiaronsi nella campagna (157).

2. Vocabulari català-italià.

alleujat *adj.*

"Allojtar".

Alloggiato.

per los llocs qui eran prop estaven alleujats/per gli luoghi che presso gli erano stava alloggiato (310).

allí *adv.*

"En aquell lloc".

Lì, ivi, livi, qui, quivi, quindi, in quel luogo, appresso, ove, gli.

posaven les daques dejús la falda del bacinet e allí se ferien malament/cacciavano le daghe sotto il camaglio e lì malamente se ferivano (73); Mostraven-se allí esteses les armes e guarniments de la sua excel·lent persona/Et ivi se mostravano distese l'arme e guarnimenti della sua eccellente persona (485); manà als capitans que no es partissen d'allí que ell serie prest tomar/comandò agli capitani che di luj non si partissero, ché egli saria presto tomado (479); tots los grans senyors que allí eren.../tutti li gran signori, che qui erano... (17); mas com veren aturar la nau del Rei, e tothom s'armava, presumiren que allí venien/Ma quando videro restare la nave del re, e che ognuno s'armava, pensarono che quivi venivano (112); E ans que partis d'allí, lo comte de Varoic la féu tomar dins la ciutat/Et il conte di Varoich, prima che di quindi si partisse, fece ritornare la contessa dentro della città (38); una ciutat que es nomena Sant Tomàs de Conterburi, allí on jau lo seu sant cos/un città che si nominava Sant Thomaso di Cantuaria, perché in quel luogo il suo santissimo luogo giace (5); féu mudar lo camp envers los moros, quasi mitja llegua d'allí on els estaven/fece movere il campo verso gli mori, quasi mezza lega appresso ove stavano (23); ... es trobassen en certa jornada en la ciutat d'Avinyó, e d'allí ensems partiren per anar en Roma/... in certo di determinato si trovasse nella città di Avignone, d'ove si partivano insieme per andar a Roma (68); e allí acordaren quin remei ponien pendre en llurs passions/e gli pigliarono accordo qual rimedio potiano dare alle loro passioni (162).

allimitar-se *refl.*

"Limitar-se, moderar-se".

Limitarsi.

... la qual no consent a malgrat meu que en aquest cas la llengua s'allimita/... il qual non consente, a mal mio grado, che in questo caso la lingua si limiti (154).

almenys *adv.*

"Com a mínima condició".

Almeno, almanco.

estava ab gran congoixa com no podia son cor complir o almenys restàs en algun apuntament ab la Princesa/era in grande affanno come non poteva il suo cuore compire o almeno restare in alcuno accordo con la principessa (264); ... almenys vostra mercè façam gràcia que vaja ab vós/almanco vostra mercè mi facci gratia ch'io venga con voi (27).

almsc *m.*

"Substància molt odorosa, que segrega certa glàndula d'un mamífer asiàtic".

Muschio.

un lli ben perfumat de benjui, algàlia, almsc f'un letto ben profumato di benguino, algàlia e muschio (110).

almescat *adj.*

"Aromatitzat amb almsc".

Moscato.

batejaren lo Duc e la Duquesa del realme de Macedònia ab aigua almescada sobre lo cap/il duca e la duchessa del realme di Macedonia, con acqua moscata sopra il capo, battegiarono (22).

almirall *m.*

"Lloctinent del cap suprem d'una armada".

Armiraiglio, armata.

ell onidà lo marquès de Licana, Almirall seu/egli chiamò il marchese di Luzana, suo armiraiglio (423); Com l'Almirall véu venir a Tirant, féu tocar les trompetes e anafils e clarons, e ab grans crits saludaren al Capità./Quando l'armata vidde venire Tirante, fece toccare le trombette, clarini e pifani, e con gran gridi il capitano salutarono (448).

almirant *m.*

"Caporal sarral (de terra en aquest cas)".

Armirante.

véu que un cavalier, qui era almirant del camp, que feia son poder en dar mort a Tirant/vidde un cavaliere, ch'era armirante dil campo, che faceva il suo potere per dargli morte (340).

almolna *f.*

"Do caritatiu per socórrer algú".

Elemosina/helmosina.

la virtuosa Comtessa, mulier sua... vent-lo ab humilitat tan profunda demanar-li almolna, li feia donar més caritat que a tots los altres pobres/vedendo la virtuosa contessa mogliera sua con humilitat tanto profunda, addimandar helmosina, molto più che agli altri poveri dare gliene faceva (4); e reduesc a la memòria de la senyora vostra aquelles almolnes e caritats que en lo temps del vostre eremitatge jo us feia dar/e reduco a memoria della signora vostra quelle helmosine e charitats che nel tempo della vostra eremitica vita io vi facevo dare (20).

alna* *f.*

"Mida que equivaldria aprox. a un metre".

Canna.

deixà's anar per la corda avall e l'alia-se'n més de dotze alna que no piegava en terra/si lasciò andare giù, e gli mancavano a giungere in terra più di dodici canna (233).

alquena *f.*

"Arrels de la planta *Lawsonia inermis*, que, reduïdes a polsim i dissoltes amb aigua, s'empraven com a cosmètic i principalment per tenyir els cabells i les celles".

Alchena.**

les ungles canonades e encarnades que mostraven portar alquena/ugne canonate, incarnate, che parevano tinte di alchena (119).

alquerla *f.*

"Casa de camp amb terreny de conreu".

Possessione con casa o torre.

e cascon d'aquests que tendrien llocs, masos o alquaries, tots fossen haguts per francs e liberts/e cascon di questi che luoghi, case, o possessioni con casa o torre fuori havesse, fussero tenute per franche, esente e libere (334).

alqubla *m.*

"El migdia o Sud, assenyalat en les mesquites, cap a on deuen inclinar-se en les oracions".

Alchiblà*/alchibran***.**

... no els daria pau ni treva, si ja ells no juraven a l'alqubla/non gli darei pace né tregua, se già loro non giurassero a l'alchiblà (138); Senyor, jo vull que ans de totes coses me façau lo jurament de la germanada, a l'alqubla, com a moro Signore, io voglio che innanzi a tutte le cose mi facciati il sacramento della fraternità allo alchibran, come a moro (328).

alquible v. alqubla

2. Vocabulari català-italià.

alquinal *m.*

"Toca que duïen les dones morisques pel cap".

Alquinal^{***}, **alquinal alla morecca**.

Tirant li havia llevat l'alquinal e era restada en cabells./Tirante l'alquinal gli aveva levato et in capelli era rimasta.(366); donè-li una carrisa e una aljuba ab un alquina/diedegli una camicia et una giubba con uno alquinal alla morecca (299).

alquitrà *m.*

"Sustància resinosa que s'obté per destil·lació seca de diverses matèries".

Pece líquida.

Primerament féu pendre molt oli e alquitrà en gavetes de fust, e pegunta e sofre viu, e altres coses que han disposició del foc encendre./Primeramente fece prendere molto olio e pece líquida in conche di legno, e pece greca, rassa di pino e zolfo vivo, et altre cose che hanno disposizione d'ardere e fare gran fuoco (141).

alre *pronom*

"Altra cosa".

Altro

pux fortuna alre no em consent/poiché la fortuna... altro non mi consente (3).

alt *adj.,adv.*

1.adj."Que sobrepassa el nivell ordinari".

Alto, eminente, altro (e).

n'hi havia un munt tan alt... que plegava fins a la coberta/gli ne era un monte tanto alto... che arrivava fino al tetto (125); E adé com l'elm ha d'estar en lo més alt lloc del cos, així deu estar més alt l'ànimo per emparar e mantenir lo poble./E, così come l'elmo ha da stare nel più eminente luogo del corpo humano, così debbe stare più alto l'animo per defender e mantener il popolo (34); Los sants confessors foren los savis qui per alta contemplació obtingueren la glòria de paradís./Gli sants confessori furno gli savvi che per alta contemplatione la glòria del paradiso ottennero (182).

2.adj."Que té més intensitat de l'ordinària".

Alto.

ab alta veus cridaria quant ma vida perilla/con alta voce gridarei quanto la mia vita pericola (251).

3.adj."Que excel·leix en dignitat, en noblesa".

Alto.

¡Oh Déu gran, alt e poderós, senyor creador del cel e de la terra/O Iddio grande, alto e potente signore, creatore di cielo e della terra! (347); l'haja posat en tan alt grau e dignitat/havendolo collocato in tanto alto grado e dignità (30); lo seu ànim és alt e generós/l'animo suo è alto e generoso (21).

4.adj."Part d'un país que no és plana o allunyada de la costa".

Alto.

¡E sabeu aquest Caramny quanta terra senyoreja? Més que no és tota la França e tota la Hispània alta i baixa/E sapete questo Caramani quanta terra il signoreggia? Più che non è tutta la Francia e tutta la Spagna alta e bassa (151).

5.adv."Amunt".

Alto, di sopra, *

e lo Rei estava alt, ben abillat, assent en una bella cadira coberta de brocat/et il re era alto, bene vestito et in ordine, e sedeva, come re, in una bella cathedra di broccato (329); manà que a la porta de la tenda fos parat un bell estrado tot cobert de draps de brocat alt/comandò che alla porta della tenda un bel tribunal fusse apparato, tutto coperto di drappi e di sopra di broccato (366); féu un gran vall bé una llança d'armes en alt/fece uno steccato, alto una lancia (24).

alt en/alt sobre/d'alt de/fins alt a.

Alto in, alto sopra; alto sopra; da alto da; fino alla sommità.

Com fon en gonesa, pujà ab les dos donzelles alt en la torre del tresor/quando fu spogliata in una leggièr gonna, con le sue donzelle alto nella torre del thesor si ne ascose (281); Miraren-li la cama e trobaren-la tota rompuda e los ossos que exien alt sobre lo curo/La gamba gli videro e tutta rotta la conobbero al'ossa che alta sopra la carne et alla pelle uscivano (236); foren ben servits de balestes e llanços e de canteres, que d'alt del castel tiraven/furono ben forniti di balestre e lance et altre arme le quali venivano tratte da alto dal castello (25); l'ns alt a la muntanya/fino alla sommità del monte (141).

6.m. en la loc.adv. **en alt**. "En veu forta".

Altamente.

Com li fon quasi que ab la mà lo podia tocar, dix en alt, cridant.../quando gli fu tanto preso che quasi lo potea toccare con la mano, disse gridando altamente... (19).

altament *adv.*

"De manera excel·lent".

Altamente, egregiamente.

¡qui és aquell que tan altament haja encativat son cor que el puga deslligar de la presó en què està?/quale è quello che tanto altamente habbia il suo cuore impregionato che li possi liberare della carcere in cui posto è? (234) no oi jamés parlar tan altament de l'orde de cavalleria/mai non udì alcuno parlare tanto egregiamente dell'ordine di cavalleria (31).

altar *intr.,pron.*

"Agradar-se, prendre plaer".

Dilettere, alterare; alterari.

quants ambaixadors vénen en presència mia, que sien prínceps, han de pendre, del que m'alt, tant com ne vullen/quantí ambasciatori vengono alla presència mia, hanno a pigliare di quello che più gli diletta che sia qui, e quanto ne vogliono (309); par-me que més vos han altat paraules que fets/parmi che più vi habbiano alterato parole che fatti (232); de guerra no se n'alta gens/della guerra niente s'altera (182).

altar *m.*

"Construcció de pedra, en forma de taula, damunt la qual celebren el sacrifici de la Missa".

Altare.

e adé a través porten-la fins a l'altar e oferan-la al prevere/cosi a traverso la porteranno fino al'altare et offeriranno la al prete (92).

altar major. "L'altar principal d'una església".

Altare maggiore.

tants estendards ab les armes de Tirant sien posats entorn de l'altar major per memòria e llor del virtuos Tirant/tanti stendardi con l'arme di Tirante siano poste intorno al'altar maggior per memoria e lode del virtuos Tirante (275).

altar portàtil. "Altar usat per les misses de campanya".

Altare portatile.

...dir missa ab un altar portàtil que portaven/...dir messa, con uno altare portatile che portavano (43).

altària *f.*

"Alçària, dimensió en sentit vertical".

Altezza.

una pinya tota d'or, d'altària d'un home/una pigna d'oro, di altezza di uno huomo (119).

altea v. altesa

alteració f.

"Trastorn fort de l'estat anímic".

Alteratione.

e com senti obrir la porta, pres tan gran alteració que pensà eïr de seny/e, quando senti aprire la porta, prese alteratione tanto grande ch'el pensò uscire di senno (161).

alterar-se pron.

1. "Trastornar-se fortament l'estat anímic per ira, temor o altra passió intensa".

Alterarsi, adirarsi.

La Contessa prés fanell e alterà's tota com lo véu/La contessa prese lo anello et alterossi tutta quando lo vidde (26); com veurà aïd gran novitat, tota no s'altere en si/quando vederà così gran novità, che tutta non si adiri (231).

2. "Transformar-se l'aspecte exterior per una alteració interior".

Alterarsi.

La sua cara s'altera molt de gran dolor que en tenia/tutta s'alterò nel volto di grandissimo dolore che n'ebbe (159).

alterat adj.

"Trastornat en l'estat anímic".

Alterato, in grande alterationi.

lo meu esperit dies ha estat alterat/il mio spirito molti di è stato alterato (27); la mia pensa estava molt alterada/l'anima sua era in grande alterationi (57).

altercació f.

"Discussió o disputa molt violenta".

Discordia, alteratione.

Entre els fon molt gran altercació a qui fanen rei./Fra' mori fu grandissima discordia nelle eletioni del nuovo re (19). E aqui hagueren grans altercacione./E quivi hebbero grandi alterationi (422).

altercar intr.

"Discutir enèrgicament".

Altercare.

E estigueren los cavallers altercant per punt d'honor./E così stettero gli cavalieri altercandò per poco di honore (65).

alterós adj.

"De vaixell, que és molt alt d'obra morta".

Atto.

la nau de Tirant era molt major e més alterosa que neguna dels moros/la nave di Tirante era molto maggiore e più atta di alcuna degli mori (100).

altesa f. (altea)

1. "Forma de tractament per a reis i personals reials".

Altezza, signoria, sublimità.

e vostra altesa s'és de mi amagada per fer festa en aquest reprovat de Tirant/E vostra altesa si è ascosta da me per far festa di questo ribaldo Tirante (215); faç infinides gràcies del benefici qu' altesa vostra ha fet a Diabebus/rendogli infinite grazie del beneficio che la illustissima signoria vostra ha fatto a Diophebo (224); tots nosaltres coneixem que altesa vostra no és hàbil per a tan fort e tan dura batalla/conoscemo tutti noi altri che la sublimità vostra non è habile per battaglia tanto dura e forte (16).

2. pl. "Loc alt i, per extensió, els cels".

Altezza.

Gloria sia dada a Déu en les alteses/Gloria sia data a Iddio nell'altesza (353).

Altisme m., adj.

1. m. Déu".

Iddio.

E per ço dic, ajudant a mi lo sobiran Altisme, que honor és do de reverència en testimoni de virtut./E per questo io dico, aiutandomi il superno et alto Iddio, che honore è dono di rverència in testimonio di vertu (195).

2. adj., en la loc. **Altisme Déu.**

Altissimo Iddio.

l'altisme Déu e Senyor ha manat e col que totes les coses del món sien subjectes a l'hon'lo altissimo Iddio e Signore ha comandato e vuole che tutte le cose del mondo all'huomo siano soggette (172).

altitud f.

fig. "Elevació en poder, noblesa o dignitat".

Altitudine.

l'altitud de la nostra condició humana/la altitudine della nostra conditione humana (185).

altrament adv.

"D'altra manera".

Altramente, altramenti, altrimente.

per ella és principiada aquesta guerra, e per ella s'ha de finir, e altrament no/per lei questa guerra è principiata e per lei si ha a finire, et altramente non (309); lo cavaller és tengut defendre l'Església, car altramenti seria perduda e tornaria en no-res/Il cavaliere è tenuto a defendere la chiesa, che altrimenti sana perduta e tornarebbe in destrutione (33); si no altramenti, jo et jur... que, si açò no fos, jamás lo volria veure davant mi/ma altramente io ti giuro... che, s'el non fusse il bisogno, giamai dinanzi a me vedere no 'l vorrei (226).

altre* pronom, adj.

"Que no és el mateix".

Altro, il resto di, altro, alto (e); altre, compagno.**

E totes les altres donzelles pensaren que estava en la sua cambra per abillar-se/E tutte le altre donzelle pensavano che fusse nella camera sua per ornarsi (220); tots los altres ab l'altra gent eren morts en la batalla i en la presó, que n'hi havia morts molts/tutti gli altri con il resto della gente erano morti nella battaglia et in prigione, nella quale molti anchora n'erano mancats (459); en altres coses més necessàries e útils per a tots tinc d'entendre/il mi convien attendere ad altre cose più necessarie e utili per tutti (18); E tots los altres senyors que allí eren, pacificaren a l'ermità/Tutti li altre signori che li erano l'eremita pacificorno (14); tots los altres ab l'altra gent eren morts en la batalla i en la presó, que n'hi havia morts molts/tutti gli altre con il resto della gente erano morti nella battaglia et in prigione, nella quale molti anchora n'erano mancats (459); qui més prest porà saber nova certa, quina remor és aquesta, vinga-ho a dir a l'altre qual più presto potrà saper nuova certa che romore è questo, il venghi a dire al compagno (234).

altra cosa. "Cap cosa".

Altro.

d'aquesta conquesta no se n'havia portat altra cosa sinó honor/di questo conquisto non se ne aveva riportato altro se non l'honore (27)

altres tantes. "Una quantitat igual (d'alguna cosa)".

Altretante.

après mitjant quaresma ne trameteren altres tantes/Appresso la metà de la Quaresima ne mandarono altretante (98).

2. Vocabulari català-italià.

altri *pronom*

"Altra persona (indeterminada)".

Altri, altro.

jo contie en Mafoiment que altri et pagarà, car la tua gran maldat no pot restar impunita./io mi confido in Macometo che altri ti pagarà, ché la tua grande malignità non può restare impunita. (319), qualsevulla altri vos condemnaria qui sabés que és amor ne honor/qualunque altro, che sapesse che è amore et honore, vi condannaria (161)

d'altri.

Altrui.

que no tinguessen tal atreviment en casa d'altri/che non havessero tale ardimento in l'altrui casa (235).

altura *f.*

"Elevació, sobrepassament del nivell ordinari".

Altezza.

cau de tan gran altura com vós sou caigut/cadde d'altezza tanto grande d'ove voi sete caduto (236).

amable *adj.*

1. "Digne d'ésser amat".

Amabile.

Amabile fill, lo meu pensament és de l'orde de cavalleria/Amabile figliuolo, il mio pensiero è dell'ordine di cavalleria (30).

2. "Que tracta i serveix amb bondat i atenció".

Amabile.

de tot lo poble foren fets milenars, e de cascun miler lon elet un homer més amable e de més afabilitat... que tots los altres/di tutto il popolo furono fatti milenari, e di ciascuno milenaro fu eletto uno huomo più amabile, di più afabilità... di tutti gli altri (32).

amador *adj., m. i f.*

"Que ama".

Amatore/amatrice; amante.

mostrant-se realment e de fet amador del bé públic e conquistador del món/mostrandosi realmente e con effetto amatore del pubblico bene e conquistador del mondo (275), amadora de tota deshonestat/d'ogni deshonestà amatorica (284). E puix en lo món predominau los ànimos dels lleals amadors, no siau avar de subvenir al qui bé e llealment vos serveixen/E, poiché nel mondo predominat gli animi de' fedeli amanti, non siati avaro di sovvenire a quelli che bene e lealmente vi servono (54).

amagadament *adv.*

"D'una manera amagada".

Ascosamente.

així com a robadors, que com volen robar no curen d'entrar per la porta, mas per la paret amagadament/così come ladri che, quando vogliono rubbare, di entrare per la porta non si curano ma per il muro ascosamente (355).

amagar *tr., pron.*

"Posar fora de la vista d'altri".

Celare, ascondere; accosto (e).

¿ qui és que puga amagar lo foc que per la sua gran flama fum no n'ixca?/E chi è quello che possi celare il fuoco che per la sua fiamma non esca fumo? (175), amaga la tua llum/ascondi la tua chiarezza (129), e vostra altezza s'és de mi amagada per fer festa en aquest reprovat de Tiran/E vostra altezza si è ascosta da me per far festa di questo ribaldo Tiran (215), entrà dins la tenda on lo petit negre s'era amagat/entrò nella tenda dove il picciol nero s'era accosto (157).

amagat *adj.*

"Sostret a la vista".

Occulto, nascosto, ascosto/ascoso.

... per quant Nostre Senyor Déu... com a ell no li sia res amagat... il nostro signor Dio... perché a llui non è occulto alcun secreto (15), Puix als entenents lo ver jul de les nostres diferències e alteracions amagat sia.../Poiché a quelli che intendono il vero giudicio delle nostre differenze et alteratione è nascosto... (141), preparant aquafts amagats en la tempestuosa mar d'avversitats ascosti aguats; preparando nel tempestoso mare di avversità (374), totes les amagades coses no podien ésser sino més estimades/utte le parti ascose non poteano essere se non di maggior estima (44).

en amagat. "D'una manera amagada".

In occulto.

E apò no senia fet en amagat, mas en públic/E questo non saria fatto in occulto ma in publico (244).

amansar *tr., pron.*

1. tr. "Vèncer, dominar".

Humiliare.

amansà los romans, no amansats ni trencats jamés per batalla/humiliò gli romani, non giamai humiliati e rotti per battaglia (143).

2. pron. "Posar-se en calma".

Cessare.

Mas no ha plagut a la divina Providència tan gran dan permetre, encara que per los nostres pecats los evidents perills no s'amansan/Ma non ha piaciuto alla divina providentia di permettere tanto gran danno, anchora che per gli nostri peccati gli evidenti pericoli non cessano (396).

amansat *adj.*

"Vençut, dominat".

Humiliato.

amansà los romans, no amansats ni trencats jamés per batalla/humiliò gli romani, non giamai humiliati e rotti per battaglia (143).

amant *m.*

"Persona lligada per relacions sexuals il·lícites amb una altra".

Amante.

La Reina... anà on eren los dos amants e dix-los que puix la nit era estada bona, que Déu los donàs lo bon jorn/La reina... doverano gli due amanti andò, e disse loro che, poiché la notte era stata buona, ch'iddio il buon di gli desse (438).

amar* tr.,intr.

"Sentir amor per una persona".

Amaré; amare, essere innamorato, andare.

e tant mostrà lo dit Rei amar-la, que no la voigué jamés casar en sa vida/e tanto mostrò il detto re di amarla che giamai in sua vita meritare non la voise (229); E jo, més mal fadat que tots los altres, ame més verdaderament que tots los altres, e no sé si seré amat./Et io più disgratiato e meno amato che ciascun altro, amo più veramente che tutti gli altri e non so se io sarò amato. (161); l'Emperadriu me dix anit. "Estelania, tu ames."/l'imperatrice mi disse hier sera: "Stephania, tu sei innamorata?" (218); com jo comence a veure los seus rebordonits passos on volien amar, no em contenta molt son fet/quando io comincio a vedere gli suoi intraversati passi donde vomano andare, non mi contenta il suo fatto molto (214).

amar més. "Preferir".**Amaré piú, volere innanzi.**

amant més plom que or digna és de molt gran repressió/piú ama piombo che oro, degna è di molta repressione (284); car més ame estar aquesta subjugació ab tots los meus, que no ésser desposseït de tot/ché io yooglio innanzi stare in questa soggiogazione con tutti gli miei che esser del tutto deposto del regno (33).

amarg adj.

1. "Que repugna al gust".

Amaro, salso.

veig que aquest calzer de dolor a beure s'ha, e tan amarg és per a mi/vedo che questo calice di dolore, che è tanto amaro, si ha a bere per me (3); pus disposat só oferrir lo meu cos a l'amarga mar o a la terra, ans que fer res que tu em pregasses/piú disposat son ad offerir el corpo al salo mare et alla nuda terra che giamai fare cosa che tu mi pregassi (166).

2. "Que expressa o produeix fonda aflicció".

Amaro, amato (e).

volia lo discurs que tinc de la mia dolorosa vida pogués ab amargues llàgrimes plànyer e lamentar la mia gran desventura/vorrei per il discorso che io ho della mia dolorosa vita potere con amare lagrime piangere e lamentarmi della mia gran disgratia (216); jo per seguir lo vostre apetit desordenat consentí en les amargues breves/yo, per seguire il vostro disordinato appetito, nelle amare tregues consentí (341); la fi de totes aquestes coses és dolor per aquella amor que és amarga/la fine di tutte queste cose è dolore per quello amore che è amalo (118).

3. "Que sent fonda aflicció".

Amaro.

Oh vell Emperador trist e amarg; i en los meus darrers dies tanta dolor tenia de sentir?/O vecchio imperatore, tristo et amaro, che negli miei ultimi di tanto dolore ho da sentire! (236).

amargar intr.

"Afligir moralment, llevar el goig".

Amareggiare.

a així ab malalt e infecte gust, les coses als altres no pocs dolces, a mi en igual de fet amarguen/e così, con inferno et infecto gusto le cose, agli altri non poco dolci, a me simile al feto amareggiato (325).

amargor f.

"Sabor repugnant".

Amaritudine.

prestament li faria tastar la sua llança a l'amamor a què sap/prestamente gli faria sentire di che amaritudine la sua lancia sapeva (157).

amargós adj.

fig. "Que repugna al gust".

Amaro.

Si restaurar-la volou d'amargosa vida, dau-li una poca de vista de vostra senyoria./Se di amara vita restaurare la voletei, dategli un poco di vista della signoria vostra. (294).

amarlnar tr.

"Posar a una nau presa la gent que l'ha de menar, retirant d'aquella tota o part de la tripulació anterior".

Tirare in mare.

Com lo dia fon bell e clar e Tirant hagués fetes amarlnar totes les fustes que havia preses dels moros, féu fer vela/Quando il giorno fu bello chiaro e Tirante hebbe fatto tirare in mare tutti gli legni degli mori c'havea preso, fece fare vela (418).

amaríssim adj.super.

"Molt amarg".

Amarissimo.

cobriu ab roades sàvenes e negre mantell lo meu cap abundós d'amaríssimes llàgrimes/coopret con increspato lenzuola e negro manto il mio capo abundante d'amarissime lagrime (443).

amaritud f.

"Amargor".

Amaritudine.

... no sena gran amaritud, dolor e compassió, emperò perquè a elle sia castig e als altres exemple.../non senza grande amaritudine, dolori e compassione, acciò che a illo sia punitione et essempto agli altri (146).

amat adj.

"Estimar".

Amato.

Ai! ¿E amor vos pot consentir que façau mal a la cosa amada?/Hi! Et amore vi può consentire che facciati male alla cosa amata? (436).

amazona f.

"Dona guerrera, segons la mitologia".

Amazzone.

així com fon aquella animosa Urcia, reina de les amazones/cosí come fu quella animosa Orthis, reina dell'Amazzone (309).

ambaixada f.

1. "Missatge que porta un ambaixador".

Ambasciata.

feta reverència al virtuós Capità, explicà la sua ambaixada en estil de semblants paraules/fatto riverentia al virtuoso capitano, in stilo di simile parole la sua ambasciata explicò (425).

2. "Conjunt d'ambaixadors o comitiva de l'ambaixador".

Imbasciata.

vingué ambaixada del soldà a Tirant de tres ambaixadors/venne imbasciata del Soldano a Tirante di tre imbasciatori (134).

2. Vocabulari català-italià.

ambaixador *m.*

"Qui duu una ambaixada".

Ambasciatore/ambasciadore/imbasciatore/imbasciadore.

fon deliberat que trametessen dos cavallers per ambaixadors als moros/e fu deliberato che mandassero duo cavalieri per ambasciatori alli mori (19); fonc tramès ambaixador per lo Papa a l'Emperador de Costantinoble/fu mandato ambasciadore per lo Papa allo imperadore de Costantinopoli (31); jo veig venir aci... ambaixadors del Papa per contractar matrimonis de son nebot/ch'i veeggio venire qui... imbasciatori del Papa per contractare matrimonio di suo nipote (100); dix que trametra ambaixadors al rei de França/dasse che mandaria imbasciatori al re di Franza (99); los ambaixadors del Soldà/gli imbasciatori del Soldano (207).

ambició *f.*

"Desig excessiu d'honor o de domini".

Ambitione.

Moriren a mala mort Anibal e Alexandre, moguts per ambició de senyoria/Morimo a mala morte Hannibale ei Alessandro, mossi per ambitione di signoria (353).

amén *excl.*

"Paraula amb què acaba una pregària".

Amen.

Oh sacratíssima Trinitat gloriosa... et sia dada honor, glòria e benedició, ara e en per tostemps, amén/O sacratissima Trinità gloriosa... ti sia dato honore e gloria e e laude, hora e per ciascun tempo, amen (83).

ametlla *f.*

"Fruit sec".

Mandoria.

un plat d'or en lo qual havia citronat, e pinyonada, e ametlla e pinyons confits a l'una part del plat/un gran piatto d'oro, nel quale era da una parte ostronato e pignocato, e dall'altra pignoli e mandoria confette (309).

amic *m.*

1. "Qui té amistat".

Amico.

bon amic és així com l'especier, encara que no us done les espècies, vos dona de la bona olor/il buono amico è come il speciale il quale, anchora che non ve dia delle specie il buon odore vi dà (372).

2. Refrany. **entre amics no hi cal tovalla.**

Fra gli amici non gli bisognano cerimonie.

gitau-vos en lo lit com ella hi sia nua o en camisa, e feriu valentment, que entre amics no hi cal tovalla/gitatevi nel letto come ella li sia ignuda o in camiscia, e farete valentemente, ché fra gli amici non gli bisognano cerimonie (229).

3. Refrany. **qui trova ver amic, troba tresor.**

Chi trova il vero amico, trova tesoro.

(378).

amicícia *f.*

"Amistat".

Amicitia.

veent que l'exceisa senyora ab tanta liberalitat e amicícia li havia volguda mostrar la infinda amor que li portava/vedendo che la exceisa signora con tanta liberalitat et amicitia gli aveva voluto mostrare l'infinito amore che gli portava (272).

amiga *f.*

"Concubina".

Concubina.

si tal cas cometa, no serieu dita muller, mas amiga/se tal caso commetessi, detta moglie non sarestevi ma concubina (325).

amigable *adj.*

"Amable, que mostra amistat, benignitat".

Amichevole.

sens lo teu amigable consell ni ajuda jo no só res/senza il tuo amichevole consiglio et aiuto, io non son nulla (276).

amigablement *adv.*

"D'una manera amigable".

Amichevolmente.

la majestat sua ho deia amigablement per burlar-se e ab vós/la maestà sua il diceva amichevolymente per scherzare e torsi piacere di voi (129).

amlnvar v. minvar

amistat *f.*

1. "Sentiment afectuós envers d'altri".

Amicitia, benivolentia.

¿Qual persona pot ésser en lo món qui et vulla o pugia per parentesc de sang o per acostada amistat l'ame així com jo?/Qual persona può ésser nel mondo che voglia o possi credere per parentella di sangue o per attinentia d'amicitia che l'ami così come io? (269); e sia de vostra mercè ésser en recor de la gran amistat, amor e confederació del meu virtuos marit/sia di vostra mercede ricordarsi della gran benivolentia, amore e confederazione del mio virtuoso marito (20).

2. "Concubinat".

Amicitia.

atessa l'amistat antiga que tots sabem que Hipòlit té ab l'Emperadriu, que la prenga per muller/havendo rispetto all'amicitia antica che tutti sapemo che Hippolito ha con l'imperatrice, che la prenda per moglie (480).

amollir *tr.*

fig. "Ablanir".

Ammollire/ammollire, mollificare, molificarci.

No et penses, cavalier, que la pèrdua de tanta terra e pobles haia amollit lo nostre fort ànim/Non ti pensare, cavaliere, che la perdita di tante terre e popoli habbia amollito il nostro animo forte (385); infinit gorg e soberga alegria amolliran tant lo meu trist cor.../Infitno gaudio e superchia letitia il mio tristo cor tanto ammollirano... (398); Mogueren a pretat les doloroses llàgrimes de l'enristit Rei a l'ermità, e amollí lo seu piados cor.../Le affettionate lagrime dello attristato re mossero a pretà l'eremita e mollificò il suo pietoso core... (9); les delicades cares de llàgrimes banyades han fet amollir e moure e mi a dolre/m e haver compassiós sentint les vostres injustes congoxes/le delicate facce, di lagrime bagnate, hanno fatto molificarci e movere a dolere ad avere compassione, sentendo gli vostri ingiusti affanni (306).

amonestació f.

"Aconsellament".

Admonitione.

E no pense l'altesa vostra que siam venguts per les amonestacions del valorós rei de Sicília.../E non pensi vostra altezza che siamo venuti per le admonitioni del valoroso re di Sicilia... (119).

amonestar tr.

"Avisar i aconsellar".

Ammaestrare, ammaestrare e dimostrare, a mostrare.

suplic a vós, senyor, e a tots los altres prec e amonesto que ab amor e voluntat cascú faça son poder e fer virtuts e singular cavalleres/supplio a voi, signori, e tutti gli altri priego et ammassio, che con amore e volontà ciascuno facci il suo potere di mostrare le sue virtù e singular cavaliere (340). Es la fi de mes paraules pregar, sollicitar e amonestar tots vosaltres/E la fine delle mie parole è pregare, sollicitare, ammaestrare e dimostrare a tutti voi/In (402). E amonesto'l que sàpia ésser senyor/Et a mostraro che sappia ésser signore (143).

amor f.

1. "Inclinació de la voluntat a qualcú o a qualche cosa".

Amore, amare.

en vós s'ajustarà en aquest cas amor e temor/in voi se aggiugnerà in questo negocio amore e paura (232); amor és cosa que compleix la persona d'ansiosa temor/amare è cosa che emple la persona de sollicito timore (158).

2. loc. prepos. per amor de. "Per atenció a".

Per amore di.

ell le suplicà que cantàs una cançó per amor sua/egli la supplicò che cantasse una canzone per suo amore (263).

3. Refrany. amor de lluny i fum d'estopa, tot és u.

Amore lontano e fumo di stoppa è tutto uno*.**

Mas bé so certa que per amor del fill sereu en record alguna volta de mi, car amor de lluny e fum d'estopa tot és u./Me ben son certa che per amore del figliuolo alcuna volta di me vi ricordarete, che amore lontano e fumo di stoppa è tutto uno (4).

4. Refrany. amor que prest és venguda, més prest és perduda.

Amore che presto viene presto si perde.

(100).

amorós adj.

"Que expressa amor".

Amoroso, amore.

... tenint los braços sobre lo vostre coll, e los vostres en lo seu ligats com les sarments en los arbre, prenia de vós amorosos besars/... tenendo le braccia sopra il collo vostro e le vostre sopra al suo legate, come le vite con gli alberi, prendeva di voi amoroso baciare (163); saviesa venç les batalles, e l'amorós fa estar liberal e coneuert/sapientia le battaglie e gli amon, e fa ésser liberal e conoscente (181).

amorval* ?

"Herba".

Amore vale*, Amore*.**

E la infanta estava en gonella d'orfebreria tota llavorada d'una herba que ha nom amorval/E la infanta era in gonella fatta a ricami tutta lavorata di una herba che ha nome Amore vale (119); l'herba que es nomena amorval/dell'herba che si nomina Amore (155).

amostrar v. mostrar

amplament adv.

"Amb abundància".

Amplamente.

... que fos tan amplament satisfet com ell sabés demanar e molt més encara/... ch'el fusse tanto amplamente satisfatto come egli sapesse addimandare, e molto più ancora (107a).

amplària f.

"Extensió o dimensió en sentit horitzontal".

Larghezza.

pregueren la mida de l'amplària del riu/presero la misura della larghezza del fiume (140).

ample adj.

1. "Extens en sentit horitzontal".

Largo, amplo, lungo.

totes les costures eren de trenes d'or molt amples/havea tutte le costure di cordelle d'oro molto larghe (269); puix tan ample e clar camí te mostra la mia justícia/poiché tanto amplo e chiaro la mia giustizia il camin ti mostra (6); pres lo Rei tots los altres presoners, e posaven-los sobre posts amples/prese il re e tutti gli altri pregonen e sopra tavole lunghe gli poneva (321).

2. loc. adv. d'ample. "En tota l'amplària".

Di larghezza.

prenia tot lo riu d'ample/portavano tutto il fiume di larghezza (141).

ampliació* f.

"Efecte d'ampliar".

Applicatione (e).

ha rebut encara augment i ampliació la corona, honor i exaltament e grandíssim repòs/alla corona augmento, applicatione, honore, essaltamento, riposo grandissimo (453).

ampliar tr.

"Fer més gran".

Ampliare.

La fortuna pròspera favorí tant aquest emperador Hipòlit, e fon tan virtuós cavaller, que augmentà, per sa alta cavalleria, molt l'imperi grec, e amplià aquell de moltes províncies que ell conquistà/La prospera fortuna favorí tanto questo imperatore Hippolito, e fu tanto virtuoso cavaliere che augmentò per la sua alta cavalleria molto l'impero greco, et ampliò quello di molte provincie che egli conquistò (487).

ampolla f.

"Botella de vidre".

Ampolla.

La Reina se llevà prestament, pres una ampolla d'aiguarròs e donà-l'hi per la cara/La reina con gran prestezza si levò e, tolta una ampolla d'acqua di rose, nel volto gliene diadè (436).

amunt adv.

"Envers la part alta".

Alla superiore parte, in supro.

pres ni amunt bona mitja llegua/ascese una buona mezza lega alla parte superiore del fiume (155); vull que a voluntat mia prengau possessió de mi, però de la cinta amunt/io voglio che a volontà mia prendiate possessione d me, dalla cinta in suum (146).

amunt i avall.**A basso et ad alto.**

E véreu anar Tirant amunt e avall democant bacinets del cap/E visto si sana Tirante andare a basso et ad alto cavando baccinetti dii capo (340).

amunt...avall.**A basso... all'alto, qua... là.**

Com les galeres hagueren bé voltejat, una amunt, altra avall, vengueren a dar escala en terra/Quando le galee hebbero ben volteggiato, una a basso, l'altra all'alto, e vengueren a dar la scala in terra (116); una amunt, altra avall/hora qua, hora là (134).

anada f.

"Acte d'anar".

Andata.

La Princesa presumí d'aquesta anada que podia ésser la causa que Tirant no havia volgut aturar en lo palau/La principessa non poté presumere che potea ésser la causa di questa andata, ché... in palagio restare non aveva voluto (292).

anafill* m.

"Trompeta de canó recte".

Clarino, piffaro, claró*, timpano.

començaren d'esclarir les trompetes e anafills/le trombette e clarins a sonare comenciorono/le trombette e clarini a sonare comenciorono (387); manà... que fessen molt gran esclafit de trompetes e anafills e de botzines/comandó... che facessero gradissimi suoni di trombe, di clarini, timpani e bossini (418); E fet l'ofici, tomaren-se'n al palau ab aquell orde mateix, ab multitud de trompetes, clarons, anafills, tamborinos e xaramites e altres diversitats d'esturments que per escriptura exprimir no es podia/E, fatto l'ufficio, al palagio con quello ordine medesimo si na tomorono, con moltitudine di trombetti, clarini, tamburi, piffari, cornamuse et altre diversitat d'instrumenti che per scrittura esprimere non si podia/(483); prestament manà sonar les trompetes e anafills del camp/con gran presteza comanda sonare le trombette e gli clar del campo (106); llançant bombardes e sonant trompetes, clarons e anafills/scancando bombarde, suonando trombe, clarini e timpani (430).

anap m.

"Vas per beure".

Vase (m.).

tant vos aprofitaria com fer un clot en l'arena, e ab un anap foradat buidar tota l'aigua del mar/tanto vi tornaria a utile come fare uno buco nell'arena, e con un vase forato votare tutta l'acqua dii mare (296).

anar intr.,pron.,m.

1.intr."Moure's fent passes".

Andare.

e, professó ordenada, anaren per tota la ciutat/et, ordinata la processione, per tutta la città... andaron (281).

2.intr. Amb un participi present expressa continuïtat de l'acció.

Andare.

E véreu anar Tirant amunt e avall democant bacinets del cap/E visto si sana Tirante andare a basso et ad alto cavando baccinetti dii capo (340).

3.intr."Moure's cap a un lloc o cap a una persona".

Andare, andarsene, ire, ridursi, correre, venire, spargersi.

proposá... d'anar en peregrinació e de passar a la casa santa de Jerusalem/propose... andare in peregrinatione e di passare alla casa santa di Gierusalem (2); totes estaven en camisa per anar a son apartament/tutte erano in camiscia per andarsene al letto (234); quantes e de quines herbes, ab anada a collir.../O quante e quale herbe sona a cogliere... (268); una volta la setmana anava a la ciutat de Varoic/una volta ogni settimana si reducea alla città sua di Varoich (4); L'u anà devers f'altre persones l'un contro l'altro (67); que no hi vau/che non gli venghi (161); Molt volina anar ab tu ans que restar encòs dins la ciutat/lo vorrei più volentieri vanir teo che nella città restar nchiuso (334); La fama anà per tot lo castel/La fama si sparse per tutto il castello (26).

4.intr. Indica l'estat circumstancial d'una cosa o d'una persona.

Essere coperto.

e los cavalls qui tiraven lo carro anaven ab paraments de seda/e gli cavalli che tiravano il carro grano coperti di seta (18).

5.intr."Estar (una cosa) en alternativa de de perdre's o guanyar-se".

Toccare, essere.

lo Rei vol-vos acomanar un gran fet en què li ya molt a ell e a mi/l'l rei vi vuole raccomandare un gran fatto che tocca molto a lui et a me (100); Aquest cavalier ja sap la pena que li ya en lo que ha comés/Questo cavalier sa pur la pena che gli è, e quello che egli ha commesso (98).

6.intr. Amb un infinitiu unit per la preposicions **a**, **per** (o sense), indica la finalitat del moviment.**Andare a.**

Vull anar a cercar mon goig e mon repòs, aquell qui havia d'ésser mon senyor e ma vida/lo voglio andare a cercare il mio gaudio et il mio riposo, quello che aveva ad essere il mio signore e marito (477); anaren prestament al Rei per dir-lo-h'lo andó subito ad annuntiar al re (14); si lo Rei d'Anglaterra pendrà empresa per anar conquistar la terra santa/se il re d'Inghilterra prenderà impresa per andare ad acquistare la Terra Santa (91).

7.pron."Separar-se d'un lloc o d'una cosa"(amb el pronom en).

Andarsene, condursi, venirsene, tomare.

se n'anà fora de la ciutat/se n'andó fuor della città (27); hajam tal resposta de vostra majestat que ens n'anem aconsolats/habbiamo tal risposta che consolati ce ne andiamo (483); pensà si ab les seues palades paraules podia induir a Tirant d'anar-se'n ab ell al camp en excusa de servir-lo/pensó con le sue paleate parole podia indurre Tirante a condursela con lui al campo in excusa di govararlo (264); E si jo fos esclada en llibertat e no temés infàmia, ab tu man loia anada/E si io fussi stata in llibertà e non havessi temuta infamia, teoo venuta, man loia (322); los metges congouaven al Capità se n'anàs e la sua posada/gli medici molestavano Tirante che al suo alloggiamento temesse (176).

8.m."Acció d'anar, de caminar".

Andar, passo.

en riure, tarditat; en lo seure manera, en fanar, gravitat/nel rider, tardità, nel sedere maniera e nell'andar gravità (143); Digueren les guardes del camp al Capità que gent d'armes venia a gran anar/Le guardie del campo dissero al capitano che gente d'arme veniva a gran passo (133).

ancià adj.

"Vell (referit a persones)".

Vecchio, antico, antiquo.

no vull que ab mi estiguen sinó dos dones ancianes/non voglio che meco stiano se non due donne vecchie (27); tots estaven asseguts escoltant què diria un ancià cavalier nodrit e experientat en armes, molt eloquent e gran lleigista/tutti erano a sedere, ascoltando quello che diria uno antico cavaliere, nodrito et esperientato in arme, eloquentissimo e gran lleigista (282); aque-li un cavalier ancià ab la barba molt blanca e llarga/gli uscì incontro uno cavaliere antiquo, con la barba bianchissima e lunga (68).

àncora f.

"Instrument que seveix per retener la nau o barca".

Anchora.

àncoras de nau/anchore di nave (132); Llevades les àncoras al delitós navegar, per on vostres corones e fama relluïnt dareu major claror del vostre il lustre valer e linatge/levati l'ancora al delitioso navigare dove, con le vostre coronas e relucente fama, la chiarezza di vostro illustre valore e progenie maggiore fareti (402).

2. Vocabulari català-italià.

andarec *adj.*

"Rodaire, afectat de passejar-se".

Cianciatore.

La segona, que són molt parieres e andareques/la seconda, che parlano molto e son gran cianciatrici (221).

andes *f.pl.*

"Llitera de diverses formes".

Barra, sbarra*, letticca/lettica.**

Tirant se féu posar en la caixa, e en unes andes, a coll d'hòmens, ell partí/Tirante si fé' ponere nella cassa, et in una barra, in spalla de huomini, si partí (238); ab unes andes en coll d'hòmens fon portat a la ciutat en quatre dies/in una sbarra, in spalla d'huomini, in quattro giorni alla città fu portato (258). E prestament lo posaren en unes andes, e a coll d'hòmens el portaren molt reposadament /Et il puosero in una letticca, et al collo di huomini riposatissimamente il portarono (471); les andes foren posades en terra/la lettica fu posta in terra (471).

anell *m.*

"Cèrcol de metall que es duu al dit per adom".

Anello.

La Contessa prés l'anell e alterà's tota com lo véu/La contessa prese lo anello et alterossi tutta quando lo vidde (26).

anella *f.*

"Cèrcol de metall o altra matèria resistent que sol servir per mantenir lligada alguna cosa".

Anello.

L'anella de l'arcó/te anella deli arcioni (72).

àngel* *m.*

"Esperit pur, intermediari entre Déu i els hòmens".

Angelo/agnolo.

la salutació de l'àngel/la salutazione dell'àngelo Gabrielo (2). E l'àngel custodi vos farà dir aquestes paraules/E l'agnolo che vi ha in custodia vi farà dire queste parole (254).

àngel custodi. "L'àngel encarregat especialment de la custòdia d'un home".

L'agnolo che vi ha in custodia.

E l'àngel custodi vos farà dir aquestes paraules/E l'agnolo che vi ha in custodia vi farà dire queste parole (254).

angèlic *adj.*

"Propi dels àngels".

Angelico.

Natura angèlica no podia dar millor consell/La natura angelica non vi poteva dare migliore consiglio (225).

angelical *adj.*

"Propi dels àngels".

Angelico.

En les cambres i retrets, símbols, flautes, mitges viules e concordades veus humanes que angelicals s'estimaven /nelle camere e nelle guardacamera cembali, flauti, mezzeviole, saltari e concordate voci humane che angeliche si stimavano (452).

angle *m.*

"Grau de separació de dues línies que es tallen en un pla".

Angolo.

la ciutat de Costantinoble és molt bellíssima ciutat e molt ben murada, e és feta a tres angles/la città di Costantinopoli è bellissima e molt bene murata, et è fatta a triangoli (418).

anglès *adj.*

"Nadiu o propi d'Anglaterra".

Inghiese/inglese.

Oh dones inghiese, eixiu defora... /O donne inghiese, uscite di fuori... I (25). ...requerint-me los donàs doctrina d'aquell famós rei dels inghiesos... noercandomi che io gli desse dotrina di quel famos re degli inghiesi (191).

angústia *f.*

"Opressió de l'esperit".

Angustia.

Qui et defensa en ma absència d'opressió e angústa?/Chi ti difende da oppressione et angustia in assentia mia? (400).

ànima *f.*

"Substància espiritual de l'home".

Anima, mondo.

e maggior pena sent la mia atribulada ànima e maggior pena sente la mia atribulata anima (22). Les paraules afables que la celsitud de la majestat vostra ha dites alegrarien l'ànima d'aquell famós cavalier, si les hagués oïdes/Le parole afabili che la celsitudine vostra ha detto alegranano un mondo quel famoso cavaliere, se le havesse udite (138).

ànima en pena. "La que pateix en el purgatori i apareix a algú".

Anima in pena.

jo et deman de part de Déu que em digues si est ànima qui vas en pena/io ti addimando da parte d'Iddio che me dichi se sei anima in pena (234).

retre l'ànima. "Morir".

Rendere l'ànima.

véu lo còmit de la galera... retre l'ànima a Déu per ço com era caiguda una corriola e li havia dat al cap/vidde il comito della galera... rendere l'ànima a Iddio però che, essendo caduta una taglià, gli havea dato sul capo (299).

animal *m.*

"Ser viu capaç de sentir i de moure's i que no té raó".

Animale.

los actes de gola e de luxúria als animals bruts e no raonables són propis/gli atti di gola e di lussuria agli animali brutti e non rationali sono proprii (403).

animar *tr.*

"Donar coratge".

Animare, innanimare, dare/fare animo a.**

E tostemps ella posant-li esforç e animant-lo, ell esforç se calitat./E, sempre ella ponendogli gagliarrezza et animandolo e gli forzó la sua timidatà (231), vos deuríeu animar a tots que féssem les batalles/voi ci doveresti innanimare tutti che facessimo la battaglia (137). E cascun dia l'Emperador los escrivia de l'estament en que Tirant era posat, per animar-los/E cascun giorno l'imperatore del stato de Tirante gli scriveva, per dargli animo (258). Que vosaltres, que deuríeu animar als altres, no teniu vergonya de lamentar-vos.../E voi che doveresti lame animo agli altri, non havete vergogna di lamentarvi? (141).

ànimo m.

"Espèrit humà considerat com a principi de l'activitat de l'home".

Animo, *

m'haja fet tanta gràcia que m'ha fet venir en part que puc ésser instruït del que tant lo meu ànimo ha desitjat/mi habbi fatto tanta gratia che mi ha fatto venire in parte ove possi ésser instruïto di quello che tanto tempo ha desiderato l'animo mio (31); Acabant lo Rei ermità paraules de tant ànimo.../Finito lo re eremita queste animose parole... (23).

animós adj.,m.

"Valent, sense temor".

Animoso.

Los cavallers animosos volgueren morir en les batalles ans que fugir vergonyosament /gli animosi cavalieri prima nelle battaglie virilmente morire volsero che vergognosamente agli nemici dare le spalle (Prol.); [La fortuna] és molt favorable als constants e animosos, e odiosa e desfavorable als pusil ànims e temerosos/è molto favorevole agli constants et animosi, et odiosa e desfavorable agli pusillanims e timorosi (374).

animosament adv.

"Amb coratge".

Animosamente.

animosamente veng per defendre la sua vista de tant improprie/animosamente venne per difendere gli occhi suoi da tanto improprie (394).

aniquillar tr.

"Reduir a no res".

Annullare.

Tu eres sola remuneració que els meus grans treballs aniquilaves /Tu eri sola remunerazione che gli miei gran travagli annullavi (400).

anit adv.

"La nit propassada".

Heri sera.

L'Emperadriu me dix anit: "Estefania, tu ames."/l'impretrice mi disse hier sera: "Stephania, tu sei innamorata?". (218).

aniversari m.

"Ofici funeral que se celebra cada any".

Anniversario.

faran celebrar un aniversari per l'ànima d'aquell cavaller o cavallers qui seran morts o morran en aquell any/faranno celebrare uno anniversario per l'anima di quel cavaliere o cavalieri che seran morts in quel anno (92).

anques f.pl.

"Part posterior del cos d'un ànimal de càrrega".

Groppa/croppa (sing.).

ajudaren-li que puja a cavall en les anques del senyor d'Agramunt/lo aiutarono che il montò a cavallo in groppa del signore di Agramonte (157); portava en les anques del cavall una donzella de peus e tenia-li los braços damunt los muscles/portava sulla groppa del cavallo una donzella in piedi, che gli haveva le braccia suso le spalle (189).

ans conj.,adv.

1.adv. "Abans, anteriorment".

Prima.

E ara ha molt més augment en mi lo desig e volentat d'ésser cavaller que ans no tenia/Hora molto più che non havevo prima si è augmentato il desiderio e volontà di ésser cavaliere (32).

ans que/de. "Abans que, amb anterioritat que".

Innanzi che/nanzi che, prima che, pria che; innanzi, *.

e ans que obris la caixa, agenollà's davant un oratori/et, innanzi che aprisse la cassa, si gittò in ginocchioni dinanzi ad uno oratorio (26); manau als ambaixadors que vagen primer a fer reverència al Rei ans que parlen ab vos/commandate agli ambasciatore che nanzi che vi parlinò vadino a far rverentia al re (109); ell fon ferit de dues nafres ans que acostar s'hi pogués/Il re eremita fu ferit di due saette prima che acostar se gli potesse (19); E Tirant li respòs que primer volia saber noves certes en quin punt estava l'impen; ans que ell se mogués./E Tirante gli rpose che, pria ch'egli si movesse, in qual punto stava l'imperatore nuove certe sapere voleva (372); ans de llur partida/innanzi la partita loro (14); E cascun dia daven tres combats al castell, u per lo mati, altre al migjorn e fahre ans del sol post./Et ogni giorno davano tre bataglie al castello: una la mattina, una a mezzogiorno et un'altra verso la sera (99).

2.adv. "Amb preferència".

Anzi.

E par no perdre aquest salari, ans se deixaran tots tallar a peces que consentir en negun malbarat./E, per non perdere questo guadagno, anzi si lasciarano tutti tagliare a pezzi che consente ad alcun mal cambio o ad alcun inganno. (164).

ans que. Indica preferència.

Anzi che.

en semblant cas, voldria dar l'ànima a l'enemic ans que li fes una centilla d'enuig ni dar'in simil caso l'anima al nimico dare vorrei anzi che farle una scintilla di noia e di danno (228).

3.conj. adversativa.

Anzi, ma.

¿Vol dar-me a entendre la vostra senyoria que aquesta art de cavalleria és benaventurada? Ans vos dic que és prou desaventurada/Volmi dare vostra signoria ad intendere che questa arte di cavaleria è bene aventurata? Anzi, giudico che è assai disaventurata (21); E no penses tu que en aquell temps fossen fets cavallers tots aquells qui ho volien ésser, ans hi foren trass hòmens forts/E non penses che in quel tempo fussino fatti cavallieri tutti quelli che voleano essere, ma furono creati solo quelli i quali erano huomini forti (32).

ànsia f.

"Opressió de l'esperit pel temor".

Ansietà.

ab molts treballs e continúes ànsies/con molti travagli e continue ansietati (154).

ansietat f.

"Opressió de l'esperit pel temor".

Ansietà.

...virtut d'ànimo viril prudentment diemex deure cessar l'amargosa ansietat/...vertù d'animo virile, prudentemente discormendo, doveria cessare l'amara ansietà (374).

anslós adj.

1."Que té ànsia".

Ansioso, sollecito.

ansiosa temor/ansioso timore (107b); amor és cosa que compleix la persona d'ansiosa temor/amare è cosa che empie la persona de sollecito timore (158).

2."Cunós".

Ansioso.

Déu en lo cel está poc ansios de nosaltres/Iddio è nel cielo poco ansioso di noialtri (337).

2. Vocabulari català-italià.

antecessor *m.*

"Persona que és estada abans que altres, avantpassat".

Antecessore.

no advertint ni sabent lo gentil estil ni virtuosa pràctica de nostres antecessors/non advertendo né sapendo il gentil stile della virtuosa pràctica de' nostri antecessori (14).

antena *f.* (entena)

"Verga que sosté la vela llatina".

Antenna/antena.

volgueren acalar l'antena après que los moros los hagueren lleixat, e no pogueren/volendo calare l'antenna dapoí que li mori gli hebbero lasciati, non potero (100): ...jo el penjaria en la mes alta antena de tota la nau/... nella più alta antena di tutte le navi... lo impiccarei (163).

antic *adj. m.*

1. adj. "Que té molta antiguitat".

Antico.

jau e habita en les voltes o coves d'un castell antic qui és en aquell puig/giace et habita nelle volte e grotte d'un castello antico, ch'è in quell poggio (410).

2. adj. "Ja passat".

Antiquo.

aquells gloriosos antica cavallers grecs/que' gloriosi antiqui cavallieri greci (138).

3. adj. "Vell (referit a persones)".

Antiquo, inveterato.

Com l'excel lència vostra no ignora la mia débil e antiga persona ésser posada en decrepitud gran.../Sapendo costra eccellentia la mia debole et antiqua persona esser posta in grande decrepità... (8): -A vós, Rei prudentíssim, antic en benaventurada vida/"Ala serenità vostra, prudentissimo re, inveterato in benaventurata vita..." (20).

2. m. pl. "Els avantpassats".

Gli antiqui.

los antica no havien oit dir ni havien fíest en canòniques tan fort batalla los estada en la mar, ni tan sangonosa, de dues naus/gli antiqui non havevano giamai udito dire, né havevano letto in chroniche, che battaglia tanto forte né tanto sanguinosa di due navi fusse stata nel mare (166).

antífena *f.*

"Versicle cantat o resat abans i després de cada salm".

Antiphona.

après a ciascun salm o antífena n'hi posaven una/dopoí a ciascun salmo et antiphona una ne ponevano (281).

antigament *adv.*

"En temps antic".

Anticamente.

Antigament forde militar era tengut en tanta reverència, que no era decorat d'honor de milícia sinó lo fort, animós, prudent e molt expert en l'exercici de les armes /anticamente l'ordine militare... era tenuto in tanta stima, reputazione e riverentia, che non era decorato dell'honore della militia se non quello ch'era forte, animoso, prudente e molto esperto nell'esercitio dell'arme (Prol).

antiquitat *f.*

"Vellea".

Antiquità.

Los ocos, esconxunt un gran cervo que quasi era tot blanc per antiquitat, trobaren-li un collar al coll tot d'or/Li cuochi, scorticando un gran cervo che quasi era tutto bianco per l'antiquità, un collaro d'oro al collo gli trovarono (96).

antorxa *f.*

"Candela composta de dos, tres o quatre ciris entortolligats".

Torza.

prengueren sengles antorxes enceses en les mans/due torze accese nelle mani tolsero (272).

anul·lat *adj.*

"Nul".

Annullato.

ara, per favor, he per revocat e anul·lat tot ço que sia contra aquella/hora per alhora ho per rivoocat et annullato tutto questo che sia contro a quella (476).

any *m.*

"Període de 365/366 dies".

Anno.

tan-los-ne beure dos vegades l'any de sang de bou o de molt/due volte l'anno sangue di bue o di montone bevere gli fanno (239).

anyell *m.*

"Ser innocent".

Agnello.

(Oh vera carn i sang del meu Senyor, anyell mansuet i sens màcula oferit a la mort per donar-nos eterna vida/O vera carne e sangue di mio Signore, agnello mansuet e senza macula, offerto alla morte per darci eterna vita! (468).

apagar *tr.*

1. tr. "Extingir el foc".

Spegnere, estinguere, esmorzare¹⁰/ammorzare.

aprengui dins Barut fer magranes de certs materials compostes, que estan sis hores en poder-se encendre, e com són enceses bastarien a tot lo món a cremar, que com més aigua hi llençen més s'encenen, que tota l'aigua del món no les bastaria apagar, si ja no les apaguen ab oli e ab resina de pi. -Cosa és de gran admiració-dix lo Rei- que ab oli e ab resina s'hagen apagar, e no ab altra cosa, car jo creia que l'aigua apagara tots los focs del món/ dentro Baruth imparai a far palle di certi materiali composte, che sei hore ad accendersi stanno, poi, quando sono accese sariano sufficienti ad abbruciare tutto il mondo, che, quanto più acqua sopra gli si getti, più se accendono, in modo che tutte l'acque del mare non le potria estinguere, eccetto se con olio e rasa di pino non si spegnessero." "Cosa è di grande ammirazione -dixse il re- che con olio e rasa di pino, e non con altra cosa si apagava, ch'io mi credevo che l'acqua tutti li fuochi del mondo esmorzasse (10), cuitare en aquella part on era lo major foc per apagar-lo, e no el pogueren jamés apagar per molta aigua che hi lançassen/corsero in quella parte dove maggior era il loco per estinguerlo e, per molta acqua che gli gittassero sopra, giamai no l potero ammorzare (12)

2. tr. fig. "Acabar-se una cosa".

Estinguere.

E passada la Princesa d'esta vida, fon apagada tota la llum imperial/E, passata la principessa di questa vita, il lume imperiale fu tutto estinto (479).

2. Vocabulari català-italià.

aparèl·ler *intr.*

"Deixar-se veure".

Apparire, prendere.

E altre bé a mi no resta sinó que amo los somnis e imaginacions que de nit m'aparèl·len /Et altro bene in me non resta se non che amo gli sogni e le imaginazioni che nella notte mi appaiono (176). Se-me aparegut un diable en forma de gos /e mi prese un diavolo in forma d'un cane (68).

aparell *m.*

"Preparatiu".

Parecchiamento.

E lo Soldà cascun any feia los aparells per poder-la haver /e ciascun anno faceva parecchiamenti per poterla havere (98).

aparellar *tr., refl.*

"Preparar".

Apparecchiare/parecchiare, preparare; apparecchiarsi, prepararsi, acconciarsi.

Féu-hi aparellar totes les coses que hi eren necessàries /acendogli apparecchiare tutte le cose che gli erano necessarie (140). féu aparellar aquella nit viandes /fece per quella notte parecchiare vivande (5). féu aparellar molt gran festa al Rei de França /grandissima festa preparare gli fece (114). lo reverend religiós qui preicar-vos s'aparellà /il reverend religioso che a predicarve s' apparecchia (402). ... si no, que al deien dia que s'aparellaren a la batala /se non, che al decimo giorno al fatto d'arme s' preparino (343). e aparellaren-se tals una ab altres, que a meravella se trobara un bou ni un camell qui sa fos /e s' acconciorno in tal modo, un que e l'altro là e l'uno contro l'altro, che a maravilla un bue o un camello che sano fusse stato si trovava (340).

aparellat *adj.*

"Preparat".

Apparecchiato, preparato.

no ha pogut veure lo placent d'elit així com jo el vos tenia aparellat /non ha potuto vedere il piacevol diletto così come lo vi l'havevo apparecchiato (225). E les unes viandes eren molt millors e mills aparellades que les altres /Et alcune di queste vivande erano molto migliori e meglio preparate delle altre (309).

aparent *adj.*

"Que es pot veure".

Apparente.

felicitat no podia ésser atrobada en les coses a nosaltres aparents ésser de benaventurança /felicitat non poteva ésser de felicitat non poteva ésser trovata nelle cose a noi altri apparenti ésser di felicitat (374).

aparició *f.*

"Acte de aparèixer a la vista".

Apparitione.

A la majestat vostra n'ha pres així com a Sant Pere, que fugint per no morir en Roma, per l'aparició tomà coneixent son defalt /Alla maestà vostra non è avvenuto così come a san Pietro che, fuggendo per non morire a Roma, per l'apparitione tomò, conoscendo il suo mancamento (146).

apartament *m.*

"Habitació".

Alloggiamento, stantia, parte, letto.

E Tirant suplicà al Rei: los de sa mercè entràs dins la nau e miràs qual apartament més li plauria /E Tirante supplicò al re che per sua gratia volesse entrare nella nave e vedere qual parte più per alloggiamento gli piaceva (101). farem una ermita ab sos apartaments /faremo uno eremitorio diviso, con due stanlie (27). totes estaven en camisa per anar a son apartament /tutte erano in camicia per andarsene al letto (234). E Hippòli apositaria lo rei Escariano en lo palau de l'Emperador, en un bell apartament que estava molt bé en orde /E Hippolito in una bella parte, la quale era ottimamente in ordine, del palagio dell'imperatore l'alloggiò (481). En l'altre apartament estava un bisbe ab sa mitra al cap /Nell'altra parte era uno vescovo colla mitra in capo (55).

apartar *tr., pron.*

"Posar a una altra part, a major distància".

Separare, rimuovere, levare, distorre, cacciare, tirare, portare via, tirare da (una) parte, fuggire; togliersi, partirsi, separarsi, allontanarsi, ritirarsi, tirarsi da una parte, separatamente.

la molta virtut que en la senyoria vostra tinc coneguda ha apartada de mi la gran ira que jo en aquell cas tenia contra la nació francesa /... la molta virtù che nella signoria vostra ho conosciuto, ha separato da me ogni ira che io in quel caso havevo contra la natione franceasca (164). per apartar tots aquests dubtes /... per rimovere tutti questi dubbii (161). pres a Tirant per los cabels e apartà l de là on volguera finir sa vida /prese Tirante per gli capelli e levollo di là dove haveria voluto finire la sua vita (233). ... li donàsseu condigna pena per apartar la de tan gran delat /... gli destivi condigna pena per distoria da tanto grande mancamento (268). vos suplic que aquesta aflicció que voleu dar apartar de vos per aconsolar a mi /supplio che cacciati da voi l'afflicione che volete dargli, per consolarmi (370). féu apartar tota la gent d'armes a un depart /fece tirare tutta la gente d'armi da una parte (133). ... veent que no tenia escala, car ja la Viuda tement-se'n les havia apartades /... vedendo che scala non haveva ché già la Vedova, temendo di questo, l'havea fatto portar via (283). E si tu ... tal cosa saps fer e els fas apartar /... Se tu ... tal cosa sai fare e gli fai fuggire ... (339). Lo Mestre féu apartar tota la gent /il maestro fece tirare da parte tutta la gente (98). pux me só apartat de les grans guerres /poiché mi son tolto dalle gran guerre (3). apartàs a un poc /trossi alquanto da parte (22). Jo pensava que la voluntat del meu fill fos conforme ab la mia, apartant-se de vosaltres /lo mi crevo che mio figliuolo fusse conforme al voler mio partendosi da voi altri (22). pux la divina Clemència me dona notícia d'aquestes coses, vull-me'n apartar per no tenir inconvenient /poiché la divina clemencia mi dà cognitione di queste cose, io mi voglio separar per non venire a inconveniente (109). la mia cara ... te darà causa de negar que un tan lleig e gran defalt de mi s'aparta /la mia faccia ... ti darà causa di negare che un tanto brutto e gran mancamento, da me si separi (218). E anant vora terra per l'aigua, apartà's per dubte que no la matassen /Et andando per l'acqua presso a terra, se allontanò dagli gridi per dubbio che non la occidessero (299). apartem-nos al través en aquell altre mont /ritirare si doveressimo ... a traverso in quello altro monte (343). Après a me, apartant-me a una part /... /dopo a me, separatamente da una parte ... (214).

apartat* *adj.*

"Separat, situat a distància".

Separato, separado e remoto, separado e segreto, ascosto e separado, occulto e fuori di strada.

us desitge servir, emperò no encara segons la senyora vostra ho accepta, mas quit e despullat de sensibles passions, e apartat de tota amor libidinosa /di servire desidero, ma non nel modo secondo che la signoria vostra l'accepta, ma di sensibili passioni spogliato e libero, e separato da ogni libidinoso amore (325). jo vull que sàpies que, així apartat com esteu ... /voglio che tu sappi che, così separato e remoto come io sono (32). del blanc vos farien groc perquè en lloc apartat poguessen haver notícia de vostra gent /e del bianco giallo vi fariano acciò che in luogo separato e segreto della gentilezza vostra havere notizia potessero (267). tan secretament com pogueren per lloc apartat, anaren prop lo camp /tanto secretamente com pogueren per lloc apartati, anaren prop lo camp /tanto secretamente quanto potero ... andomo per luoghi ascosti e separati presso al campo (133). per camins apartats féu la via de la ciutat /per occulti camini e fiori di strada fece la via della città (420).

apassionat *adj.*

"Afligit d'un mal".

Appassionato.

los escurs núvols de la mia apassionada ignorància en vapors convertint /... /gli oscuri nuvoli della mia apassionata ignorantia in vapori convertendo (323).

apellar *tr.*

1. "Designar amb un nom".

Chiamare.

benaventurats seran los pacífics, car ells seran apellats fills de Déu /beati saranno gli pacifici perché loro saranno chiamati figliuoli d'iddio (353).

2. "Cridar algú per son nom, dir-li que vinga".

Rivocare.

E rep, Senyor, l'ànima de la tua serventa, la qual del càrge d'aquest món te plau apellar /E ricevi, Signore, l'anima della tua servitrice, la quale, dal carico di questo mondo ti piacchia a te rivocare (478).

2. Vocabulari català-italià.

apellat adj.

"Que té tal nom".

Chiamato.

Mira que diu un poeta nostre apellat Geber/Guarda che dice uno autore nostro chiamato Geber (355).

apendre tr.

"Adquirir el coneixement d'una cosa per mitjà de l'estudi" (abs.; amb objecte directe; amb inf. sense prepos.).

Imparare, portare; apparare; imparare a.

car en aquella edat aprenen molt millor que els altres/ché in quella età imparano molto meglio degli altri (21); Certament jo crec que... vós haveu après en l'escola d'honor/Certamente io credo... che voi havete portato nella scuola d'honore (119); jo us diré lo que n' he après en lo temps de ma puericia/yo vi dirò quello che nel tempo della mia pueria n' apparai (327); aprenquí dins Barut fer magranes de certs materials compostes/... dentro Baruth imparai a far palle di certi materiali composte (10).

aperduat adj.

"Que ha sofert pèrdues".

Che ha perduto.

lo jugador aperduat diverses vegades se muda la sort, e recobra molt més que no ha perdut/al giocatore che molte volte ha perduto si muta la sorte e ricupera molto più che non ha perso (376).

apetit m.

"Tendència natural a la satisfacció de les necessitats o dels desigs".

Appetito.

Aperte me pregeven que jo consentís a l'apetit del cavalier/Dopo mi pregarono che consentisse all'appetito del cavaliere (254).

aplegar intr.,tr. (plegar)

1.intr."Arribar".

Arrivare, aggiungere, giungere, pervenire.

l'Emperador aplegà hora de nona/lo imperatore all'ora della nona gli arrivò (155); n'hi havia un munt tan alt... que plegava fins a la coberta/gli ne era un monte tanto alto... che arrivava fino al tetto (125); E plegà lo Rei ab tot son poder/oon tutto il suo potere aggiunse il re di Francia (18); deuré's anar per la corda avall e fallia-se'n més de dotze alnes que no plegava en terra/si lasciò andare giù, e gli mancavano a giungere in terra più di dodici canne (233); acostà's tant que aplegà a ell'si affretto tanto ch'egli pervenne a llui pervenne a llui (157).

2.tr."Reunir".

Congregare, adunare.

Lo Rei aplegà consell general/l' re fece congregare il general consiglio (14); cascú aplegà la sua gent/ciascuno la sua gente adunò (414).

aplicar tr.

1."Posar en pràctica; fer servir".

Applicare, aggiugnere.

hoc encara hi apliquen lo bací que porten/et anchora gli applicano il bacile che portano (163); Pux me dau càrrec de saber, aturant-vos glòria d'ignorància, aplicant tots jorns un bé après altre.../Che mi volete dare ad intendere che vi reputate per glona d'ignorantia, aggiugnendo ogni giorno un ben appreso all'altro (132).

2."Imputar".

Attribuire.

¿quina infàmia me pot esser aplicada en ma honor e fama?/qual infamia nell'onore e fama mia mi può esser attribuita? (152).

Apocalipsi m.

"Darrer llibre del Nou Testament".

Apocalisse.

poreu dir que lo meu oos és clar e net, e no és tan escur com l'Apocalipsi/potret'i dire che il mio cuore è chiaro e netto, e non è tanto oscuro come l'Apocalisse (283).

apoderar intr.,pron.

1.intr."Posar-se fort a mantenir una idea".

Pregare per quanto poté.

La Princesa apoderà que l'Emperador anàs a la mar perquè ella hi pogués anar/La principessa, per quanto poté, il pregò che egli andasse al mare acciò che ella andare gli potesse (293).

2.pron. Amb la prepos. de i un infinitiu. "Decidir".

Deliberarsi (di).

ell s'apoderà d'anar-hi/si deliberò di andarli (106).

apoderat adj.

"Dominat".

Occupato.

diràs que estic bé, mas la son me té tan apoderat que estic en lo plasant dormir/di' a loro ch'io sto bene, ma che il sonno mi tien tanto occupato che hora io son nel piacevole dormire (292).

apoquít adj.

"Disminuit, debilitat".

Picciole e debilitato.

per les moltes làgrimes que els seus ulls destil laven li eran los ulls molt apoquits/per le molte lagrime, le auti g'occhi distillavano, haveva gli occhi piccioli e debilitati (28).

aportar tr.

1."Portar".

Condurre, portare.

aportare-li un cavall perquè cavalqués/condussonli uno cavallo acciò che l'cavalcasse (25); vet aci la miserable vida d'aquest món en què ens aporta/vedi qui la miserable vita di questo infelice mondo in qual termine di conduce (291); per ciascuna vegada que no l'aportará, dos escuts d'or dar-los al rei d'armes/per ogni volta que non la portará, è tenuto di dare due scudi d'oro al re d'armi (85).

2."Causar, propiciar".

Apportare, concedere, non mancare.

la gravitat del dan que li aporta/la gravità del danno che e' gli apporta (252); jo us faç cert que si la bona sort aporta que la senyora Princesa sia muller de Tirant.../io vi faccio certo che, se la buona sorte concede che la signora principessa sia moglie di Tirante (138); car aquest temps n'aportará altre, que si aquest és d'adversitat, ab esforç e ajuda vostra se porà reparar/ché a questi tempi non mancherà altro, ché, se questo è d'avversità, con la pagliarhezza et aiuto vostro si potrà rparare (288).

apostament m.

"Alotjament".

Alloggiamento.

mane'u atendar e aturar lo camp e cort vostra, e donar apostamenti a l'excel lentissima persona vostra/... comandati attendere et affirmare il campo e corte vostra, e dare alloggiamento alla vostra eccellentissima persona (456).

aposenar tr.,pron.

"Donar habitació i hostatge; prendre habitació i hostatge".

Alloggiare; alloggiarsi.

féu los molt bé aposenar/molto ben gli fece alloggiare (14); aquesta roca... la vem en quatre parts partida, e en cascuna part d'aquestes, en funa s'aposenava lo Rei ab tot son estat.../questo castello... in quattro parti diviso il vedessimo, nell'una delle quali si alloggiava il re con tutta la corte (55).

aposenat adj.

"Allogjat".

Alloggiato.

E lo Rei jamés volgué mudar d'alli, dient que ell estava molt bé aposenat/et il re mai non si voise mutare di li, dicendo che quivi era molto ben alloggiato (105).

apòstol m.

"Cadastrun del dotze deixebles que trià Jesucrist".

Apostolo, santo apostolo.

E vull que sàpies lo que dix apòstol Sant Jaume/E voglio che sappi quello che dice un certo san Giacomo, apostolo... (353); jo veig la pèrdua de vostra alteza seria tanta que tot martiri ne passana e més cruel que no donaren a negu dels apòstols/io vedo la perdita dell'alteza vostra sana tanta che ogni martino ne patirei, e più crudele che ad alcuno degli santi apostoli non fu dato (262).

apostòlic adj.

"Propi dels Papes o dels bisbes".

NT.

ab grans rialtes li dix que digués tot lo que volgués que ella li perdonava a pena e a culpa ab autoritat apostòlica/con gran riso gli disse che dicesse tutto quello che voleva, che ella era contentissima, e che lei le concedeva ogni autorità di dire, che gli perdonava tutto quello che dicesse (162).

après adv.,prepos.

1. loc.prepos. après de. "Prop de".

Appresso.

E après d'alli, envers los turcs a una llegua, estava un lloc tot despoblat ab un gran tros de mur derrocet/E li appresso, a una lega dal canto degli turchi, era un luogo tutto depopolato con un gran pezzo di muro caduto e roinato (286).

2. adv. "Després (lloc)".

Appresso...dipoi...in ultimo...; poi...appresso...dipoi...drieto a (prepos.).

manà que primer de tots sigués l'altre rei, qui solia ésser après féu seure la Comtessa sa muller, après sigué lo Rei ermità, après seien los altres ducs, segons per orde venien; après en altres taules.../commandò che innanzi a tutti sedesse quello che prima soleva essere re appresso fece (sedere) la contessa sua mogliera; dipoi sedé re eremita; in ultimo gli altri duchi, secondo che l'ordine veniano; in altre tavole... (26); après venia lo rei d'Asia ab la sua batalla, après venia la batalla del rei d'Àfrica, après venia la batalla del rei d'Armènia; après venia lo rei d'Egipte ab sa gran batalla/poi viene il re d'Asia con la sua battaglia; appresso veniva la battaglia del re d'Àfrica, dipoi veniva quella del re di Cappadocia drieto alla quale venia la battaglia del re d'Armènia (140).

3. prepos. "Després (lloc, real o fig.)".

Dopo.

era pots espletar la tua fort mà e banyar la tua espasa en la sang d'aquella qui après Déu te desitja servir/hora puoi la tua forte mano satiare, e bagnare la spada tua nel sangue di quella che dopo iddio servire ti desidera (360).

après de. "Després (lloc)".

Dietro (adv.).

Après de les llances venien los ballesters e arquers/dietro gli venivano gli balestrieri et arcieri (157).

après de. "Perseguint".

Dietro a.

Lo Cabdillo qui véu lo castell pres, e los altres qui fugien, donà après d'ells e apresonà'n molts/Il capitano, che vidde il castello preso e gli altri che fuggivano diede dietro a loro e molti ne prese (315).

4. adv. "Després (temps)".

Appresso, poi, dapoi, dopoi, non dopo molto, fatto questo, preso.

après feren moltes carreres, e feren-se de molts singulars encontres/appresso feciono molte corriere con singulari incontri (59); per força o per grat ell passarà a vós, après vos farà tres figures e les vos posarà en la barba/per buona volontà o per forza con voi usana, e poi vi farà tre fiche e vi le ponera nella barba (215); Auxi és en lo principi d'amor, que sou blancs, après aspres e terribles./Cosi è nel principio d'amore, che sete blandi, e dapoi aspri e terribili (214); Après me pregaven que jo consentís a l'apetit del cavaller/Dapoi mi pregaron que consentís all'appetito del cavaliere (254); Seguí's après que lo gran rei de la Canària... féu gran estol de naus e de galeres./Non dopo molto, successe che lo grande re di Canària... fece grande adunatione di navi e galie (5); Après isqué al camp/Fatto questo entrò in campo (19); après lo desagraduaren de tota la fraternitat, e si porà ésser, après daran-li càrre perpetua/dipoi lo disgradaranno di tutta la fraternità e, si el potrà essere preso, il condanneranno a perpetua carcere (92).

5. prepos. "Després de (temps)".

Dopo, dopoi, dapoi/dapo', dietro, appresso.

E deliberaren que après fetes les obsèques als defunts, que el llevassen emperador, e farien matrimoni d'ell ab l'Emperadriu/E deliberarono che, dopo fatte l'essequie agli defunti, di crearlo imperatore e di fare il matrimonio di lui e dell'imperatrice (480); après un poc espai dix.../dopo un poco di spatio, disse... (472); Après lo sopar, l'Emperador pres sa filla Carmesina per la mà/Dapoi cena, lo imperatore, presa la figliuola Carmesina per la mano... (138); demà haurà quinze dies, lo divendres après la sala, que vestia una aljuba brodada de pedres fines/diman saranno quindeci giorni, il venere dapoi lassata la lor mattutina oratione, et havea una giubba ricamata di pietre fine (163); nou batalas perdé, una après l'altra/nove battaglie l'una dietro l'altra perse (5); Fuix me dau càrrec de saber, aturant-vos glòria d'ignorància, aplicant tots joms un bé après altre.../Ché mi volete dare ad intendere che vi riputate per glòria ignorante, aggiugnendo ogni giorno un ben appresso all'altro... (132).

après de.

Dopo, dopo, drieto a; dopoi che.

tots los qui après de nosaltres vendran nos al legaran en exemple de perpetua glòria/tutti quelli veniranno dopo noi ne allegaran per essemplio di perpetua gloria (23); après de tres anys de cativen és venguda l'estimada llibertat/dopo tre anni la tua servitù, l'appregiata e desiata llibertà è venuta (380); après d'una alegria ve prestament una gran tristor/drieto a una alegrezza vien prestament una gran tristezza (141); Demane-us de mercò, agnollada als vostres peus... vullau après de la rebuda llibertat, molt prest venir a liberar la mia perillosa vida/Di mercede vi addimando, inginocchiata agli vostri piedi... che vogliati, dopo che havereti noevuto llibertà, molto presto venire a liberare la mia pericolosa vita (461).

après que.

Dopoi che, poi che, (gerundio).

E la Reina, après que els hagué posats dins la llicca, concordés de la delitosa batalla, se n'anà a dormir/E la Reina, dopo che gli hebbe posti dentro al steccato, d'accordo della diettevole battaglia, e dorme se n'andò (445); Après que lo Rei e tots foren dinats, venc lo muntero major ab tota la munteria/Poi che 'l re e tutti li altri habbero dinato, venne il maestro della campagna con tutti li cacciatori (55); E cascun dia, après que havia dites ses hores.../Et ogni di, avendo detto le sue oratione... (27).

6. adv. "A més".

Appresso, oltre di questo.

Après, pot veure la majestat dels romans, qui del món hagueren monarquia, tot per saviesa, que altrament no hi foren estats bastants /Appresso può vedere la sacra maestà vostra degli romani, che del món hebbero la monarchia, e tutto fu per la sapientia, che altramente non saniano stati sufficienti (181); Après haja de venir a posar-se en poder de la senyora infant/a oltre di questo, sia obligato di venirsi a ponere in podestà della signora regina (49).

2. Vocabulari català-italià.

apresonar tr.

"Posar en presó".

Apprigionare/appregionare/appreggiare/pregionare/prigionare, impregionare, prendere, pigliare, fare pregione.

matar en **apresonar** molta gent dins e defora/dentro e di fuon molta gente occisero et **aprigionaron** (161), de forts cadenes **apresonau** ma llibertat/con forti catene la libetà mia **apregionat** (435); ... vencre quatre batalles e la cinquena **apresonar** un rei/... vincere quattro battaglie, e la quinta **apregionare** un re (152); prengueren-los enmig, e allí feren molt gran malança e molts que n'**apresonava**/et in mezzo gli tolsero, e li feciono grandissima occisione e molts que ne **apreggionaron** (288); Per què m'**apresonau** tan cruelment?/Perché m'**impregonate** tanto crudelmente? (161), pensava que l'**haguessen mort** o apresonat/si pensava che morto o **pregionato lo havessero** (233); la mia ànima és més aconsoлада de subujar los reis que d'**apresonar** ne matar-los/la mia ànima è piú consolada di soggiugare gli regi che di **pregionare** ne occidere quelli (318); Senyor, jo et jur a fe de cristià, de no jamés partir-me de la senyoria vostra fins que lo rei Escariano jo **haja** mort o **apresonat**/Signore, io vi giuro, a fede di cristiano, di non partirmi dalla signoria vostra fino che non **habbia** morto o **impregonato** il re Scariano (307); **haveren apresonat** lo rei d'Egipte/**Haveva**... il re dello Egitto **preso** (157); he sabut **apresonar** un turco/un turco ho saputo **pigliare** (157); ... fins a tant jo **haja** mort o **apresonat** rei o fill de rei.../fin a tanto chio non habbia morto o **fatto pregione** re o figliuolo di re (203).

apresonat adj.

"Posat en presó".

Appregionato.

no ha molts dies passats que tots vosaltres **éreu** detenguts en poder d'irfels e ab fort cadenes **apresonats**/Non son passati molti di che voi **eravate** detenuti in poter d'irfidei e con forti catene **apregonati** (109).

aprofitar intr. (profitar)

"Donar profit".

Giovare, tomare a utile, essere di utile, far frutto.

¿què m'**aprofita** dolre sobre cas irremediabile...?/Ma che mi **giova** dolermi sopra caso irremediabile (22); tant vos **aprofitava** com fer un clot en l'arena, e ab un anap foradat buidar tota l'aigua del mar/tanto vi **tomava a utile** come fare uno buco nell'arena, e con un vase forato votare tutta l'aigua di mare (296); en la guerra totes coses d'astúcia **aprofitan** molt als hòmens guerners, majorment a tu/nella guerra tutte le cose di astúcia **sono di grande útil** agli huomini guerneri, maggiormente a voi (315); aquella illa era encantada e deguna cosa no hi podia **profitar**/quell'isola era incantata e cosa veruna **far frutto** non gli potea (410).

aproïsmar-se pron.

"Aproximar-se".

Approssimarsi.

jo conec que la mia mort s'**aproïsmava**/io bene conosco che la mia morte **si approssima** (291).

apropiar-se pron.

"Prendre en propietat o possessió" (sense prepos.).

Appropriarsi.

s'**ha apropiada** la Reina per força/si **ha apropiato** la reina per força (319).

aproïnuar-se pron.

"Aproximar-se".

Appropinquarsi.

la mort s'**aproïnuava**/la morte **si appropinquava** (290).

aprovar tr.

"Declarar bona una cosa i prestar-hi anuència".

Approvare.

lloc e **aprova** la resposta feta per la senyoria del rei de Sicília/lo **aprova** la resposta fatta per il re di Sicilia (429).

apte adj.

"Capaç i dispost per una cosa".

Atto.

barons e cavallers valentíssim, **aptes** e molt destres en les armes/baroni e cavalleri valentissimi, **atti** e molto destri nell'armi (8).

aptea v. aptesa

aptesa f. (apteia)

"Aptitud".

Attitudine, attitudine e destrezza, destrezza, *

aquest sap vençre les forts batalles, dures e aspres ab **apteia** e indústria/egli sa vincere le forti battaglie, dure et aspre, con **attitudine** et industria (345); La setena és que hagen **aptesa** de defendre si mateix e d'ofendre sos enemics /la setima è che habbia **attitudine** e **destrezza** a defendere se stesso et ad offendere gli nemici (196); ¿voleu que vençam aquests cruels moros...per **apteia** de guerres?/volete che noi vinciamo questi crudeli moro...per **destrezza** di guerra...? (23); E si jo per **apteia** e per ésser més destre que vosaltres.../E s'io son piú atto e piú destro di voialtri... (152).

Refrany. **més val aptesa que fortaleza.**

Vale molto più l'attitudine che la fortezza.

(23).

apuntament m.

"Conveni d'hora i lloc per a veure's dues o més persones".

Accordo.

estava ab gran congoixa com no podia son cor complir o almenys restàs en algun **apuntament** ab la Princesa/era in grande affanno come non poteva il suo cuore compire o almeno restare in alcuno **accordo** con la principessa (264).

apuntar intr.

"Començar a manifestar-se".

Spontare.

apuntant l'alba/el **spontare** l'alba (104).

apurar-se refl.

"Purificar-se".

Purificarsi.

for del seu amor cremant s'**apurava** en les flames de Carmesina/foro del suo amore, abbruggiando, **si purificava** nelle fiamme di Carmesina (485).

2. Vocabulari català-italià.

apurat *adj.*

"Purificar".

Purificato.

for del seu amor cremant s'apurava en les flames de Carmesina, e no-res-menys estimava que la Princesa ardentment se mesclava en les apurades flames de son voler/for del suo amore, abbruggiando, si purificava nelle fiamme di Carmesina, e non meno estimava che la principessa ardentemente si mescolava nelle purificate fiamme del suo volere (485).

aqueix *adj.*

Assenyalat a coses pròximes a qui parla.

Questo.

jo tinc molt major dubte que no és aqueix/io ho maggior dubbio che non è questo (27); Estotjau aqueixes llàgremes a més desitjada fortuna/serbiatz queste lagrime a più desiderata fortuna (473).

aquell *adj., pronom*

Assenyalat a coses llunyanes de qui parla i de qui escolta.

Quello.

no els ha tolt l'universal Creador lo franc arbitre, que si aquell és ben regit les poden, virtuosament vivint, mitigar e vençre/non gli ha però l'universale creatore levato e tolt lo libero arbitrio, ché, se quello è ben retto, virtuosamente vivendo... vincere e mitigare si ponno (1); féu aparellar aquella nit viandes/fece per quella notte parecchiare vivande (5).

aquell per aquell. "Aquell mateix".

Quella per la quale.

Com la majestat vostra sia aquella per aquella qui en lo cel es pronosticat jo us dega amar e servir/...essendo la maestà vostra quella per la quale nel cielo è pronosticato ch'io debba amare et servire tutti li di della mia vita (249).

aquest *adj., pronom*

Designa coses properes a la persona que parla.

Questo; questo, costui.

les seues suplicacions en aquest temps no podien ésser admesses/le sue supplicazioni in questo tempo non poteano esser admesse (57), car aquest temps n'aportará altre, que si aquest és d'aversitat, ab esforç e ajuda vostra se porá reparar/ché, se questo è d'avversita, con la gagliardezza et auto vostro si potrà riparare (288). Si jo prenc aquest per marit e si no m'ix com jo volria, hauna ésser homeira de la mia persona/E, s'io prendo costui per per marito e non mi riesca tal come io vorrei, homicidiale della mia propria persona eser mi converrà (109).

aquí *adv.*

1. "En aquest lloc".

Qui, quivi, il.

aplegaren molts rossins de Tunis qui eren venguts de Sicília, qui havien aquí desembarcats/molti cavallers eren venuti di Sicilia e da Tunise amivorono, li quali erano qui di barca usciti (334), estigueren aquí tota la nit ab molt gran alegria fins al matí, molt sàviament e discreta/E aquí stettero tutta la notte con grandissima letizia fino alla mattina, con gran sapientia e discrezione (414). Anaren a poc pas fins que foren al castell on los moros s'eren fet forts, e aquí pararen lo cap/Andorono ad pocciò passo fintanto che furono al castello nel quale gli mori si erano fatti forti, e il posero il campo (25).

2. "Aleshores".

Qui.

Aquí passaren moltes raons en presència de tots/E qui dissero molte ragioni in presència di tutti (104).

d'aquí avant.

Da qui innanzi.

d'aquí avant lo novell príncip Tirant (on nomenat César de l'imperi grec/da qui innanzi il novello príncipe Tirante fu nominato cesare dell'imperio greco (452).

ara *adv.*

"En aquest moment".

Hora, testé, giunto.

ara que he vist a Hipòlit m'és redoblada la dolor/hora che ho visto Hippolito, el dolore mi si è raddoppiato (264); só prest per entrar en la batalla, ara o tota hora que els jutges m'ho manaràn/son appa'ochiati d'entrare testé in battaglia e ciascun'hora che gli giudici me lo commanderanno (81); Ara és hora, valentíssims cavallers, que la jornada és nostra/Giunto è l'hora, valentissimi cavalieri, che la giornata è nostra (387).

ara per llavors. "En les circumstàncies presents".

Hora per allhora.

E dic ara per llavors, e m'obligue sots virtut de la promesa fe, de complir totes les coses qui a bona e pura germandat se requiren /E dico, hora per allhora, che mi obbligo, sotto virtù della promessa fede, di compire tutte le cose che a buona e pura fraternità si richiedono (330).

d'ara avant.

Da hora innanzi.

... perquè sia vist d'ara avant...mon descàrrec, te tramet la present per Egipte, trompeta teu/perché sia visto da hora innanzi...il mio discarico, la presente per Egipto, trombetta tuo...ti mando (152).

ara de present. v. present

Hora di presente, all'hora presente.

ara *f.*

"Pedra de l'altar".

NT.

lo prelat fa's posar la mà sobre l'ara de l'altar e diu-los les següents paraules/e lo prelat gli fa'ceva ponere la man sopra dell'altare, e dicevagli le sequenti parole (85).

arbitrar *tr.*

"Pensar, considerar".

Imaginare.

jo arbitrava que devien ser dos-cents milia combatents/yo imaginavo che doveano essere di doctoento mila combattenti (23).

arbitre *m.*

"Facultat de decidir una cosa o una altra segons el propi voler".

Arbitrio.

veig que com a desconeixent vols acomanar a l'arbitre d'un cas afortunat tanti grans fets e tan generosos/veggo, come a desconoente, a l'arbitrio di un caso fortunato tanti gran fatti e tanti generosi vuoi raccomandare (355).

franc arbitre. "Libertat de la voluntat humana".

Libero arbitrio.

no els ha tolt l'universal Creador lo franc arbitre, que si aquell és ben regit les poden, virtuosament vivint, mitigar e vençre/non gli ha però l'universale creatore levato e tolt lo libero arbitrio, ché, se quello è ben retto, virtuosamente vivendo... vincere e mitigare si ponno (1).

2. Vocabulari català-italià.

arborar *tr.*

"Alçar una cosa angularment recolzant fermament un dels seus extrems fins a posar-la vertical o quasi vertical".

Addrizzare, porre.

Féu arborar prestament altra escala/E con gran prestezza fece addrizzare un'altra scala (161); els donaren son combat e arboraren escales per la muralla/la battaglia dettero e molte scale per la muraglia puosero (394).

arborat *adj.*

"Ple d'arbres".

Arborato.

una ribera que hi ha molt ben arborada de diversos arbres/una grande riviera che gli è, molto bene arborata di diverse sorti d'arbori (44).

arboreda *f.*

"Lloc plantat d'arbres".

Arboreto.

posaren-se per les arboredes cascú ab sa dama/ciascuno con la sua dama si poneva per gli arboreti (222).

arbre *m.*

1. "Vegetal llenyós amb tronc que a una certa alçada es ramifica".

Arbore, albero.

venia-se'n davall aquell vell arbre se ne venia al basso a quel bello arbore (27); Tirant havia fet tallar tots los arbres e guastar tota aquella horta/Tirante aveva fatto tagliare tutti gli alberi e guastare tutti gli horti (313)

2. "Arbre de Batalles". "Nom d'un llibre".

"Arbor di Battaglie".

...l'ermità... qui en aquell cas se delitava llegir un llibre qui és nomenat Arbre de Batalles/.....lo eremita, il quale in quel tempo si dilettava di leggere uno libro nominato Arbor di battaglie (28).

3. "Pal d'una nau".

Arbre/arbore.

del castell de popa fins a la proa, abraçant l'arbre posà aquelles cordes/dal castello da poppa fino alla prora pose, abbracciando l'arbore, quelle funi (100); les veles tenien clavades ab l'arbre de la nau/le vele havevano chiavate con l'arbore della nave (100).

arc *m.*

1. "Arma que serveix per llançar fletxes" (també **arc de fletxa**).

Arco (arco da saette).

Com lo Rei moro véu l'aire tan prop de si e no podia tirar ab l'arc, tingué's per perdut./Il re moro si tenne per perduto quando si vidde l'altro tanto appresso che più non gli potea tirare con l'arco (19); Lo rei moro portava un arc de fletxa/il re moro portava un arco da saette (19).

2. "Element arquitectònic".

Arco.

...e sobre l'arc triumphal, en grans e belles taules eren pintats alguna part del meravellós actes e nobles victònes de de Tirant./E sopra l'arco triumphale, in grande e belle tavole, erano dipinte alcune parti degli meravigliosi atti e nobili vittorie di Tirante (485).

arcada *f.*

"Construcció en forma d'arc".

Arco.

E ordenà Tirant que fos rompuda una arcada del pont./Et ordinò Tirante che un arco del ponte rotto fusse (304).

arcàngel *m.*

"Espirit celestial del vuitè cor angèlic".

Arangelo.

E en nom dels sants àngels e arcàngels, trons e dominacions, principats e potestats.../et in nome degli santi àngeli et arcàngeli, troni, dominazioni e potestà... (478).

arçó *m.*

"Arc de fusta que hi ha davant i darrera de la sella i del bast".

Arçione/arzone.

les petites abres portaven en l'anella de l'arçó de la sella/le piccole azze nelle anella dell'i arçioni delle selle (72); més mens a la petita abza que en l'arçó de la sella portava/mise mano alla piccola azza, che nello arzone della sella portava (344).

ardent *adj.*

"Encòs de passió".

Ardente.

lo cristià lo sempre deu ser cremant e ardent en amar Déu i lo proïsme/l' cristiano sempre dee essere abbruggiante et ardente in amare Iddio et il prossimo (403).

ardentment *adv.*

"Amb ardor".

Ardentemente.

Aquest és lo qui encaçà ardentment los que eren vencedors, e foragità de tota Grècia/Questo è quello che scacciò ardentemente quelli che erano vincitori e spense fuori di tutta la Grecia (475).

ardiment *m.*

1. "Atreviment, absència de temor".

Ardimento.

ab gran força e ardiment donaren la batalla fort, cruel e aspra, e tan vigorosa que paria que ixquessen dels inferns/con gran força et ardimento, forte, crudele, aspra e tanto vigorosa battaglia gli dettero che paria che dell'inferno uscissero (349).

2. "Acte d'atreviment o de valentia".

Ardimento, tradimento.

Fortitud corporal e ardiment se vol exercir ab saviesa/la fortezza del corpo e lo ardimento con sapientia essercitare si solevano (Prol.); mas jo veig temor e pietat contrasten als cruels ardiments/ma io veggio che paura e pietà agli crudi ardimenti contrastano (214); Gran ardiment has fet/Grande tradimento hai fatto (163).

ardit *adj.*

"Atrevit, coratjós".

Ardito.

per no saber llurs costums, si seria ardit o covard/per non saper gli costumi loro, s'egli sarà ardito o covardo (227).

ardor f.

"Calor extrem".

Estremità.

E així l'ardor del gel del riu Trèbia...fon apagada en Càpua per la calor dels banys/E così la estremità del freddo e del ghiaccio del fiume di Trebia...fu estinta in Capua per il calore dei bagni (143).

arena f.

"Conjunt de partícules de pedra molt petites, produïdes per disgregació de les roques".

Arena.

car la terra, la mar e les arenas, e tota natura de gent s'enutgen de sostenir e comportar lo meu affligit cos/ché la terra, il mare, le arene et ogni natura di gente hanno noia di sostenere e portare il mio afflittito corpo (208).

llaurar en arena. "Esforçar-se inútilment".

Lavorare in arena.

per qué la senyoria tua llaura en arena?/perché la signoria tua lavora in arena? (308).

arenal m.

"Tros de terra cobert d'arena".

Luogo arenoso.

un arenal que hi ha pegat a la muralla/uno luogo arenoso ch'era contiguo a la muralla (104).

aresta f.

1.geom."Línia d'intersecció de dos plans".

Arista.

menor pes ha en tu que en la sobiranesa de l'aresta/minore peso ha in te che nella sommità dell'arista (187).

2."Filament aspre de la clevella dels grans de blat, d'ordi, etc."

Arista, spica.

així tremole com les arestes primes del blat/così io tremolo come le sottili ariste della biada (176); així tremolava lo meu cos com l'aresta del blat com la toca lo vent/e così tremava il cuor mio come fa la spica della biada quando la tocca il vento (319).

argent m.

1."Metall blanc, lluent, dúctil i mal.leable".

Argento/arieto.

una corona d'argent molt rica/una corona d'argento ricchissima (222); més val que or, ni argent, ni pedres precioses/più che oro, arieto e pietre pretiose vale (328).

2. **argent pellat.** "Cobert d'una làmina prima de metall blanc que sembla argent".

Charte argentate di foglie di argento.

portant en les cames de paper engruïat, argent pellat/portando nelle gambe schiere de charte argentate di foglie d'argento (79).

3. **argent viu.** "Metall blanc i lluent com l'argent, més feixuc que el plom, i líquid a la temperatura ordinària".

Arieto vivo.

pres argent viu, e salnitro, e vidriol romà, ab altres materials, e feu de tot un ungüent/comparò arieto vivo, salnitro, e vitriolo romano con altri materiali toise, e di tutto fece fare uno onguento (304).

4."Moneda d'argent o diners en general".

Argento.

veng dones e donzelles, qui en lo passat temps e en lo present solien bé amar, ara per or e per argent són defraudades/veggo donne e donzelle, che nel passato tempo e nel presente bene amare solevano, et hora per oro e per argento son defraudate (192).

5."Peça de la veixella del dit metall".

Argento.

tots quants eren menjaven e bevien en argent/non gli era persona che non mangiasse o beesse in argento (55).

argenter m.

"Home que treballa en la indústria de l'argent".

Orefice/aurefica.

trames per tots los argenters de la ciutat/mandò per tutti gli orefici della città (155); Jo la he mostrada als argenters qui de pedres s'entenen/lo l'ho mostrato agli aurefici che di pietre s'intendono (110).

argenteria f.

"Treball d'or o d'argent".

Argentaria.

donà-li la lletra e una jomea tota d'argentaria/dettegli la lettera, et una jomera tutta d'argentaria (153).

argilenc adj.

"Que conté abundància d'argila".

Tenace.

la terra era molt argilenc/la terra, che molto tenace (286).

argue m.

"Ormeig consistent en un cilindre de fusta o de ferro que, rodant per mitjà d'un mànec transversal, fa d'eix a una corda que s'hi enrotlla i serveix per moure coses feixugues".

Argano.

...l'avisat mariner hagué format un argua en terra vora mar molt fort/Lo avisato marinaio aveva formato un argano in terra, molto forte, alla riva del mare (106).

aristol m.

"Extremitat inferior del mànec d'una llança".

Calzo.

E los morce plegaven, e ab los aristols de les llances daven en les portes /E gli mori, aggiungendo, col calzo delle lanze nelle porte d'avano (335).

armada f.

"Conjunt de naus de guerra del mateix partit".

Armata.

lo cavaller Espèrcius, capità de l'armada, senyor de l'illa d'Espertina/il cavaliere Persio, capitano dell'armata, signore dell'isola Spertina (452).

2. Vocabulari català-italià.

armadura *f.*

"Conjunt de peces fortes que els guerrers de l'edat mitjana es vestien per protegir-se contra els colps de l'enemic".

Celata, elmo e bacinetto.

... e ciascuna d'estes tinga una armadura... e ciascuna di loro celata, elmo e bacinetto tenchi in capo (14).

armar *tr., refl.*

1. refl. "Posar-se les armes per a lluitar".

Amar(sì).

se féu amar dins l'esglèsia/dentro la chiesa si fece armare (19).

fig.

Armare.

hages desig d'armar l'ànima, puix tens estalvi lo cos de les passades batalles/habbi desiderio de armare l'anima, poiché hai sano il corpo dalle passate battaglie (229).

2. tr. "Fornir una nau de tot el necessari".

Armare.

... en la sua nau com l'armà en Bretanya/... nella sua nave quando armò in Bertagna (298).

armat *adj.*

"Que porta armes ofensives".

Armato.

¿com trobaran al Rei... o armat o desarmat?/in qual modo trovaranno il re...: armato o disarmato? (14).

armat en blanc. "Guarnit de totes les armes defensives que formaven el vestit de ferro".

Armato in bianco.

Tirant entrà tot armat en blanc sino el cap/Tirante, fuori che il capo tutto armato in bianco, entrò (59).

2. Vocabulari català-italià.

armes f.

1. "Instruments que l'home empra per atacar o defensar-se".

Arme/armi, armatura.

als cavallers qui en armes són experimentats/per li cavallers que in arme experimentats sono (56). No és home en lo món que sia animós en armes que no sia temerós entre dones./Non è uomo nel mondo che sia animoso nelle armi che non sia timoroso fra donne (231); prestament demanà que li portassen unes armes que li vinguessen bé/prestamente domanda che gli portassero una armatura che gli stesse bene (17).

armes de guerra. "Armes usades en els combats reals".

Armi da guerra.

qualsevulla que volgués junyir ab armes reals o ab armes de guerra, fossen los ferros de les armes reals ab quatre puntes en lo broquet molt ben encoades/qualunque volesse, potesse giostrare con armi reali o con armi da guerra, gli ferri delle lance delle armi reali fussero con quattro punte nella cima, molto ben incoate (46).

armes reals. "Armes usades en els torneigs (per oposició a armes de guerra)".

Armi reali.

(v. l'exemple anterior)

retre les armes. "Lliurar-les a l'adversari vencedor".

Rendere l'armi.

Estefania estès los seus braços, abandonant-se e retent les armes/Stephanía distese le sue braccia, abbandonandosi e rendendo l'armi (163).

2. "Combats".

Duelli.

recità...totes les festes...e per semblant les armes/recitò...tutte le feste...e similmente gli duelli (119).

armes civils. "Combat fet en els torneigs, amb armes incapaces de matar l'adversari".

Armi civili.

no és estat negú qui novell cavaller se sia fet que no haja fet armes civils o criminals/non è stato alcuno che sia fatto novello cavaliere che non abbia fatto armi civili o criminali (56).

armes criminals. "Combat fet amb armes mortals, per algun cas greu, criminal".

Armi criminali.

(v. l'exemple anterior)

armes imperials.

Armi imperiali.

en aquest regne és en pràctica que, com se fan imperiali armes, si es compleixen de fer aquelles armes e festes, per los reis d'armes, herauts e porsavants ab trompetes e ministres publicquen-lo per millor dels vencedors/gli è usanza in questo regno che, quando si fanno armi imperiali e si compiono di far feste, in quel giorno gli regi d'armi, eraldi e passavanti, con trombetti e sonatori di vani instrumenti, publicano quello che è stato il migliore dell'i vincitori (57).

armes retretes. "Combat en un torneig fet de manera que no resulte d'efectes mortals".

(Combattere per uno assalto a suo piacere, armi a piacere, arme fatte a piacere et a volontà.

E qualsevulla que fes armes retretes, lo qui millor ho fes, guanyàs una espasa d'or/cascuno che volesse potea combattere per uno assalto a suo piacere e quello che faceva meglio guadagnava una spada d'oro (47). E per semblant, de les armes que cascú feia, qui fer les volia a ultrança o retretes,/e similmente dell'armi che ciascuno faceva, che fare le voleva a guerra finita o a piacere (68). En onze camps de lliça a tota ultrança és entrat e de tots és estat vencedor, sens altres que n'ha fet, qui eren armes retretes,/in undeci campi di stecato a tutto transitò è entrato, e di tutti è stato vincitore, senza altri che n'ha fatto, ch'erano armi fatte a piacere et a volontà (84).

armes voluntàries. "Combat fet sense cap motiu concret".

Armi volontarie.

jamés haquera consentit que haquessen fetes armes voluntàries a tota ultrança/mai non haveria consentit che havessero fatto armi volontarie a guerra finita (76).

armes necessàries. "Combat fet per algun motiu concret".

Armi necessarie.

...no deu ésser donat a reis fer armes voluntàries en especial a tota ultrança. Si eren necessàries, gran raó seria.../...non deve essere concesso a regi fare armi volontarie, e specialmente a guerra finita, se le fussero necessarie, gran ragione gli saria stato (76).

fer armes/fer les armes "Combatre, guerrear".

Combattere; fare arme/fare l'armi, defendere il campo.

molt sovint eixien a fer armes, ab los turcs/molte volte a combattere con gli turchi uscivano (286); e qui servint son senyor pot fer armes braves no deu cercar de domèstiques/e quello che servendo il suo signore può fare arme brave, non dee cercare le domestiche (301). Cufem devers aquell qui tantes d'armes la./Verso quello che tanto la d'arme corremo (344). fer les armes a cavall ab sella acerada e testera, ab estreps deslligats, ab plates de vint lliures enjus... fare l'armi a cavallo, con sella e testiera d'acciaio, con le staffe desligate, con spallazzi di XX libre in giù (71a); anam on estaven los vint-e-sis cavallers elets per fer les armes, qui distaven de l'alleguament de l'estat del Rei un tir de ballesa/andassimo dove stavano gli ventisei cavallieri eletti per defendere il campo, li quali erano d'istanti dallo alloggiamento del stato del re uno trato di balestra (52).

fet d'armes.

v. fet

Fatto d'arme, scaramuzza.

frare/companyó/germà/rei d'armes. v. frare, companyó, rei

Fratello d'armi; compagno e fratello d'arme; re d'armi.

3.pl. "Signe heràldic d'una família".

Armi/arme, arme et insegna.

fèu-hi pintar les armes dels dos reis/fecè dipingere le armi degli due regi (78); una bandera vermella ab les mies armes pintades/una bandiera vermiglia dipinta con le mie arme vedereti (334). E aquest Rei era son germà, coneixent-lo molt bé en les armes, e sobre lo bacinet que portava una gran bogia tota d'or ab moltes pedres precioses que tenia entorn./E questo re era suo fratello e, conoscendolo molto bene a l'arme et all'insegna che portava sopra al bacinetto, la qual era una gran bogia tutta d'oro che molte pietre pretiose intorno aveva (340).

4.Refrany. qui sovint en armes va, hi deixa la pell o la hi deixarà.

Chi sovente nelle arme va, la pelle li lascia o glie la lascerà.

sabuda cosa és que qui sovint en armes va, hi deixa la pell o la hi deixarà/el si sa per cosa vera che chi sovente nelle arme va, la pelle li lascia o glie la lascerà (325).

arnès m.

"Conjunt d'arnes defensives d'un guerrer".

Arnea, armatura, schiniera o arnese.

aplegaren molts rossins de Tunísia qui eren venguts de Sicília, qui havien aquí desembarcat, e molts arnesos e cobertes de cavalls/molts cavalls eren venuts de Sicília e de Tunísia amironon, li quali erano qui di barca usciți, e molts arnesi e barde da cavalli (334). Com fon dins la tenda vèu quatre arnesos molt bé febrits/Quando egli fu dentro, vidde quattro armature luocentissime (68). E en aquella cama no portava arnès negú/Et a quella gamba non portava schiniera o arnese alcuno (189).

arnès de cames.

Schiniera delle gambe.

L'arnès de cames significa si lo cavalier sent o sap negú vulla fer dan a l'Església... si no pot a cavall, a peu hi deu anar a la batalla, per defendre aquella/Le schiniera delle gambe significano che, se il cavaliere sente e sappia che alcuno voglia fare alla chiesa... debbe andare per defenderla, se non può a cavallo, a piedi (34).

arnès de cama e de cuixa.

Schiniera et arnesi.

E lo cavalier portava l'arnès de las cames de paper engrutat cobert de fulla d'argent, que pr'piament paria arnès de cama e de cuixa/Il cavaliere aveva gli arnesi delle gambe di stuccho di cartone coperto di foglie d'argento che propriamente parevano schiniera et arnesi (73).

arnès de guerra. "Conjunt d'arnes amb què un guerrer entra en la guerra".

Armi da guerra.

la un d'illuns junyen ab arnès real e l'altre ab arnès de guerra/uno luni si giostrava con armi reali e l'altro con armi da guerra (46).

arnès real. "Conjunt de les arnes usades en els torneigs".

Armi reali.

(vegeu l'ex. anterior)

arnès blanc. "Armatura d'acer".

Arnese bianco, arme bianche.

quasi tota la demés gent era armada d'arnesos blancs e de cuirasses ab bacinets/quasi la piú parte della gente era armata d'arnesi bianchi e di corazze con bacinetti (164); ... prestament nos fom armats tres-centis hòmens, tots ab arnès blanc/... subito ci armassimo trecento uomini, tutti in arme bianche (80).

arpa f.

"Instrument musical".

Arpa.

En les grans sales, illaüts, arnes e altres estuments, qui donaven sentiment e mesura a les danses/nele gran sale lauti, arpa et altri instormenti che davano sentimento e misura alle danze (452).

arquebisbe m.

"Bisbe que mana sobre els altres de la mateixa província eclesiàstica".

Arcivescovo, archiepiscopo.

no deveu vós pensar que la cosa no es deu fer que bisbes e arquebisbes no ho hagen de saber?/non dovete voi pensare che la cosa non si dee fare, che vescovi et arcivescovi non habbiano a sapere? (227). Après venia tot lo clero, ço és, arquebisbes, bisbes, pabordres, canonges e preveres ab moltes reliques/d'apoi veniano archiepiscopi, episcopi, protonotari, preposti, canonici, preti e tutto il clero con molte relique (42).

arquer m.

"Guerrer armat d'arc per tirar sagetes".

Archiere (?)

Après de les llances venien los ballesters e arquers/dietro gli venivano gli balestrieri et arrieri (157). E cascun franc arquer d'aquest portava escuder e patge/E ciascuno franco archiere di questi aveva scudiero e ragazzo (189).

arrancar tr., intr., refl. (arrencar)

1. tr., refl. "Llevar amb esforç una cosa".

Torre, cavare, divolgere; cavarsi, stracciarsi e cavarsi.

arrape la mia cara, desbarate i arranque los cabells del meu cap per sentir part dels treballs vostres/il volto mi graffio, scapiglio e cavo gli capelli di mio capo per sentire parte degli travagli vostri (461). los altres arrancavan los estagues/gli altri cavavano le stanghe (133). E tu, Plaerdemavida, arranca m tres cabells del cap/E tu, Plaerdemavida, tramma tre capelli del capo (251). Pensau que temor de mort ni reverència de fama no arranquen los termes de mon desig/Pensati che timor di morte ne riverència di fama non arrancono gli termini del mio desiderio (242). ¡Oh viudes desconsolades, feu noves lamentacions, arrancau-vos los cabells... ¡O vedove sconsolate, fate nuovi lamenti, cavate gli capelli...! (288). l'uxà's caure en terra arrancant-se los cabells del cap/in terra cadere si lasciò, stracciandosi e cavandosi gli capelli del capo (141).

2. intr. "Traure un arma per ferir".

Sfoderare.

més mans a una copagorja que portava, e tots los altres arrencaren/pose mano a una cotta che portava e tutti gli altri sfoderarono (61).

arrap m.

"Fenda superficial feta amb les ungles".

Graffignatura.

E aquell arrap li havia fet Plaerdemavida com li tancava la boca perquè no cridés /Et aveva un poco di graffignatura che gli aveva fatto Plaerdemavida quando gli serrava la bocca perché non gridasse (233).

arrapar tr.

"Ferir amb les ungles".

Graffiare.

ab l'ungla ha'm arrapada la cara/oon l'unglia mi ha graffiato il volto (233).

arrapat adj.

1. "Ferit amb les ungles".

Pisto e macerato.

cares totes arrapades/facce tutte piste e macerate (141).

2. "Amb l'esperit fortment elevat o excitat".

Rapito e graffiato.

trobà la sua senyora que estava arrapada en fort pensament/truovò la sua signora ch'era rapita in gravi pensieri e graffiata (146).

arredolar intr.

"Rodolar".

Rotolare.

van per lo camp arredolant fins a les portes de les nostres tendes/vanno per il campo rotolando fino alle porte delle nostre tende (347).

arreglar-se refl.

"Subjectar-se a regles".

Regolarsi.

arreglau-vos en vostre parlar/regolatevi nel parlar vostro (14).

2. Vocabulari català-italià.

arreglat *adj.*

"Sotsmés a regles".

Regulatò.

Lo savi... tota la sia vida porta molt arreglada / Il savio mantiene tutta la sua vita molto regolata (182).

arremorar *tr., pron.*

"Avalotar".

Levare a romore; levarsi a romore.

E com foren arribats davant lo camp dels moros desapararen al colp moltes bombardes devers lo camp, que tots los moros feren arremorar. E, quando arribats li furono, verso il campo loro molte bombarde a un tratto scancorono, che tutti a romore levare gli fecero (430). Los crts foren grans e lo camp arremorà. Gli gridi furono grandi et il campo si levò a romore (304).

arremorat *adj.*

"Avalotat".

In rumore, levato a rumore.

tot lo camp estava arremorat per los cavalls/tutto il campo era in rumore per gli cavalli (133); Los moros tots arremorats iqueren a fer armes contra los crestians/Gli mori tutti levati a romore usaron a combattere contro agli cristiani (337).

arrencar v. arrancar

arreus *m.pl.*

"Conjunt de peces secundàries o adherents d'una cosa principal, per completarla o adomarla".

Ornamenti.

los arreus de son palau/gli ornamenti del suo palazzo (143).

arribar *intr.*

"Venir fins a cert lloc".

Arrivare, venire.

arribà lo comte de Notàrbalam/arrivò il conte di Notarebalan (27); cinc naus que jo havia manat venir... són arribades al port de Caifa carregades de foment/cinque navi che haveva mandato... sono venute, et al porto di Caifa arrivate cariche di formento (161).

arriiscar *intr.*

"Posar en gran perill".

Arischiare, ponere al rischio.

... arriiscar e posar a la ventura cent vides/... arischiare e ponere cento vite... alla ventura (268); si la vostra vida arriiscau tant a mort.../se la vita vostra porrete tante volte al rischio della morte (161).

arromangat *adj.*

"Que du les mànegues o la roba replegadas cap amunt".

Succinto.

les dones e donzelles... ben... arromangades emparamentaren una gran sala/le donne e le donzelle... succinte, pararon una gran sala (26).

arròs* *m.*

"Petits grans blancs que es treuen de certes gramínies"

Aroste.

els foren molt ben servits de gallines e capons, e de faisans, d'arròs e cuscusó, e de moltes altres viandes/e loro furono molto ben serviti di galline, caponi, faggiani, a rosti et a lesso, e di molte altre vivande (137).

arrufat *adj.*

"Ruat, posat posat desigualment contra la seva posició normal".

Sparto.

portar los meus cabells arrufats/gli miei capelli sparti; portare (262).

art *f.*

1. "Ofici".

Arte.

vos vull dar consell de mariner per ço com en aquesta art me só criat/Vi voglio dare consiglio da marinaio, però che in questa arte mi son allevato (164).

liberals arts. "Aquelles activitats de l'home que tenen per base la intel·ligència".

Liberali arti.

algunes justes causes se perden per culpa d'ésser mal raonades, e per jo no haver estudiat les liberals arts/alcune giuste cause si perdono per causa d'ésser mal narrate e, per non havere io studiato le liberali arti (182).

2. "Manera de fer una cosa segons regles".

Arte.

art de cavalleria/arte di cavaleria (2); ¿no seria millor per a vós amar dona qui fos destra en l'art d'amor...?/non saria meglio per voi amare donna che fusse destra nell'arte d'amore...? (266).

3. "Enginy, manipulació" (gairebé sempre en la loc. **per art de**).

Arte (per arte di).

E la Viuda, qui sap aquest càrrec d'amor per ella conegut, li muda tot lo joc com a maestra en l'art/E la Vedova, che sa tutto questo carico d'amore, ché l'ha provato, come maestra nell'arte tutto il giuoco gli muta.(218); Passaren tots en una gran sala molt meravellosa, tota obrada de maçoneria per art de molt subtil artífici/Passaron tutti in una gran sala e molto meravigliosa, tutta operata di scarpello per arte di sottilissimo artificio (119).

art màgica. "Nigromància".

Arte magica.

quant me tendria jo per benaventurada, si jo sabés l'art màgica, que és la ciència dels màgics/quanto fortunata mi terrei, se io sapessi l'alta scientia degli magi, che è l'arte magica (188).

artefici v. artificii

artelleria f.

1. "Material de guerra".

Arteglia/arteglia/artigliaria.

E prestament tramés a Tirant a suplicar que de continent li trametés la sua artelleria major /E prestamente mandò a supplicare a Tirante che incontinente la sua artegliana maggiore gli mandasse (349). féu traure molta artellera fece condurre molta artegliera (20). Com les bombardes foren ajustades, que foren més de cent, assetjaren l'artelleria e començaren de tirar/Quando le bombardes furono congregate, più di cento erano di numero, assettarono l'artigliana e la tirare cominciarono (321).

2. "Utensilis per a fer un treball".

Arteglia.

...on tenia la sua artelleria per a conrear l'hort/...dove egli per acconciare l'horto la sua artegliana teneva (283).

article m.

1. pl. "Disposicions dogmàtiques de la religió catòlica".

Articoli.

los dotze articles de la santa fe catòlica/gli dodici articoli della santa fede catholica fede (183).

2. **article de fe.** iròn. "Coses o ensenyaments molt importants".

Articoli della fede.

e ab aquest article de fe vull viure e morir/e con questo articolo di fede voglio vivere e morire (233).

3. **en l'article de la mort.** "En el moment de la mort".

Nell'articolo della morte.

Ara jo et perdono, per ço comestic en l'article de la mort/Hora io ti perdono, però che io sono nell'articolo della morte (319).

artifici m. (artefici)

1. "Art aplicada a modificar o disfressar la naturalesa".

Artificio.

... lo qual anell era fet ab tal artifici, que es departia pel mig restat cascuna part anell senoe/... quale era con tal magisterio fabricato che si dipartiva pel mezzo, restando cascuna delle parti... integro anello (2).

2. "Enginy o aparell per obtenir qualche efecte mecànic d'una manera més còmoda que amb els mitjans de ordinaris".

Artificio/arteficio, magistero, preface.

un briat de domàs groc, les obres del qual eren perfilades per art de molt subtil artifici de robins, diamants, safirs e margades/una veste di dmasco giallo, gli lavori della quale erano perfilati per arte di sottilissimo artificio di rubini, diamanti, zaphiri e smeraldi (448). f'ampia cortapsa...llavorada ab subtil artifici/una balzana larga...llavorada con sottile artificio (463). ...ab la cortapsa llavorada per subtil artificio de perles orientals molt grosses/...con la balzana llavorada di sottile artificio di perle orientali molto grosse (450). artifici/magistero (53). lo qual anell era fet ab tal artifici, que es departia pel mig, restant cascuna part anell senoe/... quale era con tal magistero fabricato che si dipartiva pel mezzo, restando cascuna delle parti, con la metà dell'armi loro, integro anello (2). ... les obres del domàs cobertes d'orfebre/na ab esmalts. llavorat per art de subtil artifici/...l'opere della quale erano coperte d'oro battuto llavorato a smalti per arte d'ingegnoso artificio (463).

artificialment adv.

"D'una manera artística".

Artificialmente, con artificio e magisterio.

E totes aquestes coses, senyor, no pense la senyoria vostra que sien fetes per encantament ni per art de nigromància, sinó artificialment /E non pensi la signora vostra che tutte queste cose fussero fatte per incantamento né per arte di negromantia, ma artificialmente (55). Aprés lo Rei los féu fer una molt bella tomba de lignum aloe, obrada molt artificialment /Dopo, il re gli fece una bellissima sepoltura di legno aloe, llavorada con grande artificio e magistero (78).

artificiós adj.

"Fet segons regles de l'art".

Artificioso.

E sobre lo devisat briat, una mantilla a través llançada, de vellut negre, tota sembrada de perles molt grosses que es mostraven en molt artificiosa obra/e sopra la divisata veste una bernia pintada a traverso di vellut negro, tutta seminata di grossissime perle, che artificiosissima opera si dimostravano (448).

artísat adj.

"Fet amb art".

Artificioso.

Com lo Cabdillo véu fer tan subtils e artísades obres a Tirant, estava lo més admirat home del món/Quando il capitano vidde fare tanto sottili et artificiosos opere a Tirante, era il più ammirato huomo del mondo (309).

arxlu m.

fig. "Dipòsit reservat".

Archivo.

de tots quants mals e béns haveu tenguts, jo en só estat arxiu/son stato archivo di tutti quanti e mali e beni che haveu havuto (118).

as m.

un-tria l'as. "Joc d'atzar".

Tira l'asso*.**

voleu posar les nostres vides a joc d'un tria l'as/...ché a un giuoco che tira l'asso le vite nostre porre volete (153).

asbrer m.

"Arbrer, peça de la ballesa".

Tenieri.

cascú d'aquests portará una ballesa desencavalcada...que no está ligada lo braç, ab l'asbrer ab fil...mas ab l'estrep venen tan justes e ab un petit pern s'encavalquen molt bé/ciascun di questi porterá una balestra discavalcata...che non è legato il fusto al tenieri con filo...ma con la staffa son tanto giuste, e, con un piccolo ferro con gran prestezza e molto ben si incavalcano (99).

ascendent adj.

"Que augmenta".

Ascendente.

la vostra amor, senyora Viuda, no es pot acomparar a la mia, car la vostra és descendent, qui davalla e va tots temps en desmenució, e la mia és ascendent e natural/il vostro amore, signora Vedova, col mio comparare non si può, ché il vostro è descendente, perché manca e sempre va in diminutione, et il mio è ascendente e natural (285).

2. Vocabulari català-italià.

ase m.

1. "Animal quadrúpede de la família dels èquids".

Asino.

Les guardes qui estaven en les torres de la ciutat veren dos ginets ab l'ase que feien anar/Le e guardie ch'erano sopra le torri viddero dui a cavallo che conducevano l'asino (19); la persona grossera no té sinó amor d'ase/la persona ignorante non ha se non amore d'asino (331)

2. Refranç. qui dóna a l'ase pitral i al grosser cabal perd la glòria d'aquest món.

Che dona all'asino pettoral et al grossiero cavallo perde la gloria di questo mondo.

¿E no sabeu vos, Tirant, aquell vulgar exemple qui diu qui dóna a l'ase pitral i al grosser cabal, majorment que el tinga per marit, perd la glòria d'aquest món? ¿E non sapete voi, Tirante, quel volgare essemplio che dice "Che dona all'asino pettoral et al grossiero cavallo, maggiormente che l'abbia per marito, per che perde la gloria di questo mondo"? (106)

asit adj.

"Ben dispost".

Potente.

posen-lo ab un ferrer perquè los braços li tornen asits e forts/lo poneno con un fabbro acciò che le braccia gli divenghino forti e potenti (239)

aspirar intr.

"Dingir son desig (cap a cert objecte)".

Aspirare.

...lo gran rei de Canària, jove fortíssim... sempre aspirant a honrosa victòria/... lo gran re di Canaria, giovane fortissimo... sempre aspirando a gloriosa vittoria (5)

aspre adj.

"Desagradable, en sentit no físic".

Aspro/aspero, espresso.

Aud és en lo principi d'amor, que sou blans, après aspres e terribles./Cosi è nel principio d'amore, che sete blandi, e dapoí aspri e terribili (214); l'aspra vida que per long temps he sostenguda en la muntanya/l'aspra vita che per lungo tempo ho sostenuta nella montagna (7); los pres de la majestat del senyor Emperador són a mi aspres manaments/gli preghi della maestà del serenissimo signore imperatore mi sono asprossi comandamenti (169)

molt aspre.

Asperimo.

tomaren a la batalla molt aspra e cruel/vennero alla crudele et asperissima battaglia (73)

aspredat f.

"Rudesa desagradable".

Asprezza.

...feu acords ab esquinçada veu a l'aspredat de tan dolorosa mort d'aquest senyor qui era sustentació nostra e de tota morisca cavalleria/... accordativi all'asprezza di tanto dolorosa morte di questo signore, ch'era sustentazione nostra e di tutta la cavaleria moresca. E con la rauca voce seguitò... (347)

assabentar tr.

"Informar sobre una cosa".

Informare.

sabia que era estat assabentat per Plaerdemavida i pre la cara contrafeta del negre que havien mesa en la galera/sapeva che era stato informato dil tutto per Plaerdemavita, e per la mascara contrafatta dil negro che nella galera vidde porre (416)

assagetar tr.

"Ferir de sageta".

Saettare.

mirant lo teu ben proporcionat oos semblant lo de Sebastià, qui fon assagetat/mirando il tuo ben proportionato corpo simile a quello di Sebastiano, che fu saettato (303)

assajar tr.

1. "Intentar, provar".

Assaggiare, approvare.

assajar ab enamorats serves mudar la malvolencia que en extrem mostrau contra m'assaggiarò con innamorati servigii di mutare la malvolentia che in extremo contra me scoprete (217); E diverses vegades assaji, ab paraules de benignitat, pregar-te no volgueses robar lo premi de ma honestat/E molte volte approvai di pregarti, con parole di benignità, non volessi rubbare il premio della mia honestà (246)

2. "Ariscar-se, intentar una cosa que pot dur mal resultat".

Tentare.

Assaiar vull la fortuna/Tentar voglio la fortuna (210)

assalt m.

fig. "Atac repentí que sobta l'esperit".

Assalto.

Mitigant los treballosos assalts que en lo femínil coratge desesperades eleccions e molt greus enuigs procurant infonen.../Per gli travagliosi futuri assalti che nel core feminile elettioni senza speranza e molesta grandissima causando infondono... (3)

assaltar tr.

fig. "Atacar ràpidament i repentina".

Assalire.

com lo mal m'assaltà fon per pensament de la tua amor/quando il male mi assalse fu per pensieri del tuo amore (175)

assegurar tr.

1. "Cerciorar, fer segur de la realitat d'una cosa".

Assicurare.

La tua real e elegant senyoria, afabilíssim pare, m'assegura que los teus virtuosos actes són tals, que clarament manifesten tu qui est./La tua real signoria, affabilissimo padre, mi assicura che li tuoi virtuososi atti sono tali, che chiaramente dimostrano che tu sei (23); Vostre pare vol que jo sia vostra madrastra, i com ho seré, jo us asseguro que us castigaré/Vostro padre vuol ch'io sia vostra medregna, et io, quando sarò, ve assicuro che vi castigarò (239)

2. "Posar fora d'un perill".

Assicurare.

¿qui és aquell qui m'assegura los dubtes de les batalles?/ma chi è quello che m'assicuri de' dubbi delle battaglie? (21)

3. **assegurar lo camp.** "Prometre guardar contra atacs il legals o enganyosos els cavallers d'un torneig en terra enemiga".

Dare campo sicuro.

E suplicà a la reina d'Escòcia los de sa mercè li volgués assegurar lo camp/supplicò alla regina che si degnasse di darli campo sicuro (74)

2. Vocabulari català-italià.

assegut *adj.*

"Posat de manera que le pes del cos reposa damunt les anques".

Assettato, assentato, posto a sedere.

tots estaven asseguts en cadires/tutti erano assettati in cathedre (52); Com tots foren asseguts, estigueren tots esperant que l'ermità parlàs/Assentati che furono, stettero aspettando che l'eremita parlasse (39); cascú assegut per orde segons lo grau qui era/ciascuno posto a sedere per ordine secondo il grado in cui era (282).

asselt *adj.*

"Assegut".

Assettato, posto, posto a sedere.

E asselt l'Emperador en lo reposat estrado, féu seure a la sua part dreta l'excoelsa Princesa, e lo virtuós Tirant a la sinistra, e lo rei de Sicília davant ells/E l'imperatore, assettato nel riposato lettuccio, l'excoelsa principessa alla sua parte destra et il virtuoso Tirante alla sinistra et il re di Sicilia dinanzi a lui sedere si fece (452); no volria que fosses asselt en cadira de perpètua dolor/non vorrei che fosti posto in cathedra di perpetuo dolore (355); Estefania, vestida e per vestir, e asserta en terra, e les mans no li volien ajudar a lligar lo capell/trovolla che si vestiva, e Stephania vestita, e nel vestirsi s'era posta a sedere in terra, e le mani non gli volevano aiutare accoocarsi il capo (162).

estar asselit. "Seure".

Sedere.

e lo Rei estava alt, ben abillat, asselt en una bella cadira coberta de brocat/et il re era alto, bene vestito et in ordine, e sedeva, come re, in una bella cathedra di broccato (329).

assenat *adj.*

"Que té seny".

Di gran senno.

los uns se fan folts, los altres assenats/alcuno si fa pazzo, alcun di gran senno (154).

assenyalat v. senyalat

assessor *m.*

"Persona que aconsella".

Assessore.

vós no haveu mester assessor qui parie per vós/voi non avete bisogno d'assessore che parli per voi (132).

assetlar v. assitlar

assetjar* *tr.*

"Envoltar una fortificació".

Assediare.

Seguí's que poc temps après que la ciutat fon assetjada, los moros prengueren molts presoners crestians/Segui che, poco tempo dopoi che la città fu assetjata, gli mori molti prigioniern christiani pigliorono (350).

assetjat *adj.*

"Que pateix un setge".

Assediato, *

molts vins e olis, carns salades, melés e llegums e totes aquelles coses que a ciutat assetjada se pertanyen/molts vini, olii, carni salate, mèle, legumi e tutte quelle cose che a ciutat assetjata si appartengono (430); lo rei que estava dins la ciutat fons vencedor, e l'altre, qui el tenia assetjat, fon vençut/il re ch'era dentro fu vincitore, e l'altro, che di fuori gli tenea assetjado, fu vinto (10).

asseure's *pron.*

"Posar algú de manera que el pes del seu cos reposi damunt les anques".

Assettarsi/assetarsi, porsi a sedere, mettersi a sedere, levarsi a sedere.

après lo Rei s'assigué a l'una part e la Reina a l'altra/il re si assetjava da uno lato e la regina dall'altra (59); E asseguts, lo Rei féu principi a semblants paraules/assetati, alle sequenti parole principio dette (6); assegut en lo consell...féu principi a paraules de semblant estiposlosi a sedere nel consiglio...fece parole di tal sententia (26); assegueren-se en la verd e delitosa prateria/si massono a sedere nella verde e diletiosa prateria (28); La Viuda s'assigué al llit/La Vedova Ripsata si levó a sedere nel letto (233).

assignació *f.*

"Assenyament o determinació de temps", en la loc. l'hora de l'assignació.

L'hora assignata.

E com conegué que la donzella era en lo llit e senti tocar l'hora de l'assignació, vestí's sobre la camisa una roba de vellut verd/E, quando conobbe che la donzella rea al letto e senti sonare l'hora assignata, sopra alla camiscia una robba di veluto verde (260).

assignar *tr.*

1. "Fixar una dia o una hora per fer una cosa".

Assignare.**

a l'hora que la Princesa li havia assignada, tramés per la moneda/all' hora che che la principessa gl'havia assignata mandó per la moneda (148).

2. "Indicar expressament una cosa entre altres possibles; aduir".

Assignare.**

L'arga disputa fon de Tirant ab aquesta donzella... assignar-li diverses raons, al legant moltes santes autoritats/L'unga disputa fu di Tirante con questa donzella... assignandoli varie ragioni et allegandogli molte sante autorità (361).

assignat *adj.*

"Fixat, determinat".

Assignato, costituito.

E lo dia assignat ells entraren los dos en la lliça/E loro due entromio in campo il di assignato (73); Lo dia assignat per al terç cavaller de l'escut de Valor fon en lo camp, e lo Rei e la Reina/Venuto il constituito giorno per il terzo cavaliere, dal scudo di Valore, il re e la regina erano ascosi al catalalco (72).

assinestrar *tr.*

"Ensenyar de fer alguna cosa".

Insegnare.

La donzella, abí com la Viuda l'havia assinestrada, com fon davant sa altesa agenollà's en terra e posà-li lo drap davall les falces/La donzella, così come la Vedova gl'havia insegnato, fece e, quando fu dinanzi all'altezza sua, in terra s'inginocchió et il drappo sotto a' panni gli puose (283).

assirià *m.*

"Nadiu d'Assíria".

Assiriano.

aquella virtuosa Semíramis, reina dels assirians/quella virtuosa Semiramis, reina degli assiriani (309).

assitlar* tr. (assetlar)

"Posar una cosa en cert lloc i de manera determinada".

Assettare, ordinare.

Com les bombardes foren ajustades, que foren més de cent, assetiaren l'artilleria e començaren de tirar/Quando le bombe furono congregate, più di cento erano di numero, assetarono l'artiglieria e la tirare cominciarono (321); E Tirant feu bastir molts ginys e assitlar moltes bombardes grosses/E Tirante fece mettere in punto molti ingegni et ordinare bombarde grosse (387).

assoldadar tr.

"Contractar algú per a servir en la milícia per una soldada".

Assoldare.

aquells qui eren assoldadats per fer la guaita de nit e de dia/quelli ch'erano assoldati per fare la guardia di notte e di di (310).

assoldejar tr.

"Contractar a algú per servir a l'exèrcit per una soldada".

Soldare.

havien parat taula per assoldejar gent/posero banco per soldar gente (116).

assossec* m.

"Tranquil·litat, calma de l'esperit".

Modestia.

La cinquena és que parlen molt poc, e ab gran assossec/il quinto è che parlano molto poco e, quando parlano, debbino parlare con gran modestia (221).

assossegar tr.

"Tranquil·litzar".

Racquietare/acquietare, riposare, fare silenzio.

Pux lo palau és assossegat: tornem a dormir/Poiché 'l palagio è racquietato, torniamo a dormire (234); com tota la gent fos assossegada /Quando tutta la gente d'arme della guardia già era acquietata... (241); com tothom fos assossegat /quando ogni huomo fusse a riposare... (162); Com tota la gent fos assossegada, lo Rei manà als feia que els llexassen anar /Quando fu fatto silenzio fra tutta la gente, il re comandò alli fedeli che gli lasciassero andare (59).

assot m.

1."Instrument que serveix per a donar colps a les persones o els animals".

Flagello.

tenia uns assots en la mà/haveva un flagello nella mano (189).

2."Colp donat amb aquest instrument".

Flagello, flagellata.

Per amor tu passist tantes penes, ço és: assots, nafres e turments/per amore tu patisti tante pene, doglie flagelli, ferite e tormenti (291); recaptaven-li gràcia que no morís, mas que la sentència fos mudada en assots/gli impetravano grãcia che non morisse, ma che la sententia fusse mutata in flagellate (189).

assotar tr.

"Ferir d'assots com a càstig o penitència".

Fragellare, scoppare.

Lo segon linatge és d'aquells qui executaren l'acte com l'assotaren e el clavaren e el lligaren e el coronaren d'espines/la seconda progenie è di quelli che mandorno ad esecuzione l'atto che lo flagellorono, il chiavorono nella croce, il legorono et il coronarono di spine (310); ... ab condició tal que comportes esser assotat per lo camp ab correija que no et faça gran mal/... con tal conditione che sopporti d'esser scoppato per il campo con correggia che non ti faccia gran male (311).

assotar amb lleus de vaca "Càstig ignominiós que s'aplicava en l'edat mjtjana".

Scoppare con lievi di vacca.

No tinc altre desig en aquest món sinó que la ves assotar per vila tota nua ab lleus de vaca que li donassen per los costats, per los ulls e per la cara./Io non ho altro desiderio in questo mondo se non di vederla scoppare per la villa, tutta nuda, con lievi di vacca che per le coste et per gli occhi e per la faccia gli dessero (226).

ast m.

"Barra de ferro o de fusta amb la qual aspiden longitudinalment un animal per coure'l fent-lo voltar damunt el foc o dins un forn".

Spiede.

alçà l'ast e ab la punta donà-li molt gran colp en lo pols/alzò il spiede e con la punta gli diede nella tempia (110).

asta f.

"Unitat de mesura longitudinal".

Braccia.

E sol per un desdeny que l'altura vostra me fes deu astes deija terra desjtiana estar/E, solo per uno sdegno che l'altura vostra mi facesse, diece braccia giù sotto terra esser desiderare (255).

astúcia f.

"Enginy".

Astutia.

ab gran astúcia desembarcaren, e tota la morisma isqué en terra/con grande astutia disimbarcata, la morisma uscì in secca terra (5).

astuclós adj. (estuclós)

"Que té astúcia".

Astuto, estrato*.**

si est astuclós en la guerra bastes a ésser senyor del món/se nella guerra astuto saret, seti sufficiente ad esser signore del mondo (315); havia deliberat la imperial bondat e liberal senyoria de vida sua, renunciar al sobredit famós Capità e magnànim cavalier l'impen e deguda senyoria, remuda per la sua presència e astuciosa cavalleria/havea deliberato l'imperiale bontà e liberale signoria in vita sua di rnuñciare al sopradetto famoso capitano e magnanimo cavaliere l'impeno e debita signoria, redenta per la sua presentia et astuta cavaleria (453).

ataüt m.

"Caixa on posen el mort per dur-lo a soterrar".

Cadiletto.**

E planyen com lo vostre cos mort dins un ataüt devia ésser portat en aquell lloc on les dones cridaven/e piangevano perché il corpo vostro non era portato morto nel cadiletto, in quel luogo dove loro gridavano (154).

atendar-se pron.

"Establir-se en albergada de tendes".

Attendarsi.

attendà's en un gran pla/Attendarsi sopra un gran piano (23).

2. Vocabulari català-italià.

atendat *adj.*

"Amb les tendes parades".

Attendato.

Lo correu, vist atendat lo camp, se'n tornà prestament a Tirant/Il corriero, visto attendato il campo, da Tirante prestamente sei ne tornò (456).

atendre *intr.*

"Aplicar tot el pensament a una cosa".

Attendere.

Atén e guarda benignament sobre mi, peccadora e serventa tua/Attendi e guarda benignamente sopra me, peccatrice serva tua (478).

atenent. "En atenció a".

Havendo rispetto.

no deu anar en part ninguna sens mi, atenent a l'edat vostra/non dèe andare in parte alcuna senza me, havendo rispetto alla età vostra (155); e, posat cas vós la tinguésseu, no una, mas mil voltes vos perdonaria atenent la molta voluntat que tostemps vos he coneguda/e posto caso che l'havéstevi, non una ma mille volte vi perdonarei, havendo rispetto alla molta voluntà vostra et all'amore che sempre in voi ho conosciuto (240).

atenir *tr.*

"Capturar, prendre".

Aggiungere.

Com veren que no el podien atenir, desparen-li una ballesta... e prestament caigué/E quando viddero che non lo potevano aggiungere, discaricomo una balestra e... subito cascò (133).

atentament *adv.*

"Amb atenció".

Intentamente.

E si escoltes atentament, sens brogit de crueldat, poràs oir los gemecs, plants e crits de les mortals ferides dels vençuts combatents/E se intentamente senza superbia di crudeltà ascolti, potrai udire gli gemiti, pianti e gridi per le mortali ferite degli vinti combattenti (426).

atènyer *tr., intr.*

1. tr. "Obtenir".

Ottenere/ottenire, pervenire, guadagnare, fruire, acquistare, comprendere.

nosaltres atènyerem gloriosa victòria de nostres enemics/delli nemici nostri gloriosa vittoria ottereremo (7); E si vols acabat dell atènyer, no penses los perills esdevenidors/E se vòl atènyer complo diletto, agli pericoli futuri non pensare (260); ab grandíssim perill gloriosa fama atenga/con gran periculo pervenire a gloriosa fama (10); les cavalleries e honor que... haveu sabudes atènyer/le cavalerie e gli honor che... vi havete saputo guadagnare (81); e lo qui a vostra alteza porà atènyer, serà benaventurat/a quello che di vostra alteza porà fruire serà piú che fortunato (146); no voleu sentir la glòria que d'amor s'atèny/non volete sentire la glòria che d'amore se n' acquista (146); ... si atènyer porèu bona coneixença/... se comprende si può la mera cognitione (152).

2. tr. "Complir allò que ha estat promès".

Attendere, mantenere.

Atènveu la promesa la qual haveu feta al rei d'Egipte/Attendete la promessa che haveu fatta al re dell'Egitto (154); no puc pervenir a pietat l'ànimo de l'altèza d'atènyer-me lo que per raó e ab molta gentilesa vós éreu obligada sots promesa fe/non posso convertire a pietà l'animo dell'altèza vostra, di mantenervi quello che per ragione e con molta gentilezza, sotto promessa fede, obligata vi siete (210).

3. tr. "Tenir l'esperança d'alguna cosa".

Pervenire.

...no poden atènyer ne sentir la dolçor de la vostra desitjada beatitud/...né ponno pervenire né sentire la dolcezza della vostra desiderata beatitudine (54).

4. intr. "Amibar".

Pervenire, aggiungere, apparire.

Almenys me fes Déu gràcia que pogués atènyer a la verd e delitosa riba del gran riu/Almeno mi facesse Iddio gratia ch'io potessi pervenire alla verde e dilettevole ripa del fiume ietho (22); Com lo Rei on atès, tot fon ja pacificat/Quando il Re fu aggiunto già era pacificata ogni cosa (61); Com atès lo dia clar, que lo sol fon eixit, lo grits cessaràn/Quando il giorno apparso e che 'l sole fu levato all'oriente, gli gridi cessarono (133).

aterrament *m.*

"Victòria, humiliació".

Atterramento.

e no-res-ménys, morint tots aquests, haurem la pau més segura, e aterrament de tots los altres/E nulla di manco, morendo tutti questi, la pace piú sicura haveremo et atterramento di tutti gli altri (427).

aterrar *tr.*

"Vèncer, abatre".

Atterrare/atterrare.

aterra les forces dels reis turcs/atterra le forze degli regi turchi (154); ¡Tanta bellea, virtut e gràcia ab tanta magnitud de linatge, esser aterrada e posada en tan gran decalament/tanta beltà, tanta virtù e tanta gràcia con tanta magnitudine di perle esser atterata e posta in tanto gran cadimento (178).

atès* *adj.*

(Usat amb valor d'ablatiu absolut amb valor causal. "Considerant que").

Rispetto a, havendossi rispetto.

Moltes coses he dites, mas a veritat poques són, atès la magnitud dels oints/Molte cose ho detto, ma invero poche sono a rispetto alla magnitudine degli auditori (143); ... com jo no sia merecedora descalçar-li la sabata, atès les tantes singularitats e virtuts experimentades que per ell són posseïdes/...non essendo io degna di scalcargli la scarpa, havendossi rispetto alle tante singularità e virtù sperimentate che da lui posse dite sono (452).

atorgar *tr.*

1. "Concedir com a favor una cosa".

Concedere, acconsentire, conchiudere (un matrimonio), confirmare (id.), dare luogo.

lo rei e tots los altres lo hi atorgaren/il re e tutti gli altri lo concessero (26); la qual cosa atorgà la Princesa per les piadoses paraules de son pare/alla qual cosa la principessa, per le pietose parole di suo padre, acconsentì (283); havia atorgat lo matrimoni/havea concluso il matrimonio (109); atorgar aquest matrimoni/confirmare questo matrimonio (111); Atorgant vós bona fe, coneixeu que jo dic gran raó e veritat/Oh, dando voi luogo alla ragione, cognoscerete che io dico gran ragioni e verità (138).

2. "Confermar, reconèixer com a ver".

Confessare.

jo li faré atorgar tot lo que en la mia letra conté/gli farò confessare tutto quello che nella mia lettera si contiene (153).

atractiu *adj.*

"Que atreu per la seva bellea".

Attrattivo.

les dones d'altre naturals són molt femenils, no molt belles, mas de molt bona gràcia e mes atractives que totes les restants del món/le donne de li native sono molto femminile, non molto belle, ma di ottima gratia e piú attrattive che tutte le rimanente di mondo (330).

2. Vocabulari català-italià.

atràs adv.

"Enrera".

A dietro/addietro, indietro, di dietro.

fui restat un poc atràs/restassi un poco a dietro (29); poria Tirant fer tomar lo sol atràs.../Tirante più presto far tomare il sole addietro... (216); tomassen atràs/se ne tomassino indietro (53); no és restada atràs ni al costat/non mi è rimasta di dietro né da lato (301).

atreuiment m.

"Manera d'ésser atrevida".

Ardire, ardimiento.

no han hagut atreuiment d'escometre-us/non hanno avuto ardire di assaltarvi (163); tens atreuiment de demanar dins la mia cambra, en presència de tantes dones e donzelles, lo premi que tu creus merèixer/hai ardimento de addimandare nella camera mia, in presència di tante donne e donzelle, il premio che tu credi meritare (211).

atrevir-se pron.

"Gosar".

Prendere ardire.

me só atrevit de pregar e emprar-vos de part de l'emperador de Constantinoble e mia/ho preso ardire de pregarvi et addimandarvi da parte dello imperatore di Constantinopoli e mia (116).

atrevit adj.

"Sense vergonya".

Ardito.

La novena és que no sien massa parlars ni atrevits en mal parlar./la nona è che non siano troppo parlatori et arditi in mal parlare (221).

atribular tr.

"Afigir amb inquietuds".

Attribulare/attribolare/tribulare/tribolare.

Entre mos mals, lo que més m'atribula és perquè no tinc poder de complidament mostrar a la celsitud vostra la infinda amor a la qual justament lo merèixer vostre m'obliga/Quello che più m'atribula fra gli mei mali è che non ho potere di mostrare compiutamente alla celsitudine vostra lo infinito amore al quale giustamente il meritare vostro mi obliga (210). E d'apò era causa Plaerdemavida, qui continuament l'atribulava. E di questo era causa Plaerdemavida che continuamente l'atribulava (394). La major dolor que als mesquins atribula és que en algun temps sien estats benaventurats./Il maggior dolore che gli miseri tribula è che mal un tempo siano stati fortunati (212). lo que més m'atribula és l'absència que per alguns dies tindrè de tu/quelto che più m'tribola è l'assentia che per alcuni di farai da me (271).

atribulat adj.,m.

"Afigit; persona afigida".

Atribulato/tribulato/tribolato, affannato; tribolato.

Sabent la virtuosa Comtessa la nova fono molt atribulada/Intendendo la virtuosa contessa tal nuova, molto atribulata... fu (4); la mia atribulada ànima/la mia tribulata anima (22); Com poré jo res dir, com estiga atribulat...?/Come podrò io dire nulla, signore capitano, sendo tribolato...? (142). delindrè dins mi l'estrema passió que la mia atribulada ànima sent, que del carge del tan atribulat oos se vol partir/intenirò dentro a me la extrema passione che la mia atribulata anima sente, come se del carcere di tanto affannato corpo partir si volesse (217); ... així com als altres atribulats qui es dolien, atenyen algun remei, e benaventurada pietat és aquesta!...cosí come agli altri tribolati che si dogliono, si ritrova alcun rimedio, e felice pietà è questa (295).

atribulat adj.,m.

"Afigit; persona afigida".

Atribulato/tribulato/tribolato, affannato; tribolato.

Sabent la virtuosa Comtessa la nova fono molt atribulada/Intendendo la virtuosa contessa tal nuova, molto atribulata... fu (4); la mia atribulada ànima/la mia tribulata anima (22); Com poré jo res dir, com estiga atribulat...?/Come podrò io dire nulla, signore capitano, sendo tribolato...? (142). delindrè dins mi l'estrema passió que la mia atribulada ànima sent, que del carge del tan atribulat oos se vol partir/intenirò dentro a me la extrema passione che la mia atribulata anima sente, come se del carcere di tanto affannato corpo partir si volesse (217); ... així com als altres atribulats qui es dolien, atenyen algun remei, e benaventurada pietat és aquesta!...cosí come agli altri tribolati che si dogliono, si ritrova alcun rimedio, e felice pietà è questa (295).

atrobar v. trobar

aturar pron.,tr.,intr.

1. tr. "Fer cessar el moviment".

Retenere.

Lo Rei la pres per la roba e aturà-la/ll re la prese per gli panni e retennea (68).

2. pron.,intr. "Cesar de moure's".

Affermarsí/fermarsí, restar(sí)/arrestarsi; restare.

com els callaven, els s'aturaven/quando loro tacevano, si affermavano (315); e gran-se aturats atràs/et gran-se restats a dietro (106); aturà's a parlar ab ell/oon lui a parlare si restò (269); ¡Oh quant més que altre cavalier me pona dir benaventurat si en la majestat vostra se fos aturada tal amor com en vostres paraules referiu... ¡O quanto più ch'altro cavaliere bene aventurato dire mi potrei se nella maestà vostra tale amore si fusse arrestato...! (270); véu aturar els moros/vidde restare gli mori (24).

3. tr. "Impedir".

Restare.

vinguen trons, llamps e gran tempesta, per ço que lo meu Senyor ature que no es puga partir/Vengano troni, lampi e gran tempesta, acció che il mio signore resti, che da me partire non si possa (3).

4. intr. "Fer permanència de durada".

Restare, rimanere, affermarsi/fermarsí, stare, dimorare.

¿voleu que jo us faça tots aquells bous fugir, que no n'hi aturarà u per senyal?/voletti ch'io vi faccia tutti quelli buoi fuggire, che pur uno per segnale non gli ne restarà? (339). Pux la mort a mi és tan veina que més aturar no puc.../Poiché la morte a me tanto è vicina che più rimanere non posso... (470); si faltesa vostra volrà aturar en aquesta vostra ciutat e mia.../se faltezza vostra vorrà affermarsi in questa sua città e mia... (5); no volgué que en aquella ermita aturasse/non volse che si fermassa in quello eremitorio (27). E tant com en la ciutat aturaren, continuament menjaren a despesa sua/e, quanto sistegno nella città, magiorno continuamente a sua spesa (26); ¿on és la grandíssima esperança que jo tenia, que lo restant de ma vida aturés la senyoria vostra amb mi?/Dove è la grandissima speranza ch'io havevo, che il resto di mia vita vostra signoria con me dimorasse? (3).

5. tr. "Guardar per a sí".

Rimanere, reputarsi.

tot quant havia conquistat ne guanyal, tot ho havia repartit, que no s'havia res aturat/tutto quello ch'aveva conquistato e guadagnato aveva donato e ripartito, ché nulla non gli am. rimase (415); aturant-vos gl'ona d'ignorància/che vi reputate per gl'ona ignorantia (134).

aturar-se acord. "Reservar-se la decisió".

v. **acord**

Consigliarsi, mettersi all'accordo.

aturamentat v. turmentat

atxa f.

"Destral".

Azza.

entrà dins la lliça armat així com se pertanyia, ab gran esforç que en si mostrava, ab atxa, espasa e daga/Tirante entrò nel stecato, armato così come se apparteneva, con gran forza et animo che in se mostrava, con azza, spada e daga (59).

2. Vocabulari català-italià.

atzembia f.

"Bística de càrrega".

Soma/somma, sommiere (m.), mulo.

manà descarregar totes les atzembies/commandò di scaricare tutte le somme (57); lo feu cavalcar en una atzembia/con una somma il fece cavalcare (301); En aquestes sis llegües repligareu quantes atzembies, àsens e someres e jumentes trobareu/et, in queste sei leghe, quanti sommeri, asini, muli e cavalli trovati, adunereb (343); totes les dones a cavall ab les atzembies e jumentes/la reina e tutte le donne a cavallo con gli mulj e giumente (344).

atzembler m.

"Conductor d'atzembles".

Mulatiero.

un atzembler era restat més atrás dels altres/un mulatiero, che piú a dietro degli altri era rimasto (315).

atzur m.

"Color blau-cel".

Azzurro.

posaren lo cos de l'Emperador en una molt rica e bella tomba de jaspia tota niellada d'or e d'atzur/puosero il corpo dell'imperatore in una nochiissima e bellissima tomba di diaspro tutta anellada d'oro e d'azzurro (481).

aucell v. ocell

auctoritat v. autoritat

audàcia f.

"Condicció o acció pròpia d'home audaç".

Audacia.

¿Qui és aquell, per gran audàcia e atreviment que tinga, davant l'excol·lència vostra gosse parlar?/Chi è quello che, per grande audacia o ardimento che habbia, che dinanzi all'excellentia vostra ardisca di parlare? (255).

audiència f.

"Acte d'oír, en general".

Audientia/udientia.

suplic a vostra alteza que algunes hores dispostes me vullau dar audiència/io supplico a vostra altezza che, alcune hore d'sposte, ne vogliate dare audientia (100); ... remitent a major disposició les reposades paraules e arraigables raons, per donar-vos audiència e saber la causa d'aquesta vostra venguda/... Rimettendo a maggior disposizione le rposate et amichevoli ragioni, per darvi udientia e saper la causa di questa vostra venuta (441).

augment m.

"Acte i efecte d'augmentar".

Augumento/aumento, *.

la mia tomada serà molt presta en augment de vostra alegria/in augumento della allegrezza nostra... molto presta la ritomata mia serà (4); Fins aci he treballat en conservació de la mia vida perquè en augment de l'honor e prosperitat de la majestat vostra jo pogués treballar en servir aquella./Fino a qui io mi son travagliato in conservacion della mia vita, perché in aumento de l'honore e prosperità dela maestà vostra io potessi affaticaria in servire a quella. (210).

haver augment. "Augmentar".

Augumentarsi.

E ara ha molt més augment en mi lo desig e volentat d'ésser cavalier/Hora molto piú che non havevo prima si è aumentato il desiderio e volontà di esser cavaliere (32).

augmentador m.

"Persona que augmenta una cosa".

Augumentare (e).

deunes tenir major confiança en Déu que negú dels altres, per les tan senyalades gràcies que t'ha fetes en fer-te augmentador de la sua santa llei cristiana/maggiore confidentia in Iddio che alcuno degli altri havere doveresti, per e tante evidenti e palesse grazie che ti ha fatto in farti augumentare della santa christiana legge (338).

augmentar tr., intr.

"Fer créixer en quantitat".

Augumentare/aumentare; augmentare.

per augmentar e defendre la Santa Fe Católica/per augumentare e defendere la santa fede catholica (9); que us sàpia guardar de mal e vós e tot l'Imperi, e el sàpia defendre e augmentar, així com fa/che vi sàppia guardare da male voi e tutto l'imperio, e lo sàppia defendere et aumentare così come fa (138); Veig les mes tristes dolors augmentar/gli miei tristi dolor augumentano (3); lo meu viatge, mitjançant les vostres justes pregàries, prestament serà complit e s'augmentarà la vostra alegria/mediante gli vostri preghi et orazioni il viaggio mio prestamente sarà compiuto e se augumentarà l'allegrezza nostra (3).

aunir-se pron.

"Unir-se".

Congregare.

Sonà una trompeta e tots s'auniren e donaren peu en terra/Sonò una trombetta e tutti congregati smonlorono a piedi (222).

autoritat f. (auctoritat)

1. "Fermesa".

Autorità/autorità.

en la flaugeria, autoritat/nella allegrezza autorità (143); ab grans rialles li dix que digués tot lo que volgués que ella li perdonava a pena e a culpa ab autoritat apostòlica/con gran riso gli disse che dicesse tutto quello che voleva, che ella era contentissima, e che lei le concedeva ogni autorità di dire, che gli perdonaria tutto quello che dicesse (162).

2. "Persona que estableix doctrina".

Autorità.

antiga autoritat fa testimoni de tes culpes/antica autorità fa testimonio delle tue colpe (251); LLarga disputa fon de Tirant ab aquesta donzella... assignant-li diverses raons, al legant moltes santes autoritats/Lunga disputa fu di Tirante con questa donzella... assignandoli varie ragioni et allegandogli molte sante autorità (381).

3. "Capacitat de manar sobre els altres".

Autorità.

E antiga autoritat me fa fer testimoni del que hi sé /Et antiqua autorità mi fa fare testimonio di quello ch'io so. (191).

auxili m.

"Ajuda prestada a algú que es troba en dificultats".

Aussilio, aiuto.

no som ara en temps ni en hora de tenir moltes raons sinó recórrer al divinal auxili/hora non siamo in tempo né in hora di fare molte ragioni se non di ricorrere al divino aussilio (299); ... si voleu ab Déu ésser acompanyada, ab auxili del qual, si jo visc, sereu senyora del regne vostre/... se volete con Iddio essere accompagnata, con l'aiuto del quale, s'io vivo, del regno vostro signora sarete (325).

2. Vocabulari català-italià.

avall adv.

"A lloc o nivell més baix".

In giù, giù, a basso/abbasso.

cap avall/col capo in giù (41); deixà's anar per la corda avall e fallia-se'n més de dotze alnes que no plegava en terra/si lasciò andare giù, e gli mancavano a giungere in terra più di dodici canne (233); d'allí avall/di lì a basso (85); del castell avall llança a son pare/del castello abbasso il suo padre gittò (153).

amunt...avall. v. amunt

A basso..alfalto, qua...là.

en avall."D'edat més baixa".

In giù.

de set anys ensús e d'huitanta-cinc en avall/da sette anni in su e da ottantacinque in giù (343).

avallar tr.

"Passar a un lloc més baix".

Abbassare, discendere.

E ordenà Tirant que fos rompuda una arcada del pont, e feren-hi un pont de fusta llevadis, ab cadenes de ferro per alçar-lo e avallar./Et ordinò Tirante che un arco dil ponte rotto fusse, et un ponte di legno levatore con catene di ferro, per levarlo et abbassarlo (304); lo Conestable avallà de la cadira on estava/il contestabile discese della cathedra dove era (189).

avalot m.

"Aplec tumultuós i confús de persones".

Romori/romore, scompiglio.

Aprés castigava als cavallers amb paraules suaus, altres ab paraules llugeres, que no volguessen enfosquir la cavalleria gloriosa ab avalots e ab sedicions./Appreso castigava gli cavalieri con save parole, altri con parole leggieri, che non volessero oscurare la cavalleria gloriosa con romori e seditioni (134); Aprés que l'avalot fon passat.../Dapoi che il romore fu passato... (134); lo gran avalot que per tota la ciutat anava/il gran scompiglio che per tutta la città andava (234).

avalotar tr.

"Moure tumultuosament".

Andare a romore.

tot lo palau féu avalotar/tutto il palagio fece andare a romore (254).

avalotat m.

"Mogut tumultuosament".

Levato in arme.

...son germà lo duc de Pera, e tots los altres avalotats... suo fratello, il duca di Pera, e tutti gli altri levati in arme (145).

avançar intr.,tr.

1.intr."Avantatjar, anar davant d'altres".

Avanzare/avanciare.

la gravitat de les mies dolors a totes les altres avanço/la gravità de' miei dolori avanza tutti li altri (22); en aquesta part l'avancariu en dignitat i en totes coses/in questa parte l'avancaresti in dignità et in tutte le cose (151).

2.tr."Anteposar, donar preferència".

Premiare, dare credito.

jo tinc desig d'avançar los qui em serveixen/havendo io desiderio di premiare quelli che mi servono... (310); E Tirant honrava'l e l'avancava tant com podia, e totstemps en los consells ell era demanat lo primer/E Tirante l'honorava molto e quanto poteva gli dava credito, e sempre negli consigli era per il primo addimandato (330).

avançat adj.

1."Posat en bon estat de progrés o perfecció".

Cresciuto.

...véu a Tirant tan avançat en cristiandat e tots l'obeïen com a Rei...vidde Tirante cresciuto in christianità e che tutti come a re l'ubedivano (330).

2."Relativament vell d'edat".

Declinante alla vecchiezza, antico, feminil.

en edat avancada de cinquanta-cinc anys/in età declinante alla vecchiezza de cinquantacinque anni (2); la sua edat és avancada/è antica d'età (480); Sens impediment negú, trobant-me jo en avancada edat, caminat per lo miserable pla, tinc lo foc enoés de la romana sang./Senza impedimento alcuno, trovandomi io in feminil età, camminando per il miserabili piano di questo mondo, ho il fuoco acceso del roman sangue (234).

avant adv.

1."Envers la part anterior".

Innanzi.

si una llegua més avant fos anat, que s'hi fóra posat foc, e de mort, o la cama llevada, no es podia excusar/se una lega innanzi fusse andato, che gli sana entrato il spasimo, né si potea distorre da una de queste due cose: o dalla morte o che la gamba gli tagliassero (239).

fig. En sentit immaterial

Innanzi.

...com se tingué per benaventurat pensant ésser molt avant en ses amors/... quando si tenne per fortunato, pensando essere molto innanzi degli suoi amori (209).

2."Envers el temps venidor".

Innanzi, anchora.

cesse de més avant parlar-vos, deixant per a les esdevenidores obres lo bé siau vengut e contentament que tinc de la vostra gloriosa venguda/di più innanzi parlarvi oessiamo, lasciando per l'opere future il ben siati venuto et il contento che della gloriosa venuta vostra havemo (441); E més avant ordenà molt gran carnatge e molt gran multitud de cavalls e orfanys/et ordinò anchora grandissimi carnaggi e grandissima moltitudine di cavalli e di elephants (409).

Precedit de la prepos. per en sentit immaterial.

Da qui innanzi.

-Par avant ho veureu -dix la Infanta- en lo practicar, e veureu si coneixerem les vostres passades./Da qui innanzi nel practicar lo vederete -dixse la Infanta-, e vederete se le andate vostre cognosceremo (119).

Amb un adverbí, precedit de la prepos. de, indicant el moment que es compta com a punt de partida cap al futur.

Innanzi.

I com vos ha difamada e farà més d'aci avant/e come vi ha difamata e più difamerà da qui innanzi! (215); d'aquella hora avant tots los qui es feien germans d'armes prenién la forma d'aquest cartell/e da quella hora innanzi tutti quelli che fratelli d'arme si facevano, la forma di questa carta togliavano (330).

avantatge m.

"Superioritat o preferència sobre persones o coses".

Avantaggio/vantaggio, avvantaggiato.

vós concordau la batalla a tot avantatge seu e dan meu/voi accordati la battaglia a tutto suo avantiaggio e danno mio (64); vos ofir dar-vos una peça d'armes d'avantatge, puiç no sia l'espera/vi offero... darvi uno pezzo d'armi a vantaggio, purché non sia la spada (74); en altra manera més avantage hauria l'hom que Déu/et, essendo in altro modo, più avvantaggiato havena l'uomo che Dio (143).

2. Vocabulari català-italià.

avantbraç m.

"Peça de l'amès que cobria el braç des del colze fins a la mà".

Bracciale.

Los avantbraços e manjopes signifiquen que no hi deu trametre a negú, sinó ell mateix hi deu anar/ bracciali e guants de ferro signifiquen que non si dee mandare altri ma andarli egli stesso (34).

avantguarda f.

"Cos davanter d'un exèrcit".

Avantguarda.

manà-li que isqués primer de tots e que portàs l'avantguarda/commandogli che gli si mettesse innanzi ad ogniuno e che protasse l'avantguarda (41).

avar adj.

"Que plany el donar".

Avaro, *

aquest rei Felip de Sicília era home un poc avar/questo re Filippo di Cìcilia era huomo uno poco avaro (408); jo estic ab tan gran dubte de la grosseia de Felip que no es pot dir, i encara d'esser avar.../io sto in gran dubbio della grossezza di Filippo et anchora dell'avaritia... (108).

avarícia f.

"Qualitat d'avar".

Avaritia.

...lo segon és avaricia, perquè és lo més cobejós rei que en lo món sia.../il secondo è d'avaritia, perché è il più cupido re che nel mondo sia (319).

avear-se pron.

"Acostumar-se, adquirir hàbits".

Sapers.

lo darrer ofici que els mostran és camissers, perquè s'aveen a esquarterar la carn e no hagen temor de manejar la sang./ultimo mestiere che gli insegnano è beccaio, perché sappia squarare la carne e non habbia timore di maneggiare il sangue (239).

avemaria f.

"Oració de la litúrgia catòlica que comença amb aquestes paraules".

Avemaria.

la primera estela que veuràs, agenollat en terra e diràs tres paternostres e tres avemaries en reverència dels tres Reis d'Orient/la prima stella che vederai, inginocchiati in terra, e dirai tre Paternostri e tre Avemaria in rverentia degli tre regi d'oriente (260).

aventatjat adj.

"Que du advantage".

Avantaggiato.

Llançà un ginet que lo Soldà tenia, molt aventatjat/un ginetto, che haveva il Soldano, avantiaggiato (159).

aventura f.

"Cas perillós o ple de peripècies extraordinàries".

Ventura, venturiero.

Les imatges de les parets devisaven diverses histònes de Boors e de Perceval e de Galeàs com complí l'aventura del Siti Perillós/le imagine delle piante devisavano diverse historie di Borso, di Prenovalle, di Galasso, come complí la ventura del Seggio Pericoloso (119). les festes, tan nobles foren lo darrer dia com lo primer, e ab tan gran abundància de totes coses, així d'aventures com d'entramesos e singulars viandes/le feste... tanto furono nobili l'ultimo giorno quanto il primiero, e con tanto grande abbondantia così di venturieri, di fause, intramesse e singulari viande (189).

avi m. i f.

1. "Els pares del pare o de la mare".

Avo, ava.

aquests són cavallers de quatre quarters, ço és a saber, de pare e de mare, d'avi e d'avia/questi sono cavalieri di quattro quartironi, cioè da padre, di madre, d'avo e d'ava (68).

2. "Els antepassats per línia directa de generacions".

Avolo.

Aprés d'aquest succei son fill Constantí, qui fon mon avi/Dietro a questo successe suo figliuolo Constantino che fu mio avolo (126).

avillar tr.

"Tractar vilment".

Avillare.

e tu, per més avillar-me, has permès que jo sia estat deshonrat/tu, per più avillarmi, hai permesso che sia stato dishonorato (283).

avinent adj.

"Afable, fàcil de tractar, referit a persones".

(Che) ha desiderio.

mostre's avinent a apendre/mostri havere desiderio d'imparare (143).

avinentea f.

"Ocasí propícia".

Commodità, assetto.

Exont de missa, Tirant hagué avinentea de parlar ab la Princesa/Et uscendo di chiesa, Tirante hebbe commodità di parlare con la principessa (229). fon-se asseguda prop d'ell posant-se en avinentea.../d'estar presta a tot lo que li manàs/et appresso se gli puose a sedere ponendosi in assetto di esser apparecchiata a tutto quello che gli comandasse (283).

avis m.

1. "Manera de veure que algú té sobre una cosa".

Avviso.

Tingué aquest avis perquè no tirassen/acciò che non tirassero, tenne questo avviso (321).

2. "Acte i efecte d'avisar".

Aviso.

aquell anava a Tirant e lo hi trametia a dir, e al Capità li eren molt plasers semblant avisos/quello andava a Tirante o gliel mandava a dire, e simili avisi al capitano molto piacesano (149).

2. Vocabulari català-italià.

avisament m.

"Prudència, seny".

Avisamento, ingegno, antivedere.

en la seguretat, avisament/nella sicurezza avisamento (143); La sua bellea e avisament passa totes les altres del món/La sua beltà et ingegno passano tutte le altre dil mondo (295); E coneixent lo teu gran avisament.../E, conoscendo il tuo grande antivedere... (324).

avisar tr.

"Donar notícia d'alguna cosa".

Avisare/avisare.

per comen n'avisaren a l'Emperador/per comen n'avisorno l'imperatore (177); avisar/avisare (105); avisant-me com és venguda infinita morisma, que la terra no els pot comportar/me avvisa come è venuta infinita morisma che la terra non la può sopportare (239)

avisat adj.

1. "Assabentat d'alguna cosa".

Avisato/avisato, sull'aviso.

E vull que siau avisat de tot/E voglio che siate avisato del tutto (64); ...que tothom sia avisat e preparat/...che ogni huomo sia avisato e preparato (414); Tirant fon avisat que més mans a una copagorja que portava/Tirante, che stava su l'avisu, pose mano a una cotella che portava (61).

2. "Discret, que obra amb prudència".

Avisato/avisato, acuto.

Plagueren a l'entrestit Rei les avisades paraules de l'ermità/Le avitate parole dell'eremita allo addolorato re molto piacquero (11); Encara que, per mon poc saber, ab avisat estil no et diga la mia intenció e volentat.../Anchora che, per mio poco sapere, con avvisato stile non ti dica la mia intencione e volontà... (255); en mostra de mon poc saber e no avisat entendra/in ostentacione del mio poco saper e non acuto intendere (15).

mal avisat.

Malavisato.

emperò de mon poc saber e mal avisat entendre só content dir lo que hi sé/ma col mio poco saper e malavisato intendere son contento dirlo che sia (210).

3. "Instruït per l'experiència".

Avvisato.

eren cavallers molt savis e de gran eloquència, e molt destres e avvisats en la guerra/erano cavalieri molto savi, di grande eloquentia, molto destri et avvisati nella guerra (422).

avituallar tr.

"Proveir de vitualles".

Vettovagliare.

E l'Almirall féu son manament, que en dos dies foren armades e avituallades /e l'armiraglio il suo comandamento fece, che in due giorni armate e vettovagliate furono (484).

avituallat adj.

"Proveït de vitualles".

Avituagliato/avettovagliato, fornito di vettovaglie.

Avituallaries que foren les fustes e recollits los cavalls.../ Avituagliati che furono gli legni e raccolti li cavalieri... (114); les naus...eren... molt bé avituallades de tot lo que mester havien/le navi...erano... molto ben avettovagliate di tutto quello che mestieri havevano (164); Prengueren aqui aguada, e les fustes ben avituallades de tot lo que mester.../Presero qui acqua, e le fuste molto bene si fornino di vettovaglie e di tutto quello ch'avevan bisogno (112).

àvol adj.

"Dolent, mal".

Abominevole, dishonesto.

àvol luxúria/abominevol lussuna (143); àvola fembres/dishoneste femine (143).

avorricló f.

"Avorriment".

Abominazione.

jo no posaria força en dona ni donzella si sabia que degué ésser en ira e avorricló de totes/io non farei forza a donna né a donzella se io sapessi di esser in ira et abominazione di tutte (228).

avorridor adj.

"Que avorreix".

Che aborrisce.

tants nobles e virtuosos cavallers en ella seguiren, qui foren...avorridors de tot engan, falsia e maldat/tanti nobili e virtuosos cavalieri si posero a sedere...che...aborrono ogni inganno, falsità e malignità (114).

avorrir tr.

"Tenir en odi".

Abhorrire.

no em vules donar causa d'ira e d'avorrir-te/non mi voler dar causa de ira e di abhorriti (281).

avorrit adj.

"En odi".

Abhorrito.

tenia ma vida avorrida/la mia vita abhorrita havevo (246).

B

bací m.

"Plat fondo de metall per posar-hi aigua o altre líquid".

Bacile, bacino/baccino.

un posevart pres un baci d'estany/un passevante tolee un baci di stagno (84); deuen tenir alti aigua calenta en un baci d'or o d'argent/debbono havere li, in uno bacino d'oro e d'argento, acqua calda (36); si tenia dos bacins e mig de sang, los dos ne dara/s'io havessi due baccini e mezzo di sangue, gli due ne darei (321).

bacinet m.

1. "Peça de l'armadura".

Bacinetto/baccinetto.

lo mantenidor encontrà a Tirant en mig de la bavera del bacinet/il mantenitore incontrò Tirante in mezzo della bavera del bacinetto (59); portava sobre lo bacinet una corona d'or/portava sopra al bacinetto una corona d'oro (337).

2. "Home d'armes guarnit de capell de ferro, però no d'armadura completa".

Bacinetto*.

De nostre plegat tresor podeu dar sou a dos-cent milia bacinetz/del nostro adunato thesoro potete dar soldo a ducentomila bacineti (123).

badar intr.

"Obrir una cosa sense separar completament les seves parts".

Mostrare di apertura.

L'altre donà a Tirant enmig de la cuixa, que un gran palm badava la cotelhada/L'altro diede a Tirante nel mezzo della coscia, ché uno gran palmo di apertura mostrava la cotelhada (67).

baïna f.

"Estoig d'una espasa".

Guaina, fodro.

la baïna del cotell/la guaina del cotello (106); ... la coberta de la baïna fos de brocat o de carmesí, brodada de perles o argenteria/... con la coperta del fodro di brocat e di chermesino, ricamato di perle o di argentaria (85).

baix adj.,adv.,m.

1. adj. "Que està més avall del nivell ordinari".

Basso, basso (adv.), terreno.

un home qui estava en les més baixes cases e peixcava/uno huomo, che era nelle più basse case e pescava (315); havia una donzella tota d'or esmaltada e tenia les mans baixes en dret de la natura/una donzella tutta d'oro smaltata, che si tenea le mani basso al dritto della natura (55); E ordenà que fos feta una contramina, i en totes les cambres baixes fossen posats bacins de llautó/et ordinò che fusse fatta una contramina, e che in tutte le camere terrene fussero posti bacini d'ottone (339).

baix purgatori. v. purgatori

Limbo.

2. adj. "Que constitueix la part geogràfica més meridional o menys elevada".

Basso.

E lo dit frare era natural d'Espanya la baixa, de una ciutat que és nomenada València/Et il detto frare era nativo d'Hispanya la bassa, di una città nominata Valenza (330).

3. adj. "Que no arriba al grau ordinari de potència (so)".

Basso.

ab baixa e rogallosa veu féu principi a semblant resposta/con bassa voce e rauca così rispose (237).

4. adj. "Que no arriba al grau ordinari de noblesa o dignitat".

Basso.

¿I quals ulls ponien ésser eixuts mirant tan excel lent Duc i senyor catiu d'infels, subjugat a nació tan baixa?/E quali occhi potriano essere asciuti, mirando tanto eccellente duca e signore schiavo d'infedeli, soggiugato da nazione tanto bassa? (461).

5. adj. "Aparentment poc separat de l'horitzó (astre)".

Basso.

Era ja quasi lo sol baix/Era già quasi il sol basso (23).

hora baixa v. hora

Hora bassa.

6. adv. "En un punt menys elevat".

Basso, al basso.

E les mies vestidures augmentaren en gran pes per l'abundància de les mies llàgrimes, qui les havia tant banyades que les gotes per baix decorien/E le mie vesti per l'abundantia delle mie agnime, che l'havieno tanto bagnate che le gocciole da basso piovevano, in gran peso augumentorono (319); Com foren baix al cavalcador, dix Ricard.../Quando furono al basso per montare a cavallo, disse Riccardo... (133).

a baix

Abbasso.

Mas los casos sinistres de fortuna qui algunes vegades han acostumat de venir als ergullosos, e per llur supèrbia són mesos a baix/Ma gli sinistri casi du fortuna che alcuna volta hanno per usanza di venire agli orgogliosi, fanno che per loro superbia siano posti abbasso (309).

7. adv. "En veu baixa".

Basso.

e tan baix com podia la cridava/tanto basso come potea la chiamava (233).

8. m. "La part inferior".

Basso.

les muntanyes altes caiguen al baix/gli alti monti caschino al basso (472).

9. m. "La part impura o més baixa de la societat".

Basso*.

Jo no só nada dels baixos del poble romà/lo non son nata degli bassi della plebe di Roma (277).

2. Vocabulari català-italià.

balxar *tr., intr.*

1. *tr.* "Fer passar a un nivell més baix".

Abbassare, hacciare.

¡Oh fortuna, com est malcontenta de mi, que en uns casos m'exalces e en altres me baixes tant! O fortuna, quanto sei malcontenta di me, che in un caso mi essalti et in un altro tanto mi abassi! (283); prés-la per la mà e baixa-la en la praderia/presala per la mà baçolla nella prateria (44).

2. *intr.* "Passar a un lloc més baix".

Discendere, calarsi.

ab aquella alegria, del mont baixant/con quella allegrezza discessero il monte (24); ab una corda baixà en ella/con una corda si calò in quella (114).

bajanla *f.*

"Feta o dita irracional, pròpia de bajans".

Insolentia.

que no digués alguna bajania que vingués en desgrat de la Infanta/che non dicesse qualche insolentia, ch'el venisse in disgratia della infanta (101).

balalx *m.*

"Espècie de robí de color rosa".

Balasso.

e sobre la roba portava la devisada senyora, cenyit, un cint de fil d'or tirat, tot semblat de diamants, robins, balaxos, safirs e maragdes molt grossos/e sopra alla robba haveva uno cinto tutto seminato di diamanti, rubini, smeraldi, balassi e zaphiri molto grossi (450).

balanç *m.*

"Moviment de la part superior d'una cosa, que fa insegur el seu equilibri".

Onda, tratto.

e Tirant, per desviar-se que no li donàs al cap, pres un poc de balanç/e Tirante, per schiffare che non gli desse nel capo, prese un poco di onda (161); e per poc balanç que l'home d'armes prenía e son cavall, prestament caíen en l'aigua/e per poco tratto che l'uomo d'armi prendesse et il suo cavallo, prestamente cascavano nell'acqua (131).

balança *f.*

"Instrument que serveix per a pesar (usat a voltes en plural)".

Bilancia, bilancie (pl.).

E si amor, qui té equal balança, no inclina lo seu cor alt e generós, jo só perdut/E se amore, che ha equal bilancia, non inclina il suo alto e generoso cuore, io son perduto (120); pres unes balanças en les mans/presa una bilancia nella mano (278); e com la balança serà al fi, ab pedres precioses serà més en la blanca de la part/e quando le bilancia saranno pari, tante petre prebosc saranno poste nella bilancia dalla parte tua (178).

balda *f.*

"Peça llarguera de ferro que serveix per a tancar la porta".

Chiavistello.

Com les donzelles foren fora de la cambra, la Reina posà la balda en la porta/Quando le donzelle furono fuori della camera, la reina puose il chiavistello all'uscio (434).

balena *f.*

"Mamífer de l'orde dels cetacis".

Balena.

E Tirant comprà una fel de balena/E Tirante comparò una fiela di balena (304).

balener *m.*

"Embarcació lleugera, principalment de rem, més gran i més fina que la barca".

Balaniero/baleniere.

fon fet tan prest que es cassament fon partit lo balener que fon pegat al costat de la nau/fu fatto con tanta prestezza che a pena fu partito il balaniero che fu arrivato appresso della nave (106); una barca gran, a manera de balener/una barca grande, a maniera di baleniere (106).

ball *m.*

"Acte de ballar".

Ballo.

E de continent foren fetes moltes danses e balls moriscs /Et incontinente furono fatte molte danze e balli moreschi (370).

ballar *intr., tr.*

"Fer una sèrie de passes, salts i actituds amb ritme i cadència".

Ballare.

En les grans sales, flaüts, arpes e altres estuments, qui donaven sentiment e mesura a les danses que graciosament per les dames i cortesans se ballaven /nelle gran sale leuti, arpe et altri instrumti che davano sentimento e misura alle danze che graciosamente per le damme e cortigiani si ballavano (452); ab menistes dansen e ballen entre dones/con sonatori danzano e fra donne ballano (154).

ballesta *f.*

"Arma consistent en un arc muntat a l'extrem d'una barra de fusta en angle recte que serveix per donar bona direcció al projectil".

Balestra.

e pres una ballesta d'aquelles que es paren a cavall ab una gala/e tose una balestra d'accioio, che se portano a cavallo con una leva (106); distaven de l'alleujament de l'estat del Rei un tir de balestra/erano distanti dallo alloggiamento del stato del re uno trato di balestra (52).

ballesta de passa.

Balestra da banco*.**

tiraren-li ab una ballesta de passa e feriren-lo en la boca, que li iixqué lo passador a l'altra part/con una balestra da banco gli tirorono e nella bocca il ferirono, ch'1 passatore dall'altra parte apparve (349).

ballester *m.*

"Guerrer armat de ballesta".

Balestriero.

un ballester, qui no havia res vist del segur que el senyor de Malvei havia fet, trà-li un passador/un balestriero, che non aveva visto cosa alcuna della sicurezza che l' signor di Malveino gli aveva fatto, gli trò d'un passatore (149).

baluard *m.*

"Construcció defensiva, de planta pentagonal, que forma un cos sortit de la muralla".

Bastione.

féu obrir la porta de la vila, e davant la porta féu fer aquí un baluard/egli fece aprire la porta e dinanzi a quella fece fare uno bastione (321).

2. Vocabulari català-italià.

banc m.

1. "Seient llarguer".

Banco, banca.

Tirant, no tenint altre remei, pres lo banc davant lo llit/Tirante, non havendo altro rimedio, tolse il banco dinanzi dal letto (283), estaven adobant taules e bancs/mettevano ad ordine tavole e banche (161).

2. "Taula d'un obrador (d'un sabater, per ex.)".

Banco.

amor no és procuradora de vergonya, ni seu en banc de sabater/amore non è procuratore di vergogna né siede in banco di calzolaio (161).

3. **banc pitjat.** "Aparell per cobrir les màquines de guerra que s'acostaven al mur".

NT.

tots los qui portaven llances e pavesos posaren primers, ab grans pavesos de barrera que tenien, e bancs pitjats e semblants coses, e d'apò feren davantera/tutti quelli che portaven lances, lancioni o piche, rotelle, targhe, imbracciature e largoni e simil cose, fecero l'anteguarda (157).

4. **Expras. fig. no seure en aquest banc.** "No ésser d'aquesta classe (de què s'ha parlat abans)".

Non sedere in quel banco.

Senyora -dix Tirant-, natural rá d'ieu, emperò aquest no seu en aqueix banc que vós dieu /Signora -disse Tirante-, voi allegate male ragioni, ma questo non siede in quel banco che voi dieste (100).

bandejar tr.

1. "Expulsar en nom de la llei".

Bandire.

Sia ab gran vituperi llançat e bandejat de ots nostres regnes e terres lo mal cavaller qu ha volgut desestimar l'alt orde de cavalleria./Sia con gran vituperio cacciato e bandito di tutto il nostro regno e terre il mal cavaliere che ha voluto vituperare l'alto ordine di cavaleria. (36).

2. **fig. "Expulsar".**

Bandeggiare.

no em bandejau de vostra majestat/non mi bandeggiate della maestà vostra (132), despullau e bandejau del vostre cor tota manera d'enutzosos pensaments/Spogliati e bandeggiati dal cuore vostro ogni maniera di fastidioso pensiero (464).

bandejat adj.

"Expulsat".

Bandeggiato.

iré per lo món bandejada donant cruels lamentacions de tu/andarò per il modo bandeggiata, facendo crudeli lamenti di te (355).

bandera f.

"Tros de tela amb colors o figures que representen una nació, una institució, etc.".

Bandiera, stendardo spiegato.

estendard podeu portar mas no bandera/stendardo potete portare, ma non bandiera (153). Com Tirant véu lo Soldà e la sua gent ab les banderes fugir.../Quando Tirante vidde il Soldano e la sua gente con gli stendardi s'acati... (157).

bandereta f.

"Bandera petita".

Bandirola.**

per ço que fossen coneguts portaven al cap banderetes/acciò che fussero conosciuti portavano al capo bandirole (189).

bando m.

"Divisió, enemistat entre partits".

Esilio e destruttione.

si no fossen los grans bandos e guerres que són dins la mia terra, jo de bon grat vos hi faria companyia/se non fussino gli grandi esilii destruttioni e guerre che sono dentro alla terra mia, di buona volontà io vi farei compagnia (68).

bany m.

"Inmersió del cos en aigua per llavar-lo".

Bagno.

m'ha dit que li faça adobar lo bany per a demà passat/mi ha detto che io gli faccia mettere ad ordine il bagno per passato dimane (225).

banyar tr., refl.

"Sumergir el cos en l'aigua".

Bagnare; bagnarai.

... que li banya lo peu que porta de la sabata brodada/... che gli bagni la scarpa e la calza che nel piede ha ricamata (202). E les mies vestidures augmentaren en gran pes per l'abundància de les mies llàgrimes, qui les bava tant banyades que les gotes per baix decorner/E le mie vesti per l'abundantia delle mie agrime, che l'havéno tanto bagnate che le pociole da basso piovevano, in gran peso augumentorono (319), tota us banyareu/tutta vi bagnate (109).

banyat adj.

"Mullat".

Bagnato.

ab un drap banyat ruixà's la cara, e feu demostració que dormia/con un drappo bagnato la faccia a guisa di ruggiada si coperse, e fece dimostrazione che dormiva (292).

baptisme m.

"Sagrament que s'administra tirant aigua damunt el cap i pronunciant certes paraules sacramentals".

Battesimo/batteemo.

Per què suplic... vos plàcia rebre lo sant baptisme/io supplico... che gli piaccia di ricevere il santo battesimo (325); btejar-lo han ab totes aquelles cerimonies que són acostumades en lo baptisme/... e con tutte quelle cerimonie che usano nel battesimo lo battegiaranno (92).

barallar-se intr.pron.

"Fer baralla, lluitar".

Contendere.

en aquell cas mostraven les sues mans barallar-se ab la cordonera del seu brial/in quel caso mostraven le sue mani contendere con la cordella del gammurino (269).

baratar refl.

"Donar o rebre una cosa a canvi d'una altra".

Cambiarsi.

...me dequès baratar per Tirant/... mi dovresti cambiare per Tirante (154).

barba f.

"Pèls que creixen en la part inferior i lateral de la cara de l'home adult".

Barba.

... ab los cabells llargs fins a les espatles e la barba fins a la cinta tota blanca/... con gli capelli lungi fina alle spalle e la barba alla cintura tutta bianca (4); per força o per grat ell passarà a vós, après vos farà tres figues e les vos posarà en la barba/per buona volontà o per forza con voi usaria, e poi vi faria tre fiche e vi le poneria nella barba (215).

barbacana f.

"Obra de fortificació, a manera de cstelet, construïda davant una porta de muralla per augmentar el poder defensiú".

Barbacano, barbaccanni**.**

E com los eren prop. llançaven-los des de les menes del castell avall; e la u d'aquests caigué en la barbacana e donà en faigua del vall e estalvià's/E quando presso gli erano, degli murti del castello a basso gli gittavano, et un di questi cadde nel barbacano e dette nell'acqua della fossa e salvossi (315); los de dins traven molta terra a la barbacana e havien-la ben omplida/quelli di dentro conducevano molta terra agli barbacanni; e gli havean ben empiuti di terra (133).

bàrbar adj.

"Estrany a la civilització".

Barbero.

Veig-me en exili entre gentes barbares/lo in esilio fra gente barbara mi veggio (375).

barca* f.

"Vaixell de fusta apte per servir de vehicle damunt l'aigua, mogut a rem o a veles".

Barca, capanetta.

posàs dins una gran barca e entrà en la galera/in una gran barca si posse e nella galera entrò (293); viu una barca qui em paregué que de peixcar degué ésser/vidi una capanetta, la quale mi pareva che di pescatore esser dovesse (373).

barcella f.

"Mesura de gra".

Banda.

dues barcelles de perles entraren entre la roba e la gonella/dues gran bande di perle fra la robba e la gonna (277).

baró m.

"Home respectable o d'alta posició".

Barone.

... barons e cavallers valentissim, aptes e molt destres en les armes/... baroni e cavallieri valentissimi, atti e molto destri nell'armi (8); E venien aquí tots los barons del regne de Tunis e de Tremocèn/e gli venivano tutti gli baroni dil regno di Tunisie e di Tremocèn (415).

barra f.

1. "Peça de matèria sòlida i de forma rígida i llarguera".

Stanga.

al cap de la tenda hi havia una barra ab tres espervens/et al capi dil padiglione era una stanga con tre sparavieri (309).

2. "Peça llarguera de ferro que es llançava des de la gàbia a la nau enemiga per enfonsar-la, en els combats a l'abordatge".

Stanga, pallo/palo.

De la gàbia feren mortals colps ab grans barres de ferro/Dalla gabbia facevano mortali colpi, con gran stanghe di ferro (164); Los qui estaven alt en la muralla llançaven de grans canteres e bombardes, colubines e espingardes, barres que semblaven de ferro, e pedres/Quelli che erano alto sopra la mura lanciavano grandi travi, bombarde, colubrine, spingarde, e palli che pareano di ferro e pietre (53); e si aquella exàvega de cordes no fos estada, tota la coberta de la nau fóra estada plena de pedres e de barres de ferro/e se quella rete di corde non gli era, tutta la coperta della nave sana stata piena di pietre e di palli di ferro (100).

barraca f.

"Construcció rústica per aixopugar-s'hi transitòriament persones o animals".

Frascate foglie e tende, capaneta.

posaren foc a les barracues/buosero fuoco alle frascate foglie e tende (106); trobà unes barques de peixcadors, entrà dins una barraca e trobà dues pells de moltó/truovò una capaneta di pescatori, et entrò dentro a quella e truovò due pelli di castrato (299).

barral m.

"Recipient per a líquids".

Fiasco.

un gran barral de vi/un buon fiasco di vino (315).

barranc m.

"Depressió fonda produïda en la terra per les aigües corrents o de pluja".

Passo.

aquella jornada los noia molt per ço com havien a voltar per molts barrancs e per molts llocs e viles que no eren en llur poder/quel tempo gli nocea molto però c'haveano a passare per molts passi; per molts luochi, capanne e vills che in lor potestà non erano (310).

barrejar tr.

"Despullar una casa o una població de les coses valuoses que conté".

Saccheggiare.

Com lo Rei hagué presa la ciutat de Tunis e barrejada.../Quando il re habbe presa e saccheggiata la città di Tunis... (114).

barrera* f.

"Paret de fusta que circuïa el recinte d'una població o castell".

Sbarra, *

féu fer moltes barreres fora de la ciutat/fece fare molte sbarre (309); tots los qui portaven llances e pavesos posaren primers, ab grans pavesos de barrera que tenien, e bancs priyats e semblants coses, e d'açò feren davantera/tutti quelli che portavano lance, lancioni o piche, rotelle, targhe, imbracciature e targoni e simili cose, fecero l'anteguarda (157).

barret m.

"Peça de roba o d'altra matèria que s'adapta al cap per cobrir-lo i no té ventalla".

Beretta, capello.

Tirant, llevant-se lo barret del cap, féu principi a tal parlar/Et Tirante, levatosi la beretta del capo, fece principio a tal parlare (40); tots ensems llevaren-se los barrets del cap/tutti insieme levaron si gli capelli di capo (69).

2. Vocabulari català-italià.

barril *m.*

"Recipient de fusta, de forma cilíndrica, més ample enmig".

Barile.

tot lo seu cabal e sustància havia posat en un barril de jocs de naips/tutti gli suoi beni e sostanzia havendo posto in un barile di carte da giuocare (265).

basca *f.*

"Congoixa, opressió intensa de l'esperit, molèstia forta".

Angustia, dolore, passione.

ab la basca de la mort/col'angustia della morte (72); Les donzelles... llevaren-se cutadament e anaren a la cambra de la Viuda, e trobaren-la ab la basca de la mort/Le donzell... con gran tetta si levorono et andorono alla camera della Vedova, e trovaronla col dolore della morte (416); la Viuda Reposada tenia grans basques de cor e endava grans crits que estava veina a la mort/la Vedova Rposada aveva gran passion di cuore e gridava a gran gridi ch'era vicina alla morte (416).

bascar *intr.*

"Passar pena per l'ansia de sortir d'un mal estat o d'aconseguir un bé".

Muoversi, dubitarsi.

e tant bascà que fon forçat al gentilhom que es desperità/e tanto si mosse che fu sforzato il gentiluomo svegliarsi (28); Tirant bascava molt més per les nafres/Tirante molto se dubitava, per le ferite (67).

bassa* *f.*

"Clot relativament poc fondo, excavat en terra, on es recullen les aigües pluvials o d'altra procedència".

Piscina, lacuna, cloaca.

no us vullau del tot perdre ne us vullau otegar eb tèrbola bassa d'oli pudent/non vi vogliati dil tutto perdere né vi vogliati annegare in turbida piscina d'olio fetente (268); ab los ulls oberts voluntàriament vos voleu otegar en bassa d'oli/con gli occhi aperti, voluntariamente in lacuna di olio fetente annegare vi volete! (283); no exalça ni dóna de sos falsos dons sinó a aqueis qui d'alt lloc de les honors molt insignes la caure en bassa de dolor/E non essalta né dà suoi falsi doni se non a quelli che da lato luogo degli insignissimi honori in cloaca di dolor la cadere (355).

bastant *adj.*

1."Suficient".

Bastante, sufficiente.

de totli haguera feta llarga e bastant donació/lo gli haverai fatta larga e bastante donazione (251). Après, pot veure la majestat dels romans, qui del món hagueren monarquia, tot per saviesa, que altrament no hi foren estats bastants /Appresso può vedere la sacra maestà vostra degli romani, che del mondo hebbero la monarchia, e tutto fu per la sapientia, ché altramente non sariano stati sufficienti (181).

2."Caçaç".

Bastante.

jo m'h senti bastant de fer-ho/mi sento bastante di farlo (110).

bastantment *adv.*

"En quantitat o intensitat suficient".

A sofficiencia, lungamente.

Per què es bastantment provat la dona ésser de major dignitat e excel·lència que l'home/onde provato è a sofficiencia la donna ésser di maggiore dignità et eccellentia che l'huono (173); suplicà humilment fois de sa mercè lo deus estar tant e tan bastantment com a ell serà placent/humilmente la supplicò che fusse di sua mercede di lascarglielo stare tanto e tanto lungamente quanto a lui sana in piacere (263).

bastar *intr.*

1."Ésser suficient".

Bastare, essere sofficiencia/sufficiente, aggiungere.

car pnu me sent disposi, e l'ànimo que m'hi bastà, en complir tot ço que.../ché mi sento disposto e l'animo mi bastà, adimpire tutto quello che... (31); la mia virtut no pot ésser tal que bastés a comportar les armes/la mia virtù non potia ésser tale che fusse sofficiencia a sopportare l'armi (8); la inòpia no bastà a contrastar que lo qui és noble de cor no pugua usar de la virtut de noblea/la inopia non è sufficiente a contrastare che quello che è noble di cuore non possa usare la virtù di nobilità (192); los de cavall seran deu milia e no li bastar encara/quelli da cavallo sono diecimila e non gli aggiungono anchora (149).

no bastar.

Mancare.

les horades festes... si totes havia de recitar no hi bastarian deu mans de paper/le honorate feste... se tutte dovesse recitare, mi mancaria la carta e l'inchiostro (84).

2."Arriar a un lloc".

Bastare per giungere.

no pensà la corda si bastava en terra/non pensando se la fune gli bastava per giungere in terra (233).

bastard *adj.*

"Il·legítim, nascut fora del matrimoni".

Bastardo.

gemm bastard/fratei bastardo (132).

bastir *tr.*

"Constuir de peces sobreposades".

Metten in punto.

E Tirat féu bastir molts ginyes e assitjar moltes bombardes grosses/E Tirante fece mettere in punto molti ingegni et ordinare bombarde grosse (387).

bastó *m.*

1."Tros de llenya llarga que serveix per a sostenir el cos".

Bastone, legno.

...per noïtes injúries que el Rei te faça, així de dar-te de mà o de bastó o espasa o qualsevulla altra cosa, que vergonya no et pot fer!... per molte injurie che 'l re ti faccia, dandoti o di man o di bastone o di spada o di qualche altra cosa a ti voglia, che vergogna non ti può fare (27); trosos de bastons/pezzis di legno (67).

2."Tros de llenya llarguer que serveix per a tugar".

Bastone, sorte d'arma.

ab aquest bastó li doni tantes bastonades que el lleixi per mort/oon questo bastone tante bastonate gli diedi che per morto il lasciai (315); fer armes a peu ab quatre bastons, ço és a saber/lança, daça, espasa e abra de dues mans/fare l'armi a piedi, con queste quattro sorti d'armi lança, daça, spada, aza da due mani (71b).

3."Tros de llenya llarguer que s'ostenta com a símbol d'autoritat".

Bastone.

Veus ei un bastó ab aquest en la mà, cutau per tota la galera, car lo còmit és mort e tota la gent està esmaiada/Vedeti qui un bastone: con questo in mano, per tutta la galera correti ché il comito è morto e tutte le genti sono smarrite (299).

2. Vocabulari català-italià.

bastonada f.

"Colp pegat amb un bastó".

Bastonata, *

ab aquest bastó li doni tantes **bastonades** que ell l'heixi per mort/con questo bastone tante **bastonate** gli diedi che per morto il lasciai (315); no vull renegar a mon Déu e a mon creador só fart de **bastonades** e freturós de viandes/non voglio abbandonare il mio creatore, io son bastonato e famelico di viande (108).

batafalua* f.

"Planta de la família de les umbelíferes".

Pagiolo.

jo bé atorg lo que l'altesa vostra diu, si lo meu raonar fos compost de **batafalua** daurada, ço és, en leis de justicia/io concedo bene quello che l'altessa vostra dice, se il mio raonar fusse composto di oro **pagiolo**, cioè, in legge di giustizia (249).

batalla f.

1. "Combat entre dos excèrcits o dos estols".

Battaglia, guerra, fatto d'arme, squadrone.

tots los altres ab l'altra gent eren morts en la **batalla** i en la presó, que n'hi havia morts molts/tutti gli altri con il resto della gente erano morti nella **battaglia** et in prigione, nella quale molti anchora n'erano mancals (459); e si aquest mor en la **batalla**, ¿què serà de mi, trista, desaventurada...?/se questo mi more nella **guerra**, che serà de mi, trista e sventurata...? (22); ...si no, que al deln dia que s'aparellaren a la **batalla**/se non, che al decimo giorno al **fatto d'arme** si preparino (343); Feren dues **batalles** amb gran prosperitat, e clogueren los crestians dins los murs de la ciutat/feirono due **squadroni** con gran prosperità, e dentro alle mura della città gli christiani rinchiusero (166).

dar/donar (la) batalla. "Moure's contra l'enemic i combatre".

Andare alla battaglia, fare fatto d'arme.

s'armaren com si haguessen a **dar batalla**/armarsi come che se havessero ad **andare alla battaglia** (23); com volen **donar batalla**/quan volen donar batalla/quando vogliono **fare fatti d'arm** (184); deliberà **dar los la batalla**/deiberò **fare fatto d'arme** (339).

parar batalla, entrar en batalla. "Presentar o començar a intevenir en una batalla".

Parare la battaglia, entrare in battaglia.

Vist lo Soldà que los crestians li havien **parada batalla**, ordenà prestament la sua innumerable host/visto il Soldano che gli christiani **haveano parata la battaglia**, ordinò incontinente il suo innumerable essercito (157); Regonegam tota nostra gent qual serà disposta per **entrar en batalla**/Riguardiamo tutta la gente nostra quale sarà disposta ad **entrare in battaglia** (333).

batalla campal. "Combat que es fa en terra (per oposició a 'batalla naval)".

Campo militare*, battaglia corporale***.**

Aquest s'era trobat en set **batalles campals** on hi havia rei o fill de rei/Et erasi ritrovato in sette **campi militari** nelli quali era re o figliuolo di re (2); faç mon vot solemne... de no tomar jamés en la mia pròpia terra fins que sia estat en **batalla campal** on hi haja de quaranta milia moros en sus/faccio il mio solenne voto... di non tomare giamai nella mia propria terra finché non sia stato nella **battaglia corporale** dove siano da quarantamila mori in su (204).

batalla concordada. "Aquella que es fa amb condicions pactades pels combatents".

Battaglia accordata*.**

Aprés los dix que volien més: **entrar en batalla concordada**, equalment armats a cavall, espasa sens esperons, o esperons sens espasa e que així us haguésseu a combatre?/Appresso gli disse: Che vorrest voi più presto, dovendo **entrar in battaglia accordata** equalmente e che così dovesti combattere, armato a cavallo, a spada senza sproni sproni senza spada? (73).

2. "Combat individual prèviament tractat entre dos guerrers".

Battaglia, campo.

Per la mia fe -dix lo Rei ermità- per açò no restarà la **batalla**, encara que hi sabés entrar en **campo**/Per mia fede -dixse il re eremita-, per questo non restarà la **battaglia**, se ben dovesti **entrar in campo in camicia** (17); a mi no plai ni vull que negú de tots vosaltres **entre per mi en la batalla**/non mi piace né voglio che alcuno de tutti voi altri **entri per me in campo** (16).

3. "Tropa ordenada per combatre".

Battaglia, squadra.

e començaren ordenar ses **batalles**/comminciamo ad **ordenare la battaglia** (24); La darrera **batalla** de socors regia lo rei Menador de Persia, ab vint milia combatents/ultima **squadra** dil socorso il re Menadoro di Persia con ventimila combattenti reggeva (387).

batallant m.

"Home que batalla".

Combattente.

per la prudència i indústria dels **batallants**, diverses vegades los pocs han obtesa victòria dels molts/per la prudentia et industria degli **combattenti**, molte volte gli pochi sopra a gran moltitudine vettora hanno ottenuto (Prot.).

batallar intr.

"Pendre part a una batalla".

Combattere.

E així... com a feroces leons **batallant** los restava de cavallers la man dreta armada/E così... come feroci leoni **combattendo**, la man destra da cavalieri armata gli restava (394).

bataller m.

"Que pren part a les batalles".

Battagliero.

de singular premi és mereixedor, lo gran **bataller**, car ab verdader oor e sens frau negú tostemps les batalles ha fetes/di singular premio è degno, il gran **battagliero**, ché con verace cuore e senza fraude alcuna sempre le battaglie ha fatto (218).

batejar tr.

"Administrar el Baptisme".

Battegiare/batteggiare/battezzare.

Com l'hagueren **batejat**.../Quando l'hebbero **battegiato**... (149); **batejaren** lo Duc e la Duquesa del realme de Macedònia ab aigua almescada sobre lo cap/il duca e la duchessa del realme di Macedonia, con acqua moscada sopra il capo, **battegiarono** (222); jo et **batejo** en nom del pare e del Fill e del Sant Esperit/nel nome di Padre, di Figliuolo e di Spirito Santo io ti **battezzo** (326).

batejat adj.

"Que ha rebut el Baptisme".

Battegiato/battezzato.

Jo fui en mon temps cristià **batejat**/io fui nel mio tempo christiano **battegiato** (234); est flor de tot poble **batejat**/sei il fiore di tutto il popolo **battezzato** (326).

batent m.

"Peça d'or o d'altra matèria preciosa que anava brodada o cosida per un cap a una tela o pell i penjava com a adom".

Pendente, tremolante.

Sobre los seus daurats cabells, una manyosa tota plena de **batents** d'or e esmaltats/sopra gli suoi dorati capelli una veliera tutta piena di **pendenti** d'oro e smaltati portava (450); al cap portava sobre los daurats cabells un xapellet fulletat de molts **batents**/in capo portava sopra agli dorati capelli uno capelletto fatto a foglie di molti **tremolanti** (162).

batiment m.

"Acció de batre".

Battimento, battitura.

Les querelles de les mares eren manifestades per los **batiments** e plants/Le querele delle madri erano manifestate per gli **battimenti** e piante (141); E lo que em fallia a la veu, augmentava en plant e **batiments**/E quello che mi mancava alla voce, augmentava in piante e **battiture** (319).

batle m.

"Oficial encarregat d'administrar justícia a una vila o ciutat en nom del rei o del senyor feudal".

Podestà.

a tots los alcalds, **batles**, alcaldes, oficiales, feels nostres, els quals les presents pervendran, vos deim, notificam e manam que... degau honrar e obeir segons... vos será manat/a tutti gli capitani, governatori, **podestà**, bangelli et ufficiali fedeli nostri, agli quali le presenti perveniranno, diciamo, notificiamo e comandiamo che... debbiate honorare et ubidire, secondo... vi sarà comandato (455).

batlla f.

"Domini, potestat".

Iurisdittione.

E si ahd no ho feu, no vull ésser de vostra **batlla**/E se così no 'l fate, io non voglio esser della **iurisdittione** vostra (229).

batre tr., refl.

1. tr. "Assotar".

Battere.

son senyor l'**havia** cruelment **batut** ab vergues/il suo signore con verghe crudelmente l'**haveva battuto** (310).

2. tr. **batre l'aigua**. "Vogar".**Fendere l'acqua.**

Fon posada en orde una barca de draps de brocat on davallà l'indita Reina, e Hipòlit e dos galants ben abillats, ab los remes **batent l'aigua**, en poc espai foren en terra/E fu posto in ordine una barca di drappi di broccato, dove l'indita reina con Hippolito discosse, e due galanti giovani bene ordinati con gli remi **tendendo l'acqua**, in poco spatio in terra furono (430).

3. refl. "Donar-se colps".

Battersi.

ella féu molt grans lamentacions plorant, **batent-se** lo cap e la cara/piangendo e **battendosi** il capo e la faccia, grandissimo lamento feos (415).

bavera f.

"Peça de ferro que s'unia a la part inferior de l'elm o capell de ferro i servia per a defensar la boca, la barba i part de les gaites".

Bavera/baviera.**

lo mantenedor encontrà a Tirant en mig de la **bavera** del bacinet/il mantentore incontrò Tirante in mezzo della **bavera** del bacinetto (59); caigué-li la **bavera** del cabasset que portava/e cascogli la **bavera** che portava al bacinetto (157).

bé adv., m.

1. adv. "Encertadament, així com cal".

Bene, per bene, *, *, *.

cadascú deu fer esforç per a **bé** fer/ciascuno si sforzi di far **bene** (23); ab tots aquells delits e llepolies qui solen passar per los qui **bé** es volen/con tutti quegli diletti che si sogliono usare per quelli che **bene** si vogliono (262); ... me vulla perdonar la senyoria vostra com en lo temps de vostre ermitatge jo no fui per l'altesa vostra lo que **ba** haguera pogut fer... mi voglia perdonar la signoria vostra se, nel tempo di vostra eremitaria vita, non feci per l'altessa vostra quello che **per bene** gli avrei potuto fare (19); com tenui **ben** guardades les armes de vostre marit/com tenete in buona custodia le armi di vostro marito (19); lo Rei s'abillà molt **bé**/il re si vestì **composamente** (41); ab aquelles sé jo **bé** que ell entrava en les molt cruels batalles/con quelle so certo che egli entrava nelle crudelissime battaglie (19).

2. adv. "Completament (aplicat a quantitats)".

Ben.

que **ba** cent cinquanta hòmens podien passar al colpper la quale poteano **ben** passare CL. huomini per volta (24).

3. adv. "Preparat".

In ordine.

nosaltres siam **bé** per a defendre'ns/siamo **in ordine** per defenderci (353).

4. adv. "Molt".

Bene, meglio, -issimo.

feu los tocar en los panyos si els porten fluxos o **ben** estrets/fatigli toccare agli corraletti e l'armi, se gli portano **bene** stretti o larghi (164); detingueren-lo que no hi anàs fins a l'endemà, que sena **bé** reforçat/lo detinerono che non gli andò fino al di seguente, acciò che fusse **meglio** rforzato (236); e tenien en dret dels ulls una gran tovallola de fil de seda **ben** clara/li qual havevano dinanzi dalla faccia un gran velo di seta **chiarissimo** (68).

5. locs. **voler bé, pendre en bé**. v. **voler, pendre****Volere bene; prendere in bene.**6. Expres. a mal ni a bé. "En cap manera". v. **mal****A ben né a male.**7. loc. conj. **per bé que.****Benché, se ben, pur, quantunque, per ben che.**

e **per bé que** nosaltres, siam poca gent e ells molts.../e, benché noi siamo pochi e loro molti... (23); **Per bé que** Nostre Senyor Déu vos haja donat lo voler, vos ha llevat lo voler/**se ben** il nostro signor Dio vi ha dato il volere, non vi ha concesso però il potere (16); fon contenta, **per bé que** no és pogué estar que no digués.../fu contenta di dargliela. **Pur** non poté star che non dicesse... (24); ho pres amb molta impaciència, **per bé que** fos molt virtuosa e discreta/quantunque fosse molto virtuosa e savia, con non poca patientia lo ascoltò (2); **E per bé que** la vostra età sia de pocs dies, ella és antiga de molt saber/**per ben** che l'età vostra sia di poco tempo ella è antica d'assai sapere (274).

8. loc. conj. **si bé.****Benché, se bene, talmente.**

E ells... los hagueren de la Comtessa, **si bé** estíava mal contenta del Rei/loro... gli hebbero dalla contessa, **benché** stesse malcontenta del re (24); Tirant se llevà prestament, **si bé** l'espaventosa mar li feia gran mal que llevar no es podia/Tirante, **se bene** il spaventoso mare gli faceva gran male che lavare non si poteva, con gran prestezza si levò (299); E dola-li molt... com més caritat no li havia fet, **si bé** d'ell havia la natural coneuença perduda/E doglievasi molto... che maggior carità non gli aveva fatto, **talmente** aveva di lui la natural cognitione persa (11).

9. m. "Qualitat de bo".

* en aquest home cruel no trobariem res que de **bé** fos/ché non siamo per trovare cosa che vaglia in questo huomo crudele (81).

de bé "bo".**Da bene.**

és donzella molt **da bé**/è donzella molto **da bene** (230).

10. m. "Allò que hom posseeix".

Bene, ricchezza, quello, buono.

amador e guardador del **bé** públic/amatore e defenditore del pubblico **bene** (145); só molt contenta en despendre llargament tots mos **bens** en tu/son contentissima di spendere liberalment tutti gli mei **beni** in te (264); m'has fetes pendre tres-centes lústes, en les quals trobaren, molt de **bé**/mi hai fatto pigliare trecento legni. Negli quali molta **ricchezza** trovarono (418); no siáu desconeixent a Déu del **bé** que us dóna/non siati desconoscienti al superno Iddio di di quello ch'el vi da (199); e no causa improprietat, com amor no guarda **bé**, ni linatge, ni va ab limitat orde/e non causa improprietat, come amore non guarda a **buoni** né a prole, né va limitato ordine (245).

béns de fortuna. "Riqueses".**Beni di fortuna.**

Demaná mis l'Emperador quals eren los **béns de fortuna**/Lo imperadore gli addimandò quali erano gli **beni di fortuna** (197).

2. Vocabulari català-italià.

beat *adj.*

"Feliç per la gràcia sobrenatural".

Caro.

Io meu cos a l'ancià de mon pare ni a la beata de ma mare no li sia mostrat/il corpo mio al mio antico padre et alla mia cara madre non gli sia mostrato (291).

beatitud *f.*

"Felicitat suprema".

Beatitudine.

tostemps augmenta i augmentarà fins a tant que haja atès compliment de beatitud/sempre augmenta et augumentarà fino a tanto che habbia ottenuto compimento di beatitudine (285).

bell *adj.*

1. "Que dóna delectança als sentits".

Bello, formoso.

¿No seria bo que féssim una volta per la ciutat, puix fa bell dia?/Poich'è bell tempo, non saria buono che dessimo una volta per la città? (109); aquest és enamorat d la filla del Gran Turc e diu-se que és bella donzella/egli è innamorato della figliuola del gran Turco, e diossi che è formosa donzella (151).

2. "Notable per la quantitat o per la intensitat".

Bello, vivo.

E per bella valentia el tragué de fora/Per bell aiuto e soccorso lo trasse fuori (114); per bella força l'entraren/per bella forza gli entromò (139); e per bella força la tragueren de mig de la gent/e per viva força la trassero del mezzo de la gente (38).

bellament *adv.*

1. "De manera bella".

Bene.

abillà's molt bellament/molto bene postasi in ordine (281).

2. "De manera notable per sa plenitud".

Bellamente.

pres lo Rei e posà'l dins una cambra e féu-lo bellament ferrar/presò il re et in una camera il puosò e bellamente il fece serrare (318).

bellea *f.*

"Qualitat de bell".

Bellezza, beltà.

isqueren quatre donzelles d'inestimable bellea ricament abillades/uscirono quattro donzelle de inestimabile bellezza ricamente ornate (52); tinc per impossible que lo seu cos celestial posés la sua bellea en llibertat d'un salvatge negre/ho per impossibile che il suo corpo celestiale in libertà d'uno salvatico negro la sua beltà ponesse (269).

bel.llicós *adj.*

"Afectat de combatre i ardit en el combat".

Bellicoso.

Tals pensaments i paraules no fan ofensa a nostres forts e bel.llicosos coratges/E tali pensieri e parole agli nostri forti e bellicosoi cuori ofessa non fanno (426).

bellíssim *adj. super.*

"Molt bell".

Bellissimo.

una bellíssima donzella/una bellissima donzella (6).

bena *f.*

"Tira de tela flexible per cobrir ferides".

Fascia.

ab les mans se desféu totes les benas de les nafres/oon le mani si slegò le fascie dalle ferite (344).

benaventuradament *adv.*

"Amb felicitat".

Fortunatamente, felicemente.

...moltes virtuoses costumes en les quals benaventuradament vos sou envellit, usant obres de demència/...molti virtuosi costumi agli quali fortunatamente vi sete invecchiato, usando l'opere di clementia (219); jo us fare benaventuradament viure/felicemente vivere io vi farò (411).

benaventurança *f.*

"Estat de felicitat".

Buona fortuna, fortuna, felicitat, beatitud.

car tota la sua benaventurança estava en poder atényer la fi que per amor se pot aconseguir/che tutta la sua buona fortuna era di potere ottenere la fine che per amore si può acquistare (208); en la benaventurança política l'hom del tot pobre no pot ésser dit benaventurat/nella fortuna política. l'huom del tutto povero non può ésser detto bene aventurato (304); Gira tu les banderes d'Àfrica envers Orient, e veuràs la tua benaventurança quanta és./Gira le te bandiere d'Àfrica verso oriente e vedrai quanto è la tua felicitat (357); La segona és desig de benaventurança eternal./la seconda è desiderio della eterna beatitudine (221).

de benaventurança.

Ben fortunato.

perdé la cadira de benaventurança de la glòria eternal/perse la cathedra ben fortunata dell'eterna gloria (81).

benaventurat *adj.*

"Que gaudeix de gran felicitat".

Benaventurato, bene aventurato, aventurato, fortunato, felice, beato, beatificato, felice e glorioso.

A vós, Rei prudentíssim, artic en benaventurada vida. /Alla serenità vostra, prudentissimo re, inveterato in benaventurada vita... (20); e com me tendria per benaventurat/o quanto mi terrei per bene aventurato (161); los sants benaventurats/li santi buoni et aventurats (9); aquest benaventurat orde de cavalleria/questo aventurato ordine di cavalleria (21); los seus benaventurats darrers dies/nell'ultimo et fortunato fine della sua vita (1); has viscut en benaventurada vida/in vita felice visso sei (10); benaventurats seran los pacífics, car ells seran apellats fills de Déu/beati saranno gli pacifici perché loro saranno chiamati figliuoli d'iddio (353); tanta glòria que és benaventurada mes posseir no poder tanta glòria que gli beatificats piu possedere non ponno (243); E allà on fon lo major conflicte de la batalla lon feta una solenne església del benaventurat Mossényer Sant Joan /Et in quel luogo dove maggiore fu il conflitto della battaglia, fu fatta una solenne chiesa di felice e glorioso san Giovanni. (340).

benedicció *f.*

"Acte de dir paraules que auguren la felicitat".

Benedictione, laude.

...que li volgués donar la sua benedicció/...che gli vogli dare la sua benedictione (22); Oh sacratíssima Trinitat gloriosa!... et sia dada honor, glòria e benedicció, ara e en per tostemps, amén./O sacratissima Trinità gloriosa... ti sia dato honore e gloria e laude, hora e per ciascun tempo, amen. (83).

beneficar tr.

"Fer benefici".

Benefico.

D'aquells qui ab gratitud als beneficis rebuts satisfer volen, s'espera que no cercant la intenció qui els benefica ab grandíssima obligació se'n recorden/Da quelli che con gratitudine agli benefici noivuti sodisfare vogliono si aspetta che, non noiscando la benefica intentione loro, con grandissima obbligazione si ne ricordino (451).

benefici m.

"Càrrec civil retribuït".

Beneficio.

faç infimes gràcies del benefici que l'alta vostra ha fet a Diatibus/rendogli infinite grazie del beneficio che la illustrissima signoria vostra ha fatto a Diophebo (224).

Expres. **no haver ofici ni benefici.** v. **ofici**

Non havere officio né beneficio.

beneir tr.

1. "Expressar desig de benaurança a favor d'algu per reconeixement de sos beneficis".

Benedire.

E tots quants eren, axí hòmens com dones, beneien a Tirant/E tutti quanti, così huomini come donne, Tirante benedicevano (334).

2. "Invocar amb certes paraules la protecció de Déu".

Benedire.

venir en aquella font per beneir les banderes/venivano a quella fonte per benedire le bandiere (222).

benet adj.

1. "Que ha rebut benedicció".

Benedetto, benigno, puro.

beneta nova/benedetta nova (134); benet dia/benigno giorno (107b); Ai Capità... com sou hui eixit tot benet/O capitano... come sete diventato tanto puro... (132).

aigua beneta. v. **aigua**

Acqua benedetta.

2.m. "Curt d'enteniment (usat en exclamacions precedides generalment per Ai)".

Purità, simplicita e pura.

Ai na beneta! Com sabeu fer lo piadós/Hi, purità! Quanto sapeti ben fare il pietoso! (437); ¡Ai, na beneta -dix la Duquesa-, i com sou tota plena de llealtae/Ahi simplicita e pura -dixe la duquesa, e come sete tutta piena di lealtà! (228).

benelàcit m.

"Aprovació".

Benelácito.

...com no sia algu savi o foll, escinet o ignorant, puixa posseir béns de fortuna sens benelácit d'aquella/...non essendo alcuno savio o pazzo, sapiente o ignorante, che possa possedere beni di fortuna senza benelácito di quella (374).

benifet m.

"Acte o efecte de fer bé".

Beneficio.

Ials emperò que no sen a amor forçats per armes, ne haguts per diners, mas per benifets, mèrits e fe./Iai però che non siano sforzati all'amore per armi né havuti per denari, ma per benefici, meriti e fede (143).

benignament adv.

"D'una manera benigna".

Benignamente.

com la mort sia fi de tots los mals, la qual, si benignament és rebuda, dóna a les donzelles premi d'honestat/essendo la morte fin de tutti gli mali, la quale, se benignamente è ricevuta, dà alle donzelle premio di honestà (299).

benigne adj.

"Que expressa benevolència".

Benigno.

Lo benigne senyor, oint la mort de son fill, respòs al Cardenal e altres qui lo denunciaren.../Il benigne signore, udendo la morte di suo figliuolo, rispose al cardinale et agli altri che gli lo annuntiarono (254).

benignitat f.

"Qualitat de benigne".

Benignità.

E diverses vegades assagi, ab paraules de benignitat, pregar-te no volgueses robar lo premi de ma honestat/E molte volte approvai di pregarti, con parole di benignità, non volessi rubbare il premio della mia honestà (246).

benivolença v. benvolença

benjuí m.

"Bàlsam de l'arbre *Styrax benzoin*, de color fosc, d'olor agradable i gust dolcenc, aplicat en perfumeria".

Benguino.**

un lit ben perfumat de benjuí, algàlia, almesc fi/un letto ben profumato di benguino, algalia e muschio (110).

benvergut v. benvingut

benvingut adj.,m. (benvenut)

"Arrivat feliçment".

Benvenuto (m.); bene venuto, ben...venuto.

...que els fossen benvenuts en sos regnes e terres i en la cort sua/... che loro fussero gli benvenuti nel regno, nelle terre e corte sua (69); féu-li molt gran festa, dient-li que ell fos lo benvenut per cent milia vegades/grandíssima festa faocendogli e dicendo che centomila volte il bene venuto fusse (414); cesse de més avant parlar-vos, deuant per a les esdevenidores obres li bé sia u vingut e contentament que tinc de la vostra gloriosa venguda/di più innanzi parlarvi cessiamo, lasciando per l'opere future il ben sia u venuto et il contento che della gloriosa venuta vostra haveremo (441).

benvolença f. (benivolença)

"Inclinació favorable de la voluntat vers una persona".

Benivolentia/benevolentia.

E perquè conegau ma benvolença, quant és lo desig que tinc de servir e honrar la senyoria vostra.../E perché conosciate la benivolentia mia, e quanto è il desiderio che io ho di servire et honorare la signoria vostra... (231); la comuna benvolença tota enamorada pensa avançar/la commune benevolentia ogni innamorato pensiero avanza (314). Haura-us a molta gràcia me fésseu cert de vostra benvolença que la mia demanda fos admesa./lo vi restarei molto obligato, e mi reputarei di somma gratia che mi festi certo della benivolentia vostra e se la dimanda mia fusse esaudita (146).

benvolent adj.

"Que vol bé".

Benvolente.

...ajustar gent, parents, amics o ben volents/...congregare gente, parenti, amici e benvolenti (89).

bergantí m.

"Barca lleugera, generalment de dos arbres, amb vergues i veles quadres".

Bergantino/bregantino.

Lo bergantí parti molt cutadament e féu la via de Sicília/Il bergantino on grandissima celerità si parti e fece la via di Sicilia (407); tramès per tots los mariners e pregà'ls molt que donassen orde que un bergantí pogués passar entre les naus/mandò per tutti gli marinai e pregòlli molto che mettessero ordine che con un bregantino si potesse passar per mezzo le navi (99).

besada f.

"Acte de besar".

Bacio/bascio.

Aquesta besada és d'aquell que la celsitud vostra ha condemnat en més fort presó que no són aquests que jo aci he portats./Questo bacio è di quello che la celsitudine vostra ha condannato nella più forte prigione che non son questi che qui ho condotto. (145); e fon tan saborosa la besada que poguera hom haver anat una milla ans que funa boca no es parti de l'altra/e fu tanto saporto il bascio che haveria potuto un huomo andare un miglio anzi che l'una bocca dall'altra se dividesse (277)

besar tr.,m.

"Aplicar els llavis a una cosa o persona en demostració d'amor o reverència".

Baciare/basciare; baciara/bascio.

e jo us beso les mans/et io vi bacio le mani (22); suplico-vos que em beseu en senyal de fermetat/vi supplico che mi basciati in segnale di certezza (262); un besar/un baciare (146); No em poré llançar sobre lo teu cos mort dins l'església, e pendre d'aquell freds besars, trists e amargs./né mi potrò gittare sopra il tuo morto corpo nella chiesa, né prender da quel freddo basci tristi et amari (262).

bèstia f.

1. "Animal irracional".

Bestia.

les bèsties salvatges/le bestie salvatiche (27); lo darien a menjar a les bèsties feres si ja no li daven vint milia dobles/a bestie fiere a mangiare il dariano, se già ventimila dobbie non gli davano (347).

2. "Quadrúpede dels que s'empren per a usos domèstics".

Cavallo, cavalcatura.

secretament fos portar les bèsties aci/secretamente, qui gli cavalli fa' condurre (234); ...tots los guarniments de les bèsties d'aquella mateixa color/... le loro cavalcatura guarnite di quel medesimo colore (42).

bestiar m.

"Conjunt de animals quadrúpedes que s'aprofiten per al treball o per al cosum".

Bestiame, bestie, gregge.

portaren-se'n molt bestiar de gros e de menut/molto bestiame grosso e minuto guadagnarono (310); portaren lo bestiar prop de les bombardes/preso alle bombarde le bestie condussero (304); trobaren un home vell qui guardava un poc de bestiar/un huomo vecchio, che guardava un picciol gregge trovarono (410).

beure tr.,pron.,m.

"Pendre un líquid per la boca i enviar-se'l cap al ventrell".

Bera/bevere; bersi; bere.

cascun dia en aquella lúcida font venien a beure les bèsties salvatges de tota aquella silva/ogni di tutte le bestie salvatiche di quella selva veniano a bere a quel delicato fonte (27); fan-los-ne beure dos vegades l'any de sang de bou o de mottó/due volte l'anno sangue di bou o di montone bevan gli fanno (239); après que ell fon mort, e li hagué celebrades solemnes obsequies, lo féu polvoritzar e beuè la pólvora mostrant que ella volia ésser sepoltura d'ell/dopo che fu morto e gli hebbe fatto celebrare solenne essequie, il fece ardere e polverizzare, e la polvere si bevale, mostrando ch'ella sua sepoltura esser voleva (309); No li podeu dar sinó menjar de gallines e beure de bous/... se non gli date mangiare da galline e bere da buoi (133); La tretzena és que sien ben nodrits de menjar e de beure/la terzadecima è che siano bene costumati nel mangiare e nel bere (221).

bevedor adj.

"Que beu".

Bevitore.

eo peixador de les herbes, e bevedor de les aigües a despit de tota la cristiandat/noi siamo piscatori delle herbe e bevitori delle acque a dispetto di tutta quanta la christianità (135).

bevenda f.

"Substància líquida per a beure".

Bevanda.

les bevendes verinoses són cobertes ab dolçor de mel/le bevande velenose son coperte con dolcezza di mèle (355).

biga f.

"Peça de fusta llarga i robusta, de dimensions variables".

Travo (m.).**

Après que açò fon fet, prestament delà lo port féu ficar de grosses bigues e feren alli un paleno/Dopo che questo fu fatto, con gran prestezza di là dal ponte fece ficcare grossi travi et un steccato gli feciono (304).

2. "Peça de fusta llarga i robusta, que serveix per a sostenir el sostre".

Trave dil solaro.

pres una corda que tallà de la cortina, e passà-la per la biga/prese una fune ch'el tagliò dalla cortina et a cavallo al trave dil solaro la puose (283).

billeta f.

"Part del ferro de la llança de junyir".

Diminino*.**

...fosen los ferros de les armes reals ab quatre puntes en lo broquet molt encoerades, ab cera gomada cascuna punta de la billeta/...gli ferri delle lance delle armi reali fussero con quattro punte nella cima, molto ben incoerate, con cera gumata cascuna punta del diminino (46).

2. Vocabulari català-italià.

bisbat *m.*

"Territori sotmès a la jurisdicció d'un bisbe".

Vescovato.

fren majorals los freres e capellans, e als bisbes donaren bons **bisbats** ab bona renda/gli frati e capellani governatori furono, et agli vescovi buoni **vescovati** con grande entrata d'edero (409).

bisbe* *m.*

"Cap d'una diòcesi".

Episcopo, vescovo.

arava un poc enutjat d'un **bisbe** qui la missa dita havia/andava alquanto fastidit d'uno **episcopo** che havea detto la messa (27); no deveu vós pensar que la cosa no es deu fer que **bisbes** e **arquebisbes** no ho hagen de saber?/non dovete voi pensare che la cosa non si dee fare, che **vescovi** et **arcivescovi** non habbiano a sapere? (227).

biscaí *m.*

"Nadiu de Biscaia".

Bischno.

en lo temps que Július César vengué per conquistar Anglaterra, e la poblà d'alemanys e de **bischns**/in quel tempo che Giulio Cesare venne per acquistare l'Inghilterra e la popolò di alemani e **bischni** (96).

blan *adj.*

"Fluix, que no oposa resistència a la pressió".

Blando.

l'enemic és pus **blan** e pus suau/... havendo lo inimico più **blando** è più soave (143); Abé és en lo principi d'amor, que sou **blan**, après aspres e terribles./Cosi è nel principio d'amore, che sete **blandi**, e dapoi aspri e terribili.(214).

blanament *adv.*

"D'una manera blana".

Blandamente.

la bona companyia feta entre dos se deu **blanament** concordar en fets e en dits e en virtuosas obres/la buona compagnia fatta fra due, **blandamente** in detti et in fatti et in virtuose opere si de concordare (266).

blanc *adj., m. i f.*

1. adj. "Del color de la neu o de la llet".

Bianco.

en lo **blanc** paper pintà les següents enamorades paraules/le seguenti innamorate parole nella **bianca** carta d'pinse (242).

2. adj. "(Cavall) que té el pèl d'aquest color".

Leardo.

cavall tot **blanc**/cavallo **leardo** (81).

3. "No escrit".

Bianco.

jo dar-vos he una carta **blanca** signada de mà mia/vi darò una carta **bianca**, sottoscritta di mia mano (64).

4. adj. **moneda blanca** v. **moneda**

Moneta bianca.

5. adj. **armès blanc**. "Armadura d'acer". v. **armès**

Arme bianche.

6. m. en l'expres. **armat en blanc** v. **armat**

Armato e tutto in bianco.

7. m. i f. "Persona de raça blanca".

Bianco.

... ab moltes dones e donzelles, de **bianques** e de **negres**/... con molte donne e donzelle **bianche** e **negre** (409).

8. Refranç. **fer del blanc groc**. "Fer veure una cosa per altra". v. **groc**

Fare del bianco giallo.

blancor *f.*

"Qualitat de blanc".

Bianchezza, candore.

la cara... era d'extrema **blancor**; de roses ab flors mesclada/la faccia... era di strana **bianchezza** di rose con glii mescolate (119); la cara e les mans se demostraven d'ineestimable **blancor** e bellesa/la faccia e le mani se dimostravano de inestimabile **candore** e bellezza (44).

blanquejar *intr.*

"Aparèixer de color blanc".

Sbiancheggiare*.**

estava sobre aquell lit ab les cames que al parer meu li veia **blanquejar**/era sopra quel letto con le gambe che, al parer mio, gli vedevo **sbiancheggiare** (163).

blasfèmia *f.*

"Paraules contra la Divinitat".

Bestemmia.

la sua llengua deshonest a maldient, acompanyada d'injurioses **blasfèmies**/la sua malvagia, dishonest a maledicente lingua, accompagnata d'injurioses **bestemmie** (127).

blasmar *tr.*

"Parlar desfavorablement contra qualcú o quelcom".

Biasimare/biasmare, haver biasimo.

no volia **èsser blasmat** dels bons cavallers que per aquest cas me poguessen reprobar per defalliment negú/non vorrei **èsser biasimato** dai buoni cavalieri che, per questo caso, mi potessero riprendere e rifiutare per mancamento alcuno (63); totes les dames me **blasman** per les mees abundants llàgrimes/tutte le damme mi **blasmano** per le mie abbondanti lagrime (291); més estimà morir que no viure emvergonyit, per no **èsser blasmat** dels bons cavallers/meno stimò morire che vivere avergognato, per non **haver biasimo** dei buoni cavalieri (60).

blasme *m.*

"Paraules contra la manera d'ésser o d'obrar d'algú".

Biasimo.

...ans que **blasme** de covardia li pogués ésser imputat/... che **biasimo** di codardia gli potesse essere imputato (288).

2. Vocabulari català-italià.

blat* m.

"Planta gramínea, la farina de la qual s'usa per fer el pa".

Biada.

Així us pren com fa al llaurador com vol segar lo blat, que sega l'espiga buida./Cosi avviene come fa al lavoratore quando vuole medere la biada, che sega la spiga vuota (298); així tremolava lo meu cos com faresta del blat com la toca lo vent/e così tremava il cuor mio come fa la spica della biada quando la tocca il vento (319).

blau adj.

"Del color del cel sense núvols".

Azzurro/azuro, sereno.

e veren acostar una esquadra de gent ab una bandera blava/viddero appropinquare una squadra di gente con una bandiera azzurra (349); ab gramalles e caperons tots blaus/con gramaglie e capironi tutti azuri (36); E volent caminar en la nit, lo cel se mostrava blau/E, volendo camminare nella notte, il cielo sereno si dimostrava (301).

bo adj.,m.

1. adj. "Que posseïeix perfecció dins el seu gènere".

Laudabele.

més val als cavallers bona mort que mala e penosa vida/a buon cavaliere più vale la laudabel morte che la mala e penosa vida (23).

2. "Que dóna satisfacció o profit".

Buono, mero (e).

vostre consell no em pareix bo ni bell per a mi/il vostro consiglio non è né bello né buono per me (21); No lleva en res la propietat de verdader, si atényer poreu bona coneixença/Nulla importa la propietat del vero, se comprendere si può la vera cognizione (152).

tenir per bo.

Laudare/laudare, tenere per buono.

teniria per bo que la senyoria vostra, per salvar la promesa fe... no façam cosa ninguna ab engan/laudare che la signoria vostra, per servar la promesa fede... non facciamo cosa alcuna con inganno (15); Si vosaltres teniu per bo jo el requerís en batalla a tota ultrança.../E se voi lodati chio il richieda dalla mia persona alla sua di battaglia a tutto transito... (149); teniu per molt bo/laudamo per ottimo (14).

3. "Molt notable per la seva magnitud".

Buono, gran.

Aprés ordenà bones guardies qui la torre guardassen./Dopoí ordinò buone guardie che la torre guardassero (449); donaren-hi prestament un bon combat/una gran battaglia prestamente gli diedero (5).

4. "Complet, satisfactori".

Ottimo, ottimo (< molt bo), ben (adv.).

ab bon compliment/con ottimo compimento (44); molt bona opinió/ottima opinione (98); ara de present vull satisfer a cascú de vosaltres lo bon servir que fet m'haveu/hora di presente, a cascuno di voi satisfacere voglio il tempo che in ben servire mi ha speso (2).

5. Indica aproximació a una quantitat.

Buono.

pres niu amunt bona mitja llegua/ascese una buona mezza lega alla parte superiore del fiume (155).

6. **bona nit, bon jorn.** v. nit, jorn

Buona notte; buon dì.

7. m.pl. "Els qui fan són bons".

Buoni, beni.

genti cosa és com a les donzelles plien oir les cavalleries que los bons fan/gentili cosa è alle donzelle quando le piace udire le cavaliere che gli buoni fanno (145); dubte he no vingau en major error en reparar vostres errades en conseqüència dels bons/dubbio ho che non cadiate in maggior errore per reparare agli vostri errori in conoscenza de' beni (146).

boca f.

"Obertura de la cara usada per menjar i beure, per parlar i per respirar".

Bocca.

com aquell qui té la bocca plena d'aigua e bufa al foc/come a quello che ha la bocca piena d'acqua e soffia nel fuoco (269).

dir de boca "Refert a coses que després hom no acompleix".

Dire di bocca.

La majestat vostra bé ho sap dir de boca...mas les obres són males/La maestà vostra bene sa dir di bocca...ma male sono le opere (244).

Refrany. totes coses estan bé en boca de dona.

Tutte le cose stanno bene in bocca di donna.

(21).

boci m.

1. "Part d'aliment que es posa d'una vegada dins la boca".

Poco.

combregaren amb un boci de pa/con un poco di vino e di pane gli comunicorono (81).

2. fig. "Cosa selecta".

Boccone, bocconcino.

per vos ésser tan civil enamorat Nostre Senyor no us volria més dar tal boci/per esservi voi tanto civile innamorato, Nostro Signore non vi vorria più dare tale boccone (280); aquest és boci que no és negú que no se'n volqués ofegar/questo è bocconcino che non è alcun che non se ne volesse anegare (231).

bodes f.pl.

"Cerimònia i festa amb què se solemnitzà un matrimoni".

Nozze.

lo seu ofici acomanarem al Vescomte, e fareu llavors vostres bodes/il suo ufficio raccomandaremo al vesconte di Branches, e farete all'ora le vostre nozze (218).

bodes sordes. "Noces secretes, clandestines".

Nozze sordé*.**

...com... après senti perfumar, prestament pensà que s'hi havia de celebrar festivitats de bodes sordes/... quando... dopoí senti perfumare, con gran prestezza pensò che se haveva a celebrare festività di nozze sordé (162).

fer les bodes. "Casar-se".

Accompagnarsi.

posaren-hi los llançols ab los quals la Infanta tenia de fer les bodes/gli poseron le lenziola né quali l'infanta haveva accompagnarsi (110).

bogla f.

"Moneia, quadrumà d'Àfrica".

Bolgia.

E aquest Rei era son germà, coneixent-lo molt bé en les armes, e sobre lo bacinet que portava una gran bogia tota d'or ab moltes pedres precioses que tenia entorn /E questo re era suo fratello e, conoscendolo molto bene a l'arme et all'insegna che portava sopra al bacinetto, la qual era una gran bolgia tutta d'oro che molte pietre pretiose intorno haveva (340).

2. Vocabulari català-italià.

boira f.

"Vapor més o menys dens, espartit per l'atmosfera i que enterboleix la transparència de l'aire".

Nebbia.

doncs perda't lo sol de nostra vista, cobrint aquella espessa boira i núvols/perdassi, adunque, il sole dalla nostra vista, coprendo quello densa nebbia e nuvoli (472).

bullir intr.

"Estat d'un líquid quan arriba a una certa elevada temperatura".

Bollire.

prengueren caps de moltó e feren-los bé bullir, ab bon vitolsero capi di montoni et in buon vino ben bullire gli fecero (140).

bombarda f.

1. "Antiga peça d'artilleria, curt i de boca molt ampla".

Bombarda.

Los turcs despararen una bombarda/Gli turchi scaricorno una bombarda (157).

2. "Projectil tirat amb la dita peça".

Bombarda.

Tirant féu tirar moltes bombardas dins la mina/Tirante feco tirare molte bombarde nella mina (339).

bombardejar tr.

"Batre amb trets de bombardera i altra artilleria de foc".

Bombardegiare*.**

E com hauran descarregat, que estiguen contínuament davant lo camp dels moros bombardejant e fent-los tan d'enueig e dan com poran./E, quando haveranno scaricato, che stiano contínuamente dinanzi al campo degli mori, bombardegiando e faccendogli tanto di molestia e di danno quanto potiano. (423).

bonament adv.

"A les bones, sense resistència".

Buonamente, rettamente.

vos volriem consellar e pregar, si bonament se podia retractar, que no es fes aquesta batalla/vi vorressimo consigliare e pregare se buonamente si potesse ritrovare che non si fesse questa battaglia (81); lo que la tua llengua a mi demana sia cosa impossible bonament se pogues fer/sana impossible che rettamente far si potesse quello che la tua lingua mi addimanda (321).

bondat f.

1. "Qualitat de bo".

Bontà.

E com la majestat del senyor Emperador subseesca en virtut e bondat de cavalleria an aquels gloriosos antics cavallers grecs/e perché la maestà del signore imperatore succede in virtù e bontà di cavaleria a que' gloriosi antichi cavalieri greci (138).

2. Usat com a tractament (a Déu o persones d'elevada condició).

Bontà/bontade.

feren llaors e gràcies infinides a la divina Bondat/fecero oratione e rengratiarono la divina bontà (26). Gloria sia dada a tu, Senyor Déu, qui est sobirana Bondat/Sia data gloria a te, signor Dio, il qual sei somma bontade (32).

3. **fer bondat.** "Cumplir les obligacions, portar-se bé".

Fare bontà*.**

Ja deu ésser reputat bo qui s'estudia en fer bondat/Gia deè esser reputato quel che si studia in fare bontà (143).

bonea v. bonesa

bonesa f. (bonea)

"Bondat".

Bontà.

felicitat no pot ésser trobada sinó per bonea de vida/la felicità non può essere trovata se non per bontà di vita (219); ...retent deguda honor a la majestat de l'hom e a la bonesa de les dones/...rendendo debito honore alla maestà dell'uomo et alla bontà delle donne (372).

bonet m.

"Barret baix, cilíndric o tronco-cònic".

Berretta/beretta.

portava en lo cap un petit bonet de vellut negre/portava in capo una picciola beretta di velluto nero (44); E lllevant-se lo bonet del cap, lo rei de Sicilia dix paraules de semblant estí/Et il re di Sicilia, levandosi la beretta del capo, simil parole disse (428).

boneta f.

"Tros de lona amb ullets que corresponen al del pujament d'una vela i per dins els quals passa una corda que serveix per unir la dita lona amb la vela a manera de suplement i augmentar la superfície receptora de vent en temps de bonança".

Bonetta.

casquí feia esforç de veles tant com podia ab la mitjana e ab lo triquet, e posaven tantes bonetes com cascona nau podia portar/ciascuna faceva sforzo di vele tanto come potea con la mezzana e col trinchetto, e ponevano tante bonette quanto cascona nave potea portare (164).

bord adj.,m.

"Que no fa fruit o el fa dolent".

Bastardo.

bord no pot ni deu ésser admès a senyorejar regne negú, con diga la Sacra Escritura que tot arbre bord deu ésser tallat e més al foc/bastardo non può né deè esser admeso a signoreggiare regno alcuno, dicendo la Sacra Scrittura ch'ogne arbore bastardo deè esser tagliato e posto al fuoco (110).

bosc m.

"Lloc poblat de molts arbres".

Bosco.

tots a peu se posaren en aquell lloc despoblat, e la gent a cavall, a mitja llegua, fon mesa dins un bosc perquè no fos vista/tutta la fantaria in quel luogo dispopolato si puose, e la gente da cavallo, a mezza lega, in un bosco se n'entrò acciò che vista non fusse (286).

boscatge m.

"Bosc".

Bosco.

sou en terra estranya e no sabeu los camins e serieu en perill de perdre-us per los grans boscatges/sei in terra strana e non sai il camino, onde potrestii esser in pericolo di perdersi per gli fatti boschi (39).

2. Vocabulari català-italià.

bossa f.

"Saqueig de diferents materials per guardar-hi coses diverses".

Borsa.

La Viuda se posà la mà en la **bossa** e donà-li trenta ducats en or perquè anàs bé /La Vedova si poseo la mano alla **borsa** e, perché andasse bene, trenta ducati in oro gli donò (269).

bot m.

"Moviment ràpid d'un cos cap amunt sense més força d'elevació que l'impuls inicial".

Punta.

tirà-li un **bot** de llança/gli tirò una **punta** con la lancia (157).

bóta f.

"Recipient de fusta cilíndric".

Botta.

bòtes de farina/**botte** di farina (105).

botgeta f.

"Bossa petita".

Bolgetta, carnieri (sing.).

E Diabes se féu donar una **bolgeta** en què portava la carta/ E Diophebus si fece dare una **bolgetta** in cui portava la charta (57); e més la mà en una **bolgeta** que portava en la cinta e tragué una gran grapada de ducats/e mise la mano ad uno **camier** che portava alla cintura e ne trasse una grande brancata di ducati (98).

botlga f.

"Magatzem".

Bothega.

al mati, ans que lo sol se demostràs, totes les fustes descarregades foren, e recollit tot lo blat dins la ciutat, per **botiques**/la mattina, anzi che il sole vi dimostrasse, tutti gli legni scaricati furono, e raccolto tutta la biada nella città in **boteghe** (430).

botzina f.

"Instrument de buf que consisteix en una banya o en un tub corbat i produeix un so semblant al d'una tromba".

Bossina, (piffaro), bossina.**

manà... que fessen molt gran esclafit de trompetes e anafis e de **botzines**/comandò... che facessero gradissimi suoni di trombe, di clarini, timpani e **bossini** (418); ab l'esclafit tan gran de les trompetes e anafis e **botzines**, e crits molt grans/con estremo clangore di trombe, di clarini, di **piffari**, **bossini**, corni e gridi spaventevoli (418).

bou* m.

"Animal quadrúpede de la família dels bòvids".

Bue, buono.

lan-los-ne beure dos vegades l'any de sang de **bou** o de moltó/due volte fanno sangue di **bue** o di montone bevere gli fanno (239); carregaren prestament moltes naus de forment, de **bous** e de moltons e d'altres vitualles/caricarono con gran prestezza molte navi di frumento, di **buoi**, di castrati e d'altre vetovaglie (107a). E tantis eren los **bous** e camells que portaven que no es podia estimar./E tanti erano gli **buoi** e camelli che portavano che estimare non si poteva (339). E trague/en totes les naus del port carregades de molt forment e de civades, de **bous** salats e de vins de Xipre/E trassono tutte le navi del porto, cariche di formento, di biada, di **buoni** salami e di vino di Cipri (163).

braç m.

1. "Extremitat superior del cos humà".

Braccio.

Lo Rei ermità portava una llança, ab lo ferro ben esmolat e una pavesina en lo **brac**/Il re portava una lancia col ferro ben amolato et una rotella in **braccio** (19).

portar de braç."Anar de braçet".

Haver per il braccio.

portava de braç a la Princesa/havendo per il **braccio** la Principessa (161)

pendre al braç/de braç. "Prendre una cosa sostenint-ne el pes amb els braços".

Prendere a braccio; prendere abbraccio.

Lo galant la pres al braç e pujà-la en lo lit/Il galante la **prese a braccio** e puosela nel letto (262). L'Emperador pres de braç a la reina Morgana/Il signore imperatore **prese abbraccio** la regina Morgana (202).

2. pl. fig. "Considerats con a òrgan de possessió".

Braccia.

Carmesina, fes per manera, ans que jo partesca d'aquesta present vida, ab molta alegria jo et veja collocada entre braços de cavaller que sia gloriós/Carmesina, fa' per modo, anzi che mi parta de questa presente vita, che con molta allegrezza io ti vegga collocata fra le **braccia** di cavaliere che sia glorioso (209).

3. "Arc de ballesta".

Fusto.

casó d'aquests portarà una ballesta desencavalcada... que no està lligada lo **brac**, ab l'asbrer ab fil... mas ab l'estrep venen tan justes e ab un petit pern s'encavalquen mot bé/ciascun di questi porterà una balestra d'incavalcata... che non è legato il **fusto** al tener con filo... ma con la staffa son tanto giuste, e, con un picciolo ferro con gran prestezza e molto ben si incavalcano (99).

4. "Tros estret de mar situat entre dues terres".

Braccio.

aquí hagueren nova com lo Soldà e lo Turc havien passat lo **brac** de Sant Jordi/qui ebbero nuova come il Soldano et il Turco... il **braccio** di S. Georgio passato havevano (407); aquell **brac** de mar clou les dues parts de la ciutat/quel **braccio** di mare chiude le due parti della città (418).

braça f.

"Unitat de mesura longitudinal".

Braccio.

l'encontrà per mig de la careta del bacinet que de l'altra part li passà una gran **braça** de la llança/accolse in mezzo della visera del bacinetto, in modo che dall'altra parte li passò un gran **braccio** di lancia (56).

braçalet m.

"Anella de metall que serveix d'adorn del braç".

Banzaletto (e).

L'altre cavalier donà a dona Guiumar un **braçalet** la meitat d'or e mig d'acer/L'altro cavaliere donò a madama Guiumar uno **banzaletto** mezzo d'oro e mezzo d'acciaio (71b).

bragues f.pl.

"Calçons de maila de ferro que formaven part de l'armadura".

Brache*.

tirà-li una punta d'atzca e donà-li en l'engonal e nestrà'l, car no portaven **bragues** de maila/gli tirò una punta d'azza e dettegli nell'anguinaglia e ferillo, ché non portavano **brache** di maglia (81).

branca f.

fig. "Divisió, derivació, classe".

Ramo.car lo peccat d'enveja té moltes bragues/ché l peccato della invidia ha molti rami (113).**braó m.**

"Part del braç compresa entre l'espatlla i el colze".

Braccio/NT.féu pendre una corda e dix a fu d'aquells que lligàs a tots los altres les mans detrás e alt en los braços/eoe trarre una corda e disse all'un di quelli che legasse a tutti gli altri le mani di dretro et alto nelle braccia (105). E les dones sien tengudes de portar la garrotera lligada en lo braç esquerre, sobre tota la roba, en lo braç /E le donne sono obligate di portare la garrotera sopra tutte le veste al braccio sinistro legata. (95).**brasa f.**

"Tros de llenya o d'altra matèria reduït a l'estat de carbó ardent".

NT.posà brases encoses de carbó dins la cassa/egli puose carboni accesi nella scatola (315).**brau adj.**

1. "Que expressa irritació i bel·licositat".

Bravo, potentissimo e bravo.e qui servint son senyor pot fer armes braves no deu cercar de domèstiques/e quello che servendo il suo signore può fare arme brave, non dee cercare le domestic (301); e ell era tant brau que negú no tenia gosar d'acostar-s'hi/et egli era tanto bravo che alcuno non se gli osava acostare (58); E per quant és caçador portava de molts grans alans molt brava de presa/e, perché egli è gran caçatore, havea condotto infiniti cani alans potentissimi e molto bravi da presa (68).

2. "Violent, que té una rudesia desagradable".

Bravo, singular, atroce.la mar era ja tan brava que no consentia que dones hi deguessen entrar//Il mare era tanto bravo che non consentiva che donne entrare gli dovessero (293); entre los dos hagué una brava batalla/tra loro due fu una singular battaglia (38); batalla brava/battaglia atroce (100).**bravament adv.**

"Amb bravesa".

Bravamente, valorosamente, audacemente, vigorosamente, animosamente, crudelmente.los turcs se posaren al mur trencat defenent-se bravament/gli turchi si puosero al muro rotto bravamente defendendosi (288); combatién-los molt bravament/combatiendola molto valorosamente (104); Los moros, qui veren tan bravament ferir los cristians... los fon forçat de morir//Gli mori, che viddro tanto audacemente ferire gli christiani... furono forzati a morire (25); tan bravament combatién als cristians que ja els tenien en vençò/tanto vigorosamente combattevano gli christiani che già gli tenevano per vinti (387); Llavors ferí l'altra esquadra dels moros molt bravament/Allhora ferí l'altra squadra degli mori animosissimamente (387); com a desesperats reforçaren la batalla molt bravament/come disperati crudelmente la battaglia rinforzaron (387).**bravejar intr.**

"Fer de paraula ostentació de valentia".

Bravare.Aquest rei era lo de la menor India, qui tant havia bravejat /E questo era il re della minore India, che tanto havea bravato (335).**bravura* f.**

"Bravata".

Baia.Vostres bravures són tantes que les orelles tinc cansades d'escoltar les vostres ignoències/Le vostre baie son tante che io ho stanche le orecchie di ascoltare le puerite vostre (134).**brega f.**

"Discòrdia manifestada violentament".

Brega, scaramuzza, macello, guerra o lite o questione.allí fon entre ells una brega civil, emperò ans que fossen departits hi moriren dotze entre cavallers e gentilhòmens/gli fu tra loro una briga civile nella quale, anzi che fussero dipartiti, morirono circa dodici fra cavallieri e gentiluomini (61); anaren on era estada la brega/andorono dov'era stata la scaramuzza di Tirante (106); per fornir les forces de la ciutat presa, deixà aquesta cruel e vencedora brega/per fornire le fortezze della città presa, questo crudele e vincitore macello lasciò (394); no portará dins aquell dia e any espasa, ni en brega que no sia no pendrà armes negunes/non portará, fra quello anno e di, spada, né in guerra o lite o questione non prenderà arme defensiva (49).**breu adj., m.**

1. adj. "Inminent".

Breve.la sua breu partida/la sua breve partida (2).en breu. "Dins poc temps".**In breve.**si us volleu, en breu portem los nostres desigs contentar/se voi volete, in breve gli desiri nostri contentare potremmo (155).en breus dies. "Dins poc temps".**In pochi giorni.**Lo Conestable féu donar vela, e ab pròsper vent, en breus dies arribaren al port de Constantinoble//Il contestabile fe' fare vele, e con prospero vento in pochi di al porto di Constantinopoli arborono. (144).

2. m. "Lletra oficial redactada de forma curta".

Breve.Aprés que Tirant hagué fet son testament, dix al secretari que escrívís un breu a la Princesa/Dopoi che Tirante hebbe fatto il suo testamento, disse al segretario che alla prendipessa uno breve... scriveasse (469).**breument adv.**

"De manera breu".

Brevemente.E per tal que breument e molt presta hages la punició que la tua persona merita.../Et acció che brevemente e molto presto habbi la punitione che la tua scelerata persona merita... (368).**brevitat f.**

"Qualitat de breu".

Brevità.considerada la brevitat del temps que es mereix en retré la resposta als ambaixadors, no vull més dir per no tenir proximitat/considerada la brevità del tempo che si merita in render la resposta agli ambasciatori, non voglio più dire per non far prossimità (429).

brial m.

"Vestit de seda o tela rica que portaven les dones en l'edat mitjana i que, lligat a la cintura, arribava fins als peus".

Gammurino/gammurino**, **vesta/veste**.**

aquell primer dia que us viu, vestida ab **brial** de setí negre/quel primiero giorno che io vi viddi vestita col **gammurino** di raso nero (161); sobre lo **brial** portava una tabardera que era de tela de França/sopra il **gammurino** haveva una tavardetta di tela di Francia (269); lo fermall estava lligat ab la cordonera del **brial** e no es podia llevar sens que no fos descordada/il gioiello era legato con la cordella della **vesta**, non si poteva torre s'ella non si dislacciava (60); un **brial** de domàs groc, les obres del qual eren perfilades per art de molt subtil artificio/una **veste** di damasco giallo, gli lavoni della quale erano perfilati per arte di sottilissimo artificio (448).

briant m.

"Eczema".

Pedicello.

Com Felip tingué l'agulla, acostà's a l'antona e obrí's algun **briant** que tenia en les mans/Quando Filippo hebbe l'ago, acostossi alla torza e se apri alcuni **pedicelli** che havea nella mani (110).

brida f.

"Fre i regnes que serveixen per retenir i guiar un cavall o mul".

Freno.

jo us posaré una **brida** en la boca que us fare parar a cada pas/io vi porrò un **freno** in bocca che vi farà affermare a ciascun passo (14).

brocat m.

1. "Teixit de seda amb or o argent".

Brocato/brocato.

portava los paraments de **brocat** verd i burell mitadats/portava li paramenti di **brocato**, la metà verde e la metà beretino (189); Féu prestament desfer tota la cambra, e féu-la emparamentar tota de draps de **brocat** e de seda/E fece dispare prestamente tutta la camera e fece la ponere in ordine con paramenti tutti di drappo di **brocato** e di seta (260).

2. "Roba de seda teixida amb or o argent".

Brocato, panno d'oro riccio.

L'ambaxador ixqué molt ben abillat ab roba de **brocat** sobre **brocat**, forrada de marts gibelins, e gipó de brocat/L'ambasciatore molto bene in ordine e ben vestito con una veste di **brocato** sopra **brocato**, foderata di marton zibellini, et un giubone di brocato (388); una roba de **brocat** sobre brocat carmesí/una veste di panno d'oro, riccio, carmesino (44).

brodador m.

"Qui es dedica a brodar".

Ricamatore.

vós portau la camisa ben trepada, que no sé **brodador** al món que millor la sabés trepar/voi portate la camiscia ben e intagliata e bene stratorata, che non so **ricamatore** al mondo che meglio la sapesse intagliare (161).

brodadura f.

"Part brodada d'una cosa".

Ricamatura/recamatura.

... les calces d'aquella semblant **brodadura** molt riques/... le calze di quella medesima **ricamatura** molto ricca (41); la **brodadura** era tal com la garrotera/la **recamatura** era tale come la garrotera (85).

brodar tr.

"Omamentar un teixit amb dibuixos fets amb passades d'agulla enfilada".

Ricamare/ricamare.

e lo domàs **era brodat** de garbes de d'acsa, e totes les espigues eren de grosses perles brodades, e les canyes eren totes d'or/et il damasco **era ricamato** di manipoli di sagina, e tutte le spiche **erano di grosse perle ricamate**; e le canne delle gambe erano tutte d'oro (189); pregà'l che, per l'amor sua, se'n **brodàs** unes calces de raimis e los grans fossen perles/pregòlo che, per suo amore, se ne facesse **ricamare** una calza a grappi d'uva, e gli grani di perle fussero (264).

brodat adj.

"De tela, omada amb dibuixos".

Ricamato/ricamato.

... la coberta de la baina fos de brocat o de carmesí, **brodada** de perles o argentana/... con la coperta del fodro di brocato e di chermisino, **ricamato** di perle o di argenteria (85); volia mudar les cortines de ras e posar-hi unes altres de seda totes **brodades**/voleva mutare le cortine di razza e ponerline altre di seta tutte **ricamate** (260).

brogit m.

"Successió confusa de sorolls".

Rumore, strepito, superbia.

en **brogit** de semblat guerra/in **rumore** di simil guerra (148); Com lo drac senti la veu de l'home iqué ab molt gran **brogit**/Quando il drago senti il gridare humano, con **strepito** grandissimo uscí (410); E si escoltes atentament, sens **brogit** de crueldat, poràs oír los gemecs, plants e crits de les mortals fendes dels venputs combatents/E se intentamente senza **superbia** di crudeltà ascolti, potrai udire gli gemiti, pianti e gridi per le mortali ferite degli vinti combattenti (426).

brollar tr.

"Rajar un líquid".

Stillare.

los meus ulls fonts d'amargues llàgremes **brollen**/gli miei occhi fonti di amare lagrime **stillano** (474).

bromós adj.

"Cobert de broma".

Pien d'oscure nebbia.

E Nostre Senyor féu los tanta de gràcia que tot aquell dia fon nuvolós e **bromós**/Et il Nostro Signore fece loro tanto di gratia che tutto quel giorno fu nuvoloso e **pien d'oscure nebbia** (418).

broquet m.

"Ferro de la llança de junyir".

Cima.

fossen los ferros de les armes reals ab quatre puntes en lo **broquet** molt enorades/gli ferri delle lance delle armi reali fussero con quattro punte nella **cima**, molto ben inorate (46).

brúfol m.

"Búfal, espècies de bou salvatge i exòtic".

Buffalo/buffolo.

e aquí correueren **brúfols** qui eren molt braus/e qui corsero **buffali** che molto erano braui (282); entre bous **brúfols** e camells eren passats cent cinquanta milia per la gran provisió que havien feta per l'omir la host/fra buoi, **buffoli** e camelli erano piu di centocquantamila, per la gran provisió che fatto haveano per l'omir il campo (340).

2. Vocabulari català-italià.

bruixa m.

"Dona amb poders sobrenaturals fruit d'un pacte amb el diable".

Strega.

ab la pròpia passió e maldat que portava, la qual és parenta de la veïlla bruixa que no fa mal sinó a qui li fa bé/con la propria passione e malignità che portava , la quale è propria della vecchia strega, che non fa male se non a chi gli fa bene (241).

brut adj.

"Que té vida irracional".

Brutto.**

los actes de gola e de luxúria als animals bruts e no raonables són propis/gli atti di gola e di lussuria agli animali brutti e non razionali sono proprii (403).

bufar intr.

"Expel.lir amb força l'aire per la boca".

Soffiare.

com aquell qui té la boca plena d'aigua e bufa al foc/come a quello che ha la bocca piena d'acqua e soffia nel fuoco (269).

bufet m.

"Colp pegat a la cara amb la mà plana".

Buffetto.

alçà la mà e donà-li un gran bufet/alzò la mano e dettegli uno gran buffetto (27).

buidar tr.

1."Deixar buit un receptacle o un lloc, traient-ne allò que conté".

Votare.

tant vos aprofitaria com fer un clot en farena, e ab un anap foradat buidar tota l'aigua del mar/tanto vi tornaria a utile come fare uno buco nell'arena, e con un vase forato votare tutta l'acqua del mare (296).

2."Desocupar un lloc".

Vuotare/vuotare.

E buida lo castell prestament ab tots los companyons ens que altre mal no et vinga./vuota il castello prestamente con tutti gli compagni tuoi anzi ch'altro male ti avvenga (347); els se'n tornarien en llur terra tots e li buidarien tot l'imperi grec/tutti nella terra loro se ne tornarano e tutto l'impero greco gli vuotariano (422).

buidat adj.

"Desprovist d'allò que contenia".

Vuoto, cavato nella pietra.

Aquests leons e tomba estaven dins una capella de volta... la clau del cruer era d'or massís buidada, guarnida de moltes fines pedres/E questi leoni e tomba erano in una capella in volta... la chiave della croce del mezzo era d'oro massizza, vuoda e guarnita di molte pietre fine (485); a l'entorn per los extrems d'aquella, de lletres gregues buidades de fin or, se llegien tals paraules.../all'intorno per l'estremità di quella, di lettere greche, cavate nella pietra e piene d'oro, tali parole si leggevano... (485).

buit adj.

"Que no conté res dins".

Vuoto/voto.

Així us pren com fa al llaurador com vol segar lo blat, que sega l'espiga buida./Cosi avviene come fa al lavoratore quando vuole medere la biada, che sega la spicca vuota (298); restà buit lo temple de Salomó/restò voto il tempio di Salomone (98).

bullia f.

"Butlla, lletra del Papa amb el segell pontifici".

Bolla.

après l'absolgué a pena e a culpa, car bullia tenien del Papa que tots los emperadors de Costantinoble e llurs descendents, en l'article de la mort se podien fer absoldre a pena e a culpa./dopo de pena e di colpa l'assolve, ché havevano una bolla dal Papa che tutti gl'imperatori di Costantinopoli e gli descendeti loro, nell'articolo della morte, di pena e di colpa fare assolvere si poteano (476).

bullent adj.

"Que bull".

Bollente/bogliente.

Ai trista, que no puc retenir les mies llàgremes, que aigua bullent par que sien!/Ai trista, che le mie lagrime ritenire non posso, che acqua bollente pare che siano! (474); Pres oli bullent e pegunta/toise oli bogliente e pegola (100)

bullició adj.

"Inquiet, que no s'atura mai".

In continova motione.

són aquells qui són bulliciosos que no es poden reposar/sono quelli che sono in continova motione che riposare non possono (310).

bullit adj.

"Cuit en aigua en ebullició".

Cotto a lessa.

Si prec a Déu lo veja rostit e bullit e en ira de sa enamorada/ché io prego Dio che d'amore io il vegga tutto cotto a lessa et a rosto et in ira della sua innamorata (109).

burell adj.,m.

1.adj."De color fosc, com de cendra".

Beretino, bianco.

portava los paraments de brocat verd i burell mitadats/portava li paramenti di brocato, la metà verde e la metà beretino (189); les robes que portaven eren de donàs burell/le veste che portavano erano di damasco bianco (68).

2.m."Roba de llana i fil, grossera i de color negre o fosc, que s'usava per fer hàbits, capots i cotes".

Bigio.

...per hàbit un fort burell a manera de sac/per habito, d'uno grosso bigio a modo di sacco (461).

2. Vocabulari català-italià.

burla* f.

"Acte de burlar-se".

Piacevoleza, scherzo, baia, beffe, favola, ciaccia.

Tirant s'alegrà un poc ab les burles de Plaerdemavida/Tirante si allegrò un poco delle piacevolezza di Piaceredimavita (214); en los solacos ne fan burla com se recorden de la malesa que m'havau feta/negli giuochi e feste ne fanno uno scherzo quando si noordano della malignità che havete fatto (154); crec que tot deu ésser burla e no ho dieu sinó per enganyar-me/credo che tutto dee ésser una baia e che non lo dicaste se non per ingannarmi (98); l'excol lència vostra està admirada... dei que Felip ha fet principi... faent-ne tota burla l'excel·lència vostra sta admirada... di quello che ha principato Philippo... facendosiene tutti beffe (102); Com lo reu Escariano tal cosa oi dir tingué ho per una burla/Quando il re Scariano udi dire tal cosa, per una favola la tenne (309); Lo rei Escariano no tingué a burla aquest fet//l re Scariano non riputò questo fatto una canca (357).

fer burla.

Non estimare, delleggiare.

menyspreu propi e pedres precioses e delits, faent burla de totes les coses que passen e fugen/Disprezzi porpora e pietre precise e delitti, non estimando tutte le cose che passano e fuggono (143); Ell los deia... faent de tots una gran burla/egli li dicea... sommamente delleggiandogli tutti (118).

a burles.

Per piacevolezza.

jo em volria assegurar de vostra mercé que, a burles ni a veres, lo que jo us he dit en gran secret no ho sabés ma senyora la Princesa/lo mi vorrei assicurare dalla mercé vostra che, per piacevolezza né da vero, quello che vi ho detto in gran segreto no l'sappia la mia signora principessa (269).

burlar pron.,intr.

"Riure's d'algu".

Scherzare, scherzare e torsi piacere, dileggiare (tr.)/deleggiare (tr.), farsi beffe; scherzare.**

trobà a Tirant qui es burlava amb les donzelles/trovò Tirante che scherzava con le donzelle (132); la majestat sua ho deia amigablement per burlar-se ab vós/la maestà sua il dioeva amichevolmente per scherzare e torsi piacere di voi (129); E no pense la vostra galant persona que ho haja dit per burlar-me de vós/Non pensi la galante persona vostra ch'io vi l'habbia detto per dileggiarvi (98); ara que haveu hagut de mi lo que voleu, vos voleu burlar de mi...?/Hora che havete havuto da me tutto il desiderio vostro, venite a deleggiarmi...? (98); La Princesa, qui véu que es burlava de Tirant, pres-hi molt gran enuig en si mateixa/La principessa, che vidde che si l'acovava beffe di Tirante, prese in se stessa molta gran molestia (269); E així burlant ab molta alegria se'n tomaren en ses cambres/E così, scherzando con molta allegrezza, alla camera loro se ne tomarono (220).

burlat adj.

"Enganyat".

Beffeggiato, ucellato.

Vent-se així burlat lo senyor d'Agramunt, posà lo siti a cascuna part de la ciutat //l signore di Agramonte, che così beffeggiato si vidde, a ciascuna delle parti l'assedio puose (349); com Herodes rei se tingués per burlat dels tres Reis d'Orient.../quando Herode re si tenne per ucellato dagli tre regii di oriente... (124).

C

ca v. **Can**

ça *adv.*

de ça ... de llà. "Per ací ... per allà".

Di qua ... di là.

los uns anaven de ça, los altres de llà, plorant e gemegant/parte andava di qua, parte di là, piangendo e gemendo (141).

ca *m.*

1. "Quadrúpede de la família dels cànids, usat per l'home per vigilar i per caçar".

Cane, liveriere.

per natura caça ca/per natura caccia il cane (22); caçant trobaren una llebre, e per ésser molt correugda per los cans e per los falcons, no podent haver altre reparo, entrà-se'n dins la cova on Tirant estava/cacciando, una leprie trovarono la quale, per essere molto corsa per gli liverieri e per gli falcons, altro riparo havere non potendo, nella grotta dove era Tirante se n'entrò (299).

ca de presa. "Ca molt robust, de cara xata, orelles no molt grosses, cames curtes i fortes, pèl curt i rogenic".

Cane da presa.

venc lo muntero major ab molta sauesos e cane da presa e llebrera de Bretanya/venne il mastro della campagna con molti braccio e cani da presa e levrieri di Bertagna (44).

fill de ca v. **fill**

Figliuolo di cane.

cabal *m.*

1. "Tot allò que hom posseïx".

Beni.

tot lo seu cabal e sustància havia posat en un barril de jocs de naips/tutti gli suoi beni e sostenta havendo posto in un barile di carte da giuocare (265).

2. Expr. **traure cabal.** "Obtenir profit, obtenir un bon resultat".

Tirre la sustantia propria, abbatere da cavallo, andare alla pari.

que de res puga traure lo cabal/che ne possi tirare la sustantia propria (154); e si d'ell trau lo cabal, bé li poran dir cavalier de bona ventura/e se lo abatte da cavallo, bene gli potran dire cavaliere di buona ventura (189); a la sua gran indústria e alta cavallerna la fortuna li ve tan pròspera que no sena negú qui d'ell pogués traure lo cabal/alla sua grande industria et alta cavallerna la fortuna vien tanto prospera que non sana alcuno che gli potesse andare al pari (345).

cabàs *m.*

"Reicipient d'espert o de llata de palma, de forma ovalada, amb dues anses, usada per traginar terra i altres usos".

Cesto, sporta (e cesta).

pres un cabàs en una mà e una aixada en l'altra/prese in una mano un cesto, nell'altra una zappa (24). Era's seguit que un dia de dolor los turcs emprungueren de venir quatre milia peons, ab aixades e cabassos, pics, vinagre e foc portants per voler rompre una muntanya/Era seguito che, un giorno di dolore, gli turchi feciono impresa di venire con quattromila fanti con zappe, sporte, ceste, picchi, aceto e fuoco portando, per volere rompere un monte (286).

cabasset *m.*

"Capell de ferro che cobria el crani".

Bacinetto.

caigué-li la bavera del cabasset que portava/e casco gli la baviera che portava al bacinetto (157).

cabdillo *m.*

"Qui dirigeix un estol de gent".

Capitano.

era capità general de tota la sua terra e tots lo nomenaven Cabdillo sobre los cabdillos/era capitano generale di tutta la sua terra, e ciascuno capitano sopra gli capitani li nominava (299).

cabell *m.*

(Usat gener. al pl.) "Cadascuns dels pèls que cobreixen el cap".

Capello.

Pres lo petit fill per los cabells/Prese lo piccolo figliuolo per gli capelli (3); e si negun altre rei o emperador en lo menor cabell del meu cap contra ma voluntat me tocàs.../Ma se niuno altro re o imperatore nello menor capello ch'io habbi in capo, contro mia volontà, mi toccasse... (27).

en cabells. "Amb el cap descobert".

Scapigliato, in capelli.

totes les dones e donzelles isqueren de la ciutat descalces, les donzelles en cabells.../Tutte le donne scalciate e donzelle scapigliate...uscimo della città (19); anava en cabells lo quals mostraven de fil d'or ésser, llargs fins a terra/Li andava in capelli, li quals erano lungi fina a terra e parevano di fili d'oro (44).

tirar-se los cabells. "Tirar-se-los en senyal de desesperació".

Tirarsi gli capelli.

llargà's per terra tirant-se los cabells del cap/si gitò per terra tirandosi gli capelli de capo (236).

cabrer v. **cabre**

cabiró *m.*

"Biga mitjancera o relativament petita".

Pezzo di legno.

de biga e biga clavaren bons cabirons grossos/di travo in travo chievamo buoni pezzi di legno grossi (140).

2. Vocabulari català-italià.

cabriol *m.*

"Animal de ròmuc, de la família dels cèrvids".

Capriolo.

un gran parc on hi havia diverses natures d'animals salvatges, ço és, onços, cervos, cabriols, porcs salvatges.../uno gran parco, dove erano diverse nature d'animali salvatichi, cioè daini, cervi, caprioli, porci salvatichi... (55).

cabre *intr.* (cabrer)

"Poder ésser contingut dins cert lloc o en alguna cosa".

Capere.

per ço com dins la ciutat no poguera cabre tanta gent/però che dentro tanta gente non potea capere (159).

cabró *m.*

"Mascle de la cabra adult".

Becco.

Lo genovés pres moltes barbes de cabrons e séu de moltó, e picà-ho bé tot e posà-ho dins cassoles planes/Il genovese molte barbe di becco e sevo di montone toise e pistò, mescolando bene ogni cosa, e le puose in leggie piccole plane (339).

caça *f.*

"Acte de caçar".

Caccia, cacciare.

un lloc qui era molt abundós e delitós de caça/un luogo che molto era abbondante e dilettevole di caccia (299); ... e ab tutta la munteria, e anam tots ab lo Rei a caça fent gran mataença de salvatignes/... e con tutti gli cacciatori, et andassima colla maestà del re a cacciare, dove fu fatto grande occasione di bestie selvatiche (44).

caçador *m.*

"Qui es dedica a la caça".

Cacciatore.

La dessetena és que sien caçadors e munteros/la decimasettima è che siano cacciatori di monte e di piano (221).

caçar *tr.*

"Perseguir animals terrestres o volàtils per matar-los o agafar-los".

Cacciare.

E fon sortí que aquell mati ell i xqué, per pendre delit, ab falcons e llebrers, e caçari trobaren una llebre/E per ventura avvenne che egli quella mattina uscì con falconi e liverieri per pigliare di letto e cacciando, una lepore trovarono (299).

Refrany. per natura caça ca v. natura

Per natura caccia il cane.

cada *adj.*

Indica els elements presos individualment.

Ciascuno

jo us posaré una brida en la boca que us fare parar a cada pas/io porrò un freno in bocca che vi farà affermare a ciascun passo (14).

cadafal *m.*

"Plataforma de taulons elevada en un lloc públic per estar-hi els personatges principals o els espectadors d'un acte solemne".

Catafalco/cattafalco.

En aquella vila havia una bella plaça, e Tirant féu fer un bell cadafal/... una bella piazza che li vi era. E Tirante fece fare un bello catafalco (329); après feren la via del cadafal on era l'Emperador/dopo feciono la via del cattafalco dov'egli era (448).

cadena *f.*

"Ligam format per anelles enllaçades cadascuna amb les immediates".

Catena/cathena.

E ordenà Tirant que fons rompuda una arcada del pont, e feren-hi un pont de fusta llevadis, ab cadena de ferro per alçar-lo e avallar./Et ordinò Tirante che un arco del ponte rotto fusse, et un ponte di legno levatore con catena di ferro, per levarlo et abbassarlo (304); ... qualsevulla rei d'armes, heraut o pors'avant qui el veurà anar sens la garrotera, té potestat absoluta que li pot llevar la cadena d'or del colli... qualsivoglia re d'armi, eraldo o passavanti che'l vederà andare senza la garrotera ha potestà assoluta di poterli levar la cathena d'oro dal collo (85).

fig. "Allò que impedeix algú d'obrar".

Catena.

sosteniu lo feixuc cos de la deserta Estefania, carregada ab cadena de tanta captivitat/sosteneti l'afflitto e fastidito corpo della disgraziata Stephania, carica di catena di tanta servitù (443).

cademat *m.*

"Tancadura mòbil que es subjecta amb pems a la porta o altra cosa que cal tenir tancada, i que té una mitja anella que passa per dins les armelles dels pems i és la peça que es subjecta i s'amolla pe l'acció del pestell".

Chiavistello, chiare stelle.

E funa féu pintar, sobre camper verd, cademats d'or d'aquest llong que tanquen les portes, e era plena, tota la bandera, d'aquells cademats e nell'una fece dipingere, sopra campo verde, chiare stelle d'oro, e di chiavistelli che serrano le porte; et era tutta piena la bandiera di quelli chiavistelli (125).

cadeneta *f.*

"Cadena petita".

Catenetta.

davant venia una cadeneta d'acer ab una pinya d'or tota esmaltada/dinanzi era una catenetta di acciaio con una pigna d'oro tutta smaltata (262).

cadira *f.*

"Seient amb respates per a una sola persona".

Cathedra/catedra, sedia.

a l'entrant de la capella, a man dreta, fossen fetes dos cadires/all'entrar della capella a man destra eran fatte due cathedra (85); cadira del juí/cathedra dal giudicio (123); dar-me han cadira en l'eterna glòria en la més alta jerarquia/mi daranno catedra nella eterna gloria nella più alta gerarchia (254); Lo Rei se llevà de la cadira e prestament anà a la sua cambra/Et presto si levò della sua sedia, e presto andò alla sua camera (26).

caduf *m.*

"Cada un dels recipients de terra, de metall o de fusta, amples de boca i amb un foradet en el sòl, que van lligats a la corda o cadena de la sènia i serveixen per traure l'aigua i abocar-la per regar".

Vaso.

portava per divisa rodes de sènia ab los cadufs tots d'or e foradats al sòl/portava per divisa rote di quelle che sono condotte da cavalli con molti vasi da trarre acque in abbondantia per darla e fontì e giardini, ovvero per votare qualche fossa, e gli vasi tutti d'oro erano forati dalla parte di sotto (201).

2. Vocabulari català-italià.

cafís *m.*

"Mesura de capacitat per mesurar cereals i calç".

Sacco.

féu repartir lo forment per cases segons los menjadors que tenien; al major daven sis cafísos, e així desminuint segons les cases fins a u/foce ripartire il frumento per le case, secondo li mangiatori che vi erano: al maggior ne davano sei sacchi e così, diminuendo, secondo le case, infino a uno (105).

calgut *adj.*

"Dirigit cap avall".

Basso, pendente.

orelles caigudes/orecchie basse (110); orelles caigudes/orecchie pendenti (110).

calment *m.*

"Acte de caure".

Cadimento.

Tu has senyor vell e antic, lo qual la fortuna havia llançat per terra, lo qual forçant la fortuna l'ha portat en molts calments a l'altura de l'estament humanal/Tu hai signore vecchio e antico, il quale aveva battuto a terra e, sforzandolo, l'aveva condotto in molti cadimenti all'altura del stato humano (143).

caixa *f.*

1."Receptacle de fusta o altra matèria sòlida de dimensions relativament grans que serveix per estotjar diversos objectes".

Cassa.

E havia-hi una gran caixa ab un forat que hi havia perquè pogués alendar/et eragi una gran passa, con uno buco che aveva acciò che potesse halitare (231).

2."Taüt".

Cassa, cataletto.**

Prestament los ministres de la justícia obriren la tomba e traqueren les dues caixes dels reis/E subito gli ministri della giustizia aprirono la tomba e trassero le due casse dove erano gli due regi (78); los jutges ordenaren lo cavalier mort los mis dins la caixa que porten los morts/gli giudici ordinarono che il cavaliere morto fusse posto dentro nel cataletto dove si portano gli morti (67).

caladís *adj.*

porta caladissa *v.* porta

Saracinesca.

calamitat *f.*

"Fet advers, desgràcia".

Calamità.

E sia en record de les calamitats, misèries e treballs que la mesquina terra sua ha sofert en aquest temps passat /Et habbi in memoria le calamità, miserie e gli travagli che la meschina terra sua ha sofferto in questi tempi passati.(143).

calar *tr., refl. (acalar)*

"Baixar".

Calare; calarsi, descendere giù.

pres lo Rei tots los altres presoners, e posaven los sobre posts amples e, ben ligats ab cordes, calavag los en dret de la muralla/pres e il re e tutti gli altri pregioneri e sopra tavole lunghe gli poneva e, ben legati con fune, gli calava al dritto del muro (321); volgueren acalar l'antena apres que los moros los haqueren lleuat, e no pogueren/Volendo calare l'antenna d'apoi che li mon gli hebberò lasciati, non potero (100); donà-li una corda de cànem perquè s'acalàs dins l'hort/diedegli una fune di canape, acciò che s'calassa nel giardino (233); ¿E pensau-vos, senyora, que jo no haya pietat de Tirant, e no haya vist acalar-se ab la corda...?/Pensati voi, signora, on'io non habbia pietà di Tirante, e non l'habbia visto descendere giù per la fune? (236).

calat *adj.*

"Dirigit cap avall".

Intorno.

contemplau en vostres pensés los meus cabells calats en lo coll/contemplati nel pensiero vostro gli mei capelli intorno al collo (319).

calç *f.*

1."Oxid de calci".

Calzina.**

Los turcs llançaven molta calç perquè els cegàs la vista./Gli turchi gittavano calzina, acciò che gli togliessero la vista.(164).

2. **calç viva.** "Oxid de calci que no ha estat en contacte amb l'aigua".

Calzina viva.**

anà a la porta del castell, per ço com a l'entrar hi havia vista calç viva, pres-ne una poca gleva e tornà on era lo Rei/va alla porta del castello, perché all'entrar gli aveva visto calzina viva, e ne prese un poco e tornò dove il re l'aspettava (10).

calça *f.*

"Peça de vestit que cobria el peu i la cama, ajustant-se al contorn d'aquesta".

Calza/calzia.

estava calçant-se unes calces vermelles/un paio di calze rosse si calzava (286); La Viuda se despullà tota nua e restà ab calces vermelles e al cap un capell de li./La Vedova riposata incontinentemente si spogliò tutta nuda e rimase in calze di grana e con un cuffion di lino in capo (231).

calçar *tr., refl.*

"Posar(-se) als peus una indumentària".

Calciar(s), havere in piedi; calzarsi.

donà'ts a les filles dels duces que els hi calcassen/diedelo alle figliuole degli duchi che gliel calciassero (189); jamés calçat sabates en los meus peus fins a tant que... sis determinat aquest fet/giamai non m'calçarò scarpe ne' piedi fino a tanto che... non sia determinato questo fatto (114); calçaven peucs de llana perquè no fessen remor al passejar/havevano in mani calceste di feltro, acciò che non facessero rumore al passeggiare (163); estava calçant-se unes calces vermelles/un paio di calze rosse si calzava (286).

calçat *adj.*

"Posat entorn del peu".

In piede.

E tenien esperons calçats e espases nues/havevano gli sproni in piede e spade nude (68).

calcedònia *f.*

"Mineral compost de quars i d'òpal".

Calcidonio.

un salareig que era fet de calcedònies/un vaso di calcidonio (55).

2. Vocabulari català-italià.

caldeu *m.*

"Nadiu de la Caldea".

Chaldeo.

Delira... Abram, del foc dels caldeus/Libera... Abram dal fuoco degli caldeu (478).

caldre *tr.*

"Esser necessari".

Bisognare, restare.

no ho cal demanar/non bisogna addimandare (138); no em cal sinó que em vaja a desesperar com a home foll e fora de si/non mi resta se non che me ne vadi a disperare come uomo pazzo e fuori di sé (225).

calendari *m.*

"Sistema de divisió del temps per anys, mesos i dies".

Calendario.

Hevia, segons lo calendari, del temps que lo hi posaren, quatre-cents noranta-dos anys/Era, secondo il calendario del tempo che gli lo posero, quattrocentonovantadue anni (96).

calent *adj.*

"Que sent o comunica calor relativament intensa".

Caldo.

besant la boca freda, mesclava les seues llàgrimes calentes ab les fredes de Tirant/baciando la freda bocca, le sue calde lagrime con le fredde di Tirante mescolava (473).

calfar v. escalfar

callditat *f.*

"Astúcia".

Callidità.

los triets e incogitats infortunis exerceixen les forces impetuoses en les humanes condicions e reposats estaments, los quals dura impulsio ponia fàcilment repel lir, si humana saviesa ab calliditat aqueils pogués prevoure/gli trieti et incogniti infortunii esserociano l'impetuose forze nelle humane condizioni e reposati stati, li quali dura impulsione facilmente espellere potna, se l'humana sapentia con callidità prevedere potesse (374).

calitat *f.*

"Conjunt de propietats que constitueixen la manera d'ésser d'una persona".

Qualità, timidità.

jo conec la calitat vostra/conosco la qualità vostra (155); E tostemps ella posant-li esforç e animant-lo, ell esforçà sa calitat/E, sempre ella ponendogli gagliardezza et animandolo e gli forçò la sua timidità (231).

callament *m.*

"Acte de callar, silenci".

Tacere.

almenys per callament los reprengue e els mostre haver mentit/almeno per tacere gli riprese, mostrando che havevano mentito (143).

callar *intr.*

"Estar en silenci".

Tacere, fare (e).

E Tirant, coneixent la malícia de la Infanta tirà per la falda a Felip que callàs/E Tirante, cognosendo la malitia della infanta, tirò per la veste Philippo acciò ch'el tacesse (109); Aquests senyals d'amor de mi qui atorgava eren prou, en mi qui callava/E questi segnali d'amore in me erano assai, ch'io il confirmavo, perché il tacervo (218).

callat *adj.*

"Silenciós, que no parla".

Tacito.

estimo morta lo jorn primer de llur naixença aqueils qui... així callat ociós viure passen/quelli io estimo morti il proprio giorno della natività loro li quali... così con tacito ocio passano vivendo (20).

calor *f.*

"Elevació de la temperatura".

Caldo, calore (m.).

en temps de calor, engendren-se moltes malalties qui dani en dan en la vostra delicada persona/nel tempo del caldo, molte infermità si generano che nella vostra delicada persona danno daniano (283); Com Tirant sentí la calor de la roba trobà gran reme/Quando egli sentí il calore della rubba, trovò gran rimedio (87).

càlzer *m.*

1. "Copa sagrada per posar-hi el vi en la missa".

Calice.

... la bandera vermella on és pintada l'hostia e lo càlzer/... la bandiera vermeglia... dove è depinta l'hostia et il calice (206).

2. **càlzer de dolor.** "Dolor o tribulació molt intensa".

Calice di dolore.

veig que aquest càlzer de dolor a beure s'ha'vedo che questo calice di dolore... si ha a bere per me (3).

cama *f.*

"Part del cos compressa entre el genoll i el peu".

Gamba.

ha donat tan gran colp que pens que les cames e les costelles en lo cos rompudes deuen ésser/ha dato tan gran colpo in terra ch'io mi penso che le gambe e le coste nel corpo se gli debbeno ésser rotte (236).

cambra f.

1. "Habitació d'un edifici".

Camera.

l'Emperador tocà a la porta de la cambra/l'imperatore alla porta della camera toccò (262); -Anau a les batalles -dix Plaerdemavida- e deixau-me a mi estar en les cambras de salut./-Andate alle battaglie -disse Piacoredimavita-, e lasciatme stare me nelle camere di salute-. (229).

cambra de les armes. "Habitació on es guardaven les armes".

Camera delle armi, monitione.

... me vulla trametre dues grans botes que té d'En Guillem de Varoic, alt en la cambra de les armes/... mi voglia mandare due gran botte le quali ha, di Guglielmo di Varoich, nella camera delle armi (24); E la Comtessa anà prestament a la cambra de les armes/La comtessa subitamente va alla monitione (11).

cambra de parament. "La cambra principal principal i més ben guarnida d'un palau o d'una ltre edifici".

Camera di paramento*, camera appaata***.**

E la Princesa iqué en la cambra de parament/E la principessa uscì della camera di paramento (127); jo dormia en una cambra de parament/io dormivo in una camera appaata (163).

cambra baixa. "Habitació que es troba al nivell del carrer".

Camera terrena.

E ordenà que fos feta una contramina, i en totes les cambras baixes fossen posats bacins de llautó/et ordinò che fusse fatta una contramina, e che in tutte le camere terrene fussero posti bacini d'ottone (339).

2. "Departament d'un vaixell, en el qual estaven les habitacions dels oficials o dels passatgers".

Camera.

vieu que l'escondalar e la cambra d'enmig e lo pallol, tot era ple d'aigua/vidde che il scandolaro, la camera di mezzo e lo pagliolo, tutti erano pieni d'acqua (299).

cambrer m., f.

"Servent o serventa que té al seu càrrec el servei de la cambra".

Cameriero, maestro delle camere; cameriera.

Lo cambrer anà prestament a la Comtessa/Il cameriero andò prestamente alla contessa (26); dix a les seues donzelles que li fessen venir los cambrers per ço com volia mudar les cortines de ras/disse alle sue donzelle che gli maestri delle camere venire gli facessero, però che voleva mutare le cortine di razza (260); ... a sa filla Carmesina que sia cambrera major de la nostra cambra... e sua figliuola Carmesina che sia cameriera maior de la camera nostra (133).

camell m.

"Quadrúpede remugant de la família dels camèlids, de cap petit, coll i cames molt llargues i esquena amb un o dos geps".

Camello.

E tants eren los bous e camells que portaven que no es podia estimar./E tanti erano gli buoi e camelli che portavano che estimare non si poteva. (339).

camí m.

1. "Espai apte per a transitar-hi".

Camino.

enant saltant per lo camí és caigut en una séquia/andando saltando per il camino in un gran canale è caduto (236).

camí real "El que està sota la protecció del rei".

Camino reale, via maestra.

d'ací a la ciutat de Sant Jordi no podeu anar per lo camí real/di qui alla città di San Giorgio non si può andare per il camino reale (159); lo meu rossí ha lleixat lo camí real e he'm portat davant la reverència vostra/Il mio cavallo... ha lasciata la via maestra et hammi condotto dinanzi la reverentia vostra (29).

camí apartat. "Camí de poc trànsit".

Occulto camino e fuori di strada.

per camins apartats féu la via de la ciutat/per occulti camini e fuori di strada fece la via della città (420).

2. "Acte de caminar".

Camino.

feren llur camí devers aquella part on lo Soldà era/fecciono il loro camino inverso quella parte ove era il gran Soldano (208).

3. Expres. fer son dret camí. "Morir".

Fare il suo diritto camino.

no li puc trobar gens de pols. Jo crec que ella deu haver fet son dret camí/hora non gli posso trovare nulla di polso. Io credo che ella il suo diritto camino fatto avere debbia. (290)

4. Expres. tirar el camí. "Prendre i seguir un camí".

Tomarsene al camino.

a hora incoigitada, quasi a la mitjanit, ells tiraren son camí/ad hora incognita, quasi alla mezzanotte, al camin loro si ne tomorno (349).

caminar intr. (acaminar)

1. "Moure's fent passes".

Caminare.

Sens impediment negú, trobant-me jo en avançada edat, caminant per lo miserable pla, tinc lo foc enots de la romana sang./Senza impedimento alcuno, trovandomi io in femini età, caminando per il miserabil piano di questo mondo, ho il fuoco acceso del roman sangue. (234).

2. "Recórrer cert espai".

Caminare.

acaminar aquestes vint-e-cinc lleques/caminare queste venticinque leghe (133).

camisa f.

"Peça de vestir interior que arriba des del coll fins més avall de la cintura".

Camisa/camiscia.

molt prest feren tallar e cosir les camises/con grande prestezza ne feciono tagliare e cusire due camisa (65); per ço que les les mànegues de la camisa l'empedián, despullà-les/perché le maniche della camiscia la impediveno, se la spogliò (233).

en camisa. "Sense altre vestit que la camisa".

In camiscia/in camisa.

Per la mia fe -des lo Rei ermità- per açò no restarà la batalla, encara que hi sabés entrar en camisa/Per mia fede -disse il re eremita-, per questo non restarà la battaglia, se ben dovessi entrar in campo in camiscia (17); us desitja tenir en aquell lit de parament on ha dormit esta nit, si es vol tota nua o en camisa/vi desidera tenere in quel letto di paramento dove ha dormito questa notte, o tutta ignuda o in camiscia (111).

camisa nupcial.

Camiscia nuptiale.

no han hagut treball de despullar-me les robes e vestir-me la camisa nupcial/...né... hanno havuto fatica di spogliarmi le mie veste o vestirmi la camiscia nuptiale (163).

2. Vocabulari català-italià.

camp *m.*

1. "Espai descobert i relativament pla que es troba fora de la població".

Campagna.

eleujaren-se allí en los campes/alloggiaron-si nella camposana (157).

2. "Loc on es fa una batalla".

Campo, *battaglia*.

e per ço com los moros eren molts més, llevaren lo camp/E perchè gli infideli erano molto più, levarono il campo (5); *allí féu-se fort ab tots aquells qui del camp eren campats/e ll, con tutti quelli che della battaglia erano scampati, si fece forte* (12).

camp de batalla.

Campo di battaglia.

Aquest és qui no ha temut escampar la sua pròpia sang en camps de batalla./Questo è quello che non ha temuto spargere il suo proprio sangue in campi di battaglia (475).

3. "Loc on es fa un torneig".

Stecato.

els quatre cantons del camp/li quattro cantoni del stecato (81).

camp clos. "Espai voltat de barreres on es feien les justes i els torneigs".

Campo chiuso***, campo di duello, campo franco, campo diviso***.

En farc de part de fora, estaven penjats los escuts de diversos cavallers vençuts en campo clos de batalla/E nell'arco dalla parte di fuori pendevano gli scudi di diversi cavalieri vinti in campo chiuso di battaglia (485); *me dieu e affermai jo no ésser suficient per entrar en campo clos/me dite et affermate ch'io non sono sufficiente per entrare in campo di duello* (17); *era entrat en cinc llochs de campo clos, u per u, e de tots havia obtesa victòria gloriosa/era entrato in cinque steccati di campo franco, a corpo a corpo, e di tutti aveva ottenuto gloriosa vittoria* (2); ... *entrar en campo clos ab armes o sens armes/... entrare in campo diviso con armi e senza armi* (89).

tenir camp. "Posar un terreny a disposició d'uns combatents per tenir-hi una batalla concertada".

Mantener el camp.

E la Reina graciosament lo hi atorgà, de tenir-hi lo camp segur dins quatre mesos après que la citació fos presentada/E la regina graciosamente gli concesse di mantenergli il campo sicuro fra termine di quattro mesi dappoi che l'acortazione fu fatta (74).

4. "Loc on està establert un exèrcit".

Campo, fuoco.

e aquí pararen lo camp/e lo posero il campo (25); *E al passar que feren per mig del camp, feren molt gran dan/Et al passare che gli buoi e camelli feciono per mezzo al fuoco, grandissimo danno fecero* (340).

campal *adj.*

batalla campal. *v.* batalla

Campo militare, battaglia corporale.

campana *f.*

"Instrument de metall de forma cònica que emet so per la percussió d'un braç mòbil que té dins".

Campana.

sonen ensems les campanes sens orde/Suonino insieme le campane senza ordine (472).

campaneta *f.*

"Campana petita".

Campanino.

los poquets fills portaven campanetes d'argent/gli piccioli figliuoli haveano campanini d'argento (189).

campar *tr.,intr.* (acampar)

1. *tr.* "Guardar de la mort o d'altre perill".

Campare.

si podem passar aquell cap, nosaltres podem acampar la vida/se potremmo passar quel capo, la vita campare potremmo (299); *acampar les vides/campare la vite* (164).

2. *intr.* "Escapar amb vida".

Scampare.

ab tots aquells qui del camp gran campats/con tutti quelli che della battaglia erano scampati (12).

camper *m.*

"Espai sobre el qual van pintades les figures d'un escut heràldic, bandera...".

Campo.

Eren les devises de Tirant, flames o llenguües d'or sobre carmesí, e flames de foc sobre camper d'or/erano le divise di Tirante: fiamme o lingue d'oro sopra carmesino, e fiamme di fuoco sopra campo d'oro (485).

Can *m.* (Ca)

"Príncep de Tartària".

Gran Cane/Can.

Aquesta és filla del gran Ca e té sis reis sots si/ Questa è figliuola del gran Cane, il quale sei regi ha sotto di sé (151); *Era u dels grans senyors del món, exceptat lo gran Can/era un dels maggior signori del mondo, ecostituito il gran Can* (409).

cana *f.*

"Mida longitudinal".

NT.

Les armes ofensives, sengles cotelines genovesques, tallant cascuna a dues parts ab puntes ben agudes, de llargària de dos palms e mig, cana de Montpeller./Le armi offensive saranno due cotelle genovesse, di lunghezza di due palmi, taglianti a due parti con acutissime punte (65).

canal *f.*

"Espai de mar situat entre dues terres properes".

Canale.

E d'aquí ell tirà la via de la canal de Romania/e da quivi egli tenne la via del Canale di Romania (410).

cancel·ler *m.*

"Oficial que tenia el càrrec de legir, corregir i subsignar les lletres del rei".

Canceliere.

Com tots foren assents e posat silenci, l'Emperador manà al seu cancel·ler major que publicàs la sentència./Quando tutti furono posti a sedere e posto silenzio, lo imperatore comandò al suo cancelliere maggiore che pubblicasse la sentenza (185).

2. Vocabulari català-italià.

cançó f.

"Composició en vers que es canta".

Canzone.

ell la suplicà que cantés una cançó per amor sua/egli la supplicò che cantasse una canzone per suo amore (263).

candela f.

"Cilindre de cera o d'altra matèria grassa amb un ble dins, que s'usa per fer claror".

Candela.

Piaerdemivida pres una candela encesa/Piacerdimivita tolse una candela accesa (231).

càndid adj.

"Molt blanc".

Candido.

deixant los ports de nostre reposar viure estenguem les càndides veles navegant per la tempestuosa mar d'adversitat/lasciando gli porti del nostro riposato vivere, stendiamo le candide vele, navigando per il tempestoso mare di adversità (190).

cànem m.

"Fibra cortical de la planta *Cannabis sativa*, i de la tela que se'n fa".

Canape/caneva, camoccia.

donà-li una corda de cànem perquè s'acalàs dins l'hort/diedegli una fune di canape, accò che si calasse nel giardino (233); pres una corda tan grossa com lo dit, de cànem/presse una corda, tanto grossa come è il dito, di caneva (106); les tiretes no es pogueren rompre perquè eran de cor de cànem cru/le stringhe non si poterono rompere perché erano di coio crudo di camoccia (71b).

canemàs m.

"Roba feta d'estopa de cànem".

Seta.

una cadira tota d'argent, que era coberta de canemàs verd/una cathedra tutta d'argento, coperta di seta verde (58).

canicular adj.

"Propi de la canícula; calorós".

Canicolare.

Da era egipciac, lo sol era eclipsat, les aigües eran tèrboles e los dies foren caniculars/era [di] egittiac, il sole era eclissato, l'acqua erano torbide, e gli giorni furono caniculari (474).

canó m.

"Peça de forma tubular que juntament amb altres de similars serveix per a la conducció de l'aigua o d'altre líquid".

Canone.

per los mugorons eixíe un gran raig d'aigua molt clara qui venia del riu per canons d'argent/per li capezuoli usciva un gran zampillo d'acqua chiarissima, la quale per canoni d'argento veniva dal fiume (55).

canonada f.

"Corbat, que té forma de canó".

Canonata**.

ungles canonades/ugne canonata (119).

canonge m.

"Membre del capítol d'una església catedral o col·legiata".

Canonico.

Aprés venia tot lo clero, ço és, arquebisbes, bisbes, pabordres, canonges e preveres ab moltes reliques/dapoi veniano archevescovi, vescovi, protonotari, prepositi, canonici, preti e tutto il clero con molte reliquie (42).

canònica f.

"Crònica".

Chronica.

¿Vosaltres ois jamés dir, ni en canòniques no es llig...?/Havete voiatri giamai udito dire o havete giamai letto nelle chroniche...? (153).

canonitzar tr.

"Declarar solemnement sant".

Canonizare.

E té conec que deuries ésser canonitzat per sant/E ben conosco che, per portare tanto vero amore, per santo canonizzato essere doveresti (333).

cansament m.

"Efecte de cansar-se".

Stracchezza.

per cansament del treball/per stracchezza del travaglio (80).

cansar-se pron.

"Perdre forces per excés d'activitat".

Stancarsi, straccarsi.

La mia mà no es cansaja per escriure a la real celsitud vostra/La mia man mai per scrivere alla celsitudine vostra non se stancaria (243); no el deixava reposar per què es cansat/non lo lasciava riposare, accò che si straccasse (82).

cansat adj.

"Que sent cansament".

Stanco.

L'Emperadriu menjà així com a persona cansada de molt caminar/l'imperatrice, così come persona stanca dal molto camminare, amngiò (262).

cant m.

"Acte de cantar".

Canto.

Adulen los animals, cessen los cantos melodosos dels ocells/Ullulino gli animali, cessino gli canti pieni di melodia degli uccelli (472).

2. Vocabulari català-italià.

cantar *tr.,intr.*

1. "Proferir sons amb inflexions musicals".

Cantare, raccontare.

ell la suplicà que cantàs una cançó per amor sua/egli la supplicò che cantasse una canzone per suo amore (263); és un poc desemboïta en lo dansar i en lo parlar, e canta raonablement/et era un poco disinvolta nel danzare, e nel parlare raccontava ragionevolmente (85).

cantar missa. v. **missa**

Cantare messa.

2. "Declarar, dir coses que a algú convenia que es tinguessen secretes".

Cantare.

Desau-me primer parlar ab ella, e segons ella cantarà, aïd li responderé/Lasciatimi prima parlare con lei e, secondo ch'ella cantarà, così gli risponderò (225).

cantera *f.*

"Pedra grossa".

Sasso, travo^o, artigliaria, altre arme.

un turc li lançà una gran cantera, e Tirant, per desviar-se, que no li donàs al cap, pres un poc de balanç, e la cantera donà en fescalà e rompé-la un poc/un turco tirò un gran sasso, e Tirant, per schiffare che non gli desse nel capo, prese un poco di onda, et il sasso diede nella scala e la ruppe un poco (161); Los qui estaven alt en la muralla lançaven de grans canteras e bombardes, colubrines e espingardes, barres que semblaven de ferro, e pedres/Quelli che erano alto sopra le mura lançavano grandi travi, bombarde, colubrine, espingarde, e pelli che pareano di ferro e pietre (53); dalt per les torres les guardes estiguen armats e ben proveïts de grosses canteras/alto per le torri, le guardie stessero armate e ben proviste di artigliaria (98); foren ben servits de ballestes e llances e de canteras/furono ben forniti di balestre e lance et altre arme (25).

cantitat v. **quantitat**

cantó *m.*

1. "Aresta de l'angle sortit que formen dues cares contigües d'un cos polièdric, especialment d'un edifici".

Cantone.

Per altres carrers desviats txquen per les places e cantons/per altre strate più curte gli passaranno innanzi, che per cantoni e piazze... (14).

2. "Extremitat d'un cos en la qual es topen dues línies del seu perímetre".

Cantone, canto.

els quatre cantons del camp/i quattro cantoni del steccato (81); estava posat en lo cantó de la lliça/neil'uno de' canti della sbarra era tirato (59).

canvi *m.*

en canvi de. "En lloc de".

In cambio di.

E vosaltres que açí sou, restau en canvi meu ab la majestat del senyor Emperador/E voi altri, che qui con la maestà del signore imperatore in cambio mio n'omasti siete (291).

canviar *tr.,intr.*

"Transformar".

Cangiare; cambiare.

Emperò amor tèbaa e esperança en pura dolor me feren cangiar, lo primer desig/E però amore, paura e speranza in puro dolore il primo desio cangiar mi feciono (284); ab la gran dolor que ell passava, tota la veu li era canviada/la voce... per il gran dolore che egli pativa, tutta se gli era cambiata (234).

canviat *adj.*

"De forma diferent a com era abans".

Cangiato.

E bé es mostrava tota la sua cara del tot canviada/E bene si mostrava la sua faccia del tutto cangiata (291).

canya *f.*

1. "Planta llarga i de tronc flexible".

Canna.

cascuna dona portava en la mà una canya grossa/ciascuna dona portava in mano una canna grossa (343).

2. "Peça que té forma tubular o cilíndrica".

Canna della gamba.

e lo domàs era brodat de garbes de d'assa, e tote les espigues eren de grosses perles brodades, e les canves eren totes d'or/et il damasco era ricamat de manipoli di sagina, e tutte le spiche erano di grosse perle ricamate, e le canne della gamba erano tutte d'oro (189).

canyamó *m.*

"Granet de llavor de cànem".

Cinnamomo.

Bo sarà, senyora, que la majestat vostra prenga uns pocs canyamons confits ab un got de malvasia/Bon sarà, signora... che la maestà vostra prendessi un poco di cinnamomo confetto con un bicchiero di malvasia (260).

canyella *f.*

"Escorça aromàtica i un poc coenta procedent de certes plantes".

Canella.

una dotzena d'ous ab sucre a ab canyella/una dozzina di ova con zucchero appresso e canella (231).

2. Vocabulari català-italià.

cap m.

1. "Part superior del cos de l'home".

Capo, testa.

e cascò d'aquella portàs en lo cap una garlanda de flors/e ciascun di loro portasse una ghianda di fiori in capo (14); posà's la corona al cap/missesi in testa la corona (27).
llevar lo cap de les espatles. "Decapitar".

Levare il capo dalle spalle.

Fora estada poca maravella no li hagués fet llevar lo cap de les espatles/seria stata poca meraviglia se gli avesse fatto levare il capo dalle spalle (114).

2. "Persona que comanda un grup".

Capo, colonnello.

feren ses capitanes e caps de centenars e de deenes/suoi capitaneati e cap di centinaia e di decine fecero (387); aquello vilissim porc, vostre cap Ma'omet/quel vilissimo porco, vostro capo, Ma'ometo (403); tots los conestables e caps dels hòmens de peu/tutti gli contestabili e colonnelli degli huomini da piedi (414).

esser de cap. "Esser del principals, tenir predomini i autoritat".

Essere degli capi.

E lo marqués de Guast, lo conte Plegamans; aquests són los de cap/il marchese del Guasto, il conte Plegaman, e questi são degli capi (159).

3. "Lloc principal".

Capo.

Mallorca (qui en aquell temps era cap de mercaderia)/Maidica, la quale in quel tempo era capo di mercatantia (387).

4. "La part més alta d'una cosa".

Capo, ripa, campo (e).

E al cap de la tenda, un poc més de la mitjana, estava una cortina/et al capo della tenda, un poco più in là che in mezzo, era una cortina (68); estaven al cap del vall/stavano alla ripa del fossò (161); plegaren fins al cap del pont/arrivaron fino al campo del ponte (140).

5. "Part on comença o acaba una cosa".

Capo, mazza*.

e veig que us enramau e voleu passar per camer qui no ha cap/e veggio che ve ne andate per gli rami e volete passare per strade che capo non hanno (225); E les poets del lit no aplegaven a la paret envers lo cap del lit./E le sponde della lettiera verso il capo del letto non arrivavano al muro (233); una correja de canyr ab cap e ab sivella/una correggia da cingere con fibbia e mazza (85).

6. "Prolongació de terreny dins la mar".

Capo.

si podem passar aquell cap, nosaltres porem acampar la vida/se potremmo passar quel capo, la vita campare potremmo (299).

7. "Cadaçun dels tèmes o punts que es tracten en una conversa o en un escrit".

Capitolo, capo.

Venint al tercer cap.../Venendo al terzo capitolo (178); E venint a l'altre cap del que vull dir.../E, venendo all'altro capo di dire quel che voglio... (208).

8. Expres. no trobar-hi cap ni centener. "Esser absurd, sense explicació lògica".

Non trovargli capo né sentiero*.**

(132).

9. Expres. dar del cap per les parets. "Eixir fora de son seny a força de gran irritació o disgust".

Dare di cap nelle mura.

véu lo duc de Macedònia qui anava plorant e arrancant-se los cabells del seu cap... e dant del cap per les parets/vidde il duc di Macedonia che piangendo andava e cavandossi gli capelli di capo... dando di cap nelle mura (472).

10. Expres. anar per mal cap. "Seguir un camí enganyat".

Andare per mal capo e per mala via.

per causa d'apò ne van tantes per mal cap/per causa di questo ne vanno tante per mal capo e per mala via (229).

capa f.

"Peça de roba d'abric, llarga des del coll fins a prop dels peus, oberta per davant i sense mànegues".

Capa.

ab una capa que vestia, amagà la llum/oon un capo che aveva vestito, il lume ascese (315).

capell m.

"Peça que serveix per a cobrir-se el cap".

Capello, ciuffone*.

al cap portaven capells de palla coberts tots dalt de planxes d'or a forma de teulada/havevano capelli di paglia coperti, a modo di tegole, di lastre d'oro (68); La Viuda se despullà tota nua e restà ab calces vermelles e al cap un capell de li./La Vedova Riposata incontinent si spogliò tutta nuda e rimase in calce di grana e con un ciuffone di lino in capo (231).

capella f.

1. "Lloc consagrat al culte religiós en l'interior d'un palau".

Capella.

E com se fon ligada, entrà en la capella per oir missa/E quando acoonda et omata si fu, per udire la messa nella capella entrò (262).

2. "Conjunt de cantors de música religiosa".

Capella.

lofici se començà molt singular, car aquí eren los xantres de la capella de Tirant e los de la capella del rei Escariano/ufficio molto singulare si cominciò, ché quivi erano gli cantori della capella di Tirante e quelli del re Scariano (459).

capellà m.

"Clergue dedicat al servei d'una capella o oratori".

Capellano.

fon gran contradició entre los capellans si a tal hora devien consagrar, oom lo migjorn fos passat/fu gran contradizione tra gli capellani se a tal hora, essendo già il mezzogiorno passato, consagrar dovevano (262).

Refrany. Segons canta lo capellà li respon l'escolà.

Secondo che canta il capellano gli risponde il choro.

A mi par que li devesu respondre per lo rim mateix, car segons canta lo capellà li respon l'escolà/A me pare che per le medesima rime rispondere gli debbiate, ché secondo che canta il capellano li risponde il choro (151).

caperó v. capliró

capliró m. (caperó)

"Cobricap que s'usava antigament, que era alt i acabat en punta, i a vegades s'estenia per avall formant una espècie de capeta que cobria les espatles i l'esquena".

Capirone, capuzzo, beretta.

capirone de cavalcar/capirone de cavalcare (189); ab gramalles e caperons tots blaus/oon gramaglie e capirone tutti azuri (36); lo capiró ligat a la francesa/il capuzzo legato alla francesa (119); féu gran reverència de genoll a la Infanta ab lo capiró fora del cap/fece gran riverentia del ginocchio all'infanta, con la beretta fuori del capo (119).

2. Vocabulari català-italià.

capita* m.

"Vel blanc que posen al cap del minyó després de batejar-lo".

Capitaneato.

aquest bon voler que tinc, ab la capita ho prengui e ab la mortalla ho deixaré/questo buon volere ch'io ho, col capitaneato il presi e con la funebre veste il lasciarò (277).

capità m.

"Qui té el comandament sobre un exèrcit o estol de gent".

Capitano, colonnello.

Lo capità de les guardes véu lo cas, manà a deu hòmens a cavall que anassen a veure quin cas era aquell/Il capitano delle guardie, che vidde quel atto, comandò a dieci huomini a cavallo che andassero a vedere che cose era quella (19). secretament trames per tota la cavalleria e per los conestables e capitans de la gent de peu/secretamente mandò per tutta la cavaleria, per gli conestabili e colonnelli della gente da piedi (414).

capità general, capità major.

Capitano generale, capitano maggiore.

lo duc de Bretanya, capità general d'aquest estol/il duca di Bertagna, capitano generale di questa armata (113); Vostre marit era capità major de la ciutat/Egli era capitano maggiore della città (18).

capital adj.

"Que arriba fins al seu grau extrem".

Capitale.

no és justa cosa ni raonable que jo dega mar aquell qui em perseguex d'oi capital/giusta cosa è ch'io non debba amare quel che mi perseguita d'odio capitale (148); tenim-te per enemic capital/ti tenemo per nemico capitale (308).

capitanejar tr.

"Comandar un exèrcit".

Capitaneggiare, essere capitano.

E no em tendré per cavalier si no mate de les mies mans un gran traïdor que hi ha, que va capitaneggiar/Per cavaliere non mi tenirò se con le mie proprie mani un gran traditore che gli è non occido, il quale va capitaneggiando (334). Lo Duc de Pera e lo duc de Maecònia tenien càrrec de tota la gent de capitanejar aquella./Il duca di Pera et il duca di Maecònia di tutta la gente il canco havevano et grano capitani di quella. (239).

capitanla f.

1. "Ofici i dignitat de capità".

Capitanio/capitaneato.

quisvulla qui tinga la capitanla de l'imperi grec té potestat d'obrir les finestres/sia chi si voglia che abbia il capitanio dell'impero greco ha potestat d'aprire le finestre (117); capitanla/capitaneato (161), per sa alta majestat te fon donat lo bastó de la capitanla general/per la sua alta maestà il baston di capitaneato generale (355).

2. "Tropa encomanada a un capità".

Colonnello.

el ordenà sos capitans e ses capitanies, així de la gent de cavall com de la de peu/gli suoi capitani e colonnelli, così della gente da cavallo come di quella da piedi, ordinò (409).

capítol m.

1. "Cadascuna de les divisions d'un llibre".

Capitolo.

obri lo llibre e legi davant Tirant un capítol/apri il libro, e dinanzi a Tirante lesse uno capitolo (31).

2. "Cadascuna de les divisions d'uns estatuts".

Capitolo.

lo rei fon lo primer qui jurà de servir totes les ordinations en los capítols contengudes/il re fu il primo che giurò di servare tutte le ordinationi che ne' capitoli si contengono (85).

capó m.

"Pollastre capat de petit per engreixar-lo".

Capone.

...mots pagos, capons, perdius e gallines/molti pavoni, caponi, pernici e galline (161).

capsa f.

"Caixa".

Scatola/scattola.

E l'Imperadriu fon obediend, que una gran capsa se'n menjà/E l'imperatrice fu ubediende, che una scatola se ne mangiò (260); Tirant féu fer una capsa redona de ferro ab forats poquets entorn/fece fare una scattola rotonda di ferro con piccioli buchi intorno (315).

capteniment m.

"Comportament, conducta".

Contenimento.

E vós, ma filla, qui sou senyora de tot quant jo he, no façau tal capteniment de vós mateixa/E voi, figliuola mia, che seti signora di tutto quanto io ho, non fate tal contenimento di voi stessa (474).

captiveri v. catliveri

captivitat f.

"Condicó o estat de captiu".

Cattività, servitù.

pensaven tots ésser sots lo jou de captivitat/tutti pensavano di essere sotto il giogo di cattività (291); E tots foren trets de captivitat per lo governador/E tutti di servitù liberati furono per il governatore (321).

caputxo m.

"Capa amb capulla que porten els pastors en temps de fred".

Capuccio.

E Tirant vestí's un capuccio de pastor mostrant ésser mossò d'aquell altre /E Tirante si vestì un capuccio da pastore, mostrando esser famiglia de quell'altro. (304).

2. Vocabulari català-italià.

car adj.,adv.

1.adj."Benvolgut".

Charo, grande.

havem deliberat que nòs no tenim res més car ne de major estima ne que més amem que la vostra persona/non havendo noi cosa piú chara né di maggiore estima né che piú amiamo che la persona vostra (452). Certament no és cosa neguna... per carà que a mi fos, e vòs la volguésseu saber que jo de bon grat no la us digués./Et certamente non è cosa alcuna... per grande che la fusse, che voi da me la volesti sapere, ch'io di buona volontà non la vi dicessi (126).

tenir en car. "Estimar molt".

Haver a caro.

la vida no linc en car si l'havia a despendre/ché la vita non ho a caro quando per lei a spendere l'habbia (323).

2.adj."D'elevat preu".

Caro.

car preu/caro prezzo (187).

3.adv. en l'express. car comprar. "Costar molta pèrdia obtenir una cosa".

Caro comprare.

Si no que tostemps tot missatger pot parlar llibertament, era de present te faria car comprar la llengua de la tua llengua./E s'el non fusse che sempre ogni messaggero lliberamente può parlare, a l'hora di presente la leggerezza della tua lingua caro comprare ti farei (309).

car conj.

conj.causal.

Ché, che/ch', perché/per che, però, però che, *.

tomate en vostra primera llibertat, car vengut és lo dia de la vostra redempció./tomate nella vostra prima libertà ché venuto è il di della vostra redentione (25); car no podia pensar quina era estada la causa de tan gran desbarat/che non poteano imaginare la causa della loro destructione (12); car veig-vos tan outat de pendre vostra llibertat/ch'io vi veggio tanto affretoso di rhavere la vostra llibertà (146); faça cascú aixi com jo fare, car ab lo divinal adjutori jo us daré venjança de vostres enemics/faccia così ciascuno come farò io, perché con l'aiuto divino, vi darò vittoria delli miei nemici (24); esbiqueren molt admirats quina era estada la causa, car poc temps era passat que no tenien atreviment d'eixir sol un pas defora la ciutat/stettono con grande admiratione, no sapendo la causa per che poco innanzi non haveano ardire di uscire un passo fuori della città (23); Car si serà placent a la divina majestat.../Parò se placerà alla divina maestà... (22); si...no ens ajuda... car com ells han vist lo llur rei mort.../Se...non ci aiuta...parò che, come hanno visto il loro re morto (23); Car en tal punt este com lo treballat maner./Et io, che sto in tal punto qual travagliato maneraro (6).

cara f.

1."D'una persona".

Faccia, volto, mento.

ab cara afable/con lieta faccia (24); ab cara afable/con lieto volto (28); Que si vós ho sabieu com jo sé, li escupirieu en la cara/Ché, si voi il sapestivi corrio so, gli sputterestevi nel volto (268); ...ab pèls en la cara, uns blancs i altres negre/...con pèls nel mento alcuni bianchi et alcuni neri (269).

cara per cara. "En presència d'algú, dirigit-se cap dret a ell present".

Faccia a faccia.

feren pendre al cavalier e ab les espalles primeres lo feren portar fins a la porta de la lliça sens negunes armes ofensives; e Tirant anava après d'ell cara per cara/fecero prendere il cavaliere e, volto con le spalle indietro, lo feciono condurre fino alla porta del steccato senza alcuna arma offensiva, e Tirante...gli andava presso, faccia a faccia (84).

fer mala cara.

Mostrar un tristo volto.

¿Qui seria aquell, per presumtuós que fos, que l'ànima e lo cos no li tremolàs vint voltes lo dia, sol que la majestat vostra li fes mala cara?/Chi seria quello, per presuntuoso che fusse, che l'anima et il corpo venti volte il giorno non gli tremassero, solo che la maestà vostra gli mostrasse un tristo volto? (256).

girar la cara. "Fugir del enemics".

Volgere/vogliere la faccia.

girau la cara als enemics/volgete la faccia alli nemici (25); més li val perdre la vida que si gira la cara en fuita e ab desorde sens venjança/ché piú gli vale perdere la vita che volgiere la faccia in fuga con disordine senza vendetta (156).

tenir cara. "Sostenir una lluita".

Tenire a fronte***.

E lo orit ab l'honor sia tan gran que sol un punt no ens puguen tenir cara./Et il grido con l'assalto sia tanto grande che solo un punto non ci possino tenere a fronte (335).

afranquir la cara. "Mostrar les pròpies intencions".

Mostrarre allegro il volto.

Plaerdemavida afranqui la cara./Piacermiavita mostrò allegro il volto (366).

esclarir la cara. "Posar una cara més alegre".

Fare lieta faccia.

el varen... esclarir la sua cara/il videro...fare lieta faccia (157).

2.fig."Manera en què una cosa es presenta a la vista o la consideració".

Faccia.

Oh fortuna monstruosa, ab variables diverses caras, sens repòs, sempre movent la tua inquieta roda contra los miserables grecs.../O fortuna monstruosa con variabili e diverse faccia, senza riposo sempre movendo la tua inquieta ruota, contro gli miserabile greci...! (473).

3."Màscara".

Mascara.

¿pories-me fer a ma voluntat una cara encarnada...?/mi potresti fare a volontà mia una maschera incarnata...? (269).

4."Superfície d'algun element".

Superficie (di un fiume).

la tua cara blanca/la tua superficie bianca (138).

carabassa f.

"Fruit comestible d'algunes plantes brionàcies".

Zucca.

fareu haver tantes carabasses com podreu/fareu havere tante zucche quanto potreti (343).

caragol m.

"Cosa formada en espiral".

Vida.

e tancaven-se amb tancadura de caragol d'escala/e serravansi con serrature che andavano a vida (121).

Caramany m.

Gran Caramany."Príncep oriental que governava la Karamània, regió situada en la part meridional de l'Àsia menor".

Gran Caramani.

vós deim, notificam e manam que...degau honrar e obeir segons que per lo nostre feal cavalier e fill del Gran Caramany, missatger e procurador nostre, vos serà manat/diciamo, notificiamo e comandiamo che...debbate honorare et ubidire, secondo che per il nostro fedele cavaliere e figliuolo di gran Caramani, messaggero e nostro procuratore, vi sarà comandato (455).

carament adv.

1. "Amb gran insistència".

Charamente.

vos pregam carament que onsevulla lo vostre real estat sia om la present vos pervendrà, maneü atendar e aturar lo camp e cort vostra/vi preghiamo charamente che , dove si voglia che il vostro reale stato sia quando la presente vi pervenirà, che comandati attendare et affirmare il campo e corte vostra (456).

2. "A gran preu, amb gran interès".

Charamente.

Lig-se en un tractat que Sèneca fa dient que neguna cosa no és més carament comprada com és aquella qui ab pregàries e suplicacions se demana./Leggesi in un trattato che Seneca fa dicendo che alcuna cosa non è più charamente comprata come è quella che con preghieri e supplicazioni se addimanda. (220).

carbó m.

1. "Substància negra, producte de la combustió incompleta de la fusta".

Carbone.

Tirant li féu portar... carbó e llenya perquè no hagués anar fora de l'ermita si era cas que plovia./Tirante... fe' portare... carbone e legne acciò ch'el non havesse ad andar fuori quando piovea. (97).

2. "Tros de carbó".

Carbone.

com no pogués haver ferro prest ab què es matàs, cobejant seguir l'esperit d'aquell, begué carbóns foguejants e morí/non potendo haver ferro con cui si occidesse, desiderando seguire il spirito di quell, carbóni ardenti bevete e morí (309).

carboncle m.

"Pedra preciosa vermella, a la qual els antics atribuïen suficient lluentor per a brillar en la nit com una brasa".

Carbonculo.

En los seus pès portava un reiluent carboncle/nel petto havea un luente carbonculo (450).

carçre f.

"Lloc on estan tancats els pressos".

Carcere (m/f.), prigione.

del carçre del tan atribuiat cos se vol partir/del carçere di tanto affannato corpo partir si volesse (217); Si és duc, en carçre perpètua el veja jo finir /Se è duca, in carçera perpetua il veda io finire (262); carçre perpètua/perpetua prigione (36).

card m.

"Joiell que té la forma de la flor d'aquesta planta".

Cardo.

on se mostrava la seda se mostraven cardi d'argenteria brodats/dove doveva parere la seta apparivano cardi di argenteria ricamati (44).

cardenal m.

"Cadascun dels prelats que formen el Sacre Col·legi de l'Església Romana".

Cardinale.

un cardenal que hi havien fet venir per esposar-los/uno cardinale che gli havevano fatto venire per sposaria (220).

carena f.

mostrar carena. "Posar-se les embarcacions posades de costat, en haver-les d'adobar per l'obra viva".

Mettere a carena.

ne trameteren cinc [naus] faent demostració que volien allí adobar e mostrar carena/passats quinze dies d'apoi XV di ne mandomo cinque, faendo dimostrazione che il ne volevano accociare e mettere a carena (98).

careta f.

"Peça que anava adherida al bacinet i protegia la cara, amb escltexes per facilitar la visió i la respiració".

Visera.

l'encontrà per mig de la careta del bacinet que de l'altra part li passà una gran braça de la llança/accioise in mezzo della visera del bacinetto, in modo che dall'altra parte li passò un gran braccio di lancia (56).

carícia f.

"Acte de tocar suaument o de fer altres demostracions d'amor o de simpatia".

Carazza.

e Tirant li feia moltes caricies/e Tirante gli fece molte carazze (159).

caríssim adj.super.

"Molt car".

Charissimo.

vos desitjam que en reverència de Jesucrist crucificat vullau recordar la nostra pressura grandíssima e tristícia enseme ab la nostra caríssima filla/vi desideriamo che, in riverentia di Gesù Christo crucifisso, vogliati ricordarvi della nostra grandissima pressura e tristezza, insieme con quella della nostra charissima figliuola (396).

caritat f.

1. "Amor a Déu i als hòmens per Déu".

Charità/carità.

E per quant sou ma senyora natural, qui seria venir contra la fidelitat, quinsevulla sacrament que jo haja fet, no val res, per ço com és contra caritat /E perché voi siete mia signora naturale e verrei contra alla fedeltà, qualsevolla sacramento che io habbia fatto non val nulla, però che è contra alla charità (215); la tua malvestat que vols cometre per la poca fe ni caritat que has a les persones qui l'amen/la poca fede e carità che hai alle persone che ti amano (357).

2. "Almoïna".

Charità/charitate, elemosina/limosina.

anava a la ciutat de Varoic per demanar carità/si riducea alla città sua di Varoich per impetrare charità (4); e reduesc a la memòria de la senyoria vostra aquelles almoïnes e caritate que en lo temps del vostre ermitatge jo us feia dar/e reduco a memoria della signoria vostra quelle elemosine e charitati che nel tempo della vostra eremitica vita io vi facevo dare (20); suplicà'l que per reverència de Déu li volgués dar carità/...supplicandolo che per riverentia di Iddio gli volesse dar elemosina (6); anà-se'n dret on Tirant era per demanar-li que per amor de Déu li fes alguna carità/diritto dove era Tirante se n'andò per addimandarli che, per l'amore di Iddio, gli facesse alcuna limosina (330).

caritatlu adj.

"Que fa caritat".

*

era dona molt caritativa, ajudant als desamparats, e cobria los despullats/molto caritativamente donando, et aiutando gli poveri e g'ignudi vestiendo (372).

2. Vocabulari català-italià.

carmesí *adj.,m.*

1.m. "Color vermell encés".

Carmesino.

Eren les devises de Tirant, flames o llengües d'or sobre carmesí/erano le divise di Tirante: fiamme o lingue d'oro sopra carmesino (485).

2.adj. "Tenyit del dit color".

Chermisino/chermesino/carmisino/carmesino.**

mantell carmesí/mantello chermisino (26); vestia una roba de brocat carmesí/era vestito d'una rubba di brocato chermesino (109); brocat carmesí/brocato carmisino (44); una roba de brocat sobre brocat carmesí/una veste di panno d'oro, nocio, carmesino (44).

3.m. "Tela tenyida del dit color".

Carmesino/cremesino, ormisino.**

l'ajuba era de carmesí tota brodada de perles molt grosses e orientals/la sopravveste era di carmesino tutta ricamata di grossissime perle orientali (337); jo portaré una ajuba de carmesí/io portarò una giubba di ormisino (153); E totes aquestes tendes...de part de dins eran de carmesí/E tutte queste tende...erano dalla parte di dentro di ormisino (68).

carn *f.*

1. "Les parts musculoses dels cossos".

Came.

ordenaren que lo sopar fos d'un fagias per go com és cam cordial/ordinarono che la sua cena fusse d'un fagiano, perché è came cordiale (227).

dies de carn. "Dies en què és llicít menjar pa". v. dia

Giorni da carne.

2. "Desig sexual".

Carne.

batallar contra lo món e la carne/combattere contra il mondo e la carne (182).

carnal *adj.*

1. "Propi de la sexualitat".

Carnale.

deïta carnals/diletti camali (134).

2. "Lligat amb parentesc de consanguïnitat".

Carnale.

germà carnal/fratel carnale (136).

carnalment *adv.*

"De manera carnal".

Carnalmente.

Lo terç és si carnalment ha coneguda monja o dona dada al servei de Déu./il terzo è se carnalmente ha conosciuto monica o donna data al servizio del nostro signore Iddio (221).

carnisser *m.,adj.*

1.m. "Home que té per ofici matar i vendre caps de bestiar".

Beccajo.

E no vull que pensen aquestes donzelles ni manys l'altesa vostra que jo sia cresol de carnisser, que faça lum a altri e que creme a mi mateixa./E non voglio che pensino queste donzelle, e men l'altessa vostra, ch'io sia la lucerna del beccajo, che faccia lume agli altri e che abbruggi me stessa. (236).

2.adj. "Cruel, que té l'instint de matar".

Beccajo.

per ésser cavalier e rei no deures ésser cruel ni carnisser e majorment contra donzelles/per ésser cavaliere e re, crudel né beccajo ésser non doveresti, e maggiormente contro a donzelle (369).

carnut *adj.*

"Que té molta carn".

Caroso.

mans carudes/mani carose (119).

càrrec *m.*

1. fig. "Allò de què una persona és carregada".

Carico, incarico.

E la Viuda, qui sap aquest càrrec d'amor per ella conegut, li muda tot lo joc com a maestra en l'art./E la Vedova, che sa tutto questo carico d'amore, ché l'ha provato, come maestra nell'arte tutto il giuoco gli muta. (218); suplic als damunt d'its marmessors, e els dóna càrrec que facen portar lo meu cos en Bretanya/supplio agli sopradetti commissari e gli do incarico che facino portare il mio corpo in Bretagna (469).

2. "Obligació feixuga".

Carico, *

...pregaren se'n tomàs e deixà's ell son fill, puix lo Rei ne prenia càrrec/la pregarono se ne tomasse e lasciasse li suo figliuolo, poiché 'l re ne pigliava il carico (21); Puix me dau càrrec de saber, aturant-vos glòria d'ignorància.../Ché mi volete dare ad intendere che vi riputate per glòria ignorantia (132).

3. "Culpa".

Carico.

alguna desaventurada persona vos haurà fet creure que alguna faulta orpellada, volent dar càrrec al millor cavalier qui hui en lo món se trobe/alcuna persona disgraziata una orpelata favola vi haverà fatto credere, volendo dare carico al meglio cavaliere che hoggi nel mondo si truovi (226).

4. "Responsabilitat".

Carico.

Lo Duc de Pera e lo duc de Macedònia tenien càrrec de tota la gent de capitanejar aquella./Il duca di Pera et il duca di Macedonia di tutta la gente il carico haveano et erano capitani di quella. (239); los infinits males e desolacions que a càrrec de vostra celsitud se seguiran/g'infiniti mali e desolazioni che a carico de vostra celsitudine si seguiranno (252).

càrrega *f.*

1. fig. "Obligació feixuga".

Carico, carica.

Deposada honestat la càrrega de temerosa vergonya.../L'honestà et il carico dell timorosa vergogna... (125); llançant lo meu cos per feixuga càrrega de desiguals pensaments e enuigs sobre lo meu fill/giutendo il mio corpo per feixuga carica de ineguali pensien e noia sopra il mio letto (296).

2. "Unitat de mesura corresponent a la quantitat de que pot portar una bèstia".

Carica.

com entrà per la cambra véu en terra una carrega d'or/quando entrò dentro et in terra vidde una carica d'oro (282).

2. Vocabulari català-italià.

carregar *tr., intr.*

1. tr. "Posar damunt per portar a un lloc".

Caricare.

feren carregar en carros les botes/feceño caricare le botte (24).

2. intr. carregar de veles v. vela

Caricare vele.

3. intr. "Investir vigorosament els enemics".

Caricare.

Tant carregà la gent del camp, que per força Tirant s'hagué a retraure/E tanto caricò la gente dil campo che Tirante per forza s'hebbe a ritirare (304).

carregat *adj.*

"Que du una càrrega damunt".

Carico/carco.

quatre-cents carros carregats d'or/quattrocento carri carichi d'oro (26); eren tres-centes [fustes], totes carregades de vitualles/sono trecento tutti carichi di vittovaglie (419).

carregós *adj.*

"Molest".

Caricoso***, faticoso.

jo he fetà l'oferta un poc carregosa per a mió ho fatto l'offerta, un poco caricosa per me (81); A la fi confès lo príncep que és ple d'honor carregosa/Alla fine confessi il principe che è pieno d'onore faticoso (143).

carrer *m.*

1. "Espai transitable situat entre dues rengleres de cases".

Strada/strata.

Com desbaratades, per los carrers de la ciutat, les esquadres de Tirant correghessen, de les torres e terrats ab canteres reberen gran ofensa./Le squadre di Tirante, come sbaratate, per le strade della città, consero, e dalle torri e tetti con sassi grandemente offesi furono. (304); faça l'excellència vostra emparamentar tots los carrers per on han de passar/accia l'eccellentia vostra apparare tutte le strate per le quali debbono passare (14).

Expres. passar per carrer qui no ha cap. "Posar-se a lloc o en condicions de dificultat insuperable".

Passare per strade che capo non hanno.

e veig que us enramau e voleu passar per carrer qui no ha cap e veggio che ve ne andiate per gli rami e volete passare per strade che capo non hanno (225).

2. fer carrer. "Deixar un corredor entre dues rengleres de persones".

Fare nel mezzo strada.

tots los estats estigueren en peus, e apartaren-se a una part e a l'altra. fari carrer/e tutte le corti stettero in piedi, tirandosi parte a man destra e parte a man sinistra. facendo nel mezzo strada (68).

carrera *f.*

1. "Encontre en una justa o torneig".

Carrera, correria, voltà che corsero.

Lo cavaller encontrà a Tirant en una carrera e ferí'l sobre lo rest, esquilà e no pres/Il cavaliere incostrò Tirante in una carrera e ferillo sopra la resta, e la lancia sdrucciò, che ben no 1 prese (71b); apràs feren moltes carreres, e feren-se de molts singulars encontres. La vintena carrera, lo mantenedor encontrà Tirant enmig de la bavera del bacinet/apresso feceño molte corriere con singulari incontri. La vigesima voltà che corsero, il mantenedor incostrò Tirante in mezzo della bavera del bacinetto(59).

2. fig. "Mtjà moral, manera d'obrar per a obtenir un resultat".

Via, strada.

foren en carrera de perdicó/sariano in via di perdizione (107b); d'ací avant creem e pensam que la carrera de tota desesperació nos és ja oberta/innazi crediamo e pensiamo che la strada d'ogni desesperazione ci sia già aperta. (168).

3. "Carrer".

Strada.

molta gent ha en la carrera/molta gente è nella strada (285).

carro *m.*

"Vehicle amb dues rodes, de tracció animal".

Carro, carro.

e los cavalls qui tiraven lo carro anaven ab paraments de seda/e gli cavalli che tiravano il carro erano coperti di seta (18); féu carregar molts carros de vitualles/fece caricare molte carre di vittovaglie (384).

carro triümfal. "Carro que du al vencedor d'una guerra en triomf".

Carro triumphale.

féu rompre vint passes del mur de la ciutat perquè pogués lo virtuós Príncipe entrar ab lo carro triümfal/fece rompere venti canne dil muro della città, acció che il virtuoso principe col carro triumphale entrare potesse (467).

carruatge *m.*

1. "Carro".

Carraggio.

Llevà lo camp, qui estava devers los reis, e féu posar totes les tendes e carruatges dins los dos castells, e tots los païges./Levò il campo ch'era dalla parte delli regi, e fece porre tutte le tende, carraaggi e tutti li ragazzi nelle castella. (141).

2. "Conjunt de carros per al servei d'un exèrcit".

Carraggi.

E al passar que feren per mig del camp, feren molt gran dan, e encara per la gran fretura que els farien per portar lo carruatge/Et al passare che gli buoi e camelli feceño per mezzo al fuoco, grandissimo danno fecero, et anchora per il gran bisogno che ne haveriano per portare gli carraaggi (340).

carta *f.*

1. "Paper escrit".

Charta.

E Diabebus se féu onar una bolgeta en què portava la carta/E Diophebus si fece dare una bolgetta in cui portava la charta (57).

carta pública. "Document notarial".

Carta publica.

E féu-ne levar carta pública, rebuda per dos aldeadis/E feceño fare carta publica, con testimonio di due capitani (319).

cartaginés *m.*

"Natural de Cartago".

Carthaginense.

E ab tal confiança, féu portar Cipió les espies dels cartagineses per la host dels romans/E con tal confiança fece condurre Sopione le spie de' carthaginesi per lo essercitio de' romani (143).

2. Vocabulari català-italià.

cartell *m.*

1. "Document legal, especialment un plec de condicions".

Carta.

d'aquella hora avant tots los qui es leien germans d'armes prenia la forma d'aquest cartell e de quella hora innanzi tutti quelli che fratelli d'arme si facevano, la forma di questa carta toglievano (330).

2. "Carta de desfiamen".

Lettera.

Com lo teu cartell sia tacat de vile paraules, no cur respondre/como la tua lettera maculata di vità contendere non voglio (152).

carxofa *f.*

"Objecte que imita el fruit de la planta *Cynara scolymus*".

Carciopho.

los caps de les carxofes alt eren d'or ab esmalts/gli capi delli carciocchi erano d'oro smaltati (44).

cas *m.*

1. "Acció o esdeveniment".

Caso, tempo, cosa/atto/caso.

com semblant cas com lo meu seguir vos puga/simal caso come è il mio seguire vi puote (3); l'eremita...qui en aquell cas se delitava llegir un libre.../lo eremita, il quale in quel tempo si dilettava di leggere uno libro... (28); Lo capità de les guardes véu lo cas, manà a deu hòmens a cavall que anassen a veure quin cas era aquell; com ho haguere vist, no volgueren ésser exits per a veure un tan nefandíssim cas/Il capitano delle guardie, che vide quel atto, comandò a dieci huomini a cavallo che andassero a vedere che cosa era quella; e, come l'hebbero vista, non voriano essere usciti per vedere caso tanto nefandissimo (19).

cas civil, cas criminal, cas de tració

Caso civile***, caso criminale***, tradimento.

Davant la majestat de la senyora Emperadriu has comès cas civil, mas jo faré que serà criminal... dinanzi alla maestà della signora imperatrice, ché hai commesso caso civile; ma io farò che sarà criminal (203). Bé veu la majestat vostra com aquest cavalier m'incrimina de cas de tració/Ben vede la maestà vostra come questo cavaliere me infama di tradimento (78).

2. "Ocasí, oportunitat de fer una cosa".

Caso, negoció.

ginyà que el negre hortolà en aquell cas no fos en l'hort/s'ingegnò que el negro hortolano in quel caso non fusse nel giardino (283); en vós s'ajustarà en aquest cas amor e temor/in voi se aggiungerà in questo negocio amore e paura (232).

no fer cas. "No preocupar-se".

Far caso.

Tu, sorda de poca amor, assegura los meus plants e mitga les mies lamentacions d'infinida dolor, perquè no tinga de far cas que après m'hagués a penedir./Tu, sorda di poco amore, assicura gli miei plants e mitga gli miei lamenti d'infinito dolore, acciò che io non habbia a far caso che dopo a pentire me ne havessi (283).

en tot cas del món. "Passe el que passe".

In tutti gli modi del mondo.

pregà als metges que en tot cas del món li donassen socors/pregà gli medici che in tutti gli modi del mondo li dessino soccorso (26).

si és cas. "Si ocorre que".

Si accadesse che.

dar combat o combats en villes o ciutats o castells si era cas tal senyora d'honor fos presa o detenguda per força/dar battaglia o battaglia a ville, città o castelli, si egli accadesse che tal signora d'honore fusse presa e detenuta per forza (88).

posat cas. "Suposant que succeís que...".

Posto caso che, onde.

posat cas lo Rei te llevàs tots los béns.../posto caso che 'l re ti togliesse quanto ben tu hai... (27) E posat cas veritat les tuas piadoses paraules advoquen raonablement/Onde, considerando che le tue pietose parole addimandano cosa giusta ragionevolmente... (10).

casa *f.*

1. "Edifici destinat a habitació humana".

Casa, casale.

tenia a les espalles de l'hort una casa ja concertada d'una dona molt anciana/havea già ordinato alle spalle del giardino una casa d'una antichissima donna (283). E entraren en la casa del pastor/poi nel casale entrarono (413).

2. casa Santa de Jerusalem. "L'església on és el Sant Sepulcre".

Casa santa di Gierusalem.

proposà... d'anar en peregrinació e de passar a la casa santa de Jerusalem/proposò... andare in peregrinatione e di passare alla casa santa di Gierusalem (2).

3. casa de la Meca. "Loc sagrat de l'Islam, on es venera la Kaaba".

Casa della Mecha.

E més propi fóra que haguesses votat d'estar deu anys en la casa de la Meca/e meglio saria stato che havesti fatto voto di stare dieci anni nella casa della Mecha (152).

4. "Familia, cercle familiar".

Casa.

del linatge de Roca Salada e de la casa de Bretagna/della progenie di Rocasalata e della casa di Bertagna (376). E havia tan gran remor per tot lo palau, d'aquells de la guàrdia e d'oficials de la casa, que apò era una cosa de gran espant de veure/Et era tanto gran romore per tutto il palazzo, di quelli della guardia e degli officiali della casa, che era cosa di gran spavento da vedere (233).

casal *m.*

"Edifici petit en el camp".

Casale.

en tota l'illa no hi havia població sinó un petit casal en què estaven quatre casats qui per llur desventura eren venguts aquí habitar/in tutta l'isola habitazione non era se non un picciolo casale in cui stavano quattro famiglie, che per disgratia quivi erano venute ad habitare (410).

casament *m.*

"Matrimoni".

Maritare.

los preus que n'exiran sien repartits en casaments a totes les mies donzelles/il pretio che ne tramanno sia ripartito a maritare tutte le mie donzelle (477).

casar *tr.,pron.*

"Unir en matrimonis".

Maritare; havere per moglie.

e tant mostrà lo dit Rei amar-la, que no la volgué jamés casar en sa vida/e tanto mostrò il detto re di amarla che giamai in sua vita maritare non la volse (229). Si bé la sua edat és avançada, algun gran senyor se casarà ab ella de bona voluntat, e ho tindrà a gràcia per ésser emperador./se bene è antica d'età, alcuno gran signore di buona volgia e di somma grãia si riputarà, per ésser imperatore, d'havere per moglie (480).

casat *adj.*

"Unit en matrimonis".

Maritato, che ha moglie.

dones casades/donne maritate (36); aquells qui no eren estat casats/tutti i giovani che non havivano moglie (42).

2. Vocabulari català-italià.

casat *m.*

"Família".

Famiglia.

en tota l'illa no hi havia població sinó un petit casat en què estaven quatre casats qui per llur desventura eren venguts aquí habitar/in tutta l'isola habitazione non era se non un picciolo casale in cui stavano quattro famiglie, che per disgratia quivi erano venute ad habitare (410).

cascall *m.*

"Planta de la família de les papaveràcies".

Papavero.

la [cota d'armes] de Diatèbus era tota brodada de cascalls/quella di Diophebus era tutta ricamata di papaveri (132).

cascú *adj., pronom.*

"Cada persona o cosa".

Ciascun, ogni; ciascuno, ciascheduno/ciascaduno, qualunque, tutti.

cascuna dona portava en la mà una canya grossa/cascuna dona portava in mano una canna grossa (343); e cascun dia menjassen allí tant com hi aturarien/et ogni di mangiassino il tanto quanto li restariano (26); e cascú d'aquells portà en lo cap una garlanda de flors/e cascun di loro portasse una ghirlanda di fiori in capo (14); e tenia cascú trenta rossins/et aveva ciascheduno trenta cavalli (140); cascun estal menjava per si, e tots eren molt ben servits de molta volateria/ciascaduna corte e stato mangiava da per sé, e tutti erano ben serviti d'infiniti uccelli (55); a cascú de sos servidors donà molt més que no devia/a qualunque de suoi servitori diede molto piu che non era debitore (2); E a cascú d'aquesta... féu los repartir totes les cavalcadures/Fra tutti questi...fate ripartire tutte le cavalcature (343).

cascún v. cascú

casl v. quasi

cassa *f.*

"Instrument compost d'un recipient de metall, relativament profund, unit a un mànec llarg, que serveix per a treure matèria líquida i transportar-la a un altre lloc".

Cazza/caccia.

Après llançaven oli bullent ab casses/dopoì gittavano olio bogliente con cazza (164); ab casses llançaven oli/oon caccia gilele gittavano (100).

cassola *f.*

"Recipient de terra o de metall, de boca rodona molt ampla, i de poca fondària, que serveix per guisar".

Teggia², picciola teggia.

E ans del dia Almedixer pres les cassoles del greix que fet havia, e en l'hora de l'alba ell iqué del castell/Et Almediser innanzi giorno toise le teggie di grasso che fatto aveva (340); Lo genovés pres moltes barbes de cabrons e séu de moltó, e picà-ho bé tot e posà-ho dins cassoles planes/Il genovese molte barbe di becco e sevo di montone toise e pistò, mescolando bene ogni cosa, e le puose in teggie picciola plane (339).

cast *adj.*

"Net de luxúria".

Casto, °.

res no és més bell que príncip cast/cosa non è più bella che il príncipe casto (143); e jo et guardava la casta corona/ío ti guardavo la corona della castrà (295).

castedat *f.*

"Virtut d'abstenir-se de tot plaer sexual il·lícit".

Castità.

Jatsia que altres donzelles pequen, e moltes que n'hi ha que no amen castedat.../Benché altre donzelle pechino, e molte ne siano che castità non amino... (209).

castell *m.*

1. "Edificació fortificada".

Castello.

trams-lo en un castell dels seus, que el tinguessen ben guardat perquè no se'n fugís/mandollo ad uno degli castelli suoi, che il tenessero in buona guardia acciò che non se ne fuggisse (301).

2. "nàut." Construcció que s'eleva damunt la coberta alta d'un vaixell, a la part de proa, i a vegades també a la de popa".

Castello.

pujà-se'n en lo castell de proa, e allí ell se defené molt bé/e ne montò nel castello da proa, e gli si difesemolto bene (114).

castic *m.*

"Pena imposada a qualcú".

Punitione.

li farà dar tal disciplina que a ell serà castic e als altres serà exemple/gli farà dare disciplina tale che a lui sarà punitione et agli altri esmepio (98).

castigar *tr.*

1. "Imposar i executar un càstig".

Castigare.

Així castiga hom a los qui són poc enamorats/Così si castigano quelli che son poco innamorati (233).

2. "Manar".

Castigare.

Après castigava als cavallers amb paraules suaus, altres ab paraules laugeres, que no volguessen enfosquir la cavalleria gloriosa ab avalots e ab sedicions./Appresso castigava gli cavallieri con savie parole, altri con parole leggieri, che non volessero oscurare la cavaleria gloriosa con romori e seditioni (134).

català *adj.*

"Nadiu o propi de Catalunya".

Catalano.

E finida Tirant foració, féu pujar en una trona que hagueren posada sobre lo cadafal a un frare de la Merce, català, natural de la ciutat de LLeida/E, finita Tirante foratione, fece ascendere in un pergamo, che sopra 'l catalano posto haveano, un frate della Mercede, catalano, onundo della città di Leida (402).

2. Vocabulari català-italià.

catlu *adj., m. i f.*

1. *adj.* "Privat de llibertat".

Cattivo, schiavo, in cattività.

É la mia ànima cattiva / tiene la mia ànima cattiva (74); aquella per la qual tenia la sua ànima cattiva / quella per la quale la sua ànima schiava aveva (434); ésser cattiu en poder d'infels / venire in cattività delli infideli (23).

2. *m. i f.* "Esclau".

Cattivo, schiavo, prigionero, prigionero, tristo e ribaldo.

E la esposada, que ara és senyora, llavors serà cattiva e en alguna torre li daran posada. / E la tua sposa, che hora è signora, allora sarà cattiva et in alcuna torre gli daranno alloggiamento (279); en totes las cosas del món seré pus obedient a la majestat vostra que si m'haguésseu comprat per cattiu / io sarò piú ubidente in tutte le cose del mondo alla maestà vostra che se me havéssiu comprato per schiavo (262); ... per manament d'aquell qui es diu en aquest cas ésser mon senyor, e jo cattiu d'aquell famos cavalier! ... per commandament di questo famos cavaliere ... che si dice in questo caso ésser mo signore, et io son prigionero (306); no tenien gran cura de la ciutat, car restaven closos, que no se'n podien tornar, e tenien-se tots per morts e per cattius / non havevano gran cura della città, ché restavano rinchiusi, che torre non se ne potevano, e tenendosi tutti per morti e per prigionieri ... (418); rei inic, pobre ergullós, senyor sens veritat, cattiu sens temor / re iniquo, povero superbo, signore senza verità, ipato e ribaldo senza paura (192).

eixir de catiu. "Tornar a ésser lliure".

Uscire di servitù.

... e moits altres nobles cavallers qui eren eixits de catiu / ... e molti altri cavallieri ch'erano usciti di servitù (486).

traure de catiu. "Traure de captiveri".

Trarre di servitù.

Aquest és qui traqué de catiu de poder d'infels tants nobles barons / Questo è quello che trasse di servitù di potere d'infedeli tanti nobili baroni (475).

cativar *tr.*

"Prendre, privar de llibertat".

Imprigionare/prigionare, cattivare.

l'extrema bellea d'aquesta virtuosa senyora m'ha tant cattivat, que jamés hauré repòs / l'estrema beltà di questa virtuosa signora mi ha tanto imprigionato che giamai non haverò riposo (309); ja eren fora de tota esperança de salut i de repòs, esperant cascun dia ésser cativades e deshonrades e vituperades per los enemics de la fe / già erano fuori d'ogni speranza di salute e di riposo, aspettando ciascun giorno di ésser prigionate, dishonrate e vituperate dagli nemici della fede (415); elegiren per ambaixador un espanyol, natural de la vila d'Orniola, qui es nomenava mossèn Rocafort, qui era estat pres e cattivat en una galiota per moros d'Orù / uno spagnolo, nativo della villa d'Orniola, che si nominava mossen Rocafort, che era stato preso e cattivato in una galeotta dai mori di Oran, per ambasciatore elessero (384).

cativat *adj.*

"Privat de llibertat".

Imprigionato/imprigionato.

E ja lo meu esperit no té poder de més dir a la majestat vostra, com amor lo tinga cattivat. / Già il mio spirito non ha il potere de dire piú alla maestà vostra, havendolo imprigionato amore (255); E ja lo meu esperit n'afra de tan enamorada vida no està en llibertat ma poder-ho fer, com tinga cattivat lo franc arbitre / Ché già il mio spirito, da tanta innamorata vita vulnerato, in llibertà non è, né fare lo potrei, havendo imprigionato il libero arbitrio (267).

cativeri *m.* (caperó)

"Condicó, estat de catiu".

Cattività, servitù.

hages compassió de tant de poble crestià qui és jutjat a perpetua cativeri / habbi compassione di tanto popolo cristiano che è costretto e giudicato a perpetua cattività (7); la novella pietat de les dolors del cativeri te fan estar trist e adolorit / la nuova pietà degli dolori della servitù ti fanno ésser tristo et addolorato (311); après de tres anys de cativeri és venguda l'estimada llibertat / dopoi tre anni la tua servitù, l'appregiata e desuata llibertà è venuta (380).

catòlic *adj., m.*

"Pertanyent o feel de l'església que reconeix l'autoritat del Papa".

Catholico.

la sua santa fe catòlica / la sua santa fede catholica (208); la llei cristiana no vol ni consent que los catòlics cristians hagen a creure ab raons ni ab proves, sinó per sola fe / la santa legge cristiana non vuole né consente che gli catholici habbiano a credere con ragioni né con prove, se non per sola fede (327).

catorzè *adj. num.*

"Que fa catorze en una sèrie".

Quartadecimo.

La catorzena é que sien lleials i honests / la quartadecima è che siano leali et honesti (221).

catorze *adj. num.*

"Tretze més un".

Quattordici/quattordeci/quattordeci, quattro, quindici.

d'edat de catorze anys / di età di quattordici anni (229); La maestà vostra partirà d'ad de nit, ab catorze milia de cavall / La signoria vostra, questa notte, ... di qui con quattordicimila a cavallo si partirà (343); dada en la nostra ciutat de Londres a catorze de juliol de l'any de la Nativitat de nostre Senyor, etc. / Data nella nostra città di Londra, a' quattordici di luglio dell'anno della nabità del Nostro Signore, etc. (58); catorze milia hòmens / quattromila e cinquecento huomini (131); catorze pams / quindici palmi (152).

caure *intr., m.*

1. *intr.* "Moure's una persona o una cosa de dalt a baix pel seu propi pes".

Cadere, cascare, calare.

caigué en terra / cadde in terra (26); aid com Llucifer, qui caigué de l'alta cadira. E no volria que tu caiguesses en tan grandíssima error / E non vorrei che tu in tale errore grandissimo cadessi qual Llucifero, che de l'alta cadira casco (281); ab los qui caiguessen en la riber / quelli ... che cascono nella riviera (18); deixaren caure la porta caladissa / lasciarono calare la saracinesca (18).

2. *intr.* "Anar a parar a una situació dolenta".

Cadere.

E em tinc per foll e decebut com ab caigué en tan gran ignorància de creure a negú / E mi reputo per pazzo et ingannato, essendo caduto in ignorància tanto grande di credere ad alcuno (341).

3. *intr.* "Ser en un dia determinat".

Venire.

aid com se diu del gloriós Sant Joan Baptista, que en lo dia que la sua gran festa cau, se fa tots anys grandíssima festiva / coel come si dice del glorioso san Giovan Battista, che nel suo celebrissimo giorno che viene, si fa ogni anno grandissima festa (276).

4. *m.* Sustantivat.

Cadere.

s'... d'aquí se'n puja al cap, turba lo cervell, e d'aquí s'engendra lo mal de caure / di qui ascende al capo, turba lo cervello, e qui se ingenera il mal del cadere (162).

5. *loc.* **caure en grat.** "Agradar".

Venire in gratia.

li caigué tan en grat e féu-ne tal rialla del plaer que hi pres que fon cosa de gran admiració / gli viene in tal gratia e ne fece tal risa, del piacere che ne prese, che fu cosa di grande ammirazione (263).

2. Vocabulari català-italià.

causa f.

1. "Motiu".

Causa, cagione.

Vós sou estada la causa que jo haja perdut lo Conte/Voi sieste stata la causa ch'io ho perso lo conte (27); per ço lon ella causa de tanta dolor/onde di tanto dolore fu cagione (218).

per causa (di/pron.pers.)

Per causa, per cagion.

algun dan que l'Emperador li haja fet per causa mia/alcun danno... che l'imperatore per causa mia gli habbia fatto (236); per causa q' apò lo deixaren entrar/per causa di questo entrare lo lascio (236); la necessitat requir de no descomplaure-us ne enutar-voe per causa de la guerra/la necessitat niorca di non scompiacervi né annoiavi per cagion della guerra (266).

2. fig. "Procés".

Causa.

e tan pocs advocats en ma justa causa trobe/et alcuno avvocato nella mia giusta causa non trovo (6).

causador m.,f.

"Que causa o dóna ocasió a una cosa".

Causa.

E pux lo meu cor tant ha fallit que és estat causador de tant agreujar la vostra singular persona.../E poiché 'l mio cuore ha tanto fallito, che è stato causa da aggravare tanto la vostra singular persona... (129).

causar tr.

"Produir una cosa".

Causare.

e apò causava l'ineestimable alegria/e questo causava la inestimabile allegrezza (26).

cautela f.

"Precaució presa per enganyar premeditadament".

Cautela**.

Mira lo traïdor que ab cautela e ab decepció és entrat en aquesta cambra/Muoi il traditore che con cautela e deceptiõe è entrato in questa camera (262).

cautelós adj.

1. "Que expressa precaució".

Cauteloso.

mas lo poc cautelós de vostre pare, fallit de discreció.../ma il poco cauteloso e povero di discretione di vostro padre... (224).

2. "Enganyós".

Indiretto.

en dos dies serás senyor de tot lo regne e no irás destental per les cauteloses vies/sarai signore in due di di tutto il regno, e non ti andarai estendendo per indirette vie (309).

cautelosament adv.

"D'una manera cautelosa".

Cautelosamente**.

pregà a Piaerdemavida que entràs en la galera e que sabés la causa o causes per què Tirant així cautelosament s'era recollit sens dir-li res/pregò Piaerdemavida che nella galera entrasse e che sapesse la causa o cause per che Tirante così cautelosamente, senza dirgli nulla, raccolto si era (293).

cavalcada f.

"Incursió a cavall en territoris enemic".

Cavalcata.

mataven e apresonaven molts cristians, e se'n portaven de grans cavalcadures, fent la guerra molt cruel/occidevano e pigliavano molti cristiani, e di gran cavalcate se ne conducevano, facendo la guerra molto crudele (167).

cavalcador m.

1. "Pedris que serveix per pujar còmodament a cavall".

Cavalcatura, per montare a cavallo.

Felip pres del braç e la Infanta e portà-la fins al cavalcador/Philippo prese la infanta a braccio e la condusse fino alla cavalcatura (109); Com foren baix al cavalcador, dix Ricard.../Quando furono al basso per montare a cavallo, disse Riccardo... (133).

2. cavalcador de dos selles. "Genet que sabia cavalcar a la gineta i amb sella d'armes".

Cavaliatore di due selle.

Era molt entès e en les armes més destre que negú de tots altres, e dels moros lo millor; de dos selles molt bon cavalcador/molto intendeva del mestiero dell'armi, più destro che alcun de li altri, meglio de' mori, di due selle buon cavaliatore (148).

cavalcadura f.

"Bístia de sella".

Cavalcatura.

E a cascú d'aquesta.../eu-los repartir totes les cavalcadures/Fra tutti questi... fate ripartire tutte le cavalcature (343).

cavalcar intr.,tr.

"Anar o montar a cavall".

Cavalcare, montare, ascendere, montare a cavallo; torre nella groppa/porre in groppa.

aportaren-li un cavall perquè cavalcàs/condussonoli uno cavallo, ació que 'l cavalcasse (25); cavalcà sobre un ginet/montò sopra un cavallo leggeri (12); cavalcà en una hacenea en companyia de cinc escuders/ascese sopra una chinea in compagnia de cinque scudieri (239); feren-lo cavalcar en les anques d'un ginet/il feciono montare a cavallo in groppa d'un ginetto (301); Lo Rei pres lo ginet del patge e cavalcà l'esposat en les anques del ginet, e Tirant pres la donzella e cavalcà-la en les anques del seu ginet/il re il cavallo del ragazzo prese et il sposo nella groppa totes; e Tirante la donzella si fe' porre in groppa al suo cavallo (304).

cavall m.

"Quadrúpede paquiderm solípede".

Cavallo.

viu venr... un home a cavall/vidde venire un huomo a cavallo (28); ab seixanta milia combatents entre de peu e de cavall/LX combattenti fra da piedi e da cavallo (18).

2. Vocabulari català-italià.

cavaller m.

"Que ha rebut l'orde de cavalleria".

Cavaliere/cavaliere/cavaliere.

Mercedor és, doncs, lo virtuós e valent cavaller d'honor e glòria, e la fama d'aquell no deu preferir per longitud de molts dies./Onde il virtuoso e valente cavaliere di honore e di gloria è degno, e la fama sua per lunghezza di tempo di esser con silenzio preferita non merita. (Prol.). E així com cavallera dona tot ço que pertany a cavaller, així cavaller deu donar totes ses forces a honrar cavalleria./È così come, cavaliere, ho patito tutto quello che si appartiene al cavaliere, così il cavaliere debbe usare tutte le sue forze per honorarla. (31). aquell famós cavaller vencedor de batalles, lo comte Guillem de Varoich/quel famoso cavaliere vincitore de battaglie, lo conte Guglielmo di Varoich (29).

cavaller d'esperons daurats. "El qui pertanyia a la més alta noblesa".

Cavaliere da speron d'oro.

En açò vingueren tres-cents cavallers d'esperons daurats./Et in questo, vennero trecento cavallieri da speron d'oro (222).

cavaller de ventura. "Qui prenía part a una junta o torneig sense ésser-ne mantenidor".

Cavaliere di ventura.

Aquest és cavaller de ventura./Questo è un cavaliere di fortuna (189).

cavalleressa f.

"Dona que exerceix la cavalleria".

Cavalierezza.

perseguint com a cavalleressa lo que havia principiat/seguendo, come cavalierezza, quello che havea principiato (225).

cavalleria f.

1. "Institució militar que obligava els seus membres a lluitar en defensa de la fe, la justícia i els dèbils".

Cavaleria.

Maxamen que deu ésser fet al gentilhom o generós qui vol rebre l'orde de cavalleria/essamine che deu ésser fatto al gentile e generoso huomo che de l'ordine de cavaleria decorar si vuole (1); ¿E com pots tu demanar cavalleria fins che sàpies l'orde?/E come pòti tu domandare cavaleria fino a tanto che tu non sai l'ordine? (30).

2. "Conjunt de qualitats i virtuts pròpies dels cavallers i exigides per la dita institució".

Cavaleria.

E per ço us prec que la cavalleria vostra sia així honrada en l'hora que la batalla se darà./E però vi prego che la cavaleria vostra sia così honorata che, nell'hora che la battaglia si darà... (340).

3. "Conjunt de cavallers".

Cavaleria/cavalerie (pl.).

han-me... morta la millor cavalleria que en lo meu regne era/havendoci... morto la miglior cavaleria che fusse nel regno nostro (7); ab molta cavalleria, així d'aquells del regne com dels estrangers/con molta cavaleria, così di quelli del regno come degli esteri (39); ab gran cavalleria ell féu la via de la ciutat de Tunis/con gran cavalerie, e fece la via della città di Tunisi (401).

4. "Fet de cavalleria".

Cavaleria.

anava llegint les cavallerias que dins lo libre eren escrites/andava leggendo le cavalerie... che dentro al libro era scritto (39).

cavallerós adj.

"Propi de cavallers".

De cavaliere.

disciplina cavaliereza/disciplina de cavaliere (134).

cavar tr.,intr.

1. intr. "Remoure la terra amb l'aixada".

Zappare.

portava al coll una aixada e començà a cavar/portava una zappa in spalla e cominciò a zappare (283).

2. tr. "Extraure una matèria de la terra".

Cavare.

For se cava del pregon de la terròra si cava dal profundo della terra (143).

3. tr.,intr. "Obrir un clot en la terra, extraient-ne matèria a força de colps".

Cavare.

e per tant com la ciutat aquella era edificada sobre roques, si bé estigués en terra plana, hagueren molt gran treball de cavar-la/e per ésser quella città edificada sopra a sassi e pietre vive, se bene era in terra plana, grandissima fatica e travaglio hebbero a cavar-la (394). A l'altra part cavaren e feren altre gran val/Cavaronno dall'altra parte e feceno uno altro steccato grande (24).

cec adj.

fig. "Mancat de discerniment per efecte d'una passió".

Ceco/cieco.

E tots los qui aman són cecs./E tutti quelli che amano sono cechi (218); la cec tots aquells qui abraça e rep dins son s'iva ciechi tutti quelli ch'ella abbraccia e dentro al suo seno nove (355).

ceda f.

"Lista de noms".

Circa.

E trobà's en ceda ésser morts mil e dos-cents trenta-quatre hòmens./E trovossi esser morti circa mille e ducentotrentaquattro huomini (159).

cegar tr.

cegar la vista. "Privar la vista".

Togliere la vista.

Los turcs llançaven molta calç perquè els cecats la vista./Gli turchi gittavano calzina, acciò che gli togliessero la vista (164).

ceguetat f.

fig. "Privació de la raó".

Cecità.

¡Oh escura ceguetat d'aquells qui desordenadament aman!/O cecità oscura di quelli che disordinatamente aman! (269).

cel m.

1. "Espai immens on es mouen la Terra i els astres; espai que apareix damunt dels nostres caps".

Cielo.

¡Oh Déu gran, alt e poderós, senyor creador del cel e de la terra! O Iddio grande, alto e potente signore, creatore di cielo e della terra! (347); en lo cel és pronosticat jo us dega amar e servir/nel cielo è pronosticato ch'io debba amare er servire (249).

2. "Regió superior considerada per l'home com a residència de Déu i de les ànimes benaventurades".

Cielo, *

E volent caminar en la nit, lo cel se mostrava blau e la lluna era en lo ple, que llançava molt gran claredat/E, volendo camminare nella notte, il cielo sereno si dimostrava e la luna era piena, che grandissima chiarezza spargeva (301); fins que les esteles del cel se foren amagades/fino che le stelle zonale non si furono ascoste (262).

3. Refrany. com lo cel està roig, senyal és de tempesta.

Quando il cielo è rosso, che è signal di tempesta.

(227).

celada f.

1. Peça de l'armadura antiga que cobria el cap i la cara".

Celata.

se féu per al cap una celada molt poca/si fece fare per il capo una celata molto picciola (155).

2. "Lloc on un grup de guerrers estan amagats en espera d'intervenir".

Luogo occulto/loco ascoso fra l'erba.

Ítrqué de la celada on estava e ferí amb molt gran ardiment/del luogo dove erano occulti uscirono e con grande ardimento negli nemici cominciarono a ferire (157); Com los qui estaven en la celada veren los grecs tan fortment batallar, txqueren ab molt gran fúria/Quando quelli che erano nel luogo ascoso fra l'erba videro gli greci tanto gagliardamente combattere, usorono con grandissima fúria (131).

celar tr.

"Amagar".

Celare.

e adó passaré lo temps de ma penada vida celant la granxa de la mia extrema pena/e così passarò il tempo della mia appassionata vita celando la grandezza della mia extrema pena (218).

celebració f.

"Acte de celebrar".

Celebratione.

la celebració de les bodas de Tirant/la celebratione delle nozze di Tirante (457).

celebrador adj.

"Que s'ha de celebrar".

Che celebrare si dovea.

Aquí que la festa de goig per mi celebradora poreu mudar en tristes, doloroses obsèques /cosí que la festa di gaudio, che per me celebrare si dovea, in triste e dolorose esseque mutare potrei (437).

celebrar tr.

1. "Acomplir solemnement".

Celebrare.

après que ell fon mort, e li hagué celebrades solemnes obsèques, lo féu polvoritzar e bague's la pólvora mostrant que ella volia ésser sepultura d'ell/dapoi que fu morto e gli habbe fatto celebrare solenne esseque, il fece ardere e polverizzare, e la polvere si bevete, mostrando ch'ella sua sepultura esser voleva (309)

2. "Festivar, acollir amb festes".

Celebrare.

Sia manada celebrar festa e sala general que dure tres dies/sia comandato a celebrar e festa e corte bandita che duri tre di (101).

celerat adj.

"Malvat, criminal".

Scelerato.

no sé si est home celerat e de pessima vida/non so se sei huom scelerato e di pessima vita (309).

celeritat f.

"Rapidesa, promptitud".

Celerità.

en la celeritat, maduresa/nella celerità, madurità (143).

celestial adj.

1. "Propi del cel, celest".

Celeste, celestiale.

Si consideram les nostres fortunes, no són altra cosa sinó operacions fetes per nosaltres, per costil·lacions de planetes e cossos celestials/Se consideriamo la nostra fortune, altra cosa non sono se non operationi fatte da noi altri per constellationi di planeti e corpi celesti (376); en lo temps passat deien los gentils que eren cossos celestials/nel passato tempo dicavano gli gentili ch'erano corpi celestiali (189).

2. "Propi del lloc on habita Déu".

Celeste, celestiale.

Devaliau, doncs, celestiala núvol, prenint lo meu feixuc cos/Descendeti, adunque, celesti nuvoli e prendeti il mio affastidito corpo (400); inc per impossible que lo seu cos celestial posas la sua bellesa en llibertat d'un salvatge negre/no per impossibile che il suo corpo celestiale in llibertà d'uno salvatco negro la sua beltà ponesse (269).

cellici v. cillici

cella f.

"Ratlla de pèl sobre l'ull".

Ciglio.

estava admirat encara de les celles que paria que fossen fetes de pinzell/stava admirato anchora degli cigli, che parsa che fussero fatti di penello (119).

celsitud f.

"Forma de tractament de les persones reials".

Celsitudine.

suplica la celsitud vostra quier-lo vullau que pugja entrar e eixir sens prejudi/supplica alla vostra celsitudine lo voglia assicurare che, senza suo prejudicio, possi entrare et uscire (159).

cena f.

Dijous de la Cena. "Dijous Sant". v. **dijous**
Giovedì della Cena.

cendra f.

"Residu pulverulent de la combustió de la fusta, carbó...".

Cenera.

¿Com no davalla prestament foc del cel que en **cendra** fapa tornar aquell cruel e ingrát Tirant, qui jo pensava que seria meu? Perchè non discende incontente fuoco del cielo che quel crudel et ingrato Tirante, che io mi pensavo che dovesse esser mio, **cenera** diventare facci? (216).

cent adj.num.

"Deu vegades deu".

Cento.

de sos béns propis graciosament dóna a la dita Estefania **cent** milia ducats/dei suoi beni proprii graciosamente dona a la detta Stephania **centonila** ducati (221).

centell m.

"Guspira".

Scintilla.

Les finestres e les colones eren de pur cristall, e lo palmart, lo qual era fet tot a **centells**, qui llançava molt gran resplandor./le finestre e le colonne erano di puro cristallo, et il pavimento, il qual era tutto fatto a **scintille**, mandava grandissimo splendore (119).

centenar m.num.

"Grup de cent (soldats)".

Centinaio.

feren ses capitanes e caps de **centenars** e de deenes/suoi capitaneati e capi di **centinaia** e di decine fecero (387).

centener m.

Refrany. no trobar cap ni centener. v. **cap**

Non trovargli capo né sentiero.

centilla f.

"Porció mínima d'una cosa".

Scintilla.

e si jo per ésser estranger alguna ombra o **centilla** passava per lo vostre enteniment.../e se, io per ésser forastero, alcuna ombra o **scintilla** passasse per il vostro intelletto... (210).

cenyll m.

"Cinyell, corretja, cordó o tira de roba que serveix per a cenyir".

Gropo et cinto.

Per les vostres cadenes un nuat e fort **cenyll** ha estreta la mia turmentada persona/perché le vostre catene con forte **gropo et** indiesolubile **cinto** hanno astretto la mia tormentata persona (461).

cenylr* tr.

1. "Portar una cosa a la cinta o envoltant una part del cos de qualcú".

Cingere.

la garrotera, qui estava feta en semblant forma, ço és, d'una corretja de **cenylr** ab cap e ab sivella/la garrotera, la qual era feta in simil forma, cioè come è una correggia da **cingere** con fibbia e mezza (85).

fig.

Cingere.

Doncs tu, **cing** lo teu coratge ab principis gloriosos/Adunque, tu **cingi** il tuo cuore con principii gloriosi (143).

2. "Aprimar-se".

Cingere.

E l'altre dia se **cenylr** sobre viu./E l'altro di sopra il corpo vivo si **cingeva** (268).

cenyllt adj.

"Posat envoltant la cinta del cos".

Cinto.

e aquí posaren lo cos de Tirant, sobre lo lit, g'rat, ab espasa **cenyllt**/E quivi sopra il letto detto corpo puosero con la spada **cinto** (471).

cep m.

"Planta que produeix els raïms".

Pampano.

ab les mans pren lo raïm sens rompre'ls del **cep**, e a mossos los està menjant/con le mani prende gli grappi e, senza spicargli dagli **pampani**, con la bocca a morsi gli mangia (263).

ceptre m.

"Bastonet simbòlic de l'autoritat reial o imperial".

Scettro.

lo senyor Rei se despulla del **ceptre** e de la corona real/lo signore si spogli del **scettro** e della real corona (15).

cera f.

"Substància groguenca produïda pe els abelles, usada principalment en la fabricació de diris".

Cera.

aquell és tengut, d'aquests dos escuts, fu donar en qualsevulla capella de Sant Jordi per a **cera**, e l'altre escut és per a ell/quello è obligato di dare l'uno di questi due scudi in qualsivoglia capella di san Giorgio per **cera**, l'altro ha tenere per sé (85).

cera gomada. "Substància gomosa que s'emprava com aglutinant".

Cera gumata.

...fossen los ferros de les armes reals ab quatre puntas en lo broquet molt encerades, ab **cera gomada** cascuna punta de la bileteta... gli fermi delle lance delle armi reali fussero con quattro punte nella cima, molto ben incerate, con **cera gumata** cascuna punta del d'innino (46).

2. Vocabulari català-italià.

cerca f.

"Acte de recórrer un poble, un camp, etc., per vigilar o descobrir alguna cosa".

Cerca.

Hipòlit...féu la cerca molt diligentment ab altres hòmens experts en tal negoci, trobaren que encara tenien fomiment per a tres mesos complidament/Hippolito dall'imperatore si partì e diligentissimamente, con altri huomini esperti in tal negozio, la cerca fece, e trovarono che per tre mesi anchora compiutamente erano forniti (420).

cercar tr.

1. "Buscar".

Cercare.

E après, feren cercar de totes les bèsties/Approso feciono cercare, di tutte le bestie (32).

2. "Trobar".

Trovare.

E vull-vos avisar que si per ventura a mi sobreviviu... ab fúria gran vos iré a cercar./Et avvisare vi voglio che, se per ventura a me sopravvivi... che con furia grande vi venirò a trovare (288).

3. "Recórrer, fer un trajecte".

Cercare.

voigut cercar totes les cambres/tutte le camere cercar volae (241); Açò han dit tots los estrangers qui han cercat lo món/E questo hanno detto tutti gli forestieri che hanno cercato il mondo (55).

4. fig. "Regirar robes o recipients per veure que hi ha amagat".

Cercare.

Jo pens bé que molt poc serà lo meu dormir, per lo gran mal que senti...jo crec cercaré tots los racons del llit/lo penso ben che il mio dormire sarà poco...per il gran male ch'io mi sento...tutti gli canti del letto cercherò mi credo (260).

cercle m.

"Superfície limitada per una circumferència".

Circolo.

voitant a manera de cercle redó les espalles envers los enemics/voltando le spalle verso li nemici a maniera di circolo rotondo (157).

cèrcol m.

"Cercle".

Circolo.

Né tant ab son esforçat ànimo que entrà dins lo cèrcol del foc/foce tanto...che entrò dentro dal circolo di foc (38).

cerimoniós adj.

"Que es comporta amb massa cerimònies".

Cerimonioso.

¿E pensau que sia home molt cerimoniós?/Né pensate ch'el sia huomo cerimonioso (145).

cerimònia f. (clrimònia)

"Actes o sèrie d'actes exteriors prescrits per llei o per costum, en celebració d'una solemnitat".

Cerimonia.

pux tantes cerimònies han de fer.../poiché tante cerimonie se hanno a fare... (14); féu los jurament que de tot son poder defendria la santa mare Església, ab les cerimònies acostumades/fece il giuramento che a tutto suo potere la santa madre chiesa difendia, con le altre usitate cerimonie (483).

cerimonial adj.

"Propi de les cerimònies".

Cerimoniale.

Almenys haguésseu esperat lo dia de la solemnitat e cerimonial festa, perquè licitament fósseu entrat en los ports de la mia honesta pudícia./Almeno havestivi aspettato il giorno della solennità e cerimoniale festa, acciò che licitamente negli porti della mia honesta pudícia entrato fostivi! (437).

cert adj.,adv.

1. adj. "Qualque".

Certo, certo...determinato.

se tractarà de certs vituosos actes de cavalleria/certi virtuosos acts di cavaleria si narrano (1); trameteren-se a dir fu a l'altre que es trobassen en certa jornada en la ciutat d'Avinyó/si mandomo dire l'uno all'altro che in certo di determinato si trovassero nella città di Avignone (68).

2. adj. "Segur".

Certo.

qui més prest porà saber nova certa, quina remor és aquesta, vingi-ho a dir a l'altre/qual più presto potrà saper nuova certa che romore è questo, il venghi a dire al compagno (234).
dia cert. "A dia prefixat, a dia convingut".

Un certo giorno.

e assignà dia cert que tothom los prest per partir/et assignò un certo giorno ch'ognun per partirsi apparecchiato fusse (409).

fer cert. "Assabentar".

Fare certo*.**

féu-me certa on és l'alim certa ove egli è (26); ...que em facau cert en què està ma vida/...mi facciati certa in cui è la vita mia (250).

3. adv. "Sens dubte".

Certo.

Cert, senyora, si farà./S'el cert, signora, si farà (179).

de tot cert. "Sens dubte".

Certo.

Senyora, de tot cert noves havem dels nostres cavallers./Signora, certo noi habbiamo nuove de' nostri cavalieri (134).

certament adv.

"De manera certa".

Certamente, con verità.

com jo crega certament que ella és estada creada en paradís/credendo certamente...che ella sia stata creata in paradiso (228); certament era un valentíssim cavaller/con verità era cavaliere valentissimo (74).

certenitat f.

"Certesa".

Certezza.

Si emor hagués alguna cosa de certenitat.../Se amore ha cosa alcuna di certezza... (158).

2. Vocabulari català-italià.

certificar tr.

"Fer cert".

Certificare.

poieu ésser certificat del vostre estat miserable/potrete essere certificato del miserabil stato vostro (153).

certificat adj.

"Assabentat, assegurat".

Certificato, certificato et informato.

eren certificat com Tirant venia ab molt gran poder/erano certificati come egli con molto gran potere veniva (407); E molt ben certificat l'ambaixador de totes les coses de què Tirant li havia dat càrrec, recollís en la nau/L'ambasciatore, certificato et informato ottimamente di tutte le cose delle quali Tirante gli aveva dato carico, nella nave si raccolse (393).

cervell m.

"Gran massa nerviosa que forma la part principal de l'encèfal".

Cervello/cervello.

...quasi lo cervell li paria/...quasi gli pareva il cervello (67); li donà tan fer colp per migdal cap que lo hi partí en dues parts fins als muscles, e sortí-li lo cervell/gli diede un tanto fiero colpo sopra il capo che gliel divise in due parti fino alle spalle, e saltòli fuori il cervello (239).

cervellera f.

"Capell de ferro que cobria el crani".

Secreta celatina.

lo rei moro portava...al cap una cervellera ab moltes tovalloies embolicades/il re moro...in capo portava un a secretata celatina involta e coperta con molte tovagliuole (19).

cervo m.

"Cèrvol".

Cervo.

Los ocos, escocant un gran cervo que quasi era tot blanc per antiquitat, trobaren-li un collar al coll tot d'or/Li cuochi, scorticando un gran cervo che quasi era tutto bianco per l'antiquità, un collaro d'oro al collo gli trovarono (96).

César m.

1."Sobrenom de la família romana Júlia, després títol honorífic del emperadors romans".

Cesare.

En lo temps que Július César vengué per conquerir Anglaterra/in quel tempo che Giulio Cesare venne per acquistare l'Inghilterra (96).

2."Governador màxim d'un imperi, que comparteix el poder suprem amb l'emperador".

Cesare.

E l'Emperador cridar féu per tota la ciutat, ab moltes trompetes e tabals, que tots tinguessen a Tirant per primogenit seu e César de l'Imperi./E l'imperatore fece fare bando per tutta la città ao molte trombe e timpani che Tirante per suo primogenito e cesare dell'imperio tutti il tenessero (452).

cessar intr.,tr.

1.intr."No continuar".

Cessare, restare, allargarsi.

ha una gran muntanya qui llança gran quantitat de foc cremant sens cessar jamás/vi è un gran monte che getta gran quantitat di fuoco, abbuggiando senza cessare giamai (409); Mana a la tua gent que cessen e tomen totes les coses al primer estat/Comanda alle tue genti che restino e tomino tutte le cose nel primo loro stato (33). Cesse en ell prodigalitat, e lluny-se d'avaricia/allargasi dalla prodigalità e dilunghis dalla avaritia (143).

2.tr."Calmar, aturar, impedir".

Cessare.

Lo jutge, per cessar porfídia, pres les armes/Il giudice, per cessare questa ostinatione, prese le armi (65).

cetla f.

"Cel·la, habitació destinada a un religiós en un convent o a un pres en una presó".

Cella.

com l'ermità fon davallat de la sua cetla, que havia acabat de dir les hores, Tirant ab los altres iqueren-li a l'encontre/quando l'eremita fu uscito di cella e c'habbe finito di dir le sue hore, Tirante con gli altri gli vennero in contra (84).

clar intr.

"Remar cap arrera, tirant el puny del rem cap a popa".

Girare.

Com foren prop de terra que ja podien donar les escales, totes se voltaren perquè girar acostassen les popes en terra per eixir la gent/Quando furono presso di terra appresso che già potevano far scale, tutte se voltarono, acciò che nel girare s'accostassino le poppe a terra per uscire la gente (113).

cidí adj.

"Títol de tractament entre els moros".

Cidí*, savio.**

Cidí Abdal là, nosaltres no hem hagut exercici de virtut.../Cidí Abdaglià, noi altri non haviamo havuto essercitio di virtù... (142); Lo Cidí Abdal là llança's als seus peus/Il savio Abdaglià si gettò a' piedi suoi (144).

ciència* f.

1."Sabiduria".

Scientia, essentia.

home de grandíssima ciència/uomo de profunda scientia (109); ¡Oh Princesa, imatge en la qual la divina Ciència se representa/O principessa, imagine nella quale la divina essentia si representa! (400).

2.loc. **de certa ciència.** "Conscientment i voluntària, amb plena intenció; expressament".

Di certa scientia*.**

de grat e de certa ciència, no costreta ni forçada/di buona volontà e di certa scientia, non costretta né sforzata (147).

cilici m. (celici)

"Camisa aspra o cinyell dur que es porta damunt la carn per mortificació".

Cilicio/cilicio.

Per tenir conformitat ab vós, senyor, és estada vestida de continu la mia afortunada persona d'un aspre cilici de carn/Per havere conformitat con voi, signore, la mia sfortunata persona di continuo è stata vestita d'uno aspro cilicio sopra la carne (461); vestiren-se les camises doloroses qui pogueren ésser dits celics d'amargor/vestironsi le dolorose camise, che ben potevano essere chiamate cilici di amaritudine (65).

2. Vocabulari català-italià.

címbol *m.*

"Címbal, espècie de platerets o campananeta poc fonda que s'usava com a instrument musical en l'edat mitjana".

Cembalo.

En les cambres i retrets, címbols, flautes, mitges viules e concordades veus humanes que angèliques s'estimaven./nelle camere e nelle guardacamere cembali, flauti, mazzeviola, salteri e concordate voci humane che angeliche si stimavano (452).

cimera *f.*

"Plomall sobre l'elm dels cavallers".

Cimiero/cimero.

conegué1 en la cimera/lo cognobbe al cimiero (157); ...moltes cobertes e pennatxos e cimeres a modo d'Itàlia e de LLombardia/...molte coperte e pennacchi e cimeri a modo d'Italia e di Lombardia (41).

cimolsa *f.*

"Llença que forma el cap de la peça de drap de llana i que sol ésser de llana més grossera i de color diferent del de la peça".

Cimosa.**

caugué-li la ligacama de la calça, e al parer de tots devia ésser de la sinistra cama, e era de cimolsa/il legame della calza gli cascò, et al parer di tutti dovea esser della sinistra gamba, et era di cimosa (85).

cinc *adj. num.*

"Quatre més un".

Cinque.

cavalot en una hacanea en companyia de cinc escuders/ascose sopra una chinea in compagnia de cinque scudieri (239).

cincogesma *f.*

"Festa que se celebra set setmanes després de Pasqua florida en memòria de la vinguda de l'Esperit Sant sobre els Apòstols"

Pentecoste.

lo dia de Cincogesma/il di della Pentecoste (27).

cingla *f.*

"Correija o faixa de cuiro de devers deu centímetres d'amplària, que passa per davall del ventre d'un animal de càrrega i que serveix per a subjectar la sella".

Cingia.**

trobareu una gran sèquia d'aigua que dóna a una mula fins a les cingles/trovarete uno gran canale d'acqua ch'a una mula dà fin a le cinge (109).

cinquanta *adj. num.*

"Cinc vegades deu".

Cinquanta, CCCCC.

E trobant-se lo virtuós Conte en edat avançada de cinquanta-cinc anys/Et essendo il virtuoso conte in età declinante alla vecchiezza de cinquantacinque anni (2), de la ciutat de Troglodita fins a la ciutat de Seras havia cinquanta jornades/dalla città di Troglodita alla città di Seras sono CCCCC giornate (409).

cinquè *adj. num.*

"Que fa cinc en una sèrie".

Quinto, quarto.

La cinquena, que tinquen vergonya de fer roindats /la quinta è che habbino vergogna di fare cose che siano mal fatte (221); cinquena carrera/quarta carriera (189).

clnt *m.*

"Cinyell".

Cinto, collaro.

e sobre la roba portava la devisada senyora, cenyit, un cint/e sopra alla robba haveva uno cinto (450); capells fets a modo de Turquia, ab cinta d'or massis/capelli fatti a modo di Turchia, con collari d'oro massici (71b).

cinta *f.*

1. "Part del cos humà situada més avall de les costelles, damunt del davall-ventre".

Cintura, cinta, correggia.

venia ab la barba fins a la cinta e los cabells fins a les espates, magre, descolorit /el veniva con la barba fino alla cintura e gli capelli fino alle spalle, magro, scolorito (459); vull que a voluntat mia prengau possessió de mi, però de la cinta amunt/io voglio che a volontà mia prendiate possessione di mi, dalla cinta in supro (146); Jo us acurçaria les falces fins a la mitat de la cinta/fino alla correggia l'habito vi ascorterei (14).

2. "Cinyell".

Centura.

més mà en una botgeta que portava en la cinta e tragué una gran grapeda de ducats/mise la mano ad uno carriero che portava alla centura e ne trasse una grande brancata di ducati (98).

circuir *tr.*

"Anar al voltant".

Circoire.**

¡Quants dubtosos perills circuien la mia combatuda vista/Quanti dubbiosi pericoli la mia combattuta vista circuivano! (392).

circuït *adj.*

"Envoltat".

Circuito/circoito.**

No és poca l'admiració e dubtosa temor que... lo nostre trist cor ha tengut circuït/Non è poca l'ammirazione e dubbioso il timore che... il cuore nostro triste circuït ha tenuto (396); foren en una ciutat qui es nomena Estranges, la qual era circuïda de noble mur ornat de molt belles torres ben altes ab deguda proporció/fuono ad una città che si nomina Stranges, la quale era circuïta di nobili mura, ornata di molte belle torri bene alte, con debita proportione (458).

circular *adj.*

"Que descriu una circumferència".

Circulara.

Si consideram les nostres fortunes, no són altra cosa sinó operacions fetes per nosaltres, per costil lacions de planetes e cossos celestials influïts en diverses maneres e temps, segons los moviments circulars/Se consideramo le nostre fortune, altra cosa non sono se non operationi fatte da noi altri per constellationi di planeti e corpi celesti in diversi modi e tempi influenti, secondo gli movimenti circulari (376).

2. Vocabulari català-italià.

circumvei *adj.*

"Que està al voltant d'un lloc".

Circonvicino.

...havent conquistat e recobrat to l'imperi e subjugades moltes altres províncies circumvicines/...havendo conquistato e recuperato tutto l'impero e soggiugate molte altre provincie circovicine (457).

ciri *m.*

"Candela gran de cera".

Cirio.

Aprés del Duc anaven tots los òrdens, cascú ab un ciri ençòs en la mà/Dietro al duca andavano tutti gli ordini, ciascuno con un cirio acceso in mano (41).

cirimònia v. cerimònia

cirurglà *m.*

"Qui es dedica a la cirurgia".

Cirurgico, medico.

Ieran venir los cirurgians qui el curassen/venire li chirurgici che l' medicomo (59); Aprés manà als cirurgians que embalsamassen lo cos de l'Emperador e de la Princesa./Dopoì comandò agli medici che l' corpo dell'imperatore e della principessa embalsamassero (479).

cisma *f.*

"Divisió entre els membres d'una Església".

Scisma, fede.

La tua, mora; la mia cristiana; la tua té cisma, e la mia, crisma/La tua è mora, la mia cristiana; la tua è alla scisma, e la mia alla chrisma (152); Pux no viviu en llei de cavalier, Tirant, e no servau lleialtat alguna, deuréu pendre la cisma que és manada als moros/Però che non vivete in legge di cavalieri, Tirante, e non servate fedeltà alcuna, dovrèsti prendere la fede che tengono gli mori (153).

cistella *f.*

"Recipient fet de vímens, canyes o joncs, amb anses, usat per transportar fruita, roba...".

Cistella.

E Tirant li donà set dobles e tres reals e mig e diners menuts e una espasa e una cistella de préssecs/E Tirante gli diede sette doppie e tre reali e mezzo e danari menuti et una spada et una cistella di pesche (313).

citació *f.*

"Orde donada a algú de comparèixer a hora certa a un lloc determinat".

Accettatione.

E la Reina graciosament li hi atorgà, de tenir-hi lo camp segur dins quatre mesos aprés que la citació fos presentada/E la regina graciosamente gli concessè di mantenergli il campo sicuro fra termine di quattro mesi dapoì che l'accettatione fu fatta (74).

citronat *m.*

"Confitura de poncem".

Cetronato***.

un plat d'or en lo qual havia citronat, e pinyonada, e ametles e pinyons confits a l'una part del plat/un gran piatto d'oro, nel quale era da una parte ostronato e pignocato, e dall'altra pignoi e mandorle confette (309).

ciutadà *m.*

"Habitador d'una ciutat".

Cittadino.

E l'endemà l'Emperador féu ajustar tot son consell e tots los regidors e ciutadans honrats de la ciutat/l' giorno seguente l'imperatore tutto il suo consiglio, tutti gli rettori e cittadini honorati della città nella gran sala del palagio fece congregare (389).

ciutat *f.*

"Nuci de població important per la seva grandària o per la seva categoria".

Città.

anava a la ciutat de Varoic per demanar caritat/si nduosa alla città sua di Varoich per impetrare charità (4).

civada *f.*

"Menjar per al bestiar".

Biada.

ab los regidors de la ciutat anà per les cases, fent traure forment e civades/... va con i rettori della città per le case, facendo portar formento e biada (5); E cascú portava civada e vianda per a elle e un dia/E ciascuno portò biada e vivande per loro e pe' cavalli per un giorno.(155); Tirant féu refrescar tota la gent e donar civada als cavalls/Tirante fece rinfrescare tutta la gente e dare la biada agli cavalli (386).

civil *adj.*

1."Relatiu als ciutadans en general (en oposició a "militar, religiós)".

Civile.

braga civil/briga civile (61).

2."Relatiu a interessos en litigi sense que hi haja crim o delictes" (en oposició a "criminal").

Civile.

... si bé aquesta batalla per a ell e a mi serà civil, car jo volguera fos criminal per ço que jo t'agués ab ma veritat/... se ben questa battaglia per lui e per me sarà civile, ch'io vorrei che la fusse criminale (153).

armes civile v. armes

Armi civili.

3."Cortès".

Civile.

per vos ésser tan civil enamorat Nostre Senyor no us volria més dar tal bocí/per esservi voi tanto civile innamorato, Nostro Signore non vi vorria più dare tale boccone (280).

clam *m.*

"Queixa, reclamació".

Lite, richiamo, pianto* e richiamo, infamia.

aquells qui tinguessen clam o demanda de negú/ciascuno che havesse lita o alcun debitor (124); que de nos adolorits clams no té ell gens de sentiment/che egli degli miei addolorati richiami nulla ode e sente (216); lo meu clam crida continuamente davant la majestat divina. "Justicia!"/gli miei pianti e richiami gridano continuamente dinanzi alla maestà divina: "Giustizia!" (161); renunciau al clam e llexar-vos he cobrar les manyopes e faltar/renuntate all'infamia e lasciarovi torre li quanti e fazza (82).

2. Vocabulari català-italià.

clamar tr.,pron.

1.tr."Implorar".

Addimandare.

jo us clamo merçò que tomem a la ciutat/io vi addimando di gratia che alla città tomiamo (236).

2.pron."Queixar-se, posar clam de qualcú".

Dolersi, richiamarsi, dolersi e richiamarsi.

no es deu clamar de sa senyora/non si dèu doler della sua signora (171); ¿de qui em clamaré d'amor o de fortuna...?/di cui mi richiamarò io: d'amore, di fortuna...? (477); E no us deveu clamar de fortuna mas de vós mateux/Voi non vi dovete dolere né richiamare dilla fortuna, ma di voi stesso (298).

3

clamor f.

"Clam en dret, queixa, denúncia".

Richiamo.

Jo no sé davant qui puixa posar la mia justa clamo/Già io non so dinanzi a cui il mio giusto richiamo ponere io possa (375).

clar adj.

1."Luminós, que es deixa veure bé".

Chiaro, chiarito.

seren lo clar dia que foragitarà les tenebres de la mia escura nit/sarèi il chiaro giorno che cacciàrà le tenebre della mia oscura notte (461); fins che fon dia clar/finché fu chiarito il giorno (5).

2."Que no és de color fosca".

Chiaro, lucido.

e tenien endret dels ulls una gran tovallola de fil de seda ben clara/li quali havevano dinanzi dalla faccia un gran velo di seta chiarissimo (68); E prengueren la caixa de Tirant e la Princesa... e fon posada dins una tomba... obrada d'un molt clar alabaust/E la cassa di Tirante e della principessa tolsero... E fu posta in un a tomba... lavorata d'uno lucido alabaastro (485).

3."(Facultat cognoscitiva) que percep o conserva bé les impressions, sense foscors o dubtes".

Chiaro.

porcu dir que lo meu cos és clar e net/potrei dire che il mio cuore è chiaro e netto (283).

4."Famós, il.lustre".

Chiaro.

però la mia fama clara és, car fins ara sens crim he viscut/ma la mia fama è chiaro, ché finora senza infamia ho vivuto (209).

clarament adv.

"D'una manera clara".

Chiaramente.

Clarament veig, virtúós Capità e fill meu, l'infamat ànimo que tenui d'augmentar e exalçar la nostra imperial corona/Chiaramente vedemo, virtuoso capitano e figliuolo nostro, l'infamato animo d'haveri d'augmentare e di essaltare la nostra imperiale corona (452).

claredat f.

"Efecte de la llum que fa visibles els objectes".

Clarià/clarità, chiarezza, splendore.

Glòria és una claredat, e tal mateix és fama/Glòria è una chiarià e similmente fama (195), la cambra era molt escura sens que no hi havia llum ni claredat, neguna/fa camera era oscurissima, senza lume e clarità alcuna (117); Fee, Senyor, per la merçò, que jo veja la tua claredat/Fa', Signore clementissimo, per tua mercedè, che io veda la tua chiarezza (291); no passà una hora compiada que ellis veren claredat dins la cambra/non passò un hora compiuta che quelli che cavavano la mina dentro nella camera uno splendore videro (339).

clarejar intr.

"Fer-se clar".

Apparire.

Com clarejar començà l'alba.../Quando cominciò ad apparire l'alba... (24).

claríssim adj.super.

"Molt, clar, molt il.lustre".

Clarissimo.

...de present hajau, tingau, honreu e reputeu per digníssim successor e César de l'imperi grec... al present claríssim príncep i escol lent capità Tirant/... di presente habbiati, teniati et hononati e reputati per dignissimo successore, cesare dell'impero greco... al presente il clarissimo prencipe et eccellente capitano Tirante (453).

claró m.

"Clarí".

Clarino, piffaro.

ab multitud de tabals, trompetes, clarons e tamborinos, entraren dins la ciutat/con multitudine di timpani, trombe, clarini e tamburini nella città entronono (456); Com l'Almirall véu venir a Tirant, féu tocar les trompetes e anafis e clarons, e ab grans crits saludaren al Capità./Quando l'armata vidde venire Tirante, fece toccare le trombette, clarini e piffari, e con gran gndi il capitano salutorono (448).

claror f.

"Claredat".

Chiarezza, lume.

Car així com la lluna té més claror que totes les esteles.../E, così come la luna piú che l'altre stelle ha chiarezza... (317); doncs perda's lo sol de nostra vista, cobrint aquella espessa boira i núvols, perquè la clara lluna d'aquell claror no puga pendre/perdassi, adunque, il sole dalla nostra vista, coprendo quello densa nebbia e nuvoli, acciò che la chiara luna il lume da quello prendere non possa (472).

clau f.

1."Peça de metall per obrir panys, portes, etc.".

Chiave.

li suplicà que fos de sa merçò, li volgués donar les claus de la torre... per ço com lo Rei les tenia ben guardades/supplandolo... che per sua gratia si degnasse dargli le chiavi della torre, le quali tenia in gran custodia (14); En semblant cas responderà Sant Pere, per ço com té les claus de paradís/Et in simil caso responderà san Pietro, però che ha le chiavi del paradiso (254).

fig.

Chiave.

Veniu, doncs, senyor, veniu, esperança mia, clau de les mies presons.../Venite, adunque, signore, venite, speranza mia, chiave delle mie prigioni... I (461).

2."Pedra central que dou un arc o una volta".

Chiave.

Aquesta leons e tomba estaven dins una capella de volta, los arcs de la qual eren de porfís e recolzaven sobre quatre pilars de jaspis, e la clau del cruer era d'or massís buidada, guarnida de moltes fines pedres/E questi leoni e tomba erano in una capella in volta, gli archi della quale erano di porfido e riposavano sopra quattro colonne di diaspro, e la chiave della croce del mezzo era d'oro massizza, vuoda e guarnita di molte pietre fine (485).

2. Vocabulari català-italià.

clau *m.*

"Barreta de ferro amb una cabota que es fixa amb un martell a una paret, a una altra peça, etc."

Chiave.

clavades ab grossos claus/chiaivati con grosse chiavi (140).

clavar *tr.*

"Travessar amb claus".

Chiavare.

Lo segon linatge és d'aquells qui executaren l'acte com l'assotaren a el clavar en e el ligaren e el coronaren d'espines/la seconda progenie è di quelli che mandorno ad esecuzione l'atto che lo flagellorono, il chavorono nella croce, il legorono et il coronorono di spine (310).

clavat *adj.*

"Travessat amb claus".

Chiavato, congiunto.

preguaren les bigues e pegaren les unes ab altres clavades ab gossos claus/foisero travi e gli aggiunsero insieme l'un con l'altro, chiaivati con grosse chiavi (140); e de part de tras portava cuir de bou clavat ab lo pe/et alla parte di dietro la schiena portava coio di bue congiunto col petto (73).

clemència *f.*

"Inclinació a perdonar".

Clementia.

moltes virtuosas costumes en les quals benaventuradament vos sou envellit, usant robes de clemència/molti virtuosi costumi agli quali fortunatamente vi sete invecchiato, usando l'opere di clementia (219).

2. la divina clemència. "Déu".

Divina clemència.

jo tinc tal esperança en la divina clemència de Nostre Senyor/ío ho tal speranza nella divina clementia del Nostro Signor (239).

clementíssim *adj.super.*

"Molt clement".

Clementissimo.

lo clementissim senyor ab cara molt afable los rebé/Il clementissimo signore con faccia molto lieta lo ricevé (145).

clenxa *f.*

"Solc que divideix els cabells".

Drezatura.

...los quals [cabells] per iguals parts departien un clenxa de blancor de neu passant per mig del cap/...li quali per equal parte dipartiva una drezatura di bianchezza di neve passante per mezzo il capo (119).

clero *m.*

"Conjunt dels clergues".

Clero.

lo clero e preveres qui feien l'ofici divinal cantaven ab veus tan adolorades/El clero e preti, che facevano il divino ufficio, cantavano con voci tanto addolorate (481).

clofolla *f.*

"Clovell, corfa dels fruits".

Serratura.

E en la part de la pinya que estava closa, en cascuna clofolla havia un diamà, o un robí, o safir/E nella parte della pigna, in cascuna serratura che era serrata, era uno bellissimo diamante o uno rubino o uno smaragdo o uno zaffiro (262).

clos *adj.,m.*

1. adj. "Tancat".

Chiuso, richiuso/rinchiuso, serrato, finito, autenticato.

devant venia una cadeneta d'acer ab una pinya d'or tota esmaltada e la meitat era coberta e l'altra closa/dinanzi era una catenetta di acciaio con una pigna d'oro tutta smaltata della quale la mettà era aperta e l'altra chiusa (262); ...ans deliberana de fer-me monja e estar closa en un monestir/anzi io deliberarei di farmi monicha et in un monasterio chiusa starmi (109); Les paraules són senyals ab les quals nostres intencions se mostren, car en altra manera elles, closes dins los corporals murs... a altre sinó a Déu són descobertes/Le parole son segni per li quali l'intention se dimostrano, ché in altro modo le cose rinchiusse dentro alle mura corporali... ad altro che a Dio non son discoperte (277); E en la part de la pinya que estava closa, en cascuna clofolla havia un diamà, o un robí, o safir/E nella parte della pigna, in cascuna serratura che era serrata, era uno bellissimo diamante o uno rubino o uno smaragdo o uno zaffiro (262); ... foren testimonis ab escriptura de llur mà ab segell de llurs armes, ab carta rebuda per vint-e-cinc notaris... e closa per los dits notaris posant-hi cascú son signe/... furono testimoni con scrittura di lor mano e con sugello di loro armi, con carta rogata per vintique notari... et autenticata per loro ponendoli ciascuno il segno del suo tabellionato (57)

camp clos v. camp

Campo chiuso, campo di duello/duelo, campo franco, campo diviso.

2. adj. "Acabat".

Finito.

E clos lo consell.../E, finito il consiglio... (275).

3. m. "Recinte".

Seraglio.

la on ells estaven, tenien un clos de fusta molt alta/là dove egli stavano, era uno seraglio di legno altissimo (52).

clot *m.*

"Concavitat en la superfície d'un cos sòlid".

Cava, buco.

féu fer molts clots fondos/fece fare molte cava fondose (24); tant vos aprofitaria com fer un clot en l'arena, e ab un anap foradat buidar tota l'aigua del mar/tanto vi tornaria a utile come fare uno buco nell'arena, e con un vase forato votare tutta l'acqua di mare (296).

clotxa *f.*

"Túnica".

Vesta.

E cascú portará espasa o secretament armat, portant sobre les armes clotxes negres, llargues fin a terra/cascun portará la spada, e secretamente armato, portando sopra le armi veste nere lunghe fino in terra (99).

clotxeta *f.*

"Peça de tela que servia pera cobrir i sostenir els pits de les dones".

NT.

desféu vos la clotxeta dels pits/vi disiaciò il petto (163).

2. Vocabulari català-italià.

cloure *tr.*

1. "Cobrir l'obertura d'una cosa".

Chiudere, riserrare.

aquell braç de mar clou les dues parts de la ciutat/quel braccio di mare chiude le due parti della città (418); Torna a cloure los capitols, escriu dins son nom, e així els torna a trametre per ambaixador als de la fraternitat./E torna a apertar gli capitoli e scrivergli dentro il suo nome, e così e' gli rimanda per lo imbaixadore a quelli della fraternità (86).

2. "Acordar definitivament, resoldre".

Concludere, rinchiudere.

d'aquests afers jo no clouria res sens la voluntat de ma filla/yo di questo affare, senza la volontà di mia figliuola, non concluderei nulla (101); E sia cosa e finida la narració de la tua pròpera virtut./E sia rinchiusa e finita la narrazione della tua prospera virtut (262).

3. "Reclosure, posar dins un recinte tanca".

Rinchiudere.

cloueran los crestians dins los murs de la ciutat/dentro alle mura delle città gli christiani rinchiusero (166).

ço *pronom*

1. Introdueix un relatiu: ço que.

Quello che.

E així com cavalleria dona tot ço que pertany a cavaller, així cavaller deu donar totes ses forces a honrar cavalleria./E così come, cavaliere, ho patito tutto quello che si appartiene al cavaliere, così il cavaliere debbe usare tutte le sue forze per honorarla (31).

2. ço és. Locució usada per introduir un adariment del que s'ha dit abans.

Cioè.

ab gran fatiga podia regir la mia llengua per jo ésser ignorant del que ignorar devia, ço és, per saber clarament lo fet, vós si tenieu pes e mesura en vostra benvolença/con gran fatiga la lingua mia regger potevo, per ésser ignorante di quello ch'io dovevo ignorare, cioè, per saper chiaramente il fatto, se voi teneti peso e misura nella benvolenza vostra (268).

3. Locució amb valor causal. per ço. "Per aquesta causa".

Perciò, però, per questo, onde.

e per ço los meus mals no tenen raó d'ésser creguts sinó per testimoni de mes paraules, e per ço desitja la mia ànima ésser aconsolada/e per questo gli miei mali ragione non hanno d'ésser creduti se non per testimoni delle mie parole, onde desidera la mia anima d'ésser consolata (212); per ço ton ella causa de tanto dolor/onde di tanto dolore fu cagione (218); Per ço se continuen les mes congoixes, no obstant l'esperança de l'esdevenir viatge./Onde gli miei affanni si continuavano, nonostante la speranza di futuro viaggio (295).

4. loc.conj. (amb valor final) per ço que.

Acciò che.

vinguen trons e llamps e gran tempesta, per ço que lo meu senyor ature que no es puga partir de mi./Vengano tuoni, lampi e gran tempesta, acciò che il signore mio resti (3).

3. loc.conj. (amb valor causal) per ço com.

Perché, perciò che, però che, per il che, imperò che, come, (gerundio).

o en esta ciutat de Varoic per ço com aci só estat desconfit/o in questa città di Varoich, perchè qui sarai stato sconfitto (13); ne tenia molt, per ço com serveix a moltes coses/assai ne tenea perciò che a molte cose serve (11); quinsevulla sacrament que jo haya fet, no val res, per ço com és contra caritat/qualsevolla sacramento che io habbia fatto non val nulla, però che è contra alla charità (215); lo gran treball que he sostengut de les grans jornades que he fetes per ço com parti pus tard que negú dels altres/gli gran travagli che ho havut delle gran giornatech'io ho fatto, per il che, sendomi partito più tardi che gli altri... (29); trames-li un cavaller pregant-lo graciosament li fos placent d'eixir en terra per ço com venia enutjat de la mar/gli mandò un cavaller pregandolo graciosamente che gli fusse in piacere di uscire in terra, imperò che veniva tutto conquisato dal mare (100). Aquestes paraules no só per vanagloria ne per menysprear la corona real, mas per ço com Déu és gran e darà a cascú la part que per sos mèrits serà mereixedor /Queste parole non sono per vanagloria né per manco stimare la real corona, ma, come Dio è grande, darà a ciascuno la parte di cui sarà degno per li meriti suoi (13); per ço com és ton Rei e senyor natural/essendo tuo re e signor naturale (27).

coa *f.*

1. "Prolongació de la part posterior d'un animal".

Coda.

a tu te'n pren així com fa a l'abella, qui porta la mel en la boca e lo fibló en la coa/tu fai come fa l'ape che porta il mèle in bocca e l'aculeo nella coda (361).

2. "Part posterior i més prima del cos de certs animals, especialment dels peixos i dels ofidis".

Coda.

una sep tota d'or que es mordia en la coa/una serpe tutta d'oro che se mordea la coda (71b).

3. "Angle format pels parpres a l'extrem forà de l'ull".

Coda.

ab la coa de l'ull/oon la coda dell'occhio (109).

cobdícia *f.*

"Apetit desordenat de riqueses".

Cupidità.

no et moga a cupidat la tirànica cobdícia que posees tu e los teus/non ti muova a crudeltà la cupidità tirannica che tu e gli tuoi possedet i (353); La causa d'on promou aquesta vana e tofa ira és cobdícia/La causa d'ove promove questa vana e pazza ira è cupidità (374).

cobdiciós *adj.*

"Que té o expressa cobdícia".

Cupido, cupido e voluntaroso, cupido et avaro, cupido e sitibondo.

mans cobdicioses/mani... cupide (170); dones... cobdiciosos/donne... cupido e voluntaroso (127); tu, senyor, est tan cobdiciós, que tots los béns qui es guanyen en la conquesta los tires per a tu/tu, signor, sei tanto cupido et avaro che tutti gli beni che nella guerra si guadagnavano per te gli toglievi (319); Aquest Capità, cobdiciós de la nostra sang monca.../E questo capitano, cupido e sitibondo del sangue nostro moreasco... (348).

cobejar *tr.*

"Desitjar inmoderadament".

Desiderare.

com no pogués haver ferro prest ab què es matàs, cobejant seguir l'esperit d'aquell, begué carbons foguejants e morí/non potendo haver ferro con cui si occidesse, desiderando seguire il spirito di quello, carboni ardenti bevete e mori (309).

cobejós *adj.*

"Fortament desitjós".

Cupido.

Per tal que negú no pens que de tal regiment jo sia molt cobejós.../Et acciò che alcuno non pensi che di tal reggimento io sia molto cupido... (154).

2. Vocabulari català-italià.

cobert adj., m.

1. "Tapat per algun objecte".

Coperto.

altres calien en los pous, qui eren coperts de rama/altri cadere nelli pozzi coperti di frasche (24).

2. "Ocult".

Coperto.

en lo principi de vostres amors havia trobada forma prou coberta e convenient a vostres desigs complir/nel principio degli vostri amori aveva trovato forma assai coperta e conveniente da compire e desideri vostri (234), ab dolorosa sospirs manifestava lo copert seny de mes paraules/con dolorosi sospiri il coperto senso delle mie parole manifestavo (246).

3. "Dissimular".

Coperto.

les bevandes verinoses són copertes ab doïdor de mel/te bevande velenose son coperte con dolozza di mèle (355).

4. loc. adv. en cobert. "En lloc ocult".

Coperto.

Moltes coses jaen en copert per mitjà de negligents descobridors/Molte cose coperte giaciono per mancamento de negligenti descobritori (210).

coberta f.

1. "Conjunt de llenyams, pedres i altres materials que cobreixen un edifici".

Tetto.

n'hi havia un munt tan alt... que plejava fins a la coberta/gli ne era un monte tanto alto... che arrivava fino al tetto (125).

2. "Tapall de tela, de metall, etc., que es posava damunt els cavalls per resguardar l'animal o els guarniments".

Barda.

aplegaren molts rossins de Tunia qui eren venguts de Sicilia, qui havien aquí desembarcat, e molts amesos e cobertes de cavalls/molts cavalli erano venuti di Sicilia e da Tunise arrovono, li quali erano qui di barca usciti, e molti amesi e barde da cavalli (334).

3. "En general, tota peça que envolta i resguarda exteriorment una cosa".

Coperta, coperchio.

la coperta de la baina/la coperta del fodro (85), posà prestament la mà sobre la coperta perquè no l'acabàs d'obrir/incontinente puose la man sopra il coperchio, acciò che non la fresse d'aprire (263).

4. "Mantell de guerra".

Coperta.

... quasi resplandent ab elm e coberta daurada/... quasi risplendente come elmo o come coperta dorata (143).

5. "Obra de fortificació adicional en una fortalesa".

Rivellino.

posaren foc a la porta del castell, e d'allí posàs en la primera coberta/misono foco alla porta del castello e di lì posarono nel primo rivellino (25).

6. "Cadastron dels sostres horitzontals que divideixen el buc d'un vaixell en compartiments sobreposats".

Coperta.

Aquest pobre mercader... davallà sots la coberta e véu la nau mitja d'aigua que se n'entrava a fons/E questo povero mercatante... venne di sottocoperta e vidde la nave mezza piena d'aqua, che al fondo se ne andava (265).

cobertament adv.

"Amagadament".

Copertamente.

passaren per l'horta tan copertament com pogueren/per gli horti passarono, tanto copertamente quanto potereono (304).

cobertor m.

"Peça de tela de drap que es posa damunt del llit".

Copertorio.

lo cobertor era d'aquell mateix brocat/il copertorio era di quel medemo brocat (110).

cobrar tr.

1. "Recupirar".

Recuperare/ricuperare, torre.

que la Comtessa cobrà la perduda sanitat/acciò que la contessa la presta sanitat recuperasse (26), ells eren allí per cobrar cascú sa dama/loro erano lì per ricuperare ciascuno la sua dama (222); deixà's de dansar e tornà per cobrar-la/restò di danzare e tornò per loria (85).

2. "Adquirir".

Recuperare.

per què jo tinc a cobrar lo premi del temps de ma joventut/per il que ho deliberato di recuperare il premio della mia gioventù (60).

3. "Rebre (resposta)".

Intendere, parecchiare.

Cobrada la resposta, lo Rei dix.../Intesa il re la risposta, disse... (17); pregà'l la donàs a la Princesa present Plaerdemavida, e cobrà resposta, si fer podia/pregollo che, presente Placeredimavida, alla principessa la desse e che, si el fusse possibile, la resposta gli parechiasse (248).

4. "Replegar una corda, cinta, etc., estirant-la des d'una embarcació".

Recuperare.

tiraren la corda prima fins a tant que cobraren lo cap de la gúmena/tirarono la prima corda fino a tanto che recuperarono il capo della gomera (106).

cobrat adj.

"Recuperat, adquirit de nou".

Ricuperato.

fent llibert lo vostre Diabebus fareu cativa la sua i vostra Estefania, estimant tostemps com a vostra la mia cobrada llibertat, per vostres mans resuscitadora/facendo libero il vostro Diophebo, e fareti schiava la vostra Stephania, estimando sempre, come vostra, la mia ricuperata llibertà per le vostre mani dover risuscitare (443).

cobrellit m.

"Cobertor de llit" (ací fig.).

Coperta.

la nit escura, que és coprellit de dones e donzelles/la notte oscura, la quale è coperta delle donne e delle donzelle (373).

cobriatzembia f.

"Peça de tela que servia per a cobrir les bèsties de càrrega".

Coperta da soma.

damunt un banc o en terra sobre una cobriatzembia se posarà a dormir/sopra un banco et in terra, sopra una coperta da soma si porrà a dormire (145).

2. Vocabulari català-italià.

cobrir tr., refl.

1. tr., refl. "Posar damunt una cosa una altra que la tapa totalment o en part".

Coprir(si).

venia fora algunes vegades que tota la cobria/veniva fonda alguna volta que tutta la copriva (299); doncs perdà's lo sol de nostra vista, coprint aquella espessa boira i núvols, perquè la clara lluna d'aquell claror no puga pendre/perdassi, adunque, il sole dalla nostra vista, coprendo quello densa nebbia e nuvoli, acciò che la chiara luna il lume da quello prendere non possa (472); Preneu fil de ferre... e coبری-lo tot de seda a manera de cordó/prendete fil di ferro... e copritelo tutto di seta, a modo di cordone (73); meteren lo cap sobre lo lit, e coبری-se esperant la mort quan la ls danierv/posto il capo sopra il letto, se l'coprirono, aspettando quando la morte gli dariano (164).

2. tr. "Estar estesa una cosa damunt una superfície, d'una manera contínua o a parts".

Coprire.

Jo us veig, senyor, ab los cabels llargs i desbaratats, la barba coprint la major part de la vostra bella cara, estesa per los pits/Et io vi veggio, signore, con gli capelli lunghi e senza ordine spirti, la barba coprendo la maggiore parte del vostro bel volto, distesa sopra il petto (461).

3. tr. "Protegir".

Coprire, vestire.

ad deu lo cavalier coبری la Santa Mare Església/così il cavaliere deve coprire... la santa madre chiesa (33); era dona molt caritativa, ajudant als desamparats, e cobria los despullats/molto caritativamente donando, et aiutando gli poveri e g'ignudi vestendo (372).

4. tr., refl. "Amargar; dissimular".

Coprire, compire (e); coprirsi.

no és cosa neguna que lo meu defalt puga coبری/non è cosa alcuna che il mancamento mio possa coprire (209); de continu menjaven e dormien ensems per coبری la música que era passada entre ell e la Princesa/per coprire la musica che tra lui e la principessa era passata, continuamente inieims mangiorono e dormirono (450); ¿e de mi vos voleu coبری, que de tots quants mals e béns heveu tenguts, jo en só estat anxiu...?/e da me vi volete coprire, che son stato archivo di tutti quanti e male e beni che havete havuto (118).

coc m.

"Cuiner".

Cuoco.

el portava tres cocs, los millors que es trobaren en tota França/egli conducea tre cuochi, gli migliori che si trovarono in tutta Francia (133).

còcera f.

"Vànova".

Coperta.

en ciascun lit hi havia còcetes e matalafs, e los papallons eren de brocat verd/in ciascuno letto erano coperte e matalazzi, e gli padiglioni che gli erano sopra di brocato verde (68).

cofre m.

"Caixa rectangular amb tapa ordinàriament bombada".

Coffano e cassa.

fins dins los còffans cercà, e totes les finestres féu obrir/in a dentro agli coffani e casse cercò, e tutte le finestre fece aprire (233).

cogitació f.

"Acte de meditar, pensar".

Cogitatione.

refrena les crueltats de les desenrenades cogitacions/refrena la crudeltà delle sfrenate cogitazioni (374).

cogitar tr.

"Pensar".

Cogitare.

De tots los altres pecats que he fets, cogitats e obrats... suplic a la misericòrdia de del meu senyor Jesucrist que los me vulla perdonar/Di tutti gli altri peccati che he fatti, cogitati et operati... supplico alla misericòrdia del mio signore Gesù Christo che... me gli voglia perdonare (476).

colxi m.

"Sac de tela o d'altra matèria, cosit pels costats i farcit de llana o altra matèria semblant".

Cussino/cusino; guanciale.

pres un colxi de brocat/toise uno cussino di brocato (119); ab los colxins brodatz/con li cusini ricamati (110); Com fon dins la cambra... véu que estava molt adolorit, ab lo colxi ple de lagremes, continuant en ses lamentacions/E quando nella camera fu, vidde che egli molto adolorato, col guancial di lagrime pieno, negli lamenti continuava (283).

colxo adj.

"Que camina malament".

Zoppo, guasto, ferito.

poder veure si és colxo o tort/poter vedere s'egli è zoppo, guerso (100); si era colxo o afollat d'algú de sos membres/s'egli era guasto e stroppiato in alcuno dei suoi membri (58); ara vos veig trist, colxo e malal/hora vi vedo sconcolato e di mala voglia, ferito et infermo (21).

coll m.

"Part del cos de l'home o de l'animal que uneix el cap amb el tronc".

Collo, spalla.

donà-li davall lo bacinet, e tota la punta li mès en lo coll/diedegli di sotto il bacinetto, e tutta la punta gli caccia nel collo (157); portava al coll una aixada e començà a cavar/portava una zappa in spalla e començò a zappare (283).

a/en coll de."Sobre el coll d'algú".

In spalla di.

Tirant se féu posar en la caixa, e en unes andes, a coll d'hòmens, ell partí/Tirante si fe' ponere nella cassa, et in una barra, in spalla de huomini, si partí (238).

passar (l'espasa/lo coltell) per lo coll."Degollar".

Decollare, tagliare la gola con un coltello, cacciare la spada nella gola.

com a forçat no pogué resistir que l'espasa per lo coll no li passàs/comme sforzato, non potè resistere che non lo decollassi (295); passà-li lo coltell per lo coll/con un coltello gli tagliò la gola (157); us passarà per l'espasa per lo coll donant-vos cruel mort/il vi caollarà la spada nella gola dandovi crudel morte (215).

col.lació f.

1. "Menjada lleugera que es feia a part de les dues menjades principals del dia".

Collatione*.

Com tots los estats hagueren acabat de dansar, portaren la col.lació del matí/Quando tutti gli stati hebbero finiti di danzare portarono la collatione di mattina (44).

2. "Postres".

Collatione*.

Com lo Mestre e tots foren dinats, la col.lació fon presta de molts confits per al Mestre e als cavallers/Quando il maestro e gli altri hebbero dinato, la collation fu apparecchiata di molti confetti per lui e per gli cavaleri (105).

3. "Conversa".

Collatione*.

Ara que som bé dinats, havem mester una poca col.lació/hora che haviamo dinato, haviamo bisogno di un poco di collatione (142).

2. Vocabulari català-italià.

collar *m.*

1. "Peça d'ornament que es posa entorn del coll".

Collaro/colaro**, colore (e).**

E l'Emperadriu traqué d'una caixa on tenia les seues joies, un collar d'or fet a forma de mitges llunes/E la signora imperatrice di una sua cassa dove teneva le sue gioie, uno collaro d'oro trasse, il quale era fatto a similitudine di mezza luna (262); lo collar que portava era tot de fulles d'or esmaltades/Il collaro che portava era tutto di foglie d'oro smaltate (162); ... tornant-li lo collar de la divisa, que lo dit senyor acostuma de donar/... restituendogli il collaro e la divisa che il detto signore acostuma donare (59).

2. "Peça de metall, de fusta, de corretja, etc., que envolta el coll d'un animal per subjectar-lo".

Collaro.**

Cascú portava un lleó lligat ab una trenyella d'or e de seda, ab grans collars d'or que los lleons al coll portaven'e ciascuno conduceva uno liono legato con una cordella fatta con collari d'oro che gli lioni portavano al collo (68).

collir *tr., m.*

1. *tr.* "Arrancar de la planta".

Raccogliere.

Ara és temps que culles i replegues/hora è tempo che tu raccogli e ripieghi (143); collir herbes/acogliere herbe (6).

2. *tr., m.* "Arreplegar els productes de la terra".

Raccogliere/cogliere; raccogliere.

m'han dit que han collit molt forment aquest any/ho inteso che questo anno molto formento s'era raccolto (163); A grapades los coll e així els se menja/a piena mano gli coglie e così se gli mangia (263); En lo collir de la rosa sofrir lo dit afany e perill/Nel raccogliere della rosa patisse il dito affanno e pericolo (143).

fig.

Accogliere.

A quest rei Escanano era molt ric de tresor, per tant com se'n collia molt en sa terra, per algunes menes que s'hi troben/Questo re Scariano era ricchissimo di thesoro, però che molto nella sua terra se ne accoglie, per alcune miniere che se gli trovano (409).

col.locar *tr.*

"Posar qualcú e una posició determinada de vida".

Maridare et allogiare.

lo Comte e la Comtessa havien donat orde en lo regiment de la ciutat e de tot lo comdat, e hagueren col.locades les dones e donzelles de llur casa/il conte e la contessa, lasciato ordine circa il reggimento della città e di tutto il contado, e mandate et allogate le donne e donzelle della casa loro (27).

col.locar en matrimoni. "Casar, posar en matrimoni".

Collocare in matrimonio.

col.locat en matrimoni perquè no es curar de tonar en Anglaterra/perché non si curasse di ritornare in Inghilterra... in matrimonio lo collocò (4).

col.locat *adj.*

"Casat".

Collocato.

Carmesina, fes per manera, ans que jo partisca d'aquesta present vida, ab molta alegria jo et veja col.locada entre braços de cavalier que sia gloriós/Carmesina, fa' per modo, anzi che mi parla de questa presente vita, che con molta allegrezza io ti vegga collocata fra le braccia di cavaliere che sia glorioso (209).

colobrina *f.*

"Arma portàtil de foc, consistent en un canó de poc calibre i tret molt llarg".

Colubrina.

mon senyor e marit...forní esta ciutat e lo castell així d'armes com de bombardes, ballestes e colobrines, e espingardes/...signore e marito mio...forní la città et il castello così di arme come di balestre, bombarde, colubrine e spingarde (5).

colona v. columnna

color *f.*

1. "Qualitat visual dels objectes...".

Colore (m.).

altres tres-cents cavallers, tots d'una color vestits/altri trecento cavalieri, tutti di un colore vestiti (222).

2. "Aparència enganosa, ficció".

Colore.

ab color de pau te est mostrada cruel enemiga/con colore di pace crudel nemica mostrata ti sei (358).

colorat *adj.*

"Dissimulat, fingit".

Colorato, colorato e finto.

colorades pràtiques/colorate pràtiche (153); paraules colorades/parole colorate e finte (98).

colp *m.*

1. "Acció brusca d'una arma o d'un objecte emprat com a arma contra un cos".

Colpo, percossa, ferita.

donà-li un gran colp/un gran colpo...gli diede (19); donà tan gran colp en terra que es rompé la cama/diede tanto gran percossa in terra che una gamba si rompe (233); li donà tant colp ab l'espasa fins que l'haqué mort/gli diede tante ferite con la spada che l'ebbe morto (25).

2. *loc. a(1) colp.* "Al mateix temps, alhora".

Per volta, in frota, insieme; a un tratto.

quasi bé cent cinquanta hòmens podien passar al colp/per il quale poteano ben passare Cl. uomini per volta (24); tots se lleixaren anar al colp per passar a l'altra part/tutti si misero in frota a passare a quella parte (25); les bombardes tiraven justades al colp/tiravano le bombarde insieme aggrunte (140); Après a colp totes les trompetes sonaren/Depoi, a un tratto, tutte le trombette sonorono (222).

colpejar *tr.*

"Donar colps amb un arma".

Colpegiare.

posen-lo ab un ferrer perquè los braços li tomen asits e forts e sàpien colpejar en les armes com mester ho han/lo poneno con un fabbro acciò che le braccia gli divenghino forti e potenti, e sappia colpegiare nelle arme quando bisogno ne ha (239).

2. Vocabulari català-italià.

colre *tr.*

1. "Conrear".

Cultivare.

pedres o arbres, los quals... los vivints en gran estima colen/le pietre e gli arbori li quali... gli viventi con grande stima cultivano (20).

2. "Observar, guardar".

Osservare.

¿quina festa és aquesta, que tota la colen?/qual festa è questa e che tutti l'osservano? (474).

coltell *m.*

"Ganivet".

Coltello.

passà-li lo collell per lo coll/con un coltello gli tagliò la gola (157).

fig.

Coltello.

Per què dic a tu, Capità virtuos, qui est cap de la secular potència, espasa e collell defenedor de la santa religió cristiana.../Onde io ti dico, cavaliere virtuoso, che sei capo della secolare potentia, spada, coltello et argumentatore della santa religione christiana... (327).

coltellada *f.*

"Colp o ferida produïda per un coltell".

Coltellata.

L'altre donà a Tirant enmig de la cuixa, que un gran palm badava la coltellada/L'altro diede a Tirante nel mezzo della coscia, ché uno gran palmo di apertura mostrava la coltellata (67).

coltellina *f.*

"Coltell relativament gros".

Coltella.

Les armes ofensives, sengles coltellines genovesques... de llargària de dos palms e mig/Le armi offensive saranno due coltelle genovesse, di lunghezza di due palmi (65).

columna *f.* (colona)

"Peça arquitectònica amb forma cilíndrica, que serveix de sosteniment d'altres elements".

Colonna.

Les finestres e les colones eren de pur cristall/le finestre e le colonne erano di puro cristallo (119).

fig. **Columnes d'Hercules.** "Punt per on es pon el sol".

Colonne di Hercole.

...ana que lo sol haja passat les columnes d'Hercules/... anzi che 'l sole habbia passato le colonne di Hercole (129).

colze *m.*

1. "Part del braç".

Cubito.

molt prest feren tallar e cosir les camises, e feren-les un poc llargues, e les mànegues curtes fins al colze/con grande prestezza ne feciono tagliare e cusire due camise, le quali feciono fare un poco lunghe, con le maniche curte fino al cubito (65).

posar les mans fins als colzes (en una cosa). "Adquirir-ne coneixença certa, tocar-ho amb les mans".

Porre le mani infino al cubito.

hi volria posar les mans fins als colzes en sentir e saber la sua pràctica, estat e condició/gli vorrei porre le mani infino al cubito in sentire, in saper qual è la pratica, stato e condizione sua (100).

2. "Mida longitudinal equivalent a la distància del colze al cap dels dits".

Cubito.

...una filla molt bellíssima, qui és hui en dia en aquesta illa en forma de drac que té bé set colzes de llong/...una figlia bellíssima, c'hoggi in quest'isola è in forma di dragone, et ha ben sette cubiti di lunghezza (410).

2. Vocabulari català-italià.

com adv., conj.

1. adv. interr. "De quina manera".

Come, *

pensà com poria restaurar la sua ciutat/pensò come potrebbe difendere la città sua (5); ¿E com pots tu demanar cavalleria fins che sàpies l'orde?/E come pòti tu domandare cavalleria fino a tanto che tu non sai l'ordine? (30); la forma com deu ésser fet cavalier/la forma come dee ésser fato il cavaliere (1); Amic, com véns tal?/Amico, vedendoti tale... (26).

2. adv. Introdueix frases exdramatives.

Come, quanto.

E com! dix l'ermità. /E come, disse l'eremita... (30); Oh, com estic molt enuïada... /O quanto resto fastidita...! (11).

3. conj. Introdueix frases comparatives, sense partícula correlativa: com/com a.

Come, (gerundio); come, come a.

Com desbaratades, per los carrers de la ciutat, les esquadres de Tirant correuessen, de les torres e terrats ab canteres reberen gran ofensa./Le squadre di Tirante, come sbaratate, per le strade della città corsero, e dalle torri e tetti con sassi grandemente offesi furono (394); armai com esitava/essendo in ordine et armato (12); Jo bé sé que ella no és dura come a ferre ni és de pedra esculpida/lo so bene che ella non è dura come è ferro ni è di pietra scolpita (290); Per la qual raó, com a molt enuïjats o torbats per tanta causa, no sabem què reduir a vostra memòria per inclinar aquella a fer-vos prest venir./Per la quale ragione, come a molto molestati e conturbati per tanta causa, non sapemo che ridurre alla memoria vostra, per inclinare quella a farvi presto venire (396).

tal...com. v. tal

Tal...qual, tale come.

tan/tant/més ... com. v. tan, tant, més

Tanto...come; tanto...quanto; quanti.

aixd...com. v. aixd

Cosí...come, cosí come, come, alla foggia di.

4. conj. Introdueix frases de proporcionalitat. com més.

Quanto più.

com més aigua hi llençen més s'encenen/quanto più acqua sopra gli si getti, più se accendono (10).

5. loc. prepos. com a. "En qualitat de".

Come a.

revestit com a diaca/revestito come a diacono (58).

6. conj. Introdueix frases temporals "Quan".

Quando, come, poi che, subito che, (gerundio), (participio), con quanto.

La Comtessa prés l'anell e alterà's tota com lo véu/La contessa prese lo anello et alterossi tutta quando lo vidde (26); que com exissen d'un mal, que donassen en l'altre/acciò che come uscisser gli mori di uno male entrassero nell'altro (24); com la Comtessa véu entrar les honrades dones. /poi che vidde entrare le nobili donne (3); Com los moros ho saberen.../Ma subito che gli mori il seppero... (5); Com veuras lo gran foc.../vedendo il gran fuoco... (10); com foren davanti lo Rei.../giunti davanti al re (14); E com jo li parle de res de Tirant.../Con quanto gli parlo di Tirante... (218).

7. conj. Introdueix frases causals. "Perquè".

Perché, poiché, però che, (gerundio), per (+ infinito).

e com siam certs de la indisposició de mon senyor lo Rei. /e perché siamo certi dell'indisposizione del re signor mio... (15); ... com totes les gràcies davallen de la sua immensa bondat/ poiché tutte le grate discendono dalla sua immensa bontà (27); ... com semblants matrimonis sien ligams de grandíssima amor/ però che simili matrimonii sono legami di grandissimi e perfetti amori (219); com la honor e estima de vostre fill jo tinc per mia/havendo io l'honore et estimazione di vostro figliuolo per mia propria (20); per bé que jo conega no ésser digne de parlar en semblants fets, com jo sia home qui sé molt poc en l'exercici de les armes/benché io conosca non ésser degno di parlare in simili fatti per ésser huomo che molto poco s'intende nell'essercitio dell'armi (15).

per ço com. v. ço

Perché, perciò che, però che, per il che, come, (gerundio).

8. conj. Introdueix frases substantives. "Que".

Come, che, se.

Senyor, la majestat vostra deu saber com tenim foriment en la ciutat per a tres mesos/Signore, la maestà vostra dee sapere come havemo monitione nella città per tre mesi (420); a tot lo poble desplaçat molt com havia renunciada la senyoria/a tutto il popolo assai dispiaciuto che havesse renunciata la signoria (27); me vulla perdonar la senyoria vostra com en lo temps de vostre ermitatge.../mi voglia perdonare la signoria vostra se, nel tempo di vostra eremitana vita... (19).

comanador m.

"Cavaller que té una comanda, en certes ordres militars".

Commandatore**.

Senyor Comanador, ma senyora vos prega que... de continent, totes coses lleixades, siau ab ella/Signore commandatore, la mia signora vi prega... che incontinente, deposte tutte le cose, siate da lei (98).

comanar tr., refl. (acomandar)

1. tr. "Confiar alguna cosa a algú perquè en tinga cura".

Raccomandare, prestare.

Doncs prec-te, Tirant e senyor de mi, a tu plàcia voler-me deixar defendre la bellea que fortuna m'ha acomandada/Onde, Tirante, signor mio io ti priego ch'el ti piaccia volermi lasciare difendere la bellezza che la fortuna mi ha raccomandata (209); acabat lo peregrinar d'aquest miserable món... pugam donar compte i raó dels béns que ens són acomandats/finito il peregrinare di questo mondo... possiamo dare buon computo e ragione degli beni che di sono raccomandati (469); veig que com a desconexent vols acomandar a l'arbitre d'un cas alforutit tants grans fets e tan generosos/veggio, come a desconoscente, a l'arbitrio di un caso fortuito tanti gran fatti e tanti generosi vuoi raccomandare (355); tingau per recomanda la mia peccadora ànima, la qual ab molta dolor torna al seu Creador, qui la m'havia comanada/Et habbiate per raccomandata la mia peccatrice anima, la quale con molto dolore torna al suo Creatore che mi l'havia prestata (470).

2. tr. "Donar un càrrec".

Raccomandare.

lo seu ofici acomandarem al Vescomte/il suo ufficio raccomanderemo al vesconte (218).

3. refl. "Posar-se sota la protecció d'algú".

Raccomandarsi.

E com haqué finida sa oració, ell senyà e comandà's a Déu/E, quando hebbe finita l'orazione sua, egli si segrò et a Iddio raccomandossi (410).

comanda f.

1. "Custòdia".

Custodia, comenda, corona e comandamento.

ara la prenc en comanda ensens ab la glòria de l'esdevenidora victòria/hora le prendo in custodia insieme con la gloria della futura vittoria (438); ... ara la prenc en comanda ensens ab la glòria de l'esdevenidora victòria/... hora le piglio in comanda insieme con la gloria della futura vittoria (338); tornant en lo meu primer estament, lo meu ceptre e imperial comanda, aixd gran com ésser solia, me restitueixes/tornando nel mio primiero stato, il mio scettro et imperial corona e comandamento così grande come ésser soleva mi restituisi (447).

2. "Dignitat amb un benefici adjunt, conferits en certes ordres militars".

Commandaria***.

Jo pens que la senyoria vostra me volria haver off e haver-me donat la millor comanda de tota la religió/la signoria vostra mi vorria havere udito et havermi donato la miglior commandaria di tutta la religione (98).

2. Vocabulari català-italià.

combat *m.*

"Lluita entre dues persones, animals o exèrcits".

Battaglia, *assalto*.

e donaren-hi prestament un bon combat, que entraren e prengueren fins a la meitat del pont/et una gran battaglia prestamente gli diedero, in modo che entromo e fina alla metà del ponte presero (5); manà's que els diguessen de part sua que si no es volien dar benignament, que a la batalla s'aparellassen, ab vot que si batalla ni combat esperaven, de no pendre a mercè negun moro/comandogli che da parte sua gli diessero che, se benignamente dare non si volevano, che alla battaglia si apparecchiassero, con promessa che, se battaglia né assalto aspettavano, di non prendere a mercè de moro veruno (456).

combatent *m.*

"Persona que pren part en un combat".

Combattente.

E si escoltes atentament, sens brogit de crueldat, poràs oir los gemecs, plants e crits de les mortals ferides dels vençuts combatents/E se intentamente senza superbia di crudeltà ascolti, potrai udire gli gemiti, pianti e gridi per le mortali ferite degli vinti combattenti (426).

combatent de peu. "Soldat d'infanteria".

Combattente da piedi.

ab seixanta milia combatents entre de peu e de cavall/LX combattenti fra da piedi e da cavallo (18).

combatiment *m.*

"Acta de combatre".

Combattimento.

l'animo deu en tu sobrepujar si mateix, car vengut est als sobirans combatiments/lo animo d'ee in te soprarmontare se stesso, ché venuto sei agli soprani combattimenti (143).

combatre *tr., intr., pron., m.*

1. tr., intr., pron. "Batre en lluita; tenir lluita".

Combattere; provare, *; combatter(si).

car amor d'una part la combata, e vergonya d'altra part la'n retraia/ché amore d'una parte la combatteva, e vergogna dall'altra parte ne la ritirava (119); E lo rei de Persia, qui els véu auz valentment combatre, curà per ajudar al rei de Tremiscen /Et il re di Persia, che così valentemente gli vidde provare, corse per aiutare il re di Tremiscen (349); e per aquell dia lluxaren-se de combatre e per quel giorno la battaglia dimisero (349); aquest dan li havia fet lo senyor de les Vilesermes com se combaté ab ell/e questo danno gli havea fatto il signore di Vilesermes quando con lui si combatté (360); per ell ésser tan virtuos cavalier alçaren-lo rei e combaté's oos per oos ab lo rei moro/per esser egli cavaliere tanto virtuoso lo constituïmo re e combatté a corpo a corpo col re moro (38).

2. m. "Combat".

Fatto d'arme.

Cinc dies continus durà lo combatre/Cinque giorni continovi il fatto d'arme durò (340).

combatut *adj.*

"Que pateix un combat".

Combattuto.

Quant dubtosos penils circuien la mia combatuda vista/Quanti dubbiosi pericoli la mia combattuta vista circiovanol (392).

combregar *intr.*

"Rebre el cos de Jesucrist en el sacrament de l'Eucaristia".

Communicare.

combregaran amb un boc de pa/oon un poco di vino e di pane gli comunicarono (81).

comdat v. comtat

començar* *tr., intr.*

1. tr. "Donar principi a una cosa".

Principiare.

si lo que has començat perseveras, no et fallirà/...la quale non ti mancarà, se quello che hai principiato perseveri (346).

2. intr. "Tenir inici una cosa".

Incominciare.

La batalla començà prenent lo rei Escariano la davanguardia/La battaglia incominciò. Il re Scariano, l'antiguada toglendo, come virtuoso cavaliere... (349).

3. intr. + a + infinitiu.

Cominciare a, incominciare a.

comencaren a córrer per l'illa/per tutta l'isola a scorrere cominciarono (5); Com hi foren aplegats, los de peu comencaren a escaramussejar/Gli christiani verso quella parte andorono e, quando giunti gli furono, la lanterna a scaramuzzare incomincò (286).

+ de + infinitiu.

Incominciare a, finire dj.

lo drac començà de llevar la testa devers ell/il drago a llevar il capo verso lui incominciò (410); Com haqueren començat de menjar, Tirant manà tocar les torpetes/Quando habbero finito di mangiare, Tirante comanda sonare le trombette (105).

+ inf. sense preposició.

Cominciare ad.

comencaren ordenar ses batalles/cominciamo ad ordinare la battaglia (24).

cometre *tr.*

"Fer una acció reprehensible".

Commettere/comettere.

cometé adulteri/comissé adulterio (127); Lo quint és si comet notable irreverència en Déu i en los seus sants./il quinto è se commette notabile irreverentia contra l'onnipotente Iddio e gli suoi santi (221); encara que tu no cometes crueldat contra la senyora Princesa, comets-la contra mi/anchora che contra la signora principessa crudeltà non cometi, contra me la cometi (178).

2. Vocabulari català-italià.

comiat *m.*

"Licència per a anar-se'n una persona de la companyia del seu superior; en general, salutació en acomiadar-se".

Commiato/combiato.

per cas de ma adversa fortuna lo darrer comiat que pervenc al terme de ma vida fon un dolorós 'ai' per caso della mia avversa fortuna l'ultimo commiato che al termine del mio udito pervenne fu un doloroso 'ohimè!' (319). De dues coses seguiré l'una: besar o comiat / Di due cose seguirà l'una: o baciare o combiato (146).

Apareix sovint en la locució pendre comiat. "Demandar la dita licència".

Prendere commiato/combiato, togliere comiato/combiato, prendere/domandare/togliere licentia.

donà-li lo mg anell que havia partit ab la Comtessa com d'ella pres comiat/dalli la metà dello anello, qual aveva partito con la contessa quando da lei prese commiato (26). E abí vengueren los tres cavallers a pendre comiat de l'Emperador/E così vennero gli tre cavalieri a prendere combiato dall'imperatore (132). de totes les altres dames pres comiat ab dolor inefiable/da tutte le dame con ineffabile affanno comiato tolsa (4). l'Emperador pres comiat ab totes les dames, e ab altra gent uxqueren de la nau/to imperatore tolse combiato, e con tutte le dame e con l'altra gente uscì della nave (202). Lo Comte pres dolorós comiat/il conte prese da lei dolorosa licentia (4). Pres comiat lo romà cavalier de l'Emperador/Tolta licentia il romano cavaliere dall'imperatore... (34). los cavallers prangueren comiat per tornar al camp/gli cavalieri domandarono licentia per ritrovarsi al campo (22).

Apareix també en la locució donar comiat "Concedir-la".

Dare commiato.

pagà a tots los servidors de Tirant los llegats per ell fets, e donà comiat a tota la gent d'armes/pagò a tutti gli servitori di Tirante gli legati fatti da lui; e diede commiato a tutta la gente d'arme (484).

dar comiat "Prescindir dels serveis d'una persona".

Dare comiato.

io em pensava haver conquistat un regne...; e vós me deu comiat?/io mi pensavo havere acquistato un regno... E voi mi dare comiato? (98).

cominal *adj.*

1. "Inferior en categoria social" (l'estat dels cominals).

Il stato comune.

així ho deu passar per los mals com per los bons, hoc encara per l'estat dels cominals/così debbono passare per gli mali come per gli beni et anchora per il stato comune (148).

2. ésser a la cominal. "Ésser iguals".

Essere eguale.

Ara som a la cominal/Hora siamo equali (68).

3. ésser a la cominal. "Estar indiferent".

Stare intento intorno.

totes estaven a la cominal/li stavano tutte intente intorno (189).

comit *m.*

"Oficial que comandava la xurma d'una galera".

Comito.

véu lo comit de la galera... retre l'ànima a Déu per ço com era caiguda una coriola e li havia dat al cap/vide il comito della galera... rendere l'anima a Iddio però che, essendo caduta una taglia, gli aveva dato sul capo (299).

commemoració *f.*

"Recordació solemne d'una persona o d'un fet".

Commemoratione.

...aquell valentíssim cavalier Tirant lo Blanc, del qual fa especial commemoració lo present libre, per ço d'aquell, e de les seues grandíssimes virtuts e cavalleries, se fa singular e expressa menció individual, segons reiten les següents històries./Et essendo stato Tirante il Bianco, fra gli altri insigni cavalieri, di gloriosa memoria, di quello e delle sue gradissime virtù e cavalerie si fa singulare et expressa commemorazione, secondo che la seguente historia recita. (Prolog).

commoure *tr.* (comouere)

"Treure sobtosament d'un estat de repós; excitar, desvetllar".

Commovere.

E cascuna error commou equalment ànsies/E ciascuno errore equalmente ansietà commuove (187). la vana esperança, après que será coneguda, dobla incessantment la tristor e misèria, portant intrínseca desesperació e commovent actes piadosos/la vana speranza, dopoi che sarà conosciuta, et adoppia incessantemente la tristezza e miseria, porando intrínseca disperatione e commovendo atti impietosi (374).

comouere v. commouere

companya *f.*

1. "Persona que acompanya una altra".

Compagnia.

Per mi fon manat fos fet home a imatge e semblança mia, e de la costella de l'home fos feta companya a l'home/Per me fu comandato che fusse fatto l'uomo a imagine e similitudine mia, e della costa dell'huomo gli fusse fatta la compagnia (254).

2. "Companyia, presència d'una persona prop d'una altra perquè no estiga tota sola".

Compagnia.

Llançar-vos ha dins en l'infèrn, e en companya vostra la Viuda Reposada./E l'alhora vi gittarano nell'infèrno, et in compagnia vostra la Vedova Riposata. (254); li tenien de bon grat companya/di buon grado compagnia gli facevano (258).

companyia *f.*

1. "Presència d'una persona prop d'una altra perquè no estiga tota sola".

Compagnia, compagno.

suplicà-la fos de sa mercé que així improvisament no el fes partir de la companyia de Tirant/supplicòlla che fusse di sua mercede che così improvisamente dalla compagnia di Tirante... partire no l'facesse (264)... per bé que só cert que en seré blasmat per molts bons cavallers que a tan vil e desordenada persona e traïdora jo haja admesa per companyia d'entrar dins l'iga en camp clos.../ benché s'è certo ch'io ne sarò biasimato per molti buoni cavalieri, ché a tanto vile et inordinata e traditora persona io mi sia posto per compagno ad entrare dentro steccato in campo chiuso... (77).

fer companyia.

Accompagnarsi.

no desig sinó la mort i ab ella fer companyia/io non desidero altro che la morte e con lei accompagnarmi (290).

2. "Conjunt de persones que van o habiten juntes".

Compagnia.

cavalcà en una hacanea en companyia de cinc escuders/ascese sopra una chinea in compagnia de cinque scudieri (239).

3. Refranç. més val estar sola que ab mala companyia.

Meglio vale a star sola che mal accompagnata.

a mi és semblant que més val estar sola que ab mala companyia/mi pare che meglio vale a star sola che mal accompagnata (109).

2. Vocabulari català-italià.

companyó *m.,f.*

"Company".

Compagno, compagna/compagnia.

treballà molt per la dita concòrdia, per la qual serà a cascú germà o companyó, amic e bon enyor/s'affatíó molto per la detta concòrdia, per la quale sarà a ciascun fratello, o compagno, o amico, o buon signore (143); la Viuda Reposada llevà's d'allí on seia e pres una compayona ab si e dos escuders/la Vedova Riposata si levò de lí dove sedeva et una compaona con due scudieri seco toise (269). E puix tinc compayona, tinc senyora, encara que no ho vulla/E poich'io ho compagnia, ho signoria, ancora che non voglia (224).

companyó d'armes.

Compagno e fratello d'arme.

per terra venia aquell magnànim rei Escariano, senyor de l'Etiòpia, qui era molt virtuos cavaller e animós, companyó d'armes de Tirant/per terra quel magnanimo re Scariano, signore d'Ethiopia, veniva, il quale era molto virtuoso et animoso cavaliere e compagno e fratello d'arme di Tirante (415).

comparació *f.*

"Acte i efecte de comparar".

Comparatione.

E per ço la mia pensa sens comparació està ofesa per ma senyora./E per questo il mio pensiero senza comparazione dalla mia signora è stato offeso. (212).

comparar *tr.,pron. (acomparar)*

"Examinar dos o més objectes per determinar llurs punts semblança".

Comparare; comparare, compararsi, accompararsi.

La guerra acompara jo a la malaltia del cos de l'home... La guerra compara io alla infirmità del corpo dell'huomo (125); ¿Quale és la celerada persona qui ab natural raó faça creure a la maestà vostra que lo darrer cavaller qui d'honor sent... a ell se dega acomparar?/Quale è la scelerata persona che con natural ragione facci credere alla eccelsa maestà vostra che il primo cavaliere che sente d'honore... si debbe comparare? (226)... com açò no sien batalles de terra, que no es fan a comparar ab ab les de mar... però che queste non sono battaglie di terra, le quali non sono da comparare a quelle di terra (164); és impossible fer-vos o satisfacció que a la molta obligació que us tinc acomparar-se pugavé impossible ch'io possa farvi la satisfacció que alla molta obbligatióe ch'io vi ho acomparare si possa (435).

compare *m.*

"Company, camarada", en el refrany ab la raó de mon compare me'n vaig. v. raó

Con la ragione di mio compare me ne vado.

comparéixer *intr.*

"Presentar-se".

Comparire.

aquests quatre freres d'armes són comparéixuts en presència del senat de Roma/questi quattr fratelli d'arme sono comparsi in presència del senato di Roma (68).

compartir *tr.,refl.*

"Dividir, repartir".

Compartir(si).

comparti la gent en abduis les naus/comparti la gente sua nelle due navi (164); prengueren les torres e cases forts de tota la ciutat, compartint-se per aquelles/le torre e forte case di tutta la città pigliorno, compartendosi per quelle (394).

compàs *m.*

de tal compàs. "De tal guisa, en tal manera".

Di tal compositione.

... més que no sou a Déu, qui us ha creat e fet de tal compàs que sou contrari a ma honor e fama/...più che non sete a Dio, che vi ha creato e fatto di tal compositione che all'honore e fama me contrario sete (161).

compassió *f.*

"Sentiment de dolor pel sofriment o la desgràcia d'altri".

Compassione.

havent compassió de vostra alteza que en los vostres darrers dies benaventurats no hajau ésser desposseit de la vostra imperial senyoria/havendo compassione di vostra altezza, che negli vostri ultimi e bene aventurati giorni della vostra impeniale signoria non habbiati ad esser deposto (282).

compendre *tr.*

1."Entendre".

Comprendere.

los penils que amor en si porta són tan extrems que ab tota veritat mon sentiment no basta a saber los compendre/gli pericoli ch'amore in sé porta son tanto estremi che, con ogni verità, il mio intelletto non è sufficiente a saperlo comprendere (244).

2."Contenir en sí".

Comprendere.

E tants llibres són estats fets e compilats de gestes e històries antigues, que no seria suficient l'enteniment humà a compendre e retenir aquelles./e di questo immemorabili essempli, libri et historie antiche depongono, le quali humano intelletto a comprendere e ritenere sufficiente non sana né capace (Prol.).

3."Invadir (qualcú) un accident físic, un sentiment, etc."

Opprimere.

¡Oh trists germans, qui sou estats compresos de la dura mort! O trists fratelli, che dalla dura morte sati stati oppressi! (315).

compensació *f.*

"Acte de compensar".

Compensatione.

fent compensació de tan pocs serveis que jo he fets a la celsitud vostra/facendo compensatione di tanti pochi servizi che alla celsitudine vostra io ho fatto (274); me par poc en compensació de tanta glòria com jo esperava atènyer/mipar poco in compensatione di tanta gloria come io mi aspettavo di ottenere. (208).

competent *adj.*

1."Adequat".

Competente.

... com no s'ia temps ni lloc competent per recitar-la/... non essendo tempo né luogo competente di dirlo (356).

2."Aquell a qui legalment pertany el dret de decidir".

Competente.

jutge competent/giudice competente (64).

compillar *tr.*

"Aplegar en un sol cos d'obra".

Deporre.

E tants llibres són estats fets e compilats de gestes e històries antigues, que no seria suficient l'enteniment humà a compendre e retenir aquelles./e di questo immemorabili essempli, libri et historie antiche depongono, le quali humano intelletto a comprendere e ritenere sufficiente non sana né capace (Prol.).

2. Vocabulari català-italià.

complanença f.

"Conjunt de paraules o exclamacions de dolor per una desgràcia".

Compianto.

la camisa que porta per devise fa sa complanença d'esser ajustada ab sa senyora/la camiscia ch'el porta per devise fa il suo compianto d'esser con la sua signoria (161).

complànyer intr.,pron.

"Manifestar dolor d'una desgràcia".

Compiacere; piangere.

Continua experència de greus mals e dolors m'han mostrat complànyer als dolors soçorrer/La continova experientia di gravi mali e dolori m'ha insegnato, compiacendo, all'i addolorati soccorrere (444); complançam de ma desventura/piangere m'lece della mia desventura (163).

complaure tr.

"Fer allò que és del gust d'un altre".

Compiacere.

com enamorat complaia1 tot lo que ell volia ab tota honestat/come innamorato, il compiacevo di tutto quello ch'el voleva con honestà (254).

complexió f.

"Constitució física".

Complesione.

la sua complexió era d'home molt delicat/fa complesion sua era di huomo delicatissimo (236).

compildament adv.

"D'una manera complida, acabada".

Compiutamente.

Entre mos mals, lo que més m'atribua és perquè no tinc poder de compildament mostrar a la celsitud vostra la infinida amor a la qual justament lo merèixer vostre m'obliga/Quello che più m'atribua fra gli miei mali è che non ho potere di mostrare compildamente alla celsitudine vostra lo infinito amore al quale giustamente il meritare vostro mi obliga (210).

compliment m.

1."Acte de complir (una cosa, una promesa, etc.)".

Espeditione.

sabent que venia amb bon compliment de tot lo que era anat/sapendo che...venia con bona espeditione di tutto quello che gli era stato comandato (34).

donar/dar compliment.

Dare (il) compimento, osservare.

se perdran passats deu milia combatents, qui faran gran fretura per dar compliment a la conquesta/si perderanno più di diecemila combattenti che faranno gran bisogno per dare compimento alla guerra (252); suplicà molt la Princesa que li fes gràcia li donàs compliment del que tant desitjava/suplicava alla signora prencessa che gli facesse gràcia di darli il compimento di quello che tanto desiderava (208); e lo cavalier qui no donà compliment al que és obligat, mer la sua ànima en infern/Et il cavaliere che non osserva tutto quello che dee osservare, l'anima sua all'inferno condanna (36).

2."Perfecció".

Compimento.

digueren que en tot l'univers món no es trobava un tal cavalier ab compliment de tantes virtuts e actes insignes/...diciendo che in tutto l'universo mondo un tal cavaliere, con compimento di tante virtù et atti insigni, non si trovava (491).

3."Quantitat suficient" (compliment de).

A compimento.

com Tirant vèu que tenia compliment de fustes.../Tirante, vedendo ch'aveva legni a compimento... (401).

complir tr.

1."Omplir".

Empire, satisfare.

amor és cosa que compleix la persona d'ansiosa temor/amare è cosa che empie la persona de sollecito timore (158); e suplicà'ls lo compleissen de justícia/e supplicali che si satisfacino di justitia (84).

2."Executar completament".

Compire/compiere, adimpir/adempire, adimpirer** e finire, finire/finire**, fare, fornire, ottenere.

complir e servir totes les coses dessús dites/compire e servare tutte le cose sopradette (86); Quasi és ressemblant a forde de la Taula Redona que lo bon rei Artús en aquell temps complí de fer/quasi è simile all'ordine della Tavola Rotonda, chelo buon re Arturo in quel tempo compi di fare (84); jamés haveu feta promesa ni gràcia alguna a negú que molt coposament no lo hi complissau/ciamai non havevi fatto alcuna promessa o gratia ad alcuno che molto coposamente non gliel'habbiato compiuta (210); jo li deman... que vulla confirmar lo vostre voler e complir lo meu desig/lo gli addimando... che voglia confirmare il desiderio vostro e adimpir il mio desiderio (161); per complir lo manament de son senyor, li dix.../per adempire il comandament di suo signore, così li disse... (288); Com hagueren recobrat tot lo regne, lo vot complí del Rei/Come il regno fu recuperato, fu adimpiuto e finí el voto del re (25); ell era forçat que havia de complir son vot que tenia fet de servir Déu en vida ermitana/era di necessitat d'andare a finire il suo voto di servir Dio in vida eremitana (27);... que esta nit o per lo mati nos posem dins lo camp e dexem complir nostres armes/che questa sera o domattina ci poniamo in campo e farmi nostre finire ne lascino (80); E així lo hi promés lo fill, de complir tot lo que li manava/E così gli promesse il figliuolo di fare quanto gli comandava (27); demana or o argent a jus preu, e serà complit a la voluntat/dimanda, oro o argento a giusto prezzo, e serà fornito a volontà tua (136); qui desitja e no pot lo seu desig complir està en pena/chi desidera e non può il suo desio ottenere rimane in grandissima pena (189).

complit adj.

1."Proveït abundantment d'una cosa".

Compiuto, compito, pieno, dotato.

Ié-me, Senyora, complida gràcia/matime, signora, compiuta gràtia (26); infinidadament li reste obligat per haver-me atorgat conèixer donzella que tant en lo món de perfeccions se mostra acomplida/infinitamente gli resto obbligato per havermi concesso conoscere donzella che tanto nel mondo di perfectione si mostra compiuta (247); Senyora...qui sou complida de totes les gràcies/signora...voi che seti piena di tutte le gratie (26); donzelles...complides de moltes més virtuts/donzelle...dotate di molte più virtù (85).

2."Sencer".

Compiuto.

no passà una hora complida que ells veren claredat dins la cambra/non passò un'ora compiuta che quelli che cavavano la mina dentro nella camera uno splendore viddero (339).

compondre tr.

"Disponar, abellir".

Comporre.

E compongué lo seu cos en la més honesta manera que pogué/E composé il suo corpo nel più honesto modo che poté (474).

comport* m.

1. "Acte de comportar o sofrir".

Diporto, diportamento, portamento, mo', punto, conforto.

estaven admirats del mal comport de Tirant/Tutti gli suoi stavano ammirati del mal diporto di Tirante (121); era una gran pietat de veure lo trist comport que de si mateixa feia/era una gran pietà da vedere il trist diportamento che di se stessa faceva (416); E donà li l'exceisa senyora a les sues piadoses paraules... faent de si un desmoderat comport /E facendo fine la eccelsa signora lle sue pietose parole... facendo di sé un smisurato portamento... (431); E Diabeus, qui en tal comport la véu estar... /E Diophebo, che in tal mo' la vidde stare... (146); Com la bella Agnès véu estar cascu en tan trist comport... /Quando la bella Agnese vidde ciascuno di loro in così tristo punto... (67); Prec-vos, ma filla, que us alegru, e dau remei e comport en aquesta dolor/lo vi prego, figliuola mia, che vi allegrati e vi disti rimedio e conforto in questo dolore (474).

2. "Manera d'estar o d'obrar en presència d'altres".

Portamento, diportamento/deportamento, ragionamento, diportarsi.

mirant l'estat e lo comport del Rei e de la Reina/... mirando il stato et il portamento del re e della regina (68); vós mirau bé lo comport e la condició que té/voi guardati bene la condicione ch'egli ha et il diportamento suo (110); Ah, Santa Maria vall -dx Plaerdemavida- Digues, Estelania, quin és aqueix teu comport? /Ah, signora mia! -disse Placerdimavida- Stephania, che diportamento è questo tuo? (162); La saena, que tot lo seu comport sia fundat en honestat/il seso è che ogni suo ragionamento sia in somma honestà fondato (221); aquesta festa... /on ordenada per... veure en son menjar quin comport feia/questa festa... /u ordinata per la infanta [per] vedere nel mangiare come il si diportava (101).

comportar tr.

1. "Sostenir, suportar".

Comportare, sopportare/supportare, portare.

lo teu ignorant desig no comporta l'honor de cavalleria/il tuo puerile desiderio non comporta l'onore di cavalleria (321); la mia virtut no pot ésser tal que bastàs a comportar les armes, magement com no en sia usat/la mia virtù non potria esser tale che fusse sufficiente a sopportare farmi, maggiormente non gli essendo usato (8); E no penses que sia tan poc lo treball que comporta en detenir tan gran dolor coberta/E, non pensare che sia poco il travaglio che supporta a tenere tanto gran dolore coperto (218); car la terra, la mar e les arenes, e tota natura de gentis s'enugen de sostenir e comportar lo meu affligit cos/ché la terra, il mare, le arene et ogni natura di gente hanno noia di sostenere e portare il mio affligto corpo (208).

2. "Consentir, tolerar, permetre una cosa".

Comportare, copertare (e).

Lo Rei no comporta que més parlassen, sinó que ab forçada veu féu principi a semblants paraules /Il re non comporta che più parlassero, ma con alta voce disse a loro (15); prou clarament se mostra jo haber-vos copertat les coses que vos cascuon jorn vós deaxau dir de m'assau claramente si dimostra chi io vi ho copertat le cose che ciascun giorno di me vi ho lasciat dire (154).

composició f.

"Disposició d'un conjunt".

Compassione (e).

...com sien causades en la inferior part de la humana compassió /... essendo causate nella inferiore parte dell'humana compassione... (376).

compost adj.

"Construït, format".

Composto.

E tot son mal ficament està compost de materials de sola esperança/E tutto il suo male fittamente è composto di materiali di sola speranza (241).

comprador m.

"Persona que compra".

Compratore, spenditore.

demanaven de cascuon moltó més que no valia per ço com hi havia molts compradors/di cascuon castrato molto più che non valea addimandavano, però che g'erano molts compratori (304); E los llurs compradors res que comprassen no pagaven sinó ab moneda d'or/e gli loro spenditori non pagavano cosa che comprassero se non con moneda d'oro (71b).

comprador major.

Spenditor maggiore.

...foren los més admirats del món e degueren-ho al comprador major /... restorono gli più admirati huomini del mondo, et al spenditor maggiore lo dissero (96).

comprar tr.

"Adquirir alguna cosa a canvi d'una suma convinguda".

Comprare/comperare, comparare (e).

E los llurs compradors res que comprassen no pagaven sinó ab moneda d'or/e gli loro spenditori non pagavano cosa que comprassero se non con moneda d'oro (71b); en totes les coses del món seré pus obedient a la majestat vostra que si m'haquésseu comprat per catiu/ío sarò più ubidiente in tutte le cose del mondo alla maestà vostra che se me havésseu comprato per schiavo (262); comparà una grossa nau e féu-la molt bé armar/comparà una grossa nave e fecela molto ben armare (99); E Tirant comprà una fel de balena/E Tirante comparò una fiela di balena (304).

comprat adj.

"Que ha sigut adquirit amb diners o a canvi d'una altra cosa".

Comprato.

...lo Lauseta, que es nomena, esclau negre, comprat e venut, moro per sa natura /... lo Lauseta che si nomina, schiavo negro, comprato e venduto, moro per natura (268).

comprémer tr.

"Comprimir, estrènyer".

Mal compassionare".

jo no tinc altre mal sinó de faire de la mar qui m'ha tot compré /jo non ho altro male se non dell'aere del mare che tutto m'ha mal compassionato (118).

comprès adj.

"Oprimit, estret".

Oppresso, compreso.

me trobí nua en la vora de la cruel e tempestuosa mar, compresa d'inestimable fred/ni torvai ignuda nella riva del crudele e tempestoso mare, oppressa da inestimabile freddo (373); la tua ombra té compresa tota la mia persona/la tua ombra tutta la mia persona ha compreso (356).

comptar tr., intr.

1. tr. "Determinar el nombre d'objectes d'un conjunt".

Contare.

comptà los presoners/contà gli prigionieri (138).

2. tr. "Incloure, comprendre dins d'un compte".

Contare.

deuen ésser comptades en los béns de virtut/debbono ésser contate negli beni di virtù (192).

3. intr. "Calcular, treure comptes".

Numerare, contare, fare computo.

no sabia comptar/non sapeva numerare (146); ells han comptat, e troben, segons llurs capitaries, cent tres milia e st-cetes persones fallen entre presos e morts/gli hanno contati e trovano, secondo gli capitaneati loro, che trecentomila e settecento persone tra morti e presi; gli mancano (159); manà-li que comptàs, ab tots los patrons de les fustes que tenia noticies/de comandò gli che faressa computo con tutti gli padroni degli legni che nolleggiato havea (423).

2. Vocabulari català-italià.

compte m.

1. "Acte de comptar".

Computo.

E trobà que tenia per compte dos-cents milia hòmens a caval/E trovò che per computo havea CCXX milia uomini a cavallo (409).

Fer compte que. "Calcular una cosa com a possible".

Fare computo che, fare computo che (e).

Aplegà de nit en la ciutat, fer compte que l'endemà inia a l'església/Et egli arrivò la notte nella città, facendo computo che l' giorno sequente andaria alla chiesa (110); fieren compte que almenys ab les bombardes maranen passats set-cents hòmens/...facendo computo che almen con [le bombarde] più di setecento uomini occidenano (157).

2. "Mil·lió".

Soma.

e més te darà dos comptes de dobles/e più ti darà due somme di dobbie (178).

3. "Raó d'una conducta, d'uns fets".

Conto.

E com serau morta e vrendeu davant lo jut de Nostre Senyor, demanar-vos ha compte de la vida vostra/E quando sareti morta, verreti dinanzi al giudicio del Nostre Signore il qual vi ha addimandare... conto della vostra vita (253).

4. "Estat de les sumes a rebre o a pagar", en la loc. donar compte de.

Rendere conto di, dare buon computo di.

... per servir a son Creador, donant-li compte de l temps que ha despès en aquest món.../per servire al suo creatore, rendendoli conto de l tempo che ha speso in questo mondo (31); acabat lo peregrinar d'aquest miserable món... pugam donar compte i raó dels béns que ens són acompanyats/infito il peregrinare di questo mondo... possiamo dare buon computo e ragione degli beni che ci sono raccomandati (469).

5. "Apreci, estimació en què és tinguda una persona o cosa", en la loc. tenir en compte de.

Tenere in computo/conto di.

tenir en compte de germà/tenere in computo di uno fratello (101); jo vull portar en ma companyia e tenir-lo en compte e estima de fill/o voglio condurre in mia compagnia e tenerlo in conto e luogo di figliuolo (21).

comtat m. (comdat)

1. "Títol o dignitat de comte".

Contato/contado.

Après l'eu donació a la Comtessa de tot lo comtat/Aprresso fece alla contessa donazione di tutto il suo contato (2); lo Comte e la Comtessa havien donat orde en lo regiment de la ciutat e de tot lo comtat/il conte e la contessa, lasciato ordine circa il reggimento della città e di tutto il contado (27).

2. "Territori sota la jurisdicció d'un comte".

Contato.

E a vós del comtat de Sant Angel... e done'l a vós amb tots aquells drets.../a voi... del contato di Santo Angelo... e donolo a voi con tutte quelle dritte... (161).

comte m.

"Personatge de dignitat nobiliària intermèdia entre el marquès i el vescomte".

Conte.

E trobant-se lo virtuos Comte en edat avançada de cinquanta-cinc anys.../Et essendo il virtuoso conte in età declinante alla vecchiezza de cinquantacinque anni... (2).

comtessa f.

"Muller del comte".

Contessa.

E havia fet fer un anell d'or ab les armes sues i de la Comtessa/Et havea fatto fare uno anello d'oro con le arme sue e della contessa (2).

comú adj., f.

1. adj. "Pertanyent a la majoria o a tothom".

Commune.

no refuses jamés res que ta enamorada te done, car regla comuna és.../cosa che la tua innamorata ti doni giamai non refutare, che regola commune è... (262). En lo regne d'Etiòpia no sabien què era matrimoni, ans eren entre els les fembres comunes/nel regno d'Etiopia non si sapeva che cosa fusse matrimonio, anzi fra loro le femine erano comuni (409).

2. adj. "Vulgar".

Commune.

no són vics de príncip, mas de gent comuna/non sono vici de' principi ma di gente comune (143).

3. adj. fembra comuna. "Prostituta". v. fembra

Commune femina.

4. "Municipi".

Comunità.

totes les comunes qui d'ert li havien valença/tutte le comunità que offerto gli havean soccorso (112).

comunicable adj.

"Afable".

Piacevole.

déu éser afable e graciós en totes coses, e comunicable at totes gents de qualsevulla condició que sien/debbe essere affabile e gracios in tutte le cose e piacevole con tutte le genti d'ogni condicione (32).

comunicar tr., intr.

1. tr. "Transmetre una cosa".

Comunicare.

tots los béns e virtuts que per natura podien comunicar a un cos mortal/tutti gli beni e virtù che per natura potevano esser comunicati a un corpo humano (119).

2. intr. "Parlar".

Comunicare.

ossoun dia comunicava ab l'Emperador de la sua partida/... comunicando con l'imperatore della sua partita (177).

comunitat f.

1. "Conjunt dels habitants d'un país".

Comunità/communitate.

Doncs, Tirant, senyor, d'aquesta Comunitat rep ia tua mà plena de cavalleria del nostre tresor/Tirante, adunque, signore di questa comunità, recevi, con la tua man plena di cavalerie, del thesoro nostro (107b); ...ciudadans e justes, qui han a regir les comunitats e administrar la justícia/... cittadini e iustici che hanno a reggere le comunità et administrar la giustizia (182).

2. "Reunió de religiosos que viuen plegats sota una regla comuna".

Comunità.

per concòrdia la comunitat en si mateixa és fort, e als enemics terrible/per concòrdia la comunità in sé medesima è forte et agli nemici terribile (347).

2. Vocabulari català-italià.

comutació f.

"Commutació, canvi d'una cosa per una altra".

Commutatione.

...virtut d'ànimo viril prudentment dicemur deure cessar l'amargosa ansietat, si espera aquells reparables per contraris efectes d'igualtat o millor comutació...vertù d'animo virile, prudentemente discernendo, doveria cessare l'amara ansietà, se aspetta quelli reparabili per contrari effetti d'ugualità o migliore commutatione (374).

conca f.

"Recipient gran per posar-hi aigua".

Conca.

una gran conca d'argent plena d'aigua aparellada en una part del cadafal/una gran conca d'ariento di acqua piena ad una parte del cadafalco (329).

concebre tr.

"Formar dins si mateix (una idea)".

Concepire.

pern alegrement los dons d'aquella perquè no conceba ira contra tu/prendi allegramente gli doni di quella, acciò che contro te ia non concepisca (378).

concert m.

"Acord entre diverses persones per a un fi comú", l'hora del concert.

L'hora ordinata.

E venint l'hora del concert los dos cavallers pujaren al palau/E venendo l'hora ordinata, gli doi cavallieri ascessero al palazzo (124).

concertar tr.

1."Acordar".

Ordinare.

La batalla foi concertada per a l'endemà/La battaglia fu ordinata per il giorno seguente (19).

2."Preparar, disposar".

Adunare.

lo Rei havia manat a los munteros que per aquella jornada concertassen moltes salvagines de diverses natures/le re aveva comandato alli cacciatori che, per quella giornata, adunassero molte salvagione di diverse nature (96).

concertat adj.

"Acordat, preparat".

Ordinato.

tenia a les espalles de l'hort una casa ja concertada d'una dona molt anciana/aveva già ordinato alle spalle del giardino una casa d'una antichissima donna (283).

concloure tr.

"Acabar un raonament".

Concludere.

com lo teu sentit excol leixca tots los altres sentiments, de necessitat s'ha de concloure que poseeixes més amor que tots los altres cavallers del món/eccedendo il tuo intelletto tutti gli altri intelligenti, di necessità si ha a concludere che possedi più amore che tutti gli altri cavallieri del mondo (331).

conclusió f.

1."Final".

Conclusione.

E a la conclusió del consell, tots determinaren e tingueren per bon consell que l'ambaixada fos tramesa a Tirant/Et, alla conclusione del consiglio, tutti determinarono per buono che a Tirante l'ambasciata mandata fusse (422).

fer conclusió.

Conchiudersi.

Per què fac conclusió que saviesa voltant dir com de totes coses senyor /onde si conchiude che sapientia vuol tanto dire quanto di tutte le cose signore (181).

2."Acord".

Conclusione.

(173); En semblant conclusió fermano lo llur pensament los virtuoses parents de Tirant restare/n/in simile conclusione fermano il pensier loro, gli virtuosi parenti di Tirante restorono (481).

concord adj.

"Que està d'acord".

Concorde, d'accordo/d'acordo, in buona concordia.

Tirant, pux som concordes de nostra batalla.../Tirante, poiché siamo concordi della battaglia nostra... (80); E la Reina, après que els hagué posats dins la lliça, concordes de la delitosa batalla, se n'anà a dormir/E la Reina, dopo che gli habbe posti dentro al steccato, d'accordo della dilettevole battaglia, a dormire se n'andò (445); Nosaltres som concordes de nostra batalla/noialtri siamo d'accordo della battaglia nostra (65); Pux som concordes, e jo accepto la batalla per Tirant, par-me que siam concordes e no discordes./Poiché siamo d'accordo, io accetto la battaglia per Tirante; adunque... noi siamo in buona concordia e non più in discordia (65).

concordar tr.,refl.

"Posar d'acord".

Accordare, concordare, restare d'accordo; accordarsi.

Vós qui haveru concordat la batalla.../Voi che havete accordato la battaglia... (65); la bona companyia feta entre dos se deu blanchament concordar en fets e en dits e en virtuosos obres/la buona compagnia fatta fra due, blandamente in derti et in fatti et in virtuose opere si de concordare (266); per tots foi concordat que pujassen a cavall e, ben armats, anassen en la via dels turcs/tutti restorono d'accordo che a cavallo ascendessero e, bene armati alla via degli turchi andassero (286); concordat ab mi ab condició que l'espasa tua e la mia ajustar-se puguen a mort determinada/accordati meco con condicione che la spada tua e la mia aggiungere si possono a determinata morte (62).

concordat adj.

1."Pactat".

Accordato

batalla concordada/battaglia accordata (73).

2."Que van al mateix ritme".

Concordato.

En les cambres i retrats, símbols, flautes, mitges viules e concordades veus humanes que angelicals s'estimaven/nelle camere e nelle guardacamere cembali, flauti, mazzevirole, salteri e concordate voci humane che angeliche si stimavano (452).

2. Vocabulari català-italià.

concordia *f.*

1. "Estat d'harmonia entre dues o més persones".

Concordia.

ab concordia totes les coses augmenten e ab discòrdia les grans coses desminuixen/con concordia tutte le cose si augmentano e con discòrdia le gran cose si diminuiscono (347).

2. "Acord entre algunes persones".

Concordia.

lletra de concordia de la batalla/lletta della concordia della battaglia (23).

condamna *f.*

"Acta de condemnar".

Condanna.

totes les coses són vistes per la fi e aquella mostra casó qui és, e dona premi e condanna segons les obres/tutte le cose sono conosciute per la fine, la qual mostra quel che è ciascuno dà premio e condanna secondo le opere (145).

condamnar v. condemnar

condecent *adj.*

"Convenient, apropiat".

Condecente.

no seria cosa condecant ne justa/non seria condecante né giusta (15).

condemnar *tr., refl.* (condamnar)

"Declarar culpable, imposant una pena".

Condannar(ei).

qualsevulla altri vos condemnar qui sabés què és amor ne honor/qualunque altro, che sapesse che è amore et honore, vi condannara (161); aquell que lo just condemna, a Déu és abominable, deçà per gràcia, e delà per glòria/ quello che il giusto condanna, a Dio, di qua per gratia, e di là per gloria, è abominevole (221); lo jui dels hòmens són les obres, per les quals vos condamnan totes les dones d'honor/gli giudicii degli uomini sono nelle opere per le quali vi condannano tutte le donne di honore (145); jo am só condemnada/io mi son condannata (161).

condició *f.*

1. "Clàusula obligatòria de la qual depèn la validesa d'un acte".

Conditione.

Jo accepto la batalla, segons les condicions que el vostre rei demana/lo accetto la battaglia, secondo la condizione che l' vostro re addimanda (14); concordat' ab mi ab condició que l' espasa tua e la mia ajustar-se puguen a mort determinada/accordati meco con condizione che la spada tua e la mia aggiungere si possino a determinata morte (62).

2. "Forma d'èsser".

Conditione.

l'altitud de la nostra condició humana/la altitudine della nostra condizione humana (185).

3. "Estat social".

Conditione.

¿Com podau vós pensar que dona ni donzella li puga despleure, vull'a sia de gran o de poca condició...?/Come potete voi pensare che a donna né donzella possi dispiacere, e sia di grande o di piccola condizione...? (233).

condigne *adj.*

"Proporcionat al mèrit o a la culpa".

Condegno.

passar-n'heu en aquest món i en l'altre condigna pena/a patire ne haveti in questo et in l'altro mondo condegna pena (252).

condonar-se *pron.*

"Èsser propi, avenir-se".

Confarsi.

les coses que allur ésser se condonar/che all'esser loro si confanno (129).

conduir *tr.*

"Induir".

Indurre, concludere, condursi.

Tirant pregà Placèrdemavida que la conduís que atorgàs aquell matrimoni/Tirante pregò Placèrdimavida che la inducesse a fare il matrimonio (372); No fon de poca estima la contentació que Tirant pres en haver conduït aquest matrimoni/Non fu di poca estimazione il contento che Tirante prese in haver concluso questo matrimonio (383); la llengua és esturment ab lo qual casó condueix en dir lo que vol/a lingua è insturmento con il qual ciascuno si conduce a dire quel che vuole (316).

coneguda *f.*

a coneguda (d'algú). "A l'arbitri (d'algú)".

A coscienza, a cognitione.

E preno-me per la mia ànima, de mos béns, cent milia ducats, que sien distribuït a coneguda e voluntat dels dits meus marmessors /E pigliomi per l'anima mia centomila ducati, che siano distribuït a coscienza e volontà degli diti mei commissari (469); los preus que n'exiran sien repartits en casaments a totes les mies donzelles, segons l'estat e condició de ciascuna, a coneguda de mos marmessors/il pretio che ne trarranno sia rpartito a maritare tutte le mie donzelle, secondo il stato e condicione di ciascuna, a cognitione degli mei commissari (477).

conegut *adj.*

1. "Distingit, notat de la gent".

Cognosciuto/conosciuto, *

terra no coneguda/terra non cognosciuta (123); Tirant dix llavors al Cabdillo que li donàs un moro no conegut/Tirante diase allhora al capitano che gli desse un moro non conosciuto (304); E la Viuda, qui sap aquest càrrec d'amor per ella conegut, li muda tot lo joc com a maestra en l'art/E la Vedova, che sa tutto questo carico d'amore, ché l'ha provato, come maestra nell'arte tutto il giuoco gli muta (218).

2. "Que ha tingut relacions sexuals".

Conosciuto.

no coneguda d'home en lo món sino d'ell/da huomo del mondo conosciuto se non da lui (286).

conexedor *m.*

"Que coneix".

Conoscitore.

e per quant Nostre Senyor Déu, qui és jutge e conexedor de veritat.../e per esser il vostro signor nostro Dio giudice e conoscitore della verità... (151).

ésser conexedor.

Conoscere.

tots los oïdors seran conexedors de la mia clara justícia/tutti gli auditori la mia chiara giustizia conosceranno (182).

coneixença f.

1. "Facultat de conèixer".

Cognitione, *

E com la Comtesa hagué cobrada la natural coneixença/Quando la cotesa hebbe recuperata la naturale cognitione (26), hages coneixença e posa't en raó que vullés entrar primer en la galera.../Vogli gli conoscere, e fa' ragione di essere il primo ad entrare in galea... (113).

2. "Idea més o menys clara d'una cosa".

Conoscentia, cognitione, cagione, notitia.

dubte he no vingau en major error en reparar vostres errades en coneixença dels bons/dubbio ho non cadiate in maggior errore per reparare agli vostri errori in conoscentia dei beni (146); posem nostre fel en coneixença d'altri/Poniamo il fatto nostro in cognitione d'altri (161); la clara coneixença che del valer de vostra alteza tino/a clara cognitione che del valore de vostra alteza io ho (247); quina coneixença e amstat ha tenguda ab mon marí/qual cagione et amotia ha havuto col mio marito (18); ...a coneixença d'algu lo seu viure previnga!... il viver loro non pervenga a notitia d'alcuno (20).

3. "Reconeixença, mostra d'agraïment".

Conoscentia.

La quarta [virtut de noblesa és] que haja coneixença, car fort és odiosa desconexença a Déu./la quarta ch'el habbia conoscentia, ché grandemente è odiosa la desconoscentia a l'onnipotent et immenso Iddio (199).

conelxent m.

1. ad. "Que demostra gratitud".

Conoscente.

saviesa veng les batalles, e l'amorós fa estar liberal e conelxen/sapiencia le battaglie e gli amori, e fa esser liberale e conoscente (181).

2. m. "Que coneix".

Quello che conosco.

e si aque'l qui té potència de llevar la coneixença als conelxents, llevant al savi lo sery alguna cosa no li restana/e se quello che ha potentia di levare la cognitione a quelli che conosco, levando al savi il sereno, alcuna cosa non gli restana (212).

conèixer tr.

1. "Adquirir o tenir una idea més o menys completa d'algú o d'alguna cosa".

Conoscere/cognoscere, avvedersi, accettare.

infirmandon li nesle obligat per haver-me atorgat conèixer donzella que tant en lo món de perfeccions se mostra acomplida/infinitamente gli resto obligato per havermi concesso conoscere donzella che tanto nel mondo di perfezione si mostra compita (247); conegué que venia dormint/conobbe che venia dormendo (28); conexen la gran necessitat qui la'n constranyia/conoscendo la gran necessitat che la costringea... (24); Pensau ella quina venia, que l'Emperador ho conegué e demanà-li com venia així/Pensate in qual modo ella veniva, ch'el serenissimo imperatore se ne avvide e dimandolle perché era così (227); jo conec molt bé lo bon consell que em donauio molto ben accetto il buon consiglio che mi date (100).

2. "Descobrir", en la loc. donar-se a conèixer.

Darsi a conoscere.

e en aquella hora donà's a conèixer a tots/et in quel punto si dette a conoscere a tutti (26).

3. "Haver vist o tractat més o menys una persona".

Havere cognitione.

com conexeu vós a mon senyor/come del... signora e marito mio, habbe cognitione (17).

4. "Tenir contacte sexual".

Conoscere.

Lo terç és si carnalment ha coneguda monja o dona dada al servei de Déu/il terzo è se carnalmente ha conosciuto monica o donna data al servizio del nostro signore Iddio (221).

5. "Descobrir que algú o alguna cosa és una persona o cosa determinada que hom ja ha vist o tractat anteriorment".

Conoscere.

E aquest rei era son germà, conexen-lo molt bé en les armes/E questo re era suo fratello e, conoscendolo molto bene a l'arme... (340); sé conèixer millor los materials si són bons/so meglio conoscere li materiali se son boni (10).

conestable m.

1. "Caporal major de tot l'exèrcit".

Contestabile/contestabele/conestabile.

¿a qui consellau que façam nostre conestable?/che consigliate voi che facciamo nostro gran contestabile? (161); allí a la porta lo féu conestable major de tota Anglaterra/li alla porta lo fece contestabile maggiore di tutta Inghilterra (27); feren molta honor al Conestable e a la novençana/fecono molto honore al conestabile et alla nuova sposa (220).

2. "Comandant de vint-i-cinc o cinquanta hòmens".

Contestabile.

tots los conestables e caps dels hòmens de peu/tutti gli contestabili e colonnelli degli huomini da piedi (414).

confederació f.

"Pacte entre Estats"

Confederatione.

donaren-li les lletres de la pau e confederació antiga e de la present/le lettere della pace e confederation antiqua e presente gli diedero (154).

confermar* tr.

1. "Mantenir (una donació a algú, un càrrec, etc.)".

Confermare/confirmare.

E jo ara de present conferma la donació per a vós e als altres./et io... a voi e gli vostri la donazione confermo (161); Així Déu vulla complir les coses que jo li deman, ço és: que vulla confermar lo vostre voler a complir lo meu desig./E l'onnipotent Iddio voglia compire le cose che io gli addimando, cioè che voglia confirmare il desiderio vostro ad adimplire il mio desiderio (161).

2. "Refermar, fer encara més ferm".

Confermare.

Per què, ma creença és tal que la Providència divina ne vol així dispondre en confermar de tots la voluntat./onde io credo che la divina providentia così ne vuole disporre in confermare la volontà di tutti (445).

3. "Mantenir en un càrrec".

Confermare.

accepte les claus de la ciutat e tu per vassall e servidor afectat, e de present te conferma la capitania de la ciutat/acceptò le chiavi della città e te per vassallo e servitore affettionato. Et al presente ti confermo il capitaneato della città (458).

confés adj.

"Que ha confessat el seu delicte", en la loc., ésser confés.

Confessare.

prou clarament se mostra ell ésser confés e fementí/assai chiaramente ha dimostrato com'egli ha confessato de havere mancato della fede sua... (154); jo el faré ésser confés de la sua gran malesa/lo farò confessare la sua gran malignità (154).

2. Vocabulari català-italià.

confessar *tr.,pron.*

"Reconèixer, declarar (un pecat, una culpa, etc.)".

Confessar(s).

pux no he hagut vergonya de cometre los pecats, no vull haver vergonya de confessar-los públicament/poich'io non ho havuto vergogna di commettere gli peccati, non voglio havere vergogna a confessare quelli pubblicamente (476); trobà'l dins un monestir de freres que es confessava/trovòllo in uno monasterio de frati che si confessava (64); me confies que no he feta ne servada aquella honor, amor e obediència que só tenguda al senyor mon pare e a la senyora ma mare/mi confesso come non ho fatto né servato quello honore, amore e benevolentia che son tenuta al signore mio padre et alla signora mia madre (476).

confessió *f.*

"Declaració dels pecats".

Confessione.

façam esmena de nostres pecats... ab confessió, contrició e satisfacció, e fent penitència d'aquels/erranda e penitèntia... con confessione, contritione e satisfatione facciam (183).

confessió general "Declaració dels pecats de tota la vida".

Confessione generale.

Pare, jo vull fer confessió general en presència de tots los que aci són/Padre, io voglio fare una confessione generale in presentia di tutti quelli che quivi sono (476).

oir de confessió. "Confessar".

Confessare.

allí trobaren un frare qui foia de confessió/quivi era uno frate che lo confessava (14).

confessor *m.*

"Sacerdot que escolta les confessions del penitents i els en dóna l'absolució".

Confessore.

vós m'havet dada més notícia de mos delats que no ha fet jamés negun confessor per gran mestre en teologia que los/Voi mi havete dato più notitia degli miei mancamenti che giamai non ha fatto alcun confessore per gran maestro che fusse in theologia (233).

confiança *f.*

"Seguretat, fe".

Confidentia, confidanza, fidanza.

deuries tenir major confiança en Déu que negú dels altres, per les tan senyalades gràcies que t'ha fetes en fer-te augmentador de la sua santa llei cristiana/maggione confidentia in Iddio che alcuno degli altri havere doveresti, per e tante evidenti e palese gracie che ti ha fatto in farti augmentare della santa chrsbana legge (338); E si per la confiança de vostre bon dret esperau haver de totes coses victòria.../E se per la confidanza della vostra buona ragione e retitudine sperate haver di tutte le cose vitona... (161); prec-te m'ho digues ab confiança de ton bé/io ti prego che me gli discopri con fidanza del tuo proprio bene (300).

confiar *intr.*

"Tenir confiança".

Confidarsi, havere confidantia.

confiant de la vostra molta discreció/mi confido della vostra molta prudentia (63); jo confie de la tua molta virtut/io ho confidantia nella tua molta virtù (260).

confines *f.pl.*

"Confins".

Confini.

...fins a les confines d'Itàlia, Espanya, França e Alemanyà.../fino agli confini d'Italia, d'Hispanya, di Franza e d'Alemagna (355).

confit *m, adj.*

1. m.pl. "Fruita o altra substància confitada".

Confetti.

E hagué fet provisió de molts confits e d'especials vins per triúmfar la festa./et hebbe fatto provisione di molti confetti e di specialis vini per il triumpho della festa. (383).

2. adj. "Confitat".

Confetto.

Bo será, senyora, que la majestat vostra prenga uns pocs canyamonis confits ab un got de malvasia/Bon sarà, signora... che la maestà vostra prendessi un poco di cinnamomo confitto con un bochiero di malvasia (260).

conflicte *m.*

"Lluita".

Conflitto.

per donar batalla als moros, on hagué molt gran conflicte/fece uno gran fatto d'armi con gli mori, dove fu fatto un gran conflicto (5).

confondre *tr.*

"Avergonyir".

Confondere.

e voleu que siga confusa per lo gran perill que representa en aquells qui la vida abandonen/e vorrete che sia confusa, per il pericolo che si rappresenta in quelli che la vita abandonano (161).

conforme *adj.*

1. "Semblant".

Conforme.

A mi no basta estil de conformes paraules en recitar dolors e dubtosos pensaments/A me non basta stilo di conforme parole a recitare gli dolorosi e dubbiosi pensamenti (373).

2. "Que està d'acord (amb algú o amb alguna cosa)".

Conforme.

Jo pensava que la voluntat del meu fill fos conforme ab la mia/lo mi credevo che mio figliuolo fusse conforme al voler mio (22).

conformitat *f.*

"Qualitat de conforme".

Conformità.

Per tenir conformitat ab vós, senyor, és estada vestida de continu la mia afortunada persona d'un aspre cilici de carn/Per havere conformità con voi, signore, la mia sfortunata persona di continovo è stata vestita d'uno aspro cilicio sopra la carne (461).

confortació *f.*

"Conhort".

Conforto.

Doncs, si tu estás en suma misèria, pren esperit de confortació e aparta de tu tota manera de dolor e pensament/Se, adunque, tu sei in somma miseria, prendi spirito di conforto e separa da te ogni maniera di dolore e pensiero (303).

2. Vocabulari català-italià.

confortar-se *pron.*

"Sostenir donant força o coratge en l'abatiment".

Confortarsi.

suplic a l'excel·lència vostra que li vullau perdonar... e que l'altesa vostra se vulla confortar e alegrar/all'ecellenzia vostra io supplico che... perdonare gli voglia... e che l'altessa vostra gli voglia confortare et alegrare (390).

confortat *adj.*

"Alleujat, aconsolat".

Confortato.

lo confortat Reial confortato re (12).

confrontar *intr.*

"Estar contigu, ésser colindant".

Confinare.

mon pare fon senyor de la marca de Tirània, la qual per mar confronta ab Anglaterra/mio padre fu signore della marca di Tirania, la quale per mar confina con Inghilterra (29).

confús *adj.*

"Que obra desordenadament, sense regles ni disciplina".

Confuso, pieno.

¿On és aquest confús e abatut cavaller?/Dove è qual confuso e vil cavaliere? (154); aquest est lo més desaventurat cavaller, en lo més alt superlatiu grau de crudeltat confús e abatut molt més que dir no es pon/sei il più sventurato cavaliere, nel più alto e superlativo grado di crudeltà pieno molto più che dir non si potrà (148).

confusió *f.*

"Capgirament gran i perniciós".

Confusione, confusione e vergogna.

tem la dolor qui em força alguna volta la mia gran confusió/temo il dolore che mi sforza alcuna volta la mia gran confusione (313); s'és deixat de viure per no veure tanta confusió/non ha voluto vivere, per non vedere tanta confusione e vergogna (346).

congolxa *f.*

"Opressió de l'esperit".

Affanno, angustia, cordoglio, ansietat, affanno e disturbo.

li demenà de què plorava ni quina congolxa tan gran era la sua/gli addimandò di che piangea e qual affanno tanto grande era il suo (216); estaven ab congolxa perquè els fallien les vitualles/stavano con grande angustia perquè la vettovaglia gli venivano meno (99); oint e havent notícia de les congolxes grans que los vostres cruels enemics e vencedors vos daven/vedendo et havendo notícia degli cordogli grandi che gli vostri nemici crudeli vincitori vi davano (306); Los ulls li vengueren en aqua com pensà en la fort congolxa en què estava/gli occhi in acqua gli vennero quando pensò nella crudel ansietà in cui era (397); ...reposassen allí alguns dies per la gran congolxa de la mar que passat havien... il se riposassero alcuni giorni per il grande affanno e disturbo ch'avevan sofferto in mare (100).

congolar *tr., intr., pron.*

1. tr. "Donar pressa amb molta insistència".

Sollecitare, molestare.

E l'Emperador l'endemà congolarà tota la gent se degué partir per anar al camp./E l'imperatore, il giorno seguente, sollecitava la gente che si dovesse aprire per andare al campo (218); los metges congolaran al Capità se n'anàs a la sua posada/gli medici molestavano Tirante che al suo alloggiamiento tornasse (176).

2. intr. pron. "Tenir congolxa".

Haver affanno, affannarsi, struggersi; affannarsi, sollecitare.

E com jo la ves plorar ni congolar en semblant cas.../E, quando io la veggio piangere né havere affanno, in simil caso... (228); la bella Agnès véu així fortment congolar a Tirant/la bella Agnese vidde Tirante così fortemente affannarsi (67); la Prinçesa congolarà de mort per veure a Tirant/la principessa si struggerà a morte per veder Tirante (292); no et congolxes de res, car la mia noblea jau sots la tua amor/non ti affannare di cosa alcuna, ché sotto al tuo amore la nobità mia giace (163); E com fon en la sua posada congolarà molt que la nau no fos adobada perquè pogués prestament partir/quando fu al suo alloggiamiento, sollecitava molto che la nave fosse in ordine, acciò che prestamente si potesse partire (100).

congolat *adj.*

"Afligit".

Affannato, con affanno, in affanno, stretto da affanni.

ne pren a la majestat vostra així com a un home que era molt congolat de cruel fam./alla maestà vostra che non avegna così come feos a un huomo che molto era affannato da crudel fame (263); estigué molt congolat/restò con grande affanno (134); ab cara molt afable lo saludà, coneixent que tenia prou causa d'estar congolat e malcontent d'ell con faccia molto affabile salutandolo, coneixendo che egli aveva lagrima causa di essere in affanno (302); congolat d'amor infinde/astretto dagli affanni d'amore (98).

congolxós *adj.*

"Que produeix angoixa".

Ansioso, affannoso.

les dures e congolxoses adversitats de fortuna/le dure et ansiose avversità di fortuna (374); Lo teu exili congolxós ha permès l'immutable Déu/L'immutable Iddio il tuo affannoso esilio ha permesso (376).

conhort *m.*

"Consol, conformança".

Conforto, eshortatione.

més conhort és a mi jo haver dat qualsevulla linatge de mort a ma filla que si per tu o los teus davant los meus ulls la ves desonir/piu conforto mi è di havere dato qualsivoglia manera de morte alla mia propria figliuola... che da te o alcuno altro de' tuoi innanzi agli occhi miei vederia vergognare (166); Com véu la Viuda que Tirant no mudava de so, començà-li de fer un tal conhort en paraules de semblant estil/Ma, vedendo che egli dal pianto non si mutava, con simil parole tali eshortationi a fare comincò (283).

conhortat *adj.*

"Aconsolar".

Confortato.

La conhortada Duquesa se llevà/La confortata duchessa si levò (464).

conjugal *adj.*

"Pertanyent o relatiu als cònjuges".

Coniugale.

amor e fe coniugale/amore e fede coniugale (3).

2. Vocabulari català-italià.

conjunció f.

1. "Unió, acte i efecte d'ajuntar-se".

Coniunzione.

no pogué parlar, per la molta amor e dolor que tenia ensems, car en aquell punt los dos contraris feren coniunció per il molto amore e dolore che insieme havea, per buono spazio parlare non poté, ché in quel punto gli due contrari feciono coniunzioni (399).

2. "Posició de dos astres quan es veuen a la mateixa part del cel o tenen la mateixa ascensió recta".

Coniunzione.

Lo moviment del primer mobile se fan diverses coniunzioni e operacions/Per il primo movimento del primo mobile diverse coniunzioni et operazioni si fanno (376).

conjunt adj., m.

1. adj. "Unit, ajuntat".

Congiunto.

... perché siai més conjunt ab mi/... acció che siate più meco congiunto (161).

2. m. "La persona més pròxima, per amistat o parentat".

Congiunto.

Veig-me en exili entre gentis bàrbares, e de la mia pròpia pàtria e dels congiunti a mi en afinitat e amicitia separada./Io in esilio fra gente barbara mi veggeio, e dalla mia propria patria e dagli congiunti a me in affinità et amicitia separata. (375).

conjuració f.

"Prec insistènt".

Congiuratione.

Senyora... per mercò vos suplico no em vullau fer tan fort congiuració/Signora... di gratia, vi supplico non mi vogliate fare congiurazione tanto grande (126).

conjurar tr.

1. "Cridar a jurament".

Congiurare.

féu-hi posar les mans a la Princesa, conjurant-la com ella ab pura fe e sincera intenció demanava lo matrimoni/le mani alla principessa ponere gli feos, congiurandola come ella con pura fede e sincera intentione il matrimonio addimandava. (272).

2. "Pregar amb insistència en nom d'una cosa sagrada o de molta autoritat".

Congiurare.

Puix veig que tes pregarès són tan humils e justes, per amor d'aquell per qui m'has conjurat.../Poich'io vedo che li tuoi preghi sono tanto humilii e giusti, per amore di quello per cui m'hai congiurato... (10).

conquesta v. conquista

conquista* * f. (conquesta)

"Acte de conquistar".

Acquisto, conquisto, questa*, guerra, impresa, querella, richiesta.

la conquesta de Jerusalem pertany a mi, qui só rei d'Anglaterra, e a altri no/ acquisto di Jerusalem a me, ch'io sono re d'Inghilterra, e non ad altri se appartiene (91); d'aquesta conquesta no se n'havia portat altra cosa sinó honor/ di questo conquisto non se ne aveva riportat altro se non l'honore (27); per un sol cavaller són estats fets molts actes singulars, e portades a fi moltes conquestes/per uno cavaliere sono stati fatti altri molti singulari e condutte al fine molte queste (229); e no llexaré lo servei del dit senyor tant com la conquesta si dure tant come la guerra dur, el sevigio del ditto signore non lasciarò (154); se perdran passats deu milia combatents, qui faran gran fretura per dar compliment a la conquesta si perderanno più di diecimila combattenti che faranno gran bisogno per dare compimento alla guerra (252); ab molt repos estarà allí fins que siam tomats de la conquesta/con assai riposo starà lì fino che dall' impresa nostra ritornati siamo (456); per tots aquells qui aquesta nostra conquista oiran, grandissimament serem lloats/da tutti quelli che questa nostra querella udiranno, grandissimamente saremo lodati (403); Les imatges de les parets devisaven diverses histories de Boors e de Perceval e de Galeas com compli l'aventura del Siti Penilos, e tota la conquesta del Sant Greal s'hi demostrava/le imagine delle piante divisavano diverse historie di Borso, di Prencivalle, di Galasso, come compi la ventura del Soglio Penoloso, e tutta la richiesta del Santo Gradale se gli dimostrava. (119).

conquistador m.

"Persona que conquista".

Conquistatore.

mostrant-se realment e de fet amador del bé públic e conquistador del món/mostrandosi realmente e con effetto amatore del pubblico bene e conquistator del mondo (275).

conquistar tr.

"Fer seu per força d'armes".

Conquistare, acquistare, conquassare.

en aquell temps que conquistaren la petita Bretanya.../In quel tempo che conquistarono la picciola Bertagna... (222); si lo rei d'Anglaterra pendrà empresa per anar a conquistar la terra santa de Jerusalem.../se il re d'Inghilterra prenderà impresa per andare ad acquistare la Terra Santa di Jerusalem... (91); dix com ell tenia de conquistar aquella terra/disse che egli havea tutta questa terra ad acquistare (302); havem conquistat de les deu parts de l'impen, les nou e mitja/haviamo conquassato delle dieci parti le nove e mezza dell'imperio (133).

conquistat adj.

"Adquirit per força".

Acquisitato.

No fon de poca estima la contentació que lo cavaller venturós tingué de la conquistada senyora./Non fu di poca stima il contento che hebbe il virtuoso cavaliere della acquistata signora. (413).

conrear tr.

"Cultivar".

Acconciare.

... on tenia la sua artelleria per a conrear l'hort/...dove egli per acconciare l'orto la sua artiglieria teneva (283).

consagració f.

"Acte de consagrar".

Consagratióne.

Com lo virtós Tirant sabé que la consagració de l'església ésser feta, en companyia del rei Escariano e dels altres reis e senyors ab lo capità de la ciutat anaren a l'església/Quando il virtuoso Tirante seppe la consagratióne della chiesa essere fatta, in compagnia del re Scariano e degli altri regi e signori, col capitano della città alla chiesa andò (456).

2. Vocabulari català-italià.

consagrar *tr.*

1. "Fer o declarar sagrat".

Consecrare/consagrar.

no es podria dir missa ni consagrar lo preciós Cos de Jesucrist sense drap de lín non si potea dire messa, né consecrare il pretioso corpo di Christo, senza drappo di lino (41); foren edificades eglésies e monestris, e per los bisbes foren consagrades chiese e monasteri furono edificate, e per gli vescovi consagrate (409).

2. "En la missa, convertir el pa i el vi en el cos i la sang de Jesucrist".

Consegrare.

fon gran contradició entre los capellans si a tal hora devien consagrar, com lo migjorn fos passat/fu gran contraditione tra gli capellani se a tal hora, essendo già il mezzogiorno passato, consegare dovevano (262).

consagrat *adj.*

"Que ha estat objecte de consagració".

Consacrato.

l'hostia consacrada/l'hostia consecrata (107a).

consciència *f.*

"Escrúpol".

Conscientia.

tu est mora sens fe ne llei neguna e vols fer-me conscientia del que no deus fer/tu sei mora senza fede né legge alcuna e mi vò fare conscientia di quello che fare non dèi (354).

excl. per ma consciència!

Per la mia consciència.

Per ma consciència, si no fossen los grans bandos e guerres que són dins la mia terra, jo de bon grat vos faria companyia/Per la mia consciència, se non fusino gli grandi esiti, destruzioni e guerre che sono dentro alla terra mia, di buona volontà io vi farei companyia (68).

consegüent *adj.*

loc. adv. per consegüent. "Per tant, per aquest motiu".

Per consequente, per consequere.

E per consegüent, Ma foment, qui a tanta deshonestat vos indueix, clarament se mostra que us engana/E per consequente, Ma cometo, che a tanta dishonestà vi induce, chiaramente si mostra ch'el vinganna (403), e per consegüent la pena és més simple e més llarga/e, per consequere la pena è piú semplice e piú lunga (178).

consell *m.*

1. "Manifestació de parer sobre allò que altri ha de fer".

Consiglio.

vós me donau bon consell/voi mi d'iate buon consiglio (5).

2. "Reunió de persones per a aconsellar algú".

Consiglio.

me voleu vituperar en lo consell e davant mon senyor lo Rei/in el consiglio et alla presentia del re e signor mio vituperare mi volete (14).

consell general.

Generale consiglio.

Lo Rei aplegà consell general, e en aquell espai que s'ajustaven l'ermità ab altres senyors.../Il re fece congregare il general consiglio, et, in quel spatio che si adunavano, lo eremita, con molti altri signori... (14)

haver/tenir/ajustar consell.

Consigliarsi; tenere consiglio, *; congregare il consiglio.

Haqueren consell entre ells, a instància e requesta dels genovesos/Et consiglioronsi infra di loro di fare armata, ad instantia e richiesta de' genovesi (99). lo Rei tingué son consell/il re tenne consiglio (19); no és licita a nosaltres tenir pus consell/non bisogna piú parlamenti né consigi (23); E l'endemà l'Emperador feu ajustar tot son consell/Il giorno seguente l'imperatore tutto il suo consiglio congregare (389).

3. Refrany. qui dóna consell forçat és qui hi pose del seu.

Chi dà consiglio...forza è che non [sic: eliminat per Sansone] gli pona del suo.

(229).

consellar *tr.* (aconsellar)

"Donar consells".

Consigliare, consolare.

Per què...us consell... que us ne torneu dins la vostra ciutat/Per questo...e vi consiglio che ve ne tornate dentro alla vostra città (21); li aconsellà fes festa a Tirant...mas domesticament així com als altres/la consigliava che facesse festa a Tirante...ma domesticamente così come agli altri (218); E Tirant tomà amonestar la sua gent, e aconsellà que tingueren lo cor ferm/E Tirante tomò a pregare, ammaestrare e consolare le sue genti che tenessero il cor fermo (157).

conseller *m.*

"Membre d'un cosell".

Consigliere/consigliero(??).

Doncs, clarament se mostra que Ardiment és lo senyor, e Saviesa és lo seu conseller/Chiaramente, dunque, si dimostra che ardimento è il signore e Sapiencia è il suo consigliere (182); és benaventurat lo Príncep que tal conseller té en sa casa/e bene aventurato il príncipe che tal consigliere ha in casa sua (124).

ensemblant *adj.*

"Semblant".

Consimile.

fac ensemblant sacrament d'èsser-vos lleal e verdader e no oblidar-vos per neguna altra qui en lo món sia/faccio consimil sacramento s'esservi leale e veridico e non scordarvi per alcun'altra che nel mondo sia (272).

consent *adj.*

"Que està conforme".

Consentiente, consentito.

per ço que les mies orelles no hagen d'oir que jo hi sia estada consentia/accò che le mie orecchie non habbiano a udire che io sia stata consentiente (227); Totes foren consenties en la burla de Tirant/Tutte furono consentite nella piacevolezza di Tirante (202).

consentidora *adj.*

"Que consent".

Consentitrice.

¡Oh donzella de generació ingrata, consentidora de mos maís!/O donzella di generazione ingrata, consentitrice di miei maí! (295).

2. Vocabulari català-italià.

consentiment *m.*

"Acte i efecte de consentir".

Consentimento.

aquesta vostra venduda no deu ésser sens alguna causa, o necessitat d'imperial consulta o consentiment/questa segreta venuta vostra non dee ésser senza alcuna causa o necessitat d'imperial consulto o consentimento (441); e la próspera fortuna est estat placent que en aquest dia de hui jo haya a ésser sotmesa a la senyora de ma voluntat, e no ab consentiment de pare ni mare/alla prospera fortuna è stato in piace che in questo di d'hoggi io habbia ad ésser sottoposta alla tua signoria di mia voluntà, e non con consentimento di padre né di madre (278).

consentir *tr.*

"Permetre, tolerar".

Consentire/acconsentire, comportare, essere consentiente.

no consenti que negú se desarmés/non consenti che alcuno si disarmasse (23); jamés lo valorós Rei ho volgué consentir/mai il valoroso re volse acconsentire (25); ¿com pot consentir la majestat vostra que aquests turcs... hagen a destruir tan singular església...?/come può la maestà vostra comportare che questi turchi... debbia d'istruggere così singular chiesa...? (33); jamés jo consenti ni ginyí mal negú per las quatre cavallers/mai fui consentente di mala fraude né inganno o ingegno deoetorio alcuno contra gli quattro cavallieri (78).

conservació *f.*

"Acte i efecte de conservar".

Conservazione.

Fins aci he treballat en conservació de la mia vida perquè en augment de l'honor e prosperitat de la majestat vostra jo pogués treballar en servir aquella./Fino a qui io mi son travagliato in conservazione della mia vita, perché in aumento de l'honore e prosperità della maestà vostra io potessi affacciarain servire a quella. (210).

conservament *m.*

"Conservació".

Conservamento.

Altres digueren sanitat era conservament de la vida/Altri dissero sanità, ch'era conservamento di vita (328).

conservar *tr.,pron.*

1. tr. "Guardar una cosa del perill de desaparèixer o de fer-se malbé".

Conservare.

De molta meró te deman que et plàcia voler-me conservar la mia pudícia/Di molta meró te ti addimando che ti piaccia di volermi conservare la mia pudícia (279); Ab poc treball se conserva la gran fama, puix és adqüenda/Con poca fatica si conserva la gran fama, dopoi che è acquistata (346).

2. tr.,pron. "Mantenir, no perdre".

Conservare.

faça la meró vostra que jo sia conservada en l'amor del meu Hipòlit/faccia la meró vostra ch'io sia conservata nell'amore del mio Hippolito (214); car negú no pot ésser senyor ni conservar-se en la posseida senyoria si no té saviesa/ché alcuno non può ésser signore né conservarsi nella posseduta signoria s'el non ha sapientia (215).

consideració *f.*

"Acte i efecte de considerar".

Consideratione, conservazione.

E si savi est, oferrás davant los teus ulls de la tua consideració l'adversitat que pot venir mudant la fortuna d'alegria en tristor/E se savio sei, dinanzi agli occhi tuoi della tua consideratione offerirai l'avversità che ti può avvenire, mutandosi la fortuna di letitia in tristezza (357); Si de l'univers la consideració mireu, veurás com sol ardiment és aquell qui el conserva/Se la conservazione dell'universo guardi vederai come solo ardimento è quello che 'l conserva (184).

considerar *tr.*

"Tenir en compte".

Considerare.

considerada la condició e disposició mia/considerata la conditione e dispositione di me (8).

consignar *tr.*

"Destinar a un fi una cosa que es dóna".

Consignare.

E llavors la Reina féu edificar molts monestirs e esglésies, e féu-los consignar al Rei molta renda/Et allhora la reina fece edificare molti monasterii e chiese, e molta entrata del re consegnare a loro fece (409).

consignat *adj.*

"Assenyalat, indicat".

Consignato.

...totes les batalles que es faran en tot lo temps per la majestat tua consignat/...tutte le battaglie che si faranno nel tempo per la maestà sua consegnato (60); ...certa casa que ell tenia consegnada en la ciutat/...una certa casa nella città, che egli havea consegnata (479).

cònsol *m.*

"Cadascun dels dos magistrats que tenien la suprema autoritat en la república romana durant un any".

Consolo.

negú no podia ésser cònsol ni senador si savi no era/alcuno non poteva ésser consolo né senatore se savio non era (181).

consolació *f.*

"Conhor, consol".

Consolatione, letitia.

vinga Tirant, qui serà vera consolació fi, remei e descans dels meus mals/venghi Tirante, che vera consolatione, fine, rimedio e riposo degli miei mali (398); D'això hauré jo molta consolació/Di questo haveró molta letitia (68).

conspecte *m.*

1. "Aspecte".

Conspetto, aspetto.

Lo seu conspecte era d'home admirable e de gran santedat/Il suo conspetto era di uomo admirable e di gran santità (28); ella ben lligada, e posada en orde e ab conspecte de gran dignitat/ella molto bene accoñcia e posta in ordine e con aspetto di gran dignità (277).

2. "Presència".

Cospetto.

en aquell instant li fon presentat en lo conspecte seu los grans e amargs infortunis en què em posats/in quello instante al cospetto suo furono appresentati gli grandi et amari infortunii nelli quali erano posti (369).

2. Vocabulari català-italià.

constància f.

"Fermesa duradora".

Constantia/costantia.

volqué experimentar la constància del Rei/la constantia sua experimentar voise (9); Jo no sé davant qui puixa posar la mia justa clamor, servint jo aquella ab tanta constància e fidelitat/Già io non so dinanzi a cui il mio giusto no iamo ponere io possa, servendo io a quella con tanta costantia e feccità (375).

constant adj.,m.

"Perseverant, que no canvia".

Constante.

E si dius que natura ha constituït la tua noble persona en estat femeni, pusil lànim e temerós, sia lo teu ànim constant e viril/E se dice che natura ha costituito la tua noble persona in stato muliebre pusillanimo e timoroso, sia il tuo animo costante e virile (374); [la fortuna] és molt favorable als constants e animosos, e odiosa e desfavorable als pusil lànims e temerosos/è molto favorevole agli costanti et animosi, et odiosa e disfavorabile agli pusillanimi e timorosi (374).

constituir tr.

1. "Instituir".

Constituire.

L'orde de la Garroterame plau molt, perquè és estat constituït ab virtuosas lleis de cavallera/L'ordine della garroterra mi piace molto, perché è stato costituito con virtuosa legge di cavallera (92).

2. "Compondre essencialment".

Constituire.

E si dius que natura ha constituït la tua noble persona en estat femeni, pusil lànim e temerós, sia lo teu ànim constant e viril/E se dice che natura ha costituito la tua noble persona in stato muliebre pusillanimo e timoroso, sia il tuo animo costante e virile (374).

constituït adj.

"Posat en tal situació".

Costituto.

la mia disposició no és de pendre marit, com jo sia en tal edat constituïda que no só per haver infants/...non essendo la disposizione mia per pigliare marito, essendo in tale età costituta che non son per avere figliuoli (482).

constrènyer tr.

"Passar en necessitat d'obrar contra el propi voler".

Costringere.

la gran necessitat que la'n constrènyia/la gran necessitate che la constringea (24).

constret adj.

"Obligat".

Constretto/costretto.

no constret ni forçat/non constretto né sforzato (113); Constret per molta dolor/costretto da gravissimo dolore (209)

consuetud f.

"Costum, ús inveterat".

Consuetudine.

és deguda cosa e de bona consuetud que los hòmens d'honor en gran joventut deuen principiar les armes/è debita cosa e di buona consuetudine che gli huomini d'onore nella prima loro gioventù debbano principiare l'esserotto dell'armi (21).

consulta f.

"Acte i efecte de consultar".

Consulta, consulto.

no és expedient a negú de nosaltres fer resposta alguna sens que en sia feta consulta a la majestat del senyor Emperador/non è veruno expediente a noi altri fargli risposta alcuna senza farne consulta a la maestà del signore imperatore (427); aquesta vostra venguda no deu ésser sens alguna causa, o necessitat d'imperial consulta o consentiment/questa segreta venuta vostra non dee ésser senza alcuna causa o necessitat d'imperial consulto o consentimento (441).

consultar tr.

"Demandar el parer sobre una cosa".

Consultare.

la majestat del senyor Emperador ne sia consultada/la maestà del signore imperatore ne sia consultada (427).

consumar tr.

"Consumir, despendre".

Consumare.

consume les riqueses/consuma le ricchezze (143).

contagió f.

"Contagi".

Contagione.

Car per res thome de la contagió de la mort e obligació de pecat que incorre en la sua primera nativitat pot ésser deliurat sinó per fe./Ché per nulla l'huomo dalla contagione della morte e dalla obbrigazione del peccato, in cui nella sua primera natività incorre, può essere liberato se non per fede (403).

contaminar tr.

"Impurificar, corrompre".

Contaminare.

no em per que jo dega contaminar ne mesclar la noble sang ab aquella de perpetual dolor/non mi pare ch'io debba contaminare né mescolare il nobil sangue con quello di perpetuo dolore (310).

2. Vocabulari català-italià.

contemplació f.

1. "Acte i efecte de contemplar".

Contemplatione.

Doncs, cessen ja aquestes contemplacions que molt poc m'aprofiten, e vinga Tirant/Cessino, adunque, già quelle contemplationi che molto poco mi giovano (398).

2. loc. per contemplació de. "Per consideració de".

Per contemplation di, per complacencia di.

E si guerres ni batalles se fan, tot serà per amor e contemplació vostra./e se guerre o battaglie si faranno, tutto sarà per amore e contemplation vostra (119); per contemplació d'ells li dava la llibertat/per complacencia loro gli dette la libertà (144).

3. loc. en contemplació de. "En atenció a, en vista de".

In confirmatione di.

lo gran dot que la majestat vostra li dóna en contemplació del matrimoni/la gran dote che la maestà vostra gli dade in confirmatione del matrimonio (121).

contemplar tr.

1. "Mirar atentament".

Contemplare.

... a fi que los meus ulls atribuïts d'excessiva amor continuament poguessen contemplar la tua noble persona/... a fine che gli miei occhi, atribuïti da eccessivo amore, continovamente la tua nobil persona contemplare potessero (326).

2. "Considerar".

Considerare.

Ad es pot contemplar quanta era la virtute singularitat d'aquell cavaller/Qui si può considerare quanta era la virtù e singularità di quello cavaliere (27).

contemplatiu adj.

"Dedicat a la contemplació".

Contemplativo.

vida contemplativa/vita contemplativa (353).

contemplativament adv.

"Per via de contemplació".

Contemplativamente.

Si segons la nostra humanitat volràs obrir los ulls de tan gran senyoria, veuràs contemplativament aquest gran riu mudat de color, sobrepujar del pont les altes arcades lo comment de la humana sang/E se, secondo l'humanità nostra, vorràs aprir gli occhi di tua signoria, contemplativamente vederà questo gran fiume mutato di colore, gli alti archi del ponte soprascendere il decorso dell'human sangue (426).

contendre intr.

"Lluitar".

Contendere, contrastare.

No vull més ab tu contendre de paraules, perquè conegues quanta és la mia paciència e humilitat./lo non voglio più contendere con te di parole, perché conosci quanta è la mia patientia et humilità (218); jo tenia en voluntat de contendre llongament contra amor/lo avevo in voluntà di contrastare llungamente contra amore (158).

contengut adj., m.

1. adj. "Que està dins d'una altra cosa".

Che si contiene.

lo rei fou lo primer qui jurà de servir totes les ordinacions en los capitols contengudes/Il re fu il primo che giurò di servire tutte le ordinazioni che ne' capitoli si contengono (85).

2. m. "Cosa que es conté dins d'una altra".

Quello che si contiene.

Terrible plor e forts gemecs donava lo duc de Macedònia... sobretot per lo contengut en la lletra de la Duquesa/Terribile pianto e forti gemiti mandava il duca... sopra a tutto per quello che si conteneva nella lettera della duchessa (461).

content adj.

1. "Satisfet".

Contento.

jo so content d'obeir los teus manaments e entendre ab summa diligència en la liberació de tu e de ton regne/io son contento di ubbidire alli commandamenti tuoi et attendere con somma diligència alla liberazione di te e del tuo regno (10).

mal content v. malcontent

Malcontento, malamente contento.

2. "Alegre".

Contento.

tots los de l'imperi ne seran molt contents e aconsolats com oiran nomenar que sia parent e criat de Tirant/tutti quelli dell'imperio contentissimi e consolati ne saranno quando udiranno dire che sia parente e creato di Tirante (482).

contentació f.

"Alegria".

Contentatione, contento, sodisfattion, letitia.

Piaerdamevida mostrà haver gran alegria com sa senyora tenia tanta contentació/Piaerdimeviava mostrò haver gran letitia che la sua signora tanta contentatione hevesse (277); No fon de poca estima la contentació que Tirant pres en haver conduit aquest matrimoni/Non fu di poca estimazione il contento che Tirante prese in havere concluso questo matrimonio (383); mostrant cascú en aquell cas molt gran contentació (...) Per contentació mia no volguera que lo jorn fos vengut tan prest/cascun in quel caso contento grandissimo dimostrò (...) lo non vorrei per sodisfattion mia che il giorno tanto presto venuto fosse (281); Tots los cavallers estaven admirats com veien al Rei tenir tanta contentació/Tutti li cavallieri restavano admirati vedendo il re havere tanta letitia (11).

contentament m.

"Contentació".

Contento.

cesse de més avant parlar-vos, deixant per a les esdevenidores obres lo bé siau vengut e contentament que tinc de la vostra gloriosa venguda/di più innanzi parlarvi cessiamo, lasciando per l'opere future il ben siai venuto et il contento che della gloriosa venuta vostra havemo (441).

2. Vocabulari català-italià.

contentar *tr.,pron.*

1. tr. "Fer content, satisfacer".

Contentare.

no ha prou contentat los seus ulls del seu delitós dormir en què està/non ha assai contentat gli occhi del suo delizioso dormire in cui è (262).

mal contentar. "Deixar insatisfet".

Mal contentare e pagare.

e la fama anàs per lo món dient... que fóssu estat mal contentat/e la fama andasse per lo mondo dicendo... che justi stato mal contento e pagato (108).

2. pron. "Satisfet-se, tenir-ne prou".

Contentarsi.

Mas gran dubte em fa que, com jo comence a veure los seus rebordonits passos on volrien anar, no em contenta molt son fet/che molto mi fa dubitare ché quando io comincio a vedere gli suoi intraversati passi onde voriano andare, non mi contenta il suo fatto molto (214).

continença *f.*

"Disposició de la voluntat".

Continentia.

lo seu gest e continença demostrava ésser senyora de gran estat e de molta estima/il suo gesto e continència dimostrava ésser di signora di gran stato e di molta stima (413).

continent *m.*

1. "Disposició de la voluntat cap a una manera determinada d'obrar".

Contentimento, continentia.

en son continent mostrava que amara més pau que guerra/nel contentimento suo mostrava che haveria amato più la pace che la guerra (59); Plaerdemevida, per regradar tanta gentilesa, féu continent voler-li besar la mà/per ringratar tanta gentilezza, ch'el fece continentia di volergli basciare la mano (380).

2. loc. adv. de continent. "De seguida".

Incontinent, incontinent e liberalment, subito.

e lo cavall de continent esclatà allí/et il cavallo incontinent scoppiò (189); si vol... les claus del castell e de la ciutat, de continent li seran lliurades/s'el vuole... le chiavi del castello e della città, incontinent e liberalment gli saran date (104); E de continent les se despulà e tornà's a posar l'habit/Et subito si despogliò e tomoss l'habit suo eremitano (27).

3. loc. conj. de continent que. "De seguida que, tant punt com".

Incontinent che, subitamente che, innanzi che.

de continent que la Comtessa lo s'ha més al dit, és caiguda morta en terra/incontinent che la contessa se lo messe in dito, è caduta morta in terra (26); Lo capità, de continent que es fon recollit, féu recollir tota la sua gent/il capitano, subitamente che s'avió de questo, fece racorre tutta la sua gente (99); lo virtuos Rei, de continent que isqué de la ciutat.../il virtuoso re, innanzi che uscisse della città... (24).

4. "Persona que té continència".

Continente.

en nom dels sants patriarques e profetes, apòstols, màrtirs e confessors, monges, vergens e viudes e continent.../in nome degli santi patriarchi, propheti, apostoli, martiri, confessori, monachi, vergini e continenti... (478).

continu *adj.*

"Sense interrupció".

Continuo/continuo.

Saviesa se pot aconseguir per cinc coses... La cinquena per continua negociació/Sapientia per cinque cose si può acquistare... la quinta per continua operazione (197); Continua tristia combat lo meu cor com pens en lo gran dan de la vostra virtuosa persona/Continua tristezza il cuore mi combatte quando nel danno della virtuosa persona vostra io penso (240); Cinc dies continuo durà lo combatre/Cinque giorni continuo il fato d'arme durò (340).

a la continua.

Di continuo.

que ell aturà's a la continua en ma companyia/e lui di continuo stesse in mia compagnia (27).

de continuo.

Di continuo, continuamente.

Per tenir conformitat ab vós, senyor, és estada vestida de continu la mia afortunada persona d'un aspre cicio de carn/Per havere conformitat con voi, signore, la mia sfortunata persona di continuo è stata vestita d'uno aspro cicio sopra la carne (461); de continu descarregaren tota la nit/continuamente tutta la notte scaricarono (430).

continuament *adv.*

"D'una manera contínua".

Continuamente/continovamente.

el tinc continuament present encara que sia absent/ho continuamente presente, anchora che sia assente (213); continuament/continovamente (351); los seus ulls, qui continuament destilaven vives llàgrimes/con gli occhi continovamente distillava vive lagrime (236).

continuar *tr.*

1. "Prosseguir, mantenir una acció començada".

Continovare.

Com fon dins la cambra, véu que estava molt adolorit, ab lo còrd ple de llàgrimes, continuant en ses lamentacions/E quando nella camera fu, vidde che egli molto addolorato, col guancia di lagrime pieno, negl lamenti continovava (283).

2. "Escriure".

Continovare*.

E girà's al secretari e dix-li que continua lo seu testament en estil de semblant paraules/e voltoss al segretario e gli disse che il suo testamento in stilo di simili parole continovasse (476).

contornar *tr.*

Fer voltar*.

Volteggiare.

feri lo cavall dels esperons e contornà allí moltes voltes/feri il cavallo degli sprono e molte volte il voleggiò (264).

contra *prepos.*

"En oposició a algú o alguna cosa".

Contro/contra, contro/contra di, contro/contra a, con, contra (adv.).

si fas res contra ma voluntat, tu seràs fet un mateix repenedor e actor del nostre crim/se farai nulla contro la voluntà mia, tu sarai fatto un medesimo reprenditore et attore del nostro peccato (279); us prec. Capità virtuos, que us vullau dispondre en anar contra los enemics nostres los genovesos/capitano virtuoso, io vi prego che vi vogliate disporre ad andare contra gli genovesi (122); me dona de parer que en tal cas li passaria gran part de la felonja que contra mi té injustament/lo son di parere che gli passaria gran parte dell'ira e crudeltà che contro di me ha injustamente (242); moltes gents per la mort del rei eren contra ell/assai gente, per la morte del re, andorno contra di lui (38); com ve contra son senyor natural/andare contro al suo signore naturale (27); ara, per llavors, he per revocat e anul lat tot ço que sia contra aquella/hora per allhora ho per revocato et annullato tutto questo che sia contro a quella (476); fer-fha valença contra aquells qui noure et volran... dandoti aiuto contra a tutti quelli che ti vorranno nuocere (178); han batallat contra los infels/hanno combattuto con l'infidel (9); venint contra la gent cristiana/contra venendo alla christiana gente (24).

2. Vocabulari català-italià.

contractar *tr.*

1. "Tractar, donar bon o mal tracte".

Trattare/attrattare.

L'Emperador rebé los presoners e parli molt ab Diatibus, demanant-lo lo seu Capitá quina honor los feia, e com los contractava/L'imperatore ricevé gli prigionieri, e parlò molto con Diophebo, domandandogli quel honore gli faceva, e come gli trattava il suo Capitano (145); Senyors, la majestat del senyor Emperador mana que aci reposeu e prega-us que les senyories vostres vullen pendre una poca paciència si no sou contractats segons lo molt merèixer vostre /Signori, la maestà del signore imperatore comanda che quivi vi riposati, e prega le signorie vostre che vogliano havere un poco di patientia se secondo il molto meritar vostro attrattati non segli (449); tots los de la ciutat amaven molt a Hipòlit perquè en lo temps de la necessitat, que ell era Capitá, los havia ben contractats/tutti quelli della città molto l'amavano perché nel tempo della necessitat, che egli era capitano, bene attrattati gli havea (483).

2. intr., tr. "Convenir, acordar".

Contrattare, contrarre.

vull contractar ab vostre pare e ab l'altesa vostra d'aquest matrimoni/di questo matrimonio con vostro padre e con l'altessa vostra vuole contrattare (100); ... li volguessen fer gràcia que los dos volguessen anar a la ciutat de Londres, per ço com ell havia contractat matrimoni ab ia filla del rei de França/... gli volessino far gràcia di andare ambidui alla città di Londra, perché egli havia contratto matrimonio col re di Francia (27).

contradició *f.*

"Manifestació d'oposició a allò que hom intenta o diu".

Contraddizione.

fon gran contradició entre los capellans si a tal hora devien consagrar, com lo mijom fos passat/fu gran contraddizione tra gli capellani se a tal hora, essendo già il mezzogiorno passato, consagrarne dovevano (262).

contradir *tr., intr.*

"Dir el contrari".

Contradire.

ell no volguera que negú davant ell volgués contradir en l'opinió de l'Emperador/egli non havia voluto che alcuno dinanzi a lui alla opinione dell'imperatore contradire volessa (275); ¿qui li contradirà que no passe a totes les donzelles/chi gli contradirà poi che quello non sia con tutte le donzelle? (163).

contrafet *adj.*

"Falsificat".

Contafatto.

sabia que era estat assabentat per Plaerdemavida i per la cara contrafeta del negre que havien mesa en la galera/sapeva che era stato informato di tutto per Piaerdemavida, e per la mascara contrafatta di negro che nella galera vidde porre (416).

contramina *f.*

"Mina feta per sorprendre els enemics en llurs treballs subterranis".

Contramina**.

E ordenà que fos feta una contramina/et ordinò che fusse fatta una contramina (339).

contrapassar *intr.*

"Fer passar enrera o girar la passa".

Contrapassare*.

lo cavalier francés tirà un gran colp a Tirant per mig del cap, e aquell rebatè-lo hi e contrapassà/Il cavalier francese tirò un gran colpo a Tirante per mezzo del capo et egli gliel rebattè e contrapassò (67).

contrari *adj., m.*

1. adj. "Advers".

Contra (adv.).

E lo vent era punter, venia'ls contrari/et il vento gli veniva per punta contra (166).

2. m. "Extrem".

Contrario.

no pogué parlar, per la molta amor e dolor que tenia ensems, car en aquell punt los dos contraris feren conjunció/per il molto amore e dolore che insieme havea, per buono spato parlare non poté, ché in quel punto gli due contrarij feciono conjuntione (399).

3. m. "Enemic".

Contrario.

... sabent que no era negú qui noure-li pogués de sos contraris... /sappiendo che non era alcuno degli contrarij suoi che nocere gli potesse... (304).

4. m. lo contrari. "La cosa contrària".

Il contrario.

ella fa tot lo contrari/lui fa tutto il contrario (22).

contrarietat *f.*

"Qualitat de contrari, d'oposat".

Contrarietà.

E dos contraris no poden estar ensems, per la contrarietat que ab si porten./E duo contrari non ponno stare insieme, per la contrarietà che in loro hanno. (146).

contrast *m.*

1. "Disputa".

Contrasto, contrario.

En tala contrast per sobres gran dolor la mia ànima està turmentada/Et in tal contrast per superchio dolore la mia ànima è tormentata (324); E aquests dos contrast li combaten la sua pensa/E questi due contrari il suo pensiero gli combateno (241).

2. "Oposició, resistència".

Contrasto.

E ell, veent lo gran contrast que li feien, li fon forçat de restar./Et egli, vedendo il gran contrast che gli facevano, fu forzato di restare (154).

contrastant *m., adj.*

1. m. "Opositor".

Contrastante.

E sots lo mall de virtut trencada és la perseverança de falsità, e dura obstinació dels contrastants a ta intenció./E sotto il male che ha similitudine di virtù tagliata è la perseverantia della falsità e dura ostinazione de' contrastanti alla intentione tua (143).

2. loc. conj. no contrastant que. "No obstant, malgrat".

Nonostante che.

Abdalià Salamó, com véu a Tirant, no contrastant que per lo Gran Soldà fon trasmes... /E quando Abdalià Salamone vidde Tirante, nonostante che il gran Soldano il mandesse... (177).

contrastar tr.,intr.

1. tr. "Combatre".

Contrastare.

pux foren armats, se tingueren per segurs de tots aqueles qui contrastar: los volien/dapoi che furono armati, si tennono per securi da tutti quelli che voleano contrastare (33).

2. tr. "Provar".

Contrastare.

la inòpia no basta a contrastar que lo qui és noble de cor no puga usar de la virtut de noblea/la inopia non è sufficiente a contrastare che quello che è noble di cuore non possa usare la virtù di nobilità (192).

3. intr. "Oposar-se".

Contrastare.

mas jo veig temor e pietat contrasten als cruels ardiments/ma io veggio che paura e pietà agli crudei ardimenti contrastano (214).

contrastator* m.

"Qui s'oposa".

Contrastatore.

los peccadors e contrastators, veent ho se doiran/gli peccatori e contrastatori, vedendo, si doleranno (143).

contricció f. (contricció)

"Dolor pels propis pecats".

Contritione.

ab confessió, contricció e satisfacció/con confessione, contritione e soddisfazione (183); Tirant confessà bé e diligentment tots sos pecats ab molta contricció/Tirante bene e diligentemente tutti gli peccati suoi con molta contritione confessò (467).

contricció v. contricció

convalescència f.

"Estat de qui es refà d'una malaltia e va millorant de salut".

Convalescentia.

Lo vostre Duc i senyor és alegre, és en tota sanitat i honor, prosperitat e convalescència/il vostro duca e signore... è libero et allegro et in tutta sanità, honore, prosperità e convalescentia (464).

convenir intr.,tr. (covenir)

1. intr. "Reunir-se".

Adunare.

tots los qui ad seu convenir/tutti voi che quivi siati al presente adunati (403).

2. intr. "Coincidir, estar d'acord".

Convenire.

E com en los actes de gola e luxúria los hòmens convinguen ab les bèsties, segueix-se en aquells no estar la felicitat humana./E convenendo in gli atti di gola e di lussuria gli huomini con le bestie, si segue in quelli non esser la felicità humana (403).

3. tr. "Esser necessari".

Convenire.

Jamés los he pogut fer retraure, ans m'ha convenut perdre la major part de la gent que tenia/giamai non ho potuto fargli ritirare, anzi mi ha convenuto perdere la maggior parte della gente che havevo (334).

conversació f.

"Manera de viure e comportar-se".

Conversazione.

La gent qui és d'alli natural, molt bona e pacífica e de bona conversació, les dones d'alli naturals són molt femenils/La gente che gli è oriunda è molto buona, pacifica e di ottima conversazione, le donne de il natve sono molto femminile (330).

conversar intr.

"Convivre, tenir comunicació freqüent".

Conversare.

aquell espòs meu... que ab vosaltres solia conversar/quel mio sposo... il qual con voi altri conversar solea (319).

convertir tr.,pron.

1. tr.,pron. "Transformar una cosa".

Convertir(si).

dient que jo t'he promesa la fe, volent ho convertir a exemple de bé/dicendo che t'ho promesso la fede, volendo convertire a esempio di bene (211); la gran festa se convertí en gran dolor e plañt/la festa in grave dolore e pianto se converte (288).

2. tr. "Conduir a una altra religió".

Convertire.

foren convertits a la santa fe catòlica/furono convertiti alla santa fe catholica (126).

convidar tr.,pron.

1. tr. "Pregar qualcú de venir a un lloc (per a menjar o per una altra cosa)".

Convitare.

Tirant dix a Felip que convidàs lo Mestre per a l'endemà/Tirante disse a Philippo che convitasse il maestro per il giorno seguente (105).

2. tr. "Incitar".

Convitare

Lo bon grat que de vós, senyora, tinc, no poques voltes m'ha convidat per tal mitjà manifestar a la majestat vostra la molta amor que us porte/Il buon sangue che mi haveti, signora, non poche volte mi ha convitato per tal mezzo manifestare alla maestà vostra il molto amore che vi porto (257).

3. pron. "Oferir-se".

Convitarsi.

No el deixà més parlar lo marquès de Sant Jordi, sinó que sense convidar-se ab los altres, que féu principi d'un tal parlar/Non lasciò più parlare il marchese di San Giorgio, non potendo comportare d'udire tal parole, se non che, senza convitarsi con gli altri, fece principio a un tal parlare (154).

convidat m.

"El qui pren part a una menjada o a una solemnitat, en virtut de sollicitació del qui l'ofereix".

Convitato.

E dinant-se los convidats.../E, dinandosi gli convitati... (224).

2. Vocabulari català-italià.

convinença *f.*

1. "Conveniència, adequació".

Convenientia.

E los feis lo rebereu ab aquella convinença e ab molta honor que li feren, e gli fedeli, con quella convenientia e con grande honore che gli feciono, lo riceverono (59).

2. "Pacte".

Patti e conventioni.

volgüessen observar les convinenças per els promeses/vollessero osservare gli patti e conventioni (19).

Apareix diverses vegades en la fórmula pactes e/ni convinenças.

Patti o conventioni, conventione.

notori és a tots com heveu romputs pactes convinenças e juraments e tota bona esperança de bona pau/notorio è a tutti come patti conventioni, giuramenti et ogni buona speranza di buona pace rotto haveti (354); sots tals pactes e convinenças/sotto conventioni che (13).

convinent *adj.* (convinent)

"Convenient, adequat".

Conveniente.

Altres aprenen saber ab què puguen haver riqueses, e aquests tals són moguts per lo peccat d'avarícia, e l'enteniment d'aquests seria convinent cosa saber de medicina/Altri imparano a saper con qual modo havere ricchezze si possino, e questi tals per il peccato della avaritia mossi sono, e la fantasia di questi sana convinentia cosa a saper di medicina (328); en lo principi de vostres amors havia trobada forma prou coberta e convinent a vostres desigs complir/nel principio degli vostri amors haveva trovato forma assai coperta e convinentia da compire e desideri vostri (294).

convit *m.*

"Menjada festosa amb convidats".

Convito, invito.

ab gran abundància de totes maneres de viandes pertanyents a semblant convit/con somma abbondantia de tutte le maniere di vivande a simile convito appartenenti (408); E ells ab molta humilitat acceptaren lo convit e loro con molta humilitat accettorono l'invito (101).

convit de camp. "Convit sense pretensions".

Convito da campo***.

us prec vós d'ineu hui ab mi, convit de camp, segons hòmens qui no estan en llibertat de poder haver les coses pertanyents a tal senyor com vós/vi prego che voi disinate hoggi con me a convito da campo, secondo huomini che non sono in llibertà di potere havere le cose pertinenti a tal signore come voi (105).

convocat *m.*

"Persona que ha estat avisada perquè vaja a una reunió".

Convocato.

E lo dia assignat lo Rei e tots los convocats foren en Palerm/El di di assignato il re e tutti gli convocati in Palermo furono. (406).

copa *f.*

1. "Recipient a manera de vas amb peu, que serveix per beure-hi".

Coppa.

après venien les copas d'or/dapoi gli erano le coppe d'oro (189).

2. **servir de copa.** "Fer de coper".

NT.

Tirant ... servia de majordom e de copa a l'Emperadriu e a sa filla, com aquell era lo dret de Capità/Tirante ... serviva di gran siniscalco alla imperatrice et a sua figliuola (125).

copagorja *f.*

"Ganivet que els guerrers portaven a més de l'espasa".

Coltella, daga.

Tirant fon avisat que més mans a una copagorja que portava/Tirante, che stava su l'avisio, pose mano a una coltella che portava (61); ... espasa de quatre palms de llargària, una copagorja cossu a sa voluntat/... spada di quattro palmi di lunghezza, una daga a volontà di ciascuno (71a).

coplós *adj.*

"Abundant".

Copioso.

Ha'ns tramès la superabundant gràcia del seu immens Fill, més copiosa que llengua humana no sabera demanar/me ha mandato la soprabondante gratia dil suo immenso Figliuolo piú copiosa che la lingua humana addimandare non sapra. (431).

copiosament *adv.*

"Amb abundància".

Copiosamente.

jamés heveu feta promesa ni gràcia alguna a negú que molt copiosament no lo hi complisseu/giamai non haveti fatto alcuna promessa o gratia ad alcuno che molto copiosamente non gliel'habbute compiuta (210).

còpula *f.*

"Unió sexual".

Copula.

"Si les donzelles ab treball són ajustades a matrimoni verdader, qui pot e no ho fa, peca mortalment si en lo matrimoni no s'hi segueix còpula"/Se le donzelle con fatica sono congiunte a verace matrimonio, chi può e no l'fa, mortalmente pecca se nel matrimonio non si segue copula" (280).

2. Vocabulari català-italià.

cor *m.*

1. "Òrgan vital del cos que hi fa circular la sang".

Cuore.

la natural calor desempara lo meu cor e lo cos/il naturale calore abbandona il corpo et il cuore (176).

2. "Centre, parte interna d'una cosa".

Coio.

les tretes no es pogueren rompre perquè eran de cor de cànem cru/le stringhe non si poterono rompere perché erano di coio crudo di camoccia (71b).

3. "Centre del sentiment interior de la persona".

Core/cuore.

lo meu adolorit cor/il mio addolorato core (3); e amollit lo seu piadó cor/mollificato il suo pietoso cuore (9).

dins son cor. "Interiorment, sense manifestació externa".

Dentro al cuore.

Tirant, per quevulla que sia, jo m'ho tindrè dins mon cor/Tirante per qualsivoglia cosa che sia ch'io mi tengo dentro al cuore (114).

4. "Voluntat".

Core/cuore.

si tu vols, jo et perdonaré de bon cor de tot lo mal que fer-te poria/se tu vuoi, io perdonarò di buon core a tutto il male che fare ti potrei (60); tota la gent s'alegrarà e faran de millor cor la guerra/tutte le genti se alegreranno e faranno di migliore cuore la guerra (239).

5. "Valor".

Cuore.

li desia que estigués ab bon cor, que Nostre Senyor los ajudaria/gli desia che stesse con buon cuore ché il Nostro Signore gli aiutaria (407).

6. "Intenció".

Cuore.

de singular premi és mereixedor, lo gran bataller, car ab verdader cor e sens frau negú tostemps les batalles ha fetes/di singular premio è degno, il gran battagliero, ché con verace cuore e senza fraude alcuna sempre le battaglie ha fatto (218).

tenir a a cor de fer (una cosa). "Tenir-ne la intenció".

Havere in cuor di fare.

e que avisas... al senyor de Malvei de tot lo que els turcs tenien al cor de fer/e che... avisasse il signore di Malvicino di tutto quello che gli turchi havessano in cuor di fare (149).

tenir cor (de fer una cosa). "Sentir-se capaç de fer-la".

Havere cuore.

lo qui vol aconseguir la glòria de paradís li és bé mester que tinga cor e ardiment en batallar contra lo món e la carn/quello che vuole acquistare la gloria del paradiso è di necessità che habbia cuore et ardimento in tutto (182).

cor *m.*

"Part de l'església on es col.loquen les persones que canten".

Choro.

...la qual capella los feta a manera de cor d'església de monestir de frares/...la qual capella fu fatta a maniera di choro di chiesa di monastero di frati (85).

corada *f.*

"Acció enèrgica inspirada per una passió impetuosa".

Cosa.

les corades del poble/le cosa che fanno gli popoli (143).

coral *m.*

"Excrecència callissa amb multitud de ramificacions, formada per diferents classes de pòlips als quals serveis d'esquelet comú: el més conegut és el vermell, dit així pel seu bell color".

Corallo.

los lavis tenia vermells com a coral/Le labbra havea vermiglii come corallo (119).

coratge *m.*

1. "Cor com a centre del sentiment interior".

Core/cuore.

Mitigant los treballos assaits que en lo feminil coratge desesperades eleccions e molt greus enuigs procurant infonen.../Per gli travagliosi futuri assalti che nel core femminile elezioni senza speranza e molestia grandissima causando infondono... (3); Tirada la tempor que tenir sofeu, s'és girat lo vostre coratge en fer tracions domèstiques /Rimosso il timore d'havere solevate, il cor vostro a fare tradimenti domestici si è rivolto. (154).

2. "Voluntat".

Cuore

lo vostre gran coratge, semblant a roca de forts diamants/il vostro gran cuore, simile a un monte di forti diamanti (402).

3. "Valor".

Cuore.

aquesta nostra terra, remuda o remedora per la magnanimitat de vostre coratge/questa nostra terra redenta o per dovere esser redenta dalla magnanimità di cuore vostro (396).

corb *m.*

"Ocell de la família dels còrvids".

Corvo/corbo.

pensava que la mia trista sepultura seria que de voltors e corbs, e altres aucells de rapina la mia trista carn així haguessen a menjar/pensavo che sarìa la misma trista sepultura, che avoltori, corvi et altri uocelli di rapina la mia trista carne così a mangiare havessero (373); la darrera esquadra de totes era la de Tirant ab ses banderes, la dels cadenats e la dels corbs/l'ultima squadra di tutte era quella di Tirante con le sue bandiere: da chivistelli, e quella dei corbo (132).

corda *f.*

1. "Conjunt de dos o més cordons retorts, de gruix variable".

Corda, fune.

ab una corda baixà en ella/con una corda si calò in quella (114); totes les cordes de la nau són de seda/tutte le corde della nave sono di seta (164); les cordes eren de fil d'or tirat esmaltades/le lun che gli tenevano erano tutte di filo d'oro tirato et erano smaltate (201); donà-li una corda de cànem perquè s'acalàs dins l'hor/diedegli una fune di canape, accòd che si calasse nel giardino (233).

2. "Cordó, conjunt de dos o més fils retorts".

Cordone, sottile fune.

tenia lo guardabraç lligat de part de dins ab una corda de seda tan grossa com lo dit/il spallaccio era legato dalla parte di dentro con uno cordone di seta grossa come ho lo dito (71b); trobi dues pells de moltó, les quals ab una corda lligui l'una ab l'altra/due pelli di castrato trovai, le quali con una sottile fune legai insieme l'una con l'altra (373).

3. "Correïja fixada pels extrems a l'interior de l'escut i que es passa pel coll del cavaller per tal de no perdre'l".

Chiave.

E ell encontrà a Tirant un poc desús les cordes de l'escut/egli incontrò Tirante un poco di sopra alla chiave del scudo (180).

2. Vocabulari català-italià.

cordar-se refl.

"Ligar amb cordons".

Allacciarsi.

E molt prest fon vestit sense acabar-se de cordar/E molto presto fu vestito senza allacciarsi (75).

cordial adj.

1. "Que surt del cor; intens, sincer".

Cordiale/cuordiale.

Més fon cordial e memorable l'amor que Artemisa, reina, hagué a Menáculo, marit seu/Più fu cordiale e memorable l'amore che Artemisa reina a Mausoleo suo marito portò (309); la intrinseca voluntat e cordial amor és declarada per efectes exteriors./l'intrinseca volontà e cuordiale amore son dichiarati per effetti esteriori (378).

2. "Que dóna força al cor".

Cordiale/cuordiale.

ordenaren que lo sopar fos d'un faisà per go com és cam cordial/ordinarono che la sua cena fusse d'un fagiato, perché è carne cordiale (227); per los metges ab aigües cordials e altres coses fon recomada/dagli medici con acque cuordiale et altre cose fu ritomata (473).

cordó m.

"Conjunt de dos o més fils retorts".

Cordone.

Preneu fil de ferre... e cobriu-lo tot de seda a manera de cordó/prendete fil di ferro... e copritelo tutto di seta, a modo di cordone (73); cenyí-la's [la camisa] ab un cordó tot d'or de Sant Francesc/se gli cinse con un cordone tutto d'oro di San Francesco (132).

cordonera f.

"Peça de cordó".

Cordella.

lo fermall estava lligat ab la cordonera del brial/il gioiello era legato con la cordella della vesta (60).

corn m.

"Instrument que emet un so molt fort".

Corno.

féu sonar un gran corn que de més d'una llegua podia ésser oït/foce sonare un gran corno che piú di una lega si poteva udire (222).

corona f.

1. "Cercle de flors, de fullatge o d'altra matèria que es posa com a distinció i senyal de premi".

Ghirlanda.

Aparellades estan les corones del Triúmfo nostre, fullades de llor en senyal de certa victòria/Apparecchiate son le ghirlande del triúmfo nostro con foglie di aloro in senyal della certa vittoria (387).

2. **corona d'estels.** "Cercle format d'estels que es considera existent entorn del cap de personatges excelsos".

Corona di stelle.

seria tu mercedor de portar corona d'estelles, car per tu serà restituïda a l'Imperi la pau que li era tota/meritarai di portare corona di stelle, ché per te serà restituïta all'imperio la pace che gli era tota (143).

3. "Recompensa celestial".

Corona.

Mi ra los mártirs sants ab quant ànimo prengueren corona de martiri/Guarda gli martiri santi con quanto animo presero la corona del santo martirio (182).

4. "Cerde de metall, adomat de pedres precioses que es cenyeix al cap com a insígnia de dignitat soberana o de noblesa".

Corona.

una petita corona d'or que pese de vuit-e-cinc marcs ensús/una picciola corona d'oro che eccedesse quidei marche di peso (48); corona d'acer/corona di acero (27); una corona d'argent molt noa/una corona d'argento nichissima (222).

corona real, corona imperial.

Corona reale, corona imperiale.

lo senyor Rei se despulla del ceptre e de la corona real/lo signore si spoglia del sceitro e della real corona (15); semblant donzella com vós, ornada de corona imperial, no és en tota la cristiandat ni menys en la pagania/simil donzella come voi sete... honorata di corona imperiale, in tutta la christianità che manco nella pagania [non è] (228).

5. "Dignitat reial o de poder sobirà, monarquia".

Corona.

vull ésser fidelíssim vassall de la imperial corona/voglio... esser fedelissimo vasallo dell'imperial corona (459).

6. "Moneda".

Corona.

li danen tots los anys trenta milia corones d'or e tots los presoners que ells tenien/gli dariano ciascun anno trentamila corone d'oro e tutti gli prigionieri che loro haveano (349).

7. "Tonsura clerical", en la loc. **al legar corona.** "Fer un reu declaració d'ésser clergue per tal de tenir certs privilegis en la pena judicial que ha de sofrir".

Fare allegazioni per le quali è conosciuto come è suddito alle ecclesiastiche leggi e non a quelle del re.

al legà corona/face allegazioni per le quali fu conosciuto come egli era suddito alle ecclesiastiche leggi e non a quelle del re (110).

coronar tr., refl.

"Guarnir de corona".

Coronar(si).

Lo segon linatge és d'aquells qui executaren l'acte com l'assotaren e el clavaren e el lligaren e el coronaren d'espines/la seconda progenie è di quelli che mandamo ad esecuzione l'atto che lo falgellorono, il chievorono nella croce, il legorono et el coronarono di spine (310); e que se pogües coronar de corona d'acer/e che potesse coronarsi di corona di acero (27).

coronat adj.

"Guarnit de corona".

Coronato.

un lleó d'or coronat/un lion d'oro coronato (19).

coroneta f.

"Corona petita".

Coronetta.

el cap, sobre los cabells, qui parien pròpiament madeires d'or, portava sol una coroneta feta de perles molt grosses/in capo, sopra gli capelli, che parevano propriamente fila d'oro, portava una coronetta fatta di perle molto grosse (463).

corporal adj.

"Pertanyent al cos".

Corporale, del corpo.

fe és creure lo que hom no veu ab los ulls corporals/ fede è credere quello che l'huom non vede con gli occhi corporali (210). Fortitud corporal e ardiment se vol exercir ab saviesa/la forteza del corpo e lo ardimento con sapientia esser citare si solevano (Prol.).

corporalment adv.

"De manera corporal".

Corporalmente.

los Sants Evangelis de les mies mans corporalment tocats/gli Santi Evangelii con le mie mani corporalmente tocasti (147).

Corpus m.

1. "El Cos de Jesucrist".

Corpo di Christo.

Feren venir un prevere ab la custòdia, e ab lo Corpus en la mà entrà dins lo papalló/Et feciono venire un prete apparato, e col corpo di Christo in mano entrò en l'padiglione (81).

2. **Corpus Christi.** "Festa solemne que se celebra el segon dijous després de Pentecostes".

Corpo di Christo.

jo tinc unes vestidures, de la festa del Corpus Christi, ressemblant al vostre hortolàio ho una veste et uno habito della festa di Corpo di Christo, a similitudine di vostro hortolano (283)

corral m.

"Lloc tancat", usat fig.

Cuore.

e si ells tenien seguretat de pau, Carmesina seria la primera qui us portaria al corral de perpetual e amarga dolor/e, quando havranno sicurezza di pace, Carmesina sarà la prima che vi portarà al cuore di perpetuo et amaro dolore (266).

correcció f.

"Indicació dels defectes perquè es puguen corregir".

Correttione.

Emperò, jo em sotmet a correcció d'aquests altres senyors/Ma io mi sottopongo, però, alla correttione di questi signori (137).

corredor m.

1. "Soldat que anava més endavant que el seu exèrcit per observar la situació i moviments de l'enemic".

Corridore.

Trameteren primer corredors, e tomaren ab nova certa/E prima gli corridori mandorono, li quali, ritornati con nuova certa (286).

2. "Soldat que anava amb altres a l'avançada de l'exèrcit per fer atacs parcials de sorpresa contra l'enemic".

Corridore.

Los corredors qui primer anaven atengueren gran part del carnatge, on foren morts alguns moros/Gli corridori, che prima andavano, gran parte degli carriaggi aggiunsero, dove alcuni mon morti gli furono (349).

corregir tr.

1. "Regir, comandar".

Correggere.

mostrava tenir gran desig que lo seu Capità fos en lo camp per corregir tota sa gent/mostrava gran desiderio che l suo capitano fusse nel campo per correggere tutta quanta la sua gente (208).

2. fig. "Posar una cosa així com pertoca".

Correggere.

... si diré algunes coses que no sien ben dites, vos plàcia corregir-les/s'io dirò dirò alcuna cosa che non sia ben detta, vi piaccia correggerla (15).

3. "Esmenar, subsanar".

Correggere.

e correggesca les costumes de les gentes que per gran plaer se són afollades/e corregga gli costumi della genti che per gran piacere si son quaste e stroppiate (143).

corregut adj.

"(Animal) acossat, que l'han fet córrer molt".

Corso.

capant trobaren una llebre, e per ésser molt correguda per los cans e per los falcons, no podent haver altre reparo, entrà-se'n dins la cova on Tirant estava./cacciando, una lepore trovarono la quale, per essere molto corsa per gli liveneri e per gli falconi, altro rparò havere non potendo, nella grotta dove era Tirante se n'entrò. (299).

corrent adj.,adv.,f.

1. adj. "Que corre, veloç".

Corrente.

feren cercar de totes les bèsties, qual seria més bella, més corrent.../Appresso feciono cercare, di tutte le bestie, qual fusse la piú bella e piú corrente... (32); els rius corrents s'aturen/gli correnti fiumi s'affermano (472).

2. adv. (també amb la forma **corrents**).

Correndo, con velocità.

isqué-li corrent al cap de l'escala/correndo fino al capo della scala incontro gli venne (244); tomaren-se molt corrent/ono gran velocità si fuggirono (19).

3. f. "Massa d'aigua que corre".

Corso.

E destingat lo vaixell, ab la corrent anaren riu avall./E legato l'edificio, andorono giù a basso per il corso del fiume (141).

corrents v. corrent

2. Vocabulari català-italià.

córrer *intr, tr.*

1.intr. "Anar amb moviment més ràpid que el caminar".

Correre.

venien cridant e corrrent devers la ciutat/con urlati e stridi venivano verso la città corrrendo (5).

2.intr. "Moure's ràpidament (un líquid, per exemple).

Correre, mandare (tr.).

una molt bella lúcida font... que sobre les verd's florides herbes ab suau remor corria/una bella e lucida fonte la quale sopra le verdi e floride herbatte con soave mormorio correva (27); corrrent dels seus ulls espesses llàgrimes/mandò degli occhi suoi vive lagrime (22).

3.intr. "Circular ràpidament".

Scorrere.

començaren a córrer per l'illa/per tutta l'isola a scorrere cominciarono (5).

4.intr. "Actuar, obrar".

Incorrere.

¿No saps tu, Plaerdemavida, que entre pare e filla ha moltes voltes divís, que corrren algunes puntes de felonía, i entre german's per semblant?/Non sai tu, Plaerdemavita, che fra padre e figliuolo molte volte è division, che incorrono in alcuna parte di crudeltà, e similmente tra fratelli? (244).

5.intr. "Divulgar-se, estendre's".

Incorrere.

E per ço que en tal blasme ne infàmia per vós ni per les vostres no córrera.../Et acció che in tal biasimo et infamia voi con tutti gli vostri non incornati... (153).

6.tr. "Fer córrer per exercitació o premi".

Correre.

e aquí corrreueren brúfols qui eren molt braus/e qui corrreo buffalsi che molto erano bravi (282).

7.tr. **córrer llances.** "Fer ús d'aquestes armes en els torneigs". v. **llança**

Lancia correre.

8.tr. "Recórrer un territori devastant-lo".

Trascorrere.

véu la gran morisma que corrren tota la terra/vidde la gran moltitudine degli infidei che trascorrevano tutta la terra (6).

9.tr. **córrer fortuna.** "Passar mal temps, especialment en la mar". v. **fortuna**

Scorrere per fortuna.

corresponent *adj.*

"Que està en relació de conformitat mútua amb altre".

Corrispondente.

E per tal que breument e molt presta hages la punició que la tua persona merita, te serà dada tal pena corrispondent a la injúria/E t acció che brevemente e molto presto habbi la punitione che la tua soelerata persona merita, ti sarà data pena corrispondente alla ingiuria (358).

corretja *f.*

1."Cinyell de cuiro".

Correggia.

la garrotera, que estava feta en semblant forma, ço és, d'una correlia de cenyir ab cap e ab sivella/la garrotera, la qual era fatta in simil forma, cioè come è una correggia da cingere con fibbia e mazza (85).

2."Llenca llarguera de cuiro, usada per assotar algú".

Correggia.

... ab condició tal que comportes ésser assotat per lo camp ab correlia que no et faça gran mal/... con tal conditioni che sopporti d'esser scappato per il campo con correggia che non ti faccia gran male (311).

3."Cinyell destinat a sostenir l'espasa".

Correggia.

La correlia de l'espasa significa com lo cavaller la's ciny per mig del oos, així deu ésser cenyit de castedat./La correggia della spada dinota che, così come il cavaliere la cinge per mezzo il corpo, così deve ésser cinto di castità (35).

correu *m.*

"Persona que porta un missatge".

Corriero/correro, cavallaro/cavalaro.

feren un correu per terra a l'Emperador/madorono un corriero per terra all'imperatore (407). E arribà un correu qui li portà noves d'un dolorós e desaventurat cas/et un corriero che nuova d'un doloroso e sventurato caso gli portò (286). havien tramesos correus per tota la terra dels moros emprant a molts parents que el Rei tenia en la Barbaria, que li vinguessen a ajudar/havevano mandati cavallari per tutte le terre degli mori, invitando molti parenti ch'el re haveva in Barberia che aiutare gli venissero (321), trames correus per totes les ciutats e viles de son regne/mandò cavalari per tutte le città e ville del suo regno (409).

corrlment *m.*

"Acte de córrer un líquid".

Decorso.

veuràs contemplativament aquest gran riu mudat de color, sobrepujar del pont les altes arcades lo corrlment de la humana sang/contemplativamente vederai questo gran fiume mutato di colore, gli alti archi del ponte soprascendere il decorso dell'human sangue (426).

corriola *f.*

"Cilindre de poca altura , que pot girar al voltant d'un eix i té una canal buida tot al llarg de la seva superfície lateral per on es fa passar una corda, a un extrem de la qual obra la potència i a l'altre la resistència".

Taglia.

véu lo còmit de la galera...retre l'ànima a Déu per ço com era caiguda una corriola e li havia dat al cap/vidde il comito della galera...rendere l'anima a Iddio però che, essendo caduta una taglia, gli aveva dato sul capo (299).

corrompiment *m.*

"Corrupció".

Corruptione.

ab ira cruel mostraran la intrinseca furor ab estrenyiment de llurs dents per magrea de visceral corrompiment/con ira crudele mostreranno l'intrinseco furore con stringimento de' loro denti per magrezza di visceral corruptione (143).

corrompre *tr.,pron.*

"Fer perdre les bones qualitats".

Corromper(esi).

Renovella en mi, Pare poderós, tot ço que en mi per frevoletat de la carn és estat corromput e desitjat/Rinova in me, Padre potentissimo, tutto quello ch'in me per fragilità della carne è stato corrotto e desiderato (478). corrompre los nervis/corrompera li nervi (143). E james se corromp per precs, per menaces ni per diners./E giamai per pneghi, per minaccio o per dinari non si corromp (154).

corromput adj.

"Alterat de bé en mal".

Corrotto.

La fama que és venguda ha maculada la pensa de les gentes en opinió corrompuda. / La fama che è venuta ha maculato il pensiero della genti in opinione corrotta (290).
 "Prevaricador, mancador a la justícia".

Corrotto.

Felip, meigs, corromput ab molts diners per Dari/Philippo medico, corrotto per molts dinari da Dario (143).

corrupte adj.

"Corromput, fet malbé".

Corotto.

lança de tu tota manera de vitat e d'amor corrupta/caccia da te ogni maniera di vità et amore corotto (268).

corsari m. (cossari)

"Home que tripula un vaixell armat en cors".

Corsaro.

Aquest cavalier era molt savi e ginyós, per ço com era estat corsari gran temps/E questo cavaliere era molto savio et ingegnoso, però che era stato corsaro gran tempo (384); E tale com aquests són d'is hòmens corsari, qui van a roba de l'otherre tali come questi son detti huomini corsari, che vanno alla robba di ogniuno (100).

cort f.

"Lloc on resideix el sobirà".

Corte.

Com lo Rei véu que no volia restar en la sua cort.../Come il re vidde che lui non voleva restare nella sua corte... (27).

cort general.

Corte generale.

deiberà...de fer ondar cort general a fi que s'hi fes gran exercici d'armes/deliberò di far publicare corte generale a fine che si facessero grandi esserotii nell'armi (28).

cort celestial.

Corte celeste.

E tu, regidor del sobiran cel, poderós Rie de la cort celestial/E tu, Rettore dil superno cielo, poderoso re della corte celeste(474).

cortapisa f

"Franja o sanefa de tela, de pells fines o de pedres precioses, que es posava postissa al voltant de la part inferior de falces, gonetes, mantells i altres peces de vestir".

Balzana, balzana da piedi.

...ab la cortapisa llavorada per subtil artefici de perles orientals molt grosses/...con la balzana llavorada di sottile arteificio di perle orientali molto grosse (450); l'ampila cortapisa estava sembrada de perles orientals molt grosses/la larga balzana da piedi era seminata di grossissime perle orientali (448).

corter v. quarter

cortès adj.

"Que té una urbanitat extremada".

Cortese.

ell ha usat de virtut com a valentíssim e cortès cavalier que ell és/como valetissimo e cortese cavaliere ch'egli è gran virtù ha usato (281).

cortesà adj.,m.

1.adj."Cortés".

Cortese.

E l'ermità, així com aquell qui era molt pràctic e cortès,e, così come quello che era molto pratico e cortese (39).

2.adj."Pertanyent a la cort".

Cortegiano.

¿Qui em fania estar...de no dnasar e festejar, segons a nosaltres, donzelles cortesanes, és dat?/Chi mi fania stare...di danzare e festeggiare...secondo che a noi altre donzelle cortegiane è concesso? (127).

3.m."Persona que viu a una cort".

Cortegiano.

les danses que graciosament per les dames i cortesans se ballaven/le danze che graciosamente per le damme e cortigiani si ballavano (452).

cortesía f.

1."Gràcia, favor".

Cortesía.

feren-li infinides gràcies de la sua infinida cortesía/della sua grandissima cortesía gli rendemo infinite grazie (27).

2."Demostració d'urbanitat excessiva".

Cortesía.

cortesies/cortesie (84); deixeu estar aqueixes cortesies per al dijous de la Cena/lasciate stare queste cortesie per il giovedì della Cena (228).

cortina f.

"Peça de roba penjant amb què es tapa una porta, una finestra...".

Cortina/coltrina.

E al cap de la tenda, un poc més de la mitjana, estava una cortina.../et al capo della tenda, un poco più in là che in mezzo, era una cortina... (68); volia mudar les cortines de ras/voleva mutare le coltrine di razza (260).

cortinatge f.

"Joc de cortines d'un llit, etc.".

Cortinaggio/cortinaggio.**

un gran llit de parament molt noblement emparamentat de draps d'or ab son bell cortinatge del drap mateix/un gran letto nobilmente apparato di drappi d'oro, col suo bello cortinaggio dil medesimo drappo (471); li tramès moltes peces de drap de seda e de brocat e molts cortinatges de seda e de ras molt especials/li mandò molte pezze di drappo di seta e di broccato, e molt cortinaggi di seta e di razzo bellissimi (109).

2. Vocabulari català-italià.

COS *m.*

1. "El cos humà".

Corpo, cuore, capo.

aconsolar lo **cos** e l'ànima/aconsolare il **corpo** e l'ànima (26); ... e los altres ab bombardes e crits molt espantosos, a fi que es posassen lo diable al **cos**/... e gli altri con bombarde e grñs molto spaventevoli, a fine che il diavolo al **cuore** si ponessero (418); En un **cos** humà no és posat tan gran saber com és lo de vostra alteza./E non è posto saper tanto grande in **capo** humano come è in quello de l'altrezza vostra (228); siau certs que en aquella hora ab fagua del sant baptisme sereu en lo **cos** llevats/siab certs che in quella hora che con l'acqua del santo battesimo sarete nel **capo** lavati (403).

cos per cos. "Lluitant els adversaris a la mínima distància".

A corpo a corpo.

jo de bon grat seré content oferir la mia persona a tot perill sostenint lo contrari, **cos per cos** a batalla executadora/fo di buona voglia sarò contento d'offerire la mia persona ad ogni pericolo, sostenendo il contrario **a corpo a corpo** in battaglia a tutto transito (308).

el cos de Jesucrist. "L'hòstia consagrada".

Corpo di Gesù Christo.

féu-se portar lo preciós **cos de Jesucrist**/il pretioso **corpo di Gesù Christo** portare si fece (467).

2. "Cos mort".

Corpo.

E lo seu **cos**, no soterrat, sinó per lo riu avall, ha fet son viatge./Et il suo **corpo**, non sepolto, giù per il fiume ha fatto il suo viaggio (268).

3. **cos** celestial. "Astre".

Corpo celeste.

Si consideram les nostres fortunes, no són altra cosa sinó operacions fetes per nosaltres, per costilacions de planetes e **coscos** celestials/Se consideriamo le nostre fortune, altra cosa non sono se non operazioni fatte da noi altri per constellationi di pianeti e **corpi celesti** (376).

COSA *f.*

1. "Tota realitat concreta o abstracta designada d'una manera indeterminada".

Cosa.

a difícil **cosa** tenim nosaltres ésser vencedors/difficil **cosa** sarà che noi siamo vincitori (23); Ail ¿E amor vos pot consentir que façau mal a la **cosa** amada?/Hi! Et amore vi può consentire che facciate male alla **cosa** amata? (436); Lo segon, si en pròpia fe ha mort altri o decaubt en **cosa** criminal/il secondo è se in propria fede altri si occide o inganna in **cosa** criminal (221).

cosa morta. "Fantasma".

Cosa morta.

Oh com est oovard cavalier, encara que fos **cosa morta**, perquè dubtes venir a mi?/O quanto sei oovardo cavaliere! Anchora che io fussi **cosa morta**, perché dubiti venire a me? (234).

cosa pública. "Assumptes del govern de la comunitat política".

Republica.

...vós, per la vostra molta virtut, hi vullau posar lo saber i esforç en l'honor mia i de l'imperial patrimoni, e de tota la **cosa pública**/vós, per la molta virtù vostra, gli vogliati porre il sapere, la gagliardezza e la forza nell'honor mio, dell'imperial patrimonio e tutta la **repubblica** (133).

amagades coses. "Organs genitals de la dona".

Parti ascose.

totes les **amagades coses** no podien ésser sinó més estimables/tutte le **parti ascose** non poteano essere se non di maggior estima (44).

totes (les) coses. "Tot".

Tutte le cose, ogni cosa.

Totes **coses** estan bé en boca de dona/Tutte le **coses** stanno ben in bocca di donna (21); ell fomi de **totes les coses** necessàries en la defensió d'un castel/lo fomi di **tutte le cose** necessàrie che haveva di bisogno per difendere il castello (222); separen-lo en una vall molt bella, abundosa de **totes les coses** per les moltes aigües qui l'ennoblien/in una bellissima valle, abundante di **ogni cosa** per le molte aigüe che la nobilitavano... assediorono (301).

2. "Res".

Cosa, cosa alcuna.

Alçau, cavallers, vostres enteniments, pensant que combateu per l'honor, més cara que **cosa** d'esta vida/Levati, cavallieri, g'intelletti vostri pensando che combatteti per l'honore, più chiaro che **cosa** di questa vita (387); ... és impossible li deneguen **cosa** que a Plaerdemavida honor i bé singular li procura/... è impossibile che **cosa alcuna**, che a Placerdimiavita in honore e bene singular resulti, gli deneghino (382).

per cosa en lo món. "Per res del món".

Per cosa del mondo.

vull que sapiu tant de mi que **per cosa en lo món** jo no posaria força en dona ni donzella/voglio che sappiate che **per cosa del mondo** io non farei forza a donna né a donzella (229).

3. loc conj. **cosa que.**

Cosa che.

e vostra alteza, qui se'n deuria més sentir e senyalar, vos sou abillada, **cosa que** jamés viu fer ni he oït dir ni sia estat fet/e vostra altezza, che si ne doveva più sentire e farne maggiore segnale, vi seti ornata, **cosa che** giamai non vidde vare né ho udito dire che sia stato fatto (472).

cosí *m.,f.*

"Fill o filla de l'oncle o de la tia".

Cugino.

Cosí, què és açò que ab tanta pressa anau?/Cugino, ch'è questo che con tanta fretta andate? (161).

cos(n) germà. "Id."

Fratel cugino, cugino fratello, cugin germano, cugina sorella.

era **cosí germà** de l'Emperador/... fratel cugino dell'imperatore (148); Per què et dic, **cosín germà**, tu deus viure e jo morir/Perché ti dico, **cugino fratello**, che tu debbi vivere et io a morire (368); ... Aduquesperch, **cosí germà** del mort rei/... Aduquesperch, **cugin germano** del rei morto (19); **cosina germana** e senyora mia/cugina sorella e signora mia (226).

cosir *tr.,refl.*

"Treballar amb agulla i fill".

Cusir(s)''.

molt prest feren tallar e **cusir** les camises/con grande prestezza ne feciono tagliare e **cusire** due camise (65); Felip se llevà de lla on seia per poder pendre l'agulla e **cusir-se** la calça/Philippo si levò di là dove sedeva per prendere l'ago e **cusire** la calça (110).

cossari v. **corsari**

cossi *m.*

"Gran recipient de fet de terrissa, de fusta, etc.".

Soglio.

en la dita plaça, féu portar veixelles grans plenes d'aigua, així com conques, **cosis**, e librelle/fece portare nel detto piano vasi grandi pieni di acqua, così como conche, **sogli** e tinelli (404).

costa *f.*

"Ribera de la mar".

Costa, casa.

la **costa** en aquell temps era de moros tutta la **costa** in que' tempi era de' mori (114); Lo Rei...robà tota la **costa** de Turquia, e més a foc e a flama/Il re...predò e misse a fuoco e a fiamme tutta la **casa** di Turchia (114).

2. Vocabulari català-italià.

costar *tr.*

"Ocasional esforç o sacrifici".

Costare, toccare.

Les grans coses a costar han/Le cose grandi assai costano (143); ¡Ai senyor -dir l'Emperadriu- que a negú costà tant com a mi/Ahi signore -dise l'imperatrice-, che ad alcuno non tocca tanto come a me! (262).

costat* *m.*

1. "Regió de les costelles a la dreta o a l'esquerra del cos".

Costato, fianco, costa, letto (e).

al caure que féu donà tan gran colp de costat que dues costelles se trencà dins lo cos/diede gran colpo del costato al cadere che fece, che due coste nel petto si ruppe (189); E aqueils qui tenien bons cavalls, fins a dar-los de les llances per los costats aplegaven/E quelli che havevano buoni cavalli, fina a dargli delle lance ne fianchi aggiungevano (157); No tinc altre desig en aquest món sinó que la ves assotar per vila tota nua ab lleus de vaca que li donassen per los costats, per los ulls e per la cara./o non ho altro desiderio in questo mondo se non di vederla scoppare per la villa, tutta nuda, con levi di vacca che per le coste et per gli occhi e per la faccia gli dessero. (226); anau a dormir e no us gireu de l'altre costat/andativene a dormire e non vi volgete d'altro lato (229).

2. "Part d'un objecte situada a la dreta o a l'esquerra".

Lato, sponda, canto.

un riu qui passava per l'un dels costats dels murs de la ciutat/uno fiume che passava da l'un de' lati delle mura della città (467); los costats de la nau/le sponde della nave (100); ...era brodada a costats, les màneces molt grans.../...era ricamata a canti, con maniche molto grandi e larghe (132).

3. "Part d'espai immediata a un cos per la dreta o per l'esquerra".

Lato.

suplicità benignament se volgués gitar a un costat, e l'Emperadriu a l'altre/benignamente il supplicò che dall'un de' lati gitare si gli volesse, e l'imperatrice dall'altro (475).

al costat.

Appresso, allato/a lato/ad ogni lato, dall'un lato; da lato, al letto (e).

féu seure l'ermità al costat seu/appressò a l'ui sedere il fece (11); al seu costat/allato (109); vos poreu posar al seu costat/vi le potrete porre allato (225); lo fa menjar al seu costat/lo fa mangiare al lato suo (11); Com se lon acostada al lit véu un home al costat de l'Emperadriu/Quando si fu approssimata al letto, vide un huomo a lato all'imperatrice (262); al costat de l'espesa/dall'un lato della spada (85); no és restada atràs ni al costat/non mi è rimasta di dretó né da lato (301); féu lo valeros Tirant posar al costat de sa senyora/fece il valoroso Tirante ponere al lato della sua signora (445).

del costat de.

Dallato a.

jamés se parla del costat de Plaerdemavida/quarrai non si dipartiva dallato a Piaerdemavida (366).

per lo costat.

Dallato.

un gran riu qui per lo costat li passa/uno gran fiume che dallato gli passa (456).

costell *m.*

"Columna on s'exposen els reus a la vergonya pública".

Berlina.

lo rei Escariano havia manat que...fos pres e ligat e tot nuu fos posat en lo costell untat de mel/il re Scariano aveva comandato che...preso, legato e tutto ignudo, onto di mele, in berlina posto fusse (310).

costella *f.*

"Cadascun dels ossos que formen la caixa toràtica".

Costa.

ha donat tan gran colp que pens que les carnes e les costelles en lo cos rompudes deuen ésser/ha dato tan gran colpo in terra ch'io mi penso che le gambe e le coste nel corpo se gli debbeno ésser rotte (236).

costejar *tr.*

"Anar ran de la costa".

Costeggiare.

L'estol partí del port de Piern...e costejant vengueren a Màlaga/L'armata si partí del porto di Palermo...e, costeggiando, venne a Malega (114).

costill.lació *f.*

"Constel.lació, conjunt d'esteles".

Constellatione.

Si consideram les nostres fortunes, no són altra cosa sinó operacions fetes per nosaltres, per costill.lacions de planetes e cossos celestials/Se consideriamo le nostre fortune, altra cosa non sono se non operazioni fatte da noi altri per constellationi di pianeti e corpi celesti (376).

costum *m. (if.) (costuma)*

"Manera d'obrar establida per l'ús prolongat".

Costume, usanza.

la pràveu e costum d'Anglaterra/la pràtica e costume d'Inghilterra (27); les costumes dels senyors/gli costumi degli signori (143); E si aquest Rei té assetjat a vostre Rei e senyor, no en deveu ésser admirat, car costuma és de reis./E se questo re il vostro re e signore assediato tiene, ammirato essere non dovete, ché usanza è degli regi (304).

costuma v. costum

costura *f.*

"Lloc on s'uneixen dues peces cosides".

Costura.

sobre lo brial portava una tabardera que era de tela de França, e totes les costures eren de trenes d'or molt amples/sopra il gannurino aveva una tavardetta di tela di Francia ch'avea tutte le costure di cordelle d'oro molto larghe (269).

cota *f.*

1. cota d'armes. "Túnica damunta la qual estava pintat o brodat l'escut d'armes de la casa a la qual pertanyia el qui la portava".

Cotta d'armi/cota d'armi, sopravesta.

Vestí's una cota d'armes, e tot sol anà a les tendes/si vestí la cotta d'armi e tutto solo andò alle tende (68); escassament hagué temps de fer pintar...quatre cotes d'armes per a dos reis d'armes, un heraut e un porsavant/appena hebbe tempo di far dipingere...quattro cote d'armi per due regi d'armi et uno eraldo et uno passavante (71b); eren tomats per vestir-se les cotes d'armes/erano tomats per vestirsi le sopraveste (132).

2. cota de malla. "Vesta llarga forrada de llàmines de metallà o anelles de ferro entreligades".

Pancierà.

Lo Gran Turc, així nafrat com estava, més-se una cota de malla dessus/Il Turco, così ferito come era, si pose una panciera in dosso (133).

2. Vocabulari català-italià.

cotó m.

1. "Substància fibrosa, blanca i suau, que s'extrau de certes plantes".

Bombagia.**

com vós li parlareu ella mostrarà tenir les orelles plenes de cotó/che quando voi gli parlarete ella mostrarà havere le orecchie piene di bombagia (225).

2. "Porció de la dita substància, aplicada a la indumentària per a estufar una peça de vestit, per a defensar el cos contra els cops, etc.".

Cotone.

Lo cavalier encontrà Tirant en una carrera e ferit sobre lo rest, esquilà e no pres e escorregué al guardabrac dret, e llevà-lo hi tot ab molt cotó del gipó que la punta de la llança s'emportà/Il cavaliere incontrò Tirante in una carrera e ferito sopra la resta, e la lancia sdrucciòlo, che ben no 'l prese, et iscorse al spalaccio drento e del tutto gliel levò, con un pezzo de cotone del giubbone che la punta della lancia se ne portò (71b).

coure m.

"Metall vermellós, molt dúctil i mal.leable".

Cupro.

són plenes de llavor d'espinacs, los quals són tots de coure/sono piene di lavoro de tribuli e sono tutti di cupro (24); grans de coure/tribuli di cupro (24).

coure tr.

"Preparar un aliment amb l'acció del foc".

Cocera.

havia proveït en lo passat dia en fer coure moltes gallines e altre maneres de carns fiambres/havea ben provisto il di dinanzi in fare cocere molte galline et altre maniere di carne cotte e fredde (104).

cova f.

1. "Cavitat de dimensions considerables, oberta naturalment o artificial, que s'estén sota terra".

Grotta.

veren allí una cova e posaren-se dins per a dormir tots nuus així com estaven/una grotta viddero, nella quale, così nudi tutti come erano, dentro si gli puosero per dormire (299).

2. "Cambra o cambres que formen la part més baixa d'un edifici i estan situades sota terra".

Grotta.

ieu e habita en les voltes o coves d'un castell antic qui és en aquell puig/iace et habita nelle volte e grotte d'un castello antico, ch'è in quell poggio (410).

covard adj.

1. "Que té por del perill".

Codardo.

Car Tirant, per ésser covard e home poc esforçat en les batalles...Ché Tirante, epr ésser codardo et huomo poco gagliardo in battaglia... (114).

2. "Propi del qui té por al perill".

Di virtù.

Als vells animosos, basta que sens fer lleigea de covards actes sostinguen la primera que en la joventut...guanyaren./als vecchi animosi, senza far atto alcuno di virtù, basta mantenersi in credito che nella gioventù loro...si guadagnarono (10).

covardia f.

1. "Qualitat de covard".

Codardia, poco animo.

en altra manera, engolfats en la mar de covardia, en negun port d'honor arribaria nostra fama/E facendo in altro modo, ingolfati nel mare di codardia, in alcun porto di honore non arivarà la nostra fama (387); no volria los bons cavallers que per covardia ho lleure de fer/non vorrei che gli buon cavallieri pensassino che per poco animo lo facessi (74).

2. "Acció pròpia de covards".

Codardia.

fornicador de males, amador de covardies, vanagloriós entre la gent no entesa/fornicador de mali, amador di codardia, vanaglorioso tra la gente ignorante (107a).

cove m.

"Recipient ample i gran, fet de vímens o de canyes".

NT.

(Es tracta d'un passatge del cap. 172 de tres línies no traduït).

covenir v. convenir

covinent v. convinent

creació f.

"Acte de fer una cosa del no-res".

Creatione.

aprés que fon poblada Roma per Ròmulus, qui fon lo primer rei de Roma, la qual població fonc feta a cinc milia e trenta-un anys après de la creació d'Adam/quando Roma fu popolata da Romulo, il quale fu il primo re di Roma, la qual popolazione fu fatta cinquemila e trenta uno anno dopo la creatione di Adam (32).

creador m.,adj.

"Déu; referit a Déu".

Creatore.

¡Oh Déu gran, alt e poderós, senyor creador del cel e de la terra!O Iddio grande, alto e potente signore, creatore di cielo e della terra! (347).

crear tr.

"Constituir en un grau de dignitat, en un càrrec".

Creare.

E si aquell dia lo Duc vol fer a crear heraut o rei d'armes.../E se quel giorno il duca vuole fare o creare eraldi o regi d'armi... (222).

creat adj.

1. "Fet a partir de no-res".

Creato.

ante saecula creata in mente divina/innanzi ai secoli creata nella mente divina (26).

2. "Procreat i educat en l'infantesa".

Allevato.

cavaller creat en armes/cavaliere allevato in armi (87).

creatura f. (crlatura)

"Persona, ésser viu".

Creatura.

per saviesa coneixia hom Déu e a si mateix, e totes creatures de Déu/per quella l'huomo Iddio, se stesso e tutte le creature d'Iddio conosco (328); pres la crlatura en los braços, que encara mamava.../tolo la creatura, che anchora lattava, in braccio... (38)

credo excl.

"Exclamació que expressa devoció".

Credo.

Credo, proteste, cofesse, penit-me, confie, misericordia reclama./lo credo, io protesto, io confesso, io mi penito, io mi confido, misericordia addimando (471).

creença f.

1. "Acte de creure".

Credito, fede.

dau creença a la mia relació/d'ate credito alla relation mia (154); si a mes paraules negaràs creença, no et tardarà lo mèrit que serà de ma presta mort/se alle mie parole non darai fede, non ti tardarà il merito il qual sarà della mia presta morte (324).

tenir creença, posar creença.

Crede senza dubbio; far credere

Tinc creença que si en lo temps de Paris atès haguésseu, altra que vostra atesa d'aquell pom no fora estada digna./E credo senza dubbio che se fostivi stata al tempo de Paris, che altra che l'altrezza vostra di quel pomo non seria stata degna (257); volen posar entre les gents enganosa creença/volendo far credere alla gente la fallace bugia (145).

2. "Opinió ferma sobre una cosa".

Crede, bugia.

Esperança e temor entrecanvien la nostra creença de dubtosa temor/Speranza e timore trasmutano il credere nostro di dubbiosa paura (160); volen posar entre les gents enganosa creença/volendo far credere alla gente la fallace bugia (145).

3. "Document on s'acredita la personalitat del portador". v. **lletra**

Lletra di credenza.

4. "Confiança".

Credenza.

per vós devia ésser represa en lloc de mon pare, per la molta fe e creença que ell te en vós/per voi doverei esser ripresa in luogo di mio padre, per la molta fede e credenza che egli ha in voi (128).

crélxer intr.

"Augmentar".

Crescere.

pensai en la mia fantasia apartar tal ocasió, creixent lo meu desig en poder haver aquella rata/pensai nella mia fantasia separare tale occasione, crescendo il mio desiderio in poter havere quel topo (234).

cremament m.

"Acte de cremar".

Abbrucciamento.

lo cremament de la ciutat/lo abbrucciamento della città (131).

cremant adj.

fig. "Encós, inflammat".

Abbruggiante.

lo crestià tostemps deu ser cremant e ardent en amar Déu i lo proisma/l' christiano sempre dee essere abbruggiante et ardente in amare Iddio et il prossimo (403).

cremar tr.,pron.

"Consumir per l'acció del foc".

Abbruciare/abbruciare/abbruggiare, consumarsi, ardere; abbruciarsi.

pujà-se'n alt en una torre del castelli, mirant la gran morisma qui cremavan e destruien viles e castells/montò alto sopra una torre del castello, mirando la gran moltitudine d'infideli che...viles e case e castelli destruggevano et abbruciavano (5). E volent executar la dita senyora per cremar-la, que la ligaven en un pal e lo foc aparellat entorn.../e, volendo mandare a executar la sententia data contra la dita signora et abbruciaria ligandola a uno palo, col foc preparat a torno... (38); han nos cremat tot lo nostre camp/tutto il campo nostro abbruggiato a hannu (343); féu-me gràcia que em doneu un poc de sofre viu, d'aquell que té a foc que no es pot cremar/fatimi gràcia che mi donate un poco di zolfo vivo, di quello che ten loco senza consumarsi (11). Allà foc qui el crem, qui semblants coses diu./Al fuoco che arda, che simil cose dice! (215); tot lo castelli se cremava/tutto il castello si abbruciava (25).

cremat adj.

1. "Consumit pel foc".

Abbruciat.

com jo sia, sobre tota altra dona, dolorosa, cremada d'amor d'honestat/essendo io, sopra ogni altra donna, dolorosa, abbruciata d'amore di honestà (227).

2. "Alterat per una passió".

Abbruggiato.

no gosaren tomar en lo nostre camp, on les tendes eren cremades/tomare non sosassimo nel campo nostro, dove abbruggiate erano le tende (345).

crestol m.

"Llum de ganxo".

Lucerna.

E no vull que pensen aquestes donzelles ni menys l'altrezza vostra que jo sia crestol de carnisser./E non voglio che pensino queste donzelle, e men l'altrezza vostra, ch'io sia la lucerna del beccajo (236).

crestall v. cristall

crestallí v. cristallí

crestlà v. cristlà

crestlandat v. cristlandat

crestlaníssim v. cristlaníssim

2. Vocabulari català-italià.

creu f.

1. "Patíbul format per dos pals on morí Jesucrist".

Croce.

Vós i jo portam espases en què és lo senyal de la creu/Voi et io habbiamo le spade nelle quale è il segnale della croce (234).

vera creu. "El vertader pal on fou clavat Jesucrist".

Vera croce.

La creuera significa la vera Creu, en la qual lo nostre Redemptor volgué pendre mort e passió/L'elzo dinota la vera croce nella quale il Redentor nostro... morte e passion volse patire (35).

2. fig. "Sèrie continuada de penes i sofriments".

Croce.

jo us promet... encara que jo en sàpia la creu al coll portar, en dar-hi tota aquella endreça que jo poréio vi prometto... anchora ch'io mi dovesi portare la croce al collo, di darvi tutto quello dritto aiuvamento che io potró (214).

3. **creu de Sant Jordi.** "Creu grega vermella, molt usada en l'heràldica catalana".

Croce di San Giorgio.

vestí's una jomea de domàs blanc que Tirant li havia dada, ab una creu de Sant Jordi; si vestí una giomea di damasco bianco ricamata con una croce di san Giorgio che Tirante gli havea donato (159).

creuera f. (cruera)

"Barreta transversal que forma creu amb el pom de l'espasa".

Elzo**.

La creuera significa la vera Creu, en la qual lo nostre Redemptor volgué pendre mort e passió/L'elzo dinota la vera croce nella quale il Redentor nostro... morte e passion volse patire (35); trà l'espasa e posà's la creuera davant/trasse la spasa e, postosi l'elzo dinanzi... (234).

creure tr.

1. "Tenir per ver".

Credere.

les coses de Déu, que simplement se deuen creure segons la santa mare Església; creu/e cose dell'onnipotente Iddio, che semplicemente credere si debbono secondo che la santa mare chiesa crede (210).

2. "Opinar".

Credere, havere per.

tots creuem que la pitjor part serà la nostra/tutti credemo che la peggior parte serà la nostra (23); cregué fermament que així devia ésser/habbe per fermo che così esser doveva (173).

criada v. criat

criament m.

"Criança, educació".

Spese.

si per preu de cent dobles tu la volràs, jo seré contenta de perdre lo criament que fet li he/se per pretio di cento doppie tu la vorrà, et io sarò contenta di perdere le spese che fatto gli ho (350).

criar tr.

"Alletar o alimentar una persona mentres creix".

Allevare, nutrire/nodrire, habitare.

De continent que naix algun infant masde, lo manifesten a la Senyora, e aquell fan criar amb gran diligència/Et incontinent che gli nasce alcun fanciullo maschio, alla signora il manifestano, e quello fanno allevare con grandde diligèntia (239). Bé mostrau que vos costen poc de criar/mostrando che ben che poco vi siano costato a farci nutrire (153); li consellava que en sa casa no volgués tenir ni criar fill d'altri/il consigliava che in casa sua non volesse tenere né nodrire figliuoli d'altri (301); par que tota vostra vida siau criat en esta casa/E pare che tutto il tempo della vita vostra habbiato habitato in questa casa (19).

criat adj., m. i f.

1. adj. "Alimentat durant la seva formació o creixença".

Nutrito.

... com ixquen d'home criat en hermitatge/... come cose che escano da huomo nutrito nell'eremo (15).

2. m. i f. "Home qui viu a una casa i té per ofici servir els senyors d'ella".

Creata, allievo/alievo; creata.

E vengueren allí tots los criats de Tirant/E gli vennero tutti gli creati et alcuni di Tirante (291); tot per lo contrari si és viciós, tal serà lo criat/ similmente il contrario, se egli è vitioso, tal serà lo alievo (166); un criat del Rei, qui era molt afavorit/uno alievo suo il quale egli favoriva (85); sabé que era creada de tan virtuosa senyora/seppe che era creata di signora tanto virtuosa (408).

criada f.

1. "Acte d'anunciar en veu alta una cosa d'interés general".

Bando.

La criada fon del tenor següent/Et il bando fu dil tenor seguente (452).

fer (la) criada.

Fare (la) grida, fare bando, bandire grida.

e féu fer criada que tots quans fossen d'onze anys ensús e de setanta en avall, sots pena de la vida, tots l'haguessen a seguir/e fece fare la grida, sotta la pena della vita, che ciascuno ch'è da undeci anni in su e da settanta in giù lo dovessero seguire (20); E havia feta fer criada que tots lo qui portarien vitualles al camp fossen guiats anant, venint e estant/Et havea fatto fare grida che tutti quelli che al campo vivande portavano, andando, venendo e stando, sicuri e guidati fussero (304); E féu fer grida per tot lo camp que tots vinguessen a fer la mà a Placerdemiada, sots pena de mort/Et egli fece fare bando per tutto il campo che ognuno venisse a baciare la mano a Placerdemiavita sotto pena della morte (366).

2. "Persona que té per ofici o encàrrec fer les crides o pregons".

Grida*.

la majestat vostra deu saber com la criada va per la ciutat notificant a tots la partida certa per a diluns/La maestà vostra dee sapere come la grida è fatta per tutta la città, notificando ad ognuno la partita certa per lunedì (229).

2. Vocabulari català-italià.

crldar tr,intr.,m.

1. tr.,intr.,m. "Produir sons".

Gridare, dire; esclamare, con urlati e stridi; gridare.

ab multiplicades veus crldaven batalla/con moltiplicate voci gridavano battaglia (24); ¿no pots un poc crldar aquell saborós ai?/non pòti un poco dirre quel saporito: ahil! (220); lo Rei ab alta veu se pres a crldar/il re cominciò a gridare (24); contra l'honor vostra crlden/contra l'honore vostro asclamano (146); Los qui campar podien venien crldant e corrent devers la ciutat/Quelli que potevano scampar, con urlati e stridi venivano verso la città correndo (5); hagué plena notícia que la causa del crldar que havia fet Plaerdemavida, e que Tirant devia ésser ab ella/hebbe piena notizia che la causa del gridare haveva fatto Piaceredimavita, e che Tirante doveva essere con lei (233).

2. tr. "Pronunciar el nom d'algu per fer-lo venir".

Chiamare, dimandare.

Crldà un cambrer/Chiamò un suo cameriero (26); dues voltes l'havia tramesa a crldar/due volte l'haveva mandata a dimandare (227).

3. tr. "Convocar".

Publicare.

deliberà... de fer crldar cort general a fi que s'hi fes gran exercici d'armes/deliberò di far publicare corte generale a fine che si facessino grandi esserciti nell'armi (28).

4. **crldar a Déu. "Demandar ajuda".**

Addimandare a Iddio.

continuament crldam a Déu misericòrdia/continuamente a iddio... misericòrdia addimandam (351).

5. tr. "Anunciar públicament".

Manifestare, fare bando.

crldaré l'honor que a mi espera/manifestarò l'honor che mi aspetta (320); E l'Emperador crldar féu per tota la ciutat, ab moltes trompetes e tabals, que tots tinguessen a Tirant per pnmogènit seu, e Cesar de l'impen./E l'imperatore fece fare bando per tutta la città co molte trombe e timpani che Tirante per suo pnmogènit e cesare dell'impero tutti il tenessero (452).

crim m.

"Violació greu de la llei moral".

Peccato, mancamento, infamia, colpa, infamia e colpa, eccesso, eccesso e mancamento, mancamento o inventione.

si fas res contra ma voluntat, tu seràs fet un mateix reprenedor e actor del nostre crim/se farai nulla contro la volontà mia, tu sarai fatto un medesimo reprimitore et attore del nostro peccato (279); ¿Quin crim diu que jo he comès, sinó que he amat sa alteza?/Qual mancamento dice ch'io ho commesso, se non che sua altezza io ho amato? (242); però la mia fama clara és, car fins ara sens crim he viscut/ma la mia fama è chiara, ché finhora senza infamia ho vivuto (209); jo estime més que altra sia benaventurada per lo leu amor, sens crim o infàmia, que si jo pena per amor d'home estrany./io stimo più che altra sia fortunata del tuo amore, senza colpa o infamia, ch'io pensa per amore di huomo esterno (258); la mia castedal, en la qual jo he viscut, quita de tot crim, és llodora/la mia castità, nella quale io son vissa, è laudata per esser libera d'ogni infamia e colpa (163); impietat me constreny que cometa crim en la mia persona, com la mort sia fi de tots los mals/la impietat mi costringe ch'io commetta qualche eccesso nella mia persona, essendo la morte fin de tutti gli mali (299); Ab la femil malicia tenia aparellat tot lo mester per a cometre crim que jamés tal no fon pensat./con la femil malitia haveva apparecchiato tutto quello di cui havea bisogno, per commettere eccesso e mancamento che giamai tale pensato non fu (282); Justificat prinsep serà aquell com les mesèries en sa terra meses per crim, d'altres n'haurà llançades o departides per sa virtut pròpia, e haurà restituits los dans.../Giustificato prinsep sarà quello che haverà cacciato, dimesso o dpartito per sua pròpia virtù le miserie che, per mancamento o invention d'altri, saranno state poste nella sua terra, et haverà ristorato gli danni... (143).

criminal adj.

"Referent a la comissió o persecució dels crims".

Criminale.

e més no haqué debats ni qüestions entre ells qui fossen criminals/più lite ne questione che fuase criminali fra loro non fu (334).

criminos* adj.

"Criminal".

Abominevole, colpevole.

criminos adulter/abominevol adulterio (187); vixquera ab indita fama, quit de criminos infamia.../viverai con indita fama, libero da colpevole infamia (188).

crisma f.

"La gràcia del Baptisme".

Cresma/chrisma.

Què li val al moro la crisma si no coneix la sua error?/che vale all'infedele la cresma, se lo error suo non conosco? (4); La tua, mora; la mia cristiana, la tua té crisma, e la mia, crisma/La tua è mora, la mia cristiana, la tua è alla scisma, e la mia alla chrisma (152).

cristall m. (crestall)

"Vidre".

Cristallo.

Les finestres e les colones eren de pur crystal/le finestre e le colonne erano di puro cristallo (119).

crystal.lí adj. (cristallí)

"De la naturalesa o estructura de cristall".

Cristallino.

Vet ad les sues crystal lines marmelles/Vedete qui le sue cristalline marmelle (231); aquell vi dava en un safareig de vidre crystal/... il quale cadeva in un vaso di vetro cristallino (55).

cristlà m. i f.,adj. (crestlà)

"Que profesa la fe de Jesucrist".

Christiano.

La fama fon divulgada per tots los regnes de crisians/La fama fu divulgata per tutti gli regi de' christiani (28); raó natural no basta en provar los secrets divinals qui són en la santa llei crisiana/ragion naturale non è sufficiente a provare gli secreti divini che sono nella santa legge christiana (210); qué per lo portal de la ciutat un catiu crisità, d'albanesa nació/uscì della città uno schiavo christiano, albanese di natione (310); forçadament s'hagueren a posar en fuga, car los crisians los eren molt sobeigs/sforzati furono a pondersi in fuga, che gli christiani molto gli erano superiori (387).

fer-se cristlà.

Ricevere il battesimo.

tots eren prets de fer-se crisians/tutti erano apparecchiati a ricevere il battesimo.

cristlandat f. (crestlandat)

1. "Qualitat de cristlà".

Christianità.

...véu a Tirant tan avançat en crislandat e tots l'obeien com a Reü...vide Tirante cresciuto in christianità e che tutti come a re l'obedivano (330).

2. "Conjunt de pobles cristians".

Christianità.

lo bon cavalier deu foradar e aconseguir a tots aqueils que mal qui mal volen fer a la crislandat ni a l'Església/il buon cavalier dee forare e perseguir tutti quelli che la christianità e la chiesa vogliono offendere (36).

2. Vocabulari català-italià.

cristianíssim *adj.super.* (crestianíssim)

"Molt cristià".

Christianissimo.

Com lo cratianíssim Rei sabé que los moros havien de passar prop d'una ribera d'aigua.../Il christianissimo re, intendendo che gli mori havevano da passare appresso a una riviera d'acqua... (5). Teoposai de la il lustrissima e crestianíssima Princesa/il sponzalfo della illustrissima e christianissima principessa (453).

crit m.

"So fort i penetrat d'una persona o un animal".

Grido, strido.

Fon en temptació de cridar grans grida/fu in tentation di gridare gran gridi (262); començà a donar grans grida/cominciò a mettere gran strida (233).

croixet m.

"Ganxet".

Crosetta*.**

abra de set palms sens croixet ne falsa maestra/azza di sette palms, senza crosetta né falso magisterio (79).

crossa f.

"Bastó que serveix per ajudar-se a caminar".

Ferla.

ab una crossa podia per la cambra anar/con una ferla poteva per la camera andare (258).

crú adj.

1. "Tela o pell sense tractar".

Crudo.

cor de cànem crú/coio crudo di carmoscia (71b).

2. "Sense atenuants".

Crudele.

no s'agraue de les mies crues paraules, que jo ho esmenaré tant en les obres, que coneixereu que tenui en mi pare o germà/delle mie crudeli parole non si aggravi, ché nelle opere tanto gli accrescerò che conoscerà che ha in me padre e fratello (332)

3. "En completa nuesa material".

Misero.

La pobra de Plaerdemevida, nua e crú, sens vestidures negunes, morta de fred.../La poveretta di Piacerdimiavita, nuda e misera, senza vestimento alcuno, morta di freddo... (299).

crucificat adj.

"Clavat en la creu".

Crucifisso.

vos desitjam que en reverència de Jesucrist crucificat vullau recordar la nostra pressura grandíssima/vi desideriamo che, in riverentia di Gesù Christo crucifisso, vogliati ricordarvi della nostra grandíssima pressura e tristezza (396).

crucifix m. (crucifixi)

"Imatge de Jesucrist crucificat".

Crucifisso/crocifisso.

ab aigua beneta e ab un crucifix/con acqua benedetta e con uno crucifisso (234); féu-se dar lo crucifix/fatto si dare il Crocifisso (291).

crucifixi v. crucifix

crudelíssim *adj.super.*

"Molt crudel".

Crudelissimo.

Oh infels crudelíssims/O crudelíssimi infedeli (20).

crudelitat v. crueltat

cruel adj.

1. "Que es complau a fer sofrir".

Crudele.

¿voleu que vençam aquests cruels moros...?/Volete che noi vinciamo questi crudeli mori...? (23).

2. "Que fa sofrir".

Crudele, adirato.

ne pren a la majestat vostra així com a un home que era molt congoixat de cruel farir... alla maestà vostra che non avegna così come fece a un huomo che molto era affannato da crudel farre (263); tots reclamaven a Déu de bon cor no perissen en la cruel mar/tutti quelli che vedevano la barca do'era Hippolito richiamavano a Iddio di buon cuore che nell'adirato mare non perissero (296).

crueldat v. crueltat

cruelment adv.

"D'una manera cruel".

Crudemente.

Per què m'apregonau tan cruelment?/Perché m'impregonate tanto crudemente? (161).

crueltat f. (crudelitat crueldat)

1. "Qualitat de cruel".

Crudeltà.

¡Oh despiadada fortuna, com has mostrada vers mi tanta crudeltat! O spietata fortuna, come hai mostrato verso me tanta crudeltà! (299); Digueren alguns capitans que açò havia fet la grandíssima crudeltat del llur rei/Dissono alcuni capitano che questo havea fatto la grandíssima crudeltà del loro re (23); aquest nostre public enemic, qui ab tanta crudeltat... ha fet son poder de dar-me mort (...). No és ara temps sinó de crudeltat/questo nostro publico inimico, che con tanta crudeltà... ha fatto il suo potere di darmi morte (...). non è hora tempo d'altro che di crudeltà (157).

2. "Acció cruel".

Crudeltà, impietà.

refrena les crudeltats de les desenfrenades cogitacions/refrena la crudeltà delle sfrenate cogitazioni (374); ab tanta crudeltat e inhumanitat haveu morta vostra filla/con tanta impietà et inhumanità la figliuola vostra (165).

2. Vocabulari català-italià.

cruer m.

"Nau transversal d'una església, perpendicular a la nau principal".

Croce del mezzo.

Aquesta leons e tomba estaven dins una capella de volta, los arcs de la qual eren de porfí e recolzaven sobre quatre pilars de jaspis, e la clau del **cruer** era d'or massís buidada, guarnida de moltes fines pedres/E questi leoni e tomba erano in una capella in volta, gli archi della quale erano di porfido e riposevano sopra quattro colonne di diaspro, e la chiave della **croce del mezza** era d'oro massizza, vuoda e guarnita di molte pietre fine. (485).

cruera v. creuera

cuc m.

"Animal invertebrat, amb el cos llarg i prim, dividit en segments amb forma d'anell".

Vermicello.

pregueren lo balaix e sobre una enclusa hi donaren ab un martell e romperen-lo per mig e trobaren-hi un **cuc**olero il balasso e sopra un'incudine li diedero con un martello e lo ruppero per mezzo e trovarongli uno **vermicello** (110).

culdar-se impers.

"Estar a punt de produir-se" (seguir d'un infinitiu).

Essere per (+ inf.).

Per les paraules que el Duc dix, **se cuidà** seguir un gran escàndel/Per le parole che il duca disse, **fu per** seguire un gran scandalo (153).

culna f.

"Part de la casa on es cou el menjar".

Cucina.

les unes al rebost, les altres a la **cuina**/le altre donne parte alla credencia e parte alla **cucina** (26).

culnera f.

"Dona que es dedica a cuinar".

Cuciniera.

l'Emperadriu será **culnera** de tota la host/l'imperatrice sarà **cuciniera** di tutto l'essercito (133).

culrassa f.

"Peça d'armadura que protegeix el bust".

Corazza, coracina.**

quasi tota la demés gent era armada d'arnesos blancs e de **culrasses** ab bacinets/quasi la più parte della gente era armata d'arnesi bianchi e di **corazze** con bacinetti (164); E dir-te he que significa la **culrassa** que porta lo cavalier/Et io ti dirò quello che significa la **coracina** qual porta il cavaliere (34).

culro m.

1. "Pell d'animal adobada".

Coio, oro.

¿pories-me fer a ma voluntat una cara encarnada, qui fos sobre **culro** prim negre posada...?/mi potresti fare a volontà mia una maschera incarnata, che gli fusse posto sopra **coio** sottile negro...? (269); Als comtes coronaven ab corona de **culro**/Gli conti coronavano con corona d'**oro** (222).

2. "Pell d'home".

Coio, la carne e la pelle.

ab vergues de dolor està en la mà per llevar-me de l'esquena lo **culro**/con verzelle di dolore nella mano per levarmi il **coio** della schiena (108); Miraren-li la carna e trobaren-la tota rompuda e los ossos que eixien alt sobre lo **culro**/La gamba gli videro e tutta rotta la conobbero all'ossa che alte sopra la **carne et alla pelle** usavano (236).

cuila f.

"Pressa".

Fretta, fretta e affanno.

avisaven a sa majestat com Tirant ja era partit de la ciutat de Contestina, e que venia ab molt gran **cuila** per socórrer-lo/avisavano l'altrezza sua come Tirante già era partito dalla città di Costantina e con grandissima **fretta** per socorrerlo veniva (407); ab gran **cuila**, a peu, ella anà on era lo Rei/con gran **fretta et affanno**, a piedi, ella andò dove era il re (20).

cuiladament adv.

"Amb pressa".

Correndo, prestamente, subito, frettolosamente, con gran fretta, con grande celerità.

cuiladament hi vull anar/correndo voglio andare ove si trova (26); **cuiladament** anà a la cambra/prestamente andò alla camera (26); llevà's **cuiladament**/Levossi **subito** (33); llevà's **cuiladament** del lit/levossi **frettolosamente** dil letto (438); **cuiladament** anà per despenjar los escuts de Tirant/con gran **fretta** cors e per despiccare gli scudi di Tirante (80); Lo bergantí parti molt **cuiladament** e féu la via de Sicilia/Il bergantino **con grandissima celerità** si partí e fece la via di Sicilia (407).

culnar intr.,pron.

1.intr."Anar de pressa".

Correre, rivolgersi, perseguire con gran fretta.

culnar per ajudar al nostre rei e senyor qui s'és posat en gran perill/corriamo ad aiutare il nostro re e signore il quale è posto in gran pericolo (25); **cultà** per los fills e féu-ne morir los dos e l'altre fugí que no el pogué aconseguir/si **volse** agli figliuoli, di quelli, due ne uocise e l'altro se ne fuggí, che aggiungere no 'l poté (38); E los moros... **cultaren** lo més que pogueren/Gli mori... con gran fretta gli **perseguivano** il più che poteano (24).

2.pron."Donar-se pressa".

Affrettarsi, fare con fretta.

¿Per què tan prest **te cultes**...?/Perché con tal prestezza **ti affretti**...? (162); ço que jo deuria fer vostra majestat s'hi és volguda **culnar**/quello che far dovei la maestà vostra **con fretta ha fatto** (161).

Refrany. qui bé està no es cuit a moure.

Chi ben sta non si curi mouere.

deia lo mot: Qui **bé està no es cuit a moure**/diceva il motto: **Chi ben sta non si curi mouere** (132).

culnat adj.

"Que va de pressa o es fa de pressa".

Frettoloso, affrettoso, correndo, corrente, *

no s'obidà d'anar tot sol ab **culnats** passos al palau/non si scordò d'andare tutto solo con **frettolosi** passi al palagio (277); car veig-vos tan **culnat** de pendre vostra llibertat/ch'io vi veggio tanto **affrettoso** di nhavere la vostra llibertà (145); anau **culnat** a la cambra de la novia/andati **correndo** alla camera della sposa (220); ab **culnats** passos/con **correnti** passi (141); E Tirant fon tan **culnat**...que escassament hagué temps de fer pintar quatre banderes grans/Et Tirante usò tal fretta...che appena hebbe tempo di far dipingere quattro bandiere grandi (71b).

2. Vocabulari català-italià.

culxa f.

"Part de la cama que va des del genoll fins a la seva articulació".

Coscia/coesa.

encontrà'l enmig de la culxa/incontrollo nel mezzo della coesa (157); e la volta que fan prop de la culxa eren brodats de grosses perles orientals molt fines/e la veleta d'alto, che si fa presso alla coesa, era ricamata di finissime perle orientali (68).

culpa f.

"Falta més o menys greu comesa voluntàriament i amb responsabilitat".

Colpa.

jo els absolc a pena e a culpa/io... assolvo di pena e di colpa (23); ...mitjançant Déu, qui aitals coses acostuma de prevaler als qui culpa no tenen/... mediante Iddio, che a tale cose ha per costume di aiutare a quelli che culpa non hanno (308).

per culpa de.

Per difetto e colpa di, per causa di.

...com no sia estada sol una batalla vós haver vençuda, e tot per culpa vostra/... che per difetto e colpa vostra pur una battaglia non havete vinto (154); algunes justes causes se perden per culpa d'ésser mal raonades/alcune giuste cause si perdono per causa d'esser mal narrate (182).

culpable adj.

"Que té la culpa".

Colpevole.

Car aquest rei és molt culpable de tres pecats mortals/Ché questo re è molto colpevole di tre peccati mortali (319).

culpant adj.

"Culpable".

Incolpato.

del que dec ésser lloada só culpant/di quello ch'io debbo essere laudata incolpato son (176).

cultivador m.

"Terreny de conreu".

Coltivatore.

¿qui pot pensar lo gran tresor que has robat a tos vassalls fent-los pagar cent dobles per casa, destruint los cultivadors...?/chi può pensare il gran thesoro che a' tuoi vassalli hai rubbato faccendogli pagare cento doppie per casa, distruggendo tutti gli coltivatori? (319).

cunyat m.

"Germa del cònjuge o cònjuge del germa".

Cognato.

lo rei de Bogia, qui era tan gran germà e cunyat del rei de Tunís/il re di Bugia, che era suo fratello e cognato del rei de Tunise (321).

cura f.

1. "Atenció vers algú o alguna cosa".

Cura.

entre les cures sol lícites està la glòria/tra le cure sollecite la glòria (143).

tenir/haver cura (d'una cosa).

Haver cura, curarsi; haver cura.

no tenien gran cura de la ciutat, car restaven closos, que no se'n podien tornar/non havevan gran cura della città, ché restavano rinchiusi, che torre non se ne potevano (418); Amic, de mon mal jo et prec no en tingues cura/Amico, io ti prego che del mio male non ti curi (288); E com la secta malfòrmica no haja cura d'observar los manaments de Déu.../E non havendo la malfòrmica setta cura di osservare gli comandamenti d'Iddio... (403).

2. "Tractar un malalt amb remeis".

Cura.

ell cavalcà i anà ab ells, e véu la segona cura/et andò con loro, e vidde la seconda cura (236).

curació f.

"Acte de curar".

Cura.

la curació de les nafres/la cura delle ferite (177).

curador* adj.

"Que té cura".

Curatore.

donna poderosa, titora e curadora/donna generatrice, tutrice e curatrice (148); li deuen dar per curadora saviesa que el guarde de tot mal/gli dovete dare per curatrice sapientia che da ogni male il guardi (183).

curar tr.,intr.,pron.

1. intr.,pron. "Tenir cura d'alguna cosa, fixar-s'hi".

Curare; curarsi, curarsi e intromettersi.

No curau, Tirant, d'estar tostemps en les falces de Felip/Non curate, Tirante, di stare sempre fitto ne' panni a Filippo (101); perquè no es curàs de tornar en Anglaterra/perché non si curasse di ritornare in Inghilterra (4); Cercau d'aci avant qui us done remeis a vostra fiocció, que no me'n vull més curar/Cercatevi da qui innanzi chi vi dia nmedio alla vostra fittione, ch'io non me ne voglio più curare né intromettere (225).

2. tr. "Tractar un malalt o una ferida amb remeis".

Medicare.

curaren les nafres del Rei/le ferite gli medicorno (19).

curial adj.

"Cortés".

Curiale.

les amigables e curials festes que la imperial majestat feia a la reina d'Etiòpia/amichevoli e curiali feste che l'imperiale maestà faceva alla reina d'Etiopia (464).

curt adj.

"Que té poca llargària".

Corto/curto.

una roba curta forrada de maris gibelins/una roba corta, forrada di mariori zibellini (262); llança curta/lancia curta (106).

2. Vocabulari català-italià.

cuscusó* m.

"Pasta de farina esmicolada o reduïda a bolletes i guisada de certa manera, molt usual entre els àrabs".

Alessò.

els foren molt ben servits de gallines e capons, e de faisans, d'arròs e cuscusó, e de moltes altres viandes/e loro furono molto ben serviti di galline, caponi, faggiani, a rosto et a lessò, e di molte altre vivande (137).

custodi adj.

àngel custodi. "L'àngel encarregat especialment de la custòdia d'un home". v. àngel

Che vi ha in custodia.

custòdia f.

1. "Acte de custodiar".

Custodia.

Nostre Senyor te vulla tenir en la sua protecció e custòdia/il nostro signor Dio ti vogli tenere nella sua protezione e custodia (22).

2. "Reliquiari de metall preciós, dins el qual s'exposa a la veneració pública el cos de Jesucrist", **ab la custòdia.**

Apparato.

Feren venir un prevere ab la custòdia, e ab lo Còrpus en la mà entrà dins lo papalló/El feciono venire un prete apparato, e col corpo di Christo in mano entrò en l padiglione (81).

D

dacsa f.

"Planta gramínia".

Farina, sagina.

Regonegueren tot lo castell, e trobaren-lo fomit de moltes vitualles, ço és, de mill e de forment, dacsa e panis per a set anys/Cercorono allora tutto il castello, e fomit di molte vettovaglie, cioè di miglio, di formento, di fanna e di pane, per sette anni il trovarono (317); lo domas era brodat de garbes de dacsa/il damasco era ricamat di manpoli di sagina (189).

daga f.

"Arma blanca, de fulla curta i generalment de dos talls".

Daga.

entrà dins la lliça armat així com se pertanyia, ab gran esforç que en si mostrava, ab atxa, espasa e daga/Tirante entrò nel stecato, armato così come se apparteneva, con gran forza et animo che in se mostrava, con azza, spada e daga (58).

dama f.

1. "Dona d'alta posició social".

Dama/damma.

Tirant estava alienat, que no pogué parlar per la vista de tan singular dama/Tirante, che era alienato per la vista di tanto singulare dama che parlare non poté (229); totes les dames estaven mirant los ducs i senyora que es partien/tutte le damme stavano a veder tutti gli duchi e signori che si partivano (239).

2. "Figura del joc d'escacs (o escultura amb forma de dama)".

Dama.

en tal cas aquell guanye una dama tota d'or, a semblança de la Infanta/in tal caso guadagnasse una dama tutta d'oro a similitudine della regina (49).

damnació f.

"Condemnació a les penes eternes".

Dannatione.

tots los qui en ell creen van a total destrucció e damnació/vanno a total destruzione e dannatione tutti quelli che in lui credono (329).

damnar tr.

"Condemnar a les penes eternes".

Dannare.

aquell qui peca voluntàriament, confiant de la misericòrdia de Déu, és damnat/quello che volontariamente pecca, confidandosi della misericordia d'Iddio, è dannato (354).

damnat m.

"Persona condemnada a les penes eternes".

Dannato.

dels damnats se diu ésser los gran alleujament de pena lo recordar-se que són alguna cosa/degli dannati si dice esser grande alleggerimento di pena la ricordarsi che sono alcuna cosa (259).

damnatge m.

"Dany, perjudi".

Danno.

... al damnatge de la mia persona/con danno della mia propria persona (164).

damnejar tr.

"Causar dany".

Danneggiare.

E los enemics reforçaren tant com los fon possible per damnejar los crestians./E gli mori, quanto gli fu possibile, per danneggiare gli christiani si rinforzono (343).

damnificar tr.

"Causar dany".

Dannificare, *

... lo famos nom dels quals en algun temps d'oblit no serà damnificat/degli quali il famoso nome in alcun tempo da oblio dannificato non sarà (380); ... ans deu ésser humil e perdonar liberalment an aquells qui l'heuran damnificat, puix vinguen a sa merced/anzi debe essere humile e perdonar liberalmente a quelli da' quali ha havuto danno, purché si riducano alla sua mercede (33).

2. Vocabulari català-italià.

damunt *adv., prepos.*

1. *adv.* "Anteriorment, abans (en un escrit)".

Sopra, di sopra.

aturà en la ciutat **damunt** mencionada/nella città sopradetta s'aferrò (462); ab tot aquell orde **damunt** mencionat/con tutto l'ordine che **di sopra** è detto (14).

2. *venir damunt* (a algú). "Acostar-s'hi molt perseguint-lo".

Assaltare.

feren bones guaites de nit e de dia per ço que los de la ciutat no els **vinguessen damunt** descuidats/E feciono buone guardie notte e giorno, acciò che quelli della città disprovedutamente non gli **assaltassero** (387).

2. *prepos.*, *adv.* "En posició més alta".

A dosso a, suso, sopra alla croppa di, addosso, fuori di.

lançà'l **damunt** lo moro/gittollo **a dosso a** quel moro (25); portava en les anques del cavall una donzella de peus e tenia-li los braços **damunt** los muscles/portava sulla croppa del cavallo una donzella in piedi, che gli haveva le braccia **suso** le spalle (189). Al rei d'Àfrica, entravessat, lo portaren **damunt** un cavall/Portorono il re d'Àfrica a traverso **sopra alla croppa di** uno cavallo (159); féu-li levar la troba que **damunt** tenia/fecio levare via la robba che **addosso** haveva (188); los ossos de la carna e los molls que dins té, tots li parien **damunt** lo cuir/le ossa delle gambe, e le medolle che gli eran dentro, tutte **furai della** carne e della pelle gli pareano (238).

3. *prepos.* "De la part de dalt, on està col·locat".

Da dosso da.

dos vegades lo llevaren **damunt** lo Rei e dos vegades lo tomaren a llançar per terra/due volte **da dosso al** re il levorono, e per due volte a gittarlo per terra tomorono (340).

4. *prepos.* "Indica l'objecte on s'aplica un gravamen".

Sopra.

te faç donació de cinquanta milia ducats **damunt** lo meu tresor/ti faccio donazione di cinquantamila ducati di mancia **sopra** il mio thesoro (229).

dan v. **dany**

dansa f.

"Acte de dansar".

Danza.

e tot aquell dia no s'hi tenia de fer sinó **dances** o momos/e così quel giorno non si haveva a spendere in altro che in **danze** moresche e representationi (45); E foren-hi fetes molt gran festes de juntes, e **dances** e momos, e molts altres entramesos qui ennobilen la festa/E furongli fatte molte gran feste di giostre, **danze**, farse, comedie, e molti altri intermessi che la festa nobilitorono (220).

dansa llarga. "Dansa de moltes persones que s'agafen per les mans".

Danza lunga.

prengueren-se a ballar e feren una bella **dansa llarga**/cominciorono a ballare e feciono una bella **danza lunga** (222).

dansadora f.

"Dona que dansa".

Danzatrice.

l'Emperadriu era estada en son temps molt agraciada e **dansadora** singular/l'imperatrice era stata ne' suoi tempi molto aggraziata e singulare **danzatrice** (450).

dansar *intr.*

"Fer una sèrie de passes amb ritme i cadència".

Danzare.

Lo rei de Sicília supplicà l'Emperadriu que li fes gràcia de **dansar** ab ell/il re di Ciciola supplicò all'imperatrice che gli facesse gratia di **danzare** con lui (450).

dany m. (**dany**)

"Detriment causat a una persona".

Danno, danno e molestia.

serà gran **dany** que en tan gran joventut hajau ésser desposseït de la vostra real senyoria/sarà gran **danno** che nel fiore della gioventù sua habbia a essere deposta dalla real sedia (8); los ambaixadors poden vindre salvament e segura, que no els serà fet nejun **dany**/li ambaixatori salvi e securi ponno venire, che **danno e molestia** alcuna non gli serà fatta (14).

dar v. **donar**

dard m.

"Arma llançadissa, a manera de llança curta, que es tirava amb la mà".

Dardo.

posaria un **dard** dins la ciutat/traria un **dardo** dentro della città (113).

darrer *adj.*

"Que va o està situat l'últim entre altres".

Ultimo, a dietro, ottavo.

Acabant l'ermità les **darreres** sillabes de ses paraules.../Finito chebbe l'eremita l'ultime sillabe delle sue parole (15); aturà's més **darrer** de tots / restato **a dietro** più delli altri (28); La letra que està primera / en lo nom d'esta pintura / és la clau ab què ventura / tancada té la **darrera**. / Questa letra, che ottiene / pñma il nome in la pintura, / la chiave è con cui ventura / l'ottava serrata tiene. (125)

darrerament *adv.*

"En últim lloc".

Ultimamente.

transereren-lo als cavallers qui **darrerament** eren exíts/aquí cavaleri che **ultimamente** erano usciti lo mandorono (222).

dat *adj.*

"Entregat a una cosa".

Dato.

Lo terç és si carnalment ha coneguda monja o dona **dada** al servei de Déu/il terzo è se carnalmente ha conosciuto monica o donna **data** al servizio del nostro signore Iddio (221).

dàtil m.

"Fruit de la palmera datilera".

Dattaro.

Féu portar allí **dàtils** e confits e féu fer col·lació a tots./E, fatto portare li **dattari** e confetti, fece fare collazione a ogniuno (149).

2. Vocabulari català-italià.

daurat* *adj.*

1. "De color semblant al de l'or".

Dorado, d'oro.

una espasa molt ben daurada/una spada molto ben dorata (85), los seus daurats cabells lligats detràs e soits e escampats per les espaties/gli suoi dorati capelli, di dietro legati e sciolti e sparti per le spalle (448); En açò vingueren tres-centes cavallers d'esperons daurats/Et in questo, vennero trecento cavalieri da speron d'oro (222).

2. "Fals".

Indurato.

No tardà la Viuda daurada de fer principi a un tal parlar/No tardò la Vedova indurata di rispondergli in questo modo (265).

davall *prepos.*

"A part més baixa que l'ocupada per un altre objecte".

Sotto, sotto a, di sotto da, al basso a, da basso sotto a.

féu fer molta fossats: que per davall terra podien entrar e eixir sens obrir les portes de la ciutat/fece fare molte fosse, che per sotto terra, senza aprire le porte della città, uscire et entrare potevano (309); volia-us posar la mà davall la falda per cercar-vos les puces/vi voleva porre le mani sotto alla vesta per cercarvi, credo, le pulice (163); davall lo genoll/di sotto dal ginocchio (85); venia-se'n davall aquell vell arbre/se ne venia al basso a quel bello arbore (27); posat cas li posàs les mans davall les falces no en trauna sinó honor e amor d'apò que va vestida/posto caso che anchora che le man gli ponesse da basso sotto alla veste, non trana se non amore et honore di cui va vestita (151).

davallar *intr, tr.*

1. intr. "Baixar".

Discendere/dismontare.

Los moros no és menys que a l'hora de migjorn no davallen açí a beure/non è possibile che all'ora del mezzogiorno gli mori non discendino qui a bere (133); davallaren al camp/dismontaro nel campo (84).

2. intr. "Procedir".

Descendere.

la victòria davalla de Déu/la vittoria descende dallo onnipotente et immenso Iddio (200).

3. intr. "Descendir per generació directa".

Discendere.

davallen de noble linatge/da noble prole discendono (192).

4. intr. "Minvar".

Mancare.

la vostra amor, senyora Viuda, no es pot acomparar a la mia, car la vostra és descendent, qui davalla e va tots temps en desmenució, e la mia és ascendent e natural/il vostro amore, signora Vedova, col mio comparare non si può, ché il vostro è descendente, perché manca e sempre va in diminutione, et il mio è ascendente e natural (285).

5. tr. "Fer baixar".

Abbassare, mandare giù.

no podia davallar la tua noble persona en pus inferior lloc/non poteva la tua nobil persona abbassare in più inferiore luogo (378); Après que és del tot desarmat, davallen-lo del cadai/lo mandino giù dal catafalco... dappoi che l'hanno disarmato (36).

davant *prepos.,adv.*

1. prepos. "A la part de la cara, a la part anterior".

Davanti, dinanzi a, dinanzi da, davanti (adv.), intorno a.

Com lo rossí fon davant la font.../Quando il cavallo fu davanti la fonte... (28); agenollat davant l'altesa sua/inginocchiato dinanzi all'altessa sua (228); Tirant, no tenint altre remei, pres lo banc davant lo lit/Tirante, non havendo altro rimedio, toise il banco dinanzi dal letto (283);... e cascu en son plat, e ab son trinxant davant cascu/... e ciascuno nel suo piatto col suo trincante davanti (448); Senyor, tots los moros se són atendats davant la ciutat/Signore, l'infideli si sono attendati intorno alla città (6).

2. prepos. "De davant".

D'inanzi da, d'inanzi a.

de continent que els se foren partits davant lo Rei, Tirant... se n'entrà dins la ciutat/incontinente che si furono partiti d'inanzi dal re, Tirante... se n'entrò dentro della città (71b); em tinc a llunyar davant la tua mercè/mi ho d'allontanare d'inanzi alla tua mercede (275).

3. prepos. "En presència de".

Dinanzi, dinanzi a, dinanzi da, dinanti a, innanzi a, alla presència de, davanti (adv.).

e per ella [saviesa] tinc honor davant los vells e los jóvens, d'on proveex subtilesa en jutjar davant les potestats als qui ho mereixen/pre quella ho honore dinanzi agli giovani et agli vecchi, onde procede sottilità in giudicare dinanzi gli potestà a quelli che la meritano (328); hà m portat davant la reverència vostra/hammi condotto dinanzi la reverència vostra (29); llegí davant Tirant un capítol en què recitava com fon trobat l'orde de cavalleria/dinanzi a Tirante lesse uno capitolo nel quale si conteneva "Come fu trovato l'ordine di Cavaleria... (31); que el m'ha levat davant los meus ulls/che mi l'ha tolt dinanzi dagli occhi (19); Lo dia següent proposà davant tots de dir-li semblants paraules.../Il giorno seguente... propose dinanzi a tutti di dirgli simili parole (153); ¡E quanta infàmia serà per a vosaltres si anau davant sa altesa vençuts e fugitius! E quale infamia sarà per voi altri, se andarete innanzi all'altessa sua vinti e fugitivi! (156); me voleu vituperar en lo consell e davant mon senyor lo Rei/nel consiglio et alla presència del re e signor mio vituperare mi volete (14); anà davant el vengut davant (27).

4. adv. "En la part anterior".

Dinanzi.

davant venia una cadenetà d'acer ab una pinya d'or tota esmaltada/dinanzi era una catenetta di acciaio con una pigna d'oro tutta smaltata (262).

5. adv. "En la presència d'algu".

Innanz, allo 'ncontro.

lo Conte se féu venir davant tots sos servidors/fattosi venire innanzi tutti gli suoi servitori (2); véu-se lo Rei davant ab l'ermità/il re con l'eremita allo 'ncontro si vidde la contessa (11).

davantera f.

"Avantguarda".

Anteguarda**.

tots los qui portaven llances e pavesos posaren primers, ab grans pavesos de barrera que tenien, e bancs pitjats e semblants coses, d'apò feren davantera/tutti quelli che portavano lance, lancioni e piche, rotelle, larghe, imbracciature e largoni e simili cose fecero l'anteguarda (157).

davantguarda f.

"Avantguarda".

Antiguada**.

La batalla començà prenent lo rei Escariano la davantguarda/La battaglia incominciò. Il re Scariano, l'antiguada togliendo, come virtuoso cavaliere... (349).

debat m.

"Discussió".

Questione, lite, dissensione, discordia e contentione.

si ells movien tan gran debat, los turcs que allí eren presos vendrien contra ells/se loro cominciavano simili questione, che gli turchi, che erano presi, venivano contra loro (134); e més no hagué debat ni questione entre ells qui fossen criminals/più lite ne questione che fusse criminal fra loro non fu (334); si debat o questione/se questione o dissensione (27); E per açò hi havia entre ells de gran debat e moltes morts que se'n sequen/E per questo era fra loro gran discordia e contentione, e molti homicidii se ne succedeano (321).

dèbil *adj.*

"Mancat de força".

Debole.

Car la fortuna, enemiga de pau, té abrigat lo meu flac e dèbil cos d'amor que porte a vostra senyoria/ché la fortuna, nemica di pace, ha vestito il mio debole et affitto cuore di amore ch'io porto alla signora vostra (283).

debilitar tr.

"LLevar la força".

Debitare.

magrea havia debilitat los seus membres/la magrezza havia debilitato le sue membra (268).

debilitat adj.

"Mancat de força".

Debitato.

d'aquesta raonable ira, ensems ab la pèrdua per escampament dels meus carmesins estrados, roman tan debilitada la mia agreujada delicadura/di questa raionevole ira, insieme col spargimento della mia carmesina virginità, riman tanto debilitata la mia aggravata delicatezza (437).

debilitat f.

"Mancança de forces".

Debolezza.

Com evident experiència mostra, la debitat de la nostra memòria.../Mostrando la evidente e manifesta esperienza la debolezza della memoria nostra... (Prol.).

dèbit adj.

"Degut".

Debito.

E sé que a la tua amor e a la dèbita pietat en una hora satisfèr pogués./E so che al tuo amore et alla dèbita pietà in un'ora sodisfar tu puoi (315).

deçà adv.

"De la part d'açí".

Di qua.

...exercint ab aquelles farà deçà pus benaventuradament sos fets/...farai di qua fortunatamente li fatti tuoi (143).

En oposició o en correlació a dellà.

Di qua...di là, di una parte...dall'altra.

aquells que lo just condemna, a Déu és abominable, deçà per gràcia, e dellà per glòria/queilo che il giusto condanna, a Dio, di qua per gratia e di là per glòria, è abominevole (221); los uns caien dinçà, los altres dellà/alcuni cadevano di una parte et alcuni cadevano dall'altra (222).

decaïment m.

"Efecte de decaure, decadència".

Cadimento.

Aquesta noble ciutat vendrà per temps en gran decaïment per la molta maldat qui en los habitants d'aquell serà./E questa nobil città in grande cadimento venirà col tempo per la molta malignità che negli habitatori di quella sarà. (330).

decebre tr.

"Enganyar".

Ingannare.

e ab fengides paraules decebi mon pare./Con fittite parole... ingannai mio padre (161).

decebut adj.

"Enganyat".

Ingannato.

Los turcs... tengueren-se molt per decebut/Gli turchi... per ingannati, si tennero (157).

decepció f.

"Engany".

Inganno, decettione

los mals hòmmes, qui amen ab decepció e frau, són prosperats/gli mali uomini, che amano con inganno e fraude, son prosperati (192); Muira lo traïdor que ab cautela e ab decepció és entrat en aquesta cambra/Muira il traditore che con cautela e decepcione è entrato in questa camera (262).

decernir v. discernir

declina v. disciplina

declariació f.

"Acte i efecte de declarar".

Declaratione.

E per declariació d'açò és mester reduir lo present fet./E per deklaration di questo è bisogno ridurre il presente fatto (141); Saviesa se pot aconseguir per cinc coses... La quarta per liberal declariació./Sapientia per cinque cose si può acquistare... la quarta per liberale deklaratione (197).

declarar tr.

1. "Manifestar clarament".

Declarare, manifestare.

En lo nostre regne és declarada la gran bellesa de vostra majestat./Nel nostro regno fu deklarata la gran beltà che nella eccelsa maestà vostra si ritrova (155); Lo do gracios deklara amestat/Il gracios dono l'amicitia manifesta (378).

2. "Publicar una resolució d'autoritat".

Declarare.

deklarar... que sia soterrat e admès als sufragis de la santa mare Església/deklarar... ch'el sia sotterato et admeso alli suffragi della santa madre chiesa (68).

decorar* tr.

fig. "Guarnir d'una qualitat".

Decorare, honorare.

Antigament l'orde militar era tengut en tanta reverència, que no era decorat d'honor de milícia sinó lo fort, animós, prudent e molt expert en l'exercici de les armes./anticamente l'ordine militare, al contrario del tempo d'hoggi, era tenuto in tanta stima, reputatione e riverentia, che non era decorato dell'honore della militia se non quello ch'era forte, animoso, prudente e molto esperto nell'essercitio dell'arme (Prol.). La dignitat militar deu ésser molt decorada, perquè sens aquella los regnes e ciutats no es porien sostenir en pau./La militare dignità, adunque, dee ésser molto onorata perché, senza quella, gli regni e le città gubernare e mantenere in pace non si potebbono. (Prol.).

decórrer intr.

"Deixar córrer avall".

Cadere, decorrere, piovere.

e **decorrent** dels seus ulls vives llàgrimes.../e, **cadendo** dagli occhi suoi vive lagrime... (215); ab veus dolorose cridà, **decorrent** los seus ulls abundants llàgrimes/con dolorose voci gridò, **decorrendo** degli occhi suoi abondante lagrime (442). E les mies vestidures augmentaren en gran pes per l'abundància de les mies llàgrimes, qui les havia tant banyades que les gotes per baix **decorran**/E le mie vesti per l'abundantia delle mie agnime, che l'haveano tanto bagnate che le gocciolate da basso **piovevano**, in gran peso augmentarono (319).

decorriment m.

"Acte de decórrer".

Decorso.

com no volgués tirar les regnes de fortuna ne retenir lo seu excessiu **decorriment**, caigué miserabliment en tan impropèrís abatiment, que enderrocà de l'honor sua fon gitat en menyspreu/quando non voise tirare le redine di fortuna né retenir il suo eccessivo **decorso**, miserabilmente in tanto impropèroso cadimento divenne che, roinato di suo honore, in gran dispregio cadde (355).

decreptitud f.

"Gran decadència física".

Decrepità.

Com excel·lència vostra no ignora la mia débil e antiga persona éesser posada en **decreptitud** gran així per los molts dies com per l'aspra vida.../Sapendo vostra eccellenza la mia debole et antiqua persona esser posta in grande **decrepità**, così per havere molti anni come per l'aspra vita... (8).

dedins adv.

"Dins".

Dentro.

entrant en la cova tan **dedins** fins que fon en una cambra/entrando nella grotta, tanto **dentro** andò finché in una camera pervenne (410).

deduir tr.

1. "Obtenir com a resultat d'un raonament".

Dedurre.

Les quals set parts de cavalleria **seran deduides** en certa part del libre/Le quali parti **saranno dedutte** al proposito suo, secondo che ricercarà il bisogno, nell'istoria (1).

2. **deduir en escrit.** "Posar per escrit".

Ridurre in scritto.

...és estat doncs condecant, útil e expedient **deduir en escrit** les gestes e històries antigues del hòmens forts e virtuosos/...è stato molto lecito, utile e condecante a **ridurre in scritto** gli gesti et historie antiche degli uomini forti e virtuosii (Prot.).

deèn adj.num.

"Que fa deu".

Decimo.

La **deena** és que no sien jutjadors ni escamadors /la **decima** è che non siano giudicatori né scemitori (221); ...si no, que al **deèn** dia que s'aparellaren a la batalla/se non, che al **decimo** giorno al fatto d'arme di preparano (343).

deena f.num.

"Grup de deu (soldats)".

Decina.

feren ses capitaniae e caps de centenars e de **deenas**/suoi capitaneati e capi di centinaia e di **decine** fecero (387).

deessa f.

"Divinitat mitològica de sexe femení".

Dea, idea (e).

en lo món és tanta l'estima vostra que per **deessa** vos podeu fer nomenar/nel mondo è tanta la fama della signoria vostra che **dea** vi potete far nominare (155); a una **deessa** la ponia acomparar/a una **idea** comparare la potrei (178).

defalliment m.

1. "Falta".

Mancamento.

per **defalliment** de caritat/per **mancamento** di carità (32).

2. "Deficiència física o moral".

Mancamento.

...per fer penitència e esmena de sos **defalliments**/... per fare penitencia de' **mancamenti** suoi (2).

defallir intr.

"Faltar".

Mancare, mandare (e).

la guerra guerreada ha mester tres cosas, e si l'una d'aquestes **defalli**, la guerra no es pot fer/la guerra guerreggiata ha bisogno di tre cose, e se l'una di queste gli **manc**, la guerra non si può fare (123); de dol la virtut me **defalli**/la virtù per dolore mi **manda** (226).

defalt m.

1. "Mancança".

Mancamento.

vostra empresa, la qual no per fallença de gran empresa ni per flaquea d'ànimo s'és perduda, mas per **defalt** de justa querella/La impresa vostra, la quale non per mancamento di esercito né per debolezza d'ànimo si è persa, ma per **mancamento** di giusta querella (165).

2. "Defecte moral".

Mancamento, errore.

com pot ésser que l'altessa vostra tinga un tan gran **defalt**/Come può essere che l'altrezza vostra habbia un **mancamento** tanto grande (161); e confés lo meu **defalt** que he comès en dar tan poca quantitat a un home que és tan gran en virtuts/e confesso **ferrore** ch'io ho commesso in dare quantità tanto piccola a un huomo che tanto in virtù è grande (161).

3. "Acció immoral".

Astutia.

pensí un gran **defalt** ab què reparar me poquè/pensai una grande **astutia** con cui riparare mi potessi (161).

defecte m.

"Imperfecció".

Difetto/defetto.

e si tendrà algun **defecte** en si, és forçat que tal enamorat ho haja de veure/e, si haverà algun **difetto** in sé, forza è che l suo innamorato l'habbia a vedere (256); supleix tu, Senyor, los **defectes** de la mia ignorància/tu, Signore, li **defetti** dell'ignorantia mia supplisce (6).

defendre tr., refl.

1. tr., refl. "Defensar".

Difendere/difendersi/defendere, defendere e salvar, offendere; difendersi/defendersi.

féu los jurament que de tot son poder defendra la santa mare Església, ab les cirimònies acostumades/fece il giuramento che a tutto suo potere la santa madre chiesa difendeva, con le altre usitate cerimonie (483); ... de necessitat tenien a defendre llurs vides e les persones/... avendo di necessità a difendere la vita e la persona loro ... (167); encara que per art de cavallera hi sies obligat defendre les persones desamparades/anchora che per arte di cavallera sii obligato di defendere le persone abbandonate e senza consiglio (324); així deu lo cavaller cobrir la santa mare Església, e la deu defendre de tot mal com a fill que li és/così il cavaliere debbe coprire defendere e salvar la santa madre chesa, come figliuolo di lei (33); haveu defes tant quant vostres forces han pogut vostra empresa, la qual no per fallença de gran empresa ni per flaquea d'ànimo s'és perduda, mas per defalt de justa querella/haveu difesa tanto quanto le vostre forze hanno potuto. La impresa vostra, la qual no per mancamento di exercito né per debollezza d'ànimo si è persa, ma per mancamento di justa querela (165); E així, no per defendre's, mas per ofendre quant podien... com a feroces lleons batallant los restava de cavallers la man dreta armada/E così, non per difendersi ma per offendere quanto potevano... come feroci leoni combattendo, la man destra da cavalieri armata gli restava (394); pujà-se'n en lo castell de proa, e allí ell se defendé molt bé/se ne montó nel castello da prora, e gli si difese molto bene (114); los turcs se posaren al mur trencat delanant se bravament/gli turchi si puosero al muro rotto bravamente defendendosi (288); E tot cavaller se'n deu defendre e no restar en opinió de gents, de senyores e donzellas menyscabat de la honor e fama/et ogni cavaliere se ne dea defendere, accó che non resti in oppenione delle genti delli signori e delle donzelle. Diminuendo del tuo honore e fama... (150).

2. tr. "Impedir, privar".

Vietare/vetare, defendere/difendere.

si no que pietat me defen, jo fera que de tu o altre tal com tu no s'admetera paraula ninguna/se non fusse che pietat me'l vieta, io farei di te et altro tale come tu non se admetera parole alcuna (141); Als temerosos les coses peniloses per reparació de guiatge se volen defendre/Alli paurosi le cose penicose per riparazione di salvocondotto si vogliono vetare (160); amor e sa mercé me defendrà de tant fallir/amore e sua mercade mi defendera da tanto mancamento (161); animosamente venc per defendre la sua vista de tant morcipervinimosament venne per defendere gli occhi suoi da tanto improprio (394).

3. tr. "Prohibir".

Vietare.

ab grans penes defenen lo que per natura liberalment nos atorga/con gran poene vietano quello che la natura liberalmente ci concede (190).

defenedor* adj.

"Defensor".

Defensore, defenditore/difenditore, agumentatore.

donà'le gran nobleses e que fossen capitans de les altres gentis e fossen defensors de la ciutat/... dando loro grande nobilità facendoli capitani dell'altre genti, perché fussero defensori della città (32); pensaven que aquest sena reparador e defenedor de la corona de l'impen grec/pensavano che questo sana rparatore e defenditore dell'impeno greco (415); era defenedor d'aquella santa secta per lo nostre sant profeta Malomet ordenada/era difenditore di quella santa setta per il nostro santo propheta Macometo ordinata (347); Per què dic a tu, Capitá virtuos, qui est cap de la secular potència, espasa e cotell defenedor de la santa religio cristiana.../Onde io ti dico, cavaliere virtuoso, che sei capo della secolare potèntia, spada, cotello et agumentatore della santa religione cristiana... (327).

defensa f.

1. "Acte de defensar".

Difesa.

Piaerdemavida, après honestissimes defenses, consentint a la voluntat de Tirant, en poques paraules un poc espai tardà respondre/Piaerdemavida, dopoi le honestissime difese, alla voluntat di Tirante consentí (381).

2. "Persona o cosa que defensa".

Defensione.

perquè fossen escut i defensa de les gentis simples, que negú no els fes sabres/accó che lussino scuto e defension delle genti semplici, che alcuno non gli facease forza (32).

defensar tr.

1. "Defendre, preservar de dany".

Defendere/difendere.

lo defensaven molt bé/molto bene lo defendeva (113); Qui et defensa en ma absència d'opressió e angústia?/Chi ti difende da oppressione et angustia in assèntia mia? (400).

2. "Impedir".

Difensare.

...fallint-me raons per defensar als miradors la causa de tal desastre/...mancandomi ragione per difensare da quelli che mi havevano visto la causa di tale sinistro (398).

defensió f.

Acte de defensar".

Defensione/difensione/difensione, *

volen llevar la roba als qui no tenen defensió/... voler levare la robba a quelli che defensione non hanno (319); E aquell dia contra los moros poca defensió feren/in quel giorno contro gli mori poca difensione feciono (337); ell form de totes les coses necessàries en la defensió d'un castell/lo form di tutte le cose necessàrie che haveva di bisogno per difendere il castello (222); no tenien defensió ni esperaven socors/non havevano difensione né aspettavano soccorso (105).

defensiu adj.

"Propi de la defensa".

Defensivo.

armes defensives/arme defensive (33).

deferir tr.

"Diferir".

Essere differente.

Sàpia lo príncep no deure més deferir del poble per hàbit que per costums/Sappia il príncepe non dovere esser piú diferente dal popolo per habito e per costume (143).

definitiu adj. (difinitiu)

"Que posa fi a una cosa".

Difinitivo

sentència definitiva/sententia difinitiva (41); la sua difinitiva sentència/la sua difinitiva sententia (184).

defora adv., prepos.

1. adv. "A la part exterior".

Fuori, fuera, di fuori.

lo Rei restà defora/lo re restò fuori (18); com serà defora.../Quando sarai fuori... (10); aixiu defora/uscite di fuori (25).

2. prepos.

Fuori di.

estigueren molt admirats quina era estada la causa, car poc temps era passat que no tenien atreviment d'eixir sol un pas defora la ciutat/stettono con grande admirazione, no sapendo la causa per che pooo innanzi non havevano ardire di uscire un passo fuori della città (23).

defora de.**Di fuori (loc. adv.).**

E los de la ciutat tenien barreres defora de la ciutat/E quelli che'erano dentro havevano le sbarre di fuori (387).

2. Vocabulari català-italià.

defraudar tr. (difraudar)

1. "Privar algú, amb engany, d'una cosa que li era deguda".

Defraudare/difraudare.

veig dones e donzelles, qui en lo passat temps e en lo present solien bé amar, ara per or e per argent són difraudades/veggo donne e donzelle, che nel passato tempo e nel presente bene amare solevano, et hora per oro e per argento són defraudate (192); E son vassall no pot toïre ni difraudar res a son senyor/et il vassallo non può torre né difraudare nulla al suo signore (228).

2. "Deixar de correspondre una cosa a allò que hom esperava".

Confondere.

E tu, regidor del sobiran cel, poderós Rei de la cort celestial, suplic a la tua majestat sacratíssima que tots aquells sian defraudats qui m'empedirán que jo ara no muira./E tu, Rettore di supemo cielo, poderoso re della corte celeste, io supplico alla tua maestà sagratíssima che titti quelli siano confusi che me impediranno che io hora non muira. (474).

defugir intr.

"Sostreure's intencionadament a una cosa".

Fuggire.

E Tirant combatia envers lo cap de falca, car a poc anava defugint de la pressa de la gent./E Tirante combatteva verso il capo dell'ala, ché a poco a poco andava fuggendo dalla pressa della gente (157).

defunt m.

"Difunt".

Defunto, morto.

E deliberaren que, après fetes les obsèques als defunts, que el llevassen emperador, e farien matrimoni d'allí ab l'Emperadriu./E deliberarono che, dopo fatte l'essequie agli defunti, di crearlo imperatore e di fare il matrimonio di lui e dell'imperatrice. (480); ... restant a estima dels presents quasi defunta... a stima di quelli che mi erano sopra, quasi morta restando (398).

hores de defunts v. hora

Officii de' defunti.

degollar tr.

"Matar tallant el coll".

Decollare, occidere, tagliare a pezzi.

matant e degollant tants com aconseguir-ne podien/amazzando e decollando quanti ne potea giungere (25); no comportarien que una mora, enemiga de la santa cristiana llei, ab ses encantacions l'haja mort e no la degollen de peus/non comportarano che una mora, nemica della santa christiana legge, con le sue incantaboni morto l'havesse, e non focidano incontinente (363); degollant los enemics/tagliando a pezzi gli nemici (134).

degotar intr.

"Caure a gotes".

Cedere da dosso.

véu descavalcar a Pirimus, ab lo cavall tot banyat de suor que degotava com a pluja/vidde dismontare Piramo dal cavallo tutto bagnato di sudore che da dosso gli cadeva come pioggia (134).

degú v. algú

degun v. negun

degut adj.

1. "Convenient".

Debito, condecenete.

es deguda cosa e de bona consuetud/e debita cosa e di buona consuetudine (21); vergonya deguda a sa edat/vergogna condecenete all'età (143).

2. "Que s'ha d'atribuir, que té per causa".

Debito.

havia deliberat la imperial bondat e liberal senyoria de vida sua, renunciar al sobredit famós Capitá e magnánim cavalier l'imperi e deguda senyoria/haveva deliberato l'imperiale bondà e liberale signoria in vita sua di rinunziare al sopradetto famoso capitano e magnanimo cavaliere l'impeno e debita signoria (453).

deixar tr., refl. (lleixar)

1. tr. "Abandonar, no emportar-se".

Lasciare, deporre.

deixaren enmig un gran portal/*lasciarono* in mezzo una gran porta (24); Aquests, a galop tirat, *deixaren* tota la gent de peu atrás/E questi a galoppo tirato andorono, tutta la fantaria a dietro *lasciando* (286); on has *lleixada* la fresca color de la tua graciosa cara?/dove hai *lasciato* il fresco colore di tuo gratoso volto? (322); Senyor Comanador, ma senyora vos prega que... de continent, totes coses *lleixades*, siu ab ella/Signore comandante, la mia signora vi prega... che incontinent, *deposte* tutte le cose, siate da lei (96).

deixar a part. v. part

Lasciare da parte, cacciare da parte.

2. tr. "Separar-se d'un lloc".

Lasciare.

lo meu rosal *ha lleixat* lo camí real/Il mio cavallo... *ha lasciato* la via maestra (29); obrí la caixa e *deixà*-la un poc oberta/aprí la cassa e *lasciò* la un poco aperta (231).

3. tr. "Cessar d'estar amb una persona".

Lasciare.

Com Tirant se véu que Plaerdemavida l'*havia deixat*.../Quando Tirante si vidde che Plaerdemavida l'*havia lasciato*... (233).

4. tr. "Cessar de posseir, d'usar". **deixar la persona. "Morir".****Essere morto.**

je trists d'aquells que hi *deixen les persones*/je tristo per causa di quelli che *sono stati morti* (21).

5. tr. "Fer perdurar una cosa".

Lasciare.

Los enamorats passats, los quals desitjaven de llur glòria *deixar* fama/Gli innamorati passati, che della glòria loro memoria e fama *lasciar* desideravano (121).

6. tr. "Instituir, encarregar algú alguna cosa en morir o anar-se'n".

Lasciare.

Jo us *deixa* senyore de tot quant he/fo vi *lascio* signora di tutto quello ch'io ho (3); en son testament *lleixà* hereua la filla/nel suo testamento *lasciò* herede la figliuola (154).

7. pron. "Cessar d'exercir, de practicar, de fer una cosa" (amb les prepos. *de* o *a*).**Lasciare di, lasciare a, restare (di), distorsi, non volere, dimettere; lasciare a.**

e fon aquí molt gran desbarat en les danses, que tots *se deixaren* de dansar/e quivi molto gran scompiglio fu nelle danze, che tutti *lasciarono* di danzare (463); Ací *se lleixa* lo libre de parlar del rei Escanano/E quivi *lascia* l'autore a parlar del re Scanano (409); *deixà's* de dansar/*restò* di danzare (85); si hi persevera ab pertinàcia reprene'ls, ne encara los ponessa se no *se'n lleixen*/e se loro perseverano con pertinàcia, reprene'gli, et anchora gli punisca se non *se ne distogliu* (143); jo el suplic... *se* vulla *deixar* de temotar la mia anima/lo il supplico... che voglia *distorsi* di attertare la mia anima (228); *s'es deixat* de viure per no veure tanta confusió/*non ha voluto* vivere, per non vedere tanta confusione e vergogna (346); Lo rei de Sicilia suplicà l'Emperadriu que li fes gràcia de dansar ab ell, e la virtuosa senyora li respòs que gran temps havia que *deixada se'n era*/Il re di Coccia supplicò all'imperatrice che gli facesse gràcia di danzare con lui, e la virtuosa signora gli respòs que gran tempo era che *l'havia dimessa* (450); e per aquell dia *lleixaren-se* de combatre/e per quel giorno la battaglia *dimissero* (349); Ací *es lleixa* lo libre a parlar del cavaller Espèrcius, per no tenir prolixitat/Quivi *lascia* l'autore a parlar di cavaliere Persio per non esser prolixo (413).

8. tr., pron. "Absténir-se de fer una cosa" (amb la prepos. *de*).**Lasciare (di), lasciarsi (in).**

serien la causa d'impediment a la fi de mon propòsit, los quals *deixarà* de recitar, perquè no és temps ni lloc/sariano la causa de impedirmi alla fine il mio proposito, li quali *lasciarò* di recitare, perché non gli è tempo né luogo (213); E direu-li de ma part no *es deue* de tot lo que sia honor sua/E diretegli da parte mia che'l non *lasci* in cosa alcuna quello che sia di suo honore (146).

9. tr., pron. "Permetre".

Lasciar(si).

Deixa l'estar, que encara hi troba sabor/*Lasciallo* stare, ché anchora gli truova sapore (263); manà als seus... que els *lleixassen* tornar a les llurs desitjades tendes/comandò agli suoi... che alle loro desiderate tende tornare gli *lasciassero* (349); vos *haveu* així *lleixat* senyorejar/vi *haveu* così *lasciato* signoreggiare (33); E per no perdre aquest salari, ans *se deixaren* tots tallar a peces que consentir en negun malbarat./E, per non perdere questo guadagno, anzi *si lasciarono* tutti tagliare a pezzi che consentire ad alcun mal cambio o ad alcun inganno. (164)

10. tr. "Cessar d'impedir una acció".

Lasciarsi.

deixà's anar per la corda avall e fallia-se'n més de dotze alnes que no plegava en terra/si *lasciò* andare giù, e gli mancavano a giungere in terra più di dodici canne (233).

deixar-se dir (una cosa). "Gosar de dir-la".

Lasciarsi uscire di bocca.

ab furor inestimable ab l'espasa en la mà volgué cercar totes les cambres, *deixant-se dir* que ara fos rata o home, de matar-lo sens merçò neguna/oon furor inestimabile, con la spada in mano, tutte le camere cercar voise, e *lasciossi uscire di bocca* che, o fusse topo o fusse huomo, senza emrodre alcuna l'occedena (241).

deixar-se anar. "Afluixar-se per negligència".

*

Allaquint de jom en jom e *deixant-se anar* los ànimos ociosos dels cavallers anglesos, molts dies eren passats en pau/Di giorno e in giorno debilitandosi e stando in ocio gli animi de' cavallieri ingliesi, moti di erano passati in pace (28).

11. lleixau-me estar (frase substantivada).

Lasciatemi stare. (sost.)

Estefania, vestida e per vestir, e assaïta en terra, e les mans no li volien ajudar a ligar lo capell, tant estava de bona gana tota plena de lleixau-me estar/trovolla che si vestiva, e Stephania vestita, e nel vestirsi s'era posta a sedere in terra, e le mani non gli volevano aiutare aconciarsi il capo: tanto era di buona voglia, tutta piena di *lasciatemi stare* (162)

dejecció f.

"Rebaixament moral".

Deietione.

de mi seria manifestada la veritat de la malesa que cometriem, en gran *dejecció* de nostra honor e fama/la veritat fusse manifesta della malignità che cometeressimo, in grande *deietione* del nostro honore e della nostra fama mentone fatto sana (317).

dejectar tr.

"Rebaixar moralment".

Sottomettere.

has dejectada la tua real majestat sots taca de grandíssima vergonya e infàmia, no passadora tant com lo món durarà/*hai sottomessa* la tua reale maestà, che ti macula di grandissima vergonya et infamia, per non dover passare tanto come il mondo durarà (308).

dejecte adj.

"Rebaixat socialment".

Deietto.

Tu est pobre e *dejecte*, i ell és ric/Tu sei povero e *deietto*, et egli è ricco (310).

dejorn adv.

"Prompte".

Di giorno.

Tirant pregà al rei de Sicília que es recollissen *dejorn*/Tirante pregò il re di Sicilia che di *giorno* si raccogliesse (408).

dejú m.

fig. "Qui no té una cosa o no l'ha feta mai".

Quello che è a digiuno.

Puix vos sou farta, poc curau dels *dejuns*/Poiché voi sete satia, poco vi curate di quelli che sono a digiuno (225).

2. Vocabulari català-italià.

dejunar *tr.*

"Celebrar un dejuni".

Digiunare.

La tercera, que dejunan los dejunis manats /il terzo è che digiunano i digiuni commandati (221).

dejuni *m.*

"Acció de dejunar, de no prendre aliments".

Digiuno.

La tercera, que dejunen los dejunis manats /il terzo è che digiunino i digiuni commandati (221).

dejús *prepos.*

"Davall, dessota".

Sotto, giù sotto, di.

posaven les dagues dejús la falda del bacinèt e allí se ferien malament /cacciavano le daghe sotto il camaglio e il malamente se ferivano. (73); posaren-lo dejús un porxe que hi havia /il posero giù sotto un portico che gli era (234); dec eixir dejús les ales de ma mare /debbo uscir dalle braccia di mia madre (22).

delectació *f.*

"Plaer gustat plenament".

Delectatione.

...audàcia, ira, delectació, tristícia /...audacia, ira, delectatione e tristezza (192).

dellber *m.*

"Propòsit sortit com efecte d'una deliberació".

Deliberatione, animo.

mon dellber és estat, en aquest temps que no l'he vist, de tenir-te en compte de fill /la deliberatione mia è stata, in questo tempo ch'io non l'ho visto, di tenerti in computo di figliuolo (303); lostampo tingué dellber, com los en Sicilia, de dar sa filla a Tirant /hebbe semore animo, d'apoi, di dare sua figliuola a Tirante, quando fusse in Sicilia (108).

dellberació *f.*

"Acció i efecte de deliberar".

Deliberatione, ponderatione.

la dellberació de tan penada vida com l'alta vostra vol fer passar a mon senyor Tirant /la deliberacion di tanta penosa vita come l'altrezza vostra vol fare patire a monsignore Tirante (252); e totes les coses que feia ab molt gran dellberació /il quale faceva tutte le cose con gran ponderatione (134).

dellberar *tr.*

1. "Examinar i pesar les raons a favor i en contra d'una determinació a prendre".

Decretare.

lo consell dellberà com ab poca dificultat se poria pendre la ciutat /nel consiglio fu decreto che con poca difficoltà se potria prendere la città (98).

2. "Resoldre una qüestió després de considerar les raons a favor o en contra d'una determinació a prendre".

Deliberare.

dellberaran de pujar-se'n alt en un mont /dellberorano di montare alto sopra uno monte (23).

dellberat *adj.*

"Fet amb deliberació".

Deliberato.

jamés pensí en fer-vos enuig que ab dellberada pensa ho tes /io non pensai giamai di farvi molestia che con pensiero dellberato io facesse (262).

dellcadura *f.*

"Qualitat de delicat".

Delicatura, delicatèzza, industria.

Com la filla del moro véu la donzella així jove e de tan gentil dellcadura, tota despullada, pres-li molt gran compassió /Quando la figliuola del moro la donzella così giovane e di tanto gentil dellcadura, tutta spogliata vidde, grandissima compassion gli ne venne (299); d'aquesta raonable ira... roman tan dellcadura la ma agrejada delicadura /di questa ragionevole ira... roman tanto dellcadura la ma aggravata delicatèzza (437). Eren los leons obrats e no menys entrellada la tomba de diverses colors: or, atzur e altres esmalts, ab molta art e dellcadura /Gli leoni erano lavorati e non meno intagliata la tomba di diversi colori d'oro e di azzurro et altri smalti con molta arte et industria (485).

dellcament *m.*

"Cosa delicada".

Delitia.

en lo loc de l'adversari per lo qual la virtut se mostrarà e s'estorparà han successis dellcaments /in luogo dello adversario per il quale la virtù si dimostrava e se ingagliardiva, sono successesse le delitie (143).

dellcat *adj.*

"Extremadament fi".

Delicato/dilicato.

la sua complexió era d'home molt dellcat /la complexion sua era di uomo dellcatissimo (236); la veirella d'or i la d'argent, molt ben obrada d'esmalts e dellcada forja /i vasi d'oro e quelli d'ariento ortimamente lavorati di smalti e di dellcata foggia (542).

dellcte *m.* (dellit)

"Infracció de la llei".

Delitto.

...abraçar e tirar a si tots los pecadors e perdonar-los, per grans que sien los pecats e dellctes /...abbracciare e tirare a sé tutti gli peccatori e perdonare loro, per grandi che siano gli peccati e dellitti (351).

dellir *tr.*

"Esborrar".

Delere, scancellare, togliere e delere.

suplic a la senyoria vostra que l'extrema amor que de present vos porte no sia dellida de la memòria vostra /io supplico alla signoria vostra che l'estremo amore che al presente vi porto dalla memoria vostra delato non sia (367); (Oh Déu misericordiós, clément e piados, que segons la multitud de les tuas misericòrdies dellis los pecats dels pendents... /O Iddio misericordioso, clément e pietoso, che secondo la moltitudine delle tue misericòrdie scancelli gli peccati degli penitenti... I (478); ...per tal que per obliu no fossen dellides de les pensers humanes... acció che per la seordia dagli humani pensiers tolli e delitti non fussero (Prol.).

dellit v. dellcte

delit m.

1. "Viu plaer de l'ànim o dels sentits".

Diletto, piacere e diletto, delitia, diritto (e).

era un gran delit de veure-les/era gran diletto a vederle (27); prenc gran delit en tocar-les/io prendo grande piacere e diletto a toccarvi (233); ... la ciutat de Roma con començs donar-se a delits e a repòs... gli romani... non cominciassero a darsi alle delitie et al riposo (143); delit és de recitar la granea de l'alt coratge dels generosos prínceps/diritto è a recitare la grandezza dell'alto cuore degli generosi principi (221).

2. "Vigor i plaer de l'esperit per a obrar".

Diletto.

Tirant... cavalcava un cavall sicilià, e ab lo delit que tenia anant saltant per lo camí és caigut en una gran sèquia/cavalcava un cavallo siciliano e, col diletto che aveva, andando saltando per il camino, in un gran canale è caduto (236).

3. "Delictes".

Delitto.

Plàcia a la celsitud vostra fer obrir les portes de la vostra gloriosa habitació a mi, innocent de tal delit/vi supplico... che alla celsitudine vostra piaccia a me, innocente di tal delitto, far aprire le porte della gloriosa habitacion vostra (54).

delitar tr.,pron.

1. tr. "Donar delit".

Dilettare.

...exercitant les vostres persones en lo treball delitós de les armes, perquè la coïssor i fatiga que d'aquelles nostres contraris senten, a nosaltres poc delita/... esercitando la vostre persone nel dilettevole travaglio de l'arme, acciò che fardore e fatica che di quelle gli nostri contrari sentono, a noi altri poco dilietti (387).

2. pron. "Prendre delit, tenir plaer".

Dilatarsi (di).

se delitava llegir un libre/si dilietava di leggere uno libro (28).

delitós adj.

1. "Que dóna delit".

Dilettevole/delettevole, diletto.

En la ferti, noa e delitosa illa d'Anglaterra/Nella fertile, noia e dilettevole isola d'Inghilterra (2); no hi podien sentir la mala pudor de la sentina, mas gran fragància de totes les delitoses odors que puguen nomenades ésser/non gli potevano sentire il fetore della sentina, ma gran fragantia de tutti gli dilettevoli odori che ponno essere nominati si sentivano (202); assequeren-se en la verd e delitosa prateria/si missono a sedere nella verde e dilettoza prateria (28).

2. "Que té delit".

Diletto.

E per ço vull ordenar de ton delitós viure ab tres-cents menjadors ordinàriament en ta posada/E per questo voglio ordinare che il tuo dilettozo vivere con trescento bocche ordinariamente sia nel tuo alloggiamento (264).

dellà prepos.,adv.

1. prepos. "De la part d'allà".

Di là da.

Après que agò fon fet, prestament dellà lo pont féu ficar de grosses bigues e feren allí un paleno/Dopo che questo fu fatto, con gran prestezza di là dal ponte fece ficcare grossi travi et un steccato gli feciono (304).

2. adv. Usat en correlació: **deçà...dellà.****Di qua...di là, di una parte...d'altra.**

aquell que lo just condemna, a Déu és abominable, deçà per gràcia, e dellà per glòria/aquello che il giusto condanna, a Dio, di qua per gratia e di là per gloria, è abominevole (221); los uns caïen deçà, los altres dellà/alcuni cadevano di una parte et alcuni cadevano dall'altra (222).

dellurament m.

"Acte de donar la llibertat".

Liberatione.

per lo qual [Tirant] ha rebut, no solament subvenció, socors, favor i continua defensió i adjutori, mas encara lliberació e dellurament de tanta opressió, perill evident e certa captivitat/per il quale l'imperio greco non solamente sovvenzione, soccorso, favore, continua difensione et aiuto, ma anchora libertà e liberatione di tanta oppressione, pericolo evidente e certa servitù (453).

dellurar tr.

1. "Posar en llibertat".

Liberare, essere libero, soddisfare.

Així et plàcia, Senyor, dellurar la mia ànima de tot perill infernal/Così ti piaccia, Signor, liberare la mia anima d'ogni pericolo infernale (478). Ion dellurat dels enemics/fu libero degli nimici (98); Jo so content ab ajuda de la divina Bondat dellurar-vos, e accepte vostra batalia e requesta, lo son contento, con fauto della divina bontà, di satisfarvi, et accetto la battaglia della richiesta vostra (74).

2. "Alliberar d'un mal o d'una obligació".

Dispacciare, essequire.

l'Emperador delibrà que prestament dellurà's l'ambaixador de Tirant/l'imperatore delibrò che prestamente quello si dispacciasse (393); lo que de mi voiràs fer prestament me vullies dellurar/voglio con gran prestezza essequire quello che di me fare vorrà (166).

delliure adj.

"Alliberat".

Libero.

si d'ací vós ne tomau, de mort o alesiàt no pòreu ésser delliure/se di qui voi ve ne tornati, che da morte o da restare strappiato non poteti esser libero (236); no et desplaia de matrimoni fer-me delliura, perquè contrasta la subjugació de nosaltres, dones.../non ti spiaccia di farmi libera di questo matrimonio, però che contrasta la soggiugatione di noi altre donne... (381).

demà adv.

"El dia que segueix a l'actual".

Domani/domane/dimane.

E demà qui és lo divendres de Passió han elets los més forts... per entrar dins lo castell/E domani, che è il Venere di Passione, hanno eletto li più forti huomini e disposti di tutte le navi per entrare nel castello (99); puix lo camp és mogut, demà en aquell dia los haurem açi/poiché il campo si è mosso, domane in quel giorno quivi gli haveremo (334); d'ací a demà en aquesta hora/di quindi a dimane in questa hora (225).

demà passat.**Passato dimane.**

La senyora m'ha dit que li faça adobar lo bany per a demà passat/La signora mi ha detto che io gli faccia mettere ad ordine il bagno per passato dimane (225).

demandador m.

"Persona que demana".

Addimandatore.

sia sci. licet e fervent demandador/sia sollicito e fervente addimandatore (143).

demanar tr.

1. "Sol·licitar".

Addimandare/dimandare/domandare, impetrare, ricercare, citare, capere.

la virtuosa Contessa, muller sua... veient lo ab humilitat tan profunda demanar: li almoira, li feta donar més caritat che a tots los altres pobres/vedendo la virtuosa contessa molgiere sua con humilitat tanto profunda addimanda: elemosina, molto più che agli altri poveri dare gline facea (4), «E com pots tu demanar cavalleria fins che sàpies forde?/E come pò tu domandare cavalleria fino a tanto che tu non sai fordone? (30), anava a la ciutat de Varoich per demanar caritat/si nducea alla città sua di Varoich per impetrare carità (4), seran manifest los vostres mala qui demanen padós enginy/saranno manifesti gli vostri fatti mali, li quali con cautela ricercano ingegni (232), me dau sentença de vida, demanari a la mercè vostra que davant la lustrissima Princeesa, aquella sua jutge/mi date sententia de vita, pidando la mercè vostra dinanzi alla illustre prencipessa, e quella sua giudice (146), lo grat demanar ponia en aquella hora que per lo mal meu digués.../e, ciò che è grato, il pensiero d'alcun capere potria in quella hora che per il mio male dicevesti... (248).

2. "Preguntar, inquirir".

Addimandare, intendere.

de son pare no curi de demanar: ne, per quant la mia pensa estava més ocupada en les armes que no en demanar dels linatges/Del padre suo non mi curai di addimandare, perché havevo più occupato il pensiero mio nell'armi che intendere la progenie (57).

demanda f.

1. "Petició".

Dimanda/addimanda, desideria.

si la vostra demanda foa honrosa e justa/la vostra dimanda fusse onorevole e giusta (21), equalment estime difícil refusar o acceptar la vostra demanda/ugualmente stimo difficile rifiutare o accettare l'addimanda vostra (482), Ara pona haver lloc la mia demanda/Hora potria avere luogo il mio desiderio (109).

2. "Acte de demanar judicialment".

Domanda, *

jo só vengut aci davant la majestat tua per posar clam e demanda contra un fals e reprovat cavalier/Jo son venuta qui, dinanzi alla maestà tua, per far richiamo e demanda contro uno falso e reprovato cavaliere (75), aquells qui tinguen clam o demanda de negú/ciascuno che avesse lite o algún deudore (124).

3. "Acte d'exigir el pagament d'un tribut".

Dimanda.

... la santa mare Esqúisía, la qual de tot son poder la defendrà e no adquirirà per a si subsidis ni demandes/... la santa madre chiesa, la quale con tutto il suo potere difenderà, e non acquistarà per sé subsidii né dimande (194).

4. "Pregunta".

Dimanda.

Si ira no hi mesclau en vostres paraules -dix l'eremita-, bona demanda /eu/Se passione non mescolate nel parlare, buona dimanda avete fatto -dixse l'eremita- (14).

demèrit m.**"Acció que mereix pena".****Demerito.**

Mas sol un demèrit ma extrema amor guasta/Ma solo un demerito il mio estremo amore guasta (324).

demés pronom pl.**loc. adj. o pronominal. los demés. "La majoria"****La maggior parte di loro, il più di, la più parte.**

los demés han fet armes molt honoroses/... havendo la maggior parte di loro onorevolmente combattuto (57), E les dames quasi los demés dies lo venien a veure/E le damme quasi il più degli giorni il venivano a vedere (258), No fon acceptat a negú la raó del rei de Dornas, ni los demés escoltar no el volgueren /La ragione del rei di Damasco ad alcuno non fu accolta, e la più parte ascoltare non la volse (348).

demesiat* adj. (desmeslat)**"Excessiu".****Smisurato, senza misura, superfluo, fuori di proposito, indarno, tutto fatto.**

les tués demesiades paraules/le tue smisurate parole (166), no veig res que demesiat sia/non vedo nulla che sia senza misura (262), demesiada cosa serà mencionar com l'altaza vostra tinga tanta habituació de virtuts/superflua cosa sana recitare come l'altrezza vostra habbia tanta habituacione di vertu (278), alla on no ha culpa no hi fretura però, car demesiat seria: la dove non è colpa perdono non gli bisogna, ché fuiori di proposito sana (415), seria demesiat lo demanar/sana il dimandare mio indarno (132), apò és demesiat per a mi/questo è tutto fatto per me (97).

demostració f.

1. "Manifestació exterior".

Dimostrazione.

ab manifesta experiència e ocular demostració/con manifesta esperienza et ocular dimostrazione (251).

2. "Fingiment".

Dimostrazione.

fent demostració que dormien/facendo dimostrazione che dormissero (24).

demonstrar tr.

1. "Mostrar, manifestar".

Dimostrare.

no pogué resistir que no demonstràs ésser molt agreujada/no poté resistere... che non si dimostrasse essere sommamente aggravata (2).

2. "Provar".

Dimostrare.

La tribulació de fortuna demonstra la valor de l'hom/La tribolazione di fortuna il valore dell'uomo dimostra (374).

3. "Fingir".

Fingere.

e venien demonstrant que deien hores/e venivan finendo di udire l'officio (99).

demudat adj.**"Canviat de l'aspecte normal".****Tramutato.**

E ella inclinà lo cap sobre los pits de Tirant ab gest molt trist e ab la cara tota demudada e descolorida./Et ella, con tristissimo gesto e con la faccia tutta tramutata e scolorita, il capo sopra al petto di Tirante inclinò (375).

denegar tr.**"No concedir la cosa demanada".****Denegare/diniegare, negare.**

mostres tenir poc grat de mi e per ço denegues lo matrimoni/mostri ch'io ti habbia poco sangue e per questo il matrimonio denieghi (324), Digau al senyor Capità que ell no ens deu denegar la vista ni menys lo parlar/Diceti al signore capitano ch'egli non ci dee diniegare la vista né meno il parlare (360), no serà cosa ninguna que us sia denegada/non sarà cosa alcuna che vi sia negata (101).

denejar tr.

"Purificar".

Mondare, purgare.

dels peccats que he fets per frevoitat de la conversació humana, tu, Senyor meu, me deneja ab la tua pietat e misericòrdia/degli peccati che ha fatti per la fragilità della conversazione humana, tu, Signor mio, mondami per la tua pietat e misericòrdia (478). *Per fidem et penitentiam purgantur peccata*, que vol dir: "Per fe e penitència se denejan e es llancen los peccats." /...che vuol dire: per fede e penitència si purgano e si cacciano gli peccati (403).

denovèn adj. num.

"El que fa dinou".

Decimonono.

Tirant partí lo denovèn dia del mes, hora de mitja nit/Tirante il decimonono giorno del mese, all'ora di mezza notte si partí (155).

dent f.

"Cada un dels ossets situats dins la boca dels mamífers, que serveixen per a la masticació del aliments i altres usos".

Dente, detto (e).

ab les dents pres l'espasa e apartà-la un tros lluny/od' denti prese la spada e, portà-la un gran pezzo lungi... (68); ...en la mia pensa fos caigut un tal fet entre les dents, jo hagués promès fer tal vot.../...nel pensiero mi fusse caduto una tal cosa e che fra gli denti io havessa detto o promesso di fare tal voto... (113).

denunciar tr.

"Anunciar".

Denuntiare.

Lo benigne senyor, oint la mort de son fill, respòs al Cardenal e altres qui lo denunciaren.../Il benigno signore, udendo la morte di suo figliuolo, respòs al cardinale et agli altri che gli lo annuntiarono... (254).

deparar tr.

"Procurar".

Mettere innanzi.

anava totstemps reclamant a la Mare de Déu senyora nostra que... li volgués deparar alguna persona que la tractàs bé/sempre la madre d'Iddio Signora Nostra richiamando andava che... gli volesse far grata dei mettermi innanzi alcuna buona persona che ben la trattasse (299).

depart m.

loc. adv. a un depart "A part".

Da una parte, ad una parte, da parte.

féu apartar tota la gent d'armes a un depart/fece tirare tutta la gente d'armi da una parte (133); on'dà'l a un depart/chiamollo ad una parte (132); dix-li a un depart /trattolo da parte... (133).

departiment m.

1. "Eixida".

Dipartita.

ab infinides llàgrimes fon fet llur departiment, e anà-se'n al seu ermitatge/con infinide lagrime fu fatta la dipartita loro (27).

2. "Divisió".

Divisione.

Mes encara honor ha diferència e departiment de llor, a qui pertany reverència, glòria e fama/Ma anchora honore ha differència e divisione de laude, et, acui appartiene riverentia, gloria e fama (196).

departir tr.,pron.,m.

1. tr. "Dividir en parts".

Dispartirsi.

tanell es deparia pel mig/uno anello... si dipartiva pel mezzo (2).

2. tr.,pron. "Dissoldre la multitud de gent que es baralla".

Departire/dipartire/dispartire; partirsi.

ans que fossen deparits hi moriren dotze entre cavallers e gentilhòmens/anzi que fussero departiti, morimo circa dodici fra cavalleri e gentiluomini (61); jo vull deparir aquesta batalla fins que siau grtats en lo lliu/voglio dipartire questa battaglia finché nel letto siate grtati (277); aplegà lo gran Conestable... e deparins los uns dels altres arrovò il gran contestabile... e ne disparti l'una gente dall'altra (67); La batalla durà tot lo dia e es continuà molt cruel, sinó que els fon forçat per la nit que els empedí, perquè feia gran fosca, que s'hagueren a deparir. La batalla durò crudelissima continuamente fino alla sera, la quale si sforzò a partirsi per la tenebrosità che apparechiava la notte (340).

3. m. (substantivat) "Separació, partida".

Partire.

E besà'l moltes voltes al deparir/E baciollo molte volte nel partire (22).

4. tr. "Canviar de manera de pensar".

Dividere.

an deparides d'honor e de llor/sono divise da honore e da laude (195).

5. intr. "Conversar".

Fare partiti.

E parlant ad Tirant a l'Emperadriu ab la Princesa, e deparin e solaçant de coses de plaer, entrà per la cambra la dolorosa Estefania/E parlando così Tirante all'imperatrice e con la principessa solazzando e facciendo partiti di cose di piacere, entrò nella camera la dolorosa stefania (442).

deplorar tr.

"Plànyer una cosa".

Deplorare, condolarsi, piangere.

e planyent deplorava lo gran dan e perdicó que es seguia per l'absència de Tirant de la majestat de l'Emperador/e, piangendo, deploravo el gran danno e perdicione che per l'assentia di Tirante alla maestà dell'imperatore (431); semblava Tirant, encara mort, plorant la dolor de la sua Carmesina viva, planyent deplorava/pareva ch'egli, anchora morto, piangendo, il dolore della sua Carmesina viva condolendosi accompagnava (473); ab paraules que les pedrenyeres los diamants e l'acer bastaren a rompre, en semblant estil planyent deplorava/con parole che il silice, gli diamanti e l'acciaio bastavano a rompere, in simile stilo condolendosi piangeva (473).

deport m.

"Diversió".

Diporto, solazzo.

En aquest deport estigueren per més espai d'una hora./E furono in questo diporto per più d'una hora di spazio (233); Què s'hi fa en la sua cort?... Són hòmens de deport e de plaer?/Che si fa nella sua corte?... Son uomini di solazzo e di piacere? (154).

deportar-se intr.pron.

"Distreure's".

Diportarsi.

un jove que res no sentia d'aquesta ventura, axí d'una nau per deportar-se/un giovane, che nulla di questa avventura sapea, d'una nave uscì per diportarsi (410).

deposar tr.

"Desituir".

Deporre.lo Rei fon deposat/il re fu deposto (38).**derogació f.**

"Minva, perjuf".

Dirogare.No ho dic en derogació de la senyora Princesa/lo no1 dico in dirogare alla signora principessa (132).**derrocar tr.**

"Fer caure".

Abattere, ruinare/roinare/rovinare, cavare, mandare, rompere.véreu rompre llanços e derrocar cavallers e cavalls/haverest visto rompere lanze, abbattere cavalieri e cavalli (387); foradava lo mur, mas no derrocava/forava il muro, ma non lo ruinava (133). E si temeiu que les bombardes no derroquen lo castell.../Ma... se temeti che le bombarde non roino il castello... (304); ja havien derrocàt més de la mitat del castell/già più della metà del castello rovinato aveva (304). E véreu anar Tirant amunt e avall derrocant bacinets del cap/E visto si sana Tirante andare a basso et ad alto cavando bacinetti di capo (340); derrocant destil lades llàgremes/mandando distillanti lagrime (101); derrocà-li quatre queixals/pucogli quattro denti mascellan (157).**derrocàt adj.**

"Caigut per terra".

Caduto e roinato.E après d'alli, envers los turcs a una llegua, estava un lloc tot despopiat ab un gran tros de mur derrocàt/E il appresso, a una lega dal canto degli turchi, era un luogo tutto dispopolato con un gran pezzo di muro caduto e roinato (286).**des prepos., conj.**1. prepos. en la loc. **des de**. Indica el caomençament d'una acció.**Di.**E com los eren prop, llançaven los des de les manes del castell avall/E quando presso gli erano, degli merli del castello a basso gli gittavano (315).2. conj. en la loc. **des que**. Indica el caomençament d'una acció.**Dapoi che, poi che.**e lo que ans era franc e lliure sàpia des que és fet príncip ha presa servitud treballosa, sollicita e honesta/e quello che dianzi era franco e libero sappia, dapoi che fatto è príncipe, ch'egli ha preso servitù travagliosa, sollicita et honesta (143); ...quants enuigs e treballs havia passats des que no l'havia vist/... quanta molestia e travaglio aveva patito poi che non l'havea visto (420).**desacompanyat adj.**

"Solitari, sense companyia".

Scompaganto/discompagnato.Ai, En illi! E qui us ha vist e qui us veu ara, que estau sol, desacompanyat, sens profit negú/Ahi, letto, chi vi ha visto o chi vi vede hora che sete solo, scompagnato, senza utile alcuno! (163); la mia gran amor... sol un punt d'equal temor no desacompanyada/il mio grande amore... solo un punto di uguale timore non ha discompagnato (324).**desaconsellar tr.**

"Aconsellar de no fer una cosa".

Sconfortare.Molta gent li desaconsellà que no anés a empresa d'altre/Molta gente il sconfortò che non andasse ad impresa d'altre (106).**desaconsolat v. desconsolat****desaforat adj.**

"Desmesurar".

Estremo, disordinato, fuori d'ordine, disgratiato.desaforada alegria/estrema letitia (141); vostra desaforada porfídia/la vostra disordinata ostinazione (161); extrema e desaforada amor/estremo e fuiori d'ordine amore (258); E si la desaforada fortuna consent nosaltres fugir.../e, se la disgratiata fortuna consente che noi altri fuggiamo (156).**desagraduació f.**

"Acte de desagraduar".

Degradatione.(v. l'exemple en desagraduar)**desagraduar tr.**

"Privar qualcú del seu grau o dignitat".

Digradare/disgradare.si girava la cara cauria en molt lleig cas de fals e de perjuf, llançant-lo de la fraternitat, desagraduant-lo de tot l'orde de cavalleria, faent un home de fust ab mans, braços e peus... posant-li son propi non en la desagraduació/cadena in molto brutto caso di falso e di spergiuro, cacciando della fraternità, digradandolo de ciascun ordine di cavaleria, facendo uno huomo di legno... ponendogli il suo nome proprio nella degradatione (90); e d'esser desagraduats de l'art de gentilesa e de l'orde de cavalleria, e sien desnaturats de la noble part d'on venen/e de esser disgratiats dell'arte di gentilezza e dell'ordine di cavaleria, e siano desnaturats della nobil parte e progenia da cui procedono (146).**desalt m.**"Desplaer, disgust", en la loc. **per desalt de**.**Per minuire l'honore di.**e apò no feien per desalt de sa alteza/e questo non facevano per minuire l'honore di sua altezza (71b).**desamar tr.**

"Deixar d'amar".

Disamare, non amare, poco amare.e vós, qui us feu amar e desamar deveu pendre apò per somni/e voi, chi vi fati amare e disamare, doveti prendere questo per un sogno (296); la tua bellea te fa meréixer encara desamar/la tua bellezza ti fa meritare anchora che non ami (188); E per temor que per la vostra excel·lència no sia desamat me porta doble pena/E la paura che da vostra excellèntia non sia poco amato mi raddoppia la pena (243).**desamparat v. deseparat****desaparéixer intr.**

"Cessar d'estar present".

Disparire.lo déu d'Amor desaparagué que jamés no fon vist/il dio d'Amore disparse, che giamai non fu visto (55).

desarmar tr., refl.

1. tr., refl. "Llevar l'armadura o l'arnès a un guerrer".

Disarmar(si).

tan prest com l'home era mort o nafat lo desarmaven, e l'arnès feien-lo vestir e altr'tanto presto come l'huomo era morto o ferito, il disarmavano et ad altri facean vestire quello arnese (164); no consentí que negú se desarmés/non consentí che alcuno si disarmasse (23)

2. tr. "Fer deixar les armes ofensives".

Disarmare.

E los mantenidors prestament loron desarmets/e gli mantenitori prestamente furono disarmati (52).

desarmat adj.

"Despullat d'armadura".

Disarmato.

¿com trobaran al Rei...o armat o desarmat?/in qual modo trovaranno il re...: armato o disarmato? (14).

desassetjar tr.

"Llevar el setge".

Levare l'assedio, essere fuori dell'assedio.

ans que aquestes vitualles sien despeses, Tirant haurà dat orde que n'hauem més, e haurà desassetjada la ciutat/anzi che queste vettovalgie siano spese, Tirante haverà dato ordine che ne haveré piú et haverà levato l'assedio dalla città (420); aneva confortant la gent de la ciutat, dient-los que s'alegrassen, que ara sanen desassetjats/andava confortando la gente della città, dicendo loro che si allegrassero ché hora sanano fuori dell'assedio (418).

desastrat adj.

"Malastruc, desgraciat".

Disgratiato.

lo seu li paria que no fos res com pensava en la trista e desastrada fortuna que en la persona de Tirant s'era seguida/e gli parca che l'suo non fusse nulla quando pensava nel tristo e disgratiato caso nella persona di Tirante era seguito (236).

desastre m.

"Desgràcia, dissort".

Sinistro, inconveniente.

...fallint-me raons per defensar als miradors la cosa de tal desastre/...mancandomi ragione per difensare da quelli che mi havevano visto la causa di tale sinistro (398); no pogui retenir lo natural moviment qui em forçà de fer tal desastre/il naturale movimento retenir non potè, che a far tale inconveniente mi sforzò (334).

desavenir tr.

"Cessar d'estar avingut".

Venire contro.

faran qualsevol altra raonable sotsmissió sens molt perjudicar l'honor de llurs grans senyones, ab les quals discordar o desavenir si l'aparelles, sia certa la tua industriosa ventura, que, sens tardà, de cruels i animoses armes li serà feta enuïosa experència/faranno qualsivole altra raonevole sommissione, senza molto pregiudicare al'honore delle loro gran signore, con le quale, se tu sarai a discorde e ti apparecchi di venirti contro, sia certa la tua industriosa ventura che, senza tardità, di crudeli et animose arme gli serà fatta invidiosa experència (426).

desaventura f.

"Sort adversa, desgràcia".

Disventura, disgratia, sciagura.

inc dubte que la mia desventura no em done passions de donzella mortal/ò mi dubito che la mia disventura non mi dia passiones de mortal donzella (228); (No em clam de la fortuna si m'ha portat en l'extrem que só de la mia mala sort e desventura/lo no mi doglio della fortuna, se m'ha portato nell'estremo ch'io son della mia sorte e disgratia (318); vull lamentar-me sovint ab moltes llàgrimes la mia gran desventura/Vorrei lamentarmi sovente con molte lagrime della mia gran sciagura (210).

desaventurat adj., m. (desventurat)

"Desgraciat".

Disaventurato/sventurato, disgratiato, sfortunato; infelice, disgratiato.

Ans vos dic que és prou desaventurat/Anzi, giudico che è assai disaventurata (21); ¿Què serà de mi, trista desaventurada...? ¿Què serà de mi, trista e sventurata...? (22); alguna desaventurada persona vos haurà fet creure alguna faula orpellada/alcuna persona disgratiata una orpellata favola vi haverà fetto credere (226); a mi, desaventurat petit servent, só tornat abornnabile, puix só de ma senyora refusat/a me si fortunat, infimo servo, divenuto son et abhominevole, poch'io son dalla mia signora rifiutato (283); be sou vituperats en aquesta jornada que moriu com a desaventurats/bene seti vituperati in questa giornata che come infelici moriti (337); veig que aquell desaventurat no pot haver sanitat ni goig de lla on hi ha tan gran malevolença/ò vedo che quello disgratiato non puote haver gaudio né sanità di là dove habbia tanto gran malevolentia (252).

desbarat m.

1. "Derrota".

Destrucció.

car no podia pensar quina era estada la causa de tan gran desbarat/che non poteano imaginare la causa della loro destruccion (12).

2. "Desorde, confusió produïda per un esdeveniment inesperat".

Scompioglio, disordine.

e fon aquí molt gran desbarat en les danses, que tots se deixaren de dansar/e quivi molto gran scompioglio fu nelle danze, che tutti lasciorono di danzare (463); Com aquest desbarat hagües durat un poc espai...vengué Tirant/Quando questo disordine fu durato un poco di spatio...venne Tirante (133).

desbaratar tr.

1. "Posar en desorde".

Scapigliare, rompere, distruggere.

arrapa la mia cara, desbarate i arranque los cabells del meu cap per sentir part dels treballs vostres/il volto mi graffio, scapiglio e cavo gli capelli di mio capo per sentire parte degli travagli vostri (461); los turcs estaven molt desesperats, com dues voltes eren estats desbaratats, maldien del mon e de la fortuna/i turchi erano molto desperati, ché due volte erano stati rotti, e maldicevano la fortuna (148); Teniu temps per a proveir si el poràs desbaratar e rompre/Woi avete tempo per provvedere se rompere e distruggere il potestivi (315).

2. "Tirar per terra les coses coordinades cap a una fi".

Guastare.

tant com jo adobe de dia ho desbarata la Viuda de nit/quanto io accorcio di giorno la Vedova di notte guasta (218).

desbaratat adj.

"Desordenat".

Sbaratato**, senza ordine e sbarrattati**, senza ordine sparto.

Com desbaratades, per les carrers de la ciutat, les esquadres de Tirant correguessen, de les torres e terrats ab canteres reberen gran ofensa./Le squadre di Tirante, come sbaratate, per le strade della città corsero, e dalle torri e tetti con sassi grandemente offesi furono (394); veia venir tota la gent, uns aprés d'altres, e tots desbaratats/vedeva venire la gente l'uno dietro al'altro, senza ordine e sbarrattati (157); Jo us veig, senyor, ab los cabells llargs i desbaratats/Et io vi veggio, signore, con gli capelli lunghi e senza ordine sparti (461).

2. Vocabulari català-italià

descaïç *adj.*

"Que no duu sabates ni altre calçat".

Scalcio/discalcio, scalcio.

Cavaller gloriós, despullau-vos en camisa e descaïç anau-vos a posar al costat d'aquella qui us ama més que a la sua vida/Cavaliere glorioso, spogliatevi in camicia e scalcio, andati a porre al lado di quella che vi ama più che la sua vita (434); per los vostres grillons só anada descaïça/per gli ferm delle vostre gambe io son stata discaïça (461); totes les dones...squeren de la ciutat descaïçes/tutte le donne scalciate...uscimo della città (19).

descaïçar *tr.*

"L'Levar les sabates".

Scalcicare, sciacciare.

...com jo no sia mereixedora descaïçar-li la sabata/...non essendo io degna di scalciagli la scarpa (452); no seria degna de descaïçar la sabata/non seria degna di sciacciare la scarpa (152).

descans *m.*

"Acte de descansar".

Riposo, conforto.

vinga Tirant, qui serà vera consolació, fi, remei e descans dels meus mals/venghi Tirante, che vera consolazione, fine, rimedio e riposo degli miei mali (398); és gran descans als miserables com recitar poden llurs dolors a persona fei e piadosa/è gran conforto agli miseri quando recitare ponno gli loro affanni a persona fedele e pietosa (301).

descansar-se *intr.pron.*

"Deixar de treballar per llevar el cansament".

Riposarsi.

altre dia, com se seria descansat, poria tomar dins en la cambra/un altro giorno, quando si seria riposato, nella camera tomare potria (262).

descàrrec *m.*

"Acte d'alliberar d'una responsabilitat".

Discarico.

...perquè sia vist d'ara avant...mon descàrrec, te tramet la present per Egipte, trompeta teu/perché sia visto da hora innanzi...il mio discarico, la presente per Egitto, trombetta tuo...ti mando (152).

descarregar *tr.*

"Alliberar una persona, animal o cosa, de la càrrega que suportava".

Scaricare.

manà descarregar totes les atzemies/commandò di scaricare tutte le somme (57).

descarregat *adj.*

"Alleujat d'allò que portava".

Scarico.

trobà quasi les naus descarregades/quasi le navi scariche trovò (163).

descavalcar *intr.,tr.*

1. intr. "Baixar del cavall".

Dismontare/smontare, dismontare/smontare da cavallo, discendere immediate da cavallo.

prestament descavalcà e féu-li gran reverència/dismontò e gli fece gran riverentia (28); manà a tota la gent que descavalcassen e refrescassen/commandò a tutta la gente che smontasse e che se rinfrescasse (334); com lon prop d'ell descavalcà e tots los altres ab ell/quando gli fu presso, dismontò da cavallo (39); Com lon descavalcat pujà alt en les cambres/Quando lu smontato da cavallo, alto nelle camere ascese (264); Lo Rei descavalcà e tots los cavallers qui eren esposats/Il re discese immediate da cavallo, e tutti gli cavallieri sposi (44).

2. tr. "Fer baixar del cavall".

Torre da cavallo.

Lo miserable de cavaller...tomà tot ent en la sella, que no el pogueren descavalcar sinó ab la sella ensems/il miserabil cavaliere...divenne attratto nella sella, che no l poteron torre da cavallo se non con la sella insieme (71b).

descavalcat *adj.*

"Baixat del cavall".

Smontato.

Com Tirant véu quasi la mitat de la gent descavalcada, feri ell e lo rei en mig del camp/Tirante, che vidde quasi la metà della gente della gente smontata, col re Scariano in mezzo del campo feri (334).

descendent *adj.,m.*

1. adj. "Que va avall".

Descendente.

la vostra amor, senyora Viuda, no es pot acomparar a la mia, car la vostra és descendent, qui davalla e va tots temps en desmenució, e la mia és ascendent e natural/il vostro amore, signora Vedova, col mio comparare non si può, ché il vostro è descendente, perche manca e sempre va in diminutione, et il mio è ascendente e natural (285).

2. m. pl. "Els qui succeiran uns altres".

Descendenti.

bulia tenien del Papa, que tots los emperadors de Costantinoble e llurs descendents, en l'article de la mort se podien fer absolve a pena e a culpa/havevano una bolla dal Papa che tutti gl'imperatori di Costantinopoli e gli descendenti loro, nell'articolo della morte, di pena e di colpa fare assolvere si potevano (476).

descobert *adj.*

"Manifest, no ocult".

Discoperto/scoperto.

...coses dins los corporals murs e segellades ab lo secret segell de nostra voluntat, sols a Déu són descobertes/...chiuse dentro alle corporali mura e sigillate col sigillo segreto della volontà nostra, solo a Iddio discoperte sono (325); Per fallença de seny entre los més sabents se declara a'firmar que les coses esdevenidores a degú sinó sols al divinal saber sien descobertes/Per mancamento di senno fra gli più dotti si dichiara a'firmare che le cose future ad alcuno se non solo al divino sapere siano scoperte (338).

descobridor *m.*

"Que descobreix".

Discopritore.

Moltes coses jaen en cobert per mitjà de negligents descobridors/Molte cose coperte giaciono per mancamento de negligenti discopritori (210).

descobrir tr.,pron.

1. tr. "Mostrar una cosa que estava oculta".

Discoprire.com foren prop del cos, descobriran-lo/venuti presso al corpo, lo discoprirong (345).

2. tr.,fig. "Fer evident".

Discoprire.lo meu pensament fou que lo nostre fet fos estat descobert! / mio pensiero fu che 'l nostro fatto fosse stato scoperto (154).

3. pron. "Donar-se a conèixer".

Scoprirsi.deliberant descobrir-se a ell/deliberando di scoprirsi a lui (361).**descoloriment m.**

"Pèrdua del color".

Scolorimento.Contemple encara, senyor, que els vostres fonsos ulls, i la gran flaquea de la vostra carn, i lo descoloriment d'aquella/lo contemplo anchora, signore, quelli vostri concavi occhi e la gran debilità della vostra carne, et il scolorimento di quella (461).**descolorit adj.**

"Mancat de color".

Discolorito, scolorito, *mostrava's flac e descolorit/mostrava'si esser attenuato e discolorito (28); La tua cara, Hipòlit, veig tota alterada, flaca e descolorida/Hippolito, io vedo la tua faccia tutta alterata e scolorita (248); me par ésser més mort que viu, per al color que té descolorida/più morto che vivo esser mi pare, per il colore ch'egli ha penso (299).**descominal* adj.**

"Fora de mesura".

Disconveniente, pusillanimo, dishonesto.sou lo més descominal cavalier e repropri d'amor que jamés naixqués en lo món/seti el piú disconveniente cavaliere e reprovato d'amore d'amore che giamai nel mondo nascesse (282); descominal cavalier/pusillanimo cavaliere (119); jo demane venjança e no justícia d'aquesta senyora tan descominal/io addimando perdono e non justitia di questa signora tanto dishonesto (286).**descomplaure tr.**

"Desagradar, no complaure".

Discompiacere/scompiacere.no la voldrieu per res descomplaure/per nulla discompiacere non la vorreste (233), la necessitat requir de no descomplaure-us ne enuçar-vos per causa de la guerra/la necessitat rierca di non scompiacervi né annoiarvi per cagion della guerra (266).**desconegut adj.**

"Ignorat, no conegut".

Discognosciuto.desconegut per les gentis, per la gran barba e los cabells llongs que ell portava/discognosciuto dalle genti, per la gran barba e capelli longi que portava (4).**desconelxença f.**

"Ingratitud, acció pròpia d'ingrats".

Disconescentia/disconescentia, ingratitude, fallo.fort és odiosa desconelxença a Déu/grandemente è odiosa la disconescentia a l'onnipotent et immensq Iddio (199); Ja per la desconelxença de la senyora vostra no us puc oblidar/Già per la disconescentia della signora vostra non vi posso smenticare (294); (Qui poguera pensar que tanta desconelxença pogués habitar en lo cos d'un cavalier tan virtuos/Chi potria pensare che tanta ingratitude nel corpo di cavaliere tanto virtuoso habitare potesse! (226); La sang de Caïn no comés tan gran desconelxença envers son germà Abel com vos haveu fet envers vostra esposada. /Il sangue di Cain desconescente tanto gran fallo verso il fratello Abel non commise, come voi verso la sposa vostra fatto avete. (294).**desconelxent adj.**

"Desagrait".

Discognoscente/disconoscente/sconoscente.gent desconelxent/gente discognoscente (98); E per ço vosaltres, hòmens, moltes voltes sou desconelxents/E per questo voi altri uomini molte volte sete discognoscenti (214); (Oh mort cruel e desconelxent... /O morte crudele e sconoscente...! (290).**desconéixer tr.**

"No reconèixer les qualitats, els mèrits, els favors, etc.".

Esser discognoscente/esser disconoscente, esser discognoscente e smenticarsi, non essere ricordevole, senza havere rispetto a, abandonar.car jamés volgué desconéixer ni ésser ingrát a Déu ni a son senyor natural/e giamai... non volse esser discognoscente né ingrato a Dio né al suo signore naturale (140); La mia trista sort... qui em la desconéixer a Déu i a tots los sants/La mia trista sorte... che mi fa esser discognoscente a Iddio et a tutti gli santi (249); a una senyora... ha desconeguda per conquistar aquesta terra malvada/ad una signora... e disconoscente e si ha smenticato, per acquistare questa misera terra (355); E no deureu tant amar la vida que en desconeguesseu l'amor d'un tal e tan esforçat caprà/non dovesti amare la vita che non justis ricordevole dell'amore d'un tale e tanto gagliardo capitano (145); desconéixer-ne pare e mare/senza havere rispetto a padre o a madre (151); E jur-te per los sants nomenats que tant com seran los teus dies e los meus, de no desconéixer la tua persona/E giuroti per gli santi nomenati che, tanto come saranno gli tuoi di e gli miei, de non abbandonare la tua persona (271).**desconfiar intr.**

"No tenir confiança".

Diffidarsi, perdere la fede.no desconfia que les vostres justes pregaries per los meus limitats desigs seran satisfets/lo non mi diffido che gli vostri giusti preghi per gli miei limitati desii non siano sodisfatti (392); no vull que desconfieu que jo fallis a ma veritat/non voglio che perdiate in me la fede, che alla verità mio io mancassi (163).**desconfir tr.**

"Derrotar".

Sconfiggere/sconfingere.**havan desconfit tots los turcs/haveva sconfitti tutti gli turchi (157); e faç certa la senyoria tua que deu milia dels teus basten a desconfir cent milia dels altres/E faccio certo alla signoria tua che diecimila delli tuoi sono sufficienti a sconfingere centomila degli altri (10).**desconfit adj.**

"Derrotat".

Sconfitto.la batalla era perduda e lo camp era desconfit/la battaglia era persa et il campo sconfitto (133).

desconflita f.

"Derrota".

Sconfitta.jo ferré a l'altra part, e pendren los enmig, e veurem si els podem posar en desconflita/io ferrò dall'altra parte, et in mezzo gli pigliaremo e vederemo se gli potremmo porre in sconfitta (339).**desconfortar-se pron.**

"Perdre el confort, força d'ànima".

Disconfortarsi.si virtúds est no et deus desconfortar/se virtuoso sei, non ti debbi disconfortare (300).**desconhort m.**

"Manca de confort".

Disconforto.Com la Princesa véu que ab tan gran desconhort se n'era partit... Quando vidde la principessa che con disconforto tanto grande se n'era partito... (129).**desconsolar-se pron.**

"Perdre el consol".

Sconfortare.E preo-vos, senyor, que no us vullau tant desconsolar/E vi priego, signore, che tanto sconfortare non vi vogliati (304).**desconsolat adj. (desaconsolat)**

"Sense possibilitat de consolació".

Sconsolato.¡Oh viudes desconsolades, feu noves lamentacions, arrancau-vos los cabells... ¡VO vedove sconsolate, fate nuovi lamenti, cavatevi gli capelli...! (288); no sé si mans d'àngels o celestials moviments han girat la mia feux uga e trista persona vers la porta del meu desaconsolat retret/non so se mani di agnoli o celesti movimenti hanno girato la mia stanca e trista persona verso l'uscio dil mio sconsolato camerino (434).**descontentació f.**

"Estat del qui està descontent".

Discontentatione, discontentezza, discontento.veent la gran descontentació de vostra altesa/vedendo la grande discontentatione di vostra altezza (253); E la causa de ma extrema dolor és la descontentació que de mi té ma senyora/ché la causa del mio dolore è la discontentezza che di me ha la mia signora (240); la descontentació de Medea/il discontento di Medea (295).**desconvenient adj.**

"Que no convé".

Disconveniente.com la mia edat sia tan desconvenient ab la tua/essendo la età tua tanto disconveniente con la mia (258).**descordar tr., refl.**

"Afluixar a algú els vestits desfentant les cordes, cordons o altres coses que els subjecten".

Dislacciare/dislaciare; dislacciarsi.lo fermall estava lligat ab la cordonera del brial e no es podia llevar sens que no fos descordada/il gioiello era legato con la cordella della vesta, non si poteva torre s'ella non si dislacciava (60); E per les paraules no estava Tirant de començar-la a despullar la roba e a descordar la gonella/E per parole, non stava Tirante di cominciargli a spogliare la robba e dislacciargli la gonna (280); en aquell cas mostraven les sues mans barallar-se ab la cordonera del seu brial, descordant-se a gran pressa/in quel caso mostravan le sue mani contendere con la cordella del garmurino, dislacciandosi a gran fretta (268).**descordat adj.**

"Desguamit un vestit de les cordes que el subjecten".

Dislacciato/dislaciato.E per la gran calor que feia... estava mig descordada/E per il gran caldo che faceva... era mezza dislacciata (118); la Princesa... vesti's una gonella de brocat, e tota descordada sens drap de pits/la principessa... una gonna di broccato si vesti e, tutta dislacciata senza drappi al petto... (283).**descosir-se refl.**

"Desfer-se una embarcació desjuntant-se les peces que la formen".

Sdrucisci.romperen los timons de caixa, e la galera de Tirant se descosi/de ciascuna gli timoni si ruppero, e la galera di Tirante si sdrucisci (296).**descriure tr.**

"Representar o explicar una cosa amb paraules".

Scrivere.E moltes altres virtuts e llavors los recità de Tirant, les quals tinta ni paper no bastava a descriure /e molte altre lodi di Tirante gli recitò, le quali inchiostro né carta non bastavano per scrivere (415).**desculdat adj.**

"Desprevingut".

Disprovedutamente.feren bones guardies de nit e de dia per ço que los de la ciutat no els vinguessen damunt desculdat/E feciono buone guardie notte e giorno, acciò che quelli della città disprovedutamente non gli assaltassero (387).**descusar tr.**

"Excusar, disculpar".

Isdrucciare*.**Descusar e no esquincaes l'armistat antiga/isdrucciare e non stracci l'amicitia (143).**desdeny m.**

"Acció o sentiment de desdenyar".

Sdegno/disdegno.E sol per un desdeny que l'altesa vostra me feu deu astes dejús terra desitjana estar./E, solo per uno sdegno che l'altesa vostra mi facesse, diceo braccia giù sotto terra esser desiderare (255); s'era partit de mi sens dir-me res, ignorant jo la causa del seu desdeny/si era partit, non sapendo io la causa dil suo disdegno (431).

2. Vocabulari català-italià

desdenyar *tr.*

"Considerar algú o alguna cosa com a indigne que hom se n'ocupe; menysprear".

Disdegnare, havere a sdegno.

fortuna... envejosa dels animosos e enemiga als flacs; no desdenya vençre, e dels forts destruits triúmfar te deïta/fortuna... invidiosa degli animosi e nemica! Gli deboli non ti disdegnano vincere, e degli forti destrutti (trionfare ti dietti) (473); les mies mans inútils me desdenyan que no em volen ajudar a lligar/le mie mani inútili mi hanno a sdegno, che non mi vogliono aiutare ad accorciare il capo (103).

desdir *tr., intr., refl.*

1. tr. "Refusar, no acceptar de fer una cosa".

Denegare.

e tots estimaven que si Tirant hi fos, que no hagueren desdir la parade/e tutti estimavano che, se Tirante gli fusse, che non havriano denegata la giornata (258).

2. intr. "Cedir".

Traboccare.

e com la balança serà al fi, ab pedres precioses serà més en la balança de la part, tantes fins que a l'altra faça desdir/e quando le bilancie saranno pari, tante pietre pretiose saranno poste nella bilancia dalla parte tua, fino che all'altra la fauciano traboccare (178).

3. refl. "Dir el contrari d'allò que abans s'havia dit".

Diadire e mentire, arrendersi/rendersi e mentirsi.

se desdirat del lleig cas/disdisse e mentí del brutto et enorme caso (82); Aquells que morien sens que no es volien desdir, feien los procs de màrtirs d'armes; los qui es desdenyan, feien los altre procs de mals cavallers/e quelli che morivano senza arrendersi/né mentirsi, gli facevano processi di martir d'armi; e quelli che si rendevan e che si mentevan, gli facevano processi di mali cavallieri (80).

desdit *adj.*

"Que no manté la paraula donada".

Sdetto.

Aquest és aquell cavaller desdit e vençut e fementit/Questo è quel cavaliere sdetto e vinto, che ha mentito della fede (84).

desegual v. desigual

desegualtat *f.*

"Diferència, mancança d'igualtat".

Inegualità.

Conegut tinc que ab gran desegualtat só amat de vostra altesa/lo ho conosciuto che con grande ineguaglià dall'altrezza vostra io son amato (263).

desaixir-se *pron.*

1. "Desprendre's d'allò que es posseïx".

Privarsi.

¿com vol la majestat vostra desaixir-se d'una tan singular joia per donar-la a mi?/Perché vuole la maestà vostra, eccellentissima signora, di tanto singular joia, per darla a me, privarsi? (262).

2. "Salvar-se d'un perill, d'un impediment".

Lasciarsi e distorsi.

No vull que la senyoria tua passe treball tan inoportable, que era te'n pots desaixir /lo non voglio che la tua signoria sostenghi travaglio tanto insopportabil, potendotne hora lasciare e distorre (360).

desembarcar *intr., tr.*

1. intr. "Eixir a terra des d'una nau".

Disembarcare**, smontare/dismontare, uscire di barca.

en l'escura nit tot lo replegat estol entrà dins lo port d'Ancona e ab gran astúcia desembarcaren, e tota la morisma isqué en terra, sens que per los de l'illa no foren sentits/nella oscura notte, aggiunto il raccolto essercito al porto d'Antona e con grande astúcia disembarcata, la morisma uscì in secca terra per modo che quelli dell'isola non la sentirono (5). Aquí lo Rei desembarcà e combateren la ciutat molt estretament/... dove il re smontò. E molto strettamente combatterono (114); anaren a desembarcar al port de Massella/andorono a dismontare al porto di Macoglia (114); del dia que desembarcaven fins al dia que eboen de l'illa d'Anglaterra, tostemps havien la despesa franca/comincioando dal giorno che uscivano di barca fin al giorno che si partivano dell'isola d'Inghilterra, haveano sempremai la spesa franca (41).

2. tr. "Fer eixir (persones o coses) a terra".

Scaricare.

aquí desembarcaren tots los cavalls e tota la gent e l'artelleria que havien necessària, e virtuals per atorniment de llur camp/quivi tutti gli cavalli, tutta la gente e l'artiglieria, di cui havevano bisogno, e vettovaglie per fornimento del campo loro... scaricarono (418).

desembolt *adj.*

"Que obra amb llibertat i sense cohibir-se".

Desinvolto, espedito.

és un poc desembolta en lo dansar i en lo parlar/era un poco desinvolta nel danzare, e nel parlare raccontava (85); com a home desembolt/come huomo espedito (28).

desemparar *tr.*

1. "Separar-se d'algú deixant d'assistir-lo".

Lasciare.

Qui em dava tot l'imperi grec e quatre voltes més que no és, jo no desemparara la majestat vostra./Chi mi desse tutto l'impero greco... e quattro volte più che non è, io non lasciarei la maestà vostra (262).

2. "Deixar anar, amollar una cosa que es tenia subjecta o en custòdia".

Discacciare, dispaizzare**.

desempararen l'ase/discacciaron l'asino (19); Los metges desempararen lo sopar de Tirant/Gli medici dispaizzarono la cena di Tirante (173).

3. "Deixar un lloc".

Sgombrare, disappear*.

desemparà la sua deserta habitació e recollí's dins la ciutat/sgombrando la sua habitazione deserta, si raccolse dentro la città (6); desemparà lo castell e... anà on son marit era/disparò il castello e... andò ove era il suo marito (27).

4. "Cessar d'estar en una persona una qualitat".

Abbandonare.

la natural calor desempara lo meu cor e lo cos/il naturale calore abbandona il corpo et il cuore (176).

5. "Deixar per impossible la curació d'un malalt".

Abbandonare.

la majestat vostra veu a Tirant, capità vostre, ésser posat en passament, e tots els metges han desemparat la maestà vostra vede Tirante, suo capitano, nell'ultimo passo della morte essere posto, e tutti gli medici lo hanno già abbandonato (292).

desemparat adj.,m.if. (desamparat)

"Mancat de l'assistència necessària".

Privo, abbandonato, disconsolato et abbandonato, abbandonato e senza consiglio; povero, disconsigliato*...sviato, bisogno et abbandonato.

No em resta sinó que vaja mendicant per lo món desemparat de tot bé/più non mi resta se non ch'io vada, privo d'ogni bene, per il mondo mendicando (141); desemparat de tota ajuda/abandonato da ogni aiuto e soccorso (164), defensareu a dones e donzelles, viudes, òrfens, desemparades, e encara a casades, si socors vos demari/defenderete donne, donzelle, vedove, orphane, disconsolate et abbandonata, et anhora maritate, se soccorso vi addimanderanno (59), encara que per art de cavalleria hi sies obligat d'èndre les persones desemparades/anchora che per arte di cavalleria sii obbligato di defendere le persone abandonate e senza consiglio (324), era dona molt caritativa, ajudant als desamparats, e cobria los despullats/molto caritativamente donando, et ajudando gli ovvri e gli ignudi vestiendo (372), amador e guardador del bé public, emparador dels desemparats, ajudador dels malalts/amatore e defenditore del publico bene, consigliere degli disconsigliati, amadore degli sviati, autatore degli amalats (145), soccorrent als desamparats/soccorrendo gli risconi et agli abbandonati (140).

desempatxar intr.

"Obrar amb rapidesa; apressar-se".

Dispacciarsi (di).

desempatxà de posar-se en orde/dispacciassi di mettersi in ordine (80), E Tirant e tots los altres desempatxaven lo més que podien/E Tirante e tutti gli altri più che potevano se, dispacciavano (218).

desempatxat adj.

"Enllestit".

Dispacciato.

e dins breus dies foren carregades e desempatxades, e feren vela per complir son bon viatge/E fra brevi giorni cariche e dispacciate furono e, per compiere il buon viaggio loro, vela feciono (401).

desenamorar tr.

"Fer cessar d'estar enamorat".

Disinamorare.

en aquesta manera la fareu desenamorar; d'aquell qui primer amà, e amarà a vós/in questo modo la farete disinamorare di quello che prima amava, per amarvi (127).

desencallar tr.

"Treure un vaixell del lloc on està encallat".

Sorgere.

La sua galera havia la desencallada, qui tenia l'escala en terra esperant-lo que pujàs /Già haveano sortit la sua galea che haveva la scala in terra, aspettando che montasse (113).

desencantar tr.

"Llevar un encantament".

Discantare.

devia esser desencantada e tornaria en sa pròpia figura e son estament/discantata esser dovea e nella sua propria figura e primo esser tornaria (410).

desencavalcat adj.

"Desmuntat".

Discavalcato.

balesta desencavalcada/balestra discavalcata (99).

desenculpar tr.

"Disculpar".

Discolpare.

maleni la fortuna per desenculpar a mi/maledicendo, per discolparmi, la fortuna (392).

desenferrissat adj.

"Alliberat del contacte d'una arma ofensiva".

Desfrizzato*.**

Com Tirant se vèu desenferrissat (emperò estava ben pres) alçà la sua atxa ab l'una mà e feren en la mà del cavalier/Quando Tirante si vidde desfrizzato e libero da quello, perché molto gli era presso, et alzò l'azza sua e con l'una delle mani feren il cavaliere nella mano (81).

desenfrenat adj.

"Mancat de contenció".

Sfrenato.

refrena les crueltats de les desenfrenades cogitacions/refrena la crudeltà delle sifrenate cogitazioni (374).

desensellar tr.

"Llevar la sella a un animal ensellat".

Cavare la sella.

Aquells qui descavalquen, ¿pensau que els deua desarmar ni los rossins desensellar?/E no pensati che lasci d'armare quelli che dismantano, né cavare la selle agli cavalli (145).

2. Vocabulari català-italià

desert* *adj.,m.*

1. *adj.* "Deshabitat".

Deserto/diserto.

desemparà la sua deserta habitació e recollí's dins la ciutat/sgombrando la sua habitazione deserta, si raccolse dentro la città (6); Aquest virtuós Comte s'era retirat en aquesta deserta habitació, fent solitària vida per fugir als mundanals negocis/in questa deserta habitazione si era ridotto il virtuoso conte a fare solitaria vita per fuggire le mondane cure (4).

2. *adj.* "Abandonat".

Abbandonato, disgratiato.

tinc-me per desert com pens en lo poc amor que em mostrau, o poca contentació que teniu de mi/per abbandonato mi tengo quando io penso al poco amore che mi mostrati et alla poca contentazione che habbiati di me (263); sosteniu lo feux cos de la deserta Estefania, carregada ab cadenes de tanta captivitat/sosteneti l'afflitto e fastidito corpo della disgraziata Stephania, canca di catene di tanta servitù (443).

3. *m.* "Lloc solitari".

Deserto, loco solitario.

preu-vos... em vullau dir... com sou en aquest desert vengut ni per quins negocis/pregovi... mi diciate... come e per qual facende seti venuto in questo deserto (28); après que ha ben servit son orde s'és retirat en lo desert, fugint als mundanals negocis/... avendo ben servito all'ordine suo, si è ridotto in loco solitario, fuggendo gli negozi mondani (31).

4. *m.* "Extensió sense vida vegetal".

Deserto.

E en aquest regne d'Etiòpia ha molt grans deserts on no habita nequí/molti gran deserti gli sono, dove non habita alcuno (409).

5. **acceptar en desert de.** "Acceptar en perjudici d'algú".

Accettare in detrimento e privazione di.

havia deliberat la imperial bondat e liberal senyoria de vida sua, renunciar al sobredit famós Capità e magnànim cavaller l'Imperi e deguda senyoria, remuda per la sua presència e estuciosa cavalleria, lo qual no volent-ho acceptar en desert de la benignitat del senyor Emperador, per honor de l'antiga vellea i mareixer de la sua gran senyoria, és estat content d'acceptar la successió/havea deliberat l'imperial bondat e liberale signoria en vita sua di rinuntiare al sopradetto famoso capitano e magnanimo cavaliere l'imperio e debita signoria, redenta per la sua presència et estrata cavalleria, il quale, non volendo accettare in detrimento e privazione della benignità di signore imperatore, per honore dell'antica vecchiezza e maritare della sua gran signoria, è stato contento d'acceptare solo la successione (453).

desesperació *f.*

"Pertorbació greu de l'ànim deguda a haver perdut tota esperança".

Desperatione/disperatione.

lo cavaller tenia gran desesperació per los tres germans d'armes que li havien morts/! cavaliere havea gran desperatione per gli tre fratelli d'armi che gli haveano morti (73); la vana esperança, après que serà coneguda, dobla inoessantment la tristesa e misèria, portant intrínseca desesperació e commovent actes piadosos/a vana speranza, dopoi che sarà conosciuta, et adoppia inoessantmente la tristezza e miseria, porando intrínseca disperatione e commovendo atti impietosi (374).

desesperar *tr.,intr.,pron.*

1. *intr.,pron.* "No tenir cap esperança".

Disperarsi.

passé dolor que jamés no sentí, que de tot en tot vinc als extrems, en punt de perdre lo seny o de desesperar/io patisco dolore più che giamai sentissi, che di tutto in tutto vengo allo estremo et in punto di perdere il senno o di disperarmi (161); si ella sentia jo l'hagués venuda, d'enug e tristor se desesperava/se ella sapesse ch'io l'haveves venduta, di molestia e di tristezza si disperava (350).

2. *tr.* "Causar desesperació".

Disperare.

una mia gran enemiga qui nomenar se fa Esperança, qui fan per son ofici desesperar moltes gents/una mia gran nemica che nominare si fa Speranza, la quale per il suo ufficio molte genti fa disperare (210).

3. *pron.* "Suïcidar-se o intentar el suïcidi".

Disperarsi.

no em cal sinó que em vaja a desesperar com a home foll e fora de sí/non mi resta se non che me ne vadi a disperare come huomo pazzo e fuori di sé (225).

desesperat* *adj.,m.*

1. *adj.* "Que es desespera".

Disperato, senza speranza, svegliato.

Com lo Soldà véu fer la destrucció dels moros estava molt desesperat/Quando il Soldano vidde far tal maosello degli mori, era molto disperato (106); los treballosos assalts que en lo feminil coratge desesperades eleccions e molt greus enugs infonervgli travagliosi futun assats che nel core femine elettoni senza speranza e molestia grandissima causando infondono (3); E Tirant entrant per la cambra, quasi com a home desesperat, e véu la Princesa estar gitada en lo llit/E Tirante, entrando nella camera quasi come huomo svegliato, vidde la principessa gittata nel letto (173).

2. *m.* "Persona desesperada".

Disperato.

feia armes com a desesperat/da disperato combatteva (335).

desestimar *tr.*

"Tenir en poc".

Dispregiare, poco estimare, vituperare.

...suplicant atedadament, tant com puc ni sé, desestimeu la vida per estimar l'honor/vi supplico affettuosamente, tanto come io posso e so, che dispregiate la vida per estimare l'honore (417); no deveu desestimar les coses que de si se fan estimar/non dovete poco estimare la cosa che da sé si fa estimare assai (81); Sia ab gran vituperi llançat e bandejat de tots nostres regnes e terres lo mal cavaller que ha volgut desestimar falt orde de cavalleria./Sia con gran vituperio cacciato e bandito di tutto il nostro regno e terre il mal cavaliere che ha voluto vituperare falt ordine di cavalleria. (36).

desfavorable *adj.*

"Que desfavoreix".

Disfavorevole.

[la fortuna] és molt favorable als constants e animosos, e odiosa e desfavorable als pusil·lanims e temerosos/è molto favorevole agli constanti et animosi, et odiosa e disfavorevole agli pusillanimi e timorosi (374).

desfavorir *tr.*

1. "Privar de favor".

Disfavorire.

Voleu creure a la Viuda Reposada les seues maldats... e desfavoriu a mi i a totes les altres/Voi volete credere alla Vedova Riposata le sue malignità... e disfavorite me e tutte le altre (244).

2. "Fer semblar menys bell".

Disformare.

les calces vermelles e lo capell al cap la desfavoria tant que apria que los un diable/le calcie et il diuffon in capo tanto la disformavano che pareva che fusse un diavolo (231).

2. Vocabulari català-italià

desfer tr., refl.

1. tr. "Llevar l'orde en què està feta una cosa".

Disfare, disparare.

véu venir molts turcs qui anaven per desfer l'altar major/vidde venire molti turchi i quali andavano per disfar l'altare maggiore (33); Féu prestament desfer tota la cambra, e féu-la emparamentar tota de draps de brocat e de seda/E fece disparare prestamente tutta la camera e fecela ponere in ordine con paramenti tutti di drappo di broccato e di seta (260).

2. tr., refl. "Deslligar".

Dislacciare; slegarsi.

desféu-vos la clobreta dels pits/vi dislaccià il petto (163); ab les mans se desféu totes les benes de les nafres/con le mani si slegò le fascie dalle ferite (344).

desferra f.

"Despulle".

Robba, robbe, il tesoro e le robbe.

e és venguda tota llur desferra en nostre poder/et è venuta la loro robba in nostro potere (27); A tu plàcia voler nos fer part... dels tresors e desferra que tu has ocupats en lo camp dels nostres públics enemics/el vi piacça volerai far parte... del tesoro e robbe che nel campo degli nostri publici inimici havete occupato (134); nosaltres nos ne portam la desferra... noi altri ne havessimo tutto il tesoro e le robbe (145).

desferrar tr.

"Llevar les cadenes".

Disferrare.

tragué's de tot lo camp e els féu desferrar e amari/di tutto il campo gli trasse, e disferrare et amare gli fece (343).

desfet adj.

"Privat de la forma pròpia, per separació de les parts".

Rotto.

li dava gran empediment perquè era desfet que poc útil li feia/gli dava grande spatio, perché era rotto il coio... che non gli faceva utile alcuno (71b).

desfressar tr., refl.

1. tr., refl. "Vestir(-se) o cobrir(-se) de forma diferent a l'ordinària".

Stravestir(ri).

Com la rabiosa Viuda conegué l'hora ésser disposta, anà a Tirant molt secretament e preé grans juraments d'ell e féu-lo desfressar/Quando la rabbiosa Vedova conobbe l'hora esser disposta, segretissimamente da Tirante se ne andò e, datogli grandi sacramenti, stravestire il fece (283); Desfressà's e sol ab un altre iqué en terra./E, stravestitosi, con un altro solo intra usci (434); desfressà's molt bé/molto bene si stravesti (350).

2. tr. "Donar aspecte o manera d'ésser diferent del normal, dissimulant l'aspecte, so, manrea normal".

Tramutare.

per no ésser conegut e que se n'anassen, desfressà la veu, per bé que la tingué, ab lo mal que passava, prou desfressada/e per non essere conosciuto et acciò che se ne andassero, tramutò la voce, per ben che havessè il male che pativa tramutata (234).

desfressat adj.

1. "Vestit o cobert de manera desacostumada, per tal de no ésser conegut".

Stravestito, tramutato e stravestito, sconosciuto.

tot desfressat anà-se'n a la porta de l'hort, tan segret com pogué/stravestito, quanto poté segretò, alla porta dell'horto se ne andò (286); estava tan desfressat, que jamés l'haguera conegut/era tanto tramutato e stravestito che giamai conosciuto non l'havera (459); desfressat per ço que de negú conegut no sia/e sconosciuto, acciò che da alcuno conosciuto non fessi (101).

2. "Dissimulat".

Tramutato.

per no ésser conegut e que se n'anassen, desfressà la veu, per bé que la tingué, ab lo mal que passava, prou desfressada/e per non essere conosciuto et acciò que se ne andassero, tramutò la voce, per ben que havessè il male che pativa tramutata (234).

desgrat m.

"Desplaer".

Disgratia.

digui a la Viuda Reposada e a Estefania lo desgrat que mostràveu haver de m/dissi a la vedova Riposada et a Stephania la disgratia que mi pareva haver con voi (210); que no diguéis alguna bajania que vingés en desgrat de la infantà/che non doiesse qualche insolentia, ch'el venisse in disgratia della infantia (101).

venir en desgrat.

Non essere aggrato.

car la tua molta virtut no poria fer res en desgrat nos vingues/Della tua molta virtù non potresti far cosa che non ci fusse aggrata (107b).

desguarnir tr.

"Llevar les peces de vestit defensives o ornamentals" (ací fig.).

Sforzare.

La gropa e sotil sobrevesta vostra, tacada de moltes llàgremes; la tovallola blava que estreny lo vostre cap, mereixedor d'imperial corona, han desguarnit e despullat la mia ànima de tota glòria./La gialla e sottile sopravveste vostra, maculata di molte lagrime, la tocca azzurra che vi stringe il capo, degno d'impenale corona, hanno sforzato e spogliata la mia anima d'ogni gloria (461).

deshabtat adj.

"No habitat".

Disabitato.

lo cavalier Espércius enterrogà son hoste que li volgués dir qui havia encantada aquesta illa, que paria tan bona, que així fos deshabitada/il cavaliere Persio interrogò il pastore che dir gli volesse chi aveva quell'isola incantata, la quale pareva tanto buona, e che così disabitata fusse (410).

desheret m.

fig. "Desheretament".

Demerito.

lo gran desheret e injúria que faria al senyor duc de Macedònia/il gran demerito et injuria ch'io farei al signor duca di Macedonia (117).

desheretar* tr.

"Privar d'alguna cosa molt necessària".

Disertare.

(E com està poc en segur qui altri deshereia a tort/Et è come poco sicuro quello che diserta gli altri a torto) (228).

2. Vocabulari català-italià

deshonest adj.

"Mancat d'honestedat".

Dishonesto/deshonesto.

... la noblesa vostra no tinga per cosa deshonestat... la nobilità vostra non tenga per cosa dishonestat (125); no basteu a conèixer les pràctiques vils e deshonestes que en aquest palau se mantenen e es gimen e tracten?/non seti sufficiente di conoscere le pratiche vile e deshoneste che in questo palagio si mantengono, si generano e si trattano? (266).

deshonestat f.

1. "Acte deshoneste".

Dishonestà.

no en tacanyeries, ni en deshonestat ni menys en alcavoteries, així com altres fan/non in scelerità né in dishonestà, in fatti et in ambasciate veneree e lascive, così come molte fanno (236).

2. "Injúria, difamació".

Dishonestà.

moltes altres deshonestats que són excides d'aqueixa falsa boca/molte altre dishonestà che sono uscite di vostra falsa boca (79).

deshonor f.

"Privació d'honor".

Dishonore/dianore, disordine.

¿Quina deshonor te'n poria venir, ni seguir-te'n negun dan?/Qual dishonore te ne potria avvenire o qual danno seguire?(310); ¡Oh quina deshonor tan gran per a nosaltres, per tenir lo camp tan prop d'ells... ¡VO qual disordine tanto grande per noi altri, che gli haviamo il campo tanto appresso...! (134); no l'in vinga dan e deshonor/non gli ne venga danno e disordine (229).

deshonrar tr.

"Violar".

Vergognare, dishonorare.

Més val que jo execute la mia persona trista ans que de moros sia deshonorada/Piu vale ch'io la mia persona occida che da mori io sia vergognata (292); ja eren fora de tota esperança de salut i de repòs, esperant casoun dia esser cativades e deshonrades e vituperades per los enemics de la fe/ya erano fuori d'ogni speranza di salute e di riposo, aspettando ciascun giorno di esser pregionate, dishonrate e vituperate dagli nemici della fede (415).

deshonrat adj.

"Que ha perdut l'honra".

Svergognato.

més val morir defenent vostra honor e fama com a catòlics crestians, que viure catius e deshonrats e farts de mal/piu vale a morte, difendendo come a catholics christiani il vostro honore e la vostra fama, che vivere schiavi, svergognati e pasciuti di male (340).

desig m.

"Acte de voler intensament".

Desio/disio, desiro, desiderio.

en augment de pena de mos cruels desigs/in aumento di pena degli miei crudeli desii (224); per precs ni menaces estar no se'n vol, sinó alegre de complir son desig/per prieghi né per minacce restare non se ne vuole, se non allegra di compire il suo sfrenato disio (264); si us volieu, en breu poriem los nostres desigs contentar/se voi volete, in breve gli desii nostri contentare potressimo (156); pensà que si Tirant passava a la Princesa, que ella no poria complir son desig ab ell'e pensò che, se Tirante conosceva carnalment la principessa, che ella non potria adimplire il suo desiderio con lui (233).

desigual adj. (desegual)

1. "Mancat d'igualtat en si mateix, entre els seus components".

Inequale, non...giusto.

batalla desegual/battaglia inequale (74); que jo anàs a cavall, cosa seria molt desigual/s'io andasse a cavallo, non seria cosa giusta (25).

2. fig. "Desproporcionat".

Inequale/inuguale, ingiusto.

lançant lo meu cos per feixuga càrrega de deseguals pensaments e enuga sobre lo meu lit/gittando il mio corpo per fastidiosa carica de inequali pensieri e noia sopra il mio letto (295); Per què, fortuna desigual, no em tingues tant a noves/Onde, fortuna inuguale, non mi tenere tanto a parole (477); desegual en forde de cavalleria/ingiusto nell'ordine di cavalleria (76).

desitjar tr.

"Voler amb desig".

Desiare, desiderare, havere molto desiderio.

... les vies de la cruel fortuna, la qual continuament aguaita als qui en tranquil le repòs desitjan viure/... le vie della crudel fortuna, la qual continuamente pone aguato a quelli che in tranquillo riposo vivere desiano (299); ... del que tant lo meu ànimo ha desitjat/di quello che tanto tempo ha desiderato l'ànimo mio (31); E per ventura jo desitja lo meu dan en desitjar que tomassen/E per ventura fors il mio danno desio desiderando che tomassero (319); desitjava molt veure's amb los turcs/haveva grandissimo desiderio di vedersi con gli turci (208).

desitjat adj.

"Volgut amb desig".

Desiato, desiderato.

lo desitjat repòs/il desiato riposo (143); desitjada beatitud/desiderata beatitudine (54); manà als seus... que els l'heixassen tomar a les llurs desitjades tendes/comandò agli suoi... che alle loro desiderate tende tomare gli lascassero (349).

desitjós adj.

"Que té desig".

Desioso, desideroso.

desvia e refrena de desitjosos apetits/desvia e refrena i desiosos appetiti (281); ¿Com podeu vós pensar que dona ni donzella li pugja desplaure... que no sia tostemps desitiosa que sia amada?/Come potete voi pensare che a donna né donzella possi dispiacere... che non sia sempre desiderosa di esser amata? (233).

deslmitat adj.

"Que no té límit".

Sfrenato.

deslmitat desig/sfrenato desiderio (205).

deslleal adj.

"Mancat de lleialtat".

Dialeale.

al deslleal e trencador de fe un defalt li basta/al dialeale e mancatore di fede un mancamento basta (187).

2. Vocabulari català-italià

desllealtat f.

"Manca de lleialtat".

Dislealtà.

lo trist de vostre marit toca a la porta e sap que ab desllealtat... l'haveu indignament ofès/Il tristo di vostro marito percuote all'uscio e sa che con dislealtà... l'haveu indegnamente offeso (262).

deslligar tr., refl.

1. refl. "Llevar-se els lligams que estrenyen un cos".

Stegarsi.

... donà una gran tirada, deslligàs les mans e pres-se a córrer devers la vila/egli diede al gran tirata che le mani si stegò e verso il castello a fuggir si puose (312).

2. tr. fig. "Alliberar".

Liberare.

qui és aquell que tan altament haja encativat son cor que el puga deslligar de la presó en què està?/quale è quello che tanto altamente habbia il suo cuore impregonato che 'l possi liberare della carcere in cui posto è? (234).

3. tr., refl. "Despullar, llevar els vestits".

Stegare, sciogliere, sconciare il capo; dislegarsi.

Gran ofensa seria per a mi -dix Tirant, que jo donàs lo que m'és estat donat liberalment e deslligat ab les mies pròpies mans/Grande ofesa mi seria -dixse Tirante- ch'io donassi quello che m'è stato donato liberalmente, e ch'io ho stegato con le mie proprie mani (61); E en aquell punt se féu deslligar la cimolsa/Et in quel punto si fece sciogliere la cimossa (85). les donzelles li tenien les mains... perquè no la deslligàs/le donzelle gli tenevano le mani... accò che non gli sconciasse il capo (189). Ja per açò no estaré, per bé que lo Capità sia ad present, no em deslligui davant ell./Già per questo non starò, per ben que 'l capitano sia qui presente, che il capo dinanzi a lui non mi dislegui (269).

deslligat adj.

"Solt, sense lligams".

Dislegato, sparto, legato.

estrepes deslligats/staffe dislegate (71a). estava en gonella de brocat e no portava drap en los pits, e los cabells un poc deslligats qui plegaven quasi prop de terra/era in gona di brocato e non aveva drappo al petto, e gli capelli sparti, che quasi presso a terra aggiungevano (229). E deslligat lo vaixel, ab la corrent anaren nu avall./E legato l'edificio, andorono giù a basso per il corso del fiume (141).

desllurat adj.

"Alliberat".

Liberato.

ell havia fetes armes i era desllurat deis perills de la mort/egli aveva fatto armi e s'era liberato dagli pericoli della morte (71b).

desmarxar tr.

"Espatar, fer malbé".

Amaccare.

havia' un poc desmarxat/gli haveva amaccato un poco (71b).

desmenjat adj.

fig. "Mancat de gana o desig".

Smisurato.

no deveu ésser tan desmenjat que no ho degau acceptar/non dovete esser tanto smisurato che non lo debbiate accettare (161).

desmenució f.

"Minva, acte de disminuir".

Diminutione.

la vostra amor, senyora Viuda, no es pot acomparar a la mia, car la vostra és descendent, qui davalla e va tots temps en desmenució, e la mia és ascendent e natural/il vostro amore, signora Vedova, col mio comparare non si può, ché il vostro è descendent, perché manca e sempre va in diminutione, et il mio è ascendent e natural (285).

desmenutit adj.

"Reduït".

Diminuito.

... essent ja desmenuida la nostra excel lent corona a senyorejar sols la ciutat de Contestinoble e la ciutat de Pera/... essendo già diminuita l'eccellente corona nostra a signoreggiare solo la città di Vostantinopoli e la città di Pera (396).

desmesiat v. demesiat

desmesurat adj.

"Que passa de la mesura normal, molt gran".

Smisurato.

prengueren un moro molt gran e de desmesurada figura/presono un moro molto grande e di smisurata figura (25).

desmlinuir v. dismlinuir

desmoderat adj.

"Mancat de moderació".

Immoderato, smisurato.

féu molt desmoderat do'fece immoderatissimo pianto (4). E donà fi l'excolesa senyora a les sues piadoses paraules... faent de si un desmoderat comport./E faccendo fine la eccelsa signora le sue piadose parole... faccendo di sé un smisurato portamento... (431).

desnaturar tr., refl.

"Deslligar del vincle de naturalesa respecte al senyor feudal o de l'orde de cavalleria".

Deanaturare**; torsi*.

e d'èsser desagradats de l'art de gentilesa e de l'orde de cavalleria, e sien desnaturats de la noble part d'on vener'e di esser dsgradati dell'arte di gentilezza e dell'ordine di cavaleria, e sian desnaturati della nobil parte e progenia da cui procedono (146). Lo segon és de jamés desnaturar-se de son rei e natural senyor/Il secondo è di non torsi giamai dal suo re e natural signore (88).

desobeir tr.

"No obeir".

Disubidire.

si acceptaré la vostra justa demanda si la necessitat és manifesta als vostres precis desobeir no puga/lo acceptarò la vostra giusta dimanda, se la necessitat è manifesta che agli vostri preghi disubidire non possa (483).

2. Vocabulari català-italià

desolació f.

"Acte i efecte de desolar".

Desolations.

los infintis mais e desolacions que a càrrec de vostra celestid se seguiran/g'infinito mali e desolations che a carico de vostra celestidine si seguiranno (252); ...ésser atesa als darrers térmens de ma desolació...ésser pervenuta agli ultimi termini della mia desolatione (431).

desolar tr.

"Deixar desert, solitari".

Desolare.

l'ora desolada la nostra ciutat/la città nostra. sana desolada (107b).

desolat adj.

"Afligit per una gran desgràcia".

Sconsolato.

Veni, honestissimes senyores e castes viudes, acompanyau la desolada Duquesa/Venite, honestissime signore e caste vedove, accompagnati la sconsolata duchessa (443).

desonir tr.

"Afrontar, deshonrar".

Sforzare, vergognare/svergognare.

desonir dones e donzelles/sforzando donne e donzelle (5); més conhort és a mi jo haver dat qualsevulla llinatge de mort a ma filla que si per tu o los teus davant los meus ulls la ves desonir/più conforto mi è di havere dato qualsivoglia maniera di morte alla mia propna figliuola...cha da te o alcuno altro dei tuoi innanzi agli occhi miei vederia vergognare (166); ¿Qué vai tenir muller, e veure'm servent de moros, e les dones e donzelles ésser desonides per aquells?/Che mi vale havere mogliera, donne e donzelle che mi servano, e vedermi servo de' mon, e le donne e le donzelle per loro ésser svergognate? (141).

desorde m.

"Manca d'ordre".

Disordine, NT.

més li val perdre la vida que si gira la cara en fuita e ab desorde sens venjança/ché più gli vale perdere la vita che vogliere la faccia in fuga con disordine senza vendetta (156); Lo desig meu no consent a capità virtutós desorde de paraules ne memys dar guiatge de ço que no cal./Il desiderio mio non consente di parole a capitano virtuoso ne manco dare salvocondotto di questo che non bisogna. (160).

desordenadament adv.

"D'una manera desordenada".

Disordinatamente.

Oh escura coguetat d'aquells qui desordenadament amen/O oscurità oscura di quelli che disordinatamente aman! (269).

desordenat adj.

"Mancat d'ordenació al fi propi".

Disordinato, inordinato, fuera di ordine.

jo per seguir lo vostre apetit desordenat consenti en les amargues treves/yo, per seguire il vostro disordinato appetito, nelle amare tregue consenti (341); só cert que en seré blasmat pre molts bons cavallers que a tan vil e desordenada persona e traidora jo haja admesa per companyia/yo ne sarò biasmat per molti buoni cavallieri, ché a tanto vile et inordinata persona io mi sia posto per compagno (77). Justa cosa és que tan desordenada demanda non sia oida/Giusta cosa è che la dimanda, che tanto è fuora di ordine, non sia udita (16).

desospitar tr.

"Treure de sospita; examinar pericialment una persona per declarar el seu estat".

Trarre di sospetto.

los metges han tots desospita/gli medici hanno tratto di sospetto (159).

desparar tr.

"Fer cessar d'estar preparat o aparellat".

Sparecchiare.

Les taules jamés se desparaven/Le tavole mai non se sparecchiavano (55).

desparar tr.,intr.

"Disparar".

Scaricare/discaricare; sparare.

Los turcs despararen una bombardà/Gli turchi scaricarono una bombardà (157); despararen-li una ballesta/discaricaron una ballesta (133); L'endemà, com despararen per tirar al castell, totes se romperen/Il giorno seguente, quando sparono le bombarde, per tirare al castello, tutte si ruppero (304).

despendre tr.

1."Gastar".

Spendere.

só molt contenta en despendre llargament tots mos béns en tu/son contentissima di spendere liberalmente tutti gli miei beni in te (264).

2."Passar temps dedicant-lo a alguna cosa".

Spendere/espender.

del temps que ha despende en aquest món sens fruits de bones obres/del tempo que ha speso in questo mondo senza frutto di buone opere (31); los vans, pomposos hòmens... despendran en va l'inútil temps de llur miserable vida/gli vani, pomposi uomini...l'inútil tempo della miserabile vita loro invano spenderanno (467).

despenjar tr.

"Llevar allò que estava penjat".

Dispiccare.

cutadament anà per despenjar los escuts de Tirant/oon gran freta corse per dispiccare gli scudi di Tirante (80).

despertar tr.,pron. (dispertar)

"Fer cessar de dormir".

Svegliare/svegliare, risvegliare/resvegliarsi; svegliarsi.

Lo que a altri fa dormir a mi desperta/Quello che gli altri fa dormire mi sveglia (132); ...ni sabia si la despertàs o no/né sappendo se la sveglia o non (262); no el volgué despertar/no l'voise risvegliare (28); Sus, doncs, cavallers estrenus, desperta l'adormida sang/Su, adunque, cavalieri strenui, risvegliate l'adormitato sangue... (417); fon forçat al gentilhom que es despartés/fu sforzato il gentilhuomo svegliarsi (28).

2. Vocabulari català-italià

despesa f.

"Allò que es despèn o es gasta".

Spesa.

diners per a despesa/denari per la spesa (228)

a despesa de. "Pagant (algú)".

A despesa di.

tots los qui seran d'oposts vullau anar ab mi en Contestinoble a mon sou e despesa/tutti quelli che saranno d'oposti vogliono venire meco a Costantinopoli a mio soldo et a mia spesa (409).

despladat adj. (despledat)

"Que no té pietat".

Spietato.

com jo sia estada causadora del vostre mal, així com ho ha permès la despladada fortuna/essendo stata io la causa del vostro male, così come l'ha permesso la spietata fortuna (240); ¡Oh despladada fortuna, com has mostrada vers mi tanta crueltat!/O spietata fortuna, come hai mostrato verso me tanta crudeltà!(299).

despledat v. despladat

desplit m.

1."Irritació produïda pei menyspreu o per la major vàlua d'altri".

Dispetto.

aquella cruels envejosos qui tenen dol e despit del bo e virtuos cavaller/gli crudi et invidiosi che hanno dolore e dispetto del buono e virtuoso cavaliere (113).

2.loc.prepos. a despit de. "Malgrat (algú)".

Al despetto di.

a despit de la moros pujaren lo rei Escariano a cavall/al despetto degli mori rimasero il re Scariano a cavallo (387).

desplasent adj.

"Que desplaú".

Dispiacevole, in dispiacere.

mal n'estic content per moltes desplacants coses que m'ha procurat/ío ne son malcontento per moltes dispiacevoli cose che mi a procuraciao (309); seré jo feta desplasent a Tirant/saró io venuta in dispiacere a Tirante (129).

desplaure intr.

"Desagradar".

Dispiacere/spiacere, essere in dispiacere.

a tot lo poble desplacau molt com havia renunciada la senyoria/a tutto il popolo assai dispiacue che avesse renunziata la signoria (27); no em desplacau que tu ames la mia persona/non mi spiacce che tu ami la mia persona (209). A mi plau, desplacant-me llicenciar a tu per al que vols/A me piace, e mi è in dispiacere, di darti licentia in quello che tu vuoi (170).

desplegar tr.

"Estendre allò que estava desplegat".

Spiegare.

desplegaren les banderes/spiegarono le bandiere (222); los penons e estendars de les invencions triúmfantment se desplegaven. Eren les devises de Tirant.../gli pennoni e standardi dell'invenzioni, che triumphantemente si spiegavano, erano le divise di Tirante (485).

despoblai adj.

"Mancat de població".

Depopolato/dispopolato.

illa despoblada/isola dispopolata (166); illa desocbiada/isola dispopolata (100).

fig.

Perso.

E vosaltres, immortals déus... endreçau e donau cami al meu despoblai entendre/E voialtri, immortali dei... dirigeti e dati il camino al mio perso intelletto (400).

despoderat adj.

"Mancat de poder".

Debole.

l'esperança que jo tenia de veure-us partit per al camp... me requir e em dóna novella força que, així vell e despoderat com só, d'entrar en batalla/la speranza ch'io havevo di vedervi partito per andare al campo... mi n'erca e mi dá nuova forza, così vecchio e debole come io son, d'entrare in battaglia (237).

desposseir tr.

"Privar de la possessió d'una cosa".

Deponere.

serà gran dany que en tan gran joventut hajau ésser desposseit de la vostra real senyoria/sarà gran danno che nel fiore della gioventù sua habbia a essere deposta dalla real sedia (8).

despulla f.

"Himen".

Spoglia/spoglie.

la despulla de la mia virginitat/la spoglie della mia virginità (163); forçivolment vols pendre la despulla de la mia virginitat/per forza vòl torre le spoglie della virginità mia (216).

despullar refl.,tr.

1.refl.,tr."Llevar els vestits o la roba que cobreix el cos".

Spogliare/dispogliarsi; spogliarsi.

feren lo despullar per veure què portaven/gli fecero spogliare per vedere quello che portavano (144); E de continent les se despullà e tornà's a posar l'hàbit/Et subito si dispogliò e tornoss: l'hàbit suo eremitano (27); per ço que les les mànecues de la camisa l'empedièn, despullà-les/perché le maniche della camicia la impedivano, se la spogliò (233).

fig.

Spogliarsi.

En aquest cas jo em despulla la temor e verponya, e abriqué'm d'amor e pietat/In quel caso io mi spoglio il timore e la vergogna, e vestomi di amore e di pietà (233).

2.refl."Desposseir-se".

Spogliarsi.

se despulla del ceatre/si spogli del scetro (15).

despullat adj.

1. "Desproviut de vestits".

Dispogliato.¿com trobaran el Rei, vestit o despullat...?/in qual modo trovaranno... il re, vestito o dispogliato...? (14).

fig.

Spogliato.us desitge servir... mas quit i despullat de sensibles passions, e apartat de tota amor libidinosa/di servire desidero... di sensibili passioni spogliato e libero, e separado da ogni libidinosa amore (325).

2.m. "Persona indigent".

Ignudo.era dona molt caritativa, ajudant als desamparats, e cobria los despullats/molto caritativamente donando, et aiutando gli poveri e gignudi vestiendo (372).**desraonable adj.**

"Contrari a la raó".

Fuor d'ogni ragione.¡Oh cosa desraonable, si bé dir-se pot, que la gravitat de les mies dolor a totes les altres avancen/Cosa fuor d'ogni ragione, se dir si puote: la gravità de' miei dolori avanza tutti li altri (22).**dessagnar-se pron.**

"Perdre la sang".

Uscire il sangue.Així morrà, que jau en la terra freda e tot se dessaña /... però che morirà, ché giace nella dura terra et escagli tutto il sangue (67).**desservir tr.**

"No prestar el servei degut".

Deservire/diservire/disservire, molestia.la senyoria del Capità no serà content que la majestat de la senyora Princesa sia desservida/la signoria del capitano non serà contento che la maestà della signora principessa sia deservida (242); ¿Qual cor tan fort i dur que fos no es rompria per sobres de dolor, atenent que vós, senyor, siau maltractat i desservit, posat en continua tribulació i misèria?/Qual cuore tanto forte e duro sana che non si rompesse per soperchio dolore, vedendo che voi, signore, siati maltrattato e diservito, posto in continua tribolazione e miseria? (461); Jamés pensi en desservir vostra altesa/Giamai non pensai in diservire l'altèzza vostra (291); E si lo peccat fos merò, e no les desservir al senyor Emperador.../E se il peccato fusse mercede e non facessi altrimenti molestia al signor imperatore... (154).**desset adj. num.**

"Deu més set".

Diecassette/dicassette/diciasette, sette.desset milia hòmens/dicassette mila huomini (155); desset milia hòmens/dicassettemila huomini (155); cent desset milia moros/centodiecassettemila mori (107a); la lança o llances sien de desset palms/lanzon e lanze siano di sette palmi (71a).**dessetèn adj. num.**

"Que fà disset".

Decimosettimo.La dessetana és que sien caçadors e munteros/la decimosettima è che siano cacciatori di monte e di piano (221).**dessots prepos.**

"Davall".

Sotto.tenia l'espasa dessots lo braç per no perdre-la/tenea la spada sotto il braccio per non perderla (72).**dessus adv.**

1. "Damunt".

Addosso/a dosso, in dosso, sopra.vengueren-li dessus/addosso gli vennero (334); E Tirant prestament li fon dessus/Tirante, con gran prestezza, gli fu a dosso (82); Lo Gran Turc, així nafrat com estava, més-se una cota de maila dessus/Il Turco, così ferito come era, si pose una panciera in dosso (133); posà roba dessus perquè neguna de les altres no ho vessen/perché alcuna di quelle altre donzelle non lo vedesse, gli pose alcuni panni sopra (231).venir al dessus (a algú). "Estar-li prop perseguint-lo".**Venire a campo.**Posat cas los enemics nos vinguessen al dessus destapant les séquies/posto caso che gli nemici ne venissero a campo, aprendo i fiumi e gli canali (157).2. "Anteriorment", en la loc. dessus dit/nomenat.**Sopradetto; sopradetto.**aquest era gran amic de Melchisedec, senyor de la ciutat dessus dita/e questo era grand'amico di Melchisedech, signor della città sopradetta (372); Encara manam sien celebrades festes que uren quinze dies en llac e glòria d'aquell virtuos ja dessus nomenat/Et anchora commandiamo che siano celebrate feste che durano quindeci di in laude e gloria di quel vittorioso già sopradetto Tirante (58).**destapar tr.**

"Llevar la tapadora a un conducte".

Aprire.destapar les séquies/aprire il fiume e gli canali (164).**destemprat adj.**

"Inmoderat, mancat de temperància".

Distemperato.los altres se pensaven que per lo treball de la mar estava destemprat/gli altri si pensavano che per il travaglio del mare il fusse distemperato (119).**destentat adj.**

"Trasbalsat; desorientat".

Estendendo (ger.).en dos dies seràs senyor de tot lo regne e no iràs destentat per les cauteloses vies/sarai signore in due di di tutto il regno, e non ti andarai estendendo per indrette vie (309).**destil.lant adj.**

"Que destil.la, que vessa".

Destillando.... ab los seus ulls destil.lants vives llàgrimes en gran abundància/... con gli occhi suoi vive lagrime in grande abundantia distillando, faceva (281).

2. Vocabulari català-italià

destil·lar *tr., intr.*

1. *tr.* "Deixar caure a gotes".

Distillare/stillare.

e los seus ulls destil·lant vives llàgrimes/distillando gli occhi suoi vive lagrime (5); E les mies penes s'alleujaran quan acabades de destil·lar les mies adolorides llàgrimes... /E le mie penes si alleggeriranno quando, finito di stillare le mie adolorate labrime... (315).

2. *intr.* "Sortir a gotes".

Distillare (tr.).

No pogué més retenir Tirant que dels seus ulls no destil·lessen vives llàgrimes/E più non si poté ritenere Tirante che gli occhi suoi vive lagrime non distillassero (217).

destil·lat *adj.*

"Vessat".

Distillante.

destil·lades llàgrimes/distillanti lagrime (103).

destituir *tr.*

"Desposseir".

Privare.

puix se destituida de tot goig/poi ch'io son privada d'ogni gaudio (22).

destorbar *tr.*

"Molestar".

NT.

E la Princesa la'n pregà molt dient que si ella no hi anava tampoc s'hi iria e totes les festes se destorbarien/E la principessa ne la pregò molto, dicendo che, se ella non gli andava, che anchora ella no gli andava. (189).

destre *adj.*

"Hàbil, expert".

Destro, destro et esperto.

barons e cavallers valentíssims, aptes e molt destres en les armes/barons e cavallieri valentissimi, atti e molto destri nell'armi (8); així com aquell qui era en la guerra e en les armes destre /così come quello che nella guerra e nell'armi era destro et esperto (24).

destrea *f.*

"Habilitat".

Destrezza et atitudine.

ell ho tenia per cert per la gran destrea que tenia en la mar e en la terra/egli lo tenea per cert, per la gran destrezza et atitudine ch'egli havea in mare et in terra (105).

destrubir *tr.*

"Repartir entre una o més persones o coses".

Distribuire.

si és dins l'illa e no hi ve, ha de pagar deu marcs d'or, e tots han a ésser destrubits en cera/s'egli è nell'isola, ha da venirgli e, non gli vmdo, dèe pagare due marche d'oro, le quali si debbono distribuir in cera (92).

destrossa *f.*

"Derota, matança gran".

Strage, destructione.

Los qui venien detrás... venen... tan gran destrossa dels moros... /Quelli che veniano dietro, veduta tanta strage de' mori... (25); lo nu és fondo, e allí porem haver de nostres enemics gran destrossa/il fiume ha gran fondo, e li degli nemici nostri gran destructione fare potremmo (334).

destrossar *tr.*

"Derrotar l'enemic, deixant-lo completament malmès".

Destruggere.

Copm Guillem de Varioic hagué destrossada tota la gent... /equé per altra porta de la ciutat/Quando Guglielmo habbe destrutto tutta la gente... uscì per un'altra porta (18).

destrucció *f.*

"Acte i efecte de destruir".

Destructione/distruzione, ruina, macello.

... que en lo moviment de ton regne no sia causa de la destrucció tua en breu temps/... che nel movimento del tuo regno non sii causa della destructione tua in breve tempo (308); per un sol cavaller són estats fets molts actes singulars, e portades a fi moltes conquestes qui de principi anaven a total destrucció/molte volte è seguto che per uno cavaliere sono stati fatti atti molti singulari e condutte a fine molte queste che a total distruzione andavano (229); ja tenen conquistada la major part de l'illa e no entendran sinó en la nostra destrucció /già hanno conquistato la maggior parte dell'isola... però che solamente attendeno alla ruina nostra (7); ... ferí enmig dels moros tan bravament que feren una gran destrossa. Com lo Soldà véu fer la destrucció dels moros estava molt desesperat/... ferì in mezzo di loro tanto bravamente che ne fece una gran destructione. Quando il Soldano vidde far tal macello degli mori, era molto disperato (106).

destruïdor *m.*

"Que destrueix".

Destruggitore.

ab lo seu virtuós braç a tall d'espasa fon venedor e destruïdor del moros/col suo virtuoso braccio, a taglio di spada, fu vindicatore del christiano sangue e destruggitore degli mori (56).

destruir *tr.*

"Fer malbé, desfer completament".

Destruggere/distruggere/distrugere.

destrui tots los moros/destrusse tutti gli mori (29); sabé que lo Rei de França venia per destruir a son germà/sapendo... che il re di Francia veniva con tanto essercito per distrugerli il fratello (222); no puc creure que tu... sis mal esperit qui hages presa forma humana de donzella per ginyar-me que jo no destrueisca aquesta ciutat/né posso credereche tu... sei un mal spirito che habbi presa forma humana di donzella per ingannarmi, ché questa città... io non distruca (356).

destruït *adj.*

"Arruïnat, derrotat".

Distruito/destrutto.

No pobre d'aquella villa era mig destruït, e llavors fon molt ric./Il popolo di quella villa che era mezzo distruito fu molto ricco (133); ¡Oh fortuna monstruosa... als flacs no desdenyas vençre, e dels forts destruïts triunfar te deltat/O fortuna monstruosa... Gli deboli non ti disdegni vincere, e degli forti destrutti triumphare ti diletta. (473).

2. Vocabulari català-italià

desvarió *f.*

"Desvari, deliri".

Varietà.

la mia cara, tomada groga, feia tota la mia cambra malencooniosa, parlant de mi diverses desvarions; la mia faccia, divenuta gialla, tutta la mia camera malinconica faceva, diverse vanetas parlando (284).

desventurat v. desaventurat

desvergonyit *adj.*

"Mancat de vergonya".

Svergognato.

Senyor, castigue la majestat vostra aqueix desvergonyit cavalier/Signor, castigui la maestà vostra questo svergognato cavaliere (114).

desviar *tr.,pron.*

"Separar del camí que se seguia o de la direcció normal".

Deviare/diaviare; schiffare, togliersi dal camino.

desvia e refrena de desitjoses apatits/desvia e raffrena i desiosi appetiti (281); Los treballs i perills no deuen als hòmens esforçats e de bon enteniment, lo jui de raó desviar/Gli miei travagli e pericoli degli uomini gagliardi e di buono intelletto il giudicio della ragione desviare non denno (302); un turc li llançà una gran cantera, e Tirant, per desviar-se, que no li donàs al cap, pres un poc de balang/un turco tirò un gran sasso, e Tirante, per schiffare che non gli desse nel capo, prese un poco di onda (161). E aquest cavalier, cautelosament desviante se del camp dels moros, féu la via de la ciutat./E questo cavaliere, togliendosi dal camino dil campo degli mori, fece la via della città (414).

desvlat *adj.*

"Apartat de la direcció normal".

Più curte.

per altres carrers desvlat/per altre strade più curte (14).

detardar *tr.*

"Retardar".

Tardare (intr.).

E si fins aci no és detardada, és causa com en aquesta major necessitat se mostrarà gran la santedat d'aquell i misericòrdia./E se fino qui ci è tardata, è causa che in questa maggiore necessita la gran santità e misericòrdia di quello si mostrarà (386).

detengut *adj.*

"Aturat, impedit".

Detenuto.

jo... detengut de malaltia de la qual tem morir/... detenuto dalla infermità di cui morir io temo (469).

detenir *tr.,pron.*

1. *tr.,pron.* "Aturar".

Ritenera, detenere**, vietare; aspettare, detenersi.

féu un poc detenir la gent sua/fece alquanto ritenere la gente sua (24); açò es fa per detenir los cavallers/e questo fecciono per detenire li cavallieri (81). No em deté lo partir per anar-me'n ab Diarebus sinó vergonya/E non mi veta il partire per andarmene con Diophobo se non la vergogna (146); detingueren-se fins a l'alba/li aspettarono finché fu chiaro il giorno (5); les altres se detenien voltant dins mar/e les altre si detenevano in mare volteggiando (98).

2. *tr.* "Arrestar, posar pres".

Detenere.

si era cas tal senyora d'honor foa presa o detenuda per força/s'egli accadesse che tal signora d'honore fusse presa e detenuda per forza (89).

3. *pron.* "Deixar d'obrar".

Retenirsi**/ritenersi, tenersi, restare.

no es pogué detenir de riure/non si poté ritenere (101); No sé la mia mà per què en aquell cas se detingué de fer home/lo non so perché la mia mano in quel caso di fare homicidio si ritenne (295); L'Emperador no es podia detenir de riure de les raons saboroses que oia dir a Plaerdemavida/Lo imperatore non si poteva tenere dalle risa per le saporte parole che udiva dire a Plaerdemavida (220); detingueren-se, que no feren armes/restarono di combattere (104).

4. *tr.* "Fer quedar amb permanència duradora; mantenir".

Tenere.

E no penses que sia tan poc lo treball que comporte en detenir tan gran dolor coberta/E, non pensare che sia poco il travaglio che supporto a tenere tanto gran dolore coperto (218).

5. *tr.* "Entretenir".

Detenere.

ab bones paraules lo detenia perché l'executassen/con buone parole li deteneva acciò che fra quel tempo li facedero morire (146).

detenir temps. "Invertir temps".

Tenere in tempo.

tant com més estam ni detenim temps, és més dan per a vós/quanto più gli stiamo e ne tenemo in tempo, in maggior vostro danno risulta (236).

6. *tr.* "Retenir indegudament".

Tenere.

totes les terres, ciutats, castells e viles que per lo Soldà e per lo Turc eren detenudes, de tot l'imperi grec/tutte le terre, città, castella e ville che per il Soldano e per il Turco erano tenute di tutto l'impero greco (456).

determenar *tr.*

"Decidir, resoldre".

Determinare.

no sap comprendre en si ne determenar en la primera vista que de vós haurà: de mostrar-se dolre's o no/e non sa comprendere né determinare, nella primera vista che di voi haverà, di mostrarsi dolere o non (241).

determenat *adj.*

"Fixat exactament".

Determinato.

concordat ab mi ab condició que l'espasa tua e la mia ajustar-se puguen a mort determenada/accordoati meco con conditione che la spada tua e la mia aggiungere si possino a determinata morte (62).

determinació *f.*

"Decisió".

Determinazione.

la determinació deure als bons cavallers d'honorio lascio la determinazione a' buon cavaliere d'honore (84).

detràs prepos., adv.

"Darrera".

Dietro, dietro a; di dietro.

que restàs detràs un esqueix de roca/che restasse dietro a un pezzo di monte (155); Los de peu llançaren los pavesos, los altres les llances, los altres les ballestes, per córrer detràs los enemics cristians / Di quelli da piedi, parte gittarono le lance a terra, parte le rotelle, targoni et imbracciature, altri le piche, altri le balestre per correre dietro gli nimici cristiani (157); féu pendre una corda e dix a l'u d'aquesita que ligàs a tots los altres les mans detràs e alt en los braons/fece trarre una corda e disse all'un di quelli che legasse a tutti gli altri le mani di dietro et alto nelle braccia (105).

deu* adj.num.

"Nou més un".

Dieci/diece/decì, duo/due, dodice.

de deu milia combatents ensús/più di diecimila combattenti (2); ... estimaria més que si em dèveu deu imperis/... più io la estimarò che se mi destvi decì imperii (452); li donà en un mocador deu milia ducats que havia mesos/gli donò in uno fazzoio diecimila ducati, che postì gli aveva (161); E enoengueren deu falles en cascuna lusta, que portaven fetes/et accessero due facelle che fatte portavano in ciascun legno (418); he tractat que sia fet matrimoni de tu ab Jami... e fer-te dar deu milia ducats ab ella/ho trattato: che sia fatto matrimonio di te con lamilla... e farti dare dodicemila ducati con lei (310).

déu m.

1. "L'Esser suprem".

Iddio/Dio.

Almenys me fes Déu gràcia que pogués atènyer a la verd e delitosa riba del gran riu/Almeno mi facesse iddio gratia chi'o potessi pervenire alla verde e dilettevole ripa del fiume Iethoe (22); Oh humil Mare de Déu/O humil madre di Dio...! (26).

Déu Jesús.

Christo Gesù.

suplicant... a la sacratíssima Mare de Déu Jesús que donàs victòria al llur Rei/supplicando... alla sacratíssima madre di Christo Gesù che concedesse vittoria al loro re (19).

Expres. **Déu volent.**

Volendo Iddio.

Déu volent, lo meu viatge... prestament serà complit/volendo iddio... il viaggio mio prestamente sarà compiuto (3).

Expres. **no veja jo Déu.** "Fórmula de vot per testificar una afirmació".

Non veggia io Dio.

No veja jo Déu -dix Tirant-, si tal cosa és passada per lo meu enteniment/Non veggia io Dio -disse Tirante-, se tal cosa mi è passada per lo intelletto e per il pensiero (161).

Expres. **Déu no m'ajut.**

Iddio non mi aiuti.

Déu no m'ajut si sé a qual més prest socórrerai/iddio non mi aiuti s'io so a quale più presto mi socorra! (290).

Expres. **si m'ajut Déu.**

Così mi aiuti Iddio.

de molt bon grat ho faria, si m'ajut Déu/così mi aiuti Dio, quanto di buona volontà lo farei! (146).

2. "Divinitat no cristiana".

Iddio/Dio.

totsemps t'ha amat e contemplat en lloc d'un déu/sempre ti ho amat e contemplato in luogo d'un iddio (271); de altre déu socors no esperava/da altro dio soccorso non aspettavo (210); demanà qui era lo senyor del castell, e digueren-li que lo déu d'Amor/demandò chi era il signore del castello. Loro gli risposero: "Il dio d'Amore" (53).

deure tr.

1. "Seguit d'un infinitiu, indica obligació".

Dovera.

¿E què deu fer jo? ¿E che altra cosa debbò io fare...? (161).

2. "Seguit d'un infinitiu, indica possibilitat".

Dovera.

jo arbitrava que devien ser dos-cents milia combatents/yo imaginavo che doveano essere di dooento mila combattenti (23).

3. "Estar obligat a pagar".

Essere debitore.

a casó de sos servidors donà molt més que no deu/a qualunque de' suoi servitori dede molto più che non era debitore (2).

deute m.

1. "Quantitat o cosa que es deu".

Debito.

us prec e us requir com a cavalier, e per lo deute que deveu a cavalleria.../io vi priego e vi richiedo come a cavaliere, e per il debito che havete alla cavalleria... (116).

2. "Obligacions entre dues persones per motius de parentesc".

Debito di parentella, debito di progenie.

la mia ànima n'està alterada veent lo deute tan af'ix/la mia anima ne è alterada vedendo il debito della parentella tanto prossima (365); jo me'n dolria així com d'home qui la nostra amistat e deute havies guastat/yo me ne dolerei così come di uomo che la nostra amicitia e debito di progenie havesse guasto (368).

(en) **deute de parentesc.**

Congiunto in parentela, congiunto con vincolo di progenie.

tots érem en deute de parentesc/eravamo tutti congiunti in parentela (71b); Tots aquests reis los de més eren en deute de parentesc ab aquest rei Escanano/E per la maggiore parte questi regi con il re Scariano con vincolo di progenie eran congiunti (321).

3. Refranç. **qui promet en deute es met.**

Chi promette in debito mette.

Qui promet en deute es met /Chi promette in debito mette (230).

deutor adj.

"Que està obligat per un deute".

Debitore.

és deutor de tants gran dons a Déu totpoderós, creador seu//è debitore di tanti gran doni a Dio onnipotente e suo creatore (143).

dever m.

"Deure".

Debito.

dix un rei d'armes: "Deixe-los aler per far son dever" /disse uno re d'armi: "Lasciateli andare per far il debito loro" (81).

devers prepos.

"Cap a".

Verso, inverso, contro, incontra, a.

fugiren devers lo castell/si fuggirono verso il castello (25); ... volent tu usar de poder absolut devers mi/... volendo tu usare verso me potere assoluto (281); feren llur camí devers aquella part on lo Soldà era/fecono il loro camino inverso quella parte ove era il gran Soldano(208); fu anà devers l'altre/consono l'uno contro l'altre (67); Lo lleó... lleuà la creatura e anà devers ell/Il leone... lasciò la creatura et andogli incontra (38); s'acostà devers lo Rei/si acostò al re (6).

2. Vocabulari català-italià

devís v. divís

divisa v. divisa

divisar v. divisar

divisat adj.

1. "Adomat de divisa".

Divisato.

E sobre lo **divisat** brial, una mantilla a través llançada, de vellut negre/e sopra la **divisada** veste una bernia gütata a través de veluto negro (448).

2. "Vestit de manera distingida, amb distintius o ornaments".

Vestito, divisato, omato.

E diré com la trobaren **divisada**/E diró come la trovarono **vestita** (161). En tal forma **divisada**, la Reina Morgana vingué davant l'Emperador/E en tal forma la regina Morgana, dinanzi al signore imperatore... **divisada** venne (201); cent donzelles molt noament abillades e **divisades** d'estranya manera/cento donne di stato e da cento donzelle nochissimamente in ordine et **ornate** di diverse fogge (463).

devoció f.

"Zel per la religió".

Devotione/divotione.

rebé ab grandíssima **devoció** lo preciós cos de Jesucrist/noevette con grandíssima **devotione** il pretioso corpo di Giesù Christo (4), ...fent grans pregànes ab gran **devoció** /facendo prieghi con gran **divotione** (157).

ab grandíssima **devoció**.

Con cuore contrito.

dix moltes oracions, entre les quals ab grandíssima **devoció** dix les següents paraules/molte orazioni disse, fra le quali, con cuore contrito, le següents parole furono (467).

devot adj.

"Que sent o expressa devoció".

Devoto/divoto.

aquella **devota** oració que jo acostume cascuna nit de dir/quella **devota** orazione che io ho per costume cascuna sera di dire (260); **devot** cor/divotó cuore (125).

devotament adv.

"Amb devoció".

Divotamente.

féu **devotament** principi a semblant lamentació/fecé **divotamente** principio a simile lamento (296).

devotíssim adj.super.

"Molt devot".

Divotissimo.

Aquesta Emperadriu fon de grandíssima bella, honesta, humil e molt virtuosa e **devotíssima** crestante/E questa imperatrice fu di grandíssima bellezza, honesta, humile, molto virtuosa e **devotissima** christiana (487).

dia m.

1. "Espai de temps en què el sol il lumina la terra".

Giorno/di.

on se canta nit e **dia**/dove se canta notte e **giorno** (113), de bon mati ans del **dia** ell se llevà fengint a sos companyons que anava per escampar aigua/la mattina, per tempo, anzi **giorno** si levó, fingendo agli compagni suoi che andava per far alcun suo bisogno corporale (410); tot lo **dia** passat e aquell, qui passava mig jorn, no havien menjat/tutto il **di** passato e per tutto quello, che già era mezzodi, mangiato non haveano (410); La Reina, qui portava lo pes d'aquest negoci, veent que lo **dia** s'acostava... anà on eren los dos amants e dix los que pux la nit era estada bona, que Déu los donàs lo bon **giu**/La reina, che portava il peso di questo negocio, vedendo che il **giorno** s'approssimava... doveràno gli due amanti andò, e disse loro che, poiché la notte era stata buona, ch'iddio il buon **di** gli desse (436).

2. "Espai de temps que inverteix la terra a donar una volta completa sobre el seu eix", en la loc. **dia natural**.

Di naturale.

Estigueren molt admirats com tan prest havien trobat lo que cercaven, car no era passat sinó un **dia natural** que eren ambats/stettero molto admirati come havevano così presto trovato quello che cercavano, ché non era passato se non un **di naturale** dai di ch'erano arrivati (71b).

3. "Divisió de la durada del temps de vint-i-quatre hores".

Di/giorno, termine.

molts **dias** eren passats en pau, tranquil litat e repòs folgat havien/molts **di** erano passati in pace e tranquillità e riposo con grande loro diletto e piacere (28); lo **dia** de Cincogesma/il **di** della Pentecoste (27); e tot aquell **dia** no s'hi tenia de fer sinó danses o momos/e così quel **giorno** non si aveva a spendere in altro che in danze moresche e representationi (45); així com se diu del gloriós Sant Joan Baptista, que en lo **dia** que la sua gran festa cau, se fa tots anys grandíssima festiva/cosí come si dice del glorioso san Giovan Battista, che nel suo celeberrimo **giorno** che viene, si fa ogni anno grandissima festa (276); Vengut lo **dia** de la festa.../Venuto il **termine** della festa (189).

grans dies ha. "Fa molt de temps".

Molti giorni fa.

l'atzembia que era carregada del més singular vi que jo **grans dies ha** haja vist/la somma, che era carica del piú singular vino ch'io **molti giorni fa** habbia visto (315).

gran dia. "Quan ja ha eixit completament el sol".

Giorno chiaro.

ab repòs dormiren fins que fon **gran dia**/fino che fu **giorno chiaro** con riposo dormirono (439).

dies de peix, dies de carn. "Dia d'abstinència de carn; dies en què és lícit menjar carn".

Giorni da pesce; giorni da carne.

eren ben servits de molt eletes viandes, així en los **dias da carn** com **de peix**/cosí ne' **giorni da carne** come **da pesce**, era ben servito di assai vivande e letti (44).

4. loc. **hui en dia.** "En la nostra època".

Hoggi di.

...una filla molt bellíssima, qui és **hui en dia** en aquesta illa en forma de drac que té bé set cozes de llong/...una figlia bellíssima, ch'**oggi di** in quest'isola è in forma di dragone, et ha ben sette cubiti di lunghezza (410).

5. pl. "Temps de la vida, edat".

Giorni/di, età, anni, tempo.

car a mi creixen infinits sospirs, tants i tals, que si virtut no em resista, abreujaria los **dies** meus/perché a mi crescono infinits affani e sospiri tanti e tali che, se la virtù mia non gli resiste, brevi gli miei **giorni** saranno (6); E jur-te per los sants nomenats que tant com seran los teus **dies** e los meus, de no desconéixer la tua persona/E giuroti per gli santi nominati che, tanto come saranno gli tuoi **di** e gli miei, de non abbandonare la tua persona (271). Com evident experiència mostra, la debilitat de la nostra memòria, sotsmetent fàcilment a obliuó no solament los actes per longitud de temps envellit, mas encara los actes frescos de nostres **dies**.../Mostrando la evidentre e manifesta experientia la debolezza della memoria nostra, nel mandare a obliuone facilmente non solo gli fatti per la lunghezza del tempo inveterati, ma anchora dell'**età** nostra gli recenti... (Prol.). Com excel·lència vostra no ignora la mia debíl e antiga persona ésser posada en decrepitud gran així per los molts **dies** com per l'aspra vida.../Sapendo vostra eccellentia la mia debole et antiqua persona ésser posta in grande decrepità, così per havere molti **anni** come per l'aspra vita... (8). Mercedor és, doncs, lo virtuos e valent cavaller d'honor e glòria, e la fama d'aquell no deü preterir per longitud de molts **dies**/Onde lo virtuoso e valente cavaliere di honore e di gloria è degno, e la fama sua per lunghezza di tempo di ésser con silenzio preterita non merita. (Prol.); E per bé que fedat vostra sia de pocs **dies**, ella és antiga de molt saber/E per ben che fetà vostra sia di pocs **tempo** ella è antica d'assai sapere (274).

6. Refrany. **Roma no es pogué fer en un dia.**

Roma in un giorno fare non si puote.

no s'hi ha de perdre l'esperança, car **Roma no es pogué fer en un dia**/non vogliate perdere la speranza, ché **Roma in un giorno fare non si puote** (214).

diable m.

1. "Dimoni, esperit del mal".

Diavolo.les calces vermelles e lo capell al cap la desfavoria tant que apria que fos un diable/le calce et il ciuffon in capo tanto la disfomavano che pareva che fusse un diavolo (231).

posar lo diable al cos. "Donar por".

Porsí el diavolo al cuore.

... e los altres ab bombardes e crits molt espantosos, a fi que es nosassen lo diable al cos/... e gli altri con bombarde e gridi molto spaventevoli, a fine che il diavolo al cuore si nonessero (418).

2. "Persona que obra d'una manera terrible".

Diavolo, diavolone.E si aquest diable d'home no fos vingut de França, ja forem dins lo palau/E se questo diavol d'huomo non fusse venuto della Francia, già saremmo dentro al palazzo (149); un diable de francois/un diavolon di francoise (163).**diabòlic adj.**

"Propi del diable".

Diabolico.e si açò no podia obtenir, ab lo seu enteniment diabòlic que tenia delibrà de semblar en la cort d'una molt bona llavor qui es nomena sisània/e, se questo non poteva ottenere, col suo intelletto diabolico che haveva delibrà de seminare nella corte un molto buon lavoro, che si nomina zinzania (264).**diaça m.**

"Clergue que ha rebut la segona de les ordes majors".

Diacono.revestit com a diaça/revestito come a diacono (58).**diadema f.**"Faixa o cinta ornada amb brodats, pedres precioses, etc.". **Diadema.**alt, sobre los draps de ras, havia entorn naies on se mostraven àngels tots vestits en blanc, ab ses diademes d'or al cap/alto, di sopra dalli drappi di razza, erano intorno intorno loggiette nelle quali si vedevano angeli vestiti di bianco, colle loro diademe in capo (54).**diamà v. diamant****diamant m. (diamà)**

"Pedra preciosa formada de carbó cristal·litzat".

Diamante.lo vostre gran coratge, semblant a roca de forts diamants/il vostro gran cuore, simile a un monte di forti diamanti (402); cinc puntes d'acer fetes a tall de diamà/cinque punte d'acciaio a taglio di diamante (46).**diamant taula.** "El tallat formant una cara plana amb quatre bisells".**Diamante in tavola.**ab una taula de diamà tan gran e de tanta resplandor que la sua cara se demostrava més angèlica que humana/uno diamante in tavola tanto grande e di tanto splendore che la sua faccia più angélica che humana si dimostrava (448).**dicernir tr. (decernir)**

"Distingir pels sentits o per l'enteniment".

Discernere....virtut d'ànimo viril prudentment dicerniaix deure cessar l'amargosa ansietat/ virtù d'animo virile, prudentemente discernendo, doveria cessare l'amara ansietà (374); té aquell empedit que no pot decernir la veritat/i da quello impedimento che la verità discernere non puoi (374).**dictat m.**

"Test que es dicta o compon".

Moto.per aquest dictat e semblança serà vist jo ésser morta per amor de tu/per questo moto e similitudine si vederà che io per tuo amore morta sarò (158).**dida f.**

"Dona o femella d'animal que alleta l'infant d'una altra".

Balia, nutrice.lo cavall ha pres de la dida lo seu natural/il cavallo ha preso dalla balia il suo naturale (110); la dida que m'ha alletada/la nutrice que m'ha allattata (127).**difamació f.**

"Acte i efecte de difamar".

Difamazione, infamia.puix acte de difamació a mi no representa/poiché atto di difamazione a me non rappresenta (243); ...en veure'm en perill, dolor e carregosa difamació/... in vedermi in pericolo, dolore e cansosa infamia (260).**difamador m.**

"Que difama".

Infamatore.aquests estrangers...o tomen massa ergullosos o son difamadors/questi forastieri...o troppo orgogliosi diventano o sono infamatori (263).**difamar tr.**

"Llevar la bona fama a algú".

Infamare/infamare.I com vos ha difamada e farà més d'aci avant/ve come vi ha difamata e più difamerà da qui innanzil (215); les paraules dissimulades sens obra difamen thome/le parole dissimulate senza opera l'huomo infamano (172).**difamat adj.**

"Que té la fama malmesa".

Infamato.restarieu difamat d'ingratitud si diligentment no satisstieu quanta crestiandat espera ésser defesa de captivitat ab lo preu de vostres armes/infamato d'ingratitudine restarestivi, se diligentemente non facestivi quanto christianità aspetta e spera d'esser defesa da servitù col preito delle vostre arme (398).

diferència f.

1. "Allò que difereix d'una altra cosa".

Differentia.

Havia-hi molt gran *diferència* de fun a l'altre / Grandissima *differentia* era dall'uno letto all'altro (110).

en *diferència* de "En contraposició a".

A differentia di.

...reservant la vida per actes de virtut estimada que dels prudentes s'espera, en *diferència* d'aquells que no volen usar de natural raó / ...riservando la vita per atti di virtù estimata che dagli prudenti si aspetta e desidera, a *differenzia* di quelli che la ragione naturale usare non vogliono (325).

2. "Opinions contraposades sobre una qüestió entre dues o més persones".

Differentia.

les veus vengueren per orde al rei d'Egipte, lo qual ab ànimo esforçat de cavalier, vent moltes *diferències* que entre entre ells, féu principi a tal parlar/le voci vennero per ordine al re dell'Egitto il qual con animo gagliardo da cavaliere, vedendo molte *differenzie* che tra loro erano, fece principio a tal parlare (140).

difficil adj.

"Que costa molt de fer o d'aconseguir".

Difficile/efficile.

Amor pot les coses *difficils* reduir a tota facilitat / Amore può le cose *difficili* ad ogni facilità ridurre (378); ...creu que seria fort e *difficil* cosa nosaltres ésser ja vencedors/creiamo che sana forte e *difficil* cosa a noi altri essere vincitori (168).

poc difficil.

Difficile.

Seria cosa *poc difficil* de rebre algun dan e deshonor/saria *facil* cosa ch'el ricevesse algun danno o dishonore (56).

difficultat f.

"Cosa difícil, obstacle".

Difficultà.

les coses que sens *difficultat* haver-se poden, l'estima de llur vàlua perden/le cose che senza *difficultà* havere si ponno, perdono la stima della loro valuta (170); ...ans les *difficultats* si en contrastar a mon voler s'esforçen, com l'aigua al carbó encón majors flames de ma benivolença/anzi, se le *difficultà* al mio volere contrastare si sforzano come l'acqua al carbone, maggiori fiamme della mia benivolentia accendono (325).

difinitiu v. definitiu

diforme adj.

"Deforme".

Diforme/diforme.

mal nom tan *diforme*/mal nome tanto *diforme* (154); molt *diforme* a natura/*diformissimo* dalla natura (55).

difraudar v. defraudar

digestió f.

ésser de mala digestió. fig. "Ésser mal de suportar".

Essere di mala digestion.

batalla a tota ultrança és fort cosa e de *mala digestió* battaglia a guerra finita è forte e di *mala digestion* (74).

dignament adv.

"D'una manera digna".

Degnamente.

algu de virtut acompanyat no deu elegir la mort sinó per vàlua que més que la vida *dignament* s'estime/alcuno da virtù acompanyato non deè eleggere la morte se non per valuta che più che la vita *degnamente* si stima (325).

digne adj.

"Mereixedor".

Degno, che merita.

batalles *dignes* de gloriosa fama/bataglie *degne* di gloriosa fama (21); ha fet moltes cavalleries *dignes* de recitar/ha fatto molte buone cavalerie *che meritano* di non essere taciute (37).

digníssim adj.super.

"Molt digne".

Dignissimo.

faré que Ovidi del meu Tirant *digníssim* versos esmalte/farò che Ovidio di mio Tirante *dignissimi* versi compona (472).

dignitat f.

"Grau d'altesa jeràrquica".

Dignità.

La *dignitat* militar deu ésser molt decorada/La militare *dignità*, adunque, deè ésser molto honorata (Prol.).

dihult adj.num

"Deu més huit".

Diciotto/decioito.

dihuit anys/diciotto anni (190); *dihuit moros/decioito* mori (106).

dihultè adj.num.

"Que fa divuit".

Decimottavo.

La *dihutena* és que sàpen jugar d'esgrima, de llança, d'atxa, e exercitar lo cos en armes/la *decimottava* è che sappiano molto ben giuocare di scrima, di lanza, di azza e di spada, et esercitare nelle armi (221).

dijous m.

"Quart dia de la setmana"

Giovedì.

Lo dijous, qualsevulla cavaller o gentilhom qui vol entrar en camp clos.../Il giovedì, ciascuno cavaliere e gentiluomo che volesse entrare in campo chiuso... (49).

dijous de la Cena. "Dijous sant".

Giovedì della Cena.

apò fon lo Dijous de la Cena/questo fu il Giovedì della Cena (98).

deixar per al dijous de la Cena. "Deixar-se de compliments".

Lasciare per il giovedì della Cena.

deixar, estar aqueixes cortesies per al dijous de la Cena/lasciate stare queste cortesie per il giovedì della Cena (228).

dilació f.

"Acte de deixar per a temps més tardà".

Dilazione.

E en apò no em fagué raons, que no los vos admetria, ni poseu dilació/Et in questo non mi facciate ragioni, che non ve le accetterò, né gli poneti dilazione (434).

dilecció f.

"Amor espiritual".

Delectatione.

los teus desigs són tants que turmenten lo teu esperit sens plaer ni dilecció de la tua vida/gli tuoi desii sono tanti che il tuo spirito, senza piacer né delectation della tua vita, tormentano (360).

dilectíssim adj.super.

"Amat amb molta dilecció".

Diletissimo.

Magnánim Capitá e dilectíssim fill nostre.../Magnanimo capitano e diletissimo figliuolo nostro... (441).

diligència f.

"Activitat prompta".

Diligentia.

De continent que naix algun infant mascle, lo manifesten a la Senyoria, e aquell fan crar amb gran diligència/Et incontiente che gli nasce alcun fanciullo maschio, alla signoria li manifestano, e quello fanno allevare con grandde diligentia (239).

diligent adj.

"Que obra amb atenció i promptitud".

Diligente.

la més diligent dona del món/la piú diligente donna del mondo (26).

diligentment adv.

"D'una manera diligent".

Diligentemente.

féu-li sa relació molt diligentment dient-li com aquesta nau venia de la Barbera/diligentissimamente la relatione gli fece, dientogli come questa nave di Barbera veniva (388).

dilluns m.

"Primer dia de la setmana".

Luni, lunedì.

Lo dilluns fon publicat per los dessús dits reis d'armes e herauts.../Il luni fu publicato, per gli sopradetti regi d'armi, eraldi e passavanti... (46); la majestat vostra deu saber com la onda va per la ciutat notificant a tots la partida certa per a dilluns/La maestà vostra dee sapere come la grida è fatta per tutta la città, notificando ad ognuno la partita certa per lunedì (229).

diluvi m.

"Gran inundació amb què Déu castiga els hòmens".

Diluvio.

Dell'ura, Senyor, la mia ànima així com dell'urist Noè del diluv de les aigües/Libera, Signore, la mia anima così come Noè dal diluvio dell'acqua liberasti (478).

dimarts m.

"Segon dia de la setmana".

Marti.

Lo dimarts, qualsevulla cavaller o gentilhom que volgués fer armes a peu.../Il marti, ciascun cavaliere e gentiluomo che volesse combattere a piedi... (47).

dimecres m.

"Tercer dia de la setmana".

Mercore.

Lo dimecres, tots aqueils qui volran combatre a cavall a tota ultrança, o puntes sangrentes/Il mercore, ciascuno che volea combattere a cavallo, a guerra finita e fino a tanto si cavassero il sangue (48).

dimoni m.

"Angel del mal, esperit del mal".

Demonio.

no só dimoni ni tinc part alguna en ell, ni ell en mi, ans só creatura racional per Nostre Senyor Déu creada/non sono demonio né ho parte alcuna in lui né egli in me, anzi son creatura rationale, per il nostro signore Iddio creata (357).

dinar intr.,pron.,m.

1.intr.,pron."Fer la menjada de migdia".

Disinare/disinare; desinare/disinare.**

al dinar, menja bé e dóna'l plaer/al disinare mangia bene e dati piacere (10); no volia dinar ni sopar que no li estigués de prop/non voleva disinare né cenare che egli appresso non gli fusse (264); apòs que tots foren desarmats foren en la gran sala e aquí dinaren/sa'poi che tutti disarmati furono, vennero nella gran sala dove desinorono (222); e ab aqueil triúmfo se dinaren, servits molt noblement de molts cavallers e gentilhòmens/E con quel triúmfo, nobilmente serviti da molti cavallieri e gentiluomini... disinorono (463).

2.m."Menjada principal del dia, que es fa cap a migdia".

Disinare.

lo sopar fon molt abundós e de la similitud del dinar/la cena fu abundantissima et a similitudine del disinare (282).

diners *m.pl.*

1. "Allò que serveix per comprar coses".

Denari/denari/dinari.e diners per a despesa/e denari per la spesa (228); mostrà al Rei los diners que tenia/mostrò al re gli denari che aveva (315); Felip, metge, corrupte ab molts diners per Dar/Philippo medico, corrotto per molti denari da Dario (143).

2. "Moneda de diferents valors".

Denari.trenta diners/trenta denari (153).**dins** *prepos.,adv.*

1. prepos. "En l'interior de".

Dentro, dentro a, dentro di, in, dentro *(adv.)*recollí's dins una ciutat/si raccolse dentro una città (5); Com los moros foren dins lo portell.../Quando li mori furono dentro alla porta... (24); E ans que partis d'allí, lo conte de Varoic la feu tomar dins la ciutat/Et il conte di Varoich, prima che di quindi si partisse, fece ritornare la contessa dentro della città (38); Les naus s'acostaren e entraren dins lo port, e cascuna envestí la sua/Le navi si accostarono et entrarono nel porto, e ciascuna investí la sua (163); les altres se detenen voltejant dins mar/e le altre si detenevano in mare volteggiando (98); se causa dins mi una extrema dolor irremeable/uno estremo irremeabile dolore in me si causa (263); estaven mirant aquella magnificència dels estats e abillaments que dins la Rocca en/vistetero gran spazio a vedere la magnificèntia delle corti et apparato che dentro gli era (71b).**dins en.****Dentro, in.**més-lo dins en una cambra/dentro una camera seco lo condusse (6); com foren dins en la cambra.../quando furono entrate nella camera... (3).

2. prepos. "Abans de complir-se un termini o període" (temps).

Fra, intra, in, fra termine di.E em dix que si dins mitja hora jo no eixia de la presó, que de ma vida no en tenia d'eixir/mi disse...che, se fra mezza hora non uscivo di prigione, che in vita mia non uscirei (110); e dins tres dies lo Rei ab tota la gent fon prest per partir/et intra tre di il re, con tutta la gente, fu in ordine per partirsi (27); dins poc espai feu molt noblement adobar de sopar/in breve spazio, fece nobilissimamente ordinare la cena (26); E la Reina graciosament lo hi atorgà, de tenir-li lo camp segur dins quatre mesos après que la citació fos presentada/E la regina graciosamente gli concesse di mantenerli il campo sicuro fra termine di quattro mesi d'apoi che l'accettatione fu fatta (74).

3. prepos. "Fins a" (temporal).

Fino a.en la vostra consciència de tots los pecats que dins en la present jornada heveu comès sereu de tots netejats/nela coscienza vostra di tutti gli peccati, che fin al presente giorno commei haveti sareti di tutti lavati (403).

2. adv. "En la part interior".

Dentro/drento, alto.ab llances los feien tomar dins/con lancei gli faceano tomar dentro (25); tenia lo guardabrac ligat de part part de dins/il spallaccio era legato dalla parte di drento (71b); així com és la mar, qui entrant-hi troba hom l'aigua suau, après, com sou molt dins, és fortunal/cosi come è il mare, ch'entrandogli gli trova l'huomo l'acqua soave, d'apoi, come si è molto nell'alto, è tempestuoso (214).**dir** *tr.*

1. "Manifestar, declarar amb paraules".

Dire, ragionare, annuntiar, significare, narrare, usare, contenere, dimandare, giudicare, allegare, vantarsi, uscir de bocca, udire.E de l'adveniment de Jesucrist encà -dix Tirant-. ¿han-n'hi haguts de tan bons?/E dall'advenimento di Christo in qua -disse Tirante, sonvi stati di così buoni? (37); allà on és sent lo que dir de ta alteza/ta dove sei, quello che della tua altezza ragionano (269); anaren prestament al Rei per dir-lo-hi/lo andò subito ad annuntiar al re (14); fon deliberat que tramessen dos cavallers per ambaixadors als moros, dir-los que volguessen observar les conveniencies per els promeses e jurades per tots els/e fu deliberat que mandassero duo cavallers per ambaixadors alli mori, significandoli che vollessero osservare gli patti e convenzioni per tutti loro promessi e giurati (19); Com l'hagué trobal, dir-li tot l'esser/trovato che l'hebbe, gli narrò il tutto (64); Tantes raons dir la Comtesa/Tante ragioni usò la contessa (27); Lo Rei pres escrit... e deia semblants paraules/Il re loise il scritto di bocca... e contenea simili parole (69); Dix lo Rei a Tirant quina significança tenia lo que havia fet/Il re dimandò a Tirante qual significazione aveva quello che fatto aveva (101); Dix-vos, senyor, que... un encontre tan bell e singular no s'hi és fet tal com aquest/Onde judico, signore... che il non è stato fatto incontro tanto bello né tanto singulare come egli fece (56); Senyora -dix Tirant-, natural raó deu/Signora -disse Tirante-, voi allegate male ragioni (100); Però no puc pensar que tu pugues fer tant com dus/Pur non posso pensare che tu tanto come tu vanti fare possi (309); ab furor inestimable ab l'espasa en la mà volgué cercar totes les cambres, deuant-se dir que ara fos rata o home, de matar-lo sens mercè neguna/oon furore inestimabile, con la spada in mano, tutte le camere cercar volse, e lasciossi uscir di bocca che, o fusse topo o fusse huomo, senza emroede alcuna l'occidena (241); venien demostrant que deien les hores/Venivan fingendo di udire l'officio (99).

2. "Parlar, tractar una cosa".

Dire.Molt hà dieu, ma filla/Molto ben dicete, figliuola mia (101).mal dir. v. maldir.**Detrahere.**

dir de boca v. boca

Dire di bocca.

3. "Designar amb un nom".

Essere chiamato.A mi dien Tirant lo Bianco/lo son chiamato Tirante il Bianco (28).

4. m. "Acte i efecte de dir; murmuracions".

Dire.Deixau lo dir de males gents/Lasciate il dir delle male genti (226); deixau lo mal dir de la Viuda endiablada/lasciate il mal dir della Vedova Indiviolata (226).**directe** *adj.*

"Que va dret al seu objecte".

Diretto.jo veuré si remei paré ab alguns prínceps, per alguna via indirecta o directa, si porem llevar lo siti d'allí on està/yo vederò se con alcuni principi, per alguna via directa o indirecta, rimedio dare gli potrà, e se l'assedio di là dove è levare potremmo (301).**disciplina** *f. (deciplina)*

"Càstig".

Disciplina.digna cosa és que de la sua follia reporte condigna disciplina/degra cosa è che della sua pazzia riporti condegna disciplina (124); li farà dar tal disciplina que a ell serà castic e als altres serà exemple/gli farà dare disciplina tale che a lii sarà punitione et agli altri esempio (98).**discordar** *refl.,intr.*

"Estar en desacord".

Discordarsi; discordarsi, essere discorde.quan u no vol, dos no es discorden/quando uno non vuole, due non si discordano (146); E veges més avant quant discorde jo de comuna opinió/E vedi più innanzi quanto io mi discordi dalla commune opinione (143); faran qualsevol altra raonable sotsmissió sens molt prejudicar l'honor de llurs grans senyones, ab les quals discordar o desavenir si l'aparelies, sia certa la tua industriosa ventura, que, sens tarda, de cuales i animoses armes li serà feta enutosa experència/faranno qualsivole altra ragionevole sommissione, senza molto pregiudicare all'honore delle loro gran signorie, con le quale, se tu sarai discorde e ti apparechi di venirgli contro, sia certa la tua industriosa ventura che, sneza tardrà, di crudeli et animose arme gli serà fatta invidiosa esperienza (426).

2. Vocabulari català-italià

discordes *adj.*

"Mancat de concòrdia".

In **discordia**.

par-me que siam concordes e no **discordes**/noi siamo in buona concòrdia e non più in **discordia** (65).

discòrdia *f.*

"Falta de concòrdia".

Discordia.

ab **concòrdia** totes les coses augmenten e ab **discòrdia** les grans coses desminueixen/con **concòrdia** tutte le cose si augumentano e con **discordia** le gran cose si diminuiscono (347).

discórrer *tr.*

1. "Fluir un líquid".

Discorrere.

E tanta foren los cossos morts, que tot lo riu taparen, que per altre lloc lo riu hagué a **discórrer** l'aigua./E tanti furono gli corpi morti, che tutto il fiume empierono, che per altro luogo l'aigua fu sforzata a **discorrere** (340).

2. "Recórrer amb l'enteniment una sèrie d'idees".

Discorrere.

lo seu enteniment **discorreu** fantasiant quantes dones e donzelles e ll en son record havia vistes/il suo intelletto **discorse** fantasticando quante donne e donzelle egli se ricordava di avere visto (119).

discreció* *f.*

"Qualitat de discret".

Discretione, sapientia, saviezza, prudentia, dispositione, sapientia e discretione.

Aquestes són les virtuts que proceuen d'amor: franquesa, que tot cavalier deu haver, ardiment, cortesia, humilitat, gentil eloquència, alegria, reteniment, modestia, proesa, paciència, coeuença, **discreció**, e bon saber e bon coratge animós./E queste sono le virtù che procedono d'amore: libertà, che ogni cavaliere deo avere, ardimiento, cortesia, humilità, gentil eloquentia, letitia, retenimento, modestia, prudentia, cognitione, **discretione**, buon saper, buono et animoso cuore (221). Molta és la tua **discreció**, que sies tan instruida en la nostra santa llei cristiana/molta è la tua **sapientia**, essendo tanto instrutta alla nostra santa christiana legge (356); ab la tua **discreció** repares les indiscrecions dels altres/con la tua gran **saviezza** rpan alle inspieite degli altri (103); tenui de **discreció** la vestidura/seti vestita di **saviezza** (257); la mia joventut ha mostrada la poca **discreció** que tinc, qui m'ha portat en gran dejectió e vergogna/la gioventut mia, la poca **saviezza** ch'io ho ha dimostrato che in gran dejectione e vergogna m'ha guidato (318); vos la passar los limits de la vostra gran **discreció**/vi la passare gli termini della vostra gran **prudentia** (3); la bona **discreció** del fill/la buona **dispositione** dell'igliuolo (23); verdaderament tinc coneguda la tua gran **discreció**/veramente ho conosciuto la tua gran **sapientia e discretione** (342).

discrepant *adj.*

"Que discrepa".

Discrepante.

tinc deliberar dir mon parer, no **discrepant** del vostre/ho deliberato di dire il mio parere non **discrepante** dal vostro (428).

discret *adj.*

"Que té facultat de distingir el bé i el mal, allò que convé".

Discreto, savio, sapiente, vivo, che ha ingegno.

home molt **discret** e sabut en totes coses/huomo molto **discreto** et in tutte le cose intelligente (339); per bé que fos molt virtuosa e **discreta**/quantunque fusse molto virtuosa e **savia** (2); era dona molt **discreta**/era donna **sapientissima** (114); bones e **discretas** raons/buone e **vive** ragioni (142); fadri, **discret**/fanciullo, **cha havea ingegno** (98).

discretament *adv.*

"D'una manera discreta".

Discretamente, con gran discretione.

pariant-los en llur llenguatge molt **discretament**/egli parlando a quelli in loro linguaggio, molto **discretamente** ... (414); estigueren aquí tota la nit ab molt gran alegria fins al mati, molt **sàviament** e **discreta**/E quivi stettero tutta la notte con grandissima letitia fino alla mattina, **con gran sapientia** e **discretione** (414).

discurs *m.*

1. "Raonament ordenat".

Discorso.

volia lo **discurs** que tinc de la mia dolorosa vida pogués ab amargues llàgrimes plànyer e lamentar la mia gran desventura/vorrei, per il **discorso** che io ho della mia dolorosa vida potere con amare lagrime piangere e lamentarmi della mia gran disgratia (216); No-res-menys la Prinçesa... **recità** a Tirant lo **discurs**, vida i estil que tengut havia durant l'absència sua/Niente di meno la principessa... **recitò** a Tirante il **discorso** di sua vita et il stilo che, durando l'assentia sua, tenuto havea (438).

2. "Transcurs de temps".

Spatio.

tan gran **discurs** de temps/tanto **spatio** di tempo (97).

per **discurs** de temps.

Per **discorso** di tempo***.

per son **discurs** de temps ell ambà en Alexandria/per **discorso** di tempo in Alessandria arrivò (4).

discutir *tr.*

"Examinar atentament una qüestió, fent consideracions favorables i desfavorables".

Discottere.

Acte de saviesa és **discutir** les coses dubtoses e proveir en aquelles que per temps no puxen noure./Atto di sapientia è di **discottare** le cose dubbiose e provedere in quelle che per tempo noere non possono (379).

disminuir *tr.* (desminuir)

"Fer menor".

Diminuire/eminuire.

Si l'adversa fortuna fins aci ha permès **disminuir** la llibertat e senyoria del nostre grec Imperi.../Se l'adversa fortuna fin qui ha promesso **diminuire** la llibertat e signoria del nostro grec imperio... (133); feu repartir lo forment per cases segons los menjadors que tenien, al major daven sis calços, e així **desminuint** segons les cases fins a w/fece rpartire il frumento per le case, secondo li mangiatori che vi erano, al maggior ne davano sei sacchi e osei, **diminuendo**, secondo le case, infino a uno (106); plorant **desminuix** e alleuja la ira/piangendo **aminuisco** et allegerisco l'ira (180); No vull **desminuir** lo premi de mos treballs./Non voglio **aminuire** il premio dei miei travagli (229).

dispensar *tr.*

1. "Administrar, governar".

Dispensare.

les persones sàvies deuen **dispensar** e proveir en l'esdevenidor/le persone savie denno **dispensare** e provedere al futuro (477).

2. "Concedir".

Dispensare.

ha **dispensat** la divina Providència... trametre a vos, Tirant lo Blanca **dispensat** la divina providentia... mandarvi voi, Tirante il Bianco (133); Les penes d'infern no bastarien a equalar-se ab aquelles d'amor quan la intrinseca fortuna hi **dispensa**/Le pene dell'inferno non saniano sufficienti ad uguagliarsi con quelle d'amore quando l'intrinseca fortuna gli **dispensa** (380).

dispensera f.

"Administradora".

Dispensatrice.

...acoptant-vos per filla obedient e dispensera de les gràcies que ixen d'aquest delitós parais/...accontentandovi per figliuola ubbidiente e dispensatrice delle grazie che escono di questo dilettevole paradiso (55).

dispertar v. despertar

dispondre pron.,intr.

1.pron."Preparar per a fer una cosa".

Disponersi.

em dispondre ...d'entrar en batalla/disponermi ...di entrare in battaglia (10).

2.intr."Fer el que es vol d'una cosa".

Disponersi.

disponc de mi enseguint la voluntat de tots vosaltres/mi dispongo di seguir la voluntà vostra (16).

disposició f.

1."Estat de salut o vigoria corporal".

Disposizione.

E segons la disposició que véu, prestament presumí com de gran temps Tirant no seria dispost per anar al camp /E per la disposizione in cui il vidde, incontintente conobbe como fra gran tempo Tirante per andare al campo, disposto non saria. (236).

2."Aptitud, capacitat".

Disposizione.

Primerament féu pendre molt oli e alquitrà en gavetes de fust, e pregunta e sofre viu, e altres coses que han disposició del foc encendre/Primeramente fece prendere molto olio e pece liquida in conche di legno, e pece greca, rasa di pino e zolfo vivo, et altre cose che hanno disposizione d'ardere e fare gran fuoco (141).

3."Aspecte exterior".

Disposizione.

ell ab los altres passaren entorn del castell per veure la disposició d'aquell/egli con gli altri passò intorno al castello per vedere la disposizione sua (310).

4."Poder disposar, de fer ús d'una cosa".

Commodità.

pensà Tirant que en aquella hora tenien disposició de dir-ho a l'Emperador/pensò Tirante che in questa hora havevano commodità di dirlo allo imperatore (218).

5."Orde o decisió amb què es mana qualche cosa".

Disposizione.

aquesta vostra venguda no deu ésser sens alguna causa, o necessitat d'imperial consulta o consentiment, remetent a major disposició les reposades paraules e arribables raons/questa segreta venuta vostra non dea esser senza alcuna causa o necessitat d'imperial consulto o consentimento. Rimettendo a maggior disposizione le riposate et amichevoli ragioni... (441).

dispost adj.

1."Preparat".

Disposto.

disposta per a rebre l'orde de cavalleria/disposti per ricevere il grado di cavaleria (29).

2."Apte, capaç per a fer una cosa".

Disposto, "

Après parlà lo rei de Sicília e dix... que elegissen ells qual hi seria més dispost /Dopo parlò il re di Sicilia e disse... che elegessero qual più disposto gli saria. (480); coneixeu en mi que no só dispost per a combatre/e conoscoete l'indisposizione mia di combattere (16).

3."Oportú, adequat".

Disposto.

vosre pare fallit de discreció no espera hora disposta en dir-vos que aneu a la cambra on los hòmens són/vostro padre non aspetta hora disposta in dirvi che andiate nella camera ove gli huomini sono (224).

4."Gallard, ben format físicament".

Ben disposto.

fill jove e dispost/figliuolo giovane e ben disposto (21).

disputa f.

"Acte i efecte de disputar".

Disputa.

Per no posar l'honor sua en disputa era molt content de servir les dites treves/E per noon ponere l'honore suo in disputa fu molto contento di servargli le tregue (349).

disputar tr.,intr.

"Tenir una discussió viva".

Disputare.

los qui d'aquest master saben, han aquest dret per clar, no l'ham ací a disputar tu e jo/quelli che questo mestiere sanno, hanno questa ragione per chiara, e non l'habbiamo qui tu et io a disputare (124); véu, per una poqueta fenella que en la porta era, a l'Emperador e als metges qui del seu mal disputaven/per una picciola fissura che nella porta era, vidde l'imperatore e gli medici che del suo male disputavano (262).

dissabte m.

"Sisè dia de la setmana".

Sabbato.

Lo dissabte és e fonc donat a tots aquells qui es volen fer cavallers/Il sabbato fu statuito a tutti quelli che si volevano far cavalieri (51).

dissimulació f.

"Acte i efecte de dissimular".

Dissimulazione.

¿E on són ara les innumerables promeses, jures e sagraments que vós ab falsa dissimulació enganosa haveu raonat?/E dove sono hora le innumerabili promesse, spergjuri e sacramenti che voi con falsità e dissimulazione piena d'inganno haveve ragionato? (154).

2. Vocabulari català-italià

dissimular *intr.*

1. "Fingir, procurar no fer coneixedores les pròpies intencions".

Dissimulare.

dissimulant callà fins que, entrat lo metge e ell havent begut l'abeuratge.../dissimulando tacque finché, intrato il medico, egli hebbe beuto il beveraggio (143).

2. "Ocultar, no deixar veure una cosa tal com és".

Dissimulare.

E la virtuosa Prinossa fengi la festa molt freda per *dissimular* lo que era estat en la nit passada./e la virtuosa principessa finse la festa molto fredda per *dissimular* quello ch'era stato nella passata notte (442).

dissimulat *adj.*

"Fingit, obrat amb dissimulació".

Dissimulato.

paraules *dissimulades*/parole *dissimulate* (172).

dissipador *m.*

"Que dissipa".

Dissipatore.

éu vengut per castigar a tu, qui est *dissipador* de la cristiandat/son venuto per castigare te, che sei *dissipatore* della christianità (34).

dissipar *tr.*

"Fer desaparèixer".

Dissipare.

han fet tot son poder en *dissipar* aquella [la fe catòlica]/hanno fatto tutto il potere loro in *dissipar* quella (146). E fan malaïta la pensa e *dissipan* les nostres cogitacions ab fantasies/e fanno *ipensiero inferno* e *dissipano* le cogitazioni nostre con fantasia (376).

distància *f.*

"Interval de lloc o de temps entre dues coses".

Distanzia.

aquella que és sobre totes les altres, no sols ara de mi absenta per llarga *distància* mes, posada en grandíssima tribulació e perills evidents, la vida d'aquella i la mia perillen/quella ch'è sopra a tutte l'altre, non solo hora da me assente per lunga *distanzia*, ma, posta in grandissima tribulatione e pericoli evidenti, la vita di quella e la mia insieme pericolano (400).

distar *intr.*

"Estar a certa distància".

Distare, essere discosto, essere distante, essere lontano, essera.

una devota ermita... la qual *distava* molt poc de la sua ciutat de Varoio/uno divoto eremitorio... il quale molto poco *distava* dalla città sua di Varoich (4). se n'anà... en una sua vila qui *distava* una llegua/sen'andó... ad una sia villa qual *era* una lega *discosta* (27); anam on estaven los vint-e-sis cavallers elets per fer les armes, qui *distaven* de l'allogjament de l'estat del Rei un tr de ballesa/andassimo dove stavano gli ventisei cavalieri eletti per defendere il campo, li quali *erano* *distanti* dallo alloggiamento del stato del re uno trato di balestra (52); la ciutat de Pera, qui *distava* de la ciutat de Costantinoble tres milles/la città di Pera, che *era* *lontana* dalla città di Costantinopoli tre miglia (126); E aquella ciutat pren lo nom d'una muntanya qui prop d'ella *diste* e quella città prese il nome da uno monte, che presso gli à (459).

dit *adj., m.*

1. *adj.* "Ja mencionat".

Detto/ditto/dito.

de sos béns propis graciosament dona a la dita Estelania cent milia ducats/de' suoi beni propri graciosamente dona a la *detta* Stephania centonila ducati (221); e no lleixaré lo servei del dit senyor tant com la conquesta dure/e tanto como la guerra dur, il sevgio del *ditto* signore non lasciarò (154). En lo collir de la rosa sofrir lo dit afany e perill/Nei raccogliere della rosa patisse il *dito* affanno e periculo (143).

2. *adj.* **tenir-se per dit.** "Creure's amb seguretat, considerar segur".

Tenersi per perso.

Com los moros veren que l'estol de Tirant aqueu del port ab totes llurs fustes que se'n portaven, *tingueren-se per dit* que se n'aven ab lo guany/quando viddero che l'armata di Tirante uscì del porto con tutti gli legni che si ne conducea, *persi si tennere*, ché col guadagno se ne andava (418).

3. *m.* "Cita d'un libre o d'un autor".

Detto/ditto.

ab *dita* de la Santa Escritura/per *detti* della Santa Scrittura (173); ab *dits* de filòsofs/con *ditti* di philosophi (182).

dit *m.*

1. "Part extrema de la mà".

Dito/deto.

ab los *dits* llargs e afilats/i *diti* lunghi, *afilati* (119); tan grossa com lo dit/tanto grossa come è il *deto* (106).

2. "Mida equivalent a la grossària normal d'un dit d'home".

Dito.

si dos *dits* més baix l'haqués encontre, de mil vides no en tenia una/se due *dita* l'haesse accolto più basso, di mille vite non gliene restava una (71b).

diumente *m.*

"Seté i últim dia de la setmana".

Domenica/dominica**.

E *diumente* qui ve sia manada celebrar festa e sala general/E *domenica* che viene sia commandato a celebrare festa e corte bandita (101); lo *diumente*, qui és dia de benedició.../la *dominica*, che è giorno di beneditione... (45).

divendres *m.*

"Cinqué dia de la setmana".

Venere/venere**.

la majestat vostra deu saber com la crida va per la ciutat notificant a tots la partida certa per a diluns, e hui és *divendres*/La maestà vostra deè sapere come la grida è fatta per tutta la città, notificando ad ognuno la partita certa per lunedì, et hoggidi è *venere* (229). Lo *divendres*, per ço com és dia de passió, no s'hi faoen armes negunes/Il *venere*, perché è giorno di Passione, non faoesino armi di sorte alcuna (50).

divendres de Passió. "Divendres anterior a la Setmana Santa".

Venere di Passione.

E demà qui és lo *divendres de Passió* han elets los més forts...per entrar dins lo castell/E domani, che è il *Venere di Passione*, hanno eletto li più forti huomini e disposti di tutte le navi per entrare nel castello (99).

divendres Sant. "Divendres en què es commemora la Passió i mort de Jesucrist".

Venere Santo.

E accostant-se lo *Divendres Sant*, totes les naus foren dins lo port de Rodas/Et, approssimandosi il *Venere Santo*, tutte le navi furono nel porto di Rodi (98).

divers adj.

1. "De diferent forma".

Diverso.*diverses maneres d'esturments/diverse sorti de instrumenti* (54);

2. pl. "Alguns".

Molti/molte.en *diversos temps/in molti tempi* (3); E *diverses vegades assagi/E molte volte approvai* (246).**diversitat f.**

"Adversitat".

Diversità.continuament nos menaça *diversitat de temps/continovamente ci minaccia diversità di tempi* (336).**diví adj.**

"Propi de Déu".

Divino.jo confie en la *divina Misericòrdia/ch'io mi confido nella divina misericordia* (237).**divinal adj.**

"Diví".

Divino.qui hi ou aquell dia lo *divinal ofici*, guanya indulgència plenària a pena e a culpa per molts papes atorgada/ch'i ode il *divino officio* guadagna indulgentia plenaria di pena e colpa, per molts sants Pontefici concessa (98).**divinitat f.**

"Qualitat de diví".

Divinità....fent unió de la *divinitat* ab la humanitat/...facendo unione della *divinità* colla humanità (183).**divís m. (devís)**

"Dissensió, discòrdia".

Divisione.posar-nos a tots quants aci som en *divís*/porre noi tutti quanti che qui siamo in *divisione* (154); fon molt gran *divís* entre los oficis, que jo pensí que los uns ab los altres se mantenien fu tal *divisione* fra gli artegiari ch'io fui in dubbio che si amazzassero insieme (41).**divisa f. (divisa)**

"Figura emblemàtica, acompanyada d'una frase o breu sentència explicativa, usada especialment en heràldica per a indicar el disegni del qui l'adopta".

Divisa.Après venien tots los oficials reals del regne... ab los erminis tots brodats qui es feien per *divisa*. Dietro venivano tutti gli officiali reals del regno... con armellini recamati che si facevano per *divisa* (42); conec a Tirant en la sobrevesta que portava ab esteles per *divisa*/Tirante alla sopravveste che haveva con le stelle per *divisa* conobbe (344).**divisar tr.,m. (devisar)**

1. tr. "Senyalar, indicar".

Narrare, dimostrare.Del triumfant dinar, demesiada cosa seria *devisar* l'abundància que hi era/Dil triomphante dinare superflua cosa sana a *narrare* l'abondantia che gli era (483); Lo seny esperitual solament nos *devisa* que ens guardem de pecar/il senso solamente ci *dimostra* che ci guardiamo da peccare (183).**devisar (les armes).** "Designar les armes que han d'usar-se en una batalla acordada o torneig".**Devisare, eleggere, eleggere e voler fare.**les armes que havia *devisades*/le armi che haveva *devisate* (65); jo de bon grat hi renuncie e li done facultat que ell les *devisi* en aquella manera que a ell ben vist li serà/lo di buon grato e volontà gliela renuncio e gli do facultà che egli *elegga* in qual modo gli piaceranno (64); *divisi* fer la batalla a cavall, ab armes defensives/lo *eleggo e voglio fare* la battaglia a cavallo, con arme defensive (152).

2. tr. "Veure de lluny o amb dificultat".

Discernere.ells podien ben veure a tots los qui eren en la tenda e los altres no els podien bé *divisar*/loro potevano ben vedere tutti quelli ch'erano nella tenda, e gli altri non potevano *discernere* loro (68); E feia son poder de reconèixer-lo e no podia, per ço com tenia lo cap baix e no el podia bé *devisar*/E faceva il suo potere per conoscerlo, ma non poteva, però che teneva il capo basso che no l'poteva ben *discernere* (262).

3. m. "Tria".

Elettione.e em dóna lo *devisar* de les armes/havere la *elettione* delle armi (64).**divisió f.**

"Divisió".

Divisione.Sobre quina causa fon aqueixa *divisió*?/Et sopra qual causa fu questa *divisione*? (41).**divulgar tr.**

"Fer conèixer de molta gent".

Divulgare/divolgare.La fama fon *divulgada* per tots los regnes de cristians/La fama fu *divulgata* per tutti gli regi de' christiani (28); serà divulgada/sarà divulgata (353); La fama prest se *divulgà* per tota la Barbera/La fama presto si *divulgò* per tutta la Barbera (330).**divulgat adj.**

"Conegut per molts".

Divulgato.sabem l'excel·lència de la tua virtut e fama gloriosa quant és *divulgada* per les estranyes terres/sappiamo la eccellentia della tua virtù e gloriosa fama quanto è *divulgata* per le esterne terre (125).**do m.**"Acte i efecte de donar", al refrany **fa lo do placent e graciós lo que prestament lo dóna.****Quello che incontinente dona fa il don piacevole e gratioso.**

(213).

2. Vocabulari català-italià

dobla f.

"Moneda antiga de diversos valors".

Dobbla.

lo darian a menjar a les bèsties feres si ja no li daven vint milia dobles/a bestie fiere a mangiare il dariano, se già ventimila dobble non gli davan (347).

dobladura f.

"Peça de famès que es posa sobre una altra per tal de reforçar-la".

Doppia*.

combatre a cavall ab tela, ab armès d'una dobladura/combatere a cavallo con tela, e con armesi di una doppia (71a).

doblar tr.

"Fer doble".

Raddoppiare/addoppiare, raddoppiarsi.

doblar les guates/raddoppiare le guardie (99), le vana esperança, après que serà conseguda, dobia incessantment la trist e misèria/la vana speranza, dopo che sarà conosciuta, et addoppia incessantment la tristezza e miseria (374). Com Tirant la vèu ab tanta resplendor estava admirat e doblà-li lo voler./Quando Tirante la vidde con tanto splendore, ammirato rimase e raddoppiavagli la volontà e l'amore (269); s'hi doblaren les dolors/si raddoppiavag gli dolori (141).

doblat adj.

"Doblegat".

Raddoppiato, doppio.

no és dubre, a esguard de nostres doblats ànimos, no són cosa alcuna/non è dubbio che, a risguardo degli nostri raddoppiati animi, che siano cosa alcuna (417). lo mantenidor encontrà a Tirant en mig de la bavera del bacinet, e passà-la-hi tota doblada e alt en lo revol del peto de les plates, e n'alrà'l un poc en lo coll/il mantentore incontrò Tirante in mezzo della bavera del bacinetto e passogliela tutta doppia, e dall'altro, col movere del petto nell'entrare dela punta, ferilo un poco nel collo (59).

doble adj.

"Igual a dues vegades la magnitud donada".

Doppio, *.

en la reposada nit pervenien los solazos a les persones enamorades, ab doble poder combatent a la solitud tenebrosa, on augmentarà vostre delit/e nella riposata notte pervengono gli solazzi alle persone innamorate, con doppio potere combatendo ala solitudine tenebrosa, dove aumentará il vostro tanto desiderato diletto (231). E per temor que per la vostra excel.lència no sia desamat me porta doble pena/E la paura che da vostra eccellenza non sia poco amato mi raddoppia la pena (243).

doblegar-se pron.

"Fer que una part d'un objecte s'aplique sobre l'altra part".

Piegarsi.

Preneu fil de ferre d'aquell que posen en les llànties, que es doblega a totes parts/prendete fil di ferro, di quel che si adopra nelle lampade, che si piega ad ogni parte (73).

docte adj.

"Molt instruit".

Dotto.

la u d'aquest ambaixadors era molt docte en totes ciències/funo di questi, che era huomo dotissimo in tutte le scienze (134).

doctor m.

"Autoritat de l'Església".

Dottore.

los doctors sants/gli santi dottori (192).

doctrina f.

1. "Matèria d'ensenyament".

Dottrina, documento.

Hages aquesta doctrina de mi/Habbi da me questa dottrina (27); vos suplique que haja de vós alguna doctrina perquè veja si en aquest fet algun remei s'hi porà fer/vi supplico che da voi habbia alcun documento accò che io veggia se, in questo fatto, si potrà ritrovare alcun rimedio (98).

2. "Conjunt de veritats fonamentals de la religió cristiana".

Dottrina.

ab sol luminós de vera doctrina, han il luminat lo meu entendre/con luminoso sole di vera dottrina l'intendere mio hanno illuminato (323).

dogal m.

"Corda per subjectar animals".

Capazza.

los uns se soltaven, los altres rompien los dogals, los altres arrancaven les estaques/funo si siegava, gli altri rompeano le capazze, gli altri cavavano le stanghe (133).

dol m.

1. "Gran aflicció causada per la mort d'algú".

Dolore, duolo, pianto, lamento, lagrimoso pianto.

aquí començà de plorar e fer gran dol/dove a piangere e far gran dolore incomenciò (220). lo dol que el Rei feia/il duolo che 'l re faceva (5); féu molt desmoderat dol/feco immoderatissimo pianto (4). començà a fer gran dol/comenciò a fare gran lamento (74); ... totes les donzelles, ab finestres tancades, feren allí cascuna son dol... tutte le donzelle, con le finestre serrate, facendo lì ciascuna il suo lagrimoso pianto (141).

2. "Senyal exterior amb què es manifesta aquesta aflicció (per ex., robes)".

Corrotto, ingrimezzato*, bruna*.**

robes de dol/robbe di corrotto (201); se vist de dol/si vesta da ingrimezzato (36). tots aquells qui volguessen portar dol de l'Emperador o de la Princesa o de Tirant/tutti quelli che volessero portare bruna per l'imperatore, per la principessa e per Tirante (479).

fig.

Dolore.

mos cansats pensaments de dol se són vestits/i miei pensieri di dolore son vestiti (268).

3. "Dolor".

Dolore.

aquells cruels envejosos qui tenen dol e despit del bo e virtuós cavalier/gli crudi et invidiosi che hanno dolore e dispetto del buono e virtuoso cavaliere (113).

dolç adj.

"Que té sabor semblant al del sucre o la mel".

Dolce.

manifesta cosa és que, si les dolces coses jamés se gustaven, no vendria hom a sentir la llur dolpor/manifesta cosa è che se le cose dolci giamai non si gustassero, non sentiria l'huomo la lor dolcezza (225).

dolçor f.

"Qualitat de dolç".

Dolcezza.

per una via o per altra haguésseu a sentir la sua dolçor/per una via o per un'altra havesti a sentire la sua dolcezza (225).

dolent adj.,m.

1. adj. "Que té dolor".

Dolente.

Deixau-la estar... que molt està dolenta/Lasciela stare... che molto è dolente (225).

2. m. "Mancat de bondat moral".

Dolente.

Tostemps la fortuna és favorable als dolents e viciosos./Sempre la fortuna è favorevole agli dolenti e viciosi. (319).

dolentia f.

"Acció o dita dolenta".

Insolentia.

tots los altres lo hi tingueren a molt gran dolentia/tutti li altri il tennero a molto grande insolentia (133).

dolor f.

1. "Sofriment físic".

Dolore (m.), duolo, pleure.**

les dolors del part/gli dolori del parto (132); ab la dolor gran que en la cama sentia no podia tan bé com volguera escriure/per il duol grande che nella gamba havea, non potea tanto ben scrivere come haveva voluto (242); per molt que los metges li fessen, la dolor continuament augmentava/per molto che gli medici gli facessero, la pleure continuament gli augmentava (467).

2. "Sofriment espertual".

Dolore (m.), affanno, passione, cordoglio.

les corles dels llegints la mia dolor tal senyal faoen, per on dels maïs que m'esperen me planguen/foreochie di quelle che il mio dolore odono tal signal facciano per il quale conosco che il mio mal futuro piangano (3); de totes les altres dames pres comiat ab dolor inefable/da tutte le dame con ineffabile affanno comiato toise (4); E estant en tal manera lo Rei... de grandissima dolor pensava morir/Et, stando in tal maniera il re... di passione estrema si pensava di morire (5); no espera hom de sa senyoria altre bé sinó treballs, congoues e dolors/Thuomo altro bene non si aspetta se non travagli, affani e cordogli (234).

dolorejar intr.

"Patir dolor".

In dolore.

Més estima estar e passar tota ma vida dolorejant ab la noble esperança que tinc/Più estimo stare e patire tutta la vita mia in dolore con la nobil speranza che io ho (228).

dolorit v. adolorit

dolorós adj.

1. "Que causa dolor".

Doloroso, doloroso e tristo.

camises doloroses/dolorose camis e (85); E arribà un correu qui li portà noves d'un dolorós e desaventurat cas/et un corriere, che nuova d'un doloroso e sventurato caso gli portò (286); cové que faça aquell dolorós cami/el conviene ch'io faccia quel doloroso e tristo camino (291).

2. "Que expressa dolor".

Doloroso, affectionato.

O doloroses llàgrimes, qui la destrucció e misèria mia representen.../O dolorose lagrime, che rappresentate la destruttione e la miseria mia (22); Mogueuen a pietat les doloroses llàgrimes de l'entrestit Rei a l'ermità, e amollí lo seu piadós cor.../Le affectionate lagrime dello atristato re mossero a pietà l'eremita e, mollificato il suo petoso core... (9)

dolre intr.,pron.

1. intr. "Donar dolor anímic".

Dolere, dolersi.

E altra cosa no em dol... com dies ha no comenci a fer un tan singular acte./E altra cosa non mi dole che... molti di fanno, a far un tanto singular atto cominciato non habbia. (269); ¿que m'aprofita dolre sobre cas irremediable?/Ma che mi giova dolermi sopra caso irremediabile? (22).

2. intr. "Manifestar afflictió".

Dolere.

mas lo trist costum és dolre e plora/ma il costume nostro è il dolere e piangere (262); Oh la mia cara germana! Què és lo que et fa dolre?/Oh la mia cara sorella! Chi è quello che ti fa dolere? (226).

3. pron. "Compatir-se".

Dolersi.

em dolc de tu que et tendran per heretge/di te mi dolgio, ché per heretico ti teniranno (262).

domàs m.

"Teixit de seda o de cotó que presenta dibuixos en què, pel diferent lligat, la roba és brillant en uns indrets i sense brillantor en altres".

Damasco.

un brial de domàs groc, les obres del qual eren perfilades per art de molt subtil artífici de robins, diamants, safirs e maragdes/una veste di damasco giallo, gli lavoni della quale erano perfilati per arte di sottilissimo artificio di rubini, diamanti, zaphiri e smeraldi (448); un manto larg... qui era de domàs blau, ab un cordó tot de seda blanca per lligar alt/un manto lungo... che era di damasco alessandrino, con un cordon tutto di seta bianca per allacciarlo alto (85); les robes que portaven eren de domàs burell/le veste che portavano erano di damasco bianco (68)

domèstic adj.

1. "De caràcter pacífic i inofensiu".

Domestico, ammaestrato e domestico.

e qui servint son senyor pot fer armes braves no deu cercar de domèstiques/e quello che servendo il suo signore può fare arme brave, non dee cercare le domestice (301); Lo lleó era tan domèstic.../Ma il leone era tanto ammaestrato e domestico... (68).

2. "Familiar, íntim com de família".

Domestico.

molta glòria serà per a vós posseir un cavaller així domèstic e virtuós/molta gloria vi sarà un cavaliere così domestico e virtuoso possedere (226); Tirada la temor que tenir solieu, s'és girat lo vostre coratge en fer tracions domèstiques/Rimosso il timore d'havere solevate, il cor vostro a fare tradimenti domestici si è nvolto (154).

domèsticament adv.

"Duna manera domèstica".

Domesticamente/dimesticamente, con domestichezza.

Jo f'ame domesticament/Io f'amo domesticamente (154); li aconsellà fes festa a Tirant...mas domèsticament així com als altres/la consigliava che facesse festa a Tirante...ma dimesticamente così come agli altri (218); elles foren totes admirades com la Infanta tan domèsticament parlava ab Tirant/elle furo tutte ammirate che la infanta con tanta domestichezza parlava con Tirante (111).

2. Vocabulari català-italià

dominació f.

"Una de les jerarquies angèliques".

Dominazione.

E en nom dels sants àngels e arcàngels, trons e dominacions, principats e potestats... /et in nome degli santi agnoli et arcangeli, troni, dominationi e potestà... (478).

dominar tr.

"Tenir subjecte, reprimir".

Dominare.

No et penses, cavalier, que la pèrdia de tanta terra e pobles haja amollit lo nostre fort ànimo, ne dominat la nostra força/Non ti pensare, cavaliere, che la perdita di tante terre e popoli habbia ammolito il nostro animo forte o dominato la forza nostra (386).

domini m.

"Poder i acte de dominar".

Dominio.

tenen domini sobre la humana natura, donent los diverses inclinacions de pecar e viciosament viure/habbino dominio sopra alla natura humana, tirandola a diverse inclinacione di peccare e di vitiosamente vivere (1), posi la libertat mia sots domini de la vostra excel.lenècia/posi la mia libertà sotto il dominio di vostra eccellenzia (129).

don adj.

"Formula de tractament equivalent a 'senyor'".

Don.

la filla de don Jacob/figliuola de don Giacob (310).

dona f.

1. "Senyora", en dona d'honor.

Donna/dona d'honore, matrona, honorata donna.

Les dones d'honor de la ciutat... anaren totes al castell/Le donne di honore della città... andorno tutte al castello (3). Encata més han ordenat, que vint dones d'honor sien eds la fraternitat de la Garrotera/Anchora hanno ordinato di più, che venti donne d'honore ne siano della fraternità della garrotera (92). Totes aquelles dones d'honor se llevaren/Tutte quelle matrone si levorno (3), totes les dones foren rebudes per los cristians, en les quals hi havia moltes dones d'honor/tutte le donne furono ricevute dalli cristiano, fra le quali erano molte honorate donne (25).

dona d'estat. "Dona d'elevada posició social".

Donna di stato.

E l'excelsa Prinçessa... acompanyada... de cent dones d'estat e de cent donzelles molt ricament abillades e devisades d'estranya manera/E l'excelsa principessa... accompagnata... da cento danne di stato e da cento donzelle ricchissimamente in ordine et ornate di diverse fogge (463).

Nostra Dona. "La Mare de Déu".

Gloriosa vergine Maria.

secretament se posà en una devota ermita de Nostra Dona, senyora nostra/secretamente si pose in uno divoto eremitorio della gloriosa vergine Maria, signora nostra (4).

2. "Persona de sexe femení".

Donna, femina.

A vosaltres, dones, dones casades, endrece los meus plors/A voialtre, adunque, donne maritate, gli miei pianti n'irizzo (3); ... que si éreu dones no tendrieu menys ànimo?! ... ché, se fusti femine, non havrestí manco animo? (141).

3. "Persona del sexe femení que ja ha mantingut relacions sexuals".

Donna, vecchia canuta.

jamés en batalla sereu ardit ni temut, si en amar dona o donzella una poqueta de força no hi mesclau/giamai in battaglia non sarete arditó né temuto, et in amare donna o donzella, se un pochetto di forza non gli mescolate (229); tals paraules sembràs, present la Duçessa, que de donzella que és la farieu tomar dona/e tal parole seminasti, presente la duchessa, che, di giovane che è, la farete doventare vecchia canuta (232).

4. **dona pública.** "Prostituta"

Donna publica.

Aprés venien totes les dones públiques e les qui vivien enamorades, e ab tots los rufians qui anaven ab elles/Dapoi venivano tutte le donne publiche e quelle che vivevano d'amore, con tutti gli ruffiani che andavano con loro (42).

5. "Forma de tractament que s'anteposa a un nom femení".

Madonna.

aquella incita senyora dona Agnès de Berrí/quella incita signora, madonna Agnese di Berrí (67).

donació f.

"Acte i efecte de donar".

Donatione.

de tot li haguera feta llarga e bastant donació io gli haverei fatta larga e bastante donatione (251).

donador m.

"Que dóna una cosa".

Donatore, amatore.

Aquell senyor qui té poder i és donador de totes les gràcies li done salut e quanció presta/Quel Signore che ha il potere et è donatore di tutte le grazie gli doni salute e presta liberazione (245); ab les promeses precoses que los donadors acostumen de fer/con les promesse pretiose che gli amatori hanno per costume di fare (214).

donar tr.,intr.,refl.,pron.

1.tr."Cedir la propietat (d'una cosa) graciosament".

Donare, concedere, lasciare.així em despullé de tot lo meu regne e senyoria, **donant** e revestint-lo sobre lo pare eremita/cosí mi dispoglio tutto il mio regno e signoria, **donando** e rivestendo sopra a quello il padre eremita (17); de sos béns propis graciosament **dóna** a la dita Estefania cent milia ducats/de' suoi beni proprii graciosamente **donò** a la detta Stephania centonila ducati (221); la gran prosperitat que **dada havia** a Tirant/la gran prosperità che a Tirante **havia concesso** (350); no li havia volgut **donar** son fill/non le aveva voluto **lasciare** il suo figliuolo (24).

2.tr.,refl."Procurar una cosa a algú" (ajuda, caritat, esforç, etc.).

Dare, prestare, concedere; darsi.la virtuosa Comtessa...li feia **dar** molt més caritat que a tots los altres pobres/la virtuosa contessa...molto più che agli altri poveri **dare** gliene faceva (4); ens vullés **donar** ajuda e consell/ne vullés **prestare** ajuda e consilio (7); ...**donant**-nos esforç tan gran que havíem pogut vençre i aterrar lo gran poder i forces de vosatres/...**concedendoci** gagliardezza tanto grande che havemo potuto vincere et atterrare il gran potere e forze di vialtri (165); al dinar menja bé e **donat** plaer/al dinare mangia bene e **dati** piacere (10).

3.tr."Permetre".

Concedere.No **és dat** a mi lo pieder en lo temps de batalles/E' non mi **è concesso** piateggiare in tempo di battaglie (154); a vós no **és donat** pujar per escales/a voi non **è concesso** l'ascendere per scale (161).

4.pron."Interesar, importar".

Curarsene, estimare, fare stima.posat cas que lo lilit no fos perfumat, no **hi donaria** res/posto caso che 'l letto non fusse perfumato, nulla **se ne curaria** (251); E del mal tractar que em fas no **mi hi dó** res/E dil mal trattare che mi fai non lo **estimo** (359); pregà-la no **es donas** res en lo fet d'Hipòlit/pregandola che non **facesse stima** del fatto d'Hippolito (262).

5.tr."Atnibir".

Attribuire/tribuire.**donaren** molta lliaor als dos/molta laude gli **attribuirono** (114); per la fe que a tu **és dada**/per la fede che ti **è attribuita** (63); l'honor **ha ésser dada** a aquell o aquells qui millor ho hauran fet en aquest honrat pas/honore **sia tribuito** a questo e quelli che meglio haveranno fatto in questo honorato passo (58).

6.tr."Posar una cosa a la disposició d'algú perquè se'n servezca".

Dare, concedere, statuire, insegnare, tirare.jo, qui **done** les lleis e faç servir aquelles als altres/yo, che do le leggi e faccio osservare quelle agli altri (208); Gran llibertat **és donada** a mi/Gran llibertà mi **è stata concessa** (209); Lo dissabte **és e fonc donat** a tots aquells qui es volen fer cavallers/Il sabbato **fu statuito** a tutti quelli che si volevano far cavalieri (51); ¿E qui pot negar que Minerva no **hagués donats** diverses arts...?/E chi può negare che Minerva diverse arte non habbia insegnato...?(309); tenen domini sobre la humana natura, **donant**-los diverses inclinacions de pecar e viciosament viure/habbino dominio sopra alla natura humana, **tirandola** a diverse inclinationi di peccare e di viciosamente vivere (1).

7.tr.,pron."Posar-se una cosa a l'abast o en contacte d'algú".

Dare; darsi.**donar** escala en terra/**dare** scala in terra (113); **se donaren** a conèixer/si **diarono** a cognoscere (68).

8.intr."Arabar fins a certa mida".

Giungere.e totes les dones e donzelles...posen draps a l'entorn, tan alts que **donen** a les dones fins als pits/e tutte le donne e donzelle...pongano drappi all'intorno, tanto alto che fina al petto gli **giungano** (14).

9.intr."Anar a caure, a parar (a un lloc, perill, etc.).

Entrare, cascare.com exissen d'un mal, que **donassen** en l'altre/come uscissero gli mori di uno male **entrassero** nell'altro (24); exim d'un mal e **donam** en altre pitjor/Noi uscim di uno male et in un altro peggiore **caschiamo** (189).

10.tr."Posar una cosa en direcció, envers d'una altra".

Dare, volgere.Tirant menà al timoner e al nauxer que no voltassen la nau, sinó que **donassen** la proa en terra/Tirante commandò al timoniero et al noochiero que non voltassero la nave ma che **desse** con la prora en terra (104); Que no tinga raó lo cavalier d'honor en **donar** les espattes com **és vençut**/E son di parere che non habbi ragione il cavaliere d'honore in **volgere** le spalle quando è vinto (288).

11.refl."Dedicar-se, aplicar-se".

Darsi.¿E no val més que...**am dó** tot al servei de Déu e faça penitència de mos pecats...?/E non val meglio...che **mi dia** tutto al servizio di Dio e faccia penitentia di peccati miei...? (3)

12.refl."Retre's".

Darsi, rendersi.Si vostra mercé **se dóna**...gran erra fareu/Se vostra mercé **si dà**...incorreti in non poco errore (310); Aquí passaren moltes raons en presència de tots, recitant-li li Mestre...com estaven d'hora en hora per **dar-se**/E qui dissero molte ragioni in presentia di tutti, recitandogli li maestro...come stavano d'hora en hora per **darsi** (104); los qui la regien penediren-se e deliberaren ans morir que **donar-se**/quelli che la reggevano si pentirono et anzi morire che di **rendersi** deliberorono (349); lo més dubte que teníem era que les virtualles no ens fallissen, per què ens haguéssim a **dar** per fam/! maggior dubbio ch'avevamo era che le vettovalie non si macassero, acciò che per fame di **renderci** non havessimo (421).

13.tr."Fer sentir l'efecte d'una cosa".

Dare, convertire....li plau que los set planetes **donen** influència en lo món/...piacendogli che gli sette pianeti diano nel mondo influenza (1); si té dolor jo li **daré** alegria/se egli ha dolore alcuno, io gliel **convertirò** in somma allegrezza (141).

14.tr. sense prepos.; intr. amb la prepos. de."Fer sentir a algú colps".

Dare; giungere, raccogliere; dare di.jure per mon Déu que, si jo puc, jamés no **daràs** pus colp/yo giuro per il mio Iddio che, se io posso, giamai più colpo non **ferirai** (387); **donà**-li enmig de la cubra/**giunse**lo nel mezzo della coscia (19); **donà**-li en lo mig de la pavesina/lo **raccolse** in mezzo della rodella (19); ...Hippòlit e molts altres, qui ab les mans s'arrapaven la cara e **dant** del cap per les parets/...Hippolito e molti altri cavalieri che con le mani il volto si graffiavano, **dando** dil capo nelle mura (472).**donar après** (d'algú). "Perseguir-lo".**Dare dietro a.**Lo Cabdillo qui véu lo castell prea, e los altres qui fugien, **donà après** d'ells e apersonà'n molta/! capitano, che vidde il castello preso e gli altri che fuggivano **diède dietro** a loro e molti ne prese (315).

15.tr."Fer una acció".

Dare, mandare, mettersi, porre.Terrible plor e forts gemecs **donava** lo duc de Macedònia/Terribili pianto e forti gemiti mandava il duca (461); tant és lo grat que té de vostra excel·lència que **ha dat** del cap en lo lilit/tanto è la volontà e l'amore ch'a vostra eccellentia ch'el **si ha meso** col capo in letto (119); lo mal orde que **dava** e per no entendre la guerra, tostemps era vençut e nosaltres vencedors/per lo mal ordine che li **poneva** e per non intendere la guerra, sempre era vinto e noi altri vincitori (149).

16.tr."Convertir".

Fare.jo us **daré** per vencedors/yo vi **farò** vincitori (23).

Locucions: dar batalla, donar/dar compliment a, donar compte de, donar crits, donar espai que, donar els espalles, donar fe, donar fi a, donar de genolls en terra, dar de gràcia, donar lloc a, donar/dar la mà, dar pena, donar orde, donar de parer, dar pena, donar de peu a terra, donar de pla, donar/dar-se a presó, dar-se per presoner, donar/dar raó, dar/donar recapte, donar a rescat, donar/dar a través, donar vela. v. la paraula respectiva (substantiu o altra) per als exemples.

Andare alla battaglia, fare fatto d'arme; dare compimento, osservare; rendere conto di, dare buon computo di; mettere strida; intramettere spatio; volgere le spalle; dare fede, fidarsi; imporre fine, fare fine; inginocchiarsi (in terra), dare delle ginocchia in terra; donare; concedere luogo; porgere la mano; porre ordine, lasciare ordine; parere; smontare; dare di piatto; dar pregioni, rendersi per pregioni; darsi per pregioniero; dare ragione, contraddire; dare recapito/ricappito, provvedere; dare a cambio; dare attraverso, dare a traverso, dare al traverso; dare le vele.

2. Vocabulari català-italià

donat *adj.*

"Cedit gratuïtament".

Concesso.

E per ço honor es dita reverència donada en senyal de virtut./e per questo honore è detto riverentia in senyale di virtù concessa (195).

donatiu *m.*

"Acte de donar graciosament".

Dono.

Io jueu il promès de donar molts donatius si ell feia complir aquell matrimoni/il juedeo gli promise di dare molti doni s'egli facea quel matrimonio compire (310).

doncs *conj.*

Conjunció il·lativa.

Adunque/dunque/donque, onde.

Doncs, cascú deu fer esforç.../Adunque, ciascuno si sforzi... (23); Doncs, atribulada de mil ¿què desitje ni puc desitjar sinó la mort...?/Dunque, attribolata me, che desidero né posso desiderare se non la morte...? (319); Doncs, puix est tan magnànim en totes les virtuts, e vols pujar a monarca, no sies cruel/Donque, poiché in tutte le virtù tanto magnanimo sei et alla tua signoria e non essere crudele (351); Doncs pre-te, Tirant e senyor de mi, a tu plàcia voler-me dexar defendre la beïcia que fortuna m'ha encomanda/Onde, Tirante, signor mio, io ti prego ch'el ti piaccia volermi lasciare difendere la bellezza che la fortuna mi ha raccomandata (208).

si doncs no. "En no ésser que".

Se prima, che non.

no fa mal ne dan a negú si doncs no li fan enuig/non fa male né danno ad alcuno s'egli prima non gli dà molestia (410); E per ço...li deu ésser mudat lo nom, com no pertanga sinó a filla de rei dir-li Infanta, si doncs no havia ésser heretera del Regne, que també la nomenarien Princesa/e però...gli dee ésser mutato il nome, ché infanta non appartiene se non a figliuola di re che non sia herede del regno, però che similmente la nominariano principessa (121).

donzella *f.*

"Dona verge".

Donzella, giovane.

Isquen quatre donzelles d'inestimable beïcia, ricament abillades/uscirono quattro donzelle de inestimabile bellezza, ricamente ornate (52); Lo terç és ajudar, emparar a dones viudes, pubils i donzelles, si request ne serà/11terzo è de aiutare e soccorrere a donne vedove, pupilli e donzelle (89); tals paraules sembrà, present la Duquesa, que de donzella que és la fareïu tornar dona/e tal parole seminasti, presente la duchessa, che, di giovane che è, la farete diventare vecchia canuta (232).

dorment *adj.* (durment)

en dorment. "Al temps de dormir".

Dormendo.

millor fora per a mi passàs ma trista vida en dorment, perquè no sentís les cruels penes que a mi en turmenten/E meglio assai saria per me che dormendo io vivessi quello che mi resta, perché non sentirei le crudeli pene che mi tormentano (3); jo veig la vostra pròspera persona en durment i en veïant de totes coses ésser vencedora/yo veggio la vostra prospera persona dormendo e vegliando di tutte le cose essere vincitrice (172).

dormidora *f.*

"Que dorm molt".

Dormitrice.

per gran dormidora que fos no la lleixaria tant reposar com vostra majestat la/per gran dormitrice che fusse, tanto come fa la maestà vostra, riposare non la lasciarei (248).

dormir* *intr., tr.*

1.intr."Passar la nit ajagut per reposar".

Dormire.

la sua gloriosa ànima dorm, perquè no prengués tan gran elació que n'hagués a perdre algun grau de glòria deis que té/la sua gloriosa anima dorma, perché non prendesse elation tanto grande che algun grado della gloria che egli ha a perdere ne havesse (276).

2.tr."Adormir (algú)".

Addormentare.

Sus, doncs, cavallers estrenus, despertau fadormida sang! Per dormir e fortificar l'enemiga nació que prospera.../Su, adunque, cavalieri strenui, resvegliatvi f'addormentato sangue per addormentare e dannificare la nemica natione che prospera! (417).

dos *adj.num.*

"Un més un (de coses de gènere masculí)".

Due/duo/dui/dua/do/du, dieci, detto.

De dos mats, lo menor és d'elegir/di due mali il minore è da eleggere (208); fon deliberat que trametessen dos cavallers per ambaixadors als moros/e fu deliberato che mandassero duo cavallieri per ambasciatori alli mori (19); Les guardes qui estaven en les torres de la ciutat veren dos ginets ab fàse que feien anar/Le guardie ch'erano sopra le torri videro dui a cavallo che conducevano f'asino (19); vint e dos milia moros/ventidua milia mori (25); jo arbitrava que deven ser dos cents milia combatents/o imaginavo che doveano essere di due cento milia combattenti (23); dos cents milia ducats/ducentomila ducati (100); dos cents milia escuts/die cimila scudi (99); ...ab consentiment de dos genovesos/...essere consentimento de dieci genovesi (98); dos exèrcits/dieto essercito (107a).

los dos.

Ambidui.

...il volguessen fer gràcia que los dos volguessen anar a la ciutat de Londres, per ço com ell havia contractat matrimoni ab la filla del rei de França/...gli volessino far gratia di andare ambidui alla città di Londra, perché egli havea contratto matrimonio col re di Francia (27).

dot *m.*

"Cabai que la família d'una noia li dóna quan es casa".

Dota (f.)dote.

hi posaran de sos béns fins a la meitat de son dot/gli portaranno di suoi beni fina alla metà della dota (95); filla bastarda e sens dot negú/la figliuola bastarda e senza dote alcuna (222).

dotar *tr.*

1."Fomir de determinades qualitats".

Dotare/addotare**.

Beneïa sia tua madre, qui de tan bell nom te dotà/Benedetta sia tua madre che di tanto bel nome ti dotò (301); lo rei Salomó, qui, entre tots los altres, Nostre Senyor Déu lo volgué dotar de saviesa/il re Salomone, il quale, fra tutti gli altri, Iddio signore nostro di sapientia addotàre voluise (328).

2."Donar la dot del matrimoni".

Dare per dota.

vos vo dotar de totes les terres del ducat de Calàbria/vo vuole dare per dota tutte le terre del ducato di Calabria (100).

dotat *adj.*

"Que té determinades qualitats".

Dotato.

La tua real elegant senyoria...me fa creure que est dotada de totes les virtuts/La tua reale et elegante signoria...mi fa credere che sei dotata di tutte le virtù (202).

2. Vocabulari català-italià

dotze *adj.num.*

"Deu més dos".

Dodici/dodici/dodece, vintidua, sei.

pres un pa e llescà'l tot, e féu-ne dotze llesques grans /tise un cottellino et un pane...e lo tagliò tutto e fece dodici fette grandi (101); totes les esglésies fessen festa de dotze lliçons/tutte le chiese de dodici lezioni festa facessero (249); forçadament tenia de complir les dotze carreres/per forza aveva da compir le dodece carrere (189); has senyorejat dotze reis coronats/hai signoreggiato vintidua regi coronati (107a); E partiren de la ciutat a les dotze hores de la nit/dalla città alle sei hore di notte si partirono (421).

dotzè *adj.num.*

"Que fà dotze".

Duodecima.

La dotzena és que sàpjen ben servir, e ben cavalcar, e ben aculents/la duodecima è che sappiano ben servire, ben cavalcare e fare buona accoglienza (221).

dotzena *m.*

"Conjunt de dotze coses".

Dozina.

una dotzena d'ous ab sucre a ab canyella/una dozina di ova con zucchero appresso e canella (231).

drac *m.*

"Animal fantàstic".

Dragone/drago.

...una filla molt bellíssima, qui és hui en dia en aquesta illa en forma de drac que té bé set colzes de llong/...una figlia bellissima, d'hoggi di in quest'isola è in forma di dragone, et ha ben sette cubiti di lunghezza (410); Com lo drac sentí la veu de l'home /xqué ab molt gran brogit/Quando il drago sentí il gridare humano, con strepito grandissimo usci (410).

drap *m.*

"Roba o teixit de qualsevol mena".

Drappo, panno, seta.

un gran lit de parament molt noblement emparamentat de draps d'or ab son bell cortinatge del drap mateix/un gran letto nobilmente apparato di drappi d'oro, col suo bello cortinaggio di medesimo drappo (471); E féu fer crida per tota la ciutat que tots aquells qui volguessen portar dol de l'Emperador...que aquí los darien drap per a màrregues/E fece fare bando per tutta la città che tutti quelli che volessero portare bruna per l'imperatore...che quivi gli dariano panni per gramaglie (479); peces de drap/pezze di seta (106).

drap de ras. "Teixit de seda procedent procedent de la ciutat d'Arràs, al nord de França".

Drappo di razzo/i.

Tirant féu portar un drap de ras enmig de la praderia/Tirante fece portare un drappo di razzo in mezzo di una prateria (142); draps de ras/drappi di razzi (26).

drap de cap. "Tela que es portava damunt el cap o embolicada pel cap".

Drappo da capo.

la Viuda s'acostà a la donzella, donà-li un drap de cap/la Vedova alla donzella si accostò, et un drappo da capo gli diede (283).

drap de pits. "Tela que les dones portaven damunt els pits, sota el gipó".

Drappi al petto.

la Princesa...vestí's una gonella de brocat, e tota descordada sens drap de pits/la principessa...una gonna di broccato si vestí e, tutta disalciata, senza drappi al petto... (283).

dreçar *tr.,intr.,pron.*

1.tr."Dirigir".

Dirizzare/dirizzare/dirizare.

dreçà les noves a Tirant/dirizzando le parole a Tirante (121); ...dreçant ses paraules de sanglots e dolorosos sospirs acompanyades/...dirizzandogli le sue parole de singulti e sospiri dolorosi accompagnate (291); los ulls e les mans als cels dreçant/gli occhi e mani al cielo dirizzando (400).

2.tr."Posar en posició vertical".

Addrizzare, tirare.

Com totes les escales foren dreçades/E quando le scale furono addrizzate (161); Tirant, no tenint altre remei, pres lo banc devant lo lit e dreçà'l en alt/Tirante, non havendo altro rimedio, tose il banco dinanzi dal letto...il tirò in alto (283).

3.pron."Alçar-se".

Ridrizarsi.

E Tirant se fon dreçat e dix.../E Tirante, che si fu ridrizato, disse... (387).

4.tr."Posar dret allò que estava tort".

Redrizzare.

curaren-li la cama, e la hi dreçaren un poc/la gamba gli medicarono, redrizzandola un poco (290).

5.intr."Caminar tot dret, sense volteres".

Conduurre.

una senda que dreçava a la delitosa font/una via la quale conduceva alla diletta fonte (28).

dreçat *adj.*

"Dirigit".

Dirizzato.

Està de continu dreçada la proa del meu desig al perillós port d'honor/La prora del mio desiderio è di continuo dirizzata al pericoloso porto d'honor (402).

dret *adj.,adv.*1. *adj.,adv.* "En direcció recta, sense desviació".**Diritto.**

... e lo linatge de mos fills fos menyscabat, que perdessem la successió de son **dret** linatge/... e che la progenie de' miei figliuoli dispregiata fusse, e che perdessem la successione della loro **dritta** linea (310); ... perquè en esdevenidor los membra que tots los qui moren per augmentar la santa fe catòlica van **dret** en la glòria del paradís/... perché nel futuro tempo restasse membra come tutti quelli che moiono per augmentare la santa catholica fede vanno **dritto** nella gloria del paradiso (340).

en dret de**Al diritto di/al dritto di/al diritto di, dirimpetto di, dirimpetto a, dinanzi da.**

pres lo Rei tots los altres presoners, e posaven-los sobre posts amples e, ben ligats ab cordes, calaven-los **en dret de** la muralla/pres il re e tutti gli altri prigionieri e sopra tavole lunghe gli poneva e, ben legati con fune, gli calava **al diritto del** muro (321); havia una donzella tota d'or esmaltada e tenia les mans baixes **en dret de** la natura/una donzella tutta d'oro smaltata, che si tenea le mani basso **al dritto della** natura (55); la lluna restà **en dret del** meu cap/la luna mi resta **al diritto del** capo (301); los uns estaven **en dret dels** altres/l'un esserito era **al dirimpetto dell'altro** (141); los ducs se'en a la par sientra, e la Princesa **en dret del** Conestable/gli duchi sedevano alla parte sinistra e la signora principessa **dirimpetto al** gran contestable (162); e tenien **en dret dels** ulls una gran tovallola de fil de seda ben clara/li quali havevano **dinanzi dalla** faccia un gran velo di seta chiarissimo (68).

en dret.**Al dritto.**

e Placerdevaids li parà lo siti que venia **en dret** que Tirant la podia molt ben veure/Placerdiavivita apparecchio il soglio che veniva **al dritto**, che Tirante la poteva molto ben vedere (231)

de dret en dret. "Cara a cara, sense interposició d'altra cosa".**Per diritto di rimpetto.**

la causa per què és tan fructifera aquella regió e tan temprada si és com l'espera del sol dóna en parais terrenal, que reverbera en la ciutat e regne de València per què li està **de dret en dret**/la causa per che quella regione è tanto fruttifera e tanto temperata, si è che, quando la sphaera del sole dà nel paradiso terrestre, che reverbera nella città e regno di Valenza perché gli è **per diritto di rimpetto** (330).

2. *adj.* "Recte, conforme a raó o a la llei moral".**Retto.**

havent... la pensa elevada en fer **dret** juí/havendo... il pensiero elevato in fare **retto** giudizio (186).

3. *adj.* "Propi, adequat al seu fi; vertader".**Giustamente.**

E pux tant desitges saber lo meu nom... te dic que lo meu **dret** nom és Blanc/E poiché tanto desideri sapere il mio nome... ti dico ch'io son **giustamente** nominato Bianco (301).

4. *adj.* "Situat a la banda on les persones tenen normalment la mà més hàbil".**Destro/drento**.**

E asset l'Emperador en lo reposat estrado, féu seure a la sua part **dreta** l'exceisa Princesa/E l'imperatore, assetato nel riposato lettuccio, l'ecceisa principessa alla sua parte **destra** (452); E així... com a feroces leons battallant los restava de cavallers la man **dreta** armada/E così... come feroci leoni combattendo, la man **destra** da cavallieri armata gli restava (394); Així l'espasa e donà-li tan gran cotellada al muscle **dret** que tot lo braç li llevà en redó/E levò la spada e tanto gran cotellada alla spalla **destra** gli diede che tutto il braccio gli spiccò (367); Lo cavalier encontre Tirant en una carrera e feni sobre lo rest, esquivà e no pres e escorregué al guardabraç **dret**/il cavaliere incontrò Tirante in una carrera e fenilo sopra la resta, e la lancia sdruciolò, che ben mo' li prese, et iscorse al spallaccio **drento** (71b).

5. *loc. no guardar dret ni envés.* "No tenir cap mirament ni respecte".**Non guardare a dritto né a roverso, non guardare né a diritto né a roverscio.**

no guardau dret ni envés/non guardate a dritto né a roverso (172); **no guardant dret ni envés**, has donada tanta dolor a la Princesa/a **diritto né a roverscio** non guardando, tanto dolore alla tua principessa hai dato (246).

dret m.

1. "Justícia; cosa justa, conforme a recta raó".

Retitudine, parte, ragione e rettitudine, retitudine e ragione, ragione e pertinentia, diritto e ragione.

E apò vos requir per art de cavalleria e per estil i **dret** d'armes/E questo vi richiedo per arte di cavalleria e stile e **rettitudine** d'armi (153); Plàcia a la majestat vostra declarar quala manté lo millor **dret**/Piacca alla maestà vostra di dichiarare quale mantiene quale **parte** (180); E si per la confiança de vostre bon **dret** esperau haver de totes coses victoria.../E se per la confiança della vostra buona **ragione e rettitudine** sperate haver di tutte le cose vittoria... (161); del nostre bon **dret** surt una verdadera esperança/dalla nostra **rettitudine e ragione** una speranza verace surge (156); majorment com per sa part tenen lo **dret** e la justícia/maggiormente havendo dal canto nostro il **diritto**, la **ragione** e la justitia (340).

de dret.**Per dritto di ragione, di ragione.**

de dret jo el dec haver per raó com de ma puerícia fins ara he amada, servida e venerada questa senyora/**per dritto di ragione** il debbo avere, havendo dalla mia puerícia fino a questa hora amato, servito e venerato questa signora (60); la majestat vostra done l'honor a aquei a qui per any, com **de dret** e de justícia a mi pertanga/la maestà vostra dia l'honor a cui appartiene, attento che **di ragione** e di justitia a me appartiene (114).

2. "Facultat moral, fundada en la raó, de fer o no fer una cosa".

Dritto, ragione, iurisdittione, parte, rettitudine e pertinentie, retto.

no perjudicant res de son **dret** com a defenedor/non pregiudicando cosa del suo **dritto** come a defenditore (161); per **dret** de mon ofici/per **ragione** del mio officio (66); Nabugadonosor fon rei de Babilònia, no per **dret hereditari**, com ell no los de línea real, ans era home estrany nat d'adulteri./Nabuodonosor fu re di Babilonia non per **ragione** hereditaria, non essendo di linea reale, che era huomo estero nato di adulterio (353); ¿Qui **dret** vos ha donat que entreu aci?/Chi vi ha dato **iurisdittione** di entrar aqui? (189); quala manté lo millor **dret**/quale mantiene qual **parte** (180); los **drets** e gràcies que per la majestat del senyor Emperador li foren atorgades/le ragioni: **rettitudine**, gràcie e **pertinentie** che dalla maestà del signore imperatore onnesse gli furono (482); no deu ésser llevat al duc de Macedònia son **dret**, que és la capitania general/nel duc de Macedonia il suo **retto**, che è il capitaniato generale (123).

3. "Gravamen imposat damunt d'una mercaderia".

Dritta (f. sing.), preminèntia.

E a vós del comtat de Sant Angel... e done'l a vós amb tots aquells **drets**.../a voi... del comtat di Santo Angelo... e donolo a voi con tutte quelle **dritte**... (161); la casa d'aquests tals no pagassen nequun **dret** al Rei/la casa di questi tali alcuna **preminèntia** al re non pagasse (334).

4. **dret natural.** "Conjunt de preceptes fonamentals i invariables sobre el bé i el mal, bastas en la raó natural".**Dritto naturale, detto naturale (e).**

com aquell era lo **dret natural** de Capità/che quello era il **dritto naturale** del capitano (125); Pux per **dret natural** la raó em força obeir los manaments de l'excol·lència vostra.../Poiché per **detto naturale** la ragion mi sforza obedire gli comandamenti della eccellèntia vostra... (183).

dretament adv.

"Sense fer volta".

Dirittamente/drittamente/direttamente, rettamente.

porta lo cavalier en una església, qualsevulla que sia, e si de Sant Jordi n'hi ha, allí van **dretament**/conducsava il cavaliere in una chiesa qualsivoglia che sia e, se gli è quella di san Giorgio, li vanno **dirittamente** (85); portà-la **dretament** al castell de Roca Salada/se ne la conducsse **drittamente** al castello di Rocasalata (222); venien **dretament** a la cambra de la Princesa/venivano **drittamente** alla camera della principessa (189); anaren **dretament** a la tenda de Tirant/andorono **dirittamente** alla tenda di Tirante (420); partesc-me de vostra mercè per anar **dretament** li on és mon senyor/lo mi parto dalla vostra mercède per andare **rettamente** là dove è il mio signore (302).

dretura f.

"Rectitud, conformitat amb la norma".

Giustitia.

Lo cavalier fon fet en lo principi per mantenir llealtat e **dretura**/il cavaliere fu fatto per mantenere nel principio fedeltà e **giustitia** (32).

dreturer adj.

"Conforme a la regla de veritat o de justícia".

Giusto, com rettitudine, *

pux te glonages que est **dreturer**, no deuries fer coses injustes/poiché ti glori d'esser **giusto**, far cose ingiuste non doveresti (308); La tua gran glòria requer en tot ésser **dreturer** la tua mà./La tua gran glòria ricerca nell'esser tuo che con rettitudine sia la tua mano (143); Qui et podrà loar de **dreturer**?/Che ti podrà lodare di mantenere justitia? (308).

dubitacló f.

"Dubte"

Dubitazione, dubbio.

e així ho devem creure fermament sens dubitacló alguna/e coal fermamente senza dubitazione alcuna credere il dovemo (210); ...creent jo sens dubitacló alguna que ell elegirà la part per vós mencionada/...credendo io senza dubbio veruno che egli eleggerà la parte per voi nominata (428).

dubtar tr.,intr.,pron.

1.intr.,pron."No tenir creença certa d'una cosa".

Dubitare, rimanere in dubbio; dubitarsi

E apò és lo que em fa dubtar del meu fill/E questo è quello che mi fa dubitare di mio figliuolo (21); Com l'Emperador hagué llestes les lletres...dubtà si donaria la lletra a Tirant/Quando lo imperatore hebbe letto le lettere...rimase in dubbio s'el dona la lettera a Tirante (168); desitjava tranquil·le repòs, dubtant-se de la fortuna, que algunes vegades no permet que hom puga atènyer a fi de les coses desitjades/tranquillo riposo desiderava, dubitandoss della fortuna che alcuna volta non permette che l'uomo possa pervenire alla fine delle cose desiderate (454).

2.tr."Tèmer".

Temere.

car aquella donzella pot ésser dita casta qui dubta mala fama/ché quella donzella può essere detta casta che teme la infamia (209).

dubte m.

1."Estat d'indecisió".

Dubbio, dubitare.

jo tinc molt major dubte que no és aqueix/ho maggior dubbio che non è questo (27); dubte em fa que si ho haguésseu consentit, que lo sagrament no perillàs/mi fa dubitare che, se gli havessi consentito, che 'l sacramento non percolasse (163).

haver/tenir dubte.

Dubitare, dubitarsi.

car he dubte que si lo traïdor de Tirant ho sabia no em fes matar/ch'io dubito che il traditore di Tirante non mi facesse uccidere se lo sapesse (215); tinc dubte que la mia desaventura no em done passions de donzella mortal/ho mi dubito che la mia disaventura non mi dia passione di mortal donzella (228).

posar en dubte."Dubtar d'una cosa".

Porre in dubbio.

jo faré lo que jamás he acostumat, encara que la honor de cavalleria hi sàpia posar en dubte/io farò quello che giamai non hebbi in usanza, anchora que l'honor di cavalleria sappia di porre in dubbio (363).

2."Por d'un perill o d'un mal possible".

Dubbio.

los dubtes de les batalles/de' dubbi delle battaglie (21).

per dubte que.

Per dubbio che.

E Tirant fon tan cuitat per dubte que altres no s'hi cuitassen a tocar los escuts/E Tirante usò tal freta, per dubbio che altri non toccasse gli scudi prima di lui (71b).

dubtós adj.

1."Que té insegura una cosa".

Dubbioso.

estava molt dubtós/stava molto dubbioso (125).

2."Que ofereix dubte".

Dubbioso.

dubtoses paraules/dubbiose parole (16).

3."Perillós, terrible".

Dubbioso.

lo dubtós mal en què lo vostre Capità està/il dubbioso male in cui il vostro capitano si trova (292).

duc m.

"Noble que ocupa el rang més eevat dins la jerarquia de títols nobiliaris".

Duca.

Elegiren al Duc de Lencastre/Elessero il duca di Lincastro (14).

ducal adj.

Propi del duc".

Ducale.

la tua ducal senyoria/la vostra ducal senyoria (134).

ducat m.

1."Antiga moneda de diferents valors".

Ducato.

li donà en un mocador deu milia ducats/gli donò in uno fazzoletto duomila ducati (161).

2."Territori governat per un duc".

Ducato.

desplegaren les banderes del dit ducal/spiegarono le bandiere del detto ducato (222).

dues adj.num

"Un més un (de coses de gènere femení)".

Due/du, dieciotto, dette.

dues grans botes/due gran botte (24); anam pescant per la ribera passades dues-centes barques/...andassimo pescando per la riviera con più di duoento barche (44); si a les dues hores locades volreu ésser en lloc secret, poreu veure tot lo que dit vos he/se, sonate lo dieciotto hore, vorretti ésser in luogo segreto, tutto quello che detto vi ho a veder potretti (282); dues galeres/dette galere (107a).

duquesa f.

"Dona que posseix el títol de duc".

Duchessa.

Veni, honestíssimes senyores e castes viudes, acompanyau la desolada Duchessa/Venite, honestissime signore e caste vedove, accompagnati la sconsolata duchessa (443).

dur adj.

"Penós de suportar".

Duro.

tan fort e tan dura batalla/battaglia tanto dura e forte (16); ¡Oh trists germans, qui sou estats compresos de la dura mort/O tristi fratelli, che dalla dura morte seti stati oppresiti (315).

2. Vocabulari català-italià

dur *intr.*

"Anar dirigit a un lloc".

Lungo.

Néu un gran vall bé una llança d'armes en alt, e duia fins a una gran ribera d'aigua que hi havia/fece uno steccato, alto una lancia e lungo fina a una grande riviera d'acqua (24)

duració *f.*

"Espai de temps transcorregut".

Duratione, durata.

...la fama del qual serà divulgada en gran duració de segles o de milenars d'anys/... la fama del quale sarà divulgata in gran duratione di secoli o di millenari d'anni (475); la divina Providència no permet que les coses mal fetes ni mal pensades sien de llonga duració/ché la divina providentia non permette che le cose mal fatte o mal pensate siano di lunga durata (214).

durada *f.*

"Duració".

Durata.

si los capitans te perdonen la vida, e no t'esmenes, ton fet no serà de llonga durada/se li capitani ti perdonano la vida, e non te emendi, il fatto tuo non serà di lunga durata (319).

durar *intr.*

"Continuar existint o obrant".

Durare, essere lungo.

...fent les més admirables coses de món durant la ira, que era fresca/... facendo le più mirabile cose di mondo, durando l'ira che era fresca (340); E si voleu que us dura vostra bella enamorada, cercau-la que siga lleal/E se volete che la vostra innamorata bella vi duri, cercatla che sia leale (266); ¿E no havia prou durat lo meu adolorit viduatge?/Non era stata lunga assai la mia addolorata viduità? (3).

durment v. **dorment**

E

e conj.

Conjunció copulativa (en ocasions, com *ací*, pot tenir valors diferents).

Di modo che.

Aquest cavaller qui *ací* és restà tancat dins una cambra perquè Tirant lo'n pregà molt, *e* tots se pensaven que fos ell./Ma questo cavaliere, per molti preghi di Tirante, restò in una camera, *di modo che* ogniuno pensava che fusse egli. (72).

eclesiàstic adj., m.

"Pertanyent o relatiu a l'Església".

Ecclesiastico.

eclesiàstica sepultura/*ecclesiastica* sepoltura (68); Lo quart és si maliciosament persegueix los *eclesiàstics*/il quarto è se malitosamente si perseguita gli *ecclesiastici* (221).

eclipsi adj.

"Edipsat".

Edissato.

Dia era egipciac, lo sol era *edipsi*, les aigües eren tèrboles e los dies foren caniculars./era [di] egittiacco, il sole era *edissato*, l'acqua erano torbide, e gli giorni furono caniculari. (474).

edat f.

1. "Tems transcorregut des del començament de la vida d'una persona".

Età.

so ja en tal *edat* que dec euir dejús les ales de ma mare/sono già di *età* che ormai debbo uscire delle braccia di mia madre. (22).

2. "Cadascun dels períodes en què es divideix la vida humana". *poca edat*. "Joventut".

Poca età, pueritia.

perquè és de *poca edat*/per essere di *poca età* (22); m'ha criat de *poca edat*/mi ha allevata fin da *pueritia* (138).

edat avançada. "Període en què hom decau ja de les forces".

In età declinante alla vecchiezza, feminil età***.

E trobant-se lo virtuos Comte en *edat avançada* de cinquanta-cinc anys/Et essendo il virtuoso conte in *età declinante alla vecchiezza* de cinquantacinque anni (2); ... trobant-me jo en *avançada edat*, caminat per lo miserable pla, tinc lo foc enoés de la romana sang'... trovandomi io in *feminil età*, caminando per il miserabil piano di questo mondo, ho il fuoco acceso del roman sangue. (234).

4. Refrany. *mudant edat, muda's ventura*.

Chi muta luogo, muta ventura.

¿E no saheu vós com diu aquell refrany antic?: *mudant edat, muda's ventura*/Hor non sapete voi come dice quell'antico proverbio: "*Chi muta luogo, muta ventura*"? (100).

edeficar v. edificar

edefici v. edificii

edificar tr. (edeficat)

"Construir".

Edificare, cingere di nuovi muri.

edificà la nostra ciutat de molt nobles *edificos*/*edificò* la nostra città di molti nobili *edificii* (126); aquella virtuosa Semiramis, reina dels assirians: no solament regia, ans vencia los medians, e *edificà* Babilonia/quella virtuosa Semiramis, reina degli assiriani, che non solamente reggeva, anzi vinceva gli mediani, e *cinse di nuovi muri* Babilonia (309).

edificat* adj.

"Construït".

Edificato.

la ciutat aquella era *edificada* sobre roques/... per esser quella città *edificata* sopra a sassi e pietre vive (394).

fig.

Deificato.

... tractant de la tua bondat exoelsa, qui est *edificat* en lloc del nostre sant profeta Mafomet/... trattando della tua bontà exoelsa, che sei *deificato* in luogo del nostro santo propheta Maometto (362).

edifici m. (edefici)

"Construcció d'una certa grandària".

Edificio.

mon avi *edificà* la nostra ciutat de molt nobles *edificis*/mio avolo *edificò* la nostra città di molti nobili *edificii* (126); Anant per lo palau veren molt bells *edificis*/andando per lo palazzo, videro molti belli *edificii* (125).

fig. (en sentit immaterial)

Edificio.

... entre los *edificis* del paradís goig perpetual posseesca, e entre los querubins e serafins la majestat tua contempler/... fra gli *edificii* del paradiso perpetuo gaudio posseda, e fra gli cherubini e seraphini la maestà tua contempli (478).

efecte* m.

1. "Allò que resulta de l'acció d'una cosa".

Effetto.la intrínseca voluntat e cordial amor és declarada per efectes exteriors /l'intrínseca voluntà e cordiale amore son dichiarati per effetti esteriori (378).**venir en efecte.** "Venir a execució".**Venire ad effetto.**Si la noblesa de llinatge e nom de generosa mouen a vostra alteza la fe per vós a mi promesa, ixca avanti e vinga en efecte /Se nobiltà di prole e nome di generosità l'altrezza vostra commovono, la fede per voi a me promessa nesca innanzi e vinga ad effetto (228).**en efecte.** "En realitat".**In/con effetto.**lo Soldà e lo Gran Turc m'han tramès ambaixada, la qual té en efecte moltes condicions tocants a vostra sacra majestat/il Soldano et il gran Turco ambaixata mandata m'hanno, la quale, in effetto, ha di molte condizioni che toccano alla vostra sacra maestà (441); los ambaixadors explicaren llur ambaixada, la qual en efecte contenia tres coses/li ambasciatori esplicorno l'ambasciata loro, la qual con effetto contenesa tre cose (118).

2. "Intenció".

Effetto, vero effetto.jamés serà rebut... si perfet efecte no porta/per me giamai non sarà ricevuto... se'l non haverà perfectissimo effetto (180); Si lo vostre parlar fos amb efecte, deixant paraules colorades.../Se'l vostro parlare fusse con vero effetto, e non con parole colorate e finte (98).**efeminat adj.**

"Mancat d'energia i aspecte viril".

Efeminato.los bons cavallers vos incriminarian de desleial e efeminat/gli buoni cavalieri ve incolparanno per disleale e per effeminato (172).**eficàcia f.**

"Virtut de produir l'efecte proposat".

Efficacia.... com sent paraules que no han neguna eficàcia, de pent mal entesa/o sento parole di gente ignorante che non hanno efficacia alcuna (134).**egipciac adj.**

"Fatídic, ple de mals auguris i dissort".

Egittiacco.... maledint l'egipciac dia del vostre trist naixement/... maledicendo il giorno egittiacco della trista natività vostra (227).**egregi adj.**

"Distingit per damunt els altres".

Egregio.egregi e strenu cavaller/egregio e strenuo cavaliere (1).**egua f.**

"Femella del cavall".

Cavalla.E Tirant féu pendre totes quantes egues pogué haver/e Tirante fece torre tutte le cavalle che se poterno avere (132).**equal adj.**"De la mateixa classe, grandària, etc.". **Uguale/eguale.**ab veritat puc dir que en amor no sou eguals/con veritat dir posso che in amore non seti uguali (245); armes eguals/arme eguali (64).**en equal de.** "De la mateixa manera".**Simile a.**a així ab malalt e infecte gust, les coses als altres no pocs dolces, a mi en equal de fei amarguen/e così, con inferno et infetto gusto le cose, agli altri non poco dolci, a me simile a fei amareggiano (325).**egualar tr.,pron.**

"Fer igual".

Uguagliare, fare eguale, tenere equali; uguagliarsi, pareggiarsi, farsi eguale.No he temptat d'egualar les lleis divines ab les humanes/lo non ho tentato de uguagliare le legge divine con le humane (268); e com volien que anàs a través, egualaven les cordes, e llavors prenien tot lo riü d'ample /E quando volevono che andasse a traverso, l'egualavano le corde eguali, et allhora portavano tutto il fiume di larghezza. (141); Les penes de l'infern no bastaven egualar-se ab aquelles d'amor/Le penes dell'infern non sanano sufficienti ad uguagliarsi con quelle d'amore (380); En tot lo món no trobareu cavaller qui ab ell se puga egualar /In tutto il mondo non troverete cavaliere che con quello pareggiare si possa (138); negú no es deu egualar ab la roindat ni en la follia ab negú, sinó en gentilesa e virtut/ché alcuno non dé farsi eguale nella ignorantia e nella pazzia ad alcuno, ma nella gentilezza e nella virtù (124).**equalment adv.**

"D'una manera igual".

Ugualmente/equalmente.perdonar és lo meu propi ofici d'aquella infangonia de la mort, la qual equalment accepta qualsevol que a ella recorre/perdonare è proprio il mio ufficio di quella sfacciata morte, la quale ugualmente accetta cascun a lei recorre (295); Après los dix què volrien més: entrar en batalla concordada, equalment armats a cavall, espasa sens esperons, o esperons sens espasa e que així us haguésseu a combatre?/Appresso gli disse: Che vorrestí voi più presto, dovendo entrar in battaglia accordata equalmente e che così dovessi combattere: armato a cavallo, a spada senza sproni o sproni senza spada? (73).**egualtat f.**

"Qualitat d'igual".

Ugualità/equalità, equità.amor no accepta noblesa, ni llinatge, ni egualtat/amore non accetta nobiltà né progenie né ugualità (256); Tempre la rigor de al justícia ab egualtat/Temprí il rigor della giustizia con egualità (143); en tots sos fets servarà egualtat e justícia/in tutti gli fatti suoi servarà equità e giustitia (194).**venir en igualtat.****Essere eguale.**De tot seré content... puix la cosa vinga en igualtat e sia secreta./Di tutto sarò contento... purché la cosa sia eguale e secreta (65).**e h interj.**

"Exclamació usada per cridar l'atenció d'algú".

Deh.

Eh!, no tingam tantes noves -dix lo cavaller/Deh, non mi dite tante novelle -dixse il cavaliere (81).

2. Vocabulari català-italià

elxam m.

"Conjunt de moltes abelles".

Esame.

e veren acostar una esquadra de gent ab una bandera blava on hi havia pintat un elxam d'abelles totes d'or/viddero appropinquare una squadra di gente con una bandiera azzurra nella quale uno esame d'api tutto d'oro era dipinto (349).

elxàvega f.

"Aixàvega, tipus de xarxa per protegir ens els abordatges a la gent de coberta".

Rete.

pres moltes cordes que havia en la nau e féu-ne un filat a manera d'elxàvega que porten la palla/toise molts funi e fecene un filato a manera di rete in cui si porta la paglia (100).

elxida f.

1. "Acte d'eixir d'un lloc".

Uscita.

no podien córrer ab los cavalls ni fer entrades ni elxides, e la ciutat estava tan estreta que negú no podia entrar ni eixir/correre con gli cavalli né fare entrate né uscite non potevano, e la città tenevano tanto stretta ch'entrare né uscire non poteva alcuno (339).

2. "Solució, fi d'una cosa".

Uscita.

bé sabeu vosaltres qual fi e quina elxida hagué la primera guerra/bene sapeti voi qual fine e quale uscita hebbe la prima guerra (354).

elxir intr.

1. "Anar de dins a fora".

Uscire, venire, andare.

so ja en tal edat que dec elxir de jús les ales de ma mare/sono già di età che ormai debbo uscire delle braccia di mia madre (22). féu fer molts fossats que per davall terra podien entrar e elxir sens obrir les portes de la ciutat/face fare molte fosse, che per sotto terra, senza aprire le porte della città, uscire et entrare potevano (309); véu lo Rei qui elxia d'oir missa/si riscontrò nel rei, che veniva da udire missa (6), lo volia llançar perquè ixqués a recebir los ambaixadors/il qual... volevano cavare di prigione perché andasse a noverare li ambasciatori mori (14).

eixir en terra. "Desembarcar".

Dismontare/smontare in terra, in terra pervenire.

E eixir en terra ab bona companyia.../E dismontar in terra, con buona compagnia... (4); ixqueren en terra/smontarono in terra (154); ...mitjançant l'ajuda del mariner si podia eixir en terra... mediante l'aiuto suo in terra pervenire potna (299).

2. "Anar vers qualcú per rebre'l".

Venire incontro/incontra.

ixqué-li corrent al cap de l'escala/correndo fino al capo della scala incontro gli venne (244). E per més venerar-lo li ixqué tot lo clero, professó feta, ab totes les reliquies e ab tots los prelats/E per piú honorarlo, tutto il clero in processione con tutte le reliquie e con tutti gli prelati incontra gli venne (166).

eixir avant. "Alçar-se i fer-se avant per manifestar la pròpia opinió".

Mettere in opera, riuscire innanzi.

e si vosaltres n'hi sabeu negun altre millor, digau-ho, ixca avant e no reste com a cosa morta/e se voliatr ne sapete un migliore di questo, dítele, e mettasi in opera e non resti come cosa morta (225). Si la noblesa de linatge e nom de generosa mouen a vostra altesa la fe per vós a mi promesa, ixca avant e vinga en efecte/Se nobiltà di prole e nome di generosità l'altezza vostra commovono, la fede per voi a me promesa nesca innanzi e venga ad effetto (228).

3. "Presentar-se a la vista".

Apparire, riuscire.

tiraren-li ab una ballesa de passa e feriren-lo en la boca, que li ixqué lo passador a l'altra part/oon una balestra da banco gli tirorono e nella bocca li ferirono, ch' il passatore dall'altra parte apparve (349). ... la virtut del qual començà eixir en grans victòries/... la virtù del quale cominciò a riuscire in gran vittorie (475).

eixir lo sol.

Levare il sole all'oriente, il sole essere sopra l'orizzonte, uscire il sole sopra all'orizzonte.

Com atés lo dia clar, que lo sol lon eixí, iso grís cessaren/Quando il giorno apparve e che il sole fu levato all'oriente, gli grídi cessorono (133). E com vé que és dia clar, que el sol és eixí, fa tocar a missa/E quando viene che gli è il di chiaro, che il sole è sopra il nostro orizzonte, fa sonare la messa (145); si lo meu esperit volgués usar de crueltat, no seria lo sol eixí que la tua cambra faria plena de sang de tu e de tots los teus/se i mio spirito usare volesses la crudeltà, il sole non seria uscito sopra al nostro orizzonte, che del tuo sangue e degli tuoi la tua camera piena farei (216).

4. "Deslliurar-se d'un perill, d'un mal".

Uscire.

que com eixissen d'un mal, que donassen en l'altre/acció che come uscissero gli mori di uno male entrassero nell'altro (24).

5. "Procedir (genealògicament).

Uscire, succedere, avere initio.

com se seran mesclats, la llavor que eixirà será tan malvada que lo fill no farà del apre/quando mescolati si saranno, la natione che ne uscirà será tanto maligna che il figliuolo non si fidatà del pare (330); E tots quants eixiren d'ell servaren aquest orde/e tutti quelli che succedessero da lui serbaranno quello ordine (27); de bon fruit ix bon fruter/da buon arbore ha buon frutto initio (186).

6. "Resultar, convertir-se".

Uscire, riuscire, divenire.

deliberà de sembrar en la cort d'una molt bona llavor qui es nomena sisània mesclada ab mala voluntat perquè millor esplet ne pogués eixir/deliberò di seminare nella corte un molto buon lavoro, che si nomina zinzania mescolata con malevolentia, accò che miglior disegno ne potesse uscire (264); los somnis que en la matinada se fan, molts n'ixen veraders/gli sogni che nella mattina si fanno, molts n'ixen veraders/gli sogni che nella mattina si fanno, molte volte ven nascono (262). Apres ixqué molt valent cavalier/Approso divenne uno virtuoso cavaliere (25).

7. **eixir de seny.** "Perdre el seny". v. **seny**

Uscire del senno.

elxivernar intr.

"Fer hivern".

Invernarsi.

après que hagué eixivernat en Càpua ab menjar delicats, delità's en dormir/e poi che si fu invernato a Capua, e con mangiare delicati cibi, si dilettò di dormire (143).

elxorç adj.

"Estéril, infecund".

Disgratiat.

...mas só dona elxorça que no tinc res qui bé vulla/na io son donna tanto disgratiata ch'io non ho cosa che ben mi voçlia (146).

elxovar m.

"Quantitat en diners o altres bens que la dona aporta al matrimoni".

Dote.

E porten cascuna son elxovar, que vint-e-cinc esposades hi venter/E portava ciascuna la dote sua, e venticinque sponse gli vengono (163).

elxugar tr., refl.

"Assecar una cosa humida".

Asciugare/rasciugare; asciugarsi.

Ab mà tremolant elxugà los meus trists ulls ans que res te diga./Con la tremante mano asciugà gli miei tristi occhi anzi che cosa alcuna ti dica. (281). ab les mies mans fredes elxugà la ma cara humida de moltes làgrimes/oon le mie fredde man rasciugà il mio humido volto da molte lagrime (216). No tardà molt la Reina, après que s'hagué elxugades les làgrimes, ab un agraciast sospir, fer principi a semblant replica/Non tardò molto la reina, dopo che s'hebbe asciugate le lagrime, con uno aggratiato sospiro a fare principio a simili raposta (325).

elxut adj.

"Sec, privat d'aigua o d'altre líquid".

Asciutto/asciuto.

... si una dona se llavara les mans, e après les se torna a llavar, no donant espai sinó que sien elxutes, l'aigua que n'exirà serà molt clara e neta/se una donna si lavarà le mani e dopo se le torni a lavare, non gli intramettendo alcun spatio se non che siano asciutte, l'acqua che ne usirà serà chianissima e netta (173); ¿I quals ulls porten ésser elxute mirant tan excel lent Duc i senyor casti d'infels, subjugat a nació tan baixa?E quali occhi potnno essere asciuti, mirando tanto eccellente duca e signore schiavo d'infedeli, soggiugato da nazione tanto bassa? (461).

pa elxut. "Pa tot sol". v. **pa**

Pane asciutto.

a peu elxut. "Caminant damunt terreny elxut, sense mullar-se els peus". v. **peu**

A piedi asciutti.

elació f.

"Exaltació de l'ànim".

Elatione.

la sua gloriosa ànima dorm, perquè no prengues tan gran elació que n'hagués a perdre algun grau de glòria dels que té/la sua gloriosa anima dorma, perché non prendesse elation tanto grande che alcun grado della gloria che egli ha a perdere ne avesse (276).

elecció f.

"Acció d'elegir".

Elettione.

de desperades eleccions/eleccioni senza speranza (3); quan l'elecció és lesa per passió o ira, engendra error en les potències de l'ànima/quando la elettione è lesa da passione o da ira, nelle potèncie dell'anima errore genera (377).

elegant adj.

"Exquisit, conforme al bon gust".

Elegante.

La tua real elegant senyoria... me fa creure que est dotada de totes les virtuts/La tua reale et elegante signoria... mi fa credere che sei dotata di tutte le virtù (202)

elegir tr.

"Triar, escollir entre dues o més coses".

Eleggere.

De dos mals, lo menor és d'elegir/di due mali il minore è da eleggere (208).

elements m.pl.

"Substàncies que els antics consideraven simples i com a principis de què es componien tots els cosos: aigua, aire, terra i foc".

Elementi.

Així, los elements, les coses que a llur ésser se condonen afectadament volen que en altres llocs trobar no es deixen/Così tutti gli elementi, le cose, che all'esser loro si confanno, affrettatamente vogliono che in altri luoghi trovare non si lasciano (129).

elet adj., m.

1. adj. "Escollit, selecte".

Eletto.

eren ben servits de molt elates viandes, així en los dies de carn com de peu/così ne' giorni da carne come da pesce, era ben servito di assai vivande e latti (44).

2. m. "Predestinat a la glòria del cel".

Eletto.

¡Oh Déu eternal e alt Pare poderós: com faràs l'última sentència, fes, Senyor, que jo sia u dels elats benaventurats, e no dels maledits/O Iddio eterno et alto padre potente: quando darai l'ultima sententia, fa', Signore, ch'io sia uno degli elati; bene aventurati, e non degli maledetti! (291).

elevat adj.

"Transportat a molt alta contemplació".

Elevato.

havent... la pensa elevada en fer dret jutj/havendo... il pensiero elevato in fare retto giuditio (186).

elm m.

"Peça de l'armadura que cobria el cap".

Elmo.

E així com l'elm ha d'estar en lo més alt lloc del cos, així deu estar més alt l'ànimo per emparar e mantenir lo poble/E, così come l'elmo ha da stare nel più eminente luogo del corpo humano, così debbe stare più alto l'animo per defender e mantener il popolo (34).

elmet m.

"Elm de poc gruix i que generalment només cobria el crani, sense gola ni visera".

Elmetto.

L'altra camera lo tomà e encontrar alt en la xarera de l'elmet/L'altra camera lo tomò a incontrare alto nella visera dell'elmetto (71b).

eloqüència f.

"Art o facultat d'ésser eloqüent".

Eloquentia.

ab lo llur agraciast gest e ab la bella eloqüència encantiven los hòmens/col loro aggratiato gesto, con la bella eloquentia gli huomini impregonano (330).

eloqüent adj.

"Que té l'art de parlar amb facilitat i eficàcia".

Eloquente.

tots estaven asseguts escoltant què diria un ancià cavaller nodrit e experimentat en armes, molt eloqüent e gran llegista/tutti erano a sedere, ascoltando quello che diria uno antico cavaliere, nodrito et esperimentato in arme, eloquentissimo e gran leggista (282).

embalsamar tr.

"Preparar un cos amb substàncies per preservar-lo de la corrupció".

imbalsamare.

Prec-vos lo meu cos sia embalsamat e fet portar en Bretanya als bons cavallers /lo vi priego che 'l corpo mio imbalsamato sia e fatto portare in Bertagna agli buoni cavalieri (291).

embaràs* m.

1. "Destorb, molèstia".

Impaccio.

lo qui portava la planxa de suro, ab l'embaràs de la corda ab la donzella, per restaurar-la ell s'ofegà/quello c'havea il pezzo di suvaro, con l'impaccio della fune per restaurare la donzella si annegò (290).

2. "Objecció".

Inconveniente

poneu veure que a la fi d'un embaràs que u diu, neuxen principis de molts altres/potrete vedere che alla fine di uno inconveniente che voi dite ne escoono principii di molti altri (141).

embarassat adj.

"Impedit d'obrar o d'utilitzar-se, a causa d'una circumstància exterior".

Avilupato, impedito e balbo.

madecoes...embarassades/malases... avilupata (132); ma llengua embarassada no basta a recitar go que lo meu ànimo volina/la mia lingua impedita e balba non è sufficiente a recitare quello che 'l mio animo vorna (257).

embarcar-se pron.

"Entrar dins una nau".

Imbarcarsi.

...prestament s'embarcà i passà a la cort del Rei... subito s'imbarcò e passò alla corte del re d'Inghilterra (80).

embollicar tr.,pron.

1. tr. "Posar una cosa flexible envoltant-ne una altra".

Volgere.

Hipòlit pres una forradura de marts gebelins e embollicà-la-hi entom de la cama perquè fredor no hi entràs /Hippolito tolse una fodra di martoro zebellenino e gliela volse intorno alla gamba, acciò che freddo non gli entrasse (236).

2. pron. "Unir-se sentimentalment o carnalment a una altra persona".

Inviluparsi.

...com ella se sia embolicada ab lo Lauseta, que es nomena, esclau negre/Ché ella si è invilupata con il Lauseta che si nomina, schiavo negro (268).

embollicat adj.

1. "Col.locat amb una cosa flexible que l'envolta".

Involto, involto e coperto.

li portareu moltes recomandacions, e enmig d'elles, embollicat, que negú no ho sàpia ni ho veja, mitja càrrega d'or/gli portarete molte raccomandazioni e, nel mezzo di quelle involta, che alcuno no 'l vegga e no 'l sappia, mezza canca d'oro (146); ab moltes tovalloles embolicades involta e coperta con molte tovagliuole (19).

2. fig. "Que pateix la confusió d'una situació".

Involto.

Veg-me embollicat en molta dolor/in molto dolore involto mi vedo (238).

embravir-se pron.

"Tomar brau, enfurir-se".

Insoperbirsi.

A poc instant la mar s'embraví tan fort que tots aquells que veien la barca on Hipòlit anava, tots reclamaven a Déu de bon cor no perissen en la cruel mar./Dopo poco appresso, il mare tanto crudelmente s'insopercì che tutti quelli che vedevano la barca dov'era Hippolito nchiamevano a Iddio di buon cuore che nell'adirato mare non pensero (296).

embrunal m.

"Cadascun dels forats dels costats de la nau que seveix per evacuar-ne l'aigua".

Imbrunale.

E destaparen los embrunals de la nau, e s'ixia tan gran doll de sang que paria que la nau ne fos plena/apersero gli imbrunali della nave, et usciva tanto gran rivo di sangue che pareva che la nave ne fusse piena (166).

emitar v. lmitar

emolument m.

"Benefici pecuniari que s'obté com a retribució per l'exercici d'un càrrec, la prestació d'un servei, etc.".

Emolumento.

...lleu-lo a ma filla, e done'l a vos ab tots aquells drets, pertinències e emoluments que en lo dit comtat són/voigolo a mia figlia Carmesina e donolo a voi con tutte quelle dritte pertinentie et emolument che nel detto comtato sono (161).

empallat adj.

"Dissimulat, fingit".

Palato.**

Com l'Emperador viendrà, quina raó empallada li direu?/Quando lo imperatore verrà, qual ragione palata gli darete? (232).

emparador* m.

"Que empara".

Consigliatore.

La maestat vostra lo trobarà lo més sollicit home del món, amador e guardador del bé públic, emparador dels desamparats, ajudador dels malats./La maestat vostra il trovarà il più sollicito huomo del mondo, amatore e defenditore del pubblico bene, consigliatore degli discorsigliati, amatore degli sviati, aiutatore degli amalati.(145).

emparamentar tr.

"Guarnir de paraments".

Parare/apparare, ponere in ordine con paramenti, apparecchiare.

emparamentaren una gran sala de molt bels draps de ras/pararano una gran sala di bellissimi drappi di razzi (26); manà que emparamentassen les sales de draps de ras/comandò che apparasseno le sale de panni de razzi (238); Féu prestament dester tota la cambra, e féu-la emparamentar tota de draps de brocat e de seda/E fece dispare prestamente tutta la camera e fecela ponere in ordine con paramenti tutti di drappo di broccato e di seta (260); féu emparamentar lo millor cavall que ell tenia, e ab aquells paraments que ell havia jun'te/ece apparecchiare il migliore cavallo ch'egli havea e, con quelli paramenti che havea giostrato (189).

2. Vocabulari català-italià

emparamentat *adj.*

"Guarnit amb paraments".

Parato/apparato, parato di belli paramenti, ricamato.

anaren a una gran sala, la qual era molt bé emparamentada de draps d'or e de seda/andorono a una gran sala, la quale era molto bene parata di drappi d'oro e di seta (408); un gran lit de parament molt noblement emparamentat de draps d'or/un gran letto nobilmente apparato di drappi d'oro (471); tornaren al mercat, lo qual estava així bé emparamentat com lo primer dia/vennero al mercato, il quale era così ben parato di belli paramenti come il giorno primiero (207), en cascuna part d'aquestes havia moltes sales molt bé emparamentades, e molts llits molt ricament abillats/cascuna di questi parti aveva molte sale ricamate e private, e molts letti con grande e gentil pompa ornati, coperti et incortinati (55).

emparar *tr.*

"Protegir, ajudar".

Difendere, soccorrere, insegnare, accettare.

E així com l'elm ha d'estar en lo més alt lloc del cos, així deu estar més alt l'ànimo per emparar e mantenir lo poble/E, così come l'elmo ha da stare nel più eminente luogo del corpo humano, così debbe stare più alto l'animo per defender e mantener il popolo (34); Lo terç és ajudar, emparar a dones viudes, pubils e donzelles, si request ne serà/Il terzo è de aiutare e soccorrere a donne vedove, pupilli e donzelle (89); no trobau qui us empara ni us haja pietat/non trovate chi v'insegni né vi habbia pietà (283); ¡Oh Señor Déu, empara la mia anima...! O ignore Iddio onnipotente, accosta la mia misera anima...! (291).

empatx *m.*

"Obstacle, impediment, molèstia".

Noia.

e feia-li molt d'empatx al passejar que feia/ma gran noia gli dava al passegiare che faceva (19).

empediment v. Impediment

empedir v. Impedir

empedit v. Impedit

empegult *adj.*

"Avergonyat, torbat".

Impedito.

La Princesa estava molt torbada del que li havia dit, e Tirant estava mig empegult/La principessa era molto conturbata di quello che l'haveva detto, e Tirante era mezzo impedito (229).

empeguntat *adj.*

"Untat de pega".

Impegolato.

tot empeguntat ab molta pega/tutto impegolato con molta pegola (140).

empendre *tr.*

1. "Iniciar una cosa després de decidir-la".

Togliere l'impresa, fare impresa, impacciarsi, assumere, assaltare, abbracciare, sapere.

mas lo duc de Lencastre... empendra de fer aquesta batalla/ma il duca de Lencastro togga l'impresa di fare questa battaglia (15); Era's seguit que un dia de dolor los turcs empengueren de venir quatre milia peons/Era seguito che, un giorno di dolore, gli turchi feciono impresa di venire con quattromila fanti (286); féu jurament solemne de no entrar en batalla ni empendre fer armes negunes fins a tant que aquesta batalla fos venguda a l'ite/ giuramento solemne di non entrare in battaglia e di non se impacciare di far armi alcune fin a tanto che questa battaglia non fusse venuta a fine (84); pux aquest fet volveu empendre de fer, prec-vos que em doneu l'empresa d'anar al bosc lo dia que ho deliberareu/poiché volete assumere questa impresa, vi prego che mi date il canco d'andare al bosco il giorno che lo deliberarete (339); perd l'ànimo d'empendre res que d'honor sia qui ab perill s'haja d'atenyer/perde l'animo di assaltare cosa che di honore sia, che con pericolo si habbia ad ottenere (182); totes les coses que has volgudes empendre/tutte le cose che hai voluto abbracciare (142); entre tots los moros no hi havia tan singular cavaller e qui més coses en la guerra empengues e fra tutti gli mori non gli era cavaliere tanto singulare e che più cose sapesse (140).

2. "Decidir, resoldre".

Imporre.

E Tirant prestament conegué lo senyal que entre eils era estat empors/E Tirante prestamente il segnale conobbe che fra loro era stato imposto (315).

empenta *f.*

"Esforç aplicat a un cos per fer-lo moure".

Spinta.

donà-li una gran empenta que el féu caure en terra/gli dette tal spinta che 'l fece cadere in terra (59).

empènyer *tr.*

"Aplicar força cap a davant per moure un cos".

Spingere.

... e ab l'enfoccat entendre fals estimam, tant com la nostra voluntat empeny, prejudicant l'altitud de nostra condició humana.../... e con lo offuscato intendere estimiamo il falso tanto come la nostra volontà ci spinge, prejudicando la altitudine della nostra condizione... (185).

empenyorar *tr.*

"Donar com a penyora".

Impegnare.

si tingúes enamorat jo li ajudaria tant com me sena possible, encara que en sabés empenyorar la gonnella per socorre-lo/s'io havessi innamorato, che non l'aiutasse tanto come mi fusse possible, anchora che ne dovessi impegnare la gonna per soccorrerlo (263).

emperador *m.*

"Príncep que governa un imperi".

Imperatore/imperadore.

l'onc tramés ambaixador per lo Papa a l'Emperador de Costantinoble/fu mandato ambasciadore per lo Papa allo imperadore de Costantinopoli (31); E com la majestat del senyor Emperador subseca en virtut e bondat de cavalleria an aquells gloriosos antics cavallers grecs/e perché la maestà del signore imperatore succede in virtù e bontà di cavalleria a que' gloriosi antiqui cavallieri greci (136).

emperadriu *f.*

"Muller de l'emperador".

Imperatrice.

fac e instituesc hereua mia universal la preclarissima Emperadriu, mare e senyora mia/faccio et instituisco herede mia universale la preclarissima imperatrice, madre e signora mia (477).

emperial v. Imperial

emperò conj.

"Però".

Però, ma, onde, pur, anzi, imperò, e però/et però, ma però.

emperò, infant... no pree mal negú/Ma il fanciullo... non hebbe male alcuno (25). Bona cosa seria aqueixa-dix la Cortessa- e però veig que aquest càlzer de dolor a beure s'ha/Buona cosa senza questa-disse la contessa- E però lo vedo che questo calice di dolore che è tanto amaro, si ha a bere per me (3). en gran aflicció veig posada la senyoria vostra... emperò senyor, si vostra alteza volrà aturar... /in grande afflitione vedo la signoria vostra esser posta. Onde, signora, se l'alteza vostra vorrà afirmar... (5). Per bé que lo propòsit seu fon de subvenir-los, emperò volgué experimentar la constància del Reivbenchè il proposito suo fusse sempre di sovenirlo, pur la constància sua experimentar volse (9). com jo sia home qui sé molt poc en l'exercici de les armes, emperò no oblidant-me que proteste e demane vènia e perdó/per esser huomo che molto poco s'intende nell'essercitio dell'armi, anzi mi scordo di protestare e dimandar perdono (15). Emperò estaven ab congouxa perquè els fallien les vitualles/ imperò che stavano con grande angustia perché le vittualie gli venivano a meno (99). emperò lo vostre acost haja tant guanyat que tot altre esmerç me fóra molt perdre/ però habbia tanto guadagnato la gratia vostra che ogni altra innamorata mi sia forza a perdere (257). Emperò, senyor, ab vènia e perdó de vostra alteza diré lo meu parer/ però, signor, con commendatione e perdono di vostra alteza dirò il parer mio (123). Emperò, miren les senyories vostres.../Ma però guardino le signorie vostre... (483).

emplomat adj.

"Amb plom".

NT.

La lança, qui la volrà portar emplomada, ho puga ben fer/La lancia, chi la vorrà portare, convèrrà ben lo possi fare (71b).

emportar-se pron.

"Portar amb si cap a un lloc".

Portarsi.

e per la tua malícia no te emportaràs/e per la tua malitia non ti emporterai (251).

empostat adj.

"Amb posts".

Coperto de tavole.

de l'un cap a l'altre estava empostat com un pont/da l'un capo fin l'altro, era coperto de tavole, come è un ponte (140).

emprar tr.,pron.

1. tr. "Pregar, demanar algú que faça una cosa".

Addimandare, richiedere, invitare, addimandare aiuto, condurre.

me só atrevit de pregar e emprar-vos de part de l'emperador de Constantinoble e mia/ho preso ardire di pregarvi et addimandarvi da parte dello imperatore di Constantinopoli e mia (116). Sap Déu Tirant quanta consolació pree com la Princesa de tal socors l'havia emparat /iddio sa quanta consolatione prese Tirante quando la principessa di tal soccorso l'havia richiesto (269). havien tramesos correus per tota la terra dels moros emparant a molts parents que el Rei tenia en la Barberia, que li vinguessen a ajudar/havevano mandati cavallari per tutte le terre degli mori, invitando molti parents ch'el re aveva in Barberia che aiutare gli venessero (321). ajustat lo parlament, lo Rei emparà a tot lo regne en general, e après en particular/congregat lo parlament, il re addimandò aiuto a tutto il regno in generale e poi in particolare (406). tots lo tenien com a capità major per ço com ell los havia a tots emparat/tutti come maggior capitano l'havevano però che egli gli havia tutti condotti (335).

2. pron. "Servir-se d'algú".

Servirsi, avere bisogno, pigliare sicurtà.

e us tindrè a molta gràcia que us vullau emparar de mi/e mi farete singular gratia a volervi servire de mi (101); ¿E la maestat vostra no basta per a sostenir-lo e dar-li de vostres béns tant e tan abundantment que no s'haja emparar de negú?/E la maestà vostra non è sufficiente per sostenerlo e dargli di beni vostri tant e tanto abbondantemente che non habbi biogno d'alcuno?(263); Si la necessitat m'ho requera memorana de l'altaza vostra/se la necessitat il noercasse, pigliare tal sicurtà dell'altaza vostra (101).

emprentat adj.

"Imprés".

Sigillat.

ab segells emprentada de vostres armes/sigillata col sigillo dall'armi vostre (79).

emprenyar tr.

"Fecundar, concebre".

Impregnare.

emprenyarà la filla/impregnará la figliuola (163).

empresa f.

"Acció o obra que hom emprén".

Impresa, carico.

si lo Rei d'Anglaterra pendrà empresa per anar conquistar la terra santa/se el re d'Inghilterra prendrà impresa per andare ad acquistare la Terra Santa (91); puix aquest fet voleu emprendre de fer, prec-vos que em doneu l'empresa d'anar al bosc lo dia que ho deliberareu/poché volete assumere questa impresa, vi prego che mi date il carico d'andare al bosco il giorno che lo deliberarete! (339).

a/en empresa d'altri. "En benefici d'altri".

A utile d'altri, ad vantaggio loro.

li fon dit e protestat que no volgués eixir en empresa d'altri/gli fu detto e protestato che non voleese uscire a utile d'altri (131); ¿Qui deu eixir a empresa d'altri...?/Che disordine è fra voi/ai di uscire ad vantaggio loro...? (164).

emprestar tr.

"Prestar".

Prestare.

emprestar-me vós aqueles qui estan en lo petit retret de la vostra cambra/prestatime quelle che sono nella picciola guardarobba della camera vostra (17).

en prepos.

"Contra".

Addosso a.

com veren venir los crestians iqueren-los e feriren en ella/quando vidde venire gli christiani con le sue genti addosso a loro usci (341).

enalxi adv.loc.conj. **enalxi que**. "De tal manera que".

NT.

...envesti una nau, e mentre ells combatien, aplegà l'altra nau. E l'altra tantost se donà, enalxi que tenia tres naus. En tal manera ho feren les onze naus ab les dos galeres/...investi una nave, e l'altra nave arrivò mentre gli combatteva. E subito la nave si riese a questo modo. Egli aveva tre navi, e così furono, fundeci navi con le galee (164).

enamorar-se tr.,pron.

"Inspirar amor; inflamar-se d'amor".

Innamorarsi.

ab cara molt afable e ab gest graciós perquè el pogués enamorar/con faccia molto affabile e con gesto gracioso, acciò che innamorare il potesse (282). enamoràs molt d'ella/se innamorò di lei (98).

enamorat adj., m.

1. adj. "Inflamat d'amor".

Innamorato/inamorato.

assajaré ab enamorats serveis mudar la malvolencia que en extrem mostrau contra mi/assaggiarò con innamorati servigi di mutare la malvolentia che in estremo contra me scoprete (217); pots veure quins treballs me enamorada pensa combaten/puoi vedere quali travagli il mo innamorato pensavero combattono (331).

2. adj. "(Dona) que té relacions il·lícites amb un home", en la loc. viure **enamorat**.**Vivere d'amore.**

Après venien totes las dones públiques e les qui vivien enamorades, e ab tots los rufians qui anaven ab elles/Dapoi venivano tutte le donne publiche e quelle che vivevano d'amore, con tutti gli ruffiani che andavano con loro (42).

3. m. i f. "Persona lligada per amor a una altra".

Innamorato/inamorato, innamorata, amante.

si jo tingues enamorat, també m'hi jugaria com vosaltres feu/s'io havessi innamorato, similmente me giocarei anch'io come voialtre fate (146); trobà-li l'albarà, e pensant que fos lletra d'algun altre enamorat estrigué parat sens negun record/trovogli il scritto e, pensando che fusse lettera d'algun altro innamorato, restò quasi senza memoria alcuna (146); no refuses junes res que la enamorada te done/cosa che la tua innamorata ti doni giamai non refusare (262); Oh, enamorats, los qui bé amau/E voi amanti che ben amate (156).

enaprés adv.

"Després".

Dopo!

Senyor...sou vengut del cel en la terra...i enaprés nat Déu i hom/Signore...seti venuto dal cielo in terra...e, dopo nato Iddio et huomo (468).

ençà adv.

"Cap al temps present".

In qua, infino a questa hora presente.

E de l'adveniment de Jesucrist ençà -dix Tirant-, ¿han-n'hi haguts de tan bons?/E dall'advenimento di Christo in qua -dix Tirante, sorvi stati di così buoni? (37); d'aquell dia ençà/da quel giorno infino a questa hora presente (161).

encadenat adj.**taules encadenades. v. taula****Asci incatenate.****encalç m.**

"Acte d'encalçar, de perseguir".

Caccia.

anaven per lo pla a l'encalç dels turcs/andavano per lo piano alla caccia de' turchi (133); E Tirant anà tostemps après d'ells a l'encalç/E Tirante sempre gli andò dietro con tutti gli suoi, dandogli la caccia (133); E tothom se més a l'encalç/Et ognuno si puose a dargli la caccia (387); Lo Rei persequi l'encalç/Il re gli diede la caccia (25).

encalçar tr.

"Córrer darrera d'algú per agafar-lo".

Incalciare, dare la caccia, scacciare.

¡Cuitem acostumats d'encalçar, e fugiran los qui de mortal glai ja tremolent/Comiamo, acostumati d'incaliare, e fuggiranno quelli che di mortal paura già tremano! (417); e la gent los encalcava/e la gente gli dava la caccia (134); Aquest és lo qui encalcà ardentment los que eren vencedors, e foragirà de tota Grècia/Questo è quello che scacciò quelli che erano vincitori e spense fuori di tutta la Grècia (475).

encallar intr.

"Aturar-se un vehicle de poder anar, per causa d'un obstacle que ho impedeix".

Affermare.

Com sentí que la fusta tocà en terra, que els era encallada, Tirant...saltà en l'aigua/Quando senti che 1 legno toccava terra e che già era affermata, Tirante... saltò nell'acqua (113).

encantació f.

"Acte o efecte d'encantar".

Incantatione, incanto.

no comportarien que una mora, enemiga de la santa cristiana llei, ab ses encantacions l'haja mort/non comportariano che una mora, nemica della santa cristiana legge, con le sue incantationi morto l'havesse (363); E fon mudada de forma, d'una donzella noble e bella en aquella figura de drac, per una encantació d'una deessa qui havia nom Diana/E di forma d'una bella e nobil donzella in quella figura di dragone fu mutata per incanto d'una dea che Diana haveva nome (410).

encantament m.

"Acte o efecte d'encantar".

Incantamento.

E totes aquestes coses, senyor, no pense la senyoria vostra que sien fetes per encantament ni per art de nigromància, sinó artificialment/E non pensi la signoria vostra che tutte queste cose fussero fatte per incantamento né per arte di negromantia, ma artificialmente (55).

encantar tr.

"Obrar damunt alguna cosa amb paraules màgiques".

Incantare.

lo cavaller Espèrcius enterrogà son hoste que li volgués dir qui havia encantada aquesta illa/il cavaliere Persio interrogò il pastore che dir gli volesse chi havia quell'isola incantata (410).

encantat adj.

"Subjecte a obra de màgia".

Incantato.

aquella illa era encantada e deguna cosa no hi podia profitar/quell'isola era incantata e cosa veruna far frutto non gli potea (410).

encara adv.

1. adv. "En aqueix temps, malgrat del temps transcorregut".

Anchora.no era encara guarit/anchora non era guarito (140); trobaren que encara tenien formiment per a tres mesos complidament/trovorono che per tre mesi anchora compiutamente erano forniti (420).

2. adv. "A més a més".

Anchora.joestic ab tan gran dubte de la grosseria de Felip que no es pot dir, i encara d'ésser avar.../io sto in gran dubbio della grossezza di Filippo et anchora dell'avaritia... (109); ha rebut encara augment i ampliació la corona, honor i exaltament e grandíssim repòs/anchora alla corona aumento, amplificazione, honore, essaltamento, riposo grandissimo... ha noveruto (453).3. loc. conj. **encara que**. "Malgrat que".**Anchora che, se ben.**e contempla que encara que aquesta ciutat sia ben proveida de vitualles... que per açò no ens podrem molt sostenir/e contempla che, anchora che questa città sia ben provista di vittovaglie... non si potremo lungamente sostenere (7); Per la mia fe -dis lo Rei ermità- per açò no restarà la batalla, encara que hi sabés entrar en camisa/Per ma fede -dise il re eremita- per questo non restarà la battaglia, se ben dovesse entrar in campo in camiscia (17).4. loc. conj. **ni encara**.**Nonché.**Jo, senyora, bé coneix que no só digne de tant de bé, ni mereixedor d'ésser-vos marit ni encara servidor/lo ben conosco che non son degno di tanto bene né merito di esservi servitore nonché marito (481).**encarlar tr.**

"Fer més gran, exagerar".

Fer parere caro.Mas, ¿per què vull ab tan supèrflues paraules encarlar crim de tan gran lleigesa?/Ma perché voglio io con tante superflue parole fare parere caro la colpa di tanta enormità? (268).**encarnar-se pron.**

"Prendre natura humana".

Incamarsi.... creent aquells del Testament antic que Jesús se devia encarnar/... credendo quelli del Testamento vecchio che Gesu Christo incarnare si doveva (403).**encarnat adj.**

"Del color de la carn humana".

Incarcato.ungles... encarnades/ugne... incarnate (119); ¿pories-me fer a ma voluntat una cara encarnada...?/mi potresti fare a volontà mia una mascara incarnata...? (269).**encasar tr.**

"Posar ajustadament dins una cavitat".

Incaasare.e aquesta planxa redona ab los ferres de diamà se vénen encasar dins la llança d'un ferro tot sol/et in questa vera rotonda con gli ferri di diamanti si veniva a incaasare la lancia (46).**encativar tr.**

fig. "Sotmetre la voluntat d'algu amb la força atractiva de l'amor".

Impregionare, porre in soggettione, porre in servitù, oscurare.¿qui és aquell que tan altament haia encativat son cor que el puga deslligar de la presó en què està?/quale è quello che tanto altamente habbia il suo cuore impregionato che li possi liberare della carcere in cui posto è? (234); e no volna la mia libertat encativar en poder d'una donzella estranya/e non vorrei porre in soggettione et in potestà d'una donzella forestiera la libertat mia (172); has encativada te honor e fama/hai posto il tuo honor e la tua fama in servitù (152); encativen llur honor e fama oscurano l'honor e fama loro (138).**encativat adj.**

"Sotsmés per la força de l'amor".

Impregonato, in cattività.aquella qui té la mia ànima encativada/quella che ha la mia anima impregonata (424); ànima encativada/ànima in cattività (119).**encavalcar-se pron.**

"Muntar el braç de la ballesta damunt l'arbrer".

Incavalcarsi.casquí d'aquests portarà una ballesta desencavalcada... que no està lligada lo braç, ab l'arbrer ab fil... mas ab l'estrep venen tan justes e ab un petit pern s'encavalquen mot bé/ciascun di questi porterà una balestra discavalcata... che non è legato il fusto al tenen con filo... ma con la staffa son tanto giuste, e, con un piccolo ferro con gran prestezza e molto ben s'incavalcano (99).**encegar tr.**

"Fer cec".

Acciecare.amor de vida e temor de mort vos encosa tant la raó i lo sentiment/amore di vita e paura di morte tanto la ragione e l'intelletto vi accieca (153).**encendre tr.,pron.**

"Fer cremar; posar-se a cremar".

Accender(si).com aquell qui té la boca plena d'aigua e bufa al foc, e pensa encendre-lo, e apaga'l ab aigua/come a quello che ha la bocca piena d'acqua e soffia nel fuoco e pensando d'accenderlo, con l'acqua l'estingue (269); aprenquí dins Barut fer magranes de certs materials compostes, que estan sis hores en poder se encendre/dentro Baruth imparai a far palle di certi material composte, che sei hore ad accendersi stanno (10).**encens m.**

"Resina aromàtica que en cremar-la exhala un perfum fort i agradable".

Incenso.l'encens se cull d'arbres que suen en Sabee/l'incenso si raccoglie daq'i arbori che sono in Sabea (143).**encensar tr.**

"Donar encens".

Dare l'incenso.Com serà a encensar, seran dos preveres o bisbes, si aquell cas n'hi haurà/se verrà a dare l'incenso, due preti o vescovi, se allhora li saranno... (92).

encerat adj.

"Untat o cobert de cera".

Incerato.fossen los ferros de les armes reals ab quatre puntas en lo broquet molt encerades/gli ferri delle lancee delle armi reali fussero con quattro punte nella cima, molto ben incerate (46).**encertar tr.**

1. "Ferir o tocar amb precisió un objecte determinat".

Accogliere.ab l'ungla ha'm arripada la cara, que si m'hagués encertat en full, quant mal m'haguera fet/oon l'unglia mi ha graffiato il volto; s'el mi havesse accolto nell'occhio, quanto male il mi haveria fattol (233).

2. "Obrar bé, amb conformitat amb el fi proposat".

Fare.volia experimentar si poria cometre alguna infidelitat ab vostra alteza, levant aquest compte: que si encerta bé està; e si l'erra, així com féu l'altre dia, partir se n'ha'voria experimentar se poria cometre alguna infidelitat con vostra altezza, facendo questo computo: che se ella gli van fatta, ben sta, e se gli accade errore, come fece l'altro giorno, se ne ha a partire (264).**encés adj.**

"Que està en combustió".

Acceso.Plaerdemavida pres una candela encesa/Piaerdemavida toise una candela accesa (231).**encllnació v. Incllnació****enclòs adj.**

"Tancat, limitat per una cosa que clou".

Rinchiuso, aperto.Molt volia anar ab tu ans que restar enclòs dins la ciutat/lo vorrei piú volentieri venir teoo che nella città restar rinchiuso (334); aquell braç de mar clou les dues parts de la ciutat, e l'una part resta inclosa, e l'una part cosa és devers lo mar, e l'altra és devers la Turquia/quel braccio di mare chiude le due parti della città e l'una parte resta aperta, e l'una delle parti, che è chiusa, e verso il mare e l'altra verso la Turchia (418).**enclotar tr.**

"Entonsar fent dot".

Amaccare.li enclotà lo bacinel/gli amaccò il bacinetto (157).**encloure tr.**

"Ficar dins un lloc o objecte tancat".

Rinchiudere.E prec a Déu que si tal pensament me passava per l'enteniment, que s'obris la terra, e aqui los enclòs en sepulcre de dolor./E priego Iddio che, si nell'intelletto mi entra tal pensiero, ch'el s'apra la terra et in in sepolchro di dolore lo sia rinchiuso (323).**enclusa f.**

"Eina de ferro usada per ferrers per treballar-hi el metall".

Incidine.prengueren lo balaix e sobre una enclusa hi donaren ab un martell e romperen-lo per mig/tolsero il balasso e sopra un incudine li diedero con un martello e lo ruppero per mezzo (110).**encobert adj.**

"D'amagat".

D'ascosto (loc.adv.).vos no amau encoberta a Hipòlit/voi non amate d'ascosto Hippolito (214).**encobertat adj.**(cavall) encobertat. "Cavall cobert de roba, de cuiro o de metall, sia com a defensa, sia com a ornament o com a parament de dol".**Bardato/abbardato**,*.**cavalls encobertats/cavalli bardats (131) cavalls encobertats/cavalli abbardats (123); aplegaren...en nombre de quatre-cents quaranta cavalls encobertats/arrivaron...in numero d'abbardare quattrocentoquaranta cavalli (334).**enconar tr.**

"Posar mel o altra cosa suau en el paladar d'un nou-nat per fer-li orendre gust de mamar" (fig.).

Rincorare incarnando.e així l'enconà en la sang d'aquell moro/e così lo rincorò incarnandolo nel sangue di quel moro (25).**encontrar tr.,pron.**

"Escometre, anar hostilment a topar amb algú".

Incontrar(si).ab illoes encontraven-los/oon lanciae gli incontravano (131); fon sort que Tirant s'encontrà ab lo rei de Tremicèn/la sorte volse che Tirante col re di Tremiscen s'incontrò (387).**encontre m.**1. eixir a l'encontre. "Anar vers algú per ajuntar-se amb ell".**Venire incontra.**com l'ermità fon devallat de la sua cella, que havia acabat de dir les hores, Tirant ab los altres ixqueren-li a l'encontre/quando l'eremita fu uscito di cella e c'ebbe finito di dir le sue hore, Tirante con gli altri gli vengono incontra (84).

2. "Topada entre guerrers".

Incontro.Lo Rei de Tremicèn venc a l'encontre d'un cavaller molt valentíssim e virtuós en tots sos fets/Il re di Tremiscen venne all'incontro d'un cavaliere valentissimo et in tutti gli suoi fatti virtuoso (349).

3. "Contratemp".

Similitudine.car la pròspera fortuna torna a encontre de guerra/prospera, che non li torna a similitudine de guerra (143).

encórrer intr. (incórrer)

1. intr. "Caure en un dany o culpa".

Incorrere.

vull esser encorreguda per falsa/yo voglio essere incorsa in caso di falsaria (147); Car per res thome de la contagió de la mort e obligació de peccat que incorre en la sua primera nativitat pot ésser deliurat sinó per fe./Chè per nulla l'huomo dalla contagione della morte e dalla obligatione del peccato, in cui nella sua primera natività incorre, può essere liberato se non per fede (403).

2. **deixar encórrer.** "Abandonar, prescindir".**Lasciare incorere.**

E si a mi los possible pogués dir quant ha guanyat sobre mi la mala sort des que la majestat de la senyora Princesa m'ha deixat encórrer/E se a me possible fusse, potessi dire quanto la mala sorte sopra me ha guadagnato, poi che a credere cosa alcuna contro alla maestà della signora principessa mi ha lasciato incorere (299)

encortinat adj.

"Guarnit de cortines".

Incortinato.

E Hipòlit féu fer en l'església de Santa Sofia un altre cadafal molt més bell e pus alt que lo de Tirant, ab son bell lit encortinat/E dopoi fece fare nella chiesa di Santa Sophia un altro cadafal molto più bello e più alto di quello di Tirante, col suo bello letto incortinato (479).

endemà m.

"El día següent".

Giorno seguente/seguinte, sequente giorno, dì seguente/seguinte, mattina.

E l'Emperador l'endemà congoixava tota la gent se degué partir per anar al camp./E l'imperatore, il giorno seguente, sollicitava a gente che si dovesse aprire per andare al campo (218); L'endemà com desapararen per tirar al castell, totes se romperen, que no n'hi restà neguna sancera./Il giorno seguente, quando sparomo le bombarde, per tirare al castello, tutte si ruppero ch'alcuna sincera non gli ne rimase (304); E pregà als ambaixadors que aturassen allí fins a l'endemà, que els donaria major resposta./Poi pregòlli che restassero fino al sequente giorno, che risposta più ampla gli daria (14); l'endemà per lo mati/la mattina del dì seguente (161); distingueren-lo que no anàs fins a l'endemà/lo detinieron che non gli andò fino al dì seguente (236); fins a l'endemà/fino alla mattina (157).

enderrocament m.

"Acte i efecte d'enderrocar".

Ruina.

...haurà restituits los dans, e reparats los enderrocaments, e fermada pau/...haverà ristorato gli danni, riparate le ruine, formata la pace (143).

enderrocar tr.

1. "Lançar a terra una persona o cosa que estava dreta o enlairada".

Gittare.

jo fermi d'esperons al ginet e aconseguí'l e d'encontre l'enderroqui a terra de cavall/yo toccai il ginetto forte degli sproni e lo aggiunsi, e di incontro il gitta per terra (149).

2. fig. "Posar en estat de misèria".

Rovinare.

...molts qui en llurs adversitats forts foren per la fortuna pròspera enderrocats/...molti, che furono nella adversità forti, per la fortuna prospera furono rovinati (143).

enderrocat adj.

fig. "Desposseït, humiliat".

Roinato.

caigué miserablement en tan improperós abatiment, que enderrocat de l'honor sua fon gitat en menyspreu/miserabilmente in tanto improsperoso cadimento divenne che, roinat dii suo honore, in gran dispregio cadde (355).

endiablat adj.

"Posseït pel dimoni".

Indiavolato.

deixau lo mal dir de la Vidua endiablada/lasciate il mal dire della Vedova indiavolata (226); lo libre.. torna a recitar d'un cas que féu la Viuda Reposada, àlias Endiablada/lo autore recita un caso che fece la Vedova Reposada, animata indiavolata (415).

endolciment m.

"Acte i efecte d'endolcir".

Dolcimento*.**

vengué-li un endolciment al corvenne un dolcimento al cuore (173).

endreça f.

(dar) endreça. "Donar cap, posar esment a procurar una cosa".

Dritto aiuvamento, retta via.

E per ço jo us promet... encara que jo en sàpia la creu al coll portar, en dar-hi tota aquella endreça que jo podré./E per questo io vi prometto...anchora ch'io mi dovessi portare la croce al collo, di darvi tutto quello dritto aiuvamento che io podrò (214); demà fa lo bany, e jo us hi daré tal endreça que al vespre vos posaré en lo seu lit/diman si fa il bagno, et io vi gli darò tal retta via che la notte vi porrò nel suo letto (228).

endreçador m.

"Que endreça o regeix".

Guida (f.).

E tants noms d'homs insignes per virtut com trobarà ésser estats sants, ne sàpia ésser donats a ell per mestres de sa vida e per andreçadors seus a glòria./E tanti nomi de homini insigni per virtù, quanti egli troverà ésser stati fatti, sappia che a lui siano dati per maestri della sua vita e per sua guida alla glòria.(143).

endreçar tr.

"Dirigir".

Dirizzare/dirizzare/ridrizzare, dirigere.

...que diu lo psalmista andreçant la sua raó a Jesucrist/... onde dice il Salmista, dirizzando la sua ragione a Gesù Christo (155); endreça los teus pensaments, e resisteix en aquest principi de libidinosa voluntat/dirizza i tuoi pensier, resiste in questo principio di libidinosa volontà (281); A vosaltres, doncs, donec casades, andreça los meus plors/A voaltre, adunque, donne maritate, gli mei pianti dirizzo (3); E vosaltres, immortals déus, los quals poèticament acostumau ésser invocats, favoriu e ajudau, andreçau e donau camí al meu desposseït entendre/E voaltre, immortali dei, li quali poeticamente avete in uso d'essere invocati, favoriti, aiutati, dirigete e dati il camino al mio perso intelletto (400).

endret m.

"Lloc".

Dritto.

l'aigua era tanta en aquell indret que no podien passar sinó ab gran treball e perill/l'acqua era tanta che . se non con gran travaglio e pericolo, in quel dritto passare non la potevano (286).

2. Vocabulari català-italià

endurit *adj.*

"Tomat dur".

Indurato.

cor endurit/cuor indurato (136).

enemic *adj., m. i f.*

"Qui vol mal a algú i procura fer-li'n".

Nemico/Inimico; nemico/nimico.

Alegren-se encara, finalment, totes les enemigues nacions/Allegrinsi anchora finalmente tutte le nazioni nemiche (472); ciutats enemigues/ciutà inimiche (143); E vol-se excusar l'excel·lència vostra, remetent-me a una mia gran enemiga qui nomenar se la Esperança/E la excel·lència vostra si vuole escusare, rimettendomi a una mia gran nemica che nominare se fa Speranza (210), en semblant cas, voldria dar l'ànima a l'enemic ans que li fes una centilla d'enuig ni dar/in simil caso l'ànima al nimico dare vorrei anzi che farle una scintilla di noia e di danno (226).

enemic capital "Enemic odiat de mort".

Nemico capitale.

tenim-te per enemic capital/ti tenemo per nemico capitale (308).

enfellonir-se *pron.*

"Irritar-se".

Adirarsi, corucciarsi, incrudelirsi.

E posat cas que entre tu i jo haguessen passades algunes paraules, ja per això no et deus enfellonir contra mi/E, posto caso che fra me e te fusser state alcune parole, già per questo contro a me adirare non ti dovevi (244); E quant s'és enfellonit Diabebus/Quanto si è corrucciato Diophebol (146), no es devia enfellonir/non si doveva incrudelire (143).

enferrissar *tr.*

"Agafar amb la punta d'un ferro, especialment d'una arma blanca".

Infrizzare^{*}.**

tirà-li una punta en dret de la vista, ab tanta força, que la beviera del bacinet li passà e allí enferrissà que la punta de l'aza li tocava lo coll/tirògli una punta al dritto della vista con tanta forza che gli passò la beviera del bacinetto e infrizzò che la punta dell'azza gli toccava il collo (81).

enfortir *tr., pron.*

1. tr. "Fortificar amb obres de defensa".

Fortificare.

E Tirant en aquell cas usava de son saber fent enfortir bé tota la ciutat/E Tirante in quel caso usava il suo saper faocendo ben fortificare tutta la città (309).

2. pron. "Adquirir vigor".

Fortificarsi.

era de gran necessitat que la cama s'enfortís e tomàs en son degut estament/era de gran necessitá che la gamba si fortificasse e nel suo debito stato tomasse (258).

enfoscit *adj.*

"Obscurat moralment o intel·lectual".

Offuscato.

enfoscit entendre/lo offuscato intendere (185).

enfosquir *tr.*

fig. "Fer fosc".

Oscurare, ottenebrare.

Après castigava als cavallers amb paraules suaus, altres ab paraules llugueres, que no volguessen enfosquir la cavalleria gloriosa ab avalots e ab sedicions /Appresso castigava gli cavalleri con savie parole, altri con parole leggieri, che non volessero oscurare la cavalleria gloriosa con romon e sedizioni (134); ... e per clar sol que fes la terra enfosquien /... e, pe il sol chiaro che faceste, otenebravano la terra (140).

enfrescat *adj.*

"Torbat, empeguit".

Infrascato.

(A) senyora, i com vos veig enfrescada, que resposta no hi poreu dar/Ahi signora, e come vi vedo infrascata, che risposta buona dare non gli potereti (254).

engan *m.*

"Acte d'enganar".

Inganno.

e pens en lo meu regiment no he fallit en alguna cosa per engan o negligència de què puga haver reprensió/e mi penso nel reggimento mio di non havere mancato o fallito in cosa alcuna per inganno o negligèntia di cui possi haver riprehensione (154).

enganador *adj., m.*

"Que enganya".

Ingannatore, pien de inganni; ingannatore.

doncs enganadors/donne ingannatrici (127); vos clam mercò... que em llançou d'aquest enganador món/vi addimando di gratia... che mi togliati di questo mondo pien de inganni (291); la reprovada secta d'aquell enganador sens fe, amor e caritat de Maïomet/la reprovata setta di quello ingannatore senza fede, amore e carità di Macometto (113).

enganar *tr.*

"Induir a error amb paraules o accions que deliberadament fan creure allò que no és".

Ingannare, legare.

E per consegüent, Maïomet, qui a tanta deshonestat vos indueix, clarament se mostra que us engana/E per consegüente, Macometto, che a tanta d'ishonestà vi induoe, claramente si mostra ch'el inganna (403); tot quant haveu fet no és sinó per enganar-nos e vendre'ns als turcs/tutto quello c'havete fatto non è se non per legarci e vendersi a' turchi (153).

enganat *adj.*

"Que creu una cosa que no és certa".

Ingannato.

Bona dona, bona dona, enganada anau/Buona donna, buona donna, ingannata (146).

enganós *adj.*

"Que enganya".

Ingannevole, fallace, fraudulent.

E amor ab treball venç les iniquitats e impietats de fortuna, e saviesa senyoreja los enganosos aguarts d'aquella/Et amore con travaglio vince l'iniquità et impietà di fortuna, e sapientia gli ingannevoli; aguats di quella signoreggia (374); volen posar entre les gent's enganosa creença/volendo far credere alla gente la fallace bugia (145); llugueres enganoses paraules/leggieri e fraudenti parole (154).

engastat adj.

"Encastat".

Incastato, incastrato.

hi havia en ell engastades moltes pedres fines/in quello erano incassate molte pietre fine (109); ab una grossa cadena d'or al coll, tota esmaltada ab grossos robins e diamants engastats en ella/con una grossa catena al collo tutta smaltata con grossi rubini e diamants incastrati in quella (463).

engendrador m.

"Que engendra".

Ingeneratore.

¡Ai Emperador, senyor, engendrador d'aquesta miserable de fillal/Ahi, imperatore, signore et ingeneratore di questa miserable figliuola! (474).

engendrar tr.,pron.

1.tr."Concebre".

Ingenerare, generare.

ja sabia jo que l'havia engendrat per morir/jà sapevo io che l'hav^{eo} ingenerat per morire (254); Guarda, doncs, la tua ànima no sia ofuscada per ira, engendrant oi ab inesciable apetit de venjança/Guarda, adunque, la tua anima che non sia ofuscata per ira, ingenerando odio con inestabile appetito di vendetta (374).

2.pron."Tenir origen".

Ingenerarsi, generarsi.

...d'aquí se'n puja al cap, torba lo cervell, e d'aquí s'engendra lo mal de caure/di qui ascende al capo, turba il cervello, e qui se ingenera il mal del cadere (162); en temps de calor, engendranse moltes malalties qui danen dan en la vostra delicada persona/nel tempo del caldo, molte infermità s'ingenera che nella vostra delicada persona danno danano (283).

engendrat adj.

"Que té origen en un lloc o d'unes persones".

Generato.

¡Oh cavalier engendrat en lo cel/O cavaliere nel ciel generato! (316).

enginy m.

1."Agudesa d'enteniment".

Ingegno, natura et ingegno.

¿E qui pot negar que Minerva...no hagués sobrepujats tots los hòmens ab la sua ciència e enginy?/E chi può negare che Minerva...con la sua scienza et ingegno tutti gli huomini non habbia superato? (309); Tirant hagué benigne enginy/Tirante era huomo di benigna natura et ingegno (133).

2. mal enginy. "Parany, trampa; engany".

Malo ingegno*, fraude et inganno.**

sabem nova com...lo senyor rei d'Anglaterra tenia camp segur a tots aquells qui venien sa pròpera cort, e sens engany ne mal enginy/havessimo nuova come...il re d'Inghilterra dava campo sicuro, senza inganno o malo ingegno a tutti quelli che venivano nella sua prospera corte (70); les coses que són ben fetes, sens mal enginy ne mal obrar/le cose son senza fraude inganno o male operare son ben fatte (137).

engolfat adj.

"Entrat amb una embarcació molt adins de la mar, en alta mar" (usat fig.).

Ingolfato.

en altra manera, ingolfats en la mar de covardia, en negun port d'honor arribaria nostra fama/E facendo in altro modo, ingolfati nel mare di codardia, in alcun porto di honore non arivarà la nostra fama (387).

engonal m.

"Part del cos en què s'uneix cada cuixa amb el ventre".

Anguinaglia.

tirà-li una punta d'axa e donà-li en l'engonal e nàrà'l, car no portaven bragues de malla/gli tirò una punta d'azza e detegli nell'anguinaglia e ferillo, ché non portavano brache di maglia (81).

engrutat adj.

"Cobert d'engrut", en paper engrutat. v. paper

Stucho di cartone.**engüent v. ungüent****enjús adv.**

"Avall (en sentit quantitatiu)".

In giù.

virt lliures enjús/xx libre in giù (71b).

enmig adv.

1.adv."En el centre d'una cosa o d'un lloc".

In mezzo.

deixaren enmig un gran portell/lasciaron in mezzo una gran porta (24); jo ferré a l'altra part, e pendren los enmig e veurem si els podem posar en desconfita/ío ferirò dall'altra parte, et in mezzo gli pigliaremo e vederemo se gli potremo porre in sconfità (339).

2.loc.prepos. **enmig de.** "En el centre de".**Nel mezzo di, in mezzo di, a mezzo di.**

donà-li enmig de la cuixa/giunselo nel mezzo della coscia (19); enmig d'aquella delitosa pradeta havia un pi de singular belesa/in mezzo di quella pradeta era uno pino di singular bellezza (27); restaren enmig del camí, qui nàrats, qui lassats/restorono a mezzo del camino, chi ferit, chi stanchi (159).

ennirvlat adj.

"Recobert de nirvis".

Innervato.

E Tirant portava una llança curta e grossa, tota ennirviada/E Tirante portava una lanza corta, grossa e tutta innervata (343).

ennoblir tr.,pron.

"Dignificar;donar augment de categoria; realçar".

Nobilitare, nobilitare; nobilitarsi.

E foren-hi fetes molt gran festes de juntes, e dances, e momos, e molts altres entramesos qui ennobliren la festa/E furongli fatte molte gran feste di giostre, danze, farse, comedie, e molti altri intermessi che la festa nobilitorono (220). Tals pensaments i paraules no fan ofensa a nostres forts e bellicosos oratges, mas ennobleixen los virtuosos ànimos de, semblants a tu, magnànims cavallers /E tali pensamenti e parole agli nostri forti e bellicosos cuori ofensa non fanno ma nobiliscono gli virtuosos animo de' simili a te magnanimi cavalieri (426); fets ls obrar les torres de la ciutat e dins lo palau, de què s'ennobli molt tot/faevan lavorar le terre della città, e dentro al palazzo, di che tutto s'nobilità (146).

enquerir v. Inquirir**enrablat adj.**

"Ple de ràbia".

Rabbioso, rabbido.

ab molta grans crits, com a hòmens enrablats, entraren dins la batalla/e con grandissimi gridi, come huomini rabbiosi, nella battaglia entrarono (335); com ell loe se véu prop, ferit com a lleó enrablat enmig de tots/quando egli se gli vidde presso, come rabbido leone nel mezzo ferit (344).

enramar-se pron.

"Posar en situació compromesa o perillosa d'on és difícil de sortir".

Andarsi per gli rami*.**

e veig que us enramau e voleu passar per camins qui no ha cap/e veggo che va ne andiate per gli rami e volete passare per strade che capo non hanno (225).

enrequir v. enriquir**enriquir-se intr.,pron. (enrequir)**

"Fer-se ric".

Acquistare (tr.); farsi ricco.

bella enveja és al qui s'estima de virtut, e no en fretura, perdre temps en enrequir d'altres antics/bella invidia è a quello che si estima di virtù, e non bisogna perdere tempo in acquistaria degli altri antichi (143); enquirit-se los turcs del que sols pertany a nostre Imperi/accandosi ricchi gli turchi, di quello che solo al nostro imperio appartiene (386).

ensajar tr.

"Assajar, provar".

Assaggiare, provare.

ensajem les gentes d'iniuriar de paraula/e genti lo assaggiano d'ingiurare di parole (143); Senyors e germans meus, anem-hi tots així com estam; ensajarem nostra ventura./Signori e fratelli miei, andamogli tutti di compagnia, e proveremo la ventura nostra (17).

enseguir tr.,intr.

1.intr."Seguir, acceptar".

Seguire, consentire.

e disponc de mi enseguir la voluntat de tots vosaltres/e mi dispongo de seguir la voluntat vostra (16); si de savis reis voleu estendre vostra fama, enseguir llur consell/se da savis regis vorret estendere la fama vostra, seguir il consiglio loro (385); ...volem enseguir a la vostra amor e bona voluntat de vosaltres/...volem consentire al grande amore e buona voluntat di voialtri (17).

2.intr."Succèir, passar".

Succedere.

la pena deu enseguir a aquells qui la meriten/la pena dèe succedere a quelli che la meritano (125).

ensellar tr.

"Posar la sella".

Porre le selle, mettere le selle agli cavalli.

...que ensellassen los cavalls/...posar le selle agli cavalli (133); feia sonar les trompetes per a ensellar/facea sonare le trombette per mettere le selle agli cavalli (133).

ensellat adj.

"Amb la sella posada".

Con le selle.

los altres dos milia estan armats e los cavalls ensellats/gli altri duemila stanno armati, e gli cavalli con le selle (145).

ensems adv.

1.adv."Juntament".

Insieme, di compagnia.

la liberació dels altres ensems no menys me delita/... la liberazione degli altri insieme non manco mi diletta (460); sonen ensems les campanes sens orde/Suonino insieme le campane senza ordine (472); e tots ensems anaren a la major església/e tutti di compagnia andarono alla chiesa maggiore (26).

2.loc.prepos. **ensems ab.** "Juntament amb".**Insieme con, et.**

vos desitjam que en reverència de Jesuorist crucificat vullau recordar la nostra pressura grandíssima e tristicia ensems ab la nostra caríssima filla/vi desideriamo che, in riverentia di Gesu Christo crucifisso, vogliati ricordarvi della nostra grandissima pressura e tristezza, insieme con quella della nostra charissima figliuola (396); prestament l'afncana terra de vostra presència sia feta vídua, perquè aquesta deserta població ensems ab mi siam fets abundosos de la vostra desitjada vista/prestamente l'afncana terra della presència vostra vedova fatta sia, acciò che questo abbandonato popolo gi lo siamo fatti abundanti della vostra desiderata vista (398).

enseny a f.

"Insignia; bandera".

Camino.

dolor inestimable ha compreses totes mes forcas, que em fa seguir la sua enseny a del meu amat germà/dolore inestimabile tutte le mie forze ha oppresso, che mi fa seguire il camino del mio amato fratello (344).

ensenyar tr.

"Indicar, mostrar".

Dimostrare.

Dieu Sant Gregori que aquell no és bo qui no sap sofrir ni comportar los mals, ans enseny a que no ha bondat alguna, puix és sobrat per impaciència./Dico santo Gregorio che quello non è buono chi non sa soffrire né sopportare gli mali, anzi dimostra che non ha bontà alcuna poiché dalla impatienza è superato (374).

enseuar* tr.

"Untar de seu".

Insevere, ungere di sevo.

pres lo cap de la corda e lligà'l al cap de la gúmena e va-la molt bé enseuar e portà-se'n un gran tros de seu per enseuar l'anella per ço que passàs millor i no fes tanta remor/prese il capo della corda e e legolo al capo della gomena et inseuo molto ben di sevo, perché ne haveva portato un gran pezzo per insevere l'anello, acciò che passasse meglio e non facesse romore (106).

ensivellar tr.

"Ferrar amb sivella".

Fibbiare.

com han ensivellat la garrotera, donen una volta a la coretja sobre la sivella reteni nu/quando hanno fibbiata la garrotera, danno una volta della correggia sopra alla fibbia, facendo un nodo (85).

2. Vocabulari català-italià

ensús *adv.*

"Amunt (en sentit quantitatiu)".

In su, piú di, *.

tots quants fossen d'onze anys ensús/tutta la gente ch'era da undeci anni in su (20); de deu-mília combatents ensús/piú di diecimila combattenti (2); pese de vint-e-cinc marcs ensús/eccedesse quindeci marche di peso (48).

entelat *adj.*

"Cobert d'un tel, d'una cosa tènue que lleva la brillantor o nitidesa".

*Stravolto, *, **.*

ab los ulls tots entelats/con gli occhi stravolti (357); los ulls mig entelats/inanzi agli occhi pareva che avesse un velo (162); tots los ulls tinc entelats de poc dormir/tutti gli occhi ho quasi a modo canchi d'un velo per il poco dormire (262).

entena v. antena

entendre *intr., tr., m.*

1. intr. "Atendre, prestar atenció".

Attendere.

ja tenen conquistada la major part de l'illa e no entendran sinó en la nostra destrucció/gà hanno conquistato la maggior parte dell'isola... però che solamente attendeno alla ruina nostra (7).

2. intr., tr. "Oir una cosa percebent-ne el sentit".

Intendere.

lo cambrer entés que ho deia per son fill/Lo cameriero intese che díesse per il suo figliuolo (26); reste aconsolat com haveu entés a Tirant/molto resto consolato che haveu inteso Tirante (119).

3. tr. "Oir".

Intendere.

E Tirant ab veu alta dix, que los moros e los nafrats ho podien bé entendre/E Tirante con alta voce díesse, che gli mori e gli feriti bene intendere il poterono (337).

4. m. "Acte i facultat de percebre clarament amb l'íntel·ligència".

Intendere. intelletto.

suplic a l'afresa vostra que vullau obrir los ulls del vostre clar entendre/io supplico all'afrezza vostra che voglia aprire gli occhi del suo chiaro intendere (332); E vosaltres, immortals deus... donau camí al meu despoibat entendre/E voi altri, immortali dei... dati il camino al mio perso intelletto (400).

entenebrat *adj.*

fig. "Confús".

Tenebroso.

entenebrades penses/pensieri tenebroi (185).

entenent *m.*

"Que entén que sent".

Intendente, quello che intende.

sol de parlar, les orelles dels entenents e dones d'honor se n'ofenen/solo del parlare le orecchie degli intendenti e delle donne d'onore se ne offendono (154); Ja per açò als entenents no penseu sia tolt lo ver juí/e non pensate che già per questo a quelli che intendono sia tolt il vero giudizio (161).

dar entenent. "Fer entendre, persuadir".

Dare ad intendere.

Jamés pensara que lo teu enteniment fos tan subtil en dar-m'ho així entenent com ho has fet/giamai non l'havei pensato che il tuo intelletto fusse stato così sottile in darmi così ad intendere come hai fatto (327).

enteniment *m.*

"Facultat de comprendre, de discernir, de raonar".

Intelletto, ingegno, fantasia, intelletto e fantasia, intelletto e pensiero.

E tants llibres són estats fets e compilats de gestes e històries antigues, que no seria sufficient l'enteniment humà a comprendre e retenir aquelles/e di questo immemorabili essempli, libri et histone antiche depongono, le quali humano intelletto a comprendere e ritenere sufficiente non seria né capace (Prol.); ... César, qui posà tot son enteniment en les nqueses d'aquest mónv... Cesare, che tutto il suo ingegno nelle nochezze di questo mondo puose (328). Altres aprenen saber ab què puguen haver nqueses, e aquests tals són moguts per lo peccat d'avaricia, e l'enteniment d'aquests seria convenient cosa saber de medicina/Altri imparano a saper con qual modo havere nochezze si possino, e questi tali per il peccato della avaritia mossi sono, e la fantasia di questi seria conveniente cosa a saper di medicina (328); llur enteniment és bo, car treballen en viure bé e servir a Déu/e l'intelletto e la fantasia loro è buona, ché se affaticano in vivere bene e servire a Iddio (328); No veja jo Déu -dix Tirant-, si tal cosa és passada per lo meu enteniment/Non veggia io Dio -disse Tirante-, se tal cosa mi è passata per lo intelletto e per il pensiero (161).

enterrogar v. Interrogar

entés *adj.*

"Intel·ligent, savi".

Intendente, savio, dotto, accorto, che intende, che ode.

home molt entés en les armes/huomo molto intendente nell'armi (64); l'adri entés/fanciullo savio (98); era molt pus entés que tots los altres/era molto piú dotto di tutti gli altri (177); E Placardemavida, perquè era donzella molt entesa e de bon sentiment.../E Placardimavida, perché era donzella molto accorta e di buono intelletto... (293); Los cavallers entesos així com tu.../Gli cavallieri che intendono, così come tu... (355).

mal entés. "Ignorant".

Ignorante.

... com sent paraules que no han neguna eficàcia, de gent mal entesa/io sento parole di gente ignorante che non hanno efficacia alcuna (134).

entoldar *tr.*

"Guarnir de tela o toldo (en aquest cas, de matalafs)".

Armare e coprire.

Pres tots los matalafs que trobà dins la nau, entoldà los castells e los costats de la nau/tolse tutti li materazi ch'el trovò nella nave e ne armò e copersè il castello e le sponde della nave (100).

entonació* *f.*

"Acte d'entonar".

In otanatione (e).

dix ab gravitat real e humana antonació les seqüents paraules/con gravità reale et in otanatione humana le sequenti parole disse (440).

entorn adv.

1. adv. "Al voltant".

Intorno, a torno.

Com ben só mesa entorn e bé mirat per tots los cantons del palau, e no veig a Tirant, lo cor me mor/Che, quando io mi son volta intorno e che ho ben meritato per tutti li canti del palazzo e non veggio Tirante, ch' il cuore mi muore (146). E volent executar la dita senyora per cremar-la, que la ligaven en un pal e lo foc aparellat entorne, volendo mandare a executione la sententia data contra la dita signora, et abbruciarla ligandola a uno palo, col foc preparato a torno (38).

2. loc.prepos. **entorn de**. "Al voltant de".**Intorno a, presso a.**

Hipòlit pres una forradura de marts gebelins e embolcà-le-hi entorn de la cama perquè fredor no hi entrà/Hippolito toise una fodra di martoro zebellenino e giera volse intorno alla gamba, accò che freddo non gli entrasse (236). E, més, lo virtuos Hippòlit provei que, de dos jornades entorn de Costantinoble, vinguessen tots los eclesiàstics, auxi frares com capellans e monges/E, più, il virtuoso Hippolito provide che tutti gli eclesiastici, così frati come capellani e monaci, presso a Costantinopoli due giornate, venissero (479).

3. loc. adv. **a l'entorn.****All'intorno, intorno.**

per les finestres e per los terrats posen draps a l'entorn/per le finestre e per li tetti pongano drappi all'intorno (14); entraren en una altra cambra molt ben emparementada e tota a l'entorn hestonada/entorno in un'altra camera molto ben apparata e tutta intorno delli següenti amon hestonata (118).

entrada f.

1. "Acta d'entrar en un loc".

Entrata, entrare.

no podien córrer ab los cavalls ni fer entradas ni exides/correre con gli cavalli né fare entrata né uscite non potevano (339); lo Prior de Sant Joan fon encara a temps en l'entrada de la vila/Il prior de San Giovanni fu anchora egli a tempo con la sua gente all'entrata della città (136).

dar/donar (l')entrada. "Permetre d'entrar".**Dare (l')entrata.**

dava entrada als altres/daranno entrata agli altri (99); jo et profir de donar-te l'entrada de la ciutat de Tremiscar/vo ti offerisco de darti l'entrata della città di Tremiscen (310).

2. "Començament d'un període de temps".

Entrata.

amaren vint-e-set naus de molta gent e bona, e a l'entrada de la quaresma ne trameteren tres/armorono ventisette navi di molta buona gente, e la entrata della Quaresima ne monderono tre (98).

entràmenes f.pl.**"Entranyes".****Interiori/interiora.**

... les entràmenes dina nosaltres no es poden assegurar/... e l'interiori dentro a noi altri non si possono assicurare (107b); Mogueu-se, Tirant, les vostres entràmenes/Movansi, o Tirante, li vostri interiora (398).

entramés m.

1. "Representació dramàtica".

Intrameso*/intermeso*/intrameso*, representatione, farsa et intrameso*.

Après, les festes duraren tant, ab farses e entramesos segons en tal festa se requerien manifesta/Dopo le danze, con farse et intramesi; secondo che in tale festa si richiedeva manifestare (282). E foren-hi fetes molt gran festes de juntes, e danses, e momos, e molts altres entramesos qui ennobiren la festa/E furono li fatte molte gran feste di gioste, danze, farse, comedie, e molti altri intermessi che la festa nobilitorono (220); som prop de la festa del Corpus Christi, e volna fer aquell entramés/siamo presso alla festa del Corpo di Christo e vorrei fare quello per intrameso (269); qualsevulla orde que dansàs e ho fes millor, o fessen jocs o entramesos ab més gràcia a parer dels jutges, que guanyassen vint marcs d'argent/qualunque che danzasse, e fesse meglio giuochi e representationi con più gratia, al parere dei giudici, che guadagnasse venti marche d'argento (45); les festes, tan nobles foren lo darrer dia com lo primer, e ab tan gran abundància de totes coses, auxi d'aventures com d'entramesos e singulars viandes/le feste... tanto furono nobili l'ultimo giorno quanto il primero, e con tanto grande abundancia così di venturieri, di farse intramesi e singulari viande (189).

2. "Cadascun dels desffressos, màscarells i altres atuells que s'empraven a les dites representacions".

Juoco et intrameso*.

Après dels menestrals venien moltes maneres d'entramesos /Aprèsso li artefici venivano varie maniere di giuochi et intramesi; (42).

3. fig. "Acció o sèrie d'accions que sembla cosa de comèdia".

Intermezzo, andamento.

Molt me plaunia saber aquest entramés /Molto mi piacera di saper questo intermezzo (101); la Viuda Reposada... per haver vist tots los entramesos, passava molt gran passió per esguard de la Princesa/la Vedova Riposata... per haver visto tutti gli andamenti, pativa molta gran passione per respeto della principessa (130).

entrant m.loc. adv. **a l'entrant.** "A l'entrada".**All'entrant.**

entrant dins lo palau trobaren a l'entrant de la plaça, l'Emperadriu e l'excoisa Princesa ab totes les dames/entrando dentro, trovarono all'entrant della piazza l'imperatrice e l'excelsa principessa con tutte le damme (450).

entrar intr.,pron.

1. intr.,pron. "Anar o passar de fora a dins".

Entrare/entrare; intrarsene.

e donaren-hi prestament un bon combat, que entraren e prengueren fins a la meitat del pont/et una gran battaglia prestamente gli diedero, in modo che entrono e fina alla metà del ponte presero (5); dissimulant callà fins que entrà lo metge e ell havent begut l'abeuratge.../dissimulando, tacque finché, intrato il medico, egli hebbe beuto il beveraggio (143); Lo Rei se n'entrà en la cambra per reposar/il re se n'entrò in camera per riposarsi (108).

2. intr. "Sobrevenir una afectió moral".

Entrare.

lançà un gran sospir e entrà en gran pensament/trasse un gran sospiro et entrò in gran pensiero (29).

3. pron. "Afonar-se".

Finire, rolnare.

E mesclaren-se totes les batalles e feien tan gran remor que paria que lo món se'n degués entrar /E tutte le battaglie si mescolarono, facendo tanto gran rumore che pareva che il mondo dovesse finire (340); los crits foren tan grans d'abdues les parts que paria que cel e terra se'n degués entrar/gli gridi tanto grandi da tutte e due le parti furono che pareva che cielo e terra finisse dovessero (387).

entrar-se'n a fons. "Afonar-se un vaixell".**v. fons****Andarsene al fondo.****entravessat adj.****"Posat de través".****A traverso.**

Al rei d'Africa, entravessat, lo portaren damunt un cavall/Portarono il re d'Africa a traverso sopra alla crotta di uno cavallo (159).

entre prepos.

1. "Situat en l'espai que separa dues coses o persones".

Fra/tra.

los tarongers estaven entre l'Emperador i ells, qui els empedien la vista/la spessura degli meleranci che erano fra loro e l'imperatore g'impedivano la vista (275); si tu vols que aquesta guerra fine entre tu e mi se tu vuoi che questa guerra fra te e me habbi fine (13); ¿No saps tu, Plaerdemavida, que entre pare e filla ha moltes voltes d'avis, que corren algunes puntes de felonía, i entre germans per semblant? Non sai tu, Plaerdemavida, che tra padre e figliuolo molte volte è division, che incorrono in alcuna parte di crudeltà, e similmente tra fratelli? (244).

2. "Situat dins un conjunt de coses o persones".

Fra/tra, intra, infra di.

Veig-me en exili entre gents bàrbares/lo in esilio tra gente barbare mi veggio (375); ton gran contradicció entre los capellans si a tal hora devien consagrar, com lo mijom fos passat/fo gran contradiczione tra gli capellani se a tal hora, essendo già il mezzogiorno passato, consagrar dovevano (262); sia repartide entre vosaltres/sia... compartita intra vualtri (27); Hagueren consell entre ells, a instància e requesta dels genovesos/El consigloronsi intra di loro di fare armata, ad instantia e richiesta de' genovesi (99).

entrecanviar tr.

"Bescanviar; fer recíprocament".

Trasmutare.

Esperança e temor entrecanvien la nostra creença de dubtosa temor/Speranza e timore trasmutano il creder nostro di dubbiosa paura (160).

entrecuidat adj."Presumptuós", en la loc. **ésser entrecuidat.****Essere grande l'ardimento.**

Cavaller, quisvulla que tu sies, est entrecuidat que sens lloència, davant mi, hages presumit parlar ab tan gran audàcia/Cavaliere, sii quello che tu vogli, grande ardimento è stato il tuo che, senza loentia, dinanzi a me hai havuto presontione di parlare con tanta grande audacia (309).

entregue adj.

"Integre, sencer".

Integro.

... en mon bon seny, ferma, entrega e manifesta paraula, en presència de la majestat de l'Emperador, pare meu.../... in mio buon senno et in ferma, integra e manifesta loquella, in presència della maestà del signore imperatore... (477).

entrenyor m."Enyorança", en la loc. **dolorós entrenyor.****Intrinsic dolor.**

¡Aquest és lo meu dolorós entrenyor, aquesta és la mia intolerable pena!/E questo è il mio intrinsic dolore e questa è la mia intolerable pena! (374).

entrenyorar-se pron.

"Entristir-se".

Turbarse.

faire s'entrenyora de sentir so de tals paraules/faire si turbarsi a sentire suon di simili parole (295).

entrestir tr.

"Posar trist".

Attristare.

No us deveu de res entrestir/Non vi doveti attristare di cosa alcuna (68).

entrestit v. entristit**entretallat adj.**

"Esculpit de mig relleu".

Intagliato.

Eren los leons obrats e no menys entretallada la tomba de diverses colors/Gli leoni erano lavorati e non meno intagliata la tomba di diversi colori (485).

entristit adj. (entrestit)

"Esdevingut trist, que està trist".

Attristato, addolorato, appassionato.

Mogueren a pietat les doloroses llàgrimes de l'entristit Rei a l'ermità, e amollit lo seu piadós cor.../Le affettionate lagrime dello attristato re mossero a pietà l'eremita e, mollificato il suo pietoso cor... (9); Plaqueren a l'entrestit Rei les avisades paraules de l'ermità/Le avisate parole dell'eremita allo addolorato re molto piacquero (11); los oïnts entristits/gli appassionati auditori (22).

enuig* m.

1. "Fort desplaer, sentiment de contrarietat".

Molestia, noia, fastidio, dispetto, molestia e sdegno.

en quell punt se parteix de mi qualsevulla manera d'enuig e tristor qui tinga/in quel punto qualsivoglia manera di molestia e di tristitia ch'io habbia da me si parte (264); llançant lo meu cos per feixuga càrrega de desiguals pensaments e enuigs sobre lo meu lit/gittando il mio corpo per fastidiosa canca de ineguali pensieri e noia sopra il mio letto (295); tinc enuig com no puc suplir en aquelles per ésser acompanyades de tanta amor/ho gran fastidio di non potere sopplire a quelle che acompanyate son di tanto amore (267); E lo princep de Gales l'afavoria molt per fer-ne enuig a Tirant, per ço com li havia mort l'alà/et il princep de Gales per fare dispetto a Tirante, molto il favoriva, per il suo alano che gli havea morto (80); ... si hi trobarà enuig per jo ésser estranger, de poca condició, sens títol negú?/Chè, per essere io forastren e di bassa conditione, senza titolo alcuno, ne potrebbe pigliar molestia e sdegno (151).

pendre (a) enuig.**Havere per male, essere molesto, pigliare fastidio.**

E si vós, senyora Comtessa, enuig no en prenau que jo entràs dins lo retret, a mon parer, jo les trobaria./E se voi, signora contessa, non havesti per male ch'io entrasse dentro la guardaroba, al parer mio le trovarerei (19); e si la mercò vostra no ho prenia a enuig/e si a vostra mercò non è molesto (31); Senyora, no pregau enuig del que us diré/Signora, non pregiate fastidio di quello ch'io vi dirò (27).

2. "Molèstia física".

Molestia.

te'n pren aïd com lo ferer, que si no us crema la roba, dóna-us enuig ab lo fum/te ne avviene così come al fabbro il quale, se non si abbruggia la veste, col fumo si dà molestia (368).

enutjar* tr.,pron.

1.tr."Causar enuig".

Annoiare/noiare, molestare, fastidire, dare/fare noia, fare/dare molestia, nocere o dare fastidio.

no us enuitara de res/in cosa alcuna non vi annoiare (163). E digui-li tot mon parer: que... no volgués enuitar més la majestat del senyor Rey/Et io gli dissi il parer mio: ché... non volese noiare la maestà del signor re (57). Calla, Estefania, e no em vullés més enuitar/Taci, Stephania, e non mi volere più molestare (218). a Tirant desplaqué molt, però per no enuitar lo Cabdillo no dix res/a Tirante molto spiacque, ma per non fastidire nulla non disse (318); més ha estimat perdre son delit que enuitar a ma senyora/no a perdere il suo diletto ha estimato che alla mia signora dar noia (281). Ans deliberaria a cruel mort morir que jo pensàs en neguna cosa enuitar a sa majestat/Anzi deliberarei morire a crudel morte che in alcuna cosa pensassi di fare noia alla maestà sua (225). Molt tem enuitar l'atèsa de la senyora Princesa/Molto temo di fare molestia all'altèzza della signora principessa (161); jo hauré enutjada la senyoria vostra en tantes raons que he explicat/fo vi haverò dato fastidio alla signoria vostra, con tante ragioni che ho explicato (84), no era de pensar ni creure que tals cavallers que fossen venuts en la sua cort que ab animals haguessen d'enuitar negu/non era da pensare né credere che tali cavaleri fossero venuti nella corte sua per nocere o dare fastidio ad alcuno con animals (68).

2.pron."Sentir enuig".

Havere noia, venire a noia, pigliare sdegno o noia, avere molestia, essere molestato, addirarsi, rincrescere, ritenere.

e tota natura de gent s'enuitgen de sostenir e comportar lo meu affigit cos/et ogni natura di gente hanno noia di sostenere e portare il mio affitto corpo (208), e si d'aci a aun any no farà sinó parlar jamés manutia/e se da qui a uno anno non farassi altro che parlar, giamai non vi verrebbe a noia (309); no s'enuitara de res/la principessa prese sdegno o noia di cosa che faocés/e (151); conegué que la Princesa mostrava enuitar-se/conobbe che la signora principessa mostrava di havere molestia (217). E la Princesa per parlar e veure a Tirant no s'enuitava d'estar en les festes./Et alla principessa non era molestia di stare alle feste per parlar e veder Tirante (282), la Princesa s'era enutjada de les seues paraules/la principessa s'era addirata delle sue parole (251); jo ani devers lo port per ço com manutiava ad/perché mi rincrescava stare qui, me ne andai verso il monte (149); pregà molt a la Contessa que no s'enuitès/molto prega la contessa che più non lo ritenesse (27).

enutjat adj.

"Que sent enuig".

Fastidito/affastidito, adirato, accoracciato, disconfortato, molestato, conquassato, di mala voglia, ***

l'Emperador anava un poc enuit lo imperatore andava alquanto fastidito (27). E ja l'Emperadriu enuitada de tant vetlar, tomà-se'n en la sua cambra per dormir/E già l'imperatrice, affastidita del tanto veggiare, alla sua camera per dormir si ritomà (241); la Princesa pres per la mà a Diabebus, e pregà'l molt no estigues enuit de res/la principessa prese Diabebus per la mano e pregollo molto ch'el non fusse più adirato di cosa alcuna (146). Diabebus, veent que Tirante estava enuit envers ell/Diabebus, vedendo che Tirante era accoracciato seco (157). L'adolorit Rei, molt enuit de tal resposta.../Lo addolorato re, molt disconfortato di tal resposta... (8). Per la qual raó, com a molt enuitats o torbats per tanta causa, no sabem què reduir a vostra memòria per inclinar aquella a fer-vos prest venir./Per la quale ragione, come a molto molestati, e conturbati per tanta causa, non sapemo che ridurre alla memoria vostra, per inclinare quella a farvi presto venire (386); venia enuit de la mar/veniva tutto conquassato dal mare (100); La Princesa estava molt enuitada del mal de Tirant/La principessa era gli molto mala voglia del mal di Tirante (239), venien molt enuitats de la mar/per il fastidio e noia che havevan patito in mare (108).

enuitjós adj.

"Que dóna enuig".

Noioso, molesto, fastidioso, invidioso, *

Mas fortuna, qui tostemp és enuitosa e envejosa d'així llong delit e plaer.../Ma fortuna, che sempre è noiosa et invidiosa de sí lungo diletto e piacere... (294); molta dolor, las qual será a mi molt enuitosa sol per esser llunyat de la vostra resplandent vista/molto dolore, il quale a me sarà molestissimo solo per esser remoto dalla vostra resplandente vista (210); despullau e bandegau del vostre cor tota manera d'enuitosos pensaments/Spoogliati e bandeggiati dal cuore vostro ogni maniera di fastidioso pensiero (464). L'enuitosa fortuna/La invidiosa fortuna (171); sia certa la tua industriosa ventura, que, sens tardà, de cruels i animoses armes li será feita enuitosa experència/sia certa la tua industriosa ventura che, senza tardità, di crudeli et animose arme gli sarà fatta invidiosa esperienza (426); neguna cosa no és tan deitosa que per llung us no tome enuitosa alcuna cosa non è tanto dilettevole che per llung uso non ritorni a noia (293).

enveja f.

1."Desplaer que se sent del bé d'altri".

Invidia.

E si em demanes de qui tinc querella, sol de les lletres humanes, les quals ab gran enveja en aquest cas me llunyen d'aquell que justament me pensava que devia amar/E se mi addimandani di cui io mi lamento, solo, io ti rispondo, delle humane leggi, le quali con grande invidia in questo caso mi allontanano da quello che giustamente io pensavo che mi dovesse amare (216).

2."Desig".

Voglia.

E si per ventura lo temerós haurà enveja de fugir, guard-se què farà/E se per aventura gli timorosi haveranno voglia di fuggire, guardinsi quel che faranno (156).

envejós m.

"Que sent enveja".

Invidioso.

als hòmens envejosos de nostra pròspera fortuna més s'enutgen/gli huomini invidiosi della nostra prospera fortuna habbino maggiore molestia (321); aquells cruels envejosos qui tenen dol e despat del bo e virtúde cavaller/gli crudi et invidiosi che hanno dolore e despetto del buono e virtuoso cavaliere (113).

envellir-se pron.

"Tomar vell".

Invecchiarsi.

Segu'ls que per discurs de temps ella s'envellí en casa del Rei son pare/Segui che, per discorso di tempo, ella in casa del re suo padre se invecchiò (229).

envellit adj.

"Tomat vell".

Inveterato.

Com evident experència mostra, la debilitat de la nostra memòria, sotsmetent fàcilment a obliuio no solament los actes per logitud de temps envellits, mas encara los actes frescs de nostres dies.../Mostrando la evidente e manifesta esperienza la debolezza della memoria nostra, nel mandare a oblivione facilmente non solo gli fatti per la lunghezza del tempo inveterati, ma anchora dell'età nostra gli recenti... (Prol.).

enventiva f.

"Inventiva, capacitat d'inventar".

Inventione.

apò era fet ab lo major orde e subtil enventiva que jamés haguessen vist/questo era fatto con maggior ordine e sottile inventione che giamai havessero visto (71b).

envergonyir tr.

"Avergonyir".

Avergonnare.**

Si a Déu placent pot ésser que jo més que vivent miserable sia avergonnyit/S'egli è volontà d'iddio ch'io, miserimo sopra tutti e viventi, sia avergonnato (8).

envergonyit adj.

"Avergonyit".

Vergognato/avergognato/vergonnato.

Encara que la mia poca edat e temor de restar avergonyida m'hagen detenguda fins aci.../Anchora che la mia poca età e timore di restare vergonnata mi habbiano detenuta fin qui... (273); més estimà morir que no viure avergonyit/meno stimo morire che vivere avergognato (60); só de parer que més val al rei mort soblada que ésser rei envergonyit/son di parere che meglio sia valorosamente morire che restar re avergognato (15).

envers m. (envés) (v. dret)

Expres. no guardar ni a dret ni a envés.

Non guardare a dritto né a roverso, non guardare né a diritto né a roverscio.

envers prepos.

"Cap a".

Verso, inverso, dal canto di.veu a Tirant que anava tot afaenat envers ell/vidde Tirante che tanto affannato verso lui andava (161); Servi-vos un poc de les mans, estenent-les envers mi en senyal de victòria/E servitvi un poc delle mani, distendendo quelle inverso me in segnal di vittoria (146); E après d'alli envers los turcs a una llegua, estava un lloc tot despoblat ab un gran tros de mur derrocat/E l'apresso, a una lega dal canto degli turchi, era un luogo tutto d'apopolato con un gran pezzo di muro caduto e roinato (286).**envés v. envers****investigar tr.**

"Inquirir".

Investigare.No ha bastat a fortuna... assajar combatre i investigar lo refugi de ma vida/Non è bastato alla fortuna a... assaggiare et investigare di combattere il refugio della mia vita (400).**investir tr.**

"Llançar-se contra una persona o cosa".

Investire.Les naus s'acostaren e entraren dins lo port, e cascuna investí la sua/Le navi si acostarono et entrarono nel porto, e ciascuna investì la sua (163).**enviar-se pron.**

"Deglutir".

Aviare.Senyal és, com tu calles, que ja t'has enviat lo pinyol/Signale è, perché tu taci, che già t'ha aviato il buco. (220).**epístola f.**

1. "Carta".

Epistola.mirau què di: aquell famós filòsof Lexi, en una sua epistola que féu guardate quel che dice quel famoso Philosopho en una epistola ch'el fece (137).

2. "Composició literària que té la forma d'una carta".

Epistola.E aquell savi Sèneca diu, en les sues epistoles.../E quello savio Seneca, dice nelle sue Epistole... (374).

3. "Consell".

Epistola*.Aquesta mia epistola és bona e verdadera/Questa epistola mia è buona e veridica (162).**ergullós adj., m.**

"Orgullós".

Orgoglioso, superbo; orgoglioso.aquests estrangers... o tomen massa ergullosos o son difamadors/questi forastieri... o troppo orgogliosi diventano o sono infamatori (263); rei inic, pobre ergullós, senyor sens veritat, cabu sens temor/re iniquo, povero superbo, signore senza veritat, tristo e ribaldo senza parura (192); Mas los casos sinistres de fortuna qui algunes vegades han acostumat de venir als ergullosos, e per llur superbia són mesos a baix/Ma gli sinistri casi di fortuna che alcuna volta hanno per usanza di venire agli orgogliosi, fanno che per loro superbia siano posti abbasso (308).**ermíni m.**

"Animal mamífer de la família dels mustèlids, de pèl blanc i un tros de cua negra".

Armellino/hermellino/hermelino.... molt ben abillat... ab lo mantell de carmesí forrat d'ermíni... molto ben in ordine... col mantello di chermisino foderato di ermellini (26); E la roba de setí carmesí... era forrada d'ermíni/Era la robba di raso carmesino... foderata d'ermellini (277); un manto de brocat carmesí forrat d'ermíni/un manto di broccato carmesino foderato di hermelini (366).**ermita f.**

"Capilla situada en un paratge despoblat".

Eremitorio, eremo.una devota ermita... la qual distava molt poc de la sua ciutat de Varoic/uno divoto eremitano... il quale molto poco distava dalla città sua di Varoich (4); tots prengueren lo llur camí devers l'ermita/tutti presero il loro cammino verso l'eremo (39).**ermità m., adj.**

1. m. "Persona que viu en una ermita".

Eremita.Plaqueren a l'entrestit Rei les avisades paraules de l'ermità/Le avisate parole dell'eremita allo addobrato re molto piacquero (11).

2. adj. "Relatiu a l'ermita o a la vida de l'ermità".

Eremita, eremitano, eremitico.Lo matí següent lo Comte ermità era pujat en l'alta muntanya per a collir herbes per a sustentació de sa vida/La mattina seguente il conte eremita era esceso nell'alta montagna per accogliere herbe per sustentare la sua povera vita (6); ell era forçat que havia de complir son vot que tenia fet de servir Déu en vida ermitana/era di necessitat d'andare a finire il suo voto di servir Dio in vida eremitana (27); e jo, qui faç ermitana vida.../Et io, qual faccio vita eremitica... (23).**ermitatge m.**

"Lloc on hi ha una o més ermites".

Eremo, eremitario, eremitaria vita, eremitica vita.si diré algunes coses que no sien ben dites, vos plàcia corregir-les... com isquen d'home criat en ermitatge/s'io dirò alcuna cosa che non sia ben detta, vi piaccia correggerla... come cose che escano da huomo nutrito nell'eremo (15); volien partir per anar a l'ermitatge/voleansi partire per andare allo eremitario (27); ... me vulla perdonar la senyoria vostra com en lo temps de vostre ermitatge jo no fui per l'altesa vostra lo que bé haguera pogut fer... mi voglia perdonar la signoria vostra se, nel tempo di vostra eremitaria vita, non feci per l'altessa vostra quello che per bene gli avrei potuto fare (19); e reduesc a la memòria de la senyoria vostra aquelles almoines e caritats que en lo temps del vostre ermitatge jo us feia dar/e reduco a memoria della signoria vostra quelle elemosine e caritàs che nel tempo della vostra eremitica vita io vi facevo dare (20).

2. Vocabulari català-italià

erra *f.*

"Errada, acció d'errar".

Errore.

en mi les erras, jatsia grans, atenen en l'edat en què so posada, me fa dubtar lo significat de tes paraules/in me gli errori benché siano grandi havendo rispetto alla età in cui son posta, me fan dubitare del significato delle tue parole (255).

Refrany. **Ilà on no ha erra no fretura demanar perdó.**

Dove non è errore, non bisogna addimandar perdono.

(19).

errada *f.*

"Error".

Errore.

duble he no vingau en major error en reparar vostres errades en coneixença dels bons/dubio ho che non cadiate in maggior errore per reparare agli vostri errori in conoscenza de' beni (146).

errar *intr.,tr.*

1.intr."Desviar-se de la veritat, equivocar-se".

Commettere alcuno errore, accadere errore.

si vós entràveu de nit en la sua cambra e fos mala sort a' erràs. /se voi entravate di notte di notte nella camera sua e fusse mala sorte che si commettesse alcuno errore... (230).
volia experimentar si poria cometre alguna infidelitat ab vostra alteza, lievant aquest compte: que si l'encerta, bé està, e si erra, partir se n'ha/vorna experimentar se potria cometre alguna infidelitat con vostra alteza, faccendoo questo computo: che se ella gli vien fatta, ben sta, e se gli accade errore... se ne ha a partire (264).

2.tr."Confondre, executar equivocadament".

Errare.

si haguesses usat del que la tua molta discreció ha acostumat en fer, no ho podies arra/se tu havessi usato quello che la tua molta saviezza ha per costume di fare, errare non potevi (142).

3.Refrany. **negú no és estat creat que no haja errat.**

Alcuno non è stato creato che non habbia errato.

(243).

4.Refrany. **qui moltes n'erra i n'esdevé una, no pot dir totes sien errades.**

Chi molte volte ne erra et una gli avviene non può dire che tutte siano errate.

(228).

errat *adj.*

"Desviat de la veritat".

Errato.

qui moltes n'errai n'esdevé una, no pot dir totes sien errades/chi molte volte ne erra et una gli avviene non può dire che tutte siano errate (228).

error *m.*

1."Desviació de la veritat".

Errore.

ver semblant d'error hagen posat en la majestat vostra/vera similitudine d'errorre alla signoria maestà vostra depinto iniquamente habbiano (145).

2."Desviació de la fe".

Errore.

Què li val al moro la crisma si no coneix la sua error?/che vale all'infedele la cremsa, se lo error suo non conosce? (4).

ert *adj.*

"Dret i inflexible; enravenat".

Attratto.

Pres-li espasme e tornà tot ert en la sella/spasimò in modo che divenne attratto nella sella (71b).

esbalaït *adj.*

"Atònit, estupefacte".

Smarrito, attonito e smarrito.

estaven esbalaïts de tan gran nombre de gent de cavall e de peu/stavano tutti smarriti del gran numero di gente da cavallo e da piedi (140); Lo Mestre en aquell punt estigué esbalaït/il maestro, in quel punto, restò tutto attonito e smarrito (99).

escabell *m.*

"Tamburet".

Scabello.

féu-lo seure en un escabell/sopra d'uno scabello sedere il fece (138).

escabellonat *adj.*

"Despentinat".

Scapigliato.

veg les dones e donzelles, totes escabellonades/veggio le donne e le donzelle tutte scapigliate (474).

escacs *m.pl.*

"Joc de càlcul que es juga en un tauler entre dos jugadors, amb setze peces cadascú".

Scacco.

juguen... a escacs/giucano... a scacco (154).

escala *f.*

"Sèrie d'esglaons que permet de pujar o davallar d'un nivell a un altre".

Scala, galea, *.

una escala tota d'argent per on ella abaixà/una scala d'argento per la quale discese (43); lo Rei, per consell dels mariners, féu fer de galera a galera, com estaven les escales en terra, de l'una a l'altra posaren taules encadenades, perché pogués passar molta gent/il re, per consiglio de' marinari, fece ponere assi incatenate d'una galera a l'altra, quando le galee erano in terra, acciò che potesse molta gente alla volta passare (113); tancadura de caragol d'escala/serrature che andavano a vida (121).

dar escala en terra. "Aplicar escala des d'una nau a la ribera, generalment per atacar el país a invadir-lo".

Dare scala in terra.

totes les galeres anaven justades per dar escala en terra/tutte le galee andavano pari e ragunate insieme per dare scala in terra (113).

escalfament m.

"Acte i efecte d'escalfar-se" (fig.).

Scaldamento.

l'escalfament de la victòria/col scaldamento della vittoria (157).

escalfar tr.,intr.,refl. (calfar)

1.intr.,refl."Esdevenir calent".

Scaldar(si).

ací n'hi trobareu, en aquest palau, de majors e de millors, i escalfa molt més que vos no dieu/qui ne trobarete, in questo palazzo, di maggiori e di miglion e che scaldano molto più che voi non dicete (127). Com se despertaren, sentiren-se tots freds, llevaren-se e mudaven pedres de un loc en altre per escalfar-se/Quando si svegghiamo, si levomo e, per scaldarsi, pietre da uno luogo all'altro mutavano (299).

2.tr.,refl."Comunicar l'ardor d'una passió".

Scaldar(si).

ab sol luminós de vera doctrina, han il luminat lo meu entendre, callant ma voluntat de servir vostra excel·lència/con luminoso sole di vera doctrina l'intendere mio hanno illuminato, scaldando la mia voluntat di servire vostra eccellentia (323). E jo no em puc tant acostar donant-vos de mon ésser, com vos figiu a la vera execució de la raó volent ço que no us és dat, e us sou escalfat en vostra virtut./Et io non mi vis posso acostare dandovi dell'esser mio, come voi fuggite la vostra esecuzione della ragione, volendo quello che dato non vi è, e nella virtù vostra vi sete scaldato (154).

escaló m.

"Grado".

Grado.

pujant un escaló/asciendendo un grado (154).

escampador m.

"Que escampa".

Spargitore.

A vos, Tirant lo Blanc, més cruel que lleó famejant, falsificador i escampador de la sang real d'aquells benaventurats cavallers/A voi, Tirante il Bianco, più crudele che lione fameico, mal committitore e spargitore del sangue reale de quelli bene aventurati cavalieri (77).

escampament m.

"Acte d'escampar".

Spargimento, effusione, *

La scena, no tema escampament de sang/la sesta, no tema spargimento di sangue (196); la mia adolorida ànima no troba repòs sinó ab escampament de llàgremes (...) creure pots sens altra ocasió que l'abundància de tan gran escampament de llàgremes que los meus ulls llancen nit e dia, que de doire m'inc molt gran raó/la mia trista anima se non in spargimento di lagrime riposo non truova (...) creder puoi senza occasione che, l'abundantia di tanta grande effusione di lagrime che gli miei occhi stilano notte e giorno, che di dolermi ho grandissima ragione (315); si tu volràs que no hi haja més escampament de sang/se tu vorrà che non si sparga più sangue (13).

escampar tr.,pron.

"Deixar sortir un líquid".

Spargere, dire; andarsene.

ab ànimo viril a tall d'espasa fóra escampada la sang d'aquells cruels enemics meus/con animo virile, a taglio di spada fusse sparto el sangue di quelli crudeli nemici miei (237); escampar, folles paraules/dire pazzes parole (124); ...per voler rompre una murdanya, perquè l'aigua s'escampàs per un nu sec que hi havia...per volere rompre un monte ació que l'aigua, per un nvo secco che gli era, se ne andasse (286).

escampar aigua."Fer les necessitats corporals". v. acqua**Fare alcun bisogno corporale.**

de bon matí ans del dia ell se llevà fengint a sos companys que anava per escampar aigua, e aquests no curaren d'ell, sinó que tornaren a dormir/la mattina, per tempo, anzi giorno si levò, fingendo agli compagni suoi che andava per far alcun suo bisogno corporale, e questi di lui non si curarono e torronsene a dormire (410).

escampat adj.

"(Amb els cabells) solts, sense lligar".

Sparto.

cabells escampats/capelli sparti (161). E fon feta una imatge de dona de coore en Babilònia, qui fon posada en loc alt, ab una part lligada e l'altra escampada, en recordació sua./E fu fatta una imagine di donna di cupro in Babilonia, che fu posta in luogo alto, con l'una parte degli capelli raccolti e l'altra sparta, in memoria sua (308).

escandalar m.

"La segona cambra d'una galera, després de la cambra de popa".

Scandolaro.

véu que l'escandalar e la cambra d'enmig e lo pallol, tot era ple d'aigua/vidde que il scandolaro, la camera di mezzo e lo pagliolo, tutti erano pieni d'acqua (299).

escàndel m.

"Acció que ofén els sentiments morals d'altri".

Scandolo/scandalo.

jamés descavalcava fins que tota la gent era alleujada, per dubte que no s'hi seguís algun escàndel en lo camp/giamaí non smontava da cavallo finché tutta la gente non era alloggiata, per dubbio che alcun scandolo nel campo non seguisse (133). Per les paraules que el Duc dix, se cuidà seguir un gran escàndel/Per le parole che il duca disse, fu per seguire un gran scandalo (153).

escapar intr.

"Fugir, alliberar-se d'un perill, salvar la vida".

Scampare/campare.

los senyors qui escapats són/gli signori che scampati sono (157); tots se negaren, que negú escapar no pogué/tutti se annegomo, che alcun campare non poté (296).

escaramussa f.

"Combat entre forces poc nombroses i que es troben d'improvís, anant a la descoberta".

Scaramuzza/escaramuccia.

Com hi foren aplegats, los de peu començaren a escaramussejar, e durà per bon espai l'escaramussa/Gli cristiani verso quella parte andorono e, quando giunti gli furono, la fanteria a scaramuzzare incominciò, e per buon spatio durò la scaramuzza (286). E allí fon una bella escaramussa e hi morí molta gent./È lì fu una bella scaramuccia, dove morì morirono (304).

escaramussar intr.

"Tenir escaramussa".

Scaramuzzarsi.

Tirant volgué veure e saber per on escaramussavan els moros/Tirante volse sapere e vedere per dove si scaramuzzavano con gli mori (105).

escaramussejar *intr.*

"Escaramussar".

Scaramuzzare.

Com hi foren aplegats, los de peu començaren a escaramussejar, e durà per bon espai l'escaramussa/Gli cristiani verso quella parte andorono e, quando giunti gli furono, la fanteria a scaramuzzare incominciò, e per buon spatio durò la scaramuzza (286).

escarn *m.*

"Burta malèvola per cobrir de ridícul o d'afront".

Schemo.

la Princesa ho havia principiat quasi a manera de mig escarn/la principessa quasi a modo d'un mezzo schemo l'havia principiat (218).

escarnidor *m.*

"Que afronta algú o es burla d'ell".

Schemitore.

La deana és que no sien jutjadors ni escarnidors, la decima è che non siano giudicatori né schemitori (221).

escarnit *adj.*

"Burlat, afrontat".

Schernito.

tingué's per escarnit/si tenne per schernito (164).

escàs *adj.*

"Amb intensitat insuficient".

Stanco.

doiga's tothom de tanta pèrdua per a raonar la qual ma llengua és feta escassa/doigasi ogn'uomo di tanta perdita, la quale a narrare la mia lingua è fatta sianca (472).

escassament *adv.*

1. "D'una manera escassa".

Scarsamente.

aquell escassament volia parlar/quello scarsamente voleva parlare (133).

2. "A penes".

Con fatica, a fatiga, appena/a pena.

Felp era tan vergonyós, com era davant ella, que escassament gosava parlar/Philippo era tanto vergognoso, quando gli era dinanzi, che con fatica hevea ardire di parlare (100).
Escassament negú no pot parlar sinó ab cara de dolor./Che a fatiga alcuno non può parlare se non con faccia di dolore (474). ; voleu vós que un fadri que escassament se sap cenyir l'espasa, que entre en camp dos?/Volete voi che uno fanciullo, il quale appena si sa dingere la spada, entri in campo chiuso? (57). e escassament ell senti manegar la corda que fon prestament a la vora de la torre/et a pena senti maneggiare la fune che prestamente agli merli della torre fu (315).

esclent *adj.*

"Sabedor".

Sapiente.

... com no sia algú savi o foll, esclent o ignorant, puixa posseir béns de fortuna sens beneplàcit d'aquella/... non essendo alcuno savio o pazzo, sapiente o ignorante, che possa possedere beni di fortuna senza beneplacito di quella (374).

esclafir *intr.*

"Fer produir un soroll".

Sonare.

començaren d'esclafir les trompetes e anafils/le trombette e clarini a sonare comenciorono (387).

esclafit *m.*

"Soroll sec i sobtat".

Clangore, suoni.

ab l'esclafit tan gran de les trompetes e anafils e botzines e crits molt grans/con estremo clangore di trombe, di clarini, di piffari, bossini, corni e gridi spaventevoli (418); manà... que fessen molt gran esclafit de trompetes e anafils e de botzines/comandó... che facessero gradissimi suoni di trombe, di clarini, timpani e bossini (418).

esclarir *tr.*1. "Fer menys fosc, il·luminar", **esclarir la cara.** v. **cara****Fare lieta faccia.**

2. fig. "Honrar amb empreses memorables, amb els mèrits i les virtuts pròpies".

Illustrare.

esclariràs tota la Grècia/tutta la Grecia illustrare (143).

esclatar *intr.*

"Rompre's una cosa per la força d'una pressió o impuls interior".

Scoppiare.

la fel li esclatà/la fela gli scoppiò (80); e lo cavall de continent esclatà allí/et il cavallo incontinente scoppiò (189); (472).

esclau *adj., m. i f.*

"Persona privada de llibertat i sotsmesa a la voluntat d'un altre".

Schiavo.

... com ella se sia embolicada ab lo Lauseta, que es nomena, esclau negre, comprat e venut/Ché ella si è invilupata con il Lauseta che si nomina, schiavo negro (268).

escola *f.*

"Conjunt de mestres i deixebles d'una disciplina determinada" (fig).

Schola, disciplina.

jo crec... que vós heveu après en l'escola d'honor/yo credo... che voi havete portato nella schuola d'honore (119); e per los vostres virtuosos actes heveu refeta la militar escola, la qual era perduda/e come per gli vostri virtuosos atti la militare disciplina, la qual era persa, refatta havevate (155).

escolà *m.*Refrany. **segons canta lo capellà li respon l'escolà.** v. **capellà**

Secondo che canta il capellano gli risponde il choro.

2. Vocabulari català-italià

escoltar *tr.*

"Oir atentament".

Ascoltare, udire.

tots estaven asseguts escoltant què diria un ancià cavalier nodrit e experimentat en armes/tutti erano a sedere, ascoltando quello che diria uno antico cavaliere, nodrito et esperimentato in arme (282), anà a la porta de la cambra per escoltar; si sentiria gent d'armes o altre indici de mal'andó a la porta della camera per udire se sentiva gente con arme o altro indicio di male (262).

escometre *tr.*

1. "Saludar".

Cominciare a parlare.

Com escometia algú, no li volien respondre./E se egli cominciava a parlare, alcuno non gli dicevano cosa alcuna (141).

2. "Envestir, atacar".

Assaltare.

no han hagut atreviment d'escometre-us/non hanno havuto ardire di assaltarvi (163).

escoplr *intr.* (escuplr)

"Lançar saliva de la boca".

Sputare/sputare.

com l'hagueren alçat ab la creu li escopien en la cara/quando l'ebbero posto in croce, nella faccia gli sputarono (310). Que si vós ho sabieu com jo sé, li escupirieu en la cara/Ché, si voi il sapestevo com'io so, gli sputarestevo nel volto (268).

escórrer *tr.*

"Fer passar al llarg d'una cosa, o d'un lloc a un altre sense solució de continuïtat".

Iscorrere "".

Lo cavalier encontrà Tirant en una camera e ferí'l sobre lo rest, esquilà e no pres e escorregué al guardabrac dret/Il cavaliere incontrò Tirante in una camera e ferillo sopra la resta, e la lancia sdrucociò, che ben mo l'prese, et scorse al spallaccio drento (71b).

escorxar *tr.*

"Levar la pell".

Scorticare.

Los ocos, escorxant un gran cervo que quasi era tot blanc per antiquitat, trobaren-li un collar al coll tot d'or/Li cuochi, scorticando un gran cervo che quasi era tutto bianco per l'antiquità, un collaro d'oro al collo gli trovarono (96).

escotilla *f.*

"Cadascuna de les obertures quadrangulars que hi ha a la coberta d'una nau per posar en comunicació la coberta amb la bodega".

Tolda.

après que les escotilles són tancades no hi ha lloc per a fugir/dapoi che le tolda son serrate, non gli è luogo dove fuggire (164).

escriptura *f.*

1. "Acte i efecte d'escriure".

Scrittura.

E primerament, senyor, vos diré una gran magnificència, la qual he oit que lo Rei ha feta, que no es troba en escriptura ni menys és estada en nostre temps/E prima dirò, signore, una grande magnificèntia, la quale ho udito dire che il re ha fatto, che non si trova in scrittura né manco è stato fatto ai tempi nostri (41).

per escriptura. "Amb paraules escrites".

Per scrittura.

...per moltes raons, les quals per escriptura exprimir no es ponien/...per molte ragioni le quali per scrittura esprimere non si potriano (431).

2. "Escrit; qualsevol cosa escrita".

Scrittura.

li donà les escriptures que portava/le scritture che portava... gli diede (154).

3. "Document notarial".

Scrittura.

(A) tristes de nosaltres, si cascuna vegada s'havia de fer ab escriptura/Ahi triste noialtre, se cascuna volta si havesse a fare con scrittura! (230).

4. **Santa Escriptura.** "La Bíblia".

Santa Scrittura.

raó natural no basta en provar los secrets divinals qui són en la santa llei cristiana, sinó per testimonis de la Santa Escriptura/ragion naturale non è sufficiente a provare gli secreti divini che sono nella santa legge christiana, se non per gli testimonii della Santa Scrittura (210).

escrit *m.,adj.*

1. *m.* "Paper escrit".

Scritto.

e leien molta honor a la senyora qui havia l'escrit portat, e abaixava la senyora del cadafal/e facevano grande honore alla signora che havea portato il scritto, la qual descendea dal cadafal/also (52).

per escrit/en escrit.

Per scritto, in scritto.

tendreu totes les coses secretes e que per via directa o indirecta, de paraula o per escrit, no ho manifestareu/tenerete tutte le cose secretem che per via et indirecta, di parola o per scritto non le manifestarete (86); ...es estat doncs condecant, útil e expedient deduir en escrit les gestes e històries antigues del hòmens fets e virtuosos/... è stato molto lecto, utile e condecante a ridurre in scritto gli gesti et historie antiche degli huomini forti e virtuosos (Prol.).

2. *adj.* "Posat amb paraules sobre paper o altra superfície".

Scritto.

E per ço és escrit que neguna dona no pot ésser dita sàvia qui no tinga honesta llengua/E per questo è scritto che alcuna donna non può esser detta savia che non habbia honesta lingua (236).

escriure *tr.,m.*

"Representar per mitjà de lletres, xifres o altres signes convencionals".

Scrivere, servire (e); scrivere.

La segona és saber bé llegir e escriure, e encara saber gramàtica e altra ciència perquè sien més savis /la seconda è saper ben leggere e scrivere, et anchora saper gramatica et altra scientia per che sono più savii (221); e les mees mans són treballades en altres coses de més necessitat a l'honor que no és escriure per a pledejar/e le mie mani sono affaticate nell'altre cose di maggiore necessitat all'honore che a servire per piatteggiare (154). Faç fi tement la tarda de mon escriure no metés en perill la persona./E faccio fine temendo che la tardità del mio scrivere la tua persona in pericolo non possesse (188).

escrivà *m.*

"Qui té per ofici fer escriptures".

Scrivano.

Seguí's que un scrivà de la nau del capità dels genovesos era eixit en terra/Segui che un scrivano della nave del capitano de' genovesi era uscito in terra (98).

escuder m.

"Jove noble, no armat encara cavaller, que acompanya un cavaller per portar-li l'escut i servir-lo".

Scudiero/scudiere, servidore.

no trobareu jamés cavaller, patge ni escuder qui tant desitge glòria.../non troverete giamai cavaliere, ragazzo né scudiero che tanto desidera la gloria... (129). Més te val ésser bon escuder que mal cavaller/Più ti vale ésser buon scudiero che mal cavaliere (321); cavalcà en una hacanea en companyia de cinc escuders/ascese sopra una chinea in compagnia de cinque scudieri (239); e quines coses he mester per a mi e a dos escuders (...) el gentilhom parti ab dos escuders/con quelle cose che mi fanno di bisogno per me e per due servidore (...) il gentilhom si parti con due scudieri (100).

escull m.

"Roca que surt a flor d'aigua o molt prop de la superfície de l'aigua".

Scoglio.

en l'escura nit la nau tocà en un escull de roca/nella oscura notte la nave in uno scoglio di monte toccò (265).

esculpit adj.

"Que té figures en relleu".

Scolpito.

Jo bé sé que ella no és dura com a ferre ni és de pedra esculpida /lo so bene che ella non è dura come è ferro n'è di pietra scolpita. (290).

escupir v. escopir**escur adj.**

"Sense llum, no il·luminat" (també fig.).

Oscuro.

en l'escura nit/nella oscura notte (5); los escurs núvols de la mia apassionada ignorància en vapors convertint.../gli oscuri nuvoli della mia apassionata ignorantia in vapori convertendo (323).

a les escures.

Al scuro.

Sabeu com se fa? **A les escures**, que testimonis no hi haja/**Al scuro**, che testimonio non gli ritrovi (230).

escurçó m.

"Serp molt curta, de color gris fosc am el cap triangular i de picadura molt verinosa".

Aspide.

moltes serps e escurçons/molti serpi aspidi (99).

escuredat f.

"Mancança o escassetesa de llum".

Scurio.

feia molt gran escuredat/facea molto scurio (105).

escut m.

1. "Arma defensiva".

Scudo.

¿has llet en aquell escut, qui no és romput ni menys temut?/hai letto in quel scudo, il qual non è roto e men tenuto? (189).

2. fig. "Empar, protecció".

Scuto/scudo.

perquè fossen scuti i defensa de les gentes simples, que negú no els fes sobres/acció che fussino scuto e defension delle genti semplici, che alcuno non gli facesse forza (32); tu eres scut de nosaltres e de tot l'impenyu en scudo de noiatre e di tutto l'impeno (474).

3. "Moneda".

Scudo.

per cascuna vegada que no l'aportarà, dos escuts d'or dar-los al rei d'armes/per ogni volta che non la portará, è tenuto di dare due scudi d'oro al re d'armi (85).

esdevenidor adj.,m.

1. adj. "Que ha d'ésser".

Futuro, dubbiosa.

...de present hajau, tingau, honreu e reputeu per digníssim successor e César de l'impen grec; i esdevenidor Emperador de vosaltres, al present claríssim príncep i excel·lent capitá Tiran/V...di presente habbiati, teniati et honorati e reputati per digníssimo successor, cesare dell'impeno greco e futuro imperatore di voi altri, al presente el claríssimo príncep et excellent capitano Tirante (453); si es en record quants han la mort eleta, encara dubtosos e incerts de esdevenidora vida/habbi in memoria quanti hanno la morte eleta, anchora dubbiosi et incerti della dubbiosa vita (362).

2. m. "El futur".

Futuro, futuro tempo.

Diafebus pensà en lo present e en l'esdevenidor/Diopebus pensò nel presente e nel futuro (134); ...perquè en esdevenidor fos memòria, que tots los qui moren per augmentar la santa fe catòlica van dret en la glòria del paradís... perché nel futuro tempo restasse memòria come tutti quelli che morono per augmentare la santa catholica fede vanno diritto nella glòria del paradiso (340).

3. m. pl. "Qui viurà en un temps posterior al present".

Quelli che veranno.

perquè sia exemple manifest als esdevenidora, que no confien en la fortuna per haver grans delits/acció che sia manifest essemplio a quelli che veranno che non si confidino nella fortuna per haver gran diletti e (467).

esdevenir intr.,pron.

1. intr.,pron. "Succeir".

Advenire/avvenire, succedere; accadere, venire, dirsi.

cové al cavaller sia més animós e més valent, que tot altre...no havent dubte dels perills que els puga esdevenir/convieni al cavaliere che sia piú animoso e piú valente che tutti gli altri...non dubitando dei pericoli che gli possono advenire (32); qui moltes n'erra i n'esdevé una, no pot dir totes sien errades/chi molte volte ne erra et una gli avvenna non può dire che tutte siano errate (228); e si altra cosa s'hi esdevenia.../e, se altra cosa contraria vi accadesse... (80); qui sospitarà lo qui tan tard s'esdevé/chi sospittará quello che tanto tardi accade (255); no s'esdeven en mil anys/non vengono in mille anni (98); moltes vegades s'esdevé que no ha mal que no vinga per bé/molte volte si dice che non è male che non venga per bene (133).

2. intr. "Ensopegar".

Dare.

E la pedra que esdevenia a l'home plegat lo metia per terra/E se la pietra dava all'huomo, disteso il metteva nella nave (164).

esforç* * m.

1. "Vigor; acte d'esforçar-se".

Gagliardezza, gagliardezza d'animo, prodezza, perforzo, amore.

ab gentil ànimo i **esforç** de cavalleria los teus peus benaventurats tocaren la terra de maledició/con gentil ànimo e **gagliardezza** di cavalleria con gli tuoi benaventurati piedi toccasti la terra di maledizione (113). Atorgue **esforç** que acabe de dir ma desventura/Concedami **gagliardezza** ch'io finisca di dire la mia disgratia (242). E tostemp ella posant-li **esforç** e animant-lo, ell **esforçà** sa calitat./E, sempre ella ponendogli **gagliardezza** et animandolo e gli **forzò** la sua timidità (231). ab lo gran **esforç** que ell los dava, estaven algun tant **aconsolets**/con la gran **gagliardezza d'animo** ch'egli gli dava, erano alcuni molto consolati (140). Com los parents de la comtessa varen lo gran **esforç** del cavalier que l'havia liberada de mort, molts anaren en sa ajuda./Et, quando li parents di lei viddono la mirabil **prodezza** del cavaliere che l'havia liberata da morte, molti andorno in aiuto suo (38). Lo Rei féu molt bon **esforç** en la millor manera que pogué/Il re fece assai buon **perforzo** nel modo che poté (6). ¿e tan poc **esforç** mostrau devers lo vostre bon amic e parent...?/mostrate in questo punto poco di **amore** verso il vostro buono amico e parente...? (67).

fer esforç.**Sforzarsi.**

casquí deu **fer esforç** per bé a fer/ciascuno **si sforzi** di far bene (23).

esforç de veles. "Major o menor quantitat de veles que estan donades, segons el vent que bufa".**Sforzo di vele.**

casquí feia **esforç de veles** tant com podia ab la mitjana e ab lo triquet, e posaven tantes bonetes com cascuna nau podia portar/ciascuna faceva **sforzo di vele** tanto come potea con la mezzana e col trinchetto, e ponevano tante bonette quanto ciascuna nave potea portare (164).

2. "Esquadró, conjunt de soldats".

Sforzo.

...si bé jo en esta illa d'Anglaterra sia més poderós que tu no est, així de viles com de castells com de gent e **esforç** de cavalleria/...bench'io in questa isola d'Inghilterra, così di vile e di castella come di gente e **sforzo** di cavalleria sia iú potente di te (13); lo rei de França combatia la ciutat ab gran **esforç** per pendre-la/! re di Francia combattea la città con gran **sforzo** per pigliarla (18). Com los moros hui en dia són molts, e ab **esforç** e ajuda de genovesos que els porten moltes virtualles, armes e cavalls encobertats, e gent armada, és de necessari façam tot nostre **esforç** d'estar bé avisats e molt en orde per dar-los baralla cruel, fort e dura./Et essendo gli mori hoggidi molti e con il **sforzo** e lo aiuto de' genovesi, che gli portano molte vettovaglie, arme, cavalli abbardati e gente ben armata, è di necessità che facciam ogni nostro **sforzo** di star bene avisati e molto in ordine, per darli battaglia crudele, forte e dura. (123).

3. Refranç. tot esforç de les dones és en la llengua.

NT.

(76).

esforçadament adv.

"Amb esforç, vigorosament".

Gagliardamente.

Los treballs i perills no deuen als hòmens esforçats e de bon enteniment, lo jul de raó desviar, ans constituïts en major necessitat, de l'entendre i ànimo **esforçadament** servir-se deus./Gli mei travagli e pericoli degli huomini **gagliardi** e di buono intelletto il giudicio della ragione deviare non denno, anzi, constituïti in maggior necessitat, con l'entendere et animo **gagliardamente** servire si denno (302).

esforçar tr.,pron.

1. tr. "Donar força".

Forzare/sforzarsi, ingagliardire.

E tostemp ella posant-li **esforç** e animant-lo, ell **esforçà** sa calitat./E, sempre ella ponendogli **gagliardezza** et animandolo e gli **forzò** la sua timidità (231). E casquí deu **esforçar** lo seu animo en semblants actes/e ciascuno dee **sforzarsi** in simili atti (23). Coneuent quants generosos coratges los infortunats fan **esforçar** en los adversos caso.../Conoscendo quanti generosi cuori le disgratie fanno **ingagliardire** negli avversi casi... (327).

2. pron. "Aplicar-se amb força".

Sforzarsi, ingagliardirsi.

E sabuda cosa és, com los grans senyors **s'esforçan** a fer armes/saputa cosa è che, quando **si sforza** di far armi... (57); en lloc de l'adversari per lo qual la virtut se mostrarà e **s'esforçan** han succésit delicament/in luogo dello adversario per il quale la virtù si dimostrava e **se ingagliardiva**, sono successe le delite (143).

3. pron. "Recuperar-se (d'una malaltia)".

Ristorare.

menjà una perdiu, per ço que natura **s'esforça** un poo per **ristorare** alquanto la natura, mangió d'una pemice (19).

esforçat adj.

"Que obra amb força".

Ingagliardito, gagliardo, valoroso, forte, irato.

torrà-li a besar lo peu e la mà, e dix ab **esforçada** veu/il piede e la mano a basciare gli tomò, e con **ingagliardita** voce disse (459); **esforçat** ànimo/animo **gagliardo** (56); ànimo **esforçat**/animo **valoroso** (75); **esforçat** ànimo/forte animo (24); ànimo **esforçat**/animo **irato** (33).

església f.

1. "Congregació del feels de l'Església catòlica" (santa mare Església, santa Església catòlica).

Chiesa.

E tots los qui lo contrari faran sien tenguts per heretges, e foragitats del béns que es fan en la **santa mare Església**./E tutti quelli che al contrario faranno sian tenuti per heretici et espulsi dagli beni che si fanno nella **santa madre chiesa** (211). Ajuny-me, Senyor, a unitat de la tua **santa Església catòlica**/Aggiungemi, Signore, alla unità della tua **santa catholica chiesa** (478).

2. "Edifici destinat a les cerimònies del culte".

Chiesa.

E allà on fon lo major conflicte de la batalla fon feta una solemne **església** del benaventurat Mossènyer Sant Joan./Et in quel luogo dove maggiore fu il conflitto della battaglia, fu fatta una solemne **chiesa** di felice e glorioso san Giovanni (340); acompanyaren lo cos de la Viuda a la gran **església** de Santa Sofia/il corpo della Vedova alla gran **chiesa** di Santa Sophia acompanyaronlo (416).

església major. "La principal d'una localitat".**Chiesa maggiore.**

e tota ensems anaren a la **major església**/e tutti di compagnia andarono alla **chiesa maggiore** (26).

esgrima f.

"Art de manejar l'espasa".

Scrima/scrinia.

La dhuitena és que sàpien jugar d'**esgrima**, de lança, d'alça, e exercitar lo cos en armes/la decimaottava è che sappiano molto ben giuocare di **scrima**, di lanza, di azza e di spada, et essercitare nelle armi (221); li mostren de cavalcar e de jugar **esgrima**/gli insegnano di cavalcare e di giuocare di **scrima** (239).

esgrimidor m.

"Qui és hàbil en l'esgrima".

Scrimitore.**

car conec que ell serà bon **esgrimidor**/ché io conosco che sarà buono **scrimitore** (214).

esguard m.

1. "Mirada".

Sguardo.

estava admirat dels ulls...refrenats per graciosos esguards/stava ammirato degli occhi...raffrenati per gratiosi sguardi (119).

2. "Aspecte, manera de veure's una cosa".

Sguardo/risguardo, essere.

lo bell esguard vostre me dóna beatitud/il bel sguardo vostro mi dà beatitudine (411);...emperò manifestant-se en tal esguard la gran afflicció de vostre ànimo, defallí lo meu cor/...ma, manifestandossi però in tale sguardo la grande afflizione di vostro ànimo, il cuore mi manca (461); la fortuna...encara que sia vençuda, retorna pus mansa en son esguard, e pus suau/la fortuna...anchora che sia vinta, ritorna più piacevole nell'esser suo (143).

3. "Consideració, esment".

Rispetto.

amor no guarda béns, ni llinatge, ni va ab limitat orde, ans ab diversos esguards se fa més en una que en altres, e més poderós s'esguarda/amore non guarda a buoni ne a prole, né va limitat ordine, anzi con diversi rispetti si fa maggiore in uno che in un altro, e più potente si estende (245); tan poc esguard has hagut envers elles com si jamés no les haguesses conegudes/tanto poco rispetto versò loro havendo, come se mai conosciute non l'havesti (357).

haver esguard. "Posar atenció".**Riguardare.**

no temeu a Déu ni a l'honor del món, ne havedu esguard al noble donatiu que...vos ha fet/non temate Dio né l'honore del mondo, né havede riguardato al nobile dono...che vi ha fatto (128).

per/en esguard de. "En atenció a".**Per rispetto di.**

per amor e esguard de premiar al pare/per amore e per rispetto di premiare il padre (27).

per esguard de. "A partir de, de part de".**Per quel che s'ha visto.**

per esguard de les esquadres de les capitanes s'és sabut que.../per quel che s'ha vistu nelle squadre e dagli capitani s'è saputo... (131).

per aquest esguard. "Per aquest motiu".**NT.**

...com siam en terra de moros, e per tots aquests esguards volia que vós, ma filla, hi tinguéssou les mans/per andare noi in terra de mori vorrei che voi, figliuola mia, haveste le mani in ordinario (101).

4. "Relació, comparació", en la loc.prepos. **a/en esguard de.****A risguardo di; a rispetto di.**

a esguard de nostres doblats ànimos, no són cosa alguna/a risguardo degli nostri raddoppiati animi, che siano cosa alcuna (417); però tot me fon no res en esguard d'aquella honor e gentil estil de cavallera/Et però ogni altra cosa reputo nulla a rispetto di quello onorevole e gentil stile di cavallera (113).

esguardar pron.,intr.

1.pron."Pertànyer, pertocar".

Appartenersi, aspettarsi, estendersi.

A tu...s'esguarda en l'execució de les obres virtuoses subtilment mires/A te...si appartiene riguardarsi nella esecuzione delle opere virtuose con gran diligèntia (10); A vós...s'esguarda haver pietat e compassió de les persones afligides/Alla serenità vostra...si appartiene haver pietà e compassione delle persone afflitte (20); Si tu res has fet digne de premi, a Tirant s'esguarda que desconfi e venç al gran Soldà/Se tu hai fatto cosa alcuna degna di premio, che a Tirante si aspetti il qual sconfisse e vins el gran Soldano (229); e no causa improprietat, com amor no guarda béns, ni llinatge, ni va ab limitat orde, ans ab diversos esguards se fa més en uns que en altres, e més poderós s'esguarda/e non causa improprietà, come amore non guarda a buoni ne a prole, né va con limitat ordine, anzi con diversi rispetti si fa maggiore in uno che in un altro, e più potente si estende (245).

2.pron."Estar en relació de concordança".

Haversi rispetto.

Ma la felicitat e promptitud d'atènyer delits no em fa desviar de la fi a la qual com a darrer bé s'esguarda/Ma la felicitat e prontitudine di ottenere diletto non mi fa desviare dalla fine alla quale come ad ultimo bene si ha rispetto (325).

3.intr."Tenir relació".

Risguardare, comprendersi.

Si firmans Déu ab ulla de justícia los humans actes esguarda/Se firmenso Iddio con gli occhi di giustizia gli fatti degli huomini risguarda (369); E los pocs inconvenients que paren grans si en dan de la vostra excellent persona esguarden/e gli piccioli inconvenienti grandi mi paiono, quando in danno della vostra eccellente persona si comprendono (210).

esmalar intr.,pron.,m.

1.intr.,tr.,pron."Perdre (o fer perdre) l'ànim i el coratge".

Smarir(si); smarrire; smarirsi.

jo us deman en gràcia que no sia d'esmarir/io vi domando di gratia che non siate smariti (23); Senyors, en gràcia vos deman que no sia d'esmarir/Signori, di gratia vi dimando che non vi smarrati (24); no deü mostrar la cara trista per no esmarir la sua gent/per non smarrir la gente sua, non debbe mostrare la faccia sua trista (10); Com los turcs veren eixir tanta gent...esmariren-se molt./Quando gli turchi...viddero tanta gente uscire e venirgli incontro, molto si smarirono (157).

2.pron."Sofrir un síncope".

Spaventarsi.

d'aquest colp Tirant molt se n'esmaria/Tirante si spaventò molto di questo colpo (71b).

3.m."Pèrdua del coratge".

Smarirsi.

sens dubte la divina Providència no ho consent, ni és permès f'esmarir a vostres nobles ànimos/senza dubbio la divina providència no l'consente né agli vostri nobili animi il smarirsi non è permesso (367).

esmatat adj.**"Sense coratge".****Smarito.**

¿E per un no-res que ma senyora vos ha dit, estau ja esmarit?/Che? Per cosa nulla che la mia signora ha detto, vi siete già smarito (214)

esfalt m.**"Peça o treball fet amb determinat vermís".****Smalto.**

...venc molt altament abilitat...ab un collar d'espatles, d'or, molt ample, ab singulars esmalts/...altissimamente...con un collaro di scaglie d'oro molto amplo, con singulari smalti, in ordine ne venne (369).

ab esfalt.**Smaltato.**

los caps de les carxfes est eren d'or ab esmalts/gli capi delli carciophi erano d'oro smaltati (44).

esfaltat adj.**"Treballat amb esfalt".****Smaltato/ismaltato.**

davant venia una cadeneteta d'acer ab una pinya d'or tota esfaltada/dinanzi era una cateneteta di acciaio con una pigna d'oro tutta smaltata (262); havia una donzella tota d'or esfaltada e tenia les mans baixes en dret de la natura/una donzella tutta d'oro ismaltata, che si tenea le mani basso al dritto della natura (55).

esmena f.

1. "Correcció, subsanació d'un defecte, un vici".

Emenda, comenda* **, emenda e penitèntia.

Ací som per fer esmena de tot /siamo qui per far emenda del tutto (81); sens fer esmena de vostre mal viure/senza far comenda del vostro mal viure (154); d'aquí passí a la casa santa de Jerusalem, on és lo sant sepulcre de Jesucrist, perquè pogués fer esmena de mos pecats/de qui io andai alla casa santa di Gierusalem, dove è il santo sepolchro di Giesù Christo, acòò che io potessi fare emenda e penitèntia di miei peccati (301).

2. "Satisfacció, compensació per un dany", en la loc. **fer esmena.****Fare emenda, resituire.**

Tirant volgué fer esmena de tot lo qui els era estat llevat, e més féu esmena dels hòmens morts/Tirante voluè che tutto quello che gli era stato tolto gli fosse restituito e, piú, féce emenda degli huomini morti (349).

en esmena de. "En compensació de".**In cambio di.**

E tendré a molta gràcia que, en esmena d'ells, en tota ma vida servir jo us puixa./E mi riputarò a molta gratia che, per amore di loro et in loro cambio, tutto il tempo della vita mia sentire io vi possa. (481).

esmenar tr.,refl.

"Corregir".

Emendare, satisfare, accrescere; emendarsi.

Inc voluntat d'esmenar, e de mudar en bé la mia vida/ho voluntà d'emendare e di mutare in bene la mia vita (479); lo que jo he fallit ho esmenau ara/satisfa hora a quello ch'io ho fallit (11); ... no s'agrauge de les mies crues paraules, que jo ho esmenau tant en les obres, que coneixereu que tenu en mi pare o germà/delle mie crudeli parole non si aggravi, ché nelle opere tanto gli accrescerò che conoscerà che ha in me padre e fratello (332); si los capitans te perdonen la vida, e no esmenes, ton fet no serà de llonga durada/se li capitani ti perdonano la vida, e non te emendi, il fatto tuo non sarà di lunga durata (319).

esmenat adj.

"Corregit".

Emendato.

en lo restant de ta vida no el veuràs esmenat/nel restante di tua vita emendato no l vederai (364).

esment m."Cura, protecció", en la loc. **parar/tenir esment.****Attendere; tenere/ponere/havere mente*, tenersi a mente.**

Parau bé esment en lo que us diré/Attendeis ben a quello ch'io vi dirò (23); E Tirant tinquá esment en lo camp/E Tirant tenea mente nel campo (133); de lluny véu venir l'home e tinquá esment da lunge vide venire l'huomo e puosai mente da qual parte veniva e dove andava (263); d'altra part tenien esment als de la ciutat/dall'altra parte havevano mente a quelli della città (387); E teniu vós esment, tant com la vida vos acompanye/E tenetevi a mente, tanto come la vita v'acompagni (172).

esmerç m.

"Inversió, despesa".

Innamorata.

emperò lo vostre acost haja tant guanyat que tot altre esmerç me fóra molt perdre/e però habbia tanto guadagnato la gratia vostra che ogni altra innamorata mi sia forza a perdere (257).

esmolar tr.

"Agusar un instrument de tall, fregant-lo en una mola".

Arotare.

los dos anaren a comprar les cotelines e feren-les molt bé esmolar/gli due andarono a comprare le coltelle e benissimo le feciono arotare (65).

esmolat adj.

"Agusat amb una mola".

Amolato/amolato**, arrotato**.**

puntes esmolades/bunte ammolate (46) / una llança ab lo ferro ben esmolat/una lancia col ferro ben amolato (19); ab aquesta espasa, la qual és esmolata en la mola d'aquells qui són usurpadors del bé públic/on questa spada, la quale è arrotata nella ruota di quelli che del publico bene sono usurpatori (319).

esmortiment m.

"Acte d'esmortir-se".

Tramortimento.

La gran remor se mogué en lo palau per l'esmortiment de Tirant./Il gran romore per il tramortimento di Tirante nel palagio si levò (399).

esmortir-se pron.

"Perdre els sentits".

Stramortirsi/tramortire.

e del pensament moltes voltes se venia a esmortir/vinta dal pensar, molte volte si veniva a stramortire (161); Certament, jo no estime vida en aquesta senyora, con tres voltes se sia la esmortida/Certamente io non stimo vita in questa signora, essendo già per tre volte tramortida (290).

esmortit adj.

"Que ha perdut els sentits".

Stramortito/tramortito.

ab veu esmortida/con voce stramortida (117); caigué en terra esmortida/cadde in terra tramortita (26).

espai m.

1. "Extensió aparentment buida entre dos cossos".

Spatio.Com foren anats per bon espai de terra.../E quando per buon spatio di terra andati furono... (299).

2. "Porció de temps".

Spatio, °.En aquest deport estigueren per més espai d'una hora./E furono in questo diporto per più d'una hora di spatio (233); No tardà gran espai/Non tardò molto (28).donar espai. "Deixar passar un temps".**Intramettere spatio.**no donant espai: sinó que sien exutes/non gli intramettendo alcun spatio se non che siano asciutte (173).per bon espai. "Per llarga estona".Per buon spatio, buon spatio.danzaren fins per bon espai/per buon spatio danzaron (226); E d'agò pareren molt per bon espai fins a tant que fon ja gran dia./E, di questo, molto buon spatio parloro fino a tanto che 'l giorno fu chiarissimo (281).en poc espai. "Dins poca estona".**In poco spatio.**Hipòlit e dos galants ben abillats, ab los rema batent l'aigua, en poc espai foren en terra./Hippolito... e due galanti giovani bene ordinati con gli remi fendendo l'acqua, in poco spatio in terra furono (430).

3. "Descans, cessació".

Spatio, spasso.Totes aquelles dones d'honor se llevaren e suplicaren a la Comtessa que fos de sa mercè que donàs espai a la sua dolor./Tutte quelle matrone si levarono e supplicarono di grada alla contessa che volesse dar spatio al dolor suo (3). Lo major descans, espai e deit que après perduda vostra presència he atès, fon aquest present de mes torbades paraules/Il maggiore riposo, spasso e diletto, che dopoi la perdita della presenza vostra ho ottenuto, fu questo dono de più conturbate parole (398).**espaiar-se pron.**

"Distreure's".

Passeggiare.suplicà a l'Emperadriu sa mare que passassen en una altra sala perquè es poguessen un poc espaiar/supplicò alla imperatrice sua madre che passassero in un'altra sala, acciò che potessero un poco passeggiare (119).**espalmar tr.**

"Netejar i enquitranar el fons de les naus o embarcacions".

Spalmare.grosses anelles de ferro per ço com volen mostrar carena o volen espalmar/grosse anella di ferro però che, quando vogliono mostrare carena, e vogliono spalmare (106).**espant m.**

1. "Por intensa i sobtada".

Spavento, timore, terrore.E més se deu considerar lo gran espant que serà en la morisma, oint com són tots morts o presos./E, più, si dee considerare al gran spavento che sarà nella morisma, udendo dire come tutti sono morti o presi (427); E certament ells pendran gran espant, com veuran tanta gent d'armes/per veder tanta gente d'armi, intolerabil timore prenderanno (14); tant era lo poder que lo César portava que posava espant a tota la morisma del món/tanto era il potere che Tirante conduceva che poneva terrore a tutta la morisma del mondo (459).

2. "Admiració profunda".

Spavento.feien tan gran destrucció d'ells que era cosa d'espant, que no prenen nengú a mercè/... con tanta gran destruzione di loro ch'era cosa di spavento, perché non prendevano niuno a mercè né a ragione (12).**espantable adj.**

"Que dóna espant".

Spaventevole.Car cosa és lletja a les donzelles, con són requestes d'amor, no hagen a dir aquell espantable mot/Chè turpissima cosa è alle donzelle, quando son richieste d'amore, di dire al primo tratto quel spaventevole moto (214).**espantar tr.,pron.**

"Causar espant; sentir espant".

Spaventare; paventarsi.espantar aquests moros/spaventiamo questi (14); jo no m'espante pas de les tues menaces, perquè aci tu no em pots fer sobres/lo non mi pavento per le tue minacce, perché qui non mi pòit far violentia (34).**espantat adj.**

"Que té espant".

Spaventato.lo cambrer...molt espantat...se'n tornà el cameriero...molto spaventato si tornò dal re (26).**espantós adj.**

"Que causa espant".

Spaventoso, spaventevole.Tirant se llevà prestament, si bé l'espantosa mar li feia gran mal que llevar no es podia/Tirante, se bene il spaventoso mare gli faceva gran male che levare non si potea, con gran prestezza si levò (299); ... e los altres ab bombardes e crits molt espantosos, a fi que es posassen lo diable al cos/... e gli altri con bombarde e gridi molto spaventevoli, a fine che il diavolo al cuore si ponessero (418).**espanyol adj.,m.**

1. adj. "Propi d'Espanya".

Spagnolo.llengua espanyola/lingua spagnuola (189).

2. m. "Nadiu d'Espanya".

Spagnolo.elegiren per ambaixador un espanyol, natural de la vila d'Oricla, qui es nomenava mossèn Rocafort/uno spagnolo, nativo della villa d'Oricla, che si nominava mossen Rocafort...per ambasciatore stesso (384).**esparver m.**

"Au rapaç de la família de les falcònides".

Sparviere(/-o?).esparvers/sparvieri (109); al cap de la tenda hi havia una barra ab tres esparvers/et al capo di padiglione era una stanga con tre sparvieri (309).

2. Vocabulari català-italià

espasa f.

1. "Arma blanca composta d'una làmina de metall tallant acabada en punta i d'un mànec".

Spada.

una espasa molt ben daurada/una spada molto ben dorata (85); e aquí posaren lo cos de Tirant, sobre lo lit, grítat, ab espasa cenyida/E quivi sopra il letto detto corpo puosero con la spada críta (471).

espasa de git. "Espasa llançadissa".

Spada da filo***.

e si millor li parrà espasa de git que sia sa voluntat de portar-la/e se meglio gli parerà spada da filo, che sia in poter suo di portarla (71b).

combatre espasa per espasa. "Luitar dos combatents amb una espasa perhom".

Combattere a corpo a corpo.

Jo haguera pres gran plaer ell e jo espasa per espasa nos fóssem combatuts/io harei noevuto gran piacere ch'egli et io a corpo a corpo havessimo combattuto (153).

portar a tall d'espasa. "Fer morir de mort violenta". v. tall

Ponere a taglio di spada.

2.fig. "Defenedor".

Spada.

Per què dic a tu, Capità virtúda, qui est cap de la secular potència, espasa e còtells defenedor de la santa religió cristiana.../Onde io ti dico, cavaliere vertuoso, che sei capo della secolare potència, spada, còtello et augumentatore della santa religione christiana... (327).

espasmar-se pron.

"Adquirir la rigidesa i contracció de l'espasme".

Spasimarsi.

tanta fon la temor que pres que es pensava espasmar/tanto fu il timore che perse che spasimare si pensava (416).

espasme m.

"Rigidesa i convulsió dels nervis i músculs", en la loc. **pendre espasme**.

Spasimare.

Pres-li espasme e tornà tot ert en la sella/spasimò in modo che divenne attratto nella sella (71b).

espatles f.pl.

1. "Múscles, la part superior del cos, a cada costat del coll".

Spalle, scaglie.

los seus daurats cabells lligats detràs e solts e escampats per les espatles/gli suoi dorati capelli, di dietro legati e sciolti e sparti per le spalle (448); voltant a manera de cercle redó les espatles envers los enemics/voltando le spalle verso li nemici a maniera di circolo rotondo (157); ...venc molt altament abillat... ab un collar d'espatles, d'or, molt ample, ab singulars esmalts... altissimamente... con un collaro di scaglie d'oro molto amplo, con singulari smalti, in ordine ne venne (389).

girar/donar les espatles. "Fugir de l'enemic".

Girare le spalle; volgere le spalla.

lo vostre gran coratge, semblant a roca de forts diamants, porà consentir flaquejar ni girar les espatles/il vostro gran cuore, simile a un monte di forti diamanti, potrà consentire di debilitarsi: mé di girare le spalle (402). Que no tinga raó lo cavalier d'honor en donar les espatles com es vençut/E son di parere che non habbi ragione il cavalier d'honore in volgere le spalle quando è vinto (288).

ferir/donar en les espatles. "Atacar per darrera".

Ferire nelle spalle; dare nelle spalle.

feriran mortalment en les espatles dels moros/mortalmente nelle spalle gli mori ferirono (343). E veent Tirant en tal punt estar, ab la llança mantinent li donà en les espatles tan gran llançada, que tot l'arnes li passà/E vedendo Tirante in tal punto, con la lanza nelle spalle gli donò che tutte l'arnes gli passo (340).

2. "La part posterior d'una cosa o d'una persona".

Spalle.

en les espatles de la roca/ne le spalle del castello (55); tenia a les espatles de l'hort una casa ja concertada d'una dona molt anciana/havea già ordinato alle spalle del giardino una casa d'una antichissima donna (283).

especial* adj.,adv.

1.adj. "Particular, que té alguna particularitat".

Speciale.

no menys és la saviesa per especial gràcia divina en vós infusa/non meno è la sapientia per special grata in voi infusa (379); especial oració/speciale oratione (197).

en especial. "D'una manera particular".

Specialmente, in specialità, in particolare.

Lo piadó parlar porta ab si tristior als oïdors, en especial en aquells que ab molta amor amen./Gli piatosi parlarì portano con loro tristezza agli auditori, e specialmente a quelli che con molto amore amano (217); cascuna piorava e es dóia de sos mals en especial la Princesa/cascuna di suoi mali piangea e si dólea, et in specialità la principessa (293); a tots en general e a cascú en especial a tutti in generale et a ciascuno in particolare (453).

2.adv. "En especial".

In specialità.

los tres parlaren allí de moltes coses, especial, vengueren a parlar de la cruel fortuna qui en tan gran jovent havia fet lleixar a son filla la misèria d'aquest món/loro tre si parlamo di molte cose, et in specialità della crudel fortuna, che in così gran gioventù havea fatto lasciare a suo figliuolo la misèria di questo mondo (254).

3.adj. "Escollit, selecte, delicat".

Speciale, buono e delicato, aromatico, bello.

E hagué fet provisió de molts confits e d'especials vins per triúmfar la festa./et hebbe fatto provisione di molti confetti e di speciali vini per il triúmfho della festa. (383); vi molt fi e especial/buono e delicatissimo vino (55); vi especial/vino aromatico (55); li tramés... cortinatges de seda e de ras molt especials/li mandò... molti cortinagli di seta e di razzo bellissimi (109).

espècle f.

1. "Classe, tipus".

Specie.

E no penseu lo que dic ho diga per meny/preu de vostres senyors ni per espècie alcuna de supèrbia/E non pensate che io il dica per disprezzo delle signorie vostre, né per specie alcuna di superbia (138).

2.pl. "Substàncies aromàtiques".

Specie.

València... de tots béns fructifera, exceptat espècies/Valenza... ecceitate le specie, d'ogni bene fructifera (330).

especier m.

"Fabricant o venedor d'espècies".

Speciale.

bon amic és així com l'especier, encara que no us done les espècies, vos dóna de la bona olor/il buono amico è come il speciale il quale, anchora che non ve dia delle specie il buon odore vi dà (372).

especificar tr.

"Expressar clarament i amb detall".

Specificare.

si haguésseu especificat com lo regiment vos fon donat, fossen estats demanats jo ab los altres, vostra demanda haguera lloc per lo present ab total igualtat/se havesseu specificato come il reggimento vi fu concesso, e ch'io e gli altri gli fussionsi stati addimandati: con ogni equalità, al presente la domanda vostra haveria luogo (154).

espenyador m.

"Estimball, precipici".

Strabocchevole precipitio.

si li soltes les regnes, portar-te ha a l'espenyador/se gli lasci la briglia, al strabocchevole precipitio ti porterà (355).

espera f.

1."Astre".

Sphera.

com l'espera del sol dona en parais terrenal/quando la sphera del sole dà nel paradiso terrestre (330).

2."Espai en què obra un agent natural".

Sphera.

Reposen los elements en llurs esperas/Riposano gli elementi nelle loro sphera (129).

esperança f.

1."Acte d'esperar o de confiar".

Speranza.

però la gran esperança que tinc me fa aconsortar/ma la gran speranza ch'io ho... mi fa conformare (3).

2."Una de les virtuts teologals".

Speranza.

donant llum en lo món de cristianíssim senyor ab les vostres operacions fundades en fe, esperança i caritat/dando lume al mondo di christianissimo signore, con le vostre operationi fondate in fede, speranza e carità (219).

3."Cosa o esperança en qui s'espera o confia".

Speranza.

és la nostra esperança e refugi/sei la nostra speranza e rifugio (23).

esperar tr.,intr.,pron.

1.tr.,intr.,pron."Tindre esperança en una cosa".

Aspettarsi; sperare, aspettare e sperare; aspettarsi e sperare.

tanta glòria com jo esperava atènyer/tanta gloria come io mi aspettavo di ottenere (208); jamés havia vist ni esperava de veure una altra tal qui fos dotada de tants béns de natura/mai non aveva visto né sperava di vedere un'altra tale come questa che di tanti beni di natura dotata fusse (119); restarieu difamat d'ingratitude si diligentment no satisfèieu quanta cristiandat! espera ésser defesa de captivitat ab lo preu de vostres armes/infamato d'ingratitude restarestevi, se diligentemente non faccestivi quanto christianità aspetta e spera d'esser difesa da servitù col pretio delle vostre arme (398); haja de vós tal resposta com de la vostra acostumada virtut s'espera/...farmi risposta come dalla vostra costumata virtù si aspetta e spera (101).

2.tr.,intr.,pron."Estar sense moure's d'un lloc fins a l'arribada d'algu".

Aspettare, avere patientia, stare con aspettatione; aspettare.

era molt contenta d'esperar: lo/era molto contenta de aspettario (146); ... donar a la tua santa paternitat lo fruit que esperes de nostres despullades ànimes/ dare alla tua santa divinità il frutto che delle nostre spogliate anime aspetti (400); esperarà que es fossen assegudes/habbe patientia finche fussionsi poste a sedere (3); estaven esperant amb més devoció que no fan los jueus al Messies/atavano con più aspettatione e con più devotone che non fanno gli judei il Messia (162); les guàrdies li digueren que s'esperas un poc/gli dissero ch'aspettasse un poco (14).

3.tr."Deixar venir una cosa dolenta sense fugir-ne o desviar-se'n".

Aspettare.

Bé és trist aquell qui lo seu colp espera/E bene è quel tristo che gli suoi colpi aspetta! (337).

4.intr.fig."Ésser segur que esdevindrà, que vindrà una cosa (bona o dolenta)".

*

les orelles dels llegirts la mia dolor tal senyal facen, per on dels mals que m'esperen me planguen/forechie di quelle che il mio dolore odono tal signal facciano per il quale conosca che il mio mal future piangano (3).

esperat adj.

"Desitjat des de fa temps".

Sperato.

esperada victòria/sperata vittoria (141).

esperit m.

1."Hàlit".

Spirito.

l'esperit li fallí/il spirito gli mancò (71b).

2. **Esperit Sant/Sant Esperit.** "Segona persona de la Santíssima Trinitat".

Spirito Santo.

jo et batejo en nom del pare e del Fill e del Sant Esperit/nel nome dil Padre, dil Figliuolo e dil Spirito Santo io ti battezzo (326).

3."Anim, principi intern de les resolucions de l'home".

Spirito, spatio.

gran és l'aturmentat esperit meu/grande è il dolore che tormenta il spirito mio (3). Cavaliere benaventurat, pren esperit de consolació per excel·lència de les teues virtuteses obres/Cavaliere benaventurato, prendi spatio di consolatione, ché, per l'ecellentia delle tue virtuose opera... (125).

retre l'esperit. "Morir".

Rendere lo spirito.

moltes altres voltes só estat nafrat e en punt de retre l'esperit/molte volte sono stato ferito et in punto di rendere il spirito (240).

4. **mal esperit.** "Dimoni".

Malo spirito.

E los mals esperits qui aci són me trossegan los ossos e la carn/E gli mali spiriti che qui sono mi spezzano l'ossa e la carne (234).

5. **esperit familiar.** "Dimoni al qual el vulgus atribueix un caràcter no malèvol".

Spirito familiare.

no puc creure que tu, donzella, sies cos humà, que tant poguesses saber en mos fets si doncs no tenies esperit familiar/...né posso credere che tu, donzella, sii corpo humano che tanto possi sapere degli fatti miei se, adunque, un spirito familiare non hai (356).

esperitual v. espiritual

esperó m.

1. "Instrument de metall que es porta a la part posterior de la bota de cavalcar".

Sperone/sprone.

En agò vingueren tres-cents cavallers d'esperons daurats/Et in questo, vennero trecento cavalieri da speroni d'oro (222); fermà d'esperons/tocca di sproni (106).

ferir/fermar d'esperons. "Donar un colp d'esperó per incitar el cavall a córrer per aturar-lo".

Ferire degli sproni; toccare di sproni.

feri lo cavall dels esperons e contomàlli ali moltes votes/feri il cavallo degli sproni e molte volte il volteggiò (264); fermà d'esperons/tocca di sproni (106).

2. fig. "Allò que incita i mou a obrar, a fer alguna cosa".

Sprone.

Haia esperons en remunerar/Habbia sproni in remunerare (143).

3. "Angle sortit enmig de la cortina o davant una porta en les fortificacions antigues".

Sperone.

Com foren a la torre de l'esperó per fer la guaita.../quando alla torre del sperone per far la guardia furono... (315).

espès adj.

"En gran nombre i amb poca separació entre un i altre".

Spesso, folto, vivo.

les dents molt blanques, menudes e espesses/gli denti bianchissimi, minuti e spessi (119); se posà dins un bosc ben espès d'arbres/in un bosco folatissimo d'alberi si puoze (334); espesses llàgrimes/viva lagrime (22).

espessura f.

"Qualitat d'espès, cosa espessa".

Spessura, spessitudine, **.

pervec en una gran espessura d'arbres/in una gran spessura d'alberi pervenne (263); no tenint molta negror d'espessura de pele/non havendo molta negrezza di spessitudine di peli (119); loc...de gran espessura d'arbres/loco d'arbori molto spessi (27).

espia f.

"Encarregat d'espia".

Spia.

havia tramès per pendre los pastors e les espies/havea mandato a pigliare gli pastori e le spie (155).

espiga f.

1. "Conjunt de grans que es troben al final de les gramínies".

Spicca.

Així us pren com fa al llaurador com vol segar lo blat, que sega l'espiga buida/Così avviene come fa al lavoratore quando vuole madere la biada, che sega la spicca vuota (298).

2. "Objecte amb aquesta forma".

Spica.

les espigues eren de erbes molt grosses e belles/le spiche erano di erbe molto grosse e belle (119).

espill m.

1. "Mirall".

Specchio.

e la plaça representa en lo primer espill, e d'aquell representa en l'altre'e la plaça si representa nel primo specchio, e quello nell'altro la representa (283).

2. fig. "Model".

Specchio.

Esquill en lo qual lo saber divinal se representa/Specchio nel quale il saper divino si representa (428).

espina f.

"Apèndix dur i punxagut que es troba en certes plantes i en certs animals".

Spina.

Lo segon linatge és d'aquells qui executaren l'acte com l'assotaren e el clavaren e el lligaren e el coronaren d'espines/la seconda progenie è di quelli che mandono ad esecuzione fatto che lo faigellorono, il chievorono nella croce, il legorono et il coronorono di spine (310).

espinac m.

pl. "Peces de ferro o de coure que es posaven superficialment posats en terra per impedir el pas de la cavalleria enemiga".

Tribuli.

són plenes de llavor d'espinaes, los quals són tots de coure/sono piene di lavoro de tribuli e sono tutti di cupro (24).

espingarda f.

"Màquina de guerra per llançar pedres".

Spingarda.

Los qui estaven alt en la muralla llançaven de grans canteres e bombardes, colubines e espingardas, barres que semblaven de ferro, e pedres/Quelli che erano alto sopra le mura lanciavano grandi travi, bombardes, colubine, spingarde, e pelli che pareano di ferro e pietre (53).

espirar intr.

"Tenir sortida".

Spirare.

E un sospir que dels retrats del cor de Tirant espirant partia, fon principi a semblants paraules/Un sospiro, che spirando dal centro del cuore di Tirante se parti, fu principio a simili parole (240); del retrat de la mia ànima dolorosa sospirs espirar/dil segreto della mia anima dolorosa sospiri spirano (474).

espiritual adj. (esperitual)

"Pertanyent a l'esperit".

Spirituale.

la senyoria vostra pot pendre part del mundanal i de l'espiritual/la vostra signoria può pigliare parte del mondano e del spirituale (100).

esplanissada f.

fig. "Cop fallat en l'acte sexual".

Piatonata.

¿per a què voleu altra muller, per dar-li esplanissades e no estocades? Guardau que jamás mori dona ni donzella de joc d'esplanissades /perché volete altra moglie, per dargli piatonate e non stoccate? Guardatevi che giamai non mori donna né donzella per giuoco di piatonate (220).

esplet m.

"Producte; collita".

Disegno.

deliberà de semblar en la cort d'una molt bona llavor qui es nomena sisània mesclada ab mala voluntat perquè millor esplet ne pogués eudir/deliberò de seminare nella corte un molto buon lavoro, che si nomina zinzania mescolata con malevolentia, acciò che miglior disegno ne potesse uscire (264).

espletar* tr.

1. "Usar, aprofitar".

Sodisfare, satiare.

jo espletaré la mia tallant espasa/yo sodisfaré con la mia tagliante spada (148); ara pots espletar la tua fort mà e banyar la tua espasa en la sang d'aquella qui après Déu te desitja servir/hora puoi la tua forte mano saliare, e bagnare la spada tua nel sangue di quella che, dopo Iddio, servire ti desidera (360).

2. "Abusar".

Tenere.

Com la senyora conegué que prou l'havia espletat, donà-li comiat/Quando la signora imperatrice conobbe che assai lo haveva tenuto, combiato gli diede (262).

espletat* adj.

"Usat, gastat".

Glorioso, conveniente, meritato, meso.

la mia mort jo tindré per ben espletada/E terrò la mia morte per gloriosa (39); tindré la mia mort per ben espletada/alla morte, la quale in me terrò convenientemente (78); jo hauré la mia mort per ben espletada/yo haverò la mia morte per ben meritata (157); Car si jo la tenia la daria a vostra altesa, en qui seria millor espletada/Chè, se jo l'havesi, all'altessa vostra, in cui meglio sana mesa, la darei (262).

esposalici m.

"Noces, matrimonii".

Sponsalitie.

...on se donà meravellosa collació e real gast, així abundós, com se pertanyia a tal esposalici... dove si diede meravigliosa collatione e reale convito, così abundante come si apparteneva a tali sponsalitie (452).

esposalles f.pl.

"Promesa de matrimonii, i cerimònia amb què es celebra".

Sponsalitie (f.).

¿E què hi fretura festes a les bodes, puix a les esposalles no n'hi hagué?/E che gli bisognano feste alle nozze, poiché alle sponsalitie non gli furono? (218).

esposar tr.,pron.

"Prendre per esposa".

Sposare.

com fon a l'Evangeli tomà a esposar lo Rei ab la Infanta/quando fu allo Evangelio, il re sposò la regina (43); com ell la véu de tan admirable bellea dix al Rei que ell no tenia procura de son germà per esposar-la/quando egli la vidde tanto mirabile di bellezza, disse al re che egli non haveva carta di procura da suo fratello di sposaria (222); La fama anà per la ciutat com l'Emperadriu s'era esposada ab Hipòlit./La fama andò per la città come Hippolito haveva sposato l'imperatrice (483).

esposat adj.,m. i f.

1. adj. "Unit per matrimonii".

Sposò.

més-se en companyia dels cavallers esposats en un altre pal li molt ricós pose in compagnia delli cavalieri sposi, sotto uno altro baldacchino ricchissimo (44).

2. m. i f. "Promès en matrimonii".

Sposò, sposa.

ab la Infanta sa esposada/e la regina, sposa sua (39); festejant-se de les festes que entre esposats s'acostumen/festeggiandosi delle feste che fra sposi... si usa (43); Hipòlit ab bella companyia se posà primer, ab tots los altres esposats/Hippolito, con bella compagnia con tutti gli altri sposi; per il primo si puose (483).

esquadra f.

"Porció d'exèrcit formada per cert nombre d'hòmens arregats en files una darrera l'altra, formant un quadrilàter".

Squadra.

E de continente que l'una esquadra de gent era cansada, anava-se'n aquella e venia n'hi altra/Ei incontinente ch'una esquadra di gente era stanca, quella se n'andava et un'altra in suo luogo veniva (321).

esquarterar tr.

"Tallar un animal o una persona fent-ne quarters o trossos".

Squartare.

lo darrer ofici que els mostren és carnissers, perquè s'aveen a esquarterar la carn e no hagen temor de manejar la sang/l'ultimo mestiere che gli insegnano è beccaio perché sappia squartare la carne e non habbia timore di maneggiare il sangue (239).

esquelx m.

"Obertura més o menys estreta i profunda en la roca".

Pezzo.

que restàs detràs un esquaix de roca/che restasse dietro a un pezzo di monte (155).

esquena f.

"Part posterior del cos humà, des dels muscles a la cintura".

Schiena/schena/schina.

ab vergues de dolor està en la mà per llevar-me de l'esquena lo cuiró/con verzele di dolore nella mano per levarmi il coio della schina (108); E girà'ts l'esquena ab gran ultratge/E voltò la schena con grande oltraggio (133); ...ab l'esquena que tenia girada devers la porta/con la schina ch'havea volta verso la porta (84).

voltar l'esquena.

Voltare le spalle.

volem l'esquena tenint que fugim/voltate le spalle, mostrando di fuggire (24).

amb la pluja a l'esquena. "Remuliat d'haver anat sota la pluja". v. pluja

esquerre adj.

"Situat en la banda oposada a la dreta".

Sinistro/sinestro.

allí fon enconrat ab un llança, e l'altra l'encontrà en lo quadabrac esquerre/ché gli fu incontrato con una delle lance, e l'altra incontrò nel spallazzo sinistro (157); Lo combat fon tan infortunat que lo cavaller li més la punta de l'espasa per lull esquerre/La battaglia fu tanto sfortunata che 'l cavaliere... la punta della spada nell'occhio sinistro gli cacciò (349).

amb peu esquerre. "Amb fins sinistres". v. peu

2. Vocabulari català-italià

esquif m.

"Barca lleugera que se sol dur dins el vaixell per anar a terra o per explorar la mar".

Schiffo.

acostà's a la nau del Rei ab un esquif/s'acostò alla nave del re con un schiffo (112).

esquillar tr.

"Liscar desviant-se de l'objecte on anava dirigit".

Sdruciolare.

Lo cavaller enconrà a Tirant en una carrera e fer'l sobre lo rest, esquillà e no pres'l cavaliere incostrò Tirante in una carrera e ferillo sopra la resta, e la lancia sdruciolò, che ben no l'prese (71b).

esquinçador m.

"Que esquinça".

Dissipatore.

esquinçador del bé públic/dissipator del ben publico (107a).

esquinçar tr.,pron.

"Rompre".

Stracciar(si).

descosa e no esquincas l'amistat antiga/sdrucioia e non stracci l'amicitia (143); esquincà's l'aljuba e la camisa que vestia fins baix als pits/la giubba e la camiscia che haveva indosso fin basso al petto... si stracciò (359).

esquinçat adj.

"Aspre i estrident".

Rauco, orgoglioso.

ab veu esquincada, quasi no podent parlar, se pres a dir semblant reprensíu/ con voce rauca, quasi non potendo parlare, simile reprensione a Piacerdimiavita fece (357), ab cara fera e veu esquincada se pres a dir en forma de semblants paraules/ con fiero volto e voce orgogliosa, cominciò a dire queste parole (362).

esquivar tr.

"Evitar, eludir".

Schifare/schiffare.

la ploma he presa per esquivar aquells dans que lo vostre ignorar ab si porten/ho presa la penna per schiffare quelli danni che la vostra ignorantia causa (247); los fols perills esquivar solen les dames qui són virtuoses/ gli pazzi pericoli sogliono schiffare le damme che sono virtuose (325).

esse f.

"Lletra de l'alfabet".

S (m.).

E lo collar era tot d'esses redones/ Il collaro era tutto di S ritondi (96).

essència f.

"Alò que constitueix la naturalesa pròpia d'una cosa".

Essentia.

la divina essència/la divina essentia (155).

ésser intr.,m.

1.intr."Existir".

Essere.

Ara jo et perdono, per ço com estic en l'article de la mort, e no sé si serà hui o demà/Hora io ti perdono, però che io sono nell'articolo della morte, e non so se sarà hoggi o dimane (319).

2.intr."Trovar-se".

Essere, essergli, trovarsi, ritrovarsi, habitare, pervenire, giungere, venire, orare.

La Reina, qui portava lo pes d'aquest negoci, veent que lo dia s'acostava... anà on eran los dos amants/La reina, che portava il peso di questo negocio, vedendo che il giorno s'approssimava... dov'erano gli due amanti andò (436); per los llocs qui eran prop estaven alleujats/per gli luoghi che presso gli erano stava alloggiata (310); Aquests tals són los més singulars e pus valentissims hòmens que en tota la pagania eran/E questi tali sono gli più singolari e più valenti huomini che in tutta la pagania si trovava (236); demanà... si era all'i/addimandò se si ritrovava li (68); tots quants en aquesta illa som/tutti noi che questa isola habitam (5); fins que eran davant l'altesa vostra/in a che loro pervenghino dinanzi alla alteza vostra (14); Com los ambaixadors foren davant lo Rei... /quanti li ambasciatori dinanzi al re (14); après que tots foren desarmats foren en la gran sala e aqui dinaren-se/poi che tutti disarmati furono vennero nella gran sala dove desinorono (222); agenollà's davant un oraton que tenia en lo petit retret, on era la Mare de Déu/si gittò in ginocchioni dinanzi ad uno oratono, qual haveva nella camera sua, ove era la madre di Dio (26).

3.intr."Resultar".

Risultare.

tant com més estam ni detenim temps, és més dan per a vós/quanto più gli stiamo e ne tenemo in tempo, in maggior vostro danno risulta (236).

4. Verb còpula.

Essere, restare, *, *

car si jo era certa que no morís en les batales/ché, se io fuss certa che'l non morisse nelle battaglie (21); E jo, qui só mora e parlo per adevinallea.../E io che son mora e parlo indovinando... (355); ésser catus en poder d'infeis/in man de' mori restar cattivi (5); Com lo Rei lo véu parlar així justificadament, ne on content/Udendolo il re parlar così giustificadamente, ne restò contentissimo (76); segons tals senyors eran marxadors/secondo che meritavano tali signori (26); temor d'errar ha tardat fins en aquesta hora lo dir qual só/timore d'errare mi ha tardato fino a questa hora a disconveniri (257).

5. Usat com a auxiliar de verbs intransitius i per formar la passiva dels verbs transitius.

Essere.

Só venut en tan gran abatiment que só fora de tota esperança/son venuto in tanto gran cadimento che son fuori d'ogni speranza (349); tots los cavallers foren exalçats/tutti gli cavallieri furono esaltati (136).

6. Usat com a reflexiu.

Esseri.

Jo no sé que éss, mas avisada del que he oï dir, com los bacins sonen, senyal de tempesta e de sang./Io non so quel che si sia ma, avisata di quello c'ho udito dire, vi vengo a significare che, quando gli bacini suonano, di tempesta e di sangue è segnale (339).

7. Expres. Què era d'ell...? (per demanar sobre una persona).

Che ne fusesse divenuto.

E al companyia sua estaven molt admirats quà era d'ell com tant tardava/E la compagnia sua era in grande admiratione che ne fusesse divenuto, perchè tanto tardava (39).

8.m."Estat, manera com està una persona".

Essere, *

Per què et prec, la mia germana, tu em vullies dir ton ésser, ni si tem perill de mort/Per che io ti prego, sorella mia, che tu mi vogli dire tutto l'essere suo e se pericolo di morte il teme (244); Com l'hagué trobat, dux-li tot l'ésser/trovato che l'ebbe, gli narò il tutto (64).

9. o sia...o. Conjunció que introdueix conceptes contraposats o diferents.

O sia...o.

vull que així es faça, que els donen la treva de sis mesos que demanen, e de més, si més volen... o sia servei de l'Emperador q no voggio che così si faccia: che gli diamo la tregua di sei mesi che addimandano, e di più, se più la vogliono, o sia servizio dello imperatore q non (137).

10. llocs. ço és, ésser en record de. v. ço, record

Cioè; ricordarsi/raccordarsi, avere in memoria.

est adj.

pron. demostratiu. "Aquest".

Questo.

us desija tenir en aquell llit de parament on ha dormit esta nit/vi desidera tenere in quel letto di paramento, dove ha dormito questa notte (111).

estable adj.

"Fermament establert".

Stabile.

Molt deu ésser estable e ferma la paraula/Molto dee esser stabile e ferma la parola (143).

estable m.

"Lloc cobert on s'alloja el bestiar".

Stalla.

sabé com los turcs feien estables per als cavalls de la major església de la ciutat/intese si come gli turchi facevano stalla per cavalli della maggiore chiesa della città (33); Fon-li mostrat que anava per l'església l'ent cambres e estables e altres vils coses/ugli mostrato che andava per la chiesa facendo far camere, stalle et altre vil cose (33).

establir tr.

"Instituir, fundar".

Stabilire.

forde e fraternitat que... ha establir/ordine e fraternitache... ha stabilito (84).

estaca f.

"Pal que es fica per un extrem en terra, una paret, etc.".

Stanga.

los uns se soltaven, los altres rompien los dogals, los altres arrancaven les estagues/uno si sfegava, gli altri rompeano le capezze, gli altri cavavano le stanghe (133).

estadal m.

"Ciri prim".

Candela, lumicino*, picciola candelleta.

cascona portava en la mà un estadal/ciascuna portava una candela accesa in mano (42); Estefani pres un estadal en la mà encòs/Stephania, tolto uno, lumicino in mano... (162); Estefania venia ab un estadal encòs, per no portar molta llum/Stephania viene, con una picciola candelletta accesa per non portar gran lume (163).

estalvi adj.,m.

1.adj."Delliure".

Libero, salvo, sano.

de mort no poden ésser estalvis/della morte esser liberi non ponno (67); pensà si ab les armes de les dones si el poria fer estalvi/pensò se con l'arme delle donne il potria fare salvo (280); hages desig d'armar l'ànima, puix tens estalvi lo cos de les passades batales/habbi desidero de armare l'anima, poichè hai sano il corpo dalle passate battaglie (229).

2.m."Liberació, salvació".

Salute.

crec fóreu estada remei e estalvi a ma vida/io credo che sarestri stata rimedio e salute alla mia vita (470).

estalviar tr.,pron.

"Salvar, preservar".

Essere salvo; salvarsi.

però per la natra de Tirant foren estalviats molta moros qui foren estats morts i nafrats/ma per la ferita de Tirante molti mori salvi furono che seriano stati morti e feriti (335). E com los eren prop, lancaven los des de les menes del castell avall, e la u d'aquests caigué en la barbana e donà en l'aigua del vall e estalvià/E quando presso gli erano, degli merli del castello a basso gli gittavano, et un di questi cadde nel barbacano e dette nell'acqua della fossa e salvossi (315).

estament m.

1."Estat, manera d'estar".

Stato, essere.

havia... posat tot lo regne en... segur estament/haveva... posto tutto il suo regno in... sicuro stato (26). E cascun dia l'Emperador los escrivia de estament en què Tirant era posat, per animar los/E cascun giorno l'imperatore del stato de Tirante gli scriveva, per dargli animo (258). les virtuts conserven l'excel lencia de estament universal/...le virtù dell'esser universal conservino (317). devia ésser desencantada e tornava en sa pròpia figura e son estament/disincantata esser dovea e nella sua pròpia figura e primo esser tomava (410).

2."Categoria o classe social".

Stato.L'estament real/Il stato real (192).**estància f.**

"Habitació, cambra".

Stanzia.En l'altra estància on la Reina estava.../E nell'altra stanzia, dove stava la regina... (55).**estany m.**

"Metall més dur i pesat que el plom".

Stagno.un bací d'estany/un bací di stagno (84).**estar intr.**

1.intr."Trobar-se".

Stare, essere, trovarsi, restare, rimanere, mettersi, essere edificato, praticare, tenere, vigilare.

la senyoria vostra pot ad segurament estar/la signoria vostra può sicuramente star qui (5). Aquesta ermita estava en una alta muntanya/Era questo eremitorio in una alta montagna (4). estava sol/solo si trovava (85). lo dubiós mal en què lo vostre Capità està/il dubbioso male in cui il vostro capitano si truova (292). los cristians estigueren prop la ciutat/gli cristiani restarono presso alla città (19). E així estic quasi alienada/E così quasi alienata remango (275). estiga en semblants afers/si metta in simili affari (161). prengueren un fort castell, lo qual estava sobre una gran roca qui era tota de bona sal/prese uno forte castello, il quale era edificat sopra uno gran monte che era tutto di buona sale (222). La hutena és estar entre cavallers e bona gent./la ottava è praticare fra cavaleri e con buona gente (221). alli estigue tota la nit/tutta la notte vigilò (19). ab totes les armes qui estaven sobre l'altar/tenendo tutte l'armi sue sopra l'altare (19).

2.intr.,refl."Aturar-se, deixar de fer una cosa".

Stare, restare, restare e stare; restarsi, arrestarsi, distorsi, fare.

¿Qui em farà a mi estar... de no dansar e festejar...?/Chi mi farà stare... di danzare e festeggiare...? (127). Com lo Rei véu la causa per què lo jueu estava de voler lo matrimoni, no el volgué forçar/Quando il re udí la causa per che il giudeo restava di non volere il matrimonio, sforzare non volse (310). No sé per quina raó estàs de no venir a mi/lo non so per qual ragione di non venire a me resti e stai (187). per pres ni manaces estar no se'n vol, sinó alegre de complir son desig/per preghi né per minacce restare non se ne vuole, se non allegra di compire il suo strenato disio (284). E com estar no se'n volien.../E quando arrestarsi non volevano... (134). per molt que li'n diga estar no se'n vol/per molto che gli ne dica, non se ne vuol distorre (268). que gens per cortesia no se n'estigues/che no l'accessi per cortesia (189).

3.intr."Passar cert temps".

Stare, stare, NT.

estari sis hores en poder-se encendre/sei hore ad accendesi stanno (10). havia estat ab les finestres tancades/era di state con le finestres serrate (118). per bon espai estigué que no poqué parlar/per buon spatio parlare non poté (3).

4.intr."Resistir".

Durare.

posà's e conquistar-li tot lo regne, e ab lo gran poder que tenia, no li estava res davant/tutto il suo regno ad acquistare si puose e, col gran poter c'havea, cosa alcuna dinanzi non gli durava (307).

5. Verb auxiliar (unit amb gerundi) forma una perífrasi continuativa.

Stare a (+ inf.), essere a, dimorare.

estaven escoltant/stavano ad ascoltare (5). Un dia estant parant lo rei ab l'ermità.../Un di. essendo a parlamento il re con lo eremita... (27). E estigueren parlant, fins a la mitja nit, de la guerra/E dimorarono parlando, fin alla mezzanotte, della guerra (138).

6. Verb copulatiu (amb un participi, un adjectiu o un sintagma preposicional).

Essere, restare; avere, tenere; stare, rimanere.

aquesta gran tribulació en què posat estàs/questa gran tribulazione in cui sei posto (6). com estic molt enutjada.../quanto resto infastidita (11). los ulls e la cara tot estava ple de sang/gli occhi et il volto havia tutto pieno di sangue (25). la ciutat estava tan estreta que negú no podia entrar ni eixir/la città tenevang tanto stretta ch'entrare né uscire non poteva alcuno (339). que tota la gent sua estigues en terra gitada/che tutta la sua gente stesse in terra gitata (24). Havent animat Tirant los cavallers ab la sua exhortació, estigueren en gran esperança/Ma, Tirante havendo fatto animo agli cavaleri con la sua eshortazione, rimasero in gran speranza (141).

estat m.

1."Situació d'una persona".

Essere.l'estat de la Reina/l'esser della regina (109).

2."Manera d'ésser una persona en l'orde social".

Stato.segons llur estat e condició/secondo il stato e la conditione (39).dona d'estat, roba d'estat. v. dona, robaDonna di stato; roba da corte, ruba di stato, veste strassinante per terra, robba longa fino a' piedi, veste lunga fino agli piedi.

3."Seguici jeràrquic, cort, acompanyament d'un príncep".

Stato.

distaven de l'alloujament de l'estat del Rei un tir de balesta/erano distanti dallo alloggiamento del stato del re uno trato di balestra (52).

4."Cadascuna de les parts o grups en què es dividia la societat medieval".

Stato, corte, stato e corte.

la majestat del senyor rei tramés a pregar a tots los estats que es volguessen esperar alguns dies/la maestà del signor re mandò a pregar tutti gli stati che volessero aspettare alcun di (85). estaven mirant aquella magnificència dels estats e abillaments que dins la Roca eren/stettero gran spatio a vedere la magnificèntia delle corti, et apparato che dentro gli era (71b). cascun estat menjava per si, e tots eren molt ben servits de molta volateria/cadascuna corte e stato mangiava da per se, e tutti erano ben serviti d'infiniti uccelli (55).

5."Estada, lloc on sojoma una persona d'alta categoria".

Seggio.Jo he acostumat seure en estat real/lo son acostumat di sedere in seggio reale (145).

estàtua f.

"Figura que representa una persona o animal".

Statua.¿què em valria a mi tenir una estàtua prop de mi que no em sabés donar sinó dolor e tribulació?/che me valeria ad ahavere una statua appresso, che non mi sapesse dare se non dolore e tribulazione? (110).**estatura f.**

"Alçada de persona".

Statura.un cavalier, qui havia nom Kireleison de Muntalbà, lo qual venia de natura de gigants, qui era de molt fran estatura/uno cavaliere che aveva nome Kireleison da Monte Abano, il quale era d'acoso per natura di gigante, perché era di grandissima statura (74).**estela f.**

1. "Astre".

Stella.la primera estela que veuràs, agenollat en terra e diràs tres paternostres e tres avemaries en reverència dels tres Reis d'Orient/la prima stella che vederai, inginocchiati in terra, e dirai tre Paternostri e tre Avemaria in riverentia degli tre regi d'oriente (260).

2. "Dibuix, emblema, etc., que té figura d'estela".

Stella.corona d'estela/corona di stelle (143).**estendard m.**

"Bandera de guerra".

Stendardo.estendard poden portar mas no bandera/stendardo potete portare, ma non bandiera (153).**estendre tr.,pron.**

1. tr. "Posar tot llarg".

Stendera/distendere.estenciam les càndides veles/stendemp le candide vele (190). Serviu-vos un poc de les mans, estenen-les envers mi en senyal de victòria/E servitvi un poco delle mani, distendendo quelle inverso me in segnal di vittoria (146).

2. tr.,pron. "Difondre".

Estendere(ri).si de savis reis volreu estendre vostra fama, ensiguiu llur consell/se de savis regi vorret estendam la fama vostra, seguireti il consiglio loro (385); la fama gloriosa, que s'estén per lo món/la gloriosa fama che s' estende per tutto il mondo (140).**estès adj.**

"Posat tot llarg o pla".

Disteso/isteso, spiegato, aperto.Jo us veig, senyor, ab los cabells llargs i desbaratats, la barba cobrint la major part de la vostra bella cara, estesa per los pits/Et io vi veggio, signore, con gli capelli lunghi e senza ordine sapiti, la barba coprendo la maggiore parte dil vostro bel volto, distesa sopra il petto (461). Prestament Tirant se lança estès per terra, e llançaren-li roba dessus. Subito Tirante si gittò in terra isteso e gli gittarono molti panni e rubbe addosso (189); ab les banderes esteses/con le bandiere sparate (222); bracos estesos/braccia aperte (351)**estesament adv.**

"Extensament".

Distesamente.En la nit recità a Tirant a la Princesa estesament tots los infortunis e persecucions que havia passades per causa de la sua amor./Nella notte Tirante recitò alla principessa distesamente tutte le disgrate e persecuzioni ch'aveva patito per causa dil suo amore (438).**estil m.**

"Manera d'expressar el pensament en el llenguatge oral o escrit".

Stilo/stile, sententia, nome*.Méu principi a parlar de semblant estil/in stilo di simil parole gli rispose (7); li presentà paraules de semblant estil acompanyades/parole di tal sententia accompagnate gli appresentò (282); aquella honor e gentil estil de cavalleria/quelto honorevole e gentil stilo di cavalleria (113); lo gentil estil que aquest benaventurat orde de cavalleria té/il gentil nome che ha questo aventurato ordine de cavalleria (21).**estima f.**

1. "Valua o preu d'una cosa".

Stima/estima, pregio, valuta, gratia, dignità, insieme.coses de gran estima/cose di grande stima (26); presumi que aquest devia ésser home d'estima e molt virtuos/foce un presupposito che Tirante doveva esser huomo d'estima (309); ... draps de ras, tots obrats d'or, de seda e de fil d'argent de molt gran estima/... drappi di razzi, tutti costati d'oro, di seta e di fili d'argento di grandissimo pregio (26); moites perles, diamants e pedres de gran estima/molte perle, diamanti, rubini e pietre di gran valuta (42); e açò serà a mi d'infinida estima/e questo mi sarà d'infinita gratia (257); jo tinc conill, qui és de major estima/io ho coniglio, che è di maggior dignità (110); ell tenia ja molts fermals e cadenes d'or e moltes altres joes d'estima/egli aveva già molti formagli e catene d'oro e molte altre gioie insieme (109).

2. "Acte d'estimar, de considerar de tal o tal manera; judici".

Stima/estima, estimatione.del meu virtuos marit e senyor, que jo en extrem amava e en grandíssima estima tenia/del mio virtuoso marito e signore, ch'io in estremo amavo et in grandissima stima tenevo (19); tenui-vos en gran estima/tenevi in grande estima (224); l'honor e estima de vostre fill jo tinc per mia/havendo io l'honore et estimatione di vostro figliuolo per mia propria (21).**fer estima.** "Opinar, jutjar".**Fare stima.**fer estima que havia mal parlat e pitjor obrat/facendo stima che male aveva parlato e peggio operato (249).**tenir en estima de.** "Considerar".**Tenere in luogo di, tenere in estimatione da, avere in computo di.**jo vull tenir-lo en estima de fill/lo voglio... e tenerlo in conto e luogo di figliuolo (21); lo tenia en estima de pare/lo teneva in estimatione da padre (134); no volria que em houveren en estima de reportadora de noves/non vorrei che voi mi haveste in computo di reportatroe di ciance (216).**estima de.** "Aproximadament".**Circa a.**no hi havia sinó estima de mil hòmens/non vi erano se non circa a mille uomini (106).**en estima de.** "En comparació a".**A rispetto di.**Lo passat mal... no és res per a mi en estima d'aquest que ara a mi tormenta/Il mal passato... è nulla per me a rispetto a questo che hora mi tormenta (161).

estimadament adv.

"Amb estimació".

Stimatamente.

si les mies suplicacions troben en l'altessa vostra algun lloc, estimadament me façau gràcia e merce que d'açò no se'n parli més/se le mie supplicazioni trovano nell'altessa vostra luogo alcuno, stimatamente mi faccasi gratia e mercede che di questo più non se ne parli (278).

estimar tr.

1. "Determinar per càlcul el preu o la vàlua d'una cosa".

Estimare.

E tants eren los boues e camells que portaven que no es podia estimar / E tanti erano gli buoi e camelli che portavano che estimare non si poteva. (339).

2. "Determinar per càlcul l'extensió, l'existència, etc., d'una cosa".

Stimare.

Certament, jo no estimo vida en aquesta senyora / Certamente io non stimo vita in questa signora (290).

3. "Jutjar".

Estimare.

no tenint experiència d'adversitat alguna los pocs dans majors estimar / non havendo esperienza d'alguna cosa contraria, li piccioli danni maggiori estimano (17).

4. loc. **estimar més.** "Tenir per millor, preferir".**Non estimare, havere più caro, più havere a caro, desiderare più.**

més ha estimat perdre son delit que enutjar a ma senyora / meno a perdere il suo delitto ha estimato che alla mia signora dar noia (281); car més estime la mort que viuere sens nostra senyora / ché più chiara ha la morte che vivere senza vostra signora (3); beneien a Tirant, e més l'estimaren tenir per senyor que no al Rei / Tirante benedicevano, e più havieno havuto a caro di haverlo come signore che 1 re (334). La virtuosa Comtessa estimava més restar per servir son marit que no veure les festes / La virtuosa contessa molto più desiderava restare per servir suo marito che andare a vedere le feste (27).

estimat adj.

"Apreciat".

Estimato, apprezzato e desiato, di (gran) stima.

... reservant la vida per actes de virtut estimada que dels prudents s'espera / ... riservando la vita per atti di virtù estimata che dagli prudenti si aspetta e desidera (325); après de tres anys de cativen és venguda l'estimada llibertat / dopo tre anni la tua servitù, l'apprezzata e desiata llibertat è venuta (380); totes les amagades coses no podien ésser sinó més estimables / tutte le parti ascose non poteano essere se non di maggior stima (44). Liarga cosa sena recitar la molta gent i estimada que és perduda / Lunga cosa sana a recitare la molta gent e di gran stima che si è persa (396).

estímol m.

"Allò que estimula; acte d'etimar".

Stimolo.

sàpia conèixer l'amic del llagoter o suau enemic, plaent-li verdaderes llaors, estímols o peccions de virtut / ... saper cognoscere l'amico dallo aduttore e soave nimico, piacendogli le vere laudi e gli stimoli e peccioni di virtù (143).

estiu m.

"L'estació més calorosa de l'any".

Estate (f.).

Lo savi... se guarda del sol en estiu e de suar, i en l'hivern de la serena / Il savio... si guarda dal sole nella estate e da sudore, e nello inverno dal sereno (182).

estival m.

"Bota alta de calçar".

Stivale.

los estivals eren de setí negre, ab llargues polaines / stivali erano di raso negro, con le punte lunghe (68).

estocada f.

1. "Cop de punta d'espasa".

Stoccata.

tirà-li ab l'espasa una estocada / con la spada gli tirò una stoccata (157).

2. fig. "Relació sexual exitosa".

Stoccata.

per a què voleu altra muller, per dar-li esplanissades e no estocades? Guardau que jamás mori dona ni donzella de joc d'esplanissades / perché volete altra moglie, per dargli pionatoie e non stoccate? Guardatevi che giamai non mori donna ne donzella per giuoco di pionatoie (220).

estofa f.**estofa del bacinè.** "Roba, i especialment la de llana o seda, col·locada sota el bacinè".**Siasata (e).**

Soltà l'altra mà de fatxa... e posa-la-hi en l'altra part entre la gaita e l'estofa del bacinè / fascio l'altra man dall'azza e... gliela pose nell'altra parte, tra la gancia e la farsata (81).

estol m.

"Conjunt de naus".

Armata, essercito, adunatione.

dix-li com los sis naus eren al port de Valona, que no eren pogudes passar per l'estol del Soldà, qui era sobre Costantinoble / gli disse come le sei navi erano al porto della Valona e non erano potuto passare per l'armata del Soldano che era sopra a Costantinopoli (408); en l'escura nit tot lo replegat estol entrà dins lo port d'Anoona e ab gran astúcia desembarcaren, e tota la morisma isqué en terra, sens que per los de filla no foren sentits / nella oscura notte, aggiunto il raccolto essercito al porto d'Antona e, con grande astúcia disimbarcata, la morisma usci in secca terra per modo che quelli dell'sola non la sentirono (5); Seguí's après que lo gran rei de la Canàna... féu gran estol de naus e de galeres / Non dopo molto, successè che lo grande re di Canaria... fece grande adunatione di navi e galées (5).

estona f.

"Espai de temps d'alguna durada".

Alquanto.

Ab les llances corqueren una estona / con le lancia corsero alquanto (133).

estopa f.

"Part basta que es separa del lli i del cànem en trençar-la o pentinar-la".

Stoppa.

me trovaben en la mia cambra sola, eixugant los meus plorosos ulls ab drap d'estopa perquè major pena sentís / nella mia camera, sola, asciugandomi gli occhi miei lagrimosi con drappo di stoppa acciò che maggior pena io sentissi, mi trovavano (284).

Refrany. **amor de lluny i fum d'estopa, tot és u.** v. **amor****Amore lontano e fumo di stoppa è tutto uno.**

estopada f.

"Porció d'estopa usada per aplicacions medicinals externes".

Stoppa*.

prengueren caps de moltó e feren-los bé bullir ab bon vi, e ab estopades posaven-ll'n sobre lo cap/toisero capi di montoni et in buon vino ben bollire gli fecero e con stoppa gli ne ponevano sopra il capo (140).

estotjar tr. (estutjar)

1."Posar dins d'un estóg".

Serrare, gubemare, riporre, mettere nella guaina.

estotjau-ho dins los llocs més secrets de la vostra ànima/serratjo dentro al luogho piú secreto della vostra anima (119); Jo els he estotjats en lloc que neguna de vosaltres no ho sap/lo gli ho gubematj in un luogho que alcuna di voialtre no l'ea. (189); estotjar l'espasa/riporre la spada (72); estotjar l'espada/mettere la spasa nella guaina (72).

2."Reservar, no despendre".

Riservare, serbare, salvare, governare, servirsi.

Estotja aqueixes làgrimes/le tue lagrime riarba (10); Estotjau aqueixes làgrimes a més destiada fortuna/serbiate queste lagrime a piú desiderata fortuna (473); Tirant ordenà que anassen fins lla on era lo siti, e tants coscos morts com trobaren que els fossen despullades les aljubes e que l'ossen estotjades /Tirante ordinò que andassero fin a lla dove era stato lo assedio, e tants corpi morti, quali trovassero, gli spogliassero le sopraveste e quelle salvassero (134); Féu venir a Hippolit e manà-li que ho estotjats /Féu venire Hippolito e comandògli che lo governasse (282); -Si dix ella:- preniu abraçars de mi, estotjau-ne per a vos, e féu-ne part a Tirant/"Si -dise ella-, prendete questo abbracciare da me, servitevi ne voi e fate-ne parte a Tirante" (119).

estrado* m.

1."Part d'una habitació que té el sòl més elevat que la resta i està destinada a col·locar-hi un tron, un llit, etc.".

Tribunale, camera.

manà que a la porta de la tenda fos parat un bell estrado/commandò che alla porta della tenda un bell tribunal fusse apparato (366); tots los de l'Imperi ne seran molt contents e consolats com oiran nomenar que sia parent e criat de Tirant e nodrit en los vestres impenials estrados/tutti quelli dell'impero contentissimi e consolati ne saranno quando udiranno dire che sia parente e creato di Tirante e sia nodrito nelle vostre impeniali camere (482).

fig.

Verginità.

d'aquesta raonable ira, ensems ab la pèrdia per escampament dels meus carmesins estrados, roman tan debilitada la mia agreujada delicadura, que tinc creença primer jo vençuda entraré enn los regnes de Plutó, que vós/di questa raonevole ira, insieme col spargimento della mia carmesina verginità, rman tanto debilitata la mia aggravata delicatezza che credo ch'io primera, vinta, entrarò negli regni di Plutone che voi (437).

2."Cadira o llit per assèure's".

Lettuccio, sedia.

portà'l a la cambra de l'exceisa Princeisa, qui estava en lo seu acostumat estrado/condusselo alla camera dell'exceisa prencipessa, la quale stava nel suo usitato lettuccio (452); llevà's de l'estrado e anà's ajenollar als peus de son pare/si levò dalla sedia et andò ad inginocchiarsi agli piedi del padre (146).

estralla f.

"Sageta".

Strale.

despararen-li una balleta e donaren-li ab una estralla per lo costat/discaricomo una balestra e, datogli con uno strale nel costato... (133)

estranger adj, m. i f.

"Que és d'un altre país".

Esterno; forestiero(/-e?)/forestiere(/-o?), esterno e forestiero.

ab molta cavalleria, així d'aquells del regne com dels estrangers con molta cavalleria, così di quelli del regno come degli esterni (39); e si jo per ésser estranger alguna ombra o centilla passava per lo vostre enteniment.../e se, io per ésser forastiero, alcuna ombra o scintilla passasse per il vostro intelletto... (210); tractarà mal los estrangers/attrattarà male gli forastieri (480); ¡Doncs la Reina està d'açò mal contenta e los estrangers e los del meu regne n'estan admirats/Dunque la regina è malcontenta di questo, e gli forastieri e quelli del mio regno se ne ammirano? (85); car no és trobada fermetat en favor dels estrangers/che fermezza ne l'amore de' forestieri non è trovata (209); la mormuració de tots los estrangers/la mormorazione di tutti gli esterni e forestieri (85).

estrany adj.

1."Estranger".

Strano, estraneo, esterno, forestiero/forastiero, estremo, horrible.

E reconeix, Senyor, la tua creatura no per déus estrany creada mas per tu sols. Déu viu e verdader/E riconosci, Signore, la tua creatura, non per strani dei creata ma per te solo iddio vivo e vero (478); Per cert millor vos seria... anàsseu en parts estranyes feni penitència/Per certo meglio vi seria... che andasti in parte estranea (141); qualsévulla cavalier qui és en terres estranyes ab apresa deü heretar a si mateix/qualsivoglia cavalieri ch'è in terre esterne, con atitudine deü farsi heredità a se stesso (222); e no volina la mia llibertat encatvar en poder d'una donzella estranya/e non vorrei porre in soggezione et in potestà d'una donzella forastiera la llibertà mia (172); tots los qui volguesen pendre soi, així de cavall com de peu, així estrany com del regne, que vinguessen en la ciutat de Trogodita/tutti quelli che volessero pigliar soldo, così da cavallo come da piedi, così forastieri come del regno, che nella città di Trogodita venissero (409); moltes gentis d'estranyes terres se vengueren a poblar aci/molte genti di estreme terre venianvi ad habitare (126); persecucions estranyes/horribili persecuzioni (164).

2."Que no té relació amb una persona o cosa determinada".

Estremo e estrano.

ab força estranya/con estrema e estrana forza (121).

3."No freqüent o usual".

Strano, diverso, nuovo.

Oh bé sou estranya senyora/Ben sete strana, signora! (146); E l'exceisa Princeisa... acompanyada... de cent dones d'estat e de cent donzelles molt ricament abillades e devisades d'estranya manera/E l'exceisa prencipessa... accompagnata... da cento donne di stato e da cento donzelle nochissimamente in ordine et ornate di diverse foggie (463); E servia de majordom aque'll dia lo virtuós Hippolit, més galant que tots en estranya manera/E serviva di maestro di casa quel giorno il virtuoso Hippolito, piú galante che ognuno in nuova foggia (463).

estrena f.

"Gratificació" (generalment en pl.).

Mancia, premio, nuntiatura.

donà-li de grans estrenes/gran mancia gli dona (222); jo us he deliberat per guanyar les estrenes de vostra benvolença/yo us ho deliberato scrivere per guadagnare la nuntiatura della benvolença vostra (464).

irò. **haver la bona estrena.** "Ésser castigat".

Havere il premio.

Anau e digau-li que esta nit no pot entrar, mas que demà haurà la bona estrena./Andate e diestegli che in questa notte non può entrare ma che domane haverà il suo premio (98).

estrenu adj.

"Valent, d'elevat coratge".

Strenuo.

egregi e strenu cavalier/egregio e strenuo cavaliere (1).

estrenuïtat f.

"Qualitat d'estrenu".

Crudo.

E aquells etime gloriosament viure, los quals ab estrenuïtat d'ànimo... ab serenitat de gloriosa fama eternalment reviu/en/e stimo gloriosamente vivere quelli che con crudo animo... con serenità di gloriosa fama enternamente rivivono (20).

estrènyer tr.,pron.

1. tr. "Exercir pressió sobre alguna cosa o sobre algú".

Stringere/astringere.

estrenyia lo cap a Tirant/stringeva con la mano il capo di Tirante (233); Per les vostres cadenes un nuat e fort cenyil ha estreta la mia tormentada persona/perché le vostre catene con forte gruppo et indissolubile cinto hanno astretto la mia tormentata persona (461).

2. pron. "Abraçar-se".

Stringersi.

lo cavalier tant s'estrenquá ab Tirant que el féu caure en terra/tanto si stringe con Tirante che l' fece cadere (73).

3. tr. "Posar persones o coses més acostades del que estaven".

Astringere.

los turcs, que veren que massa los estrenyan, desepararen la ferramenta e posaren-se en fuita/gli turchi, che viddero che troppo gli astrovevano, gli ferri e gli instrumenti, che portato havevano, abbandonarono et in fuga si puosero (286).

4. tr. "Intensificar, fer més insistent, més urgent".

Stringere/strengere.

Com los moros veren los crestians qui s'eren retrets dins la ciutat, estrenqueren lo siti e passaren della lo riu/Quando gli mori viddero gli christiani che nella città ritirati si erano, stringero l'assedio (339); Estrenyau la batalla-dux Tirant-, e no us poseu per les rames/Strengete la battaglia -dixse Tirante-, e non vi ponete per li rami (81).

estrenyiment m.

"Acte i efecte d'estrènyer".

Stringimento.

ab ira cruel mostraran la intrinseca furor ab estrenyiment de llurs dents per magrea de visceral corrompiment/con ira crudele mostreranno l'intrinseco furore con stringimento de' loro denti per magrezza di visceral corruzione (143).

estrep m.

1. "Peça de metall, de fusta o de cuiro, que va penjada amb una corretja a cada costat de la sella i serveix per a subjectar i sostenir el peu del cavalcador".

Staffa.

...fer les armes a cavall ab sella acorada e testera, ab estrep deslligats, ab plates de vint lliures enjús/...fare l'armi a cavallo, con sella e testiera d'acciaio, con le staffe dislegate, con spallazzi di XX libre in giù (71a).

2. "Peça semblant a l'anterior, que anava posada al cap de l'arbre de la ballesta i servia per aguantar aquesta amb el peu en parar-la".

Staffa.

casou d'aquesta portará una ballesta desencavalcada... que no està ligada lo braç, ab l'arbre ab fil...mas ab estrep venen tan justes e ab un petit pern s'encavalquen mot bé/ciascun di questi portará una balestra discavalcata... che non è legato il fusto al teneri con filo...ma con la staffa son tanto giuste, e, con un picciolo ferro con gran prestezza e molto ben si incavalcano (99).

estret adj.,m.

1. adj. "Que estreny".

Stretto.

feu-los tocar en los panyos si els porten fluxos o ben estrets fatigls toccare agli corsaletti e l'armi, se gli portano bene stretti o larghi (164); no pogué parlar, tenint continuamente la letra estreta en la mà/parlare non poté, tenendo continuamente la lettera stretta in mano (463).

2. adj. "De poca amplània".

Stretto.

E Tirant féu fer un gran fossat, lo qual era estret e fondo/E Tirante fece fare uno gran fosso, il quale era profondo e stretto (343).

3. adj. "Sever, rigorós".

Serrato.

lo Rei havia obtesa llicència del Papa que qualsevolgués monja que estigués en religió estreta, que aquell any e un dia podia estar fora del monestir/l' re haveva ottenuto licentia dal Papa che ciascuna monacha che stesse in religione serrata, per quello anno et uno giorno poteva stare fuori del monasterio (42).

4. adj.fig. "Perillós".

Stretto, estremo.

pas estret/passo stretto (161); tan estret pas/passo tanto estremo (66).

5. adj.fig. "Posat en situació difícil".

Stretto.

la ciutat estava tan estreta que nequ no podia entrar ni eixir/la città tenevano tanto stretta ch'entrare né uscire non poteva alcuno (339).

6. m. "Pas en el mar entre dos braços de terra".

Stretto.

vingué al cap de Sant Vioent per passar l'estret de Gibraltar/venne al Capo di San Vincenzo per passar il stretto di Gibilterra (100).

estretament adv.

"Amb gran intensitat".

Strettamente.

pres-lo per les orelles e besà'l estretament/preselo per le orecchie, strettamente lo basciò (262).

estretura f.

"Situació difícil, angoixosa".

Strettezza.

...se deu considerar no sens gran causa per la molta opressió e necessitat en què posats són, com siam certs que els tenim en gran estretura/non senza gran causa si deè considerare per la molta oppressione e necessità in cui posti sono, essendo certi che gli havemo in gran strettezza (427).

estroncadament adv.

"Bruscament".

Imperfettamente.

Com Estefania véu que l'Emperador s'era partit d'ells així estroncadament, presumí que a l'Emperador no plaia que fes lo matrimoni/Quando Stephania vidde che lo imperatore così imperfettamente se n'era partito, presumí che allo imperatore non piaceva che si facesse il matrimonio (220).

estruiment v. Instrument**estucióls v. astucióls**

estudi m.

1. "Acció d'estudiar".

Studio.

Saviesa se pot aconseguir per cinc coses... La segona per propi estudi/Sapientia per cinque cose si può acquistare... la seconda per proprio studio (197).

2. "Escola, universitat" (fig.).

Studio.

jo publicaré en l'estudi de cavalleria a les dones e donzelles totes les requestes que per ma part a la senyoria vostra he fetes/yo publicarò nel studio de cavalleria alle donne e donzelle tutte le richieste che per la parte mia a costra signora ho fatto (146).

estudiar tr.,intr.,pron.

1. tr. "Adquirir per l'estudi".

Studiare.

...per jo no haver estudiat les liberals arts com ma filla/...per non havere io studiato le liberali arti come a mia figliuola (182).

2. intr.,pron. "Dedicar l'atenció a una cosa".

Studiar(à).

no devem passar d'ací avant, car no sabem los dubtes e los aguats dels enemics, car jamés no estudiam ni pensem sinó en tot lo nostre dan/Da qui innanzi più passare non dovemo, che non sapemo gli dubbii e gli aguati degli nemici, i quali giamai se non in ogni nostro danno non studiamo e non pensano (286). Car diu l'abat Simeon que cascú se deu estudiar en haver paciència /ché il dice l'abbate Simeone che ciascuno si deu studiare in havere patientia (374).

esturment v. Instrument

estutjar v. estotjar

esvalr tr.

1. "Assaltar, invadir, atacar".

Assaire, assaltare, assaltare e rompere.

veuré la sua gent com estan en punt, e si els poriem esvalr en una manera o en altra/vederò come è in punto la sua gente, e se in un modo o in un altro assalire gli potremmo (307); has esvalj dos vegades lo nostre camp ab tanta infàmia en ta honor/hai assaltato due volte io nostro campo, con tanta infamia del tuo honore (150); per res del món no els poriem esvalr així com ells han fet a nosaltres/per cosa del mondo, non gli potressimo assaltare e rompere come loro noi altri han fatto (149).

2. "Desbaratar".

Porre terrore.

Aquest és qui ha esvaldes les hosts de nostres contraris/Questo è quello che ha posto terrore agli esserciti degli contrarii nostri (475).

esvetllat adj.

fig. "Desvetllat".

Svegliato.

Obriu los ulls, que estam esvetllats e coneixerem molt bé qui sou/aprite gli occhi, ché tutti noi altri siamo svegliati, e molto ben quel che voi sete conosciamo (153).

etc. loc.

Abreviatura que col dir "I la resta".

Etc.

Amaràs lo senyor Déu teu de tot lo teu cor, etc., i lo proïsme/Amarai il signore Iddio tuo con tutto il tuo cuore, etc. et il prossimo (403).

etern adj.

"Que no té principi ni fi".

Eterno.

eterna e reposada vida/eterna e riposata vita (22).

eternal adj.

"Etern".

Eternale, eterno.

eternal exil/eternal essilio (190); solament guard altament les coses eternals/solamente guardi altamente le cose eterna (143).

eternalment adv.

"Eternament".

Eternalmente.

l'home qui la mort se procura, de justícia nostre Senyor no li perdona, e és eternalment damnat/l'uomo che cerca la morte propria, di giustizia il Nostro Signore non gli perdona et è eternalmente dannato nell'inferno (86).

eternament adv.

"D'una manera eterna".

Eternamente.

só content que la mia dolor eternament se mostre als vivents/son contento che il mio dolore agli viventi eternamente si dimostri (305).

eternitat f.

"Duració etema, sense fi".

Eternità.

Les penes d'infern... sobrepugen sol per l'eternitat com aquelles sien sens fi e aquestes finides/Le pene dell'inferno... sopra ascendono solo per la eternità, essendo quelle senza fine e queste finite (380).

evangell m.

"Cadascun dels llibres o fragments on es consigna la vida de Jesucrist".

Evangelio.

senyaren-se e digueren l'Evangelj de Sant Joan/si signorono e lo Evangelio di san Giovanni dissero (234); Com hagueren dit evangell, lo sermonador pujà en la trona e féu un solemne sermó pricant de vices e de virtuts./E, quando hebbero detto l'Evangelio, lo oratore ascese in pulpito e fece un sermone solenne predicando degli viti e delle virtù (220).

evangelista m.

"Cadascun dels autors dels Evangelis".

Evangelista.

e açò provaré... ab los quatre evangelistes, qui mentir no poden/e questo... approvarò... per gli quattro Evangelisti i quali... mentire non ponno (173).

evident adj.

"Clar a la visió o a l'enteniment".

Evidente, evidente e manifesto.segons l'obra demostra e evidents senyals, tu deus ésser home valentíssim/secondo che le opere evidenti segnali dimostrano, tu dèi essere uomo valentissimo (311); Com evident experiència mostra, la debilitat de la nostra memòria... /Mostrando la evidente e manifesta esperienza la debolezza della memoria nostra... (Prol.).**exalçament* m. (excelçament)**

"Acte i efecte d'exalçar".

Essaltamento, essaltatione.semblants coses pròspera fi, segur port e gloriós exalçament prometer/simili cose prospero fine, sicuro porto e glorioso essaltamento prometono (402); la pena que devies haver se convertirà en gran augment de l'honor tua e exalçament/la pena ch'io ti promettevo si convertirà in grande augumento et essaltatione dell'honor tuo (99).**exalçar tr.**

"Lloar en alt grau".

Essaltare/essaltare.deu essa exalçar en molta glòria e honor lo qui llealment ama/dèu esser essaltat in molta glòria et honore quello che llealmente ama (256); tots los cavallers foren exalçats/tutti gli cavallieri furono essaltati (136).**examen m.**

"Acte d'examinar".

Essamine.l'examen que deu ésser fet al gentilhom o generós qui vol rebre l'orde de cavalleria/... l'essamina che dèu ésser fatto al gentile e generoso uomo che de l'ordine di cavalleria decorar si vuole (1).**examinar tr.**

"Observar minuciosament una persona o cosa per conèixer-ne les qualitats, la manera d'ésser, l'estat".

Essaminare.examinar lo cavaller/ essaminare il cavaliere (166).**excelçament v. exalçament****excel.lència f.**

1. "Qualitat d'excel.lent".

Eccellentia.majors e millors en dignitat e excel.lència/maggior e migliore in dignità et eccellentia (172).

2. "Forma de tractament que es dona a persones de gran categoria".

Eccellentia/eccellentia, eccelsità, signoria.Com l'excel.lència vostra, no ignora la mia débil e antiga persona ésser posada en decrepitud gran... /Sapendo costra eccellentia la mia debole et antiqua persona ésser posta in grande decrepità... (8); vinc a la vostra excel.lència a suplicar... que hajau pietat de mi/vengo a supplicare alla eccellentia vostra che... habiate pietà di me (20); Ambaixador, direu a la majestat del senyor Rei que jo fóra molt content que pogués servir l'excel.lència sua... /Imbasciatore, direte alla maestà del signor re che io sarei molto contento di poter servire la sua eccelsità... (27); la raó em força obeir als manaments de vostra excel.lència/la ragion forza ubbidire alli comandamenti di vostra signoria (15).**excel.lent adj.**

"Eminent, molt bo".

Eccellente.molt excel.lent e cristianíssim rei de França/lo eccellentissimo e christianissimo re di Francia (113).**excel.lentíssim adj.super.**

"Molt excel.lent".

Eccellentissimo.maneu atendar e aturar lo camp e cort vostra, e donar aposentament a l'excel.lentíssima persona vostra/comandiati attendere et affirmare il campo e corte vostra, e dare alloggiamento alla vostra eccellentissima persona (456).**excel.lir tr.,intr.**

1. tr. "Superar, avantatjar".

Eccellere, eccedere.aquest Rei excel.lir de virtuts a tots los altres reis de la cristiandat/questo re tutti gli altri regi della christianità di virtù eccelle (317); ecar de magnificència o liberalitat, que excel.lir totes les altres obres virtuoses/ché di magnificentia esce liberalità, la quale eccede tutte le altre opere vertuose (221).

2. intr. "Sobresortir".

Eccellere.En tan alt grau excel.lir lo militar estament que deuria ésser molt reverit/Il stato e l'essere militare in grado tanto alto eccelle che molto ésser reverito doveria (1).**excels adj.**

"Molt elevat, de gran excel.lència".

Eccelso.lo seu ànimo mogut de compassió excelsa delibèrà d'aconsolar-lo/mosse l'animo a compassione eccelsa... di consolarlo delibèrà (342).**excelsament adv.**Error de l'original per **exalçament**.**Essaltamento.**...vos apareiteu a la batalla, la qual sens dubte serà en total destrucció vostra e excelsament de la fe cristiana/... alla battaglia vi apparecchiate, la quale senza dubbio in total destruzione vostra et essaltamento della christiana fede sarà (385).**exceptat conj.**

"Excepte".

Exceptuato, eccetto.València, de tots béns fructifera, exceptat espècies/Valenza, d'ogni bene fruttifera (330); Donà llicència lo Rei a totes les fustes, exceptat les de son fill Feip/la maestà del re d'ede licentia a tutti gli legni eccetto a quello di suo figliuolo Filippo (114).

excés m.

"Allò en què una cosa excedeix una altra o ultrapassa els límits establerts".

Esperientia.

Als veils animosos basta que sens fer lleigea de covards actes sostinguen la primera que en la joventut, ab excés de perillosos treballs, guanyaren /alli vecchi animosi, senza far atto alcuno di vità, basta mantenersi in credito che nella gioventù loro con esperientia di travagliose fatiche si guadagnarono (10).

excessiu adj.

"Que ultrapassa els límits deguts".

Eccessivo.

... a fi que los meus ulla atribuets d'excessiva amor continuament poguessen contemplar la tua noble persona/... a fine che gli miei occhi, atribuolati da excessivo amore, continovamente la tua nobil persona contemplare potessero (326).

exclamació f.

"Paraules que una persona llança per efecte d'una forta emoció".

Esclamazione.

Ajudau-me, cavallers e companyons meus, a lamentar, e prestu-me doloroses paraules, donau-me tristes exclamacions/Aiutatimi, cavalleri e compagni mei, a lamentare, prestatimi dolorose parole, datemi triste esclamazioni (347).

excomunicar tr.

"Separar de la comunitat de l'Església".

Scommunicare.

Per què es deuen guardar les dones e donzelles que la fe prometen que no la rompen, car si ho fan són excomunicades/Per che si deono guardare le donne e le donzelle che la fede promettono che non la rompano, ché, se lo fanno, son scommunicate (211).

excusa f.

1. "Justificació".

Scusa.

E per justes excuses no us doireu de mi, almenys mostrau-vos-en doira/E se per juste scuse di me non vi doleret, almeno mostrativene dolere (369).

2. "Pretext".

Scusa.

pensà si ab les sues paliades paraules poria induir a Tirant d'anar-se'n ab ell al camp en excusa de servir-lo/pensò con le sue paleate parole potria indure Tirante a condursela con lui al campo in scusa di governarlo (264). La Princesa li prenha les mans per excusa de besar-les/La principessa gli prendeva le mani in scusa di baciarglile (146).

excusació f.

"Excusa".

Excusatione, excusa.

si senten o saben jo amo a Tirant, serà gran excusació mia/se sentiranno o saperanno ch'io ami Tirante, grande excusatione sarà la mia (146). Lo patge féu son manament e féu sa excusació, car Tirant no les volgué veure/Il ragazzo fece il suo comandamento e la sua scusa, ché Tirante veder non le voise (292).

excusador adj.

"Que excusa".

Scusatore.

és la present [lletra] excusadora/è la presente scusatrice (392).

excusar tr.,pron.

1. tr.,pron. "Justificar, disculpar".

Scusare/excusare; scusarsi/excusarsi.

Pensau en los fets qui són aquells qui us han acusat o excusar/Pensate ne' fatti li quali son quelli che vi hanno ad accusare o a scusare (154). E vo-se excusar l'excel·lència vostra/E l'excel·lència vostra si vuole excusare (210). E ell s'excusa dient que no lleixaria lo servir de Déu/Egli s'scusa diendo ch'el non lascieria il servir di Dio (27). Com Abdal là viu que no es podia excusar, dix?/Quando Abdaglia Salamone vidde ch'el non si poteva excusare, disse... (142).

2. tr.,pron. "Defugir".

Schiffare; schiffarsi, distorsi.

Doncs per excusar tanta inhumanitat, nosaltres, ambaixadors de nostre senyor lo Soldà e del Gran Turc.../Adunque, per schiffare tanta inhumanità, noi altri, ambasciatori degli nostri signori, il Soldano et il gran Turco... (426). jo no deig haver temor de morir, ni excusar-me'n dec/... ch'io non debba haver timore di morire, né schiffare mi ne debbo (475); si una llegua més avant fos anat, que s'hi fora posat foc, e de mort, o la cama llevada, no es podia excusar/se una lega innanzi fusse andato, che gli saria entrato il spasimo, né si poteva distorsi da una de queste due cose: o dalla morte o che la gamba gli tagliassero (239).

no excusar.

Succedere.

no s'excusava una mala jornada/ne seria successo una pessima giornata (80).

excusat adj.

"Disculpar".

Excusato/excusato/scusato.

la vostra molta virtut me tindrà per excusada/la molta vostra virtù m'haverà per excusata (161); m'hajau per excusat/mi habbia per excusato (8); de matí la sua excusada vista fer-se porà/domattina la sua scusata vista fare si potrà (292).

execució f.

"Acte de donar efecte".

Essecutione, escusatione (e).

mon deliber te vull publicar, que justament m'has obligada a l'execució de tal empresa/la mia deliberatione publicare ti voglio, che giustamente mi hai obbrgata alla essecutione di tale impresa (326). per tot lo món són estades publicades e admesses a la vera execució d'ultrança/per tutto il mondo sono stati publicati et admesse alla vera escusatione di oltranza (57).

metre en execució. "Posar en obra".

Mettere in essecutione, mandare ad essecutione.

ho metem en execució/lo mettiamo in essecutione (100); nós haguérem per acceptable tot lo que per vós fos estat deliberat e més en execució/noi haveremo per accetto tutto quello che per voi fusse stato deliberato e mandato ad essecutione (442).

executador adj.,m.

1. adj. "Que ha d'executar-se".

A tutto transito.

jo de bon grat seré content oferir la mia persona a tot perill sostenint lo contrari, cos per cos a batalla executadora, ço és, mort o vençut dins lo camp reste/lo di buona voglia sarò contento d'offerre la mia persona ad ogni periculo, sostenendo il contrario a corpo a corpo in battaglia a tutto transito, cioè che morto o vinto nel campo resti (308).

2. m. "Qui executa".

Essecutore.

E si per Déu és ordenat que jo en sia executador, jo m'hi sent disposat per executar-ho/E se da Iddio è ordinato ch'io ne sia essecutore, io mi sento disposto di mandarlo ad essecutione (319).

executar tr.

1. "Donar efecte".

Essequire/sequire, mandare a esecuzione, mandare ad effetto, dare.

lo manament meu sia executal/! comandamento mio sia essequito (98); no solament l'han eleta [la mort], mas sens tristor en les pròpies persones executada/E non solamente eletta l'hanno, ma senza tristezza nelle proprie persone essequita (362); Jo l'ora molt content que ara jo pogués executar lo perquè só vengut/lo sarei piu contento di poter mandare a esecuzione quello per la voluntà vostra (80); executar sentència/mandar la sentència ad effetto (38); ab molta paciència pendré la mort tota hora que executar-la volreu/com molta patientia prenderò la morte ognora che dare mi la vorret (319).

2. "Fer morir un reu".

Mandare a(d) esecuzione, far morire.

E volent executar la dita senyora per cremar-la, que la lligaven en un pal e lo foc aparellat entorn/e, volendo mandare a esecuzione la sentència data contra la detta signora, et abbruciar-la ligandola a uno palo, col foc preparato a torno (38); ab bones paraules lo detenia,perché l'executassen/con buone parole il deteneva accò che fra quel tempo il facessem morire (146).

3. "Matar".

Occidere.

Més val que jo execute la mia persona trista ans que de moros sia deshonrada./Più vale ch'io la mia persona occida che da morio io sia vergognata (292).

exellar tr.

"Exiliar".

Bandire.

condemnant-vos que siau exellada en filla dels Pensaments/condannandovi che siate bandita nell'isola degli pensieri (146).

exemple m.

1. "Manera d'obrar o d'ésser que es considera com a podent ésser imitada".

Esempio.

tots los qui après de nosaltres vendran nos al legaran en exemple de perpetual glòria/tutti quelli veniranno dopo noi ne allegaranno per esempio di perpetua gloria (23).

2. "Refrany".

Esempio, esempio e proverbio.

¿E no sabeu vós, Tirant, aquell vulgar exemple qui diu...?/E non sapete voi, Tirante, quel volgare esempio che dice...? (109); Bé és veritat l'exemple popular qui diu: per natura oça ca./Ben è verità l'esempio e proverbio volgare qual dice qual dice che per natura caccia il cane (22).

exempt adj.

"Lliure d'una obligació".

Esento.

les dones són exemptes de tots los perills de les batalles e de crueldat/le donne da tutti gli pericoli delle battaglie e di crudeltà esente sono (317).

exemptar tr.

"Delliurar d'una obligació".

Eccettuare, escludere.

donant a uns tempesta vàlida sens atènyer al port que desitgen, als altres pròsper vent per atènyer a port de llur voler, exemptant-ne tots aquells i aquelles qui ab frau e engan amèn, que sen exemps de trobar en vós merçò/dando ad alcuni tempesta valida senza pervenire al porto che desiderano, ad altre prospero vento per giungere al desiato porto del voler loro, excutiandone tutti quelli e quelle che con fraude et inganni amano, che siano escluse di trovare in voi pietà e mercede. (55).

exercici m.

1. "Pràctica d'una activitat".

Esercizio.

Antigament... no era decorat d'honor de milícia sinó lo fort, animós, prudent e molt expert en l'exercici de les armes/anticamente... non era decorato dell'onore della militia se non quello ch'era forte, animoso, prudente e molto esperto nell'esercizio dell'arme (Prol).

haver exercici.**Esercitare.**

...no havent adversari contra lo qual la virtut hagués exercici/... non havendo adversario contra il quale la virtù potessero esercitare (143).

2. "Prova".

Esercizio e prova.

per exercici de ma paciència/per esercizio e prova della mia patientia (166).

exercir tr.

"Posar en acció".

Esercitar(si).

Fortitud corporal e ardimen se vol exercir; ab saviesa/la fortezza del corpo e lo ardimen con sapientia esercitare si solevano (Prol); has exercides les armes/hai esercitato le armi (107b); ¿Quina és la raó que et mou que tu vulles exercir gràcies...?/Quale è la ragione che ti move che tu ti vogli esercitare in gratie...? (157).

exèrcit m.

"Conjunt de forces militars".

Esercito.

...vostra empresa, la qual no per fallença de gran exercit ni per flaquea d'ànimos s'és perduda/La impresa vostra, la quale non per mancamento di esercito né per debolezza d'animo si è persa (165).

exercitar tr.

"Posar en pràctica".

Esercitare.

els hòmens han d'exercitar les armes/gli uomini d'hanno da esercitare arme (21).

exhortació f.

"Paraules persuasives per induir algú a fer una cosa".

Eshortatione.

Havent animat Tirant los cavallers ab la sua exhortació, estigueren en gran esperança/Ma, Tirante havendo fatto animo agli cavalieri con la sua eshortatione, rimasero in gran speranza (141).

exili m.

"Estada obligada fora de la pàtria".

Esilio.

Veig-me en exili entre gents bàrbares/lo in esilio fra gente barbare mi veggio (375).

expedició f.

"Acte de despatxar assumptes, negocis".

Espeditione.

jo confie en la immensa bondat de Nostre Senyor Déu que em darà presta expedició en lo que per mi és estat principiat/ io mi confido nella immensa bontà del nostro signore Iddio, che mi darà presta expeditione in quello che per me è stato principiato (356).

expedient adj.,m.

1. adj. "Convenient, oportú".

Espediente, lecito.

Senyor, a mi par que seria expedient que jo passàs delà los ports per conquistar moltes viles, castells e ciutats que hi ha./ Signore, a me pare che saria espeditente che io de là dagli porti passassi per conquistar molte ville, castella e città che gli sono (349); ... és estat doncs condecant, útil e expedient deduir en escrit les gestes e històries antigues del hòmens forts e virtuosos/... è stato molto lecito, utile e condecante a ridurre in scritto gli gesti et historie antiche degli huomini forti e virtuosos (Prol.).

2. m. "Recurs, mitjà que facilita la consecució d'una cosa".

Espediente.

ajustaren consell per veure quin expedient pendrien que no perissen/ il consiglio adunorono per veder quale espeditente pigliarano acciò che non perissero (422).

experència f.

1. "Pràctica, participació en una cosa, que permet adquirir-ne la coneixença".

Esperientia.

no tenint experientia d'adversitat alguna/non havendo esperientia d'alcuna cosa contraria (17).

2. "Coneixença adquirida per l'ús".

Esperientia, notitia et esperientia.

¿voleu major esperientia que de vostra senyoria?/Volete maggior esperientia di vostra signoria? (21); E per dar-ne major experientia.../E, per dame maggior notitia et esperientia... (283).

experiment m.

"Prova feta per per a comprovar quelcom dubtós".

Esperimento.

Ara, doncs, -dix la Reina-, veurem què sabreu fer, que l'experiment se'n veurà./Hora, adunque -dixse la reina-, vedremo quello che voi sapereți fare, che l'esperimento se ne vederà (434).

experimentar tr.

1. "Sotsmetre a l'observació experimental".

Esperimentare.

Per bé que lo propòsit seu fon de subvenir-los, emperò volgué experimentar la constància del Rei/benché il proposito suo fusse sempre di sovenirlo, pur la constància sua esperimentar volé (9).

2. "Exercitar".

Esperimentare.

en sa viril joventut havia experimentada la sua noble persona en l'exercici de les armes/nella sua virile gioventù... la sua nobile persona esperimentato havia (2).

experimentat adj.

1. "Instruït per l'experiència".

Esperimentato.

als cavallers qui en armes són experimentats/per li cavallieri che in arme esperimentati sono (56).

2. "Comprovat".

Esperimentato.

confiant de la molta discreció e virtut vostra per moltes voltes ja experimentada/confidandomi della molta discrezione e virtù vostra per molte volte già esperimentata (445).

expert adj.

"Versat en la coneixença d'una cosa per la pràctica".

Esperito.

Antigament... no era decorat d'honor de milícia sinó lo fort, animós, prudent e molt expert en l'exercici de les armes/anticamente... non era decorato dell'honore della militia se non quello ch'era forte, animoso, prudente e molto esperto nell'esercitio dell'arme (Prol.).

explanat adj.**"Explicat".****Esplanato.**

E en la nit lo virtuós César féu fer les lletres de creença al soldà e al Gran Turc; e explanades en lo nostre vulgar, són del tenor següent/E nella notte il virtuoso Cesare fece fare le lettere di crecenza la Soldano et al gran Turco, le quali esplanate nel volgare nostro, sono del tenore seguente (454).

explicació f.

"Acte i efecte d'explicar".

Explicatione.

No fon de poca estima en l'ànima del virtuós Tirant la novella explicació/Non fu di poca estima nell'animo del virtuoso Tirante la nuova explicatione (427).

explicar tr.

"Exposar amb claredat".

Explicare.

feta reverència al virtuós Capità, explicà la sua ambaixada en estil de semblants paraules/fatto riverentia al virtuoso capitano, in stilo di simile parole la sua ambasciata espicò (425).

explicat adj.

"Exposat amb claredat".

Explicato.

volia tenir consell sobre lo fet de l'explicada ambaixada/sopra il fatto dell'esplicata ambasciata consiglio tenere volea (427).

exprèmer tr.

"Prèmer un cos per fer-ne sortir el líquid o altra matèria que conté".

Spremerai.

les mameles que un poc li penjaven, e ab les mans les estava expriment/le mamele che un poco gli pendevano, le quali con le mani si spremeva (55).

expremir tr.

"Expressar".

Esprimere.

...per moltes raons, les quals per escriptura expremir no es porien/...per molte ragioni le quali per scrittura esprimere non si potriano (431).

expres adj.

"Manifestat explícitament".

Espresso.

de les seues grandíssimes virtuts e cavalleries, se fa singular e expres menció individual, segons reciten les següents històries/delle sue gradissime virtù e cavalerie si fa singular e expres commemorazione, secondo che la seguente historia recita (Prol.).

expressament adv.

"D'una manera expressa".

Espressamente.

la divina bondat de Nostre Senyor... expressament nos mana que no vullam res guanyar injustament/la divina bondà del nostro Signora... espressamente ci comanda che cosa alcuna injustamente guadagnare non vogliamo (183).

exterior adj.

"Situat fora".

Esteriore.

los béns exteriors són donats e atorgats per fortuna/gli beni esteriori son dati e concessi da fortuna (374).

extrem adj., m.

1. adj. "Posat en el més alt grau d'intensitat".

Estremo, infinito, strano.

extrema dolor/estremo dolore (21); la sua biancor és tan extrema.../per lo infinito suo candore... (29); ...la cara, que era d'extrema biancor/...la faccia, che era di strana bianchezza (119).

2. m. "Grau màxim".

Estremo, estemità.

que de tot en tot vinc als extrema, en punt de perdre lo seny/che di tutto in tutto vengo allo estremo et in punto di perdere il senno (161); Gog i tristor ab tant extrem m'han combatuda que per miracle es viva la vostra Estefania/Gaudio e tristezza con tanta estemità m'hanno combattuta che per miracolo è viva la vostra Stephania (461).

en extrem.

In extremo, estremamente.

del meu virtuos marit e senyor, que jo en extrem amava e en grandíssima estima tenia/del mio virtuoso marito e signore, ch'io in extremo amavo et in grandíssima stima tenevo (19); la mia pensa està alterada en extrem/il mio pensiero è alterato estremamente (226).

3. m. "Moment final d'una cosa".

Estremo passo.

joestic al darrer extrem de la mia vida/io son all'ultimo et estremo passo della mia vita (471).

4. m. "Cadascun dels punts més separats d'un objecte".

Estemità.

fon posada dins una tomba... e al'entorn per los extrema d'aquella, de lletres gregues buidades de fin or, se llegien tais paraules.../fu posta in un a tomba... et all'intorno per l'estemità di quella, di lettere grece, cavate nella pietra e piene d'oro, tali parole si leggevano... (485).

extremitat f.

"Excès".

Estemità.

estudie partir-se de totes extremitats per equal espai/studii di separarsi in tutto dalle estemità per equal spatio (143).

F

faç f.

fig. "Aspecte d'una cosa immaterial".

Faccia.

diversos grecs d'amunt recitats... són estats liberats, passant davant la faç de la tua claredat/diversi greci di sopra recitati... son stati liberati, passando dinanzi alla faccia della tua chiarezza (362).

fàcil adj.

"Que s'obté o es fa sense molt d'esforç".

Facile.

La cosa que a nosaltres dona de parer que ab gran dificultat se puga atènyer, és molt fàcil e llauçera/La cosa che a noi altri fa parere che con gran difficoltà ottenere si possa è molto facile e leggiera (349).

facilitat f.

"Qualitat de fàcil".

Facilità.

Amor pot les coses difícils reduir a tota facilitat/Amore può le cose difficili ad ogni facilità ridurre (378).

fàcilment adv.

"D'una manera fàcil".

Facilmente.

los trists e incogitats infortunis exerceixen les forces impetuoses en les humanes condicions e reposats estaments, los quals dura impulsio ponia fàcilment repel lir/gli tristi et incogniti infortunii essercitano l'impetuose forze nelle humane conditoni e riposati stati, li quali dura impulsione facilmente espellere potna (374).

factura f.

"Manera d'ésser feta una cosa".

Fattura.

a imatge e factura seua/ad imagine e fattura sua (81).

facultat f.

"Dret per a fer una cosa".

Facoltà.

li done facultat que ell les devise/gli do facultà che egli elegga (64).

fadri m.

"Infant".

Fanciullo, così.

¿voleu vós que un fadri que escassament se sap cenyir l'espasa, que entre en camp clos?/volete voi che uno fanciullo, il quale appena si sa cingere la spada, entri in campo chiuso? (57); E lo fadri li donà tants colps ab l'espasa fins que l'hagué mort/E così... gli diede tante ferite con la spada che l'hebbe morto (25).

fadrina f.

"Serventa, criada".

Giovane.

una fadrina que dins lo castell era, qui pastava farina, sentí menejar los bacins e fer remor/una giovane, che nel castello era e faceva pasta, sentí gli baccini moversi e fare romore (339).

faedor adj.

"Que es pot o que s'ha de fer".

Fattibile, che si ha da fare, che dare si dovea, ch'era da fare, *

no era cosa faedora per a ell/ non era cosa fattibile per loro (141); no és menor empresa l'experiència feta d'aquesta necessàriament faedora/ché non è minore impresa la esperienza fatta di questa necessariamente che si ha da fare (396); la resposta faedora als ambaixadors del Soldà e del Turc/la risposta che agl'ambasciatori dii Soldano e dii Turco dare si dovea (434); deliberaren del que era faedor/deliberarono di quello ch'era da fare (444); manava la restitució e honor del grec Imperi faedora al César e benaventurat successor Tirant/comandava ch'el si facesse la restitucione et honore dii greco imperio al cesare e fortunato successor Tirante (455).

fael v. feel

faena f.

"Ocupació, negoci".

Facenda, negocii, cosa.

Com la Princesa conegué que Diarfebus era fora de faenes, tramès-li a dir que vingúes a la sua cambra./Quando la principessa cognobbe che Diophebus era fuori di facende, mandogli a dire che venisse alla camera sua. (138); al present jo tinc molta faena/al presente io ho molti negocii (269); hom no pot judicar una tal faena/l'uomo non può giudicare una tal cosa (57).

fora de faena. "Desocupat, lliure".

Fuori di facende.

Com la Princesa conegué que Diarfebus era fora de faenes, tramès-li a dir que vingúes a la sua cambra./Quando la principessa cognobbe che Diophebus era fuori di facende, mandogli a dire che venisse alla camera sua. (138).

2. Vocabulari català-italià

falsà *m.*

"Au de l'orde de les gal·linàcies, amb plomatge molt brillant i cua molt llarga".

Faggiano/fagiano.

donà-li a menjar un parell de faisans/uno paio de faggiani a mangiare gli diede (262); ordenaren que lo sopar fos d'un faisà per ço com és carn cordial/ordinarono che la sua cena fusse d'un fagiano, perché è carne cordiale (227).

falsó *f.*

"Forma d'un objecte".

Fattezza.

ab jaquetes totes d'una color e d'una faisó/con vestiti corti d'uno colore e d'una fattezza (52).

falcó *m.*

"Ocell camisser".

Falcone.

E fon sort que aquell matí ell trqué, per pendre delit, ab falcóns e llebrers, e capant trobaren una llebra/E per ventura avvenne che egli quella mattina uscì con falconi e liverieri per pigliare diletto e, cacciando, una lepore trovarono (299).

falda *f.*

1. "La part inferior d'un vestit talar".

Vesta, coda, habitó, coda della vesta.

E Tirant, coneixent la malícia de la infanta tirà per la falda a Felip que callàs /E Tirante, conoscendo la malitia della infanta, tirò per la vesta Philippo acciò ch'el tacesse (109); vejau si hi hauna dos patges que em portassen les falides perquè no toquen en terra /vedete se gli sanan due ragazzi che mi portassero la coda acciò que non mi toccasse terra. (109); Jo us acurçaria les falides fins a la meitat de la cinta/fino alla correggia l'habitó vi ascorterei (14). La filla del duc de Berri pres la infanta del braç, e la filla del Comte de Flandes li pres les falides /La figliuola del duca di Berri prese la regina a braccio, e la figliuola del conte di Fiandra gli prese la coda della vesta (43).

fig. estar en les falides d'algú. "Estar sempre prop d'algú, fent tot el possible per no separar-se".

Stare fitto ne' panni di.

No cureu, Tirant, d'estar totstemps en les falides de Felip, car en la casa del senyor Rei mon pare hi ha prou cavallers que el servirán /Non curate, Tirante, di stare sempre fitto ne' panni a Philippo ché, nella casa del signor re mio padre, sono assai cavalieri che l serviranno (101).

2. "Peça de vestir de dona, que cobreix des de la cinta fins més o menys avall de les cames".

Vesta/vista (e), grembo, panno, falde della vesta.

volia-us posar la mà davall la falda per cercar-vos les puces/vi voleva porre le mani sotto alla vesta per cercarvi, credo, le pulice (163); Estefania li pres la mà e posà-la-hi sobre les falides de la Princesa/Stephanía gli prese la mano e gliela pose alla vista della principessa (161); tragué una gran grapada de ducats e llançà'ls-hi en la falda /ne trasse una grande brancata di ducati e gettolli in grembo di lei (98); E no dix pus, sinó que baixà los ulls en les falides de la Princesa /e non disse più cosa alcuna, ma abbassò gli occhi ne' panni della principessa. (126); ... llançant-me sobre les falides d la Duquesa /... gittandomi sopra alle falde della vesta della duchessa (246).

3. "La part inferior del casc". **falda del bacinet.**

Camaglio.

posaven les daques dejús la falda del bacinet e allí se fenen malament/cacciavano le daghe sotto il camaglio e li malamente se ferivano (73).

4. "La part baixa d'una muntanya".

Falda.

Véu quasi tota la gent que se n'eren pujats per dar, de les falides de la montanya, la batalla/da quella parte per dare nelle falde del monte la battaglia, vidde que quasi tutta la gente se n'era ascoca (141).

faldetes *f.pl.*

"Falda de dona".

Faldetta (sing.).

entrà per la cambra la Princesa, que venia de la torre del tresor, en camisa e ab faldetes de domàs blanc/entrò nella camera la principessa che venia dalla torre del thesoro in camicia et in faldetta di damasco bianco (146).

falla *f.*

"Manat de branques o brins d'espart que s'encén per fer claror".

Facella.

porten fallas encoses de foc cremant les potències de natura/portano facelle accose di fuoco, abbruggiando le potèncie di natura (374).

fallar *intr.*

"Mancar".

Mancare.

nos fallan onze milia set-cents vint e dos hòmens/undecimila e settecentoventidue huomini si ritrovano a mancare (131).

fallença *f.*

"Falta, mancança".

Mancamento.

haveu defés tant quant vostres forces han pogut vostra empresa, la qual no per fallença de gran empresa ni per flaquea d'ànimo s'és perduda, mas per defect de justa querella/havete offeso tanto quanto le vostre forze hanno potuto. La impresa vostra, la quale non per mancamento di esercito né per debolezza d'animo si è persa, ma per mancamento di giusta querela (165).

fallir tr., intr.

1. tr. "Fer una cosa contra la llei o el costum".

Fallire.Jo que jo he fallit ho emeneu ara/satisfa hora a quello ch'io ho fallito! (11).

2. intr. "Caure en falta".

Falire, mancare, mancamento.Jo us demane en gràcia... que si jo fallis en alguna cosa, m'ho vullau reduir a memòria/vo vi addimando, di grazia... che se per obivione io fallissj in cosa alcuna, mi la vogliate ridurre a memoria (40); si en semblant cas falliu, o inconvenient negú se seguia, no ho volrieu per tot lo món/se in simil caso mancasti, o inconveniente si seguisse, no 'l vorrest'vi per tutto il mondo (280); encara que jo volgues tant errar, amor e sa merced me defendrà tant fallir ancora ch'io volessi tanto errare a venirgli, amore e sua mercede mi defenderia da tanto mancamento (161).

3. intr. "Mancar algú a allò que hom esperava o demanava d'ell".

Mancare, fallire, negare.si ell no podia anar, que la Comtessa no li fallis se il conte non volesse andare, non gli mancasse la contessa (27); jo crec verdaderament che si ell fos estat en libertat sua, que no hi haguera fallit lo credo veramente che, se fusse stato in sua libertat, non haveria fallito (26); en tal necessitat non devia fallir al Rev'n tal necessitat non gli dovea negare (27).

4. intr. "Esser absent algú d'allà on deuria ésser present".

Fallare.e Tirant jamés fallia a les hores que devia/E Tirante giamai fallava al'hore ch'el dovea (124).

5. intr. "No respondre alguna cosa en el moment en què seria necessari".

Mancare.Car en tal punt estic com lo treballat mariner, que fallint-li aquell port a on esperança de repòs presumia.../Et io, che sto in tal punto qual travagliato marinaro che, mancandoli quel porto dove presumea la sua speranza (6).

6. intr. "Mancar, ésser-hi de menys".

Mancare, venire a meno.que altra cosa no em fallia per augmentar la mia misèria/che altra cosa non mi mancava per augmentare la mia miseria (22); Emperò estaven ab congouxa perquè els fallien les vitualles.../impero che stavano con grande angustia perché gli venivano a meno (99).**fallit adj.**

"Mancat".

Mancato, povero, di poco.E a tan fallides esperances, seguint lo costum de les altres, deuriem fer menys ma benevolencia/Et a tante mancate speranze, gli costumi delle altre la mia benevolentia fare minore doveriano (324); mas lo poc cauteiós de vostre pare, fallit de discreció.../ma il poco cauteioso e povero di discrezione di vostro padre... (224); ¡Oh, fallit d'enteniment/O di poco intellieto! (211).**fals adj., m.**

1. adj. "Enganador".

Falso, falsario.¡Encara farà, ab sos falsos ginys, fer-me creure lo que m'ha dit ésser ver!/Anchora farà tutti gli suoi falsi inganni per farmi credere quello che m'ha detto esser vero! (269); vull ésser encorreguda per falsa e fementida, e no em puga allegar, ni ajudar de neguna llei/vo voglio essere incorsa in caso di falsaria e di mancatioe di fede, e che non mi possa alegrare né aiutare d'alcuna legge (147).

2. porta falsa. v. porta

Falsa porta, prima porta.

3. falsa regna. v. regna

Farsardino.

4. m.

Falso.no deceuex lo ver del fals/non discerne il vero dal falso (377).**falsar tr.**loc. falsar la cara a algú. "No mirar-lo de cara".**Fuggire.**no li falsà gens la cara/non lo fuggi per alcun modo (157).**falsedat f.**

"Qualitat de fals".

Falsità.Fallint en lo món caritat, llealtat e veritat, començà mala voluntat e falsedat/Mancando nel secolo la charitat, la fidelità e la veritat, comenciò la mala voluntat, l'ingiuria e la falsità a regnare (32).**falsia f.**

1. "Qualitat de fals".

Falsità.e vós entrau ab la falsia e maldat que de si es obesiada/e voi entrate con la falsità e con la malignità che da sé è conosciuta e ubbidita (154).

2. "Acte o dita de gent falsa, enganyosa".

Falsità, bugia.A qui diu falsitas s'esdevé que no el creu hom de les veritats (...) príncep mentidor, sots lo qual la cosa de son regne, incerta e tremolosa per ses falsies, ahurà a vacil lar/a quello che dice falsità avviene che l'huomo non crede la veritat (...) 1 príncepe bugiardo, sotto il quale la republica del suo regno, incerta e timida per le sue bugie, haverà a vacillare (143).**falsificador adj.**

"Que fa coses falses o enganadores".

Mal commettitore.A vós, Tirant lo Blanc, més cruel que lleó famejant, falsificador i escampador de la sang real d'aquells benaventrats cavallers/A voi, Tirante il Bianco, più crudele che leone famelico, malcommettitore e spargitore del sangue reale de quelli bene aventurati cavalieri (77).**falsificat adj.**

"Enganyós, enganyador".

Falsificato, falsificatore.armes falsificades/armi falsificate (76); cavaller falsificat en armes/cavaliere falsificatore d'armi (77).**falta f.**

"Mancança".

Mancamento.e per falta de bon cavalier perdre lo que tinc.../e per mancamento di buon cavaliere, quello che io ho lo perdesse (229).

2. Vocabulari català-italià

fam f.

"Sofriment produït per l'escassetesa d'aliments".

Fame, carestia.

per sa misèria nos matava de pura fam per l'avarità sua con pura fame mi uocideva (313); a la fi l'afegit Rei hagué d'eixir per força de Londres per la gran fam que hi havia/fu forza alla fine allo afflito re uscir di Londres per la grande carestia che gli era (5).

fama f.

1. "Veü pública de lloança o blasme".

Fama, memoria e fama.

ací será lo gran renom e fama que reportarem per tot lo món/qui sarà il gran nome e fama la qual noi riportaremo per tutto il mondo (23); Los enamorats passats, los quals desitaven de llur glòria deuar fama/Gli innamorati passati, che della gloria loro memoria e fama lasciar desideravano (121).

malà fama. "Mala reputació entre la gent".

Infamia.

car aquella donzella pot ésser dita casta qui dubta malà fama/ché quella donzella può essere detta casta che teme la infamia (209).

2. "Notícia".

Fama.

La fama anà per tot lo castell/La fama si sparse per tutto il castello (26); Venint una vella juià a la fama del seu mal, presentà's davant l'Emperador/Et una vecchia giudea, venendo alla fama del suo male, dinanzi all'imperatore si appresentò (291).

posar fama. "Extendre una notícia perquè es conega".

Levar fama.

e féu posar fama a l'escuder com era mort/fece levar fama al scudiere come egli era morto (4).

famejant adj., m.

"Que té molta fam".

Famejico; affamato.

A vós, Tirant lo Blanc, més cruel que lleó famejant/A voi, Tirante il Bianco, più crudele che leone famejico (77); Beneita siga l'hora que tu vingui a socórrer los famejants.../Benedetta sia l'hora che venisti a soccorrere gli affamati (107b).

famillar adj.

loc. **esperit familiar.** "Dimoni al qual el vulgus atribueix un caràcter no malèvol". v. **esperit**

Spirito famigliare.

famós adj.

"Que té fama".

Famoso, formoso.

lo famós nom dels quals en algun temps d'oblit no será d'annificat/degli quali il famoso nome in alcun tempo da oblio d'annificato non sarà (380); pren experiència d'aquell tan famós cavalier/... come dimostra la esperienza di quel formosissimo cavaliere (33).

fang m.

1. "Lloc fangós; fangor".

Fango.

una atzembia carregada... era caiguada en un fang/una soma carica... era caduta in un fangio (106).

2. fig. "Situació moral molt baixa".

Fango.

Tot lo món és fang e aigua/essendo tutto il mondo in acqua et in fangio (109); veig-vos embolicat en lo fang de perpetual dolor/nel fangio di perpetuo dolore io vi vedo involto (266).

fantasia f.

1. "Creació fictícia de la imaginació".

Fantasia, °.

aparta de l'enteniment tota ira e tristes cogitacions e folles e inútils fantasies/separa dall'intelletto ogni ira e triste cogitationi e pazze et inutili fantasie (374); fantasia féu d'ésser enamorat de la Princesa/fantasticasti nello intelletto vostro di essere innamorato della principessa (151).

tindre fantasia que. "Creure".

Haver in fantasia che, essere di fantasia che.

hinc fantasia que si prestament no veig lo meu Tirant, molt pocoa será la mia vida. ho in fantasia che, se prestamente io non veggia il mio Tirante, che molto poco sarà la mia vita (431). E hinc fantasia que si no anava ab la majestat vostra, que los meus ulls jamés vos veuren/E son di fantasia che, se io non venisse colla maestà vostra, che gli occhi mei giamai non vi vederano (155).

2. "Caprici".

Fantasia.

No es deu negú admirar de res que veja, car cascú ve ab sa fantasia/Non si dee maravigliare alcuno di cosa ch'el veggia, perché ciascuno viene con la sua fantasia (68).

3. "Imaginació".

Fantasia.

E si solamente per la fantasia us passa de voler-lo per marit.../E se solamente vi entra in fantasia di voler-lo per marito... (227).

fantasiar intr.

"Deixar córrer la fantasia".

Fantasticare.

lo seu enteniment discorregué fantasiant quantes dones e donzelles ell en son record havia vistes/il suo intelletto discorse fantasticando quante donne e donzelle egli se ricordava di havere visto (119).

far tr.

"Fer".

Fare.

dix un rei d'armes: "Deixe los aler per far son dever"/disse uno re d'armi: "Lasciateli andare per far il debito loro" (81).

farina f.

"Polvora produïda per la trituració dels grans de blat o d'altres cereals".

Farina, pasta.

Tirant féu traure de la nau moltes bótes de farina/Tirante fece trarre della nave molte botte di farina (105); una fadrina que dins lo castell era, qui pastava farina/una giovane, che nel castello era e faceva pasta (339).

2. Vocabulari català-italià

faró m.

"Fanal, lanterna".

Lanterna.

al cap del bastó posaven una llum dins un faró/al capo del bastone un lume in una lanterna ponevano (164).

farsa f.

"Representació teatral còmica".

Farsa.

Après, les festes duraren tant, ab farses e entramesos/Dopoi le danze, con farsa et intramesi... (282).

fart adj.

"Satisfet d'una cosa fins a l'excés".

Pasciuto e pieno.

No es moga negú fins que sien ben farts d'aigua/Alcuno non si mova fin a che non siano ben pasciuti e pieni d'acqua (133).

fig.

Satio, pasciuto.

ell serà fart de raó/il quale sarà satio con ragione (127); E bé voleu ésser fart d'honor/Ben volete... esser pasciuto d'honore (78); més val morir defenent vostra honor e fama com a catòlics cristians, que viure catus e deshonrats e farts de mal/più vale a morte, difendendo come a catholici christiani il vostro honore e la vostra fama, che vivere schiavi, svergognati e pasciuti di male (340).

fartar-se pron.

"Fer una cosa fins a no tenir-ne més ganes".

Pascersi.

e ella se fartava de plorar/et ella si pascova di piangere (220).

fasos m.pl.

"Les matines del dimecres, dijous i divendres sant".

Mattutino.

oien los fasos/udivano il matutino (98).

fastig m.

"Sentiment de repugnància".

Noia.

tinc fastig de recitar-les-vos/ho a noia di recitarlo (214).

fastijós adj.

"Que dóna fastig".

Horribile.

fastiós menyspreu/horribile dispregio (173).

fat m.

1.pl."Divinitats o forces desconegudes que fixaven per endavant la successió i desenllaç dels esdeveniments".

Fati/fatti.

los implacables fats/implacabili fati (20); los fats envejosos/gli fatti invidiosi (187).

2."Futur".

NT.

Quan en la roca veuràs / lo pas de la serpent, / de la dona sabràs / tot son enteniment. / Hom no sap l'aucell / volant on se posarà, / ni el fat del joveucll / si bo o mal serà./Quando il vestigio su la pietra e forma / che fa l'astuto serpe vederai, / tutto il viaggio che nell'aria forma / il pennuto volante augel saprai, / l'acquosa via e la incognita forma che fa la nave in mare cognoscerai. / Così del giovanetto, quando cresce, / se in bene o in male sua gioventù nesce. (172).

fatiga f.

1."Estat d'exhauriment a causa d'un treball excessiu".

Fatica, affano e cura.

pres un gran sac de ducats que ab fatiga Hipòlit lo podia portar/prese un gran sacco di ducati che con fatica Hippolito gli potea portare (264). Los enamorats passats... ab gran fatiga treballaven per venir en alegria reposada/Gli innamorati passati...con grande affano e cura si affaticavano per venire a letitia riposata (121).

2."Accions que causen aquell estat".

Fatica.

la passió e poc saber vivament les mies faticues a dir no em donen illoc/la passione et il poco saper mio non mi concedon luogo che vivamente possi dire le mie fatiche (6).

fatigar tr.

"Donar fatiga, cansar".

Affaticar(si)/faticare, aspettare.

jo us suplic... que no ploure ni vullau fatigar la vostra virtuosa persona per mi/oi vi suplico che... non piangete né vogliate affaticare la vostra virtuosa persona per me (22). L'Emperador lo tomà a pregar e a fatigar que el prengués./L'imperatore lo tomò a pregare et affaticarsi che lo prendesse. (161), per no fatigar faltaesa vostra/per non faticare faltezza vostra (217); E per no fatigar les orelles dels oïdors de les infructuoses paraules que han oïdes/e per non aspettare le orecchie degli auditori delle infruttuose parole che hanno udito (183).

fatigat adj.

1."Cansat".

Affaticato/faticato, affaticato e stanco.

la mia fatigada pensa/al mio affaticato pensiero (129); Lo Rei, fatigat per les nafres que tenia.../Ma alquanto faticato per le ferite che havea... (25); lo rei Escariano tenia la gent e los cavalls molt fatigats e havien mester repòs/havea la gente e gli cavalli molto affaticati e stanchi e di riposo bisogno haveano (456).

2."Ocupat".

Affaticato.

trobà la Princesa en lo consell ab l'Emperador sobre les banderes, per les quals ab gran treball tots los mestres fatigats estaven/la principessa nel consiglio con l'imperatore sopra alle bandiere trovò, sopra le quale con gran travaglio tutti gli maestri affaticati stavano (277).

fatigós adj.

"Que produeix cansament".

Faticoso.

tinc confiança en tu que em consentiràs que done fi a mos faticosos treballs/ho confidentia in te che mi consentirai che dia fine agli miei faticosi travagli (316).

faula f.

"Cosa que es conta i no és veritat".

Favola.

alguna desafortunada persona vos haurà fet creure que alguna faula orpèllada/alcuna eorsona disgraziata una orpèllata favola vi haverà fatto credere (226).

favor m.

"Disposició a concedir avantatge a algú amb preferència a d'altres".

Favore.

parlat havien en favor de Tirant/haveva parlat in favore di Tirante (154), per lo qual ha rebut, no solament subvenció, socors, favor i continua defensió i adjutori, mas encara liberació e dellurament de tanta opressió, perill evident e certa captivitat/per il quale l'impeno greco non solamente sovvenbone, soccorso, favore, continua difensione et aiuto, ma anchora libertà e liberazione di tanta oppressione, periculo evidente e certa servitù (453).

favorable adj.

"Que obra o està disposat a obrar en favor d'algú".

Favorevole, in favore.

per bé que la pròspera fortuna li sia estada favorable/per ben che la prospera fortuna gli sia stata favorevole (114); en son consell no deu dir paraules favorables de ningú/nei consiglio suo non dee dire parole in favore d'alcuno (64).

favorir v. afavorir

favorit adj.

"Que és objecte de la predilecció d'algú".

Favorito.

tu seràs en ma opinió e més favorita de totes les altres/sarai nella gratia mia e più favorita di tutte le altre (262).

fe f.

1. "Creença ferma en la veritat d'una cosa".

Fede.

infels crudelissims e de poca fe/crudelissimi infideli e di poca fede (20).

2. "Fidelitat, observança".

Fede.

del llur rei Cale ben Cale, qui sobre fe havia fet morir... lo ambaixadors/del loro re Cale-aben-Cale, il que, sopra la fede, havea... fatto morire li ambasciatori (23).

3. "Conjunt de dogmes i principis que constitueixen el fonament d'una religió", en la loc. **article de fe.** v. **article**

Articolo della fede.

4. "Paraula donada".

Fede.

Oh, sens fe, de quina pena serà digne si jo no et vull perdonar?/O senza fede! Di qual pena sarai degno, se io non ti voglio perdonare? (163).

(prometre/jurar) **a fe de.**

(Promettere/giurare) **a fede di.**

Paro reverent, pux me féu tanta gràcia, jo us promet, a fe de rei, que no passaré un punt d'ordinació vostra./Reverendo padre, poichè tanta gratia mi concedete, di non uscire un punto dell'ordinano vostro a fede di re vi prometto (10); jo et jur, a fe de cavalier que, si jo visc, la satisfacció serà tal que en restaràs content/ió ti giuro, a fede di cavaliere, che tale sarà la satisfatione che contento ne restera; (303).

fe conjugal. "Fidelitat conjugal".

Fede coniugale.

amor e fe conjugal/amore e fede coniugale (3).

bona fede.

Ragione.

Atorgant vós bona fe, coneixeu que jo dic gran raó e veritat./Oh, dando voi luogo alla ragione, coqnoscete che io dico gran ragioni e verità! (138).

donar fe.

Dare fede, fidarsi.

¿E no sabeu vós... qui no ha fe no pot donar fe? ¿Com la podem donar de vós que semblant malvestat haveu comesa de fer vers nosaltres...?/E non sapete voi... "Chi non ha fede non può dare fede"? Come ci potremo fidare di voi che di far verso noi altri simil malignità avete commesso...? (153).

5.excl. **per ma/la mia fe!, a la mia fe!**

Per mia fé/fede!, alla mia fé!

Per ma fe -dix la Comtessa-/Per mia fé -dixse la contessa- (21); Per la mia fe/Per mia fede (23); Per ma fe, vós estau en gentil punt -dix- per ajudar-li/Per mia fede, voi seti in gentil punto per aiutarla! (236); A la ma fe -dix Tirant- tu dius una gran veritat/Alla mia fé -dixse Tirante-, tu di' una gran veritá (163).

6.excl. **a bona fe!**

A buona fé!

A bona fe no faré -dix Plaerdemavida/A buona fé, non farò -dixse Piaceredimavita (220).

7.Refrany. **qui no ha fe no pot donar fe.**

Chi non ha fede non può dare fede.

¿E no sabeu vós... qui no ha fe no pot donar fe?/E non sapete voi... "Chi non ha fede non può dare fede"? (153).

febre f.

"Elevació anormal de la temperatura del cos".

Febbre.

Tirant respòs que una poca de febre s'hi era mesclada/Tirante rispose che un poco di febbre gli era venuta (167).

febril adj.

"Brillant a força de fricció".

Forbito, lucente.

elm... d'acer ben febril/un elmo... d'acciaio ben forbito (85); véu quatre armes molt ben febrils/vidde quattro armature lucentissime (68).

fecund adj.

"Que produeix fruit".

NT.

Oh mare semblant a ovella fecunda qui has partit lo fill per a ésser mort e trossejat en la cruel batalla/O madre simel a quella che ha partorito il figliuolo per esser morto nella crudel battaglia! (22).

feel *adj.,m.* (fel, fael)1. *adj.* "Fidel".**Fedele/fidele.**

E pensau que els grecs vos tinguen per fel a la pàtria?/e, se pensate che gli greci vi tinghino per fedele alla patria... (154); E si no fossen estades les sues fels armes, ell fóra mort aqueilla vegada/e, se non fussero state le sue fidele armi, a quella volta egli era morto (157).

2. *m.* "Encarregat de vigilar el correcte desenvolupament dels encontres entre cavallers en els torneigs".**Fedele.**

lo Rei manà als fels que els lleixassen anar/il re commandò alli fedele che gli lasciassero andare (59); a tots los alcadís, batles, alcadís, oficials, fedeles nostres/a tutti gli capitani, governators, podestà, bargelli et oficials fedeles nostri (455); Tirant cridà els fels; e en presència d'ells se desdigué del lleig cas de traicó que posat li havia/Tirante chiama gli fedeles; et in presentia loro si disdise e menti del brutto et enorme caso di tradimento che imposto gli havea (82).

feeltat *f.*

"Fidelitat".

Fedeltà.

lo Rei los manava, sots pena de la feeltat, que vinguessen a ell ab tota la gent/il re, sotto pena della fedeltà, gli comandava che con tutta la gente a llui venissero (328).

felxuc *adj.*

"Molest, enutjós".

Fastidioso, affastidito, tristo, afflitto e fastidito.

Val-me Déu, i com est felxuc!/O signor Dio, come tu sei fastidioso! (233); Davallau, doncs, celestials núvols, prenint lo meu felxuc cos/Descendeti, adunque, celesti núvols e prendeti il mio affastidito corpo (400); no sé si mans d'àngels o celestials moviments han girat la mia felxuca e trista persona vers la porta del meu desaconsolat retrat/non so se mani di agnoli o celesti moviments hanno girato la mia stanca e trista persona verso l'uscio di mio sconsolato camerino (434); sosteniu lo felxuc cos de la deserta Estefania, carregada ab cadenes de tanta captivitat/sosteneti afflitto e fastidito corpo della disgraziata Stephania, carica di catene di tanta servitù (443).

fel**fel** *f.*

"Humor viscos que procedeix del fetge".

Fela/fiele (f./m.).

la fel li esclatà/la fela gli scoppió (80); les coses als altres no pocs dolces, a mi en equal de fel amarguen/le cose, agli altri non poco dolci, a me simile al fela amareggiano (325); E Tirant comprà una fel de balena/E Tirante comparò una fiele di balena (304).

felicitat *f.*

"Satisfacció completa de l'ànim".

Felicità.

felicitat no pot ésser trobada sinó per bonea de vida/la felicità non può essere trovata se non per bontà di vita (219).

felló *adj.*

1. "Irat, enutjat per la ira".

Incrudelito, corruciato.

prega't-ne, per amor de mi, que no estiga així felló/pregalo, per amor mio, che non sia così incrudelito (146); no dubtarà de dir-vos com serà felló: 'Anau per a mala dona.../non dubtarà di dirvi, come sarà corruciato: 'Andatvene, mala femina...' (227).

2. "Que expressa ira".

Irato, nudo.

fellona cara/irato volto (351); espasa fellona/spada nuda (114).

fellonla *f.*

"Ira, irritació de l'ànim".

Ira, crudeltà, ira e crudeltà; ira, crudeltà e sdegnó.

E posareu-los en noves e tan prest li passarà la fellonla/metteli in parole incontinente l'ira gli passarà (146); mostra malvestat e fellonla/malvagità e crudeltà dimostra (228); me dóna de parer que en tal cas li passaria gran part de la fellonla que contra mi té injustament/lo son di parere che gli passaria gran parte dell'ira e crudeltà che contro di me ha injustamente (242); posà's en la pressa de la gent per departir-los, per ço com havia vist que s'hi mesclava fellonla/si puose nella lotta della gente per dipartirgli, vedendo che già se gli mescolava ira, crudeltà e sdegnó (189).

feltre *m.*

"Drap gruixut de llana o d'altres fibres no fabricat a base de fils d'ordit o trama".

Feltro.

sobre l'elm portava un capell de feltre tot brodat de moltes perles/sopra l'elmo portava un capello di feltro tutto ricamato di molte perle (189).

fembra *f.*

"Dona".

Femina.

¿E què fan allí aquelles fembres, entre la gran multitud dels hòmens?/E che fanno là quelle femine fra la gran moltitudine degli huomini? (349).

fembra comuna. "Prostituta".**Commune femina***.**

Lo jove se pensà que fos qualche folla fembra o comuna qui estigués allí per fer bona companyia als hòmens qui passaven per aquí/Il giovane si pensò che fusse qualche pazza o communa femina, che stesse lì per far buona compagnia a li huomini che per qui passassero (410).

femení *adj.*

"Propi de les dones".

Muliebre.

E si dius que natura ha constituït la tua noble persona en estat femení, pusil l'ànim e temerós, sia lo teu ànim constant e viril/E se dice che natura ha costituito la tua noble persona in stato muliebre, pusillanimo e timoroso, sia il tuo animo costante e virile (374).

femenil *adj.* (feminil)

"Propi de les dones o femelles".

Feminile.

la feminil condició/la feminil conditione (2); La gent qui és d'allí natural, molt bona e pacífica e de bona conversació, les dones d'allí naturals són molt feminils/La gente che gli è ononda è molto buona, pacífica e di ottima conversazione; le donne de lì native sono molto feminile (330).

fementit adj.

"Mentider".

Mancatore di fede, mancatore e mentitore di fede, che ha mentito alla fede.

vull ésser encorreguda per falsa e fementida, e no em puga allegar, ni ajudar de neguna llei; io voglio essere incorsa in caso di falsaria e di mancatrice di fede, e che non mi possa allegare né aiutare d'alcuna legge (147). lleixar-te dins la lliça vençut o fementit vintó, per mancatore e mentitore di fede nel steccato lasciarti (150). Aquest és aquell cavaller desdit e vençut e fementit; Questo è quel cavaliere disdetto e vinto, che ha mentito della fede (84).

femini v. femeni

fendre tr.

"Dividir una cosa en dues o més parts per ruptura o per tallament".

Dividere.

posà la mà a la petita axxa e tan gran colp donà a un moro en lo cap, que fins als pits lo fendé; puose mano alla picciola azza, e tanto gran colpo a uno moro nel capo diede che gliel divise (337).

fenella f.

"Escletxa, obertura llarga i molt estreta".

Fessura.

véu, per una poqueta fenella que en la porta era, a l'Emperador e als matges qui del seu mal disputaven; per una picciola fessura che nella porta era, vidde l'imperatore e gli medici che del suo male disputavano (262).

fengir tr.

"Simular".

Fingere, mostrare.

e fengien que les unes anaven en Alexandria; fingendo che parte andavano in Alessandrie (98); voltem l'esquena, fengint que fugim; voltate le spalle, mostrando di fuggire (24).

fengit v. fnglit

fenir v. finir

fènix m.

"Persona o cosa única per la sua excel·lència".

Phenice/fenice (f.).

la majestat vostra no té par, com lo fènix; la maestà vostra non ha pari, come la phenice (132). ¡Oh senyora Princesa, qui sou fènix del món... ¡O signora principessa, che seti phenice del mondo! (297). aquest que entre els vivents un fènix s'estimava; questo che fra gli viventi un fenice era stimato (472).

fènyer-se pron.

"Fingir-se".

Persuadersi.

no es fenya ésser amat d'alquí; non si persuada ésser amato d'alcuno (143).

fer adj.

1. "Salvatge, no domesticat".

Fero/fiero.

bèsties feres; bestie fers (15). feres bèsties goloses; fiero golose bestie (156).

2. "Que fa mal".

Fiero.

li donà tan fer colp per mig del cap que lo hi partí en dues parts; con la spada gli diede un tanto fiero colpo sopra il capo che gliel divise in due parti (239).

2. Vocabulari català-italià

fer tr.,pron.

1.tr."Crear, produir, fabricar".

Fare, fabricare, fornire.

E havia fet fer un anell d'or ab les armes sues i de la Comtessa, lo qual anell era fet ab tal artífici, que es departia pel mig/Et aveva fatto fare uno anello d'oro con le arme sue e della contessa, e quale era con tal magistero fabricato che si dipartiva pel mezzo (2). E com la tomba lon fata.../E quando la tomba fu fornita (78).

2.tr."Donar".

Rendere, conciedere.

em faràs de traüt dos-cents milia nobles cascun any/e ciascuno anno CC mila doble di tributo mi renderai (13); faç-te, Senyor, infinides gràcies de les moltes honors que m'has fetes e em fas cascun dia/E rendoti, Signore, infinite gràcie delli molti honon che m'hai concesso e mi concedi cascun di (83).

3.tr.,pron."Realitzar; cometre un acte".

Fare, commettere, incorrere, bandire, contrattare, licere, *; farsi, spendere, commettere.

les maleses que haveu fetes a mi/e malitie che m'haveu fatto (154). bona demanda fa/buona dimanda havete fatto (14)... La primera defensant l'Església, matant e malmetent totes gentis qui mal volen fer en aquella.../... il primo, defendere la chiesa, amazzando e destruggendo tutte le genti che male in quella vogliono commettere (35). Si vostra mercè se dona...gran erra fare.../Se vostra mercè si dà... incorrali in non poco errore (310). Com la virtuyosa Comtessa sabé que lo Rei tal crida feta fer havia.../Tunc molt atribulada/Quando la virtuyosa contessa seppe che 'l re aveva fatto bandire simel grida...restò atribulatissima (20). lo rei de França era molt content que Feip son fill fas lo matrimoni ab la infanta Ricomana/il re di Francia era molto contento che Philippo, suo figliuolo, contratasse matrimonio con l'infanta Ricomana (109); descooneixa a pare e a mare e, si dir me fa, quasi a déu/lo era diconoscente a padre, a madre e, se dire mi ica, quasi a Iddio (251), qui proferi molt e féu poo'fece molte proferite, ma pochi fatti (99); al cap del pont féu s'hi un bell fet d'armes/al capo del ponte si fece un bell fatto d'arme (18). De mati anaven a l'Església, on se feien solemnes professors e oficias/La mattina andavano alla chiesa, dove solenni processions et ufficii si facevano (450), e tot aquell dia no s'hi tenia de fer sinó danses o momos/e così quel giorno non si aveva a spendere in altro che in danze moresche e representationi (45); s'hi feien de grans morts/di grandi homicidii si commettevano (334).

4.pron. loc. **fer-se a comparar.** "Esser comparabile".

Essere da comparare.

les batalles de terra, que no es fan a comparar ab les de mar/battaglie di terra, le quali non sono da comparare a quelle di mare (164).

5.tr."Importar".

Fare.

¿Què em fa a mi... que tot lo món ho sapia...?/Che mi fa a me... Che tutto il mondo il sappia...? (214).

6.pron."Dividir-se".

Dividersi.

Com foren dins lo gran pati, se feren dues parts/E quando furono nel gran cortile, in due parti si divisero (222).

7.tr."Tractar, considerar".

Ubidire.

E per ço vull ordenar de ton delitós viure ab tres-cants menjadors ordinàriament en ta posada, e facen a tu com a senyor/E per questo voglio ordinare che 'l tuo diletto vivere con trecento bocche ordinariamente sia nel tuo alloggiamento, e che te ubediscono come signore (264).

8.tr."Convertir en tal o tal cosa en quant a manera d'esser, a condició, etc..".

Fare.

après que hagué fet cavalier lo fill.../havendo fatto cavaliere il figliuolo (25). Los esperons...singifiquen que lo cavalier deu punxar lo poble per fer-lo virtuos/Li speroni...singificano che 'l cavaliere dees stimulare e pungere il popolo per ferlo virtuoso (35).

9.tr.,pron."Creure o fingir creure que una persona és o fa tal o tal cosa".

Fare; farsi, fingersi.

Ai na beneital Com sabeu fer lo piadós/Hi, purità! Quanto sapeti ben fare lo pietosol (437). Ell se fa enamorat de mi, e volria'm alçar la camisa/Egli si fa innamorato di me, e vorria levarmi la camisa (230). restà allí fart-se mala/Hi rimase fincondosi infermo (159).

10.Amb complement infinitiu, expressa acció causativa de l'acció significada pel verb complement.

Fare.

E aquella nit féu molt bé guardar lo camp/e quella notte 'l re face molto ben guardar il campo (23). féu-se traure una gran caixa de moneda/fattosi portare una gran cassa di moneta (2).

11.Equival a un verb d'acció sobreentés, del qual ocupa el lloc.

Ricevere.

E preç-te no em faces més raons en cobrar lo que és teu, que seria la cosa que més me podries enutjar, e a la fi te seria forçat de fer-ho /E ti preiego che più non facci ragione di darmi quello ch'è tuo, che sarà cosa che più molestare mi potessi, et alla fine sarèsti sforzata a riceverlo (371).

12.Unit a un substantiu o adjectiu forma diverses locucions: **fer armes/fer les armes, fer bondat, fer (mala) cara, fer carrer, fer cas, fer cert de, fer (la) crida, fer-se fort, fer gràcia, fer gràcies, fer mal (el cap), fer mal (a algú), fer principi, fer raons, fer sobres, fer testimoni, fer valença, fer vent, fer vela, fer la via, fer una volta.** (v. el subst. o adj. que forma la loc.)

Combattere; fare l'armi, defendere el campo; fare bontà; mostrare tristo volto; facendo nel mezzo strada; far caso; fare certo di; fare la grida, fare bando, bandire grida; forte, farsi forte; fare gratia, concedere gratia; rendere gratia/e; offendere, dare offensione; fare male (il capo); fare principio, dare principio; ragionare, fare ragione/ragioni, allegare ragioni; fare forza, fare violentia, fare violentia e forza, fare soperchiaria, superchiare; rendere testimonio, testimoniare; dare aiuto (e gente); fare vela; spirare el vento; fare la via di, andare alla volta di, aviarsi verso; fare una volta.

ferament adv.

"De manera feroç".

Feramente/feramente, fortemente, con gran fieraça.

e encontraren-se tan ferament que es romperen les lances/con le lancia... tanto feramente si incontromo che le ruppero in minuti pezzi (59); ab les espases se combateren molt ferament/con le spade in mano... ferissimamente si combattevano (387); E pres-se molt ferament a plorar/E fortissimamente a piangere cominciò (236), e mordé'l en la gaita tan ferament que mort lo féu caure en terra/con gran feriaça, mordendogli la mascella, in terra morto cadere il fece (68).

feraa* f.

"Por intensa".

Ferità.

perquè...los vostres ulls, havent perduda la feraa de tan temerosos actes, se poden cansar/E gli occhi vostri, havendo persa la ferità di tanti timorosi atti, stancare non si ponno (402); e les tuas orelles haunen feraa d'oír lo desorde de tanta amor sens comparació que al negre has mostrada/e le tue orecchie havenano ferità d'udire il disordine di tanto amore senza comparatione che al negro hai mostrato (295).

feredat f.

"Horror, por intensa".

Bestialitat.

...La qual, planament racional, més feredat de tan espantable crim que admiració porta ab si/Ché, propiamente parlando, bestialità dire si doveria de tanto spantevole peccato che ammiratione porta con sé (268).

ferida f.

"Lesió produida en el cos".

Ferita.

ell sentí molt gran dolor de la ferida/sentí grandissimo dolore della ferita (157).

feridor m.

"Que fereix".

A ferire.Lo Rei fon lo primer **feridor**/li re fu il primo a ferire (25).**ferir tr.,intr.**

1.tr."Topar un objecte en moviment amb un altre".

Battere, percollere.pres dues pedres, una en cascuna mà, e **feria** l'una ab l'altra/toise due pietre, una in ciascuna mano, e **battendo** l'una con l'altra (141); per dolor de la tua mort les nostres mans dretes **ferin** los nostres pits/le nostre destre mani gli nostri petti **percollono** (474).

2.intr."Envestir".

Ferire, dare (tr.), assaltare (tr.), entrare nel fatto d'armi, fare (e).ab gran alegria **ferim** contra nostres enemics/**feriamo** nelli crudelissimi mori con grande nostra allegrezza (23); los moros veren venir la galera, e venia a **ferir** en aquell lloc on els destjaven/gli mori viddero venire la falera che veniva a **dare** luogo dove loro desideravano (299); ab gran animo **feri** en los moros/con grande animo **assalto** li mori (12); Com Tirant véu que casi la meitat de la sua gent **havia ferit**.../Quanto Tirante vidde quasi la metà delle sue genti **era entrata nel fatto d'armi**... (157); gitau-vos en lo lit com ella hi sia nua o en camisa, e **feriu** valentment, que entre amics no hi cal tovalla/gittatevi nel letto come ella li sia ignuda o in camiscia, e **ferite** valentemente, ché fra gli amici non gli bisognano carmonie (229).3.tr."Donar colps violents", en la loc. **ferir dels esperons**. v. **esperó****Ferire degli sproni.****feri** lo cavall **dels esperons** e contornàli alli moltes voltes/**feri** il cavallo **degli sproni** e molte volte li volteggiò (264).**ferm adj.**

1."Que no es mou".

Fermo.miraven les dones qui estaven **fermes** que no es movien/videvano le donne che stavano **ferme** e non si movevano (343).**terra ferma**. "Terra continental (en oposició a les illes)". v. **terra****Terraferma.**

2."Segur, cert".

FermoE Tirant tornà amonestar la sua gent, e aconsellà que tingueren lo cor **ferm**/E Tirante tornò a prepare, armar/estrarre e consolare le sue genti che tenessero il cor **fermo** (157).3.loc.adv. **de ferm**. "Intensament, amb força".**Fermamente.**jamés vos poden mirar en la cara **de ferm**/giamai non vi ponno **fermamente** guardare nel volto (310).**fermall m.**

"Conjunt de dues peces de metall que serveix per subjectar dues vores d'un vestit, un cobricap, etc.".

Fermaglio/formaglio, gioiello.tot lo sòl de la caixa cobert de ducats e **fermalls**/tutto il fondo della cassa coperto de ducati e di **fermagli** (265); portaven grosses cadenes d'or e **fermalls** d'or/portava grosse catene d'oro con **fermagli** d'oro (42); lo **fermall** estava lligat ab la cordonera del brial e no es podia llevar sens que no los descordada/il **gioiello** era legato con la cordella della vesta, non si poteva torre s'ella non si disacciava (60).**fermament adv.**

"D'una manera ferma".

Fermamente, per fermo.e així ho devem creure **fermament** sens dubitació alguna/e così **fermamente** senza dubitazione alcuna credere il doverno (210); e cregué **fermament** que així devia ésser/et hebbe **per fermo** che così ésser doveva (173).**fermar tr.,intr.**

1.tr."Ligar".

Firmare.**haqué fermat** un arque/**haveva firmato** un arcano (106).

2.tr."Establir amb força legal un tracte, conveni, etc.".

Fermare, confirmare/confirmare, formare.**ferme** la pau/**fermi** la pace (351); lo matrimoni se **fermará**/il matrimonio... si **fermará** (101); aquell dia **era estat fermat** lo matrimoni/in quel di **era stato confermato** il matrimonio (29); **ferme** tot lo que els volgueren/**confirmò** tutto quello che loro volessero (154); ...haurá restituits los dans, e reparats los enderrocaments, e **fermada** pau...haverá ristorato gli danni, rparate le ruine, **fermata** la pace (143).3.intr."Aplicar amb fermesa". (**fermar d'esperons**) v. **esperó****Toccare di sproni.****fermetat f.**

1."Qualitat de ferm".

Fermezza.veig que amor no és certa, ni ab **fermetat**, entre los estrangers/vedo che amore non è certo né con **fermezza** negli forastieri (258).

2."Seguretat".

Certezza.suplic-vos que em besau en senyal de **fermetat**/vi supplico che mi basciati in segnale di **certezza** (262).**feroç adj.**

"Cruel, propi de feres".

Feroce.com a **feroce** leons batallant los restava de cavallers la man dreta armada/come **feroci** leoni combattendo, la man destra da cavaliere armata gli restava (394).**ferocitat f.**

"Qualitat de feroç".

Ferocità.los crestans qui ab ell eren havien pres molt gran ànimo e **ferocitat**/gli christiani che con lui erano grandissimo animo e **ferocità** preso havevano (349).

ferramenta f.

1. "Conjunt de coses de ferro que formen part d'un objecte".

Ferro.lo teler del teixidor no es podia ésser fet sens ferramenta/il telaro non potea esser fatto senza ferro (41).

2. "Conjunt d'instruments de ferro".

Ferri e instormenti.los turcs, que venen que massa los estrenyen, desespararen la ferramenta e posaren-se en fuga/gli turchi, che viddero che troppo gli astringevano, gli ferri e gli instormenti, che portato havevano, abbandonoron et in fuga si puosero (286).**ferrar* tr.**

1. "Clavar les peülles d'una bèstia".

Ferrare.ferrà sos cavalls/ferrasse gli suoi cavalli (133).

2. "Subjectar amb cadenes o grillons".

Porre i ferri, serrare, ferire.pres lo Rei e posà'l dins una cambra e féu-lo bellament ferrar, e a Tirant desplagué molt, però per no enuñar lo Cabdillo no dix res. Aprés que lo Rei son ferrat, entraren en la torre maestra/presè il re et in una camera il pose e bellamente il fece serrare, et a Tirant molto spiacque, ma per non fastidirlo nulla non disse. Dipoi che 'l re fu posto in ferri, nella maestra torre introron (318); só estai pres e ferrat/son stato preso e ferito (374).**ferre v. ferro****ferrer m.**

"Home que treballa el ferro".

Ferraro, fabbro, sartore.Entre los ferrars e los teixidors fon lo divis/Fra gli ferrari e gli tessitori fu (41); posen-lo ab un ferrer perquè los braços li tomen asits e forts/lo poneno con un fabbro acciò che le braccia gli divenghino forti e potenti (239); Entre los ferrers e los teixidors fon lo divis, car los teixidors de lli deien que deven preceir als ferrers/... Fra gli sartori e gli tessitori fu, che gli tessitori da panni di lino dicevano che dovevano procedere agli ferrari (41).**ferrigible* adj.**

"Frangible, trencadís".

Frangible.E fongüent era compost de tais materials que neguna natura de metall que en sia tocat toma ferrigible sol que hi estiga per espai de tres hores/E fongüento era composto di tali materiali ch'alcuna natura di metallo, che toccò ne sia, frangibile divene, sol che per spatio di tre hore gli stia (304).**ferro m. (ferre)**

1. "Metall fàcilment oxidable".

Ferro.Jo bé sé que ella no és dura com a ferre ni és de pedra esculpida./lo so bene che ella non è dura come è ferro n'è di pietra scolpita (290); les nostres persones no oien ni saben a res de tot açò, sinó que oien a ferro acerat/le nostre persone non sanno da buono né hanno odore di questo, ma hanno odore di ferro acciaiato (134).

2. "Peça de ferro que forma part d'una arma".

Ferro.e aquesta planxa redona ab los ferros de diamà se vénen encasar dins la llança d'un ferro tot sol'et in questa vera rotonda con gli ferri di diamanti si veniva a incassare la lancia (46).

3. "Grilló, cadena".

Ferro.ab los ferros lo féu pujar a cavall/con gli ferri ascendere il fece (343).

4. pl. "Eina d'un ofici".

Ferro.lo Capità devia tenir aquell consell contra los enemics lo qual serven los metges contra les malalties deis hòmens los quals vencen e sobren algunes vegades ab fam, altres ab ferre/il capitano dee tenere quel consiglio contro gli nemici il quale gli medici serbano contro le infermità degli huomini. li quali alcuna volta con fame, altra volta con ferro, vincono e superano (288).

5. "Arma o instrument de tall".

Ferro.Pòrcia, com no pogués haver ferro prest ab què es matàs... begué carbons foguejants i mori/Portia... non potendo haver ferro con cui si occidesse... carboni ardenti bevete e mori (309).**fèrtil adj.**

"Que produex abundantment".

Fertile.En la fèrtil, rica e delitosa illa d'Anglaterra/Nella fertile, ricca e dilettevol isola d'Inghilterra (2).**fervent adj.**

fig. "Ple de fervor, d'ardor".

FerventeE per ço no fretura que us mostre ab paraules la mia amor ésser estada la major e més fervent que jamés home a neguna dona portés per sola fama/E per questo non bisogna ch'io vi mostri con parole il mio amore esser stato il maggiore e più fervente che giamai [huomo] a veruna donna per la sua fama portasse (411).**fervor f.**

"Ardor de sentiment".

Fervore.placià't que no et recorden les mies iniquitats antigues, ni les follies les quals ha commogudes la furor e fervor del seu mal desig/piacciati di non ti raccordare le mie iniquità antiche né le pazzie, la quali han commosso il furore e fervore del suo male desideno (478).**fes adj.**

"Obert amb un talla llarguer".

Fesso.les mànegues obertes e fesses a costats/le maniche aperte e fesse d'ogni lato (68).**fesomia f.**

"Fisionomia, aspecte exterior d'una persona".

Fisionomia.venia ab la barba fins a la cinta e los cabells fins a les espatles, magre, descolorit e tot mudal de la sua bella fesomia/el veniva con la barba fino alla cintura e gli capelli fino alle spalle, magro, scolorito e tutto mutato nella sua bella fisionomia (459).

festa f.

1. "Solemnitat o cerimònies amb què es celebra la memòria o l'escaiença d'un esdeveniment es dona esplai a la gent".

Festa, nozze.

féu aparellar molt gran festa al Rei de França/grandissima festa preparare gli fece (114); en aquestes honrades festes hi són venguts molts cavallers de gran autoritat e senyoria/a queste honrate nozze sono venuti infinî cavalieri di grande autorità e signoria (56).

2. "Demostració d'alegria".

Festa, carezza.

los féu molta festa/gli fece molta festa (24); festejant-se de les festes que entre esposats s'acostumen/festeggiandosi delle feste che fra sposi... si usa (43); los féu inestimable festa/li fece inestimabil carezza (109).

 festejar tr.,intr.

1. intr. "Fer festes".

Festeggiare (tr.).

¿Qui em fania a mi estar... de no dansar e festejar...?/Chi mi fania stare... di danzare e festeggiare...? (127).

2. tr. "Obsequiar amb festes o afalacs".

Festeggiare/festeggiare.**

e tots... vengueren... per festejar lo Rei e la novella Reina/e tutti... vennono... per festeggiare il re e la novella regina (26); portà'l a la cambra de l'excelsa Princesa, qui estava... festejant al rei de Sicília/condusselò alla camera dell'excelsa principessa, la quale stava... festeggiando il re di Sicilia (452).

3. tr. (recípr.) "Parlar amb l'enamorat o l'enamorada".

Festeggiarsi.

festejant-se de les festes que entre esposats s'acostumen/festeggiandosi delle feste che fra sposi... si usa (43).

 festivitiat f.

"Festa grossa, especialment de caràcter religiós".

Festività, festa.

...com... après senti perfumar, prestament pensà que s'hi havia de celebrar festivitiat de bodes sordes/... quando... dopoi senti perfumare, con gran prestezza pensò che se aveva a celebrare festività di nozze sorde (162); així com se diu del glorios Sant Joan Baptista, que en lo dia que la sua gran festa cau, se fa tota anys grandissima festivitat/cosí come si dice del glorioso san Giovan Batista, che nel suo celeberrimo giorno che viene, si fa ogni anno grandissima festa (276).

 fet adj.,m.

1. adj. "Realitzat".

Fatto.

les coses mal fetes/la veritat delle cose mal fatte (321).

2. m. "Allò que hom fa".

Fatto, impresa, effetto.

Primerament que lo cavalier sia clar en sos fets/primeramente, che il cavaliere sia chiaro negli fatti suoi (199); puix aquest fet voleu emprendre de fer, prec-vos que em donou l'empresa d'anar al bosc lo dia que ho deliberareu/poichè volete assumere questa impresa, vi prego che mi date il canco d'andare al bosco il giorno che lo deliberarete (339); E les mies obres estan en fet e no en paraules/E le mie opere sono in effetto e non in parole (236).

3. m. "Allò que esdevé o és realment".

Questo, cosa.

jo instituiré e faré sobre aquest fet un orde de cavalleria/lo instituirò e farò sopra questo uno ordine di cavalleria (85); lo meu pensament és molt lluny de tal fet/Il mio pensiero di tal cosa molto è remoto (154).

de fet. "En realitat".

Con effetto.

mostrant-se realment e de fet amador del bé públic e conquistador del món/mostrandosi realmente e con effetto amatore del publico bene e conquistador del mondo (275).

fet d'armes.**Fatto d'arme, scaramuzza.**

e al cap del pont féu-s'hi un bell fet d'armes, de què moriren dels francesos en lo pont... passats cinc milia hòmens/et al capo del ponte si fece un bel fatto d'arme, onde delli francesi... passati V mila huomini morirono (18); E cascun dia s'hi feien de molt bells fets d'armes/E faceansi ciascun giorno di molte scaramuzze (5).

4. m. "Tasca, afer".

Fatto.

e tot mon fet no és sinó abundar en llàgrimes doloroses/e tutti gli fatti miei non sono se non abundare in dolorose lagrime (22).

 fi adj.

1. "Extremadament pur".

Fino.

fina aigua/fina acqua (140).

2. "Molt delicat, d'excel·lent qualitat".

Delicato.

vi molt fi e especial/vino buono e delicatissimo (55).

pedra fina. "La que és dura i de gran brillantor, i obté un preu molt alt per la seva raresa o bellesa".

v. **pedra**

Pietra fina, pietra pretiosa e fina.

2. Vocabulari català-italià

fi f. (i m.)

1. "Objecte previst com a motiu d'acció".

Fine

segons la fi per què fonc instituí/secondo la fine fu instituto (1).

a fi que, a fi per.

A fine che; a fine di.

lançaren-los a terra, a fi que, com los moros passassen, los se ficassen per los peus/lasciorongli per terra, a fine che, quando gli mori passassero, se gli ficasseno ne' piedi (24); no ho dic a fi per dir/non vi dico a fine dei dir (172).

2. "Punt o moment en què una cosa acaba o cessa".

Fine (m./f.).

car una mateixa serà fi de la mia vida e de la mia mort/ché un medesimo sarà il fine della mia vita e della mia morte (208); ...vullau anar ab mi en la fi d'aquesta conquesta/...vogliati venir meco allo fine di questo acquisto (456); só atès al terme de la mia desaventurada fi/son pervenuto al termine della mia sventurata fine (238).

donar fi a. "Acabar".

Dare fine a, imporre fine, fare fine.

...Adriana, Sipile o Enone, qui per donar fi a llurs penes se mataren/...Arianna o Phedra o Hespide o Enone imitar potesse, le quali, per dar fine allo penes loro, se uccisero (315); havia donada fi a la guerra/haveva imposto fine alla guerra (26); donem fi al consell/facciamo fine (123).

portar a fi. "Acabar".

Conduire a fine.

puix jo l'he acceptada [la batalla], jo tot sol la vull portar a fi/Poich'io ho accettato la battaglia, io solo la voglio condurre a fine (16).

a la fi. "Finalment".

Alla fine/alla fina.

a la fi l'aflic't Rei hagué d'eixir per força de Londres/fu forza alla fine allo afflitto re uscir di Londres (5); a la fi estava en tal punt que no podia tenir l'atxa/alla fine era in tal punto che non poteva sostenere l'atza (59).

al fi. "Al mateix nivell".

Pari.

e com la balança serà a fi, ab pedres precioses serà més en la balança de ta part, tantes fins que a l'altra faça desdir/e quando le bilancie saranno pari, tante pietre preiose saranno poste nella bilancia dalla parte tua, fino che all'altra la facciano traboccare (178).

3. fig. "Mort".

Fine, morte.

E fon vista gran claredat d'àngels en la sua fi, qui se'n portaren la sua ànima ab la de Tirant, qui aqui era present en la sua fi, qui l'esperava./E nella sua fine fu vista gran chiarezza d'agnoi, che l'anima sua con quella di Tirante si ne portorono, la qual quivi era presente nella sua morte, che l'aspettava (478).

fiambre adj.

"Deixat refredar després de cuit".

Cotto e freddo.

carns fiambres/carne cotte e fredda (104).

flançà f.

"Confiança".

Fianza.

Lo gran Alessandre...menyspreà un acusador ab molt gran e bona fama e flançà/il grande Alessandro...poco apprezzada uno accusatore e con molto grande e buona fama e fidanza (143).

tenir fiança. "Confiar".

Fidarsi.

en què ella tenia gran fiança di cui ella molto si fidava (109).

fiar* intr.

"Tenir confiança".

Fidarsi.

no vull d'aci avant fiar en paraules./Non voglio più da qui innanzi fidarmi di parole (210). E si no, fiàs en los mèrits de molta amor, los quals jo més que altra persona vos amo/E non vi direi questo se io non mi fidassi negli meriti del molto amore, gli quali sono che io più che altra persona vi amo (224).

fiabló m.

"Aguiló amb què pica una abella".

Aculeo.

a tu te'n pren així com fa a l'abella, qui porta la mel en la boca e lo fiabló en la coa/tu fai come fa l'ape che porta il mèle in bocca e l'aculeo nella coda (361).

ficar tr.,pron.

"Posar, col.locar".

Ficcare, figgere; ficarsi.

Après que açò fon fet, prestament delà lo pont féu ficar de grosses bigues e feren allí un palen/Dopo che questo fu fatto, con gran prestezza di là dal ponte fece ficcare grossi travi et un steccato gli feciono (304). E ficà la flançà...en terra/E, fiat la lancia in terra (106); Aprés féu portar la llavor dels espinacs en lo portell e lançaren-los per terra, a fi que, com los moros passassen, los se ficassen per los peus/Appresso fece portare gli tribuli nella porta, e lasciorongli per terra a fine che, quando gli mori passassero, se gli ficasseno ne' piedi (24).

ficat adj.

1. "Clavat".

Ficcato.

Aprés iqué la bandera de la divisa de l'Emperador, la qual era ab lo camp blau eb la torre de Babilònia tota d'argent, ficada una espasa dins la dita torre/dapoi usci la bandiera della divisa dell'imperatore, ch'era la torre di Babilonia, tutta d'argento, nella quale era fiicata una spada (132).

2. "Posat", en la loc. genoll ficat. v. genoll

Inginocchiato.

ficcló f.

"Acte i efecte de fingir".

Fittione.

si sens ficcló parlav, no deveu ésser tan desmenjat, que no ho degau acceptar/se senza fittioni parlate, non dovete esser tanto smisurato che non lo debbiat accettare (161); Cercau d'aci avant qui us done remei a vostra ficcló, que no me'n vull més vurar./Cercai da qui innanzi chi vi dia rimedio alla vostra fittione, ch'io non me ne voglio più curare né intromettere (225).

ficte adj.

"Fingit".

Finto, fitto.

diré les fictes e fraudulents maieses vostres/non dirò le finte e fraudolenti malitie vostre (154); li féu perdre la ficta e temerosa follia que tenien de senyorejar l'Imperi grec/gli fece perdere la sua fitta e temeraria pezzia che haveva di signoreggiare tutto l'impero greco (229).

fidelíssim adj.super.

"Molt fidel, constant en la seua adhesió a algú".

Fidelíssimo/fedelíssimo, felicíssimo.

per ço, duos, comtes e marquesos, e tots los altres súbdits fidelíssims meus.../E però, duci, marchesi, conti e tutti voialtri miei fidelíssimi sudditi (17); vull ésser fidelíssim vassal de la imperial corona/voglio...esser fedelíssimo vasallo dell'imperial corona (459); en augment e glòria de llur fidelíssim Capità/in augumento della gloria del loro felicíssimo capitano (349).

fidelitat f.

"Manteniment de la fe promesa".

Fedeltà/fidelità.

E per quant sou ma senyora natural, qui seria venir contra la fidelitat, quinsevulla sagrement que jo haja fet, no val res, per ço com és contra caritat./E perché voi siete mia signora naturale e venrei contra alla fedeltà, qualsevoggia sacramento che io habbia fatto non val nulla, però che è contra alla charità (215).

figa f.

"Senyal de burla i menyspreu fet amb la mà".

Fica.

per força o per grat ell passarà a vós, après vos farà tres figues e les vos posarà en la barba/per buona volontà o per forza con voi usaria, e poi vi faria tre fiche e vi le poneria nella barba (215).

figura f.

1. "Forma visible d'un cos".

Figura.

pregueren un moro molt gran e de desmesurada figura/presono un moro molto grande e di smisurata figura (25).

2. tenir (algú) en figura (de tal o tal cosa). "Tenir-ne formada una idea determinada".

Havere in figura (di).

en lo principi te tenia en figura de bo, ara de molt millor e més valent/in principio ti havevo in figura di buono, hora di molto migliore e più valente (262).

figurat adj.

"Representat amb figures".

Figurato.

...havia un escut en què estaven figurades les armes del rei/...era uno scudo in cui erano figurate le arme del re (119).

fil m.

1. "Cos més o enys llarg format ajuntant i torçant brins de matèria fibrosa".

Filo.

per ço com ab tan prim fil és teixida nostra vida/essendo la vita nostra con fillo tanto sottile tessuta (353).

2. "Porció més o menys llarga d'un metall aprimat fins a tenir forma capil·lar".

Filo.

Preneu fil de ferre d'aquell que posen en les llànties/prendete fil di ferro, di quel che si adopra nelle lampade (73); fil d'argent/fillo d'argento (26).

fillar intr.

1. "Reduir a fil".

Filare.

E si jo sabia que filant al torn lo podia sostenir en sa honor, de tot cert ho faria./E se io sapessi di poterlo nel suo honore, filando al filatoio, mantenerlo, certo io lo farei (146).

2. "fig." "Deduir per reflexió o càlcul".

*

mirava-li tota la sua persona e tot quant havia filat/mirandole e toccandole tutta la persona e quanto la maestra natura cominciato gli haveva (231).

fillat m.

"Conjunt de fils o cordons entrelaçats que serveix per a transportar objectes o per defensar la persona contra mosques o altres insectes".

Filato.

pres moltes cordes que havia en la nau e féu-ne un fillat a manera d'èxavega que porten la palla/toise molte funi e fecene un filato a maniera di rete in cui si porta la paglia (100).

fillal adj.

"Propi dels fills".

Filiale

amor filial/amore filiale (161).

fill m.,f.

1. m. "Home en relació a un pare i una mare".

Figliuolo, figliuolo maschio, nato.

Aquest s'era trobat en set batalles campals on hi havia rei o fill de rei/Et erasi ritrovato in sette campi militari nelli quali era re o figliuolo di re (2); si fill ix, haja a pendre la nostra secta de nostre san Profeta Maomet.../se figliuolo maschio nasce di lei, d'habbia a prendere la nostra setta del nostro santo propheta Macometto... (178); jo no tinc altre bé ab qui em puga aconsolar sinó ab aquest miserable de fill jo non ho altro bene col quale mi possa consolare se non con questo miserabil nato (20).

fill de ca. "Insult usat contra àrabs i jueus".

Figliuolo di cane.

han tenguda tan folla presumpció en demanar que la senyora Princesa sia muller d'un perro, fill de ca, que ha renegat de son Déu e Senyor/hanno havuto tanta pazza presontione di addimandare la signora principessa per moglie d'un can, figliuolo di cane, che ha renegato il suo Dio signore (179).

2. f. "Dona en relació a un pare i una mare".

Figliuola, figlia, figliuola femina.

E sa figlia Carmesina en moltes coses li era semblant, mas no generalment en totes, car aquesta en son temps l'excel·lia./E sua figliuola Carmesina in molte cose gli era simile, ma non generalmente in tutte, ché questa nel suo tempo l'ecceleva (262)... lleu-lo a ma figlia, e done'l a vós ab tots aquells drets, pertinències e emoluments que en lo dit comdat són/olgolo a mia figlia Carmesina e donolo a voi con tutte quelle dritte pertinentie et emolumenti che nel detto comdato sono (161); ... e si figlia, sia representada a la mare e vixca en la llei cristiana/... e se ne nasce figliuola femina, sia appresentata alla madre e viva in christiana legge (178).

fillastre m.

"Fill o filla que el cònjuge d'algú ha tingut d'un altre matrimoni".

Figliastro.

la reina Fedra, qui requeri a Hipòlit, son fillastre/la regina Phedra nchiese Hippolito, suo figliastro (189).

filòsof m.

"Docte en filosofia".

Philosopho.

E dir-vos he lo que posà un gran filòsof/E ve dirò quello c'ha posto un gran philosopho (320)

pedra dels filòsofs. "Matèria imaginària que els alquimistes pretenien descobrir". v. **pedra**

Pietra degli filosofi.

final adj.

"Pertanyent a la fi, que condou".

Finale.

E si volrà pau final, per a cent e un any, que els seran contents/e se vorrà pace finale, per cento e un anno, che loro saranno contenti (442).

finalment adv.

"Per fi, per acabar".

Finalmente.

ha rebut encara augment i ampliàció la corona, honor i exaltament e grandíssim repòs, pau, abundància, riqueses, e finalment inestimable goig e desitjada glòria/alla corona augment, amplificabone, honore, essaltamento, riposo grandissimo, pace, abbondantia, ricchezza e finalmente gaudio inestimabile e desiderata gloria ha noevuto (453).

finar tr.

1. "Portar a fi".

Finire.

pres Tirant per los cabells e apartà'l de llà on volguera finar sa vida/prese Tirante per gli capelli e levollo di là dove haveria voluto finire la sua vita (233).

2. "Resoldre".

Finira.

que aci finem la pau/che quivi in pace la finiamo (353).

finestra f.

"Obertura practicada en un mur o paret perquè entre la claror".

Finestra/fenestra.

Plaerdemavida pres cinc gats petits e posà'ls en la finestra on dormia la novia/Piacerdimavita toise cinque piccioli gatti e serrogli di fuori della finestra dove dormiva la sposa (220).
vem infinida gent per les torres e per les places, finestres, e terrats/... vedessimo infinita gente per le torri, per le piazze, fenestre e tetti (23).

 fingit adj. (fengit)

"Simulat, fals".

Finto, fitto, fittito, infinito.

no amar donzella fingida, sotmesa a un moro catiu negre/amar donzella finta, sottoposta a un moro cattivo negro (286); e ab cara de fingida pietat li dix/e con faccia di fitta pietat gli disse (241); la sua fingida amor/il suo fitto amore (431); e ab fingides paraules decebi mon pare/Con fittite parole...inganni mio padre (161); ab fingides rialles li mostrà la cadena d'or que Tirant li havia dada/con infinte risa...mostroglì la catena d'oro che Tirante gli havea donato (269).

finir tr. (fenir)

"Portar a la fi".

Finire, compire, morire, havere fine.

e com serà en lo camí fenexca los seus darrers dies/e quando sarà nel camino finisca gli suoi ultimi di (238); lo Rei ni sa mare la Comtessa no ho saberen fins a tant que les armes foren del tot finides/l re né sua madre la contessa no 'l sepero fino a tanto che furono compite del tutto (56); E així, no per defendre's, mas per ofendre quant podien, i perquè finint no finis llur nomenada, com a feroces lleons batallant los restava de cavallers la man dreta armada/E così, non per difendersi ma per offendere quanto potevano e perché, morendo, la fama loro non morisse, come feroci leoni combattendo, la man destra da cavaliere armata gli restava (394); si tu vols que aquesta guerra fini entre tu e mi... /se tu vuoi che questa guerra fra te e me habbi fine... (13).

finit adj.

"Que té un límit".

Finito.

Les penes d'infern no bastarien a egualar-se ab aquelles d'amor quan la intrínseca fortuna hi dispensa, mas sobrepugen sol per l'eternitat com aquelles sien sens fi e aquestes finides./Le pene dell'inferno non saranno sufficienti ad uguagliarsi con quelle d'amore quando l'intrinsicca fortuna gli dispensa, ma sopra ascendono solo per la eternità, essendo quelle senza fine e queste finite (380).

fins prepos.

fins a. Introdueix el terme de lloc al qual arriba el moviment o l'acció.

Fina a, fino a, sino a, infino a.

e dua **fins a** una gran ribera d'aigua/ lungo **fina a** una grande riviera d'acqua (24); si la senyoria vostra em dona llicència que vaja **fins a** la porta del castell.../ se la signoria vostra mi dà licentia ch'io vadi **fino alla** prota del castello (10); bevent e sonant estigueren quasi **fins a** la mitjan/bevendo e sonando, quasi **sino alla** mezzanotte stettero (315); altre gran vall que tenia **fins a** cap d'una gran penya/uno altro steccato grande, il quale teneva **infino al** capo d'una gran montagna (24).

fins en. Introdueix el terme de temps al qual arriba el moviment o l'acció.

Fino in.

E aidi hòmens com dones no tenien voluntat de menjar oint les grans honors que Tirant **fins en** aquella jornada percaçat s'havia./E così uomini come donne, udendo gli grandi honori che Tirante **fino in** quella hora proccacciato si havea, voglia di mangiare non haveano (282)

fins ara.

Finhora.

car **fins ara** sens crim he viscut/ché **finhora** senza infamia ho vivuto (209)

fins que.

Finché, fino che, fin a che, fintanto che, infino a tanto che, fino a tanto che, perfinché*, che, in modo che.**

seguren-lo **fins que** saberen que s'era recollit dins la ciutat de Varoich/lo seguirono **finché** intesero che dentro della città di Varoich s'era raccolto (5); ab pedres precioses serà mèis en la balança de la part, tantes **fins que** a l'altra faça desdir/ tante pietre pretiose saranno poste nella bilancia dalla parte tua, **fino che** all'altra la faccio traboccare (178); **fins que** sien davant l'altesa vostra/**fin a che** loro pervenghino dinanzi alla altezza vostra (14); Anaren a poc pas fins que foren al castell/Andarono ad picciol passo **fintanto che** furono al castello (25); jamés se voigué parir **fins que** fon tornada en son bon record/mai di li non si volse partire **infino a tanto che** lei fu ritornata nel suo essere (26); ¿E com pots tu demanar cavallera **fins que** sàpies l'orde?/E come poi tu domandare cavallera **fino a tanto che** tu non sai l'ordine? (30); caminà tant per ses jornades per son regne **fins que** fon a la fi de son regne/tanto caminò per sue giornate **perfinché** il fu alla fine del suo regno (408); li donà tanta colpa ab l'espasa **fins que** thagué mort/ gli diede tante lerte con la spada **che** thabbe morto (25); **fins que** fossen en nombre de vint-e-sa cadires/**in modo che** furono in numero di ventisei (85).

fins a tant que.

Fino/fins a tanto che.

jamés entraré en la cambra **fins a tant que** lo meu desig senta part de la glòria esdevenidora/giamai nella camera non entrarò **fino a tanto che** il mio desiderio non senta parte de la futura gloria (260); E aquell en deguna manera no hi volia anar. **fins a tant que** lo gentil hom hi hagué a mesclar una poca de força./Et egli in alcun modo non li voleva andare **fina a tanto che** l'gentiluomo gli hebbe ad usare un poco di forza. (164).

fira f.

"Mercat més important de l'ordinari".

Fiera.

suplicà...que fos de sa meròt li donàs llicència d'anar fins a París per veure la **fira**/supplicollo... che fusse di sua mercé a concederli di nadar fino a Parigi per veder la **fiera** (100).

fisc m.

"Erari públic".

Fisco.

Més val tenir los vassalls rics, que no lo **fisc**/Più vale haver gli vasalli ricchi che la camera o il **fisco** (143).

fitament* adv.

"Fixament, fermament".

Fittamente.

E tot son mal **fitament** està compost de materials de sola esperança./E tutto il suo male **fittamente** è composto di materiali di sola speranza (241).

flac* adj.,m.

1.adj. "Magre, prim de carn".

Attenuato.

mostrava's **flac** e descolorit/mostravasí esser **attenuato** e discolorito (28).

2.adj.,m. "Dèbil, mancat de força".

Debole/debile, afflitto, stanco, debole e stanco; debole.

digueren-li, com estava **flac**, que prengué un poc de restaurand'gli dissero che, essendo **debole**, che pigliasse un poco di restaurativo (292); vós mostrau aferrir en aquella **flaca** rama com a persona torbada/e voi mostrate tenervi a quel **debil** ramo come a persona conturbata (160); Car la fortuna, enemiga de pau, te abrigat lo meu **flac** e debil cos d'amor que porte a vostra senyoria/ché la fortuna, nemica di pace, ha vestito il mio debole et **afflito** cuore di amore ch'io porto alla signoria vostra (283); e aquesta guerra **flaca** de batalles acostumant/questa guerra **stanca** già per consuetudine della battaglia (143); la mia mà, feta **flaca** per escriure/la mia man, dal scrivere fatta **debole e stanca** (187); ... e los **flacs** vençre als forts... e li **deboli** vincono li forti (23).

3.adj. "Dolent, mancat de la qualitat que pertoca".

Polltrone, vile, poltrone e vile, figliuolo.

la tua **flaca** persona/la tua **polltrona** persona (124); **flac** ànimo/yl animo (124); Deixau-lo'm veure al **flac** e abatut cavaller, e veureu què li diré./Lasciatimelo vedere il **polltrone vile** e da poco cavaliere, et udireti quello ch'io gli dirò (281); E no et penses que per go com ha mudat armes te sia benigne ne pus **flac**, ans te serà bé mester que t'abilles de novelles armes./E non ti pensare che, benché abbia mutato arme, ti sia più benigno e più **figliuolo**, anzi ti sarà ben bisogno che ti metti a ordine di novelle arme. (143).

flama f.

"Alò que es desprén d'un cos que es crema".

Fiamma.

Aidi com les **flames** són augmentades per los vents.../Così come le **fiamme** augmentare per gli venti crescono in maggior fiamma... (319).

a foc e flama. v. foc

A loco/fuoco e fiamma/e.

flamejant adj.

fig. "Que flameja per la passió".

Fiammeggiante.

Més **fiamments** los trobi aquella placent nit que ens traquist d'aquella dolorosa presó/E quella piacevole notte che di quella prigione dolorosa ci cavasti, più **fiammeggiante** gli trovai (322).

flaquea f.

"Qualitat de flac".

Debolleza, debilitat, magrezza, ansietat.

vostra empresa, la qual no per fallença de gran empresa ni per **flaquea** d'ànimo s'es perduda./La impresa vostra, la quale non per mancamento di esercito né per **debolleza** d'animo si è persa (165); la **flaquea** e alteració de la mia cara/la **debilitat** et alteration della mia faccia (248); ¿Quina és l'ocasió de la gran **flaquea** de la tua noble persona?/E quale è l'occasione della gran **magrezza** della tua nobil persona? (322); les coses de passió agreugen l'ànima e donen aflicció al cos, com les dones e donzelles per la **flaquea** perden gran part de llur bellea/le cose di passione l'anima aggravano et afflitione al corpo danno, però che le donne e le donzelles per l'**ansietat** gran parte della bellezza loro perdono (432).

flaquejar intr.

"Tomar-se flac".

Debilitarsi.

lo vostre gran coratge, semblant a roca de forts diamants, porà consentir **flaquejar** ni girar les espates/il vostro gran cuore, simile a un monte di forti diamanti, potrà consentire di **debilitarsi** má di girare le spalle (402).

flassada f.

"Peça de teixit que es posa damunt del llit".

Coperta.

si no tenen tant de drap blanc per a fer paraments, feu-los de llançols o de flassades de quina color se vulia que sien/ e se tanto drappo bianco non hanno per fare gli paramenti, facciangli di lenzuola o di coperta di qual colore si voglia che siano (343).

flauta f.

"Instrument musical".

Flauto (m.).

En les cambres i retrets, símbols, flautes, mitges viules e concordades veus humanes que angelicals s'estimaven./ nelle camere e nelle guardacamera cembali, flauti, mezzeviule, saltari e concordate voci humane che angeliche si stimavano (452).

fletxa f.

"Projectil que es llança amb un arc".

Saetta.

Lo rei moro tirà prestament una fletxa e donà-li en lo mig de la pavesina./ Il re moro gli tira prestamente d'una saetta e lo raccolse in mezzo della rodella (19).

flixar tr.

"Prescindir".

Lasciare.

Lo rei Escariano li tramès a dir que ell no flixava que no hagués sa filla ab lo tresor./ Il re Scariano gli mandò a ddire che egli non lasciava ch'el non havesse sua figliuola con il thesoro (301).

flor f.

1. "Part de la planta que té els òrgans de reproducció".

Fiore (m.).

e cascu d'aquells portàs en lo cap una garlanda de flors e ciascun di loro portasse una ghirlanda di fiori in capo (14).

flor de lliri. "Figura estilitzada d'una flor de lliri, usada com a emblema heràldic".

Giglio.

per manament de Nostre Senyor li foren trameses per un àngel tres flors de lliri al rei de França que eis fes/ per commandamento del Nostro Signore, per uno angelo gli furono portati tre gigli (100).

2. fig. "La part més pura i perfecta d'una cosa".

Fiore.

¿On és la flor del nostre parentat de la casa de Bretanya e de Roca Salada?/ Dove è il fiore del parentado nostro della casa di Bertagna e di Rocasalata? (291).

florí m.

"Moneda".

Fiorino.

E cascu dia los donaven mig ducat per llança, e als de peu, mig flori./ E ciascun giorno gli davano mezzo ducato per lancia e quelli da piedi mezzo fiorino (140).

florir intr.

"Treure flors les plantes".

Fiorire.

aquella espina, en aquella hora que la hi posaren al cap, floriva... la quale a quella propria hora che gli la posero in capo fiorisse (98).

florit adj.

"Cobert de flors".

Florido.

... havia una molt bella lúcida font que sobre les verd florides herbes ab suau remor corria/... era una bella e lucida fonte la quale sopra le verdi e floride herbe con soave mormorio correa (27).

flulx* adj.

1. "Que no estreny fort".

Largo, slegato e largo.

feu-los tocar en los panyos si els porten flulxos o ben estrets/fatigli toccare agli corsaletti e l'armi, se gli portano bene stretti o larghi (164); per ço com lo bacinet estava flulx, posaven les dagues de jús la falda del bacinet e allí se tenen malament./ però che, havendolo slegato e standogli largo, caccia vano le daghe sotto il carnaglio e li malamente se fervano (73).

2. "Dèbil, mancat de força".

Debole, 2.

Tirant conegué que los colps que lo cavalier dava eren molt flulxos/ Tirante cognobbe che gli colpi che il cavaliere gli dava erano molto deboli (82); Lo Rei ab la cara molt flulxa li dix. - Fes lo que et vulles./ Il re, con la chara consorte la regina, gli disse che facesse quello che volesse (100).

flulxar v. aflulxar

flum m.

"Riu".

Fiume.

la ciutat de Senoreiant, per on passa lo gran flum de Fison/ la città di Signoreggiante per cui passa il gran fiume di Phison (465).

flumalre f.

"Riu".

Fiumana.

aplegaren a una flumalre d'aigua que hi havia/ arrivaron a una gran fiumana d'acqua que gli è (131).

2. Vocabulari català-italià

foc *m.*

1. "Despresa de calor i de llum, produïda per la combustió dun cos".

Foco/ fuoco.

posaren foc a la porta del castell/misero foco alla porta del castello (25); tinc lo foc encès de la romana sang /ho il fuoco acceso del roman sangue (234).

a foc e a flama. "Incendiant".

A fuoco/ fuoco e fiamma/e.

que tots morissen a foc e flama/che morissero a fuoco e fiamma (25); més a foc e a flama/misse a fuoco e fiamma (114).

2. "Erupció vermellosa produïda a la pell per infecció de la sang".

Spasimo.

si una llegua més avant los anat, que s'hi fora posat foc, e de mort, o la cama llevada, no es podia excusar/se una lega innanzi fusse andato, che gli seria entrato il spasimo, né si potea distorre da una de queste due cose, o dalla morte o che la gamba gli tagliassero (239).

3. Refrany. **lla on se fa foc, fum n'ha d'eixir.**

Là dove si fa fuoco, fumo vi ha da uscire.

bé sabeu aquell exemple vulgar qui diu: "Là on se fa foc, fum n'ha d'eixir". E ben sapete quel volgare esempio che là dove si fa fuoco, fumo vi ha da uscire. (121).

foguejant *adj.*

"Que treu foc".

Ardente.

bequé carbons foguejants e morí/carboni ardenti bevete e morí (309).

folgar *intr., m.*

"Divertir-se, prendre gust".

*; **scherzare.**

molts dies eren pasats en pau, tranquil litat e repòs folgal haviu/molts di erano passati in pace e tranquillità e riposo con grande loro diletto e piacere (28); estava molt delitós ab lo folgar e no es lleixava pendre/havea gran diletto di scherzare per essere stato in su la stalla (106).

foli *adj., m.*

1. *adj., m.* "Que ha perdut la raó".

Pazzo.

no em cal sinó que em vaja a desesperar com a home foli e fora de si/non mi resta se non che me ne vadi a disperare come huomo pazzo e fuori di ssé (225); així com lo foli té franca llibertat d'escampar folles paraules, així és gran discreció al savi ab paciència oir-les e no satisfer-hi/ossi come il pazzo ha la franca libertà di dire pazzes parole, ossi con gran discrezione il saviu con patientia dee udire e non gli rispondere (124).

2. *adj.* "Propi de folls".

Pazzo.

folia voluntat/pazza voluntà (121); Lo jove se pensà que fos qualche folia fembra o comuna/Il giovane si pensò che fusse qualche pazza o commune femina (410).

follament *adv.*

"D'una manera folia".

Pazzamente, mattamente.

aquells qui follament navegants.../quelli che pazzamente navigando... (190); aquell qui tan follament ha parlat mereixeria que li fos llevada la vida/quelto che tanto mattamente ha parlat merita che gli fusse tolta la vida (124).

follat *v. afolat*

folia *f.*

1. "Qualitat de foll".

Pazzia.

Bé sé que no veu més que los altres, mas en folia té major atreviment/e bene so che non vede più degli altri, ma in pazzia ha maggiore ardimento (215).

2. "Dita de foll".

Pazzia.

Calla, folia... tostemps dius follies /Taci, pazzia!... Sempre tu dici pazzia (227).

fonament *m.*

1. pl. "Part de l'edifici situada sota terra i que serveix de sosteniment a aquest".

Fondamenta.

Negú no pot obrar algun fort castell si posa los fonaments en arena./Alcuno non può edificare niun forte castello, se prima fa gli fondamenta nell'arena. (332).

2. fig. "Base d'una cosa immaterial qualsevol".

Fondamento.

Vós, segons veig, no feu fonament de virtut, sinó d'enveja i de malícia./Voi, secondo ch'io vedo, non fati fondamento di virtù, ma d'invidia e di malitia (234).

fondo *adj.*

"Profund".

Profondo, fondoso*, concavo, fondo (m.).**

E Tirant féu fer un gran fossat, lo qual era estret e fondo/E Tirante fece fare uno gran fosso, il quale era profondo e stretto (343); féu fer molts clots fondos a manera de pous/fece fare molte cave fondose come pozzi (24); Respòs lo Duc, destil lant los seus fondos ulls amaríssimes llàgremes/ Rispose il duca, distillando gli suoi concavi occhi amarissime lagrime (460); E si és cavaller, en fortuna vàlida, en la mar, tota pedad a part posada, en lo més fondo fine sos dies./se è cavaliere, in fortuna valida, nel mare, posta ogni pietà da parte, nel maggior fondo gli suoi di finisca (262); lo ru és fondo/il fiume ha gran fondo (334).

fons *m.*

"Part inferior d'un recipient".

Fondo.

...omplir la pregonea sens fons de l'ingrat coratge de dons que pereixen/... empier la profundità senza fondo dell'ingrato cuore di doni che periscono (143).

entrar-se'n a fons. "Afonar-se un vaixell".

Entrarsene/andarsene a fondo.

elle restà ab un mariner fins que la galera fon tota plena d'aigua, la qual se n'entrava a fons/egli con un marinaro rimase finché la galera tutta d'acqua fu piena, che a fondo se n'entrava (299); véu la nau mitja d'aigua que se n'entrava a fons/vide la nave mezza piena d'acqua, che al fondo se ne andava (265).

font f.

"Raig d'aigua que brolla de la terra".

Fonte (m./f.).... ab una líquida font d'aigua qui de la penya sortia/... con una líquida fonte d'acqua che del sasso sorgeva (317); lo Cèsar manà... que fontes de batejar hi fossen fetes./E Cesare comandò... che fonti da battezzare fatti gli fussero (459).

fig.

Fonte.... la senyora Emperadriu, qui és font de tots los sabers virtuosos/la... signora imperatrice, che è fonte di tutti gli saper virtuosos (145).**forà adj.**

"Que està fora, a la vista".

Esteriore, fuori (adv.), quello di fuori.honor és raó de bé forà, com reverència és donada per alguns forans senyals/honore è ragion di bene fuori. E quando la riverentia è data per alguns senyals esteriors... (195); les coses que són dins, són a nos ocultes, e no les foranes/le cose che sono dentro, a noi sono occulte, e non quello di fuori (195).**fora adv., prepos.**

1. adv. "A la part exterior".

Fuori.així los de dins com los de fora foren molt ben servits e provits abundantament de totes llurs necessitats/così quelli di dentro come quelli di fuori furono molto bene serviti et abundantemente provisti di tutte le necessità loro (456)2. loc. prepos. **fora de.** "A la part exterior d'una cosa".**Fuora di, fuori di, fora di, fuori (adv.), libero (adj.).**... e com a la cerada de tal viure, fora de tota esperança de consolació diré.../... ma come appassionata da tal penosa vita, fuora d'ogni speranza di consolatione, dirò... (3); Si creu que per ésser antics vostres mais actes, sien fora de la memòria de les gentes.../mal creu/Se credete, per ésser antiques le triste opere vostre, che siano fuora della memoria delle genti.../male credete (154); Isó vengut en tan gran abatiment que só fora de tota esperança/son venuto in tanto gran cadimento che son fuori d'ogni speranza (349); si és fora de l'illa encara que no hi vinga no s'hi donen res/s'egli è fora dell'isola e non gli venga, non importa cosa alcuna (92); estava fora del retrat/erano fuori (5); sena fora de tota passió/sare libera d'ogni passione (209).**fora de si.** "Foll".**Fuori di.sé.**no em cal sinó que em vaja a desesperar com a home foll e fora de si/non mi resta se non che me ne vadi a disperare come huomo pazzo e fuori di.sé (225)

3. prepos. "Excepte".

Fuori che.Pux major bé fora tu ma pensa no troba.../Poiché maggior bene, fuori che tu, il mio pensiero non trova... (331).**fora de faena.** "Desocupat, lliure". v. **faena****Fuori di facende.****foradar tr.**

"Fer forat".

Forare.E així com la punta de l'espasa forada tot lo que aconseguex.../e così come la punta della spada fora tutto quello che aggiunge... (35).**foradat adj.**

"Que te un o més forats".

Forato.tant vos aprofitaria com fer un clot en l'arena, e ab un anap foradat buidar tota l'aigua del mar/tanto vi tornaria a utile come fare uno buco nell'arena, e con un vase forato votare tutta l'acqua dil mare (296).**foragitar tr.**

"Llançar a fora".

Cacciare, discacciare, togliere, privare, spingere, espellere fuori, mandare fuori.E si per la tua excel lent virtut podien ésser foragitats aquests genovesos, italians e lombards.../E se per la tua eccellente virtù ponno ésser cacciati fuera questi genovesi, itálici e lombardi (125); E tota la ira s'és partida de mi e és convertida en pietat, per bé que Tirant l'haia de si foragitada e tota l'ira s'és partida da me e si é convertida en pietá, benché Tirante l'habbia fuori discacciata (129); per los meus pecats és foragitada de la vista dels meus ulls/per li miei peccati è tolta fuera della vista degli occhi miei (121); ... veure's foragitat de tota honor de cavalleria/... si vidde privare d'ogni honor de cavalleria (146); Aquest és lo qui encalça ardentment los que eren vencedors, e foragità de tota Grècia/Questo è quello che scacciò quelli che erano vincitori e spense fuori di tutta la Grecia (475); ¿On trobaré jo medecina per foragitar la mia cruel e inestimable dolor?/Dove ritrovarò io medicina per espellere fuori il mio crudele et inestimabile dolore? (295); les temors que jo hagui quan me trobi sola tan prest foragitaran lo meu pensament/la paura che io habbi quando mi trovi sola, con gran prestezza mandarà fuori il mio pensiero (163).**foraster m.**

"Nadiu d'un poble o país diferent".

Forastiere/o?.E tots los forasters que dins la vila eren, la desempararen e fugiren./E tutti gli forastieri, che negli borghi erano, gli abbandonarono e fuggirono (315).**forat m.**

"Obertura que travessa un cos".

Buco/bucco.E havia-hi una gran caixa ab un forat que hi havia perquè pogués alendar/et eragli una gran cassa, con uno buco que aveva acció que potesse halitare (231); feren lo forat molt major que no era/feciono il bucco molto maggiore che non era (339).**forca f.**

"Instrument format per dos pals i una corda per penjar els reus de mort".

Forca.féu posar dues forques, ben altes, e féu penjar tres juristes en cascuna, cap aval/legli... fare due forche, et in ciascuna, col capo in giù, fece appicare tre giuristi (41).

força f.,adv.

1.f. "Capacitat per a obrar vençent resistències".

Forza.cavaller deu donar totes ses forças a honrar cavalleria/il cavaliere debbe usare tutte le sue forze per honoraria (31).

2.f. "Emprament de la força per constrènyer la voluntat d'altri o per obligar-lo contra sa voluntat".

Forza.E aquell en deguna manera no hi volia anar, fins a tant que lo gentil hom hi hagué a mesclar una poca de força /Et egli in alcun modo non li voleva andare fino a tanto che l gentiluomo gli hebbe ad usare un poco di forza (164).

per força/de força. "Per necessitat".

Per forza, essere forza; per forza.no té sínd un fill, e aquell per força li és llevat/non ha se non un figliuolo, e quello per forza gli è tolto (22), e la fi f'eligit Rei hagué d'exir per força de Londres per la gran fam que hi havia/fu forza alla fine allo sfritto ne uscir di Londres per la grande carestia, che gli era (5), e la fi, mes de força que de grat, anà davant lo Rei/alla fine, più per forza che per voluntà, andò dinanz al re (56).

per força de. "Mitjançant".

Per forza di.¿voleu que vençam aquests cruels moros per força d'armes...?/volete che noi vinciamo questi crudeli mori per forza d'armi...? (23).

posar força (a una dona). "Violar-la".

Fare forza.vull que sapiau tant de mi que per cosa en lo món jo no posaria força en dona ni donzella/voglio che sappiate che per cosa del mondo io non farei forza a donna né a donzella (229).

2.f. "Fortalesa, edifici fortificat".

Fortezza.L'una partida feu posar en lo castell de Sinòpoli, qui és molt fort, e estarà aquí molt ben guardada per fornir lo vostre camp, e les forças que pendreu, e allà on necessari serà./una parte fate poner nel castello di Sinopoli che è fortissimo e sarà quivi molto ben guardata per fornire il campo vostro e le fortezze che pigliarete e là dove sarà bisogno (421).

3.adv. "Molt".

Forza.

¿Força que em desplauria a mi que Hipòlit fes semblant/Forza che mi dispiacera che Hippolito similmente facesse? (233).

forçadament adv.

"Contra voluntat".

Sforzatamente, per força, sforzato (adj.).

E així ho hagueren a fer forçadament /E così sforzatamente il feciono (477), e si n'era desemparat /forçadament me convendria pendre la mort/e, se da quella io fussi abbandonato, per força mi convenia prendre la morte (257); forçadament s'hagueren a posar en fuga, car los crestians los eren molt sobers/sforzati furono a ponesi in fuga, che gli christiani molto gli erano superon (387).**forçar tr.**

"Constrènyer per força".

Forzare, ingagliardire.puix tant me força la majestat vostra, jo acceptaré lo comdat/poi, signor, che tanto mi força la maesta vostra, io acceptarò il comtato (161); força l'ànim per eixir bé de la sua ambaixada/per nuscire bene della ambasciata sua, fanimo ingagliardi (295).

Amb un infinitiu unit sense preposició o amb la prepos. de.

Forzare; sforzare, togliere.la raó em força obeir als manaments de vostra excel·lència/la ragion força ubbidire alli comandamenti di vostra signoria (15); no pogui retenir lo natural moviment qui em força de fer tal desastre/il naturale movimento retenir non potei, che a far tale inconveniente mi sforzò (334); foc d'amor la crema, qui la força d'impaciència com veu a vós, qui sou la flor de tota los cavallers del món/uooco d'amore l'abbruooca, che li tolla la patientia, vedendo voi che sete il fiore de tutti gli cavalleri del mondo (167).**forçat adj.,m.**

1.adj. "Forçós, exigit per força".

Sforzato/forzato, per força, di necessitat, forza.

fon forçat al gentilhom que es despertà/fu sforzato il gentilhuomo svegliarsi (28); fon forçat donar-les-hi/fu sforzato dargliele (14); al Comte fon forçat d'obeir/fu forzato al conte di ubbidire (27); fins aci só venguda molt forçada en atorgar aquest matrimoni/in qui son stata tirata quasi per força a confirmar questo matrimonio (111); a ell era forçat que havia de complir lo vot/era di necessitat d'andare a finire il suo voto (27); a mi és forçat de partir/a me è forza di partire (4).

2.adj. "Portat a un grau excessiu d'esforç".

Alto.ab forçada veu féu principi a semblants paraules/oon alta voce disse a lloro... (15).

3.m. "Esclau".

Sforzato.benoçament lo pregà que es pitàs en terra, e aquell com a forçat ho hagué a fer/benignamente il pregò ch'el si gitasse in terra, e quello come sforzato l'hebbe a fare (202).**forçivolment adv.**

"Amb violència".

Per força.forçivolment vols pendre la despulla de la mia verginitat/per força vò torre le spoglie della verginità mia (216).**forja f.**

"Obra forjada".

Foggia.la vexella d'or i la d'argent, molt ben obrada d'esmalts e delicada forja/i vasi d'oro e quelli d'ariento ottimamente lavorati di smalti e di delicata foggia (452).**forjar tr.**

"Formar en el pensament o en la fantasia".

Pensare.Açò és una gran maldat que habeu forjada sepons vós farieu./Questa è una gran malignità, la qual secondo che voi faresti havete pensato. (154).

forma f.

1. "Manera".

Forma, modo.

En tal forma devisada/E in tal forma devisata venne (202); Sàpia jo la forma com s'ha de fer/Fate che io sappia la forma come se ha da fare (230); parliò lo Cornte en la següent forma/nel modo seguente il conte gli rispose (3).

en/per tal forma que. "De manera que".

In tal forma che; per tal forma che.

... foren ho en tal forma que lo dia de Rams foren totes les vint-e-set naus en vista de Rodas/... feciono in tal forma che, il giorno delle Palme, furono tutte le ventisette navi in vista di Rodi (98); l'aconsolà per tal forma que l'Emperador ne restà molt content/par tal forma il racconsolò che l'imperatore contentissimo ne rimase (293).

a forma de. "Amb l'aspecte de".

A similitudine di.

E l'Emperadriu tragué d'una caixa on tenia les aues joies, un collar d'or fet a forma de mitges llunes/E la signora imperatrice di una sua cassa dove teneva le sue gioie, uno collaro d'oro trasse, il quale era fatto a similitudine di mezza luna (262).

2. "Aspecte exterior en què es manifesta un cos".

Forma.

no puc creure que tu... sis mal esperit qui hages presa forma humana de donzella per ginyar-me que jo no destrueïrca aquesta ciutat/né posso credere che tu... sei un mal spirito che habbi presa forma humana di donzella per ingannarmi, ché questa città... io non distrugga (356).

formar tr.

"Donar forma, articular".

Fornare.

la mia lengua ab fran treball pot formar tals paraules/la mia lingua con gran travaglio può formare tal parole (218).

formatge m.

"Matèria obtinguda de la coagulació de la llet".

Fornaggio.

prangueren totes les nous de les ballestes e posaren-n'hi d'altres que eren de sabó blanc e de formatge/fosero tutte le noci alle balestre e gline posero altre che erano di sapone bianco o di formaggio (98).

forment m.

"Blat".

Fornento/frumento.

ab los regidors de la ciutat anà per les cases, fent traure forment e civades/... va con li rettori della città per le case, facendo portar formento e biada (5); portava la nau carregada de forment/conducea la nave carca di frumento (104).

forn m."Lloc dos dins el qual es produeix calor per la combustió de la llenya, carbó, etc.". **Forno.**

quatre-cents pans calents així com eixiren del forn/quattrocento pani caldi così come uscivano del forno (105).

fornal f.

"Fogó".

Fornace.

Dellura... los tres infants Sidrac, Misac, Abdenago, del foc de la fornal/Libera... gli tre fanciulli Sidrach, Misach et Abdenago dal fuoco della fornace (478).

forner/a m.,f.

"Persona que té un fomo que treballa en un forn".

Fornajo/fornara.

... ans és bé fill d'un fornar/... anzi è ben figliuolo d'un fornajo (110); era fill d'una fornera/è figliuolo d'una fornara (317).

fornicador m.

"Maquinador".

Fornicatore.

fornicador de mals/fornicator de mali (107a).

forniment m.

"Acte i efecte de fornir".

Fornimento, provisióne e fornimento, monitione.

gran multitud de bous e d'altres bestiar per a forniment de la host/gran multitudine di boi e d'altre bestie per fornimento dell'essercito (409); manà... que fessen molt gran esclat de trompetes e anafis e de botzines, de les quals Tirant havia fet fer molt gran forniment/comandò... che facessero gradissimi suoni di trombe, di clarini, timpani e bossini, degli quali Tirante aveva fatto fare grandissima provisiõne e fornimento (418); trobaren que encara tenien forniment per a tres mesos complidament... Senyor, la majestat vostra deu saber com tenim forniment en la ciutat per a tres mesos/trovarono che per tre mesi anchora compiutamente erano forniti... Signore, la maestà vostra deè sapere come havemo monitione nella città per tre mesi (420).

tenir forniment.**Essere fornito.**

trobaren que encara tenien forniment per a tres mesos complidament... Senyor, la majestat vostra deu saber com tenim forniment en la ciutat per a tres mesos/trovarono che per tre mesi anchora compiutamente grano forniti... Signore, la maestà vostra deè sapere come havemo monitione nella città per tre mesi (420).

fornir tr.

"Dotar d'allò que és necessari".

Fornire, porre in ordine.

el fornir de totes les coses necessàries en la defensió d'uncastell/lo fornir di tutte le cose necessarie che haveva di bisogno per difendere il castello (222); Com l'ermita... forn fornida de totes les coses necessàries/Come fu lo eremitorio... posio in ordine di tutte le cose necessarie alla vita humana (27).

fornit adj.

"Proveit".

Fornito.

Reconegueren tot lo castell, e trobaren-lo fornit de moltes vitualles, ço és, de mill e de forment, d'aca e panis per a set anys/Cercorono allora tutto il castello, e fornito di molte vittovaglie, cioè di miglio, di formento, di fanna e di pane, per sette anni il trovarono (317).

forradura f.

"Roba, tela, metall o altra cosa amb què es folra una cosa".

Fodra, *

Hipòlit pres una foradura de marta gebelins e embolicà-la hi entom de la cama perquè fredor no hi entràs./Hippoito toise una fodra di martoro zebellenino e gliela volse intorno alla gamba, accò che freddo non gli entrasse (236). La foradura dins era de seti carmesis/erano foderati dentro di cetanino carmesino (68).

forrat adj.

"Cobert amb folradura".

Foderato.

lo mantell de carmesí forrat d'erminis/col mantello di chermisino foderato di armellini (26).

forrellat m.

"Barreta de ferro que fixada en una porta o finestra serveix per tenir-la tancada".

Chiavistello.

Après anaren per lo castell posant los forrellats en les portes de les cambres./Dopo andorono per il castello, ponendo gli chiavistelli nei usci delle camere (315).

fort adj.,adv.,m.

1.adj."Que ateny un alt grau d'intensitat".

Forte, gran, grosso, -issimo (preceduto dall'agg. da esso modificato).

forts presons/forte pregione (18); forts batalles/gran battaglie (26); Visten-se tots de fort i negra màrrega/vestansi tutti di grosso e nero bigello (472); fort lletja cosa/bruttissima cosa (143).

2.adj."Animós, disposat a vèncer les adversitats".

Forte.

fort de cor/forte di cuore (199).

3.adj."Difficil de suportar".

Forte, gran/grande.

Ion posada en fort pensament/posta in forte pensieri (26); fort... sospir/grande... sospiro (126); lo vostre fort pensament/questo vostro gran pensare (30).

4.adj."Resistent als atacs" (en l'expr. fer-se fort).

Farsi forte.

s'haqué a retraure dins la ciutat de Londres e allí féu-se fort/dentro alla città di Londres fu costretto a ritirarse e lì si face forte (5).

5.adj."Capaç de resistir una pressió externa".

Forte.

no ha molts dies que tots vosaltres éreu detenguts en poder d'infels e ab forts cadenes empressonats/Non son passats molti di che voi eravate detenuti in poter d'infideli e con forti catene appregonati (109).

6.adj."Greu, difícil; desagradable".

Forte, sfortunato.

fort cosa és rompre la fe així als hòmens com a les dones/forte cosa è rompere la fede, così agli huomini come alle donne (211); Ai, trista de mi, en fort planeta naxquí/vahi, trista me! In sfortunato pianeta io nacqui (474).

7.adv."D'una manera forta".

Forte, fortemente.

fregà1 fort/forte lo fregò (25); més fort l'amo/più fortemente io l'amo (16).

8.adv."En gran mesura".

Forte, grandemente.

... la sua veu qui restà fort rogallosa quasi no podent parlar/... la sua voce la quale restò forte rauca quasi parlare no potendo (299); fort és odiosa descooneença a Déu/grandemente è odiosa la disconoscença a l'onnipotent e immenso Iddio (199).

9.m.pl."Persones que superen les altres per poder físic o d'altre tipus".

Forti, fastidiosi.

e los flacs vençre als fortse li deboli vincono li forti (23); E ab los mals deu ésser molt mal, e ab los bons, ésser lleal i verdader, ab los forts e de mala vida ésser cruel/e con gli mali huomini deve ésser pessimo, e con gli buoni leale e veridico, e con gli fastidiosi e di mala vita ésser crudele. (35).

fortalea v. fortaleza**fortaleza f. (fortalea)**

1."Qualitat de fort".

Fortezza.

més val aptesa que fortaleza/vale molto più l'attitudine che la fortezza (23); E habia en la dita vall tres castells ab ses grosses viles e molt de singular fortalea/Et erano nella detta valle tre castella di singular fortezza con gli suoi grossi borghi (301).

2."Edifici fortificat".

Fortezza.

recomrequeren a son segur, ço és, a la gran fortalea de la ciutat de Bellpuig/reorse alla sua sicurezza, cioè alla gran fortezza della città di Bellpoggio (229).

fortificar* tr.,pron.

1.tr."Enfortir les defenses d'una ciutat".

Fortificare.

oom fort molt fortificada la ciutat e lo castell/la città et il castello erano molto ben fortificati (98).

2.tr.,pron."Enfortir, fer més ferm".

Fortificare, dannificare; fortificarsi.

E per millor fortificar lo que dit he en augment de la dignitat que a vosaltres s'esguarda.../E per meglio fortificare quello che ho detto in aumento della dignità che in voi si vede... (173); Sus, doncs, cavallers estrenus, despertau l'adormida sang! Per dormir e fortificar l'enemiga nació que prospera.../Su, adunque, cavallieri strenui, resvegliatevi l'addormentato sangue per addormentare e dannificare la nemica nazione che prospera! (417); la virtut, contrastant i vençent l'adversa fortuna, s'experimenta i es fortifica la vertù, contrastando e vincendo la fortuna avversa, si esperimenta e si fortifica (302).

fortíssim adj.super.

"Molt fort".

Fortissimo, forte.

... lo gran rei de Canària, jove fortíssim... sempre aspirant a honrosa victòria!... lo gran rei de Canària, giovane fortissimo... sempre aspirando a gloriosa vittoria (5); ... considerant oom lo Rei moro sia home fortíssim e de gran ànim!...considerando che 'l re moro sia huomo forte e di grande animo (15).

fortitud f.

"Qualitat de fort (física o espiritual)".

Fortezza.

Fortitud corporal e ardiment se vol exercir ab saviesa/la fortezza del corpo e lo ardimento con sapientia essercitare si solevano (Prol.); ¡Dóna'm fortitud d'ànimo...!/dammi fortezza d'ànimo...! (276).

2. Vocabulari català-italià

fortment *adv.*

"D'una manera forta".

Fortemente, gagliardamente, con gran fretta.

E prestament se n'entrà en lo retrat e allí se pres fortment a plorar./E prestament nel camerino se ne entrò e li cominciò fortemente a piangere (262). Com los qui estaven en la celada veren los grecs tan fortment batallar, ixqueren ab molt gran fúria e feriren enmig dels crestians./Quando quelli che erano nel luogo ascoso fra l'herbe videro gli greci tanto gagliardamente combattere, uscirono con grandissima fúria e ferirono in mezzo de' christiani (131). Plaerdemavida, que oi apò, curtà fortment e trobà'l que l'havien posat en un liti./Plaerdemavita, che questo udi, con gran fretta corse e trovolo che in un letto posto l'havevano (399).

fortuna *f.*

1. "Sort, esdeveniments favorables o adversos", en la loc. *roda de fortuna*. **v. fortuna**

Rota di fortuna.

2. "Mala sort".

Fortuna, caso.

E no us deveu clamar de fortuna mas de vós mateix/Voi non vi dovete dolere né richiamare dilla fortuna, ma di voi stesso (298). lo seu li paria que no fos res com pensava en la trista e desastrada fortuna que en la persona de Tirant s'era seguda./e gli pareva che 'l suo non fusse nulla quando pensava nel tristo e disgratiato caso nella persona di Tirante era seguito (236).

3. **béns de fortuna. "Riqueses".n** **v. bé**

Beni di fortuna.

4. "Tempestat".

Fortuna.

Les tres galeres com a forçats entraren dins la gran mar ab la major fortuna del món/Le tre galere, come storzate, nel gran mare con la maggiore fortuna dil mondo entromo (296).

Córrer fortuna. "Passar mal temps, especialment en la mar".

Correre fortuna, scorrere per fortuna*.**

elegi li fos feta una cambra prop l'arbre per ço com allí va la nau més segura com corre fortuna/elesse che gli fusse fatta una camera presso all'arbore, però che li va la nave piú sicura quando corre fortuna (101). E correrun fortuna vólida tres dies e tres nits/E corsero per fortuna valida tre giorni e tre notti (108).

fortunal *adj.*

"Tempestuós".

Tempestuoso, fortunato.

així com és la mar, qui entrant-hi troba hom l'aigua suau, après, com sou molt dins, és fortunal/cosi come è il mare, ch'entrandogli gli trouva l'huomo l'acqua soave, d'apoi, come si è molto nell'alto, è tempestuoso (214). vent...fortunal/tempo...fortunato (104).

fosc *adj.*

1. "Mancat de llum, de claredat".

Tenebros, oscuro.

per mi es il luminat lo fosc palau de la mia deessa/per me il tenebros palagio della mia dea è il luminat (265). Vós haveu obertes les nostres fosques presons, i haveu romput les nostres forts i estretes cadenes./voi avete aperto le nostre oscure prigioni et avete rotto le nostre forti e strette catene (460).

2. "Que no es deixa sentir bé pels sentits".

Rauco.

ab la veu fosca se pres a dir altra volta besant e abraçant lo crucifix.../e con la voce rauca, un'altra volta basciando et abbracciando il Crocifisso, disse... (291).

3. "Mancat d'alegria, de vitalitat".

Fosco.

E fos placent a la divina Bondat que et pogués traure e liberar dels braços de la fosca mort./E fusse in piacere alla bontà divina che delle braccia della fosca morte trarre e liberare ti potessi! (299).

fosca *f.*

"Absència de llum, de claredat".

Oscurità, tenebrosità, tenebre (pl.).

Parti lo bergantí una nit que plovia e feia molt gran fosca/Partissi il bregantino una notte che pioveva et era grande oscurità (99). La batalla durà tot lo dia e es continuà molt cruel, sinó que els fon forçat per la nit que els empedí, perquè feia gran fosca, que s'hagueren a departir./La battaglia durò crudelissima continovamente fino alla sera, la quale si s'forzò per la tenebrosità che apparechiava la notte (340). Aquesta batalla fon tan cruel e sangonosa que durà del mati fins a la nit escura, e la fosca los féu departir./Questa battaglia fu tanto crudele e sanguinosa che durò dal mattino infino a notte oscura, e le tenebre departir gli feciono (349).

fossa *f.*

"Sepultura".

Fossa.

desitge que la mia ànima fos en repós celestial, e lo cos fos en la fossa/desidero che la mia anima fusse nel riposo celeste et il corpo nella fossa (179).

fossar *m.*

"Cementerí".

Sepultura, cimiterio.

E tant com en Roma aturaren menjaren ensems, e après fins que els posaren en lo fossar/e tanto come in Roma stettero mangiomo insieme, et appresso anchora fino che fumo posat nella sepultura (68). ja molt més se deu presumir en lo present camp, que és aparellat fossar per a molta cavallera./e già molto piú si dee presumere nel presente campo, che è apparechiato a divenire amiterio di molta cavallera. (426).

fossat *m.*

"Vall, excavació que circueix una fortalesa".

Fosso, fossa.

E Tirant féu fer un gran fossat, lo qual era estret e fondo./E Tirante fece fare uno gran fosso, il quale era profundo e stretto (343). féu fer molts fossats: que per davall terra podien entrar e eixir sens obrir les portes de la ciutat/fece fare molts fosse, che per sotto terra, senza aprire le porte della città, uscire et entrare potevano (309).

fragància *f.*

"Bona olor".

Fragrantia.

no hi podien sentir la mala pudor de la sentina, mas gran fragància de totes les delitoses odors que puguen nomenades ésser/non gli potevano sentire il fetore della sentina, ma gran fragància de tutti gli dilettevoli odors che ponno essere nominati si sentivano (202).

fràgil *adj.*

"Que es trenca fàcilment".

Fragile.

¿I com podré jo regraciàr a la vostra senyoria la tanta amor que a mi, fràgil creatura, haveu mostrada?/E come podrò io ingratiare la vostra signoria dil tanto amore che a me fragile creatura, dimostrato avete? (468).

fragilitat f.

"Qualitat de fràgil".

Fragilità.

l'animo virtuós basta aterrar la fragilitat e inconstància de temor/l'animo virtuoso è sufficiente ad atterrare la fragilità et inconstantia di timore (374).

franc adj.

1. "Lliure" (espec. en la loc. **franc e llibert**).

Franco (franco e libero).

franca llibertat ha donada lo Donador de totes coses/franca llibertà il donator di tutte le cose ha donato (249); franc e llibert de tota captivitat/franco e libero d'ogni captività (113).

franc arbitre. v. **arbitre**

Libero arbitrio.

2. "Gratuit".

Franco.

del dia que desembarcaven fins al dia que exien de l'illa d'Anglaterra, tostemps havien la despesa franca/cominciando dal giorno che uscivano di barca (in al giorno che si partivano dell'isola d'Inghilterra, haveano sempremai la spesa franca (41).

3. "Francés".

Franco.

E ciascun franc arquer d'aquest portava escuder e patga./E ciascuno franco arciero di questi havea scudiero e ragazzo (189).

francès adj., m.

1. m. "Habitant de França".

Francesse.

al cap del pont féu-s'hi un belle fet d'armes, de què moriren de francesos en lo pont... passats cinc milia hòmens/al capo del ponte si fece un bel fatto d'arme, onde delli francesi... passati V mila huomini morimo (18).

2. m. "Llengua parlada pels seus habitants".

Francesse, lingua francesa.

...és escrit en llengua espanyola, o en francès... è scritto in lingua spagnuola et in francesse (189); Dix tals paraules en francés/Disse tal parole in lingua francesa (85).

3. adj. "Relatiu o pertanyent a França".

Francesse/franzese, francesco.

E no passaren tres dies que lo francès cavalier tramès a dir a Tirant.../non passarono troppo giorni che l'francesse cavaliere mandò a Tirante... (61); la molta virtut que en la senyoria vostra tinc coneguda ha apartada de mi la gran ira que jo en aquell cas tenia contra la nació francesa... la molta virtù che nella signoria vostra ho conosciuto, ha separato da me ogni ira che io in quel caso havevo contra la nazione francesca (164).

a la francesa.

Alla francese/alla francese/alla francesa.

una jornea feta a la francesa/una zomea fatta alla francese (116); ...lligada a la francesa/havendo il capo acconciò alla francese (450); ...mirant a Tirant e tots los seus molt ben vestits e abillats a la francesa... guardando Tirante e tutti gli suoi, ben vestiti e ben in ordine alla francesa (119).

franja f.

"Voreta o guamició en forma de banda sobreposada".

Franza.

un jaseran de malla e les mànegues de franja d'or, e sobre lo jaseran una jornea feta a la francesa/uno zacco di maglia e le maniche di franja d'oro, e sopra il zacco una zomea fatta la francese (116).

franquea v. franquesa**franquesa f. (franquea)**

1. "Larguesa en el donar".

Libertà.

Aquestes són les virtuts que proceïxen d'amor: franquesa, que tot cavalier deu haver.../E queste sono le virtù che procedono d'amore: libertà, che ogni cavaliere deè haver... (221).

2. "Exempció d'un impost".

Essentione.

donà's moltes llibertats e franqueses/molte llibertà et essentioni gli censesse (395).

frare m.

1. "Germà".

Fratello.

"Veig los perills de la vida present: perill en mar, perill en terra e perill en los falsos frases"/"Veggio gli pericoli della vita presente: pericoli in mare, pericoli in terra e pericoli negli falsi fratelli" (374).

frare d'armes. "Persona unida a una altra per un jurament d'amistat i defensa mútua".

Fratel d'armi, fratello in armi.

comte vol dir frare d'armes, e per ço vos vull donar títol de comte perquè siau més conjunt ab mi/il comte vuol dire frate d'armi, e per questo vi voglio donare titolo di comte: acciò che siate più meco congiunto (161), no hi haja entre nos altres majoritat ni senyoria, sinó que tots siam iguals, germans e frases d'armes/tra noi non sia superiorità né signoria alcuno, se non che tutti siamo fratelli, equali e fratelli in armi (68).

2. "Religiós".

Frate.

tenia continuament tres frases de l'orde de Sant Francesc, mestres en la sacra teologia/teneva continovamente tre frati dell'ordine di san Francesco, mestri nella sagra teologia (309).

3. "Tractament anteposat al nom propi".

Frate.

un frare de la Mercè, català, natural de la ciutat de Lleida, lo qual havia nom frare Joan Ferrer/un frate della Mercede, catalano, onundo della città di Leida, il quale havea nome frate Giovanni Ferraro (402).

fraternitat f.

"Corporació benèfica per a prestar ajuda mútua als seus membres".

Fraternità.

la majestat sua volia publicar una fraternitat, la qual novament havia instituïda/volea fare pubblicare una fraternità, la quale nuovamente havea instituito (85).

frau m.

"Engany".

Fraude (f.).

car veig que los mala hòmens, qui aman ab decepció e frau, són prosperats, e veig abaixar virtut e llealtat.../e veggio che gli mali huomini, che amano con inganno e fraude, son prosperati, e veggio abassare virtù e lealtà... (192); sens frau negú tostemps les batalies ha fetes/senza fraude alcuna sempre le battaglie ha fatto (218).

fraudulent adj.

"Enganyós".

Fraudolenteles fides e fraudulents maleses vostres/le finte e fraudolenti malite vostre (154).**fre m.**

fig. "Subjecció".

Freno, fieno (e).ha posat fre als meus inefrenats pensaments/ha posto freno agli miei sfrenati pensieri (379); Haja esperons en remunerar, fre en punir/Habbia sproni in remunerare, fieno in punire (143).**fred adj., m.**

1. adj. "Mancat de calor".

Freddo, duro.¿E no sabeu vós que après de l'aspre e fred mati ve lo bell sol?/E non sapeti voi che, dopo l'aspro e freddo mattino, viene il bel sole? (288); Abd morrà, que jau en la freda terra e tot se dessagana./però che morirà, ché grace nella dura terra et es ogli tutto il sangue (67).

2. adj. fig. "Mancat d'apassionament".

Freddo.E la virtuosa Princesa fengí la festa molt freda per dissimular lo que era estat en la nit passada./e la virtuosa principessa finse la festa molto fredda per dissimular quello ch'era stato nella passata notte (442).

3. m. "Absència relativa de calor, temps fred".

Freddo.eren en l'entrada de l'hivern que los freds e les pluges los començaven d'ençar/erano nella entrata dell'inverno, che gli freddi e le piogge gli cominciavano a molestare (106).**fredor f.**

"Qualitat de fred".

Freddo.Hipòlit pres una forradura de marts gebelins e emboicà-la-hi entom de la cama perquè fredor no hi entràs./Hippolito toise una fodra di martoro zebellenino e gliela voise intomo alla gamba, accò che freddo non gli entrasse (236).**fregar tr.**

"Sotsmetre una cosa a l'acció d'una altra que es fa moure sobre la seva superfície".

Fregare.lançaren-li aigua en la cara, e fregar-li los braços fins que fon retornada/aigua nel suo volto gli gitorono e fregaronli le braccia finché fu ritornata (375).**fresc adj.**

1. "Moderadament fred".

Fresco.fresca aigua/aigua fresca (137).

fig.

Fresco.on has llexada la fresca color de la tua graciosa cara?/dove hai lasciato il fresco colore dil tuo gratioo volto? (322).

2. "Recent".

Fresco, recente....fent les més admirables coses de món durant la ira, que era fresca...faccioendo le più mirabile cose dil mondo, durando fira che era fresca (340); tramès carn de bou e de porc e molt pa fresc e la galera per refrescament a la gent/carne di bue e di porco e molto pan fresco alla galera, per rrefrescamento della gente, mandò (405). Com evident experiència mostra, la debilitat de la nostra memòria, sotsmetent fàcilment a obliuó no solament los actes per longitud de temps envellit, mas encara los actes frescs de nostres dies.../Mostrando la evidentia e manifesta experientia la debolezza della memoria nostra, nel mandare a oblivione facilmente non solo gli fatti per la lunghezza del tempo inveterati, ma anchora dell'età nostra gli recanti... (Prol).

3. "Descansat".

Riposato.descavalcà e donà'l al moro, e ell pres aquell qui era bo e fresc/smontato, il diede al moro, et egli toise quello che era buono e riposato (304).**fretura f.**

"Mancança o escassetat".

Bisogno, carestia, strettezza, bisogno e mancanza, disagio.se perdran passats deu milia combatents, qui faran gran fretura per dar compliment a la conquesta/si perderanno più di diecimila combattenti che faranno gran bisogno per dare compimento alla guerra (252); del forment vos dic ne passam fretura/Del formento vi dico che ne haviamo carestia (123); Mas és tan gran la fretura de provisio... que sens dubte som breument pendors/Ma tanto grande è la strettezza delle provisione... che senza dubbio brevemente per perire siamo (396); La tercera és que sapien sostenir fretura de viandes /la terza è che sappiano sostenere bisogno e mancanza di vivande (196); Fretura de paraules causa que los dolors no són raonades segons l'extrem en que turmenten/Disagio di parole causa che gli dolor non son narrati secondo l'estremità in cui tormentano (474).**freturar tr., intr.**

1. tr., intr. "Tenir necessitat".

Bisognare; avere bisogno, mancare e bisognare.No em fretura dependre paraules/A chi mi bisogna spendere parole indarno (108); La celsitud vostra no fretura de virtuts, mas fretureja de paciència./La celsitudine vostra non ha bisogno di virtù ma di patientia (244); la mia espasa e capitania no fretura molt/la mia spada e capitaneato non gli mancano e non gli bisognano molto (238).

2. intr. "Estar mancat".

Mancare, essere defettoso.les nostres paraules són cregudes freturar de fe/le nostre parole sono credute mancare di fede (209); cové que les virtuts sien lligades, car...aquell qui fretura d'una, de totes fretura/conviene che le virtù siano congiunte, ché... quello che manca di una, di tutte è defettoso (192).**freturejar intr.**

"Freturar".

NT.La celsitud vostra no fretura de virtuts, mas fretureja de paciència./La celsitudine vostra non ha bisogno di virtù ma di patientia (244).**freturós adj.**

"Mancat".

Famelico, senza.perché no vull renegar a mon Déu e a mon creador só fart de bastonades e freturós de viandes/perché non voglio abbandonare il mio creatore, io sono bastonato e famelico di vivande (108); no és estat dia freturós de llàgrimes/mai giorno alcuno senza lagrime non ho passato (3).

frèvol adj.

"Mancat de forces".

Fragile.la natura femení, frèvol e variable, elegex lo més inútil consell/la natura femminile, fragile e variable, nella maggior necessità... il più inutile consiglio elegge (416).**frevoltat f.**

"Debilitat".

Fragilità.Renovella en mi, Pare poderós, tot ço que en mi per frevoltat de la carn és estat corromput e desitjat/Rinova in me, Padre potentissimo, tutto quello ch'in me per fragilità della carne è stato corrotto e desiderato (478).**front m.**

"La part superior de la cara".

Fronte (m./f.).en lo front [portava], un fermall de molt gran estima/nel fronte un gioiello di non poca estima (463); besà a Hipòlit en lo front e de sobres de contentació dels seus ulls corregeren vives lagrimes/Hippolito nella fronte basciò e, per supremo contento, degli occhi occhi suoi vive lagrime consero (292).**frontera f.**

"Ratlla que separa dos territoris immediats".

Frontiera.los qui són en la frontera sots la capitania del duc de Macedònia/quelli che sono in la frontiera sotto il capitaniato del duca di Macedonia (123).**fronterejar intr.**

"Estar en frontera".

Confinare.lo seu regne era tan gran que fronterejava ab la Barberia en lo regne de Tremiciv/il suo regno era tanto grande che confinava con la Barberia nel regno di Tremiscon (404).**fructifer adj.**

"Que dóna fruit".

Fruífero.València... e de tots béns fructífera, exceptat espècies/Valenza... ecostitute le specie, d'ogni bene fruttifera (330).**fructió f.**

"Goig que se sent del bé posseït".

Fruitione.obtenir aquella eterna glòria e fructió celestial de paradís/ottenere quella eterna gloria e fruitione celestiale di paradiso (219).**fruir tr.**

"Gaudir".

Fruire....com Déu no haja creat l'home sinó per posseir e fruir lo sobiran bé de la glòria de paradís/...non havendo Iddio creato l'uomo se non perché il possedesse e fruisse il superno bene della gloria del paradiso (403).**fruit m.**

1. "Producte que dóna un arbre o una planta".

Frutto.un arbre qui no té fruit ni fulla ni flor/un albero che non ha frutto, foglia né fiori (71a).

2. fig. "Producte".

Frutto.del temps che ha despès en aquest món sens fruits de bones obres/del tempo che ha speso in questo mondo senza frutto di buone opere (31).3. Refrany. **de bon fruit ix bon fruïter.****Da buon arbore ha buon frutto initio.**

(186).

fruta f.

"Fruits comestibles".

Frutto.E lo Rei feia anar molt sovint l'albanès al camp de Tirant per ço que portàs frutes e confits per a la Reina./Il re faceva sovente andare l'albanese al campo di Tirante acciò che frutti e confetti per la reina portasse (315).**fruïter m.**

"Arbre que produeix fruita".

Arbore.de bon fruit ix bon fruïter/da buon arbore ha buon frutto initio (186).**fugidor m.**

"Que fuig".

Fuggitore.fugidor de batalles/fuggitore di battaglie (107a).**fugir tr., intr.**"Allunyar-se corrent per evitar dany, perill, etc.". **Fuggire; fuggir(ri), dare le spalle.**¿Per què vens a qui no et vol e fugis als qui et desitgen?/perché vieni a quelli che non ti vogliono e fuggi quelli che ti desiderano? (3); La sang fug de mi/ll sangue mi fugge (176); ¡Fugiu de mi, castedat, honesta vergonya...!/Fuggitevi da me, castità, honestà, vergogna...! (382); Los cavallers animosos volgueren morir en les batalles ans que fugir vergonyosamente /gli animosi cavalieri prima nelle battaglie vinimente morire vuotsero che vergognosamente agli nemici dare le spalle (Prol.).**fugit adj.**

"Que deixa la batalla".

Fuggato.est vengut en aquest regne qui és la sobirana Barberia, dues voltes venput e dues voltes fugit/sei venuto in questo regno, che è la Barberia superiore, due volte vinti e due volte fuggati gli nemici (352).

2. Vocabulari català-italià

fugitiu adj.

"Que ha fugit".

Fuggitivo.

¡E quanta infàmia serà per a vosaltres si anau davant sa altesa vençuts e fugitius! E quale infamia sarà per voi altri, se andereti innanzi all'altrezza sua vinti e fuggitivi! (156).

fula f.

"Acte de fugir".

Fuga/fugga.

més li val perdre la vida que si gira la cara en fula e ab desorde sens venjança/ché piú gli vale perdere la vita che vogliere la faccia in fuga con disordine senza vendetta (156); Tirant fengi que li desplaia molt la fula de l'albanès/Tirante finse che la fugga dell'albanese molto gli spiaceva (312).

full m.

"Tros de paper rectangular".

Foglio.

full de paper/foglio di carta (65).

fulla f.

1. "Elements que surten de les branques d'un arbre o una planta".

Foglia.

un arbre qui no té fruit ni fulla ni flor/un albero che non ha frutto, foglia né fiori (71a).

2. "Làmina prima de metall".

Foglia, lamina.

cobert de fulla d'argent/coperto di foglie d'argento (73); los avantbraços e manuyopes de fulla molt prima/gli bracciali e guanti di lamina molto sottile (155).

fullat adj.

"Adomat de fulles".

Con foglie.

Aparellades estan les coronas del Triumfo nostre, fullades de llor en senyal de certa victòria/Apparechiate son le ghirlande di triumpho nostro con foglie di aloro in senyal della carta vettoria (387).

fulletat adj.

"Fullat, adomat de fulles".

Fatto a foglie.

al cap portava sobre los daurats cabells un xapellet fulletat de molts batents/in capo portava sopra agli dorati capelli uno capelletto fatto a foglie di molti tremolanti (162).

fum m.

"Producte gasós de la combustió de matèries orgàniques".

Fumo.

te'n pren aïd com lo ferrer, que si no us crema la roba, dóna-us enuig ab lo fum te ne avviene così come al fabbro il quale, se non si abbruggia la veste, col fumo si dà molestia (358).

fumada f.

"Senyal feta amb fum".

Fumo.

La morisma era tanta com veren tan gran estol, per les fumades que havien fetes a una part e a l'altra, que vengueren infinits moros/La morisma era grandissima, per il fumo che havevano visto fare all'uno e all'altra parte, che infinitti mon vennero (113).

fundar tr.

fig. "Posar sòlidament, recolzar".

Fondare, firmare, lodare.

per jo no haver estudiat les liberals arts, no puc tan pròpiament fundar la mia intenció ab dits de filòsofs/per non havere io studiato le liberali arti come a mia figliuola, non posso tanto propriamente fondare la mia intentione con ditti di phisosophi (182); en lo qual es fundada l'esperança/nel qual è firmata... la speranza (143); veritat li deu esser fundada de tota fe/la verità gli dee esser lodata di tutta fede (143).

fundat adj.

fig. "Recolzat".

Fondato.

donant llum en lo món de cristianissim senyor ab les vostres operacions fundades en fe, esperança i caritat/dando lume al mondo di christianissimo signore, con le vostre operationi fondate in fede, speranza e charità (219); les fundades e invencibles raons de vostra senyoria/le fondate et invincibili ragioni di vostra signona (323).

fur m.

"Llei especial dictada per el regiment d'un municipi, d'una regió, etc., a part de la legislació general de l'Estat".

Statuto.

...La primera és en servir los llurs leis e furs... la primera è di servargli le sue leggi e statuti (201).

furia f.

1. "Moviment d'ira".

Furia.

e per causa d'apò s'és encesa en mi ira, supèrbia, tristícia, fúria e dolor/e, per causa de questo, si è accesa in me ira, superbia, tristitia, fúria e dolore (239).

2. "Cadascuna de les tres dones infernals que turmentaven els dolents".

Furia.

Megera e Proserpina, ab les altres fúries infernals/Megera e l'Erinne con l'altre infernali Furie (375).

furiós adj.

"Mogut de furor".

Furioso.

Així mostrava jo ab quanta furiosa ira... quasi ciascun dia tals pensaments passaven per lo meu enteniment./Così mostrava io con quanta furiosa ira... quasi ciascuno giorno tali pensieri per l'intelletto mi passavano (284).

furiosament adv.

"D'una manera furiosa".

Furiosamente.

...del que devia portar grat molt furiosament contra ell proceís/... di quello che gli dovevi sapere grado, molto furiosamente contra di lui proceisti (167).

furor f.

"Exaltació violenta de la ira".

Furore (m.).

E ab furor extrema anà lo Duc ab l'espasa alta devers lo metge/E con estremo furore, con la spada alta, il duca verso il medico andò (239).

furtar tr.

"Robar".

Rubbare, togliere.

l'albanès s'acostà on estava l'argent e furtà un pitxer d'argent molt gran e ben daurat/l'albanese se accostò dov'era l'ariento et un biochiero molto grande e ben dorato rubbò (312);
¿Per què la majestat vostra li furtà lo seu propi nom de Princesa?/perché la vostra maestà gli toglie il sui proprio nome di prencipessa (121).

fus m.

"Objecte de forma lleugerament cònica".

Fuso.

un fus de ferre/il fuso di ferro (106).

fust m.

"Fusta".

Legno.

Primerament féu pendre molt oli e alquitrà en gavetes de fust/Primeramente fece prendere molto olio e pece liquida in conche di legno (141).

fusta f.

1. "Matèria dura i fibrosa que forma la major part del tronc i branques dels arbres i arbusts".

Legno.

E ordenà Tirant que fos rompuda una arcada del pont, e feren-hi un pont de fusta llevadís/Et ordinò Tirante che un arco dil ponte rotto fusse, et un ponte di legno levatore (304).

2. "Conjunt de bigues, posts, etc., que entren en la contrucció d'una casa, d'un vaixell, etc.".

Legname.

E Tirant hagué fustes e féu dins un bosc tallar molts arbres/Tirante hebbe legname che fece tagliare in un bosco di molti alberi (140).

3. "Lleny; embarcació feta de fusta".

Fusta, legno, navilio; navi, galere e fuste; armata.

eren més de tres-centes fustes, entre naus e galeres e altres fustes/erano più di trecento legni, fra navi, galere, fuste et altri (314); eixiren totes les fustes del port molt quedament e sens remor deguna/Tutti gli legni quietissimamente, senza romore alcuno (418); Com senti que la fusta tocà en terra, que els era encallada, Tirant... saltà en l'aigua/Quando senti che l'legno toccava terra e che già era affemata, Tirante... saltò nell'acqua (113); ab moltes fustes que té treballa de recollir-se/con gran navilli c'ha s'affatica di raccogliersi (406); véu aquí les fustes del Rei de Sicilia/quivi vidde le navi galere e fuste dil re di Sicilia (408); els hagueren molt gran consolació de la presa que Tirant havia feta de les fustes dels moros./oro della presa che Tirante aveva fatto dell'armata degli mori hebbero grandissima consolazione (420).

G

gàbla f.

1. "Caixa limitada per barres de ferro o d'altres materials, per tenir-hi persones o animals".

Gabbia.

una gàbla de ferro/una gabbia di ferro (167).

2. nàut. "Caixa que es posava en el lloc de la cofa d'un pal, a certes embarcacions, i servia de lloc d'observació al mariner encarregat dels serveis de vigilància i per a llançar des d'ella dards, barres de ferro i altres projectils".

Gabbia.

trobarà allà per divisa una gàbla de nau posada sobre un arbre/trovarà lì per divisa una gabbia di nave posta sopra un albero (71a).

gafa f.

"Ganxo o mordala amb què s'atesava la corda de la ballesta per parar aquesta arma".

Leva.

pres una ballesta d'aquelles que es paren a cavall ab una gafa, e moltes sagetes ab herba e posà·les en la corretja/toise una balestra d'acciaio, che se portano a cavallo con una leva, e molte saette avvenenate e puosele sotto la correggia (106).

gala f.

1. "Ostentació d'alegria festosa".

Galla.

Après que les festes e les galas foren fetes, fon hora de sopar/Dopoi che le feste e galle fatte furono, fu hora di cena (408).

2. "Vestit de gran festa, ornament ric i ostentós".

Galla.

aquesta gala que vós usau de portar l'una calça brodada e l'altra no/questa galla che voi usate, di portare una calza ricamata e l'altra no (189).

galan adj.

"Bell i graciós".

Galante.

dones galanes/donne galanti (85).

galant adj.,m.

1. adj. "Obsequiós especialment amb les dones".

Galante.

les dames dançaren ab los galants cavallers/le dame con gli galanti cavalieri danzorono (231).

2. adj. "Gentil, que atreu per la seua gràcia".

Galante.

la Princesa e la Reina se parlaren de moltes cortesies segons que entre galants dames s'acostuma/La principessa e la reina di molte cortesie si parlorono, secondo che fra galante damme s'acostuma (463).

3. adj. "Bo, notable per les seues bones qualitats".

Galante.

Senyora, d'on haveu hagut tan galant espill?/Signora, dove avete havuto specchio tanto galante? (127).

4. m. "El qui obsèquia o festeja una dona".

Galante, galante giovane.

Lo galant la pres al braç e pujà·la en lo llit/Il galante la prese a braccio e puosela nel letto (262). Fon posada en orde una barca de draps de brocat on davallà l'indita Reina, e Hipòlit e dos galants ben abillats, ab los remes baterent l'aigua, en poc espai foren en terra/E fu posto in ordine una barca di drappi di broccato, dove l'indita reina con Hippolito discese, e due galanti giovani bene ordinati con gli remi fendendo l'acqua, in poco spatio in terra furono (430).

galantment adv.

"De manera gentil, galanament".

Galantemente.

Als peus de cascun llit estava una donzella galantment abillada/et alli piedi di ciascun letto era una donzella galantemente vestita (68).

galardonar tr.

"Guardonar".

Premiare.

Tal senyor com aquest fa bon servir, qui sap galardonar, amar e honrar a tots sos servidors./E buono è servire tal signore come questo, che sa premiare, amare et honorare tutti gli suoi servitori (221).

galera f.

"Vaixell llarg, estret i relativament baix, amb proa molt afuada, ormejat de veles llatines o quadres i que tenia com a element principal de propulsió els remes".

Galea/galera.

totes les galeres anaven justades/tutte le galee andavano pari e ragunate insieme (113); prengueren un home d'armes lo qual vogava en la galera de Tirant/presero un huomo d'arme il quale vogava nella galera di Tirante (350).

gàlib m.

"Aspecte exterior del casc d'una nau, la seua figura, les seues proporcions estètiques".

Fattezza et atto.

lo gàlib de la nau/la fattezza et atto della nave (104).

gallot m.

"Home que remava en una galera o altre vaixell".

Galeoto/galeotto.

Llevà's un gallot, anà a Tirant e dix-li ab gran esforç.../Levòsse allhora un galeoto, e da Tirante andò, e con gran gagliardezza gli disse... (299). Respòs un genovès, lo qual era estat galot de la galera de Tirant com se perdé/Risposse un genovese, il qual era stato galeotto della galera di Tirante auando si perse (339).

gallota f.

"Vaixell semblant a la galera, però més petit".

Galeotta, galeazza.

e aquí s'embarcà en una gallota/dove in una galeotta si imbarcò (340); ell féu armar totes les fustes qui eren restades, lo nombre de les quals era quatre-centes e trenta-cinc fustes, entre naus, e galeres, e galeotes, e llenys./egli fece armare tutti gli altri che rimasti gli erano, il numeri de' quali, fra navi, galere, galeazze e fuste, CCCCXXV fu (424).

gall m.

"Mascle de la gallina".

Gallo.

Après bon espai, que los galls tomaren a cantar.../Appresso a buon spatio, che gli galli tomarono a cantare... (163).

gallina f.

"Au femella de l'espècie *Gallus domesticus*".

Gallina.

havia proveït en lo passat dia en fer cuire moltes gallines e altre maneres de carns fiambres/havea ben provisto il di dinanzi in fare coocere molte galline et altre maniere di carne cotte e fredde (104).

galop m.

a galop tirat. "A tot córrer a galop".

Di galoppo, a galoppo tirato.

Prengueren-se a córrer a galop tirat/cominciorono a correre di galoppo (157). Aquests, a galop tirat, deixaren tota la gent de peu atrás/E questi a galoppo tirato andorono, tutta la fantasia a dietro lasciando (286).

galta f.

"Part lateral de la cara, des de sota l'ull fins a la barba".

Guancia, mascella.

donà-li enmig de la galta e derrocàgli quatre queixals/gli diede nel mezzo della guancia e ruppegli quattro denti mascellari (157); e mordé'l en la galta tan ferament que mort lo féu caure en terra/con gran fierezza, mordendogli la mascella in terra morto cadere il fece (68).

galtada f.

"Colp donat a la galta".

Guanciata.

aquels qui jugaren la roba e li daven de grans galtades/quelli che gli panni gli giuocorono e gli detteno di gran guanciata (310).

gambal m.

"Correja que va penjada a cada banda de la sella per sostenir els estreps".

Stafile.

ab lo pes de l'arnès, és-se trencat lo gambal/per il peso dell'arnese il stafile si rompe (163).

gana f.

"Desig".

Volontà.

més tinc gana de jaure que de descansar/lo ho piú volontà di dormire che di danzare (228).

de bona gana.

Di buona voglia.

tant estava de bona gana tota plena de lleixau-me estar/tanto era di buona voglia, tutta piena di 'lasciatemi stare' (162).

ganfanoner m.

"Postador de ganfaró".

Confalonieri.

Nós, Enric, ganfanoner major de l'Església santa e del sant Pare de Roma/Noi, Enrico...confalonieri maggiore della santa madre chies e del santo Padre di Roma (58).

ganivet m.

"Instrument per tallar, compost per un mànec i una vora de metall afilada".

Cottellino.

E pres un ganivet e amagà'l entre les faldes/E, tolto un cottellino, fra le falde della veste si lo nascose (292).

garba f.

"Feix d'espigues tallades i lligades".

Manipolo, gamba.

garbas de d'assa/manipoli di sagina (189); garbas de mill/gambe di miglio (119).

garlanda f.

"Cadena de flors o de fullatge trenat, que es penja com a adom".

Ghirlanda.

e cascú d'aquella portàs en lo cap una garlanda de flors/e ciascun di loro portasse una ghirlanda di fiori in capo (14).

garrotera f.

"Lligacama".

Garrotera*/garotera***.**

la garrotera, qui estava feta en semblant forma, ço és, d'una correja de cenyir ab cap e ab sivella/la garrotera, la qual era fatta in simi forma, cioè come è una correggia da cingere con fibbia e mazza (85). Mostraven-se alli esteses les armes e guarnicions de la sua excel lent persona, e la garrotera, de belles perles, balaxos e salirs circuida./Ei ivi se mostravano distese ferme e guarnimenti della sua eccellente persona, e la garrotera di belle perle, balassi e zaphin circuita (485).

Orde de la Garrotera.

V. orde

gast m.

"Despesa".

Convito.

... on se donà meravellosa col·lació e real gast, així abundós, com se pertanyia a tal esposalici/... dove si diede meravigliosa collatione e reale convito, così abbondante come si apparteneva a tali sponsalite (452).

gastar tr.,pron. (guastar)

1. tr. "Devastar, destruir".

Guastare, distruggere.

Tirant havia fet tallar tots los arbres e guastar tota aquella horta/Tirante aveva fatto tagliare tutti gli alberi e guastare tutti gli horti (313); gastar... als superbiosos/distruggere... gli superbi (143).

2. tr.,pron. "Fer malbé, fer perdre la bondat".

Guastar(si).

Mas sol un demèrit ma extrema amor guasta/Ma solo un demerito il mio estremo amore guasta (324); plany molt los béns, que no se gastan/piange molto che gli buoni non si guastino (182).

gat/a m.,f.

1. "Mamífer de la família dels fèlids".

Gatto.

Piaerdemavida pres cinc gats petits e posà'ls en la finestra on dormia la novia, e tota la nit no feren sinó miolar/Piaerdimavita tolse cinque piccioli gatti e serrogli di fuori della finestra dove dormiva la sposa, e tuta la notte giamai non feciono altro che miolare (220).

2. Expres. **traure gatons vius de gata morta.** "Treure profit d'allò que semblava inaprofitable".**Trarre di gatta morta gattoni vivi.**

¿E no saps tu bé que jo sé traure de gata morta gatons vius?/E non sai tu bene ch'io so trarre di gatta morta gattoni vivi? (220).

gatge m.

"Penyora que es donava en senyal d'acceptació d'un desafiament".

Pegno.

E llança-li uns guants per gatge /E gittogli un guanto per pegno (114).

en **gatge de.** "Compromés per a fer alguna cosa".**Per.**

E com lo germà de Kineleison sabé que son germà era posat en gatge de batalla per venjar la mort dels dos reis, ab molta dolor e congoixa partí's d'Apol l'ònia/E quando il fratello seppe che Kineleison era per combattere e per vendicare la morte delli dui regi, con molto dolore et affanno si partí di Apollonia (80).

gató m.loc. **traure gatons vius de gata morta.** v. **gat****Trarre di gatta morta gattoni vivi.****gaveta f.**

"Recipient de fusta, de forma quadrangular amb les parets inclinades, que serveix per posar-hi el menjar per als animals".

Conca.

Primerament féu pendre molt oli e alquitrà en gavetes de fust/Primeramente fece prendere molto olio e pece liquida in conche di legno (141).

gebellí adj.mart **gebellí.** v. **mart****Martoro/martire zebellino, martore zibellino.****gel m.**

"Aigua reduïda a l'estat sòlid pel fred" (usat fig.).

Ghiaccio, gelo.

lo meu cor es tomat més fred que gel/il mio core è diventato più freddo che ghiaccio (120); ... no puixa pujar negun núvol de dolor, ne algun plor de tristor, ne negun gel de timor/... non possi ascendere alcun modo di dolore, né alcun pianto di tristezza, né alcun gelo di timore (143).

gelar tr.

"Convertir en gel".

Agghiacciare.

freda suor gela tot lo meu cos/freddo sudore agghiaccia tutto il mio corpo (179).

gelosia f.

"Amor imitat i recelós per temor de perdre l'objecte estimat o de tenir un rival preferit".

Gelosia.

jamés traure ni apartar pogui del meu ànimo la miserable gelosia/giamai dal mio animo la miserabil gelosia... trame né separare non pots' (296).

gemec m.

"So planyívol, inarticulat, que s'exhala a conseqüència d'un dolor o pena".

Gemito, ansietats.

Dóna fi als plors e gemecs/Da' fine agli pianti e gemiti (374); gemecs, tristor e sospirs e sanglots/ansietati, sospiri e singulti (22).

gemecar v. gemegar**gemegar intr. (gemecar)**

"Fer gemecs".

Gemere.

los uns anaven de ça, los altres de lla, plorant e gemecant/parte andava di qua, parte di là, piangendo e gemendo (141); la veritat del meu gran treball i terrible pena que per vós, senyor, pregant, sospirant i gemecant comportava/la veritat dil mio gran travaglio e terrible pena che per voi, signore, pregando, sospirando e gemendo, sopportava (461).

gendre m.

"Marit de la filla".

Genero.

Pensau la miserable senyora quina devia estar; ¡veure mortu marit, filla e gendre!/Pensati come doveva stare la miserabile signora a vedere mortu marito, figliuola e genero! (477).

generació f.

"Raça, conjunt d'individus d'un mateix origen".

Natione, generatione, stirpe.

...com la sua generació sia molt noble, excel·lent i molt antiga/... essendo la nation sua nobilissima, eccellentissima et antiquissima (110); los enemics nostres los genovesos, generació mala/gli genovesi inimici nostri, generation pessima (122); per la humana generació temerosa de la mort me constreny, que vulla o no, necessàriament he enseguit la tua voluntat/per esser l'humana stirpe timorosa della morte, mi constringe che, volendo o non, necessariamente ho a seguire la voluntà tua (315).

general adj.

1. "Que es refereix a la totalitat d'una cosa, una organització etc.".

Generale.

en res no havia fallit quant al general e molt menys en lo particular/in cosa alcuna non aveva mancato, quanto al generale e molt asi particolare (119); jo vull fer confessió general/io voglio fare una confessione generale (476).

en general. "D'una manera general".

In generale

lo Capità dix a tots en general/Il capitano... in generale a tutti così disse (154).

2. "Que afecta a tots els membres".

Generale, bandito.

consell general/consiglio generale (14); cort general/corte generale (28); llei general/leggi general (25); Sia manada celebrar festa e saia general que dure tres dies/sia comandato a celebrar e festa e corte bandita che duri tre di (101).

3. "Que abraça el conjunt d'un servei, comandament, etc".

Generale.

capità general/capitano generale (113).

generalment adv.

1. "D'una manera general".

Generalmente.

E sa filla Carmesina en moltes coses li era semblant, mas no generalment en totes, car aquesta en son temps l'excel·lia./E sua figliuola Carmesina in molte cose gli era simile, ma non generalmente in tutte, ché questa nel suo tempo l'eccedeva. (262).

2. "Per a coneixement general".

Generalmente.

...los capitols, foren publicats generalment per los sobredits reis d'armes e herauts/... gli capitoli, e publicati generalmente per gli sopradetti regi d'armi, eraldi e passavanti (52).

generós adj.

1. "De nissaga noble, o que té títol de noblesa".

Generoso.

l'examen que deu ésser fet al gentilhom o generós qui vol rebre forde de cavalleria/... l'essamine che dee esser fatto al gentile e generoso huomo che de l'ordine di cavaleria decorar si vuole (1).

2. "De nobles sentiments".

Generoso, generosità.

lo seu ànim és alt e generós/l'animo suo è alto e generoso (21); Si la noblea de llinatge e nom de generosa mouen a vostra atesa la fe per vós a mi promesa... /Se nobiltà di prole e nome di generosità faltezza vostra commovono, la fede per voi a me promessa... (228).

generositat f.

"Qualitat de generós, de noble".

Generosità.

A mi és pena més greu que mort recitar la mia generosità/A me è pena più grave che morte recitare la mia generosità (307).

genoll m.

"Articulació de la cama amb la cuixa en la seua cara anterior".

Ginocchio.

Com ella véu que estava sobre los genolls seus, abaixà's e besà-la-hi./Quando ella vidde che l'haveva sopra alle sue ginocchia, si abbassò e gliela baciò (161).

donar de genolls (en terra). "Posar-se de genolls en terra".

Inginocchiarsi (in terra), dare delle ginocchia (in terra).

donà de genolls en terra/fu inginocchiata in terra (17); donà dels genolls en la dura terra/dette delle ginocchia in terra (25).

fer reverència de genolls. "Saludar doblegant el genoll i posant-lo en terra".

Fare riverentia col ginocchio fino in terra.

acostaren-se ab humilitat profunda a l'ermità, fent-li gran reverència de genoll/con profunda humiltat accostatissigli, li feciono riverentia col ginocchio fino in terra (39).

(ab) **genolls ficats.** "Posat amb els genolls en terra".

Inginocchiato.

¡Oh Sacratíssima Trinitat gloriosa! ador-te genolls ficats/O sacratissima Trinità gloriosa, inginocchiato ti adoro (83).

genovès m.

"Nadiu o propi de Gènova".

Genovese.

Com los de la ciutat hagueren vist la nau donar la proa en terra, pensaren-se que fos de les dels genovesos/Quando quelli della città hebbero vista la nave dare della prora in terra, si pensarono che fusse di quelle dei genovesi (104).

genovesc adj.

"Genovés".

Genovese.

coctellines genovesques/coctelle genovese (65).

gens adv., pronom

1. adv. "Quantitat o intensitat mínima".

Niente, nulla, punto, cosa alcuna, in cosa alcuna, in alcun modo, per alcun modo, giamai.

de guerra no se n'alta gens/della guerra niente s'altera (182); E tots foren trets de captivitat per lo governador, qui els féu comprar a mercaders, que ell gens no s'hi mostrava/E tutti di servitù liberati furono per il governatore, che gli fece comprare a mercanti, ch'egli nulla non si mostrava (321); hns haver-hi gens pensat/senza punto haverli pensato (142); jo conec aquell alà de tan mala condició, que pux ell és solt, que lo cavalier que passa, si és gens valent, entre els veureu una gentil batalla/yo conosco quel cane di tanta mala condicione, d'apoi ch'egli è siegato, che, se'l valiere che passa vale cosa alcuna, che fra loro vedreti una gentil battaglia (68); ... com siguiu en terres e regnes que gens no us pertanyen/... che cosa alcuna non vi appartengono. haveli seguito (386); E com lo Rei entrà e la Infanta no es mogueren gens/E quando il re entrò con la regina, non si promossero in cosa alcuna (52); E Diabebus no fon gens perede/E Diophebo non fu in alcun modo ocioso (146); no li fassà gens la cara/non lo fuggi per alcun modo (157); no foren gens sentits/giamai non furono sentiti (99).

2. pronom. "Quantitat o intensitat mínima".

Niente, nulla, un poco, alguna cosa.

jo li diré coses que no hi pendrà gens de plaer/yo gli dirò cosa che non ne prendrà niente di piacere (127); ara no li puc trobar gens de pols/hora non gli posso trovare nulla di polso (290); e com gens de vent feia.../quando spirava un poco di vento... (68); de la qual vos gens no posei u/delle quali voi alcuna cosa non possedete (134).

gent f.

1. "Conjunt de persones".

Gente, ognuno, NT.

Molta gent i desaconsellà que no anàs a empresa d'altri/Molta gente il sconsigliò che non andasse ad impresa d'altri (106); Com sentiren la cruda e veren los peniats, posà molt gran espant a la gent/Quando quelli di campo sentirono la grida e videro quelli che erano appiccati, in gran spavento si pose ognuno (133); eren les meny noble gent del món/erano gli meno nobli del mondo (408).

gent popular. "El poble".

Genti popolare.

... repartasen tota aquella farina entre la gent popular/... partissero tutta quella farina fra le genti popolare (105).

2. "Tropes, soldats".

Gente, campo.

féu refrescar tota la gent/fece ri-frescare tutta la gente (23); armà's tota la gent/armossi tutto il campo (25).

gent d'armes. "Conjunt d'hòmens armats i encavalcats".

Gente d'arm/gente d'arme.

pensaran que tot és gent d'armes/che siano gente d'armi crederanno (14); ¿Quina ajuda tal hom com aquest podrà fer a la gent d'armes?/Quale aiuto potrà fare alla gente d'arme tale huomo come è questo? (238).

gent replegadissa. "Tropes no regulars, sinó aplegades circumstancialment i sense seleccionar".

Gente colletitia.

lo nostre Imperi s'hauria de poblar de vil gent replegadissa/il nostro imperio si venirà a popolare di vil gente colletitia (122).

gent de peu. "Conjunt dels soldats d'infanteria". v. peu

Fanteria, gentí da piedi.

gentil adj., m.

1. adj. "Noble". gentil dona.

Gentildonna.

E per ço jo us promet, a fe de gentil dona.../E per questo io vi prometto, a fede di gentildonna... (214).

2. adj. "Ple de gràcia".

Gentile.

gentil eloquència/gentil eloquentia (221).

3. adj. "Bell, agradable de veure".

Gentile.

certament qualsevulla dona o donzella qui en tal so la mireu vos parrà molt lletja per gentil que sia/certamente qualsivoglia donna o donzella che in tal forma vedesti, per gentil che fuisse, molto disforme vi parena (231).

4. adj. "Bo, ben disposat".

Gentile.

Per ma fe, vos estau en gentil punt-dix- per ajudar-li/Per ma fede, voi seti in gentil punto per aiutarli (236).

5. m. "Pagà, no cristià".

Gentile.

en lo temps passat deien los gentils que eren cossos celestials/nel passato tempo dicevano gli gentili ch'erano corpi celestials (189).

gentildama f.

"Dona de llinatge noble".

Nobildonna.

Tirant s'acostà a la gentildama, e donant del genoll en la dura terra féu principi a un tal parlar/Tirante si accostò alla nobildonna et... fece principio a tal parlare (60).

gentilea v. gentilesa**gentilesa f. (gentilea)**

1. "Noblesa".

Di nobile.

E vull que et sia notori com la mia condició és de gentilesa/E voglio che te sia noto come nobile è la condition mia (301).

2. "Gràcia exquisida; cortesia atenta".

Gentilezza.

no puc pervertir a pietat l'ànimo de l'altesa d'atényer-me lo que per raó e ab molta gentilea vos éreu obligada sots promesa fe/non posso convertire a pietat l'ànimo dell'altessa vostra, di mantenimi quello che per ragione e con molta gentilezza, sotto promessa fede, obligata vi siete (210).

pregar per gentilesa. "Suplicar una cosa invocant la gràcia i cortesia del qui l'ha de concedir".

Pregare per gentilezza.

pregà's per gentilesa se volquessen seure en l'herba prop d'ell/pregoni che per gentilezza si vollessero assettare appresso a llui nella verde herba (39).

vostra gentilesa. "Fòrmula de tractament".

Vostra gentilezza et amorevole cortesia.

infinides gràcies sens les primeres faç a la vostra molta gentilea del que em dieu/infinite et immortals grazie senza le prime, di quello che mi dite, alla vostra molta gentilezza et amorevole cortesia io rendo (228).

3. "Acció pròpia de persona gentil".

Gentilezza.

aquell és dit gentilhom qui fa gentilesa/quello è gentile, che fa gentilezza (107b).

4. "Conjunt de persones nobles".

Gentilezza.

E llavors tota gentilea conecrerà que la llengua vostra raona lo que no teniu al cor/Et alhora tota la gentilezza cognoscerà que la lingua vostra ragiona quello che havete nel cuore (128).

gentilhom m. (gentilhome)

"Home de naixença noble".

Gentiluomo, gentile...huomo, gentile.

fon forçat al gentilhom que es despertàs/fu sforzato il gentilhuomo svegliarsi (28); anà a la gran plaça de la ciutat, acompanyat de tots los gentilshòmens que es trobaren en la ciutata que fossen de quatre cortens/se n'andò alla gran piazza della città, accompagnato da tutti gli gentilhuomini che se gli ritrovorono che fussero di quattro corti (41); l'examen que deu ésser fet al gentilhom o generós qui vol rebre l'orde de cavalleria/... l'esamine che dee ésser fatto al gentile e generoso huomo che de l'ordine de cavalleria decorar si vuole (1); aquell és dit gentilhom qui fa gentileses/queilo è gentile che fa gentilezze (107b).

gentilhome v. gentilhom**gepa f.**

"Protuberància a l'esquena o al pit".

Gobba.

un home tot d'argent... molt geperut, ab un bastió en la mà, e en la gran gepa que tenia estava carregat de pa/uno huomo tutto d'argento... molto gobbo, e con uno bastone in mano; e nella gran gobba c'havea era carico di pane (56).

geperut adj.

"Que té gepa".

Gobbo.

un home tot d'argent... molt geperut, ab un bastió en la mà/uno huomo tutto d'argento... molto gobbo, e con uno bastone in mano (55).

germà m.,f.

"Persona nada dels mateixos pares".

Fratello, sorella.

Senyors e germans meus, anem-hi tots així com estam; ensajarem nostra ventura./Signori e fratelli miei, andamogli tutti di compagnia, e proveremo la ventura nostra (17); A la mia singular parenta, en voluntat germana. Estefania/Alla mia singulare parente et in volontà sorella. Stephania (212).

germà d'armes. "Guerrers lligats per un pacte d'efecte i defensa mútua".

Fratello d'armi.

lo cavaller tenia gran desesperació per los tres germans d'armes que li havien morts/l cavaliere havea gran desesperatione per gli tre fratelli d'armi che gli haveano morti (73).

germandat f.

1."Unió d'afecte entre germans o com si fos entre germans".

Fraternità.

Senyor, jo vull que ans de totes coses me façau lo jurament de la germandat, a l'alquible, com a moro/Signore, io voglio che innanzi a tutte le cose mi facciati il sacramento della fraternità allo alchibrán, come a moro (328).

2."Associació benèfica per a socórrer els seus membres en cas de malaltia o altre contratemps".

Fraternità.

trametan-los al cavaller que volien elegir que fos de la llur germandat/mandavalo al cavaliere che voleva eleggere che fusse della loro fraternità (85).

gesaran v. jaseran**gesmir m.**

"Gessamí"

Gelsomino.

...ab diversos esmalts qui es demostraven fulles e flors de gesmir/... con diversi smalti che aprevano foglie e fiori di gelsomini (450).

gest m.

"Conjunt de la disposició del cos com a expressiva d'idees, sentiments, etc.".

Gesto.

e ab gest afable féu principi a un tal parlar/con affabile gesto così disse (208); lo seu gest e continença demostrava ésser senyora de gran estat e de molta estima/il suo gesto e continencia dimostrava ésser di signora di gran stato e di molta stima (413).

gesta f.

"Narració de fets memorables".

Gesto, processo".

és estat doncs condecort, útil e expedient deduir en escrit les gestes e històries antigues del hòmens fots e virtuosos/... è stato molto lecito, utile e condecorte a ridurre in scritto gli gesti et historie antiche degli huomini forti e virtuosoi (Prol.); No vull fer longa gesta ne em plau recitar los meus actes/lo non voglio far lungo processo, né mi piace recitar gli atti miei (337).

gibllí v. gebellí**gigant m.**

"Persona desmesuradament alta".

Gigante.

un cavaller, qui havia nom Kineleison de Murtabà, lo qual venia de natura de gigants, qui era de molt fran estatura/uno cavaliere che havea nome Kineleison da Monte Albano, il quale era di coso per natura di gigante, perché era di grandissima statura(74).

ginet m.

1."Cavall lleuger, no encobertat".

Gianetto/zanetto, caval leggieri.

feren-lo cavalcar en las anques d'un ginet/li feciono montare a cavallo in groppa d'un gianetto (301); un ginet se soltà e corregué molt per lo camp que no el pogueren pendre/un zanetto si siegò e corse molto per il campo, che prendere no 'l potero (106); cavalcà sobre un ginet e fugí, e recollí's dins un castell que havia pres, qui havia nom Alimburg/montò sopra un caval leggieri e fuggendo si raccolse dentro un castello che havea preso, nominato Alimbuch (12).

2."Qui va a cavall amb armadura lleugera, sense encobertat".

A cavallo.

Les guardes qui estaven en las torres de la ciutat veren dos ginets ab l'ase que feien anar/Le guardie ch'erano sopra le torri viddero dui a cavallo che conducevano l'asino (19).

gingibre m.

"Planta zingiberàcia, usada com a condiment".

Gingibre.

portaren la col lació del matí, gingibre verd ab malvasia/portorono la collazione di mattina, che fu gingibre verde con buona malvasia (44).

giny m.

1. "Recurs o mitjà suggerit per lagudesca de l'enteniment per a aconseguir o executar una cosa".

Inganno, ingegno e sottilità.

Encara farà, ab sos falsos ginya, fer-me creure lo que m'ha dit ésser veri/Anchora farà tutti gli suoi falsi inganni per farmi credere quello che m'ha detto ésser vero (269); Pux ab tants ginya vos he portat.../Poiché con tanto ingegno e sottilità vi ho condotto... (233).

2. "Màquina de guerra".

Ingegno, astutia.

E Tirant féu bastir molts ginya e assitiar moltes bombardes grosses/E Tirante fece mettere in punto molti ingegni et ordinare bombardes grosse (387); amb un giny lo volia llançar per que equets a recibir los ambaixadors/oon certa astutia voleano cavare de pregone perché andasse a nosvere li ambasciatori (14).

ginyar tr.

1. "Disposar amb enginy".

Ordire, ingegnarsi, ordinare, generare.

E Placerdemavida, qui tot ho havia ginyat que així es les.../E Piaceredimavita, che tutto aveva ordito che così si facesse... (225); ginyà que el negre hortolà en aquell cas no fos en hort/s'ingegà que il negro hortolano in quel caso non fusse nel giardino (283); Conegué que era buria que li havia ginyada/Vnobbè all'ora ch'era una piacevolazza che gli havesono ordinato (202); no basteu a conèixer les pràctiques viles e deshonestes que en aquest palau se mantenen e es ginyen e tracten?/non seti sufficiente di conoscere le pratiche vile e deshonestes che in questo palagio si mantengono, si generano e si trattano? (266).

2. "Persuadir i induir amb enginy, amb paraules hàbils".

Con astutia.

e ginya ab mercaders que escriviren en Anglaterra/e con astutia fece scrivere a mercanti in Inghilterra (4).

ginyat adj.

"Ideat amb enginy".

Perpetrato.

la gran maldat per vos comesa, tractada e ginyada/la gran malignità per voi commessa, trattata e perpetrata (153).

ginyós adj.

"Enginyós".

Ingenoso, ingannevole.

Aquest cavaller era molt savi e ginyós/E questo cavaliere era molto savio et ingegnoso (384); Los combats d'amor no es volen molt estrènyer, no ab força, mas ab ginyosos afaiacs e dolços engans s'atenyen/Le battaglie d'amore con forza non si vogliono molto stringere, ma con ingannevoli carezze e dolci inganni si ottengono (436).

gipó m.

"Peça de vestir, amb mànegues, ajustada i cenyida al cos, i que cobreix el tronc des dels muscles fins a la cintura".

Giupone/giubone.

devià's en aquesta forma, ço és, ab gipó de brocat carmesí.../Vestissi in questa forma: cioè con un giupone di brocato cremesino... (104); L'ambaixador ixqué molt ben abillat ab roba de brocat sobre brocat, forrada de marts gibelins, e gipó de brocat/L'ambasciatore molto bene in ordine e ben vestito con una veste di broccato sopra broccato, foderata di martori zibellini, et un giubone di broccato (388).

girar tr.,pron.

1. tr. "Posar en altra direcció de la que es tenia".

Voltare, girare.

giran la nau/voltano la nave (100); Bé es pot retraure, tornant atrás ab la cara davant los enemics, no girant aquella/Ben se può ritirare indietro, tenendo la faccia alli inimici o non voltando quella (90); e al girar dix baix, que Tirant no ho oi.../et al voltare disse basso, che Tirante non l'odi... (236); [els ulls] no pas girant-los vigorosamente, mas refrenats per graciosos esguards/non troppo girandogli vergognosamente ma, raffrenati per gratiosi sguardi (119).

girar les espatlles/la cara. "Fugir de l'enemic".

v. **espatlles, cara**

Girare le spalle, volgere/vogliere la faccia.

2. pron. "Donar mitja volta, amb tot el cos o amb part d'ell".

Voltarsi, volgersi.

gira's devers los parents/voltassi verso gli parenti (22); E gira's devers los seus/E verso gli suoi si volse (334).

3. pron. "Canviar".

Rivoltarsi.

Tirada la temor que tenir solieu, s'és girat lo vostre coratge en fer tracions domèstiques/Rimossa il timore d'averne sollevate, il cuor vostro a fare tradimenti domestici si è rivoltato (154).

git m.

espasa de git. v. **espasa**

Spada da filo.

glitar tr.,pron.

1. tr. "Llançar, expulsar".

Cedere, non pigliare.

caigué miserablement en tan improperós abatiment, que enderrocà de l'honor sua [on gita] en menyseprou/miserabilmente in tanto improperoso cadimento divenne che, roinato dil suo honore, in gran dispregio cadde (355); Gite de si sospites/Non pigli di sé sospetto (143).

2. pron. "Jeure, sobretot en el llit".

Porai, gettarsi.

és-se gitat en lo millor [llit] per mostrar que és fill de re/s'è posto nel migliore per mostrare...come a figliuolo di re (110); anau a la cambra e gitau-vos en lo llit/andate alla sua camera e gettatevi nel letto (229).

glitat adj.

"Posat estés en terra, en un llit o damunt d'una altra superfície".

Gittato/gettato.

manà que tota la gent estigués en terra gitada/commandò che tutta la sua gente stesse in terra gittata (24); si vos en camisa estàveu gitada en aquest llit...jo poria ben dir que en tot lo món no es trobaren quatre llits més singulars/se voi fusti in camisa gittata in questo letto...jo potrei ben dire che in tutto il mondo non si trovariano quattro letti più singulari (71b).

glai m.

"Esglai".

Paura.

Cuitem acostumats d'encaçar, e fugiran los qui de mortal glai ja tremolen/Corriamo, acostumati d'incalzare, e fuggiranno quelli che di mortal paura già tremano! (417).

2. Vocabulari català-italià

gleva *f.*

"Massa formada per aglomeració o condensació de diverses parts".

NT.

enà a la porta del castell, per ço com a l'entrar hi havia vista calç viva, pre-ne una poca gleva e tornà on era lo Rei/va alla porta del castello, perché all'entrar gli aveva visto calçina viva, e ne prese un poco e tornò dove il re l'aspettava (10).

glòria *f.*

1. "Honor, admiració i fama acordada pel consentiment general a una persona o cosa".

Gloria.

La glòria que de tants singulars actes l'Emperador sentí, no ho cal demanar/La glòria che di atti tanto singulari hebbe l'imperatore non bisogna addimandare (138); no voleu sentir la glòria que d'amor s'ateny/non volete sentire la glòria che d'amore se n'quista (146).

2. "Escat de grandesa".

Gloria.

obtinguen la glòria del paradís/la glòria del paradiso otteghino (210).

gloriejar *tr.,pron.*

1. tr. "Glorificar, donar glòria".

Gloriare.

...a nosaltres fan gloriejar de la nostra gran e alta senyoria/noialtri fanno gloriare della nostra alta signoria (125).

2. pron. "Lloar-se d'una cosa".

Gloriasi.

Deixau l'honestat a part pasada, e glorissau-vos del que deuriu abominar/Voi lasciate la honestà da parte e vi gloriate di quello che dovresti abominare (127).

glorificat *adj.*

"Que té glòria".

Glorificato.

ressuscitàs al terç dia ab lo vostre propi poder en cos glorificat, ver Déu e ver hom/vol vostro proprio potere in corpo glorificato, vero Iddio e vero huomo, il terzo di resuscitasti (278).

gloriós *adj.*

"Que gaudeix de glòria, o és digne de glòria".

Glorioso, eccellente.

així com se diu del gloriós Sant Joan Baptista, que en lo dia que la sua gran festa cau, se fa tots anys grandíssima festiva/cosí come si dice del glorioso san Giovan Battista, che nel suo celebrissimo giorno che viene, si fa ogni anno grandissima festa (276); la fortuna vol que jo haja de recitar los teus gloriosos actes, qui són de gloriosa recordació/la fortuna vuole ch'io habbia a recitare gli tuoi eccellenti atti che son di gloriosa memoria (351).

gloriosament *adv.*

"D'una manera gloriosa".

Gloriosamente.

E aquells etims gloriosament viure, los quals ab estrenutit d'ànimo... ab serenitat de gloriosa fama eternalment reviven/e stimo gloriosamente vivere quelli che con crudo animo... con serenità di gloriosa fama eternamente rivivono (20).

glosa *f.*

"Explicació o paraules aclaridores d'un mot obscur, una frase, etc.".

Glosa

com diu lo psalmista, *manus autem*: Es la glosa: si adquerir voleu dona o donzella no vullau vergonya ni temor haver/come dice il Salmista: 'manus autem'? E la glosa il dichiara e dice: 'Se acquistare volete una donna o donzella, non vogliate vergogna né timore havere' (233).

gocet *m.*

"Peça secundària de l'armadura, adherida al gorjal, a la cuirassa o al braçal, per augmentar la protecció d'aquestes peces".

Corsaletto.

E féu-se fer uns gocets, la metà d'or, l'altra d'argent/e si fece fare un corsaletto, la metà d'oro e la metà d'argento (155).

golg *m.*

1. "Emoció causada per la contemplació d'una cosa que ens plau".

Gaudio.

pux só destituida de tot golg/poi ch'io son privata d'ogni gaudio (22).

2. pl. "Fets de la vida de la Verge o d'un Sant, remarcables per llur intensa alegria".

Gaudii.

Aprés vengueren set donzelles, vestides en blanc, significant los sets gols de la verge Maria/Apresso venivano sette donzelle vestite di bianco, significanti gli sette gaudii della virgine Maria (59).

gola *f.*

1. "Part anterior del coll".

Gola.

com la Infanta bevia vi vermell, la sua blancor és tan extrema que per la gola li veia passar lo vi/come la figliuola beveva vino vermiglio, se gli vedeva passare per la gola, per lo infinito suo candore (29).

2. "Apetit desordenat de menjar i beure".

Gola.

¿Pot ésser més vituperosa e vergonyosa cosa a l'home que posar la sua felicitat en actes de gola e luxúria?/Può ésser piú vituperosa e vergognosa cosa all'huomo che poner la sua felicità in atti di gola e lussura? (403).

golf *m.*

"Extensió gran de mar voltada parcialment de terra".

Golfo.

lo golf de Venècia/il golfo di Venezia (104).

golós *adj.*

"Dominat pel vici de gola".

Goloso.

feres bèsties goloses manjan la mia carr/fiere, golose bestie la carne mia mangino (156).

goma f.

"Substància amorfa i apegalosa que exuden certes plantes".

Gomma.

... ab país en la cara... Car ab gomme se poran bé tenir/... con peli nel mento... che con gomme si potessero molto ben tenere (269).

gomat adj.

"Que conté goma".

Gumato.**

oera gomada/oera gumata (46).

gonella f.

"Peça de vestit que duïen homes i dones, composta de cos i falda més o menys llarga".

Gonella, gonna, vesta, leggier gonna.

E la infanta estava en gonella d'orfebrenia/E la infanta era in gonella fatta a ricami (119); tomà e vestir la gonella/si tomò a vestire la gonna (214); portava la gonella massa estreta/portavo la vesta troppo stretta (189); Com lon en gonella, pujà ab les dos donzelles alt en la torre del tresor/quando fu spogliata in una leggier gonna, con le sue donzelle alto nella torre del thesoro si ne ascese (281).

gos m.

"Ca, quadrúpede de la família dels cànids".

Cane.

es-me aparegut un diable en forma de gos/e' mi prese un diavolo in forma d'un cane (68).

gosar tr.,m.

1.tr."Atrevir-se".

Osare, ardire (di), havere ardire (di).

Mas Tirant no li gosà respondre/Ma Tirante non gli osò rispondere (281); no gosava parlar/non ardiva di parlare (233); no m'has gosat temptar/non hai havuto ardire di tentarmi (167).

2.m."Audàcia, atreviment".

Ardimento.

Aquest és qui tomà a no res nostres treballs, que no era negú qui tingué gosar de defendre's /Questo è quello che in nulla converse gli travagli nostri, ché non era alcuno che havessi ardimento di difenderi (475).

tenir gosar de. "Atrevir-se".

Oosare.

e ell era tant brau que negú no tenia gosar d'acostar-s'hi/et egli era tanto bravo che alcuno non se gli osava accostare (68).

got m.

"Recipient petit de metall, vidre, etc., usat per beure".

Bicchiero.

Bo serà, senyora, que la majestat vostra prenga uns pocs canyamons confits ab un got de malvasia/Bon saria, signora... che la maestà vostra prendessi un poco di cinnamomo confetto con un bicchiero di malvasia (260).

gota f.

loc. plorar gotes de sang. "Plorar o lamentar-se amb gran aflicció".

Mandare goccioline di sangue.

... en lloc d'aquelles los meus ulls ploren gotes de sang/... in luogo di quelle gli occhi miei goccioline di sangue, piangendo, mandaranno (315).

gotera f.

"Sanefa o gira de la tela o cortina que penja al voltant d'un dosser o cobricel i que serveix d'adorn".

Parte.

lo Capità manà parar una tenda molt gran e molt bella, feta a dues goteres/il capitano fece tirare una tenda molto grande e molto bella, divisa in due parti (133).

govern m.

"Acte de dirigir una embarcació".

Govemo.

E a vós, senyora Princesa, que del món sou la tramuntana on tots els mariners prenen govem/E voi, signora principessa, che del mondo seti tramontana da cui tutti gli marinari prendono govemo (291).

governació f.

"Acte de governar".

Govemo.

sots la mia governació/sotto il govemo mio (154).

governador m.

"Funcionari que governa una província, ciutat, etc., en representació del sobirà".

Governatore.

E tots foren trets de captivitat per lo governador, qui els féu comprar a mercaders, que ell gens no s'hi mostrava/E tutti di servitù liberati furono per il governatore, che gli fece comprare a mercanti, ch'egli nulla non si mostrava (321).

governar tr.

"Exercir el poder sobre un territori".

Govemare.

... que après ma mort sapiau regir e govemar vostra terra/... che dopo la morte mia voi sappiate reggere e govemare la terra vostra (121).

gra m.

1. "Organ petit i globulós d'una planta".

Grano.

pregà'l che, per l'amor sua, se'n brodàs unes calces de raime e los grans fossen peries/pregollo che, per suo amore, se ne facesse ricamare una calza a grappi d'uva, e gli grani di perle fussero (264)

2. Expres. **conèixer lo gra entre la palla.** "Saber distingir allò que es bo".

Conoscere il grano fra la paglia*.**

sapiau... conèixer lo gra entre la palla/sappiate... conoscere il grano fra la paglia (164).

3. "Tros petit de qualsevol matèria".

Tribulo.

ficaven-se aqueils grans de coure per les soles dels peus/se gli ficavano quei tribuli di cupro ne' piedi (24).

gràcia* f.

1. "Disposició".

Gratia, guerra (e).

... si és de bona gràcia o de mala/... s'egli ha buona o mala gratia (100); gràcia de gents/gratia di gente (198); e parlaren molt sobre la gràcia/e molto sopra la guerra parlorono (214).

2. "Benevolença que una persona atorga a una altra".

Gratia.

us prec que em vullau prestar les armes que us he demanades, e apò us hauré a gràcia singular/vi prego mi vogliate prestar l'armi ch'io vi ho addimandato, e ne rioserò singular gratia (18).

fer gràcia. "Concedir graciosament un favor, una ajuda".

Fare gratia, concedere gratia.

Almenys me fas Déu gràcia que pogués atènyer a la verd e delitosa riba del gran riu/Almeno mi facesse Iddio gratia ch'io potessi pervenire alla verde e dilettevole riva del fiume Iethes (22); Fare reverent, pux me feu tanta gràcia, jo us promet, a fe de rei, que no passaré un punt d'ordinació vostra./Reverendo padre, poichè tanta gratia mi concedeste, di non uscire un punto dell'ordinario vostro a fede di re vi prometto. (10).

dar de gràcia. "Donar generosament".

Donare.

E encara Tirant los fé dar de gràcia mil ducats a cascun patró/et anchora Tirante mille ducati a ciascun padrone fece donare (423).

3. "Allò que és acordat a algú per ésser-li agradable, no perquè li siga estrictament degut".

Gratia.

jo us deman en gràcia que no sia d'esmarir'io vi domando di gratia che non siate smarriti (23).

4. "Paraules o altra manifestació d'agraïment".

Gloria.

anaren tots a l'església major, e aquí feren llaors e gràcies a Nostre Senyor Déu/andorono tutti alla chiesa maggiore, dove riferirono laude e gloria al nostro signore onnipotente e misericordioso Iddio (141).

fer/retribuir gràcies.

Rendere gratia/gratie, reingratiare; retribuere gratie.

...no li deu contrastar, ans deu fer gràcies a Nostre Senyor Déu com l'ha volgut il lumina/... non gli die contrastare, anzi doveria rendere gratia a nostro signor Dio che illuminare ha voluto (3); la Comtessa feu-li infinides gràcies/la contessa, rendulogli infinite gratie (25); tots ensems anaren a la major església, e aquí feren llaors e gràcies infinides a la divina Bondat/tutti di compagnia andorono alla chiesa maggiore, e li fecero oratione e reingratiaron la divina bontà (26); devem retribuir infinides gràcies a Nostre Senyor Déu/doviamo retribuere gratie infinite a Dio (27).

graciós adj.

1. "Que té gràcia, qualitat agradable".

Gratioso.

aqueilla graciosa terra era molt rica/queilla gratiosa terra molto era ricca (459).

2. "Donat per favor i no per retribució".

Gratioso.

Après fon publicat lo cas e obtengueren remissió graciosa./Dopo fu publicato il caso e gratiosa remission ottennerono (309).

graciosament adv.

"Gratuitament, per favor, d'una manera graciosa".

Gratiosamente.

de sos béns propis graciosament dóna a la dita Estefania cent milia ducats/de' suoi beni propri gratiosamente dona a la detta Stephania centomila ducati (221); son germà lo rei d'Apollonia, qui graciosament m'havia criat/suo fratello il re di Apollonia, che gratiosamente mi aveva allevato (81).

graciositat f.

"Qualitat de gracios".

Graciosità.

tens poder de regirar les penses humanes per la graciositat e per la tua gran singularitat/hai potere di regirare gli human pensien per la tua graciosità e per la tua gran singularità (307).

gramalla f.

"Túnica llarga fins als peus, que portaven antigament els homes i també les dones, i especialment els consellers i regidors".

Gramaglia.

ab gramalles e caperons tots blaus/oon gramaglia e capironi tutti azuri (36).

gramàtica f.

"Coneixement de la llengua a través de l'estudi".

Grammatica.

La segona és saber bé llegir e escriure, e encara saber gramàtica e altra ciència perquè sien més savis./la seconda è saper ben leggere e scrivere, et anchora saper grammatica et altra scientia per che sono più savi (221).

gran adj.

"Que excedeix la mesura o grau ordinari en dimensions, capacitat, quantitat, intensitat, noblesa, etc."

Grande, gran, grande et intrinseco, grande e largo, amplo, buon, celeberrimo, chiarissimo, estremo, folto, grave, grosso, inestimabile (molt gran), infinito, intolerabile, lungo, nobile, potente, sommo, sottile, spaventevole, di tal grandezza, di tanta importanza, grido (e).

tan **gran** alteració/alterabone tanto **grande** (161); ¿Com podeu vós pensar que dona ni donzella li puga desplaure, vulla's sia de **gran** o de poca condició...?/Come potete voi pensare che a donna né donzella possi dispiacere, e sia di **grande** o di picciola conditione...? (233); Com fon ja **gran** dia.../E quando fu di **grande**... (262); ¿Com podeu vós pensar que dona ni donzella li puga desplaure, vulla's sia de **gran** o de poca condició...?/Come potete voi pensare che a donna né donzella possi dispiacere, e sia di **grande** o di picciola conditione...? (233); les **grans** jornades/le **gran** giornate (29); E lo fill pres molt **gran** amstat ab Tirant/Il figliuolo perse **grande et intrinseca** amicitia con Tirante (140); ...era brodada a costats, les manegues molt **grans**.../...era ricamata a canti, con maniche molto **grandi e larghe** (132); la **gran** sala/la **ampia** sala (11); un **gran** barral de vi/un **buon** fiasco di vino (315); tan **gran** poeta/poeta tanto **celeberrimo** (172); E d'acò parlaron molt per bon espai fins a tant que fon ja **gran** dia/E, di questo, molto buon spatio parlorono fino a tanto che 'l giorno fu **chiarissimo** (281); ab l'escia/fi tan **gran** de les trompetes e anafils e botzines/con **estremo** clangore di trombe, di clarini, di piffari, bossini, corni (418); **grans** boscalges/folti boschi (39); la **gran** festa se converti en **gran** dolor e plant/la festa in **grave** dolore e pianto si converse (268); feia tirar continuamente trenta-set bombardes, entre **grans** e poques, e açò tres voltes lo dia/continovamente tre volte al giorno trentasette bombardi, fra **grasse** et picciola, tirare faoes (304); per vostra **gran** virtut e gentilesa/per la **immensa** virtù e gentilezza vostra (19); molt **gran** alegria/allegrezza **inestimabile** (11); ab **gran** multitud de gentes/con **infinita** moltitudine di genti (5); la mia **gran** ignorància/la mia **intolerabil** ignorantia (11); En tota la nit, tan **gran** com es, jamés lo veureu dormir ni reposar./Et in tutta la notte, tanto **lunga** quanto è, giamai riposare né dormire il vedrete (145); era dona de **gran** llinatge/essendo donna di **noble** sangue (27); ab molt **gran** armada/con **potentissima** armata (5); ab **gran** abundància de toles maneres de viandes pertanyents a semblant convit/con **somma** abundancia de tutte le maniere di vivande a simile convito appartenenti (408); per la sua **gran** saviesa e alt enginy/per la sua **sottile** sapientia e alto ingegno (2); oris molt **grans**/gridi **spaventevoli** (418); tan **gran** perill/pericolo di tal **grandezza** (57); tan **gran** secret/segreto di tanta **importància** (98); los pocs dans majors estimen e los **grans** sostenir no poden/li picciols d'anni magjors estimano e li **grands** sostenere non ponno (17).

en **gran** joventut. v. **joventut**

Nella prima loro gioventù, nel fiore della gioventù.

gran matí. "A primera hora del matí". v. **matí**

La **mattina** a buon'hora.

gran dia. "Quan ja ha exigit completament el sol". v. **dia**

Giorno chiaro.

grana f.

"Tela tenyida d'un producte colorant extret de la cobxinilla".

Grana.

sobre la jomea portava una aljuba de **grana**/sopra la giomea portava una casacca di **grana** (159).

grandíssim adj.super.

"Molt gran".

Grandíssimo, grande, estremo, profundo.

del meu virtuos marit e senyor, que jo en extrem amava e en **grandíssima** estima tenia/del mio virtuoso marito e signore, ch'io in estremo amavo et in **grandíssima** stima tenevo (19); **grandíssima** honor/grande honore (29); E estant en tal manera lo Rei...de **grandíssima** dolor pensava morir/ET, stando in tal maniera il re... di passione **estrema** si pensava di morire (5); di **grandíssima** ciència/di **profonda** ciència (108).

grandíssimament adj.super.

"D'una manera grandíssima".

Grandíssimamente.

per tots aquells qui aquesta nostra conquesta oiran, **grandíssimament** serem lloats/da tutti quelli che questa nostra querella udiranno, **grandíssimamente** saremo lodati (403).

granea f.

"Grandesa, qualitat de gran".

Grandezza.

la **granea** de vostra culpa/la **grandezza** della vostra culpa (208).

grabó m.

"Cadascun dels elements en què es divideix una escala".

Grado, scaglione.

la mia trista sort no consent que puge al terç ni al quart **grabó** de l'escala/la mia mala sorte non consente ch'io ascenda al tezo né al quarto **grado** della scala (265); una escala ben ampla ab sos **graba** per poder pujar a davallar los qui batejar-se volien/una scala bene larga con gli suoi **scaglioni**, acò che quelli che battezzare si vornano ascendere e descendere potessero (329).

grapada f.

"Conjunt de coses que s'agafen amb la mà o que caben dins una mà".

Brancata.

traqué una gran **grapada** de ducats e llançà'ls-hi en la falda/ne trasse una grande **brancata** di ducati e gettollì in grembo di lei (98).

a **grapades.**

A plena mano.

A **grapades** los cull e així els se menja/a **piena mano** gli coglie e così se gli mangia (263).

2. Vocabulari català-italià

grat *m., adj.*

1. m. "Gust, satisfacció".

Volontà, buona volontà, sangue.

tal que fos de mon grat tale che fusse di mia volontà (110); ¿Qui haurà grat de mi, ni qui fiarà de mi...? ¿E quale haverà mai buona volontà di me o chi se ne fidarà mai...? (163); mostres tenir poc grat de mi e per ço denegues lo matrimoni nostri ch'io ti hasiba poco sangue e per questo il matrimonio deneghi (324).

mal son grat/a mal grat seu. "Malgrat la seva voluntat".

Suo malgrado, a mal suo grado.

e caigué en terra mal son grat/casó in terra suo malgrado (157); A la fi, a mal grat seu, l'hagué a desamparar/Alla fine, a mal suo grado, l'hebbe ad abbandonare (265).

de bon grat. "Amb gust".

Di buon grado, di buona gratia, di buona voglia, di buona volontà, di buon grado e volontà, di buon grado e buona volontà, volontien.

tots de bon grat foren contents d'aturar/di buon grado tutti furono contenti di restargli (85); jo de bon grat só contenta de prestar-les a l'altre a vostra/di buona gratia son contenta di prestarli a vostra altezza (18); jo só prest de bon grat d'anar-hi/so parato di buona voglia di andargli (123); lo Mestre ho acceptà de bon grat/il maestro, di buona volontà, lo acceptò (105); jo de bon grat hi renuncie e li done facultat que ell les devise en aquella manera que a ell ben vist li serà/so di buon grado e volontà gliela renuncio e gli do facultà che egli elegga in qual modo gli piaceranno (64); done de bon grat tots mos drets di que jo tenia d'haver a la santa Religió vostra/dono di buon grado e buona volontà tutti gli miei dritti e ragioni di quello ch'io debbo havere alla santa religio vostra (108); Senyora, no restarà certament per mi l'empresa, que de bon grat jo no hi vaja./Signora, sertamente per me non restarà l'impresa che volontien non ci vada (68).

de grat/per grat. "Amb gust; voluntàriament".

Per amore, per voluntà, di buona voglia; per amore, buona volontà.

a la fi, més de força que de grat, anà davant lo Rei/alla fine, piú per força que per voluntà, andò dinanzi al re (56); em darieu culpa de grat si dar-la'm podieu/mi darestivi colpa di buona voglia se fare il potestivi (236); subjugà moltes ciutats, viles e castells, los uns per força, los altres per grat/soggiugò molte ville, castella e città, l'una per força, l'altra per amore (349); per força o per grat ell passarà a vostra majestat/per força o per buona volontà, egli haverà la maestà vostra (215).

venir en grat. "Esser agradable, fer amb gust".

Haver a grado, essere in buona volontà.

los qui en plaser e en grat los vendrà/a quelli che a grado et in piacere l'haveranno (59); Si de grat vos venia, noble Capitá, d'anar lla on se fan les forts e cruels batalles.../Se in buona volontà vi fusse, nobil capitano, d'andare là dove se fanno le forti e crudel battaglie... (169).

2. m. "Gratitud".

Confidentia, sangue.

Lo bon grat que tinc de vós/La buona voglia ch'io ho di voi (35); Per lo bon grat que tinc de vós/Per lo buon sangue che mi havete (101); Lo bon grat que de vós, senyora, tinc.../Il buon sangue che mi havete, signora... (257).

3. adj. "Agradable".

Grato.

ell era tan graciós que de tota manera de gent's se donava grat/egli era tanto gratoso che ad ogni manera di gente si faceva grato (307).

gratar *tr., refl.*

refl. "Fregar amb les ungles".

Grattarsi.

Gratà's lo cap/Grattassi il capo (189).

Refrany. molt parlar nou, i molt gratar, cou. v. parlar

Molto parlare noce e molto grattare coce.

gratitud *f.*

"Sentiment afectuós vers algú que ens hafet un servei o un bé".

Gratitudine.

la majestat vostra és de tanta gratitud que ha volgut haver per acceptes los meus treballs/la maestà vostra è di tanta gratitudine che ha voluto haver gli miei travagli per acceptes (274).

grau *m.*

1. "Cadascun dels valors que pot tenir una cosa susceptible de variació".

Grado.

la sua gloriosa ànima dorm, perquè no prengués tan gran elació que n'hagués a perdre algun grau de glòria dels que té/la sua gloriosa anima dorma, perché non prendesse elation tanto grande che alcun grado della gloria che egli ha a perdere ne havesse (276).

2. "Posició o categoria social".

Grado.

casó assegut per orde segons lo grau qui era/ciascuno posto a sedere per ordine secondo il grado in cui era (282).

gravitat *f.*

1. "Qualitat de greu, de molta importància".

Gravità.

la gravitat de les mies dolors/la gravità de' miei dolori (22).

2. "Serietat, aspecte sever".

Gravità.

¡Oh cosa justa raonar la gravitat d'aquell qui de virtuts tots los altres avançal/O giusta cosa da ragionare la gravità di quelli che di virtù tutti gli altri avanzano! (316).

greal *m.*

Sant Greal. "Copa considerada com a càlze usat per Jesucrist en l'última Cena".

San Gradale.

per sa virginitat fon mereixedor de conquistar lo Sant Greal/per la sua virginità meritò di conquistare il San Gradale (37).

grec *adj.*

"Nadiu o propi de Grècia".

Greco.

dones grecues/donne greche (119); natural del realme de França, havent bé servit la pàtria grega/nativo del reame di Francia, havendo bene servito la patria greca (221); grecs/greci (161).

greix *m.*

"Substància untuosa que apareix amb la cam en els animals".

Grasso.

E ans del dia, Almedixer pres les cassoles del greix que fet havia, e en l'hora de falba ell iqué del castell/Et Almediser innanzi giorno tols e le teggie di grasso che fatto havea (340).

greu *adj.*

"Diffícil de suportar".

Grave, grande.

les mies graus passions/le mie gravi passioni (3); molt graus enuige/molestia grandissima (3).

greuge m.

"Ofensa".

Gravezza, molestia.

Ciam-vos merò, senyor, vostra egrègia persona no prenga en greuge si les mies paraules han enutjada la senyoria vostra/lo vi addimando di gratia, signore, che la vostra egrègia persona non prenda in gravezza se le mie parole la signoria vostra hanno molestato (379); digueren-ho al Rei, lo qual ho pres en gran greuge/al re lo dissero, il quale ne hebbe molta molestia (222).

greument adv.

"De manera greu".

Gravemente.

l'he sentit gruement lamentar/gravemente lamentare l'ho udito (288).

grillons m.pl.

"Pecas de ferro que serveixen per a subjectar una persona".

Ferri.

L'esposat manà que fos ben guardat i li posassen cadena e grillons/l' esposito comandò che fusse ben guardato e che li ponessero in catena et in ferri (301).

groc adj.

"Del color de l'or o del sofre".

Giallo.

la mia cara, tornada groc, feia tota la mia cambra malenconiosa/la mia faccia, divenuta gialla, tutta la mia camera malinconica faceva (284).

voler fer del negre/blanc groc. "Enganyar".**Voler mostrare di far del nero giallo; fare del bianco giallo.**

... seria just, si a la majestat vostra era placent, concordàsseu ab l'última red per no mostrar voler fer del negre groc/saria giusto, se alla sacra maestà vostra fusse in piacere, che con l'última ragione vi acordàssi per voler mostrare di far del nero giallo (210); del blanc vos far en groc perquè en lloc apartat poguessen haver noticia de vostra gentilea/del bianco giallo vi fanano acòb che in luogo separato e segreto della gentilezza vostra havere notizia potessero (267).

gros adj.

"Que té un volum considerable".

Grosso.

molt gros llança/grossissima lancia (59); comprà una gros nau e féu-la molt bé armar/comperò una gros nave e fecela molto ben armare (99); No veu vós Estefania com té lo ventre gros?/Non vedete voi Stephania come ha grosso il ventre? (215).

grosser adj.

"Mancat de refinament".

Grossiero, grosso, ignorante, bestial.

Si jo puctrovar en Felip tal defalt que sia grosser o avar, jamés serà mon marit/S'io posso trovar in Phipippo tal mancamento ch'el sia grossiero et avaro, giamai egli non sarà mio marit (109); ... emperò si naturalment li ve d'esser grosser de sa pròpia natura/... ma se nativamente gli vien di esser grosso di sua propria natura... (100); la persona grossera no té sinò amor d'ase/la persona ignorante non ha se non amore d'asino (331); Car ab la tua gran superbia e grossera presumpció m'has gruement ofes en forma tal que est mereuxedorde gran punició./Ché con la tua gran superbia e bestiale presuntione gravemente ofeso m'hai et in tal modo che gran punitione merit. (364).

grosseria f.

"Acció o dita grossera".

Grossezza, grossaria.

E per ço diu lo poeta Tobies que més val grossaria virtuosa que subtilitat viciosa./E per questo dice Tobia che più vale grossezza virtuosa che sottilità vitiosa (360); guardau-vos de fer alguna grosseria/guardative di non fare alcuna grossaria (101).

gruixa f.

"Gruix, grossària".

Grossezza.

una llança sola de llargària de tretze palms... la gruixa cascò tal com li plàcia/una lancia sola di lunghezza di tredici palmi... la grossezza come piacerà a ciascuno (71a).

gualta f.

1. "Servei de vigilància".

Guardia.

aquells qui eren assoldadats per fer la gualta de nit e de dia/quelli ch'erano assoldati per fare la guardia di notte e di di (310).

2. "Conjunt de persones que presten servei de vigilància".

Compagnia.

E com aquest albanés venia la tanda de la gualta, havia comprades algunes llepolies e convidava a tots aquells qui eren de la sua gualta a manjar e a beure/E quando a questo albanese toccava la guardia, alcune cose giotte da mangiare aveva comprato a tutti quelli ch'erano della sua compagnia a mangiare et a bere convitava (315).

gualtar tr. (agualtar)

1. "Vigilar per no ésser sorprès".

Fare la guardia.

e així passaven tota la nit en la gran sala guardant cent hòmens/e così passavano tutta la notte, facendo la guardia nella gran sala cento huomini (124).

2. "Estar vigilant per sorprendre algú".

Porre aguato, insidiare.

... les vies de la cruel fortuna, la qual continuamente aguaita als qui en tranquil repòs desitgen viure/... le vie della crudel fortuna, la qual continuamente pone aguato a quelli che in tranquillo riposo vivere desiano (299); ¡Oh enemiga fortuna que... aguaites ab gran sollicitud la mia vellesa... ¡O nemica fortuna, che... con gran sollicitudine la mia vecchiezza insidii (306).

guant m.

"Coberta de la mà".

Guanto.

volria fer aquell entramés, ab guants en les mans per ço que tot mostràs ésser negre/vorrei fare quello per intromesso, con guanti nelle mani acòb che tutto mostrasse esser negro (269).

llançar un guant. "Desafiar algú".

Gittare un guanto.

E lançà i uns guants per patge./E gittatoli un guanto per pegno (114).

guany m.

"Allò que es guanya".

Guadagno, guadagno e preda.

Com los moros veren que festol de Tirant ixqué del port ab totes llurs fustes que se'n portaven, tingueren-se per dit que se n'anaven ab lo guany/quando viddero che l'armata di Tirante usci dil porto con tutti gli legni che si ne conducea, persi si tennero: che col guadagno se ne andava (418); e si hi so estat posat en alguns guany, no n'he demanats/e se per alguns son stati fets guadagni e prede, io non ho dimandato (154).

guanyar tr.

1. "Obtenir, adquirir".

Guadagnar(si), acquistarsi.

Temor de restar ab tal vergonya me tol de guanyar parais en aquest món e repòs en l'altre/La paura di restare con tal vergogna mi toglie di guadagnare il paradiso in questo mondo e riposo nell'altro (233); Als vells animosos, basta que sens fer l'elgea de covards actes sostinguen la primera que en la joventut... guanyaren /alli vecchi animosi, senza far atto alcuno di virtù, basta mantenersi in credito che nella gioventù loro... si guadagnanno (10); aquell cavalier qui tanta glòria en aquest món havia sabuda guanyar/quel cavaliere che tanta glòria in questo mondo si ha saputo acquistare (74).

2. "Vèncer".

Guadagnare.

los enemis volen rompre la muntanya per guanyar aquella aigua/gli nemici, per guadagnare quell'acqua il monte rompere volevano (286).

guarda f.

1. "Acció d'examinar".

Guardia.

Los metges la primera guarda lo mills que pogueren/Gli medici fecero la prima guardia al meglio che poterono (236).

pendre guarda. "Mirar amb atenció".**Sottilmente vedere, ponere mente.**

digueren-li que pregués guarda quina gent podia haver en la ciutat/gli dissero che sottilmente vedesse qual gente poteva essere nella città (384); digueren-los que pregués guardia, estimant quanta gent podia tenir Tirant/dissero loro che possessero mente stimando quanta gente potria haver Tirante (422).

2. "Acció de guardar o vigilar".

Guarda.

E la Viuda, que tenia bona guarda quan vendria.../E la vedova, che faceva buona guarda quando il veniva... (264).

3. "Peça o objecte che serveix per protegir".

Guardia.

amès sens guarda neguna/amesi senza guardia alcuna (71b).

4. "Persona encarregada de guardar".

Guarda (f.)

Lo qui era guarda de l'argent lo portava per los cabells/Quello che aveva l'argent in guardia, per gli capelli il menava (312).

guardabraç m.

"Peça de l'armadura que protegia el braç".

Spalaccio/spallaccio/spallazzo.

Los guardabraços signifiquen que lo cavalier deu guardar que los homicides né nigromàntics no facen mal ne dan a les esglésies./Li spalacci significano che 'l cavaliere deve guardare che né homicidiali né nigromanti facciano danno alcuno alla chiesa (34); Lo cavalier encontrà Tirant en una carrera e lení sobre lo rest, esquila e no pres e escorregué al guardabraç dret/il cavaliere incostrò Tirante in una carrera e lenílo sopra la resta, e la lancia sdrucciòlo, che ben mo 'l prese, et scorse al spallaccio drento (71b); allí fon encontrat ab un llança, e l'altra l'encontrà en lo guardabraç esquerre/ché gli fu incostrato con una delle lance, e l'altra incostrò nel spallazzo sinistro (157).

guardador adj.

"Que guarda".

Defenditore.

amador e guardador del bé públic/amatore e defenditore del pubblico bene (145).

guardar tr.,pron.

1. tr. "Posar esment".

Guardare.

lo cavalier deu guardar que los homicides ne nigromàntics no facen mal ne dan a les esglésies./l cavaliere deve guardare che né homicidiali né nigromanti facciano danno alcuno alla chiesa (34).

2. tr.,pron. "Preservar, defensar de dany".

Guardare, liberare, difendere, conservare, avere rispetto, guardia; guardarsi.

Nostre Senyor Déu... et guarda de tot mal/il nostro signor Dio... e guardati da tutti gli mali (22); ell me guardarà de mal/mi libererà da male (22); li guarda tot lo cos/gli defende tutto il corpo (34); així deu guardar lo poble que negú no li faça sobres/coisi de conservar el popolo, ché alcuno non gli faccia violentia e forza (35); ¿quant més a ma senyora fare jo l'últim dan qui a elles més plau guardar?/quanto più alla mia signora? Farò io l'último danno a llei a cui più mi piace avere rispetto? (228); Les dones se posaren fora de la ciutat, llà on era lo vall qui novament era estat fet, ab dos-cents hòmens d'armes per guardar-les/Le donne fuon della città usarono et andorono là dov'era il fesso che nuovamente era stato fatto, con duecento huomini d'arme per guardar (343); E si per ventura lo temerós haurà enveja de fugir, guard-se què farà/E se per aventura gli timorosi haveranno voglia di fuggire, guardinsi quel che faranno (156).

3. tr. "Vigilar".

Guardare, guardia.

Après ordenà bones guardies qui la torre guardassen /Dopoì ordinò buone guardie che la torre guardassero (449);... al portal per guardar aquell estiguen tres-cents hòmens així armts com los altres/et alla porta per guardia siano CCC huomini così armati come li altri (14).

4. tr. "Observar".

Haver respectu.

Com Tirant véu que son cosin germà li havia guardada tan poca honor e reverència.../Quando Tirante vidde che suo cugin fratello tanto poco rispetto all'honore e riverentia gli haves... (363).

guardat adj.

"Vigilat".

In custodia, in guardia.

li suplica que fos de sa mercè, li volgués donar les claus de la torre... per ço com lo Rei les tenia ben guardades/supplicandolo... che per sua gratia si degnasse dargli le chiavi della torre, le quali tenea in gran custodia (14); tramès-lo en un castell dels seus, que el tinguessen ben guardat perquè no se'n fugís/mandollo ad uno degli castelli suoi, che il tenessero in buona guardia accò che non se ne fuggisse (301).

guardejar tr.

"Espiar, aguaritar".

Sopravedere, vedere*, guardare*.

anava guardejant lo camp/andava sempre sopravvedendo il campo (133); Nosaltres venim de guardejar lo camp dels nostres enemics/noialtri venimo da vedere il campo de' nemici nostri (133); un home qui guardava devers lo camí/un huomo che guardi verso il camin (133).

2. Vocabulari català-italià

guardia f.

"Conjunt de gent encarregada de la vigilància d'un lloc".

Guardia.

E havia tan gran remor per tot lo palau, d'aquells de la guardia e d'oficials de la casa, que açò era una cosa de gran espant de veure/Et era tanto gran romore per tutto il palazzo, di quelli della guardia e degli officiali della casa, che era cosa di gran spavento da vedere (233).

guardià m.

1."Encarregat de la vigilància". **guardià major** "Cap dels guardians".

Prevosto.

Lo Rei prestament tramès per lo guardià major, que és ofici qui és nomenat mustassaf del camp/Il re con gran prestezza mandò per il prevosto, ch'è uno ufficio che si nomina cavaliere dele vettovoglie del campo (310).

2."Superior d'un convent d'ereligiosos franciscans".

Guardiano.

us prec a tots que em façau prestament venir lo meu pare confessor. (Qui era lo guardià del monestir del gloriós San Francesc...) /io vi prego tutti che mi faciati prestamente venire il mic padre confessore, che è il guardiano del monasterio dei glorioso san Francesco (475).

guardó m.

"Recompensa".

Merito.

Aquell és cavalier malvat qui no ret guardó/Quello è cavalier malvaggio che merito non rende (355).

guarició f.

"Acte de guarir".

Liberatione.

Aquell e enyr qui té poder i és donador de totes les gràcies li done salut e guarició presta/Quel Signore che ha il potere et è donatore di tutte le grazie gli doni salute e presta liberatione (245).

guarir tr., intr.

"Recobrar la salut".

Guarire.

mostrà lo seu cavall al Soldà e als menescals perquè el guarissen/mostrò il suo cavallo al Soldano et agli marescalchi, acciò che il guarissero (149); jo em feia portar en lloc vora mar e prestament era guarit/io mi facevo portare in luogo a rpa del mare, e prestamente era guarito (258).

guarit adj.

"Que ha recobrat la salut".

Guarito.

no era encara guarit/anchora non era guarito (140).

guarnició f.

1."Tot allò que constitueix l'abillament d'una persona".

Guarnimento.

Mostraven-se allí esteses les armes e guarnicions de la sua excel lent persona/Et mi se mostravano distese l'arme e guarnimenti della sua eccellente persona (485).

2."Peces accesoris que van posades prop del pom d'una espasa per defensar la mà del qui la maneja".

Guarnimento.

féu portar...una espasa molt bella... ab lo pom e tota la guarnició d'orteca portare una bellissima spada... col pommo e con tutto il guarnimento d'oro (189).

guarniment m.

1."Cadascun dels accessoris que completen una cosa o serveixen per a adomar-la".

Guarnimento.

feren la via sua ab arnesos molt lluent e rics guarniments/con arnesi molto lucenti e rucchi guarnimenti, alla sua volta andorono (344).

2."Conjunt de corretges, collar, etc., que es posen a un cavall".

*

...tots los guarniments de les bèsties d'aquella mateixa color... le loro cavalcature guarnite di quel medesimo colore (42).

guarnit adj.

"Fornit, proveït".

Guarnito, fornito.

de nobles esperances guarnida/di nobile speranza guarnite (5); la clau del cruer era d'or massís buidada, guarnida de moltes fines pedres/la chiave della croce del mezzo era d'oro massizza, vuoda e guarnida di molte pietre fine (485); Com fon dins la tenda véu quatre arnesos molt bé febrits e bé en punt, ab quatre espases molt ben guarnides e ben daurades/Quando egli fu dentro, vidde quattro armature lucentissime, con quattro spade molto ben fornite, ben dorate (68).

guast adj.

"Fet malbé".

Stroppiato.

e si és guast de sa persona, no li cal sinó que es pose en religió/e s'egli è stroppiato della sua persona, non gli manca se non che si poni in qualche religione (238).

guastar v. gastar

guatia f.

"Ocell gal·linaci migratori, semblant a la perdiu".

Quaglia.

dir que portassen los espervers e eixrien un poc delora e pendrien alguna guatia/dissi che portassero gli sparavieri, et usciano fuori della città e pigliavano alcuna quaglia (109).

guerra f.

"Lluita entre dos exèrcits, dos estats, etc.".

Guerra.

tota la gent s'alegrarà e faran de millor oor la guerra/tutte le genti se alegreranno e faranno di migliore cuore la guerra (239).

guerra guerrejada. "Guerra que es fa amb incursions i escaramusses".

Guerra guerregiare (e).

en aquella edat aprenen molt millor que els altres, així en batalles de camp dos com en guerras guerregiades/in quella età imparano molto meglio degli altri, così in battaglia di campo di quello come in guerra guerregiate (21).

guerrejar intr., tr.

"Tenir o donar guerra".

Guerregiare.

no és bona cosa que los cavallers guerrejan ab les donzelles/non è buona cosa che gli cavallieri con le donzelle guerrejano (353); tantes hores com volien, los eixien defora a guerrejar/a tante hore quanto volevano uscivano fuori a guerregiare (394).

guerrejat adj.

guerra guerrejada. v. guerra

Guerra guerregiare.

guerrer adj.

"Propi de la guerra, dedicat a la guerra".

Guerriero.

en la guerra totes coses s'astúcia aprofiten als hòmens guerrers/nella guerra tutte le cose di astúcia sono di grande útile agli huomini guerrieri (315).

gula f.

"Persona o animal que acompanya algú per ensenyar-li el camí".

Guida.

Tirant suplicà al Mestre que li donàs dos o tres guides que sabessen bé la terra/Tirante supplicò al maestro che gli donasse due o tre guide che la terra ben sapessero (106).

gular tr.

1. "Acompanyar algú ensenyant-li el camí".

Guidare.

feu-los posar sots aquell pi ab un altre que els guia a mitja llegua d'ací/fategli porre sotto a quel pino con un altro che gli guidi a mezza lega di qui (304).

2. "Donar salconduit".

Assicurare, guidare*.

per part de mon senyor, qui suplica la celsitud vostra guia-lo vullau que pugui entrar e eixir sens prejui/per parte del signor mio che supplica alla vostra celsitudine lo voglia assicurare che, senza suo preudicio, possi entrare et uscare (159); E havia feta fer crida que tots lo qui portaven vitualles al camp fossen guiats anant, venint e estant./Et havea fatto fare grida che tutti quelli che al campo vivande portavano, andando, venendo e stando, sicuri e guidati fossero (304).

gultatge m.

1. "Acció i efecte de guiar".

Camino.

¡Oh injusta mort, que robant una vida, innumerables gultatges de viure als trists infels atorgues!/O ingiusta morte che, rubbando una vita, innumerabili camini di vivere agli tristi infedeli concedit (472).

2. "Salconduit".

Salvocondotto.

Lo desig meu no consent a capítà virtúes desorde de paraules ne menys dar gultatge de ço que no cal./Il desiderio mio non consente ch'io disordini di parole a capitano virtuoso ne manco dare salvocondotto di questo che non bisogna. (160).

guisa f.

1. "Manera".

Guisa, modo.

en neguna guisa hom no és tengut de pregar per la salut de l'enemic/in alcuna guisa per la salute el nemico l'huomo a pregare non è tenuto (308); ell los remuneraria en tal guisa che els ne serien tots contents/egli in tal modo gli remuneraria che tutti contenti ne sariano (480).

2. "Sistema de cavalcar amb els estreps llargs" (de la guisa).

Inarcionato*.

posà en punt lo ginet ab sella de la guisa/puose in ordine il ginetto con una sella inarcionata (106).

gúmena f.

"Corda gruixuda usada principalment en la marina per a lligar l'àncora i altres usos".

Gomena/gommena.

...après hagué una molt grossa gúmena e posà-la dins una barca ab dos hòmens que vogaven/poi hebbe una molto grossa gomena, e puose-la in una barca con due huomini che vogavano (106); les gúmenes de les galeres se romperen e per força hagueren d'aquí de partir/le gommena delle galere si ruppero, e per forza habbero di qui a partire (296).

gust m.

"Sentit corporal amb què percebem els sabors".

Gusto.

a així ab malalt e infecte gust, les coses als altres no pocs dolces, a mi en equal de fel amarguen/e così, con inferno et infetto gusto le cose, agli altri non poco dolci, a me simile al fele amareggiano (325).

gustar tr.

"Percebre amb el gust".

Gustare.

Però a vostra celsitud ne pren així com en aquell qui sentia odor de la vianda e no en gusta./Ma a vostra celsitudine accade così come a quello che sente l'odore della vianda e non la gusta (253); manifesta cosa és que, si les dolces coses jamás se gustaven, no vendria hom a sentir la llur dolçor/manifesta cosa è che se le cose dolci giamai non si gustassero, non sentina l'huomo la lor dolcezza (225).

H

hàbil *adj.*

"Apte, capaç per a una cosa".

Habile.

tots nosaltres coneixem que l'altesa vostra no és hàbil per a tan fort e tan dura batalla com és aquesta/conoscemo tutti noi altri che la sublimità vostra non è habile per battaglia tanto dura e forte come è questa (16).

habilitat *adj.,f.*

1. *adj.* "Declarat hàbil per a exercir un càrrec, per a una dignitat, etc."

Habilitato.

Si creeu que per ésser antics vostres mals actes, sien fora de la memòria de les gents, e que sens fer esmena de vostre mal viure que siau habilitat, mal creeu/Se credete, per ésser antiques le triste opere vostre, che siano fuora della memoria delle genti o che, senza far commenda del vostro mal vivere, siate habilitato, male credeti (154).

2. *f.* "Qualitat d'hàbil".

Habilità.

tnc coneguda vostra noble condició e gran habilitat/ho consociuto la nobil condition vostra e grande habilità (116).

hàbit *m.*

1. "Vestit".

Habito.

prega'l graciosament que deixe l'hàbit que porta/pregalo graciosamente che lasci l'habito ch'el porta (6).

2. "Disposició pròpia d'un ésser".

Habito.

l'hàbit de mon coratge/l'habito del mio cuore (166); ab prudència refrere aquelles perquè no facen impressió d'hàbit en la nostra ànima/con prudentia gli raffreni acciò che nell'anima nostra impressione di habito non facino (376).

habitació *f.*

"Lloc on hom habita".

Habitazione.

En qual ciutat és la sua habitació?/In qual città è l'habitation sua? (154).

habitador *m.*

"Habitant".

Habitatore.

Aquesta noble ciutat vendrà per temps en gran decaïment per la molta maldat qui en los habitadors d'aquell serà./E questa nobil città in grande cadimento venirà col tempo per la molta malignità che negli habitatori di quella sarà (330).

habitar *intr.*

1. "Viure en un lloc".

Habitare.

E en aquest regne d'Etiòpia ha molt grans deserts on no habita nequí/molt gran deserti gli sono, dove non habita alcuno (409).

2. "Existir, trobar-se".

Habitare, trovarsi, essere locato.

Qui poguera pensar que tanta desconexença pogués habitar en lo cos d'un cavaller tan virtuos/Chi potria pensare che tanta ingratitudine nel corpo di cavaliere tanto virtuoso habitare potesse! (226); si pietat e misericòrdia en tu habitan.../se pietà e misericòrdia in te si trovano... (9); si tens amor a Déu ni caritat en tu habita/se hai amre a Dio e se vera charità a locata in te (7).

habituació *f.*

"Acte i efecte d'habituair o habituair-se".

Habituazione.

de mesjada cosa serà mencionar com l'altesa vostra tinga tanta habituació de virtuts e possessió de belles/superflua cosa saria recitare come l'altesa vostra habbia tanta habituazione di virtù e possessione di bellezza (278).

habituair-se *pron.*

"Acostumar-se, adaptar-se".

Habituarsi.

Lo port de seguretat és estat atrobat en les virtuts teologals, morals e polítiques, quan aquelles per exercici se són habituades en la nostra ànima/il porto di sicurezza è stato trovato nelle virtù theologali, morali e politiche, quando quelle per essercito nella nostra ànima habituata si sono (374).

hacanea *f.*

"Haca gran, encara que no tan gran com el cavall ordinari".

Chinae.

cascú pres la pus bella donzella o que era millis a son grat, prenint-les per les regnes de l'hacanea en què cavalcava/ciascuno prese la piú bella donzella e che piú gli era a grado nelle redine della chinae in cui cavalcava (222).

havent *adj.*

"Que posseïx".

Che havea.

...ab carta rebuda per vint-e-cinc notaris, havent tots autoritat real e plenària llicència de rebre semblants actes/...con carta rogata per vintcinque notari che haveano autorità regale e plenaria licentia di noverre simili atti (57).

haver tr.

1. tr. "Posseir".

Havere, rihavere.Jo us deixo senyore de tot quant ha/lo vi lascio signora di tutto quello ch'io ho (3); més part havian que no ell/più parte di lui rihaveano (164).

2. tr. "Obtenir".

Havere, obtenir, rihavere, impetrare, trovere.E Almedixer tramès a dir al camp dels moros com lo rei de Tunis era mort, que vinguessen per haver-lo /Et Almediser mandò a ddire al campo degli mori come il re di Tunise era morto, e che per haverlo venissero (345); no façam cosa neguna ab engan, si victòria volem haver dels nostres enemics/non facciamo cosa alcuna con inganno, se delli nemici nostri vitòria obtenir volemo (15); Aquell no és dit liberal que vol molts béns donar, volent guardar que en puixa més haver/Quel non è detto liberale che vuol donare molti beni, havendo prima rispetto di poterne assai più rihavere (154); Tirant li hagué del Papa que fos llegat en la Barberia/Tirante impetrò dal Papa che in Barberia legato fusse (372); us hauré judge competent/vi trovarò giudice competente (64).

3. tr. "Considerar" (amb les preposicions per o a).

Havere, ricevere.la majestat vostra és de tanta gratitud que ha volgut haver per acceptes los meus treballs/la maestà vostra è di tanta gratitudine che ha voluto haver gli miei travagli per accetti (274); us prec que em vulsiau prestar les armes que us he demanades, e açò us hauré a gràcia singular/vi prego mi viagiate prestar f'armi ch'io vi ho addimandato, e ne poterò singular gràcia (18).

4. tr. "Mantenir, sostenir".

Havere.en totes les batalles que havia hagudes ab los moros era estat vençut/vi tutte le battaglie havea havuto con gli mori era stato perditor (29).5. tr. "Celebrar", en la loc. **haver consell.** v. **consell****Tenere consiglio.**

6. Usat com a auxiliar per formar els temps compostos dels verbs.

Havere.E jo ha demanat a reis d'armes e a herauts per què lo Rei no s'era fet cavaller/Et io ho dimandato a regi d'armi et ad araldi perchè il re [non] era fatto cavaliere (29).7. Amb valor impersonal, unit al pronom hi (**haver-hi**).**Essere, esserli, essergli, ritrovarne, ritrovargli, mancargli.**set batalles campals on hi havia rei o fill de rei/sette campi militari nelli quali era re o figliuolo di re (2); Com serà a l'encensar, seran dos preveres o bisbes, si aquell cas n'hi haurà/se verrà a dare l'incenso, due preti o vescovi, se allhora li saranno... (92); E si en les coses del món no hi ha principi, tampoc no hi pot haver fi./E se nelle cose del mondo non è principio, similmente non gli potrà mai esser fine (230); no n'hi haquè nengunes que li vinguessen bé a plaer seu/non ne ritrovò alcuna che se gli conlaccesse a plaer suo (17); Sabeu com se fa? A les escures, que testimonis no hi haja/Al scuro, che testimonio non gli ritrovi (230); féu regoneixer entorn del seu camp si hi havia gent alguna/fe' fare diligente inquisitione intorno al campo se gente alcuna gli mancava (23).

8. Amb valor impersonal, sense el pronom hi.

Esservi, essergli, fare.ha una gran muntanya qui lança gran quantitat de foc cremant sens cessar jamés/vi è un gran monte che getta gran quantitat di fuoco, abbuggiando senza cessare giamai (409); E en aquest regne d'Ebòpia ha molt grans deserts on no habita negú/molti gran deserti gli sono, dove no habita alcuno (409); per donar batalla als moros, on hagué molt gran conflicte/per resistergli, e fece uno gran fatto d'armi con gli mori, dove fu fatto un gran conflitto (5).9. Sota la forma **ha, hagué**, etc. té un valor de preposició temporal "Tant de temps fa".**Sono, fanno; fu.**bé ha cinquanta anys que jo rebí forde de cavalleria/ben sono già cinquanta anni ch'io riceveti fordine di cavalleria (30); dies ha/molti giorni fanno (180); la vespra de Sant Joan pus proposat hagué un any, féu mostra lo Rei.../la sera di san Giovanni prossimo passato, fu un anno che 'l re... (41).10. Usat en perífrasis obligatives, amb infinitiu introduït per les preposicions **a** o **de** o sense preposició.**Havere a, dovere, essere obligato a; havere a, havere da, convenire, volere, essere costretto di, *; fare + inf. + OI.**que s'hagué a coronar lo dia dels tres Reis d'Orient/si havessa a coronare il di degli tre regi d'Oriente (27); han a passar/debbono passare (14); t'hages a trobar/sarai obligat a trobar (13); han de fer/se hanno a fare (14); ha d'estar/ha da stare (34); hauria de cessar/converrà cessare (123); no s'hi ha de perdre l'esperança/non yo gliate perdere la speranza (214); que l'ordament són haguts d'anar en lo regne de Libia/che son stati costretti d'andare nel regno de Libia (239); hauran de creure/senza dubio crederranno (14); Ans tot lo dia han estat armats per ço que si algun cas los osbrevenia aquella gent 'os pus prestament a cavall que tots los altres /anzi gli a stare sempre armati accò che, se alcun caso gli sopravvenisse, che quella gente fusse più presto a cavallo che tutti gli altri (145).11. Amb un substantiu o un adjectiu forma moltes locucions: **haver cura, haver sentiment.** v. **cura, sentiment****Havere cura; havere notitia.****heraut m.**

"Oficial que en l'edat mitjana tenia el càrrec de portar missatges, ordenar les festes cavalleresques i portar el registre de la noblesa".

Araido/eraido.**E jo he demanat a reis d'armes e a herauts per què lo Rei no s'era fet cavaller/Et io he dimandato a regi d'armi et ad araldi perchè il re [non] era fatto cavaliere (29); ...qualsevulla rei d'armes, heraut o portavert que el veurà anar sens la garrotera, té potestat absoluta que li pot llevar la cadena d'or del coll/... qualsivoglia re d'armi, eraido o passavanti che'l vederà andare senza la garrotera ha potestat absoluta di potergli levar la cisterna d'oro dal collo (85).**herba f.**

1. "Planta no llenyosa".

Herba, herbata.iria peixent l'herba/andrei cercando l'herba (100); ... havia una molt bella lúcida font que sobre les verds florides herbes ab suau remor corria/... era una bella e lucida fonte la quale sopra le verdi e floride herbata con soave mormorio correa (27).2. "Suc d'herbes metzinoses", en la loc. **ab herba.****Avenenato.**sapetes ab herba/s'ette avenenato (106).**hereditari adj.**

1. "Pertanyent a l'herència".

Hereditario.dret hereditari/ragione hereditaria (353).

2. "Que es transmet per herència".

Hereditario.capte hereditari/scritto hereditario (143).**heretar tr.**

"Fer heret".

Dare heredità, fare heredità, dare heredità e fare ricco....favorir heretar e sublimar en grans dignitats a sos criats, servidors e vassalls/... favorire, dare heredità, e sublimare in gran dignità gli suoi allevi (221); qualsevulla cavaller qui és en terres estranyes ab aptesa deu heretar a si mateix/qualsivoglia cavaliere ch'è in terre esterne, con attitudine dee farsi heredità a se stesso (223); e la major glòria que jo puc atènyer és en poder heretar a mos parents e amics/E la maggior glòria che io posso ottenere è in poter dare heredità e far ricchi tutti gli mei parenti (224).**heretat adj.**

"Que ha rebut alguna cosa en herència".

Che hanno dominio.e per ventura tractarà mal los estrangers, qui som nosaltres, aci heretats/e per ventura attratarà male gli forestieri, come siamo noi altri, che qui vi havemo dominio (480).

2. Vocabulari català-italià

heretat f.

"Béns i dres que s'hereten".

Heredità.

aquest a qu'em só dat per prisoner és sens heretat/questo a cui per prigionero mi son dato è senza heredità (319).

heretatge m.

"Allò que s'obté per heretat".

Heredità.

Car aquell per qui heveu lo dan que teniu, perduts los béns e los heretages, vos té obidats /Ché quello, per cui haveti il danno e perduti gli beni e le heredità, vi ha scordato (355).

heretera f.

"Hereua".

Herede.

no havia a ésser heretera del Regne/... non sia herede del regno (121).

heretge adj.,m.

"Qui sosté e segueix una heretgia".

Heretico.

E tots los qui lo contrari faran sien tenguts per heretges/E tutti quelli che al contrario faranno sian tenuti per heretici (211).

herètic adj.

"Que conté heretgia".

Heretico.

¡Exaltem la nostra santa fe, e confondrà's l'herética pravitat/Essaltiamo la nostra santa fede e confondiamo la heretica pravitat! (417).

hereu m. if.

"Successoria de la propietat d'algu a la mort d'aquest".

Herede.

en son testament lleixà hereua la filla/nel suo testamento lasciò herede la figliuola (154).

hereu universal. "Hereu de tots els béns d'una persona determinada".

Herede universale.

faç e instituesc hereu meu universal a mon criat e nebot Hipòlit de Roca Salada/faccio et instituisco mio herede universale il mio creato e nipote Hippolito di Rocasalata (469).

hospital m.

"Hospital".

Hospitale.

morí en l'hospital d'Avinyó/morí nell'hospitale di Avignone (229).

hstoriat adj.

"Adornat amb figures d'éssers vivents".

Historiata.

entraren en una altra cambra molt ben emparamentada e tota a l'entorn historiada/entrorno in un'altra camera molto ben apparata e tutta intorno delli seguenti amori historiata (118).

hi pronom

1. Amb valor locatiu.

Gli, li, li, ove si trova, a. llei, NT.

no hi és present/non gli è presente (114); no hi deu trametre a negú, sinó ell mateix hi deu anar/non si d'ée mandar altri ma andar hi egli stesso (34); e cascun dia menjassen allí tant com hi aturaren/et ogni di mangiassino lì tanto quanto li restavano (26); e tots quants hi eren estaven admirats/e tutti quelli che li erano presenti stavano di ciò admirati (29); curadament hi vull anar/correndo voglio andare ove si trova (26); jo no volguera que vostra senyora m'hi hagués tramès/per una gran città non vorrei che vostra signora mi avesse mandato a li (26); s'hi faran grans festes/se faranno gran feste (29).

2. Reemplaçant a una determinació introduïda amb una de les preposicions A, EN, AMB o ENTRE.

Gli, ne.

féu-hi aparellar totes les coses que hi eren necessàries/facendogli apparecchiare tutte le cose che gli erano necessarie (140); jo li diré coses que no hi pendrà gens de plaer/o gli dirò cosa che non ne prenderà niente di piacere (127).

3. Acompanyant el verb **haver** usat com a impersonal.

Gli, ci, vi, li.

Sabeu com se fa? A les escures, que testimonis no hi haja/Ai scuro, che testimonio non gli trovi (230); no n'hi ha/non ne n'è (161); perquè hòmens no n'hi havia restats/perché huomini non vi erano restati (25); si en aquell cas hi haurà/se allhora li saranno (92).

4. Acompanyant un verb de percepció usat intransitivament.

In quello.

tan embolicada m'hi veig/tanto involta mi veggio in quello (180).

5. Amb ús expletiu.

NT.

car si lo cas s'hi ve, faràs pior d'ell que no has fet de mi/ché, se 'l caso ti venisse, peggio di lui faresti che di me fatto non hai (319).

6. Forma del pronom indirecte **li** quan es combina amb determinats pronoms.

Gli.

Prese lo petit fil per los cabels e tirà'ls-hi/Prese lo piccolo figliuolo per gli capelli e tirogli (3).

història f.

1. "Relació d'uns fets".

Historia.

L'onga seria la sua història de recitar, mas los seus fets dignes de molta recordació/L'onga seria la sua historia da recitare, e gli suoi fatti degni di molta memoria (309).

2. "Obra literària en què es dona una tal narració".

Historia.

... e molta altres grans senyors los quals la història no recita per no tenir prolixitat/... e molti altri gran signori, li quali l'historia non recita per non fare prolixià (422).

3. "Compartiment o requadre d'un retaule...".

Historia.

entram dins un gran pati, tot entorn emparamentat de draps de ras, llavorats d'or e de seda e de fil d'argent, de diverses històries, les imatges fetes per art de subtil artífici/entorno dentro a una gran corte tutta intorno apparata di drappi di razza lavorati d'oro e di seta e di filo d'argento, di diverse historie, delle quali le imagini erano fatte di sottili artífici (54).

hivern m.

"Estació de l'any en què fa més fred".

Inverno.eren en l'entrada de l'hivern que los freds e les pluges los començaven d'enutjar/erano nella entrata dell'inverno, che gli freddi e le piogge gli cominciavano a molestare (106).**hoc adv.**loc.adv. **hoc encara.** "Fins i tot".**Et anchora.**...e estant reposat se vol venjar, hoc encara perdonant pot castigar, e és la més noble venjança que ésser puixat/et essendo riposato si può vendicare, et anchora perdono può punire, che è la più noble ventura che ésser possa (143).**hom m., pronom**

1.m. "Home".

Huomo.resuscitàs al terç dia ab lo vostre propi poder en cos glorificat, ver Déu e ver hom/col vostro proprio potere in corpo glorificato, vero Iddio e vero huomo, il terzo di resuscitasti (278).

2.pronom indeterminat.

L'huomo/l'uomo, un huomo, alcuno huomo, gli huomini, si.hom no pot judicar una tal faena/l'huomo non può giudicare una tal cosa (57); desitjava tranquil le repòs, dubtant-se de la fortuna, que algunes vegades no permet que hom puga atényer a fi de les coses desitjades/tranquillo riposo desiderava, dubitandosi della fortuna che alcuna volta non permette che l'huomo possa pervenire alla fine delle cose desiderate (454); e fon tan saborosa la besada que poguera hom haver anat una mila ans que l'una boca no es parí de l'altra/e fu tanto saporito il bascio che haveria potuto un huomo andare un miglio anzi che l'una boca dall'altra se dividesse (277); com pot hom millor servir aquell orde/como puote alcuno huomo meglio servirgli (30); los cavallers jóvens fan més per les donzelles que per hom mateix gli cavallieri giovani fanno più per le donzelle che per gli huomini stessi (269); ¡Auxí castiga hom a los qui són poc enamorats/Così si castigano quelli che son poco innamorati! (233).**home m. (homo)**

"Individu mascle adulta de l'espècie humana".

Huomo, fuggitivo.Com se fon acostada al llit véu un home al costat de l'Emperadriu/Quando si fu approssimata al letto, vide un huomo a lato all'imperatrice (262); dix als cavallers que allí eren que pregassen al Rei que li volgués restituir l'home/disse agli cavallieri che li erano che pregassero il re che li fuggitivo restituire gli volesse (312).**de l'home.****Humano.**Com lo drac senti la veu de l'home iqué ab molt gran brogit/Quando il drago senti il gridare humano, con strepito grandissimo uscì (410).**home d'armes.** "Guerrer (oposat a "ballester)".**Huomo d'armi.**Al ballester donaven mig ducat lo dia, e a l'home d'armes un ducat /a li balestrieri davano mezzo ducato al di, et al huomo d'armi un ducato (116).**home de lleis.** "Jurista".**Huomo di legge.**aquests hòmens de lleis fan rics a si mateix e destrueixen Anglaterra e tot lo poble/a questi huomini di leggi fanno ricchi loro stessi e destruggono tutto il populo e tutta Inghilterra (41).**home de peu.** "Soldat d'infanteria".**Huomo da piedi.**Com los altres hòmens de peu veren tanta gentilea, digueren que jamás havien vist tan singular capità/Quando gli altri huomini da piedi videro tanta gentilezza, dissero che giamai captano tanto singulare visto non haveano (133).**home d'honor, home de paratge.** "Home de l'alta noblesa".**Huomo d'onore; huomo di dignità e di paragio.**és deguda cosa e de bona consuetud que los hòmens d'honor en gran joventut deuen principiar les armes/è debita cosa e di buona consuetudine che gli huomini d'onore nella prima loro joventù debbano principiare l'essercitio dell'armi (21); E primerament ordenà que tot home que sostingués cavall e tingués armes fos dit gentilhom, e qui tendria dos rossins fos gentilhuomo et huomo di dignità e di paragio (334).**hom de mal recapte.** "Home de mala reputació".**Huom da poco e di vil computo.**vos tendran totes per hom de mal recapte/tutte per huom da poco e di vil computo vi teniranno (282).**tot homo.** "Tothom, tots".**Ognuno.**pregant a tota la gent tot homo estigués en orde/pregando, supplicando, ammaestrando la gente che ognuno stesse in ordine (155).**Refrany.** tant val a l'hom ésser lloat de mals hòmens com ésser lloat de males coses.**Tanto vale all'huomo essere laudato da mali huomini quanto essere laudato di male opere.**

(67).

Refrany. no deu hom tant amar a altres, que faça hom mal a si.**Non deè l'huomo tanto amare altri che faccia male a sé.**

(223).

Refrany. a l'home que és mort, no li cal fer longa esperança.**All'huomo che è morto non bisogna far lunga speranza.**

(228).

homel m.

"Homicidi".

Homicidio.No sé la ma mà per què en aquell cas se distingué de fer homel/io non so perché la mia mano in quel caso di fare homicidio si ritenne (295).**homeler adj., m. i f.**

"Homicida".

Homicidial, homicidiale e patricida.e aquest Tirant és home cruel e gran homeler/il quale huomo è crudele e grande homicidiale (215); Si jo prenc aquest per marit e si no m'ix com jo volria, hauria ésser homeleria de la ma persona/E, s'io preno costui per per marito e non mi nesca tal come io vorrei, homicidiale della mia propna persona eser mi converrà (109); ponien pendre tan gran alteració, que jo seria causa d'abreujar-lo la vida, e pona ésser dit fill homeler/onde poriano pigliare alterazione tanto grande ch'io sarei causa di abbreviargli la vita, e potrei ésser detto figliuolo homicidiale e patricida (161).

homenatge m.

1. "Cerimònia per la qual un es declara vassall d'un senyor".

Omaggio/homaggio.

vos fare homenajes e feultat/vi farò omaggio di fedeltà (161) tramès-hi sos capitans e llocinents per pendre los homenajes, e féu-ne llançar tots els moros/mandò gli suoi capitani e luogotenenti per pigliare gli homaggi, e tutti gli mori cacciare ne fece (456).

2. "Jurament acompanyat de declaració solemne de feultat".

Fedeltà promesa.

prenia los cavallers e detenia'ls en les tendes ab sagraments i homenajes/prendeva gli cavalieri e detenevagli nelle tende con sacramenti, con preghi e con fedeltà promessa (134).

3. **torre de l'homenatge.** "La més alta d'un castell".

v. **torre**

Principal torre.

homenia f.

"Virilitat".

Virilità.

Feu-me part de la vostra homenia perquè us pugui resistir./fatteni parte della virilità vostra, acciò che resistere io vi possa. (436).

homicida m.

"Persona que ha matat una altra".

Homicida, homicidiale.

Mas siau certa que no em plau per mi, a qui nunca heveu ofès, atengau nom d'homicida./Ma siati certa che non mi piace, per uno a cui mai non havereti offeso, che otteniati nome di homicida (369); lo cavalier deu guardar que los homicides ne nigromàntics no facen mal ne dan a les esglésies./I cavaliere deve guardare che né homicidiali né negromanti facciano danno alcuno alla chiesa (34).

homo v. home

honest adj.

"Conforme a la decència".

Honesto, honestà.

E per ço és escrit que neguna dona no pot ésser dita sàvia qui no tinga honestà llengua./E per questo è scritto che alcuna donna non può esser detta savia che non habbia honestà lingua (235); ¡Fugiu de mi, castedat, honestà vergonya...!/Fuggitevi da me, castità, honestà, vergogna...! (382).

honestament adv.

"D'una manera honesta".

Honestamente.

amar honestament sens decepció alguna/amare honestamente senza deceptiōe alcuna (279).

honestat f.

"Qualitat d'honest".

Honestà.

Deixau l'honestat a part posada, e gloriejau-vos del que deuriu abominar./Voi lasciate la honestà da parte e vi gloriare di quello che dovrete abominare (127).

honestíssim adj.super.

"Molt honest".

Honestissimo.

Veniu, honestíssimes senyores e castes viudes, acompanyau la desolada Duquesa./Venite, honestissime signore e caste vedove, accompagnati la sconsolata duchessa (443).

honor f.

"Bona reputació, mèrit".

Honore, assalto.

Fins aci he treballat en conservació de la mia vida perquè en augment de l'honor e prosperitat de la majestat vostra jo pogués treballar en servir aquella./Fino a qui io mi son travagliato in conservatiōe della mia vita, perché in aumento de l'honor e prosperità dela maestà vostra io potessi affaticarmi a servire a quella (210); suplicà-la fos de sa mercè li volgues donar l'honor de cavallera/supplicòla che fusse di sua mercede di volergli dare l'honor di cavallera (189). E lo crià ab l'honor sia tan gran que sol un punt no ens puguen tenir cara./E il gridò con l'assalto sia tanto grande che solo un punto non ci possiamo tenere a fronte (335).

2. "Distinció amb què es tracta algú pels seus mèrits".

Honore.

E la Princessa, tant per l'interés quant per l'amor que li portava, li feia molta festa e honor./E la principessa, non tanto per l'interesso quanto per l'amore che gli portava, gli faceva molta festa et honore (258).

honorós adj.

"Honorós".

Honorevole.

honorós pas d'armes/honorevole passo d'armi (73).

honradament adv.

"D'una manera honrada".

Honoratamente.

...com jo tinga una filla la qual desitge maridar honradament.../chevendo una figliuola la quale desidero maritare honoratamente (310).

honrar tr.

"Retre honor".

Honorare, con honore.

...honrava e mantenia forde de cavallera de tot mon poder. E així com cavallera dona tot ço que pertany a cavalier, així cavalier deu donar totes ses forces a honrar cavallera./...io con honore ho osservato tutto ordine di cavallera secondo il mio potere. E così come, cavaliere, ho patito tutto quello che si appartiene al cavaliere, così il cavaliere debbe usare tutte le sue forze per onorarla (31).

honrat adj.

"Que obra conforme a l'honor".

Honorato, honorevole, nobile.

E per ço us prec que la cavallera vostra sia així honrada en l'hora que la batalla se darà./E però vi prego che la cavallera vostra sia così onorata che, nell'hora che la battaglia si darà... (340); ja'en en los cadafals esperant que els fos feta l'honrada sepultura/negli catafalchi giacevano, aspettando che gli fusse fatta l'honorevole sepultura (481), honrades dones/pobli donne (3).

honorós adj.

"Que dona honra".

Honorevole, glorioso.demanda honrosa e justa/dimanda honorevole e giusta (21); honrosa victòria/gloriosa vittoria (5).**hora f.**

1. "Unitat de temps equivalent a la vint-i-quatre part d'un dia solar".

Hora, notte.En aquest deport estigueren per més espai d'una hora /E furono in questo diporto per più d'una hora di spatio (233); E com era passada mitja hora llevaven-se aquella e venien-n'hi altres doe/E quando era passada mezzanotte, si levavano quelli due e gli venivano altri due (124).

2. "Estona".

Tempo.Senyora, no s'excusa que no ho hajau de saber qualque hora. Tirant és passat d'aquesta vida en l'altra/Signora, schiffare non si può che non l'habbiati a sapere a qualche tempo. Tirante è passato di questa presente vita nell'altra (472).

en poca hora. "En poc de temps".

In poco d'ora.

Ferren tan poderosament que en poca hora, ans que los altres se fossen regoneguts, hagueren morta molta morisma/e loro ferirono tanto gagliardamente che in poco d'ora, anzi che gli altri avisti se ne fussero, molta morisma morta gli fu. (387).

3. "Temps del dia comptat en hores i fraccions d'hora des del mig dia o des de la mitjanit".

Hora.més-se en un pas a hora de mitja nit/all'hora di mezzanotte al passo si pose (5).**hora baixa. "Hora crepuscular".****Hora bassa.**era ja passada hora baixa e ja era l'hora bassa (141).**gran hora. "Tard".****Grande hora.**La infanta ja per art detingué les danses fins a gran hora de la nit./La infanta con astutia detenne le danze fino a grande hora di notte (110).**hora per hora. "En el darrer moment".****Hora per hora.**vengueren a hora incogitada, e hora per hora lo Mestre, que Déus haja, lo socoregué/vennero a hora ingognita, et hora per hora il maestro, di cui Dio habbia l'anima, lo socorse (98).**d'hora en hora. "A punt, en l'imminència d'un fet".****D'ora in hora.**Aqui passaren moltes racons en presència de tota, recitant-li li Mestre... com estaven d'hora en hora per dar-se/E qui dissero molte ragioni in presència di tutti, recitandogli il maestro... come stavano d'hora in hora per darsi (104).**a hora menyscabada. "En mala hora, en hora malastruga".****Ad hora indisposta e sospetta.**consenti a tu a hora menyscabada, dins la sua cambra entrar/ad hora indisposta e sospetta nella sua camera d'entrare ti consenti (357).

4. "Temps en què es fa o es sol fer una cosa".

Hora, punto.com li paragué hora, se'n tornà a la ciutat/come gli parve hora, se ne tornò nella città (27); e en aquella hora donà's a conèixer a tots/et in quel punto si dette a cognoscere a tutti (26).**tota hora que. "Sempre que".****Ogni volta ch', ogn'ora/ognhora/ogni hora che, ciascuna hora che/ciascun'ora che.**tota hora que jo me'n vulla anar ho poré ben fer/ogni volta ch'io me ne voglia andare lo podrò ben fare (5); E si tal llicència fallesta vostra me dava de besar-vos les mans tota hora que jo volgués /e se vostra altezza mi concedesse tal gratia ch'io vi potessi baciare le mani ogn'ora ch'io vorrei... (161); ab molta paciència pendré la mort tota hora que executar-la volreu/com molta patientia prenderò la morte ogn'ora che dare mi la vorret (319); E tota hora que los servidors cometen algun lleig cas contra llurs senyors, caen en gran infàmia intolerable/Et ogni hora che gli servitori alcun vituperoso caso contra al signore loro commettono, in grande et intolerabile infamia cascano (228); tota hora que li fos placent/da ciascuna hora che gli fusse piacere (26); só prest per entrar en la batalla, ara o tota hora que els jutges m'ho manaran/son apparechiato d'entrare teste in battaglia e ciascun'ora che gli giudici me lo commanderanno (81).**ans d'hora "Abans dels temps oportú".****Innanzi il tempo.**les galeres hagueren a partir ans d'hora/le galere innanzi il tempo si hebbero a partire (406).**hora tarda. "Temps posterior al què es considera oportú o normal".****Hora tarda.**Era ja hora tarda/era ja l'hora tarda (52).

5.pl. "Oracions que es reciten o es canten en les hores canòniques i que formen l'ofici diürn".

Hore, oratione (pl.), officio.E ab veritat poques foren les hores que Tirant dix en aquella missa/E con veritat, pochissime furono le hore che Tirante in quella missa disse (281); E cascan dia, après que havia dites ses hores.../Et ogni di, havendo detto le sue oratione... (27); pre-se a dir hores ab una donzella que li ajudava/cominciò a dire l'officio con una donzella que la ajudava (169).**hores de defunts.****Officii de' defunti.**E deuen ésser allí tretze preveres, dien continuament hores de defunts, així pròpiament com si el tenien allí mort/debbono essere tredici preti che dicano continuamente officii de' defunti, così pròpiamente come se lo havessino lì innanzi morto (35).

6.pl. "Libre on estan contingudes les dites oracions".

Officiolo/officciolo, ufficio/officci.pregà a Disèbeus volgués anar al palau e dar unes hores que tenia molt singulars a la Infanta/pregò Diophebus che volesse andare al palazzo e dare uno singularissimo officciolo che havia alla infanta (121); cascan lleó portava en la boca unes hores molt ben guarnides/ciascuno portava nella bocca uno officciolo molto ben guarnito (71b); entrà-se'n dins una capella ab les hores en la mà/con l'ufficio in mano in una capella se ne entrò (281); prengueren les hores als lleons, de les boques, e digueren ses hores/dalla bocca d'un lleone, ché appresso gli erano, totesero gli officii e dissero le hore (71b).**horizon m.**

"Línia que limita la superfície terrestre visible des d'un punt".

Orizonte.... desitjant que Febo fos atès a les parts orientals demostrant los seus lluminosos rajos sobre lo nostre horizon/... desiderando che Febo fusse giunto alle parti orientali dimostrando gli suoi luminosi raggi sopra all'orizonte (452).**horrible adj.**

"Que fa horror".

Horribile.la tua ombra té compresa tota la mia persona, no ab vista horrible, sinó ab amor atable/la tua ombra tutta la mia persona ha compreso, non con vista horribile ma con amore affabile (366).

2. Vocabulari català-italià

hort m.

"Tros de terra no molt extens on es conren verdures, llegums i arbres fruiters".

Horto, giardino.

vaja vostra senyoria a la porta major e jo iré a la de l'hort/vada vostra signoria alla porta maggiore et io andarò a quella dell'horto (234); donà-li una corda de cànem perquè s'acalàs dins l'hort/diedegli una fune di canape, accò che si calasse nel giardino (233).

hortolà m.

"Qui conra un hort".

Hortolano.

...com ella se sia embolicada ab lo Lausetà, que es nomena, esclau negre, comprat e venut, moro per sa natura, hortolà que l'hort acostuma de procurar/Ché ella si è invilupata con il Lausetà che si nomina, schiavo negro, comprato e venduto, moro per natura, hortolano che l'horto ha per costume d'acconciare (268).

host f.

"Exèrcit en campanya".

Esercito/esercito, campo.

Com lo Soldà e lo Gran Turc foren passats ab totes llurs hosts.../Quando il Soldano et il gran Turco furono passati con tutto il suo esercito... (140); ¿E dieu que la nostra host sens vostre consell no pot donar batalla?/E dite che l'esercito vostro senza vostro consiglio non può dar battaglia? (154); entre boues, brufols e camells eren passats cent cinquanta milia per la gran provesió que havien feta per omir la host/fra buoi, bufoli e camelli erano più di centocinquantamila, per la gran provisióne che fatto haveano per omire il campo (340).

hostal m.

"Casa on, per la paga, es dóna de menjar i allotjament".

Hostaria, taverna.

Anà a posar en un hostal/andò ad alloggiare in una hostaria (110); vós no semblaü sinó mossa d'hostal/voi non simigliate se non garzona da taverna (215).

hostalera f.

"Dona que dirigeix un hostal".

Hosta taverniera.

...aquells haveu denegats fins aci ab paraules de falsa hostalera/...a quelli fin qui con parole di falsa hosta taverniera havete denegato (127).

hoste m.

1. "Amfitrió".

Pastore.

lo cavalier Espèrcius enterrogà son hoste que li volgués dir qui havia encantada aquesta illa/il cavaliere Persio interrogò il pastore che dir gli volesse chi havea quell'isola incantata (410).

2. "Qui s'allotja o menja gratuïtament en casa d'altri".

Hospite.

se posaren molt bé en orde ab singulars abillaments per fer honor als novelis hostes/con singulari ornamenti, per fare honore agli nuovi ospiti (450).

3. Refrany. qui compta sense l'hoste, dues vegades té a comptar.

Chi conta senza l'hoste, due volte ha da contare.

...car jo e ma filla ho tenim de fer, e qui compta sens l'hoste dues voltes té a comptar/...chio e mia figliuola l'havemo a fare, e chi conta senza l'hoste, due volte ha da contare (180).

hòstia f.

"Tros prim de pa àzim que el sacerdot consagra i converteix en el cos de Jesucrist".

Hostia.

Senyor meu gloriós, tu has trencat e solts los meus lligams, emperò per amor d'agò a tu sacrificaré hòstia de lleor, e lo teu nom invocaré/Signor mio glorioso, tu jai tagliati e sciolti gli mei legami, e per amor di questo, hostia di lode a te sacrificarò et il suo santo nome invocarò (478).

hostia consagrada.

Hostia consecrata.

genovesos e venecians posaren penyora lo càlzer e l'hòstia consagrada/...havendo gli genovesi e venetiani posto pegno il calice dell'hostia consecrata (107a).

hui adv.

"El dia present".

Hoggi, hoggidi.

Hui perdré tota ma senyoria/Hoggi perderò tutta la mia signoria (233); la majestat vostra deu saber com la crida va per la ciutat notificant a tots la partida certa per a dilluns, e hui és divendres/La maestà vostra deè sapere come la gnda è fatta per tutta la città, notificando ad ognuno la partita certa per lunedì, et hoggidi è venere (229).

hui en dia. v. dia

Hoggidi.

hult adj.num.

"Set més un".

Otto, vinti, ottanta.

Aprés que huit dies foren passats.../Passati otto giorni dappoi... (114); més per terra huit moros/mise a terra vinti mori (106); huit-cents milia hòmens/ottantamila huomini (131).

hultanta adj.num.

"Huit voltes deu".

Ottanta.

...lo nombre dels quals era de cent huitanta cavallers/degli quali il numero era cento ottantatre cavalieri (459).

hultè adj.num.

"Que fa huit".

Ottavo.

La huitana és estar entre cavallers e bona gent./la ottava è praticare fra cavalieri e con buona gente (221).

humà adj.

1. "Pertanyent o relatiu a l'home".

Humano.

...per tai que per obliuó no fossen delides de les penses humanes/...accò che per la seordia dagli humani pensieri tolti e deletti non fussero (Prol); la humana vida/la vita humana (27).

2. "Que sent o demostra simpatia pels hòmens".

Humano.

cavaller molt humà/cavaliere humanissimo (164).

2. Vocabulari català-italià

humanal *adj.*

"Humà".

Humano.

donà-li a menjar un parell de fasanse tot lo que fon mester per la humanal vida/uno paio de faggiani a mangiare gli diede e tutto quello che per l'humana vita gli fu bisogno (262).

humanitat *f.*

"Qualitat d'home".

Humanità.

e tots generalment amaven a Tirant per la molta humanitat que li veien posseir/E tutti generalmente Tirante amavano per la molta humanità che possedere gli vedevano (395).

humil *adj.*

"Que revela humilitat".

Humile.

Oh humil Mare de Déu/O humil madre di Dio...! (26).

humillar-se *refl.*

"Inclinar-se en senyal de submissió i reverència".

Humiliarsi.

...La terza és perquè s'humilie a Déu e a les gentes /... la terza è perché s'humili al clementissimo Iddio et alle genti (200).

humilitat *f.*

"Qualitat d'humil".

Humilità.

No vull més ab tu contendre de paraules, perquè conegues quanta és la mia paciència e humilitat /Io non voglio più contendere con te di arole, perché conosci quanta è la mia patientia et humilità (218).

humilment *adv.*

"D'una manera humil".

Humilmente.

suplicà humilment fos de sa mercè lo deixàs estar tant e tan bastantment com a ell serà placent/humilmente la supplicò che fuisse di sua mercede di lasciarglielo stare tanto e tanto lungamente quanto a lui sana in piacere (263).

humit *adj.*

"Cobert o impregnat moderadament d'un líquid".

Humido.

mas la la llenya és de malve e, per l'aigua que ha passat, tota és tornada humida/ma la legna è di malve e, per l'acqua che ha passato, tutta è diventata humida (127).

I

ídola f.

"Ídol".
Ídolo.

totes les ídoles caigueren/tutti gl'ídoli cascomo (124).

Ídòlatra adj.

"Adorador d'ídols".

Ídolatra.

mostres en ton parlar que no est cristià, sinó ídòlatra/mostri ben nel parlar tuo che non sei cristiano ma ídolatra (124).

Ídolatria f.

"Adoració d'ídols".

Ídolatria.

tan gran pecat d'ídolatria/peccato tanto grande d'ídolatria (124).

Ignocència f. (Ignoscència)

1. "Qualitat d'ignocent".

Innocentia, ignorantia.

Oh casta de ma ignocència! O casta mia innocentia! (246). Açò feia augmentar la mia dolor, pensant quant era gran la desventura mia e la gran ignoscència. E questo faceva augmentare il mio dolore, pensando quanto era grande la disgratia e la innocentia mia (431). ¡E bé m'ha costat la mia ignocència! E bene mi è costato la ignorantia mia! (349).

2. "Acció o dita pròpia d'ignocent".

Pueritia, cosa puerile.

Vostres bravures són tantes que les orelles tinc cansades d'escoltar les vostres ignocències. Le vostre baie son tante che io ho stanche le orecchie di ascoltare le pueritie vostre (134). io só dozella poc entesa, e parlo alcune ignocències/io son donzella che poco intendo, dico alcune cose puerile (360).

Ignocent adj.

"Que ignora el mal o exempt de mal".

Innocente, semplice, puerile, senza macula.

e la ignocent donzella consentí a la pietat del pare/per haver consentit la innocente donzella alla pietat del padre (229), e posà'l-me una nit en lo lit, jo com a innocent cridí/e mi lo puose una notte nel letto, et io come semplice gridai (254). lo teu ignocent desig no comporta l'honor de cavalierna/il tuo puerile desiderio non comporta l'honore di cavalierna (321); benaventurat és aquell qui ignocent està en la sol.litota vida/bene afortunato è quello che senza macula sta in solitaria vida (291).

Ignorància f.

"Estat d'ignorant".

Ignorantia.

fengiu ignorància per cobrir lo vostre defect/fingati ignorantia per coprire il mancamento vostro (210).

Ignorant adj.

"Que no sap res".

Ignorante.

l'excel.lència vostra hi deu suplir, com a ignorant de tal mester/como ignorante di tal mestier, l'excellentia vostra gli dèe supplire (257).

Ignorar tr.,m.

"No saber, desconèixer".

Ignorare, non sapere; ignorantia.

ab gran fatica podia regir la mia llengua per jo ésser ignorant del que ignorar devia/con gran fatica la lingua mia regger potevo, per ésser ignorant de quello ch'io dovevo ignorare (268), no em maneu partir-me d'ací perquè jo ignore si venen per algun mal a fer en la vostra persona/non mi comandai che io mi parta di qui, perché io non so se vengono per fare alcuno male alla persona vostra (262); la ploma he presa per esquivar aquells dans que lo vostre ignorar ab si porten/ho presa la penna per schiffare quelli danni che la vostra ignorantia causa (247).

no ignorar.

Non ignorare, sapere, ben sapere.

Mas per la molta amor que no ignorau que us porte.../Ma il molto amore che non ignorai ch'io vi porto... (240). Com l'excel.lència vostra no ignora la mia dèbil e antiga persona ésser posada en decrepitud gran.../Sapendo costra eccellente la mia debote et antiqua persona ésser posta in grande decrepitud... (8). no ignorava... que pitjor havia d'ésser la recuada que no la malaltia/ben sapavo che havea ad ésser peyor la ricaduta della malaltia (27).

Ignoscència v. Ignocència**Ílla f.**

"Porció de terra voltada d'aigua de tots costats".

Ísola.

En la fertit, rica e delitosa ílla d'Anglaterra/Nella fertile, ricca e dilettevole isola d'Inghilterra (2)

l'ílla dels Pensaments. "Loc imaginari".

L'isola degli pensieri***, isola dil pensamiento***, l'isola del Padresanto***.

condemnant-vos que siau exellada en l'ílla dels Pensaments on negú jamés troba repòs.../condannandovi che siate bandita nell'isola degli pensieri dove alcun giamai riposo non trovò (146), jo coneç bé que la tua senyoria està en l'ísla dels Pensaments/yo conosco ben che la tua signoria è nell'isola dil pensamiento (360). E les nostres naus son ambades en l'ílla Judea, qui es nomina dels Pensaments/E le nostre navi nell'isola Judea, che si nomina del Padresanto, arrivate sono (122).

Il·lícit adj.

"No lícit".

Illecito.

és cosa il·lícita e pecant/è cosa illecita e peccante (143).

Il·luminació f.

fig. "Acció d'il·luminar".

illuminatione.

La terça és il·luminació de l'enteniment e de la voluntat/la terza è la illuminatione dell'intelletto e della volontà (221).

Il·luminar tr.

fig. "Donar coneixença o inspiració".

illuminare.

adò com Jesucrist il·lumina los seus apòstols, adò il·luminau vós a totes quantes són/così come Christo gli suoi apostoli illuminò, così voi illuminate tutte quante siano (264).

Il·luminat adj.

1. "Que rep llum".

illuminato.

per mi és il·luminat lo fosc palau de la mia deessa/per me il palagio della mia dea è illuminato (265).

2. fig. "Que ha tengut coneixença d'una cosa".

illuminato.

solament los cretians, per la fe catòlica il·luminats, van a la glòria del paradís/solamente gli christiani, per la fede catholica illuminati, vanno alla gloria del paradiso (403).

Il·lusió f.

"Error dels sentits que fa prendre per realitat l'aparença".

illusione.

se promouen il·lusions pertorbants lo jutj recte/si promovono illusioni perturbanti el retto giudicio (376).

Il·lustre adj.

"Distingit".

illustre.

fills d'aquell il·lustre, legítim e natural [germà]figliuola di quello illustre, legítimo e natural fratello (221), Molt il·lustres prínceps e senyors/Illustrissimi principi e signori (137).

Il·lustríssim adj. super.

"Molt il·lustre".

illustrissimo, illustre.

lo virtuos Tirant ajustar féu en la sua triúmfal tenda los il·lustríssims Reis e la noble cavalleria del camp per oír missa/il virtuos Tirante gli illustríssimi regi e la nobil cavalleria del campo, per udír messa, nel suo triumphal padiglione fece congregare (425); me dau sentència de vida, demanant a la merç vostra que davant la il·lustríssima Princesa, aquella sia jutge/mi date sentenza de vita, citando la merç vostra dinanzi alla illustrata principessa, e quella sia giudice (146).

Imaginació f.

"Allò que hom imagina".

imaginatione.

E altre bé a mi no resta sinó que ame los somnis e imaginacions que de nit m'apareixen./Et altro bene in me non resta se non che amo gli sogni e le imaginazioni che nella notte mi appaiono (176).

Imaginativament adv.

"D'una manera imaginativa".

imaginativamente.

¿qui et prestarà l'augeres aies ab les quals volant se pogués caminar on la sua desconsolada ànima imaginativament se raona?/chi ti prestarà leggieni ale con le quale, volando, camminare potessi: dove la mia sconsolata anima imaginativamente si ragiona? (400).

Imatge f.

1. "Semblança, cosa que representa exactament una altra".

Imagine.

a imatge e factura seua/ad imagine e fattura sua (81).

2. "Aparença visible d'un objecte; estàtua".

Imagine.

E fon feta una imatge de dona de coure en Babilònia, qui fon posada en lloc alt, ab una part lligada e l'altra escampada, en recordació sua./E fu fatta una imagine di donna di cupro in Babilonia, che fu posta in luogo alto, con l'una parte degli capelli raccolti e l'altra sparta, in memoria sua. (308).

Imitar tr. (emitir)

"Fer la mateixa cosa que un altre".

imitare.

E reputaria a mi per santa, si podia imitar aquella Adriana, Spile o Enone, qui per donar fi a llurs penes se mataren/E per santa mi reputarei, se quella Arianna o Phedra o Hispile o Enone imitar potesse, le quali, per dar fine alle penes loro, se uccisero (315); per ço que ell puga emitir los virtuosos actes de son pare/acòsi possi imitar gli atti virtuosos di suo padre (21).

Immaculat adj.

"Pur, sense taca".

immaculato.

Oh immaculada Verge, reina de paradís, advocada dels pecadors/À te, immacolata vergine, regina del paradiso, advocata de' peccatori (83).

Immens adj.

"Tan gran que no es pot mesurar".

Immenso, immenso et infinito.

suplic a la immensa bondat de Nostre Senyor Déu que eis te vulla premiar en molta honor e prosperitat/ío supplico alla immensa bontà del nostro signore Iddio che in molto honore e prosperità premiare ti voglia (333); immensa saviesa/immensa et infinita sapientia (182).

Immobile *adj.*

"Immòbil".

Immobilie.restà **immobile** que no pogué parlar/...che potesse parlaré, anzi **immobile** rimase (262).**Immortal** *adj.*

"Que no pot morir".

Immortale, immortalità.mos mals premiats treballs qui après ma fi restaran per **immortal** recordació de gents/per gli miei mali premiati travagli i quali, d'apoi la mia fine, per **immortale** memoria alle genti resteranno (217); Viurà la nostra fama, honor e glòria que a **immortal** s'acosta./Viverà la nostra fama, viverà il nostro honore e viverà la glòria che alla **immortalità** se approssima (417).**Immutable** *adj.*

"Qu no canvia".

Immutabile.Lo teu esodi congocós ha permès l'**immutable** Déu./l'**immutable** Iddio il tuo affannoso esilio ha permesso (376).**Impaciència** *f.*

"Manca de paciència".

Impatientia.Com Plaerdemavida se véu així maltractar, moguda d'**impaciència**, ab irada veu féu principi a semblant parlar /Quando Piacerdimivita così maltrattare si vidde, mossa da **impatienza**, con voce irata disse (358).**forçar de paciència.****Togliere la patientia.**foc d'amor la crema, qui la força d'**impaciència** com veu a vós, qui sou la flor de tots los cavallers del món/ fuoco d'amore l'abbruccia che li tolle la **patientia**, vedendo voi che sete il fiore de tutti gli cavalieri del mondo (167).**Impediment** *m. (empediment)*

"Obstacle, acció d'impedir".

Impedimento, impedire, spatio.Sens **impediment** negú, trobant-me jo en avançada edat, caminat per lo miserable pla, tinc lo foc encós de la romana sang / Senza **impedimento** alcuno, trovandomi io in feminii età, caminando per il miserabil piano di questo mondo, ho il fuoco acceso del roman sangue (234); serien la causa d'**impediment** a la fi de mon proposit/ sariano la causa de **impedirmi** alla fine il mio proposito (213); li dava gran **impediment** perquè era desfet que poc útil li feia/ gli dava grande **spatio**, perché era rotto il oio... che non gli faceva utile alcuno (71b).**Impedir** *tr. (empedir)*

"Esser obstacle a lagú, a alguna cosa".

Impedire.... ignorant los esdevenidors mals qui són causa d'**impedir** los bons propòsits e serves que lo vostre Capità ha acostumat de fer a la majestat vostra/ ...ignorando gli futuri mali che son cagione d'**impedire** gli buoni propositi e servizi che il vostro capitano ha per usanza di fare alla maestà vostra (293); per ço que les les mànegues de la camisa l'**empedien**, despullà-les/ perché le maniche della camicia la **empedivano**, se la spogliò (233).**Impedit** *adj.*

"Que no pot usar als seus membres per a caminar o per a les altres accions del cos".

Impedito, *Si, per temença d'ofendre la majestat vostra, la mia mà fos estada **impedita** que locat no hagués en la perfecció.../ Se, per timor di offender la maestà vostra, la mia mano fusse stata **impedita**, che toccato non havessi nella perfettion della vostra real persona... (243); té quell **impedit** que no pot decernir la veritat/ té quello **impedito** che la veritat discernere non puoi (374).**Impensat** *adj.*

"Desprevingut".

Non pensando.E Tirant, **impensat** per què el volia, prestament hi anà./ E Tirante, **non pensando** perché il voleva, prestamente gli andò (321).**Imperfet** *adj.*

"No perfet, no acabat".

Imperfetto.com les coses que de mala intenció parteixen sempre resten **imperfetes**/ quando le cose di mala intentione pervengono, sempre **imperfette** restano (364).**Imperi** *m.*

"Conjunt de països els sobirans dels quals estan subordinats a l'autoritat de l'emperador o d'un estat predominant".

Imperio.si la benignitat de vostra altesa me volrà fer tanta gràcia e mercè de voler-me dar les tomes, segons vostra majestat ha ofert, estimaria més que si em d'aveu deu **imperis**/ se la benignità di vostra maestà mi vorrà fare tanta gràcia e mercè de volermi dare l'aggiunta, secondo che quella ha offero, più io la estimarò che se mi destri deci **imperi** (452).**Imperial** *adj. (emperial)*

"Pertanyent o relatiu a l'emperador".

Imperiale.a l'**imperial** palau/ al palazzo **imperial** (191); sou mereixedora de seure en cadira **emperial** e sotsmesa a la corona de França/ meritati di sedere in cathedra **imperiale** e sottomessa alla corona di Franza (100).**Impetuós** *adj.*

"Que obra amb impetu".

Impetuoso.los trists e incogitats infortunis exerceixen les forces **impetuosas** en les humanes condicions e reposats estaments/ gli tristi et incogniti infortunii essercitano l'**impetuose** forze nelle humane condicions e riposati stabi (374).**Impladós** *adj.*

"No pietós, que no té pietat".

Impio/impio.tu e totes les altres seu condemnades a pèssima e cruel mort, e la més **impiadosa** que jo poré pensar/ tu e tutte le altre a pessima e cruel morte, e la più **impia** ch'io podrò pensare, condannate sarete (358); **impiadoses** respostes/ **impie** risposte (145).

Impletat f.

"Manca de pietat".

Impietat/empietà.

impietat me constrany que cometa crim en la mia persona, com la mort sia fi de tots los mals/la *impietà* mi costringe ch'io commetta qualche eccesso nella mia persona, essendo la morte fin de tutti gli mali (299). E amor ab treball venç les iniquitats e *impietats* de fortuna/Et amore con travaglio vince l'iniquità et *impietà* di fortuna (374).

Implacable adj.

"Que no es pot aplacar".

Implacabile.

Oh invariables, inicos e *implacables* fets qui la varietat dels actes infal·liblement ordenau/O variabili, iniqui et *implacabili* fets che la varietà degli atti humani infallibilmente ordinati! (360).

Importància f.

"Qualitat d'important".

Importantia.

Vés, fill meu, salva't en aquell retret, e si és cosa de gran *importància*, jo els tendré a noves e tu poràs dar passament a la tua vida/Va' figliuolo mio, salvati in quel camerino; e, se è cosa di grande *importantia*, a parole io gli tenirò e tu alla tua vita dar rmedio potrai (262).

Importunitat f.

"Molèstia causada per l'insistència o la intempestivitat".

Importunità.

voleu amb *importunitat* mostrar-me animós sobre cosa morta/volete con *importunità* mostrarlo più animoso sopra cosa morta (154).

Impossible adj.

"Que no és possible".

Impossibile.

haureu a *impossibile* que una donzella ho pogués haver sofert/havereti per *impossibile* che una donzella lo potesse haver sofferto (240).

Impressió f.

1. "Efecte sobre l'ànim".

Impressione.

ab prudència refrene aquelles perquè no facen *impressió* d'hàbit en la nostra ànima/con prudèntia gli raffreni acciò che nell'anima nostra *impressione* di habito non facino (376).

2. "Opressió".

Impresa e passione, angustia.

dell'aura'm d'aquesta gran *impressió* en la qual só posat/vogli... liberarmi di questa grande *impresa e passione* nella quale son posto (6); aquest no era bastant a reparar l'Imperi grec e traure'ls de tanta *impressió* e congoixa com tenien/lui non era bastant a rparare l'impero greco e trargli di tante *angustie* et affanni quanti havevano (392).

Imprevist adj.

"No previst".

Improvisto.

humana discreció no basta a reestir als casos *imprevists*/humano sapere non è sufficientedi resistere agli *improvisti* casi (237).

Improperi m.

"Injúria, ofensa de paraula".

Improprio, vilipendio et improprie.

Après lo porten ab molts *improprie* a l'església de Sant Jordi (...) donen-li sentència de mort o de càrge perpètua, ab molts *improprie* que li són fets/Approso, lo conducano con grande *improprie* alla chiesa di san Giorgio (...) gli dicano sententia di morte o di perpetua pregione, con molti *vilipendi et improprie* che gli sian fatti (36).

Improperós adj.

"Injuriós".

Improporoso.

caigué miserablement en tan *improperós* abatiment/miserabilmente in tanto *improporoso* cadimento divenne (355).

Impropi adj.

"No adient a les circumstàncies".

Improprio.

cosa és molt *impropria*, segons lo meu parer/cosa è molto *impropria*, secondo il parer mio (121).

Impropletat f.

"Qualitat d'impropi".

Improprietà.

e no causa *improprietat*, com amor no guarda béns, ni linatge/e non causa *improprietà*, come amore non guarda a buoni ne a prole (245).

Impròvidament adv.

"Imprudentment".

Improvidamente.**

No haja presumpció alguna de mal en faric antic, e no crega *impròvidament* o sens causa a algú./Non presumi alcuna cosa di male nello antiquo amico, e non creda *improvidamente* e senza causa a alcuno (143).

Improvisament adv.

"Sobtdament i inesperada".

Improvvisamente.

suplicà-la fos de sa mercè que així *improvvisament* no el fes partir de la companyia de Tirant/supplicolla che fusse di sua mercède che così *improvvisamente* dalla compagnia di Tirante...partire no'l facesse (264).

Impulsió f.

"Acció d'impel·lir".

Impulsione.

los trists e incognits infortunis exerceixen les forces impetuoses en les humanes condicions e reposats estaments, los quals dura *impulsió* poria fàcilment repel·lir/gli tristi et incogniti infortunis esercitano l'impetuose forze nelle humane condizioni e riposati stabi, li quali dura *impulsione* facilmente espellere potria (374).

2. Vocabulari català-italià

Impunit adj.

"Impune, no castigat".

Impunito.

jo confie en Malformt que altri et pagarà, car la tua gran maldat no pot restar impunida/io mi confido in Macometo che altri ti pagarà, ché la tua grande malignità non può restare impunita (319).

Imputar tr.

"Atribuir la responsabilitat d'una cosa".

Imputare.

ans que blasme de covardia li pogués esser imputat/che biasimo di codardia gli potesse essere imputato (268).

Incert adj.

"Que no té certesa d'una cosa".

Incerto.

la mia tomada m'és incerta/la tomada mia è incerta (2).

Incessantment adv.

"De manera incessant".

Incessantemente, incessatamente, continuamente.

lo meu cor incessantment plora gotes de sang/il mio cuore incessantemente piange goccioline di sangue (264); passe la tenebrosa nit incessantment ab dolorosos sospirs/incessatamente con dolorosi sospiri passo la tenebrosa notte (315); E la gentil dama, incessantment fregant-li los poisos e besant-lo per fer-lo retornar./E la gentilamma gli fregava continuamente li poisos e lo bascuava per farlo ritornare (410).

Incident m.

"Incís".

Incidente, commemorazione.

Ací fa lo libre un incident per narrar los fets de Plaerdemavida./E quivi fa uno incidente per narrar gli fatti di Piaerdemavida (349); Jo t'he volgut fer aquest incident, recitant-te totes aquestes coses, per ço que tu sàpies que la donzella que jo ame e adore excoel·leu en virtuts a totes aqueiles altres/lo ti ho voluto fare questa commemorazione, recitandoti simil cose, acciò che tu sappi che la donzella ch'io amo et adoro in virtù tutte queste altre eccelle (309).

Inclinació f. (enclinació)

"Tendència de l'ànim".

Inclinacions.

tenen domini sobre la humana natura, donant-los diverses inclinacions de pecar e viciosament viure/habbino dominio sopra alla natura humana, tirandola a diverse inclinacions di peccare e di viciosamente vivere (1); no resta que tots los hòmens naturalment no tinguen enclinació en malparlar de les dones e pitjor obrar/non resta che tutti gli huomini naturalmente non habbiano inclinazione a mal parlare e peggio operare delle donne (215).

Inclinar tr.,pron.

1. tr. "Desviar en direcció vertical".

Inclinare/inclinare.

inclinare lo cap/inclinare il capo (81); E ella inclinà lo cap sobre los pits de Tirant/Et ella... il capo sopra al petto di Tirante inclinò (375).

2. pron. "Dirigir l'ànim cap a una cosa".

Inclinarsi.

la fortuna com s'era inclinada en voler-lo tan prosperar/la fortuna quanto s'era inclinata a volerlo così prosperare (166).

Inclinat adj.

"Amb l'ànim dirigit cap a una cosa".

Inclinato.

l'apetit natural és més inclinat a mal obrar que lo seny/appetito naturale è piú inclinato al mal fare che 'l senno (348).

Inclit adj.

"Il·lustre, gloriós (aplicat a persones reials o d'alta nissaga)".

Inclito.

Fon posada en orde una barca de draps de brocat on davalà l'inclita Reina./E fu posto in ordine una barca di drappi di broccato, dove l'inclita reina... discese (430).

Inclòs v. enclòs

Incogitadament adv.

"Impensadament".

Incogitadamente*, incognitamente.**

Com fon en lo lit la Princesa, donaren-li la bona nit, la qual aparellada estava incogitadament./E, quando fu nel letto, le sue donzelle gli diadero la buona notte, la quale incogitadamente gli era aparellada (434); no volria que prenguéssiu algun dan en la vostra virtuosa persona incogitadament/non vorrei che incognitamente nella vostra virtuosa persona alcun danno prendessi (125).

Incogitat adj.

"Impensat".

Incognite.

a hora incogitada, quasi a la mitjanit, ells tiraren son camí/ad hora incognita, quasi alla mezzanotte, al camin loro si ne tornomo (349).

Incomparable adj.

"Que no es pot comparar".

Incomparabile.

digueren que incomparable vanitat era voler contendre ab fortuna de les coses que no poden ésser separades del domini d'aquella/dissero che era incomparabile vanità a volere contendere con fortuna delle cose che dal dominio di quella esser separate non ponno (374).

Incomportable adj.

"Insuportable".

Incomportabile, insopportabile.

tan gran càrrec incomportable/tanto gran carico incomportabile (154); dóna terme a la mia incomportable dolor e intolerable agonia/da' termine al mio insopportabile dolore et intolerabile agonia (375).

Incomprensible adj.

"Que no es pot comprendre".

Incomprensibile.

Senyor immens e incomprensible. Déu crador d'humana natura/Signore immenso et incomprensibile. Iddio creatore dell'humana natura (447).

Inconstància f.

"Manca de constància".

Inconstantia/incostantia.

aqueils reges fortuna liberalment ab prosperosa inconstància/quelli liberalmente con prosperosa inconstantia... fortuna regge (374); si jo done fi als meus plants e sospirs seré vencedora de la inconstància femení/E se io do fine agli mei plants e sospiri, della inconstantia muliebri vincitrice sarò (377).

Inconvenient m.

"Dificultat que una cosa ofereix".

Inconveniente.

E los pocs inconvenients que paren grans si en dan de la vostra excel.lent persona esguarden./e gli piccioli inconvenienti grandi mi paiono, quando in danno della vostra eccellente persona si comprendono (210)

Incórrer v. encórrer

Incriminar tr.

"Acusar".

Accusare, incolpare, infamare, diffamare.

no serà príncep en lo món que incriminar-nos puga d'infidelitat/niuno príncipe del mondo ci potrà accusare d'infidelità (23); los bons cavallers vos incriminaren de deslleal e efeminat/gli buoni cavalieri ve incolparanno per disleale e per effeminato (172); incriminar la vostra honor/infamare l'honor vostra (163); incriminaren llargament la mia honor e fama/diffamando lungamente la mia fama e il mio honore (237).

Inculpar tr.

"Acusar com a culpable".

Incolpare, biasimare, incolpare e biasimare.

Mas condició e natura és de les coses passades, que les poden rependre e incolpar/ma conditione e natura è delle cose passate che riprendere et incolpare le potemo (372); negú d'apò no em pot en res incolpar/alcuno in questo non mi potrà di nulla biasimare (477); jo no dec ésser incolpada de pare ni de mare/da padre, da madre... non debbo essere incolpata, né biasimata (67).

Incurable adj.

"Que no es pot curar".

Incurabile.

...ésser grosser e avar, les quals dos malalties són incurables/... ignorante et avaro, le quali due malitie sono incurabili (100).

Indefès adj.

"Indefens, mancat de defensa".

Senza difesa.

Comença primerament a mi, car vet-me aci, dozeilla indefesa, quiestic davant la tua presència/Comincia primeramente a me, che tu mi vedi qui, donzella senza difesa, che son dinanzi alla tua presenza (360).

Indici m.

"Signe que permet de presumir una cosa amb algun fonament".

Indicio.

anà a la porta de la cambra per escoltar si sentiria gent d'armes o altre indici de mal/andò alla porta della camera per udire se sentiria gente con arme o altro indicio di male (262).

Indigest adj.

"Que es digereix difícilment".

Indigesto.

aire indigeste/aere indigesto (119).

Indignament adv.

"D'una manera indigna".

Indignamente.

en perjudi de la sua pròspera persona l'haveu indignament ofès sens causa ne raó alguna/in pregiudicio della sua propria persona, senza causa né ragione alcuna, l'haveu indignamente ofeso (262).

Indigne adj.,m.

1.adj."Que no és digne (d'una cosa)".

Indegno.

persones indignes e malparleres/persones indigne o ciandistori (256).

2.m."Vil, rof".

Indegno.

amor és aquella que eguala les voluntats, e a l'indigne fa digne d'ésser amat/amore è quello che fa le volontà equali, e l'indegno fa degno (146).

Indirecte adj.

"Que no va directament".

Indiretto.

jo veuré si remei poré dar ab alguns prínceps, per alguna via indirecta o directa, si poreu llevar lo siti d'alli on està/io vederò se con alcuni príncipi, per alcuna via directa o indiretta, rimedio dare gli potrò, e se l'assedio di là dove è levare potremmo (301).

Indiscreció f.

1."Manca de discreció".

Poco senno e discretione.

Oh senyora Princesa, ab quanta indiscreció reposa la tua ànima... l'O signora principessa, con quanto poco senno e discretione l'anima tua riposa... l (283).

2."Acció o dita indiscreta".

Insipientia.

ab la tua discreció repares les indiscrecions dels altres/con la tua gran saviezza ripari alle insipientie degli altri (103).

2. Vocabulari català-italià

Indiscret adj.

"Mancat de discreció".

Indiscreto.

lo gran atreviment que ha tengut aquest indiscret metge/il grande ardimento che ha havuto questo indiscreto medico (239).

Indisposició f.

"Manca de capacitat per fer una cosa".

Indispositione.

...com siam certs de la indisposició de monsenyor lo Rei, qui és molt jove, e de débil complexió e visca malaltís/...perché siamo certi dell'indispositione del re signor mio, il quale è molto giovane, di debole complessione et infermo...(15).

Indispost adj.

"Mancat de bona disposició".

Indisposto.

en temps indispost/in tempo indisposto (109); a hores indispostes/a hore indisposte (189).

Individual adj.

"Pertanyent a l'individu".

NT.

...aquell valentíssim cavaller Tirant lo Blanc, del qual...se fa singular e expressa menció individual, segons reciten les següents històries./Et essendo stato Tirante il Bianco...di quello...si fa singular e expressa commemorazione, secondo che la seguente historia recita.(Prol.).

Indocte adj.

"Mancat d'instrucció".

Indotto.

La mia llengua indocta no seria suficient en recitar los actes virtuosos/La mia indotta lingua non seria sufficiente a recitare gli atti virtuosi (221).

Induir tr.

"Dirigir l'ànim".

Indurre.

e si les mies paraules no et movien a pietat, te devien induir a mercè les mies llàgrimes e la tristor de la mia cara/e, se le mie parole a pietat non ti muvevano, le mie lagrime e la tristezza del volto a mercade indurì dovevano (246).

Indulgència f.

indulgència plenària. "Remissió otorgada per l'Església, que redimeix de tota pena deguda a pecats".

Indulgentia plenaria.

qui hi ou aquell dia lo divinal ofici, guanya indulgència plenària a pena e a culpa per molts papes atorgada/chi gli ode il divino officio guadagna indulgentia plenaria di pena e colpa, per molti santi Pontefici concessa (98).

Indústria f.

"Enginy pràctic".

Industria.

per la prudència i indústria dels batallants, diverses vegades los pocs han obtesa victòria dels molts/per la prudentia et industria degli combattenti, molte volte gli pochi sopra a gran moltitudine ventiona hanno ottenuto (Prol.).

Industriós adj.

"Que obra amb indústria".

Industrioso.

sia certa la tua industriosa ventura, que, sens tarda, de cruels i animoses armes li serà feta enutjosa experiència./sia certa la tua industriosa ventura che, senza tardità, di crudeli et animose arme gli sarà fatta invidiosa esperienza (426).

Inefable adj.

"Que no es pot explicar amb paraules".

Ineffabile.

de totes les altres dames pres comiat ab dolor inefable/da tutte le dame con ineffabile affanno comiato tose (4)

Inefrenat adj.

"Mancat de fre".

Sfrenato.

ha posat fre als meus inefrenats pensaments/ha posto freno agli mei sfrenati pensieri (379).

Inestimable adj.

"Tan valuós o tan gran que no pot ésser degudament apreciat".

Inestimabile.

isqueren quatre donzelles d'inestimable bellea, ricament abillades/uscirono quattro donzelle de inestimabile bellezza, ricamente ornate (52).

Inexpugnable adj.

"Que no es pot prendre per la força".

Inespugnabile.

posà-la dins un castell inexpugnable/in un castello inespugnabile la puose (310).

Infal·lible adj.

"Que no es pot errar".

Infallibile, indeficiente.

Com sia regla verdadera e cosa infal·lible que amor no entra sinó en testa de persona de bon sentiment/Però è regla vera e cosa infal·lible che amore non entra se non in capo di persona di buon sentimento e di buon intelletto (331); ¡Oh Redemptor de l'humana llinatge, Déu infinit sobre natura...certa e infal·lible defensa/O redentore dell'humana progenie, Iddio infinito sopra natura...certa et indeficiente difesa! (468).

Infal·liblement adv.

"De manera infal·lible".

Infal·libilmente.

Oh invariables, inics e implacables fets qui la varietat dels actes infal·liblement ordenau/O variabili, iniqui et implacabili fets che la varietà degli atti humani infal·libilmente ordinati (360).

Infàmla f.

"Acte que mereix la deshonra pública".

Infàmia.

¿quina infàmia me pot ésser aplicada en ma honor e fama?/qual infamia nell'onore e fama mia mi può ésser attribuita? (152).

Infançonla f.

fig. "Refugi".

Stacciate.

perdonar és lo meu propi ofici d'aquella infançonla de la mort, la qual equalment accepta qualsevol que a ella recorre/perdonare è proprio il mio ufficio di quella stacciate morte, la quale ugualmente accetta ciascun a lei ricorre (295).

Infant m. if.

1.m. "Persona que està en els primers anys de la vida".

Fanciullo, fanciullino, figliuolo, garzone.

Com En Guillem de Varoic se véu davant lo lleó ab l'infant xic que portava, davallà del cavall/Quando Guglielmo si vidde dinanzi il liono col fanciullo piccolo che portava, di smontò subito da cavallo (38), porta lo seu maformet al coll, tot d'or, ab gran barba e un petit infant qui porta al coll e passa un nu/porta il suo maformet al collo, tutto d'oro, il quale ha una gran barba et uno piccolo fanciullino in spalla e passa un rivo (334). E lo petit infant no havia sinó tres mesos que era nat/Et il piccolo figliuolo che non aveva più di tre mesi (3); un infant (a mon parer no passa de catorze o quinze anys...) un dia venc a la posada d'aquesta mos senyors que adí són uno garzone, che al parer mio non passa quattordici o quindeci anni... un di venne allo alloggiamento di questi miei signori, che qui sono (56).

2.m. "Fill de rei".

Infante.

infant de Sicilia/lo infante di Sicilia (112).

3.f. "Filla de rei".

Infanta, figliuola, regina, giovinetta.

E Tirant, coneixent la malícia de la infanta tirà per la falda a Feip que callàs/E Tirante, cognoscendo la malitia della infanta, tirò per la veste Philippo acciò ch'ei tacesse (109); lo Rei e la infanta menjaven en una taula/Il re e la regina e la figliuola mangiavano ad una tavola (29). E la infanta, com véu que lo Rei descavalcava, llevà's de peus/E quando la regina vidde che l're dismontava, levossi in pedi (43). Jo só infanta esperant senyorejar tot l'imperi greco/lo son giovinetta, aspettando signoreggiare tutto l'impero greco (474).

Infatigable adj.

"Que no es fatiga mai".

Infatigabile.

infaticables intel·ligéncies/infaticabili intelligentis (129).

Infecte adj.

"Corrupt".

Infetto.

a així ab malalt e infecte gust, les coses als altres no pocs dolces, a mi en equal de fel amarguere e così, con inferno et infetto gusto le cose, agli altri non poco dolci, a me simile al fele amareggiano (325).

Infedellit v. Infidelitat

Infel m.

"El no creient, generalment es refereix als àrabs".

Infidele, moro.

més val morir com a cristians que no ésser catius en poder d'infels/è molto meglio morire come christiano che venire in cattività deli infideli (23); los convenia de morir o d'ésser catius en poder d'infels/gli convenia morire o in man de' mori restar cattivi (5).

Inferior adj.

"Situat més avall".

Inferiore.

...com sien causades en la inferior part de la humana composició/...essendo causate nella inferiore parte dell'humna compassione... (376).

Infern m.

"Lloc destinat al càstig etern dels damnats".

Inferno.

absenta de vosestic en infern, e prop de vos en paradís/essendo io da lei absente, son in inferno et, appresso a lei, in paradiso (3).

Infernal adj.

"Pertanyent o relatiu a l'infern".

Infemale.

Així et plàcia, Senyor, deliurar la mia ànima de tot perill infemale/Cosi ti piacchia, Signor, liberare la mia anima d'ogni pericolo infemale (478).

Infest adj.

"Molt nociu".

Infesto.

Naveguem aquesta pròspera mar, fins que la tempestuosa aigua augmente per la infesta sang denostres enemics./Navigamo questo prospero mare fino che la tempestosa acqua per l'infesto sangue degli nemici nostri si augumenti (417).

Infidelitat f. (Infedellit)

1. "Qualitat d'infidel".

Infidelità/infidelità/infidelità/infedeltà.

no serà príncip en lo món qui incriminar-nos puga d'infidelitat ne de poc ànimo/niuno princip al mondo ci potrà accusare d'infidelità, né di poco animo (23); ¡Oh quina consciència hauràs si la infidelitat prena per companyona/O qual consciència haverà, se la infidelità per compagna prendi! (170); ja veig que a la fi fe venci infidelitat/già vedo alla fine che fede vinci la infidelità (143); la gran maldat per vos comesa, tractada e ginyada ab gran infidelitat contra les nostres persones/la grande malignità per voi commessa, trattata e perpetrata con grande infedeltà contra alle persone nostre (153).

2. "Acte contrari a la fidelitat".

Infedeltà.

vonia experimentar si poria cometre alguna infedeltà ab vostra altesa/vonia experimentar se poria commettere alcuna infedeltà con vostra altezza (264).

Inflindament adv.

"D'una manera infinita".

Infinidamente.

inflindament li resto obligat per haver-me atorgat conèixer donzella que tant en lo mon de perfeccions se mostra acomplida/*infinidamente* gli resto obligato per havermi concesso conosciere donzella che tanto nel mondo di perfectione si mostra compita (247).

Inflinit adj.

"Inconcebiblement gran, inmens, innumerable".

Infinito/infenito, *innumerable*, infinito et immortal.

car a mi creixen *inflinits* sospirs/perchè a mi crescono *infliniti* affani e sospiri (6); *inflinida* dolor/*inflinido* dolore (173); Senyor immens Déu, e ple d'*inflinida* pietat e misericòrdia. *Infinites* gràcies faç a la tua immensa bondat/Signore immenso Iddio e pieno d'*inflinida* pietat e misericòrdia, *innumerable* gracie alla tua divina bondat io rendo (418); *inflinides* gràcies sens les primeres faç a la vostra molta gentilea del que em dieu/*infinito et immortal* gracie senza le prime, di quello che mi dite, alla vostra molta gentilezza et amorevole cortesia rendo (228).

Inflamar-se pron.

"Encendre's l'ànim".

Infiammarsi.

E no volgué dir lo que la Viuda havia dit de Tirant perquè no s'*inflamàs* en ira./Et non volse dire quello che la Vedova Riposata aveva detto di Tirante, perché il non se *infiammesse* in ira. (224).

Inflamat adj.

"Encés per una passió".

Infiammato, acceso et infiammato.

Clarament veig, virtuos Capità e fill meu, l'*inflamat* ànim que tenui d'augmentar e exaltar la nostra imperial corona./Chiaramente vedemo, virtuoso capitano e figliuolo nostro, l'*infiammato* animo ch'avevi di augmentare e di essaltare la nostra imperiale corona (452); E la Viuda Reposada estava molt *inflamada* en favor de Tirant/E la Vedova Riposata, che molto era *accesa et infiammata* nell'amore di Tirante... (161).

Inflar-se pron.

"Augmentar el volum d'un cos".

Gonfiarsi.

Ligà's lo dit amb un fil fort, e lo dit *inflà's*, e ab una agulla punxà's lo dit/Se legò forte il dito con un filo et il dito *si gonfiò*, e con un ago si ponse (148).

Inflat adj.

"Envanit".

Gonfiato, enfiato, gonfiamento.

ara hauran fi tots los teus plaers, e tu estàs *inflada* per superbia/hora tutti gli piaceri tuoi fine haveranno; e tu, che sei *gonfiata* di superbia... (349); ... per bé que sia *inflada* en tu sobirana dolor... per ben ch'io sia *enfiata* nel tuo supermo dolore (357); aquests tals lo llur saber és *inflat*, qui dona superbia/il saper loro è un *gonfiamento* che la superbia dà (238).

Influència f.

"Autoritat o poder per a influir".

Influentia.

la divina Providència ha ordenat i li plau que los set planetes donen *influència* en lo món/havendo la divina providentia ordinato, piacendogli che gli sette planeti diano nel mondo *influentia* (1).

Influïnt adj.

"Que influeix".

Influente.

Si consideram les nostres fortunes, no són altra cosa sinó operacions fetes per nosaltres, per costilacions de planetes e cossos celestials *influints* en diverses maneres e temps, segons los moviments circulars/Se consideriamo le nostre fortune, altra cosa non sono se non operationi fatte da noi altri per constellationi di planeti e corpi celesti in diversi modi e tempi *influenti*, secondo gli movimenti circulari (376).

Infondre tr.

"Produir a l'interior d'un cos o en l'esperit (un efecte físic o moral)".

Infondere.

los treballosos assalts que en lo femini coratge desesperades eleccions e molt gres enuigs *infonen*/gli travagliosi futuri assalti che nel core femminile eletioni senza speranza e molestia grandissima causando *infondono* (3).

Informació f.

1. "Acte i efecte d'informar".

Informatione.

Saviesa se pot aconseguir per cinc coses... La tercera per magistral *informació* /Sapientia per cinque cose si può acquistare... la terza per magistrale *informatione* (197).

2. "Document amb què s'informa".

Informatione.

Com Tirant véu tan singular miracle, pregà al reverend frare que fes rebre *informació* en escrit d'aquest tan gran miracle/Quando Tirante vidde così singulare miracolo, pregò il reverendo frate che ne l'acesse novere *informatione* in scritto (340).

Informar tr.

1. "Instruir".

Informare, insegnare.

perquè *sian informades* de les propietats e nodriments que deuen haver/che *siano informate* delle proprietà e costumi che debbono avere (221); serà pare e protector de... tots aquells que l'*informaran* en honor, e tembre e amar Déu/sarà padre e protettore di tutti quelli che gli *insegneranno* di onnare, temere et amare Iddio (194).

2. "Donar notícia d'un fet".

Informare.

si per sos pecats lo rei és mort, segons per la senyoria tua *só informat*. /per gli suoi peccati il re è morto, secondo che per la tua signoria *sono informato*... (316).

Informat adj.

"Assabentat".

Informato.

ben *informat* de tot/bene *informato* del tutto (132).

Infortunat f.

"Que té mala fortuna".

Infornato, sfortunato.

sou *infornat* en armes/nell'armi *infornati* sete (221); Lo combat fon tan *infornat* que lo cavalier li més la punta de l'espada per l'uil esquerre./La battaglia fu tanto *sfortunata* che 'l cavaliero... la punta della spada nell'occhio sinistro gli cacciò (349).

Infortuní m.

"Desgràcia greu".

Infortunio, disgratia.

¿E quina és estada la mia trista sort e gran desaventura que en tan gran treball e cruel infortuní vengut sia? E quale è stata la mia trista sorte e gran disgratia, che in tanto gran travaglio e crudele infortunio venuto io sia? (297). Conscient quants generosos coratges los infortunis fan esforçar en los adversos caso... /Conoscendo quanti generosi cuori le disgratie fanno ingagliardire negli avversi casi... (327).

Infructuós adj.

"Inútil".

Infruttuoso.

E per no fatigar les orelles dels oïdors de les infructuoses paraules que han oïdes/e per non aspettare le orecchie degli auditori delle infruttuose parole che hanno udito (183).

Infús adj.

"Introduït".

Infuso.

no menys és la saviesa per especial gràcia divina en vós infusa/non meno è la sapientia per special gratia in voi infusa (379).

Ingrat adj.

"Malagraït".

Ingrato, indebito.

car jamés volgué desconèixer ni ésser ingrat a Déu ni a son senyor natural/e giamai... non vole esser desconoscante né ingrato a Dio né al suo signore naturale (140); al nostre Déu suplicant digna gràcia me'n reta, que de tan ingrata fama a tu e als teus al cel ab degudes llavors no porte/al nostro Iddio supplicarò che degna gratia mi ne renda che di tanto indebita fama a te et agli tuoi, al cielo debite lodi ne porti (355).

Ingratitud f.

"Qualitat d'ingrat".

Ingratitudine.

¿Ab quin bon cor vos puix jo també servir, que us veja posseir tanta ingratitud? Con qual buon cuore vi posso io similmente servire, vedendovi possedere tanta ingratitude? (253).

Inhumà adj.

"Mancat d'humanitat".

Inhumano.

moros cruels e inhumans/mori, crudeli, inhumani (122).

Inhumanitat f.

"Qualitat d'inhumà".

Inhumanità.

Doncs per excusar tanta inhumanitat, nosaltres, ambaixadors de nostre senyor lo Soldà e del Gran Turc... /Adunque, per schiffare tanta inhumanità, noi altri, ambasciatori degli nostri signori, il Soldano et il gran Turco... (426).

Inic adj.

"Malvat, injust".

Iniquo, invidioso.

Aquí acostuma a'alagar la iniqua fortuna/Cosí acostuma di accarezzare l'iniqua fortuna (17); Enuçada l'adversa e iniqua fortuna del vostre bé e delit... /Fastidita l'avversa et invidiosa fortuna del vostro bene e diletto... (241).

Inimicícia f.

"Enemista".

Inimicitia.

L'experiència mostra la intrínseca amor o inimicitia/la esperienza l'intrinseco amore o la inimicitia mostra (378).

Iniquament adv.

"D'una manera iniqua".

Iniquamente.

iniquament i tirana voleu destruir tot l'Imperi grec sens deguna raó/iniquamente e tirannicamente, senza ragione alcuna, tutto lo imperio greco volevati destruere (165).

Iniquitat f.

1. "Qualitat d'inic".

Iniquità, sdegnó.

entre are e filla no hi reste iniquitat alguna/ra madre e figliuola non resti iniquità alcuna (186); ... ab iniquitat que ho dot... /... disse Diophebus con sdegnó... (133).

2. "Acció iniqua".

Iniquità.

iniquitat/iniquità (124). E amor ab treball venç les iniquitats e impietats de fortuna/Et amore con travaglio vince l'iniquità et impietà di fortuna (374).

Injúria f.

"Ofensa greu".

Ingiuria.

ja sia no es puix acostar ingiuria ni ofensa/benché non si possi: acostare ingiuria né ofesa (143).

Injuriar tr.

"Ofendre, fer injúria".

Ingiuriare.

ingiurar de paraule/ingiuriare di parole (143).

Injuriat adj.

"Ofès".

Ingiuriato.

no me'n tinc per ingiuriat/non mi tengo per ingiuriato (67).

Injuriós adj.

"Que fa injúria".

Ingiurioso.

vós heveu dit a mi algunes paraules ingiurioses/voi mi havete detto alcune parole ingiuriose (14).

Injust adj.

"Mancat de justícia".

Ingiusto.

les delicades cares de llàgrimes banyades han fet amollir e moure a mi a dolre'm e haver compassió sentint les vostres injustes congoixes/le delicate faccie, di lagrime bagnate, hanno fatto mollicarmi e muovere a dolermi ad avere compassione, sentendo gli vostri ingiusti affanni (306).

Injustament adv.

"D'una manera injusta".

Ingiustamente.

me dóna de parer que en tal cas li passaria gran part de la felonía que contra mi té injustament/io son di parere che gli passaria gran parte dell'ira e crudeltà che contro di me ha ingiustamente (242).

Innumerable adj.

"Que no es pot comptar".

Innumerabile/inumerabile, mirabile.

¿E on són ara les innumerables promeses...?/E dove sono hora le innumerabili promesse...? (154); la sua innumerable host/il suo inumerabile essercito (157); E li mostrà totes les fortalées que dins la ciutat eren en les grans torres sobre los portals e en la murala, que era cosa innumerable de recitar/e gli mostrò tutte le fortezze e le gran torri sopra le porte e nella muraglia della città, ch'era cosa mirabile da recitare (121).

Inobedient adj.

"No obedient".

Inubidente.

si en algun temps vos só estat inobedient, suplico-vos per merçò que em perdoneu/io vi supplico per mercede che mi perdonati se in alcun tempo vi son stato inubidente (434).

Inòpia f.

"Pobresa, indigència".

Inopia.

la inòpia no basta a contrastar que lo qui és noble de oor no puga usar de la virtut de noblesa/la inopia non è sufficiente a contrastare che quello che è noble di cuore non possa usare la vertu di nobiltà (192).

Inquiet adj.

"Agitat, que no està quiet".

Inquieto.

Oh fortuna monstruosa, ab variables diverses cares, sens repòs, sempre movent la tua inquieta roda contra los miserables grecs.../O fortuna monstruosa con variabili e diverse facce, senza riposo sempre movendo la tua inquieta ruota, contro gli miserabile greci... (473).

Inquirir tr. (enquerir)

"Cercar atentament i minuciosa".

Cercare di, acquistare.

si alguna inquirien saber sos secrets.../se alcuni percano di sapere e fatti segreti... (143); E bella enveja és al qui s'estima de virtut e no en fretura perdre temps en enquerir d'altres antos/e bella invidia è a quello che si stima di virtù, e non bisogna perdere tempo in acquistarla dagli altri antichi (143).

Irremelable v. Irremelable

Irreparable v. Irreparable

Irreverència f.

"Irreverència, manca de respecte".

Irreverentia.

Lo quint és si comet notable irreverència en Déu i en los seus sants/il quinto è se commette notable irreverentia contra l'onnipotent Iddio e gli suoi santi (221).

Insaciable adj.

"Que no es pot saciar".

Insatiabile.

Guarda, doncs, la tua ànima no sia ofuscada per ira, engendrant oi ab insaciable apetit de venjança/Guardi, adunque, la tua anima che non sia ofuscata per ira, ingenerando odio con insatiabile appetito di vendetta (374).

Insigne* adj.

"Notable, distingit entre els altres".

Insigne/insegne, gran.

la insigne ciutat de Costantinoble/la insigne città di Costantinopoli (207); insignes victòries/insegne vittorie (350); era digne de fama gloriosa e mereixedor de real corona per les sues virtuts insignes/era degno di gloriosa fama e meritava per le sue gran virtù portare real corona (19).

Inspiració f.

"Moció o moviment elevat de l'esperit".

Inspirazione.

mogut per divina inspiració, proposà de retraure's de les armes/mosso da divina inspirazione propose distorsi dalle armi (2).

Instable adj.

"Inestable, mancat d'estabilitat".

Instabile.

¿com pots donar fe ni creença a la fortuna, com en negun temps cessa de moure entorn ab moviment sobtós la roda instable?/Come puoi tu dare fede né credito alla fortuna, non cessando mai in alcun tempo di moversi e di agitare intorno con subito moto? L'instabile ruota di fortuna... (355).

Instància* f.

"Insistència".

Instantia.

e ab molta gran instància tenia a prop la Princesa/con grandissima instantia teneva dietro et astreta la signora prencipessa (208).

a instància de. "A petició de".

Ad instantia di.

Hagueren consell entre ells, a instància e requesta dels genovesos/Et consiglorionni infra di loro di fare armata, ad instantia e richiesta de' genovesi (99).

"Cambra".

Stantia.

com vé a l'hora de mitja nit van-se'n a llur instància e los altres cavalquen/quando vien l'hora di mezzanotte se ne vanno alle loro stantie e gli altri cavalcano (145).

Instant* m.

"Moment, porció de temps brevíssima".

Instante.

en aquell instant li fon presentat en lo conspecte seu los grans e amargs infortunis en què em posats/in quello istante al cospetto suo furono appresentati gli grandi et amari infortunii nelli quali erano posti (399); En aquell instant que lo virtuos capità estec festejant les dames.../Et in quello stante che 'l valoroso capitano stava festeggiando le damme... (444).

en l'instant. "En el mateix moment de fer-se".

In quello instante.

L'Emperador lo pregà que els hi fes portar en l'instant/Lo imperatore il pregò che gli facesse portare in quello instante (119).

a poc instant. "Al cap de poquíssim temps".

Dopo poco spatio, non doppio molto.

a poc instant la mar los flançà en terra/Dopo poco spatio, il mare in terra gli gitò (265); A poc instant cavalcà l'Emperador ab los barons de Sicilia/Non doppio molto, l'imperatore con gli baroni di Sicilia cavalcò (157).

Instituïdor m.

"Que institueix".

Instituto.

...pensant que l'instituto de la fe catòlica, qui és Jesucrist/...pensando che l'instituto della catholica fede, che è Giesù (403).

Instituir tr.

"Fundar, establir".

Instituere.

En tan alt grau excel leix lo militar estament que deuria ésser molt revent si los cavallers observaven aquell segons la fi per què l'onc instituï e ordenat // lo stato e l'essere militare in grado tanto alto eccelle che molto esser revento doveria, se gli cavallieri, secondo la fine lu instituïto et ordinato, quello osservassero (1).

instituir hereu. "Nomenar hereu".

Instituere herede.

faç e instituesc hereu meu universal a mon criat e nebot Hipòlit de Roca Salada/faccio et instituisco mio herede universale il mio creato e nipote Hippolito di Rocasalata (469).

Instrucció f.

"Ordre, indicació".

Instruitions.

donà-li les instruitions e les lletres de creença/le instruitions e le lettere di creanza gli diede (383).

Instruir tr.

"Ensenyar".

Instruire/instruere.

puc ésser instruït del que tant lo meu ànimo ha desitjat/possi ésser instruito di quello che tanto tempo ha desiderato l'animo mio (31); sap consellar a si mateix e instruir als altres/sa consigliare se stesso et instruere gli altri (345).

Instruït adj.

"Docte, versat".

Instrutto.

Molta és la tua discreció, que sies tan instruida en la nostra santa llei cretàna/molta è la tua sapientia, essendo tanto instrutta alla nostra santa christiana legge (356).

Instrument m. (Insturment, estrument esturment)

1. "Objecte destinat a produir música".

Instormento/instrumento.**

lo castell estava ab molt gran lluminària ed grans alegries de tocar trompetes, tabals e altres maneres d'insturments/il castello e la città era con gran lumiere e grande allegrezze di sonar trombette, timpani et altre maniere d'instormenti (106); la lengua és estrument ab lo qual cascu conduce en dir lo que vol/a lingua è instormento con il qual ciascuno si conduce a dire quel che vuole (316); diverses maneres d'estuments/diverse sorti de instrumenti (54).

2. fig. "Mitjà".

Instrumento.

aidà lo teu príncep llance de totes les sues ciutats tots insturments de luxúria/ool il tuo prencipe cacci di tutte le sue città ogni instrumento di lussuria (143).

Insturment v. Instrument

Integre adj.

"Complet".

Integro.

en mon seny, ferma e integra e manifesta paraula.../faç e ordén lo present meu testament/in mio fermo e buon senso, integra e manifesta loquella.../faccio et ordino il presente mio testamento (469).

Intel.lecte m.

"Facultat de pensar".

Intelletto.

les libertats del superior e noble intel.lecte/la libertà di il superiore e noble intelletto (374).

Intel.lectiu adj.

"Propi de l'intel.lecte".

Intellettivo.

Per què la necessitat requer que la superior part intel.lectiva predomine ab sapiència les vanes e folles cogitacions d'aquella sotsmeses al natural orde/Onde la necessitat rierca che la superiore parte intellettiva predomini con sapientia le vane e pezze cogitationi di quelli sottoposti per naturale ordine (376).

Intel.lectual adj.

"Pertanyent o relatiu a l'Intel.ligència".

Intellettuale.

Mas lo franc arbitre, regit e regiat ab saviesa per les potències intel.lectuals.../Ma il libero arbitrio, retto e regolato dalle potenze intelletuali... (376).

Intel.ligència f.

"Ment".

Intelligentia.

...les infatigables intelligències delitant-se en tal moure/li infatigabili intelligentie dilettandosi in tal moure/in tal moto (129).

Intenció f.

"Determinació de la voluntat cap a un fi".

Intentione.

Encara que, per mon poc saber, ab avisat estil no et diga la mia intenció e voluntat.../Anchora che, per mio poco sapere, con avisato stile non ti dica la mia intentione e volontà... (256).

Interés m.

"Sentiment egoista que empeny a cercar el profit, la utilitat pròpia".

Interesso.

E la Princesa, tant per l'interés quant per l'amor que li portava, li feia molta festa e honor./E la principessa, non tanto per l'interesso quanto per l'amore che gli portava, gli faceva molta festa et honore. (258).

Interrogar tr. (enterrogar)

"Dirigir preguntes a algú".

Interrogare.

no tardà l'Emperadriu ab estil de semblants paraules interrogar a Hipòlit qui era la dama qui tal pena li feia passar/non tardò l'imperatrice con stil di simili parole interrogarlo qual era la dama che...tal pena patire gli faceva (248); lo cavalier Espèrcus enterrogà son hoste que li volgués dir qui havia encantada aquesta illa/il cavaliere Persio interrogò il pastore che dir gli voless e chi havea quell'isola incantata (410).

Intimar tr.

"Fer saber".

Intimare.

E així ha deliberat e notifica, mana, intima l'altesa de nostre gran senyor l'Emperador.../E così ha deliberato e notifica, comanda et intima l'altrezza dii nostro gran signore l'imperatore... (453).

Intitular-se refl.

"Posar-se un títol".

Intitolarsi.

intitulà's duc de Macedònia/se intitolò duca di Macedonia (148).

Intolerable adj.

"Que no es pot tolerar".

Intollerabile.

jo em tinc per molt culpable d'aquesta cruel mort, la qual he feta sobrat per intolerable ira/molto colpevole per questo crudel homicidio mi tengo, il quale, vinto da intollerabile ira, ho commesso (334).

Intrínsec adj.

"Íntim, molt profund".

Intrinseco/intrinsico.

la intrínseca dolor...continuant atribula la mia lacerada pensa/l'intrinseco dolore...continovamente tribola il mio lacerato pensiero (264); la vana esperança...portant intrínseca desesperació e comovent actes piadosos/la vana speranza...porando intrínseca disperatione e commovendo atti impietosi (374).

Introduir tr.

"Fer entrar".

Introdurre.

... que les mies justes afflicions que per si piadoses causar deuen en lo teu noble coratge animoses compassions introduesques/... que le mie juste afflictioni, che per sé pietà causar denno, nel tuo nobil cuore animose compassioni introducano (474).

Inútil adj.

"No útil, que no dona utilitat".

Inutile.

les mies mans inútils me desdenyen que no em volen ajudar a lligar/le mie mani inutili mi hanno a sdegno, che non mi vogliono aiutare ad acconciare il capo (103).

Inútilment adv.

"D'una manera inútil".

Inutilmente.

donà-li les lletres d'acusació; però feia tard e inútilment si vera fos/diedegli le lettere d'accusatione, la quale se fusse stata vera, tardi et inutilmente lo haveva fatto (143).

Invariable adj.

"No subjecte a variacions".

Variabile.

Oh invariables, inics e implacables fets qui la varietat dels actes infal.liblement ordenau/O variabili, iniqui et implacabili fets che la varietà degli atti humani infal.libilmente ordinati! (360).

Invencible adj.

"Que no pot ésser vençut".

Invincibile.

Oh animosa temor d'aquells qui recelant temen los perills de vicios morir e viure, e ab invencible e discret ànimo per lo regne del cel la vida abandonen/O animosa paura di quelli che dubitando temeno nel pericolo degli viti morire e vivere, e con invincibile e discreto modo per il regno del cielo la vita abbandonano! (269).

Invencló f.

"Acció d'inventar".

Inventione.

prengueren les torres e cases forta de tota la ciutat, compartint-se per aquelles, fent grans alimares, desplegant penons e banderes de diverses cristianes inventions e armes/le torres e forte case di tutta la città pigliamo, compartendossi per quelle, facendo gran lumere e fuochi, spiegando penoni e bandiere de diverse cristiane inventioni et arme (394); Moltes banderes e penons en lo més alt de l'església penjaven, de diverses ciutats e provincies victoriosament guanyades, mas entre totes, los penons e estendards de les inventions triumfantment se desplegaven. Eren les devises de Tirant.../molte bandiere e pennoni, di diverse città e provincie vittoriosamente guadagnate, nel più alto della chiesa pendevano, ma, fra tutti gli pennoni e stendardi dell'inventioni, che triumphantemente si spiegavano, erano le devise di Tirante (485).

Invesible v. Invisible**Investigat m.**

"Persona que és interrogada".

Investigatore.

los investigats ab subtil enginy casen en dubte/gli investigatori con sottile ingegno cadono in dubbio (153).

Invisible adj. (Invesible)

"Que no es pot veure".

Invisibile.

Jo só esperit invisible/lo son spirito invisible (234); enemic... invesible/nemici... invisibili (143).

Invocació f.

"Acció d'invocar".

Invocatione.

aquest sant gloriós Joan Baptista, protector e defenedor d'aquesta illa, sots invocació del qual aquesta santa religió està fundada/questo santo glorioso Giovan Battista, protettore e difensore di questa isola, sotto la cui invocazione questa religion è fondata (108).

Invocadora f.

"Que invoca".

Incantatrice.

Què fa aci aquesta metznera, de diables invocadora?/Che fa qui questa maga et incantatrice de diavoli? (363).

Invocar tr.

"Demandar amb precís".

Invocare.

invocant lo gloriós cavalier Sant Jordi/invocando il glorioso cavaliere san Georgio (133).

Ir intr.,pron.

"Anar" (usat només en les formes del futur i del condicional).

Andare, venire, spargersi; andarsene, salirsene.

iré per lo món bandejada donant cruels lamentacions de tu/andam per il modo bandeggiata, facendo crudeli lamenti di te (355); a l' hora que l'Emperador sopará jo iré a la vostra posada/al' hora che l'imperatore cenará, io venirò allo alloggiamento vostro (277); ¡Oh quina glòria ira per lo món de nosaltres... ¡O qual glòria di noi per il mondo si spargerá...! (340); he dubte que si lo traïdor de Tirant ho sabia no em fes matar, e après ira-se'n/io dubito che il traditore di Tirante non mi facesse uocidere se lo sapesse, e che per voi non se ne andasse (215); e si per çò mona, se'n ira la sua ànima dret en paradís/e se per questo morisse, l'anima sua se ne sapiera al paradiso (35).

Amb un gerundi.

Andare.

ira peccent les herbes per los monts/andrei cercando l'herbe per i monti (100).

Amb un infinit precedit de la prepos. a.

Andare, venire.

dix que ell ira per besar-la/dixse ch'egli a basciaria andare (410); E vull-vos avisar que... ab fúna gran vos iré a cercar./Et avisare vi voglio che... con fúna grande vi venirò a trovare (288).

Ira f.

"Violenta imitació contra algú o alguna cosa".

Ira, passione, colera.

jo no posaria força en dona ni donzella si sabia que deguésser en ira e avorrició de totes/ío non farei forza a donna né a donzella se io sapessi di esser in ira et abominazione di tute (228); Si ira no hi mesclau en vostres paraules -dix l'ermità-. bona demanda feu/Se passione non mescolate nel parlare, buona dimanda havete fatto -dixse l'ermita- (14); lo teu costat será nafrat ab la mia ira dolorosa/il tuo costato con la mia dolorosa colera ferito sarà (357).

Irat adj.

"Encès d'ira".

Irato.

ab irada veu li féu principi ab paraules de semblant estil/oon irata voce e simil parole, si volse (234).

Iros adj.

"Propens a la ira".

Irato.

Lo jueu... féu principi a tal resposta, fengint restar irós e malcontent/Il giudeo... fece principio a tal risposta, fingendo restare irato e malcontento (310).

Irremelable adj. (Inremelable)

"Que no té remei".

Irremediabile/irremediabile/irremeabile.

¿què m'aprofita dolre sobre cas irremediabile...?/Ma che mi giova dolermi sopra caso irremediabile (22); aquesta és portada per irremelable impaciència/questa con irremediabile impatienza è sopportata (375); se causa dins mi una extrema dolor irremelable/uno extremo irremeabile dolore in me si causa (263).

Irreparable adj. (Inreparable)

"Que no es pot reparar".

Irreparable.

no us vullau plañyer sobre cas irreparable/non vogliati piú piangere sopra caso irreparable (237); treballs irreparables/travaglie irreparabili (353); ¡Oh enemiga fortuna que portes enveja a la mia felicitat, e agualtes ab gran sol'ortud la mia veïtes, ab esperança d'irreparable victòria/VO nemica fortuna, che alla mia felicitat invidia porti, e con speranza irreparable vittoria con gran sollicitudine la mia vecchiezza insidi (305).

2. Vocabulari català-italià

Irritar *tr.*

"Enfuriir".

Accendere ira.

a si mateix irrita/a se stesso ira si accenda (143).

Italià *adj.*

"Propi o natural d'Itàlia".

Italice.

E si per la tua excel·lent virtut podien ésser foragitats aquests genovesos, italians e lombards/E se per la tua eccellente virtù ponno esser cacciati fuora questi genovesi, italici e lombardi (125).

J

Ja adv.

1. "Indica anterioritat, una acció anterior".

Già, pur.

Ja, senyora, lo mal fet és/Signora, *già* il male è fatto (233). ¿E per un no-res que ma senyora vos ha dit, estau *ja* esmaiè?/Che? Per cosa nulla che la mia signora ha detto, vi siete *già* smarrto (214). *ja* havien derrocal més de la mitat del castell/*già* più della metà del castello rovinato havea (304); Aquest cavalier *ja* sap la pena que li va en lo que ha comès./Questo cavalier sa *pur* la pena che gli è, e quello che egli ha commesso (98).

2. **si ja.** (S'usava com a reforç d'una conjunció condicional).

Se non, eccetto se.

no esperam socors de nengú, *si ja* de la misericòrdia de Nostre Senyor/da alcuno soccorso non aspettiamo, *se non* dalla madre del nostro signor Dio (7); e tota l'aigua del món no les bastaria *apagar*, *si ja* no les apaquen ab oli e resina de pi/in modo che tutte l'acque del mare non le potria estinguere, *eccetto se* con olio e resina di pino non si spegnessero (10).

Jamés adv.

"Mai".

Giamai, mai.

jamés, durant aquest temps, fon vista riure ni alegrar-se de cosa deguna/*giamai* più in questo tempo non fu vista ridere né alegrarsi di cosa alcuna (438); no oi *jamés* parlar tan altament de l'orde de cavalleria/*mai* non udi alcuno parlare tanto egrepiamente dell'ordine di cavalleria (31).

Jaquet m.

"Jac curt, que no arriba més avall de la cintura".

Zacchetto, vestitello.

jaquets sans manègues trepats fins a la cinta/*zacchetti* senza maniche incrospati (68); devisà's... sobre lo jaseran un *jaquet* d'orfebreria/vestissi... sopra il zacco un *vestitello* a tremolanti (104).

Jaqueta f.

"Peça exterior del vestit d'home, que no arriba més avall dels genolls".

Vestito corto.

E los mantenidors prestament foren desarmats e tots vint-e-sis vingueren vestits ab sos jaserans e ab *jaquetes* totes d'una color/gli mantenitori prestamente furono disarmati e tutti ventisei vestiti con le loro cadenelle in molte volte d'oro al collo, e con *vestiti corti* d'uno colore (52).

Jardí m.

"Extensió de jardí on es conreen principalment flors".

Giardino.

En les espacies de la roca havia un *jardi* molt ben arborat/Ne le spalle del castello era uno *giardino* molto bene arborato (55).

Jaseran m. (gesaran)

"Cota o vesta de malla".

Zacco, cadenelle in molte volte d'oro al collo.

devisà's... sobre lo *jaseran* un jaquet d'orfebreria/vestissi... sopra il *zacco* un vestitello a tremolanti (104). E los mantenidors prestament foren desarmats e tots vint-e-sis vingueren vestits ab sos *gesarans* e ab jaquetes totes d'una color/gli mantenitori prestamente furono disarmati e tutti ventisei vestiti con le loro *cadena in molte volte d'oro al collo*, e con *vestiti corti* d'uno colore (52).

Jaspi m.

"Pedra fina, varietat d'àgata".

Diaspro.

posaren lo cos de l'Emperador en una molt rica e bella tomba de *jaspia* tota niellada d'or e d'atzur/puoserò il corpo dell'imperatore in una ricchissima e bellissima tomba di *diaspro* tutta anellata d'oro e d'azzurro (481).

Jatsesia v. Jatsia

Jatsia conj. (Jatsesia)

"Encara que, no obstant".

Benché.

Jatsia que altres donzelles pequen, e moltes que n'hi ha que no amen castedat, qui em veda a mi que lo meu nom sia entre les poques?/*Benché* altre donzelle pechino, e molte ne siano che castità non amino, chi mi veda a me che il mio nome sia fra le poche? (209). *Jatsesia* que la majestat vostra diga que violència vos és estada fetà... és ver que sou estada retreta en la cambra de vostra mare, mas no sou estada violada/*Benché* la maestà vostra dica che violentia gli sia stata fatta... egli è vero che sebi stata ritirata nella camera di vostra madre, ma non seti stata violata (252).

Jaure intr.,pron.

1. intr. "Estar estés ben llarg".

Giacere, dormire.

Ixquen los reis qui ad jauen adormits/Escono gli regi che addormiti *giaccione* (78); més tinc gana de *jaure* que de descansar/ho più volontà di *dormire* che di danzare (228).

2. pron. "Tenir relacions sexuals".

Giacere.

se jaqué amb sa mare/oon la propria madre *giacque* (153).

3. intr. fig. "Estar, trobar-se una cosa abstracta".

Giacere.

la mia noblesa *jau* sots la tua amor/sotto al tuo amore la nobiltà mia *giace* (163).

Jerarquía f.

"Rang o orde dels àngels".

Gierarchia.dar-me han cadira en l'eterna glòria en la més alta jerarquia/mi daranno cattedra nella eterna gloria nella più alta gierarchia (254).**Joc m.**

1. "Acció no seriosa, feta per burla o entreteniment".

Giucco.qualsevulla orde que dansàs e ho fes millor, o fessen jocs o entramesos ab més gràcia a parer dels jutges, que guanyassen vint marcs d'argent/qualunque che danzasse, e fesse meglio giocchi e representationi con più gràcia, al parere de giudici, che guadagnasse venti marche d'argento (45).**fer joc** (a algú). "Fer-ne burla".**Fare un giucco.**facciam joc e Tirant/facciamo un giucco a... Tirante (202).

2. fig. "Acció o conjunt d'accions encaminades a obtenir tal o tal resultat".

Giucco.Com lo cavalier véu que mal se pintava lo joc.../Quando il cavaliere vidde che mal si d'ingea il giucco... (72); Guardau que jamés morí dona ni donzella de joc d'esplissades/Guardavi che giamai non morí donna né donzella per giucco di pistonete (220).**mudar el joc**. "Canviar de tàctica".**Mutare il giucco.**Ara em voleu mudar lo joc/Hora mi volete mutare il giucco (229).**ésser joc forçat**. "Ésser un cas d'urgència, imminent".**Essere giucco sforzato***.**La reina, qui véu la voluntat de Tirant e que era joc forçat, ab llàgrimes als ulls, en semblant estil no tardà respondre./La reina, che vidde la voluntat di Tirante e che era giucco sforzato, con le lagrime agli occhi, non tardò a dirgli... (332).**estrènyer-se el joc**. "Fer-se més intensa l'activitat".**Stringersi il giucco.**Com Tirant véu que lo joc s'estrenya, dolent-se de sos mals féu devotament principi a semblant lamentació/Ma, quando egli vidde che il giucco si stringe, dolendosi de' suoi mali fece devotamente principio a simile lamento (296).3. **joc taula**. fig. "En els escacs jugada en què el rei roman amenaçat per alguna altra fitxa".**Giucco tavola***.**volien fer son joc taula/vorien fare il loro giucco tavola (180).4. "Conjunt de peces o objectes necessaris per a jugar a un joc determinat" (**joc de naips**).**Carte da giuocare.**tot lo seu cabal e sustància havia posat en un baml de jocs de naips/tutti gli suoi beni e sostantia havendo posto in un banile di carte da giuocare (265).**Jola f.**

"Peça de metall preciós amb pedres precioses".

Gioia.E l'Emperadriu traqué d'una caixa on tenia les seues jolas, un collar d'or fet a forma de mitges llunes/E la signora imperatrice di una sua cassa dove teneva le sue gioie, uno collaro d'oro trasse, il quale era fatto a similitudine di mezza luna (262).**Jolell m.**

fig. "Cosa o persona excel·lent".

Gioiello.¡Oh Redemptor de l'humana llinatge, Déu infinit sobre natura, pa de vida, tresor sens preu, jolell incomparable.../O redentore dell'humana progenie, Iddio infinito sopra natura, pane di vita, thesoro senza prebo, gioiello incomparable... I (468).**Jollvert m.****metre mostalla per jolvert**. fig. "Fer prendre una cosa per una altra". v. **mostalla****Far credere che la mostarda sia salsa.****Jorn m.**

"Dia".

Giorno, dì.Aliquint de jorn en jorn.../Dì giorno in giorno debilitandosi (28); lo jorn de Sant Joan/il dì de san Giovanni (29).**bon jorn**. "Salutació".**Buon dì.**... anà on eren los dos amants e dix-los que puix la nit era estada bona, que Déu los donàs lo bon jorn.../dovèrano gli due amanti andò, e disse loro che... poiché la notte era stata buona, ch'iddio il buon dì gli desse (438).**Jornada f.**

1. "Espai comprés en un dia".

Giorno, dì, hora, tempo.en la vostra consciència de tots los pecats que dins en la present jornada heveu comès sereu de tots netejats/nella consciència vostra di tutti gli peccati, che fino al presente giorno commesi haveti sarei di tutti lavati (403); trameteren-se a dir fu a l'altre que es trobassen en certa jornada en la ciutat d'Avinyó/si mandomo dire l'uno all'altro che in certo dì determinat si trovassero nella città di Avignone (68); E així hòmens com dones no tenien voluntat de menjar oint les grans honors que Tirant fins en aquella jornada percaçat s'havia./E così uomini come donne, udendo gli grandi honori che Tirante fino in quella hora procacciato si havea, voglia di mangiare non haveano (282); haurien a voltar, per passar aquell riu, una bona jornada; e aquella jornada los noia molt per ço com havien a voltar per molts barrancs e per molts llocs e vies que no eren en llur poder/per passare quel fiume, una buona giornata haveria a volteggiare, e quel tempo gli nocea molto però d'haveano a passare per molti passi, per molti luoghi, capanne e ville che in lor potestà non erano (310).

2. "Accions notables, especialment militars, fetes en un dia determinat".

Giomata.no s'excusava una mala jornada/ne seria successo una pessima giornata (80); Girau la cara als enemics... firam ab gran ànim, que la jornada és nostra/Volgete la faccia alli nemici... fienamo con grande animo, ché la giornata è nostra (25).

3. "Distància que hom recorre en un dia".

Giomata.E, més, lo virtuós Hipòlit provei que, de dos jornades entom de Costantinoble, vinguessen tots los eclesiàstics, així freres com capellans e monges/E, più, il virtuoso Hippolito provide che tutti gli eclesiastici, così frati come capellani e monaci, presso a Costantinopoli due giornate, venissero (479).**per jornades** "A força de caminar".**Per giornate***.**Com foren aplegats al camp per jornades.../Quando furono arrivati al campo per giornate... (238).**jornades tirades**. "Caminant sense aturar-se".**A gran giornata.**lo rei Escoriano... caminava jornades tirades/il re... a gran giornata caminava (456).

2. Vocabulari català-italià

Jornea f.

"Peça de vestir exterior que portaven els homens, principalment els heralds i patges, i que arribava més avall de la cintura i es subjectava amb una corneja".

Giornea/zornea/giomera**.**

sobre la jornea portava una aliuba de grana/sopra la giornea portava una cascaca de grana (159), un jaseran de malla e les mànegues de franja d'or, e sobre lo jaseran una jornea feta a la francesa/uno zacco di maglia e le maniche di franza d'oro, e sopra il zacco una zornea fatta la francese (116), donà-li la lletra e una jornea tota d'argentera/dettegli la lettera, et una giomera tutta d'argentera (153).

Jou m.

fig. "Allò que subjecta, que priva de llibertat".

Giogo/giuogo.

pensaven tots ésser sots lo jou de captivitat/tutti pensavano di essere sotto il giogo di cattività (291); jou de servitud/giuogo della servitù (157).

Jove adj.,m.

1. adj. "De poca edat".

Giovane/giovene.

Com la filla del moro véu la donzella així jove, pres-li molt gran compassió/Quando la figliuola del moro la donzella così giovane, grandissima compassion gliene venne (299); ... com siam certa de la indisposició de monsenyor lo Rei, qui és molt jove, e de débil complexió e visca malaltis/... perché siamo certi dell'indisposizione del re signor mio, il quale è molto giovane, di debole complessione et infermo... (15).

2. m. "Persona jove, de poca edat".

Giovane/giovene/giovine.

un jove que res no sentia d'aquesta ventura, així d'una nau per deportar-se/un giovane, che nulla di questa avventura sapea, d'una nave uscì per diportarse (410), lo duc d'Atzètera, jove disposat e de singular força/lo duca d'Atretera, giovane disposto e di singular forza (37); Savi sens bones obres, vell sens honestat, jove sens obediència.../Savio senza buone opere, vecchio senza honestà, giovine senza ubediència... (192).

Jovencell m.

"Jove".

Giovanetto.

Quan en la roca veuràs / lo pas de la serpent, / de la dona sabràs / tot son enteniment. / Hom no sap l'aucell / volant on se posarà, / ni el fat del jovencell / si bo o mal serà./Quando il vestigio su la pietra e l'orma / che la fastuto serpe vederà, / tutto il viaggio che nell'ana forma / il pennuto volante augel saprà, / l'acquosa via e la incognita forma / che fa la nave in mare cognoscerà. / Così del giovanetto, quando cresce, / se in bene o in male sua gioventù nesca (172).

Jovent m.

1. "Conjunt de jòvens".

Gioventù.

... los cosos morts de gloriós jovent, los camps ne són plens/gli campi son pieni dei corpi morti di gloriosa gioventù (352).

2. "L'època de la joventut".

Gioventù.

venqueren a parlar de la cruel fortuna qui en tan gran jovent havia fet lleixar a son filla la misèria d'aquest món/si parliamo... della crudel fortuna, che in così gran gioventù haveva fatto lasciare a suo figliuolo la miseria di questo mondo (254).

Joventut f.

"Temps de la vida entre l'infantesa i l'edat matura".

Gioventù.

la mia joventut ha mostrada la poca discreció que tinc, qui m'ha portat en gran dejecció e vergogna/la gioventù mia, la poca saviezza ch'io ho ha dimostrato che in gran deiectione e vergogna m'ha guidato (318).

en gran joventut. "Quan era menut".

Nella prima loro gioventù, nel fiore della gioventù.

és deguda cosa e de bona consuetud que los hòmens d'honor en gran joventut deuen principiar les armes/è debita cosa e di buona consuetudine che gli huomini d'honore nella prima loro gioventù debbano principiare l'essercitio dell'armi (21); serà gran dany que en tan gran joventut hajau ésser desposseït de la vostra real senyoria/sarà gran danno che nel fiore della gioventù sua habbia a essere deposta dalla real sedia (8).

Jubileu m.

"Indulgència plenària, solemne i universal, que el Papa concedeix en determinats temps i ocasions".

Giubileo.

deliberaren anar en Roma l'any passat, perquè era la santa perdonança del jubileu/deliberarono l'anno passato di nadare a Roma, però che era la santa perdonanza del giubileo (68).

Juerla f.

"Barri habitat pels jueus".

Giudecca.

com fon a la porta de la jueria cridà a un jueu que havia nom don Jacob/quando fu alla porta della Giudecca chiamò un giudeo che aveva nome Jacob (157).

Jueu m.

"Persona de raça hebrea".

Giudeo.

com fon a la porta de la jueria cridà a un jueu que havia nom don Jacob/quando fu alla porta della Giudecca chiamò un giudeo que aveva nome Jacob (157).

Jugador adj.,m.

"Que té el vici de jugar".

Giuocatore.

La quinzena és que no sien jugadors/la quintadecima è che non siano giuocatori (221); lo jugador aperdua diverses vegades se muda la sort, e recobra molt més que no ha perdut/al giuocatore che molte volte ha perduto si muta la sorte e recupera molto più che non ha perso (376).

Jugar tr.,intr.,pron.

1. tr. "Amiscar en un negoci o un joc".

Giucare.

Lo segon linatge és d'aquells qui ... jugan en la roba e li deven de grans gaitades/la seconda progenie è di quelli che... gli panni gli giuocaron e gli detteno di gran guanciate (310).

2. intr. "Manejar armes".

Giucare.

li mostren de cavalcar e de jugar esgrima/gli insegnano di cavalcare e di giucare di scrima (239).

3. intr.,pron. "Fer coses per diversió".

Giucar(ri).

com vós voleu jugar, ell roncarà/quando voi vorrete giucare, egli vorrà russare (138); si jo tingués enamorat, també m'hi jugaria com vosaltres feu/s'io havessi innamorato, similmente m'giucarei anch'io come voi altre fate (146).

Jul m.

1. "Acte de jutjar".

Giudicio.

E com serau morta e vendreu davant lo jul de Nostre Senyor.../E quando sareti morta, verreti dinanzi al giudicio del Nostro Signore... (253).

2. "Seny, enteniment".

Giudicio.

...se promouen il lusions perturbants lo jul recte/...si promovono illusioni perturbanti el retto giudicio (376).

■ **mon jul.** "Segons la meua opinió".

Al mio giudizio.

No fon menor amor. a mon jul, aquella virtuosa Júlia, filla de Július César, que hagué a Pompeu, marit seu./Non fu minore l'amore. al mio giudizio, che quella virtuosa Giulia, figliuola di Giulio Cesare, al suo marito Pompeo portò (309).

Jula adj.,f.

"Jueva".

Giudea.

Venit una vella jula a la fama del seu mal, presentà's davant l'Emperador./Et una vecchia giudea, venendo alla fama del suo male, dinanzi all'imperatore si appresentò (291).

Jullol m.

"Seté mes de l'any".

Luglio.

data en la nostra ciutat de Londres a catorze de julio de l'any de la Nativitat de nostre Senyor, etc./Data nella nostra città di Londra, a' quatordec di luglio dell'anno della natività del Nostro Signore, etc. (58).

Jumenta f.

"Bèstia de càrrega, especialment la femella de l'ase".

Giumenta, cavallo.

totes les dones a cavall ab les atzembles e jumentes/la reina e tutte le donne a cavallo con gli muli e giumente (344); En aquestes sis llegües replegareu quantes atzembles, àsens e someres e jumentes trobareu/et, in queste sei leghe, quanti sommeri, asini, muli e cavalli trovati, adunereti (343).

Junc m.

junc marí. "Planta de l'espècie *Juncus marinus*, que es troba en el litoral".

Giunco marino.

Aquella espina és de junc marí/quella spina è di giunchi marini (98).

Junt adj.

1. "Unit".

Giunto, congiunto.

tots los creïtans se giraren mirant devers lo cel ab les mans juntes, no llançant de si neguna mala olor/tutti gli christiani, mirando verso il cielo, con le mani giunte si voltarono, non uscendo di loro alcun fetore (340); encara que los cosos nostres sien separats, les ànimes són juntes en voluntat/anchora che gli corpi nostri siano separati, le anime in volontà son congiunte (250).

2. "Ambat".

Giunto.

...junt en Jerusalem, ell confessà bé e diligentment sos pecats/... giunto nella santa terra, confessò bene e diligentemente gli peccati suoi (4).

Junta f.

"Combat home a home, a cavall i amb la llança, que formava part dels torneigs i altres festes cavalleresques".

Giostra.

E foren-hi fetes molt gran festes de juntes, e danses, e momos, e molts altres entramesos qui ennobiren la festa./E furongli fatte molte gran feste di giostre, danze, farse, comedie, e molti altri intermessi che la festa nobilitarono (220).

Junyir intr.

"Combatre home a home i a cavall, especialment en simulacre festós".

Giostrar(a).

féu emparamentar lo millor cavall que ell tenia, e ab aquells paraments que ell havia junyir/fece apparecchiare il migliore cavallo ch'egli havea e, con quelli paraments che havia giostrato (189); E al costat de l'espasa cascú tinga un elm a manera fet d'aquells que junyan/e dall'un lato della spada ciascuno havea un elmo a modo fatto di quello co' quali si giostra (85).

Jura f.

"Jurament".

Sacramento, spergiuira.

ab les prometençes e juras que la majestat vostra li féu/oon le promesse e sacramenti che la eccelsa maestat vostra gli fece (228); ¿E on són ara les innumerables promeses, juras e sacraments que vós ab falsa dissimulació enganosa haveu raonat?/E dove sono hora le innumerabili promesse, spergiuiri e sacramenti che voi con falsità e dissimulacion piena d'inganno haveu raonato? (154).

Jurador adj.

"Que té el vici de jurar excessivament".

Bestemmiatore.

La terçera és que no sien juradors/la terza è che non siano bestemmiatori (221).

Jurament m.

"Afirmació o negació en què es pren a Déu per testimoni".

Giuramento, sacramento/sagramento.

ab juraments dignes de le vos faré segura que Tirant ni mon confessor, qui és pus fort, tal cosa jamés saberen de mi/oon giuramenti degni di fede vi farò sicura che Tirante né il mio confessore, che è piú forte, tal cosa giamai seppero (255); E farà jurament en poder dels jutges lo vençut/e quel che sarà vinto farà sacramento, secondo la volontà de' giudici (49); Senyor, jo vull que ans de lotes coses me façau lo jurament de la germanetat, a falquible, com a moro/Signore, io voglio che innanzi a tutte le cose mi faccabi il sacramento della fraternità allo alchbran, come a moro (328).

Juramentat adj.

ésser juramentat. "Comprometre's amb un jurament".

Fare giuramento.

siam tots quatre juramentats de servir amor e llealtat los uns als altres en aquest viatge/facciamo tutti quattro giuramenti di servir amore e fedeltà l'uno all'altro in questo viaggio (68).

2. Vocabulari català-italià

Jurar tr.

1. "Afirmar o prometre apel·lant a Déu o a coses sagrades".

Giurare, fare giuro.

E jur·te per los sants nomenats que tant com seran los teus dies e los meus, de no desconéixer la tua persona/E giurati per gli sants nominati che, tanto come saranno gli tuoi di e gli mei, de non abbandonare la tua persona (271); jur per mon Déu que, si jo puc, jamés no daràs pus colp/a giuro per il mio Iddio che, se io posso, giamai più colpo non t'enrai (387).

2. "Prestar jurament de fidelitat".

Giurare.

juramo-lo per rei e per senyor/per re e per signore il giurorono (401).

Jurat adj.

1. "Compromés amb un jurament".

Giurato.

observar les conviencoes per els promesses e jurades per tots ella/osservare gli patti e convenzioni per tutti loro promessi e giurati (19).

2. "Que ha estat testimoni d'un jurament".

Giurato.

E done fe als sants jurats, Sant Pere e Sant Pau/E do fede agli sants giurati, santo Pietro e santo Paolo (271).

Jurista m.

1. "Qui professa la ciència del dret".

Giurista/jurista.

los juristes foren causa de tot apò/di tutto questo furon causa gli giuristi (41); Senyor, si la majestat vostra me volia creure, fésseu en lo vostre regne que no hi hagues sinó dos juristes/Signore, se la maestà vostra volesse fare a mio modo, ordina che nel suo regno non fussero più di due juristi (41).

Jussà adj.

"Inferior, que està sota".

Di sotto.

en la part jussana/nelle parti di sotto (110).

Just adj.,m.

1. adj. "Conforme a la justícia".

Giusto, dicevole.

Justa cosa és que tan desordenada demanda non sia oída/Giusta cosa è che la dimanda, che tanto è fuera di ordine, non sia udita (16); A mi no seria justa cosa ni honesta... que jo us fes ni us atorgàs cosa ninguna sens manament de ma senyora/A me non seria questa cosa né dicevole né honesta... ch'io vi facesi né vi concedessi cosa alcuna senza comandament della mia signora (138).

2. m. "Persona justa".

Giusto.

no és novella cosa pagar los justs per los pecadors/non è però nuova cosa patire gli giusti per gli peccatori (125).

Justament adv.

"De manera justa".

Giustamente.

han tengut en mi força les tues doloroses llàgrimes, ans que mon deliber, no essent a tu publicat justament, m'hagués obligat a l'execució de tal empresa/te tue dolorose lagrime in me hanno havuto forza in modo che giustamente me constringesti alla essecutione di questa impresa, innanzi che la deliberation mia ti fusse manifesta. (10).

Justat adj.

"Ajustat, reunit".

Congregat, aggiunto, pari e ragunati insieme.

Tots los reis justats vengueren sobre Tirant/Tutti gli regi sopra a Tirante congregati vannero (344); les bombardes tiraven justades al colp/tiravano le bombarde insieme aggiunte (140); totes les galeres anaven justades/tutte le galere andavano pari e ragunate insieme (113).

Justícia f.

"Poder de fer allò que es deu segons dret i raó".

Giustizia.

majorment com per sa part tenen lo dret e la justícia/maggiormente havendo dal canto nostro il diritto, la ragione e la giustizia (340).

Justificadament adv.

"De manera justificada".

Giustificatamente.

Com lo Rei lo véu parlar així justificadament, ne fon content/Udendolo il re parlare così giustificatamente, ne restò contentissimo (76).

Justificar-se refl.

"Declarar-se innocent, mostrar la pròpia inculpabilitat".

Giustificarsi.

Lo Mestre, qui véu que lo cavaller tant se justificava, manà que el lleixassen/Il maestro, che vidde che il cavaliere tanto si giustificava, comandò che 'l lasciassero (98).

Justificat adj.

"Conforme a la justícia".

Giustificato.

era lo millor cristià e més justificat e verdader que en tot lo món se trobàs/era il migliore, più giustificato e più veridico christiano che in tutto il mondo si trovasse (349).

Jutge m.

"Encarregat d'aplicar les lleis i té autoritat per a jutjar i sentènciar".

Giudice.

E farà jurament en poder dels jutges lo vençut/e quel che sarà vinto farà sacramento, secondo la volontà de' giudici (49).

Refany, qui pare ha per jutge segur va a plet. v. pare

Chi ha patre per giudice, sicuro va alla lite***.

Jutjador adj.

"Que té el vici de jutjar els altres".

Giudicatore.

La deana és que no sien jutjadors ni escamadors/la decima è che non siano giudicatori né scemitori (221).

2. Vocabulari català-italià

Jutjar *tr.*

1. "Decidir a favor o en contra d'algú".

Giudicare.

però no vull negar no em fa placent ésser tal com me jutjau/ma non voglio negarlo ch'el non mi fusse gran piacere esser tale come mi giudicai (209).

2. "Sentenciar".

Condannare.

jutjaren a captivitat perpètua/a cattività perpètua condannorono (107a).

L

lacerar *tr.*

"Estripar la cam".

Macerare.

¡Oh cavaller virtuós, quantes pregàries i ofertes he jo fetes als sants per la salut e restauració de la vostra vida... lacerant la mia persona perquè la vostra fos feta quítia de tot mal! O cavaliere virtuoso, quanti preghi et offerte ho io fatte agli santi per la salute e restauration della vita vostra... macerando la mia persona, acciò che la vostra da ogni male libera fatta fusset (286).

lacerat *adj.*

fig. "Afigit amb extrema pena".

Lacerato, appassionato.

la intrinseca dolor...continuament atribula la mia lacerada pensa/intrinseco dolore...continuamente tribola il mio lacerato pensiero (264); ...e com a lacerada de tal viure, fora de tota esperança de consolació diré.../...ma come apassionata da tal penosa vita, fuera d'ogni speranza di consolazione, dirò... (3).

lamentació *f.*

"Acció de lamentar-se".

Lamentatione, lamento.

Acabant la Comtessa les sues doloroses lamentacions.../Finendo la contessa le sue dolorose lamentazioni... (3); Com fon dins la cambra, véu que estava molt adolorit, ab lo corri ple de llàgrimes, continuant en ses lamentacions/E quando nella camera fu, vidde che egli molto addolorato, col guancial di lagrime pieno, negli lamenti continuava (283).

lamentar *tr., intr., pron.*

1. tr. "Dordre's manifestament d'una cosa".

Lamentarsi.

us prec que plorem e lamentem la mort del nostre senyor natural/vi pneghe che piangiamo e si lamentiamo della morte diil nostro signore naturale (346).

2. intr. pron. "Queixar-se amargament".

Lamentare; lamentarsi, dolersi.

The sentit greuement lamentar/gravemente lamentare l'ho udito (288); Que vosaltres, que deuriu animar als altres, no teniu vergonya de lamentar-vos.../E voi che dovesti fare animo agli altri, non havete vergogna di lamentarvi? (141); començà a fer gran dol, lamentant-se de la sua desaventura/cominciò a fare gran lamento, dolendosi della sua disaventura (74).

lapidari *m.*

"Qui treballa o negocia en pedres precioses".

Lapidario.

Era vengut allí un lapidari de la gran ciutat de Domàs e d'Alcaire/Era venuto lì un lapidario della gran città di Damasco e del Cairo (110).

lassat *adj.*

"Cansat, fatgat".

Stanco.

restaren enmig del camí, qui nafrats, qui lassats/restarono a mezzo del camino, chi feriti, chi stanchi (159).

legítim *adj.*

"Fundat en dret".

Legitimo/legittimo.

filla d'aquell il lustre, legítim e natural [germà]/figliuola di quello illustre, legitimo e natural fratello (221); los féu fer matrimonis e d'aquí avant foren legítims/gli fece fare matrimonii, e da qui innanzi legittimi furono (409).

les *adj.*

"Ofés, perjudicat".

Leso, offeso.

quan felecció és lesa per passió o ira, engendra error en les potències de l'ànima/quando la elezione è lesa da passione o da ira, nelle potentie dell'anima errore genera (377); serien lesas les orelles del oints/sanano offese le orecchie di quelli che l'udinano (127).

lesió *f.*

"Dany".

Lesione.

m'oblique no solament en servir-vos, mas encara a sostenir qualsevulla perill de mort per la senyoria vostra, no fent estima ninguna del treball de les orelles ne qualsevulla altra lesió que ne la mia persona fer-se puixa/mi obbrigo non solamente a servire, ma anchora a sostenire qualsivoglia periculo di morte per la signoria vostra, non facendo stima alcuna dell'affianco dell'orecchie né di qualsivoglia altra lesione che nella mia persona fare si possa (312).

letícia *f.*

"Alegria".

Letitia.

Après, ab grandíssima letícia, se n'entraren el lo retret./Dopoì, con grandissima letitia, nella camera se ne entrarono (260).

lìber *adj.*

"Lliure".

Libero.

E estima tant ab violència haver-ho obtès com si de lìbera voluntat atorgat me fos/E stimo tanto con violentia di haverlo ottenuto come se de lìbera volontà concesso stato mi fusse per voi (439).

lberació f.

"Alliberament".

Liberatione, libertà.

La lberació dels altres ensems no menys me delita/... la liberatione degli altri insieme non manco mi dilitta (460); ha rebut, no solament subvenció, socors, favor i continua defensió i adjuon, mas encara lberació e deliurament de tanta opressió/non solamente sovventione, soccorso, favore, continua difensione et aiuto, ma anchora libertà e liberatione di tanta opressione (453).

lberal adj.

1. "Digne d'un home de condició lliure".

Liberale.

liberals arts/liberali arti (182).

2. "Lliure".

Liberale.

Saviesa se pot aconseguir per cinc coses... La quarta per lberal declaració /Sapientia per cinque cose si può acquistare... la quarta per liberale declaratione (197).

3. "Generós".

Liberale.

dux l'Emperador que tal cavalier com aquest era dít lberal que dava sens pensar d'on més ne pogués haver./diase lo imperatore que que tal cavaliere, come era Tirante, era detto liberale che dava senza pensar ove più ne potesse avere. (207).

lberalitat f.

"Qualitat de liberal".

Liberalità.

car de magnificencia ix liberalitat/ché di magnificencia esce liberalità (221).

lberalment adv.

"Amb liberalitat".

Liberamente, liberalmente.

déu ésser humil e perdonar lberalment an aquells qui l'hauran damnicat, puix vinguen a sa mercè/débbe ésser humile e perdonar liberamente a quelli da' quali ha havuto danno, purché si reducano alla sua mercede (33), lo Rei molt lberalment lo hi atorgà/il re molto liberalmente gliel concesse (330).

lberament adv.

"D'una manera lliure".

Liberamente.

E manà a totes les guardes que lberament lo deixassen passar /E comandò a tutte le guardie che liberamente passare il lasciassero (313).

lbidinós adj.

"Luxuriós".

Libidinoso.

resisteix en aquest principi de lbidinosa voluntat/resiste in questo principio di libidinosa volontà (281).

llicit adj.

"No vedat per la llei".

Lecito, *

als forts hòmens menys lo morir honestament los serà licit/agli forti huomini il morire honestamente meno sarà lecito (355); no és licita a nosaltres tenir pus consell/non bisogna più parlamenti né consigli (23).

licitament adv.

"D'una manera llicita".

Lecitamente.

Almenys haguéssou esperat lo dia de la solemnitat e cerimonial festa, perquè licitament fósseu entrat en los ports de la mia honesta pudicia./Almeno havestvi aspettato il giorno della solennità e cerimonial festa, accò che lecitamente negli porti della mia honesta pudicia entrato fostivi! (437).

licor f.

"Beguda espirtuosa".

Licore (m.).

E en lo vi havien de singulars licor posades per fer dormir/E nel vino de singulari liquori havea posto per far dormire (315).

lignum-àloe m.

"Fusta aromàtica, molt dura i trencadissa, que s'obté de certs arbres asiàtics".

Legno aloè.

Aprés lo Rei los féu fer una molt bella tomba de lignum àloe, obrada molt artificialment./Dapoi, il re gli fece una bellissima sepoltura di legno aloè, lavorata con grande artificio e magistero (78).

Lignum-crucls m.

"Fragment de la creu on fou crucificat Jesucrist".

Legno della croce.

pres un reliquiari que ab si portava en què havia del Lignum crucis/tolse uno reliquiario che seco portava in cui havea del legno della croce (272).

límit m.

"Part extrema d'una cosa".

Termine.

vos fa passar los límit de la vostra gran discreció/vi fa passare gli termini della vostra gran prudentia (3)

llimitat adj.

"Moderat, refrenat".

Limitato, misurato.

e no causa improprietat, com amor no guarda béns, ni llinatge, ni va ab limitat orde/e non causa improprietà, come amore non guarda a buoni ne a prole, né va limitato ordine (245); un tan limitat cavalier e de tanta virtut/un cavaliere, tanto misurato e di tanta virtù (226).

línea f.

"Sèrie de membres de la mateixa família".

Línea.

Nabucodonosor fon rei de Babilònia, no per dret hereditari, com ell no fos de línea real, ans era home estrany nat d'adulteri/Nabucodonosor fu re di Babilonia non per ragione hereditaria, non essendo di línea reale, ché era huomo estemo nato di adulterio (353)

lla adv.1. loc. conj. **lla on**. "En el lloc on".**Dove, là dove, il luogo dove.**

e més-se dins lo vall per passar lla on lo Rei era/e miseti dentro lo steccato dove era el re (25); Tirant ordenà que anassen fins lla on era lo sit/Tirante ordinò che andassero fin a là dove era stato lo assedio (134); secretament a quatre peus se llunyaren de lla on sentien la remor dels moros/secretament a quattro piedi dal luogo dove il romore degli mori sentivano si d'lungomo (299)

2. **de ça ... de lla**. "Per aci ... per allà".v. **ça**

Di qua ... di là.

llaç* m.

"Parany".

Laccio.

vulés delluirar la mia ànima de tots los perills d'infern, e de tots ioc llaços, penes e turments d'aquell/voglio liberar la mia anima da tutti gli pericoli dell'inferno e da tutti gli lacci, penes e tormenti di quello (478)

llac* m.

"Superfície d'aigua dins d'un territori".

Lago.

Dellura, Senyor, la mia ànima així com delluist Daniel del llac dels lleons/Libera, Signore, la mia anima così come liberasti Daniel dal lago degli leoni (478)

lladre m.

"El qui roba".

Ladro, ladrone.

e volgué perdonar al lladre en la creu com li demanà amor e perdó/e volse perdonare al ladro nella croce quando gli addimandò amore e perdono (221); plàcia't perdonar-me los meus grans pecats, auxí, Senyor, com perdonist al sant lladre e a la gloriosa Magdalena/praccati perdonarmi gli miei gran peccati, si fa', Signore, come al santo ladrone et alla gloriosa Maddalena perdonasti (291)

llagot m

"Lloanca interessada".

Adulatione.

la guerra és pus enganosa com la creença és ab llagots o ab afabilitats combatuda/la guerra è piú fallace e d'inganni piena quando la grandezza è dalla adulatione e dalla affabilità combattuta (143)

llagotejar tr.

"Dir llagots a algú".

Lodare.

après la començà a llagotejar/Dopo la cominciò a lodare (408)

llagoter m.

"Adulador".

Adulatore.

sàpia conèixer l'amic del llagoter o suau enemic, plaent-li verdaderes llaors, estímols o peccions de virtuts/... saper cognoscere l'amico dallo adulatore e soave nimico, piacendogli le vere laudi e gli stimoli e petizioni di virtù (143)

llagoteria f.

1. "Qualitat de llagoter".

Adulatione.

les quals dues coses me paren propis agulons de llagoteria/le quali due cose mi paiono propriamente simili della adulatione (143)

2. "Acció pròpia de llagoter".

Grata parola.

les llaors e llagoterias que Tirant li deia en presència de tots/le lodi e la grate parole che in presentia d'ognuno egli dicea (307)

llàgrema v. llàgrima**llàgrima f. (llàgrema)**

"Cada gota de líquid segregat per les glàncules lacrimals".

Lagrime/lacrime, lagrimare, gemito.

e los seus ulls destil lant vives llàgrimes/distillando gli occhi suoi vive lagrime (5); e ab llàgrimes que dels seus ulls abundants corrien/e con lagrime che in abundantia correvano dagli occhi suoi (74); lo clero e preveres qui feien l'ofici divinal cantaven ab veus tan adolorides, que no fóra persona en lo món qui en llàgrimes no abundàs/Et il clero e preti, che facevano il divino officio, cantavano con voci tanto adolorate che non sana stata persona nel mondo che in lagrimare non abundasse (481); ... los ulls corrents vives llàgrimes, llançà's sobre lo cos de Tirant, e ab tals paraules, de continues llàgrimes acompanyades, féu principi a la següent lamentació/... gli occhi correndo vive lagrime, sopra al corpo di Tirante si gritò, e con tali parole, de continovi gemiti accompagnate, al següente lamento principio fece (472)

llamp m.

"Descàrrega elèctrica entre un núvol i la terra".

Lampo.

vinguen trons e llamps e gran tempesta/Vengano tuoni, lampi e gran tempesta (3)

llana f.

"Pel de les ovelles treballada en telers".

Lana, feltro.

draps de llana bianc/drappi di lana bianchi (189); calçaven paücs de llana perquè no fessen remor al passejar/havevano in piedi calceite di feltro, acciò che non facessero rumore al passeggiare (163)

llança f.

1. "Arma ofensiva composta per una peça de ferro aguda posada a l'èxtrem d'un pal".

Lancia/lanza, laccio (e).

après los fan amostrar de lluitar e de tirar llança/Dopo gli fanno insegnare di lottare e di lanciare e di giocare di lancia (239). Com Tirant haqué rompuda la llança posà mà en la peita atxa/Quando Tirante hebbe rotto la lanza, puose mano alla piccola azza (335). fem venir la salvatgina en un portell, e alli, ab fletxes, ballestes e llances, ne fon fet gran destrucció.../facessimo condurre le salvatgine in uno barco d'ove non potean fuggire, e lì, con frecce, balestre e lance, ne fu fatta gran destruzione (96).

córrer llances. "Fer ús d'aquestes armes en els torneigs"**Correre lancia.**

E cavalcaren tots armats ab les banderes del Conestable, corrent llances/cavalcorono tutti armati con le bandiere del gran contestabile, lancie correndo (162).

2. "Mesura de longitud".

Lancia.

féu un gran vall bé una llança d'armes en alt/fece uno steccato, alto una lancia (24).

3. "Guerrer armat de llança".

Lancia/lanza.

E casoun dia los donaven mig ducats per llança, e als de peu, mig florí./E ciascun giorno gli davano mezzo ducato per lancia e quelli da piadi mezzo fiorino (140); havia tramés al camp perquè venguessen dos milia llances per acompanyar al Capitá/haveva mandato al campo accó che venissero duemila lanze per acompanyare il capitano (269).

llançada f.

"Colp o ferida de llança".

Lanciata/lanzata, NT.

Tristany com se planya de la llançada del rei Maró/di Tristano quando si piangeva della lanciata del re Marco (263); lo cavall tenia prou llançades/il cavallo aveva assai lanzate (337). E vent Tirant en tal punt estar, ab la llança mantinent li donà en les espates tan gran llançada, que tot l'armè li passà/E vedendo Tirante in tal punto, con la lanza nelle spalle gli diede che tutte l'arme gli passò (340).

llançar tr., refl.

1. tr. "Deixar anar amb un impuls més o menys fort (referit a coses)".

Aprire, abbatere/battere, buttare, distillare/stillare, gettare/gittare/gitare, lasciare, mandare, mettere, privare, remettere e cacciare, scacciare, scaricare, spargere, sputare, trarre, uscire.

E si elle haguessen tingut temps de poder llançar, l'aigua, jamés l'hagüerem presa/E, se loro havessero havuto tempo de porre l'acqua, giamai presa non l'haveressimo (157); passaren per mig del camp llançant tendes e n'arant hòmens e cavalls/per mezzo al campo passarono, abbattendo tende, ferendo huomini e cavalli (340); Tu has senyor vell e antic, lo qual la fortuna havia llançat per terra/Tu hai signore vecchio et antiquo, il quale aveva battuto a terra (143); ha llançada la roba per terra/ha buttato la robba (110); ... llançant dels seus ulls vives llagrimas/ distillando dagli occhi suoi vive lagrime (4); tan gran escampament de llagrimas que los meus ulls llançan n'ri e dia/abondancia di tanta grande effusione di lagrime che gli miei occhi stillano notte e giorno (315); e les ales del manto podien llançar sobre los muscles/e le ale del manto si potean gettare sopra le spalle (85); llançà l'damunt lo moro/gittò a dosso a quel moro (25); E de cascuna de les naus llançaren rampagols/E da ciascuna delle navi gittarono e ganzi (164); Après féu portar la favor dels espinacs en lo portell e llançaren los per terra, a fi que, com los moros passassen, los se ficassen per los peus/Approso fece portare gli tribuli nella porta, e lasciarongli per terra a fine che, quando gli moro passassero, se gli ficassero ne' piedi (24); aquí començà a llançar dolorosos sospirs/cominciò a mandare dolorosi sospiri (5); tots n'estaven admirats de les grans flames que llançava tutti ne stavano admirati delle gran fiamme che mettea (12); ... si ho féu seria llançat de tota la senyoria de l'imperise la faceseb, sareu provat della signoria di tutto lo impero (33); e de tots los meus béns... pot donar e llançar auxi com a la majestat sua serà placent/e di tutti gli miei beni... può donare terre e remettere e cacciare come alla maestà sua sarà in piacere (161); „No sabeu com Lucifer ne llançat de cel...?/Non sapete come Lucifer ne scacciato dal cielo...? (81); llançant bombardes e sonant trompetes, clarons e anafils/scaricando bombarde, suonando trombe, clarini e timpani (430); Però los turcs temien molt l'acqua que los crestians llançaven/Ma gli turchi temevano molto l'acqua che gli cristiani spargeano (296); la luna era en lo ple, que llançava molt gran claredat/la luna era piena, che grandissima chiarezza spargeva (301); Senyor, ja cerca els que són bé madurs e posals en la boca e menjals la mollia de dins e llança la pellida/Egli cerca già quelli che son ben maturi e se gli pone in bocca, et il sugo che gli è dentro mangia e la vinaccia fuori sputa, (263); llançà un gran sospir/trassè un gran sospiro (29); més val fer llançar dolor e sang de son enemic que vergonya ab pròpies llagrimas/più vale fare uscire dolore e sangue di suo nemico che vergogna con le proprie lagrime (362).

2. tr., refl. "Deixar anar amb un impuls més o menys fort (referit a persones)".

Cacciare, cavare di pregione, porre, togliere; gittarsi.

fine a tant que jo haja llançat tota aquesta morisma fora de tot lo regne/fina a tanto che non abbia cacciato tutta questa morisma fuori di tutto il regno (20); lo volia llançar perquè troxés a recibir los ambaixadors/il qual... voleano cavare di prigione perché andasse a noverre il ambasciatori mori (14); E lon deliberat que llançassen un home en terra qui sabés la lengua morisca/E fu deliberato che se ponesse un huomo in terra che la lingua morisca sapesse (414); vos clam moré... que em llançau d'aquest enganador m'òrvi addimando di gratia... che mi togliat di questo mondo pien de inganni (291); sa llança als peus/s'agitò agli piedi (161).

llançat adj.

"Deixat anar amb un cert impuls".

Gittato.

E sobre lo devisat brial, una mantilla a través llançada, de vellut negre/e sopra la divisata veste una berma gittata a traverso di veluto negro (448).

llançol m.

"Peça de llenç que es posa en el lit i que està en contacte directe amb el cos que jau".

Lenciolo/lenzuolo/enzolo.

posaren hi los llançols ab los quals la infanta tenia de fer les bodes/gli poseron le lenziola né quali l'infanta aveva acompanyarsi (110); poden aplegar al lit encortinat e los llançols bé perfumats/ponno arrivare al letto incortinato e gli lenzuoli profumati (127); en los llançols i en los cotins féu posar algàlia/... le lenzuola, e negli guanciali fece ponere algalia (260); Après llevà los llançols e desféu tot lo lit/dapoi levò le lenzola e distese tutto il letto (110).

llanguiment m.

"Estat de decaïment prolongat".

Pigritia.

perquè a total oci e llanguiment no es sotmetessen/acció che alla pigritia et al ocio in tutto non si sottomettessero (28).

llanterna f.

"Fanal"

Lanterna.

manà... en la nit portà una llanterna ab una llum encesa al tendal de papa/... comandò... che la notte portasse una lanterna con un lume acceso al castello da papa (164).

llàntia f.

"Aparell per a fer llum, compost per un recipient amb el combustible i un ble submergit que s'encén".

Lampada.

Preneu fil de ferre d'aquell que posen en les llànties/prendete fil di ferro, di quel che si adopra nelle lampade (73).

llaor f.

"Acte de lloar, lloança".

Laude/lode, oratione.

en glòria e llaor mia/in gloria e lauda mia (114); tants estendars ab les armes de Tirant sien posats entorn de l'altar major per memòria e llaor del virtuos Tirant/tanti stendardi con l'arme di Tirante siano poste intorno all'altar maggior per memoria e lode del virtuoso Tirante (275); feren llaor e gràcies infinides a la divina Bondat/fecono oratione e ringraziarono la divina bontà (26).

2. Vocabulari català-italià

llarg* adj.

1. "Que dura molt".

Lungo.

LLama disputa fon de Tirant ab aquesta donzella/Lunga disputa fu di Tirante con questa donzella (381).

2. de llarg "Estés en terra".

Lungo disteso.

està de llarg, gital en terra/nimase gittato, quanto era lungo disteso (233).

3. "Extens, poderós".

Lungo.

E les mans dels reis qui són molt llargues que apleguen allà on volien/E le mani de' regi, che sono molto lunghe, che arrivano là dove vogliono (85).

4. "Abundant, generós".

Largo.

de tot li haquera feta llarga e bastant donació/lo gli haverai fatta larga e bastante donazione (251); Sia llarg de moneda/Sia largo di moneta (143).

5. al tot més llarg. "Al màxim, com a molt".

Al più lungo.

lo Duc no té provesió sinó per a un més, al tot més llarg a més e mig/l duca non ha provisione se non per un mese, al più lungo per uno mese e mezzo (131).

llargament adv.

"Abundantment".

Lungamente, diffusamente, liberalmente.

E escriví lletres al rei de França narrant-li llargament en la forma de la concòrdia del matrimoni/ì qual scrisse lettere al re di Francia, narrandogli lungamente la forma della concordia del matrimonio (104); inominaran llargament la mia honor e fama/difamando lungamente la mia fama et il mio honore (237); ...segons la vostra lletra conté pus llargament/ secondo che nella lettera vostra si contiene più diffusamente (64); só molt contenta en despendre llargament tots mos béns en tu/son contentissima di spendere liberalmente tutti gli miei beni in te (264).

llargària f.

"Dimensió d'un extrem a l'altre d'un cos".

Lunghezza.

Les armes ofensives, sengles cotelines genovesques... de llargària de dos palmes e mig/Le armi offensive saranno due coltelle genovesi, di lunghezza di due palmi (65).

llarguer adj.

"(Vent) gairebé en popa".

Prospero.

com veren lo vent llarguer e bo, en la nit donaren vela/quando videro il vento prospero e bono, la notte fecero vela (104).

llarguesa f.

"Abundància en donar".

Liberalità.

venqueren davant la taula de l'Emperador e cridaven: "Llarguesa, llarguesa!"/dinanzi alla tavola dello illustrissimo imperatore, "Liberalità, liberalità!" ad alta voce gridando, vennero (162).

llatí adj.

"Pertanyent a la llengua de l'antic Laci".

Latino.

sabia parlar la llengua llatina/sapea parlare in lingua latina (463).

llauger adj.

1. "Lliure i ràpid de moviments".

Leggiero.

¿qui et prestarà llaugeres ales ab les quals volant se pogués caminar on la sua desconsolada ànima imaginativament se raona?/chi ti prestarà leggieri ale con le quale, volando, camminare potessi dove la mia sconsolata anima imaginativamente si ragiona? (400).

2. "Mancat de fermesa".

Leggiere.

no consenta la majestat vostra les llaugeres enganoses paraules d'aquells qui mal volien dir/non consenta la maestà vostra di dar fede alle leggieri e fraudulentis parole di quelli che vogliono detrahere (154); No sia llauger en pendre amistats/Non sia leggiere a prendere l'amicitia (143).

de llauger. "De manera fàcil i inconsiderada".

Di leggieri**.

que crega de llauger/che creda di leggieri (100).

llaugerament adv.

"De manera lleugera".

Leggiermente.

no vultes llaugerament robar-me la mia tendra virginitat/non mi volere leggiermente rubbare la mia tenera virginità (209).

llaugerla f.

"Qualitat de lleuger".

Leggierezza, allegrezza.

Si no que tostemps tot missatger pot parlar llibertament, ara de present te faria car comprar la llaugerla de la tua llengua./E s'el non fusse che sempre ogni messaggero lliberamente può parlare, a l'hora di presente la leggierezza della tua lingua caro comprare ti farei (309); en la llaugera, actoritat/nella allegrezza autorità (143).

llaurator m.

"Persona dedicada als treballs agrícoles".

Lavoratore.

Així us pren com fa al llaurator, com vol segar lo blat, que sega l'espiga buida./Cosi avviene come fa al lavoratore quando vuole medere la biada, che sega la spicca vuota (298).

llaurar tr.

loc. llaurar en arena. "Esforçar-se inútilment".

v. arena

Lavorare in arena.

llaüt m.

1. "Instrument musical de corda".

Lauto/leuto.

uns sonen llaüt/alcuni sonano lauti (154); En les grans sales, llaüts, arpes e altres esturments, qui donaven sentiment e mesura a les danses/nelle gran sale lauti, arpe et altri instrumenti che davano sentimento e misura alle danze (452).

2. "Embarcació de poc tonatge, ormejada de vela llatina i de vegades d'un floc anomenat *pollacra*, i destinada a la pesca i al cabotatge".

Fusta, lecito (e).

fesen tots els preparatoris ab barques e ab llaüts e ab galeres perquè poguessen primer eixir en terra/facevano tutti preparazione con barche, con fusta, con galere, acciò che primi in terra usor potessero (113), ab la barca e ab lo llaüt oxqueren en terra/con la barca e col le cito in terra uscirono (166).

llaüt de pescar.

Bergantino*.**

Hagueren un llaüt de pescar, e armaren-lo./Hebbero un bergantino e lo armarono (163).

llaütó m.

"Aliatge de coure i zinc, de color groc".

Ottone.

en totes les cambres baixes fossen posats bacins de llaütó/in tutte le camere terrene fussero posti bacini d'ottone (339).

llavar tr., refl.

"Rentar".

Lavar(si).

siau certs que en aquella hora ab l'aigua del sant baptisme sarau en lo cos llavats/siau certi che in quella hora che con l'acqua del santo battesimo sarati nel capo lavati (403); ... les mes pròpies mans, les quals són acostumades de llavar-se ab la noble sang militar/... le mie proprie mani, le qali sono acostumate di lavarsi nel nobil sangue militare (65).

llavi m.

"Cadascuna de les dues parts carneses que hi ha amunt i avall de la boca".

Labbro.

los llavis tenia vermells com a coral/Le labbra hevia vermiglii come corallo (119).

llavor f.

1. fig. "Descendència".

Natione.

com se seran mesclats, la llavor que eixirà serà tan malvada que lo fill no fiarà del pare/quando mescolati si saranno, la natione che ne usirà serà tanto maligna che il figliuolo non si fidarà del pare (330).

2. fig. "Germen, allò que és causa d'altres coses".

Lavoro.

deliberà de sembrar en la cort d'una molt bona llavor qui es nomena sisània/deliberò di seminare nella corte un molto buon lavoro, che si nomina zinzania (264).

3. **llavor d'espinaçs.** "Bolletes de coure amb diverses puntes, que es posaven per terra i servien per a impedir o entorpir el pas dels enemics".

Lavoro de tribuli.

són plenes de llavor d'espinaçs, los quals són tots de coure/sono piene di lavoro de tribuli e sono tutti di cupro (24).

llavor m.

"Treball".

Lavoro.

E no us penseu que... Tirant estigués de fer son llavor/Non vi pensati che... Tirante stesse di fare il suo lavoro (436).

llavorat adj.

"Treballat, obrat".

Lavorato.

entram dins un gran pati, tot entorn emparamentat de draps de ras, llavorats d'or e de seda/entromo dentro a una gran corte tutta intorno apparata di drappi di razza lavorati d'oro e di seta (54).

llavors adv.

"En aquell moment".

Allhora.

e com volien que anàs a través, igualaven les cordes, e llavors prenia tot lo riu d'ample./E quando volevono che andasse a traverso, tenevano le corde equali, et allhora portavano tutto il fiume di larghezza. (141).

lleal adj.

1. "Legal".

Leale.

per lleal matrimoni desitgen ab vós ésser ajustats/per leale matrimonio desiderano essere con voi congiunti (127).

2. "Que guarda la fidelitat deguda".

Fedele, reale.

lleals amadors/fedeli amanti (54); com jo parlí de ma terra, fon ab propòsit lleal e verdader d'anar en Rodes/quando io mi partí dalla mia terra, fu con proposito real e vero di andare a Rodi (101).

llealment adv.

"Amb lleialtat".

Lealmente.

qui ha tan llealment servida la majestat vostra/che ha tanto lealmente servito la maestà vostra (253).

llealtat f.

"Qualitat de lleial".

Lealtà, fidelità/fideltà/fedeltà.

car veig que los mals hòmens, qui amen ab decepció e frau, són prosperats, e veig abaixar virtut e llealtat.../e veggio che gli mali huomini, che amano con inganno e fraude, son prosperati, e veggio abbassare virtù e lealtà... (192). Fallint en lo món caritat, llealtat e veritat, omença mala voluntat e falsedat/Mancando nel secolo la charità, la fidelità e la verità, començò la mala voluntà, fingiuria e la falsità a regnare (32); siam tots quatre juramentats de servir amor e llealtat los uns als altres en aquest viatge/facciamo tutti quattro giuramento di servir amore e fidelità l'uno all'altro in questo viaggio (68). Pux no viviu en llei de cavalier, Tirant, e no servau llealtat alguna, deuriau pendre la cisma que és manada als moros/Però che non vivete in legge di cavalieri, Tirante, e non servate fedeltà alcuna, dovesti prendere la fede che tengono gli mori (153).

2. Vocabulari català-italià

llealtea f.

"L'leialtat".

Lealtà.

(Ai, na benida -dix la Duquesa- , i com sou tota plena de llealtea/Ahi semplicità e pura -dixse la duchessa, e comeseate tutta piena di lealtà) (228).

llebelg m.

"Vent del sudoest".

Libeccio.

així tremole com les arestes primes del blat qui són mogudes per lo llebeig suau/cosí lo tremolo come le sottili ariste della biada da libeccio mosse (176)

llebre f.

"Mamífer semblant al conill, però més gros".

Lepre.

caçant trobaren una llebre/cacciando, una lepre trovarono (299).

llebrer m.

"Gos d'instint especialment apte per caçar llebres".

Liviere.**

E fon sort que aquell matí ell i xqué, per pendre de'it, ab falcons e llebrers, e caçant trobaren una llebre/E per ventura avvenne che egli quella mattina uscì con falconi e livieri per pigliare diletto e, cacciando, una lepre trovarono (299).

llebrer de Bretanya.

Levriere di Bertagna.**

venc lo muntero major ab molts sauessos e cans de presa e llebrers de Bretanya/venne il mestro della campagna con molti braochi e cani da presa e levrieri di Bertagna (44).

llegar* tr.

"Deixar alguna cosa en testament".

Togliere.

... lleu-lo a ma filla, e done'l a vos ab tots aquells drets, pertinències e emoluments que en lo dit comdat són tolgio a mia figlia Carmesina e donolo a voi con tutte quelle dritte pertinenti et emolumenti che nel detto comatato sono (161).

llegat m.

"Persona enviada d'una altra revestida d'autoritat amb càrrec de presentar-la davant algú".

Legato.

Tirant li hagué del Papa que fos llegat en la Barberia/Tirante impetrò dal Papa che in Barberia legato fusse (372).

llegat m.

"Allò que es llega en testament".

Legato.

pagà a tots los servidors de Tirant los llegats per ell fets, e donà comiat a tota la gent d'armes/pagò a tutti gli servitori di Tirante gli legati fatti da lui, e diede commiato a tutta la gente d'arme (484).

llegint m.

"Persona que està llegint".

Quello che ode.

les oreilles dels llegints la mia dolor tal senyal facen, per on dels mais que m'esperen me planguen/orecchie di quelle che il mio dolore odono tal signal facciano per il quale conosca che il mio mal futuro piangano (3).

llegir tr.

"Reconèixer i reproduir les lletres impreses d'un text".

Leggere.

La segona és saber bé llegir e escriure, e encara saber gramàtica e altra ciència perquè sien més savis./la seconda è saper ben leggere e scrivere, et anchora saper grammatica et altra scientia per che sono più savvi (221).

llegista m.

"Docte en lleis".

Leggista.

tots estaven asseguts escoltant què diria un ancià cavalier nodrit e experimentat en armes, molt eloquent e gran llegista/tutti erano a sedere, ascoltando quello che diria uno antioo cavaliere, nodrito et esperimentato in arme, eloquentissimo e gran leggista (282).

llegua f.

"Mida de longitud, equivalent a poc més de quatre quilòmetres".

Lega.

acaminar aquestes vint-e-cinc llegues/caminare queste venticinque leghe (133).

llegums m.pl.

"Fruits com la fava, el ciuró, etc.".

Legumi.

al matí, ans que lo sol se demostràs, totes les fustes descarregades foren, e recollit tot lo blat dins la ciutat, per botigues, e molts vins e olis, carns salades, mele e llegums/la mattina, anzi che il sole vi dimostrasse, tutti gli legni scancati furono, e raccolta tutta la biada nella città in botteghe, e molti vini, olii, carni salate, mèle, legumi (430).

llel f.

"Regla d'acció imposada per una autoritat superior".

Legge.

raó natural no basta en provar los secrets divinals qui són en la santa llei cristiana/ragion naturale non è sufficiente a provare gli secreti divini che sono nella santa legge christiana (210). No he temptat d'equalar les lleis divines ab les humanes/lo non ho tentato de uguagliare le legge divine con le humane (268)

llel de més valer. "La Lex Iulia".

Legge di più valore*.**

aquella llei que l'éu quell gloriós emperador Július César, la qual se nomena llei de més valer, la qual és en favor de donzelles, viudes e pubiles/quella legge che fece quel glorioso imperatore Giulio Cesare, la quale si nomina legge di più valore, la qual è in favor di donzelle, vedove e pupilli (147).

Ileig* adj.

1. "Desagradable a la vista".

Brutto et horrible, disforme.

E com ell la véu eixir de la cova, de tan lletia e espantosa figura, ell hagué tan gran temor que fugí vers la nau/ quando in tanta brutta, horribile e spaventevole figura della grotta uscire la cidde, egli hebbe così gran timore che verso la nave fuggì (410); certament qualsevulla dona o donzella qui en tal so la mreu vos parrà molt lletia per gentil que sia/certament qualsivoglia dona o donzella che in tal forma vedesti, per gentil che fusse, molto disforme vi pareria (231).

2. fig. "Moralment ofensiu".

Brutto, brutto et enorme/enorme e brutto, enorme, horrendo, nefando, turpe, vituperoso,*.

la mia cara... te darà causa de negar que un tan lleig e gran defalt de mi s'aparte/la mia faccia... ti darà causa di negare che un tanto brutto e gran mancamento, da me si separi (218); se desigué del lleig cas/dedisse e menti del brutto et enorme caso (82); tan lleig cas/caso tanto enorme e brutto (81); tan lleig cas/caso tanto enorme (174); lleig onm/horrenda infamia (75); ... altrament caurieu en cas molt lleig e de mala fama/altramente caderete in nefandissimo caso e di mala fama (59); Car cosa és lletia a les donzelles, com són requestes d'amor; no hagen a dir aquell espantable mot./Ché turpissima cosa è alle donzelle, quando son nchieste d'amore, di dire al primo tratto quel spaventevole moto (214); E tota hora que los servidors cometen algun lleig cas contra llurs senyors, caen en gran infàmia intolerable./Et ogni hora che gli servitori alcun vituperoso caso contra al signore loro commettono, in grande et intolerabile infamia cascano (228); tan lleig onm/èccesso di tanta bruttezza (150).

Ileixa f.

"Deixa, cosa deixada en testament".

Lascio.

Senyors, jo tinc per bé lo consell del duc de Macedònia e lloce aquell, perquè tots tenim mullers, e d'altra part per la lleixa de Tirant./Signori, io ho per buono il consiglio del duca di Macedonia e lodo quello, perché tutti havemo moglie e, dall'altra parte, per il lascio che ha fatto Tirante (480).

Ileixar v. deixar

Ilençar v. llançar

Illengua f.

1. "Organ musculós que es troba dins de la boca".

Lingua.

si em mostres la llengua jo et sabré dir lo mal que tens/se mi mostri la lingua, io ti saperò dire tutto il male che hai (162).

2. "Aqueix organ, en quant organ amb què parlem".

Lingua.

llengua... maldient/maledicente llengua (127); ninguna dona no pot ésser dita sàvia qui no tinga honesta llengua/alcuna donna non può esser detta savia che non habbia honesta lingua (236).

3. "Informació, notícia".

Nuova, informazione.

e apo feien per saber llengua del Rei on era e la manera de son viure quina era/e questo faceva per saper nuova dil re dove egli era e quale era il modo dil suo vivere (310); e presa aquí llengua, tirà la via de Costantinoble e per sos dies ell aplegà al port de Valona/e, toita quívi informacione, alla via di Costantinopoli se ne tirò; e per sue giornate al porto della Valona pervenne (408).

4. "Idioma".

Lingua.

llengua morisca/lingua moreasca (10); llengua espanyola/lingua spagnuola (189); sabia parlar la llengua llatina/sapea parlar in lingua latina (463).

5. "Objecte que té la forma d'una llengua".

Lingua.

Eren les devises de Tirant, flames o llengües d'or sobre carmesí, e flames de foc sobre camper d'or/erano le divise di Tirante, fiamme o lingue d'oro sopra carmesino, e fiamme di fuoco sopra campo d'oro (485).

6. Refrany. **Illa va la llengua on lo cor dol.**

La lingua va dove il cuor duole.

(109).

Illenguatge m.

1. "Llengua".

Linguaggio/linguaggio.

E jo bé entenc vostre llenguatge, per bé que jo no sia estada en França/et io, per ben che non sia stata in Francia, intendo il vostro linguaggio (132); era home de gran eloquència, molt savi, e savia parlar de tots los llenguatges/era uomo di grande eloquentia, molto savio, e di tutti li linguaggi parlare sapeva (389); pariant-los en llur llenguatge molt discretament/egli parlando a quelli in loro linguaggio, molto discretamente... (414).

2. fig. "Manera de parlar; tenor del contingut de les paraules".

Parlare.

Així ne podia pendre a nosaltres a gran culpa e la majestat vostra, si ja de llenguatge no muda u./Cosí ne potria succedere a noi altri, a gran colpa della signoria vostra, se già del parlare non vi mutata (146).

Ileny m.

"Vaixell, embarcació".

Legno.

ab moles naus e galeres e llenys que havia noiejats/con molte navi, galere, fuste et altri legni ch'aveva noiegiato (401).

Ilenya f.

"Part dura dels vegetals sense elaborar, i especialment la que es destina a fer foc".

Legna.

mas lla la llenya és de malve e, per l'aigua que ha passat, tota és tomada humida/ma la legna è di malve e, per l'acqua che ha passato, tutta è diventata humida (127).

Ileó m.

"Animal que és considerat el rei de les selves".

Lione.

A vos, Tirant lo Blanc, més cruel que lleó famejant/A voi, Tirante il Bianco, più crudele che lione fameico (77).

Ilepolla f.

1. "Menja molt dolça o agradable al paladar".

Cosa delicata, cosa giotta da mangiare.

dava-li molt de sos béns, e confits e altres llepollies/donogli de' beni suoi e confetti, e molte altre cosse delicate (159); havia comprade e algunes llepollies e convidava a tota aquells qui eren de la sua guaita/alcune cosse giotte da mangiare havena comprato e tutti quelli ch'erano della sua compagnia a mangiare et a bere convidava (315).

2. "Cosa extremadament placent".

Delicatezza.

ab tots aquells delits e llepollies qui solen passar per los qui bé es volen/con tutti quegli diletti e delicatezze che si sogliono usare per quelli che bene si vogliono (262).

2. Vocabulari català-italià

llesca *f.*

"Talladaa relativament prima de pa o d'altra cosa".

Fetta.

pres un pa e llescà'l tot, e féu-ne dotze llesques grans e adobà-les /tolse un coltellino et un pane, con gran fretta, e lo tagliò tutto e fece dodeci fette grandi et acconciolle (101).

llescar *tr.*

"Tallar en llesques".

Tagliare.

pres un pa e llescà'l tot/tolse un coltellino et un pane... e lo tagliò tutto (101).

llet *f.*

"Suc blanquinós segregat per les glàndules mamàries dels mamífers".

Latte (m.).

llet de somera/latte di asina (110).

lletania *f.*

"Pregària consistent en una sèrie d'invocacions a la Mare de Déu, a Jesucrist o als Sants".

Letania.

tot lo clero cantaren una molt bella lletania sobre la sepultura del cavaller/il clero cantò una bella letania sopra alla sepultura del cavaliere (68).

lletgea *f.*

"Qualitat de lleig".

Vità, enomità, leggierzza.

Als velle animosos basta que sens fer lletgea de covards actes sostinguen la primera que en la joventut... guanyaren /ali vecchi animosi, senza far atto alcuno di vità, basta mantenersi in credito che nella gioventù loro... si guadagnarono (10). Mas, ¿per què vull ab tan supèrflues paraules encarrir crim de tan gran lletgea?/Ma perché voglio io con tante superflue parole fare parere cara la colpa di tanta enomità? (268); oir alguna part de vostres glonosos actes, e de representar a mi la lletgea d'aquells/udire alcuna parte di vostri glonosi atti e di rappresentarmi la leggierzza di quelli (154).

lletjament *adv.*

"De manera llejta".

Crudelemente.

Com la gent sua lo veren tan lletjament nairat e jaure en terra, tots pensaren que mort l'haguessen/Quando le genti sue tanto crudelemente ferito e giacere in terra il viddero, tutte se pensorono che morto l'havessero (349).

lletovarí *m.*

"Preparat farmacèutic, que forma una massa pastosa, compost de pòlvores o pulpa aglutinades amb mel o aixarop".

Elettuario.

apò és lletovarí compost de materials de moltes sabors/questo è elettuario composto di molti sapor (353).

lletra *f.*

1. "Cadascun dels signes que representen els sons en l'escriptura".

Lettera/littera/lettra.

per ço com en tot l'ABC no trobareu lletra una per una, de major autoritat e perfecció que puga significar més altes coses que aquella lletra S /perché in tutto lo A.B.C. non troverete littera, una per una, di maggiore autorità e eprfection che possa significare più alte cose di questa littera S (96); lletres llatines/lettre latine (125); a l'entorn per los extrems d'aquella, de lletres gregues buidades de fin or, se llegien tals paraules.../all'intorno per l'estremità di quella, di lettre grece, cavate nella pietra e piene d'oro, tali parole si leggevano... (485).

2. "Carta, escrit".

Lettera/littera/lettra.

E escriví lletres al rei de França narrant-li l'largament en la forma de la concòrdia del matrimoni/il qual scrisse lettere al re di Francia, narrandogli lungamente la forma della concordia del matrimonio (104); en presència de tots presentà-li la lletra de Kineleyson de Muntabà/in presència di tutti appresentòli la littera di Kineleyson da Monte Albano (76); escriviu-li una lletra/scrivevogli una lettra (242).

lletra de batalla. "Carta en què es citava a combat".

Lettera di battaglia.

tramés sos ambaixadors ab una lletra de batalla al rei d'Anglaterra/mandò gli suoi ambasciatori con una lettera di battaglia al re d'Inghilterra (12).

lletra de creença. "Carta credencial".

Lettera di credenza.

donaren-li la lletra de batalla ab la creença ensems ab la creença/gli diedero la lettera di battaglia insieme con quella di credenza (14).

lletra patent. "Edicte públic segellat amb el segell principal i posat de manifest perquè conste als súbdits".

Lettra patente.

l'emperador de Costantinoble, qui ab ses patents lletres te féu venir en la sua ciutat de Costantinoble/l'imperatore di Constantinopoli, con sue lettre patente nella città sua venire ti fece (355).

lleu *m.*

"Pulmó".

Lieve.

No tinc altre desig en aquest món sinó que la ves assotar per vila tota nua ab lleus de vaca/lo non ho altro desiderio in questo mondo se non di vederla scoppare per la villa, tutta nuda, con lievi di vacca (226).

llevadís *adj.*

pont llevadís. "Pont que es podia alçar i baixar damunt un vall, interrompent o establint la comunicació d'un portal amb l'exterior".

v. pont

Ponte levatore.

llevant *m.*

"Punt de l'horitzó per on surt el sol".

Levante.

venien de llevant/venia de levante (104).

llevar* tr.,intr.,pron.

1.intr.,pron. "Alçar-se".

Levar(èi).ajudà'l a llevar/aiutollo a levare (6); deveu ésser nafrat o no teniu poder de llevar-vos/dovete essere ferito non havete potere di levarvi (234).

2.tr."Elevar a una dignitat o càrrec".

Crear, intronizare.E delibèren... que el llevasen emperador, e farien matrimoni d'ell ab l'Emperadriu/E delibèrono... di creato imperatore e di fare il matrimonio di lui e dell'imperatrice (480); E ab gran triúmfo anaren a l'esglèsia e aquí llevaron emperador a Hipòlit/E con gran triúmfo alla chiesa andorono, e quivi intronizoron imperatore Hippolito (483).

3.tr."Apartar".

Torre.que m'ha llevat davant los meus ulls/ché mi l'ha tolto dinanzi dagli occhi (19).

4.tr."Separar una cosa d'allò a què està aplicada".

Torre, levare via.lo fermal! estava ligat ab la cordonera del brial e no es podia llevar sens que no fos descordada/il gioiello era legato con la cordella della vesta, non si poteva torre s'ella non si dislacciava (60); féu-li llevar la troba que damunt tenia/fece levare via la robba che addosso haveva (189).

5.tr."Separar una cosa d'allò de què és una part o membre".

Levare, tagliare, levare.llevar lo cap/levare il capo (114); llevaron-los a tots les testes/tagliatoli le teste (19); si una legua més avant fos anat, que s'hi fora posat foc, e de mort, o la cama lleuada, no es podia excusar/se una lega innanzi fusse andato, che gli seria entrato il spasimo, né si potea distorre da una de queste due cose: o dalla morte o che la gamba gli tagliassero (239); ¡Oh Déu misericordiós, clement e piadós, que... levas per venia e perdó les culpes dels crims passats/O Iddio misericordioso, clemente e pietoso, che... lavi con perdono e venia le colpe degli passati mancamenti! (478).

6.tr."Desposseir".

Torre, privare, levare.no té sinó un fill, e aquell per força li és llevat/non ha se non un figliuolo, e quello per forza gli è tolto (22); aquests infels enemics nostres qui ens volien llevar la nostra pròpria terra/a questi infideli nemici nostri quali ci vogliono privare della nostra propria terra (23); e si aquell qui té potència de llevar la coneixença als coneixents, levant al savi lo sery alguna cosa no li restaria/e se quello che ha potècia di levare la cognizione a quelli che conoscono, levando al savio il seryno, alcuna cosa non gli restaria (212).

7.tr."Afectar".

Importare.No lleva en res la propietat de verdatat, si atàmyer poreu bona coneixença/Nulla importa la propietat del vero, se comprendere si può la mera cognizione (152).8.loc. llevar acte, llevar en redó v. acte, redó.**Atto publico levar, spiccare.****llevat** adj.

"Despert i fora del lit".

Levato.anaren dretament a la tenda de Tirant, lo qual era ja llevat/andorono direttamente alla tenda di Tirante, il quale trovarono che già levato era (420).**lll m.**

"Lista procedent d'una certa planta".

Lino, panni di lino.no es podria dir missa ni consagrar lo preciós Cos de Jesucrist sens drap de ll/non si potea dire messa, né consecrare il pretioso corpo di Christo, senza drappo di lino (41); los tendors de ll deien que devien preoir als ferrens/gli tessitori da panni di lino dicevano che dovevano precedere agli ferrari (41).**lllberar** tr.

"Alliberar".

Liberare, servare.Anglaterra era estada lllberada de poder d'infels/Inghilterra era stata liberata dalli infideli (26); tanta és l'obligació que et tinc, sol en lllberar-me la vida, que altre tant temps com m'has servida te vull servir/tanta è l'obligatione che ti ho ad haverm servata la vita che altro tanto tempo come mi hai servida servire ti voglio (371).**lllbert** adj.

"Lliure".

Libero, posto in libertà.lo vostre poder no és tal que vullau senyorejar als qui són lliberts/il vostro potere non è tal che vogliate signoreggiare a quelli che son liberi (235); ell volia que Tirant fos lliberat/gli piacque che fusse posto in libertà (307).**lllbertament** adv.

"Lliurement".

Liberamente.totsemps tot missatger pot parlar lllbertament/sempre ogni messaggero liberamente può parlare (309).**lllbertar** tr.

"Posar en llibertat".

Liberare.sols la vostra vista és aquella que tendrà propietat de lllberar-me/solo la vostra vista non sia quella che haverà propietat di liberarmi (461).**lllbertat** f.

1."Qualitat o condició de lliure".

Libertà, libera facultà.tomau en vostra primera lllbertat/tomate nella vostra prima libertà (25); jo us done lllbertat...vós les deviseu totes a tot útil vostre/ió vi do libera facultà...che voi le eleggiate tutte ad ogni utile vostro (74).

posar en llibertat.

Liberare.posaria la mia débil persona a tot perill de mort per posar en llibertat tant poble cristià, e majorment a la majestat vostra/...ponendo la mia debole persona a ciascuno pericolo di morte per liberare tanto popolo christiano, ma piú la maestà vostra (8).

2."Dret, privilegi".

Libertà.ab gran ànimo feien armes per defendre llurs lllbertats militars/con grande animo difendere la loro militare libertà combattevano (334).

llibre m.

"Conjunt de fulls enquadernats junts i que contenen un text".

Libro, autore.

tot l'ordre és en aquest llibre escrit/tutto l'ordine è scritto in questo libro (31). ... segons d'essús, en lo principi del llibre, és contengut/... secondo che di sopra, nel principio del libro, si contiene (145). Ací fa lo llibre un incident per narrar los fets de Plaerdemavida/E quí fa lo autore uno incidente per narrar gli fatti di Piaerdemavida. (349).

llibre de cavalleria. "Obra en què es narren els fets dels cavallers errants".

Trattato di cavaleria.

ab lo divinal adjutori, serà departit lo present llibre de cavalleria en set parts principals/Il presente trattato di cavaleria in sette principali parti. col divino aiuto, sarà diviso (1).

llibrell m.

"Recipient de terrisa, a manera de plat gran, per aigua".

Uinello.

en la dita plaça, féu portar veyreilles grans plenes d'aigua, així com conques, cossis, e llibrells/fece portare nel detto piano vasi grandi pieni di acqua, così come sono conche, soglii e uinelli (404).

llicça f.

1. "Camp clos per a la celebració de justes i torneigs".

Steccato/stecato, steccato e tela, sbarra, licia e sbarra, campo, lizza e steccato.

era entrat en cinc llicças de camp clos, u per u, e de tots havia obtesa victòria gloriosa/era entrato in cinque steccati di campo franco, a corpo a corpo, e di tutti aveva ottenuto gloriosa vittoria (2). entrà dins la llicça armat així com se pertanyia, ab gran esforç que en si mostrava, ab atxa, espasa e daga/Tirante entrò nel steccato, armato così come se apparteneva, con gran forza et animo che in se mostrava, con azza, spada e daga (59). lo Rei ab tots los estats anam a veure totes les llicças, ço és a saber, la llicça on junyervil re con tutti gli stati andò a vedere gli steccati e la tela dove si dovea giostrare (52). lo portaren fins a la porta de la llicça tot armat/fino alla porta della sbarra, armato lo condussero (59). Aprés manam e ordenam, eixint de l'església de Sant Jordi anem per totes les llicças, e Tirante prenga possessió d'aquelles/Apresso comandiamo et ordinamo che, uscendo della chiesa di san Giorgio, andiamo per tutte le llicçe e sbarra, e Tirante prenda la possessione di quelle (58). E lo dia assignat elles entraren los dos en la llicça/E lor due entrarono in campo il di assignato (73). així en llicça com en palenc/cosí in sbarra come in lizza, steccato o palancato (68).

fig.

Steccato.

E la la Reina, après que els hagué posats dins la llicça, concordés de la delitosa batalla, se n'anà a dormir/E la Reina, dopoi che gli hebbe posti dentro al steccato, d'accordo della dilettevole battaglia, a dormire se n'andó (445).

2. "Combat en desafiament".

Steccato.

jo seria més prest content de entrar en llicça en camp clos a tota ultrança ab X cavallers, que no cometre semblant acte/ío sarei piú presto contento di entrare in steccato, in campo chiuso, a tutto transito con dieci cavaliere, che commettere simile atto (231).

llicència f.

"Permis, autorització".

Licentia, gratia.

Per què et suplic, senyor, que em vulles dar llicència que pugja parar taverna aci/Per che, signore, io vi supplico che mi vogliati dar licentia ch'io possi quívi mettere ad ordine una taverna (315). E si tal llicència l'altesa vostra me dava de besar-vos les mans tota hora que jo volgués.../e se vostra altesa mi concedesse tal gratia ch'io vi potessi baciare le mani ogn'hora ch'io vorrei... (161).

llicenciar tr.

1. "Donar permís".

Dare licentia.

A mi plau desplaient-me llicenciar a tu per al que vols/A me piace, e mi è in dispiacere, di darti licentia in quello che tu vuoi (170).

2. "Despedir, acomiadar".

Licentiar.

jo tinc deliberat... de llicenciar totes les fustes que tinc noliejades/ho deliberato... di licentiar tutti gli legni che io ho nolleggiato (419).

llicçó f.

"Cadascun dels trossos de text presos de l'Escriptura, dels Sants Pares o d'Actes de Sants, que es reciten o canten després de cada nocturn de les matines".

Letzione.

Així com altres fanien festa de nou llicçons de sobres d'alegria d'haver vista sa senyora/Cosí come gli altri fariano festa di nuove lettioni, per sobradante letitia di havere visto la sua signora (119).

lliga f.

"Unió ofensiva o defensiva".

Lega.

haveu feta lliga e concòrdia/havete fatto lega e concòrdia (153).

lligacama f.

"Cinta, cordó, elàstic, etc., amb què es subjecten a la cama o cuixa els mitjons o les mitges per evitar que lleneguen comes avall".

Legame.

cauqué-li la lligacama de la calça, e al parer de tots devia ésser de la sinestra cama, e era de cimosa/il legame della calza gli casò, et al parer di tutti dovea esser della sinistra gamba, et era di cimosa (85).

lligam m.

"Allò amb què es lliga una cosa amb una altra".

Legame.

com semblants matrimonis sien lligams de grandíssima amor/però che simili matrimonii sono legami di grandissimi e perfetti amori (219).

lligar tr., refl.

1. tr. "Estrényer plegades dues o més coses perquè no se separen".

Allacciare, legare/ligare.

un manto llarg... qui era de domàs blau, ab un cordó tot de seda blanca per lligar al/ un manto lungo... che era di damasco alessandrino, con un cordon tutto di seta bianca per allacciare alto (85); Par-me que hajau tengut mal patge que no les vos ha sabudes lligar / Parmi che habbiate havuto tristo ragazzo che male ci l'ha saputo legare (85); la lligaven en un pal/ ligandola a uno palo (38).

2. refl. "Unir amb relacions d'amistat, de societat".

Confederarsi, imparentarsi, collegarsi.

havau hagut glòria de lligar-vos ab nostres capitals enemics/havete voi havuto gloria de confederarvi con gli nostri nemici capitali (153); lligar-se ab la casa de França/imparentarsi con la casa de França (101); augmenta la sua glòria ab deute més acostat lligar-se ab la majestat vostra/augumenta la sua gloria con più prossima parentela de collegarsi con la maestà vostra (250).

3. tr., refl. "Arreglar el cap d'una dona, pentinant-la".

Acconciare il capo, ornare; acconciarsi, essere acconcia, acconciarsi et ornarsi.

les mies mans inútils me desdenyen que no em volen ajudar a lligar/le mie mani inutili mi hanno a sdegno, che non mi vogliono aiutare ad acconciare il capo (103); Com la infanta fgn. lligada vestí's molt pomposament/Quando la infanta fu ornata, vestissi molto pomposamente (111); E en la cambra de l'Emperadriu havia un retrèt on ella s'acostumava de lligar/E nella camera dell'imperatrice era uno camerino dove havea per costume d'acconciarsi (260); E prestament fgn vestida e lligada/E con gran prestezza fu vestita e acconcia (155); E com se fgn lligada, entrà en la capella per oír missa/E quando acconcia et ornata si fu, per udire la messa nella cappella entrò (262).

lligat adj.

1. "Subjecte".

Legato.

lo fermall estava lligat ab la cordonera del brial/ il gioiello era legato con la cordella della vesta (60).

2. "Unit".

Congiunto.

cové que les virtuts sien lligades, car... aquell qui fretura d'una, de totes fretura/conviens che le virtù siano coniunte, ché... quello che manca di una, di tutte è defectuoso (192).

3. "Arreglat, pentinat".

Raccolto, acconcio il capo.

E fon feta una imatge de dona de coure en Babilònia, qui fon posada en lloc alt, ab una part lligada e l'altra escampada, en recordació sua./E fu fatta una imagine di donna di cupro in Babilonia, che fu posta in luogo alto, con l'una parte degli capelli raccolti e l'altra sparsa, in memoria sua (309); e lligada a la francesa, sobre los seus daurats cabells, una manyosa tota plena de batents d'or e esmaltats.../et, havendo il capo acconcio alla francese, una veliera tutta piena di pendenti d'oro e smalti portava (450).

llim m.

"Fang".

Limo.

Nostre Senyor Déu creà l'home, lo formà del llim de la terra/nostro signor Dio creò l'huomo, lo formò del limo della terra (173).

fig.

Soglia.

vos vull emparar e traure-us dels llims de perpetual dolor e infàmia/vi voglio... tirare della soglia di perpetuo dolore et infamia (283)

llinatge m.

1. "Ascendència i descendència d'una família".

Progenie, sangue, prole, linea, vicinità, parte (e).

En la fértil, rica e delitosa illa d'Anglaterra habitava un cavaller valentíssim, noble de llinatge e molt més de virtuts./Nella fertile, ricca e dilettevol isola d'Inghilterra habitava uno valentíssimo cavaliere, nobile di progenie e molto più di virtù (2); dona de gran llinatge/donna di nobil sangue (27); aquest indiscret metge qui ha voigut posar en perill d'apagar la llum del llinatge de Roca Salada/aquesto indiscret medico, che ha voluto ponere in pericolo di estinguire il lume della copie di Roccasalata (239); e lo llinatge de mos fills los menyscabat, que perdessen la successió de son dret llinatge... e che la progenie de' miei figliuoli dispregiata fusse, e che perdessero la successione della loro diritta linea (310); Si per llinatge de parentesc.../Se per vicinità di parentela (138); i Tanta belesa, vitut e gràcia ab tanta magnitud de llinatge, ésser aterrada e posada en tan gran decaiment/ tanta beità, tanta virtut e tanta gràcia con tanta magnitudine di parte ésser aterrata e posta in tanto gran cadimento (178).

fig.

Progenie.

los casos afortunats de fortuna, qui han en si llinatge de tota perills/gli casi fortunati di fortuna, che in loro hanno progenie di tutti i pericoli (132).

2. "Classe, mena".

Maniera, natura.

més conhort és a mi jo haver dat qualsevulla llinatge de mort a ma filla que si per tu o los teus davant los meus ulls la ves desonir/più conforto miè de havere dato qualsivoglia maniera di morte alla mia propra figliuola... cha da te o alcuno altro de' tuoi innanzi agli occhi miei vederia vergognare (166); ...com lo llinatge femeni sia débil e de poca constància... essendo la feminite natura debole e di poca constancia (377).

llindar m.

"Part inferior d'un portal forà".

Soglia, parte.

posà's en lo llindar ab l'espasa en la mà/oon la spada in mano postosi su la soglia (317); cascon llindar de la porta/cascona parte della porta (119).

fig.

Limite.

tragau lo peu de tan desaventurat llindar e tan perillós pas en què està/ritirati il piede di tanto sventurato limite e da tanto pericoloso passo in cui è (266).

llindesa f.

"Gracilitat, belesa".

Proportione.

la llindesa de la cara/la proporzione della faccia (119).

lliri m.

"Planta del gènere *Lilium*".

Giglio.

la color de la vostra cara paria, de vergonya, roses ab llira mesclades/il colore della vostra faccia pareva, di vergogna, rose admiste con gigli (161).

flor de lliri. "Figura estilitzada d'una flor de lliri, usada com a emblema heràldic". v. **flor**

Giglio.

llis adj.

"Suau al tacte".

Morbido.

eixeu ara del bany e teniu les carns llisses e gentils/Voi uscite hora del bagno et havete le carni morbide e gentili (233).

2. Vocabulari català-italià

llista f.

"Faixa de tela".

Lista.

ab grans *lisses* de grana/oon gran *lata* di grana (132).

llit m.

"Moble destinat a jaure-hi i dormir-hi".

Letto, lettiera.

Preo-vos que em porteu prestament al *llit* de ma senyora./lo vi prego che mi conduciate incontinentem al *letto* della mia signora (233). E les posts del *llit* no apiegaven a la paret envers lo cap del lit./E le sponde della *lettiera* verso il capo del letto non arrivavano al muro (233).

llit de parament. "Llit guarnit sumptuosament".

Letto di paramento, letto.

us desitja tenir en aquell *llit de parament* on ha dormit esta nit/vi desidera tenere in quel *letto di paramento* dove ha dormito questa notte (111); un gran *llit de parament* molt noblement emparamentat de draps d'or ab son bell cortinatge del drap mateix/un gran *letto* nobilmente apparato di drappi d'oro, col suo bello cortinaggio di medesimo drappo (471).

llit de repós. "Canapè; llit per a fer sesta".

Letto di riposo.

La Reina los lleixà estar, e anà-se'n a dormir en un *llit de repós* que havia en la cambra/La reina gli lasciò stare et in uno *letto di riposo*, ch'era nella camera, a dormire se ne andò (435).

llibra f.

"Unitat de pes".

Libra.

... fer les armes a cavall ab sella acerada e testera, ab estreps desligats, ab plates de vint *llibres* enjús/... fare l'armi a cavallo, con sella e testiera d'acciaio, con le staffe dislegate, con spallazzi di XX *libre* in giù (71a).

llurar tr.

"Posar en possessió d'algú".

Dare.

llurar-la en ton poder/garla in tua libera podestà (350); un'altra noble ciutat nomenada Andrinòpol, abundosa de delits innumerables, la qual li *van lliurada* per l'ordre de l'altra damunt dita/un'altra noble città nominata Andrenopoli, abondevole de innumerabili delitti, la quale gli *fu data* per l'ordine dell'altra detta sopra (456).

llibre adj.

"No subjecte a un poder exterm".

Libero.

e lo que ans era franc e *llibre* sapia des que és fet príncep ha presa servitud traballosa, sol lícita e honesta/e quello che dianzi era franco e *libero* sappia, d'apoi che fatto è prencipe, ch'egli ha preso servitù travagliosa, sollicita et honesta (143).

lloable adj.

"Digne d'ésser lloat".

Lodabile/lodevole.

E apu e amistat és molt placent a Déu e és *lloable* ornament/E pace et amicitia molto piacciono a Iddio, et è *lodabile* ornamento (353); apartau-vos d'ella lo més prest que preu, que será molt *lloable* cosa per a vós/separativi da lei più presto che poteti, che per voi sarà molto *lodevole* cosa (268).

lloador adj.

"Lloable".

Meritare laude, laudato.

mas la bona deliberació d'aquests fets està en mà de cascú, e aquella és *lloadora*/ma la buona deliberation di questo fatto sta nella man di ciascuno, e quello *merita laude* (141); la ma castetat... és *lloadora*/la mia castità... è *laudata* (163).

lloar tr.

"Manifestar aprovació de bones qualitats com a inherents a una persona o cosa".

Lodare/laudare.

Ell *lloa* la mia casta vergonya/Egli *loda* la mia casta vergogna (209). Emperò si ell sabés la causa de la qüestió de Tirant e de sa filla, ell no *haquera lloada* tal raó./ma, s'egli havesse saputo la causa della questione di Tirante e di sua figliuola, tal ragione *laudato* non *havera* (211).

lloat adj.

"Que ha rebut lloança".

Lodato.

em bndria per *lloat*/mi terrei per *lloat*/mi terrei per *lodato* (67).

Iloc m.

1. "Porció determinada de l'espai".

Luogo/loco.

jo em feia portar en lloc vora mar e prestament era guarit/io mi facevo portare in luogo a rípa del mare, e prestamente era guarito (258).

2. fig. "Posició social".

Luogo.

amor no accepta noblesa, ni llinatge, ni igualtat, car no fa diferència si és d'alt lloc o de baix/amore non accetta nobiltà né progenie né ugalità, che non fa diferencia che sia d'alto o di basso luogo (256).

3. "Càrrec, dignitat".

Luogo.

e per la mia indisposició, per la veulesa che tinc, no podent les armes portar, donec tot mon lloc a vós/e per la mia indisposicione e per la vecchiezza ch'io ho, non potente di portar armi, do tutto il mio luogo a voi (117).

4. **Iloc vedat.** "Vagina".

Luogo vietato.

allargà la cama, e posà-la-hi davall les faldes, e ab la sabata tocà-li en lo lloc vedat/allungò la gamba e glieia puose sotto le veste, e con la scarpa gli toccò il luogo vietato (189).

5. "Masia, finca rústica".

Luogo.

e cascun d'aquests que tendrien lloc, masos o alqueries, tots fossen haguts per francs e lliberts/e ciascun di questi che luoghi, case, o possessioni con casa o torre fuori havesse, fussero tenute per franche, esente e libere (334).

6. loc.prepos. (adversativa) **en lloc de.**

In luogo di.

...en lloc d'aquelles los meus ulls ploren gotes de sang/... in luogo di quelle gli occhi miei gocciolò de sangue, piangendo, mandaranno (315).

7. loc. **donar lloc a.** "Donar-hi ocasió, permetre".

Concedere luogo, essere pront(issim)a causa.

si la passió e poc saber vivament les mies fatigues a dir no em donen lloc, supleix tu, Senyor, los defectes de la mia ignorància/se la passione et il poco saper mio non mi concedon luogo che vivamente possi dire le mie fatiche, tu, Signore, li defecti dell'ignorantia mia supplisce (6); ... la qual humilitat e vergogna donà gran lloc en mitigar la ira de Tirant en haver-li merce / ... la quale humilità e vegogna fu prontissima causa di mitigare l'ira di Tirante e di perdonargli (364).

Iloctinent m.

"Qui exerceix l'autoritat en absència del seu superior".

Luogotenente.

tramés-hi sos capitans e illocinents per pendre los homenatges, e féu-ne llançar tots els moros/mandò gli suoi capitani e luogotenenti per pigliare gli homaggi, e tutti gli mori cacciare ne fece (456).

Iloguer m.

Refrany. **de major premi és lo lloguer que no és son ofici.**

v. premi

Di maggior premio è il fitto che non è il suo merito.

Ilobard m.

"Nadiu de la Llobardia".

Lombardo.

E si per la tua excel·lent virtut podien ésser foragitats aquests genovesos, italians e llobards/E se per la tua eccellente virtù ponno ésser cacciati fuera questi genovesi, italici e lombardi (125).

Ilong adj.

1. adj. "Larg (en l'espai o en el temps)".

Lungo/longo.

neguna cosa no és tan delitosa que per llong ús no torne enutjosa/alcuna cosa non è tanto dilettevole che per lungo uso non ritorni a noia (293); cabells llongs/capelli longi (4).

2. m. "Llargària".

Lunghezza.

...una filla molt bellíssima, qui és hui en dia en aquesta illa en forma de drac que té bé set colzes de llong/... una figlia bellissima, c'hoggi di in quest'isola è in forma di dragone, et ha ben sette cubiti di lunghezza (410).

Ilongament adv.

"Amb gran extensió i durada".

Lungamente, lungo tempo.

la grandíssima honor en què cavalleria l'havia llongament mantengut/il grande honore in cui lungamente l'havia mantenuto quest'ordine (29); ... l'orde de cavalleria, lo qual llongament he servit ignorant la sua gran noblesa/... l'ordine di cavalleria, il qual lungo tempo ho servito con ignorantia (32).

Ilonguea f.

"Llargària".

Lunghezza.

Decant tota llonguea de paraules perquè pus vera experiència sia ver testimoni entre tu e mi.../lasciando ogni lunghezza di parole, acciò che chiara esperienza sia vero testimonio fra te e me... (150).

Ilor m.

"Llorer".

Aloro.

Aparellades estan les coronas del Triúmfo nostre, fullades de llor en senyal de certa victòria/Apparechiate son le ghirlande dii triompho nostro con foglie di aloro in segnal della certa vittoria (387).

Iloria f.

"Armadura feta de làmines d'acer o de cuiro imbricades, que cobria i defensava el cos dels guerrers i dels cavalls de guerra".

Maglia.

de cobertes de cuiro o de llora/abbardati o di coiro o di maglia (152).

Iluent adj.

"Que llueix".

Lucente.

E eren venguts ab les aljubes d'or molt lluents/Et erano venuti con le vesti d'oro molto lucenti (335).

2. Vocabulari català-italià

Iluir intr.

1. "Reflectir vivament la llum".

Lucente.

veuran l'armè lluir/vedendo il lucente armese (14).

2. fig. "Mostrar-se".

Lucere.

lo principi de la virtut en nosaltres lluir/il principio della virtù in noi altre luce (268).

Ilultar tr.

"Sostenir una lluita".

Lottare/lotare.

après los fan amostrar de lluitar e de tirar llança/Dopo gli fanno insegnare di lottare e di lanciare e di giocare di lancia (239); En les sues tendes, los uns lluiten, los altres salten/Nelle sue tende alcuni lollano, alcuni saltano (154).

Ilum f.

1. "Forma d'energia que ens permet de veure els cossos".

Lume (m.).

tais antorxes ab tal llum/tal torze con simi lume (11).

fig.

Lume (m.), luce, chiarezza.

... com tu sies lo sol lluminós del qual tots nosaltres havem de pendre llum... essendo tu il luminoso sole dal quale tutti noi altri havemo da pigliare il lume (338); Car jo tinc gran dubte no us tolguen la lum de la vostra vida, que veig-vos embolicat en lo fang de perpetual dolor/Ch'io ho gran dubbio che 'l lume della vita vostra non vi togliano, ché nel fango di perpetuo dolore io vi vedo involto (266); amaga la tua llum/ascondi la tua chiarezza (129).

2. "Instrument destinat a fer claror".

Lume (m.).

ab una capa que vestia, amagà la lum/con un capa che aveva vestito, il lume ascosse (315); La Comtessa apagà la lum/La contessa spense il lume (127).

Iluminària f.

"Conjunt de llums enceses per a solemnitzar una festa".

Lumiere (pl.), lume, quantitat de lumi.

lo castell estava ab molt gran lluminària e grans alegres/il castello e la città era con gran lumiere e grande allegrezze (105); E encogueren deu falles en cascuna fusta, que portaven fetes, que feren molt gran lluminària. Los moros, que sentiren la remor tan gran, e la lluminària que veren.../et accessero due facelle che fatte portavano in ciascun legno, che grandissimo lume fecero. Gli mori, sentendo il romore tanto grande e le lumiere che videro... (418). Lo primer dia feren la sepultura de l'Emperador, ab la més bella lluminària que jamés fos feta a princip del món./Et il primo giorno feciono la sepultura dell'imperatore, con la più bella quantità de lumi che giamai fusse fatta a prencipe del mondo (481).

Iluminós adj.

"Que dóna llum".

Luminoso.

ab sol luminós de vera doctrina, han il luminat lo meu entendre/con luminoso sole di vera doctrina l'intendere mio hanno illuminato (323).

Iluna f.

1. "Satèl lit de la terra".

Luna.

lo cel se mostrava blau e la lluna era en lo ple/il cielo sereno si dimostrava e la luna era piena (301).

2. "Mes lunar".

Luna.

a dos de la lluna e de la nativitat del nostre sant profeta Maomet/a due di della luna e della nativitat del nostro santo propheta Macometto (135).

3. "Vidre o planxa reflectora d'un espill".

Lume* (f.).

e tot ço que es mostrava en lo de dalt, tot resplandia en lo de baix, puix l'una lluna de l'espill estava en dret de l'altra/e tutto quello che si vedeva in quello ch'era alto risplendeva e rverberava in quello ch'era basso, perché la lume d'un specchio era al dritto dell'altra (283).

Iluny adv.

1. adv. "A distància considerable".

Lontano/luntano, lungi/longe/lunge.

d'un tros lluny féu-li senyal/un pezzo da luntano accennò a Tirante (281); lo bacinèl li sortí tres passes lluny/l bacinetto saltò fuori più di tre passa lungi (73); véu un castell lluny/un castello longe vidde (263); de lluny véu venir l'homen/da lunge vidde venire l'huomo (263).

2. loc. prepos. **Iluny de.**

Lungi da, lungi de, luntano da, remoto di.

ab lo seu arc, com véu venir la llança, rebaté-la e féu-la anar lluny de si més de deu passes/con l'arco suo gli rebatté la lancia, quando la vidde venire, e in modo che la fece andare lungi da lui più de dieci passi (19); ell pres terra quatre llegues lluny del camp dels moros/egli prese terra luntano quattro leghe dal campo degli mori (418); lo meu pensament és molt lluny de tal fet/il mio pensiero di tal cosa molto è remoto (154).

Ilunyar tr.,pron.

"Allunyar, separar d'un lloc".

Allontanare, alienare, dislungare; alluntanarsi, dilungarsi/dislungarsi, lamentarsi (e).

les lleis humanes... me llunyen d'aquell que justament me pensava que devia amar/le humane leggi... mi allontanano da quello che giustamente io pensavo che mi dovesse amare (216); lo deueu llunyar de nosaltres/da noi altri alienare gli doviamo (153); Qui em llunyarà de sa altesa, llunyat lo veja de tot bé/E chi mi dislungarà dall'altrezza sua da ogni ben allontanare il veda (267); E en poca hora les galeres foren llunyades les unes de les altres/et in poco d'ora le galere l'una dall'altra alluntanate lucono (406); llunyar-se d'avaricia/dilungarsi dalla avaritia (143); E com sa foran un poc llunyats /E, quando un poco dilungati si furono... (269); secretament a quatre peus se llunyaràn de lla on sentien la remor dels moros/secretamente a quattro piedi dal luogo dove il romore degli mori sentivano si dislungorò (299); e non permetes que en negun temps me puiga llunyar de tu/e non permettere, Signore, che in alcun tempo mi possa lamentare di te (83).

Ilunyat adj.

"Apartat, separat".

Remoto.

molta dolor, les qual serà a mi molt enutjosa sol per ésser llunyat de la vostra resplendent vista/molto dolore, il quale a me sarà molestissimo solo per esser remoto dalla vostra resplendente vista (210).

Iluor f.

"Claredat, resplendor".

Splendore.

sobre la gonnella portava una roba francesa de setí negre de molt resplendent lluor/sopra alla gonna aveva una roba francese de raso negro di lucentissimo splendore (450).

llurea f.

"Vestit dels criats d'una casa".

Lovrea.**

Après venien tots los menestrels, cascun ofici ab sa llurea que feta havien/dapoi venivano tutti gli artefici, secondo l'arte, con la sua lovrea che fatta havevano (41).

llustre m.

"Brillantor d'un objecte brunyit; lluentor".

Lustro/lustre.

perles molt grosses e de singular llustre/perle grossissime e di singular lustro (264); lo llustre dels ulls, que par que sien robins acunçats/il lustro degli occhi che pare che siano rubini acconçati (259).

longitud f.

"Llargària".

Lunghhezza, longitudine.

Com evident experiència mostra, la debilitat de la nostra memòria, sotsmetent fàcilment a obliuó no solament los actes per longitud de temps envelits, mas encara los actes frescos de nostros dies.../Mostrando la evidentre e manifesta espenienta la debolezza della memonia nostra, nel mandare a obliuione facilmente non solo gli fatti per la lunghezza del tempo inveterati, ma anchora dell'età nostra gli recentí... (Prol.); negun terme no és de tanta longitud que em bastàs per poder-vos regraciar com jo volria lo que haveu fet per m'terminare veruno non è di tanta lungitudine che mi bastasse a potervi ringratiare, come io vorrei, di quello che per me fatto havevi (412).

loquela f.

"Exercici de la facultat de parlar".

Loquela.

Es veritat que de beiles la Reina passa a totes quantes són, de gràcia e de gentil loquela, a totes gents afable/Vero è che di bellezza la regina passa tutte, ma di gratia e di gentil loquela e di grandissima honestà gli è pari, la quale è affabile ad ogni gente (60).

lúcid adj.

"Clar, resplander".

Lucido, delicato.

...ab una lúcida font d'aigua qui de la penya sortia/... con una lúcida fonte d'acqua che del sasso sorgeva (317); ...havia una molt bella lúcida font que sobre les verds florides herbes ab suau remor corria (...) cascun dia en aquella lúcida font venien a beure les bèsties salvatges de tota aquella silva/... era una bella e lúcida fonte la quale sopra le verdi e floride herbe con soave mormorio correa (...) ogni di tutte le bestie salvatche di quella selva veniano a bere a quel delicato fonte (27).

luxúria f.

"Concupiscència carnal".

Lussuria.

Foragite de mi superbia, vanagloria, enveja, ira, oi e mala voluntat, luxúria e tots vics e pecats/cacciando da me superbia, vanagloria, invidia, ira, odio, mala volontà, lussuria e tutti gli viti e peccati (236).

luxuriós adj.

"Lliurat a luxúria".

Lussurioso.

princip luxuriós/brencope lussurioso (143).

M

mà f.

1. "Part terminal del braç".

Mano.

agenollà's al seus peus e besà-li la mà, si bé lo Rei no la hi volia dar/inginocchiatosi a' suoi peidi gli baciò la mano, benché il re non ne la voleva porgere (27); anaren a besar lo peu e la mà a l'Emperador/andorono a baciare il piede e la mano allo imperatore (222).

mà per mà. "Agafant-se mútuament les mans".

Mano a mano***.

E al matí com foren llevats, mà per mà, izqueren de la cova/E la mattina, quando levati furono, mano a mano della grotta uscirono (413).

metre mà (a una cosa). "Agafar-la".

Mettere mano.

mà mans a l'espasa/misse mano alla spada (14).

parlar a la mà. "Insistir sobre el mateix tema".

Parlare simel cose.

¿E tostemps me parlaràs a la mà?/E sempre mi parlarai simi cosa? (230).

tenir-hi les mans (en alguna cosa). "Ocupar-se d'un assumpte".

Havere le mani.

volria vós, ma filla, hi tinguésseu les mans en ordenar-ho/vomei che voi, figliuola ma, haveste le mani in ordinario (101).

2. "Pota d'un animal".

Piede.

aiçà la mà a l'hacanea/evò il piede alla china (163).

3. "La part terminal del braç en quant és l'òrgan de la possessió, de la donació, etc.".

Mano.

l'anar o lo restar està en la vostra mà/andare et il stare è nelle man vostre (4); com, per mans d'un tan valentíssim cavaller, Anglaterra era estada liberada de poder d'infels/che, per mano di uno così valente cavaliere la isola d'Inghilterra era stata liberata dalli infideli (26); No plàcia a Dieu -respòs Tirant- que jo prenga a rei de mà de persona verge/Non piacca a Iddio -respòs Tirante- ch'io prenda a rei de man di persona vergine (318).

a mans. "Sense esforç, perill".

A man salva.

els pendrem a mans/gli prenderemo a man salva (133).

4. "La part terminal del braç com a instrument d'agressió o de lluita" (en l'expressió **venir a les mans**).

Venire alle mani.

e sobre aquesta aigua molt sovint venien a les mans/e sopra a questa acqua sovente alle mani venivano (286).

5. "Cada costat d'una cosa o persona".

Mano.

a mà dreita/a man destra (85).

6. "Conjunt de vint-i-cinc fulls de paper".

NT.

les honrades festes... si totes havia de recitar no hi bastarien deu mans de paper/le honorate feste... se tutte dovesse recitare, mi mancaria la carta e l'inchostro (84).

maçoneria f.

"Obra de pedra picada".

Scarpello.

Passaren tots en una gran sala molt meravellosa, tota obrada de maçoneria per art de molt subtil artífic/Passarono tutti in una gran sala e molto meravigliosa, tutta operata di scarpello per arte di sottilissimo artificio (119).

màcula f.

"Taca d'orde moral".

Macula.

et seré tostemps lleal e verdadera sens macula alguna/sarò sempre leale e verace senza macula alcuna (271).

macular tr.

"Posar màcula, tacar".

Maculare.

La fama que és venguda ha maculada la pensa de les gentes en opinió corrompuda./La fama che è venuta ha maculato il pensiero delle genti in opinione corrotto. (290).

maculat adj.

"Tacat".

Maculato.

la mia infecta e maculada ànima/la mia infecta e maculata anima (468).

madelxa f.

"Porció de fil enrotllada formant un conjunt més o menys ordenat".

Matassa, massa, fila (pl.).

ab los cabells un poc escarpats que semblants a madelxes d'or resplandien/oon gli capelli un poco sparti, che a similitudine di matassa d'oro risplendevano (161); madelxes d'or/matassa d'oro (119); al cap, sobre los cabells, qui paren pròpiament madelxes d'or, portava sol una coroneta feta de perles molt grosses/in capo, sopra gli capelli, che parevano pròpiamente fil d'oro, portava una coroneta fatta di perle molto grosse (463).

madrastra f.

"Muller d'algú en relació amb els fills que aquest té d'un matrimoni anterior".

Madregna.

Vostre pare vol que jo sia vostra madrastra, i com ho seré, jo us asseguro que us castigaré/Vostro padre vuol ch'io sia vostra madregna, et io, quando sarò, ve assicuro che vi castigarò (239).

madur adj.

1. "(Fruit) pervingut a un grau de desenvolupament complet".

Maturo.

ab les mans pren los raïms sens rompre'ls del cep, e a mossos los està menjant e no cura mirar si són verds ni madurs/con le mani prende gli grappi e, senza spicargli dagli pampani, con la bocca e morsi gli mangia e non cura di vedere se son verdi o maturo (263).

2. fig. "Prudent, no precipitat".

Maturo.

Per ço tendria per bo hagúessem madur consell entre nosaltres/Onde tenerei per buono che fra noi altri maturo consiglio havessimo (348).

madurea f.

"Condicció de madur".

Madurità.

en la celeritat, madurea/nella celerità, madurità (143).

maestre v. mestre

maestria f.

"Avantatge, reforç, recurs o enginy aplicat a armes o armadures per tal de fer aquelles més perilloses i aquestes més segures, que homsolia prohibir en batalles a ultrança".

Maestria, magisterio.

vos dona poder e facultat que deviseu les armes en la manera que placent vos sia, ab què sien iguals e sens falsa maestria/vi dona potere e facultà che eleggiate l'armi nel modo che vi piaceranno, con questo: che siano equali e senza falsa maestria (64); ... ab armes defensives cascú a sa voluntat... sens falsa maestria... con arme defensive, ciascuno a voluntà sua... senza falso magisterio (152).

maestrívol adj.

"Enginyós, astut; enganyador".

Maestrevoia.

E los teus cabells respandents, sens maestrívol mà ornats.../E gli tuoi capelli respandenti, senza maestrevoia mano ornati... (322).

mafomet m.

"Imatge del profeta Mahoma".

Macometo.**

porta lo seu macomet al coll, tot d'or/porta il suo macometo al collo, tutto d'oro (334).

mafomètic adj.

"Propi de Mafomet o de la seva religió".

Macometico, macometano**.**

...per baixar la superbia de la mafomètica secta/... per abbassare la superbia della Macometica setta (10); E vosaltres qui de la secta mafomètica estau abeurats, aquella del tot renunciant dispondre-us a rebre la fe catòlica/e voi, che della setta macometana abbeverati: seti, quella del tutto rinunziando, disponervi a noever la fede catholica (403).

màgic adj.,m.

1. adj. "Pertanyent a la màgia".

Magico.

Oh quant me tendria per jo per benaventurada, si jo sabés fari màgica, que és l'alta ciència dels màgics.../O, quanto per fortunata mi terrei, se io sapessi l'alta scientia degli magi, che è l'arte magica... (188).

2. m. "Persona que es dedica a la màgia".

Mago.

(v. l'ex. precedent)

magistral adj.

"Propi del mestre".

Magistrale.

magistral informació/magistrale informazione (197).

magnànim adj.

"Que té o mostra grandesa d'ànim".

Magnanimo.

com tu siec tan magnànim príncep deuries ésser just e no voler tenir nom de tirà/essendo tu tanto magnanimo principe, esser giusto doveresti e non volere havere nome di tiranno (308).

magnanimitat f.

"Grandesa d'ànim".

Magnanimità.

Magnanimitat és la més noble virtut que pot ésser atrobada en los prínceps/Magnanimità è la più nobil virtù che negli principi possi ésser atrovata (379).

magnat adj.,m.

1. adj. "Alt en la jerarquia social".

Magnate (m.).

los altres magnats senyors/li signori e li altri magnati (14).

2. m. "Persona d'alta jerarquia".

Magnate.

tots los magnats e grans senyors qui allí eren/tutti gli magnati e gran signori che vi erano (58).

2. Vocabulari català-italià

magnífic *adj.*

1. "D'una gran sumptuositat".

Magnifico.

anaven les dones per lo camp plegant los cossos morts dels cristians perquè els poguessen soterrar en magnífiques sepultures/le donne per il campo andavano, raccogliendo gli corpi degli cristiani, perché in magnifiche sepolture sotterare gli potessero (349).

2. "Títol honorífic".

Magnificente.

molts il·lustres e magnífics senyors e germans meus/ilustrissimi e magnificentissimi signori e fratelli miei (427).

magnificar *tr.*

"Exaltar la grandesa d'algú o d'alguna cosa".

Magnificare.

especials vins qui la festa feien magnificar/speciali vini che la festa magnificare facevono (430).

magnificat *m.*

"Càntic que es canta o recita en l'ofici de vespres".

Magnificat.

moltes donzelles venien après d'ella cantant lo Magnificat/molte altre donzelle, cantando il Magnificat, dietro la seguivano (6).

magnificència *f.*

"Cosa magnífica".

Magnificentia.

estaven mirant aquella magnificència dels estats e abillaments que dins la Roca eren/stettero gran spatio a vedere la magnificentia delle corti et apparato che dentro gli era (71b).

magnitat *f.*

"Magnanimitat".

Magnanimità.

E açò ha fet per gran magnitat, per ço com hi porta sa filla/E per gran magnanimità questo ha fatto, però ch'egli conduce la figliuola (164).

magnitud *f.*

"Grandesa".

Magnitudine, moltitudine.

Moltes coses he dites, mas a veritat poques són, atesa la magnitud dels oïnts/Molte cose ho detto, ma invero poche sono a rispetto alla magnitudine degli auditori (143). E aquí aquel dia ab gran magnificència fon servida de totes coses necessàries a la humana vida, ab gran magnitud e abundància./E quivi quel giorno con gran magnificentia fu servita di tutte le cose necessarie all'humana vita con gran moltitudine et abundantia (463).

magrana *f.*

"Granada d'artilleria".

Palla.

aprenquí dins Barut fer magranes de certs materials compostes/...dentro Baruth imparai a far palle di certi materiali composte (10).

magrea *f.*

"Escassetesa de greix".

Magrezza.

mostrant la magrea de sa cara/mostrando la magrezza del suo volto (250).

maig *m.*

"Cinquè mes de l'any".

Maggio.

tan vermella està la sua cara com fa la rosa de maig/Tanto è vermiglia quanto è la rosa di maggio (146).

majestat *f.*

"Títol que es dona a Déu i als reis".

Maestà/maiestà.

la majestat vostra/la maiestà vostra (8); a la divina Majestat/alla divina maiestà (22); Ambaixador, direu a la majestat del senyor Rei que jo fóra molt content que pogués servir l'excel·lència sua.../Imbasciatore, direte alla maiestà del signor re che io sarei molto contento di poter servire la sua eccelsità... (27).

major *adj., m.*

1. "Més gran en dimensions, capacitat, quantitat, intensitat".

Maggiore, piú amplo.

¿Voleu major experiència que de vostra senyoria?/Volete maggiore esperienza di vostra signoria? (21); E pregà als ambaixadors que aturassen allí fins a l'endemà, que els donaria major resposta./Poi pregolli che restassero fino al seguente giorno, ch'è risposta piú ampla gli darà (14).

2. "Més gran en categoria" (artelleria major, cambra major, capità major, conestable major, uixera major, ecc.).

Maggiore.

capità major/capitano maggiore (18); lo féu conestable major de tota Anglaterra/lo fece conestabile maggiore di tutta Inghilterra (27); la Viuda Reposada era uixera major de la cambra/la Vedova Reposada era portinaia maggiore della camera (155).

3. m. pl. "Persones principals, revestides d'autoritat".

Maggiori.

los maiors de la ciutat/gli maggiori della città (145).

majoral *m.*

"Dingent d'una comunitat".

Governatore.

foren majorals los frares e capellans, e als bisbes donaren bons bisbats ab bona renda/gli frati e capellani governatori furono, et agli vescovi buoni vescovati con grande entrata diedero (409).

majordom *m.*

"Funcionari encarregat de portar l'administració d'una casa o alqueria".

Siniscalco, siniscalco maggiore, maestro di casa.

E pres un bastó de majordom e féu portar les viandes al Mestre/e, toltó un baston da siniscalco, fece portare le vivande al maestro (105); manà la seu majordom que fes bona provisió de volateria de diverses naturas/comandó al suo siniscalco maggiore che buona provisione d'uccelli di diverse nature facesse (449); E féu seure Tirant davant la Princesa. Servia de majordom Hipòlit./E Tirante fu fatto sedere dinanzi alla principessa, et Hippolito serviva di maestro di casa (448).

majoritat f.

"Superioritat".

Superiorità.

no hi haja entre nosaltres majoritat ni senyoria, sinó que tots siam iguals, germans e freres d'armes/ra noi non sia superiorità né signoria alcuno, se non che tutti siamo fratelli, equali e fratelli in armi (68).

majorment adv.

"Principalment".

Maggiormente, tanto più, ma più.

majorment representant los davant lo fruit que de la batalla s'ateny/maggiormente rappresentandogli dinanzi il frutto che della battaglia s'ottiene (164); ... no li deu contrastar, ans deu fer gràcies a Nostre Senyor Déu com l'ha volgut il luminar; e majorment jo, qui só tan gran peccador/... non gli die contrastare, anzi doveva rendere gratia a nostro signor Dio che illuminare ha voluto; e tanto più me che sono grandissimo peccatore (3); posaria la mia débil persona a tot perill de mort per posar en llibertat tant poble cristià, e majorment a la majestat vostra/...ponendo la mia debole persona a ciascuno pericolo di morte per liberare tanto popolo christiano, ma più la maestà vostra (8).

mal adj.,adv.,m.

1.adj."No bo, mancat de bondat".

Malo, pessimo, debole, inhonesto, maledetto, perverso, scelerato, tristo, da poco e vile.

mala e penosa vida/mala e penosa vita (23); les coses que en extrem són males, el algun temps o jamés no poden ésser bones/le cose che in extremo son mala, in alcun tempo o giamai ponno esser buone (189); E los males esperits qui açí són me trossen los ossos e la carn/E gli mali spiriti che qui sono mi spezzano l'ossa e la carne (234); mala jornada/pessima giornata (80); mas paraules de mal estil haureu eguard/ma alle parole del debole stil mio havereti rapetto (243); les coses de mal propòsit resien tostemps imperfetes/le cose d'inhoneste cogitacioni sempre imperfette restano (145); Qui ha posats alli aquells males de gats?/Chi ha posto lì quelli maledetti gatti? (220); mal cavalier/deverso cavaliere (74); la mala Viuda/la scelerata Vedova (214); mal cavalier/tristo cavaliere (36); vos tendran totes per hom de mal recapte/tutte per huom da poco e di vil computo vi tenirano (282).

fig. "Roïn".

Vedovo.

les dones que per causa vostra són fetes males/le donne che per causa vostra son fatte vedova (154).

2.m.pl."Persones males".

Malo huomo, tristo, malo e tristo.

E ab los males deu ésser molt mal; e ab los bons, ésser lleal i verdader; ab los forts e de mala vida ésser cruel/e con gli mali huomini deve esser pessimo, e con gli buoni leale e vendico, e con gli fastidiosos e di mala vita esser crudelo.(35); les males alegren-se de son peccat/le triste del suo peccato s'allegrano (268); cové al cavalier sia més animós e més valent que tot altre, perquè puga perseguir los males/conviene al cavaliere che sia più animoso e più valente che tutti gli altri, acciò che possi perseguire i mali e tristi (32).

3.adv."Malament, de manera no bona".

Male, *

la divina Providència no permet que les coses mal fetes ni mal pensades sien de longa duració/chè la divina providentia non permette che le cose mal fatte o mal pensate siano di lunga durata (214); E ab los males deu ésser molt mal/con gli mali huomini deve esser pessimo (35).

Segueix diversos adjectius i substantius: mal dir, mala fama, mal...grat, mal servir.

v. maldir, fama, grat, servir.

Detrahere; infamia; suo malgrado, a mal suo grado; mal servire.**a mal ni a bé. "En cap manera".****A ben né a male.**

Trobà la esmortida, que a mal ni a bé no la podien retomar/trovolla tramortita, che a ben né a male non la potevano far tornare (236).

4.m."Carència o negació del bé".

Male.

veig lo que signifiquen vostres paraules, que és més inclinació de mal que de bé/vi dirò quello che significano le vostre parole, quali più presto sono inclinazione di male che di bene (14).

5.m."Dany material o moral; allò que n'és la causa".

Male, ingenyo decetorio.

los meus males passats e esdevenidors males/gli preteriti e futuri mali (22); jamés jo consenti ni ginyi mal negú per las quatre cavallers/mal fui consentente di mala fraude né inganno o ingenyo decetorio alcuno contra gli quattro cavaliere (78).

fer mal (a algú).

Offendre, dare offensione.

... que negú no li face mal/... che niuno non lo offenda (35); tots aquells qui mal ni dan volen fer a l'Església/tutti quelli che offensione e danno alla chiesa dar vogliono (35).

de mal en pitjor.**Di male in peggio.**

veig anar aquest miserable de món rodant de mal en pitjor/io veggio andare questo miserabil mondo rotando di male in peggio (192).

6.m."Dolor, sofriment físic".

Male, pianto.

lo mal de caure/il male del cadere (162); E totes les dames s'abillaren molt bé per fer-li companyia e perquè eren enutjades de mal/feciono omare...tutte le damme per fargli compagnia; e perch' erano affastidite dal pianto, orrimamente si omorono (483).

fer mal (el cap).

Fare male.

li fa mal lo cap/gli fa male il capo (125).

7.m."Nafrà, contusió".

Male.

l'infant...no pré mal negú/il fanciullo...non hebbe male alcuno (25).

8.Refrany. no ha mal que no vinga per bé.

Non è male che non venga per bene.

moltes vegades s'esdevé que no ha mal que no vinga per bé/molte volte si dice che non è male che non venga per bene (133).

9.Refrany. del mal que hom te por, d'aquell se mor.

L'huomo non more mai d'altro male se non di quello di cui ha paura.

Tostemps oi dir que del mal que hom té por, d'aquell hom se mor/Sempremai ho udito dire che l'huomo non more mai d'altro male se non di quello di cui ha paura (110).

10.Refrany. mal vull al mal com ve en temps de bé.

Voglio male al male quando il viene in tempo di bene.

Senyora...mal vull al mal com ve en temps de bé, e molt pus mal com per ell perd lo bé/Senhora...io voglio male al male quando il viene in tempo di bene, e molto peggio quando per lui si perde il bene (126).

11.Refrany. qui mal vol oir, primer l'ha de dir.

Chi male vuole udire, primieramente il dee dire.

(154).

12.Refrany. donar als males perquè diguen bé; donar als bons perquè no diguen mal.

Donare si dee agli mali acciò che dichino bene; donare agli buoni, acciò che mal non dicano.

(163).

2. Vocabulari català-italià

malalt *adj., m.*

1. *adj.* "Mancat de salut".

Amalato, infermo, non sentirsi bene.

hòmens no n'hi havia restats sinó los qui eren malalts o nafrats/gli uomini non vi erano restati se non quelli li quali erano amalati e feriti (25); restà allí fent-se malalt/li rimase fingendosi infermo (159); jo em faca malalta/io mi finga di non mi sentire bene (162).

ésser malalt.

infermarsi.

... que si la majestat vostra era malalt vos pogués servir e estar al cap del llit... ché, se la maestà vostra s'infermassa, vi potessi servir e stare al capo del letto (155).

2. *m.* "Persona malalta".

Amalato.

Lo dolor m'augmentà en tanta quantitat que donava toms per lo lit com fa lo malalt qui està al pas de morir e no troba lo camí/Il dolore mi aumentò in tanta quantitat ch'io davo volte per il letto come fa l'amalato ch'è al passo del morire e non trova il cammino. (163).

malaltia *f.*

"Pertorbació de l'estat de salut".

Malatia, infermità/infirmità.

no ignorava... que pitjor havia d'ésser la recuada que no la malaltia/ben sapevo che aveva ad ésser peyor la ricaduta della malatia (27); en la sua malatia no el deixaria/nella sua infermità no l'lassaria (239); La guerra acompare jo a la malaltia del cos de l'home... La guerra comparo io alla infirmità del corpo dell'uomo (125)

fig.

Malitia.

...ésser grosser e avar, les quals dos malalties són incurables/... ignorante et avaro, le quali due malitie sono incurabili (100).

malaltís *adj.*

"Delicat de salut; propens a éstar malalt".

Infermo.

... com siam certs de la indisposició de monsenyor lo Rei, qui és molt jove, e de débil complexió e visca malaltís... perché siamo certi dell'indisposizione del re signor mio, il quale è molto giovane, di debole complessione et infermo... (15).

malament *adv.*

"No gens bé".

Malamente, molto male, tristamente, iniquamente e malamente.

se ferien malament/malamente se ferivano (73); sens dubte ell està malament adobat/ma senza dubbio egli sta molto male (238); ell més no mata negú sinó malament/giamai, se non losamente, alcuno uocide (125); E lo cas per vós a mi posat malament.../E defendendo il caso a me per voi iniquamente e malamente imposto... (79).

molt malament.

Pessimamente.

apleqá Almedixer, lo qual era molt malament nafrat/Almediser giunse, il qual pessimamente era ferito (340).

malaventura *f.*

"Dissort".

Mala ventura.

nosaltres escirem de la ciutat per dar-los la malaventura/noi altri per dargli la mala ventura della città usciremo (366).

malaventurat *adj.*

"Dissortat".

Disgratiato.

¡Oh quant me tinc per malaventurat per ésser vengut aci... ¡O quanto mi tengo per disgratiato d'ésser qui venuto...! (178).

malbarat *m.*

"Malversació, dispendi de béns".

Mal cambio o inganno.

E per no perdre aquest salari, ans se deixaran tots tallar a peces que consentir en negun malbarat/E, per non perdere questo guadagno, anzi si lasciarano tutti tagliare a pezzi che consentire ad alcun mal cambio o ad alcun inganno (164).

malcontent *adj.*

"Descontent".

Malcontento, malamente contento.

estava malcontenta del Rei/stesse malcontenta del re (24); mal n'estic content per moltes desplaents coses que m'ha procurat/io ne son malcontento per moltes dispiacevoli cose e che m'a procurat (309); essent molt malcontenta d'ell, féu principi a paraules de semblant estil/essendo pessimamente contenta di lui, così disse (231).

maldat *f.*

1. "Qualitat de dolent moralment".

Malignità.

Aquesta noble ciutat vendrà per temps en gran decaïment per la molta maldat qui en los habitants d'aquell serà./E questa nobil città in grande cadimento venirà col tempo per la molta malignità che negli habitatori di quella serà. (330);

2. "Acció dolenta".

Malignità, securità.

e fon llança mortal, qui el pagà de les seues maldates/e fu lancia mortale che l pagò delle sue malignità (157); E açò digueren per fer-los una gran maldat/e gli dissero questo per fargli una gran securità (19).

maldestre *adj.*

"Mancat de destresa".

Maldestro.

se llevaren tots, mostrant ésser maldestres en la guerra/tutti si levorno, mostrando ésser maldestri nella guerra (24).

maldent *adj.*

"Que diu mal dels altres".

Maledicente/maldicente; detrattore.

la sua malvada llengua deshonest e maldent/la sua malvagia, dishonest e maledicente lingua (127); L'onzena és que no sien mentidors ni maldients/undecima è che non siano bugiardi e maldivanti (221); ab paraules sobreposades, ver semblant d'error hagen posat en la majestat vostra per eguard de confusió d'alguns maldivants... vera similitudine d'error a la signori maestà vostra desprito iniquamente habbiano, per rispetto della confusione di alcuni detrattori (145).

maldir *intr.*

"Maleir".

Maldire, detrahere.

los turcs estaven molt desesperats, com dues voltes eren estats desbaratats, maldien del mon e de la fortuna/i turchi erano molto disperati, che due volte erano stati rotti, e maldicavano la fortuna (148); no consenta la majestat vostra les llaugetes enganoses paraules d'aquells qui mal volen dir/non consenta la maestà vostra di dar fede alle legghieri e fraudulenti parole di quelli che vogliono detrahere (154).

malea v. malesa

maledicció f.

"Paraules amb què es maleeix".

Maleditione/maladitione.

la terra de maledicció on se canta nit e dia la reprovada secta d'aquell enganador sens fe, amor e caritat de Mafomet/la terra di maleditione, dove se canta notte e giorno la reprovata secta di quello ingannatore senza fede, amore e charità di Macometto (113); (161); Que en lloc d'obseques diran per vós lo psalm de maledicció per ço com haveu perdut a vós mateix e a tots vosaltres/che in luogo di essequie diranno per voi il salmo di maleditione, però che avete perso vui stesso e tutti gli vostri (141).

maleir tr.

"Cridar la còlera divina, la reprovació eterna o la malaurança contra algú o alguna cosa".

Malidire.

malidi a l'Emperador e a tota sa natura/malidicendo l'imperatore e tutta la sua progenie (238).

maleit adj.

"Objecte de maledicció".

Maledetto/maladetto.

ella fugí ab peu torbat de les maleites cambres mies/egli fuggi con piedi conturbati dalle mie maledette camere (234); maleita fon la galera que aci et portà, com enmig del golf de Satalies no et negà a tu e a tots los teus/maladetta fu la galera che qui te condusse, che nel mezzo dil golfo di Satalia con tutti gli tuoi non t'anegò (347).

malencolla f.

"Irritació, sentiment d'ira".

Malinconia/melinconia.

tota roja de malenconia que tenia/tutta rossa di malinconia che haveva (227).

malenconlós adj.

"Que té malenconia".

Malinconico.

la mia cara, tomada groga, feia tota la mia cambra malenconiosa, parlant de mi diverses desvarions/la mia faccia, divenuta gialla, tutta la mia camera malinconica facceva, diverse varietà parlando (284).

malesa f. (malea)

"Acció dolenta".

Malitia, malignità.

les fictes e fraudulentis malices vostres/le finte e fraudulentis malitie vostre (154); jo el faré ésser confés de la sua gran malesa/io il farò confessare la sua gran malignità (154); de mi sena manifestada la veritat de la malesa que cometriem/la veritat fusse manifesta della malignità che commetteressimo (317).

malfadat adj.

"Malaurat, perseguit de mal fat".

Disgratiato.

E jo, més malfadat que tots los altres, amo més verdaderament que tots los altres, e no sé si seré amat /Et io, piú disgratiato e meno amato che ciascun altro, amo piú veramente che tutti gli altri e non so se io sarò amato. (161).

malícia f.

1. "Mala voluntat envers algú".

Malitia, malignità.

E Tirant, coneixent la malícia de la Infanta tirà per la falda a Felip que callàs /E Tirante, cognosendo la malitia della infanta, tirò per la veste Philippo acciò ch'el tacesse. (109); tornaren en major malícia per la molta dolor que tenien de la mort de llur re/Per il gran dolore che havevano della morte del re loro, gli accrebbe la malignità (19).

2. "Indignació, sentiment de ràbia".

Ira.

feren tantes d'armes ab tanta malícia que es daven de mortals colps/tanto combatterono, con tanta ira, che si davano de' mortali colpi (340).

maliciós adj.

"Fet amb malícia".

Malitioso.

trencà los espills mirant dins si havia alguna cosa maliciosa que los feta per art de nigromància/gli spezzò, guardando se dentro alcuna cosa malitiosa havevano che fusse fatta per arte di nigromantia (283).

maliciosament adv.

"D'una manera maliciosa".

Malitosamente.

Lo quart es si maliciosament persegueix los eclesiàstics/il quarto è se malitosamente si perseguita gli ecclesiastici (221).

maligne adj.

"Que obra el mal".

Maligno.

espèrta maligne/spinti maligni (182).

mallà f.

"Teixit format per anelles o làmines de metall entrelaçades".

Maglia.

bragues de mallà/brache di maglia (81); jaseran de mallà/zacco di maglia (104).

2. Vocabulari català-italià

malmesclador *m.*

"Intrigant".

Maldicente.

no pare fornia a acusadors o a malmescladors d'altres/non presti forecchia ad accusatori o a maldicenti d'altri (143).

malmetedor *m.*

"Que posa en mal estat".

Malmerito.

malmetedor de la noble gent pagana/malmerito della nobil gente pagana (107b).

malmetre *tr.*

"Posar en mal estat".

Destruggere.

... La primera defencant !Església, matant e malmetent totes gentes qui mal volen fer en aquella./... il primo, defendere la chiesa, amazzando e destinguendo tutte le genti che male in quella vogliono commettere (35).

malparlant *m.*

"Qui malparla".

Malparlante.

Mensyrerà altament los mal parlants/Disprezzò altamente gli malparlanti (143).

malparlar *intr.,m.*

"Dir mal".

Mal parlar.

no resta que tots los hòmens naturalment no tinguen encinació en malparlar de les dones e pitjor obrar/non resta che tutti gli huomini naturalmente non habbiano inclinazione a mal parlar e peggio operare delle donne (215); Cavalier, gràcies te faç del teu malparlar/Cavaliere, gràtia io ti rendo del tuo mal parlare (347).

malparler *adj.*

"Que malparla".

Cianciatore.

persones indignes e malparleres/persone indegne o cianciatori (256).

maltractar *tr.,m.*

"Tractar malament".

Maltractare.

diverses vegades só estat nafat e maltractat per altres cavallers/molte volte son stato maltrattato da altri cavallieri (258); E del mal tractar que em fas no m'hi dó res/E dil mal trattare che mi fai non lo estimo (359).

malva *f.*

"Planta de l'espècie *Malva*".

Malna (e).

mas la la flenya és de malvas e, per l'aigua que ha passat, tota és tornada humida/ma la legna è di malna e, per l'aigua que ha passat, tutta è diventata humida (127).

malvasia *f.*

"Vi molt bo que es fa d'un tipus de raïm blanc".

Malvasia.

malvasia de Candia/malvasia di Candia (137).

malvat *adj.*

"Molt dolent, pervers".

Malvagio/malvaggio/mal viaggio, maligno.

aquest malvat de rei/questo nostro malvagio re (23); malvat crestià ab poca temor de Déu ni del món/malvaggio cristiano con poco timore d'Iddio e dil mondo (347); Vés-te'n, malvat/Vattene a mal viaggio (98); com se seran mesclats, la llavor que exirà serà tan malvada que lo fill no hiarà del pare/quando mescolati si saranno. la nazione che ne usirà serà tanto maligna che il figliuolo non si fidatà del pare (330).

malvestat *f.*

"Maldat".

Maligintà, malvagità.

... del sobiran cel mira los pecadors e veu la tua malvestat que vols cometre per la poca fe ni caritat que has a les persones qui t'amen/... dal superno cielo guarda gli peccatori e vede la maligintà che vuoi commettere per la poca fede e carità che hai alle persone che ti amano (357); tots los qui après de mi vendran en lo món se taparan les orelles per no oir tan gran malvestat/tutti quelli che nel mondo dopo me verranno, per non udire malvagità tanto grande, le orecchie si serraranno (288).

malvolença *f.*

"Maia voluntat".

Malivolentia/malevolentia.

assajaré ab enamorats serveis mudar la malvolença que en extrem mostrau contra mi/assaggiarò con innamorati servigii di mutare la malvolentia che in extremo contra me scoprete (217); ma letra mostrar malvolença a tes obres m'obliga/la mia letra mostrare malevolentia alle tue opere mi obbiga (246).

malvoler *tr.*

"Tenir malvolença, voler mal".

Malvolere.

e per causa d'agò só malvoluda/e, per causa di questo, io son malvoluta (266).

malvolgut *adj.*

"Poc estimat".

Malvoluto.

jo no hi consentira per res, e per causa d'agò só malvoluda/per nulla io gli consentirei e, per causa di questo, io son malvoluta (266).

mamar *tr.,intr.*

"Xudar amb els llavis la llet de les mamelles".

Allattare/lattare, poppare.

aquest cavall ha mamar llet de somera/ha allattat latte di asina (110); pres la criatura en los braços, que encara mameva... /tolto la creatura, che anchora lattava, in braccio... (38); mamat haveu de la mia llet/havete popolato il mio latte (215).

donar a/de mamar.

Dare il latte; dare nutrimento.

Ab aquestes mamelles... he donat a mamar a aqueixa senyora/Con queste mammelle... ho dato il latte a questa signora (284); la mulier ab la sua llet donant-li de mamar lo sostingué per gran temps/ella col suo latte dandogli nutrimento gran tempo il sostenne (309).

mamella *f.*

"Organ de les femelles dels mamífers que segreguen llet".

Mamella/mammella.

Vet aci les seues cristal·lines mamelles/Vedete qui le sue cristalline mamelle (231); tocà-li les mamelles/gli toccò le mammelle (233).

mamellut *m.*

"Soldat de les antigues milícies dels soldans d'Egipte".

Mamaluco.

Lo Soldà féu posar en orde vint-e-cinc mila mamelluts e tramés-los en la dita illa./Il Soldano fece porre in ordine venticinquemila mamaluchi (99).

manament *m.*

"Alò que es mana, orde".

Commandamento/comandamento.

jo so content d'obeir los teus manaments/io son contento di ubbidire alli commandamenti tuoi (10); jo pendria pacientment la mort ans que jo parlàs res sens manament vostre a persona del món/la morte pacientemente prenderei che cosa alcuna giamai a persona del modo, senza comandamento della signora vostra, io parlassi (262).

manant *adj.*

"Que mana".

Commandante.

siau la tercera persona manant/siate la terza persona commandante (117).

manar *tr.*

"Imposar per autoritat".

Commandare/comandare, mandare, tenere, commettere.

Lo virtós Rei manà que primer de tots sigués l'altre Rei, qui solia ésser/Il virtuoso re commandò che innanzi a tutti sedesse quello che prima soleva essere re (26); vos pregam carament que... maneu atendar e aturar lo camp e cort vostra/vi preghiamo charamente che... comandati attendere et affirmare il campo e corte vostra (456); havia manat/haveva mandato (161); la oisma que é manada als moros/la fede che tengono gli mori (153); manà als metges que no es partissen d'ell/comisse agli medici che da lui non si partissero (239).

manat *adj.*

"Ordenat, imposat per autoritat".

Commandato.

La tercera, que dejunen los dejunis manats/il terzo è che digiuno i digiuni commandati (221).

mancament *m.*

"Carència".

Mancamento.

saber e gentilesa en vós mancament no tener/sapere e gentilezza in voi mancamento non hanno (257).

mancar *tr.*

1. "No ésser-hi".

Mancare.

Senyor, un sol material nos manca/Signore, un sol material ci manca (11).

2. "No assistir".

Mancare.

Doncs serà tanta la mia desaventura que... la vostra grandíssima liberalitat en mi manque?/Adunque, sarà tanta la mia disgratia... che la vostra grandíssima liberalità a me manchi? (210).

mànega *f.*

1. "Part del vestit que cobreix el braç".

Manica.

les maniques obertes e feses a costats/le maniche aperte e fesse d'ogni lato (68).

2. Expres. no mocar-se en la mànega. "No ésser fàcil d'enganyar".

Non astergersi il naso con le maniche.

no penses que jo sia d'aquelles que en les maniques me moque/non voglio che tu creda ch'io sia di quell che con le maniche mi asterga il naso (355).

2. Vocabulari català-italià

manera f.

1. "Forma particular d'obrar, de fer".

Modo, maniera.

Tirant no hagué manera per poder parlar ab la Princesa/Tirante non hebbe modo di poter parlar con la principessa (282); E estant en tal manera lo Rei... de grandissima dolor pensava morir/Et, stando in tal manera il re... di passione estrema si pensava di morire (5).

en totes maneres. "Siga com siga".

In ogni modo.

fagu en totes maneres que sia presta la vostra partida ab tota la gent/facciate che la partida vostra con tutte le genti in ogni modo sia presta (229).

a manera de. "A semblança de".

A maniera di, a modo di, come.

... la qual capella fos feta a manera de cor d'església de monestir de freres/... la qual capella fu fatta a maniera di choro di chiesa di monastero di frati (85); e de ciascun mig feren una targa a manera d'adarga/e ne feciono due parti, e ciascaduna conciono a modo di targa (65); féu fer molts ciots fondos a manera de pous/foce fare molte cave fondose come pozzi (24).

en manera que. "Per tal que".

In maniera che.

sobre los cabirons clavaren posts en manera que de un cap a l'altre estava empostat con un pont/sopra gli pezzi di legno chiamavo tavole in maniera che, da l'un capo fin l'altro, era coperto de tavole, come è un ponte (140).

fer per manera. "Fer tot el possible".

Fare per modo che***.

Carmesina, fes per manera, ans que jo partesca d'aquesta present vida, ab molta alegria jo et veja col locada entre braços de cavalier que sia gloriós/Carmesina, fa per modo, anzi che mi parla de questa presente vita, che con molta allegrezza io ti vegga collocata fra le braccia di cavaliere che sia glorioso (209).

en altra manera. "Si més no".

Altrimenti.

... en altra manera posaras aguats a la tua vida/... altrimenti alla tua vita insidie porrai (125).

2. "Comport, forma de tractar la gent".

Maniera, modo.

en lo seure, manera/nel sedere, maniera (143); servir manera en la pau/servare maniera nella pace (143); no és poca saviesa servir e tenir manera e tempraça en la favor molt gran de la fortuna placent e honorosa/non è poca sapientia servare e tenir modo e temperança nel favore grandissimo della fortuna placida et onorevole (355).

3. "Classe, mena".

Maniera, foggia, sorte.

En aquest punt mil maneres de pensaments corren per la mia pensa/Et, in questo momento, mille maniera de pensieri per la fantasia mi correnno (269); vestidures... de nova manera veste... di nuova foggia (71b); alt, sobre los draps de ras, havia entorn naies on se mostraven àngels tots vestits en blanc, ab ses diademes d'or al cap, sonant diverses maneres d'esturmets/alto, di sopra dalli drappi di razza, erano intorno intorno loggiete nelle quali si vedevano angeli vestiti di bianco, colle loro diademe in capo, sonando diverse sorti di instrumenti (54).

manifest adj.

"Mostrat clarament".

Manifesto.

manifesta cosa és que, si les dolces coses jamés se gustaven, no vendria hom a sentir la llur dolzor/manifesta cosa è che se le cose dolci giamai non si gustassero, non sentiria l'huomo la lor dolcezza (225).

manifestament adv.

"De manera manifesta".

Manifestamente.

segons manifestament haveu mostrat de voler-me dar premi tan gran/secondo che manifestamente havevi mostrato di volermi dar premio tanto grande (274).

manifestar tr.

"Donar a conèixer obertament".

Manifestare.

en la nit manifestà a la Comtessa, mulier sua, la sua breu partida/la seguente notte alla contessa mogliera sua la sua breve partita manifesta (2). De continent que naix algun infant mascle, lo manifestan a la Senyora, e aquell fan cnar amb gran diligència/Et incontinent che gli nasce alcun fancullo maschio, alla signoria il manifestano, e quello fanno allevare con grande diligència (239).

maniple m.

"Agafador de l'escut de guerra".

Gabaro*** che era nella palla.

Tirant l'encontrà en lo revol de l'escut, e rompé lo maniple e rebaté en l'elm, e féu-lo caure per les anques del cavall/Tirante lo incontrò nella penna del scudo e gli ruppe il gabaro che era nella palla, e con tal forza giel pinse nell'elmo che lo fece cadere per la croppa del cavallo (189).

manllevar tr.

"Fingir".

Togliere.

tenia verdadera creença que lo seu amor no fos menys envers mi que causa neguna bastàs a voler-me així enuñar, e crec que ho manlevà, que d'un tan magnànim e virtuos cavalier... no és de presumir que en ell se pogués causa tanta ingratitud /io credevo che il suo amore non fusse manco verso di me e che causa alcuna non fusse sufficiente che così molestare me volesse. E credo che mi habbino tolto ché, un tanto magnanimo e virtuoso cavaliere... non è da presumere che tanta ingratitudine causare si potesse (431).

manllevat adj.

"Postís, fingit".

Simulato, a man lavate.

E no pense la senyoria vostra que per jo ésser servidor de Felip diga negunes coses fictes ne manlevades/ma non pensi la signoria vostra che, per esser io servidore di Filippo, dica cosa alcuna finta né simulata (100); ab robes d'or e de seda manlevades/con rubbe d'oro e di seta a man lavate (127); tot lo que diu la novia és manllevat/tutto quello che ella dice è a man lavate (220).

mans adj.

"Dòcil i no agressiu".

Piacevole.

la fortuna... encara que sia vençuda, etc.ma pus mansa en son esguard, e pus suau/la fortuna... anchora che sia vinta, ritorna più piacevole nell'esser suo (143).

mansuet adj.

"De condició suau, dòcil".

Mansueto.

Oh vera carn i sang del meu Senyor, anyell mansuet i sens màcula ofert a la mort per donar-nos eterna vida/O vera carne e sangue di mio Signore, agnello mansueto e senza macula, offerto alla morte per darci eterna vita! (468).

mantell m.

1. "Vestidura en forma de capa, subjecta al cap o a les espatlles".

Mantello.

... molt ben abillat... ab lo mantell de carmesí format d'ermisí... molt ben en ordine... col mantello di chermisino federato di ermellini (26).

2. fig. "Cosa que serveix per a amagar o dissimular quelcom".

Mantello.

ara s'és sots mantell d'honestat coberta/hora si è sotto mantello di honestà coperta (218).

mantellina f.

"Peça de roba fina o de bolda, amb què les dones es cobreixen el cap i l'esquena per anar a missa i a altres funcions religioses".

Mantello.

sobre la gonella portava una roba francesa de setí negre... ab mànegas e mantellina de la dita roba/sopra alla gonna aveva una robba francese de raso negro... con le maniche a mantello (450).

mantenidor m.

"Cadascun dels cavallers que en les justes i torneigs sostenia la lluita contra els que volien combatre".

Mantenitore.

lo mantenidor encontrà a Tirant en mig de la bevera del bacinet/il mantenitore incontrò Tirante in mezzo della bevera del bacinetto (59).

manteniment m.

"Allò o aquell que manté alguna cosa".

Mantenimento.

e vixca lo novell Cèsar de l'Imperi grec, honor, manteniment i gloria/e viva il novello cesare, honore, mantenimento e gloria dii greco imperio (453).

mantenir tr., refl.

1. tr. "Fer romandre en el mateix estat".

Mantenere.

la grandissima honor en què cavalleria l'havea llongament mantenut/del grande honore in cui lungamente l'havea mantenuto questo ordine (29).

2. tr. "Donar el que és necessari".

Mantenire, osservare.**

E així com l'elm ha d'estar en lo més alt lloc del cos, així deu estar més alt l'ànimo per emparar e mantenir lo poble/E, così come l'elmo ha da stare nel più eminente luogo del corpo humano, così debbe stare più alto l'animo per defender e mantenir il popolo (34); ... honrava e mantenia l'orde de cavalleria de tot mon poder/... io con honore ho osservato tutto l'ordine di cavalleria secondo il mio potere (31).

3. tr., refl. "Defendre".

Mantenere.

Plàcia a la majestat vostra declarar quala manté lo millor dret/Piacca alla maestà vostra di dichiarare quale mantene più retta parte (180); passaren envers les grans muntanyes de Fes, per tal que allí es poguessen mantenir contra los crestians/verso gli gran monti di Fezza passarono, per modo che li contro agli christiani mantenere si potessero (349).

mantí m.

"Agafador de l'espasa".

Manico.

tenia l'espasa per lo mantí/tenuta... per il manico (132).

mantilla f.

"Mantellina".

Bernia.

E sobre lo devisat brial, una mantilla a través llançada, de vellut negre/e sopra la divisata veste una bernia gittata a traverso de veluto negro (448).

mantinent adv.

"Tot seguit".

NT.

E veent Tirant en tal punt estar, ab la llança mantinent li donà en les espatlles tan gran llançada, que tot l'amés li passà/E vedendo Tirante in tal punto, con la lanza nelle spalle gli diede che tutte l'arme gli passo (340).

manto m.

"Mantell".

Manto.

anava vestit ab gipó de setí carmesí, ab manto abrigat/andava vestito con un giubone di raso carmesino, con uno manto ricamato (231).

manyopa f.

"Guant de ferro; peça d'armadura que cobria la mà".

Guanto de ferro, guanto.

Los avantbraços e manyocas signifiquen que no hi deu trametre a negú, sinó ell mateix hi deu anar/l bracciali e guanti de ferro signifiquen que non si dèe mandare altri ma andarli egli stesso (34); bé és estada gran la mia desaventura de perdre les manyocas e l'abza/ben è stata grande la mia disgratia di perdere gli guanti e l'abza (82).

manyosa* f.

"Mocador que les dones italianes portaven damunt del cap".

Veiera.

Sobre los seus daurats cabells, una manyosa tota plena de batents d'or e esmaltats/sopra gli suoi dorati capelli una veiera tutta piena de pendenti d'oro e smaltati portava (450).

mar f.

"Massa d'aigua salada que cobreix gran part de la superfície de la terra".

Mare (m.).

en la profunda mar ab los peixos fes companyia/nel profondo mare a fare compagnia con gli pesci (269).

vora mar. "A la vorera del mar".

Alla ripa del mare.

jo em feia portar en lloc vora mar e prestament era quartí/yo mi facevo portare in luogo a ripa del mare, e prestamente era quarto (258).

mar oceana. "L'oceà".

Mare Oceano.

Aquest regne d'Etiòpia... s'fronta amb la mar Oceana/questo regno... col mare Oceano confina (409).

2. Vocabulari català-italià

maragda f.

"Pedra preciosa, de gran duresa i de color verd".

Smeraldo/smaragdo.

un bral de domàs groc, les obres del qual eren perfilades per art de molt subtils artificis de rubins, diamants, safirs e maragdes/una veste di damasco giallo, gli lavori della quale erano perfilati per arte di sottilissimo artificio di rubini, diamanti, zaphiri e smeraldi (448); E en la part de la pinya que estava closa, en cascuna d'ofolla havia un diamà, o un robí, o maragda o safir/E nella parte della pigna, in ciascuna serratura che era serrata, era uno bellissimo diamante o uno rubino o uno smeraldo o uno zaffiro (262).

marbre m.

"Pedra calissa formada per un agregat de cristalls de calcita".

Marmo, marmore.

La torre era tota dins obrada de molt blanc marbre/La torre era tutta dentro di bianchissimi marmi (125); Lo paviment d'aquesta volta era de marbres/Il pavimento era di marmori (485).

març m.

"Terçer mes de l'any".

Marzo.

Dada en Roma a dos de març, any mil.../Data in Roma, a' di 2 di marzo de l'anno mille... (68).

marc m.

1. "Unitat de pes antiga".

Marca.

pesava trenta-cinc marcs/pesava trentacinque marche (68).

2. "Moneda antiga d'or o d'argent".

Marca.

marca d'argent/marche d'argento (45).

marca f.

"País de frontera".

Marca.

Marca de Tirània/marca di Tirania (29).

mare f.

"La dona o femella, respecte als fills".

Madre.

trista era la mare qui son fill allí tenia/Trista era la madre che il figliuolo gli havea! (349).

Mare de Déu. "La Verge".

Madre di Dio/madre d'Iddio.

agenollat davant l'altar de la sacratíssima Mare de Déu/inginocchiato davanti all'altare della sacratíssima madre di Dio (19); emperò no oblidant-me de continuamente reclamar aquella sacratíssima e misericorde Mare de Déu/ma non scordandomi di raccomandarmi continuamente a quella sagratíssima e misericordiosíssima madre d'Iddio (373).

santa mare Església.

La santa madre chiesa.

fe és creure lo que hom no veu ab los ulls corporals, e açò és tant oom toca en les coses de Déu, que simplement se deuen creure segons la santa mare Església creu/fede è credere quello che l'uom non vede con gli occhi corporali, e questo [è] tanto come tocca alle cose dell'onnipotente Iddio, che semplicemente credere si debbono secondo che la santa madre chiesa crede (210).

marí adj.

"Pertanyent o propi del mar".

Marino.

junc marí/giunchi marini (98).

maridar tr.

"Unir per matrimoni".

Maritare.

...com jo tinga una filla la qual desitje maridar honradament/...c'havendo una figliuola la quale desidero maritare honoratamente (310).

marinatge m.

"Professió i exercici de la navegació".

Marinaggio.

tots los mariners perderen lo tento del marinatge, que no sabien en quines mars eren/tutti gli marinari la via del marinaggio persero, che non sapevano in qual mare si fussero (296).

mariner m.

"Persona que treballa en un vaixell".

Marinaio/marinaro.

Los patrons e los mariners hagueren molt gran plaer de la venguda del Capità/Gli patroni e gli marinari hebbero gran piacere della venuta del capitano (163); Un mariner molt destre que hi havia en la nau.../Egli havea uno marinaio molto destro (100); Car en tal punt estic com lo treballat mariner/Et io, che sto in tal punto qual travagliato marinaro (6).

marit m.

"Home casat, respecte a la seva muller".

Marito, *

Com son marit adulteràs ab una cativa sua, en negun temps ho volgué descobrir per ço que no el difamàs/C'havendo suo marito usato carnalmente con una sua serva, in alcun tempo scoprire no l'volse per non l'infamare (308); ella li donà llibertat e marit/ella la maritò e la llibertà gli diede (309).

pendre marit.

Prendere/togliere/pigliare marito.

Has pres marit?/Hai preso marito? (254); après dos anys passats la filla del peixador pres marit prop de la ciutat aquella/dopo due anni passati, la figliuola del pescatore tolse marito presso alla città di Montuqatta (350); té en propòsit de pendre marit/ha in fantasia di pigliare marito (350).

marmessor m.

"Persona encarregada de complir la voluntat d'un testador".

Commissario.

pos marmessor meus, e del meu present testament executadors eleges, ço és la virtuosa e excellent Carmesina, princesa de l'Imperi grec e esposa mia/commissarii miei, e dil mio presente testament essecutori, pongo et eleggo la virtuosa et eccellente Carmesina, principessa dell'impero greco e sposa mia (469).

maror f.

"Agitació de la mar".

Mare gonfiato e superbo.

manà a Hipòlit que prengués les claus e prestament hi anàs, e per ço com feia gran maror, que tornàs prestament/comandò a Hipòlit que togliesse les claus i che subito gli andasse e, perché il mare era gonfiato e superbo, che presto ritornasse (296).

marquès m.

"Noble que en la jerarquia dels títols nobiliaris està entre el comte i el duc".

Marchese.

per ço, ducs, comtes e marquesses, e tots los altres súbdits fidelíssims meus.../E però, duci, marchesi, conti e tutti voialtri mei fidelíssimi sudditi... (17).

marquesat m.

"Títol o dignitat de marquès".

Marchionato*.**

aquell comdat tinguera jo en més gràcia e mercè que si m'hagués dats deu ducats o marquesats/mi tengo in maggior gratia e mercede quel contato che se mi havesti dato due marchionati o ducati (161).

màrrega f.

"Peça de vestit de tela basta, generalment de color fosc, usada especialment com a vestit de dol".

Bigello, gramaglia, bruna, gramaglia negra.

Visten-se tots de fort i negra màrrega/vestansi tutti di grosso e nero bigello (472); E féu fer crida per tota la ciutat que tots aquells qui volguessen portar dol de l'Emperador o de la Princesa o de Tirant, que anassen en certa casa que ell tenia consignada en la ciutat, que aquí los daren drap per a màrregues, així a hòmens com a dones. E dins espai d'un dia, tots los del palau e de la ciutat e tots los estrangers foren vestits de màrregues./E fece fare bando per tutta la città che tutti quelli che volessero portare bruna per l'imperatore, per la principessa e per Tirante andassero a una certa casa nella città, che egli aveva consignata, che quivi gli dariano panni per gramaglia, così a uomini come a donne. E fra spazio d'un giorno tutti quelli del palagio e della città e tutti gli forasteri furono vestiti di bruna (479). Tots los altres van vestits de màrregues de dol e de tristor/Tutti gli altri vanno vestiti di gramaglia negra di dolore e di tristezza (472).

marsapà m.

"Peça de pasta dolça composta principalment d'ametlles mòltes i sucre, cuita al forn".

Marzapane.

...on se donà meravelliosa col lació e real gast, així abundós, com se pertanyia a tal esposalici, de pasta real e marzapans e altres confits de molta estima/...dove si diede meravigliosa collatione e reale convito, così abundante come si apparteneva a tali sponsalitie di casa reale, marzapani et altri confetti di molta estima (452).

mart m."Mamífer carnívor de l'espècie *Mustela zibellina*".**Martoro** zebellino, martire** zebellino, martore** zibellino.**

martis zebellins/martori zebellini (85); Hipòlit pres una foradura de martis zebellins e emboicà-la-hi entom de la cama perquè fredor no hi entràs./Hippolito toise una fodra di martoro zebellino e gliela volse intorno alla gamba, acciò che freddo non gli entrasse (236); vestí's un manto de brocat forat de martis zebellins/vestissi un manto di brocato foderato de martori zebellini (84); una roba curta forada de martis zebellins/una robba corta, foderata di martori zebellini (262).

martell m.

"Part de l'atra, oposada al destal".

Martello.

ab lo martelli li donà tal colp en lo bacinet que tot lo torbà/col martello gli dette tal colpo nel bacinetto che tutto il conturbò (59).

màrtir m. (martre)

"Qui sofreix persecució o mort en defensa d'una doctrina".

Martire.

Aquells que morien sens que no es volien desdir, feien los procs de màrtirs d'armes/e quelli che morivano senza rendersi né mentirsi, gli facevano processi di martiri d'armi (60); jamés se volgué dar per vençut sinó que volgué morir martir d'armes/questo mai non si volse dare per vinto ma volse morire martir d'armi (73).

Express. **estimar més ésser martre que confessor.** "Preferir morir abans que cometre un acte indigne".

Estimare piú ésser martire che confessore.

en aquesta part **estimaria més ésser martre que confessor**/in quella parte **estimarei piú ésser martire che confessore** (117).

martiri m.

"Mort o turment greu patit per no renegar de la fe de Jesucrist".

Martirio.

jo veig la pèrdua de vostra altesa seria tanta que tot martiri ne passaria e més cruel que no donaren a negú dels apòstols/yo vedo la perdita dell'altrezza vostra seria tanta che ogni martirio ne patirei, e piú crudele che ad alcuno degli santi apostoli non fu dato (262).

martre v. màrtir**mas conj.**

"Però" (conjunció adversativa).

Ma.

ma com véu la voluntat del Comte.../ma, vedendo la volontà del conte... (27).

mas m.

"Casa de camp on habiten els conradors d'una finca rústica, i aquesta mateixa finca".

Casa.

e cascun d'aquests que tendrien focs, masos o alqueries, tots fossen haguts per francs e liberts/e ciascun di questi che luoghi, case, o possessioni con casa o torre fuori havesse, fussero tenute per franche, esente e libere (334).

mascle adj.

"Propi de l'individu que té el poder de la fecundació".

Maschio.

De continent que naix algun infant mascle, lo manifesten a la Senyoria/Et incontinent che gli nasce alcun fanciullo maschio, alla signoria il manifestano (239).

massa adv.

"Més del que cal".

Troppo.

La novena és que no sien massa parlars ni atrevits en mal parlar./la nona è che non siano troppo parlatori et ardití in mal parlare (221).

2. Vocabulari català-italià

massa f.

"Pasta consistent i homogènia", usat ací fig.

Massa.

façam de tot una massa a semblança e factura vostra e del virtúos Tirant/facciamo di tutte una massa a similitudine e fattura vostra e del famoso Tirante (127).

massís adj.

"Que presenta una massa compacta".

Massiccio/massizzo.

oints d'or massís/collari d'oro massioci (71b); la clau del cruer era d'or massís/la chiave della croce del mezzo era d'oro massizza (485).

mat m.

sus i mat. "Jugada del joc d'escacs".

v. sus

Scaccomatto.

matalaf m.

"Estoig de tela, omplit de palla, plomes, etc., que serveix per dormir-hi al damunt".

Matarazzo/materazzo/materazo.

en cascun lit hi havia còceres e matalafs, e los papallons eran de brocat verd/in ciascuno letto erano coperte e matarazzi, e gli padigioni che gli erano sopra di brocato verde (68); Pres tots los matalafs que trobà dins la nau, entodà los castells e los costats de la nau, e com les bombardes tiraven daven damunt los matalafs e no podien fer mai ni dan a la nau/tole tots li matarazzi chi al trovò nella nave e ne armò e copere il castello e le sponde della nave, e quando le bombardes tiravano, davano negli matarazzi e male né danno alla nave far non poteano (100).

matança f.

"Acció de matar moltes persones o animals".

Occisione.

prengueren los enmig, e allí feren molt gran matança e molts que n'apresonaren/et in mezzo gli tolsero, e li feciono grandissima occisione e molts que ne appreggionaron (288).

matar tr., refl.

"Llevar la vida".

Amazzare/ammazzare, occidere/uccidere, uccisione; amazzarsi, uccidersi, occidere.

mataran lo rei Cale ben Cale/amazzorno il loro re Cale-aben-Cale (23); per ell ésser tan virtúos cavalier alçaren-lo rei e combaté's oos per oos ab lo rei moro e venoé'l e matà l dins lo camp/per ésser egli cavaliere tanto virtúos lo constituimo re e combattete a corpo a corpo col re moro, e lo vinse et ammazzà llo dentro al campo (38); e pregà'ls lo rei d'Egipte que deixassen tots los altres e no curassen sinó de matar a Tirant/ll re dell'Egipte gli pregò che lasciassero tutti gli altri e non curassero se non di occidere Tirante (157); ... car he dubte que si lo traïdor de Tirant ho sabia no em fes matar /... chio dubito che il traditore di Tirante non mi facesse uccidere se lo sapesse (215); ... cansats de matar/stanchi dalla uccisione (157); Car si les oreilles sues oïen res qui fos en ofensa vostra, se mataria ab tot lo món/Chè, se le orecchie sue udissero dire cosa che fusse in ofensa vostra, se amazzaria con tutto il mondo (226); per donar fi a llurs penes se mataran/per dar fine alle penes loro, se ucciderò (315); deïberà de matar-se ella mateixa cautelosament ab metzines/cautelosamente con materiali di occidere se stessa delibero (416).

matelx adj.

"Precisament això".

Medesimo/miedesimo/medemo, stesso/istesso.

si fas res contra ma voluntat, tu seràs fet un matelx reprenedor e actor del nostre crim/se farai nulla contro la volontà mia, tu sarai fatto un medesimo reprenditore et attore del nostro peccato (279); ... tots los guarniments de les bèsties d'aquella mateixa color/... le loro cavalcature guarnite di quel medesimo colore (42); del vostre regne mateix/del medemo regno vostro (85); lo cobertor era d'aquell matelx brocat/il copertonio era di quel medemo brocato (110); per saviesa conueia hom Déu e a si matelx per quella l'huomo Iddio, se istesso... conosco (328); que creme a mi mateixa/che abbruggi me stessa (236); no hi deu trametre a negú, sinó ell matelx hi deu anar/non si dee mandar altri ma andari egli istesso (34).

aix mateix. "Igualment, també".

Similmente.

Aix matelx pensà per què s'havia més les mans davant la cara./E similmente pensò perché le mani dinanzi al volto posto si aveva. (292).

tal mateix. "Igualmente".

Similmente.

Gloria és una claredat, e tal matelx és fama/Gloria è una chiantà e similmente fama (195).

matèria f.

"Assumpte de què es parla".

Materia.

... seria necessari per parlar de semblant matèria de la Trinitat, qui és tan alta que heveu mester molt que aloeu l'enteniment/... seria di bisogno per parlare di simile materia della Trinità, la quale è tanto alta che haveti molto di misterio a levare l'intelletto (327).

material adj., m.

1 adj. "Pertanyent o relatiu a la matèria".

Materiale.

així com la llum material naix del sol, així la fe proceex de Jesucrist/così come il lume materiale nasce del sole, così la fede procede da Gesù Christo (403).

2 m. "Cadascuna de les matèries que s'empren per a fabricar o elaborar alguna cosa".

Materiale.

E tot son mal ficament està compost de materiale de sola esperança/E tutto il suo male fittamente è composto di materiale di sola speranza (241).

matí* m.

"Espai de temps comprès entre la primera claror del sol i el migdia".

Mattina, mattino, domatina/domattina.

¿E no sabeu vós que après de l'aspre e fred matí ve lo bell sol?/E non sapeti voi che, dopoi l'aspro e freddo matino, viene il bel sole? (288); Per lo matí ella se llevà tota malaia del ventar que havia fet/La matina ella si levò tutta inferma el veggiare che fatto aveva. (216); al matí ponia entrar segurament/... potendo domatina entrare sicuramente (98); de matí la sua excusada vista fer-se porà/domatina la sua excusada vista fare si potrà (292).

de matí. "A les primeres hores del matí".

Mattina.

al dia assignat, ço és, lo dilluns de matí/al di assignato, cioè al luni matina (236).

de bon matí. "Molt de matí".

La mattina per tempo.

de bon matí ans del dia ell se llevà fengint a sos companyons que anava per escampar aigua/la matina per tempo, anzi giorno si levò, fingendo agli compagni suoi che andava per far alcun suo bisogno corporale (410).

gran matí. "Molt de matí".

La mattina a buon'ora.

E gran matí ella partiren e tingueren son camí/La matina a buon'ora ell si partimo e tennero la sua via (100).

2. Vocabulari català-italià

matinada f.

"Dormida feta a les hores matinals en què normalment cal estar despert".

Mattina.

los somnis que en la matinada se fan, molts n'ixen verdeders/gli sogni che nella matina si fanno, molte volte veri riescono (262).

matines m.pl.

"Oracions que es solen resar a mitjanit o a primera hora del matí".

Mattutino.

E no dix més, sinó que oi tocar a matines e dix.../E non disse più, ma, udendo suonare matutino, disse... (216).

matrimoni m.

"Unió legítima d'un home i una dona".

Matrimonio.

per lleal matrimoni desigen ab vós ésser ajustats/per leale matrimonio desiderano essere con voi congiunti (127).

matutí adj.

"Matinal, del matí".

Mattutino.

los teus ulls, qui parien dues esteles matutines/gli occhi tuoi, che pareano due stelle matutine (322).

medecina f.

1."Remei, substància aplicada a guarir malalties".

Medicina.

com estant ell malat deguéis pendre per medecina un abeuratge a ell aparellat per Felip/ché, essendo amalato e dovendo prendere per buona medicina un beveraggio a llui aparellat per Filippo (143).

2."Art i ciència de guarir o alleujar les malalties".

Medicina.

l'entenment d'aquests sena convenient cosa saber de medecina/la fantasia di questi saria conveniente cosa a saper di medicina (328).

medià m.

"Nadiu o propi de la Mèdia".

Mediano.

aquella virtuosa Semiramis, reina dels assirians, no solament regia, ans vencia los medians, e edeficà Babilonia/quella virtuosa Semiramis, reina degli essiriani, che non solamente reggeva, anzi vinceva gli mediani, e cinse di nuovi muni Babilonia (309).

meltat f. (mitat)

1."Cadascuna de les dues parts iguals en què és dividit un tot".

Metà/metà/mità/motà, mezzo (adj.).

E féu-se fer uns gossats, la metat d'or, l'altra d'argent/e si fece fare un corsaletto, la metà d'oro e la metà d'argento (155); la metat era coberta e l'altra cosa/la metà era aperta e l'altra chiusa (262); ... lo qual anell era fet ab tal artificio, que es deparia pel mig restat cascuna part anell sancor, e ab la metat de les armes de cascú, com era ajustat, se mostraven totes les armes/... quale era con tal magistero fabricato che si dipartiva pel mezzo, restando ciascuna delle parti, con la metà dell'armi loro, integro anello, e, quando erano aggiunte insieme, tutte le armi compiutamente in quello si vedevano (2); en ciascun carrer la metat de les cases traguessen llums a les finestres fins a mitja nit/in cascheduna strada la metà delle case mettessero fuora lumi dalle finestre fino a mezzanotte (124); la metat d'or e mig d'acer/mezzo d'oro e mezzo d'acciaio (71b).

2."Loc equidistant dels dos extrems d'un objecte".

Metà.

entraren e pengueren fins a la metat del pont/entromo e fina alla metà del ponte presero (5).

mel f.

"Substància dolça produïda per les abelles".

Mèle.

lo rei Escariano havia manat que...fos pres e lligat e tot nuu fos posat en lo costell untat de mel/il re Scariano aveva comandato che...preso, legato e tutto ignudo, onto di mèle, in berlina posto fusse (310).

melic m.

"Llombriçol".

Umbilico/ombilico.

exia-li per lo melic un raig de vi vermell molt fi e especial/uscivali per l'umbilico una spilla di vino vermiglio, buono e delicatissimo (55); Si és vescomte, ab espasa de turc lo cap fins al melic lo veja jo en un colp partir/se è vescomte, con spada di turco dal capo fino a l'ombilico lo veda in un colpo dividere (262).

melodia f.

"Successió de sons musicals".

Melodia.

los oïnts estaven quasi alienats d'oir semblant melodia/gli uditori, udendo siml melodia, facevano stare quasi alienati (54).

melodiós adj.

"Que té melodia".

Pieno di melodia.

Adulen los animals, cessen los cants melodiosos dels ocells/Ullulino gli animali, cassinò gli canti pieni di melodia degli uccelli (472).

membre m.

1."Cadascuna de les extremitats articulades al tronc del cos de l'home".

Membro.

e tots aquells que seran afollats de qualsevulla de sos membres/e tutti quelli che seranno storpiati di alcuno delle sue membra (27).

2.fig."Part o constituemt d'un tot".

Membro.

llevari-li primer lo bacinèl, per ço com és lo pus principal membre del cavaller/...levarli prima il bacinetto, perciò che egli è il più principal membro nel cavaliere (35).

memorable adj.

"Que mereix ésser recordat".

Memorable.

Més fon cordial e memorable l'amor que Artemisa, reina, haqué a Menàculo, marit seu/Più fu cordiale e memorable l'amore che Artemisa reina a Mausoleo suo marito portò (309).

2. Vocabulari català-italià

memòria f.

"Recordança".

Memoria, recordatione.

Com evident experiència mostra, la debilitat de la nostra memòria. /Mostrando la evidente e manifesta esperienza la debolezza della memoria nostra... (Prol.); per totes les corts dels grans senyors és feta memòria de la vostra grandíssima virtut/per tutte le corti degli gran signori della grandissima virtù vostra è fatto memoria (240). Mereixedors són d'honor, glòria, fama e continua memòria los hòmens virtuosos/gli huomini virtuosi non solamente di honore, di gloria e di fama degni sono, ma continua o ottima recordatione meritano (Prol.)

reudir a memòria. "Fer recordar".

Redurre/ridurre a memoria.

Reduint-vos a memòria, senyora, lo que ara m'havet dit.../Reducendomi a memoria, signora, quello che hora mi haveti detto... (265); jo us demane en gràcia...que si jo fallia en alguna cosa, mi ho vullut reudir a memòria/io vi addimando, di gràtia...che se per obivione io fallissi in cosa alcuna, mi la vogliate ridurre a memoria (40)

mena f.

"Cadascun dels prismes que per a defensa s'alçaven al cim d'un mur o d'una torre, deixant entre cada dos un espai per on es podia guaitar i hostilitzar l'enemic".

Merlo.

E com los eren prop, llançaven-los des de les menes del castell avall/E quando presso gli erano, degli merli del castello a basso gli gittavano (315).

mena f.

"Lloc d'on s'extreu un mineral".

Miniera.

A quest rei Escariano era molt ric de tresor, per tant com se'n collia molt en sa terra, per algunes menes que s'hi troben/Questo re Scariano era ricchissimo di thesoro, però che molto nella sua terra se ne accoglie, per alcune miniere che se gli trovano (409)

menaça f.

"Amenaça".

Minaccia.

jo no m'esparte pas de les tues menaças, perquè aci tu no em pots fer sobres/yo no mi pavento per le tue minacce, perché qui non mi pòi far violentia (34).

menaçar tr.

"Amenaçar".

Minacciare.

verponya d'una part, e temor de l'altra, me retenen menaçari-me d'infàma/vergogna da una parte e dall'altra timore, d'infama minacciandomi, mi ritengono (275).

menar* tr.

1. "Dirigir un assumpte".

Agire, agitare (e).

Vista una qüestió que es mena entre l'excel lent e molt cara muller nostra, l'Emperadriu, d'una part, e l'exceisa, molt amada filla nostra, la Princesa.../Vista una questione che s'è agita fra la excoelente e charissima moglie nostra, l'imperatrice, da una parte, e l'exceisa e molto amata figliuola nostra, la principessa... (186). Una causa que es mena injusta e s'hi dona sentència falsa, preet és revocada./Una causa che si agita ingiusta, e che si dia sententia falsa, preet è rvocata (180).

2. menar les mans. "Lluitar, batallar".

Menare le mani.

casó feia son poder de menar les mans lo millor que podia/ciascuno si sforzava di menare le mani al meglio che poteva (189).

menaxaut m.

"Persona que dirigeix un grup de soldats".

Manescalco/maniscalco.

per pres e manaments del Gran Conestable e dels menaxauts del camp/per prieghi e comandamenti del gran contestabile e degli manescalchi del campo (131); Saladria, filla del duc de Pera, tenia l'ofici de menaxaut/Saladria, figliuola del duca di Pera, aveva l'officio di maniscalco (155).

mencló f.

"Esment expressat d'una persona o cosa", en la loc. fer mencló.

Fare mentionei, fare computo, fare commemoratione.

eren, entre morts e presos, cinc milia cavallers d'esperons daurats, sens los altres de què no se'n faia mencló/erano, fra morti e presi, cinquemila cavallieri da speron d'oro, senza gli altri dei quali mentio non si faceva (289); fa més mencló d'aquell sol que de tots los altres/facea piu computa di quel solo che di tutti gli altri (256);... aquell valentíssim cavaller Tirant lo Blanc, del qual fa especial commemoració lo present libre, per ço d'aquell, e de les seues grandíssimes virtuts e cavalleries, se fa singular e expressa mencló individual, segons reciten les següents històries./Et essendo stato Tirante il Bianco, fra gli altri insigni cavallieri, di gloriosa memoria, di quello e delle sue gradissime virtù e cavalerie si fa singular e expressa commemoratione, secondo che la seguente historia recita (Prol.).

menclonar tr.

"Fer mencló".

Dire, parlare, recitare, narrare.

segons dessús es ja menclonat/secondo che di sopra è detto (350); mas a mi par, segons menclones, que més estima fas de la glòria mundanal que de l'espiritual/Ma a me pare, secondo che parli, che piu estima fai della mondana gloria che della spirituale (353); demesiada cosa serà menclonar com l'altesa vostra tinga tanta habituació de virtuts/superflua cosa seria recitare come l'altessa vostra habbia tanta habituacione di virtù (278); la molta bellea que de vós ha oida menclonar/l'infinita beltà che di voi ha udito narrare (415).

menclonat adj.

"Esmentat, citat abans".

Nominato.

...creent jo sens dubitació alguna que ell elegirà la part per vós menclonada/...credendo io senza dubbio veruno che egli eleggerà la parte per voi nominata (428).

damunt/dessús menclonat.

Detto di sopra, sopradetto.

qualsevolgués cavaller o cavallers o gentilhòmens que volguessen junyir o fer armes ja dessús menclonades havien de venir la vespra d'aquell dia/ciascuno cavaliere, e cavaliere o gentilhomin che volesseno giostrare e combattere con l'armi detto di sopra dovea venire il giorno antecedente al giorno determinato (52); per lo nostre consell és estat fet deliber segons la forma dessús menclonada/peni nostro consilio è stata fatta deliberatione (la quale gli recitò nella forma che sopra è detta) (445); aturà en la ciutat damunt menclonada/nella città sopradetta s'affermò (462).

mendicar tr.

"Demandar almoina".

Mendicare.

No em resta sinó que vaja mendicant per lo món deseparat de tot bé/piu non mi resta se non ch'io vada, privo d'ogni bene, per il mondo mendicando (141)

2. Vocabulari català-italià

menelg *m.*

1. "Assumpté, menester".

Negocio, practica, usanza.

E per ço com est de poca edat, e lo saber no l'acompanya en tal menelg, dar-t'ho a sentir pus clarament/E perché sei di poca età, e che il saper non ti accompagna in tal negocio, pù chiaramente a sentir te la darò (184); per què, dubtosa de tal menelg te prec me vullés dir qui és aquell qui t'ha fet tant allenegar de dir-me lo que m'has dit/per che, dubbiosa di tal practica, ti prego mi vogli dire chi è quello che te ha fatto tanto incorrere de dirmi quello che me ha ditto (255); E jo, qui no só costumada de tal menelg.../Et io do tale usanza non ho per practica (258).

2. fig. "Parlar".

Minaccia.

Lo menelg de vostra llengua/Le minaccia di vostra lingua (148).

menejar *tr., refl.*

"Remenar, moure d'un costat a l'altre".

Moversi, maneggiare, maneggiare et conciare; moversi.

una fadrina que dins lo castell era, qui pastava farina, senti menejar los bacins e fer remor/una giovane, che nel castello era e faceva pasta, senti gli baccini moversi e fare romore (339); lo darrer ofici que els mostren és carissers, perquè s'aveen a esquarterar la carn e no hagen temor de menejar la sang/ultimo mestere che gli insegnano è beccao, perché sappia squartare le carne e non habbia timore di maneggiare il sangue (239); E al menejar que el faien, Tirant s'esmortí tres voites/Et al maneggiare et al conciare che facevano Tirante tre volte si stramortí (236); la forradura dins era de setí carmesi, tots brodatz d'orfebrenia ab molts batents que penjaven, e com gens de vent feia tots se menejaven /erano foderati dentro di ostanino carmesino tutto recamato d'oro battuto con infiniti tremolanti e pendenti li quali, quando spirava un poco di vento, tutti si movevano (68).

menescal *m.*

"Facultatiu que té per professió curar les malalties de les bèsties".

Marescalco.

mostrà lo seu cavall al Soldà e als menescalcs perquè el guarissen/mostrò il suo cavallo al Soldano et agli marescalchi, accò che il guarissero (149).

menestral *m.*

"Qui professa un ofici o art mecànic".

Artigiano, artefice.

Après iqueren tots los menestrals molt ben vestits e abiliats/poi tutti gli artigiani molto ben in ordine e ben vestiti (109); Après venien tots los menestrals, cascun ofici ab sa llurea que feta havien/dapoi venivano tutti gli artefici, secondo l'arte con la sua levrea che fatta havevano (41); Après dels menestrals venien moltes maneres d'entramesos /Appresso li artefici venivano varie maniere di giuochi et intramesi (42).

menistre v. ministre

menjador *adj., m.*

"Persona que menja".

Mangiatore; bocca.

és molt gran menjador /è molto grande mangiatore (149); E per ço vull ordenar de ton delitós viure ab tres-cents menjadors ordinàriament en la posada/E per questo voglio oedinare che 'l tuo delitoso vivere con trecento bocche ordinariamente sia nel tuo alloggiamento (264).

menjar *tr., m.*

1. tr. "Prendre aliments sòlids".

Mangiare.

al dinar menja bé e dona'l plaer/al dinare mangia bene e dati piacere (10).

2. m. "Aliment".

Mangiare, cibo.

menjar de gallines/mangiare da galline (133); après que hagué eixvernat en Càpua ab menjars delicats/e poi che si fu invernat a Capua, e con mangiare delicati cibi (143).

menor *adj.*

"Més petit".

Minore/minore.

si negun altre rei o emperador en lo menor cabell del meu cap contra ma voluntat me tocàs, jo el ne fera penedir/se niuno altro rei o imperatore nello menor capello ch'io habbi in capo, contro ma voluntà, mi toccasse, ne lo farei pentire (27); En aquell cas jo seré dita justa remuneració menor que el treball/Et in quel caso io sarò detta giusta remunerazione minore che la fatica (214); Aquest rei era lo de la menor India, qui tant havia bravejat/E questo era il re della minora India, che tanto havea bravato (335).

menoreta *f.*

"Monja de l'orde de sant Francisc".

Minoretta*.**

me posí en lo monestir de les devotes menoretas/nel monasterio delle divote minorette mi posui (431).

mentidor *adj.*

"Que diu mentides".

Bugiardo.

que no sien mentider ni maldients/che non siano bugiardi e maldicenti (221).

mentir *intr.*

"Dir mentides".

Mentire.

E Déu és veritat que mentir no pot/E Dio è verità che mentir non può (210).

mentre *conj.*

"En el mateix moment que".

Mentre.

...investí una nau, e mentre ells combatien, apegà l'altra nau/En tal manera ho feren les onze naus ab les dos galeres/...investì una nave, e l'altra nave arrivò mentre gli combatteva. (164).

2. Vocabulari català-italià

menut *adj.*

1. "De poc volum".

Minuto.

seran tallats a peces menudes/taglieranno a pezzi minuti (23).

2. **diners menuts.** "Monedes petites, de poc valor".

Danari menuti.

E Tirant li donà set dobles e tres reals e mig e diners menuts e una espasa e una cistella de préssecs/E Tirante gli diede sette doppie e tre reali e mezzo e danari menuti et una spada et una cistella di persiche (313).

menys *adv.,adj.*

"Més poc".

Meno, da meno, manco; minore, manco.

poc més o menys/poco più o meno (106); essent menys que pedres o arbres/essendo da meno che le pietre e gli arbori (20); Lo desig meu no consent a capità virtuos desorde de paraules ne menys dar guiatge de ço que no cal/Il desiderio mio non consente ch'io disordini di parole a capitano virtuoso né manco dare saivocondotto di questo che non bisogna (160); E a tan fallides esperances, seguint lo costum de les altres, deuen fer menys ma benvolencia/Et a tante mancate speranze, gli costumi delle altre la mia benevolentia fare menys doveriano (324); no vull altra menys pena sinó que em façau llançar dins mar ab una mola al col'io non voglio altra minor pena se non che mi faciete gettar in mare con una mola al collo (98); tenia verdadera creença que lo seu amor no fos menys envers mi que causa neguna bastàs a voler-me auxi enutjar'io credevo che il suo amore non fusse meno verso di me e che causa alcuna non fusse sufficiente che così molestare me volesse (431); eren la menys noble gent del món/erano gli manco nobili del mondo (408).

venir a menys. "Faltar, deixar de complir".

Venire al meno, venire a meno, venire meno.

venir a menys de la promesa/della promessa venire al meno (113); Jo veig venir la nostra gent a menys /lo veggio venire la nostra gente a meno (157); vinquen a menys de llur promesa/vinghino meno della promessa loro (161).

no ésser menys. "No poder fer altra cosa".

Non essere possibile, non essere con di meno.

Los moros no és menys que a l'hora de migjorn no davallen adí a beure/non è possibile che all'ora del mezzogiorno gli mori non discendino qui a bere (133); si lo moro li banya solament lo peu e portà la calça ab la sabata brodada, no serà menys de la sua boca no surta alguna paraula. /se 'l moro gli bagna solamente la gamba col piede dove portà la calça con la scarpa ricamata, non sarà non di meno che della sua bocca non esca alcuna parola... (202).

menyscabar *intr.*

"Sofrir detriment o reducció".

Diminuire, mancare o diminuire, dispregiare.

no menyscabarà amor en mi/non diminuirà l'amore che io ti porto (180); menyscabàs de sa honor/del suo honore mancasse o diminuisse (146); ... e lo llinatge de mos fills menyscabat... e che la progenie de' miei figliuoli dispreziata fusse (310).

menyscabat *adj.*

a hora menyscabada. "En mala hora, en hora malastruga". v. hora

Ad hora indisposta e sospetta.

menyscapte *m.*

"Acció i efecte de menyscabar".

Diminutione, mancamento, dispregio, mancamento ingiusto.

com l'ànima és del cos s'ixida, lo cos resta en gran menyscapte/quando l'anima è del corpo uscita, il corpo resta in grande diminutione (181); Lo menyscapte gran que en mi era.../il mancamento grande che in me era... (161); Il feu conèixer lo gran defect que volia fer e menyscapte en l'honor de cavallera e en dan seu'l gran mancamento che fare voleva et il dispregio dell'honor de cavallera in suo danno conoçere gli fece (317); dubte he no vingau en major error en reparar vostres errades en coneuença dels bons, e portar a mi a estendre la mia gonella damunt vostre menyscapte/dubbio ho che non cadiate in maggior errore per reparare agli vostri errori in conoscenza de' beni, e condurmi a stendere la veste della mia pura fede a compire gli vostri mancamenti ingiusti (146).

menysplaent *adj.*

"Poc plasant".

Men piacevole.

Encara la mia mà dubtava pendre lo paper, lo qual creia no ab maestria, la ploma escrivint ab paraules d'amistat ni menysplaent.../La mia mano dubitava anchora di prendere la carta, la qual non credo con magistero la penna scriver con parole d'amicitia e men piacevole... (246).

menysprear *tr.*

"Estimar en menys del que val".

Disprezzare/dispregiare, apprezzare, manco stimare.

Menysprear matrimonis de grans reis/Disprezzando matrimonio de gran re (209); a vosaltres serà castic e als altres gloriós exemple, e serà netejada aquesta ciutat de tota maleïa, pux auxi haveu menyspreada l'honor vostra/a voi sarà punitione et agli altri glorioso essemplio, e sarà mondata questa città de ogni malitia, poiché così l'honor vostro dispregiato haveu (352); Lo gran Alexandre, jatsesia jove e molt poderós senyor, menyspreà un acusador ab molt gran e bona fama/Il grande Alessandro, benché fusse giovane e molto potente signore, non apprezzava uno accusatore e con molto grande e buona fama (143); Aquestes paraules no só per vanagloria ne per menysprear la corona real.../Queste parole non sono per vanagloria né per manco stimare la real corona... (13).

menyspreat *adj.*

"Poc estimat".

Manco apprezzato.

haveu pres hàbit menyspreat de superbo e mal parier/havete preso habit manco apprezzat di superbo e mal parlare (134).

menyspreu *m.*

"Acte de menysprear".

Dispregio.

caigué miserablement en tan impropèrós abatiment, que enderocat de l'honor sua fon gital en menyspreu/miserabilmente in tanto impropèroso cadimento divenne che, roïnato dil suo honore, in gran dispregio cadde (356).

menysvaler *m.*

"Poc valor".

Mancovalore.

cascon escut té son nom: l'u se nomena Valor, l'altre Amor, l'altre Honor e lo quart se nomena Menysvaler/ciascuno scudo ha il suo nome: l'uno si nomina Valore, l'altro Amore, il terzo Honore et il quarto Mancovalore (71a).

meravella *f.*

loc.adv. a meravella. "Difficilment".

A maraviglia".

e aparellaren-se tals uns ab altres, que a maravella se trobava un bou ni un camell qui sa fos/e si acconciomo in tal modo, un qua e l'altre là e l'uno contro l'altre, che a maraviglia un bou o un camello che sano fusse stato si trovava (340).

meravellós adj.

"Que colpeix d'admiració".

Meraviglioso/maraviglioso.Passaren tots en una gran sala molt meravellosa/Passarono tutti in una gran sala e molto maravigliosa (119); ab abtes se donaven de meravellosa colpe/con azze di maravigliosa colpi si davano (222).**meravellosament adv.**

"D'una manera meravellosa".

Maravigliosamente.Com aquells veren tanta gien darmes acostar, hagueren dubte no fos lo Capitá, senyalaren en aquella part, e soccorregueren-lo molt meravellosament/Quando quelli tanta gente d'arme videro appropinquare, hebbero dubbio che non fusse il capitano, et in quella parte s'accostarono, e molto maravigliosamente il soccorsero (349).**mercader m.**

"Qui tracta o comercia amb matèries vendibles".

Mercante, mercatante.E tots foren trets de captivitat per lo governador, qui els féu comprar a mercaders, que ell gens no s'hi mostrava/E tutti di servitù liberati furono per il governatore, che gli feceo comprare a mercanti, d'egli nulla non si mostrava (321); no anà a la posada de Tirant, sinó d'un mercader/allo alloggio di Tirante non andò, ma da un mercante (264).**mercaderia f.**

1."Acte de mercadejar, de comerciar".

Mercantantia.era en extrem rica perquè era port de mar e cap de mercaderia/era in extremo ricca per esser porto di mare e capo di mercantia (126).

2."Cosa vendible".

Mercantantia.se traen més mercaderias que de ciutat que en lo món sia/si cavano più mercantantie che de città che in tutto il mondo sia (330).**mercat m.**

1."Loc on es venen mercaderies".

Mercato.Com tots se foren dinats anaren al gran mercat/quando tutti hebbero finito, al gran mercato andomo (282).2. **fer bon mercat.** "Treure bon profit".**Fare buon mercato.**pujant un escaió coneix quals són bons o mals, e sap de quals deu hom fer bon mercat/ascendendo un grado, quali sono buoni o tristi conosco, e sa di quelli che dee l'uomo fare buon mercato (154).**mercé f.**

1."Acte de benevolença envers algú".

Mercé/mercede.en gràcia e mercé vos demane que em perdoneu/in gratia e mercé vi dimando che mi perdoniate (14). Callau, donzella, per mercé/Tacete, donzella, per mercede (229).**ésser mercé** (d'algú). "Ésser la seva bona voluntat, venir-li de grat".**Volere, degnarsi/dignarsi, degnarsi per sua gratia, vivere in piacere.**Totes aquelles dones d'honor se llevaren e suplicaren a la Comtessa que fos de sa mercé que donàs espai a la sua dolor/Tutte quelle matrone si levorno e supplicorno di gratia alla contessa che volésse dar spatio al dolor suo (3); li suplicà que fos de sa mercé li volgués perdonar/la suplicò che si degnasse di volergli perdonare (438); suplicaren-lo que fos de sa mercé los donàs tres dies d'espai/supplicarono che si dignasse di concedergli tre giorni di spatio (446); li suplicà que fos de sa mercé li volgués donar les claus de la torre/supplicandolo... che per sua gratia si degnasse dargli le chiavi della torre (14). Senyora, jo us suplic que sia de vostra mercé que no ploreu ni vullau fatigar la vostra virtuosa persona per mi/Signora, io vi suplico che vivate in piacere, e non pianete né vogliate affaticare la vostra virtuosa persona (22).**de mercé.** "Graciosament".**Di mercede.**Demene us de mercé, agenollada als vostres peus... vullau après de la rebuda llibertat, molt prest venir a liberar la mia perillosa vida/Di mercede vi addimando, inginocchiata agli vostri piedi... che vogliati, dopo che havereti ricevuto llibertà, molto presto venire a liberare la mia pericolosa vita (461).

2. "Misericòrdia"

Mercé/mercede, misericordia, clementia, pietà e mercede, misericordia e perdono.que morís sens neguna mercé/morisse senza mercé alcuna (25); matar-lo sens mercé neguna/senza mercede alcuna l'occideria (241); deu foradar e aconseguir a tots aquells qui mal volen fer a la cristiandat ni a l'Església, no havent-los pietat ni mercé alcuna/dée l'ovare e perseguir tutti quelli che la christianità e la chiesa vogliono offendere, senza pietat e mercé alcuna (35); si lo cavaller ha pietat ni mercé al qui mereix la mort... danna la sua ànima/se il cavaliere... usa pietat e mercedia a quelli che meritan la morte, danna l'anima sua (35); ...exemptant-ne tots aquells qui ab frau e engan amèn, que sien exempts de torbar en vós mercé... escotuantdone tutti quelli e quelle che con fraude et inganni amano, che siano escluse di trovare in voi pietà e mercedia (55); in per lo món vagabond, andant tostemps mercé/andarò per il mondo vagabondo, sempre misericordia e perdono gridando (369).**pendre a mercé.** "Perdonar la vida a un presoner".**Prendere a mercé e a pregione, perdonare.**feien tan gran destrucció d'ells que era cosa d'espant, que no preniem nengú a mercé... con tanta gran destruccione di loro ch'era cosa di spavento, perché non prendevaro niuno a mercé né a pregione (12); no preniam negú a mercé/non perdoniamo ad alcuno (25).**venir a sa mercé.** "Presentar-se demanat mercé".**Redursi alla sua mercede.**deu ésser humil e perdonar liberalment an aquells qui hauran damnificat, puix vinguen a sa mercé/debbe esser humile e perdonar liberalmente a quelli da' quali ha havuto danno, purché si reducano alla sua mercede (33).3. **vostra mercé.** "Títol de tractament".**Vostra mercede.**partes-me de vostra mercé per anar dretament lla on és mon senyor/lo mi parto dalla vostra mercede per andare rettamente là dove è il mio signore (302).4. **Refrany.** qui mercé no ha, mercé no deu trobar.**Chi mercé non ha, mercé non dee trovare.**diré aixú com dolor vol que diga: "Qui mercé no ha, mercé no deu trobar" /lo dirò così come il dolore vuole ch'io dica: "Chi mercé non ha, mercé non dee trovare" (208).**merelxedor adj.**

"Que mereix".

Meritevole, degno....la mia perillosa vida, la qual ab un sol tardar porieu de certa mort fer merelxedor... la mia pericolosa vita, la quale con un sol tardare potreti di certa morte fare meritevole (461); ...lo vostre cap, merelxedor d'imperial corona/... il capo, degnò d'imperiale corona (461).**ésser merelxedor.****Meritare, essere degno, esser degno e meritare, parere degno, °.**...segons tals senyors gran merelxedor... secondo che meritavano tali signori (26); era merelxedor/egli era degno (11); Merelxedor és, doncs, lo virtuos e valent cavaller d'honor e glorià/Onde lo virtuos e valente cavaliere di honore e di gloria è degno (Prol.); verdaderament est merelxedor de molt de bé i honor/veramente sei degno e merit gran bene et honori (322); com fon prop d'ell descavalcat, e tots los altres ab ell... fent-li l'honor que merelxedor era/quando gli fu presso, dismontò da cavallo... rendendogli quel debito honore di cui pareva degno (39); vós no sou amat segons sou merelxedor/non seti amato secondo gli meriti vostri (266).

2. Vocabulari català-italià

meréixer *tr., m.*

1. tr. "Esser digne d'una cosa".

Meritare.

ha fet morir los llurs ambaixadors, sens que no ho meréixer/ha fatto amazzare li loro ambasciatori senza che lo meritassero (23).

2. m. "Mèrit".

Meritare, merito.

jo só content per lo molt meréixer vostre/so contento... per il molto meritar vostro (18); li volia fer aquesta honor per lo seu gran meréixer/gli volia fare questo honore per gli meriti suoi (27).

mèrit *m.*

"Allò que fa digne de recompensa".

Merito, opra.

en senyal del darrer mèrit e de complida alegria/in segnale di l'ultimo merito e di compiuta letitia (208); los mèrits teus molt ho meritan/opere tue il meritano (124).

mèritament *adv.*

"Merescudament".

Meritamente

per doble ocasió meritament se doten los altres cavallers que en culpa vostra no participen/per doppia cagione gli altri cavallieri, che della colpa vostra non son participi, meritamente si dogliono (290).

meritar *tr.*

"Meréixer".

Meritare, dovere.

E per tal que breument e molt presta hages la punició que la tua persona merita.../E l'acció que brevemente e molto presto habbi la punitione che la tua scelerata persona merita... (358); Car aquest rei és molt culpable de tres pecats mortals, e per qualsevulla d'aquells merita perdre la vida./Ché questo re è molto colpevole di tre peccati mortali, e per qualsivoglia di quelli deu perdere la vita meritamente (319).

meritori *adj.*

"Que constitueix un mèrit".

Meritorio.

lo meu crim...és crim meritori/Il mio peccato...è peccato meritorio (154).

més *adv.*

1. Usat abs. davant d'un verb.

Più, piú altro, maggiore.

No vull més ab tu contendre de paraules, perquè conegues quanta és la mia paciència e humilitat./Io non voglio più contendere con te di parole, perché conosci quanta è la mia patientia et humilità (218). Has més somniat?/Ti hai sognato più altro? (163). amor...ab diversos esguards se fa més en una que en altres, e més poderós s'esguarda/amore...con diversi rispetti si fa maggiore in uno che in un altro, e più potente si estende (245).

molt més.

Maggiamente.

deu amar molt més l'ànima/deve amare maggiamente l'anima (3).

més...que.

Più...che, meglio...che, innanzi...che.

donà més que no devia/diede molto più que non era debitore (2); més val morir com a cristians que no ésser catius en poder d'infels/è molto meglio morire come christiano che venire in captivitat deli infideli (23); car més ame estar aquesta subjugació ab tots los meus, que no ésser despossei de tot/ché io voglio innanzi stare in questa soggiogazione con tutti gli mei che ésser del tutto deposito del regno (33).

2. Seguit d'un adjectiu.

Più.

...perché siau més conjunt ab mi/...soció che siate più meco congiunto (161).

Seguit d'un adj. al qual dona valor de comparatiu o de superlatiu: lo més...que.

Più...che.

apartau-vos d'ella lo més prest que preu, que serà molt lloable cosa per a vós/separativi da lei più presto che poteti, che per voi serà molto lodevole cosa (268).

3. Seguit d'un substantiu.

Più, piú presto. Piú, piú presto.

com més paraules me dieu de consolació, més me turmentau/quanto più parole mi diceste di consolatione (22); Lo pacific Rei...ajustà la més gent que pogué per resistir-los/Il pacifico re...aduna più gente che può per resisteri (5); veig lo que signifiquen vostres paraules, que és més inclinació de mal que de bé/vi dirò quello che significano le vostre parole, quali più presto sono inclinazione di male che di bene (14).

més...com.

Tanto...quanto. Tanto...quanto.

jamés portí més voluntat e amor a home nengú com a vostre marit/mei a huomo alcuno non portai tanto amore quanto a vostro marito (21).

com més. v. com

Quanto piú.

mes *m.*

"Cadascuna de les dotze divisions de l'any".

Mesa.

Tirant partí lo denovèn dia del mes, hora de mitja nit/Tirante il decimonono giorno del mesa, all' hora di mezza notte si partí (155).

mescla *f.*

1. "Acció i efecte de mesclar".

Admisione.

en cascuna fulla penjaven rubins e diamants sens altra mescla/in cascuna foglia pendevano rubini e diamanti senza altra admisione (162).

2. "Lluita, barreja de gent de combat".

Meschia.

véreu la gran mescla e los grans crits que los moros feien/veduto si saria la gran meschia et uditi gli gran gridi che gli mori facevano (387).

a la mescla (d'algu). "Junt amb algu".

Mescolatamente.

a la mescla d'ells, molts bons cavallers entraren ensems ab ells/mescolatamente molti buoni cavallieri insieme con loro entrarono (113).

mesclar tr., refl., pron.

1. tr. "Ajuntar coses diverses de manera que no se'n veja la diversitat".

Mescolare.Si ira no hi mesclau en vostres paraules -dix l'ermità-, bona demanda feu/Se passione non mescolate nel parlare, buona dimanda havete fatto -dixse l'eremita- (14).

2. tr., refl. "Fer intervenir en una cosa o a ssumpte".

Usare, essere misto; venire.

hi hagué a mesclar una poca de força/gli hebbe a usare un poco di forza (164); no farem res si una poca de força no s'hi mescla/non faremo cosa alcuna se un poco di forza non gli è mista (225); Tirant respòs que una poca de febre li era mesclada/Tirante rispose che un poco di febbre gli era venuta (167).

3. pron. "Promoure entre diverses persones (lluïta, etc.)".

Mescolarsi, pervenire alle mani.Aquesta batalla se mesclà, que fon crudelíssima e dura/Questa battaglia si mescolò, che fu crudelissima e dura (343); E lo Príncip forçadament tenia d'ajudar a Kineleison, e així es fóra mesclada tota la gent/Il príncipe per forza aveva ad aiutare Kineleison, e così sarassimo pervenuti alla man (80).

4. refl. "Ajuntar diverses famílies o nissagues".

Mescolarsi.com se seran mesclats, la llavor que eixirà serà tan malvada que lo fill no farà del apre/quando mescolati si saranno, la nazione que ne usirà serà tanto maligna che il figliuolo non si fidatà del pare (330).**mesclat adj.**

"Ajuntat confusament".

Misto, admisto.A la partida foren es campades moltes llàgrimes ensems mesclades/Alla partida furon sparse molte lagrime insieme mista (148); e l'amor mia és mesclada ab cruel ira/et il mio amore con crudel ira è admisto (216); cosa covinent és que la vergonya sia mesclada ab amor/cosa conveniente è che la vergogna sia admista con amore (161).**mesquí adj., m.**

"Miserable, infeliç".

Meschino/mischino, da poco; misero, miserello.E sia en record de les calamitats, misèries e treballs que la mesquina terra sua ha sofert en aquest temps passat./Et habbi in memoria le calamità, miserie e gli travagli che la meschina terra sua ha sofferto in questi tempi passati (143); Ai, mesquina! Ahi, meschina mei! (98); ... dar-la al major senyor del món qui fos covard e mesqui... darla al maggior signore del mondo che fusse codardo e da poco (180); La major dolor que als mesquins atribula és que en algun temps sien estats benaventurats./Il maggior dolore che gli meschi tribula è che mai un tempo siano stati fortunati (212); ¡Ai trista, que lo mesqui és puntit per lo meu pecat!/Ahi trista, che l' miserello per il mio peccato è punito! (268).**mesquita f.**

"Temple dels mahometans".

Mosquea, mesquita.l'església major de la ciutat, qui solia ésser de cristians, e los moros n'havien feta mesquita/la chiesa maggiore della città, la quale di christiani esser soleva e gli mori n'havavano fatto moschea (458); se posaren en aguait dins una casa la qual se nomenava l'Antiga mesquita/nella notte in una casa, la quale si nominava l'Antica Meschita, in aguait si ponessero (310).**messes f.pl.**

"Sembrats de plantes segadores".

Mietitura.¿Per què tan prest te cuites, que les tuas messes encara són herba?/Perché con tal prestezza ti affretti, essendo la tua mietitura anchora in herba? (162).**messies m.**

1. "Fill de Déu en auant fou promès pels profetes al poble hebreu".

Messia.d'aquell desig que tenien los jueus del verdader Messies/di quel desiderio che hanno gli judei del verace Messia (258).

2. fig. "Persona molt estimada com a salvació d'una situació molt difícil".

Messia.E trameteren una lletra a l'Emperador suplicant-lo que els trametés lo llur Messies Tirant/E mandorono una lettera all'imperatore, supplicandolo che il loro messia Tirante, gli mandasse (167).**mester m.**

1. "Ofici, ocupació".

Mestiere/mestieri.los qui d'aquest mester saben, han aquest dret per clar, no l'hajam aci a disputar tu e jo/quelli che questo mestiere sanno, hanno questa ragione per chiara, e non l'habbiamo qui tu et io a disputare (124); Gran admiració tinc, magnànim Capità, per tu ésser mestre de tal mester com no has pres lo Soldà/lo ho grande admirazione, magnanimo capitano, per esser tu maestro di tal mestieri, come non hai preso il Soldano (142).

2. "Manera d'obrar".

Mestiero.conexiem la vostra virtuosa persona ésser disposta per a tal mester/conoscessimo la vostra virtuosa persona esser disposta a tal mestiero (16).

3. "Necessitat".

Bisogno e misterio (e).en la benaventurança política l'hom del tot pobre no pot ésser dit benaventurat, car difícil és al molt mester pogués obrar neguna cosa virtuosa/nella fortuna política, l'huom del totto povero non può esser detto bene aventurato, ché difícil cosa è che al gran bisogno e mistero alcuna cosa virtuosa operar potesse (304).**haver mester. "Esser necessari".****Essere mestiere, essere bisogno, essere di bisogno, fare di bisogno, avere bisogno, avere di bisogno, mancare e bisognare,****haver misterio (e), haver disaggio.**féu aparellar per aquella nit viandes e tot lo que mester havien/fece per quella notte parecchiare vivande e tutto quello che mestiere gli era (5); jo he mester tenir virtut de paciència en haver-les oïdes/egli mi è stato bisogno ad havere havuto vertu di patientia in haverle udite (208); tot lo que havien mester/tutto quello che era di bisogno (114); quines coses... ha mester/quali cose fanno di bisogno (195); de tot lo que mester havien/di tutto quello che havien bisogno (112); meiges hauria mester, que no ho sentis l'Emperador/di medici haverei di bisogno, che lo imperatore no l' sapesse (234); tot lo que la fraternitat ha mester/tutto quello che... alla fraternità manchi e bisogno (92); ... sena necessari per parlar de semblant matèria de la Trinitat, qui és tan alta que havem mester molt que alcu l'entienim/... sana di bisogno per parlare di simile matèria della Trinità, la quale è tanto alta che havem molto di mistero a levare l'intelletto (327); per a qui n'ha quels mester/per quelli che n' havessero disaggio (124).**ésser mester. "Esser necessari".****Essere mestieri, bisognare.**així com sou valentíssim e virtuos en lo camp, és mester que ho siau en lo llit/così come sete valetissimo e virtuoso in campo, è mestieri che siate nel letto (225); e pre-te... me faces gràcia de dir-me totes les coses necessàries per aquest fet de les magranes, del que hi és mester/e pregoti... mi faacci gràcia di dirmi tutte le cose necessarie che a far queste palle bisognano (10).

mestre m. i f., adj. (maestra)

1. m. "Aquell de qui hom és deixeble, de qui es pren norma o ensenyament, i per ext. Déu".

Maestro.

Nostre maestro e Senyor Deu/Il nostro maestro e signore Dio Gesù (9).

2. f. "Experta".

Maestra.

E la Viuda, qui sap aquest càrrec d'amor per ella conegut, li muda tot lo joc com a maestra en l'art./E la Vedova, che sa tutto questo carico d'amore, ché l'ha provato, come maestra nell'arte tutto il giuoco gli muta. (218).

3. m. "Títol de qui ha assolit el grau més alt en una facultat".

Maestro.

vós m'havau dada més notícia de mos defalts que no ha fet jamás negun confessor per gran maestra en teologia que fos/voi mi havete dato più notizia degli miei mancamenti che giamai non ha fatto alcun confessore per gran maestro che fusse in teologia. (233).

4. m. "Artesà".

Maestro.

L'Emperador tramés per los maestros qui tenien de fer aquesta obra/Imperatore mandò per gli maestri che questa opera havevano a fare (275).

5. m. "El qui dirigeix el personal o dirigeix les operacions d'una obra, d'un servei".

Patrone.

veia que son maestro Tirant era dins lo palau/vedeva che 'l suo patrone era nel palazzo (234).

6. m. "Cap superior d'una orde militar".

Maestro.

Lo Rei advertí molt bé en les prudents paraules del Maestro/Il re advertí molto ben le parole prudenti del maestro (108).

7. adj. "Principal, el més important", en **torre maestra**. v. **torre** Torre maestra/maestra torre.

mesura f.

"Ritme regular, manera moderada".

Misura.

per saber clarament lo fet, vos si tenieu pes e mesura en vostra benivolència/per saper chiaramente il fatto, se voi teneti peso e misura nella benivolentia vostra (268).

metall m.

"Matèria, element sòlid".

Metallo.

E l'engient era compost de tals materials que neguna natura de metall que en sia tocat torna ferrigible sol que hi estiga per espai de tres hores/E l'onguento era composto di tali materiali ch'alcuna natura di metallo, che toccò ne sia, frangibile divene, sol che per spatio di tre hore gli stia. (304).

metge m.

"El qui practica l'art de guarir".

Medico.

Los medicos desempararen lo sopar de Tirant/Gli medici dispezzorno la cena di Tirante (173).

metre tr., refl.

1. tr., refl. "Col·locar, posar".

Porre, cacciare, portare, condurre seco; mettersi, porsi, cacciarsi, volgersi.

li donà en un mocador deu milia ducats que havia mesos gli donò in uno fazzoletto duomila ducati, che posti gli aveva (161); donà-li davall lo bacinèt, e tota la punta li mià en lo coll/dedegli di sotto il bacinetto, e tutta la punta gli caçcò nel collo (157); per l'amore que ella ha mesa en mi per il molto amore ch'ella mi porta (350); mià-lo dins en una cambra/dentro una camera seco lo condusse (6); Lo Duc se mià enmig de la pressa de tota la gent/Il duca si mise nel mezzo della pressa di tutta la gente (41); mià-se lo primer de tots/posei innanzi a tutti (25); a peu se mià en la pressa de la gent/a piedi si caçcò nella foita della gente (157); Com ben me sò mesa entorn/Quando mi son ben volta intorno (146).

2. refl. "Apostar-se, posar-se a l'aguait".

Porsi.

mià-se en un pas a l'hora de la mitja nit/all'hora della mezzanotte al passo si pose (5).

3. refl. "Enfiar-se una cosa".

Mettersi.

lo s'ha mià al dit/se lo messe in dito (26).

4. locs. **metre's a l'encalc, metre en execució, metre a foc e a flama, metre mà, metre en oblit, metre en perill, metre's a/en punt, metre per/a terra.** v. **encalc, execució, foc, mà, oblit, perill, punt, terra**

Porsi a dargli caccia; mettere in esecuzione, mandare ad esecuzione; mettere a fuoco e a fiamme; mettere mano; porre in oblio; ponere in pericolo; mettersi in punto/porsi in punto; abatere a terra.

metzina* f.

"Substància verinosa preparada".

Materiale.

deiberà de matar-se ella mateixa cautelosament ab metzines/cautelosamente con materiali di occidere se stessa deliberò (416).

metzina f.

"Que prepara o dóna metzines".

Incantatrice, maga.

crec sia una gran metzina/credo che sii una grande incantatrice (358); Què fa aci aquesta metzina, de diables invocadora?/Che fa qui questa maga et incantatrice de diavoli? (363).

meu adj.

Tenue.

rompré la me camisa ab dolorida veu/rompere la mea camicia dell'onestà mia con addolorata voce (235).

mida f.

"Extensió, mesura".

Misura.

prengueren la mida de l'amplària del riu/presero la misura della larghezza del fiume (140).

2. Vocabulari català-italià

mig *adj.,adv.,m.*

1.adj. "Que forma la meitat d'un tot".

Mezzo.

Iéu mudar lo camp envers los moros, quasi miga llegua d'allí on els estaven/face movere il campo verso gli mori, quasi mezza lega appresso ove stavano (23).

mitja nit. v. mitjanit.

Mezza notte.

2.adj. "Occupat fins devers la meitat de la seva capacitat".

Mezzo.

véu la nau miga d'aigua que se n'entrava a fons/vidde la nave mezza piena d'acqua, che al fondo se ne andava (265); L'altre cavalier donà a dona Guiumar un braçalet la meitat d'or e me d'acer/L'altre cavaliere donò a madama Guiumar uno braccialetto mezzo d'oro e mezzo d'acciaio (71b)

3.adv. "No del tot".

Mezzo (adj.), mezzo (adv.).

E per la gran calor que feia... estava mig descordada/Eper il gran caldo che faceva... era mezza dislacciata (118); mig adormida dix/mezzo addormita, disse (233).

4.m. "Meitat".

Parte.

e de ciascun mig feren una tarja a manera d'adarga/e ne feciono due parti, e ciascaduna concionno a modo di tarja (65).

per mig de, per mig, pel mig, en lo mig.

Per mezzo, per mezzo di, in mezzo di; per mezzo; pel mezzo; in mezzo di.

per mig del cos/per mezzo il corpo (35); lo cavalier francois tirà un gran colp a Tirant per mig del cap, e aquell rebaté-lo-hi e contrapassà/Il cavalier francese tirò un gran colpo a Tirante per mezzo del capo et egli gliel rebatè e contrapassò (67); Tencontrà per mig de la careta del bacinet que de l'altra part li passà una gran braca de la llança/accolse in mezzo della visera del bacinetto, in modo che dall'altra parte li passò un gran braccio di lancia (56); prengueren lo balax e sobre una enclusa hi donaren ab un martell e romperen-lo per mig e trobaren-hi un cuortolero il balasso e sopra un'incudine li diederò con un martello e lo rupperò per mezzo e trovarongli uno vermicello (110); ... lo qual anell era fet ab tal artificio, que es departia per mig restat ciascuna part anell sencer/... quale era con tal magisterio fabricato che si dipartiva per mezzo, restando ciascuna delle parti... integro anello (2); Lo rei moro tirà prestament una flaxa e donà-li en lo mig de la pavesina./Il re moro gli tira prestamente d'una saetta e lo raccolse in mezzo della rodella (19).

migdia *m.*

"L'hora central del dia".

Mezzodi, mezzogiorno.

E a hora de midia iuxqueren de la ciutat/Et all'hora di mezzodi della città uscimo (350); fins a tres hores passat midia/fino a tre hore dopo il mezzogiorno (157).

migjorn *m.*

"Migdia".

Mezzogiorno, mezzodi.

fon gran contradició entre los capellans si a tal hora devien consagrar, com lo migjorn los passat/fu gran contraditione tra gli capellani se a tal hora, essendo già il mezzogiorno passato, consagrar dovevano (262); tot lo dia passat e aquell, qui passava migjorn, no havien menjat/tutto il di passato e per tutto quello, che già era mezzodi, mangiato non haveano (410).

mil *adj.num.*

"Déu voltes cent".

Mille.

mil e sis-cents rossins/mille e seicento cavalli (134).

milenar *m.num.*

1.pl. "Conjunt de mil persones al mateix temps".

Milliari"/milliara, milenari.

tants reis e tants milenars d'hòmens del poble morisc/ants milliari d'huomini della gente moresca (347); ab lo teu valerós ànimo has morts e aterrats tants milenars de turcs de la Grecia/col tuo valoroso animo hai morti et atterrati milliara de turchi nella Grecia (351); de tot lo poble foren fets milenars, e de ciascun miler fon elet un home més amable e de més afabilitat... que tots los altres/di tutto il popolo furono fatti milenari, e di ciascuno milenaro fu eletto uno huomo più amabile, di più affabilità... di tutti gli altri (32).

2.pl. "Període de mil anys".

Millenari.

... la fama del qual serà divulgada en gran duració de segles o de milenars d'anys... la fama del quale sarà divulgata in gran duracione di secoli o di millenari d'anni (475)

miler *m.num.*

"Milenar".

Milenario.

de tot lo poble foren fets milenars, e de ciascun miler fon elet un hom més amable e de més afabilitat... que tots los altres/di tutto il popolo furono fatti milenari, e di ciascuno milenaro fu eletto uno huomo più amabile, di più affabilità... di tutti gli altri (32).

miles *m.*

latf. "Soldat".

Milite.

e foren nomenats miles, e açò perquè foren mil, tots fets cavaliers en un temps/e furono nominati militi perché mille furono fatti in un tempo cavaliere (32).

mília *m.num.*

"Conjunt de mil".

Mila.

desset mila hòmens/diecassettamila huomini (155).

milícia *f.*

"Exercici o professió de les armes".

Militia.

no era decorat d'honor de milicia sinó lo fort, animós, prudent e molt expert en l'exercici de les armes/non era decorato dell'honore della militia se non quello ch'era forte, animoso, prudente e molto esperto nell'essercito dell'arme (Prol.).

militar *adj.*

"Pertanyent a la milícia".

Militare.

Antigament l'orde militar era tengut en tanta reverència, que no era decorat d'honor de milícia sinó lo fort, animós, prudent e molt expert en l'exercici de les armes/anticamente l'ordine militare, al contrano del tempo d'hoggi, era tenuto in tanta stima, reputatione e riverentia, che non era decorato dell'honore della militia se non quello ch'era forte, animoso, prudente e molto esperto nell'essercito dell'arme (Prol.).

2. Vocabulari català-italià

mill m.

"Planta gramínia".

Miglio.

Regonegueren tot lo castell, e trobaren-lo fornit de moltes vitualles, ço és, de mill e de forment, d'aca e panís per a set anys/Cercorono alhora tutto il castello, e fornito di molte vittovaglie, cioè di miglio, di formento, di fanna e di pane, per sette anni il trovarono (317)

milla f.

"Mida de 1482 metres".

Miglio.

la ciutat de Pera, qui distava de la ciutat de Constantinoble tres milles/la città di Pera, che era lontana dalla città di Costantinopoli tre miglia (126).

millor adj.,adv.

1.adj."Més bo".

Migliore/migliore, retto.

millor fora per a mi passàs ma trista vida en dorment, perquè no sentiré les cruels penes que a mi en turmenten/E miglio assai sana per me che dormendo io vivessi quello che mi resta, perché non sentirei le crudeli penes che mi tormentano (3); en la millor edat del món/nella miglior età del mondo (21); Plàcia a la majestat vostra declarar quala manté lo millor dret./Piacca alla maestà vostra di dichiarare quale mantiene più retta parte. (180).

2.adv."Més bé".

Miglio.

com pot hom millor servir aquell orde/come puote alcuno huomo miglio servirgli (30).

millorar intr.

"Esdevenir millor".

Migliorare.

jo milloraré més en un dia en la ciutat que no faria aci en deu/ió miglioraré più in un giorno nella città che quivi in dieci io non farei (258).

milloria f.

"Superioritat".

Vantaggio.

feren armes los dos molt valientment, sens que no es coneixia qual tenia milloria/ferirono armi molto valentemente, in modo che non si conosceva vantaggio alcuno fra loro (59).

mills adv.

"Millor".

Miglio, più.

perquè si jo deliberàs d'amar-te ell pogués mills usar de la senyoria que desitja/perché s'io deliberassi d'amarti, egli potesse miglio usare la signoria che desidera (255); cascú pres la pus bella donzella o que era mills a son grat/cascuno prese la più bella donzella e che più gli era a grado (222).

mina f.

"Pas subterrani obrat per atacar fortificacions enemigues".

Mina.

la gent començà d'eixir de la mina/ad uscire della mina la gente incominciò (339).

minar tr.

"Dirigir una mina contra una fortificació".

Minare.

Tirant tingué dubte que no minassen lo castell/Tirante hebbe dubbio che il castello non minassero (339).

mínim adj.

1."Petitíssim".

Minimo.

tan minima causa/tanto minima causa (129).

2."De poca importància en l'escala social".

Minimo.

minima donzella/minima donzella (85).

ministre m. (menistre)

1. **ministre de la justícia.** "Oficial encarregat de perseguir, detenir i executar els malfactors".

Ministro della giustizia.

Prestament los ministres de la justícia obriren la tomba e traqueren les dues caixes dels reis/E subito gli ministri della giustizia aprirono la tomba e trassero le due casse dove erano gli due regi (78).

2."Sonador, músic".

Sonatore/suonatore, musico.

ab menistres dansen e ballen entre dones/con sonatori danzano e fra donne ballano (154); E ab gran multitud de trompetes e de ministres ella se dinaren ab gran plaer/E con gran magnificèntia di trombetti e di suonatori loro si disonorono con infinito piacere (408); no han hagut treball los ministres de sonar ni de cantar/non hanno havuto travagli gli musici di sonare né di cantare (163).

minvar tr.,intr. (aminvar)

"Fer més petit; disminuir".

Minuire; diminuire.

no pertany als cavallers savis ésser profanadors de llurs victònes, ni vull minvar lo premi de mos treballs/agli savi cavalieri non appartiene essere propallatore delle vittorie loro, né voglio minuire il premio di miei travagli (337); a mi sola no aminva la dolor, ans m'augmenta cascun dia/a me sola il dolore non mi diminuisse, anzi cascun giorno si augmenta (315).

miracle m.

"Fet sobrenatural".

Miracolo.

Com Tirant véu tan singular miracle, pregà al reverend frare que fes rebre informació en escrit d'aquest tan gran miracle/Quando Tirante vidde così singular miracolo, pregò il reverendo frate che ne facesse noevere informazione in scritto (340).

mirador m.

"Que mira".

Riguardante, soprastante, che guarda, quello che vede.

imatges que feien admirar els miradors/imagine che faceano admirare gli guardanti (119); tantes armes feien los dos cavallers que tots los miradors n'estaven admirats/facevano fatto d'armi gli due cavallieri che tutti gli soprastanti ne stavano admirati (73); pux no ignorau tenir molts miradors/poché sapete havere molti che vi guardano (154); segons dien los miradors/secondo che dicono quelli che hanno visto (364); ... admirar feien als miradors/... quelli che gli vedevano ammirare facevano (448).

mirar tr.,intr.

1. tr. "Fixar la vista en algú o en alguna cosa".

Mirare, vedere, guardare, rimirare, meritare (e).

mirar lo teu ben proporcionat cos semblant lo de Sebastà/mirando il tuo ben proporcionato corpo simile a quello di Sebastiano (303); Mirare-li la cama e trobaren-la tota rompuda e los ossos que estien alt sobre lo cuiró/La gamba gli videro e tutta rotta la conobbero all'ossa che alte sopra la carne et alla pelle usavano (236); Estigué mirant si podia pujar per la paret./E stette a guardare se si podia ascendere il muro (234); no gosà mirar a Diabebus en la cara/non osò mirare Diophebus nella faccia (118); Com ben só mesa entorn e bé mirat per tota los cantons del palau, e no veig a Tirant, lo cor me mori/Che, quando io mi son vola intorno e che ho ben meritato per tutti li canti del palazzo e non veggio Tirante, ch' cuore mi muore (146).

2. intr. "Dirigir la mirada".

Mirare, riguardarsi, essere volto con la faccia, morire (e).

pres una palleta e enòs-la e posà-la per un forat de la paret que mirava envers lo camp/prese una picciola paglia e l'accese, e per un buco que mirava verso il campo fuori la puose (315); "No és al món cosa més dolça e suau que mirar en los manaments de Déu/non è al mondo cosa più dolce e più soave che mirare negli comandamenti d'Iddio (403); A tu... s'esguarda en l'execució de les obres virtuoses subtilment miras/A te... si appartiene guardarsi nella esecuzione delle opere virtuose con gran diligenza (10); los moros estaven mirant en terra e podien com a cans/gli moro erano volti con la faccia in terra e come cani puzzavano (340); Als prudents qui viuen en benaventurada vida s'esguarda que en l'execució de les obres virtuoses subtilment miran/Agli prudenti che in felice vita vivono s'appartiene che nella esecuzione dell'opere virtuose sottilmente mirano (446).

miser adj.

"Miserable".

Misero.Oh misera de mi!/O misera mei (26).**miserable adj.,m.**

"Digne de compassió per la seva desgràcia".

Miserabile (miserrimo), misero, mirabile; miserable, misero.

e així passà per algun temps la sua pobra i miserable vida/e così per alcun tempo la povera e miserabil vita sostenne (4); Si a Déu placent pot ésser que jo més que vivent miserable sia envergonyit/S'egli è volontà d'Iddio ch'io miserrimo sopra tutti e viventi, sia avergognato (6); la cosa que jo més amo en aquest miserable de món/la cosa che più in questo misero mondo io amo (302); tothom coneixenia que la bellea de sa majestat seria miserable do per a qui virtuosament viure desija/ogni huomo conoscerà che la bellezza della maestà sua sana mirabile dono per ciascuno che virtuosamente vivere desidera (269); Car si los miserables de vostra alteza seran oïts, alguna volta aconseguiran la remissió de sos delats/che, se gli miserabili alcuna volta dall'altèzza vostra uditi saranno, conseguiranno remissione degli mancamenti loro (270); Gran consolació és als miserables com en les tribulacions tenen companyons/Gran consolazione è agli miseri quando nelle tribolazioni hanno compagni (285).

miserablement adv.

"D'una manera miserable".

Miserabilmente.

caigué miserablement en tan impropèrds abatiment, que enderrocat de l'honor sua fon gital en menyspreu/miserabilmente in tanto impropèroso cadimento divenne che, roïnato dil suo honore, in gran dispregio cadde (355).

misèria f.

1. "Extrema pobresa".

Miseria, avaritia.

lo pastor hagué compassió d'ells i dix que de sa misèria ell los faria part/il pastore hebbe compassion di loro e li disse che della misèria sua parte gli faria (410); per sa misèria nos matava de pura famper l'avaritia sua con pura fame mi uccedeva (313).

2. "Circumstància adversa que fa miserables".

Miseria.

¡O dolorosa l'agrimes, qui la destrucció e misèria mia representen...! O dolorose lagrime, che rappresentate la destruccione e la misèria mia (22).

misericorde adj.

"Misericordiós".

Misericordioso, misericordia.

emperò no oblidant-me de continuament reclamar aquella sacratissima e misericorde Mare de Déu/ma no scordandomi di raccomandarmi continuamente a quella sacratissima e misericordiosissima madre d'Iddio (373); honor e pietat misericorde/honore, pietà e misericordia (107b).

misericòrdia f.

"Profunda pietat o compassió".

Misericordia, madre.

si la misericòrdia de Nostre Senyor Déu no ens ajuda/se giù la misericòrdia del nostro signor Dio non ci aiuta (23); no esperam soccors de nengú, si ja no de la misericòrdia de Nostre Senyor/da alcuno soccorso no aspettiamo, se non dalla madre del nostro signor Dio (7).

misericordíós adj.

"Que té misericòrdia".

Misericordioso.

¡Oh Senyor Déu Jesucrist, totpoderós e misericordíós...! Signore Iddio Giesù Christo, potentissimo e misericordiosissimo...! (278).

missa* f.

1. "Ofici de la religió catòlica".

Messa, chiesa.

lo virtuos Tirant ajustat féu en la sua triomfal tenda los il·lustríssims Reis e la noble cavalleria del camp per oir missa/il virtuos Tirante gli illustríssimi regi e la nobil cavalleria del campo, per udir missa, nel suo triumphal padiglione fece congregare (425). Venint l'hora de missa, tota la bona gent foren en orde per complir les festes ja principiades/Venendo l'hora della missa, tutta la buona gente fu in ordine per compire le già principiade feste (282). Exint de missa, Tirant hagué avinentea de parlar ab la Princesa/Et uscendo di chiesa, Tirante hebbe commodità di parlare con la principessa (229).

missa de requiem. "La que se celebra en sufragi d'un difunt".

Messa di requiem.

aquí li digueren missa de requiem ab gran solemnitat/qui con gran solennità gli dissero la missa di requiem (67).

missa seca. "Missa marinera en què no hi havia consagració per temor al balanç de l'embarcació".

Messa secca.

trobaren que lo Rei s'armava e volia oir missa seca/trovarono che 1 re s'armava e voleva udire missa secca (112).

cantar missa. "Celebrar missa solemne, donant entonació musical a certs passatges".

Cantare messa.

En tal manera, serà lo vostre vot assolit a pena e a culpa, e jo daré la benedició com cantaré missa, et in tal modo sarà il tuo voto assolto a pena e a colpa, et io darò la beneditione quando cantarò messa (372).

tocar a missa. "Congregar els fidels per celebrar la missa".

Sonare la messa.

E com vé que és dia clar, que el sol és eixit, fa tocar a missa/E quando viene che gli è il di chiaro, che il sole è sopra il nostro orizzonte, fa sonare la messa (145).

2. "Composició musical que es canta durant la missa".

Messa.

... e tots en un temps que donen los encens, e per semblant a la missa, oferta e la pau... e tutti in un tempo, daranno l'incenso, e similmente alla missa, all'offerta et alla pace (92).

missal m.

"Llibre gran usat durant la missa".

Messale.

lo prevere pres lo missal e girà'l envers lo Rei/il prete tosse il messale e voltollo verso il re (112).

missatger m.

"Encarregar de portar i transmetre una notícia, comunicació, etc."

Messaggero, messo, ambasciatore, consigliere.

creuna que los ulls són missatgers del cor... l'ànima té molts missatgers los quals esperança aconsola/crederei que gli occhi siano messaggeri del cuore... l'anima ha molti messi, li quali speranza consola (109), los temps tot missatger pot parlar llibertament/sempre ogni messaggero liberamente può parlare (309), trameteren missatgers al cristians que els donassen tregues/mandorono ambasciatori agli christiani che le tregue gli concedessero (340), com los missatgers veren que lo Rei havia atorgat lo matrimoni.../Quando gli consiglieri videro che il re haveva concesso il matrimonio... (109).

misser adj.

"Tractament donat a persones de autoritat".

Messere/misser.

misser Joan Bocaci/messere Giovanni Boccaccio (328); misser Alberto/misser Alberto (68).

mitadat adj.

"Que participa per meitat de dues coses".

Metà... metà.

portava los paraments de brocat verd i burell mitadats/portava li paramenti di brocato, la metà verde e la metà beretino (189).

mitat v. meitat

mitgar tr.

"Fer menys viu".

Mitigare.

no els ha tolt l'universal Creador lo franc arbitre, que si aquell és ben regit les poden, virtuosament vivint, mitgar e vençre/non gli ha però l'universale creatore levato e tolto il libero arbitrio, ché, se quello è ben retto, virtuosamente vivendo... vincere e mitigare si ponno (1).

mitjà m.

"Allò que serveix per aribar a un fi".

Mezzo, mancamento.

No sé ab quin mitjà ni art de paraules vos puga manifestar quanta és l'amor que us porte/lo non so con qual mezzo né arte di parole vi possa manifestare quanto é l'amore ch'io vi porto (261), per experimentar si aquell vos sortirà per mitjà de bona conexença/esperimentare se quello vi reusirà per mezzo di buona cognitione (141), Moltes coses jaen en cobert per mitjà de negligents descobridors/Molte cose coperte giaciono per mancamento de negligenti descobritori (210).

mitjana f.

"El pal major i la seua vela, en una nau o galera".

Mezzana.

cascú feia esforç de veles tant com podia ab la mitjana e ab lo triquet, e posaven tantes bonetes com cascuna nau podia portar/cascuna faceva sforzo di vele tanto come potea con la mezzana e col trinchetto, e ponevano tante bonette quanto ciascuna nave potea portare (164).

mitjanat adj.

"Dividit per la meitat".

Partito per metà.

posà bandera del rei Escariano mitjanada en armes del victoriós capità Tirant/puose la bandera dil re Scariano, partita per metà con l'arme dil victorioso capitano Tirante (394).

mitjançant prepos.

"Per mitjà de".

Mediante.

mitjançant l'adjutori divinal e la subjecció tua/mediante l'aiuto divino e la sovencion tua (7).

mitjanla f.

1. "Cosa situada en mig".

In mezzo.

E al cap de la tenda, un poc més de la mitjanla, estava una cortina.../et al capo della tenda, un poco più in là che in mezzo, era una cortina... (68).

2. fig. "Situació mitjana entre dos graus".

Via di mezzo.

...la qual si Pompeu hagués tenguda la mitjanla, no posant-se en l'extrem de fortuna, haguera apagada per a sempre la fama de misèria/E se Pompeo avesse tenuto la via di mezzo, non si ponendo negli estremi di fortuna, la fama di miseria per sempre estinto havena. (355)

mitjanit f.

"Les dotze de la nit".

Mezzanotte/mezza notte.

E tenien allí una grans tabals, e bevint e sonant estigueren quasi fins a la mitjanit/et havevano lì un gran timpano che, bevendo e sonando, quasi sino alla mezzanotte stetero. (315); Tirant partí lo denovèn dia del mes, hora de mitja nit/Trante il decimonono giorno del mese, all'ora di mezza notte si partí. (155).

mitjant adj.

"Indica la meitat d'una cosa".

La metà di.

après mitjant quaresma ne trameteren altres tantes/Appresso la metà de la Quaresima ne mandorono altrettante (98).

mitra f.

"Capell alt i en punta que usen els bisbes, esquebisbes, etc., en les grans solemnitats".

Mitria.

En l'altre apartament estava un bisbe ab sa mitra al cap/Nell'altra parte era uno vescovo colla mitria in capo (55).

miular intr.

"Cridar el gat".

Migolare.**

Piaerdemavida pres cinc gats petits...e tota la nit no feren sinó miular/Piaerdemavida tolse cinque piccioli gatti...e tuta la notte giamai non feciono altro che miolare (220).

moble m.

1. "Mobiliari, conjunt de mobles".

Mobile.

jo us promet demà en aquell dia dar-vos la més rica casa de tota aquesta ciutat ab tot lo moble/io vi prometto di donarvi dimane la più ricca casa, con tutto il moble di tutta questa città (98).

2. **primer moble.** "En el sistema de Tolomeu, el nové cel que, molt veloç i sense esteles, gira entorn de la terra, comunicant el seu moviment als cels que estan baix".

Primo mobile.

Lo moviment del primer moble se fan diverses conjuncions e operacions/Per il primo movimento di primo mobile diverse coniuioni et operationi si fanno (376).

mocador m.

"Peça quadrada de tela, que serveix per mocar-se o tocar-se la suor".

Facciolo.

li donà en un mocador deu milia ducats que havia mesos/gli donò in uno facciolo duomila ducati, che posti gli havea (161).

mocar-se refl.

"Netejar-se els mocs".

Astergersi il naso.

no penses que jo sia d'aquelles que en les mànegues me moque/non voglio che tu creda ch'io sia di quell che con le maniche mi asterga il naso (355).

modern adj.,m.

"Actual, contemporani".

Moderno.

per tots los doctors, així antics com moderns, és determenat tot lo contrari/per tutti gli dottori, così antichi come moderni, il contrario è determinato (173); en fe d'aquests e molts altres articles que llavors eren encara per venir (e, nosaltres, moderns, creem ja ésser estats), se salvaren/in fede di questi e di molti altri articoli che all'ora erano anchora da venire, li quali noi altri moderni credendo già esser stati, si salviamo (403).

modest adj.

"Que expressa modèstia".

Modesto.

Respòs l'excolsa senyora ab graciosa, afable, modesta continença/L'eccolsa signora, con graciosa, affabile e modesta continencia rispose (452).

modèstia f.

"Qualitat de modest".

Modestia.

feta reverència ab gran modèstia, féu un tal raonament/fatto riverentia con gran modestia, fece un tal ragionamento (130).

modo m.

loc. prepos. **a modo de.** "Com".

A(l) modo di.

los hòmens d'armes ab los pennaxos a modo d'Itàlia/gli huomini armati on pennacchi al modo d'Italia (425); a modo d'Itàlia/a modo d'Italia (41).

mogut adj.

"Impulsat".

Mosso.

Com Piaerdemavida se véu així maltractar, moguda d'impaciència, ab irada veu féu principi a semblant parlar/Quando Piaerdemavida così maltrattare si vidde, mosso da impatentia, con voce irata disse (358).

2. Vocabulari català-italià

mola f.

"Roda de pedra del mol".

Mola, ruota.

no vull altra menys pena sinó que em façau llançar dins mar ab una mola al coll/ío non voglio altra minor pena se non che mi faciete gettar in mare con una mola al collo (98); ab aquesta espasa, la qual és esmolada en la mola d'aquells qui són usurpadors del bé públic/con questa spada, la quale è aruotata nella ruota di quelli che del publico bene sono usurpaton (319).

moldre tr.

"Reduir gra o altres matèries a pols".

Macinare.

lo suplicà tes posar en orde los molins perquè havia bon temps que no havian molt/supplicollo che facesse porre in ordine gli molini, perchè era gran tempo che non havean macinato (105).

molí m.

"Màquina de moldre, especialment de moldre gra".

Molino.

lo suplicà tes posar en orde los molins perquè havia bon temps que no havian molt/supplicollo che facesse porre in ordine gli molini, perchè era gran tempo che non havean macinato (105).

moll adj.

1. "Blan, tendre".

Molle.

pregam... de les nostres [llanyes], qui són molles e humides/prendiamo... delle nostre che son molli et humide (127).

2. fig. "Fluix, mancat de força".

Tenero e molle.

cor moll/core tenero e molle (35).

moll m.

"Substància blana i greixosa que omple les cavitats dels ossos llargs del mamífers".

Medolla.

los ossos de la cama e los molles que dins té, tots li parien damunt lo cuir/le ossa delle gambe, e le medolle che gli eran dentro, tutte fuori della carne e della pelle gli pareano (238).

moll m.

"Obra construïda a la vora d'un mar o riu per a facilitar l'embarcament i el desembarcament dels vaixells".

Muolo.

poria entrar dins lo castell de Rodés, no envers la part del moll, mas a l'altra part/potria entrar dentro il castel di Rodi, non entrando per la parte del muolo ma dall'altra parte (99).

molla f.

"Part mejivola de les fruites que tenen pinyol".

Sugo.

Senior, ja cerca els que són bé madurs e posals en la boca e menja's la molla de dins e llança la pelidra./Egli cerca già quelli che son ben maturi e se gli pone in bocca, et il sugo che gli è dentro mangia e la vinaccia fuori sputa. (263).

molt adj.,adv.,m.

1. adj. pl. "Més de ú".

Molti, molti et infiniti, alcuni, assai (adv.), molle (e).

moltes gràcies sens les primeres faça a la vostra molta gentilea del que em dieu/infinita et immortalis gratie senza le prime di quello che mi dite, alla vostra molta gentilezza et amorevole cortesia rendo (228); molta amor/cordial amor (3); molta ira/fervente ira (14); molta amor/grande amor (2) Los judges del camp digueren que era molta raó e així es devia fer./Gli giudici del campo dissero che era gran ragione, e che così si doveva fare (78); Constat per molta dolor/costritto da gravissimo dolore (209); Acceptà aquell amb molta benignitat/lo accettò con benignità immensa (11); hi morí molta gente d'una part e d'altra/di ambe le parti morí infinita gente (5); molta voluntat/perduta voluntà (35); molta virtut/somma virtú (38); ab molt repos estara allí fins que siam tornats de la conquesta/con assai riposo starà il fino che dall'impresa nostra ritornati siamo (456); molta hi eren ja venguts/senza numero gli erano venuti (39); ...així de la gent de cavall com de la de peu, qui era molta/cosí della gente da cavallo come di quella da piedi... era in gran numero (409).

2. adj. "Indica una quantitat gran de l'objecte determinat".

Molto, cordiale, fervente, grande, gravissimo, immenso, infinito, perfetto, sommo, assai, senza numero, in gran numero.

infinites gràcies sens les primeres faça a la vostra molta gentilea del que em dieu/infinita et immortalis gratie senza le prime di quello che mi dite, alla vostra molta gentilezza et amorevole cortesia rendo (228); molta amor/cordial amor (3); molta ira/fervente ira (14); molta amor/grande amor (2) Los judges del camp digueren que era molta raó e així es devia fer./Gli giudici del campo dissero che era gran ragione, e che così si doveva fare (78); Constat per molta dolor/costritto da gravissimo dolore (209); Acceptà aquell amb molta benignitat/lo accettò con benignità immensa (11); hi morí molta gente d'una part e d'altra/di ambe le parti morí infinita gente (5); molta voluntat/perduta voluntà (35); molta virtut/somma virtú (38); ab molt repos estara allí fins que siam tornats de la conquesta/con assai riposo starà il fino che dall'impresa nostra ritornati siamo (456); molta hi eren ja venguts/senza numero gli erano venuti (39); ...així de la gent de cavall com de la de peu, qui era molta/cosí della gente da cavallo come di quella da piedi... era in gran numero (409).

3. adv. "En grau considerable".

Molto, assai, sommamente, tanto, più volentieri, con gran instanza, agg. +-issimo, anche, *.

de una ésser molt reverit/molto esser reverito doveria (1); a tot lo poble desplaqué molt/a tutto il popolo assai dispiacque (27); ...no demostrà ésser molt agreujada/...non si dimostrasse essere sommamente aggravata (2); molt està dolenta, mas no em sé que s'ha, que molt està trista/molto è dolente, ma io non so che si habbia, tanto è trista (225); Molt volina anar ab tu/lo vorrei più volentieri venir teco (334); tornà'm molt a pregar que jo el consellàs com pona tornar a combatre altre cavalier/tornò a ripregarmi con gran instanza ch'io el consiguésse in qual modo potrebbe combattere un altro cavaliere (57); un altre lloc molt delitós/un altro loco... diletissimo (27); de gran estima/di grandissimo pregio (26); feu molt noblement adobar de sopar/fece nobilissimamente ordinare la cena (26); E per quant estic molt ocupat per causa de la mia partida.../E perchè son anche ocupato per causa della mia partita... (101); no valien molt/non erano di molta valuta (17).

molt més.

Maggiore.

mostra molt més alegria de la que acostumat havies/mostra maggior letitia di quello che per costume havevi (17).

molt bo.

Ottimo.

Lo Rei tingué per molt bo lo que Ferritá havia dit, e tots los de son consell/Il re e tutti quelli del consiglio per ottimo laudorno quello che Ferritá aveva detto (14).

4. m. (substantivat).

Molto, moltitudine.

mostra l'excel·lència que los teus bons antecessors han fet deixant lo poc per lo molt/mostra a quella eccellentissima quello che gli tuoi antecessori han fatto, lasciando il poco per il molto (357); per la prudència i indústria dels batallants, diverses vegades los pocs han obtes a victòria dels molts/per la prudentia et industria degli combattenti, molte volte gli pochi sopra a gran moltitudine vettoria hanno ottenuto (Prol.).

moltó m.

"Mascle de l'ovella".

Montone, castrato.

fan los-ne beure dos vegades l'any de sang de bou o de moltó/due volte fanno sangue di bue o di montone bevvere gli fanno (238); entrà dins una barraca e trobà dues pells de moltó/entrò dentro a quella e trovò due pelli di castrato (299).

2. Vocabulari català-italià

momo *m.*

"Ball entremescalt amb mímica, especialm. executat per un conjunt de persones per a diversió dels espectadors".

Farsa, representatione, farsa e comedia.

dances e momos/danze, farsa (189); e tot aquell dia no s'hi tenia de fer sinó danses o momos/e così quel giorno non si havea a spendere in altro che in danze moresche e representationi (45); E foren-hi fetes molt gran festes de juntes, e danses, e momos, e molts altres entremesos qui ennobliren la festa/E furongli fatte molte gran feste di giostre, danze, farsa comedia, e molts altri intermessi che la festa nobilitarono (220).

món *m.*

1. "Conjunt de totes les coses creades".

Mondo, universo mondo, secolo, mare, vero.

pregà als metges que en tot cas del món li donassen socors/pregà gli medici che in tutti gli modi del mondo le dessino socorso (26); lo més content home del món/il piú contento huomo de l'universo mondo (132); en lo món no hi ha par/nel secolo non ha pare (152); tota l'aigua del món no les bastana apagar/tutte l'aigue del mare non le potra estinguer (10); en aquest món jamás portí més voluntat e amor a home negu com a vostre marí/nel vero mai a huomo alcuno non portai tanto amore quanto a vostro marito (21).

2. "La societat humana en general".

Secolo.

E com lo Soldà e lo Gran Turc, no tement Déu ni lo blasme de la gent del món... sien encomreguts en les penes de gentilea e de cavalleria/E perché il Soldano et il gran Turco, non tementi Dio né il biasimo della gente del secolo... essendo incorsi nelle penne di gentilezza e cavaleria... (137).

3. tot lo món. "Conjunt de tots els hòmens".

Tutto il mondo, tutto l'universo.

Car si les oreilles sues oïen res qui fos en ofensa vostra, se mataria ab tot lo món/Ché, se le orecchie sue udissero dire cosa che fusse in ofensa vostra, se ammazzaria con tutto il mondo (226); A tot lo món és cert/a tutto l'universo è certo (152).

4. l'univers món. "Tot el món, tota la creació".

L'universo mondo.

digueren que en tot l'univers món no es trobaria un tal cavalier ab compliment de tantes virtuts e actes insignes/... dicendo che in tutto l'universo mondo un tal cavaliere, con compimento di tante virtù et atti insigni, non si trovava (491).

5. "Conjunt de les coses creades, en contraposició amb el cel o paradís".

Secolo.

natura humana no fon creada per Déu per haver beatitud ni glòria en aquest món, mas per fruir la glòria de paradís/... non essendo stata creata la natura humana d'Iddio per havere beatitudine né gloria in questo secolo, ma per fruire la gloria del paradiso (466).

6. l'altre món. "La vida d'ultratomba".

L'altro mondo.

no puc alçar lo cap, e ja l'altre món me fa requesta/levare non posso il mio capo, e già l'altro mondo mi addianda (291).

monarca *m.*

"Sobirà que regeix el seu estat".

Monarcha, monarchia.

si ell viu poran dir serà lo segon monarca/s'el vive, potranno dire che sarà il secondo monarcha (84); vols pujar a monarca/alla monarchia ascendere vòi (351).

monarquia *f.*

1. "Govern exercit per una sola persona".

Monarchia.

la corona de l'imperi grec ni romà ni la mundana monarquia/la corona dell'impero greco, di Roma e della mundana monarchia (228).

2. fig. "Potestat, domini".

Monarchia.

triumfant e ab fama gloriosa mostra voler conquistar tota la monarquia/trionfando con gloriosa fama, di volere conquistare tutta la monarchia dimostra (347).

moneda *f.*

"Metall encunyat usat per comprar mercaderies".

Moneta.

los que hauran càrrec d'administrar la moneda/che haveranno il carico di amministrare la moneta (92).

moneda blanca. "Moneda de plata, i en general moneda de poc valor, en contraposició a les monedes d'or".

Moneta bianca.

E los llurs compradors res que comprassen no pagaven sinó ab moneda d'or, e si res hi restava ho lleixaven, que no ho volien, que no volien que tocassen moneda blanca/e gli loro spenditori non pagavano cosa che comprassero se non con moneta d'oro, e se gli veniva cosa alcuna indietro non la volevano: gliela lasciavano, perché non volevano che toccassino moneta bianca (71b).

monestir *m.*

"Casa on viuen en comunitat frares o monges".

Monasterio/munistero.

s'era mesa en un monestir de Santa Clara, de l'observança/si era posta in un monasterio de santa Chiara dell'osservantia (391); pensaven que fos mort o que es fos posat en algun monestir/pensavano ch'el fusse morto o che fusse andato in qualche munistero (100).

monge *m.*

"Individu de sexe masculí que viu subjecte a la regla pròpia d'una orde religiosa".

Monaco.

E, més, lo virtuos Hipòlit provei que, de dos jornades entom de Costantinoble, vinguessen tots los eclesiàstics, així frares com capellans e monges/E, piú, il virtuoso Hippolito provide che tutti gli ecclesiastici, così frati come capellani e monaci, presso a Costantinopoli due giornate, venissero (479).

moniment *m.*

1. "Altar més o menys adomat que es disposa en les esglésies per a exposar-hi durant el Dijous Divendres Sant l'uma que representa el sepulcre de Jesucrist".

Monimento.

trobà lo Mestre qui estava prop del moniment dient ses horestrovò il maestro che era appresso del monimento che diceva le sue hore (98).

2. "Sepulcre, tomba".

Monumento.

levà de la creu a Jesucrist e el posà en lo moniment/tolse della croce Gesù Christo e lo pose nel monumento (37).

monja *f.*

"Individu de sexe femení que viu subjecte a la regla pròpia d'una orde religiosa".

Monacha/monicha/monica.

lo Rei havia obtesa llicència del Papa que qualsevolgués monja que estigués en religió estreta, que aquell any e un dia podia estar fora del monestir/! re havea ottenuto licentia dal Papa che ciascuna monacha che stesse in religione serrata, per quello anno et uno giorno poteva stare fuori del monasterio (42); ... ans deliberaria de fer-me monja e estar cloca en un monestir/anzi lo deliberarai di farmi monicha et in un monasterio richiusa starmi (109). Lo terçés si carnalment ha coneguda monja o dona dada al servei de Déu /il terzo è se carnalmente ha conosciuto monica o donna data al servizio del nostro signore Iddio (221).

2. Vocabulari català-italià

monsenyor m.

"Títol que antigament es donava als sants, prínceps i prelats" (també escrit separat).

Monsignor, signor mio, maestà.

monsenyor: Tirant/*monsignor*: Tirante (163); ... com siam corts de la indisposició de *monsenyor* lo Rei, qui és molt jove, e de débil complexió e visca malaltís/... perché siamo certi dell'indisposizione del re *signor mio*, il quale è molto giovane, di debole complessione et infermo... (15); Pux ab dret natural la raó em força obeir als manaments de vostra excel·lència, *monsenyor*... /Poiché con dritto naturale la ragion forza ubbidire alli comandamenti di vostra signoria, *maestà*... (15).

monstruós adj.

"Que té la conformació o la grandària d'un monstre".

Mostruoso.

Oh fortuna *monstruosa*, ab variables diverses cares, sens repòs, sempre movent la tua inquieta roda contra los miserables grecs... /O fortuna *mostruosa* con variabili e diverse faccie, senza riposo sempre movendo la tua inquieta ruota, contro gli miserabile greci... I (472).

mont m. (munt)

"Muntanya".

Monte, colle.

deliberaren de pujar-se'n alt en un *mont* que hi havia prop/deliberoron di montare altro sopra uno *monte* che vicino haveano (23); en una part de la torre hi havia un *munt* tan alt... que plegava fins a la coberta/in una parte della torre gli ne era un *monte* tanto altro... che arrivava fino al tetto (125); pujà en un *mont* e véu que tots los moros se n'anaven de pressa la via del mar/asosco un *colle*, vidde che tutti se ne andavano in fretta alla via del mare (106).

mora f.

"Musulmana".

Mora.

no era negú qui la ves que no la tinguessen per *mora*/non era alcuno che la vedesse che per *mora* non la tenesse (299).

moral adj.

"Que concerneix la bonesa o malesa de les activitats humanes".

Morale.

Lo port de seguretat és estat atrobat en les virtuts teologals, *morals* e polítiques/il porto di sicurezza è stato trovato nelle virtù theologali, *morali* e politiche (374).

morat adj.

"De color entre roig i blau".

Morello.

setí *morat*/cetanino *morello* (116).

mordre's refl.

"Posar les dents amb força sobre una part del propi cos".

Mordersi.

es *mordia* la coa/se *morda* la coda (71b).

moreria f.

"Barri on habitaven els moros".

Moresca* e moesche*.

accepten per totes les *morescas*/addimandano per tutte le *moresche e les moschee* (163).

morir intr.

"Cessar de viure".

Morir, mancare, perir, finire gl'últims jorns, *passare di questa presente vida*.

més val *morir* com a cristians que no ésser castius en poder d'infels/è moltó meglio *morire* come cristiano che venire in cattività deli infideli (23); tots los altres ab l'altra gent eren morts en la batalla i en la presó, que n'hi havia *morts* molts/tutti gli altri con il resto della gente erano morti nella battaglia et in prigione, nella quale molti anchora n'erano *mancati* (459); *moriran* per veri/per veneno *gl'últims jorns/in un q* (353); lo Comte Guillem de Varoic *era mort* tornant-se'n de la casa santa de Jerusalem/il conte Guglielmo di Varoich, ritornando dalla casa santa di Gierusalem, *di questa presente vita era passato* (4).

morisc adj.

"Propi dels moros".

Moresco.

de gran tros lluny ell véu venir tota la gent *morisca*/da gran pezzo lungi tutte le genti *moresche* vidde venire (334).

a la morisca. "A la manera dels moros".

Alla moresca.

Lo dit cavalier se mèt en orde *a la morisca* en so d'alcaio/il detto cavaliere *alla moresca* in ordine si puose a maniera di fante (414).

morisma* f.

"Multitud de moros".

Morisma*, moltitudine d'infideli, moltitudine degli mori, infideli mori, *crudeltà*.**

avisant-me com és venguda infinita *morisma*, que la terra no els pot comportar/me avvisa come è venuta infinita *morisma* che la terra non la può sopportare (239); pujà-se'n alt en una torre del castell, mirant la gran *morisma* qui cremaven e destruien viles e castells/montó alto sopra una torre del castello, mirando la gran *moltitudine d'infideli* che... viles e case e castells destruggevan et abbruccevan (5); no ens podem molt sostenir, per la *morisma* que és molta/per ésser infinita la *moltitudine degli mori*... non si potremo lungamente sostenere (7); no permet la tua clemència que sia afligit per la gran *morisma*/né permetta la clemencia tua ch'el sia aflitto per l'*infideli mori* (6); E estant en tal manera, lo Rei, mirant la *morisma* e lo gran dan que feien, de grandíssima dolor pensava morir/Et, stando in tal maniera il re a vedere la *crudeltà* e gran danno che faceano, di passione estrema morire di pensava (5).

moro adj., m.

"Musulmà".

Moro, infedele.

prengueren un *moro* molt gran e de desmesurada figura/presono un *moro* molto grande e di smisurata figura (25); Què li val al *moro* la crisma si no coneix la sua error?/che vale all'*infedele* la *crisma*, se lo error suo non conosce? (4).

Refrany, que li val al *moro* la crisma si no coneix la sua error.

Che vale all'*infedele* la *crisma*, se lo error suo non conosce.

(4).

mors v. MOS

mort *adj., m., f.*

1. part. pas. de **matar** (conjugat amb **haver**).

Occidere.

Lo segon, si en pròpia fe ha **mort** altri o decebut en cosa criminal./il secondo è se in propria fede altri si **occide** o inganna in cosa criminale (221).

2. **tenir-se per mort.** "Creure's en perill imminent de morir".

Tenersi per morto.

el se tenia per **mort**/il si tenea per **morto** (14).

3. f. "Cessació de la vida".

Morte.

Ma perquè la causa de la mia **mort** per a sempre sia pales.../Ma perché la causa della mia **morte** per sempre sia pales... (234).

4. f. "Acte, forma de morir".

Morte, homicidio/huomicidio, °.

Ans deliberaria a cruel **mort** morir/Anzi deliberarei morire a crudel **morte** (225); hi volgué anar havent dolor e contrició de moltes **morts** que en la joventut sua havia fetes/... havendo dolore e contritione di molti **homicidii** che fatto aveva nella gioventù sua... andare gli volse (2); E per açò hi havia entre ells de gran debats e moltes **morts** que se'n seguien./E per questo era fra loro gran discordia e contentione, e molti **huomicidii** se ne succedeano. (321); Com Tirant hagué rompuda la llança, posà mà en la petra atxa, e a cascon colp que dava, de **mort** o d'alestir escapar no podia./Quando Tirante hebbe rotto la lanza, puose mano alla piccola azza et, a ciascun colpo che dava, o stroppiava o occideva. (335).

pendre mort. "Morir".

Esponersi alla morte, patire morte, morire.

deu **pendre** mort/déu **esponersi** alla morte (35); **pendre** mort e passió/morte e passione volse **patire** (35); tots quants... **pendran** mort/quelli che... **moranno** (23).

5. m. "Persona morta".

Morte.

...les nostres **morts** venjar/...le nostre **morti** vendicaranno (396).

mortal *adj.*

1. "Subjecte a la mort".

Humano.

cos **mortal**/corpo **humano** (119).

2. "Pròxim a la mort".

Presso alla morte, innaverato, morto.

Com veien a la Princesa més morta que viva... deien que de dona **mortal** eren tots los sus senyals./Quando vedevano la principessa quasi più morta che viva... dicevano che di donna **presso alla morte** erano tutti gli senyali suoi (474); pux és **mortal** e vençut, per la vostra benignitat dau-li un poc d'espai de vida/poiché egli è così **innaverato** et vinto, per la vostra benignità dategli un poco di spatio di vita (157); Estefania restà ab pensament de dona **mortal**/Stephania con pensier di donna **morta** rimase (218).

3. "Que produeix o pot produir la mort".

Mortale, crudele, ferissimo.

¡Citem acostumats d'encalçar, e fugiran los qui de **mortal** glai ja tremolen!/Comiamo, acostumati d'incalzare, e fuggiranno quelli che di **mortal** paura già tremano! (417); Com la Princesa sabé que Placerdimavida se n'era anada, fon posada en **mortal** congouxa per fer-la tomar./Quando la principessa seppe che Placerdimavita se ne era andata, fu posta in **crudela** affanno e, per farla tomare (239); sobtava'l tant de **mortals** colpe/lo stringeva, toccandolo con **ferissimi** colpi (72).

4. **pecat mortal.** v. **pecat**

Peccato mortale.

mortalitat *f.*

"Matança".

Mortalitat.

feren una tan gran **mortalitat** de la morisma, que fon una gran admiració/feceon una **mortalità** tanto grande della morisma che fu una grande ammirazione (334).

mortalitat *f.*

"Mortalitat".

Mortalitat.

continuant nos menaça diversitat de temps, ço és, **mortalitats** a la terra, ab neus, aigües, trons e llamps espantables/continovamente ci minaccia diversità di tempi, cioè **mortalità** alla terra con nevi, acque, tuoni e spaventevoli lampi (336).

mortalla *m.*

"Llençol o vestidura amb què s'embolica un cadàver per a ésser soterrat".

Funebri panni, funebre veste.

aprés la mia mort, vullau vestir la **mortalla**/d'apoi la morte mia, mi vogliate vestire gli **funebri panni** (129); aquest bon voler que tinc, ab la capida ho prenguí e ab la **mortalla** ho deixari/questo buon volere ch'io ho, col capitaneato il presi e con la **funebre veste** il lasciarò (277).

mortalment *adv.*

"D'una manera mortal".

Mortalmente.

"Si les donzelles ab treball són ajustades a matrimonii verdader, qui pot e no ho fa, peca **mortalment** si en lo matrimonii no s'hi segueix còpula"/Se le donzelle con fatica sono congiunte a verace matrimonio, chi può e no l'fa, **mortalmente** pecca se nel matrimonio non si segue copula" (280).

morter *m.*

"Mescla d'arena, calç i aigua, que s'empra per a ligar les pedres, maons o altres materials de construcció".

Calzina.

ab la tua pròpia sang e dels teus pastaré lo **morter** ab les mies mans/col tuo proprio sangue e delli tuoi impastarò la **calzina** colle mie mani (33).

mortificar *tr.*

"Molestar fortament".

Mortificare.

... encara que les mies culpes **mortificassen** la mia poca esperança/... anchora che le mie colpe **mortificassero** la mia poca speranza (447).

mos *m. (mors)*

"Acció d'agafar i estrènyer alguna cosa amb les dents".

Morso.

ab les mans pren los raïms sens rompre'ls del cep, e a **mosses** los està menjant/... con le mani prende gli grappi e, senza spicargli dagli pampani, con la bocca a **morsi** gli mangia (263); Abreparen-se ab gran furor fu a l'altre, e a **mossa** mortals se deven./E con gran furore abbraccioronsi l'un l'altre, dandosi mortali **morsi** (68).

mossa *f.*

"Fadrina, dona no maridada".

Garzona.

vós no sembleu sinó **mossa** d'hostal/voi non simigliate se non **garzona** da taverna (215).

2. Vocabulari català-italià

mossèn *adj.*

"Formula de tractament anteposada al congom".

Mossen***

un espanyol, natural de la vila d'Orlola, qui es nomenava mossèn Rocafort/uno spagnolo, nativo della villa d'Orlola, che si nominava mossen Rocafort (384).

mossènyer *adj.*

"Forma de tractament anteposada al nom o títol de personatges de categoria social elevada o als sants".

Mossen, NT.

lo bon capità mossèn Rocafort ferí ab la sua gent/Il buon capitano mossen Rocafort con la sua gente (387); fon feta una solemne eglèsià del benaventurat Mossènyer Sant Joan./Fu fatta una solenne chiesa di felice e glorioso san Giovanni. (340).

mosso *m.*

"Servent".

Garzone, famiglia.

dix a Tirant si hi havia alguns mosso que li prenguessen les falces de la roba/disse a Tirante se gli era alcuno garzone che gli prendesse la coda della rubba (108); E Tirant vestí's un caputo de pastor mostrant ésser mosso d'aquell altre./E Tirante si vestì un capuccio da pastore, mostrando ésser famiglia de quell'altro (304).

mosso de cego. "Minyó que acompanya un cego perquè no caiga".

Fanciullo che guida il cieco.

ella semblava en aquell cas mosso de cego/ella mi pareva in quel caso il fanciullo che guida il cieco (163).

mostalla *f.*

metre mostalla per joliveri. "Enganyar".

Far credere che la mostarda sia salsa***.

no poran metre mostalla per joliveri/non potranno far credere che la mostarda sia salsa (172).

mostra *f.*

1. "Objecte que s'exhibeix i que indica la presència, qualitat, etc., d'alguna cosa".

Mostra.

E vet ací mostra del que sap fer./e vedi qui la mostra di quel che sa fare (350).

2. "Demostració".

Ostentatione.

en mostra de mon poc saber e no avisat entendre.../in ostentatione del mio poco saper e non acuto intendere... (15).

3. "Parada, desfilada, de gent d'armes o no, per examinar-la, exercitar-la, etc.".

Mostra.

la vespra de Sant Joan pus propassat hagué un any, féu mostra lo Rei, e tots los qui eren en la ciutat, així dones com donzelles, e tots los oficis e tots los estrangers./la sera di san Giovanni proximo passato, fu un anno che 'l re e tutti quelli ch'erano nella città fecero la mostra, così donne come dozzelle, e tutti li artefici e tutti li esterni (41).

mostrar *tr., refl.* (amostrar)

1. tr., refl. "Deixar veure; palesar".

Mostrare, dimostrare, scoprire, fingere, negare; mostrarsi, scoprirsi, vedersi, apparere.

se llevaren tots mostrant ésser maldestres en la guerra./tutti si levorno, mostrando ésser maldestri nella guerra (24); els mostran tenir temor de nosaltres./dimostrano haver paura di noi/alti (23); assajaré ab enamorats serves mudar la malvolença que en extrem mostrau contra mi, mostrant alegrar-vos de la pena que em veu passar./assaggiarò con innamorati servi di mutare la malvolentia che in extremo contra me scopriete, mostrando di allegrarvi della pena che patire mi vedete (217); féu demostració de caure mostrant passar gran treball del pes que portava./fece dimostration di cadere, fingendo patire gran fatica del peso che portava (202); en tal cas no lo hi volguéssu mostrar/in tal caso negare non gliel volésti (397); véu que totes les armes se mostraven en l'anel·lívilde que tutte le arme si mostravano nello anello (26) ab tals paraules pensa portar enganosa creença se'n mostra lo ver/oon simili parole, pensandosi far credere il falso, la manifesta verità si scopre (152); com era ajustat, se mostraven totes les armes/quando erano aggiunte insieme, tutte le armi compiutamente in quello si vedevano (2). ¿E tu est cavalier qui mostrar-te deguessen en consell imperial ni encara en loc on cavalliers hi haja?/E tu sei cavaliere che doveresti apparere in consiglio imperiale né anchora in luogo dove cavallieri sano? (124).

mostrar carena. "Treure un vaixell de l'aigua per adobar-lo".

v. *carena*

Mettere a carena.

2. tr. "Ensenyar per instrucció".

Insegnare.

en Barut me fone mostrada la llengua morisca/in Baruth mi fu insegnata la lingua moresca (10); De continent que hi naix algun infant mascle...li mostran de cavalcar e de jugar d'esgrima.../los fan mostrar de lluitar e de tirar llança/Et incontinente che gli nasce alcun fanciullo maschio...gli insegnano di cavalcare e di giocare di scirma...gli fanno insegnare di lottare e di lanciare e di giocare di lancia (239).

mot *m.*

1. "Paraula".

Moto.

Car cosa és lleija a les donzelles, con són requestes d'amor, no hagen a dir aquell espantable mot/Ché turpissima cosa è alle donzelle, quando son richieste d'amore, di dire al primo tratto quel spaventevole moto (214); sens parlar-li mot/senza parlargli moto (68).

2. "Sentència, frase".

Parte.

vull satisfèr en aquell mot que faltesa vostra m'ha dit/voglio soddisfare a quella parte che faltesza vostra mi ha detto (129).

moure *tr., intr., pron., m.*

1. tr., intr., pron. "Posar en acció".

Movere, commovere, cominciar; moversi e agirare; moversi, promoversi, levarsi.

Mogueran a pietat les doloroses llàgrimes de l'entrestit Rei a l'ermità, e amollit lo seu piadós cor.../Le affettionate lagrime dello attristato re mossero a pietat l'eremita e, mollificato il suo pietoso core... (9); moe dans a pietat mouen/li mei danni... a pietat commovono (6); pregava als duos e marquesos no volguessen fer tan gran novitat, e si els moven tan gran debat, los turcs que allí eren presos vendrien contra els/pregava gli duchi e marchesi che non volessero fare novità tanto grande, e se loro cominciavano simili questione, che gli turchi, che erano presi, veninano contra loro (134); ¿com pots donar fe ni creença a la fortuna, com en negun temps cessa de moure entorn ab moviment sobtós la roda instable?/Come puoi tu dare fede né credito alla fortuna, non cessando mai in alcun tempo di moversi e di agirare intorno con subito moto? (355); e tots los draps se començaren a moure/e tutti li drappi si cominciarono a movere (55); E com lo Rei entrà e la infanta no es mogueran gens/E quando il re entrò con la regina, non si promossero in cosa alcuna (52); La gran remor se moué en lo palau per l'esmortiment de Tirant./Il gran romore per il tramortimento di Tirante nel palagio si levò (399).

2. Refranç. qui bé està no es cuit a moure.

v. *cuitar*

Chi ben sta non si curi movere.

3. m. "Acció de moure's, moviment".

Moto.

...les infatigables intel·ligències delitant-se en tal moure/li infatigabili intelligentie, dilettandosi in tal moure/in tal moto (129).

moviment m.

"Acció de canviar de lloc o de posició un lloc o les seves parts".

Movimento, moto.

Doncs si consideres en ton enteniment lo moviment de la terra, és a tu més vergonyós que honorós/Onde, se consideri nell'intelletto tuo, il movimento della tua terra è a te più vergognoso che honorvole (308); ¿com pots donar fe ni creença a la fortuna, com en negun temps cessa de moure entorn ab moviment sobtós la roda instable?/Come puoi tu dare fede né credito alla fortuna, non cessando mai in alcun tempo di moversi e di agirare intorno con subito moto? (355).

mudament m.

"Canvi".

Mutamento, mutazione.

Com Tirant adí fo'l parlar, no féu de si mudament negú/Quando Tirante così parlare l'udí, non fece di sé mutamento alcuno (367); E no pense la senyoria de vosaltres jo faça d'apò mudament negú/E non pensino le signorie vostre chi lo facci mutazione alcuna (154).

mudar tr.,intr.,refl.

1. tr.,refl. "Reemplaçar una cosa per una altra".

Mutar(s).

volia mudar les cortines de ras/voleva mutare le coltrine di rassa (260); mudà's les vestidures/mutatosi delle veste (55).

2. tr.,refl. "Transformar".

Mutar(s).

mudau la vostra cara/il vostro volto mutati (217); amor no ha neguna certenitat com ella sia mutable, e si es muda tost se fa, e ab treball molt gran retorna/amore, per esser mutable, non ha alcuna certezza e, s'el si muta, presto lo fa e con fatca grandissima ritorna (360).

3. tr.,intr. "Traslladar".

Movere, mutare; mutarsi.

féu mudar lo camp envers los moros/fece movere il campo verso gli mori (23); fon forçat a Tirant mudar lo camp alt en la muntanya molt prop del riu/Tirante fu sforzato a mudare il campo alto in una montagna, molto presso al fiume (140); E lo Rei jamés volgué mudar d'allí, dient que ell estava molt bé aposentat /et il re mai non si volse mutare di lì, dicendo che quin era molto ben alloggiato (106).

4. intr. "Deixar una cosa i substituir-la per una altra".

Mutarsi.

si ja de llengua'tge no mudau/se già del parlare non vi mutate (146).

mudat adj.

"Transformat, canviat".

Mutato.

venia ab la barba fins a la cinta e los cabells fins a les espatles, magre, descolorit e tot mudat de la sua bella fesomia/el veniva con la barba fino alla cintura e gli capelli fino alle spalle, magro, scolorito e tutto mutato nella sua bella phisionomia (459).

mugoró m.

"Protuberància central de la mamella".

Capezzuolo.

per los mugorons eixia un gran raig d'aigua molt clara qui venia del riu per canons d'argent/per li capezzuoli usciva un gran zampillo d'acqua chiarissima, la quale per canoni d'argento veniva del fiume (55).

mula f.

"Femella híbrida de caball i somera o d'ase i egua".

Mula.

trobareu una gran séquia d'aigua que dóna a una mula fins a les dingles/trovarete uno gran canale d'acqua ch'a una mula dà fin a le dinge (109).

muller f.

"Dona maridada o esposada, en relació al marit".

Moglie, mogliera/mogliere.

ses parents e sa muller lo n'havien pregat/molto pregato dalla sua moglie e parenti (27); en la nit manifestà a la Comtessa, muller sua, la sua breu partida/la seguente notte alla contessa mogliera sua la sua breve partita manifesta (2); Los béns de fortuna són cinc...Lo terç bella muller/Gli beni di fortuna sono cinque; il terzo bella et honesta mogliera (198).

multiplificar tr. (muntiplicar)

"Fer créixer en nombre de manera que la cosa es torne una o més vegades major que no era abans".

Moltiplicare.

aquest ha multiplicat e ajustat temps a la mia misèria, e no dec tembre res que de mal sia/questo ha moltiplicato et aggiunto tempo alla mia miseria, e non debbo temere cosa veruna che di male sia (475); creixeu e muntipliqueu lo món e ompliu la terra/crescete e moltiplicate al mondo et empte la terra (254).

multiplikat adj.

"Aumentat diverses vegades".

Moltiplicato.

ab moltiplicates veus crideven batalla/con moltiplicates voci gridevono battaglia (24).

multitud f.

"Conjunt nombrós".

Moltitudine.

menjaren en lo mateix lloc ab multitud d'antoxes e per l'orde mateix./nel medesimo luogo, col medesimo ordine, con moltitudine di torze, mangiarono (450).

mundà adj.

"Propi del món".

Mondano.

la corona de l'imperi grec ni romà ni la mundana monarquia/la corona dell'impero greco, di Roma e della mondana monarchia (228).

mundanal adj.

"Mundà".

Mondano, del mondo.

la senyoria vostra pot pendre part del mundanal i de l'espiritual/la vostra signoria può pigliare parte del mondano e del spiritual (100); viure en los mundanals negocis/vivere ne' locci del mondo involto (3).

munt v. mont

muntanya f.

"Elevació molt notable del terreny".

Montagna, monte, monticello.

desig ésser sola en una muntanya o espessa silva/in una montagna o spessa selva esser vorrei (226); ha una gran muntanya qui llança gran quantitat de foc cremant sens cessar
jame/vi è un gran monte che getta gran quantitat di fuoco, abbuggiando senza cessare giamai (409); una poca muntanya/un piccolo monticello (106).

muntar intr.

"Importar".

Montare.

apò no munta res, pux liberalment perdonis/E questo non monta nulla poiché liberalmente perdonasti (372).

munteria f.

"Conjunt de caçadors".

Cacciatori.

... e ab tutta la munteria, e anam tots ab lo Rei a caça fent gran matança de salvatgines/... e con tutti gli cacciatori, et andassimo colla maestà del re a cacciare, dove fu fatto grande
occisione di bestie selvatiche (44).

muntero m.

"Persona encarregada de fer caçar els gossos en la cacera major".

Cacciatore, cacciatore di piano.

lo Rei havia manat a los munteros que per aquella jornada concertassen moltes salvatgines de diverses natures/il re havia comandato alli cacciatori che, per quella giornata,
adunassero molte salvatgines di diverse nature (96); La dessetena és que sien caçadors e munteros /la decimasetima è che siano cacciatori di monte e di piano (221).

muntero major.**Maestro della campagna/campagna***.**

venç lo muntero major ab molts sauessos e cans de presa e lebrers de Bretanya/venne il maestro della campagna con molti braochi e cani da presa e levriers di Bertagna (44). Après
que lo Rei e tots foren dinats, venç lo muntero major ab tota la munteria/Poi che il re e tutti li altri hebbero dinato, venne il maestro della campagna con tutti li cacciatori (55).

muntiplicar v. multiplicar**mur m.**

"Muralla".

Muro, mura (pl.).

E après d'alli, envers los turcs a una llegua, estava un lloc tot despoblat ab un gran tros de mur derrocats/E lì appresso, a una lega dal canto degli turchi, era un luogo tutto
dispopolato con un gran pezzo di muro caduto e roinato (286); un nu qui passava per fun dels costats dels murs de la ciutat/uno fiume che passava da'un de' lati delle mura della
ciatà (467).

fig.

Muro, mura (pl.).

la guerra è tota dins lo mur, ço és dins l'hom mateix/la guerra è tutta dentro al muro, cioè dentro al'huomo medesimo (143); en altra manera elles, closes dins los corporals
murs.../in altro modo le cose nchiuse dentro alle mura corporali... (277).

muralla f.

"Conjunt de murs que formen un clos defensiu d'una població o altre recinte".

Muraglia, mura, muro.

prengueren una gran torre, qui era mesquita, la qual estava molt pegada ab la muralla de la ciutat/presero una gran torre, che era meschita, la quale molto era aggiunta con la
muraglia della ciatà (349); posà quatre-cents hòmens en les torres e en la muralla per defensio de la ciutat/per ofensione della ciatà, quattrocento huomini nelle torre e nelle mura
puose (343); tirà la corda que pujava una escala de cordes e ligà-la molt fort en la muralla/tirò la fune, alla quale era legata una scala di fune, e quella molto forte nel muro legò (315).

murat adj.

"Cenyit de muralla".

Murato.

la qual ciutat era molt gran e fortissima, ben murada e vallejada/la qual ciatà era molto grande e fortissima, bene murata con gran fosse (384).

muriça f.

"Nom d'un molusc marí dels Gasteròpodes".

Murice (m.).

en Sidònia se peixquen les murices/in Sidonia se pescano gli murici (143).

murmur m.

"Murmuració".

Mormoratione.

portaren lo murmur de mes darreres paraules a les orelles de la Viuda Reposada/furono portate le mormorationi delle mie ultime parole alle orecchie della Vedova Reposata (246).

murmuració f.

"Soroll en veu baixa que s'escampa".

Mormoratione.

per la murmuració que en lo palau és/per la mormoratione che è nel palazzo (234).

murta f."Planta aromàtica de l'espècie *Myrtus communis*".**Mirto.**

cascuna portava en lo cap una garlanda de flors o de murta/portavano in capo una ghirlanda o di fiori o di mirto (42).

murtera f.

"Murta".

Mirto.

Com hagué estat per bon espai parlant ab lo Lausetà dels tarongers e de les murteras.../Quando fu stata per buon spatio a parlare con lo Lausetà delle malarancie e degli mirti...
(269).

2. Vocabulari català-italià

muscle *m.*

"Part superior i lateral del cos a cada costat del coll".

Spalla.

Alcá f'espasa e donà-li tan gran coltellada al muscle dret que tot lo braç li llevà en redó/E levò la spada e tanto gran coltellada alla spalla destra gli diede che tutto il braccio gli spicò (387); e les ales del manto podien llançar sobre los muscles e le ale del manto si potean gettare sopra le spalle (85).

donar dels muscles. "Pegar cops d'espaldas".

Dare con le spade (e).

los dos ensems donaren dels muscles a la porta tant fort com pogueren/loro due insieme quanto forte potero con la spada nella porta diedero (234).

museta *f.*

"Instrument musical semblant a la comamusa".

Cornamusa.

trompetes, anafis, clarons, tamborinos, xaramites e musetas e tabals/trombetti, clarini, tamburi, tromboni, cornetti, comamusa e timpani (452).

música *f.*

1. "Art de combinar sons amb harmonia".

Musica.

...sonant diverses maneres d'estuments, e altres cantant per art de singular música/...sonando diverse sorti de instrumenti, et altri cantando per arte di singular musica (54).

2. "Conjunt d'instruments i sonadors".

Musica.

la música partida en diverses parts per les torres e finestres de les grans sales/la musica, partida in diverse parti per le torri e finestre delle gran sale (452).

3. fig. "Qüestió embullada, fora de l'orde normal".

Musica.

dormien ensems per cobrir la música que era passada entre ell i la princesa/per coprire la musica che tra lui e la prencipessa era passata, continuamente insieme mangiarono e dormirono (450).

mustassaf *m.*

mustassaf del camp "Oficial encarregat de regir i vigilar la bona administració dels queviures i altres objectes d'un exèrcit en peu de guerra".

Cavaliere delle vettovaglie del campo.

Lo Rei prestament tramès per lo guardià major, que és ofici qui és nomenat mustassaf del camp/Il re con gran prestezza mandò per il prevoato, ch'è uno ufficio che si nomina cavaliere delle vettovaglie del campo (310).

mutable *adj.*

"Que es pot canviar".

Mutabile.

amor no ha ninguna certenital com ella sia mutable/amore, per esser mutabile, non ha alcuna certezza (360).

mutació *f.*

"Transformació".

Mutazione.

les mutacions de temps ab les superiors influències muden les nostres fortunes/le mutazioni degli tempi con le superiori influente le nostre fortune mutano (376).

N

na* *adj.*

"Títol personal femení".

Ol. ah. non. NT.Ara voleu que us diga, Na Viuda?/Hor volete ch'io vi dica, a Vedova? (216); Na Santa Maria vall/Ah santa Maria! (236); Na Viuda.../Non, Vedova... (227); Ai na bene! Com sabeu fer lo piadòl/Hi, purità! Quanto sapevi ben fare il pietosol (437).**nacló** *f.*

"Lloc de naixement".

Natione.oxqué per lo portal de la ciutat un catiu cristià, d'albanesa nacló/uscì della città uno schiavo christiano, albanese di natione (310).**Nadal** *m.*

"Festa commemorativa del naiximent de Jesucrist, el 25 de desembre".

Natale.Un dia de Nadal, exint l'Emperador de massa.../Un di di Natale, venendo lo imperatore da massa... (27).**nadar** *intr.*

"Sostenir-se i avançar dins d'un líquid".

Notare.posà l-se de la part de tras que al nadar no l'enutjàs/puoselsi dalla parte di dietro, ch'el non gli desse fastidio ai notare (106).**nafra** *f.*

"Ferida".

Ferita, piaga, seotta.feren venir los metges e curaren les nafras del Rev'eceno venire gli medici che le ferite gli medicorno (19); es feren moltes nafras/si feceno molte piaghe (38); ell fon ferit de dues nafras ans que acostar s'hi pogués/Il re eremita fu ferito di due saette prima che acostar se gli potesse (19).**nafrar** *tr.*

"Ferir produint nafra".

Ferire, innaverare.passaren per mig del camp llançant tendes e nafrant hòmens e cavalls/per mezzo al campo passorono, abbattendo tende ferendo huomini e cavalli (340); ab l'espasa en la mà llevi de terra lo fill de ma senyora, e nafrà n dos, los altres fiu fugir/con la spada in mano, levai di terra il figliuolo della ma dignora, ch'era caduto, e due di loro innaverà; e gli altri feci fuggire (299).**nafrat** *adj.*

fig. "Ferit".

Ferito, vulnerato.Capità senyor, com sou nafrat de la virtut de paciència/Signor capitano, o come siete ferito da la virtù di patientia! (214); E ja lo meu esperit nafrat de tan enamorada vida no està en libertat mia poder-ho fer/Ché già il mio spirito, da tanta innamorata vita vulnerato, in libertà non è (267).**nala** *f.*

"Passadís porticat".

Loggia.alt, sobre los draps de ras, havia entorn nales on se mostraven àngels tots vestits en blanc/alto, di sopra dalli drappi di razza, erano intorno intorno loggiatte nelle quali si vedevano angeli vestiti di bianco (54).**nalp*** *m.*

"Carta de jugar".

Carta.trobaren que la Princesa estava jugant ab la Viuda a nalp/trovarono che la principessa stava a jugar con la Vedova a carta (218).**naixença** *f.*

1. "Acte de nàixer".

Natività.estime morta lo jorn primer de llur naixença aquells qui... així callat ocide viure passen/quelli io estimo morti il proprio giorno della natività loro li quali... così con tacito ocio passano vivendo (20).

2. fig. "Origen".

Natione.sia lo teu ànim constant e viril, imitant la noblesa d'aquella dels quals has presa la tua naixença e nodriment./sia il tuo animo costante e virile, imitando la nobiltà di quelli dagli quali la tua natione e nodrimento hai preso (374).

nàixer* intr. (néixer)

1. gener. "Sortir del ventre matern o de fou".

Nascere.sou lo més benaventurat cavalier que jamés nasqué/seti il più bene aventurato cavaliere che giamai nascosse (240).

2. fig. "Tenir origen".

Nascere, uscire.així com la llum material naix del sol, així la fe procedeix de Jesucrist/cosí come il lume materiale nasce del sole, cosí la fede procede da Gesù Christo (403); poreu veure que a la fi d'un embaràs que si diu, naixen principis de molts altres/potrete vedere che alla fine di uno inconveniente che voi dite ne escono principii di molti altri (141)**naiximent m.**

1. "Acció de nàixer".

Natività, parto.maleint l'epigraic dia del vostre trist naiximent/maledicendo il giorno epigraico della trista natività vostra (227); La mia madre gran dolor senti en lo dia del meu naiximent/Mia madre grande dolore senti nel giorno diil parto (474).

2. "Origen".

NascimentoE si considereu la fi d'aquella e d'on conegueren lo seu naiximent/E se considerate la fin di quella, conoscerete il suo nascimento (154).**nan m.**

"Esser humà d'una petüesa extraordinària".

Nano.E enmig d'aquestes quatre estàncies, estava un nan molt diforme a natura e tenia l'una mà al cap e l'altra al ventre/E nel mezzo di queste quattro stantie era uno nano diformissimo dalla natura, che si tenia una delle mani al capo e l'altra al ventre (55).**narració f.**

"Acció i efecte de narrar".

Narratione.E sia cosa e finida la narració de la tua pròpera virtut/E sia rinchiusa e finida la narratione della tua prospera virtù (362).**narrar tr.**

"Contar una cosa esdevinguda".

Narrare.Adí fa lo libre un incident per narrar los fets de Plaerdemavida/E quivi fa uno incidente per narrar gli fets di Piacerdimavita. (349).**nas m.**

"Organ de l'olfacte".

Naso.lo seu nas era prim e afilat/il suo naso era sottile e affilato (119).**nat adj.**

"Engendrat, originat".

Nato.Senyor...sou vengut del cel en la terra... i enaprés nat Déu i hom/Signore...seti venuto dal cielo in terra... e, dopo nata Iddio et huomo (468).**nativitat f.**

"Naixença".

Natività.Car per res l'home de la contagió de la mort e obligació de pecat que incorre en la sua primera nativitat pot ésser dellurat sinó per fe/Ché per nulla l'huomo dalla contagione della morte e dalla obbngatione del peccato, in cui nella sua primera natività incorre, può essere liberato se non per fede (403).**natura f.**

1. "Naixença".

Natura.oom si fos senyor de natura/come s'egli fosse signor di natura (129); ...la terça de crestians que no venen de natura/...il terzo de' christiani che non vengono da natura (330).

2. "Organs genitals (espec. femenins)".

Natura.havia una donzella tota d'or esmaltada e tenia les mans baixes en dret de la natura/una donzella tutta d'oro smaltata, che si tenia le mani basso al dritto della natura (55)

3. "Conjunt de les coses creades".

Natura.molt diforme a natura/diformissimo dalla natura (55).

4. "Classe, espècie".

Natura, manera, sorte.e tots eren molt ben servits de molta volateria de diverses natures, de potatges molt singulars, de vins de quantes natures se poden nomenar/e tutti erano ben serviti d'infiniti uocelli di diverse maniere, de potaggi singularissimi, de vini di quante nature si ponno (55). E l'engüent era compost de tals materials que ninguna natura de metall que en sua tocat torna ferrugible sol que hi estiga per espai de tres hores/E l'enguento era composto di tali materiali ch'alcuna natura di metallo, che tocco ne sia, frangibile diviene, sol che per spatio di tre hore gli stia (304); féu-se venir tots los músics de tota aquella terra, de tota natura d'estruments que trobar-se pogueren/fecessi venire tutti gli músici di tutta quella terra con ogni sorte d'instromenti che trovar si poterono (383).

5. "Conjunt de conscions físiques i morals de l'home".

Natura.menjà una perdiu, per ço que natura s'esforçàs un poo per ristorare alquanto la natura, mangiò d'una pernice (19); vols temptar lo que és contra natura?/vòi tentare quello che è contra alla tua natura? (233).

6. "Generació, linatge; série de descendents per generació".

Progenie.maleint a l'Emperador e a tota sa natura/maledicendo l'imperatore e tutta la sua progenie (238).

7. Refrany. per natura caca ca.

Per natura caccia il cane.Bé és veritat l'exemple vulgar qui diu: per natura caca ca/Ben è veritat lo esempio e proverbio volgare qual dice che per natura caccia il cane (22).

2. Vocabulari català-italià

natural adj.,m.

1.adj."Pertanyent o degut a natura, a la naixença".

Dove seti nativo.

us deureu... de tornar-vos-ne en vostra terra natural/di tornare nella vostra terra dove seti nativo contentare vi doveresti (333).

senyor/senyora natural. "Senyor/a feudal, que ho és per naixement". v. **senyor**

Signore/signora naturale.

2.adj."Nascut (en tal o tal lloc)".

Nativo, oriundo/oriundo

natural del realme de França/nativu del reame de Francia (221); La gent qui és d'allí natural, molt bona e pacífica e de bona conversació, les dones d'allí naturala són molt femenils/La gente che gli è oriunda è molto buona, pacifica e di ottima conversazione; le donne de lì native sono molto femminie (330); un frare de la Mercè, català, natural de la ciutat de Lleida/un frate della Mercede, catalano, oriundo della città di Leida (402).

3.adj."Que pertany a la natura pròpia d'un ésser".

Naturale.

"l'apetit natural"/"appetito naturale" (172); E com la Contessa hagué cobrada la natural coneixença/Quando la cotesa hebbe recuperata la naturale cognitione (26).

4.adj."No degut a l'educació, a l'estudi".

Naturale, male.

¿Quale és la celerada persona qui ab natural raó faça creure a la majestat vostra que lo darrer cavalier qui d'honor sent... a ell se dega acomparar?/Quale è la scelerata persona che con natural ragioni facci credere alla eccelsa maestà vostra che l primo cavaliere che sente d'honore... si debbe comparare...? (226); Senyora -dx Tirant-, natural raó dieu/Signora -dixe Tirante-, voi allegate male ragioni (100).

5.m."Caràcter, manera d'ésser pròpia d'algú".

Naturale.

lo cavall ha pres de la dida lo seu natural/il cavallo ha preso dalla balia il suo naturale (110).

6.m. en la loc. **recobrar son natural.** "Recobrar els sentits".

Ricuperare la sua naturale cognitione, ricuperare il suo naturale vigore.

Com ella hagué recobrat son natural, demanà qui l'havia portat allí/Quando egli hebbe ricuperato la sua naturale cognitione, addimandò chi l'havia portato lì (290); En aquest punt la Prinçessa obrí los ulls e cobrà son natural/Et in questo punto la principessa gli occhi aprese et il suo naturale vigore ricuperò (288).

naturalea f.

"Natura".

Natura.

ja per llur noble costum o naturalea sou obligats a semblants actes/già per vostro nobile costume o per natura a simili atti obbrigarli seti (402).

naturalment adv.

"Segons la naturalesa".

Naturalmente, nativamente.

no resta que tots los hòmens naturalment no tinguen endinació en malparlar de les dones e pitjor obrar/non resta che tutti gli huomini naturalmente non habbiano inclinazione a mal parlare e peggio operare delle donne (215); ...emperò si naturalment li ve d'ésser grosser de sa pròpia natura/... ma se nativamente gli vien di esser grosso di sua pròpia natura... (100).

nau f.

"Embarcació amb coberta i sense rem, moguda pel vent amb ajuda de veles".

Nave.

mas com veren aturar la nau del Rei, e tothom s'armava, presumiren que allí venien/Ma quando viddero restare la nave del re, e che ognuno s'armava, pensarono che quivi venivano (112).

naufraigi m. (naufraig)

"Acció d'anar a fons una embarcació per haver-se romput".

Naufragio.

se poden recitar los naufraigis d'aquells qui, en ella follament navegants, a dolorosa e miserable fi pervenir/si ponno recitare gli naufraigis di quelli che, pazzamente navigando in quello, a dolorosa e miserabil fine pervengono (190); Com per la immensa pietat de Nostre Senyor Déu, Plaerdemavida fos liberada del naufraig/Quando, per firmensa pietat dii nostro signore Iddio, Placerdimavida fu liberata dal naufragio (350).

naufraig v. naufragi

nauxer m.

"Pilot, mariner d'alta graduació que dirigia la maniobra d'un vaixell".

Nocchiero.

E Tirant manà al timoner e al nauxer que no voltassen la nau/E Tirante comandò al timoniero et al nocchiero che non voltassero la nave (104).

navegant adj.

"Que navega".

Navigando.

se poden recitar los naufraigis d'aquells qui, en ella follament navegants, a dolorosa e miserable fi pervenir/si ponno recitare gli naufraigis di quelli che, pazzamente navegant in quello, a dolorosa e miserabil fine pervengono (190).

navegar intr.,tr.,m.

1.intr.,m."Anar dins una nau o altre vehicle que es mou dins l'aigua".

Navigare/navigare; navigare.

e les fustes navegant vingueren al port de la ciutat dita/E li legni, navigando, al porto della già detta città sprvennerono (448); eren hòmens d'illa e acostumaven de navegar/erano huomini d'isola et il navigare per costume haveano (164); Llevades les àncores al delitós navegar, per on vostres coronas e fama relluïnt dareu claror del vostre il lustre valer e linatge/levati l'ancore al diletto navigare dove, con le vostre coronas e relucente fama, la chiarezza di vostro illustre valore e progenie maggiore fareti (402).

2.tr."Recòrrer per mar (una extensió...)".

Navigare.

Navegarem aquesta pròspera mar/Navigammo questo prospero mare (417).

navili m.

"Vaixell per a navegar, i especialment el de grans dimensions".

Navilio.

... se'n podien anar salvament e segura, ab tots llurs navilis, robes, joies, en ses pròpies terres/...tutti loro navili, robbe e gioie nelle proprie terre salvi e securi andar se ne poteano (19).

ne v. ni

nebot m. if.

"Fill o filla del germà o la germana".

Nipote (m. i f.), nepote (m.), nepota/neboda (f.).

jo veig venir ad... ambaxadors del Papa per contractar matrimonis de son nebot/chi'io veggio venire qui... imbasciatori del Papa per contractare matrimonio di suo nipote (100); era donzella de gran estima, neboda de l'Emperador/donzella di grande estima, nipote dell'imperatore (129); era nebot d'aquell/era nepote del primo (385); gran dubte em fa que no haja morta a vostra cara neboda che mi fa dubitare che lui non habbia morta la vostra cara nepota (220); la molta merçè que els havia feta en donar sa bella neboda per mulier a Diabebus/la molta mercede che egli gli aveva fatto in dare la sua bella nepote per moglie a Diophebo (222).

necessari adj.

"De què no es pot prescindir".

Necessario.totes les coses necessaries a la humana vida/tutte le cose necessarie alla vita humana (27).**ésser de necessari****Essere di necessità.**és de necessari façam tot nostrap esforç/di necessità che facciamo ogni nostro sforzo (123).**ésser necessari.****Essere bisogno.**féu les adbar de tot lo que necessari era/le fece mettere ad ordine di tutto quello che gli era bisogno (19).**haver necessari.****Essere mestiero.**tot lo que havia necessari/tutto quello che era mestiero (5).**necessàriament adv.**

"Per necessitat".

Necessariamente.no és menor empresa l'experiència feta d'aquesta necessàriament faedora/ché non è minore impresa la esperienza fatta di questa necessariamente che si ha da fare (396).**necessitat f.**1. "Qualitat de necessari", en la loc. **de necessitat**. "Necessàriament".**Di necessitat.**...de necessitat tenien a defendre llurs vides e les persones/...havendo di necessità a difendere la vita e la persona loro... (167); E per agò és de necessitat que vinga ell ab mi/Però è di necessità che venga meco (21).

2. "Mancaça d'una cosa necessària".

Necessitate, bisogno.conexent la gran necessitate que la'n constrenyia/cognosendo la gran necessitate che la constringea (24); Cavalier, a mi par que vostra demanda és més voluntària que de necessitate, e consell-vos que la lleixeu per a temps de necessitate car batalla a tota ultrança és fort cosa e de mala digestió/Cavaliere, a me pare che la vostra dimanda sia piú voluntària che di necessità, e vi consiglio che la lasciate per tempo di quel ch'è bisogno perché battaglia a guerra finita è forte e di mala digestione (74).

3. "Situació difícil o d'escassetat".

Necessità.han llevades totes les nous de les ballestes...perquè en la necessitat no ens ne pugam ajudar/hanno tolto tutte le noci delle balestre...acciò che nella necessità non ce ne possiamo prevalere (90).**nefandíssim adj. super.**

"Molt abominable".

Nefandissimo.havem venjades les nefandíssimes injúries/habbiamo vendicato le nefandissime ingiurie (27).**negar tr.**

1. "Declarar que no té existència o realitat (una cosa)".

Negare.la mia cara...te darà causa de negar que un tan lleig e gran defecte de mi s'aparte/la mia faccia...ti darà causa di negare che un tanto brutto e gran mancamento, da me si separi (218).

2. "Refusar".

Non dare.si a mes paraules negaràs creença, no et tardarà lo mèrit que serà de ma presta mort/se alle mie parole non darai fede, non ti tardarà il merito il qual sarà della mia presta morte (324).**negar tr., pron.**

"Ofegar".

Annegarsi/annegare; annegarsi.son pensament era que en la mar les negarà/pensava che nel mare annegato si fusse (350); maleita fon la galera que aci et portà, com enmig del golf de Satalies no et negà a tu e a tots los teus/maladetta fu la galera che qui te condusse, che nel mezzo del golfo di Satalia con tutti gli tuoi non f'annegò (347); tots se negaren, que negú escapar no pogué/tutti se annegaron, che alcun campare non poté (295).**negat adj.**

"Ofegat".

Annegato.alguns que passaren nadant, e molts n'hi moriren negats/alcuni passarono notando, e molti annegati nel fiume ne perirono (133).**neglligència f.**

"Acció pròpia de negligents".

Negligentia.e pens en lo meu regiment no he fallit en alguna cosa per engan o neglligència de què puga haver represió/e mi penso nel reggimento mio di non havere mancato o fallito in cosa alcuna per inganno o neglligentia di cui possi haver riprensione (154).**neglligent adj.**

"Que no posa cura a allò que deuria".

Negligente.babe negligent/episcopo negligente (192).

negoci m.

"Assumptes comercials o administratius".

Negocio, facenda.me manau que jo parle primer en aquest negoci/mi comandati ch'io parli in questo negocio (15); com sou vengut en aquest desert ni per quins negocis/come e per qual facenda seti venuto in questo deserto (28)

fig. mundanals negocis.

Mondane cure, lacci del mondo.Aquest virtuos Comte s'era retirat en aquesta deserta habitació, fent solitària vida per fugir als mundanals negocis/in questa deserta habitazione si era ridotto il virtuoso conte a fare solitaria vita per fuggire le mondane cure (4); viure en los mundanals negocis/vivere ne' lacci del mondo invito (3)**negociació f.**

"Activitat contínua".

Operazione.Saviesa se pot aconseguir per cinc coses... La cinquena per contínua negociació/Sapientia per cinque cose si può acquistare... la quinta per contínua operazione (197)**negre adj., m.**

1. adj. "Del color del carbó".

Nero/negro.seti negre/raso nero (161); vellut negre/veluto negro (42)

Refrany . voler fer del negre groc. v. groc

Voler mostrare di far del nero giallo.

2. adj., m. "Persona de raça negra o referit a aquestes persones".

Negro/nero.... com ella se sia embocada ab lo Lauseta, que es nomena, esclau negre/Ché ella si è invilupata con il Lauseta che si nomina, schiavo negro (268); E per aquest negre perdre'l desitge/E per questo negro di perderlo desideri (268); d'un gran tros lluny, véu un petit negre/un gran pezzo lontano un piccolo negro vidde (157)

3. adj. fig. "Entosquit per la maldat".

Nero.

actes... negres/fatti... neri (75)

4. adj. fig. "Sumament trist, infaust".

Oscuro, negro e crudo.deport... negre/diporto... oscuro (130); la negra mort/la negra e cruda morte (291)**negri m.**

"Persona gairebé negra".

Negrino.féu la via d'una ciutat qui havia nom Caramèn, qui és en la fi de la Barbària qui afronta ab los negrins/fecé la via da una città che haveva nome Caramen, la quale è nella fine della Barberia che confina con gli negrini (384)**negror f.**

"Qualitat de negre".

Negrezza.no tenint molta negror d'espessura de pele/non havendo molta negrezza di spessitudine di peli (119)**negú adj., pronom (nengú, degú)**

1. adj. "No cap".

Alcuno, veruno.tendria per bo que la senyoria vostra, per salvar la promesa fe... no facam cosa neguna ab engan/laudarei che la signoria vostra, per servar la promesa fede... non facciamo cosa alcuna con inganno (15); ¿major força e poder deu haver cavalier que nengú altre?/uno cavaliere non debbe havere maggior forza e potere che alcuno altro? (32); degú/alcuno (4); en deguna manera/in alcun modo (164); E per ço no fretura que us mostre ab paraules la mia amor ésser estada la major e més fervent que jamés home a neguna dona portàs per sola fama/E per questo non bisogna ch'io vi mostri con parole il mio amore ésser stato il maggiore e più fervente che giamai [huomo] a veruna donna per la sua fama portasse (411)

2. pronom. "No cap".

Niuno, alcuno, huomo del mondo.feien tan gran destrucció d'ells que era cosa d'espant, que no prenien nengú a mercè/... con tanta gran destruzione di loro ch'era cosa di spavento, perché non prendevano niuno a mercè né a pregione (12); jamés haveu feta promesa ni gràcia alguna a negú que molt copiosament no lo hi complísseu/giamai non havevi fatto alcuna promessa o gratia ad alcuno che molto copiosamente non gliel habbiatè compiuta (210); féu-li prometre que no dina res a negú... facendoli promettere che non dina alcuna cosa a huomo del mondo (63)**nèixer v. nàixer****nengú v. negú****net adj.**

"Exempt de taca, de brutícia".

Netto, bianco.aigua... nete/acqua... netta (173); Les taulles jamés se desparaven sinó per mudar tovalles netes/Le tavole mai non si sparcchiavano se non per mutare tovaglie bianche (55)

fig.

Netto, mondo e netto.poreu dir que lo meu cos és clar e net/potreté dire che il mio cuore è chiaro e netto (283); E per mi jamés serà rebut, ni menys per ma filla, si peret efecte no porta, e sia fet net de totes passades culpes/E per me giamai non sarà ricevuto, e non meno per mia figliuola, si'el non haverà perfectissimo effetto, e se sia fatto mondo e netto di tutte le passate colpe (180)**nét* m.**

"Fill o filla d'un fill o filla".

Nipote; nipote, figliuolo del figliuolo.¿Què podia jo altra cosa fer que millor fos, perquè tal net no pervengués davant la vista de l'Emperador, son avi?/Che potevo io altra cosa fare che migliore fusse, tal nipote non pervenisse dinanzi alla vista dell'imperatore, suo avo? (268); ...què dinen de mi? Que de mon net me só enamorada!/... che dinano di me? Che d'un mio nipote figliuolo del figliuolo, io mi fuasi innamorata (258)**netejar tr.**

"Fer net".

Mondare.a vosaltres serà castic e als altres gloriós exemple, e serà netejada aquesta ciutat de tota malesa, puix així haveu manyspreada l'honor vostra/a voi sarà punitione et agli altri glorioso esempio, e serà mondada questa città de ogni malitia, posché così l'honore vostro dispregiato havevi (352)

netejat adj.

"Que li han llevat la brutícia".

Nettegiato, lavato.

la camisa...lavada ab les mies pròpies llàgrimes e netejada del rovell de les tuas armes./la camisa... con le mie proprie lagrime lavata e nettegiata della ruggine delle tue arme (473); en la vostra consciència de tots los pecats que dins en la present jornada heveu comès sereu de tots neteats/nella coscienza vostra di tutti gli peccati, che fino al presente giorno commesi avetei sareti di tutti lavati (403).

neu f.

"Petits cristalls de gel que cauën en flocs blancs".

Neve.

continuament nos menaça diversitat de temps, ço és, mortalitats a la terra, ab neus, argües, trons e llamps espantables/continuamente di minaccia diversità di tempi, cioè mortalità alla terra con nevi, acque, tuoni e spaventevoli lampi (336).

ni conj. (ne)

Serveix d'enllaç entre dues proposicions negatives o entre dos termes negatius".

Né, e.

Los guardabracos signifiquen que lo cavalier deu guardar que los homicides ni nigromàntics no facen mal ne dan a les esglésies./U spalacci significano che 'l cavaliere deve guardare che ni homicidiali né negromanti facciano danno alcuno alla chiesa (34); no en lacanyeries, ni en deshonestat ni menys en alcavoterias, així com altres fan/non in scelerità ni in dishonestà, in fatti et in ambasciate venere e lascive, così come molte fanno (236), com sou en aquest desert vengut ni per quins negocis/come e per qual facende seti venuto ni questo deserto (28).

niellat adj.

"Obrat de rifeus fets de metall".

Anniellato.**

posaren lo cos de l'Emperador en una molt rica e bella tomba de jaspis tota niellada d'or e d'atzur/puoserò il corpo dell'imperatore in una ricchissima e bellissima tomba di diaspro tutta anniellata d'oro e d'azzurro (481).

nigromància f.

"Art d'endevinar l'esdevenidor per la invocació o consulta dels morts".

Negromantia/nigromantia.

E totes aquestes coses, senyor, no pense la senyoria vostra que sien fetes per encantament ni per art de nigromància, sinó artificialment./E non pensi la signoria vostra che tutte queste cose fussero fatte per incantamento né per arte di negromantia, ma artificialmente (55); trancà los espills mirant dins si havia alguna cosa maliciosa que fos feta per art de nigromància/gli spezzò, guardando se dentro alcuna cosa maliciosa havevano che fusse fatta per arte di nigromantia (283).

nigromàntic m.

"Pertanyent o relatiu a la nigromància".

Negromante.

Jo no se si sap de adevinar o sia nigromàntic/lo non so se lui sa indovinare o se è negromante (24).

nirvi m.

fig. "Part principal i vital d'una cosa".

Nervo.

E ingratitud sol corrompe los nirvi e força del regne/E l'ingratitude sol corrompere li nervi e forze del regno (143).

nit f.

"Part del dia compresa entre la posta del sol i l'eixida".

Notte, sera.

Après la nit vé lo dia/Dopo la notte viene il giorno (380); aquella devota oració que jo acostume cascuna nit de dir/quella devota oratione che io ho per costume cascuna sera di dire (260).

bons nit. "Fòrmula de comiat usada quan es va a dormir".

Buona notte.

Com fon en lo lit la Princesa, donaren-li la bona nit, la qual aparellada estava incogitadament./E, quando fu nel letto, le sue donzelle gli diedero la buona notte, la quale incogitadamente gli era apparecchiata (434).

donar part a la nit. "Anar-se'n a dormir". v. part

no adv.,m.

1. Indica el caràcter negatiu de la proposició o del membre de proposició que segueix.

Non, no.

Jo no se si sap de adevinar o sia nigromàntic/non so se lui sa indovinare o se è negromante (24); No em diguésseu de no/Non mi dite di non (228); tota la fermetat de l'Emperador està en la mia llengua, en jo dir si o no/tutta la fermetat dell'imperatore è nella mia lingua e nel mio dire si o no (179).

no res menys v. **no-res-menys**.

2.m.Substantivat.

No.

acò us poden dir totes les mies donzelles e a tots los qui em tenen coneguda, que lo sí és sí e lo no és no/e questo ponno dire tutte le mie donzelle e tutti quelli che me hanno conosciuta, che 'l sí è sí et il no è no (132).

3.S'usa com a partícula expletiva del segon terme d'una comparació afirmativa de desigualtat.

Non.

si temen que les bombardes no derroquen lo castell/se temeti che le bombarde non roino il castello (304).

no res m.

1."Res, absència total d'una cosa".

Niente, destruttione.

me volia combatre a tota ultrança sobre no-res/sopra niente mi vuol combattere a tutto transito (114); lo cavalier és tengut defendre l'Església, car altrament seria perduda e tomaria en no-res/il cavaliere è tenuto a defendere la chiesa, che altrimenti saria perduta e tomarebbe in destruttione (33).

2."Cosa mínima, insignificantia".

Cosa nulla, nonnulla.

¿E per un no-res que ma senyora vos ha dit, estau ja esmajat?/Che? Per cosa nulla che la mia signora ha detto, vi siete già smarrito (214); Les folles donzelles, qui de no-res temorepen./La pazzia delle donzelle, che di nonnulla hanno timore (233).

2. Vocabulari català-italià

no res menys *adv.*

1. "Amb tot i amb això".

Non manco, non meno, niente di meno.

mostrant alegrar-vos de la pena que em veu passar, e no-res-menys no voler consentir que sol les mies mans toquen les vostres vestidures/mostrando di allegarvi della pena che patire mi vedete, e non manco a non volere consentire che solo le mie mani le vostre veste tocchino (217). For del seu amor cremant s'apurava en les flames de Carmesina, e no-res-menys estimava que la Princesa ardentment se mesclava en les apurades flames de son voler/forò del suo amore, abbruggiando, si purificava nelle fiamme di Carmesina, e non meno estimava que la principessa ardentemente si mescolava nelle purificate fiamme del suo volere (485). No-res-menys la Princesa, quasi ressuscitada e tornada en sos primers sentiments... recità a Tirant lo discurs, vida i estil que tengut havia durant l'absència sua/Niente di meno la principessa, quasi ruscitata e tornata negli suoi primieri sentimenti... recitò a Tirante lo discorso di sua vita et il stilo che, durando l'assentia sua, tenuto havea (438).

2. "A més a més".

Nientedimeno, nulla di manco.

si per sos peccats lo rei és mort, segons per la senyoria tua só informat, e no-res-menys ne tinc major notícia, car en aquell cas com jo fui tramès a ell per ambaixador no em fos tant allargat de parlar, ell no m'haguera refenda la sua justícia/per gli suoi peccati il re è morto, secondo che per la tua signoria sono informato, nientedimeno ne ho maggiore notizia che, in quel caso ch'io fui mandato per ambasciatore, s'io non mi fusse tanto allargato nel parlare, egli non m'haveria referto la sua giustizia (316). serà venjança de la molta cavalleria que per causa llur en l'impen s'és perduda, e no-res-menys, morint tots aquests, haurem la pau més segura, e atterrament de tots los altres/E sarà vendetta de molta cavalleria, che per causa loro nell'impero greco si è perduta. E nulla di manco, morendo tutti questi, la pace più sicura haveremo et atterramento di tutti gli altri (427).

noble *adj., m.*

1. *adj.* "Que per naixença o per gràcia del sobirà pertany a la classe més elevada socialment".

Nobile.

la virtutis Tirant ajustar féu en la sua triúmfal tenda los il·lustríssims Reis e la noble cavalleria del camp per oír missa./il virtuoso Tirante gli illustrissimi regi e la nobil cavalleria del campo, per udir messa, nel suo triumphal padiglione fece congregare (425).

2. *adj.* "Elevat entre els altres".

Nobile.

E si dius que natura ha constituït la tua noble persona en estat femení, pusil·lànim e temerós, sia lo teu ànim constant e viril/E se dice che natura ha costituito la tua noble persona in stato muliebre pusillanimo e timoroso, sia il tuo animo costante e virile (374). Mala cosa és la noble e generosa gndare e voluntàriament volers vestire del mantell d'infama (244). foren en una ciutat qui es nomena Estranges, la qual era circuida de noble mur ornat de molt belles torres ben altes ab deguda proporció/fuono ad una città che si nomina Stranges, la quale era circoita di nobili mura, ornata di molte belle torri bene alte, con debita proportione (458).

3. *m.* "Moneda d'origen anglès".

Dobla, nobla.

em faràs de traüt dos-cent milia nobles cascun any/cascun anno CC mila doble mi renderai (13). E lo Comte donà-li una roba de seda e cent nobles/E donogli una rubba di seta e C noble (14). E als reis d'armes, herauts e porsavants, e trompetes e ministres, mil nobles e cascú./Ei agli regi d'arm, eraldi, passavanti, trombetti, sonatori, mille noble a ciascuno (71b).

noblea v. noblesa

noblement *adv.*

"D'una manera noble".

Nobilmente/nobilemente.

féu molt noblement adobar de soper/fece nobilissimamente ordinare la oena (26). e ab aquell triúmf se dinaren, servits molt noblement de molts cavallers e gentishòmens/E con quel triumpho, nobilemente serviti da molti cavaleri e gentihòmini... disonorono (463).

noblesa *f.* (noblea)

1. "Elevació sobre els altres en mèrit, dignitat, etc.".

Nobiltà/nobilitat, bontà.

Lo vostre gran saber és de noblesa tanta acompanyat que sens comparació major pena me fa sentir/Il vostro gran saper è de tanta nobiltà accompagnato che pena senza comparatione me fa sentire (259). la noblesa vostra/la nobiltà vostra (125). E nosaltres restam molt obligats a la molta noblesa tua/E noi altri tutti restiamo obligatissimi alla infinita bontà tua (107b).

2. "Acció pròpia de persona noble".

Nobiltà.

aqueil és noble qui fa noblesse/e quello è nobile, che fa le nobiltà (107b).

noclu *adj.*

"Que fa mal".

Nocivo.

desitja lo cor coses nocives, e avorreix coses útils/le cose nocive il cuore desidera et abhorrisce le cose utili (377).

nodriment *m.*

"Bona educació".

Nutrimiento/nodrimiento, costume.

en lo menjar, nodriment/nel mangiare, nutrimento (143); sia lo teu ànim constant e viril, imitant la noblea d'aquells dels quals has presa la tua naixença e nodriment/sia il tuo animo costante e virile, imitando la nobiltà di quelli degli quali la tua nazione e nodrimento hai preso (374). perquè sien informades de les propietats e nodriments que deuen haver/che siano informate delle proprietà e costumi che debbono havere (221).

nodrir *tr.*

"Alletar".

Nodrire.

primer lo nodrí jo en la mia falda d'honestat/primeramente io il nodri nelle falde delle mie vesti d'honestà (359).

nodrit *adj.*

"Educat".

Nodrito, accostumato.

un ancià cavaller nodrit e experimentat en armes, molt eloquent e gran llegista/uno antico cavaliere, nodrito et experimentato in arme, eloquentissimo e gran leggista (282). La tretzena és que sien ben nodrits de menjar e de beure/la terzadecima è che siano bene accostumati nel mangiare e nel bere (221).

nollejar *tr.*

"Llogar".

Nolleggiare.

donà carrec... que nollejas tantes naus, galeres e llenys e tota manera de fustes, qui poguessen portar molta gent/diede carico... che nolleggiasse quante navi, galere, fuste et ogni sorte di legni che havere potesse per portare molta gente (387).

nollejat *adj.*

"Pres en nòit".

Nolleggiato.

jo tinc deliberat... de licenciar totes les fustes que tinc nollejades/ho deliberato... di licenziare tutti gli legni che io ho nolleggiato (419).

nòlit m.

"Allò que es paga pel dret de transportar".

Nolo/nollo.

de casouna testa han dos ducats e mig de nòlit/di ciascun capo hanno due ducati e mezzo di nolo (164); ...manant-li...que els pagàs lo nòlit e que les trametés de continent en Constantinoble/comandogli che...gli pagasse il nolo, e che incontinente a Constantinopoli le mandasse (401).

nom m.

1. "Mot que designa una persona".

Nome.

lo sant nom del teu gloriós Fill/Il santo nome del tuo glorioso Figliuolo (6).

haver nom.**Havere nome, nominarsi, chiamare/chiamarsi.**

La filla del Duc de Macedònia havia nom Estefania/La figliuola del duca di Macedonia, che havia nome Stephania... (119); cavalcà sobre un ginet e fugí, e recollí's dins un castell que havia nom Alimburch/montò sopra un caval leggiere e fuggendo si raccolse dentro un castello che havia preso, nominato Alimbuch (12); ...elegiren lo cavall e donaren-lo a l'home...per ço aquell home hagué nom cavalier...di tutte elessono il cavallo e donaronlo a questo huomo...e, per questo, quello huomo fu chiamato cavaliero (32); És d'una llenya qui ha nom Llealtat, la qual és molt tendra e seca/sono di una legna che si chiama Lealtà, la qual è molto tenera e secca (127).

mai nom.**Mai nome.**

E si aquell mal nom tan diforme e abominable, e en especial als cavallers, lo qual vós, Tiran, desrijau oir, jo bonament vos pogués dir, ja fóra fet/Se quel mal nome tanto diforme et abominable, e in specialità agli cavalieri, il qual voi, Tirante, desiderate udire, buonamente vi potessi dire, già sana stato fatto (154).

2. "Fama".**Nome.**

hauràs a creure que si com a déu fadorava, nom de mala mora mereixena/haverai a credere che, si come Iddio ti adorassi, nome di mala mora meritarei (324).

3. "Quantitat".**Nome.**

posa-li nom de rescat/ponigli nome di riscossa (136).

nombre m.

"Quantitat d'objectes en quant és susceptible de càlcul".

Numero, nome.

ell féu armar totes les fustes qui eren restades, lo nombre de les quals era quatre-centes e trenta-cinc fustes, entre naus, e galeres, e galiotes, e llenys /egli fece armare tutti gli altri che rimasti gli erano, il numero de' quali, fra navi, galere, galeazze e fuste, CCCCXXXV fu (423); són en nombre molt més que nosaltres/sono in numero più di noi altri (23); ...molts altres barons e cavallers, qui erent tots esposats, en nombre de vint-e-cinc...molts altri baroni e cavalieri, che erano tutti sposi, in nome di venticinque (483).

nomenada f.

"Anomenada, fama".

Fama.

...perquè finit no finis llur nomenada, com a feroces lleons batalant los restava de cavallers la man dreta armada/...perché, morendo, la fama loro non morisse, come feroci leoni combattendo, la man destra da cavaleri armata gli restava (394).

nomenar tr.,pron.

1. tr. "Designar amb un nom".

Nominare.

e foren nomenats milles, e açò perquè foren mil, tots fets cavallers en un temps/e furo nominati militi perché mille furono fatti in un tempo cavalieri (32).

2. tr.,pron. "Dir alguna cosa o algú pel seu nom".

Nomenare/nominare; haver nome.

e molta altres que nomenar-te'n podria/e molti altri che nominar te ne potrei (209); l'herba que es nomena amorval/dell'herba che si nomina Amore (155); es nomenava Ricard/havia nome Riccardo (113).

nomenat adj.

"Mencionat".

Nominato.

E jur-te per los sants nomenats que tant com seran los teus dies e los meus, de no desconèixer la tua persona/E giuroti per gli santi nominati che, tanto come saranno gli tuoi di e gli mei, de non abbandonare la tua persona (271).

nona f.

"La darrera de les hores canòniques".

Nona.

l'Emperador aplegà hora de nona/lo imperatore all'ora della nona gli arrivò (155).

nora f.

"Muller del fill".

Nora/nuora.

tramès per a la nora... quatre peces de brocat molt belles/mandò...per la nora quatre bellissime pezze di brocato (109); ...ma nora ab son esposat que jo els tingués a ma voluntat.../...mia nuora col suo sposo io havessi a mia volontà... (304).

noranta adj.num.

"Nou vegades deu".

Novanta/nonanta, nove.

Havia, segons lo calendari, del temps que lo hi posaren, quatre-centis noranta-dos anys/Era, secondo il calendario del tempo che gli lo posero, quattrocentonovantadue anni (96); faç-vos cert que a negú no serà reservada la vida si no passa noranta-cinc anys/vi faccio certi che ad alcuno non sarà riservato la vita s'el non è da tre anni in giù e s'el non passa nonantacinque anni (352); noranta-set milia moros/noventomila mon (25).

nosaltres pronom

"Jo i altres".

Noi, noi altri/nuialtri.

tants com ne pendran de nosaltres, tots seran tallats a peces menudes/quantu ne piglieranno di noi, tagliaranno a pezzi minuti (23); ells mostren tenir temor de nosaltres/dimostrano haver paura di noi (23); negú no sabrà que nosaltres ho hajam fet/alcuno no l' saprà che quialtri l'habbiamo fatto (234).

nota f.

"Càstig, reprovació".

Infamia, nota.

Açò no pot passar sens nota/cosa che non può passare senza infamia (121); sens gran nota e punició/senza gran nota e punition (76).

2. Vocabulari català-italià

notable *adj.*

"Important per la seva intensitat, categoria, etc."

Notabile.

Lo quint és si comet notable irreverència en Déu i en los seus sants /il quinto è se commette notabile irreverentia contra l'onnipotent Iddio e gli suoi santi. (221).

notari *m.*

"Funcionari públic autoritzat per donar fe".

Notaio/notaro.

renuncià tota la sua senyoria sobre l'ermità ab acte de notari/con atto di notaio la sua signoria renunciò al'heremita (17); La promesa... no es féu ab acte de notari/La promessa... non si fece con atto di notaro (230).

notícia *f.*

"Informació".

Notitia, cognitione.

vós m'haveu dada més noticia de mos defalts que no ha fet jamés negun confessor/voi mi avete dato più notitia degli miei mancamenti che giamai non ha fatto alcun confessore (233); puix la divina Clemència me dóna noticia d'aquestes coses, vull-me'n apartar per no tenir inconvenient/poiché la divina clemencia mi dà cognitione di queste cose, io mi voglio separar per non venire a inconveniente (109).

haver notícia. "Saber".

Haver cognitione.

la gran esperança que tinc me fa aconhortar, haver noticia de vostres virtuoses obres/Ma la gran speranza ch'io ho, per haver cognitione delle vostre virtuose opere (3).

venir a notícia. "Conèixer, venir a saber".

Venire a notitia.

Déu... el fa venir a notícia de sos pecats/Dio... ch'el viene a notitia de' peccati... suoi (3).

reduir a notícia. "Posar en coneixença d'una cosa".

Ridurre a notitia***.

per la vostra immensa bondat é reduit a verdadera noticia de mos pecats e defalliments/per la vostra immensa bontà a vera notitia degli miei peccati e mancamenti son ridutto (291).

notificar *tr.*

"Fer saber".

Notificare.

la majestat vostra deu saber com la crida va per la ciutat notificant a tots la partida certa per a dilluns/La maestà vostra deè sapere come la grida è fatta per tutta la città, notificando ad ognuno la partita certa per lunedì (229).

notori *adj.*

"Manifest".

Notorio, noto.

notori és a tots com haveu romputs pactes, conveniencs e juraments/notorio è a tutti come patti, convenzioni, giuramenti... rotto havevi (354); E vull que et sia notori com la mia condició és de gentilesa/E voglio che te sia noto come nobile è la condition mia (301).

nou *adj.*

1. "Que ha estat fet recentment".

Nuovo.

una lliça nova/un nuovo steccato (71b).

2. "Posterior a un altre que ve a reemplaçar".

Nuovo.

fallint-me tal acostamentestic en un nou purgatori/mancandomi tale presentia, son in un nuovo purgatorio (259).

nou *adj. num.*

"Vuit més un".

Nove/nuove.

nou mesos/nove mesi (26); nou dies/nove di (26); nou lliçons/nuove lezioni (119).

nou *m.*

"Peça de la ballesta que serveix per retenir la corda atesada fins al moment de disparar".

Noce.

les nou de les ballestes/le noce delle balestre (98).

noure *intr.*

"Fer mal".

Nuocere/nocere, essere nocevole.

fer l'ha valença contra aquells qui noure el volrar... d'andoti aiuto contra a tutti quelli che ti vorranno nuocere (178); e que no noga a vós com ha nogut a mi/e che non noce a voi così come ha nociuto a me (244); a molts virtuosos ha nouu/a molti virtuosos è stata nocayole (143).

nova f.

"Notícia d'una cosa esdevinguda fa poc i no coneguda d'aquell a qui es comunica".

Nuova/nova, parola, ciància.

Lo pacífic Rei, sabuda la mala nova de llur venguda, ajustà la mes gent que pogué/Il pacífico re, saputa la mala nuova aduna piú gente che può per resisterli (5); E jo us ne puc bé contar noves/Ei io ve ne posso ben contare novi (61); dreçà les noves a Tirant/drizzando le parole a Tirante (121); no volria que em tingueren en estima de reportadora de noves/non vorrei che voi mi haveste in computo di raportatoe di gance (216).

posar en noves. "Amar conversa, posar en conversa".

Ponere/mettere in parole.

pregà a Plaerdemavida e a la donzella de Montblanc que anassen a la posada de Tirant e que el posassen en noves/pregò Plaerdemavida e la donzella de Mombianco che al suo alloggiameto andassero e che l ponessero in parole (292); E posareu los en noves e tan prest li passara la felonia/mettete lo in parole incontente fira gli passará (146).

tenir a noves. "Tenir entretingut, aturar amb converses".

Tenere a ciància, tenere/tenere a parole.

perquè es dessagnàs, tenia l a noves/acciò che sanguinasse, tenivalo a ciància (82); Vés, fill meu, salvat en aquell retret, e si és cosa de gran importància, jo els tendré a noves e tu podràs dar passament a la tua vida/Va' figliuolo mio, salvati in quel camerino, e se è cosa di grande importàcia, a parole io gli tenirò e tu alla tua vita dar rimedio potrai (262); Los altres dien, que els linguessen a noves, que com haurien acabades les vuitalles, los pendrien tots per farne gli piglianano (444).

tenir noves. "Tenir converses llargues, discussions".

Dire novelle.

Eh!, no tingam tantes noves -dix lo cavalier/Deh, non mi dà tante novelle -disse il cavaliere (81).

estar en noves "Estar parlant".

Stare a parole.

No estiam en noves -dix Tirant-; traue-me prestament d'ací/Non stiamo a parole -disse Tirante-, ma levatimi subito di qui (234).

pendre les noves. "Prendre la paraula, posar-se a parlar".

Prendere le parole.

Plaerdemavida pres les noves e dix.../Plaerdemavida prese le parole e disse... (226).

novament adv.

1. "Sense que existés abans".

Nuovamente.

la majestat sua volia publicar una fraternitat, la qual novament havia instituïda/volea fare publicare una fraternità, la quale nuovamente aveva instituito (85).

2. "Fa poc, recentment".

Nuovamente.

Les dones se posaren fora de la ciutat, lla on era lo vall qui novament era estat fet/Le donne fuori della città uscirono et andarono là dovera il fosso che nuovamente era stato fatto (343).

novè adj.num.

"Que fa nou en una sèrie".

Nono.

La novena és que no sien massa parlars ni atrevits en mal parlar /la nona è che non siano troppo parlatori et arditi in mal parlare (221).

novell adj.

"Nou".

Novello/nuovello, nuovo.

d'aquí avant lo novell príncep Tirant fon nomenat César de l'imperi grec/da qui innanzi il novello príncipe Tirante fu nominato cesare dell'imperio greco (452); sabé com ell e la novella reina estaven all en lo castell/e seppe come egli e la nuovella reina erano alto nel castello (310); No és nova cosa a mi/A me non è nuova cosa (3); E la Duquesa pensà en una novella fermil malicia/e la duchessa pensò una nuova fermil malitia (225).

novençana f.

"Casat recentment".

Nuova sposa.

teren molta honor al Conestable e a la novençana/feciono molto honore al conestabile et alla nuova sposa (220).

novia f.

"El qui està a punt de casar-se".

Sposa.

La primera nit que donaren la novia al Conestable.../La prima notte che diedero la sposa al conestabile... (220).

novitat f.

"Cosa que sorprèn perquè no es veu o no ocorre normalment".

Novità/nuovità.

com veurà així gran novitat, tota no s'altere en sí/quando vederà così gran novità, che tutta non si adiri (231); Com la Princesa oí tal novitat, no pogué altra cosa dir/Quando la prencipessa udí tal nuovità, non poté altra cosa dire (241).

nu m.

"Entrellaçament estret de les parts d'un cordell, cinta, etc.".

Nodo.

com han ensivellada la garrotera, donen una volta a la coreja sobre la sivella nu/quando hanno fibbiata la garrotera, danno una volta della coreggia sopra alla fibbia, facendo un nodo (85).

nuat adj.

"Fermer formant nus".

Indissolubile.

Per les vostres cadenes un nuat e fort ceyll ha estreta la mia turmentada persona/perché le vostre catene con forte gruppo et indissolubile cinto hanno astretto la mia tormentata persona (461).

null adj.

"Ningun, no cap".

Alcun.

Guerra null temps no proceex d'amor/Guerra alcun tempo non procede d'amore (143).

2. Vocabulari català-italià

nul.le adj.

"Nul".

Nulla.

los anys vostres podeu tenir per passats e nulla/gli anni vostri potete tenere per passati e nulli (352).

numerar tr.

"Comptar".

Numerare.

E no es poria numerar la morisma que per mans d'aquest virtuós cavalier é estada morta./e la morisma che pre le mani di questo virtuoso cavaliere è stata morta numerare non si potia (421).

número m.

"Conjunt".

Numero.

...dispondre-us a rebre la fe catòlica, perquè aquella rebuda, en lo número dels sants siau posats /...disponervi a ricever la fede catholica, acciò che, quella ricevuta, nel numero delli santi siai posti (403).

nunca adv.

"No mai".

Mai.

les coses de mai principi tard o nunca poden finir bé/le cose di mai principio tardi o mai bene finire non ponno (349).

nunca jamás.

Mai.

nunca jamás jo l'hagués conegut/mai non l'havessi conosciuto (74).

nupcial adj.

"Propi de les noces".

Nuptiale/nuttiale.

camisa nupcial/camisola nuptiale (163): no pot tal bé fruir si de la vestidura nupcial de la fe crestiana no és vestit/quello non può tal bene fruire né possedere se della veste nuptiale della christiana fede non è vestito (403).

núpcies f.pl.

"Matrimoni, noces".

Nozze.

¿Són aquests los dies assignats de celebrar núpcies imperials?/E son questi gli giorni assignati di celebrar le nozze imperiali? (474).

nuu adj.

1. "No vestit".

Nudo, ignudo.

No tinc altre desig en aquest món sinó que la ves assotar per vila tota nuu/lo non ho altro desiderio in questo mondo se non di vederla scoppare per la villa, tutta nuda (226). anau a la cambra e gítaiu-vos en lo llit com ella hi sia nuu o en camisa/andate alla sua camera e gittatevi nel letto come ella li sia ignuda o in camisa (229).

2. "Sense cobertura".

Nudo.

espases nuda/spade nude (27).

núvol m.

"Conjunt de partícules d'aigua o de gel formades per la condensació del vapor de l'atmosfera".

Nuvolo.

E tots los mariners donaren consell a l'Emperador que prestament iqués en terra per causa d'un negre núvol qui ab grans trons e llamps venia acompanyat/E tutti gli marinari per consiglio gli diedero che egli con gran presteza in terra uscisse, per causa d'un negro nuvolo che con tuoni e lampi accompagnato venia (293).

fig.

Nugola, modo.

los escurs núvols de la mia apassionada ignorància en vapors convertint.../glí oscuri nuvoli della mia apassionata ignorantia in vapori convertendo (323); ...no puixa pujar negun núvol de dolor?...non possi ascendere alcun modo di dolore... (143).

nuvolós adj.

"Cobert de núvols".

Nuvoloso.

E Nostre Senyor féu los tanta de gràcia que tot aquell dia fon nuvolós e bromós./Et il Nostro Signore fece loro tanto di gratia che tutto quel giorno fu nuvoloso e pien d'oscura nebbia (418).

O

obediència f.

"Qualitat d'obedient".

Ubdientia/ubidentia, obedientia, benevolentia.

Hipòlit per obediència estava agenollat enmig de la cambra/Hippolito per ubidentia era inginocchiato nel mezzo della camera (262); ara me donau mort regoneguda, la qual jo accepto ab molta obediència/hora mi date sconoscuta morte, la quale io accetto con molta ubidentia (468); E jo i ells volem estar a obediència de la senyora vostra/et io e loro vogliamo stare ad obediencia della signora vostra (140); me contés que no he feta ne servada aquella honor, amor e obediència que só tenguda al senyor mon pare e a la senyora ma mare/mi confesso come non ho fatto né servato quello honore, amore e benevolentia che son tenuta al signore mio padre et alla signora mia madre (476).

obedient adj.

"Que obeeix".

Ubbidiente/ubidente/ubediente/obediente.

filia obedient/figliuola ubidente (55); filia obedient/figliuola ubidente (161); E l'Emperadriu fon obedient/E l'imperatrice fu ubediente (260); La ssena, haver temor de Déu e ésser obedient a la santa mare Església/la sesta è havere tema dell'onnipotente Iddio et essere obedient alla santa madre chiesa (221).

obelir tr. (obesir)

"Complir allò que algú mana o demana".

Ubbidire/ubidire/ubedire/obedire, conoscere e ubidire.

tots som prests obeir-ie/siamo tutti apparecchiati ad ubbidirti (23); fu forzato d'obeir los seus precs /fu forzato il conte di ubidire a' suoi preghi (27); foren contents d'obeir lo manament de llur senyor/di ubedire al comandament di signore loro contenti furono (328); seré prest obeir-vos, e no lleixaré lo servei del dit senyor tant com la conquesta dura/sarò apparecchiato ad obedirvi, e, tanto come la guerra duri, il servizio del ditto signore non lascerò (154); e vos entrau ab la falsia e maldat que de si és obesida e voi entrate con la falsità e con la malignità che da sé è conosciuta e ubbidita (154).

obert adj. (ubert)

1. "Que no està cobert o tancat".

Aperto.

obri la caixa e deixà-la un poc oberta/apri la cassa e lasciolla un poco aperta (231).

2. "Franc, que no amaga el que es pensa".

Aperto.

vent lo parlar ubert de Pleademevida/udendo l'aperto parlare di Pleademivita (232).

obertura f.

"Solució de continuïtat que permet l'entrada a algun objecte".

Apertura.

sobre la gonella portava una roba francesa de setí negre de molt resplandent llucor, oberta a quatre parts, e totes les obertures perfilades d'amples randes d'orfebreria/sopra alla gonna aveva una robba francese de raso negro di lucentissimo splendore, aperta a quattro parti, e tutte l'aperture profilate di larghe frangie d'oro battuto (450).

obesir v. obelir**òbit m.**

"Defunció".

Obito.

vull e men que de mos béns sien donats a cascú de mon llinatge qui es trobaran presents en lo meu òbit cent milia ducats/voglio e comando che, degli beni miei, siano dati a ciascuno della mia progenie che si trovarà presente al mio obito centomila ducati (469).

objectat adj.

"Que s'oposa".

Oggetto.**

per ço com no fa jutj, no li placen les coses no objectades als corporals senys/però che nonn fa giudicio e non gli piacciono le cose non oppolette agli corporali sensi (377).

oblidar tr.,pron. (olvidar)

"Prendre la memòria d'una cosa".

Dimenticare/diamenticare/smenticare, scordar(si), porre in oblio; scordarsi.

no els havia oblidats/non gli aveva dimenticati (104); no oblidant l'ofensa/non dismenticando l'offesa (142); oblidant los meus passats e esdevenidors mals/smenticando gli preteriti e futuri mali (22); E della nostra companyia, que no em vull oblidar /E della nostra compagnia, che non mi voglio scordare (71b); faç consemblant sagrament d'ésser-vos leal e verdader e no oblidar-vos per neguna altra qui en lo món sia/faccio consimil sagramento s'esservi leale e veridico e non scordarvi per alcun'altra che nel mondo sia (272); Mogueren a preat a la Princesa les doloroses llàgrimes de la Duquesa, oblidant-li gran part de la ira que tenia contra Tirant/Le dolorose lagrime della duchessa la dignora principessa mossero a preat, scordandosi gran parte dell'ira c'havea contra Tirante (226); l'esperança que tinc en la sua gran virtut de cavallera me fa oblidar tots los passats mals/l'esperança ch'io ho nella sua gran virtù di cavallera mi fa tutti gli passati mali porre in oblio (293); oblidà de trametre a l'Emperador per dar-li plaer/di mandare all'imperatore per dargli piacere si scordò (157).

obligació f.

"Allò que hom és constret a fer".

Obligazione/obbligazione.

la gran obligació en què és posat lo cavalier com haja a mantenir l'alt orde de cavalleria/la grande obligation nella quale è uno cavaliere che voglia bene mantenerlo (30); no em vull oblidar de regraciar-te la gran obligació que et tinc/non mi voglio scordare di ringraziarti della grande obbligazione ch'io ti ho (324).

obligar tr.,refl.

"Posar en la posició de fer una cosa".

Obbligare, obbligare e sforzare; obbrigarisi.

me letra mostrar malevolença a les obres mobligar la mia letra mostrare malevolentia alle tue opere mobligar (246); pensa que no poca amor dir tals coses mobligar/pensa che non poco amore a dire tali cose m obligar e sforza (324); a qualsevulla pena cruel mobligar a qualsevulla pena crudele io mobligar (292).

obligat adj.

1. "Ligat per una obligació".

Obligato/ubligato.

Lo pom de l'espasa significa lo món, per ço com lo cavalier és obligat a defendre la republica./Il pomo della spada significa il mondo, perciò che il cavaliere è obligato a defendere la republica (35);... atényer-me lo que per raó e ab molta gentilea vós ereu obligada sots promesa fe/... mantenermi quello che per ragione e con molta gentilezza, sotto promessa fede, obligata vi siete (210).

2. "Reconegut dels favors rebuts".

Obligato/obbligato.

jo no us bastaria a fer les gràcies del que us só obligat/né f' sarei sufficiente a rendervi le grazie che vi sono obligato (19); infinidament li reste obligat per haver-me atorgat conèixer donzella que tant en lo món de perfeccions se mostra acomplida/infinidamente gli resto obligato per havermi concesso conoscere donzella che tanto nel mondo di perfezione si mostra compta (247).

oblit m.

"Acte i efecte d'oblidar".

Oblío, dimenticanza.

en oblit meten los molts anys que en vós he despesos/in oblio vadano gli molti anni che in amarvi ho speso (247); E si per oblit, o no la volgués portar.../E se per dimenticanza la lasciasse o non volesse portarcela... (85).

oblivió f.

"Oblit".

Oblivione, seccordia.

Com evident experiència mostra, la debilitat de la nostra memòria, sotsmetent fàcilment a obliuó no solament los actes per logitud de temps envellits, mas encara los actes frescs de nostres dies.../Mostrando la evidente e manifesta espenientia la debolezza della memoria nostra, nel mandare a oblivione facilmente non solo gli fatti per la lunghezza del tempo inveterati, ma anchora dell'età nostra gli recentissimi... (Prol.);... per tal que per obliuó no fossen delides de les penses humanes.../... cioè che per la seccordia dagli humani pensieri tolti e deletti non fussero (Prol).

remetre/sotsmetre a obliuó.

Portare in oblio; sottomettere a oblivione.

us suplic ab molta amor que vullau remetre totes aquestes coses a obliuó/vo vi supplioo con molto amore che vogliate portare tutto questo in oblio (129); suplic a la majestat vostra que no vullau pensar en res qui de passió sia, e sotsmeteu tot lo passat a obliuó/vo supplioo alla maestà vostra che in cosa veruna che di passion sia pensar non voglia... tutto il passato a oblivione sottomettei (432).

obmetre tr.

"Deixar de fer o de dir".

Omettere, deporre, non mettere, non dire.

... tots hòmens de gran senyona, los noms dels quals m'obmet per no causar prolixitat/... tutti uomini di titolo e di gran signoria; de' quali io ometto il nome per non causare prolixità (446); Jesucrist no dubtà pendre mort e passió en la creu per rembre lnatura humana, obmetent-se la saviesa/Giesi Christo non dubitò di prendere morte e passione su la santa croce per redimere la natura humana, disponendo la sapientia (182); molts castells e viles se donaren al Cèsar, los noms de les quals m'obmet per no causar prolixitat/molte castella e ville a cessare si diedero, il nome delle quali non metto per non causare prolixità (456); No vull més dir, sinó lo que per mi és estat obmes remet a les senyones d'aquests altres senyors/vo non voglio più dire, se non quello che per me non è stato detto alle signorie di questi altri signori io rimetto (428).

obra f.

1. "Aplicació de l'activitat humana a un fi".

Opera/opra, usanza.

del temps que ha despes en aquest món sens fruits de bones obres/del tempo che ha speso in questo mondo senza frutto di buone opere (31); No em par que sia obra de tal cavalier/non mi par che sia opra da tal cavaliere (372); Car obra es de cavallers una volta ésser vençuts e altra vencedors/ché una volta éssere vinto e l'altra vincitore, di cavallieri é usanza (304).

2. "Resultat d'un treball artístic".

Opera, lavoro.

E sobre lo devisat brial, una mantilla a través llançada, de vellut negre, tota sembrada de perles molt grosses qui es mostraven en molt artificiosa obra/e sopra la divisata veste una berna gitzata a través di velluto negro, tutta seminata di grossissime perle, che artificiosissima opera si dimostravano (448); un brial de domàs groc, les obras del qual eren perfilades per art de molt subtil artífic de robins, diamants, safirs e maragdes/una veste di damasco giallo, gli lavori della quale erano perfilati per arte di sottilissimo artificio di rubini, diamanti, zaphiri e smeraldi (448).

3. "Quantitat aproximada, poc més o menys".

Circa/circa a, quantità.

obra de mil e quatre-cents/circa mille e quattrocento (131); E podien ésser aquells obra de quaranta milia rossins/E potevano ésser quelli circa a quarantamila cavalli (334); ... e obra de qualche cinc milia hòmens, poc més o menys, anaren aprés d'ells e la quantità di qualche cinquemila uomini, poco poiù o meno, dietro a loro sequendogli andò (286).

obrar tr., intr.

1. intr. "Treballar (amb un material determinat)".

Lavorare.

obras d'ardora... lavorava (350).

2. tr. "Edificar".

Edificare.

Negú no pot obrar algun fort castell si posa los fonaments en arena./Alcuno non può edificare niun forte castello, se prima fa gli fundamenta nell'arena. (332).

3. intr. "Aplicar l'activitat a un fi".

Operare, operare e portarsi, fare, mandare ad effetto.

una donzella qui anà per parlar, e lo rei d'armes per obrar/una donzella, accò che andasse per parlare, et lo rei d'arme per operare (74); aquells qui virtuosament obraven remunerava aui en béns com en honors/quelli che virtuosamente operavano e se portavano, così in bene come in honore, gli remunerava (281); obrar bé o mal... en lo franc arbitre està fare bene e male... nel libero arbitrio sono (298); Però si el consell teu de la violència que fer-noa vols, sens virtut de cavalier l'obras, iré per lo món bandejada donant cruels lamentacions de tu/Ma se l' consiglio tuo, della violentia che fare di voi senza virtù di cavaliere, mandad'effetto, andarò per il modo bandeggiata, facendo crudeli lamenti di te (355).

4. tr. "Realitzar".

Operare.

De tots los altres pecats que he fets, cogitats e obrats... suplic a la misericòrdia de del meu senyor Jesucrist que los me vulla perdonar/Di tutti gli altri peccati che ho fatti, cogitati et operati... supplico alla misericordia del mio signore Gesù Christo che... me gli voglia perdonare (476).

obrat adj.

"Elaborat, treballat".

Lavorato, operato, contesto.

calçà's les calces brodades qui eren molt vistoses e de bona gràcia obrades/le calze si calzò, le quali erano molto ben ricamate e vistose e con buona gratia lavorate (264); Passaren tota en una gran sala molt meravellosa, tota obrada de maçonaria per art de molt subtil artífic/Passarono tutti in una gran sala e molto meravigliosa, tutta operata di scarpello per arte di sottilissimo artificio (119); draps de ras, lots obrats d'or/draippi di razzi, tutti contexti d'oro (26).

obratge m.

"Adom o treball accessori fet en un objecte".

Lavoriero.

la Reina, qui es fon mesa molt en punt ab molt grans abillaments e obratges de perles e de pedres fines/la reina si fu posta in punto con grandissimi adornamenti e lavorieri di perle e di pietre fine (409).

2. Vocabulari català-italià

obrir *tr.*

"Fer accessible l'interior d'una cosa llevant o movent allò que la tanca".

Aprire.

Obriu los ulls, que estam esvelats e conixerem molt bé qui sou/*aprite* gli occhi, ché tutti noi altri siamo svegliati, e molto ben quel che voi sete conosciamo (153).

obsèques *f.pl.*

"Exèquies".

Essequie/eseque.

après que ell fon mort, e li hagué celebrades solemnes *obsèques*, lo féu polvorizar e beguè's la pólvora/dopoi che fu morto e gli hebbe fatto celebrare solenne *essequie*, il fece ardere e polverizzare, e la polvere si bevete (308); *acompanyaren* lo cos de la Viuda a la gran esglèsia de Santa Sofia, e aquí li feren les *obsèques* ab gran solemnitat/Il corpo della Vedova alla gran chiesa di Santa Sophia accompagnarono, e quivi con gran solennità *l'eseque* gli feciono (416).

observança *f.* (observància)

1. "Observació i compliment exacte d'allò que prescriu una llei, reglament, etc.".

Ossevantia.

Mas la fe catòlica... tals actes e abominacions avomint, indueix los crestians a l'*observància* dels manaments de Déu/Ma la catholica fede... tali atti et abominazioni abhorrendo, gli christiani all'*ossevantia* degli comandamenti de Iddio induca (403).

2. "Observació o compliment rigorós d'un estatut religiós".

Ossevantia.

freres de Sant Francesc de l'*observança*/frati dell'ordine di San Francesco di *ossevantia* (81).

observància v. observança

observar *tr.*

"Guardar, respectar".

Ossevare.

tot ço que l'orde e la regla de cavallera manen seguir e *observar*/tutto quello che l'ordine e regole sue commandano seguire et *ossevare* (31).

obstant *adv.*

loc conj. no obstant. "Malgrat".

Nonostante.

Per ço se continuen les mies congoixes, *no obstant* l'esperança de l'esdevenir viatge/Onde gli miei affanni si continovano, *nonostante* la speranza di futuro viaggio (295).

obstinació *f.*

"Manteniment tenaç d'una resolució o opinió".

Ostinazione.

... la perseverància e falsa, e dura *obstinació* dels contrastants a ta intenció/la perseverantia della falsità e dura *ostinazione* de' contrastanti alla intenzione tua (143).

obte *m.*

"Obit, defunció".

Morte.

après *obte* de mon pare/dopo la *morte* di mio padre (278).

obtenir *tr.*

"Aconseguir de tenir".

Ottenere/ottenire, *.

meresqué *obtenir* la santa perdonança/la santa perdonanza d'*ottenere* meritò (4); e si agò no podia *obtenir*, ab lo seu enteniment diabòlic que tenia deliberà de semblar en la cort d'una molt bona llavor qui es nomena sisània/e, se questo non poteva *ottenere*, col suo intelletto diabolico che haveva deliberò di seminare nella corte un molto buon lavoro, che si nomina zinzania (264). E aquella cordial amor, la qual has en *no obtesa*, donant promptitud a la promissió, portará aquella a la desitjada fi/E quello cordiale amore ch'io ti porto, dando prontitudine alla promissione, condurrà quello al desiato fine (374).

obtés *adj.*

"Aconseguít".

Detenuto.

esperança *obtesa* e desitjada/esperanza *detenuta* e desiderata (150).

ocasió *f.*

1. "Circumstància oportuna".

Occasione.

pensi en la mia fantasia apartar tal *ocasió*, creient lo meu desig en poder haver aquella rata/pensi en la mia fantasia separare tale *occasione*, crecendo il mio desiderio in poter havere quel topo (234).

2. "Causa".

Occasione, cagione.

Com Hipòlit véu que per tan poca *ocasió* la Princesa s'era enutjada.../Quando Hippolito vidde che per tanto picciola *occasione* la principessa si era addirata... (251); vós oercau la mort... e d'agò sou vós principalment *ocasió*/vós cercati la morte... e di questo seti vós principal *cagione* (288).

oceà *adj.*

"Pertanyent a l'oceà".

Oceano.

Aquest regne d'Etiòpia... sifronta amb la mar *Oceana*/questo regno... col mare *Oceano* confina (408).

ocell *m.* (aucell)

"Au, animal volador".

Uccello, augel.

... la via de l'*ocell* en l'aire/... la via dell'*uccello* nell'aria (172); Hom no sap l'*aucell* / volant on se posará/il pennuto volante *augel* saprá (172).

ocell de rapinya. "Ocell carnívor, que viu de menjar els animals que agafen".

Uccello di rapina.

pensava que la mia trista sepultura sena que de vòltors e corbs, e altres auells de *rapina* la mia trista carn aúd haguessen a menjar/pensavo che saria la mia trista sepultura, che avòtori, corvi et altri uccelli di *rapina* la mia trista carne così a mangiare havessero (373).

oci f.

"Estat d'inactivitat".

Ocio.

perquè a total oci e languiment no es sotsmetessen/acciò che alla pignità et all'ocio in tutto non si sottometessero (28).

oclos adj.

"Que està en oci, desocupat".

Ociosos, in ocio/in otio, con ocio.

La deana és que no estiguen ocioses, /il decimo è che non siano ociose (221); All'aquint de jom en jom e deuant-se anar los ànimos ociosos dels cavallers anglesos, molts dies eren passats en pau/Di giorno e in giorno debilitandosi e stando in ocio gli animi dei cavalieri inghlesi, molti di erano passati in pace (28); E no penseu que durant aquest parlament Tirant no estava oclos, ans les seues mans usaven de llur ofici/Non vi pensati che, durando questo parlamento, Tirante stesse in otio, anzi le sue mani l'ufficio loro usavano (435); aquells qui ... adí callat oclos viure passen/loro li quali ... così con tacito ocio passano vivendo (20).

ocórrer intr.

"Venir al pensament".

Occorere.

E Hipòlit volgué demanar un dubte que li occorria/Et Hippolito volese dimandare un dubbio che gli occorreva (260).

ocular adj.

1. "Fet amb els ulls".

Oculare.

per ocular experiència he vist la sua pràctica e real condició ésser molt generosa/per ocular esperienza ho visto la sua pratica e real condicione esser generosissima (111).

2. "Evident".

Oculare.

ab manifesta experiència e ocular demostració/con manifesta esperienza et ocular dimostrazione (251).

ocult adj.

"Amagat, no manifest".

Occulto.

no sap portar armes d'amor secretes o ocultes sens dar-ho a sentir voluntàriament a persones indignes e malparlere/non sa portare arme d'amore segrete et oculte, senza farlo sentire voluntàriamente a persone indegne o dianciatori (256).

ocultament adv.

"D'una manera oculta".

Occultamente.

ixqué-se'n de la ciutat ocultament/uscì fuori occultamente (309).

ocupació f.

"Allò a què hom aplica els seus esforços i la seva capacitat".

Occupatione.

Guard a si mateix d'alegra-se massa, e sobremanera guardant les ocupacions immortals del regiment de son regne/Guardi se stesso di alegrarsi troppo, e sopra modo guardando le immortal occupazioni del reggimento del suo regno (143).

ocupar tr.

1. "Omplir un lloc".

Occupare.

Los desigs del cor ocupen la pensa e donen gran impediment al repòs d'aquella./Gli desii dil cuore occupano il pensiero e grande impedimento al riposo di quello danno (377).

2. "Apoderar-se".

Occupare.

Les mies viles e castells, e tot lo meu patrimoni són estats ocupats per infels crudelissims ab insaciable ferocitat./Le mie ville e castella e tutto il mio patrimonio da infedeli crudelissimi, con insatiabile ferocità... son stati occupati (375).

ocupat adj.

"Distret, aplicat a una altra activitat".

Occupato/ocupato.

La Princesa estava molt adolorida, car nova dolor li tenia ocupat lo sentiment/La signora principessa era molto addolorata, ché nuovo dolore gli hebbe occupato l'intelletto (215); E per quant estic molt ocupat per causa de la mia partida.../E perché son anche occupato per causa della mia partita... (101).

odi m.

"Sentiment profun de malvolença contra algú".

Odio.

Los odis dels meus no són de perdonar/Gli odii degli miei non son da perdonare (352).

odlós adj.

"Que inspira odi".

Odioso.

vos arme d'infinida amor, essent-me odlós lo nom d'altri qui parenta mia haja d'haver sinó del linatge de Roca Salada/vi amo d'infinito amore, essendomi odioso il nome d'altri, che alcuna mia parente debbia havere, se non della prole di Rocasalata (223).

odor v. olor

odre m.

"Cuir sencer d'un animal usat com a recipient de líquids".

Bacile.

Mu-lo posar dins un odre de sang/in uno bacile pien di sangue ponere il fece (309).

ofegar-se pron.

"Morir per defecte de respiració".

Annegarsi.

aquest és bocí que no és negú que no se'n volgués ofegar/questo è bocconcino che non è alcun che non se ne volesse annegare (231).

ofegat adj.

"Mort per asfixia".

Annegato.

la major part foren morts o ofegats per recollir-se/ furono la maggior parte o morti o annegati in mare (106).

fig.

Sommerso.

Aquests són los focs de la mia ofegada pensa/ questi sono li fuochi del mio sommerso pensiero (129).

ofendre tr.

1. "Danyar, fer mal".

Offendere.

Primerament viu un deshonest besar, lo qual los meus ulls e los sentiments ofenè/ Primieramente un dishonesto basciare, il quale gli occhi miei e gli sentimenti offende (295).

2. "Atacar, agredir".

Offendere.

ofendra sos enemics/ offendere i suoi nemici (196).

3. "Fèrir algú en la seva dignitat".

Offendere.

demanam perdó als qui ofendrem/ dimandiamo perdono a quello che mai noi habbiamo offeso (71b).

4. "Causar enuig".

Offendere.

... per temença d'ofendre la majestat vostra/ ... per timor di offender la maestà vostra (243).

ofensa f.

1. "Allò que ofèn, que ultratja".

Offesa.

jatsia no es puix acostar injúnia ni ofensa/ benché non si possi accostare injúnia né offesa (143).

2. "Dany", en la loc. **rebre ofensa**.

Essere offeso.

les esquadres de Tirant... de les torres e terrats ab canteres rebran gran ofensa/ Le squadre di Tirante... dalle torri e tetti con sassi grandemente offesi/ furono (394).

ofenslu adj.

"Que ofèn".

Offensivo.

armes ofensives/ arme offensive (33).

oferir tr., refl.

1. tr., refl. "Posar a disposició d'algú".

Offerire; inchinarsi.

e així a través porten-la fins a l'altar e oferen-la al prevere/ e così a través la porteranno fino a l'altare et offeriranno la al prete (92); jo l'he perdut de vista, mas no em só oferia a ell/ io l'ho perso di vista e Onon me gli son inchinata (154).

2. tr. "Mostrar-se disposat a fer tal o tal cosa per altri".

Offerirsi.

de bon grat vos ofir d'anar ab vosaltres/ di buona voglia mi offerisco di venire con voi altri (68).

3. tr. "Fer l'oferta (durant la missa)".

Offerire.

e així a través porten-la fins a l'altar e oferen-la al prevere/ e così a través la porteranno dino a l'altare et offeriranno la al prete (92).

ofert adj.

"Lliurat".

Offerito.

¡Oh vera carn i sang del meu Senyor, anyell mansuet i sens màcula ofert a la mort per donar-nos eterna vida!/ O vera carne e sangue dil mio Signore, agnello mansueto e senza macula, offerito alla morte per darci eterna vita! (468).

oferta f.

"Acció i efecte d'oferir".

Offerita.

Senyores, jo he feta l'oferta un poc carregosa per a mi./ Signore... io ho fatto l'offerta, un poco caricosa per me. (81).

ofès adj.

"Que ha estat objecte d'ofensa".

Offeso.

E no fretura demanar-me perdó, com no tinga per ofesa de vostra merè/ E non bisogna addimandarmi perdono, da vostra mercede non mi tenendo offesa (370).

ofici m.

1. "Professió d'una art mecànica".

Mestiere, arte.

e ab tal ofici tomen cruels e con tal mestieri crudeli divengono (239); los juristes per part del ferrers al legaven que primer fon l'ofici de ferre que no de teixidor/gli giuristi allegavano per parte degli ferrari che prima fu l'arte del ferraro che quella del tessitore (41).

haver ofici ni benefici. fig. "Tenir alguna cosa a veure en una cosa".

Havere officio né beneficio***.

no deu ésser donat lloc que home estranger haja ofici ni benefici en l'imperi/nón dèe ésser concesso che guomo forestiero habbia officio né beneficio nell'imperio (123).

de major premi és lo lloguer que no és son ofici. v. premi

Di maggior premio è il fitto che non è il suo merito.

2. "Gremi".

Arte, artigiano, artefice.

Après venien tots los menestrals, cascun ofici ab sa llurea que feta havien; e fon molt gran divís entre los oficia, que jo pensí que los uns ab los altres se matarien./d'apoi venivano tutti gli artefici, secondo l'arte, con la sua levrea che fatta havevano; e fu tal divisione fra gli artigiani ch'io fu in dubbio che si amazzassero insieme (41); féu mostra lo Rei, e tots los qui eren en la ciutat, així dones com donzelles, e tots los oficia e tots los estrangers/l re e tutti quelli ch'erano nella città fecero la mostra, così donne come dozzelle, e tutti li artefici e tutti li esterni (41).

3. "Càrec que s'ocupa".

Ufficio/officio.

lo seu ofici acompanyarem al Vescomte/il suo ufficio raccomandarem al vesconte (218); Com Tirant entès que cavalier és de mil hòmens u elet, en haver més noble ofici que tots los altres hòmens... fon posat en gran pensament/Quando Tirante intese che il cavaliere è huomo eletto di mille ad haver il piú noble officio che tutti gli altri... fu in gran pensiero (32).

4. "Funció sagrada".

Ufficio/officio.

De matí anaven a l'Església, on se feien solemnes professions e oficia/La mattina andavano alla chiesa, dove solenni processioni et uffici si facevano (450); qui hi ou aquell dia lo divinal ofici, guanya indulgència plenana a pena e a culpa per molts papas atorgada/chí gli ode il divino officio guadagna indulgentia plenana di pena e colpa, per molti santi Pontefici concessa (98).

oficial m.

"El qui exerceix un càrec en la milícia".

Ufficiale/ufficiale.

E havia tan gran remor per tot lo palau, d'aquells de la guàrdia e d'oficials de la casa, que apò era una cosa de gran espant de veure/Et era tanto gran romore per tutto il palazzo, di quelli della guardia e degli ufficiali della casa, che era cosa di gran spavento da vedere (233); a tots los alcaids, batles, alcaids, oficials, feies nostres, als quals les presents pervendran, vos deim, notificam e manam que... degau honrar e obeir segons... vos serà manat/a tutti gli capitani, gvernatori, podestà, bangelli et ufficiali fedeli nostri, agli quali le presenti perveniranno, diciamo, notificiamo e comandiamo che... debbate honorare et ubidire, secondo... vi sarà comandato (455).

ofuscar tr.

fig. "Fer que no es vegen les coses clares".

Offuscare.

Guarda, doncs, la tua ànima no sia ofuscada per ira/Guardi, adunque, la tua anima che non sia offuscata per ira (374).

oh! interj.

"Exclamació que expressa sorpresa, alegria, etc.".

O, ah!, a te.

¡Oh com me tendria per vil, e per abatut...! O quanto mi terrei per vile, per vinto! (39); Oh trista de mi!/Ah, trista me! (3); ¡Oh immaculada Verge, reina de paradís, advocada dels peccadors! Oh, vera consolació mia! Grandíssimes gràcies te fac!/A te, immaculata vergine, regina del paradiso, advocata de peccator, o vera madre di consolatione, grandissime grazie ti rendo (83).

oi m.

"Odi".

Odio.

Foragite de mi superbia, vanagloria, enveja, ira, oi e mala voluntat, luxúria e tots vics e pecats/cacciando da me superbia, vanagloria, invidia, ira, odio, mala volontà, lussuria e tutti gli vicii e peccati (236).

oïda f.

"Facultat d'oïr".

Udito.

per cas de ma adversa fortuna lo darrer comiat que pervenc al terme de ma oïda fon un dolorós "ai"/per caso della mia avversa fortuna l'ultimo commiato che al termine del mio udito pervenne fu un doloroso "ohimé!" (319).

oïdor m.

"Persona che ou".

Auditore.

E per no fatigar les orelles dels oïdors de les infructuoses paraules que han oïdes/e per non aspettare le orecchie degli auditore delle infructuose parole che hanno udito (183).

oïnt m.

"El qui ou".

Auditore/uditore, quello che ode.

los oïnts estaven quasi alienats d'oïr semblant melodia/gli auditore, udendo simil melodia, facevano stare quasi alienati (54); la música era tan gran en la sala, de tantes natures d'esturments, que era cosa de gran admiració als oïnts/la musica tanto era grande e di tante sorti d'instormenti ch'era cosa di grande ammirazione agli uditore (463); ... de la qual persecució e infàmia ne serien leses les orelles dels oïnts/della quale persecutione et infamia ne sariano offese le orecchie di quelli che uditore (127).

oir tr.

"Escoltar".

Udire/odire, pregare, essaudire, intendere, vedere, volere (e).

La senyoria vostra... no ha acostumat de condemnar a negú sens que no sia oït a signoria vostra non ha giù per consuetudine di condannare alcuno prima ch'el non sia udito (98);

Tirant tramés a dir al Duc si volia venir per oi la resposta/Tirante mandò a dire al duca se gli voleva venire per odire la risposta (137); e per un besar vos feu tant d'oi/E per un baciare vi fate tanto pregare! (146); ¡Oh Mare piadosa, Regina dels àngels e misericordiosa Emperadora dels cristians, oi-me! O madre pietosa, degli agnoli regina, imperatrice misericordiosa degli cristiani, essauditeme! (292); Com l'ermità oi parlar al gentilhom que anava per rebre forde de cavalleria.../Quando lo eremita intese che il gentilhuomo andava per ricevere fordone della cavalleria... (29); E estant lo Rei en lo consell e oi la relació feta per Claros de Clarença.../Et essendo il re nel consiglio e vedendo la relatione fatta per Claros de Clarença (67); E este admirat de la majestat vostra... que us he oït dir que jamés haveu feta promesa ni gràcia a negú que molt copiosament no lo hi complisseu./E resto admirato della sacra maestà vostra... ché vi he voluto dire che garna non havevi fatto alcuna promessa o grata che molto copiosamente non gliel'habbiate compiuta (210).

oir en confessió. v. confessió**Confessare.**

2. Vocabulari català-italià

oldre *intr.*

"Fer olor".

Havere odore.

no glan ni saben a res de tot açò/non sanno da buono né hanno odore di questo (134).

oil *m.*

"Líquid untuós de color verd groguenc".

Olio/oleo/oglio.

no us vullau del tot perdre ne us vullau ofegar eb tèrbola bassa d'oli prudent/non vi vogliati dil tutto perdere né vi vogliati annegare in turbida pascina d'olio fetente (268); E per aquest orde mateix repartiren los olis e los llegums/e per questo ordine medemo gli oli, gli legumi...partimo (105); la teni plena de llenya e de tea, ruxat tot ab oli perquè cremàs be/già heves plena de legna e di tiglio bagnato tutto con olio, acciò che meglio abbruciasse (106).

olor *f.* (odor)

"Sensació produïda en l'òrgan de l'olfacte per l'emanació d'un cos".

Odore.

com l'olor plegà a ella, fugiren ab molt gran furia/quando l'odore a loro pervenne, con grandissima furia fuggirono (340); Però a vostra celsitud ne pren així com en aquell qui sentia olor de la viande e no gusta./Ma a vostra celsitudine accade così come a quello che sente l'odore della viande e non la gusta (253).

mala olor.

Fetore.

tots los creïtans se giraren mirant devers lo cel ab les mans juntes, no llançant de si neguna mala olor/tutti gli christiani, mirando verso il cielo, con le mani giunte si voltarono, non uscendo di loro alcun fetore (340).

ombra *f.*

"Obscuritat".

Ombra.

Si alguna cosa la donzella desitja, encara que en extrem sia mala, ab vel o ombra de bé lo tal nostre voler demana./Se alcuna cosa la donzella desidera, anchora che in estremo sia mala, con velo o ombra di bene qual tal voler nostro addimanda. (209).

omnipotència *f.*

"Poder fer tot allò que es vol".

Onnipotentia.

Déu creador d'humana natura... a l'omnipotència del qual alguna cosa no és impossible/iddio creatore dell'humana natura... alla cui omnipotentia cosa alcuna non è impossibile (447).

omnipotent *adj.*

"Que té el poder de fer tot el que pot".

Onnipotente/omnipotente.

omnipotent Déu/omnipotente Dio (27); En sia servit Déu omnipotent/E ne sia servito Dio omnipotente (135).

omplir *tr.,pron.*

"Ocupar la capacitat d'una cosa".

Empier(s).

creixeu e multiplicau lo món e ompliu la terra/cresesti e multiplicati al mondo et empite la terra (254); la galera com més anava més s'omplia d'aigua/quanto più la galera andava, più d'aigua s'amplieva (299).

on *pronom,conj.*

1.pronom relatiu. "En el qual, en la qual, etc.".

Ove, dove, donde, onde, nelli quali, acciò che.

en aquella ermita... on solia estar/in quello eremitorio ova prima solea stare (27); donà batalla als moros, on hagué molt gran conflicte/foce un gran fatto d'armi con gli mori, dove fu fatto un gran conflitto (5); Mas gran dubte em fa que, com jo comence a veure los seus rebordonits passos on volrien anar, no em contenta molt son fet/che molto mi fa dubitare ché quando io comincio a vedere gli suoi intraversati passi donde voriano andare, non mi contenta il suo fatto molto (214); posà's l'una pell davant, l'altra detrás, on trobà un poc de remei al fred/et una si puose dinanzi e l'altra di dietro, onda trovò un poco di rimedio al freddo (299); Aquest s'era trobat en set batalles campals on hi havia rei o fill de rei/Et erasi ritrovato in sette campi militari nelli quali era re o figliuolo di re (2); Almenys me fes Déu gràcia que pogués atényer a la verd e delitosa riba del gran riu, on oblidant los meus passats e esdevenidors mats, passàs eterna e reposada vida/Almeno mi facesse iddio gratia ch'io potessi pervenire alla verde e dilettevole rpa del fiume letho acciò che, smembrando gli preteriti e futuri mali, conseguessi eterna e riposata vida. (22).

a on.

Dove.

Car en tal punt estic com lo treballat mariner, que fallint-li aquell port a on esperança de repòs presume/Et io, che sto in tal punto qual travagliato marinaro che, mancandoli quel porto dove presumea la sua speranza (6).

2.pronom relatiu. "Del qual".

D'ove.

ananren-se'n per la via on eren venguts/per la via d'one erano venuti se ne andorono (423).

2.pron.interrog. "En quin lloc?".

Dove.

¿On és la grandíssima esperança, que jo tenia...?/¿Dove è la grandíssima speranza ch'io havevo...? (3).

d'on.

Donde.

lo Soldà demanà-li d'on venia/il Soldano gli addimandò donde veniva (149).

3.conj.final. per on.

Acciò che.

A vosaltres, doncs, donec casades, endrece los meus plors, e les mies greus passions signifie, per on los meus mats, faent-los vostres, ab mi us dolgau/A voialtre, adunque, donne maritate, gli mei pianti ridizzo e le mie gravi passioni signifie acciò che, gli mei mali facendo vostri, meco vi dogliate (3).

ona *f.*

"Ondulació de la superfície del mar".

Onda.

venia l'ona algunes vegades que tota la cobria/veniva l'onda alcuna volta che tutta la copriva (299).

onça *f.*

"Pes equivalent a la dotzena part d'una lliura".

Onza/uncia.

lo Rei manà que no li donassen sinó quatre onças de pa e quatre d'aigua/... il quale comandò che non gli dessero se non quattro oncie di pane e quattro d'acqua (110); no em fa dar sinó quatre onças miserables de pa e quatre d'aigua/non mi fa dare se non quattro miserabil onze di pane e quattro d'acqua (110).

oncle* m.

"Germà del pare o de la mare".

Zio/cio, cioè (o).

Com foren ben festejats, venc lo duc de Lencastre, oncle del Rei/Quando si furono assai festeggiati, venne il duca di Lencastro, zio del re (43); lo marquès de Sant Jordi, qui li era oncle/il marchese di San Giorgio che gli era zio (466); ... dix-li semblants paraules: "Mon oncle, en lo món no podieu fer-me major plaer e servir del que fet m'haveu..."/... e disse gli simil parole, oncle: "Al mondo mai non mi havresti potuto fare maggior servizio e piacere di quel che fatto havete..." (41).

onço m."Os, mamífer del gènere *Ursus*".**Orso, daino.**

trobaren molts onços e lions ab cadenes d'argent molt grosses que estaven lligats/trovarono molti orsi e lions che con catene grosse d'argento erano legati (119); un gran parc on hi havia diverses naturas d'animals salvatges, ço és, onços, cervos, cabriols, porcs salvatges.../uno gran parco, dove erano diverse nature d'animals salvatichi, cioè daini, cervi, caprioli, porci salvatichi... (55).

onsevulla adv.

"En qualsevol lloc".

Dove si voglia che.

vos pregam carament que onsevulla lo vostre real estat sia com la present vos pervendrá, maneu atendar e aturar lo camp e cort vostra/vi preghiamo charamente che, dove si voglia che il vostro reale stato sia quando la presente vi pervenirà, che comandati attendare et affirmare il campo e corte vostra (456).

onsevulla que.**Dove si voglia che, dovunque si voglia.**

E onsevulla que jo sia, la mia ànima serà ab vos continuamente/e, dove si voglia ch'io mi ritrovi, continuamente quella con voi havrete (4); jo replegaré los més diners que podré, e robes e joes perquè em pugja mostrar onsevulla que sia/ío piglarò piú denan ch'io podró, e robbe, e portarollí con esso meco per poter demostrar, dovunque si voglia, quel ch'io mi sia (100).

d'onsevulla que.**Donde si voglia che.**

Cavaller, d'onsevulla que vos siau, haveu hagut massa gran atreviment/Cavaliere, donde si voglia che voi siate, havete havuto troppo grande ardimento (60).

onze adj.num.

"Deu més un".

Undici/undeci, cinque, detto.

Les onze naus... afrenellaren-se les unes ab les altres/Le undici navi... s'appressorono (164); tots quants fossen d'onze anys ens'ús/tutta la gente ch'era da undeci anni in su (20); com senti les onze hores... ab cuitats passos anà a la porta de l'hort/quando senti le cinque hore... con correnti passi andò alla porta dell'orto (277); Les onze galeres vengueren ab tants de sons e d'alegria que tota la ciutat feien resonar /Le dette galie vennero con tanta quantità de suoni e di allegrezza che tutta la città facevano risonare (116).

onzè adj.num.

"El qui fa onze en una sèrie".

Undecimo.

L'onzana és que no sien mentidors ni maldients /l'undecimo è che non siano bugiardi e maldicenti (221).

opnió v. opinió**operació f.**

"Acció i efecte d'operar".

Operatione.

donant llum en lo món de cristianissim senyor ab les vostres operacions fundades en fe, esperança i caritat/dando lume al mondo di christianissimo signore, con le vostre operationi fondate in fede, speranza e charità (219).

opinió f. (opinió)

1."Manera de jutjar una cosa".

Oppenione.

vostra falsa opinió/vostra falsa oppenione (154); Vós, cavaller... sou tengut en opinió de no ésser reproche entre los bons cavallers/Voi, cavaliere... sete tenuto in oppenione di non esser rifiutato fra gli buoni cavaliere (86).

2."Concepte que tenim d'una persona".

Gratia.

tu seràs en ma opinió e més favorida de totes les altres/sarai nella gratia mia e piú favorita di tutte le altre (262).

oprémer tr.

"Afeixugar per un rigor excessiu".

Opprimere.

...haurà restituits los dans, e reparats los enderrocaments, e fermada pau, e opressa tota tirania/... haverà ristorato gli danni, riparate le ruine, formata la pace, opressa ogni tirannia (143).

opressió f.

"Acció i efecte d'oprimir".

Oppressione.

Qui et defensa en ma absència d'opressió e angústia?/Chi ti difende da oppressione et angustia in assentia mia? (400).

ops* m.

"Necessitat, cas de fretura".

Opere.

aquell no té verdadera amor qui no la mostra als ops/Quello non ha vero amore che alle opere no l mostra (362).

opulent adj.

"Molt ric o abundant".

Opulente.

serve justícia sens la qual lo regne, jatsia ric o opulent, no es pot conservar/servi giustizia senza la quale il regno, benché sia ricco et opulente, non si può conservare (143).

2. Vocabulari català-italià

or m.

1. "Metall preciós de color groc".

Oro.

a l'entorn per los extrems d'aquella, de lletres gregues buidades de fin or, se llegien tais paraules... /all'intorno per l'estremità di quella, di lettere grece: cavate nella pietra e piene d'oro, tali parole si leggevano... (485). La Viuda se posà la mà en la bossa e donà-li trenta ducats en or perquè anàs bé /La Vedova si puose la mano alla borsa e, perché andasse bene, trenta ducati in oro gli donò (269).

d'or.

Dono (e).

tots aquells qui fan semblant d'amor no són de natura d'or, qui a tot lo món plau/tutti quelli che fanno semblante d'amore non sono di natura dono, che a tutto il mondo piace (218).

2. "El color del dit metall".

Oro.

Eren los leons obrats e no menys entretallada la tomba de diverses colors: or, atzur e altres esmalts/Gli leoni erano lavorati e non meno intagliata la tomba di diversi colori d'oro e di azzuro (485).

3. Refranç, tot lo que lluu no és or.

Tutto quello che luce non è oro.

pensa que tot lo que lluu no és or/pensa che tutto quello che luce non è oro (279)

oració f.

1. "Pregària".

Oratione.

aquella devota oració que jo acostume cascuna nit de dir/aquella devota oratione che io ho per costume cascuna sera di dire (260)

2. "Hora foscant, quan es fa el toc de campana corresponent (toc de campana que es fa després de la posta del sol)".

Ave Maria.

tothom, sots pena de la vida, sien recollits a l'oració/ognuno all'Ave Maria sia raccolto (408).

oradura f.

"Bojèria".

Pazzia.

és tot ple de verponyosa temor, diu no en sé quines oradures/è tutto pieno di verponyosa paura, che mi dice non so che pazzie (133).

oratori m.

"Pintura d'imatges sagrades que servia de retaullet portàtil davant el qual es fa oració".

Oratorio.

aperollà's davant un oratori/si gittò in ginocchioni dinanzi ad uno oratorio (26).

orde m./f.

1. m. "Disposició regular de les coses".

Ordine.

ab tot aquell orde damunt mencionat/oon tutto l'ordine che di sopra è detto (155)

en orde. "Com cal".

In ordine, fornite.

tots estaven en gran orde/tutti erano in grande ordine (155). Lo marquès de Sant Jordi i xqué molt abillat... e tota la sua gent molt en orde de totes les coses necessàries a la guerra/il marchese di San Giorgio uscì ben in ordine... e tutta la sua gente molto ben fornita di tutte le cose necessarie alla guerra (132).

2. f. "Disposició perquè es faça una cosa".

Ordine.

us prec, Comtessa, que vós doneu orde que la mia host ab sos diners sia ben proveïda de les coses necessàries/vi prego, contessa, che voi poniate tal ordine che 'l mio campo per li suoi danari sia ben provisto delle cose necessarie (5). lo Conte e la Comtessa havien donat orde en lo regiment de la ciutat/il conte e la contessa, lasciato ordine circa il reggimento della città (27).

3. f. "Cos de persones que formen una classe social".

Ordine.

Après del Duc anaven tots los ordens, cascú ab un ciri encès en la mà./Dietro al duca andavano tutti gli ordini, ciascuno con un cirio acceso in mano (41).

4. m. "Cos de persones unides per alguna regla comuna (per ex. una comunitat de religiosos o de cavallers)".

Ordine/ordene (sols si és usat en plural: ordeni).

tenia continuament tres frares de l'orde de Sant Francesc, mestres en la sacra teologia/teneva continuamente tre frati dell'ordine di san Francesco, mestri nella sacra teologia (309). E lo Rei als ordens, que eren pobres manà que les fossen donats diners per a vestir/il re comandò che fusse dato denari a tutti gli ordini, e specialmente a quelli che erano poveri (41).

orde de cavalleria.

Ordine di/della cavaleria, ordine et essercitio di cavaleria, grado della cavaleria.

l'examen que deu ésser fet al gentilhom o generós qui vol rebre l'orde de cavalleria/ l'essamine che dee esser fatto al gentile e generoso huomo che de l'ordine di cavaleria decorar si vuole (1). Com l'ermità oi parlar al gentilhom que anava per rebre l'orde de cavalleria... /Quando lo eremita intese che 'l gentiluomo andava per ricevere l'ordine della cavaleria... (29); feia continuament gràcies... a Nostre Senyor Déu de les singulars gràcies que en aquest món havia aconseguides servint l'orde de cavalleria/continuamente... ringraziava il nostro signor Dio delle singular grazie che in questo mondo ottenuto haveva, servando l'ordine et essercitio di cavaleria (28); som partits de Bretanya trenta gentilshòmens de nom e d'armes, disposats per a rebre l'orde de cavalleria/si semo partiti di Bertagna trenta huomini di nome e di arme, disposati per ricevere il grado della cavaleria (29).

orde de la Garrotera. "Orde militar cavallesc institut a Anglaterra en l'Edat Mitjana, i que tenia per emblema una lligacama".

Ordine della garrotera.

L'orde de la Garrotera... és estat constituit ab virtuosos lleis de cavalleria/L'ordine della garrotera... è stato costituito con virtuosa legge di cavaleria (97).

5. f. "Manament".

Ordine.

un'altra noble ciutat nomenada Andrinòpol, abundantosa de delts innumerables, la qual li fon lliurada per l'orde de l'altra damunt dita/un'altra nobile città nominata Andrenopoli, abondevole de innumerabili delti, la quale gli fu data per l'ordine dell'altra detta sopra (456).

ordenadament adv.

"D'una manera ordenada".

Ordinatamente, con quello ordine.

així ordenadament ferem la via del camp de Tirant (...)/ així ordinatamente e ab gran ànimo partiren del camp e ferem la via dels moros/cosi con quello ordine la via dil campo di Tirante fecero (...)/ così ordinatamente e con grande animo del campo si partirono e feciono la via degli mori (387).

ordenar tr.

1. "Posar en orde".

Ordinare.

començaren ordenar ses batalles/cominciamo ad ordinare la battaglia (24).

2. "Instituir".

Ordinare.

com fon trobat l'orde de cavalleria ni per quina causa fon ordenat/Come fu trovato l'ordine di cavalleria, e per che causa fu ordinata (31).

3. "Donar òrdens".

Ordinare.

ordina vostra alteza dos grans senyors que ixquen al portal/ordani vostra altezza due gran signori chi escano fuori della porta (14).

4. "Disposar".

Ordinare.

Com hagué donada refecció a l'ànima, féu-se venir davant lo seu secretari e féu e ordenar son testament/Quando hebbe dato refettione all'anima, il suo segretario venire si fece, e fece el ordinò il suo testamento (468).

ordenat adj.

1. "Disposat en orde".

Ordinato.

ab les batalles molt ben ordenades/con le battaglie molto ben ordinate (140).

2. "Manat".

Determinato.

auí era ordina/coel era determinat (71b).

ordi m.

"Planta gramínia de l'espècie *Horfaum*".

Orzo.

ordenà...traqueren en la plaça quant forment e ordi e milla trobaren/ordinò che...conducessero in piazza quanto formento, orzo e miglio trovassero (124).

ordinació f.

1. "Acció i efecte d'ordinar".

Ordinatione, ordinario.

féu la sequent ordinació/fece la ordinatione sequente (85); no passaré un punt l'ordinació vostra/non usciré un punto dell'ordinario vostro (10).

2. "Disposició autortària".

Ordinatione.

Senyor, façam una ordinació per què pugam més gent haver /Signore, perché più gente haver possiamo, facciamo una ordinatione (333).

ordinàriament adv.

"Habitualment".

Ordinariamente.

E per ço vull ordenar de ton delitós viure ab tres-cents menjadors ordinàriament en la posada/E per questo voglio ordinare che il tuo diletto vivere con trecento bocche ordinariamente sia nel tuo alloggiamento (264).

orella f.

"Organ de l'oïda, part del cap que el conté".

Orecchia, arca (e).

E per no fatigar les orelles dels oïdors de les infructuoses paraules que han oïdes/e per non aspettare le orecchie degli auditori delle infruttuose parole che hanno udito (183); pres-lo per les orelles e besà l'estretament/preselo per le orecchie, strettamente lo baciò (262); jo só cert que prestament serà en les orelles de vostre padre e aqò serà causa de la mia mort/so certo che prestamente sarà nell'arca di vostro padre, e questo sarà la causa della mia morte (126).

orfe m. i f.

"Mancat de pare o de mare".

Orphano/orfano.

...per a mi, qui só estada tant de temps, que no es poria recitar, orfe de pare e de mare/...per me, la quale son stata tanto tempo, che recitare non si potia, di padre e di madre orphano (3); Ara puc dir que só orfe, tan me sobta la mort dolorosa/Hora posso dire che sono orfano, tanto mi astringe la dolorosa morte (291).

orfebreria f.

"Argenteria".

Oro battuto, pendenti* d'oro battuto, tremolanti, tremolanti e battenti.

sobre la gonella portava una roba francesa de setí negre de molt resplendent llur, oberta a quatre parts, e totes les obertures perfilades d'amples randes d'orfebreria/sopra alla gonnà haveva una robba francese de raso negro di lucentissimo splendore, aperta a quattro parti, e tutte l'aperture profilate di larghe frangie d'oro battuto (450); E los mantenidors prestament foren desarmats e tots vini-e-sis vingueren vestits ab sos jaserans e ab jaquetes totes d'una color e d'una fassó brodades d'orfebreria/gli mantenitori prestamente furono disarmati e tutti ventsei vestiti con le loro cadenelle in molte volte d'oro al oïdo, e con vestiti corti d'uno colore e d'una fattezza, ricamato di pendenti d'oro battuto (52); devisà's... sobre lo jaseran un jaquet d'orfebreria/vestesi... sopra il zaccò un vestiteilo a tremolanti (104); la roba que es vestí era de domàs verd, tota obrada d'orfebreria/La rubba che si vestiva era di damasco verde, tutta ricamata di tremolanti e battenti (201).

Orient m.

"Regions situades ver el punt de l'horitzó per on surt el sol".

Oriente.

¿Què et diré de la virtuosissima Sinóbia, que s'intitolava reina d'Orient?/Che ti dirò della virtuosissima Zannobia, che s'intitolava reina d'oriente? (309).

los tres Reis d'Orient.

v. rei

Gli tre regi d'Oriente.

oriental adj.

1. "Pertanyent a l'orient".

Orientele.

faljubà era de carmesí tota brodada de perles molt grosses e orientale/la sopraveste era di carmesino tutta ricamata di grossissime perle orientali (337).

2. "Situat a l'orient".

Orientele.

a vint dies d'agost, quatre dies ans o quatre dies après, seré en la platja oriental/a venti giorni di agosto, quattro giorni innanzi o quattro giorni dopoi... nella piaga orientale mi ritrovarò (152).

2. Vocabulari català-italià

orlfany *m.*

"Elefant".

Elephante.

E més avant ordenà molt gran caruatge e molt gran multitud de cavalls e orlfany/et ordinò anchora grandissimi carriaggi e grandissima moltitudine di cavalli e di elephanti (409)

orlflama *f.*

"Conjunt dels colors groc i vermell de l'escut i senyera d'Aragó".

Oro e fiamma.

Entorn de la gàbia trovaran quatre escuts tots pintats d'orlflama/intorno della gabbia troveranno quattro scudi, tutti dipinti a oro e fiamma (71a).

original *adj.*

pecat original. "L'estat de desgràcia de Déu en què naixen els homes com a conseqüència del pecat d'Adam" v. **pecat**

Peccato originale.

oripellat *adj.*

"Cobert d'oripell (full de metall, brillant, usat com a ornament)".

Orpelato.

alguna desaventurada persona vos haurà fet creure que alguna faula oripellada/alcuna persona disgratiata una orpelata favola vi haverà fatto credere (226).

ormejat *adj.*

fig. "Adobat, omat".

Sequendo l'orme.

...dareu major claror del vostre il lustre valer e finalge ja ormejat de vostres moltes singulars experiències, portareu per bandera l'esperança de certa esdevenidora victòria/... la chiarezza di vostro illustre valore e progenie maggiore farete. E, sequendo l'orme delle vostre singularissime esperienze, la speranza della certa vettura futura per bandiera portarete (402).

ornament *m.*

"Allò que serveix per a omar".

Ornamento.

Gratitud...és ornament e belesa, e als prínceps ajuda/Gratitudine...è ornamento e bellezza di quelli et aiuta gli principi (143).

ornar *tr.*

fig. "Adomar".

Ornare.

passee treball en vans pensaments per ornar la mia joventut/pasisco travagli in vani pensieri per ornare la mia gioventù (271).

ornat *adj.*

"Adomat".

Ornato, ornamento, honorato.

E los teus cabells resplandents, sens maestrevol mà ornata.../E gli tuoi capelli resplendenti, senza maestrevole mano ornati... (322); com honor proesca de gran magnificència d'ànimo i és ornata de totes virtuts/perché honore procede da gran magnificèntia di animo et è ornamento di tutte le virtù (221); semblant donzella com vos, ornada de corona imperial, no és en tota la cristiandat ni menys en la pagania/simil donzella come voi sete.../honorata di corona imperiale, in tutta la christianità che manco nella pagania [non è] (228).

orpiment *m.*

"Tisulfur d'arsènic, molt tòxic".

Oropigmento.

de continent ella pres orpiment que tenia per a fer tanques, e posà'l en un tassa d'aigua e begué'l-se/incontinente ella toise orpimento che sevava per fare una compositione con calcina da levarsi e pelli, et in una tazza d'aigua il puose e se il bevette (416).

os *m.*

"Element dur que es troba baix de la cam dels animals".

Oseo.

E los mals esperits qui aci són me trossegan los oseo e la cam/E gli mali spiriti che qui sono mi spezzano l'ossa e la carne (234).

ou *m.*

"Embrí envoltat d'una closca que posa la gallina i que s'usa com a aliment".

Ovo.

una dotzena d'ou ab sucre a ab canyella/una dozzina di ova con zucchero appresso e canella (231).

ovella *f.*

"Mamífer remugant que té el cos recobert de llana".

Pecora.

sereu presos e tallats a pecos com a ovelles/sarete presi e tagliati a pezzi come pecore (156).

P

pa m.

"Matèria alimentícia feta de farina, aigua i cuita al forn".

Pane.

pres un pa e l'escà'l tot, e féu-ne dotze llesques grans e adobà-les./oise un coltellino et un pane, con gran fretta, e lo tagliò tutto e fece dodeci fette grandi et acconciolle (101).

pa eixut. "Pa tot sol".

Pane asciutto.

jo preparé a Déu que vostra boca peccadora no vingà a pa eixut/io preparò Dio che vostra bocca peccatrice non viva a pane asciutto (111).

fig.

Pane.

¡Oh Redemptor de l'humana'l llinatge, Déu infinit sobre natura, pa de vida, tresor sens preu...¡VO redentore dell'humana progenie, Iddio infinito sopra natura, pane di vita, thesoro senza prebo...! (468).

pabordre m.

"Religió que administra una comunitat".

(Protonotario/) **preposito.**

Aprés venia tot lo clero, ço és, arquebisbes, bisbes, pabordres, canonges e preveres ab moltes reliques./dappoi veniano archiepiscopi, episcopi, protonotari, prepositi, canonici, preti e tutto il clero con molte relique (42).

paclència f.

"Virtut del que sap suportar els mals sense queixar-se".

Patientia/pacientia.

Capità senyor, com sou natrat de la virtut de paclència/Signor capitano, o come siente ferito da la virtù di patientia! (214). E si la raó que daré de mi no basta a rembre la pena, jo vull rebre ab paclència la pena boblada./se la ragione ch'io dirò di me non bastará a redimemi dalla pena, con pacientia al doppio noevere la voglio (98).

templar de paclència. "Posar a prova la paclència d'algu".

Tentare di patientia.

E Diabebus dix, per provar e templar de paclència a Tirant.../Diophebo disse, per approvare e tentare di patientia Tirante (161).

pacientment adv.

"Amb paclència".

Patientemente.

oir ab les mes orelles pacientment lo que dius/udire con le mie orecchie patientemente quello che dici (211).

pacífic adj., m.

"Que ama la pau".

Pacifico.

Lo pacífic Rei... ajustà la més gent que pogué per resistir-los./Il pacifico re... aduna più gente che può per resisterti (5).

pacíficament adv.

"D'una manera pacífica".

Pacificamente.

foren contents d'obeir lo manament de llur senyor com los manàs que vinguessen pacíficament e sens armes/di obedire al comandamento di'l signore loro contenti furono, e comandogli che pacíficamente e senza arme venissero (328).

pacificar tr.

"Apaivagar, calmar".

Pacificare.

tot fon ja pacificat/già era pacificata ogni cosa (61).

pactat adj.

"Acordat en pacte".

Pattigliato.

concordia... pactada/concordia... pattigliata (115).

pacte m.

"Acord o conveni solemne entre dues o més persones".

Patto, patto e conventione.

... done-la de bon grat, no constret ni forçat ni ab pactes ni convinençes, al meu amat pare ermità/... la dono... non constretto, non sforzato, né con patti o conventioni, al mio amato padre eremita (17); ab pacte tal que la excel·lència se regesca a mon consell/ con tal patto e conventione che tua eccellenza al mio consiglio si governi (17).

padrí m.

"Persona que presenta l'infant a les fonts baptismals".

Egliazzo*.**

e volia, si a ell era placent, volgués ésser son padrí e volava, se gli era in piacere che il fusse, essergli egliazzo (149).

ésser padrí.**Tenere al sacro fonte, tenere al fonte.**

E volgué Tirant e lo fill del senyor de Malvei fossen padrins, e la senyora fon padrina e volse che Tirante et il figliuolo del signore di Malvicino e la signora lo tenessero al sacro fonte (149); fon padrí seu lo rei Escanano/il re Scanano al fonte il tenne (459).

2. Vocabulari català-italià

pagà *adj.*

"Que adora déus falsos".

Pagano.

gent pagana/gente pagana (107a).

paga *f.*

fig. "Allò que es dóna en premi o castig".

Paga, pagamento, premio.

aquells que pendre lo volran, que vagen a la Casa de l'Imperi per rebre compliment de paga/quells que prendre il vorranno vadino alla casa dello imperio per ricevere il compimento della paga (131); hora és ja que prengau la paga e satisfacó de vostres honorosos treballs ab delitós repós/hora è già che prendiate il pagamento e sodisfazione degli vostri honorevoli travagli, con dilettevole riposo (434); Aquesta és la paga que la tua vil persona mereix/Questo è il premio che la tua vil persona merita (333).

pagament *m.*

"Acció de pagar".

Pagamento.

manà'ts... que a dia cert tots fossen en la dita ciutat per rebre lo pagament del sou/comandos...che a certo giorno tutti nella detta città, per ricevere il pagamento del soldo, fusero (409).

pagania *f.*

"Països de pagans".

Pagania.

com si pròpiament l'excolència vostra m'hagués fet senyor de la pagania/come se pròpiamente la eccelsa maestà vostra signore di tutta la pagania fatto mi havesse (224).

pagar *tr.*

1. "Satisfer allò que hom deu".

Pagare, pigliare.

E los llurs compradors res que comprassen no pagaven sinó ab moneda d'or/e gli loro spenditori non pagavano cosa che comprassero se non con moneda d'oro (71b); manà-li que comptàs ab tots los patrons de les fustes que tenia nolejades, e si res los restava a pagar del sou, que fossen pagats molt liberalment/comandogli che facesse computo con tutti gli padroni degli legni che nolejjato havea e, se nulla gli restava a pigliare del soldo, che liberalissimamente pagati fussero (423).

2. fig. "Satisfer un deute moral".

Pagare.

e fon llança mortal, qui el pagà de les sues maldats/e fu lancia mortale che 'l pagò delle sue malignità (157).

pagès* *m.*

"Home del camp".

Regazzo.

lo jreu qui no presta, e lo pagès qui servitud no fa, no vale res tots aquests/il giudeo che non presta et il ragazzo che non serve, non vagliono nulla (320).

pago *m.*

"Ocell de la família de les gal.linàcies, amb la cua molt llarga en forma de ventall".

Pavone.

donà-li dos parels de pagos/diedegli duo paia di pavoni (105).

païment *m.*

"Paiment, sòl".

Pavimento.

E asseguts en lo païment del terrat passam moltes raons de consolació/E, posti a sedere nel pavimento della terra, molte parole di consolazione dicesimo (262).

pal *m.*

"Instrument de suplici consistent en una peça de fusta llarga, plantada en terra, a la qual es lliga, clava o suspèn la persona que s'ha d'executar".

Palo.

E volent executar la dita senyora per cremar-la, que la ligaven en un pal e lo foc aparellat entom.../e, volendo mandare a essecutione la sententia data contra la detta signora et abbruciarla ligandola a uno palo, col foc preparato a torno... (38)

palament *m.*

"Conjunt dels pals o remes d'una nau"

Remi.

e totes les paleres anaven justades per dar escala en terra e anaven-se tan a prop che quasi lo palament se tocava/et andavansi tanto appresso che quasi e remi si toccavano (113).

palau *m.*

"Edifici gran i sumptuós per a l'habitage d'un rei o altra persona o entitat important".

Palazzo/palagio, sollazzo (e).

per la murmuració que en lo palau és/per la mormoratione che è nel palazzo (234). Pux lo palau és assossegat, tomem a dormir /Poiché 'l palagio è racquietato, torniamo a dormire (234); Aprés que tots los cavallers desarmats foren, anaren al palau/Dapoi che tutti gli cavallieri furono disarmati, andarono al sollazzo (189).

palenc *m.*

"Obra defensiva composta de pals ficats verticalment en terra formant a manera d'un mur".

Palancato/palencato, steccato, serraglio.

entom del seu palenc féu un gran vall bé una llança d'armes en alt/intorno al suo palancato fece uno steccato, alto una lancia (24); aplegaren a tret de bombardas del camp, no al fossat o palenc que fet havien, mas quaux al través, en lloc qui era pla, sens palenc ne altra cosa/arrivò a un tratto di bombardas appresso al campo, non al fosso o al steccato che fatto haveano ma quasi al través, in luogo che era piano, senza palencato o alcuna altra cosa (155); prestament dellà lo port féu ficar de grosses bigues e feren allí un palenc/con gran prestezza di là dal ponte fece ficcare grossi travi et un steccato gli feciono (304), com aplegaven al palenc, s'havien de nomenar per llur nom prop/quando arrivavano al serraglio, erano obligati nominarsi per loro propi nomi (52).

palès *adj.*

"Públic, manifest".

Palaso.

Mas perquè la causa de la mia mort per a sempre sia palasa.../Ma perché la causa della mia morte per sempre sia palasa... (234).

2. Vocabulari català-italià

palesament *adv.*

"Clarament, manifestament".

Palesament.

Car moltes coses, ans de palesament ésser eleites sens vergonya hom se pot retraure/Ché da molte cose, anzi che palesamente siano eleite e narrate, senza vergogna l'uomo si può distorre (326).

paleta *f.*

Peça de l'armadura, que, posada damunt la cuirassa, servia de reforç a la defença dels pits".

NT.

ab la llança enconràt tan fort, que al cavall féu ficar los genolls en terra, e passà-li lo guardabraç e les paletes, e més-li un tros de ferre de la llança per los pits/ con la lanza tanto forte fincontrò che al cavallo fece ficcare le ginocchia in terra, e passòli il spallazzo et un pezzo di ferr della lanza fra gli petti gli cacciò (337).

pallat *adj.*

"Amagat, atenuat".

Paleato.

pensà si ab les seues paliades paraules podia induir a Tirant d'anar-se'n ab ell al camp en excusa de servir-lo/pensò con les seues paleate parole podia indurre Tirante a condursela con lui al campo in scusa di governarlo (264).

palla *f.*

"Tija de cereals o de llegums, seca i separada del gra".

Paglia.

al cap portaven capells de palla coberts tots dalt de pianxes d'or a forma de teulada/havevano capelli di paglia coperti, a modo di tegole, di lastre d'oro (68).

Expr. conèixer lo gra entre la palla. v. gra

Conoscere il grano fra la paglia.

palleta *f.*

"Bocí de palla, e paper, etc., amb un cap ensofrat, que serveix per a encendre foc".

Piccola paglia.

pres una palleta e encòs-la e posà-la per un forat de la paret que mirava envers lo camp/presse una piccola paglia e l'accese, e per un buco che mirava verso il campo fuori la pose (315).

pal·li *m.*

"Peça de tela fina col·locada a manera de cobricel damunt sis o vuit barres llargues, que són portades per altres tantes persones, i sota el qual va la custòdia en les processons i un rei o prelat en l'entrada als llocs de la seva jurisdicció".

Baldachino.

Aprés venia un pal·li molt gra e no'dipoi veniva un baldachino ricchissimo e grande (42).

pallol *m.*

"Departament d'un vaixell, dins el qual es guarda el pa, llegums i altres queviures".

Pagliolo.

véu que l'escandalar e la cambra d'enmig e lo pallol, tot era ple d'aigua/vidde che il scandolaro, la camera di mezzo e lo pagliolo, tutti erano pieni d'acqua (299).

palm *m.*

"Mesura equivalent a la distància que hi ha entre el cap del dit polze i el del dit petit, tenint la mà oberta".

Palmo.

Les armes ofensives, sengles cotel·lines genovesques... de largària de dos palms e mig/Le armi offensive saranno due cotelte genovesse, di lunghezza di due palmi (65).

palmell *m.*

"Part inferior i còncava de la mà".

Palma.

lo palmell de la mà/la palma della mano (110).

pàmpol *m.*

"Fulla del cep".

Pampano.

calçà's les calces brodades qui eren molt vistoses e de bona gràcia obrades, que es mostraven los pàmpols e los raïms/le calze si calzò, le quali erano molto ben ricamate e vistose e con buona gratia lavorate, che gli pampani e gli grappi se gli mostravano (264).

paner *m.*

"Recipient fet de vímens, de forma troncocònica, que serveix per tenir-hi pa, roba, etc.".

Paniere (e canestri).

après venien dos tinells tots plens de cabassos e paners grans de tot lo tresor de l'Emperador/dapoi gli erano dieci credenze tutte piene di oesti e panieri e canestri grandi de tutto il thesoro dell'imperatore (189).

panicer *m.*

"Panader".

Panieri (sing.).

aquest bo de panier no estava jamés que no tingués prop de si passats trenta milia pans/questo panieri non era mai tanto povero che non si ritrovasse più di trentamila pani (55).

panificar *intr.*

"Fer pa".

Far pane.

la guerra ha tant de temps que dura e los llauradors no poden panificar/tanto tempo è che la guerra dura e gli lavoratori non ponno far pane (161).

panís *m.*

"Fruit d'una planta granínia que amba a una gran alçària i que produeix panolles".

Pane.

Regonegueren tot lo castell, e trobaren-lo fornit de moltes vitualles, ço és, de mill e de forment, dacsa e panis per a set anys/Cercorono allora tutto il castello, e fornito di molte vittovaglie, cioè di miglio, di formento, di farina e di pane per sette anni li trovarono (317).

2. Vocabulari català-italià

panyo m.

"Cuirassa composta només pel peto i per la peça que cobreix l'esquena".

Corsaletto.

feu-los tocar en los panyos si els porten fluxos o ben estrets/fatigli toccare agli corsaletti e l'armi, se gli portano bene stretti o larghi (164).

paor v. por

Papa m.

"Cap suprem de l'Església catòlica".

Papa, santo Pontefice.

Tirant li hagué del Papa que fos llegat en la Barberia/Tirante impetrò dal Papa che in Barberia legato fusse (372); qui hi ou aquell dia lo divinal ofici, guanya indulgència plenària a pena e a culpa per molta papes atorgada/chi gli ode il divino officio guadagna indulgentia plenaria di pena e colpa, per molti santi Pontefici concessa (96).

papafigo m.

"Cobricap que s'estenia fins a cobrir el coll i que cobria també part de la cara, deixant només en descobert els ulls i el nas".

Papafico.

portaven papafigo de vellut negre/portavano papafichi di veluto negro (68).

papalló m.

"Tenda de campanya de forma cònica".

Padiglione.

Com lo Rei fon fet novell cavalier, entrà-se'n dins un petit papalló e despullà's totes les robes que portava de gentilhom/Quando il re fu fatto novello cavaliere, entròssene dentro ad uno picciolo padiglione e dispogliòssi tutte le veste che havea portato da gentilhuomo (44).

paper m.

"Matèria feta de fibres vegetals, que es presenta en fulles fines i que serveix per escriure-hi".

Charta/carta.

portava-les escrites en un paper vermell/portale scritte in una charta vermiglia (52); ¡Ah! tristes de nosaltres, si cascuna vegada s'havia de fer ab escriptura! No hi bastaria tot lo paper del món./Ah! triste noiastre, se cascuna volta si havesse a fare con scrittura! Non gli bastaria tutta la carta del mondo (230).

paper engrutat. "Paper cobert d'engrut".

Stucho di cartone, "

E lo cavalier portava l'armès de les carnes de paper engrutat cobert de fulla d'argent/Il cavaliere havea gli armès delle gambe di stucho di cartone coperto di foglie d'argento (73); portant en les carnes paper engrutat, argent pellat.../portando nelle gambe schiniere di charta argentate di foglie d'argento (79).

par m.

"Igual o completament semblant".

Pare/pari.

en lo món no hi ha par/nel secolo non ha pare (152); aquella que de virtuts est sola sens par/quella che di virtù è sola senza pari (307).

parada* f.

"Formació de tropes, especialment per a una mostra o revista".

Giornata.

e tots estimaven que si Tirant hi fos, que no hagueren desdita la parada/e tutti estimavano che, se Tirante gli fusse, che non havriano denegata la giornata (258).

paradís m. (parais)

1. "Sojorn dels àngels, de Déu i dels benaventurats".

Paradiso.

si Déu me done parais, jo no us falliré/se Iddio mi doni paradiso, io non vi mancarò (224).

2. fig. "Lloc deliciós".

Paradiso.

absenta de vos estic en infern, e prop de vos en paradis/essendo io da lei absente, son in inferno et, appresso a lei, in paradiso (3); ...acceptant-vos per filla obedient e dispensera de les gràcies que ixen d'aquest delitós parais... accentandovi per figliuola ubbidiente e dispensatrice delle grazie che escono di questo dilettevole paradiso (55).

parais v. paradís

parament m.

1. "Alió amb què es para o adoma una cosa o una persona".

Paramento.

si no tenen tant de drap blanc per a fer paraments, feu-los de llançols o de flassades de quina color se vulla que sien/e se tanto drappo bianco non hanno per fare gli paramenti, faociangli di lenzuolao di coperte di qual colore si voglia che siano (343); paramenti del cavalier/paramenti del cavaliere (189).

cambra de parament. "La cambra principal principal i més ben guarnida d'un palau o d'una ltre edifici".

v. **cambra**

Camera di paramento, camera apparatus.

llit de parament. "Llit guarnit sumptuosament".

v. **letto**

Letto di paramento, letto.

2. "Draps amb què es cobren i guanien els cavalls per a una festa o per a la guerra" (**ab paraments**).

Coperto.

e los cavalls qui tiraven lo carro anaven ab paraments de seda/e gli cavalli che tiravano il carro erano coperti di seda (18).

parar tr.,pron.

1.tr."Muntar i guarnir una cosa disposant-la per a servir a un fi".

Apparare, apparecchiare, porre, ordinare, tirare, tendere, mettere ad ordine, portare.

en la praderia pararen l'altar/nella prateria l'apparearom (43); e Plaerdemavida li parà lo siti que venia en dret que Tirant la podia molt ben veure/Piacerdimavita apparechio il soglio che veniva al dritto, che Tirante la poteva molto ben vedere (231); e aqui pararen lo camp/e li posaro il campo (25); e parades les tendes/et ordinati tutti gli padiglioni (23); manà parar una tenda molt gran e molt vella, feta a dues goteres, e alt en lo tendal havia una campana/foce tirare una tenda molto grande e molto bella, divisa in due parti, et alto nella sommità aveva una campana (133); me parau tanti llacos/mi tendeti tanti lacci (235). Per què et suplic, senyor, que em vulles dar licència que pugà parar taverna aci/Per che, signore, io vi supplico che mi vogliati dar licentia ch'io possi quivi mettere ad ordine una taverna (315); e pres una ballesta d'aquelles que es paren a cavall ab una gafa/e toise una balestra d'acciaio, che se portano a cavallo con una leva (106).

2.tr."Estendre o presentar una part del cos, un recipient, etc., en posició apta per rebre allò que ens donen, tiren, etc.".

Porgere, prestare.

per ma desventura pari forella a una viuda/per mia disgratia foreochie ad una vedova io porci (301); no pari forella a acusadors/non presti foreochia ad accusatori (143).

parar oement. "Posar atenció". v. oement**Attendere.****parar batalla. "Presentar batalla". v. batalla****Parare la battaglia.**

3.tr."Aturar".

Affermare.

jo us posaré una brida en la boca que us fare parar a cada pas/ío vi porrò un freno in bocca che vi farà affermare a ciascun passo (14).

4.pron."Torbar-se de sorpresa".

Acconciare.

La Princesa, per sobreabundant alegria, se parà tal que, essequida en terra, estigué per bon espai que no pogué parlar./La principessa per sobreabundante allegrezza si acconciò in tal modo, posta a sedere in terra, stette per buon spatio che parlare non poté (292).

parat adj.

1."Preparat, disposat per a un fi".

Parato, apparecchiato, carico, tirato, teso.

tinell parat/tinello parato (26); taulas parades/tavole apparechiate (84); ab totes les bombardas parades/con tutte le bombarde cariche (140); tendes parades/tende tirate (44); pervenqueren al lloc on la parada tenda estava/al luogo dov'era il teso padiglione pervennero (463).

2."Sense moviment, aturat".

NT.

trobà-li l'abarà, e pensant que fos lletra d'algun altre enamorat estrigué parat sens negun record/rovogli il scritto e, pensando che fusse lettera d'algun altro innamorato, restò quasi senza memoria alcuna (146)

paratge m.**home de paratge. "Home de l'alta noblesa". v. home****Huomo di dignità e di paraggio.****paraula f.**

1."Allò que hom diu".

Parola, parlare, ragione.

dix algunes paraules d'ell/disse alcune parole di lui (27); E dites aquestes paraules.../E, dette queste parole... (468); Si ira no hi mesclau en vostres paraules -dix l'ermità- bona demanda feu/Se passione non mescolate nel parlare, buona dimanda havete fatto -dix l'eremita- (14); Passades moltes paraules entre ells, ell obtingué tot lo que volgué/Doppo molte ragioni dette fra loro, egli ottenne tutto quello che volse (98).

de paraula.**Di parola/e, a bocca.**

tendreu totes les coses secretes e que per via directa o indirecta, de paraula o per escrit, no ho manifestareu/tenerele tutte le cose secrete que per via et indirecta, di parola o per scritto non le manifestarete (86); injuriar de paraula/ingunare di parole (143); No tardà la Princesa en fer a Hipòlit, de paraula, la següent resposta./Et ella, a bocca, la següent resposta gli fece (249).

2."Facultat de parlar".

Loquella.

en mon seny, ferma e integra e manifesta paraula.../faç e ordén lo present meu testament/in mio fermo e buon senno, integra e manifesta loquella.../facio et ordino il presente mio testamento (469)

3.plu."Discussió o baralla oral; coses dites de forma injuriosa".

Parole.

E posat cas que entre tu i jo haguessen passades algunes paraules, ja per auxò no et deus enfellonir contra mi/E, posto caso che fra me e te fusser state alcune parole, già per questo contro a me adirare non ti doveni (244).

parc m.**"Extensió de terreny d'osca i que conté jardins i boscatge".****Parco.**

un gran parc on hi havia diverses naturas d'animals salvatges, ço és, onços, cervos, cabriols, porcs salvatges.../uno gran parco, dove erano diverse nature d'animals salvatichi, cioè daini, cervi, caprioli, porci salvatichi...(55).

parcial adj.**"Partidari, afectat".****Partiale.**

si la sort me seria tan parcial e favorable que dormint e vetiant jo us pogués amar e servir.../se la sorte me sarà tanto partiale e favorevole che, dormendo e vegghiando, io vi potessi amare e servire... (259).

2. Vocabulari català-italià

pare *m.*

1. "Home o animal mascle en relació al fill o fills seus".

Padre.

Ai filla de mal pare/Ahi figliuola di mal padre (220).

2. "Títol de respecte que es dona als sacerdots".

Padre, presente.

-Pare reverent -dix Tirant-.../-Padre reverendo -dix Tirant-... (30); ... donada la benedicció per lo pare eremita, foren servits de singulars viandes/data la benedictioe per il presente eremita, furono serviti di vivande singulari (84).

pare confessor. "El sacerdot que confessa habitualment una persona".

Padre confessore.

us prec a tots que em feçau prestament venir lo meu pare confessor/io vi priego tutti che mi facciati prestamente venire il mio padre confessore (476).

Sant Pare. "El Papa".

Santo Padre.

Jo só de l'imperi Romà, ambaixador del Sant Pare/io son ambasciatore dello imperio di Roma e del santo Padre (34).

3. Refrany. qui pare ha per jutge segur va a plet. "Qui té bones amistats, pot enfrontar tranquil els problemes".

Chi ha parte per giudice, sicuro va alla lite.

Tostemps he oït dir... que qui pare ha per jutge segur va a plet/Sempre io ho udito dire... che, chi ha parte per giudice sicuro va alla lite (161).

parèixer *intr.*

"Semblar, apareixer als ulls o la imaginació de tal o tal manera".

Parere.

Bé podrà la senyoria vostra, e mire e prenga tot lo que millor li parerà/ben potrà entrare la signoria vostra e veder e prender tutto quello che meglio gli parerà (19).

parell *m.*

"Conjunt de dues coses, animals, etc."

Paio/paro.

donà-li dos parels de paques/diedeqli duo paie di pavoni (105); donà-li a menjar un parell de faisans/uno paro de faggianni a mangiare gli diade (262).

parenceria *f.*

"Ficció, aparença".

Apparentia.

la glòria no està en parenceria de paraules, mas en execució de bé a fer/la gloria non sta nell'apparentia delle parole ma nella esecuzione del ben fare (154).

parent *m. i f., adj.*

1. *m. i f.* "Familiar".

Parente.

dix als parents de la Comtessa que la portassen a la ciutat/dixse a' suoi parenti che la conducessero nella città (22). A la mia singular parenta, en voluntat germana, Estefania/Alla mia singulare parente et in voluntat sorella, Stephania (212).

2. *adj.* "Molt semblant, afí".

Proprio.

ab la pròpia passió e maldat que portava, la qual és parenta de la vella bruixa que no fa mal sinó a qui li fa bé/con la propria passione e malignità che portava, la quale è propria della vecchia strega, che non fa male se non a chi gli fa bene (241).

parentat *m.*

"Conjunt dels parents".

Parentato/parentado, parenti (pl.), progenie.

eren allí tots los estrangers del parentat de Bretanya/gli erano tutti gli forastieri del parentato di Bertagna (224); ¿On és la flor del nostre parentat de la casa de Bretanya e de Roca Salada?/Dove è il fiore del parentado nostro della casa di Bertagna e di Rocosalada?(291); a tots vos coman lo meu parentat/gli mis parenti a tutti voi raccomando (291); ¡Oh cavallers del meu parentat...!/O cavalieri della mia progenie...! (297).

parentela *f.*

"Conjunt dels parents".

Parentela/parentella.

Tirant pres a tots los de sa parentela/Tirante tose tutti quelli della sua parentela (222); tota la sua parentela ne deuen estar ab molta dolor/tutta la sua parentella ne dee stare con molto dolore (248).

parentesc *m.*

"Vincle de la família".

Parentela/parentella, progenie.

tots érem en deute de parentesc e major en amistat/eravamo tutti congiunti in parentela e più in amicitia (71b); ¿Qual persona pot éser en lo món qui el vulla o puga per parentesc de sang o per acostada amistat l'ame així com jo?/Qual persona può esser nel mondo che voglia o possi credere per parentella di sangue o per attinentia d'amicitia che l'ami così come io? (269); Tots aquests reis los de més eren en deute de parentesc ab aquest rei Escarano/E per la maggiore parte questi regi con il re Scariano con vincolo di progenie eran congiunti (321).

2. Vocabulari català-italià

parer *intr., m.*

1. *intr.* "Semblar".

Parere, essere, parere (m.).

les quals dues coses me paron propis agulons de llagotria/le quali due cose mi paiono propriamente simili della adulazione (143); vostre conseil no em par bo ni bell per a m'vil vostro consilio non è né bello né buono per me (21); jo us diré lo que a mi par/lo vi dirò il parere mo (15).

2. *intr.* "Aparéixer".

Parere, vedersi.

los ossos de la cama e los molts que dins té tots li paron d'amunt lo cuiro/le ossa delle gambe, e le medolle que gli eran dentro, tutte fuori della carne e della pelle gli parano (238); véu l'Emperadriu... que totes les mamelles li paron/vidde l'imperatrice... che tutte le mammelle se gli vedevano (288).

3. *m.* "Opinió".

Parere.

inc deliberar dir mon parer, no discrepant del vostre/ho deliberato di dire il mio parere non discrepante dal vostro (428).

al parer de. "Segons l'opinió de".

Al parer de.

E si vós, senyora Contessa, enuig no en prenheu que jo entrás dins lo retret, a mon parer, jo les trobaria./E se voi, signora contessa, non havesti per male ch'io entrasse dentro la guardaroba, al parer me le trotrovarei (19).

donar de parer. "Semblar, donar la impressió".

Parere, fare parere.

donà-li de parer que ves entrar per la porta del retret una bellissima donzella/gli parve vedere una bellissima donzella... entrar nella porta della picciola camera (6); La cosa que a nosaltres donà de parer que ab gran dificultat se puga atènyer, és molt fàcil e llauçera/La cosa che a noi altri la parare che con gran dificultat ottenere si possa è molto facile e leggiera (349).

ésser del parer. "Opinar".

Essere di parere e d'accordo.

tots foren del parer que seria ben fet/utti furono di parere e d'accordi che ben fatto saria (292).

paret* *f.*

"Obra de fàbrica alçada a plom fins a una certa alçària, que forma cadascun dels costats d'una cambra, un edifici, etc.".

Parete (m.), muro, pianta.

totes les parets de jaspis e de porfirs de diverses colors llavorades, imatges que feien admirar als miradors (...). Les imatges de les parets divisaven diverses històries... Tutto lo parete de diasprio e di porfido di diversi colori, lavorato ad imagine che faceano ammirare gli nguardanti (...) le imagine delle piante divisavano diverse historie (119); ...Hippolit e molta altre, qui ab les mans s'arrapaven la cara e dant del cap per les parets... Hippolito e molti altri cavalieri che con le mani il volto si graffiavano, dando di capo nelle mura (472); E les posts del lit no apiegaven a la paret envers lo cap del lit/E le sponde della lettiera verso il capo del letto non arrivavano al muro (233).

les parets tenen orelles. "Pot haver sempre qui escolte allò que diem i que no volem que es sàpia".

Gli parenti (e) hanno le orecchie.

Senyor, no façau -dix lo Filòsol- que a vegades les parets tenen orelles/Signore no 'l fate -dise il phiposopho-, che alcuna volta gli parenti hanno le orecchie (110).

parlida *adj.*

"Que ha parit fa poc".

Cha ha partorito.

E no deheu en les viles e llocs sinó les portes tancades ab aqueils qui són inútils, així com dones parides, qui jaen el lo lit/E non lasciati nelle ville, città e luoghi se non quelli che sono inútili, così come son donne che hanno partorito e giacciono nel letto (343).

parir *tr.*

"Expel·lir la femella el fetus que porta dins".

Partorir/parturire.

ha parit lo fill per ésser mort... /hai partorito el figliuolo per ésser morto... I (22); ¡Oh humil Verge, mare de Déu Jesús, lo qual portist en lo tabernacle de castedat, sens dolor né macula lo parit! O humile Vergine, madre di Iddio Gesù, il quale portasti nel tabernacolo di castità e senza dolore e macula il parturisti! (349).

parlament *m.*

1. "Conversa".

Parlamento, parlare.

E finit llur parlament se n'entraren en la cambra on era la Princesa/E finito il parlamento loro, nella camera dove era la signora prencipessa... se n'entrò (218); vingeren altres gents qui els torbaren de llur domèstic parlament/vennero altre genti che del loro parlare domesticcio gli disturborono (307).

2. "Assemblea, reunió".

Parlamento.

que a cert dia trametessen llurs síndics en la ciutat de Palerm com ell tingué deliberat de tenir parlament general/...che, a certo giorno determinato, gli sindici loro nella città di Palermo mandassero, però che egli aveva deliberato di tenir parlamento generale (406).

parlar *intr., tr., m.*

1. *intr.* "Expressar pensaments o sentiments mitjançant el llenguatge".

Parlare, presentare, dire, dire parola, essere/stare a parlamento.

per bon espai estigué que no pogué parlar/per buon spatio parlare non poté (3); Feren parlar Abdal là/Feciono presentar Abdalià (177); per tots foren dades les veus que ell primer parlà/per tutti furono date le voci che egli dicesse prima (14); no gosà més parlar/non ardi più dir parola (33); Un dia, estant parant lo Rei ab l'ermità... /Un di, essendo a parlamento il re con lo eremita... (27); véu la Princesa estar parant a grans raons ab lo negre hortolà/vidde la prencipessa stare a parlamento col negre hortolano (269).

2. *tr.* "Dir".

Dire.

Tu desitges saber mon mal, lo qual no consent, per ésser tal, que sia parlat/Tu desideri saper il mio male, il quale, per ésser tale, non consente d'esser detto (295); jo só dozeila poc entesa, e parle algunes ignocències/so son donzella che poco intendo, dico alcune cose puerils (360).

3. *tr.* "Expressar-se en una llengua".

Parlare (intr./tr.).

sabia parlar la llengua llatina/sapea parlare in lingua latina (463); parlava ab molta gràcia la llengua llatina/parlava con molta gratia la lingua latina (463).

4. *m.* "Acció o manera d'expressar-se".

Parlare, sermone.

és un poc desemboita en lo dansar i en lo parlar/era un poco desinvolta nel danzare, e nel parlare (85); Lo piadós parlar porta ab si tristor als oïdors/Gli piatosi parlari portano con loro tristezza agli auditors (217); L'ermità... féu principi a tal parlar/L'eremita... diède principio al seguente sermone (36).

Refrany. molt parlar nou, i molt gratar cou. "Parlar molt sol ésser nociu per algú".

Molto parlare noce e molto grattare cocca.

e apò no vullau sentir a negú, car dien en Calàbria que molt parlar nou e molt gratar cou/e non vogliete fare che alcuno lo senta, ché dicono in Calàbria che molto parlare noce e molto grattare cocca (110).

2. Vocabulari català-italià

parler *adj.*

"Qui parla molt".

Parlatore, che parla molto.

La novena és que no sien massa parlers ni atrevits en mal parlar/la nona è che non siano troppo parlatori et ardití in mal parlar (221); La segona, que són molt parlers e andaregues/la seconda, che parlano molto e son gran cianciatrici (221).

mal parlar. "Que critica i diu mal dels altres".

Mal parlare.

haveu pres hàbit menypreat de superbo e mal parlar/havete preso habito manco apprezzato di superbo e mal parlare (134).

parleria *f.*

"Facultat i manera de parlar".

Regionamenti.

me parau tants llapços, los uns ab supèrbia, los altres ab vanagloria, e ab falsa parleria usau vers mi/mi tendeti tanti laoci, uno con superbia, l'altro con vanagloria e con falsi regionamenti usati verso me (235).

part *f.*

1. "Cadaçuna de les porcions en què es divideix un tot".

Parte.

ab lo divinal adjutori, serà departit lo present libre de cavallera en set parts principals/Il presente trattato di cavalleria in sette principali parti, col divino aiuto, sarà diviso (1).

2. "Allò que toca a cadaçou quan es distribueix una cosa".

Parte.

tot o en part/tutta et in parte (125).

fer part (a algú d'una cosa). "Donar a algú una part d'allò que es distribueix".

Fare parte.

Si -dix ella- preniu abraçars de mi, estoçiau-ne per a vós, e feu-ne part a Tirant/Si -dixse ella-, prendete questo abbracciare da me, servitevene voi e fatene parte a Tirante (119).

3. "Bàndol".

Parte.

la pitjor part serà la nostra/la peyor parte serà la nostra (23).

fer part. "Instigar en favor d'algú".

Fare parte.

Jo só obligat per mon ofici consellar e concordar a cavallers e a gentilhòmens, e no fer part neguna/Jo son obligato, per l'officio mio, consigliare et accordare cavallieri e gentilhuomini a tutto mio potere, e non fare parte alcuna (65).

4. **posar/deixar a part.** "Posar separadament".

Porre da parte, deporre; lasciare da parte, cacciare da parte.

E si és cavalier, en fortuna vàlida, en la mar, tota piedad a part posada, en lo més fondo fine sos dies/se è cavaliere, in fortuna valida, nel mare, posta ogni pietà da parte, nel maggior fondo gli suoi di finisca (262); e tota por a part posada deposta ogni paura (164); Deixau l'honestat a part posada, e gl'onejau-vos del que deuriu abominar/Voi lasciate la honestat da parte e vi gl'onate di quello che dovesti abominare (127); Jeixant a part los forts pensaments/cacciando da parte gli forti pensieri (231).

5. "Punt, porció d'espai".

Parte, mano.

m'ha fet venir en part que puc ésser instruit del que tant lo meu ànimo ha desitjat/mi ha fatto venire in parte ove possi ésser instruito di quello che tanto tempo ha desiderato l'animo mio (31); tots los estats estigueren en peus, e apartaren-se a una part e a l'altra, faent carer/e tutte le corti stettero in piedi, tirandosi parte a man destra e parte a man sinistra, facendo nel mezzo strada (68).

6. "Regió".

Parte.

en les parts d'Àfrica/nelle parti di Africa (30).

7. loc. **donar part a la nit.** "Anar-se'n a dormir".

Dare riposo la notte.

Après que en lo palau casou hagué dada part a la nit e en lo primer son tots reposaven.../Dopo che nel palagio a ciascuno ebbe dato riposo la notte, e nel primiero sonno tutti si riposavano... (277).

8. loc. **de part de** (tal o qual persona). "En nom de".

De parte di, per parte di.

jo et deman de part de Déu que em digne si est ànima qui vas en pena/Jo ti addimando da parte d'iddio che me dighi se sei anima in pena (234); ...puix lo hi diguessen de part de la Princesa, ell ho feia de continer/...poiché loro gliel comandavano per parte della principessa, egli incontinente li faceva (239).

9. loc. **per part de** (tal o tal persona). "En allò que li pertoca".

Per parte di.

e més vos dic, per part del César e capità Tirant, que si benignament no li reteu la ciutat, que no espereu d'ell alguna mercè aconseguir/E più vi dico, per parte di cesare e capitano Tirante, che, se benignamente non gli restituati la città, che non vi sperati di conseguire da lui alcuna mercede (456).

10. loc. **passar de l'altra part.** "Atravessar".

Passare da banda a banda.

encontrà l'enmig de la cuixa i passà-la-hi de l'altra part/incontrolo in mezzo della coscia e passollo da banda a banda (157).

part *m.*

"Acte de parir".

Parto.

...com volen parir, que tenen les dolors del part, reclamen a la Verge Maria/quando vogliono partorire, che hanno gli dolori del parto, chiamano la vergine Maria (132).

participant *adj.*

"Que participa".

Partecipe, partecipevole.

E si vosaltres aci estau sereu participants en la mia dolor/E se vualtri qui state nel mio dolore partecipi sarete (234); així en l'honor com en lo guany cascú serà participant/cosí in l'onore come nel guadagno ciascuno parteciperà sarà (427).

participar *intr.*

"Tenir part en una cosa".

Partecipare, essere partecipe.

no vull més en res participar en vostres amors/più non voglio in cosa alcuna negli vostri amori participare (282); per doble ocasió mèritament se dolen los altres cavallers que en culpa vostra no participen/per doppia cagione gli altri cavallieri, che della colpa vostra non son partecipi, mèritamente si dogliono (290).

particular m.

"Que concorreix exclusivament a una persona o cosa".

Particulare.

en res no havia fallit quant al general e molt menys en lo particular/in cosa alcuna non aveva mancato, quanto al generale e molto al particulare (119).

en particular. "En manera particular".

In particolare.

aquatal lo parlament, lo Rei emprà a tot lo regne en general, e après en particular/congregato il parlamento, il re addimandò aiuto a tutto il regno in generale e poi in particulare (406).

partida f.

1. "Eixida".

Partita.

A la partida foren escampades moltes llàgrimes ensems mesclades/Alla partida furon sparse molte lagrime insieme miste (148).

2. "Part, porció".

Parte.

L'una partida [de les vitualles] feu posar en lo castell de Sinopoli, qui és molt fort/una parte fate poner nel castello di Sinopoli che è fortissimo (421).

partir tr., intr., pron.

1. tr. "Dividir en dues parts".

Dividere.

Si és vesconte, ab espasa de turc lo cap fins al melic lo veja jo en un colp partir/se è vesconte, con spada di turco dal capo fino a l'ombilico lo veda in un colpo dividere (262).

2. intr., pron. "Anar-se'n".

Partirsi/portarsi (e); partirsene, ritomarsene, separarsi.

Partí lo Rei ermità del castell ab tota la gent/Partisi lo re eremita del castello con tutta la gente (25); ¿Si vol la mejestat vostra que partixquen?/se la maestà vostra vuole que si partano (126); la mia ànima del cos partir-se vol/la mia anima dal corpo partire si vuole (216); ... que sens resposta se'n deuenen partir/... che senza risposta ritomare se ne dovrebboro (207); estudie partir-se de totes extremitats per equal espai/studii di separarsi in tutto dalle estremità per equal spatio (143).

3. intr. "Tenir origen".

Pervenire.

com les coses que de mala intenció partixen sempre resten imperfetes/quando le cose di mala intencione pervengono, sempre imperfette restano (364).

partit m., adj.

1. m. "Tracte".

Partito.

E lo Cabdillo e Tirant los digueren que no en volien oir negun partit ans eren disposos en venjar la mort del rei de Tremicèn e de sos fills./Et il capitano e Tirante gli risposero che alcun partito udire non volevano, anzi erano disposti di vendicar la morte dil re di Tremiscen e di suoi figliuoli. (312).

2. m. "Resolució que algú adopta per la seva part".

Partito.

Com Tirant véu que los mariners cascú prenía son partit, no es volgué jamás partir de la galera/Quando Tirante vidde che ciascun degli marinari si sforzava di prendere partito, giamai dalla galera partire non si volse (299).

3. m. "Remei, manera de resoldre una situació difícil".

Partito.

Tots los moros estaven espantats de les coses que havien oïdes recitar de Tirant, e estaven molt aconsolats com havien tret tan bon partit./Tutti gli mori, che prima erano spaventati delle cose che di Tirante haveano udite recitare, molto furono aconsolati quando tanto buon partito tratto n'haveano (446).

4. adj. "Fet en dues o més parts".

Partito.

la música, partida en diverses parts per les torres e finestres de les grans sales/la música, partita in diverse parti per le torri e finestre delle gran sale (452).

parxe m.

"La part de tela o de pell d'una corretja o cinturó", en la loc. de **parxes**.

Tessuto (adj.).

les angles totes de parxes de seda/le cinge tutte tessute di seta (189).

pas adv.

Partícula que reforça la negació no.

Già, troppo, NT.

No pas -da fermità - ans n'hi ha tan poderosos com ells/Non già - disse lo eremita - , anzi gli ne sono di tanta potentia quanto egli (32); no pas girant-los.../non troppo girandogli... (119); E adí molt voluntari, no pas fugitu, fon pres per lo gran cavalier Almedixer/E così molto volontario, non fuggitivo, dal gran cavaliere Almediser fu preso (394); jo no m'espante pas de les tues menaces, perquè adí tu no em pots fer sobres/lo non mi pavento per le tue minacce, perché qui non mi pò far violentia (34).

pas m.

1. "Espai que es recorre amb el moviment que l'home fa amb els peus caminant".

Passo.

jo us posaré una brida en la boca que us fare parar a cada pas/io vi porrò un freno in bocca che vi farà affermare a ciascun passo (14).

2. "Manera més o menys ritmada de caminar".

Passo.

Anaren a poc pas fins que foren al castell/Andorono ad picciol passo fintanto che furono al castello (25).

al pas. "Amb el moviment ordinari".

Al passo.

Los crestians cutiaren al pas/Gli christiani al passo .. coreero (286).

a pas a pas. "En la marxa ordinària del caminar".

A passo a passo.

E lo duc de Pera... voltà tota la gent fins al mig... voltant a manera de cercle redó les espalles envers los enemics, tostemps ab orde e a pas a pas // Il duca di Pera... voltò tutta la gente fino al mezzo... volgendò le spalle verso gli nimici a maniera di circolo torondo, sempre in ordine, a passo a passo (157).

3. "Lloc o endret per on cal passar o es pot passar".

Passo.

pres ab si un home que sabia molt bé de la terra e los passos secrets per on volia anar/toise seco un huomo che sapeva molto ben la terra e gli secreti passi dove voleva andare (159).

4. "Esdeveniment notable; moment assenyalat".

Passo.

en aquest honorat pas han rebut l'orde de cavalleria/in questo honorato passo hanno ricevuto l'ordine di cavalleria (56); està al pas de morir/è al passo del morire (163).

6. "Rastre, peñades".

Vestigio et orna.

Quan en la roca veuràs / lo pas de la serpent.../Quando il vestigio su la pietra e forma /che fa l'astuto serpe vederai... (172).

2. Vocabulari català-italià

passa *f.*

1. "Espai recorregut amb un pas del peu".

Passo, canna.

ab lo seu arc, com véu venir la llança, rebaté-la e féu-la anar lluny de si més de deu passes/ con l'arco suo gli rebatté la lancia, quando la vidde venire, e in modo che la fece andare lungi da lui più de dieci passi (19); lo bacinet li sortí tres passes lluny/ il bacinetto saltò luon più di tre passa lungi (73); féu rompre vint passes del mur de la ciutat perquè pogués lo virtuos Príncep entrar ab lo carro triúmfal/ fece rompere venti canne di muro della città, acciò che il virtuoso principe col carro triumphale entrare potesse (467).

2. **baiestra de passa** *v. baiestra.*

Balestra da banco.

passada *f.*

"Esdeveniment notable, feta digna de veure's".

Andata".

-Per avant ho veureu -dix la Infanta- en lo practicar, e veureu si coneixerem les vostres passades. / Da qui innanzi nel practicar lo vederete -disse la Infanta-, e vederete se le andate vostre cognoscereмо (119).

passador *adj., m.*

1. *adj.* "Transitori, que passa fàcilment".

Non dover passare.

has dejectada la tua real majestat sots taca de grandíssima vergonya e infàmia, no passador tant com lo món durarà/ hai sottomesa la tua reale maestà, che ti macula di grandíssima vergonya et infàmia, per non dover passare tanto come il mondo durarà (308).

2. *m.* "Sageta molt aguda".

Passatore.

irà-li un passador, e natrà-li lo ginet/ gli tirò d'un passatore e gli ferí il cavallo (149).

passament *m.*

1. "Moment de morir".

Ultimo passo della morte, passo estremo, passare.

la majestat vostra veu a Tirant, capità vostre, ésser posat en passament, e tots els metges l'han desemparat/ la maestà vostra vede Tirante, suo capitano, nell'ultimo passo della morte essere posto, e tutti gli medici lo hanno già abbandonato (292); com véu estar sa filla en passament... se volgué llevar del llit per anar-se'n/ quando vidde la figliuola nel passo estremo... per andarsene del letto levare si volse (477); pania que estigués en passament/ che stare parea per passare (67).

2. *loc. dar passament a la vida.* "Salvar la vida".

Alla vita dare rimedio.

Vés, fill meu, salva't en aquell retret, e si és cosa de gran importància, jo els tendré a noves e tu poràs dar passament a la tua vida/ Va' figliuolo mio, salvati in quel camerino; e, se è cosa di grande importància, a parole io gli tenirò e tu alla tua vita dar rimedio potrai (262).

passant *adj.*

"Que passa".

Passante.

estava admirat dels seus cabells... los quals per iguals parts departien una clenxa de blancor de neu passant per mig del cap/ stava von admirabone degli suoi capelli... li quali per equal parte d'partiva una drezadura di bianchezza di neve passante per mezzo il capo (119).

2. Vocabulari català-italià

passar *tr.,intr.,pron.*

1.intr."Recórrer un espai, travessar un lloc anant d'un indret a un altre".

Passare, uscire, pensare (e).

E com los ambaixadors passaran.../E quando li ambasciatori passeranno... (14); Senyora, passa de la pensa vostra tal vici de portar mala voluntat a Tirant/Signora, asca del pensiero vostro tal vicio da volere male a Tirante (226); diversos grecs damunt recitats... són estats lliberats, passant davant la faç de la tua claredat/diversi greci di sopra recitati... son stati liberati, pensando dinanzi alla faccia della tua chiarezza (362).

2.intr.,pron."Traslladar-se, transportar-se a un lloc".

Pervenire; passarsene.

passà en Venècia/pervenne a Vinegia (4); El pres les dobles e passà-se'n en la terra d'on era natural/L'albanese tose le dobbie e si ne passò in Albania (321).

passar-se als enemics. "Canviar de bàndol".

Fuggire dal canto degli nemici.

los altres eren morts e alguns que se n'aren passats als enemics/alcuni erano morti et alcuni dal canto degli nemici fuggiti (309).

3.intr."Transcòrrer temps".

Passare.

Molts dies aren passats que no havia menjat sinó herbes/molts di erano passati che non aveva mangiato se non herbe (6).

4.intr."Esdevenir-se, ocórrer".

Essere, usare.

E posat cas que entre tu i jo haguessen passades algunes paraules, ja per això no et deus enfellenir contra mi/E, posto caso che fra me e te fusser state alcune parole, già per questo contro a me adirare non ti dovevi (244); ab tots aquells delits e llepories qui solen passar per los qui bé es volien/con tutti quegli delitti che si vogliono usare per quelli che bene si vogliono (262).

5.intr."Acomplir-se totalment".

Finirsi.

E lo dia que les treves passaven.../Il giorno che le tregue si finivano... (343).

6.intr."Cessar, deixar d'actuar".

Cessare.

Però ja passaven un poc los crits e la remor era remeiada./Ma già passavano un poco gli gridi et il romore era già rachatato (234).

7.tr."Anar o portar a través d'una cosa, des d'una banda fins a l'altra".

Passare.

Lo rei moro tirà prestament una fletxa e donà-li en lo mig de la pavesina e passa-la-hi de clar ensems ab lo braç/Il re moro gli tira prestamente d'una saetta e lo raccolse in mezzo della rodella, e prima che si affermasse passolla insieme col braccio (19).

8.tr."Desverjar una dona".

Conoscere carnalmente, havere, essere.

pensà que si Tirant passava a la Princesa, que ella no podia complir son desig ab ell/e pensò che, se Tirante conosceva carnalmente la principessa, che ella no podia adimpirare il suo desiderio con lui (233); per força o per grat ell passarà a vostra majestat/per forza o per buona volontà, egli haverà la maestà vostra (215); ¿qui li contradirà que no passa a totes les donzelles/chi qui contradirà poi che quello non sia con tutte le donzelle? (163).

9.tr."Anar més enllà".

Passare.

vos fa passar los límits de la vostra gran discreció/vi fa passare gli termini della vostra gran prudèntia (3).

10.tr."Excedir, avantatjar".

Passare.

Aquest de proesa passa tots los altres/E questo di prodezza passa tutti gli altri (229).

11.tr."Transgredir".

Uscire.

no passarà un punt d'ordinació vostra/non uscire un punto dell'ordinario vostro (10).

12.tr."Experimantar durant un cert temps (uan acció, un esdeveniment, un estat físic o moral)".

Sostenere, patire.

ab molta passió que en aquell temps passi/con molta passione che in quel tempo sostenni (350); la deliberació de tan penada vida con l'altura vostra vol fer passar a mon senyor Tirant/la deliberation di tanta penosa vita come l'altura vostra vol fare patire a monsignore Tirante (252).

13.tr."Estar durant un cert temps".

Passare, sostenere, patire, usare, conseguire.

D'aquestes coses e moltes altres passaren los dos enamorats/Fra queste cose e molte altre gli due innamorati passorno (262); e així passà per algun temps la sua pobra i miserable vida/e così per alcun tempo la povera e miserabil sostenne (4); Més estime estar e passar tota ma vida dolorejant ab la noble esperança que bnc/Più estimo stare e patire tutta la vita mia in dolore con la nobil speranza che io ho (228); lo restant de ma vida hauré de passar ab noves lamentacions/in nuovi lamenti havrò ad usare il remanente della mia vita (3); on... passàs eterna e reposada vida/acciò che... consequissi eterna e riposata vita (22).

14.tr."Fer travessar un cos, fer anar d'un costat fins a l'altre d'una cosa".

Cacciare.

us passarà l'espasa per lo coll donant-vos cruel mort/il vi cacciarà la spada nella gola dandovi crudel morte/ (215).

15.tr."Fer que algú vaja passant temps sense concedir-li o deixar-li aconseguir allò que voldria".

Passare.

ella la defenà's ab moltes paraules bones, e altres voltes ab burles e ab jocs així la passava/ella con molte buone parole, altre con scherzi e giuochi, si difendeva e così la passava (230).

16.loc. passar paraules. "Intercanviar-se paraules, conversar".

Dire parole.

¿On és l'amor que envien mi mostràveu passant delitoses paraules...?/Dove è l'amore che verso me con dilettose parole dicovate...? (294).

passat *adj.,m.*

1.adj."Anterior al present".

Passato, preterito.

Los enamorats passats/Gli innamorati passati (121); los meus mals passats e esdevenidors mals/gli preteriti e futuri mals (22).

2.adj."Que va més enllà, que excedeix".

Passato, più di, dappoi, doppio.

morien dels francesos en lo pont... passats cinc milia hòmens/delli francesi... furon morti... passati V mila huomini (18); passats quatre mesos/miù di quattro mesi (85); passats quinze dies ne trameteren cinc [naus] faent demostració que volien alli adobar e mostrar carena/dappoi XV di ne mandomo cinque, facendo dimostrazione che li ne volevano accionciare e mettere a carena (98); Durà aquesta batalla del matí... fins a tres hores passats migdia./Durò questa battaglia dalla mattina... fino a tre hore dappoi il mezzogiorno.(157).

demà passat. "El dia que segueix immediatament a demà".

v. demà

Passato dimane.

3.m."Conjunt de les coses ja ocorregudes".

Passato.

suplic a la majestat vostra que no vullau pensar en res qui de passió sia, e sotsmeteu tot lo passat a obivió/vo supplico alla maestà vostra che in cosa veruna che di passion sia pensar non voglia... tutto il passato a obivione sottomettetli (432).

4.m.pl."Avantpassats".

Passati.

Recordau, cavallers, los vostres passats, i de vosaltres per lo semblant recordau actes meravellosos/Racordatevi, cavalieri, degli vostri passati, ricordatevi di voi stessi e similmente ricordatevi degli atti meravigliosi (387).

2. Vocabulari català-italià

passatge m.

"Acció de passar".

Passaggio.

la mort qui esdevenir-vos podia era passatge segur que prestament ne l'eterna vida nos trespassava/la morte che avvenire vi poteva era passaggio sicuro che prestamente nell'eterna vita ci trasportava (306).

passejar intr.,pron.,m.

1.intr."Moure's marcant el pas".

Passeggiare.

com els foren prop e los de la guaita cridaven e deien: Bona guaita, bona! els passejaven ferm e cutaven deu o dotze passos/quando loro appresso gli furono, e quelli della guardia gridavano e dicevano: «Buona guardia, buona guardia!», loro passeggiavano fermo e dieci o dodici passi correvano (315).

2.intr.,pron.,m."Anar d'un costat a l'altre, sia a peu o en vehicle, per distreure's".

Passeggiar(s).

passeggiare sola per l'hort/sola per l'orto passeggiandosi (269), e feia-li molt d'empatr al passejar que feia/ma gran noia gli dava al passeggiare che faceva (19).

passió f.

1."Patiment moral".

Passione.

e all' acordarien quin remai porien pendre en llurs passions/e gli pigliariano accordo qual rimedio potriano dare alle loro passioni (162).

2."Dolor físic".

Passione.

L'Emperadriu respòs que la dolor del cap ab la passió del ventrell no l'havien deixada en tota la nit dormir/L'imperatrice rispose che il dolore del capo e la passione del stomaco non l'havono lasciata in tutta la notte dormire (262).

3. **Passió** (de Jesucrist).

Passione.

Lo divendres, per ço com és dia de passió, no s'hi facen armes neques/ll venere, perché è giorno di Passione, non facessino armi di sorte alcuna (50).

4."Tendència o moviment anímic intens".

Passione.

...que ho d'pa de bon cor sens passió ne mala voluntat/... che lo dica di buon cuore senza passione e mala volontà (186).

past m.

"Menjada".

Pasto.

los ulls de Tirant no havien jamés rebut semblant past/gli occhi di Tirante non haveano giamai ricevuto simil pasto (118).

pasta* f.

pasta real. "La pasta composta de farina d'ametlla i sucre".

Passa real (e), cesa real (e).

De continent iqué la col·lació molt gran e abundosa, de marzapans, e pasta real e totes altres maneres de confita e sucre/Incontinente uscì la collatione molto grande et abundante di marzapani, passa real e di tutte l'altre sorti di confetti di zuccaro (52); ... on se donà meravellosa col·lació e real gast, auxí abundós, com se pertanyia a tal esposalici, de pasta real e marzapans e altres confita de molta estima/... dove si diede meravigliosa collatione e reale convito, cossi abundante come si apparteneva a tali sposalitie di pasta reale, marzapani et altri confetti di molta estima (452).

pastar tr.

"Treballar amb les mans o amb altre instrument per a fer pasta de pa o per mesclar materials com calç, gruix, etc., per fer el morter".

Impastare.

ab la tua pròpia sang e dels teus pastarà lo morter ab les mies mans/col tuo proprio sangue e delli tuoi impastarò la calzina colle mie mani (33); Diràs al Rei en secret... com jo faç pastar molt pa/Tu dirai in segreto al re... come io faccio impastare molto pane (313).

pastar farina.

Fare pasta.

una fadrina que dins lo castell era, qui pastava farina, senti menejar los bacins e fer remor/una giovane, che nel castello era e faceva pasta, senti gli baccini moversi e fare romore (339).

pastor m.

"Qui mena el bestiar a pasturar".

Pastore.

havia tramés per pendre los pastors e les espies/havea mandato a pigliare gli pastori e le spie (155).

patent adj.

lletra patent. "Edicte públic segellat amb el segell principal i posat de manifest perquè conste als súbdits".

v. **lletra**

Letra patente.

segell patent. "Segell que s'aplica en els edictes mencionats".

v. **segell**

Patente sigillo.

paternitat f.

"Títol que es dona a certs religiosos (i per extensió, com aci, a persones molt respectades o a Déu)".

Divinità.

a fi que... ensems ab los remuts per ta clemència, puga agraciari e, per obres, perfectament donar a la tua santa paternitat lo fruit que esperes de nostres despullades ànimes/a fine dhio... insieme con gli redenti per tua clemencia, possa ringraziare, e per opere perfettamente dare alla tua santa divinità il frutto che delle nostre spogliate anime aspetti (400).

paternòster v. paternostre

paternostre m. (paternòster)

1."Oració que comença amb aquestes paraules

Paternostre/Paternòster.

la primera estela que veuràs, agenollat en terra e diràs tres paternostres e tres avemaries en reverència dels tres Reis d'Orient/la prima stella che vederai, inginocchiati in terra, e dirai tre Paternosti e tre Avemaria in reverentia degli tre regi d'oriente (260). E jo sabria dir lo paternòster al revés, que negú no l'entendria/fo saprei dire il Paternoster a verso che alcun non l'intendria (119).

2.pl."Rosaris".

Corona.

en l'altra mà portava una paternostre de calcedònies/nell'altra mano haveva una corona di calcedoni (68)

2. Vocabulari català-italià

patge *m.*

"Jove afecte al servei d'un cavaller".

Ragazzo.

veiau si hi hauria dos patges que em portassen les falces perquè no toquen en terra./vedete se gli sanian due ragazzi che mi portassero la coda acciò que non mi toccasse terra. (109).

pati *m.*

"Espai de terreny clos i descobert, en l'interior o adossat a un edifici".

Cortile, corte.

Com foren dins lo gran pati, se feren dues parts./E quando furono nel gran cortile, in due parti si divisero (222); entram dins un gran pati, tot entorn emparamentat de draps de ras/entromò dentro a una gran parte tutta intorno apparsata di drappi di razza (54).

pàtria *f.*

"Lloc o país on algú és nat".

Patria.

natural del realme de França, havent bé servit la pàtria grega/nativo del reame de Francia, havendo bene servito la patria grega (221).

Patrlarca *m.*

1. "Títol de dignitat que es dóna als bisbes d'algunes esglésies orientals".

Patriarca/patriarcha.

E confessà's del Patriarca, qui l'absolgué de tots sos pecats a pena e a culpa./E si confessò dal patriarca, il quale de tutti gli peccati suoi di pena e di colpa l'assolse (291); ... del Patriarca de Jerusalem... del Patriarcha de Gierusalem (68).

2. "Títol dels fundadors d'ordes religioses".

Patriarca.

en nom dels sants patriarques e profetes, apòstols, màrtirs e confessors, monges, vergens e viudes e continents.../in nome degli santi patriarchi, propheti, apostoli, martiri, confessori, monachi, vergini e continenti... (478).

patrimoni *m.*

"Béns que s'hereten o passen de pares a fills".

Patrimonio.

Les mies viles e castells, e tot lo meu patrimoni són estats ocupats per infels crudelíssims ab insaciabile ferocitat./Le mie ville e castella e tutto il mio patrimonio da infedeli crudelissimi, con insababile ferocità... son stati occupati (375).

patró *m.*

"Persona que dirigeix una nau".

Patrono/padrone, *.

Los patrons e los mariners hagueren molt gran plaer de la venguda del Capità./Gli patroni e gli marinai hebbero gran piacere della venuta del capitano (163); lo patró pujà alt en la nau de Tirant./Il padrone ascosee alto nella nave di Tirante (408); Com los patrons de les sis naus saberen com l'estol del Soldà era sobre Constantinoble, no gossaren passar./Quando quelli delle sei navi seppero che l'armata del Soldano era sopra Constantinopoli, di passar non osarono (407).

pau *f.*

1. "Absència de guerra".

Pace.

La dignitat militar deu ésser molt decorada, perquè sens aquella los regnes e ciutats no es porien sostenir en pau./La militare dignità, adunque, dee ésser molto honorata perché, senza quella, gli regni e le città gubernare e mantenere in pace non si potrebbero (ProI).

2. "Cerimònia de la missa".

Pace.

... e tots en un temps que donen los encens, e per semblant a la missa, foferta e la pau... e tutti in un tempo, daranno l'incenso, e similimente alla messa, all'offerta et alla pace (92).

pavès *m.*

"Escut oblong i que solia ésser tan llarg que cobria bona part del cos".

Targone.

donant grans cops de les espases en los pavessos/dando gran colpi con le spade negli targoni (292).

fig. "Protecció".

Targone.

si vós entràveu de nit en la sua cambra e fos mala sort s'erràs, e em volguessen dar càrrec negú, que tinga pavès ab què cobrir-me puga/se voi entravate di notte di notte nella camera sua e fusse mala sorte che si commettesse alcuno errore, e mi volessero dare carico alcuno, che habbia targone con cui coprire mi possa (230).

pavesina *f.*

"Pavès petit".

Targhetta, rotella/rodella.

E preu una pavesina petita que un patge li portava./E prese una targhetta piccola, la quale portava uno ragazzo (25); Lo Rei ermità portava una llança ab lo ferro ben esmolat e una pavesina en lo braç./Il re portava una lancia col ferro ben amolato et una rotella in braccio (19); donà-li en lo mg de la pavesina/lo raccolse in mezzo della rodella (19).

peça *f.*

1. "Tros, porció".

Pezza, pezzo.

féu posar baix peces de vellut carmesí/fece porre a basso, sopra il pavimento, pezza di veluto chermesino (166); tants com n'hi trobaren foren morts e tallats a peces/quanti gli ne trovarono morti e tagliati a pezzo furono (339); tots seran tallats a peces menudes/taglieranno a pezzi minuti (23).

2. "Cadascuna de les parts que formen un tot".

Pezzo/peccio.

vos dir dar-vos una peça d'arnès d'avantatge, puix no sia l'espasa/vi offero... darvi uno pezzo d'armi a vantaggio, purché non sia la spada (74); si perd peça d'arnès... no la puguen tornar adobar/se alcuno perde peccio di arnese... non la possi tornare a racconciare (71a).

3. "Una cosa considerada a part d'altres de la mateixa espècie".

Pezzo.

un balaix molt gran e fi... lo rei desitjava molt haver per ço com era tan singular e tan gran peça com jamés fos estada vista en lo món/uno balasso molto grande e fino... Il re desiderava molto di haverlo, però che era tanto singulare e tanto gran pezzo quanto giamai fusse stato visto nel mondo (110).

pecador *m. i f., adj.*

"Que peca".

Peccatore.

los pecadors e contrastators, veent ho se dolran/gli peccatori e contrastatori, vedendo, si doleranno (143); Jo, indigna pecadora, me confés a Nostre Senyor Déu/lo, indigna peccatrice, mi confesso al nostro signore Iddio (476); ... la qual adora com a Déu, de qui espere haver salvació a la mia pecadora ànima... la quale adoro come Iddio, da qui aspetto haver salvazione alla mia peccatrice anima (274).

2. Vocabulari català-italià

pecant *adj.*

"Pecaminós".

Peccante.

és cosa il·lícita e pecant/è cosa il·lícita e peccante (143).

pecar *intr.*

"Obrar contra la llei de Déu o de l'Església".

Peccare.

Jatsia que altres donzelles pequan, e moltes que n'hi ha que no aman castetat, qui em veda a mi que lo meu nom sia entre les poques?/Benché altre donzelle pechino, e molte ne siano che castità non amino, chi mi vieta a me che il mio nome sia fra le poche? (209).

pecat *m.*

"Acció comesa contra la llei de Déu o de l'Església".

Peccato, petto (e).

¿E no val més que... em dó tot el servei de Déu e faça penitència de mos pecats...?/E non val meglio... che mi dia tutto al servizio di Dio e faccia penitencia di peccati miei...? (3); jo us contés mon pecat/io confesso il mio peccato (226); lo pecat d'enveja té moltes branques/l petto della invidia ha molti rami (113).

pecat original. "L'estat de desgràcia de Déu en què naixen els homes com a conseqüència del pecat d'Adam".

Peccato originale.

pecat... mortal, venial ni original/peccato... mortale, veniale et originale (183).

pecat actual. "Acció comesa per un individu (per oposició a pecat original)".

Peccato attuale.

...sens màcula d'algun pecat actual, mortal, venial, ni original/...senza macula di peccato attuale, mortale, veniale et originale (183).

pecat mortal. "El que porta a la condemnaió eterna".

Peccato mortale.

Car aquest rei és molt culpable de tres pecats mortals/Ché questo re è molto colpevole di tre peccati mortali (319).

pecat venial. "Ofensa a Déu en matèria lleu, que no fa merèixer la condemnaió eterna".

Peccato veniale.

pecat... mortal, venial ni original/peccato... mortale, veniale et originale (183).

pectió *f.*

"Punxada".

Petitione.

...mas no de molts: estudiar que sàpia conèixer l'amic del llagoter o suau enemic, plaent-li verdaderes llaors, estimols o pections de virtuts/Ma non dee molto studiare per saper cognoscere l'amico dallo adulatore e soave nimico; piacendogli le vere laudi e gli stimoli o petitioni di virtù (143).

pecúnia *f.*

"Béns materials".

Pecunia.

més estime la glòria de la pecúnia/più estimo la glòria che la pecunia (354).

pedra *f.*

1. "Tros de la matèria mineral que constitueix les roques".

Pietra.

pres d'ues pedres, una en cascuna mà, e feren l'una ab l'altra/toise due pietre, una in cascuna mano, e battendo l'una con l'altra (141).

pedra dels filòsofs. "Matèria imaginària que els alquimistes pretenien descobrir i que, segons ells, tenia la virtut de convertir pedres i metalls baixos en metalls preciosos".

Pietra degli filosofi.

fon lo més savi e lo més no home que sia estat en lo món d'or e d'argent, per ço com sabé fer la pedra dels filòsofs/fu il più savio et il più ricco d'oro e d'argento che nel mondo sia stato, però che seppa fare la pietra degli filosofi (181).

pedra picada. "La que ha estat treballada amb instruments de tall per donar-li forma regular per a la construcció".

Pietra tagliata.

hi havia un gran pont, tot de pedra picada/era un gran pontetutto di pietra tagliata (140).

pedra fina, pedra preciosa. "La que és dura i de gran brillantor, i obté un preu molt alt per la seva raresa o bellesa".

Pietra fina, pietra pretiosa e fina; pietra pretiosa/preciosa.

Aquests leons e tomba estaven dins una capella de volta... la clau del cruer era d'or massís buidada, guarnida de moltes lines pedres/E questi leoni e tomba erano in una capella in volta... la chiave della croce del mezzo era d'oro massizza, vuoda e guarnita di molte pietre fine (485); un lleó tot d'or, ab una molt nca corona d'or al cap, ab moltes pedres fines/un lleo tutto d'oro, con uan ricchissima corona in capo con infinire pietre pretiose e fine (55); hi havia en ell engastades moltes pedres fines/in quello erano incassate molte pietre fine (109); e com la balança serà al fi, ab pedres precioses serà més en la blanca de la part/e quando le bilance saranno pari, tante pietre pretiose saranno poste nella bilancia dalla parte tua (178); menyspreu propra e pedres precioses/Disprezzi porpora e pietre pretiose (143).

pedregal *m.*

"Lloc on abunden les pedres".

Petrosa via.

E com vos veig caminar per lo pedregal/E come vi veggio camminare per una petrosa via (127).

pedrenyera *f.*

"Pedra foguera".

Silice.

... ab paraules que les pedrenyeres, los diamants e l'acer bastarien a rompre, en semblant estil planyent deplorava/... con parole che il silice, gli diamanti e l'acciaio bastariano a rompere, in simile stilo condolendosi piangeva (473).

pega *f.*

"Substància molt viscosa que s'obté per destil·lació del quitrà vegetal procedent del pi negre".

Pecco, pegola.

L'una part e l'altra llançaven pega bullent/l'una parte e l'altra bogliente pecco girtava (164); tot erpeguntat ab molta pega/tutto impegolato con molta pegola (140).

pegar *tr.*

"Unir estretament".

Aggiungere insieme.

pegam les unes ab altres/gli aggiunero insieme l'un con l'altro (140).

pegat adj.

"Unit estretament, estar en contacte".

Contiguo, congiunto, aggiunto.

un arenal que hi ha pegat a la muralla/uno luogo arenoso ch'era contiguo a la muralla (104); ... lo camp, lo qual estava pegat ab los murs de la ciutat/... il campo, il quale era aggiunto agli muri della città (159); prengueren una gran torre, qui era mesquita, la qual estava molt pegada ab la muralla de la ciutat/presero una gran torre, che era meschita, la quale molto era aggiunta con la muraglia della città (349).

pegunta f.

"Pega".

Pegola, pece greca.

Pres oli bullent e pegunta/tolse olio bogliente e pegola (100); Primerament féu pendre molt oli e alquitrà en gavetes de fust, e pegunta e sofre viu, e altres coses que han disposició del foc encendre/Primeramente fece prendere molto olio e pece liquida in conche di legno, e pece greca, ressa di pino e zolfo vivo, et altre cose che hanno disposizione d'ardere e fare gran fuoco (141).

peix m.

"Animal vertebrat que viu exclusivament dins l'aigua".

Pesca.

en la profunda mar ab los peixes fes companyia/nel profondo mare a fare compagnia con gli pescei (269).

dies de peix. "Dies d'abstinència de cam". v. dia

pelxador m.

"Persona que viu de pescar".

Pescatore.

trobà unes barques de pelxadors, entrà dins una barraca e trobà dues pells de moltó/truovò una capaneta di pescatori, et entrò dentro a quella e truovò dues pelli di castrato (299).

pelxcar intr., tr.

"Extreure animals de l'aigua".

Pescare, pescatore; pescare.

un home qui estava en les més baixes cases e pelxcava/uno huomo, che era nelle più basse case e pescava (315); viu una barca qui em paregué que de pelxcar degué ésser/vidi una capaneta, la quale mi parvea che di pescatore esser dovesse (373); en Sidònia se pelxquen les munes/in Sidonia se pescano gli munci (143).

pelxedor m.

"Que peix".

Pascitore.

so pelxador de les herbes, e bevedor de les aigües a despit de tota la cristiandat/noi siamo pascitori delle herbe e bevitori delle acque a dispetto di tutta quanta la christianità (135).

pèixer tr.

"Menjar".

Cercare.

iria peixant les herbes per los monts/andrei cercando l'herbe per i monti (100).

pèl m.

"Cadascun dels filaments que naixen de la pell dels mamífers".

Pelo.

no tenint molta negror d'espessura de pèls/non havendo molta negrezza di spessitudine di pelli (119).

pelegrí m.

"Qui fa per devoció un viatge a santuaris o llocs venerats per la religió".

Peregrino.

alguns pelegrins que anaven al sant Sepulcre/alcuni peregrini che andavano al Santo Sepolchro (100).

pell f.

1. "Membrana exterior que cobreix el cos dels animals, usat com a abríc".

Pelle.

trobà unes barques de pelxadors, entrà dins una barraca e trobà dues pells de moltó/truovò una capaneta di pescatori, et entrò dentro a quella e truovò dues pelli di castrato (299).

2. fig. **deixar-hi la pell.** "Morir en una empresa o activitat".

Lasciare lì la pelle.

sabuda cosa és que qui sovint en armes va, hi deixa la pell o la hi lleixarà/ei si sa per cosa vera che chi sovente nelle arme va, la pelle li lascia o glie la lasciarà (325).

pellat adj.

argent pellat v. argent

Charte argentate di foglie di argento.

pellofa f.

"Membrana exterior de certs fruits, com ametles, raïms, etc.".

Vinaccia.

Senyor, ja cerca els que són bé madurs e posa'ls en la boca e menja's la molla de dins e llança la pellofa/Egli cerca già quelli che son ben maturi e se gli pone in bocca, et il sugo che gli è dentro mangia e la vinaccia fuon sputa. (263).

2. Vocabulari català-italià

pena f.

1. "Punició, condemna".

Pena/penna/poena.

passar-n'heu en aquest món i en l'altre condigna pena/a patir-ne heveti in questo et in l'altro mondo condegna pena (252); E com lo Soldà e lo Gran Turc... sien encorreguts e les penes de gentilea e de cavalleria... /E perché il Soldano et il Gran Turco... essendo incorsi nelle penne di gentilezza e cavaleria... (138); ab grans penas defenen lo que per natura liberalment nos atorgà/con gran poene vietano quello che la natura liberalmente li concede (190).

pena de la mort, pena de la vida. "Dany consistent en fer morir".

Pena della morte; pena della vita.

que no sia negú, sots pena de la vida, que tinga tan gran atreviment/niuno sia tanto ardito, sotto pena della vita... (16).

absoldre a pena e a culpa.

Assolvere di poena e di culpa, assolvere di pena e di culpa, assolvere di pena e di colpa.

jo els absold a pena e a culpa/io... assolvo di poena e di colpa (23); E confessà's del Patriarca, qui l'absolgué de tots sos pecats a pena e a culpa /E si confessó dal patriarca, il quale de tutti gli peccati suoi di pena e di colpa l'assolse (291); bulla tenen del Papa, que tots los emperadors de Constantinoble e llurs descendents, en l'article de la mort se podien fer absoldre a pena e a culpa, /havevano una bolla dal Papa che tutti gl'imperator di Constantinopoli e gli descendenti loro, nell'articolo della morte, di pena e di colpa fare assolvere si potevano (476).

2. "Afflicció".

Pena.

e major pena sent la mia atribulada ànima/e maggior pena sente la mia tribulata anima (22).

dar pena. "Fer patir".

Dar pena.

bé és cosa cruel voler dar pena a qui tant vos ama/quanto è cosa crudele voler dar pena a chi tanto vi ama (161).

estar en pena. "Patir un dolor moral".

Rimanere in grandissima pena.

qui desija e no pot lo seu desig complir està en pena/chi desidera e non può il suo desio ottenere rimane in grandissima pena (189).

ànima en pena. "La que pateix en el purgatori i apareix a algú". v. **ànima**

Anima in pena.

3. loc. adv. a **penes.** "Amb dificultat".

A pena.

dix un gran poeta que les fatigues traen a penes amor de la pensa/dice un gran poeta che le fatiche tranno a pena amore dil pensiero (323).

penar intr.

"Passar pena, sofrir un dolor".

Stare in pena.

Jo et prec, amic, no em faces més penar/lo ti prego, amico, che non mi faci più stare in pena (141).

penat adj.

"Penós, que costa esforç".

Penoso, apassionato.

la deliberació de tan penada vida con l'altesa vostra vol fer passar a mon senyor Tirant/la deliberation di tanta penosa vita come l'altessa vostra vol fare patire a monsignore Tirante (252); e ad passaré lo temps de ma penada vida/e così passarò il tempo della mia apassionata vita (218).

estar penat.

Haver pena.

tu deus pensar que jo no estic menys penada del que tu mostres/tu dèe pensare ch'io non ho manco pena di quello che tu mostri (226).

2. Vocabulari català-italià

pendre *tr.,intr.,pron.*

1. *tr.* "Posar-se una cosa dins la mà".

Prendre, torre, accettare.

pres per la mà a l'ermità/*prese* l'ermità per la mà (11); no em volia ésser abaixada en terra per *pendre* una agulla per ell/non mi vorrei essere abbassata per *prendere* un ago per lui (262); *pres* dues pedres, una en cada una mà, e tenia l'una ab l'altra/*toise* due pietre, una in ciascuna mà, e battendo l'una con l'altra (141); Tirant manà a Almedixer que fes *pendre* lo cos e que el fes posar en una sala/E Tirante comandò ad Almediser che facesse *torre* il corpo e ponerlo in una sala (345); E no volgueren res *pendre* e non le volsero *accettare* (71b).

2. *tr.* "Adoptar, fer tenir, per exercir", en les loc. **pendre comiat, pendre guarda, pendre sou** v. **comiat, guarda, sou**

Prendere/togliere, prendere/domandare/togliere licentia; sottilmente vedere, ponere mente; prendere soldo.

3. *tr.* "Reaccionar davant un fet, una idea, un sentiment, etc."

Prendre, ascoltare.

ab amor e paciència *pendreu* la mia partida.../con amore e patientia la mia partita *prenderete* (3); *ho pres* ab molta impaciència/con poca patientia lo *ascoltò* (2).

pendre en bé. "Reaccionar positivament davant d'un fet".

Prendere in bene.

E, res que jo diga, tot m'ho *pen en bé* /E tutto *prendo in bene* ogni cosa che io gli dico (230).

4. *tr.* "Sentir eficacment una emoció".

Pigliare, havere.

prenia molt gran delect de veure-les/*pijjava* gran piacere di vederle (55); Com la Princesa c'el que Tirant venia e que era tan prop, *pres* tanta alegría que per poc restà que no s'esmortís/Quando la principessa udì che Tirante veniva e ch'era tanto presso, *hebbe* sì gran letitia che poco gli mancò che non si tramortís. (415).

5. *tr.* "Sofrir, ésser sotsmès (a un dany, un dolor, un càstig, etc.)".

Prendere, pigliare, havere.

los Santa gloriosos *prengueren* martiri/Gli gloriosi santi *presero* martirio (3); moa mala doble dolor *pendrien*/gli miei mali doble dolore *prenderiano* (261); tenia gran dubte que, per lo gran desig que tenia de veure'l, no *prengués* algun regirament/havea gran dubbio che, per il desiderio ch'havea di vederlo, alcuna alteration non *pijlassa* (420); los qui no *hauran pres* mai negú.../quelli che non *hanno havuto* male alcuno... (27); la maestiat del senyor Emperador... *prega*-us que les senyones vostres vullen *pendre* una poca paciència/la maestà del signor imperatore... *prega* le signore vostre che vogliano *havere* un poco di patientia (449).

pendre (a) enuig, pendre mort v. **enuig, mort**

Havere per male, essere molesto, pigliare fastidio; esponersi alla morte, patire morte, morire.

6. *tr.,intr.* "Sobrevenir sobtadament; succeir, ocórrer".

Accogliere; accadere, avvenire/avvenire.

pres-lo un poc alt/lo *acolse* uno poco alto (71b); E d'aquí ell tirà la via de la canal de Romania, e *pres*-lo fortuna e llançà'l en filla del Lango/e da quivi egli tenne la dia del Canale di Romania; e la fortuna *l'acolse* che nell'isola del Lango il gittò (410); Però a vostra celsitud ne *preu* així com en aquell qui sentia odor de la vianda e no gusta/Ma a vostra celsitudine *accade* così come a quello che sente l'odore della vianda e non la gusta (263); ne *preu* a la maestiat vostra així com a un home que era molt congoxat de cruel far.../alla maestà vostra che non *avegne* così come fece a un huomo che molto era affannato da crudel fame (263); te'n *preu* així com lo ferer, que si no us crema la roba, dóna-us enuig ab lo fumte ne *avvene* così come al fabbro il quale, se non si abbruggia la veste, col fumo si dà molestia (358).

7. *tr.* "Apoderar-se d'una cosa o d'una persona, fer-la seva".

Prendere, pigliare, torre, prendere e togliere, rhavere, perdre, uccidere.

prengueren fins a la meitat del pont/fina a la metà del ponte *presero* (5); e pensaren *pendre* la ciutat/e pensarono *pigliare* la città (18); les millors joies que *havien preses* dels moros/le maggior gioie che *havessino tolte* del mori (27); No plàcia a Déu -resposé Tirant- que jo *prenga* a rei de mà de persona verge/Non piaccia a Iddio -rispose Tirante- ch'io *prenda* e *toglia* re di man di persona vergine (318); ... car veg-vos tan cuitat de *pendre* vostra libertat/... ch'io vi veggio tanto affretoso di *rhavere* la vostra libertat (146); del temps *preu* lo millor que pot del temps *parde* el migliore (182); manà's que tanta com ne trobassen que els *prenguessen*/comandogli che, tanti come ne trovassino di genovesi, tanti ne *uccidessero* (99).

8. *tr.* "Tenir a algú o a alguna cosa en concepte de tal o tal cosa".

Prendere.

e han acostumat d'esser *preses* per una mateixa cosa/hanno per costume di *esser prese* per una medema cosa (195).

9. *tr.* "Beure (un medicament)".

Prendre/togliere.

Per què us suplic que vullau *pendre* lo que los metges manen que *prengau* /Per che io vi supplico che vogliate *pigliare* quello che gli medici comandano che *togliati* (290).

10. *intr.* "Moure's cap a un lloc o en una determinada direcció".

Andarsene.

e *pres* per una senda/*andossene* per una via (28).

11. *pron.* "Encendre's i propagar-se el foc".

Accendersi.

prestament *se pres* foc en la nau/prestamente *si accese* il fuoco nella nave (106).

12. *pron.* "Posar-se a fer una cosa", usat amb complement verbal en infinitiu, introduït per la prepos. **a**.

Començar/cominciare, incomençar, venirsi.

se prengueren a plorar/cominciomo a piangere (3); ab alta veu *se pres* a cridar/con altra voce, il re *comenciò* a gridare (24); Lo Rei ab esforçada vèu *se pres* a dir forma de semblants paraules/Et il re con gagliarda voce, in forma di simili parole, a dire *incomenciò* (329); E moltes vegades *me preu* a plorar de les benignes paraules que tots temps me diu/E molte volte *mi vengo* a piangere delle benigne parole che sempre mi dice (209).

13. Forma part d'algunes expressions no incloses en els apartats anteriors: **pendre càrrec, pendre marit/muller, pendre a mercè, pendre terra, pendre venjança** v. **càrrec, marit, muller, mercè, terra, venjança**

Pigliare il carico; prendere/togliere/pigliare marito; prendere moglie; prendere a mercè, perdonare; prendere terra, uscir in terra

secca; prendre vendetta, venticarsi.

penediment *m.*

"Acte de penedir-se".

Pentimento.

...me serà forçat ma presta mort, obligant-vos a tard *penediment*/...io sarò sforzato a presta morte, obbrigandovi a tardo *pentimento* (369).

penedir-se *refl.,m.*

1. *refl.* "Saber greu d'haver fet o deixat de fer alguna cosa".

Pentirsi, partirsi (e).

'Qui és piadós e puis *se penit*, no deu ésser piadós dit/'Chi è pietoso e poi *si pente*, è pietoso di niente' (214); gran follia és desfarjar lo que raonablement no es pot haver, ne *penedir-se* d'haver virtuosament viscut/quanto è gran pazzia a desiderare quello che ragionevolmente non si può havere, e *partirsi* di havere virtuosamente vivuto (167).

2. *m.* "Penediment".

Pentire.

¿E no sap la senyoria vostra que après de pecar se segueix *penedir*?/E non sa la signoria vostra che dapoí il peccare si segue il *pentire*? (214).

3. Refrany. **qui és piadós e puis se penit, no deu ésser piadós dit.**

Chi è pietoso e poi si pente, è pietoso di niente.

E per ço se diu en la nostra terra un exemple vulgar: "Qui és piadós e puis se penit, no deu ésser piadós dit" /E per questo si dice nella terra nostra uno volgare essemplio: "Chi è pietoso e poi si pente, è pietoso di niente" (214).

penident *m.*

"Que es penet dels seus pecats".

Penitente.

¡Oh Déu misericordiós, clement e piadós, que segons la multitud de les tuas misericòrdies deiles los pecats dels *penidents*.../O Iddio misericordioso, clemente e pietoso, che secondo la moltitudine delle tue misericòrdie scagnelli gli peccati degli *penitenti*... (478).

penitència f.

"Penediment dels pecats comesos".

Penitentia.... e après, per humil e discreta penitència, santament han obtesa la glòria de paradís/... e dopoi, per humile e savia penitentia, santamente la glòria dii paradiso ottenuto hanno (354).**penjar tr.,intr.**

1.tr."Fer aguantar un cos per la seva part superior sense que res el sostinga per sota".

Appicare.com tots los quatre escuts foren penjats.../Quando tutti quattro gli scudi furono appiccati... (71b).

2.tr."Fer morir per estrangulació".

Appicare/appicare, impiccare.... e dels cosos morts, en cascuna forca, ne penjassen u/ei in cascuna forca fece appicare uno di quelli che erano morti (133); féu posar dues forques, ben altes, e féu penjar tres juristes en cascuna, cap avall/egli... fare due forche, et in cascuna, col capo in giù, fece appicare tre juristi (41); us penjare cap avall/per gli piedi vi impiccarò (77).

3.intr."Estar un cos aguantat per la seua part superior".

Pendere.e las mameles que un poc li penjaven/e la mamele che un poco gli pendevano (55).**penjat adj.,m.**

"Que s'aguant per la seva part superior sense que el sostinga de sota".

Appicato; quello che era appiccato.aquelles que jo demane estan penjades dins lo vostre retret/quelle ch'io addimando sono appicate nella vostra guardaroba (19); Com sentren la crida e veren los penjats, posà molt gran espant a la gent./Quando quelli di campo sentirono la grida e videro quelli che erano appiccati, in gran spavento si pose ognuno (133).**estar penjat.****Pendere.**En l'arc de part defora, estavan penjats los escuts de diversos cavallers vençuts en camp dos de batalla/E nell'arco dalla parte di fuori pendevano gli scudi di diversi cavallieri vinti in campo chiuso di battaglia (485).**pennatxo m.**"Floc de plomes que adoma un capell, un cavall, etc.". **Pennacchio/pennacchio.**los hòmens d'armes ab los pennatxos a modo d'Itàlia/gli huomini armati on pennacchi al modo d'Italia (425); los cavalls molt bé encobertats e ab grans pennatxos/gli cavalli molto ben abbardati e con gran pennacchi (157).**penó m.**"Bandera o estandard relativament petit que s'usava com a insègnia d'un cavaller, d'un senyor feudal, etc.". **Penone/pennone, penoncello.**prengueren les torres... desplegant penons e banderes/le torre... pigliorno... spiegando penoni e bandiere (394); Moltes banderes e penons en lo més alt de l'esglèsia penjaven/molte bandiere e pennoni nel più alto della chiesa pendevano (485); al cap portarè una àguila tota d'or, e sobre l'àguila portarè un penó petit/in capo porterè un'aquila tutta d'oro e sopra l'aquila uno piccolo penoncello haverò (153).**penós adj.**

"Que té o que causa pena".

Penoso, doloroso, tormentato.mala e penosa vida/mala e penosa vida (23); penós pensament/doloroso pensiero (109); ma penosa vida/la mia tormentata vita (216).**pensa f.**

"Facultat de pensar".

Pensiero, anima, fantasia.... per tal que per obliu no fossen deides de les penses humanes/... acciò che per la scordia dagli humani pensieri tolti e delecti non fussero (Prol.); fa dolre la mia atribulada pensa/fa dolere il mio atribulato pensiero (218); la mia pensa estava molt alterada/l'anima sua era in grande alterationi (57); En aquest punt mil maneres de pensaments coeren per la mia pensa/Et, in questo momento, mille maniere de pensieri per la fantasia mi coeren (269).**pensament m.**

"Preocupació".

Pensiero, cogitatione, pensare.lo meu pensament és de forde de cavalleria/Il mio pensiero è dell'ordine di cavalleria (30); E estant ocupat en aquests adolorits pensaments /Et essendo occupato in questi addolorati pensieri... (310); Transportau les vostres penses ab dolor e trist pensament./Transportati gli pensieri vostri con dolore e trista cogitatione (291); lo vostre fort pensament/questo vostro gran pensare (30).**l'illa dels Pensaments. "Lloc imaginari". v. illa****L'isola dei pensieri, l'isola del Padresanto.****pensar intr.,tr.,pron.**

1.tr.,intr.,pron."Concebre en l'enteniment".

Pensare (tr./intr.), imaginare, essere in dubbio; pensarsi, posare; pensar(si).¿qui pot pensar lo gran tresor que has robat a los vassalls...?/chi può pensare il gran tesoro che a' tuoi vassalli hai rubbato...? (319); E si vols acabar delit atényer, no penses los penils esdevenidors/E se vòl obtenir compito dilecto, agli penils futuri non pensare (260); car no podia pensar quina era estada la causa de tan gran desbarat/che non poteano immaginare la causa della loro destructione (12); Ion molt gran divis entre los ofics, que jo pensi que los uns ab los altres se malanien/fu tal divisione fra gli artigiani ch'io fu in dubbio che si amazzassero insieme (41); us prec... que lorag/feu de vosaltres tota temor de morir, e que pensau de bé a fer/vi prego... che cacciati da voi ogni timore di morire e che vi pensati di bene fare (340); la mia ànima no té prou temps per a pensar/l'anima mia non ha assai tempo per posare (103); com pensa en l'absència vostra/quando pensò nella absentia vostra (3); tanta fon la temor que pres que es pensava espasmar/tanto fu il timore che prese che spasimare si pensava (416); Aquest cavalier qui aci és restà tancat dins una cambra perquè Tirant l'on pregà molt, e tots se pensaven que los ell./Ma questo cavaliere, per molti preghi di Tirante, restò in una camera, di modo che ognuno pensava che fusse egli (72).intr. **anar/estar pensant.****Andare sopra pensieri; stare pensoroso.**adormi'm enant pensant/me adormentali andando sopra pensieri (29); estigué un poc pensant/stette un poco pensoroso (121).

2.tr."Estar a punt, veure's en perill imminent".

Pensare.pres tan gran alteració que pensà eixir de seny, pensant que le volien traure per fer-ne justícia/prese alteratione tanto grande ch'ei pensò uscire del senno, credendo ch' i vollessero trar fuon per farme justitia (14).

3.tr."Tenir cura d'una persona, alimentant-lo quan està malalt".

Alloggiare.E festejà la molt aquí per la molta alegria que tenia de llur liberació, donant los tots aquella delits que podia e fent los pensar, per la molta alegria que tenien/molto quivi gli festiggi per la grande letitia che di la loro liberazione haveva, dando loro tutti quelli delitti che gli era possibile e facendogli bene alloggiare per la molta debilità che havevano (462).

pentinar-se *pron.*

"Compondre's els propis cabells amb la pinta".

Pentinarsi/pettinarsi.

Estava's pentinant e l'Emperadriu segués al seu costat./si pentinava e la signora imperatrice se gli puose a sedere a lato (189). Com ella estigués en sa cambra pentinant-se lo cap, of dir com Babilònia's era rebelada./El essendo nella sua camera pettinandosi il capo, udi dire come Babilonia si era rubellata. (309).

penya *f.*

"Gran massa de pedra en el seu estat natural".

Montagna, sasso.

altre gran vall que tenia fins al cap d'una gran penya/uno altro steccato grande, il quale teneva infino al capo d'una gran montagna (24); ... ab una lúcida font d'aigua qui de la penya sortia/... con una lúcida fonte d'aigua che del sasso sorgeva (317)

penyora *f.*

"Persona o cosa que es posa en poder d'algué com a garantia del pagament d'un deute o del compliment d'una obligació".

Pegno.

jo no vull que tu poses penyores negunes ni t'obligues a reguna cosa/o non voglio che tu gli metti pegno alcuno né chi ti oblighi ad alcuna cosa (105).

fig.

Pegno.

E si vosaltres vos partiu, poca benaventurança i miserable penyora d'amor restará en mi/E se voi altri vi partite, poca buona fortuna e miserabil pegno d'amore restará in me (218).

peó *m.*

"Soldat que va a peu".

Fante.

Era's seguit que un dia de dolor los turcs emprehueren de venir quatre milia peons/Era seguito che, un giorno di dolore, gli turchi feciono impresa di venire con quattromila fanti (286).

percaçar *tr.,pron.*

"Procurar d'aconseguir".

Procacciare; procacciarsi, guadagnarsi, acquistarsi.

en semblant cas dóna la glòria a qui la sap percaçar/in simil caso dá la sua glòria a chi la sa procacciare (301); ... totes les cavalleries que ab mon treball jo m'he sabudes percaçar en glòria e fiar msa/tutte le cavaliere che con mia fatica e travaglio mi ho saputo procacciare in glòria e ladue mia (114); ... aquell tan famos cavalier, qui es sabé percaçar molta honor en aquest món e glòria en laltre/quel formosissimo cavaliere il qual si seppe guadagnar molto honore in questo mondo e glòria nell'altro (33). Moltes altres honors que s'ha sabudes percaçar, les quals lo dia no em bastana per recitar-les./E faccio molti altri honon che si ha saputo acquistare ché, vogliandogli recitare, non bastana tutto il giorno (38); les grans honors que Tirant fins en aquella jornada percaçat s'havia/gli grandi honori che Tirante fino in quella hora procacciato si aveva (282).

perdedor *m.*

"Que perd".

Perditore.

e per ço nomenen a vós perdedor de batalles/e però vi nominano perditore di battaglie (154).

perdicló *f.*

"Acte i efecte de perdre".

Perditione.

Senyor, a mi par que no és ben fet que tan sovint ixcau a la batalla, car no és sinó perdicló de gent./Signore, a me pare che non sia ben fatto che tanto sovente alla battaglia usciati, ch'el non è se non perdition di gente (335).

perdliment *m.*

"Acció i efecte de perdre".

Perdimento.

lo primer castell que ells per força d'armes prengueren ab gran treball e perdliment de molta sang/il primer castello che loro per forza d'armi con gran travagli e perdlimento di sangue prendessero (222)

perdlu *f.*

"Ocell de la família de les gal.linàcies, del gènere *Perdix*".

Pernice.

menjà una perdlu, per ço que natura s'esforça un pooler ristorare alquanto la natura, mangiò d'una pernice (19).

perdó *m.*

1."Acció i efecte de perdonar".

Perdono, gratia e perdono, parole.

... si diré alguna cosa qui agreuge l'altesa vostra, que lo perdó no em sia denegat/... se io dirò cose che aggraví l'altrezza vostra, che l'perdono non mi sia denegato (162); ... e com fos ab sa altesa que li volgués recaptar perdó ... e che quando fusse con l'altrezza sua gli dovesse impetrare gratia e perdono (296), la mia avisada pensa no basta a conèixer que lo premi de perdó dega obtenir/il mio malavisto pensiero non è sufficiente a conoscere che premio di parole debbia ottenere (243).

2."Indulgència, remissió d'una culpa", apareix sempre unit al substantiu *venia*. **v. venia**

Venia e perdono, emendatione e perdonanza/perdono, emenda e perdono, misericordia e perdono.

perdonança *f.*

"Visites i exercicis fets als llocs sagrats per guanyar indulgències".

Perdonanza.

meresqué obtenir la santa perdonança/la santa perdonanza d'ottenere meritò (4).

perdonar *tr.*

"Deixar passar sense càstig".

Perdonare.

si los capitans te perdonen la vida, e no t'esmenes, ton fet no serà de llonga durada/se li capitani ti perdonano la vida, e non te emendi, il fatto tuo non sarà di lunga durata (319).

perdre tr.,pron.

1.pron."Anar a la destrucció".

Perdersi, essere preso, havere.

més estime morir que si la religió s'havia de perdre/non stimo la morte pur che la religione nostra non si perda (99); pensà com poria restaurar la sua ciutat que no es perdria tan prest/pensà come potrebbe difendere la città sua che tanto presto non l'usse presa (5); no és possible poder-lo vos regir né conservar, ans de necessitat s'ina a perdre/non é possible che voi il possi regere né conservare, anzi di necessitat sana ad havere (483).

2.tr."Deixar de tenir una cosa i no saber on és".

Perdere.

tenia l'espasa de sota lo braç per no perdre-la/tenea la spada sotto il braccio per non perderla (72).

3.tr."Deixar de tenir una qualitat, una manera d'ésser, etc.".

Perdere, essere perdente.

e tanta fon la torbació que perdia los sentiments/e tanta fu la perturbazione che perdia gli sentimenti (26); per la molta sang que perdia/per il molto sangue che perdia (71b); record-vos que en aquest cas perdeu vostra honor e fama/vi ricordo che in questo caso l'honore et la fama vi sarà perdente (232).

4.pron."Perdre el bon camí".

Perdersi.

sou en terra estranya e no sabeu los camins e serieu en perill de perdre-us per los grans boscatges/sei in terra strana e non sai il cammino, onde potrestii esser in perill de perderi per gli foli boschi (39).

5.tr."Ésser vençut".

Perdersi.

Llarga cosa seria recitar la molta gent i estimada que és perduda/Lunga cosa saria a recitare la molta gent e di gran stima che si è persa (396).

pèrduda f.

"Acció i efecte de perdre".

Perdita.

transportau los óints entristits en la presència de la mia gran pèrduda/trasportate gli appassionati auditori alla presència della mia perdita grande (22).

perdurable adj.

"Que dura per sempre".

Perdurable.

mente d'haver, ab los teus sants elets, vida e glòria perdurable/menti di havere con gli tuoi santi eletti vita e glòria perdurable (478).

perdut adj.

"Que no es té i no se sap on és".

Perduto, perso, presto, prodotto (e).

per lo gran treball així de la mar com del perdut banil, li fon forçat de sostenir la sua persona en la caixa/per il gran travaglio così del mare come del perduto banile, fu forzato a sostenere la sua persona con la cassa (265); e per los vostres virtuosos actes heveu refeta la militar escola, la qual era perduda/e come per gli vostri virtuosos atti la militare disciplina, la qual era persa, rifatta havevate (155); la perduda sanitat/la perda sanità (26); No per los cavallers antics de molta estima ni per los presents, però perduts tots aquests, farem compensació d'u sol a tots ells/...non per gli cavallieri antichi di molta estima né per gli presenti, onde, prodotti tutti questi, faremo compensazione di un solo a tutti loro (171).

perea f.

"Repugnància al treball o a l'activitat".

•

casçú ha perea de servir als qui obiden los senyes/ciascun che cerca di servire a quelli che scordano gli servigi (143).

peregrinació f.

"Acció de peregrinar".

Peregrinatione.

proposà... d'anar en peregrinació e de passar a la casa santa de Jerusalem/propose... andare in peregrinatione e di passare alla casa santa di Gerusalem (2).

peregrinar m.

"Anar per terres estranyes, de poble en poble".

Peregrinare.

acabat lo peregrinar d'aquest miserable món... pugam donar compte i raó dels béns que en són aconats/finito il peregrinare di questo mondo... possiamo dare buon computo e ragione degli beni che ci sono raccomandati (469).

pereós adj.

"Que té o mostra peresa".

Ocioso, pericioso.

cavaller perós/cavaliere ocioso (107b); repós perós/riposo pericioso (143).

perfectió f.

"Qualitat de perfecte".

Perfettione.

E com les persones són de major altura e dignitat, tant deuen ésser més virtuosas e de més perfectió/E quando le persone sono di maggiore altezza e dignità, tanto debbono esser più virtuosas e di più perfettione (215).

perfectíssim adj.super.

"Completament perfecte".

Perfettissimo.

Aquesta Justa, senyora de la ciutat, fon de perfectíssima vida/Questa giusta, signora della città, fu di perfettissima vita (372).

perfet adj.

"Que té totes les qualitats requerides".

Perfetto.

jamés serà rebut... si perfet efecte no porta/per me giamai non sarà ricevuto... se'l non haverà perfettissimo effetto (180).

perfetament adv.

"D'una manera perfecta".

Perfettamente.

a fi que... ensems ab los remuts per ta clemència, puga agraciari i, per obres, perfetament donar a la tua santa paternitat lo fruit que esperes de nostres despullades ànimes/a fine chio... insieme con gli redenti per tua clemencia, possa ringraziare, e per opere perfettamente dare alla tua santa divinità il frutto che delle nostre spogliate anime aspetti (400).

perfillat adj.

"(Vestit o peça de roba) que té un perfil o rivet a la vora".

Perfillato/perfillato.

sobre la gonnella portava una roba francesa de setí negre de molt resplandent llur, oberta a quatre parts, e totes les obertures perfillades d'amples randes d'orfebreria ab diversos esmalts, ab mànega e mantellina de la dita roba, e per l'orde mateix perfillades les dites randes/sopra alla gonna hevea una robba franzese de raso negro di lucentissimo splendore, aperta a quattro parti, e tutte l'aperture perfillate di larghe frangie d'oro battuto con diversi smalti, e con le maniche a mantello e per l'ordine medesimo perfillate delle dette frangie (450); un brui de domàs groc, les obres del qual eren perfillades per art de molt subtils artificis de robins, diamants, safirs e maragdes/una veste di damasco giallo, gli lavori della quale erano perfillati per arte di sottilissimo artificio di rubini, diamanti, zaphiri e smeraldi (448).

perfumar tr.

"Impregnar de fum o vapor de coses oloroses cremades".

Perfumare/profumare.

... com ... après senti perfumar prestament pensà que s'hi havia de celebrar festivitats de bodes sordes/... quando ... dopoi senti perfumare, con gran prestezza pensò che se haveva a celebrare festività di nozze sorde (162); manà que profumassen molt bé lo llit/mandò che profumassero molto bene il letto (260).

perfumat adj.

"Impregnat de perfum".

Profumato/perfumato.

Jo la viu vestir e despullar algaiada e ben perfumada/io la viddi già vestire e spogliare algaiata e ben profumata (161); dava-li un ramellet de flors ben perfumats/un ramaletto di fiori ben perfumato o un capello o due del suo capo gli dava (251).

peridor adj.

"Que ha de morir o destruir-se". ésser peridors.

Essere per perire.

Mas és tan gran la fretura de provisó... que sens dubte som breument peridors/Ma tanto grande è la strettezza delle provisione... che senza dubbio brevemente per perire siamo (396).

perill m.

"Possibilitat pròxima que s'esdevinga un mal".

Pericolo, °.

Io temerò ab la tristor se desespera e tem les coses en què no ha perill/gli paurosi con la tristezza si svegghiono e temono le cose nelle quale non è pericolo (292); E Tirant no tenia perill ab aquests cavalls encobertats de ferir enmig de tres milia ginets/E Tirante non estimava ferire in mezzo di tremila gianetti con questi cavalli abbardati. (334).

metre/posar en perill.**Ponere in pericolo.**

no metés en perill la persona/la tua persona in pericolo non ponesse (188); aquest indiscret metge qui ha volgut posar en perill d'apagar la llum del llinatge de Roca Salada/aquesto indiscret medico, che ha voluto ponere in pericolo di estinguere il lume della prole di Roccasalata (239).

perillar intr.

"Estar en perill".

Pericolare.

ab aites veus cridaria quant ma vida perilla/con alta voce gridarei quanto la mia vita pericola (251).

perillós adj.

1."Que ofereix perill".

Pericoloso, travaglioso.

perillosa conquesta/pericoloso conquisto (20); ab excòs de perillosos treballs/con experientia di travagliose fatiches (10).

2."Que està en perill".

Pericoloso, in pericolo.

Demane-us de mercà... molt prest venir a liberar la mia perillosa vida/Di mercede vi addimando... molto presto venire a liberare la mia pericolosa vita (461); l'Emperador tenia dubte que si la Princessa no tenia sentiment, que s'es mortina e sena molt perillosa/lo imperatore hevea dubbio che, se la principessa havesse sentimento, che non tramortisse e fusse in gran pericolo (471).

perir intr.

"Deixar d'existir".

Perire.

jo estime més que altra sia benaventurada per lo teu amor, sens crim o infàmia, que si jo peria per amor d'home estrany./io stimo più che altra sia fortunata del tuo amore, senza colpa o infamia, oh'io perisca per amore di huomo estero (258).

perjudicar intr. (prejudicar)

"Causar perjudici".

Pregiudicare/preiudicare, persecutare.

... perjudiquen e encativen llur honor e fama/preiudicando et oscurano l'honore e fama loro (138); ... no perjudicant les senyories d'aquesta magnànima senyora.../... no preiudicando alla signorie di questi magnànimi signon... (15); ... e ab l'enfoscat entendre fals estimam, tant com la nostra voluntat emperny, preiudicant l'altitud de nostra condició humana.../... e con lo ofuscato intendere estimamo il falso tanto come la nostra volontà ci spinge, preiudicando la altitudine della nostra condicione... (185); Oh fortuna, ¿per què l'ha tant perjudicat?/O fortuna, perché l'ha tanto persecutato? (299).

perjuí m. (prejuí)

"Dany causat a algú o a alguna cosa".

Preiudicio/pregiudicio.

quer-lo vullau que pugui entrar e eixir sens perjuí/io voglia assicurare che, senza suo preiudicio, possi entrare et uscire (159); en perjuí de la sua pròspera persona l'haveu indignament d'ée/in preiudicio della sua propia persona.../haveli indegnamente ofeso (262).

en perjuí.**Preiudicando.**

Jo per tot mon poder desig de fer honor al Soldà, no en perjuí d'aquell pròsper e benaventurat mon senyor l'Emperador./IO, per quanto il mio potere si estende, desidero di fare honore al Soldano, non preiudicando a quel rospero e benaventurato signor mio l'imperatore (137).

perjur adj.,m.

"Que falta al seu jurament".

Spergiuro.

Encara no ho puc creure que donzella de tanta signitat vulla ésser perjura/Anchora credere non posso che donzella di tanta dignità voglia ésser spergiura (210).

perla f.

"Concreció nacrada que es forma a l'interior d'alguns mol.luscs i molt estimada pel seu valor".

Perla.

m'ha dat aquest rastre de grosses perles/mi hebbe donato questo filo di grosse perle (230).

2. Vocabulari català-italià

permés adj.

"No prohibit".

Permesso.

oblida los falsos deïts permésos a la sutza esperança/Scorda, adunque, gli falsi diètti permessi alla brutta speranza (268).

permettre tr.

"Donar llibertat de fer una cosa".

Permettere, promettere.

la divina Providència no permet que les coses mal fetes ni mal pensades sien de llarga duració/ché la divina providentia non permette che le cose mal fatte o mal pensate siano di lunga durata (214); Si l'adversa fortuna fins ad ha permès disminuir la llibertat e senyoria del nostre grec Imperi.../Se l'adversa fortuna fin qui ha promesso disminuir la llibertà e signoria del nostro greco impero... (133).

permissió f.

"Acte de permetre".

Permissione, promissione.

fon permissió divina que atès a la costa de Barbaria/fu per permissione divina que atès a la costa de Barbaria (390); per permissió divina jo só vengut aci/per promissione divina, io son venuto qui (108).

permòdol m.

"Peça de fusta o de pedra que surt d'una paret a la qual està encastada, i que damunt son pla horitzontal sosté un cap de biga, un balcó o altre cos sortit".

Pilastr.

deïús los peus cascun rei havia un permòdol en lo qual havia un escut/al basso de' piedi di ciascheduno re era un pilastr nel qual era uno scudo (119).

pern m.

"Peça cilíndrica de metall que sol tenir una cabota en un extrem i rebre una femella o clavilla a l'altre, i que serveix per a fixar una amb l'altra dues peces".

Perno (di sedia), ferro (di balestra).

E enmig estava una gran cadira molt ricament guarnida, e per mig tenia un pern, que la cadira se podia voltar entorn/Ei aveva nel mezzo una gran cathedra ricchissimamente guarnita, per mezzo alla quale passava uno perno della cathedra, che intorno voltare si poteva (189); cascú d'aquests portarà una balesta desencavalcada... que no està lligada lo braç, ab l'asober ab fil...mas ab l'estrep venen tan justes e ab un petit pern s'encavalquen molt bé/cascun di questi porterà una balestra discavalcata... che non è legato il fusto al tenen con filo...ma con la staffa son tanto giuste, e, con un picciolo perno con gran prestezza e molto ben si incavalcano (99).

però conj.

conj. adversativa.

Ma, pure.

...però la gran esperança que tinc me fa aconhortar/...ma la gran speranza ch'io ho... mi fa conformare (3); Tirant se féu dar tinta e paper, e ab la dolor gran que en la cama sentia no podia tan bé com volguera escriure, però ab tot lo mal, en lo blanc paper pintà les següents enamorades paraules/Tirante se fece dare inchiostro e carta e, se ben, per il duol grande che nella gamba aveva, non potea tanto ben scrivere come haveva voluto, pure, così col male, le següents innamorate parole nella bianca carta d'ipinse (242).

perpetu adj.

"Que no cessa mai".

Perpetuo.

carcere perpetua/perpetua prigionia (36).

perpetual adj.

"Perpetu".

Perpetuo.

tots los qui après de nosaltres vendran nos al leparan en exemple de perpetual glòria/tutti quelli veniranno dopo noi ne allegaranno per essemplio di perpetua glòria (23).

perpetualment adv.

"De forma perpètua".

Perpetualmente/perpetuamente.

...perquè no siau perpetualment damnats/...perchè non siati perpetualmente dannati (354); ...més encara si dellà com deçà s'ama perpetualment/...più anchora, se di là come di qua si ama perpetuamente (411).

perquè conj.,m.

1.loc.adv. per què. "Per la qual cosa".

Per il che, per che, però che, per questo, onde, e però.

Per què jo vull e man que.../Per il che io voglio e comando che... (27); per què jo...vinc a la vostra excel·lència a suplicar/per che io...vengo a supplicare alla eccellenzia vostra (20); Per què pare reverent, m'agenolle als teus peus/Però che, padre reverendo, alli tuoi piedi m'inginocchio (9); Per què us prec e us consell, virtuosa Comtessa, que us ne torneu dins la vostra ciutat/Per questo vi prego, virtuosa contessa, e vi consiglio che ve ne torneate dentro alla vostra città (21); e ell e tots nosaltres haurem part de la boda, per què és de necessitat que prestament tots siam en punt e armats/e tutti noi altri haveremo parte delle nozze, onde è di necessitat che prestamente siamo in punto e tutti armati (234); per què us prec que em vulleu prestar les armes/e però vi prego mi vogliate prestar l'armi (18).

2.conj.interr. (avui escrit separat).

Perché.

¿Perquè véns a qui no et vol e fuig als qui et desitgen?/perché vieni a quelli che non ti vogliono e fuggi quelli che ti desiderano? (3).

3.m."Causa, raó".

Cagione per che, (quello) per cui.

Lo cavalier, on lo perquè venia.../Il cavaliere, udita la cagione per che era venuto... (68); Jo fóra molt content que ara jo pogués executar lo perquè só vengut/lo sarei più contento di poter mandare a esecuzione quello per cui son venuto (80).

4.conj.causal.

Perché, per (+ inf.), gerundio.

jo no m'esparte pas de les tuas menaces, passant aci tu no em pots fer sobres/io non mi pavento per le tue minaccie, perché qui non mi pò far violentia (34); E jo he demanat a reis d'armes e a herauts per què lo Rei no s'era fet cavalier en lo temps de la guerra que tenia ab los moros /Et io ho dimandato a regi d'armi et ad araldi per què il re [non] era fatto cavaliere nel tempo della guerra che haveva con gli mori (29); perquè és de poca edat/per essere di poca età (22); perquè és de poca edat/per essere di poca età (22); perquè era dona de gran linatge/essendo donna di nobel sangue (27).

5.conj.final.

Perché, acciò che, per + inf.

lo volia llançar perquè ixqués a recebir los ambaixadors/il qual...voleano cavare di prigione perché andasse a ricevere li ambasciatori mori (14); aportaren-li un cavall perquè cavalotes/condussonli uno cavallo acciò che l cavalcasse (25); lo qual jo llig algunes vegades perquè sia en record de la...de la gràcia que Nostre Senyor m'ha feta en aquest món/il quale leggo alcune volte per noordarmi della gràcia che mi ha fatto il Nostro Signore in questo mondo (31).

perro m.

"Nom insultant que s'aplicava sobretot a sarraïns, heretges".

Cane.

Perro, fill de perro/Can, figliuolo di cane (166); aquests perros de moros/questi cani mori (106).

persecució f.

"Acte de perseguir".

Persecutione, assecutione.

En la nit recità a Tirant a la Princesa estesa ment tots los infortunis e persecucions que havia passades per causa de la sua amor /Nella notte Tirante recitò alla principessa distesamente tutte le disgratie e persecutioni ch'aveva patito per causa di suo amore (438). No és de menor estima i honor la persecució de semblants magnànimes empreses, mas de menys treballs/Non è di minore estima et honore la assecutione de simili magnanime imprese, ma di meno travaglio (417).

perseguir tr.

1. "Procurar fer el mal possible a algú".

Perseguire, perseguitare.

... Sant Pau, qui ab armes fent homeis perseguia los cristians/... santo Paolo che con l'arme, facendo homicidii, gli christiani perseguiva (354); Lo quart és si maliciosament perseguia los eclesiàstics/il quarto è se malbosamente si perseguia gli ecclesiastici (221).

2. "Proseguir, continuar", en la loc. perseguir l'enaiç. v. enaiç

Dare la caccia.

perseverança f.

"Acte de perseverar".

Perseverantia.

E sots lo mall de virtut trencada és la perseverança de falsia, e dura obstinació dels contrastants a ta intenció./E sotto il male che ha similitudine di virtù tagliata è la perseverantia della falsità e dura ostinazione dei contrastanti alla intenzione tua.(143).

perseverar intr.

1. tr. "Insistir en una cosa".

Perseverare.

axí com fins aci ha ben obrat, ho persevere d'aci avant molt millor/così come fin qui ha bene operato, da qui innanzi molto meglio lo perseveri (293).

2. intr. "Persistir en una manera d'ésser o d'obrar".

Perseverare.

si hi persevera ab pertinàcia reprengh'ls, ne encara los poneca se no se'n lleixen /e se loro perseverano con pertinacia, reprendagli, et anchora gli punisca se non se ne distogliano (143).

persià m.

"Nadiu o propi de Pèrsia".

Persiano.

matà en batalla aquell famos e molt temut Cirus, rei de Dàcia, ab dos-cents milia persians/quel famoso e molto temuto Ciro, re di l'Asia, con ducento mila persiani in battaglia occise (309).

persona f.

1. "Individu de l'espècie humana".

Persona.

Experiència manifesta mostra a les persones qui tenen bona discreció que deuen usar més del seny que de la voluntat/La esperienza manifesta insegna alla persone che hanno buona discrezione che debbiano usare più del senno che della volontà (215).

2. "Disposició del cos humà; el cos humà".

Persona.

Mercedors són d'honor... aquells qui per la república no han recusat sots metre llurs persones a mort/honore... meritano... quelli che per la republica le persone proprie sottoporre alla morte nousato non hanno (Prol.); e si és gust de sa persona, no li cal sinó que es pose en religió/e s'egli è stropiato della sua persona, non gli manca se non che si ponga in qualche religione (238).

en persona. "Amb presència real del cos".

In persona.

Suplica a vostra altesa que ab tot vostre poder vullau passar ab ell en persona per ajudar-li a complir la conquesta de l'Imperi grec/Il supplica all'altezza vostra che con ogni vostro potere vogliati passare con lui in persona per aiutarli a compire il conquisto dell'impero (406).

en persona (d'algú). "En representació de, en lloc d'un'altra persona".

In persona.

juraren lo César en persona de l'Emperador/giurorono cesare in persona dell'imperatore (459).

deixar-hi la persona. "Morir".

Esser morto.

je tristes d'aquells que hi deixen les persones/je tristo per causa di quelli che sono stati morti (21).

personalment adv.

"En persona".

NT.

Pregant-vos no m'escrivisseeu més...sinó que vingau personalment e no ab procurador/...pregandovi non mi scriviate più...ma venite, e senza procuratore (79).

pertanyent adj.

1. "Que pertany".

Pertinente, appartenente.

les altres coses pertanyents a la guerra/altre cose pertinenti alla guerra (7); ab gran abundància de totes maneres de viandes pertanyents a semblant corvit/con somma abundantia de tutte le maniere di vivande a simile convito appartenenti (408).

2. "Adequat".

Pertinente.

Tinga majestat pertinenti/habbi maestà pertinente (143).

pertànyer intr.,pron.

"Pertocar, ésser propi".

Appartener(si), appartenere, pertonere; appartenersi, essere pertinentia di.

la sisena és dels actes e costumes que a cavaller pertanyen/La sesta, degli atti e costumi che al cavaliere appartengono (1); tot ço que pertany a cavaller/quello che se appartenea ad uno cavaliere (29); apò no pertany a cavaller/questo non appartiene a cavaliere (189); molta voluntat que tenia de saber totes les coses que pertanyen a cavaller/molto desideroso di saper tutte le cose che pertengono a cavaliere (36); féu-la molt bé emparamentar ab un lit que hi féu posar segors que a Tirant se pertanyia/la quale molto bene haveva fatta apparare con un letto che gli havea fatto ponere, secondo che a Tirante si apparteneva (283); Pertany-se, doncs, d'honor e del fort tembre les coses temeroses/Adunque è pertinentia di honore al forte temere le cose timorose (195).

pertinàcia f.

"Obstinació, persistència en una opinió, propòsit, etc.".

Pertinacia....si hi persevera ab pertinàcia reprene'ls, ne encara los ponesca se no se'n lleuren/e se loro perseverano con pertinacia, reprene'gli, et anchora gli punisca se non se ne distoglinò (143).**pertinència f.**

"Cosa accessòria que pertany a un domini".

Pertinentia....lleu-lo a ma filla, e done'l a vós ab tots aquells drets, pertinències e emoluments que en lo dit comtat són/tolgolo a mia filla Carmesina e donolo a voi con tutte quelle dritte pertinentie et emolumenti che nel detto contato sono (161).**pertorbant adj.**

"Que provoca confusió o desorde".

Perturbante....se promouen il·lusions pertorbants lo jut recia/...si promovono illusioni perturbanti el retto giudicio (376).**pertorbar tr.**

"Provocar confusió o desorde".

Perturbare.¿qué us mou a vós... pertorbar nostre Capità...?/che vi move voi... a perturbare il nostro capitano...? (154).**pervenir tr.**

"Arribar".

Pervenire.en la reposada nit pervenen los solaps a les persones enamorades/e nella riposata notte pervengono gli solazzi alle persone innamorate (231).**pervertir tr.**

"Alterar i fer passar d'un estat o manera d'ésser a l'estat o manera contraria".

Pervertire, convertire.per un sol home ab falses indústries e saber diabòlic haja pervertits tants pobles a la llei cristiana/per un solo uomo che con false industrie e sapere diabolico habbia pervertito tanto popoli alla legge christiana (347). E suplico-te que no pervertexques ni confones l'orde de natura/e ti supplico che no pervertischi né confondi l'ordine di natura (360). no puc pervertir a pietat l'ànimo de l'aitesa d'atényer-me lo que per raó e ab molta gentilea vós éreu obligada sots promesa fe/non posso convertire a pietà l'animo dell'altrezza vostra, di mantenermi quello che per ragione e con molta gentilezza, sotto promessa fede, obligata vi siete (210).**pes m.**

"Allò que pesa un cos".

Peso.Dixtebus ho pres e sentia lo pes, mas no presonia lo que era./Dixtebo ho tolse e senti il peso, ma non pote presumere quello che fusse (161).

fig.

Peso.per saber clarament lo fet, vós si tenieu pes e mesura en vostra benvolença/per saper chiaramente el fatto, se voi teneti peso e misura nella benvolentia vostra (268). La Reina, qui portava lo pes d'aquest negoci.../La reina, che portava il peso di questo negotio... (438).**pesar intr.**

"Tenir tal o tal pes".

Pesare, eccedere di peso, prestarsi.pesava trenta-cinc marcs/pesava trentacinque marche (68); una petita corona d'or que pesa de vint-e-cinc marcs ensús/una picciola corona d'oro che eccedesse quindeci marche di peso (48); pesarà d'or trenta-cinc marcs/prestarsi meglio di trentacinque marche d'oro (49).**pesat adj.**

"Molest, carregós".

Pesante.les pesades cadenes i ferros, a vós, senyor, deuen ésser causa de llaugeres ales./Le pesante catene e ferri a voi, signore, denno esser causa di leggeri ale (443).**pèssim adj.**

"Extremadament dolent".

Pessimo.no sé si est home celerat e de pèssim vida/non so se sei huom scelerato e di pessima vita (309).**petició f.**

"Acte de demanar una cosa".

Petitione.vençuda de la justa petició mia, hages mercè de tu e de m'virta dalla giusta petitione mia, habbi mercede di me (474).**petit adj.**

1. "Que té dimensions menors a les habituals".

Piccolo, picciolo.una pevesina petita/una targhetta piccola (25); una petita corona d'or/una picciola corona d'oro (48).

2. "De poca importància".

Infimo.a mi, desaventurat petit servent, só total abhominable, pux só de ma senyora refusat/a me, sfortunato, infimo servo, divenuto son et abhominevole, poich'io son dalla mia signora rifiutato (283).**petjada f.**

"Senyal que deixa el peu de l'home o d'un animal".

Orma.Seguiren los crestians de rastre per les petjades dels cavalls/seguiroño gli christiani di pista per l'orma degli suoi cavalli (335).

2. Vocabulari català-italià

peto *m.*

"Peça de ferro que cobria els pits del guerrer".

Petto.

La vintena carrera, lo mantenidor encontrà Tirant enmig de la bevera del bacinet, e passà-la-hi tota doblada e alt en lo revol del peto de les plates, e nafrà'l un poc/La vigesima volta che corsero, il mantentore incontrò Tirante in mezzo della bevera del bacinetto e passoglielo tutta doppia, e dell'altro, col movere del petto nell'entrare della punta, ferilo un poco nel collo (59).

peu *m.*

1. "Part extrema de la cama".

Piede/piè.

anaren a besar lo peu e la mà a l'Emperador/andorono a baciare il piède e la mano allo imperatore (222); fon ell content de posar primer lo peu en l'escala ans de mi'fu contento di ponere prima et anzi di me il piè su la scala (114).

de peus. "En peus".

In piede/in piedi.

levà's de peus/si lieva in piede (14); portava en les anques del cavall una donzella de peus e tenia-li los braços damunt los muscles/portava sulla crotta del cavallo una donzella in piedi, che gli haveva le braccia suso le spalle (189).

de peus. "Immediatament".

Incontinente.

no comportarien que una mora, enemiga de la santa crestiana llei, ab ses encantacions l'haia mort e no la degollen de peus/non comportariano che una mora, nemica della santa christiana legge, con le sue incantationi morto l'haveisse, e non l'occidano incontinente (363).

a peu. "Caminant".

A piedi.

Tots los altres van a peu/Tutti gli altri vanno a piedi (25).

combatent/home peu. "Soldat d'infanteria".

v. combatent, home

Combattente/uomo da piedi.

gent de peu/los de peu/tots a peu. "Conjunt dels soldats d'infanteria".

Fanteria, genti da piedi; fantaria, quelli da piedi; fantaria.

Aquests, a galop tirat, deixaren tota la gent de peu atrás/E questi a galoppo tirato andorono, tutta la fantaria a dietro lasciando (286); la sua gent de peu los guardaven/le sue genti da piedi gli guardavano (141); Com hi foren aplegats, los de peu començaren a escaramussejar/quando giunti gli furono, la fantaria a scaramuzzare incominciò (286); E ciascun dia los donaven mig ducats per llança, e als de peu, mig florí/E ciascun giorno gli davano mezzo ducato per lancia e quelli da piedi, mezzo fiorino (140); tots a peu se posaren en aquell lloc despoblat, e la gent a cavall, a mitja legua/tutta la fantaria in quel luogo despopolato si pose, e la gente da cavallo, a mezza lega (286).

donar de peu a terra. "Descavalcar".

Smontare.

Sonà una trompeta e tots s'auniren e donaran peu en terra/Sonò una trombetta e tutti congregati smontarong a piedi (222).

a peu eixut. "Caminant damunt terreny eixut, sense mullar-se els peus".

A piedi asciutti.

podia passar quasi tota la gent a peu eixut/la gente quasi tutta a piedi asciutti passare poteva (131).

2. "Part terminal de les extremitats dels animals".

Piede.

caigué entre los peus dels cavalls/tra gli pièdi degli cavalli cadde (335).

3. "La part baixa d'una cosa".

Piede/piè.

Als peus de ciascun lliç estava una donzella galantment abillada/et alli pièdi di ciascun letto era una donzella galantemente vestita (68); al peu de l'altar/a piè dell'altare (34).

4. loc. **fer peu** (d'una cosa). "Esperar-hi".

Fare fondamento.

e vendran tots aquells qui d'ella [la fortuna] laran peu/e molti signori ne sono venuti a meno e verranno, se in lei fanno fondamento (137).

5. Expres. **fer amb el peu esquerre.** "Amb fins sinistres o mala intenció".

Col sinistro piede.

ab peu esquerre has fetes totes les tuas vils obres/col sinistro piede hai fatto tutte le tue vili opere (107a).

peüc *m.*

"Mitjó curt, fet de punt o de drap de llana per adefensar el peu contra el fred".

Calçeta*.**

calçaven peücs de llana perquè no fessen remor al passejar/havevano in piedi calçete di feltro, acciò che non facessero rumore al passeggiare (163).

pi *m.*

"Arbre de diferents espècies del gènere *Pinus*".

Pino.

feu-los posar sots aquell pi/fategli porre sotto a quel pino (304).

piadós *adj.*

"Inclinat a la pietat i a la commiseració".

Pietoso/piatoso, pietoso e benigno.

és gran descans als miserables com recitar poden llurs dolors a persona fel e piadosa/è gran conforto agli miseri quando recitare ponno gli loro affanni a persona fedele e piatosa (301); Lo piados parlar porta ab si tristior als oïdors/Gli piatosi parlan portano con loro tristezza agli auditors (217); Oh piadosos oïnts, escoltau lo que diré/O piatosi e benigni auditors, escoltau quello che io dirò (291).

piadosament *adv.*

"De forma piadosa".

Pietosamente.

¿Per què no véns a mi, puix tan piadosament te cride?/Perché non venite a me, poichè tanto piatosamente vi chiamo? (231).

pic *m.*

"Eina consistent en una peza de metall acabada en punta a un extrem i travessada per un mànec, que serveix per foradar, etc.".

Picco.

los turcs emprehueren de venir quatre milia peons, ab aixades e cabassos, pics, vinagre e foc portants per voler rompre una muntanya/gli turchi feciono impresa di venire con quattromila fanti con zappe, sporte, ceste, picchi, aceto e fuoco portando, per volere rompere un monte (286).

picar *tr.*

"Donar cops a una cosa per reduir-lo en partícules petites".

Pistare.

Lo genovés pres moltes barbes de cabrons e seu de moló, e picà-ho bé tot e posà-ho dins cassoles planes/Il genovese molte barbe di becco e sevo di montone toise e pistò, mescolando bene ogni cosa, e le puose in leggie piccole plane (339).

picat adj.

pedra **picada**. "La que ha estat treballada amb instruments de tall". v. **pedra**
 Pietra **tagliata**.

pletat f.

"Sentiment de dolor que prové de considerar la desgràcia dels altres".

Pietà.

En aquest cas jo em despulle la temor e vergonya, e abrigue'm d'amor e **pietà**/In quel caso io mi spoglio il timore e la vergogna, e vestomi di amore e di **pietà** (233).

pillar m.

1. "Peça arquitectònica semblant a la columna, però que no té capitell ni sòcol".

Colonna.

Aquests lleons e tomba estaven dins una capella de volta, los arcs de la qual eren de porfí e recolzaven sobre quatre **pillars** de jaspi/E questi leoni e tomba erano in una capella in volta, gli archi della quale erano di porfido e riposavano sopra quattro **colonne** di diaspro (485).

2. "Ornament que es troba en els escuts heràldics".

Collana.

Per cimera portava damunt l'elme quatre **pillars** d'or/Sopra lo elmetto haveva per cimiero quattro **collane** d'oro (189).

3. fig. "persona que sosté una causa o una idea".

Colonna.

nos ha volgut tobre lo **pillar** qui sostenia tota la Barberia/anchora ci ha voluto tobre la **colonna** che tutta Barberia sosteneva (347).

pinta f.

"Instrument que consisteix en un làmina proveïda de dents o pues, que serveix per pentinar-se".

Pettine.

donà-li una **pinta** tota d'or l'altre cavalier/donogli uno **pettine** d'oro l'altro cavaliere (71b).

pintar tr.,pron.

1. tr. "Representar en una superfície per mitjà de colors".

Dipingere.

pintor no poguera **pintar** un cos més bell del que jo he vist/uno dipintore **dipingere** non potria un più bellissimo corpo di quello ch'io ho visto (299).

2. tr. "Escriure".

Dipingere.

en lo blanc paper **pintà** les següents enamorades paraules/le següenti innamorate parole nella bianca carta **dipinse** (242).

3. tr. "Descriure o representar per mitjà de paraules".

Depingere.

Car no pense l'altesa vostra que Tirant sia tal com lo us **han pintat**/E non pensi l'altrezza vostra che Tirante sia tale come vi l'**hanno dipinto** (226).

3. tr. "Representar exageradament o falsament".

Dipingere.

No tardà la Viuda, ab esforçat ànimo, **pintar** semblats paraules/La Vedova, con tagliardo animo, simil parole gli **dipinse** (267).

4. pron. "Manifestar-se, presentar-se bé o mal".

Dipingersi.

viu que mal se **pintava** lo joovidde che mal si **dipinosa** il giuoco (72).

pintat adj.

1. "Recobert amb colors".

Dipinto.

escuts **pintats**/scudi **dipinti** (68); veureu una bandera vermella ab les mes armes **pintades**/una bandera vermiglia **dipinta** con le mie arme vedereti (334).

2. "Fals, fingit".

Dipinto.

ab **pintades** paraules vols posar ma vida en perill/con parole **dipinte** la mia vita in pericolo porre voi (218).

pintor m.

"Qui es dedica a pintar".

Pittore, dipintore.

anà a casa d'un **pintor**/a casa d'uno **pittore** andò (269); pintor no poguera pintar un cos més bell del que jo he vist/uno **dipintore** **dipingere** non potria un più bellissimo corpo di quello ch'io ho visto (299).

pintura f.

"Art de pintar".

Pittura.

Tu, qui est lo millor qui sia en l'art de la **pintura**.../Tu, che sei il migliore che sia nell'arte della **pittura**... (269).

plnya f.

"Fruit del pi o figura semblant a aquest fruit".

Pigna.

davant venia una cadeneta d'acer ab una **pinya** d'or tota esmaltada/dinanzi era una cadenetta di acciaio con una **pigna** d'oro tutta smaltata (262).

plnyó m.

"Peça o figura de forma o grossària semblant a la llavor del pi".

Pignolo.

e los **plnyons** qui dins eren, grossos robis/e gli **pignoli** che gli erano dentro erano grossi rubini (262).

pinjol m.

enviar-se el **pinjol**. fig. "Passar el moment principal d'una acte".

Aviare il buco*.**

Senyal és, com tu calles, que ja t'has **enviat** lo **pinjol**/Segnale è, perché tu taci, che già t'**ha sviato** il **buco** (220).

2. Vocabulari català-italià

plinyonada f.

"Menja composta de pinyons cuits amb sucre i blanc d'ou".

Pignocato.

un plat d'or en lo qual havia citronat, e plinyonada, e ametles e pinyons confits a funa part del plat/un gran piatto d'oro, nel quale era da una parte ostronato e pignocato, e dall'altra pignoli e mandorle confitte (309).

plinzell m.

"Instrument per aplicar la pintura sobre una superfície".

Penello.

para que fossen fetes de plinzell llevades un poc en alt/para che fussero fatti di penello levati un poco in alto (119).

plisà m.

"De la ciutat de Pisa".

Pisano.

ab moltes naus e galeres e llenys que havia noieats, així de genovesos, com d'espanyols, de venecians e pisans/con molte navi, galere, fuste et altri legni d'havea nolleggiato, così di genovesi come di venetiani, pisani e spagnoli (401).

pitjat adj.

En la loc. **banc pitjat**. "Aparell per cobrir les màquines de guerra que s'acostaven al mur". v. **banc**

NT.

pitjor adj.,adv.,m.

1.adj. "Més dolent".

Peggioro/piggioro.

la pitjor part serà la nostra/la peggiore parte sarà la nostra (23); si mala resposta havia donada als ambaixadors, pitjor la donà a la senyora/se mala risposta aveva dato agli ambasciatori, piggioro alla signora la diede (350).

2.adv. "Més malament".

Peggio.

no resta que tots los hòmens naturalment no tinguen inclinació en malparlar de les dones e pitjor obra/non resta che tutti gli uomini naturalmente non habbiano inclinazione a mal parlare e peggio operare delle donne (215).

de mal en pitjor. "Pitjorant".

v. **mal**

Di male in peggio.

3.m. "La pitjor part".

Piggioro.

E puc dir que Tirant aquell dia e molts d'altres après hagué lo pitjor/E posso dire che Tirante quel giorno e molt'altri appresso hebbe il piggioro (337).

pitral m.

"Correija que va subjecta als dos costats davanters del bast o de la sella i que passa pels pits de la bístia per evitar que el bast o la sella es facen enrera", apareix en el refrany **qui dona a l'ase pitral i al grosser cabal perd la glòria d'aquest món.** v. **ase**

Che dona al'asino pettorai et al grossiero cavallo per che perde la gloria di questo mondo.

pitls m.pl.

1. "Part del cos humà que s'estèn des del coll al ventre".

Petto.

estava en gonnella de brocat e no portava drap en los pitls, e los cabells un poc deslligats qui plegaven quasi prop de terra/era in gona di brocat e non aveva drappo al petto, e gli capelli sparti, che quasi presso a terra aggiungevano (229).

2. "Part anterior del cos d'un animal".

Petto.

encontraren-se pitls per pits de cavalls en tal forma que el Rei e Tirant n'anaren per terra/petto per petto de' cavalli, in tal forma se incontrarono che il re e Tirante andarono per terra (340).

pitxer m.

"Recipient de terrissa, de vidre o metall, relativament fondo, amb nansa a un costat i broc a l'altre, que serveix per tenir i abocar aigua".

Bicchiero.

fabanès s'acostà on estava l'argent e furtà un pitxer d'argent molt gran e ben daurat/fabanesè se accostò dov'era l'ariento et un bicchiero molto grande e ben dorato rubbò (312).

pla adj.,adv.,m.

1.adj. "Que té la superfície llisa i recta".

Piano, pieno (e).

e per tant com la ciutat aquella era edificada sobre roques, si bé estigués en terra piana, hagueren molt gran treball de cavar-la/e per esser quella città edificata sopra a sassi e pretre vive, se bene era in terra piana, grandissima fatica e travaglio habbero a cavar-la (394); pica-ho tot bé e posà-ho dins cassoles planes/pistò, mescolando bene ogni cosa e le pose in teggie piccole piene (339).

donar de pla. "Donar un colp amb una arma o eina aplicant-la de manera que descanse damunt la seva superfície més ampla".

Dare di piatto.

feien entrades e eixides donant-se de grans colps ab les espases de pla/facevano entrate et uscite, dandosi di gran colpi con le spade di piatto (133).

2.adv. "A poca velocitat".

Soave.

secretament fes portar les bèsties aci e l'hacanea que vaja més pla/secretamente, qui gli cavalli fa' condurre, e la china que piú soave vada. (234)

3.m. "Porció de terreny que no presenta elevacions ni depressions considerables".

Piano.

anaven per lo pla a l'encalc dels turcs/andavano per lo piano alla caccia de' turchi (133).

4.Refrany. **qui seu en pla, no ha d'on caure.**

Chi sede in piano non ha dove cadere.

(132).

plaça* f.

1. "Espai de molta amplitud, sense edificar, al centre d'una població".

Piazza, piano.

Partís d'allí e anà a la placa/E partitosi de lì, andò alla piazza (234); en la dita placa, féu portar veixelles grans plenes d'aigua/fece portare nel detto piano vasi grandi pieni di acqua (404).

2. "Població".

Luogo.

passades setenta places havem recobrades/più de settanta luoghi haviamo recuperati (145).

plaça fort. "Ciutat fortificada".

Forte terra.

per pendre una fort placa/per prendere una forte terra (139).

plaent v. plasent

plaer m.

"Viva satisfacció dels sentits".

Piacere/appiacere, parlare.

féu-ne tal rialla del plaer que hi pres que fon cosa de gran admiració/ne fece tal risa, del piacere che ne prese, che fu cosa di grande ammirazione (263); molt hauré singular plaer de veure-ho/molto haverò singular appiacere di vederlo (10); No deu seure a joc o a plaer, ni reposa peròs/Non dee sedere a giuoco o parlare, né a riposo pernicioso (143).

a plaer. "A gust, a comoditat".

A piacere.

Tirant tocava a son plaer/Tirante toccava a suo piacere (233).

fer plaer. "Donar satisfacció".

Fare appiacere, volentieri.**

E si temeiu que les bombardes no derroquen lo castell, si coneixeu que en dega fer plaer a la senyoria vostra, jo les rompré totes quantes n'hi haurà/Ma, se temeti che le bombardes non rovinino il castello, se conoseti che alla signoria vostra appiacere fare ne debba, io quante gli ne saranno romperò (304); Conestabile, senyor, mos béns e la persona, de tot vos faré plaer e servir/Contestabile, signore, delli miei beni e della persona propria volentieri vi servirò (56).

venir en plaer. "Agradar".

Essere in piacere.

Senyor, viendria en plaer a la majestat vostra que trametésem per lo Capità...?/Signore, saria in piacere alla maestà vostra che mandassimo per il capitano...? (121).

plaga f.

1. "Ferida".

Piaga.

e la piaga representa en lo primer espill, e d'aquell representa en l'altre/e la piaga si representa nel primo specchio, e quello nell'altro la representa (283).

2. fig. "Gran calamitat".

Piaga.

No és fort piaga aquesta...?/Non è forte piaga questa...? (127).

planament* adv.

"D'una manera planera".

Propriamente, pienamente.

...La qual planament raonat, més ferredat de tan espartable crim que admiració porta ab sí/Ché propriamente parlando, bestialità dire si doveria de tanto spartevole peccato che ammirazione porta con sé (268); casou demanava sa justícia com master era, e era li feta planament/casou, quando gli era bisogno, la sua giustizia addimandava, la quale pienamente gli era fatta (334).

planet m.

"Planeta".

Pianeta (m.).

la divina Providència ha ordenat i li plau que los set planetes donen influència en lo món/havendo la divina providentia ordinato, piacendogli che gli sette planeti diano nel mondo influentia (1).

planeta f.

"Cadascun dels astres que giren al voltant del sol".

Pianeta (m.).

En la planeta de Saturnus tu, Tirant, fust nat, malvat cretà ab poca temor de Déu ni del món/Nel planeta di Saturno tu, Tirante, nato sei, malvaggio christiano con poco timore d'iddio e dil mondo (347).

planícia f.

"Gma extensió de terreny pla".

Pianura.

arbareu en una gran planicia qui era nomenada Valbona/arrovomo in una gran pianura ch'era nominata Valbuena (132).

plant m.

"Acte de plànyer o plorar".

Pianto.

E lo que em fallia a la veu, augmentava en plant e batiments/E quello che mi mancava alla voce, augmentava in pianto e battiture (319).

planxa f.

"Làmina de matèria dura, especialment de metall".

Lama, vera*, lastra, pezzo.

una caixa de fusta, molt bella, tota coberta e planxes d'or totes esmaltades/una bellissima cassa di legno, tutta coperta di lama d'oro smaltate (485); e aquesta planxa redona ab los ferres de diamà se vénen encasar dins la llança d'un ferro tot sol/et in questa vera rotonda con gli ferri di diamanti si veniva a incassare la lancia (46); al cap portaven capells de palla coberts tots dalt de planxes d'or a forma de teulada/havevano capelli di paglia coperti, a modo di tegole, di lastre d'oro (68); pres una planxa de suro qui estava ligada ab un ferro/toise un di loro uno pezzo di suvaro che era legato con un ferro (299).

plegat adj.

1. "Junt, unit".

Giunto.mans *plegades*/mani *giunte* (55).

2. "Ràpidament, verticalment".

Disteso.*plegat* lo metia per terra/*disteso* lo mettevano per terra (53).**plenari adj.**

"Complet".

Plenario.indulgència *plenana*/indulgentia *plenana* (98); *planària* informació/*plenana* informazione (67).**plenitud f.**

"Quantitat de ple, de complet".

Plenitudine.ara veurem com te comportaràs en la *plenitud* de la fortuna pròspera/hora vederemo come ti comporterai nella *plenitudine* della fortuna prospera (143).**plet m.**

"Divergència que es discuteix, especialment per via judicial".

Lite.Totsemp he dit dir...que qui pare ha per jutge, segur va a *plet*/Sempre io ho udito dire...che, chi ha parte per giudice, sicuro va alla *lite* (161).**plom m.**"Metall superficialment gris, fusible i molt feixuc", en l'expressió: **amar més plom que or.** "Preferir les coses grosseres a les selectes".**Amare più piombo che oro.***amar més plom que or* digna és de molt gran reprensió/*più ama piombo che oro*, degna è di molta riprensione (284).**ploma f.**

"Ploma d'oca o d'altre ocell que s'usa per escriure".

Penna.la *ploma* escrivint ab paraules d'amistat.../la *penna* scriver con parole d'amicitia... (246).**plor m.**

"Acció de plorar".

Pianto, *percosse* (pl.).A vosaltres, doncs, dones casades, endreue los meus *plors*/A voialtre, adunque, donne maritate, gli mei *pianti* ndrizzo (3); com jo ja no pogués cridar ni plànyer, lamentant la mia fort desaventura, plorava, per ço que si no oïen la mia veu sentissen lo *plor*/quando già io non potei gridare né piangere, lamentandomi della mia forte disgratia, mi percoltevo acciò che, se non udivano la mia voce, sentissero le *percosse* (319).**plorar intr., tr.**

1. intr., tr. "Vessar llàgrimes".

Piangere, *percoltersi*; piangere.jo us suplico... que no *plorau*/io vi supplico che... non *piangete* (22); com jo ja no pogués cridar ni plànyer, lamentant la mia fort desaventura, *plorava*, per ço que si no oïen la mia veu sentissen lo *plor*/quando già io non potei gridare né piangere, lamentandomi della mia forte disgratia, *mi percoltevo* acciò che, se non udivano la mia voce, sentissero le *percosse* (319); lo meu cor incessantment *plora* gotes de sang;/il mio cuore incessantemente *piange* goccioline di sangue (264).

2. tr. "Lamentar, sentir vivament una pèrdua".

Piangere.Mon fill *plora* la dolorosa partida de ton pare;/Figliuolo mio, *piangi* la dolorosa partida di tuo padre (3).**plorós adj.**

"Amb llàgrimes".

Lagrimoso.me trovaben en la mia cambra sola, eixugant los meus *plorosos* ulls ab drap d'estopa perquè major pena sentís/nella mia camera, sola, asciugandomi gli occhi mei *lagrimosi* con drappo di stoppa acciò che maggior pena io sentissi, mi trovavano (284).**ploure intr.**

"Caure aigua dels núvols".

Piovere.E si torna a *ploure* tota us banyareu./E, se'l torna a *piovere*, tutta vi bagnerete (109).**pluja f.**

"Aigua que cau dels núvols".

Pioggia.E estant lo Rei sobretaula vengué molt gran *pluja*/Et essendo il re a tavola, venne una grande *pioggia* (109).**amb la pluja a l'esquena.** "Remullat d'haver anat sota la pluja".**Con la pioggia alle spalle.**tots los del camp dormen e reposen i ell vogeix e cerca tot lo camp e moltes voltes ve *ab la pluja a l'esquena*/tutti quelli del campo dormono e riposano et egli veglia, volteggia e cerca tutto il campo, e molte volte vien *con la pioggia alle spalle* (136).**població f.**

1. "Acció i efecte de poblar".

Popolazione.après que fon poblada Roma per Ròmulus, qui fon lo primer rei de Roma, la qual *població* fonc feta a cinc milia e trenta-un anys après de la creació d'Adam/quando Roma fu popolata da Romulo, il quale fu il primo re di Roma, la qual *popolazione* fu fatta cinquemila e trenta uno anno dopo la creazione di Adam (32).

2. "Conjunt d'habitants".

Popolo.prestament l'africana terra de vostra presència sia feta vídua, perquè aquesta deserta *població* ensems ab mi siam fets abundosos de la vostra desitjada vista/prestamente l'africana terra della presència vostra vedova fatta sia, acciò che questo abbandonato *popolo* et io siamo fatti abbondanti della vostra desiderata vista (398).

plànyer tr.,intr.,pron.,m.

1.intr."Plorar fort".

Piangere.

com jo ja no pogués oridar ni plànyer, lamentant la mia fort desaventura, plorava, per ço que si no oïen la mia veu sentissen lo plor/quando già io non pote' gridare né piangere, lamentandomi della mia forte disgratia, mi percoctivo acò che, se non udivano la mia voce, sentissero le percoctse (319); semblava Tirant, encara mort, plorant la dolor de la sua Carmesina viva, planyent deplorava/pareva ch'egli, anchora mort, piangendo, il dolore della sua Carmesina viva condolendosi accompagnava (473).

2.tr.,pron."Dolre's, manifestar dol".

Piangere (tr./intr.), lacrimare; piangersi, piangere (intr.).

lo qual de tots és estar molt plany/il qual da tutti è stato molto pianto (159); volria lo discurs que tinc de la mia dolorosa vida pogués ab amargues llàgrimes plànyer e lamentar la mia gran desaventura/vorrei, per il disconsò que jo ho della mia dolorosa vita potere con amare lagrime piangere e lamentarmi della mia gran disgratia (216); ploraven e planyan-se/piangendo e lacrimando (166); Tristany com se planyia de la llançada del rei Marc/di Tristano quando si piangeva della lancia del re Marco (263); no us vullau plànyer sobre cas irreparable/non vogliati più piangere sopra caso irreparable (237).

3.tr."Estalviar".

Piangere, lasciare.

ell ho porà fer... e no hi planyerà treball ni dubtarà perill de sa persona/se... egli li possa fare... non piangerà gli travagli né temerà pericoli di sua persona (238); pregà als metges que en tot cas del mon li donassen socors e no s'hi planyqués res/prega gli medici che in tutti gli casi del mondo li dessino soccorso, e non si lassasse cosa alcuna (26).

4.m."Plant".

Piangere.

Per aquesta nova fon refrescat lo dol e lo planyer/per questa nova fu rinfrescato il dolore et il piangere (159).

plasant adj. (plaent)

"Agradable".

Piacevole, placido.

E com lo cavall se movia era un plasant so d'oir que los sanceros feien/E, quando il cavallo si moveva, era un piacevol suon da udire quello che gli pendenti facevano (189); e fa lo do plasant e graciós lo que prestament lo dona/e quello che incontinent dona fa il don piacevole e gracios (213); no és poca saviesa servir e tenir manera e tempança en la favor molt gran de la fortuna plasant e honorosa/non è poca sapientia servare e tenir modo e temperança nel favore grandissimo della fortuna placida et onorevole (355).

ésser plasant.**Piacere, essergli volontà, essere in piacere.**

Car si serà plasant a la divina majestat.../Però, se placerà alla divina maestà... (22); Si a Déu plasant pot ésser que jo més que vivent miserable sia envergonyit/S'egli è volontà d'iddio ch'io, misemimo sopra tutti e vivents, sia avergognat (6); a mi no és plasant que vós me façau moltes pregàries del que nosaltres devem ésser pregats/a me non è in piacere che voi mi faciaste molti preghi di quello che noi altri dovemo ésser pregati (220).

plasteria f.

"Paraula o frase agradable, divertida, jocosa".

Piacevolezza.

e Plaerdemavida, qui en semblants afers és molt sentida e plasant, vestir-les s'ha e dirà-us de ses acostumades plasteries/e Piacerdimiavita, che in simili affari ha grande ingegno et è piacevole, se la vestirà e diravi delle sue consuete piacevolezze (263).

plat m.

"Peça en forma de disc, un poc alçada en la vora, que serveix per menjar, etc.".

Piatto.

un plat d'or en lo qual havia oïronat, e pinyonada, e ametles e pinyons confits a l'una part del plat/un gran piatto d'oro, nel quale era da una parte oïronato e pignocato, e dall'altra pignoli e mandorle confitte (309).

plates f.pl.

"Les dues peces principals de metall que formaven la cuirassa".

Spalazzi.

...fer les armes a cavall ab sella acerada e testera, ab estreps desligats, ab plates de vint lliures enjús.../fare l'armi a cavallo, con sella e testera d'acciaio, con le staffe deslegate, con spalazzi di XX libre in più (71a).

platja f.

"Vorera del mar o d'un riu baixa i arenosa".

Piaggia.

a vint dies d'agost, quatre dies ans o quatre dies après, seré en la piaggia orientala/a venti giorni di agosto, quattro giorni innanzi o quattro giorni dappoi... nella piaggia orientale mi ritrovaré (152).

plaure tr.,pron.

1.tr."Ésser grat, satisfèr".

Piacere.

pux a la santetat vostra plau tant saber mon nom.../poiché alla santità vostra piace tanto sapere il nome mio... (29); no em plau acceptar res que de vós sia/non mi piace di accettare cosa che di voi sia (262).

2.pron."Adelitar-se, prendre gust".

Compiacersi.

E si amor no fos estada, no fóra jo vengut en lo que só, car lo delit me ginya en plaura/m'è, se amore non fusse stato, io non sarei venuto in quello ch'io son, ch'il diletto m'ingannò in compiacersi (312).

ple adj.,m.

1.adj."Que conté tant d'una cosa com és la seva capacitat".

Pieno, padre.

que són pienes de llavor d'espinacs/e quali sono piene di lavoro di tribuli (24); La mia persona no és disposta per a rebre un tan alt orde com és aquest, ple de molta excel lancia e virtut./La mia persona non è disposta per ricevere un tanto alto ordine come è questo, padre di molta eccellentia e virtù (86).

fig.

Pieno.

l'amor... fa tomar als alegres tristes e pieno de pensaments/l'amore... gli allegri fa divenire tristi e pieni di pensieri (331).

2.m."Posició de la luna completament il·luminada".

Pieno (adj.).

E volent caminar en la nit, lo cel se mostrava blau e la lluna era en lo ple, que llançava molt gran claredat/E, volendo camminare nella notte, il cielo sereno si dimostrava e la luna era piena, che grandissima chiarezza spargeva (301).

pledejar intr.

"Disputar judicialment".

Piateggiare.

No és dat a mi lo pledejar en lo temps de batalles/E' non mi è concesso piateggiare in tempo di battaglie (154).

plegar v. aplegar

2. Vocabulari català-italià

poblar* tr.,intr.

1.tr. "Proveir d'habitants".

Popolare, predare, saccheggiare.

... com la mia pura intenció sia poblar-la de cristians/... essendo la mia pura intencione di popolarla di cristiani (356); E de grecs e de moltes altres nacions fon poblada aquesta illa de Rodas. Com fon fortificada la ciutat e lo castell, e venint a noticia del soldà d'Alcaire, desplaquè-li molt que cristians haguessen poblada aquella illa/e de' grecs e moltes altre nacions fu predada anchora questa isola. E quando il Soldano dal Cairo seppes che la città et il castello erano molto ben fortificati, sommamente gli spiacque e, più, che l'isola fusse da' cristiani saccheggiata (98).

2.intr. "Viure, residir".

Habitare.

moltes gents d'estranyes terres se vengueren a poblar aci/molte genti di estreme terre venianvi ad habitare (126).

poblat adj.

"Establert com a habitant".

Popolato.

València, la qual ciutat fon edificada en pròspera fortuna d'esser molt pomposa e de molt valentíssims cavallers poblada/Valenza, la quale città fu edificata in prospera fortuna di esser molto pomposa e di valentissimi cavallieri popolata (330).

poble m.

"Conjunt d'individus d'una mateixa nació".

Popolo/popolo, plebe, gente.

a tot lo poble desplaquè molt/a tutto il popolo assai d'apiacque (27); aquests hòmens de lleis fan ric a si mateix e destrueixen Anglaterra e tot lo poble/questi huomini di leggi fanno nochi loro stessi e destruggono tutto il popolo e tutta Inghilterra (41); Jo no só nada dels baixos del poble romà/lo non son nata degli bassi della plebe di Roma (277); per un sol home ab falses indústria e saber diabòlic haja pervertit tants pobles a la fei cristiana, e morts tants reis e tants milenars d'hòmens del poble morsos/per un solo huomo che con false industrie e sapere diabolico habbia pervertito tanto popoli alla legge cristiana, e morti tanti regi e tanti miliani d'huomini della gente moresca (347).

pobre adj.,m.

1.adj.m. "Que no té el necessari per a viure".

Povero.

e així passà per algun temps la sua pobra i miserable vida/e così per alcun tempo la povera e miserabil vita sostenne (4); li feia donar més caritat che a tots los altres pobres/molto più che agli altri poveri dare gline faceva (4).

2.adj. "Que provoca commiseració".

Poveretto.

La pobra de Piaerdemavida, nua e crua, sens vestidures negunes, morta de fred.../La poveretta di Piaerdimavita, nuda e misera, senza vestimento alcuno, morta di freddo... (299);

pobresa f.

"Qualitat de pobre".

Povertà.

més vol valria la mort virtuosa que pobresa vergnosa/più vi valeria la morte virtuosa che povertà vergnosa (137).

pobretat f.

"Pobresa".

Povertà.

diu Salamó que la pobretat és infinida nquesa e bé no conegut/...Salomone dica che povertà è infinita ricchezza e bene non conosciuto (304).

poc adj.,m.

1.adj.,m. "En petita quantitat".

Poco, breve; poco.

Lo seu treball e lo poc dormir és cosa admirable/La sua fatica et il poco dormire sono cose mirabili (145); en poc espai/in breve spatio (26); mostra l'excellència que los teus bons antecessors han fet deuant lo poc per lo molt/mostra a quella eccellentissima quello che gli tuoi antecessors han fatto, lasciando il poco per il molto (357).

2.adj. "Petit".

Piccolo, picciolo.

e confès lo meu defalt que he comès en dar tan poca quantitat a un home que és tan gran en virtuts/e confesso l'errore ch'io ho commesso in dare quantitat tanto piccola a un huomo che tanto in virtù è grande (161); se féu fer al cap una celada molt poca/si fece fare per il capo una celata molto picciola (155).

3.adj. "De baixa condició social".

Picciolo.

¿Com podeu vós pensar que dona ni donzella li puga desplaure, vulla's sia de gran o de poca condició...?/Come potete voi pensare che a donna né donzella possi d'apiacere, e sia di grande o di piccola condicione...? (233).

4.adv. "En grau escàs".

*

veig que aquests poc sabents de metges remeis no li saben dar/vedo che quelli ignoranti medici rimedio dare non gli sanno (359).

5.m. un poc. "Una petita quantitat d'alguna cosa".

Un poco/uno poco, alquanto.

e Tirant, per desviar-se que no li donàs al cap, pres un poc de balanc/e Tirante, per schifare che non gli desse nel capo, prese un poco di onda (161); aquest rei Felip de Sicília era home un poc avar/questo re Filippo di Sicilia era huomo uno poco avaro (408); féu un poc detenir la gent sua/fece alquanto ritenere la gente sua (24); ... estava una dona tota d'argent quasi ab lo ventre un poc rual/... una donna d'argento tutta esser, lo ventre alquanto rilevato (55).

6.m.pl. "Poca gent".

Pochi.

per la prudència i indústria dels batallants, diverses vegades los pocs han obtesa victòria dels molts/per la prudentia et industria degli combattenti, molte volte gli pochi sopra a gran moltitudine vettoria hanno ottenuto (Prol).

7.loc.adv. a poc a poc. "Lentament".

A poco a poco.

Saviesa és lluyar-se de ses falces a poc a poc/Sapientia è a poco a poco dilungarsi dalle falce delle sue vesti (355).

8.loc.adv. poc ni molt. "Absolutament gens".

Nulla.

e no se mogué poc ni molt/e non si mosse nulla (410).

podent adj.

"Que pot".

Potente.

e per la mia indisposició, per la vellea che tinc, no podent les armes portar, done tot mon lloc a vós/e per la mia indisposizione e per la vecchiezza ch'io ho, non potente di portar armi, do tutto il mio luogo a voi (117).

poder tr.,m.

1.tr."Esser capaç".

Potere, cercare, volere, pensare.

tota la més gent que han pogut/tutta la gente che hanno potuto (23); puixa ab novella esperança restaurar ma vida/percarò con nuova speranza restaurare la mia vita (205); si ell no podia anar/se il conte non volesse andare (27); Jo no puc ésser jutge entre vosaltres/lo non penso esser giudice vostro (64).

2.m."Facultat de fer alguna cosa".

Potere, potestà.

deveu ésser natrat o no teniu poder de llevar-vos/dovete essere ferito non avete potere di levarvi (234); posem nostre fet en coneixença d'altri, e aquelles persones tinguen poder de determinar nostre fet/Poniamo il fatto nostro in cognizione d'altri, e quelle persone habbiano potestà di determinarlo (161)

3.m."Conjunt de forces militars".

Potere, possanza.

E plegà lo Rei ab tot son poder/oon tutto il suo potere aggiuse il re di Francia (18); lo poder dels turcs/la possanza dei turchi (125).

4.m."Possessió actual".

Potere, mano, potestà/potestà, voluntà, cattivitat, arbitrio e potere, *

e és venguda tota llur desferia en nostre poder/et è venuta la loro robba in nostro potere (27); los convenia de morir o d'ésser catius en poder d'infels/gli convenia morire o in man de' mori restar cattivi (5); Après haja de venir a posar-se en poder de la senyora Infanta/otra di questo, sia obligato di venirsi a ponere in potestà della signora regina (49); la divina bondat vostra li ha feta gràcia d'haver-lo cobrat e de poder d'infels lliberat/la divina bondat vostra gli ha fatto gràcia d'haverlo della potestà d'infedeli recuperato e liberato (278); E farà jurament en poder dels jutges lo vengut/e quel che sarà vinto farà sacramento, secondo la voluntà de' giudici (49); més val morir com a cristians que no ésser catius en poder d'infels/è molto meglio morire come cristiano che venire in cattivitat deli infedeli (23); manà... que... for e l'argent los posat en poder de quatre senyors/Commandò... che quello oro et argento e gioie fussino messe in arbitrio e potere di quattro signori (26); Anglaterra era estada llibrada de poder d'infels/Inghilterra era stata liberata dalli infedeli (26).

5.m."Força i vigor".

Potere.

¿mejor força e poder deu haver cavalier que nengú altre?/no cavaliere non debbe avere maggior forza e potere che alcuno altro? (32)

6.loc. de tot son poder. "Fent tot el que es pot".

A tutta sua possanza, a tutto suo potere, secondo il suo potere, per quanto gli è possibile.

... que el servis de tot son poder/... che lo servisse a tutta la sua possanza (27); féu los jurament que de tot son poder defendria la santa mare Església, ab les cirimoniés acostumades/fece il giuramento che a tutto suo potere la santa madre chiesa defendria, con le altre usitate cirimonie (483); honrava e mantenia l'orde de cavalleria de tot son poder/oon honore ho osservato tutto l'ordine di cavaleria secondo il mio potere (31); done orde que de tot son poder vullés servir Hipòlit més que a la mia persona/dal ordine che, per quanto li è possibile, più vogli servire Hippolito che la mia persona (262).

7.loc. fer son poder. "Fer tot el que es pot".

Fare il suo potere, fare ogni potere.

véu que un cavalier, qui era almirant del camp, que feia son poder en dar mort a Tirant/vidde un cavaliere, ch'era ammirante del campo, che faceva il suo potere per dargli morte (340); si sap que alguns d'aquesta estiguessen assetjats en vila, castells o ciutat, e passaren necessitat de vitualles, e elles faran de tot son poder de trametre ls-ne, e hi treballaran./si si sa che alcuni di questi fusse assediato in villa, castello o città, ch'avessino bisogno di vettovaglie, elle faranno ogni potere e s'affacciaranno per mandargliene (94).

8.loc. lo més... que pogués. "Fent tot el possible".

Al più... che possibile che fusse.

en tot cas del món ell donas orde que ella lo pogués veure lo més prest que pogués/in ogni caso del mondo egli desse ordine che, al più presto possibile gli fusse, vedere il potesse (420).

poderós adj.**"Que té poder".****Potente, poderoso, poderoso/poteroso, forte, di potentia, generator.**

¡Oh Déu eternal e alt Pare poderós... ¡O Iddio eterno et alto padre potente...! (291); poderosa e destra só per a cometre semblant maldat/potente e destra io son per commettere simil malignità (260); poderosa mà/poderosa mano (23); E tu, regidor del sobiran cel poderós Rei de la cort celestial/E tu, Rettore dil superno celo poderoso re della corte celeste (474); poderós senyor/poteroso signor (178); aci no em pots fer sobres, com sia de gents molt poderós/qui non mi pòi far violentia, essendo io fortissimo di gente (34); No pas -dis fermità-, ans n'hi ha tan poderosos com ells/Non giù -disse lo eremita-, anzi gli ne sono di tanta potentia quanto egli (32); dona poderosa: tudora i curadora/donna generatrica, tutrice e curatrice (148).

poderosament adv.**"D'una manera poderosa".****Poderosamente/poterosamente, gagliardamente.**

lo bon capità mossen Rocafort ferí ab la sua gent tan poderosament que açò era una admirable cosa de veure/il buon capitano mossen Rocaforto con la sua gente tanto poderosamente ferí che era una mirabil cosa da vedere (387); ¡Oh fortuna monstruosa... has poderosament mostrat lo pus alt grau de la tua iniqua força... ¡O fortuna mostruosa... hai poderosamente mostrato il più alto grado della tua iniqua forza...! (473); Ferren tan poderosament que en poca hora, ans que los altres se fossen regoneguts, hagueren morta molta monima./e loro ferirono tanto gagliardamente che in poco d'ora, anzi che gli altri avvisti se ne fussero, molta monima morta gli fu (387).

podrir-se pron.**"Descompondre's per l'acció de fongs o bactèries".****Putrefarsi.**

E féu-hi posar lo cos de Tirant e de la Princesa, tots vestits de brocat fet de fil tirat d'or, perquè jamés no se pogués podrir/è fecegli ponere gli corpi di Tirante e della principessa, tutti vestiti di brocato fatto di filo d'oro tirato, acciò che giamai putrefare non si potessero (485).

poesia f.**"Art de fer obra literària en vers".****Poesia.**

sabia parlar la llengua llatina per haver après de gramàtica e poesia/sapea parlare in lingua latina per havere apparato di grammatica e poesia (463).

poeta m.**"El qui fa poesies".****Poeta, autore.**

dix un gran poeta que les fatigues traen a penes amor de la pensa/dice un gran poeta che le fatiche tranno a pena amore dil pensiero (323); Mira què diu un poeta nostre apellat Geber/Guarda che dice uno autore nostro chiamato Geber (365).

poèticament adv.**"D'una manera poètica".****Poeticamente.**

E vosaltres, immortals déus, los quals poèticament acostumau ésser invocats, favoriu e ajudau, endreçau e donau camí al meu despoplat entendre/E voi altri, immortali dei, li quali poeticamente haveti in uso d'essere invocati, favoriti, aiutati, dirigit e dati il camino al mio perso intelletto (400).

polaina f.**"Prolongació estreta i aguda de l'extrem d'una sabata o altra peça de calçat".****Punta.**

los estivals eren de setí negre, ab llargues polaines/i stivali erano di raso negro, con le punte lunghe (68).

2. Vocabulari català-italià

polític *adj.*

"Pertanyent a la vida pública, a l'administració de l'estat".

Politico.

en la benaventurança política l'home del tot pobre no pot ésser dit benaventurat/nella fortuna politica, l'huom del tutto povero non può ésser detto bene aventurato (304).

pols *m.*

1. "Bàtec del cor sensible en certes parts del cos".

Polsio.

Certament, jo no estimo vida en aquesta senyora, com tres voltes se sia ja esmortida, e ara no li puc trobar gens de pols. / Certamente io non stimo vita in questa signora, essendo già per tre volte tramortita, et hora non gli posso trovare nulla di polsio (290).

2. "La part de la cara situada entre l'ull i l'orella".

Tempia (plu.), polsio.

donà-li molt gran colp en lo pols/gli diade nelle tempia (110); començà-li a fregar los polsos/a fregare gli polsi g'incominçiò (410).

pólvora *f.*

"Substància sòlida reduïda a partícules molt fines, a pols".

Polvere.

après que ell fon mort, e li hagué celebrades solemnes obsequies, lo feu polvorizar e begué's la pólvora mostrant que ella volia ésser sepultura d'ell/dopoi che fu morto e gli hebbe fatto celebrare solenne essequie, il fece ardere e polverizzare, e la polvere si bevete, mostrando ch'ella sua sepultura esser voleva (309).

polvorizar *tr.*

"Reducir a polsim".

Ardere e polvorizzare.

(v. l'ex. sota pólvora)

pom *m.*

"Peça esfèrica o rodona que es troba en molts objectes com a agafador o element ornamental".

Pomo/pommo.

poms alts de les tendes/pommi alti delle tende (68); pom de l'espasa/pommo della spada (189); pom de l'espasa/pomo della spada (189).

poma *f.*

1. "Fruita".

Pomma.**

Tàntalus, qui vol pendre les pomes que li fugen e segur ab la boca l'aigua que li fug/Tantalo, che vuol prendere le pomme che se ne vanno e seguire con la bocca l'acqua che se ne fugge (178).

2. fig. "Mamelles".

Pomo.

estava mig descordada mostrant en los pits dues pomes de paradís que cristallines païen/era mezza dislacciada mostrado nel petto due pommi di paradiso che cristallini paeano (118).

pompa *f.*

"Ostentació de magnificència".

Pompa.

la tapisseria, tapis, tàlems, estrados i cortines, ab tanta riquesa i pompa com jamés se sia vista/la tapezzaria, tapeti, dossieri, lettucci e cortine con tanta ricchezza e pompa quanto giamés si sia visto (452).

pompós *adj.*

1. "Fet amb pompa".

Pomposo.

lo tan pompós lliu/il letto tanto pomposo (110).

2. "Aficionat a la pompa".

Pomposo.

lo rei... volia venir per veure sa nora, la pomposa Ricomana/egli voleva venire in Sicilia... per vedere la pomposa Ricomana (110).

3. "Ufà, que fa ostentació".

Pomposo.

lo un dia estava tan pompós e tan content d'aver atesa tan alta en dignitat per esposada/fun giorno era tanto pomposo e tanto contento d'havere ottenuto signora tanto alta in dignità per sposa (283).

pomposament *adv.*

"D'una manera pomposa".

Pomposamente.

Com la infanta fon ligada vestí's molt pomposament/Quando la infanta fu ornata, vestissi molto pomposamente (111).

pondre's *pron.*

"Passar un astre a sota l'horitzó".

Essere all'occidente (il sole).

el sol se volia pondre/il sole era all'occidente (164).

ponent *m.*

"Oest".

Ponente.

lo meu propòsit és de passar en lo Ponent acompanyant-me la mort/il mio proposito è di passare nel ponente, accompagnandomi la morte (367).

ponir *v. punir*

pont m.

"Construcció feta sobre una depressió o un obstacle per donar pas des d'una vora a l'altra".

Ponte.

e al cap del pont féu-s'hi un bell fet d'armes/et al capo del ponte si fece un bel fatto d'arme (18).

pont llevadis. "Pont que es podia alçar i baixar damunt un vall, interrompent o establint la comunicació d'un portal amb l'exterior".

Ponte levatore.

E ordenà Tirant que fos rompuda una arcada del pont, e feren-hi un pont de fusta llevadis, ab cadenes de ferro per alçar-lo e avallar./Et ordinò Tirante che un arco del ponte rotto fusse, et un ponte di legno levatore con catene di ferro, per levarlo et abbassarlo (304).

popa f.

"Part posterior d'una embarcació".

Poppa.

Com foren prop de terra que ja podien donar les escales, totes se voltaren perquè d'ant acostassen les popas en terra per eodr la gent/Quando furono presso di terra appresso che già potevano far scale, tutte se voltarono, acciò che nel girare s'accostassino le poppe a terra per uscire la gente (113).

popular adj.

"Del poble".

Popolare/popolare.

anaren al palau de l'Emperador, e tota la popular gent qui els seguia/insieme al palagio dell'imperatore andarono con tutta la popolar gente che gli seguiva (448). Com lo virtuos e magnànim Capità fon junt en lo port de Costantinoble, e la popular gent saberem que Tirant venia ab tan gran triúmf.../Quando il virtuoso e magnanimo capitano fu nel porto di Costantinopoli giunto e la gente popolare seppe ch'egli con tanto triumpho veniva... (448).

poquet adj.

1. "Petita quantitat".

Pocchetto.

jamés en batalla seriu ardit ni temut si en amar dona o donzella una poqueta de força no hi mesclau/giamai in battaglia non sarete ardito né temuto, et in amare donna o donzella, se un pocchetto di forza non gli mescolate (229).

2. "Petit".

Picciolo.

véu, per una poqueta fenella que en la porta era, a l'Emperador e als metges qui del seu mal disputaven/per una picciola fissura che nella porta era, vidde l'imperatore e gli medici che del suo male disputavano (262).

por* f.

"Torbament de l'ànim davant un perill real o imaginari".

Paura, lauda.

levà la por als timorosos/alli timorosi levò la paura (164). E per tal un tan gran traïdor com aquest és digne de gran por/e però uno tanto gran traditore, come è questo, è degno di gran lauda (125).

Refrany. **del mal que hom te por, d'aquell se mor.** v. mal

porc m.

1. "Animal domèstic, les parts del qual s'aprofiten totes".

Porco.

tramés carn de bou e de porc e molt pa fresc a la galera per refrescament a la gent/carne di bue e di porco e molto pan fresco alla galera, per rinfrescamento della gente, mandò (405).

2. **porc salvatge.** "Senglar".

Porco salvatico.

un gran parc on hi havia diverses naturas d'animals salvatges, ço és, ongos, cervos, cabirols, porcs salvatges.../uno gran parco, dove erano diverse nature d'animali salvaticchi, cioè daini, cervi, caprioli, porci salvatici... (55).

3. "Insult".

Porco.

aquell vil·líssim porc, vostre cap Mafoame/quel vilissimo porco, vostro capo, Macometo (403).

porfl v. pòrlr**porfidia f.**

1. "Obstinació, tenacitat".

Ostinatione, perfidia.

vostra desaforada porfidia/la vostra disordinata ostinatione (161); perseverant en vostra vergonyosa porfidia/perseverando nella vostra vergognosa perfidia (154).

2. "Disputa, discussió prolongada".

Ostinatione.

Lo juige, per cessar porfidia, pres les armes/Il giudice, per cessare questa ostinatione, prese le armi (65).

porfidios adj.

"Insistent, obstinat".

Continovo et ostinato.

s'és obtesa mitjançant les mies porfidioses pregàries/si è ottenuta mediante gli miei continovi et ostinati preghi (371).

pòrlr m. (porfl)

"Roca formada per cristalls de feldespat enclosos dins una massa compacta d'un vermell fosc".

Porfido.

totes les parets de jaspis e de porfls de diverses colors llavorades, imatges que feien admirar als miradors/tutto lo parete de diaspro e di porfido di diversi colori, lavorato ad imagine che faceano admirare gli riguardanti (119). Aquests leons e tomba estaven dins una capella de volta, los arcs de la qual eren de porfls e recolzaven sobre quatre pilars de jaspis/E questi leoni e tomba erano in una capella in volta, gli archi della quale erano di porfido e riposavano sopra quattro colonne di diaspro (485).

porpra f.

"Tela tenyida amb una matèria colorant vermella, que té també aquest nom".

Porpora.

Despullau a mi d'aurades robes, i dels palaus lleven les riques porpres, cobiu-me prest d'un ample cilici./Spogliati a me le dorate vesti e dil palagio levino le ricche porpore; copriatemi presto di un cilicio (472).

2. Vocabulari català-italià

porrogar *tr.*

1. "Allargar el temps d'una cosa".

Prorogare.

E fetes les esposales de tots, porrogaren les bodes/E, fatte le sponsalitie di tutti, proprorono le nozze (466).

2. "Deixar per a més endavant".

Prolungare.

L'Emperador porrogà lo torneig per a l'endemà/La maestà dello imperatore per il giorno sequente il torneo prolungò (189).

porsavant *m.*

"Patge que acompanyava l'herald i el substituïa a vegades en les seues funcions".

Passavanti*.

... qualsevulla rei d'armes, heraut o porsavant qui el veurà enar sens la garrotera, té potestat absoluta que li pot levar la cadena d'or del coll/... qualsivoglia re d'armi, eraldo o passavanti che'l vederà andare senza la garrotera ha potestà assoluta di potergli levar la cathena d'oro dal collo (85).

port *m.*

1. "Lloc en un mar o riu apte per servir de recés a les naus".

Porto.

fine al port d'Antona/infino al porto d'Antona (25).

fig. "Lloc segur o situació lliure de perill".

Porto.

Està de continu drecada la proa del meu desig al perillós port d'honor/La proa del mio desiderio è di continuo dirizzata al pericoloso porto d'honore (402); pròsper vent per atènyer a port de lur voler/prospero vento per giungere al desiato porto del voler loro (55);

2. "Lloc estret per on passa un camí d'una muntanya a una altra".

Porto.

Com Tirant véu que havien passats los ports, ell se més a conquistar tots aquells regens e terres qui deçà los ports eren./Quando Tirante vidde che avevano passato gli porti, egli si mise ad acquistare tutti gli regni che di qua degli ports erano (349).

porta *f.*

1. "Obertura feta en una paret o mur per poder passar-hi o eixir-ne".

Porta, uscio.

la porta del castell/la porta del castello (25); manà tancar la porta/comandò che si dovesse serrare la porta (281); en lo retret havia una porta que eixia en un terrat/nel camerino era uno uscio che usava sopra un tetto (260).

porta caladissa. "Porta que per tancar-se es deixava caure verticalment des de dalt el portal, en muralles i castells fortificats".

Saracinesca.

deixaren caure la porta caladissa/lasciomo calare la saracinesca (18).

porta falsa. "Porta secreta o secundària, per a entrar o sortir separadament de l'altra gent".

Falsa porta, prima porta***.

la porta falsa del castell/la falsa porta del castello (12); la porta falsa del castell/la prima porta (25).

2. "Entrada d'una cova".

Bocca.

E un dels caçadors que la hi véu entrar descavalcà a la porta de la cova e véu dins Tirant/Et uno degli cacciatori che entrare gli vidde, alla bocca smortó e vidde Tirante (299).

portador *m.*

"Qui porta una carta o document".

Portatore.

la qual [letra], contenent en creença al portador, qui era lo valeros cavaller e príncep de Siza/la quale, contenendo credenza al portatore ch'era il valoroso cavaliere e príncipe de Sissa (455).

portal *m.*

"Porta d'entrada d'una ciutat o vila".

Porta.

fine al portal de la ciutat/infino alla porta della città (22).

portant *adj.*

"Que porta".

Portando.

los turcs emprehgueren de venir quatre milia peons, ab aixades e cabassos, pics, vinagre e foc portants per voler rompre una muntanya/gli turchi feciono impresa di venire con quattromila fanti con zappe, sporte, ceste, picchi, aceto e fuoco portando, per volere rompere un monte (286).

portantveus *m.*

"Lloctinent".

Haver la voça.

lo duc de Bretanya, capità general d'aquest estol, portantveus del molt excel lent e cristianíssim Rei de França/il duca di Bertagna, capitano generale di questa armata, havendo la voça dallo dallo eccellentissimo e cristianissimo re di Francia (113).

2. Vocabulari català-italià

portar *tr.,pron.*

1. tr. "Anar amb un vestit o altra peça d'indument o d'ornament posada".

Portare, avere, havere involuppato.

e casó d'aquella portés en lo cap una garlanda de flors/e ciascuno di loro portasse una ghirlanda di fiori in capo (14); trames-li tota l'altra roba que portava /mandogli tutta la roba che portava (207); e un ric marito que portava /con un nocò marito che haveva (207); lantes eren les tovalloles que portava tanta erano le tovagliuole che li haveva involuppate (19).

2. tr. "Tenir determinats sentiments".

Portare, avere.

car... jamés portí més voluntat e amor a home negú/perché... mai a uomo alcuno non portai tanto amore (21); La Princesa conegué la molta passió que Tirant ab si portava /Conoscendo la principessa la gran passione che Tirante haveva (208).

3. tr.,pron. "Dur una cosa a un lloc".

Portare, condurre/condure, arrecare, provarsi, guadagnare; condursi.

demaná que li portassen unes armes/domanda che gli portassero una armatura (17); portaren-les al camp/e condussero al campo (24); E ab tal confiança, féu portar Cipió les espies dels cartagineses per la host dels romans/E con tal confidenza fece condurre Scipione le spie de' cartaginesi per lo essercito de' romani (143); portaren-ly'n moltes/molte gli arrecorono (17); totes quantes l'n portaren/quante se ne provó (17); portaren-se'n molt bestiar de gros e de menut/molto bestiame grosso e minuto guadagnarono (310); ell fengi que se n'anava ab la presa portant-se totes les fustes dels moros/questo gli finse perché se ne andava con la preda, conducendosi tutti gli legni degli mori (418).

4. tr. "Conduir una persona a un lloc, també fig."

Conduire, menare, guidare, havere, tirare, straportare, appresentare.

dix als parents de la Comtessa que la portassen a la ciutat/dixse a' suoi parenti che la condussero nella città (22); Lo qui era guarda de l'argent lo portava per los cabels/Quello che aveva l'ariento in guardia, per gli capelli il menava (312); amadora de tota deshonestat, no volent advertir a la gran infàmia que l'n seguirà portant tan abhominable vida/d'ogni dishonestà amantca, non volendo avvertire alla grande infamia che gl'ne seguirà tanto abhominanda vita menando (284); la msa joventut ha mostrada la poca discreció que l'inc, qui m'ha portat en gran desprecó e vergogna/la gioventù mia, la poca saviezza ch'io ho ha dimostrato che in gran devotion e vergogna m'ha guidato (318); portaven 260 batalles/havevano 260 battaglie (140); Mas sol un demèrit ma extrema amor guasta, que los teus molts béns forçada a tanta amor me portan/Ma solo un demerito il mio estremo amore guasta, che gli tuoi molli beni, sforzata, a tanto amore mi trano (324); lo cavall portà lo cavalier, mai son gràt, sobre una roca e saltà en la mar/il cavallo a suo malgrado sopra un monte il straportò e saltò in mare (410); los meus dubtosos pensaments me portaven causa de doire'm/ly'li miei pensieri dubbiosi causa di dolermi mi appresentavano (284).

5. tr. "Suportar, resistir".

Patire, sopportare.

si no, per zel de ma honor prestament ne portaria penal/se non fusse per zelo del mio honore, incontinent pena ne patiresti (238); la sua alteza me feia portar alegres los meus treballs/l'altèzza sua mi faceva sopportare con letícia gli mei travagli e fatiche (356).

6. tr. fig. "Estar indòs dins alguna cosa".

Rapportare.

vulrà l'altèzza vostra acceptar-los per lo gran penill que tal comanda ab si porta/voglia l'altèzza vostra acceptargli per il gran periculo che tal conditione seco rapporta (145).

portàtil *adj.*

"Que es pot portar d'un lloc a un altre".

Portatile.

altar portàtil/altare portàtil (43).

portell *m.*

1. "Pas molt estret entre dues montanyes o altres elevacions del terreny".

Barco d'ove non potean fuggire.

fem venir la salvatgina en un portell, e allí, ab fletxes, ballestes e llançoes, ne fon feta gran destrucció/... facessimo condurre le salvacione in uno barco d'ove non potean fuggire, e lì, con frecce, balestre e lacci, ne fu fatta gran destrutione (96).

2. "Obertura estreta deixada entre una paret o marge per a permetre el pas a homes i bèsties".

Porta.

deixaren enmig un gran portell/lasciarono in mezzo una gran porta (24).

portelleta *f.*

"Porta petita".

Portello.

A les altres portes no podien entrar sinó per la portella poca/alfaltre porte non poteano entrare se non per il portello (99).

porter *m.*

"Encarregat de guardar la porta o entrada d'una cosa, d'una oficina, etc."

Portinaio.

La primera [porta] era tota oberta, ab dos porters que la guardaven./la prima era tutta aperta, con duo portinai che la guardavano (99).

porxe *m.*

"Espai cobert, limitat lateralment per columnes i adossat a un mur o façana".

Portico.

posaren-lo dejús un porxe que hi havia/il posero giù sotto un portico che gli era (234).

posada *f.*

1. "Casa o lloc on algú està temporalment, quan va de camí".

Albergo, casa.

un alà havia romputa la cadena e era eixit de la posada/un cane alano aveva rotto la cathena et era uscito del suo albergo (68); una bella posada que havien fet abitar/una bella casa che aveva fatto ordinare (117).

fig.

Alloggiamento, posta.

la on ell fena bé podien dir que lo colp que ell dava era mortal, que en terra prenía sa posada/là dove feriva ben poteva dire che il colpo ch'egli dava era mortale, che in terra prendeva il suo alloggiamento (157); Sabeu com se fa? A les escuras, que testimonis no hi haja, car jamés se pot errar la posada /Sapete voi come si fa? Al scuro, che testimonio non si gli trovi, ché giamai non si può errare lo alloggiamento (230); he presa posada en aquest liti trista e adolorida/ho preso posta in questo tristo et addolorato letto (226).

2. fig. Estada, acte d'aturar-se i habitar en un lloc per algun temps".

Alloggiamento.

car tal ignorància en vós no té posada/ché tal ignorancia in voi non ha alloggiamento (210).

2. Vocabulari català-italià

posar tr.,intr.,refl.,pron.

1.intr."Allojar-se".

Alloggiare, praticare.

Diafebus, duc de Macedònia, posava dins lo palau de l'Emperador/Diophebo, duca de Macedonia, nel gran palazzo dello imperatore alloggiava (224); cascò que tenia castius los portaven e l'alòndec on posava Tirant/ciascuno c'haves schiavi gli conducea al fontico dove praticava Tirante (108).

2.tr.,pron."Fer que una cosa siga o estiga en un lloc determinat".

Porre, adoprare, battere, cacciare, distendere, essere, fare, mettere, serrare, strasinare, trarre, assettare; porsi, avviarsi, mettersi, entrarsi, passare.

prop de la tenda del rei jo posaré les magranes/preso al padiglione del re ponerolle (10); posà is en dignitat/miseli in dignità (32); Preneu fil de ferre d'aquell que posen en les llàntes/prendete fil di ferro, di quel che s'adopra nelle lampade (73); los ha posat lots per terra/gli ha tutti battuti a terra (182); per ço com lo bacinèt estava fluix, posaven les dagues dejús la faldà del bacinèt e allí se fenen malament/però che, havendolo siegato e standogli largo, cacciavano le daghe sotto il camaglio e lì malamente se fervano. (73); tots los cavalls féu posar en tira, e no passava més lo cap de fu que de l'altre/tutti li cavalli fece distendere in sella al paro, in modo che non passava più il capo dell'uno che de l'altro (155); la gran obligacó en què és posat lo cavalier com haya e mantenir l'alt orde de cavallena/la grande obligacion nella quale è uno cavaliere che voglia bene mantenerlo (30); Negú no pot obrar algun fort castell si posa los fonaments en arena./Alcuno non può edificare niun forte castello, se prima fa gli fundamenta nell'arena. (332); Plaerdemavida pres cinc gats petits e posà ls en la finestra on dormia la novia/Piaerdemavida tolse cinque piccoli gatti e serrò li di fuon della finestra, dove dormiva la sposa (220); pres-lo per los cabels e posà l' dins la cambra e degollà/vil prese per gli capelli e, strasinatolo nella camera sua, lo decollò (286); posaria un dard dins la ciutat/frana un dardo dentro della città (113); posaren-lo en la cadira real/lo assettavano nella cathedra reale (59); la Princesa se volia en lo lit posar/la signora prencipessa si voleva porre nel letto (214); L'Emperadru se posà primera de e totes les altres la seguiren./La signora imperatrice se aviò prima, e tutte le altre la seguirono (189); posà la corona al cap/miseli in testa la corona (27); posaren-se dins un petit retret perquè de negú no fossen oïdes/acò che da alcuno non fossero udite, in una piccola guardacamera se n'entronò (214); d'allí posà s en la primera coberta/e di lì passorno nel primo rvellino (25).

3.tr."Fer que una cosa n'afecte una altra a la qual queda com adherida".

Mettere.

posaren foc a la porta del castell/misero foco alla porta del castello (25).

4.tr."Aduir com a exemple".

Porre.

l'altèza vostra hi porà posar a Plaerdemavida o Diafebus/l'altèza vostra gli porà porre Piaerdemavida o Diophebo (161); E dir-vos he lo que posà un gran filòsof/E ve dirò quello c'ha posto un gran filosofò (320).

5.refl.."Entrometre's".

Interposi.

tempa no tinc en dir raó neguna que ell no es pose en les nostres raons/non ho tempo di dirgli cosa alcuna ch'egli nelle ragioni nostre non si interpona (103).

6.tr."Imputar".

Opporre.

posar-me tan lleig crim/oppormi...così horrenda infamia (75).

7.tr.,refl."Exposar, fer córrer un risc".

Ponere/porre; essere posto.

posar-hi tots los béns/ponerli tutti gli beni (89); posar en perill/porre in pericolo (65); cuitem per ajudar al nostre rei e senyor qui s'és posat en gran perill/voriamo ad aiutare il nostro re e signore il quale è posto in gran pericolo (25).

8.tr."Fer estar en un nou estat o d'una nova manera".

Porre, collocare.

lon posada en fort pensament/posta in forti pensieri (26); com Nostre Senyor l'haia posat en tan alt grau e dignitat/havendolo Nostro Signore collocato in tan alto grado e dignità (30).

9.tr."Suposar, establir com a cert".

Levar (fama), depingere.

e féu posar fama a l'escuder com era mort/fece levar fama al scudiere come egli era morto (4); ver semblant d'error hagen posat en la majestat vostra/vera similitudine d'errore alla signori maestà vostra depinto iniquamente habbiano (145).

posar creença. v. creença

10.tr."Formular".

Ponere.

Jo no sé davant qui puixa posar la mia justa clamor/Già io non so dinanzi a cui il mio giusto richiamo ponere io possa (375).

11.tr."Soterrar".

Sepelire.

en aquesta capella no podia ésser soterrat negú qui cavalier no fos, e si era gentilhom portaven-lo a l'església major, on hi havia altres capelles on los posaven/et in questa non potea ésser sepolto alcuno che non fusse cavaliere e, s'egli era gentilhuomo, lo portavano alla chiesa maggiore nella quale erano altre capelle dove lo sepelivano (59).

12.pron."Començar" (es construeix amb la prepos. a i un infinitiu).

Porsi a.

negú, de tota aquella nit, no es posà a dormir/alcuno in tutta quella notte... a dormire non si puose (415).

13.locs. posar creença, posar dret, posar en llibertat, posar en noves, posar a part, posar en perill, posar-se en raons, posar en segur.

v. creença, dret, llibertat, nova, part, perill, raó, segur

Porre al dritto; liberare; porre/mettere in parole; deporre; porre in pericolo; rimettersi di ragione; porre in luogo sicuro.

posat adj.

"Col.locat".

Tirato.

los feia posaren-lo dins un petit papalló qui estava posat en lo cantó de la lliça/gli fedeli lo condussero dentro uno picciolo padiglione, il quale nell'uno de' cantí della sbarra era tirato (59).

posat cas que. v. cas

Posto caso che, onde.

posseïdor adj.

"Que posseeix".

Possessore, possessore.

ab tot que us veia posseïdor d'excol lent corona de l'Imperi grec/con tutto ch'io vi vegga posseditore della eccelente corona dell'impero greco (217); Los posseïdors d'aquelles han perduda la llibertat de llurs pensés e cogitacions/Gli possessori di quelle hanno perduto la libertà delli loro pensieri e cogitationi (374).

posseïr tr.

"Tenir una cosa com a pròpia".

Possedere, possessione.

molta glòria serà per a vós posseïr un cavalier així domèstic e virtuos/molta glorià vi sarà un cavaliere così domestico e virtuoso possedere (226); E no fas res sinó per l'esperança que tens en conquistar aquesta desaventurada terra per a posseïr altri/E non fai nulla se non per la speranza che hai d'acquistare questa disgratiata terra per possessione d'altri (357).

2. Vocabulari català-italià

posselt adj.

1. "Que es posseïx".

Posseduto.

car negú no pot ésser senyor ni conservar-se en la posselt senyoria si no té saviesa/ché alcuno non può ésser signore né conservarsi nella posseduta signoria s'el non ha sapientia (215).

2. "Dominat, que conté els seus impulsos".

Possesso".

Ma ara que só vella e ja posseïda.../Ma hora che son vecchia e già possessa... (167).

possessió f.

1. "Acció de posseir".

Possessione, possesso.

E tomada en sa possessió, Plaerdemavida triqué de la ciutat e tomà-se'n al camp/E, tomada in possessione, Plaerdemavida della città uscì et al campo se ne venne (371); lo rei Escarian pres la possessió de tot lo regne de Tremicòr/il re... di tutto il regno di Tremicoen il possesso foise (333).

2. loc. ésser tengut en possessió de. "Ésser considerat en tal o tal altra consideració o concepte".

Essere tenuto di essere.

era tengut en possessió de molt grosser/era tenuto di essere molto grossiero (99).

possible adj.

"Que es pot fer".

Possible, potente.

E los enemics reforçaren tant com los fon possible per damnejar los crestians /E gli moni, quanto gli fu possible, per danneggiare gli christiani si rinforzarono (343); ...Tirant, a qui la ferocitat e unió de tots los infels sobrar no fon possible.../Tirante, il quale la ferocità et unione di tutti gli infidei non fu potente a superare (472).

post adj.

ans sol post. "Quan està a punt de posar-se el sol". v. sol

Verso la sera, inanzi che il sole andasse all'occidente.

post f.

1. "Peça de fusta més ampla que gruixuda".

Tavola.

pres lo Rei tots los altres presoners, e posaven-los sobre posts amples/presè il re e tutti gli altri pregioneri e sopra tavole lunghe gli poneva (321).

2. "Cadaçuna de les peces de fusta damunt les quals es posa el matalàs o la màrrega d'un llit".

Sponda.

E les posts del llit no aplegaven a la paret envers lo cap del llit./E le sponde della lettera verso il capo del letto non arrivavano al muro (233).

potatge m.

"Menja cuitada amb diferents ingredients, sobretot d'hortalisses".

Potaggio, vivanda.

e tots eren molt ben servits de molta volateria de diverses natures, de potatges molt singulars, de vins de quantes natures se poden nomenar/e tutti erano ben serviti d'infiniti uocelli di diverse maniere, de potaggi singolarissimi, de vini di quante nature si ponno (55); féu-li aparellar molt bé a dinar arròs e cuscusó e molts altres potatges que havien aparellat/fecegli preparare molto ben da disinare, a rosto et a lesso e diverse vivande d'haviano preparato (148).

potència f.

1. "Qualitat de potent".

Potentia, possanza.

car la nostra victòria està en sola potència de la virtut de nosaltres, e no en los mèrits de la virtut de la mia potència/ché la nostra victòria è nella sola potentia della nostra virtù e non ne' mèrits della virtù della mia potentia (157), certament no és en ma potència la menor part d'aquella recitar-vos pogués/certamente non è in mia possanza che la minore parte di quella recitar vi potesse (261).

2. "Capacitat".

Potentia.

no és en potència de negú poder-hi resistir/non è in potentia di alcuno di potergli resistere (119).

potestat f.

1. "Domini".

Potestà/podestà.

... qualsivulla rei d'armes, heraut o passavant qui el veurà anar sens la garrotera, té potestat absoluta que li pot llevar la cadena d'oro del coll/... qualsivoglia re d'armi, eraldo o passavanti che'l vederà andare senza la garrotera ha potestà assoluta di potergli levar la cathena d'oro dal collo (85); no obra tant l'arbitre de la nostra voluntat que los primitius moviments sien en potestat d'aquella/non opera tanto l'arbitrio della volontà nostra che gli primi moti siano in potestà de quella (376); tendrà tota Anglaterra sota la mia potestat e senyoria/tenerei tutta Inghilterra sotto la mia podestà e signoria (13).

2. "Persona investida de poder o domini".

Potestà.

e per ella [saviesa] tinc honor davant los veïls e los jóvens, d'on proceix subtils en jutjar davant les potestats als qui ho mereixen/pre quella ho honore dinanzi agli giovani et agli vecchi, onde procede sottilità in giudicare dinanzi gli potestà a quelli che la meritan (326).

3. "El quart cor o categoria dels àngels".

Potestà.

E en nom dels sants àngels e arcàngels, trons e dominacions, principals e potestats.../et in nome degli santi agnoli et arcangeli, troni, dominationi e potestà... (478).

pou m.

1. "Cavitat molt profunda fet per excavació a la terra fins a trobar aigua de vena".

Pozzo.

féu fer molts clots fondos a manera de pous/fece fare molte cave fondose come pozzi (24).

2. "Cosa que abunda molt d'una qualitat".

Pozzo.

voleu entrar dins lo puu de perpètua infàmia/vuole entrare nel pozzo di perpetua infamia (227).

praderia f.

"Extensió de terreny coberta d'herba".

Prateria/prataria.

una bella pradera on hi havia una molt lúcida font/una bella prateria dove era una bella lucidissima fonte (222); Acordaren de posar-se baix, al peu de la muntanya, on hi havia molt belles praderies/si acordarono di ponesi basso, al piè del monte, dove erano molte belle praterie (334).

prat m.

"Extensió de terra on es deixa créixer l'herba per a pastura"

Prato.

E posà-les en la bella herba del prat/E posele nella bella herba del prato (65).

pràtic adj.

"Experimentat, que té pràctica".

Pratico.

pràtic en tota gentiles/pratico in ogni gentilezza (84).

pràtica f.

1. "Manera, forma d'obrar".

Pratica, usanza, ordine.

la pràtica de la guerra/la pratica della guerra (21); ab il lícites pràtiques l'haja de conquistar/con illecite pratiche l'habbia ad acquistare (231); en aquest regne és en pràtica que... herauts e pousavants ab trompetes e ministres publiquen-lo per millor dels vencedors/gli è usanza in questo regno che... eraldi e passavants, con trombetti e sonatori di vari instrumanti, publicano quello che è stato il migliore delli vincitori (57); E tal pràtica tenien a tots los qui eren nafrats./E tal ordine servavano a tutti quelli che erano feriti (67).

2. "Tracte, conversació".

Parole.

Censat este... de vostra pràtica tan deshonest/lo son stanco... delle parole vostre tanto dishoneste (109).

praticar intr.

1. "Conversar".

Praticare.

-Per avant ho veureu -dix la Infanta- en lo praticar, e veureu si coneixerem les vostres passades./Da qui innanzi nel praticar lo vederete -dixse la Infanta-, e vederete se le andate vostre cognoscere (119).

2. "Mantenir, observar".

Mantenere.

E fins al dia de hui ho praticuen tots los qui ixen de la casa de França./e fino al di d'hoggi il mantengono tutti quelli che escono di casa di Francia (102).

pravitat f.

"Maldat, perversitat".

Pravità.

¡Exaltem la nostra santa fe, e confondrà's l'herética pravitat!/Essaltiamo la nostra santa fede e confondiamo la heretica pravità! (417).

prec m.

"Acció de pregar".

Prego/priego.

fu forzado d'obair los seus prec.../fu forzato il conte di ubidire ai suoi preghi (27); E Tirant consentí en los seus prec./E Tirante agli suoi prieghi consentí. (299).

precedent adj.

"Anterior".

Precedente.

¿Quan poré jo servir a la majestat vostra, senyora de tanta estima, que sens mèrits precedents, tanta gràcia de faltesa vostra haja aconseguida?/Quando podrò io meritare alla maestà vostra, signora di tanta estima, che, senza mèrit precedenti, dall'altezza vostra tanta gràcia habbia impetrato?(125).

precelr tr.

"Anar davant".

Precedere (intr.).

preceia tots los altres/a tutti gli altri precedea (119).

preclós adj.

"De gran preu o de valor".

Precioso.

féu-se portar lo precios cos de Jesuonia/Il precioso corpo di Giesù Christo portare si fece (467).

pedra preciosa. "La que és dura i de gran brillantor, i obté un preu molt alt per la seva raresa o bellesa".

v. **pedra**

Pietra preciosa/preciosa.

preclar adj.

"Insigne".

Preclaro.

Jo no he jamés conegut cavalier de tan preclara virtut/lo non ho giamai conosciuto cavaliere di tanto preclara virtù (224).

preclaríssim adj.super.

"Molt insigne".

Preclarissimo.

faç e instituec hereua mia universal la preclarissima Emperadriu, mare e senyora mia/faccio et instituisco herede mia universale la preclarissima imperatrice, madre e signora mia (477).

predecessor m.

"Antecessor, especialment en un càrrec".

Predecessore.

totes les terres les quals posseia l'emperador Justinià, predecessor vostre/tutte le terre... le quali l'imperatore Gustiniano predecessore vostro possedeva (452).

predit adj.

"Mencionat abans".

Predetto.

E perquè d'açò és certa la sua predita grandíssima senyoria, vos alegrareu./E, però che di questo è certa la sua predetta grandíssima signoria, vi allegrareti (453).

predominar tr.,intr.

1.tr."Esser superior, dominar".

Predominare.

Per què la necessitat requer que la superior part intel·lectiva predomini ab sapiència les vane e folles cogitacions d'aquella sotsmeses al natural orde/Onde la necessitat ricerca che la superiore parte intelletiva predomini con sapientia le vane e pazze cogitazioni di quelli sottoposti per naturale ordine (376).

2.intr."Esser superior (en nombre, força, etc.)".

Predominare.

Magnanimitat és la més noble virtut que pot ésser atrobada en los príncips, aquesta predomina sobre los cruels infortunis e és vencedora de tota pusillanimitat e temor/Magnanimità è la più nobil virtù che negli principi possi ésser atrovata, e questa sopra agli cruels infortunis predomina, et è vincitrice d'ogni pusillanimità e timore (379).

preelet* adj.

"Predestinat per Déu a la gràcia, a la vida eterna".

Preeletto.

Nostra Senyor Déu dispensà que la reparació fos feta per dona per ell preeleta/nostro signor Iddio dispensò che la reparazione fusse fatta per donna preeletta (183).

prefat* adj.

"Anomenat abans".

Prefato.

a la tua prefata majestat/alla tua prefata maestà (178).

pregar tr.

"Demandar fervorosament, humilment".

Pregare, pregare e scongiurare; pregare, supplicare, ammaestrare.

Los parents e sa muller lo n'havien pregat/molto pregato dalla sua moglie e parenti (27); en neguna guisa hom no és tengut de pregar per la salut de l'enemic/in alcuna guisa per la salute el nemico l'huomo a pregare non è tenuto (308); Per un sol Déu te preg que ab amor e caritat te plàcia voler-me dir oom saps tant en mos fetz/E, per uno solo Iddio io ti prego e scongiuro che, per amore e carità, ti piaccia di volermi dire come sai tanto negli fatti miei (356); pregant a tota la gent tot homo estigués en orde/pregando, supplicando, ammaestrando la gente che ognuno stesse in ordine (155).

pregària f.

"Acció de pregar".

Prego/priego, preghiera(-o??), prego et oratione.

Puix veig que tes pregàries són tan humils e justes, per amor d'aquell per qui m'has conjurat.../Poich'io vedo che li tuoi preghi sono tanto humili e giusti, per amore di quello per cui m'hai conjurato... (10); s'és obtesa mitjançant les mies porfídies pregàries/si è ottenuta mediante gli miei continovi et ostinati preghi (371); Solament vos vull dir e pregar (si semblants pregàries poden haver lloc en vosaltres) que us vullau esforçar de bé a fer/Solamente vi voglio fare e pregare, se simi preghere ponno havere luogo in voialtri, che vi vogliate sforzare di ben fare (141); neguna cosa no és més carament comprada oom és aquella qui ab pregàries e suplicacions se demana/alcuna cosa non è più charamente comprata come è quella che con preghieri e supplicazioni se addimanda (220); lo meu viatge, mitjançant les vostres justes pregàries, prestament serà complit e s'augmentarà la vostra alegria/mediante gli vostri preghi et orationi il viaggio mio prestamente sarà compiuto e se augmentarà l'allegrezza nostra (3).

2."Oració a Déu o als Sants".

Priego, prece, preghiera.

fent grans pregàries ab gran devoció/facendo preghi con gran devotione (157); les devotes pregàries que feien per ell eren suficients a posar-lo en paradís/le devote pregi che faceano per lui erano sufficienti a portar-lo in paradiso (105); los treballs que per mi haveu soferts, dels quals no les mies indignes pregàries, mas vostre merèixer i ànimo, victoriosament vos han rellevat/le fatiche per per me sofferto havevi, dalle quali non le mie preghiere indegne, ma il vostro molto meritare et animo vettoriosamente vi hanno rievato (308).

pregon adj.

"Profund".

Profondo.

del pregon de la terra/del profondo della terra (143).

pregonea f.

"Profunditat".

Profundità.

...omplir la pregonea sens fons de l'ingrat coratge de dons que pereixen/...empier la profundità senza fondo dell'ingrato cuore di doni che periscono (143).

preïcar intr.

"Pronunciar un sermó sobre algun tema".

Predicare.

lo sermonador pujà en la trona e féu un solemne sermó preïcant de vicis e de virtuts/lo oratore ascese in pulpito e fece un sermone solenne predicando degli viti e delle virtù (220).

preinsert adj.

"Insert abans".

Predetto.

Tal o semblant letra de la preinserta léu lo Gran Turc/Tale o simile letra della predetta fece il gran Turco (455).

prejudicar v. perjudicar

prejuí v. perjuí

prelat m.

"Clergue que exerceix jurisdicció bisbal en el fur extern".

Prelato.

E aquell bisbe o arquebisbe o altre prelat té d'anar com ambaixador de la fraternitat e no del Rei/E quel vescovo o arcivescovo o altro prelato andava come ambasciadore della fraternità e non del re (85).

premi m.

"Allò que es dona en recompensa a un servei".

Premio, interesse.

tens atreviment de demanar dins la mia cambra...lo premi que tu creus merèixer/hai ardimento de addimandare nella camera mia... il premio que tu credi meritare (211); aquella a qui tocava lo premi de tal mester llevà's prestament/quella a cui toccava lo interesse de tal cosa incontinente si levò (189).

Refrany. de major premi és lo lloguer que no és son ofici.

Di maggior premio è il fitto che non è il suo merito.

Senyor, de major premi és lo lloguer que no és son ofici, e d'aquestes coses més sol ésser fa temor que el perill/Signor, di maggior premio è il fitto che non è il suo merito, e di queste cose più sole ésser la paura che il pericolo (175).

premiar tr.

"Donar premi".

Premiare.

per amor e esguard de premiar al pare/per amore e per rispetto di premiare il padre (27).

premlat adj.

"Que ha rebut premi".

Premiato.

ab tot que us veia poseïdora d'excel·lent corona de l'imperi grec per mos mala premiata treballs/oon tutto ch'io vi vegga posseditrice della accolente corona dell'impero greco per gli miei mali premiati travagli (217).

preminència f.

"Precedència concedida a algú pels seus mèrits".

Preminentia.

...laent-vos de major dignitat e preminència que a tots los altres/...facendovi di maggior dignità e preminentia che tutti gli altri (128).

prenyat adj., m.

1. adj. "Que ha concebut i porta al ventre el fòetus".

Gravido.

Moltes dones prenyades se són aïolades/Molte donne gravide havevano disperso (104).

ésser prenyada. "Haver concebut".

Ingravidarsi.

ni si gra prenyada, quin consell pendré?/E s'io gravidassi, qual consiglio prenderò? (279).

2. m. "Fetus format dins de la femella".

Gravidanza.

quantas e de quines herbes, só anada a collir, e ab ardida, mà les hi he posades per destruir lo prenyat del seu ventre, de molta infàmia digne/O quante e quale herbe son ita a cogliere, e con ardita mano glie ho poste per distruggere la gravidanza del suo ventre, di molta infama degno! (268)

preparar tr.

"Organitzar, posar a punt".

Preparare.

la grandíssima festa que lo famós Rei preparava/la grandíssima festa che il famoso re preparava (28).

preparat adj.

"Aparellat, disposat".

Preparato.

tots los dies venien noves al Rei que li estava preparat un gran dan/ogni giorno al re venivano nuove che un gran danno preparato gli era. (333).

preparatori m.

"Allo que es fa preparar per a alguna cosa".

Preparazione.

Tirant no curà de res sinó de fer preparatori d'armes e comprar cinc caixes grans de trompetes./Tirante non si curò d'altro che di far preparazione d'armi, e comprò cinque casse grandi di trombette (116).

preposar v. proposar

preposlt v. propòslt

pres adj.

1. "Privat de llibertat"

Preso, in pregione.

E més se deu considerar lo gran espant que sarà en la morisma, oint com són tots morts o presos/E, più, si dee considerare al gran spavento che sarà nella morisma, udendo diré come tutti sono morti o presj (427). féu-lo posar pres ed ins una gran torre/in una gran torre in pregione ponere il feoc (14).

2. "Oprimít" (p.p. de prendre).

Oppresso.

presa de temerosa vergonya/oppressa da timorosa vergogna (154).

3. "Ocupat, conquistat".

Preso.

per fornir les forces de la ciutat presa, deixà aquesta cruel e vencedora brega/per fornire le fortezze della città presa, questo crudele e vincitore macello lasciò (394).

presa f.

1. "Allo que hom pren, conquesta".

Preda, presa.

eil fengi que se n'anava ab la presa portant-se totes les fustes dels moros/questo gli finse perché se ne andava con la preda, conduendosene tutti gli legni degli mori (418); venc lo muntero major ab molts sauesos e cans de presa e lliebrers de Bretanya/Venne il mastro della campagna con molti bracchi e cani da presa e levrieri di Bertagna (44).

2. "Acció de prendre alguna cosa".

Presa.

eils hagueren molt gran consolació de la presa que Tirant havia feta de les fustes dels moros /oro della presa che Tirante aveva fatto dell'armata degli mori hebbenno grandíssima consolazione (420).

2. Vocabulari català-italià

presència f.

1. "El fet d'ésser present".

Presentia, NT.

l'imperi e deguda senyoria, remuda per la sua presència e estuocosa cavalleria/imperio e debita signoria, redenta per la sua presentia et estrata cavaleria (453); perquè la presència de la majestat vostra pugà aconseguir e estar prop de vós/acció che la maestà vostra possi impetrare che il sia appresso di voi (245).

en (la) presència de. "Estant present".

In (alla) presentia di.

en presència d'aquestes gentils dames/in presentia di quelle dame (208); transportau los oints entristits en la presència de la mia gran pèrdue/trasportate gli appassionati auditori alla presentia della mia perdita grande (22).

2. "Apecta, forma exterior d'una persona".

Presentia.

Contemple encara, senyor, que els vostres fondos ulls, i la gran flaquesa de la vostra carn, i lo descoloriment d'aquella, encara que lo gest no us ha llevat de gran senyor i la presència lo contempio anchora, signore, quelli vostri concavi occhi e la gran debilità della vostra carne, et il scolorimento di quella, anchora che il gesto e la presèntia di gran signore non vi habbi levato (461).

present adj., m.

1. adj. "Que es troba en el lloc o a la vista d'una persona, una cosa, etc..".

Presenta.

vull e man que de mos béns sien donats a cascú de mon llinatge qui es trobaran presents en lo meu òbit cent milia ducats/voglio e comando che, degli beni miei, siano dati a ciascuno della mia progenie che si trovarà presente al mio obito centomila ducati (469).

tenir present. "Recordar-se".

Presentire.

Senyor, lo vostre Capità la present tot lo mal que s'és seguit/Signore, il vostro capitano ha presentito tutto il mal che è seguito (288).

2. m. pl. "Les persones presents".

Quelli che mi erano sopra.

...restant a estima dels presents quasi defunta/... a stima di quelli che mi erano sopra, quasi morta restando (398).

3. m., adj. "Aquest" (referit a llibres, cartes, etc.).

Presente.

a tots los alcaids, batles, alcadies, oficials, feels nostres, als quals les presents pervendran.../a tutti gli capitani, governatori, podestà, barigelli et ufficiali fedeli nostri, agli quali le presenti perveniranno... (455); és la present lletra excusadora/è la presente scusatrice (392); lo present libre/ll presente trattato di cavaleria (1).

4. m. "El moment actual".

Il giorno del suo ritorno.

fèu-li recitar, del dia que d'allí partiren fins al present dia tots los actes que fets havien/fecegli recitare, dal giorno che se partirono fin al giorno del suo ritorno, tutti gli atti che fatti havevano (138).

a present, al present, ara de present.

Al presente; al presente; hora di presente, all'ora presente.

per ço com a present altre bé no li puc fer/perché al presente non gli posso fare altro bene (21); dix-los que per al present ell no podia entendre en tals fets/dicendogli che, al presente, egli non potea attendere a tai fatti (99); per què ara de present vull satisfere a cascú de vos altres lo bon servir que fet m'haveu/per che, hora di presente, a ciascuno di voi satisfere voglio il tempo che in ben servire mi ha speso (2). E jo ara de present confirme la donació per a vós e als vostres./et io, all'ora presente, a voi e gli vostri la donazione confermo (161).

5. m. "Regal".

Presente, dono.

foren repartits en molt ben abillades posades e molts presents e donatius que foren fets al César/in molto bene ornati alloggiamenti ripartiti furono, e molts presenti e doni furono fatti a cesare (456); estimà més la bona voluntat que lo present/più la buona volontà che 'l dono estimò (282).

presentalla f.

"Present, ofrena".

Presenta.

deuen anar en romiatge e fer grans presentalles als déus de filla/denno andare in peregrinaggio a far gran presenti agli dei nell'isola (123).

presentar tr., refl.

tr., refl. "Posar alguna cosa davant algú perquè la veja".

Appresentar(si), fare.

presentà-li un diamà/gli appresentò uno diamante (98); tenien gran desig de presentar-se una vegada davant Tirant/havevano gran desiderio di appresentarsi una volta dinanzi a Tirante (159); E la Reina graciosament lo hi atorgà, de tenir-li lo camp segur d'ins quatre mesos après que la citació fos presentada/E la regina gratosamente gli concesse di mantenerli il campo sicuro fra termine di quattro mesi d'apoi che l'acortazione fu fatta (74).

tr. fig.

Presentare, preponere, appresentare, rapresentare.

vullau atendre e sovint pensar quanta necessitat aquest singular negoci nos presenta, presentant-vos lo perill de cristiandat/attendere vogliati, e pensare sovente quanta necessitat questo singular negocio ci rapresenta, preponendo il pericolo della christianità (402); en aquell instant li fo presentat en lo conspecte seu los grans e amargs infortunis en que eren posats/in quello instante al cospetto suo luigno appresentati gli grandi et amari infortunii nelli quali erano posti (399); el record dels gloriosos actes de Tirant nova dolor me presentar... il racconto degli gloriosi atti di Tirante nuovo dolore mi rapresentano (467).

presó f.

1. "Cambra o casa on estan detinguts i reclosos els pressos".

Prigione/prigione, carcere (f.).

jamés en ma vida tan cruel ne tan fort presó no senti/giama tanto crudel né forte prigione non senti (161); al so de la vostra veu eixirà de trista presó la mia resuscitada vida/al suono della vostra voce la mia resuscitata vita di trista prigione uscirà (461); ¿qui és aquell que tan altament haja encavat son cor que el pugà deslligar de la presó en que està?/quale è quello che tanto altamente habbia il suo cuore imprigionato che 'l possi liberare della carcere in cui posto è? (234).

2. loc. dar/donar-se presó. "Lliurar-se en poder d'algú".

Dar prigioni, rendersi per prigioni.

los morons... volien-se dar a presó/gli mori... si volevano dar prigioni (25); valia més que es donassen a presó/valeva meglio che si rendessero per prigioni (141).

presomir v. presumir

presoner m.

"Agafat i privat de llibertat".

Prigioniero/prigionero/prigioniero, prigione.

El certament deu ésser presoner d'amor /deve esser certo un prigioniero d'amore (189); aquest a qui em só dat per presoner és sens hereta/questo a cui per prigioniero mi son dato è senza heredità (319); demanà que era del presoner cristià/ch'era del prigioniero christiano gli addimandò (302); Jo só ton presoner/lo son tuo prigione (167).

2. Vocabulari català-italià

pressa f.

1. "Conjunt de gent que es mou desordenadament".

Pressa, calca, moltitudine, folta, fretta.

la pressa de la gent/la pressa della gente (153). Lo Duc se més enmig de la pressa de tota la gent/Il duca si misse nel mezzo della pressa di tutta la gente (41); lo tragué de la pressa de la gent/della calca della gente il trasse (157); Mas la pressa de la gent era tanta, que no es podien bé combatre/Ma tanto era la moltitudine della gente... che combattere non potevano (157). E Tirant... se més en la pressa de la gent fent moltes armes/E Tirante... si cacciò nella folta della gente (157); e la pressa era tanta dels moros qui es volien batejar, que Tirant no bastava ni e dia en dar-los lo sant baptisme/la fretta era tanta degli mori che battezzare si volevano che Tirante notte e giorno, non facendo altro, non era sufficiente a dargli il santo battesimo (330).

2. "Ansia de fer una cosa ràpidament".

Fretta, furia, fiera (e), dolçezza.

en aquell cas mostraven les seues mans barallar-se ab la cordonera del seu brial, discordant-se a gran pressa/in quel caso mostravan le sue mani contendere con la cordella del gammunno, dislaciosandosi a gran fretta (269); ab tan gran pressa tocava/con si gran furia batteva (98); d'aquella muntanya miraven molt bé la pressa que los moros tenien de recollir-se/da quella vedevan molto bene la fiera che gli mori havevano da raccogliersi (106); us besava amb gran pressa les mames/con gran dolçezza vi beciava le mamelle (163).

de pressa.

In fretta.

pujà en un mont e véu que tots los moros se n'anaven de pressa la via del mar/asceso un colle, vidde che tutti se ne andavano in fretta alla via del mare (106).

3. "Situació del qui es troba estret per dificultats".

Stretta.

E los seus haqueren prou a fer de llevar-lo e de pujar a cavall, tanta era la pressa que los moros los daven/e gli suoi hebbero da fare assai levarlo di terra e rimetterlo a cavallo; tanto era la stretta che gli mori gli devano (387).

préssec m.

"Fruit del presseguer, de color entre groc i taronja, amb un punyol molt gran".

Persico.

E Tirant li donà set dobles e tres reals e mig e diners menuts e una espasa e una cistella de préssecs/E Tirante gli diede sette doppie e tre reali e mezzo e danari menuti et una spada et una cistella di persiche (313).

pressura f.

"Tribulació".

Pressura.

vos desitjam que en reverència de Jesucrist crucifiat vullau recordar la nostra pressura grandíssima e tristícia ensems ab la nostra caríssima filla/vi desideriamo che, in riverentia di Gesù Christo crucifisso, vogliati ricordarvi della nostra grandíssima pressura e tristezza, insieme con quella della nostra charíssima figliuola (396).

prest adj.,adv.

1. adj. "Disposat, preparat".

Apparecchiato, preparato, parato, in ordine.

tots som presta obeir-te/siamo tutti apparecchiati ad ubbidirti (23); viandes prestes/vivande preparate (26); jo só prest de bon grat d'anar-hi/vo son parato di buona voglia di andargli (123); Lo sopar és prest/La cena è in ordine (84).

2. adj. "Dins poc temps".

Presto.

la mia tomada será molt presta/molto presta la ritomata mia será (4).

3. adv. "Ràpidament".

Presto, incontinent, aparecchiato, presso (e).

perquè pus prest pogués restituir la senyoria/perchè più presto potesse restituir la signoria (26). Digau-m'ho prest/Ditemelo incontinent (215); los capitans havien prest la gent que mester havien/gli capitani senza gran fatica, apparecchiata l'havieno (124); prengau armes venedores, perquè prest d'aquells pugam aconseguir gloriosa victòria/prendiate le vincitrici armi, accò che presso di quelli gloriosa vittoria... possiamo acquistare (122).

tan prest.

Incontinent.

E posareu-los en noves e tan prest li passarà la felonía/mettetelo in parole incontinent l'ira gli passarà (146).

prestament adv.

"De manera prompta".

Prestamente, presto, incontinent, subito, subitamente, con gran prestezza.

Lo cambrer anà prestament a la Comtessa/Il cameriero andò prestamente alla contessa (26); Ans tot lo dia han estar armats per ço que si algun cas los sobrevenia aquella gent fos pus prestament a cavall que tots los altres./anzi gli fa stare sempre armati: accò che, se algun caso gli sopravvenisse, che quella gente fuesse più presto a cavallo che tutti gli altres (145); e fa lo do placent e graciós lo que prestament lo dona/e quello che incontinent dona fa il don piacevole e gratoso (213); No estigam en noves -dix Tirant-; trau-me prestament d'ací/Non stiamo a parole -dixse Tirante-; ma levatimi subito di qui (234). E la Comtessa anà prestament a la cambra de les armes/La comtessa subitamente va alla montone (11); prestament l'fn tomà a tirar altra/con gran prestezza gline tomà a tirare un'altra (19); prestament se despulla tot lo que vist/con gran prestezza si spoglia tutto quello di che è vestito (154).

prestar tr.,intr.

1. tr. "Conservar".

Conservare.

així Déu me prest aquest fill, que altre bé en aquest món no tin/ooal Iddio mi conservi questo figliuolo, ché altro ben non ho al mondo (17).

2. tr. "Lliurar a algú una cosa temporalment".

Prestare, dare.

per què us prec que em vullau prestar les armes/e però vi prego mi vogliate prestar l'armi (18); me vulla prestar les armes de son marí/mi voglia dare quelle armi di suo marit (17).

3. tr. "Posar a disposició".

Prestare.

Ajudau-me, cavallers e companys meus, a lamentar, e prestatu-me doloroses paraules, donau-me tristes exclamacions/Aiutatimi, cavaleri e compagni miei, a lamentare, prestatimi dolorose parole, datemi triste esclamazioni (347).

4. intr. "Donar diners amb usura".

Prestare.

lo jueu qui no presta, e lo pagès qui servitud no fa, no vale res tots aquests/il giudeo che non presta et il ragazzo che non serve, non valgono nulla (320).

5. intr. "Donar-se, estendre's una cosa fins a cert grau".

NT.

preneu fil de ferre... e per fort que el lligueu, tostamps presta e es doblega en aquella part que voleu/prendete fil di ferro... e più forte che 'l legarete, sempre se piegarà in qual parte che vorrete (73).

presumidor adj.

"Presumible, que es pot presumir", en la loc. ésser presumidor.

Essere da presumere/prosumere.

no és presumidor que tan gran defall la Princesa fes/non è da presumere che tanto gran mancamento la principessa facesse (269); E si neguna nau ve detrás, com és presumidor... E se alcuna nave resta a dietro, come è da prosumere... (164).

presumir tr. (presomir)

1. "Suposar".

Presumere/prosumere, pensare, conoscere, fare un presupposito.

Car en tal punt estic com lo treballat mariner, que fallint-li aquell port a on esperança de repòs presumia.../Et io, che sto in tal punto qual travagliato marinaro che, mancandoli quel porto dove presumea la sua speranza (6), no cové a mi presomir més que la fortunano m'ha donat/non mi convien però presumere più di quel che la fortuna m'ha concesso (116); casó presuma haver-la per muller/cascun prosumeya di haverla per moglie (137); mas com venen aturar la nau del Rei, e tothom s'armava, presumiran que allí venien/Ma quando videro restare la nave del re, e che ognuno s'armava, pansomno che quivi venivano (112); E segons la disposició que véu, prestament presumi com de gran temps Tirant no seria dispost per anar al camp./E per la disposició in cui il vidde, incontenente conobbe como fra gran tempo Tirante per andare al campo, disposto non saria (236); presomi que aquest devia ésser home d'estima e molt virtuos/face un presupposito che Tirante doveva esser huomo d'estima e molto virtuoso (309).

2. "Atrevir-se".

Havere ardire.

ab gran atreviment e poca vergonya presomi fer-li present d'una tal requesta/con grande ardimento e poca vergogna habbe ardire di fargli un dono d'una tale richiesta (285).

presumpció f.

1. "Acció i efecte de presumir massa de si mateix".

Presontion/prosontione.

... a tot lo món sia manifesta la tua presumpció /... a tutto il mondo la tua presontione sia manifesta (308); nosaltres parlàvem d'aquesta ambaixadors com han tenguda tan folia presumpció en demanar que la senyora Pnossa sia muller d'un perro/noi parlavom de questi imbaixatori come hanno havuto tanto pezza presontione di addimandare la signora principessa per moglie d'un can (179).

haver/tenir presumpció. "Creure per indicis".**Presumere, haver per fermo.**

No haja presumpció alguna de mal en l'amic antic/Non presumi alcuna cosa di male nello antiquo amico (143); L'Emperadriu tingué presumpció que Hipòlit devia amar/L'imperatrice habbe per fermo che Hippolito dovesse amare (248).

presumptuós adj.**"Ple d'estimació exagerada de si mateix".****Presuntuoso/prosuntuoso.**

per ço que los altres prengueren exemple d'açò... féu-lo matar així presumptuós/acció che gli altri prendessero essemplio di questo... quello così prosuntuoso uccidere fece (235); ¿Qui seria aquell, per presumptuós que fos, que l'ànima e lo cos no li tremolés vint voltes lo dia, sol que la majestat vostra li fes mala cara?/Chi saria quello, per prosuntuoso che fusse, che l'anima et il corpo venti volte il giorno non gli tremassero, solo che la maestà vostra gli mostrasse un tristo volto? (255).

preterir intr.**"Morir".****Perire, ésser con silentio preterito.**

la granea del seu nom no podrà jamás preterir/la grandezza del suo nome... giamai non potrà perire (138); Mereixedor és, doncs, lo virtuos e valent cavalier d'honor e glòria, e la fama d'aquell no deu preterir per longitud de molts dies./Onde il virtuoso e valente cavaliere di honore e di gloria è degno, e la fama sua per lunghezza di tempo di ésser con silentio preterita non merita. (Prol).

preu m.

1. "Allò que val una cosa".

Preto/prezzo.

per preu de cent dobles/per preto di cento dobles (350), de gran preu/di gran prezzo (152).

2. fig. "Prestigi, bona fama".

Útil, preto.

e jo crec si lo preu li és honor i ell no podrà fer, vostra majestat serà ben satisfet/e credo, se l'utile gli è honore et egli li possa fare, che vostra maestà sarà bene sodisfatta (238); restariu d'famat d'ingritud si diligentment no satisfèieu quanta cristiandat espera ésser defes de captivitat ab lo preu de vestres armes/infamat d'ingritudine restarestivi, se diligentemente non facestivi quanto christianità aspetta e spera d'esser difesa da servitj col preto delle vostre arme (398).

prevaler tr., intr.**"Ajudar".****Aiutare; valere.**

... mitjançant Déu, qui aitals coses acostuma de prevaler als qui culpa no tenev... mediante Iddio, che a tale cose ha per costume di aiutare a quelli che colpa non hanno (308); E si neguna cosa poden los precos meus prevaler, vos suplic que aquesta aflicció que voleu dar a parteu de vós per aconsolar a mi/E se alcuna cosa gli preghi mei ponno valere, supplico che cacciati da voi l'afflicción che volete darli, per consolarmi. (370).

prevenir intr.**"Pervenir".****Pervenire/per venire.**

... a coneixença d'algu lo seu viure previnga... il viver loro non pervenga a notizia d'alcuno (20); los amadors de la tua llei... seran per tu, Senyor, defensats, ajudats e mantenguts fins prevenir a la tua desitjada glòria/gli amatori della tua legge... da te, Signore, difenduti, aiutati e mantenuti saranno fino che sono per venire alla tua desiderata gloria (447).

prevere m.**"Clerge ordenat de missa".****Prete.**

e així a través porten-la fins a l'altar e oferren-la al prevere/e così a traverso la porteranno fino a l'altare et offeriranno la al prete (92).

preveure* tr.**"Veure per endavant".****Prevedere, vedere, per veder.**

negú per savi que sia no pot preveure tots los perills e inconvenients que seguir-se poden/alcuno, per savio ch'el sia, non può prevedere tutti gli pericoli et inconvenienti che seguire gli ponno (310); E de poc ànimo proceex al cavalier qui tots los perills que li poden seguir vol preveure/E da poco animo proceede al cavaliere che vuole vedere tutti gli pericoli che seguire gli ponno (310); E segons alguns han escrit, los delits de luxúria venents los romans [vencedors, han venjat lo món vençut per ells, e açò paria] preveure Cipió, hom redubtat altament bo per tot lo senat de Roma, com de son poder vedeva la destrucció de Cartaina, llur enemga, jatsia contra l'acord del molt savi vell Cató./E secondo che alcuno ha scritto, per veder Sopione, huomo riputato altamente buono per tutto il senato di Roma, che gli delitti di lussuria erano per vincere gli romani, di suo potere vietava la destrucción di Cartagine, benché lo facesse, (...) contra la oppenione del sapientissimo vecchio Catone (143).

prim adj.**"Que té poc gruix".****Sottile.**

lo seu nas era prim e afilat/il suo naso era sottile e affilato (119); los avantbraços e manyopes de fulla molt prima/gli bracciali e guanti di lamina molto sottile (155).

primer adj.,adv.

1.adj."El que va davant de tots en una successió de coses".

Prio, primiero, prima, primieramente.

Venim a la tua prefata majestat per tres coses... E venint a la primera.../E veniamo alla tua presata maestà per tre cose... e venendo alla pria... (178); aquell primer dia que us viu, vestida ab brial de seti negre/quel primero giorno che io viddi vestita col gamunno di raso nero (161); per un poc espai lo rei de Sicilia no es girà devers lo rei de Fee, convidant-lo que primer parlés/per buon spatio il re di Sicilia non si girasse verso il re di Fezza, convidandolo che prima parlasse (428); Primera foren les llàgrimes als ulls que la véu de semblant paraules en la boca/primeramente le lagrime agli occhi di Piacerimavita furono che la vode di simi parole nella bocca (360).

2.adj."Anterior; que va precedir un estat determinat".

Primo, pristino.

tomau en vostra primera llibertat/tomate nella vostra prima llibertà (25); hegué recobrada la primera sanitat/hebbe recuperato la pristina sanità (67).

3.adj."Posat envers la part anterior".

Indietro.

feren pendre al cavalier e ab les espates primera lo feren portar fins a la porta de la fiça/fecero prendere il cavaliere e, volto con le spalle indietro lo feciono condurre fino alla porta del steccato (84).

4.adv."Abans".

Prima, pria, innanzi, in prima.

¿A qual d'aquesta dos devia primer acórrer...?/a quale di questi due dovea prima attendere...? (84); ane jo muira primer/anzi che pria lo moia (174); més-se primer de tots/misessi innanzi a tutti (24); E lo dia que devia entrar, houé primer lo Duc son germà/ET il di che dovevano entrare, gli vennero incontra in prima il duca suo fratello (109).

de primer. "Abans".**De prima, de prima, prima, nel primo stato.**

E con jo li parle de res de Tirant, lo que de primer no feia.../Con quanto gli parlo di Tirante -cosa che de prima non faceva... (218); ara sé què és amor, que de primer no ho sabia.../hora che io so che cosa è amore, ché de prima non lo sapeva (438); de primer no sabia quina cosa és amar/prima io non sapevo che cosa è amore (218); manà a la sua gent que totes les coses... fossen tomades com de primer estar solien/commandò el capitano delle sue genti che reducessino nel primo stato tutte le cose (34).

primerament adv.

"En primer lloc".

Primieramente/premieramente/primeramente, primamente, veramente.

primerament li recità tot lo que Tirant havia dit a totes/primeramente gli recitò tutto quello che Tirante aveva detto a tutte (214); Comença primerament a mi, car vet-me aci, donzella indefesa, qui estic davant la tua preséncia/Comincia primeramente a me, che tu mi vedi qui, donzella senza difesa, che son dinanzi alla tua presentia (360). E primerament vingué la batalla del Gran Turó/E primeramente venne al battaglia del gran Turco (140); primerament acorde de famic que puga fiar d'el/primamente cognosca famico, perché si possa fidare de lui (143); Primerament, lon fet cavalier per mantenir e defendre la santa mare Església/Veramente il cavaliere fu fatto per mantenere e defendere la santa madre chiesa (33).

primitiu adj.

"Pertanyent a l'inici".

Primo.

no obra tant l'arbitre de la nostra voluntat que los primitius moviments sien en potestat d'aquella/non opera tanto l'arbitrio della volontà nostra che gli primi moti siano in potestà de quella (376).

primogènit adj.,m.

"Primer fill".

Primogenito.

fill primogènit/figliuolo... primogenito (115); ondar féu... que tots tinguessen a Tirant per primogènit seu e César de l'Imperi/fece fare bando... che Tirante per suo primogenito e cesare dell'impero tutti il tenessero (452).

príncep m.

"El qui és primer o millor en un conjunt".

Prencipe, principio (e).

altre renom dónes de tu que no fan tots les altres príncipes del món/altro nome et altra fama di te dai, più che non fanno tutti gli altri príncipi dil mondo (322); lo príncipe qui vol conquistar, si liberal no és jamés pujará a gran senyora/Il príncipe ch'acquistare vuole, se liberale non è, giamai signora non ascenderà (310).

princesa f.

"Filla de sobirà".

Principessa.

si en lo camí alguna passió sentia, reclamava a la senyora Princesa/se nel camino alcuna passion sentivo, ricorrevo alla signora princesessa (210).

principal adj.

"El més important".

Principale.

ab lo divinal adjutori, será departit lo present libre de cavalleria en set parts principale/Il presente trattato di cavaleria in sette principali parti, col divino aiuto, sarà diviso (1).

principalment adv.

"D'una manera principal".

Principale.

vós cercau la mort... e d'açò sou vós principalment ocasió/voi cercasti la morte... e di questo seti voi principal capione (288).

principat m.

"Càrrec i dignitat de príncep".

Principato.

Principat de Gales/principato di Gales (27).

príncipi m.

1."Començament".

Principio/principio.

E teniu de propietat que en lo príncipi sou bons e en la fi sou mala/ET havete per propietat che nel principio sete buoni e nella fine sete mali (214); resesteix en aquest príncipi de libidinosa voluntat/resiste in questo principio di libidinosa volontà (281); La fi de les paraules de la Princesa fon príncipi del parlar de Tirant/La fine delle parole della prencipessa fu principio del parlare di Tirante (125).

fer príncipi. "Començar".**Fare principio, dare principio, principiare, ***

féu príncipi a una tal repressió e castio/fece principio a una tal repressio e punitione (238); E asseguts, lo Rei féu príncipi a semblants paraules/... assetati, alle sequenti parole principio dette (6); l'excol l'ència vostra està admirada... del que Felip ha fet príncipi... faent-ne tots buria/la eccellenta vostra sta admirata... di quello che ha principiato Philippo... facendossene tutti beffe (102); ab baixa e rogalliosa veu féu príncipi a semblants respostas/con bassa voce e rauca così rispose (237).

2."Regla de conducta".

Principio.

lo príncipi de la virtut en nosaltres lliu, e los vici prestaments són públics a totes gentz/il principio della virtù in noi altre luoc, e gli viti incontinente son publicati a tutte le genti (268).

principlador m.

"Que comença".

Principiatore.

aquex desvergonyat cavalier qui és princiador de tot mal/questo svergognato cavaliere che sempre è princiadore di ogni male (114).

principlar tr.,intr.,pron.

"Començar".

Principiare; cominciare; principiarsi.

per ella és princiada aquesta guerra/per lei questa guerra è princiata (309); ...santedat, saviesa, sapiència, senyoria e moltes altres coses que per S princiari...santità, saviezza, sapientia e signoria e molte altre cose che per S cominciano (97). Lo dia de Sant Joan princiaren les festes/Et il di di San Giovanni si principiarono le feste (36).

principlat adj.

"Començat".

Principiato, cominciato.

Venint l'hora de missa, tota la bona gent foren en orde per complir les festes ja princiades/Venendo l'ora della messa, tutta la buona gente fu in ordine per compire le già principiate feste (282); Ara tenen lloc les coses per mi princiades /Hora hanno luogo le cose per me cominciate (283).

prior m.

"Superior d'una comunitat religiosa, especialment d'un convent".

Priore.

lo Prior de Sant Joan de Jerusalem/Il priore di San Giovanni di Gierusalem (466).

privar tr.

"Fer que algú no tinga allò que tenia".

Privare.

...puix a la divina Providència és estat placent que m'ha privat de la força e corporal sanitat.../...poiché alla divina providentia della forza e della corporal sanità è piaciuto privarmi... (17).

privat adj.

"Mancat".

Privato.

mostrava's que fos privat de la vida d'aquest món/della vita di questo mondo che fusse privato si mostrava (291).

privilegi m.

"Avantatge excepcional o especial concedit a algú".

Privilegio.

Après que lon refermada l'amistat, Tirant féu aquesta ordinació e privilegi militar./Dopo che l'amicitia fu rifermata, Tirante questa ordinazione e militare privilegio fece.(334).

proa f.

"Part davantera d'una embarcació".

Prora.

Està de continu dreçada la proa del meu desig al perillós port d'honor/La proa del mio desiderio è di continuo dirizzata al pericoloso porto d'honore (402).

proceir intr.,tr.

1.intr."Originar-se".

Procedere, nascere.

com honor procedesca de gran magnificència d'ànim i és ornada de totes virtuts/perché honore proceda da gran magnificentia di animo et è ornamento di tutte le virtù (221); com semblants matrimonis sien ligams de grandíssima amor, majorment com ne proceden fills qui per a fostemps resten vassalls/però che simili matrimonii sono legami di grandissimi e perfetti amori, maggiormente come ne nasceno figliuoli che per sempre restanovassalli (219).

2.tr."Obrar, actuar".

Procedere.

No cessaren per agò los moros proceir dins la ciutat llurs armes contra aquells dels quals ans la mort que la vida rebre estimaven/Non cessarono per questo gli mori di procedere nella città l'arme loro contro a quelli dalli quali anzi la morte che la vita noevero sbmavano (394); ...del que devia portar grat molt funosamente contra ell proceis/... di quello che gli dovevi sapere grado, molto funosamente contra di lui procedesti (167).

procés m.

1."Conjunt d'accions per aclarir fets controvertibles".

Processo.

Aquells que morien sens que no es volien desdir, feien los procés de màrtirs d'armes/e quelli che morivano senza arrendersi né mentirsi, gli facevano processi di martiri d'armi (60).

2."Relació d'uns fets per presentar a un jutge".

Processo.

de tot havia fet un procés per mostrar a l'Emperador/Havea fatto d'ogni cosa un processo per mostrarlo all'imperatore (154).

procés de pensa. "Observació de l'evolució mental d'una persona".

Processo di pensiero*.**

me fa estar admirat... que vol l'altessa vostra fer procés de pensa a Feip/mi fa stare admirato... che voglia l'altessa vostra far processo di pensari a Philippo (110).

processó f. (processó)

"Conjunt de persones que desfilen ordenadament i solemnement".

Processione.

sia feta processó general/sia fatta processione generale (58); processó/processione (19); e, processó ordenada, anaren per tota la ciutat/et, ordinata la processione, per tutta la città... andomo (281).

procura f.

"Poder atorgat per algú a una altra persona perquè pugui obrar en nom d'aquell".

Carta di procura.

com ell la véu de tan admirable belesa dix al Rei que ell no tenia procura de son germà per esposar-la/quando egli la vidde tanto mirabile di bellezza, disse al re che egli non haveva carta di procura de suo fratello di sposarla (222).

procurador m. i f.

"Que obra en representació i per poder legal d'un altre".

Procuratore.

lo nostre feel cavalier e fill del Gran Caramany, missatger e procurador nostre/il nostro fedele cavaliere e figliuolo dil gran Caramani, messaggero e nostro procuratore (455); amor no és procuradora de vergonya, ni seu en banc de sabater/amore non è procuratore di vergogna né siede in banco di calzolaio (161).

2. Vocabulari català-italià

procurar tr.,pron.

1.tr."Tenir cura".

Acconciare.

lo Lauseta...hortolà que l'hort acostuma de procurar/il Lauseta...hortolano che l'horto ha per costume d'acconciare (268).

2.tr.,pron."Mirar d'aconseguir".

Procurare, causare, procacciare, risultare; procacciar(ri), cercare.

Car moltes vegades la misera pensa pronosticant adevinà los dans que l'adversa fortuna procura ab tristor que el meu cor miserable turmenta/ché molte volte el misero pensiero, pronosticando, indovina gli danni che l'avversa fortuna con tristezza procura, che il mio miserabile cuore tormenta (474). Mitigant los treballosos assalts que en lo femení coratge desesperades eleccions e molt greus enuigs procurant infonen.../Per gli travagliosi futuri assalti che nel core femminile eletioni senza speranza e molestia grandissima causando infondono... (3). procurant a vós molta dolor/procacciando a voi molto dolore (210)...és impossible li deneguen cosa que a Plaerdemavida honor i bé singular li procura...è impossibile che cosa alcuna, che a Plaerdemavida in honore e bene singulare risulti gli dineghino (382). vos mateix ho havet procurat/voi stesso ve lo havete procacciato (162); la ventura casou la's procura/ciascuno procaccia la ventura (67). l'home qui la mort se procura, de justícia nostre Senyor no li perdona, e és eternalment damnat/l'uomo che carca la morte propria, di giustizia il Nostro Signore non gli perdona et e eternalmente dannato nell'inferno (66).

prodigallitat f.

"Liberalitat en el donar".

Prodigalità.

Cesse en el prodigalitat, e lluny-se d'avarícia/allargasi dalla prodigalità e dilunglisi dalla avantia (143).

proesa f.

"Qualitat de bo, virtuos, respectable".

Prudentia.

Aquestes són les virtuts que proceixen d'amor: franquesa... proesa, paciència, coeulença.../E queste sono le virtù che procedono d'amore: libertà... prudencia, cognizione... (221).

profanador* adj.

"Que tracta amb gran irreverència (una cosa sagrada)".

Propallatore.

No vull fer longa gesta ne em plau recitar los meus actes, car no pertany als cavallers savis ésser profanadors de llurs victòries/lo non voglio far lungo processo, né mi piace recitar gli atti miei: agli savi cavalieri non appartiene essere propallatore delle vittorie loro (337).

profecia f.

"Predicció de profeta".

Prophetia.

¡ab quanta vergonya vostra haveu verificat les mies profetes, e les profecies que d'ací sortiran!/con quanta vergogna vostra le mie proferte verificate haverete e le prophetie che di qui sortiranno! (154).

proferir tr.

"Ofertir".

Offerire, fare proferte.

jo et proferir de donar-te l'entrada de la ciutat de Tremiscon/io ti offerisco de darti l'entrata della città di Tremiscon (310); proferir molt e féu poc/face molte proferte, ma pochi fatti (98).

proferta f.

"Oferta".

Proferta, offerta.

¡ab quanta vergonya vostra haveu verificat les mies profertes, e les profecies que d'ací sortiran!/con quanta vergogna vostra le mie proferte verificate haverete e le prophetie che di qui sortiranno! (154); Tal servei -dix l'Emperador- no accepte a present, ni tal proferta/Tal servizio -dixse l'imperatore- e tale offerta al presente non accetto (260).

professó v. processó

profeta f.

"Qui, inspirat per Déu, parla en seu nom anunciant esdeveniments futurs".

Propheta.

¡Oh tu, enganador de nostre sant profeta Mahomet...!O tu, ingannatore del nostro santo propheta Machometto...! (107a).

profit m.

"Benefici que es treu d'una cosa".

Utile/utele, pro.

L'honor sia mia e lo profit sia de vosaltres./L'honore sia mio e l'utile sia di voi altri (140); E lo profit d'altri será gran dan per a mi/E l'utile d'altri será gran danno a me (171); Mal profit te faça/Mal pro ti faccia (220).

profitar v. aprofitar

profitós adj.

"Que fa profit".

Utile.

Tre maneres d'amor, ço és: virtuosa, profitosa e ciciosa/tre maniere d'amore, cioè virtuosa, utile e vitiosa (127).

profunde adj.

1."Que té gran dimensió de la superfície avall o de la part exterior a la més interior".

Profondo.

en la profunda mar ab los peixos fes companyia/nel profondo mare a fare compagnia con gli pesci (269).

2."Intens".

Profondo.

profunde sospir/profondo sospiro (126).

prohom m.

"Home respectable".

Accorto.

E parla com a prohom, mas no com a cavaller enamorat/E parla come accorto e non come cavaliere innamorato (264).

proïsme *adj.,m.*

"Persona humana, en relació amb les altres".

Prossimo.

Amaràs lo senyor Déu teu de tot lo teu cor, etc., i lo proïsme/Amarai il signore Iddio tuo con tutto il tuo cuore, etc. et il prossimo (403).

prolix *adj.*

"Excessivament llarg, difús, en parlar o escriure".

Prolioso.

Les altres coses celaré per no ésser prolioso/lo celarò le altre cose per non essere prolioso (268).

prolxitat *f.*

"Qualitat de prolix".

Proliosità.

...mòltz altres cavallers que seria proliosità gran de recitar-los/...molti altri cavalieri, che seria proliosità a recitarli (37).

tenir prolxitat.

Fare proliosità, essere prolioso.

...e mòltz altres grans senyors los quals la història no recita per no tenir prolxitat/...e molti altri gran signori, li quali l'istoria non recita per non fare proliosità (422). Ací es flexa lo libre a parlar del cavalier Espírcius, per no tenir prolxitat/Quivi lascia l'autore a parlare di cavaliere Persio per non esser prolioso (413).

promès *adj.*

"Obligat de paraula".

Promesso.

salvar la promesa fe/per servir la promessa fede (15)

promesa *f.*

"Acció de prometre".

Promessa.

¿E on són ara les innumerables promeses, jures e sacraments que vos ab falsa dissimulació enganosa haveu raonat?/E dove sono hora le innumerabili promesse, spergjuri e sacramenti che voi con falsità e dissimulation piena d'inganno havete ragionato? (154).

prometença *f.*

"Promesa".

Promessa.

prometença, impossibles/promesse impossibili (98).

prometre *tr.*

"Obligar-se de paraula a fer o donar alguna cosa".

Promettere.

E així lo hi promés lo fill/E così gli promesse il figliuolo (27).

promissió *f.*

1. "Promesa".

Promissione.

E aqueia cordial amor, la qual has en mi obtesa, donant promptitud a la promissió, portarà aquella a la desitjada fi/E quello cordiale amore ch'io ti porto, dando prontitudine alla promissione, condurrà quello al desiato fine (374).

2. **terra de promissió.** "Terra promesa per Déu als hebreus". v. **terra**

Terra di **promissione.**

promoure *tr.,intr.*

"Iniciar-se, començar".

Promovere.

se promouen il lusiona pertorbants lo jut recte/si promovono illusioni pertorbanti el retto giudicio (376); La causa d'on promou aquesta vana e folia ira és cobdicia/La causa d'ove promove questa vana e pazza ira è cupidità (374).

promptament *adv.*

"D'una manera prompta".

Prontamente.

car si prontament vostra alteza lo llança de si, pensarà que jo ho he dit/che se prontamente vostra altezza il cacciasse da sé, pensaria che io vi lo havessi detto (215).

prompte *adj.*

"Ràpid".

Prompto/pronto.

aquí los seria feta promota justícia/gli seria fatta prompla giustitia (124); ¿On és la tua promota justícia?/dove è la tua pronta giustitia? (216).

promptitud *f.*

"Qualitat de prompte".

Prontitudine.

Mas la felicitat e promptitud d'atényer deits no em fa desviar de la fi a la qual com a darrer bé s'esguarda/Ma la felicità e prontitudine di ottenere dietto non mi fa desviare dalla fine alla quale come ad ultimo bene si ha rispetto (325).

pronosticar *tr.*

"Conjecturar per senyals allò que ha d'esdevenir".

Pronosticare.

Car moltes vegades la misera pensa pronosticant adevinà los dans que l'adversa fortuna procura ab tristot que lo meu cor miserable turmenta/molte volte il misero pensiero, pronosticando, indovina gli danni che l'avversa fortuna con tristezza procura (474).

pronosticat *adj.*

"Conjecturat".

Pronosticato.

en lo cel és pronosticat jo us dega amar e servir/nel cielo è pronosticato ch'io debba amare e servire (249).

pronunciar tr.

"Dir en veu alta".

Pronontiare/pronuntiare/pronunciare, dire.

lo Rei féu **pronunciar** la sentència del tenor següent/il re fece **pronuntiare** la sententia nel tenore sequente (67); Ja ho tinc esperit ab què puja parlar, ni llengua en poder **pronunciar** paraules de tanta amor/Già non ho spirito col quale io possi parlare, né lingua in poter **pronuntiare** parole di tanto amore (282); E l'Emperador... ab gest alable **pronuncià** forma de tals paraules/e... con affabil gesto forma di simil parole **pronunciò** (452); ab cara afable **pronuncià** semblants paraules/con chiaro volto **disse** queste parole (55).

prop adv., prepos.

1. adv. "Pròxim en l'espai o en el temps".

Vicino, propinquo, presso.

un mont que hi havia **prop**/uno monte che **vicino** haveano (23); si bé li eren més **prop** los altres escuts/se ben era più **propinqua** agli altri scudi (71b); per ço com veia lo temps de les treves ésser molt **prop**/però che vedeva il fine delle tregue essere molto **presso** (208).

prop de.**Presso, appresso a/a presso a, appresso di, presso di, presso a, propinquo a, presso (adv.), appresso.**

Les naus dels genovesos estaven molt **prop de** terra/L.e navi de' genovesi eran molto **presso** terra (105); absentia de vós esteic en infern; e **prop de** vos en paradís/essendo io da lei absente, son in inferno et, **appresso a** lei, in paradiso (3); féu-lo seure **prop d'**ella/fecelo sedere **a presso a** lei (124); trobà lo Mestre qui estava **prop del** monument d'ent ses hores/trovò il maestro che era **appresso del** monumento che d'oeva le sue hore (98); veent-lo molt **prop de** si... /vedendolo molto **presso di** se... (6); **prop de** la ciutat/**presso alla** città (19); los primers de tots **prop de** l'altar/prima che tutti **propinqui** allo altare (71b); tirà-li la llança com lon **prop d'**ell... /quando gli fu **presso** alquanto gli tiro con la lancia (19); Com lo Rei moro veu l'altre tan **prop de** si e no podia tirar ab l'arc, tingué's per perdut./Il re moro si tenne per perduto quando si vidde l'altre tanto **appresso** che più non gli potea tirare con l'arco (19).

tenir a prop. "Vigilar, tenir esment".**Tenere stretto, tenere dietro et astretto.**

no el tendria tan **a prop**/non lo tenia tanto **stretto** (103); tenia **a prop** la princesa/teneva **dietro et astretta** la principessa (208).

estar de prop (a algú). "Estar-li al costat per atendre-lo, per vigilar-lo, etc.".**Essere appresso.**

no volia dinar ni sopar que no li **estigués de prop**/non voleva dinare né cenare che egli **appresso non gli fusse** (264).

2. loc. prepos. **prop de** "Aproximadament".**Presso a.**

E del dia que ells aplegaren fins al dia que les treves finaven, havia de passar **prop d'un** més /E, dal di che loro arrivorno fino al di che le tregue finivano, **presso a** un mese gli era. (239).

3. prepos. "En la proximitat de".

Presso a.

elegi li fos feta una cambra **prop** l'arbre per ço com allí va la nau més segura com corre fortuna/iesse che gli fusse fatta una camera **presso a** l'arbore, però che li va la nave più sicura quando corre fortuna (101).

propassat adj.

"L'immediatament anterior".

Prossimo passato.

dijous pus **propassat**/giovedì più **prossimo passato** (131).

propl adj. (proprl)

1. "Que és d'una persona".

Proprio.

donec... de mos **propiis** béns, vint milia dobles de renda tan com la sua vida durará/delli miei **proprj** beni, ventimila doppie di entrata gli dono, tanto come la sua vita gli durará (319); en la sua **propria** terra/nella sua **propria** terra (4).

2. "Que convé d'una manera especial a la naturalesa especial d'algú o d'alguna cosa".

Proprio, propriamente.

los actes de gola e de luxúria als animals bruts e no racionales són **propiis**/gli atti di gola e di lussuria agli animali brutti e non rationali sono **proprj** (403); Tirant vol dir usurpador de béns, o, més **propi** parlar, lladre/Tirante vuol dire usurpatore de buoni, o ladro, per più **propriamente** parlar (163).

3. "Mateix" (usat quasi com a reforç).

Proprio.

ab la **propria** passió e maldat que portava, la qual és parenta de la vella bruixa que no fa mal sinó a qui li fa bé/con la **propria** passione e malignità che portava... la quale è propria della vecchia strega, che non fa male se non a chi gli fa bene (241); les quals dues coses me paren **propiis** agullons de ilagoteria/le quali due cose mi paiono **propriamente** simili della adulatione (143).

pròplament adv. (pròpriament)

"D'una manera pròpia".

Propriamente.

en aquell grau mateix com si **pròpiament** l'excel·lència vostra m'hagués fet senyor de la pagania/in quel medesimo grado come se **propriamente** la eccelsa maestà vostra signore di tutta la pagania fatto mi haveesse (224); E deuen ésser allí tretze preveres, dien continuament hores de defunts, així **pròpiament** com si el tenien allí mort/debbono essere tredici preti che dicano continuamente officii de' defunti, così **propriamente** come se lo havessin li innanzi morto (35).

propletat f. (propletat)

"Allò que és propi d'una cosa".

Proprietat.

E teniu de **propietat** que en lo principi sou bons e en la fi sou mals/Et havete per **proprietà** che nel principio sete buoni e nella fine sete mali (214).

propinc adj.

"Pròxim".

Propinquo.

só estat pres e ferat, e après ab innumerables perills molt **propinc** a la mort/sono stato preso e ferito e dopoi, con innumerabili pena, alla morte molto **propinquo** (374).

proporció f.

"Mesura, harmonia".

Proportione.

era circuida de noble mur ornat de molt belles torres ben altes ab deguda **proporció**/era circuita di nobili mura, ornata di molte belle torri bene alte, con debita **proportione** (458).

proporcionat adj.

"Que té la proporció deguda".

Proportionato.

mirant lo teu ben **proporcionat** cos semblant lo de Sebastià/mirando il tuo ben **proportionato** corpo simile a quello di Sebastiano (303).

proposar tr. (preposar)

1. "Decidir".

Proporre, havere proposito.

proposà d'anar en peregrinació e de passar a la casa santa de Jerusalem/proposo andare in peregrinatione e di passare alla casa santa di Gierusalem (2); proposà d'anar tot sol a la cova on era lo drac/proposo d'andare tuto solo alla grotta dove era il drago (410); he proposat de fer tal vot com oirau/he proposat di fare tal voto come udirete (206).

2. "Exposar, posar a la consideració".

Proporre.

lo rei Escaniano los proposà lo qui es segueix/i re Scariano proposo a loro quello che segue (409).

propòsit m. (preposìt)

1. "Assumpte a considerar".

Proposito.

E tornant al propòsit.../E tornando al proposito... (330).

2. "Intenció".

Proposito, fantasia, cogitatione.

Per bé que lo propòsit seu fon de subvenir-lo.../benché il proposito suo fusse sempre di sovenirlo... (9); Si les mees paraules a la tua ànima tenen força de mudar lo propòsit.../Se le mie parole hanno forza di mutare il proposito dell'anima tua... (288); té en propòsit de pendre marí/ha in fantasia di pigliare marito (350); les coses de mal propòsit resten tostemps imperfetes/le cose d'inhoneste cogitationi sempre imperfette restano (145).

proprí v. propl

pròpriament v. pròplament

propietat v. propletat

prosper adj.

"Favorable".

Prospero, proprio.

donant a una tempesta vàlida sens atènyer al port que desitgen, ais altres prosper vent per atènyer a port de llur voler/dando ad alcuni tempesta valida senza pervenire al porto che desiderano, ad altre prospero vento per giungere al desiato porto del voler loro (55); lo virtós rei de Botgia e lo prosper rei de Tremisó/il virtuoso re di Brugia, et il prospero re di Tremisoom (150); lo trist de vostre marit loca a la porta e sap que ab deslealtà, en perjui de la sua prospera persona l'havéu indignament ofés sens causa ne raó alguna/il tristo di vostro marito percuote all'uscio e sa che con dislealtà, in pregiudicio della sua propra persona, senza causa né ragione alcuna, l'havéu indegnamente offeso (262)..

pròsperament adv.

"D'una manera pròspera".

Prosperamente.

vixqueren pròsperament e quieta/prosperamente e quietamente vissero (413).

prosperar tr.,m.

"Ajudar, afavorir".

Prosperare.

car veig que los mals hòmens, qui aman ab descepió e frau, són prosperats, e veig abaixar virtut e llealtà.../e veggio che gli mali huomini, che amano con inganno e fraude, són prosperati, e veggio abassare virtù e lealtà... (192); e així permetrà lo meu prosperar/E così permetterà il mio prosperare (380).

prosperitat f.

"Efecte de prosperar".

Prosperità.

Fins aci he treballat en conservació de la mia vida perquè en augment de l'honor e prosperitat de la majestat vostra jo pogués treballar en servir aquella./Fino a qui io mi son travagliato in conservacion della mia vita, perché in aumento de l'honor e prosperità della maestà vostra io potessi affaticarain servire a quella. (210).

prostrat adj.

fig. "Abaixat profundament".

Protrato.

Hui és lo jorn que es perd lo nostre capte, i del meu cap la triúmfant corona prostrada veig en terra./Hoggi è il giorno che il scettro nostro si perde, e di mio capo la triumphale corona prostrata in terra io veggio (472).

protecció f.

"Acció i efecte de protegir".

Protezione.

Nostre Senyor te vulla tenir en la sua protecció e custòdia/il nostro signor Dio ti vogli tenere nella sua protezione e custodia (22).

protector m.

"Que protegeix".

Protettore.

...de tan justíssima querrela defensor ne protector no troba/...di tanto giustissima querrela difensore né protettore non trovarà (327).

protestació f.

"Afirmació solemenne, constatació".

Protestatione.

...ab protestació que si diré alguna cosa qui agreuge l'altesa vostra, que lo perdó no em sia denegat/...con protestatione che, se io dirò cose che agravi all'altessa vostra, che 1 perdono non mi sia denegato (162).

protestar tr.

"Afirmar o demanar solemnement".

Protestare.

no oblidant-me que proteste e demane vènia e perdó... que si diré algunes coses que no sien ben dites, vos plàcia corregir-les/mi scordo di protestare e dimandar perdono...s'io dirò alcuna cosa che non sia ben detta, vi piaccia correggerla (15).

prou adv.

"En quantitat suficient".

Assai, molto, troppo, legitimo.

és prou desaventurada/è assai disaventurata (21); prou me sent disposi/molto mi sento disposto (31); La infanta, ab no prou paciència, li dix ab la cara un poc irada.../La infanta, con la faccia un poco irata e con non troppa patientia, gli disse... (101); ab cara molt afable lo saludà, coneixent que tenia prou causa d'estar congouat e malcontent d'ell/con faccia molto affabile salutandolo, conoendo che egli aveva legittima causa di essere in affanno (302).

2. Vocabulari català-italià

prova f.

1. "Acció i efecte de provar; demostració".

Prova.

en la guerra havia feta grandíssima prova/nella guerra grandissima prova aveva fatto (372).

2. "Raonament o fet que serveix per a establir i manifestar la veritat d'una cosa".

Prova.

la llei cristiana no vol ni consent que los catòlics cristians hagen a creure ab raons ni ab provas, sinó per sola fe/la santa legge christiana non vuole né consente che gli catholici habbiano a credere con ragioni né con prova, se non per sola fede (327).

provar fr.

1. "Demostrar".

Provare/approvare.

raó natural no basta en provar los secrets divinals qui són en la santa llei cristiana/ragioni naturale non è sufficiente a provare gli secreti divini che sono nella santa legge christiana (210).

2. "Temptar".

Approvare, tentare.

Lo Rei pensà de provar de paciència a Tirant per conèixer si era gentilhome de natura/il re pensò di approvare Tirante per conoscerlo s'era gentilhuomo di natura (309). Mas tot lo que jo us he dit no és estat pus sinó provar-vos de paciència/Ma tutto quello ch'io vi ho detto non è stato più se non tentarvi di patientia (268).

provat adj.

"De provat valor i virtut, experimentat".

Approvato.

La tribulació de fortuna demostra la valor de l'hom, e qui no n'ha sentit no és provat ni val res/La tribolazione di fortuna il valore dell'huomo dimostra, e chi non l'ha sentita non è approvato né vale nulla (374).

proveir intr.

1. "Posar les coses necessàries".

Provedere.

proveir de totes les coses que eren necessàries per a la guerra/havea provisto di tutto quello era necessario per la guerra (24).

2. "Prendre les mesures necessàries per a un fi".

Provedere.

Acte de saviesa és discutir les coses dubtoses e proveir en aquelles que per temps no puixen noure./Atto di sapientia è di discottere le cose dubbiose e provvedere in quelle che per tempo nocere non possino (379).

proveit adj.

"Fomit".

Provisto.

e contempla que encara que aquesta ciutat sia ben proveida de vitualles... que per açò no ens podrem molt sostenir/e contempla che, anchora che questa città sia ben provista di vettovaglie... non si potremo lungamente sostenere (7).

provesió v. provisió

providència f.

1. "Auxili extraordinari prestat a algú".

Providenza.

Senyor de gran providència.../Signore di gran providentia... (452). Havent animat Tirant los cavallers ab la sua exhortació, estigueren en gran esperança, confiant de la gran providència del Capità./Ma, Tirante havendo fatto animo agli cavaliere con la sua eshortatione, rimasero in gran speranza, confidandosi della gran providenza del capitano (141).

2. divina Providència. "Déu".

Divina providentia.

...puix a la divina Providència és estat placent que m'ha privat de la força e corporal sanitat.../...poiché alla divina providentia della forza e della corporal sanità è piaciuto privarmi... (17).

província f.

"Territori, país".

Provincia.

és una província que és molt fértil e abundosa/è una provincia fertilissima et abundantissima (239).

provisió f. (provesió)

"Acció i efecte de proveir".

Provisione.

manà la seu major dom que fes bona provisió de volateria de diverses natures/comandò al suo siniscalco maggiore che buona provisione d'uccelli di diverse nature facesse (449). m'ha dit... com fa pastar molt pa e provisió de moltes vitualles per venir aci/mi ha detto... come fa impastare molto pane e provisione di molte vettovaglie per venire quivi (315).

pròxim adj.

"Acostat en parentiu".

Prossimo.

pròximos parents/prossimi parenti (107a).

prudència f.

"Virtut i qualitat de prudent".

Prudentia.

per la prudència i indústria dels batallants, diverses vegades los pocs han obtesa victòria dels molts/per la prudencia et industria degli combattenti, molte volte gli pochi sopra a gran moltitudine vettoria hanno ottenuto (Prol.).

prudent adj.,m.

"Que té en compte totes les circumstàncies abans d'actuar; que s'atèn a les dites circumstàncies".

Prudente.

Lo Rei advertí molt bé en les prudents paraules del Mestre/Il re advertì molto ben le parole prudenti del maestro (10). ...reservant la vida per actes de virtut estimada que dels prudents s'espera/... riservando la vita per atti di virtù estimata che dagli prudenti si aspetta e desidera (325).

prudētíssim adj.super.

"Molt prudent".

Prudentissimo.

-A vós, Rei prudētíssim, antic en benaventurada vida/Alla serenità vostra, prudētíssimo re, inveterato in benaventurada vita... (20).

prudētment adv.

"D'una manera prudent".

Prudentemente.

...virtut d'animo viril prudētment dicameix deure cessar l'amargosa ansieta/...vertù d'animo virile, prudētmente discorrendo, doveria cessare l'amara ansieta (374).

pruir intr.

"Fer sentir pruija".

Prurire.

pruir-li los talons/gli pruriscono le calcagna (189).

psalm m. (salm)

"Càntic en lloança de Déu".

Salmo.

après a ciascun salm o antífena n'hi posaven una/dopoi a ciascun salm et antífona una ne ponevano (281); lo psalm de maledicció/lo psalmo di maledizione (36); Que en floc d'obseques diran per vós lo psalm de maledicció per ço com haveu perdut a vós mateix e a tota vosaltres/Che in luogo di essequie diranno per voi il salmo di maledizione, però che avete perso voi stesso e tutti gli vostri (141).

psalmista m.

"El profeta David".

Salmista.

que diu lo psalmista endreçant la sua raó a Jesucrist/onde dice il Salmista, drizzando la sua ragione a Gesù Christo (155).

psaltirl m.

"Rosari".

Salterio.

posà's al cap de la cambra ab lo psaltiri en la mà/posesi al capo della camera col salterio in mano (169).

públl m. i f.

"Persona menor d'edat".

Pupillo.

Lo terç és ajudar, emparar a dones viudes, públls e donzelles, si request ne serà/Il terzo è de aiutare e soccorrere a donne vedove, pupilli e donzelle (89).

públic adj.

1."Que està a la vista de qualsevol".

Publico, publicato.

les coses qui són de pública infàmia de deshonestat negú no les ignora/le cose che sono di pubblica infamia di dishonestà alcuno non le ignora (268); lo principi de la virtut en nosaltres llui, e los vics prestaments són públics a totes gentes/il principio della virtù in noi altre luoe, e gli viti incontinenti son publicati a tutte le genti (268).

2."Relatiu o pertanyent a la comunitat".

Publico/publico.

amador e guardador del bé públic/amatore e defensor del pubblico bene (145); mostrant-se realment e de fet amador del bé públic e conquistador del món/mostrandosi realmente e con effetto amatore del publico bene e conquistator del mondo (275).

cosa pública. v. **cosa**

Republica.

en públic.

In publico.

E açò no seria fet en amagat, mas en públic/E questo non seria fatto in occulto ma in publico (244).

públlcament adv.

"D'una manera pública".

Publicamente.

puix no he hagut vergonya de cometre los pecats, no vull haver vergonya de confessar-los publicament/poich'io non ho havuto vergogna di commettere gli peccati, non voglio havere vergogna a confessare quelli publicamente (476).

publicar tr.

"Fer públic".

Publicare/publicare.

mon deliber te vull publicar/la mia deliberatione publicare ti voglio (326); Com tots foren asserts e posat silenci, l'Emperador manà al seu cancelier major que publicàs la sentència/Quando tutti furono posti a sedere e posto silenzio, lo imperatore comandò al suo cancelliere maggiore che pubblicasse la sentenza (185).

publicat adj.

"Declarat".

Manifesto.

no essent a tu publicat/ti fusse manifesta (10).

puça f.

"Insecte que es caracteritza per les seves cames llargues, que li permeten saltar a gran distància".

Pulice.

voleu-us posar la mà davall la falda per cercar-vos les puces/vi voleva porre le mani sotto alla vesta per cercarvi, credo, le pulice (163).

puđent adj.

"Que put, que fa mala olor".

Fetente.

no us vullau del tot perdre ne us vullau ofegar en t'èrbola bassa d'oli puđent/non vi vogliati dii tutto perdere né vi vogliati annegare in turbida piscina d'olio fetente (269).

puclícia f.

"Qualitat de púdic, de honest".

Pudicitia.De molta meròté deman que et plàcia voler-me conservar la mia puclícia/Di molta mercede ti addimando che ti piacchia di volermi conservare la mia puclitia (279).**puclr intr.**

1. "Fer mala olor".

Puzzare.los moros estaven mirant en terra e puclan com a cans/gli mori erano volti con la faccia in terra e come cani puzzavano (340).

2. fig. "Causar enuig".

Reputarsi.A mi no pucl honor.../Io non mi reputo honor... (161).**pudor f.**

"Mala olor".

Fettore/fetore.no hi podien sentir la mala pudor de la sentina, mas gran fragància de totes les deitoses odors que puguen nomenades ésser/non gli potevano sentire il fettore della sentina, ma gran fragància de tutti gli dilettevoli odon che ponno essere nominati si sentivano (202); ...com los moros no ho poguessen comportar per causa de la pudor deis coses morta/...no l' potendo sopportare gli mori per causa di fetore degli corpi morti (340).**puerícia f.**

"Infantesa".

Pueritia, peritia (e).de dret jo el dec haver per raó com de ma puerícia fins ara he amada, servida e venerada aquesta senyora/per dritto di ragione il debbo avere, havendo dalla mia pueritia fino a questa hora amato, servito e venerato questa signora (60); jo us diré lo que n'he après en lo temps de ma puerícia/io vi dirò quello che nel tempo della mia peritia ne apparai (327).**puig m.**

"Muntanya".

Poggio.com en aquell puig que està prop la ribera veureu una bandera vermella ab les mies armes pintades, feriu ab tota la gent a la part dreta/quando in quel poggio che è sopra alla riviera una bandera vermiglia dipinta con le mie arme vedereti, con tutta la gente alla parte destra feriti (334).**puls adv.**

"Després".

Poi.E per ço se diu en la nostra terra, un exemple vulgar: "Qui és piadós e puls se pent, no deu ésser piadós dit" /E per questo si dice nella terra nostra uno volgare essemplio: "Chi è pietoso e poi si pente, è pietoso di niente" (214).**pulx conj.**

1. "Posat que".

Poiché, dapoí che.Pulx més no puc fer.../Poiché più fare non posso... (4); pulx a la santedat vostra plau tant saber mon nom.../poiché alla santità vostra piace tanto sapere il nome mio... (29); sinó que pulx lo poder de Nostre Senyor Déu és a mi dat.../se non che, dapoí che mi è dato il potere dal nostro signor Dio... (24).

2. "Després que".

Dopoí cheAb poc treball se conserva la gran fama, pulx és adquenda/Con poca fatica si conserva la gran fama, dopoí che è acquistata (346).

3. "A condició que".

Purché....ans deu ésser humil e perdonar liberalment an aquells qui l'hauran damnificat, pulx vinguen a sa merò/anzi debbe essere humile e perdonar liberamente a quelli da' quali ha havuto danno, purché si riducano alla sua mercede (33).**puixant adj.**

"Abundant de riquesa".

Suntuoso.lo tàlem de l'Emperador era molt ric e molt puixant/il luogo dello illustrissimo signore imperatore era molto ricco e suntuoso (189).**pujar tr., intr., pron.**

1. intr., pron. "Passar a un lloc més alt".

Ascendere, ascendere (tr.), ascendersi, montare, rimontare; montare, ascender(ri).davalà del seu cavall e féu-hi pujar, lo Rei a cavall/discese del cavall suo e fecegli ascendere il re (18); Estigué mirant si poria pujar per la paret /E stette a guardare se si potria ascendere il muro (234). Com lon en gonella, pujà ab les dos donzelles alt en la torre del tresor/quando fu spogliata in una legger gonna, con le sue donzelle alto nella torre del thesoro al no ascende (261); tomà a pujar a cavall/tornò a montare a cavallo (157); pujaren a cavall molts altres cavallers qui eren caiguts d'una part e d'altra/...rimontando molti altri cavallieri che di una parte e di l'altra parte erano caduti (340); deliberaren de pujar alta alt en un mont/deiberarono di montare altro sopra uno monte (23); tot sol entrà per la porta de l'hort pujant-se alt en la gran sala/tutto solo entrè per la porta dell'hort ascendendosi alto nella gran sala (288); ...per ço se són pujats tan alt/...per questo sono ascesi tanto alto (23).

2. tr., intr. "Créixer en grau de dignitat, en poder".

Sublimare, ascendere e sublimare.lo pujau pujar en lo més superlatiu grau/lo potessi sublimare nel più superlativo grado (146); de catiu era pujat a senyor de tota la Barberia/da servitù era ascoso e sublimato a grado di signore di tutta la Barberia (391).

3. tr. "Fer passar a un lloc o a un nivell més alt".

Ascendere, remettere.ab los ferros lo féu pujar a cavall/oon gli ferri ascendere il fece (343); a despit deis moros pujaren lo rei Escariano a cavall/al dispetto degli mori rimasero il re Scuriano a cavallo (387).**punicló f.**

"Càstig".

Punitione.los seus actes dignes de gran punicló són-ne mereixedors/gli atti suoi degni di gran punitione il meritano (228).**punir tr. (ponir)**

"Castigar".

Punire.si hi persevera ab pertinàcia reprenga'ls, ne encara los ponesca se no se'n lleuen /e se loro perseverano con pertinacia, reprendagli, et anchora gli punisca se non se ne distoglinò (143); jo seré punida per lo pecat de vosaltres/yo serò punita per il peccato di voi altri (218).

2. Vocabulari català-italià

punt *m.*

1. "Mica, element mínim".

Punto.

no passaré un punt d'ordinació vostra/non uscire un punto dell'ordinario vostro (10).

2. "Porció molt petita de temps".

Punto.

E lo crit ab l'honor sia tan gran que sol un punt no ens puguen tenir cara./Et il grido con l'assalto sia tanto grande che solo un punto non ci possino tenere a fronte. (335).

en punt de. "En l'imminència de l'acció".

In punto per/di, in ponto per.

tots eren en punt de partir/ciascuno era in punto per partirsi (133); que de tot en tot vinc als extrems, en punt de perdre lo seny/che di tutto in tutto vengo allo estremo et in punto di perdere il senno (161); Com les galeres foren en punt de partir, lo Rei, Felip e Tirant prengueren comiat del reverend Mestre/Quando le galee furono in punto per partirsi, il re, Filippo e Tirante tolsero licentia del reverendo maestro (106).

3. "Situació".

Punto/ponto, termine.

Com les seues donzelles la veren en tal punt estar.../Quando le sue donzelle la viddono star in tal punto (26). Car en tal punt estic com lo treballat mariner./Et io, che sto in tal punto qual travagliato marinaro (6); ara estan en tal punt que de mort no poden ésser estalvis/hora sono in tal punto che della morte ésser liberi non porno (67); no volna estar en lo punt que estio/non vorrei... essere nel termine ch'io sono (68).

a punt. "Preparat".

In punto.

la partida nostra és molt presta, e quasi tothom és ja a punt/la partita nostra è molto presta e quasi ogni huomo è già in punto (229).

en punt. "Preparat".

In punto.

és de necessitat que prestament tots siam en punt e armats/è di necessità che prestamente siamo in punto e tutti armati (234)

metre's a/en punt.

Mettere's in punto; porsi in punto.

dix a Diabebus per què no desempaixava en metre's a punt que ans del dia fossen partits/dixse a Diophebo perché non si despacciava di mettersi in punto per partire innazi di (146); la Reina, qui es lon mesa molt en punt ab molt grans abillaments e obraiges... e d'altres robes de xaperia/la reina si fu posta in punto con grandissimi adornamenti e lavonen di perle e di pietre fine... e di altre robbe e vesti di ricamo (409)

estar en fort punt. "Estar en situació greu".

Essere a crudel porto.

hi havia moltes fustes dels genovesos que guardaven lo port e la ciutat de Rodas que estava en fort punt, que ja no tenien res que menjar de pa/erano molte fuste di genovesi che guardavano il porto, e la città di Rodi era a crudel porto, però ch'erano passati tre mesi che... non haveano mangiato pane (100).

4. **punt d'honor.** "Allò en què es considera que consisteix l'honor d'algu".

Poco di honore.

E estigueren los cavallers altercant per punt d'honor /E così stettero gli cavalieri altercando per poco di honore (65).

5. **loc. adv. de tots punts.** "Completament".

Di tutto punto.

moltes altres voltes só estat nafrat e en punt de natre esperit, emperò aquest és lo que de tots punts me lleva lo saber/molte volte sono stato ferito et in punto di rendere il spirito, ma questo è quello che di tutto punto il saper mi tolle (240).

punta *f.*

1. "Extrem molt prim d'una cosa que acaba gairebé amb l'amplària d'un punt".

Punta/ponta.

la punta de l'espasa forada tot lo que aconsegueix/ la punta della spada fora tutto quello che aggiunge (35); donà-li devall lo bacinet, e tota la punta li mès en lo colli/diedegli di sotto il bacinetto, e tutta la ponta gli cacciò nel collo (157).

a/de puntes sangrentes. "Fins a traure's sang".

Fino a tanto che si cavessero il sangue, di punta si trahessero sangue.

Lo dimecres, tots aquells qui volran combatre a cavall a tota ultrança, o puntes sangrentes/Il mercore, ciascuno che volea combatere a cavallo, a guerra finita e fino a tanto si cavassero il sangue (48); vint colps de puntes sangrentes con venti colps di punta si trahessero sangue (59).

punta d'atxa. "Cadascun dels angles de ferro de la destra".

Punta d'azza.

tirà-li una punta d'atxa e donà-li en fengonal e nafrà'l, car no portaven bragues de malla/gli tirò una punta d'azza e detegli nell'anguinaglia e ferillo, ché non portavano brache di maglia (81).

córrer puntes (de felonias). "Luitar en camp clos amb armes de punta", ací fig.

Incorrer en alcuna parte di crudeltà.

¿No saps tu, Plaerdemavida, que entre pare e filla ha moltes voltes divís, que corren algunes puntes de felonias, i entre germans per semblant?/Non sai tu, Piacerdinivaria, che fra padre e figliuolo molte volte è division, che incorrono in alcuna parte di crudeltà, e similmente tra fratelli? (244).

2. **anar de punta.** (un veixell). "Inclinat cap a un costat, per salvar un obstacle o accident geogràfic".

Andare di punta.

traven l'un cap e alluocaven l'altre, e lo veixell anava de punta/travano l'un dei capi e lasciavano l'altre, e lo edificio andava di punta (141).

punter *adj.*

"De vent que toca molt de proa a una embarcació i que per tant és molt escàs".

Per punta.

lo vent era punter/il vento gli veniva per punta (166).

punxar *tr., refl.*

1. *refl.* "Ferir-se amb punxa".

Pongersi.

Ligà's lo dit amb un fil fort, e lo dit inflà's, e ab una agulla punxà's lo dit/Se legò forte il dito con un filo et il dito si gonfiò, e con un ago si punse (148).

2. *tr. fig.* "Estimular, incitar fort".

Stimulare e pungere.

Los esperons... signifiquen que lo cavalier deu punxar lo poble per fer-lo virtuós/Li speroni... significano che'l cavaliere dèbe stimulare e pungere il popolo per farlo virtuoso (35).

punyal *m.*

"Arma ofensiva, més curta que l'espasa i destinada a ferir només de punta".

Pugnale.

Lo Rei ermità portava... l'espasa e un punyal/Il re portava... spada e pugnale (19).

pur *adj.*

"Exempt d'imperficcions".

Puro.

pur amor/pur amore (38); Emperò amor tèbea e esperança en pur dolor me feren canviar lo primer desig/E però amore, paura e speranza in pur dolore il primo desio cangiar mi feciono (284); per sa mesina nos malava de pur l'anyer l'avartia sua con pur fame mi uocidava (313).

2. Vocabulari català-italià

purgar-se *pron.*

"Passar l'acusat per una prova per provar la seva ignocència".

Purgarsi.

seré molt content de la tua persona a la mia s'haja purgar/sarò molto contento che la tua persona alla mia si habbia a purgare (150).

purgatori *m.*

1. **baix purgatori.** "Residència de les ànimes d'aquells que han mort portant només la culpa del pecat originari, i en especial els infants no batejats".

Limbo.

Senyor Tirant, no és de menor alegria la vostra vista que fon la venguda del nostre Redemptor als catius presoners e antics pares nostres detenguts en lo baix purgatori /Signor Tirante, non mi è di minor letitia la vostra vista che fu la venuta del nostro Redentore agli cattivi prigionieri et antichi padri nostri nel limbo detenuti. (460).

2. fig. "Situació en què es passa molta pena".

Purgatorio.

fallint-me tal acostament este en un nou purgatori/mancandomi tale presentia, son in un nuovo purgatorio (250).

puritat *f.*

"Puresa".

Purità.

...per ço que ab puritat puquen aplegar a talem da benedició/...acciò che con purità al thalamo di beneditione possino arrivare (271).

pus *adv.*

"Més".

Più.

perquè pus prest pogués restituir la senyoria/berché più presto potesse restituir la signoria (26); jure per mon Déu que, si jo pus, jamés no daràs pus colpa/fo giuro per il mio Iddio che, se io posso, quamei più colpa non farai (367).

pus...que.

Più...di.

era molt pus entés que tots los altres/era molto più dotto di tutti gli altri (177).

pus tost. "Més aviat".

Piuttosto.

No és poca l'admiració e dubtosa temor que... lo nostre trist cor ha tengut circuit, dreçant pus tost lo pensament als infortunis e dans de vostra gran cavalleria, que als mals e pèrdues nostres/Non è poca l'ammirazione e dubbioso il timore che... il cuore nostro tristo circuito ha tenuto, dirizzando piuttosto il pensiero agl'infortunii e danni di vostra cavalleria che agli mali e perdita nostra (396).

pusil.lànim *adj.,m.*

"Dànim dèbil i tímíd".

Pusillanimo.

E si dius que natura ha constituit la tua noble persona en estat femeni, pusil.lànim e temerós, sia lo teu ànim constant e viril/E se dide che natura ha constituto la tua noble persona in stato muliebre pusillanimo e timoroso, sia il tuo animo constante e virile (374); [la fortuna] és molt favorable als constants e animosos, e odiosa e desfavorable als pusil.lànims e temerosos/è molto favorevole agli constanti et animosi, et odiosa e disfavorevole agli pusillanimo e timorosi (374).

pusil.lanimitat *f.*

"Qualitat de pusil.lànim".

Pusillanimità.

Magnanimitat és la més noble virtut que pot ésser atrovada en los prínceps, aquesta predomina sobre los cruels infortunis e és vencedora de tota pusil.lanimitat e temor/Magnanimità è la più nobil virtù che negli principi possi ésser atrovata, e questa sopra agli crudeli infortuni predomina, et è vincitrice d'ogni pusillanimità e timore (379).

Q

quadra f.

"Cadaçuna de les divisions en forma de quadre d'una peça de vestir".

Quarto.

en cadaçuna quadra del manto/in ciascun quarta del manto (119).

qualx adv.

"Gairebé".

Quasi.

aplegaren a tret de bombardar del camp, no al fossat o palenc que fet havien, mas qualx al través, en lloc qui era pla, sens palenc ne altra cosa/arrivò a un tratto di bombardar appresso al campo, non al fosso o al steccato che fatto haveano ma quasi al traverso, in luogo che era piano, senza palencato o alcuna altra cosa (155).

qual pronom

Pronom i adj. relatiu i interrogatiu.

Quale.

la Marca de Tirània, la qual per la mar confronta ab Anglaterra/la marca di Tirania, la qual per mar confina con Inghilterra (29); quale/quale (180); Quale és la celerada persona...?/Quale è la scelerata persona...? (226).

qualque adj.

1. adj. "Algun".

Qualche.

Senyora, no s'excusa que no ho hajau de saber qualque hora, Tirant és passat d'aquesta vida en l'altra/Signore, sciffare non si può che non l'habbiati a sapere a qualche tempo, Tirante è passato di questa presente vita nell'altra (472).

2. pl. "Aproximadament".

Circa, qualche.

e han mort qualque cent huitanta hòmens/et hanno mort circa cento ottanta huomini (164); ...e obra de qualque cinc milia hòmens, poc més o menys, anaren après d'els/e la quantitat di qualche cinquemila huomini, poco più o meno, dietro a loro sequendogli andò (286).

qualsevol pronom

"Una d'entre diverses coses o persones, no importa quina".

Qualsivole.

faran qualsevol altra raonable sotsmissió sens molt prejudicar l'honor de llurs grans senyories/faranno qualsivole altra ragionevole sommissione, senza molto pregiudicare all'honore delle loro gran signorie (426).

qualsevolguès adj.

"Qualsevol".

Qualunque, ciascuno, *.

féu llei general que qualsevolguès moro que entràs en filla.../fecit leggi generali che qualunque moro il quale fusse o intrasse nell'isola... (25); lo Rei havia obtesa llicència del Papa que qualsevolguès monja que estigués en religió estreta, que aquell any e un dia podia estar fora del monestir/!re havea ottenuto licentia dal Papa che ciascuna monacha che stesse in religione serrata, per quello anno et uno giorno poteva stare fuori del monasterio (42); qualsevolguès cavalier que volgués fer armes ab ell, havien a córrer tant e tan llongament fins que vint cops de puntes sangrentes iqués de l'u o de l'altre/quel cavaliere volesse far armi con lui havea da correre tanto e tanto lungamente...fin a che con venti colpi di punta si trahessero sangue o dell'uno o dell'altro (59).

qualsevulla adj.

"Qualsevol".

Qualsivoglia, qualsivole, qualunq/qualunche, qualche...si voglia, alcuno.**

qualsevulla pena que la majestat vostra a mi darà.../qualsivoglia pena che la maestà vostra mi darà... (208); a qualsevulla pena cruel m'obligaré/a qualsivole pena crudele io m'obligarò (292); qualsevulla altri vos condemnaria qui sabés què és amor ne honor/qualunq/altro, che sapesse che è amore et honore, vi condannaria (161); qualsevulla orde que dansàs e ho fes millor, o fessen jocs o entramesos ab més gràcia a parer dels jutges, que guanyassen vint marcs d'argent/qualunche che d'anzasse, e fesse meglio giuochi e representationi con più grata, al parere de' giudici, che guadagnasse venti marche d'argento (45); ...per moltes injúries que el Rei te faça, així de dar-te de mà o de bastó o espasa o qualsevulla altra cosa, que vergonya no et pot fer/...per molte injurie che l' re ti faccia, dandoti o di mano o di bastone o di spada o di qualche altra cosa si voglia, che vergogna non ti può fare (27); tots aquells qui seran abollats de qualsevulla de sos membres...aquests tals hagen tres parts/tutti quelli che saranno storpiati di alcuno delle sue membra...habbino tre parti (27).

quan adv.,conj.

1. adv. interrogatiu.

Quando.

¿Quan podré jo servir a la majestat vostra...?/Quando podrò io meritare alla maestà vostra...? (125).

2. conj. "En el moment que".

Quando.

Acobava l'excelsa senyora la darrera sil laba de ses enamorades paraulaes, quan lo virtuos Tirant se prees a dir/Finiva l'excelsa signora sillaba delle sue innamorate parole, quando il virtuoso Tirante a dire incomincò (439).

2. Vocabulari català-italià

quant *adj., pronom*

1. *adj.* (usat també en exclamacions). "Quina quantitat".

Quanto.

No vull més ab tu contendre de paraules, perquè coneques quanta és la mia paciència e humilitat /Io non voglio più contendere con te di parole, perché conosci quanta è la mia pazienza et humilità (218); En aquestes sis legües raplegaras quantas abembles, àsens e someres e jumentes trobareu/et, in queste sei leghe, quanti somrien, asini, muli e cavalli trovati, adunerati (343); Quanta dolor tenia la Princesa dins lo seu cor/Quanto dolore havea la principessa nel suo cuore! (236).

2. *pronom. tot quant*. "En el nombre o quantitat que".

Tutto quanto, quanto, tutto quello che.

E vós, ma filla, qui sou senyora de tot quant jo he, no façau tal capteniment de vós mateix/E voi, figliuola mia, che seti signora di tutto quanto io ho, non fate tal contennimento di voi stessa (474); hauré perdut... tot quant tenia/haverò perduto... quanto ben haveva (22); Jo us deixo senyora de tot quant he/lo vi lascio signora di tutto quello ch'io ho (3).

3. *loc. conj. causal. per quant*. "Per tal com".

Per quanto, perché, per (+ inf.).

E per quant aquest és ara en la millor edat del món/e per quanto appartiene a questo che è hora nella miglior età del mondo (21); e lo duc, per quant era parent e amic del bisbe.../Il duca, perché era suo parente e amico... (27); e per quant Nostre Senyor Déu, qui és jutge e coneixedor de veritat.../e per esser il vostro signor nostro Dio giudice e conosciatore della verità... (151).

4. *adv.* "En quin grau, en quina mesura".

Quanto.

E així, no per defendre's, mas per ofendre quant podien.../E così, non per difendersi ma per ofendere quanto potevano... (394).

tant(...) quant. v. *quant*

Tanto (...) quanto.

5. *loc. conj. quant a*. "Pel que es refereix a".

Quanto a.

en res no havia fallit quant al general e molt menys en lo particular/in cosa alcuna non havea mancato, quanto al generale e molt asl particolare (119).

quantitat *f.* (quantitat)

"Nombre o porció major d'una cosa".

Quantità.

¿Com pot donar faltesa vostra tanta quantitat en aquesta pedra?/Come pò dar faltezza vostra tanta quantità? (110); La fama prest se divulgà per tota la Barberia, en tanta quantitat que venç en notícia dels reis qui venien en ajuda al rei Escanano/La fama presto si divulgò per tutta la Barberia, in quantità che venne a notizia degli regi che in aiuto del re Scanano venivano (330).

quaranta *adj.num.*

"Quatre vegades deu".

Quaranta.

quaranta milia moros en sus/quaranta mila mori in su (204).

quaresma *f.*

"Període de temps. de quaranta dies, durant els quals l'Església ordena abstinències i dejunis".

Quaresima.

amaren vint-e-set naus de molta gent e bona, e a l'entrada de la quaresma ne trameteren tres/armarono ventisette navi di molta buona gente, e la entrata della Quaresima ne mondorono tre (98).

quart *m., adj.num.*

1. *m.* "La quarta part d'una cosa".

Quarto.

d'aquest castell fins a l'altre on lo Rei era distava un quart de lleuga/e questo castello dall'altro, dov'era il re, uno quarto di lega distava (304).

2. *adj.* "Que fa quatre en una sèrie".

Quarto.

La quarta, que no tinguen supèrbia, ans que sien molt humils e abables a les gentes /la quarta è che non habbiano superbia, anzi siano molto humli et affabili alle genti (221).

quarter *m.*

1. "La quarta part de qualsevol cosa".

Parte.

no l'admires de mi com jo tinga senyal de cristià, ço és, de bons quarters de vosaltres, car mon pare fon moro e la mia mare fou de la generació vostra/non ti ammirare di me però che io ho segnal di christiano in buona parte di voaltri, ché mio padre fu moro e mia madre della generatione vostra (143).

2. "Cadauna de les quatre parts en què es dividia el cos d'un home castigat amb la pena de mort".

Quarto*.

...sien-ne fets quarters e posen-los per los camins/siano fatti in quattro quarti, e pongano quelli per gli camini (41).

3. *de quatre quarters*. "Noble de tots els llinatges".

Di quattro corti**, di quattro quartironi***.

anà a la gran plaça de la ciutat, acompanyat de tots los gentilshòmens que es trobaren en la ciutata que fossen de quatre cortiers/se n'andò alla gran piazza della città, accompagnato da tutti gli gentilhuomini che se gli ritrovarono che fussero di quattro corti (41); aquests són cavallers de quatre quarters, ço és a saber, de pare e de mare, d'avi e d'àvia/aquesti sono cavalieri di quattro quartironi, cioè da padre, di madre, d'avo e d'ava (68).

quasi *adv.* (casi)

"No del tot, però faltant-li poc".

Quasi, vicino.

la infanta véu quasi lo senyal que Tirant li féu/La infanta vidde quasi il segnale che Tirante gli fece (109); com l'Emperador véu ja quasi tota la gent fora, de la finestra cridà lo Capità/E quando l'imperatore vidde già quasi tutta la gente fuori, dalla finestra chiamò il capitano (132); com foren quasi a tret de bombarda/quando furono vicini ad un trar di bombarda (24).

quatre *adj.num*

"Tres més un".

Quattro.

portaven quatre milia hòmens/portavano quattromila huomini (154).

2. Vocabulari català-italià

que pronom, conj.

1. pronom relatiu.

Che, onde, cosa che.

e com foren dins la ciutat vem infinida gent... que era una gran admiració/quando fussimo dentro della città vedessimo infinida gente... che era una grande meraviglia (23); e al cap del pont féu a'hi un bell fet d'armes, de que morren dels francesos en lo pont... passats cinc milia hòmens/et al capo del ponte si fece un bel fatto d'arme, onde delli francesi... passati V milia huomini morimo (18); penedint-se de sos defalliments, lo que tu no faràs, car vols usar cruel senyora/degli suoi mancamenti pentendosi, cosa che tu non farai ché voi usare crudele signora (353).

2. pronom interrogatiu (directe o indirecte). **què.**

Che, che altra cosa.

demanà què era del presoner crestià/ch'era del prigioniero christiano gli addimandò (302); tant com durà lo divinal ofici jamés parti la vista de Tirant, en tant que ja tothom n'havia què parlar/quanto durò il divino ufficio, giamai la vista da Tirante non parti punto, tale che già ciascun ne havea che dire (281); ¿E què dec fer p...?/E che altra cosa debbo io fare...? (161).

3. conj. Introdueix proposicions subjectives, objectives, etc.

Che.

féu l'lei general que qualssevolguts moro que entràs en filla.../fece leggi generali che qualunque moro il quale fusse o intrasse nell'isola... (25).

des que. v. **des**

Dapoi che.

4. conj. consec.

In modo che, che.

e donaren-hi prestament un bon combat, que entraren e prengueren fins a la meitat del pont/et una gran battaglia prestamente gli diedero, in modo che entromo e fina alla metà del ponte presero (5); l'adversa fortuna moqué la mia ira que perdi lo seny/la adversa fortuna moese l'ira mia che persi il senno (369).

tant ... que. v. **que**

Tanto ... che.

5. conj. causal.

Ché.

no eis ha tolt l'universal Creator lo franc arbitre, que si aquell és ben regit les poden, virtuosament vivint, mitigar e vençre/non gli ha però l'universale creatore levato e tolt lo libero arbitrio: ché, se quello è ben retto, virtuosamente vivendo... vincere e mitigare si ponno (1).

6. conj. final.

Acció che.

féu fer molta clobs... que com eixissen d'un mal, que donassen en l'altre/fece fare molte cave... acció che come uscissero gli mori di uno male entrassero nell'altro (24).

7. conj. condicional.

Purché.

...podien vestir seda de qual drap se vulla, que fos de la color del seu orde/... poteva... vestirsi di qual drappo volesse, purché fusse del colore del suo ordine (41).

8. **per ço que.** v. **ço**

quedament adv.

"En silenci".

Quietamente.

eixiren totes les fustes del port molt quedament e sens remor deguna/Tutti gli legni quietissimamente, senza romore alcuno (418).

quelxal m.

"Dent molar".

Dente mascellare.

donà-li enmig de la gaita e derrocàgli quatre quelxals/gli diade nel mezzo della guancia e ruppegli quattro denti mascellari (157).

querella f.

"Queixa, lament".

Querela.

vostra empresa, la qual no per fallença de gran empresa ni per flaquea d'ànimo s'és perduda, mas per defect de justa querella/La impresa vostra, la quale non per mancamiento di exercito né per debolleza d'ànimo si è persa, ma per mancamiento di giusta querela (165).

tenir querella.

Lamentarsi.

E si em demanes de qui vinc querella, sol de les lleis humanes/E se mi addimandi di cui io mi lamento (216).

querubí m.

"Àngel que en la jerarquia va després del serafí".

Cherubino.

...entre los edificis del paradís goig perpetual posseesca, e entre los querubins e serafins la majestat tua contempler.../fra gli edifici del paradiso perpetuo gaudio posseda, e fra gli cherubini e seraphini la maestà tua contempli (478).

qüestió f.

1. "Acció de demanar una cosa; punt a discutir".

Questione.

la qüestió vostra serà justament determinada/la questione vostra serà giustamente determinata (185).

2. "Discussió, disputa".

Questione/quistione.

e més no hagué debats ni qüestions entre ells qui fossen criminals/più l'ie ne questione che fusse criminale fra loro non fu (334); el Capità lo dix que ell no volia qüestió ab lo Cèsar, ans lo volia obeir e servir/il capitano disse a loro che egli non voleva quistione con cesare, anzi ubidire e servire il voleva (458).

quesvulla v. quilsvulla

qui pronom

1. pronom interrogatiu (en interrogacions directes o indirectes).

Chi.

¿Qui és aquest traïdor renegat qui ha decebuda ma senyora?/Chi è questo traditore rinnegato che ha ingannato la mia signora? (262); Com ella hagué recobrat son natural, demanà qui l'havia portat allí/Quando egli hebbe recuperato la sua naturale cognitione, addimandò chi l'havia portato lì (290).

2. pronom relatiu. "Equivalent a que, referit a coses o persones".

Che, chi, cui, che, NT.

lo clero e preveres qui feien l'ofici divinal cantaven ab veus tan adolorides/Et il clero e preti, che facevano il divino ufficio, cantavano con voci tanto adolorate (481); segons a qui toca la tanda/secondo a qui tocca la volta (145); per amor d'aquell per qui m'has conjurat/per amore di quello per qui m'hai congiurato (10); Jo no sé davant qui puixa posar la mia justa clamor/Già io non so dinanzi a qui il mio giusto nohiamo ponere io possa (375); clarament manifesten tu qui est/chiaramente dimostrano che tu sei (23); altres caien en los poues, qui eren coberts de rama/altre cadere nelli pozzi coperti di frasche (24)

quiet adj.

"Sense cap pertorbació".

Quieto.No es llig que fortuna jamás haya donat ne atorgat privilegi de fermetat e possessió quieta / Non si legge che fortuna privilegio di fermezza e possession quieta habbia donato né concesso (374).**quietament adv.**

"D'una manera quieta".

Quietamente/quietamente.de mos ulls he vist posseir quietament a un moro negre lo que jo no he pogut obtenir / con gli occhi miei, ch'un moro negro quietamente possedere ho visto quello ch'io... mai ottenere non ho potuto (285); vixqueren pròperament e quieta / properamente e quietamente vissero (413).**quin adj.**

1. S'usa en frases interrogatives, directes o indirectes.

Quale, che, tal.¿Ab quin bon cor vos puix jo també servir, que us veja posseir tanta ingratitud? / Con qual buon cuore vi posso io similmente servire, vedendovi possedere tanta ingratitudine? (253); us pregue me digau los seus actes quina són estats / vi prego mi diciate quali sono stati gli fatti suoi (58); Digues, Estefania, quin és aqueix teu comport? / Stephania, che deportamento è questo tuo? (162); ¿Per quin peccat dec ésser absent a d'aquell qui tants males me fa passar? / Per tal peccato debbo esser assent a quello che l'altro male mi fa patre? (176).

2. S'usa en frases exclamatives.

Quale.¡Oh, quina glòria...! / O qual gloria...! (21).

3. "Com; indica la manera en què està una cosa o persona".

In qual modo.Pensau ella quina venia, que l'Emperador ho conegué e demanà-li com venia a / Pensate in qual modo ella veniva, che'l serenissimo imperatore se ne avvidde e dimandolle perché era così (227).**quinsevulla adj. (quina se vulla)**

"Qualsevol".

Qualsevoglia, qual si voglia.quinsevulla sacrament que jo haja fet, no val res / qualsevoglia sacramento che io habbia fatto non val nulla (215); si no tenen tant de drap blanc per a fer paraments, feu-los de lencols o de flassades de quina color se vulla que s'en/e se tanto drappo bianco non hanno per fare gli paramenti, faciàngli di lenzuola o di coperte di qual colore si voglia che siano (343).**quint adj.num.**

"Que fa cinc en una sèrie".

Quinto.lo quint dia / il quinto di (132).**quintar* m.**

"Pes equivalent aproximadament a quaranta-un quilogram".

*** * ***dos quintars / CCXL libre (148); quintar e mig / CLXXX libre (148).**quinze adj.num.**

"Catorze més un".

Quindec/quindec.E foren fetes singulars festes qui duraren quinze dies / E feste signulari fatte furono che quindici giorni durorono (483); E après quinze dies que lo cavaller havia estat pres, lo fiòsof dix... / e, quindici giorni d'apoi che fu preso, il philosopho disse... (110).**quinzèn adj.num.**

"Que fa quinze en una sèrie".

Quintodecimo, quindecimo.La quinzena és que no sien jugadors / la quintadecima è che non siano giocatori (221); Com foren al quinzèn dia de la lluna, vingueren los turcs / Quando fu il quindicesimo giorno della luna, vennerono gli turchi (140).**quisvulla pronom (quesvulla)**

"Qualsevol persona".

Sia chi si voglia, qual si voglia, chi si voglia, qual che tu voglia, quel che si voglia, *, **.

quisvulla qui tinga la capitania de l'imperi grec té potestat d'obrir les finestres / sia chi si voglia che abbia il capitaniato dell'impero greco ha potestà d'aprire le finestre (117); ¡Oh, com volria molt més sentir la veu de Tirant que no d'aquesta donzella, quisvulla que ella sia / O quanto vorrei più presto udire la voce di Tirante che di questa donzella, et sia qual la si voglia (234); Plora quisvulla / Pianga chi si voglia (234); Emperò quesvulla que sia estat de mi, ni puga ésser, jo só prest d'obeir tot lo que em maneu / Ma, sia stato di me qual che si voglia o possa, io son parato ad ubidire tutto quello che mi comandat (312); ... e la guerra quisvulla la fes/e chi volesse fare la guerra, la facesse (258); Cavalier, quisvulla que tu sis... / Cavaliere, si quello che tu ti vogli... (309).**quitar tr.**

"Posar en llibertat algú pagant per ell".

Liberare, riscuotere.pregà'l que quitàs lo senyor d'Agramunt / pregollo che liberasse il signore d'Agramonte (321); si més n'hagués trobats més n'haguera quitats / sepiù n'havesse trovato, piú n'haveria ricaso (108).**quiti adj**

"Alliberat".

Libero, senza macula.quia de tot crim / libera d'ogni infàmia e colpa (163); quina cosa és tenir l'enamorada rica e liberal, quia de tota infàmia / qual cosa è havere la innamorata ricca et liberale, senza alcuna macula d'infamia (229).**quòndam adj.**

"Que fou, difunt".

Quondam.l'Emperador quòndam / del quondam imperatore (141).

R

ràbia f.

"Irritació intensa de l'ànim".

Rabbia.

Si és marqués, de ràbia les mans e los peus li veja jo menjar /se è marchese, di rabbia le mani e gli piedi gli veda io mangiare (262).

rablós adj.

"Que té la ràbia".

Rabido.

era entrat en la batalla com a ca rabiós/nella battaglia come rabido cane era entrato (387).

fig. "Emportat per la ràbia".

Rabbioso.

Com la rabiós Viuda conegué l'hora ésser disposta, anà a Tirant molt secretament/Quando la rabbiosa Vedova conobbe l'hora ésser disposta, segretissimamente da Tirante se ne andò (283).

racional adj.

"Dotat de raó".

Razionale.

no só dimoni ni tinc part alguna en ell, ni ell en mi, ans só creatura racional per Nostre Senyor Déu creada/non sono demonio né ho parte alcuna in lui né egli in me, anzi son creatura rationale, per il nostro signore Iddio creata (357).

racó m.

"Lloc apartat, ocult, allunyat de la part més cèntrica".

Cantone, canto.

jo crec cercaré tots los racons del lliç/Tutti gli canti del letto cercare mi credo (260), ell posa's en un racó de la tenda/egli in un canto della tenda si pone (145).

raig m.

1. "Porció de líquid en moviment, sense solució de continuïtat i no suportada per cap sòlid".

Zampillo, spilla, condoto.

raig d'aigua/zampillo d'aigua (55); raig de vi/spilla de vino (55); raig d'oli/condoto d'olio (55).

2. "Porció de llum".

Raggio.

Raios de la lluna/raggi della luna (188).

raigat adj.

"Arrelat".

Radicato.

Entre los mortals no conec altri sinó a tu qui sia ple d'amor, la qual és raigada ab bones esperances/Fra gli mortali altro che te io non conosco che sia pieno d'amore, il quale è radicato di buone speranze (275).

raïm m.

1. "Fruit del cep d'una parra".

Grappo, ramo e grappo d'uva.

ab les mans pren los raïms sens rompre'ls del cep, e a mossos los està menjant/con le mani prende gli grappi e, senza spicargli dagli pampani, con la bocca a morsi gli mangia (263), véu una vinya ab molts raïms/vidde una vigna con molti rami e grappi d'uva (263).

2. "Motiu ornamental".

Grappo d'uva.

pregà'l che, per l'amor sua, se'n brodàs unes calces de raïms e los grans fossen perles/pregòlo che, per suo amore, se ne facesse ricamare una calza a grappi d'uva, e gli grani di perle fussero (264).

rajant adj.

"Dit de recipient del qual surt a raig un líquid o altra cosa que hi està continguda".

Gocciolante.

L'atxa de Tirant entre les altres era ben coneguda, la qual estava tota vermella e rajant sang dels hòmens que mort havia./La lancia di Tirante, la quale era tutta vermiglia e gocciolante del sangue degli huomini che aveva morto, tra le altre era ben conosciuta (157).

ralla f.

"Línia visible".

Segno.

levaren los papallons e posaren los cavallers en la primera ralla/Levarono li padiglioni e posero li cavaleri nel primo segno (81).

2. Vocabulari català-italià

rama f.

1. "Conjunt de rames d'arbres ja tallades, per a cobrir alguna construcció, etc.".

Frasche, rami.

en los pous, qui eren coberts de rama/nelli pozzi coperti di frasche (24); Posem-nos prop d'una font que aci està e cobrirem-nos de rama/Poniamoci presso a una fonte che qui è, coprimoci di rami (133).

2. "Cadascuna de les branques d'un arbre".

Ramo.

vós mostrau aferrar en aquella flaca rama com a persona torbada/e voi mostrate tenervi a quel debil ramo come a persona conturbata (160).

posar-se per les rames. "Desviar l'atenció d'allò que s'està tractant o fent".

Ponersi per li rami***.

Estrenyeu la batalla-dix Tirant-, e no us poseu per les rames/Strengete la battaglia -dix Tirante-, e non vi ponete per li rami (81).

3. dia de Rams. "Diumenge anterior al de Pasqua Florida".

Giorno delle Palme.

...feren-ho en tal forma que lo dia de Rams foren totes les vint-e-set naus en vista de Rodas/...feciono in tal forma che, il giorno delle Palme, furono tutte le ventisette navi in vista di Rodi (98).

Ramandà m.

"Novè mes dels musulmans, en el qual hi ha dejuni diürn cada dia".

Ramanda**.

Dada en los palaus e presó de Costantinoble, en lo mes de Ramandà, l'any set del nostre regiment./Data nel palagio e prigionie di Costantonopoli nel mese di Ramanda, l'anno setimo di reggimento nostro (455).

ramellet m.

"Petit conjunt de flors".

Rameleto.

dava-li un ramellet de flors ben perfumat/un rameleto di fiori ben perfumato o un capello o due del suo capo gli dava (251).

rampagoll m.

"Ganxo fixat al cap d'un mànec per a agafar i subjectar objectes".

Ganzo.

E de cascuna de les naus llançaren rampacolls/E da ciascuna delle navi gitorono e ganzi (164).

randa f.

1. "Conjunt de fils entreteixits formant puntes, destinat principalment a adomar vores de vestit o d'altres peces de roba".

Frangia.

sobre la gonella portava una roba francesa de seti negre de molt resplendent llur, oberta a quatre parts, e totes les obertures perfilades d'amples randas d'orfebreria/sopra alla gonna aveva una robba franzese de raso negro di lucentissimo splendore, aperta a quattro parti, e tutte l'aperture profilate di larghe frangie d'oro battuto (450).

2. Expres. veure la randa als peus. "Veure les coses molt diferents de com caldria que fossen".

Vedere che la cosa va al contrario.

A mi no put honor...ans ho tinc a molta gràcia e merced, mas veig la randa als peus, car ço que jo deuria fer vostra majestat s'hi és volguda cutar./lo non mi reputo honore...questo, anzi io ho a molta gratia e mercede, ma, più, io veodo che la cosa va al contrario, che quello che far dovrei la maestà vostra con fretta ha fatto (161).

raó f.

1. "Facultat de raonar".

Ragione.

raó natural no basta en provar los secrets divinals qui són en la santa llei cristiana/ragione naturale non è sufficiente a provare gli secreti divini che sono nella santa legge christiana (210).

2. "Concordança de l'enteniment amb la realitat".

Cagione.

...perquè la senyoria vostra vostra conega ab raó e ab justicia és estada dada l'honor a Tirant/...acciò che la signoria vostra conosca se l'honore gli è stato dato...con cagione e giusta (68).

ésser raó. "Ésser conforme a la veritat o a la justícia".

Essere ragione.

Los jutges del camp digueren que era molta raó e així es devia fer./Gli giudici del campo dissero che era gran ragione, e che così si doveva fare (78).

posar-se en raons. "Deixar de barallar-se o de discutir; acceptar tot o part del que diu l'adversari".

Rimettersi di ragione.

Posa't en raó e fes-me part d'açò qui és meu./Rimettiti di ragione e fammi part di quello che è mio (113).

3. "Acte de discòrrer per l'enteniment en cerca o en demostració de la veritat".

Ragione.

(27); de dolre'm tinc molt gran raó/di dolermi ho grandissima ragione (315).

fer raons. "Manifestar opinions o reflexions".

Regionare, fare ragione/ragioni, allegare ragioni.

no vull fer més raons/non voglio più regionare (24); E preo-te no em facés més raons en obrar lo que és teu/E ti prego che più non facci ragione di darmi quello ch'è tuo (371); E en açò no em facau raons, que no los vos admetna/Ei in questo non mi facciati ragioni, che non ve lo accettarò (434); Per no posar l'honor sua en disputa era molt content de servir les dites treves, per bé que si poguessen fer raons d'una part e d'altra/E per non ponere l'honore suo in disputa fu molto contento di servargli le tregue, per bene che dall'una parte e dall'altra parte molte ragioni allegare si potessero (349).

4. loc. dar/donar raó (a una cosa o persona). "Donar-hi abast, ésser suficient per treure's del davant algú, alguna cosa".

Dare ragione, contraddire.

...perquè s'ha a donar raó a tals coses e tan grans, que vostra alteza no hi poria dar raó/...onde si ha a dare ragione a tali cose e tanto grande che vostra altezza non gli sappia contraddire (482).

5. pl. "Coses que es van dient en una conversa".

Regioni, cosa regionamenti, parole, parlamento.

moltes no tinc en dir raó neguna que ell no es pose en les nostres raons/non ho tempo di dirgli cosa alcuna ch'egli nelle regioni nostre non si interpona (103); Així passaren entre ells moltes raons/E così fra loro passarono alcuni regionamenti (27); L'Emperador no es podia detenir de riure de les raons saboroses que oia dir a Placardemavida/Lo imperatore non si potea tenere dalle risa per le saporite parole che udiva dire a Placardemavida (220); troba...a Estefania ab la Princesa a grans raons/trovò...Stephania con la principessa a parlamento (189).

estar a raons. "Conversar".

Regionare.

com los véu estar a raons i agenollats, també volgué estar així com ells estaver/quando ella li vidde regionare con Stephania, se inginocchiò similmente, volendo stare così come egli stava (129).

6. Refrany. ab la raó de mon compare me'n vaig.

Con la ragione di mio compare me ne vado.

...mostren llur poc saber manifestant ab llur boca aquell grosser parlar qui diu: 'Ab la raó de mon compare me'n vaig'/mostrano il loro poco sapere, manifestando con la bocca loro quel grossiero parlare che dice: 'Con la ragione di mio compare me ne vado' (114).

2. Vocabulari català-italià

raonable *adj.*

1. "Que tenen una base racional".

Ragionevole.

faran qualsevol altra raonable sotsmissió sens molt perjudicar l'honor de llurs grans senyories/faranno qualsivolte altra ragionevole sommissione, senza molto pregiudicare all'honore delle loro gran signorie (426)

2. "Racional".

Razionale.

los actes de gola e de luxúria als animals bruts e no raonables són propis/gli atti di gola e di lussuria agli animali brutti e non razionali sono proprii (403).

raonablement *adv.*

"D'una manera raonable".

Ragionevolmente.

E posat cas veritat les teues piadoses paraules advoquen raonablement/Onde, considerando che le tue piadose parole addimandano cosa giusta ragionevolmente (10).

raonament *m.*

"Acció de raonar".

Ragionamento, maniera.

feta reverència ab gran modestia, féu un tal raonament/fatto riverentia con gran modestia, fece un tal ragionamento (130); respòs ab tal raonament/rispondere in tal maniera (28).

raonar *tr.,pron.*

1. tr. "Explicar una cosa amb raons, tractar-ne".

Ragionare, dire, narrare, raccontare, contenere.

(Oh cosa justa raonar, la gravitat d'aquell qui de virtuts tots los altres avança/O giusta cosa da ragionare la gravità di quelli che di virtù tutti gli altri avvanza) (316); la Viuda Reposada li havia descobert son secret e tot lo que ell li hava raonat/la Vedova Riposata aveva d'scoperto il suo segreto e tutto quello che egli gli hava ragionato (211). Aquestes e semblants paraules fermità raonar/Queste e simil parole dicova l'eremita (97), doiga's tothom de tanta pèrdia per a raonar la qual ma llengua es feta escassa/doigasi ogn'huomo di tanta pèrdia, la quale a narrare la ma lingua è fatta stanca (472), si totes parts de ma persona, deixant llur pròpia forma, en llengües se converien, no bastanien lo grau de ma dolor, segons que en ma adolorada pensa descarsa, raona/se tutte le parti della mia persona, lasciando la loro propria forma, in lingue si convertissero, non bastariano la grandezza d'il mio dolore, secondo nel mio addolorato pensiero riposa, raccontare (474); tan enamorades paraules com la lletra de Tirant raonar/tante inamorate parole come la letra di Tirante contiene (250).

2. pron. "Conversar".

Ragionar(si), fare ragione.

E raonant-se ab si mateixa, l'aflegida donzella deia.../E, ragionando fra sé stessa, l'afflitta donzella diceva... (299); ¿qui et prestarà l'augeres aies ab les quals volant se pogués caminar on la sua desconsolada ànima imaginativament se raona?/chi ti prestarà leggeri aie con le quai, volando, camminare potessi dove la mia sconsolada anima imaginativamente si ragiona? (400); E só cert que ans que los moros puguen eixir del siti que tenen a la ciutat, que s'hauran a raonar ab mi./E son certo che, anzi che gli mori possino uscire dell'assedio che tengono ala città, che meco ragione faranno (419).

3. pron. "Disputar, barallar-se".

Ragionarsi.

la mia ànima se raona ab lo cos/la mia tribulada anima si ragiona col miserabile corpo (230).

raonat *adj.*

"Defensat".

Narrato.

algunes justes causes se perden per culpa d'ésser mal raonades/alcune giuste cause si perdono per causa d'ésser mal narrate (182).

raor *m.*

"Ganivet de tall molt fi, destinat especialment a raure el pèl de la barba o els cabells".

Rasoio.

hegueren-la a obrir ab un raor perquè pogués eixir/acció che potesse uscire, l'aprimo con uno rasoio (110).

rapina *f.*

sucell de rapinya. "Ocell carnívor, que viu de menjar els animals que agafen". v. ocell

Uccello di rapina.

ras *m.*

"Tela de seda lluenta".

Razzo, razza.

draps de ras/drappi di razzi (26); draps de ras/drappi di razza (44); volia mudar les cortines de ras/voleva mutare le coltrine di razza (260).

rastre *m.*

1. "Enfilal".

Filo.

m'ha dat aquest rastre de grosses perles/mi hebbe donato questo filo di grosse perle (230).

2. "Pista".

Pista.

Sequeren los crestians de rastre per les penjades dels cavalls/sequirono gli christiani di pista per l'orme degli suoi cavalli (335).

rata *f.*

"Mamífer rossegador, de color grisenc, d'orelles grosses, cua llarga i cos voluminós".

Topo.

una gran rata saltà sobre lo meu llit/un gran topo mi saltò sopra il letto (233).

2. Vocabulari català-italià

real *adj.,m.*

1.adj. "Pertanyent o relatiu al rei".

Reial/regale.

serà gran dany que en tan gran joventut hajau ésser desposseït de la vostra real senyoria/sarà gran danno che nel fiore della gioventù sua habbia a essere deposta dalla real sedia (8); ... ab carta rebuda per vint-e-cinc notaris, havents tota autoritat real e plenana llicència de rebre semblants actes/... con charta rogata per vinticinque notari che haveano autorità reale e plenana licentia di ricevere simili atti (57).

a la real. "Com un rei".

Alla real.

Feren-lo molt ben servir a la real /facendogli molto ben servire alla real (148).

camí real "El que està sota la protecció del rei". v. camí

Via maestra.

2.m. "Moneda".

Reale.

un real d'argent/un reale d'argento (102).

real *m.*

"Campament, conjunt de tendes on s'allotja un exèrcit en campanya".

Campo, esercito.

teni-hi moltes tendes parades que paria fos un real/haveagli di molte tende parate che pareva un campo (55); tomaren-se aposentar llur real en lo lloc on l'havien ja tengut/tomaron ad alloggiare il loro esercito nel luogo del monte dove già l'havevano tenuto (141).

realme *m.*

"Regne".

Reame.

natural del realme de França/nativo del reame di Francia (221).

realment *adv.*

"En veritat".

Realmente.

mostrant-se realment e de fet amador del bé públic e conquistador del món/mostrandosi realmente e con effetto amatore del publico bene e conquistator del mondo (275).

rebatre *tr.*

"Repel·lir amb força; contrarestar amb un colp el colp del contrari".

Rebattere/ribattere, pingere.

ab lo seu arc, com véu venir la llança, rebaté-la e féu-la anar lluny de si més de deu passes/con l'arco suo gli rebaté la lancia, quando la vidde venire, e in modo che la fece andare lungi da lui più de dieci passi (19); E lo rei moro ab farc defenia's e rebata-li molts colps/il re moro si defendeva ribattendogli molti colpi (19); Tirant l'encontrà en lo revol de l'escut, e rompé lo manple e rebaté en l'elm, e féu-lo caure per les anques del cavall/Tirante lo incontrò nella penna del scudo e gli ruppe il gabaro che era nella palla, e con tal forza gliel pinse nell'elmo che lo fece cadere per la croppa del cavallo (189).

rebedor *m.*

"Que rep".

Quello che riceve.

deuriu ésser content e no recusar, per jo ésser donador e vos rebedor/doveresti ésser content e non lo recusare, per ésser io il donatore e voi quello che lo riceve (161).

rebel.lar-se *pron.*

"Negar-se a obeir a l'autoritat".

Ribellarsi/rubellarsi.

s'és rebellada contra lo cos/si é ribellata contra il corpo (129); Com ella estigués en sa cambra pentinant-se lo cap, oi dir com Babilònia s'era rebellada /Et essendo nella sua camera pettinandosi il capo, udí dire come Babilonia s'era rubellata (309).

rebel.lió *f.*

"Acte i efecte de rebel.lar-se".

Ribellione.

Aquest Ciprés de Paternò féu conjuració de rebel.lió contra lo Soldà./Questo cipri di Paternò fece congiurazione di ribellione contra il Soldano (149).

rebetle *adj.*

"Que es rebel.la".

Rubbello.

darem primerament mort a aquell malvat Rei e gran rebetle a Mafozet/daremo primeramente morte a quello malvaggio re e gran rubbello a Maometo (349).

rebordonit *adj.*

"Degenerat".

Intraversato.

Mas gran dubte em fa que, com jo comence a veure los seus rebordonits passos on volrien anar, no em contenta molt son fet/che molto mi fa dubitare ché quando io comincio a vedere gi suoi intraversati passi sonde vomano andare, non mi contenta il suo fatto molto (214).

rebot *m.*

"Cambra o altre lloc d'una casa, o d'una nau, on es guarden els comestibles".

Credencia.

Les altres dones, les unes al rebot, les altres a la cuina.../le altre donne parte alla credencia e parte alla cucina... (26).

2. Vocabulari català-italià

rebre tr. (receblr)

1. "Prendre alguna cosa voluntàriament, de bon grat".

Ricevere/recevere*, **recerare**, **decorarsi**, **havere**.

los ulls de Tirant no **havien** jamés **rebut** semblant pas/gli occhi di Tirante non **haveano** giamai **ricevuto** simil pasto (118); en aquest honrat pas **han rebut** l'orde de cavalleria/in questo honorato passo **hanno ricevuto** l'ordine di cavaleria (56); ab tots aquells qui volien **rebra** l'orde de cavalleria/con tutti quelli che volevano **ricevere** l'ordine di cavaleria (42); l'examen que deu esser fet al gentilhom o genitza qui vol **rebre** l'orde de cavalleria/l'esamine che dee esser fatto al gentile e generoso huomo che de l'ordine de cavaleria **decorar** si vuole (1); llurs cossos no **han rebut** sepultura/... non **hanno havuto** sepultura (148).

2. "Prendre ab si algú que s'acosta".

Ricevere/recevere, **raccogliere**.

ordene vostra alteza dos grans senyors que ixquen al portal per **rebre** los ambaixadors/ordeni vostra altezza due gran signori chi escano fuori della porta per **ricever** li ambasciatori (14); totes les dones **foran rebudes** pels cristians/tutte le donne **furono ricevute** dalli christiani (25); L'Emperador... se'n tornà en la sua terra, on **for** ben **rebut** per sos vassalls /L'imperatore... nella sua terra si ne tornò, dove dagli vassalli suoi **fu bene raccolto** (483).

3. "Recopilar per escrit".

Ricevere/recevere.

Com Tirant véu tan singular miracle, pregà el reverend frare que fes **rebra** informació en escrit d'aquest tan gran miracle/Quando Tirante vidde così singulare miracolo, pregò il reverendo frate che ne facesse e **ricevera** informazione in scritto (340); ... ab carta rebuda per vint-e-cinc notaris, havents tots autoritat real e plenària llicencia de **rebre** semblants actes/... con charta rogata per vintocinque notari che haveano autorità regale e plenaria licentia di **ricevere** simili atti (57); e trobant-lo tal com esser devia, e **rebuda** informació de testimonis dignes de fe.../e, trovandolo tale come esser dovea e **ricevuta** informazione da testimoni degni di fede... (58).

rebuat adj.

"Que refusa; rebordonit".

Rifiutante.

lo vostre **rebuat** cor/il vostro **rifiutante** [core] (232).

rebut* adj.

1. "Acollit bé o mal".

Ricevuto.

D'aquells qui ab gratitud als beneficis **rebuts** satisfer volen.../Da quelli che con gratitudine agli benefici **ricevuti** soddisfare vogliono... (451).

2. "Signat per un notari".

Rogato, con testimonio.

... foren testimonis ab escriptura de llur mà ab segell de llurs armes, ab carta **rebuda** per vint-e-cinc notaris... e cosa per los dits notaris posant-hi cascú son signe/... furono testimoni con scrittura di lor mano e con sugello di loro armi, con charta **rogata** per vintocinque notari... et autenticata per loro ponendoli ciascuno il segno del suo tabellionato (57); E féu-ne lievar carta publica, **rebuda** per dos aldaies/E feccone fare carta publica, **con testimonio** di due capitani (319).

rebutjar tr.

"No acceptar".

Rifiutare.

molta virtut posseia Tirant que **hagués rebutjat** requesta de tan bellíssima senyora com aquesta/molta virtù possedeva Tirante c'**havea rifiutato** richiesta di signora tanto bellíssima come era questa (463).

recambra f.

"Cambra situada al costat d'una altra de major, i destinada a dormir-hi, a vestir-s'hi, a guardar-hi robes o joiells, etc.".

Altra camera.

Lo fill, qui dormia en una **recambra**.../il figliuolo, che dormiva in un'altra **camera** (127).

recaptar tr.

"Aconseguir a força de demanar".

Impetrare.

recaptaven-li gràcia/gli **impetravano** gràtia (189); ... e com fos ab sa alteza que li volgués **recaptar** perdó/... e che quando fusse con l'alteza sua gli dovesse **impetrare** gràtia e perdono (296).

recapte m.

dar/donar **recapte**. "Ocupar-se d'una cosa".

Dare recapito/ricapito, provvedere.

dar **recapte** als que vendrien/dar **ricapito** a quelli che venderiano (99); Com ells haguessen dat **recapte** a l'Emperador.../Quando loro hebbero dato **ricapito** all'imperatore... (236); dar **recapte** a la gent/dare **ricapito** alla gente (106); bo seria donar **recapte** en açò/saria buon **provvedere** in questo (133).

bon recapte. "Bona cura, bona administració".

Buon recapito.

aná a fer reverència a Tirant e dix-li com tenia **bon recapte** de tot quant li havia dat càrrec/andò a fare riverentia a Tirante, e dissegli come havea dato **buon recapito** a tutto quello di cui gli havea dato carico (401).

hom de mal recapte. "Home de mala reputació". v. **home**

Humo da poco e di vil computo.

recaure intr.

"Afectar directament algú".

Intervenire.

...e si aquestes errors e altres innumerables **recanen** en los hòmens.../E se questi errori et altri innumerabili agli huomini **intervengono**... (377).

recebiment m.

"Acte de rebre, acollir algú".

Recettione.

...petr fer-vos aquella honor i **recebiment** que a tan gran senyor com vós s'esguarda/... per farvi quello honore e **recettione** che a tanto re e signore come voi seti si appartiene (456).

receblr v. rebre

recel m.

"Sospita temerosa".

Timore, paura, gelosia.

¿quines noves em portau d'aquell virtuós cavaller qui té la mia ànima cativa... sens **recol**?/quali novelle mi portate voi di quel virtuoso cavaliere che tiene... senza **timore** alcuno? (138); **recol** temeros/timorosa paura (189); E lo Cabdillo sobre los cabdillos, fugint ab gran **recol**, se n'entrà en lo seu castell/Et il capitano sopra gli capitani, con gran **paura** fuggendo, nel suo castello... se n'entrò (302); La festa e l'alegria dexau-la per al lit on no hi haja temors mesclades de **recol**/La festa e la letitia lasciatla per il letto ove non sia timore alcuno admesto con **gelosia** (218).

2. Vocabulari català-italià

recelar *intr.,pron.*

"Tenir recel".

Dubitare; temere, nascondersi.

Oh animosa temor d'aquells qui recelant temen los penils de viciós morir e viure... I/O animosa paura di quelli che dubitando temeno nel pericolo degli viti morire e vivere (269); hi hauran a vetlar de nit e de dia gran gent d'armes e d'altra part s'hauran a recelar de la ciutat e del vostre camp/gran gent d'arme e di notte e di giorno a vigilare gli haveranno. Dall'altra parte, della città e del vostro campo temeranno (421); la senyora Emperadriu... o altra persona de que jo m'haja a recelar/la signora imperatrice o altra persona... da cui io mi havessi a nascondere (189).

recelós *adj.*

"Que té o expressa recel".

Geloso.

¿Qui serà aquell qui lo seu cor puga assegurar que tostemps no sia recelós?/E chi sarà quello che il suo cuore possa assicurare che sempre non sia geloso? (227).

receptar *tr.*

"Acollir, rebre favorablement".

Accettare.

E ils los receptaren de molt bona voluntat, e entraren en la ciutat de Tunis molt pacíficament/E loro di buona volontà gli accettarono, et entrarono nella città di Tunise molto pacíficamente (401).

recitar *tr.*

"Declarar, exposar amb paraules".

Recitare, dire, esprimere, contenersi, non tacere.

...los quals deixará de recitar, perquè no és temps ni lloc...li quali lasciarò di recitare, perché non gli è tempo né luogo (213); Una rata, segons m'han recitat, és passada sobre la cara de ma filla/Un topo che è passato sopra alla faccia di mia figliuola, secondo che mi hanno detto (233); E lo gran desig que tenia, senyor, de veure-us, no es podia recitar/Signore, il gran desiderio che ha di vedervi esprimere non si potria (241); legi davant Tirant un capítol en que recitava com fon trobat forde de cavalleria/dinanzi a Tirante lesse uno capitolo nel quale si conteneva 'Come fu trovato l'ordine di Cavalleria...' (31); ha fet moltes cavalleries dignes de recitar/ha fatto molte buone cavaliere che meritano di non essere tacite (37).

reclamar *tr.,intr.*

1. tr. "Cridar, invocar".

Chiamare, invocare, ricorrere, richiamare, raccomandarsi.

reclamem a la Verge Maria/chiamano la vergine Maria (132); Com altri après Déu no reclamam sinó la tua senyoria/dopo Dio, altro che la tua signoria non invochiamo (168); si en lo camí alguna passió sentia, reclamava a la senyora Princesa/se nel camino alcuna passion sentivo, ricorrevo alla signora principessa (210); tots reclamaven a Déu de bon cor no pensen en la cruel mar/tutti quelli che vedevano la barca do'era Hippolito richiamavano a Iddio di buon cuore che nell'adirato mare non perissero (296); emperò no oblidant-me de continuament reclamar aquella sacratissima e misericorde Mare de Déu/ma non scordandomi di raccomandarmi continuamente a quella sagratissima e misericordiosissima madre d'iddio (373).

2. tr. "Demandar vivament".

Addimandare.

Credo, proteste, cofesse, penit-me, confie, misericordia reclame /lo credo, io protesto, io confesso, io mi pento, io mi confido, misericordia addimando (471).

3. intr. "Protestar, queixar-se".

Dolerse.

si fer no ho volien, reclamarien a Malomet/se fare no l volevano, a Macometo si ne doleriano (349).

recobrament *m.*

"Acció i efecte de recobrar".

Recuperatione, ricuperamento.

en lo recobrament del castell/in recuperatione de castelle (27); ...lo fes anar amb ell al recobrament de l'Imperi/...perché potesse andare con lui al ricuperamento dell'imperio (454).

recobrar *tr.*

"Tenir de bell nou".

Recuperare/ricuperare, concedere.

Com haqueren recobrat tot lo regne.../Come il regno fu recuperato... (25); Com ella haquí recobrat son natural, demanà qui l'havia portat allí/Quando egli habbe ricuperato la sua naturale cognitione, addimandò chi l'havia portato lì (290); lo que a ell falieu per natura, jo ho recobre per amor/quello che a lui manca per natura io concedo per amore (138).

recobrat *adj.*

"Adquirit de nou".

Ricuperato.

aquell sospir que llavors féu testimoni de ma recobrada vida/quel sospiro che allhora io feci testimonio della mia ricuperata vita (398).

recollir *intr.,pron.*

"Retirar-se, entrar en un lloc protegit".

Raccogliere/racorre; raccogliersi, entrare, ayedersi.

Com fon al recollir, aquí fon lo gran perill/Ma grande fu il pericolo quando si venne al raccogliere (113); recollir en les galeres/racorre nelle galee (108); recollís en una nau/in una nave si raccolse (4); recollís en les galeres/entrato nelle galee (34); Lo capitá, de continent que es lon recollit, féu recollir tota la sua gent/il capitano, subitamente che s'avide di questo, fece racorre tutta la sua gente (99).

tocar a recollir.

Sonare a raccolta.

l'Emperador sabé com les trompetes de les galeres tocaven a recollir/l'imperatore intese come le trombette delle galere sonavano a raccolta (292).

recolzar *intr.*

"Sostenir-se".

Riposare.

Aquests lleons e tomba estaven dins una capella de volta, los arcs de la qual eren de porfis e recolzaven sobre quatre pilars de jaspe/E questi leoni e tomba erano in una capella in volta, gli archi della quale erano di porfido e riposavano sopra quattro colonne di diaspro (485).

fig.

Reggersi.

lo pilar en lo qual lo nostre estat segurament recolzava és derrocat per tu, fortuna adversa/la colonna, in cui il nostro stato sicurramente si reggeva, è roinata per te, fortuna adversa (472).

recolzat *adj.*

"Sostingut, posat".

Posto, raccolto.

tenia l'esposa recolzada sobre los genolls/haveva la ignuda esposa posta sopra la ginocchia (191); Com Tirant véu l'esposa tan prop de la donzella, qui en los seus pits recolzat estava.../Quando Tirante, che nel petto della donzella era raccolto... (363).

recomanar-se *pron.*

"Comanar-se, posar-se sota la protecció d'algú".

Raccomandarsi.... se recomanaren a Nostre Senyor Jesucrist, e los moros se recomanaren a Malome/al nostro signor Gesù Christo e gli mori a Macometo si raccomandaron (349).**recomanat** *adj.*

"Comanat, encarregat especialment".

Raccomandato/ricomandato.voilàs tenir per recomanat el Reivolvesse haveri il re per raccomandato (104); ... que tinguessen per recomanada a la donzella/... che la donzella per ricomandata havessero (299).**recomandació v. recomendació****recomendació f. (recomandació)**

"Acte i efecte de recomanar".

Raccomandatione/recommendatione.li dix totes les recomendacions de la Princesa/gli diase tutte le raccomandazioni della principessa (420); li portareu moltes recomendacions, e enmig d'elles, embolicat, que negú no ho sàpia ni ho veja, mitja càrrega d'or/gli portarete molte raccomandazioni; e, nel mezzo di quelle involta, che alcuno no 'l vegga e no 'l sappia, mezza carca d'oro (146).**reconciliar** *intr.*

"Restituir al si de l'esglèsia".

Racconcigliare.**Après Tirant féu reconciliar tots los grecs qui renegat havien/Dopoí, Tirante fece racconcigliare tutti gli greci che rinnegato havevano (459).**reconèixer** *tr.,pron.*

1. tr. "Examinar algú o alguna cosa per saber com és, com està, què conté, etc.".

Riguardare, guardare, rivedere, cercare, fare diligente inquisitione, vedere minutamente, vedere e mescolare.... Reconegam tota nostra gent qual será disposta per entrar en batalla./Riguardiamo tutta la gente nostra quale sarà disposta ad entrare in battaglia (333); Lo Mestre e Tirant de la posada partien anant reconexent la ciutat/Il maestro e Tirante si partirono dallo alloggiamento et andarono riguardando la città (105); manà a sa filla que ella en persona entràs en totes les lústes e les reconegues com estaven de vitualles/commandó alla figliuola che ella in persona entrasse in tutte le sue navi e le guardasse come stavano di vettovaglie (114); l'altesa vostra no em deia que me n'anàs ni l'Emperador que deguéis venir ni entrar ni reconèixer vostres cambres/Altezza vostra non mi diceva che me n'andasse né dell'imperatore che dovessi venire né entrare a riveder camere vostre (263); Reconegueren tot lo castell, e trobaren-lo fomit de moltes vitualles/Cercarono allora tutto il castello, e fomit di molte vettovaglie... il trovarono (317); féu reconèixer entorn del seu camp/fe fare diligente inquisitione intorno al campo (23); L'endemà per lo mati reconegueren lo camp/La mattina del giorno seguente viddero minutamente il campo (349); tot quant tenia li reconegueren tutto quello ch'egli haveva gli viddero e mescolorno (283).

2. tr. "Admetre com a ver".

Riconoscere.E reconex, Senyor, la tua creatura/E riconosci, Signore, la tua creatura (478).**3.pron. "Adonar-se".****Avvedersi, riconoscersi.**Ferren tan poderosament que en poca hora, ans que los altres se fossen reconeguts, hagueren morta molta morisma/e loro ferirono tanto gagliardamente che in poco d'ora, anzi che gli altri avvisis se ne fussero, molta morisma morta gli fu (387); e posà l-me una nit en lo lit, jo com a innocent cridi, e com me fui reconeguda calli e estigui segura/e mi lo puose una notte nel letto, et io come semplice gridai e, quando mi fui riconosciuta, taquí e stetti ferma (254).**record m.**

1. "Acció de fer present un fet passat".

Ricordo, racconto, mammona (a).... regraciant la benaventurat rei de Sicilia lo bon record que ha tengut de la mia molta dolor/... ringratiando il re di Sicilia del buon ricordo che ha havuto del mio dolore (117); el record dels gloriosos actes de Tirant nova dolor me presenter/il racconto degli gloriosi atti di Tirante nuovo dolore mi rappresentino (467); feren com a valents e virtuosos que ells eren, ab lo record de la fidelitat que vassalls són tenguts a llur senyor/come valenti e virtuosos che erano, feciono per la mammona della fidelità che gli vassalli sono obligati al loro signore (131).**ésser en record (d'una cosa). "Recordar-se'n".****Ricordarsi/raccordarsi, havere in memoria.**perquè sia en record de la gràcia que Nostre Senyor m'ha feta en aquest món/per ricordarmi della gratia que mi ha fatto il Nostro Signore in questo mondo (31); seràs en record d'aquella qui t'ama tant com a la sua vida/di quella che quanto la sua propria vita te ama ti raccorderai (262); era estat en record d'ells/gli havea havut in memoria (104).**tenir en record. "Recordar-se".****Ricordarsi.**Moltes al legacions s'al legaren per cascuna part, que no tin en record/E molte allegationi, che io non mi ricordo, furono allegate per cascuna parte (41).

2. "Us dels sentits i de la consciència".

Memoria, essere, ricordo.espantà'm tan fort que haguí de ondar tan grans crits que fora estava de tot record/spaventommi tanto forte che io gridai a gran gridi che ero fuori d'ogni memoria (233); jamés se volgué partir fins que fon tomada en son bon record/mai di li non si volse partire infino a tanto che lei fu ritomata nel suo essere (26); E tomada en son record, l'Emperadriu a la Princesa feren molt gran festa/E, ritomata in suo ricordo, l'imperatrice e la principessa grandissima feste... feciono (415).**sens record. "Estar esmaiat".****Fuori di sé e senza memoria.**passades tres hores estigué sens record/più di tre hore e fuori di sé e senza memoria rimase (241).**recordació f.**

"Acte de recordar".

Ricordatione/recordatione, memoria.actes que sie de gloriosa recordació/atti che siano di gloriosa ricordatione (23); No es sap de nostra recordació major defalt en un rei/non si sa dalla ricordatione nostra maggior mancamento in un re (167); mox mala premiats treballs qui après ma li restaran per immortal recordació de gents/per gli miei mali premiati travagli i quali, dapoí la mia fine, per immortale memoria alle genti resteranno (217).**recordant** *adj.*

"Que es recorda".

Raccordandosi.passaren aquella delitosa nit molt poc recordants d'aquests que jaíen en los cadafals/E così quella notte diiettevole passarono, raccordandosi molto poco di quelli che negli cattafalschi giacovano (481).

2. Vocabulari català-italià

recordar tr.,pron.

1.tr.,pron."Fer venir a la memòria d'algú".

Raccordarsi, avere in memoria, ridursi in memoria; ricordarsi/raccordarsi.

vos desitjam que en reverència de Jesucrist crucificat vullau recordar la nostra pressura grandíssima e tristícia ensema ab la nostra caríssima filla/vi desideriamo che, in riverència di Gesù Christo crucifisso, vogliati raccordarvi della nostra grandíssima pressura e tristezza, insieme con quella della nostra charíssima figliuola (396); E lo Rei, recordant-li lo somni, ajudà'l a llevar/ll re, havendo in memoria il veduto sogno, aiutollo a levare (6); estigü molt admirat del somni que fet havia e pensà molt en aquell, recordant-li tot lo que vist havia/restò admirat del sogno che fatto aveva e pensò molto a quello, nducendosi a memoria quanto aveva visto (6); me record que és.../mi ricordo esser... (19); si us recorda en algun temps passat l'haju vista/s'el vi recorda d'haverlo visto in alcun tempo passato (250); E recordant-me dels meus mals tinc compassió de tu/E, raccordandomi degli miei mali, ho compassion di te (311).

2.pron."Recobrar l'ús dels sentits".

Ritornare in sé.

e havent estat per bon espai recordà's e dix.../et essendo stato per buono spatio, ritornò in sé et disse... (229).

recórrer intr.

"Anar a algú per demanar-li ajut".

Ricorrere.

Jo recorre a tu, humil e piadosa dels pecadors advocada, que no permetes que jo perda lo cos e l'ànima/lo ricorro a te, humile e pietosa degli peccatori avvocata, che non permetti che l'anima et il corpo io perda!(292).

recruada f.

"Recaiguda", en el refrany pitjor havia d'ésser la recruada que no la malaltia.

Haves ad esser peggior la ricaduta della malatia.

no ignorava... que pitjor havia d'ésser la recruada que no la malatia/ben sapevo che haves ad esser peggior la ricaduta della malatia (27).

rectament adv.

"D'una manera recta".

Rettamente.

havia tan rectament judicat/tanto rettamente giudicato aveva (186).

recte adj.

fig."Conforme a la veritat o a la llei moral".

Retto.

E oint Nostre Senyor demanda de tan justa causa, e ab tan recta e bona intenció, atorgada li fon la dita gràcia/Et udendo il Nostro Signore dimanda di tanta giusta causa e con così retta e buona intencione, la grada li concesse (340).

recuperació f.

"Acte i efecte de recuperar".

Ricuperatione.

havent nos donat gloriosa victòria, recuperació de l'imperi e libertat vostra/havendone dato la gloriosa vittoria, la ricuperatione dell'imperio e la libertat vostra (460).

recuperar tr.

"Recobrar".

Ricuperare.

tot l'imperi grec serà recuperat per aquest e reduit a vostra majestat/tutto l'imperi greco per questo ricuperato sarà et alla maestà vostra ridotto (414).

recusar tr.

"Refusar de fer o d'acceptar una cosa".

Ricusare/recusare.

Mereixedors són d'honor... aquells qui per la república no han recusat sotsmetre flurs persones a mort/honore...meritano...quell che per la republica le persone proprie sottoporre alla morte recusato non hanno (Prol); Los antics filòsofs recusaren posseir béns de fortuna/Gli antichi filosofi ricusarono di possedere beni di fortuna (374); gran injuria és feta al donador quan lo do és recusat/Grande injuria è fatta al donatore quando il dono è recusato (377); deuriu ésser content e no recusar, per jo ésser donador e vos rebedor/doveresti ésser contento di accettarlo e non lo recusare, per ésser io il donatore e voi quello che lo noave (161).

redempció f.

"Alliberament".

Redentione.

vinga Tirant, qui serà vera consolació, fi, remei e descans dels meus mals, e redempció del poble cristià/vinghi Tirante, che vera consolatione, fine, rimedio e riposo degli miei mali e del popolo christiano redentione sarà (398).

redemptor m.

"Que redimeix".

Redentore.

E a tu, Senyor, ab tota veritat creador e redemptor d'humana natura.../E tu, Signor, con ogni veritat creatore e redentore dell'humana natura (400).

redó v. rodó

redoblar tr.

"Fer doblement intens".

Raddoppiare.

ara que he vist a Hipòlit més redoblada la dolor/hora che ho visto Hippolito, el dolore mi si à raddoppiato (264).

redutable adj.

"Que inspira temor i respecte".

Radottevole.**

jo só content d'enseguir los manaments de mos redutables senyors/lo son contento di seguire gli comandamenti degli miei radottevoli signori (456).

redubtar tr.

Témer".

Stare con gran dubbio.

e d'altra part estavan molt redubtant que en aquella hora los moros del camp no combatesen la ciutat/e d'altra parte stavano con gran dubbio che in quella hora gli mori del campo la città non combatessero (418).

2. Vocabulari català-italià

redubtat adj.

"Temut".

Temuto, riputato.

per ço com som certa nosaltres tenir molt més gent que no ells, deu ésser poc redubtada la batalla/Essendo noi certi d'havere molto più gente di loro, poco dee ésser temuta la battaglia (141), hom redubtat/uomo riputato (143).

reduir tr.

1."Tomar una cosa al seu estat natural, al lloc que ocupava abans, etc."

Ridurre, rendere.

e sia reduït al teu sant servei/che si riduca al tuo santo servizio (6), tot l'imperi grec sarà recuperat per aquest e reduït a vostra majestat/tutto l'imperi greco per questo recuperato sarà et alla maestà vostra ridotto (414), ab ajuda de vostres vassalls haviau reduïda en lo primer estatment/con l'aiuto de' vostri vassalli rendutola nel suo primo stato (27).

2."Convertir".

Ridurre.

Amor pot les coses difícils reduir a tota facilitat/Amore può le cose difficili ad ogni facilità ridurre (378).

3.locs. **reduir a memòria/a notícia** v. **memòria, notícia**

Ridurre a memoria; ridurre a notizia.

reedificar tr.

"Edificar de nou".

Reedificare.

après poc temps que aquest rei...l'hagué de moros conquistada, la tornà novament reedificar/poco tempo dopoi che il re...l'hebbe da' mori acquistata, nuovamente la tornò a reedificare (353).

refecció f.

"Acció de restaurar les forces vitals per l'alimentació".

Refettione.

faci'm gràcia de venir prop de la lúcida font, per pendre ab nosaltres una poca de refecció/mi faci gràcia di venire presso alla lucida fonte per prendere con noi altri un poco de refettione (97).

fig."Acció de restaurar les forces espirituals".

Refettione.

Com hagué donada refecció a l'ànima, féu-se venir davant lo seu secretari e féu e ordenà son testament/Quando hebbe dato refettione all'anima, il suo segretario venire si fece, e fece et ordinò il suo testamento (468).

refer tr.

"Tomar fer".

Rifare/riffare.

e per los vostres virtuosos actes haviau refeta la militar escola, la qual era perduda/e come per gli vostri virtuosi atti la militare disciplina, la qual era persa, rifatta haverete (155).
Lavors los moros romperen lo palenc, e en la nit Tirant lo féu tornar a refer /...gli quali allhora il steccato distrussero, e la notte Tirante il fece tornare a rifare (304).

referir tr.

1."Contar".

Referire, raserare (e).

jo experimentaré si la mia passió porté a la Princesa referir/io experimentarò se la mia passione alla principessa potrà referire (258), en aquell cas com jo fui tramés a ell per ambaixador no em fos tant allargat de parlar, ell no m'haguera refenda la sua justícia/in quel caso chio gli fui mandato per ambasciatore, s'io non mi fusse tanto allargato nel parlare, egli non m'haveria raserato la sua giustizia (317).

2."Dirgir".

Referire.

los precs que a Nostre Senyor puc referir/gli preghi che a nostro signore Iddio posso referire (265).

3."Repetir, expressar més d'una vegada".

Referire.

E Tirant referint-li més gràcies, aplegaren a la porta de la cambra de l'Emperador/E Tirante referendogli infinite gràcie, arrivomo alla porta della camera dell'imperatore (282).

refermar tr.,refl.

1.tr."Fer més ferm".

Refermare.

Après que fon refermada l'amistat, Tirant féu aquesta ordinació e privilegi militar./Dopoi che l'amistat fu rifermata, Tirante questa ordinatione e militare privilegio fece (334).

2.refl."Raficar-se".

Riformarsi.

Mostra-li per quins graus és pujat en aquesta triómfant de victòria e ab quin saber s'hi deu refermar /...mostrandogli per qual grado è ascaso a questa triómfante vittoria e con qual sapere si dee riformare (143).

refet adj.

"Fet de nou".

Riffatto.

Al matí los moros tomaren e trobaren-lo refet. E la mattina, quando gli mori vennero, riffatto lo trovarono.(304).

reforçar tr.,intr.

1.tr."Fer més fort, donar més força".

Rinforzare.

com a desesperats reforçaren la batalla molt bravamen/come disperati crudelmente la battaglia rinforzaron (387).

2.intr."Recobrar la força".

Rinforzarsi.

E los enemics reforçaren tant com los fon possible per dannejar los crestians/E gli mori, quanto gli fu possibile, per danneggiare gli christiani si rinforzaron (343).

reforçat adj.

"Restablert".

Rinforzato.

detingueren-lo que no anàs fins a l'endemà, que seria bé reforçat/lo detinerono che non gli andò fino al dì seguente, acciò che fusse meglio riforzato (236).

2. Vocabulari català-italià

refrany *m.*

"Frase sentenciosa divulgada".

Proverbio.

¿E no sabeu vós com diu aquell refrany antic?/mudant edat muda's ventura/Hor non sapete voi come dice quell'antico proverbio: "Chi muta luogo, muta ventura"? (100).

refredar *tr.,pron.*

1.*tr.,fig.*"Fer entrar el fred".

Raffreddare.

Com Plaerdemavida véu che prou l'havia fet refredar, pres-li'n gran pietat/E quando vidde che assai l'havia fatto raffreddare, lei ne prese gran pietà (233).

2.*pron.*"Esdevenir fred".

Raffreddarsi.

perquè no es refredés/acciò che... non si raffreddasse (138).

refrenament *m.*

"Acte i efecte de refrenar".

Raffrenamento.

aquesta mort fon refrenament de molts/questa morte fu raffrenamento di molti (333).

refrenar *tr.*

"Posar fre".

Raffrenare/refrenare.

desvia e refrena de desitjosos apetits/desvia e raffrena i desiosos appetiti (281); E com veritat sia una de les causes que nostres passions refrena.../Et essendo la verità una delle cause che le passioni nostre raffrena... (323).

refrenat *adj.*

"Amb el fre posat".

Raffrenato.

estava admirat dels ulls...refrenats per graciosos esguards/stava admirato degli occhi...raffrenati per graciosi sguardi (119).

refrescament *m.*

"Acció i efecte de refrescar o refrescar-se".

Rifrescamento.

tramés cam de bou e de porc e molt pa fresc a la galera per refrescament a la gent/carne di bue e di porco e molto pan fresco alla galera, per rifrescamento della gente, mandò (406).

refrescar *tr.,intr.*

1.*tr.*"Mitigar la calor".

Raffrescare.

all' portaren-li viandes e confits perquè pogués raffrescar, si mester ho havia'e quivi portorongli vivande e confetto acciò che, havendone bisogno, si potessero raffrescare (59)

2.*tr.,intr.*"Proveir d'aliments i altres coses necessàries".

Rinfrascar(ari); rinfrescare.

Rinfrascaren la gent/le gent si rinfrescorno (164); rinfresca'ls molt bé de les seues dobles, que els paria que fossen ressuscitats de mort a vida/rinfrescogli molto bene delle sue dobbie, ch'egli parevano che da morte a vita resuscitati fussero (321); manà a tota la gent que descavalcassen e rinfrescassen/comandò a tutta la gente che smontasse e che si rinfrescasse (334).

3.*tr.*"Renovar, prendre nova força".

Rifrescare/rinfrescare.

Per aquesta nova fon refrescat lo dol e lo plànyer/per questa nova fu rinfrescat il dolore et il piangere (159); E per la venguda dels presoners les festes foren refrescades en la cort de l'Emperador/E per la venuta degli prigionieri le feste nella corte dell'imperatore rinfrescate furono (464).

refugi *m.*

fig."Lloc o persona on es pot trobar seguretat".

Rifugio/rifuggio.

és la nostra esperança e refugi/sei la nostra speranza e rifugio (23); ¿on trobaré jo refugi ni esperança...?/dove troverò io rifuggio né speranza...? (322).

refusar *tr.*

"Negar-se a admetre".

Rifiutare, refutare/rifutare.

a mi, desaventurat petit servent, só tomat abhominable, puix só de ma senyora refusat/a me, sfortunato, infimo servo, divenuto son et abhominevole, poich'io son dalla mia signora refutato (283); no refusés jamás res que ta enamorada le done, car regia comuna es/cosa che la tua innamorata ti doni giamai non refutate, che regola commune è... (262); Si la mia benevolencia estigués en ma llibertat, gran culpa tendria de refusar requesta de tanta valua/Se la mia benevolentia in mia libertà fusse, gran colpa haverrei a rifutare richiesta di tanta valuta (323).

regdor *m.if.*

1."Qui regeix o governa".

Rettore, governatore/gubernatrice.

E tu, regdor del sobiran osi, poderós Rei de la cort celestia/E tu, Rettore del superno cielo, poderoso re della corte celeste (474); un cosin germà del Cabdillo, que era en aquell regne regdor per lo rei de Tunis/uno cugin fratello del capitano, ch'era per il re governatore di quel regno (321); la majestat vostra resta senyora e regidora de tot l'Imperi grec/la maestà vostra resti signora e gubernatrice di tutto l'impero (482).

2."Membre d'un consistori municipal".

Rettore, reggitore*.

ab los regidors de la ciutat anà per les cases, fent traure forment e civades/...va con li rettori della città per le case, facendo portar formento e biada (5); les corades del poble solen eor de les costumes dels senyors e regidors/le cose che fanno gli popoli sogliono uscire dagli costumi degli signori e de' regitori (143).

regiment *m.*

"Estat i forma de govern; acció de governar".

Reggimento.

e pens en lo meu regiment no he fallit en alguna cosa per engan o negligència de què puga haver represió/e mi penso nel reggimento mio di non havere mancato o fallito in cosa alcuna per inganno o negligentia di cui possi haver rprehensione (154).

2. Vocabulari català-italià

regló f.

"Extensió de terreny caracteritzada per una mateixa circumstància".

Regione.

la causa per què és tan fructífera aquella regió e tan temprada si és com.../la causa per che quella regione è tanto fruttifera e tanto temperata, si è che, quando... (330).

reglr tr.,pron.

1.tr."Governar".

Reggere.

sapiau regir e governar vostra terra/sappiate reggere e governare la terra vostra (121).

2.pron."Deixar-se guiar, conduir per bon camí".

Reggersi, governarsi.

s'haurà de fer en aquesta manera si al consell meu vos volreu regir/s/havera da fare in questo modo, se al mio consiglio reggere vi vorrete (164); ab pacte tal que ta excel·lència se regressa a mon consell/con tal patto e conventione che tua eccellenza al mio consiglio si governi (17).

3.pron."Comportar-se".

Reggersi/reggersi, portarsi.

demanà-li de festar del camp, e los seus cavallers com se regien e lo seu Capità en quin ésser era posat ni com se regia ab tota la gent/dimandògli dell'esser del campo, come si reggevano gli suoi cavallieri et il suo capitano come stava e come si portava con tutta la gente (144); e de ses amors com se regina e come degli suoi amors si reggona (218).

regirament m.

"Profunda alteració".

Alteratione.

tenia gran dubte que, pre lo gran desig que tenia de veure'l, no prenguéss algun regirament/haveva gran dubbio che, per il desiderio c'haveva di vederlo, alcuna alteratione non pigliasse (420).

reglir tr.

"Trasbalsar".

Regirare, rivoltare.

tené poder de reglir les penses humanes/hai potere di regirare gli human pensieri (307); tant regirà la vànova que caigué en terra/tanto la rivoltò che cascò in terra (110).

reglt adj.

"Governat".

Retto.

no els ha tolt l'universal Creador lo franc arbitre, que si aquell és ben reglt les poden, virtuosament vivint, mitigar e vençre/non gli ha però l'universale creatore levato e tolt il libero arbitrio, che, se quello è ben retto, virtuosamente vivendo...vincere e mitigare si ponno (1); Mas lo franc arbitre, reglt e reglat ab saviesa per les potències intel·lectuals.../Ma il libero arbitrio, reglt e regolato dalle potèncie intel·lectuals... (376).

regla f.

1."Precepte".

Regola.

no saps tu qual és la regla e l'orde de cavalleria/non sai quale è la regola e l'ordine di cavalleria (30).

2. la terça regla. "Part d'una orde religiosa composta per seglars".

La terza regola.

Après d'ella venien les dones de la terça regla/Appresso gli venivano tutte le donne della terça regola (42).

reglar tr.

"Sotsmetre a normes".

Regolare.

lo regne inferior de l'home sia reglat per lo superior regne/il regno inferiore dell'huomo dallo superiore regno regolato sia (376).

reglat adj.

"Sotsmès a regles".

Regolato.

Mas lo franc arbitre, reglt e reglat ab saviesa per les potències intel·lectuals.../Ma il libero arbitrio, retto e regolato dalle potèncie intel·lectuals... (376).

regna f.

pl."Les dues corretges de la brida amb què es governa la cavalcadura".

Redine, briglia.

les regnes del cavall/le redine il cavallo (189); si li soltes les regnes, portar-te ha a l'espenyador/se gli lasci la briglia, al strabocchevole precipito ti porterà (355).

falsa regna. "Corretja que va del selló del bast al cabestre per evitar que l'animal abaixe massa el cap".

Farsardino***.

Com lo rossí fon davant la font e véu l'aigua, acostà-s'hi per voler beure, e perquè tenia la falsa regna en l'arçó de la sella no podia/Quando il cavallo fu davanti la fonte e vidde l'aigua, acostossi per voler bere e, perché haveva lo farsardino nello arcone della sella, non potea (28).

regnant adj.

"Que regna".

Regnante.

que jo et veja Emperador benaventuradament regnant/che io ti veggia imperatore felicemente regnante (459).

regnar intr.

"Exercir el domini sobre un regne o sobre els súbdits".

Regnare.

sobre tots deuria regnar/sopra tutti dovea regnare (154).

regne m.

"Estat governat per un rei".

Regno, reggimento.

un cosin germà del Cabdillo, que era en aquell regne regidor per lo rei de Tunis/uno cugin fratello dil capitano, ch'era per il re governatore di quel regno (321); e per tots los regnes e terres de l'imperi/e per tutti li regimentarij e terre dello impeno (126).

2. Vocabulari català-italià

regonegut *adj.*

"Acreditat".

Riconosciuto.

era me donau mort regoneguda, la qual jo accepte ab molta obediència/hora mi date riconosciuta morte, la quale io accetto con molta ubidientia (468).

regonèixer v. reconèixer

regraclar *tr.*

"Expressar gratitud".

Ringraziare.

regraclà's lo molt treball que hi havien més/della fatica loro molto gli graziati (244).

reguardar *tr.*

"Mirar".

Rivedere.

no estava...de reguardar la ciutat e lo camp/non restava di rivedere la città e il campo (159).

regardejar *tr.*

"Regonèixre un territori pe precaució contra enemics o altres perills".

Riguardare.

Com Tirant hacué reguardejada la terra, véu en la ribera un pont de pedra/Quando Tirante habbe ben riguardato la torre, vidde sopra il fiume un ponte di pietra (304).

rehena *f.*

"Ostatge".

Ostaggio.

Los altres consellaaven que més valia fer pau ab ells e llexar-los anar, e detenir-se lo Soldà e lo Turc, e tots los reis e grans senyors en rehenas/gli altri consigliavano che più valea far pace con loro e lasciarli andare e detenersi il Soldano et il Turco e tutti gli altri regi e gran signori per ostaggi (444).

rei *m.*

"Príncep sobirà d'una nació".

Re, *huomo*.

Aquest s'era trobat en set batalles campals on hi havia rei o fill de rei/Et erasi ritrovato in sette campi militari nelli quali era re o figliuolo di re (2); ...lo segon és avaricia, perquè és lo més cobertós rei que en lo món sia/... il secondo è d'avaria, perché è il più cupido huomo che nel mondo sia (319).

rei d'armes. "Cavaller que en les corts medievals tenia el càrrec de portar missatgeries importants, ordenar grans cerimònies i dur el registre de la noblesa del país".

Re d'armi.

E jo he demanat a reis d'armes e a herauts per què lo Rei no s'era fet cavaller/Et io ho dimandato a regi d'armi et ad araldi perchè il re [non] era fatto cavaliere (29).

los tres Reis d'Orient. "Els tres reis que visitaren Jesús quan va nàixer per adorar-lo".

Gli tre regi d'Oriente/gli tre regii di oriente.

la primera estela que veuràs, agenollà't en terra e diràs tres paternostres e tres avemaries en reverència dels tres Reis d'Orient/la prima stella che vederai, inginocchiati in terra, e dirai tre Paternostri e tre Avemaria in riverentia degli tre regi d'oriente (260); com Herodes rei se tingué per burlat dels tres Reis d'Orient.../quando Herode re si tenne per ucellato dagli tre regii di oriente... (124).

reina *f.*

"Dona que exerceix el domini sobre un regne; esposa d'un rei".

Regina/reina.

e tota...vengueren...per festejar lo Rei e la novella Reina/e tutti...vennono...per festeggiare il re e la novella regina (26); així com fon aquella animosa Urcia, reina de les amazones/coi come fu quella animosa Orthia, reina dell'Amazzone (309).

relxa *f.*

"Cadascuna de les barres paral.leles o encreuades, que serveix per tancar el buit d'una porta, una gàbia, etc., sense impedir la visió ni el pas de l'aire".

Bacchetta della gabbia.

s'acostà a les reixes, féu-li gran reverència e besà-li la mà/si acostò alle bacchette della gabbia e, fattogli riverentia, gli baciò la mano (191).

relació *f.*

"Acció i efecte de referir".

Relatione.

Suplic-vos...que l'n vullau fer relació/io vi supplico...che ne vogliate far relazione (40); dau creença a la mia relació/date credito alla relation mia (154).

relligió *f.*

1."Culte a una divinitat".

Religione.

espasa e cotel defenedor de la santa religió cristiana.../spada, cottello et augmentatore della santa religione christiana... (327).

2."Orde religiosa".

Religione.

...lo socoregués en lo temps de la sua gran necessitat a tota la sua Religió.../nel tempo della sua gran necessitat con tutta la religione sua lo soccoresti (140); e si és guast de sa persona, no li cal sinó que es pose en religió/e s'egli è stroppiato della sua persona, non gli manca se non che si pona in qualche religione (238).

en religió estreta. "La que segueix una regla estricta".

In religione serrata.

lo Rei havia obtesa llicència del Papa que qualsevolgués monja que estigués en religió estreta, que aquell any e un dia podia estar fora del monestri/lo re aveva ottenuto licentia dal Papa che ciascuna monacha che stesse in religione serrata, per quello anno et uno giorno poteva stare fuori del monasterio (42).

relligós *adj.,m.*

1.adj."Pertanyent o relatiu a la religió".

Religioso.

trobat'l dins una hermita... que es nomenava l'Ermita religiosa/trovato in uno eremitario, che si nominava l'Eremitario Religioso (239).

2.m."Home que professa en una orde religiosa".

Religioso.

lo reverend religós qui predicar-vos s'aparella/il reverendo religioso che a predicarve si apparecchia (402).

2. Vocabulari català-italià

reliquia *f.*

1. "Despülles dels Sants".

Reliquia.

Aprés venia tot lo clero, ço és, arquebisbes, bisbes, pabordres, canonges e preveres ab moltes reliquias /dappoi veniano archiepiscopi, episcopi, protonotari, prepositi, canonici, preti e tutto il clero con molte reliquie (42).

2. "Coses que queden per fer".

Reliquia.

E si altres reliquias hi restaven a fer, ab aquesta espasa... ho faré/E s'altre reliquie a far gli restano, con questa spada... lo farò (319).

reliquari *m.*

"Estoig on es guarda una reliquia".

Reliquario.

pres un reliquari que ab si portava en què havia del Lignum crucis /olse uno reliquario che seco portava in cui aveva del legno della croce (272).

rellamp *m.*

"Llampec".

Lampeggiare.

e ab los rellamps que feia, veia relluir les espases vora la mar/e per il lampeggiare che faceva, vedea le spade che alla riva di mar luocavano (299).

rellevar *tr.*

"Exalçar".

Rilevare.

los treballs que per mi haveu soferts...victoriosament vos han relleval/le fatiche per per me sofferto haveti...vettoriosamente vi hanno rilevato (398).

relluent *adj.*

"Que resplendeix".

Lucente.

un relluent robí d'inestimabile vàlua/un lucente rubino di valuta inestimabile (448).

relluint *adj.*

"Relluent".

Relucente.

Uevades les àncores al delitòs navegar, per on vostres corones e fama relluint dareu major claror del vostre il lustre valer e llinatge/levati l'ancore al diletto navigare dove, con le vostre corone e relucente fama, la chiarezza dii vostro illustre valore e progenie maggiore fareti (402).

relluir *intr.*

"Emetre o reflectir raigs de llum".

Rilucere, lucere.

e ab los rellamps que feia, veia relluir les espases vora la mar/e per il lampeggiare che faceva, vedea le spade che alla riva di mar luocavano (299).

rem *m.*

"Peça llarga de fusta que porta una barca per avançar vogin".

Remo.

ab los rema batent l'aigua, en poc espai foren en terra/con gli remi fendendo l'acqua, in poco spatio in terra furono (430).

rembre *tr.*

"Redimir".

Redimere, redimersi.

volgués morir en l'arbre de la veracreu per rembre los pecats de l'humana llinatge/per redimere li peccati dell'humana prole, nell'albero della vera croce morire volesti (278); E si la raó que daré de mi no basta a rembre la pena, jo vull rebre ab paciència la pena doblada /se la ragione ch'io dirò di me non basterà a redimermi dalla pena, con patientia al doppio ricevere la voglio (98).

remedor *adj.*

"Que ha d'ésser redimit".

Per dover esser redento.

aquesta nostra terra, remuda o remedora per la magnanimitat de vostre coratge/questa nostra terra redenta o per dovere esser redenta dalla magnanimità dii cuore vostro (396).

remel *m.*

"Mitjà o manera d'evitar o de fer desaparèixer un mal".

Rimedio/remedio.

e allí acordarien quin remei ponien pendre en llurs passions/e gli pigliariano accordo qual rimedio potriano dare alle loro passioni (162); usarà dels remeis que s'hi pertanyen/usara gli remedii che se gli appartengono (242).

remelar *tr.*

"Posar remei".

Rimediare.

E així discorrent gran part de la nit e del dia, remelava part de mos acostumats treballs./E così discorrendo gran parte della notte e dii giorno, agli miei acostumati travagli in parte rimediavo (398).

remelat *adj.*

"Calmat, minvat".

Rimediato, rachatato.

...de ma treballosa vida remelat d'escansar aconseguir/... della mia travagliosa vita rimediato riposo acquistare (265); Però ja passeven un poc los crits e la remor era remelada./Ma già cessavano un poco gli gridi et il romore era già rachatato (234).

remendar *tr.*

"Adobar, corregir els desperfectes de vestits, sabates, etc.".

Aconciare.

ell va per lo camp usant de son ofici venent oli e altres vegades remenda sabates/egli va per il campo usando il suo ufficio, vendendo olio et alcuna volta aconciando scarpe rotte (310).

2. Vocabulari català-italià

remetre tr.,pron.

1.tr."Tomar a posar una cosa en el lloc que abans ocupava", en la loc. **remetre a oblidar**. "Oblidar". v. oblidar

Portare in oblio.

2.tr."Posar a l'arbitri, càrrec o judici d'algú".

Remettere/rimettere, mandare.

deuen **esser remesos** a la Divina Providència/debbono **esser rimessi** alla Divina Providentia (132); E vol-se excusar l'excol lència vostra, **remetent-me** a una mia gran enemiga qui nomenar se fa Esperança/E la eccellentia vostra si vuole excusare, **remettendomi** a una mia gran nemica che nominare is fa Speranza (210); vós, Tirant, sou aquell a qui ma senyora me **remet**/... essendo voi, Tirante, quello a cui la mia signora mi **manda** (74).

3.pron."Envestir contra el qui ataca".

Remettersi°.

Tota los moros **se remeteren** a ell/Tutti gli mori **se rimisero** a lui (106).

remissió f.

"Perdó".

Remissione.

Car si los miserables de vostra alteza seran oïts, alguna volta aconseguiran la **remissió** de sos defaults/che, se gli miserabili alcuna volta dall'altrezza vostra uditi saranno, conseguiranno **remissione** degli mancamenti loro (270).

remor f.

1."Soroll".

Rumore/romore, mormorio.

Estefania obrí la porta de la cambra molt suaument perquè no fes **remor**/Stephania aperse al porta della camera soavissimamente, acció che non facesse **rumore** (163); llavors sense fer molta **remor**, Tirant se llevà e ana-se'n ab la pinta che la Princesa li donà/allhora, senza fare molto **rumore**, Tirante si levò e col pettine se ne andò, che la signora prencipessa gli diede (189); ... havia una molt bella lúcida font que sobre les verd's florides herbes ab suau **remor** com/... era una bella e lucida fonte la quale sopra le verdi e floride herbe con soave **mormorio** correva (27).

2."Avalot, soroll de brega".

Rumore/romore,

La **remor** fon entre els tan gran, que lo Rei hagué a pujar amb un espasa en la mà/Il **rumore** fu tra loro tanto grande che 'l re gli hebbe a venire con una spada in mano.(114); Despertà totes les donzelles ab grans crits e **remor**/E con gran gridi e **rumore** tutte le donzelle svegliò (233).

3."Soroll confús".

Harmonia.

era tanta la **remor** de la placent música, que los moros n'estaven molt admirats/Et era tanta l'**harmonia** della piacevole musica che gli mori ammiratissimi ne stavano (459).

remoure tr.

"Foragitar".

Rimovere.

Remou, doncs, de tu, cavalier virtúde, tota natura de pensaments/**Rimovi**, adunque, da te, cavaliere virtuoso, ogni natura di pensiero (179).

remullar tr.

"Posar en contacte amb un líquid; mullar molt".

Bagnare, bagnare e ribagnare.

Com foren a la porta li digueren que no s'oblidàs los confits e aquells **remullas** bé ab la malvasia, que gran bé li farien en lo ventre. E l'Emperadriu fon obedient, que una gran capsa se'n menjà: après los **remulla** molt bé./Gli medici si partimo e, quando alla porta furono, gli dissero che non si scordasse gli confetti, e che quelli **bagnasse** bene con la malvasia, che grande utile gli farano al stomaco. E l'imperatrice fu ubediente, che una scatola se ne mangiò, dopo gli **bagnò** e **ribagnò** molto bene (260).

remuneració f.

"Acció de remunerar".

Remunerazione.

En aquell cas jo seré dita justa **remuneració** menor que el treball/Et in quel caso io sarò detta giusta **remunerazione** minore che la fatica (214).

remunerar tr.

"Pagar, retribuir segons el treball o el mèrit".

Remunerare.

aquells qui virtuosament obraven **remunerava** així en béns com en honors/quelli che virtuosamente operavano e se portavano, così in bene come in honore, gli **remunerava** (281).

remut adj.,m.

"Redimit".

Redento.

aquesta nostra terra, **remuda** o remedora per la magnanimitat de vostre coratge/questa nostra terra **redenta** o per dovere esser redenta dalla magnanimità diil cuore vostro (396); ...ensems ab los **remuts** per ta clemència, puja regradar/... insieme con gli **redenti** per tua clemencia, possa ringratiare (400).

renda f.

"Profit periòdic que s'obté d'una cosa posada a disposició d'altri perquè ne faça ús".

Entrata.

done... de mos propis béns, vint milia dobles de **renda** tan com la sua vida durarà/delli miei proprii beni, ventimila dobbie di **entrata** gli dono, tanto come la sua vita gli durerà (319).

renegar tr.

"Abandonar la pròpia religió".

Renegare/rinegare.

Doncs, venint contra Déu, és **renegar**-lo, car tots los qui rompen la fe, trenquen sagrament, e són fets enemics de Déu./Adunque, venendo contra l'onnipotente Iddio, è **renegario**, che tutti quelli che rompono la fede rompono il sagramento e sono fatti inimici d'Idio (210); tan poc ponia jo oblidar la majestat sua com ponia **renegar** la fe/tanto la maestà sua scordare potrei quanto **rinegare** la fede (286).

renegat adj.

"Que ha abandonar la seva religió".

Rinegato/renegato.

¿Qui és aquest traïdor **renegat** qui ha decebuda ma senyora?/Chi è questo traditore **rinegato** che ha ingannato la mia signora? (262); ha morts de la gent nostra passats hulfanta milia moros, ajudant-li los **renegats** de la nostra generació/della gente nostra piú di ottantamila mori ha morto, gli **renegati** della generation nostra ajudandolo (348).

2. Vocabulari català-italià

reng *m.*

"Combat tingut dins un clos com a espectacle".

Rengo, giostra, rego (e) e tolle.

lo Conestable era ja al cap del **reng** ab la llança en la cuxa/il contestable era già al capo del **reng** con la lanza su la coscia (189); E lo dia del **reng** se calçà la calça e la sabata/Et il giorno determinato della **giostra** le calce e la scarpa si pose (189); Enmig de les taules on menjaven havia **reng** de junyer./Nel mezzo delle tavole dove mangiavano erano **regi e tolle** da giostrare (189).

renom *m.*

"Anomenada".

Nome, nominanza, fama, gloria, nome e fama.

ací serà lo gran **renom** e fama que reportarem per tot lo món/qui sarà il gran nome e fama la qual noi riportaremo per tutto il mondo (23); puix tanta voluntat tenui de rebre l'orde de cavalleria, rebeu-lo ab **renom** e fama/poiché tanta volontà hai di ricevere l'ordine di cavalleria, ricevilo con **nominanza** e fama (39); Tu no vols servir la regla d'aquells qui vulgarment per la major part del món ha **renom** de valentíssims cavallers/Tu non vòl servir la regola di quelli che volgarmente per la maggior parte del mondo hanno fama di valentissimi cavalieri (279); fa fets honorosos de **renom** e fama/fa fatti honorevoli di fama e gloria (127); altre **renom** dónes de tu que no fan tots los altres prínceps del món/altro **nome** et altra **fama** di te dai, più che non fanno tutti gli altri principi dil mondo (322).

renovellar *tr.*

1. "Reprendre, començar de nou".

Rinuoare.

La majestat imperial lo féu de continent esposar, e foren **renovellades** les grans danses e festes/La maestà imperiali incontinente gli fece sposare, e le gran danze e feste **rinuovate** furono (486).

2. "Donar nou vigor o vitalitat".

Rinovellare, rinuovare.

...les vostres injustes congoixes, les quals han **renovellades** a mi les dolors/... gli vostri ingiusti affanni, li quali gli dolori miei **rinovellati** m'hanno (305); **Renovella** en mi, Pare poderós, tot ço que en mi per trevolent de la carn és estat corromput e desitjat/**Rinuoova** in me, Padre potentissimo, tutto quello ch'in me per fragilità della carne è stato corrotto e desiderato (478).

renunciar *tr.*

"Cedir voluntàriament".

Renontiare/renuntiare/renunciare.

...aquell vull que sia per mi i en lloc meu, e en aquell **renuncià** la corona, lo regne e lo ceptre real/... quello voglio che sia per me et in luogo mio, et a quello la corona, il regno et il real scettro **renontierò** (16); a tot lo poble desplaqué molt con **havia renunciada** la senyona/a tutto il popolo assai dispiacque che **havesse renuntata** la signona (27); jo de bon grat hi **renuncio** e li done facultat que ell les devise en aquella manera que a ell ben vist li será/fo di buon grato e volontà gliela **renuncio** e gli do facultà che egli elegga in qual modo gli piaceranno (64).

repar *m.*

"Reparació".

Ripararsi.

tenint-se per destruida, de vós sola **repar** espera/tenendosi per distrutta, per voi sola di **ripararsi** si aspetta (369).

reparable *adj.*

"Que es pot reparar".

Reparable.

...aquells **reparables** per contraris efectes d'igualtat o millor comutació/... quelli **reparabili** per contrari effetti d'ugualità o migliore commutazione (374).

no reparable.

Irreparable.

la virginitat... no és **reparable**/irreparable... la verginità (163).

reparació *f.*

"Acte de reparar".

Riparatione/reparazione, reputatione.

per **reparació** de guiatge/per **riparatione** di salvo condotto (160); la tua persona hauria de sostenir tants de dans ab tanta pèrdia de ta honor, per justa **reparació** del que has ofès al noble Rei/la tua persona c'havesse a sostenere tanti danni, con tanta perdita dil tuo honore, per giusta **reparazione** di quello che al nobile re hai ofeso (321); vos sou la glòria i **reparació** dels crestians/voi seti la glòria e **reputatione** degli christiani (460).

reparador *m.*

"Que toma una cosa al bon estat anterior".

Riparatore.

pensaven que aquest seria **reparador**; e defenedor de la corona de l'Imperi grec/pensavano che questo saria **riparatore** e defenditore dell'impero greco (415).

reparar *tr., intr.*

1. tr. "Tomar a posar en bon estat".

Riparare/reparare.

en tal forma que per mitjà de mos treballs jo pogués **reparar**; e augmentar la corona de l'Imperi grec/in tal forma che per mezzo di miei travagli **riparare** et aumentare la corona dello impero greco (224); en les batalles s'esdevé sovint ésser vençuts e perdre molta gent, que après tot se **repara** nelle battaglie, sovente accade l'esser vinto e perdere molta gente, e che dopoi il tutto si **ripara** (338).

2. intr. "Restablir les forces".

Riparare, riposare e ristorare.

fon donada a l'indita Reina una rica cambra molt singular, emparamentada de draps d'or e de seda, perquè pogués reposar e **reparar**/fu data all'indita reina una camera ricca molto singularmente apparatus di drappi d'oro e di seta, però che riposare si potesse e **riparare** (463); que los cavalls **fossen** un poc **reparats** che gli cavalli **fossero riposati e ristorati** (124).

3. tr. "Compensar".

Riparare (intr.).

E si no **riparares** lo teu gran default, jo hauré estendre sobre tu lo manto de la mia ira/E se non **ripari** al tuo gran mancamento, io haverò a stendere sopra a te il manto dell'ira mia (364).

reparo *m.*

"Refugi".

Riparo.

no podent haver altre **reparo**, entrà-se'n dins la cova on Tirant estava/altro **riparo** havere non potendo, nella grotta dove era Tirante se n'entrò (299).

repartir tr.

"Dividir una cosa en parts i donar o fer anar aquestes diverses persones o coses".

Ripartire/repartire, partire, compartire, donare e ripartire, ripartire, recuperare.

Lo rei repartís en molt ben abillades posades/in molto bene ornati alloggiamenti ripartiti furono (456); l'apetit e coluntat dels hòmens s'ân repartís en moltes maneres/l'appetito e la colorità degli uomini in molti modi repartiti sono (85); E per aquest orde mateix repartiren los ois e los legums/e per questo ordine medemo gli ois, gli legumi... partimo (105); jo vull e man que tota aquella sia repartida entre vosaltres/yo voglio che quella sia tutta compartita intra voialtri (27); tot quant havia conquistat ne guanyat, tot ho havia repartit, que no s'havia res aturat/tutto quello c'havia conquistato e guadagnato havea donato e ripartito, ché nulla non gli era rimasto (415); Com la farina fon repartida, féu repartir lo forment per cases/Quando la farina fu partita, fece ripartire il frumento per le case (105); Com lo Capità los tingué dins, reparti aquella poca de gent que restada li era/Quando il generoso capitano gli hebbe nella nave, ripartiva quella poca gente che rimasta gli era (165).

repe.l.lir tr.

"Oposar resistència a una cosa obligant-la a retrocedir, allunyant-la violentament".

Espe.lere.

los trista e incoigitats infortunis exercixen les forces impetuoses en les humanes condicions e reposats estaments, los quals dura impulsio porta fàcilment repe.l.lir/gli tristi et incoigiti infortunii essercozano l'impetuose forze nella humane conditoni e rposati stati, li quali dura impulsione facilmente espe.lere potna (374).

repe.ló m.

"Cop violent al cap o a la cara".

Riparo.

Lo Rei, companyó seu, per no haver altre repe.ló, donà dels genols en la dura terra/Il re suo compagno, per non havere alcun altro riparo, s'inginocchiò in terra (166).

reprendre tr.

"Dir a algú paraules de blâme, de censura, etc.".

Reprendre/riprendere.

Com Tirant véu que l'eremita lo reprenia ab tan justa causa.../Come Tirante vedé che lo eremita lo reprendette con si giusta causa... (30); reprenqueren molt al metge e a Hipòlit dient que no l'amaven gens/molto il medico et Hippolito represero, dicendo che niente non lo amavano (236).

replegadís adj.

gent replegadissa v. gent

Gente collettitia.

replegar tr.

"Recollir, reunir".

Raccogliere, adunare, pigliare, ripiegare.

replegaran tot lo llur camp/tutto il loro campo raccogliem (349); En aquestes sis llegües replegaran quantes atzembles, àsens e someres e jumentes trabareu/et, in queste sei leghe, quanti sommen, asini, muli e cavalli trovati, adunemli (343); jo replegaré los més diners que poréu pigliarò piú denan ch'io podrò (100); Ara és temps que culles i replegues/hora è tempo che tu raccogli e repleghi (143).

replegat adj.

"Recollit, reunit".

Raccolto, adunato.

en l'escura nit tot lo replegat estol entrà dins lo port d'Ancona/nella oscura notte, aggiunto il raccolto essercito al porto d'Antona (5); lo replegat tresor/il raccolto thesoro (125); del nostre replegat tresor/del nostro adunato thesoro (123).

rèplica f.

"Acció o paraules amb què es replica".

Replica, risposta.

ab esforçada veu tomà a fer principi a tal replica/con sforzata voce tomò a fargli tal replica (352); No tardà molt la Reina... fer pncipi a semblant rèplica/Non tardò molto la reina... a fare principio a simil risposta (325).

fer rèplica.

Replicare.

No tardà la Princesa fer-li replica/E la principessa così gli replicò (250).

replir intr.

"Contestar al que ens ha estat contestat".

Replicare/replicare.

E no li tomà més a replicar/E, non gli tomando piú a replicare... (216); No cura més replicar lo Cabdillo/Il capitano non si curò di replicare piú (318).

replir tr.

"Omplir".

Reimpre.

repliran aquesta terra/questa terra... reimpranno (137).

report m.

"Informació, notícia".

Riporto.

ab juraments dignes de fe me faràs segura que no ho sabrà l'Emperador ni altri per report de la tua llengua/con sacramenti degni di fede mi farai sicura che l'imperatore né altro, per riporto della tua lingua, no 'i saprà (260).

reportadora f.

"Qui dóna informació o notícies (especialment falses)".

Raportatrice.

no volria que em tingueren en estima de reportadora de noves/non vorrei che voi mi haveste in computo di raportatrice di oiancie (216).

reportar tr.

1. "Portar una notícia".

Riportare.

Perquè, senyora, oint resposta de la celsitud vostra, aquella reportarà a aquell per qui só tramés./Per che, eccellentissima signora, udendo risposta della vostra celsitudine, quella io reportarà a quello per cui son mandato (141).

2. "Suportar, prendre a càrrec seu".

Riportare.

ací serà lo gran renom e fama que reportarem per tot lo món/qui serà il gran nome e fama la qual noi riportaremo per tutto il mondo (23); penitència no condigna reportava/penitèntia non condegna reportavo (398).

repòs m.

"Cessació de treball".

Riposo/riposo.

la mia ànima repòs no pot haver/ l'anima mia non pò haver riposo (21); e jo hauré açò de l'altesa vostra, çò és repòs, si repòs en tribulacions pot ésser dit/Et io haverò questo riposo dall'altessa vostra, se riposo in tribulatione può ésser detto. (129)

lit de repòs. "Canapè, lit per a fer sesta". v. **letto**

Letto di riposo.

reposadament adv.

"D'una manera reposada".

Ripositamente.

los qui ho oiran sens gran alteració dormir ni menjar repositament no poran/quelli che fudiranno senza alteratione dormire e mangiare repositamente possano (268).

reposar intr.

1. "Descansar".

Riposar(si).

per gran dormidora que fos no la lleixaria tant reposar com vostra majestat fa/per gran dormitrice che fusse, tanto come fa la maestà vostra, riposare non la lasciari (248); Havent reposat per alguns dies.../Havendosi riposato per alcuni di... (26).

2. fig. "Habitat".

Riposare.

l'extrema amor que dins mi reposa me fa dubtar los esdevenidors perills/lo estre mo amore che dentro mi riposa mi fa dubitare gli futuri pericoli (210).

reposit adj.

1. "Descansat".

Riposato.

eterna e repositada vida/eterna e riposata vita (22).

2. "Que dóna repòs, cómode".

Riposato.

E assèt l'Emperador en lo reposit estrado, féu seure a la sua part dreta l'excelsa Princesa, e lo virtuos Tirant a la sinistra, e lo rei de Sicilia davant ells./E l'imperatore, assettato nel reposito lettuccio, l'excelsa principessa alla sua parte destra et il virtuoso Tirante alla sinistra et il re di Sicilia dinanzi a liui sedere si fece (452).

3. "Tranquil, lliure de precipitació".

Riposato.

estigau molt reposit e sens fet remor nequa/stiati molto riposati e senza fare romore veruno (414).

4. "Assenyat".

Riposato.

diguí a la Viuda Repositada e a Estefania lo desgrat que mostráveu haver de mí/dissi alla vedova Riposata et a Stephania la disgratia che mi pareva haver con voi (210).

reprendor adj.

"Que mereix ésser reprès".

Riprenditore.

Oh, reprendora de crim d'amor!/O riprenditrice delle colpe d'amore... (167); si fas res contra ma voluntat, tu seràs fet un mateix reprendor e actor del nostre crim/se farai nulla contro la voluntà mia, tu sarai fatto un medesimo riprenditore et attore del nostro peccato (279).

reprensió f.

"Acció de reprendre o renyar".

Riprehensione/riprensione/reprensione.

e pens en lo meu regiment no he fallit en alguna cosa per engan o negligència de què puga haver reprensió e mi penso nel reggimento mio di non havere mancato o fallito in cosa alcuna per inganno o negligentia di cui possi haver riprehensione (154); Lo Rei Escariano, qui véu açò, dix-li semblant reprensió/Et il re Scariano, che vidde questo, simile riprensione gli fece (335); féu principi a una tal reprensió e castio/fece principio a una tal riprensione e punitione (238).

representar tr.,pron.

1. tr.,pron. "Posar en presència d'algú".

Appresentare; rapresentarsi, rapresentare (tr.)

sa representada a la mare/sia appresentata alla mare (178); ...la piaga representa en lo primer espill, e d'aquell representa en l'altre/... la piaga si rapresenta nel primo specchio, e quello nell'altro la rapresenta (282).

2. tr. "Imitar la figura d'una cosa".

Rappresentare/rapresentarsi/representare.

majorment representant-los davant lo fruit que de la batalla s'ateny/maggiamente rapresentandogli dinanzi il frutto che della battaglia s'ottiene (164); e la piaga representa en lo primer espill, e d'aquell representa en l'altre/e la piaga si rapresenta nel primo specchio, e quello nell'altro la representa (283); Emperó aquell deit que la bellea vostra representa a mi, entre els altres me fa gloriós viure./Ma quel diletto che la bellea vostra representa, fra gli altri mi fa glorioso vivere (257).

3. tr.,pron. "Servir com a símbol o signe d'una cosa".

Rappresentare; rapresentarsi.

¡O doloroses llàgrimes, qui la destrucció e misèria mia representen.../O dolorose lagrime, che rapresentate la destruttione e la misèria mia (220); ¡Oh Princesa, imatge en la qual la divina Ciència se representa!/O principessa, imagine nella quale la divina essentia si rapresenta! (400).

4. tr. "Substituir algú en l'exercici dels seus drets".

Representare.

representari la mia persona/rapresentari la persona nostra (58).

repropi adj.

"Poc o gens disposat a fer una cosa".

Reprovato, reprovato e nemico.

sou lo més descominal cavalier e repropi d'amor que jamés naixqués en lo món/seti il piú disconveniente cavaliere e reprovato d'amore che giamai nel mondo nascesse (282); Aprés Nostre Senyor pon-ús demanar les penes de cavalier repropi d'amor/Dapoi il Nostro Signor vi poltra domandare le penes di cavaliere reprovato e nemico d'amore (280).

reprotxar tr.

"Censurar una cosa algú".

Rifiutare, riprendere e rifiutare.

foran eiets vint-e-sis cavallers capitans del camp, tals que negú reprotxar no els podia/furono eietti ventisei cavaliere capitani del campo, di tal progenie e sorte che alcuno non gli poteva rifiutare (51); no volna ésser blasmat dels bons cavallers que per aquest cas me poguessen reprotxar per defalliment negú/non vorrei éssere blasimato da' buoni cavaliere che, per questo caso, mi potessero reprotxare e rifiutare per mancamento alcuno (63).

2. Vocabulari català-italià

reprotxe* *adj., m.*

1. *adj.* "Reprobat, censurat".

Rifiutato, riprovato, represso e rifiutato, repressione.

no ésser reprotxe entre los bons cavallers/non ésser rifiutato fra gli buoni cavalieri (86); has ofès tant aquest tan singular Rei, e per ço series dít reprotxe/hai offeso questo tanto singulare re, e per questo riprovato detto esser san (321); la majestat sua volia publicar una fraternitat, la qual novament havia instituïda, de virt-e-sis cavallers, sens que negú no fos reprotxe/volea fare publicar una fraternità, la quale nuovamente aveva instituïto, di ventisei cavalieri, delli quali alcuno non era represso né rifiutato (85). Molta és la glòria, per als cavallers qui en armes són experientats, com se troben vencedors sens ésser reprotxes/infinita è la glòria per li cavalieri che in arme experientati sono, quando si trovano vincitori senza repressione alcuna (56).

2. *m.* "Retrat, censura per la falta comesa".

Repressione.

podeu bé combatre aquest cavaller sens reprotxe negú né blasme negú de Rei, jutges ne de cavallers/potete ben combattere con questo cavaliere senza repressione né biasimo alcuno di re né de giudici né di cavalieri (64).

reprovat *adj*

"Molt dolent; condemnable".

Riprovato/reprovat, ribaldo.

la tua reprovada persona/la tua riprovata persona (76); ... que jo lloàs les vostres reprovades paraules/ch'io lodassi le vostre reprovate parole (296); e vostra alteza s'és de mi amagada per fer festa en aquest reprovat de Tirant/E vostra altezza si è ascosta da me per far festa di questo ribaldo Tirante (215).

reptar *tr.*

"Acusar d'un crim".

Inculpare, reprendre et imputare, rifiutare, riputare.

el reptava de traïció/lo incolpava de tradimento (75); estimà més ésser presoner en poder d'infel que fugir vergonyosament, per ço que los cavallers reptar no el poguessen/stimò piú restar presoner in podestà d'infideli che fugir vergognosamente, acciò che li cavalieri reprendre et imputare no l'possino (37); la mia mort jo tindré per bon espletada amant e defenent l'orde de cavalleria e servint aquella de tot mon poder perquè no sia reptat per los bons cavallers/Et terrò la mia morte per gloriosa s'io moro amando e defendendo l'ordine della cavalleria, e servendo quello con tutto il poter mio, acciò che io non sia rifiutato da' buoni cavalieri (39); e pona ésser reptat, si tal cosa feia, com injust jutge/e, s'io facessi tal cosa, injusto giudice potrei essere riputato (65).

república *f.*

"Conjunt d'institucions i organismes pertanyents al règim d'una comunitat política".

Republica.

Mercedors són d'honor... aquells qui per la república no han recusat sotmetre llurs persones a mort/honore... meritan... quell che per la república le persone proprie sottopone alla morte nousato non hanno (Prol.); defendre dones e donzelles la república e la santa mare Església/defendere donne e donzelle, pupilli, la república e la santa madre chiesa (221).

reputar *tr.*

"Considerar".

Reputare/riputare.

E reputava a mi per santa, si podia imitar aquella Adriana, Spile o Enone, qui per donar fi a llurs penes se mataren/E per santa mi reputava, se quella Arianna o Phedra o Hespila o Enone imitar potesse, le quali, per dar fine alle pene loro, se uocero (315); ... de present hajau, lingau, honrau e reputau per dignissim suocidor e César de l'impen grec... al present clarissim prinsep i excellent capità Tirant/... di presente habbiati, teniati et honorati e reputati per dignissimo successore, cesare dell'impeno greco... al presente il clarissimo prinsep et eccellente capitano Tirante (453).

requeridor *m.*

"Que requereix".

Requiritore***, quello che addimanda.

podeu bé combatre aquest cavaller sens reprotxe negú né blasme negú de Rei, jutges ne de cavallers, per quant ell és requeridor e vós defenedor/potete ben combattere con questo cavaliere senza repressione né biasimo alcuno di re né de giudici né di cavalieri, però che lui è il requiritore e voi sete il defenidore (64); e com no té res que donar als requeridors, prestament se desputa tot lo que vest/quando non ha cosa da donare a quelli che gli addimandano; con gran prestezza a si spoglia tutto quello di che è vestito (154).

requerir *tr.*

1. "Demandar".

Richiedere/rechiedere.

fon molt admirada que sens parlar pogués hom requerir una dama d'amors/fu molto admirata come potesse l'huomo richiedere una dama d'amore senza parlar (127); jo la requeria d'amors/lo la rechiedeva d'amors (129).

2. "Demandar com a obligatori o necessari".

Ricerca/rececare, addimandare.

Jo ve requir que atureu ad per guardar aquests cossos/vi richiedo che restiate qui per guardar questi corpi (67); La tua gran glòria requer en tot ésser dreturera la tua mà/La tua gran glòria recherà nell'esser tuo che con con retitudine sia la tua mano. (143); ell los requeria, sots la promesa fe de les treves, que els los volguessen restituir e soltar/egli gli addimandava, sotto la promessa fede delle tregue, che loro restituire gli volessero e liberare ciascuno (343).

3. "Desafiar".

Richiedere, ricercare.

que en tota sa vida no requerirà a altre cavaller/in tutta la sua vita non richiederà niuno altro cavaliere (49); vos requir per l'orde que haveu rebut de cavalleria que em vullau admetre la mia demanda a tota ultrança a cavall e ab bacinet sens careta/vi richiedo, pre l'ordine che haveu ricevuto di cavaleria, che vogliate admettere la mia dimanda a guerra finta, a cavallo, con bacinetto senza visera (74).

request *adj.*

"Provocat a combatre".

Defenditore.

E per quant ell és requeridor e jo só request e em dóna lo devisar les armes.../Et essendo egli il requiritore et io il defenditore... doverei avere la elezione delle armi (64).

requesta *f.*

"Acció de requerir".

Richiesta.

requesta d'amors/richiesta d'amore (127).

fer requesta. "Requerir".

Addimandare.

e ja l'altre món me la requesta/già l'altro mondo mi addimanda (291).

a requesta (d'algu). "Per demanda d'algu".

A richiesta.

Hagueren consell entre ella, a instància e requesta dels genovesos/Et consigloronsi infra di loro di fare armata, ad instància e richiesta da' genovesi (99).

a tota sa requesta. "Amb tot el seu poder de sollicitació".

A tutta sua richiesta.

diu que a tota sa requesta se vol combatre ab la senyoria vostra cos per cos/a tutta sua richiesta con la signoria vostra a corpo a corpo combatter vuole (15).

2. Vocabulari català-italià

requiem *m.*

"Oració en sufragi de difunts".

Requiem.

missa de *requiem*/missa di *requiem* (67).

res pronom

1. "Alguna cosa" (en frases afirmatives).

Nulla, cosa alcuna, ogni cosa.

si fas *res* contra ma voluntat, tu seràs fet un mateix reprenedor e ador del nostre crimse farai *nulla* contro la volontà mia, tu sarai fatto un medesimo reprenitore et attore del nostro peccato (279); Ab mà tremolant eixugaré los meus trists ulls ans que *res* te diga./Con la tremante mano asciugarò gli miei tristi oochi anzi che *cosa alcuna* ti dica (281); E *res* que jo diga, tot m'ho pren en bé./E tutto prende in bene *ogni cosa* che io gli dico (230).

2. "Alguna cosa" (en frases negatives).

Nulla, cosa, cosa alcuna/alguna cosa, cosa veruna, cosa del mondo, nullo (adj.), moto, alcun secreto, mille.

Lo passai mai... no és *res* per a mi en estima d'aquest que ara a mi turmenta/Il mai passato... è *nulla* per me a rispetto a questo che hora mi tormenta (161); car la tua molta virtut no poria fer *res* en degra't nos vingués./Della tua molta virtù non potresti far *cosa* che non ci fusse aggrata (107b); Què val a mi amor de marit sens *res* valer?/Che vale a me amore di marit, se in *cosa alcuna* prevalere non mi ne posso? (4); no dir *res* al Reine a negú, sinó ab ses dones e donzelles anà on son marit era/non disse al re né a niuno *alcuna cosa* ma con la sue donne e donzelle, andò ove era il suo marito (27); no dec tambre *res* que de mal sia/non debbo temere *cosa veruna* che di male sia (475); E no estigau per *res* d'acceptar lo que graciosament vos dona, e ab molta liberalitat./E non stiate per *cosa del mondo* d'acceptare quello che graciosamente e con molta liberalità vi dona (161); ... car si *res* de tot açò té no pona estar una hora ab ell girada en un f'it/che', se *nulla* di tutti questi viti ha, un' hora con lui in un letto star a giacere non potrei (109); partí del palau sens dir *res* a negú/si partí del palagio senza far *molto* ad alcuno (239); ... per quant Nostre Senyor Déu... com a ell no li sia *res* amagat/... il nostro signor Dio... perché a lui non è occulto *alcun secreto* (15); sabem que aquell que es nomena Emperador té molt poca gent... e no són *res*/sappiamo che quello che si nomina imperator ha molta poca gente... e non sono *mille* (133).

rescat *m.*

"Allò que es paga com a preu per rescatar algú o alguna cosa".

Riscato, riscossa, riscodersi.

vós sou la nostra vida i lo tresor de nostre *rescat*/voi si eti la nostra vita et il thesoro del nostro *riscato* (460); posa-li nom de *rescat*/pongli nome di *riscossa* (136); e per *rescat* tenia a pagar tant de sos béns que son estat no pogues sostenir així com havia acostumat/e per *riscodersi*; havessè pagato tanto de suoi beni ch'el non si potesse mantenere in quel stato ch'egli soleva (92).

donar a rescat.

Dare a cambio*.**

dir al moro... si lo hi volia vendre o *donar a rescat*/dicese al moro... se glielo voleva vendere o *dare a cambio* (108).

eixir per rescat, eixir ab rescat.

Essere riscosso; riscuotersi.

... estga tan prest fins que ixca per *rescat* o per altra via/... tanto stesse a quel modo fin ch'el *fusse riscosso* o che per altra via uscisse (47); pensaven que, encara que fossen catius, ab *rescat* ne ponien *eixir*/si pensavano che, essendo cattivi, si potranno *riscuotere* e venire in libertà (142).

éser de rescat.

Potersi riscuotere.

tots los turcs que de *rescat* no eren/tutti i turchi che non si potevano *riscuotere* (146).

rescatar refl.

"Alliberar-se del captiveri pagant un preu".

Riscuotersi.

conexia los que eren d'honor e los que es podien bé *rescatar*/cognosceva quelli che eran d'honore e quelli che ben si potranno *riscuotere* (137).

reservar *tr.*

"Conservar, preservar de destrucció".

Riservare/riservare.

e per aquest orde moltes cases *oren reservades*, que no les podien robar./E per questo ordine molte case *furono riserbate*, che rubbar non le potero (124); a negú no *serà reservada* la vida/ad alcuno non *sarà riservato* la vita (352).

restitir v. resistir

resina *f.*

"Substància orgànica de diverses espècies, que crema amb flama fumosa".

Rese.

resina de pi/*assa* di pino (10).

resistència *f.*

"Acció de resistir".

Resistentia.

sens fer *resistència* alguna fugiren/senza far *resistentia* alcuna si fuggirono (25).

resistir intr. (restitir)

"Oposar força a l'acció d'una altra".

Resistere.

car a mi creixen infinits sospirs, tants i tals, que si virtut no em *resistia*, abreujaria los dies meus/perché a mi crescono infinits affani e sospiri tanti e tali che, se la virtù mia non gli *resista*, brevi gli miei giorni saranno (6); humana discreció no basta a *resistir* als casos imprevists/humano sapere non è sufficienti di *resistere* agli improvvisi casi (237).

respecte *m.*

loc. en respecte de. "En comparació amb".

A rispetto di.

aquest confús e perdut poble, lo qual, essent molt *en respecte* de si, no és dubte, a esguard de nostres doblats ànimos, no són cosa alguna/... questo confuso popolo! Il quale, essendo molto *a rispetto* di sé, non è dubbio, a riguardo degli nostri raddoppiati animi, che siano cosa alcuna (417).

resplendent *adj.*

"Que respandeix".

Resplendente, lucente.

E los teus cabells *resplandents*, sens maestrivol mà ornats.../E gli tuoi capelli *resplendenti*, senza maestrivole mano ornati... (322); sobre la gonella portava una roba francesa de setl negre de molt *resplandent*/lluor/sopra alla ponna aveva una roba franzese de raso negro di *lucentissimo* splendore (450).

fig.

Risplendente.

resplandent cavallera/*resplendente* cavaleria (124).

2. Vocabulari català-italià

resplandir *intr.*

1. "Brillar amb claror molt viva".

Risplendere.

ab los cabells un poc escampats que semblants a madeixes d'or resplandien/con gli capelli un poco sparti, che a similitu dine di matasse d'oro risplendevano (161).
fig.

Resplendere.

los virtuosos actes vostres resplandeixen en fama gloriosa digna d'immortal recordació/gli virtuosi atti vostri in fama gloriosa, degna d'immortal memoria resplendono (140).

2. "Reflectir-se".

Risplendere e riverberare.

e tot ço que es mostrava en lo de dalt, tot resplandia en lo de baix/e tutto quello che si vedeva in quello ch'era alto risplendeva e riverberava in quello ch'era basso (283).

resplandor *f.*

"Claror molt viva d'un cos lluminós".

Splendore.

Com Tirant la véu ab tanta resplandor estava admirat e doblà-li lo voler./Quando Tirante la vidde con tanto splendore, ammirato rimase e raddoppiosegli la volontà e l'amore (269).

respondre *tr.,intr.*

1. tr. "Dirigir sons, paraules, etc., per satisfer allò que algú ha afermat".

Rispondere.

Respon lo Rei.../Rispose il re... (5).

2. intr. "Tenir sortida una obertura a tal o tal lloc".

Rispondere.

per davall terra podien entrar e eixir sens obrir les portes de la ciutat, les quals responien en uns horts qui prop de la ciutat estaven/per sotto terra, senza aprire le porte della città, uscire et entrare potevano, le quali rispondevano in uno horto ch'era presso alla città (309).

respons *m.*

"Oració que es resa o canta en sufragi d'un difunt".

Responso.

E après que els responsos seran dits, que sia posat en aquella sepultura/Et, appreso che gli responsi saranno detti, ch'el sia posto nella sepultura (68).

resposta *f.*

"Acció de respondre; allò que hom respon".

Risposta, relatione.

L'adolorit Rei, molt enutjat de tal resposta.../Lo addolorato re, molt disconfortato di tal risposta... (8); féu-li fidelíssima resposta de tot lo que era passat entre ell e lo rei Escanano/fidelíssima relazione di tutto quello che fra lui et il re Scanano era successo gli fece (309).

ressaga *f.*

"Reraguarda".

Retroguardo.

Ion lo darrer de tots per ço com era capità de la ressaga/fu l'ultimo di tutti, però che egli era il capitano del retroguardo (164).

ressemblant *adj.*

"Que s'assembla".

Simile, a similitudine.

Quasi és ressemblant a forde de la Taula Redona que lo bon rei Artús en aquell temps compí de fer /quasi è simile all'ordine della Tavola Rotonda, che lo buon re Arturo in quel tempo compí di fare (84); jo tinc unes vestidures, de la festa del Corpus Christi, ressemblant al vostre hortolà/ho una veste et un habitò della festa di Corpus Christi, a similitudine di vostro hortolano (283).

ressonar *intr.,tr.*

1. intr. "Sonar amb so prolongat o reforçat".

Risonare/risuonare.

Les onze galeres vengueren ab tants de sons e d'alegria que tota la ciutat feien ressonar./Le dette galée vennero con tanta quantità de suoni e di allegrezza che tutta la città facevano risuonare (116); jo tinc unes vestidures, de la festa del Corpus Christi, ressemblant al vostre hortolà/ho una veste et un habitò della festa di Corpus Christi, a similitudine di vostro hortolano (283).

2. tr. "Fer sonar intensament".

Suonare.

... dels quals lo món ressona viva fama/...de' quali il mondo viva fama suona (485).

ressuscitador *adj.*

"Que ressuscita".

Resuscitatore, *.

... après de vista e oida vostra lletra, ressuscitadora de la mia vida/...dopo ch'io hebbi vista et udita la lettera vostra resuscitatrice della mia vita (398); la mia cobrada llibertat, per vostres mans ressuscitadora/la mia recuperata llibertat per le vostre mani dover resuscitare (443).

ressuscitar *intr.*

"Viure el qui era mort".

Resuscitare.

ressuscità al terç dia ab lo vostre propi poder en cos glorificat, ver Déu e ver hom/col vostro proprio potere in corpo glorificato, vero Iddio e vero huomo, il terzo di resuscitasti (278).

ressuscitat *adj.*

"Tomat a la vida".

Risuscitato.

la Princesa, quasi ressuscitada e tomada en sos primers sentiments.../la principessa, quasi risuscitata e tomada negli suoi primieri sentimenti... (438).

rest *m.*

"Peça de ferro que anava clavada al costat de la cuirassa i servia per a encaixar-hi el mantí de la llança".

Resta.

Prestament feriren dels esperons ab les llances en los rests/Gli cavalieri prestamente ferirono colli sproni, con le lance nelle reste (59); Lo cavalier encontreà Tirant en una carrera e ferí sobre lo rest, esquilà e no pres e escorregué al guardabraç dret/il cavaliere incontrò Tirante in una carrera e ferì sopra la resta, e la lancia sdrucciò, che ben mo l'prese, et iscorse al spallaccio drento (71b).

resta f.

"Totes les altres coses".

Resto.Sia Nostra Senyor de ma part, e la resta vinga com venir puga/Sia il Nostro Signore dalla parte mia, et il resto venghi come venir possi (81).**restant m.**

"Allò o aquelles coses que resten".

Remanente.les dones d'allí naturals són molt femenils, no molt belles, mas de molt bona gràcia e mes atractives que totes les restants del món/le donne de lì native sono molto femminile, non molto belle, ma di ottima gràcia e più attrattive che tute le remanente dil mondo (330).lo restant. "Tot el que queda d'una cosa".Il resto, il restante, il remanente, unquanco.¿On és la mia grandíssima esperança, que jo tenia, que lo restant de ma vida aturàs la senyoria vostra ab mi?/Dove è la grandíssima speranza ch'io havevo, che il resto di mia vita vostra signoria con me dimorasse? (3), en lo restant de ta vida no el veuràs esmenat/nel restante di tua vita emendato no 'l vederai (364); lo restant de ma vida hauré de passar ab nove lamentacions/in nuovi lamenti havrò ad usare il remanente della mia vita (3); Enamorats, mirau-la bé, / que en lo restant millor no hi sé // Ben la riguardi ognun che è innamorato, / che unquanco meglio non sarà trovato. (169).**restar intr.,m.**

1.intr.,m."Romandre, no anar-se'n".

Restare, rimanere/remanere, rimanersi; stare.Com lo Rei véu que no volia restar en la sua cort.../Come il re vidde che lui no voleva restare nella sua corte... (27); lo rei moro restà en lo camp/et il re moro rimase in campo vincitore (5); suplica la celsitud vostra... puga restar en sa llibertat franca/supplica alla vostra celsitudine... possi... in llibertà franca remanere (159); E los cavallers restaren el la sua esquadra/E gli cavalleri rimasero nella loro squadra (133); e l'apar e lo restar està en la vostra mà/ma l'andare e il stare è nelle man vostre (4).

2."Subsistir després d'un cert temps o d'un cert esdeveniment".

Restare, rimanere/remanere, venire indietro.la gent que restada li era/la gente che rimasta gli era (5); No resta sinó que tu alocs la tua poderosa mà/Non resta se no tu abri la tua ponderosa mano (23); si rei hi restava ho llexaven, que no ho volien, que no ho volien que toccassen moneda blanca/se gli veniva cosa alcuna indietro non la volevano; gliela lasciavano, perché non volevano che toccassino moneta blanca. (71b).

3."Subsistir en el mateix estat d'abans".

Restare.de les raons sues restava molt aconsoлада/delle parole sue restava consolatissima (11).

4."Deixar de fer-se".

Restare/ristare.Per la mia fe -dis lo Rei ermità- per açò no restarà la batalla, encara que hi sabés entrar en camisa/Per mia fede -disse il re eremita- per questo non restarà la battaglia, se ben dovessi entrar in campo in camiscia (17); ja per açò no restarà la promesa per mi feta no vinga en sa valor/già per questo non riesterà che non venga ad effetto la promessa ch'io ho fatto (154).

5."Subsistir, conservant una cosa com a seua".

Restare.podia restar rei/che poteva restare re (27).**restauració f.**

1."Acció i efecte de tornar a posar en bon estat".

Ristorazione.Així deu fer cascun bon cavaller: deu pendre mort per restauració e conservació de tot lo dessús dit/e così dee far ciascun buon cavaliere che, per ristorazione e conservacione di tutto quello che sopra è detto (35).

2."Salvació".

Ristaurazione/restoratione.¡Oh cavaller virtuos, quantes pregàries i ofertes he jo fetes als sants per la salut e restauració de la vostra vida.../O cavaliere virtuoso, quanti prieghi et offerte ho io fatte agli santi per la salute e ristauracion della vita vostra...! (286); Senyor, de necessitat havem de pensar en la restauració de nostra vida./Signore, di necessità nella ristorazione della vita nostra a pensare havemo.(333).**restaurandi m.**

"Menja o medicament per a reforçar".

Ristaurativo.digueren-li com estava flac, que prenguéis un poc de restaurandi e après un poc de solsi/gli dissero che, essendo debole, che pigliasse un poco di ristaurativo e dopoi un poco di stollato (292).**restaurar tr.,refl.**

"Salvar, evitar de caure en un mal".

Diffendere, ristaurare/restaurare; ristaurarsi.com ponía restaurar la sua ciutat/como potrebbe diffendere la città sua (5); puixa ab novella esperança restaurar ma vida/cercarò con nuova speranza ristaurare la mia vida (205); E ab furor extrema anà lo Duc ab l'espasa alta devers lo metge, lo qual, per restaurar la miserable vida, volgué fugir/E con estremo furore, con la spada alta, il duca verso il medico andò, il qual, per restaurare la vita miserable, volse fuggire (239); Déu volgué que pres en una illa petita, e allí es restaurà/iddio volse che una picciola isola prese, e lì si restaurò (296).**restitució f.**

"Acte i efecte de restituir".

Restituzione.ab cara molt afable e ab graciós gest li féula següent restitució en estil de semblants paraules/con affabilissimo volto e con gracios gesto, gli fece la restituzione con stile delle següenti parole (370).**restituir tr.**

1."Tomar posar en el bon estat anterior".

Ristorare.Justificat príncep serà aquell com les misèries en sa terra meses per crims d'altres n'haurà llançades o departides per sa virtut pròpia, e haurà restituita los danes.../Giustificato principe sarà quello che haverà cacciato, dimesso o d'partito per sua propria virtù le miserie che, per mancamento o invention d'altri, saranno state poste nella sua terra, et haverà restituita gli danni... (143).

2."Tomar a algú allò que li havia estat pres".

Restituire/ristituire.perquè pus prest pogués restituir la senyoria/perché più presto potesse restituir la signoria (26); dix als cavallers que allí eren que pregassen al Rei que li volgués restituir l'home/disse agli cavallieri che li erano che pregassero il re che 'l fuggitivo restituira gli volesse (312); li restituiren tot lo comdat/le restituirono il contado suo (38).

2. Vocabulari català-italià

reteniment *m.*

"Capacitat de retindre".

Retenimento.

Aquestes són les virtuts que procedeixen d'amor: franquesa, que tot cavaller deu haver, ardiment, cortesia, humilitat, gentil eloquència, alegria, reteniment.../E queste sono le virtù che procedono d'amore: liberà, che ogni cavaliere dee havere, ardimento, cortesia, humilità, gentil eloquentia, letitia, retenimento... (221).

retenir *tr.*

1."Conservar, no deixar sortir una cosa".

Ritenere.

E tants llibres són estats fets e compilats de gestes e històries antigues, que no seria suficient l'enteniment humà a comprendre e retenir aquelles/e di questo immemorabili essempi, llibri et històrie antiche depongono, le quali humano intelletto a comprendere e ritenere sufficiente non seria né capace (Prol.); No pogué més retenir Tirant que dels seus ulls no destilassen vives lagrimes/E più non si poté ritenere Tirante che gli occhi suoi vive lagrime non distilassero (217);

2."Aturar un moviment".

Retenere/ritenere.

no pogué retenir lo natural moviment qui em forçà de fer tal desastrà/il naturale movimento retenire non pote', che a fer tale inconveniente mi sforzò (334); vergonya d'una part, e temor de l'altra, me reteneu menaçant-me d'infàmia/vergogna da una parte e dall'altra timore, d'infamia minacciandomi, mi ritenevano (275).

retornar *tr., intr.*

1.*tr., intr.*"Fer que algú recobre els sentits".

Far tornare, far rivenire; ritornare, rivenire.

a mal ni bé la podien retornar/a ben né a male non la potevano far tornare (236); E tots los metges foren venguts, que no la podien retornar/E tutti gli medici venuti furono, che far rivenire non la potevano (241); Prestament ho anaren a dir a l'Emperador, e la Princesa ho sabé, que ja era bé retornada (...) Senyor, molt bé és retornada/E prestamente a ddirlo all'imperatore andorno, e la principessa li seppe, che già era bene in sé ritornata (...) Signore, molto bene è rivenuta (290).

2.*intr.*"Tomar de nou".

Ritornare.

...no confiari de la misericòrdia de Déu e vivint en mala vida, no retornari a Déu...non si confidano della misericordia d'Iddio e vivendo in mala vita, non ritornando a Iddio (354).

retractar-se *pron.*

"Tomar allò que s'ha acordat".

Retrattarsi, ritrovarsi.

se podia retractar; la batalla/tal battaglia si podia retractare (64); vos volriem consellar e pregar, si bonament se podia retractar, que no es fes aquesta batalla/vi voremmo consigliare e pregar; se buonamente si potesse ritrovare che non si fesse questa battaglia (81)

retraure *refl., tr.*

1.*tr.*"Separar, apartar algú".

Ritirare.

Jatsesia que la majestat vostra diga que violència vos és estada feta...és ver que sou estada retrera en la cambra de vostra mare, mas no sou estada violada/Benché la maestà vostra dia que violència gli sia stata fatta...egli è vero che seti stata ritirata nella camera di vostra madre, ma non seti stata violata (252).

2.*refl.*"Anar-se'n d'un lloc".

Ritirarsi/retirarsi/ritirarsi, tirarsi, ridursi, distorsi.

s'hagué a retraure ab la gent que restada li era/per forza convene ritirarsi; e, con la gente che rimasta gli era... (5) Bé es pot retraure, tomant atrás ab la cara davant los enemics, no girant aquella/Ben se può retirare indietro, tenendo la faccia all'inimico o non voltando quella (90); e s'hagué a retraure dins la ciutat de Londres/e dentro la città di Londres fu costretto a ritirarsi (5); se volgueren retraure dins la ciutat/si volsero tirare nella città (113); s'era allí retat per fer penitència/si fusse lì ndotto per far penitencia (28); proposà de retraures de les armes/proposè distorsi dalle armi (2).

3.*tr.*"Dissuadir".

Ritirare.

car amor d'una part la combatia, e vergonya d'altra part la'n retira/ché amore d'una parte la combatteva, e vergogna dall'altra parte ne la ritirava (119).

4.*refl.*"Renunciar o tardar a fer allò que es pensava o es podia fer".

Distorsi.

Car moltes coses, ans de palèsament ésser eietes sens vergonya hom se pot retraure/Ché da molte cose, anzi che palèsamente siano eiete e narate, senza vergogna l'huomo si può distorre (326).

5.*refl.*"Tirar-se enrera".

Ritirarsi/retirarsi.

Jamés los he pogut fer retraure, ans m'ha convengut perdre la major part de la gent que tenia/giamai non ho potuto fargli ritirare, anzi mi ha convenuto perdere la maggior parte della gente che havevo (334); l'eren demostració de retraures en un petit mont que hi havia/feciono dimostrazione di ritirarsi in un piccolo monte che gli è (131).

retre *tr.*

1.*tr.*"Donar a algú allò que li és degut".

Rendere.

...retent deguda honor a la majestat de l'hom e a la bonesa de les dones/...rendendo debito honore alla maestà dell'huomo et alla bontà delle donne (372).

2.*tr.*"Fer que una cosa sigui de tal o tal manera".

Rendere, fare.

la fortuna me retrà vencedor o vençut/la fortuna vincitore o vinto mi renderà (345); com han ensivellada la garrotera, donen una volta a la coretja sobre la sivella retent nu'quando hanno fibbiata la garrotera, danno una volta della correggia sopra alla fibbia, facendo un nodo (85).

3.*tr.*"Cedir o lliurar una cosa per força".

Rendere.

la Princesa retà les armes e abandonà's mostrant-se esmortida/la principessa rese l'arma et abandonossi, mostrandosi tramortita (436).

retre les armes, retre l'esperit/l'ànima. v. **armes, esperit, ànima**

Rendere l'armi; rendere lo spirito/l'anima.

4.*tr.*"Tomar a algú una cosa en bescanvi d'una altra", en les locs. **retre resposta, retre les saluts, retre guardó.**

v. **risposta, salut, guardó**

Dare risposta; rendere le salute; rendere merito.

5.*refl.*"Sotsmetre's".

Rendersi.

creien... que en breus dies s'haurien a retre als moros/credevano...che in pochi giorni se renderanno a' mori (100).

2. Vocabulari català-italià

retret *adj.,m.*

1.adj. "Retirat/apartat".

Ritirato.

apartada de tots deïts, retrete en contínua oració/separada da tutti gli diètti, ritirata in continova oratione (438).

2.adj. **armes retretes.** "Armes de torneig aparellades de manera que no resultassen d'efectes mortals".

v. **armes**

Armi a piacere, arme fatte a piacere et a volontà.

3.m. "Cambra privada".

Guardaroba/guardarobba (f.), guardacamera, camerino, studiolo, picciola camera, camera secreta, camerino segreto, camera.

aquelles que jo demane estan penjades dins lo vostre retret/quelle ch'io addimando sono sono appicate nella vostra guardaroba (19); emprestau-me vós aquelles qui estan en lo petit retret de la vostra cambra/prestatime quelle che sono nella picciola guardarobba della camera vostra (17); posaren-se dins un petit retret perquè de negú no fossen oïdes/acòc que da alcuno non fussero udite, in una picciola guardacamera se n'entronono (214). E en la cambra de l'Emperadriu havia un retret on ella s'acostumeva de ligar/E nella camera dell'imperatrice era uno camerino dove havea per costume d'accoñciarsi (260). trobà'l que estava en un retret ab lo secretan escrivint/trovollo che era in un studiolo col secretario (132), donà-li de parer que ves entrar per la porta del retret una bellíssima donzella/gli parve vedere una bellíssima donzella... entrar nella porta della picciola camera (6); devallà de la torre on estava e entrà-se'n dins un petit retret/discese della torre dove egli era et, entratosene in una picciola camera secreta... (5); me fiu portar a un retret del monestir/mi fece portare a un camerino segreto dil monasterio (398); agenollà's davant un oraton que tenia en lo petit retret/si gittò in ginocchioni dinanzi ad uno oratione, qual havea nella camera sua (26).

4.m.pl.fig. "Entranyes o parts més interiors".

Segreto, centro.

del retret de la mia ànima dolorosa scospir expirant/dil segreto della mia anima dolorosa sospir spirano (474); E un scospir que dels retrets del cor de Tirant espirant partia, fon principi a semblants paraules/Un sospiro, che spirando dal centro del cuore di Tirante se parti, fu principio a simili parole (240).

retreta *f.*

"Retir, lloc on hom es pot retirar o refugiar".

NT.

els vindria molt bé tinguessen allí aquell bon port e bona retreta/gli seria di grande utile quando havessero quel buon porto (98).

retribució *f.*

"Acció i efecte de retribuir", en la loc. **fer retribuició.**

Essere retributore.

jo et promet...te faré retribuició en obligació infinida d'amor en béns.../io li sarò retributore in obbgatione infinida d'amore, in beni... (380).

retribuir *tr.*

"Donar una cosa en paga o correspondència d'una altra que s'ha rebut".

Retribuire, reputare.

deven retribuir infinides gràcies a Nostre Senyor Déu/doviamo retribuire grabe infinite a Dio (27); fac infinides gràcies del benefici que l'alta vostra ha fet a Diafebus, retribuint-ho a mi haver-ho rebut en aquell grau mateix com si pròpiament l'excel·lència vostra m'hagués fet senyor de la pagania/rendogli infinite grazie del beneficio che la illustrissima signoria vostra ha fatto a Diophebo, mio cugino, reputandomi d'haverlo noavuto in quel medesimo grado come se propriamente la eccelsa maestà vostra signore di tutta la pagania fatto mi havesse (224).

revelar *tr.*

"Descobrir, posar en coneixement d'altri".

Revelare.

estigué molt admirada pensant en la gràcia que la divina Providència li havia fet en fer-li revelar un tan gran secret/rimase molto admirato, pensando alla gratia che la divina providentia gli havea fatto in fargli revelare secreto di tanta importanza (98).

revenir *tr.*

"Fer recobrar la força".

Rivenire.

E volgué experimentar si ab prometençes poria son fet revenir/E volse experimentar se con promesse potria al suo fatto rivenire (211).

reverberar *intr.*

"Reflectir-se la llum en una superfície".

Riverberare.

l'espera del sol dóna en parais terrenal, que reverbera en la ciutat e regne de València per què li està de dret en dret/la sphaera del sole dà nel paradiso terrestre, che riverbera nella città e regno di Valenza perché gli è per diinto di rispetto (330).

reverència *f.*

1. "Respecte profund i afectuós".

Riverentia; stima, reputatione e riverentia.

Pensau que temor de mort ni reverència de fama no arranquen los termes de mon desig./Pensati che timor di morte né riverentia di fama non divoignon gli termini del mio desiderio (242); la primera estela que veuràs, agenollat en terra e diràs tres paternostres e tres avemaries en reverència dels tres Reis d'Orient/la prima stella che vederai, inginocchiati in terra, e dirai tre Paternostri e tre Avemaria in riverentia degli tre regi d'oriente (260); Antigament l'orde militar era tengut en tanta reverència que no era decorat d'honor de milícia sinó lo fort, animós, prudent e molt expert en l'exercici de les armes /anticamente l'ordine militare, al contrario del tempo d'hoggi, era tenuto in tanta stima, reputazione e riverentia che non era decorato dell'honore della militia se non quello ch'era forte, animoso, prudente e molto esperto nell'essercito dell'arme (Prol).

2. "Inclinació del cos en senyal de respecte profund davant d'algu".

Reverentia/riverentia.

fer reverència/far riverentia (33); féu-li gran reverència/gli fece grande riverentia (28).

3. "Tractament de respecte".

Reverentia.

lo meu rossí ha lleixat lo camí real e ha'm portat davant la reverència vostra/Il mio cavallo...ha lasciata la via maestra et hammi condotto dinanzi la reverentia vostra (29).

reverend *adj.*

"Títol que es donava als sacerdots i als seglars de gran dignitat".

Reverendo.

Pare reverend -dix Tirant.../Pare reverendo -disse Tirante... (30); pregà al reverend frare que les rebre informació en escrit d'aquest tan gran miracle/pregò il reverendo frate che ne facesse noverre informacione in scritto (340).

reverendíssim *adj.super.*

"Molt reverend".

Reverendissimo.

Oh reverendissima veronyal/O reverendissima veropodal (269).

reverir tr.

"Tenir o tractar amb reverència".

Reverir/riverire.

En tan alt grau excel·leix lo militar estament que deuria esser molt reverit/fi stato e l'essere militare in grado tanto alto eccelle che molto esser reverito doveria (1). Ni wós heveu fet com a cavalier, ni jo só reverida com a Princesa./Né voi come cavaliere fatto haveti, né io son reverita come a principessa (437).

revers v. revés**reversar tr.**

"Posar al revés".

Reversara.

jo us reversant les armes/vi reversarò l'armi (77).

revés m. (revers)

1. "El contrari".

Roverscio.**

Vostres paraules en ell no obrén, ans lo revés li segueix./Vostre parole in lui non operano, anzi il roverscio gli ne segue (245).

a(1) **revés.** "Invertint l'ordre, la manera normal".**A reverso/al reverso/al roverso.**

E jo sabria dir lo paternòster al revés, que negú no l'entendria/lo saprei dire il Paternoster a roverso che alcun non l'intenderia (119). Ab la cara girada al revés/con la faccia volta al roverso (107a); a revers lo feren eixir/al roverso uscir lo fecero (84).

2. loc.adv. **de revés.** "De colp pegat amb l'espasa diagonalment".**Di reverso.**

de revés donà-li un colp sobre l'orella/.. di roverso lo accolse sopra l'oreochia (67).

revestir tr.

"Tomar a vestir o vestir damunt un altre vestit".

Rivestire.

em desputle de tot lo meu regne e senyoria, donant e rivestint-lo sobre lo pare ermità/mi dispoglio tutto il mio regno e signoria, donando e rivestendo sopra a quello il padre eremita (17).

revestit adj.

"Vestit".

Vestito.

revestit com a diaca/revestito come a diacono (58).

revlure intr.

"Viure de nou, tornar a la vida".

Rivivere/revivere, vivere.

E aquells estime gloriósament viure, los quals ab estrenutit d'ànimo... ab serenitat de gloriosa fama eternament revivun /e stimo gloriósamente vivere quelli che con crudo animo... con serenità di gloriosa fama eternamente rivivono (20). E morint jo, seria millor per a mi, e seria liberada d'aquesta pena, per revivre en reposada mort/E morendo io, seria meglio per me che di questa pena liberata sarei per revivere in riposada morte (227). Jo he oferta la mia persona en perillosa conquesta, e agò perquè eternament ma fama revisca/lo ho offerta la mia persona a pericoloso acquisto, e questo accò che la fama mia eternamente viva (20).

revocar tr.

"Anular, deixar sense efecte".

Rivocare.

Una causa qui es mena injusta... prest és revocada./Una causa che si agita ingiusta... presto è rivotata (180).

revocat adj.

"Anul·lat, deixat sense efecte".

Rivocato.

ara, per favor, he per revocat e anul·lat tot ço que sia contra aquella/hora per alhora ho per rivotato et annullato tutto questo che sia... contro a quella (476).

revol m. (revolt)

1. "La part més exterior o allunyada del centre, en un escut defensiu, en una peça d'armadura".

Penna.

Tirant l'encontrà en lo revol de l'escut, e rompé lo maniple e rebaté en l'elm/Tirante lo incontrò nella penna del scudo e gli ruppe il gabaro che era nella pialla (189).

2. "Acció de revolar".

Movere.

lo mantenidor encontrà a Tirant en mig de la bevera del bacinet, e passà-la-hi tota doblada e alt en lo revolt del peto de les plates, e nafrà'l un poc en lo coll/il mantentore incontrò Tirante in mezzo della bevera del bacinetto e passogliela tutta doppia, e dall'altro, col movere del petto nell'entrare della punta, ferilo un poco nel collo (59).

revolt v. revol**rialla f.**

"Acció de riure", usat en singular.

Risa.

féu-ne tal rialla del plaer que hi pres que fon cosa de gran admiració/ne fece tal risa, del piacere che ne prese, che fu cosa di grande ammirazione (263).

Usat en plural (és la forma més general).

Risa, riso, ridere.

Ella ab les altres donzelles alçaren molt grans rialles/et ella e le altre donzelle molto gran risa levorono (229); ab grans rialles li dix que digués tot lo que volgués/oon gran riso gli disse che dicesse tutto questo che voleva (162), e dix-li, per fer lo joc que los complit de rialles/e dissegli, per fare il giuoco che sia compito da ridere (283).

riba f.

"Vora del mar, d'un riu, etc.".

Riva/ripa.

les fértils e pacífiques ribes d'Anglaterra/le fertili e pacifice rive dell'Inghilterra (5). Almenys ma fe Déu gràcia que pogués atènyer a la verd e deitosa riba del gran riu/Almeno mi facesse iddio gràcia chi lo potessi pervenire alla verde e dietevole riba del fiume Isteo (22).

ribera f.

"Vora del mar, d'un riu, etc.".

Riviera/riviera, riviera d'aigua.

e dua fins a una gran ribera d'aigua/lungo fino a una grande rivera d'acqua (24). Com lo cristianissim Rei sabé que los moros havien de passar prop d'una ribera d'aigua. // Il christianissimo re, intendendo che gli mori havevano da passare appresso a una rivera d'acqua... (5); E aplegant lo rei Escariano a una ribera, al passar perde molta gent/Et arrivando il re Scariano a una rivera d'acqua, molta gente perse al passarla (301).

ric adj., m.

"Que té molts diners o posseïx grans béns".

Ricco, ricco e potente.

En la ferti, rica e delitosa illa d'Anglaterra/Nella fertile, ricca e dilettevol isola d'Inghilterra (2); l'altesa vostra no tinga tant treball en fer-me ric/l'altessa vostra... non habbia tanto travaglio in farmi ricco e potente (224).

ricament adv.

"D'una manera rica".

Riccamente, con grande e gentil pompa.

isqueren quatre donzelles d'inestimable bellea, ricament abillades/uscirono quattro donzelle de inestimabile bellezza, ricamente ornate (52); en cascuna part d'aquestes havia moltes sales molt bé emparamentades, e molts llits molt ricament abillats/ciascuna di questi parti haveva molte sale ricamate e parate, e molti letti con grande e gentil pompa ornati, coperti et incornati (55).

rlent adj.

"Que riu".

Ridente.

ab gest d'alegria e cara rlent se pres a dir.../con gesto di letitia e faccia rlente... a ddire incominciò... (295).

rigor f.

"Severitat inflexible".

Rigore (m.).

Temps la rigor de la justícia ab igualtat/Tempi il rigor della giustizia con equalità (143).

rim m.Expres. **respondre per lo rim mateix.** "Respondre en el mateix to".**Rispondere per le medesime rime.**

A mi par que li deveu respondre per lo rim mateix, car segons canta lo capellà li respon l'escolà./A me pare che per le medesime rime rispondere gli debbiate, ché secondo che canta il capellano gli risponde il choro (151).

riquea v. riquesa**riquesa f. (riquea)**

"Abundor de béns; coses de gran preu".

Ricchezza.

No pot negú en lo món major riquea posseir que ésser content/alcuno non può nel mondo maggior ricchezza possedere che essere contento (224); ¿Qué em valen a mi los béns ni las riquesas...?/Che mi valgono gli beni e le ricchezze...? (22).

riu* m.

1. "Corrent natural d'aigua que baixa de les muntanyes fins al mar".

Fiume, río.

passat lo riu no tendrà record de vós/passato il fiume, di voi memoria non haverà (264); ...perquè l'aigua s'escampàs per un riu sec que hi havia/... acciò che l'acqua, per un riu secco che gli era, se ne andasse (286).

2. **gran riu.** "El riu que separa el regne dels morts".**Fiume letheo.**

Almenys me tes Déu gràcia que pogués atènyer a la verd e delitosa riba del gran riu, on, oblidant los meus passats e esdevenidors, mals passats eterna e reposada vida./Almeno mi faecese iddo grata ch'io potessi pervenire alla verde e dilettevole rpa del fiume letheo, acciò che, sementicanod gli preteriti e futuri amli, conseguessi eterna e rposata vida (22).

rlure intr., pron.

1. intr., pron. "Manifestar en la cara alegria viva i sobtada".

Ridere, risa (f.pl.); ridersi.

temps hi ha de comportar i altre temps de riure e de plorar/tempo è da sopportare et altro tempo da ridere et altro da piangere (226); L'Emperador no es podia detenir de riure de les raons saboroses que oia dir a Plaerdemavida/Lo imperatore non si potea tenere dalle risa per le saporite parole che udva dire a Placerdima vita (220); no passarà molt que per la vista d'algun gentil cavaller se riuran/non passarà molto che per vista di alcun gentil cavaliere s'anderanno (326).

2. pron. "Burlar-se".

Ridersi.

vostra altesa ab cara afable vos riu del meu sospir/l'altessa vostra che con faccia affabile del mio sospiro si rideva (255).

roat adj.

"Arugat".

Incespato.

cobriu ab roades sàvenes e negre mantell lo meu cap abundós d'amarissimes llàgremes/copreti con incespati lenzuola e negro manto il mio capo abundante d'amarissime lagrime (443).

2. Vocabulari català-italià

roba f.

1. "Acció de prendre coses en batalla, o allò que algú ha pres a l'enemic".

Robba/roba.

van a roba de tothom/vanno alla robba di ognuno (100); ordenà que .. tinguessen en salvaguarda tota aquella roba/ordinò che... tenessero in salvaguardia tutta quella roba (157).

2. "Conjunt d'objectes que es posseeixen".

Robba.

levà's prestament, e féu trossar tota la sua roba e féu-la posar dins la galera/oon gran prestezza si levò e, fatto caricare tutta la robba sua, nella galera ponere la foca (292).

3. "Conjunt de peces de tela destinades a cobrir el cos d'algú".

Robba/rubba, veste, panni, robba e veste, panno e rubba, manto, coperta.

Despullà's les seues robbas e dix semblants paraules/E, dispoigliandosi li panni suoi, disse (17); trametiaen-li una roba tota brodada de garroteres/mandavangli una rubba tutta ricamata di garrotere (85); ab roba de brocat rossegant/oon veste di brocato strassinando (26); Lo Rei la pres per la roba e aturà-la/li re la prese per gli panni e retennela (68); posà roba dessus perquè neguna de les altres no ho vesser/perché alcuna di quelle altre donzelle non lo vedesse, gli pose alcuni panni sopra (231); la Reina, qui es fon mesa molt en punt ab molt grans abillaments e obralgas... e d'altres robbas de xapena/la reina si fu posta in punto con grandissimi adomamenti e lavonen di perle e di pietre fine... e di altre robba e vesti di nocamo (409); Prestament Tirant se llançà estès per terra, e llançaren-li roba dessus/Subito Tirante si gittò in terra istesso e gli gittorono molti panni e rubba addosso (189); vos restituisc tot lo regne e la senyoria d'aquell, la corona, lo capre e les reals robbas/vi restituisco tutto il regno e la signoria di quello, la corona, lo scotto et il manto reale (27); E posà lo cap davall la roba/E posto il capo sotto la coperta... (175).

4. roba d'estat. "Vestidura bona, pròpia de gent elevada".

Rubba di stato, rubba di stato, vesta da corte, veste strassinante per terra, robba longa fino a' piedi, veste lunga fino agli piedi.

E donà-li una roba d'estat que era de brocat e forrada de marts gebelins e donogli una rubba di stato che era di brocato, foderata di martori e gibellini (64); féu-li dar, que es vestís, una roba d'estat/gli fece dare, acció che si vestiasse... una rubba di stato (138); roba de vellut negre d'estat/vesta di veluto negro da corte (68); féu-se fer una roba d'estat forrada de marts gebelins/cesse fare una veste strassinante per terra, foderata di martori zibellini (264); e ab aquell triúmfo se dinaren, servits molt noblement de molts cavallers e gentilhomens, molt ben abillats ab robba d'estat de xapena e de brocat/E con quel triúmfo, nobilmente serviti da molti cavallieri e gentilhuomini ottimamente in ordine, con robba longa fino a' piedi di ricami e di brocato... dinaronlo (463); vestiren-li in gipó de brocat e una roba d'estat de brocat/gli vestirono un giubone di brocato et una veste lunga fino agli piedi di brocato (471).

robador* m.

"Que roba".

Robatore, ladro.

les honors qui són coses divinals s'han procurades així com a robadors, que com volen robar no curen d'entrar per la porta, mas per la pariet amagadament, e per la pariet ixen així com a ladres davant tothom/g'honor che son cose divine si hanno procurati così come ladri che, quando vogliono rubbare, di entrare per la porta non si curano ma per il muro ascosamente, e per il muro, così come a rubatori, dinanzi ad ognuno escono (355).

robar tr.

"Desposseir algú o algun lloc".

Predare, rubbare.

roba tota la costa de Turquia/roba tutta la costa di Turchia (114); robaren lo camp dels moros/rubbarono tutto il campo loro (12); E diverses vegades assagi, ab paraules de benignitat, pregàr-te no volguesses robar lo premi de ma honestat/E molte volte approvai di pregarli, con parole di benignità, non volessi rubbare il premio della mia honestà (246)

robí m.

"Pedra preciosa, varietat vermella del corindó".

Rubino.

e los pinyons qui dins eren, grossos robis/e gli pignoli che gli erano dentro erano grossi rubini (262).

robo m.

"Robament".

Rubbaria**.

E aquells qui es trobaren en aquell robo foren rics per tota llur vida./E quelli che in quella rubbaria si trovarono per tutto il tempo della vita loro ricchi furono. (448).

roca f.

1. "Massa de pedra de gran volum i en estat natural".

Colle, monte, pietra, sassi e pietre vive.

e a cascuna part del dit pont hi havia una roca/Et a ciascuna parte del ditto ponte nel capo era un colle (140); que restàs detras un esqueix de roca/che restasse dietro a un pezzo di monte (155); en l'escura nit la nau tocà en un escolí de roca/nella oscura notte la nave in uno scoglio di monte toccò (265); Quan en la roca veuràs / lo pas de la serpent, / de la dona sabrás / tot son enteniment./Quando il vestigio su la pietra e forma / che la fastuto serpe vederà... (172); la ciutat aquella era edificada sobre roques... per esser quella città edificata sopra a sassi e pietra viva (364).

Apareix també formant part d'alguns cognoms o títols nobiliaris.

Rocca...

lo bon capitá mossén Roca/ort ferí ab la sua gent/il buon capitano mossen Rocca forte con la sua gente (387); elegiren per ambaixador un espanyol, natural de la vila d'Onola, qui es nomenava mossén Roca/ort, qui era estat pres e cativat en una galiota per moros d'Orà/uno spagnolo, nativo della villa d'Onola, che si nominava mossen Rocca forte, che era stato preso e cativato in una galiotta de' mon di Oran, per ambasciatore elessero (384); portà-la dretament al castell de Roca Salada/se ne la condusse dritamente al castello di Rocasalata (222).

2. "Carro triúmfal que representa una escena".

Castello, monte.

E diré a la senyoria vostra cosa de gran admiració d'aquesta roca.../E dirò alla signoria vostra una cosa di grande ammirazione di questo castello... (55); Enmig de la pradaria trobam una gran roca feta de fusta per subtils artífics tota cloa/Nel mezzo della pradaria trovassimo uno grande monte di legno, persottil artificio tutto chiuso (53).

roda f.

1. "Peça circular que posada sobre un eix permet el moviment d'un vehicle".

Rota/rotta.

portava per divisa rodas de senia ab los cadufes tots d'or e foradats al sòl/portava per divisa rote di quelle che sono condotte da cavalli con molti vasi da trare acque in abundancia per darla a fonts e jardins, ovvero per votare qualche fossa; e gli vasi tutti d'oro erano forati dalla parte di sotto (201); posà's dins un castell que portava tot de fusta sobre un carro de dotze rodas que tiraven trenta-sis cavalls/posesi dentro a uno castello tutto di legno, che faceva condurre sopra uno carro di dodici rottetrato da trentasei cavalli (42).

2. roda de fortuna. "Imatge de la deessa Fortuna, que simbolitza la volubilitat de la sort".

Rota/ruota di fortuna.

La senia és que la fortuna, vògint la sua roda, li plau així/la sesta è che alla fortuna, volgendo sua rota, così piacque (200); Mas la fortuna adversa me volta la roda/Ma la fortuna avversa mi volta la ruota (270).

3. "Peça circular que anava col·locada a certa altura del mànec de la llança per servir de defensa a la mà del guerrer".

*

i la llança o llances sien de desset palmes, sens roda ni altra maestia e ferros esmolats/e lances siano di sette palmi, schifato altra maestia, a ferri ammolati (71a).

4. "Peça circular de l'esperó".

Ruota.

en cascuna roda d'esperó havia engastat un diamà o robí, balaix o safir/in cascuna ruota del sperone era incassato un diamante o rubino o balasso o zaphiro (189).

2. Vocabulari català-italià

rodar *intr.,tr.*

1. fig.intr. "Canviar de situació, d'estat".

Rotare.

aquest miserable de món rodant de mal en pitjor/questo miserabil mondo rotando di male in peggio (192).

2. fig.tr. "Fer que una cosa es moga en sentit circular".

Ruotare.

Mira la roda de fortuna, no podia davallar la tua noble persona en pus inferior lloc... e ara ha rodat lo teu estat en lloc molt alt/Vedi la ruota di fortuna, che non poteva la tua nobil persona abbassare in più inferiore luogo... et hora ha ruotato in luogo molto alto (378).

rodó *adj. (redó)*

"De figura circular o esfèrica".

Rotondo/ritondo, tondo.

voiant a manera de cercle rodó les espalles envers los enemics/voitando le spalle verso li nemici a maniera di circolo rotando (157); E lo collar era tot d'esses rodones/Il collaro era tutto di S rotondi (96); perles rodones/tonde perle (162).

llevar en redó. "Tallar una cosa separant-la del tot d'aquella cosa a què estava adherida".

Spiccare.

Alçà l'espasa e donà-li tan gran cotelada al muscle dret que tot lo braç li levà en redó/E levò la spada e tanto gran cotelata alla spalla destra gli diede che tutto il braccio gli spiccò (367).

rogallós *adj.*

"Que sona amb rogall".

Rauco.

ab baixa e rogallós veu féu principi a semblant resposta/oon bassa voce e rauco così rispose (237).

roig *adj.*

"Vermell".

Rosso.

tota roja de malinconia que tenia/tutta rossa di malinconia che aveva (227).

tornar roig. "Esdevenir la cara vermella per la vergonya".

Diventare rosso.

Jo torní roia e vergonyosa/lo divenni rossa e vergognosa (218).

roïn *adj.*

"Dolent, que no és bo".

Tristo, di vil conditione e tristo.

qui en totes les coses del món vol molt subtilment mirar moltes voltes li esdevé que elegeix la més roia/chi di tutte le cose del mondo vuole sottilissimamente guardare, molte volte gli accade ch'egli elegge la più trista (100). E poch foren los qui se n'anaren, e dels més rois los qui no es volgueren batejar./E pochi furono quelli, e di rois vil conditione e più tristi, che se ne andarono e che battezzare non si volsero. (329).

roïndat *f.*

1. "Qualitat de roï".

Ignorantia.

negú no es deu egualar ab la roïndat ni en la follia ab negú, sinó en gentilesa e virtut/ché alcuno non dee farsi eguale nella ignorantia e nella pazzia ad alcuno, ma nella gentilezza e nella virtù (124).

2. "Acció roïna".

Cosa che sia mal fatta.

La cinquena, que tinquen vergonya de fer roïndats/la quinta è che habbino vergogna di fare cosa che siano mal fatte (221).

roll* *m.*

"Raig d'un líquid".

Rivo.

tan gran roll de sang/Anto gran rivo di sangue (166).

romà *adj.,m.*

"Propi de Roma".

Romano, di Roma.

E aquesta gràcia havien obtesa per l'Imperi romà que havien donat a l'Església./E questa gratia havevano ottenuta per il romano imperio che alla chiesa donato havevano (476). amansà los romans, no amansats ni trencats jamés per batalla/humiliò gli romani, non giamai humiliati e rotti per battaglia (143); la corona de l'Imperi grec ni romà ni la mundana monarquia/la corona de l'impero grec, di Roma e della mundana monarchia (228).

romanç *m.*

"Narració de les aventures d'un heroi o personatge popular".

Romanzo.

cantà un romanç ab baixa veu, de Tristany oom se planyia de la llançada del rei Maro/cantò un romanzo, con bassa voce, di Tristano quando si piangeva della lanciata del re Marco (263).

romandre *intr.*

"Restar (en un determinat estat)".

Rimanere.

d'aquesta raonable ira, ensems ab la pèrdua per escampament dels meus carmesins estrados, roman tan debilitada la mia agreujada delicadura/di questa ragionevole ira, insieme col spargimento della mia carmesina verginità, roman tanto debilitata la mia aggravata delicatezza (437).

romlatge *m.*

"Peregrinació feta per vot o devoció a un santuari".

Peregrinaggio.

anar en romlatge/andare in peregrinaggio (123).

rompre tr.

1. "Dividir una cosa en dues o més parts o trossos".

Rompere, stratiare, distruggere, spicare.

Los turcs vengueren ab tot son poder per rompre l'aigua/gli turchi vennero con tutto il potere loro per rompere l'acqua (258). rompent-me los cabells/rompendomi gli capelli (255). ab extrema ira los rompé [los cabells] e lançà la per terra/con extrema ira... stratiogli e per terra gli gittò (251). Llavors los moros romperen lo paleno/allhora il steccato distrussero (304). ab les mans pren los raimis sens rompre ls del osp, e a mossos los està menjant/con le mani prende gli grappi e, senza spicargli dagli pampani, con la bocca a morsi gli mangia (263).

2. "Vèncer, dominar".

Rompere.

E per ço com los moros eren molt més, llevaren lo camp e lo anglès rei lan romput e s'hagué a retraure/E perché gli infideli erano molto più, levarono il campo, e lo inglese re, rotto, per forza convene ritirarsi (5).

3. "Fer mancament a una obligació".

Rompere.

tots los qui rompan la fe, trenquen sacrament, e són fets enemics de Déu/tutti quelli che rompono la fede rompono il sacramento e sono fatti inimici d'Iddio (210).

romput adj.

"Trencat".

Rotto, stracciato.

Los turcs se feren forts on estava lo mur romput/Gli turchi, dove era il muro rotto, forti si fecero (286). escut romput/scudo... rotto (186). vestidures rompudes/veste... rotte (28); vestidures rompudes/vestimenti stracciati (141); la cordonera de la gonella tota rompuda/la cordella della gonna tutta stracciata (288).

roncar intr.

"Fer un soroll ronc en dormir".

Russare.

com vós voleu jugar, ell roncarà/quando voi vorrete giocare, egli vorrà russare (138).

rondalla f.

"Paraules vanes i massa insistents o repetides".

Baia.

Jo só persona congiunta a Kineleison de Muntabà, e sens dir tantes rondalles, e no abundar en paraules, dic.../Io son persona congiunta a kineleison di Monte Abano... e senza dire tante baie e non abbondare in tante parole, dico... (81).

ros adj.

"De color entre el castany clar i el groc d'or".

Rosso.

cabells rossos/capelli rossi (71b).

rosa f."Flor de les plantes del gènere *Rosa*".**Rosa.**

la cara... era d'extrema biancor de rosa ab lliris mesclada/la faccia... era di strana bianchezza di rosa con gigli mescolate (119).

rosa de maig.**Rosa di maggio.**

tan vermella està la sua cara com fa la rosa de maig/Tanto è vermiglia quanto è la rosa di maggio (146).

rossegant adj.

"Que rossega, que va per terra".

Strassinando, strascinante, strassinante per terra.

ab roba de brocat rossegant/con veste di brocato strassinando (26); brocat rossegant per terra/brocato strascinante per terra (189); brocat rossegant/brocato strassinante per terra (109).

rossegar tr., intr.

"Moure's una cosa sense alçar-se de terra (o de la paret, com aci)".

Strassinar(si)/strascinare.

... ab la bandera del Soldà e dels altres que presos havien, rossegant-les per terra en senyal de victòria/... strassinando per terra in segnale di vittoria le bandiere del Soldano e degli altri che tolte gli havevano (138). no em d'espuluria que em prengué per los cabells... rossegant-me per la cambra, me fes callar/non mi dispiacena ch'el mi pigliasse per gli capelli... strassinandomi per la camera, tacere mi facesse (233). ab lo balanz que ell preé l'escala caigué rossegant per la paret/con l'onda che egli prese, la scala cascò strassinandosi per il muro (161).

rossí m.

"Cavall de mitjana qualitat (servia per a caça i guerra, i solia ésser cavalcats pels escuders".

Cavallo.

adormí's sobre el rossal/se addormentò sopra il cavallo (28).

rossor f.

"Qualitat de ros".

Rossezza.

estava admirat dels seus cabells, qui de rossor resplandien/stava con ammirazione degli suoi capelli che di rossezza resplendevano (119).

rostir tr.

"Coure cam sotsmetent-la a foc viu".

Rostire.

posà a rostir un tros de carn/posei a rostire un pezzo di carne (110).

rostit adj.

"Cuit a foc viu".

Cotto a rosto.

Sí prec a Déu lo veja rostit e bullit e en ira de sa enamorada/ché io prego Dio che d'amore io il vegga tutto cotto a lessò et a rosto et in ira della sua innamorata (109).

rotle m.

"Conjunt de persones disposats en forma de circumferència".

Circolo.

entrà l'Emperador per la cambra e véu-los que estaven en un rotle te/entrò il signor imperatore nella camera e viddegli che erano in un circolo che havevano fatto (211).

2. Vocabulari català-italià

rovell *m.*

"Oxid que es forma damunt el ferro per l'acció de l'aire".

Rugine.

Lleixam la camisa... netejada del rovell de les teues armes /Lasciami la camiscia... netteggiata della rugine delle tue arme (473).

ruat *adj.*

"Arugat".

Rilevato.

ventre un poc ruat/ventre alquanto rilevato (55).

rufà *m.*

"Alcavot".

Ruffiano.

Après venien totes les dones públiques e les qui vivien enamorades, e ab tots los rufians qui anaven ab elles/Dapoi venivano tutte le donne pubbliche e quelle che vivevano d'amore, con tutti gli ruffiani che andavano con loro (42).

ruixar-se *refl.*

"Remullar una cosa tirant-li el líquid a gotes o a raig prim".

Coprirsi a guisa di ruggiada.

ab un drap banyat ruixà's la cara, e féu demostració que dormia/con un drappo bagnato la faccia a guisa di ruggiada si coperse, e fece dimostrazione che dormiva (292).

ruixat *adj.*

"Remullat amb gotes".

Bagnato.

la teni plena de llenya e de tea, ruixat tot ab oli perquè cremàs be/già aveva piena di legna e di teglio bagnato tutto con olio, acciò che meglio abbruciasse (106).

S

sa adj.

"Que té salut; que no ha sofert mal".

Sano, contento.

E si resta sa e sens lesió de sa persona.../E se l'perdente resta sano e senza lesione della persona sua... (71b); ahir éreu sa e alegre/hieri eravati allegro e contento (21).

fig.

Sano.

prenc a vós sol per testimoni quant he pogut fer per ésser sana de tal mal/vi toglio voi solo per testimonio quando l'ho potuto fare per ésser sana di tal male (240).

sabata f.

"Calçat que no cobreix més amunt del turmell i que té la sola de cuiro".

Scarpa, scarpa e calza.

no seria digna de descalçar la sabata/non seria degna di slacciare la scarpa (152); ...que li banyo le peu que porta de la sabata brodada/...che gli bagni la scarpa e la calza che nel piede ha ricamata (202)

sabater m.

"Home que fa sabates o que en ven".

Calzolaio/calciolaio.

amor no és procuradora de vergonya, ni seu en banc de sabater/amore non è procuratore di vergogna né siede in banco di calzolaio (161); E més estime ésser monja o muller de sabater que haver aquest per marit/Più estimarei ésser monicha o moglie d'un calciolaio che havere questo per marito (110).

sabedor adj.

"Entès, savi".

Saputo.

tu deus ésser destre en les armes e sabedor en les guerres/destro nell'arme e saputo nelle guerre esser tu dèe (303).

sabent adj.

"Savi, intel·ligent".

Saputo, inteligente, dotto, sapiente.

fill sabent/figliuolo saputo (84); home molt sabent/uomo molto intelligente (65); entre los més sabents se declara afirmar que les coses esdevenidores a degú sinó sola al divinal saber sien descobertes/fra gli più dotti si dichiara affermare che le cose future ad alcuno se non solo al divino sapere siano scoperte (338); E rep. Senyor la mia ànima... per tal que entre los alegrants s'alegre, e entre los sabents sapia/E noevi, Signore, la mia anima... per modo che fra gli allegranti s'allegri, e fra gli sapienti sappia (478).

poc sabent. "Ignorant".**Ignorante.**

veig que aquests poc sabents de metges remeis no li saben dar/vedo che quelli ignoranti medici rimedio dare non gli sanno (359).

saber intr.,tr.,m.

1.intr."Tenir gust" (saber a).

Sapere (da).

no olen ni saben a res de tot açò/non sanno da buono né hanno odore di questo (134).

2.tr.,intr."Conèixer amb certesa".

Sapere, entendre, essere certo; essere consapevole.

pux a la santedat vostra plau tant saber mon nom.../poiché alla santità vostra piace tanto sapere il nome mio... (29); com sabé que lo Rei venia.../come intese che 'l re veniva... (25); vull que vostra senyoria sàpa que.../voglio che vostra signoria sia certa che... (3); per ço que sabien en tot lo que entre ella e Tirant era passat/però che erano consapevoli, narrò tutto quello che fra lei e Tirante era stato (281).

saber bé.**Essere certo.**

ab aquelles sà jo bé que ell entrava en les molt cruels batalles/oon quelle so certo che egli entrava nelle crudelissime battaglie (19).

3.intr.Tenir saviesa o ciència".

Sapere.

...per tal que entre los alegrants s'alegre, e entre los sabents sapia/...per modo che fra gli allegranti s'allegri, e fra gli sapienti sappia (478).

4.tr."Poder, ésser capaç".

Sapere.

no li he sabuda fer la honor de què era mereixedor/...né gli ho saputo fare l'honor che lui meritava (11).

5.m."Saviesa".

Sapere, senno.

si la passió e poc saber vivament les mies fatigues a dir no em donen lloc, supleix tu, Senyor, los defectes de la mia ignorància/se la passione et il poco saper mio non mi concedon luogo che vivamente possi dire le mie fatiche, tu, Signore, li defecti dell'ignorantia ma supplisce (6); ¿per què ha tan poc saber en vosaltres demanar ço que a vosaltres no pertany?/perché è tanto poco sanno in voialtri di addimandare quello che non vi appartiene? (134).

sabó m.

"Preparat usat per llavar roba, la pell, etc.".

Sapone.

sabó blanc/sapone bianco (98).

sabor f.

1. "Propietat d'afectar el sentit del gust".

Sapore.

apò és lletovari compost de materials de moltes sabors/questo è elettuario composto di molti sapori (353).

2. fig. "Gust, desig".

Sapore, sapere (e).

Deixa'l estar, que encara hi troba sabor/Lasciallo stare, ché anchora gli trova sapore (263); la mia condició tira totes les coses a la sua sabor/la condition mia tira tutte le cose al suo sapore (146).

saborós* adj.

1. fig. "Que té sabor, gràcia".

Saporito.

L'Emperador no es podia detenir de riure de les raons saboroses que oia dir a Plaerdemavida/Lo imperatore non si potea tenere dalle risa per le saporite parole che udiva dire a Piaerdemavida (220).

2. fig. "Que es fa amb plaer o que produeix plaer".

Saporito.

E la mia ànima com sentia aquell saborós plant, complanyia'm de ma desventura/E la mia anima, quando sentia quel saporito planto, piangere mi fece della mia d'sventura (163).

sabut adj., m.

1. adj. "Conegut, que se sap".

Saputo.

E sabuda cosa és.../saputa cosa è... (57).

2. adj., m. "Savi, que sap molt".

Saputo, dotto, intelligente; erudito.

donzella molt sabuda/donzella molto saputa (100); E lo més sabut merge d'ix.../Et il più dotto medico di tutti disse... (290); home molt discret e sabut en totes coses/huomo molto discreto et in tutte le cose intelligente (339); Ans que de vostra majestat notícia hagués per los sabuts qui aquest món avancen, oi recitar de vestres virtuts insignes/Anzi che di vostra maestà notícia havessi per gli eruditi che in questo mondo sono, udi recitar delle vostre insigne virtù (278).

sac m.

1. "Recipient de tela, de classe inferior".

Sacco.

pres un gran sac de ducats que ab fatiga Hipòlit lo podia portar/prese un gran sacco di ducati che con fatica Hippolito gli potea portare (264).

2. "Vestit talar de roba grossera".

Sacco.

... per hàbit un fort burell a manera de sac/per habito, d'uno grosso bigio a modo di sacco (461).

sacerdotal adj.

"Pertanyent o relatiu al sacerdot".

Sacerdotale.

vestiments sacerdotals/vestimenti sacerdotali (43).

sacomano* m.

"Lladre, saquejador".

Sacomanno.

no us fallirà on pupau viure: poreu regir una esquadra de sacomano/non vi mancherà dove possiate vivere reggendo una squadra di sacomanni (153).

sacratíssim adj. super.

"Molt sagrat".

Sacratissimo/sagratissimo.

Oh Sacratissima Trinitat glonosa! ador-te genolls ficats/O sacratissima Trinità gloriosa, inginoochiato ti adoro (83); per la vostra sacratissima misericòrdia e pietat vullau pendre venjança de la ma camper la vostra sacratissima misericòrdia e pietà, della carne mia... vendetta prendere vogliati (291).

sacre adj.

"Sagrat".

Sacro/sagro.

la majestat del senyor Emperador ab los de son sacre consell/la maestà del signore imperatore con quelli del suo sacro consiglio (147); tenia continuament tres frares de l'orde de Sant Francesc, mestres en la sagra teologia/teneva continovamente tre frats dell'ordine di san Francesco, mastri nella sagra teologia (309).

sacrificar tr.

"Oferrir en sacrifici a Déu".

Sacrificare.

Senyor meu gloriós, tu ha trencats e solts los meus ligams, emperò per amor d'apò a tu sacrificant hòstia de lleor, e lo teu nom invocaré/Signor mio glorioso, tu hai tagliati e sciolti gli mei legami, e, per amor di questo, hostia di lode a te sacrificarò et il suo santo nome invocarò (478).

sacrífici m.

1. "Ofrena d'una víctima o d'un do a la divinitat".

Sacrificio.

dius que laçam sacrifici al diable de qui tu est servidor/dici che facciamo sacrifici al diavolo, di cui tu sei servitore (124).

2. fig. "Concessió dolorosa o onerosa feta voluntàriament".

Sacrificio.

e si ma senyora se lleva lo poder de dar-me vida despullant-se la pietat, mostrarà que vol fer sacrifici de mi/e, se la mia signora si tolle il poter darri vita, dispogliandosi la pietat, mostrarà che vuol fare sacrificio di me (242).

safareig m.

"Dipòsit artificial de pedra o de ciment, per a contenir l'aigua procedent d'un riu, sèquia, etc., destinada a regar".

Vaso.

l'aigua que caia de les mameles dava en un bell safareig de cristall/... cadeva in un vaso di cristallo (55).

safir m.

"Pedra preciosa, varietat blava de corindó".

Zaphiro/zaffiro.

... rubins, diamants, safir e maragdes/... rubini, diamanti, zaphiri e smeraldi (448); cascuna clofolla havia un diamà, o un rubí, o safir/in ciascuna serratura che era serrata, era uno bellissimo diamante o uno rubino o uno smeraldo o uno zaffiro (262).

2. Vocabulari català-italià

sageta f.

"Fletxa".

Saetta.

pres una balista d'aquelles que es paren a cavall ab una pala, e moltes sagetas ab herba e posà-les en la correja/toise una balestra d'acciaio, che se portano a cavallo con una leva, e molte saette avenate e puosele sotto la correggia (106).

sagetta f.

"Embarcació de vela llatina d'un sol pont i dos o tres pals, més petita i més ràpida que la galera".

Saetta (e).

porten quatre baleners e dues sagettes/conducono quattro balenieri e due saette (164).

sagrament m.

1. "Jurament".

Sacramento/secramento.

¿E on són ara les innumerables promeses, jures e sagraments que vós ab falsa dissimulació enganosa haveu raonat?/E dove sono hora le innumerabili promesse, spergjuri e sagramenti che voi con falsità e dissimulacion piena d'inganno havete raonato? (154); quisevulla sagrament que jo haja fet, no val res/qualsevoggia sacramento che io habbia fatto non val nulla (215).

2. "Cadascun dels sis rites que representen signes sensibles d'un efecte espiritual que Déu obra en les ànimes i és causant de la gràcia".

Sagramento.

contés que crec bé e fermament en tots los sants articles de la santa fe catòlica e en tots los sants sagraments de la santa mare Església/confesso che credo bene e fermamente in tutti gli santi articoli della santa catholica fede et in tutti gli santi sagramenti della santa madre chiesa (476).

sagrat m.

1. adj. "Pertanyent o dedicat a Déu o al seu culte".

Saiso.

en aquesta mar sagrada te donara de bon grat sepultura adolorida/in questo saiso mare, di buona voglia, addolorata sepultura ti darei (295).

2. m. "Lloc dedicat al culte", en l'expres. **soterrar en (lloc) sagrat.**

Sepellire in sacro, sotterrare in luogo sagrato.

no los soterrat en sagra/non fusse sepolto in sacralo (146); no poden ésser admeses en eclesiàstica sepultura ni en lloc sagrat soterrades/non ponno esser messe in eclesiastica sepultura né in luogo sacralo sotterrate (211).

sal f.

"Clorur de sodi, substància blanca usada com a condiments conservador d'aliments".

Sale (f.).**

pregueren un fort castell, lo qual estava sobre una gran roca qui era tota de bona sal/prese uno forte castello, il quale era edificato sopra uno gran monte che era tutto di buona sala (222).

sala f.

1. "Cambra gran".

Sala.

Passaren tots en una gran sala molt meravellosa/Passarono tutti in una gran sala e molto meravigliosa (119).

2. "Recepció i convit públic", en la loc. **sala general.**

Corte bandita.

Sia manada celebrar festa e sala general que dure tres dies/sia comandato a celebrar e festa e corte bandita che duri tre di (101).

salà f.

"Oració dels musulmans".

Matutina oratione.

demà haurà quinze dies, lo divendres après la salà/diman saranno quideci giorni, il venere dapo' lassata la lor matutina oratione (163).

salari m.

"Sou".

Salario, guadagno.

Senyor, si la majestat vostra me volia creure, fésseu en lo vostre regne que no hi hagues sinó dos juristes... e dar-los bon salari a casó/Signore, se la maestà vostra volesse fare a mio modo, ordinara che nel suo regno non fussero più di due iuristi... e dar buon salario a ciascuno (41); E per no perdre aquest salari, ans se deixaran tots tallar a peces/E, per non perdere questo guadagno, anzi si lasciarano tutti tagliare a pezzi (164).

salat* adj.

"Que conté sal; conservat en sal".

Salato, saiso e tempestoso, salame.

...molts vins e ois, carns salades, mets e llegums/...molti vini, ois, carni salate, mets, legumi (430); a qualsevulla part que tantes la mar, salada la trobaràs/in qualsevulla parte che tu gusti il mare salato il trovarai (355); salada mar/saiso e tempestoso mare (202). E trageren totes les naus del port carregades de molt forment e de civades, de bous salats e de vins de de Xipre/E trassono tutte le navi del porto, canche di formento, di biada, di buoni salami e di vino di Cipro (163).

salconduit m.

"Document expedit per una autoritat per permetre al portador d'anar a un lloc o tornar-ne sense perill que li ho impedisca".

Salvocondutto.

trameteren un trompeta a la ciutat per demanar salconduti/mandomo un trombetta alla città per addimandare salvocondutto (14).

saler m.

"Recipient destinat a tenir-hi sal".

Salfere.**

venien après los plats e salers/gli erano poi tutti li piatti e saliere (189).

salm v. psalm

salnitre m.

"Nitrat de potasi; és un oxidant enèrgic".

Salnitro.

pres argent viu, e salnitro, e vidriol romà, ab altres materials, e féu de tot un ungüent/arieto vivo, salnitro, e vitriolo romano con altri materiali toise, e di tutto fece fare uno onguento (304).

2. Vocabulari català-italià

salt *m.*

"Moviment pel qual algú es llança a l'aire i està algun temps sense tocar de peus a terra".

Salto.

sorí del lit donant un gran salt en terra/uscí del letto facendo un gran salto in terra (286).

saltar *tr.*

"Fer salt o salts".

Saltare.

ella saltà en lo terrat/saltò sopra il tetto (233); anant saltant per lo camí es caigut en una sèquia/andando saltando per il camino, in un gran canal è caduto (236).

saludar *tr.*

"Dirigir a algú a a alguna cosa paraules o gests per expressar, bon auguri, afecte, etc.".

Salutare.

salutarem lo Rei/saluteremo il re (52); La setena és en fer reverència e saludar volenters /la settima è fare riverentia e salutare volentieri (221).

salut *f.*

1. "Salvació".

Salute.

a salut de la mia ànima/a salute dell'anima mia (4).

2. "Estat del cos i de l'ànima".

Salute.

ab tots los metges qui treballaven en la salut sua/oon tutti i medici che si affaticavano per la salute sua (26).

3. pl. "Salutacions".

Salute (sing./plu.).

lo Rei abaixà lo cap reient-li les salute/il re abbassò il capo rendendogliene la salute (43); Tirant lo Blanc... al nostre estimat germà e companyó d'armes, lo rei Escariano, salute, amor i prosperitat./Tirante il Bianco... al nostro estimato fratello e compagno d'arme, il re Scanano, salute, amore e prosperità (456).

salutació *f.*

"Acte de saludar" / "L'Avemaria".

Salutatione.

aquella consolació que la vostra sacratíssima ànima hagué per la salutació de l'àngel/quella consolazione che l'anima vostra sacratissima hebbe, per la salutatione dell'angelo Gabriello (26).

salv *adj.*

"Salvat, preservat de destrucció o perill".

Salvo, salvatione.

fer salva ma fe/fare salva la mia fede (129); ell darà a tu salva del dret que ha/egli vi darà salvatione della rettitudine che ha (154).

salvació *f.*

"Acte de salvar-se".

Salvatione, salute.

... la qual adora com a Déu, de qui espere haver salvació a la mia peccadora ànima/... la quale adoro come Iddio, da qui aspetto haver salvatione alla mia peccatrice anima (274); E coman-te, gloriós Senyor, la mia ànima, e prec-te que no vulles manysprar-la, car per la salvació sua davallist del cel en la terra./E ti raccomando, Signore, la mia anima e ti prego che non vogli dispregiarla, ché per la salute sua dal cielo in terra descendesti (478).

salvador *adj.,m.*

1. adj. "Que salva".

Salutifero.

que jamés atenga a port salvador/che giamai non pervenghi a porto salutifero (155).

2. m. "Que salva, que preserva de dany (referit generalment a Jesucrist)".

Salvatore.

Oh Jesucrist, salvador e redemptor del món/O giesù Christo, salvatore e redentore del mondo (83).

salvaguarda *f.*

"Acció de garantir la vida o la seguretat d'algú o d'alguna cosa".

Salvaguardia.

mas ordenà que... tinguessen en salvaguarda tota aquella roba/ma ordinò... tenessero in salvaguardia tutta quella roba (157).

salvament *adv.*

"Sense dany, sense caure en perill".

Salvo.

los ambaixadors poden vindre salvament e segura/li ambasciatori salvi e securi ponno venire (14).

salvament *m.*

ab (bon) salvament. "En bon estat de salut i sense haver patit cap perill".

A salvamento, con salvamento.

l'ambaixador... era embat al port de la Stora ab bon salvament/l'ambasciatore... era arrivato al porto della Stora a salvamento (395); lo rei Escariano, presa la sua gent d'armes, ab salvament se'n tomà en la sua terra/il re Scanano, totta la sua gent d'arme, con salvamento nella sua terra si ne tomò (483).

salvar *tr.,refl.*

1. refl. "Preservar; alliberar d'un dany, perill, etc.".

Salvati, essere salvo.

salva en aquell retret/salvati in quel camerino (262); tots se salvaren/tutti salvi furono (133).

2. tr. "Mantenir".

Salvare, servare.

Lo consell que la mercé vostra a mi demana jo el vos daré e jo el salvaré davant la majestat del senyor Rei e los jutges del camp/lo vi darò il consiglio che la mercé vostra mi addimanda, e ve 'l salvarò dinanzi alla maestà del re e de' giudici del campo (64); salvar la promesa fe/per servar la promessa fede (15).

3. tr., refl. "Alliberar de la mort eterna".

Salvar(si).

salvar la sua ànima/salvar l'anima sua (28); e ab aquesta fe nos havem a salvar/e con questa fede ci havemo a salvar (210).

2. Vocabulari català-italià

salvat *adj., m.*

"Que ha obtingut la salvació eterna".

Salvato.

Si lo nostre Capità és vencedor ab lo nom de la Princesa serà dels salvats/se 1 nostro capitano è vincitore col nome della principessa, sarà degli salvati (151).

salvatge *adj.*

1. "Irracional".

Salvatico.

animals salvaticos/animali salvatichi (55).

2. "Incivilitzat, inculte".

Salvatico.

tinc per impossible que lo seu cos celestial posas la sua bella en llibertat d'un salvatge negre/ho per impossibile che il suo corpo celestiale in llibertat d'uno salvatico negro la sua betà ponesse (289).

salvatglna *f.* (selvatglna)

"Bèstia salvatge".

Salvaticina, bestie salvatiche.

lo Rei havia manat a los munteros que per aquella jornada concertassen moltes salvaticines de diverses natures/il re aveva comandato alli cacciatori che, per quella giornata, adunassero molte salvaticine di diverse nature (96); ... e ab tutta la munteria, e anam tots ab lo Rei a caça fent gran matança de salvaticines/... e con tutti gli cacciatori, et andassimo colla maestà del re a cacciare, dove fu fatto grande occisione di bestie salvatiche (44).

sancer *adj.*

1. "Que no li manca cap part".

Integro, sincero".

lo qual anell era fet ab tal artificio, que es deparia pel mig, restant ciascuna part anell sancer/e quale era con tal magistero fabricato che si dipartiva pel mezzo, restando ciascuna delle parti, con la metà dell'armi loro, integro anello (2). L'endemà, com desapararen per tirar al castell, totes se romperen, que no n'hi restà neguna sancera/il giorno seguente, quando aparono le bombarde, per tirare al castello, tutte si ruppero ch'alcuna sincera non gli ne rimase (304).

2. "Ferm moralment".

Sincero.

ab voluntat sancera/con voluntà sincera (125).

sancerro *m.*

"Ornament amb forma d'esquella".

Campanello, pendente.

uns paraments... tots brodats de lleons ab grossos sancerros d'or que al coll portaven (...) E com lo cavall se movia era un plaent so d'oir que los sancerros feien/un paramento... tutto ricamato di lions, con grossi campanelli d'oro che al collo havevano (...) E, quando il cavallo si moveva, era un piacevole suon da udire quello che gli pendenti facevano (189).

sang *f.*

"Líquid roig que circula pel sistema vascular dels animals".

Sangue.

e adí f'enconà en la sang d'aquell moro/e così lo rincorò, incarnandolo nel sangue di quel moro (25).

Refrany, la pròpia sang no es pot tornar aigua.

Il proprio sangue non può diventare acqua.

(103).

sanglot *m.*

"Sospirar convulsiu".

Singulto.

... drecant ses paraules de sanglots e dolorosos sospirs acompanyades/... dirizzandogli le sue parole de singulti e sospiri dolorosi accompagnate (291).

sanglotar *intr.*

"Plorar fent sanglots".

Singultire.

ni plorà ni pogué parlar, sinó que sanglotant e sospirant, après un poc espai dix.../né pianse né poté parlare, se non che singultiendo e sospirando, dopo un poco di spazio disse... (472).

sangonós *adj.*

"Ple, brut de sang".

Sanguinoso, sanguinolento/sanguinolente.

tots mals que per la tua mà sangonosa són estats comesos/i tuoi mali che per la tua sanguinosa mano sono stati commessi (321); batalla... sangonosa/battaglia... sanguinolenta (133); veent la vestidura d'aquell sangonosa, e pensà que puis no el veia en casa que los mort/vedendo la veste sua sanguinolenta, pensò ch'el fusse morto (309); e si combatem virilment e ab esforçat ànimo sangonosa e d'olorosa victòria deixarem en ella./E se combattendo virilmente e con gagliardo animo, come debitamente debbe fare ciascun buon cavaliere, dolorosa e sanguinolente vittoria lasciaremo a loro (156).

sangrent *adj.*

a/de puntes sangrentes. "Fins a traure's sang".

v. punta

Fino a tanto che si cavassero il sangue, di punta si trahessero sangue.

sanitat *f.*

"Estat de salut; qualitat de sa".

Sanità.

la perduda sanitat/la presta sanità (26); no pot haver sanitat ni goig de lla on hi ha tan gran malvolença/non puote haver gaudio né sanità di là dove habbia tanto gran malevolentia (262).

2. Vocabulari català-italià

sant *adj., m. i f.*

1. *adj.* "Venerable, inviolable per la seva alta religió o perfecció espiritual".

Santo, fatto.

santa vida/santa vita (28); *E done fe als sants jurats, Sant Pere e Sant Pau/E do fede agli santi giurati, santo Pietro e santo Paolo* (271); *E tante noms d'hòmens insignes per virtut com trobarà ésser estat sants*.../E tanti nomi de uomini insigni per virtù, quanti egli troverà esser stati fatti... (143).

Santa Escriptura, Sant Evangeli, Sant Pare, Santa Maria.

Sacra Scrittura, Santo Evangelio, Santo Padre, Santa Maria.

Santa Escriptura/Sacra Scrittura (3); *lo sant Evangeli/il Santo Evangelio* (148); *Sant Pare/Santo Padre* (34); *Santa Maria/Santa Maria* (5).

Santa Maria vall "Exclamació de gran sorpresa o de protesta".

Santa Maria, eh Santa Maria, signora mia.

Ah Santa Maria vall, dix Tirant.../Ah, santa Maria! -dixse Tirante... (75); *Santa Maria vall -dix lo prisoner/Eh, santa Maria! -dixse el prigionero* (350); *Ah, Santa Maria vall -dix Placeredemvida/Ah, signora mia! -dixse Placeredemvida* (162).

2. *m.* "Persona santa".

Santo.

E bé conec que deunes ésser canonizat per sant/E ben conosco che, per portare tanto vero amore, per santo canonizzato essere doveresti (333).

santament *adv.*

"D'una manera santa".

Santamente.

... e après, per humil e discreta penitència, *santament* han obtesa la glòria de paradís/... e dopo, per humile e savia penitèntia, *santamente* la glòria del paradiso ottenuto hanno (354).

santedat *f.*

"Qualitat de sant".

Santità.

E si fins ad'no és detardada, és causa com en aquesta major necessitat se mostrarà gran la santedat d'aquell i misericòrdia/E se fino qui ci è tardata, è causa che in questa maggiore necessitá la gran santità e misericòrdia di quello si mostrarà (386).

2. "Tractament honorífic que es dona al Papa i a les persones dignes de reverència".

Santità, paternità.

pux a la santedat vostra plau tant saber mon nom.../poichè alla santità vostra piace tanto sapere il nome mio... (29); ...segons vostra *santedat* m'ha dit/secondo mi ha detto... *paternità* vostra (39).

santíssim *adj. super.*

"Molt sant".

Santissimo.

era lo guardià del monestir del gloriós Sant Francesc, gran doctor en teologia, home de santíssima vida/è il guardiano del monasterio del glorioso san Francesco, gran dottore nella sacra theologia, huomo di santissima vita (476).

santuari *m.*

"Lloc sagrat, església o capella on es venera la imatge o relíquia d'un sant".

Santuario.

E havent visitat tots los altres santuaris qui són en Jerusalem.../Et, havendo visitato tutti gli altri santuari che sono in Gierusalem... (4).

saplència *f.*

"Saviesa".

Sapientia.

...*santedat, saviesa, sapientia, senyoria* e moltes altres coses que per S principien/...*santità, saviezza, sapientia* e signoria e molte altre cose che per S cominciano (97).

sarment *f.*

"Branca de cep".

Vite.

...*tenint los braços sobre lo vostre coll, e los vostres en lo seu lligats com les sarments en los arbres, prenia de vós amorosos besars/...tenendo le braccia sopra il collo vostro e le vostre sopra al suo legate, come le vite con gli alberi, prendeva di voi amoroso baciare* (163).

sàrria *f.*

"Recipient d'espargut, d'un metre a vuit palms de llargària, que forma bossa a cadascun dels extrems i que, posat sobre una bèstia, serveix per portar diverses coses".

Cesta.

levaren-los a tots les testes e posaren-les dins una sàrria, e ab un ase les trameteren devers la ciutat/tagliatogli le teste, sopra a uno asino in due ceste verso la città le mandorno (19).

satisfacció *f.*

"Acte pel qual es repara un greuge, una ofensa".

Soddisfazione/sodisfattione.

ab confessió, contrició e satisfacció/ab confessione, contritione e soddisfattione (183); *hora és ja que prengau la paga e satisfacció de vostres honorosos treballs ab delitós repòs/fora è già che prendisti il pagamento e soddisfattione degli vostri onorevoli travagli, con dilettevole riposo* (434).

satisfer *tr., intr.*

1. *tr., intr.* "Compensar, pagar".

Satisfare/sodisfare; satisfare/sodisfare.

per què ara de present vull satisfar a cascú de vosaltres lo bon servir que fet m'havau/per che, hora di presente, a ciascuno di voi satisfare voglio il tempo che in ben servire mi ha speso (2); *e Déu me faça gràcia que us ho puga satisfar en tot bé e honor vostra/e Dio mi conceda gratia che così possi sodisfare a voi a voi in ogni ben et honore vostro* (105); *jo só content que ella satisfaga per la sua honor e la mia/o sono molto contento gli satisfaccio, per honor suo e mio* (27); *E se que a la tua amor e a la debita pietat en una hora satisfar pogués/E se che al tuo amore et alla debita pietat in un' hora sodisfar tu puoi* (315).

2. *intr.* "Correspondre, contestar".

Satisfare, rispondere.

eren allí alguns parents de Tirant que hi volien satisfar/Alcuni parenti di Tirante erano lì, che gli volsero satisfare (75); *Tirant no volgué satisfar a les paraules del Gran Caramany/Tirante alle parole del gran caramani satisfare non voise* (166); *auxí com lo foll té franca llibertat d'escampar folles paraules, auxí és gran discreció al savi ab paciència dir-les e no satisfar-hi/cosí come il pazzo ha la franca libertà di dire pazze parole, così con gran discrezione il savi con patientia dee udirle e non gli rispondere* (124).

satisfet *adj.*

"Compensat, pagat".

Sodisfatto.

e jo crec si lo preu li és honor i ell no porà fer, vostra majestat serà ben satisfet/e credo, se l'utile gli è honore et egli il possa fare, che vostra maestà sarà bene sodisfatta (238).

2. Vocabulari català-italià

saués *m.*

"Varietat de gos coniller, d'instint caçador molt fi".

Bracco.

venc lo muntero major ab molta sauesso e cans de presa e llebrers de Bretanya/venne il mastro della campagna con molti bracchi e cani da presa e levrieri di Bertagna (44).

sàvena* *f.*

"Tovallola o mocador gran amb què les dones es cobrien el cap i les espatles".

Lenzuolo.

cobriu ab roades sàvenes e negre mantell lo meu cap abundós d'amaríssimes llàgremes/copretí con increspatis lenzuola e negro manto il mio capo abundante d'amarissime lagrime (443).

savi *adj.,m.*

1. "Que posseeix la ciència".

Savio.

Aquest cavalier era molt savi e ginyós, per ço com era estat corsari gran temps/E questo cavaliere era molto savio et ingegnoso, però che era stato corsaro gran tempo (384); e si aquell qui té potència de llevar la coneixença als coneixents, levant al savi lo seny alguna cosa no li restaria/se quello che ha potèntia di levare la cognitione a quelli che conoscono, levando al savio il senno, alcuna cosa non gli restaria (212).

2. lo Savi. "Salomé, autor del libre de la Saviesa".

Il Savio.

segons diu lo Savi en lo libre apellat Ecclesiastès/secondo che dice il Savio nel libro chiamato *Ecclesiaste* (374).

saviament *adv.*

"D'una manera sàvia".

Saviamente, con gran sapientia.

tu mateix ple de temor saviament fuig e toma-te'n/tu stesso pieno di timore saviamente fuggi (287); estigueren aquí tota la nit ab molt gran alegria fins al matí, molt saviament e discreta/E quivi stettero tutta la notte con grandissima letitia hno alla mattina, con gran sapientia e discretione (414).

saviesa *f.*

"Seny pràctic, capteniment assenyat".

Sapientia, saviezza, sopra (e).

Fortitud corporal e ardiment se vol exercir ab saviesa/la fortezza del corpo e lo ardimiento con sapientia essercitare si solevano (Prol.); ... santedat, saviesa, sapèntia, senyoria e moltes altres coses que per S principien/... santità, saviezza, sapientia e signoria e moltes altres coses que per S comincian (97); l'Emperadriu... sia tenguda d'aci avant de dir gran bé de saviesa/la signora imperatrice... sia tenuta da qui innanzi a dire gran bene di sopra (186).

sec *adj.*

"Sense aigua o humitat".

Secco.

... rompre una murta, perquè l'aigua s'escampàs per un riu sec que hi havia/... rompere un monte acciò che l'acqua, per un rivo secco che gli era, se ne andasse (286).

secillà v. sicillà

secret *adj.,m.,adv.*

1. adj. "Amagat; que no ha d'ésser divulgat".

Segreto/segreto.

Escrit de mà mia e segellat ab lo segell secret de mes armes/Scritta di mia man propria e sigillata col sigillo segreto delle mie armi (62); ... closes dins los corporals murs e segellades ab lo secret segell de nostra voluntat, sols a Déu són descobertes/... chiese dentro alle corporali mura e sigillate col sigillo segreto della volontà nostra, solo a Iddio scoperte sono (325).

en secret.

In segreto.

tot quant li fa m'ho diu tot en secret/mi dice in segreto tutto quello che si fa (315).

2. m. "Cosa secreta".

Segreto/segreto, fatto segreto.

la Viuda Reposada li havia descobert son secret e tot lo que ell li havia raonat/la Vedova Riposata aveva descoberto il suo segreto e tutto quello che egli gli aveva ragionato (211); raó natural no basta en provar los secrets divinals qui són en la santa llei cristiana/raion naturale non è sufficiente a provare gli secrets divini che sono nella santa legge christiana (210); si alguns inquiren saber sos secrets.../se alcuni cercano di sapere e fatti segreti... (143).

3. adv. "En secret".

Secretamente, segreto.

De què parlau vosatres tan secret?/Di che parlati voi altri tanto secretamente? (281); venc a una llegua de la ciutat, molt secret, e allí s'aturà fins a l'endemà/venne ad una lega presso alla città, molto segreto, e lì si affermò fino al giorno seguente (189).

4. m. "Organs sexuals femenins".

Le parte pudebonde e segrete, la parte segreta.

la primera dolor nos ve en les ungles, après als peus, puja als genolls e a les cuixes, e a vegades entra en lo secret/il primiero dolore viene nell'ugne, dappoi agli piedi, e poi alle ginocchia, et alle coscie, et alcune volte entra nelle parte pudebonde e segrete (162); Tirant vet aci lo seu ventre, les cuixes e lo secret/Tirante signore, vedete qui il ventre, le coscie e la parte segreta (231).

secretament *adv.*

"D'una manera secreta".

Secretamente/secretamente.

secretament fes portar les bèsties aci/secretamente, qui gli cavelli fa' condurre (234); partí secretament de la ciutat/secretamente della città si partí (264).

secretari *m.*

"El qui està al servei d'una persona per redactar-li la correspondència, fer d'intermediari, etc.".

Secretario/segretario.

Lo secretari fon aquí prestament e féu semblant resposta/E qui fu prestamente il segretario il quale gli fece simil risposta (60); Après que Tirant haqué fet son testament, dix al secretari que escrívís un breu a la Princesa/Dopoi che Tirante hebbe fatto il suo testamento, disse al segretario che alla prendipessa uno breve...scrivesse (469).

secretària *f.*

"Dona que participa dels secrets o coneixença íntima d'algu".

Secretaria.

a la senyora Viuda Reposada, que fos secretaria major de mon pensament/alla signora Vedova Riposata che fusse secretaria maggiore di ogni mio pensiero (212).

2. Vocabulari català-italià

secta f.

"Conjunt de persones que professen una doctrina dissident de l'oficial".

Setta.

[Oh perro fill de gos, engendrat en mala secta! O can figliuolo di carne, in mala setta generato! (333).

secular adj.

"De persones o coses laiques (en oposició a religiós)".

Seculare.

Per què dic a tu, Capità virtuos, qui est cap de la secular potència: espasa e coitell defenedor de la santa religió cristiana.../Onde io ti dico, cavaliere virtuoso, che sei capo della secular potentia, spada, coitello et augmentatore della santa religione christiana... (327).

seda f.

"Fibra fina, forta, llustrosa amb què fabriquen lurs capolls diferents larves d'insectes, i especialment el tixit fet amb aquesta fibra".

Seta/setta.

una rica cambra molt singular, emparamentada de draps d'or e de seda/una camera ricca molto singularmente apparata di drappi d'oro e di seta (463); li trameta un ric present, l'un dia de brocats, altres sedas, cadenes d'or.../gli mandava un ricco presente, l'uno di broccato, gli altri sette, catene d'oro... (114).

sedejar intr.

fig. "Anhelar, desitjar intensament".

Havere seta.

semblant sepultura mereixia l'home que sedejava de sang escampar/simil sepoltura meritava l'huomo d'havere sete di spargere sangue (309).

sedició f.

"Alçament contra l'autoritat".

Seditione.

Après castigava als cavallers amb paraules suaus, altres ab paraules llugeres, que no voiguessen enfosquir la cavalleria gloriosa ab avalots e ab sedicions/Appreso castigava gli cavalieri con savie parole, altri con parole leggiere, che non volessero oscurare la cavalleria gloriosa con romori e seditioni (134).

segar tr.

"Tallar les messes o l'herba amb la falç o amb una altra eina semblant".

Medere, segare.

Aid us pren com fa al llaurador com vol segar lo blat, que sega l'espiga buida./Cosi avviene come fa al lavoratore quando vuole medere la biada, che sega la spiga vuota. (298).

segell m.

"Peça de metall o altra matèria que s'estampa sobre cera, paper, etc., per certificar l'autenticitat de la dita peça".

Sigello/sigillo.

... foren testimonis ab escriptura de llur mà ab segell de llurs armes, ab carta rebuda per vint-e-cinc notaris/... furono testimoni con scrittura di lor mano e con sigello di loro armi, con charta rogata per vintocinque notari (57); ab segell emprentada de vostres armes/sigillata col sigillo dall'armi vostre (79).

segell patent. "Segell principal que s'aplica en els edictes importants que s'exposen públicament perquè els súbdits se n'assabenten".

Patente sigillo.

havem signada la present carta ab tinta vermella e segellada ab nostre segell patent/havemo signata la presente charta con colore vermiglio e sigillata col nostro patente sigillo (58).

fig.

Sigillo.

... doses dins los corporals murs e segellades ab lo secret segell de nostra voluntat/... chiese dentro alle corporali mura e sigillate col sigillo segreto della volontà nostra (325).

segellat adj.

1. "Clos amb segell".

Sigillato.

daven-li los capítols de la fraternitat closos e segellats/gli dava gli capitoli della fraternità, chiusi e sigillati (85).

2. fig. "Cloure totament".

Sigillato.

... doses dins los corporals murs e segellades ab lo secret segell de nostra voluntat/... chiese dentro alle corporali mura e sigillate col sigillo segreto della volontà nostra (325).

segle m.

"Període de cent anys".

Secolo.

... la fama del qual será divulgada en gran duració de segles o de milenars d'anys/... la fama del quale sarà divulgata in gran duratione di secoli o di millenari d'anni (475).

segó m.

"Conjunt de pells de blat moltes, que se separa de la farina i es dóna com a aliment als animals".

Remola.

Lo menjar de gallines és segó/il mangiare da galline è remola (133).

segon adj.num.

"Que va després del primer".

Secondo.

ell cavalcà i anà ab ell, e véu la segona cura/et andò con loro, e vidde la seconda cura (236).

segons prepos., conj.

"En consonància (amb algú o alguna cosa; amb tal o tal fet)".

Secondo; secondo, secondo che, a quello che, si come.

segons la fi per què fons institut e ordenat/secondo la fine fu istituito et ordinato (1), casou assegut per orde segons lo grau qui era/ciascuno posto a sedere per ordine secondo il grado in cui era (282), foren molt ben servits... segons tals senyors eren marxexadors/furono ben serviti di diverse vivande, secondo che meritavano tali signori (26); e segons veig, lo restant de la mia vida hauré de passar ab noves lamentacions/a quello ch'io vedo, in nuovi lamenti havrò ad usare il rimanente della mia vita (3). Aprés, senyor, de tot apò, segons sabem, per relació feta per molts cavallers.../Appreso a questo, signore, si come havemo inteso per relatione di molti cavalieri... (68).

següent adj.

1. "Que segueix".

Seguente....fent principi a la següent lamentació/...facendo principio al seguento lamento (442); La crida fon del tenor següent/Et il bando fu del tenor seguento (452).

2. pl. "Continuats".

Sequente.ens ha donat quatre anys següents de gran abundància/ci ha dato...quattro anni sequenti molto grande abbondantia (5).**seguldora f.**

"Que segueix".

Seguitrice.com a seguldora de la fortuna/come a seguitrice della fortuna (277).**seguir tr.,intr.,pron.**

1. tr. "Anar darrera".

Seguitare, fare compagnia.enà seguit els moros/andò seguitando gli mori (25); Tirant lo tingué tan fort abraçat al caure que l'hagué a seguir, e los dos caigueren en terra/Tirante il tenne tanto forte abbracciato al cadere che gli seco compagnia (73).

2. intr.,pron. "Succedir".

Seguire, intervenire; seguire, succeder(si), avenir, accadere.com semblant cas com lo meu seguir vos puga.../considerando che facilmente simil caso come è il mio seguire vi puote (3); No es troba en record de gentes que semblant cas seguit jamés a negun cavaller/Non si trovava in memoria d'alcuno che simil caso giamai intervenisse a cavaliere (163); Seguits que un escrivà de la nau del capità dels genovesos era eixit en terra/Seguit che un scrivano della nave del capitano dei genovesi era uscito in terra (98); Seguits après que lo gran rei de Canàna.../Non dopo molto, successo che lo gran re di Canàna (5); E per açò hi havia entre ells de gran debats e moltes morts que se'n seguien/E per questo era fra loro gran discordia e contensione, e molti homicidii se n' succedevano (321); Seguits que un gentilhom.../Avenne che uno gentiluomo... (28); Seguits un dia sa senyora...alla sua signora accadé che... (350).

3. tr. "Procedir en una activitat".

Seguire....seguint les guerres e batalles on s'era trobat/...seguinto guerre e battaglie dove si era ritrovato (3).

4. tr. "Cumplir".

Seguente (p.pres.).e a mi, vell, seguint les regles de cavalleria, ab grandíssim perill gloriosa fama atenga/et a me vecchio, seguento le regole di cavalleria, con gran pericolo pervenire a gloriosa fama (10).

5. intr. "Continuar, no interrompre una acció començada".

Seguire.E per lo contrari, en vosaltres serà terrible la ira, punició o castic de tan injusta batalla, com siguiu en terres e regnes que gens no us pertanyen/e per lo contrario, in voialtri sarà terribile l'ira e la punitione di tanto ingiusta battaglia, che negli regi e terra, che cosa alcuna non vi appartengono, haveti seguito (386).**segur adj.,m.**

1. adj. "Que no està en perill".

Sicuro/securu.e per-me que lo callar és lo més secur e lo que més pot valer en aquestes afers/e parmi che il tacere è il più sicuro e quello che più può valere in questo affare (233); havia...posat tot lo regne en secur estament/havea...posto tutto il suo regno...in...securu stato (26).

2. adj. "Sòlid".

Fermo e securu.de continent manà Tirant que li fessen una caixa molt segura on ell pogués anar/egli incontimente comandò che gli facessero una cassa molto ferma e securu en la quale egli si potesse fare portare (238).

3. adj. "Que no es mou".

Ociosu, fermu.mans...segures en l'exercici de les armes/mani...ociosu nell'essercitio dell'armi (188); e los cavallers estigueren segurs/e gli cavalieri...stettero fermi (68).

4. adj. "Que s'esdevindrà o s'ha esdevingut de cert".

Securo.La segura glòria que tenim d'èsser estats victoriosos nos deu molt alegrar/Le segura gloria que havemo di esser stati vittoriosi ci deè molto alegrare (27).

5. m. "Seguretat que es dona a una persona".

Sicurezza.un baliastrer, qui no havia res vist del secur, que el senyor de Malvei havia fet, tirà-li un passadò/un balestriero, che non aveva visto cosa alcuna della sicurezza che 'l signor di Malveino gli aveva fatto, gli tirò d'un passatore (149).

6. m. "Lloc segur".

Sicurezza*.reconqueren a son secur, ço és, a la gran fortalesa de la ciutat de Belpuig/riorse alla sua sicurezza, cioè alla gran fortezza della città di Belpoggio (229).en secur. "Fora de perill".**In luogo sicuro, sicuro.**jo et promet de fer-te franc e posar-te en secur, là on és lo Soldà/yo ti prometto di farti libero e ponerti in luogo sicuro, là dove è il Soldano (106); ¡E com està poc en secur qui altri deshereta a tort! ¡E! è come poco sicuro quello che diserta gli altri a torto! (228).**segurement adv.**

"De forma segura".

Sicuramente/securamente, securu.Segurament, senyor, jo no ho sé/Sicuramente, signore, io no l'ho (230), la senyoria vostra pot aci segurament estar/la signoria vostra può securamente star qui (5); los ambaixadors poden vindre salvament e segura/li ambasciatori salv i securi ponno venire (14).**seguretat f.**

1. "Qualitat de segur".

Segurezza/sicurezza, securitate/sicurtà, sociatà.en la seguretat, avisament/nella segurezza avisamento (143); e si ells tenien seguretat de pau, Carmesina seria la primera qui us portaria al corral de perpetua e amarga dolor/e, quando havranno sicurezza di pace, Carmesina sarà la prima che vi portarà al cuore di perpetuo et amaro dolore (266); Si de mi no tens seguretat, assegura't de mi/E se di me non hai seguritate, assicurate da voi (161); En la mia terra ell no deu demanar seguretat nequana/nella mia terra il non deè dimandare sicurtà alcuna (104); Molt deu ésser estable e ferma la paraula d'aquell en lo qual és fundada l'esperança e seguretat de tants pobles/Molto deè esser stabile e ferma la parola di quello nel qual è firmata la sociatà e la speranza di tanto popolo (143).

2. "Allò que es dona o es fa per assegurar algú o alguna cosa".

Sicurtà/securtate/sicurtà.E si vols acabat delit atènyer, no penses los penils esdevenidors, car seria cruel seguretat, si lo contrari es seguia, en veure'm en perill, dolor e carregosa difamació/E se vòl obtenir compio diletto, agli pericoli futuri non pensare, ché sana crudele sicurtà, se il contrario seguisse, in vedermi in pericolo, dolore e cancosa infamia (260); d'acò vull seguretat de vos/di questo voglio segurtate da voi (161); E per major seguretat tua, jo tinc tres fills...si et vinc a menys de ma promesa, tingues llibertat de dar-los mort adolorida/E per maggiore sicurtà, io ho tre figliuoli...s'io vengo a meno della promessa mia, habbi libertà di dargli adolorata morte (310).

seixanta *adj.num.*

"Sis voltes deu".

Sessanta.

ben seixanta milia combatents/e ben sessanta milia combattenti (239).

sella *f.*

"Seient de cuir, de forma especialment adaptada a l'esquena del cavall, per poder seure còmodament qui cavalca".

Sella.

més mans a la petita abra que en l'argò de la sella portava/mise mano alla piccola azza, che nello arzone della sella portava (344).

sella acerada. "Sella guarnida d'acer".

Sella guarnida d'acciaio, sella d'acciaio.

havia quatre cavalls sicilians molt grans e bells ab selles acerades/erano quattro cavalli siciliani molto grandi e belli, con le selle guarnite d'acciaio (68); ... fer les armes a cavall ab sella acerada e testera, ab estreps desligats, ab plates de vint lliures enjús/... fare l'armi a cavallo, con sella e testiera d'acciaio, con le staffe desligate, con spallazzi di XX libre in giù (71a).

sella de guerra. "La construïda especialment per al cavall que havia d'entrar en batalla".

Sella da guerra.

los cavalls encobertats de ço que casóu m'illís li parà, de cobertes de cuir o de florja, testera d'acer sens espada ne altra maestria, sella de guerra ab estreps desligats/gli cavalli abbarbati o di coio o di maglia, secondo che a ciascuno meglio parerà, testera di acciaio senza spada né altro magisterio, sella da guerra con staffe slegate (152).

selvatgina *v. salvatgina*

semblança *f.*

"Figura, forma d'una cosa, aparença".

Semblanza, similitudine.

no ha al món tan forts espies com aquelles qui s'amaguen sots semblança de llealtat/al mondo non sono spie tanto forti come sono quelle che sotto semblanza di gran lealtà si ascondono (223); a semblança e factura vostra/a similitudine e fattura vostra (127).

semblant *adj.,adv.,m.*

1. *adj.* "Que sembla, que s'acosta a la sua figura".

A similitudine, medesimo.

ab los cabells un poc escampats que semblants a madeixes d'or resplandien/con gli capelli un poco sparsi, che a similitudine di matasse d'oro risplendevano (161); ... les caloes d'aquella semblant brodadura molt riques/... le calze di quella medesima ricamatura molto ricca (41).

2. *adj.* "Aquest, tal".

Simile/simel, questo.

los dints estaven quasi alienats d'oir semblant melodia/gli uditori, udendo simil melodia, facevano stare quasi alienati (54); dix paraules de semblant estil/in simile stilo gli disse (121); com semblant cas com lo meu segur vos puga.../considerando che facilmente simel caso come è il mio seguire vi puote (3), respòs en semblant forma/respòs in questa forma (27).

3. *loc.adv.* **per (lo) semblant.** "De la mateixa manera".

Similmente, per il simile.

e per semblant volria a Plaerdemavida e a tots los altres/e similmente vorrei fare a Plaerdemivita e a tutte le altre (212); Recordau, cavallers, los vostres passats, i de vosaltres per lo semblant recordau actes meravellosos/Racordatevi, cavalieri, degli vostri passati, ricordatevi di voi stessi e similmente ricordatevi degli atti meravigliosi (387); E per semblant, per mar tramés lo seu estol, que tenia en Costantinoble, per pendre les illes.É per il simile per mare mandò la sua armata, che tenia dinanzi a Costantinopoli, per prendere l'isole (465).

4. *ésser* **semblant.** "Semblar, creure".

Parere.

a mi és semblant que més val estar sola que ab mala companyia/mi pare che meglio vale a star sola che mal accompagnata (109).

5. *adv.* "De la mateixa manera".

Similmente.

¡Força que em desplauria a mi que Hipòlit fes semblant! Forse che mi dispiacera che Hippolito similmente facesse? (233).

6. *m.* "Aparença, aspecte exterior".

Sembiante, similitudine.

tots aquells qui fan semblant d'amor no son de natura d'ortutti quelli che fanno sembiante d'amore non sono di natura d'oro (218); tira a son semblant del que és format/tira alla similitudine di quello che è formato (173).

semblantment *adv.*

"De la mateixa manera".

Similmente.

juraren-lo per rei e per senyo, e semblantment havia fet del regne de Tremoènr/per re e per signore il giurorono; e similmente aveva fatto dil regno di Tremoènr (401).

semblar *intr.*

"Apareixer als ulls o la imaginació de tal o tal manera".

Parere, simigliare.

semblavan de ferro/parevano di ferro (53); vós no semblau sinó massa d'hostal/voi non similiate se non garzona da taverna (215).

sembrar *tr.*

fig. "Difondre".

Seminare.

tals paraules sembràs, present la Duquesa, que de donzella que és la farieu tomar dona/e tal parole seminasti, presente la duchessa, che, di giovane che è, la farete doventare vecchia canuta (232).

sembrat *adj.*

"Escampat de coses com si foren llavors llançades".

Seminato.

l'ampia cortepisa estava seminada de perles orientals molt grosses/la larga balzana da piedi era seminata di grossissime perle orientali (448).

sempre *adv.*

"En tots temps".

Sempre.

...lo gran rei de Canària, jove fortíssim...sempre aspirant a honrosa victòria/...lo gran re di Canaria, giovane fortissimo...sempre aspirando a gloriosa vittoria (5).

senador *m.*

"Membre d'un senat".

Senatore.

un fill d'un senador de Roma/un figliuolo d'un senatore di Roma (235).

senat m.

"Assemblea de patricis que formava el consell suprem de l'antiga Roma".

Senato.

senat de Roma/senato di Roma (68).

senda f.

"Camí estret".

Via.

son cavall lleixà lo camí e pres per un senda qui dreçava la la delitosa font on l'ermità estava// suo cavallo lasciò il camino et andossene per una via la quale conduceva alla diletta fonte ove stava lo eremita (28).

fig.

Sentiero.

us desitge servir, emperò no encara segons la senyoria vostra ho acceptat...mas acostant-me a la senda per on les passions caminen/di servire desidero, ma...acostandomi al sentiero per cui le passioni caminano (325).

senectut f.

"Vellesa".

Senettù, vecchiazza.

remai no podem dar per la mia senectut per no poder exercir les armes/non possiamo dare alcun rimedio per la senettù e per non potere esercitare l'armi (115); com pens que serà repòs de la mia senectut, vull pendre a Tirant en compte de fill/pensando che egli sarà il riposo della mia vecchiazza, in computo di figliuolo prender il voglio (293).

sengle adj.

"D'un en un".

Per huomo, a ciascuno, due.

sengles targes/una targa per huomo (65); sengles gipone/a ciascuno un giubon (133); prengueren sengles antorxes encoses en les mans/due torze accese nelle mani toiserò (277).

sènia f.

(rodes de) sènia. "Màquina per elevar aigua subterrània, composta d'una roda horizontal amb braços, moguda per una bèstia que volta, i amb la qual engranen les dents d'una roda vertical que en rodar mou una sèrie de catúfols disposats al llarg d'un rest o cadena sens fi, la part inferior de la qual va submergida dins l'aigua del pou on la màquina està instal·lada".

Rote di quelle che sono condotte da cavalli con molti vasi da trarre acqua in abundantia per darla a fonti e giardini ovvero per votare qualche fossa.

portava per divisa rodes de sènia ab los cadufs tots d'or e foradats al sòl/portava per divisa rote di quelle che sono condotte da cavalli con molti vasi da trarre acque in abundantia per darla a fonti e giardini, ovvero per votare qualche fossa; e gli vasi tutti d'oro erano forati dalla parte di sotto (201).

sens prepos.

1. prepos. Indica absència.

Senza.

sens lo teu amigable consell ni ajuda jo no só res/senza il tuo amichevole consiglio et aiuto, io non son nulla (276); sens fer resistència alguna/senza far resistentia alcuna (25).

2. loc. conj. **sens que.**

Per modo che, ché.

sens que los de l'illa no foren sentits/per modo che quelli dell'isola non la sentirono (5); sens que per negú del regne no els serà fet mal ne dan/ché per alcuno del regno male e danno fatto non gli sarà (19).

sensible adj.

"Que pot ésser percebut pels sentits".

Sensibile.

mas quit e despullat de sensibles passions, e apartat de tota amor libidinosa/di sensibili passioni spogliato e libero, e separato da ogni libidinoso amore (325).

sentència* f.

1. "Decisió formulada per un jutge".

Sententia, signora.

"Oh Déu eternal e alt Pare poderós, com faràs l'última sentència, les Senyor, que jo sia u dels elets benaventurats, e no dels maledits/O Iddio eterno et alto padre potente: quando darai l'ultima sententia, fa', Signore, ch'io sia uno degli eletti bene aventurati, e non degli maledetti!(291). - Ara -dix Tirant- haurem guanyada una sentència envers ma senyora, puix aquella galant Estefania serà de part nostra./-Hora -disse Tirante- havrem guanyat una signora verso la mia signora, poiché Stephania sarà dalla parte nostra" (148).

2. "Significat, sentit".

Sententia.

la sententia de les paraules/la sententia delle parole (109).

3. "Frased o frases que expressen una idea profunda o basada en la reflexió".

Sententia.

Diverses sententias foren del antics filòsofs qual era lo major bé d'aquest món./Vane sententia furono degli antichi philosophi, qual era il maggiore bene di questo mondo (328).

sentenciar tr.

"Declarar per sentència".

Sententiare.

ordenam, manam e sentenciam dar la mundana glòria, honor i fama a l'egregi e virtuós cavalier, de nostra mà fet, Tirant lo Bianco/ordiniamo, commandiamo e sententiamo dar la mundana glòria, honore, aiude e fama all'egregio e virtuoso cavaliere di nostra man fatto, Tirante il Bianco (58).

sentida f.

sens sentida."Sense adonar-se'n".

Senza sentita.

preposà secretament, sens sentida de sos companys, d'anar tot sol a la cova on era lo drac/propose segretament, senza sentita degli suoi compagni, d'andare tuto solo alla grotta dove era il drago (410).

sentiment m.

1. "Facultat de sentir".

Sentimento, intelletto, sentimento et intelletto.

e tanta fon la torbació que perdé los sentiments/e tanta fu la perturbazione che perdé gli sentimenti (26). La Princesa estava molt adolorida, car nova dolor li tenia ocupat lo sentiment/La signora prencipessa era molto adolorata, che nuovo dolore gli hebbe occupato l'intelletto (215). Com sia regla verdadera e cosa infalible que amor no entra sinó en festa de persona de bon sentiment/Però è regola vera e cosa infalibile che amore non entra se non in capo di persona di buon sentimento e di buon intelletto (331).

2. "Índici", en la loc. **haver/tenir/dar sentiment.****Havere sentimento, havere notitia, sentire, udire e sentire, dare notitia, pensare.**

tan secretament no es féu, que no restá que los moros n'haguera sentiment/tanto secretamente no l' poté fare che infideli non ne havessero notitia (5). E ans que la senyoria vostra n'hagués sentiment, fóra presa la mitat del castell/ET, innanzi che la signoria vostra il senta, la mitá del castello será presa (99). parti tan secretament com pogué, que los moros no en lingueman negun sentiment/quanto segretamente poté si parti, che gli mori sentimento alcuno non n'habbera (343). que de mos adoloris clama no té el gens de sentiment/che egli degli mei adolorati richiami nulla ode e senta (216). Los metges partiren prestament sens dar-ne sentiment algú a l'Emperador/Gli medici si partimo incontenente senza dare alcuna notitia all'imperatore (236); lo meu esperit des ha estat alterat havent sentiment de la mia dolor/il mo spirito molti di è che è stato alterato pensando al mio dolore (27).

3. "Disposició emocional envers una cosa".

Provisions.

presenten l'afició e obra per l'execució que tal sentiment los manifesta/l'ansietà et opra per l'execucione che tal provisione gli manifesta vi appresento (3).

4. "Intel·ligència".

Intelletto, senno, intelligente.

home de bon sentiment/uomo di buon intelletto (127). Aquesta senyora és de tan gran sentiment.../à questa signora di tanto gran senno... (151); com lo teu sentit excel leixca tots los altres sentiments, de necessitat s'ha de concloure que poseeixes més amor que tots los altres cavallers del món/occedendo il tuo intelletto tutti gli altri intelligenti, di necessitat si ha a concludere che possedi più amore che tutti gli altri cavallieri del mondo (331).

sentina f.

"La part més baixa de la bodega d'un vaixell, on s'arregleguen les aigües que entren dins el buc".

Sentina.

no hi podien sentir la mala pudor de la sentina, mas gran fragància de totes les delitoses odors que puguen nomenades ésser/non gli potevano sentire il fettore della sentina, ma gran fragància de tutti gli dilettevoli odori che ponno essere nominati si sentivano (202)

sentir tr.,pron.

1. tr. "Patir una sensació".

Sentire, provare, conoscere.

e maggior pena senti la mia atribulada ànima/e maggior pena sente la mia atribulata anima (22); no sentiré major dolor de la que ara senti/non sentirò maggior dolore di quello che hora io provo (3); veure e sentir les honors grandíssimes/vedere e conoscere gli grandissimi honori (21).

2. tr. "Oír".

Sentire, udire, intendere.

sens que per los de l'illa no foren sentits/per modo che quelli dell'isola non la sentirono (5); anà a la porta de la cambra per escoltar si sentiria gent d'armes o altre índici de mal/andò alla porta della camera per udire se sentiva gente con arme o altro indicio di male (262); de bona mitja llengua los podien ben sentir/che di buona mezza lega poteano esser uditi (5). E senta ésser veritat ço que dix Seneca en la segona tragèdia.../Et intenda esser vero ciò che disse Seneca nella seconda tragedia... (143)

3. tr. "Tenir notícies d'alguna cosa".

Sapere.

maiges hauna mester, que no ho sentia l'Emperador/di medici haveri di bisogno, che lo imperatore no l' sapessa (234).

4. pron. "Tenir consciència del propi estat".

Sentirsi.

prou me senti dispos/molto mi sento disposto (31).

sentit m.,adj.

1. m. "Facultat de discernir".

Sentimento, sentimento e giudizio.

conegué de bon sentiment Tirant que l'Emperador o sa filla lo hi havien dit/ognobbe di buon sentit Tirante che l'imperatrice e sua figliuola glielo havea detto (125); per lo bon sentiment que tenia, conegué que devia ésser algun home de santa vida/per il buon sentimento e giudicio che havea, conobbe che doveva ésser uomo di santa vita (28).

2. adj. "Sensible".

Assentito, che intende.

Lo cor sentit de Tirant/Il cuore assentito di Tirante (173); lo teu ànimo sentit darà lloc a la mia culpa/il tuo animo che intende alla mia colpa darà luogo (360).

3. adj. "Enginyós".

Accorto et astuto, (che) ha ingegno.

Oh d'aquesta massa sentida [Plaerdemavida]/E' questa accorta et astuta... (220); e Plaerdemavida, qui en semblants alers és molt sentida e placent.../e Piaerdemavida, che in simili affari ha grande ingegno et è piacevole... (283).

seny m.

1. "Sentit, cadascuna de les facultats dels animals".

Sentimento.

Los cinco senys corporals me fallen/Gli cinque sentimenti corporali mi mancano (249).

2. "Capacitat mental, judici".

Senso, sentimento.

la saviesa té dos senys, la u és temporal, l'altre espiritual/la sapientia ha duo senys; l'uno è temporale, l'altre è spirituale (183); e a tot mon seny desitge sentisse l'extrema pena que lo meu adolorit cor sosté/ET in tutti li sentimenti mei parmi sentire l'estrema pena che l'mio adolorato core sostiene (3).

eixir de seny. "Perdre el seny".**Uscire di senno.**

e com senti obrir la porta, pres tan gran alteració que pensá ixir de seny/e, quando senti aprire la porta, prese alterazione tanto grande ch'el pensò uscire di senno (14).

traure de seny. "Fer perdre els sentits".**Trarre del seno.**

lo Conestable l'encontrà enmig de la visera, i traqué de seny/il contestabile lo incontrò nel mezzo della visera, e tratto del senno (189).

3. "Sentit, significat d'una cosa".

Senso.

ab dolorosos sospirs manifestava lo cobert seny de mes paraules/con dolorosi sospiri il coperto senso delle mie parole manifestavo (246).

senyal m.

1. "Marca feta en un objecte o cosa posada en algun indret, i que serveix per a fer-lo conèixer".

Signale.

que la vostra alteza en porte senyal.../che nella sua persona real... porti... signale (85); no l'admires de mi com jo tinga senyal de cristià/non ti ammirare di me però che io ho segnal di cristiano (143).

senyal de la creu. "Figura de dues ratlles encreuadeso gest consistent a moure la mà de dalt a baix i d'esquerra a dreta".

Signale de la (santa) croce.

agenoll-me en terra e fach-li lo senyal de la creu/mi inginocchio nella nuda terra e gli faccio il signale della santa croce (161); Vós i jo portam espases en què és lo senyal de la creu/Voi e io habbiamo le spade nelle quale è il signale della croce (234).

2. "Cos, moviment, so o altra cosa sensible de què ens servim per denotar alguna cosa, per a indicar el moment d'alguna cosa".

Segnale/signale, segno, protesto, sono (e).

suplico-vos que em beseu en senyal de fermeta/vi supplico che mi baciati in segnale di certezza (262); posà la toca que protava al cap de la llança e féu senyal de segur/puose la tonaca que portava al capo della lancia, e fece senyal di addimandare sicurezza (149); Aquest pres una canya e posà-hi un full de paper, e alçà-la alta en senyal que demanava seguretat /hoise una canna e puosegli un foglio di charta, e levolla alta in segno che addimandava sicurezza (134); ab senyals de molta amistat e amor/con protesto di amicitia e amore (22); féu senyal a la galera/face sono alla sua galera (114).

fer senyal.**Accennare.**

d'un tros lluny féu-li senyal/un pezzo da lontano accennò a Tirante (281).

3. "Allò que ens permet inferir l'existència o la imminència d'una cosa".

Signale/segnale, segno.

com sia senyal de perfecció de bé/esser signale di perfezione di bene (208); en senyal del darrer mèrit e de complida alegria/in signale di l'ultimo merito e di compiuta letitia (208); segons l'obra demostra e evidents senyals, tu deus ésser home valentíssim/secondo che le opere evidents segnali dimostrano, tu deus éssere huomo valentissimo (311); besà l'en la boca en senyal de pau/in segno di pace nella bocca baciato (6).

4. "Indici".**Segnale.**

no sabent lo meu nom, quasi per senyals me trobà/non sapendo il nome mio, ma quasi per segnali mi trovò (56).

5. "Quantitat mínima", en la loc. (ni un) per senyal. "Absolutament ningú".

Pur uno per segnale*.**

¿voleu que jo us faça tots aquells bous fugir, que no n'hi aturarà u per senyal?/voleti ch'io vi faccia tutti quelli buoi fuggire, che pur uno per segnale non gli ne restarà? (339).

senyalar tr.,intr.,pron.

1. tr.,intr. "Indicar per mitjà de senyals".

Accennare, insegnare, fare cenno o segnale; accostarsi.

los herauts digueren ab alta veu no fos home ni dona gosàs parlar, senyalar, tossir ne fer-se senyal negú sots pena de la vida/gli eraldi dissero ad alta voce che non fusse huomo né donna che osasse parlare, accennare, tossire né fare segno alcuno, sotto pena della vita (59); la lluna restà en dret del meu cap e dels braços senyalant lo camí que jo dec fer/la luna mi resta al dret del capo e delle braccia insegnandami il camino ch'io debbo fare (301); ferren crida per tots los quatre cantons de la llaça, no fos negú gosàs parlar, tossir, senyalar, sots pena de mort/si fece grida, per tutto li quattro cantoni del steccato, che non fusse alcuno che havesse ardire di parlare, tossire o fare cenno o segnale, sotto pena di morte (81); senyalaron en aquella part, e socoregueren lo molt meravellosamente/in quella parte s'accostarono, e molto meravigliosamente il soccorsero (349).

2. pron. "Distingir-se entre els altres".

Fare segnale.

e vostra alteza, qui se'n deuria més sentir e senyalar, vos sou abillada, cosa que jamés viu fer ni he oï dir ni sia estat fet/e vostra altezza, che si ne doveria più sentire e fare maggiore segnale, vi seti ornata, cosa che giamai non vidde vare né ho udito dire che sia stato fatto (472).

senyalat adj. (assenyalat)

1. "Que ha una senyal".

Signato.

la cosa senyalada/la cosa signata (196).

2. "Important, digne de menció".

Evidente, ottimo, nobile e memorando, evidente e palese, da signare.

tants serveis e tan assenyalats/tanti servizi e tanto evidenti (226); ¿qui és la dama qui tan assenyalats serveis me fés com vos dieu?/chi è la dama che tanti ottimi servizi mi faria come voi mi dicete? (266); E és pròpia cosa e necessària la cavallers sobre los seus gloriosos actes perquè es disposen a fer senyalades coses/Et è pròpia cosa e necessària agli cavalieri, sopra agli loro atti gloriosi, che a fare cose nobili e memorande si disponino (317); deures tenir major confiança en Déu que negú dels altres, per les tan senyalades gràcies que t'ha fetes/maggiore confidenza in Iddio che alcuno degli altri havere doveresti, per e tante evidenti e palese grabe che ti ha fatto (338); E fon tan assenyalat aquest singular dia, e de tanta gràcia.../E fu quel giorno singulare e di tanta grata da signare... (157).

senyar tr.,refl.

"Fer el senyal de la creu".

Segnare/signare; segnarsi/signarsi, farsi il segno della croce.

... li volgués donar la sua benedició; e la Comtessa lo senyà/gli vogli dare la sua benedictione Et la comtessa lo segna (22); E cascú portava en la mà un ventallet per senyar los quatre cantons del camp./E ciascun portava in mano un ventaglietto per signar li quattro cantoni dello steccato (81); E com hagué finida sa oració, ell senyà e comanà's a Déu/E, quando hebbe finita l'orazione sua, egli si segnò et a Iddio raccomandandosi (410); senyaren-se e digueren l'Evangeli de Sant Joan/si signarono e lo Evangelio di san Giovanni dissero (234); senyà's/si fece il segno della croce (234).

senyor* m. if.

"El qui posseeix o té autoritat sobre un territori".

Signoria, signoria, signoria.

Jo us deixe senyora de tot quant he/lo vi lascio signora di tutto quello ch'io ho (3); E pux tinc companyona, tinc senyora, encara que no ho vullat/E poichè io ho compagnia, ho signora, ancora che non voglia (224); la camisa que porta per devisa fa sa compliència d'ésser ajustada ab sa senyora/la camisa ch'el porta per divisa fa il suo compianto d'ésser con la sua signoria (161).

Nostra Senyor Déu. "Nom de respecte amb què s'anomena Déu".

Nostro Signore Dio.

ab l'aiud de Nostra Senyor Déu/con l'aiuda di nostro signor Dio (23).

Nostra Senyora d'Agost. "Festa de l'Assumpció de la Verge Maria, el 15 d'agost".

Assuntione.

aquell sant orde de cavalleria que jo, indigne, rebí lo dia de Nostra Senyora d'Agost/quello santo ordine di cavalleria ch'io, indegno, recevi il di dell'Assuntione (57).

senyor/senyora natural. "Senyor/senyora feudal, que ho era per naixement".

Signore/signora naturale.

son senyor natural/il suo signore naturale (27); E per quant sou ma senyora natural, qui seria venir contra la fidelitat.../E perché voi siete mia signora naturale e verrei contra alla fedeltà... (215).

mon senyor. v. monsenyor

Monsignor, maestà.**senyorejant m.**

"El qui mana com a senyor".

Signoreggiante.

Senyor immens e incompreensible, Déu creador d'humana natura, Rei de reis e senyor dels senyorejants/Signore immenso et incompreensible, Iddio creatore dell'humana natura, re degli regi e signore degli signoreggianti (447).

senyorejar tr.

"Tenir el govern sobre una persona, un territori o altra cosa".

Signoreggiare.

filla d'aquell il·lustre, legítima e natural [germà], d'aquell temerós senyor senyorejar la corona del grec Imperi/figliuola di quello illustre, legittimo e natural fratello, di quello re dotato signore signoreggiare la corona del greco impero (221).

senyoria f.

1. "Autoritat i dominis del senyor".

Signoria, sedia.

perquè pus prest pogués restituir la senyoria/perché più presto potesse restituire la signoria (26); quanta és la senyoria que tens en mi/quanto è la signoria che hai in me (324); serà gran dany que en tan gran joventut hagués ésser desposseït de la vostra real senyoria/sarà gran danno che nel fiore della gioventù sua habbia a essere deposta dalla real sedia (8).

2. "Tractament honorífic".

Signoria.

¿Qui ha dit a vostra senyoria que mon marit Guillem de Varoic sabia fer tals antorxes ab tal llum?/Chi ha detto a vostra signoria che mio marito Guglielmo di Varoich sapea fare tal torze con simil lume? (11); La tua real e elegant senyoria/La tua real signoria (23).

3. "Proprietats, conjunt de coses sobre les quals es té dominis".

Signoria.

no és cobejós en ajustar tresor ni gran senyoria/non è cupido in congregare thesoro né gran signoria (224).

separar tr.

"Posar cada part o cada persona en llocs diferents".

Dividere.

jamés de llur vida se partiren fins que la mort los separà/mai in vita loro non si partimo finché la morte non gli divise (114).

separat adj.

1. "Dividit per una distància que hi ha enmig d'una altre objecte o persona".

Separato.

encara que los cossos nostres sien separats, les ànimes són juntes en voluntat/anchora che gli corpi nostri siano separati, le anime in volontà son congiunte (250).

2. "Estranger, allunyat".

Alienigena.

Aquest és qui en sa tendra joventut subjugà ab la virtut sua terres de pobles molt separats/Questo è quello che nella sua tenera gioventù soggiugò con la virtù sua terre di popoli molto alienigena (475).

sepulcre m.

"Cavitat on es guarda el cadàver".

Sepulcro.

posar en repòs l'estima de mi honor en un sepulcre secret/ponere in riposo la stima del mio honore in un segreto sepulcro (266).

Sant Sepulcre. "Tomba on fou soterrat Jesucrist".

Santo Sepulchro.

alguna pelegrins que anaven al sant Sepulchre/alcuni peregrini che andavano al Santo Sepulchro (100).

sepultura f.

1. "Acció de sepultar".

Essequie, sepoltura.

faran la sepultura/faranno le essequie (92); no poden ésser admeses en eclesíastica sepultura ni en lloc sagrat soterrades/non ponno esser messe in ecclésiastica sepultura né in luogo sagrado sotterrate (211).

2. "Sepulcre".

Sepultura.

anaven les dones per lo camp plegant los cossos morts dels crestians perquè els poguessen soterrar en magnífiques sepultures/le donne per il campo andavano, raccogliendo gli corpi degli christiani, perché in magnifiche sepulture sotterare gli potessero (349).

seques amors* m.

"Nom d'una planta".

Sicamoro.

un arbre... que ha nom Seques amors/un albero il quale ha nome sicamoro (71a).

séquia f.

"Excavació llarga i estreta, sovint revestida de pedra o de rajoles, que serveix per a conduir aigua d'un riu o torrent".

Canale, gran canale, fiume e canale, rivo.

trametí la major part de la mia gent per guardar les séquies/mandai la maggior parte della mia gente per guardare gli canali (157); anant saltant per lo camí és caigut en una séquia/andando saltando per il camino, in un gran canale è caduto (236); per qué no féieu destapar les séquies...?/perché non facesti aprire il fiume e gli canali...? (164); fon-se asseguda prop d'una séquia d'aigua/presso a un rio d'acqua si fu posta a sedere (283).

serafi m.

"Cadasun dels àngels que formen un dels cors de la primera jerarquia".

Seraphino.

...entre los edificis del paradís goig perpetua possessa, e entre los querubins e serafins la majestat tua contemple/...fra gli edifici del paradiso perpetuo gaudio posseda, e fra gli cherubini e seraphini la maestà tua contempra (478).

serè adj.

"Exempt de tota torbació".

Sereno.

ab la cara molt serena/con la faccia molto serena (110).

serena f.

"Humitat de l'aire en les nits serenes".

Sereno.

Lo savi... se guarda del sol en estiu e de suar, i en l'hivern de la serena/Il savio... si guarda dal sole nella estate e da sudore, e nello inverno dal sereno (182).

sereníssim adj. super.

"Tractament de respecte que es donava als monarques".

Serenissimo.

lo serenissim rei d'Anglaterra/il serenissimo re de Inghilterra (29).

2. Vocabulari català-italià

serenitat *f.*

"Tranquil·litat".

Serenità.

E aquells estime gloriósament viure, los quals ab estrenutit d'ànim... ab serenitat de gloriosa fama eternalment reviu/en/e stimo gloriósamente vivere quelli che con crudo animo... con serenità di gloriosa fama eternamente rivivono. (20)

serjant *m.*

"Soldat de peu".

Fante.

Aques serjants que van ab vós/questi fanti che vengono con voi (164).

sermó *m.*

"Discurs pronunciat en públic per un sacerdot".

Sermone.

lo sermonador pujà en la trona e féu un solemne sermó preicant de vicis e de virtuts/lo oratore ascese in pulpito e fece un sermone solemne predicando degli viti e delle virtù (220).

sermonador *m.*

"Predicador".

Oratore.

Com hagueren dit l'evangeli, lo sermonador pujà en la trona/E, quando hebbero detto l'Evangelio, lo oratore ascese in pulpito (220).

sermonar *intr.*

"Predicar, fer un sermó".

Sermonigiare.

ell sap molt bé sermonar/egli sa molto bene sermonigiare (211).

serp *f.*

"Reptil de forma cilíndrica, sense peus".

Serpe/serpa".

moltas serps e escorpion/molti serpi aspidi (99); la serp d'Hèrcules/la serpa di Hercole (143).

servar *tr.*

"Guardar, complir, seguir exactament".

Servare/serbare, osservare.

lo Rei fon lo primer qui jurà de servar totes les ordinations en los capítols conegudes/Il re fu il primo che giurò di servare tutte le ordinationi che ne' capítoli si contengono (85); lo Capità devia tenir aquell consell contra los enemics lo qual serven los metges contra les malalties dels hòmens, los quals venon e sobren algunes vegades ab fam, altres ab ferre/Il capitano dee tenere quel consiglio contro gli nemici il quale gli medici servano contro le infermità degli huomini, li quali alcuna volta con fame, altra volta con ferro, vincono e superano (268); jo, qui done les lleis e faç servar aquelles als altres/yo, che do le leggi e faccio osservare quelle agli altri (208).

servat *adj.*

"Observat, complit".

Servato.

més me doic de la rompuda fe e de les mal servades lleis/iù mi dole della rotta fede e delle male servate leggi (290).

servel *m.*

1. "Acció o conjunt d'accions fetes per servir a una persona".

Servigio.

e no llexaré lo servel del dit senyor tant com la conquesta dure/e tanto come la guerra duri, il servigio del ditto signore non lasciarò (154).

2. "Acció feta per a favorir una persona".

Servigio.

... ignorant los esdevenidors male qui són causa d'impedir los bons preposits e servels que lo vostre Capità ha acostumat de fer a la majestat vostra/... ignorando gli futuri mali che son cagione d'impedire gli buoni propositi e servigi che il vostro capitano ha per usanza di fare alla maestà vostra (293)

servent *m. if. (sirventa)*

"Servidor".

Servo, servitrice.

¿Què val tenir muller, e veure'm servant de moros...?/Che mi vale havere mogliera... e vedermi servo de' mori...? (141); só estada filla e serventa vostra/vi son stata figliuola e servitrice (155).

servidor *m.*

"Qui serveix".

Servitore/servidore, servo amico.

E ab gran fatiga tragué la mà e donà-la a tots los parents e servidors/E con gran fatica trasse la mano di sotto a' panni et a tutti gli parenti e servitori la porse (291); Los ambaixadors, ans que partissen de la llur tenda, feren posar en orde llurs cavalcadures e servidors/Ma, innanzi che dalla lor tenda si partissero, feciono ponere in ordine le cavalcature e servigi loro (446); molta glòria és per a mi que de tan poca servitud que us he feta obtinga tan gran premi com és d'acceptar-me per servidor/gran gloria è la mia ché, di tanto poco che vi sono stato servitore, ottenghi da voi tanto gran premio come è di accettarmi per servo (98); era molt content d'acceptar-lo per servidor affectat/era molto contento di accettarlo per amico affectionato (149).

servir tr.,intr.,pron.,m.

1.tr.,intr."Complir els deures d'obediència envers algú".

Servire, governare, meritare; servire, fare l'ufficio.

dix a son fill que se n'anàs ab lo Rei e que el servia de tot son poder/disse al suo figliuolo che se ne andasse col re e che lo servisse a tutta sua possanza (27); pensà si ab les sues palaies paraules ponia induir a Tirant d'anar-se'n ab ell al camp en excusa de servir-lo/pensò con le sue palaies parole potria induire Tirante a condursela con lui al campo in excusa di governarlo (264); „Quan podrè jo servir a la majestat vostra...?/Quando podrò io meritare alla maestà vostra...? (125); E féu seure Tirant davant la Princesa Servia de majordom Hipòlit/E Tirante fu fatto sedere dinanzi alla principessa, et Hippolito serviva di maestro di casa.(448); E Tirante servia de majordom/E Tirante faceva l'ufficio del maestro di casa (162).

2.tr.Complir els deures envers alguna institució, treball, etc.".

Osservare, servire, servare.

l'honor e magnificència en què són posats aquells qui llealment la serviran...l'honore e la magnificència nella quale son collocati quelli che lealmente l'osservano (32); vos qui tant de temps havau servit l'orde de cavalleria/havendo vii tanto servito questo ordine (30); servint l'orde de cavalleria/servando l'ordine et essercitio di cavalleria (28).

3.tr.iròn."Donar colps".

Fornire.

foran ben servits de ballestes e lances/furono ben forniti di balastro e lancia (25).

4.tr."Proveir".

Servire.

vos serviu servit de tot el que demaneu/voi servite servito di tutto quello che dimandate (81).

5.pron."Fer ús d'una cosa".

Servirsi.

de les espases no se'n porien servir/non si potevano servire delle spade loro (73).

6.m."Servei".

Servire, servizio.

part de cavalleria...és...de mal servir/arte di cavalleria...è...di mal servire (21); dix que era molt contenta de fer-li aquell servir/gli disse che era molto felice di fargli quel servizio (240).

7.Refrany. aquell qui a molts serveix, no serveix a ningú.

Quello che a molti serve ad alcuno non serve.

Diu-me que per res no ho faria, car aquell qui a molts serveix no serveix a ningú/egli mi risponde che no l'faria per cosa alcuna, ché quello che a molts serve ad alcuno non serve (136).

servitud f.**"Servei".****Servitù.**

pensava la sua vellea ésser digna de de ma servitud/pensando alla vecchiezza sua esser degna della mia servitù (209).

fer servitud. "Servir".**Servire, essere servitore.**

lo jueu qui no presta, e lo pagès qui servitù no fa, no vale res tots aquests/il giudeo che non presta et il ragazzo che non serve, non vagliono nulla (320); molta glòria és per a mi que de tan poca servitud que us he fet...gran glòria è la mia che, di tanto poco che vi sono stato servitore... (98).

servo* m.**"Criat".****Servo.**

no fugien com a enemics vençuts, mas així com a servos fugitius/non come inimici vinti, ma come servi fuggitivi, fuggirono (133).

set adj.num.**"Sis més un".****Sette.**

nos falien onze milia set cents vint-e-dos hòmens/undecimila e settecentoventidue huomini si ritrovano a mancare (131).

set f.**"Necessitat de beure".****Sete.**

l'animos cavalier...comporta fam, set, fred e calor/l'animoso cavaliere...soporta fame, sete, freddo e caldo (182).

setanta adj.num.**"Set voltes deu".****Settanta.**

setanta pieces/settanta luoghi (145).

setè adj.num.**"Que té sis davant seu".****Settimo.**

La setena és en fer reverència e saludar volenters /la settima è fare riverentia e salutare volentieri (221).

setembre m.**"Nové mes de l'any".****Settembre.**

Dada en lo castell de Malvei, a deu de setembre /Data nel castello di Malvicino a' dieci giorni di settembre (160).

setge m.**"El fet d'envoltar amb gent armada un lloc per combatre'l, privar-lo de comunicacions i apoderar-se'n".****Assedio.**

...exirt del setge com a virtuosos cavallers/usando dallo assedio come animosi cavallieri (134).

setí m.**"Teixit de lligat quadrat amb punts d'encreuament distribuïts de manera que les cares del teixit presenten una superfície llisa i brillant".****Raso, cetanino***/citanino***.**

setí negre/raso negro (68); setí morat/cetanino morello (116); setí blanco/citanino bianco (42).

2. Vocabulari català-italià

setlar *tr.*

"Sotsmetre a un setge".

Assediare.

pujaren per les muntanyes, e alt trobaren lo rei de Tremicòen, e setlaren-lo en una vall molt bella/ascessero un monte alto et il re di Tremiscen trovarono, il quale, in una bellissima valle... assediarono (301).

setmana *f.*

"Període de set dies".

Settimana.

una volta la setmana ell anava a la sua ciutat de Varoich per demanar caritat/una volta ogni settimana si riducea alla sua città di Varoich per impetrare carità (4).

setzè *adj.num.*

"Que en una sèrie fa setze".

Sestadecimo.

La setzena és que sien nets/la sestadecima è che siano netti (221).

setze *adj.num.*

"Quinze més un".

Sedeci.

setze milia enfants petits/sedeci mila di piccioli fanciulli (107a).

sèu *m.*

"Greix fos dels animals remugants".

Sevo.

Lo genové pres moltes barbes de cabrons e sèu de moltó/Il genoves e molte barbe di becco e sevo di montone toise (339).

seure *intr.,pron.,m.*

"Estar en tal posició que el pes del cos descansa sobre les anques".

Sedere, assettare; seder(s); porsi a sedere.

Estava's pentinant; e l'Emperadriu segués al seu costat./si pentinava; e la signora imperatrice se gli puose a sedere a lato (189); com l'Emperador se volrà seure a dinar, serà mester que vós hi siau/quando l'imperatore a sedere a disinare poner si vorrà, ch'el sarà bisogno che voi gli siati (282); pregà'ls per gentileza se volguessen seure en l'herba prop d'ell/pragogli che per gentilezza si volessero assettare appresso a llui nella verde herba (39); en lo seder, manera/nel sedere, maniera (143); segués als peus de Tirant/agli piedi di Tirite si puose a sedere (161).

sí *adv.,m.*

1.m. "Mot d'afirmació".

Si.

agò us poden dir totes les mies donzelles e a tots los qui em tenens coneguda, que lo si és si e lo no és no/e questo ponno dire tutte le mie donzelle e tutti quelli che me hanno conosciuta, che l'si è si et il no è no (132).

2.adv. "Així".

Cosí.

Si et faries tu si et tomaves crestiana, puix tant saps en la nostra llei santa e verdadera /cosi faresti tu se christiana devenisti, poiché tanto sai nella nostra legge santa e vera (354).

3.adv. Usat com a reforç expressiu.

Si/sí (pron.).

Cert, senyora, si farà./S'el f'ha, certo, signora, si farà (179); la major infàmia que el cavaller pot haver en aquest món, si és com vé contra son senyor natural/la maggior infamia qual possa havere uno cavaliere in questo mondo si è andare contro al suo signore naturale (27).

si *conj.*

1.conj. condicional.

Se/si, quando, pur, purché.

deuria ésser molt reverit si los cavallers observaren aquell.../molto esser reverito doveria, se gli cavaleri... quello osservassero (1); seran examinats si són mereixedors de rebre l'orde de cavallera/erano essaminati si erano degni di ricevere l'ordine di cavalleria (51); e si jo hagués sabut.../Et quando havessi saputo... (19); jo no deixonaria per res de rebre l'orde de cavallera si trobe negú qui la'm vulla dar/yo non lasciarò per cosa del mondo di riceverlo, pur ch'io trovi alcuno che dar mi lo voglia (39); desitjaven-lo tots posar en lo pus alt lloc de paradís si poguessen/E ciascuno desiderava di porlo nel più alto luogo del paradiso, purché potesse (166).

2. Usat amb el reforç de l'adv. ja.

Se già.

a difícil cosa tenim nosaltres ésser vencedor si ja la misericòrdia de Nostre Senyor Déu non ens ajuda./Se già la misericòrdia del nostro signor Dio... non ci aiuta... difícil cosa sarà che noi siamo vincitori... (23).

3.loc.adv. si no. "En cas contrari".

Se non che.

arreglau-vos en vostre parlar; si no, jo us posaré una brida en la boca que us fare parar a cada pas/e però regulativenel parlar vostro, se non ch'io vi porrò un freno in bocca che vi farà affermare a ciascun passo (14).

si *m.*

"L'essència divina".

Seno.

fa oca tots aquells qui abraça e rep dins son si/fa ciechi tutti quelli ch'ella abbraccia e dentro al suo seno riceve (355).

sicillà *adj.,m. (secillà)*

"Pertanyent o propi de Sicília".

Ciciliano.

cavall secillà/cavallo ciciliano (134); cavalls... sicilians/cavalli... ciciliani (133).

signar *intr.*

"Mostrar amb un gest".

Accennare.

E Tirant signà a Felip/E Tirante accennò a Filippo (111).

signat *adj.*

"Amb el nom propi posat sota un escrit".

Sottoscritto.

signada de mà mia/sottoscritta de mia mano (64).

signe m.

1. "Gest per cridar l'atenció d'algú".

Conno.

ab signes cridà e Tirant/oon conno a Tirante chiamò (288).

2. "Senyal pròpia".

Segno, segno del suo tabellionato, nome.

Mal dia, mala hora e mal signe fon aquell quan jo el fu fer e pitjor com lo us doni./quanto fu male il giorno, mala hora, male il segno ch'io gli feci fare, e peggio quando io ve 1 donai (67); e cosa per lo dits notars posant-hi cascu son signe/autenticata per loro ponendoli ciascuno il segno del suo tabellionato (57); Dada en lo nostre camp de la plaça oriental lo primer de la lluna, e pos ad mon signe/Data nel nostro campo della piaga orientale il primero di di luna, e qui pongo il nome mio.(150).

significança f.

"Sentit".

Significato, significazione.

Lo cavalier qui les armes porta, no li foren dades sens causa, e són de molt gran significança/Al cavaliere che porta le arme, non gli furono date senza gran causa, e sono di gran significato (33); E sia de vostra merç...que sàpia la significança de les [armes] defensives/E vogliative degnare...dimmi anchora la significazione delle offensive (34).

significant adj.

"Que tenen tal o tal altre significat".

Significante.

Après vengueren set donzelles, vestides en blanc, significant los sets goigs de la verge Maria/Appresso venivano sette donzelle vestite di bianco, significanti gli sette gaudii della virgine Maria (59).

significar tr.

1. "Tenir tal o tal sentit".

Significare, dinotare, significato.

te diré les armes auxi offensives com defensives que signifiquen, e la valor d'aquelles/te dirò le arme, così offensive come defensiva, che significano, et il valor di quelle (33); La corregia de l'espasa significa com lo cavalier la's ciny per mg del cos, auxi deu ésser oenyit de castedat. Lo pom de l'espasa significa lo món, per ço com lo cavalier és obligat a defendre la republica. La cruera significa la vera Creu, en la qual lo nostre Redemptor volgué pendre mort e passió./La corregia della spada dinota che, così come il cavaliere la cinge per mezzo il corpo, così deve ésser cinto di castità. Il pomo della spada significa il mondo, perciò che il cavaliere è obligato a defendere la republica. L'elzo dinota la vera croce nella quale il Redentor nostro...morte e passion volse patire (35); que signifiquen les armes del cavalier/di significato dell'arme... (1).

2. "Mostrar, fer evident".

Significare.

A vosaltres, doncs, dones casades, endreco los meus plors, e les mies graus passions signifiquen/A voialtre, adunque, donne maritate, gli miei pianti n'drizzo e le mie gravi passioni significo (3).

significat m.

"Allò que una cosa significa".

Significato.

en mi les erres, jatsia grans, atenent en l'edat en què so posada, me fa dubtar lo significat de tes paraules/in me gli errori, benché siano grandi havendo rispetto alla età in cui son posta, me fan dubitare del significato delle tue parole (255).

silenci m.

"El fet de no parlar".

Silenzio.

Com tots foren asseits e posat silenci. l'Emperador menà al seu cancelier major que publicàs la sentència./Quando tutti furono posti a sedere e posto silenzio, lo imperatore commandò al suo cancelliere maggiore che pubblicasse la sententia (185).

síl.laba f.

"Aplec de fonemes amb un nucli vocàlic".

Sillaba.

Acabava l'excelsa senyora la darrera síl.laba de ses enamorades paraules, quan lo virtuós Tirant se pres a dir/Finiva l'excelsa signora sillaba delle sue innamorate parole, quando il virtuoso Tirante a dire incominciò (439).

silva f.

"Bosc".

Selva.

desig ésser sola en una muntanya o espessa silva/in una montagna o spessa selva esser vorrei (226).

similitud f.

"Semblança".

Similitudine.

lo sopar fon molt abundós e de la similitud del dinar/la cena fu abundantissima et a similitudine del dinare (282).

simple adj.

1. "Exempt de complexitat".

Semplice/semplice.

e per consegüent la pena és més simple e més llarga/e, per consequere, la pena è piú semplice e piú lunga (178).

2. "Mancat de solemnitat, d'ornament, ostentació o artífici".

Semplice.

perquè fossen escut i defensa de les gentes simples, que negú no els fes sobres/acció che fussino scuto e defension delle genti semplici, che alcuno non gli facesse forza (32); La dotzena és que sien simples e humils /il duodecimo è che siano semplici, senza vito alcuno (221).

simplement adv.

"D'una manera simple".

Semplicemente, semplicemente.

les coses de Déu, que simplement se deuen creure segons la santa mare Església creu/le cose dell'onnipotente Iddio, che semplicemente credere si debbono secondo che la santa madre chiesa crede (210); ...molt bé acompanyats simplement, sens armes, ab dos-cents de cavall/ottimamente accompagnati, semplicemente, senza arme, e duecento da cavallo (422).

simplicitat f.

"Qualitat de simple".

Semplicità.

la mie simplicitat merita major fe que la tua no és/la semplicità miea maggior fede che non è la tua merita (315).

simulació f.

"Fingiment".

Simulatione.no sabeu quina cosa és honor ne virtut, mas simulació d'art/non sapete che cosa sia honore né virtù, ma simulatione di arte (134).**síndic m.**

"Encarregat dels interessos i gestions administratives d'una corporació o comunitat".

Sindico.féu fer lletres... que a cert dia trametessen llurs síndics en la ciutat de Palerm/fece far lettere... che, a certo giorno determinato, gli sindici loro nella città di Palermo mandassero (406).**sinestra f.**

"El costat del cor en el cos humà".

Sinistra.E asseit l'Emperador en lo reposat estrado, féu seure a la sua part dreta l'excelsa Princesa, e lo virtuós Tirant a la sinestra, e lo rei de Sicília davant ella./E l'imperatore, assetato nel riposo luttuoso, l'excelsa principessa alla sua parte destra et il virtuoso Tirante alla sinistra et il re di Sicilia dinanzi a lui sedere si fece (452).**sinestre v. sinistre****singular adj.**

1. "Únic, que no té igual".

Singulare....aquell valentíssim cavaller Tirant lo Blanc, del qual fa especial commemoració lo present libre, per ço d'aquell, e de les seues grandíssimes virtuts e cavalleries, se fa singular e expressa menció individual, segons reciten les següents històries./Et essendo stato Tirante il Bianco, fra gli altri insigni cavalieri, di gloriosa memoria, di quello e delle sue gradissime virtù e cavallerie si fa singulare et expressa commemorazione, secondo che la seguente historia recita. (Prol.)

2. "Que es distingeix per alguna cosa inusitada".

Singulare.ells foren molt ben servits de gallines e capons, e de faisans, d'arròs e cuscusó, e de moltes altres viandes e de vins molt singulars/e loro furono molto ben serviti di galline, caponi, faggiari, a rosto et a lesso, e di molte altre vivande e di vini molto singulari (137).**singularitat f.**

"Qualitat que distingeix algú o alguna cosa sobre els/les altres".

Singularità, virtù singulari, bontà.Impossible seria a mi poder recitar les grans singularitats que en l'altesa vostra tinc conegudes/Impossible a me seria poter recitare la gran singularità che nell'altessa vostra ho conosciuto (155); la filla del rei de França... té moltes singularitats/la figliuola del re di Francia... ha molte virtù singulari (29); cavaller tan virtuós e de tanta singularitat/cavaliere tanto virtuoso e di tanta bontà (31).**singularment adv.**

"D'una manera singular".

Singularmente.Terrible plor e forts gemecs donava lo duc de Macedònia... sobretot per lo contingut en la lletra de la Duquesa, la qual singularment amava/Terribili pianto e forti gemiti mandava il duc... sopra a tutto per quello che si conteneva nella lettera della duchessa, la qual singularmente amava (461).**sinistre adj.,m. (sinestre)**

1. adj. "Funest".

Sinistro/sinestro.los fets sinistres de fortuna no han volgut que lo matrimoni que és estat jurat sia vengut a la fi que desrijan/vgli sinistri fets de fortuna non han voluto che il matrimonio ch'è stato giurato sia venuto alla fine che desideramo (300); Los casos sinistres de fortuna fan vanejar la pensa humana/Gli casi sinistri di fortuna fanno vanar l'human pensier (293).

2. adj. "Esquerre".

Sinistro.caigué-li la lligacama de la calça, e al parer de tots devia ésser de la sinestra cama, e era de cimosa/il legame della calza gli casò, et al parer di tutti dovea esser della sinistra gamba, et era di cimosa (85).

3. m. "Greu accident desgraciat".

Sinistro caso.Lo sinistre de fortuna m'ha portada a la fi de mos darrers dies/Il sinistro caso di fortuna alla fine di miei ultimi giorni mi ha condotta (366).**sinó conj.**

1. conj. "Excepte, fora de".

Se non, ma, solo, d'altro che.digau-i que jo no vull sinó l'honor/diteli ch'io non voglio se non l'honore (27); no dix res al Rei ne a negú, sinó ab ses dones e donzelles anà on son marit era/non disse al re né a niuno alcuna cosa ma con le sue donne e donzelle, andò ove era il suo marito (27); no em resta sinó aquest miserable de fill/solo questo miserable figliuolo... mi resta (3); No és ara temps sinó de crueltat/non è hora tempo d'altro che di crudeltà (157);

2. conj. "Solament".

Più di.E lo petit infant no havia sinó tres mesos que era nat/et il picciolo figliuolo, che non havea più di tre mesi (3).3. loc. conj. **sinó que.** Introdueix una rectificació al contingut de la proposició anterior.**Ma, eccetto che.**Lo Rei no comportà que més parlassen, sinó que ab forçada veu féu principi a semblants paraules./Il re non comportò che più parlassero, ma con alta voce disse a loro (15); ...no portant res d'or, perquè no era encara cavaller, sinó al cap que portava una corona d'or molt nca/... non portando cosa alcuna d'oro perché anchora non era cavaliere, eccetto che in capo portava una nohiassima corona d'oro (41).4. loc. conj. **sinó que.** "Altra cosa que".**Se non che.**No restà sinó que tu aloces la tua poderosa mà/Non resta se non che tu alzi la tua poderosa mano (23).**sinraó f.**

"Feta o dita contrària a la raó".

Senza ragione.Més nou a la mia persona una sinraó que veja fer que tots los penils en què jo em pogués veure/Più noce alla persona mia una cosa ch'io mi veda fare senza ragione che tutti gli pencoli dove vedere mi poeessi (68).**sirena f.**

"Sirena, ésser mitològic meitat peix, meitat dona".

Sirena.|cantau, belles sirenes, los mails tan grans que senti'u en la terra/cantati, belle sirene, gli mali grandi che nella terra senteti (472).

sirventa v. servent

sis adj.num.

"Cinc més un".

Sei.

En aquestes sis llegües replegareu quantes atzembles, àsens e someres e jumentes trobareu/et, in queste sai leghe, quanti somnieri, asini, muli e cavalli trovati, adunereti (343)

sisània f.

fig. "Discòrdia".

Zinzania.

tenia delibèrà de sembrar en la cort d'una molt bona llavor qui es nomena sisània/col suo intelletto diabolico che haveva delibèrà de seminare nella corte un molto buon lavoro, che si nomina zinzania (264).

sisè adj.num.

"Que en té cinc davant ell".

Sesto.

la sisena és dels actes e costumes que a cavalier pertanyen/La sesta degli atti e costumi che al cavaliere appartengono (1).

siti m.

1. "Objecte o lloc destinat a seure-hi".

Soglio, seggio.

e Plaerdemavida li parà lo siti que venia en dret que Tirant la podia molt ben veure/Piaeredimivita apparecchio il soglio che veniva al dritto, che Tirante la poteva molto ben vedere (231); Les imatges de les parets devisaven diverses histònes de Boors e de Perceval e de Galeas com complí l'aventura del Siti Penilós/le imagine delle piante divisavano diverse històne di Borsò, di Prancivalle, di Galasso, come complí la ventura del Soggio Pericoloso (119).

2. "Setge militar".

Assedio.

io veuré... si porem llevar lo siti d'allí on està/ío vederò... se l'assedio di là dove è levare potremmo (301).

sitlat adj.

"Situat".

Situato.

sitada enmig/situata nel mezzo (143).

sitja f.

"Cavitat subterrània destinada a guardar-hi collita".

Fosse da servir grano.

sitjes fondes/fosse da servir grano, profundissime (99).

sivella f.

"Peça de metall o d'altra metèria dura, consistent en un marc travessat per una o més pues, fixat al cap d'una correja o cosa semblant, i dins el qual es fa passar l'altre cap, que resta subjecte per la pua o pues".

Fibbia.

la garrotera, qui estava feta en semblant forma, ço és, d'una correja de cenyir ab cap e ab sivella/la garrotera, la qual era fatta in simil forma, cioè come è una correggia da cingere con fibbia e mazza (85).

so m.

1. "Sensació produïda en l'òrgan de l'oïda pel moviment vibratori de l'aire".

Suono.

Acabava Espèrcius lo darrer so de les seues enamorades paraules quan la donzella féu tal principi/Persio finiva l'ultimo suon delle sue innamorate parole, quando la donzella tal principio fece (411).

2. fig. "Tenor, manera".

Punto, modo, forma, manera, acento, pianto.

Com les donzelles la veren en tal so estar.../Quando le donne la videro stare... in tal punto... (173); com Plaer demavida la véu de tal so estar.../quando Piaeredimivita la vidde stare in tal modo... (227); certament qualsevulla dona o donzella qui en tal so la mireu vos parrà molt lletja per gentil que sia/certamente qualsivoglia donna o donzella che in tal forma vedesti, per gentil che fusse, molto disforme vi parerà (231); Lo dit cavalier se més en orde a la morisca en so d'alacaio/il ditto cavaliere alla morisca in ordine si puose a manera di fante (414); del so de les darreres paraules/per gli ultimi acanti delle parole che hora ditto mi havete (4); Com véu la Viuda que Tirant no mudava de so, començà-li de fer un tal conhort en paraules de semblant estil/Ma, vedendo che egli dal punto non si mutava, con simil parole tali eshortationi a fare cominciò (283).

soberg adj.

1. "Notable per la seva grandària, força, poder, etc.". **Che supera.**

talà era molt gran e soberg e féu caure tres voltes a Tirant en terra/il cane era molto grande, in modo che superava Tirante, e tre volte lo fece cadere in terra (68).

2. "Superior a la mesura justa o normal".

Avantaggio.

ab armes soberques/con avantiaggio d'armi (68).

3. "(Molèstia) difícil de sofrir".

Superiore.

forçadament s'hagueren a posar en fuga, car los crestians los eren molt soberos/sforzati furono a pondersi in fuga, che gli christiani molto gli erano superiori (387).

sobirà adj.

1. "Situat més amunt".

Superiore.

sobirana Barbàna/Barberia superiore (351).

2. "Suprem".

Superno, supremo, soprano, superno et alto, sommo.

¡Oh rei sobirà de glòria...! O superno Re di glòria...! (6); té poca esperança de vida, perquè no té ni pot estar en sobirana prosperitat/ha poca speranza di vita, perché non ha né può stare in superna prosperità (288); sobiranes forces/supremo forze (166); l'ànimo deu en tu sobrepujar si mateix, car vençut est als sobirans combatiments/lo animo dèe in te sopra montare se stesso, ché venuto sei agli soprani combattimenti (143); lo sobiran Altisme/superno et alto Iddio (195); Glòria sia dada a tu, Senyor Deu, qui est sobirana Bondat/Sia data glòria a te, signor Dio, il qual sei somma bontade (32).

3. "Molt intens".

Estremo.

jo us ame de sobirana amor/di extremo amore vi amo (3).

4. "Que té l'autoritat suprema dins l'Estat".

Soprano.

com a gran traïdor heveu mori a mon sobiran rei e senyor/come a gran traditore havete morto il mio soprano re e signore (81).

sobiranesa f.

"El lloc més alt".

Sommità.

la sobiranesa de l'aresta/la sommità dell'arista (187).

sobrar tr.

"Esser superior, vèncer".

Soperchiare, superare.

jamés negú no m'ha pogut sobrar ni vèncer/giamai alcuno non mi poté soperchiare né vincere (120); los metges... sobran algunes vegades ab fam, altres ab ferre/il gli medici... alcuna volta con fame, altra volta con ferro, vincono e superano (288).

sobrat adj.

"Vençut".

Superato, vinto.

tan esdevenidor delit, lo qual, no vençut ne jamés sobrat... fianto futuro diletto, il quale, io non vinto né giamai superato... (206); jo em tinc per molt culpable d'aquesta cruel mort, la qual he feta sobrat per intolerable ira/molto colpevole per questo crudel homicidio mi tengo, il quale, vinto da intolerable ira, ho commesso (334).

sobre prepos.,adv.

1. prepos. "Damunt".

Sopra/sobra, sopra a, sopra di, a.

adorm's sobre el rossú/se addormentò sopra il cavallo (28); tenen domini sobre la humana natura/habbino dominio sopra alla natura humana (1); ... lo meu cos no soterrat anàs sobre les ones... il mio corpo non sepolto sopra dall'onde vada (295); vinga la mort sobre m'vinga a me la morte (6).

2. prepos. "Contra".

Sopra, a dosso (loc.adv.).

en aquell punt me par que serà hora de ferir en lo camp sobre eils/in quel punto mi par che sarà hora di ferire nel campo sopra loro (339); vengueren gran multitud sobre ell e feren molt gran esforç per poderlo matar/in gran moltitudine gli vennero a dosso e feciono molto gran sforzo per poterlo occidere (157).

3. adv. "En grau superlatiu".

Supremo (adj.), correlanza*.**

contemplar la vostra sobre singular bellea/contemplare la vostra suprema e singular bellezza (217); Lo Soldà lo'n pregà molt davant molts que all'eren e, dix-li: -Cavalca sobre, corre/Il Soldano lo pregà assai, dinanzi a molti che gli erano, e dissegli: "Cavalca, Correlanza!" (159).

sobreabundant adj.

"Que abunda excessivament".

Soprabondante/sopra abundante.

La Princesa, per sobreabundant alegría, se parà tal que, asseguda en terra, estigué per bon espai que no pogué parlar /La principessa per soprabondante allegrezza si acconcì in tal modo, posta a sedere in terra, stette per buon spatio che parare non poté (292); sobreabundant alegría/sopra abundante allegrezza (141).

sobredit adj.

"Dit o anomenat més amunt".

Sopradetto.

E compiute les dites paraules, lo sobredit frare Joan Ferre donà fi a son sermó/E, compiute le dette parole, il sopradetto frate giovanni Ferraro fece fine al suo sermone (403).

sobregualta m.

"Escamot de soldats encarregats de vigilar o inspeccionar les guaites; cadascun d'aquests soldats".

Sopraguardia (f.).

Com l'albanès véu que lo sobregualta era ja passat e les guàrdies dormien.../Quando l'albanese vidde che la sopraguardia era già passata e le guardie dormivano... (315).

sobremanera adv.

"Especialment".

Sopra modo.

Guard a si mateix d'alegra-se messa, e sobremanera guardant les ocupacions immortals del regiment de son regne/Guardi se stesso di alegrarsi troppo, e sopra modo guardando le immortal occupationi del reggimento del suo regno (143).

sobrenom m.

"Nom afegit al propi nom de persona, principalment per distingir-la d'altres que tenen el mateix nom propi".

Soprano.

per la saviesa li posaren de sobrenom Salamó/per la saviezza sua gli puosero per soprano Salomone (134).

sobreòs m.

"Tumor dur que es congria sobre un os".

Soproso.

Tirant de forella tenia un sobreòs/Tirante nell'orecchia aveva un sproso (360).

sobreposat adj.

"Enganyós, malintencionat".

Finto e simulato.ab paraules sobreposades/con paraules finte e simulata (145).**sobrepujar tr.**

1. "Excedir en alçària".

Soprascendere.venirà contemplativament aquest gran riu mudat de color, sobrepujar del pont les altes arcades lo corrent de la humana sang/contemplativamente vederai questo gran fiume mutato di colore, gli alti archi del ponte soprascendere il decorso dell'human sangue (426).

2. "Esser superior".

Sopramontare, sopra ascendere, superare, essere più sopra.l'ànimo deu en tu sobrepujar si mateix, car vengut est als sobirans combatiments/lo animo dèe in te sopramontare se stesso, ché venuto sei agli soprani combattimenti (143). Les penses d'infern no bastanen a equalar-se ab aqueles d'amor quan la intrinseca fortuna hi dispensa, mas sobrapujan sol per l'eternitat com aqueles sien sens ha aquestes finides/Le pene dell'inferno non sanano sufficienti ad uguagliarsi con quelle d'amore quando l'intrinseca fortuna gli dispensa, mas sopra ascendono solo per la eternità, esserio quelle senza fine e queste finite (380). ¿E qui pot negar que Minerva no hagués donats diverses arts, i en Grècia no hagués sobrepujat tots los hòmens ab la sua sciència e enginy? ¿E chi può negare che Minerva diverse arte non habbia insegnato, et in Grècia con la sua sciència et ingegno tutti gli huomini non habbia superato? (309). humanitat... més pertany humanitat a príncep a rei que a altri, e per ço com més sobrepujà los altres, que té netre los altres hòmens lo primer lloc/però più appartiene l'humanità al príncepe et al re che ad altri, perché più sopra sono agli altri... et ha fra gli altri huomini il primo luogo (143).

3. "Excedir en quantitat".

Conservare dopoi.contínuament tendré gran dubte de la sua vida, la qual prec Déu sobrepuge als meus dies/continovamente della sua vita gran dubbio haverò, la quale io prego d'io che dopoi gli di mei conservi (288).**sobres f.pl.,adv.**

1. f.pl. "Excés" en la loc. de sobres de.

Di soverchio/di soverchio, per sobrabondante, per supremo.e com vós és present, ab gran treball pot parlar, de sobres d'amore quando vi è presente con gran fatica di soverchio amore può parlare (100). de sobres d'alegria li besà los ulls e la cara/di soverchia letitia... gli occhi e la faccia li basciò (277). Així com altres farien festa de nou lliçons de sobres d'alegria d'haver vista sa senyora/Così come gli altri fariano festa di nuove lezioni, per sobrabondante letitia di havere visto la sua signora (119). de sobres de contentació dels seus ulls corregeren vives llagrimas/per supremo contento, degli occhi suoi vive lagrime corsero (292).

2. f.pl. "Excés comès contra algú" en la loc. fer sobres. "Superar, vèncer amb violència".

Fare forza, fare violentia, fare violentia e forza, fare soverchiaria", superchiare.perquè fossen escut i defensa de les gentes simples, que negú no els fes sobres/acciò che fussino scuto e defension delle genti semplici, che alcuno non gli facesse forza (32). jo no m'españte pas de las tuas menaces, perquè aci tu no em pots far sobres/o non mi pavento per le tue minacce, perché qui non mi pòt far violentia (34). així diu guardar lo poble que negú no li faces sobres/così dèe conservare il popolo, ché alcuno non gli faccia violentia e forza (35). grans sobres li farieu/gran soverchiaria li faristi (129). no dubteu en res que si dues voltes era major que no és... no em fa dubte em face sobres/non dubitate di cosa alcuna, ché, s'el fuisse due volte maggior di quello che egli è... non dubio ch'el mi superchi (81).

3. adv. "Excessivament, molt".

Soverchio, supremo.En tala contrast per sobres gran dolor la mia ànima està turmentada/En tal contrasto per soverchio dolore la mia ànima è tormentata (324). ab sobres gran treball... detindrè dins mi l'extrema passió/con supremo e gran travaglio... ritenrò dentro a me la extrema passione (217).**sobrescrit m.**

"Allò que s'escriu per indicar l'adreça d'una carta o d'un altre".

Soprascritto.Trameten-vos aquesta lletra, e lo sobrescrit diu.../Vi mandiamo questa lettera; il soprascritto dice... (169).**sobretaula adv.**

"Temps que els comensals queden a taula després de menjar".

A tavola.Estant un dia sobretaula.../Et essendo un dia a tavola... (68). E estant lo Rei sobretaula venqué molt gran pluja/Et essendo il re a tavola venne una grande poggia (109).**sobretot adv.**

"Principalment".

Sopra il tutto, sopra a tutto.totes les coses que a donzella de tanta dignitat pertanyen te deuen ésser cares, e sobretot la gràcia d'un tal enamorat/tutte l'altre cose che a donzella di tanti dignità appartengono, ésser care li debbian, e sopra il tutto la gràcia d'un tale innamorato (268). Terrible plor e forts gemecs donava lo duc de Macedònia... sobretot per lo contengu en la lletra de la Duquesa/Terribile pianto e forti gemiti mandava il duca... sopra a tutto per quello che si conteneva nella lettera della duchessa (461).**sobrevenir intr.**

"Esdevenir-se d'improvís".

Sopravvenire, sopraggiungere.si algun cas los sobrevenia.../se alcun caso gli sopravenisse... (145). La nit los sobreveno/La notte gli sopraggiunse (304).**sobrevent m.**

"Costat d'on ve el vent".

Sopravento.L'una galera trobà's a sobrevent/L'una delle galere si trovò sopravento (296).**sobrevesta f.**

"Vesta a manera de túnica curta, que es portava sobre les altres peces de vestir i que anava adomada amb emblemes heràldics".

Sopravesta/sopraveste, veste.Lo Rei se vestí la sobrevesta real/Il re si misse la sopravesta reale (25). conec a Tirant en la sobrevesta que portava ab esteles per devise/Tirante alla sopraveste che haveva con le stelle per divisa conobbe (344). trobi dues pells de moltó, les quals ab una corda figui l'una ab l'altra, e hi-me'n una sobrevesta/due pelle di castrato trova, le quali con una sottile fune ligai insieme l'una con l'altra, e mi ne feci una veste (373).**sobrevlure intr.**

"Romandre viu després de la mort d'un altre".

Sopravivere.E vult-vos avisar que si per ventura a mi sobreviviu, qualsevulla que sia la forma de la mia mort que el meu miserable esperit me deixarà, ab fúria gran vos iré a cercar./Et avvisare vi voglio che, se per ventura a me sopravvivi, e qualsivoglia che sia la forma della mia morte che il mio miserabile spirito mi lascerà, che con fúria grande vi venirò a trovare (288).

2. Vocabulari català-italià

sobtar *tr.*

1. "Atacar, envestir".

Stringere toccando.

sobtava l'air de mortels cops/lo *stringeva toccandolo* con fierissimi colpi (72).

2. "Instar, demanar amb insistència".

Astringere.

Ara puc dir que só orfe, tan me *sobta* la mort dolorosa/Hora posso dire che sono orfano, tanto mi *astringe* la dolorosa morte (291).

sobtat *adj.*

"Que es produeix de colp, d'improvís".

Subito, subitaneo.

La mia madre gran dolor senti en lo dia del meu naixement, e de mort *sobtada* pensà morir/Mia madre grande dolore senti nel giorno dil parto, e di *subita* morte morire pensò (474);
mort *sobtada*/morte *subitanea* (162).

sobtés *adj.*

"Sobtat".

Subito.

¿com pots donar fe ni creença a la fortuna, com en negun temps cessa de moure entorn ab moviment *sobtés* la roda instable?/Come puoi tu dare fede né credito alla fortuna, non cessando mai in alcun tempo di muoversi e di agitare intorno con *subito* moto? (355).

sobtosament *adv.*

"De manera sobtada".

Subito, subitamente.

Però aquell perdé *sobtosament* la senyoria./Quello la signoria *subito* perse (353); li respò ab humil gest, per ço com *sobtosament* l'amor natural l'inclinà en haver-li mercè/oon humile gesto, però che *subitamente* l'amore naturale a pardonargli l'inclinò, con grandissimo affanno così gli repose (367).

socórrer *tr.*

"Donar socors".

Soccorrere, soccorrere e liberare.

és de necessitat que prestament tots siam en punt e armats, per ço que el pugam *socórrer* si mester ho haurà/è di necessita che prestamente siamo in punto e tutti armati acciò che il possiamo *soccorrere* se gli ne haverà bisogno (234); *son* per ell la dita Religió *soccorreguda*/tu soccorra e liberata (355).

socorriment *m.*

"Socors".

Soccorso.

per molta *soccorriments* poguí cobrar la primera força/per molti *soccorsi* la prima forza ricuperare non potei (398).

socors *m.*

"Ajut donat a algú en necessitat o en un perill".

Soccorso.

no esperam *socors* de nengú, si ja de la misericòrdia de Nostre Senyor/da alcuno *soccorso* non aspettiamo, se non dalla madre del nostro signor Dio (7).

soferir v. sofrir

sofre *m.*

sofre viu. "Sofre en estat natiu, sense fondre".

Zolfo vivo.

Primerament féu pendre molt oli e alquitrà en gavetes de fust, e pegurta e *sofre viu*, e altres coses que han disposició del foc encendre/Primeramente fece prendere molto olio e pece liquida in conche di legno, e pece greca, rasa di pino e *zolfo vivo*, et altre cose che hanno disposizione d'ardere e fare gran fuoco (141).

sofrir *tr.* (soferir)

1. "Experimentar un mal".

Soffrire/sofferire, patire, sentire o patire.

hauréu a impossible que una donzella ho pogués *haver soferit*/havereti per impossible che una donzella lo potesse *haver soferito* (240); no pogueren *soferir* la potència del visconiós/la potència del veittonoso *sofferire* non potero (133); degú de la superbia no será constret a *soferir*/alcuno per la soperbia sarà costretto a *patire* (355); comporta al teu cos e meu jo done sepultura, perquè una glòria o una pena après la mort *sofren* les dues ànimes/sopporta che al tuo corpo et al mio dia sepultura, acciò che una glòria o una pena, dopo la morte nostra, le due anime *sentano o patiscano* (474).

2. fig. "Admetre una limitació, esmena, dubte, etc.".

Bisognare.

la nostra elecció és molt clara, que no *sofr* disputa/la nostra eietione è molto chiara e disputa non gli *bisogna* (480).

sogre *m.*

"Pare del marit o de la muller".

Suocero.

lo *sogro* no el feixava partir/il *suocero* no l' lasciava partire (154).

sol *adj.,adv.*

1. adj. "Sense companyia, sens ningú més".

Solo.

vós *sola* fós digna/voi *sola* fusti degna (26).

a soles.

Solo a solo, solo a sola.

(103); siav ab ella en una cambra a *soles*/siste con lei in una camera *solo a sola* (233).

2. adj. "Per si, sense ajuda d'altres".

Solo.

Com los moros veren a un home *sol* fer tantes armes... estaven admirats/Quando gli mori viddero a uno huomo *sol* fare tanto d'arme... stavano ammirati (337).

3. adv. "Solament, únicament".

Pur, *

no tenien atreviment d'eixir *sol* un pas de la ciutat/non haveano ardere di uscire *pur* un passo fuori della città (23); Car si no, *sol* la mort és aquella qui dóna remei a tots los mals/si'el non sarà la morte, la quale è quella che a tutti gli mali dà nmedio (295).

2. Vocabulari català-italià

sol m.

1. "Astres lluminós al voltant del qual gira la terra".

Sole.

¿E no sabeu vós que après de l'aspre e fred matí ve lo bell sol?/E non sapeti voi che, dopoi l'aspro e freddo mattino, viene il bel sole? (288).

sol baix. "Última hora del dia".

Sol basso.

Era ja quasi lo sol baix/Era già quasi il sol basso (23).

ans del sol post. "Última hora del dia".

Verso la sera, inanzi che il sole andasse all'occidente.

E cascun dia daven tres combats al castell, u per lo mati, altre al migjorn e l'altre ans del sol post./Et ogni giorno davano tre bataglie al castello: una la mattina, una a mezzogiorno et un'altra verso la sera (99). Com fon méja hora ans del sol post.../di mezza hora inanzi che il sole andasse all'occidente... (222).

de sol a sol. "Des que surt el sol fins que es pon".

Soli.

daven licència a cinc cavallers, que cascun dia estaven de sol a sol ab lo rei e com venia la nit tomaven-se'n en llur camp/davano licentia a cinque cavalieri che, ciascun giorno, soli col re fussero e, quando veniva la notte, al campo se ne tornassero (321).

eixir el sol. v. **eixir**

Lavare il sole all'oriente, il sole essere sopra l'orizzonte, uscire il sole sopra all'orizzonte.

2. fig.

Sole.

ab sol luminós de vera doctrina, han il luminat lo meu entendre/con luminoso sol de vera doctrina l'intendere mio hanno illuminato (323).

sòl m.

1. **sòl de terra.** "Superfície de terreny o d'altra cosa sobre que es camina".

Nuda terra, parte de terra.

fon-li forçat per la nit d'aturar-se e pendre posada en lo sòl de terra/fu forzato d'affirmarsi per la notte e nella nuda terra prendere alloggio (263); foren-se mesos en sòl de terra/si furono posti in una parte di terra (131).

2. **sòl de la taula.** "La part de la taula oposada al cap o part de més distinció".

Ultimo luogo.

E lo Rei seia al cap de la taula, e Tirant quasi al sòl de la taula./Il re sedeva al capo della tavola, e Tirante quasi nell'ultimo luogo (309).

3. "Fons d'un receptacle".

Fondo, parte di sotto,

tot lo sòl de la caixa cobert de ducats e fermalls/tutto il fondo della cassa coperto de ducati e di fermagli (265); portava per divisa rodes de sènia ab los cadufs tots d'or e foradats al sol/portava per divisa rote di quelle che sono condotte da cavalli con molti vasi da tirare acque in abbondantia per darla a font e giardini, ovvero per votare qualche fossa, e gli vasi tutti d'oro erano forati dalla parte di sotto (201).

sòl de torre. "Olla, lloc subterrani situat sota una torre per a servir de presó".

Fondo di torre.

Prengueren-los e llançaren-los en un sòl de torre, on havia moltes serps e escurçons/Preserongli e gitorongli in un fondo di torre dove erano molti serpi aspidi (99).

sola f.

"La part inferior del peu".

NT.

Com foren dins lo dit portell...ficaven-se aquells grans de coure per les soles dels peus./Quando furono dentro della detta... si ficavano quei tribuli di cupro nei piedi (24).

solaç m.

"Esbargiment, entreteniment agradable".

Solazzo, gioco e festa.

¿Voleu-los torbar de llur menjar e solaç en què estan...?/Gli volete disturbare del mangiare loro e del solazzo in che sono...? (224); en los solacos ne fan buria, com se recorden de la malesa que m'havau feta/negli giuochi e feste ne fanno uno scherzo quando si noordano delle malignità che havete fatto (154).

solaçar intr.

"Pendre solaç".

Solazzare.

E parlant així Tirant a l'Emperadriu ab la Princesa, e departint e solaçant de coses de plaer, entrà per la cambra la dolorosa Estefania/E parlando così Tirante all'imperatrice e con la prencessa solazzando e facendo partiti di cose di piacere, entrò enlla camera la dolorosa stefania (442).

solament adv.

"Unicament".

Solamente.

solament guard altament les coses eternals, e d'aquelles s'admira/solamente guardi altamente le cose eterne e di quelle si admiri (143).

no solament...mas encara.

Non solamente...ma anchora.

m'oblique no solament en servir-vos, mas encara a sostenir qualsevulla penill de mortper la senyoria vostra/mi obbligo non solamente a servire, ma anchora a sostenere qualsivoglia penicolo di morte per la signoria vostra (312).

solar m.

"Origen, linatge".

NT.

¿E tot nostre fet hajam a posar en mans d'un estranger de solar no conegut?/Habbiamo a porre tutto il fatto nosatro in mano d'un forestiero non conosciuto? (153).

soldà m.

"Sultà, sobirà d'un país mahometà".

Soldano, soldato (e).

los ambaixadors del Soldà/gli imbaixadori del Soldano (207); soldà d'Alcaire/Soldan dal Cairo (98); Si vols dir lo Soldà la ens assegurará, dic-te que, qui no ha fe, no pot donar fe/Se voi dire: "Il soldato ci assicurerà" -, dicoti che chi non ha fede non può dar fede.(152).

soldre tr.

"Deslligar".

Sciogliere.

Senyor meu gloriós, tu has trencats e solts los meus ligams/Signor mio glorioso, tu hai tagliati e sciolti gli miei legami (478).

solemne adj.

"D'una seriositat o majestat de cosa molt important".

Solenne.

lo sermonador pujà en la trona e féu un solemne sermó preicant de vicis e de virtuts/lo oratore ascese in pulpito e fece un sermone solenne predicando degli viti e delle virtù (220).

solemnitat f.

"Acte solemne".

Solemnità.

e que els sia feta tota aquella solemnitat que a semblants traïdors com aquests, contra Déu e lo món, és acostumada./e che gli sia fatto tutta quella solemnità che a simil traditori, come sono questi, contra Dio et al mondo, si recostuma di fare. (146).

solemnitzar tr.

"Celebrar solemnement".

Solemnnizare, fare e solemnnizare, *

Aprés que les bodes ab gran festa foren solemnnitzades .../Dopo che le nozze con gran festa solemnnizzate furono ... (372); ... no les oi jamés dir que ab tan gran triúmfo sian estades solemnnitzades ... non ho giamai udito dire che con tanto triúmfo siano state fatte e solemnnizzate (97). Ja era passat l'any e lo dia, e les festes eren complides de solemnnitzar .../Già era passato l'anno, il di e le feste solemni ... (85).

soler tr.

1. "Acostumar, ésser freqüent".

Solere.

en aquella ermita... on solia estar/in quello eremitorio ove prima solia stare (27).

2. En pretènt imperfet d'indicatiu pot indicar una acció o estat anterior i habitual.

Solere (soleva).

E a la Reina, qui nora solia ésser mia, li sia dada mort/Et alla reina, che mia nuora esser soleva, sia data morte (316).

solitari adj.

"Que està tot sol".

Solitario.

Aquest virtuos Comte s'era retret en aquesta deserta habitació, fent solitana vida per fugir als mundanals negocis/in questa diserta habitazione si era ridotto il virtuoso conte a fare solitana vita per fuggire le mondane cure (4).

sollar tr., refl.

"Embrutat(-se)".

Bagnarsi; imbrattarsi, deturparsi.

E no plàcia a Déu que per béns ni per senyories jo sollàs les mies mans en sang de dona d'honor/E non piacchia a Iddio che er beni né per signorie io mi bagarossi le mani nel sangue di donne di honore (317); tant per no sollar-me la boca/tanto per non mi imbrattare la bocca (154). E per no sollar-me la boca de malparlar, solament diré que maleit fon lo dia que tu naixquist/E per non deturpami la bocca di mal parlare, dirò solamente che maledetto fu il giorno che tu nascosti (364).

sollat adj.

"Brut".

Bagnato e tinto.

tot sollat de sang/tutto bagnato e tinto nel suo sangue (56).

sol.líclit adj.

"Atent a servir o complaure".

Sollecito, solitario.

e lo que ans era franc e lliure sàpia des que és fet príncip ha presa servitud treballosa, sol.líclit e honesta/e quello che dianzi era franco e libero sappia, d'apoi che fatto è príncipe, ch'egli ha preso servitù travagliosa, sollecito et honesta (143). benaventurat és aquell qui innocent està en la sol.líclit vida/bene aventurato è quello che senza macula sta in solitaria vida (291).

sol.líclitament adv.

"De manera sol.líclita".

Sollecitamente.

Com fortuna, enemiga de tota alegria e repòs, s'haja ocupades les virtuts de sol.líclitament amar, toient nos lo poder de nostres desigs complir/... ché la fortuna, nemica d'ogni allegrezza e riposo, ci ha occupato le virtù di sollecitamente anare, togliendone il potere di compiere gli desideri nostri (190).

sol.líclitar* tr.

1. "Procurar".

Sollecitare, impetrare.

Tirant casun dia sollecitava ses amors tenint molts parlaments ab la Princesa/Tirante ciascun giorno gli suoi amori sollecitava, faccendo molti parlamenti con la principessa (450). sol.líclitava ses almoines/... impetrare charità (4).

2. "Incitar".

Sollecitare.

com me sol.líclita la miserable fortuna/com me sollecita la miserabil fortuna (141).

sol.líclitud f.

"Atenció, cura de servir o de complaure".

Sollecitudine.

en la reposada nit pervenen los solazos a les persones enamorades, ab doble poder combatent a la sol.líclitud tenebrosa, on augmentarà vostre delit/e nella riposata notte pervengono gli solazzi alle persone innamorate, con doppio potere combatendo alla sollecitudine tenebrosa, dove aumentará il vostro tanto desiderato diletto (231).

solsit m.

"Guisat fet amb poc de foc, lentament i amb suc que es va consumint".

Stillato.

diguereu-li, com estava flac, que prenguéis un poc de restaurandi e aprés un poc de solsit/gli dissero che, essendo debole, che pigliasse un poco di restaurativo e dopo un poco di stillato (292).

solt adj.

"Lliure, sense fre".

Slegato, libero, sciolto.

gos solt/cane slegato (68), l'aigua vaja solta per los camps/facqua vadi libera per gli campi (157). los seus daurats cabells lligats detrás e solts e escampats per les espattes/gli suoi dorati capelli, di dietro legati e solti e sparsi per le spalle (448).

soltament adv.

"Voluntàriament".

Scioltamente*.jo em pose soltament e llibera en les mans de les senyories vostres/io mi pongo scioltamente e liberamente nelle mani delle signorie vostre (482).**soltar tr.,refl.**

1.tr."Deixar anar allò que estava retingut".

Lasciare, aprire.E soltà l de la mà/E lascio con la mano (233); si li soltas les regnes, portar-te ha a l'espnyador/se gli lasci la briglia, al strabocchevole precipito ti porterà (355); los crestians soltaran totes les aigües/Gli cristiani tutte le acque apansero (256).

2.tr.,refl."Desfer l'unió de dues cordes".

Siegare; siegarsi/disiegarsi.ordenà per tota la ciutat en cascun carrer posassen de grosses cadenes, e no les soltassen fins que del seu palau tocàs una petita campana que hi havia/ordinò che per tutta la città che in cascadeduna strata ponessero grosse catene e non le siegassero fin a che del suo palazzo una picciola campana, che gli era, non sonasse (124); un ginet se soltà e corregué molt per lo camp que no el pogueren pendre/un zanetto si siegò e corse molto per il campo, che prendere no 'l potero (106); si tu els lligues bé, que negú no es puga soltar, jo et promet de fer-te franc e posar-te en segur là on és lo Soldà/se tu li legli bene, che alcuno non si possa disiegare, io ti prometto di farti libero e ponerti in luogo sicuro, là dove è il Soldano (106).

3.tr."Posar en llibertat".

Liberare.ell los requeria, sots la promesa fe de les treves, que ells los voiguessen restituir e soltar/egli gli addimandava, sotto la promessa fede delle tregua, che loro restituire gli volessero e liberare ciascuno (343).

4.tr."Deliurar d'una promes, jurament, etc.".

Assolvere, disobbligare e siegare.soltar-li lo sacrament/assolvere dal sacramento (163); lo Cabdillo soltà-li la fe, la qual Tirante li havia promesa/íl capitano il disobbligò e lo siegò dalla fede, la qual Tirante gli aveva promesso (307).**somera f.**

"Femella de l'ase".

Asina, mulo.fet de somera/latte di asina (110); En aquestes sis llegües replegareu quantes atzembles, àsens e someres e jumentes trobareu/et, in queste sei leghe, quanti sommeri, asini, muli e cavalli trovat, adunerati (343).**somlar tr.**

"Tenir un somni".

Sognarsi.tot lo que he somiat/tutto quello che io mi ho sognato (163).**somni m.**

"Sèrie de pensaments, imatges, etc., que s'esdevenen durant la dormició".

Sogno, sogno (e).Lo adolorit Rei...estigué admirat del somni que fet havia/Lo addolorato re...restò admirato del sogno che fatto aveva (6); E altre bé a mi no resta sinó que ame los somnis e imaginacions que de nit m'apareixen./Et altro bene in me non resta se non che amo gli sogni e le imaginazioni che nella notte mi appaiono (176).**somris m.**

"Acció de somriure".

Sorriso.Plaerdemavida altranqui la cara que es mostrava estar irada, e ab un somris, de semblants paraules li féu present/Piacerdimavita mostrò allegro volto, il qual prima fingeva irato, e, con un sorriso, di simil parole gli fece dono (356).**somrlure intr.**

"Riure incompletament".

Sorridere.girant los ulls envers Tirant e prenent-se a somrlure/girando gli occhi verso Tirante e cominciandosi a sorridere (218).**son m.**

primer son. "Les primeres hores de la nit".

Primo sonno.Après que en lo palau cascú hagué dada part a la nit e en lo primer son tots reposaven/Dopo che nel palagio a ciascuno hebbe dato riposo la notte, e nel primo sonno tutti si riposavano (277).**sonar tr.,intr.,pron.**

1.intr."Fer produir so d'un instrument musical".

Sonare.E tenien allí uns grans tabals, e bevent e sonant estigueren quasi fins a la mitjanit./et havevano il un gran timpano che, bevendo e sonando, quasi sino alla mezzanotte stetero (315).

2.tr."Tocar un instrument musical".

Sonare.sonant tabals/sonando tamburi (24).

3.pron."Esser anomenat o citat".

Suonare.La molta glòria que de vostra gloriosa fama se sona per lo món, senyora de l'imperi grec, m'ha fet sempre desitjar de venir-vos a fer reverència/La molta gloria, che di vostra gloriosa fama per il mondo suona, signora dell'impero greco, m'ha fatto sempre desiderare di venirmi a fare riverentia (481).**sopar tr.,m.**

1.m."Menjada principal del vespre".

Cena.féu...adobar de sopar/fece...ordinare la cena (26).

2.intr."Fer la menjada del vespre".

Cenare, cena.Com fon hora de sopar, Tirant ab los seus anà a la sua posada./Quando fu hora di cenare, Tirante con gli suoi allo alloggiamento se ne andò (214); Aprés que les festes e les gales foren fetes, fon hora de sopar/Dopo che le feste e galle fatte furono, fu hora di cena (408).

2. Vocabulari català-italià

sord *adj.*

1. "Que no escolta advertiments, precís, etc.".

Sordo.

Tu, sorda de poca amor, assegura los meus plants e mitiga les mies lamentacions d'infinida dolor/Tu, sorda di poco amore, assicura gli miei plants e mitiga gli miei lamenti d'infinito dolore (283).

2. bodes sordes. v. bodes

Nozze sorde.

sorgir *intr.*

"Ancorar".

Sorgere.

anaren al castell de Sant Pere e aquí sorigen per esperar vent que fos un poc fortuna/andarono al porto di San Pietro e qui sorsero per aspettare tempo che fusse un poco fortunato (104); Com la nau fon en lo port surtà, digueren-ho a l'Emperador/Quando la nave fu sorta in porto, all'imperatore il dissero (388).

sort *f.*

1. "Cas fortuït al qual es confia o del qual depèn la decisió d'una cosa".

Buona sorte, oppenione.

Puix la sort ha permès tu has hagut a sentir en aquests afers, done orde que de tot ton poder vullies servir Hipòlit més que a la mia persona./Poiché la buona sorte tua ha permesso che tu habbi saputo questa cosa, da' ordine che, per quanto ti è possibile, più vogli servire Hippolito che la mia persona. (262); L'Emperador ho tingué a bona sort/Lo imperatore il tenne a buona opinione (131).

ésser sort. "Succerir".

Essere sorte, avvenire per ventura, volere la sorte.

Lo Capità Tirant fon sort que fon pres per un cavalier qui es nomenava Cabdillo sobre los cabdillos/La sorte del capitano Tirante fu che fu preso da uno cavaliere, che capitano sopra agli capitani si nominava (390); fon sort que una donzella.../avvenne che una donzella... (85); E fon sort que aquell mati ell iqué/E per ventura avvenne che egli quella mattina uscì (299); fon sort que Tirant s'encontrà ab lo rei de Tremiscèn/la sorte vuole che Tirante col rei de Tremiscen s'incontrò (387).

mala/trista sort. "Cas fortuït desgraciat".

Mala sorte, sorte; trista sorte.

la sua ànima estava molt alterada que si per mala sort... fahre hagués mort a son fill, no li restara sinó que la terra s'obris e que la sumís/ànima sua era in grande alterationi che, se per mala sorte fusse stato morto... non li restava se non che la terra si aprisse e la ricevesse (57); No em clam de la fortuna si m'ha portat en l'extrem que só de la mia mala sort e de aventura/lo no mi doglio della fortuna, se m'ha portato nell'estremo ch'io son della mia sorte e di aggratia (318); La mia trista sort/La mia trista sorte (249).

per sort. "Per atzar, per casualitat".

Per sorte.

per sort la galera d'Espèrcius no s'encontrà ab l'estiol de Tirant/per sorte la galera di Persio con l'armata sua non s'incontrò (410).

2. "Fat, destí prefixat".

Sorte.

si la sort me seria tan parcial e favorable que dormint e veitant jo us pogués amar e servir/se la sorte me sarà tanto parziale e favorevole che, dormendo e vegghiando, io vi potess: amare e servire (259).

sortir *intr.*

1. "Anar de dins a fora".

Sorgere, uscire, saltare fuori.

... ab una llúcida font d'aigua qui de la penya sortia/... con una lucida fonte d'acqua che del sasso sorgeva (317); de la tua boca surtà alguna paraula/della sua bocca non scia alcuna parola (202); aconseguint-lo ab l'espasa li donà tan fer colp per mig del cap que lo hi parti en dues parts fins als muscles, e sortí li lo cervell/aggiungendolo, con la spada gli diede un tanto fiero colpo sopra il capo che gliel divise in due parti fino alle spalle, e saltòli fuori il cervello (239).

2. "Manifestar-se allò que estava ocult".

Reuscire.

per experimentar si aquell vos sortirà per mitjà de bona coneixença/esperimentare se quello vi reuscirà per mezzo di buona cognitione (141).

3. "Oríginar-se una cosa d'una altra".

Sorgere, sortire, nascere.

del nostre bon dret surt una verdadera esperança/dalla nostra rettitudine e ragione una speranza verace sorge (156); ¡ab quanta vergonya vostra haveu verificat les mies profetes, e les profetes que d'ací sortiran!/con quanta vergogna vostra le mie profete verificate haverete e le prophete che di qui sortiranno! (154); açò dic a fi que acte criminal ne surtà si veure en gosareu/questo dirò a fine che atto criminale non ne naschi, se vedere tu lo ardirai (150).

4. "Anar fora amb violència".

Saltare, cadere.

lo bacinet li sortí tres passes lluny/! bacinetto saltò fuori più di tre passa lungi (73); E si f'atxa dessús sortia de la mà, la puga cobrar tantes voltes com porà/E se f'azza sopradetta li cadessa di mano, la possi torre tante volte quante la potrà recuperare (71a).

sospir *m.*

"Aspiració profunda, seguida d'una espiració audible, que sol ésser expressió de pena, ànsia, etc.".

Sospiro, affanno e sospiro.

E un sospir que dels retrets del cor de Tirant espirant partia, fon principi a semblants paraules/Un sospir, che spirando dal centro del cuore di Tirante se parti, fu principio a simil parole (240); car a mi creixen infinits sospirs, tants i tals, que si virtut no em resista, abreujana los dies meus/perché a mi crescono infinits affanni e sospiri tanti e tali che, se la virtut mia non gli resiste, brevi gli miei giorni saranno (6).

sospirar *intr.*

"Fer un o més sospirs".

Sospirare.

la veritat del meu gran treball i terrible pena que per vós, senyor, pregant, sospirant i gemecant comportava/la veritat dii mio gran travaglio e terribile pena che per voi, signore, pregando, sospirando e gemendo, sopportava (461).

sospita *f.*

"Índici pel que es presumeix la culpabilitat d'algu".

Suspetto/sospetto.

No volia -dix Tirant- lo senyor Emperador qualche sospita carregosa pensàs de mi/lo non vorrei -dixse Tirante- che 'l signor imperatore qualche suspetto caricooso di me pensasse (151); Los dolorosos pensamientos e tristes sospites que a la mia dolorosa ànima combatién/Gli dolorosi pensieri e tristi sospetti la mia addolorata anima combatevano (295).

sospitós *adj.*

"Que inspira sospites".

Sospetto/suspetto.

loc...no sospitós/lugo...non suspetto (166); cercau altre qui no us sia sospitós/cercate altro che non vi sia suspetto (64).

2. Vocabulari català-italià

sostengut *adj.*

"Que està sempre més o menys al mateix nivell".

Sostenuto.

Gran cosa és a una llarga set sostenuda venir a la font e no beure por deixar beure altri/Gran cosa è, d'apoi una lunga sostenuta sete, venire alla fonte e non bere per lasciare bere altri (201).

sostenir *tr., refl.*

1. refl. "Prendre suport una cosa o persona perquè no caiga".

Sostenersi.

si lo francoès se los pogut sostenir com Tirant caigué, ell l'haguera pogut bé matar/e se 'l cavaler francoès si fusesse potuto sostenere quando Tirante cascò, ben l'haveria potuto uocdere si egli havesse voluto (67).

fig.

Sostenere; gubemare e mantenersi.

nos ha volgut toire lo pilar qui sostenia tota la Barberia/anchora ci ha voluto toire la colonna che tutta Barberia sosteneva (347); La dignitat militar deu ésser molt decorada, perquè sens aquella los regnes e ciutats no es ponien sostenir en pau/La militare dignità, adunque, dee ésser molto honorada perché, senza quella, gli regni e le città gubemare e mantenersi in pace non si potrebbono (Prol.).

2. tr. "Donar força a algú o a alguna cosa perquè pugui existir o continuar en el mateix estat".

Mantener(si).

Als vells animosos basta que sens fer letgea de covards actes sostinguem la primera que en la joventut, ab excés de perillosos treballs, guanyaren /allí vecchi animosi, senza far atto alcuno di vità, basta mantenersi in credito che nella gioventù loro con esperienza di travagliose fatiche si guadagnarono (10); Mas som en llei de gràcia e apò li sosté la vida./Ma siamo in legge di gràcia e questo gli mantiene la vita (319).

3. tr. "Alimentar, donar els mitjans de vida".

Sostenere.

¿E la maestat vostra no basta per a sostenir-lo e dar-li de vostres béns tant e tan abundantment que no s'haja emprar de negú?/E la maestat vostra non è sufficiente per sostenere e dargli di beni vostri tanti e tanto abbondantemente che non habbi bisogno d'alcuno?(263).

4. tr. "Suportar, patir".

Sostenere/sostenire, havere.

L'extrema pena que lo meu adolorit cor sosté/l'estrema pena che'l mio addolorato core sostiene (3), feren cercar de totes les bèsties, qual seria més bella, més corrent e que pogués sostenir major treball/feciono cercare, di tutte le bestie, qual fusse la più bella e più corrente e che potesse sostenir maggior fatica (32); per lo gran treball que he sostengut de les grans jornades que he fetes/per gli gran travagli ch'io havuti delle gran giornate ch'io ho fatto (29).

sotavent *m.*

"Costat oposat a aquell per on ve el vent".

Sottovento.

La galera de Tirant e l'altra eren a sotavent/La galera di Tirante e l'altra ch'erano sottovento... (296).

soterrar *tr.*

"Dipositar sota terra el cos mort d'una persona".

Sepellire, sotterrare/sotterare.

no los soterrat en sagrat/non fusse sepolto in sacro (146); no poden ésser admeses en eclesiàstica sepultura ni en lloc sagrat soterrades/non ponno esser messe in eclesiastica sepultura né in luogo sagrato sotterate (211); declaram... que sia soterrat e admès als sufrags de la santa mare Església/declanamo... che el sia sotterato et admesso alli suffragi della santa madre chiesa (68).

soterrat *adj.*

"Posat sota terra".

Sepolto.

E lo seu cos, no soterrat, sinó per lo riu avall, ha fet son viatge /Et il suo corpo, non sepolto, giù per il fiume ha fatto il suo viaggio (268).

sotil v. subtil

sotmetre v. sotsmetre

sots prepos.

"Sota (en sentit material o immaterial)".

Sotto, sotto a, suddito.

sota pena de la vida/sotto pena della vita (16); feu-los posar sota aquell pi ab un altre que els guie a mitja llegua d'ací/ste gli porre sotto a quel pino con un altro che gli guidi a mezza lega di qui (304); un duc vassall e sota la senyora de l'imperi/uno duca, vassallo e suddito dell'impero (27).

sotesclure *tr.*

"Firmar sota".

Sottoscrivere.

e dio-vos ab pura veritat que, en semblant lloc, me vull sota-escrivre jo ésser la caixa/fo vi dico, con pura verità ch'in simil luogo me voglio sottoscrivere io esser la cassa (265).

sotsmès *adj., m.*

1. adj. "Posat sota el poder o l'arbitri d'algú o d'alguna cosa".

Sottoposto, sottomesso, soggetto.

no amar donzella fengida, sotmesa a un moro catiu negre/amar donzella finta, sottoposta a un moro cattivo negro (286); sou mereixedora de seure en cadira imperial e sotmesa a la corona de França/meritata di sedere in cathedra imperial e sottomessa alla corona di Franza (100); Mas lo franc arbitre... com no sia sotsmès a les costil lacions dels cossos celestials.../Ma il libero arbitrio... non essendo soggetto alle costellazioni degli corpi celesti... (376).

2. m. "Súbdit".

Suddito.

E així... se retrà comú sos sotmesos/E così... si renderà commune a' suoi sudditi (143).

sotsmetre *tr., refl.* (sotmetre)

"Posar-se sota l'autoritat d'algú o d'alguna cosa".

Sottoporre, mandare; sottomettersi, sottoporsi.

Mereixedors són d'honor... aquells qui per la república no han recusat sotsmetre llurs persones a mort/honore... meritano... quell che per la republica le persone proprie sottoporre alla morte ricusato non hanno (Prol.); Com evident experència mostra, la debilitat de la nostra memòria, sotsmetent fàcilment a obliu no solament los actes per logitud de temps envellit, mas encara los actes frescs de nostres dies.../Mostrando la evidente e manifesta espenientia la debolezza della memoria nostra, nel mandare a obliuone facilmente non solo gli fatti per la lunghezza del tempo inveterati, ma anchora dell'età nostra gli recenti... (Prol.); perquè a total oci e llanguiment no es sotmetessen/acciò che alla pigrità et all'ocio in tutto non si sottomettessero (28); jo em sotmet a correcció d'aquest altres senyors/io mi sottopongo alla correzione di questi altri signori (137).

sotsmisssió v. submissió

sotsobrar *tr.*

"Fer caure a terra l'adversari i subjectar-lo sota seu".

Porre sotto.

tres voltes lo sotsobrà/tre volte se'l pose sotto (68).

sotsriure's *pron.*

"Somriure's".

Sorridersi.

... mirant tostemps en la cara a Tirant, sobriant-se perquè Tirant conegués que ella l'havia entès/... guardando sempremai nella faccia a Tirante, sorridendosi acciò che cognoscesse ch'ella aveva inteso (119).

sotssignat *adj.*

"Signat al peu d'un escrit".

Sottosignato* **.

pose lo meu propi nom sotssignat ab sang de la mia persona/oi pongo il mio proprio nome sottosignato col sangue della mia persona (147).

SOU *m.*

"Remuneració periòdica assignada a algú per un càrrec que exerceix o per un servei que presta".

Soldo.

Tirant los féu a tots dar sou/Tirante a tutti fece dar soldo (333).

pendre sou. "Allistar-se com a guerrers per una paga".

Prendere soldo.

E Tirant comprà una galera, lo qual no volgué pendre sou ne acostament de negú/E Tirante comprò una galea, il quale non volse prendere soldo né acconciarsi con alcuno (112).

sovint *adv.*

"Freqüentment".

Spesso, sovente, molte volte.

la senyora Duquesa no podrà ésser tan sovint ab ella com jo voldria/ché la signora duchessa non potrà ésser seco tanto spesso com'io vorrei (225); vull lamentar-me sovint ab moltes llàgrimes la mia gran desventura/Vorrei lamentarmi sovente con molte lagrime della mia gran sciagura (210); molt sovint eixien a fer armes ab los turcs/molte volte a combattere con gli turci usavano (286).

suar* *intr.*

1. "Emetre líquid les glàndules sudorípares".

Sudore, essere.

se guarda de sol en festiu e de suar/si guarda dal sole nella estate e da sudore (182); arbres que suau en Sabea/arbori que souo in Sabea (143).

2. "Fer molt d'esforç per aconseguir una cosa".

Sudare.

he tengut aquest regiment, lo qual amb molt gran treball molts dies he suat, cercant bones vies ab tota ma pensa e esforç/... tenuto questo reggimento, nel qual, con innumerabili travagli e fatiche, molti giorni ho sudato, cercando buone vie con gli miei pensieri e sforzi (154).

suau *adj.*

fig. "Moderat, que no té o no es fa amb brusquetat, violència o precipitació".

Soave, savio.

No és al món cosa més dolça e suau que mirar en los manaments de Déu/non è al mondo cosa più dolce e più soave che mirare negli comandamenti d'iddio (403); sàpia conèixer l'amic del llagoter o suau enemic/... saper cognoscere l'amico dallo adulate e soave nimico (143); Aprés castigava als cavallers amb paraules suaves, altres ab paraules llugeres/Aprresso castigava gli cavallieri con soave parole, altri con parole leggieri (134).

suaument *adv.*

"D'una manera suau".

Soavemente.

Estefania obrí la porta de la cambra molt suaument perquè no fes remor/Stephania aperse la porta della camera soavissimamente, acciò che non facesse rumore (163).

suavitat *f.*

"Qualitat de suau, de plaent".

Soavità.

la suavitat de les tues paraules m'ha conduïda en tan alt grau d'amor que afectadament vull encara major mal que morir per tu/... la soavità delle tue parole, m'hanno condotta in grado tanto alto che affettatamente voglio anchora maggior male che morte per te (381).

súbdit *m.*

"Sotsmès a una autoritat o poder sobirà".

Suddito, suddito e vasallo.

ducs, comtes e marquesos, e tots los altres súbdits fidelíssims meus.../duci, marchesi, conti e tutti voialtri miei fidelíssimi sudditi... (17); Senyor, açò e molt més pot fer la majestat vostra, per ço com só vostre súbdit hi hauré paciència/Signore, questo e molto più può fare vostra signoria, e debbo haver patientia, essendo io vostro suddito e vasallo (27).

subjecció* vegeu subvenció

subjecte *adj.*

"Sotsmès al poder o el domini d'algú".

Soggetto/soggetto.

no voldreu ésser subjecte a negun altre, rei o emperador, del món/non volete ésser soggetto ad alcun re o imperatore del mondo (227); van a recobrar les terres qui solien ésser subjectes a l'impen grec/vanno a recuperare le terre che all'impeno greco soggettate ésser soleano (464).

subjugació *f.*

"Acció i efecte de subjugar".

Soggiogazione/soggiugazione, soggettione.

car més ame estar aquesta subjugació ab tots los meus, que no ésser desposseït de tot/ché io voglio innanzi stare in questa soggiogazione con tutti gli miei che ésser del tutto deposto del regno (33); no et desplaça de matrimoni fer-me dellura, perquè contrasta la subjugació de nosaltres, dones.../non ti ispiaccia di farmi libera di questo matrimonio, però che contrasta la soggiogazione de noi altre donne... (381); com aquella tingués en subjugació d'altri.../che, per haver questa in soggettione d'altri... (225).

2. Vocabulari català-italià

subjugador *m.*

"Que subjuga".

Soggiugatore.

L'Africa ja tota subjugada consentirà que vós, subjugador, pugau recobrar aquest operdut imperi/L'Africa già tutta soggiugata consentirà che voi, soggiugatore, questo perduto imperio ricuperare possiate (396).

subjugar *tr., refl.*

"Sotsmetre al poder, a la força vencedora d'algú".

Soggiogare/soggiugare; soggiogarsi.

no era home qui tingué tan atreviment de cavalcar en cavall, fins que foren fets cavallers per subjugar les males gentes/non era homo che avesse ardire di cavalcare sopra il cavallo, infino a tanto che non furono fatti cavalieri per soggiogare le male genti (33); ab honestat singular haviau subjugats los vics seguint les virtuts/con honestà singulare, seguendo le virtù, gli vici soggiugats havien (267); no és dona ni donzella en lo món que de bon grat no el degués amar e subjugar-se a tota sa voluntat/non è donna né donzella al mondo che di buon grado no l'dovesse amare e soggiogarsi ad ogni sua volontà (119).

subjugat *adj.*

"Sotsmès".

Soggiogato/soggiugato.

e vós me dieu e mostrau que em teniu tan constret e subjugat que no diré les fides e fraudulentas maleses vostres/e voi mi dite e mostrate che mi havete tanto constretto e soggiogato che non dirò le finte e fraudulentas malitie vostre (154); L'Africa ja tota subjugada consentirà que vós, subjugador, pugau recobrar aquest operdut imperi/L'Africa già tutta soggiugata consentirà che voi, soggiugatore, questo perduto imperio ricuperare possiate (396).

subllimar *tr.*

"Exaltar, elevar a una altura o posició excelsa".

Sublimare.

...favorir, heretar e subllimar en grans dignitats a sos criats, servidors e vassalls/...favorire, dare heredità, e subllimare in gran dignità gli suoi allevi (221).

submissió *f.* (sotsmissió)

1. "Obediència, docilitat envers un superior".

Submissione/sommissione/submissione.

ab molta submissió vull suplicar a la majestat vostra. /con molta submissione voglio supplicare alla illustrissima signoria vostra... (219); Tirant, oint parlar al Rei ab tanta humilitat e submissió, fon molt content d'ell; Tirante, con tanta humilitat e sommissione li re parlar udendo, di lui contentissimo fu (334); Lo cavalier, com vé a Tirant dir paraules de tanta humilitat e submissió, li perdonà'l cavaliere, quando udi dire a Tirante parole di tanta humilitat e submissione, gli prdonò (114).

2. "Acció i efecte de sotsmetre's".

Sommissione.

els ne foren tan contents que li feren moltes submissions e de grans ofertes/loro tanto contenti ne furono che assai sommissioni gli feciono e di grandi offerte (487); faran qualsevol altra raonable sotsmessió sens molt perjudicar l'honor de llurs grans senyones/faranno qualsivole altra ragionevole sommissione, senza molto pregiudicare all'honore delle loro gran signone (426).

subseir v. succeir

subsidi *m.*

"Tribut especial per a la despesa d'una obra pública".

Subsidio.

...la santa mare Església, la qual de tot son poder la defendrà e no adquirirà per a si subsidi, ni demanes/... la santa madre chiesa, la quale con tutto il suo potere d' defenderà, e non acquistarà per sé subsidi, né dimande (194).

subtlil *adj.* (sotlil)

1. "Prim, de poc gruix".

Sottile.

La gropa e sotlil sobrevesta vostra/La gialla e sottile sopravveste vostra (461).

2. "De poca vàlua".

Vile, abietto.

sotlil dona/vil donna (128); lilit subtlil/etto vile (110); sotlil donzella/abietta donzella (151).

3. "Molt elevat o difícil de distingir, d'entendre o de realitzar".

Sottile, ingegnoso.

Passaren tots en una gran sala molt meravellosa, tota obrada de maçoneria per art de molt subtlil artificio/Passarono tutti in una gran sala e molto meravigliosa, tutta operata di scarpello per arte di sottilissimo artificio (119); ...les obres del domàs cobertes d'orfebreria ab esmalts, llavorat per art de subtlil artificio/...l'opere della quale erano coperte d'oro battuto lavorato a smalti per arte d'ingegnoso orificio (463).

4. "Agut, penetrant".

Sottile.

havia molt navegat i era molt subtlil e valentíssim mariner/molto aveva navigato et era sottilissimo e valentissimo (100).

subtleia v. subtileza

subtileza *f.* (subtleia)

"Qualitat de subtlil".

Sottilità.

e per ella [saviesa] tinc honor d'avant los vells e los jóvens, d'on procede subtileza en jutjar davant les potestats als qui ho mereixen/pre quella ho honore dinanzi agli giovani et agli vecchi, onde procede sottilità in giudicare dinanzi gli potestà a quelli che la meritano (328); Tots los qui allí eren estaven molt admirats de la gran subtleia e saber del filòsof/Tutti quelli che li erano restomo molto admirati della gran sottilità e del saper del philosopho (110).

subtlilitat *f.*

"Subtileza".

Sottilità.

E per ço diu lo poeta Tobias que més val grosseria virtuosa que subtlilitat viciosa./E per questo dice Tobia che più vale grossezza virtuosa che sottilità vitiosa. (365).

subtlilment *adv.*

"De forma subtlil".

Sottilmente, con gran diligentia.

Oh senyora!, qui en totes les coses del món vol molt subtlilment mirar moltes voltes li esdevé que eleguix la més roïn/O signora, chi di tutte le cose del mondo vuole sottilissimamente guardare, molte volte gli accade ch'egli elegge la più trista (100). A tu... s'esguarda en l'execució de les obres virtuoses subtlilment miras/A te... si appartiene nguardarsi nella esecuzione delle opere virtuose con gran diligentia (10).

subvenció* f.

"Ajuda".

Soventione/sovventione.

mitjançant l'ajutori divinal e la subvenció tua/mediante l'aiuto divino e la sovention tua (7); per lo qual [Tirant] ha rebut, no solament subvenció, socors, favor i contínua defensió i ajudon, mas encara liberació e dellurament de tanta opressió, perill evident e certa captivitat/per il quale l'imperio greco non solamente sovventione, soccorso, favore, continova difensione et aiuto, ma anchora l'libertà e liberacione di tanta oppressione, pericolo evidente e certa servitù (453).

subvenir tr.

"Ajudar".

Sovenire/sovenire, soccorrere.

Per bé que lo propòsit seu fon de subvenir-los, emperò volgué experimentar la constància del Rei/benché il proposito suo fusse sempre di sovenirlo, pur la constància sua experimentar volse (9); coneixien que per la sua virtut no podien esser subvenuts/conoscendo che per la sua virtù essere sovvenuti non potevano (335); Lo Mestre féu lletres al Papa, a l'Emperador... pregant-los que el volguessen subvenir/Il gran maestro scrisse lettere al Papa, all'imperatore... pregandogli che il volessero soccorrere (99).

subvertir tr.

"Aterrar, enderrocar".

Sovertire/sovertire.

no porfeu subvertir lo virtuos hàbit de mon coratge/non potresti sovertire il virtuoso habito del mio cuore (138); E no et penses tu subvertir l'hàbit de mon coratge/E non ti pensare di sovertire l'habito del mio cuore (166).

succeïdor adj.,m.

"Que succeeix a un altre".

Succeditore; successore.

la filla qui és succeïdora/la figliuola che è succeditrice (121); ...de present hajau, tingau, honneu e reputeu per dignissim succeïdor e César de l'impen grec... al present clarissim príncep i excel lent capità Tirant/... di presente habbiati, tenati et honorati e nputati per dignissimo successore, cesare dell'impeno greco... al presente il clarissimo príncepe et eccellente capitano Tirante (453).

succeir tr. (subseir)

"Entrar després d'altri o d'una altra cosa en un càrrec, funció, etc.".

Succedere, essere successo.

E com la majestat del senyor Emperador subseasca en virtut e bondat de cavallera an aquels gloriosos antics cavallers grecs/e perché la maestà del signore imperatore succeide in virtù e bontà di cavallera a que' gloriosi antichi cavalieri greci (138); en loc de l'adversari per lo qual la virtut se mostrarà e s'esforçarà han succeits delicaments/in luogo dello adversario per il quale la virtù si dimostrava e se ingagliardiva, sono successa le delitie (143); en aquell loc que dormia la Duquesa, en absència sua jo succeisc in quel luogo che la duquesa dormiva, in assentia sua, io sono successa (228).

successió f.

"El fet de succeir una persona a una altra".

Successione.

per honor de l'antiga veïcia i merèixer de la sua gran senyoria, és estat content d'acocar la successió/per honore dell'antica vecchiezza e meritare della sua gran signoria, è stato contento d'accettare solo la successione (453).

sucre m.

"Substància molt dolça, cristal.litzada".

Zucchero.

una dotzena d'ous ab sucra a ab canyella/una dozzina di ova con zucchero appresso e canella (231).

suficient adj.

"Que basta".

Sufficiente/sofficiente, sofficiente e capace.

La mia llengua indocta no seria suficient en recitar los actes virtuosos/La mia indotta lingua non seria sufficiente a recitare gli atti virtuosos (221); les devotes pregàries que feien per ell eren suficients a posar-lo en paradís/le devotes preci che faceano per lui erano sofficienti a porlo in paradiso (105); E tants llibres són estats fets e compilats de gestes e històries antigues, que no seria suficient l'enteniment humà a comprendre e retenir aquelles./e di questo immemorabili essempli, libri et historie antiche depongono, le quali humano intelletto a comprendere e ritenere sofficiente non seria né capace (Prol.).

suficientment adv.

"D'una manera suficient".

Sofficientemente.

Per què em par haver bé suficientment provat com tu deus ésser destre en les armes e sabedor en les guerres./Onde el mi pare haver bene e sofficientemente provato come destro nell'arme e saputo nelle guerre esser tu deo. (303).

sufragi m.

"Auxili espiritual".

Suffragio.

declaram... que sia soterrat e admès als sufragis de la santa mare Església/declariamo...ch'el sia sotterato et admeso alli suffragi della santa madre chiesa (68).

sumir tr.

"Sorbir algú o alguna cosa la terra, l'aigua, etc.".

Ricevere.

la sua ànima estava molt alterada que si per mala sort...l'altre hagués mort a son fill, no li restara sinó que la terra s'obris e que la sumís/l'anima sua era in grande alteracione che, se per mala sorte fusse stato morto...non li restara se non che la terra si aprisse e la ricevesse (57).

summe adj.

"Suprem, posat en el grau més alt".

Somo/sommo.

jo so content d'obeir los teus manaments e entendre ab summa diligència en la liberació de tu e de ton regne/ío son contento di ubbidire alli comandamenti tuoi et attendere con summa diligencia alla liberacione di te e del tuo regno (10); si vós en summa misèria passar desstitau, no cerqueu la mort per ço com esultimum terribilium /se voi con summa miseria passare desiderati, non cercati la morte però che è l'ultima cosa delle cose terribile (291).

suor f.

"Líquid secretat per les glàndules sudorípares de la pell".

Sudore.

de suor quasi cobert està/è quasi di sudore coperto (292).

superabundant adj.

"Sobreabundant".

Soprabondante.

He'ns tramès la superabundant gràcia del seu immens Fill/ha mandato la soprabondante gratia dii suo immenso Figliuolo (431).

supèrbia f.

"Estima excessiva de si mateix amb menyspreu dels altres".

Superbia/soperbia.

La quarta, que no tinguen supèrbia, ans que sien molt humils e afabils a les gentz /a è che no habbiano superbia, anzi siano molto humili et affabili alle genti (221); me parau tante laços, los uns ab supèrbia, los altres ab vanagloria/mi tendeti tanti laços, uno con soperbia, l'altro con vanagloria (235).

superblós adj.,m.

"Que té supèrbia".

Superbo.

superbiosa mè/superbo mano (60); alquir ale superbioso/debitare gli superbi (143).

superbo adj.

"Que té o manifesta supèrbia".

Superbo/soperbo.

jove superbo/giovane superbo (67); E si voleu que us dure vostra bella enamorada... que no sia de major estament ni superbal/E se volete che la vostra innamorata bella vi duri... che non sia di maggiore stato né soperba (266).

superflu adj.

"Inútil i inoportú".

Superfluo.

Ma, ¿per què vull ab tan superfluo paraules encarrir crim de tan gran letgea?/Ma perché voglio io con tante superflue parole fare parere cara la colpa di tanta enormità? (268).

superior adj.,m.

1.adj. "Situat més amunt (en sentit immaterial)".

Superiore.

lo regne inferior de l'home sia reglat per lo superior regne/il regno inferiore dell'uomo dallo superiore regno regolato sia (376).

2.m. "Persona que té autoritat sobre altres".

Superiore.

no és en libertat ma poder-los llexar sens manament de superior/io non sono in libertà di potergli lasciare senza commandamento di superiore (189).

superlatiu adj.

"Situat a la major altària qualitativa".

Superlativo.

aquest est lo més desaventurat cavalier, en lo més alt superlatiu grau de crueldat confús e abatut molt més que dir no es pota/sei il piú sventurato cavaliere, nel piú alto e superlativo grado di crudeltà pieno molto piú che dir non si potna (148).

suplicació f.

"Súplica".

Supplicatione.

les sues suplicacions en aquest temps no podien ésser admesses/le sue supplicationi in questo tempo non poteano esser admesse (57).

suplicar tr.

"Demandar amb humilitat".

Supplicare, pregare.

E suplic la sua immensa Bondat que no em deixi fer coses qui sien contra la sua santa fe catòlica/E supplico alla sua immensa bontà che non mi lasci fare cose che siano contra alla sua santa fede catholica(208); suplica la vostra real majestat que les vullau acceptar/prego la vostra real maestà: li voglio accettare (27).

supllir tr.

"Proveir amb una cosa a la manca o deficiència d'una altra".

Supplire/sopplire.

supllir tu, Senyor, los defectes de la mia ignorància/tu, Signore, li defecti dell'ignorantia mia supplisce (6); tinc enuig com no puc supllir en aquelles per ésser acompanyades de tanta amor/ho gran fastidio di non potere sopplire a quelle che accompagnate son di tanto amore (267).

suportar tr.

"Resistir un dany".

Patire.

tanta era la dolor que suportava/tanto era il dolore che egli pativa (291).

suposar tr.

"Sotmetre".

Sottoporre.

Megera e Proserpina, ab les altres fúries infernals, no hagueren suposat la mia ànima a tan cruels e incomportables penes e turments/Megera e l'Erinne con l'altre infernali Furie, la mia anima a tante crudele et incomportabili pene e tormenti sottoposto non haveriano (375).

suro m.

"Teixit produït per l'alzina surera".

Suvaro.

pres una planxa de suro qui estava lligada ab un ferro/toise un di loro uno pezzo di suvaro che era legato con un ferro (299).

sus excl.

1. interj. Usat com a incitació.

Su.

Su, doncs, cavallers estrenus, despertau l'adormida sang! Su, adunque, cavallieri strenui, resvigliatevi l'addormentato sangue... (417).

2. interj. "Crit amb què es dona als corredors d'una cursa el senyal de començar a córrer".

Su!

Lo jutge pujà alt en un cadafal... e dix cridant: "Su, cavallers, cascú faça com a valent e bon cavaller! / il giudice ascese alto nel catafalco... e disse ad alta voce: "Su, cavallieri, ciascuno faccia come da valente e buon cavaliere" (67).

3. loc. subst. **sus i mat**. "Jugada dels escacs en què el rei roman indefens, sense possibilitats".

Scaccomatto.

¿quin plaer, quina consolació pot ésser a una donzella que tothom se riga d'ell, e li donen sus i mat en la darrera casa? / qual piacere, qual consolazione può esser ad una donzella che ogni huomi si rida di lui e su gli pongano scaccomatto nell'ultima casa? (100).

sustància f.

1. "Alò que fa ésser una cosa i que li dona el valor que té".

Sostantia.

dos dies ha que no sou estat en vostre record, ne haveu pres sustància ninguna de què la vostra persona ne pogués més valer / due giorni sono che non seti stato nella memoria vostra, né haveti preso sostantia alcuna di cui la persona vostra se ne potesse prevalere (290).

2. "Béns materials".

Sostantia.

tot lo seu cabal e sustància havia posat en un barril de jocs de naips / tutti gli suoi beni e sostantia havendo posto in un barille di carte da giuocare (265).

sustentació f.

"Sosteniment, aquella persona o cosa en què hom es recolza".

Sostentatione, sustentare.

... feu acords ab esquinçada veu a l'aspredat de tan dolorosa mort d'aquest senyor qui era sustentació nostra e de tota morisca cavalleria / ... accordativi all'asprezza di tanto dolorosa morte di questo signore, ch'era sustentatione nostre e di tutta la cavaleria moresca. E con la rauca voce seguitò... (347); Lo mati següent lo Comte ermità era pujat en l'alta muntanya per a collir herbes per a sustentació de sa vida / La mattina seguente il conte eremita era ascreso nell'alta montagna per accogliere herbe per sustentare la sua povera vita (6).

sutze adj. (sutzi)

"Brut".

Brutto.

aigua, sutzie/acqua... brutta (173).

fig.

Brutto.

oblida los falsos delits permessos a la sutza esperanca / Scorda, adunque, gli falsi diletti permessi alla brutta speranza (268).

sutzi v. sutze

sutzletat f.

"Cosa bruta, desagradable".

Turpitudine.

E a renunciar la secta maifomítica vos deuen induir e les sutzletats e deshonestats que en aquella teniu / et a rinunciare la maicometana setta indurre vi dovetti, e le turpitudini e dishonestà che in quella haveti (403).

T

tabal *m.*

"Timbal".

Tamburo, timpano.

sonant tabals/sonando tamburi (24); E tenien allí uns grans tabals/et havevano li un gran timpano (315).

tabardeta *f.*

"Petit tavard o vesta d'abric que cobria des del coll fins més avall de la cintura".

Tavardetta*.**

sobre lo brial portava una tabardeta que era de tela de França/sopra il gammurino aveva una tavardetta di tela di Francia (269).

tabernacle *m.*

1. "Dossieret, lloc cobert que en un receptacle serveix per a situar-hi una imatge."

Tabernacolo.

Après lo Rei los féu fer una molt bella tomba de lignum aloe, obrada molt artificialment. E sobre la tomba, un bell tabernacle, e féu-hi pintar les armes dels dos reis/Dapoi, il re gli fece una bellissima sepoltura di legno aloe, lavorata con grande artificio e magisterio; e sopra alla sepoltura uno bel tabernacolo, e gli fece d'pingere le armi degli due regi (78).

2. fig. "Persona dins qui habita Déu o una altra virtut".

Tabernacolo.

Oh humil Verge, mare de Déu Jesús, lo qual portist en lo tabernacle de castedat, sens dolor né mácula lo parís/O humile Vergine, madre di Iddio Giesù, il quale portasti nel tabernacolo di castità e senza dolore e macula il partunistil (349).

taca *f.*

"Senyal que deixa una cosa, de color diferent al de la superfície".

Macula.

però les llàgrimes, o taques per aquelles deuen haver semblança de paraula/onde le lagrime o macule di quelle dicono avere similitudine di parole (156).

tacanyeria *f.*

"Acció malèvola i enganyosa".

Scelerità.

no en tacanyeries, ni en deshonestat ni menys en alcavoterias, així com altres fan/...non in scelerità né in dishonestà, in fatti et in ambasciate veneere e lascive, così come molte fanno (236).

tacat *adj.*

"Que té taques (mateirals o immaterials)".

Maculato, tinto e maculato.

Com lo teu cartell sia tacat de vils paraules, no cur respondre/como la tua lettera maculata di vil parole contiene, alle quali non mi curo rispondere (152). La groga e scitil sobrevesta vostra, tacada de moltes llàgrimes/La gialla e sottile sobreveste vostra, maculata di molte lagrime (461); l'espasa de Tirant, tacada de sang de tantes batalles/la spada di Tirante, tinta e maculata del sangue di tante battaglie (485).

2. Vocabulari català-italià

tal *adj., pronom*

1. *adj. (f. taie)*. "D'aquesta, d'aquella o de semblant mena".

Tale, cotale, simel, di tal progenie e sorte.

dir-los que per al present ell no podia entendre en tais fets/dicendogli che, al presente, egli non potea attendere a tal fatti (99). No em tracteu, per vostra gentilea, de tal manera./Non mi trattati, per vostra gentilezza, in otal modo! (436). Com la virtuyosa Cortessa sabé que lo Rei tal crida feta fer havia... fons molt atribuyada/Quando la virtuosa contessa seppe che l' re aveva fatto bandire simel grida... restò atribulatisima (20). foren elets vint-e-sis cavallers carlans del camp, tais que negú reprotxar no els podia/furono eletti ventisei cavalleri capitani del campo, di tal progenie e sorte che alcuno non gli poteva rifiutare (51).

tal (...) *com.*

Tal...qual, tale come, come.

en tal punt esteic com lo treballat mariner/sto in tal punto qual travagliato marinaro (6); jo só tala com me veu/son tale come mi vedeti (410); una llança sola de llargària de tretze palme... la gruixa cascó tal com li plècia/una lancia sola di lunghezza di tredici palme... la grossezza come piacerà a ciascuno (71a).

2. *pronom*. "D'aquesta manera".

Tale, similmente, coel.

si és vicós, tal e será lo criat/se egli è vitioso, tal sarà lo allievo (166); ... tenint-se ja per mort, pensant que puix havia mort lo Rei, que tal se farien d'ell/... pensando, poiché aveva morto il re, che similmente di lui faranno (317); li feron molta honor segons de rei se pertany, lo qual venia armat, e tal se trobà lo Capità e tots los seus/fecgli molto honore, come s'apparteniva a re, il quale veniva armato, e coel ritrovò Tirante con tutti i suoi (148).

tal mateix. "Iguaiment".

v. **mateix**

Similmente.

3. *loc. conj. (final)* **per tal que.** "Perquè".

Per modo che, acciò che, per tale che.

E rep. Senyor la mia ànima... per tal que entre los alegrants s'alegre, e entre los sabents sàpia/E ricevi. Signore, la mia anima... per modo che fra gli allegranti s'alegri, e fra gli sapienti s'apppia (478); E per tal que breument e molt presta hages la punició que la tua persona merita.../E t' acciò che brevemente e molto presto habbi la punitione che la tua scelerata persona merita... (358); Pertany-se, doncs, d'honor e del fort tembre les coses temerosos, e gosar emprendre les coses perilloses per tal que no sia desestimada la majestat real./Adunque è pertinentia di honore al forte temere le cose timorose et havere ardire di assafare le cose pericoolose, per tale che non sia poco estimata la maestà reale (196).

4. *loc. conj.* **tal que.** "De manera que".

Talché.

pensen los entesos que açò que oiran, no és de mon costum, mas per lo vostre desafortat defalt, tal que sol de parlar, les orelles dels entenents e doncs d'honor se n'ofenen/quelli che udiranno intenderanno che simil parole io non ho per costume ma per lo vostro disordinato mancamento, talché solo del parlare le orecchie degli intendenti e delle donne d'honor se ne offendono (154).

5. *pronom*. Indica una persona nomenada anteriorment.

Tale.

Aquests tais ab la saviesa treballen continuament en fer viure a si mateix/Questi tali con la sapientia s'affaticano continuamente in fare vincere se stessi (182).

talat *tr.*

"Arrasar, destruir".

Roinare.

Vés, cuita, e digues-li que ixca de la mia vinya, que ara la'm talat tota./Va' correndo e digli che esca dalla mia vigna, ché hora tutta me la roina (263).

taieca *f.*

"Bossa a manera de sac, però de tela millor que la d'aquest, destinada a tenir-hi o transportar-hi cereals, llegums o altres coses".

Sacco.

E los hòmens de la ciutat ab taieques entraven dins la nau per traure forment/e li huomini della città con sacchi entravano dentro la nave per trarre il frumento (104).

tàlem *m.*

1. "Cambra i llit nupcial".

Thalamo, ornatisimo e coniugale letto.

... per ço que ab puritat puguen aplegar a tàlem de benedició/... acciò che con purità al thalamo di beneditione possino arrivare (271); ¿Són aquests los tàlems que acostumen posar les donzelles lo dia benaventurat de les sues bodes?/E son questi gli ornatissimi e coniugali letti che si usano ponere alle conzelle il felice giorno delle nozze loro? (474).

2. "Dossier per a cobrir algú i defensar-lo del sol".

Dossiere", luogo.

la tapisseria, tapris, tàlem estrados i cortines, ab tanta riquesa i pompa com jamés se sia vista/la tapezzeria, tapeti, dossieri, lettucci e cortine con tanta ricchezza e pompa quanto giamai si sia visto (452); lo tàlem de l'Emperador era molt ric e molt puixant/il luogo dello illustratissimo signore imperatore era molto ricco e sontuoso (189).

tall *m.*

1. *loc. donar de tall.* "Pegar colp ab una arma de manera que talle".

Dare di taglio.

donà a un moro enmig del cap, de tall, que fins als pits lo fene/diàde ad uno moro di taglio che il capo per mezzo gli divise (344).

2. *loc. portar a tall d'espasa.* "Fer morir de mort violenta".

Ponere a taglio di spada.

portari a tall d'espasa tot lo que els venia davant/ponendo a taglio di spada tutti quelli che incontravano (133).

3. *loc. a tall de.* "Fat tallant amb".

A taglio di.

cinc puntes d'acre fetes a tall de diamà/cinque punte di acciaio a taglio di diamante (46).

tallada *f.*

"Tros tallat d'una cosa, especialment d'una cosa de menjar".

Fetta.

Felp ha tallat lo pa, e n'ha fetes dotze tallades/Phipippo ha tagliato il pane e ne ha fatto dodici fette (102).

tallant *adj.*

"Que té tall".

Tagliente.

la mia tallant espasa/la mia tagliente spada (148).

tallar *tr.*

1. "Dividir una cosa amb un instrument de tall".

Tagliare.

separ tallats a peces menudes/tagliarano a pezzi minuti (23).

2. "Formar, donar forma a una cosa separant-me amb instrument de tall les parts sobreres".

Tagliare.

molt prest feren tallar e cosir les camises/oon grande prestezza ne feciono tagliare e cusire due camise (65).

2. Vocabulari català-italià

taló *m.*

"Part posterior del peu".

Calcagno.

pruen-li los talons/gli pruniscono le calcagna (189); Jo no sé si és del nas o del taló...mas sang haveu perduda/lo non so s'el fu del naso o delle calcagna...ma sangue hai perso (162).

tamany *adj.*

"Tan gran".

Così grande.

tamanya mercat/gratia così grande (350).

també* *adv.*

"De la mateixa manera, igualment, a més".

Similmente/similmente, ad ogni modo.

lo que hés ab mi també ho haguéreu fet ab altre/quello che avete fatto meco similmente con altri havesti fatto (227); e los de la ciutat ixqueren també e quelli della città similmente usaron fuera (18); les compte que també s'havien de morir/fa' computo che ad ogni modo morire si haveano (314).

tamborino *m.*

"Tamborí, tambor petit".

Tamburino, tamburo.

tomaren al castell ab moltes trompetes e tamborinos/si tomarono al castello con molte trombette e tamburini (26); trompetes, anafis, clarons, tamborinos, xaramites e musetes e tabals/trombetti, clarini, tamburi, tromboni, cornetti, cornamuse e timpani (452).

tampoc *adv.*

Indica que es nega una cosa a més d'una altra negada anteriorment.

Similmente, *.

son pare tampoc no lo hi haquera consentit/suo padre similmente non gliel haveria consentito (293); Aprés aplegaren tots los estats d'u en u, e pregaren-los se volguessen dar, ne tampoc los volgueren obrir la porta, ni menys per lo Rei./Appresso arrivaron tutti gli stati, d'uno in uno, e pregaronli che si volessero dare, e non manco per loro quanto per il re volsero aprire la porta. (53).

tan *adv.*

1."En tal grau (seguit d'un adjectiu o un adverbí)".

Tanto, si, *adj.* + -issimo.

En tan alt grau.../in tanto alto grado... (1); tan gran deflat/tanto gran mancamento (269); ab tan justa causa/con si giusta causa (30); tan famós/famosissimo (33).

2.Seguit d'un adverbí en correlació amb **que** o **com**.

Tanto ... **che**; tanto...**come**, tanto...**quanto**.

porien pendre tan gran alteració que jo seria causa d'abreujar-los la vida/onde potriano pigliare alterazione tanto grande **ch**io sarei causa di abbreviargli la vita (161); tan dura batalla **com** es aquesta/battaglia tanto dura e forte **come** è questa (16); suplicà humilment fos de sa mercè lo deixas estar tant e tan bastantment com a ell serà placent/humilmente la supplicò che fusse di sua mercè de lascarglielo stare tanto e tanto lungamente quanto a lui sana in piacere (263).

tancadura *f.*

"Dispositiu per tancar una porta, una caixa, etc."

Serratura.

tancadura de caragol d'escala/serrature che andavano a vida (121).

tancar *tr., refl.*

"Fer que una obertura quede obstruïda".

Serrar/serare; risserrar.

manà tancar la porta/comandò che si dovesse serrare la porta (281); tancà els ulls/serrò gli occhi (410); tancà los ulls/serò gli occhi (162); E dit açò... tancà's davall lo seu mantell ab gemecs e sospirs molt dolorosos/E, detto questo... con gemiti e dolorosissimi sospiri sotto il suo mantello da basso si risserrò (294).

tancat *adj.*

"Amb l'obertura obstruïda".

Serrato.

portes... tancades/porte serrate (58).

tanda *f.*

"Tom".

Volta

la tanda ve a mi/la volta viene a me (138); segons a qui toca la tanda/secondo a chi tocca la volta (145).

tanquea *f.*

"Ungüent depilatori".

Composizione con calcina da levarsi e peli.

de continent ella pres orpiment que tenia per a fer tanquea, e posà'l en un tassa d'aigua e beguè'l-se/incontinente ella toise orpimento che sejava per fare una composizione con calcina da levarsi e peli, et in una tazza d'aigua il puose e se il bevette (416).

2. Vocabulari català-italià

tant *adj.,adv.*

1. *adj.,adv.* "En tal nombre". (S'usa generalment en correlació amb les paraules **que**, **quant**, **com**).

Tanto, **l'altre**.

puc **tantes** cerimònies han de fer.../poiché **tant**e cerimonie se hanno a fare... (14); puc ésser instruit del que **tant** lo meu ànimo ha desitjat/... possi ésser instrutto di quello che **tanto** tempo ha desiderato l'animo mio (31); ¿Per quin peccat dec ésser absent a d'aquell qui **tant**s, mais me fa passar?/Per tal peccato debbo ésser assenta da quello che **l'altro** male m'ha paíre? (176).

tant...que.

Tanto...che.

m'ha ja fet **tant**a gràcia **que** m'ha fet venir en part que puc ésser instruit del que tant lo meu ànimo ha desitjat/mi habbi fatto **tant**a gràcia **che** mi ha fatto venire in parte ove possi ésser instrutto di quello che tanto tempo ha desiderato l'animo mio (31); **Tantes** raons dux la Comtessa **que** al Comte fon forçat d'obeir/**Tante** ragioni usò la contessa **che** fu forzato il conte di ubidire (27); jo pregaré **tant** aquesta donzella, **que** ella se n'irà molt prest ab vosaltres/lo pregarò **tanto** questa donzella **che** ella molto presto con voi altri se ne venirà (242).

tant...com.

Tanto...quanto; quanto.

fareu haver **tantes** carabasses **com** podreu/farete avere **tant**e zuoches **quanto** potreti (343); e **tant**s **com** n'aconseguien tots los feien morir/ammazzando **quanti** ne aggiungevano (25); **tant** **com** durà lo divinal ofici jamés parti la vista de Tirant, en tant que ja tothom n'havia què parlar/**quanto** durò il divino ufficio, giamai la vista da Tirante non parti punto, tale che già ciascun ne havea che dire (281)

tant...quant.

Tanto...quanto.

E la Princesa, **tant** per l'interés **quant** per l'amor que li portava, li feia molta festa e honor./E la principessa, non tanto per l'interesse quanto per l'amore che gli portava, gli faceva molta festa et honore (258); havésu defés **tant** **quant** vostres forces han pogut vostra empresa/havete offeso **tanto** **quanto** le vostre forze hanno potuto (165).

2. *loc.conj.* **tant com**. "Mentre".

Tanto quanto, quanto.

e cascon dia menjassen **tant** **com** hi aturarien/et ogni di mangiassimo il **tanto** **quanto** li restariano (26); E **tant** **com** en la ciutat aturaren.../e, **quanto** stettono nella città... (26).

3. *adj.* "Indica una quantitat que no s'expressa concretament".

Tanto.

E podeu pensar quanta gent podia ésser, que quatre-centes e **tant**s fustes, entre naus e galeres e altres fustes, ne feren deu viatges./E poteti pensare quanta gente ésser poteva, che quattrocento e **tant**i legni, fra nave, galere, fuste et altri, due viaggi ne feciono (448)

algun tant.

Alquanto.

pensant així mateix en la ferma esperança que tinc de la vostra pròspera e presta tornada, m'aconsella e em dona **algun tant** remei a ma dolor/pensando questo medesimo nella speranza ch'io ho della vostra prospera e presta ritornata, mi consola e mi dà **alquanto** di rimedio al mio dolore (273).

4. *loc.conj.* (consecutiva) **en tant que**. "De manera que".

In modo che, tale che, **intanto che**, **infra tanto**.

Les altres dones, les unes al rebost, les altres a la cuina, **en tant que** aquesta virtuosa senyora dins poc espai féu molt noblement adobar de separar/le altre donne parte alla credentia parte alla cucina **in modo che** questa virtuosa signora, in breve spatio, fece nobilissimamente ordinare la cena (26); tant **com** durà lo divinal ofici jamés parti la vista de Tirant, **en tant que** ja tothom n'havia què parlar/**quanto** durò il divino ufficio, giamai la vista da Tirante non parti punto, **tale che** già ciascun ne havea que dire (281); e féu allí un singular fet d'armes, **en tant que** vostre mant se n'entrà/e li si fece uno singular fatto d'armi, **intanto che** vostro marito se ne entrò (18); e rebatia-li molts colps, **en tant que** el rei eremita li tirà un gran colp/battendogli molti colpi, et **infra tanto** il re eremita, con un gran colpo... (19).

5. *loc.conj.* (causal) **per tant com**. "Perquè".

Per tanto.

E **per tant** **com** la divina Providència ha ordenat.../E **per tanto**, havendo la divina providentia ordinato... (1).

tantost *adv.*

"Tot seguit, immediatament".

Subito, incontinent.

vós **tantost** vos sou mogut a ira intolerable/voi **incontinent** vi sete messo ad ira intolerabile (126); com donen ab lo colp ab lo pic en aquella cambra on lo baci és, **tantost** resona/quando il colpo col picco danno in quella camera dove è il baccino, **subito** risuona (339).

tapar *tr.,refl.*

1. *tr.* "Obstruir el pas d'un canal, un riu, etc.".

Empire.

E tants foren los cossos morts, que tot lo riu **taparen**, que per altre lloc lo riu hagué a discórrer l'aigua./E tanti furono gli corpi morti, che tutto il fiume **empierono**, che per altro luogo l'acqua fu sforzata a discorrere (340).

2. *refl.* "Posar-se alguna cosa davant per no veure".

Serrarsi.

Jatsia la nostra querrela sia tan justa que no consent sinó **tapar-se** los ulls per ço que hom no es veja/benché la nostra querrela sia tanto giusta che non consente se non **serrarsi** li occhi acciò che huomo non veggia (226).

tapi *m.*

"Sandàlia que duen principalment les dones i que era de tela fina amb una grosa sola de suro posada entre altres dues de cuir."

Pianella, scarpa.

E per ço no li trauríeu lo peu del **tapi** que li poguéssu fer mal./E però non le traresti il piede della **pianella**, ché gli potresti far male (151); lo **tapi** esquerre/la sinistra **scarpa** (67).

tapisseria *f.*

"Conjunt de tapisos".

Tapezzeria.

anaren a una gran sala, la qual era molt bé emparamentada de draps d'or e de seda, e per terra de molt bella **tapisseria**/andorono a una gran sala, la quale era molto bene parata di drappi d'oro e di seta, e per terra di bellissima **tapezzaria** (408).

tapit *m.*

"Catifa".

Tapeto.

la tapisseria, **tapits**, tàlems, estrados i cortines, ab tanta riquesa i pompa com jamés se sia vista/la tapezzeria, **tapiti**, dossieri, lettucci e cortine con tanta ricchezza e pompa quanto giamai si sia visto (452).

tard *adj.,adv.*

1. *adj.* "Lent".

Tardo.

la tua esperança **tarda** e vana és/la tua speranza è vana e **tarda** (258).

2. *hora tarda*. "Temps posterior al què es considera oportú o normal". v. **hora**

Hora tarda.

3. *adj.,adv.* "Després d'haver passat el temps oportú o normal".

Tardo; tardi.

era que só vella e ja desposseïda, la mia esperança **tarda** és/hora che son vecchia e già possessa, la mia speranza è **tarda** (167); parti pus **tardi** que negú dels altres/essendomi partito piú **tardi** che gli altri (29).

2. Vocabulari català-italià

tarda f.

"Tardança".

Tardità.

e sabau bé que jo no hi doni tarda, mas fui presta/E sapete bene che io non gli posi tardità, ma fui presta (231).

tardar tr.,intr.,pron.,m.

1.intr.,pron. (tardar en o sense prepos.) "Venir o obrar tard".

Tardare, essere tardo, stare molto; tardare a.

No tardà gran espai/Non tardò molto (28); Acabant la Princesa, no tardà Tirant fer principi a un tal parlar/Facendo fine la principessa, Tirante non fu tardo a respondergli (172); No tardà Tirant en fer semblant repíca./E Tirante non si stette molto a replicargli in simi forma... (353); e si la donzella un poc sa los tardada en llevar la corda, l'Emperador l'haguera trobada/e se Piaceredimavita fusse un poco tardata a levar la fune, lo imperatore l'haveria trovata (233).

2.intr."Esdevenir-se o ambar tard; semblar que s'esdevé tard".

Tardare, desiderare, volere, parere un'hora mille anni.

si a mes paraules negaràs creença, no et tardarà lo mèrit que serà de ma presta mort/se alle mie parole non darai fede, non ti tardarà il merito il qual sarà della mia presta morte (324); Molt me tarda de saber-ho /Molto desidero di saperlo (255); molt me tarda de saber-ho/che molto presto io il vomei sapere (127); Senyora, molt me tarda vos ves en camisa o tota nua en lo lit/Signora, el mi par un'hora mille anni dh'io vi veda in carnescia o tutta nuda nel letto (280);

3.tr."Destorbar".

Tardare.

I el, qui d'haver mercè era acostumat, com a cruel, envers mi m'ha tardada la salut mia/Et egli, che era acostumat d'haver mercede, come crudele verso me mi ha tardato la mia salute (251).

4.m."Tardança".

Tardare.

...la mia perillosa vida, la qual ab un sol tastar porieu de certa mort fer mereixedora/...la mia pericolosa vita, la quale con un sol tastare potrei di certa morte fare meritevole (461).

tarditat f.

"Lentitud".

Tardità.

en riure, tarditat/nel rider tardità (143).

tarja f.

"Escut medieval militar de forma rectangular".

NT.

e de cascun miq feren una tarja a manera d'adanya/e ne feciono due parti, e ciascaduna concioimo a modo di tarja (85).

taronger m.

"Arbre de la família de les rutàcies, de diverses espècies del gènere *Citrus*".

Melarancio.

véu Lauseta que estava adobant un taronger/vidde il Lauseta che stava ad acocondiare uno melarancio (269).

tassa f.

"Recipient petit de terrissa, porcellana, etc., amb ansa, que serveix per beure té, llet, etc.".

Tazza.

de continent ella pres orpiment que tenia per a fer tanquea, e posà'l en un tassa d'aigua e begué'l-se/incontinent ella toise orpimento che sevava per fare una compositione con calçina da levarsi e peli, et en una tazza d'acqua il puose e se il bevette (416).

tastar tr.

1."Prendre una petita part d'una cosa per apreciar-ne el gust o la qualitat".

Gustare.

a qualsevulla part que tastes la mar, salada la trobaràs/in qualsevulla parte che tu gusti il mare salato il trovarai (355).

2.fig."Experimentar, sentir l'efecte d'una cosa".

Sentire.

prestament li faria tastar la sua llança a l'amargor a què sap/prestamente gli faria sentire di che amaritudine la sua lancia sapeva (157).

taula f.

1. **taules encadenades.** "Posts posades d'un vaixell a l'altre i unides fortament amb cadenes".

Assi incathenate.

de l'una a l'altra [galera] posaren taules encadenades perquè pogués passar molta gent/foce ponere assi incathenate d'una galea all'altra... acciò che potesse molta gente alla volta passare (113).

2. **taula de diamà.** "El diamant que forma una cara plana amb bisells".

Diamante in tavola.

ab una taula de diamà tan gran e de tanta resplandor que la sua cara se demostrava més angèlica que humana/uno diamante in tavola tanto grande e di tanto splendore che la sua faccia piú angelica che humana si dimostrava (448).

3.pl."Joc semblant al de dames".

Tavole.

juguen los uns a taules/giuocano, alcuni a tavole (154).

4."Peça de fusta pintada".

Tavola.

...e sobre l'arc triümfal, en grans e belles taules, eren pintats alguna part dels maravellosos actes e nobles victòries de Tirant./E sopra l'arco triumphale, in grande e belle tavole, erano dipinte alcune parti degli meravigliosi atti e nobili vettorie di Tirante (485).

5."Moble consistent en una peça llisa i plana sostinguda per tres o més peïges o carnes".

Tavola.

estaven adobant taules e bancs/mettevano ad ordine tavole e banche (161).

6."Oficina d'allistament".

Banco.

havien parada taula per assoldejar gent/posero banco per soldar gente (116).

taulatger m.

"Mantenidor d'una taula de junyir".

Tavolieri.

Aquell dia eren taulatgers lo Capità, e lo duc de Pera e lo duc de Sinòpoli./E quel di il capitano, il duca di Pera et il duca di Sinopoli erano tavolieri (189).

2. Vocabulari català-italià

taulell *m.*

fig. "Taula de jugar".

Tavolieri.

ésser taulell de gran peril/ésser tavolieri di gran pericolo e travaglio (143).

taverna *f.*

"Botiga on es ven vi a la manuda".

Taverna.

Per què et suplic, senyor, que em vulles dar llicència que pugja parar taverna aci/Per che, signore, io vi supplico che mi vogliati dar licentia ch'io possi quivi mettere ad ordine una taverna (315).

taxar *tr.*

"Assenyalar a una cosa el preu que li pertoca".

Tassare.

e tot l'altre taxaren que valgués la càrrega dos ducats/e tutto l'altro tassaron che valesse la carica due ducati (143).

tea *f.*

"La part interior del pi i d'altres arbres, molt saturada de resina i que per això crema molt fàcilment".

Tiglio.

la tenia plena de llenya e de tea, riuat tot ab oli perquè cremàs ba/già hevea plena di legna e di tiglio bagnato tutto con oglio, acciò che meglio abbruciasse (106).

tèbeu *adj.*

fig. "Moderat".

Paura.

Emperò amor tèbeu e esperança en pura dolor me feren canviar lo primer desig/E però amore, paura e speranza in puro dolore il primo desio cangiar mi feciono (284).

teixidor *m.*

"Qui té per ofici teixir".

Tessitore.

Entre los ferrers e los teixidors fon lo divís/Fra gli ferrari e gli tessitori fu (41).

teixir *tr.*

"Fer tela o altre treball semblant entrelaçant fils".

Tessere.

per ço com ab tan prim fil és teixida nostra vida/essend la vita nostra con filo tanto sottile tessuta (353).

tela *f.*

1. "Material obrat amb fils entrelaçats".

Tela.

sobre lo brial portava una tabardera que era de tela de França/sopra il gammurino hevea una tavadetta di tela di Francia (269).

2. "Troç de tela al llarg del reng que dividia els combatents quan anaven l'ú contra l'altre".

Tela.

combatre a cavall amb tela/combattere a cavallo con tela (71a).

teler *m.*

"Aparell o màquina per teixir".

Telaro.

lo teler del teixidor no es podia ésser fet sens ferramenta/il telaro non potea esser fatto senza ferro (41).

tema *f.*

"Proposició que es pren com a assumpte o matèria d'un discurs".

Thema (m.).

pregà'ls que el consellassen què faria... e se feia resposta, quina tema pendria/pregoli che 'l consiglassero quel ch'el doveva fare, e s'el faria risposta alla lettera... qual tema prenderia (151).

tembre *tr., pron.*

"Tenir por d'una cosa".

Temere, temente, tenere (e), commettere; temere, trovarsi.

Pertany-e, doncs, d'honor e del fort tembre les coses temeroses/Adunque è pertinentia di honore al forte temere le cose timorose (195); E com lo Soldà e lo Gran Turc, no temen Déu ni lo blasme de la gent del món... sien encorreguts en les penes de gentilea e de cavaleria/E perché il Soldano et il gran Turco, non tementi Dio nè il biasimo della gente del secolo... essendo incorsi nelle penne di gentilezza e cavaleria... (137); Car jo, ofesa, he après tembra los hòmens estranys/ché, jo, ofesa, ho da più tenere gli forastieri (180); no pot tembre res/non può commettere cosa alcuna (109);... veient que no tenia escala, car la Viuda temen-sa'n les havia apartades/... vedendo che scala non haveva ché già la Vedova, temendo di questo, l'havea fatto portare via (283); E per ço me tem jo de l'esdevenidor peril/E per questo mi trovo io del futuro pericolo (214).

temença *f.*

"Temor".

Timore.

¿temença de donzella vos espanta d'acostar-vos a ella?/Il timore di una donzella vi spaventa di accostarvi a lei? (232).

temerós *m., adj.*

1. adj. m. "Que té temor o que es fa amb temor".

Pauroso, spaventevole; timoroso, pauroso, celato.

temerosos són les donzelles oint nomenar guerra/pauroso sono tutte le donzelle udendo nominare guerra (155) temerós... senyor/spaventevol... signore (178); [la fortuna] és molt favorable als constants e animosos, e odiosa e desfavorable als pusilànims e temerosos/è molto favorevole agli costanti et animosi, et odiosa e disfavorevole agli pusillanimi e timorosi (374); tlo temerós ab la tristesa de desespera e tem les coses en què no ha peril/gli paurosi con la tristezza si svegghiono e temono le cose nelle quale non è pericolo (292); l'escurder no descobri la veritat de la sua finta e temerosa venguda/il scudier [on] disperse la verità della sua finta e celata venuta (189).

2. adj. "Que produeix temor".

Timoroso, dotato, temerario.

Pertany-e, doncs, d'honor e del fort tembre les coses temeroses/Adunque è pertinentia di honore al forte temere le cose timorose (195); filla d'aquell il lustre, legitim e natural [germà], d'aquell temerós senyor senyorejant la corona del grec Imperi/figliuola di quello illustre, legitimo e natural fratello, di quello re dotato signore signoreggiante la corona del greco impero (221); li féu perdre la finta e temerosa follia que tenien de senyorejar l'imperi grec/gli fece perdere la sua finta e temeraria pazzia che haveva di signoreggiare tutto l'impero greco (229).

temor m.

"Acció de *témer*".

Timore, paura, terrore, tema.

Esperança e *temor* antecarvien la nostra creença de dubtosa *temor*/Speranza e *timore* trasnutano il *credere* nostro di dubbiosa *paura* (160); hagué molt gran *temor*/hebbe grandissimo *terrore* (68); La sisena, haver *temor* de Déu e ésser obedients a la santa mare Església./la sesta è havere *tema* dell'onnipotente Iddio et essere obedients alla santa madre chiesa (221).

temorejar tr.

"Tenir por".

Timoreggiare, temere.

lo Soldà *temoreja* que Tirant encara sia sobre la terra/il Soldano *timoreggia* che Tirante anchora sia sopra alla terra (396); car essent viu tots los enemics lo *temorejaran*/ché essendo vivo gli nemici il *temeranno* (238).

temorós adj.

"Que es fa amb *temor*".

Timoroso.

precs *temorosos*/preghi *timorosi* (124).

temperança v. tempraença

tempesta f.

"Tempestat".

Tempesta.

vinguen trons e llamps e gran *tempesta*/Vengano tuoni, lampi e gran *tempesta* (3).

tempestat f.

"Mal temps atmosfèric, amb vent, neu, etc.".

Tempesta.

aquelles que en la mar d'amor navegaran, donant a uns *tempestat* vàlida sens atènyer al port que desitgen, als altres pròsper vent/quelle che nel mare d'amore navigaranno, dando ad alcuni *tempesta* vàlida senza pervenire al porto che desiderano, ad altre prospero vento (55).

tempestuós adj.

1. "Que conté tempestat".

Tempestoso.

Menor pena me seria estada que en la *tempestuosa* mar hagués rebuda sepultura en lo ventre d'un peix./Minor pena mi saria stata se nel *tempestoso* mare, nel ventre d'un pesce, sepultura noevuta io havessi. (299).

2. "Turbulent, agitat".

Tempestoso.

deixant los ports de nostre reposat viure estenguem les càndides veles navegant per la *tempestuosa* mar d'adversitat/lasciando gli porti del nostro riposato vivere, stendermo le candide vele, navigando per il *tempestoso* mare di adversità (190).

temple m.

"Edifici consagrat al culte públic d'una divinitat".

Tempio.

temple de Salarnó/il *tempio* di Salomone (353).

templer m.

"Membre d'una orde religiosa i militar establerta a Jerusalem en el segle XII per a la protecció dels peregrins i del Sant Sepulcre".

Templario (o Templaro??).

com los *templars* foren morts e destruits, fon instituit un altre orde/quando li *templari* furono moriti e destrutti, fu instituito un altro ordine (98).

temporal adj.

"Pertanyent o relatiu a les coses de la vida material o secular".

Temporale.

així en lo *temporal* com en l'espiritual/così nel *temporale* come nel spirituale (66).

tempradament adv.

"D'una manera temprada".

Temperatamente.

¡Com quant de major flaur és justament i *temprada* regir un regne, que guanyar e aconseguir-lo benaventuradament! Però che è maggior laude in giustamente e *temperatamente* reggere un regno che fortunatamente guadagnare et acqistar quello. (143).

tempraença f. (temperança)

"Moderació, evitació de l'excés".

Temperanza/temperantia.

no és poca saviesa servir e tenir manera e *tempraença* en la favor molt gran de la fortuna placent e honorosa/non è poca sapientia servare e tenir modo e *temperanza* nel favore grandissimo della fortuna placida et onorevole (355); en la *temperança*, haya plaer/nella *temperantia* habbia piacere (143).

temprar tr.

"Moderar".

Temperare.

e així *temprà* l'excessiva alegria/e così *temperò* la eccessiva allegrezza (157).

temprat adj.

"Ni fred ni calent".

Temperato.

la causa per què és tan fructifera aquella regió e tan *temprada* si és com l'espera del sol dona en parais terrenal, que reverbera en la ciutat e regne de València per què li està de dret en dret/la causa per che quella regione è tanto fruttifera e tanto *temperata*, si è che, quando la sphaera del sole dà nel paradiso terrestre, che nverbera nella città e regno di Valenzia perché gli è per diritto di nmpetto (330).

2. Vocabulari català-italià

temps *m.*

1. "Conjunt de les condicions atmosfèriques".

Tempo, vento.

lo tempo fon abbonçat/il tempo fu abbonaciato (108); Après hagueren lo tempo tan pròsper que en pocs dies arribaren al port de Jafa/poi hebbero il vento tanto prospero che in pochi giorni arrivarono al porto del Zaffo (108).

2. "Període o època determinada".

Tempo/tempi, stagions.

Jo fui en mon tempo crestià batejat/lo fui nel mio tempo christiano battegiato (234); mon deliber és estat, en aquest tempo que no t'he vist, de tenir-te en compte de fill/la deliberazione mia è stata, in questo tempo ch'io non t'ho visto, di tenerli in computo di figliuolo (303); l'Emperadriu era estada en son tempo molt agraciada e dansadora singular/l'imperatrice era stata ne' suoi tempi molto aggraziata e singulare danzatrice (450); Humana cosa és haver compassió dels afligits, e majorment d'aquells qui en algun tempo han tenguda prosperitat, e dolre's d'aquells miserables qui en llur tempo han trobat alguns qui els han sabut donar remei en ses passions/Humana cosa è l'haver compassione degli affitti, e maggiormente de quelli che in alcun tempo hanno havuto prosperità, e dolersi di quelli che in alcuna stagione hanno trovato alcuni che gli hanno saputo dare rimedio alle loro passioni et ansietà (355).

3. per temps. "En temps futur".

Col tempo.

Aquesta noble ciutat vendrà per tempo en gran decaiment per la molta maldat qui en los habitants d'aquell serà./E questa nobil città in grande cadimento venirà col tempo per la molta malignità che negli habitato di quella sarà. (330).

4. tenir temps. "Entretenir-se".

Stare in tempo*.**

Senyor Tirant -dix la Reina-, no tingau tempo, que lo temps perdut no es pot cobrar./Signore Tirante -disse la reina-, non state in tempo, ché il tempo perduto non si può recuperare (435).

5. Refrany. en temps de guerra s'hi requiren armes, que en temps de pau no hi cal ballestes.

Al tempo della guerra si richiedono armi, ché in tempo di pace non gli bisogna balestre***.

En temps de guerra s'hi requiren armes, que en temps de pau no hi cal ballestes./Ché al tempo della guerra si richiedono armi, ché in tempo di pace non gli bisogna balestre (146).

temptació *f.*

"Acció de temptar".

Tentatione.

venien-li de grans temptacions de voler eixir de la caixa/venivanqli grandi temptationi di uscire della cassa (231).

temptar *tr.*

"Posar a prova".

Tentare/attentare.

no m'has gosat temptar/non hai havuto hardire di tentarmi (167); jo el suplico...se vulla deixar de temptar la mia anima/lo supplico...che voglia d'istorsi di attentare la mia anima (228).

temptar de paciència. "Posar a prova la paciència d'algú".

v. **paciència**

temut *adj.*

"Que dóna por".

Temuto, tenuto (e).

semoyejant la corona del grec Imperi, la qual per tot lo món és temuda/signoreggiante la corona del greco imperio, che per tutto il mondo è temuta (221); ¿has llist en aquell escut, qui no és romput ni menys temut?/hai letto in quel scudo, il qual non è rotto e men tenuto? (189).

tenda *f.*

"Abric a manera de casa de tela o de pells sostingudes per pals clavats a terra".

Tenda, padiglione

los reis descaivalcaren a la tenda de l'incità reina d'Etiòpia/gli regi alla tenda dell'incità reina d'Ethiopia da cavallo smotorono (456); prop de la tenda del rei jo posaré les magranes/preso al padiglione del re ponerolle (10).

tendal *m.*

1. "Tela que forma una tenda de campanya, de vaixell, etc".

Sommità.

manà parar una tenda molt gran e molt bella, feta a dues goteres, e alt en lo tendal havia una campana/fece tirare una tenda molto grande e molto bella, divisa in due parti, et alto nella sommità haveva una campana (133).

2. "Espècie de vela o tela de la carossa de popa d'una galera".

Castello.

manà...en la nit portàs una llanterna ab una llum encesa al tendal de popa/...commandò...che la notte portasse una lanterna con un lume acceso al castello da popa (164).

tendre *adj.*

"Que no ha arribat a la maduresa definitiva".

Tenero.

Es d'una llenya qui ha nom Llealta, la qual és molt tendra e seca e dóna repòs a qui escalfar-s'hi pot./e sono di una legna che si chiama Llealtà, la qual è molto tenera e secca, e dà riposo con letitia a qui scaldar si puote. (20).

tenebra *f.*

"Obscuritat profunda".

Tenebra.

seru lo clar dia que foragitarà les tenebras de la mia escura nit/sareti il chiaro giorno che cacciarà le tenebre della mia oscura notte (461).

tenebrós *adj.*

"Plè de tenebres".

Tenebroso.

en la reposada nit pervenen los solçojs a les persones enamorades, ab doble poder combatent a la sollicitud tenebroso, on augmentarà vostre delit/e nella riposata notte pervengono gli solcozzj alle persone innamorate, con doppio potere combatendo alla sollicitudine tenebroso, dove aumentará il vostro tanto desiderato diletto (231).

tenir tr.,intr.,pron.

1. tr.,pron. "Impedir que una cosa caiga".

Tenir(si).porten en les cames per **tenir** les calces/portano alle gambe per **tenire** le calze (85); ab gomes se poran bé **tenir**/con gomme si potessero molto ben **tenire** (269).

2. tr. "Conservar, mantenir".

Tenere.te vulia **tenir** en la sua protecció/ti vogli **tenere** nella sua protezione (22).

3. tr. "Posar".

Mettere.sofre viu... d'aquell que lo Comte, vostre marit, **tenia** en les antorxes/zolfo vivo... di quel che 'l conte vostro marito faceva **mettere** nelle torze (11).

4. ésser tingut "Estar obligat" (seguit d'un infinitiu o no).

Essere tenuto, essere obbligato/obligato.hi só **tingut** per mon ofici/per l'offici son **tenuto** (65); **és tingut** defendre/é **tenuto** a difendere (33); **és tingut**... de portar-la/à **obligat**... di portarla (85); a qui **és tingut** de fealtat/a qui tu **és obligat** di fedeltà (152); **s'au tingut**... de restituir-me.../s'au **obligat** di restituirmi... (124).

5. tr.,pron. "Complir, observar".

Osservare, servare/servare; tenirsi.posat cas ell vos fes mil sacraments, no **tenrà** negú/posto caso ch'egli vi havesse fatto mille sacramenti, alcuno non ve ne **osservava** (215); deien que millor pràtica **tenien** los cristians en lo menjar que no los moros/dicevano che gli christiani meglio pratica che gli mori nei mangiare **servavano** (448); ¿quin recapte dona en lo camp, e a la gent d'armes quin orde els té?/qual recapito dà nel campo e che ordine **serva** alle genti d'armi? (145); E Tirant fon content de **tenir-se** a consell dels metges/E Tirante fu contento di **tenersi** al consiglio loro (167).

6. tr. Referit a una acció, indica la durada, la prolongació, etc.

Havere.la guerra que **tenia** ab los moros/la guerra che aveva con gli mori (29).locs. **tenir camp, tenir cara, tenir companya, tenir consell, tenir cura, tenir proximitat, tenir temps, tenir tinell** v. **cara, companya, consell, proximitat, temps, tinell.****Mantenere il campo; tenere a fronte; fare compagnia; tenere consiglio; avere cura, curarsi; fare prolissità, essere prolisso; stare in tempo; tenere corte.**

7. intr. "Arribar".

Tenere.altre gran vall que **tenia** fins al cap d'una gran penya/uno altro steccato grande, il quale **teneva** infino al capo d'una gran montagna (24).

8. tr. "Amb un participi passiu com a predicat, indica que ja és acabada l'acció del verb".

Havere, tenere, temere (e).mudà's les vestidures que **tenia** aparellades/mutatosi delle veste che **havea** aparecchiate (12); joom **teniu** ben guardades les armes de vostre marit.../vcome **tenete** in buona custodia le armi di vostro marito (19); E nosaltres **tenim** e havem conquistat, de les deu parts de l'impen, les nou e mitja/E noi altri **teniamo** et haviamo conquistato delle dieci parti le nove e mezza dell'imperio (133).

9. tr.,pron. "Exercir el domini sobre una cosa; gaudir-ne l'ús o el fruit".

Tenere.Com son marit Guillem de Varoic era viu ne **tenia** molt/quando suo marito Guilermo di Varoich era vivo, assai ne **teneva** (11).

10. tr. "Incloure en sí mateix o portar adherit a a sí mateix com un objecte de què es pot disposar (pot referir-se a coses materials o immaterials)".

Tenere.**tinga** una armadura al cap/colata, elmo e bacinetto **tenghi** in capo (14).11. tr. "Actuar, posar en acció una disposició d'ànim, una facultat, un sentiment, etc.". **Tenere, avere, portare, osservare.****tenen** domini sobre la humana natura/habino dominio sopra alla natura humana (1); la inestimable alegria que **tenia**/la inestimabile allegrezza che **havea** (26); jo us agradeix la molta amor que em mostrau **tenir**/jo vi ringraziò del vostro amore che dimostrate di **portarmi** (16); la gran discreció que lo Conestable **té** en les batalles/la gran discrezione che 'l conestabile nelle battaglie **osserva** (177).

12. tr. "Parir".

Tenere.li consellava que en sa casa no volgués **tenir** ni criar fill d'altri/il consigliava che in casa sua non volesse **tenere** né nodrire figliuoli d'altri (301).13. tr. "Estar en contacte o en relació pròxima a algú", en la loc. **tenir prop.** "Estar-li prop per impedir-li de fer allò que voldria".**Tenersi presso.**tots los grans senyors se llevaren e **tingueren tan a prop** l'ermità, que jamés lo lleixaren parlar/tutti li gran signori... di uno accordo si levorono e **tanto presso si tennero** all'eremita che mai il lascio parlare (17).14. tr. "Considerar" (seguit de les preposicions **de** o **a** i un infinitiu).**Havere ad, avere da; convenire.**tota la gent qui **té** d'eixir de fora/tutta lagente che **ha ad** uscir fuori (12); posà's en una cambra per on la Princesa eixint del retret **tenia de** passar/se misse in una camera per la qual la signora principessa uscendo dalla guardacamera, **havea da** passare (225); tenia servidors, e ara **tinga a** servir/lo teneva servitori, et hora **mi conven** servire (307).15. tr.,pron. "Considerar" (seguit de les preposicions **a**, **en**, **per**).**Reputar(si), referire, ascrivere, essere; avere, tenere; tener(si).**Lo Rei e tots los barons lo hi **tingueren a** molta virtut e gentilesa/Il re e tutti gli baroni **reputono** questa una gran virtù e gentilezza (27); **se tenen** a molta gloria.../reputarsi a molta gloria... (127); jo us **ting** a molta gràcia del que em dieu/lo ve ne **referisco** molta gràcia di quello che mi diceti (265); lo que el Rei me dona càrrec de cosa que los altres m'ho **tendran** a virtut/le m'hi dà càrrec di cosa che gli altri a virtù m' **ascriviano** (319); a difícil cosa **tenim** nosaltres ésser vençadors/difficil cosa serà che noi siamo vincitori (23); en tan poca esperança **tinga** la vida.../anta poca speranza **hai** nella vita tua... (10); ho **tenen** en vot/**havevano** in voto (71b); prec-vos carament que el **tinga** en lloc de la mia persona/pregovi caramente che in luogo della mia persona lo **teniate** (3); me **tenrà** per excusada/m' **haverà** per excusata (161); vos **tendran** totes per hom de mal recapte/tutte per huom da poco e di vil computo vi **teniano** (281); E no fretura demanar-me perdó, com no **tinga** per ofesa de vostra merce/E non bisogna addimandarmi perdono, da vostra mercede non m' **tenendo** offesa (370); ¿Quines coses he fetes jo que per heretge m'hagen a **tenir**?/E qualcosa ho fatto io che per heretico tener m' debbiano? (262); **se tenia** per mort/**teneva** per morto (143).**tenir per bo.****Lodare/laudare.****teniu** per bo/lodati (149); **tingué** per molt bo/laudamo per ottimo (14).**tenor m., f.**

"Contingut d'un escrit; manera d'expressar-se".

Tenore (m.).tramés sos ambaixadors ab una lletra de batalla al rei d'Anglaterra, la qual era de la **tenor** següent/mandò suoi ambasciatori con una lettera di battaglia al re d'Inghilterra, la qual era del **tenor** seguente (12); lo Rei féu pronunciar la sentència del **tenor** següent/il re fece prononciare la sententia nel **tenore** seguente (67).**tento m.**

"Esma, facultat de calcular, de fer-se càrrec de les coses".

Via.tots los mariners perderen lo **tento** del marinatge, que no sabien en quines mars erenvtutti gli marinari la **via** del marinaggio persero, che non sapevano in qual mare si fussero (296).

2. Vocabulari català-italià

tenyir *tr.*

"Impregnar una cosa d'una matèria colorant que li fa prendre tal o tal color".

Haver.

he ofert la mia persona a sangonoses batalles, tenyint en augment de l'estima de ma honor los verds camps africans com a cavalier/la mia persona a sangonose battaglie ho offerto, havendo in augmento della stima del mio honore, come a cavaliere, li campi africani verdi del mio sangue (369).

teòleg *m.*

"Versat en teologia".

Catholico.

per tots los teòlegs és determinat que la sua immensa saviesa lo hi féu venir/per tutti gli catholici è determinato che la sua immensa sapientia gli fece venire (183).

teològal *adj.*

"Es diu de les tres virtuts de fe, esperança i caritat".

Theològale.

Lo port de seguretat és estat atrobat en les virtuts teològals, morals e polítiques/il porto di sicurezza è stato trovato nelle virtù teològali, morali e politiche (374).

teologia *f.*

"Ciència que tracta de les coses divines".

Theologia.

vós m'haveu dada més notícia de mos defalts que no ha fet jamés negun confessor per gran mestre en teologia que vos/voi mi avete dato più notizia degli miei mancamenti che giamai non ha fatto alcun confessore per gran maestro che fusse in theologia (233).

tèrbol *adj.*

"(Líquid) que té en solució partícules d'una substància extranya que li lleven la limpidesa o la transparència".

Torbido/turbido.

Dia era egipciac, lo sol era eclipsei, les aigües eren tèrbols e los dies foren caniculars/era [di] egittiacco; il sole era eclisato, l'acqua erano turbide e gli giorni furono caniculari (474); no us vullau del tot perdre ne us vullau d'egar en tèrbola bassa d'oli pudent/non vi vogliati dil tutto perdere né vi vogliati annegare in turbida piscina d'olio fetente (268).

terç *adj.num.*

1. "Que té dos davant".

Terzo.

Lo terç és ajudar, emparar a dones viudes, púbils e donzelles, si request ne serà/il terzo è de aiutare e soccorrere a donne vedove, pupilli e donzelle (89).

2. "Que correspon a una de les tres parts en què es divideix un tot".

Terzo.

la terça part de mon regne/la terza parte del mio regno (27).

terçanell *m.*

"Tela de seda que feia un cordonet gros i servia per a fer cortines, banderes, folrades, etc.".

Terzanello™.

L'altra bandera era de tercanell verd ab lletres d'or/l'altra bandiera era di terzanello verde con lettere d'oro (107a).

tercer *adj.num.*

1. "Que és una de les tres parts en què es divideix una cosa".

Terzo.

tantes gents eren de ciascun camp, que la tercera part no cabera dins la ciutat/tante genti erano in ciascun campo che la terza parte non haveria portuto capere nella città (456).

tercerament *adv.*

"En tercer lloc".

Terzo, ultimamente.

Terçament, la fe catòlica és llum de l'enteniment.../La terza, la fede catholica è lume dell'intelletto (403); primer, après..., tercerament/prima, dipoi..., ultimamente (35).

tèrcia *f.*

"Una de les hores canòniques".

Terza.

Era hora di tercia com foren dins lo port/era già hora di terza quando nel porto furono (408).

terme *m.*

1. "Fi".

Termine.

pux en ma vida mon delit ha atés terme, cové que la mia ànima abandone lo cos/poiché in vita mia il mio diletto ha ottenuto termine, che l'anima mia il corpo abbandoni (234).

2. pl. "Límits".

Termini.

totes les ciutats, castells, viles, forces e terres qui són dins los termenis de Grècia/tutte le città, castella, ville, fortezze e terre che negli termini della Grecia sono (426).

3. "Explicació, enunciat".

Termine.

Cavaller virtúos, negun terme és de tanta longitud que em bastàs a poder-vos regraciar com jo volria/Cavaliere virtuoso, termine veruno non è di tanta longitudine che mi bastasse a potervi ringraziare (412).

4. "Circumstàncies".

Termine.

E vós, senyora, qui sou dotada de tant saber que no ignorau los termes d'amor.../E voi, signora, che di tanto saper dotata seti che non ignorati gli termini d'amore... (323).

2. Vocabulari català-italià

terra f.

1. "Part sòlida de la superfície del nostre planeta".

Terra, torre (e).

adé en mar com en terra/cosí en mare come in terra (2); creixeu e munticau lo món e ompliu la terra/crescete e montificati al mondo et empte la terra (254); Com Tirant hagué regardada la terra, viu en la ribera un pont de pedra/Quando Tirante hebbe ben guardato la torre, vidde sopra il fiume un ponte di pietra (304).

pendre terra. "Ambar la nau en terra".

Prendre terra.

féu la via de Xipre per lassar en les illes, e, si porien, pendre terra en les mars d'alexandria/fece la via di Cipri per passare nell'isole, per vedere se potriano prendere terra nel mare d'Alexandria (164).

eixir en terra. "Desembarcar".

Uscire in terra secca.

tota la morisma isqué en terra, sens que per los de l'illa no foren sentits/a morisma uscí in secca terra per modo che quelli dell'isola non la sentirono (5).

terra ferma. "Terra continental (en oposició a les illes)".

Terraferma.

Tirant havia pensat que si ell los llevava lo pas de la terra ferma ans que els hi prveissen, ell faria a son voler d'ells/Tirante aveva pensato che, s'egli gli toglieva il passo della terraferma anzi che gli provedessero, faria di loro a suo volere (418).

2. "Sòl".

Terra.

maná que tota la gent sua estigués en terra gitada/commandò che tutta la sua gente stesse in terra gittata (24).

sòl de terra v. **sòl**

metre per/a terra, posar per terra.

Abatere a terra, mettere nella nave; battere a terra; battere a terra.

aquells qui ha mesos per terra/quelli che egli ha abatuío a terra (189); E la pedra que esdevenia a l'home plegat lo metia per terra/E se la pietra dava al'huomo, disteso il metteva nella nave (164); Metam-ne les portes a terra/Battiamo le porte a terra (234); los ha posat tots per terra/gli ha tutti battuti a terra (182).

3. "País, territori".

Terra, paese.

dins la tua pròpia terra/nella tua pròpia terra (13); prestament l'africana terra de vostra presència sia feta vídua/prestamente l'africana terra della presència vostra vedova fatta sia (308); Tirant pres deu hòmens los quals sabien molt bé la terra/Tirante tolse due huomini, li quali sapevano molto bene il paese (310).

terra de promissió. fig. "Tot país molt desitjat".

Terra di promissione.

sou vençuts en terra de promissió francs e lliberts de tota captivitat e submissió/sete venuti in terra di promissione, franchi e liberi d'ogni cattività e submissione (109).

terra santa. "Terres de Palestina".

Terra Santa.

si lo rei d'Anglaterra pendrà empresa per anar a conquistar la terra santa de Jerusalem.../se il re d'Inghilterra prenderà impresa per andare ad acquistare la Terra Santa di Jerusalem... (91).

terrat m.

"Coberta plana, sense teules, d'un edifici o d'una part d'edifici, damunt la qual es pot caminar còmodament".

Tetto, terra.

per les finestres e per los terrats posen draps a l'entorn/per le finestre e per li tetti pongano drappi all'intorno (14); E asseguts en lo pavement del terrat passam moltes raons de consolació/E, posti a sedere nel pavimento della terra, molte parole de consolazione diossimo (262).

terratremol m.

"Sacsejament o tremolor de la superfície de la terra".

Terremoto.

tots los draps se començaren a moure quasi com a terratremol/tutti li drappi si cominciano a muovere quasi a similitudine di terremoto (55).

terrenal* adj.

"Pertanyent a la terra".

Terreno, terrestre, etemale.

desigs terrenals/desideri terreni (143); ...com l'espera del sol dóna en parais terrenal.../quando la sphaera del sole dà nel paradiso terrestre... (330); La primera és menyspreu de l'honor terrenal o temporal o de fortuna./La primera è il disprezzo di honore etemale o temporale o di fortuna (221).

terrible adj.

"Que infon terror".

Terribile.

Adé és en lo principi d'amor, que sou bland, après aspres e terribles./Cosí è nel principio d'amore, che sete blandi, e dapoí aspri e terribili (214).

terror f.

"Por extrema".

Terrone.

gran espant e major terror/gran spavento e maggiore terrore (154).

testa f.

1. "La part superior del cos de l'home o d'un animal".

Testa, capo.

llevaren-los a tots les testes e posaren-les dins una sàmia, e ab un ase les trameteren devers la ciutat/tagliatogli le teste, sopra a uno asino in due ceste verso la città le mandono (19); tan prestament com pogué lo rei ermità li tallà la testa/con la maggior prestezza che poté, gli tagliò il capo (19); lo drac començà de llevar la testa devers ell/il drago a llevar il capo verso lui incominciò (410); Com sia regla verdadera e cosa infalible que amor no entra sinó en testa de persona de bon sentiment/Però è regola vera e cosa infalibile che amore non entra se non in capo di persona di buon sentimento e di buon intelletto (331).

2. "Soldat".

Capo.

de cascuna testa han dos ducats e mig de nòil/di ciascun capo hanno due ducati e mezzo di nòil (164).

testament m.

1. "Disposició de les últimes voluntats".

Testamento.

en son testament lleixà hereua la filla/nel suo testamento lasciò herede la figliuola (154).

2. **Testament antic.** "Conjunt de llibres sagrats anteriors a la vinguda de Jesucrist".

Testamento vecchio.

...creent aquells del Testament antic que Jesù se devia encarnar/...credendo quelli del Testamento vecchio che Gesù Christo incarnare si dovea (403).

2. Vocabulari català-italià

testar *intr.*

"Fer testament".

Testare.

de sos béns propis graciosament dona a la dita Estefania cent milia d'ucats, que en puga testar e fer a totes ses pròries voluntats/de' suoi beni proprii graciosamente dona a la detta Stephania centonila ducati, che ne possa testare e fare a tutte le sue proprie volontà (221).

testera *f.*

"Peça de l'arnès que cobria i defensava la part superior del cap del cavall".

Testiera.

sella acorada e testera/sella e testiera d'acciaio (71a).

testimoni *m.*

1. "Alò que hom declara o és declarat".

Testimonio.

raó natural no basta en provar los secrets divinals qui són en la santa llei cristiana, sinó per testimoni de la Santa Escripura/ragion naturale non è sufficiente a provare gli secreti divini che sono nella santa legge christiana, se non per gli testimoni della Santa Scrittura (210).

fer testimoni.

Rendere testimonio, testimoniare.

e tot passe per la vostra mà per ço que legau ver testimoni de tot lo que passarà entre ell e mi a tots los qui us ho demanaran/ch'ei tutto passi per le man vostre acciò che rendiate vero testimonio, a tutti quelli che lo dimanderanno, di auroto sarà successo fra lui e me (64); ¿Es aquest lo qui féu testimoni contra sa mare...?/E questo quello che testimoniò contra sua madre...? (68).

2. "Persona que declara el que ha vist, sentit, etc.".

Testimone.

no hi cal testimoni ni menys acte de notar/non gli bisogna testimoni e manco atto di notaio (230).

teulada *f.*

"Coberta d'edifici feta de taules posades ordenadament".

Tegole.

al cap portaven capells de palla coberts tots dalt de planxes d'or a forma de teulada/havevano capelli di paglia coperti, a modo di tegole, di lastre d'oro (68).

tia *f.*

"Germana del pare o de la mare".

Zia.

En son testament me lleixà, una tia que jo tenia, un comtal qui es nomena de Sant Angel/Una mia zia ch'io havevo mi lasciò per testamento un comtato che si nomina si Santo Angelo (146).

timbre *m.*

"Insignia que es posa sobre l'escut d'armes per distingir el grau de noblesa".

Cimieri.

... e sobre l'elm estiga lo timbre de la divisa que vorrà/... e sopra l'elmo era il cimieri della divisa ch'el vorrà (85).

timó *m.*

"Peça plana de fusta o de metall que va articulada verticalment a l'extrem de la popa d'una nau o d'altra embarcació".

Timone.

com corren gran fortuna e es trenquen les agulles del timó/quando corre in gran fortuna, si tagliano le aguochie del timone (106).

timó de caixa. "El que té unes peces de fusta a manera de caixa que defensen els guardins".

Timone.

La galera de Tirant e l'altra eren a sotavent: no pogueren prendre en filla, ans romperen los timons de caixa/La galera de Tirante e l'altra ch'erano a sottovento nell'isola pigliar porto non poterono, anzi di ciascuna gli timoni si ruppero (296).

timoner *m.*

"Mariner que regeix el timó".

Timoniero.

E Tirant manà al timoner e al nauxer que no voltassen la nau/E Tirante comandò al timoniero et al nocchiero che non voltassero la nave (104).

tinell *m.*

1. "Moble amb diversos prestatges que servia per tenir-hi la veixella i altres atuells de taula".

Credenza.

E al cap de la sala hi havia un bell tinell tot ple de veixella d'or e d'argent/al capo della sala era una bella credenza tutta piena di vasi d'oro e d'ariento (408).

2. "Sala gran d'una casa senyorial, on es feien els grans dinars i les festes solemnes".

Tinello.

en cascun apartament havia son bell tinell parat continuament/in ciascuna parte era il suo bel tinello parato continuamente (55).

tenir tinell. "Tenir la taula parada per convidar algú".

Tenere corte.

Aquella dies que les festes duraren, Tirant tingué tinell a tots los qui menjar hi volgueren./Et in quelli giorni che le feste durarono, Tirante tenne corte con tutti quelli che mangiare gli volsero (383).

tinença *f.*

"Territori tengut en feu".

Attinentia.

... lleu-lo a ma filla, e done'l a vós ab tots aquells drets, pertinències e emoluments que en lo dit comtat són, ab la tinença d'Altavilla/tolgolo a mia figlia Carmesina e donolo a voi con tutte quelle dritte pertinentie et emolumenti che nel detto comtato sono, con la attinentia di Altavoglia (161).

tinta *f.*

"Substància fluïda usada per a escriure, dibuixar o imprimir".

Inchiostro.

Tirant se féu dar tinta e paper/Tirante se fece dare inchiostro e carta (242).

tir *m.*

"Mesura equivalent a l'extensió que recorre un projectil".

Trato/tratto, trare* **.

distaven de l'alleguament de l'estat del Rei un tir de balesta/erano distanti dallo alloggiamento del stato del re uno trato di balestra (52); e ciascuna esquadra s'apartà per si, llunyant-se l'una de l'altra un tir de pedra/e ciascuna squadra si tirò da parte per sé, allontanandosi l'una dall'altra uno tratto di pietra (157); a un tir de balesta/a un trare di balestra (149).

2. Vocabulari català-italià

tirà *adj.,m. (tirán)*

1.m. "Qui s'apròpia injustament el poder suprem o l'exerceix d'una manera opressiva".

Tiranno.

com tu sies tan magnànim príncep deuries ésser just e no voler tenir nom de tirà/essendo tu tanto magnanimo príncipe, esser giusto doveresti e non volere havere nome di tiranno (308); tiran d'Atenes/tirano di Athene (143).

2.adj. "Propi del tirà".

Tiranno.

rei tirà/re tiranno (110).

tira *f.*

en tira, "Enenglera, en filera".

Paro.

tots los cavalls féu posar en tira, e no passava més lo cap de fu que de l'altre/tutti li cavalli fece distendere in sella al paro, in modo che non passava piú il capo dell'uno che de l'altro (155).

tirada *f.*

"Acció de tirar d'alguna cosa".

Tirata.

...donà una gran tirada, desligà's les mans e pres-se a córrer devers la vila/egli diede sí gran tirata che le mani si slegò e verso il castello a fuggir si puose (312).

tiran v. **tirà**

tiranament *adv.*

"D'una manera tirànica".

Tirannicamente.

iniquament i tirana voleu destruir tot l'Imperi grec sens deguna raó/iniquamente e tirannicamente, senza ragione alcuna, tutto lo imperio greco volevati destruggere (165).

tiranla *f.*

"Poder tirànic o opressiu".

Tirannia.

...haurà restituïts los dans, e reparats los enderrocaments, e fermada pau, e opressa tota tiranla/...haverà ristorato gli danni, riparate le ruine, formata la pace, opressa ogni tirannia (143).

tirànic *adj.*

"Que obra sense el control de la persona".

Tirannico.

tirànic cobdicia/cupidità tirannica (353).

tirànicament *adv.*

"D'una manera tirànica".

Tirannicamente.

...e aquests senyors que aci són llançar de lurs terres tirànicament/... e questi signori che quivi sono cacciare delle terre loro tirannicamente (386).

tirantí *adj.*

"Propi o relatiu a Tirant lo Blanc".

Tirantino.

Oh ciutat tirantina, del teu bé restaràs deserta.../O città tirantina, del tuo bene restarai deserta...! (349).

tirar *tr., intr., refl.*

1. tr. "Fer força per portar cap a si una cosa".

Tirare, prendere.*tiraven* un cap e afliuaven l'altre/*tiravano* un de' capi e lasciavano l'altro (141); Pres lo petit fill per los cabells e *tirà*'ls-hi/Prese lo piccolo figliuolo per gli capelli e *tiragli* (3); e ell lo *tirà* de la sobrevesta/egli il *prese* nella sopravesta (113).

tirar-se los cabells. "Tirar-se los en senyal de desesperació".

Tirarsi gli capelli.lançà's per terra *tirant-se los cabells* del cap/si girò per terra *tirandosi gli capelli* de capo (236).

2. tr. "Treure una cosa agafant-la i fent força cap a si".

Tirare, sfoderare, cacciare mano.no *tiraré* espasa contra tu/contra te spada non *tirarò* (114); *tirà* l'espasa/sfodrò la spada (68); *tirà* l'espasa/cacciò mano alla spada (72).

fig.

Togliere.tu, senyor, est tan cobdiciós, que tots los béns qui es guanyen en la conquesta los *tiras* per a tu/tu, signor, sei tanto cupido et avaro che tutti gli beni che nella guerra si guadagnavano per te gli *toglievi* (319).

3. tr. fig. "Moure o fer anar en una direcció determinada".

Tirare.la ira *tira* totes les coses a crueltat/ira tutte le cose a crudeltà *tira* (373).

4. intr. "Dirigir-se, prendre una direcció determinada".

Tirare.un ginet se soltà e correu molt per lo camp, que no el pogueren prendre, que *tirà* devers la ciutat e no el gosaren seguir/uno zanetto si slegò e corse molto per il campo, che prendere no l' potero, ch'el *tirò* verso la città (106).5. tr. **tirar la volta, tirar el camí.** "Prendre i seguir una direcció, un camí". v. **volta, camí****Tirare alla volta, navigare alla volta; tomarsene al camino.**

6. intr. "Tendir, sentir inclinació".

Tirare.E ací se mostra l'home que *tira* a son semblant del que és format/E qui si mostra che l'huomo *tira* alla similitudine di quello che è formato (173).

7. tr. "Deixar anar amb cert impuls".

Tirare.*tirà* gran colp a Tirant/*tirò* un gran colpo a Tirante (67).

8. tr. "Apartar".

Rimuovere.*Tirada* la temor que tenir solieu.../Rimosso il timore d'havere sollevate (154).

9. intr. "Colpejar amb un arma".

Tirare.conec que ell serà bon esgrimidor, que no cura de *tirar* a les cames, mas tira al cap/lo conosco ch'egli serà buono scrittore che non si cura di *tirare* alle gambe, ma tira al capo (214).

10. tr., intr. "Llançar projectils o càrregues d'armes o màquines de balística".

Tirare, lanciare e giocare; tirare.ballestes, llances e canteres que d'alt del castell *tiraven* ballestes, llances et alte armes, les quali *venivano tirate* da alto del castello (25); après los fan amostrar de lluitar e de *tirar* llança/Dopo: gli fanno insegnare di lottare e di *lanciare e di giocare* di lancia (239); L'endemà, com despararen per *tirar* al castell, totes se romperen/Il giorno seguente, quando sparomo le bombarde, per *tirare* al castello, tutte si ruppero (304).**tirat** *adj.*

1. "Estirat, reduït a fils molt prims".

Tirato.or *tirat*/oro *tirato* (201).2. loc. adv. **jornades tirades.** "Caminant sense aturar-se". v. **jornada****A gran giornate.**3. loc. adv. **a galop tirat.** "A tot córrer a galop". v. **galop****Di galoppo, a galoppo tirato.****tireta** *f.*

"Tira estreta".

Corda, stringa.levà-li lo bacinèt del cap, tallant-li ab la daga les *tiretes* ab què estava ligat/del capo gli levò il bacinetto, tagliandogli con la daga le *corde* ch'el teniva legato (59); les *tiretes* no es pogueren rompre perquè eren de cor de cànem cru/le *stringhe* non si poterono rompere perché erano di coio crudo di camoccia (71b).**títol** *m.*

"Nom de dignitat que algú posseeix dins la jerarquia de la noblesa".

Titolo/tittolo.al l donaven-li el *títol* de duç/dove gli davano il *títolo* di...duca (222); convidà...del regne tots aquells qui tenien *títol*/convidò...tutti quelli del regno che havean *tittolo* (109).**toça** *f.*

"Peça de roba llarga i estreta que els homes i les dones orientals portaven embolicat al voltant del cap".

Tonaca.posà la *toça* que proteva al cap de la llança e féu senyal de segur/posee la *tonaca* che portava al capo della lancia, e fece signal di addimandare sicurezza (149).**tocant** *adj.*

"Pertanyent, relacionat".

Che toccano....moltes condicions *tocants* a vostra sacra majestat/...molte condizioni *che toccano* alla vostra sacra maestà (442).

2. Vocabulari català-italià

tocar *tr., intr., pron.*

1. tr. "Amibar amb els dits, la mà, etc., fins a un objecte".

Toccare.

feu-los tocar en los panyos si els porten fluxos o ben estrets/fatigli toccare agli consaletti e l'armi, se gli portano bene stretti o larghi (164).

2. pron. "Estar contigu, encontacte una cosa amb una altra".

Tocarsi.

e anaven-se tan a prop que quasi lo palament se tocava/et andevansi tanto appresso che quasi e remi si toccavano (113).

3. intr. "Fer una aturada en un viatge marítim".

Toccare.

sens tocar en Sicília ni en altra part/senza toccare in Ciolia né in altra parte (112).

4. intr. "Donar colps a una porta".

Battere, toccare, percuotere.

tocam a la porta grans ports/batissimo in quelle gran colpi (58); estava en aqueil pensament, e durà-li tant fins que l'Emperador tocà a la porta de la cambra (...) lo trist de vostre marit tocà a la porta/stava in quel pensiero, il qual gli durò tanto che l'imperatore alla porta della camera tocò (...) il tristo di vostro marito percuote all'uscio (262).

5. tr. "Fer sonar un instrument músic, una campana, etc.".

Toccare, sonare/suonare.

com la trompeta tocà los jutges manaren que els lleixassen anar/subito che la troberra tocò, i giudici comandarono che li lasciassero andare (72); féu tocar les trompetes/fece sonare le trombette (23); E no dix més, sinó que di tocar a matines e dix.../E non disse più; ma, udendo suonare mattutino, disse... (216).

tocar alarma.

Toccare e gridare all'armi.

Feu tocar alarma, e feu demostració que enemics vènen/Fate toccare e gridare all'armi e fate dimostrazione che gli nimici venghino (164).

6. tr. "Sonar les hores un rellotge".

Sonare.

senti tocar l'hora de l'assignació/senti sonare l'hora assignata (260).

7. tr. "Menar una bèstia".

Toccare.

E tocà son bestiar/e, tocato il suo gregge... (410).

8. intr. "Estar relacionat, interessat, referir-se".

Toccare.

fe és creure lo que hom no veu ab los ulls corporals, e açò és tant com tocà en les coses de Déu, que simplement se deuen creure segons la santa mare Església creu/fede è credere quello che l'uom non vede con gli occhi corporali, e questo [è] tanto come tocca alle cose dell'onnipotente Iddio, che semplicemente credere si debbono secondo che la santa mare chiesa crede (210).

9. intr. "Correspondre a algú, per sort o atzar".

Toccare.

segons a qui tocca la tanda/secondo a chi tocca la volta (145).

tocat *adj.*

"Ja passat (dit de les hores)".

Sonato.

si a les dues hores tocades volreu ésser en lloc secret, poseu veure tot lo que dit vos he/se, sonate le dieciotto hora, vorreti esser in luogo segreto, tutto quello che detto vi ho a veder potreti (282).

tolerable *adj.*

"Que es pot tolerar".

Tollerabile.

tots aquests mals són a mi més tolerables que l'absència d'aquella excel·lentíssima senyora/tutti questi mali sono a me più tollerabili che l'assentia di quella eccellentissima signora (374).

tolre *tr.*

"Llevar (en totes les seves accepcions, en el sentit de "apartar, separar)".

Togliere/tuore, riuovere, togliere e levare, tolerare.

Tolgam-li la vida/Togliamogli la vita (154); A la gent d'armes dau gran esforç e a nosaltres tolau lo poder/Alla gente d'armi date gagliardezza et animo, et a noi altre tolate il potere (214); per volergli tolre la vida/per volergli tuore la vita (67); e per tolre-us tota error, tan embolical vos veig/e, per rimovarevi d'ogni errore in cui siete involto (154); no eis ha tolt funiversal Creador lo franc arbitre/non gli ha però l'universal creator levato e tolto il libero arbitrio (1); per tolre-us d'haver oir alguna part de vestres gloriosos actes/perché io ho tolato d'udire alcuna parte di vostri gloriosi atti (154).

tomba *f.*

"Cavitat destinada a sepultura i la coberta o part exterior d'aquesta".

Tomba, sepultura.

posaren lo cos de l'Emperador en una molt rica e bella tomba de jaspis tota niellada d'or e d'atzur/puoseo il corpo dell'imperatore in una ricchissima e bellissima tomba di diaspro tutta anniellata d'oro e d'azzurro (481); Aprés lo Rei los féu fer una molt bella tomba de lignum aloë, obrada molt artificialment./Dapoi, il re gli fece una bellissima sepultura di ligno aloë, lavorata con grande artificio e magisterio (78).

torba *f.*

"Torbació, confusió".

Disturbo.

ab la torba del combatre no les havien vistes fins en aquella hora/per il disturbo del combattere fino in quella hora viste non l'havevano (343).

torbació f. (turbació)

"Acció i efecte de torbar; estat de torbar".

Perturbatione, conturbatione, tribulatione.

e tanta fon la torbació que perdé los sentiments/e tanta fu la perturbatione che perdé gli sentimenti (26); ab la gran dolor que lo Rei tenia e turbació, caigué en terra/pel gran dolore e conturbatione che il re haveva, in terra cascò (349); e dix ab molta torbació.../e disse con molta tribulatione... (26).

torbar *tr.*

1. "Transtronar, atalbar".

Turbare, conturbare.

...d'aquí se'n puja al cap, torba lo cervell, e d'aquí s'engendra lo mal de caure/di qui ascende al capo, turba il cervello, e qui se ingenera il mal del cadere (162); donà-li... tan gran colp que tot lo torbà/tanto gran colpo gli diede che tutto il conturbò (82).

2. "Destorbar, interrompre".

Turbare, disturbare, impedire.

Estant en aquestes raons, venc l'Emperadriu e torbàls que no pogueren més parlar/Et essendo in queste ragioni, l'imperatrice venne e gli turbò, che più parlare non potero (179); ¿Voleu-los torbar de llur menjar...?/Gli volete disturbare del mangiare loro...? (224); vingueren altres gents qui eis torbaren de llur domèstic parlament/vennero altre genti che del loro parlare domèstic gli disturbarono (307); eis torbava la vista/li impediava la vista (73).

2. Vocabulari català-italià

torbat adj.

1. "Alterar".

Conturbato.

vós mostrau aferrar en aquella flaca rama com a persona torbada e voi mostrate tenervi a quel debil ramo come a persona conturbata (160).

2. **estar torbat**. "Estar entretingut, ocupat en alguna cosa".

Essere in tempo, essere in occupatione.

E en aquell espai que ell estava torbat d'estotjar l'espasa/Et in questo spatio ch'egli era in tempo a riporre la spada (72); los cavallers los uns acompanyaven lo Rei, los altres la Reina, los altres per veure les galants dames estaven torbats/gli cavallieri, alcuni per accompagnarne il re, alcuni per accompagnarne la regina, alcuni per vedere le galanti dame saranno in occupatione (65).

torcar tr.

"Llevar un líquid o altra substància amb un drap d'una superfície".

Asciugare.

li torcava la suor/gli asciugava il sudore (180).

torçre tr., refl.

1. refl. "Fer prendre a una cosa una forma desviada de la normal".

Torcersi.

tots fan un dol, tots se lamenten, torcen-se les mans, arranquen-se los cabells del cap/tutti fanno un dolore e tutti si lamentano, le mani si torcono, gli capelli del capo si cavano (474).

2. tr. "Fer canviar de direcció".

Torcere.

...no és poc difícil que la voluntat...a l'enteniment no faci los seus passos torce...non è poca difficoltà che...la volontà...all'intelletto non faccia gli suoi passi torcere (192).

torn m.

1. "Màquina per filar".

Filatolo.

E si jo sabia que filant al torn lo podia sostenir en sa honor, de tot cert ho faria/E se io sapessi di poterlo nel suo honore, filando al filatolo, mantenerlo, certo io lo farei (146).

2. "Acció de girar, volta, tomb".

Volta.

donava torns per lo lit/dava volte per il letto (163).

tornada f.

"Acció de tomar al punt de partida".

Tornata, ritornata.

ab paciència esperaré la tua gloriosa tornada/la tua gloriosa tornata con patientia aspettarò (335); la mia tornada serà molt presta/molto presta la ritornata mia serà (4).

tornar tr., intr., pron.

1. intr., pron. "Anar al lloc del qual s'havia partit".

Tomare, ritornare, ritrovarsi, ritornare, tornare (fig.); tomarsene, ritornarsene, ritornare, fuggirsi.

deixà's de dansar e tornà per cobrar-la/restò di danzare e tornò per toria (85); tornar en Anglaterra/ritornare in Inghilterra (4); los cavallers prengueren comiat per tornar al camp/gli cavallieri domandarono licentia per ritrovarsi al campo (22); tornà a cavall/ritornò a cavallo (71b); tornau en vostra primera libertat, car vengut és lo dia de la vostra redempció/tornate nella vostra prima libertà che venuto è il di della vostra redentione (25); lo cambrer...molt espantat...se'n tornà/el camenero...molto spaventato si tornò dal re (26); Dos cavallers se'n tornaven al camp/Li due cavallieri se ne ritornarono al campo (23); lo Comte se'n tornà en la sua pròpia terra/il conte...nella sua pròpia terra ritornò (4); tornaren-se molt corrent/con gran velocitat si fuggirono (19).

2. pron. "Girar-se contra qui agrdeix".

Torsi.

no tenien gran cura de la ciutat, car restaven closos, que no se'n podien tornar/non avevano gran cura della città, ché restavano rinchiusi, che torre non se ne potevano (418).

3. tr. "Fer tomar els sentits".

Rivivere.

E al menejar que el faien, Tirant s'esmortí tres voltes, e cascuna vegada ab aiguarròs l'havien de tornar/Et al maneggiare et al conciare che facevano Tirante tre volte si stramortì, e cascuna volta con l'acqua di rose rinviava il ficero (236).

4. tr. "Fer tomar al lloc on estava abans".

Tirare.

tornà dins l'aigua/tirò nell'acqua (113).

5. tr. "Dirigir a algú allò mateix que ell havia dirigit".

Restituire, tornare.

...tornant-li lo collar de la divisa, que lo dit senyor acostuma de donar/...restituendogli il collare e la divisa che il detto signore acostuma donare (50); tornarien-li resposta/gli tornariano risposta (14).

6. intr., pron., tr. "Convertir-se".

Divenire, diventare/doventare, tornare, ritornare, accrescere (tr.); tornare, devenir; convertire.

tornà tot ent/divenne attratto (71b); posen-lo ab un ferrer perquè los braços li tornen asits e forts/lo ponono con un fabbro acciò che le braccia gli divenghino forti e potenti (239); Sou tornat foll...?/Sera diventato pazzo...? (119); tals paraules sembràs, present la Duquessa, que de donzella que és la farieu tomar dona/e tal parole seminasti, presente la duchessa, che, di giovine che è, la farete doventare vecchia canuta (232); sana perduda e tornaria a no res/sana perduda e tornarebbe in destruzione (33); ell i tots los seus descendentis...fossen tornats en aquella mateixa servitud e captivitat, així com tots los altres vilans/egli e tutti gli descendentis suoi...in quella medesima servitù di cattività, così come gli altri villani, tornati fussero (334); neguna cosa no és tan delitosa que per llong ús no torne enutjosa/alcuna cosa non è tanto dilettevole che per lungo uso non ritorni a noia (293); tornaren en major malícia per la molta dolor que tenien/Per il gran dolore che avevano...gli accrebbe la malignità (19); tramès-los un trompeta que venguessen prestament e que es tornassen moros/uno trombetta mand'ò loro che venissero prestamente e che tornassero mori (334); Si et faves tu si et tornaves cristiana, puix tant saps en la nostra llei santa e verdadera./cosí faresti tu se cristiana devenisti, poiché tanto sai nella nostra legge santa e vera (354); Aquest és qui tornà a no res nostres treballs, que no era negú qui tingúes gosar de defendre's./Questo è quello che in nulla convalse gli travagli nostri, ché non era alcuno che haveessi ardimiento di difenderi (475).

7. intr. (+ a/s + inf.) "Fer de nou".

Tomare a, ritornare a, ri-+inf., tornare a + ri- + inf.

E Tirant tornà amonestar la sua gent, e aconsellà que tingueren lo cor ferm/E Tirante tornò a pregar, ammaestrare e consolare le sue genti que tenessero il cor fermo (157); L'Emperador lo tornà a pregar e a fatigar que el prengués/L'imperatore lo tornò a pregar et affaticarsi che lo prendesse (161); tornà a demanar/tornò a ddimandare (199); tornaren a llegr/niesero (14); tornà m molt a pregar que jo el aconsellàs com podia tornar a combatre altre cavalier/tornò a pregar mi con gran instancia ch'io el consigliasse in qual modo potrebe combatere un altro cavaliere (57).

tornat adj.

"Amb la consciència recuperada".

Tornato.

la Princesa, quasi resuscitada e tornada en sos primers sentiments...recità a Tirant lo discurs, vida i estil que tengut havia durant l'absència sua/la principessa, quasi risuscitata e tornata negli suoi primieri sentimenti...recitò a Tirante il discorso di sua vita et il stilo che, durando l'assenza sua, tenuto havea (438).

2. Vocabulari català-italià

torneig *m.*

"Festa en què dues colles de cavallers combatien per exhibir la pròpia habilitat".

Torneamento.

L'Emperador porrà lo torneig per a l'endemà./La maestà dello imperatore per il giorno sequente il torneamento prolungò. (189).

tornes *f.pl.*

"Allò que per donació espontània o per conveni s'afegeix a una cosa que es dóna o ven o cedeix", en la loc. **per tornes**.

(Per) aggiunta.

Per què nós de present vos volem fer donació de tot l'imperi en nostra vida a vós e als vostres. E per tornes, vos volem dar nostra filla Carmesina per muller, si vostra virtut la volrà/vonde noi, di presente di tutto l'impero in nostra vita a voi et agli vostri fare donazione vi volem e, per aggiunta, nostra figliuola Carmesina darvi per moglie, se la virtù vostra la vorrà (452); si la benignitat de vostra altesa me volrà fer tanta gràcia e mercè de voler-me dar les tornes, segons vostra mejestat ha ofert, estimaria més que si em d'aveu deu imperi/se la benignità di vostra maestà mi vorrà fare tanta gràtia e mercede volemi dare l'aggiunta, secondo che quella ha offero, più io la estimarò che se mi destivi deci imperi. (452).

torre* *f.*

"Construcció cilíndrica o prismàtica més alta que ampla, aïllada o sobresortint d'una edificació".

Torre.

entrà per la cambra la Princesa, que venia de la torre del tresor, en camisa e ab faldetes de domàs blanc/entrò nella camera la principessa che venia dalla torre del thesoro in camisia et in faldetta di damasco bianco (146); Com foren a la torre de l'esperò per fer la guaita.../quando alla torre del sperone per far la guardia furono... (315).

torre de l'homenatge. "La torre d'un castell dins la qual es castellà prestava jurament de fidelitat i de defensar el castell".

Principal torre dove sta il castellano.

...ab ajuda dels dos freres, qui tendran ja la torre de l'homenatge presa/...con l'aiuto degli duo frati che già haveranno presa la principal torre dove sta il castellano (99).

torre maestra. "La torre més alta d'un castell, església, etc.".

Torre maestra/maestra torre.

Lo Rei que dormia dins la torre maestra, féu-se allí fort/Il re, che nella torre maestra dormia... il forte si fece (315); Aprés que lo Rei fon ferrat, entraren en la torre maestra/Dipoi che 'l re fu posto il ferri, nella maestra torre intrarono (318).

tort *adj.,m.*

1.adj. "Mancat d'un ull".

Guerzo.

poder veure si és coixo o tort/poter vedere s'egli è zoppo, guerzo (100).

2.m. En la loc. **a tort.** "Injustament".

A torto.

a gran tort/a gran torto (38); |E com està poc en segur qui altri deshereta a tort/Et è come poco sicuro quello che diserta gli altri a torto! (228).

tortra *f.*

"Tórtora, ocell semblant al colom".

Tortora.

com a trista tortra desamparada de l'espòs Tiran/come trista tortora dal sposo Tirante abbandonata (472).

tossal *m.*

"Elevació del terreny, més o menys alta".

Picciol colle.

E tots los moros pujaren alt en un tossal per mirar la batalla/e tutti gli mori, per vedere la battaglia, ascaseno un picciol colle (19).

tossir *intr.*

"Tenir tos".

Tossire.

los herauts digueren ab alta veu no fos home ni dona gosàs parlar, senyalar, tossir; ne fer-se senyal negú sots pena de la vida/gli eraldi dissero ad alta voce che non fusse huomo né donna che osasse parlare, accennare, tossire né fare segno alcuno, sotto pena della vita (59).

tost *adv.*

1."Prest, aviat".

Presto.

pren marit tost e ben tost/prendi marito presto e ben presto (229).

2.loc.adv. **pus tost.** "Més aviat, amb preferència".

v. **pus**

Piuttosto.

tostemps *adv.*

"Sempre".

Sempre, sempremai,

No cureu, Tirant, d'estar tostemps en les falces de Felip/Non curate, Tirante, di stare sempre fitto nei panni a Filippo (101); del dia que desembarcaven fins al dia que eixien de l'illa d'Anglaterra, tostemps havien la despesa franca/cominciando dal giorno che uscivano di barca fin al giorno che si partivano dell'isola d'Inghilterra, havevano sempremai la spesa franca (41).

per tostemps.

Hora e sempremai, per ciascun tempo.

...perquè pugà lloar e beneir lo teu gloriós Fill e a tu per tostemps...acòi che possa lodare e benedire, hora e sempremai il tuo glorioso Figliuolo (83); Oh sacratíssima Trinitat glonosa!...et sia dada honor, glòria e benedicció, ara e en per tostemps, amén./O sacratíssima Trinità glonosa...ti sia dato honore e gloria e laude, hora e per ciascun tempo, amen. (83).

2. Vocabulari català-italià

tot *adj., pronom, m.*

1. *adj.* "Sencer, complet".

Tutto, tutto quanto, sincero, ogni regione.

pujaren alt en una gran sala tota obrada d'alabaust/Ascesono alto in una gran sala tutta fatta di alabastro (119); tota se gent/tutta quanta la sua gente (208); ab tota veritat vos parle/vi ho parlat con sincera veritat (98); ... per quant Nostru Senyor Déu... com a ell no li sia res amagat, que l'hayam tot de nostra part/... il nostro signor Dio... perché a lui non è occulto alcun secreto, et accò che habbiamo ogni region dalla parte nostra... (15)

2. *adj.* "Els uns i els altres, sense excepció".

Tutto, ciascuno, ogni.

... feu acordis ab esquinçada veu a l'aspretat de tan dolorosa mort d'aquest senyor qui era sustentació nostra e de tota morisca cavalleria/... acordativi all'asprezza di tanto dolorosa morte di questo signore, ch'era sustentazione nostre e di tutta la cavaleria morisca. E con la rauca voce seguitò... (347); ... on tot cristià deu anar/... dove ciascun fedel Christiano... è obligato andare (2); E vostra alteza no es deu axí abandonar d'anar en tot lloc/E vostra alteza non dee così abbandonatamente andare in ogni luogo (224)

tots quants.

Tutti quanti, tutte le; tutti quelli che.

je de mi vos voleu cobrir, que de tots quants males e béns haveu tenguts, jo en só estat arxiu...?/e da me vi volete coprire, che son stato archivio di tutti quanti e male e beni che haveu havuto (118); E Tirant féu pendre totes quantes egües pogué haver/e Tirante fece torre tutte le cavalle che se potemo avere (132); totes quantes en aquesta batalla ab mi pendran mort/tutti quelli che in questa guerra meco moranno (23)

tots + numeral.

Tutti + num.

E tota tres dreçaren envers ell/E tutti tre se drizzarono verso lui (157).

3. *m.* "La cosa sencera", en la loc. **de tot en tot** "De totes maneres, absolutament".

Di tutto in tutto, del tutto.

passé dolor que jamés no senti, que de tot en tot vinc als extrems, en punt de perdre lo seny o de desesperar/lo patisco dolore più che giamai sentissi, che di tutto in tutto vengo allo estremo et in punto di perdere il senno o di disperarmi (161); Per què no vas ajudar al teu singular amic, al rei Escariano, que de tot en tot los moros li volen toire la vida?/Perché non vai ad aiutare il tuo singular amico, il re Scariano, a cui del tutto gli mori vogliono toire la vita? (349)

del tot. "Completament".

Del tutto.

feu-me gràcia que per tu ésser llevat de malaltia, e no estar encara del tot guarit, que vulles esperar que passe la tempesta/fammi gratia, per esserti levato dell'infermità e non esser anchora del tutto guarito, che aspettar vogli che la tempesta passi (336)

4. *pronom pers. usat en plural.* Indica les persones de què es tracta, sense excepció.

Tutti, ciascuno, ogniuno/ognuno.

armats tots en blanc/e ben armats e tutti in bianco (14); A tots és manifest.../A ciascuno è manifesto... (161); com sia sabut per tots.../sapendosi per ogniuno... (201); la majestat vostra deu saber com la crida va per la ciutat notificant a tota la partida certa per a dilluns/La maestà vostra dee sapere come la grida è fatta per tutta la città, notificando ad ogniuno la partida certa per lunedì (229)

5. *pronom neutre.* "Totes les coses".

Tutto, ogni cosa, cosa alcuna.

per amor de la Princesa ho havia tot deixat/per amore della principessa il tutto haveva lasciato (463); Com tot fon prest.../Quando ogni cosa fu preparata... (26); E direu-li de ma part no es deixé de tot lo que sia honor sua/E dirtegli da parte mia ch'el non lasci in cosa alcuna quello che sia di suo honore (146)

loc. conj. concessiva. **ab tot (que).**

Con tutto che, bene che; tutto che.

No consent entre tanta altres treballs d'aquest sia delliure que puga la cansada mà retraure de pintar en blanc paper la humana desconeença de fortuna, ab tot que el record dels gloriosos actes de Tirant nova dolor me presenten/Non consente, fra tanti altri travagli, che di questo io sia libero, che possi la stanca mano ritirare dal dipingere in bianca carta l'humana disconoscenza di fortuna, con tutto che il racconto degli gloriosi atti di Tirante nuovo dolore mi rappresentino (467); pensava la sua vellea ésser digna de de ma servitud, ab tot que ell sovint me diu.../pensando alla vecchiezza sua esser degna della mia servitù, bene che egli sovente mi dica... (209); ... la mia penitosa vida, la qual ab un sol tardar potieu de certa mort fer mereixedora, car ab tot la presència del novell César sia vostra liberació e vida, no és dubte, senyor, que sols la vostra vista és aquella que tendrà propietat de liberar-me... la mia periculosa vita, la quale con un sol tardare potrei di certa morte fare meritevole, ché tutto che la presència del nuovo cesare sia vostra liberatione e vita, non è dubbio, signore, che solo la vostra vista non sia quella che haverà propnetà di liberarmi (461)

total *adj.*

"Complet".

Totale, in tutto.

tots los qui en ell creen van a total destrucció e damnació/vanno a total destructione e dannazione tutti quelli che in lui credono (329); perquè a total oci...no es sotmetesser/accò che alla pigritia et all'oto in tutto non si sottometessero (28)

totalment *adv.*

"D'una manera total".

Totalmente.

jo no puc totalment resistir a les teues massa voluntàries suplicacions/fo non posso totalmente resistere alle tue troppo voluntarie supplicazioni (275)

tothom *pronom*

"Totes les persones".

Ognuno, ciascuno, ogni huomo/ogn'huomo.

e tothom estava content/et ognuno era contento (220); tant com durà lo divinal ofici jamés parti la vista de Tirant, en tant que ja tothom n'havia què parlar/quanto durò el divino ufficio, giamai la vista de Tirante non parti punto, tale che già ciascun ne haveva che dire (281); la partida nostra és molt presta, e quasi tothom és ja a punt/la partida nostra è molto presta e quasi ogni huomo è già in punto (229); dolga's tothom de tanta pèrdua per a raonar la qual ma llengua és feta escassa/dolgasì ogn'huomo di tanta perdita, la quale a narrare la mia lingua è fatta stanca (472)

totpoderós *adj.*

"Que ho pot tot (aplicat sovint a Déu)".

Omnipotent, potentíssimo.

Déu totpoderós/Dio onnipotente (143); ¡Oh Senyor Déu Jesucrist, totpoderós e misericordiós...! Signore Iddio Gesù Christo, potentíssimo e misericordiosissimo...! (278)

tovalla *f.*

Usat generalment en pl. "Peça de roba, generalment de cotó o llí, que es posa estesa damunt la taula en parar-la per servir el menjar".

Tovaglia.

Les taulas jamés se desapariven sinó per mudar tovailles netes/Le tavole mai non si sparcchiavano se non per mutare tovaglie bianche (55)

tovallola *f.*

1. "Peça de roba, més llarga que ampla, destinada a diferents usos, principalment a eixugar, a cobrir alguna cosa, etc.".

Tovagliuola, tovaglia, fascia.

e posà una tovallola al cap de la lança/e misse una tovagliuola al capo della lanza (159); posà en la lança una tovallola/posto una tovaglia a una lanza (141); féu-se posar moltes tovallols sobre la nafra/si fece poner molte fasce sopra la ferita (133)

2. "Drap que servia per tapar-se la cara o per a cobrir-se el cap".

Velo, tocca.

e tenien en dret dels uits una gran tovallola de fil de seda ben clara/li quali havevano dinanzi dalla faccia un gran velo di seta chiarissimo (68); venia ab la barba fins a la cinta... vestit ab un abornús groc, ab una tovallola al cap blava/el veniva con la barba fino alla cintura... vestito con un bernuccio giallo e con un tocca azzurra al capo involta (459)

2. Vocabulari català-italià

trabuc *m.*

"Peça d'artilleria, molt ampla de culata i de boca, que tirava pedres grans i bombes".

Trabucco.

tots dies feia tirar ab trabucs e ab bombardes grosses/ogni giorno con trabuochi e con bombarde grosse alla muraglia tirare facceva (394).

traició *f.*

"Traïció".

Tradimento.

Tirada la temor que tenir solieu, s'és girat lo vostre coratge en fer traicions domèstiques./Rimosso il timore d'havere solievate, il cuor vostro a fare tradimenti domestici si è rivolto. (154).

tractar *tr.,pron.*

1.tr."Procedir de tal o tal manera envers algú".

Trattare/attrattare.

¿e així serà jo vilment tractat que no em voleu dir?/e così sarò io vilmente trattato che non mi vorrete udire? (98); tractarà mal los estrangers/attrattarà male gli forastieri (480).

2.tr."Manejar, assumir, negocis, etc."

Trattare.

la gran maldat per vós comesa, tractada e ginyada/la grande malignità per voi commessa, trattata e perpetrata (153).

3.pron."Prendre alguna cosa com a objecte d'estudi, de conversació, etc."

Narrarsi.

...se tractarà de certs virtuosos actes/...certi virtuosai atti di cavaleria si narrano (1).

tractat *m.*

"Llibre que tracta de determinada matèria".

Trattato.

Llig-se en un tractat que Sèneca fa dient que.../Leggesi in un trattato che Seneca fa dicendo che... (220).

tragèdia *f.*

"Obra teatral de caràcter greu".

Tragedia.

E senta ésser veritat ço que dix Sèneca en la segona tragèdia.../Et intenda esser vero ciò che disse Seneca nella seconda tragedia... (143).

traïdor *m.,adj.*

"Que fa traïció".

Traditore.

e que els sia feta tota aquella solemnitat que a semblants traïdors com aquests, contra Déu e lo món, és acostumada/e che gli sia fatto tutta quella solennità che a sinil traditori, come sono questi, contra Dio et al mondo, si acostuma di fare (146); ... per bé que só cert que en seré blasmat per molts bons cavallers que a tan vil e desordenada persona e traïdora jo haja admesa per companyia d'entrar dins lliça en camp clos.../... benché si certo ch'io ne sarò blasimato per molti buoni cavallieri, ché a tanto vile et inordinata e traditora persona io mi sia posto per compagno ad entrare dentro steccato in campo chiuso... (77).

traïr *tr.*

"Lliurar als enemics".

Tradire.

recità'la com lo jueu havia traïda la ciutat/recitogli come il judeo la città havia tradita (310).

tramès *adj.*

"Enviat".

Mandato.

No ignoren les senyories de vosaltres, molt il lustres e magnífics senyors e germans meus, l'ambaixada tramesa per lo Soldà e Gran Turc/Non ingorano le signorie vostre, illustrissimi e magnificentissimi signori e fratelli miei, l'ambasciata mandata dai Soldano e dal gran Turco (427).

trametre *tr.*

"Enviar".

Mandare.

me vulla trametre dues grans botes que té'mi voglia mandare due gran botte le quali ha (24).

trametre a dir. "Enviar a algú per comunicar una cosa".

Mandare a dire, avvisare.

aturà's aquí per ço com l'Emperador li havia tramès a dir que no entràs fins a tant que ell lo hi trametés a dir/bisognò che quivi si afirmasse, però che l'imperatore gli havia mandato a dire che non entrasse fino a tanto ch'egli non l'avvisasse (467).

tramuntana *f.*

1."Nord".

Tramontana.

Les unes prengueren la via de llevant... altres la via de tramuntana/parte prese la via de levante... altri la via di tramontana (164).

2."L'Estel Polar, el nord, guia de navegants".

Tramontana.

E a vós, senyora Princesa, que del món sou la tramuntana on tots els mariners prenen govern/E voi, signora principessa, che del mondo seti tramontana da cui tutti gli marinari prendono governo (291).

tranquill.le *adj.*

"No agitat".

Tranquillo.

havia... posat tot lo regne en tranquill.le pau/havea... posto tutto il suo regno in tranquilla pace (26).

tranquillitat *f.*

"Estat tranquil".

Tranquillità.

tu restaràs ab pau en la tua, e ab gran repòs e tranquillitat tu e tots los teus/... e tu, con pace e riposo e tranquillità, con tutti li tuoi nella tua restarai (13).

2. Vocabulari català-italià

transcendent *adj.*

"Que va més enllà dels límits del coneixement humà o de la mesura de les coses".

Trascendente, trasplendente***.

La transcendent celsitud de la majestat vostra/La trascendente celsitudine della maestà vostra (190); ...aquell espil transcendent e de preclara virtut, l'excel·sa Princesa/... quel specchio trasplendente e di preclara virtù, l'excel·sa principessa (450).

transitori *adj.*

"Passatger de curta durada".

Transitorio.

béns de fortuna no en desig, puix són transitori e sens neguna fermeta/beni di fortuna, poiché sono transitori e senza alcuna fermezza, io non desidero (304).

transportar *tr.*

fig. "Portar d'un lloc".

Trasportare.

transportau, los cints entristits en la presència de la mia gran pèrdua/trasportate gli appassionati auditori alla presència della mia perdita grande (22).

tras *adv.*

"Darrera".

Dietro.

posà'l-se de part de tras que al nadar no fenuitès/puoselsi dalla parte di dietro, ch'el non gli desse fastidio al notare (106).

traslladar *tr.*

"Mudar de lloc una cosa".

Trasmutare.

Ion traslladada en mar/In trasmutata in mare (166).

trast *m.*

"Porció de terreny consignada a la custòdia d'algú".

Luogo assegnato e consueto.

casó' aplegà la sua gent, e posaren-se cascuna en son trast/ciascuno la sua gente adunò e nel luogo assegnato e consueto si puosero (414).

traure *tr., refl.*

1. tr., refl. "Portar una cosa fora del lloc on està tancada, retinguda o posada".

Trarre, ritirare, cavare; recarsi.

dix un gran poeta que les fatigues traen a penes amor de la pensa/dice un gran poeta che le fatiche traeno a pena amore di pensiero (323); trauau lo peu de tan desaventurat l'indar e tan perillós pas en què està/traia il piede di tanto sventurato limite e da tanto pericoloso passo in cui è (265); se traen més mercaderes que de ciutat que en lo món sia/si cavano più mercantile che de città che in tutto il mondo sia (330); a cascun colp que es trauen se traen sang que era una gran pietat qui els vea/si recavano sangue ad ogni colpo che si tiravano, che gran pietat era a vedere (67).

2. tr. "Fer sortir una persona o animal fora del lloc on era".

Trarre/trahere/trare, tirare, levare, liberare.

qui serà aquell qui us puga ajudar né traure de presó/chí serà quello che aiutare né trarre di prigione vi possa (297); lo seny trau al savi de grans penils e el posa en segur repòs/il senno trahe il savor de gran pericoli (348); traure ls de presó/trare di prigione (95); vos vull emparar e traure-us dels lims de perpetuu dolor e infàmia/vi voglio trarre della soglia di perpetuo dolore et infamia (283); No estigam en noves-dix trahent; trau-me prestament d'aci/Non stiamo a parole -disse Tirante-, ma levatimi subito di qui (234); E tots loren trais de captivitat per lo governador/E tutti di servitù liberati furono per il governatore (321).

3. tr. "Portar d'un lloc a un altre".

Portare, condurre, tirare.

li traqueren les claus/gli portarono le chiavi (133); féu traure molta artelleria/fece condurre molta artigiana (20); setrà's ab lo barril de la sua mercaderia per poder-lo traure en terra/dietro al barile s'apresse per poterlo trarre in terra (266).

4. tr. "Fer sortir una part del propi cos".

Trarre, porre.

E ab gran fatiga traqué la mà e donà-la a tots los parents e servidors/E con gran fatiga trasse la mano di sotto a' panni et a tutti gli parenti e servitori la porse (291); traqué lo cap/pose il capo (53).

4. **traure de seny.** "Fer perdre els sentits".

v. **seny**

Trarre del senno.

traüt *m.*

"Tribut".

Tributo.

em faràs de traüt dos-cents milia nobles cascun any/cascuno anno CC mila doble de tributo mi renderai (13).

travers v. través

través *m.* (travers)

1. **a(l) través.** "De costat, de manera que la seva llargària estiga en sentit perpendicular a la llargada d'una altra cosa o d'una direcció donada".

A travers.

e així a través porten-la fins a l'altar e oferren-la al prevere/e così a traverso la porteranno fino a l'altare et offeriranno al prete (92); apartem-nos al través en aquell altre mont/mirare si doveressim... a través in quello altro monte (343); e com volien que anàs a través, egualaven les cordes, e llavors prenia tot lo ru d'ample./E quando volevono che andasse a través, tenevano le corde equali, et allhora portavano tutto il fiume di larghezza (141).

2. **donar/dar a(l) través.** "Topar el costat d'una nau contra les roques".

Dare a traverso; dare attraverso/al traverso.

la galera qui donà a través... la galera che... a traverso diede (350); Dues galeres donaren en aquella hora a través/Due galere in quell'ora a traverso diedero (296); certament la nau anava a dar a través prop de la ciutat de Gibraltar/certamente la nave andava a dare attraverso, presso alla città di Gibilterra (100); catorze naus pengueren e dos que en feren dar a través en terra/quattordici navi pigliarono, due ne feciono dare al traverso in terra (164).

travessar *tr.*

1. "Anar o passar a través, de banda a banda".

Traversare.

Oh quanta glòria és per a nosaltres haver travessada tanta mar... /O quanta è la gloria nostra d'haver traversato tanto mare...! (119).

2. "Penetrar dins un cos fins a ambar a l'altra banda".

Passare da banda a banda, penetrare pel mezzo.

...ab aquells sospirs e gemecs que los verdaders enamorats solen llançar que l'ànima li travessava/...con quelli sospiri e gemiti che gli veraci innamorati sogliono gittare, che l'anima da banda a banda gli passavano (432); los meus ulls fonts d'amargues llàgrimes brolien, e ab dolor que lo meu cor esquinçant travessa gli mei occhi fonts di amare lagrime stillano, e con dolor che il mio cuore stracciando pel mezzo penetra (474).

travessura f.

"Entremaliadura".

Caso sinistro.Jo no puc pensar altra cosa sia sinó que Tirant haurà fet alguna travessura/Io non posso pensare che sia altra cosa se non che Tirante haverà fatto alcun caso sinistro (234).**treball m.**

1. "Penalitat, tribulació".

Travaglio/travaglia, fatica, affanno, travaglio e fatica, affanni e gravissime passioni, fatiche.per lo gran treball que he sostengut de les grans jornades que he fetes/per gli gran travagli ch'io ho havuti delle gran giornate ch'io ho fatto (29); aquesta ciutat... ha comportades inestimables vexacions e treballs irreparables/questa città... inestimabili vessazioni e travaglio irreparabili ha sopportato (353); regracià'is lo molt treball que hi havien més/della fatica loro molto gli ringraziò (244); m'obligue no solament en servir-vos, mas encara a sostenir qualsevulla penil de mort per la senyora vostra, no fent estima ninguna del treball de les orellas/mi dobligo non solamente a servire, ma anchora a sostenire qualsivoglia penolo di morte per la signoria vostra, non facendo stima alcuna dell'affanno dell'orecchie (312); la sua altesa me feia portar alegres los meus treballs/l'altrezza sua mi faceva sopportare con letitia gli miei travagli e fatiche (356); los treballs/gli affanni e le gravissime passioni (138); ab exòles de perilosos treballs/con experientia di travagliose fatiche (10).

2. "Esforç gran per la consecució d'una cosa".

Fatica, travagli.no han hagut treball de despullar-me les robes e vestir-me la camisa nupcial (...)/no han hagut treball los ministres de sonar ni de cantar/...né...hanno havuto fatica di spogliarmi le mie veste o vestirmi la camisa nuptiale (...) non hanno havuto travagli gli musici di sonare né di cantare (163).**treballar intr., m.**

"Aplicar-se amb un esforç sostingut a l'execució d'una cosa".

Affaticarsi, travagliarsi; travagliare.ab quanta afecció e sollicitud he treballat en dar-vos tal companyia/con quanta affettione e sollicitudine io mi son affaticato in darvi tal companyia (111); Fins aci he treballat en conservació de la mia vida perquè en augment de l'honor e prosperitat de la majestat vostra jo pogués treballar en servir aquella./Fino a qui io mi son travagliato in conservacion della mia vita, perché in aumento de l'honor e prosperità dela maestà vostra io potessi affaticar in servire a quella (210); no sols lo treballar, mas lo morir és glòria tal que en les penes dels mortals oblidar no es deua/non solo il travagliare ma il morire è gloria tal che negli pensieri degli mortali scordare no si lascia (402).**treballat adj.**

"Afligit de turments, de cansament".

Travagliato.Car en tal puntestic com lo treballat mariner/Et io, che sto in tal punto qual travagliato marinaro (6).**treballós adj.**

"Que dona treball o esforç excessiu".

Travaglioso.Mitigant los treballosos assalts que en lo femení coratge desesperades eleccions e molt greus enuigs procurant infonen.../Per gli travagliosi futuri assalts che nel core feminine elezioni senza speranza e molestia grandissima causando infondono... (3).**trementina f.**

"Resina semifluida exsudada pel teberint, el pi i altres coníferes".

Tormentina (e).trementina bulenta/tormentina bollente (74).**tremolant adj.**

"Que tremola".

Tremante.Ab mà tremolant exugaré los meus trists ulls ans que res te diga./Con la tremante mano asciugarò gli miei tristi occhi anzi che cosa alcuna ti dica (281).**tremolar intr.**

"Agitar-se amb moviments curts, ràpids i repetits".

Tremare, tremolare.la mia anima tremola d'extrema dolor/l'anima mia trema di estremo dolore (21); així tremole com les arestes primes del blat/così io tremolo come le sottili ariste della biada (176)**tremolós adj.**

1. fig. "Que tremola".

Timido.cosa pública... incerta e tremolosa/la republica... incerta e timida (143).

2. "Que fa tremolar".

Spaventoso.la mar tremolosa/il spaventoso mare (179).**trena f.**

"Conjunt de fils, vims o altres peces llargueres, entreteixides a manera d'una trena de cabells".

Cordella.sobre lo brial portava una tabardera que era de tela de França, e totes les costures eren de trones d'or molt amples/sopra il gammurino havea una tavardetta di tela di Francia ch'avea tutte le costure di cordelle d'oro molto larghe (269).**trencador m.**

"Transgressor".

Mancatore.desleal e trencador de fe/disaleal e mancatore di fede (187).**trencar* tr., pron.**

1. tr., pron. "Dividir una cosa, destruint-la, en un o més trossos o parts".

Spezzare, tagliare; tagliarsi.trenca los epills/gli sozzò (283); trencaren lo pont en lo mig/tece tagliare nel mezzo il ponte (133); com comen gran fortuna e es tranquen les agulles del timó/quando come in gran fortuna, si tagliano le aguocchie del timone (106).

2. tr. "Transgredir, violar".

Rompere.tots los qui rompen la fe, tranquen sagrament, e són fets enemics de Déu/tutti quelli che rompono la fede rompono il sagramento e sono fatti inimici d'iddio (210).

2. Vocabulari català-italià

trençat *adj.*

1. "Destet, romput".

Rotto, dirupare, tagliato.

los turcs se posaren al mur trençat defendent-se bravament/gli turchi si puosero al muro rotto bravamente defendendosi (288). Com Tirant véu un gran tros del mur trençat, descavalcà e, a peu a terra, donà lo combat/Quando Tirante una gran parte del muro dirupo, smontò da cavallo e diede la battaglia (139). E tantes eren les llances trençades e los pavesos, dards e flebres e passadors, que los coscos morts qui en la mar llançaven no es podien afonar/tante erano le lance tagliate, gli targoni, dardi, saette e passatori che gli corpi morti, che nel mare gittavano, sotto l'acqua al fondo (164).

2. fig. "Vençut".

Rotto.

amansà los romans, no amansats ni trençats jamés per batalla/humitò gli romani, non giamai humiliati e rotti per battaglia (143).

3. fig. "Transgredit, violat".

Tagliato.

virtut trençada/vertù tagliata (143).

trenta *adj.num.*

"Tres voltes deu".

Trenta, tre.

trenta diners/trenta denari (153); trenta milles/tra miglia (163); passà lo Soldà ab trenta-tres mila moros/andò il Soldano con venticinquemila mori (99).

trenyella *f.*

"Trena prima d'esparg o de tela".

Cordella.

Casóu portava un lleó lligat ab una trenyella d'or e de seda, ab grans collars d'or que los lleons al coll portaven e ciascuno conducava uno lleone legato con una cordella fatta con collari d'oro che gli lion portavano al collo (68).

tropa *f.*

"Tall o obertura praticat a una peça de tela sota el qual es veu tela d'una altra clase o color".

Crespa.

les tropes e lo cos ven brodat.../nelle crespe è il corpo ben ricamato (68).

tregar *tr.*

"Fer tropes a una tela, especialmente a una peça del vestit".

Intagliare.

vós portau la camisa ben tregada, que no sé brodador al món que millor la sabés tregar/voi portate la camisa ben e intagliata e bene straforada, che non so ricamatore al mondo che meglio la sapesse intagliare (161).

trepat *adj.*

"Guamit de tropes".

Intagliato e straforado, increspato.

vós portau la camisa ben trepada, que no sé brodador al món que millor la sabés tregar/voi portate la camisa ben e intagliata e bene straforada, che non so ricamatore al mondo que meglio la sapesse intagliare (161); jaquets sens manègues trepats fins a la cinta/zacchetti senza maniche increspati (68).

tres *adj.num.*

"Dos més u".

Tre, troppo.

En apò vingueren tres-cents cavallers d'esperons daurats/Et in questo, vennero trecento cavallieri da speron d'oro (222). E no passaren tres dies que lo francès cavalier tramès a dir a Tirant.../non passarono troppo giorni che 'l francese cavaliere mandò a Tirante... (61).

tesor *m.*

"Conjunt de diners o objectes preciosos".

Thesoro.

entrà per la cambra la Princesa, que venia de la torre del tesor, en camisa e ab faldetes de domàs blanc/entrò nella camera la principessa che venia dalla torre del tesoro in camicia et in faldetta di damasco bianco (146).

trespàs *m.*

"Moment de la mort".

Ultimo passo.

joestic en lo trespàs de la mia dolorosa vida/io son nell'ultimo passo della mia dolorosa e trista vida (291).

trespostar *tr.*

"Portar, transportar".

Trasportare.

la mort qui esdevenir-vos podia era passatge segur que prestament ne fetema vida nos trespostava/la morte che avvenire vi poteva era passaggio sicuro che prestamente nell'eterna vita ci trasportava (396).

tret *m.*

a **tret de bombarda.** "Distància que pot recórrer un projectil de bombarda, equivalent a 1300 metres".

Tratto, trar.

aplegaren a tret de bombarda del camp/arrivò a un tratto di bombarda appresso al campo (155); com foren quasi a tret de bombarda.../Quando furono vicini ad un trax di bombarda... (24).

tretzè *adj.num.*

"Que fa tretze en una sèrie".

Terzadecimo.

La tretzena és que sien ben nodrits de menjar e de beure /la terzadecima è che siano bene costumati nel mangiare e nel bere (221).

tretze *adj.num.*

"Deu més tres".

Tredici/tredici.

E deuen ésser als tretze preveres, dien continuament hores de defunts, així pròpiament com si el tenien allí mort/debbono essere tredici preti che dicano continuamente officii de defunti, così pròpiamente come se lo havessino lì innanzi morto (35); una llança sola de llargària de tretze palms/una lancia sola di lunghezza di tredici palmi (71a).

treva f.

"Suspensió de les hostilitats durant un temps considerable".

Tregua/triegua.

treva de tres mesos... a tu sien dades si admetre les volràs/*triegua* per tre mesi... ti siano concesse, s'accettare le vorrà (178); LLavors los turcs demanaren *treva* o pau si volien/Addimandorono allhora gli turci *triegua* e pace chiesero (166).

triar tr.

1.refl."Separar-se".

Eleggere.

com foren al portal *triaran-se* tots los capitans e cavallers, e entraren primers/quando furono presso alla porta, tutti gli capitani e gli cavallieri *elegeran* che prima entrassero (329).

2.tr."Elegir entre diverses coses".

Eleggere, toglier(a), trare et alleggiare (e).

E pres un esparver, lo millor que a son grat sabé *triar*/E toise uno sparviero, il migliore che a sua voglia *elegeran* seppe (309); e que *tràs* d'aquelles dos la que millor li paregués/e che di quelle due *tolesse* l'una che meglio gli paresse (65); que *tràs* a son plaer d'aquelles armes e cavalls/che *si togliessa* a suo piacere di quelle armi e cavalli (124); *trarem* la major part de l'honor per a vos, per ço com sou requeridor/vi *tramo et alleggiemo* la maggior parte dell'honore per voi (81).

3.tr."Elegir entre diverses persones per exercir un càrrec o similar".

Creare.

E no penseu tu que en aquell temps fossen fets cavallers tots aquells qui ho volien ésser, ans hi *foren triats* hòmens forts/E non pensare che in quel tempo fussino fatti cavallieri tutti quelli che volevano essere, ma *furono creati* solo quelli i quali erano huomini forti (32).

tribulació f.

"Afflicció perturbadora".

Tribulatione/tribolatione.

aquesta gran *tribulació* en què post estàs/questa grande *tribulatione* in cui sei posto (6); no poden comportar la llur *tribulació* ni la pena que senten/non ponna sopportare le *tribolazioni*; loro né la pena che sentono (311).

triga f.

"Tardança".

Tregua, pena.

Tants són los maís que comport, que no comporten de si *triga* alguna/Tanti sono gli mali ch'io sopporto che non hanno con loro *tregua* alcuna (129); la mort seria a mi menor *triga* que la pena de mort/la morte mi sana minor *pena* che la pena della morte (180).

Trinitat f.

"Reunió de les tres persones divines en un sol Déu".

Trinità.

¡Oh Sacratíssima *Trinitat* gloriosa! ador-te genolls ficats/O sacratíssima *Trinità* gloriosa, inginocchiato ti adoro (83).

trinxant m.

"El qui servia i tallava la cam a la taula d'un senyor".

Trinciante.

... e casóu en son plat, e ab son *trinxant* davant casóu/... e ciascuno nel suo piatto col suo *trinciante* davanti (448).

triquet m.

"Vela que s'enverga en el pal més pròxim a la proa, en un vaixell de més d'un pal".

Trinchetto.

casóu feia esforç de veles tant com podia ab la mitjana e ab lo *triquet*, e posaven tantes bonetes com cascuna nau podia portar/cascuna faceva sforzo di vele tanto come potea con la mezzana e col *trinchetto*, e ponevano tante bonette quanto cascuna nave potea portare (164).

trist adj.

"Pobre, digne de compassió".

Tristo, sconcolato, da poco.

trista de mi/*trista* mel (3); lo *trist* de vostre marit toca a la porta/il *tristo* di vostro marito percuote all'uscio (262); ara vos veig *trist*, coixo e malal/ hora vi vedo *sconcolato* e di mala voglia, ferit et inferno (21); ¡Oh gent *trista* e vil... ¡O gente vile e *da poco*...! (337).

tristícia f.

"Tristesia, qualitat de trist".

Tristitia, tristezza.

e per causa d'aqò s'és encesa en mi ira, supèrbia, *tristícia*, fúria e dolor/e, per causa di questo, si è accesa in me ira, superbia, *tristitia*, furia e dolore (239); vos desitjam que en reverència de Jesucrist crucificat vullau recordar la nostra pressura grandíssima e *tristícia* ensens ab la nostra caríssima filla/vi desideramo che, in riverentia di Gesù Christo crucifisso, vogliati raccordarvi della nostra grandíssima pressura e *tristezza*, insieme con quella della nostra charíssima figliuola (396).

tristor f.

"Tristesia".

Tristeza, tristitia.

e si les mie paraules no et movien a pietat, te devien induir a merò les mie llàgrimes e la *tristor* de la mia cara/e, se le mie parole a pietà non ti muvevano, le mie lagrime e la *tristezza* del volto a mercede indurti dovevano (246); en aquell punt se parteix de mi qualsevulla manera d'enug e *tristor* qui tinga/in quel punto qualsvolla maniera di molestia e di *tristitia* ch'io habbia da me si parte (264).

triümfal adj.

"Relatiu al triümf".

Triumphale.

lo virtúos Tirant ajustar féu en la sua *triümfal* tenda los ilustíssims Reis e la noble cavalleria del camp per cir missa./il virtuoso Tirante gli illustíssimi regi e la nobil cavalleria del campo, per udir messa, nel suo *trionphal* padiglione fece congregare (425); féu rompre vint passes del mur de la ciutat perquè pogués lo virtúos Príncipe entrar ab lo carro *triümfal*/fece rompere venti canne del muro della città, accò che il virtuoso principe col carro *trionphale* entrare potesse (467).

triümfant adj.

"Que triümf".

Triumphante, triumphale.

E faent grandíssima alegria, segons s'acostuma e solen fer los qui ab *triümfant* victòria donen socors als qui són posats en grandíssima necessitat/E, facendo grandíssima letitia, secondo che si acostuma e sogliono far quelli che con *trionphante* vertona danno soccorso a quelli ch'in grandíssima necessitá posti sono (430); Hui és lo jorn que es perd lo nostre ceptre, i del meu cap la *triümfant* corona prostrada veig en terra./Hoggi è il giorno che lo scettro nostro si perde, e del mio capo la *trionphale* corona prostrata in terra io veggio (472).

triümfantment *adv.*

"De manera triümfal".

Triumphamente.

entre totes, los penons e estendars de les invencions **triümfantment** se desplegaven. Eren les devises de Tirant...fra tutti gli pennoni e standardi dell'inventioni, che **trionphantemente** si spiegavano, erano le divise di Tirante (485).

triümfar *intr.,tr.*

1.intr."Obtenir triümf".

Triumphare.

fortuna...envejosa dels animosos e enemiga als flacs!no desdenyas vençre, e dels forts destruits **triümfar** te delta/fortuna...invidiosa degli animosi e nemica! Gli deboli non ti disdegni vincere, e degli forti destruiti **trionphare** ti diletta. (473)

2.tr."Celebrar solemnement una cosa festosa".

Triumpho.

E hagué fet provesió de molts confits e d'especiala vins per **triümfar** la festa./et hebbe fatto provisióne di molti confetti e di speciala vini per il **trionpho** della festa. (383).

triümfó *m.*

"Honor tributats a un vencedor".

Triumpho, piacere.

E ab gran **triümfó** anaren a l'església e aquí llevaren emperador a Hipòlit/E con gran **trionpho** alla chiesa andorono, e quivi intronizorono imperatore Hippolito (483); anaren a l'estrado on estava Plaerdemavida ab gran **triümfó**/andaron al tribunale dove Plaerdemavida in gran **piacere** stava. (368).

tro *m.*

"Soroll que es produeix després d'un llamp".

Tuono.

vinguen **trons** e llamps e gran tempesta/Vengano **tuoni**, lampi e gran tempesta (3).

trobar *tr.,pron. (atrobare)*

1.tr.,pron."Veure presentar-se una cosa que cercàvem o que apareix per casualitat sense cercar-la".

Trovare/attrovare, ritrovare, essere; trovarsi.

trobaren alli totes les fustes e navilis ab què eren venguts/ove **trovarono** tutte le fuste e navilli sopra quali erano venuti (25); Lo port de seguret **és estat atrobat** en les virtuts teologals, morals e polítiques/il porto di sicurezza **è stato trovato** nelle virtù theologali, morali e politiche (374); Magnanimitat és la més noble virtut que pot **esser atrobada** en los prínceps/Magnanimità è la piú nobil virtù che negli principi possi **esser atrovata** (379); **trobà** son così Diabeus/**attrovò** suo cugino Diophebus (119); a mon parer jo les **trobana**/al parer mio le **ritrovava** (19); ¿On trobaré jo medicina per foragtar la ma cruel e inestimable dolor?/Dove ritrovarò io medicina per espellere fuori il mio crudele e inestimabile dolore?(295); allí **trobaren** un frare qui l'oia/quivi **era** uno frate che lo confessava (14); **era só trobat** ab molts cavallers/**sommi trovato** con molti cavaliere (31).

2.tr."Experimentar, sentir una cosa".

Trovare.

Puix major bé fora tu ma pensa no **troba**.../Poiché maggior bene, fuori che tu, il mio pensiero non **trova**... (331).

3.tr."Veure's presentar-se (algú o alguna cosa) sota una determinada forma, aspecte, etc.".

Trovare.

a qualsevulla part que tastes la mar, salada la **trobaràs**/in qualsevulla parte che tu gusti il mare salato il **trovarai** (355).

4.tr."Inventar".

Trovare, ritrovare.

Maleh sia qui tal cosa **trobà**/Maledetto sia...chi tal cosa **trovò** (153); casó d'aquests portarà una ballesta desencavalcada, que ara novament **han trobat**/ciascun di questi porterà una balestra discavalcata, che hora nuovamente **hanno ritrovato** (99).

5.pron."Estar en tal o tal situació o manera".

Essere.

E **trobat-se** lo virtuos Comte en edat avançada.../Et **essendo** il virtuoso conte in età declinante alla vecchiezza... (2).

6.pron."Esser en un lloc, estar-hi present".

Ritrovarsi.

ab tots los cavallers qui dins la cort sua **se trobaren**/con tutti gli cavaliere che nella sua corte **si ritrovorono** (190).

trolà *adj.*

"Nadiu o propi de Troia".

Troiano.

Hèctor lo **troià**/Hector il **troiano** (107a).

trompeta *m.*

1."Instrument músic de vent, consistent en un canó metal·lic i que per l'extrem oposat a l'embocadura acaba en pavelló".

Trombetta(/trombetta?), tromba.

Après a colp totes les **trompetas** sonaren/Dapoi, a un tratto, tutte le **trombette** sonorono (222); ab multitud de **trompetas**, clarons, anafis, tamborinos e xaramites e altres diversitats d'esturments/con moltitudine di **trombetti**, clarini, tamburi, pifani, cornamuse e altre diversità d'instormenti (483); manà...que fessen molt gran esclafis de **trompetas** e anafis e de botzines/comandò...che facessero gradissimi suoni di **trombe**, di clarini, timpani e bossini (418).

2."Persona que toca la t., herald".

Trombetta.

...perquè sia vist d'ara avant...mon descàrrec, te tramet la present per Egipte, **trombetta** teu/perché sia visto da hora innanzi...il mio discarico, la presente per Egitto, **trombetta** tuo...ti mando (152).

tron *m.*

"El tercer cor dels àngels".

Trono.

E en nom dels sants àngels e arcàngels, **trons** e dominacions, principats e potestats.../et in nome degli santi agnoli et arcangeli, **troni**, dominazioni e potestà... (478).

trona *f.*

1."Plataforma proveïda d'àmpit col·locada a certa altura, que serveix per a predicar-hi".

Pulpito, pergamo.

Com hagueren dit l'evangeli, lo sermonador pujà en la **trona**/E, quando hebbero detto l'Evangelio, lo oratore ascese in pulpito (220); féu pujar en una **trona** que hagueren posada sobre lo cadafal a un frare de la Mercè/fece ascendere in un **pergamo**, che sopra 'l catalaico posto haveano, un frate della Mercede (402).

2."Tribuna".

Trono.

E los ministres per **trons** que eixien en la sala, sonaver/e gli suonatori per **troni** que uscivano nella sala suonavano (463).

2. Vocabulari català-italià

tros m.

1. "Part de quelcom".

Pezzo.

E los mals esperits qui aci són me trossegen los ossos e la carn, e de tros en tros la llancen per faire /E gli mali spiriti che qui sono mi spezzano l'ossa e la carne, e di pezzo in pezzo la gittano per fana. (234).

2. "Porció d'espai".

Pezzo.

ab les dents pres l'espasa e apartà-la un tros lluny/co' denti pres la spada e, portatola un gran pezzo lungi... (68).

3. "Porció de temps".

Pezzo.

d'un tros lluny féu-li senyal/un pezzo da lontano accennò a Tirante (281).

trossar tr.

"Embolicar".

Caricare.

levà's prestament, e féu trossar tota la sua roba e féu-la posar dins la galera/con gran prestezza si levò e, fatto caricare tutta la robba sua, nella galera ponere la fece (292).

trossejar tr.

"Reduir a trossos".

Spezzare.

E los mals esperits qui aci són me trossejen los ossos e la carn/E gli mali spiriti che qui sono mi spezzano l'ossa e la carne (234).

tudora adj.

"Persona encarregada de la tutela o de la protecció d'algú".

Tutrice.

dona poderosa, tudora i curadora/donna generatrice, tutrice e curatrice (148).

tumult m.

"Agitació desordenada, amb soroll, confusió de veus, etc.".

Tumulto.

ab multiplicades veus foren los crits e lo tumult en lo palau/con moltiplicate voci gli gridi e tumulti nel palagio furono (241).

turbació v. torbació

turc m.

1. "Nadiu de Turquia".

Turco.

Com los turcs hagueren acabat d'adobar lo pont.../Quando gli turchi hebbero finito di rifare il ponte... (140).

2. **Gran Turc.** "Nom que es donava al sobirà de l'Imperi Turc".

Gran Turco.

Doncs per excusar tanta inhumanitat, nosaltres, ambaixadors de nostre senyor lo Soldà e del Gran Turc.../Adunque, per schiffare tanta inhumanità, noiatri, ambasciatori degli nostri signori, il Soldano et il gran Turco... (426).

turment m.

"Greu pena o sofriment moral".

Tormento, affanno.

Megera e Proserpina, ab les altres fúries infernals, no hagueren suposat la mia ànima a tan cruels e incomportables penes e turments/Megera e l'Erinne con laltre infernali Furie, la mia ànima a tante crudele et incomportabili pene e turmenti (375), adolorida temor me dóna turment irreparable/addolorato timore mi dà affanno irreparable (129).

turmentar tr.

"Donar turment".

Tormentare.

Lo passat mal...no és res per a mi en estima d'aquest que ara a mi turmenta/Il mal passato...è nulla per me a riapetto a questo che hora mi tormenta (161).

turmentat adj. (aturmentat)

"Que pateix turment".

Tormentato, *

En tals contrastes pe sobres gran dolor la mia ànima està turmentada/Et in tal contrasto per soperchio dolore la mia ànima è tormentata (324); gran és l'aturmentat esperit meu/grande è il dolore che turmenta il spirito mio (3).

tutament adv.

"Amb seguretat".

Sicuramente.

...perquè uixes aquells tutament retenir/...sciò che quelli sicuramente possi ritenire (378).

U

ubert v. obert

ulxera f.

"Portera".

Portinaia.

la Vidua Riposada era ulxera major de la cambra/la Vedova Riposata era portinaia maggiore della camera (155).

ull m.

1. "Organ de la visió".

Occhio, faccia.

e ab llàgremes que dels seus ulls abundants corrien/ e con lacrime che in abondantia correvano dagli occhi suoi (74); e tenien endret dels ulls una gran tovallola de fil de seda ben clara/ i quali havevano dinanzi dalla faccia un gran velo di seta chiarissimo (68).

2. pl. fig. "Facultat cognoscitiva, intel·lectual".

Occhi.

vullau obrir los ulls del vostre clar entendre/ voglia aprire gli occhi del suo chiaro intendere (332).

3. Expres. **no tenir ulls ab què poder veure (algú). "No poder-lo sofrir".**

Non avere occhi con cui poter vedere (qualcuno).

avorrí a mon esposat, que no tenia ulls ab què el pogués veure/ abhorri il mio sposo, che non havevo occhio con cui vedere il potessi (322).

últim adj.

l'última Espanya. "L'extrem d'Espanya, la part de la Península Ibèrica situada més lluny de la resta d'Europa".

Ultima Hispania.

jo só de l'Ultima Espanya natural/ io son di l'Ultima Hispania nativo (307).

ultra prepos.

"A més de".

Oltre/oltra.

manà-li que callàs, que no volgués donar tantes penes al Rei ultra les que ell se tenia/ comandogli che tacesse e che non volesse dar tante pene al re oltre quelle che egli in sé haveva (319); e li havia dat molt de sos bens, e ultra açò n'havia fet visir: de tota la terra/ il quale, oltra che gli havea dato molti di beni suoi, n'havea fatto visir: de tutta la terra (80).

ultrança f.

loc. **a tota ultrança.** "A mort, fins a matar l'adversari".

A guerra finita, a totta oltrança, a tutto oltranzó,

Lo dimecres, tots aquells qui volran combatre a cavall a tota ultrança, o puntes sangrentes/ Il mercore, ciascuno che volea combatere a cavallo, a guerra finita e fino a tanto si cavassero il sangue (48); suplic a la serenissima majestat vostra dar-me llicència demà puga combatre un cavalier a tota ultrança/ supplio alla serenissima maestà vostra diami licentia che doman, a totta oltrança, possa combatere uno cavaliere (56); a honor dels cavallers qui en aquest honorat pas d'armes són venguts per fer armes a tota ultrança/ ad honore delli cavallieri che sono venuti a combattere a tutto oltranzó in questo honorato passo d'arm (58); me volia combatre a tota ultrança sobre no-res/ sopra niente mi vuol combattere a tutto transitó (114).

ultratge m.

"Injúria greu".

Oltraggio, orgoglio.

en la sua nau havia fet semblant ultratge/ nella sua nave havea fatto simil oltraggio (114); E l'heraut qui semblants paraules li reportà les dix ab gran ultratge/ E l'araldo che simil parole gli portó gliel disse con grande orgoglio (189).

un adj., pronom

1. adj. pronom. Usat en correlació amb **altre**.

Entrambi; l'uno...l'altre, parte...parte.

e moriren en aquell dia molta gent d'una part e dell'altra/ d'entrambe le parti quel giorno molta gente morí (340); fu donar en qualsevulla capella de Sant Jordi per a cera, e l'altre escut és per a ell/ uno di questi scudi in qualsvaglia capella di San Giorgio per cera, l'altro ha tenere per sé (85); les unes al rebost, les altres a la cuina/ e altre donne parte a la credecia e parte alla cucina (26).

2. loc. adv. **u per u/ d'u en u.** "D'una manera successiva".

A corpo a corpo; d'uno in uno.

era entrat en cinc llocs de camp clos, u per u, e de tots havia obtesa victòria gloriosa/ era entrato in cinque steccati di campo franco, a corpo a corpo, e di tutti havea ottenuto gloriosa vitona (2); Aprés aplegaren tots los estats d'u en u/ Appresso arrivarono tutti gli stabi, d'uno in uno (53).

3. loc. adv. **la u ab l'altre.** "Junt, plegat".

Insieme.

ajustà's la u ab l'altre/ congiunto insieme (26).

4. loc. adv. **en una.** "Junt, plegat".

Insieme.

no estan bé en una/ non stanno bene insieme (127).

ungla f.

"Làmina còmica que tenim en la punta dels dits".

Ugna/unghia.

ungles... encumades/ ugne... incumate (119); ab l'ungla ha'm arrapada la cara/ con l'unghia mi ha graffiato il volto (233).

2. Vocabulari català-italià

ungüent *m.*

"Substància medicinal d'aplicació externa, més compacta del liniment".

Onguento.

E Tirant comprà una fel de balena, la qual era molt veia, e pres argent viu, e salnitre, e vidriol romà, ab altres materials, e féu de tot un ungüent/E Tirante comparò una fiela di balena, la quale molto era vecchia, et argento vivo, salnitro, e vitriolo romano con altri materiali tosse, e di tutto fece fare uno onguento (304).

unió *f.*

"Acció i efecte d'unir".

Unione.

...Tirant, a qui la ferocitat e unió de tots los infels sobrar no fon posible/...Tirante, il quale la ferocità et unione di tutti gli infideli non fu potente a superare (472).

unir *tr.*

"Posar juntes dues o més coses formant un tot".

Unire.

moltes altres provincies e terres conquistà e uní al domini e senyoria de l'Imperi/molte altre provincie e terre conquistò il virtuoso principe Tirante, e unne al dominio e signoria dell'impero (465).

unit *adj.*

"Posat junt, pegat".

Unito.

e la glòria de tal honor ab tal vida, qui la té a si unida, no la deu deixar sinó per augment de major virtut/chi la gloria di tal honore con tal vita unita a sé, non le dee lasciare se non per augumento di maggior virtù (236).

unitat *f.*

"Qualitat d'allò que constitueix un tot no divisible en parts".

Unità.

Ajny-me, Senyor, a unitat de la tua santa Església catòlica/Aggiungemi, Signore, alla unità della tua santa catholica chiesa (476).

univers *m.,adj.*

1.m. "Conjunt de les coses creades".

Universo.

...tan singular església com és aquesta, car en tot l'univers no és tal/...così singular chiesa come è questa, e che in tutto lo universo non è una tale (33).

2.adj., en la loc. **univers món**. "Tot el món, tota la creació". v. **món**

Universo mondo.

universal *adj.*

1. "Pertanyent o relatiu a tot o a tots".

Universale.

universal creador/universale creatore (1); les virtuts conserven l'excel·lència de l'estament universal/...le virtù dell'esser universale conservino (317).

2. **hereu universal**. "Hereu de tots els béns d'una persona determinada". v. **hereu**

Herede universale.

untar *tr.*

"Recobrir-se un part del cos d'oli o d'una altra substància greixosa o viscosa".

Ongersi.

untàs la mà ab l'ungüent que fet havia/...ontàs la mano con l'unguento che fatto havea (304).

untat *adj.*

"Cobert de matèria viscosa o greixosa".

Onto.

lo rei Escariano havia manat que...fos pres e lligat e tot nuu fos posat en lo costell untat de mel/il re Scariano havea comandato che...preso, legato e tutto ignudo, onto di mèle, in berlina posto fusse (310).

ús *m.*

1. "Acció de fer servir una cosa".

Uso.

neguna cosa no és tan delitosa que per llong ús no torne en utjosa/alcuna cosa non è tanto dilettevole che per lungo uso non torni a noia (293).

ús de raó. "Facultat de raonar, i acció d'aplicar-la".

Uso della ragione.

L'esperança que tinc del vostre propi delit...augmenta en mi l'ús de raó, coneixent sou mereixedor de tal premi/La speranza che io [ho] del vostro proprio diletto...augmenta in me l'uso della ragione, conoscendo che sete degno di tal premio (231).

2. "Costum".

Uso.

a ús e costum de França/a uso et costume del reame di Francia (79).

usar *intr.,tr.*

1.tr.,intr. "Fer ús, fer servir una cosa".

Usare; usare (tr.), uscire (e).

penedint-se de sos defalliments, lo que tu no faràs, car vols usar cruel senyoria/degli suoi mancamenti pentendosi, cosa che tu non farai ché vò usare crudele signoria (353); perquè si jo delibérés d'amar-te ell pogués m'ús de la senyora que desita/perché s'io deliberassi d'amarli, egli potesse meglio usare la signora che desidera (255); E Tirant li pres les mans e Filip volgué usar de sos remes/E Tirante gli prese la mano e Philippo volse uscire delli suoi rimedi (111).

2.intr. "Obrar, tractar".

Usare (tr.).

E plàcia a tu usar virtuosament, segons tu qui est/E piaciati usarla virtuosamente, secondo che tu sei (142).

3.intr. "Exercir un ofici" (de).

Usare l'officio.

Contesina usava d'alquatzir major/Contesina usava l'officio di barigiel maggior (155).

usat *adj.*

"Acostumat, avesat".

Usato.

Tirant, com a home usat de guerra, estava tostemps armat/Tirante, come huomo usato in guerra sempre armato stava (343).

2. Vocabulari català-italià

usitat adj.

"Habitual".

Usitato.

no és cosa condecant ni usitada que les donzelles vagen en les guerres/non è condecante né usitato che le donzelle vadino nelle guerre (155).

usurer m.

"Que presta diners amb usura".

Usurario.

... Sant Mateu, qui era gran usurer/... santo Mattheo, ch'era grande usurario (354).

usurpador m.

"Que usurpa".

Usurpatore.

ab aquesta espasa, la qual és esmolada en la mola d'aquells qui són usurpadors del bé públic/on questa spada, la quale è arrotata nella ruota di quelli che del publico bene sono usuratori (319).

usurpar tr.

"Apropiar-se sense dret".

Usurare.

... no volent nós res usurar que de dret a nosaltres no sia dat justament/non volendomi usurare cosa alcuna che di ragione a me non sia data giustamente (117).

útil adj.,m.

1. adj. "Que pot servir".

Utile.

desija lo cor coses nocives, e avorreu coses útils/le cose nocive il cuore desidera et abhorrisce le cose utili (377).

2. m. "Utilitat, profit".

Utile.

en útil de la ciutat/in utile della città (105); a tot útil vostre/ad ogni utile vostro (74).

utilitat f.

"Profit que es pot treure d'una cosa".

Utilità.

... com vosaltres tingau gran congoixa de fer pau, la qual vinga en tota utilitat dels qui estan dins la ciutat/... havendo voi tanto gran desiderio di fare pace, la quale venghi in ogni utilità di quelli che son dentro della città (354).

V

va adj.

"Inútil, mancat d'eficàcia".

Vano.

la tua esperança tarda e vana és/la tua speranza è vana e tarda (258).

en va. "Inútilment, sense efecte".

Invano, indarno.

No vullau en va despendre vostres paraules/non voglio invano spendere nostre parole (21); E tingueren creença en va ésser venguts/E credettero d'esser venuti indarno (425).

vaca f.

"Femella adulta de l'espècie bovina".

Vacca.

No tinc altre desig en aquest món sinó que la ves assotar per vila tota nua ab lieus de vaca/lo non ho altro desiderio in questo mondo se non di vederla scoppare per la villa, tutta nuda, con lievi di vacca (226).

vacil.lant adj.

"Que vacil·la".

Vacillante.

la pensa de l'home està vacil·lant/l pensier dell'uomo è vacillante (68).

vacil.lar intr.

"Dubtar".

Vacillare.

la cosa pública de son regne, incerta e tremolosa per ses falsies, haurà a vacil·lar/la republica del suo regno, incerta e timida per le sue bugie, haverà a vacillare (143).

vagabund adj.

"Que va errant d'un lloc a l'altre".

Vagabondo, vagando.

iré per lo món vagabond/andarò per il mondo vagabondo (369); e per lo món vaja vagabund/e per il mondo vagando vadi (156).

vallet m.

"Patge".

Famiglio.

un vallet del Rei de Burgunya conegué lo rei d'Apollonia/uno famiglio del duca di Borgona conobbe il re d'Apollonia (68).

valrescut m.

"Mena de blasó pintat de colors vairs".

NT.

Qui tocarà l'escut que es nomena Honor, ha de fer les armes sens tela, l'arnès sens guarda neguna ni tarja ni escut, ne valrescut, i la llança o llançes sien de desset palms, sens roda ni altra maestra e ferros esmolats/Quello che toccherà il scudo che si nomina Honore ha da fare l'armi senza tela, con arnesi, senza guardia alcuna, né targa né scudo, e lançon e lanze siano di sette palmi, schifa[ti]o altra maestra, a fermi armolati. (71a).

valedor m.

"Persona que ajuda".

Aiutatore.

prou basta de tenir les que tenim preses, ab algunes altres qui són del rei de Sicília e d'altres amics e valedors meus/assai basta a tenere quelli che havemo preso, con alcuni altri che sono del re di Sicilia e degli altri amici et aiutatori miei (419).

valença f.

"Protecció, ajut prestat".

Aiuto, soccorso, aiuto e gente.

Tirant regracià al Mestre e a eills la noble valença que li feien/Tirante ringratiò il gran maestro e loro del nobil aiuto che gli conduceano (140); oferi li havien valença/offerito gli havean soccorso (112), lo rei de Sicília tenia deliberat de fer valença al rei de França/il re di Sicilia haveva deliberato di dare aiuto a gente al re di Francia (112).

valent adj.

"Coratiós, que no té por".

Valente, virtuoso.

Mercedor és, doncs, lo virtuós e valent cavaller d'honor e glòria, e la fama d'aquell no deu preterir per longitud de molts dies./Onde il virtuoso e valente cavaliere di honore e di gloria è degno, e la fama sua per lunghezza di tempo di esser con silenzio preterita non merita. (Prol.),

ésser valent.

Valere.

jo conec aquell alà de tan mala condició, que puix ell és solt, que lo cavaller que passa, si és gens valent, entre ells veureu una gentil batalla./io conosco quel cane di tanta mala conditione, dappoi ch'egli è siegato, che, se'l cavaliere che passa vale cosa alcuna, che fra loro vedret una gentil battaglia. (68).

2. Vocabulari català-italià

valentia f.

1. "Qualitat de valent".

Valore, gagliardezza.

a valentia de negú no hi fretura dar testimonis/del valore d'aloun di noi non bisogna dar testimonio (81); has mostrada la tua valentia/hai mostrato la tua gagliardezza (262).

2. "Acció pròpia de valents".

Aiuto e soccorso.

E per bella valentia lo traqué de fora./Per bel aiuto e soccorso lo trasse fuori.(114).

valentíssim adj.super.

"Molt valent".

Valentissimo.

barons e cavallers valentíssims, aptes e molt destres en les armes/baroni e cavaliere valentíssimi, atti e molto destri nell'armi (8).

valentment adv.

"D'una manera valenta".

Valentement, valorosamente.

gítav-vos en lo lit com ella hi sia nua o en camisa, e feriu valentment, que entre amics no hi cal tovalla/gittativi nel letto come ella li sia ignuda o in camisa, e farete valentement ché fra gli amici non gli bisognano cerimonie (229); soccorregué al Rei e al senyor d'Agramunt molt valentment/al re et al signore d'Agramonte valorosamente soccorse (343).

valer tr.intr.,m.

1.intr. "Tenir eficàcia, ésser útil".

Valere.

Què li val al moro la crema si no coneix la sua error?/che vale all'infedele la crema, se lo error suo non conosce? (4).

2.intr. "Ser d'un preu determinat".

Valere, essere di molta valuta.

valia passats quaranta milia ducats/valia piú di quarantamila ducats (189); no valien molt/non erano di molta valuta (17).

3.intr. fig. "Ésser estimat a un cert preu".

Valere, ésser meglio.

Honor, qui més val/l'honore, il quale val piú (27); més li val perdre la vida que si gira la cara en fuita e ab desorde sens venjança/ché piú gli vale perdere la vita che vogliere la faccia in fuga con disordine senza vendetta (156); més val morir com a cristians que no ésser castius en poder d'infels/a molto meglio morire come christiano che venire in cattività dell' infideli (23).

4.tr. "Ajudar".

Aiutare, dare aiuto.

li feran moltes submissions e de grans ofertes tota hora que ell hagués mester, de valer-li contra tot lo món/assai sommissioni gli feciono e di grandi offerte, ogn' hora ch'egli havesse bisogno, d'aiutarlo contra a tutto il mondo (487); jo us clam merç que tornem a la ciutat si en res li porem valer/io vi addimando di gratia che alla città torniamo, e vedere se in nulla aiuto dare gli potremo (236).

5.intr. "Reportar un profit".

Prevalersi.

...ni haveu pres sustància neguna de què la vostra persona ne pogués més valer/...ne havevi preso sostantia alcuna di cui la persona vostra se ne potesse prevalere (290).

5.m. "Conjunt de qualitats que fan que algú o alguna cosa sia bo".

Valore.

aquell dia que fon publicada aquella gentil lei que los passats ordenaren, la qual era de més valer/quel giorno che fu publicata quella gentil legge che gli passats ordinarono, la quale era di piú valore (244).

valerós adj.

"Valent, coratjós".

Valoroso, virile.

valerós comte de Varoich/valoroso conte di Varoich (38); E mostrau lo vostre valerós ànimo de cavaller, no mudant lo vostre valerós propòsit/E mostrati l'animo vostro valoroso da cavaliere, non mudando il vostro virile proposito (304).

vàlid adj.

"Fort".

Valido.

en fortuna vàlida, en la mar, tota pietad a part posada, en lo més fondo fine sos dies/in fortuna vàlida, nel mare, posta ogni pietà da parte, nel maggior fondo gli suoi di finisca (262).

vall f.

"Extensió de terreny relativament plana entre muntanyes".

Valle.

E habia en la dita vall tres castells ab ses grosses viles e molt de singular fortaleza/Et erano nella detta valle tre castella di singular fortezza con gli suoi grossiborghí (301).

vall m.

"Excavació fonda feta longitudinalment al voltant d'una fortificació per a dificultar el pas de l'enemic des de fora del mur".

Fossa, foso, steccato.

la u d'aquesta caigué en la barbacana e donà en l'aigua del vall e estalvià's/un di questi cadde nel barbacano e dette nell'acqua della fossa e salvossi (315); molts balestiers estaven al cap del vall e molt balestriers stavano alla rpa del foso (161); féu un gran vall bé una llança d'armes en alt/fece uno steccato, alto una lancia (24).

vallejat adj.

"Envoltat de valls".

Con gran fosse.

la qual ciutat era molt gran e fortíssima, ben murada e vallejada/la qual città era molto grande e fortíssima, bene murata, con gran fosse (384).

valor f.

1. "Coratge, valentia".

Valore (m.).

La tribulació de fortuna demostra la valor de l'hom/La tribolazione di fortuna il valore dell'huomo dimostra (374).

2. "Preu, allò que val una cosa".

Valore (m.).

...una cosa tan mínima e de tan poca valor/...una cosa tanto minima e di tanto poco valore (60).

3. "Significació".

Valore (m.).

te diré les armes aid ofensives com defensives que signifiquen, e la valor d'aquelles/te dirò le arme, così offensive come defensive, che significano, et il valor di quelle (33).

2. Vocabulari català-italià

vàlua f.

"Valor, allò que una cosa val".

Valuta.

moneda e joies de molta vàlua/moneta e di joie, ch'era di grandissima valuta (106).

vanaglòria f.

"Glòria atribuïda a mèrits que no ho valen".

Vanagloria.

no vull que per vanaglòria e per mon delit jo sia cridat traïdor/volere per vanagloria e per mio diletto esser chiamato traditore (228).

vanagloriós adj.

"Ple de vanaglòria".

Vanaglorioso.

fornicador de mala, amador de covardies, vanagloriós entre la gent no entesa/fornicador de mali, amador di codardie, vanaglorioso tra la gente ignorante (107a).

vanament adv.

"En va".

Vanamente.

Mal creus si així creus vanament que negú f'ame així com jo./Mal credi se così credi vanamente che alcuno te ami così come io (269).

vanejar intr.

"Pensar o dir coses vanes".

Vaneggiare.

Ella vanaja/Ella vaneggia (236).

vanitat f.

"Orgull inspirat per un alt concepte del propi valer".

Vanità.

digueren que incomparable vanità era voler contendre ab fortuna/dissero che era incomparable vanità a volere contendere con fortuna (374).

vànova f.

"Cobrellit d'abric i d'ornament".

Coperta.

així la vànova ab malincoïa que en aquell cas tenia/això la coperta, con malincoïa che in quel caso aveva (110).

vapor m.

"Gas produït per l'ebullició de l'aigua o altre líquid".

Vapore.

los escurs núvols de la mia apassionada ignorància en vapors convertint.../gli oscuri nuvoli della mia apassionata ignorantia in vapori convertendo (323).

variable adj.

"Que varia sovint".

Variabile.

amor no entra sinó en testa de persona de bon sentiment e en aquella és ferma e no variable/amore non entra se non in capo di persona di buon sentimento e di buon intelletto et in quello è fermo e non variable (331).

variar tr.

"Fer diferent".

Variare.

...que us mostràs molta amor e voluntat ficta fent-vos variar lo vostre bon enginy e sentiment/...ch'í vi mostri molto amore e volontà finta, facendovi variare il buono ingegno e sentimento vostro (172).

varlejar intr.

1."Variar".

Variare.

Los casos sinistres de fortuna fan varlejar la pensa humana/Gli casi sinistri di fortuna fanno variar l'human pensier (293).

2."Delirar".

Vaneggiare.

ab la passió que tinc lo meu pobre enteniment varleja/per la passione che ho, il mio povero intelletto vaneggia (291).

varletat f.

"Successió de coses o qualitats diferents".

Varietà.

(Oh invariables, inics e implacables fets qui la varietat dels actes infal·liblement ordenau/O variabili, iniqui et implacabili fets che la varietà degli atti humani infal·libilmente ordinati (360).

vas m.

"Sepultura".

Tumulo.

E sobre lo meu vas seran pintats caps de moros negres/E sopra al mio tumulo siano depinti capi di mori negri (291).

vassall m. i f.

"Persona que depenia d'un senyor a qui devia fidelitat a canvi de la seva protecció, en virtut d'un feu".

Vasallo/vassallo.

podeu ésser cert que a mi la senyoria vostra no em cal suplicar, sinó com a súbdit, vassall e servidor vostre me maneü/E poteti ésser certo che la signoria vostra a me non bisogna supplicare ma come a suddito, vassallo e servitore vostro comandarmi (457); La Reina besà-li peus e mans com a vassalla e criada sua e fon per ella molt festejada./La reina, basciandogli il pede e la mano come a vassalla et a creata sua, fu per lei molto festeggiata (430).

2. Vocabulari català-italià

veat adj.

"Avesat".

Usato.

les nostres mans no són veades de sonar arpa ni estuments/le nostre mani non sono usate di sonare arpa né instrumento (134).

vedar tr.

"Prohibir".

Vetare/vietare.

si jo vull imitar a mon pare en l'honor e virtut de cavalleria, vostra alteza non m'ho deuria vedar/s'io voglio adunque, signore, in honore e virtù di cavalleria imitare mio padre, vostra alteza non mi lo doveria vetare (56); qui em veda a mi que lo meu nom sia entre les poques?/chi mi vetia a me che il mio nome sia fra le poche? (209).

vedat adj.

"Prohibit".

Vietato/vetato.

allargà la cama, e posà-la-hi davall les faldes, e ab la sabata tocà-li en lo lloc vedat/allungò la gamba e gliela puose sotto le veste, e con la scarpa gli toccò il luogo vietato (189); Mirau... a nostre pare Adam, qui volgué passar lo manament de Déu per menjar del vedat fruit./Guardate... al nostro padre Adam, che volé e passare il comandamento di Iddio per mangiare del vietato frutto. (172).

vegada f.

"Volta, ocasió".

Volta.

tenien gran desig de presentar-se una vegada davant Tirant/havevano gran desiderio di apresentarsi una volta dinanzi a Tirante (159); Tirant s'esmorí tres voltes, e cascuna vegada ab aguarròs l'havien de tomar/Tirante tre volte si stramortí, e ciascuna volta con l'acqua di rose rvenire il fecero (236).

a vegades. "No freqüentment, de quan en quan".

Alle volte, alle volte.

la mundana glòria, a vegades, qui tota la vol, tota la perd/alla volte quello che tutto vuole mundana gloria tutta la perde (113); havia moltes fons de fina aigua e gran praderia. A vegades totes les bombardes tiraven justades al colp/erano molte fonti di fina aigua e gran prateria alla cui volta i nimici tiravano le bombarde insieme aggrinte (140).

vei adj.,m.

1. adj. "Proper, pròxim".

Vicino.

sabieu que la mort ab tan gran pena m'era veina/poiché sepevate che la morte con tanto gran pena mi era vicina (210).

ésser vei. "Ésser pròxim".

Avvicinarsi.

la nit nos és veina/la notte se ne avvicina (65).

2. m. "Qui viu prop d'una altra persona".

Vicino.

així l'amidoria augmentà per ésser veins/per ésser vicini, l'amidoria augmentò (372).

veixell m.

"Nau, embarcació gran".

Edificio.

traven fun cap e afluzaven l'altre, e lo veixell anava de punta/tiravano fun de' capi e lasciovono l'altro, e lo edificio andava di punta (141).

veixella f.

1. "Conjunt de plats, gots, copes i altres recipients per contenir líquids, sobretot aliments".

Vassellament/vassellamenta, credenza, vasi.

altres caixes que hi havia, qui eren plenes de veixella d'or... De veixella d'argent n'hi havia tanta que era cosa d'espant... E la veixella que tenia l'Emperador en la cuina era tota d'argent /altre casse ch'erano piene di vassellamenti d'oro... Della vassellamenta d'argento tanto gli ne erano ch'era cosa di spavento... E gli vasi che haveva l'imperatore in cucina tutti erano d'argento (125); Tota la sua veixella d'or e d'argent.../Tutta la sua credenza d'oro e d'argento... (108).

2. "Qualsevol recipient de capacitat de la veixella".

Vaso.

en la dita plaça, féu portar veixelles grans plenes d'aigua/fece portare nel detto piano vasi grandi pieni di acqua (404).

vel m.

1. Tros de roba prima amb què les dones es tapen la cara o el cap".

Velo.

véu l'Emperadriu que tots los vels s'havia romputs sobre lo cap/vidde l'imperatrice che tutti gli veli sopra al capo rotti s'havea (288).

2. fig. "Cosa que impedeix la visió clara d'alguna cosa".

Velo.

Si alguna cosa la donzella desija, encara que en extrem sia mala, ab vel o ombra de bé lo tal nostre voler demana./Se alcuna cosa la donzella desidera, anchora che in extremo sia mala, con velo o ombra di bene quel tal voler nostro addimanda. (209).

vela f.

"Tros de tela forta que, fermat a un arbre, antena, etc., d'una embarcació, serveix per a rebre del vent la impulsió i comunicar-la al vaixell".

Vela.

tantes foren les bombardes, dards e passadors que les velas tenien clavades ab l'arbre de la nau.../e tante furono le bombarde, dardi e passatori, che le vela havevano chivate con l'arboro della nave... (100).

alçar/donar/fer/carregar vela.

Aizare la vela; dare lo vele/dare vela, fare vela; fare vela; caricare vela.

...emperò la nau fon tan prop que ninguna nau no poqué alçar vela, e aquesta a veles plenes passà per mig de totes les naus a llur despit/ma la nave li fu tanto presso et alcuna nave non poté alzare la vela, e quella a veles plenes passò per mezzo di tutte le navi, al dispetto loro (104); Tirant féu recollir tots aquells que hi eren estats ab ell ensems, e donar vela/Tirante fece raccogliere tutti quelli che erano stati insieme con lui, e darono lo vele al vento (166); E donada vela, partiren ab molt bell temps per complir son viatge e dalo vela, con bellissimo tempo per compiere il suo buon viaggio si partirono (383); Lo Conestable féu donar vela/li contestabile te fare vela (144); feren vela per complir son bon viatge per compiere il buon viaggio loro, vela fecerono (401); La nau... carregà de tantes velas com podia portar/La nave... carcò di tante vela quante potea portare (104).

a veles plenes. "Amb totes les veles disponibles desplegadas".

A vele piene.

...emperò la nau fon tan prop que ninguna nau no poqué alçar vela, e aquesta a veles plenes passà per mig de totes les naus a llur despit/ma la nave li fu tanto presso et alcuna nave non poté alzare la vela, e quella a vele piene passò per mezzo di tutte le navi, al dispetto loro (104).

esforç de veles. "Major o menor quantitat de veles que estan donades, segons el vent que bufa". v. esforç

Sforzo di vele.

vell *adj.,m.*1. *adj.* "De molta edat".**Vecchio, decrepito, di gran vecchiezza, vedovo.**

Ma ara que só vella e ja posseida. /Ma hora che son vecchia e già possessa... (167); Venint una vella juia a la fama del seu mal, presentà's davant l'Emperador/Et una vecchia giudea, venendo alla fama del suo male, dinanzi all'imperatore si appresentò (291); E no deixau en les viles e llocs sinó... hòmens molt yells e gent alesiada./E non lasciate nelle ville, città e luoghi se non... huomini decrepiti e gente stroppiata (343); home vell/home di gran vecchiezza (55); totes les dones e donzelles aux velles com jóvens/tutte le donne e donzelle, così vedove come giovani (14).

2. *m.* "Persona de molta edat".**Vecchio/a.**

Als vells animosos basta que sens fer lletgea de covards actes.../ali vecchi animosi, senza far atto alcuno di vità... (10); anà a la gentil vella e despullà-li la roba que vestia/andò alla gentil vecchia e la robba di che era vestia gli spogliò (262).

vel.lar *v. vetlar***vellea** *f.*

"Edat avançada".

Vecchiezza.

pensava la sua vellea ésser digna de de ma servitud/pensando alla vecchiezza sua esser degna della mia servitù (209).

vellut *m.*

"Teixit de pelfa, amb pel tallat o arissat, de seda, llana, cotó o altra fibra, i d'aspecte llis, abandonat o mostrejat segons els casos".

Veluto.

féu posar baix peces de vellut carmesí/fece porre a basso, sopra il pavimento, pezze di veluto chermesino (166).

vellutat *m.*

"Tela coberta de vellut o qu té la finor del vellut".

Veluto.

Despullà's de les robes que vestia, qui eren de vellut blanc/E dispogliossi le rubbe che heavea indosso, le quale erano di veluto bianco (67).

vencedor *adj.,m.*

"Que venç".

Vinditore/vencitore, vendicatore.

jo us daré vencedor/yo vi faré vengitori (23); per fornir les forces de la ciutat presa, deixà aquesta cruel e vencedora brega/per fornire le fortezze della città presa, questo crudele e vincitore macello lasciò (394); En onze camps de lliça a tota ultrança és entrat e de tots és estat vencedor/In undeci campi di stecato a tutto transito è entrato, e di tutti è stato vincitore (84); Ion vencedor e destruidor dels moros/fo vencedor del christiano sangue e destruggitore degli mori (56).

vèncer *tr. (vençre)*

"Fer cedir (algú que ataca o que reisteix)".

Vincere, superare, essere perditor.

¿voleu que vengam aquests cruels moros...?/Volete che noi vinciamo questi crudeli mori...? (23); ¿No haveu vist vosaltres en les batalles los pocs vencer a los moros?/Non haveu vist visto mai che, nelle battaglie, li pochi vincano li mori...? (23); han-me vençudes moites e diverses batalles/havendoci superati in molti e diversi fatti d'armi (7); e totes les batalles que havia hagudes ab los moros era estat vencut/in tutte le battaglie heavea havuto con gli mori era stato perditor (29).

vençó *f.*loc. **tenir en vençó.** "Tenir gairebé vençut".**Tenere per vinti.**

tan bravament combatien als crestians que ja els tenien en vençó/tanto vigorosamente combattevano gli christiani che già gli tenevano per vinti (387).

vençre *v. vencer***vençut** *adj.*

"Que ha perdut en una batalla".

Vinto, vincitore.

los gemecs, plants e crits de les mortals ferides dels vençuts combatents/gli gemiti, pianti e gridi per le mortal ferite degli vinti combattenti (426); Posat cas fu fos vençut davant l'Emperador ab testimonis dignes de fe pona retractar tal batalla./E, posto caso che l'uno fusse vincitore, dinanzi allo imperatore, con testimonii degni di fede, tal battaglia si potna retrattare (64).

 vendre *tr.*

"Transferir a canvi d'una quantitat de diners".

Vendere.

¿Què em fa a mi...que el venau o el doneu a qui us serà placent?/Che mi fa a me... che voi lo doniate o vendiate a cui vi sarà in piacere...? (161).

venecià *m.*

"Nadiu de Venècia".

Venetiano.

ab moltes naus e galeres e llenys que havia noiejjats, així de genovesos, com d'espanyols, de veneciàns e pisans/con molte navi, galere, fuste et altri legni d'havea nolleggiato, così di genovesi come di venetiani, pisani e spagnoli (401).

venerar *tr.*

"Tenir en gran reverència".

Venerare, honorare.

E per més venerar-lo li iqué tot lo clero, professó feta, ab totes les reliquies e ab tots los prelats/E per piú honorado, tutto il clero in processione con tutte le reliquie e con tutti gli prelati incontra gli venne (166); la vostra ànima ne serà consolada, e la vostra excel.lent persona ben servida e venerada/la vostra ànima ne sarà consolata e la vostra eccellente persona bene servita et honorata (482).

venguda *f.*

"Acte de venir, arribada".

Venuta.

No és poca alegria que jo tinc de la vostra pròspera venguda/Non è poca l'allegrezza ch'io ho della vostra prospera venuta (117).

vengut *adj.*En l'express. lo **ben/bé** vengut. *v. benvingut*

vènia f.

"Remissió d'una culpa" (en tots els exemples, excepte en un, la paraula va acompanyada del mot *perdó*).

Venia, emendatione, emenda, perdono, misericordia, commendatione.

diré mon parer... demanant *venia* e perdó si: ab mes paraules diré alguna cosa que sia contra lo genti estil de l'altesa vostra/dirò il mio parer... dimando *venia* e perdono se con le mie parole dico alcuna cosa che sia contra il genti stile de l'altessa vostra (183); ... parlant ab *venia* e perdó de vostra altesa... parlant con *emendatione* e perdonanza dell'altessa a vostra (117); ab *venia* e perdó con emendatione e perdono (173); parlant tostemps ab *venia* e perdó parlant sempre con *emenda* e perdono (210); perquè... esperant i demanant *venia* e absolució, alt en paradís pervenga a l'eterna beatitud e glòria/acció che... aspettando et addimandando *perdono* et assoluzione, al'eterna beatitudine e gloria in paradiso lo pervenghi (468); en deman *venia* e perdó/ne addimando *misericordia* e perdono (476); Emperò, senyor, ab *venia* e perdó de vostra altesa dirò il meu parer/Et però, signor, con *commendatione* e perdono de vostra altessa dirò il parer mio (123).

venial adj.

peccat venial. "Ofensa a Déu en matèria lleu, que no fa merèixer la condemnaçió eterna". v. *peccat*

Peccato veniale.

venir intr.,pron.

1.intr.,pron. Indica moviment cap a la persona que parla.

Venire, tirare, apparire, redursi, pervenire, essere venente, restare, morire (e); tomare.

m'haja fet tanta gràcia que m'ha fet *venir* en part que puc ésser instruit del que tant lo meu ànimo ha desitjat/mi habbi fatto tanta gratia che mi ha fatto *venire* in parte ove possi ésser instruito di quello che tanto tempo ha desiderato l'animo mio (31); fins aci só *venuda* molt forçada en atorgar aquest matrimonió/e fin qui son stata tirata quasi per forza a confirmare questo matrimonio (111); Com *venia* falba/E quando *appariva* falba (133); ... ans deu ésser humil e perdonar liberalment an aqueils qui m'hauran damnificat, puix *vinguan* a sa mercé/anzi debbe essere humile e perdonar liberalmente a quelli da' quali ha havuto danno, purché si *reducano* alla sua mercede (33); me puga *venir* a l'alla fine... *pervenire* io possa (83); Penseu ella quina *venia* que l'Emperador ho conegué e demanà-li com *venia* axí/Pensate in qual modo ella *veniva* che l'serenissimo imperatore se ne avvide e dimandolle perché *era* così (227); *Venit* lo diumenge, en la nit, no sabent-ne negú sinó Hipòlit... Tirant tramés lo Vescomte/La domenica, di notte *venente*, che non lo sapesse alcuno se non Hippolito... mandò per il vesconte (238); E se neguna nau *va* atrás/E se alcuna nave *resta* a dietro (164); Lleixau-los *venir* a la desitjada fi de sos cruels dies /Lasciatei *morire* alla desiderata fine dello lor di crudeli (67); jamés dirà a marit, fill o germà que, si és en guerra, que *se'n vinga*/jamai non dicano a marito, figliuolo o fratello che siano in guerra, che *tomino* a casa (93).

2.intr."Tenir origen".

Discendere.

venia de natura de gigants/*era disceso* per natura di gigante (74).

3.intr.,pron."Produir-se en una persona o cosa".

Venire, avenir/avvenire, succedere, sopraggiungere; seguirsi.

si debets o qüestions *venian* en lo regne... /se nel regno *venivano* questione o dissensione... (27); no porà ésser que algun útil no en *vinga* a la vostra excel lent persona/non potrà ésser che alcuno utile non *venga* alla vostra excellenti persona (217); sens ell bé ni honor no us pot *venir*/senza il quale bene et honore non vi può *avvenire* (228); com semblant cas com lo meu seguir vos puga, e d'ient-vos del vostre, qui us pot *venir*/considerando che facilmente simel caso come è il mio seguire vi puote e, dolendovi del vostro che vi potrà *succedere* (3); Per gran adversitat que li *vinga* no deu demostrar la cara trista/non debbe mostrare la faccia sua trista, per grande adversità che gli *sopraggiunga* (10); façam los fets, que los remeis après ellis se *venen*/facciamo gli fatti, che gli rimedi d'apoi gli *seguono* (225).

4.intr."Afluir un humor del cos a l'òrgan per on s'expulsa".

Venire.

li *vingueren* los ulls en aigua/gli occhi in acqua gli *vennero* (391).

5.intr."Caure bé o mal una roba, e unes armes, etc."

Stare, confarsi a piacer suo.

demanà que li portassen unes armes que li *vinguessen* bé/domanda che gli portessero una armatura che gli *stesse* bene (17); no n'hi hagué nengunes que li *vinguessen* bé a plaer seu/non ne ritrovò alcuna che se gli *confacesse* a piacer suo (17).

6.intr."Haver-hi".

Essere.

davant *venia* una cadenetta d'acer ab una pinya d'or tota esmaltada/dinanzi *era* una catenetta di acciaio con una pigna d'oro tutta smaltata (262)

7.intr."Enfonsar-se".

Roinare.

ton tanta la remor que feren qu paria que cel e terra ne degués *venir*/E fu tanto il romore che feciono che pareva che cielo e terra *roinare* dovesse (418).

8.intr."Assolir, ambar, aconseguir".

Venire, cadere.

la batalla no *vendria* a la fi que ell e jo desitjarm/la battaglia non *verrebbe* a quel fine ch'egli et io desideriamo (64); dubte he no *vingau* en major error en reparar vostres errades en conuexença dels bons/dubbio ho che non *cadeste* in maggior errore per reparare agli vostri errori in conoscenza de' beni (146).

9.locs. *venir damunt, venir de grat, venir a menys, venir en plaer* v. *damunt, grat, menys, plaer*

Assaltare; havere a grado, essere in buona volontà; venire al meno, venire a meno, venire meno; essere in piacere.

venja f.

"Venjança".

Vendetta.

serà prou *venia* e e contentació del meu esperit/saranno assai *vendetta* e contentatione del spirito mio (154).

venjador adj.

"Que pren venjança".

Vendicatore.

ab armes cruels e *venjadors* de tanta inhumanitat/con crudeli armi e *vendicatori* di tanta inhumanità (23).

venjança* f.

"Acció de venjar o de venjar-se".

Vendetta, ventura, vittoria, perdono.

...que prengues de mi aquella *venjança* que a tu plaurà/... che prendi di me quella *vendetta* che ti piacerà (114); perdonant pot castigar, e és la més noble *venjança* que ésser puix/perdonando può punire, che è la più nobile *ventura* che esser possa (143); jo us darò *venjança* de vostres enemics/yo vi darò *vitona* delli nostri nemici (24); jo demane *venjança* e no justícia d'aquesta senyora tan descominal/yo addimando *perdono* e non giustizia di questa signora tanto dishonesta (286).

prendre venjança. "Venjar-se".

Prendere vendetta, vendicarsi.

per la vostra sacratíssima misericòrdia e pietat vullau *pendre venjança* de la mia cam/por la vostra sagratissima misericordia e pietà, della carne mia... *vendetta prendere* vogliati (291); ab les mes propies mans, *pranqui venjança* complida con le mie proprie mani, compiutamente *mi vendicai* (301).

venjar tr.,pron.

1.tr."Compensar algú que havia estat otès o danyat".

Vendicare/vindicare.

havem venjadeg les nefandíssimes injúries/habbiamo *vendicato* le nefandissime injurie (27); ... volent mostrar a la gent ab paraules colorades *venjar* la mort dels dos reis/... che voglia con parole colorate mostrare alle genti di *vindicare* la morte delli due regi (79).

2.pron."Satisfer-se causant dany a algú en compensació d'un dany o ofensa causat per ell".

Vendicarsi.

es poria *venjar* de Tirant/si potea *vendicare* di Tirante (114).

2. Vocabulari català-italià

vent* m.

1. "Moviment horitzontal de l'aire".

Vento, tempo.

Aud com les flames són augmentades per los vents... Così come le fiamme augmentare per gli venti crescono in maggior fiamma... (319); e com gens de vent feia.../quando spirava un poco di vento... (68); pròsper vent/pròspero vento (34); ocqueren del port ab molt bon temps e hagueren lo vent molt pròsper/usarono di porto con buon tempo, et hebbero tanto pròspero il tempo che... (104).

2. "Vanitat".

Vento.

tots aquells qui fan semblant d'amor no son de natura d'or... ni poden ésser tots d'una voluntat, car uns són amics de paraules e serveixen vent, a d'apò aital fan semblant fins a la boca/tutti quelli che fanno semblante d'amore non sono di natura d'oro... né ponno ésser tutti d'una volontà, che alcuni sono amici di parole e servono di vento, e di questo gli è tale che ne fa semblante fino alla bocca (218).

ventall m.

"Instrument que serveix per a agitar l'aire i refrescar l'ambient".

Ventaglio.

en la mà portava un ventall/portava uno ventaglio (59).

ventallet m.

"Petit ventall".

Ventaglietto.

E casó portava en la mà un ventallet per senyar los quatre cantons del camp./E ciascun portava in mano un ventaglietto per signar li quattro cantoni dello steccato. (81).

ventre m.

"Cavitat del cos que conté l'estómac i els budells".

Ventre.

una dona tota d'argent quasi ab lo ventre un poc ruat/un donna tutta d'argento... lo ventre alquanto rievato (55); Menor pena me seria estada que en la tempestuosa mar hagués rebuda sepultura en lo ventre d'un peix./Minor pena mi sana stata se nel tempestoso mare, nel ventre d'un pesce, sepultura ricevuta io havessi (299)

ventrell m.

"Estómac".

Stomaco, corpo.

li digueren que no s'obidàs los confits... que gran bé li farien en lo ventrell/gli dissero che non si scordasse gli confetti... che grande utile gli fariano al stomaco (260); dolor de ventrell/dolore di corpo (131).

ventura f.

1. "Esdeveniment bo o dolent".

Aventura, disgratia.

un jove que res no sentia d'aquesta ventura, així d'una nau per deportar-se/un giovane, che nulla di questa avventura sapea, d'una nave uscì per diportarse (410); com lo véu fon molt admirat de semblant ventura/quando lo vide in simile disgratia, se ne fu grandemente admirato (234).

2. loc. per ventura. "Per casualitat".

Per ventura.

E vull-vos avisar que si per ventura a mi sobreviviú... ab fúria gran vos iré a cercar./Et avvisare vi voglio che, se per ventura a me sopravviverò... con furia grande vi venirò a trovare (288).

3. loc. per ventura. "Potser".

Per ventura.

e per ventura tractarà mal los estrangers, qui som nosaltres, ad heretats/e per ventura attratarà male gli forastieri, come siamo noi altri, che ciovi havemo dominio (480).

4. Refranç. la ventura cascú la's procura. "Cal far més del propi esforç que de la bona sort".

Ciascuno procaccia la ventura.

(67).

venturós adj.

"Feliç, bon sortat".

Vertuoso.

No fon de poca estima la contentació que lo cavaller venturós tingué de la conquistada senyora./Non fu di poca stima il contento che hebbe il virtuoso cavaliere della acquistata signora. (413).

venut adj.

"Donat a canvi de diners".

Venduto.

... lo Lauseta, que es nomena, esclau negre, comprat e venut... il Lauseta che si nomina, schiavo negro, comprato e venduto (268).

ver adj., m.

1. adj. "Vertader, encertat".

Vero, chiaro, vostro.

La creua significa la vera Creu, en la qual lo nostre Redemptor volgué pendre mort e passió/L'elzo dinota la vera croce nella quale il Redentor nostro... morte e passion volse patire (35); Debuxant tota llonguea de paraules perquè pus vera experència sia ver testimoni entre tu e mi.../lasciando ogni lunghezza di parole, accò che chiara esperienza sia vero testimonio fra te e me... (150); vera execució/vostre esecuzione (154).

2. de veres/a veres. "Seriosament".

De vero.

los qui no ho sabiem pensam, en lo primer combat, que anava de veres/quelli che no 'l sapevano, pensavano, nel primiero assalto, che andasse da vero (53); jo em volria assegurar de vostra mercè que, a burles ni a veres, lo que jo us he dit en gran secret no ho sabés ma senyora la Princesa/lo mi vorrei assicurare dalla mercè vostra che, per piacevolezze né da vero, quello che vi ho detto in gran segreto no 'l sappia la mia signora prencipessa (269).

3. m. "Veritat".

Vero, manifesta veritat.

no deceuex lo ver del fals/non disoerme il vero dal falso (377); ab tale paraules pensa portar enganosa creença se'n mostre lo ver/con simil parole, pensandosi far credere il falso, la manifesta veritat si scopre (152).

veracreu f.

"La creu en què va ser crucificat Jesucrist".

Vera croce.

volgués morir en l'arbre de la veracreu per rembre los pecats de l'humana llinatge/per redimere li peccati dell'humana prole, nell'albero della vera croce morire volesti (278).

2. Vocabulari català-italià

verament adv.

"Vertaderament".

Veramente.

Verament -dix lo Rei-, no faré *Veramente* non farò -disse il re... (25).

verd adj.

1. "Del color de l'herba tendra".

Verde.

la *verd* e delitosa riba del gran riu/la *verde* e dilettevole riva del fiume Iericho (22).

2. "Que encara no és madur".

Verde.

los raïms... no cura mirar si són *verda* ni madurs/gli grappi... non cura di vedere se son *verdi* o maturi (263).

verdader adj.

1. "Real".

Verace, vero.

del nostre bon dret surt una *verdadera* esperança/dalla nostra rettitudine e ragione una speranza *verace* surge (156); los somnis que en la matinada se fan, molta n'ixen *verdaders*/gli sogni che nella mattina si fanno, molte volte *veri* nescono (262).

2. "Veraç, que diu la veritat".

Veridico, vero, verace, sincero.

E ab los mals deu ésser molt mal; e ab los bons, ésser lleal i *verdader*; ab los forts e de mala vida ésser cruel/e con gli mali huomini deve ésser pessimo, e con gli buoni leale e *veridico*, e con gli fastidiosos e de mala vida ésser crudel (35); que Tirant no sia nostre Capità just, bo i *verdader*/che Tirante non sia nostro capitano giusto, buono e *vero* (154); "Si les donzelles ab treball són ajustades a matrimoni *verdader*, qui pot e no ho fa, peca mortalment si en lo matrimoni no s'hi segueix copula"/Se le donzelle con fatica sono congiunte a *verace* matrimonio, chi può e no l'fa, mortalmente pecca se nel matrimonio non si segue copula" (280); delibere d'amar Hipòlit ab oor *verdader*/io delibero di amare Hippolito con cuor *sincero* (163).

verdaderament adv.

"D'una forma vertadera".

Veramente, certo, per certo.

crec bé e *verdaderament* en los articles de la santa fe catòlica/bene et *veramente* credo negli articoli della fede catholica (234); e *verdaderament* vos puc dir... que.../e *certo* vi posso dire... che... (29); dic-te *verament* que.../tieni *per certo* che (27).

verdesca f.

"Construcció de fustes bastida damunt una torre, muralla, etc., per cobrir els defensors contra els trets dels enemics".

Verone.

estava combatent d'una *verdesca*/ad uno *verone* combattendo stava (157).

verdor f.

"Conjunt de coses verdes".

Verdura.

Los matges tene per bo que davallàsseu en l'hort per veure aquella *verdor*/Gli medici hanno per buono che descendiate nel giardino per vedere quella *verdura* (283).

verga f.

1. "Branca prima i neta de fulles".

Verga, verzella, sacchetta (e).

son senyor l'havia cruelment batut ab *vergues*/il suo signore con *verghe* crudelmente l'havea battuto (310); ab *vergues* de dolor està en la mà per llevar-me de l'esquena lo cuir/ con *verzelle* di dolore nella mano per levarmi il coio della schiena (108); ab una *verga* prima donà a cascun un colp/ con una *sacchetta* in man, diede uno colpo a ciascuno (68).

2. "Barra prima de ferro".

Bachetta, vergella.

ab una *verga* d'argent/una *bachetta* d'argento (189); ... ab *vergues* de ferre sia tant e tan llongament batut dins que ab la boca bese la terra generosa de la nostra província/... che con *vergelle* di ferro sia tanto battuto e tanto lungamente finché la sua bocca basi la generosa terra della provincia nostra (349).

verge adj., f.

1. adj. "Que no ha mantingut relacions sexuals plenes".

Vergine.

com si tota sa vida fos estat *verge* i en religió/come se tutta la vita sua fusse stato *virgine* e in religione (196).

2. adj. "Intacte".

Virginal/verginale.

en lo vostre *verge* ventre/nel vostro *virginal* ventre (26); en lo *verge* ventre de la sacratíssima Verge Maria/nel ventre *virginal* della sagratíssima vergine Maria (278).

3. f. "Dona que no ha tingut relacions sexuals amb cap home".

Vergine.

en nom dels sants patriarques e profetes, apòstols, màrtirs e confessors, monges, *virgens* e viudes e continents.../in nome degli santi patriarchi, propheti, apostoli, martiri, confessioni, monachi, *virgini* e continenti... (478).

4. f. "La Mare de Déu".

Vergine/virgine, vergine Maria.

Oh immaculada *Verge*, reina de paradís.../VA te, immaculata *Virgine*, regina del paradís... (83); Après vengueren set donzelles, vestides en blanc, significant los sets goigs de la *verge* Maria/ Appresso venivano sette donzelle vestite di bianco, significant gli sette gaudii della *virgine* Maria (59); en l'altra part era pintada la imatge de la *Verge* senyora nostra/havea... d'ipinto... dall'altra [parte] la imatge della *vergine* *Maria* signora nostra (59).

vergonya f.

"Estimació de la pròpia honra".

Vergogna.

car amor d'una part la combatia, e *vergogna* d'altra part la'n retrai/ché amore d'una parte la combatteva, e *vergogna* dall'altra parte ne la ritirava (119).

vergonyós adj.

"Que causa vergonya".

Vergognoso.

perseverant en vostra *vergonyosa* perfidia/perseverando nella vostra *vergognosa* perfidia (154).

vergonyosament *adv.*

"D'una manera vergonyosa".

Vergognosamente.Los cavallers animosos volgueren morir en les batalles ans que fugir vergonyosament / gli animosi cavalieri prima nelle battaglie virilmente morire vollero che vergognosamente agli nemici dare le spalle (Prol.).**verí** *m.*

1. "Substància que causa la mort o greus perturbacions de la salut".

Veneno.moriren per verí/per veneno g'últims giorni finirono (353).

2. fig. "Mala intenció".

Veleno.¡Ab lengua plena de verí est entrada dins en aquesta tenda... ¡con la lingua piena di veleno dentro a questa tenda entrata sei (357).**verificar** *tr.*

"Fer vertadera una cosa".

Verificare.¡ab quanta vergonya vostra haveu verificat les mies profetes, e les profecies que d'ací sortiran ¡con quanta vergogna vostra le mie profete verificate haverete e le prophetie che di qui sortiron! (154).**verinós** *adj.*

1. "Que conté verí".

Velenoso.les bevendes verinosas són cobertes ab dolçor de mel!e bevande velenose son coperte con dolcezza di mè!e (355).

2. fig. "Malèvol".

Venenoso.les verinosas paraules de la maliciosa Viuda!e venenose parole della maliciosa Vedova (227).**veritat** *f.*

"Adequació o concordança entre el pensament i la realitat d'una cosa".

Veritat, cosa justa, verütü.vista la veritat m'ataren lo rei Cale ben Cale/vista la verità, amazzomo il loro re Cale-aben-Cale (23); E posat cas veritat les tues piadoses paraules advoquen raonablement... ¡Onde, considerando che le tue pietose parole addimandano cosa giusta raonevolmente... (10), no cové a mi, trista e miserable, sinó que perda la fe, la veritat e justícia/non convien, a me trista e miserable, se non ch'io perda la fede, la verütü e la justícia (109).**ésser veritat.****Essere vero.**Veritat é -dix lo Rei.../ Vero é -dixse il re... (17).**ab tota veritat.****Veramente.**E la causa e principis d'aquesta fraternitat, senyor, és estada aquesta ab tota veritat/Signore, veramente, secondo ch'io e questi cavalieri che qui sono habbiamo udito recitare (85).**a veritat. "En realitat".****Invero.**Moltes coses he dites, mas a veritat poques són, atesa la magnitud dels oints/Molte cose ho detto, ma invero poche sono a rispetto alla magnitudine degli auditori (143).**vermell** *adj.*

"Del color de la sang".

Vermiglio, rosso, di grana.vi vermell/vino vermello (29), bandera vermella/bandiera vermiglia (205), unes calces vermelles/un paio di calze rosse (286); La Viuda se despullà tota nua e restà ab calces vermelles/La Vedova Hiposata incontenente si spogliò tutta nuda e rimase in calce di grana (231).**Verònica** *f.*

"Imatge pintada o estampada de la cara de Jesucrist, i per extensió, de la Mare de Déu, sobretot en pintures medievals".

Veronica.E trobant-se los dos reis germans en Roma... lo dia que mostraven la sagrada Verònica les altres santes reiquies.../E trovandosi li due fratelli... in Roma... il giorno che si mostrava la sacra veronica e le altre sante reliquie... (68).**vers** *m.*

"Fragment d'una línia d'una poesia".

Verso.faré que Ovidi del meu Tirant digníssims versos esmalte/faró che Ovidio di mio Tirante dignissimi versi compona (472).**vers** *prepos.*

"Cap a".

Verso.E com ell la véu eixir de la cova, de tan llejta e espantosa figura, ell hagué tan gran temor que fugí vers la nau/, quando in tanta brutta, horrible e spaventevole figura della grotta uscire la odde, egli habbe così gran timore che verso la nave fuggí (410).

fig.

Verso.ab falsa parteria usau vers mi/con falsi ragionamenti usati verso me (235).**versemblant** *adj.*

"Que sembla verí".

Vera similitudine.ver semblant d'error hagen posat en la majestat vostra/vera similitudine d'errore alla signori! maestà vostra depinto iniquamente habbian (145).**vescomte** *m.*

"Lloctinent d'un comte; títol de noblesa intermedi entre el de comte i el de baró".

Visconte/vesconte.foren els quatre ambaixadors: un arquebisbe e un bisbe, un vescomte, e lo quart fou Tirant lo Blanc/furono eletti quattro ambasciatori, uno arcivescovo, un vescovo, un visconte, et il quarto fu Tirante il Bianco (99), lo seu ofici acomanarem al Vescomte/il suo ufficio raccomandaremo al vesconte (218).

2. Vocabulari català-italià

vesible *adj.*

"Que es pot veure".

Visibile.

enemic *visibile*/nemic *visibili* (143).

vesitar v. visitar

vespra *f.*

1. "Vigília o dia abans".

Vigilia, giorno antecedente.

la *vespra* e lo dia de Sant Jordi/la *vigilia* et il di di san Georgio (92); la *vespra* d'aquell dia/il *giorno antecedente* al giorno determinato (52).

2. pl. "Téms comprès entre les dues i les tres hores després del migdia".

Vespero/vespro.

ja era quasi hora de *vespres*/jà era quasi hora di *vespero* (262); Com ixeren de *vespres* dix l'Emperadriu.../Quando vennero da *vespro*, disse l'imperatrice... (125).

vespre *m.*

"Últimes hores del dia, abas que es ponga el sol".

Vespero, sera.

del matí fins al *vespre*/dalla mattina fino al *vespero* (114); de matí e a *vespre*/la mattina e la *sera* (167).

vestidura *f.*

1. "Peça o peces de vestir".

Veste, vestimento, habito, veste et habito.

no voler consentir que sol les mies mans toquen les vostres *vestiduras*/non volere consentire che solo le mie mani le vostre *veste* tocchino (217); La pobra de Plaerdemavida, nua e crua, sens *vestiduras*, negunes, morta de fred.../La poveretta di Piaerdemavida, nuda e misera, senza *vestimento* alcuno, morta di freddo... (299); fe-me dar unes *vestiduras* de moro e veuràs lo que jo faré/ammi dare uno *habito* da moro, e vedrai quello ch'io farò (10); jo tinc unes *vestiduras*, de la festa del Corpus Christi, ressemblant al vostre hortolà/ho una *veste* et uno *habito* della festa di Corpo di Christo, a similitudine di vostro hortolano (283).

2. fig. "Aparença d'una persona, qualitat que té".

Habito, *.

veig que de discreció e fermetat portes la *vestidura*/vedendo di sapientia e fermezza l'*habito* porti (333); tenui de discreció la *vestidura*/seti vestita di saviezza (257).

vestment *m.*

"Vestidura".

Vestimento.

Per bé que sia vestida d'un negre *vestment*, sots honest vel só lligada/E benché io sia vestita de uno *vestmento* nero, sotto honesto velo io sono accoñcia (189).

vestir *tr., refl.*

"Cobrir de roba o altra cosa el cos".

Vestir(si), havere indosso; mettersi.

E prestament (on *vestida* e lligada E con gran prestezza fu *vestita* et accoñcia (155); E lo moro se despulí un albornús que *vestia* e donà'l a Plaerdemavida/Et il moro uno bernuccio c'havia *indosso* si spogliò et a Piaerdemavida il diede (299); anà a la gentil vella e despulí-li la roba que *vestia*/andò alla gentil vecchia e la robba di che *era vestita* gli spogliò (262); Lo Rei se *vesti*, la sobrevesta real/il re si *messe* la sopravesta reale (25).

vestit *adj., m.*

1. adj. "Cobert de roba".

Vestito.

¿com trobaran el Rei, *vestit* o despulíat...?/in qual modo trovaranno...il re: *vestito* o dispogliato...? (14).

2. m. "Allò amb que hom es vesteix".

Veste.

...los altres animals ixen ab naturals *vestits*/gli altri animali con naturali *vesti* escono (374).

vetla *f.*

"Acció de vetlar".

Vegghia, vigilia.

Atesa l'hora que totes les coses prenen repòs, sinó jo sol, que faç la *vetla*/Pervenuta è l'hora che tutte le cose pigliano riposo, se non io sono, che faccio la *vegghia* (247); jo estant en la pietosa *vetla* m'adormí/essendo io nella pietosa *vigilia*, m'addormentai (262).

vetlar intr. (vel.lar)

"Estar despert, sobretot durant la nit".

Vegliare/vegghiare/vegghiare, vigilare.

jo estava alienada que no sé si dormia o si *vetlava*/io ero alienata che io non so s'io dormivo o s'io *vegghavo* (163); aquells *vel.laren* fins hora de mitjanit/quelle *vegghiamo* fino al'hora della mezzanotte (133); Per lo matí ella se llevà tota mala/ta del *vetlar* que havia fet./La mattina ella si levò tutta inferma el *vegghiare* che fatto havea (216); hi hauran a *vetlar* de nit e de dia gran gent d'armes/gran gente d'arme e di notte e di giorno a *vegliare* gli haveranno (421).

veu *f.*

1. "So que produex a la laringe el pas de l'aire per les cordes vocals".

Voce, gridare.

cantaren a tres *veus*/cantano a tre et a quattro *voci* (154); Com lo drac senti la *veu* de l'home i xqué ab molt gran brogit./Quando il drago senti il *gridare* humano, con strepito grandissimo uscì (410).

ab *veu baixa*. "Sense parlar alt".

Con bassa voce.

(98); *ab baixa veu*, perquè de nequí no fos oit/*con bassa voce*, acció che d'alcuno non fosse udito (294).

ab *altes veus*. "Parlant fent-se sentir".

Ad alta voce.

deuen tenir allí aigua calenta en un bací d'or o d'argent, dient *ab altes veus* los herauts.../debbono havere lì, in uno bacino d'oro e d'argento, acqua calda; e, dicendo li eraldi *ad alta voce*... (36).

2. pl. "Dret de parlar en una reunió".

Voci.

per tots foren dades les *veus* que ell primer parlàs/per tutti furono date le *voci* che egli diesses prima (14).

veure tr.,pron.

1. tr. "Percebre imatges amb el sentit de la vista" (també en sentit fig.).

Vedere, udire, riscontrarsi, dire, avvedersi. * (e).

veure e sentir les honors grandíssimes/*vedere* e conoscere gli grandissimi honori (21); *veient* lo parlar ubert de Plaerdemavida/*vedendo* l'aperto parlare di Piacere di mia vita (232); *veiu* lo Rei qui eixia d'oïr missa/*si riscontrò* nel re, che veniva da udire messa (6); emperò *veig* lo que signifiquen vostres paraules/ma *dirò* quello che significano (14); Tard *és vist* que lo foli navegar se puga atényer segur viatge./Tardi ti *sei avvialo* che di pazzo navigare sicuro viaggio ottenere si possa (301); per *veure* la Princesa/*provedere* la principessa (124).

2. pron. "Entrar en combat amb algú".

Vedersi.

destijava molt *veure's* ab los turcs/aveva grandissimo desiderio de *vedersi* con gli turchi (208).

3. pron. "Trobar-se, adonar-se del propi estat".

Vedersi.

L'efligit Rei cristià, *veent-se* ab l'esperança perduda, no sabé què pogués fer!... il re christiano, il quale, addolorato fuor di modo, *vedendosi* senza speranza alcuna né sapendo che farsi... (5).

4. Les formes de l'imperatiu **vet, veus**, s'usen en combinació amb adverbis i pronoms personals, assumint una funció deictica.

Vedi; vedati/vedeta.

vet aci la miserable vida d'aquest món en què ens aporta/*vedi* qui la miserabile vita di questo infelice mondo in qual termine ci conduce (291); *vet-me* aci, donzella indefesa, qui estic davant la tua presència/tu mi *vedi* qui, donzella senza difesa, che son dinanzi alla tua presenza (360); e *veus* aci una part de l'anell/*vedati* qui una parte dell'anello (3); *Vete* aci, pare e senyor, com eren repartits los dies de la setmana/*Vedete* qui, padre e signore, come erano partiti li giorni della settimana (51).

vexació f.

"Acció de vexar algú".

Vexatione.

los vostres benaventurats dies... feneixquen benaventuradament sens enuig ne alguna *vexació*/gli vostri bene avventurati giorni... finiscano prosperamente senza fastidio o alcuna *vexatione* (132).

vexar tr.

"Molestar greument, abusant del poder sobre algú".

Vexare.

...per ço que si ve algun mal cas, tristor no el puixa *vexar* tant que el porte a desesperació/... acció che, se algun mal caso viene tristezza *vexare* no l' possa tanto che a desperatione il conduca (374).

vi m.

"Suc de raïms fermentat".

Vino.

E en lo *vi* havien de singulars liors posades per fer dormir/E nel *vino* de singulari liquori aveva posto per far dormire (315).

vi blanc.

Vino bianco.

...d'allí eixia *vi blanc* molt fi e especial/...d'ove usciva *vin bianco* aromatico e finissimo (55).

vi vermell.

Vino vermiglio.

eixia-li per lo melic un raig de *vi vermell* molt fi e especial/uscivali per l'umbilico una spilla di *vino vermiglio*, buono e delicatissimo (55).

via f.

1. fig. "Cami per a arribar a un fi".

Via.

per una *via* o per altra haguéssiu a sentir la sua dolor/per una *via* o per un'altra havesti a sentire la sua dolorza (225); ... les *vias* de la cruel fortuna, la qual continuamente aguaita als qui en tranquil·le repòs desitgen viure/... le *via* della crudel fortuna, la qual continuamente pone aguato a quelli che in tranquillo riposo vivere desiano (299).

2. "Acció de moure's", en les expres. **anar-se'n la via, fer la via o tirar la via.** "Anar per una ruta a un lloc".

Andarsene alla via; fare la via, andare alla volta, avviarsi; tenere la via.

pujà en un mont e véu que tots los moros se n'anavan de pressa la *via* del mar/asosio un colle, vidde che tutti se ne andavano in fretta alla *via* del mare (106); E eixit en terra ab bona companyia féu la *via* de Jerusalem/E, dismontato in terra, con buona compagnia *fecce* la *via* di Gierusalem (4); e féu la sua *via*/io andai alla volta sua (149); Inqueren de la nau e *faren* la *via* devers lo palau/uscirono della nave e *si avviarono* verso il palazzo (100); E d'aquí ell *tirà* la *via* de la canal de Romania/e da quivi egli *tenne* la *via* del Canale di Romania (410).

vlanda f.

"Menja, comestibles".

Vivanda.

E cascú portava civada e *vlanda* per a ells a un dia./E ciascuno portò biada e *vivande* per loro e pe' cavalli per un giorno. (155).

viatge m.

"Anada que hom fa per transportar-se a un lloc distant".

Viaggio.

E lo seu cos, no soterrat, sinó per lo riu avall, ha fet son *viatge*./Et il suo corpo, non sepolto, giù per il fiume ha fatto il suo *viaggio* (268); E podeu pensar quanta gent podia ésser, que quatre-centes e tantes fustes, entre naus e galeres e altres fustes, ne feren deu *viatges*./E potete pensare quanta gente esser poteva, che quattrocento e tanti legni, fra nave, galere, fuste et altri, due *viaggi* ne feciono. (448)

viceral adj.

"Pertanyent o relatiu a les vísceres".

Viscerale.

viceral corrompiment/*viscerale* corruzione (143).

vici m.

"Disposició habitual a una cosa moralment dolenta".

Vitio.

lo sermonador pujà en la trona e féu un solemne sermó preciant de *vici* e de virtuts/lo oratore ascese in pulpito e fece un sermone solenne predicando degli *vizi* e delle virtù (220).

viciós adj.,m.

"Que té vici".

Vizioso, *

amor *vizioso*/amore *vizioso* (127); Tostemps la fortuna és favorable als dolents e *viciosos*./Sempre la fortuna è favorevole agli dolenti e *viziosi* (319); ¡Oh animosa temor d'aquells qui recelant temen los perils de *viciós*, morir e viure...¡O animosa paura di quelli che dubitando temeno nel pericolo degli vizi morire e vivere (269).

2. Vocabulari català-italià

viciosament *adv.*

"De manera viciosa".

Viciosamente.

tenen domini sobre la humana natura, donant-los diverses inclinacions de pecar e viciosament viure/habbinu dominio sopra alla natura humana, trandolla a diverse inclinacione di peccare e di viciosamente vivere (1).

victòria *f.*

"Acció de vèncer".

Vittoria/vettopria.

era entrat en cinc lloics de camp dos, u per u, e de tots havia obtesa victòria gloriosa/era entrato in cinque steccati di campo franco, a corpo a corpo, e di tutti aveva ottenuto gloriosa vittoria (2); ...la mia vellea, ab esperança d'irreparable victòria... con speranza irreparable vettoria con gran sollicitudine la mia vecchiezza insidii (305).

victoriós *adj.*

"Guanyador de victòria".

Vittorioso/vettoprioso, vertuoso.

La segura glòria que tenim d'èsser estats victoriosos nos deu molt alegrar/Le segura gloria che havemo di esser stati vittoriosi ci deè molto alegrare (27); jo sia estada victoriosa/fussi stata vettoriosa (128); te restituiré totes les viles e castells que ab la mia pròpia ma victoriosa he guanyat e conquestat/restituirò tutte le ville e castelle che con la mia vertuosa mano ho guadagnato e conquistato (13).

victoriosament *adv.*

"De manera victoriosa".

Vettopriosamente/vittoriosamente.

...no les miei indignes pregàries, mas vostre merèixer i ànimo, victoriosament vos han releivat/...non le mie preghiere indegne, ma il vostro molto meritare et animo vettopriosamente vi hanno rievato (398); Moltes banderes e penons en lo més alt de l'església penjaven, de diverses ciutats e províncies victoriosament guanyades/motte bandiere e pennoni, di diverse città e províncie vittoriosamente guadagnate, nel piú alto della chiesa pendevano (485).

vida *f.*

1. "El fet d'existir un ésser".

Vita/vitta, morte, marito, via.

la deliberació de tan penada vida con l'altesa vostra vol fer passar a mon senyor Tirant/la deliberation di tanta penosa vita come l'altessa vostra vol fare patire a monsignore Tirante (252); E tants noms d'homs insignes per virtut com trobarà ésser estats sants, ne sàpia ésser donats a ell per mestres de sa vida e per endreçadors seus a glòria./E tanti nomi de uomini insigni per virtù, quanti egli troverà esser stati fatti, sappia che a lui siano dati per maestri della sua vitta e per sua guida alla gloria.(143); t'haguera perdonada la vida t'havrei perdonato la morte (178); Vull anar a cercar mon goig e mon repòs, aquell qui havia d'èsser mon senyor e ma vida/lo voglio andare a cercare il mio gaudio et il mio riposo, quello che aveva ad essere il mio signore e marito (477); tinc ocasió de dolre'm e d'abandonar la vida/io ho occasione di dolermi et di abbandonare la via (227).

a vida. "Viu".

In vita.

no deixaren negú a vida/alcuno in vita non lasciorono (418).

2. "Durada de l'existència d'un ésser".

Vita.

e jo, qui tant he amat a son pare en vida, també lo dec amar en la mort/et io, che tanto ho amato suo padre in vita, lo debbo anchora amare in morte (21); foren rics per tota llur vida/per tutto il tempo della vita loro ricchi furono (448).

de vida sua. "Mentre visca".

Mentre ch'el vive.

e agò destjáva molt veure de vida sua, per ço que, com la sua ànima se partiria del cos, aconsolada se n'anà/e qusto ha gran desiderio de vedere mentre ch'el vive, acció che, quando del corpo suo si gli partirà l'ànima, aconsolato se ne vadí (100).

de vida sua. "Mai més".

In vita sua.

jamés de llur vida/mai in vita loro (114).

en vida. "Durant la vida".

In vita.

jo qui tant he amat a son pare en vida, també lo dec amar en la mort/ío, che tanto ho amato suo padre in vita, lo debbo anchora amare in morte (21).

3. "Manera de viure".

Vita.

e si lo cas no s'acerta, restaràs en franca llibertat e bona vida/e se il caso non avvenisse, in franca llibertà restarai et in buona vita (311); e si lo cas no s'acerta, restaràs en franca llibertat e bona vida/e se il caso non avvenisse, in franca llibertà restarai et in buona vita (311).

vida contemplativa. "Vida retirada i dedicada a l'oració i el servei a Déu".

Vita contemplativa.

Aquell estigué set anys en lo desert fent vida contemplativa/queilo sette anni nel deserto stette, vita contemplativa facendo (353).

mala, santa vida.

Maia vita, santa vida.

E ab los mals deu ésser molt mal... ab los forts e de mala vida, ésser cruel/e congli mali uomini deve esser pessimo... e con gli fastidiosi e di mala vita esser crudele (35); ...conegué que devia ésser algun home de santa vida qui s'era allí retret per fer penitència e salvar la sua ànima/...conobbe che dovea esser huomo di santa vita, il quale si fusse lì ridotto per far penitèntia e salvar l'ànima sua (28).

vidre *m.*

"Substància amorfa, transparent o translúcida, dura i trencadissa quan és freda".

Vetro.

aquell vi dava en un safareig de vidre cristallí/...il quale cadeva in un vaso di vitro cristallino (55).

vidriol *m.*

vidriol romà. "Caparrós o sulfat de ferro".

Vitriolo romano.

E Tirant comprà una fel de balena, la qual era molt vella, e pres argent viu, e salnitre, e vidriol romà, ab altres materials, e féu de tot un unguent/E Tirante comprò una fiela di balena, la quale molto era vecchia, et ariento vivo, salnitro, e vitriolo romano con altri materiali tolse, e di tutto fece fare uno onguento (304).

vidu v. viudo

viduatge *m.*

"Estat de qui és vidu".

Viduità.

¿E no havia prou durat lo meu adolorit viduatge?/Non era stata lunga assai la mia addolorata viduità? (3).

2. Vocabulari català-italià

vigilàció f.

"Vigilància".

Vigilazione.

E suplic a la majestat vostra que vullau fer guardar molt diligentment la ciutat, e estar en contínua vigilàció/E supplico all'altrezza vostra che voglia far guardare diligentissimamente la città e stare con con contínua vigilazione (419).

vigorós adj.

"Que té vigor".

Vigorouso.

ab gran força e ardiment donaren la batalla fort, cruel e aspra, e tan vigorousa que paria que ixquessen dels inferns/con gran forza et ardimento, forte, crudele, aspra e tanto vigorousa battaglia gli dettero che paria che dell'inferno uscissero (349).

vigorosament adv.

"D'una manera vigorosa".

Vergognosamente.

(els ulls) no pas girant-los vigorosament, mas refrenats per graciosos esguards/non troppo girandogli vergognosamente ma, raffrenati per graciosi sguardi (119).

vil adj.

"De molt baixa condició".

Vile/ville.

¡Oh com me tendria per vil e per abatut...!VO quanto mi terrei per vile, per vinto! (39); ¡Oh gent trista e vil...!VO gente villa e da poco...! (337).

vilà adj.,m.

"Incivil, grosser, mancat de cortesia".

Villano.

mal cavalier vilà/tristo cavaliere villano (36); ell i tots los seus descendents... fossen tomats en aquella mateixa servitud e captivitat, així com tots los altres vilans/egli e tutti gli descendenti suoi... in quella medesima servitù di cattività, così come gli altri villani, tomab fussero (334).

vila f.

"Població que, sens tenir el títol de ciutat, té algun privilegi o dimensions suficients per a distingir-se dels pobles".

Villa, ciutat, luogo, borgo.

No tinc altre desig en aquest món sinó que la ves assotar per vila tota nua/lo non ho altro desiderio in questo mondo se non di vederla scoppare per la villa (226). Manà... als alguatzins fessen sis o set forques prop de la vila/Commandò... agli preposti che fecessero fare sei o sette forche presso alla villa (133); tenia de son matrimoni trenta-set castells, e en aqueils ciutats e viles forts e e circuides de moltes terres e de bell mur/havea di patrimonio trentasette castella, città e luoghi forti, circuiti di molte torri e di belle mura (67). E habia en la dita vall tres castells ab ses grosses viles e molt de singular fortaleza/Et erano nella detta valle tre castella di singular fortezza con gli suoi grossi borghi (301).

villania f.

"Acció o dita pròpia de vilans".

Villania.

Tirant hagué compassió del Rei, que oia tantes villanies ab paciència/Tirante hebbe compassione del re che udiva tante villanie con patientia (319).

villíssim adj.super.

"Molt vil".

Villissimo.

aquello villissim porc, vostre cap Maomet/quel villissimo porco, vostro capo, Maometo (403).

vilment adv.

"De maner vil, amb viltat".

Vilmente.

La huitena és que hagen vergonya de fugir vilment/la ottava è che habbia vergognya di fuggire vilmente (196).

viltat f.

"Vilesa, vilania".

Viltà.

...la mort, la qual serà a mi més cara que viure ab record de la mia viltat/...la morte, la qual serà a me più cara che vivere con memoria della mia viltà (367).

vinagre* m.

"Resultat de la fermentació acètica del vi".

Aceto.

Era's seguit que un dia de dolor los turcs emprehgueren de venir quatre milia peons, ab aixades e cabassos, pics, vinagre e foc portants per voler rompre una muntanya/Era seguito che, un giorno di dolore, gli turchi feciono impresa di venire con quattromila fanti con zappe, sporte, ceste, picchi, aceto e fuoco portando, per volere rompere un monte (286).

vincle m.

"Lligam moral".

Vincolo.

e d'açò n'és causa lo vincle de la sang, qui no es pot tomar aigua/e di questo ne è causa il vincolo del sangue, il quale non può divenire acqua (367).

vinent adj.

"Següent".

Seguente, futuro.

al matí vinent/la mattina sequante (140); en la vinent nit porem d'açí partir/nella futura notte di qui partirse (299).

vint adj.num.

"Dues vegades deu".

Venti/vinti, *

los vint-e-sis cavallers eiets per fer les armes/gli ventisei cavaliere eiets per defendere il campo (52); ... ab carta rebuda per vint-e-cinc notaris, havents tots autoritat real e plenària licència de rebre semblants actes/... con charta rogata per vincinquae notari che haveano autorità regale e plenaria licentia di noevere simili atti (57); una petita corona d'or que pese de vint-e-cinc marcs ensúe/una picciola corona d'oro che eccedesse quindeci marche di peso (48).

vintè *adj.num.*

"Que fa vint".

Vigesimo.

La vintena camera, lo mantenidor encontrà Tirant enmig de la bevera del bacinet/La vigesima volta que consero, il mantentore incontrò Tirante in mezzo della bevera del bacinetto (59).

vinya *f.*

"Conjunt de ceps plantats".

Vigna.

Vés, cuita, e digues-li que ixca de la mia vinya, que ara la'm tala tota./Va' correndo e digli che esca dalla mia vigna, ché hora tutta me la roina. (263).

viola *f. (vlula)*

"Instrument de corda semblant al violí però més gros", en la loc. **mitja viola**.

Viola, (salterio).

una mia viola/mezzeviola (154);...símbols, flautes, mitges viulas e concordades veus humanes/...cembali, flauti, mezzeviola, salteri e concordate voci humane (452).

violar *tr.*

1. "Infringir".

Violare.

fin que eis has violada la castedat/finó che non gli hai violata la castità (163).

2. "Abusar sexualment d'una dona".

Violare.

és ver que sou estada retrata en la cambra de vostra mare, mas no sou estada violada/egli è vero che seti stata ritrata nella camera di vostra madre, ma non seti stata violata (252).

violari *m.*

perdre lo violari. "Perdre la vida".

Perdere l'honore e la fama.

E Tirant s'esforçava per no perdre lo violari/E Tirante... per non perdere l'honore e la fama si sforzava (73).

violència *f.*

"Acció excessiva, amb abús de força".

Violentia.

Jatesia que la majestat vostra diga que violència vos és estada feta.../Benché la maestà vostra dica che violentia gli sia stata fatta... (252).

violent *adj.*

"Que té violència".

Violente.

acte violenti/atto violente (143).

virginitat *f.*

"Qualitat de verge".

Verginità.

la desputa de la mia virginitat/la spogia della mia verginità (163).

viril *adj.*

"Que té l'energia pròpia dels mascles".

Virile.

ab ànimo viril/con ànimo virile (23).

virilment *adv.*

"De manera viril".

Virilmente.

el virilment farà tot lo que son senyor li manarà/egli virilmente farà tutto quello che il suo signore gli comandarà (221).

virtuós *adj.*

1. "Poderós, que té força per a obrar".

Virtuoso, valoroso.

així com sou virtuós en lo camp, és menester que ho siau en lo lit/cosí come sete valentissimo e valoroso in campo, è mestieri che siate nel letto (225), lo virtuós Rei ermità/il valoroso re eremita (26).

2. "Que posseeix i practica la virtut".

Virtuoso.

Ara, en lo principi, me tractarà de certs virtuosos actes de cavalleria.../Ma hora, nel principio, certi virtuosi atti di cavalleria si narrano... (1).

virtuosament *adv.*

"De manera virtuosa".

Virtuosamente.

no eis ha tot l'universal Creador lo franc arbitre, que si aquell és ben regit les poden, virtuosament vivint, mitigar e vençre/non gli ha però l'universale creatore levato e tolto il libero arbitrio; ché, se quello è ben regito, virtuosamente vivendo...vincere e mitigare si ponno (1).

virtut *f.*

1. "Pràctica habitual del bé".

Virtù.

En la fèrtil, rica e delitosa illa d'Anglaterra habitava un cavaller valentíssim, noble de linatge e molt més de virtut/Nella fertile, ricca e dilettevoli isola d'Inghilterra habitava uno valentissimo cavaliere, nobile di progenie e molto più di virtù (2).

2. "Propietat, qualitat".

Virtù.

Jo no sé l'anell quina mala virtut té/IO non so se l'anello tiene in sé qualche mala virtù (26).

per virtut de. "Per la força, com a efecte de tal o tal cosa".

Per virtù di.

E lo cavaller promet per virtut del jurament/Il cavaliere promette, per virtù dil giuramento (86).

2. Vocabulari català-italià

visarma f.

"Alabarda".

Arma di hasta.

Tirant, ab una visarma, li donà sobre lo cap/Tirante con un' arma di hasta sopra il capo gli diede (315).

visera* f.

"Peça de l'elm, situada a la part anterior i que s'abaixava per a cobrir la cara del guerrer".

Vista.

lo Conestable l'encontrà enmig de la visera, i tragué'l de seny/il contestabile lo incontrò nel mezzo della visita, e tratto del seno (189).

visió f.

"Allò que apareix a la vista".

Visione.

s'admira de tal visió/si maravigliò di tal visione (28).

visitar tr. (vesitar)

1. "Anar a veure algú a casa seua allà on resideix".

Visitare.

E l'Emperador lo visitava cascun dia una volta/L'imperatore ciascun giorno una volta il visitava (167); Anem a visitar l'Emperador./Andiamo a visitare l'imperatore (260).

2. "Anar a un temple o santuari per devoció".

Visitare.

visitar lo Sant Sepulcre/visitare il Santo Sepolchro (4).

visitat adj.

"Examinat".

Visitato.

en lo camp, molt ben visitat per ell/nel campo, molto ben visitato per lui (141).

visrei m.

"Governador d'un país en nom del rei".

Viceré.

e li havia dat molt de sos bens, e ultra açò l'havia fet visrei de tota la terra/il quale, oltre che gli aveva dato molti di beni suoi, l'havia fatto vicari di tutta la terra (80).

vista f.

1. "Facultat de veure".

Vista.

Dubte tinc gran, no m'abellis la vista d'alguna d'aquestes donzelles/lo ho gran dubbio che tanto no [m]abbellisca la vista di alcuna di quelle donzelle (172).

2. "Acció de veure".

Vista, veduta.

deixau la vista de la ciutat e girau la cara als enemics/lasciate la vista della città e volgete la faccia alli nemici (25); E l'Emperador li dix que vingúes en la manera que pendria plaer, que molt s'allegriana de la sua vista./E l'imperatore gli rapose che nel modo che a lui piaceo venisse, che molto della veduta sua si alegrana. (440).

en/a (la) vista. "En lloc on pot ésser vist".

In vista/a vista, *

jo venint en la vista de vosaltres/venendo io in vista di voi altri (152); vengueren a vista dels cristians/vennono a vista delli cristiani (23); la portava a la vista de tot lo món/E, visto di tutto il mondo... il portava (85).

pendre/haver vista.

Speculare; havere vista.

aturem açí en aquesta delitosa vinya e porem-hi estar fins a demà tot lo dia, e porem pendre vista de la terra/restiamo qui in questa dilettevole vigna ché fino a dimane per tutto il giorno stare gli potremmo, e speculare la terra (299); ...confiant en les mies pròpies mans d'atenyer aquella glòria que los meus uils havent vista d'aquell famos Capità, que matar-lu pupa/...confidandomi nelle mie proprie mani di ottenere quella gloria che, gli occhi miei havendo vista di quel famoso capitano, occider possa (344).

perdre de vista. "Deixar d'ésser vist, desaparèixer".

Perdere di vista.

jo l'he perdut de vista/lo l'ho perso di vista (154).

vistós adj.

"Que atreu la mirada agradablement".

Vistoso.

calçà's las calces brodades qui eren molt vistoses e de bona gràcia obrades/le calze si calzò, le quali erano molto ben ricamate e vistose e con buona gratia lavorate (264).

virtualles f.pl.

"Conjunt de coses comestibles".

Vettovaglie, vivande.

e contempla que encara que aquesta ciutat sia ben proveïda de virtualles... que per açò no ens podrem molt sostenir/e contempla che, anchora che questa città sia ben provista di vettovaglia, non si potremo lungamente sostenere (7); E havia feta fer cnda que tots lo qui portarien virtualles al camp fossen guats anant, venint e estant./Et aveva fatto fare grida che tutti quelli che al campo vivande portavano, andàndo, venendo e stando, sicun e guidati fussero. (304).

vituperar tr.

"Blasmar".

Vituperare.

bé sou vituperat en aquesta jornada que moriu com a desventurat/bene sei vituperati in questa giornata che come infelici moreti (337).

vituperi m.

"Acte o paraules infamants".

Vituperio.

Considerats los cruels vituperis que em són estats fets.../Considerati gli crudeli vituperi che mi sono stati fatti... (313).

vituperós adj.

"Infamant, denigrant".

Vituperoso.

¿Pot ésser més vituperosa e vergonyosa cosa a l'home que posar la sua felicitat en actes de gola e luxúria?/Può ésser più vituperosa e vergognosa cosa all'huomo che poner la sua felicità in atti di gola e lussura? (403).

2. Vocabulari català-italià

vlu *adj.,m.*

1. *adj.* "Que té vida, no mort".

Vivo.

cos viu/corpo vivo (110): ... plorant la dolor de la sua Carmesina viva/... piangendo, il dolore della sua Carmesina viva (473).

llàgremes vives. "Les llàgremes que van vessant-se".

Vive *lagrime.*

los meus ulls de vives llàgremes destil.ler/gli miei occhi vive lagrime distillano (227).

2. "Que esà en activitat". **argent viu** *v. argent*

Argento vivo.

3. *m.* "Persona viva".

Vivo.

...los nostres morts venjar, ab los vius restaurant vivificar/...le nostre morti vendicaranno, e con gli vivi restaurando vivificaranno (396).

vludo *adj.,m. i f. (vidu)*

1. *adj.* "Que ha perdut el cònjuge".

Vedovo.

Lo terç és ajudar, emparar a dones viudes, pubils e donzelles, si request ne serà/Il terzo è de aiutare e soccorrere a donne vedove, pupils e donzelle (89); Après venien tots los hòmens viudos, e les dones vidues après/Appresso venivano tutti gli huomini e donne vedove (42).

2. *m. i f.* "Home o dona que han perdut la muller o el marit".

Vedovo/vedova

lo pare era viudo/il padre era vedovo (466); orfe de pare e de mare e viuda de marit e senyor viu/di padre e di madre orphana e di signore e marito vivo vedova (3).

3. *fig.* "Privat d'alguna cosa o d'agú".

Vedovo.

prestament f'abricana terra de vostra presència sia feta viuda/prestamente f'abricana terra della presència vostra vedova fatta sia (398).

vlula *v. viola*

vlure *intr.,m.*

1. *intr.* "Tenir vida, ésser viu".

Vivere, vincere.

s'és deixat de vlure per no veure tanta confusió/non ha voluto vivere, per non vedere tanta confusione e vergogna (346); Aquests tals ab la saviesa treballen continuament en fer vlure a si mateix/Questi tali con la sapientia s'affaticano continuamente in fare vincere se stessi (182).

2. *m.* "La vida".

Vita, vivere.

...e com a lacerada de tal vlure, fora de tota esperança de consolació diré.../...ma come appassionata da tal penosa vita, fuera d'ogni speranza di consolazione, dirò... (3); e ago feien per saber llengua del Rei: on era e la manera de son vlure quina era/e questo faceva per saper nuova di re dove egli era e quale era il modo di suo vivere (310).

3. *m. pl.* "Aliments".

Vivere, vettovaglia.

la ciutat era molt gran e ben fornida de vlures/la città era grandissima e bene fornita di vivere (395); ...aquesta vostra ciutat e mia, la trobareu abundosa de vlures/... questa sua città sua e mia, la trovarà abundante di vettovaglia (5).

4. La forma de l'imperatiu és usada com a exclamació: **vixca!**

Viva.

e vixca lo novell Cèsar de l'imperi grec, honor, manteniment i glòria/e viva il nuovello cesare, honore, mantenimento e gloria di greco imperio (453).

vivament *adv.*

"D'una manera viva".

Vivamente.

si la passió e poc saber vivament les mies fatigues a dir no em donen floc, suplex tu, Senyor, los defectes de la mia ignorància/se la passione et il poco saper mio non mi concedon luogo che vivamente possi dire le mie fatiche, tu, Signore, li defecti dell'ignorantia mia supplisce (8).

vivent *adj.,m. (vivint)*

1. *adj.* "Viu".

Vivente.

E açò fon posat en escrit... per exemple dels cavallers vivents e esdevenidors./E questo fu posto in scritto... per essemplio degli cavaliere viventi e futuri (275).

2. *m.* "Persona viva".

Vivente.

Si a Déu placent pot ésser que jo més que vivent miserable sia envergonyit/S'egli è volontà d'iddio ch'io, miserimo sopra tutti e viventi, sia avergognato (6); pedres o arbres, los quals... los vivints en gran estima coler/le pietre e gli arbori li quali... gli viventi con grande stima coltivano (20).

vlvidor *adj.*

"Que viu o pot viure llarg temps", ésser **vlvidor**.

Havere a vivere.

més val a la senyoria vostra pendre altre marit, lo qual per raó sia més vlvidor que jo/molto vale alla signoria vostra pigliare altro marito, il quale per ragione habbia più a vivere di me (325).

vivificar *tr.*

"Fer més viu, animar".

Vivificare.

...los nostres morts venjar, ab los vius restaurant vivificar/...le nostre morti vendicaranno, e con gli vivi restaurando vivificaranno (396).

vlvint *v. vivent*

vogar *intr.*

"Remar".

Vogare.

pengueren un home d'armes lo qual vogava en la galera de Tirant/presero un huomo d'arme il quale vogava nella galera di Tirante (350).

vogir tr.,intr.,pron.

1. tr.,pron. "Girar, fer voltar".

Volger(s).La setena és que la fortuna, vogint la sua roda, li plau així./La sesta è che alla fortuna, volgendo sua rota, così piacque.(200); continuamente a totes parts se vogia/continuamente a tutte le parti si volgeva (189).

2. intr. "Fer voltar un argue o parell anàleg".

Volger(s).posaren-se cent hòmens a l'argue e començaren molt fort a vogir/e puosersi cento uomini all'argano e molto forte cominciorono a volgere (106). E Tirant la nit e lo dia vogí tot entorn la muntanya./E Tirante la notte et il giorno intorno alla montagna si volse (334).

3. tr. "Circuir".

Girare, volteggiare.vogí tota la ciutat/tutta la città giró (157); tots los del camp dormen e reposen i ell vogex e cerca tot lo camp/tutti quelli del campo dormono e riposano et egli veglia, volteggia e cerca tutto il campo (138).**volant adj.**

"Que va d'un lloc a una ltre sense aturar-se gaire enlloc".

Volante.encara lo miserable Sion en la fera roda volant, que no sent així fera dolor que a la mia se puga acomparar./Anchora il miserable Ision, nella fera ruota volante, non sente così fiero dolore che al mio comperare si possa (290).**volar intr.**

"Sostenir-se i moure's en l'aire amb l'ajuda de les ales".

Volare.¿qui et prestarà llaugeres ales ab les quals volant se pogués caminar on la sua desconsolada ànima imaginativament se raona?/chi ti prestarà leggiere ale con le quale, volando, camminare potessi dove la mia sconsolata anima imaginativamente si tagiona? (400).**volateria f.**

"Conjunt d'animals de ploma comestibles, sobretot gal.linàcies".

Uccelli.e tots eran molt ben servits de molta volateria de diverses natures/e tutti erano ben serviti d'infiniti uccelli di diverse maniere (55).**volentàriament v. voluntàriament****volentat v. voluntat****volenterosament adv.**

"Amb voluntat".

Volontarosamente.**De mi més volenterosament que tot altre d'apò doire'm deo/E quanto a me, più volontarosamente che ciascun altro di questo dolore mi debbo (365).**volenters adv.**

"De bon grat".

Volentieri.La setena és en fer reverència e saludar volenters /la setima è fare riverentia e salutare volentieri (221).**voler tr.,refl.,m.**

1. tr. "Tenir la intenció determinada, desitjar".

Volere, vantarsi, degnarsi, solere (e).per voler beure/per voler bere (28). ¿Qui saran aquells que hi volran anar?/Quai sono quelli che si vantano di andare? (133). li volqués donar les claus de la torre/si degnassi dargli le chiavi della torre (14). ell respós que no ho volia fer/egli respóse che non lo soleva fare (166).

con se vulla que sia.

Ad ogni modo...in qualunche sorte vadi la cosa.e serem vencedors com se vulla que sia/saremo ad ogni modo vinctori. in qualunche sorte vadi la cosa (23).

on te vulla. "On tu vulles".

Dove tu vuoi.

Toca on te vullas/Tocca dove tu vuoi (233).

vulla's sia. "Conjunció distributiva".

Sia.¿Com podeu vós pensar que dona ni donzella li puga desplaure, vulla's sia de gran o de poca condició...?/Come potete voi pensare che a donna né donzella possi dispiacere, e sia di grande o di piccola condicione...? (233).2. refl. **voler-se bé.** "Tenir bona inclinació de la voluntat en favor d'algú".**Volersi bene.**ab tots aquells deïts e llepoies qui solen passar per los qui bé es volen/con tutti quegli diètti che si sogliono usare per quelli che bene si vogliono (262).

3. impers. "Deure".

Solere (e).Fortitud corporal e ardiment se vol exercir ab saviesa/la fortetza del corpo e lo ardimiento con sapientia essercitare si solevano (Prol.).

4. m. "Voluntat, desig".

Volere, voto, voluntà e amore.Mas vosaltres, més voluntaris que savis, heveu lleixats los meus consells seguint vostres volers/Ma voi altri, più volentariosi che savis, che gli miei consigli lasciati haveti seguendo il volere vostro (290); e si fer no ho volreu per grat e a tot son voler, que us passarà per l'espasa per lo coll donant-vos cruel mort/e se fare non vorrete di buon grado tutto il voto suo, che il vi caciarà la spada nella gola dandovi crudel morte (215). Com Tirant la vèu ab tanta resplendor estava admirat e doblà-li lo voler./Quando Tirante la vidde con tanto splendore, ammirato rimase e raddoppiosegli la volontà e l'amore (269).**volgut adj.**

"Amat, estimat".

Benvoluto.era amat e volgut de tot lo món/era amato, desiderato e benvoluto da tutto il mondo (415).

mal volgut v. malvolgut

2. Vocabulari català-italià

volta f.

1. "Acció i efecte de girar".

Volta.

donen una volta de la correixa/danno una volta della correggia (85).

dar la volta. "Executar un reu".

Dar la volta***.

ja estava en l'escal per dar-li la volta/era già in su la scala per dar la volta (146).

2. "Passeig", en la loc. fer una volta. "Fer un passeig".

Dare un volta.

¿No seria bo que fésem una volta per la ciutat, puix fa bell dia?/Poich'è bel tempo, non seria buono che dessimo una volta per la città? (109).

3. tirar la volta. "Prendre una embarcació un rumb determinat".

Navigare alla volta, tirare alla volta.

tirà la volta de Barbària/navió alla volta di Barberia (114); tiraren la volta de Sicília/tirò la volta di Sicilia (114).

4. "Tom, tongada".

Volta.

Qui em dava tot l'imperi grec e quatre voltes més que no és, jo no desempararia la majestat vostra./Chi mi desse tutto l'impero greco... e quattro volte più che non è, io non lascerei la maestà vostra (262).

5. "Vegada".

Volta.

E al menejar que el faien, Tirant s'esmortí tres voltes, e ciascuna vegada ab aiguaròs l'havien de tomar./Et al maneggiare et al conciare che facevano Tirante tre volte si stramortí, e ciascuna volta con l'acqua di rose rivenire il fero. (236).

6. loc. adv. tota volta. "Sempre".

Tuttavolta.

Lo plaer meu és no remetre res a la fortuna, enemiga de mon delit, tota volta creent lo que per l'alta a vostra maná me serà és lo millor./Il plaer mio è di non rimettere nulla alla fortuna, nemica d'ogni mio delitto, tuttavolta credendo quello che per l'altrezza vostra mi sarà comandato è il migliore. (243).

7. "Arcada, bòveda".

Volta.

ja u habita en les voltes o coves d'un castell antic qui és en aquell puig/giaco et habita nelle volte e grotte d'un castello antico, ch'è in quell poggio (410).

8. "Curvatura, plec".

Veleta d'alto***.

e la volta que fan prop de la cuixa eren brodats de grosses perles orientals molt fines/e la veleta d'alto, che si fa presso alla cossa, era ricamata di finissime perle orientali (68).

voltar intr., tr., pron.

1. intr. "Moure's com una roda entom del seu eix".

Voltere.

al voltar que la donzella féu/nel voltar che fece la donzella (85).

2. intr. "Fer volta".

Volteggiare.

haurien a voltar, per passar aquell riu, una bona jornada/per passare quel fiume, una buona giornata haveria a volteggiare (310).

3. tr., pron. "Girar, fer mitja volta, posar-se en direcció oposada a la que es tenia".

Voltar(s).

la Divina Providència l'havia feta voltar per augmentar la glòria de Tirant/la divina providentia l'havea fatta voltare per aumentare la glòria de Tirante (157), quan los ànimos se voltien anant d'estar algunes coses e aquelles pervenir no puguert/quando gli animi si voltano innanzi il desiderio di cose alcune e quelle pervenire non ponno (433).

voltejar tr., intr.

1. intr. "Fer voltes, moure's com una roda entom del seu eix".

Volteggiare.

negú no us diu res, ni voltejant no us fa cercar lo lit/alcuno non vi dice nulla, né volteggiando non vi fa il letto cercare (248).

2. intr. "Canviar sovint de direcció una nau".

Volteggiare.

les altres se detenièn volteiant dins mar/e les altre si detenevano in mare volteggiando (98).

3. tr. "Recórrer un espai sense seguir la línia recta".

Volteggiare.

voltejarem tota la ciutat/tutta la città volteggiarono (222).

voltor m.

"Animal de color negre, molt gros, que s'alimenta d'animals morts".

Avoltoro.

pensava que la mia trista sepultura seria que de voltors e corbe, e altres aucells de rapina la mia trista carn així haguessen a menjar/pensavo che sana la misma trista sepultura, che avoltori, corvi et altri uocelli di rapina la mia trista carne così a mangiare havessero (373).

voluble adj.

"Mudable, incostant".

Volubile.

voluble fortuna/volubil fortuna (138).

voluntari adj.

1. "Que es fa per voler, no per necessitat".

Volontario.

la vostra demanda és més voluntària que de necessitat/la vostra dimanda sia più volontaria che di necessità (74).

2. "Que tendeix a imposar la seua voluntat".

Volontaroso, volontario, volontario et insatiabile.

Mas vosaltres, més voluntaris que savia, heveu lleixats los meus consells seguint vostres volers/Ma voi altri, più volontarosi che savia, che gli miei consigli lasciati haveti seguendo il volere vostro (290). E així molt voluntari, no pas fugitiu, fon pres per lo gran cavaller Almedixer/E così molto volontario, non fuggitivo, dal gran cavaliere Almediser fu preso (394). La primera [virtut de les dones], que són molt voluntàries,/la prima è che sono molto volontarie et insatiabili (221).

voluntàriament adv. (volentàriament)

"D'una manera voluntària".

Voluntariamente.

... portar armes d'amor secretes o ocultes sens dar-ho a sentir volentàriament a persones indignes e malparieres/... portare arme d'amore segrete et occulte, senza farlo sentire volentariamente a persone indegne o ciancioni (256). Mala cosa és la noble e generosa cridar e volentàriament voler-se abrigar lo mantell de difamació/Mala cosa è alla noble e generosa gridare e volentariamente volersi vestire del mantello d'infamia (244).

voluntat f. (volentat)

"Potència de l'anima que mou conscientment a obrar o a abstenir-se d'obrar".

Volontà, volere, voglia, poters.

contra ma voluntat/contro mia volontà (27); E ara ha molt més augment en mi lo desig e voluntat d'ésser cavalier que ans no tenia/Hora molto più che non havevo prima si è augmentato il desiderio e volontà di esser cavaliere (32); Jo pensava que la voluntat del meu fill fos conforme ab la mia/lo mi credevo che mio figliuolo fusse conforme al voler mio (22); E així hòmens com dones no tenien voluntat de menjar ont les grans honors que Tirant fins en aquella jornada percaçat s'havia/E così huomini come donne, udendo gli grandi honori che Tirante fino in quella hora procacciato si havea, voglia di mangiare non haveano (282); e si millor li parrà espasa de git que sia sa voluntat de portar-la/e se meglio gli parerà spada de filo, che sia in poter suo di portarla (71b).

mala voluntat.

Mala voluntà, malevolentia.

allà on són molts d'un ofici tostemps s'hi engendra enveja e mala voluntat/là dove sono molti pari e d'un officio, invidia e mala volontà si genera (113); jamés portí més mala voluntat a home del món/giamai io non portai malevolentia ad huomo del mondo (262).

bona voluntat.

Desiderio.

Tirant hi tenia molt bona voluntat per ço que pogués veure e parlar ab la Princesa/egli, acció che potesse vedere e parlare con la sua signora principessa, ne haveva grandissimo desiderio (166).

de bona voluntat. "Amb intenció d'obrar bé".

Volentieri e di buon animo, di buona voglia, volentieri.

si sabés alguna cosa en l'art de cavalleria, e destre en les armes, jo de bona voluntat serviria la majestat vostra/s'io... sapessi cosa alcuna nell'arte di cavaleria o fussi destro nelle armi, volentieri e di buon animo servirei la maestà vostra (8); Si bé la sua edat és avançada, algun gran senyor se casarà ab ella de bona voluntat/se bene è antica d'età, alcuno gran signore di buona voglia e di somma grata si riputarà, per esser imperatore, d'haverla per moglie (480); Tirant pregà al Rei que hi fes venir la Reina perquè les altres dones hi venquessen de millor voluntat/Tirante pregò il re che la reina venire gli facesse acció che le altre donne più volentieri gli venissero (343).

ab molta voluntat.

Volentieri.

jo ab molt bona voluntat faré tot el que em maneu/volentieri farò tutto quello che mi comandareti (382).

a tota voluntat. "En la forma que vulga".

Ad ogni requisitione.

E dins lo camp los cavallers vos daven armes e cavall a tota vostra voluntat/E dentro il campo li cavallieri gli davano armi e cavalli ad ogni sua requisitione (56).

a voluntat (d'algu). "A l'arbitri".

A voluntà.

E prano-me per la mia ànima, de mos béns, cent milia ducats, que sien distribuïts a coneguda e voluntat dels dits meus marmessors/E pigliomi per l'anima mia centomila ducati, che siano distribuiti a coscienza e volontà degli ditti mei commissari (469).

fer a totes ses voluntats. "Obrar algu amb completa llibertat d'acció".

Fare a tutte le sue voluntà, fare a tutte le voglie sue.

dóna a la dita Estefania cent milia ducats, que en pugja testar e fer a totes ses prònes voluntats/dona a la detta Stephania centomila ducati, che ne possa testare e fare a tutte le sue proprie voluntà (221); que pugja manar e fer d'ella a totes ses voluntats/e fare et ordinare... a tutte le voglie sue (154).

vora f., prepos.

1.f."Part extrema d'una superfície".

Riva, merlo, via.

me trobi nua en la vora de la cruel e tempestuosa mar/mi torvai ignuda nella riva del crudele e tempestoso mare (373); e escassament ell senti manegar la corda que fon prestament a la vora de la torre/et a pena senti maneggiare la fune che prestamente agli merli della torre e fu (315); Com fon alla vora del nu, feu son senyal/quando fu alla via del fiume, fece il suo segnale (148).

2.prepos."Prop".

Alla riva di, a riva di, presso a.

vora mar/alla riva del mare (113); jo em feia portar en lloc vora mar/lo mi facevo portare in luogo a riva del mare (258); E anant vora terra per l'aigua, apartà's per dubte que no la matassen/et andando per l'acqua presso a terra, se allontanò dagli gndi per dubbio che non la occidessero (299).

vori m.

"Ivori".

Avorio.

lo vori se ha en India/favorio se ha nell'India (143).

vós pronom

"Tractament de respecte".

Serenità vostra.

A via. Rei prudentíssim, antic en benaventurada vida.../Alla serenità vostra, prudentíssimo re, inveterato in benaventurada vita... (20).

vosaltres pronom

"Tu i ells".

Voi, voialtri/voialtre, vuoiatri.

no ha molts dies passats que tots vosaltres éreu detinguts en poder d'infeis e ab fort cadenes apresonats/Non son passati molti di che voi eravate detenuti in poder d'infideli e con forti catene appregonati (109); jo seré punida per lo pecat de vosaltres/lo sarò punita per il peccato di voialtri (218); si jo tingués enamorat, també m'hi jugaria com vosaltres feu/s'io havessi innamorato, similmente me giuocare anch'io come voialtre fate (146); seria menys mal per a vosaltres oferisseu de voluntat la vida/saria minor male a vuoiatri che offeresti di voluntà la vita (141).

vot m.

"Prometença que es fa a Déu o a algun sant".

Voto, desiderio, voluntate e voto.

fac vot a Déu/faccio voto a Dio (33); ha complit son vot/ha compiuto il suo desiderio (143); Tirant féu pendre tots aquests vots e posar per escrit/Tirante fece portare tutte queste voluntats e voti, in iscritto (151).

votar intr.

"Fer un vot".

Fare voto.

Com Tirant véu que los seus parents havien votat per amor d'ell.../Quando Tirante vidde che gli suoi parenti per amore suo haviano fatto voto... (207).

2. Vocabulari català-italià

vulgar *adj.,m.*

1. *adj.* "Popular, del poble".

Volgare, popolare.

vulgar: exemple *vulgare* *esempio* (100); exemple *vulgar*/*esempio* e *proverbio popolare* (22).

2. *m.* "Proverbi o sentència comuna, divulgada".

Volgare.

diu lo vulgar...*dice il volgare* (184).

3. *m.* "Qualsevol llengua, en oposició al llatí".

Volgare.

E en la nit lo virtuós César féu fer les lletres de creença al soldà e al Gran Turc; e explanades en lo nostre *vulgar*, són del tenor següent/E nella notte il virtuoso Cesare fece fare le llettre di creença la Soldano et al gran Turco, le quali, explanate nel *vulgare* nostro, sono del tenore seguente (454).

vulgarment *adv.*

"Comunament".

Volgarmente.

Tu no vols servir la regla d'aquells qui *vulgarment* per la major part del món ha renom de valentíssims cavallers/Tu non vuoi servir la regola di quelli che *volgarmente* per la maggior parte del mondo hanno fama di valentissimi cavalieri (279).

X

xantre m.

"Cantor de l'església".

Cantore.

foci se començà molt singular, car aquí eren los xantres de la capella de Tirant e los de la capella del rei Escariano/ufficio molto singulare si cominciò, ché quivi erano gli cantori della capella di Trante e quelli del re Scariano (456).

xapellet m.

"Ligall que cenyia el cap".

Ghirlanda, capelletto.

xapellet de flors/ghirlanda di fiori (65), al cap portava sobre los daurats cabells un xapellet fullat de molts batents/in capo portava sopra agli dorati capelli uno capelletto fatto a foglie di molti tremolanti (162).

xaperia f.

"Ornament de xapes".

Recami/ricamo, veste cariche d'argento, veste ricche d'argento e oro.

tota la gent d'armes passà davant lo Rei, molt ben armats e ab bell orde e ab molts cavalls ab paraments de brocat e xaperia d'or e d'argent/tutta la gente d'armi passò dinanzi al re molto ben armata e con bel ordine, e con molti cavalli on paramenti di brocato e di recami d'oro e d'argento (41); la Reina, qui es fon mesa molt en punt ab molt grans abillaments e obratges... e d'altres robes de xaperia/la reina si fu posta in punto con grandissimi adornamenti e lavoreri di perle e di pietre fine... e di altre robbe e vesti di ricamo (408), tots anaven vestits de blanc o de verd, sedes, brocats e de xaperia/erano vestiti di bianco o di brocato verde e di veste cariche d'argento (42). Après del Rei venien tots los grans senyors, tots vestits de brocat o de xaperia/Dietro a lioro venivano gli gran signori, vestiti di brocato e di veste ricche d'argento e d'oro (42).

de xaperia.**Ricamato, ricamato di tremolanti d'oro e d'argento, tutto coperto era di pendenti d'oro battuto.**

elli s'abillà molt bé de robes de brocat rossegant e de xaperia/egli si misse molto bene in ordine di rubbe de brocato strassinante per terra, ricamate (109); paraments de xaperia/paramenti, ricamati di tremolanti d'oro e d'argento (189); la roba era tota de xaperia/uno manto il quale tutto coperto era di pendenti d'oro battuto (44).

xaramlta f.

"Dolçaina".

Cornetto (o trombone?), comamusa.

trompetes, anafis, clarons, tambonins, xaramltes e musetes e tabals/trombetti, clarini, tamburi, tromboni, cometti, comamuse e timpani (452); ab multitud de trompetes clarons, anafis, tambonins e xaramltes e altres diversitats d'estuments/con moltitudine di trombetti, clarini, tamburi, pifan, comamuse et altre diversità d'instormenti (483).

xarnera f.

"Frontissa".

Visera.**

L'altra camera lo tomà a encontrar ait en la xarnera de l'elmet/L'altra camera lo tornò a incontrare alto nella visera dell'elmetto (71b).

xic adj.

"Petit".

Picciolo, cieco.

per a vós, Tirant, conquistar lo món és xica paraula/E per voi, Tirante, conquistare il mondo è picciola parola (396); sia-us feta llarga aquesta xica nit/siavi fatta lunga questa ceca notte (387).

xiquet m.

"Infant".

Fanciullino.

porta lo seu mafomet al coll, tot d'or, ab gran barba e un petit infant qui porta al coll e passa un riu, e jo crec que aquest xiquet deu ésser fill del seu mafomet/porta il suo macometo al collo, tutto d'oro, il quale ha una gran barba et uno picciolo fanciullino in spalla e passa un rivo, et io credo che quel fanciullino dea essere figliuolo del suo macometo (334).

Z

zel m.

1. "Interés ardent i actiu en favor d'una persona o d'una idea, d'una causa, etc.".

Zelo/gelo.

Respòs l'Emperador ab zel de bé il sacro imperatore con zelo di bene rispose (211); ab fengides paraules decobí mon pare sots zel d'amor filial/Con fittie parole, sotto gelo d'amor filiale, ingannai mio padre (161).

2. pl. "Gelosia".

Gelosia.

ara lo pobre cavalier és mort per zels/ora il povero cavaliere, per gelosia... è morto (67).

PARAULES ITALIANES QUE NO CORRESPONEN A CAP PAROLA CATALANA

— — — *adj.*

Acquoso.

Quan en la roca veuràs / lo pas de la serpent, / de la dona sabràs / tot son enteniment. / Hom no sap l'aucell / volant on se posarà, / ni el fat del jovencell / si bo o mal serà./Quando il vestigio su la pietra e forma / che fa l'astuto serpe vederai, / tutto il viaggio che nell'aria forma / il pennuto volante augel saprai, / facquosa via e la incognita forma / che fa la nave in mare cognoscerai. / Così del giovanetto, quando cresce, / se in bene o in male sua gioventù nesce.(172).

— — — *adj.*

Amantissimo (BC).

però pux veig ja lo foc encòs de mon lleal voler, lo qual porte a Tirant.../...ma poich'io veggio già il fuoco acceso del mio leal volere, il qual porto al mio amantissimo Tirante (206).

— — — *adv.*

Ancho (BC).

Diré senyor, a la senyoria vostra la Infanta com anava devisada/Dirò, signore ancho, alla signoria vostra come era vestita la regina (44).

— — — *adv.*

Ancho (només en BC).

Diré, senyor a la senyoria vostra la Infanta com anava devisada./Dirò signore, ancho alla alla signoria vostra come era vestita la regina (44).

— — — *adj.*

Attonito.

aquella jornada li véu fer gest de tan dolorós desconfort, la sua ànima del seu afligit cos se volgué partir/Quando la principessa gli vidde fare gesto di tanto doloroso affanno, attonita rimase, e l'anima sua dal suo afflitto corpo partire si voise (290).

— — — *intr.*

"Estar solt".

Ballare.

anau tocant cascú los esperons, e si els porten flubros, deixau-los estar/andati a toccare a ciascun gli speroni e, se gli hanno larghi che gli ballino alle calcagna, lasciatgli stare (164).

— — — *f.*

Capanna.

aquella jornada los no'ia molt per ço com havien a voltar per molts barrancs e per molts llocs e viles que no eren en llur poder/quel tempo gli nocea molto però c'haveano a passare per molts passis, per molts luoghi, capanne e ville che in lor potestà non erano (310).

— — — *pron.*

Contristarsi.

Jo el vos donaré en aquesta nit/State di buona voglia, signor captano, e non vi contristate, ché in questa notte io vi lo darò (230)

— — — *adv.*

(D')indi.

tornat en Alexandria, recoll's en una nau e passà en Venècia/tornato in Alessandria, d'indi, raccolto in una nave, pervenne a Vinegia (4).

— — — *adv.*

Debitamente.

e si combatem virilment e ab esforçat ànimo sangonosa e dolorsa victòria deixarem en ells/E se combattendo virilmente e con gagliardo animo, come debitamente debbe fare ciascun buon cavaliere, dolorosa e sanguinolente vittoria lasciaremo a lloro.(156).

— — — *m.*

Divo.

Açò mostrà lo gran doctor Aureli Agustí en una epistola/E questo mostra il divo Agostino in una epistola (403).

— — — *adv.*

Forsi.

E per ventura jo desitje lo meu dan en desitjar que tomassen/E per ventura forsi il mio danno desio desiderando che tomassero (319).

— — — *adv.*

"Amb els genolls en terra".

Ginocchioni.

Aprés un poc espai que l'ermità hagué fet llevar lo Rei, alleujades les sues llàgrimes, féu principi a tals paraules/appresso poco spatio che l'eremita hebbe fatto levar il re di ginocchioni e rasciugate le sue lagrime, in risposta così prese a dirgli (9).

— — — *adv.*

Hormai.

so ja en tal edat que dec eixir dejús les ales de ma mare/sono già di età che hormai debbo uscire delle braccia di mia madre (22).

2. Vocabulari català-italià

— — — *f.*

Imbracciatura.

tots los qui portaven llances e pavesos posaren primers, ab grans pavesos de barrera que tenien, e bancs pitjats e semblants coses, e d'apò feren davantera/tutti quelli che portaven llances, lancioni o piche, rotelle, targhe, imbracciatura e targoni e simil cose, fecero l'anteguarda (157); Los de peu llançaren los pavesos, los altres les llances, los altres les ballestes, per córrer detrás los enemica crestians./Di quelli da piedi, parte gittarono le lance a terra, parte le rotelle, targoni et imbracciature, altri le piche, altri le balestre per correre dietro gli inimici christiani.(157).

— — — *adv.*

Immanente (e).

com lo Filósol fon libert, la infanta lo féu anar a parlar ab ella/quando il philosopho fu libero e che la infanta li seppa, immanente lo fece chiamare, ch'egli andasse a parlare con lei (110); Après que l'hagué flecta, dix que no venia a ell/immanente la leggete, e poi che l'hebbe lecta, disse che a liu non veniva (134).

— — — *m.*

Instrumento.

per los reis d'armes, herauts e portavants ab trompetes e ministres publicquen-lo per millor dels vencedors/gli regi d'armi, eraldi e passavanti, con trobetti e sonatori di varii instrumenti, publicano quello che è stato il migliore delli vincitori (57).

— — — *f.*

Lancione.

tots los qui portaven llances e pavesos posaren primers, ab grans pavesos de barrera que tenien, e bancs pitjats e semblants coses, e d'apò feren davantera/tutti quelli que portaven llances, lancioni o piche, rotelle, targhe, imbracciature e targoni e simil cose, fecero l'anteguarda (157).

— — — *m.*

Lapillo.

E fon tan assenyalat aquest singular dia, e de tanta gràcia, que durà l'encaic, ab l'escalament de la victòria, tres llegües/E fu quel giorno singulare e di tanta gratia da signare col rubeo lapillo, che durò la caccia, col scaldamento della vettura, tre leghe (157).

— — — *adj.*

Lassato.

demà haurà quinze dies, lo divendres après la sala, que vestia una aljubá brodada de pedres fines/diman saranno quindeci giorni, il venere dapo' lassata la lor mattutina orazione, et havea una giubba ricamata di pietre fine (163).

— — — *adj.*

Maestro.

mirava-li tota la sua persona e tot quan havia fial/andava mirandole e toccandole tutta la persona e quanto la maestra natura cominciato gli havea (231).

— — — *adj.*

Maravellioso.

La Reina...xqué ab gonella de seti burell, tota trepada e molt ben brodada de molt belles e grosses perles/La regina...uscite con una gonna di raso berettino, tutta intagliata e molto bene ricamata di molte belle e grossissime perle orientali, et era maravelliosa di vederla (201).

— — — *adj.*

Maravilloso.

...anam pescant per la ribera passades dues-centes barques...andassimo pescando per la riviera con più di duento barche, che era di maravilloso piacere (44).

— — — *adj.*

Mente.

ante saecula creada in mente divina /innanzi a' secoli grata nella mente divina (26).

— — — *m.*

Obligo.

Lo que jo he dit -dix lo rei d'armes-, hi só tengut per mon ofici/Quello ch'io ho detto -disse lo re d'armi- è per lo obbligo ch'io ho, che per l'officio son tenuto (65).

— — — *conj.*

Over.

...tal com és acostumat de portar en lipa: espasa de quatre palms.../tale come si è acostumat di portare in lizza over steccato, con spada di quattro palms... (79).

— — — *m.*

Pavimento.

féu posar baix peces de vellut carmesí/fece porre a basso, sopra il pavimento, pezzes di velluto chermesino (166).

— — — *adj.*

Pennuto.

Quan en la roca veuràs / lo pas de la serpent, / de la dona sabràs / tot son enteniment. / Hom no sap l'aucell / volant on se posarà, / ni el fat del joveuocell / si bo o mal serà./Quando il vestigio su la pietra e forma / che fa l'astuto serpe vederai, / tutto il viaggio che nell'aria forma / il pennuto volante augel saprai, / l'acquosa via e la incognita forma / che la la nave in mare cognoscerai. / Così del giovanetto, quando cresce, / se in bene o in male sua gioventù riesce (172).

— — — *m.*

Pensiere.

lo grat demanar pona en aquella hora que per lo mal meu digués.../e, ciò che è grato, il pensiere d'alcun capere potrà in quella hora che per il mio male dicevesti... (243).

— — — *m.*

Perdente.

E si resta sa e sens lesió de sa persona.../E se l' perdente resta sano e senza lesione della persona sua... (71b).

— — — *tr.*

Perdurre.

E podreu creure que per lo bon regiment e per la bona e virtuosa vida són col locals en la glòria de paradís./E poteti credere che, per il buon reggimento e per la buona e virtuosa vita, siano col localti nella gloria del paradiso. Alla quale Iddio per su clementia anchora noi perduca. Amen (486).

— — — *adv.*

Pian piano.

obrí la porta sens fer remor/aperse la porta pian piano, senza fare rumore alcuno (162).

2. Vocabulari català-italià

— — — *f.*

Pica.

tots los qui portaven llances e pavesos posaren primers, ab grans pavesos de barrera que tenien, e bancs pitjats e semblants coses, e d'apò feren davantera/tutti quelli che portavano llances, lancioni o piche, rotelle, targhe, imbracciature e targoni e simil cose, feero l'anteguarda (157). Los de peu llançaren los pavesos, los altres les llances, los altres les ballestes, per córrer detrás los enemics crestians /Di quelli da piedi, parte gittorono le lance a terra, parte le rotelle, targoni et imbracciature, altri le piche, altri le balestre per correre dietro gli nimici christiani. (157).

— — — *adj.*

Pulchro.

Amor cruel qui els ha unts en vida, / i ab greu dolor lo viure els ha fet perdre / après la mort, los tanque en lo sepulcre // Amor, che prima a lor fu dolce e pulchro, / gli aggiunse in vita e la vita gli tosse, / ch'in crudeltà e dolor il suo gaudio volse, / e qui gli chiude entrambi in un sepulchro. (485).

— — — *adv.*

"Gens".

Punto.

tant com durà lo divinal ofici jamés parti la vista de Tirant, en tant que ja tothom n'havia què parlar/quanto durò il divino ufficio, giamai la vista da Tirante non parti punto, tale che già cissoun ne heves che dire (281).

— — — *adv.*

Ramaricatamente.

E aquell responnet dix.../E quello ramaricatamente repondendo disse (141).

— — — *adj.*

"Maligna, roïn".

Reo.

Senyores, puix fortuna no ha consentit que jo us pogués mostrar per experiència la bona voluntat que us tenia.../Signore eccellenti, se bene la rea fortuna non ha consentito che io potessi mostrare per esperienza la buona volontà che io vi havevo... (291).

— — — *refl.*

"Recuperar-se".

Ristorarsi.

vec amb tot son poder davan la ciutat de Varoic/Venne con tutto il poter suo dinanzi alla città dove si ristorava il re christiano (6).

— — — *f.*

Rotella.

tots los qui portaven llances e pavesos posaren primers, ab grans pavesos de barrera que tenien, e bancs pitjats e semblants coses, e d'apò feren davantera/tutti quelli que portavano llances, lancioni o piche, rotelle, targhe, imbracciature e targoni e simil cose, feero l'anteguarda (157). Los de peu llançaren los pavesos, los altres les llances, los altres les ballestes, per córrer detrás los enemics crestians /Di quelli da piedi, parte gittorono le lance a terra, parte le rotelle, targoni et imbracciature, altri le piche, altri le balestre per correre dietro gli nimici christiani. (157).

— — — *adj.*

Rubeo.

E fon tan assenyalat aquest singular dia, e de tanta gràcia, que durà l'encaic, ab l'escalfament de la victòria, tres llegües/E fu quel giorno singulare e di tanta gràbia da signare col rubeo lepillo, ché durò la caccia, col scaldamento della vittoria, tre leghe (157).

— — — *m.*

Saluto.

anà on eren los dos amants e dix-los que puix la nit era estada bona, que Déu los donàs lo bon jorn. E ells lo hi reteren molt graciosament/dov'erano gli due amanti andò, e disse loro che, poiché la notte era stata buona, ch'iddio il buon di gli desse, e loro graciosamente il saluto gli resero (438).

— — — *conj.*

Sia donde si voglia.

Jo no sé si és del nas o del taló...mas sang haveu perduda/lo non so s'el fu del naso o delle calcagna...ma sangue hai perso, sia donde si voglia (162).

— — — *f.*

Soblimatione.

és mereixedor d'esser emperador/è degno di tale soblimatione (481).

— — — *adv.*

Supra.

posà's als peus del lit recolzada ab lo cap ben baix/si puose agli piedi del letto col capo ben basso, supra la mano (225).

— — — *adj.*

Sussequente.

no tardà l'Emperadriu fer principi a tal parlar.../la eccellentissima imperatrice così fece principio alle parole del tenor sussequente (181).

— — — *f.*

Targa.

tots los qui portaven llances e pavesos posaren primers, ab grans pavesos de barrera que tenien, e bancs pitjats e semblants coses, e d'apò feren davantera/tutti quelli que portavano llances, lancioni o piche, rotelle, targhe, imbracciature e targoni e simil cose, feero l'anteguarda (157).

— — — *m.*

Targone.

tots los qui portaven llances e pavesos posaren primers, ab grans pavesos de barrera que tenien, e bancs pitjats e semblants coses, e d'apò feren davantera/tutti quelli que portavano llances, lancioni o piche, rotelle, targhe, imbracciature e targoni e simil cose, feero l'anteguarda (157). Los de peu llançaren los pavesos, los altres les llances, los altres les ballestes, per córrer detrás los enemics crestians /Di quelli da piedi, parte gittorono le lance a terra, parte le rotelle, targoni et imbracciature, altri le piche, altri le balestre per correre dietro gli nimici christiani. (157).

— — — *adj.*

Uticense.

E quella Pòrcia, filla del rei Tràcio, sabent que lo marit seu mort era.../E quella Portia, figliuola dell'uticense Catone, sappiendo che il suo marito Bruto era morto... (309).

— — — *adj.*

Vario.

... los reis d'armes, herauts e posavants ab trompetes e ministres.../gli egi d'armi, eraldi e passavanti, con trombetti e sonatori di vani instrumenti (57).

2. Vocabulari català-italià

— — — *tr.*

Vitiare.

aquests infels enemics nostres, qui ens volien llevar la nostra propia terra, e les mullers, fills e filles jutjar a perpetual captivitat/questi infideli nemici nostri, quali ci vogliono privare della propria nostra terra e delle mogliera, e vitiare le figliuole e condannare gli figliuoli a perpetua cattività (23)

— — — *adj.*

Volante.

Quan en la roca veuràs / lo pas de la serpent, / de la dona sabràs / tot son enteniment. / Hom no sap l'aucell / volant on se posarà, / ni el fat del jovencell / si bo o mal serà. / Quando il vestigio su la pietra e forma / che fa l'astuto serpe vederà, / tutto il viaggio che nell'ana forma / il pennuto volante augel saprà, / l'acquosa via e la incognita forma / che fa la nave in mare cognoscerà. / Così del giovanetto, quando cresce, / se in bene o in male sua gioventù nesce. (172)

2.1.

NOTES AL VOCABULARI CATALÀ-ITALIÀ

aconhortar/conformarsi

L'edició Sansone corregeix (a l'exemple del cap. 3) arbitràriament —segons la meua opinió— en *confortare*, encara que la traducció de l'original manfredià *conformare* és perfectament possible.

afeat/*

Passatge qualificat per Hauf (II, p. 540-541) de “conflictiu”, amb molta raó. La versió italiana afronta la traducció d'aquest i d'altres passatges “obscurs” que l'àndnim traductor castellà evita, donant en aquest cas una versió intel·ligible, encara que potser un poc allunyada del sentit de l'original.

aiguada/acqua

L'italià tradueix amb un mot massa genèric, tot i que existesca la paraula italiana *acquata*.

algemia/lingua greca

Aquesta solució de Manfredi és molt brillant i encertada. Manca en italià una paraula equivalent a *algemia* (potser *vulgar*, però aquesta s'entén per oposició al llatí i no a l'àrab). Un lector de l'original català entendria perfectament que Manfredi volia dir “la llengua que no és àrab”, en aquest cas el català que trobem a la novel·la, o, si volem ésser més precisos, la llengua grega de la cort de l'Emperador de Constantinoble. El traductor segueix la lògica de la novel·la i interpreta que Plaerdemavida parla el grec i per això tradueix *lingua greca*.

al.legar, alegrar/allegrare

En un exemple del cap.147 llegim: “...vull ésser encorreguda per falsa e fementida, e no.m puga alegrar ni ajudar de neguna ley (ed. Hauf, p.335)/...io voglio essere incorsa in caso di falsaria e di mancatrice di fede, o che non mi possa allegrare né aiutare d'alcuna legge... (ed. Sansone, p.409). Riquer, en canvi (el segueixen en nota els editors italians), transcriu *al.legar*. Si és una esmena de Riquer (i no és per tant una mala transcripció) crec que és innecessària, ja que no hi ha motius per modificar la lectura de l'original (que és la de l'edició Hauf i també la dels exemplars de la *princeps* de València i Nova York).

allenegable/lubrico

El DCVB registra només el significat “Que rellisca”. El traductor italià ha sabut comprendre el sentit metafòric d'aquesta paraula en aquest context, que correspon al que era típic de la poesia italiana del '400: “ingannevole, fallace” (cfr. Mengaldo, *La lingua...*, p. 335).

allenegant/lubricante

La lectura de l'edició Hauf (*allenegat*) és equivocada, ja que l'original duu aquesta terminació (-ant) de participi present.

2.1. Notes al Vocabulari català-italià

alna/canna

Es tracta d'un error clar, ja que si calculem les mesures segons les mesures italianes corresponents a les 'canne', resultaria que Tirant hauria caigut des de 36 metres (en el cas millor corresponent a Florència) o des de 60 metres (si considerem els cinc metres que valia aquesta mesura en altres ciutats). El nostre pobre heroi difícilment hauria pogut sobreviure a una caiguda semblant.

altre/alto

És un error que apareix diverses vegades al llarg de l'obra; potser per això caldria preguntar-se si es tracta d'un veritable error d'impremta (jo crec que sí) o d'una altra cosa. Curiosament en una altra obra de Manfredi (el *Poemetto*), conservada en dos manuscrits, també es troben exemples de confusió entre *altro* i *alto* (Zilli, *Manfrediana*, p. 44).

amar/anar

És un dels casos en què Manfredi corregeix l'original. No crec que calga pensar en exemplars de base perduts o coses semblants (com proposen en altres casos Indini i Minervini "Il viaggio del «Tirante»..."): es tracta simplement d'una correcció dictada pel sentit comú i pel context de la frase. Observeu que també la traducció castellana el corregeix.

amorval

Paraula no registrada als diccionaris. Vegeu el que diu Riquer a l'edició del Tirant castellà: "*amore vale*, en el original *amor val*, tal vez la mejorana o almoraduj, hierba aquí citada para hacer el juego de palabras" (*Tirante il Bianco*, II, p. 132 nota).

ampliación/applicatione

En aquest exemple del cap. 453 la solució italiana (*applicatione*) és un error evident i així ho interpreta l'edició Sansone, que però corregeix amb la paraula *amplificatione*, introduint més lletres de les que calia, segons la meua opinió, ja que hauria bastat escriure *ampliacione*, paraula perfectament normal i documentada en aquell moment.

anafil/...

Molts dels noms d'instruments que apareixen al Tirant són traduïts d'una forma confusa i adhuc errada. De vegades una llista d'instruments de l'original és traduïda per una altra en italià, amb la particularitat que no podem destriar quina paraula correspon a quina altra. Vegeu també les paraules *botzina*, *claró*, *viola* i *xaramita*.

àngel custodi/l'agnolo che vi ha in custodia

La traducció és un tant capritxosa, ja que en italià tenim tant la paraula *custode* com la locució *angelo custode*.

apartat/...

Aquesta és una de les fitxes més riques quant al número i la varietat de les traduccions.

arròs/a rosto

És curiós l'error en una paraula tan comuna (hi ha un altre exemple igual en el cap. 148).

2.1. Notes al Vocabulari català-italià

assetjar/assediare

Vegeu la nota a la paraula **assitiar**.

assitiar/assettare

A l'exemple del capítol 321 —tant de l'edició de Riquer com la de Hauf— hi ha **assetjaren**. A l'original diu **asetiaren**, que podríem interpretar com **assetjaren** o **asetiaren**. En el primer cas seria del verb 'assetjar' i en el segon seria una variant formal del verb 'assitiar' ("posar en un lloc"). Pel context em pareix molt més justificada la segona possibilitat (així ho interpreta el traductor italià, que tradueix per *assettare*). Cal observar també la diferència etimològica entre les dues possibilitats: **SEDITU** > setge; **SITIU** > siti. Podria tractar-se també d'un error d'impremta per **assatjaren**, que pel context tindria més sentit: primer ajusten les bombardes, després les assagen i per últim les disparen. Observeu a més el que diu un dels articles del *Liber Elegantiarum* de Joan Esteve: **Assetiari bombardes: Machinas collocare** (p.95 c.1).

assossec/modestia

Aquesta paraula sembla incomprendible a Manfredi, ja que tradueix segons el que li diu la intuïció (i aquesta vegada s'enganya). Seria una prova de què la paraula castellana *sosiego* (normalment amb la forma *sussiego*) no estava encara introduïda a Itàlia, amb altres tantes paraules que portà la dominació i la moda espanyoles: de fet la paraula no apareix documentada en italià fins a l'any 1551, segons el DELI.

atès/...

Manfredi mostra repugnància per la traducció literal d'aquesta locució, malgrat que existís en italià *atteso che*, amb el mateix significat (per exemple en el vocabulari dels *Ricordi* de Guicciardini, s.v.).

barca/capanetta

Aparentment Manfredi confon les paraules catalanes 'barca' i 'barraca', en favor d'aquesta última. Però la interpretació pot ser una altra: Manfredi pot haver-se recordat del capítol (el 299) on passa la peripècia que Plaerdemavida està recordant i en el que es parlava d'unes barques i d'una barraca: "trobà unes barques de peixcadors, entrà dins una barraca e trobà dues pells de moltó/truovò una capaneta di pescatori, et entrò dentro a quella e truovò due pelli di castrato". Així, encara que ara (c. 373) Plaerdemavida conte a Tirant que entrà dins d'una barca, en el capítol 299 el narrador diu en canvi que va entrar dins d'una barraca (una "capanetta"). Per tant, el que hauria fet Manfredi (com en altres punts de la novel·la) seria restablir la coherència textual del relat (donant una nova mostra de la seua diligència professional).

barrera/...

En l'exemple del capítol 157 és difícil saber quina paraula o quines paraules corresponen a **barrera**. Sembla un cas similar al d'algunes enumeracions d'instruments musicals (vegeu **anafil**).

bassa/...

Aquest mot català, d'origen pre-romà i sense correspondència exacta en italià, és traduït en aquestes tres ocasions amb tres llatínismes.

2.1. Notes al Vocabulari català-italià

batafalua/pagliolo

Nota a l'edició Sansone: "L'espressione catalana significa 'di rami, di tavole d'oro', vale a dire 'se il mio ragionamento fosse limpido'. La lezione italiana risulterebbe più perspicua se fosse *di pagliolo d'oro* 'di fondamento d'oro' (*pagliolo*, com'è noto, è il fondo interno di una imbarcazione, costituito da tavole amovibili —da *paglia* con cui si copriva il fondo dell'imbarcazione stessa—)." (p. 631).

bisbe/episcopo

Entre les diferents edicions del Tirant italià se celebrà l'important Concili de Trento, que impulsà la Contrarreforma. El prologuista de la traducció francesa (cap a 1737) assegurava que "les deux dernières sont d'un tems où l'on observoit depuis plusieurs années en Italie, pour la publication des Livres, les Regles séveres prescrites par le Concil de Trente" (p.xxxij). En realitat no hi ha pràcticament diferències entre elles, com es pot comprovar a les notes de l'ed. Sansone. No hi ha canvis, per exemple, als passatges eròtics. Un canvi degut a l'influx contrarreformista el trobem a l'exemple del capítol 27, ja que la 3ª edició (1611) corregeix la paraula *episcopo* per la més neutra *religioso*.

blat/biada

Manfredi insisteix en traduir aquesta paraula malament, acostant-la a una molt semblant formalment però de significat molt diferent (*biada*: "menjar d'animals").

bou/buono

L'original de València 1490 diu <bo9 salats> (on el 9 és l'abreviatura per -us). Pareix que el traductor l'ha interpretat com una abreviatura de nasal i ha llegit **bons**, i ha convertit per tant la paraula que segueix en un substantiu (**salats** > *salami*).

bravura/...

Malgrat el fet que la paraula **bravura** siga un italianisme en català (i estar ben documentada en el segle XV: Boiardo, Bandello, Aretino, etc.) Manfredi defuig traduir-la amb l'equivalent exacte.

burla/...

G. Colon, "La llengua a l'època del Tirant", p. 30: "Més sentit que aquests fets coneguts tenen v. gr., l'acord castellano-català de *burla* i *burlar* davant la sistemàtica substitució per *piacevolezza/beffa* i *scherzare*, la qual cosa palesa que l'actual italià *burla*, contràriament al que hom pretèn, és un hispanisme clar." Com es pot comprovar a l'italià no sols proposa *piacevolezza*, *beffa*, sinó també altres paraules: *scherzo*, *baia*, *favola*, *ciancia*.

cadenats/chiare stelle

Al cap. 15, l'edició italiana corregeix la primera traducció (*chiare stelle*) en *chiavistegli*, com en els altres dos casos. Per a mi açò no està del tot justificat: per una part contrasta amb la tendència del traductor a no repetir tot seguit la mateixa paraula, si ho pot evitar, i ací la tenim repetida tres vegades! No es podria descartar que haguera volgut evitar voluntàriament una de les tres repeticions donant al text una nota 'poètica' amb la traducció *chiare stelle*, la qual seria més una desviació del traductor que un error d'impremta, com creu l'edició Sansone.

2.1. Notes al Vocabulari català-italià

cantera/...

Paraula compresa de forma aproximada per Manfredi, com ho demostra la varietat de les traduccions, que oscil·len sempre al voltant del concepte d'“arma llançadisa”. En l'últim exemple dóna una traducció molt genèrica.

capita/capitaneato

Tant a l'edició *princeps* com a la de Riquer i la de Hauf apareix la forma **capita**. En canvi, al DCVB i al DCELC de Coromines (que segueixen l'edició Aguiló) apareix la forma **capida**. Coromines explica aquesta forma estranya per una influència de la terminació del participi **beneïda**, al qual anava unit sovint. El traductor italià ha llegit **capità**, capgirant completament el sentit de la frase: “des que soc capità senc aquesta amor i només la deixaré quan deixi d'existir.”

cenyir/cingere

L'exemple del capítol 268 no pareix molt clar quant a la significació. Riquer, a l'edició del Tirant castellà diu: “*se ceñia sobre bivo*”, en el original *se senyia sobre viu*, parece significar ‘adelgazaba’.” (III, p. 281). La traducció italiana tampoc ens ajuda molt a aclarir el significat d'aquesta frase.

ciència/essentia

Potser, pel context, tinga molt més sentit la traducció italiana que l'original, el qual ens planteja una sèrie d'interrogants: a què es refereix la **divina sciència** de l'exemple?; no serà més lògic que vulga dir **divina essència**, referint-se a la natura divina a la qual contínuament és comparada la Princesa per part de Tirant?

començar de/finire di

La traducció aparentment contradictòria és una llicència del traductor, que ha cregut entendre que l'acció s'havia ja acabat, encara que literalment diu el contrari i el context tampoc permet d'assegurar-ho amb seguretat.

comport/conforto

Aquest és probablement un exemple més de correcció de l'original català per part del traductor; i no pareix que li manque raó, ja que la seua lectura té molt més sentit.

confermar/conformare

La desviació respecte a l'original és evident i amb això i tot l'edició italiana no ho indica en nota ni ho corregeix. És probable que es tracte —com en altres casos assenyalats en aquestes notes— d'una correcció d'una errada de l'original valencià (no és l'única que trobem al *Tirante il Bianco*). Aquesta frase es troba en un passatge on veiem a Tirant parlant amb l'Emperador, que acaba de decidir donar a l'ambaixada dels moros la mateixa resposta que Tirant i els seus lloctinents havien pensat (sense dir-ho però a l'Emperador, per no influir en la seua decisió). En aquest context la solució italiana té molt més sentit que la catalana, ja que Tirant està donant gràcies a Déu per haver fet que tots hagen tingut la mateixa opinió; poc de sentit té si interpretem amb la paraula catalana, que donaria el sentit a la frase de “gràcies per haver confirmat una resposta que anteriorment havíem decidit” (confermar= ‘corroborar’) o “gràcies per haver fet més forta l'opinió de tots nosaltres” (confermar = ‘fer més ferm’). Una altra possibilitat és que es tracte simplement del fenòmen de la labialització de les vocals pretòniques, present en certes paraules italianes (*domandare, indovinare, etc.*) i en moltes altres dels dialectes. A més a més es troba en altres exemples del mateix Tirant: *formare/fermare/firmare, rifermare/riformare*

conquista/querella

Crec que el traductor s'ha deixat emportar pels molts casos on apareix la locució “los qui oiran la nostra justa querella” o altres del mateix estil. Ací la frase és semblant, però canvia la paraula *querella* per *conquista*.

conquista/questa

L'ed. Sansone corregeix en [con]queste: potser no siga necessari, si pensem que es tracta d'un gal·licisme (la *Queste del Saint Graal*: cfr. *Tirante el Blanco*, II, p. 127 nota). A més, corregint d'aquesta manera dóna lloc a una paraula inexistent (o almenys no documentada).

contrastator

A l'edició *princeps* hi ha la forma *contrastators*, lectura de l'edició Aguiló (i per tant del DCVB) i de l'edició Hauf; Riquer, en canvi, du *contrastadors*. El DCVB atribueix aquesta forma a italianismes, ja que és una traducció d'una obra de Petrarca. La carta de Petrarca que plagia Martorell, però, és en llatí i no en italià (no hi ha obres en prosa en italià d'aquest autor), encara que sembla que la còpia d'una traducció catalana (M. de Riquer a la Introd. a *Tirant lo Blanc*, p. 84). En tot cas caldria parlar de llatinisme i no d'italianisme.

corada/cosa

Hauf, seguint el que proposa Riquer, canvia aquesta paraula per *errades*. El DCVB registra només aquest exemple sota l'accepció “Acció enèrgica inspirada per una passió impetuosa”, mentre que el DCELC no el registra. Crec que és acceptable la lectura *corada*, interpretable fàcilment com un derivat de *cor*, en el sentit d' “òrgan que regula la vida emocional de les persones”. A Manfredi li ha resultat una paraula estranya i l'ha traduïda de la forma més genèrica possible: *cosa*.

2.1. Notes al Vocabulari català-italià

costat/letto

A l'exemple del cap. 229 (de la 1ª accepció) la traducció italiana corregeix la paraula 'letto' en 'lato', en consonància amb el sentit de l'original català. Malgrat tot podríem intentar de mantenir la lectura 'letto', si interpretàssim el fragment amb el sentit de "no aneu a buscar en un altre llit allò que no trobeu en el llit de la Princesa". Potser sembla una mica rebuscat, però comproveu que en altres llocs del Tirant la mateixa paraula és traduïda també amb l'italià 'letto', com al cap. 445 que trobem més avall (3ª accepció).

criminós/...

És curiós que el traductor evite l'equivalent exacte (**criminoso**) documentat en italià ja en 1393 (DELI).

curador a/curatrice

A l'exemple del capítol 183 tant Riquer com Hauf (com a l'incunable) transcriuen amb un nom i una preposició (*curador a*) allò que el traductor italià interpreta amb una paraula (*curatrice*). Aquest ha considerat la preposició *a* com a part de la paraula. El català pren la paraula *curador* en un sentit genèric, com un "ofici" (sense distincions de gènere) i *a* com la preposició; l'italià ha fet concordar el nom *curador* amb el substantiu *saviesa*, eliminant la preposició, supèrflua si considerem que per introduir l'objecte directe no és necessària.

cuscusó/a lessò

No és estrany que el traductor s'haja fet un embolic, ja que segons el GDLI la paraula *cuscús* (*cùscuso*, *cuscussù*) penetrà en francès en 1534 i apareix documentada en italià el segle XIX!!!. Manfredi ha traduït com li ha paregut més adient, sense comprendre gens la paraula catalana.

daurat/indurato

Es molt estrany aquest significat i és curiosa la interpretació que suggereix la traducció italiana. D'altra banda, al DCVB, aquest és l'únic exemple de l'accepció "Fals".

decorar

El segon dels exemples sembla coincidir pel context amb el sentit de la traducció italiana (*honorare*), però el DCVB no replega enlloc aquest significat.

defenedor/augmentatore

Es tracta d'un cas semblant al que hem vist a la fitxa *conquesta*, on —per la freqüència d'una expressió (en aquest cas del tipus "augmentador i defenedor de la fe catòlica")— tendeix a repetir-la també quan no apareix la paraula que ho justificaria, com ací, on apareix *defenedor*, en lloc d'*augmentador*.

demesiat/...

Un altre exemple de paraula catalana que Manfredi no acaba de comprendre normalment massa bé: ho prova el fet que done moltes traduccions diferents i que en molts casos s'equivoque.

descominal/...

Una altra paraula no compresa en cap cas, ja que tradueix malament de tres formes diferents: *disconveniente*, *pusillanimo*, *dishonesto*.

2.1. Notes al Vocabulari català-italià

desert (acceptar en desert/accettare in detrimento e privatione di)

De la locució qua apareix a l'accepció 5 el DCVB (amb l'únic exemple del Tirant) diu el següent: "Loc.: a)Acceptar en desert: (ant.) acceptar absolutament, sense restriccions (?)". Crec que fa bé posant l'interrogant, perquè no està massa clar: potser la interpretació més adequada seria la que dóna el traductor italià, si tenim en compte el context.

desesperat/svegliato

L'exemple del capítol 173 és corregit en l'edició Sansone —basant-se en l'original català— en *disperato*, allunyant-se massa del traductor italià. Torna a plantejar-se la qüestió sobre si hem de respectar en casos com aquests el treball del traductor o imposar les nostres versions quan ho creguem oportú, sense considerar la traducció en certa mesura com un treball independent.

desheretar/disertare

El DCVB duu sols el significat de "Excloure de l'heretat"; ací, però, el verb sembla usat en un sentit més figurat: per això copiem pràcticament el significat que de la paraula *disertare* hi ha al GDLI (accepció 4): "Privare di un bene (materiale o morale) necessario o molto utile; depredare, spogliare...". Una altra possibilitat és considerar la forma italiana un error d'impremta per *diseretare*.

deu

Són nombrosos els errors en els numerals i especialment en els numerals *dos* i *deu*, que són confosos freqüentment. Vegeu més exemples a l'article *dos*.

discreció/...

Sorprén la varietat de les traduccions en una paraula que té una correspondència exacta en italià (*discretione*).

dormir/addormentare

El DCVB només registra l'ús intransitiu. L'italià distingeix aquests dos usos amb dues paraules diferents.

edificat/deificato

L'exemple del cap. 362 és un nou exemple de correcció per part del traductor italià. Considera estranya l'expressió "est edificat en lloc del nostre sant profeta Mafomet" i ho corregeix donant-li un sentit més propi de la matèria religiosa: "sei deificato in luogo del nostro santo propheta Macometo". Si la interpretació que sembla donar el traductor italià és vertadera, es tractaria d'un error d'impremta present a l'exemplar català utilitzat.

efecte

A l'exemple del cap.180 (accepció 2), Riquer té la lectura *afecte*, la qual fa que els editors italians consideren la traducció italiana incorrecta i la corregesquen en *affetto*; assenyalen a més el fet "curiós" que la traducció castellana (que du *efeto*) continga el mateix error que la traducció italiana. Tot és un malentés produït per la lectura de Riquer, ja que tant la *princeps* com Hauf porten *efecte*.

2.1. Notes al Vocabulari català-italià

embaràs

La definició que donem en la primera accepció és la del DCVB. Coromines (*Lleures*, p.377) interpreta l'exemple del capítol 141 amb el sentit d'objecció: "o sigui que quan un acaba de parlar i d'exposar el seu parlament o objecció, molts més se n'aixequen a exposar-ne d'altres". Copiem com a 2ª accepció la proposada per Coromines, perquè aquest exemple té un significat clarament diferent de l'anterior, encara que el traductor italià sembla interpretar-los de la mateixa forma (*impaccio* i *inconveniente* són pràcticament sinònims).

emparador/consigliatore

Aquesta traducció està motivada per voler mantenir el paral·lelisme d'arrels de l'original, és adir, l'arrel *consigli-* (de la paraula *disconsigliato*, que és la que usa normalment per traduir *desamparat*) porta al traductor italià a emprar-la també en l'altra paraula (*consigliatore*).

enseuar

Coromines, *Lleures*, p. 377 corregeix Riquer proposant la forma *ensevar*, sense explicar res més.

entonació/in otanatione

Error d'impremta evident, ja que dóna lloc a una expressió inexistent: l'editor de la 2ª edició se n'adona i el corregeix, però amb una altra paraula (*narratione*) que s'allunya del sentit de l'original. L'ed. Sansone corregeix encertadament *intonatione*.

enuig/...

G. Colon, "La llengua a l'època del Tirant", p. 32: "Per *enuig* i *enutjar*, el castellà torna per *enojo* i *enojar*, són sistemàticament *fastidio / molestia* i *affatidiare* [sic] però mai no els termes **noia* i **annoiare* del vocabulari amorós; també podem dir que *congoixa*, tan abundant en l'obra i que el castellà dóna tal qual *congoxa* (algun camí *ànsia*) és sempre *affanno*, tot prescindint de **angoscia*, per exemple". Com podem veure en els exemples no és així.

enutjar/...

Paraula ben volguda per Manfredi, que li dóna oportunitat de desplegar el seu cabdal lèxic italià.

esforç/...

G. Colon, "La llengua a l'època del Tirant", p.30: "Al llarg de l'obra traspuen inesperades, curioses solucions: el castellà evita sovint (o sempre, però) la traducció literal d'*ànimo* i duu *esfuerso* (que, per contra, sí que empra Lelio Manfredi: *tomando esfuerso / cobrat ànimo / ricuperato animo*); en aquest mateix camp l'italià, que coneix *sforzare* per *esforçar*, fuig de **sforzo* en benefici de *gagliardezza*." Això és cert sols en part: vegeu els exemples d'aquesta paraula.

2.1. Notes al Vocabulari català-italià

esforç/sforzo 'exèrcit'

L'exemple del cap. 13 (de la 4ª accepció), traduït per *sforzo*, és interpretat per l'edició Sansone com a "squadroni di cavalleria", però al DCVB no es troba res amb aquest sentit. Hi ha un altre exemple d'aquesta paraula, traduïda també així, en el cap. 18. L'exemple que done del cap. 123 crec que es pot interpretar en el mateix sentit. L'italià sí que coneix aquest significat (*Novellino*, s. XIII). Curiosament la traducció idèntica etimològicament (*sforzo*) apareix quasi exclusivament quan el significat és precisament aquest ("exèrcit").

especial/aromatico

Al cap. 55 (3ª accepció) el traductor italià ha acostat la paraula a *espècies*: per això tradueix *aromatico*. Potser caldria preguntar-se si la paraula catalana *especial*, en aquest cas, té alguna cosa en relació amb *espècies*, la qual cosa justificaria la traducció italiana.

espletar/...

Aquesta és una de les paraules que Manfredi tradueix malament de manera sistemàtica.

espletat/...

Un altre exemple de paraula catalana sistemàticament mal traduïda. Fins i tot l'última de les traduccions (*messo*) és només aproximada, ja que el traductor segueix el context de la frase i no el significat de la paraula.

estrado/...

Al DCVB trobem només el sentit detallat en primer lloc i un altre ("Peça o departament adornat on les senyores de cases principals reben ses visites"), que no apareix al Tirant. Els exemples que porta el DCVB i el DECLC de Coromines, principalment el d'O. Pou, permeten d'establir un altre significat, "Llit o cadira per descansar": «Lo estrado o setial, o lloc per dormir de dia: Anticliterium». Beccaria, (*Spagnolo e ...*, p. 106) parla d'aquesta paraula, amb documentació de l'*Inventario L. Borgia* (1502): "...«Una coperta da strado de raso carmexino» (p.64), «Una coperta da estrado de veluto celestro», ecc, ecc.; dallo sp. *estrado* 'conjunto de los muebles de la pieza en que las señoras recibían las visitas', 'sala de recibir', 'lugar donde se sentaban las señoras y recibían las visitas', ... Franciosini, 1620, s.v., «è propriamente una predella, come quelle de gl'altari, ma grande, o picciola secondo la capacità della stanza, sopra la quale pongo tappeti e cuscini, o vero guanciali, e vi stanno le donne a sedere e a lavorare, o ricevono le visite». No deuria ser una paraula molt arrelada encara, ja que en cap cas s'atreveix a traduir-la literalment amb la forma italiana *strado*.

exalçament/essaltamento

L'exemple del cap. 385 sembla més aviat un error d'impremta de l'original que ni Riquer ni Hauf corregeixen, ja que pareix més lògica la lectura **exalçament** que no **excelçament**.

ferea/ferità

En el segon exemple (cap. 295) l'ed. Sansone porta *ferita*, sense l'accent: a l'original no hi ha accent, però és plenament justificat posar-l'hi, ja que en molts altres mots aguts tampoc hi ha accent (és normal a l'ortografia oscil·lant encara de la impremta).

2.1. Notes al Vocabulari català-italià

ferrar/...

A l'exemple del cap. 318 (2ª acepció) apareix dues vegades aquest verb, traduït de dues formes diferents. Es podria pensar en dues possibilitats: a) Potser s'ha produït una confusió (atribuïble al caixista o a l'editor o al mateix Manfredi) entre les lletres *fis*; b) El traductor ha volgut usar una altra paraula amb arrel diferent pel fet de trobar-se en el mateix exemple dues vegades la mateixa paraula (fet que pareix repugnar a Manfredi).

ferrigible/frangibile

El DCVB acompanya la definició "Frangible, trencadís" amb un interrogant (?); el traductor italià, en canvi, no dubta que aquest és efectivament el significat de la paraula.

fiar/fidarsi

A l'exemple del cap. 224, Hauf anota: «La frase és evidentment incompleta. M. de Riquer ofereix la següent solució: "E no us diria açò si no fiàs en los mèrits de molta amor, per los quals jo més que altra persona vos ame". La versió castellana del XVI no inclou aquest fragment, però.» Fa la impressió que Riquer ha consultat el text italià per interpretar aquest passatge, ja que la versió que proposa i la traducció de Manfredi són gairebé idèntiques. Indini i Minervini ("Il viaggio del «Tirante»", pàgs. 46-49) creuen que Riquer es basà per a certes correccions en l'edició de Marià Aguiló, el qual hauria consultat la versió italiana. Ajuda aquest exemple a corroborar aqueixa "acusació"?

fitament

L'edició de Riquer porta *fictament*, però és una mala transcripció, ja que l'original (i Hauf) porta *fitament*.

flac/figliuolo

Sansone corregeix en *fiacco*, che forse seria la traducció correcta. Malgrat tot és interessant observar que la paraula *fiacco* es documenta en italià només a partir de Bembo (1ª meitat del XVI): potser el traductor es trobaria davant d'una paraula que, en no poder traduir per *fiacco*, va traduir d'una altra forma: o com hi ha ací (*figliuolo*) o amb alguna altra que, enllestint l'edició de 1538, no va ser ben transcrita. Potser tinga raó Sansone, però la traducció resulta molt extranya, caldria preguntar-se a més perquè en cap altre cas *flac* és traduït per *fiacco*.

fluix/*

L'exemple del cap. 100 seria un dels rars casos en què Manfredi defuig la traducció d'una frase que no entén proposant una altra que arriba a ésser estrafolària, com aquesta. Per això, m'incline a pensar que és obra del corrector o del caixista.

fortificar/dannificare

La traducció que l'italià dona d'aquesta paraula a l'exemple del cap. 417 (2ª acepció) no correspon a la paraula catalana. Manfredi ha entés que alguna cosa no rutlava a l'original i ha traduït així. Crec que no li falta raó: el verb *fortificar* de l'original no té molt de sentit, ja que no és lògic "fortificar" l'enemic i menys encara "dormir i fortificar" al mateix temps.

2.1. Notes al Vocabulari català-italià

gràcia/guerra

Aquest error de l'incunable és corregit per Hauf (també per Riquer). Hauf diu: "Esmenem el mot 'gràcia' tot seguint la traducció castellana de 1511": la traducció italiana també coincideix en corregir aquest error evident.

insigne

És curiós observar que a partir del cap. 400 (més o menys; no m'he fixat si abans també) en la 2^a i 3ª edició s'omet sistemàticament aquesta paraula.

instància/stantia

En l'exemple del cap. 145 Manfredi ha estimat que hi ha un error de l'original, ja que el més lògic és que el grup de soldats que ha fet la primera guaita, després d'haver fet llur ronda, es retire a descansar "a llur estància" i no "a llur instància".

instant/istante

L'edició Sansone —a l'exemple del cap. 444 de la 1ª accepció— transcriu *istante*, sense observar, per una part, l'abreviació que apareix sobre la i, i per l'altra, la tendència llatinitzant del moment, que prefereix els grups llatins, encara que la pronunciació segurament seria diferent: [is'tante].

llac,llaç/lago

En l'ed. Riquer hi ha un error, ja que du 'llaç', transcripció capriciosa: l'original i l'edició Hauf porten en canvi 'lach', clarament amb el so /k/ final. Si fos com diu Riquer tindriem una <ç>, com en tota l'obra. No en totes les impressions de l'edició de Riquer es troba així (la d'Ariel duu correctament *llac*; la d'Eds. 62-La Caixa duu *llaç*).

llargues, furgues

A l'exemple del cap. 85 (acc. 3^a), l'ed. Riquer porta *furgues*, ja que segueix l'exemplar de N. York, que duu aquesta lectura, però el de València duu *llargues*, la qual cosa s'adiu més a la traducció italiana.

llegar/togliere

Sembla que el traductor ha confòs els verbs *llevar* i *llegar* en aquesta ocasió.

lleig/...

Aquesta és una de les paraules que Manfredi tradueix de formes molt diferents, potser perquè no troba una paraula italiana que el satisfaga completament i busque una diferent per a cada moment.

llevar/lavare

L'exemple del cap. 478 (5ª accepció) és molt curiós, ja que la traducció no correspon a l'original, encara que no està en desacord amb el sentit de la frase, bé que expressat d'una forma un poc "especial".

manyosa

Segons Coromines es tracta d'un error per *manyopa* : Hauf i Riquer porten *manyosa* ; al DCVB hi ha un altre exemple de *manyosa*.

matí/domattina

Els dos exemples de *domattina* estan determinats per la presència d'un verb en futur.

2.1. Notes al Vocabulari català-italià

menar/agitare

Aquest exemple deu ser un error d'impremta o una mala interpretació de l'original italià pels editors, ja que l'exemple és pràcticament idèntic al del cap. 186: a l'original hi hauria *se agita* i l'editor interpretaria la primera paraula com la partícula reflexiva), en lloc de *s'è agita*, com en el primer exemple.

metzina/materiale

El GDLI no registra aquest sentit: no sé si Manfredi ha comprés bé la paraula; sembla més aviat que no i que ha traduït amb una paraula genèrica.

missa seca

Aquest tipus de missa vé definida al DCVB en dues formes diferents: "la que diu un seminarista sense consagrar l'hòstia, per aprendre de celebrar" (s.v. *missa*) i "Missa baixa, no solemne" (s.v. *sec*). L'ed. Sansone anota en aquest punt: "messa senza consacrazione". J.Guillén, aproximant-se a la veritat històrica del concepte, explica: "no se decían ni el canon ni las oraciones de la consagración, pues no se consagraba por temor a los balances". La definició que el GDLI dóna de *missa secca* aclareix completament la qüestió: "messa nella quale, dal secolo XI al XVII, per ragioni particolari o in determinate circostanze (viaggi su navi, essequie o nozze celebrate nel pomeriggio, ecc.), si ometteva l'offertorio, la consacrazione e la comunione e si recitavano soltanto le parti variabili (e cadde in disuso con la diffusione della benedizione eucaristica)".

morisma/...

Aquesta paraula és traduïda algunes vegades amb la forma literal, calcada, inexistent en italià. Les altres vegades intenta donar quasi definicions.

na/...

És estrany que no conega aquestes formes de tractament. Com ja he dit en la valoració de la competència lingüística del traductor, aquest demostra un bon coneixement de la llengua catalana, que li permet de fer una bona versió italiana, però en certs sectors —inexplicablement— comet equivocacions que denoten un no perfecte domini imperfecte del català, com ara ací.

naip

Coromines, *Lleures*, p.378, proposa l'accentuació *naïps*, "aquesta accentuació, que és la primitiva, sembla ser l'única que ha existit en català".

nàixer/uscirne

El traductor ha interpretat la paraula catalana no com a *neixen* sinó com a *n'eixen* o *n'ixen*.

nét/nipote, figliuolo del figliuolo

La segona traducció està justificada: l'italià posseeix només una paraula pels dos conceptes "fill del fill (respecte a l'avi) i "fill del germà" (respecte a un altre germà). El context sol ser determinant; si no ho és trobem traduccions explicatives com aquesta.

oncle/cioè

És probablement un error de l'impressor, com assenyala l'ed. Sansone, perquè Lelio escriuria <çio>, comprés com a "ciò" o "cioè".

2.1. Notes al Vocabulari català-italià

ops/opere

Sembla estrany que Manfredi no haja traduït per l'expressió italiana equivalent (*all'uopo*) de llarga tradició en italià.

pagès/ragazzo

Manfredi ha interpretat la paraula *pagès* (crec que apareix només aquesta vegada) com a *patge* (per això tenim la traducció *ragazzo*). No sembla justificada la lectura de Manfredi, ja que la grafia de les dues paraules a l'edició *princeps* és diferent: <pagés>/<patge>.

parada/giornata

En aquest exemple el traductor italià pareix que ha entès "batalla, rencontre de tropes" i ha traduït amb *giornata*, que en aqueix sentit és un gal·licisme (cfr. Migliorini, *Stor.Ling.*, I, 380). L'absència de *parata* en la traducció indicaria que aquest hispanisme no havia penetrat encara en italià (segons el DELI l'any 1602, des del francès; segons Migliorini directament des del castellà durant el segle XVI, però no en dóna documentació (*Stor.Ling.*, I,381).

paret/parente

Sansone corregeix en *pareti*, però aquesta correcció té poca justificació, si no canviem a més l'article al femení. Malgrat tot la traducció *parenti* té sentit pel context: el Filòsof li està dient al Rei que és fill d'un forner i que per tant ocupa il·legalment el seu tron; voldria dir-li-ho a soles: és aleshores quan afirma que *les parets tenen orelles*. Si hom diu *parents* també pot tenir sentit, ja que si els *parents* (i especialment son germà, el duc de Messina) ho senten el poden llevar del lloc que ocupa indegudament. Podria ésser també un simple error d'impremta, amb un canvi de gènere estrany.

part (donar part a la nit/dare riposo la notte)

En l'exemple de l'accepció 9ª, el traductor ho ha entès tot de manera diferent a la del text català: allò que en català és el subjecte (aquells 'que donen part a la nit'), en italià és l'objecte ('aquells a qui la nit dóna repós').

pasta/...

M'incline a pensar que es tracta d'errors d'impremta, ja que és una paraula molt comuna i de forma idèntica en italià. Però és estrany que s'haja enganyat dues vegades. És sospitós el segon exemple, ja que pot explicar-se pel context de la frase, si llevem la coma que precedeix: "esposalici de pasta real" = "sponsalitie di casa reale".

plaça/piano

Un poc abans d'aquest exemple del cap. 404 havia parlat d'un pla, el qual ara es converteix en un plaça. Lelio di Manfredi manté la coherència del text, tot traduïnt *piano*.

planament/...

Paraula no compresa en cap cas per Manfredi. En el segon exemple sembla que ha llegit una altra paraula (*plenament*).

poblar/predare, saccheggiare

Ens crida l'atenció aquesta traducció del mot *poblar* amb dues paraules que desvirtuen completament el passatge: potser està pensant a l'illa de Rodes, que era presa contínua de cristians i sarraïns.

2.1. Notes al Vocabulari català-italià

por/laude

Tant l'exemplar de València com el de Nova York (de l'ed. de 1490) duen *llaor*, però aquesta paraula és corregida en *paor* per Riquer i per Hauf, segons la meua opinió innecessàriament, si considerem que el passatge té un to irònic. La traducció italiana tradueix correctament amb *laude*.

preelet/preeletto

Com que la definició italiana que hi ha al GDLI és molt més precisa ("Ant. Predestinato da Dio alla grazia, alla vita eterna; assunto alla gloria celeste") que la trobada al DCVB ("Elegit prèviament"), l'hem copiada tal qual, traduint-la.

prefat/prefato, presato

L'ed. Sansone ha llegit *presato*, quan en realitat l'original diu *prefato*.

preveure/per veder

La traducció *per veder* correspon a l'original *perveure*, corregit tant per Hauf com per Riquer en *preveure*. Hauf afegeix el text que a la nostra transcripció es trova entre parèntesis, partint de la font (Petrarca). El traductor italià no ha reconegut el text original de Petrarca, ja que si l'haguera tingut davant, se n'hauria servit per esmenar un fragment que ell mateix sembla haver percebut com a incongruent. El que fa és regirar el text per tal de donar una frase amb sentit, no llevant-li però la veritat històrica.

profanador/propallatore

El traductor ha volgut corregir una errada que ha cregut veure a l'original i és probable que tinga raó, ja que el context pareix justificar més la traducció italiana que no pas la forma catalana.

quintar/...

Mostra del domini i de l'ofici del nostre traductor és aquest exemple, on tradueix a altres mesures més italianes els *quintars* del català.

rebut/rogato

El significat que que més s'adiu al de la 2ª accepció és el del *Vocabolario della Crusca*: "Termine legale, e dicesi del distendere, e sottoscrivere, che fanno i notai de' contratti, come persone pubbliche, per l'autorità conceduta loro". Millor que les que dona el Zingarelli ("1. Richiedere ad un'altra autorità giudiziaria, da parte di un altro organo giudiziario, di compiere determinate ingombranze processuali. 2. Stipulare un contratto alla presenza di un notaio").

reprotxe

Coromines, *Lleures*, p. 376 considera la paraula aguda i per tant proposa les formes *reprotxés*, *reprotxé*. Hauf assenyala la proposta, però no la incorpora.

riu (gran riu/fiume letheo)

A l'exemple del cap. 22 Manfredi dona noves mostres del seu domini de la mitologia clàssica, en especificar quin és el *gran riu* de Martorell.

robador/rubatore, ladro

Les dues traduccions es troben dins la mateixa frase, amb una mena de quiasme de traducció, entre *robadors - lladres* i *ladri - rubbatori*.

2.1. Notes al Vocabulari català-italià

roll

A l'ed. Riquer hi ha *doll*, mentre que a Hauf i a l'original hi ha *roll*, paraula que apareix al DCVB amb aquest sentit; aquesta lectura pareix molt més recomanable.

saborós

El segon significat no apareix al DCVB però crec que és fàcilment deduïble del context (els diccionaris italians —per exemple el Zingarelli— si el registren).

sacomano/sacomanno

Es tracta d'un dels pocs italianismes del Tirant. El DCVB replega el significat de "Soldat d'infanteria", que no concorda amb el context d'aquesta frase. El significat és més aviat un dels que hi ha al Zingarelli: "Brigante, saccheggiatore, ladrone". Per això el copiem així.

salat/salame

El grup *bous salats* (a l'original <bo9 salats>) ha estat mal llegit i interpretat per Manfredi, bescanviant les categories gramaticals d'aquestes dues paraules: *bous* esdevé *bons* i *salats* és interpretat com a substantiu (per això la traducció aparentment absurda *salame*).

sàvena/lenzuolo

Segons Coromines, *Lleures*, p. 378: "sàvena és genuf certament, és probable que també ho sigui *repeló*". El traductor italià, en canvi, ha pres la paraula amb el sentit del castellà (*sábana*), per això tradueix *lenzuolo*. És un dels pocs casos (crec que nomé n'hi ha dos) d'interferència del castellà en la traducció.

sentència/signora

L'error és assenyalt per l'ed. Sansone, però no el corregeixen; l'error deu ésser degut a la proximitat de la paraula *signora*.

senyor/signoria

L'exemple del cap. 224 (1ª acc.) sembla motivat per la voluntat de mantenir la rima de l'original.

seques amors/sicamoro

Paraula no registrada als diccionaris. Sembla tractar-se d'algun arbre fantàstic i imaginari. El traductor dóna una forma semblant des del punt de vista fonètic (*sicamoro*).

servo/servo

L'ed. Riquer porta la grafia *cervos*, mentre que Hauf porta *servos*, fet que coincideix amb la traducció italiana.

sol.licitar/sellecitare

L'edició Sansone està enganyada en l'exemple del cap. 141, ja que transcriu *sellecita*, quan el que en realitat el que hi ha a l'original és *sollecita*. És veritat que la lletra *o* no està en molt bon estat, però no hi ha res que ens autoritze a interpretar-la com una *e* (la qual cosa a més ens donaria una paraula sense sentit o una variant formal molt estranya).

2.1. Notes al Vocabulari català-italià

suar/essere

La traducció italiana del cap. 143 és errònia, ja que la lectura *suen* de l'original és correcta: és tracta d'una resina que traspuen (suen) certs arbres que es troben en Aràbia i la India.

subjecció

És evidentment un error d'impremta de l'original, que Riquer no corregeix (Hauf sf).

subvenció

L'exemple del capítol 7 porta a l'original *subjecció*. Hauf, tal com fa el traductor italià, corregeix en *subvenció*.

també/...

Aquesta paraula no és traduïda en cap cas pel corresponent italià més natural *anche*. A més a més aquesta paraula apareix només una volta a la versió italiana, en un exemple equivocat (cap. 101: E per quant estic molt ocupat per causa de la mia partida.../E perché son anche ocupato per causa della mia partita...).

terrenal/eternale

L'exemple del cap. 221 és prou estrany, ja que els tres tèrmens són clarament sinònims (*terrenal o temporal o de fortuna*) front a *etern*. Per això ens sobta un poc la traducció italiana i ens fa pensar que podria tractar-se d'un error d'impremta o d'alguna altra cosa, però no puc assegurar-ho.

torre de l'homenatge/principal torre dove sta il castellano

Aquesta traducció, aparentment estranya, s'explica pel fet que la traducció literal que li correspondria (*torre dell'omaggio*) sí que existí en italià, però es un calc del castellà, introduït —sembla— un poc després de la traducció del Tirant, ja que el primer exemple que recull el GDLI és d'Ulloa, un escriptor de mitjan segle XVI d'origen castellà.

trencar/tagliare

Manfredi té una forta tendència a traduir aquesta paraula (i també el participi *trencat*) amb el verb *tagliare*.

venjança/ventura, vittoria, perdono

Hem de suposar que en els tres casos el traductor ha comprès la paraula, però ha preferit traduir amb altres formes que li semblarien més 'adequades' per al context de la frase.

vent/tempo

Freqüentment Manfredi tradueix amb la paraula *tempo*, quan es troba en passatges mariners: hi ha diversos exemples al capítol 104 i següents.

vinagre/...

La correcció que fan la 2^a i 3ª edicions (*acette*) s'explicaria pel fet que l'editor de la 2ª edició trobaria estrany l'*aceto* 'vinagre', entre totes les altres eines (pics, cabassos, etc.) i pensaria que era un error en lloc d'un nom d'eina, molt paregut: *acceta* 'destral'.

2.1. Notes al Vocabulari català-italià

visera/vista

És molt estrany que no haja traduït amb el corresponent *visera/visiera*, que usa de vegades per traduir altres paraules (*careta, xarnera*).

3.

VOCABULARI ITALIÀ-CATALÀ

A

a *interj.* (~ me!) ai!

a *prepos.* sobre

A.B.C. *m.* ABC

abandonatamente (?) *adv.* abandonar

abatere v. abbattere

abattere v. abbattere

abbandonare *tr., refl.* abandonar, deseparar; desconéixer

abbandonato *adj., m. i f.* deseparat, desert, (bisogno et ~/disconsolato et ~) deseparat II (~ e senza consiglio) deseparat

abbandono *refl.* (darsi in ~) abandonar

abbardare (?) *tr.* encobertat

abbardato v. bardato

abbassare *tr., intr., refl.* abaixar, baixar, avallar; davallar; abaixar-se

abbasso (a basso) *adv.* avall, a baix

abbate *m.* abat

abbattere (battere, abatere?) *tr., intr., refl.* batre, ferir, posar, derrocar, llançar; (~ a terra) metre a terra posar per terra; (~ da cavallo) traure ca-
ba II tocar II batre's

abbellimento *m.* abelliment

abbellire *tr.* abellir

abbeverare *tr.* abeurar

abbeverato *adj.* abeurat

abbonacciare *intr.* abonançar

abbondante (abondante) *adj.* abundant, abundós

abbondantemente (abondantemente) *adv.* abundantment, abundosament; (ottimamente et ~) abundantment

abbondanza (abondantia) *f.* abundància; (in ~) abundant

abbondare (abondare) *intr.* abundar

abbracciare *tr., m.* abraçar, empendre

abbraccio v. braccio

abbreviare *tr.* abreujar

abbrucciamento *m.* cremament

abbruciare v. abbruciare

abbruciato (abbruggiato) *adj.* cremat

abbruciare (abbruciare, abbruggiare) *tr., refl.* cremar; cremar-se

abbruggiante *adj.* cremant

abbruggiare v. abbruciare

abbruggiato v. abbruciato

abominando v. abominando

abominazione v. abominazione

abominevole v. abominevole

abhorrire *tr.* avorrir; (che abhorisce) avorridor

abhorrito *adj.* avorrit

abietto *adj.* subtil

abominabile *adj.* abominable

abominando (abominando) *adj.* abominabile

abominare *tr.* abominar

abominazione (abominazione) *f.* abominació, avorrició

abominevole (abominevole) *adj.* abominabile, àvol, absurd, criminós

abondante v. abbondante

abbondantemente v. abbondantemente

abondantia v. abbondanza

abondare v. abbondare

abondevole *adj.* abundós

absente v. assente

absentia v. assenza

absordo v. assurdo

accadere *intr.* seguir-se, esdevenir-se, pendre; (~ errore) errar; (si accadesse che) si és cas

accarezzare *tr.* afalagar

accendere *tr., refl.* encendre, (~ ira) irritar; encendre's, pendre's

accennare (acennare) *tr., intr.* senyalar; signar, senyal

acceso *adj.* encés, abrasat, (~ et infiammato) inflammat

acceto v. accetto

accettare *tr.* acceptar, admetre, pendre, receptor, emparar, (~ in detrimento e privazione di) acceptar en desert de

accettazione *f.* citació

accetto (acceto) *adj.* accepte, acceptable

acciaiato *adj.* acerat

acciaio* (acerro) *m.* acer, (d'~/guarnite d'~)

acerat, (sella guarnida d'~/sella d'~) sella acerada

acciecare *tr.* encegar

acciò *conj.* (~ che) on, per on, perquè, que, per ço que, per tal que

accoglientia *f.* (che fa ~) acullent

accogliere* *tr.* acollir, collir, aconseguir, encertar, pendre

3. Vocabulari italià-català.

- accoglimento** *m.* acolliment
accompagnare* *tr.* acompanyar; fer companyia, fer les bodes
accompagnato *adj.* acompanyat; (meglio vale star sola che mal accompagnata) més val estar sola que ab mala companyia
acomparare *v.* comparar
acconciare *tr., refl.* adobar, remendar, conrear, procurar, (~ el capo) lligar ll lligar-se, (~ et ornarsi) lligar-se, prendre acostament, parar-se
acconciato *adj.* acunçat
acconcio *adj.* (~ il capo) lligat, (essere acconcia) lligar-se
acconsentire *tr.* consentir, atorgar
acconsolare *v.* consolar
acconsolato *v.* consolat
accordare *tr., refl.* concordar; acordar, concordar-se, fer acords
accordato *adj.* concordat; (battaglia ~) batalla concordada
accordo (acordo) *m.* apuntament; (d'~) concord; (restare d'~) concordar, (pigliare ~) acordar; (mettersi all'~**) aturar-se acord; (di uno ~**) d'un acord; (essere di parere e d'~) ésser del parer
accoracciato* *adj.* enutjat
accorto *adj., m.* entés, (~ et astuto) sentit; prohom
acostare *tr., intr., refl.* acostar; senyalar; acostar-se
accosto *adj.* amagat
acostumare *tr.* acostumar
acostumato *v.* costumato
accrescere *tr.* tornar, esmenar
accusare *tr.* acusar, incriminar
accusatore *m.* acusador
accennare *v.* accennare
acento *m.* so
acerro *v.* accliao
aceto *m.* vinagre
achil *interj.* ai!
acordo *v.* accordo
acqua *f.* aigua; aiguada; (~ benedetta) aigua beneïta, (~ moscata) aigua almescada, (~ alle mani) aiguamans, (~ di rose) aiguarròs, (riviera d'~) ribera; (fendere l'~) batre l'aigua
acquietare *tr.* assossegar
acquistare (aquistare) *tr., refl.* aconseguir, conquerir, atènyer, enriquir-se, inquirir; percaçar-se, guanyar
acquistato *adj.* aconseguït, conquerit
acquisto *m.* conquesta
acquoso *adj.* —
acramente *adv.* agrament
aculeo *m.* fibló
acutamente *adv.* agudament
acutezza *f.* agudea
acuto *adj.* agut, avisat
addietro *adv.* atrás
addimanda *v.* domanda
addimandare *v.* demandare
addimandatore *m.* demanador
addio *excl.* adéu-siau
addirarsi *v.* adirarsi
addoloratamente *adv.* adoloridament
addolorato *adj., m.* adolorit, entristit; (~ fuor di modo) afligit
addoppiare *v.* raddoppiare
addormentare *tr.* dormir, adormir-se
addormentato *adj.* adormit
addormirsi *refl.* adormir-se
addormito *adj.* adormit
addosso *adv.* damunt, dessús, (~ a) en
addotare *v.* dotare
addrizzare *tr.* dreçar, arborar
adempire (adimplire) *tr.* complir, (~ e finire) complir
aderente *m.* adherent
aderire *intr.* adherir*
adimpire *v.* adempire
adirarsi (addirarsi) *refl.* alterar-se, enfellonir-se, enutjar-se
adirato *adj.* cruel, enutjat
admettere *tr.* admetre
administrare *v.* amministrare
administratore *m.* administrador
admirabile *adj.* admirable
admirarsi *refl.* admirar-se
admirazione *v.* ammirazione
admirativo *adj.* admirat
admirato *v.* ammirato
admistione *f.* mescla
admisto *adj.* mesclat
admonitione *f.* amonestació
adolescencia *f.* adolescència
adoprare *tr.* posar
adorare *tr.* adorar
adornamento *m.* abillament
adulatione *f.* llagot, llagoteria
adulatore *m.* llagoter
adulterio *m.* adulteri
adunare *tr., intr., refl.* ajustar, aplegar, concertar, replegar; convenir; ajustar-se
adunatione *m.* estol
adunato *adj.* replegat
adunque *v.* dunque
advenimento *v.* avvenimento
advenire *v.* avvenire
adversario *m.* adversari
adversità *v.* avversità
adverso *v.* avverso
advertire *v.* avvertire
advocare *tr., intr.* advocar
advocata *v.* avvocato
advocato *v.* avvocato
aere *m.* aire
affabile *adj.* afable
affabilissimo *adj. super.* afabilíssim
affabilità *f.* afabilitat
affamato *m.* famejant
affannarsi *intr., refl.* congoixar; congoixar-se
affannato *adj.* afaenat, atribulat, congoixat
affanno *m.* afany, congoixa, treball, turment, dolor (f.), (~ e cura) fatiga, (~ e disturbo) congoixa, (fretta e ~) cuita, (~ e sospiro) sospir, (affanni e gravissime passioni) treball; (con ~) adolorit, (con

3. Vocabulari italià-català.

~/in ~) congoixat, (astretto da affanno) congoixat; avere ~) congoixar
affannoso *adj.* congoixós
affare *m.* afer
affastidito *v.* fastidito
affaticare (**faticare**) *tr., refl.* fatigar; treballar
affaticato (**faticato**) *adj.* fatigat, (~ e stanco) fatigat
afferrmare *v.* fermare
affettatamente *adv.* afectadament
affettionato *adj.* afectat, dolorós
affettione *f.* afecció
affettuosamente *adv.* afectuosament, afectadament
affettuoso *adj.* afectat
affilato *adj.* afilat
affinità *f.* afinitat
affirmare *v.* fermare
afflittone *f.* aflicció
afflito *adj., m.* afligit, flac, (~ e fastidito) feixuc
affluentia (?) *f.* abundant
affrenellato *adj.* afrenellat
affrettarsi *refl.* cuitar, acostar-se
affrettatamente *adv.* afectadament
affrettoso *adj.* cuitat
affrontare *tr.* afrontar, (~ insieme) afrontar
africano *adj.* africà
agghiacciare *tr.* gelar
aggiugnere *v.* aggiungere
aggiungere (**aggiugnere**, **aggiungere**) *tr., intr., refl.* aconseguir, ajunyar, (~ insieme) pegar; atènyer, atènyer, aplegar, bastar; ajustar
aggiunta *f.* (per ~) per tornes
aggiunto *adj.* justat, pegat
aggratiato (**agratiato**) *adj.* agraciat
aggrato *adj.* agraciat, (non essere ~**) venir en desgrat
aggravare (**gravare**) *tr., refl.* agreujar; agreujar-se
aggravato *adj.* agreujat
agirare *intr.* (moversi e ~) moure
agire *tr.* menar
agitare *tr.* menar
aggiungere *v.* aggiungere
agnello *m.* anyell
agnolo *v.* angelo
ago *f.* agulla
agonia* (**angonia**) *f.* agonia
agosto *m.* agost
agratiato *v.* agratiato
aguato *m.* aguait; (in ~) en aguait, (porre ~) guaitar
agucchia *f.* agulla
ah! *interj.* ah!, na
ahil! *interj.* ah!, oh!
aimó! *interj.* ail
aiutare *tr., intr.* ajudar, prevaler, valer; (Iddio non mi aiuti) Déu no m'ajut; (così mi aiuti Iddio) si m'ajut Déu
aiutatore *m.* ajudador, valedor
aiuto *f.* ajuda, adjutori, auxili, valença, (~ e soccorso) ajuda, valentia, (~ e gente) valença; (addimandare ~) emprar, (dare ~) valer

aluvamento *m.* (dritto ~) endreça
ala *f.* ala
alabastro (**allabastro**) *m.* alabaust
alano* *m.* alà, (cane ~) alà
alba *f.* alba
albanese *adj., m.* albanès
albergo *m.* posada
albero (**arbore**, **arborio**) *m.* arbre, fruiter; (Arbor di Battaglie) Arbre de Batalles
alcadi* *m.* alcadi
alchena* *f.* alquena
alchiblà* (**alchibràn**) *m.* alquibla
alchibràn *v.* alchiblà
alciare *v.* alzare
alcuno *adj., pron.* adj. algú, negú, null, qualsevulla; (cosa alcuna/alcuna cosa) cosa, gens, res, tot; (in cosa alcuna/in alcun modo/per alcun modo/alcuna cosa) gens; (~ huomo) hom; (alcuna (BC) persona) negú; (alcun secreto) res; (commettere ~ errore) errar ll algú, negú; *pl.* molts
alegierire *v.* alleggerire
alemano *m.* alemany
algagliato (**algaliato**) *adj.* algaliat
algalia *f.* algàlia
algaliato *v.* algagliato
alienare *tr.* llunyar
alienato *adj.* alienat, allenegat
alienigena* *adj.* separat
alabastro *v.* alabastro
allacciare *tr., refl.* lligar; cordar-se
allargarsi *refl.* cessar (tr.)
allato *adv.* al costat
allattare (**lattare**) *tr., intr.* mamar, alletar; mamar
allegare *tr.* al.legar, dir; (~ ragioni) fer raons
allegatione *f.* al.legació
allegierire *v.* alleggerire
alleggerimento *m.* alleujament
alleggerire (**alleggerire**, **alleggerire**, **alegierire**, **allegierirsi**) *tr., refl.* alleujar; alleujar-se
alleggiere *tr.* triar; (trare et ~) triar
alleggerire *v.* alleggerire
allegierirsi *v.* alleggerire
allegramente *adv.* alegrement
allegante* *m.* alegrant*
allegarsi *tr., refl.* alegrar, allegar; alegrar-se
allegrezza *f.* alegria, glòria (BC), llaugeria
allegro *adj.* alegre, (~ e contento) alegre
allevare *tr.* criar
allevato *adj.* creat
allevo *v.* allievo
allhora *adv.* llavors, en açò, (hora per ~) ara per llavors
allievo (**allevo**) *m. i f.* criat
alloggiamento (**loggiamento**) *m.* alleujament, apartament, aposentament, posada
alloggiare (**alloggiare**) *tr., intr., refl.* aposentar, (maridare et ~) col.locar; posar, pensar; aposentar-se, alleujar-se
alloggiato *adj.* alleujat, aposentat
alloggiare *v.* alloggiare
allontanare (**alluntanare**) *tr., refl.* llunyar; llunyar-se, apartar-se

3. Vocabulari italià-català.

- allungare** *tr.* allargar
allontanare *v.* allontanare
almanco* *adv.* almenys
almeno *adv.* almenys
aloè *v.* legno
aloro *m.* llor
alquanto *pron.* un poc, una estona
alquinal* *m.* alquinal, (alchinal alla moresca) alquinal
altamente *adv.* altament; en alt
altare *m.* altar; (~ maggiore) altar major, (~ portàtil) altar portàtil
alterare *intr.* altar; alterar-se, altar-se
alteratione *f.* alteració, altercació, regirament; (in grande ~) alterat
alterato *adj.* alterat
altercare *intr.* altercar
altezza *f.* altària, altaesa, altura; *pl.* alteses
Altissimo *m.* (~ Iddio) Altisme Déu
altitudine *f.* altitud
alto *adj.,adv.,m.* alt, altre, forçat, (superno et ~) sobirà, (veleta d'~) volta, dins; (ad alta voce) ab altes veus ll (~ in) alt en; (nell'~) *dins*; (~ sopra) alt en; (~ sopra) alt sobre; (da ~ da) d'alt de; (a basso et ad alto) amunt i avall; (a basso...all'~) amunt...avall ll alt
altramente *v.* altrimenti
altramenti *v.* altrimenti
altretante *pron.,adj.* altres tantes
altri *pron.* altri
altrimente *v.* altrimenti
altrimenti* (altrimente, altramente, altramenti) *adv.* altrament, en altra manera
altro* *adj.,pron.* altre, alt; (altra cosa) altro, (altra cambra) recambra; altre, alre, altri; (più ~) més; (d'~ che) sinó; (l'~) tant; (l'uno...l'~) un...altre
altrui *adj.* d'altri
alzare (alciare) *tr.* alçar; (~ la vela) alçar vela
amabile *adj.* amable
amaccare *tr.* desmarxar, enclotar
amalato *adj.,m.* malalt
amante *adj.,m.* i *f.* amador, enamorat; amador, amant, enamorat
amantissimo (BC) *adj.* —
amare *tr.,intr.,m.* amar, (non ~) desamar, (poco ~) desamar, amar; amor
amareggiare *intr.* amargar
amarissimo *adj.super.* amaríssim
amaritudine *f.* amargor, amaritud
amaro *adj.* amarg, amargós
amato *adj.* amat, amarg
amatore *adj.,m.* amador, donador
ammazzare *v.* ammazzare
amazzone *f.* amazona
ambasciadore *v.* ambasciatore
ambasciata (imbasciata) *f.* ambaixada; (fatto et ~ venerea e lasciva) akavoteria
ambasciatore (ambasciadore, imbasciatore, imbasciadore) *m.* ambaixador, missatger
ambidui *pron.* los dos
ambitione *f.* ambició
amen *excl.* amén
amichevole *adj.* amigable
amichevolmente *adv.* amigablement
amicizia *f.* amistat, amicícia
amico *m.* amic, servidor; (fra gli amici non gli bisognano cerimonie) entre amics no hi cal tovalla; (chi trova vero amico, trova thesoro) qui troba ver amic, troba tresor
ammaestrare *tr.* amonestar, pregar, (~ e dimostrare) amonestar
ammaestrato *adj.* (~ e domestico) domèstic
ammazzare (amazzare) *tr.,refl.* matar; matarse
amministrare (administrare) *tr.* administrar
ammirazione (admiratione) *f.* admiració; (con ~) admirat
ammirato (admirato) *adj.,m.* admirat, adolorit
ammolito (amolito) *adj.* esmolat
ammollire *v.* amollir
ammollire (ammollire) *tr.* amollir
ammorzare *tr.* apagar
amolito *v.* ammolito
amore* *f.* amor (m.), esforç, amorós, temor (BC); (volontà e ~) voler; (vivere d'~) viure enamorat; (per ~) de grat/per grat; (per ~ di) per amor de; (~ lontano e fumo di stoppa è tutto uno*) amor de lluny i fum d'estopa, tot és u
Amore* *m.* amorval, (~ vale) amorval
amorevole *adj.* (vostra gentilezza et ~ cortesia) vostra gentilisa
amoroso *adj.* amorós
amplamente *adv.* amplament
ampliare *tr.* ampliar
amplo *adj.* ample, gran, (più ~) major
ampolla *f.* ampolla
anche (ancho (BC)) *adv.* molt, —
ancho *v.* anche
anchora *adv.* encara, avant; (~ che) encara que; (et ~) hoc encara; (non solamente...ma ~) no solament...mas encara
anchora *f.* àncora
andamento *m.* entramés
andare *intr.,refl.,m.* anar, ir, eixir, amar, aler; (~ a romore) avalotar, (~ alla battaglia) dar/donar (la) batalla; (~ alla pari) traure cabal; (inanzi che il sole andasse all'occidente) ans del sol post, (~ alla volta) fer la via ll anar-se'n ir-se. escampar-se, pendre; (~ a fondo) entrar-se'n a fons; (~ sotto l'acqua al fondo) afonar-se; (~ alla via) anar-se'n la via; (~ per li rami) enramar-se ll anar
andata *f.* anada, passada*
anegare *v.* annegare
anello *m.* anell, anella
angelico *adj.* angèlic, angelical
angelo (agnolo) *m.* àngel
angolo *m.* angle
angonia *v.* agonia
anguinaglia *m.* engonal
angustia *f.* angústia, basca, congoixa, impressió
anima *f.* ànima, pensa; (~ en pena) ànima en pena; (retre l'~) retre l'ànima
animale *m.* animal, àlias
animare *tr.* animar

3. Vocabulari italià-català.

- animo** *m.* ànimo, deliber; (dare/fare ~) animar; (poco ~) covardia; (gagliardezza d'~/gagliardezza et ~) esforç; (volontieri e di buon ~) de bona voluntat
- animosamente** *adv.* animosament
- animoso** *adj.,m.* animós; (d'~) ànimo
- annegare (anegare)** *tr.,refl.* negar; negar-se, ofegar-se
- annegato** *adj.* negat, ofegat
- anniellato** *adj.* niellat
- anniversario** *m.* aniversari
- anno** *m.* any; *pl.* dia
- annoiare (noiare)** *tr.* enutjar
- annullare** *tr.* aniquilar
- annullato** *adj.* anul.lat
- annunciatura** *v.* annuntiat
- annuntiare** *tr.* dir
- annuntiat** (**nuntiat**, **annunciatura** (BC)) *f.* albixeres, estrena
- ansietà (ansietate)** *f.* ansietat, ànsia, **aflicció**, congoixa, gemec, **flaquea**
- ansietate** *v.* ansietat
- ansioso** *adj.* ansiós, congoixós
- antecedente** *adj.* (giorno ~) vespra
- antecessore** *m.* antecessor
- anteguarda (antiguarda)** *f.* davantera, davantguarda
- antenna** *v.* antena
- antenna (antena)** *f.* antena
- anticamente** *adv.* antigament
- antico (antiquo)** *adj.,m.* antic, ancià; (gli antichi) els antics
- antiguarda** *v.* anteguarda
- antiphona** *f.* antifena
- antiquità** *f.* antiquitat
- antiquo** *v.* antic
- antivedere** *m.* avisament
- anzi** *conj.,adv.* ans, emperò; (~ che) ans que
- ape** *f.* abella
- apertenero** *v.* appartenere
- aperto** *adj.* obert, **enclòs**, estès
- apertura** *f.* obertura, (mostrare di ~) badar
- Apocalisse** *m.* Apocalipsi
- apostolo** *m.* apòstol, (santo ~) apòstol
- apparare** *v.* parare
- apparare** *tr.* apendre
- apparato** *v.* parato
- apparato** *m.* abillament; ab la custòdia, (camera apparata) cambra de parament
- apparecchiare (parecchiare)** *tr.,refl.* aparellar, parar, **emparamentar**, cobrar; aparellar-se
- apparecchiato** *adj.* aparellat, parat, **prest**
- apparente** *adj.* aparent
- apparentia** *f.* pareneria
- apparere** *v.* apparire
- apparire (apparere)** *intr.* aparéixer, mostrar-se, atènyer, clarejar, eixir, venir
- apparitione** *f.* aparició
- appartenere (apertenero, pertenero)** *intr.,refl.* pertànyer; pertànyer-se, esguardar-se
- appartimente** *adj.* pertanyent
- appassionato** *adj.* apassionat, entristit, lacerat, penat
- appena (a pena)** *adv.* escassament
- appensatamente** *adv.* acordadament
- appetito** *m.* apetit
- appiacere** *v.* piacere
- appicare** *v.* appiccare
- appicato** *v.* appiccato
- appicare (appicare)** *tr.,intr.* penjar
- applicazione** *f.* ampliació
- appiccato (appicato)** *adj.,m.* penjat; (quello che era ~) penjat
- applicare** *tr.* aplicar
- apportare** *tr.* aportar
- appreggionare** *v.* Impregionare
- appregiato** *adj.* (~ e desiato) estimat
- appregonare** *v.* Impregonare
- appregonato** *adj.* apresonat
- apprendersi** *refl.* aferrar
- appresentare** *v.* presentare
- appressarsi** *refl.* **afrenellar-se**
- appresso** *adv.prepos.* après, allí, al costat; (essere ~) acostar, estar de prop; (~ a/di) prop de ll après, après de
- apprezzare** *tr.* menysprear
- apprezzato** *adj.* (manco ~) menyspreat
- apprigionare** *v.* Impregonare
- appropinquarsi** *refl.* aproximar-se
- appropriarsi** *refl.* apropiat-se
- approssimarsi** *refl.* acostar-se; aproïsmar-se
- approvare** *v.* provar
- approvato** *adj.* provat
- aprire** *tr.* obrir, llançar, soltar, destapar, afluïxar
- aquila** *f.* aguila
- aquistare** *v.* acquistare
- araldo (eraldo)** *m.* heraut
- arbitrio** *m.* arbitre, (~ e potere) poder; (libero ~) franc arbitre
- arborato** *adj.* arborat
- arbore** *v.* albero
- arboreto** *m.* arboreda
- arboro** *v.* albero
- arca** *f.* orella
- arcangelo** *m.* arcàngel
- archiepiscope** *v.* arcivescovo
- archivo** *m.* arxiu
- arciere*** *m.* arquer
- arcione (arzone)** *m.* arçò
- arcivescovo (archiepiscope)** *m.* arquebisbe
- arco** *f.* arcada
- ardente*** *adj.* ardent, foguejant
- ardentemente** *adv.* ardentment
- ardere** *tr.* cremar, (~ e polvorizzare) polvoritzar
- ardimento** *m.* ardiment, atreviment, gosar, entrecuidat (?)
- ardire** *tr.,m.* gosar; gosar, atreviment, (havere ~) gosar, presumir, (prendre ~) atrevir-se
- ardito** *adj.* ardit, atrevit
- arena** *f.* arena; (lavorare in ~) llaurar en arena
- arenoso** *adj.* (luogo ~) arenal
- argenteria** *f.* argenteria
- argentato** *adj.* (charte argentate di foglie di argento) argent pellat
- argento (ariento)** *m.* argent; (~ vivo) argent

3. Vocabulari italià-català.

- viu; (charte argentate di foglie di ~) argent pellat; (veste cariche d'~/veste ricche d'~ e oro) xaperia; (ricamato di tremolanti d'oro e d'~) de xaperia
- ariento v. argento**
- arischiare intr.** arriscar
- arista f.** aresta
- armare tr., refl.** armar, (~ e coprire) entoldar; armar-se
- armata f.** armada, estol, fusta, almirall
- armato adj.** armat; (~ in bianco) armat en blanc
- armatura f.** armes, arnès
- arme v. armi**
- armellino v. hermelino**
- armi* (arme) f. pl.** armes, (arma et insegna) armes; (altre ~) cantera; (sorte d'arma) bastó II (armi da guerra) arnès de guerra; (armi reali) arnès real; (~ bianche) arnès blanc; (arma di hasta) visarma; armes; (~ civili) armes civils; (~ criminali) armes criminals; (~ da guerra) armes de guerra; (~ reali) armes reals; (~ imperiali) armes imperials; (~ a piacere) armes retretes; (~ fatte a piacere et a volontà) armes retretes; (~ volontarie) armes voluntàries; (~ necessarie) armes necessàries II (fatto d'~) fet d'armes, batalla, combatre II (fratello d'~/fratello in ~) frare d'armes germà d'armes; (compagno e fratello d'~/compagnone e fratello d'~) companyó d'armes; (re d'~) rei d'armes; (gente d'~) gent d'armes; (uomo d'~) home d'armes II (camera delle ~) cambra de les armes; (cotta d'~) cota d'armes II (levato in ~) avalotat; (entrare nel fatto d'~) ferir; (rendere l'~) retre les armes II (all'armi) alarma; (toccare e gridare all'~) tocar alarma II (chi sovente nelle arme va, la pelle li lascia o glie la lascerà) qui sovint en armes va, hi deixa la pell o la hi deixarà
- armiraglio m.** almirall
- armirante* m.** almirant
- arnese m.** arnès; (schiniera et ~) arnese; (schiniere et ~) arnès de cama e de cuixa; (~ bianco) arnès blanc
- aromatico adj.** especial
- arotare tr.** esmolar
- arpa f.** arpa
- arrecare tr.** portar
- arrendersi refl.** desdir-se
- arrestarsi (restarsi) refl.** aturar-se, estar-se
- arrivare intr.** arribar, aplegar
- arte f.** art, ofici; (arts liberals) liberals arts; (arte magica) art màgica
- artefice m.** menestral, ofici
- arteficio v. artificio**
- artegiano v. artigiano**
- artegliaria v. artiglieria**
- arteglieria v. artiglieria**
- articolo m.** article; (articoli della fede) article de fe; (nell'articolo della morte) en l'article de la mort
- artificialmente adv.** artificialment
- artificio (arteficio) m.** artífici; (con ~ e magisterio) artificialment
- artificioso adj.** artíficiós, artísat
- artigiano (artegiano) m.** menestral, ofici
- artiglieria (artegliaria, arteglieria) f.** artelle-
- ria, cantera; (~ major) artelleria
- aruotato adj.** esmolat
- arzone v. arcione**
- ascendente adj.** ascendent
- ascendere tr., intr., refl.** pujar, (~ e soblimare) pujar; pujar, cavalcar, (sopra ~) sobrepujar; pujar-se
- asciugare tr., refl.** eixugar, torcar; eixugar-se
- asciuto v. asciutto**
- asciutto (asciuto) adj.** eixut; (a piedi asciutti) a peu eixut; (pane ~) pa eixut
- ascoltare tr.** escoltar; pendre
- ascondere tr., refl.** amagar; amagar-se
- ascortare* tr.** acurçar
- ascosamente adv.** amagadament
- ascoso (ascosto) adj.** amagat, (~ e separato) apartat; (d'~) encobert; (loco ~ fra l'erba) celada; (parti ascose) amagades coses
- ascosto v. ascoso**
- ascrivere tr.** tenir
- asina f.** somera
- asino m.** ase; (che dona all'~ pettoral et al grossiero cavallo perde la gloria di questo mondo) qui dóna a l'ase pitral i al grosser cabal perd la glòria d'aquest món
- aspero v. aspro**
- asperrimo adj.** molt aspre
- aspettare* tr., intr., refl.** esperar, (~ e sperare) esperar, fatigar; detenir-se; esperar-se, esguardar-se, (~ e sperare) esperar-se
- aspetto m.** conspecte
- aspide m.** escurçó
- aspirare intr.** aspirar
- asprezza f.** aspredat
- aspro (aspero) adj.** aspre
- assaggiare tr.** assajar, ensajar
- assaí adv.** prou, molt, molts
- assalire tr.** assaltar, esvair, escometre, empendre, venir damunt, ferir (intr.), (~ e rompere) esvair
- assaltare tr.** empendre
- assalto m.** assalt, combat, afronte, honor, (~ a suo piacere) armes retretes
- asse f.** (assi incathenate) taules encadenades
- assicurare v. assicurare**
- assediare tr.** assetjar, setiar
- assediato adj.** assetjat
- assedio m.** setge, siti, assetjat; (levare l'~) desassetjar; (essere fuori dell'~) desassetjar
- assentarsi refl.** absentar
- assentato adj.** assegut
- assente (absente) adj.** absent
- assentia v. assenza**
- assentito adj.** sentit
- assenza (assentia, absentia) f.** absència
- assessore m.** assessor
- assetare v. assettare**
- assetato adj.** assegut
- assettare (assetare) tr., intr., refl.** assitiar; posar, seure; asseure's
- assetato adj.** asseit
- assetto f.** avinentea
- assicurare (assecurare) tr.** assegurar, guiar
- assegnare tr.** assignar
- assegnato adj.** assignat; (l'ora assignata) l'hora

3. Vocabulari italià-català.

de l'assignació; (lugar ~ e consuet) trast

assiriano *m.* assirià

asso *m.* (tira l'asso**) un tria l'as

assoldare *tr.* assoldadar

assolto *adj.* absolt

assoluzione *f.* absolució

assoluto *adj.* absolut

assolvere *tr.* absoldre; soltar; (~ di poena e di colpa/~ di pena e di culpa/~ di pena e di colpa) absoldre a pena e a culpa

assumere *tr.* empendre

Assunzione *f.* Nostra Senyora d'Agost

assurdo (absordo) *adj.* absurd

astenersi *refl.* abstenir-se

astergersi* *refl.* (~ il naso) mocar-se

astretto *v.* stretto

astringere *v.* stringere

astutia *f.* astúcia, default, giny, (con ~) ginyar

astuto *adj.* astuciós, (accorto et ~) sentit

atroce *adj.* brau

attediare (BC)(*correcció de Sansone*) *tr.* fatigar

attendarsi *refl.* atendar-se

attendato *adj.* atendat

attendere *tr.,intr.* atènyer, acórrer, parar esment; atendre, entendre, parar esment

attentare *v.* tentare

attenuato *adj.* flac

atterare *v.* atterrare

atterramento *m.* aterrament

atterrare (atterare) *tr.* aterrar

attinentia *f.* tinença*, (~ di) acostat

attitudine *f.* aptesa, (~ e destrezza/destrezza et ~) aptesa

atto *adj.* apte, alterós (?)

atto *m.* acte, cas, (~ publico) acte, (fattezza et ~) gàlib; (Atti de li Apostoli) Actes dels Apòstols

attonito *adj.* (~ e smarrito) esbalaït

attore *m.* actor

attrattare *v.* trattare

attrattivo *adj.* atractiu

attratto *adj.* ert

attraverso *adv.* (dare ~) donar al través

attribolare *v.* tribolare

attribuire *tr.* aplicar, donar

attribulare *v.* tribolare

attribulato *v.* tribolare

attristare *tr.* entrestir

attristato *adj.* entristit

attrovare *v.* trovare

attuale *adj.* (peccat ~) peccat actual

audacemente *adv.* bravament

audacia *f.* audàcia

audientia *v.* udiència

auditore *v.* uditore

augel* *m.* ocell

augmentare *v.* augmentare

augmentatore *adj.* defenedor

augumento *v.* augmento

augmentare (augmentare) *tr.,intr.,refl.* augmentar, augmentar-se, augmentador; augmentar; haver augment

augmento (augumento) *m.* augment

aurefice *v.* orefice

aussilio *m.* auxili

autenticato *adj.* clos

autorità (autorità) *f.* autoritat

autore *m.* *libre*, poeta

autorità *v.* autorità

ava *f.* àvia

avanciare *v.* avanzare

avantaggiato *adj.* aventatjat, avantatge

avantaggio *v.* vantaggìo

avantguarda *f.* avantguarda

avanzare (avanciare) *intr.* avançar

avaritia *f.* avarícia, avar, misèria

avaro *adj.* avar, (cupido et ~) cobdiciós

avedersi *v.* avvedersi

avemaria (Ave Maria) *f.* avemaria, oració

avenenato *adj.* ab herba

avvenire *v.* avvenire

avventura *f.* ventura

avventurato *adj.* benaventurat; (buono et ~/bene ~) benaventurat

avergognare *v.* vergognare

avergognato *v.* vergognato

avettovagliato (avituagliato) *adj.* avituallat

aviare *tr.,refl.* enviar-se*; (~ il buco) enviar-se el pinyol ll posar-se, fer la via

avillare *tr.* avilar

aviso *m.* avisament

aviso *v.* avisare

aviso *v.* avisato

aviso *v.* avviso

avituagliato *v.* avettovagliato

avo *m.* avi

avolo *m.* *i f.* avi, àvia

avoltoro *m.* voltor

avorio *m.* vori

avvedersi (avedersi) *refl.* conèixer, recollir-se, reconèixer-se, veure

avvenimento (advenimento) *m.* adveniment

avvenire (advenire, avvenire) *intr.* esdevenir, seguir-se, acertar-se, pendre, venir, ésser sort; (~ per ventura) ésser sort

avversità (adversità) *f.* adversitat

avverso (adverso) *adj.* advers; (~ caso) adversitat

avvertire (advertire) *tr.,intr.* advertir

avvicinarsi *refl.* ésser veí

avviluppato *adj.* embarassat

avvisare (avisare) *tr.* avisar, trametre a dir

avvisato (avisato) *adj.* avisat

avviso (aviso) *m.* avís, (sull'~) avisat

avvocato/a (advocato, avvocat) *m. i f.* advocat, advocada

azzurro *v.* azzurro

azza *f.* atxa, (punta d'~) punta d'atxa

azzurro (azuro) *adj., m.* blau; atzur